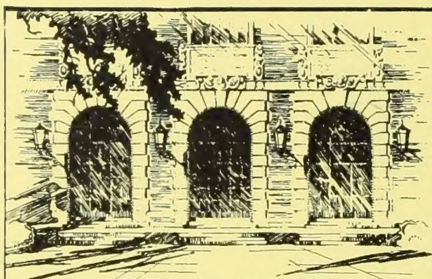

PŘEHLED

TÝDENNÍK

VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM.

ROČNÍK ~~IX~~. X

V PRAZE ~~1910~~–1911. – 1912

NÁKLADEM LIDOVÉHO DRUŽSTVA TISKAŘSKÉHO A VYDAVATELSKÉHO.

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE.

ROČNÍK X. V PRAZE 29. ZÁŘÍ 1911. ČÍSLO 1.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Dr. ALBÍN BRÁF:

NAŠE ÚLOHY NÁRODOHOSPODÁŘSKÉ A ČESKÉ PRÁVNICTVO.

Drahý pane redaktore! Rozhovořili jsme se jednou o postavení našeho právnictva k českým problémům hospodářsko-sociálním. Vy jste byl všecek zaujat představou o zvláštní úloze, která právnictvu českému připadá na poli našich národohospodářských snah. Myslil jste hlavně na pokolení mladší, jemuž byste v tom směru rád vštípil dostatečnou míru uvědomělosti a dal na ruku vodítka. Mně tanula ještě více na mysli žalostná sociální přítomnost českého dorostu právnického, který stále přichází na fakultu počtem větším, než je přiměřeno možnostem včasného uchycení se v příslušných povoláních. Následek jest zoufalá honba po místech, pachtění po vedlejších výdělcích sebe skrovnějších, dluhy a hlad. A tak se v nynějším stavu českého právnictva zvláště krušně obráží význačný rys celého našeho národního vývoje sociálního: nepoměrný příliv do povolání učených.

Jest malou útěchou pro právníka, že poměry jsou snad ještě neutěšenější v povoláních, ku kterým vede studium na fakultách filosofických. Hůře ještě jest, když není spolehu, že se v době blízko dozírné věci jaksi samočinně napraví tím, že by se nával od přeplněných povolání obrátil do jiných, zde tedy do tak zvaných praktických. Pokud se totiž posléz řečenými vlastně vyrozumívají jisté vyšší stupně sociální, ku kterým cesta vede školstvím odborným, český svět se té direktivy přidržuje již hezký čas. Leč přichází z bláta pod okap. Kromě obchodních akademií, jejichž dorostu dosud ještě jde k duhu mocný rozruch českého úvěrnictví, ač již také k nim nával začíná býti povážlivým, máme sotva nějaký odbor odborných škol, aby si nestýskal na nedostatečné příležitosti pro přechod svých žáků do přiměřených postavení praktických. Neplatí to pouze o vysokých školách technických (byť měrou rozličnou o různých jejich odborech) a vysoké škole báňské, leč také o vyšších průmyslových, uměleckoprůmyslové atd.

Nemůže se více tvrditi, že by se čeští lidé do povolání praktických netáhli, že by ideály sociálního vzestupu netíhly také k nim. Kamkoliv pohlédneme, všude je patrno, jak k nim náš dorost své touhy upíná. Že si cestu k nim hledá odborným školstvím, jest za nynějších poměrů samozřejmo. Závada vězí v tom, že také zde jest již příliv větší, nežli se srovnává s tempem a rozsahem přibývání samostatných soukromých podniků českých neb Čechům přístupných veřejných, anyť se zároveň mnohé jiné, jindy přístupné, účinkem zostřených národnostních proti českým lidem uzavírají. V některých oborech neodvratně přirůstající ženská soutěž tíseň nevyhnutelně zvětšuje.

V odvětvích povolání, jejichž příslušníci povahou věci nejsou obmezeni na určitou oblast jazykovou (jako jsou na příklad odchovanci fakult filosofických), nebo aspoň na jistou politickou (jako právníci), může se nejzhoubnějším účinkům tísně odpomoci, zjedná-li se přebytku sil domácích umístění jinde. Zvláště jest to možno u posluchačů vysokých škol technických i báňských, u žáků středních a nižších odborných škol. Není-li vyhnutí jiného (doufejme, že jen ještě na čas), žádá si národní prospěch, aby se takové odplývání sil nezůstavovalo čirému tápání osobní svépomoci a loterii nahodilých příležitostí, nýbrž aby bylo nějak účelně ovládáno, tak že by újmy národní byly obmezeny na míru nejnutnější a neztrácelo se spojení s českým kapitálem a s domácím hospodářským vývojem. Kdo ví, kterak i velcí národové si bedlí pojítek s lidmi a kapitály svými v cizině, uzná dvojnásobnou závažnost takového zřetele pro národ náš, jenž až dosud nadobro a navždy ztrácí rok co rok tisíce duší pro holou nemožnost uživiti je ve výrobní práci na vlastní půdě a když na cizí, tedy aspoň na náš domácí vrub. Máme už ta-

v nejposlednějších letech změnilo značně svoji frontu. Tam, kde podstata jeho jen poněkud to dovoluje, žádá si moderní hnutí ne již boje s muži a rozluky od nich, nýbrž součinnosti s nimi, ovšem za respektování ženské individuality a vyhraněných jejích stránek. Tedy vysloveno otřepanou, ale stále dobrou a platnou větou: »Není žádné otázky ženské, jest jen otázka lidská«, — a tu dlužno se tázati, jsou-li kde vhodny organisace žen-umělkyň, nestačily-li by prostě organisace umělců bez rozdílu pohlaví.

Aby bylo lze na všecky ty různé otázky odpověděti, zkoumejme jednotlivé obory umění s hlediska i sociálního, i čistě výkonného i hmotného; neboť poměry jsou zde tak různé, jako ony uměny samy.

Umění výtvarná, malířství, sochařství a přiřazený k nim umělecký průmysl (architekturou se u nás, pokud vím, nezabývají ženy vůbec), zavdala vlastně první podnět k volání po organisaci. Kdežto již v létech devadesátých uplynulého století otevřela se ženám postupně všecka vyšší a vysoká učiliště, — uzavřená vrata do Akademie výtvarných umění v Praze dotýkala se nepředpojatého zraku jako osamělá nespravedlivost k ženám. Přístupná a pro ně rovnoprávně zřízená státní škola umělecko-průmyslová nezdála se dostatečnou náhradou umělkyním českým, jichž byla, Amalií Manesovou počínajíc, dlouhá a úctyhodná řada. Neměly atelierů v akademii, jako jejich mladí soudruzi, nebylo pro ně vyučování dle »aktu«, nebylo korrektury osvědčených mistrů. Několikráte opakované žádosti písemné i ústní, které za naše výtvarnice vyslovily spolky ženské, odmítla Akademie umění naprosto. Nechtěla je připustiti ani za řádné ani za mimořádné posluchačky. Důvody udány co nejrůznější, a ne vždy věcné neb upřímné. Poukázáno nejdříve k nezvyklosti, prvnímu to argumentu, který vstupuje v cestu všem reformám; pak k nemožnosti, aby dívky a paní zúčastnily se společně s muži vyučování dle »aktu« (nahého modelu), a když žádán »akt« zvláštní, večerní, ukazováno opět k nedostatku místností, k zvýšení nákladů, které by vyučovací správa zajisté nepovolila. Slavný krajinář, zesnulý již professor J. Mařák, zabočil na pole sociální a osobní; ptal se, není-li již dosti malířské bídy mezi muži, že přejí si ženy ji rozmnožiti? Zapomínali všichni, že skutečný talent nedá se žádnými překážkami potlačiti a že jest na druhé straně povinností škol, úřadů a celé veřejnosti pomoci mu, i když náhodou sídlí v duši ženské. Zklamány a roztrpčeny odcházely petentky od bran Akademie, tvrdošíjně ženám se zavírající.

V jiných zemích, ve Francii, ve Würtembersku, Bavořích, Prusku, bylo přece lépe; buď připuštěny ženy přímo do akademií aneb zřízeny pro ně kursy a školy zvláštní. A kde ukázalo se nezbytí, uvázala se v úkol svépomoc. Znám jest »Künstlerinnenverein« v Mnichově, jenž svým členům poskytuje nejen »akt« denní a večerní, korrekturu proslulých malířů a sochařů, společné ateliery, společné modely, zvláštní výstavy, ale sdružuje je i společensky a navazuje za ně styky s obecenstvem umění milovným. Po Evropě prosluly pařížské ateliery Julian a Colarossi, kde řady nadějných umělkyň výtvarných vyvrcholilo svoje vzdělání; také Stuttgart, Berlín atd. poskytují mladým výtvarnicím možnost důkladného odborného výcviku a jiné výhody.

Do Mnichova, do Paříže atd. obracely se a obracejí se po léta naše malířky, doma odmítané; a svépomocný »Künstlerinnenverein« tanul jim hlavně na mysli, když počátkem tohoto století volaly po »Organisaci českých umělkyň výtvarných«, buď samostatné, aneb pod patronancí některého velikého ženského spolku, která dala by jim především společné ateliery, modely, korrektury a vyučování dle aktu, vůbec vše, co jednotlivé ženě si opatřiti vyžaduje nákladu přílišného, ba jest pro ni mnohdy nedostupno. Žel, že tehdy (r. 1903) nejevilo se tolik společné účasti, kolik alespoň k zahájení akce by bylo stačilo; leč, že palčivá potřeba tu stále byla, ukazovala vyzvání jednotlivých malířek, žádajících si jednu neb i více družek do společného atelieru, k společné práci. (Pokračování.)

VĚDA

Prof. F. WALD:

JULIUS STOKLASA.

I.

Každoročně se opakující volby akademických funkcionářů mívají někdy ve vnitřním životě vysoké školy značný význam, ukazujíce blíže zasvěceným směr, k němuž se té doby právě kloní smýšlení většiny příslušného sboru; pro širší veřejnost ovšem bývají bez hlubší zajímavosti, zavdávajíce leda obrázkovým časopisům příležitosti rozhojniti serii podobizen veřejně činných mužů s příslušným, obligátním životopisem a chvalozpěvem. Denní listy zpravidla registrují prostě výsledek volby jako jiné, běžné novinky.

Také letošní volba rektora na c. k. české vysoké škole technické v Praze měla tyto přirozené důsledky, a sice v č e s k ý c h listech našich j e n tyto; ale v listech jiných způsobila nemalý rozruch, jehož příčiny alespoň z části objasniti jest úkolem těchto řádků. Připomínám

výslovně, že nevím ani o jediném českém listu denním, který by byl připojil k suché zprávě o Stoklasově volbě vlastního slůvka; tím více musí čtenáře českého překvapiti, že celá řada rakouských listů německých, nám zajisté nijak zvláště příznivých, počínajíc »Bohemií« a »Prager Tagblattem« a končíc »Pester Lloydem« a »Vaterlandem«, ve zprávě o volbě Stoklasově ihned vytkla, že Dr. Stoklasa jest vynikající rakouský učenec. Víme všichni, že každý, kdo nám není ke cti, bude těmto listům platiti vždy jen za Čecha a nedosáhne povýšení za Rakušana, ale tato zvláštnost nemá tentokráte obvyklé nemilé příchuti, jelikož samozřejmě bylo ve zprávách udáno, že jedná se o volbu na české vysoké škole. Na příklad »Neue Freie Presse« uvedla, že Stoklasa studoval kdysi na vídeňské vysoké škole zemědělské a publikoval již jako assistent tamtéž četné práce vědecké.

»Jest nyní ve všech kruzích vědeckých uznán jako vynikající rakouský badatel a zvláště jeho poslední práce o dobytí umělého cukru, již uveřejnil ve vídeňské akademii věd, jakož práce jeho, publikované v akademii pařížské o fysiologické funkci aluminia, vzbudily všeobecný rozruch.«

V stejném smyslu vyslovily se jiné listy německé. Z polských přinesly pochvalné zmínky »Czas« a »Reforma«; i v cizině se objevily, a napsal na příklad »Journal des fabricants de sucre«:

»Zvěděli jsme s potěšením, že dvorní rada prof. Dr. Stoklasa byl zvolen rektorem české vysoké školy technické v Praze.«

Byla shora zmínka o akademiích vídeňské a pařížské.

Publikace původních českých prací v cizích akademiích, zvláště německých, nebývají v našich kruzích rády vídány, a nelze popříti, že za normálních poměrů nebyly by zcela na místě; jest sice přemrštěno žádati, aby český učenec publikoval výhradně česky, neboť čerpali jsme všichni z bohatých zdrojů vědy mezinárodní, a jest naší povinností, abychom toto mezinárodní bohatství také sami svojí prací rozmnožovali a tím svůj dluh veškerenstvu spláceli; mohli bychom však právem žádati, aby čeští pracovníci svoje práce publikovali předem česky a pak teprve v jazycích jiných.

Zřekli by se tím ovšem vzhledem k cizím fondům materielní podpory, jíž nezbytně bývá třeba k provedení mnohé práce, a jíž mohou poskytnouti jen bohaté akademie. Tyto podpory materielní musela by ovšem poskytovati půda domácí, má-li vyslovený princip býti proveden; stejně jest pak třeba morální váhy takových korporací, aby práce došla zasloužené platnosti.

Víme však všichni, že poměry vědecké u nás nejsou zdravé, a tak nezbývalo na příklad Stoklasovi skutečně nic jiného, nechtěl-li se dáti umlčeti, než aby volil zpravidla cizojazyčné prostředky publikační, ježto by jinak práce jeho byly zůstaly bez podpory jak morální tak materielní. Zvláště pak byla by se u nás doma postarala vytrvalá, mnohohlavá a obratně redigovaná fama o to, aby práce tyto v Čechách byly znehodnoceny. Mám o tom doklady, které si reservuji pro případ potřeby.

Nezazlívám ovšem české žurnalistice samotné, že zachovala se při volbě Stoklasově naprosto zdrženlivě, neboť není jejím právem, aby rozsuzovala vědeckých rozporů. Přináší prostě zprávy, jaké jsou jí dodávány, a ty průběhem let bývaly Stoklasovi brzo příznivé, brzo nepříznivé nebo alespoň pošouchle obojetné. Přece však zaráží, že u nás nikdo z kruhů povolaných neměl při oznámení volby Stoklasovy pro něho slůvka uznání, když jinde unisono rozezvučely se hlasy pochvalné, tak že byl jsem na rozpacích, které z nich mám uvésti a které pominouti.

Jest nepopíratelno, že volba prof. Dr. Stoklasy byla u nás doma prvním veřejným uznáním jeho skoro třicetileté vědecké činnosti, ale přesvědčil jsem se o tom, že i to bylo u nás v mnohých kruzích přijato s netajeným údivem. Pokládám tedy za svoji povinnost, abych českou veřejnost o vědeckém významu Stoklasově blíže informoval, ale budu se při tom dovolávati jen cizích svědectví, pocházejících z péra uznaných a své úsudky podpisujících autorů; ovšem jest naprosto nemožno, abych tuto látku vyčerpal, neboť mám před sebou pramenů spoustu tak nepřehlednou, že musím z nich jen namátkou některé vybrati. Předem však pokusím se alespoň částečně vysvětliti, jak mohlo dojíti k dosavadnímu, nápadnému zneuznávání této činnosti u nás doma.

Stoklasa jest ve smyslu Ostwaldova pokusu o klasifikaci badatelských povah vyslovený romantik, jenž oplývá hojností nápadů, dovede současně zaměstnati tucet spolupracovníků, pracuje současně na celé řadě rozmanitých, základních a obtížných problémů a bývá pak ovšem vystaven sporům s jinými badateli, pracujícími o stejném nebo podobném úkolu. O pracích takových bývá nesnadno ihned pronášeti definitivní úsudek, a teprve po letech nastává jasno o tom, kdo měl pravdu. Někdy bývá pravda uprostřed, což ovšem nesnižuje zásluhy té ani oné strany. Protivníci Stoklasových prací u nás neměli tedy nikdy nedostatek námitek, zakládajících se na cizích pracích; ale zatím jest přece jen záhadno, proč veřejnosti české nikdy se nedostalo spolehlivé zprávy o koncích těchto polemik, Stoklasovi příznivých. Proto se

přidržím právě takových úsudků, které shrnují konečný výsledek těchto sporů vědeckých.

Mohu tu sáhnouti ihned k životopisu Stoklasovu, uveřejněnému 1. září 1911 redaktorem časopisu »Ernährung der Pflanze«, Dr. Pavlem Krischem v Berlíně. Pod názvem »Vynikající agrikulturní chemikové a jejich pracovny«, vypsal tam nejprve život slavného Liebiga, dále Königa a za třetího zvolil — Stoklasu, o němž praví:

»Po Liebigovi a Königovi následuj nyní v řadě obrazů životních ocenění mladšího, mimoněmeckého chemika agrikulturního, který si získal jak velikým počtem prací, tak hojností nových podnětů, badatelských cest a nových, důležitých badatelských výsledků v říši vědy mezinárodní vynikající pověst, to jest Dr. Julia Stoklasy v Praze. Přináším tento obraz se zvláštní radostí, jelikož Julius Stoklasa náleží k spolupracovníkům tohoto listu, a jelikož redakce vždy dávala si na tom záležeti, aby napomáhala rozšíření a obecnému poznání jeho, pro výzkum výživy rostlin tak významných prací, a pak proto, jelikož takové obrazy životní, jako Stoklasův mohou sloužiti za skvělý důkaz, že velcí razitelé cest nezůstali bez dorostu jich důstojného, a že chemie agrikulturní pokračuje způsobem podivuhodným v stejném kroku s ostatními, nejlépe vyvinutými vědami, tak že víc a více uzrávají plody, které mají poskytnouti příštímu lidstvu to nejdůležitější, čeho třeba k plnění tisícerých úkolů kulturních: »Chléb náš vezdejší.«

»Vzhledem k úspěchům této mladé vědy, která sotva sto let působí, nepojednáváme dnes již s takovými obavami o úzkostlivě kladené jindy otázce výživy obyvatelstva Země, které se budoucně značně rozmnoží. Dosavadní rozvoj ukázal, že vynalézavý člověk z každé tísně dovede najíti východisko s dokonalostí stále stoupající, a chemie agrikulturní nebyla z posledních věd, které poskytovaly starostlivému lidstvu takových nálezců stezek. Mezi těmito požehnanými dárci chleba bude, to dnes již jest jisto, jméno Julia Stoklasy vždy zajímati vynikající místo, a uhájí si zvláště v dějinách rakouského hospodářství místo čestné.«

Následuje pak stručný životopis s dosti podrobným a přece přehledným vylíčením jeho hlavních prací vědeckých, z něhož vyjímám již jen několik řádek.

»Ze Stoklasových vědeckých publikací, vyšlých v jazyku českém, německém a francouzském, a jichž počet přesahuje 200, byly zde uvedeny jen nejdůležitější.«

»Těmito neúmornými studiemi získal si Stoklasa světovou pověst výtečného badatele; výsledky jeho pokusů byly v mnohých učebnicích a monografiích všech jazyků světových s plným uznáním citovány. Ve všech dosud vyšlých učebnicích z oboru fysiologie rostlinné, chemie rostlinné, chemie agrikulturní a fysiologie zvířecí ve všech jazycích světových poukazuje se na vynikající práce Stoklasovy.« —

»Stoklasou řízená chemicko-fysiologická stanice pokusná náleží k ústavům agrikulturním nejlépe zařízeným, o čemž podává připojených 10 vyobrazení dobrou představu.«

»Vzhledem k náplni práce, vykonané badatelem čítajícím teprve 51 let, nebude se jeviti neoprávněným, klásti zvláštní naděje v jeho další činnost.«

Životopisů Stoklasových vyšlo celkem pětadvacet, a sice v jazyku českém, německém, francouzském, srbském a polském.

UMĚNÍ

HUDBA.

Dr. ANT. ŠILHAN:

PRAŽSKÉ HUDEBNÍ KNIHOVNY.

Od r. 1895 rok od roku objevuje se na knihkupeckém trhu publikace zevnějškem svým velmi skromná a zdánlivě nepatrná a také širším kruhům hudebním dosti málo známá. Je to »Jahrbuch der Musikbibliothek Peters«. Existence této publikace souvisí s hudební bibliotékou Petersovou, jejíž výroční zprávy přináší. V knihovně této má hudební život lipský jednu ze svých nejdůležitějších institucí. Vznikla v roce 1893 munificencí dra Maxe Abrama, majitele hudebního nakladatelství Petersova, jehož levná vydání po celém světě jsou rozšířena. Dr. Abraham nejen položil věnováním knih a spisů základ k bibliotéce, ale pojistil její trvání a možnost rozšiřování tím, že obmyslel ji odkazem 400.000 K. Lipsko samo má vedle Petersovy bibliotéky i velmi bohaté hudební oddělení v městské knihovně. Podobně i většina měst německých v bibliotékách svých a museích poskytuje hudebníkům hojnou příležitost ke studiu. A na podnět nakladatelské firmy Breitkopf a Härtel vzala vznik svůj velká říšská hudební bibliotéka.

Pokaždé, když dostane se mi do rukou nový ročník Petersova »Jahrbuchu« a čtu tam zprávy o tom, jak návštěva knihovny stále stoupá a jak novými a vzácnými díly starými neúnavně je rozmnožována, vybaví se mi žalostný obraz našich poměrů pražských, pokud jde o hudební bibliotéku veřejně přístupnou. Můžeme říci, že v Praze takové instituce vůbec nemáme. Ve veřejné a universitní knihovně je sice i hudba zastoupena, ale to, co z hudebního oboru je zde shromážděno, je tak nepatrné, že nelze o tom ani vážně mluvit. Je zde zastoupena hudební historie, theorie a esthetika hlavně jen staršími spisy, nějaká novější práce sem zřídka zabloudí. Praktické hudby (t. j. hudebnin) je v universitní knihovně teprv málo. Řekl bych, že je svrchovaně nutno, aby oddělení hudební v universitní knihovně bylo doplněno, tak aby aspoň nejskrovnějším požadavkům vyhovovala, ale stejně svrchovaná nutnost je, jak z občasných stesků lze soudit — i většině ostatních oborů a není proto naděje, že by právě hudebnímu oddělení byla vě-

nována nějaká mimořádná dotace, která by jeho rozmnožení uskutečnila.

Druhou veřejnou knihovnu pražskou vydržuje obec pražská. I ta obsahuje publikace z oboru hudebního a dnešní správce její hledí všemožně přáním i v tomto oboru vycházeti vstříc a knihovnu dle potřeby doplňovati. Dotace na knihovnu není však taková, aby doplňování to dělo se systematicky a mohlo obsáhnouti vše důležité, co tiskem vychází. Konečně pak určena je knihovna obecní nejširším vrstvám lidovým a nelze při nutně universálním jejím programu ani žádat, aby hověla speciálním požadavkům toho či onoho oboru. Mezi publikacemi praktické hudby je hlavně česká tvorba a z cizí díla nejhledanější.

Hudebnímu oddělení při knihovně musejní věnuje správa její všechnu potřebnou péči a také chová toto oddělení mnohé velecenné publikace. Než i zde nedostatečnost hmotných prostředků nedovoluje, aby byly doplňovány mezery ze starších časů pochodící a postupováno s dobou. Knihovna, odkázaná na nahodilé dary, nemůže býti ani úplná ani systematicky doplňována.

Pokud jde o hudebniny samé, je bez odporu nejbohatším archiv »Umělecké Besedy«. V něm česká tvorba zastoupena je vším, co je umělecky významného, a z cizích skladeb mnoho těch, které jindy nejsou přístupny. Jistou specialitou archivu »U. B.« je kollekce klavírních výtahů oper, oratorií, melodramů, balletů atd., čítající na 1500 čísel. Ale ani při té relativní bohatosti archivu »U. B.« nelze o něm ani z daleka říci, že by obsahoval vše nejvýznamnější a nejpotřebnější, a na doplňování jeho lze pro skrovné prostředky jen velmi volným tempem pracovati. Historická a theoretická literatura hudební v archivu tom je hlavně jen českými spisy zastoupena, cizích je zde velmi poskrovnu. Za to lze tu nalézti hojně hudebních časopisů, a to právě těch nejvýznačnějších. Užívání archivu »U. B.« je sice omezeno na členy spolku, ale členství to lze levně získat, tak že i tu lze skoro mluvit o knihovně veřejné.

Tímto výpočtem jsme vlastně s šíře přístupnými bibliotékami pražskými, které chovají i hudební publikace, hotovi. Ani kdyby to, co jednotlivé z nich chovají, shromážděno bylo v jednu, nedostali bychom tím hudební knihovnu aspoň částečně vyhovující; i tu ještě byly by v ní hluboké mezery. Je podivuhodné, že otázkou veřejné hudební bibliotéky v Praze nebylo dosud ani hnuto; je to přece otázka pro hudební náš život, pro vzdělané dnešní i příští generace svrchovaně důležitá. Proto netřeba bližšího odůvodňování. Že je v knihovnách jmenovitě po muzikáliích hojná poptávka, potvrdí každý bibliotékář. Nejživějším dokladem této poptávky jsou půjčovní hodiny v archivu »Uměl. Besedy«, kde pokaždé je nepřehledná řada vypůjčovatelů, jichž přáním ani tento nejbohatší pražský hudební archiv nemůže úplně vyhověti. A co je těch, kdo nejsou členy tohoto spolku, nemohou si opatřiti vše významné ze svých prostředků a přece touží po seznání bohaté hudební tvorby!

Nastává otázka, jak nedostatku hudební knihovny odpomoci. Je to ovšem problém velmi obtížný. Jednalo by se o to, v jaké formě knihovnu vyvolat v život, t. j., jaký orgán za účelem jejího zřízení a správy konstituovat a dále, odkud vzít prostředky. Není ani možno v těchto řádcích, které nemohou pro omezenost místa než letmo celé otázky se dotknout, probrat všechny tu možné eventuality. Obracím k otázce té zatím jen pozornost celé české veřejnosti a zvláště našich hudebních časopisů, jež měly by o ní zavést diskussi, která mohla by býti užitečnější než různé malicherné polemiky. Sám upozorňuji na jednu okolnost. Jedná se nyní o založení českého hudebního musea, jehož s energií a obětavostí sobě vlastní ujal se spisovatel p. F. A. Šubert. Nebylo by lze spojit otázku zřízení veřejné hudební bibliotéky s otázkou zřízení tohoto musea? Bylo by to ovšem, jmenovitě po stránce finanční, ztížením celé akce, ale byl by to skutek záslužný, položit základ k hudební bibliotéce, pro niž, jak lze doufat, by se docílilo podpor i z prostředků veřejných. Kladu návrh svůj na uvážení všem, jimž rozšíření hudebního vzdělání a rozkvět hudebního života u nás opravdově na srdci leží.

*

ČINOHRA.

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

Karel Jonáš: **Bavorské slovo.** Historická veselohra o 3 dějstvích. Poprvé na Městském divadle Král. Vinohrad 17. září za režie V. Štecha.

Jako všecky veselohry, které jsou vlastně anekdotou, vypravovanou celý večer, tak i »Bavorské slovo« má aspirace zcela skromné: chce pobaviti několika figurkami, několika slovními nápady a několika nezvyklými situacemi. A to-to vše dohromady rozhodně nechce býti duševní tunou, pod jejíž tíží by se prohýbala podlaha.

Avšak i anekdoty musí býti dobře vypravovány. Heřman Janovský z Janovic je ženichem a manželem Markétiným jen diváku, který příliš plýtvá důvěrou v autory. Markéta je nevěstou a ženou Janovského jen tomu, kdo nedá se zmásti ve své víře nejpádnějším protisvědectvím všeho, co vidí na scéně jeho oči. Paní Weispriachorová a její poměr k Janovskému, Jindřich z Chřínova a jeho poměr k dceři Markétě i k zeti Janovskému — oh, seďte, prosím, diváku, zavřete časem oči a naslouchejte v důvěře, časem se dívejte a nic neslyšte, časem

uveďte v klid oba své percepční orgány a jen vyčkejte — vše má svůj konec a veselohra dokonce šťastný!

Zdaliž možno nevzpomínati při »Bavorském slovu« jiných anekdotářů scénických? Páně Bahrových »Dětí« na příklad vzpomeňme a ihned pochopíme, co znamená dobrá psychologie scénické anekdoty. A co znamená dobrá komposice tří aktů, které jsou vlastně anekdotou, vypravovanou celý večer. Pan Jonáš píše prý velmi chvatně, a věru, chvatný, improvisační, žurnalistický způsob tvoření obrazí se v každé jeho větě a v každém gestu jeho figur: jeho veseloherní mluva je nervosně těkavá, jeho figurky duševně chudé, jeho situace bezohledně násilné. A to, co nazýváme komposicí celku, uniká mu ovšem ve chvatu zcela: první dějství je zbudováno na principu: jak to dopadne? — principu ostatně nejlevnějším mezi veseloherními principy — druhé a třetí dějství zapomíná i na nejlevnější princip a sestavuje se před divákem z nových a nových episod, nestarajících se naprosto, přicházejí-li toho večera včas.

A přece: pan Jonáš jest autorem, cítícím scénicky. Celý jeho děj, ať jakkoli roztěkaný, odehrává se nyní, zde, před našima očima; jeho lidé nepřicházejí říci nám jako novinku, že jejich duševní stav se tak a tak změnil, nepřicházejí nám vypravovat, co diváku nutno viděti, nevypravují fádních imperfekt ani neprorokují riskantních futur — celý děj, ať jakkoli roztěkaný, je nepřetržité scénické praesens. Tato přednost, vzácná v Čechách, nutí mne tím více litovati, že pan Jonáš, jak se praví, velmi chvatně píše své veselohry, že svůj talent scénického cítění ukazuje nám ve veselohrách až urážlivě nedbalých.

Figury, nedbale vytvořené autory, jsou zkušebním kamenem pro jejich herecké představitele. Nedostatek tvořivého hereckého umění, jejž jinde nahradí routina, konvence, plně vystoupí zde, při figurách, poskytujících možnost, dotvořiti je. Tak stalo se i při »Bavorském slovu«. Pánové Jiříkovský a Hlavatý a paní Hessová-Guthová obstáli čestně, slečna Baldová byla trapná jistě i sobě.

Arnošt Dvořák.

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Doc. Dr. JIŘÍ HOETZEL:

REFORMA VEŘEJNÉ SPRÁVY.

Volné kapitoly.

Žijeme ve znamení všeobecné nespokojenosti. Nelíbí se nám ani dosavadní organisace ani činnost veřejné správy. Zevního výrazu došly tyto pocity slavnostním ustavením zvláštní císařské komise pro reformu správní. Zdá se, že tímto činem se dostaly reformní myšlenky do slibnějších kolejí, než tomu bylo dosud. Ohromná práce čeká tuto komisi. Čím zdárnější budou její výsledky, tím bezpodstatnějšími budou námitky, jež byly proti ní dosud vyslovovány.

Na nové úpravě správy jsou interessováni všichni, každý počítá při tom, že si polepší. Trefný výraz dal tomu Brockhausen ve svém spisku »Österreichische Verwaltungsreformen« (Vídeň a Lipsko, 1911). Úředníci myslí na služební pragmatiku, zvýšení platů, zajištěný postup a menší práci, advokáti na zavedení kontradiktorního řízení s právem stran nahlížeti do spisů a dáti se zastupovati; továrníci a kupci na obchodnicky rychlé vyřizování záležitostí, takže by dostali obratem pošty povolení ke zřízení živnostenské provozovny, technikové a lékaři doufají, že bude konečně jednou konec nadvládě právníků; obecenstvo v celku se těší, že se obmezí panství úředníků, sedláci by nejraději neplatili žádných daní, politikové počítají na odklizení sporů jazykových, jeden myslí na centralisaci, jiný na opak, decentralisaci.

Při chystaných revisích reformních jde na jisto o zájmy všech. Je tudíž na čase, aby byl pro otázku nápravy veřejné správy vzbuzen všeobecný zájem. O podrobné diskussi nemůže na tomto místě býti řeč; jedná se tu jen o upozornění na problém a jeho obtíže.

Drahnou dobu byla vlastně pouze samospráva místní předmětem »péče« reformátorů, z nichž mnozí nejraději by ji byli sprovodili se světa aneb aspoň ji snížili na úroveň pouhých hospodářských útvarů, beze vší účasti na správě vrchnostenské. Vedle toho správa zeměpanská těšila se pověsti něčeho nedotknutelného.

Znenáhla však nebylo možno zavírati oči před skutečností, že ani ve státní správě není všecko v pořádku — a do dneška nahromadilo se nám několik návrhů na její reformu.

Charakteristickým zjevem při dosavadních reformních myšlenkách jest 1. zdůrazňování politického hlediska, t. j. měřítkem navrhů reorganisačních nebývají dobře uvážené potřeby správy, nýbrž ohled na politické mocenské poměry, 2. snaha, aby reforma správy se provedla na útraty místní samosprávy. Politickým heslům dávává se podklad vědeckých theorií. Spekulaci právní se mnohdy vyhražuje přednost před lopotným zjišťováním nynějšího stavu správy a jejích potřeb.

Už zde poznamenávám, že právě ti reformátoři, kteří správu (samosprávu) znají poněkud podrobněji, jsou ve svých upravovacích návrzích daleko méně radikální, než ti, kdož by chtěli potřeby správy měřiti dle svých aprioristicky zkombinovaných představ o podstatě a úkolech administrace. Tím vším nechci nikterak podceňovati cenu takových theoretických úvah. Při reformě veřejné správy prokážou nám však najisto službu málo užitečnou. To ostatně bylo akcentováno vynikajícími členy císařské komise pro reformu správy.

Nezbývá než prokázati správnost těchto tvrzení. Učiním tak prozatím při kritice některých významnějších návrhů reformních. Poslání tohoto listu nese to s sebou, že nemůže zde jíti o nějakou práci, vyčerpávající všecky podrobnosti. Stačí, když upozorním na zjevy markantnější, nedávaje se vázati ani časovým sledem probíraných návrhů.

Pro první informaci obracím pozornost na reformní idey Brockhausenovy. Brockhausen od delší doby se otázkou zabývá. Platí mezi Němci za uznaného znalce obecního zřízení a ústrojí veřejné správy. Nedávno konal ve »Wiener freien staatswissenschaftlichen Vereinigung« před vyššími úředníky správními cyklus přednášek o reformě správy. Přednášky ty v upravené formě vyšly tiskem pod názvem: »Österreichische Verwaltungsreformen«. Máme tedy činiti s nejnovější formulací předního německého reformátora správního.

(Pokračování.)

BESEDA

JOS. KODÍČEK:

NAD RADNIČNÍ NOVOSTAVBOU.

(Několik poznámek o české bídě.)

Dojem, jímž vyzní poslední dílo veřejného stavebnictví pražského, je svrchovaně složitý, ba jediným opisem slovným nevylíčitelný. Neboť to, co cítíte nad novostavbou pražské radnice, je podivná smíšenina studu, smutku a opovržení, jíž těžko zachytiti jedním slovem.

*

Radnice, curia, společné svědomí města, zachycuje pro dlouhé příští věky citové a myšlenkové proudění našich občanů pražských, objevuje příštímu historikovi jako bleskem všechen rythmus, celou poesii, nezachytitelnou atmosféru, která obklopuje náš život (neboť tak výraznou řečí mluvívají radnice poučeným zasvěcencům).

Jaké slovo splyne se rtů budoucího badatele? Jaké svědectví podává nová radnice o cestách pražských občanů? Takové: cesta občana pražského vede z vinohradského divadla do uzenářského krámu!

Zachycuje veliká a obludná stavba tuto cestu jasně? Jako málo co jiného!

*

Tichý stesk se vás zmocňuje. Místo labyrinthu temných a špinavých uliček, jež v divoké pitoresknosti se svými zárožími, nesčetnými štíty, sty erbů, mnoha oblouky, s prejzovými střechami, se stálým pološerem byly hlubokou studnicí lyrických snů — tyčí se teď k nebesům tato děsivá obluda, bezduchá, tupá krychle, svědek hanebné bídy, škaredý netvor, rušící obrovskými rozměry celou linii náměstí před Klementinem, nevyvažující, avšak ničící hrdost nádherného paláce Clam Gallasova.

Jako štěnice usedlá na madonně italského mistra. Bohužel, nelze jí svrci. (Vždyť nenajde se nikdo, jenž by rozmetal — opak Herostratův — tento chrám Škaredosti!)

*

Jedno ještě je velmi smutné na celé tragikomedii: úloha, již hraje »Manes«. Má potírati špatné a tvořit dobré umění. Zde činí opak: podporuje špatné a tvoří špatné. Umění sochařskému je vyhrazena na radnici velká úloha. Jak ale může umělec spolupracovat na díle, jakým jest radnice? To už je otázka zásadní, o níž by se mělo uvažovat. Skulptura architektonická v čele façady není nic podružného. Tu musí býti architekt a sochař aspoň trochu sourodými duchy. Nejsou?

*

Obrovská sousoší nad vchodem. Ta pustá výtvarnická fráze: obří tělo a kolibří hlava. (Odkoukáno špatně od Metznera.) Stejně ubohé jako nasládlé reliefy po stranách budovy, stejně nevhodné jako reliefy nad vchodem! A vázy na okraji střechy. Ó, školo průmyslová!

Bída sochařská podala si ruku s bídou architektonickou. Ba, věru, že beze soch byla by bída jedna méně nápadnou!

A »Styl« mlčí. Není třeba být potrhlým »idealistou« nebo zarputilcem, abyste řekli: Má-li »Manes« omluvu pro takové obchodování, přestává být hlasatelem uměleckých snah v Čechách.

Hromada bláta a štuku, tento index lži, procovství a surové kupeckosti, jemuž dali jméno »Radnice« — nevyvolal dosud poznámky v českém listě!

Co to zní v hlavě? Ano:

»A štítivý odpor mne jímá, hnus churavý z toho,
ulicí projít že musím, dotknout se maně snad cizího těla,
bezděčný herec posměšné bídy, kterou tu věky a věky
sehrává město to na hrobech lepších časů i lidí,
prach jejich rozvátý šlapajíc tupou svou patou.«

(F. X. Šalda: »Příjezd do Prahy.«)

MORAVA

Zemský sněm letos již svolán nebude (dle vídeňských informací dra Stránského). Od svolání sněmu vláda upustila na radu zemského hejtmana hr. Serenyiho, který se v tom zachoval dle přání Němců — jako vždy.

Dne 9. září zemřel dr. Václav Šílený. Byl zemských poslancem za Přerov, též přísedícím zemského výboru. Letos byl zvolen do říšské rady v městské skupině kroměřížské. Lidová strana pokroková ztrácí jeho smrtí jednoho z nejkvalifikovanějších a nejzasloužilejších svých stoupenců. Jsa smýšlení umírněného a mužem práce, nemohl vždy souhlasiti s vedením strany, což i »Lidové Noviny« připustily šetrným doznáním, že nikdy neporušil discipliny ve straně. Pracoval hlavně v oboru národohospodářském (v bankovnictví, živnostenských, vodních otázkách a j.). Jemu přísluší též zásluha o utvoření Zemědělské a Živnostenské rady. — Úmrtím dra Šíleného stal se jeho říšský mandát pro lidovou stranu pokrokovou dosti pochybným.

Skon dra Šíleného měl také za následek změnu v zemském výboru, proti níž rozhodně musíme protestovat. »Náš« zemský hejtman hr. Serenyi přidělil totiž z bývalého referátu dra Šíleného vodní záležitosti německému velkostatkáři bar. Barattovi. Klerikálové Serenyiho omlouvají. — Zemský výbor, jako nejvyšší instance autonomní, má přirozeně chránit obecní samosprávu proti porušování jejích práv. Náš zemský výbor dělá však opak, čehož dokladem je tento případ: Představenstvo obce Napajedel odkázalo firmu A. M. Ballazzi ve stavební záležitosti, aby napřed zažádala o určení stavební čáry. Obecní výbor rozhodnutí to potvrdil. Ale na rekurs firmy zemský výbor nařídil obci konání stavební komise. Obec podala pak stížnost k správnímu soudu, který rozhodnutí zemského výboru, jako nezákonné, zrušil. Podobně rozhoduje zemský výbor proti našim národním zájmům v případech jen poněkud pochybných. Důkazem je tu obzvláště rozhodnutí správního soudu, týkající se stavby německé školy v Čes. Bohdíkově, kdež zemský výbor proti obci stavbu povolil, načež správní soud povolovací usnesení zrušil. Úřadování »našeho českého« zemského výboru ve věcech jen trochu nacionálně zabarvených vyznačuje se vůbec velkou skrupulosností.

Dr. Stránský pokusil se o svou rehabilitaci před užším výkonným výborem lidové strany pokrokové. Na schůzi dne 8. září byla totiž odhlasována resoluce, kterou schvalují se všecky kroky předsednictva při říšských volbách podniknuté, dále se zjišťuje, že mandát dra Stránského neměl vlivu na osud jiných kandidatur strany, odmítá se vpád dra Kramáře na Moravu a konečně vyslovuje se dru Stránskému dík, uznání a důvěra. Dle »Lidových Novin« byla resoluce jednomyslně přijata vyjma projev díků dru Stránskému, proti němuž byly prý pouze 2 hlasy. Radost »L. N.« byla tak veliká, že resoluci tu v doslovném znění otiskly dvakrát téhož dne (v ranním i odpoledním čísle), podruhé již jako venkoncem jednomyslně usnesenou — tedy i s bombastickým poděkováním dru Stránskému. »Pozor« přinesl za několik dní komentář k této vítězoslavné resoluci a vytkl, že o resoluci bylo hlasováno na konci schůze, když už mnozí z účastníků odešli, a že žádný z odstavců resoluce nebyl přijat jednomyslně. Za to »L. N.« »Pozoru« sprostě vynadaly. Po té ohradil se prof. Koloušek, který schůze se také zúčastnil, prohlášením v novinách proti domněnce, jako by v odporu se svými dřívějšími články o dru Stránském byl hlasoval pro resoluci a zejména pro ono místo, kdež se praví, že mandát dra Stránského neměl vlivu na osud jiných kandidatur strany. Tím byly »L. N.« usvědčeny ze lživého referování. Nám může býti jenom vhod, bude-li dr. Stránský takovým způsobem dále pokračovat. Ani jinak pověstná resoluce nemá valného významu. Před širší výkonný výbor si dr. Stránský netroufá.

Je po zápise do škol. Němcům podařilo se opět zmařit naše úspěchy se zákonem Perkovým, kterých jsme se domohli judikaturou správního soudu. Ministerstvo vyučování sice ve všech případech, v nichž správní soud našim stížnostem vyhověl, vydalo zvláštní výnosy, jimiž nařízeno vyloučení reklamovaných dětí z německých škol. Ukázalo se však, že výnosy ty byly vydány pouze na oko, neboť bylo zároveň připuštěno, že vyloučené děti bez jakékoliv závady mohou býti letošním školním rokem znova zapsány do německých škol. Poukazováno na to, že vyloučení nastalo o prázdninách a že něco jiného by bylo, kdyby děti byly vyloučeny uprostřed školního roku. Zatím kvitujeme. Ovšem správné to není. Na každý způsob měly býti všecky vyloučené děti napřed přezkoušeny dříve, než byly znova přijaty. A nebylo-li přezkoušení o prázdninách možné, měly býti provisorně přijaty do českých škol, až se po jich řádném přezkoušení postupem instancí rozhodne, že jsou jazyka německého mocny. Pouhý názor německého učitele, že se dítě zatím německy naučilo, nenahrazuje přezkoušení před komisí. O všecky vyloučené děti musí býti tedy sveden nový boj, ovšem s výsledkem již theoretickým, který pouze v zásadě může míti vliv na pozdější praxi. Je opravdu třeba velkého sebezapření k další vytrvalosti v zápasu o provádění platného zákona. — Celkem zápis do škol dopadl přece pro nás příznivě, na př. v Brně, Místku, Olomouci, Zábřeze a j. V Komárově otevřena letos česká škola obecná (soukromá), v Holešově a ve Štěpánově české měšťanky. Ve Vítkovicích ubylo nám téměř 100 dětí nátlakem německých závodů. I když se můžeme těšit z celkového příznivého výsledku zápisu do škol, jsme nicméně ještě daleci normálních poměrů. Dle statistických dat z loňského roku pohlcují německé školy na Moravě 65.000 če-

ských dětí. Jaké pohromy nám Němci způsobují na př. mateřskými školkami! Němci mají jich na Moravě 186, kdežto my pouze 151, ač je nás více než třikrát tolik jako Němců. A jak řádí teprve německý kapitál! Na př. do české obce Písařova (na sev. Moravě) poslali Němci letos na záchranu tamní zbytečné školy německé 20 dětí a platí za ně po 16 K měsíčně. Proti takovým zbraním jsme slabí.

Správní soud přiznal našim záložnám a společenstvům vůbec volební právo do obchodních komor. Dříve rozhodl opačně. Rozhodnutí to může míti dalekosáhlý význam v našem boji o dobytí komory olomoucké.

Prostějov zakročil u arcibiskupa olomouckého, aby farář Dostál-Lutinov byl z města odstraněn. —*ra.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

FILOMATES:

STŘEDOŠKOLSKÝ KOLOTOČ.

Není tomu tak dávno, co byly plné noviny referátů o středoškolské anketě; její přímé i nepřímé důsledky v praxi (nové osnovy a předpisy o zkoušení a klassifikaci) známy jsou již veřejnosti také. Rodiče seznávají některá zjednodušení (na příklad způsob placení školného, formuláře vysvědčení) a zvykají ponenáhlu novotám (viz jednoduchá frekvence, hodiny hovorů, usilovné pěstování tělesné výchovy, zredukování nebo i úplné zrušení domácích písemných prací a j.). To vše nezůstává zajisté utajeno v praktickém životě, a tak musí každý rakouský občan více méně jasně tušiti, že »ve středním školství se něco děje«. K tomu zahájí se při každé sebe nahodilejší studentské sebevraždě ostrá palba do professorstva, jako by příčina tohoto povážlivého zjevu, ve všech vrstvách civilisované společnosti se rozmáhajícího, musila v takovýchto případech spočívati v učiteli nebo vůbec jen ve škole samé. Zdálo by se tedy, že zájem o poměry středních škol stává se čím dále živějším a všeobecnějším. Bohužel, nutno zdůrazniti, že ještě stále objevují se v širokém obecenstvu buď nerozumné a nezdravé tendence ve příčině studia středoškolského, anebo — což je snad ještě horší — ukazuje se lhostejnost a bezstarostnost, hřešící na nejživotnějších zájmech malého národa. Proto je povinností naší veřejnosti, aby kritickým okem stopovala dráhu vývoje středního školství, je nezbytno, aby všecky politické strany měly v těchto otázkách jasno (jako mají již dávno klerikálové) a aby poslanci nepovažovali jeho zájmy za druhořadné, které mohou počkat.

Za nynější situace, kdy našinec je ukolébán pohodlným názorem, že snad konečně máme ve své střední škole instituci, která nám vychovává budoucí intelligenci nejúčinnějšími prostředky, tak aby si z ní mládež odnesla základy všeobecného vzdělání a schopnost dále odborně se zdokonaliti pro různá povolání, mohlo by se snadno státi, že by jednoho krásného dne přišel zvědavý a upřímný cizinec, jenž by nám odkryl pravý stav věcí, že totiž nemáme ve středním školství toho potřebného, moderního dopravního prostředku, opatřujícího spojení mezi naivním dětstvím a rozlehlou říší novověké kultury, nýbrž že nám pro radost a za naše peníze postavili místo toho jen nákladnou hračku — ohromný kolotoč!

Bylo by pštrosí politikou nepřiznati si povážlivé faktum, že se střední škola znehodnocuje, neboť její intellektuální úroveň klesá, a vycházejí z ní stále prostřednější a chabější generace. Nechceme se domnívati, že to bylo v intencích samého ministerstva kultu a vyučování, ačkoli některé okolnosti by nasvědčovaly tomu, že i v této šílenosti je systém. Rozhodně však přímá zodpovědnost za následky nynějšího režimu spadá na ředitelstva, dozorčí orgány a zemskou školní radu, neboť tito nejvlivnější činitelé jednak vykládají a provádějí nařízení a předpisy ministerské, jednak mohou a vlastně mají správně a bez obalu referovati, jak se v praxi osvědčují, jaké jsou překážky atd.

Pokusíme se v dalším naznačiti, které jsou asi příčiny toho, že se naše střední školství ocitá na scestí a že mu hrozí rozvrat působením shora. Především je to ten prazvláštní stav, že v nejvyšším školském úřadě Rakouska jsou zaměstnáni výhradně právníci. Jednotlivce s filosofickým doktorátem nebo dokonce bývalé professory by na prstech spočítal, a i chefem tohoto oboru může se státi snad jen šlechtic, který třeba od své maturity o střední školu ani nezavadil! Nedostatkem živého styku se školou, nemožností bezprostředního názoru a neznalostí školské techniky vysvětluje si professorstvo různé ty ukvapené a nepromyšlené výnosy nebo zase trapné průtahy, kterými zdárná práce a skutečný prospěch školy začasté trpí. Při tom ponecháváme ještě stranou kritiku složení této eminentně kulturní instituce po stránce národnostní a její centralismus, měřící vše podle poměrů vídeňských, ač by právě naše české školství poskytlo hojně látky k výtkám. Ale škola jest již v Rakousku politicum, o její zdokonalení nutno bojovati na několik front a každé vyhovění prosté spravedlnosti pokládá se za ústupek — proto přidržme se jen stránky paedagogické.

Při zmíněné anketě dostaly se k slovu četně zastoupené vrstvy laické a naříkaly hlavně na přetěžování žactva, neživotnost vyučování a přísnou klassifikaci. A vysoké c. k. ministerstvo neoslyšelo tyto hlasy, nýbrž s podivuhodnou pružností začalo o překot »reformovati«. Podle úctyhodné tradice, u nás vžité, nikoho ani nenapadlo vybudovati pečlivě zdola něco nového a naší době vhodného, nýbrž přikročeno k osekávání vrcholků: v únoru 1908 vydány nové předpisy maturitní, kterými tato rozkřičená zkouška »zralosti duševní« ulehčena, aby nevyžadovala u nikoho zvláštní přípravy (§ 20.). Přes to mluví výnos pěknými slovy o nutnosti všeobecných vědomostí, o nabytí duševního obzoru a vyškolení ducha, jakožto o předpokladech studií vědeckých na vysoké škole. Proto by autory reforem jistě zarazilo, kdyby se mohli na vlastní oči a uši přesvědčiti, jak se praktikuje ona blahovůle, znovu průvodními předpisy zemské školní rady examinátorům na srdce vložená. Vede totiž k úžasné laxnosti a demoralisující shovívavosti. Jestliže většinou hlasů dosáhnou approbace i lenoši nebo slaboši, ústy spolužáků předem odsouzení, nepřispívá to jistě vážnosti střední školy. (Zde nebude od místa zdůrazniti hned, že pisatel těchto řádků jest rovněž rozhodně pro úplné odstranění zkoušky maturitní, kterýžto požadavek byl již přijat říšským svazem professorským, bohužel však nebyl náležitě motivován.)

K dalším změnám došlo v červnu téhož roku, když vyšlo nové nařízení o zkoušení a klassifikování. Jeho duch se dá charakterisovati často opakovanými slovy: zjednodušení a blahovůle. V textu samém vyslovuje se opět velmi krásně očekávání, že prováděním ustanovení v jejich smyslu »zejména zájem žáků bude zase odveden od známek ku předmětům, že bude povznesena jejich samočinnost a jejich pocit zodpovědnosti...«

Ale ministerstvu asi nebylo při tom známo, že jedinou vedoucí snahou mnohých pánů ředitelů je zalíbiti se »nahoře« za každou cenu, že si svou úřední poslušnost mnozí čeští byrokraté vykládají tak, jako by nesměli míti osobního přesvědčení, vlastního mozku a srdce, a že bývají papežštější než papež. Nenadálo se ministerstvo při své dobré vůli, že ředitelé doženou onu blahovůli ad absurdum, znásilňujíce někdy (ovšem v mezích služební působnosti!) třeba nejspravedlivější úsudky odborných učitelů, soustřeďujíce všechnu snahu »paedagogickou« na jediný, dobře se vyplácející výsledek školního roku: co nejmenší procento neprospívajících. V tomto znamení koná se každoročně veliké množství zkoušek postupných a opravných, aby se při nich na konec všecko slevilo, nač se již někteří vypočítaví také-studenti těší a spoléhají. Takto se ovšem dá snadno vykázati »zlepšení« prospěchu žactva — na papíře, ale proti závěrům z podobné statistiky[1]) nutno předem protestovati, protože vpravdě nestranný pozorovatel musí s lítostí doznati úpadek píle, svědomitosti, soustavnosti práce, zmenšení vědomostí a vzrůst povrchnosti, polovičatosti a netečnosti, konečně hrozící zánik ctižádosti a vytrvalosti u studentstva. (Dokončení.)

*

ÚPRAVA UČITELSKÝCH PLATŮV.

Stálé a vždy důraznější naléhání organisací učitelských (jmenovitě německé), jakož i skutečně kritická situace učitelstva, hnuly konečně svědomím rozhodujících činitelův a v první schůzi sněmu českého spatřil světlo světa návrh zemského výboru na novou úpravu platův učitelských. Po tolika ochotných slibech a projevech, uznávajících plnou oprávněnost požadavku, aby učitelstvo bylo postaveno na roveň státnímu úřednictvu 4 posledních tříd, způsobil trpké zklamání, ba roztrpčenost, jíž byl dán také průchod na manifestacích všeho učitelstva 24. září. Že roztrpčení je odůvodněno, vysvítne ze srovnání jednotného návrhu organisací učitelských s návrhem zemského výboru. Požadavek učitelstva, jak jej uvádí sama původní zpráva zemského výboru, je tento: 1. Po zkoušce dospělosti ustanoví se učitel jako síla zatímní s 1200 K. 2. Místa učitelská II. třídy se zrušují. 3. Základní služné učitelů škol obecných je 1600 K, škol měšťanských 2200 K. 4. Osobám učitelským na školách obecných náleží 8 trienálek po 250 K, na školách měšťanských po 300 K. 5. Funkční přídavky mění se nepatrně. 6. Příbytečné správců škol zvyšuje se přiměřeně k drahotním poměrům. 7. Aktivní přídavek náleží všem učitelům dle norem platných pro státní úředníky. 8. Učitelům, kteří po 20 služebních letech nedosáhli míst řídících, buďte uděleny přiměřené osobní přídavky. 9. Budiž pečováno o vydání přiměřeného substitučního zákona. 10. Plné výslužné s přídavky aktivními i osobními budiž přiznáno po 35leté službě od zkoušky způsobilosti. Zemský výbor navrhuje: Pro definitivní učitele obecných škol: 1. po zkoušce dospělosti 1000 K, 2. po zkoušce způsobilosti 1400 K, pak 9 trienálek po 200 K = 1800 K, dohromady 3200 K; pro učitele, kteří do 30 let od zkoušky způsobilosti nenabyli místa řídícího, další trienálku 200 K. — Pro učitele školy měšťanské: 1. po zkoušce způsobilosti 2000 K, pak 8 trienálek po 200 K = 1600 K, 1 kvinkvenálku po 400 K, dohromady 4000 K; pro učitele, kteří nenabyli místa ředitelského, další kvinkvenálku 400 K. Prozatímní síly požívaly by při postupu automatickém

[1]) Viz pracnou a záslužnou studii V. Pajera »Klassifikační výsledky podle nových předpisů« (Věstník č. professorů, ročník XVIII., část paedagogická), kdež konstatuje se rovněž, že »nové předpisy ulehčují postup do vyšší třídy žákům méně nadaným a zvláště žákům, kteří neradi pracují stejnoměrně po celé období«.

na školách obec. 1400 K, po 3 letech 1600 K, na škole měšťanské 2000 K, po 3 letech 2200 K. — Ve příčině aktivních přídavků mají se obce rozděliti dle počtu obyvatelstva na 5 tříd, učitelstvo pak dle služební doby na 3 kategorie (stupně). V V. třídě byl by aktivní přídavek pro učitelstvo škol obecných: 180, 240 a 300 K; ve IV. třídě: 270, 360 a 450 K, ve III. tř. 360, 480 a 600 K, ve II. tř.: 420, 550 a 700 K, v Praze (I. tř.) 500, 650 a 800 K. Pro učitelstvo škol měšťanských: druhý a třetí stupeň aktivních přídavkův učitelstva obec. škol je zároveň prvním a druhým stupněm aktivních přídavků škol měšťanských.

Třetí stupeň aktivních přídavků měšťanských škol je: v V. tř. 350, ve IV. tř. 520, ve III. tř. 690, ve II. tř. 830 a v Praze 950 K. — Na aktivní přídavky přispívaly by obce, a to ve IV. třídě ⅓, ve III. a II. tř. ½. — Úprava dle norem pro státní úřednictvo vyžadovala by nákladu 23,000.000 korun, úprava navrhovaná zemských výborem stála by (s aktivními přídavky) na 10,000.000 korun. — Jak vidno, stanoví návrh zemského výboru nízké základní služné (**1400** korun, kdežto dosud obnáší **1600** K), vyměřuje nízko trienálky, zvláště učitelstvu škol měšťanských, vyměřuje nízko aktivní přídavek na základě naprosto nesprávného měřítka počtu obyvatelstva a uvaluje k tomu ještě přídavek ten na obce, finančně většinou přetížené a stavebními náklady na škole beztak roztrpčené; odškodnění ve formě osobního přídavku oněm učitelům, kteří nedosáhli míst vedoucích, dává teprve po 32 služebních letech, na měšťanských školách dokonce až po 37 letech a konečně ponechává v platnosti 40letou službu s připočtením pouhých 2 let před zkouškou způsobilosti. A ježto každé sousto, které se učitelstvu podává, musí napřed hodně zhořknout, sděluje zemský výbor ve své průvodní zprávě pokyn c. k. ministerstva vyučování, že si nejvyšší úřad školský nepřeje nějakého závodění v otázce platův učitelských (toho strachu ze závodění v Rakousku!) a že tedy úprava v Čechách nemá překročiti meze, v jakých pohybují se platy učitelské v jiných korunních zemích. Vzhledem k malé ochotě zemského výboru i obavám c. k. ministerstva vyučování má učitelstvo věru málo naděje, že podaří se mu dosáhnouti plného uspokojení svých požadavků, leda že by poselstvo české chtělo a dovedlo dodržeti slib projevený ve schůzi Svazu 20. září 1911, jenž předčítán byl na manifestacích dne 24. září. *M.*

LITERATURA

ARNE NOVÁK:

KRISE NAŠEHO LYRICKÉHO BÁSNICTVÍ.

Toužebné vzpomínky účastníků, polohistorické již romány, zastřené zádumčivou mlhou stesku po ztraceném mládí, básnické dumy o době velikých nadějí zironisovaných chabou skutečností, vyvolávají v našem písemnictví vždy častěji a zálibněji obraz devadesátých let minulého věku. Věřte všem těm výmluvným dokumentům jen do polovice a přece musíte přiznati: byl to jistě hrdinský čas, když se ve vzduchu chvělo tolik neodbytné, ba vítězné mladosti; když touha po přeměně světového řádu a po obrození mravního zákona dovedla jako vysoká vlna uchvátiti tolik odvážných srdcí, a když vše, co zlatilo tuchy osamělého myslitele, co za hluku strojů a za šumění organisačních hesel plnilo naděje dělníkovy, co budilo mladé ženy z milostného snění k svobodnému vývoji, když vše to nacházelo sourodý a zhuštěný výraz v poesii nového posvěcení a nového rhythmu. Nechť krčí střízlivý dějepisec a obzíravý politik nedůvěřivě rameny, že hromadné to nadšení a opojné to úsilí nevykonalo v oblasti veřejné skutečnosti opravdového činu: v dějinách naší poesie málo jest let, kdy uzrálo tolik básnických činů, jako v rocích devadesátých.

Tehdy před patnácti léty, kdy došumoval zpěněný var revolučních snah v mládeži, utlumen persekucí a politickou mdlobou vládnoucích stran, byla to moderní naše lyrika, která ostře vyhraněnými díly všech svých mladých mistrů téměř cyklicky vydávala svědectví o veškerých mravních, myšlenkových a uměleckých energiích, probuzených v duších nového pokolení.

Tři velcí básníci, Machar, Sova, Březina, prošedší právě výhní záporné skepse a poušti tísnivých nejistot, podali na rozhraní r. 1896 a 1897 knihy statečných výhledů do dálek a zítřků: J. S. Machar po analytickém období bolestné kritiky churavých společenských typů poprve týčil velké dějinné postavy zachycené z perspektivy zcela nové a poprve kovovým veršem ovládaným mužnou rukou zvonil k sociálnímu útoku a výboji; Antonín Sova, osvobozený konečně od statické malby mrtvého světa a zjemnělý nedávnou klinickou studií duše úpadkové, rozevřel svůj velký a toužebný zrak nervósního lyrika, aby viděl, v jaké hořečné vise tuhne krise společenského přerodu a v jakých světlých symbolech šeří se příští nového řádu; Otakar Březina, vyzpívav všecky tragické mdloby pozemských lásek a pozemských zmarů, jimiž se protrpělo jeho bolestné Já, vzepial právě peruti k velkému mystickému letu za ústřední a božskou Jednotou. A zároveň, zatím co v knihách »1893—1896«, ve »Vybouřených smutcích« a ve »Větrech od pólů« blížila se naše mladá lyrika ke svým vrcholkům, přicházeli noví básníci,

jejichž knihy byly již daleko více než pouhý slib: Jiří Karásek probojoval se cizími vzory k tesknému pessimismu zrazené erotiky; Karel Hlaváček zhustil v lyrické ballady skrytých sociálních kořenů zoufalství srdce i třídy; Stanislav K. Neumann se stával po období velkých slov a prázdných gest jarým a slunným básníkem vítězné přírody, matky smyslů a pudů, a ve Viktoru Dykovi již již vyrůstal zasvěcený a pronikavý důvěrník ironických srdcí.

Jsem toho dojista dalek, abych těchto sedm básníků z roku 1896—1897 chtěl násilně vtiskovati do jakéhokoliv hromadného pojmu; jest to sedm ostře vypracovaných individualit, z nichž si každá vytvářela vlastní myšlenkový svět, vlastní básnickou expressi, vlastní umělecké ovzduší. Avšak přece nedovedu si pomyslit, že by nebylo hlubšího zákona za současným vybavením jejich nejvyšších možností, že by nebylo to vlnění rhytmované jedním a týmž tempem, které neslo svorně tolik různých lodí, spěchajících do rozličných přístavů a k rozmanitým zeměpásům. Naopak nacházím v tom skvělém rozkvětu české moderní lyriky za devadesátých let krásné potvrzení významného zákona z umělecké sociologie: doba, jejíž myšlenkový a mravní obsah jest opravdu mocný a plný, inspiruje soudobě umělce nejodlišnějších kořenů a nejrůznějších povah, takže rozezvučí se každý po svém a přece v konečné symfonii, jako hudební nástroje při skladbě orchestrální.

Rozumějte mi dobře: nechci snad říci, že taková doba vysokého duševního tlaku nutí všecky básníky, aby se stali poety časovými v duchu jejích tendencí. Pravý opak tane mně na mysli: onen tlak, kterým v takové době jsou všickni opravdoví básníci nutkáni a zdviháni, jest čistě vnitřní, asi podobného rázu, jakým na poetu působí síla přírodního dojmu, krutost osobní bolesti, intensita smyslové krásy — vzdáti se takovému tlaku, toť vlastní podmínka všeho velkého emočního umění. Nevěřím ovšem též, že by takové mohutné napětí dobové znásilňovalo a komolilo jakkoliv individuality; naopak ony v něm rostou, rozvíjejí se, sílí, ať již vzdáním se prudké časové vlně, ať soustředěným odporem proti ní. Ve vzrušených údobích, kdy sociální vědomí zmocnilo se všech srdcí, všech mozků, všech vůlí, nevyrůstají pouze velcí hymnikové společenské spravedlnosti a hromadného soucítění, ale silou odporu též krajní individualisté, jejichž pud samoty a potřeba jedinečnosti vzdorují až k paroxysmu časovému proudění.

A dnes po patnácti letech, jak se proměnila česká lyrická situace! Byla-li tehdy zákonem velká generační spojitost, nastala teď sporadičnost a osamotnění; bylo-li tenkráte lyrické tvoření organickou spoluprací duchů vnitřně solidárních, proměnilo se nyní ve výraz samoty, jíž chybí jak inspirace tak resonance. Tehdy podával básník básníkovi thema a podnět, aby každý dle své osobnosti a svým uměním rozvedl motivy zrozené z plnosti doby; dnes není spojitosti mezi poety. Tenkráte mohla se mládež účastniti cyklického díla, přijímajíc motivické prvky; dnes upadla v pouhé napodobení a parafrasování. Někteří z velkých básníků devadesátých let umlkli zcela. Zodpověděli všecky otázky, které jim kladla plnost času a pathos přerodu století, a tak uzavřeli kruh svého díla. Jejich nejvyšším typem — jako nejvyšším typem české moderní poesie vůbec — jest Otakar Březina, v jehož díle, ovšem v mystickém pojetí a v symbolickém zpodobení, ztělesněny jsou všecky vrcholné ideje oněch devadesátých let; Březina, tvořící čistě organicky, domyslil vše a našel pro všecko básnické slovo — poznav to, přestal v tragické sebekázni na vždy básniti.

I v tomto jeho rozhodnutí, které nám dlouho se zdálo krutým paradoxem, utajen byl kus prorocké výstrahy. Mlčky varoval Březina před svody daemona, jenž sluje M e c h a n i s m u s: jak mnozí, a jistě ne nejhorší básníci, propadli v poslední době jeho tak příjemnému úskoku, jakým jest opakování! Není v dnešní české lyrické krisi snad většího nebezpečí; právě proto, že tvoření organické ochromeno, pracuje se mechanicky; básně přestaly býti díly a staly se parafrasemi; nerodí se z nutnosti a z plnosti celé bytosti, nýbrž vznikají klidně dle šablon a patron jednou získaných. Machar, jenž ve svých nejlepších letech byl pravý básnický dobyvatel, uchvacující končinu za končinou, uvázl úplně v stojaté vodě prokleté zátoky a spokojuje se veršovnictvím čistě mechanickým. Jeho myšlenková náplň se nemění; jen dekorace se střídají. Jeho vztah k dějinám nepodléhá již rozvoji, pouze počet figurin a kulis se rozmnožuje. Machar ztratil právě to, v čem tkvěla jeho dravčí síla: onu schopnost vtisknouti všemu zkrvavený a břitký svůj spár: on, někdejší básník krajní, až nervósní bezprostřednosti, produkuje dnes básně mrtvé, lhostejné, antikvární.

Není však sám, na koho v době současného lyrického úpadku nastřehl ďábel Mechanismu svoje sítí; takměř celé mladé pokolení opakuje myšlenky dávno vyzpívané, užívá forem dlouho opotřebovaných, vrací se k týmž obrazům, symbolům, obdobám. Sám Antonín Sova, jenž ještě dlouho po devadesátých letech rostl a vyvíjel se jako lyrik a psycholog, neušel v posledních knihách tomuto úskalí: v jeho slastných viděních zítřků lidstva, v jeho barevných snech o obrodě spravedlnosti, v jeho výmluvných improvisacích nad nočními městy a nad továrními přístavy bídy vracejí se nejen dějové motivy a vůdčí ideje, nýbrž i celá básnická struktura od architektury myšlenek až po dekoraci obrazů. Příliš často svádí jej jeho nadání obrazotvorné

a malebné v nebezpečnou oblast dekorativního mechanismu, jímž trpí snad většina naší mladé poesie. Dostali jsme se takto mimoděk nazpět do začarovaného kruhu básnického verbalismu, v němž se dusilo a hynulo slovesné umění Jaroslava Vrchlického a jeho nohsledů, a který prudce prorazila kritika v devadesátých letech, volajíc: Méně pestrých metafor a více ducha! Méně slovní parády a více ideového vzruchu! Méně šumivého a šelestivého listí a více živné mízy! Od posledních patnácti let dekorační a malebný vkus v naší poesii dojista vyspěl, ladění barev se postupně zjemnilo, výběr metafor, volba epithet, slovem veršový kolorit stal se mnohem decentnějším; ale toť jen rozdíly stupňové: v principu upadli jsme do starých, pohodlných a líbivých bludů. Z dnešních debutantů, kteří hlavně podléhají vlivu Březinovu, Karáskovu neb Neumannovu, patří devět desetin k dekoračním marnotratníkům, jimž pro zevní příkrasu namnoze uniká bytostné jádro básnictví. Vidí-li tito mladí poetové svůj poslední cíl v ciselování metafor, v malbě slovem a veršem, v přepychu obrazovém, jsou umění dojista blíže než ti střízliví a drsní jejich protinožci, kteří místo lyrických básní podávají zrýmované feuilletony, místo písní prázdnou burlesku psanou nářečím ulice a kavárny . . . ale vlastní srdce poesie bije docela jinde než v dekoračních příkrasách.

Každá opravdová báseň jest především živý organismus, zrozený z vášnivého objetí lidského osudu s básnickou ideí. V požehnané hodině umělecké koncepce, jejíž rozkoš hraničí přímo s bolestí, nedovede často sám básník rozeznati, kde přestává jeho osobní osud a kde začíná básnická idea... tak prolnuly se v jeho tvůrčím nitru navzájem. Jest-li toto pravou genesí básnického díla — a všecka psychologická zkušenost pro to mluví —, pak není nesnadno říci, jakých podmínek žádá si skutečná velká poesie. Spolupracuje na ní jak básník, tak i jeho věk: básník, napne-li veškeré ethos svojí bytosti k tomu, by jeho osud krystallisoval se plně a významně; jeho věk pak, dává-li svou myšlenkovou i mravní silou a obsažností plodnou inspiraci ideovou... a to, jak jsme zřeli, nikoliv jedinému básnickému samotáři stojícímu bez spojitosti, nýbrž celému pokolení, jež neseno jest stejnou vlnou a slučováno neumluvenou vnitřní solidárností.

Jako sociologie vůbec, nevěří ani sociologie umělecká v náhlé zvraty a v revoluční změny; jest však přesvědčena, že vážnou a uvědomělou spoluprací všech zúčastněných členů hromadného organismu může býti postupně překonána sebe bolestnější krise a konečně zase zaměněna obdobím plného, tvořivého a štědrého zdraví. Toť i naše důvěra za soudobé české krise lyrické.

TECHNIKA

DVĚ ČESKÉ TECHNIKY.

České techniky, pražská a brněnská, znamenají časové meze ve vzniku rakouských vysokých škol technických. Jeť pražský polytechnický ústav, založený r. 1866, nejstarší, česká vysoká škola technická v Brně, založená r. 1899, nejmladší technikou rakouskou. Pražská slavila r. 1906 stoletou památku svého založení, brněnská roku letošního po jedenáctiletém trvání slavnostně otevřela své nové budovy. Obě tyto slavnosti daly podnět k cenným publikacím: Velflíkovým velkolepým Dějinám technického učení v Praze a k Památníku c. k. české vysoké školy technické Františka Josefa v Brně. Velflíkovy dějiny, široce založené dílo, dosud nedokončené, bylo předmětem zpráv časopiseckých, bylo o něm referováno v Přehledu, a poskytne ještě po svém zakončení příležitost, aby bylo oceněno. Druhá publikace, Památník české techniky v Brně, byla před nedávnem předložena české veřejnosti, aby ji seznámila s vývojem vysoké školy a jejím nynějším stavem. Skromné tyto řádky nechtí a nemohou býti posudkem toho, co bylo vykonáno, ani dosaženého cíle, nových budov a jich vnitřního a vědeckého zařízení. Každému, kdo přečetl úvodní stať Památníku o prvním období české techniky v Brně, od jejího založení do otevření nových budov, pocit vděčného uznání k vykonané práci bude trvalým dojmem. Neboť jen úporné vytrvalosti členů sboru professorského, při otevření techniky jen čtyřčlenného, nyní se dvaceti členy, mohlo se podařiti, že po jedenácti letech jest česká technika brněnská pod vlastní střechou, kde jediné může se vyvíjeti a plně sloužiti svému úkolu. Řada let od zakoupení místa stavebního r. 1901 do konečné výstavby vyplněna jest řadou konferencí, komisí, deputací, prací na stavební osnově, stavebních skizzách, osobního účastenství jednotlivých členů sboru na práci povšechné i v jednotlivostech. Zvláště zajímavou jest samostatnost, kterou osvědčil professorský sbor vůči úřadům v iniciativě návrhů, hájení svého programu a domáhání se aktivního účastenství svých zástupců v celé práci. Přirozeno, že potřeby svých ústavů mohou nejlépe znáti a formulovati ti, jichž životní práce jest s nimi úzce spiata. Ač původní program doznal omezení jak v počtu ústavů tak v rozsahu jednotlivých z nich, přece byl pod-

kladem stavby. Rovněž tak skizzy stavební, vypracované professorem J. Bertlem, ač si ministerstvo vyhradilo jich zhotovení, jsou po nepatrných změnách ztělesněny ve výstavbě. Tak může professorský sbor právem říci, že novostavba jest myšlenkou i prací jeho. — Památník obsahuje dále zevrubný popis jednotlivých ústavů, pracoven, posluchéren, laboratoří, sbírek a jich zařízení. Prof. Dr. Novák seznámil s nimi čtenáře Přehledu v č. 38 a 39 roč. IX. Publikace, věnovaná nejširší veřejnosti, zejména pak lidu moravskému, chce upozorniti na souvislost vysokých škol technických s praktickým životem, na význam technické práce, ukazuje na velikou důležitost praktického výcviku posluchačů v laboratořích a dílnách a akcentuje tím vůdčí myšlenku sboru, založiti techniku na nových směrech vyučování. Pokud se mu to podařilo, s uznáním seznal každý, kdo novou techniku prohlédl nebo aspoň pročetl Památník. — Jest potěšitelným zjevem, že mezi professorským sborem a posluchačstvem i jeho spolky panuje harmonie na vysokých školách tak důležitá. Příčina spočívá dle mého mínění v menším počtu posluchačů, čímž denní osobní styk mezi professory a posluchači v přednáškách i cvičeních jest umožněn a způsobuje nejen lepší výsledky učební, ale i příležitost vzájemného poznání se, výměnu názorů a porozumění si.

Přecházím zde k české technice pražské s jejími třemi tisíci posluchači. Činím-li přechod mezi oběma českými technikami u počtu posluchačů, činím tak úmyslně. Česká technika pražská jest růzností odborů studijních nejrozsáhlejším ústavem v Rakousku. Máť mimo odbory na jiných vysokých školách zřízené — stavebního inženýrství, architektury, strojního inženýrství s oddělením elektrotechnickým, chemického inženýrství, kulturního inženýrství a oddělení geometrovského — též odbor zemědělský, učebný běh pro pojistnou techniku, přípravný kurs montanistický, obchodní oddělení a obecné oddělení. Jsou tu zárodky budoucí vysoké školy zemědělské a vysoké školy obchodní. Myslím, že nebudu daleko pravdy, řeknu-li, že tato rozsáhlost učebních oborů, jež svádí na vysokou školu veliké množství posluchačstva, není štěstím pražské techniky, neboť výprava nových odborů studijních, vyžadující pravidelně značnějších nákladů, způsobuje asi menší dotování starších vlastních odborů technických. Veliký počet posluchačů, ať už má kdekoli svou příčinu, má v zápětí, že posluchárny, laboratoře a dílny musely by býti při novostavbě značných rozměrů a tím by vyžadovaly velikého nákladu. Stála-li technika brněnská o třech pavilonech pro tři odbory nyní trvající a pro 600 posluchačů i s vnitřním zařízením 3,140.000 K, lze snadno přibližně stanoviti cenu výstavby pražské techniky o 6 odborech a 4 bězích učebných pro 3000 posluchačů. Mimo jiné důvody vidím tedy v počtu posluchačů nynější neblahý stav české techniky pražské co do umístění i co do důsledků s tím spojených. Vlastní její budova na Karlově náměstí a Resslově ulici sotva stačí pro několik — snad 7 až 8 — professur. Nový ústav fysikální a elektrotechnický již dnes jest nedostatečný a pochybuji, že dostačí pro celý odbor chemický nový jeho ústav, právě dostavovaný, ač jest na pohled rozsáhlý. Uvedené tři budovy jsou vlastní půdou akademickou, vše ostatní jest najato v činžovních domech: u Sedlerů, u Müllerů, u Helmů, na Moráni, v Ječné ulici, v Žitné ulici, na Zderaze, ve Slovenské ulici, na Kozačce, v Havlíčkových sadech.

Stav tento jest pro zdar vyučování nezdravý a překáží rozvoji vysoké školy. V najatých domech ovšem nelze zařizovati nákladné laboratoře a dílny, ale nelze v nich nalézti ani řádných poslucháren ani rýsoven. Pro předměty o 200 a více posluchačích vykázána jest rýsovna, stačící ve většině případů sotva pro 80 posluchačů. O hygienické stránce ani nemluvím; vysoké školy by si mohly gratulovati, kdyby pro ně platily předpisy, vydané v tom směru pro školy obecné. Při tom ovšem erár platí ohromné nájemné.

Náprava jest tu nutná, a to brzká, nemá-li pražská technika česká, druhdy dobré jméno mající i v cizině, ve svém vývoji se zastaviti. Jest nejstarší technikou v Rakousku, jest tedy otázkou její cti a cti národa v této říši nejpokročilejšího a nejpoplatnějšího, aby se jí dostalo nezbytné podmínky k životu: dostatečných místností a vyhovujícího zařízení. Neboť nestačí ani nejlepší kvalifikace professorů, nemohou-li posluchači slyšeti jejich živé slovo pro nedostatek místa v posluchárně, a nejsou-li laboratoře řádně vypraveny, aby měli příležitost k samostatné práci. Německo i jiné státy pochopily včas význam technik, nerozpakovaly se dáti na jich vybudování milliony — a klidily milliardy. U nás se odjakživa špatně počítalo a nikam nevidělo pro finanční zeď. Snad česká technika brněnská jest obratem k lepšímu.

Otázka výstavby české techniky pražské byla stále předmětem jednání a návrhů professorského sboru, jak patrno ze zmíněných Velflíkových dějin. Přehlédněme dobu do rozdělení polytechnického ústavu na ústav utrakvistický a stopujme další vývoj. Prvním útulkem českých přednášek utrakvistické polytechniky byl dům Odkolkův na Kampě. Roku 1866 koupil zemský výbor Karlovy kasárny s velikým nádvořím ve výměře 3600 čtverečných sáhů, aby na něm postavil budovu polytechniky. Dle stavebního programu, sdělaného sborem professorským, vypsána soutěž na plány, jíž s úspěchem se zúčastnil architekt Ullmann. V tuto dobu spadá jednání o rozdělení polytechniky na ústav

český a německý, čímž rozhodnutí o stavbě oddáleno. Roku 1869 sněm zemský se usnesl, aby Karlovy kasárny byly upraveny přestavbami a přístavbami pro český ústav polytechnický dle návrhu Ullmannova. Roku 1870 kasárny byly adaptovány a přestěhovány tam stolice, umístěné v Odkolkově domě. Některé přednášky české konány však i potom ve starém ústavě v Dominikánské ulici. Koncem r. 1871 svěřena stavba nové české techniky staviteli Pavikovskému a Víškovi dle projektu Ullmannova. Stavba zahájena 1872 a skončena 1874. Měla býti počátkem výstavby české polytechniky, jež měla býti rozšířena křídlem do ulice Resslovy, avšak do dnešního dne stojí slibný začátek jako torso velikého plánu. Roku 1875 převzat polytechnický ústav do správy státní, která již r. 1876 oznámila sboru professorskému, že se ve stavbě pro českou polytechniku, jak byla začata, pokračovati nemůže, hledíc k státním financím a velkému nákladu na tento podnik. Nepřímo při tom slíbena adaptace starých kasáren a stavba chemické laboratoře. Na to následuje ve výstavbě české techniky veliká mezera. Ne, že by se nevolalo po nápravě. »Ale tehdejší vláda zůstala hlucha, jako by citu své zodpovědnosti, ba i lidskosti docela pozbyla. — Neučinila pranic a nechala si klnouti po řadu let strádajícími posluchači v mizerných místnostech, v nichž útrapy následkem nedostatku světla a vzduchu byly ukrutné.« Již r. 1876 professorský sbor označil za nejhlavnější potřebu stavbu nového chemického domu. Došlo k ní teprve po 32 letech roku 1908 a účelům vyučovacím má býti odevzdána počátkem letošního školního roku.[1])

Velflík, odsoudiv jednání vlády citovanými slovy, dodává: »Jen s hořkostí vzpomínají bývalí posluchači na tyto trudné poměry, které potrvaly tak dlouho, že by se jich málem dočkali i jejich synové.« To mluví o místnostech chemického odboru v Resslově ulici, jež zcela případně nazvány »olověnými komorami« a měly by býti v nynějším stavu zachovány pro potomstvo, jako kulturní dokument ze dvacátého století.

Posluchačstva i učitelstva přibývalo a tím rostla i nouze o místnosti. Roku 1906 postaven ústav fysikální a elektrotechnický, a tím jest historie výstavby české techniky uzavřena.

Česká technika jest rozstrkána as ve 12 až půl hodiny od sebe vzdálených místech. O zlepšení situace není ani slechu, a nebýt tu a tam interpelace poslanecké, zdálo by se, že jsme spokojeni. Štyrsko-hradecké technice bylo již alespoň zakoupeno stavební místo, pražské nedostalo se dosud ničeho, vyjma zmíněné dva ústavy, které, než byly dostavěny, už nedostačovaly. Výstavbu nutno řešiti v celém rozsahu vysoké školy na volném staveništi, jak jest tomu při technikách v Německu, aby byla schopna dalšího vývoje. To však jest jen zbožným přáním, jehož splnění se ani naši vnuci nedočkají, bude-li se historie chemického ústavu opakovati. *X.*

[1]) Má býti odevzdána, ale nebude, poněvadž installace nejsou hotovy.

POLITIKA

PODZIMNÍ ZASEDÁNÍ ŘÍŠSKÉ RADY.

jl. Ve Vídni, 24. září 1911.

Ze stavu nynějšího jednání zemského sněmu království českého usuzuje se o podzimní parlamentární kampani. Má-li v Praze vrch nálada pro kompromis, vyslovují se o vídeňském parlamentu prognosy optimistické a naopak, každé sebe menší napětí v Praze vzbuzuje obavy ve Vídni, a přece — je zcela nepochybno, že mnohem víc než česko-německé vyjednávání o dohodu působiti bude na říšskou radu otázka docela jiná: otázka drahoty a zejména otázka tísně bytové. Ustavičné zdražování nezbytných potřeb existenčních a nedostatek přístřeší pro tisíce rodin mělo by hrozné, katastrofální následky, kdyby nebyla neprodleně učiněna ochranná a pomocná opatření se strany státní správy, jakož i se strany sborů zákonodárných.

Neděle, 17. září 1911, ukázala zřejmě, že obě řečené otázky jsou otázkami veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku, a proto vtiskují již nyní nastávajícímu parlamentnímu zasedání ráz a mění původní disposice.

Mělo se za to, že se poslanecká sněmovna bude především zabývati záležitostí svou nejvlastnější: definitivním jednacím řádem a paušalováním diet, ale to nyní ustupuje jednání o drahotních poměrech, kteréž způsobily již krveprolití ve vídeňských ulicích.

Ohledně zmírnění drahoty čeká se prohlášení vládní, jímž oznámeno býti má rozmnožení dovozu masa ze Srbska a dočasné povolení dovozu masa zámořského, jakož i zlevnění želez-

niční dopravy při dovozu potravin, ale na odklizení bytové mizerie není dosud žádné vyhlídky, a ta je právě příčinou největšího roztrpčení mezi lidem, zejména zde ve Vídni žijícím. Po mnohé měsíce není možno ani za veliké nájemné opatřiti si menší byt, je-li v rodině několik malých dětí. Stav ten vedl již k četným demonstracím, ano i k sebevraždám. Je-li četnější rodina deložována, může si toliko v nejřidších případech výjimečných nalézti nový byt, zpravidla je důsledkem výpovědi a deložování rozvrat rodiny, rozchod manželů a velmi často zničení samostatné existence. S největší bídou umístí se děti, pošlou se do domovské obce, nebo, je-li možno, k příbuzným, prodá se za babku zařízení domácí a živnostenské, muž i žena porůznu hledají přístřeší jako nocleháři, dokud se neoctnou úplně na mizině, s holýma rukama bez práce na ulici.

Pusté louky, lépe řečeno stavební místa poblíž města, nejrůznější kouty na obvodu jsou posledním útulkem set a tisíců vyhoštěných. Snadno se prohodí, že výtržnosti při demonstracích páše luza, chátra, nemající zaměstnání ani přístřeší, nepováží se však, že tato »luza« a »chátra«, bez přístřeší se potulující, byla třeba do nedávna lidem úplně spořádaným.

Pokud běží o dovoz masa do státu, uváděna byla omluva, že požadavkům lidu vyhověti nelze pro stanovisko, jež Uhry zaujaly, opírajíce se o text vyrovnání; vzhledem k tísni bytové však neplatí výmluva žádná. Správa státní, parlament a obce musí společným úsilím k tomu pracovati, aby byly odvráceny katastrofy ještě větší těch, jež nyní máme před očima.

V příštím zasedání bude od vlády žádáno, aby povzbudila podnikatelský ruch stavební slevou činžovní daně z domů stavěných pro obyvatelstvo nemajetné na delší řadu let, jakož i snížením poplatků z převodu pozemkového vlastnictví, běží-li o stavební místa na domy s malými, levnými byty. Dále naléháno bude na vydání zákona o vyvlastňování pozemků, kterýmž čeleno býti má lichvě pozemkové, a zákona o smlouvě nájemní, kterýmž má býti chráněn nájemník proti zvůli majitele domu a proti vykořisťování. Čím důkladnější bude v tomto ohledu program vlády, tím jistěji bude garantována normální práce sněmovny. Na tom, co učiní administrativa a legislativa státu, nelze v tomto případu přestati. Správa obce zároveň se musí ihned odhodlati k činu a stavěti ve vlastní režii každoročně takové množství levných bytů pro nemajetný lid, aby vystačily pro přirozený přírůstek obyvatelstva, dokud potřebě nebude vyhovovati podnikavost soukromá. Že z toho obecní správa škodu míti nebude, je patrno zvláště při předpokladu řádné státní podpory.

K tomu druží se ostatní záležitosti značného hospodářsko-sociálního významu: haličské vodní cesty, místní dráhy, a nový permanentní výbor má se zabývati novou vládní předlohou o sociálním pojišťování. Urychleným tempem má se nyní vyřizovati, co po léta bylo zanedbáváno. Ohromná práce, jak patrno, čeká na poslaneckou sněmovnu, a tu jsme ještě se nezmínili o nutném vyřízení budgetu a o branné předloze, jež mají býti ve výborech vyřízeny do vánoc. Je to úkol veliký i tehdy, nenastanou-li momenty nepředvídané, a vyžaduje velikého napětí sil. Tak významná doba a tak malé, malicherné pokolení! Němcům v Praze je snaha po nepřetržitém trvání obstrukce důležitější než akce protidrahotní, a Němci ve Vídni nemají nic pilnějšího na práci než opětně zavírati školy Komenského v XX. a XVI. okresu, ve kterých se již bez závady učilo. Je možno čekati, že za takových okolností lidová sněmovna vyhoví potřebám lidu? Je třeba skutečně ještě větších otřesů, je třeba ještě větších projevů krajního roztrpčení a zoufalství, aby nabylo vrchu pochopení, že je nezbytno zanechat politiky malicherného chikanování národnostního a dát se do práce o sociální reformy?

*

ZAHRANIČNÍ PŘEHLED.

Petr Arkáděvič Stolypin, jenž podlehl 18. t. m. kuli právníka Bagrova, byl bez odporu nejvýznačnějším ruským premierem poslední doby. Psal jsem již několikrát o jeho reformách a oceňoval jeho význam kriticky, nebudu toho tedy opakovati. Jisto jest, že tento velkostatkář, jenž obrátil na sebe pozornost reformami na svých statcích a stal se tak v 39 letech guvernérem Saratovské gubernie, kde prokázal nejen takt a organisátorskou schopnost, nýbrž i značnou osobní odvahu, byl tři léta potom, r. 1906, za rozháranosti národa i mladého parlamentu snad jedinou osobností, která mohla zavésti Rusko na cesty pokoje a pořádku. Tragický osud, jenž stihl jeho děti při hrozném atentátě krátce po jeho nastoupení, nedovedl zlomiti energii nevšedního muže, jenž byl povolán, aby potlačil revoluci a obnovil říši; a celá jeho snaha do poslední chvíle se nesla k vyplnění tohoto dvojího úkolu. Že říše r. 1906 byla na pokraji rozvratu a záhuby, o tom není dnes možná pochybovat; lze míti pouze různá mínění o tom, byl-li postup, jímž se Stolypin bral, správný. Bylo možno jíti dvojí cestou: buď napřed bezohledně zavésti pořádek, odstranit vraždy a propagandu činu a pak reformovat povlovně; aneb napřed začíti s reformami a ponechat revoluci, by sama přišla k rozumu. Stolypin volil cestu první; ti, kdož ho obviňují z despocie a katanství, mají tu výhodu, že neměli sami příležitosti, aby ukázali své úspěchy na cestě druhé. Je kruto čísti čísla poprav a exportací za poslední pětiletí, ale je zároveň bolno čísti statistiku sebevražd a útoků na

život, jenž svědčí o tom, jak hluboce podnes jsou otřeseny mravní ideje v ruské společnosti. A přece zesnulý premier n e b y l tyranem a nebyl ani oním nepřítelem konstituce, za něhož býval prohlašován. Jeho oktroy volebního řádu r. 1907, uskutečnění zemstevního zákona v západních guberniích a konečně sáhnutí na konstituční práva Finů byly pouze články v řetěze činů, jímž snažil se zavésti v Rusku poměry, za nichž byla by možná součinnost, třeba nedokonalá, všech kruhů k regeneraci říše. Ruského problému nerozřešil, jako ho nerozřeší jeho nástupce, neboť problém ten může být rozluštěn jen nenáhlým přehodnocením všech hodnot a lékem času. Proto také i jeho opravná činnost v dobrém úmyslu, jako je selská reforma a senátorské revise úřadů, nemohly býti provedeny úplně a bez chyb; jeho ústup před živly reakčními byl spolu pokusem zachovat aspoň poslední zbytek parlamentarismu, jenž sám sobě nedovedl zůstat věren. Jeho nacionalistická politika vyplynula z úsilí přesunouti těžiště veřejné správy na národ nejmocnější a nejscelenější; že se ke všem cizím národům nechoval odmítavě, ukazují jeho zemstevní zákony, jimž ruští Čechové děkují své úspěchy při posledních újezdních volbách. *Mars.*

ZE DNE

Pp. abonenty žádáme slušně o obnovení předplatného a přikládáme složní lístky pošt. spořitelny.

1. a 2. číslo zašleme na ukázku každému, kdo o ně požádá koresp. lístkem.

Slovo k zahájení X. ročníku. Na prahu desátého ročníku může se „Přehled" s uspokojením zadívati na dráhu, kterou prošel. Jest to cesta k volnosti, na jejímž konci se „Přehled" objevuje jako kritická revue českého života veřejného, nestranná, nepředpojatá. Neznáme strany, které by „Přehled" materielně nebo intelektuelně patřil. Neznáme strany, jíž bychom musili tleskati k výkonům, které uvnitř odsuzujeme. Ke každému zjevu českého života veřejného chceme přistupovati jako nesúčastněný pozorovatel, který se nedá vésti jinou pohnutkou než zájmem o zdárný vývoj českého života kulturního a politického.

Naše cesta nebyla záviděníhodna. Vyšli jsme do světa jako křídlo realismu a trvalo to řadu let, než jsme se vymknuli z jeho objetí. Do nedávna ještě byli jsme oficielně nazýváni „realilistický Přehled". A název ten byl přímo ironií, kdy následkem rozluky stal se „Přehled" předmětem nenávisti tábora realistického, jež mluvila a dosud mluví z každé řádky, kterou „Čas" o „Přehledu" napíše, z úmyslného umlčování listu i tam, kde by upozornění bylo v zájmu celku, i z nesčetných bájí, které známí neznámí šíří ústně — protože se bojí napsati je veřejně a nésti zodpovědnost.

Způsob, jímž proti nám strana pokroková bojovala, musil roztrpčovati. Nebylo možno — se stanoviska čistě lidského — žádati na nás náladu klidu a míru tam, kde druhá strana usilovala ubítí nás za každou cenu. Nezdařilo se. „Přehled" jest na vzestupu, kruh jeho čtenářstva se šíří, jest zabezpečen materielně a — dopracoval se klidu. Strana realistická jest nám složkou politického života českého jako kterákoli jiná. Totéž kritické, avšak též nepředpojaté stanovisko, které zaujímáme k jiným, zaujmeme k ní — bez ohledu na to, co snad ona pokládá za dogmata povznesená nad kritiku, bez ohledu na to, které osoby ona povýšila na svoje trůny — ale i bez ohledu na to, co minulo, co snad kdysi bolelo a co dnes je lhostejno.

Jako kritická revue českého života veřejného chce „Přehled" svému čtenářstvu podávati úvahy a glossy o významných událostech a otázkách veřejných, chce se státi četbou těm, kdož hledají úsudek prostý bigotního stranictví, prostý zášti stejně jako snahy po zalíbení té či oné osobnosti nebo straně.

„Přehled" nepočítá s materielním ziskem. Zvýšení příjmu bude vždy jen podnětem ku zvětšení rozsahu a vnitřní úrovně listu, z něhož bychom rádi vytvořili revui, po stránce literární i ideové dokonalou. Dosavadní vývoj listu opravňuje naději, že tento ročník bude dalším stupněm k dosažení vytčeného cíle.

Redakce.

Docentská otázka. Při začátku školního roku překvapeni byli, jak jsme již svým čtenářům oznámili, docenti filosofické fakulty a četní v Praze působící professoři středoškolští, neslýchaným dvojím rozhodnutím ministerským: všem docentům odňata na rok 1911/1912 dovolená od povinností středoškolských a všichni professoři do Prahy služebně přikázaní odvoláni na svá venkovská místa, i když jsou niversitní docenturou neb vědeckou prací na Prahu vázáni. Zařízením tím, jež právem hned od počátku připisováno na účet finančního ministerstva, zasaženi i docenti, kteří převzali k vybídnutí ministerstva určité úkoly na př. vedení seminářů, suplování stolic řádně neobsazených atd. Krutá tato ustanovení vyvolala obecný rozruch, a to nejen v kruzích vysokoškolských a středoškolských, ale i v novinách, mezi poslanci, a dík rozhodné akci docentů, středoškolských professorů a politiků, ustanovení úplně odvoláno, dojista nikoliv bez politických intencí, čemuž nasvědčuje zakročení místodržitele kn. Thuna i ochota ministra hr. Stürgkha. Rozruchem, jenž tentokráte přinesl ovoce ještě včas, upozorněna veřejnost i kompetentní kruhy

na nerozřešenou a bolestnou otázku soukromých docentů na české universitě. Dle litery zákona jsou to osoby úplně privátní, nemající nižádných nároků a práv, a přece jich vláda užívá k úkonům, jež by bylo jinak nutno honorovati, k vedení ústavů, ke konání přednášek pro kandidáty potřebných atd. Neuvoluje se však poskytnouti jim ničeho a nebéře na jejich výkony a práce žádný zřetel; i jediná výhoda, služební dovolená na střední škole, která od doby ministra Hartla byla usem, pokládána jest od školních úřadů za milost propůjčovanou neb odpíranou případ od případu. Nejen docenti sami, ale i professoři universitní a poslanci s kulturním smyslem měli by pod tlakem událostí usilovati o zákonné a soustavné řešení otázky docentské.

Prof. Drtina padesátníkem. 3. října bude tomu 50 let, co se narodil v Hněvšíně Frant. Drtina. Rolnický původ a láska k přírodě poskytla tomuto muži nejen fysické zdraví a houževnatost v práci, ale i dar průzračného myšlení a zbožného srdce. Neúnavně pracoval prof. Drtina jako student, jako professor gymnasia i jako universitní učitel, kde jest nyní professorem filosofie a pedagogiky, neúnavně pracoval spisovatelsky i redaktorsky v celé řadě časopisů a revuí (Atheneum, Naše Doba, Česká Mysl, Pedagogické Rozhledy, Hlídka Času), v podnicích vydavatelských (Knihovna pedagogických klassiků, Sbírka přednášek a rozprav a j.) i ve spolcích zejména pedagogických a lidovýchovných (Jednota Komenského, Společnost českého musea pedagogického, Výbor pro lidové přednášky české university atd.). — Vědecká práce Drtinova v prvním období jest charakterisována zájmem o problemy filologie a filosofie klassické, obrací se pak k otázkám organisace školství domácího i cizího, k otázce pedagogiky, didaktiky a jejich dějin. V problemech filosofie i výchovy hleděl svými publikacemi i přednáškami, vždy přehlednými, spíše a šťastně popularisujícími, prokázati stále naléhavěji se hlásící problem humanity, lidskosti, ve smyslu českobratrském. Svou znalostí organisace školské byl povzbuditelem velkého ruchu školského u nás (organisace lyceí a dívčích gymnasií), svou příkladnou ochotou a obětavostí stal se podporou všem dobrým a pokrokovým snahám a zájmům i osobním. Čtyři roky jeho poslanecké činnosti uspokojily jistě více přátele prof. Drtiny, než jeho sama, jenž se zdvojenou horlivostí obrací se nyní znova ke svým vědeckým pracím. Prof. Drtina svou iniciativností a laskavostí jest také zdatným učitelem universitním. Přejeme mu mnoho let a zdaru k jeho mnohostranné a nezištné práci pro pokrok vědy i národa.

O židy v Rusku vede se neutěšená polemika mezi Národními Listy a Rozvojem. Národní Listy u příležitosti zavraždění Stolypina vytiskly noticku, nevhodně a nepříznivě se vyslovující o »rozlézání« židů v Rusku. Bylo to jistě zbytečno a Národní Listy by si, myslíme, konečně už měly podobné recidivy do starých kolejí odvyknout. Ale stejně zbytečně vyřítil se na Národní Listy za těch pár řádek v obrovských polemikách českožidovský Rozvoj. Orgán českožidovské assimilace měl by být poněkud prozíravější a méně malicherný v obhajování židovských zájmů v Rusku a po celém světě, které se snad shoduje se sionismem, ale nemá co dělat s úkoly, jež si vytkl Rozvoj. Dokonce pokus Rozvoje o použití noticky Nár. Listů k nadhánění vody na mlýn realistický je schopen českožidovské věci způsobit důkladnou škodu. Assimilace židů je věc celého národa a nesmí být míčem v rukou nešikovnosti a rozmrzelosti jednotlivých osob nebo časopisů.

»Fysiologie a psychologie« slove »časová úvaha« prof. Krejčího (Česká Mysl 3. 1911), jíž usiluje o zkalení vod v záležitosti kritik své »Psychologie«. K dobru by mu bylo lze přičísti, že zřejmě se dopracoval lepšího názoru o poměru obou věd, než jaký vyložil v prvém dílu své učebnice; dále, že se opětovaně a s pochvalou dovolává spisu prof. Mareše, k němuž se v dřívějších ročnících svého listu leckdy divně zachoval; jakož i, že se tak trochu přiznává k nesprávnostem svých učebnic, vytknutým mnou před lety v Masarykově Naší Době a v Časopise Lékařů Českých. Tím však a širokým výkladem o poměru fysiologie a psychologie (kterážto otázka — mimochodem řečeno — zrovna teď u nás »časovou« nebyla: šlo jen o hodnotu učebnice prof. Krejčího!) naladí se mnozí čtenáři České Mysli tak, že přehlednou lehko tato počínání prof. Krejčího, proti nimž se důrazně ohrazuju: 1. Nevytýkal jsem knihám prof. Krejčího jen »fysiologické podrobnosti«, »lapálie« (str. 278) — nýbrž podstatné chyby, ba dokonce hrubé nesmysly, které se nesmějí vyskytnout v učebnicích, majících poučovati učitelstvo a středoškolské žactvo. 2. Prof. Krejčí namlouvá čtenářům, že jsem se »neodvážil později opakovati výtky v prvním rozmachu kritické horlivosti činěné«, i cituje příklady. Čtu to s úžasem! Prof. Krejčí tu mluví nepravdu, neboť všecky ty citované »první« výtky najde každý znovu obšírně uvedené na str. 3., 4., 8., 23. mé rozsáhlé definitivní kritiky (nemohl jsem ji uveřejnit hned na poprvé v Naší Době, jejíž redaktor mi povolil jen zcela malé místo!) nazvané »Psychologické učebnice Dra F. Krejčího po stránce biologické« (Čas. Lék. Čes. 1905). 3. Jak může prof.

Krejčí na str. 270 napsati: »Fakta fysiologická a z nich vyvozené platné věty jsou pro psychologii závazné bez podmínky« — a na str. 278 proti mně: »Hodnota mé knihy nezávisí na fysiologických detailech, nýbrž na způsobu, jak fysiologických výtěžků využívám pro psychologickou theorii«? Právě on uváděl fysiologická »f a k t a« naprosto n e s p r á v n á, takže otřásl důvěrou v hodnotu svých učebnic i p o s t r á n c e p s y c h o l o g i c k é. A celá jeho »psychologická theorie« visí ve vzduchu, poněvadž »fakt psychofysického parallelismu« (prof. Krejčí znovu zdůrazňuje, že »fakt«!) není »fakt«, jakého ve fysiologii prof. Krejčí stále marně hledá pro vědecké (resp. přírodovědecké) fundování své psychologie. Opakuju znovu, že prof. Krejčí z a k l á d á svou psychologii na fysiologii (ovšem na s v é fysiologii); neříkám toho proto, abych »tím získal právo, abych jako to fysiolog a psychologický neodborník mohl odsouditi celou knihu« (to jest insinuace!), nýbrž mohu to určitě d o k á z a t. Prof. Krejčí by mi k tomu musil ovšem propůjčiti místo v České Mysli, neboť nemůže ode mne chtít, abych tiskl vlastním nákladem drahé brožurky kritické. — Jak prof. Krejčí neporozuměl motivům mé kritiky, vystupuje lapidárně na str. 273., kde píše (zahrnuje mne očividně mezi ně) o »fysiologických odbornících, již se stali úsilným zabýváním s vlastním oborem krátkozrakými, takže nemají náležitého pochopení pro to, že existuje psychologie jako samostatná věda — pro ně se psychologie zakládá na fysiologii« atd. Kdežto já ve skutečnosti mám právě prof. Krejčímu z a z l é, ž e t a k č i n í a t í m s a m o s t a t n o s t s v é v ě d y z a h a z u j e! 4. Prof. Krejčí »přeje si se vší rozhodností, abych upustil od té formy svých projevů proti němu, kterou jsem si dosud oblíbil a kterou stupňuje, takže se vidí nucena připomenouti mi, že vůči němu jako členu téže university jsem povinen šetřiti jistých ohledů. Nerad by mne přesvědčoval o tom odvoláváním se k povolaným instancím a doufá, že tato poznámka postačí.« — Napíše-li prof. Krejčí n e s m y s l y, je přece dovoleno, napsat, že píše nesmysly, když zároveň to p r o k á ž u. S t o j í m z a k a ž d ý m s l o v e m, j e ž j s e m o p r o f. K r e j č í m n a p s a l, p ř e d j a k ý m k o l i v s o u d e m. O n n e m á h r o z i t i ž a l o b o u, n ý b r ž ž a l o v a t i h n e d. N e u č i n í-l i t a k a n i t e ď, p o k l á d á m t e n t o z p ů s o b j e h o p s a n í z a n e p ě k n ý t r i k p r o t i m n ě n a m í ř e n ý.

E. Babák.

(Z a s l á n o.)

Výbor z prací Artuše Drtila.

Před půl druhým rokem bylo v posmrtných vzpomínkách za Artušem Drtilem vysloveno přání, uchovati paměť tohoto statečného a jarého bojovníka kulturního výborem z jeho prací.

Podepsaným bylo teprve nyní možno po sebrání materiálu přikročiti k vydání tohoto Výboru, který bude obsahovati asi 200 stran osmerky (formát Laichterova Výboru nejlepších spisů) s úvodem životopisným a kritickým. Naše nakladatelské poměry jsou příčinou, že vydání Výboru jest vázáno na subskripci. Vyzýváme tudíž všechny, jimž nebyla a není lhostejnou práce a osobnost Artuše Drtila, jež zasahovala nejen do literatury, umění, studentského a ženského hnutí a politiky, ale do všech složek našeho života, aby Výbor subskribovali. Cena Výboru v subskripci stanovena jest na 3·20 K i s poštovní zásilkou. Přihlášky, resp. peněžní zásilky adresovati nutno d o 30. ř í j n a dru Frant. Šelepovi v Praze-I., Žatecká 55. Bude-li publikace aktivní, bude výtěžku z tohoto literárního pomníku použito na zbudování náhrobku na hrobě Artuše Drtila v hřbitovech olšanských.

Dr. Em. Chalupný. Dr. Arne Novák. Dr. Frant. Šelepa.

Jménem Jeho Veličenstva císaře!

C. k. zemský co tiskový soud v Praze uznal k návrhům c. k. státního zastupitelství ze dne 22. září 1911 č. Ss 320/11-1 takto právem:

Obsah místa »Nebylo by došlo ....« až ».... nezažehná« článku »Z týdne« uveřejněného v čísle 52. v Praze tištěného a vydávaného periodického tiskopisu »Přehled« ze dne 22. září 1911

zakládá objektivní skutkovou povahu **zločinu** rušení veřejného pokoje dle § 65 lit. a) z. tr. a **přečinu** proti veřejnému pokoji a řádu dle § 305. tr. z.

Zabavení periodického tiskopisu »Přehled« č. 52 ze dne 22. září 1911 se schvaluje dle § 489 tr. ř., další rozšiřování téhož čísla se zapovídá dle § 493 tr. ř. a nařizuje se zmaření výtisků zabavených dle § 37 zák.

D ů v o d y: Obsahem místa shora uvedeného hledí se jednak popuditi k nenávisti proti správě státní a k opovrhování jí, — jednak se hledí omluviti činy v zákonech zapovězené.

Proto bylo návrhům c. k. státního zastupitelství vyhověno, jak shora uvedeno.

V P r a z e dne 24. září 1911. M a t o u š.

Listárna redakce. Číslo 2. přinese vedle dokončení resp. pokračování článků z čísla dnešního p r a v d ě p o d o b n ě následující příspěvky: V. J. H a u n e r: K naší zahraniční politice, Dr. F e l i k s K o n e c z n y: Naučení z osudu neoslavismu, B r a t ř í Č a p k o v é: Rozkoše okamžiků, I n g. F.: Stavovská hrdost techniků, B. K u b i š t a: Předpoklady stylu, Ř e d. Ž i ž k a r y t. z T r o c n o v a: Dalmacie, V. B r j u s o v: Stanovisko dorostu fakulty filosofické ke změně řádu zkušebního, Dr. E. C h a l u p n ý: K překladu Chamberlainových Základů XIX. stol., A. R á d l: Danajské dary.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 6. ŘÍJNA 1911. ČÍSLO 2.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

POLITIKA

V. J. HAUNER:

K NAŠÍ POLITICE ZAHRANIČNÍ.

Byl jsem redakcí požádán, bych řekl své mínění o naší zahraniční politice. Činím tak, ale poněvadž nemohu v jediném článku probrati ji celou, přestávám na tom, co možno říci o jejím poměru k nám Čechům. Vím, že moje názory nebudou přijaty s pochvalou, ale nemohu si pomoci: kritisovati je třeba a to na obě strany.

Především soudím, že jsme v posledních dobách neměli vlastně žádné zahraniční politiky. Naše národnostní zápasy uvnitř obou polovic mocnářství a boje o zlidovění parlamentní soustavy vyčerpávaly téměř veškerou energii vlád i občanstva. Delegace, do nichž je zahraniční politika odkázána, jsou parlamentem jaksi z druhé ruky a nemohou míti té vážnosti, jako v jiných státech sněmovny, kde se zahraniční otázky projednávají. Konečně i to, že diplomacie je u nás doménou téměř jen vyšší aristokracie, přispívá k neoblibě zahraniční politiky. Na rozdíl od Anglie, Francie a jiných zemí zahraniční politika nikdy u nás nebyla populární a počet poslanců, kteří byli by odborníky v zahraničních a s nimi souvisících otázkách, je nepatrný.

Mimo to naše říše skládá se ze dvou dílů, z nichž Předlitavsko je převahou průmyslové, Zalitavsko agrární. Obě poloviny jsou spolu v stálém sporu, a odlesk jeho padá i na zahraniční politiku. Co by svědčilo Předlitavsku, nehodí se pro Zalitavsko a naopak. Proto každá z polovin pěstuje jinou zahraniční politiku, Rakousko průmyslovou, Uhry agrární, a vzájemné neshody se urovnávají jen koncessemi té či oné straně.

Jde mi však především o českou politiku a tedy o politiku Předlitavska. A tu třeba říci, že naše stanovisko k zahraniční politice Rakouska bylo skoro vždy velmi nejasné. My Češi byli jsme prakticky téměř pořád v opposici k vládě a to bez rozdílu, měli-li jsme v ní zastoupení či nikoli. Řekl bych, že jsme dosud stále v opposici i proti s t á t u, třeba bychom si toho nepřiznali. Uznávám, že nemáme, jak věci jsou, mnoho důvodů chovati k Rakousku velkých sympathií se stanoviska své v n i t ř n í politiky. Ale zde bychom měli rozlišovat: M o ž n o b ý t v p r u d k é o p p o s i c i p r o t i v l á d ě, k t e r á z a m í t á n a š e s p r a v e d l i v é a s a m o z ř e j m é p o ž a d a v k y, a l e p ř i t o m p o d p o r o v a t s t á t[1]) j a k o t a k o v ý n a v e n e k, neboť, že nám bez rakouského státu nelze existovat, to snad dnes není potřebí už vykládat. Jestliže tedy existenci Rakouska činíme předpokladem své politiky, je nutno, abychom i uznávali potřebu silné zahraniční politiky rakouské i nesmíme tedy nejen hledět na ni indiferentně, nýbrž ze všech sil ji podporovat i tehdy, hájí-li ji vláda, která nám jinak je nesympatická.

A především dlužno si říci jedno: nemůže být specificky národnostní politiky zahraniční, n ý b r ž j e n r a k o u s k á. Za hranicemi dlužno přestat být Čechy, Němci, Slovinci, Poláky a nutno se státi Rakušany, nechť slovo to je sebe odiosnější. Dokud toho nepochopíme a dokud národnostní partikularismus na venek budeme klásti výše než prospěch státu celého, nebudeme míti zahraniční politiky v pravém smyslu, nýbrž pouze zahraniční diplomatické aféry a domácí o ně hádky.

Jest ovšem těžko vystihnouti, co by c o n s e n s u o m n i u m bylo dobrou zahraniční politikou. Naši Němci z velké části přejí si rozpadnutí Rakouska a připojení k Říši. Naši Jihoslované přáli by si (třeba mlhavě) užšího spojení se svými zahraničními krajany. O Uhrách, jichž ideálem je samostatný stát uherský, ani nemluvě. Jedině my Čechové nemáme žádného zájmu na tom, by Rakousko bylo rozděleno neb jinak oslabeno. Naopak. Proto bychom my vlastně měli býti tmelem spojujícím »rakouské« živly Rakouska. Ale bohužel právě naše ustavičná opposice k vládě, v níž vidíme představitelku systému nám buď přímo nepřátelského, aneb nás

[1]) Tím spíše, že v naší ústavě zahraniční ministerstvo není součástí vlády předlitavské.

degradujícího, nepřipouští sblížení mezi námi a činiteli politiky zahraniční, provozované společnou vládou. Tento antagonismus národa a kruhů, které jsou mu vzdáleny, je jednou z příčin, proč nemáme porozumění pro úkoly říše za hranicemi a proč se nedovedeme při posuzování zahraniční situace postaviti na vyšší stanovisko. Ten antagonismus je také důvodem, proč zahraniční situaci přímo ignorujeme. »Nač bychom se starali o úspěch státu, který je k nám nespravedlivý, nevděčný atd.« říkáme si. Ale zapomínáme, že úspěchy tohoto státu jsou přece také úspěchy pro nás, kteří tvoříme jeho část, a že každá slabost v zahraniční politice musí se i na nás vymstíti.

Zahraniční politika každého státu moderního musí býti především politikou národohospodářskou. I získávání nových území i moc, uplatnit svoje požadavky proti požadavkům jiných zemí, mají jen hospodářský význam. Stát buď potřebuje produktů z cizích území a kolonií aneb chce svému průmyslu po př. přebytku obyvatelstva získat odbytiště. Rozumí se, že při světové konkurenci zvítězí vždy onen, který bude nejčilejší a nejpraktičtější a který bude všemi podstatnými činiteli dobře podporován. Rakousko zatím nemá kolonií, tedy koloniální politika není pro tento okamžik možna. Ale Rakousko má přebytky obyvatelstva, jež odcházejí do cizích zemí, jednak proto, že kulturní stav v jejich zemích není takový, by je uživil (Halič), jednak však z pouhé fysické nemožnosti uplatnit se (Čechy). Je pravda, že obyvatelstvo to je většinou pro mateřskou zemi ztraceno, ale přece aspoň v první, někdy i druhé generaci zůstává s ní ve styku a bývá i důležitým živlem hospodářským (Slovensko). Už vzhledem k tomuto obyvatelstvu bylo by záhodno trvat na silné zahraniční politice, která by naše lidi v cizině všemožně podporovala. K tomu by ovšem v první řadě byly povolány rakouské konsuláty, ale jednak naše (specielně české) obyvatelstvo v cizině jeví prazvláštní nechut ke stykům s nimi, jednak konsuláty ty vskutku nejsou na výši svého určení a také nejsou dost podporovány od nás samých. My musíme důrazně žádat rozmnožení jich a zlepšení jejich úřednického štábu, ale musíme také se své strany je všemožně podporovat, informovat a zaměstnat.

Dosíci obchodních úspěchů v cizině — to bylo by prvním požadavkem naší zahraniční politiky. Je pravda, že naše obchodní politika je jiná než uherská, ale to nás nesmí másti; my jako průmyslová polovice říše — v tom Čechy hrají hlavní úlohu — jsme nuceni domáhati se respektování svých požadavků. Poněvadž pak nejblíže nám je Balkán a Rusko, dvě země dosud málo průmyslové, je naší povinností obrátit svou obchodně-průmyslovou politiku především tam. V jednotlivých případech se již tak děje, ale dosud pramálo systematicky. Ovšem vrhnout se na tato dvě území neznamená snad vykořisťovat je a okrádat jejich obyvatelstvo (jak se tomu v jedné době u nás zejména v poměru k Rusku rozumělo), nýbrž vstoupit s nimi v solidní a pevné obchodní styky. V tom případě ovšem náš zájem není pak vždy totožný se zájmem ostatních Slovanů a přátel Slovanstva, kteří jsou tu namnoze našimi konkurenty, a je skoro naskrze totožný se zájmem rakouských Němců, obyvatelstva stejně průmyslového jako jsme my. Zde právě nutno prokázati praktické »rakouské« vlastenectví proti horování o slovanských sympathiích. Především jsme my, a pak teprve druzí Slované. A podaří-li se nám předstihnout Němce, tím lépe; Rakousku takové závodění dvou jeho národů musí jíti k duhu. Naše slovanská politika však nesmí nikdy poškozovat prospěch Rakouska jako celku.

(Dokončení.)

*

MARS:

VÁLKA ITALSKO-TURECKÁ.

V době, kdy více než jindy mluví se o světovém míru a politice smluv a smírčích soudů a kdy Německo, Francie i Anglie neustávají opakovat, že pro Maroko nevyvolají války, došlo k ní tam, kde do poslední chvíle by jí nikdo nebyl čekal: mezi Italií a Tureckem. Italii, jejíž zájem na levantském obchodě je životní otázkou, mělo by vlastně záležet na tom, by se na Středozemním moři uchytila pevněji než dosud a vytlačila odtamtud konkurenci Německa a Rakouska. Nelze tedy říci, že násilná politika, jíž snaží se urvati poslední zbytek turecké državy v severní Africe, byla by takticky vhodná, třeba podnět k ní byl zavdán mimoděk odjinud, chystanou dohodou francouzsko-německou o Maroko. Italie vidouc severní Afriku rozpadati se na provincie evropských států chtěla slovem i pro sebe zachrániti, co jí bylo nejblíže. Její obchod s Tripolskem není největší; obrat Anglie obnáší tam kolem 5 mil. K, kdežto obrat Italie jen něco přes 2·5 mil. K; ovšem dovoz její rovná se skoro dovozu Anglie (přes 2 mil. K). Také obchod Rakousko-uherské říše není mnohem menší obchodu italského, zejména ve vývozu do Tripolska. Doufá-li tedy Italie ziskem Tripolska dosíci důležitého odbytiště svých výrobků, je na druhé straně risiko ztráty obchodů s Tureckem — při čemž by Rakousko mohlo získat — tak veliké, že zahraniční ministerstvo mělo si přece jen rozmyslit sáhnout k politice nejsurovějšího násilí proti říši, která vlastně zájmy Italie nikdy nepoškozovala. Praví se, že tažení do Tripolska je jen hájením zájmů italského kapitálu, jenž v poslední době za 125 mil. lir získal tripolských koncessí — ale i v tom případě mohla se ochrana kapitalistů dít způsobem poněkud slušnějším. O barbarství japonském strhla Evropa rozhoř-

čený křik, ač Japonci vyjednávali s Ruskem bez úspěchu po několik měsíců a každému bylo jasno, co od něho žádají; nad to pak válku označili odvoláním svého vyslance a upozorněním, že »jsou nuceni užíti k uhájení svých zájmů jiných opatření«. Italie byla s Tureckem v poměru nejlepším, nikdo netušil, že si dělá v Tripolsku zvláštní práva a pouze jakési nepříjemnosti, jež prý se děly jejím poddaným v Tripolisu, mohou být udávány za záminku ultimata odevzdaného dne 28. m. m. Tón ultimata je mimo to tak nezdvořilý, jak nebývá zvykem v listinách diplomatických. Italie dokonce Turecku zakazuje poslati vojsko do Tripolisu, jehož by přece bylo nutno, aby zjednalo pořádek v poměrech, na něž si sama stěžuje. Není možno italské počínání dost ostře odsouditi; klassická země dává tu doklad klassického barbarství.

Ironií je okolnost, že válka vypukla tak náhle v době, kdy jsme zaplavováni frásemi o nemožnosti válek mezi evropskými státy a že italský socialista Cabrini stojí se svou stranou úplně při vládě. Snad vezmou si z toho poučení ti, kdož od socialismu doufají budoucnost věčného míru, a naučí se poněkud střízlivěji posuzovat projevy, jako byly na posledním sjezdu německé sociální demokracie.

Dr. STAN. NIKOLAU:

ITALIE A TRIPOLI.[1])

Nynější spor turecko-italský vykládá se větším dílem jako další fáse dělení Turecka, ač mnohem správnější bylo by přiřaditi jej k otázce marocké. Tomu nasvědčuje okolnost, že Italie bez vnějších příčin po smírném zakončení hrozivého sporu o Maroko sama přikročila k akci, která jistě byla s četnými státy dříve smluvena. Zkušenosti Francie v Maroku byly pobídkou Italii, aby zahájila včasné energické kroky pro upevnění svého vlivu v Tripolsku.

Chvíle je k tomu vhodná. Italie ponechala volnou ruku Francii v Maroku za to, že tato uznala nároky její na Tripoli; Anglie za podobnou úslužu francouzskou v Egyptě Francii účinně podporuje, takže nadíti se lze, že ani Anglie nebude činiti těžkostí. Kdyby se jednalo o Tunis, byla by věc jiná, neboť Anglie by nesvolila, aby oba břehy průlivu sicilského byly italské.

Trojspolkové mocnosti jsou přímo nuceny uznati akci Italie v Tripolsku, již proto, že tato právě zklamáním, které jí Francie způsobila okkupací Tunisu, nejpřirozenější a nejcennější kolonie pro italskou expansi, byla vehnána do spolku německo-rakouského. Přátelský poměr k Rusku a nepořádky v Turecku jsou dalším dokladem k vhodnému okamžiku.

Rozčilení anglických listů, které konečně v podobných a častějších případech měly by více práva se rozčilovati na svou vlastní vládu, nemusí se bráti vážně. Italům to neuškodí a sympatie turecké pro Anglii se aspoň tak nezmenší. Ostatně pro ni takové sympatie jsou nezbytny s ohledem na Egypt a četné muhamedány v jiných državách. Hůře je na tom Německo, jehož panovník rád se odívá v pósu ochránce islámu, rovněž ze známých důvodů kšeftovních. Ale přátelství Italie je zase pro ně cennější z důvodů strategických, třebaže i my se upřímně namáháme sesíliti posici německou na Středozemním moři pro případ války s Anglií a Francií.

Naděje, jež si Italie činila na Tripolsko, jsou staré a docela nepokryté. Když ztracen byl Tunis, tak blízký Sicilii, osídlený víc než 100.000 Italů, obrátila svůj zřetel na Tripolsko. Arciť je to špatná náhrada za Tunis, který nad to dobrou správou francouzskou vzkvétá, kdežto stav Tripolska pod správou tureckou je neutěšený. Nicméně Italie na př. protestovala stejně jako Turecko, když úmluvou britsko-francouzskou rozděleno bylo zázemí tripolské v Sahaře, anebo Turci věnovali Italům v Tripolsku největší pozornost a nakonec v posledních desítiletích uzavírali úzkostlivě vnitrozemí tripolské každému cizinci.

Leč vzrůstající populace Italie, země poměrně málo průmyslové, s četnými velkostatky, nutí přímo vládu vyhledati nová území pro stoupající přebytek obyvatelstva. Roční přírost o 300.000 lidí a roční odchod více než půl millionu lidí do ciziny jsou dostatečným motivem k nynější akci italské vlády.

Čteme-li, že turecké území tripolské měří přes million, někde i million a čtvrt km², nesmíme se dáti unášeti optimismem. Jižní část Tripolska, Fezzán, je skoro vůbec pouští, vnitrozemí bengazského vilájetu rovněž tak. A tak zůstane nám cennější pouze pobřežní pruh, některá pohoří vnitrozemská, jako džebel Nefúsa, Gharián, jež mají více vláhy; jiná, jako džebel es-Soda jsou nám dosud neznáma.

Vlastní pobřeží je špatně přístupné a na lepší přístavy chudé. V Tripolsku jest nejlepší ještě Tripoli, za Misratou počínají již mělčiny Velké Syrty, postrach již starověkých plavců, dobrý přístav je v Bengasi. Nejlepší jest až poblíže egyptské hranice záliv Bomba, jenž hodí se výborně za operační basi válečnou, ale má proto větší cenu pro Anglii, střežící Egypt, než pro Italii. Proto také proletěla zpráva o obsazení jeho Angličany.

Pokud se týče polohy obou hlavních přístavů Tripoli (nesprávně Tripolis) a Bengasi, mají něco podobného s Terstem. Jsou sice posunuty hluboko do pevniny africké, což je výhodné pro obchod saharský, ale tak hluboko, že leží mimo hlavní kommunikační linii. Proto také počet Evropanů není veliký, něco na 7000 hlav. Z těch však připadá největší díl na Malťany, tedy anglické poddané, italsky mluvící, kteří pro některé stinné stránky své povahy nejsou spolehlivým nástrojem kolonisačním. Vlastních Italů je tu málo, nejvíce členové misií a klášterů. Odtud pochopíme i zájem papeže na zabrání Tripoli.

Počet Turků, respektive Osmanů odhaduje se nestejně kol 40.000 duší, ale je to celkem vrstva cizí

---

[1]) Uveřejňujeme tento další článek o otázce tripolské vzhledem k jeho cenné části zeměpisné.
Pozn. red.

svému okolí, úředníci a vojáci, které pojí s ostatním obyvatelstvem nanejvýše nechut k nadvládě křesťanské. Ostatně značný díl nejsou než vypovězenci z Cařihradu, neboť Turecko mělo Tripolsko za trestaneckou osadu.

Jádro obyvatelstva je arabské a berberské, či snad lépe arabsko-berberské, neboť míšení tu bylo velmi silné. A s těmi musí především Italie počítati, právě s těmi, již jsou nejméně nakloněni uznati svrchovanost křesťanskou, když i za turecké vlády zachovali si značnou autonomii, ba skoro panství tureckého si nevšímali.

Čím hlouběji jdeme od pobřeží, tím více proniká fanatismus jejich, nenávidící vše evropské. Oasa džarabubská, později pak oasy kuferské jsou středisky nejdivočejší sekty muhamedánské Snusiů, kteří připravili Francouzům nejednou trpké chvíle a neblahé porážky. Proto na př. oasy kuferské navštívili na posled již koncem let osmdesátých evropští cestovatelé: Němec Rohlfs a náš krajan Ant. Stecker. Jejich útěk před fanatiky je romantičtější než romány Mayovy.

Vedle uvedených kmenů arabsko-berberských žijí tu kolem Ghatu Tuarikové i Francouzům neblaze známí.

Připočtěme k tomuto fanatismu, živenému každoročně karavanami poutníků, putujících do Mekky nebo z Mekky, ještě nesnadnou přístupnost oas, jejich vražedné přímo podnebí, shledáme, že zde čeká Italy teprve vlastní oříšek celého podniku.

Značný zlomek obyvatelstva tvoří Židé, od nepaměti tu usedlí, neméně fanatičtí než jejich sousedi arabští.

Konečně množství černochů, bývalých otroků nebo potomků jejich, mezi nimiž zastoupeny jsou všechny národy Sudanu, doplňuje jistě bizarrně tento kaleidoskop obyvatelů, kteří jistě italskou vládu rádi neuvidí.

Pro italské přistěhovalce nebude tu půdy mnoho, teprve vrtáním artézských studní, zakládáním aneb i obnovením cisteren může zde nastati obrat k lepšímu. Zejména Barka může se rozvinouti po stránce zemědělské, neboť na př. obyvatel jižní Sicilie bude se tu cítiti jako ve své vlasti.

A na zemědělství bude nutno klásti důraz. Dřívějšího významu obchodního Tripolsko již sotva dosáhne. V obou hlavních přístavech končí staré karavanní cesty, Murzuk, Ghadames a Ghat jsou křižovatkami karavanních cest, jež jdou od moře až k Čadskému jezeru, do Vádaje, do Timbuktu i do Maroka.

Kupci tripolských měst měli tedy rozsáhlou klientelu, ale po té je dnes veta. Sudanský obchod po okkupaci francouzské a britské našel svůj odpad k moři do Guinejského zálivu nebo do Senegambie. Soupeřivost kmenů saharských podvázala již dříve karavanní obchod a nyní zmenšená naděje na zisk sotva povede k vypravování velikých karavan na dlouhou cestu přes Saharu. Vždyť dnes toužebně čekané transsaharské dráze francouzské přikládá se větší význam strategický než hospodářský.

Nad to bude v zájmu Anglie i Francie, aby tím více pečovaly o to, připoutati hospodářsky tripolské území k svým državám. Nejsou tedy vyhlídky italské tak růžové, jak se zdá povrchnímu pozorovateli, a velmoci dobře vědí, že obsazení Tripolska je počátkem koloniálních starostí Italie, v nichž nebývala vždy šťastna.

Domorodé obyvatelstvo bude klásti Italům tuhý odpor, který bude nesnadno překonati, protože Italie nemá jako Francie vojska vycvičeného pro boje v pouštích. Mimo to musí používati hlavně evropských vojáků, kdežto Francie i Anglie má vojáky domorodé, jejichž záhuba tak evropskou veřejnost nebolí a národ nedráždí, jako smrt vlastních synů.

Po té stránce může tedy i naše diplomacie býti klidna, neboť tripolská kolonisace dá mnoho práce a zabaví důkladně nepokojného souseda a — spojence.

Rakousko-uherské obchodní zájmy obsazením Tripolska nebudou valně poškozeny. Hlavní věc jest, aby se bouře přehnala bez dalších komplikací. S napětím sleduje Rakousko-Uhersko pohyby italských lodí na Jaderském moři. Proto také italské loďstvo operuje na nejjižnějším cípu Albanie u Prevezy (jistě slovanského Převozu) a na vysazení loďstva, jak by si to snad veřejnost italská přála, nemůže pomýšleti bez dobré úvahy. Tím pobouří nedůvěřivé Rakousko-Uhersko, jež by obsazením albánských břehů Italií bylo uzavřeno v Adrii. Ostatně není právě jisto, jak by se italská armáda osvědčila proti zkušenému a vytrvalému vojsku tureckému.

Na Balkán se tedy jeviště války vztáhnouti nesmí. Arci Turecko musí uznati svou slabost a nemožnost hájiti Tripolsko, může se i souverennity zřeknout za dobrý groš, který mu Italie ráda nabídne. Ostatní ponechá domorodcům, s nimiž budou větší potíže.

Jest skoro jisto, že Tripolsko nebude pro Italii onou zemí, kam kladou filologové často onu Homerovu zemi Lotofagů, ale že bude pro ni spíše trnitou a nevděčnou pustinou, která v Tripolsku převládá. Jest si jen přáti, aby tripolské pouště nebyly zavlažovány krví, nýbrž čistou zdravou vodou, přinášející život a blahobyt.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 4. října 1911.

Parlamentní zasedání, které opět zítřejším dnem počne, zahájí práci svou ve znamení péče o zmírnění všeobecné drahoty. Jako jiná léta, tak také letos mělo podzimní zasedání počíti teprve v druhé polovici října, ale ustavičné zvyšování cen všech nezbytných potřeb existenčních přimělo předsedy parlamentních klubů k uspíšení činnosti parlamentní. Všeobecně zavládlo přesvědčení, že zákonodárné sbory spolu s vládou musí rychle účinnými prostředky způsobiti, aby zažehnány byly hrůzy, jakýchž jsme byli ve Vídni svědky v neděli dne 17. září. Především by ovšem měla býti učiněna opatření, aby odklizena byla bída o byty pro rodiny nemajetné. V minulých týdnech sice byly zaznamenány některé velmi záslužné počiny, jež slibují opravdovou, značnou pomoc. Tak z »nadace cís. Frant. Josefa ku zřizování lidových

bytů« bude stavěn další blok domků s malými byty. S prací započato bude hned. Dle přijatého projektu zřízeno bude 100 bytů pro rodiny obdařené větším počtem dětí podle osvědčeného způsobu, jímž již bylo vystavěno 400 lidových bytů v Breitensee-Ottakringu. Kromě toho vystavěny budou dvě nové »útulny pro svobodné«, takže po provedení stavby bude v kolonii této umístěno ke čtyřem tisícům osob. Banka pro úvěr pozemkový věnovala na ulevení bídy o byty million korun, a není o tom pochybnosti, že krásný tento příklad bude také jinými finančními ústavy následován, avšak to vše znamená v nejlepším případu pomoc příštím rokem. Zimavé, sychravé počasí, jež hrozí nastati co nevidět, nutká, aby učiněna byla okamžitě vhodná opatření provisorní, neboť na tisíce rodin vystěhovaných na ulici a tábořících porůznu na periferii města nelze nechati bez ochrany, nemají-li se dostaviti kruté následky, ohrožující zdravotní stav celého velkoměsta.

Dnešek byl dnem lidu bez přístřeší. Ve všech živě frekventovaných místnostech byly postaveny pokladny s prosbou o dary, po ulicích chodily ženy všech společenských vrstev s pokladničkami i žádaly mimojdoucí »o několik haléřů« pro lid přístřeší nemající. Je těžko odhadnout, jaký výsledek bude míti tento akt soukromé dobročinnosti, ale byť by se bylo sešlo sebe více, nestačí zde soukromá dobročinnost, neboť bída je nesmírná, a tomu, kdo se na vlastní oči nepřesvědčil, přímo neuvěřitelná. Zde může vydatně pomoci toliko státní správa. V parlamentě podáno bude několik návrhů v tomto směru. Další nemenší starost je o zásobování měst potravinami, hlavně masem. Vláda v létě učinila několik pokusů o vhodné aprovisování Vídně a ostatních velkých měst, ale zdá se, že ani kroky učiněné ministerstvem orby, ani dočasné snížení železničních sazeb a jiná drobná opatření nestačí k zásobování velkoměstských tržišť levnějším masem. Nezbývá než otevřít hranice pro dovoz dobytka a masa. Dnes (4. října) se o tom radí v Budapešti obapolní vládní referenti, a v prvé schůzi podzimního zasedání bude o výsledku porad podána zpráva.

Státní správa prozatím jedné vrstvě obyvatelstva se snaží poskytnouti pomoc ve všeobecné drahotě. Přichází s předlohou, podle které se má dostati státním úředníkům a zřízencům výpomoci, parlament má k tomu účelu povoliti 30—35 millionů korun. A s tím ovšem souvisí také starost o zaopatření úhrady. Dle všeho podá vláda hned v prvé schůzi předlohy o nových daních. Tentokrát půjde výhradně o daně přímé, leda že by opět podána byla předloha o dani kořaleční, kdyby uherská vláda o to usilovala. Půjde tedy především o zvýšení osobní daně z příjmů, o novellu k zákonu o dani domovní, o dani z automobilů a o zvýšení dávky, kterou jsou povinni totalisateuři. Po několik let bylo žádáno toto zvýšení, ale požadavek ten byl odmítán proto, že prý by větší obtížení v tomto směru — škodlivě působilo — na chov koní.

Drahota tísnivě doléhající stále více na velikou většinu všeho obyvatelstva ukládá tentokrát sněmovně direktivu. Ostatní otázky, i velmi důležité, na nějakou dobu ustoupí do pozadí.

SLOVANSTVO

Dr. FELIKS KONECZNY:

NAUČENÍ Z OSUDU NEOSLAVISMU.

Původ neoslavismu má ráz diletantský. Professor university oděsské, Alexander Borzenko, teoretik, kterýž nikdy nezúčastnil se veřejného života, píše na jaře 1907 Stolypinovi, že vzhledem na budoucnost Slovanstva, jemuž určena vůdčí úloha v příští dějinné době Evropy, nemělo by Rusko pustiti kormidlo slovanského ruchu z ruky, nýbrž držeti je pevně a říditi týž ve svůj prospěch. Zdálo by se, že Borzenko byl nějaký osvědčený pracovník na poli slovanské myšlenky, jenž ve svých pracích došel k jistým výsledkům, a — jak obyčejně pravý Rus — nedovedl si představiti uskutečnění své myšlenky bez ingerence vlády. Ale ne! Borzenko byl v otázce slovanské úplný začátečník. On začal od typického obrácení se na vládu!

Borzenko vlastně neměl ani žádné myšlenky. Podnět k jeho dopisu nevyšel nikterak z jeho práce myšlenkové (opakujeme, že B. nezabýval se vůbec nikdy slovanskou otázkou), nýbrž ze Sombartova článku v berlínské Woche. Obsah článku toho neměl v sobě pranic nového; již před sto lety se četlo, že byla v Evropě doba románská, následuje germánská a blíží se slovanská! Jest charakteristické pro Borzenku, že pro něj tato fráze byla novotou, a novotou tak úžasnou, že považoval za svoji povinnost obrátiti na ni pozornost vlády. Více nedovedl. Zde úloha Borzenky počíná a také končí.

Stolypin považoval za vhodné odpovědět vlastnoručním dopisem na list oděsského professora. Pro vládu ruskou má prý idea slovanská význam dvojí: a) co idea pravoslavná, b) co eventuelní pomůcka ve válce proti Rakousku. Nenechá-li se myšlenka slovanská využíti proti Turecku neb Rakousku, nemá pro ruskou vládu ceny pražádné.

Že Stolypin měl zájem pro návrhy Borzenky, toho jest důkazem, že v rozhodujících kruzích petrohradských jest vždy živou myšlenka, že Rusko ve spojení s Pruskem vrhne se jednou na Rakousko, což v oficielní řeči má slouti »válkou pro osvobození rakouských Slovanů« (při čemž země české případně byly by připojeny říši německé!).

V dopisu Stolypina Borzenkovi není o politice ani zmínky; naopak, státník ruský vyslovuje mínění, že sjednocení Slovanů může býti jen kulturní, nikdy však politické. Stolypin jinak psáti ani mluviti nemohl, ani s Borzenkou, ani s Dr. Kramářem.

»Kulturní sjednocení Slovanstva« — toť fráze pohřešující veškerého positivního obsahu. Idea slovanská jest buď politickou, anebo pouhou frází. Státník používá často frází, aby zatajil vlastní svoji myšlenku — toť srozumitelné. Ale mezi Slovany a obzvláště v Čechách jest mnoho

lidí, horujících naivně a docela vážně pro »kulturní sjednocení«. Ti slovanští pracovníci — apolitičtí — jsou želanými pro jakýkoliv směr politický, neboť každý z nich může těžiti. Jsouť to ovce, pro které platí »vos, vos, sed non vobis«...

Již roku 1907 bylo v Petrohradě rozhodnuto, že pokračováno má býti dále v útisku Polska. Bylo to právě po obmezení počtu polských poslanců do dumy; ale přes to mohla býti ještě nějaká naděje v dumu samotnou.

Veřejné mínění Slovanů rakouských a balkánských bylo rozhořčeno proti Rusku. Bylo se obávati, že ruch slovanský obrátí se — proti němu a nastane doba austroslavismu. V těch okolnostech počíná náhle kolovati pověst (na níž nebylo nic pravdy), že Borzenko skládá 100.000 rublů na — sjezd slovanský; rusofilský vyslanec z Haliče, Markov, zabýval se přípravami k zřízení komitétu pro sjezd, a dne 27. listopadu 1907 bylo první sezení ve Vídni, jehož z Čechů zúčastnili se: Baxa, Choc, Dürich, Kalina, Klofáč a Dr. Kramář. Świat Słowiański psal tehdy: »Škoda lidí dobré vůle, již by se měli státi nástrojem v rukou ruského činovnictva.«

Tu začíná úloha dra Kramáře a vůbec vliv český na projekt sjezdu. Čechové postavili v popředí otázku polsko-ruskou. Dr. Kramářovi zdálo se, že nastala vhodná chvíle, aby byl učiněn krok k přeměně Ruska prusofilského na slovanofilské. Přesvědčen, že Rusko jest v podstatě státem slovanským (v čemž se valně mýlí), mínil, že hnutí slovanské ve prospěch Polska musí účinkovati na vládu, neb alespoň utvořiti v Rusku novou stranu, která, opírajíc se o ideu slovanskou, považovala by prospěch národů slovanských za státní zájem Ruska. Taková nová strana — to měl býti neoslavismus.

Dr. Kramář horoval pro spojení rakousko-ruské s ostřím namířeným proti Prusku. Bože, kdož by pro to nehoroval! Kdyby mohla býti sebe menší naděje takového obratu v poměrech »evropského koncertu«, kdož by nechtěl při tom býti nápomocen! Dr. Kramář nevěděl, že to jest nemožné, poněvadž Rusko muselo by býti dříve ještě jednou poraženo, než by změnilo svůj politický směr, pracující ku silnému spojení s Pruskem.

Na přípravách ke sjezdu pracovaly dva směry úplně sobě protivné: se strany oficiálního Ruska směr antirakouský, se strany české antipruský. Ukázalo se brzo, že sjezd jest nemožný; zůstala jen »přípravná konference«. pražská, která měla státi se kolébkou neoslavismu.

Všeobecně bylo přijato slovo: »neoslavismus« — ale bylo jím rozuměno něco docela jiného v Praze než v Petrohradě. Stolypinovi jednalo se o zájem Slovanů pro Rusko — Kramářovi o zájem Ruska pro Slovany. Jakmile ale bylo ustanoveno svolání konference pražské v dorozumění s Poláky, byla záležitost již dále řízena v ten způsob, že oficiální kruhy ruské nemohly míti na ni bezprostředního vlivu. Dán jen pokyn oficiálním slavjanofilům z Nov. Vremene, aby se konferencí zúčastnili. Pp. Vergun et Cie. tvářili se, jako by souhlasili se směrem Kramářovým — a dr. Kramář mohl míti několik týdnů (ne více) radost nad obracením starých hříšníkův.

Chyba neoslavismu se strany české byla od počátku v tom, že neoslavismus nechtěl míti nepřátel. Illuse, že Stolypin, vláda, Novoje Vremja, Vergun a vysoké činovnictvo stanou se neoslavistickými, ovládla tak české veřejné mínění, že zahráti si s ním bylo pro ruské vládní kruhy opravdu hříčkou. Konečně ale kruhy ty byly zklamány, poněvadž nepodařilo se již vymýtiti z programu neoslavismu českého požadavku rovnoprávnosti pro živel polský v Rusku. Vítězstvím Stolypina byl s druhé strany fakt, že v Rusku neutvořila se žádná strana neoslovanská. Účastenstvím Verguna etc. byla věc rozhodnuta.

Kdyby se dr. Kramář byl rozhodl míti v Rusku nepřátele, jest možno, že by se tam ustavil směr neoslavismu; chtěje míti vše na své straně dosáhl toho, že je neoslavism dnes fakticky v koncích. A není naděje na jeho ozdravění. Kdo politiku buduje na zásadě nemíti nepřátel — končí, nemaje přátel. Taková jest historie neoslavismu: chtěl, aby s ním byli spokojeni všichni, a proto není s ním spokojen nikdo.

Měl-li by se dnes vzkřísiti neoslavism, musel by se mu dáti směr protiruský, a to vedlo by k austroslavismu — k čemuž poměry ještě nedospěly.

Uvážiti se též musí, že při vzkříšení neoslavismu neúčinkovali by již Poláci. V letech 1907 až 1909 jednalo se o přesvědčení Slovanů, že Poláci nejsou protivníci idee slovanské; ten cíl dosáhnuvše nemají Poláci již žádného zájmu na neoslavismu. Že neoslavismus nebude míti pranejmenšího vlivu na zlepšení poměrů rusko-polských, o tom věděl až příliš dobře každý z polských účastníků konference pražské.

Neoslavismus byl od začátku vytvořen tak, že osudy jeho byly v rukou ruské vlády. Cíl neoslavismu: dosáhnutí dorozumění polsko-ruského — závisí výhradně od ruské vlády!

Neoslavismus měl by pole k jednání vlastně až po dorozumění polsko-ruském. Pokud k němu nedojde, jest neoslavismus bez programu — a poněvadž splnění této podmínky závisí na ruské vládě — nemá neoslavismus vůbec co dělati! On zmírá nedostatkem práce, zaměstnání.

Žádný směr politický nesmí míti těžiště mimo dosah své působnosti. Těžiště neoslavismu bylo v absolutistické vládě ruské (od jejíhož pokynu závisela podmínka neoslavismu:

dohoda polsko-ruská); jak na ně působiti? Z Prahy?!

Chtějí-li Čechové zachovati politické svoje stanovisko v slovanském hnutí, musí učiniti svůj program slovanský nezávislým od dobré neb zlé vůle vlády ruské. Program slovanský musí býti sdělán bez ohledu na poměry ruské, bez ohledu na Rusko.

VĚDA

Prof. F. WALD:

JULIUS STOKLASA.

II.

V předešlém čísle »Přehledu« jsem dokumentárně zjistil nápadný rozdíl mezi hodnocením, kterého se posud Stoklasovi dostávalo u nás doma, a skvělou pověstí, které se těší v širém světě vědeckém; osvětlím nyní podrobněji některé práce jeho a naznačím blíže, jakým způsobem byly o nich informovány kruhy české.

V nepřehledné řadě rozmanitých prací Stoklasových jsou mnohé, jichž výsledky byly ihned uznány (na př. Tolensem, Lippmannem, Grandeauem, Kellnerem a Mayerem), jako práce o superfosfatech, nebo větrání hornin a půd. Jiné zavdaly, jak při obtížnosti předmětů ani jinak býti nemůže, podnět k delším diskusím. Buchnerovi se podařilo získati z kvasnic ferment, který sám dovede zkvasiti cukr; Stoklasa pak se svými žáky získal z řepy, hrachu, bramborů, listí a květů podobný enzym, jenž bouřlivě zkvašuje jisté cukry, tvoře z nich alkohol a kysličník uhličitý; vznik alkoholu v řepě potvrzen Strohmerem. Vypisuji o tom dále citát ze spisu Oppenheimerova, pod čarou uvedeného:[1])

»Po těchto prvých, základních pokusech Stoklasových následovala řada studií Stoklasy a jeho žáků, jakož i Palladina, Kostyčevského a j., jež tyto nálezy upevnily a rozšířily, na druhé straně však odkryly nové komplikace.«

Nálezy posléze jmenovaných původně se uchylovaly od Stoklasových přehlédnutím alkoholu, takže nastaly spory, o jichž výsledku zní úsudek Oppenheimerův:

»V celku není obrana (proti Stoklasovi) ničím než kanonádou na ústupu; v podstatě dávají Stoklasovi za pravdu: Anaerobní dýchání jest skutečně kvašením alkoholickým, při němž přirozeně vzniká též kysličník uhličitý.«

Mohu ještě dodati, že vynikající ruský badatel Palladin sám, shora v citátě Oppenheimerově zmíněný, v pozdější publikaci[2]) výslovně potvrzuje nálezy Stoklasovy. Zmiňuje se o tom, že Stoklasa se svými spolupracovníky rozšířil základní nálezy Buchnerovy též vzhledem k vyšším rostlinám, a praví pak:

»K týmže výsledkům došli Maximov a Kostyčev.«

Též v jiných spisech základního významu jsou tyto výsledky Stoklasovy potvrzeny; tak píše o nich ve svém velikém díle Hans Euler, professor v Stockholmě:[3])

»Námitky, které vysloveny byly proti dřívějším pokusům Stoklasovým, nelze asi již opakovati vzhledem k pracím právě citovaným.«

Též ve velké učebnici Lafarově[4]) jsou uvedeny způsobem, který zřejmě předpokládá úplnou jejich správnost. Mohl bych uvésti citátů ještě více.

Dokud byla celá tato záležitost sporna, proslýchalo se v Praze o ní hojně a bylo tvrzeno velmi určitě, že pochybil Stoklasa, jelikož prý určoval alkohol nesprávnými methodami. Když však Stoklasa pole opanoval, fama umlkla tak dokonale, že musil jsem se o nynějším stavu věci, mně dosti odlehlé, informovati přímo z pramenů literárních.

Podobnou, ale ještě daleko těžší půtku vědeckou měl Stoklasa o nalezených jím glykolytických fermentech z plic, svalů, mléka a pod. Cohnheim jich nenalezl, ale pracoval se zmrzlými orgány, a mrazem se asi fermenty tyto ruší. Oppenheimer praví o tom dále:[5])

»Jediný, jenž rafinovanou methodikou dospěl k tomu, aby celý chemismus účinků fermentativních beze zbytku vyložil, byl Stoklasa. Kdyby nálezy jeho byly uznány, byl by problem glykolytického fermentu v orgánech v jistém smyslu rozřešen.«

»Stoklasa ... pokládá štěpení cukru glykolytickým fermentem za úplně analogické účinku zymasy.«

»Podivné jest však, že tento náhled, imponující řadou pokusů Stoklasových vždy zase znovu potvrzovaný, nepodařilo se dosud nikomu jinému potvrditi než Kobertovi.«

»Stoklasovy nálezy vykládají se obyčejně působením bakterií.«

»Kde však jsou bakterie, jež dovedou způsobiti takové účinky? Když na př. Portier jedním dechem takřka popírá Stoklasovy nálezy alkoholu a pak zase předstírá bakterie, tedy jest to vlastně rozpačité, plané mluvení.«

»Buďto jsou nálezy Stoklasovy nesprávné, nebo jsou správné, a pak nemohou se zakládati na působení bakterií.«

»*A priori jest daleko pravděpodobnější, že badatelé po Stoklasovi neměli tu šťastnou ruku, jako on.* (Mnou podtrženo.)

---

[1]) Die Fermente und ihre Wirkungen von Prof. Karl Oppenheimer. Spezieller Teil, 1909. Str. 467 až 472.

[2]) Biochem. Zeitschr. Über das Wesen der Pflanzenatmung 18, 1. a 2. sešit (1909), str. 153.

[3]) Allgemeine Chemie der Enzyme 1910, str. 38.

[4]) Handbuch der techn. Mykologie, 1905—1907. Svazek IV., str. 368.

[5]) l. c. str. 482—484.

Máme tu skutečně jednu z nejpodivnějších podívaných, kterou exaktní zkoumání může poskytovati.«

»Na jedné straně serie experimentů publikovaných v plné šířce se všemi podrobnostmi, jež dávají stále tytéž výsledky, na druhé straně řada zkoumatelů, pokusy opakujících, kteří však nemohou pranic nalézti, a uvádějí neudržitelné námitky (mnou podtrženo) proti pokusům (Stoklasovým).«

»Dokud nepřijde někdo, kdo buď dokáže, že Stoklasa vědomě falšoval, nebo kdo vysvětlí, odkud v jeho (Stoklasových) pokusech pochází alkohol a kyselina mléčná, stojí pokusy tyto jako rocher de bronce.«

Pozorný čtenář shledá, že Oppenheimer právě tyto pokusy Stoklasovy pokládá za úplně bezpečné. Uvádí myšlenku o falšování pokusů jen jako absurdní nemožnost, aby tím více vytknul důvěru, kterou klade v tyto pokusy. Prosím čtenáře, má-li o tom pochybnost — ač se mi to zdá býti vyloučeno — aby se opětovaným čtením mého citátu o tom přesvědčil, a aby po případě nelitoval námahy a přesvědčil se v podrobnějším originále. Neboť to, co nyní musím připojiti, jest skutečně úžasné: Tyto citáty byly po Praze v soukromých rozhovorech uváděny v tom smyslu, — že prý Stoklasa byl Oppenheimerem v literatuře přímo viněn z falšování svých pokusů!!!

Byly to ovšem rozhovory soukromé, měly však za účel informace nejvážnějšího rázu, informace, z nichž právě se tvoří vědecká pověst každého professora vysokoškolského. Stal-li se tu takový omyl, nelze jej přece sváděti na př. na nedostatečnou znalost jazyka, jímž psal Oppenheimer, t. j. německého. Informace zcela křivým a zvráceným způsobem podaná dotýkala se bezprávně nejen vědecké, ale i osobní cti postiženého, a proto zdá se mi, že byla by mohla dokonce uvésti své původce v konflikt s trestním zákonem, kdyby postižený byl méně dobrosrdečným, než právě Stoklasa. Ani při nejmírnějším posuzování nelze smlčeti, že se tu projevil žalostný nedostatek vědomí mravní zodpovědnosti.

Čtenáři asi postačí tyto ukázky, aby se domyslil zbytku výkladu, proč nepožívá Stoklasa doma zasloužené pověsti. Fakt, že Stoklasa byl dosud v Čechách důsledně zneuznáván, stal se v cizích kruzích odborných během času známým po celém světě, a byl ovšem po zásluze oceňován. Odtud ten rozruch, když volba Stoklasova rektorem ukázala, že konečně i u nás počíná se chápati, koho tu vlastně máme ve svém středu.

Vraceje se k hořejšímu, Oppenheimerovu vylíčení vědeckých diskusí o glykolytických fermentech, dodávám ještě, že dnes není Kobert jediným, který příslušné výsledky Stoklasovy potvrzuje; sluší tu jmenovati ještě Blumenthala a Feinschmidta, Braunsteina, Arnheima a Rosenbauma, Maignana, Borrino, De Meyera, Hutsona Forda. Proto také výsledky Stoklasovy, týkající se tohoto předmětu, jsou nověji přejaty jakožto zjištěná fakta ve velkých učebnicích, na př. Abderhaldenově.[6]) Ostatně i dříve již vyslovil se o tom ve své učebnici Olof Hammarsten,[7]) professor v Upsale, tímto způsobem:

»Proti těmto pokusům (Stoklasovým a jeho spolupracovníků: Černého, Jelínka, Šimáčka a Vítka, Ernesta a Chocenského) byly ovšem z různých stran činěny námitky v tom smyslu, že tu běží jen o působení mikroorganismů. Dle názoru spisovatelova nebyly však údaje Stoklasovy a jeho spolupracovníků vyvráceny.«

Uvádím jako další doklad Volhardův životopis Justa z Liebigů z roku 1909, v němž vylíčen jest podrobně rozvoj celé této otázky a praví se pak:[8])

»Velmi pamětihodno jest obecné rozšíření enzymů alkoholického kvašení. Nověji nalezli je Stoklasa a Černý v řepě atd. ... Ale nedosti na tom, také ve svalech, plicích a jiných orgánech skotu, husy, psa nalezli titíž badatelé enzymy, které štěpí cukr stejně jako zymasa Buchnerova v alkohol a kysličník uhličitý.«

Mohl bych připojiti ještě další doklady, nechci však již čtenáře unavovati citáty. Zdržel jsem se u tohoto případu déle, jelikož podává markantní příklad způsobu, jakým se v Čechách jedná a mluvívá o těžkých pracích vědeckých, nenáleží-li původce jejich do kroužku oblíbenců.

Podati souborný referát o veškeré vědecké činnosti Stoklasově a jeho úspěších jest úkol přesahující jak moje vlastní síly, tak i rámec tohoto listu, neboť jedná se tu o spoustě různých otázek odborných, pro něž je těžko získati si plného porozumění, jelikož jen specialistům v příslušných odborech jsou k disposici průpravné vědomosti, k studiu takových otázek nezbytné. Omezím se tedy jen ještě na několik případů, vrhajících ostré světlo na naše domácí poměry. Již v roce 1897 přišel Stoklasa k názoru, že v rostlině souvisí tvoření se chlorophylu úzce s tvořením se lecitinu; v tomtéž smyslu vyzněly práce Stoklasových žáků Justa, Ernesta a Brdlíka. Willstätter v Curychu však získal chlorophyl krystalovaný, lecitinu prostý, z čehož ovšem byly literární diskuse. Každý nepředpojatý člověk by ovšem myslil, že tyto vědecké spory byly výhradně vyřízeny v laboratořích a v literatuře, ale chyba lávky: Stoklasovi a Brdlíkovi vzrostly z nich na domácí půdě nesčetné obtíže a mrzutosti osobní, které snad teprve nyní skončí, když sám Willstätter počíná pochybovati o tom, zdali se jeho čistý, krystalisovaný chlorophyl vyskytuje v rostlině, a při-

[6]) Lehrbuch der physiologischen Chemie v. Emil Abderhalden (1909), str. 89.

[7]) Lehrbuch der physiologischen Chemie v. Olof Hammarsten (1907), str. 21.

[8]) Justus von Liebig von Jakob Volhard. II. svazek, str. 100.

poušti, že asi původní, amorfní (t. j. Stoklasův) chlorophyl, v rostlině živé se nalézající, rozkládal se při Willstätterově způsobu preparace v krystalovaný.[9]) Stejného názoru jest P a l l a d i n.[10])

Soustavné snižování Stoklasy v Čechách nevycházelo však pouze z jistých, úzkých kroužků vědeckých, jak dokazuje tento příklad: Již před velikou řadou let poukazoval Stoklasa k tomu, že jest nutně třeba, aby naše polní hospodářství pracovalo k zušlechtění pivovarského ječmene jakož i pšenice, z nichž zvláště prvý tvoří, jak známo, důležitý předmět našeho vývozu; udával též prostředky, jež by k cíli tomu vedly. Tyto opětované, varovné a nabádavé články měly však u nás v Čechách prapodivný účinek: Vedly k novinářské kampani proti němu, v níž byl přímo viněn, že před cizinou — škodí pověsti našeho ječmene.

Správnou kritiku tohoto českého »úspěchu« Stoklasova podávají tato fakta: Hospodářské časopisy německé postaraly se o nejkrajnější rozšíření názoru Stoklasova, ba i ve zvláštní brožuře, vydané asi v 20.000 exemplářích, byl mezi německými zemědělci rozšiřován, ovšem nikoliv za tím účelem, aby byla pověst našeho ječmene snížena, ale výslovně proto, aby němečtí zemědělci dovedli d l e n á v o d u S t o k l a s o v a produkovati ječmen, vyhovující všem potřebám pivovarským a předčící ječmen tam dosud pěstovaný. Nyní, po letech, jsme se k tomuto cíli u nás také dokulhali.

Stoklasa na štěstí není sentimentální a přenášel se vždy přes všecky ústrky s lehkou myslí, jelikož cizina mu poskytovala denně za ně skvělého zadostiučinění. Jest redaktorem nebo spolupracovníkem celé řady vědeckých orgánů, na všech sjezdech vědeckých bývá volen za čestného předsedu, nové jeho publikace jsou vždy událostí, o níž se ve všech možných listech vědeckých i denních pečlivě referuje. Nejseriosnější odborné listy francouzské i německé věnují jim články úvodní. Neměli jsme dosud mnoho mužů ve světě vědeckém i praktickém populárnějších; zvolivši Stoklasu rektorem vyznamenala c. k. česká vysoká škola technická v Praze sebe samu: Smíme tedy doufati, že Stoklasovi na stolci rektorském bude dopřáno prožíti klidný rok, aby pak neúmornou svojí pílí mohl se zase cele věnovati svým pracím vědeckým.

Úžasný případ Stoklasův dokazuje znovu, jak oprávněna jest nedůvěra mnohých kruhů našich k dosavadním poměrům v českém světě vědeckém; budiž však také výstrahou našemu studentstvu, které v nejlepší své snaze stává se snadno nástrojem pomlouvačů; kdo za daných poměrů netroufá si s výtkami svými vystoupiti pod plným jménem svým na veřejnosti a jen v ústraní studenty popuzuje, ten nezaslouží žádné víry, neboť náš život vědecký jest, bohužel, v jistých odborech cele otráven řevnivou pomlouvačností.

[9]) Justus Liebigs Annalen der Chemie 378, str. 3. (1910).

[10]) Biochem. Zeitschr. 26, str. 356—357 (1910).

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Dr. ALBÍN BRÁF:

NAŠE ÚLOHY NÁRODOHOSPODÁŘSKÉ A ČESKÉ PRÁVNICTVO. (Dokonč.)

V jádře svém točí se celý národohospodářský problém český o rozmnožení samostatných hospodářských existencí, zvláště v oboru velkých a středních závodů průmyslových a obchodních. Naplnění této veliké tužby nemůžeme zpravidla očekávati od právníka jakožto právníka. Ve studijní dráze jeho není pro to bezprostřední přípravy. Věcí potřebných pro vedení výrobních neb obchodních podniků naučí se na př. obchodní neb zemědělský akademik za týden více než právník za celý rok přese vše studium národohospodářské, jehož r o z s a h i v ě d e c k á ú r o v e ň jest na právnických fakultách beze všeho přirovnání větší než na kterékoliv jiné vysoké škole. Jedině vysoké školy obchodní mohly by je v oboru národohospodářském r o z s a h e m látky dostihnout nebo i předstihnout, tíže již úrovní.

Na ideální výši byl by národní hospodář, který by pomocí dokonalé znalosti methodických předpokladův a postupů ovládal sebe jemnější abstrakce nauky, znal její dějiny a stejně se vyznal ve všech konkretnostech hospodářského života minulých i přítomných. A nic by při tom nebylo na újmu jeho věhlasu, kdyby se i pranic nevyznal v organisaci a výnosném vedení jakéhokoliv druhu výrobních neb obchodních závodů. Neboť k věcem posléz řečeným jest třeba jiného všeobecného vědění a konkretních znalostí rozdílných. Sama znalost obchodní techniky není totožna se znalostí národního hospodářství. A tak právník se sebe skvělejší výbavou národohospodářského vědění nepřináší si ještě nic, co náleží k specifické dovednosti podnikatelské. Musí si ji zjednati nějak jinak, ne-li také zvláštním odborným studiem, aspoň na všechen případ bezprostředným kontaktem s praxí, jakého si na příklad nejsnáze zjednávají synové průmyslníků a obchodníků, mají-li dostatečně živý zájem pro věc. Vžíti dá se tím

způsobem pouze do t. ř. obchodní stránky podnikatelství. Ona pak o sobě tím méně postačí, čím více úspěch podniku bude záviseti na nějaké choulostivé technice se složitými pochody a s nutností přesných výpočtů.

Říká se sice, také od neprávníků, že právník se vpraví do všeho. Cum grano salis. Všechen život hospodářský probíhá na kolejích právních řádů a kdo je zná, má výhodu, pokud jde o jistou stránku formálního řízení podniků. Na ocenění jejím, snad více než na úctě před vědomostmi národohospodářskými, zakládá se ochota, s jakou bývá vyhledáván vstup právníka do správy jistých druhů podniků, jako zejména úvěrních, a do správy jistých forem podniků, jako jsou zvláště akciové. Ostatně již s národohospodářským věděním nabývá se zároveň známost velikého množství technických zařízení obchodního života. Právník, jenž s vědomostmi právními přináší i posléz uvedené a aspoň praktickou znalost závodu bezprostředně v něm nabytou, může býti vskutku vynikajícím živlem podnikatelského řízení, vssál-li v sebe jen dosti tak řečeného obchodního ducha, nabyl-li přiměřeného rozhledu a snadné orientace. I takový rozhled i schopnost bystrého poznávání a rychlého i bezpečného rozhodování nezjednává se z knih, jen ve velikých proudech života.

Toho druhu právníci najdou se na čelných místech největších podniků po celé zeměkouli a osvědčují se jako organisátoři velikého slohu. Nezdá se mi sice, že by celkem měli v těch místech působnost průměrně závažnější než živly z řad ryzích techniků výrobních neb obchodních — ale dost na tom, že nescházejí ani na nejpřednějších. Jenom že nekaždý právník smí již proto se pokládati za napoleonského granátníka v hospodářské armádě, který si nese již v tornistře maršálskou hůlku budoucího náčelníka velepodnikového. To jsou opravdu místa, jaká se dobývají jen velkým nadáním ve spolku s velkou prací, což přehlížívají právníci, kteří obracejíce se k bankovní praxi, očekávají, že jim v ní již pro jejich absolutorium neb diplom náleží nárok na zvláštní zřetele.

Také u nás, v poměrně menších dosavádních rozměrech všeho našeho hospodářského života, osvědčili se porůznu právníci jako výborní vůdci podniků, ano, vezmeme-li za příklad České Budějovice, jako zdatní a skvělí organisátoři české podnikavosti. A jak — s druhé strany — něco podobného není již samo sebou dáno místním předáctvím právníků, ukazuje česká Plzeň, jejíž úspěchy na národním poli hospodářském nedají se ani přirovnati ke zdatným výkonům českobudějovickým, kde naši ve správě obce jsou menšinou.

Shrneme-li, co jsme pověděli, možno říci, že s hlediště přímých prospěchů od rozšíření působnosti právnické na pole výrobní a obchodní nějakých citelných účinků očekávati nelze. Přímé úlevy v tísních úživy z rozšíření takového měrou jen poněkud závažnou právnickému dorostu našemu nekynou. Bez přirovnání větších naditi by se mohli nepřímo z rychlého a bytedlného rozmožení české podnikavosti v oboru průmyslu a obchodu počinem a prací příslušných odborníků praktických. Potud tedy i prospěchové zájmy právnictva jsou shodny s obecným hospodářským povznesením národa a každý právník slouží tudíž spolu stavovskému prospěchu, když radou, povzbuzením, poučením a osobním příkladem o to povznesení se přičiňuje. V tom pak má právník opravdu přednost před jakýmikoliv jinými interesenty národohospodářského zvelebení českého, že může pomocí svých poměrně nejdokonalejších vědomostí národohospodářských právě vzpomenutou souvislost jasněji vystihnouti a hlouběji pochopiti než oni.

Vystihl-li však a pochopil a zapustilo-li v duši jeho hloub své kořeny to, co bych po starodávnu nejraději pojmenoval českým vlastenectvím, pak ho nebude pohánět žádný stavovský prospěch, problém hospodářského zvelebení národa zaujme mysl jeho celým svým ideálným významem a beze všeho jiného zřetele bude se ptáti, jak mu může sloužit.

Nebudu rozbírati všecky hojné a rozmanité příležitosti ke službám národohospodářsky cenným, které se naskytují v rozličných povoláních právníků. Byloť to často již vypsáno a zde jde pouze o vztahy k vlastnímu národohospodářskému problému českému, nikoliv k potřebám, které by i mimo český svět pociťovány i řešeny byly stejně. Poskytuje-li fakultní studium právníku poměrně nejdokonalejší možnost vědeckého proniknutí hospodářství národního, pak také on poměrně nejsnáze dovede pochopiti i zase jiným pochopitelným učiniti národohospodářský problém svého národa. Také snad poměrně nejsnáze obrání požadavky z něho plynoucí proti šablonám jistých tradičních nauk a hesel, jejichž hlasatelé neměli potuchy, že by mohly povstati zvláštní národohospodářské problémy jednotlivých národností v mezích určitého státního celku. Spolu však brzo postřehne, že se také takový národnostní program hospodářsky neřeší nějakou jednoduchou, přímočárnou applikací několika lesklých hesel, nýbrž je věcí složitou, nikoliv bez jistých úskalí a nebezpečí, takže si celkem žádá více zkoumavé rozvahy než lehkokřídlého nadšení, ale za všech poměrů jasných direktiv a tuhé odhodlanosti širokých vrstev.

Kdyby tedy české právnictvo chtělo za svůj vzíti vlastenecký úkol, buditi a upevňovati v národě vědomí o významu jeho hospodářské síly a zdatnosti pro zachování jeho svérázného bytí a osvětlovati mu cesty, nemohlo by míti povolání vznešenějšího. Leč o tento úděl v práci národní budou se s ním v ušlechtilé ctižádosti horlivě dě-

liti, o plnění jeho s ním závoditi příslušníci nejrůznějších povolání jiných. V jediné věci anebo snad lépe: v jisté stránce toho údělu by však národohospodářsky vzdělané právnictvo mohlo míti přímo postavení vůdčí, úlohu strážce velikého pokladu.

Pokusil jsem se již často vyložiti, kterak dílo národního obrození našeho bylo spolu podníceno a provázeno společenskou obnovou, sociální rekonstrukcí. Třídy společenské, které národ ztratil v tísních a trudech dob utlačení a odnárodňovacího násilí, znenáhla se mu nasazují zase. Nenarůstají mu však návratem odnárodněných, opětným počeštěním lidí a vrstev poněmčených, nýbrž vytvořují se nově, svépomocnou energií nových lidí z tříd neodnárodněných. Tedy české znovuzřízení společenské spočívá velikou převahou na sociálních vzestupech. To jest spolehlivá známka zdravosti našeho života a spolu klíč k poznání, čeho také třeba pro budoucnost.

Jaké se jednou vytvoří složení společenské za dalšího trvání tendencí po vyrovnávání rozdílů důchodových a majetkových, nikdo dnes nedovede bezpečně předpověděti. Kdyby mezinárodnost na poli hmotných zájmů někdy nehrozila zatlačiti i velké národnostní zřetele osvětové, mohli bychom s rozpínajícím se oborem působnosti veřejné moci, za rostoucího vlivu širších vrstev na správu státní, i s hlediště svého národního spíše spatřovati prospěch. Neboť přešinem různých závodů ze sféry soukromopodnikatelské do veřejnohospodářské obmezují se vlivy tříd, které národu našemu scházejí. Ale pro řadu pokolení nejbližších není pravděpodobno, že by se panující dosud typ třídního složení společenského radikálně zvrátil a proto zůstane i pro nás nutností odčiňovati doháněcí prací slabiny a mezery ve složení našem společenském, abychom se v tom směru vyrovnali národům silným a zhostili se tlaku jejich moci. Jinak máme jen volbu mezi takovouto rekonstrukcí a trváním stavu nynějšího, kde také v sídlech našeho národa nescházejí třídy, jež jsou držitelem moci, leč nejsou národně naše. Se stanoviska hmotných důležitostí dělníka, jenž stojí pod nátlakem třídním, může býti pochopitelno, řekne-li, což opravdu slýcháme, »že mu jest jedno, jaké národnosti jest jeho utlačovatel. Dokud však společenské roztřídění, jak je vidíme u šťastnějších národů, nutno bráti jako samozřejmý typ formační, není náš dosavádní sociální útvar lhostejným s hlediště potřeb národní pospolitosti kulturní a její budoucnosti. Proto nesmí dílo naší rekonstrukce společenské ustat, musí pokračovat. Pokračovati může jedině, bude-li k tomu dostatek silných individualit, silných v počinu, vytrvalosti a sebekázni. Dosavádní pokroky díla obrodného nasvědčují, že takové osobnosti u nás byly i jsou, a měly i mají zdar přese všecko rozšířené a dosud šířené mínění, že proti vytvořeným velkopodnikům všecka úspěšná soutěž již je nemožna, že proti nim již nikdo nemůže přijíti na zelenou větvičku. Pro politickou ekonomii občanskou bylo přece jen příjemným zklamáním, když události samy ukázaly, že příliš pessimistické obavy v posléz řečeném směru nebyly správny. S druhé strany bylo by bláhové tajiti si, že byl liberalismus pro pěstování ducha počinu a společenského vzestupu plodnějším, než theorie a programy, které nad ním zvítězily. Veliká společenská hnutí dnešní pracují proti duchu tomu. Bezděky i vědomě. Družstevní ruch, jenž by měl především pracovati ke zvelebení hospodářských ctností členstva, podkopává v nich ducha iniciativy a odpovědnosti nedostatkem kázně, nemoudrými methodami subvencí a j. Stavovské hnutí nepřeje mu již docela a politickým mandátolovcům nekvetla by pšenice, kdyby všecko zlo, jež lidé snášejí, nepsali na vrub zevních činitelů, zejména nedostatečné péče státní. S takovými názory, kdyby opanovaly, rychlé a vydatné národohospodářské zvelebení národa se nepovede. Duchu samočinnosti a individuální odpovědnosti, víře v možnost sociálního vzestupu a v plodnou sílu hospodářských ctností jednotlivecких jest tedy třeba obranců a strážců, kteří nedají je podlamovati a udolávati jinými směry názorů, byť sebe populárnějších. Ten den, kde by se podařilo je ohroziti, nejen hospodářské osamostatnění národa, nýbrž celé stoleté dílo obrozovací bylo by v nebezpečí.

Nebude nám bohdá scházeti institucí, které budou pěstiti a síliti ducha počinu a svépomoci, z něhož již pošla nadějná armáda nynějších vlastníkův a správců našich velkopodniků průmyslových a obchodních. Na předním místě péči tu si ukládá Národohospodářský ústav sám. Trvání a působnost takových ústavů, i kdyby byla sebe nadějnější, nic by neujímala váhy potřebě, aby právě vrstva vzdělanstva národohospodářsky nejosvícenější — a tou jest právnictvo — dobrovolně se dala ve služby úkolu pro národ tak neocenitelného a spasného. Neboť ona ve svých důležitostech stavovských nejméně podléhá názorům programův a agitací, které za našich dnů často pod vábnou rouškou svépomoci pospolité ohlodávají a podkopávají ducha svépomoci individuálné, ničím nenahraditelnou pružinu pokroku, bezpečný pramen síly celkové.

TECHNIKA

Ing. F.:

STAVOVSKÁ HRDOST TECHNIKŮ.

Diplom. inženýr Hiller, architekt z Frankfurtu nad Mohanem, pojednává v Zeitschrift des Verbandes deutscher Diplom-Ingenieure u příležitosti zajímavé otázky technického notariátu o příčinách zbyrokratisování inteligence a zvláště techniků. Jeho vývody jsou zajímavé ve spojení s diskussí, která zahájena v Přehledu minulého roku a vedla k vydání knížky inž. Bašuse a Fleischnera.

Technickým notářem mají v Německu na zřeteli technika, který by ověřoval technické listiny a vyhotovoval technická dobrozdání. Jde o jakési právo inženýrů k takovému ověřování a vyhotovování, které je právě thematem četných diskussí. Hiller rozeznává technická dobrozdání, týkající se veřejného blaha a veřejné bezpečnosti a tím zákonem povinná, od dobrozdání, týkajících se zájmů jednoho neb několika jednotlivců, žádajících záruku dokonalosti a správnosti nějakého díla technického, které si může každý vyžádati bez ohledu na schopnosti toho, kdo je podává.

Pro dobrozdání prvého druhu omezuje autor řadu inženýrů, schopných k tomu, o inženýry v soukromých a státních službách kapitálu zaměstnané, na osobnosti, zvláště schopné mezi civilními, poradními, samostatnými inženýry.

Jde mu o práva podobná, jako jsou práva okresních fysiků a okresních zvěrolékařů i lékařů, advokátů a notářů, o práva těchto vybraných inženýrů se samostatnou, neodvislou praxí, praktiků, nebyrokratů, nejschopnějších a nejvšestranněji vzdělaných inženýrů, právo na ověřování a vyhotovování notářsko-technických aktů.

A tu přichází na vzácnost takových samostatných techniků, kteří nejsou »zúřednění« nebo nejsou podnikateli. Vyjímaje vysokoškolské professory s nepatrnou znalostí života a praxe a patentní inženýry není mnoho inženýrů poradních a projektových, na které by se mohl úřad obrátiti o nestranné a věcně spolehlivé dobrozdání technickonotářské, jako na lidi znalé života hospodářského i sociálního a světa vůbec. Nejzajímavější jest pak konec jeho vývodů, kde u příležitosti zmínky o osobnostech mezi techniky poukazuje na zlořád, který jest mu hlavní příčinou sociální méněcennosti inženýra proti ostatním akademicky vzdělaným.

Jest to jedinečná h o n b a z a m í s t e m, která ovládá techniky ještě před absolvováním studia a která zaviněna jest možností, že technik ihned po absolvování může dosáhnouti povolání svého, které mu zajišťuje existenci, třeba v míře nejskromnější.

»Mladý lékař a mladý právník jdou za assistenty a praktikanty, za koncipisty k starším kolegům nebo do úřadů a považují za svoji povinnost prodělati tuto praxi výcvikovou jako nezbytnou p ř í p r a v u pro budoucí samostatné povolání lékaře a advokáta, kdy nabudou všestranných praktických zkušeností ve svém oboru, kdežto technik vstoupí do specielního oboru a stane se jednostranným specialistou-úředníkem, který tím je omezen jen na ten svůj úzký obor.«

Každý téměř akademický vzdělanec vyhledáván je pro každý jednotlivý případ, jen technik prodá šmahem všechny své síly a schopnosti jednomu výhradnému zákazníku ihned po dokončení svého studia za skromnou výživu, nebo jen za »postavení« prodá je státu. Technika považuje se následkem toho za přípravku pro tato povolání, a jsou lidé, kteří si přejí, aby byla v tom smyslu reformována na odbornou školu vyššího řádu, kdežto by měla zůstati a vyvíjeti se ve školu vědeckého, nejvšeobecnějšího vzdělání, uschopňující člověka k hledání stále nových pramenů výživy lidstva, k stále novým výrobám statků.

J e s t t e d y t ř e b a i t e c h n i k o v i o n o h o »a k a d e m i c k é h o m a r t y r i a«, oné bezplatné praxe, v níž nabude odvahy ku samostatnému zaměstnání, síly pro nejrůznější pokusy o uhražování potřeb lidstva. Hledá-li ale každý jen rychle své útočiště v nějaké kanceláři jako placená síla, mizí tím ze řady akademických občanů a stává se vyšší pracovní silou jednostranně využívanou kapitálem v jeho prospěch. Mnozí naši kolegové zaujímají dnes místa nedůstojná inženýrů, na př. umožňují zednickým mistrům prováděti pod vlastní firmou práce prvého řádu. Potřebuje-li továrna právnickou poradu, požádá o ni u advokáta, potřebuje-li technickou poradu, najme si na měsíc, na dva inženýra, akademicky vzdělaného, a když byl za měsíční žold, daleko nepatrnější než honorář jedné advokátní porady, provedl důležitý úkol, třeba projekt, pustí ho opět za přispění vůdčích techniků. Slova Hillerova jsou jako na naše poměry psaná. I u nás po dlouhá léta přední professor techniky podporoval najímání chemiků-inženýrů pro cukrovary na dva až tři měsíce, čímž poškodil celý stav na nedohlednou dobu. Jde i u nás o propagaci sebevědomí a touhy po samostatnosti a neodvislosti mezi techniky, jaká charakterisuje ostatní stavy akademické a která je základem jich sociální úcty a stavovské hrdosti. Přijímáním postavení a uzavíráním služebních smluv, které i u nás se staly chorobou technickou a akademickou vůbec, stává se akade-

mik nedůstojným svého vědeckého vzdělání, nabytého na svobodné, vysoké škole a nesmí se diviti, že se dává pak přednost levnějším absolventům odborných škol nižších. Jde o to, aby dorost byl veden na dráhy samostatných zaměstnání, které hrdost stavovskou podporují a vedle svobody a důstojnosti přispívají i k hospodářskému sesílení národa, jehož slabostí jest jeho »pevně žoldované« úřednictvo, bez možnosti zvýšiti produktivnost svoji nad meze svého automatického postupu, nucené ke všem bezcharakternostem postupu urychleného.

UMĚNÍ

BOH. KUBIŠTA:

O PŘEDPOKLADECH STYLU.

Pozorujeme-li umělecké výtvory architektury od nejdávnějších dob až do dnů našich, poznáme, že díla ona vyznamenávají se jistými příbuznými vlastnostmi, dle kterých dají se uzavříti do určitých skupin všeobecně nazývaných styly, slohy neb řády. Každá skupina vyznačuje se tím, že šetří pevných pravidel.

Považujeme-li styl za výraz umělecké logiky, která naplňuje tato pevná pravidla odvozená ze zákonů prostoru a času, a pátráme-li po těchto zákonech a jejich principiích, shledáme, že jiné jsou obsaženy v egyptském slohu, jiné v řeckém, jiné v byzantském, gotickém atd. a že vnější tvar těchto uměleckých útvarů je podstatně od těchto principií závislý. Považujeme-li tyto principy za výplod čisté spekulativní schopnosti r o z u m o v é, můžeme mluviti o transcendentálním stylu neodvisle od času a doby. Aby se však mohlo uvažovati o stylech reelních, je nutno, aby se transcendentální složka jejich formy kryla se složkou danou ne uměleckou spekulativní schopností, nýbrž se získanou zkušeností, do které spadá všecka materiální konstrukce, účelnost, užitkovost, souvislost s terrainem, komunikace atd. V prvém případě budeme se zabývati geometrickými útvary jako hranoly, jehlany, válci, kužely, mnohostěny a mnohostrany, plochami, liniemi a jejich vzájemnými vztahy, v druhém případě s kostelními loďmi, věžemi, dveřmi, schody, ulicemi atd. Abychom pochopili speciální vliv těchto dvou druhů formy transcendentální a empirické na celkovou podstatu stylu, zkoumejme vzniklé změny záměnou různých forem empirických při stejné transcendentální a naopak. Zůstaňme u účelnosti, zaměňme loď kostela za zasedací síň radnice neb za prodejnu tržnice a gotika zůstane gotikou, zaměňme rostlinný tvar na sloupové hlavici v živočišný a gotická hlavice zůstane gotickou; zaměníme-li však geometrickou podstatu komposice, lomený oblouk v jednoduchý, zaměníme rythmické poměry a nemáme s gotikou nic více co dělat.

Z toho patrno, že větší význam pro formovou podstatu stylu náleží tvarům transcendentálním než empirickým a že v různých stylech může být použito stejných empirických forem bez značného porušení celkového jejich charakteru; poněvadž se však empirickou formou projevuje poměr umělcova subjektu k okolí, význam její jest ideový. Empirií přicházejí k výrazu životní podmínky, zaměstnání atd.

Abychom pochopili význam transcendentální složky stylové, oddělme ji od empirické, zkoumejme její povahu, která je geometrická, a vlastnosti, které jsou symbolické a které jako takové souvisí s empirií, a pátrejme, jakými předpoklady je řízena.

Není náhodou, že v byzantském stylu jest používáno jakožto rytmického základu čísla 3, v gotickém 5 doplněného na 6 (kardinální dělení), v renaissanci geometrických proportional. Tak číslo 3 vyjadřuje křesťanský symbol trojjediného boha, egyptská massivnost objemů nekonečnost a věčnost božství atd. Transcendentální forma nemá tedy se životním prostředím nic společného, ona vyjadřuje intelektuální poměr člověka k nekonečnu a spočívá tedy ve své geometrické i symbolické podstatě na r o z u m o v é m p o d k l a d u. Do skupiny symbolů patří veškeré tajemné znaky náboženské, astrologické, magické, kouzelnické a kabalistické, jako kříže, pětihrany, hvězdice, určitá čísla vyskytující se v magii, jako 3 a 7 atd., kterým v dobách starověku a středověku přičítán byl zvláštní význam a moc a jichž může architekt použít jako základny pro půdorys a jiná rythmická členění.

Povážíme-li však, že transcendentální forma má i tu vlastnost, že vzbuzuje v nás představy, které my do ní promítáme, nastává v ní křížení účinku symbolického s účinkem indukovaným, existujícím v naší mysli, který však nemusí mít s intelektuálním současným názorem nic společného. Z toho patrno, že zde končí síla rozumu, poněvadž nikterak nereguluje indukovaný dojem a nikterak neurčí, proč na př. v lomeném oblouku vzat za základ kruh a ne ellipsa, proč za kupole vzaty tři koule a ne tři ellipsoidy, proč takovým a ne jiným způsobem jest kombinována na příklad ellipsa se spiralou, zkrátka proč za basi vzat právě ten a ne jiný prvek, který by stejně dobře úkol svůj plnil. Zde nestačí se odvolat na cit a rozum, zde nutno sáhnouti k novému předpokladu a tím je t v ů r č í v ů l e rozhodující mezi několika možnostmi a poutající i indukované představy do určitých hranic a mezí.

Transcendentální forma souvisí však do určité míry s empirií; ona má vedle symbolických vlastností i jiné, které mají mnoho společného se zjevy pohybu a klidu; systém parallel působí jistou prázdnotou, podmiňuje však i monumentálnost, kruh plností, vlnitá čára suggeruje dojem pohybu ne nepodobného vlnění vody; vlastnosti tyto blíží se silně symbolu, nepadají však přesně do jeho sféry. Účinky kombinací různých těchto vlastností mohou vyvolati indukované dojmy definovatelné přibližně jako síla, touha, radost, stísněnost, které se kryjí jen se všeobecným hnutím mysli vyjadřitelným v architektuře. Hnutí mysli je třetí předpoklad, který reguluje transcendentální formu.

Jako se ukrývá za formou empirickou určitá idea, tak i za formou transcendentální vězí empirický podklad citový a právě proto výsledek spojení obou je kontrolovatelný jak smysly tak citem.

Hnutí mysli může být podmíněno dvojím způsobem; buďto přichází z venčí jako důsledek affektu neb z vnitřku jako výsledek funkce. Rozumovou činností musíme se dříve dopracovat určitého světového názoru spojeného třeba s pojmem boha a pak teprve zatoužíme vzhůru k nebesům; pocit vítězství a síly dostaví se však ne po rozumové činnosti, nýbrž po určité akci vnější, po přemožení protivníka, který dráždil naši vůli. A tak z jednoho tohoto pramenu prýští úchvatná gotická kathedrála, z druhého pýcha triumfálního oblouku oslavujícího hrdinu a grandiosnost paláců dobyvatelů. K stylovému výrazu je tedy třeba tří předpokladů: rozumu, vůle a z citu vyplývajícího hnutí mysli, z nichž každý je stejně důležitý a z nichž žádný nesmí scházet, a které tvoří dobu. Doba sama nemá nikdy reální jsoucnosti, jsoucnost její je pouze ideální a je vždy podmíněna těmito třemi schopnostmi.

V poslední době zvykli jsme si tvrzení, že styl je výrazem své doby; ve skutečnosti jest tomu tak, pokud kollektivní rozum, vůle a hnutí mysli se jednotně projevily. Skutečnost však učí, že tato možnost nemusí nastat vždycky; zůstanou-li dva stylové předpoklady ve stejné době a liší-li se pouze jeden, na příklad vůle, která zvolí k zamýšleným cílům jiný prvek, vznikne jiný styl i při stejném rozumovém podkladu a hnutí mysli, jako se stalo v renaissanci, kdy Michelangelo tvořil barokně. V jedné době může tedy vzniknout i stylů více, podle toho, jak se differencují jejich předpoklady a každý bude výrazem své doby. A tento poznatek je důležitý právě pro dobu naši, která nemá ani jednotného kollektivního rozumu, ani vůle, ani hnutí mysli, a ve které bude chaos panovat tak dlouho, pokud nenastane jejich koncentrace.

*

Poněvadž k vyčerpání veškery látky, která by se dala pod tímto thematem shrnouti, nestačí krátká úvaha, jest nutno považovati tento článek jako řadu impulsů a myšlenek schopných dalšího a úplnějšího rozvedení. Příště se k jednotlivým bodům ještě vrátím. *B. K.*

BESEDA

BRATŘÍ ČAPKOVÉ:

ROZKOŠE OKAMŽIKŮ.

Rozkoše okamžiků jsou jako kapky, jež padají a třpytí se a pak zapadnou do široké hladiny. Ta hladina je širá a šedivá, a proto se v ní rozkoše ztrácejí docela tak nadarmo, tak nadobro jako slzy. Přílišná krátkost a prchavost těchto rozkoší dala světcům a světákům mnohý podnět k myšlenkám o marnosti života a všech radostí.

Představme si však, že by někdo vynalezl strojek, kterým by bylo možno prodlužovati rozkoše okamžiků. Byl by to docela malý kapesní patent, a jmenovitě dámské strojky by byly miniaturní, pěkně ryté a zdobené na obou pláštích.

Bohatí lidé by si jistě pořizovali strojky americké nebo švýcarské práce, překrásné chronometry, prodlužující rozkoše okamžiků troj- až pětinásobně. A to by potom bohatí seděli na svých lenoškách a sténali by a čekali by, až by se jich dotkla nějaká rozkoš; a potom by ji natahovali a prodlužovali tak, až by rozkoš praskla a smrštila se jako přetržené péro, a bohatí by zase neměli nic.

Naproti tomu dva chudí milenci by seděli vedle sebe na lavičce a měli by dohromady jen jeden laciný strojek, který by prodlužoval rozkoše jen o polovic, a to ještě bez záruky: niklový těžkopádný strojek. Ale oni by s radostí seděli vedle sebe, a zatím co by jeden mluvil, vymýšleje zvláštní něžnosti, druhý by držel v ruce ten niklový, dlaněmi ohřátý strojek; též při polibcích by si jej navzájem půjčovali.

Chceme ještě říci, že tento čistě mechanický strojek by v sobě neskrýval žádného mravního tlaku; jen falešné strojky by byly poháněny dobrými nebo plnými mravními tlaky.

*

ROZKOŠE SAMOTY.

Každý může znáti ty anglické rytiny, které jsou zvány Rozkoše samoty (The Pleasures of Solitude). Bývá na nich mladá žena, jež šije; ale vyšívání a klubko nití jí vypadly z rukou, a ona sní rovně před sebe, zatím co mladá kočka si hraje s klubkem. Anebo je tam dívka, jež čte dopis, odkládá knihu, dívá se na obrázky;

na levé straně leží kočka na otevřeném spinetu. Jindy ta dívka hraje na loutnu a kočka se dívá oknem. Na stěně visí v kleci kanárek a zpívá. Podobných nápadů je ještě sto, a vše to jsou rozkoše samoty.

Jsou sladké: vdoví samota dívek, vzpomínky, touha a snění, vše to zcela jemné, zcela sentimentální a rozkošné; opravdu jsou to dokonale čisté chvíle ženskosti. Ale veškerá tato jemnost trpí, všechna čistota zoufá; piano má hlas příliš tvrdý a rozladěný, loutna zní suše, kočka chce skočiti oknem a je plachá a odmítavá; ve vzduchu se vznáší krise nervosy. A tak všichni, kteří máte citlivé srdce, kupujte tyto ryté idylky a přibíjejte si je na stěnu; ale nejprve přeškrtněte nápis Rozkoše samoty a pojmenujte ta půvabně klidná zátiší ženství Trýzněmi samoty (The Agonies of Solitude).

DOPISY

Řed. FRANT. ŽIŽKA RYT. Z TROCNOVA:

DALMACIE.

I.

Dalmacie jest nejjižnější korunní zemí našeho mocnářství. Prostírá se na východním pobřeží Adriatického moře jako dlouhý pruh od chorvatského přímoří na severu do hranic mladého království černohorského na jihu. Nejsevernější, poněkud větší přístav Ráb vzdálen je od nejjižnějšího přístavu, Špiće, 257 mořských mil (mořská míle = asi dva kilometry), což je skoro dvojnásobná vzdálenost ve vzdušní čáře mezi Prahou a Vídní. To ovšem jest hospodářskou vadou, neboť distance mezi jednotlivými místy jsou dosti velké. Tak činí vzdálenost mezi hlavním městem Zadrem a Dubrovníkem 159 mořských mil, mezi Zadrem a Kotorem 194 mořských mil a p., kdežto vzdálenost na př. z Prahy do Třeboně činí pouze 152 km, z Prahy do Podmokel 130 km a p.

Dalmacie zaujímá plochu 12.835 km², tedy asi tolik, jako čtvrtý díl království českého, kdežto obyvatelstva má pouze něco přes 600.000 duší, tedy asi 10% toho, co Čechy, čili asi tolik, kolik má samotná Praha s předměstími. Jest tedy poměr mezi Čechami a Dalmacií, pokud jde o hustotu obyvatelstva, 5 : 2, t. j. na každých pět lidí v Čechách připadají poměrně v Dalmacii pouze dvě osoby.

Chceme-li nakresliti hospodářský obraz Dalmacie, musíme si zemi rozděliti na několik hospodářských území. Není sice úplně případné rozdělení, které tu podám, ale v celku přece vystihuje základní rozdíly. Dalmacie dělí se na tři hospodářsky rozličná území:

1. dalmatské pobřeží od severu k jihu;
2. dalmatské vnitrozemí;
3. dalmatské ostrovy.

Pobřeží ovšem je základnou pro mořskou plavbu, pro obchod a poněkud i pro průmysl. Můžeme si je rozděliti dle pěti větších měst, která následují za sebou od severu k jihu v tomto pořádku: Zadar (14.000 obyv.), Šibenik (12.000 obyv.), Split (20.000 obyv.), Dubrovník (14.000 obyv.) a Kotor (s nejbližším okolím asi 8000 obyv.). V každém z uvedených měst nachází se sborový a okresní soud, v Zadru ovšem ještě vrchní zemský soud, kromě toho je v zemi ještě 30 (dohromady tedy 35) okresních soudů. Okresních hejtmanství je v celé zemi 14.

Zadar je hlavním městem země, dlužno však míti na paměti, že došel této hodnosti spíše náhodou než přirozeným vývojem věcí. Byl za času vojenské vlády pevností, a právě proto sídlem vojenské vlády. Když po zavedení ústavy nastoupila na místo vojenské vlády civilní, zůstala v témže místě, zůstaly tam a byly zřizovány nové ústřední úřady, a tak stal se Zadar hlavním městem Dalmacie, kdežto přirozený vývoj poměrů ukazoval na Split jakožto geografické, politické i hospodářské středisko země.

Zadar má dosti průmyslu, několik továren na »maraschino«, sladký dámský likér, známý i v Praze, parní mlýn, velikou dřevařskou industrii, městskou elektrárnu a j. v. Také dosti obchodu. Je zde filiálka Rakousko-uherské banky (značně passivní), dalmatský pozemkový úvěrní ústav, filiálka chorvatské úvěrní banky (nyní následkem fuse Jadranské banky), italská Banca popolare di Zara, Srbská spořitelna, dosud společenstvo s ručením obmezeným, jež se míní přetvořiti v akciovou společnost, pak ještě několik menších úvěrních společenstev: chorvatská lidová spořitelna, zemědělská pokladna (ital.) atd. V Zadru je i dosti velikých i menších obchodních firem, také pro vývoz pracujících, ale celkem vzato je Zadar město úřednické a do nedávna vojenské. Loni bylo však vojenské sborové velitelství přeloženo do Dubrovníka.

V novější době mluvívalo a mluvívá se o tom, že by se Zadar mohl státi i léčebným místem. Myšlenka není nikterak špatná. Zadar má jedno z nejkrásnějších podnebí na Adrii, třebas nebyl ušetřen od zlých bouří. V zimě je »bura«, studený pronikavý severovýchodní vítr, dosti vzácný a skoro nikdy nenabývá oněch strašných dimensí jako na chorvatském přímoří nebo v Terstu. Proto, neprší-li (a prší ovšem aspoň $^1/_3$ dní v zimě) a není-li bury, jest zimní den v Zadru pravým slunečním rájem. V zimě na nádherné »Nové Rivě« o polednách prochází se

obecenstvo v jarních oděvech, v nádherném Blažekovićově parku, věčně jarém a zeleném, pobíhají děti v lehkých šatičkách, v zahradách v okolí města kvetou květiny a dozrává karfiol, zelí a j. Periody oněch slunečných dnů, bez jediného mráčku na obloze, trvávají 2 až 4 neděle, pak ovšem zase nastane několikadenní, ba několikatýdenní perioda bouří a dešťů, aby konečně zase ustoupila vítěznému slunci.

A jak v zimě, tak i v létě. Obyčejný vítr jest »majstral«, chladný severák, laškující s vlnami mořskými a zahánějící s krásné modré jižní oblohy sebe menší mráček. Majstral dostavuje se denně asi v 10 hodin dopoledne a trvá až do západu slunce. Může se říci, že věje v létě v měsíci aspoň 27kráte. A tento příjemný větřík, jejž snad i Göthe mínil v známém verši:

»Ein sanfter Wind vom blauen Himmel weht« způsobuje letní podnebí v Zadru hodně příjemným, mnohem příjemnějším než na př. ve Vídni nebo v Praze, třebas by v Zadru teploměr ukazoval značně více stupňů na slunci i ve stínu, jak tomu pravidelně i bývá.

Vedle příjemného a zdravého podnebí má Zadar i druhou atrakci — moře. Dosti blízko od města je několik míst s písčitým pobřežím, kde by se mohly krásné mořské lázně zříditi; i dosavadní lázně poskytují pravou pochoutku plavcům. Před krátkým časem vyjednávalo se o to, aby jistá cizí společnost zakoupila rozsáhlý komplex pozemků u majáku »Punt amica«, ale dohody docíleno nebylo. Věc ostatně, jak se zdá, je pouze otázkou času a již se zase vyskytlo několik plánů v příčině zřízení lázeňského hotelu v Zadru anebo v nejbližším okolí. Kéž by když ne český kapitál, tedy aspoň česká podnikavost i sem zasáhla!

Zadar má též velmi pěkné spojení. Přes noc dostaneš se do Šibeniku, Splitu, Dubrovníku, s druhé strany do Terstu, Rjeky, Benátek, Ancony.

Je dále jediné ještě město dalmatské s italským nátěrem, proto odbudu si při té příležitosti krátkou zmínku o národnostních poměrech v Dalmacii. Lid dalmatský je slovanský, chorvatský (asi $^5/_6$) nebo srbský (asi $^1/_6$). V Zadru byla ponejprve uskutečněna veliká kulturní myšlenka: »Jednota i bratrství Chorvatů a Srbů« (Zaderská resoluce).

Před tím byly značné spory mezi Chorvaty i Srby, které však pro tuto práci nemají takové důležitosti, abych se o nich musil více než zmíniti.

Ačkoli tedy je dnes skoro celá země nesena slovanskou myšlenkou, přece nemůže Dalmacie zapříti staletý vliv italské kultury. Zadar byl městem benátským a vůbec celá Dalmacie byla po staletí benátskou provincií. Šlechta dalmatská je tedy potomkem italských velmožů, a jak řečeno, rys italské kultury je hluboce vtisknut v život dalmatské intelligence. Mladá mužská generace mluví dnes správně chorvatsky a užívá i skutečně dle možnosti chorvatštiny. Ale starší pánové, třebas se vydávali za Chorvaty, přece ještě raději mluví italsky, a dámy, paní i slečny, často umějí lépe italsky než chorvatsky. Proto v chorvatských společnostech slyšíš více italského než chorvatského hovoru, třebas by dnes Italové byli úplně politicky vytištěni ze své dřívější nadvlády. Jedinou baštou italskou, ostatně hodně otřesenou, je právě Zadar. Ale i on bude v nedlouhé době i úředně chorvatským městem, třebas by tím na staletí ještě nebyl vyhlazen rys italské kultury v životě dalmatském. Politicky se sice agituje pro Záhřeb jako kulturní středisko i Dalmatinců, ale jsi-li zlomyslný, můžeš je míti v podezření, že Terst je jim — bližší.

Úředním jazykem je v Dalmacii chorvatština, jen v míře obmezené je i vlaština připuštěna. »Staatssprache« platí pouze u vojska, četnictva, proniknuta je jí trochu, ostatně dosti podloudnicky, ještě politická správa a v menší míře pošta. Ze soudů a z finanční správy je úplně vyloučena, takže i ministerstva píší do Dalmacie italsky nebo chorvatsky. V tom ohledu jsou Dalmatinci dobrými politiky a bezohledně trvají na principu většiny. Napadá mi někdy, že bychom se my Čechové od nich mohli mnohému přiučiti. Půl století domáhá se česká politika rovnoprávnosti, a dnes jí může dáti políček poslední německý auskultant. V Dalmacii není rovnoprávnosti — ne! Zde platí princip: »Nás je víc, a proto jsme my páni, my poroučíme.«

Tím zkončeny jsou naše úvahy o Zadru. Čtyři hodiny rychlolodí k jihu, a jsme v Šibeniku.

Šibenik je městečko na první pohled hodně romantické. Přece však před nějakými deseti, patnácti lety téměř ještě živořilo. Dnes má před sebou slibnou budoucnost. V blízkosti (1½ hodiny parníčkem, pak 1 hodinu pěšky, nebo přímo 23 km kočárem) jsou vodopády řeky Krky, co se přírodní krásy týče, jeden z divů Evropy. Ale ty vodopády tají v sobě úžasné množství vodní síly, která dnes jen zcela nepatrnou částí je využitkována. Dnes má město Šibenik elektrické osvětlení, a to právě z oněch vodních sil. Dále je tu veliká továrna »Suffid« s elektrickým pohonem z vodopádu. Dnes se vyrábí v továrně karbid na acetylen, poněvadž však nemůže továrna odbýti svoje výrobky, zamýšlí přejíti k výrobě umělých hnojiv. Továrna je v rukou Italů, t. j. Italů z Italie, eklatantní důkaz, jak jsou domácí lidé nepodnikaví. Přes to továrna však byla prvním krokem k povznesení Šibenika. Dostavily se i druhé menší industrie, přišel krajský soud, vojenská správa více pozornosti věnuje šibenickému přístavu, pomalu se dokon-

čuje obnovení vinic, zničených nedávno révokazem, americkou révou, dostavil se čilý stavební ruch, a městečko roste, roste.

V Šibeniku je filiálka Chorvatské úvěrní (nyní: Jadranské) banky, lidová spořitelna (společenstvo) a veliká Raiffeisenka.

Nyní jedná se o racionelní zužitkování vodopádů, takže by se elektřina dodávala i do Zadru a prý až do Splitu.

Šibenik je první dalmatské město, kde najde cestovatel, jenž ubírá se od severu k jihu, železnou dráhu. Je to lokální dráha do stanice Perković-Slivno, kdež spojuje se s tratí Split-Knín (na bosenské hranici). Jinak je celá tato »síť« od ostatních drah úplně odříznuta.

Zde stojíme před palčivým problémem dalmatských železnic, o němž se zmíníme v příštím článku.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

FILOMATES:

STŘEDOŠKOLSKÝ KOLOTOČ.

(Dokončení.)

Ale i kdyby bylo nedošlo k takovému zkarikování a k tak přehnané úslužnosti k nejhoršímu materiálu na jedné a k prohánění svědomitých učitelů na druhé straně, nové předpisy obsahují jedno ustanovení, schopné poškoditi opravdové studium a šířiti nevážnost přímo cynickou, která ztrpčuje učiteli jeho působení. Je to novota, že může býti uznán způsobilým postoupiti do vyšší třídy i žák, jenž v jednom předmětě nevyhověl. (U nás platí to — a sice jen jednou pro týž předmět — toliko na nižším oddělení gymnasií.) Že se na takovéto falešné milosrdenství může povážlivě hřešiti, netřeba při charakteru některých »studentů« šíře dokládati. Že pak s jídlem roste chuť, ukazuje názorně projev z obecenstva, uveřejněný v únoru t. r. v »Čase«, kde se praví: »Bylo by vhodné, kdyby i na středních školách mohl postoupiti žák do vyšší třídy, neprospěl-li v jazyku francouzském (latině, řečtině) neb některém jiném předmětě, jenž není pro praktický život tak důležitý.« — Věru, těžko říci, který předmět by ještě obstál při takovém utilitaristickém kriteriu; jak se při tom pohlíží na cenu duševního vzdělání, je patrno. A mimo to přezírají se zde naprosto didaktické obtíže při »práci« s takovýmito také postupujícími žáky, na něž si zle stěžují již dávno učitelé nepovinné němčiny! Jestliže se takto chce snad pomoci žákům, kteří při jednostranném nadání vynikají skutečně v některém oboru, pak by bylo lépe sleviti jim raději docházku na předmět, na nějž stačiti nemohou, a zřizovati pro ně zvláštní kursy pro pěstění jejich talentů. To by bylo pravé šetření individuality, kdežto takto je to zvrácená »humánnost«.

Táž nešťastná tendence projevila se i v nových osnovách učebných, které byly vydány v březnu a dubnu 1909. Ačkoli ve mnohém směru znamenají pokrok a vyhovují zvláště lepším rozdělením látky, čteme v nich nepokrytě toto doznání: »Hlavně bylo usilovati také o úlevu žákům, opětovně a naléhavě žádanou. (Zajisté výmluvný dodatek, ukazující jaksi s omluvou, odkud nátlak vyšel!) Pro vysoký počet hodin a veliký počet předmětů ve všech třídách (rozuměj na reálkách) nikterak se nesmí příliš mnoho ponechati pro domácí práci, má-li býti pravidelné, poctivé studium možné i pro žáky středního nadání bez poškození jejich duševních a tělesných sil.« Ještě důrazněji omezení domácího studia na nejmenší míru požaduje ministr Stürgkh v oběžníku ředitelům, jednajícím o tělesné výchově: »Je nezbytno..., aby pro tělesná cvičení mimo tělocvik vyhrazena byla v týdnu dvě odpoledne prostá vyučování a úloh. Rozumí se, že se při tom nesmějí posunovati úlohy na jiné dny...« Tudíž?

Rozumí se, že nejsme stoupenci nějaké hrůzovlády ve třídě a že nevoláme po návratu těch pedantických typů professorských, které pověstným notesem odpor a hrůzu vzbuzovaly. Ale varovati nutno před tím, aby bylo viklánо věcnou přísností požadavků a aby byla mládež zchoulostivována stálým litováním, jak mnoho musí »dříti«, neboť je v tom jednak znehodnocování duševní práce a zlenošování, jednak sociální nespravedlnost, ježto nikoho nenapadne litovati učně fysické práci se věnovavší. Jistého, přímého nebo nepřímého, spíše mravního způsobu donucování ku práci je potřebí všude, ležíť to v psychologii a povaze člověka a zvláště mládeže. Že by se většina žáků učila spontánně a jen z lásky ke škole nebo k tomu onomu předmětu, to by zajisté byl naivní a falešný předpoklad. Tak ideální materiál studentský není ani na vysoké škole, a tím je oprávněna již existence nutného zla — klassifikace a zkoušek, zvláště při hromadném vyučování, kde běží o spravedlivý úsudek o schopnostech a vědomostech každého žáka. Odmítáme tudíž laciné a neuznalé schema »ideální žactvo, jemuž vše nutno ulehčiti a sleviti — nespolehlivé a bezcitné professorstvo, jež nutno stále na uzdě držeti.« Připouštíme pathologické výjimky nervosních nebo hrubých jednotlivců, jež úřady v zájmu školy nemají ve službě činné trpěti, ač právě k tomu se velmi těžce odhodlávají — z důvodů »úsporných«. Ale ptáme se: který učitel by rád neocenil nadání a píli dobrých žáků, maje v nich přirozenou posilu v práci a odměnu

zadostiučinění? Je k tomu třeba někoho nutiti? A proto, což nad to jest, zlého jest.

Rovněž tak musíme zavrhnouti aprioristický názor, uplatňující se v nynější středoškolské methodice, jako by si každý žák měl vše odnésti z hodin vyučovacích a doma již opakovati a připravovati se příliš nemusil. Je-li toto ideálem školní působnosti, vyplývají z toho takové důsledky: učitel nemůže přestati na jasném výkladu nové látky a vysvětlujících pokynech, nýbrž musí s velikou spotřebou času se sám namáhati, aby se jeho žáci nemusili již nic namáhati. Zkrátka, dává jim — již dospělejším — na kaši rozžvýkanou potravu přímo do úst. Celou látku předem připraví a pak ji zase zopakuje, všecko sám napřed poví a žáci jen napodobí a reprodukují. Je patrno, jaké následky takovýto postup má na žactvo: poněvadž se téměř nic neponechává za úkol, upadá samostatnost a kombinační schopnost, vše se mechanisuje, neboť není třeba se namáhati, vzniká bezmyšlenkovitost, únavnost, nuda, která ničí hlavního činitele při vyučování: zájem o věc, radost z objevů a doplňků — vzniká pravý circulus vitiosus. K tomu přistupuje přikázané úsilí, věnovati se nejslabším a nejnedbalejším žákům, k vůli nim se s místa nehýbati, následkem čehož lepší a probudilejší otupují nebo pomýšlejí na allotria. Jedním slovem: podporuje se prostřednost a ubíjejí se talenty; ideálem stává se vědění a umění »dostatečné«. Přimyslete si třídy o velkém počtu žactva (neboť parallelky se nerady povolují za nynějšího Sparsystemu!) a máte dosti ponurý obraz středoškolského systému.

Nakonec bude užitečno poukázati na jiné projevy o těchto poměrech, aby tyto řádky nebyly pokládány jen za výron příliš pessimistické nálady nějakého neschopného učitele. Velmi případným způsobem vyslovil se o novém režimu professor Dr. J. Janko ve článku »Na filosofické fakultě« v právě minulém ročníku tohoto listu (zvláště str. 390), kdež vyslovuje odůvodněné obavy o důsledcích onoho znehodnocení střední školy pro universitu a vědu vůbec. Zdá se skutečně, že se jednotlivé fakulty i odbory techniky budou musiti brániti samy a zavedou snad k zajištění řádného dorostu akademického jakousi přijímací zkoušku speciální vzhledem k oboru, kterému se nový posluchač chce věnovati. Nebylo by to ostatně nic nového, neboť ve Francii se věc ta již dávno praktikuje ve způsobě t. zv. baccalaureátu.

Se strany českého středoškolského professorstva nedošlo bohužel dosud k podobnému projevu; snad je v tom pohodlnost nebo neupřímnost sama k sobě, či konečně strach před následky otevřené kritiky, která by jistě nebyla po chuti nadřízeným byrokratům, zvyklým stále ještě vyžadovati jesuitskou poslušnost — sicut cadaver! Za to nesmlčel některé závažné námitky německý ředitel na odpočinku, Dr. A. Steinwenter, autor spisku »Paedagogica Austriaca«. (Viz referát Dr. J. Říhy ve Věstníku č. prof. XVIII. část paedag.) Neschvaluje snižování požadavků naukových, vytýká, že nová nařízení příliš hoví žákům slabým a s nimi i nedbalým. Mládež prý tak odvyká důslednému plnění povinností a dnešní výchova vede k duševní změkčilosti, neboť paedagogika posledních let vyznačuje se přílišným optimismem. — Odvahu, ve stejném smyslu přímo panu ministru vyučování referovati měl pak Slovinec, professor Dr. Žmavc, při poslední deputaci Říšského svazu rakouských spolků středoškolských (viz Věstník č. prof. XVIII. Část stavovská, str. 317).

Leč protestovati nebo aspoň o věci se vysloviti by mělo i samo studentstvo, zvláště vysokoškolské. Nejenom že si takto z dlouholetého studia malý fond vědomostí a chatrnou erudici myšlenkovou odnáší, nýbrž upadá místy i jeho sebevzdělávací, soukromá činnost, druhdy proti školským paragrafům horlivě pěstovaná, klesá teď zájem o literaturu a vyšší život!

Je nutno uvědomiti si ve všech vrstvách toto kulturní nebezpečí, neboť neschopné a zchoulostivělé nové generace nebudou nadějí národa, spíše však povolným nástrojem každé reakce. Caveant consules!

HLÍDKA SOCIÁLNÍ A ÚŘEDNICKÁ

A. RADL:

DANAJSKÉ DARY.

Jeseň letošního roku má přinésti rakouským státním úředníkům dva vzácné vládní prezenty: služební pragmatiku a časový postup. Oba tyto prezenty budou pravděpodobně připoutány k sobě vládním iunctim, jež bude v theorii zníti »bez služební pragmatiky žádný časový postup« a jež v praxi vyzní: »Za špatnou služební pragmatiku špatný časový postup«. Zdá se, že úřednictvo samo pracuje vládě do rukou, požadujíc, aby předloha časového postupu (i třeba v iunctim se služební pragmatikou) byla projednána s urychlením, s jakým bývají projednávány »státní nezbytnosti« a »nouzové akce«. V tomto chvatu vězí vážné, převážné nebezpečí, že ani úřednické organisace ani poslanci si nedají dosti času, aby vládní osnovu o důležitějším požadavku — služební pragmatice — všestranně uvážili a posoudili, stojí-li opravdu za to, co nabídne vládní osnova o podružnějším požadavku — o časovém postupu. Zdá se, že lesklá střepina problematické peněžní pomoci zaslepí

úředníky tou měrou, že po ní hltavě sáhnou — aby se o její ostré hrany co nejdůkladněji pořezali.

Pohříchu, že mezi úřednictvem samotným je velice málo lidí v té věci dosti prozíravých a dosti upřímných. Úředníci v ohromné své většině nepostřehují mělkost hesla »je draho a proto chceme časový postup«, z té menšiny pak, která nesouhlasí, aby časový postup, určený na desetiletí, byl prohlašován za lék proti letošní drahotě, jsou sotva dva tři, kteří se to odváží svým kolegům říci. »Český Úředník« — orgán »Českého Svazu úřednických spolků« — otiskl nedávno serii písniček na populární nápěvy lidových písní, které s drastičností od písničky k písničce stupňovanou vyložily takřka po lopatě, co lze čekati po zavedení služební pragmatiky dle vládních proposicí a »nouzového« časového postupu, leč zdá se, že anonymní písničkář došel v úřednictvu malého porozumění. Nezbývá tedy než resignovaně říci: »volenti non fit iniuria« a nechati úřednické massy, aby si jen hezky rychle upletly samy na sebe karabáč. Snad budoucí šlehy tohoto karabáče budou lepšími propagátory touhy po občanské volnosti a po spravedlivém materiálním zabezpečení, než jakými jsou dnes všeobecná drahota a stagnace v postupu do vyšších platových tříd.

A ještě jedno nebezpečné iunctim strojí vláda pro svoji budoucí osnovu o časovém postupu: nové daně označené speciálně jako daně sloužící k úpravě úřednických platů. Toto iunctim znamená: úředníkům se něco maličko přidá, vláda za to maličko vyzíská nepoměrně více na nových daních, s novými daněmi stoupne drahota ještě víc, která pohltí to přidané maličko, takže úřednictvu nezbude hmotně nic a morálně jen nemoderní služební pragmatika a odium ostatního občanstva, že musí »na úředníky zas víc platit«.

Že pak po zavedení »nouzového« časového postupu řekne vláda: »již jsem dost dělala pro vás, úředníci«, je víc než jisto. Co však bude potom s palčivými otázkami jiného druhu: s předlužením úřednictva, s bytovou krisí malých úředníků, s regulací aktiv. přídavků, s přesluhováním 35 služebních let, s otázkou certifikatistů a s jinými a jinými?... Nic...

ZE DNE

Žádáme slušně přátele listu o obnovení předplatného na ročník X.

Všichni, kdož obdrželi prvá dvě čísla ukázková, použijtež laskavě lístků přihlašovacích, vložených částečně do tohoto a částečně do následujícího 3. čísla »Přehledu«.

Zároveň žádáme za prominutí ony pp. abonenty, již obdrželi pouze německé složní lístky. Stalo se tak následkem přehmatu poštovní spořitelny, proti němuž budeme budoucně energicky protestovati.

Sněm král. českého byl v úterý 3. t. m. odročen. Němci prosadili, že činnost jeho zůstala čistě formální, tak, jak si přáli. Přes to nepokládáme výsledek tento za českou porážku, ač naši poslanci ustoupili letos od stanoviska háječného před rokem a žádajícího iunctim mezi permanencí národně-politické komise a povolením zemského rozpočtu. Dokázali tím, že jsou k smíru krajně ochotní, což vůči dřívější diffamaci Čechů jako věčných kazimírů není bez politického dosahu. Těžiště celé situace je nyní ovšem v komisi národně-politické; na výsledcích její činnosti bude záviseti další osud sněmu. A dlužno říci, že by závisel i tehdy, kdyby byli Němci již teď od obstrukce upustili. Neboť v tom případě by zahájili obstrukci ihned znovu, jakmile by došlo k uváznutí jednání v komisi. Konečný výsledek by tudíž zůstal týž, jako dnes. Komise národně-politická počne s prací od základů. Zda se jí podaří, nelze dnes ještě říci jistě. Přece však jsou vyhlídky na úspěch letos příznivější než roku loňského. Odůvodněny jsou především osobou knížete Thuna, jenž bude zasahovati do jednání co nejintensivněji a nepřihlížeti pouze passivně jako bývalý místodržitel hr. Coudenhove. Dále odloučením otázky českého sněmu od situace na radě říšské: Němcům je tím vzata možnost oddalovati rekonstrukci kabinetu tím, že budou v obstrukci na sněmu pokračovati. Konečně pak permanencí komise samotnou: jí totiž bude vyloučeno opakování komedie loňské, kdy Němci najednou prohlásili, že v důsledcích nátlaku t. zv. ochranných jednot nemohou připustiti provedení zákona o užívání jazyků při korporacích autonomních v tom znění, jak jej sami v komisi smluvili. Budou míti nyní času dost, aby stanovisko své smluvili se zástupci Volksrátu atd. předem.

Druhý český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné konal se v Brně dne 29. a 30. září t. r. za velké účasti a za pozornosti také kruhů úředních, které při jiných příležitostech chovají se daleko zdrželivěji. Je pochopitelno ovšem, že vládní a úřední

kruhy starají se horlivě o to, aby prospívalo podnikání komisí zemských pro ochranu a péči o mládež, jež zřizovány byly za auspicií hesla »vše pro dítě« a které vykonaly a konají velmi důležitou práci jak po stránce mravní a výchovné, tak po stránce hospodářské. K práci přidružují se tu města, okresy, všichni činitelé veřejní, jak to také se objevilo při zahájení druhého sjezdu v Brně, a není pochyby, že tato spolupráce přinese mnoho užitku přímého dětem opuštěným, zanedbaným a ochrany potřebujícím i slabomyslným, ale také mnoho prospěchu sociálnímu celku, jemuž přibudou včasným zakročováním a správnou výchovou produktivní síly z osob, které dosud byly pouhými příživníky společnosti pro nedostatek péče o ně. Brněnský sjezd podal rozsáhlý obraz snah na tomto poli, obraz vykonané práce u nás i podnětů a jest si jen přáti, aby ušlechtilé snažení a práce tohoto sjezdu byla korunována zdárným rozvojem péče veřejné o mládež i rozvojem pomocného školství. Jedno přání ovšem nemůžeme potlačiti při této příležitosti. Dětem churavým, slabým, pomoci potřebujícím věnuje se zasloužená jistě péče a studium a obětavá práce, ale o mládež normální se tolik nestaráme. Přestáváme příliš na tom, co stanoví zákon a jeho litera a nestaráme se také o tu část mládeže, která je nadprůměrně nadána a která praktikovanou průměrností jest nejen ochuzována, ale přímo zarážena a zvracována ve svém duševním růstu. Sjezdů a veřejných schůzí o otázkách výchovy a potřebách škol jednotlivých stupňů školských by bylo tím více nyní třeba, čím více učitelské a professorské organisace v posledních letech věnují soustředěný svůj zájem většinou otázkám stavovským.

Samosprávná noblesa. V poslední době přijala obec pražská do svých služeb celé množství mladých lidí, pro něž neměla systemisovaných míst úřednických. Proč byli přijati, nebylo nikde konstatováno — ale dá se souditi, že prostě proto, že jich bylo třeba. Tito mladí lidé pracovali jako jejich kollegové v úřadě, ale s tím rozdílem, že měli titul »pomocných sil« a naději, že do statu přijdou, až se uprázdní dostatečný počet systemisovaných míst. Tím momentem teprve měla pro ně nastati chvíle, od které se čítají leta, potřebná pro zavedený postup automatický. Doba čekatelství, která u některých již čítala přes dvě leta, prodlužovala samočinně lhůty, určené pro úřednictvo systemisované k postupu. Po dlouhém rozmýšlení pocítila obec zodpovědnost za tyto — zcela nesprávně přijaté a většinou plně kvalifikované mladé lidi — a rozhodla se, použíti obnosu, povoleného rozpočtem na přilepšení úřednictvu, k tomu, aby systemisovala pro tyto nezaložené existence existenční základ. V poslední schůzi sboru obecních starších schváleno takto systemisování řady nejnižších míst úřednických, aby odčiněna byla chyba spáchaná při přijímání dorostu úřednického a aby odstraněn byl monstrosní status pracovníků mimo status. Jen zlomyslný nebo hloupý člověk mohl by v tomto aktu viděti úspěch pro úřednictvo jako celek. A přece této příležitosti užil jeden z nejvroucnějších přátel úřednictva a vynikající odborník ve vědách hospodářských a sociálních ku výkladu: ať si uvědomí úřednictvo, že toto zlepšení jeho postavení vykoupeno jest penězi poplatnictva, onoho stavu, který je nejtíže postižen panující drahotou atd. atd. Slovutný národohospodář zapomněl, že je to právě úřednictvo, které drahotou nejvíce trpí, poněvadž zvyšování cen potřeb životních nemůže přesunouti ani na nájemnictvo ani na konsumentstvo. Zapomněl, že plat úřednický automaticky klesá při postupu drahoty, a že by musila býti neustále zvyšována jeho mzda, aby se udržela na téže výši relativní. Zapomněl, že zvyšování platů úřednických postupuje neskonale volněji, než zvyšování cen všeho, nač se člověk podívá, a že při tom břemeno daňové, tížící tyto platy, je nepoměrně vyšší, než daně ostatních tříd, protože postihuje každý haléř, kdežto jinde zůstávají tisícové příjmy skryty. Nevšimli bychom si tohoto prázdného povídání — jako si nevšímáme jiných světodějných debat této vysoké školy politické, kdyby nebylo tak charakteristicky předvolebně demagogické, duchaprázdné a nešlechetné.

Německý Schulverein konal 1. října v Teplicích svou valnou hromadu. Pro naši veřejnost, žijící uvnitř země v krajích českých, bylo by dobře, aby četla podrobně řeči pronesené na této schůzi spolku hájícího »němectví« a rakouské zejména. Probudilo by se tím velice národní uvědomění a probudila by se srdce, otevřely by se štědřeji ruce k podpoře našich obranných institucí. Stačí snad uvésti aspoň několik cifer z rozvoje Schulvereinu. V roce 1904 měl tento spolek pouze 700 místních odborů se 70.000 členy a příjmů K 395.548·82; v r. 1910 měl již 2200 odborů s 190.000 členy a příjmů K 1,108.919·17. To je příkladný vzestup organisace výbojné, který bychom si měli všichni vštípiti v srdce. Němci si pochvalují, že odrazili na Moravě účinek zákona Perkova a zachránili německým školám moravským mnoho žactva. A na Moravu právě by nejvíce se měla obracet výstraha plynoucí z těchto cifer Schulvereinu. Jsou města a kraje, ryze česká a bohatá, která mají německé školy obecné, měšťanské a střední, naplněné českými dětmi, a zejména také dětmi českých (dle katastru volebního) židů. Jak v těchto městech je vlažné uvědomění, to se nepřímo objevuje pak v podpoře našich obranných institucí.

Národní ostuda. Při říšských volbách zvolen byl na Frýdecku proti soc. demokratu Svobodovi poslancem p. Pavlok a to jako kandidát slezské Národní Rady. Nyní vyšlo na jevo, jakým způsobem p. Pavlok, mimochodem řečeno, člověk naprosto nekvalifikovaný, mandátu dobyl. Podepsal Němcům revers — nedávno v četných českých, německých a polských

listech uveřejněný — že n e p o d n i k n e n i c, c o b y p o š k o z o v a l o j e j i c h n á r o d n í d r ž a v u a z á j m y, a získal tak německé hlasy pro sebe. Zdá se nám nepochybným, že podobný český poslanec, nota bene z místa tak národně exponovaného jako je těšínské Slezsko, nemůže mandát svůj nadále podržeti. Tak soudí též listy slezské, jmenovitě »Obrana Slezska«, jež píše: »Pan Pavlok byl zvolen jako kandidát Národní Rady, na program manifestu, jímž tato se obrátila k českému lidu slezskému, žádajíc ho o volbu, kterou manifestováno bylo by pro naše jazyková práva a proti německým usurpátorům, vztahujícím svá chapadla také na české obce na Frýdecku. A těm, proti nimž Národní Rada hnala voličstvo do boje, vydal zvolený poslanec revers, že proti nim ničeho nepodnikne. Kunčice, Ratimov, Leskovec, Staré Město atd. mají zůstati bez pomoci. Žádáme tímto zcela rozhodně, aby Národní Rada ještě jednou zabývala se případem tímto a aby soudila. Zcela poctivě a bezohledně aby soudila, pro výstrahu a pro očistu našeho národního života. Poslanec, který by na jedné straně mohl pro nás podniknouti jen to, co mu dovolí Němci, není nám platen praničeho.« Bohužel, zachovala se Národní Rada docela zbaběle. Neučinila ničeho jiného, než že vyslovila naději, že p. Pavlok »vyřídí věc tak, aby česká věc ve Slezsku újmy neutrpěla«. To je politika pštrosí, jež trpí a podporuje bezcharakternost a jež se Slezsku zle vymstí.

Česká exportní výstava v Sofii. Dne 24. t. m. zahájena byla v hlavním městě bulharském česká výstava hospodářských strojů a nástrojů. Má sloužiti, a doufejme, že také skutečně poslouží utužení hospodářských styků bulharsko-českých. V dnešní krisi hnutí novoslovanského je utužování toto, dalšímu vývoji našeho průmyslu tak prospěšné, zároveň nejúčinnější pákou prohlubování myšlenky slovanské. Proto vítáme upřímně výstavu sofijskou — také z toho důvodu, že vzrůstem českého exportu a expansí našich bank do Bulharska a Srbska bude uspíšena změna dosavadní rakouské politiky vůči slovanským zemím balkánským, což nezůstane bez vlivu též na vnitřní politiku u nás.

Spor o Psychologii professora F. Krejčího vedl se i v horké době letní. Opravdu také stopy vedra letošního jsou smutně patrny na šestikrejcarové brožuře, kterou proti kritice dra Chalupného vydal p. L. Velinský nákladem časopisu »Peníze« v Žižkově. Pan Velinský sotva vládne normální schopností úsudku. Chce dra Krejčího obhájit, ale bohužel už na první stránce svého letáku chtěj nechtěj přiznává: »Krejčího výklad není správným.« Pak arci je celá jeho obrana zbytečně potištěným papírem, nehledě ani k její stranickosti (p. Velinský interpretuje kritiku dra Chalupného nepravdivě a překrouceně) a k jejím elementárním chybám, které jsou druhdy až humoristické (p. V., inženýr (!), plete si na příklad plochu a prostor). — Opravdu vážným příspěvkem k otázce sporné je za to článek prof. M. Vaněčka, professora české techniky, v Českém Jihu. Prof. Vaněček potvrzuje výtky dra Chalupného, pokud se týkají geometrické stránky knihy dra Krejčího, ba soudí, že po této stránce kritika dra Chalupného byla ještě příliš m í r n á. Prof. V. odsuzuje dále snahu obránců p. Krejčího, věc zamotat, »aby přestala býti každému jasna«, odsuzuje urážlivé vystoupení dra Krejčího v Čase, které nesvědčí o »osvícenosti« vědecké, a varuje dra G. Tichého, aby své špatné výklady o sporné otázce nepředkládal cizím odborníkům a nedělal tak českým vysokým školám ve světě ostudu. Prof. V. končí: »Promiňte, vyjádřil-li jsem se někde ostřeji, jest pravdymilovnost a nestrannost přední povinností každého učitele vysokoškolského.« — Zajímavo je, že prof. Krejčí v Čase vystoupil proti Národním Listům a obvinil je z neslušnosti a nesolidnosti za to, že kritiku prof. Vaněčka citovaly, kdežto prof. Vaněčka snažil se převést na svou stranu. Když jej však prof. Vaněček v Nár. Listech důtklivě okřiknul, Čas již ani nehlesnul. Lhát o tom dále nesmí, ale pravdy se dovědět čtenáři Času také nesmějí, aby vědecká sláva p. Krejčího i u nich nepobledla. S pravdou ven!

Andrej Hlinka, jehož po krveprolití v Černové celé Čechy nadšeně vítaly jako neohroženého slovenského vůdce a mučedníka, změnil se po návratu z vězení úplně. Poslouchá biskupa Párvyho, jenž zmíněné krveprolití způsobil, na slovo, ano oslavuje jej dokonce ve svých řečech, staví mu slavobrány a shání lid k jeho uvítání. Za to obrací se tím vášnivěji proti těm, kdož mu jednání jeho vytýkají. Jsou mu neznabohy, nevěrci atd. A aby odvrátil pozornost od svého nevysvětlitelného chování, štve stále více proti evangelíkům, v jejichž řadách především se oni »neznabozi a nevěrci«, jako Šrobár, Hodža atd. nalézají. Štváčská činnost Hlinkova hrozí rozvrátiti řady slovenské a vyvolati v nich urputné boje náboženské. Proto vystoupilo proti ní samo předsednictvo slovenské národní strany, nejvyšší to instance slovenského hnutí. Z tónu »Slov. Lud. Novin«, orgánu to Hlinkova, nedá se však souditi, že by to bylo co pomohlo. Bude asi nutno podniknouti kroky docela bezohledné.

Scotus Viator (Seton Watson) vydá co nejdříve novou knihu, věnovanou tentokráte otázce jihoslovanské, hlavně chorvatské, pod názvem: The Southern Slav Question. Dílo, jež obsáhne asi 450 stránek, věnováno je »rakouskému státníku, který bude míti jak genia tak odvahu k rozřešení otázky jihoslovanské«, a vyjde zároveň též v německém překladu, jejž redigovati bude sám autor. Vzpomínáme mimoděk na české překlady výborných děl Watsonových. Pořízen byl dosud jediný (Rasové problémy v Uhrách), a ten vychází již asi dva roky, poněvadž má hanebně málo odběratelů. Jak dlouho potrvá tato deprimující lhostejnost ke knihám, týkajícím se našich bratří Slováků?

listu může si každý zajistiti přihláškou u České banky (Válavské nám. č. 32.) a jejích filiálek v Hradci Králové, v Liberci a na Smíchově.

Česká banka v Praze. Stav peněžních vkladů koncem měsíce září činí K 16,844.175·47, tudíž o korun 68.748·42 více než v měsíci předešlém.

Živnostenská banka. Stav vkladů na vkladní knížky a pokladniční poukázky činil koncem měsíce září 1911 K 123,692.281·84. Živnostenská banka uveřejňuje toliko vklady na vkladní knížky a pokladniční poukázky.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze. Stav vkladů ku dni 30. září 1911 K 114,664.761·36.

Politická kronika.

20. září došly zprávy, že v některých krajích Španělska vypuklo revoluční hnutí.

20. září jmenován gen. pěchoty ryt. Auffenberg »ministrem války« na místě bar. Schönaicha.

21. září se oznamuje, že mezi Francií a Německem dosažena bude v nejbližších dnech úplná dohoda o marocké otázce.

22. září konala se druhá schůze letošního zasedání sněmu zemského.

22. září zavřeny byly české školy ve Vídni.

23. září vypluly italské válečné lodi k Tripolisu.

24. září byl Kokovcev jmenován ruským ministerským předsedou.

24. září zrušen byl výnos ministerstva vyučování, jímž odepřena byla docentům české university další dovolená.

V noci z 26. na 27. září zaslala Italie Turecku ultimatum.

29. září prohlásil výkonný výbor strany staročeské vůči zprávám o připravované fusi strany s mladočechy, že zprávy ty nemají žádného věcného podkladu.

29. září vypukla válka italsko-turecká.

30. září odepřel starosta Vídně Neumayer znovu otevříti českou školu v III. okrese, jak místodržitelství nařídilo.

30. září došly zprávy o odhalení monarchistického spiknutí v Portugalsku.

3. října dostalo se zákonům o permanenci komisí na sněmu českém císařské sankce.

3. října byl sněm český odročen.

5. října sešla se poslanecká sněmovna.

Listárna redakce. Pro nával látky byli jsme nuceni odložiti pokračování článků pí. T. Novákové a doc. dra Hoetzla, dále článek doc. dra Kallaba o osnově trestního řádu vojenského, dra Adamíka o Pirogovových Otázkách života, prof. Černého o vědecké organisaci na Moravě, konečně pak Filosofii, Literaturu, Zdravotnictví a Studentstvo.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 13. ŘÍJNA 1911. Č. 3.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

POLITIKA

JAN HEIDLER:

ZMĚNA PODMÍNEK HISTORICKÉHO STÁTOPRÁVNÍHO PROGRAMU OD ROKU FUNDAMENTÁLNÍCH ČLÁNKŮ.

Není tomu tak dávno, co vynikající konservativní aristokrat, sám Karel Schwarzenberg myslím, řekl veřejně, že se naše prosincová ústava z r. 1867 »vžila«. U nás se ozval odpor snad ve všech novinách, poukazovalo se na ustavičné krise parlamentu, jeho neschopnost vyřizovati hlavní úkoly, jako projednávání rozpočtu a pod., i na téměř trvalou již obstrukci nespokojených stran. Avšak onen aristokrat nebyl sám. Francouzský historik našeho dualismu, Louis Eisenmann, který ovládá dosti podrobně historický a politický materiál té události a který ve své práci »O rakousko-uherském vyrovnání« došel k názoru, že dualism je naprosto nemožnou formou ústavní u nás, poněvadž jest násilný, znamená ustavičnou převahu Uher nad Cislajtanií, jež umožňuje vykořisťování, a protože i technicky jest to nešťastná, příliš složitá instituce — v nadšení nad dvojím velikým úspěchem Beckova ministerstva, totiž zavedením všeobecného hlasovacího práva v Cislajtanii a parlamentním sjednáním rakousko-uherského vyrovnání, docela opustil svůj starý pessimistický názor a napsal optimistickou stať, že oba státnické činy Beckovy jasně dosvědčují, že naše monarchie má zdravý základ, že přemohla konečně i veliké ústavní obtíže. A hlavním výsledkem celé úvahy bylo, že se dualism osvědčil, že ukázal svoji životní schopnost — tedy také vlastně, že se »vžil«.

Jsem přesvědčen, že by již dnes p. Eisenmann byl mnohem střízlivější. Všichni cítíme, že se dualism a tedy i naše prosincová ústava doposud nevžily. Významný obsah toho slova přece neodpovídá skutečnosti; jest to přehnané slovo. O dualismu jest jistě těžko tvrditi, že by to byla šťastná forma urovnání státoprávního poměru jednotlivých součástí říše. Prosincová ústava ovšem v některých věcech se vžila: tak přímé volby do říšské rady, zavedené r. 1873, nebudí ani nejmenšího odporu lidových vrstev, ačkoliv byly neobyčejným a protiústavním obmezením kompetence zemských sněmů, a také všechny reformy volebního řádu ve smyslu rozšíření práva volebního, zavedení pětizlatových voličů r. 1882 a zřízení páté kurie všeobecné spolu s dalším rozšířením volebního práva v kurii městské a v kurii venkovských obcí na čtyřzlatové voliče, a konečně poslední reforma volebního řádu, parlamentní vyřízení předlohy o zavedení všeobecného práva hlasovacího z r. 1907, byly — vlivem socialisace společnosti — populární a opravdu naprosto se vžily. Nesmíme býti tak krátkozrakými, abychom zavírali oči před skutečností, že za moderních hospodářských a sociálních poměrů říšský parlament může vyvíjeti stále větší vliv na široké massy ve směru centralisace a že bude proto stále větší překážkou historickému programu státoprávnímu.

Rozšiřováním hlasovacího práva nabývala tedy prosincová ústava jisté půdy. V té věci se vládám podařilo reformami značně odstraniti odpor lidu všech národů. Avšak volební řád, ačkoliv jest jistě neobyčejně důležitou součástí ústavního zřízení, nebyl v Cislajtanii hlavním pramenem sporů a nespokojenosti. Největší zápasy byly vedeny o rozdělení kompetence mezi říšskou radou a zemskými sněmy; tato otázka zůstala však do dnešního dne tak, jak byla rozřešena prosincovou ústavou, nebyla provedena ani jediná změna příznivá našemu stanovisku, ba ještě fakticky došlo k rozšíření kompetence centrální o některé velmi důležité záležitosti, které i podle prosincové ústavy mají patřiti do kompetence zemského sněmu resp. správy zemské — bohužel vinou naší, našich zemských výborů.

Právě toto nešťastné rozdělení kompetence říšské rady a zemských sněmů zůstalo zdrojem kritických poměrů parlamentních v naší mnoho-

národní říši, právě ono působí stále, že se prosincovka dosud nevžila a nemůže vžíti. Centralism a princip majority se hodí pouze do parlamentů jednojazyčných států. Ve státě mnohojazyčném stávají se násilím, protože jsou záležitosti, v nichž žádný národ nesnese majorisace. Není přece myslitelno, že by mohla některá národnost snésti, aby jí nepřátelská majorita zákonodárného sboru trvale odnímala možnost vzdělávání se ve vlastním jazyku. V mnohojazyčném státu centralisovaném může se státi, že nacionální umíněnost několika soudců zastaví na léta veškeru parlamentní práci, že otázka obsazení několika úřednických míst pobouří veřejné mínění říše a způsobí vážné politické komplikace, že se v státním rozpočtu křiklavě nadržuje zemím schopným jen omezeného hospodářského a kulturního rozvoje před zeměmi majícími všechny podmínky jeho, že se systematicky zdržuje rozmach některých národů, ačkoliv jest to přece podobně, jako kdyby někdo chtěl na svém organismu zdržovati růst a vývoj jednotlivých údů a podporovati rozvoj druhých. My Čechové jsme přesvědčeni, že národnostní složení říše naprosto odporuje dualistické formě naší ústavy říšské a prosincové ústavě a v přesvědčení tom jsme utvrzováni tím, že národní uvědomění se vzmáhá stále i u těch národů, kde dříve bylo velmi slabé, a že je posilováno přibýváním blahobytu u nich.

Myslím, že lze skutečně tvrditi, že se dualism a prosincová ústava »nevžily«, že však je nutno přiznati, že odpor proti nim pozbyl žáru, ztratil někdejší táborovou vášnivost. Oslavy reskriptu z 12. září 1871 jsou nyní již téměř pouze akademické, klidné — každá volební schůze zvíří mnohem více zájem obecenstva.

Proč přišlo to ochabnutí? Věřím, že z nezdarů státoprávní politiky, vlastně z jedné osudné porážky, ze zmaření fundamentálních článků z r. 1871 a především z příčin, které ji způsobily.

Když bylo hotovo rakousko-uherské vyrovnání z r. 1867, zaujali čeští poslanci příkře odmítavé stanovisko v protestu na českém sněmu, pak v proslulé radikální státoprávní deklaraci z 22. srpna 1868, v níž popírali dokonce, že by království české bylo až do r. 1848 v reální unii s ostatními zeměmi, a konečně na četných táborech. Přáním panovníkovým, dosvědčovaným od všech státníků té doby, bylo usmířiti Čechy. Proto bylo povoláno ministerstvo hr. Potockého (v dubnu 1870), a když se ani jemu úkol panovníkem vytčený nepodařil, nastoupil kabinet Hohenwartův (únor 1871). Jeho ministr orby Schäffle vyjednal s hr. Clamem-Martinicem a Riegrem fundamentální články jako základ vyrovnání s říší. Císař jim dal předběžné schválení v srpnu 1871 a slavným reskriptem z 12. září vyzval sněm, aby vyrovnání provedl. Fundamentálními články přistupovali Čechové k rakousko-uherskému vyrovnání, uznali tedy dualism, avšak zaručovali svému království uvnitř Cislajtanie značnou svéprávnost, asi jako má Chorvatsko v uherské polovici říše.

Tyto úmluvy byly zmařeny již 20. října 1871. Kdo je zmařil? Panovník se jen těžko odhodlal k tomu kroku, on nebyl v zásadě proti takovému urovnání české otázky, ba byl přímo nakloněn jistému obnovení české samostatnosti.[1]) Jistě veliký podíl na zmaru fundamentálek měl hr. Julius Andrássy, který již r. 1866 vystupoval příkře proti federalismu a zvláště proti českému státnímu právu a v době rozhodujícího jednání o fundamentálních článcích vystoupil s protestem, že si český sněm osobuje právo schvalovati uherské vyrovnání. Také hr. Beust, vida, že vítězství se kloní na stranu nepřátel českého vyrovnání, obrátil se proti Hohenwartovi. Avšak největší ranou pro fundamentální články bylo, tuším, obrovské rozpětí německého nacionalismu po vítězstvích nad Francií. Lze to téměř nepochybně tvrditi z toho, co vypravuje o Fischhofovi R. Charmatz. Zdá se mně, že by ani Andrássy ani Beust ani ostatní četní a mocní nepřátelé českého státního práva nebyli mohli s takovou odvahou útočiti na ně, kdyby nebyli za sebou měli tu ohromnou sílu a že nebyli by chtěli zmařiti vyrovnání »za každou cenu«, jak říká Schäffle.

Druhou velikou pomocí nepřátelům fundamentálek byly dualism a prosincová ústava, které našim zástupcům a jejich spojencům vymezily malé a nepevné místo v zákonodárných sborech i v byrokracii, takže nemohli vésti rovný boj a využíti všech sil.

Porážka v státoprávním boji měla pro nás dalekosáhlé důsledky. Byli jsme při passivním odporu skoro bezbranní proti centralistům, kteří drželi všechny důležité posice a jimž přišly na pomoc nové politické moci: probuzení širokých mass a socialisace společnosti vlivem hospodářského rozmachu. Silou poměrů byli jsme donuceni jíti na říšskou radu r. 1879, a od té doby česká politika přecházela stále více od čistě státoprávních otázek k jazykovým, kulturním a hospodářským, bezprostředně naléhajícím. Rozvoj průmyslu a velkoobchodu, které samy jsou činitelem eminentně centralistickým, způsobil převrat, dal sebevědomí dělnému lidu a probudil v něm nové potřeby, kterým dle ústavy může vyhověti jen říše. Lid si vymáhal rozšiřování hlasovacího práva do říšské rady. Tím však získával centralism, říšská rada, od níž široké vrstvy očekávaly splnění svých tužeb ve velikých oborech hospodářských a sociálních. Historický státoprávní program ztrácel na popularitě. Sociální demokracie, repre-

[1]) A také jeho matka, arcivévodkyně Žofie, snad tomu přála.

sentující značnou část národa, postavila se od počátku proti historicko-státoprávnímu programu z důvodů hospodářských i sociálních a klonísek principu čistě národnímu.

Národní uvědomění Němců vzrostlo ještě více a stále sílí obdivuhodným hospodářským a politickým vzmachem německé říše, a zahraniční spojení naší monarchie s Německem od 1879 a v trojspolku — jistě do značné míry důsledek jeho — jejich posici ještě více upevnilo. A tak se dnes naši poslanci již ani neodváží seriosně postaviti státoprávní požadavky jako kompensační body při vyjednávání s Němci na říšské radě a na českém a moravském sněmu. Ministerstva již nepadají pro českou státoprávní otázku jako před rokem 1871. Historický státoprávní program není dnes akutní.

Shrnu tedy výsledky této úvahy: moci, které způsobily zmaření česko-říšského vyrovnání, formulovaného ve fundamentálních článcích z r. 1871, totiž síla německého nacionalismu a politická síla německého národa, odpor Maďarů, dualistické zřízení říše a prosincová ústava, naše poměrné osamocení v zákonodárných sborech a byrokracii — trvají podnes a byly od r. 1871 ještě rozmnoženy zahraničním spolkem říše rakousko-uherské a velikými hospodářskými a hlavně sociálními změnami uvnitř říše i důležitými reformami prosincové ústavy, pokud se týče volebního řádu do říšské rady, jež vesměs posilují centralism proti našemu historickému státoprávnímu programu.

Jak máme tedy pohlížeti na historický státoprávní program? Není pochybnosti, že dosud pozbýval půdy a za nynější situace není naděje, že by jí znovu nabyl. Poměry se mnoho změnily. Nesmíme se klamati sami dobrovolně a namlouvati si, co neodpovídá skutečnosti. Všichni cítíme tu nesrovnalost a nedostatek vlastní odvahy k tomu, abychom si přiznali, že i když téměř všeobecně prohlašujeme, že trváme na historickém státním právu, přece v duchu máme jistou skepsi o něm a o jeho síle. Na druhé straně však zase vidíme všichni, že se prosincová ústava skutečně nevžila a že se, tak jak jest, nemůže vžíti, že jest v odporu se základním složením říše; že parlament ani všeobecným hlasovacím právem nebyl vyléčen, že zápasy o životní zájmy jednotlivých národů trvají v plné síle; že celé ústavní zřízení říše není zdravé. Rovněž nesmíme podceňovati význam nejvyššího státoprávního aktu, korunovační přísahy. Jest to jistě vynikající potvrzení svéprávnosti národa jako politické jednotky.

Musíme tedy býti střízliví a upřímni. Bude to míti rozhodně blahodárný výsledek. Může nás to pohnouti k tomu, že bychom se pokusili přizpůsobiti starý historický státoprávní program z fundamentálek nynějším poměrům, jež se proti poměrům z r. 1871 valně změnily v jeho neprospěch. Hledisko čistě nacionální, přes ohromné obtíže, které skýtá, bude asi musit býti postaveno v popředí, chtějí tomu i sociální demokraté i Němci (ti ovšem dosud jen tam, kde se to hodí jim), a snad k tomu skutečně směřuje vývoj. Ostatně my máme v tom již svoji historii ve znamenitých politických studiích Františka Palackého, který v některých otázkách a právě v této skutečně jasně předvídal.

Práce ty mají dosud politický dosah značný, neboť ústavní krise přece trvá a je stále akutní, třebas historický státoprávní program nepopíratelně pozbyl popularity a aktuálnosti. A o nutnosti urovnání ústavních obtíží mluví se stále a stále důrazněji i na místech rozhodujících.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni 11. října 1911.

Rány, jež zahoukaly v parlamentu, projektily, které se zaryly do prken estrády pro praesidium a pro ministry, vyvolaly příšernou ozvěnu. Poznovu se ukázala v ostrém světle stará pravda, že veliké výstřednictví v politickém životě vyvolává reakci, obmezování volnosti. Představme si přesně, co se stalo: Málo intelligentní truhlářský pomocník z rodu Něgušů ze Šibenika, v Dalmacii aklimatisovaný Černohorec, se před některým časem přihlásil k sociálně demokratické straně, jakkoliv nemohl dobře věděti, co to znamená, jelikož v Dalmacii zorganisované strany soc.-dem. není. Býval dobrým dělníkem, ale zdědiv podíl po otci dal se do nesmyslného hýření, jezdil a rozhazoval tak dlouho, až se octl ve Vídni s chorobou, kterou si nezřízeným životem uhnal, a s malým zbytkem svého podílu. S mužem, s kterým se kdysi sešel v Šibeníku, vyhledal si ve Vídni vinárnu, náležející někdejší jeho milé, nyní ovšem dávno vdané ženě, která ho velmi chladně přivítala. S pochopitelnou kocovinou, kteréž by se povaha sebe silnější sotva ubránila po takových brutálních vjemech, šel tento mladý muž do parlamentu. Za jiných okolností byl by šel snad někam za město mezi ploty a byl by se tam střelil, zde dán byl scestným myšlenkám muže po skloněné ploše se řítícího jiný směr. Díval se na řečníka, jemuž nerozuměl, jelikož dobře německy neumí, a jehož gesta se mu toliko líbila, a v okamžiku, ve kterémž se mu zdálo, že se řečníkovi tomuto směje ministr justice, sáhl po revolveru a pětkrát po ministru střelil. Z těchto zjištěných fakt je zajisté jasně viděti, že tu běží o šílený čin deroutního jednotlivce a nikoli o spiknutí nějaké nebo dokonce o čin, k němuž by byla dala pohnutku ta nebo ona strana. A přece se stalo v Rakousku právě to nejnevhodnější, ano to, co bylo nejvíce pravděnepodobno a co tudíž musilo nanejvýš překvapiti. Se strany vlády, stran i tisku — bohužel též českého — svalována zodpovědnost za zločin Něgušův na soc. demokracii, na nejsilnější stranu v parlamentě, na stranu, která po léta horlí proti veliké destrukci a zasazuje se o nerušenou práci v parlamentu, slovem o zachování parlamentarismu. Ministr justice dal se obklopiti nejen velikým množstvím svých německých straníků, ale také zástupem policistů, uvedených do parlamentu náčelníkem rakouské státní policie p. Swobodou, když se odhodlal k prvému proslovení po atentátu. Učiněna byla velká ochranná opatření, jelikož se pan ministr Hochenburger obával bezprostředních příkrých účinků své útočné řeči, kterou si byl uchystal. Ale viděl brzo, že se obával zbytečně. Strana sociálně demokratická vyslechla mínění páně Hochenburgerovo poměrně velmi klidně...

Vzdálený pozorovatel, který není přímo zúčastněn a chladně může usuzovati, poznává, že právě strany, které si rády přikládají titul: »stát udržujících sloupů« vlévají olej do ohně beztoho velice již nebezpečně plápolajícího. Je hlavně viděti, že není strany reakcionářštější nad stranu křesť.-sociální a že všem stranám, jimž běží o pokrok a volnost občanskou, nyní nastává povinnost ze všech sil se přičiniti o to, aby se zastavil reakční proud, jemuž velice mocné ruce pracují do rukou.

Hrůzná neděle 17. září 1911 a výstřely v parlamentu těžce poškodily zájmy lidu. Reakce stává se sebevědomou, agressivní, a tu je pro strany e v o l u č n í, pro zastance volnosti největším příkazem zachovat klid, nedati se vyprovokovat.

Jaký bude nyní, po událostech nepředvídaných, stav v parlamentě, je ovšem nemožno předem říci, ale zdá se, že do utvoření pevné majority, jež by měla tichou podporu ve velké straně, nemohoucí z příčin zásadních vstoupiti do vlády, — je teď dál než jindy. Důvěřivost, se kterou se v letě hledělo na podzimní zasedání — vyprchala.

LITERATURA

Příspěvky k poznání básnické činnosti Siegfrieda Kappera. Podává Dr. J a n K r e j č í. V Praze, nákladem České akademie 1911.

Siegfried Kapper, českoněmecký básník, pozoruhodný svými tendencemi, společenskými vztahy a zájmem pro jihoslovanskou poesii, nenašel dosud povolaného českého literárního historika, jenž by podrobně vylíčil zajímavého a nadaného tohoto romantika, který přijal již mnoho prvků z poesie mladoněmecké a který, blíže osvětlen, mnoho by nám přispěl k novým poznatkům o Máchovi, Sabinovi a Nebeském. Záslužná a pronikavá studie O. Donatha, otištěná v třicátém ročníku Archivu für slawische Philologie, přinesla sice mnoho zajímavých momentů, zejména o vídeňském působení židovského lékaře a básníka, i cennou, pečlivě sestavenou bibliografii spisů Kapperových; měl totiž její autor k disposici cennou korrespondenci Kapperovu, prošel jeho pozůstalost chovanou v Museu a ukázal kritický smysl při vybírání autobiografických elementů z románů básníkových. Přece však, jak O. Donath sám uznává, podána jest zejména pražská doba zběžně a povrchně. Ze studie Donathovy neučiníme si obrazu o pražském ovzduší let třicátých a čtyřicátých, o generaci, která jest prodchnuta romantickými ideami národními i lidovými a zároveň po příkladu Mladých Němců soustředí se již v tendenční, politické a prudké Mladé Čechy.

Nová práce p. Jana Krejčího vůbec se nepokouší o literární portrét Kapperův. Až na krátkou kapitolku, v níž autor vylíčil Kappera lyrika na základě neznámých dotud jeho básní, omezil se na zkoumání poměru překladů a převodů Kapperových k srbským originálům a podal ve svých Příspěvcích resultáty pevné a cenné, ne pro Kappera básníka a člověka, jako spíše pro poznání techniky překladatelské a ocenění převodů Kapperových, jimiž přiblížil překladatel srbskou národní poesii Němcům a jejich prostřednictvím celé západní Evropě. Není pochyby, že pan autor přistoupil k práci s náležitým kritickým rozhledem, že v trpělivé statické methodě filologicky srovnávací podrobně provedl svá srovnání, a že jeho resultáty jsou cenné. Nevadí nikterak, že jest tu pominuto všechněch ostatních stránek činnosti Kapperovy. Za to však vadí, že si autor v obšírné samostatné knize neobral za předmět studia c e l é jihoslovanské snažení Kapperovo, že neprovedl c h r o n o l o g i c k y a dynamicky srovnání názorů Kapperových na jihoslovanskou národní poesii a nepojal do své studie, v níž hojně podružných detailů pak mohlo vypadnouti, v š e c h n y převody jihoslovanské. Tím by byla tato stránka Kapperovy činnosti definitivně uzavřena a srovnávací resultáty byly by pro vývoj názorů Kapperových a snad i názorů jeho přechodní generace důležité. Neúplným zůstal pan autor již v líčení vlivů, které Kappera přiváděly k studiu jihoslovanské národní poesie. Autor, který si zakládá na historickém vyzpytování a seřazení působení Jakuba Grimma, Goetha a hallské překladatelky Talvji, pominul ovzduší české písňové romantiky, vlivy pražského professora aesthetiky Müllera, na něž ukázal Donath, nevšimnul si slovanského prostředí vídeňského, na něž ve své recensi v červencovém čísle Čechische Revue ukázal prof. Murko. Připojil bych k tomu, že i v české poesii před Kapperem nebyly převody jihoslovanské ode dávna vzácností (vzpomeňme převodů Hankových!), a že zejména Čelakovský již r. 1830 překládal zpěv o Markovi a Víle. A že čeští vlastenci již ve dvacátých letech s radostí stopovali úspěch slovanské národní poesie za hranicemi, o tom na př. svědčí radostný referát Palackého v druhém ročníku Musejníku o rozšíření Vukovy sbírky až do Ameriky »půlnoční«. Pan autor, jak řečeno, omezil se na vlivy německé, tyto pak kvalitativně vystopoval velmi pilně a utřídil přesvědčivě. Zejména partie o Goethově zájmu pro jihoslovanskou poesii, psaná ovšem podle důkladné studie Čurčinovy, podává velmi přehledný obraz Goethových zájmů jihoslovanských a vybírá správně, jakým způsobem autorita Goethova na Kappera působila. Na základě úvodů a příležitostných Kapperových statí probírány jsou pak obšírně názory Kapperovy o vzniku národních písní a cyklů jihoslovanských. Správně tu vychází analytik od romantismu Kapperova,

který věří, že národní zpěvy básní se samy sebou, že jsou tak čistě produktem organismu národního, že každá píseň již sama sebou jest částí celku epického, v němž se obráží kus dějin, kus náboženství, politiky i ethiky národa. Bylo by — právě odborníku germanistovi — zajímavo srovnati tyto názory Kapperovy s názory současných filologů, jaké pronášeli tito o složení svých národních pověstí. Bylo by tím do jasnějšího světla postaveno přesvědčení Kapperovo o jedinosti, odlišnosti básnického nadání srbského lidu, přímých prý básnických potomků nebo dědiců pěvců staré Hellady. Pan dr. Krejčí případně kritisuje přepiaté tyto názory nadšeného romantika, odmítá srovnání s řeckou poesií a vyslovuje se i skepticky o Kapperově přeceňování allegorického významu jednotlivých básní, jakož i proti jeho příliš širokým závěrům. Z důslednosti, s jakou Kapper i po prudce odmítavé kritice Havlíčkově setrvával při slovanské poesii a budoval si úctyhodnou svou filosofii slovanskou a českou, ukazuje nově autor na nezměněné smýšlení Kapperovo v době, když již česky nepsal.

V obšírných kapitolách druhé a třetí vyšetřovány jsou poměry jednotlivých sbírek Kapperových k originálu, a stanovena překladatelská i upravovatelská technika básníkova. Kapperovy »Gesänge der Serben« vybral si pan autor na prvém místě, poněvadž je to sbírka nejobsáhlejší a k prameni svému přímo odkazuje. Donath, který na uvedeném místě načrtl srovnání německé Lazarice (Lazar der Serbecar), vytkl vhodně momenty komposiční, které pro Kappera, tvůrčího básníka, jsou nad ostatní důležité; vedle nich chválí a ukazuje básníkovu přirozenost a slovanskost, podrobnějším srovnáním zpracování Kapperova s věrným německým překladem Talvjiným nabývá příležitosti, aby ukázal příčiny častějšího rozšiřování zpracovaných básní; zejména ukazuje na převodech, jak Kapper vycítil mravní a národohospodářské momenty vlastní idiomu srbskému.

Pan dr. Krejčí, rozbíraje v druhé kapitole »Gesänge der Serben«, ukazuje, že obsahově kryjí se s originálem Karadžićovým, takže je lze pokládat za překlady, při čemž ani snaha Kapperova tvořiti cykly ničeho na této věci nemění. Filologickou pak methodou probírá pan autor obšírně a důkladně charakteristické i podružné otázky technické: kde se Kapper dopouští nepřesností, jak porušuje epický ráz originálu, konstatuje, že porušováním originálu rušil básník epický ráz srbský, že zanedbával jasnou striktnost a stručnost poesie srbské. Na tomto místě, zdá se mi, zbystřil pan autor příliš svůj kritický zrak a vytýká leckde Kapperovi i případy, kde si těžko představíme věrnější překlad, jenž by odpovídal rozměrům veršovým (srov. na str. 25: Мили Боже чуда великога! u Kappera: Guter Gott! Welch Wunder nun erweist sich! a jiné). Vybrány jsou případy, kde Kapperovo zpracování není dosti vkusné, rozebrány básníkovy volné změny, místa jím vynechaná, zkrácená a přestavená, povšimnuto si i techniky slovní (epitheta, výrazy »sesilněné« a seslabené). V závěrečném kratinkém resultátu konstatuje spisovatel, že se Kapper neřídil zásadami Talvjinými, až při rozboru tak přísném, jakému podrobil převod Kapperův, jistě by ani překlad Talvjin nedošel vystihujícího díla.

Z pozůstalosti Kapperovy v Museu chované vybral si pan autor německé znění černohorských písní, které spojil Kapper s názvem »Historische Volkslieder der Montenegriner«, a kombinovaným srovnáním textu českého v »Guslích«, textu německého, kterýž pan autor v poslední části své studie otiskuje, i přirovnáním obou znění k originálu, dochází výsledků pro vývoj Kapperův závažných. Německé starší zpracování kryje se s originálem, kdežto zpracování českému dodává básník samostatně umělého vzletu, dramatické živosti, vtiskuje do svého pozdějšího znění slovanskou tendenci a staví Gusle do služeb své dějinné filosofie.

Kapperovu lyriku charakterisuje autor nikoli podle básnických sbírek »České listy« a »Befreite Lieder«, o nichž neprávem soudí, že individuální »ve vlastním slova smyslu« nejsou. Vždyť zasáhnutí Kapperovo do rozvířené látky dobové i jeho tendence ve sbírkách se projevující byly podmíněny vlastní individualitou tohoto nadšeného a sentimentálního českého Žida. Lepší je proto výraz o doplnění rysů básníkovy osobnosti, jak spisovatel na konci též píše. K rukopisné pozůstalosti přibrány jsou též básně porůznu po časopisech otištěné, a z toho intimnějšího materiálu stručně a vhodně charakterisován Kapper člověk a básník, jeho erotika elegická a lenauovská, jeho přírodní kresby (při tom dotčeno přírodních a počitkových vlivů Goethových, reflexe Schillerovy, formy Lenauovy a Heineovy), jeho tendence politické (vlivy Anastasia Grüna). Tyto parallely a vlivy jsou jen naznačeny, nikoli provedeny. Že v básních českých nenalézáme té intimnosti, osobní sdílnosti jako ve verších německých, toho příčinu, trvám úplně správně, nachází autor v momentu formálním: bedlivějším srovnáním díla vydaného i pozůstalosti básníkovy nabýváme přesvědčení, že řeč německá byla přece Kapperovi bližší než česká. A tam, kde měl básník vysloviti něco svého, kde hledal výrazy sdílnosti subjektivní, česká jeho znalost mu nestačila.

Otisk německé verse pozdějších Guslí (Historische Volkslieder der Montenegriner) zaujímá polovici studie.

Úzké thema náhodně nebo příležitostně vybrané přináší ovšem po spolehlivé methodě filologické řadu nových resultátů. Některé širší

závěry (poměr Kapperův k německým podnětům a vzorům, vyzpytování jeho dějinné filosofie, doplnění obrazu Kapperovy lyriky a srovnání české lyriky s německou) jsou pro českou literární historii důležité. Jedné věci nelze ovšem zapříti. Po Donathově časopisecké, všestrannější studii musíme se ke Kapperovi ještě vraceti; po knižní, úzce vymezené studii Krejčího není ještě poslední slovo řečeno ani o poměru Kapperově k poesii jihoslovanské!

Karel Hikl.

*

Sebrané spisy Boženy Němcové. Poslední toužebné životní přání Boženy Němcové bylo, aby se dočkala důstojného úhrnného vydání svých děl; jako všecky její tužby zůstala i tato nevyplněna. Augustovo vydání z r. 1862—1863, jehož první svazek Němcová ještě s největším zklamáním viděla, jest příklad bídné a nepořádné edice; 9 svazků vydaných v 70. letech v Kobrově »Národní bibliotéce« značí již slušný pokrok, ale ovšem již naprosto nehoví naší potřebě. Z hlavních zásluh Laichterovy sbírky »Čeští spisovatelé XIX. století«, redigované professorem Jaroslavem Vlčkem, jest nesporně, že českému čtenářstvu darovala konečně Boženu Němcovou celou. Redakce spisů B. Němcové účastnily se tři výborné odborné síly, Marie Gebauerová, Václav Tille a Jaroslav Vlček, jejichž společnou prací máme teď v 10 svazcích díla B. Němcové úplně a soustavně v ruce. První čtyři svazky obsahují celou povídkovou a románovou tvorbu Němcové; pak následují dva díly českých, dva díly slovenských pohádek; svazek devátý a desátý vyplněny drobnějšími pracemi, básněmi, národopisnými a cestopisnými články z Domažlicka i ze Slovenska, novinářskými příspěvky aneb menšími ethnografickými snůškami. Velmi mnoho z obsahu IX. a X. svazku objevuje se v knize poprve, na př. četné časově buditelské dopisy do Havlíčkových časopisů, pak národopisné drobty z pozůstalosti, zápisníček dialektologický atd. Co dává úhrnnému tomuto vydání vzácné ceny, jsou obsažné úvody k jednotlivým svazkům, v nichž opravdu neschází nic, co literárně historicky jest zajímavo; napsala je Marie Gebauerová, jen rozsáhlé látkově pramenné studie o českých a slovenských povídkách jsou z pera V. Tilleho a tvoří samostatné monografie, o nichž bylo již v »Přehledu« zevrubně psáno. K vydání spisů míní nyní redakce připojiti úplnou edici dopisů B. Němcové, jež zaujme asi dva svazky, a kterou připravuje k tisku Marie Gebauerová; až i tato korespondence bude vydána, naplní se konečně ona tužba Boženy Němcové, a její díla budou přístupna v tak krásné, odborné a důstojné edici, jakou nemůže se pochlubiti žádný z českých spisovatelův.

ŽENSKÁ OTÁZKA

TERÉZA NOVÁKOVÁ:

ORGANISACE ČESKÝCH UMĚLKYŇ.

(Dokončení.)

Více než deset let uplynulo od decouražujícího výroku prof. Mařáka; brány Akademie umění se ženám dosud neotevřely, ale ony dosud nepřestaly malovati, svůj talent uplatňovati. Naopak, zažily jsme od té doby dvě specielně ženské výstavy v Praze, jednu v Turnově, všecky jen Češkami obeslané, a právě oznámena byla výstava ženská ve vídeňském Hagenbundu, v níž vedle ostatních malířek rakouských shromáždí se, zajisté četně, umělkyně ze zemí koruny české. Ukazují tedy všecky známky k tomu, že by organisace českých výtvarnic na způsob mnichovského »Küstlerinnenvereinu« byla včasna. Na nich jest nyní, aby semkly se v pevný a energický sbor; aneb bylo by pěkným úkolem některého velikého ženského spolku, aby, ovšem po předcházejícím dorozumění se s umělkyněmi samými, zřídil organisaci buď jako svoji odbočku, aneb, — nezištně, jen k věci samé přihlížeje! — jako samostatnou instituci. Činnost ženských jednot tříští se někdy v maličkostech, zde naskýtá se úloha krásná, cíl vysoký. Že by volná individualita umělkyň výtvarných leckde ranila svoje křídla o stěny pevné organisace, lze ovšem tušiti. Přes to, myslíme, že by podobný obranný sbor vykonal mnoho dobrého a podstatného do času, kdy jako v jiných oborech naukových neotevřely by se ženám brány k vysokým učilištím (zde Akademii uměn), a dokud modernější názor životní nesemkl by muže i ženy-umělce ku společné a přece každou individualitu respektující práci.

V uměleckém průmyslu a v tak zvaném umění užitém, jež vždy více a pevněji vžívají se v naši českou veřejnost, není antagonismu mužů; snad lze to přičíti na vrub státní školy umělecko-průmyslové, kde obě pohlaví bok po boku studují a působí. I jest na podiv, že seskupují se ženy přece ve zvláštní družstva, ač v našich umělecko-průmyslových sdruženích a výstavách není třeba obrany; nadějí se nejspíše, že jejich snaha v užším kruhu lépe bude prospívati. Podobné výrobní a prodejné organisace, které mnohými nitkami (jako bývalé žačky, jako sběratelky uměleckých předmětů, jako příznivkyně umění) souvisí se státní školou umělecko-

průmyslovou, získaly by si zásluhu a širší důvod bytí, kdyby usnadnily žačkám této školy existenci, zajisté nesnadnou, zakládáním stipendií, poskytnutím možnosti dalšího studia v ústředích umělecko-průmyslových, v cizích museích, mezi svérázným lidem ku seznání vhodných vzorů.

Ani v umění hudebním nepozorujeme, že bylo by třeba jaké obrany ženského pohlaví, umožnění jeho nejvyššího vzdělání v hudbě. Přečetné školy a kursy hudební i pěvecké jsou zřízeny pro žáky a žákyně, pražská konservatoř hudby, vrcholné to učiliště v Čechách, od počátku svého jest jim přístupna; svorně působí vedle sebe pěvci i pěvkyně, klavíristé a klavíristky, houslisté a houslistky, ba ženy zabírají čím dále tím větší počet nástrojů, a je-li některý v ženské ruce neobvyklý, sluší to přičísti spíše na vrub útlejšího organismu, skrovnější síly ženského těla. Ženy působí v orkestrech, vytvořují i orkestry výhradně ženské; seskupují se ve sbory pěvecké, ve kvartetta, sextetta, oktetta všeho druhu právě jako muži, — pro příklady není třeba daleko sáhnouti. V žádném umění není snad součinnost mužů a žen tak zřejma jako v hudbě. Pěvecké sbory jsou většinou smíšené, aneb jako smíšené vystupují; sotva kdy provozováno v koncertě klavírní trio neb quintett, aby u piana nepůsobila dáma, a v orkestru k harfě zasedá téměř výhradně žena.

Ovšem že na druhé straně obě pohlaví sdílejí se o všecky temné stíny, které provázejí jasný svit existence hudebního umělce: o nesnáze samostatného vystoupení, které jen veličinám prvého řádu a nad to u obecenstva osobní oblibě se těšícím přináší výtěžek a slávu, leč od ostatních, již své umění uplatniti chtějí, žádá oběti často dosti těžké, hmotné i osobní; o konkurenci přímo ohromující, vzniklou přeplněním oboru a dilettantismem neodstranitelným; o nezabezpečenost ve stáří a v nemoci. Aby stíny ty odstraněny, aneb alespoň seslabeny byly, k tomu, jak zřejmo, netřeba zvláštních ženských organisací, nýbrž prostě organisací stavovských, úspěšně, moudře a vytrvale si vedoucích. Nanejvýše mohly by jiné sbory ženské, sbory příznivkyň hudebního umění, působiti k tomu, aby dráha nadaných družek byla usnadněna, aby na př. koncert některé nesmělé pianistky, houslistky, pěvkyně nestával se výpravou o nepřekonatelných překážkách, aneb aby hudební talenty nezápasily s hmotným nedostatkem.

Nejsnadněji na podium koncertní a na veřejnost vůbec vstupují zajisté pěvkyně dramatické, s prken divadelních přízeň a jméno si již získavší. A tu ocitli jsme se u kněžek musy masku Melpomeninu neb Thaliinu v ruce třímajících. Je-li kde těžko zodpověditi otázku po vhodnosti organisace umělkyň, jest to zajisté oblast divadelní. Tolik zájmů naráží tu na sebe jako prudce rozhozené koule, zájmy hmotné i čistě osobní! Každou chvíli střetne se dramatická umělkyně, stanovisko svoje hájící, nejen s divadelní správou, ředitelstvím, režií, tedy svými zaměstnavateli, ale i s družkami svého a jiného oboru. Nesnadno věru říci, zdali by tyto tak vypiaté individuality, tyto soběstačné bytosti uvolily se ku spojení ve sbor stavovský, obranný. A přece vyskytuje se tolik zájmů, které spojiti by je mohly!

Všecky dramatické umělkyně, snad ani členky velikých divadel zemských, dvorních a městských nevyjímajíc, trpí neurovnaností otázky platů, i ročního služného, i honoráře za jednotlivá vystoupení. Stanovení určitého minima platebního, jehož ani nejobskurnější ředitel nesměl by se odvážiti, stanovení minimálního a maximálního počtu vystoupení, ustanovení o dovolené jistě urovnalo by poměry někdy dosti těžké. Jimi strádají ovšem i muži — dramatičtí umělci, a sdruživše se v organisaci, která i o pensi a výpomoc v nemoci a nezaměstnanosti pečuje, hledí se jim ubrániti. Snad umělkyně dramatické, pochopivše její důležitost následovaly příkladu kollegů svých; doléhajíť nedostatek, nemoc, nezaměstnanost mnohem tíže a palčivěji na herečku a dramatickou umělkyni, — kde muž pouze hladoví, žena často riskuje svoji čest, dobré své jméno, své zdraví.

A k nepřízni divadelných poměrů všeobecných přidává se pro ženy otázka čistě ženská: toilettní. Nebyla-li hned z počátku řádně a rozumně smluvena, stává se herečce a dramatické pěvkyni nezřídka zkázou. Proto na příklad v Německu byla stálým předmětem úvah ve sdruženích dramatických umělkyň (jichž jest tam několik), stálým předmětem jich vyjednávání se správami divadel. Nevíme, jaké jsou normy toilettní při českých jevištích, divadlo zemské vyjímajíc, leč tušíme, že jakási organisace dam měla by nemálo práce, aby odklidila všecky vady a nedostatky svého stavu. Nejde tu pouze o jednotlivé přední zástupkyně různých dramatických oborů, jde i o ženy, které slouží umění hromadně, o členky pěveckých sborů, choristky, jde o jiný sbor, sbor taneční, baletky. Při obojích těchto sborech sdružení na obranu zájmů hmotných a ženských zdálo by se takměř samozřejmé. Nemajíť adeptky zpěvu sborového ani školy veřejné, dobře subvencované, jako není stálé veřejné školy herecké, — ustavičně slyšíme, že dívky a paní, dramatické nadání v sobě pociťující, připravují se u některé proslulé herečky neb herce. Sebe výbornější vyučování to má nepopíratelnou slabinu, že nemajetné ženy jsou pro jeho nákladnost z něho vyloučeny a jsou pak nuceny výcvik svůj konati pokoutně, u spolků ochotnických nebo malých venkovských divadel.

Škola pro tanec divadelní připojena byla tuším k aparátu naší zemské scény a dosud trvá; nevím ovšem, v jakých rozměrech a zdali snadno je přístupna i většímu počtu nemajetných dívek. K žádoucímu sdružení se našich tanečnic za příčinou obrany a hmotného zajištění poukazují však několikráte v posledních rocích se opakovavší truchlé případy, kdy ballerina poranivší se, ochuravělá neb jinak místa svého pozbyvší vydána byla kruté nouzi a odkázána na dobročinnost soukromou neb spolkovou. Odpadá-li tudíž u tanečnic otázka výcviku čistě odborného, tím plněji vystupuje stránka hmotného zajištění a vedle ní stránka všeobecného dalšího vzdělání, společenského a kulturního povznesení, která těmto dívkám, často dosti opomíjeným a opuštěným, dodala by životního obsahu a sociální opory.

Bude se zajisté zdáti jen vyhověním požadavku úplnosti, zařadíme-li i naše umělkyně slovné, básnířky, spisovatelky, v tuto diskussi o žádoucnosti ženské organisace. Připadá mi episoda před čtrnácti asi lety. Komitét pořádající I. sjezd žen československých přál si, aby jako jiné stavy i stav spisovatelky byl zastoupen v řadě řečnic a osvětlil povolanými ústy svoje požadavky, tužby a žaloby. Básnířka, z předních našich umělkyň slovních, jsouc požádána, aby úkol ten převzala, odmítla stručně: Spisovatelka nechať určitě vyhraňuje a chrání svoji individualitu, a hledí talent svůj dovésti na nejvyšší možný stupeň — a na druhé straně nechať nedopustí, aby její archy honorovány byly pod všeobecně obvyklou měrou. Více jí netřeba. V těchto málo slovech obsažena zároveň odpověď na dotaz, zdali třeba organisace spisovatelek; dajíť se všecka užíti na muže, básníky a romanciery, — není tudíž žádné čistě ženské otázky spisovatelské, — alespoň u nás.

Francouzská autorka Georges de Peyrebrune ve své práci »Le roman d'un bas-bleu« líčí svízele, jakým podrobeny jsou její píšící krajanky, jak vykořisťovány jsou nakladateli i redaktory a jak každá vydaná kniha, každý literární úspěch zaplacen jest ústupky erotickými, pohlavním oddáním se umělecké aspirantky. Dle této, snad upřílišené žaloby vládly by ve světě literárním, rozumí se francouzském, pokud se žen týče, právě tak nezdravé poměry jako ve světě divadelním a hudebním. U nás nevyskytl se, pokud známo, ani jediný případ podobný; naopak, lze směle tvrditi, že postavení spisovatelek našich jest dosti příznivé. Nakladatelé a redakce přijímají práce žen právě tak ochotně jako práce mužů, podpůrné spolky jsou ženám právě tak otevřeny, stipendia tak dostupna jako jejich kollegům v práci, kritika nepřihlíží téměř nikdy k pohlaví autora, posuzuje-li dílo, leda že upozorní na význačné stránky ženské individuality, které v práci se jeví. Ba, vyskytly se i hlasy, že si k dámám vede kritika mírněji — což ovšem nebylo by nikterak ani žádoucno ani seriósními autorkami vítáno. Jiným svědectvím, že není píšícím ženám třeba obrany proti mužům, podává fakt dosti divný a zarážející, že někteří čeští spisovatelé a překladatelé přibírají si ženské pseudonymy, kdežto všude jinde, ve Francii, Anglii, Německu, vystupují autorky pode jmény mužskými.

I bibliotéky, specielní přednášky, kursy a podobné prostředky ku zvýšení vzdělání spisovatelčina jsou jí dostupny, jen dbá-li o ně. Jediným přáním v této příčině mohly by snad býti zvláštní knihovny, týkající se ženského bytí, ženské otázky, ženské literatury, v nichž by umělkyně, život svého pohlaví zobrazující, byla s to studovati jej do hloubky. O podobných bibliotékách, zřizovaných ženskými spolky, debattuje se již po léta, leč k uskutečnění jejich nedošlo, a stále jest ještě soubor, který o ženské otázce sestavil před mnoha, mnoha roky Vojta Náprstek, nejúplnějším pramenem toho druhu u nás.

Právě postavení českých umělkyň slovních, tak přirozeně se vyvinuvší, ukazuje k tomu, jaké postupem času budou poměry umělkyň ostatních. Přestane nevraživost; ceněna bude jen dokonalost díla, výše talentu, vyhraněná individualita; hmotné nesnáze odstraňovány budou společným úsilím celého stavu a každý boj utuchne, kromě věčného boje za samo umění. Pak odpadnou i snahy za obranné organisování se umělkyň, o nichž dnes nelze ještě říci, že jsou ve všech oborech zbytečny.

VĚDA

FRANT. ČERNÝ (Brno):

VĚDECKÁ ORGANISACE NA MORAVĚ.

Příštího roku o letnicích mají se sejíti v Brně vědečtí pracovníci moravští. S počátku zamýšlela Matice moravská, jako svolavatelka, schůzí tou demonstrovati pro českou universitu, ale přičiněním jiných program se rozšířil tak, aby se porokovalo o vědeckých poměrech moravských, zvláště pak o organisaci vědecké práce na Moravě. Chci se zde dotknouti některých, opravdu bolavých stránek vědeckých na Moravě, doufaje, že na oné schůzi letnicové budu moci podrobněji o celé věci promluviti.

Jako jest potřebí druhé české university, aby závoděním rostl a prohluboval se ruch vědecký, a jako tento v českém národě soustřeďuje se dosud v Praze, tak jest jako přirozený následek po-

žadavku druhé university potřebí, aby vědecký život na Moravě soustředil se tam, kde jest pro něho nejvíce podmínek. Bylo by slabostí, kdybychom čekali, až nová universita, nejvýše povolaný činitel, jednou se chopí díla sama. Bylo by to přiznáním, že Morava nemá vědeckých pracovníků a že jim nemůže poskytnouti možnosti se uplatniti. Na Moravě však jest slušný počet vědeckých lidí, třeba že jsou rozstrkáni po celé zemi. Jest to smutná stránka našeho vědeckého života, že tento odkázán jest z velké části na středoškolské professory, kteří většinou v době, kdy duch jest nejpružnější a kdy nejmocněji ozývá se chuť k práci, upoutáni jsou na malá města, kde nemají prostředí, kde nemohou ukojiti svůj duševní hlad, tak že zvolna, ale jistě pro vědu hynou. Z toho jest viděti, že nejdůležitější jest otázka vědeckého střediska na Moravě a že bez jejího řešení nelze také pomýšleti na organisaci vědecké práce.

S t ř e d i s k o může býti samozřejmě jenom tam, kde jest nejvíce výhodných podmínek k práci. Dokud trvala olomoucká universita, vynikala Olomouc nad jiná města moravská, ač nelze říci, že byla tehdy skutečným střediskem vědeckým. Po jejím zániku po delší době počíná se jeviti mocnější ruch v Brně, který dává již tušiti, že Brno, jako se již stalo v ohledu politickém, tak i v kulturním stane se jednou středem země. Dosud skutečným středem kulturním a zvláště vědeckým pro Moravu jest Praha, my však jeho tepot a teplo, bohužel, cítíme slabě. Jako není volání po druhé české universitě na Moravě výrazem t. zv. morav. separatismu, tak také není jím snaha, vytvořiti tu vědecké středisko, neboť žádá si ho kulturní vyspělost, domácí poměry a oprávněná tužba, aby Morava mohla zdárně závoditi na poli vědeckém. Střediska jest však potřebí také, aby zjednána byla jakási v ě d e c k á a u t o r i t a. Vývoj kulturní na Moravě ubíral se dosud za Čechy krokem volným, inaugurován jsa vždy vlastenectvím. Proto každý projev jeho vítán a veleben jako vlastenecký čin, při čemž veřejnost málo dbá jeho vnitřní hodnoty. Toto nadšení hodnotilo a hodnotí stejně literární zjevy bezcenné i cenné a zavinilo svou nekritičností, že bují dilettantství, které dovedlo si zjednati větší autoritu, nežli vážná práce vědecká. Není však tím vinno pouze nekritické vlastenectví, vinu nese okolnost, že nebylo zde dosud vědeckého střediska, které by svou váhou zarazilo tyto spodní proudy, proti nimž by postavilo plody vážné práce. Vinu nesou však také činitelé, kteří tento ruch na Moravě mlčky přezírali. Byla to snad i jejich soběstačnost, čímž pak vznikla úžasně povrchní znalost Moravy u velké části nynější generace české. Tato netečnost k tomu, co se děje v sousedství, zavinila ještě dále, že se ujalo heslo: Moravica non leguntur, které platilo více v dobách nedávno minulých. Nejtěžším, ale nejzáslužnějším úkolem střediska bude, všecky tyto chyby napraviti, zejména získati vážné práci autoritu. Střediska rázem by se nabylo, kdyby byla zřízena v Brně česká universita, ale, opakuji, bylo by doznáním vlastní slabosti, kdybychom čekali, až se osudu ráčí o nás se postarati. Nesmíme očekávati, že jest povinností Čech starati se i v ohledu vědeckém o Moravu tak, jako se starají o sebe. Čeho mají, vydobyly z části svým přičiněním, z části příznivými okolnostmi, staletým vývojem a z části také pomocí soukmenovců moravských. Proto musíme především spoléhati na vlastní síly, nadějíce se, že nám z Čech přispějí ku pomoci účinně.

Náběh, utvořiti v Brně vědecké středisko české Moravy a Slezska, se v nedávných dobách často opakoval. Konkrétnosti nabyly snahy ty zřízením české techniky. Ta však, pěstujíc skoro výhradně jenom vědy technické, nemůže sama o sobě čin takový provésti. Jest však možno s její pomocí položiti k němu základ. Brno má nejvíce výhodných podmínek, jež tolikráte byly zdůrazňovány v akci o zřízení druhé české university, tak že nemusím se jimi zabývati. Jest jen potřebí soustřeďovati v něm za určitým cílem vědecké pracovníky. Povolávání venkovských professorů vědecky činných do Brna nemá býti pokládáno za milost nebo povýšení, ale za povinnost a splacený dluh národu. Vědecká činnost stojí zajisté v stejné řadě, ne-li napřed, s poměry rodinnými a zásluhami paedagogickými; vlivy politické mají býti naprosto vyloučeny.

Nestačí však shromážditi v Brně velký počet lidí vědecky činných, jest nutno ještě dáti jim organisaci a spojiti je za určitým cílem. Založení v ě d e c k é s p o l e č n o s t i s třídami filosoficko-mathematicko-přírodovědeckou a historicko-filologickou jest pak dalším úkolem, dosti snadným. Poměry jsou rozhodně příznivější, než byly před 150 lety v Čechách pro Královskou učennou společnost. Budilo se také domnění, že lze z některého vědeckého spolku brněnského vybudovati takovou společnost. Ale této může se dařiti jen, rozhodují-li o vědě vědečtí lidé a nikoli laikové. Podrobněji vyličovati organisaci této společnosti, jak získati prostředky, vědecký list a pod., nyní nemíním, odkládaje tuto věc jinam. Při dobré vůli můžeme míti středisko brzy.

UMĚNÍ

FR. TICHÝ:

DVA PŘÍSPĚVKY K RENAISSANCI ČESKÉ KRÁSNÉ KNIHY.

(K. Dyrynk: Typograf o knihách, 350 str., 12 K; L. Bradáč: Úprava vazeb knižních, 92 str., 5 K. Volná vydání Spolku českých bibliofilů v Praze.)

Horlivá, uvědomělá činnost typografa K. Dyrynka a knihaře L. Bradáče v uměleckém řemesle je od několika let známa a ceněna nejen příslušnými kruhy odbornými, ale stejně také vždy více rostoucí řadou přátel umění knižního, kteří projevují tím hlubší, živější a intimnější vztah ke knize, když považují za věc zřejmou, že obsahu knihy musí odpovídati vnější i vnitřní její úprava. Se vztahem k tomu a jako vzorné toho příklady jsou od zmíněných dvou autorů vydané knihy s názvy »Typograf o knihách« a »Úprava vazeb knižních«, jež jsou výmluvnými doklady stále šířícího se smyslu pro vkusnou úpravu knihy po stránce typografické i knihařské.

K. Dyrynk uveřejňoval ve dvou posledních ročnících odborného listu »Typografia«, jehož je redaktorem, posudky a popisy asi 80 bibliofilských knih, které vypravili umělci: J. Benda, Zd. Braunerová, V. H. Brunner, A. Kašpar, J. Kobliha, J. Konůpek, F. Kysela, J. Marek, V. Preissig, E. Pelant, J. Rössler, O. Růžička, V. Stretti, S. Tusar, J. Váchal, V. Županský a j., kterážto jména znamenají úsilí a některá též šťastné výsledky v úpravě české krásné knihy. Knihy, která chce být uměleckým dílem typografickým, u níž jednotný styl, harmonické a logické vyřešení všech součástí: papíru, písma, výzdoby, illustrací, odpovídá a řídí se jejím účelem a určením. Soubor článků těch, v leccems pozměněných a doplněných, podává autor knižně znova. Slovy přesvědčivými, slohem jasným a prostým dokládá, že krása knihy spočívá ve všech jejích složkách vzájemně na sebe působících tak, aby vytvořily uzavřený celek. Jeho jednotnost, diskretní hloubka může být docílena jen prostředky ryze knižními: linií a plochou, správným rozložením světla a stínu.

Nemožno ovšem považovat, v době počátečního vývoje moderní knižní úpravy, za definitivní platnost všech, jistě upřímných a poctivých soudů a ještě více osobních názorů autora, který je povolán ocenit, posoudit způsob knižní výzdoby, ukázat přednosti i vady technického provedení knihtiskařem, které autorem zdůrazňováno je nejvíce. Dokazuje, že na dobrý tisk a lepší sazbu budou musit pamatovat i umělci knižní výzdoby, neboť tyto věci především jsou základem moderní úpravy knižní, má-li být pokrokem a dědicem dobrých tradic počátku knihtisku v stol. XV. a XVI., jež je charakterisováno pečlivostí, důkladností a svědomitostí. Autor svoje stanovisko v tomto směru činí názornějším v textu postupně a vhodně umístěnou řadou reprodukcí příkladů stran a podrobností knih provedených zcela umělcem (Preissig) nebo s větší či menší součinností umělce a typografa a knih sestavených zcela sazečem. Kniha Dyrynkova, kterou svázal v krásnou žlutěhnědou pevnou kůži L. Bradáč a již vytiskla ve 110 exemplářích Dělnická tiskárna, je cenna svými nábadnými a poučnými výklady, je ale nad to vzácným dokumentem kulturním, protože podává dosud krátký vývoj současné produkce knižní, zahrnujíc všechny jeho význačné zjevy.

L. Bradáčova »Úprava vazeb knižních« je milou a vkusnou příručkou, vhodným doplňkem knihy předcházející. Pojednává se v ní o všech druzích a způsobech vazeb: nejjednodušší papírové a polotuhé, nejsolidnější polokožené, pergamenové, celokožené, japonské a v surovém hedvábí. V závěrečné kapitole vytýká autor vady a škodlivý vliv tak zv. původních desek a vazeb nakladatelských na solidní řemeslnou práci ruční. V celém díle pak prostou formou probrány jsou všechny úpravy a součásti knihy, jako různý způsob šití, kvality papíru, ořízky, zlacení, slepotisk, applikaci vykládání atd., pro jichž správné užití dovede najít přesvědčivé důvody. A i tu slovo výkladu doplňuje řada reprodukcí vazeb všech druhů, jež autor zhotovil a z nichž některé jsou opravdu velice vkusné. V textu mimo to ještě umístěné schematické kresby naznačují různé vazačské práce a úpravy. Knihu svých poučných výkladů svázal si autor do pergamenu, jehož deska potažena je modrým italským dřevorytovým papírem s černobílým tištěným ornamentem. Tištěna je písmem hajduk-antikva v knihtiskárně Novotný a Misák na Král. Vinohradech. Obě knihy vyšly vlastním nákladem jich autorů.

*

F. OUPICKÝ:

VÝSTAVA DĚL PETRA JANA BRANDLA V RUDOLFINU.

Zásluhou Kroužku přátel umění dostalo se nám příležitosti viděti pohromadě díla silného českého malíře. Sebrání nemohlo ovšem býti úplné z toho důvodu, že veliké obrazy oltářní je těžko odnášeti z vykázaného místa. Je však neúplná i z té příčiny, že díla jeho nejsou všecka známa. Malíř, který byl dnes zde a zítra pobýval na druhém konci Čech, aby vyhověl přání urozených zákazníků, zajisté vytvořil větší počet prací, než jaký byl snesen po dvou stech letech

do souborné výstavy. Lehkost a jakási bravurní smělost, s jakou tvořil, opravňuje nás k takové domněnce. Okolnost, že Brandl byl malířem oblíbeným v kruzích šlechty, nikterak nezachránila jeho obrazy před zapomenutím. Neboť jakmile se staly jeho kostelní obrazy, jež zabíraly asi nejvíce času v jeho tvorbě, veřejným majetkem, určeným pro široké vrstvy věřících, záhy se zapomínalo pro svatého na obraze na umělce samotného. Návštěvníka venkovských kostelů asi z té doby, kdy žil Brandl, často překvapí obraz vyspělé kultury umělecké uprostřed ostatních obrazů úplně bezvýznamných. Dnes ovšem je těžké rozeznati v začernalých obrazích zcela určitě štětec tohoto mistra. Tu by jenom podrobná znalost jeho životních dat a osobních vztahů přispěla poněkud k cíli. I z písemností, účtů a záznamů venkovských patronátních panství dalo by se snad vytěžiti, neboť praktický a peněz podle všeho milovný Brandl maloval na zakázku jistě více než pro své vlastní potěšení.

Právě tím vysvětluje se také u něho nedostatek zájmu pro jiné druhy malby, než je rozsáhlá komposice ze života svatých a portrét, ať světský či duchovní. Za usilovně prováděné protireformace, kdy nádherná pompa kostelní nejvíce bujela a pomáhala si i uměleckými díly nakloňovati kolísající mysli věřících, kvetla umělci druhu Brandlova naděje na bohatou žeň. Církevní malby, které pod vlivem papežství dospěly dávno před tím v Italii neobyčejné obliby i rozkvětu, teprve v době Brandlově razily si naléhavě cestu v odbojný ve věcech víry národ, a Brandl stal se po Škrétovi hlavním jejich představitelem. Ač soudíme, že nepřekročil hranic své vlasti, přece je nemyslitelné, že zůstala mu cizí a neznáma cizina po stránce umělecké, ježto každé vykrystalisování silného talentu předpokládá vývojovou souvislost s minulostí. Jaká byla Brandlova průpravná cesta, z jaké školy vyšel, můžeme se dohadovati z toho, co po sobě zanechal. Když začal svou uměleckou činnost, náležela sice zářivá doba Rudolfova již zapadlé minulosti, avšak přese všecko loupení, které hluboko zasáhlo v dobách válečných v umělecké poklady země, zbylo ještě dosti pro nadaného umělce, čím by vytříbil svůj vkus a rozvil své umění. Přízeň mocných způsobila, že mu bylo možno shlédnouti díla, jež zůstávala uzavřena každému jinému. Brandl znal jistě několik škol, z nichž zejména italská roznítila v něm smysl pro smělou komposici a zálibu v koloritu. Obsah i provedení jeho obrazů o tom svědčí. Záliba ve volbě themat, jako je malování vlastní podobizny, Magdaleny, Otcův církevních, Davida s hlavou Goliášovou, Uzdravení Tobiášovo, zřejmě ukazuje k tradicím různých škol. Dá se sledovati vliv Rubensův, Carravaggiův, Rembrandtův, Batoniův, Veronesův (sv. tři Králové) v jednotlivostech i celkovém pojetí.

Avšak s těmito prvky dovedl Brandl zacházeti velice obratně a samostatně a vtiskl jim svůj osobitý ráz. Jeho malířský styl nespočívá tak v komposici, jako spíše v přehnané dramatičnosti gesta a pohybu a přemodelování přirozené formy. V kvalitách malířských pak daleko výše než jeho komposice oltářní stojí jeho portréty. Zejména hlava starce (č. 9) je úžasně směle malována a vyniká jistotou formy i barvy i pastosním a pevným malováním. Ač některá jeho poprsí a hlavy mají mnoho společného až k jednotvárnosti, a ač rozsáhlé jeho komposice těžko nyní správně posouditi, ježto značně potemněly nebo byly přemalovány, přece můžeme tvrditi, že Brandl je u nás malířem největším z té doby. Má ráz úpadkového malířství porenaissančního. Všimneme-li si malířů, jako byli Bassanové, Reni a někteří krajináři, poznáváme, že mají určité podobnosti v krajinném doprovodu k figurální komposici.

Že působení školy italské i u nás bylo ještě tou dobou silné, vysvětluje se tím, že mistři italští žili při dvoře Rudolfově jako na př. Bassano, a tradice, které vštípili svým žákům, držely se ještě dlouho po nich, a že v jeho době vůbec šel značný proud italské kultury k nám vlivem šlechty. Zajímavé jest, že jeví se určitá shoda i se školou španělskou. Povstala snad tím, že Španělové i Brandl vyšli ze stejného italského pramene, a ač došli k rozdílným výsledkům, přece upomíná Brandlovo anatomické podání těla na Riberu. — Vliv školy holandské není sice přímo patrný, avšak v traktování roucha portrétu č. 5. dá se tušiti Hals.

Celkem možno říci, že díla Brandlova nevykazují úplné dokonalosti formové italské školy z doby květu. Kolorit jeví jisté nedokonalosti. — Rušivě působí křídová pleť a také některé jeho deformace nedají se zdůvodniti úmyslnou logikou, nýbrž jsou to skutečné nedostatky kresby. Ale přes tyto nedostatky jest Brandl umělcem, který dosáhl veliké výše, a jest litovati, že vývoj české školy malířské jím končí a ustupuje době rokoka, které nehonosí se plody takové kvality.

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Doc. Dr. JIŘÍ HOETZEL:

REFORMA VEŘEJNÉ SPRÁVY.

Volné kapitoly. (Pokrač.)

Brockhausen je nepřítelem všech reforem přehnaných. Smysl mají pouze ty návrhy reformní, které se dají uskutečniti; stranou má zůstati všeliká hudba budoucnosti. Starejme se o sebe a své děti, nikoliv o vnuky a pravnuky. Nesáhejme na státní budovu samu, nýbrž pouze na její vnitřní zařízení. Každá reforma, která chce měniti základy, formu státu, musí ztroskotati. Proto pouhou utopií zůstal reformní plán Körbrův. Bez výsledku zůstal však také Beckův okružní výnos z 25. července 1906, mající na mysli drobné správky na tělese správním. Ani chirurg (Körber), ani homöopath (Beck) nesklízeli plodů svých myšlenek. To nutí k přemýšlení. Musí se tudíž hledati taková cesta k reformě, která by stála asi uprostřed mezi oběma extrémy. Nepřekročitelnou mez pro takové nadějné opravné myšlenky tvoří dosavadní forma státní (pod tím Br. rozumí, že nemá se měniti nic na nynějších mocenských poměrech politických): reformu správní musíme vzíti do rukou, aniž bychom chtěli řešiti problém postavení země proti státu a otázku národnostních sporů. Na Rakousku se vymstilo, že první poloviny 19. st., doby stabilisace ústavních poměrů, nevyužilo k vybudování organisace správní, a že v druhé polovici minulého století jedním dechem přestavovalo státní budovu ústavní i správní. Při tom Br. vytýká, že Rakousko odsunulo řádnou úpravu jazykové (národnostní) otázky.

Tyto výklady Br. nevybízejí k zvláštním poznámkám, dotýkajíce se známých věcí a vyslovujíce v našich poměrech samozřejmou pravdu, že není prozatím pomyšlení na jakoukoli pronikavější změnu v státních zařízeních, zvláště pokud by to mělo v zápětí posuny v mocenských poměrech mezi státem a zemí ve směru posílení posice zemí, tedy ve smyslu decentralisace ústavní a správní od státu do země.

Pozornosti zasluhují následující kapitoly úvah Brockhausenových. V III. části jedná Br. o reformě organisace úřadů státních.

Ke skutečnosti, že absolutní stát znenáhla v druhé polovici století 18. a v první polovici stol. 19. odstraňoval zbytky stavovských (zemských) institucí záměrným vsunováním úřadů zeměpanských, víže Br. tuto úvahu: Organisace státních úřadů dála se tu shora dolů, nikoli směrem opačným. Nižší úřady zeměpanské byly myšleny jako »Fühlhörner und Fangarme«, které zeměpán dílem obezřele, dílem násilně vsunuje do vnitřního ústrojí zemského resp. kterými ústrojí to zvenčí obepíná. Z toho plyne Br. jako něco samozřejmého tento závěr: každý státní úřad v zemi je připoután k státnímu ústředí, vedení: »žádný nižší úřad nesmí utkvíti v zemi, všecky mají tíhnouti k centrále«. S tím souvisí, že každá správní záležitost má snahu býti rozřešenu ústředím. Přes to, že tato sklonnost k ústředí ztěžuje účelnou správu, hraje nutnou úlohu v ústrojí státním: je to historická cesta, na které jsme srostli v jednotu a tuto moudrost předků nemůžeme bez náhrady hoditi přes palubu. Tomuto prvnímu organisačnímu problému nečiní zadost okružní výnos Beckův, pokud klade důraz na to, aby už nižší stolice vynášely konečné nálezy »bez újmy jednotného tvoření vůle vládní«. To prý není daleko kvadratury kruhu. Při dosavadním stavu jednota správy dá se udržeti — dle Br. — jen tak, že postup stolic končí u ministerstva. Každé mechanické zkracování instančního postupu znamená hotovou změnu státní formy (!), nikoli pouhou reformu správní. Utínalit bychom správě hlavu.

Toto přesvědčení určuje směr všech dalších podstatných reformních návrhů Br. Jediné východisko z rozpaků lze prý nalézti tím způsobem, že se najdou prostředky, aby státní vůle se tvořila shora dolů a ne obráceně. Nemůžeme si nechati ujít tuto úvahu Br.: Stát při veškeré chuti centralisační neodvážil se úplně zahladiti stopy bývalých korunních zemí: při zeměpanské správě připial II. stolici státních úřadů politických, až na malé výjimky, territoriálně k zemím. Br. objektivně poznamenává, že nelze tu mluviti o rationelním a stejnoměrném správním rozdělení státu. Zemské okrsky správní nejsou geograficky stejnoměrné, tyto nestejnoměrnosti nejsou vyváženy správní hodnotností jednotlivých okrsků: poplatností, počtem obyvatelstva a p. Stačí ukázati na to, že na př. Slezsko s 5000 km² má tutéž organisaci politických úřadů jako Halič se 78.000 km². Mluví se tu o hypertrofii místodržitelství ve větších korunních zemích, o nemožnosti osobního vedení a zodpovědnosti místodržitelovy.

Z toho by pro každého posuzovatele, jenž má na zřeteli pouze skutečné potřeby správy, beze vší příchuti politické, plynul závěr, že na př. pro král. České je možné jinaké uspořádání poměrů než v zemích menších. Jak uvidíme, před touto zásadní růzností Br. zavírá v podstatných směrech oči. a myslí, že se mu podařilo nalézti panaceu stejně účinnou pro všecky země. Tedy: tentýž reformátor, kárající právem dosavadní šablonu, zavádí ve svých návrzích šablonu jinou. A důvodem mu nejsou hlediska právní účelnosti, nýbrž úvahy rázu politického. (Pokračování.)

FILOSOFIE

E. CHALUPNÝ:

ZÁKLADY DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ.

(H. S. Chamberlain: Základy XIX. století. Přeložil Jan Mrazík. V Praze 1910. Nákladem Dr. Ant. Hajna. 4 svazky. 949 stran.)

České vydání velikého díla Chamberlainova nevzbudilo takové pozornosti, jaké zasloužilo. Větší skorem byl zájem o spis, dokud nebyl přeložen, nežli nyní. Protože mimo to kniha byla místy nezaslouženě snižována, pokládám za vhodné, upozornit na ni povšechným rozborem.

Dílo Chamberlainovo je znamenitý pokus o applikaci filosofie Schopenhauerovy na výklad historie kultury západoevropské. Ačkoliv autor sám o Schopenhauerovi mnoho nemluví a v jednotlivostech se s ním výslovně rozchází, je zjevna vnitřní shoda obou myslitelů. Chamberlain podobně jako Schopenhauer je filosofický radikál, bez obalu se přiznávající k své energické jednostrannosti a třeba zaujatosti, za to vyhýbající se snahám o všeobsáhlý kompromis a kombinaci různých elementův a směrů. Kromě této základní shody formální Chamberlain opírá se o Schopenhauera i v myšlenkovém obsahu díla: nadobyčejně horlivě oceňuje trojí východisko Schopenhauerovo — filosofii Kantovu, Platonovu a staroindickou —, klade podstatný důraz na směr a projev vůle v dějinách, a podobně jako Schopenhauer i jeho žák Richard Wagner vykazuje umění, pojatému přepiatě, pregnantně a subjektivně, nepřiměřeně zvýšené místo v soustavě elementů lidského života.

Na této cestě byl by ovšem došel k ideologické soustavě, naprosto nedostatečné pro výklad historie; neboť právě v neschopnosti, vyložit přerozmanité jevy nynější, tkví hlavní slabina noetického idealismu, k němuž se hlásí směr schopenhauerovský. Bylo tedy potřebí protiváhy realistické, kterou Chamberlain našel v anthropologickém předpokladu o podstatných rozdílech lidských ras, vyvažuje tak jednostranný idealism dávkou materialismu. Avšak Chamberlain jako důsledný radikál celkově nevyměřuje společnou působnost a z ní plynoucí vzájemné omezení obou principů, nýbrž klade váhu brzy na ten, brzy na onen princip. Arci na konec nezapře v sobě ideologa,[1]) jenž i rozdíly anthropologické stopuje raději dle fakt duchových nežli dle fakt stanovených měřením kraniologickým (I. 219 a j.). Také jeho úvahy hospodářské, právnické a politické nerovnají se objemem ani cenou úvahám o theorii a náboženství.

[1]) Svět není řízen toliko zájmy, nýbrž především ideami,« praví na str. 92. II. dílu.

Spojením obou těchto principů povedlo se Chamberlainovi vrhnout na vývoj naší civilisace pronikavé a z části nové světlo. Jakmile se postavíme na stanovisko anthropologické, hned ustupuje v pozadí konvenční a povrchní rozlišování »středověku« a »novověku« jako nějakých protiv, a celá doba posledních patnácti století v Evropě ukazuje se jednolitým vývojem rasy keltsko-germánsko-slovanské od prvopočátků civilisace k dnešnímu stupni, který daleko není ještě konečným. Skutečně podstatný přechod evropských dějin pak sluší klásti do prvých století křesťanského letopočtu, kdy nejdůležitější národy starověku, Řekové a Římané, vyhynuli, aby učinili místo národnostnímu chaosu, z něhož vítězně vyšla rasa keltsko-germánsko-slovanská.

Toto anthropologické stanovisko vede Chamberlaina k popírání populární představy o nepřetržitém pokroku lidstva. Chamberlain vůbec popírá jiný pokrok než pokrok uvnitř rasy. Dle něho dávní Indové, Řekové i Římané jsou, každý v určitém oboru, nedostižitelni, a naše dnešní civilisace a kultura je pouze jiná, nikoliv absolutně lepší než kterákoli dřívější — přes to, že je nejsouměrněji vyvinuta.

V důsledku toho Chamberlain je, a právem, příkrým odpůrcem běžného pojmu »renaissance« řeckolatinské kultury. Kultura není mu něčím, co by bylo lze si osvojiti učením a studiem. »Ke znovuzrození hellenské kultury bylo by třeba znovuzrození Hellenů; všecko ostatní je tanec zakuklenců« (II. 170). Snaha po obrození římského práva a řeckého umění znásilnila přirozený vývoj naší kultury vlastní. »Nejenom ve filosofii měli jsme býti děvečkami, Aristotelovými totiž, nýbrž do všeho našeho myšlení a tvoření zaveden zákon otroctví. Jediné v oboru hospodářském šlo se statně v před, ježto zde nezadržovalo žádné klassické dogma; ba i vědám přírodním a objevům světa bylo podstupovati těžký boj, vědám duchovým pak, jakož i umění, ještě těžší boj, jenž podnes není dobojován. Jistě není náhoda, když Shakespeare, nejmohutnější básník z doby domnělé renaissance, a Michelangelo, nejmohutnější výtvarník, neznali žádného ze starých jazyků.« (II. 171.)

Důsledkem rasového stanoviska toho je Chamberlainovi posléze zvláštní antisemitism, pochopitelný u Wagnerova stoupence. Poněvadž kultura naše je specificky arijská, zamítá židovský vliv na ni a předpokládaje zásadní vrozenou odlišnost mezi Arijci a židy, obrací se jak proti assimilaci židů, tak proti všemu židovskému vlivu v naší kultuře. Žárlivě stopuje vliv ten zvláště v církvích křesťanských a hluboké jeho

náboženské přesvědčení, mocně pronikající celou knihou, vyznívá velikou výstrahou dnešním národům evropským, aby se všeho židovství varovali.

Obsahem díla Chamberlainova je výklad o sociologických základech evropské kultury 19. století, tudíž dle uvedených principů výklad o vývoji rasy keltsko-germánsko-slovanské a její tvůrčí vůle až po rok 1800; před tím předchází výklad o cizích živlech, které na tento vývoj účinkovaly.

V prvé části probírá se »dědictví starého světa«, totiž řecké umění, římské právo a zjev Kristův. To jediné má prý jistě dnes pro nás význam. Řeckou vědu a filosofii Chamberlain valně necení, zrovna tak ne římskou literaturu; Krista pak pokládá za člověka, jenž pravděpodobně nebyl žid rodem, nýbrž jen výchovou, a jenž dovedl sloučit nejušlechtilejší vlastnosti arijského náboženství lásky a hlubin srdce i mysli s nejsilnějšími vlastnostmi židovského náboženství svobody vůle a historického vztahu mezi bohem a člověkem. Křesťanství jako veliký společenský jev historický je však dle Chamberlaina již ústupem od čistého náboženství Kristova. V době národnostního chaosu a rozkladu staré civilisace lidé se instinktivně chopili jediných pevných bodů, které zmatená doba jim poskytla — Říma jako středu krystalisačního, řecké poesie a filosofie a židovské energické vůle, která svým určitým monotheismem a mesiášstvím poskytovala desorientovanému lidstvu toužebnou oporu. Tím vznikla neblahá dvojitost křesťanství — násilné spojení živlův arijských a semitských —, kterou odstranit nepovedlo se ani církevním otcům, ani pozdějším reformátorům, leda za cenu úplného odmítnutí nauky té neb oné. V protivě k běžným názorům Chamberlain spatřuje v církvi římské a její samovládné nesnášelivosti nejen dědictví římské antické politiky (»Kacířství jako zločin jest dědictvím římské imperiální soustavy« II, 92), nýbrž zároveň dědictví židovské víry.

V druhé části Chamberlain shledává smysl novějších dějin evropských v reformačním úsilí theologů, mystiků, humanistův a přírodovědců za emancipací od nebezpečného vlivu římské církve; největší představitele hnutí toho vidí v Lutherovi, jehož význam prý tkví v politice, a v Kantovi, jenž zbudoval základy moderního názoru světového — mechanického výkladu jevů zevních a idealistické svobody nitra, sloučení vědy s náboženstvím. Toto moderní myšlení blíží se po staletých nesnázích opětně k učení Kristovu, zbavenému špatných příměsků.

Náboženské hledisko Chamberlainovo jest podkladem celého díla a vrcholí předně v důrazném tvrzení, že rozšířený názor o zvláštní náboženské schopnosti židů je klam — tvrzení, které ovšem je samozřejmo každému, kdo se seznámil s náboženstvím staroindickým —, za druhé v tvrzení: »Žádné duše nežízní po náboženství více než duše Keltů, Slovanů a Teutonů: jejich dějiny to dokazují; nedostatkem pravého náboženství stůně naše všecka kultura, a jím také, nepřijde-li pomoc v čas, zahyne« (I. 27).

Nedostatky díla Chamberlainova plynou z jeho základů samých: ideologie v knize poněkud převažuje, radikalism autorův příliš si zjednodušuje obtížný předmět, a zbytečně příkře vyhraňuje rozdíly povahy arijské a semitské, jako by byly neodstranitelny, ač vznikly průběhem doby a mohou tedy časem pominout; tím autor dostal se snad proti své vůli k podobnému absolutismu a podobné nesnášelivosti, jakou vytýká svým odpůrcům. S našeho stanoviska vadí mu také nedostatečná znalost světa slovanského; arci lze ji omluvit tím, že před rokem 1800, kterým spis vlastně končí, Slované daleko neznamenali tolik, co nyní, po stu letech. Přes to, že Chamberlain okázale velebí Germány v užším smyslu, přece jen cítí a všude respektuje anthropologickou jejich příbuznost s Kelty a Slovany, a věru, kdyby mezi Němci bylo více uvědomělých Germánů druhu Chamberlainova, veškero úsilí jich by se povzneslo k vyššímu slohu a k sympatiím jejich dnešních odpůrců.

Vady díla nelze ovšem vytýkati ostře; pokus Chamberlainův je tak nový a tak velkolepě odvážný, že zasluhuje uznání i od odpůrce. Chamberlain se pohybuje se značnou jistotou i v oborech sobě cizích. A ačkoli dílo své nazývá skromně »populárním«, stojí na stanovisku tak vysokém a přináší i v nesčetných podrobnostech tolik zajímavých, pronikavých a duchaplných pozorování, postřehův a nápadů, že není čtenáře, který by se z něho nemohl něčemu naučit. Zvláště bych upozorňoval na poměrnou historickou objektivnost knihy. Bohužel zdá se, že právě tato stránka bude u Čechů působit nejméně, že v našich rozeštvaných poměrech přemnozí budou se na knihu dívat jenom jako na sbírku argumentů proti židům nebo klerikálům. Poznámky, kterými si dovolil Chamberlaina místy »doplnit« překladatel, svědčí, že ani on sám není dalek tohoto nepochopení.

Jazyk překladu je pln germanismů nejvšednějšího druhu, které četbu díla i slohově vynikajícího činí českému uchu trapnou.

STUDENTSTVO

VLAD. BRJUSOV:

STANOVISKO DOROSTU FAKULTY FILOSOFICKÉ K NOVĚ VYDANÉMU ŘÁDU ZKUŠEBNÍMU I VÝNOSU O ZKUŠEBNÍ PRAXI.

V prosincových číslech »Přehledu« z r. 1910 bylo referováno článkem »Na filosofické fakultě« o dnešním způsobu vyučování na této fakultě a spolu byly podány některé návrhy týkající se změny studia. Celá stať byla napsána proto, aby vznikla věcná diskusse o předmětě tak závažném a aby výsledky kriticky zvážené byly plně realisovány. Očekávalo se, že k diskussi se přihlásí v první řadě professoři a v druhé postižený vysokoškolský dorost. Z professorů se však ku podivu ozval jediný prof. dr. Janko, jenž přes upřímnou snahu v celé otázce nejbolavějším místům nevěnoval náležité pozornosti. Z kruhů studentských byli to zejména kollegové Beringer, Siebenschein, dr. Kudela a redakce »Studentské revue«. Kritiky jednotlivých oborů nezúčastnil se nikdo, jediný obor češtiny s němčinou podroben částečně rozboru statí kgy Siebenscheina. Klidný pohled na otázku po reformě vyučovací zachovala si redakce »Studentské revue« a dr. Kudela, jenž referoval nezávisle o změnách fakulty filosofické se týkajících. V celku však zabředla diskusse do stojatých vod, neboť povolaní činitelé ať už z nepochopení či jiného důvodu se jí věcně nezúčastnili.

Zatím však byla celá diskusse předstižena v červnu t. r. vydaným řádem zkušebním. Je tedy znova třeba zaujmouti pevné stanovisko. Studentstvo vysokoškolské ve vlastním zájmu, z vlastní iniciativy musí vytvořiti ze sebe činitele, jenž nesmí býti ledabyle přehlížen a ignorován. Jest to jejich první povinnost stavová a každé opoždění jim v budoucnosti bude přítěží, již bude těžko najednou odstraniti.

Povšechnou kritiku o novém řádu zkušebním podal prof. dr. O. Kádner v »Přehledu« ze dne 28. července t. r., kde sice konstatoval celkově jakési plus pro moderní didaktiku, kde zjistil značné přitížení pro kandidáty i odborné professory, kde však nezcela zdůraznil, je-li nový zkušební řád organickým celkem a výsledkem nových snah vyučovacích a odpovídá-li spravedlivě i dnešní soustavě vyučovací na filosofické fakultě, nechce-li nový zkušební řád více, než soustava vyučovací podává. Zda zkušenosti nově stilisované ve zkušebním řádě jsou vyváženy ze skutečných potřeb kulturních, odpovídají-li plně duchovým proudům naší doby, nalézá-li se ve zkušebním řádě i ohlas nějaké jednotící methody vyučovací, o tom se mnoho ze zkušebního řádu nedovíme. Posléze bychom rádi slyšeli, jak rozluštila komisse pro zájmy vysokoškolské i finanční poměry absolvovaného kandidáta, vydavši nový řád o zkušební praxi.

Zdá se, že po leckteré z těchto otázek se komisse vypracovavší nový řád zkušební příliš neohlížela. Nenapadloť jí ani, aby si látku bohatě sebrala a roztřídila, aby vyzvala sama k diskussi vedle professorů i studentstvo, aby slyšela různé odpovědi, a aby výsledky jednotlivých oborů i celé methody vyučovací se týkající byly kriticky oceněny a na základě skutečného života aby povstal nový zkušební řád. Vždyť vysokoškolský student není žádný primán, jemuž by se ve školských škamnách suše rozkazovalo. Mohlo se aspoň částečně důvěřovati jeho poctivé snaze i práci. Střetnutím se směrů starších s mladšími mohlo vzejíti více skutečného poznání pro život mladých lidí, než jakýmikoli nepřátelskými debatami. Vždyť mnohý vysokoškolský student účastní se vědomě a s úspěchem odborné práce, a že by různá pozorování těchto — byť i mladých — lidí byla bezcenná, nemůže zajisté nikdo a priori tvrditi. To se však nestalo. Vždyť studentstvo zajisté aspoň v některých jedincích nejlépe cítí vady své, ale zároveň i nedostatky staré methody vyučovací.

V článku »Na filosofické fakultě« bylo akcentováno, že způsobu vyučovacímu chybí jasně promyšlená a organicky od stupně k stupni jdoucí, jednotící methoda. A totéž, zdá se, chybí i novému zkušebnímu řádu. Kandidáti si stěžovávali, že zkušební řád není jasný, že povšechnými výrazy neurčuje ani z daleka rozsah znalostí v té oné vědecké nauce. Určoval-li starý, a určuje-li nový zkušební řád, aby se kandidát prokázal bohatými vědomostmi, všeobecným i odborným vzděláním, získaným ať četbou, životem a praktickou činností, aby ovládal jak starší badání tak i nové směry svého oboru, je jasno, že k bystrému a pevnému rozlišení je třeba důkladné výchovy kritických schopností posluchačových, a tu nejen že se již předpokládá jednotná methoda vyučovací, ale zejména lehce, jasně a v praegnantních zkratcích podané pomocné vědy, jež se během posledních dvou desítiletí slibně vyvinuly. Zasvětiti posluchače takovým postupem rychle do studia, je věcí jistě dosti těžkou, ale nutnou, má-li vyhověti kladeným podmínkám. Je jasno, že všechny nauky musí býti již předem promyšleny a systematicky podávány, musí rychle pracovati k jednotícímu světovému názoru, aby žák ve svém oboru mohl se ve všem vyznati. Mluvíme opětně za obor češtiny s němčinou, ostatní obory zajisté najdou své zástupce.

Nuže, zkušební řád oklikou požaduje cosi, čeho se kandidátu během čtyřletí se strany fa-

kulty nedostalo, co ponechala jeho výběru bez výhrady. Je však zajímavo, že komisse zkušební je si vědoma, že na fakultu přicházejí posluchači nepřipravení pro takovou práci. (Viz prohlášení dv. rady, předsedy vyučovací komisse prof. dra Strouhala po zkouškách konaných v jarním termínu r. 1910.) A tu nelze dávati vinu maturantům, nebo pouze jim. Vždyť bylo, tuším, dosti jasně ukázáno na nepraktické a výslovně protipedagogické přednášení na této fakultě a zároveň na východisko z tohoto bludiště ve způsobu přeměny přednášek v cvičení praktická. Je-li si komisse vědoma chyb a nedostatků u přicházejících maturantů, má přirozeně povinnost prostě lidskou: poradit, pomoci a odstranit, co se odstranit dá. (Dokončení.)

*

Všestudentský kalendář Svazu českoslov. studentstva na rok 1911—12. S kruhem redakčním řídil Edvard Břeský. V Praze 1911, 271 stran za 1·20 K.

Upozorňuji předem, že publikace tato nemá významu kalendáře. Má význam daleko hlubší nejen svým obsahovým bohatstvím, ale sama sebou, svojí existencí jako podnik všestudentské organisace, která zapustila již pevné kořeny. Takto sestavená příručka, průvodce ideový, informativní i kritický, jest potěšitelným plodem organisace studentstva a každoroční vydání kalendáře bude nejlepším prostředkem, jímž zmohutní a nových sil načerpá Svaz sám. Pan Břeský v úvodním slově zaznamenává, že bylo voláno z řad studentských po všestudentském kalendáři. Uvádí kol. A. Pavla a sebe. Konstatuje zánik almanachů studentských, vydávaných Svazem. A zde chci navázat. Poslední Almanach (z r. 1908) byl věnován výhradně belletrii. Kritikou nebyl přijat s nadšením. V Národním Obzoru 23. ledna 1909 referoval obšírně o Almanachu zesnulý Artuš Drtil. Závěr jeho referátu zdá se mi však důležitým pro historii almanachu i kalendáře všestudentského, že jej tu uvádím celý: »Z »Almanachu« je to vedle Šámala vlastně jen Mahenova »Předehra k dramatu Theseus«.... a Fráni Šrámka prósa »Prázdniny«, s nimiž lze počítati výše — ostatní belletrie je při všem výběru přece jen průměrná; ale tento moment vybavuje otázku: je třeba k vůli těmto uznaným a hojně tištěným autorům vydávat almanach, nota bene studentský almanach? Nebyly by se tyto příspěvky (a též Bémovy »Ohně na horách«) daly účelněji publikovati belletristickými časopisy? Nebylo by lépe »Almanach« věnovati problémům studentského života, udělati z něho souhrnný obraz ideové vegetace, příručku k vnitřnímu studiu? Takové věci informující a kritické nám chybějí, ne belletrie, která je obstarána a hýčkána, a »Studentský Almanach« musí se vrátit na dřívější půdu, nemá-li se úplně minouti svým cílem.« — Tato prozíravá slova pronikavého úsudku Drtilova potvrzena jsou letošním kalendářem úplně. Všestudentský kalendář chce býti jednak nestranným, objektivním průvodcem po studiu a životě akademickém, jednak ideově zrcadlit duši současného českého pokrokového studenta. Chtěl tedy naplniti citovaná slova Drtilova a naplnil je, jak jen bylo možno.

Z této ročenky jest pouze 38 stránek věnováno části kalendářní a přes 33 stránek článkům a 200 stránek informacím o všech druzích studia vysokých škol, o životě spolků odborných i studentských, o středních školách, o politických stranách ve studentstvu, sociální otázce studentské atd. Obsah tedy neobyčejně rozsáhlý a při tom šťastně a úměrně uspořádaný. Proti bohatším článkům bývalého »Almanachu Slavie« objevuje se v této ročence bohatší a všestrannější řešení otázek studentských a podrobnější informování o povaze studií vysokoškolských na jednotlivých fakultách university i techniky. Proti jednostranně politické tendenci státoprávního »Kalendáře pokrokového studentstva« objevují se tu authentické informace o politických skupinách ve studentstvu. A třebaže cítíte, že kalendář pořádali lidé, kteří nejblíže mají k realismu, přece jen všude jeví se umírněnost, která všechno smiřuje.

Z článků uvádím stať prof. O. Srdínka: »Za druhou českou universitu«, která jest znamenitým katechismem o tomto ústředním problému našeho vysokoškolského usilování, katechismem, který by každý student český měl dokonale ovládat. Prof. K. Weignera: »Několik poznámek o tělesné výchově« a J. V. Kaufmanna, nedávno zesnulého českého apoštola sportu a her, článek »Studentský sport v Praze« upoutají snad všechny čtenáře a probudí zvýšený zájem o tělesnou výchovu. Ovšem prvním požadavkem tělesné výchovy našich vysokých škol jsou — aspoň takové budovy, by v nich mohli pracovat a učit se lidé. Nepochybuji, že řádně vypravené budovy universitní (s tělocvičnou, hřištěm, čítárnou, místností restaurační bez alkoholu atd.) by nejvydatněji přispěly tělesnému zdraví, ale také zdraví duševnímu, společenskému styku, radostnější náladě.

K jednotlivým fakultám universitním napsali obecné úvody doc. Vacek, prof. Babák a prof. Janko. »Slovo k nastávajícím právníkům« doc. Vacka mělo by býti bedlivě čteno právníky i těmi, kdo na práva teprve vstupují, i těmi, kdo již studium práv končí. Nemohu souhlasiti s některými názory doc. Vacka (srovnání studia jednotlivých fakult, mínění, že theorie o samostačitelnosti člověkově se vyvíjí během středoškolského studia pod vlivem filosofie antické), které nesouvisí přímo s podstatným obsahem článku, jenž informuje o významu práva a jeho studia v životě, ale v meritorní části autor velmi šťastně prokázal životnost práva a úzké jeho spojení s denním životem občanským i politickým i význam jeho studia. — Prof. Babák v několika poznámkách naznačuje studujícím mediciny cestu nejen snadného, ale také prohloubeného studia lékařství a varuje před jednostranným anatomisováním, pro které se zanedbávají obory fysiologické, při nejmenším stejně důležité a potřebné pro lékařské vzdělání. — Prof. Janko píše o studiu na fakultě filosofické. Upozorňuje svědomitě na obtíže studia i zkoušek a žádá po každém, kdo chce studovati filosofii, nejen lásku k oboru určitému a nadání, ale také pevnou vůli studovati po celé čtyřletí za naprosté téměř volnosti a schopnost studovati samostatně. Názory prof. Janka o povaze učení na fakultě filosofické, známé v podstatě z jeho projevů i v tomto listě, vzbudí jistě pozornou diskussi. — Následují dále informace o vysokých školách technických a ostatních vys. školách rakouských, o školství odborném a středním (jemuž věnován také článek), o vysoké škole politické, o ženském stutiu, o studentské práci a Svazu českosl. stud., o politických stranách ve studentstvu — tento oddíl sestavil pan E. Břeský velmi taktně, informace stoupence národního socialismu jest, omylem snad, zajímavým projevem programovým, namířeným proti dnešnímu vedení strany — o krajinských spolcích, slovanském studentstvu v Praze atd. — Fr. Hodáč napsal pozoruhodný článek »Věci moravské«, jenž znamená v několika směrech novou formulaci problému. Upozorňuji na program práce protiklerikální na Moravě (»lze čeliti klerikalismu jen vážnou a klidnou prací, o výklad zásadních rozdílů opřenou, ne štvanicemi«), v němž je vynechán moment hospodářský, a pak hlavně na novou formulaci moravského separatismu: »co dnes

se nazývá moravským separatismem, má opačný účel: posíliti zanedbávanou Moravu prací, jejím zvláštním poměrům přiměřenou, tak aby byla odpoutána od Vídně a jako silný celek připiata k Čechám« (str. 226). — Poslední oddíl kalendáře je věnován sociální otázce studentské. Tu upozorňuji na bystrý článek Jos. Macka o Hlávkových studentských kollejích.

Uzavíraje tuto stručnou rekapitulaci obsahu nové všestudentské ročenky, přeji jí také hmotného úspěchu a zdaru pro příští léta. Kalendář je Dělnickou tiskárnou velmi dobře vytištěn a vypraven a také levnou cenou pronikne jistě v nejširší kruhy studentské

Dr. *Frant. Šelepa.*

ZE DNE

Všichni, kdož obdrželi ukázková čísla a míní »Přehled« odebírati, vyplňtež laskavě přiložené přihlašovací lístky a zašlete je naší administraci. Pp. abonentům připomínáme laskavé obnovení předplatného.

Ignát Wurm zemřel v Olomouci jako kmet šestaosmdesátiletý dne 4. října, a s ním odešla z kulturního života moravského jistě nejrázovitější postava staré generace. Politické snahy rozhodného moravského státoprávníka, cyrillomethodějské úsilí vlasteneckého kněze, ano i horlivá účast na počeštění Olomouce upadnou snad časem v zapomenutí, neboť již teď valem vymírají jejich pamětníci, ale vše, co staříčký dómský vikář vykonal pro moravskou vlastivědu a zejména pro národopis, patří k živým a nejvzácnějším pokladům Moravy. Wurmův konservatism, jenž se dá nejlépe přirovnati k názorům Fr. Bartoše, byl směr plodný a osvícený: Wurm chtěl zachovati a k dalšímu životu uschopniti všecko, v čem se zrcadlí původní slovanský svéráz východní větve našeho národa. Tím byly mu především všecky formy a výtvory lidového ducha a lidové ruky, tedy kroje a výšivky, zvyky a nářadí, písně a tradice... to se mělo uvědoměle sbírat, zaznamenávat, zkoumat; v lidu se měla buditi láska a úcta pro to vše; intelligence měla na tom tříbiti svůj vkus a um. To byly důvody k založení »Vlasteneckého musea v Olomouci«, které pěstovalo národopis dávno před »Jubilejní výstavou« pražskou, jež pro Čechy a česká musea (Náprstkovo, Zemské) byla prvním podnětem ethnografického snažení. Olomoucké »Vlastenecké museum« nemohlo pro nepřízeň poměrů státi se tím velkolepým střediskem, jaké Wurmovi tanulo na mysli, ale v oboru praehistorickém a krojovém jest již dávno z nejdůležitějších kulturních ústavů našich. P. Ignát Wurm zůstal mu až do konce života věren, a z posledních radostí jeho života bylo přemístění sbírek do důstojnějších místností poblíže arcibiskupské residence. Tam docházel čilý, nepodlomený jednoruký stařec často a vstupuje do oddělení národopisného obnažil vždy důstojnou hlavu, prozrazující syna selského rodu, a opakoval stereotypně s důrazem »Cti otce svého i matku svou!«

O fusi strany realistické se státoprávně pokrokovou udržují se stále pověsti, ač oficiosové zprávy ty vytrvale dementují. Pokud lze stopovati, jest to především dorost a vůbec mladší intelligence obou stran, která o splynutí usiluje. Vůdcové chovají se dosud nanejvýš reservovaně. Jejich stanovisko vyjádřil prof. Masaryk na schůzi v »Merkuru«, kde řekl, že programy by fusi nevadily, za to však osoby a organisace. Prof. Masaryk má pravdu. Neboť vůdcové, a zvláště pp. Masaryk a Ant. Hajn, tito dva největší političtí dogmatikové v Čechách, to byli, již strany sobě navzájem odcizovali. Jejich zásluhou je ztrnulý doktrinarismus obou táborů, na nějž si naříkají dr. Brož a p. Čechrák, a jenž se v té míře nikde jinde nevyskytuje. Oni a snad jediné oni hnali stanovisko práva přirozeného a historického do extrému a učinili tak z obou stran pravé politické antipody. Vývoj poměrů však těchto extrémů nedbal a přešel přes ně k dennímu pořádku. Vůdcové toho nevidí, mladší však to pochopili a nechtějí se potírati pro hesla neživotná, přežilá a osobní nechuti z nich vyvřelé. Věříme proto, že k splynutí obou stran dojde, ale — až vůdcové odejdou. To však nebude ještě ani za měsíc, ani za rok. Dnešní dobu pak nepokládáme ani za vhodnou k fusi. Stojí ještě příliš pod vlivem volebního kompromisu mladočechů s národními sociály. Měla-li by fuse míti za svůj raison d'être jedině zvýšení boje proti straně mladočeské — jak tomu chce dr. Brož — pak by dalšímu našemu vývoji politickému nejen neprospěla, nýbrž dokonce by mu uškodila. Tento jde k semknutí všech svobodomyslných nestavovských stran našich na základě revise českého liberalismu. Mladá intelligence měla by toto příští české politiky připravovati vzájemným sbližováním. Bylo by to záslužnějším, než úsilí organisovati dvě ze stran proti ostatním dvěma.

V ministerstvu vyučování nastala v minulých dnech důležitá změna osobní, kterou české školství pocítí vbrzku velmi hluboce. Odešel do výslužby sekční chef Kaněra, jehož oborem (školy obecné, měšťanské a učitelské ústavy) pověřen byl chef presidialní kanceláře min. vyuč. Madeyski. Do ministerstva vyuč. povolán byl dr. Ardelt, referent o čes. vys. školách při místodržitelství pražském a professor právnické fakulty čes. university dr. Krčmář. Odchodem sekč. chefa Kaněry ztrácíme v ministerstvu vyučování velmi silnou posici, hájenou vždy účinně rozhledem, blahovolností i svobodomyslností Kaněrovou, a bohužel nezískáváme náhrady. Min. rada Ardelt zná velmi dobře pražské poměry vysokých škol a jeho věcná spolehlivost a spravedlnost bude nám vždy ku prospěchu. Za to však jmenování mladého prof. Krčmáře naplňuje úžasem. Dr. Krčmář nezná obecného školství, nezná středních ani odborných škol, jakým právem tedy byl povolán do ministerstva vyučování a k jakým účelům? Mezi professory české university jsou lidé, kteří by zastali toto místo dobře

ku prospěchu národa a sobě ke cti (Drtina, Srdínko). Dr. Krčmář dosavadní svojí činností na poli školském toto očekávání nebudí. Osobní změny v ministerstvu znamenají pro nás nejen škodu věcnou, ale také národní a kulturní. Německé listy, také N. Fr. Presse psaly, že změny ty znamenají poslovanění ministerstva vyučování a zle se obořovaly na ministra Stürgkha. Ale pro nás je zjevno, že Polák na místě Kaněrově znamená kus reakce. Bylo by dobře zvěděti, byly-li naše kruhy poslanecké informovány o chystaných změnách a co podnikly na jejich úpravu. Jest sice pravda — bohužel —, že na místo po sekč. chefu Kaněrovi nebylo u nás náhrady v jeho oboru, ale dalo se uvažovati o jiném oboru. Konečně také by už jednou mohl zasednouti v nejvyšší správě školské také školský odborník, a nikoli samí právníci.

Politická theorie a politická praxe. O tomto thematě napsal prof. Masaryk do 1. čísla nového ročníku »Studentské Revue« článek, v němž si stýská, že »pokrokoví lidé málo kdy a málo kde dovedou již postupovat v praxi docela odkrytě; téměř šmahem se dělají kompromisy a dosahuje se pokrokový program úkradkem.« Upozorňuje na úkoly a obtíže pokrokového jednání a politiky a praví, že »lidé pokrokoví, opravdu pokrokoví, ty obtíže mají znát, musejí od hesel přejít k praxi, musejí si uvědomit, jaké překážky se vyskytují při provádění hesla. Heslo je snadné, život je těžký.« Opravdu, heslo je snadné, to dokázal prof. Masaryk právě svým článkem, který není než konstatováním, že pokrokovému jednání klade se ve skutečném životě mnoho překážek, a vypočítáváním těchto překážek. Prof. Masaryk však odbývá ty překážky jen otázkami a nedává ani na jednu odpovědi, ani v jednom případě neporadí upřímně a odkrytě tomu pokrokovému člověku, učiteli, professoru: jednej tak, nebo jednej onak.[1]) Vypočítává mu, co všechno musíme překonat při práci a přesvědčení pokrokovém, ale nikde nepoví, **jak** to překonat. To jak neozvalo se v celém článku Masarykově, až v závěrečné větě se objevilo, aby maskovalo bezobsažnost článku. Opravdu, projev prof. Masaryka je nezvykle prázdný, přeplněný otázkami a nedávající odpovědi kladné. Prof. Masaryk by měl domyslit a dopovědět svůj článek, dáti praktické vodítko všem pokrokovým lidem, kteří se na něho obracejí. Jasné odpovědi a ne mlhavé, uspávající otázky, jež sice povzbudí intellekt k činnosti, ale nemají samy v sobě ani sílu ani schopnost odpovědi.

Zvýšení cen v Národním divadle a studentstvo. Správa Nár. divadla zvýšila počínajíc 2. říjnem ceny na sedadlech i místech k stání. Tím je studentstvu zase více znemožněna častější návštěva divadla. Výhody studentstvu a vůbec spolkům poskytované spolkovými vstupenkami nebyly velké a zdražení nynější postihuje je hodně krutě. Již dříve ozývaly se hlasy, že poměrně malé procento studentů navštěvuje divadlo (představení mající skutečně jistou uměleckou cenu). Poměry tyto se nyní asi zhorší. Nezaviňuje to snad netečnost studentstva k divadlu, ale jeho finanční poměry. Studentstvo valnou většinou náleží vrstvám méně majetným. Když dříve muselo bráti ohled na poměry finanční, tím více nyní. Jest tedy studentstvo nuceno v návštěvě divadla ještě více se obmeziti. Spolková vstupenka na I. galerii stojí nyní 86 h, složenka opravňující k zakoupení spolkové vstupenky 6 h — tedy celkem 92 h za jedno představení operní neb činoherní. O přízemí nemluvím; sem studentstvo i dříve málo chodilo. Lacinější lístky jsou jen na 2. galerii, zde však je málo místa, málo vidět, slyšet, rozumět atd. Bylo by docela po právu, kdyby se na studentstvo bral ohled proti příslušníkům spolků nestudentských, které požívají stejných výhod, jak je tomu zvláště u důstojnictva. Studentská představení nemohou dostačiti; jsou pořádána jednou za čas. A tu výhody tohoto představení má studentstvo středoškolské. Vysokoškolské jednak je zaneprázdněno, jednak lístků nedostane, poněvadž již dříve jsou snad v ústavech rozebrány. Na jiná odpolední představení nemůže studentstvo také docházet pro své povinnosti, a na nedělní se těžko dostane pro nával jiných lidí, kteří jen v neděli mají volno jíti do divadla a jejichž násilí studentstvo vzpírat se nemůže anebo nechce. Jest na činitelích, kteří uznávají, že divadlo má skutečně vliv na duševní vývin studentstva, aby, uznávajíce jeho výchovnou stránku, zahájili akci směřující ku zlevnění míst k stání; aspoň tak, jak bylo dříve. Studentstvo má své legitimace a na průkaz jich mohly by se vydávati studentské vstupenky. Touto slevou by se příjem divadla jen nepatrně snížil a velmi by prospěl těm, kteří jedni z prvních mají divadlo častěji navštěvovati.

*

»**Umělecký Měsíčník**«, už dříve ohlášený orgán Skupiny výtvarných umělců, vyjde již v nejbližších dnech. První číslo přinese velmi četné přílohy a reprodukce z domácího i cizího umění, původní básně a krásnou prósu, články ze všech oborů výtvarného umění, příspěvky hudební, literární a divadelní, řadu aktualit a referátů, jakož i původní hudební (notovou) přílohu. Předplatné je stanoveno populární: celoroční předplatné K 12·—, pololetní K 6·—, pro přispívající členy S. V. U. celoročně K 10·—, jednotlivá čísla

[1]) V jedné věci přece: »Pokrokovec a klerikál mohou udělat kompromis pro stavbu silnice« — ale to jest jediná positivní rada Masarykova článku.

po K 1·70. Reklamace přijímá, jakož i prospekty a informace na požádání zasílá administrace Uměleckého Měsíčníku: Praha-I., Františkovo nábř. 20., Bellevue.

Ze Živnostenské banky v Praze. Dne 9. října 1911 konala se ve dvoraně Měšťanské Besedy v Plzni I. řádná valná hromada »Českého plzeňského pivovaru, akciové společnosti v Plzni«, za účasti 359 akcionářů, kteří jednak osobně, jednak plnými mocemi zastupovali 3587 akcí se 350 hlasy. Po jednomyslném schválení výroční zprávy, zprávy revisorů a závěrky účtů usnesla se valná hromada na změnách § 29. a 37. stanov a na zvýšení akciového kapitálu ze 3 na 6 millionů korun a zmocnila správní radu, aby zvýšení toto provedla.

Bankovní Zprávy, vydávané Českou bankou, přinášejí ve svém říjnovém čísle následující články: »Kartely a trusty« (dokončení), »Cukerní trh«, »Vývoj francouzského bankovnictví«, »Místní dráhy a jich význam«, a j. Na požádání zasílá se tento list zdarma.

POLITICKÁ KRONIKA.

5. října učiněn byl v poslanecké sněmovně na min. spravedlnosti Hochenburgra revolverový atentát.
6. října zvoleno definitivní předsednictvo říšské rady.
6. října usnesla se stavební komise vídeňská, že škola Komenského v III. okrese má zůstati zavřena.
6. října dobyli Italové města Tripoli.
7. října došly zprávy, že král Manuel se vrátil do Portugalska.
7. října konal se IV. sjezd českých okresů v Čechách.
7. října byli portugalští monarchisté poraženi.
9. října konala permanentní národně-politická komise při sněmu českém svou první schůzi.
10. října odpovídal bar. Gautsch na interpellaci českých poslanců stran škol Komenského ve Vídni a slíbil, že vláda bude práva soukromých škol hájiti.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 20. ŘÍJNA 1911. ČÍSLO 4.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

UMĚNÍ

HUDBA.

Z OPERNÍHO REPERTOIRU NÁR. DIVADLA.

Kdykoli objeví se na naší první operní scéně nějaké dílo staršího data a řidčeji dávané, zdvihne se vždycky s té neb oné strany otázka o potřebnosti a významu oživování těch ze starších oper, které nejsou právě prvořadými repraesentantkami svého směru. Jsme národ rozených, věčných debatérů a chceme míti vše pokaždé zásadně rozřešeno. Dovolte, abych na několik jen okamžiků i já zůstal této naší národní vlastnosti věren. Běží o dva poslední případy z operního repertoiru Nár. divadla. Správa naší opery sáhla na samém počátku nového období po dvou operách staršího vlašského původu. Jedna z nich snad už více než dvě desítiletí nepřišla u nás přes jeviště, druhá jen na nepatrný počet večerů před několika lety se jím mihla. Ani jedna ani druhá není vrcholným výtvorem svého genru, ale obě uchovaly si v celku podnes životní sílu. První je Donizettiho »Dcera pluku«, druhou Rossiniho »Vilém Tell«.

Komická opera Donizettiho, jež u nás patřívala k nejoblíbenějším svého druhu, není čistou, ryzí buffou vlašskou, jako jí není ani téhož autora »Nápoj lásky«. V ní více ještě než v »Nápoji lásky« staví se vedle projevů hudební komiky živel buffě původně zcela cizí: sentimentalismus hudby. Donizetti i přes mnohou originalitu svojí melodické invence ve své tvorbě dramatické není tvůrčím duchem originelním, svým. Rossini, Bellini a francouzská komická opera byly mu vzory, z nichž tu k tomu, tu k onomu, jak ráz textu toho vyžadoval, se více přichyloval. V komických scénách byl mu Rossini a hlavně jeho nesmrtelný »Lazebník« vůdčí hvězdou. V »Dceři pluku« hlásí už se ohlasy i komické opery francouzské. V projevech erotických citů mluví pak i zde Donizetti — obdobně jako ve svých vážných operách — řečí, jež má s tvůrcem »Normy« a »Náměsíčné« společné mnohé rysy. Je-li Rossiniův »Lazebník sevillský« vrcholem buffy vlašské, představují u srovnání s ním komické opery Donizettiho buffu samu už v dekadenci. A u Donizettiho samého jde v komické tvorbě stupnice od rozkošného, stylově nejjednotnějšího »Dona Pasquala« k »Nápoji lásky« a odtud směrem dolů k »Dceři pluku«. Tato je slohově nejméně jednolitou a současně nejméně originelní. Ale i při tom, jak představení v Nár. divadle ukázalo, právě v komických svých scénách má hudbu, z níž nevyvanul dosud život, hudbu, která má svůj prostý, ale jadrný vtip a humor, která potěší a osvěží. A snad i to je posláním božského tohoto umění. Pro tuto životnost komiky v opeře Donizettiho dovedeme se přenést i přes ta místa, která dnes cítění a vkusu našemu jsou vzdálena. Rozeného dramatika, který dovede každou scénu v hudbě dramaticky případně osvětlit, prozrazuje ovšem i tato opera, jinak prostá a naivní svým textem, jednoduchá a průhledná ve svých hudebních prostředcích.

Je-li Donizetti ve vlašské opeře předverdiovské zjevem do jisté míry úpadkovým, představuje Rossini její vrchol v tomto období. »Tell« pak sám je tím nejvyšším, k čemu Rossini ve vážné opeře dostoupil. Po řadě komických oper, z nichž věčné mládí usouzeno jedinému »Lazebníku«, a po nepřehledném množství tragických oper, z nichž mnohé dobyly neznámých před tím úspěchů na všech evropských scénách, skládá Rossini ve svých 37 letech svého »Tella«, přikláněje se v něm zcela ke směru velké opery. Dostupuje jím vrcholu své tvorby, dává v něm světu svoje dramaticky nejsilnější a nejpropracovanější dílo, které ve svých dvou prvních aktech řadí se k nejzdařilejšímu, co nám odkazem z velké opery zůstalo. Tvůrce »Tella« závěrečným sborem jeho uzavírá svoji dramatickou tvorbu. Ani obrovské úspěchy této poslední opery nedovedou jej pohnouti k další tvorbě dramatické. Bezmála o čtyři desítiletí přežil Rossini premieru svého »Tella«, ale jako by cítil, že nedovedl síly své napiati k takovému rozmachu, neuchopil se již pera dramatického a odmlčel se na tomto poli docela. Ať snad některé z pohnutek byly tu i jiné, je v tom kus imponu-

jící sebekázně a autokritiky, v historii umění tak vzácné!

V opeře Rossiniho kříží se melodická krása vlašské hudby, dramatická effektnost velké opery francouzské a v mnohých částech i ohlas citové opravdovosti romantické opery německé. Rossini byl, jak patrno, jedním z oněch umělců, kteří nenechávají se oslepit vlastními úspěchy a nestávají se sami sobě stačitelnými, ale kteří dovedou se i na vrcholu své slávy ještě učit. Jeho »Tell« pro mohutně založenou dramatickou koncepci svých dvou prvních aktů, pro dramatickou sílu a většinou i vnitřní opravdovost svoji hudby zůstane jedním z trvalých památníků velké opery a zaslouží, aby i naše scéna čas od času se k němu vracela.

Tím, co jen tak jako letmou karakteristiku obou oper jsem uvedl, dal jsem vlastně již na otázku svrchu svého referátu položenou odpověď. Již tím, co v obou je hudebně cenného a dramaticky životného, je vzkříšení jich odůvodněno. K tomu přistupuje ještě ten fakt, že na jedné straně volá se po rozmanitosti operního repertoiru a na druhé straně operní novinky úspěch slibující a života schopné jsou velmi vzácné. Nezbývá tudíž než tím více hledět do minulosti, jak činí se dnes i jinde. (Vidíme na př., jak dvorní opera vídeňská křísí Donizettiho »Dona Pasquala« a lidová její konkurentka chystá celý historický cyklus operní.) Pokud jde o konkretní případ, bylo Nár. divadlo tentokrát v plném právu volíc obě staré opery, ježto mohlo je skoro veskrze velmi dobře obsadit. Pro titulní roli opery Rossiniho má v panu Chmelovi představitele, který pěvecky partii dokonale ovládnul a který i dramaticky správně ji vystihl, a v panu Schützovi hrdinného tenora, který je pro part Arnoldův jako stvořen, jistě a bezvadně ho zpívá. Také menší role dostaly se většinou v »Tellu« a stejně v »Dceři pluku« do pravých rukou. Paní Bogucké role švarné a čiperné markytánky poměrně daleko lépe příléhala, než jejímu hlasu koloraturní partie Matyldy v »Tellu« svědčila. Nastudováním a dramaticky živým provedením »Tella«, jakého jsme při velké opeře u nás po léta nebyli svědky, rozmnožil pan Brzobohatý řadu svých umělecky záslužných činů a dokázal znovu, jak šťastným skutkem bylo jeho povolání k nám.

—lh—

* *
*

Operetta ve Vinohradském divadle. Po »Dollarových princeznách«, od jichž tvůrce někteří si slibovali i zdařilé opery komické, znamená »Krásná Risetta« úplný bankrot. Operetta ve všem všudy sentimentální znamená konec operetty vůbec. To, co jsme na Vinohradech slyšeli v poslední době, bylo zcela všední zboží, ale přece tu a tam blýsknul se tím nápad a vtip. Byly to mnohdy operetty hodně lascivní a triviální. Ale Fallova »Krásná Risetta« není ani takovou. Ta je skrz na skrz nevýslovně stupidní. Děj její je hloupější než většiny ze starých romantických a kouzelných her, jaké se před půl stoletím hrály. A hudba její je pro vkusnější ucho, třeba jen laikovo, asi tím, čím ovoce pro lidský žaludek v době cholery. A přece produkty tohoto rázu s nadšením vítám. Jen proto, že signalisují: konec dnešní operetty. *—lh—*

*

ČINOHRA.

Nový Schnitzler. (»Das weite Land«. Tragikomoedie v 5 dějstvích. Napsal Arthur Schnitzler. 14. října poprvé v Novém německém divadle a současně na mnohých jiných scenách. Knižně u S. Fischera v Berlíně.)

Prokleté, nebezpečné, čarovné, opojivé město Vídeň. Kdybyste sebe více se vyhýbali, zdráhali a se bránili, skučí, zpívá a huláká vám z každého člověka, z každé básně, písně, předmětu, jenž jí náležel jen chvíli. A jakkoliv nemá nová tragikomoedie básníka, jenž jest z nejvídenštějších, nikterak výlučného postavení v díle Schnitzlerově, majíc kořeny své už v ranním »Anatolu«, vinouc se kolem nejlepších děl básníkových, hlavně kolem »Osamělé cesty«, má shrnuto tolik význačných rysů dunajského města, že neodoláte, abyste nepřipiali úvahy k tomuto dramatu vídeňské společnosti par excellence.

Leč vyjděme z děje dramatu samého. Továrník, jeho žena, bankéř, důstojník, ředitel hotelu, několik paní, slečen, mladých lidí a ještě kdosi. Když zvedne se opona prvního aktu, leží na krásné zahradě hebký závoj, Schnitzlerův závoj smrti. Není tu hrdinou, podstatou, jako v jiných dílech básníkových, ale tato malá dávka její zbarvuje neodolatelným černým polotónem atmosféru zahrady, rythmus dialogu, tón řeči: toť ovládá Schnitzler s virtuositou a čarem, jemuž se divák nevymykne. Lidé vracejí se z pohřbu Korsakovova, umělce, jenž se zastřelil. Pan továrník Hofreiter (hrdina kusu) vykouří se svým přítelem doutník, který zemřelý zanechal. K divákům v přízemí vane dech doutníku, zanechaného sebevrahem (není to chytré, rozkošné?). Pak lidé odejdou a setmí se. Proč se zavraždil krásný Korsakov? Paní Hofreiterová dá jistotu muži: proto, že jej odmítala, ač jej milovala, ač je jí manžel lhostejný, cizí. P. Hofreiter nabývá jistoty z dopisu zemřelého; jaký tichý, přejemný a krutý dialog mezi manžely: výbojný, energický, svůdný Bedřich nemůže snésti na sobě tíhu této přednosti, jíž získala si před ním pí. Hofreiterová. Tento dialog, prostý formou, má tolik psychologické distinkce, tak minucieusní dušemalbu, že netřeba hudby, zaléhající z lázeňského koncertu. Lyrika, krutá,

nepochopitelná skutečnost (jak umí jako s dýkami zahrávati Schnitzler těmito nepochopitelnými skutečnostmi, jež jsou nejkrutějšími paradoxy) vyhrála nad divákem.

Půl svých vítězství děkuje Schnitzler tomuto nevšednímu propracování a zjemnění epiky i dramatiky. Není u něho velkých rysů dramatických, ani linií epických, ale za to ono zdetailnění, zjemnění, zachycení nejprchavějšího okamžiku, lyrika chvíle to jest, co dal Schnitzler literatuře. Sestupuje zajisté dosti hluboko, ba často promluví k vám z těchto detailů propastné hloubky nekonečnosti, ale jen zákmih, minuta. Nenajdete u něho velkého, statického hoře, stálého filosofického poznání; všude je nápad, záchvěv daleko spíše, než myšlenka.

A takové jsou (přenesete-li tyto rysy trochu zhruběle) i jeho postavy. Hofreiter musí utéci před věrností ženinou, kterou může proti němu »innerlich ausspielen«, do hor. Třetí akt, poněkud episodicky vložený: v alpském hotelu. A Erna, dívka jeho společnosti, jej miluje; neboť je obratný, výmluvný, životní. Anatol je o řadu let sestárlý. Při svém návratu domů uzří sestupovati z okna ženina jarého praporečníka. Prospí klidně noc pod krásným nebem. Ale zabije v souboji mladého muže. Z vnitřního rozkazu, morální bolesti? Nikterak: ze hry, hrané pro pointu, z aesthetické snahy po linii.

Volání dítěte továrníkova, jež dal vychovávati v Anglii, zakončuje pátý akt tragikomoedie. Jásavě vrhá se mu Hofreiter v ústrety. Bude je milovati? Kdybychom domýšleli logicky to, co básník napovídá ve hře samotné... sotva. Bude je vychovávati, bude na ně dohlížeti. Ale je možna láska v této společnosti? Je vůbec v této společnosti něco přímého, neproblematického, jásavého? Dr. Mauer, tento obcházející kdosi, jejž nejmenovali jsme úmyslně shora ve výčtu osob, tento těžkopádný a mravný muž praví: »... nenamítal bych nejmenšího proti světu, kde v lásce opravdu není nic jiného než příjemná hra... Ale pak... pak poctivě, prosím! Poctivě až k orgii... to bych dopustil. Ale toto pomísení zdrželivosti a drzosti, zbabělé žárlivosti a vylhaného klidu, zuřící vášně a prázdné rozkoše, jak to zde vidím — to nalézám smutným a hrozným! Svobodě, jež se tu vypíná, chybí víra v samu sebe. Proto nezdaří se jí veselý úsměv, jímž by se ráda usmívala, proto se šklebí, kde se chce smáti!«

Hle šklebící se ethos! Schnitzler nechtěl kárati, chtěl jen líčiti: ale kritika Anatolova tu je. A v tom připíná se »Širá země« těsně na román Jakoba Wassermanna: »Masky Ervína Reisnera«. A chtěli-li byste analysu filosofickou, vzpomeňte stati Otto Weiningera v »Pohlaví a charakteru« o židech.

Proklaté, nebezpečné, čarovné, opojivé město Vídeň! Ať zpívá tvoji noční lyriku Peter Altenberg sebe čarovněji, ať okouzluje nás rhytmus tvého Hugona z Hofmannsthalu, ať opájíme se tvým lichotným šumem sebe více — v okamžicích, kdy neodoláme a stáváme se vážni, šklebí se z tebe tvář zestárlého Anatola, — tvář Bedřicha Hofreitera, továrníka ze »Širé země«. *Jos. Kodíček.*

*

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

Neznámý tanečník. Veselohra o 3 jednáních. Napsal Tristan Bernard, přel. F. Soldan. (Na Vinohradském divadle, reprisa dne 16. října.)

»Neznámý tanečník« je veselohra slušného salonního genru; tedy mírná kompromisní hra na dvou principech: na konvenční divadelní maše a na zálibě publika v zahradě francouzského espritu. Průběhem děje se dovídáme, že mladý krasořečník bez postavení, jménem Henri Calvel, okouzlí inkognito na plese bohatou dívku Bertu; že jeho přítel Barthazard za nějakou summu, splatnou po svatbě, zprostředkuje bližší spojení, nalhávaje Bertinu otci, že Henri Calvel je bohatý obchodník; že ale Henri je zmítán mravními skrupulemi nad tímto podvodem, zruší své zasnoubení s Bertou a stane se prodavačem v obchodě s nábytkem; tam ho Berta najde, odpouští a smiřuje se. Tato komická idea je vedena beze vší úsečnosti, je příliš hladká a nevypracovaná do konfliktních a dějových výšek; místo dialogem plyne děj konversací a zbytečným hovořením; a veselohernί mírka humoru je vkládána do těchto neužitečných řečí jako t. zv. jiskření vtipu. Ovšem svrchu vypsaná dějová anekdota nevyplývá z dramatických povah a poskytuje tedy málo charakterisačních prvků; zde nevystupuje nic lepšího než lidské průměry nebo genrové figury, a sám hrdina je sentimentální lenoch dokonale prázdný. Hrálo se celkem salonně a hladce; p. Pražský (Henri Calvel) byl tuze táhlý a bez temperamentu, sl. Štěpničková pak sehrála Bertu tak, jak jen možno: jako dívku z dobré rodiny bez další zajímavosti. Ostatní (totiž pp. Hlavatý, Marek a Charvát) vypracovali své role se svou známou snahou po charakterisaci figur do groteskního humoru; trochu styl operetty. Pan Zakopal charakterisuje jemněji, ale jen v nižších polohách; v affektu je falešný. Režie byla držena v kašírovaném realismu. *Bratří Čapkové.*

MORAVA

Vláda vyjednává se stranami o svolání zemského sněmu. Němci a soc. demokraté jsou prý ochotni upustiti od obstrukce, nebude-li česká strana trvati na projednání sanačního plánu. Uskuteční-li se kompromis, bude nynější sněm svolán ještě k jednomu zasedání, v němž by vyřízeny byly pouze rozpočet a subvence. Provedení sanace zůstavilo by se nově zvolenému sněmu. Tím by ovšem byly zmařeny dosavadní výsledky práce s důležitými pro nás předlohami zákonů o měšťanských školách, o volení do obcí a j.

Dne 14. října konala se v Brně schůze širšího výboru lidové strany pokrokové. Způsob svolání této schůze dokázal opět, jakým ilusím oddávají se lidé, kteří dosud věří dru Stránskému. Delegáti prostějovské organisace a j. nebyli pozváni, naproti tomu připuštěny byly jako delegáti osoby neoprávněné. Přes to oposice tvořila celou třetinu a svým vystoupením překazila dru Stránskému, že nemohl provésti své vůle. Jednalo se totiž o vyhlášení kandidatury říšské na Kroměřížsku (po dru Šíleném). Stránský vší mocí hleděl proraziti s kandidaturou dra Budínského, kdežto oposice byla pro živnostenskou kandidaturu Pastyříkovu. Žádný z obou návrhů nedosáhl většiny. Dr. Stránský se musel spokojiti jakýmsi »opatřením k volbám«, jak zaznamenáno je v nápadně stručné zprávě »Lidových Novin«. Kandidátem do zemského sněmu na Vyškovsku (po Albrechtovi) ustanoven cís. rada Janda. O vyslovení důvěry a uznání dru Stránskému za jeho postup při volbách říšských nebylo vůbec jednáno. Pozoruhodno je, že se dr. Stránský přes všecku vítězoslávu (nad usnesením užšího výk. výboru) přece jenom bojí oposice ve vlastní straně. — Ostatně nelze o tom pochybovat, že schůzí užšího výk. výboru nemohlo býti prostě odbyto volání těch, jimž opravdu vážně se jedná o nápravu pokrokové politiky na Moravě. Všude to vře dále. Nové dráhy k řešení naznačil ve své resoluci »Politický spolek pro severní Moravu« v Zábřeze. Sloučil v místní (a částečně krajové) organisaci všecky pokrokové lidi vyjma soc. demokraty (a ovšem klerikály) k provádění praktické politiky. Jde o jednotný postup středostavovských vrstev na obranu proti oběma stranám (soc. demokracii a klerikálům), jimž hrozí padnouti za kořist všecky naše mandáty. Doplňovací volba na Kroměřížsku může tu přinést zase nemilé překvapení. Čím více se blíží zemské volby, tím naléhavější je nutnost podniknouti vše, aby odvrácena byla nová katastrofa. Budeme-li se i nadále omezovat jenom na pouhé projevování nespokojenosti s nynějšími poměry, nepřivodíme žádné nápravy. Výsledek může býti pouze ten, že se poměry budou pořád zhoršovat, až konečně odpor propukne s elementární prudkostí.

České školy v Brně jsou jedním z nejsmutnějších dokumentů protikulturního řádění německého šovinismu. Vzrůstem českého žactva v Brně nastala potřeba zříditi 6 nových paralelek. Teprve nedávno prohrála brněnská radnice u správního soudu svůj boj proti české odbočce. To však nevadí brněnským Němcům, aby letos opět všemi prostředky se nepokoušeli zameziti otevření paralelek. 13. října konala se v Brně protestní schůze žen, na níž přijata byla ostrá resoluce, žádající neodkladné vyhovění školským požadavkům Čechů brněnských. 14. října odebrala se pak deputace 150 žen na radnici a k místodržiteli, kde dostalo se jim vyhýbavé odpovědi. Čeští rodičové budou asi donuceni k stávce. — Marně domáhají se také v Olomouci opatření dostatečných místností pro českou školu. Místodržitel vyjádřil se k deputaci brněnské, že o zřízení nové budovy pro českou školu v Olomouci nemůže býti řeči, ježto německá škola v Kroměříži byla přenesena do menších místností. — Proti zákonu Perkovu dělají Němci jakýsi druh obstrukce. Odpírají seznamy dítek z německých škol, kteréžto seznamy jsou nezbytnou pomůckou k podávání reklamací. Nařízením Marchetovým je pro předložení seznamů těch stanovena pevná lhůta 18 dní od zápisu. Všeobecně německé správy škol a místní školní rady lhůty té nedodržují s tím patrným úmyslem, aby podání reklamací co nejvíce oddálily a tím získaly času k cvičení českých žáků v němčině. Proti zlořádům těm podal již dr. Budínský interpellaci v zemské školní radě. Je přímo neuvěřitelné, jak daleko si v tom směru troufá zábřežský Her. Brass. Loni odepřel seznam dítek na germanisační škole v Rudolfově (u Zábřeha). Okresní školní rada německá (!) vyhověla českému rekursu a nařídila předložiti ihned seznam. Rozhodnutí to bylo potvrzeno zemskou školní radou (něm.), proti níž Brass již nerekuroval. Nicméně H. Brass (který se vychloubavě vyslovil, že zákon Perkův přivede ad absurdum) podnes loňský seznam rudolfovský nepředložil a okresní hejtman nemá dosti odvahy k tomu, aby Brassa (který je členem panské sněmovny) exekučně donutil.

Hnutí proti drahotě jevilo se též na Moravě celou řadou schůzí, táborů a demonstrací. 28. září protestovali v Brně na společné schůzi soukromí zřízenci čeští a němečtí; téhož dne měli též protidrahotní schůzi v Brně železniční zřízenci, 1. října uspořádali soc. demokraté (autonom.) demonstrační tábor v Brně, téhož dne konali tábor soc. demokraté v Mor. Ostravě a j. — Usnesením zemského výboru ze dne 27. září povoleno bylo na nouzovou akci 200.000 K s tou podmínkou, povolí-li stát k témuž účelu 800.000 korun. — Město Holešov k zmírnění bídy bude stavěti rodinné domky a bude zásobovati chudý lid uhlím, zemáky a luštěninami za nejnižší možné ceny. Podobnou akci zahájí též město Vel. Meziříčí.

Při obecních volbách v Brně ve IV. sboru dne 23. října voliti budou tentokráte po prvé české strany a soc. demokraté na společnou kandidátní listinu. Jest naděje, že čeští kandidáti budou zvoleni.

České kupecké pokračovací škole v Uh. Brodě zastavilo ministerstvo vyučování státní subvenci 600 K a projevilo ve výnosu názor, že by bylo záhodno školu tu zrušiti, poněvadž prý tamní německá škola úplně postačí. Tento urážlivý krok vládní svou vyzývavostí zrovna křičí.

Od 1. října má Morava své samostatné poštovní ředitelství (bez Slezska). Dnem tím zahájilo svou činnost nové poštovní ředitelství v Opavě.

8. října konal mor. odbor Národní Rady svou valnou hromadu v Brně za přítomnosti 130 delegátů. *—ra.*

STUDENTSTVO

VLAD. BRJUSOV:

STANOVISKO DOROSTU FAKULTY FILOSOFICKÉ K NOVĚ VYDANÉMU ŘÁDU ZKUŠEBNÍMU I VÝNOSU O ZKUŠEBNÍ PRAXI.

(Dokončení.)

Máme-li oceniti, jak dalece vyhovuje nový zkušební řád v jednotlivých oborech modernímu bádání, je těžko dáti odpověď uspokojivou. Mluvím — opětuji — za obor češtiny s němčinou. V tomto oboru nařizuje na př. nově zkušební řád znalost archaeologie slovanské a hlubší vědění gramatické. Připojuje tedy jednu pomocnou vědu, nutnou pro období starší, v gramatice žádá hloubku. Obé právem, neboť naše gramatiky jsou do valné míry pouhým odleskem gramatik cizích, hlavně německých. Bylo však také referováno, že pomocné vědy literární se rozšířily a vyvinuly, a proto byl dán (— pro naše poměry těžko proveditelný —) návrh, aby studium literatury i gramatiky bylo rozděleno, aby při odborníku literárním byly požadovány jen hlavní znalosti z oboru gramatického a opačně. Je to doklad pro tu okolnost, jak obsáhlé je dnes studium jednoho jazyka ať po kterékoliv stránce, a když se vyžaduje odbornost, tož tedy budiž. V obém však je těžko vyhověti. Zkušební řád neurčuje jasně rozsahu látkového. I v ostatních oborech by se našlo mnohé případné srovnání. Zajímavé však jest při oboru našem, že zkušební řád ve skutečnosti věnuje pozornost jen gramatice a pomocné vědě pro literaturu starší, opomíjeje při tom docela neprávem moderní literaturu a pro ni nutné vědecké discipliny pomocné: srovnávací historii literární, dějiny kritiky literární, dnešní směry v ní a discipliny pomocné, aesthetiku, ethiku, psychologii, sociologii, ethnografii (pokud jsou ve spojení s dílem literárním). Vždyť je důležité, co je pro naši dobu, v citových i rozumových zmatcích bohatou, většího významu, vyšle-li universita do života lidi bystře a ve zmatcích takových rychle se orientující, lidi hluboce založené a cele vyvinuté, neb naopak zabíhající bezživotně do mrtvých gramatických detailů. Tu je přece třeba již svrchovaně promyšlených cest, nemá-li docházeti na universitu materiál (v celku vzato) rok od roku horší.

Prof. dr. Kádner konstatoval jakési zlepšení zkušebního řádu vzhledem k methodě studijní v předběžné zkoušce filosoficko-pedagogické. Tu však nutno čekati na praktické výsledky, neboť sám varuje před oddalováním této zkoušky, jež zkušební řád velice nepedagogicky dovoluje. Celkově však bylo kandidátům přitíženo, ať si již zbytečně zpřísněnou zkouškou z jazyka vyučovacího či skutečně nutnými přídavky v jednotlivých oborech. Zároveň však je třeba mysliti na to, aby kandidátům bylo polehčeno v tom smyslu, jak již bylo referováno. Stížit studium je věcí velice snadnou, nuže, je třeba postarati se také o to, aby byla zlepšena i vyučovací methoda, aby tak zkušební řád měl právo vyžadovat methodicky něco, čeho se kandidátům methodicky nedostalo.

Pak odpadne do určité míry i illusorní nařízení, aby na větších ústavech byly zřizovány semináře, kde by kandidáti odborně pokračovali. Odbornost u neodborníka se vynutit nedá, o tu je třeba starati se hned od počátku. A zůstane-li pro budoucí léta učitelská snaha v kandidátu, aby pokračoval, o to se postará vnitřní nutností sám. Pro ostatní zůstanou přece jen prázdninové universitní exkurse nejúčelnějším zařízením.

Bolestnou otázkou, která již dávno nemá být otázkou, je zkušební rok. Po vší práci a často i v těžké finanční tísni prožité době ukládá zkušební řád zase zkušební rok, ano nyní snad bylo vydáno nařízení, podle něhož nebude kandidát dříve připuštěn ke zkoušce, pokud se neprokáže praxí trvající nejméně **20** měsíců, čili plné dva školní roky. Dodatek zní trochu chabě: kandidát může dostat podporu. Tak by asi studium trvalo nyní 6½—7 let nejméně, a touhu stát se učitelem mohli by mít většinou jen zámožní. Každý laik zajisté myslí, že po všem tom, i po zkušebním roce, je kandidát zachráněn: práce dost bylo, peněz to stálo, nuže, nyní si oddechne, je v bezpečí. A zase ne. Žádný system, jen milost. Může žít dobře a po případě je nucen se i zadlužiti. Mnohý kandidát má dluhy ze studií, zadluží se někdy i jako supplent a celý život aby pak jen uplácel. Přízraky nyní rostou: téměř všechny obory jsou přeplněny, definitiva sama sebou nutná stává se idolem, a hladový žaludek dostane slib. O všem tom referoval nedávno »Přehled«. Tolik už by mohl pochopit každý stavovský příslušník, že je třeba se pevně zorganisovat počínaje vysokoškolským dorostem a konče universitním professorem. Ať už za účelem hájit životní či kulturní zájmy svého stavu.

Dr. FERD. PELIKÁN:

SEMINÁŘ ČI PŘEDNÁŠKA?

(Slovo k počátku nového semestru.)

Otázka tato, již nesčíslněkrát přetřásaná, vstoupila opět v popředí tím, že věnoval jí pozornost filosof, dnes jeden z nejpřednějších, W. Ostwald,[1]) tento nadšený evangelista všech badatelů. Již svojí velkou knihou »Grosse Männer«, v níž velebí vědu, jakožto biologicky nejvyšší a nejjemnější orgán kultury, dal na jevo, v čem spatřuje budoucí úkol university, totiž v institutech, v nichž možno individualitu plně uplatniti, v seminářích, laboratořích, klinikách atd. Jedině tu je možna spolupráce žáků s tvořivě činným učitelem, jedině tu může si žák zvoliti thema (práci) dle své osobní náklonnosti. Svoboda nutná k tvoření jest tu úplná: Žák nemusí být v předepsaný čas hotov, tím nabývá více času, aby s láskou věc propracoval a tak došel většího uznání, které bývá často jediným údělem vědeckých pracovníků. Jedině v semináři možno zažíti onu neskonalou radost, které se dostává pouze těm šťastlivcům, kdo dosáhli nejvyššího cíle vědeckého a určitý obor vědní obohatili. A city družící se k jakémukoli rozšiřování lidské bytosti (ať tělesnému či duševnímu) jsou jedny z nejsilnějších. Spontánní tvůrčí činnost vědce (obdobná s básnickou) jest Ostwaldovi vším. V ní vidí pramen nejvyššího lidského štěstí, k němuž postačí už vědomí, že my můžeme to, co pro nás jest nutností, proměniti v rozkoš a tak překonati lest slepé »vůle k životu«.

Jest tedy nejvyšším a posledním cílem university vychovati co nejvíce badatelů. To značí omeziti její dosavadní úkol, k němuž celá její organisace směřovala, totiž opatřiti pokud možno dostatek úhrnného vzdělání k určitému povolání, čímž snižuje se učitelská činnost universitního professora na pouhé traktování toho, co tu je, na didaktický materialismus. Že tím badatel jest ve své nejvlastnější funkci omezován, ukazují už slova Göthova:

> Zwar mag in einem Menschenkind
> sich beides wohl vereinen,
> doch, dass es zwei Geschäfte sind,
> das kann man nicht verneinen.

Nyní pochopíme, že Ostwald vidí v oněch institutech, na fakultě zcela nezávislých, buňku budoucí university. Není nic jiného třeba, než provésti onen zdravý řez a badatelskou činnost od učitelské odděliti. Při tom ovšem musí být ponechána badatelům volnost vyučování. Tím osvobodí se věda zcela od jiných účelů (státních) a stane se úplně volnou. V oněch institutech, jichž duší bude silná individualita badatelova, bude dána možnost pod osobním jeho vedením vycvičiti se v technice vynalézavosti.

Nemůžeme přes souhlas s nadšením, které Ostwald chová pro badatele, potlačiti několik poznámek kritických, zvláště tam, kde Ostwald zachází příliš daleko. On představuje si ty instituty tak svobodné, tak na fakultě nezávislé, že pak úplně s ní souvislosti pozbývají. Představujeť si činnost badatele (má vždy na mysli přírodovědce resp. chemika) tak individualisovanou, že nemusí se vázati ani na místo (město), kde fakulta jest geograficky položena. Pak nezbývá, než aby každý badatel tvořil si celou fakultu sám. Prozatím nelze si více přáti, než aby stát o ony výchovné ústavy (semináře atd.) se lépe než dosud postaral a bohatěji je nadal prostředky potřebnými. V tom směru přírodní vědy nemusí si naříkat, hůře však jest s vědami historickými. Kdy asi tady náprava nastane?

[1]) Ve svých Annalen der Naturphilosophie X., seš. 3. 1911. Akademische Verlagsgesellschaft. Leipzig.

POLITIKA

K ÚTOKŮM NA HR. AEHRENTHALA.

V »Reichspost«, hlavním orgánu strany křesťansko-sociální, objevil se minulý týden ostrý útok na hraběte Aehrenthala pro jeho chabé stanovisko vůči Italii v dnešním konfliktu italsko-tureckém, a v zápětí následovaly zprávy o otřeseném postavení ministrově. Bylo hned v prvém okamžiku jisto, že útok »Reichspostu« — k němuž přidružil se článek v »Berliner Tageblattu«, namířený ostře proti Italii, a jenž byl podepřen bar. Chlumeckým v »Österreichische Rundschau« — není projevem redakce, nýbrž že byl této dodán z kruhů blízkých následníkovi trůnu. Je to po pádu bar. Schönaicha novým důkazem, že arcivévoda František Ferdinand zasahuje čím dále, tím intensivněji do vývoje politických poměrů rakouských. Proto je nanejvýš na čase, aby naše veřejnost a naše žurnalistika vyvodila z toho pro sebe důsledky. Ať si zprávy o názorech následníkových, jež přinesly a stále ještě přinášejí ty nejrůznější časopisy, sebe více odporují, zůstává nezvratným faktem, že arcivévoda chce vší silou pracovati k upevnění velmocenského postavení říše a že posuzuje veškerou politiku vnitřní takřka výhradně dle toho, do jaké míry ona podporuje jeho snahy imperialistní. Upozorňujeme tudíž s důrazem, že česká žurnalistika a česká politická veřejnost vůbec budou nyní stále častěji stavěny před choulostivou otázku poměru české politiky k zahraniční a velmocenské politice Rakouska. Je smutnou skutečností, že české časopisy se dosud téměř nepokusily otázku tuto zásadně řešiti a že dosud mluví o zahraničních věcech jako o něčem cizím, co se nás Čechů netýká. Nikdy nečtete u nás podobné články jako v žurnálech vídeňských, jež — ač slouží jedině Němcům — berou z politické vypočítavosti zahraniční záležitosti mocnářství vždy ihned za své a zastávají pak ne pouze zájmy jistého kmene říše, nýbrž zájmy celého Rakouska. Něco podobného je žurnálům našim naprosto cizím. Jim je rakouská politika zahraniční jedině záležitostí hr. Aehrenthala a kruhů dvorských, kde my Čechové jsme jaksi jen nezúčastněnými diváky, již pouze kritisují. Toto stanovisko passivní opposice vůči otázkám zahraničním musí se změnit, nechceme-li jako dosud vlastní vinou i nadále odkazovati rozhodující kruhy s jejich snahami jedině a pouze na Němce a Poláky. Což se u nás dosud nevidí, jaké politické škody pro nás to má v zápětí? Politická historie posledních 60 let dokazuje přece názorně, že vysoké kruhy dosáhnou vždy, čeho žádají, ať již pomocí té či oné strany. Je politicky rozumné jim stále opponovati, když předem víme, že uskuteč-

nění jejich programu, na př. v otázkách vojenských, nezabráníme? Můžeme se pak diviti, že nám nepřejí a považují za své nutné opory Němce a Poláky, jež nutno ovšem za jejich služby přiměřeně honorovati? To jsou otázky, o nichž by v české žurnalistice a české veřejnosti mělo býti již jednou jasno. Přijmeme-li zahraniční záležitosti Rakouska za své — což ovšem nikterak nevylučuje kritiku naší zahraniční politiky — jak ostatně nejlépe ukazuje článek »Reichspostu« — vzroste náš vliv doma na místech rozhodujících i v cizině, jež dosud v otázkách mezinárodních všímá si jen listů vídeňských. Dnes je situace pro nás velice příznivou, poněvadž, jak se zdá, chce politika následníka trůnu úplně obrátiti v dosavadním poměru Rakouska k Balkánu a snad také k Rusku, a jde tudíž zcela v našich intencích. Než který český denník uvědomil si na př., že v zápletce italsko-turecké nutno se obrátiti co nejostřeji proti Italii, a řekl hr. Aehrenthalovi, že politické i hospodářské důvody přikazují Rakousku postaviti se, pokud to ovšem stávající trojspolek dovolí, na stranu Turecka? Musil přijíti článek Reichspostu, aby nám to připomenul, ač žurnály vídeňské psaly proti Italii od počátku. Doufejme, že útok proti hr. Aehrenthalovi přispěje k nutné revisi českého stanoviska k zahraniční politice rakouské.

Jan Gallas.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 18. října 1911.

Vzniká nová situace. Dosud nebylo žádného rozdílu mezi vládou bar. Gautsche a předešlou vládou bar. Bienertha, leda že se nyní zhoršil ještě poměr vlády k oposiční straně sociálně-demokratické. Že do té chvíle zůstalo při starém, to se ukázalo v plenární schůzi poslanecké sněmovny ze dne 17. října. Italové podali návrh na přestavení denního pořádku v ten smysl, aby po absolvování prvního čtení vládní předlohy o změně jednacího řádu a před debatou budgetní bylo jednáno o zřízení italské právnické fakulty a návrh ten byl přijat velkou většinou 147 proti 109 hlasům. Pan rytíř Biliński, jenž pospíšil vládě na pomoc návrhem, aby o italské universitě rokováno bylo po budgetu, a který velmi ostentativně velel polskému klubu, aby při hlasování o italském návrhu zůstal sedětí, musil se spokojiti tím, že uznána bude jeho dobrá vůle, ve sněmovně objevila se velmi značná majorita protivládní — tak jako za časů barona Bienertha. Takové případy sice u nás nemají žádných bezprostředních vážných následků, než buď jak buď, jsou výstražným signálem, jehož tím více musí býti dbáno, čím obtížnější je stav, ve kterém se vláda nachází.

Je to ovšem náhodné, že právě dnes zahájeno bylo jednání o podmínkách faktické dělnosti parlamentu a o zárukách, že provedeny budou úkoly, před nimiž vláda a parlament stojí, ale jisto jest, že po hlasování ze dne 17. října každý nepředpojatý pozorovatel si říci musil, že je nejvýš na čase postarati se o ustálení parlamentních poměrů a o zřízení spolehlivé majority, nemá-li vyřízení velice závažných záležitostí, jež vláda na se vzala, uvíznouti. Konference zahájil dne 18. října bar. Gautsch s representací českého společného klubu. Čeští radikální poslanci všech odstínů se dne 18. října dopoledne usnesli na projevu, jímž se vyslovují pro rozhodnou, ostrou opposici proti vládě bar. Gautsche, ale také jejich mluvčí šel spolu s ostatními zástupci českých stran k předsedovi ministerstva. Pánové vyslechli mínění vlády, rozumí se, že na tom musili prozatím přestati. Nyní konány budou porady o proposicích, klubovní »d ů v ě r n é« schůze a plenární schůze jednotného klubu, důvěrnost rokování je povinností — ale jako obyčejně z vět porůznu v rozličných orgánech stran nadhozených bude možno sestaviti mnohem podrobnější a jasnější obrázek vyjednávání, než jaké podávají sebe hovornější officielní sdělení klubovní.

Není o tom sporu, že nastal po čase opět velice důležitý moment pro českou politiku, a že je nutno velice svědomitě měřiti síly a odvažovati význam činěných proposic, ale nade všecko aktuelní je otázka, obstojí-li jednotný klub při nynější obtěžkací zkoušce? »Není ani pomyšlení na stabilní majoritu bez Čechů!« s plnou oprávněností zvolal dnes jeden z vynikajících poslanců českých. Kdo chce konstantní majoritu v rakouském parlamentu vybudovati, musí bezpodmínečně s Čechy počítati, o tom není pochybnosti, ale při tom je hned v popředí otázka, je-li možno počítati s parlamentními skupinami v nynějším jejich složení?

Dne 18. října konána byla plenární schůze jednotného českého klubu, to je vzácnost. Plenární schůze ty jsou řídké. K nějakým resultátům nedošlo, v poradách bude pokračováno, ale už dnes slyšeli jsme opakovati mínění, že jednotný klub je možná udržet toliko tak dlouho, dokud je klubem opposičním. Dnes (18.) koná »Jednotný klub český« v sále »Českého domu« ve Vídni přátelský večírek. Není vyloučeno, že to bude večírek na rozloučenou s j e d n o t n o s t í.

TECHNIKA

F. KNEIDL (Schenectady, Amerika):

INŽENÝR-OBCHODNÍK.[1])

Pojednání o tomto thematu vyňato je z přednášky F. M. Kimballa, ředitele oddělení pro malé motory fy General Electric Company, »A Talk on Salesmanship«, již měl k studentům-obchodníkům fy G. E. Co. Všeobecně se dnes pociťuje, že i nejlepší techniky německé a americké nevyhovují zcela všem potřebám moderního průmyslu a že až dosud hlavně stránce obchodní věnována byla velmi malá pozornost. Aby tomuto nedostatku odpomohla, pořádá General El. Co. pro mladé své inženýry, kteří jeví schopnosti obchodní a dráze té se věnovati míní, zvláštní přednášky, konané od předních odborníků firmy, jimiž vědomosti jejich doplňuje a vychovává si tak kmen zdatných pracovníků. Mladým lidem dostává se tu upřímných pokynů a rad na cestu do života a v následujících řádcích podána ukázka, jakým duchem přednášky jsou vedeny.

Pojednávaje o vlastnostech obchodníka a vykládaje, jak, kdy a kde jest mu konati své povinnosti, nutně musím stavěti na starých zá-

[1]) Slova »obchodník« použito tu ve významu »expert«, »prodavač«, a bude ho i v dalších řádcích v tomto významu používáno.

kladech a opakovati mnoho zásad, které byly vyřčeny a napsány většinou těch, kdož zabývali se důležitým tímto předmětem odedávna. O thematu tomto možno říci jen málo originálního a vše, co mohu učiniti při této příležitosti, jest, že seřadím a uvedu mnohé staré idee snad »v novém rouše« a ve formě, jak doufám, názorné. V oddělení pro malé motory, jakož i v jiných odděleních firmy General Electric Company máme školu pro obchodníky a každému, kdož prodělává tu svůj noviciat, předložen je tištěný přehled vlastností, snah a povinností obchodníka; znění dotyčného přehledu jest toto:

»Expert v našem závodě musí především být muž dobrého zdraví, bezvadného chování a pevného předsevzetí dodělati se úspěchu. Nesmí obávati se tuhé práce, musí míti dobré technické vzdělání, dostatečnou znalost všeobecnou, musí být poctivý a energický a obeznámen s montáží a prací dílenskou.

Především nikdo nechtějž státi se obchodníkem v našich řadách, kdo hledáš v zaměstnání tom pouze a jen prostředek výživy; výsledky takového obchodníka budou se vší pravděpodobností jen nepatrné, neztroskotá-li docela. Mimo to peněžní obraty prvních několika roků zřídka pohnou začátečníka k oné soustředné a pracné přípravě, jíž je třeba k dospění v obchodníka vysokého stupně a zřídka vznítí ono nadšení, činnost a vytrvalé úsilí, jehož je potřebí k dosažení největších úspěchů a odměn. První podmínkou k viditelným úspěchům na tomto poli jest opravdová láska a záliba v práci a vřelý zájem v zaměstnání samotném. Postavení a odměna obchodníka není tak závisla na rozsahu jeho obchodů samotných, jako spíše na rozsahu výhodných obchodů. Posuzujíce hodnotu obchodníka béřeme v úvahu rozsah výhodných obchodů, jež získal, patrnou úspornost při výlohách cestovních a jiných, znalost předností výrobků svého zaměstnavatele a jejich cen u porovnání s konkurenty a obratnost, s níž tuto znalost dovede využitkovat, přiměje zákazníka ke koupi výrobku svého zaměstnavatele a udržuje při tom ceny na výši svými představenými určené.

Expert rovněž je posuzován dle bystrosti, vytrvalosti, spolehlivosti, taktu a celého jednání při projednávání obchodů, jeho péči svěřených; dle jeho úspěchů v udržování starých a získávání nových zákazníků, dle jeho poctivosti, věrnosti a bedlivosti, co se týče úplnosti a přesnosti ve všech jeho zakázkách, smlouvách a korrespondenci a konečně — což je pro úspěšný výsledek nejdůležitější — dle nových obchodů, jež od základu projednal. Továrníci jsou skoro úplně závislí na svých expertech, pokud se týče získání a zajištění nových zákazníků a zavedení a využitkování nových výrobků, však jejich síly kancelářské mohou z velké části starati se o běžné potřeby stávajících zákazníků a o rozšíření dobře známých a velmi rozšířených předmětů, jichž výhody byly úplně prokázány.

Expert má vždy míti na mysli, že cesta vyšlapaná je pohodlná a že každý může po ní jít. Zaměstnavatel však potřebuje spíše experty, kteří jsou čilí a iniciativní ve vyhledávání obchodů, které nejsou hned patrny a kteří, najdou-li takové, sledují je cíle, bystře a neúnavně až k úspěšnému uskutečnění. Obchodník musí být systematický v rozvržení a provádění díla. Má užívati svého času poctivě a ekonomicky s největším využitím, jehož je schopen, a k tomu cíli má s nejlepším uvážením odlišovati práce takové, které vyžadují a ospravedlňují značné použití jeho vlastního času, od oněch, které mohou být svěřeny síle kancelářské neb provedeny s menší pozorností. Nemá se dáti svésti routinou, má však pěstovati též schopnosti jiných, předávaje méně důležité detaily síle pomocné s tak stručnými direktivami, pokud jich vyžaduje přesnost a rychlost jich projednání. Má při všech věcech směřovati k vyšším cílům a chrániti se zajíti do vyšlapané stezky.

Každý expert má se snažiti získati aspoň jednoho nového stálého zákazníka každého týdne a má si učiniti zásadou, navštěvovati pravidelně všechny své zákazníky a snažiti se předložiti aspoň jeden nový a určitý návrh, vedoucí k rozvinutí obchodu dalšího u příležitosti každé své návštěvy.

Konečně mějž každý vždy na mysli, že za jinak stejných okolností zaměstnavatel má největší zájem o toho, který získává nové a dobré zákazníky a obchody, který jedná cíle, s rozhledem a účelně a který, takto usuzuje, dává podněty, sleduje je a přivádí k cíli.«

Poněvadž rozprava dnešní je velmi důvěrná a informativní, dotknu se tu osobních způsobů. Předpokládám, že všichni z vás vědí, jak chovati se za každých okolností, však jsou jisté momenty, jimž nutno věnovati zvláštní pozornost.

Když expert navštíví zákazníka, jest pro tu dobu ztělesněním svého zaměstnavatele, a ve vašem případě, ve vašem zevnějšku, vašem chování a charakteru musí se zrcadliti zevnějšek, chování a jednání General Electric Company a jest příkazem pro vás, aby obraz ten byl pravdivý. Pročež buďte vážní, ne však upiatí, přívětiví, ne plaší, přátelští, ne však familierní, úslužní aniž dotíraví, zdvořilí, ne však podlízaví, přímí, ne však nediskretní. Vaším prvním úkolem musí být získati si a udržeti důvěru vašich zákazníků a právě uvedené vlastnosti umožní vám dojíti tohoto cíle.

Vaše návštěvy buďtež krátké, však bez známek spěchu. Dejte důrazně zákazníkovi na

jevo, že váš čas je drahý a respektujte též cenu času jeho, jako respektujete cenu času svého.

Chraňte se vyprávěti příliš mnoho anekdot. Nemůže být činěna námitka proti příležitostné anekdotě neb příběhu s vhodným vyvrcholením neb ponaučením, však vyhýbejte se anekdotám, které nemohli byste vyprávěti své ženě neb matce.

Ve způsobu pohoštění buďtež velmi opatrní. Za žádných okolností nezkoušejte koupiti důvěru zákazníka obědy, nápoji neb doutníky. Pohoštění, je-li vhodně podáno, jest výborným prostředkem k zajištění pevnějších vztahů se zákazníkem a k utužení přátelství, však nikdy nesmí být nabídnuto způsobem neohrabaným. Hodláte-li navštíviti zákazníka poprvé a cítíte, že malé, vhodné pohoštění přispělo by k prolomení ledové kůry, zvolte vhodnou hodinu k návštěvě, sdělte mu, že čas váš je omezen a vaše záležitosti neodkladné, že chcete stráviti s ním co možno nejvíc času a ježto oba musíte obědvati, že bylo by vám potěšením, kdyby s vámi poobědval, abyste tak využitkovali jeho i svého času co nejlépe. Jestliže zákazník přijme vaše pozvání, buďtež ve vydání mírní, neuvádějte ho do rozpaků nabídnutím příliš bohatým neb dlouhým hoštěním a obraťte rozmluvu na věci všeobecně zajímavé, dokud oběd není skončen. Nabízeti příliš vybrané menu neb drahá vína, nebo vpadnouti hned do obchodních záležitostí jest špatná forma při takovýchto příležitostech.

Obchodník má vždy být pamětliv nejlepších zájmů zákazníkových, neboť konec konců zájmy zákazníkovy jsou zájmy společnosti a vaše.

Nikdy neprodávejte zákazníkovi předměť, o němž jste přesvědčeni, že účelu jeho nevyhovuje, dokud jste jej opatrně neupozornili na své pochybnosti a důvody pro ně.

Nikdy nevyličujte nepravdivě jakýkoli předmět, který prodáváte, však vždy mějtež na mysli, že nejlépe posloužíte zájmům svého zaměstnavatele jednáním čestným, přímým a poctivým.

Vystříhejte se všeho nápadného v jednání, mluvě i šatech. Prodáváte-li koně, můžete být tak oblečeni, že příchod váš je znám ještě dříve, než se objevíte; však klidný, jednoduchý a nenápadný oděv má charakterisovati obchodníka, který zastupuje společnost té váhy a hodnosti, jako General El. Co.

Ničeho si nedovolujte vůči zákazníkovi, aniž chtějte býti s ním familierní. Nedomýšlejte si, že znáte se tak dobře, že vám je dovoleno vstoupiti s hořícím doutníkem do jeho kanceláře, nebo že smíte začít kouřit bez jeho dovolení. Nesedejte si, dokud nejste vyzváni, nebeřte do rukou jeho knihy a papíry, neroztahujte se na jeho stole a židlích; nežvatlejte s jeho stenografy, aniž si dovolte podobné důvěrnosti.

Střezte se státi závislými na zákazníkovi, neboť dostanete-li se v podobnou závislost, jste vždy v nevýhodě při jednání s ním jak vůči vlastní osobě, tak jako representanti svého zaměstnavatele.

Buďte upřímni; a jako za žádných okolností nesmíte připustiti nějakou nespravedlnost vůči pověsti, výrobku neb finančnímu stavu svého zaměstnavatele, nesmíte též za žádných okolností snažiti se omluviti zřejmou chybu v obsloužení neb materiálu. Snaha, omluviti chybu v zakázce za tím účelem, abyste se vyhnuli nepříjemnostem spojeným s její nápravou a zákazníka uspokojili, jest politika velmi nebezpečná. Váš zaměstnavatel poctivě chce za každý dollar, který obdrží, poskytnouti zákazníkovi službu neb materiál téže ceny; smlouvati se o ceně, aby napravena byla zřejmá chyba, nebo protahovati nenáležitě nápravu, často odradí zákazníka, když mnokráte se opakuje.

Naopak nemá též expert dáti se týrati neodůvodněnými stížnostmi do špatné obsluhy neb chybného materiálu. Nemá nikdy učiniti ústupků, dokud sám pečlivě neprozkoumal příčinu stížnosti a se nepřesvědčil, že je odůvodněna a že nebyla zaviněna vinou zákazníkovou.

(Dokončení.)

SLEZSKO

I.

U nás ve Slezsku straší dosud ještě v některých českých obcích utrakvistické školy. V těchto školách je v nižších třídách vyučovací jazyk český, ale ve vyšších třídách stále ustupuje jazyku německému, až konečně v nejvyšší třídě je — anebo alespoň má býti — němčina téměř výhradním jazykem vyučovacím. Díky vzmáhající se uvědomělosti občanstva mizejí v poslední době tyto školy n e z á k o n n é jedna po druhé. Posledně zrušena byla utrakvistická škola v Ratimově na Frýdecku a přeměněna v českou. Proto tím bolestněji překvapila českou veřejnost obec Muglinov u Polské Ostravy, kde návodem Němců z Hrušova místní škol. rada i obecní výbor se usnesly, aby tamní česká čtyřtřídní škola s dvěma pobočkami přeměněna byla v utrakvistickou! Je to dílo klerikálního chráněnce Goje, předsedy místní školní rady, a starosty Žebráka, který všeobecně platí za »vlastence«. Ani místní (český!) řadučitel Carbol není asi dalek otcovství tohoto návrhu, který v ohledu národním nás poškodí neobyčejně. O usnesení obce ovšem budou ještě rozhodovati okresní a zem. školní rada, ale znalci poměrů slezských je už předem jasno, jaký bude výsledek konečný.

Tak se mi někdy zdá, že přes všechny vnější úspěchy jdeme vlastně zpět. Co to bylo na př. jásotu nad volbou Pavlokovou za poslance do říšské rady! Zaznamenali jste už v předešlém čísle »Přehledu«, čeho se Pavlok dopustil, zavázav se písemně Němcům, že nebude proti nim pracovati. Lidé v poměry české na Těšínsku zasvěcení věděli dobře, že vítězství Pavlokovo nad českým soc. demokratem Pospíšilem je vítězstvím Pyrrhovým a že uškodí našemu obrannému boji na Těšínsku proti Němcům i Polákům nemálo, ale utěšovali se, že poslanec Pavlok bude nucen pracovati alespoň na Frýdecku, kde je práce nanejvýše potřebí.

Dnes, kdy je zjištěno, že je pravdou zpráva o hanebném úpise Pavlokově Němcům, je posl. Pavlok nemožným a také polskoostravský týdenník »Slezan« p. Pavloka přímo vyzývá, aby se vzdal mandátu, jehož nabyl za takovou cenu. A Národní rada slezská chová se v této aféře přímo zbaběle, jak svědčí její opatrné prohlášení v této záležitosti. Zachovala se právě tak nemužně jako při prohlášení kandidatury Pavlokovy. Kandidaturu Pavlokovu vlastně prohlásil už dávno před tím, než Národní rada vůbec o kandidaturách jednala, učitel Kamrádek z Pržna, jednatel politického spolku frýdeckého, jinak člověk bezzásadový, který je právě takovým zlým duchem na Frýdecku, jako redaktor Opavského Týdenníku Hans na Opavsku. A Národní rada poslušně se podrobila diktátu Kamrádkovu a prohlásila Pavloka kandidátem, třebas většina členů s touto kandidaturou nesouhlasila.

V neděli 17. září otevřena byla slavnostně nová budova českého reálného gymnasia v Orlové. Náklad osobní převzala sice Ú. M. Š., ale ostatní břemena, jako stavba budovy, náklad na zařízení, pomůcky atd. spočívá na bedrech Matice Osvěty Lidové. Do gymnasia orlovského skládá celá česká veřejnost veliké naděje a očekává plným právem, že tento ústav, s takovými obětmi všeho českého lidu vybudovaný a vydržovaný, bude také svůj osvětový úkol plniti. Avšak zdá se, že vnitřní poměry ústavu nejsou takové, jaké by na ústavě tak důležitém měly býti.

Druhého dne po slavnosti orlovské otevřeno bylo dívčí lyceum v Pol. Ostravě, a to 1. a 4. třída. Návštěva je sice slabší, nežli jak v rozpočtu si slibovali, ale lze již s bezpečností předvídati, že se lyceum udrží a bude prospívati.

Na Pol. Ostravě přešel časopis Polsko-ostravský týdenník, jejž vydával p. Himmelreich, do rukou konsorcia, kteréž jej vydává dále pode jménem »Slezan«. Dosud vydaná čísla uvedla se svým vážným a pokrokovým obsahem velmi sympaticky. *St.*

DOPISY

Řed. FRANT. ŽIŽKA RYT. Z TROCNOVA:

DALMACIE.

II.

Dalmatské železnice jsou již příslovečny. Je tomu již přes třicet roků, co se »vážně« jedná o výstavbu železniční sítě v Dalmacii. Pro stavbu některých tratí byly dokonce již vydány zákony. Ale přece se nestavělo. Vadily momenty finanční, ohledy strategické, a v poslední době hlavně rivalita mezi Cislajtanií a Uhry. Přirozeným zázemím Dalmacie je Bosna a Hercegovina, železná cesta vedla by tudíž přes tyto země do ostatní monarchie. Ale Rakousko nechtělo stavěti dráhy, z nichž by jedinou výhodu měly Uhry, které by se takto dostaly lehce k moři; Uhry vzpěčovaly se zase na svém území stavěti trati, které by Dalmacii spojily s ostatními zeměmi naší polovice říše. Zůstala proto Dalmacie takřka beze drah a vůbec bez železničního spojení s Předlitavskem. Všechny dalmatské trati dají se několika slovy vypočítati: jedna vychází ze Šibenika, druhá ze Splitu, obě trati spojují se ve stanici Perković-Slivno (27 km, resp. 64 km) a odtud jdou společně do Knina (dalších 68 km), čímž je spojeno s mořem město, ze všech dalmatských od moře nejvzdálenější. Trať Šibenik—Split—Knin je normálně-kolejná. Druhá trať, úzkokolejná, vychází ze Splitu a končí již po 58 km v úrodné krajině Sinjské. U Metkovića má bosenská úzkokolejná trať Bosenski Brod—Sarajevo—Mostar—Gruž odbočku v délce 4 km (Gabela—Metković), která spojuje jmenovanou dráhu s přístavem ve splavné (i pro mořské lodi) řece Neretvě. Táž trať Bosenski Brod-Gruž probíhá posledních svých 24 km na dalmatském území a končí v Gružu, přístavu i předměstí Dubrovníka. Ze stanice Uskoplje v Hercegovině vede odbočka v délce 78 km do Zeleniky v Boce Kotorské, kterážto odbočka částečně probíhá územím dalmatským.

Tím jsou vypočteny všechny železnice v Dalmacii, pakli ještě k vůli úplnosti vzpomeneme jednu krátkou soukromou trať u Knina (18 km). Jak vidno, mají dalmatská přístavní města a městečka Zelenika, Hercegnovi, Cavtat, Gruž a Metković železniční spojení s Bosnou a přes tuto s Uhry, kdežto všechna ostatní města dalmatská, hlavně tedy Zadar, Šibenik, Split a Kotor, postrádají železničního spojení buď vůbec anebo aspoň s ostatní monarchií. Tak stojíme před faktem, že máme v Rakousku kromě jiných rarit hlavní město království, které vůbec nemá železnice, a před faktem, že co do obchodu třetí přístav našeho mocnářství a druhý přístav naší širší vlasti, Split, nemá spojení drahou ani s jednou ani s druhou polovicí říše! Našel by se na celém světě ještě jeden stát, v kterém by podobné hospodářské monstrum bylo možné?

Tak nadešel rok 1907 a s ním nové vyrovnání rakousko-uherské. Naši státníci učinili trefu: dosáhli železničního připojení Dalmacie k Předlitavsku! Maďaři dostali ovšem tučné kompensace, ale zavázali se, že vystavějí větší díl trati z Nového Města v Kraňsku do Kninu v Dalmacii, takže by pak byl spojen i Split se všemi místy Předlitavska. Jeden díl trati Nové Město-Knin měl býti hotov v říjnu r. 1910, druhý díl v prosinci r. 1911.

Avšak i tentokráte zůstala dráha — na papíru. Páni Maďaři dobře již ztrávili danou jim kompensaci — proti výslovnému ustanovení vyrovnání — ale se stavbou dráhy na jihu vůbec podnes nebylo ani započato. Loňského roku vídeňský parlament přijal jednohlasnou resoluci, že se mají železnice v Dalmacii stavěti — a přece se nestavějí! Před dvěma lety byla v Dalmacii zřízena i zemská železniční rada, a i pisatel těchto řádků má čest býti jejím členem, avšak o její činnosti není mu nic bližšího známo. Optimisté se již tolikráte těšili tím »nyní«! nebo »napřesrok«, ale dosud byly všechny jejich naděje vždy zklamány.

V poslední době mluvilo se opět dosti o trajektní železnici z Istrie do Zadru, kde by vlak byl z konečné stanice Istrie převezen po lodi na ostrov Pag, tam by trať probíhala po délce ostrova, na jehož konci by byl vlak opět lodí převezen na pevninu dalmatskou. Než nyní opět utuchly hlasy i o této dráze.

To je tedy dalmatská otázka železniční — roztomilá, že? Ovšem má dalmatské pobřeží výhodné spojení po moři, ale ve vnitrozemí jezdí ještě staré pošty, a kde není silnic, jde pošta po soumaru. Za krátký čas bude zavedeno několik automobilových tratí, a to je potěšitelný zjev, že tu je hojně zúčastněn domácí kapitál i podnikavost. Myslím, že by i železnice, aspoň lokální, mohli Dalmatinci již dávno míti, kdyby si je byli — s a m i vystavěli! — —

Ze Šibenika přicházíme do Splitu, přirozeného kulturního, národního i hospodářského střediska Dalmacie. V tom smyslu můžeme Split pokládati za hlavní město Dalmacie.

Turisty poutá Split hlavně svými starožitnostmi. Vjíždíme-li do přístavu, vidíme již z lodi na nábřeží starý Diokleciánův palác. Ve a na zříceninách tohoto obrovského paláce vystavěna je celá městská čtvrt, Staré Město splitské. Z pouhé hrobky Diokleciánovy zřízen je nyní biskupský chrám. Nedaleko Splitu, u vesnice Solin, vykopává se staré město římské Salona, dalmatské Pompeje. Kromě toho má Split krásnou polohu, v blízkosti jeho nachází se překrásné nábřeží sedmi zámků, Riviera di sette castelli. Split má i krásné mořské lázně s písčitým dnem, jež se hodí výtečně pro děti a konají pravé divy i při útlých dětech rhachitických.

Pokud se hospodářského života týče, můžeme říci, že Split s okolím má svůj vlastní hospodsářký život. Okolí Splitu je velmi úrodné, a téměř vše je posázeno vinnou révou. Split vyváží tudíž ohromné množství vína. V blízkosti jsou i ložiska cementu, a to výtečné suroviny. Bohužel v posledních letech byl stav tohoto průmyslu v Dalmacii dosti kritický následkem soutěže ostatních kartelovaných cementáren. Věc vypadá na první pohled dosti podivně. Splitský cement má snad nejlevnější výrobu v celé naší říši, může se takořka říci, že se ve Splitu cement přímo vykopává, kdežto jinde musí se teprve vyrobiti. Ovšem, že hleděly ostatní cementárny, kapitálově daleko silnější, nebezpečného soupeře udolati, než v poslední době bylo docíleno smíru. Ve Splitu máme i odborné školy, je tu škola průmyslová, obchodní i zemědělská. Split je největší přístav v Dalmacii a v naší monarchii řadí se hned za Terstem a Rjekou.

O železnicích, které spojují Split se Šibenikem, Kninem a Sinjem, zmínili jsme již. V Splitu byla založena r. 1871 první dalmatská banka: »První lidová dalmatská banka« (chorvátská). Kromě toho je v Splitu ještě »Banca Commerciale Spalatina« (italská), pak filiálky Hrvatské úvěrní banky, »Banca commerciale triestina« (n ě m e c k á!), Ljubljanské úvěrní banky, pak Zadružni Savez (= ústřední jednota hospodářských společenstev) a filiálka slovinské Zadružne Sveze, konečně několik ústavů na podkladě společenstevním.

O palčivé otázce hospodářství splitského — a poněkud i dalmatského vůbec — o t. zv. »kmetských« poměrech, zmíníme se v dopise příštím, kde budeme vůbec věnovati více pozornosti těmto »kmetským« poměrům. Proč právě ve Splitu je tato otázka nejpalčivější, pochopíme teprve, uvědomíme-li si, že veliká většina obyvatelů m ě s t a Splitu jsou rolníci, a to rolníci celkem velice pokročilí, příčinliví, pracovití a dosti intelligentní. Proto právě v tomto městě a nejbližším jeho okolí došlo k rozporu mezi překonaným výrobním systémem a snahami po intensivnější výrobě. — —

Ze Splitu ubírá se turista obyčejně do Dubrovníku (bohužel míjí takřka bez povšimnutí veliké ostrovy mezi Splitem a Dubrovníkem!). Kdo by nebyl již slyšel o Dubrovníku a jeho krásách! Nyní putuje každoročně do Dubrovníku velké množství Čechů. V Dalmacii vůbec je slyšeti velmi mnoho česky mluviti, a je i dosti Dalmatinců, kteří mohou, když ne česky mluviti, tedy aspoň rozuměti. Ale Dubrovník se »počešťuje« ze všech dalmatských měst nejvíce, ovšem prozatím hlavně pouze českými turisty.

Je město typické, svérázné. Do r. 1808 byl republikou, aristokratickou republikou, tedy státem boháčů. V Dubrovníku vzkvétal obchod a průmysl, ba i jakési dvojité účetnictví bylo nej-

dříve v Dubrovníku sestrojeno. Dubrovník měl silné obchodní loďstvo, a i dnes vzchopil se v Dalmacii Dubrovník první z otřesu, který způsobily parní lodi plachetnímu loďstvu. Má svou »Raguseu«, paroplavební společnost, dosud o 6 pěkných lodích, které udržují pravidelné poštovní spojení s Terstem, Kotorem a přístavem Bari v jižní Italii. Kromě toho dvě společnosti pro »volnou plavbu« (bez pošty), »Napried« se sedmi a »Unione« s pěti velikými loďmi pro dalekou plavbu, konečně celou řadu lodí soukromých. V Dubrovníku způsobuje dnes ještě bohatství, za minulých věků nastřádané, jistý blahobyt. Zajímavo je, že jsou zde uloženy veliké sumy ukládacích papírů. Dubrovník je snad i jediný kraj Dalmacie, kde není lichvy. Má několik menších průmyslů: hedvábí, národní kroje, olej, továrnu na těsta, dvě tiskárny, elektrárnu atd.

Turistovi po Dalmacii, který byl v Šibeniku ponejprv mile překvapen, shledav tam železnici, způsobí podobné překvapení v Dubrovníku elektická dráha. Čechovi ještě větší, všimne-li si na spodní části motorových vozů českého nápisu: »F. Křižík-Praha«. Dubrovník je jediné město dalmatské, které má elektrickou dráhu, jež ho spojuje s jeho velikým přístavem v Gružu (6 km). Po obou stranách silnice vidíš pěkné villy, zahrady a parky.

Nejvíce ovšem kvete v Dubrovníku cizinecká industrie. Dubrovník, Gruž i poloostrov Lapad, který uzavírá přístav Gružský proti širému moři, má celou spoustu hotelů a pensionátů. Město samo, obklopené podnes starými hradbami, a jeho čarokrásné okolí ovšem plně zasluhují přízně, které se dnes mezi turisty těší. Je zde veliké bohatství uměleckých a historických památek, a to svérázných, jak i město samo a obyvatelstvo jeho okolí má něco svérázného, krásného. Cizinecká industrie tíhne více ke Gružu a k poloostrovu Lapadu. — (Pokračování.)

ZE DNE

Alois Mrštík oslavil v tiché a úrodné samotě diváckého svého domova v těchto dnech svoje padesáté zrozeniny. Bývaly doby, kdy jeho skromný a poněkud střízlivý zjev ztrácel se vůči útočné, překypující a krevnaté bytosti mladšího jeho bratra Viléma, s nímž na několika knihách spolupracoval. Tenkráte Alois Mrštík, povaha uzavřená, zvolna se vyvíjející a vytrvalá až k houževnatosti, nebyl sám se sebou ještě hotov... rostl ze suchého a spolehlivého kronikáře slovácké dědiny a z klidného a prostého malíře typických figur lidových na širokého a patriarchálního epika jihomoravského venkova. V hlavním, mnohosvazkovém díle »Rok na vsi«, jež s jeho jménem zůstane navždy nerozlučně spojeno, jest však Alois Mrštík zralým a mužným mistrem, který značí jeden z vrcholů našeho vesnického realismu. Tento směr, přirozeně na Moravě nejlépe vykvetší, má svoje umělecké nesnáze a kulturní přednosti; také u Aloise Mrštíka překonává monumentalita ethnografická daleko stavbu literární; i při tom však patří »Rok na vsi« k opravdovým kladům naší moderní prósy. Alois Mrštík, jenž se účastnil jako organisátor školský i jako redaktor kulturního ruchu na Moravě, vykonal celé své dílo za poměrů nepříliš příznivých; tím větší úcta náleží tomuto »zapadlému vlastenci«, který jako učitel jednotřídní školy na zapadlé slovácké dědině naplnil svůj osud i svůj úkol.

Chikanování českých úředníků v ministerstvech. V těchto dnech přinesly české listy zprávy o změnách v agendě jistých oddělení ministerstva obchodu a veřejných prací. Některé z nich jsou již provedeny, jiné zamýšleny. Všechny však znamenají chikanování českého úřednictva ministerského. Tak má býti na škodu věci odňata agenda pro povznesení návštěvy cizinců dvor. radovi Pilbauerovi z ministerstva veřejných prací, výtečnému českému odborníku, a přidělena ministerstvu obchodu jen proto, aby ji dostal Němec. A v ministerstvu obchodu samotném byla již provedena změna, jež, jak praví »České Slovo«, znamená přímo jakési disciplinování vrchního inspektora Vaclíka. Správce ministerstva tohoto, Mataja, odejmul mu totiž presidiálním oběžníkem ze dne 27. září agendu týkající se zřizování a zrušování poštovních úřadů a poštoven, jíž pověřil oddělení nové pod vedením Němce vrchního rady Alfreda Schmieda, a dále redakci »Seznamu pošt a telegrafů«. Stalo se tak následkem útoků německých časopisů na vrchního inspektora Vaclíka pro jeho domnělé snahy počešťovací, jež viděly v zařazení českých jmen do »Seznamu« a v zřízení nové vlakové pošty v českém místě, jež se stalo — k návrhu poštovního ředitelství! Oba zmíněné případy nasvědčují tomu, že česká delegace stará se o české posice v ministerstvech, jejichž důležitost

je již všeobecně uznávána, velice nedostatečně. Měli jsme již loni příležitost poukázati na onu liknavost při obsazování místa přednosty Ústavu pro zvelebování živností, jež bylo pro nás, jak víme z nejkompetentnějšího pramene, ztraceno jedině přímo horrentní ležérností obou předsedů předních českých klubů, o celé záležitosti zavčas dokonale zpravených. Podobná politika povede sotva k nápravě dnešních nám tak nepříznivých poměrů při rozhodování o našich důležitých zájmech hospodářských.

Záležitost dra J. A. Bláhy, bývalého ředitele dívčího pedagogia v Litomyšli, plní takřka měsíc s trapnou pravidelností polemickou část »Národních Listů« a »Času« a proměnila se za zdivočelých současných poměrů v českém novinářstvu v tak nechutnou tahanici, že i soudným čtenářům byla podstata sporu úplně zatemněna neupřímným opatrnictvím listu mladočeského a sentimentálně falešnou fraseologií orgánu realistického. Dva mladočeští členové zemské školní rady, vl. rada dr. Metelka a red. Anýž, hlasovali při otázce definitivního obsazení ředitelského místa na litomyšlském pedagogiu proti dru Bláhovi, a opravdu jejich votum rozhodlo v jeho neprospěch. Ježto na nejmenování dra Bláhy záleželo také klerikálům, obvinil »Čas« oba mladočeské předáky ze služebníčkování klerikálům, — a toto nařčení, opakované po několik týdnů »Časem« s povědomým nákladem »pokrokových« frásí, nebude dotud sňato s vl. rady dra Metelky a red. Anýže, dokud oba pánové veřejně neoznámí důvodů, proč se postavili proti dru Bláhovi. Možno, že takový veřejný projev nepokládají dnes za oportunní, možno, že jim brání v něm takt, ale dnes jsou prostě svojí cti povinni udati veřejně důvody svého kroku. Až potud má pravdu »Čas«, a všecka obhajoba obratnými péry novinářů v »Národních Listech« na pravdě ni vlásku nezmění. A však jenom potud. Žurnalisty bylo napověděno, co každý znalec školství okamžitě uhodl, jakmile si záležitosti povšimnul. Dr. J. A. Bláha nemá náležité vědecké kvalifikace a pedagogické praxe pro řízení ženského pedagogia. Jest aprobován z francouzštiny a němčiny, dvou to předmětů, které jsou na pedagogiu nepovinné — a v poznámce buď řečeno, jeho aprobace jest jen dostatečná. Působil jen na mužské reálce a nemá ani na pedagogiu, ani na obecné ani na měšťanské škole zkušeností, které se vždy od kandidátů na ředitelství pedagogií žádaly; vůbec jeho školská praxe jest nepatrná. Hlasovali-li vl. rada dr. Metelka a red. Anýž z těchto důvodů, které jistě odborný inspektor proti dru Bláhovi snesl, jednali čestně a správně, i tehdy, když výsledek jejich hlasování se kryl s hlasováním klerikálů. »Čas« činí však z dra J. A. Bláhy vzácnou sílu nejen pedagogickou, ale i vědeckou, úplně bez důvodů, prostě na základě příslušenství jeho ke straně. Kdo je realistou, stává se eo ipso dokonalým mužem, příkladným učitelem, povolaným vědcem — nyní tuctový dr. J. A. Bláha. Zvláště nutno protestovati proti tomu, aby se v rozhodnutí proti dru Bláhovi viděl ústrk české vědy, ta nemá s věcí nic společného. »Sociologické« články Bláhovy jsou nevinná slohová tendenční cvičení bez samostatnosti v myšlení a náležité odborné výzbroje, nic více. »Čas« se konečně vytasil i se sentimentálními argumenty rodinnými, snad galantními, snad soucitnými. Ty ovšem do veřejné diskuse nenáleží. Tam rozhodují důvody věcné: dr. Metelka a red. Anýž je mají v ruce. Tedy bezohledně na boží světlo s nimi!

Osobní změny v ministerstvu vyučování. Zprávu s tímto názvem v čísle minulém doplňujeme sdělením, že min. rada Ardelt bude přidělen resortu škol obecných, měšť. a uč. ústavů, pro kterýžto obor má za sebou dlouholetou praxi u zemské školní rady v Čechách. Že vedle toho může míti také informující vliv na obor škol vysokých, jest na jevě při jeho znalostech vysokoškolských potřeb pražských. Professor Krčmář, který byl právě jmenován professorem řádným, má býti přidělen ministerstvu pro otázky vys. školství českého, čímž ovšem naše výtky z valné části odpadají.

Na naši Besedu o radnici z prvního čísla odpovídá v posledním čísle Styl. Nazvali jsme radnici »hromadou bláta a štuku, indexem lži, procovství a surové kupeckosti«, což bez uvozovacích znamének cituje Styl. (To nám arciť lichotí.) Dále jsme vytkli, že sousoší nad vchodem s obřím tělem a kolibří hlavou jest ubohé stejně jako reliefy nad vchodem a po stranách, a že těmito špatnými pracemi podporují umělci »Manesa« špatné dílo. Každý mimo Styl ví, co jsme požadovali »uměleckým idealismem«, o němž jsme mluvili, a »obchodováním«, které jsme odsuzovali. Nechápali jsme totiž, jak mohou čelní členové sdružení spolupracovati úlohou tak významnou, jako jest skulptura architektonická v čele façady, na díle směru, jejž potírati považuje »Manes« po řadu let svým úkolem. Naznačovali jsme, že by významným odmítnutím spolupráce na takovém díle utrpěli umělci sice hmotnou škodu, ale jaký by to byl býval hlas, jaké gesto! To jsme pravili a projev náš nebyl »ostrým angažováním se jednotlivce proti Manesu«, nýbrž vyslovoval i přesvědčení redakčního sboru, jsa pouze jasný a pádný — neboť neupejpáme se, kde máme čestný vztah. Že nám šlo jen o prestiž našeho moderního umění a i »Manesa«, ví i Styl asi nejlépe. A tento čistý štít budeme hájiti i na dále, usmívajíce se výtkám »nekompetentnosti«. Odvolali bychom svoje tvrzení, kdyby nám dokázal Styl, že sochařská práce členů »Manesa« na radnici je čestná a dobrá, takto však budeme nuceni trvati na svém úsudku diletanta, jemuž už řadu let činí rozkoš sledovati projevy uměleckého života.

K—ček

Pan Dr. Ant. Hajn jásá. Diskusse o možném splynutí stran realistické a státoprávněpokrokové, v níž bylo se strany Času a Stud. Revue přiznáno, že strana prof. Masaryka není zásadně proti státnímu právu, a dále spor české sociální demokracie s německou byly p. dru A. Hajnovi podnětem k panegyrickému článku v nedělní »Samostatnosti«, v němž jásá nad vítězstvím svého programu, jejž prý počínají uznávat i někdejší největší jeho odpůrci. Pan dr. Hajn se, my-

slíme, důkladně mýlí. Je sice nepopíratelno, že v nazírání strany realistické a soc. demokratické na státní právo české nastal v posledních letech obrat. To však neznamená vítězství stanoviska dra Hajna. Neboť v dosavadních jeho bojích s realisty, mladočechy, soc. demokraty atd. nešlo a nemohlo jíti o zásadní uznání státního práva, poněvadž se zvláště v poslední době žádná z českých politických stran proti státnímu právu zásadně nestavěla. O prostředky k dosažení jeho však jde, o taktiku české politiky na říšské radě, a tu ukazuje vývoj politický, že stanovisko dra Hajna, jež jej nejvíce charakterisuje a jenž, zavíraje oči před skutečností, chce dobýti státního práva nekonečnou zásadní opposicí ve Vídni, rozbíjením parlamentu a uváděním jeho ad absurdum, je to nejnešťastnější, jež může být a že je dnes u ohromné většiny národa a všech vážných politiků navždy překonáno. Každé sblížení strany státoprávně-pokrokové s nějakou stranou jinou bude musiti mít za předpoklad opuštění tohoto stanoviska a uznání politiky positivní, proti níž p. dr. Hajn tolik bojuje. Neboť strana, jež je zásadně proti vstoupení do vlády, nemůže dnes již prosperovat. Pan Dr. Hajn nemá tudíž naprosto žádné příčiny k jásotu. Při budoucím zjednodušení českých politických poměrů bude to on, jenž bude muset **nejvíce** se svého dnešního stanoviska slevovati, a když ne on, tak jeho nástupci.

K referátu o nové geologické mapě v 51. čísle »Přehledu« ze dne 15. září 1911 dovoluje si referent podotknouti, že, jak z referátu patrno, jednalo se o upozornění na mapu Jahnovu v ohledu školském. Hodíť se vedle jiných pěkných stránek výborně pro výklady před žactvem pro větší své rozměry ca 120 × 80 cm. V geol. mapách nástěnných jeví se jistě nedostatek u nás, omluvitelný ovšem risikem nakladatele při omezeném již předem počtu odběratelů českých. Z toho plyne, že nebylo mluveno o mapách geol. třeba českých, jež slouží především k orientaci jednotlivcově. Nemluvilo se tedy ani o pěkných geolog. přehledných mapách Rak.-Uherska a zemí koruny české v monumentálním »Zeměpisném atlantu Ottově«, ani o přehledných neb zevrubnějších mapách jiných edicí, poněvadž výčet geol. kartogr. prací českých a srovnání jich s pracemi národnostních našich sousedů měly by býti předmětem úvahy zvláštní.

Neue Freie Presse v minulém týdnu dostala několikráte za sebou záchvaty zuřivé nenávisti vůči Čechům. V otázce školství vídeňského stavěla logiku na hlavu; tvrdila, že Čechové úsilím o soukromé školy české jednají proti zákonům, poněvadž prý jimi chtějí porušiti zákonem stanovenou jednojazyčnost Dolních Rakous, chtějíce jimi připraviti půdu pro české školy veřejné. Logický řetěz této sofistiky přesvědčí všechny Němce a jistě dosti vídeňských Čechů, o nichž platí slova téhož článku v N. Fr. Pr., že nechtějí zbaviti své děti onoho kulturního dobrodiní: býti vychovánu ve světové řeči německé. Úvodník N. Fr. Pr. z 13. t. m. přímo čišel zuřivou perfidií, vytýkal Čechům, že nic nedali říši (t. j. Němcům) za pád Bienertha, připomínal znovu s denunciační tendencí demonstrace pražské roku 1908 a za annexe Bosny a Hercegoviny, vyčítá Čechům, že chtějí sobecky těžit z potíží Gautschova ministerstva, že nedbají hlasu drahoty a chtějí rozbíjeti vládu a parlament jen proto, že se jim nechce dáti tolik ministerských křesel, kolik chtějí. Tato surová obvinění vmetena byla ve tvář české delegaci a nikdo se proti ní neozývá. Má-li býti nedělní projev »Venkova« tou odpovědí, pak by ta odpověď skrývala v sobě příliš mnoho otazníků. — Způsob, jakým N. F. P. referovala o pražských konferencích vyrovnávacích, došel ostrého odsouzení i se strany německé (zejména v Zeitu). Presse ovšem si nevšímá žádného výprasku a mele stále na velké vodě německého šovinismu. A není naděje, že ty vody zaslepeného a u N. Fr. Pr. prodejného nacionalismu štvavého opadnou.

POLITICKÁ KRONIKA.

11. října došly zprávy o chystaném kompromisu vlády uherské s opposicí v otázce předloh vojenských.

11. října pronikly z Číny prvé známky vnitřní revoluce.

12. října podnikla »Reichspost« ostrý útok na hr. Aehrenthala.

13. října předpovídá štyrskohradecká »Tagespost« brzký pád hr. Aehrenthala.

14. října přinesl »Berliner Tageblatt« článek, žádající vyloučení Italie z trojspolku.

14. října zahájen byl IV. sjezd českých měst.

15. října přijat byl hr. Khuen-Hederváry císařem v audienci.

16. října uvázlo jednání v národně-politické komisi českého sněmu.

17. října utrpěla vláda porážku při hlasování o jednacím pořadu.

18. října zahájil bar. Gautsch s českými poslanci jednání o rozšíření vládní majority též na Čechy.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ.

Nákl. J. Otty: Petr Chelčický: O boji duchovním a trojím lidu. Str. 192 za 60 h. — M. W. Montagneová: Dojmy evropské a turecké. Str. 233 za 60 h. — Ada Christen: Ze života. Str. 104 za 40 h. — J. J. Rousseau: O smlouvě společenské, str. 186 za 60 h. — Lukianos: O začarovaném oslu, str. 48 za 20 h. — Svetozar Čorović: Ve chvílích klidu, str. 132 za 40 h. — Svetozar Čorović: O lásce a životě v Hercegovině, str. 148 za 40 h. — J. Hanuš: Rukopisové Zelenohorský a Královédvorský, str. 225 za 60 h. — H. de Balzac: Plukovník Chabert, str. 110 za 40 h. — **Nákl. J. Pelcla:** W. Gladstone: Homer. Str. 168 za 1 K. — Dr. V. Štěpánek: Bělinský a Dostojevský. Str. 36 za 20 h. — **Nákl. K. Ločáka:** J. F. Karas: Slezské melodie, str. 25 za 20 h.

Listárna redakce. Byli jsme nuceni odložiti články pí. Elišky z Purkyňů, Dr. Trauba (o reformě dějepisného studia) a Adolfa Veselého (o novém grafikovi), dále referát o IV. sjezdu českých měst, Literaturu, Právo a Školství. Též referát o Hilbertově »Patrii« přineseme až příště.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 27. ŘÍJNA 1911. ČÍSLO 5.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Prof. Dr. O. KÁDNER:

VÝCHOVA MEZINÁRODNÍ.

Školství jesuitské bylo poslední institucí všenárodní a mezinárodní. Když řád jesuitský byl zrušen a státy evropské ocitly se tak před nutností, aby se o školství zvláště vyšší postaraly samy, postoupily zatím národní vědomí a diferenciace sociální i politická tak daleko v jednotlivých zemích Evropy, že nebylo již vůbec lze oživiti myšlenku školy internacionální a kosmopolitické, nýbrž bylo nutno zřizovati v každé zemi školství zvláštní v duchu národním. Odtud tedy čím dále tím hlouběji oddělují se cesty, kterými se ubírají školství a ovšem i theorie pedagogické v jednotlivých zemích: v obou směrech je zrušení řádu jesuitského přímo dějinným mezníkem.

Tato diferenciace měla a má své stránky světlé i stinné. K oněm patří rozhodně větší důraz na národní charakter, samostatnost i potřeby, k těmto okolnost, že nacionalismus školy vybíhá nezřídka v chauvinismus a že škola přímo i nepřímo přispívá k národnímu velikášství a nesnášelivosti. V posledních letech proto jeví se zcela patrné snahy, aby právě ve škole a pomocí školy dosaženo bylo sblížení národů a aby nalezeny byly principy v ý c h o v y m e z i n á r o d n í v moderním smyslu slova.

Po stránce praktické především propaguje se nyní usus, dávno a dávno známý též u nás (jménem »handl«): v ý m ě n a d ě t í různých národů k tomu, aby jednotlivci nejen si prakticky osvojili znalost cizí řeči, nýbrž sami z vlastní zkušenosti seznali povahu i kulturní prostředí cizího národa. Tak v Paříži existuje již několik let S o c i é t é d'é c h a n g e i n t e r n a t i o n a l d e s e n f a n t s e t d e s j e u n e s g e n s, jež jen v r. 1908 prostředkovala asi dvě stě výměn žactva;[1]) podobná instituce jest v Berlíně ve formě m e z i n á r o d n í h o s p o l k u s t u d e n t s k é h o, prostředkujícího pobyt v cizích zemích i naopak a spolu i vzájemné poznání kultury. Vskutku v posledních letech zvláště mezi Francií a Německem je výměna žactva velmi živá, kdežto v Anglii ku podivu myšlenka se neujala.[2]) Z Ameriky r. 1907 dokonce vyšel podnět, aby vyměňováni byli posluchači universit již graduovaní.[3]) Jakýms surogátem této instituce je m e z i n á r o d n í k o r e s p o n d e n c e ž á k o v s k á, zprostředkovaná opět zvláště z Francie, kde časopisy odborné čas od času uveřejňují seznamy žáků z cizích zemí, kteří by si přáli pravidelně korespondovati se žáky škol francouzských a tak utvrzovati se vzájemně v cizím jazyku.[4])

Hlubší význam má instituce m e z i n á r o d n í v ý m ě n y p r o f e s s o r ů. V prosinci 1904 university berlínská a harvardská (v Spoj. Státech Severoam.) uzavřely úmluvu, že ročně budou si vyměňovati po jednom professoru, jemuž se za to má dostati zvláštního příplatku 1200 doll. Tak prodleli v Berlíně r. 1905—6 prof. morálky P e a b o d y, r. 1906—7 chemik R i c h a r d s, 1907—8 anglicista S c h o f i e l d; naopak místo nich působili v Americe O s t w a l d, filosof K ü h n e m a n n, esthetik C l e m e n. Od r. 1906 rozšířena výměna i na Columbijskou universitu v New Yorku, současně uzavřena úmluva mezi touto universitou i dánskou v Kodani a zahájeno jednání se státy skandinavskými; r. 1907 vyjednána výměna i professorů a kandidátů středoškolských (zvl. učitelů jazyků) mezi Pruskem a Spojenými Státy na náklad známé Carnegieovy nadace pro pokrok výchovy (Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching) pro praktický výcvik v angličtině, resp.

[1]) V Revue pédagogique 1909 I. 217 sl. je zajímavá zpráva o pobytu kolonie francouzské v Německu o prázdninách 1908 v Düsseldorfu, Kolíně a Bonnu.

[2]) Schoolmaster 1911, I. 1203.

[3]) Report of the Commissioner of Education 1908, I. 37.

[4]) U nás o věci pojednal zvláště W. A. H a m m e r: Erfahrungen mit dem internationalen Schülerbriefwechsel v progr. reálky vídeňské III. 1910.

němčině.[5]) Instituce mezinárodní výměny professorů osvědčuje se tak, že v poslední době se uvažuje v Americe o jejím rozšíření i na Mexiko, Anglii, jihoamerické republiky, ba i Japan, Čínu a Australii, při čemž si Američané slibují sami odtud i odpomoc proti jistému »provincialismu« amerických professorů, kteří prý neradi mění svá působiště.[6])

Časem se stupňuje tato myšlenka docela i v návrh, aby zřizovány byly celé internacionální instituty školské. Tak již r. 1862 E. Rendu v Paříži a Cobden v Anglii vystoupili s plánem, aby na čtyřech místech, v Oxfordě, Mnichově, Paříži a Římě byly založeny školy se souhlasnou osnovou učebnou.[7]) Dokonce se objevila nedávno zpráva v časopisech (také u nás), že má být r. 1913 otevřena v Haagu první mezinárodní universita. Podobné náběhy k internacionalismu jeví se i v theoretické pedagogice a zvl. v úvahách o reformě školy. Již r. 1906 prohlásil francouzský ministr Briand, že má v úmyslu svolati mezinárodní konferenci pro jednotné řešení některých zásadních otázek pedagogických i školských, pro něž nyní Kemény navrhuje zříditi zvláštní Institut pédagogique international s oficiálním mezinárodním orgánem časopiseckým. Vskutku již r. 1909 belgický pedagog Edv. Peeters zřídil v Ostende Bureau international de documentation éducative pro pěstování styků mezi pedagogy různých národů a soustředění všech otázek příslušných. Orgánem nové společnosti je polyglotní časopis Minerva (vychází zatím v jazyce francouzském, flámském, německém i anglickém v Ostende redakcí Peeteřsovou od r. 1909 čtyřikrát ročně za předplatné 2 fr. 50 cent. pro cizinu). Vedle toho projektovány nákladem Bureau monografie o školství v Hollandsku i cizině (mimo jiné avisován spis Barolinův: La situation scolaire en Autriche).

(Dokončení.)

[5]) Zpráva o takovém pobytu amerického professora na stř. škole pruské je v Educational Review 1911, I. 345 sl. (An american Teacher's Year in a prussian Gymnasium.)

[6]) Srov. článek J. B. E. Jonase: Intra-national exchange of teachers v Educ. Review 1911, I. 60 sl.

[7]) O věci přednášel řed. Kemény z Budapešti na 10. sjezdě rakouských prof. středoškolských r. 1910. (Srv. Zeit. für d. öst. Gymnasien 1911, 172 sl.)

VĚDA

SLOVO O ORGANISACI VĚDECKÉ PRÁCE NA MORAVĚ.[1])

Na podnět nejstaršího literárního spolku na Moravě, »Matice Moravské«, učiněny byly před nedávnem prvé kroky ku pokusu o jakousi organisaci moravské práce vědecké a umělecké. Zásadně bylo rozhodnuto, aby se o letnicích příštího roku konal v Brně sjezd vědeckých a uměleckých pracovníků, který by snad založil moravskou vědeckou společnost. O věci té přinesl delší článek z pera prof. Fr. Černého »Přehled« (dne 13. října t. r.) a několikráte o ní referovaly denní listy. Nejnověji obšírně olomoucký Pozor (dne 16. října t. r.), který se ve zprávě, jak se zdá oficielní, přímo zmiňuje o »projektované České akademii věd a umění pro Moravu a Slezsko«.

Nelze pochybovati, že by na Moravě jakési organisace v naznačeném směru třeba bylo a zcela jest jisto, že zde časem dojíti musí k založení vědeckého spolku, byť by to ovšem i nebyla skutečná »Akademie«; jest však otázka, možno-li na to pomýšleti již nyní, kdy na Moravě není ještě soustředěna dostatečná řada vědeckých zástupců všech odborů vědních, a pak — a o to zde hlavně jde — je-li vůbec možno organisaci tu prováděti takovým způsobem, jak se vskutku k tomu stal nyní již náběh.

Sjezd a tím spíše společnost má se skládati, pokud se vědeckých odvětví týče, má-li ovšem býti opravdu takovou »vědeckou autoritou«, jak si je přeje míti svrchu jmenovaný pisatel v »Přehledu«, ze skutečných vědeckých pracovníků, to jest takových, kteří jsou vědecky produktivní; zejména při zakládání společnosti tak velikého významu mají býti tito přímo a sice výhradně zúčastněni. Diletantům, proti kterým se právem vyslovuje onen pisatel, nepřísluší zde žádné slovo, stejně jako osobám, které ve vědě nepracovaly a nepracují. Jest to docela přirozené, a jistě předpokládají i literáti a umělci, kteří se takové akce zúčastní, že jim nebude při tom rozhodovati spolu s amatéry, s lidmi, kteří nejsou žádnými spisovateli, kteří nemalují, nekomponují atd. Každý bude ostatně předpokládati, že myšlenka organisace vědecké práce odjinud ani vyjíti nemůže, nežli právě jen z kruhu osob intensivně vědecky pracujících, které pro snahy své opravdu potřebují podpor všeho druhu a které se právě jen z tohoto důvodu navzájem dorozumějí a sdruží, jelikož jim jest organisace nutností. Tímto způsobem vznikaly jinde vědecké společnosti a tak vznikla i stará »Společnost nauk« v Praze.

V našem případě vyšla myšlenka organisace, jak bylo řečeno, z »Matice Moravské«, spolku jistě úctyhodného, jehož význam a zásluhy nikterak nelze podceňovati. Jest to spolek, který »má za účel podporovati literaturu českou se zřením na potřeby moravské vydáváním dobrých vědeckých a poučných knih a časopisů« a který dle stanov má právo »svolávati vědecké sjezdy«. On není sdružením jen vědecky pracujících osob, neboť členem jeho může býti kdo-

[1]) Uveřejňujeme článek jako příspěvek k diskussi o důležité této otázce. Poz. red.

koliv, a ve výboru jeho zasedají osoby, ke kterým má členstvo důvěru, tedy stejně odborníci, jako kdokoliv jiný. Ohlas nalezla myšlenka ta v české sekci Moravské musejní společnosti, o níž a jejím výboru (kuratoriu musea) platí ovšem totéž. Ve výborech obou spolků propagoval myšlenku organisace ředitel prof. dr. Kameníček, předseda Matice a president Musejní společnosti.

Již z prvých porad vyšlo rozhodnutí pořádati v příštím roce v Brně sjezd vědeckých a uměleckých pracovníků, a o tomto rozhodnutí dověděli se z novin četní oni vědečtí pracovníci, kteří nejsou ve styku s výbory uvedených dvou spolků, zejména též oni, kteří jsou soustředěni kol české vysoké školy technické v Brně, tou dobou předního vědeckého střediska na Moravě. Těchto odborníků jest dosti velký počet a nepěstují, jak prof. Černý ve svém článku píše, »skoro výhradně jen vědy technické«, nýbrž zastupují vědeckou produkci a literární činností celou řadu věd mathematických a přírodních.

Dalším krokem onoho poradního kruhu bylo svolání v denních listech veřejně ohlášené schůze »zástupců vědeckých a uměleckých korporací« z celé Moravy na den 15. října t. r. Nebyli tedy sezváni odborníci, nýbrž napřed zástupci spolků, při čemž byly názvem »vědeckých spolků« namnoze vyrozumívány i spolky, které jinak jsou spolky odbornými, stavovskými neb i čtenářskými besedami; též některé redakce odborných časopisů byly pozvány. Na poradě byly zastoupeny: Moravský archaeologický klub (prof. Černý), Ústřední spolek jednot učitelských (J. Úlehla), Horácké museum v Nov. Městě (J. Svoboda), Kluby přírodovědecké v Brně a v Prostějově (prof. Podpěra), archiv hr. Magnise (dr. Nopp), Čtenářský spolek v Brně (adv. dr. Hodáč st.), archiv arcibiskupský v Kroměříži (dr. Snopek), Jednota česk. mathematiků (prof. dr. Nachtikal), městský archiv kroměřížský (T. Peřinka), Moravská zemská knihovna (skriptor dr. Jarník), Matice Moravská (fin. rada F. Háb), Komise pro přírodovědecký výzkum Moravy (dr. Procházka), liter. odbor Klubu přátel umění (prof. Holý), Spolek česk. arch. a inženýrů (vrchní rada Dostál), Právnická jednota (vrch. rada Boubela), Sdružení výtvarných umělců v Hodoníně (architekt Blažek), theologické učiliště v Brně (dr. Samsour), archaeolog. spolek »Starý Velehrad« v Uh. Hradišti (dr. Štancl), časopis Náš Směr (prof. Vydra), Moravský odb. Národní Rady (taj. Riedl), Zemské Museum (taj. dr. bar. Helfert), Vlastenecký spolek musejní v Olomouci (dr. Absolon), mimo to ještě ředitel Kameníček a prof. Traub. Omluvila se theologická fakulta v Olomouci a Česká vysoká škola technická v Brně. Jediný zástupce této poslední, který na ni připadal, nemohl se pro ochuravění schůze zúčastniti.

Spolky, které schůzi tu obeslaly, neskládají se, jak patrno, jen z odborníků, na vlastní produkci vědecké neb umělecké zúčastněných, a nevolí ovšem takovéto výhradně do svých výborů, a ovšem také společnost, která se dne 15. října v Besedním domě v Brně sešla, neskládala se jen z odborníků, nýbrž převážnou většinou právě jen ze zástupců spolků a korporací, jich předsedů, jednatelů, sekretářů atd. Byla-li — jakožto celek — k tomu kompetentní, aby zahájila přípravy ku založení moravské společnosti nauk neb akademie — o čemž se na schůzi vskutku mluvilo — o tom možno vážně pochybovati.

Schůze tato rozhodla definitivně, že se sjezd konati má a zvolila dva výbory: »širší komité, do něhož povoláni všichni přítomní« a »pracovní užší výbor«, do něhož zvoleni: za historii P. Snopek, za filologii prof. Souček, za archaeologii prof. Černý, za mathematiku dv. rada prof. Zahradník, za fysiku prof. dr. Novák, za přírodovědu prof. dr. Jahn, za vědy právnické vrch. rada Boubela, za vědy lékařské primář dr. Bakeš, dále školní rada Rypáček a j. Předsedou užšího i širšího výboru zvolen ředitel dr. Kameníček, jednatelem professor Traub. Kandidátní listina pro tento užší výbor byla předem vyhotovena a schůze ji schválila bez debaty.

Tyto dva výbory (III.) mají svolati příštího roku sjezd (IV.) a na tom se patrně ustaví — snad zase volbou — jakožto pátá korporace vlastní »Společnost nauk« neb »Akademie«. Teprve tato zahájí kroky k opatření toho, co vlastně mělo býti zajištěno již dříve, totiž peněžitých prostředků, bez kterých by existence její byla dosti illusorní.

Předkládáme fakta tato české vědecké veřejnosti ku posouzení, připojujíce zde jen tuto poznámku: Jest nesporno, že tato řada příprav k organisaci vědecké práce na Moravě nebudí důvěru v zamýšlený podnik u osob, kterých se má nejvíce týkati, četných vědeckých pracovníků, bez jichž účasti by se přece sjezd konati neměl. Nelze pochybovati o tom, že se sjezd nyní již uskuteční, že se snad ustaví vědecká společnost, která bude na veřejnost vystupovati, vymůže snad dotaci zemskou, snad i státní, dále bude míti presidenty, generální a třídní sekretáře, tolik však jest jisto, že za dosavadního běhu věcí společnost ta bude obsahovati též diletanty a osoby vědecky bezvýznamné, které ji nebudou dobře representovati. Nebude to tedy taková »Společnost nauk«, jak se o ní na schůzi dne 15. t. m. mluvilo, tím méně skutečná »Akademie věd a umění«. Nejen to, věc jest mnohem ještě vážnější. Po letech bude na Moravě zřízena universita a soustředí řadu vědeckých zástupců všech věd. Universita ta nalezne zde pak společnost neb akademii založenou p. prof. Traubem a p. řed. Kameníčkem. Protože akademie tato obsazena bude ve všech svých dílech, nebude možno zástupcům universitním změniti ji dle svých potřeb a dáti jí směr přesně vědecký. Tolikéž nebude jim ani možno na to pomýšleti, aby snad založili vedle tohoto spolku samostatnou učenou společnost, jelikož příslušné fondy a jiné peněžité zdroje budou dojista již okupovány. Jak zřejmo, jest tedy věc vážná, a dle našeho přesvědčení není vlastně ani podstatných příčin ku zřízení vědeckého ústavu významu tak dalekosáhlého již nyní. Tím není nikterak řečeno, že by se nějaký sjezd moravských odborníků, přátel a příznivců věd konati neměl a nemohl. Má-li míti nějaký význam, tu doporučovalo by se, aby se zabýval intensivněji otázkami všeobecně kulturními, dále otázkou vzdělání širších vrstev lidových, pak propagací vhodných pro lid psaných spisů atd., to vše jest na Moravě nyní více než aktuelní. Také se domníváme, že by mohl provésti i revisi na Moravě v naznačených směrech vykonané již práce a přispěti k promyšlenému spolupracování různých, po Moravě rozptýlených odborných spolků. Ve všech těchto směrech mohou ostatně — dle znění jich stanov —pracovati stávající již spolky, Matice Moravská, a zejména pak Společnost zemského Musea, kterážto poslední nemusí přece pozemštěním Musea docela zaniknouti. — Zřizování vědecké společnosti budiž ponecháno jen nejužšímu kruhu těch, kteří sami ve vědách pracují.

V Brně, dne 20. října 1911.

Dr. F. K. St., Dr. B. M., Dr. J. N.

UMĚNÍ

OTOKAR FISCHER:

DRAMATURGICKÉ POZNÁMKY.

1. Hippodamie.

Valná část pozornosti věnované Národnímu divadlu soustřeďuje se na sdělení, jímž Jaroslav Kvapil překvapil českou veřejnost: že se v tomto období, a to co nejdříve, bude dávati Vrchlického trilogie »Hippodamie« jakožto celistvé jednodílné představení a bez Fibichovy hudby. V poslední době několikráte byly významné události našeho jeviště spiaty s pojmem či jménem trilogie: hrála se, s nemalým úspěchem uměleckým, pravá antická trilogie, Aischylova »Oresteia«; význam jednodílného »Valdštýna«, Kilianem v theorii, Kvapilem v praxi řešeného, byl takřka jednomyslně uznán u nás i za hranicemi, a o moderním útvaru jakési »trilogie milieuové« bylo lze uvažovati na základě Vojnovićových aktovek, do společného rámce zasazených. Diskutovalo-li se alespoň při jedné z jmenovaných her o možnosti a oportunnosti jednovečerního jejího provedení, zavdává nový režisérský projekt víc než dosti podnětů k živým úvahám. Neboť, kdežto při Valdštýnu běželo o problém již častokráte nadhozený a nám přec jen odlehlejší, stojíme zde před úkolem hledícím k naší domácí tvorbě a nikdy ještě neprovedeným; kdežto trojdílnost Schillerovy básně je spíše nahodilého rázu, vznikly dvě části Vrchlického cyklu asi nezávisle od sebe, takže jakási látková nejednotnost zdá se býti dána již jejich genesí; a kdežto tam měla první slovo literatura a dramaturgie, dotýká se úprava české trilogie nutně též otázek hudebních. Co se dalo čekati, stalo se: ctitelé Fibichovi ozývají se proti tomu, aby Hippodamie byla hrána jako pouhé slovní drama; feuilleton, v němž p. Kvapil vyložil svoje stanovisko (Nár. L. ze dne 7. října), došel nejnověji ostré odezvy v článku prof. Zdeňka Nejedlého (Smetana, č. 2.), kde, mimo jiné, se nadhazuje otázka, kdo vlastně jest za celou záležitost odpověden.

Nuže, jakási, byť sebe nepatrnější část této odpovědnosti spadá též na mne, i hlásím se o ni tím ochotněji, že ctěná redakce »Přehledu« mne vyzývá, bych naznačil, jak se na spornou otázku dívám. Když jsem nastupoval úřad dramaturgický, jednalo se o to, aby program, jenž pro nynější období byl z části stanoven ještě před mým nastoupením, byl doplněn několika repertoirními návrhy, a tehdy designovaný chef činohry zasvětil mne v svůj plán, Hippodamie se týkající; byl jsem jím zaujat do té míry, že jsem o své ujmě prohlásil, že, dojde-li pravděpodobně k výměně názorů, nebudu váhati, bych veřejně vyložil, proč p. Kvapilovu iniciativu s takovou radostí vítám. Návrh, aby naše činohra byla obohacena právě o toto dílo Vrchlického, vycházel totiž vstříc mému vlastnímu nazírání, které nese se tím směrem, že z našeho dramatického umění, dojista neoplývajícího velkými činy, má býti v prvé řadě pěstována poesie hrdého vzmachu a přísného stilu, i bylo mi vysoce vítáno, že v letošní saisoně budou dva naši největší, Vrchlický a Zeyer, zastoupeni díly takových pretensí a takového rozpětí, jako je Hippodamie a Neklan. Dílo Vrchlického zdálo a zdá se mi však proto tak zvlášť žádoucí toho, aby bylo provedeno ve formě tragedie, že jest to, pokud vidím, nejcelistvější obraz, jejž kdy autor sám vytvořil ze života antiky, že jest to nad jiné odvážná česká evokace Hellady. Mluví se, zvlášť v poslední době, tolik o německém, francouzském a jiném pojetí řeckého starověku: co může jeviště, které pěstuje tradici attické tragedie i moderních či romantických jejích parafrasí, vyvoliti z českých zpracování klassických námětů spíš než báseň autora, který na př. ve své epice dovedl vytvořiti svůj vlastní svět starověku, hýřící barvami? Proč nemáme vidět na sceně č e s k o u antiku, abychom ji změřili s jejími vzory? Racine, Euripides, Grillparzer, toť několik jmen, jež se jmenovala u příležitosti Vrchlického básně: proč by náš básník neměl s nimi zápoliti o cenu, když s nimi soupeřiti smějí i duchové mnohem menší? Proč nemáme míti vědomí a názoru o antice Vrchlického, jako máme jasné vědomí o antice jiných dramatiků?

Protože, odpovídám, Vrchlický nebojoval dosud s velkými svými předchůdci za rovných podmínek; neužíval své vlastní zbraně, nýbrž byl odkázán na svého spojence; Vrchlického báseň se nehrála v celistvosti, nýbrž buď rozdělena na třikrát anebo fragmentárně. Ba víc: to, co mohlo být známo našemu divadelnímu obecenstvu, nebylo vůbec básní Vrchlického, nebylo smělým pokusem o českou parafrasi antiky, nýbrž bylo to dílo docela jiné, jiných intencí, jiného dosahu, dílo, do kterého zasahoval okruh cizorodých zájmů; nebyla to, opakuji, báseň Vrchlického, nýbrž melodram od Fibicha a Vrchlického. Jestliže dochází mezi hudebníky a literáty ke sporu, pak se zakládá dle mého mínění na nedorozumění. Zde i onde mluví se krátce o »Hippodamii«: ale ve skutečnosti běží o díla dvě. Pro historii jakéhosi abstraktního českého »umění« jsou jména obou tvůrců a jsou obě díla (Fibicha-Vrchlického melodram a Vrchlického báseň) v nerozlučném svazku; pro historii české literatury a činohry existuje pouze výtvor básníkův a jeho chceme našemu dramatu vydobýti. A i kdyby melodram, ať celý či čá-

stečně, náležel k repertoiru opernímu, byl by, myslím, oprávněn požadavek, že chceme poznat Vrchlického dramatika a především jeho poměr k antice. Posuzuji jenom literární stránku otázek a tím víc je mi nápadno, jak zcela různorodá jsou měřítka obou umění; mám pro to malý doklad: když před osmi lety byla v Německu hrána Hofmannsthalova »Elektra«, rozvířila, pro svoje nezvyklé pojetí řecké vášně, tolik debatt, že jim podnes není konce. Též u nás se hrála »Elektra«, též u nás vzbudila živý zájem. Ale platil literárním kvalitám? Platil otázkám po přehodnocení klassicismu, po poměru k Nietzscheově filosofii, po výstřelcích psychologismu atd.? Pokud vím, nikoli: »Elektra« byla hrána jako opera a pro náš literární vývoj jako by neexistovala. A skoro jako by stejným osudem byla stižena báseň Vrchlického.

O poměru básnického slova k hudbě existují celé theorie; ale theoriemi není pomoženo, zde každému z nás jsou směrodatny jeho vlastní, psychologicky zdůvodněné zkušenosti. Nemluvím tudíž než za sebe, tvrdím-li, že všude tam, kde mám posuzovati básnicko-hudební celek, zdá se mi, že při vnímání primát náleží hudbě. Působivost melodie jeví se mi suggestivnější než mohutnost slova, rythmus, tón, gradace a fortissima, zvuková barva nástrojů a jiné prvky musikální mají tak podmaňující sílu, že vedle nich slovo a jeho smysl nejsou veličinami stejnorodými. Z toho však, mluveno literárně, vyplývá důsledek, že idea, karakteristika slovní atd. jsou zatlačovány: jakousi bohatou, nekontrolovatelnou náladou u nás dilettantů, zájmem o motivy, musikální myšlenky u hudebníků atd., a jen málo, myslím, bude těch, kdo dovedou i ze slova i z doprovázející je hudby vytěžiti dojmy stejnorodé a při tom se starati též o ryze poetické, literární kvality díla. Ale opusťme pole subjektivních a všeobecných úvah. Fibichova hudba a Vrchlického báseň mají vztahy konkretnější. Umělec pracoval takřka umělci do ruky, ba Fibich měl podíl na básníkově díle, bez něho by též text Hippodamie nebyl takový, jak jej čteme, Vrchlický některé části psal pro hudbu: není tedy nespravedlivostí vůči básníkovi, emancipovati jeho výtvor od té umělecké složky, která mu byla popudem a měla vliv na modifikaci nejedné partie?

Proti sentimentálním těm výčitkám, jež lze teď leckde slýchati a jež berou básníka v ochranu proti režii, ohradil se Vrchlický sám a tím by mohla býti tato obtíž pokládána za odstraněnu; upozorňuji na feuilleton »Samostatnosti« ze dne 25. října (psaný očividně ještě před článkem prof. Nejedlého): dr Jaromír Borecký, jenž ve své monografii z r. 1903 hájil zásadu, že trilogie Vrchlického je »schopna i bez hudby žíti na jevišti«, píše tu doslova: »Často se v kruhu svých intimních přátel vyslovoval (básník), že by rád viděl své dílo na jevišti samo, bez hudby, že i bez ní má vlastní svoji dramatickou sílu, a již před lety snil o provedení v jednom tahu, za jediný večer.«

Genese tří dílů je komplikovanější, než se na prvý pohled zdá a nedá se odbýt, ani podceňováním básníkovy invence, ani ignorováním Fibichova vlivu na textovou úpravu. Jest jenom otázka, jak mocný tento vliv byl, od kdy se datoval a byl-li pro Vrchlického báseň jakožto báseň blahodárný. Pravdu má prof. Nejedlý, tvrdí-li, že Vrchlický zprvu napsal drama poslední (Smrt Hippodamie) — dosvědčuje to poznámka ku konci »Zlomků epopeje« z r. 1885 — a potom že vznikla část prvá (»Námluvy Pelopovy«), a to obojí jakožto dílo samostatné. Pokud je správné tvrzení prof. Nejedlého, že by Vrchlickému »nikdy ani nebylo napadlo« složiti trilogii, že myšlenka trilogické komposice náleží Fibichovi, nedovedu kontrolovati, snad je to čerpáno z Fibichových dopisů či z jiných pramenů mně dnes nepřístupných: ale důležito zdá se mi konstatovat, že, ačkoli »Námluvy Pelopovy« vyšly v tomtéž roku 1889, jímž (v Richterově bibliografii) jest datována Fibichova hudba k nim, Vrchlický sám nejen že na titulním listě se nezmiňuje o Fibichově hudbě (jak učinil pak v 2. i 3. dílu), nýbrž připojuje ku konci poznámku, již zde opisuji: »‚Námluvy Pelopovy' jsou první částí trilogie ‚Hippodamie', jejíž druhý díl ‚Smír Tantalův' a třetí ‚Smrt Hippodamie' budou časem následovati.« První partie trilogie byla vydána jako drama, poslední část byla již před tím vznikla bez vědomí o budoucí součinnosti komponistově, i byla možnost Fibichova vlivu vyhrazena především jen pro partii prostřední (»Smír Tantalův«). Ale kromě toho »Fibich sám súčastnil se činně přepracování ‚Smrti Hippodamie' a zvláště konec jest z valné části jeho dílem«: ba (rovněž podle prof. Nejedlého) skoro se prý zdá, že tato účast Fibichova to jest, pro niž Hippodamie jest nejlepším dílem básníkovým. Zde smekám hluboko, jak předpisuje p. Nejedlý, ale dovoluji si, s kloboukem v ruce, pochybovati. Nesdílím se totiž o mínění některých ctitelů Vrchlického, kteří v zakončení celého díla vidí jeho vyvrcholení, nýbrž mám, zvl. proti poslednímu jednání, jisté námitky, ježto v něm vidím cosi — — nemohu za to, ale vidím v něm cosi operního; i znal bych rád, jak vlastně konec díla původně byl zbásněn; je-li v té podobě, jak jej čteme, básníkovo umění míň vyspělé než jinde (vždyť tento kus vznikl nejdříve!) anebo zda se tu uplatnily vlivy a rady hledící k jiným účinkům než literárně-dramatickým.

Nemíním slovem ‚operní' dopouštěti se urážky hudebního útvaru, nýbrž znovu zdůrazňuji, že požadavky básnické a hudební se nekryjí. Kdo prošel školou romantiky, tomu jsou známy a blízky pokusy o slučování dvou umění; ale

kdo školou tou prošel, může být rád, že ji má za sebou a může znovu se domáhati, aby poesie pracovala především prostředky poetickými a drama dramatickými. Kdo se dívá na Vrchlického práci jakožto na drama, spokojí se jeho silou dramatickou anebo jí bude pohřešovati, nebude se však dovolávati prostředků umění jiného; přijme slovo a přijme patřící k němu ticho a mlčení za prostředek dramatický, kdežto jen hudebnímu pozorovateli, jenž si vzpomíná na melodram, ticho může se zdáti mezerou a nedostatkem. Neprorokuji Vrchlického dramatu úspěchu, protože nepotřebuje reklamy; ale předpovídat fiasko, to je, jako by se připravovala nálada — ne pro Vrchlického ovšem. Teprve až se dožijeme trilogie v úpravě činoherní, bude lze pronésti soud, je-li básník vítězem či na kolik zůstal za svým ideálem. Režisérský úmysl zde, jako při všech novotářských odhodláních, znamená krok na nevyzkoušené půdě, znamená experiment.

*

HUDBA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

J. B. Foerster: **Jessika.**

Ve svém referátě, který jsem v tomto listě hned po premieře Foersterovy komické opery před 6 roky měl, ukázal jsem především na nedostatky Vrchlického přebásnění Shakespearova »Kupce benátského« pro operní komposici. Dotknul jsem se tam toho, jak Vrchlický oba hlavní motivy děje posunul do pozadí a jak pouhou milostnou episodku originálu snažil se učinit středem a hybným činitelem rozvoje děje. Jessice a Lorenzovi měl ustoupiti Shylok s Antoniem i Porcie s Bassaniem, kteří měli se státi jakousi stafáží aventuře zamilovaného párku. Proto z postavy Porcie zůstal téměř jen deus ex machina, proto nehledě k neúplné kresbě Shyloka, padla v původním libretě »Jessiky« i proslulá soudní scéna, která je »Kupci benátskému« dramaticky kulminačním bodem, po němž přijde též rozuzlení, jež vysvětluje, usmiřuje a »vše napraví«. Hned v první své zprávě o »Jessice« jsem projevil názor, že nepodařilo se Vrchlickému z motivu episodického učinit motiv hlavní, že celou komposicí text jeho není úplně srozumitelný leč tomu, kdo zná dobře originál Shakespearův, a že vzetí zavržené soudní scény na milost je nezbytně nutno. I sám skladatel došel k tomuto poznání po provedení »Jessiky« na scéně a výsledkem poznání je nová úprava opery, pro kterou Vrchlický soudní scénu připsal. I dnes ještě není v textu »Jessiky« vše zcela jasné — na př. to, jak Porcie přichází k roli soudce ve při Shylokově, ale v celku nutno doznat, že přikomponováním soudní scény opera získala. V ní dostalo se jí i výjevu, který s tím, co bezprostředně jej předchází a co po něm následuje a co vyznívá plně v lyrický tón, výrazně kontrastuje.

Pro Foerstera, v němž snivý lyrik převyšuje dramatika, jak »Eva« i »Jessika« dokazují, byla hudební komposice soudní scény úkolem, o jehož zdařilé splnění bylo možno míti obavy. Překvapilo, když byli jsme svědky, jak Foerster v úlohu svoji dovedl se zde vžíti a dovedl scéně té v hudbě dáti pravý výraz. Hudebně stavěna je soudní scéna přirozeně z motivů Shylokových, jichž je zde použito v obměnách těsně k situacím i k obsahu textu se přimykajících. Jen jedno mne překvapuje a zdá se mi nevysvětlitelným: proč exponována je Porcie ve scéně, kde má vše podporovat klam, že je mužem, zpěvně v tak poměrně vysokých polohách. Myslím, že by bylo vůbec výhodnější, kdyby partie ta byla psána pro alt, výhodnější nejen pro soudní scénu, kde by pak vystoupení v roli muže bylo pravděpodobnější, ale i pro hlasovou rozmanitost v opeře, v níž dnes obě ženské partie jsou sopránové. Bylo by to bývalo tím možnější, ježto Porcie nehraje mimo scénu tuto dramaticky nijak nevynikající roli. V ostatním zůstala opera, pokud je ovšem v paměti z prvních představení, nezměněna. Mohu tedy k svému původnímu referátu poukázat.

V provedení »Jessiky« stáli v popředí: Jessika slč. Ungrové zpěvně dokonalá a citově vřelá, Shylok p. Klimentem výrazně kreslený, Bassanio p. Burianův ušlechtile zpívající a případně komický Gobbo p. Štorkův. Udrží-li se »Jessika« v této podobě při poněkud dalším životě, ukáže se v nejbližší době. O prvním večeru bylo potlesku dost a autor sám předmětem pochvaly a uznání. Ale tak to u nás až příliš často při domácích novinkách bývá: při premieře oslavy autora přítomného neznají mezí, všude čtete o obrovském úspěchu nové opery — ale při nejbližší reprisi novinky už zeje divadlo prázdnotou a jen s nouzí dostane se novinka na čtyři večery. *lh*

František Liszt. U příležitosti stého výročí narození Lisztova, jež připadlo na 22. října t. r., vzpomíná veškeren hudební svět umělce, který v jedné řadě se dvěma největšími duchy hudební historie doby pobeethovenské, s Berliozem a Wagnerem, byl průkopníkem nových drah a cílů hudebního tvoření. Dráhy a cíle tyto šly za sdružením poesie a hudby, z nichž první mělo druhému umění dávati podněty a skýtati sujety. V důsledcích svých znamenaly tyto nové směry hudebního tvoření: poskytnouti hudbě nového obsahu a překonati tradicionální formy. V tomto směru je i dnešní době ještě Liszt východiskem a učitelem všem, kdož píší t. zv. programní hudbu. O něm jako největším reprodukčním umělci klavírním i improvisátoru u klavíru jedná již jen historie hudby a vzpomínky vrstevníků. Oběma už jen náleží také jeho činnost u pultu dirigentského i jeho propagační činnost všeho nového, velkého a nadějného, co jeho doba na světlo přinesla. Liszt žije a působí dnes řadou některých svých děl — třeba jen relativně malým počtem z celé tvorby své — a v nich zvláště tím, v čem byl hlasatelem a spolubudovatelem nové doby v hudbě. Z jeho děl hudebních jsou to obě jeho velké symfonie (»Faustorali« a »Dante«), »Symfonické básně«, některé originální komposice klavírní, dvě velká oratoria (»Kristus« a »Sv. Alžběta«) a skladby církevní. Jeho literární práce jsou nehynoucím památníkem jeho uměleckého idealismu, jeho znalosti věci i nadšení pro vše umělecky významné. Z nich jako z celého života jeho vyzírá stejně velký umělec jako člověk.

ŽENSKÁ OTÁZKA

ELIŠKA Z PURKYŇŮ:

SOCIÁLNÍ PRÁCE OBCE PRAŽSKÉ A ŽENY.

V úřadech obce pražské, kromě několika úřednic v ženských odděleních ústavu práce, nejsou zaměstnávány ženy. V oboru chudinském: dozoru na útulky, jesle, v podpoře šestinedělek, ošacování mládeže školní, v ústavech práce — působí celá řada dam — po většině manželek obecních starších — jako čestné pracovnice, s více méně šťastným výsledkem, dle toho, jak která svůj úřad pojímá, a také dle osobních vlastností jednotlivých. Třeba že nelze podceňovati tuto dobrovolnou práci, kterou některé pěkně a obětavě konají, nemá a nemůže míti práce tato takových výsledků, kterých má míti promyšlená, systematická péče o ty, kteří požívají ochrany a podpory veřejné.

V ideálním uherském systému ochrany opuštěných dětí, v berlínské ochraně kojenců a jinde v cizině — (a kdyby mluvilo se upřímně, i u nás) došli k poznání, že není možno počítati s dobrovolnou prací tam, kde jde o pravidelné, přesné, zodpovědné konání povinností.

Obec pražská vynakládá na dostání povinnostem chudinským velké sumy. Výsledky těchto obětí, hospodářské i mravní, byly by jistě větší, kdyby byl vybudován řádně zorganisovaný dozor na př. nad sirotky, almužníky, ústavy práce, útulnou pro služky atd.

Není jistě pochyby, že na př. úřad poručnický, kterým má se sirotkům dostati hlavně ochrany právní, jest institucí velmi blahodárnou. Než — jest zde celá řada dětí, kterým nejen právní, ale také mateřské péče je třeba. Celá řada spolků — k impulsu soudce V. Pšorna — žádala obec pražskou o ustanovení úřednice, jejíž povinností by bylo: vyšetřovati podrobně sociální poměry rodin, v kterých děti, v péči obce se nalézající, žijí, častými návštěvami v rodinách postihnouti ev. změny v poměrech těch. Znáti, jak je o tělesný a duševní rozvoj dítěte postaráno. Znáti individuelní vlastnosti dítěte, jeho náklonnosti, nadání, prospěch školní, eventuelní abnormality — dle kterýchžto poznatků by učiněna byla opatření ve prospěch dítěte, řízeny jeho životní dráhy po vystoupení ze školy. Poručnice podávala by pravidelné zprávy úřadu chudinskému, ale byla by i ve spojení se všemi stávajícími humanitními spolky, zemskou komisí — aby v případech akutních: týrání dítěte, smrti matky a pod. — ihned mohla učiniti vhodná opatření. Poručnice tato byla by rádkyní — přítelkyní matky nebo pěstounky svěřencovy ve všech možných ohledech.

Kdyby instituce tato vybudována byla, může zde intelligentní a dobrá žena zabrániti mnohému zlu, četnému utrpení, zachrániti svým porozuměním mnohou bytost šťastnému životu. Že k úřadu takovému žena mnohem lépe se hodí nežli muž, o tom asi sporu nebude.

V ústavech práce (odděleních pro ženy) a útulně k nim připojené naskytá se příležitost působiti přímo na služebné dívky. Zvláště v útulně, kde dívky někdy více než 14 dní tráví, bylo by jim možno v praktickém i mravním ohledu mnoho získati. Pravidelné přednášky z domáckého hospodářství, ušlechtilá zábava, poučení o tom, jak využíti vycházkových dní v době služby, poučení mravní i zdravotní, učení jednoduchému šití: zástěrek, bluzek a pod., žehlení límců, vaření a j. více (dobrovolně), učinilo by pobyt v útulně milým a užitečným. Intelligentní žena v čele takového ústavu mohla by vytvořiti z něho více, než prostou stravovnu a noclehárnu, svou znalostí lidí a jemným cítěním silně působiti na mladé duše, jež často srdečným a moudrým slovem nejen osvěžují, ale jímž i mnohé se vyjasňuje, o čem nepřemýšlely, anebo o čem měly zvrácené pojmy.

Bytová otázka, jedna z nejdůležitějších sociálních otázek vůbec, je u nás v plénkách. Mezi tím co v Německu zakládají nádherná zahradní města, země vydávají zákony o bytovém dozoru, obce zřizují bytové úřady, v nichž pracují se plány na rozšíření města se zřetelem k praktickému i esthetickému smyslu, jež provádějí bytové dozory, podnikají stavby vzorných domů s levnými byty a podporují nevýdělečné podniky téhož směru, neděje se u nás téměř ničeho. Bytový dozor jest jaksi prvým krokem k řešení otázky. Od toho, komu dozor svěřen, vyžaduje se především jemný takt a přívětivost, znalost lidí, zkušenost, nejpotřebnější znalost stavební techniky a zdravotnictví. Poněvadž dozoru podléhají především byty, ve kterých jsou přijímáni nocleháři, nebo jichž části pronajímány jsou za účelem výdělečným, — tedy byty chudiny, jest zapotřebí velké opatrnosti při návštěvách v rodinách, aby nebyl vzbuzen odpor, aby ti, jichž se týká, cítili, že se chce jejich dobro. Také všecky prázdné byty mají nuceně býti hlášeny, a vykonán v nich zdravotní dozor. — K tomuto úřadu, bude-li v Praze zřízen, velmi dobře hodily by se intelligentní ženy. Kdo zná lépe výhody, chyby a nedostatky bytů než ženy? A v zacházení s lidmi dovedou jistě vyvinout tolik taktu, ukázat tolik srdečného zájmu, že získají důvěry především žen z lidu. A již vzhledem k noclehárnám, pravým semeništím nemocí a nemravnosti, bytový dozor měl by co nejrychleji býti zaveden, dříve ještě, než obec pražská přistoupí k zřizování nocleháren pro svobodné ve vlastní správě. — I v ostatních humanitních ústavech pražských: sirotčincích, chudobincích, nemocnicích, věznicích, obecních kuchyních, atd. — by ženská inspektorka velmi blahodárně působit mohla, zrovna jako v dozoru nad čistotou ulic a pod. —

Obec pražská velkou zásluhu by si získala, kdyby zřídila jakousi centrálu chudinskou, která by byla ve spojení se všemi humanitními spolky v Praze (nechť soukromými, nebo zemskými), měla přehled o veškeré práci, která v zájmu sociálního povznesení obyvatelstva se koná. Z tohoto úřadu dala by se práce regulovat a doplňovat, úřad byl by zároveň informačním pro uprázdněná místa v různých fondech, stipendiích, ústavech a pod. — I řízení této centrály svěřeno by mohlo býti osvědčené sociální pracovnici, která by byla schopna s pravým porozuměním činiti návrhy na zlepšení nebo doplnění různých akcí, měla přehled v práci ze zemí sociálně nejvyspělejších a dovedla i dle poměrů a potřeb místních činiti vlastní závěry.

Omezujeme se na tomto místě na některé úřady, tedy placená místa, jež by ženy ve prospěchu sociálního uspořádání podniků obecních zastávati měly. O tom, jakým vlivem a jakou prací přispívají dnes již ženy jako veřejné pracovnice v ohledu kulturním, hospodářském a sociálním k rozkvětu obce, a jak působiti by mohly jako volení členové zastupitelstva, pojednáme jindy.

*

Průkopnice. Málo způsobil rozruchu její náhlý a předčasný odchod, sotva že hrst neúplných životopisných dat přinesly denníky, — a přece byla bytost výjimečná, žena neobyčejná, žena, která přes nejstrmější překážky šla k cíli a vítězně ho došla. Jméno Bohuslavy Keckové vyslovováno kdysi u nás s pýchou, a není věru příčiny, proč by s pietou i hrdostí nemělo býti vyslovováno i nad jejím hrobem. Zvláště mladá ženská generace let šedesátých a sedmdesátých jméno to milovala; vypravovala si, jak jeho nositelka v nepřemožitelné žízni po vědách odvážila se studovati soukromě střední školu, jak vymohla si tato smělá rodačka Karlína maturitu na gymnasiu malostranském, jak, když jí universita naše a každá rakouská, tvrdošíjně zavíraly své brány, šla studovati lékařství do Švýcar, do Curychu. Vrátila se jako promovovaná doktorka, ale to na hanbu našich tehdejších poměrů opravňovalo ji leda k provozování babictví... Až pak rok 1903 otevřel jí důstojnější dráhu. Soustátí rakousko-uherské, zabravši Bosnu a Hercegovinu, dosazovalo v těchto většinou mohamedánských zemích státní lékařky, aby pečovaly o jeho poddané, kterým nedovoluje islam přijímati návštěv a ošetřování lékařů-mužů. Jmenovány, jak přirozeno, lékařky Slovanky, jež by Srbkám rozuměly; první ustanovena Češka MUDr. Anna Bayerová, dotud lékařka v Bernu ve Švýcařích, po ní pro Mostar jmenována MUDr. Bohuslava Kecková, právě zesnulá, pro Dolní Tuzlu Polka MUDr. Krajewská. Dr. Bayerová za málo let vrátila se do Švýcar; druhá naše krajanka, dr. Kecková, však v zabraných zemích vytrvala osm let a prospěla ženám mohamedánským i okresu svému vůbec neskonalým dobrem. O svých zkušenostech a své práci psala do našich listů denních i ženských zajímavé stati, s vla-

stí trvala v neustálém spojení, posílala domů vzácné výšivky a jiné výrobky domácího průmyslu bosensko-hercegovského, jehož horlivě a s porozuměním sobě všímala. Do Čech zavítávala i za svých prázdní, žel! že v posledních letech již za účelem léčebným; počalať vážně churavěti a vyhledávala Karlovy Vary v naději, že jí pomohou horké jejich vody. Po léčení letošním usídlila se u své sestry v Kostomlatech u Nymburka a tam, daleka svého blahodárného působiště, zemřela náhle 16. října 1911 a byla 18. října na hřbitově kostomlatském pochována. Co snahy, co vytrvalosti, co nesobeckého idealismu pohřbeno zároveň s touto ženou, nedovede si snad ani uvědomiti naše pokolení, které zcela klidně na počátku sezón, zimní neb lázeňské, čte oznámení půl tuctu českých lékařek o právě zahájené jejich praxi. Co nyní tak samozřejmo, kdysi bylo činem smělým, závratným, neslýchanou sílu duševní vyžadujícím. A Bohuslava Kecková jej vykonala: byla průkopnicí. Nebude, nemůže býti zapomenuta. *T.*

DOPISY

Řed. FRANT. ŽIŽKA RYT. Z TROCNOVA:

DALMACIE.

(Dokončení II. kap.)

Cestující z Dubrovníka do Kotoru spatří brzy z lodi malou pevnůstku, vztyčenou na »Punta d'Ostro«, kde počíná tak zvaná Boka Kotorská (bocca = ústa). Boka Kotorská je hluboký a místy velice úzký mořský záliv, jedno z nejúchvatnějších divadel evropských, aspoň pro turistu. Úzký záliv »Le Catene« (= řetěz) rozděluje Boku ve dva díly. V prvním turistu hned při vchodu do Boky pozdravuje půvabné městečko Hercegnovi, pěkně položeno na strmém návrší.

V Hercegnovome imposantně se vztyčuje nový krásný hotel »Hygea« (srbský), v blízkosti města nalézá se lázeňské místo Zelenika. Zajímavo je, že se jižní Boce, od ústí do »Le Catene«, dosti dobře daří, na rozdíl od severní Boky, od »Le Catene« do Kotoru.

Kotor je dosti nepatrné městečko, a z parníku vypadá ještě nepatrněji, nežli skutečně je. V bezprostřední blízkosti Kotoru je černohorská hranice a dokud jsme měli výhodné obchodní smlouvy s Černou Horou, bylo v Kotoru lacino, kdežto nyní zavládla tam značná drahota, kterou hledí zmírniti nově teď uzavřené obchodní smlouvy. Dřívější blahobyt Kotoru záležel vůbec v obchodu s Černou Horou, která měla svoji nejlepší cestu přes Kotor, cestu, která dnes takořka zůstavena jen turistům, a těm se ovšem může nádherná jízda v poštovním automobilu nebo kočáru po strmé serpentině s čarovnou vyhlídkou na celou Boku jen doporučiti.

Ale obchod černohorský jako každý jiný nerozumí přírodním krásám, nýbrž vystavěl si železnici k vlastnímu moři, do přístavu Antivari. Tím ovšem Kotor a celá severní část Boky ztratila svoji hlavní výživu a schází, tragicky schází. V Dalmacii je dosti krajin, kde panuje odvěká chudoba, pauperismus v nejpříšernější podobě, ale podobné tragiky jako té, která ničí severní díl Boky, těžko může člověk jinde najíti. V Dalmacii jsou kraje, kde hospodářská organisace zůstala zpět ne o sto, ale o tisíc roků, než tam byla chudoba vždy, kdežto v Boce byl do nedávna ještě blahobyt; dnes hyne. Zámožné kdysi rodiny vlivem okolností pozbyly svého jmění a významu, a dnes mnohý starý děd a babička, vychováni kdysi v přepychu, hledí s bolem na své vnuky a vnučky, již často nemají ni skývu chleba, by ukojili svůj hlad. Dívky, kterým dle rodinných tradicí náleží titul slečny, často nemohou se ukázati celé měsíce mimo dům, ježto nemají ni slušného oděvu. Mnohé rodiny se na vždy vystěhovaly a pro svůj majetek nenašly ani kupce. Proto jejich domy, a nejen domy, paláce starých patricijských rodin spustly, a proto vidí turista udiveně z lodi v městečkách Prčanju, Perastu a j. celé domy neobývané se zabedněnými okny, anebo domy, kde zub času dále hlodá, domy se sřícenými krovy a p. Městečko Perast, položené půvabně proti »Le Catene«, činí spíše dojem velikého hřbitova než města, vypadá skoro liduprázdné — ač dříve bylo jinak! Bolestná tragika!

Pisatel těchto řádků hodně cestoval, viděl již mnoho přírodních krás, ale něčeho, co by se podobalo majestátní, imposantní kráse Boky Kotorské, dosud neviděl. A myslím, že byl jistě každý, kdo viděl toto divadlo, okouzlen. Ten krotký mořský záliv mezi nebetyčnými skalami by mohl přivábiti na tisíce a tisíce turistů, a mohlo by dojíti k velké cizinecké industrii. Jí byl by zachráněn nejen Kotor, nýbrž i celé jeho okolí. A přece dodnes Kotor nemá jediného poněkud slušného hotelu. Pomyslete, co tomu řeknou dámy, shledají-li v »nejlepším« hotelu kotorském zcela primitivní osvětlení chodeb a schodů: sklenici vody, v ní olej, v tom knůtek! Jedná se o tom, aby vystavěla hotel v Kotoru vídeňsko-anglická společnost, aby obec vystavěla hotel, ale prozatím se pouze »jedná«, místo aby se — j e d n a l o!

Tu přicházíme k vnitřní příčině záhuby Kotoru: k veliké indolenci tamějších lidí. Zajdi

si kousek mezi pole, s úžasem shledáš, jaké spousty úrodné půdy tu leží nezdělány! Lidé, kteří zle hubují na vládu, že jim udělala špatné obchodní smlouvy, kteří trpce žalují, že trpí hlad, nezdělávají svou vlastní půdu, jež jest v nížinách velice úrodná, neboť má i přirozené hnojení, nános prsti z hor. Půda sama netrpí, aby ležela ladem, roste na ní bujná tráva, ale ani ta se vždy neseče. Úžasná lethargie!

Proto jsou lidé v Kotoru i neschopní, aby vystavěli moderní, elegantní hotel, nýbrž čekají na Vídeňáky, Angličany, Francouze atd. A kdo myslí, že má vhodný pozemek na ten budoucí hotel, toužebně očekává, aby již někdo přišel a draze mu ho zaplatil, místo aby se snažil sám aspoň spolupůsobiti při jeho zřízení. S tímto rysem v povaze tamějších lidí, s naprostou neschopností k hospodářské organisaci, která tak pregnantně vystupuje v povaze Kotoranů, shledáváme se i v ostatní Dalmacii. Je to neblahý rys v povaze dalmatské, a my budeme ještě míti příležitost o něm promluviti.

LITERATURA

Tučný Fr.: **Svatvečer před zítřkem. Kritika člověka Björnsonova.** Nákladem vlastním, v komisi Aloise Srdce. V Praze 1911.

Autor chtěl napsáním své knížky »svaliti balvan s prsou«, »zbaviti se nahromaděné tíže, pod níž klesal«, a prohlašuje na konci, že »utírá s čela pot, je zahřát, unaven; však vykonal velké dílo!« — Skutečně velké dílo? Jedna ze základních vlastností autorových je přílišné sebevědomí, tedy domýšlivost. Vytýkám mu to hned na počátku, abych se zbavil nevděčné a skoro zbytečné práce, rozebírání a konstatování, pokud s názory jeho na tvorbu Björnsonovu lze neb nelze souhlasiti. Pan Tučný nezná literatury o Björnsonovi, touto neznalostí se skoro chlubí, neboť apriori jí opovrhuje; to by ještě nebylo tak velkou chybou, ale horší je, že pan Tučný následkem toho Björnsonovi vůbec neporozuměl. Je v tom dětinství, u mladých autorů obvyklé, pronášeti své úsudky tak příkře a bez výhrady, slepě chválit a bezohledně odsuzovat. Na příkl. úsudek o Synnöve Solbakken zní (abych uvedl aspoň jeden příklad z mnohých): »Je to dost obyčejná historie... Z přihlouplosti (!), krátkozrakosti, z povrchnosti a po tmě (!) se říká, že dílo toto je nejlepší u Björnsona...« atd. Pan Tučný probírá spis za spisem a klidně je hází dle vlastního úsudku na pravo a na levo; nade všemi, které se takto octly po levici, pronáší své anathema (»to vše považuji za špatné«). Ovšem také ani z daleka nechápe vyšších idejí, které daly spisům Björnsonovým posvěcení. Björnson je dítě t r a d i c svého národa, nejvlastnější vtělení norské s a g y; byl to nový způsob, jakým podával Björnson svého člověka, vyplynulý z jeho zbožnosti, z jeho víry v dobro v člověku, z jeho důvěry v selský lid své otčiny. Jsou to vlastnosti sagy, jež tvoří podklad Björnsonova člověka; krev a vzdor vikingů a zároveň vlastnosti, společné lidem v sagách a norským rolníkům, příznačná mlčelivost lidu a vliv toho na autora, který stejně jako v sagách odmítá dialogy, nezná abstrakt a líčí fakta a fakta. Tím vzniká ona přírodní prostota, slunečná záře, která zaujala i pana Tučného, ale on nepochopil zdrojů tohoto tepla, jemu stačilo konstatovat, že teplo tu jest. Jen vnější stránky Björnsonova člověka tu pochopeny, projevy citů, jichž původu náš autor nechápe. Kniha pana Tučného zkrátka není literární, je pouze filosofická; špatné chápání Björnsona je logický circulus vitiosus. Vnějším popudem myšlenek autorových, tedy jaksi duševním otcem, byl sice Björnson, ale autor vrací se závěry svých filosofických reflexí k němu zpět a posuzuje ho dle nich, jednostranně, nespravedlivě a tedy nesprávně.

Učitelem a vychovatelem autorovým byl však N i e t z s c h e, a v poměru k Nietzschovi a v dedukcích z něho, jež vedly nadaného a svérázného myslitele k vybudování celého systému aesthetického — v tom spočívá cena knížky, obdivuhodné smělými závěry a energickou důsledností, která nebojí se ani nejzazších extrémů. Vlastně právě tam, kde ocitá se v extrémech, cítí autor svoji sílu nejvíce, tam, kde jde dále než Nietzsche, ba jde i proti svému učiteli; jde bez bázně, připraven na tuhý odpor, a proto všestranně se kryje předem, logickými důvody, ale i sarkasmem, často dokonce hrubými výrazy (kde mluví o ženách, některé partie o umění).

Tučný vychází ve všech vývodech z Nietzschova problému dekadence. Ale jen vychází, několika kroky již ocitá se u hranic Nietzschova kruhu a hned je směle překročuje a v dálce kreslí nový, větší koncentrický kruh; mezikruží obou tvoří to, co Nietzsche nazval »nedekadentním«. Jak došel Tučný tohoto nového kruhu? Zkoumal i tam, kde učitel jeho se domníval, že už je v bezpečí, a došel — řetězem úvah, kterých nemožno zde detailně rozebírat — závěru, že kde mistr myslel, že je pryč z kruhu, právě v něm byl, dokonce všude ještě více přiblížil se jeho středu. Nietzscheovi bylo dekadentním především vše křesťanské, vše passivní, vše netvořící, vše to, co neodpovídalo jeho velikým myšlenkám: o geniu, nadčlověku, o vůli k moci. Ale jeho žák stanoví tuto normu dekadence poněkud jinak; jemu je dekadentní ten zjev, jenž

osobě není pudem být zde, vůbec, věčně, jenž není o sobě smyslem pro rozkvět, nikoli jen, který nemá chuti a vůle rvát, útočit, výbojně kráčet. O sobě musím být takovým živoucím neklidem, vtělenou touhou po životě, a vše, co se objevuje jako klesání tohoto smyslu, je processem oslabování, dekadence. Hlavním příznakem dekadence je morálka. Morálka vůbec, tedy také morálka Nietzschova. Kdežto posud šel Tučný vedle Nietzschových zásad, tímto bodem obrací se proti nim; ze stanoviska ultra Nietzsche přechází v contra Nietzsche. To zvláště v otázce vůle a v názoru na umění. A z tohoto bodu začíná tvořiti sám.

Tu hned na počátku přistupuje ku problému umění (jenž tvoří obsah velké části knížky), neboť jediné umění může býti reakcí k pociťované dekadenci. Dříve však bylo třeba zodpověděti otázku, pokud souvisí filosofie s uměním, respektive souvisí-li s ním vůbec; bylo to nutno, poněvadž náš autor jde na umění z filosofie. Pan Tučný místo toho klade si otázku, jakou úlohu a jaké význačné postavení má umělec a filosof zde na zemi. A odpovídá: V umělci je založen živel kladu, ve filosofu záporu. Proto nutno vymýtiti z umění vše filosofické. Touto formulací vypovídá sebevědomě (domýšlivě?) boj celému nynějšímu směru v nazírání uměleckém, zvláště Hennequinovi a myšlenkám, osvojeným z něho u nás, a vůbec všem, co s ním jakkoliv je příbuzné, tedy také filosofii německé a zvláště ovšem Nietzschovi, neboť Nietzsche považoval za umělecké věci, které Tučný nazývá filosofickými a které proto horečně odmítá. Boj vede náš autor vášnivě a rozhorleně, s hněvem a fanaticky. Idea tohoto boje: dáti umění nesmírný, nebývalý význam, takové poslání, aby v něm byl zahrnut celý člověk, aby vyplněno bylo celým životem. Jen to mohu pokládati za umění, v čem vidím život, slyším jeho šelest, cítím jeho příchut. Proto je třeba nejprve odstraniti z umění, co uskutečnění tohoto ideálu zabraňuje. Jsou to hlavně: psychologismus, moralismus, řešení otázek a problémů, přehnaná tragika.

(Příště konec.)

Gustav Pallas.

*

Sebrané spisy M. A. Šimáčka, které vydávala »Česká grafická společnost Unie«, právě byly 20. svazkem dokončeny. V posledních dílech přibylo několik prací dotud knižně neshrnutých, tak v sv. XVI. k románku mladé učitelky, »V novém životě«, připojil spisovatel drobnější novellistiku, do sv. XVIII. zařadil povídku »Maxínkův strýc herec«, navazující volně na vypravování »První služka« a v posledním díle shrnul své vzpomínky literární a divadelní. Uspořádání, jež jest prací spisovatele samého, jest pečlivé a přehledné, všude uvedena správná vročení, tu tam přidána i literárně dějepisná poznámka, vykládající vznik a osudy prací atd. M. A. Šimáček s láskou a s vědomím zodpovědnosti redigoval objemný úhrn svého slovesného díla. Leccos mohlo býti uspořádáno ještě účelněji a soustavněji Tak na př. veršované knihy Šimáčkovy rozptýleny po třech svazcích, ač mohly tvořiti jeden souměrný díl; dramata neseřazena nijak dle příslušnosti časové; cukrovarské genry »U řezaček« a »Duše továrny« zbytečně odtrženy atd. V celku však patří spisy M. A. Šimáčkovy k nejlépe uspořádaným souborům naší literatury. Sporno zůstává, zda si autor neměl vyvoliti za životopisce sílu vzdělanější a spolehlivější než jest V. Dresler, jenž do XX. svazku napsal o M. A. Šimáčkovi studii. Ukončiv v padesátém druhém roce redakci sebraných svých děl, stává se M. A. Šimáček, nejtypičtější představitel občanského a tendenčního naturalismu u nás, ze spisovatele živě aktuelního součástí naší literární minulosti. Uzavřený jeho vývoj, který opsal dráhu nevelkou, lze již dnes sledovati s historické perspektivy. Umělecká jeho methoda, jejímiž hlavními prostředky byla suchá psychologická analysa, široce rozlitá malba mravů české buržoasie, referentská střízlivost při reprodukci zevní skutečnosti, konečně humanitně evoluční kritika mravních jevů — a to vše jest dávno překonáno; posléze tendenční úsilí Šimáčkovo proměnilo se v jakýsi běžný truismus. Mladé pokolení, jehož příchodu a soudu se M. A. Šimáček více bál než kdokoliv z jeho druhů, nezaujímá k jeho rozsáhlému a opravdovému dílu dávno stanoviska nepřátelského... dívá se na ně prostě s historickým klidem, jenž se občas mění v nezúčastněnou lhostejnost.

*

Richard A. Bermann: **»Der Hofmeister«.** Příběh zániku. Mnichov a Lipsko u G. Müllera, 1911.

Kniha rozeného Pražana, žijícího v Berlíně, dílo velice svérázné a svěží, kterému lze vděčiti za podněty nezvyklé u debutů. Obsah tohoto románu v dopisech: Mladý muž přijde jako vychovatel k chlapci. Po roce jest mladý učitel blízek zoufalství. Jeho svěží duch podléhá zkaženému vlivu okolí plného podivností a bláznovství. Síly bezuzdného bohéma se vyčerpávají... Znělo by to vše pravděnepodobně, kdyby nebylo hlavní věci: chlapec Rafael není prostě hloupým hochem, nýbrž dědičně zatíženým synem slabomyslného italského millionáře, židovského barona a prazvláštního podivína. A tomuto nebezpečnému hochu chce otec dáti vlíti všemožné znalosti do hlavy, aby podal o sobě samém důkaz plného duševního zdraví. Nic jiného není v knize než dopisy vychovatele, stěžujícího si příteli do urputného boje svého zdravého ducha se zoufalou křečovitostí, opírající se o bohatství; zprávy o skvělém životě v nádherné Italii, na kterou smí mladý muž pln žízně po kráse dívati se jen jako mřížemi pozlacené klece, neboť jest připoután na trapiče Rafaela. Tento hoch a jeho otec, vůbec celá rodina parvenů jest tak živě líčena, že začínáte brzy v atmosféře zvráceností toužiti po zdravém vzduchu. Náhradou skýtá autor teskná, názorná líčení krajin severoitalských. Očima tak žíznivýma po kráse a pozastřenýma pocitem vá-

zanosti nebyly tak krajiny dosud viděny, aniž dosud vyprávěny s takovou láskyplností, ve formě stručné, až skizzovité. Připočtěte ještě lehce ironickou úsměvnou řeč, řeč to kultivovaného člověka, ostýchajícího se triviálních pocitů a obratů, odmítajícího však i drsnost běžného humoru. I zdařilo se napsati povídku překypující komickými situacemi (na příklad Rafaelovy výbuchy zlosti), aniž by byla dotěrně humorná, a zároveň podati tragoedii duchaplného člověka bez falešného pathosu neb oblíbené sentimentality. I bude kniha vítána všem přátelům originelní četby. *O. F.*

POLITIKA

V. J. HAUNER:

K NAŠÍ POLITICE ZAHRANIČNÍ.

Naše, t. j. česká zahraniční politika, poněvadž nemáme své diplomacie, je souhrnem tří faktorů: t i s k u, p o s l a n c ů a o b c h o d n í k ů. A tu dlužno říci, že faktory ty naprosto nepostupují harmonicky. Mluvíte-li s obchodníky, stěžují si naskrze na nedostatečný zájem, jejž jeví první dva činitelé o náš zahraniční obchod. Passivum rakouské obchodní bilance je známo a i žurnalistika na ně opětovně ukazuje. Ale ať se také speciálně naše česká žurnalistika zeptá sebe samé, jakým způsobem se přičiňuje o zlepšení tohoto zahraničního obchodu. Nemluvím tu o zadních stránkách listů, kde se podávají hospodářské zprávy, nýbrž o předních. Kolik úvodníků je věnováno n a š í zahraniční politice? A jakého druhu jsou ty články? O každé stávce ve Španělsku nebo Venezuele napíší se sáhodlouhé sloupce s více méně dobrými radami a kritikami tamějších vlád. Ale o tom, kterak bychom my měli těžit z hospodářské a politické situace jiných zemí, o tom v našich úvodnících a delších článcích nenajdete místečka. Ale jak by také naši žurnalisté mohli psáti o něčem, o čem obyčejně sami nic nevědí, nejsouce ve stycích s kruhy rozhodujícími a interessovanými, a o čem nemohou čerpati zpráv z Berliner Tageblattu nebo Vorwärtsu. Naše zahraniční rubriky v dennících podávají celkové referáty o událostech v cizích zemích, ale schází jim schopnost applikovati je na naše poměry a vyvodit z nich lekce pro naši hospodářskou situaci. Také naši zahraniční zpravodajové nebývají dost vzděláni. Časopis, jenž píše na př. o hererských l o d ě n i c í c h (= ohradách), o vítání pana A l d e r m a n a (= městského radního), jenž soudí, že manžel královny Viktorie se jmenoval princ C o n s o r t (= manžel), jemuž diletanti sbírají Č í n u (= porculán) atd., má patrně v redakci osoby, které nejen neznají cizích zvyklostí a poměrů, ale které ani neovládají jazyka, z něhož překládají a vypisují. A jsou-li jednotlivosti vadné, nelze čekati ani, že celkové niveau bude lepší; časopisy takové sotva dovedou tříditi a hodnotiti to, co čtou jinde, a sotva se povznesou k samostatnému a objektivnímu úsudku o věcech, o nichž jsou špatně a jednostranně informovány. Proto zahraniční rubrika ve většině našich časopisů — kde neotiskuje přímo telegramy — je ubohá a přirozeně, kdo nerozumí zahraničním událostem jinde, nebude míti pochopení ani pro naše zahraniční požadavky, neboť k tomu je právě potřebí dobře ovládat celkovou světovou situaci.

Stejně špatně jako náš tisk jsou na tom i naši poslanci. Vlastně jedinou osobou, která zahraniční politikou od let soustavně a vážně se zabývá, je dr. Kramář. Není zde místo posuzovati jeho názory, ale lze říci, že jeho úsudky svědčí vždy o znalosti věci a dobrých informacích. Pan Klofáč, jenž již několikrát obrátil na sebe pozornost v zahraničních debatách, má leckdy dobrý úsudek, ale schází mu hlubší vzdělání a systematičnost a také jeho radikalistické návaly seslabují jeho vývody. Prof. Masaryk dostal se v posledních delegacích do výboru vojenského, v němž nemohl býti na svém místě, a pak věnoval celé své podivuhodné úsilí jediné aféře Vasičově, v níž také projevil, co není právě jeho předností: jistou dogmatičnost a přílišné moralisování, které zejména v zahraničních věcech není na místě. Kdyby se byl méně zabýval Vasičem a více naší zahraniční situací a jejími vinami, byl by více prospěl, neboť jeho vzdělání a rozhled vzbuzují vždy úctu.

Těmito třemi jmény je tak celkem vyčerpáno všecko, co z české strany v parlamentě zajímá se o zahraniční politiku, nehledě k šlechtě, která bývá sice svým společenským postavením dobře informována, ale o níž uvažovati nespadá v rámec tohoto článku. Bilance je tedy velmi slabá; celá starost o zahraniční věci spočívá v rukou tří lidí, a to je při stovce našich poslanců přece poněkud málo. Poslance sociálně demokratické pomíjím z příčin, jichž se dotknu níže.

Rakousko-Uhersko nemá území v cizích dílech světa, jako jiné velké státy evropské. Proto jeho zahraniční politika bude vždy po výtce obchodní. Ale i k silné obchodní politice, třeba se týkala jen zemí hraničících s námi, je nutno, by stát náš měl pevné postavení v koncertu velmocí a by jeho diplomacie měla patřičnou váhu. K tomu však je potřebí jednak solidarity uvnitř říše, jednak silné a r m á d y resp. m a r i n y. A to je také bod, na nějž chci ukázati. Naše postavení nemůže se srovnati s postavením na př. Švýcar, Belgie neb Hollandska, jež samo o sobě

zabezpečuje jim immunitu. My jsme stát poměrně mladý, jenž nemá ani tak vyvinutého obchodu a příznivé polohy jako Belgie, ani výnosných kolonií a starého bohatství jako Hollandsko, ani výjimečných zeměpisných výhod Švýcarska. Nad to jsme státem velikým, skládajícím se z množství území, jež byla by leckomu žádoucí, a tak máme více nepřátel než tušíme i mezi svými přáteli. Proto veškerá naše politika na venek musí být podporována, třeba ne aktivně, silnou brannou mocí. Chybou české politiky ode dávna bylo, že toho nechtěla uznat. Naše žurnalistika dovede velmi ostře kritisovat špatnou naši hospodářskou a zahraniční politiku, její slabost, ústupnost, závislost na spojencích atd., ale nemá odvahy říci si, že chtít dobrou zahraniční politiku — a tím i zlepšení obchodní bilance a blahobytu uvnitř země — znamená podporovat last not least armádu a loďstvo. V tom ohledu vládnou u nás názory přímo dětinské. Naše demokratické a pokrokové časopisy — a který časopis u nás by nechtěl být zván demokratickým a pokrokovým? — považují za svou povinnost z p r i n c i p u odmítat všecky vojenské požadavky a vyhlašovat je zá neproduktivní ba nemorální břemena.[1]) Myslím, že zde bylo by záhodno poněkud si vyjasnit pojmy. Nechci se pouštět do diskusse o tom, je-li možno se obejít bez války a je-li válka takovým zlem, za jaké je vyhlašována. To sem konečně nepatří. Ale armáda sama o sobě, jako němá podpora zahraniční politiky, neznamená přece ještě válku. Naopak, silná armáda, jejíž zdatnost je všeobecně známá, je praeventivním prostředkem proti válce. Při všech zahraničních sporech, k d y k o l i s t á l y p r o t i s o b ě m o c n o s t i d o b ř e v o j e n s k y v y z b r o j e n é, m á l o k d y d o š l o k v á l c e; války (aspoň v posledních dobách) vznikaly vždy tam, kde jedna strana byla slabší a tak výsledek byl jejímu silnějšímu protivníku předem zajištěn. Tak bylo r. 1866, r. 1870, r. 1895, 1898, 1904 a zejména nyní v otázce marocké (Francie a Německo) na jedné a tripolské (Turecko a Italie) na druhé straně.

Ale i v tom naše časopisy (i poslanci a jiní representanti národa) projevují podivuhodnou nevědomost. O věcech vojenských mluví s neporozuměním, namnoze s ironií, jako by šlo o drahé hračky, pro intelligentní lidi dávno překonané. Zejména naše demokratické časopisy libují si v sesměšňování všeho vojenského, neupadají-li náhodou v humanitářské rozhorlení. Zde jeví se hlavně vliv sociální demokracie, která jako strana mezinárodní přirozeně odmítá válku (t. j. vojenskou) mezi národy a tedy i vojenský rozpočet, jejž nad to považuje za projev kapitalistického státního zřízení, proti němuž bojovati je její raison d'être. Se svého stanoviska je v právu, ale stejně v právu jsou ti, kdož nevěříce v brzkou možnost zřícení se nynější »kapitalistické« formy státní, považují při nedostatcích lidské povahy armádu za nutné zlo, za jistou pojistnou premii pro případ nebezpečenství, slovem za něco, co není sice přímo produktivní, ale svou existencí je prospěšné. Ostatně ani sociální demokracie nezavrhuje boje tak naprosto; tvrdí jen, že bude bojovat, půjde-li o obranu, nikdy však se nepropůjčí k válce útočné. I to svědčí o neznalosti moderního válečnictví. Předem se nedá nikdy stanovit, která válka jest obranná a která útočná, a moderní zásada strategická zní: nejlepší obranou je útok. Stát, který by se chtěl omezit na armádu ryze obrannou, nemá-li zvláštní výhodné zeměpisné polohy, zbavil by se předem naděje na pronikavý úspěch, neboť by se od počátku přiznával ke své slabosti.

Hlavní argument, jenž bývá vrhán proti požadavkům vojenským, je slovo m i l i t a r i s m u s. Jsou jisté výrazy, jichž užívat je modou; k těm patří na př. slovo pokrokovost. Jsou pak jiné výrazy, jichž vyslovení šíří kol sebe hrůzu; k těm náleží název militarismus. Člověk mimoděk vzpomíná na Mefistofelovo:

Denn eben wo Begriffe fehlen,
da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein.

A tak ne pojem, nýbrž slovo tu platí, neboť kdybychom chtěli rozebrat pojem militarismu, viděli bychom, že všeobecná branná povinnost a veliké daně na věci vojenské nejsou ještě znakem militarismu, ježto pak by Anglie a Francie, jež na armádu a marinu vydávají stejně a více než Německo, musily být z nejmilitarističtějších zemí. A přece Anglie není proto nemilitaristická, že tam není všeobecné branné povinnosti, nýbrž prostě proto, že tam není pojmu militarismu. Militarismus znamená daleko spíše povyšování armády na první místo ve státě, znamená podřízení všeho vojsku a nahlížení na vojsko ne jako na prostředek, nýbrž jako na účel. V tom smyslu byla snad Sparta státem militaristickým, ale žádný moderní stát jím není a nemůže být. Ani Německo nelze dnes nazvat státem militaristickým, poněvadž v první řadě je obchodní a průmyslové, a obchod a průmysl mu dnes dodávají rázu, ne armáda, třeba byla výborná a třeba byla v jistých kruzích hýčkána. Francie je procentuálně mnohem vojenštější než Německo a přece nelze o ní říci — jistě ani naši demokraté by toho nedopustili — že je militaristická. Arciť ve všech jmenovaných státech je armáda institucí národní, u nás není — v tom je

[1]) Když na př. stavba dreadnoughtů byla někde prohlášena za prospěch dělnictva, jež tím získá práci, navrhl jistý list, aby nedostatek masa byl zažehnán zvýšením výroby vidliček — příklad, jak lze šlapati logiku, aby byl správný názor zlehčen.

také důvod její neoblíbenosti. Kdybychom měli více odborníků ve věcech vojenských, zejména v našich časopisech, nehrozili bychom se ani tak »militaristických« novot, jako je na př. střelba ve školách, vědouce, že podobná vojenská zřízení mají dávno Švýcary [2]) a v novější době na př. Rumunsko, Japonsko, Francie i Anglie, a že tedy není pouhou kopií podobné instituce německé a tributem militarismu. Kdyby naši žurnalisté byli prostudovali třeba jen poslední velkou válku a čtli odborné časopisy, psali by jistě poněkud jinak o požadavcích vojenských a dovedli by vyložiti čtenářstvu, že systém miliční, který dnes je ideálem leckterého z nich, je velmi nedokonalým druhem všeobecné branné služby, hodícím se jen pro malé státy a ještě jen za zvláštních podmínek. Kdyby u nás bylo více znalosti zahraničních i vojenských věcí, nahlédli bychom, že u každého vyvíjejícího se státu s počátku vojenské výlohy jsou poměrně veliké proti výlohám jiných rubrik a že poměr ten se zlepšuje, jakmile stát bohatne a sílí. Kdybychom slovem ovládali poněkud lépe historii minulosti a přítomnosti, uměli bychom se jinak dívati na fakta, o nichž si takto tvoříme jen jednostranné úsudky.

Konče nemohu pominouti, bych nezavadil znovu o poslední fási naší zahraniční politiky, která došla svého ukončení annexí a zažehnáním války balkánské. Vím, že naše zahraniční správa se dopouštěla chyb, jako každá vláda každého státu, a že hr. Aehrenthal se dopouštěl chyb specificky rakouských. Ale i při těch chybách mohlo naše postavení světové vypadnout jinak, kdyby naše armáda byla bývala tak v pořádku, jak měla býti, a kdyby naše široké vrstvy místo hloupými projevy nezralé mládeže byly na annexi odpověděly souhlasem a podporou vládní politiky. Když jsme již zbytečně darovali Turecku milliony odškodného, mohli jsme aspoň uhájit své velmocenské postavení. Kdyby naše armáda byla bývala po léta před tím dostatečně dotováno,[3]) nemusili jsme se prosit o pomoc Německa a stát se od té doby na něm závislými. Kdyby naši poslanci a žurnalistika byli v čas pochopili situaci, mohli poskytnout vládě podporu, kterou byla pak nucena hledati za hranicemi a rakouští Němci by nebyli triumfovali. Poslední zahraniční aféra, již jsme měli, je klassickým příkladem toho, jak zmatený je náš národ, kdykoli jde o věci přesahující hranice jeho bydliště.

Resumuji tedy: Má-li se naše zahraniční situace zlepšit — a to znamená i naše vnitřní národohospodářská situace — je od nás třeba, by naše žurnalistika a naši poslanci si více všímali zahraničních událostí a studovali jejich dějiny. Je třeba, by byli ve stálém styku s kruhy obchodními a průmyslovými, které mají namnoze jiné názory o zahraničních věcech, než oni, a aby jejich požadavkům popřávali sluchu a místa. Je třeba, by vyslanectva a naše konsuláty v cizině byly více zaměstnány a vyžadovány od nich a posílány jim informace; rozumí se, že by měly být také obsazeny osobami obchodně dobře vzdělanými. Ale zejména je potřebí, aby přestal náš úzkoprsý a stranický názor na zahraniční události, a aby všichni činitelé mocné zahraniční politiky, nevyjímaje brannou moc, byli podporováni. Musíme konečně přestat hanbit se za to, že jsme členy jednoho státu a pracujeme-li uvnitř k vyrovnání protiv mezi národy, vystupovat na venek silně, zceleně a sebevědomě.

*

Naznačil jsem, jakým způsobem přál bych si — ovšem pro svoji osobu, nezavazuje tím nikterak redakci t. l. — by bylo nazíráno na naši zahraniční politiku. Nechci říci, že v našich nynějších poměrech bylo by snadno přijmouti můj názor se strany našich vůdčích politiků, tím méně se strany širokého obecenstva. Dokud bude naše politika v opposici k Vídni, nerozlišujíc státu od vlády, dotud bude těžko nejen podporovati stát, nýbrž i vymáhati nám příznivou souvislost mezi vnitřním životem říše a její zahraniční politikou. Naše veřejnost bez rozdílu politického přesvědčení soudí, že nám je možno jen tehdy se postavit na stanovisko obhájců státu, až vláda splní naše nejzákladnější spravedlivé požadavky. Zatím dlužno vyčkati. Vyčkávání však má následkem, že všecko ovoce státní loyálnosti klidí Němci a Poláci, my pak platíme za živel státu nepřející, ba nebezpečný. Chová tedy naše dosavadní taktika v sobě nebezpečí, že buď budeme ignorováni, aneb bude se přímo přes naše hlavy pokračovati v zahraniční politice nám nepříznivé. Ve vnitřní politice jsme v stálé opposici; v zevnější budeme se chovati lhostejně — jaký div, že Němci využijí situace a budou si dále hráti na jediné zachrance a opory státu? Možná, že politika kompensací, jak se hlásává z české strany, je pro naše vnitřní zájmy politikou moudrou a prospěšnou; jiná otázka jest, je-li jedinou možnou politikou pro všecky případy. Myslím, že jako velmi početný a průmyslově i obchodně vyspělý národ měli bychom právo žádat, bychom se stejně jako Němci účastnili na záležitostech zahraničních a spolu o nich rozhodovali; můžeme-li tak činit při své negaci všeho vlád-

[2]) Vzpomínám na krásnou kapitolu Kellerova: Zeleného Jindřicha.

[3]) O poměru parlamentu a armády před r. 1866 srovn. poučnou studii v knize Vorgeschichte von 1866 und 19??. Von einem alten kaiserlichen Soldaten, v níž dokazováno, že naši tehdejší vojenskou nehotovost nezavinila vláda, nýbrž sněm, jenž nechtěl věnovat dosti prostředků.

ního a státního, o tom rozhodnout přenechávám našim politikům ex offo. Pravím jen tolik: pokud budeme hleděti na naši říši jako na útvar neschopný silného života na venek, potud nemůžeme mít žádné zahraniční politiky a všecka kritika její je zbytečná, nelogická a neupřímná.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni 25. října 1911.

Předloha o italské universitě byla dnes přikázána výboru rozpočtovému. Tím je řečeno, že nemůže býti již odkládána do nekonečna, jako by to bylo možno, kdyby podle přání německých nacionálů byla bývala přikázána výboru jinému, kterýž by byli mohli Němci absencemi činit k usnášení nezpůsobilým. Páté první čtení je tedy skončeno a po páté počne rokování výboru, a také dnes ještě nelze ani naznačiti, v kterém směru otázka tato bude rozřešena. Jisto jest, že fakulta nebude zřízena ve Vídni, jak tomu chce předloha vládní. Nechtějí tomu ani křesťanští sociálové, ani německo-nacionální svaz, aby — jak praví — nebyl porušen německý ráz města Vídně, a aby — jak se obávají — nebyla vídeňská italská fakulta předchůdkyní vídeňských fakult slovanských. Není divu, že také Italové o to nestojí, aby fakultu svou měli zde. Mají pro to několik důvodů. Nechtějí, aby Vídeň provozovala na italský akademický dorost svůj vliv, aby zde národnostně neochladl, nezlhostejněl a aby se nestal vnímavým vůči svodům činitelů odnárodňovacích. Vedle toho s praktického stanoviska vzato — Vídeň je velmi drahá pro studenty nezámožné a příliš vzdálena od domoviny italského akademického dorostu. Terst je Italům žádoucím sídlem obnovené fakulty. Tyrolští Němci se staví velice ostře proti restituci italské university vůbec, ale zejména proti zřízení této vysoké školy na území italském, tedy i proti položení ústavu do jižní italské části Tyrolska. Proti Terstu vyslovují se po celý dlouhý čas námitky se strany vládní, i bylo by velmi pozoruhodno, kdyby nyní stanovisko svoje vláda změnila. Není tedy na vybranou než mezi Goricí a Koprem (Capo d'Istria). Zdá se, že výsledkem vyjednávání, jež nyní nastane, bude dohoda, dle kteréž by v Kopru byla fakulta zřízena, neboť také Gorice by Němcům nebyla úplně po chuti, jelikož má mezi svým obyvatelstvem 2000 Němců, o něž se německo-nacionální svaz bojí...

Německo-nacionální svaz se vůbec stále něčeho bojí. Kdyby takový stav u jednotlivce se vyskytl, bylo by na čase rychle se poraditi s psychiatrem, choré myšlení politických stran bohužel ještě psychiatři léčiti nedovedou. Nejvíce se bojí německo-nacionální svaz povolání dvou českých úředníků do Gautschova úřednického ministerstva.

My jsme sice měli v Bienerthově úřednickém ministerstvu současně Excel. rytíře Kaněru (osvěta), sekč. chefa Popa (orba) a Exc. dra Žáčka (bez portefeuillu), tedy tři ministry, a Němcům při tom ani vlas s hlavy nesešel, a českou oposicí toto ministerstvo bylo nuceno k odstoupení, ale nyní povolání druhého českého úředníka do ministerstva (jednoho máme v min. veř. prací) máme pokládati za koncesi, kterou se Němci bojí připustiti, ano dle »Neue Freie Presse« by měli snad Čechové dokonce jako za veliký ústupek, ba jako za milost děkovati, když by směli vůbec do majority vstoupiti, aniž by práva měli vysloviti nejmenší výhradu. Jeden ze zdejších německých listů pravil doslova: »Čechové by mohli býti rádi, že by se dostali ze slepé uličky oposice« ...

Ku podivu, jen jednoho se nebojí německo-nacionální svaz, toho, že se přibliží neodkladné terminy, neodkladná rozhodnutí, ku kterýmž bez Čechů majority po ruce nebude, a že se stát octne eventuelně ve velmi značných nesnázích. Se svého stanoviska ovšem pokládají nynější svou taktiku za dobrou. Oni všechno mají, jsou dobře zásobeni z dřívějších let, jim se nemůže nic státi — oni mají čas. »Was kann uns passieren, wenn auch hier alles in Franzen geht, es ist nur ein Schritt ins Deutsche Reich« (Co se nám může přihoditi, i kdyby zde všechno se roztříštilo, do německé říše je toliko jediný krok) — řekl jeden ze sloupů nynější německé politiky. Při takovém názoru, který dozajista není ojedinělý, není ani divu, že v německém táboře není žádného spěchu na ustálení poměrů v parlamentě a v kabinetu.

Ano, tato stabilita náleží k věcem, jichž se německo-nacionální svaz bojí.

Seriosní političtí pozorovatelé postřehují s trpkostí stále rostoucí všeobecné zbahnění, obavu před odhodlaným činem. Prozatím neběží o nic než o nezávazné hovory o podmínkách, při kterých by byla možna součinnost velkých parlamentárních stran — a ani zde není vidět ani normální hybnosti. O to jde, aby parlamentní rokování nabylo pružnosti, aby se nevleklo, ale toto průpravné jednání jako by se bylo na smůle octlo. Němci žádali dnes bar. Gautsche o nový odklad, o zastavení celé akce na nějaký čas.

V parlamentu vznikla situace tragikomická. Má počít rokování budgetní, ale za všeobecné nepřipravenosti a nehotovosti se německým stranám nechce do politické debaty. Co nejbližší dny přinesou, bude tedy asi jen parlamentní — pausa.

ZE DNE

Professor Václav Em. Mourek zemřel dne 24. října na Kr. Vinohradech. První germanista samostatné české university byl zajímavá a výrazná hlava starší naší generace vědecké. V mladých letech nepřekládal nadarmo energického apoštola svépomoci S. Smilesa: sám s houževnatou pílí vyšvihl se z velmi nuzných poměrů; energicky přesedlal z klassické filologie na jazykozpyt germánský; s ctižádostí až vášnivou vynutil si rozhodující místo na fakultě i v předních našich ústavech vědeckých. Byl z prvních, kdož obraceli u nás zřetel k anglické kultuře, slovesnosti, řeči; psal učebnice, překládal, sestavoval slovníky a ukázal při tom dva rysy, jež ho provázely do konce: praktičnost a soustavnost. Obnova české university povolala syna Pošumaví z Čes. Budějovic do Prahy a klassického filologa ke germanistice. Vpravil se rychle a obratně; vzdělal se na opravdového znalce starých dialektů germánských; byl považován i v cizině za předního odborníka v skladbě jejich. Nezapřel klassického filologa, ani středoškolského professora. Ve filologii obracel zrak jen k minulosti, kde nehledal pouze poznání, ale i normy; literatuře v podstatě nerozuměl a v jakémsi klassicismu, krátkozrakém, mravopočestném a šosáckém, rád ubíjel Lessingem i Goethem, jimž nedovedl odpustiti přece »poklésky mravní«, všecko moderní umění.

Na universitě se zařídil po středoškolsku a vychovával, zkoušel, podporoval své žáky především jako blahovolný učitel budoucích professorů; vědecky na ně nepůsobil, a tak školy v pravém slova smyslu nezaložil. Praktickou obratnost prokázal i ve způsobě, jak upravil na universitě naší germanistické ústavy, ač neměl rozhledu po podobných institucích cizích. Šlo mu hlavně o to, aby jeho posluchači dobře se naučili praktické konversaci, důkladným mluvnickým základům a průpravě pro úřad středoškolský; v tom je podporoval se všech sil a za to požíval skutečné obliby, zejména jako examinator. V životě vědeckém byl V. E. Mourek úzkostlivý staromilec, jemuž však v rozhodných okamžicích nechyběla opatrnost, což mu v našich učených institucích vyneslo místa zodpovědná, ač Mourek nebyl duch dalekého kulturního zoru. Kvíčalovcem nepřestal V. E. Mourek býti nikdy a patřil v tom k posledním Mohykánům; také nepravost Rukopisů nepřiznal otevřeně do konce života. V politice byl staročechem, ke klerikalismu velmi povolným. Konservativism mu byl potřebou a ethickou jistotou: věřil minulosti a opíral se rád o autority. Ironie osudu chtěla, že on, jenž posiloval vždy posice Kvíčalovců, děkoval za kus své kariery, ba dokonce i za vůdčí myšlenky gramatických svých badání Gebauerovi; nepřiznával si toho rád. Většina jeho žáků studovala současně pod Gebauerem a naučila se rozeznávati: na jedné straně přísný, tvůrčí důsledný charakter, s rysem geniality, na druhé blahovolný, mírný, epigonský talent, nevybočující z mezí prostřednosti. V této perspektivě zůstane postava Mourkova dojista i v dějinách naší jazykovědy.

Jožka Úprka stal se 26. října padesátníkem. Po Aloisu Mrštíkovi, jehož abrahamoviny jsme před nedávnem zaznamenali, překračuje hranice mužného věku druhý umělec, který zachytil duši a smysl moravského Slovácka; o obou platí, dík bohu, že nepřekročili hranici mužné tvořivosti. Jóža Úprka, spiatý s moravskou půdou právě jako Alois Mrštík celým životem a působením, jest naturalista v nejkrásnějším smyslu toho slova tolik zprofanovaného. Nezná než přírodu a chce se v ní ztratit; lid jest mu výtvorem a součástí přírody; všecky umělecké prostředky, kterých studiem velmi pronikavým nabyl, ať prudkost pleinairu ať kouzlo dissimetrie, jsou pro něho pouze pomůckami zmocniti se plněji přírody v její typické vnešenosti, kterou lid svými gesty, svými kroji, rhytmem svých pohybů doceluje. Úprka dal Slovácko a Slováky teprve světu a s objektivitou, v níž jest kus sebezapření, vypravoval na sálavých, třepotavých, opojných a jásavých obrazech o zemi mladosti, slunce, barev. Sám uprostřed tohoto požehnaného kraje a lidu, v práci a v tvoření zůstal mlád a svěží, jakási postava rubensovská. A zatím, co v Praze se snažíme jej historicky ceniti a ověřiti, myslí si maléreček »Pouti k svatému Antoníčku« ve své Hroznové Lhotě pod vinohrady nedavno zbavenými úrody podzimní to, co uvázlo ve výkřiku básníkově »A zdrávi jsme a silni zas — urá, šuhajci, my ještě žijem a dlouho a dlouho se nevybijem!«

»Umělecký měsíčník«, orgán »Skupiny výtvarných umělců«, jež vznikla secessí některých mladých sil z »Manesa«, položil první svůj úpravný sešit za redakce Josefa Čapka na náš redakční stolek. Není to pouze časopis věnovaný kultuře výtvarné, jak se původně očekávalo; i poesie, kritika, divadlo, hudba jsou tu zastoupeny. Nevíme, zda tato všestrannost nebude listu na závadu, jmenovitě tisknou-li tu spisovatelé O. Fischer, Fr. Langer, J. J. Bor, V. Štěpán, L. Vycpálek, jejichž práce, nesporně pěkné úrovně, by se plně uplatnily též kdekoliv jinde, v »Novině«, v »Lumíru« a jiných časopisech literárních. Posud tyto mimovýtvarné části »Uměleckého měsíčníku« nemají při veškeré slušné ceně obsahové ani charakteru ani smyslu, takže mohly směle odpadnouti. Výtvarná část jest dílem obrazová, dílem textová. Illustracím vadí příliš malý formát časopisu a dvoustranné reprodukování; ostatně kromě klassických děl cizích (Greco, Tintoretto) a domácí starší i nové architektury (Schaffer, Gočar) nedosahuje z nich pranic, až na špatnou reprodukci Benešovy uvědomělé »Idylly«, té výše, aby bylo zasloužilo rozmnožení: po této stránce zklamal »Umělecký měsíčník« naprosto. V hlavním textu nalézáme dvě stati výtvarné, Wirthův zajímavý informační článek historický o Landfrasově rozkošné zahradě v Jindřichově Hradci a počátek Fillovy studie o Grecovi, psaný méně pozorně a nabádavě, než co jsme od malířského vůdce »Skupiny výtvarných umělců« čítali svou dobou ve »Volných Směrech«. Trpí tím, co hrozí státi se »Uměleckému měsíčníku« osudností: jest bystře, ale nedosti jasně myšlen, leč psán netemperamentním a střízlivým slohem neliterárním, dusícím se v šedivých abstrakcích. Nedosaženo v něm nikterak, co jistě pisateli tanulo na mysli; ze starého španělského mistra nevyňat živě dramatický problém soudobého uměleckého tvoření; před jeho paradoxně moderními obrazy nevyprovokován ani úryvek bytostné zpovědi moderního malíře. Takový jest posud celý »Umělecký měsíčník«: staticky popisný a akademicky způsobný. Na to jest věru dosti času po 25 letech, až, pánové, sestaráte a stanete se oficiálními umělci, vystřídajíce Muchy, Suchardy, Osvaldy Polívky! Dnes smysl vaší existence přece jest v tom a pouze v tom, že se nově a výbojně, kriticky a přece zároveň tvořivě postavíte k aktuelní situaci českého umění, k našim krvavým uměleckým bolestem; o cizině jsme dosti informováni před vámi a bez vás. Pro tento zmatek, maskovaný dekoračním evropanstvím, nemůže býti nic příznačnějšího, než kronika v prvním sešitě »Uměleckého měsíčníku«. Tu mluví se sice o novém typu divadelní

budovy dle zkušeností mnichovských, o výstavě v Drážďanech, o exposicích římských, o protestu německých umělců koncipovaném v Bremách a vydaném v Jeně, leč ani slova o českých výtvarných problémech. Jest to velice pohodlné, jest to zvláště pro první číslo snad opatrné, jest to kosmopoliticky pestré a (trochu opožděné) informační..., avšak jest to také charakterní a mužné? Nemýlíme-li se, ustavila se »Skupina výtvarných umělců« i s »Uměleckým měsíčníkem« proti »Manesu« a proti »Volným Směrům« proto, že tam pohřešovala mužnost a charakter. O spolky a časopisy nebyla u nás dojista nouze!

Manifestační schůze za naše vysokoškolské požadavky, konaná v neděli 22. t. m. v Měšťanské besedě, byla ukázkou naprostého nedostatku všeho zájmu širší české veřejnosti o tyto životní otázky našich kulturních snah. Na schůzi, na níž osvědčený pracovník prof. Srdínko podal výstižný obraz dnešních poměrů vysokých našich škol i nastínil naše požadavky, bylo četně shromážděno studentstvo, vysoké školy i město Praha sem poslalo své zástupce, ale kdo nepřišel vůbec, byla právě ta širší česká veřejnost, aby i ona manifestovala svoji solidaritu s kruhy na otázkách vysokoškolských bezprostředně zúčastněnými. Tak vypadá rub těch našich deklamací o všeobecně pociťovaném našem utiskování ve vysokém školství.

K překladu Chamberlainových »Základů 19. století«. Pan Jan Mrazík, překladatel knihy, ohražuje se v Samostatnosti z 20. října 1911 proti mému »paušálnímu obvinění« jeho překladu z germanismů a žádá, abych uvedl doklady. Připomínám, že dokladů neuvedl jsem ve své kritice proto, že by nestačil celý článek, abych je vypočetl. Myslil jsem, že chyby tak četné a hrubé nepotřebují zvláštního dokazování, ale jak vidět, pan překladatel se neumí za evidentní chyby stydět. Bylo by ovšem nesnadno na spisovateli, který za celý život se nenaučil úctě k svému jazyku, žádat, aby se jí naučil z mé kritiky. Proto mu uvedu doklady, arci jenom některé, ač bych jich mohl uvésti sta a sta. Výrok »natürlich«, který v němčině znamená celou řadu pojmů (arci, ovšem, jak se samo sebou rozumí, samozřejmě, pochopitelně atd.), p. M. opět a opět po drvoštěpsku překládá »přirozeně«, ač tento výraz v kontextu přiléhá zpravidla jako pěst na oko (na př. str. I. 15, I. 28., atd.). Dle p. M. člověk je schopen »dílo nouze[1]) (= nutnosti!) přetvořiti v dílo svobodné volby« (I. 60.) Superlativu p. M. opětovně užívá s členem jako v němčině, na př. »Aristotelovy spisy, i ty nejtemnější« (I. 95). Aristoteles prý dostal »kůže řídkých (= vzácných) zvířat« (I. 102); dosud jsme znali řídkou polévku, ale »řídká zvířata« se vyskytla až u p. M. Dle p. M. »Nějakého (!) Buddhu nemohla nižádná básnická síla vynalézti (= vytvořiti); nikde také nenacházíme k tomu násady« (snad kapří násada?) Tolik perel v jediné větě (I. 194)! Ale p. Mrazík dovede ještě zábavnější obraty. »Uvedl jsem větu jezovity Juvancy o a proti zabývání se mateřštinou« praví na str. I, 495! Pan M. se plete i v jednoduchých záporech a píše pak opak toho, co měl napsat. Na příklad: Kristus prý »převyšuje svoje okolí, ale nenáleží mu« (místo »náleží« I. 233). Řím prý hájil své praktické, »ale nikterak ideální« (m. neideální) zájmy. — Pan M. nezná významu slov: místo »umění« píše »učení« (I. str. 163, ř. 28). Neumí časovat; vyzývá »zacpejme si uši« (I. 192), píše »snězen« místo snědn (I. 166 hned dvakrát po sobě — ř. 11. shora a 7. zdola). Jeho slovosled je tak prkenně německý, že až uráží. Ukázka: »...což by nás jen mohlo přiměti, abychom Rousseauovu modlitbu opakovali: »Všemocný bože...«« atd. (I. 41). Všimněte si dobře celé stavby této věty; jaké nedbalosti a nečeskosti bylo třeba, aby vznikla! Pan Mrazík nezná ani významu slov. Užívá na př. (II. 346) slova »skreslit« (= znetvořit) ve smyslu »nakreslit«. A tak dále. — Nuže, tento pán odvažuje se hrozit, že »při této příležitosti« mi něco poví »o germanismech vůbec«. Nikoli, pane Mrazíku, nepovídejte ve vlastním zájmu o germanismech ničeho; učte se raději lépe psát! Já nejsem přepiatý brusič, docela liberálně snesu a sám napíšu mnohý obrat, který by Bartoš a jiní pokládali za nečeský. Stavím se proti snahám, hledat ve všem germanismy, ale co ztropil p. Mrazík v překladě Chamberlaina, je více než přespříliš. Tak daleko ještě nejsme, aby se trpělo podobné literární barbarství. *E. Chalupný.*

Nové nařízení o zkouškách na vysokých školách technických, o němž referováno v loňském ročníku, doplněno bylo pozdějším výnosem ministerstva kultu a vyučování ustanovením, že vliv osvobození od školného na prominutí taxy zkušební omezen pouze na zkoušky složené do konce kalendářního roku po absolvování příslušných předmětů, kdežto nařízení samo neobsahovalo vůbec časového obmezení pro bezplatné konání zkoušek. Tím tedy újma professorů na příjmech z tax hrozící z onoho nařízení byla značně zmenšena. Nedůslednost jest však i ve výnosu novém: pro předměty poslouchané jen v zimním semestru jest táž lhůta ke složení zkoušky bez taxy, jako pro předměty celoroční nebo jen v letním běhu inskribované. Celé nařízení nebylo patrně dobře uváženo. Ustanovení, že posluchači mohou jen jednou opakovati zkoušku, při níž neobstáli, a to teprve po uplynutí jednoho semestru, nevzbudí asi přílišného nadšení mezi studentstvem. I z tohoto případu patrno, že jest potřeba, aby vysoké školy technické zastoupeny byly v ministerstvu vyučování odborníkem z řad professorstva.[1])

Z české university. Ministr kultu a vyučování potvrdil usnesení příslušných professorských sborů na připuštění dra. Julia Glücklicha za soukromého docenta rakouských dějin, dra Jaroslava Pekla za soukromého docenta pro fytopathologii a dra Arnošta Weniga za soukromého docenta práva obchodního a směnečného na české universitě v Praze.

---

[1]) Srovnej češtinu některých moravských drah, které podobně překládají »Notsignal« = »signál nouze« (m. nebezpečí).

[1]) Po napsání této zprávy bylo publikováno, že zástupcem vysokého školství technického v ministerstvu jmenován byl professor vídeň. techniky Doležal.

Přátelům a známým našeho neúnavného a obětavého spolupracovníka, p. Jana Ventury, sdělujeme, že byl krutě postižen předčasným úmrtím své vzácné družky životem, pí. Emanuely Venturové. Sami pak vyslovujeme mu jménem veškerých členů redakčního sboru svoji nejvřelejší soustrast.

Politická kronika.

19. října byl Ladislav Beöthy jmenován uherským ministrem obchodu.

19. října zemřel dr. Heřman Janovský, jenž odkázal veškeré své jmění v ceně asi 1½ mil. korun Ústřední Matici a Hlávkovým kolejím.

20. října byl dán popud k utvoření pracovní komise, sestávající z členů Jednotného českého klubu, Kola polského a německonacionálního svazu za účelem dosažení dohody v postupu prací sněmovních.

20. října prohlašují křesť. soc., že budou dále trvati na stanovisku politiky volné ruky.

21. října konal se sňatek budoucího následníka trůnu, arcivévody Karla Františka Josefa s princeznou Zitou parmskou.

23. října docílena dohoda o postupu prací v národně politické komisi českého sněmu.

23. října zemřel býv. posl. P. Stojalowski.

23. října oznamuje se zmar jednání o dohodu v Uhrách.

24. října podal chorvatský bán Tomašić demisi.

24. října oznamuje se docílení dohody v otázce marocké.

25. října konaly se doplňovací volby obecní v Praze.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 3. LISTOPADU 1911. ČÍSLO 6.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

K STÉMU VÝROČÍ ZROZENIN K. J. ERBENA.

Mezi básníky české národní romantiky byl Karel Jaromír Erben nejmladší. Čelakovský, Kollár i jejich druhové a epigoni byli již mrtvi, když v době veřejné reakce a literární mdloby r. 1853 vyšla »Kytice z pověstí národních«, jediný umělecký čin učeného archiváře a usilovného národopisného sběratele. Tehdy rozvíjel se již nejkrásněji básnický talent B. Němcové, spějící k překonání národní romantiky sociálním realismem, tehdy chystalo se k rozběhu nové pokolení literární, které úplně zavrhovalo ideály romantické. A hle, právě tento nový kmen naší literatury to byl, který si nade vše zamiloval Erbena a jeho »Kytici«. Takový příznivý osud zůstal Erbenovi již věren: nebylo u nás opravdových umělců, již by si Erbena jako básníka nevážili a nemilovali ho. Neruda i Vrchlický byli stejně výmluvni v chvále jeho umění, které tak mocnou inspirací působilo i na mistry hudby, na Dvořáka a na Fibicha.

V čem jest toto tajemství Erbenova skoro samozřejmého vítězství nad dušemi? Erben, povahou a temperamentem klidný, vyrovnaný, tichý badatel, není dojista v tom smyslu literárním problémem jako K. H. Mácha, vášnivý umělec každým coulem. Erben neklade otázky, nevede dialog s věčností a s budoucností, nestává se nikomu osudem. Nehledí před sebe a nenese tíhy, neskrývá nevyřešených možností: jeho dílo, průhledné a ucelené, pohltilo celou individualitu. Erben, opakem k Máchovi, není průkopníkem, nýbrž dovršovatelem: nenadhodil nic nového, neuskutečnil nic více, než nač pomýšleli čeští herderovci a brentanovci před ním. Ale jak dovršil jejich dílo, jak uskutečnil jejich snahy! I sám arcimistr českého slova Čelakovský zdá se proti němu leckdy provisorním. Erben jest nejkrásnějším typem básníka objektivního a konstruktivního, jehož umění se stále opírá o umělecký intellekt; jest zhušťovatelem lidových motivů, které nashromáždilo jeho národopisné úsilí a které pointovalo jeho mythologický důmysl; jest dramatickým stupňovatelem balladických dějů, jež promyšleně vydestilloval z prostonárodního podání; jest jejich ethickým prohlubovatelem ... tento studený historik a úzkostný editor, jenž neimprovisoval jediného vášnivého verše lyrického, stále kombinuje z provisorní látky definitivní dílo slovesné. Zná na sta odstínů verše, ovládá virtuosně klaviaturu balladického slova, od něhy až k děsu, od idylly až k ukrutenství, rozumí znamenitě náladové krajinomalbě a jest mistrem zhuštěného, stichomythického dialogu ... ve všem více umělec než básník.

Tak zůstalo po K. J. Erbenovi jediné básnické dílo, zralé a hotové stejně, jako byl jeho autor v době vydání; dílo bez pochybností a bez námitek. Jest v něm soustředěný a typický obsah duševního života našeho lidu, pohřížený v šero balladické, v němž houstnou charé stíny bájeslovných tradicí; jest v něm ethos zkrácené tragedie a pathos nejpůvodnější epiky; krajní hospodárnost slova pointovaného a verše reliefního; úmyslná českost látky a maně dosažená českost podání. Kniha klassická až k samozřejmosti, kterou nelze oceňovat bez nebezpečí triviality. Již mladistvý Neruda varoval »pozlacovat zlato a domalovávat duhu barvou« ... ani 7. listopad, den to stých narozenin Erbenových neopravňuje k tomu.

Erben si zaslouží od nás cosi více než samozřejmý obdiv za umělecké výsledky tvůrčí své činnosti; měli bychom se hlouběji zamysliti především nad těžkou a čestnou methodou jeho práce, nad kázní a strázní jeho sebezapíravého objektivismu, nad ukrytou pokorou jeho slohového úsilí. Tento korektní pán, vážený v úřadě i v přátelském kruhu, muž zdrženlivý, laskavý a v leccems pedantický, byl umělecký hrdina svého druhu; Neruda dobře věděl, ke komu se hlásí. Věda literárně historická měla by osvětliti právě tuto stránku jeho osobnosti; není to o nic méně důležité než srovnání látek a motivů, než

studium jeho poměru k lidové tradici, než rozbor jeho rhytmiky a metriky.[1])

Jsme-li my Erbenovi dlužni mnoho, jest mu cizina dlužna ještě vše. A přece lze doufati, že i ona se s ním vyrovná. Až se plně vpije do zatrpklého a kořenného vína poesie Nerudovy, zatouží poznati též jeho předchůdce a učitele... Erben jest přední z nich. Potom vynoří se asi ze zapomenutí jak německý překlad »Kytice« z péra E. Albertova a M. Kwaysserové, tak švédské přebásnění Jensenovo. Do té doby snad i Angličané budou míti překlad Erbena. S opravdovou radostí můžeme svým čtenářům v jubilejní den Erbenův oznámiti, že P. Selver, jejž jsme předvedli jakožto šťastného tlumočníka Bezručova, obrátil se zásluhou našeho spolupracovníka dra Jos. Karáska nyní též ke »Kytici«. Netištěný svůj překlad úvodní básně (»Zemřela matka a do hrobu dána«) postoupil nám P. Selver ochotně k uveřejnění.

The Garland

Perchance that a daughter shall cross thy ways,
On whom thy dear fragrance shall flow,
Perchance that some son shall meet thy gaze,
At thy heart he shall nestle low!

The mother was dead; to her grave she was borne,
The orphans were left behind,
And they were wont to wander each morn
That their mother they might find.

With compassion filled for her children dear,
Her spirit returned once more,
And in a small-leafed bloom did appear,
And her grave it covered o'er.

Their mother the children knew by the scent,
They knew her, and joy to them came
And the simple bloom, from which comfort went,
— Wild thyme they called it by name.

Thou wild thyme, that in our dear country art found,
Ye simple tales that we know!
I have plucked thee upon an ancient mound,
On whom shall I thee bestow?

A modest garland I weave from thee,
With ribbon daintily tied,
The way to the lands thou shalt see,
Where kindred of thine abide.

---

[1]) K Erbenovu jubileu vydaly Pelclovy »Chvilky« (č. 49) populární spisek o K. J. Erbenovi od Jos. Karáska. O básnické činnosti Erbenově jest v něm promluveno jen zcela stručně, za to obšírněji než v podobných prací zabývá se J. Karásek ethnografem a historickým badatelem. Také životopis s řadou pěkných intimních podrobností, hlavně o rodišti básníkově a krajanech jeho, jest zevrubný; zvláště pak si spisovatel všímá Erbenových styků s cizími slavisty; v příštích číslech našeho listu otiskne dr. Jos. Karásek ukázky z literární i vědecké korrespond. Erbenovy.

Karolina Světlá a Jan Neruda. Poslední (10.) svazek Vlčkovy »Osvěty« přináší řadu dopisů Kar. Světlé sestře Sofii Podlipské i Janu Nerudovi z počátku 60. let ve výňatcích a s komentářem neteře básnířčiny paní Anežky Slukové-Čermákové; jest to nesporně nejvýznamnější publikace dopisová z poslední doby. Co posud pouze pro několik zasvěcenců bylo smytým a nejasným obrazem, vystupuje nyní s prudkou živostí, jako erotická tragedie před pohledy nás všech. Nedlouho po vydání almanahu »Máje« roku 1858 sbližuje se osmadvacetiletá mladá paní, nejistá ještě, zda jest skutečně rozenou spisovatelkou, s básníkem Janem Nerudou, o 4 roky mladším, a přátelství jejich asi r. 1862 dostupuje dramatického vrcholu. Mladý Neruda byl vášnivec, štvaný všemi černými démony svého rozvráceného nitra..., divoce smyslný až do posledního vlákna, naprostý nihilista v světovém názoru, propukal hned v prudké výbuchy temperamentu nezkrotného a hned zase upadal do naprosté nečinnosti. Nedovedl se ovládat v ničem, byl zadlužen, hýřil ze zatrpklosti, ale i ze svévole; miloval najednou několik žen a mezi nimi děvčata z ulice, nevěřil v sebe. V Karolině Světlé vábila jej především plně rozkvetlá, žádoucí žena, ovládající svou vnitřní sílu a vědomá své ceny; snad neposledně i to, že byla ženou jiného. Chtěl ji míti milenkou, nabízel jí, že se pro ni vzdá všech ostatních žen, i »věčné nevěsty« svojí. Ale Karolina Světlá, která ani na okamžik nebyla na rozpacích, jak vzácného ducha má před sebou v tomto výbušném démonu, chtěla více než on, chtěla více než osobní štěstí, chtěla obrodu a vykoupení duše básníkovy. Milovala jej jako přítelkyně, ale nedovolila mu ani, aby políbil její ruku, vědouc, jak jediný dotyk pleti dovede vzbuditi ďábly. Přijímala bez pruderie celou jeho zpověď, avšak ukazovala, že Neruda může se osvoboditi, že může zkrotiti smyslné pudy, že může v činnosti a ve víře v sebe najíti svoje pravé já. Nic jí neodstrašovalo, jí ethické messianistky: chápala, proč bohém Neruda chodí otrhán a ošumělý, prodala svůj diamantový šperk, aby zaplatila jeho dluhy, četla v jeho oku stopy prohýřených nocí. Nepřestala naň věřiti ni okamžik a stlačujíc co nejvíce sebe samu, jež nebyla ženou chladných smyslů, zachraňovala jeho budoucnost. A zachránila ji... podobna oněm velkým ženským postavám svých románů, které se nám nyní zdají pravdivějšími. K. Světlá roste touto publikací nesmírně... nejen jako spisovatelka, ale i jako žena převyšovala o několik hlav své okolí. Toho nedovedli jí současníci prominouti a znesvětili její vztah k Nerudovi pomluvami nízkého druhu. K. Světlá se rozešla s Nerudou a nestýkala se s ním nikdy více. Rozešli se již ve chvíli, kdy obrodné dílo Světlé bylo již vykonáno, Neruda se někdy mezi 1. a 2. vydáním »Knih veršů« našel... Světlá od těch dob ze své vznešené dálky viděla, že Neruda roste a že její obět nebyla marná. — Co paní A. Sluková-Čermáková ve své stati podává, jest jen nápověď a slib; prosíme jí důtklivě, aby co nejdříve otiskla celou korrespondenci: nemůže prokázati větší služby svoji vznešené tetě.

FILOSOFIE

Dr. E. FRANKE:

KREJČÍHO PSYCHOLOGIE ŘEČI.

Ve 4. díle své Psychologie pojednává Krejčí o původu řeči; považuje otázku tu za ryze psychologickou a řeší ji methodou empirické psychologie. Česká jazykověda postrádala dosud moderního díla psychologického a Krejčího kniha vyhovuje po této stránce přímo palčivé potřebě. Nebylo sice nesnadno českým linguistům obrátiti se pro příslušnou orientaci k německé psychologické literatuře; ale také oni náležejí zajisté mezi ony idealisty, kteří milují ideál vlastní české vědecké literatury a kteří proto s radostí vítají každý původní opravdu vědecký český spis. Nutno hned doznati, že se stanoviska psychologického může býti náš jazykozpyt s knihou Krejčího spokojen.

Jako Wundt, hledá také Krejčí původ řeči v nehlasných posunech; líčí přehledně různé posunkové řeči a přesvědčivě ukazuje, proč nezůstalo při pouhé němé mluvě a proč i jak došlo k mluvené řeči neboli k zvukovému posunu. Čtyři třídy tohoto posunu obsahovaly v sobě zárodek dalšího jazykového vývoje, který spěl k vytvoření slova; a to se podařilo odloučením posunu od dojmu při reprodukci. Po utvoření slova »není více třeba ke vzniku řeči« (Krejčí 56). Když pak vlivem slov se odlišila obsahová stránka od citové a volní, došlo na další stupeň duševního života, jenž se projevuje myšlením, především v jeho základní formě neboli soudu.

Také tento prvotný soud byl již dvoučlenný, ale jeho slovný výraz vykazuje na počátku pouze jediný člen, jedno slovo. Bylo tedy nutno, aby z jednočlenného slovního soudu vznikla dvoučlenná věta, což se stalo, když k vyjádření vjemu nestačilo jedno slovo a bylo nutno prosloviti dva soudy, dvě slova, která vedla přirozeně k vytvoření jediného, ale dvoučlenného slovního soudu. Vznik predikace jest také tím důležitý, že na jejím základě se děl vývoj grammatických kategorií. Až na tento stupeň dokonalosti dopomohlo řeči slovo. Ono dalo člověku dále možnost obecných představ, kterými se mu umožnilo abstraktní myšlení. Aby se pak odpomohlo stinným stránkám obecných představ pro jejich mnohovýznamnost, aby člověk spojoval s týmž slovem týž obsah, byly vytvořeny pojmy. Takový jest podle Krejčího duševní vývoj člověka od němého posunu až k zřetelnému soudu; tak nám jej vylíčil empirický psycholog s mnohými zajímavými podrobnostmi, s pozoruhodnou jasností a častou přesvědčivostí, která mu dává na mnohých místech za pravdu proti opačným míněním psychologů i linguistů, Krejčím potíraných. Český linguista může tedy s důvěrou používati Krejčího knihy k psychologické orientaci a dáti jí jako české práci přednost před německými, na př. Wundtovou. P s y c h o l o g řeči splnil svůj úkol čestně.

Podtrhujeme slovo psycholog, protože uznání linguisty patří Krejčímu pouze jako empirickému psychologovi. A sice uznání jazykozpytce, jenž sám pracuje stejnou naturalistickou methodou, jako psycholog. Linguista s filosofickým zájmem a spekulační potřebou nemůže nepostaviti se příkře a zásadně proti této psychologii řeči. Její autor ovšem odpor filosofův lehce přehlédne, protože sám pohrdá spekulací a výslovně zavrhuje »nějakou filosofii řeči« (Krejčí 11). My však prohlašujeme zde za linguistu filosofa, že jenom filosofie proniká k samé podstatě řeči, jako proniká k jádru všech věcí vůbec. Pouze ona — a nikoliv psychologie — odkrývá nám řeč v její podstatě. Vše, co nám líčil psycholog, má význam jedině relativní, platný pouze dotud, dokud se řeč empiricky popisuje a naturalisticky třídí. Ani popis ani třídění neznamenají však filosofické methody a nemohou objeviti, co řeč v pravdě jest. Psycholog vidí v ní posun, němý a zvukový. Filosofovi jest výrazem, duchovním výtvorem, při němž posun hraje podřízenou úlohu. Řeč nevznikla z pudu sebezáchovy, jenž vyvolal snahu po dorozumění; naopak, řeč jest spontánní projev duševního života, její cena a význam není v možnosti se dorozuměti, nýbrž ve vnitřní synthese, kterou člověk formuje své dojmy. Jak se této pravdě nemůže ubrániti ani psycholog, vidno nejlépe z důrazu, s kterým i on podtrhuje synthetickou moc řeči a její význam pro další duševní vývoj. Synthesa jazyková se nedá vysvětliti z pudu po sebezachování, protože jako každá duchovní synthesa, tak také umělecká, k níž i řeč náleží, jest samostatná a sobě i v sobě stačná činnost.

Činnost mluvení jest zcela aktivností uměleckou. Nikoliv pro své výsledky — nejsou to celkem obdivuhodná díla, vytvářená denně mluvícími umělci —, ale pro svou podstatu výrazovou, pro kterou nelze než abstraktně a relativně oddělovati jazykový výraz od uměleckých výrazů, všeobecně uznávaných. A jako umělec nemaluje obraz ani neteše do kamene, aby svůj umělecký sen sdílel s okolím, protože tento sdělovací cíl jest teprve podružný, náležeje jeho praktické aktivnosti, nýbrž maluje a teše proto, aby propůjčil dojmovému přívalu svého nitra adekvátní formu, aby se osvobodil od dojmů propůjčením výrazu, kterou jeho vise se umělecky uskutečňuje: tak také mluvící umělec. U přede-

šlého umělce výtvarného jest podružným momentem, děje-li se malování a tesání »skutečně« či »v duchu«, základním zůstává cíl výrazový. Vnější, tak zvaný skutečný výraz (pomalované plátno, zpracovaný mramor atd. atd.) a vnitřní, pouze duševní výraz: toť věci, jež rozlišuje teprve a jedině abstraktní analysa. Umělcova vise se stala uměním, jakmile byla vyjádřena; a toho se docílilo zformováním, synthesou dojmů. Jakmile umělec výrazově prohlédl, stvořil už tím své dílo. Chtíti výraz charakterisovati fysicky, barvou či kamenem, jest krátkozraké počínání. Každý skutečný vjem, každá opravdová představa jest výrazem nebo-li řečí: že se tato řeč uskutečňuje posuny, barvou, kamenem, architekturou, to není filosoficky pravdou, protože skutečným jest jedině zformování, synthesa dojmů, v níž fysický výraz jest zahrnut, ale tak organicky, že jedině abstrakce ho dovede odloučiti.

O výrazové a tedy umělecké podstatě řeči svědčí její význam pro další duchovní stupně. To vidí také psycholog. Ale jak špatně vidí tento poměr empirická psychologie, jak špatně chápe souvislost mluvení a myšlení! Protože řeč je samostatná činnost, mající smysl a účel v sobě samé, nemůže nikdy býti totožnou s jinou duchovní funkcí, jíž jest myšlení! Psychologovi však řeč jest myšlení a myšlení řečí, pojmy jsou mu slova, poznání je mu v podstatě hledání slov; vznik řeči splývá mu se vznikem myšlení a nanejvýš dovede položiti mezi mluvení a myšlení kvantitativní, tedy relativní rozdíl (Krejčí 9: mluvení — myšlení)! Filosofovi jest tato bědná psychologova nemohoucnost rozlišiti k v a l i t a t i v n ě řeč a myšlení největší oporou víry ve spekulaci. Jaké těžké omyly, jaká nedorozumění vznikají nutně z tohoto psychologického poblouzení, které zaměňuje klidně dvě odlišné duchovní kvality, dvě různé hodnoty a funkce, jakými ve skutečnosti jsou řeč a myšlení! Filosof ví, že myšlení jest nemožné bez řeči, kterou myšlení nutně, logicky předpokládá; ale ví zároveň, že řeč jest možná bez myšlení. Dokud se člověk nedopracoval k představám, dokud nezpracoval své dojmy ve slovech, dotud mu je uzavřena cesta k myšlení. Myšlení jest krátce možné jedině pomocí slov (ať posunkových, ať barevných či jiných), která mu dodávají života, dávají mu tělo, neboť bez slov jsou pojmy kostrou bez masa a krve. Naproti tomu však je stejně skutečné, že řeč myšlení nepředpokládá, že se mluví bez myšlení. Tato věta odolává všem námitkám psychologovým. A zdá-li se snad útočit na zdravý lidský rozum, je toho příčinou pouze nedorozumění. V řeči a umění vůbec se spatřuje něco, co jest jedině výrazem citu, zvláštní slasti a p.; řeči se zároveň upírá její theoretický význam, kdežto ve skutečnosti řeč právě pro svou výrazovost jest poznáním, ovšem sui generis, které se liší zásadně, kvalitativně, od poznání, uskutečňujícího se myšlením. Také umělec poznává svět a jeho poznání má proto cenu, že je zcela zvláštní poznávání. Když však psycholog vidí v řeči především posun a nepozná její theoretický význam, musí se utéci k myšlení jako obsahu onoho posunu, aby mu z řeči, která i pro něho znamená synthesu, podmiňující další psychický vývoj, nezůstalo — pouhé stažení svalů! K tomuto výsledku vede empirie, tak směle prohlašovaná za jedinou podmínku vědy.

Pro filosofa má řeč svůj vlastní obsah a proto není mu třeba zaměňovati řeč s myšlením. Myšlení — a nikoliv mluvení — se děje pojmy, které nejsou slovy, protože jsou něčím zcela samostatným, zcela svým. To, co psychologovi jest pojmem (Krejčí 96, 98), jest filosofovi slovem; co onomu jest obecnou představou, jest tomuto empirický, naturalistický a pouze relativně platný pojem, lépe papojem, jehož užitku nijak nepopírá. Přírodní vědy a psychologie užívají těchto slovných pojmů s užitkem. Pravdivé však nejsou, protože nejsou skutečné. Filosof jest totiž tak směle antikvární a anachronistický, že věří ve skutečnost svých pojmů. Avšak to jsou pojmy vědecké, pravé. Souhlasí s psychologem, že je směšno věřiti ve skutečnost »trojky a desítky,« že je trapno diskutovati o pojmu »boha«, atd. Ale věří, že jeho pojmy krásy a pravdy existují, protože jen tak možno poznávati umělecky a filosoficky; a jen tak možno psychologovi tvořiti své lžipojmy o řeči a myšlení, cenné pro svou užitečnost, ale předpokládající skutečnost pravých pojmů. Filosof věří ve skutečnost pojmu boha, zahrnujícího v sobě pojmy krásy a pravdy; boha, totožného s duchem, životem a samou skutečností. Filosof však také ví, že psychologické pojmy vjemů, představ, slov, grammatických kategorií, myšlení, pojmů atd., jsou v základě totožné s pojmy oné desítky či trojky a proto v jejich existenci nevěří.

Není oprávněno, snižovati psychologii pro její empirickou methodu, vždyť ji tato jedině umožňuje. Ale je nutno odkázati psychologii do jejích mezí. Ať popisuje duševní dění, tvoříc tak užitečný přehled, bez něhož se člověk neobejde. Psychologie však nemá práva k tvrzení, že řeč a jiné psychické jevy možno poznávati vědecky jedině psychologií. Výsledky psychologie, pokud jí zůstává, nemají absolutní ceny, protože se nedotýkají jádra věci, nýbrž pouze jejich povrchu, jsouce následkem toho užitečny, ale nikdy pravdivy. S odporem Krejčího k filosofii řeči souvisí, že mezi spisy důležitými pro poznání řeči, neuvádí ani knihy jazykozpytce Fincka ani filosofa Croce.

Jsem přesvědčen, že mojí kritice, jejíž základ tvoří myšlenky právě těchto dvou vědců — nemůže býti vytýkána zaujatost a jed-

nostrannost vůči Krejčího knize. Přiznal jsem otevřeně psychologickou cenu jeho pojednání o řeči. Snad i já mám z této knihy užitek; jistě však jsem v ní nenašel pravdy o podstatě řeči; ta je pro Krejčího zavřená na mnoho empirických zámků.

SAMOSPRÁVA

IV. SJEZD ČESKÝCH MĚST,[1])

konaný ve dnech 15.—17. m. m. v Praze, byl jedním z nejvýznačnějších sjezdů naší samosprávy. Kvalitou i kvantitou látky probrané, rozdělením na sekce a pečlivou přípravou referátů byl by nás dokonce upomínal na sjezdy mezinárodní, nebýti poměrně slabší návštěvy jednotlivých sekcí a ne dosti čilé debaty při probírání některých otázek.

Zahájen byl za účasti 467 účastníků na Staroměstské radnici, kdež školní rada Metelka promluvil o školní politice českých měst. Řeč tato byla bezesporně vrcholem sjezdu a shrnula požadavky své v následujících šest bodů: 1. Pořízení podrobné statistiky městských výkazů školských za posledních 50 let a obnovení zemských školních výkazů, jejichž vydávání zastaveno — z úsporných důvodů. 2. Změna školských zákonů ve prospěch samosprávy a národní samostatnosti ve školství a vydání zevrubných informačních spisů o právech autonomních zástupců ve školních radách. 3. Vybudování školství pomocného vůbec a pro děti tělesnými vadami stižené zvláště. 4. Zákonitá úprava pokračovacích škol obchodních a průmyslových, také dívčích, a usoustavnění politiky školské ve zřizování škol odborných. 5. Zavedení učitelských místních porad o školských opatřeních a umožnění studijních cest, jakož i soustředění poznatků o stavbě škol. 6. Opatrné počínání při žádostech za státní školy střední a jiné.

V pondělí zahájena práce v sekcích, totiž finančně-právní, školské, sociální a technicko-zdravotní. V sekci prvé vyniknul zejména referát doc. dra Hoetzla: Reforma veřejné správy a naše obce, upozorňující hlavně na důležitou otázku poměru naší samosprávy k správě státní. Opravdový čin vykonala sekce právní dále přijetím návrhů dra Uhlíře na vydání »Slovníku veřejného práva« a dra Joachima vzorného služebního řádu pro úřednictvo obecní. Je tím zabezpečena důstojná oslava 50letého trvání české samosprávy, jak tomu chtěl též několikráte v »Přehledu« dr. Joachim, původce myšlenky, a dán dále podklad k jednotné úpravě služebních poměrů úřednictva obecního, jemuž dosud zákonnými předpisy zaručeno jen minimum hmotných poměrů.

Vedle toho v sekci právní předložen referát dr. Funka o stanovisku českých měst k vládnímu programu finančnímu a dr. Politzera o samostatných dávkách obecních po stránce finanční a právní.

Sekce školská podrobila referáty dra Horáka a uč. Černého bedlivému zkoumání předloženou osnovu zemského zákona o školách měšťanských a navrhla v mnohých směrech její opravu a doplnění, zejména vzhledem na přání učitelstva, vyslovila se dále pro hospitaci dívek na měšťanských školách chlapeckých a pro vybudování měšťanských škol čtyřtřídních (ref. uč. Skalický), vytknuvši zároveň ostře neudržitelnost dnešního stavu, kdy není dosud vydána normální osnova pro zřízené kursy učebné (tak řečené čtvrté třídy), není vhodných učebnic, nedostává se absolventům jejich té oprávněnosti, jaká by jim příslušela a jež by se zejména při vstupování do různých odborných škol rovnala oprávněnosti absolventů nižších škol středních, a kdy není dosud nikterak upravena otázka řádného dosazování potřebných odborných učitelův. Dále vyzvala sekce školská naše města k pilnému zřizování škol pomocných (ref. uč. Sedláček a dr. Hüttel), jež existují dosud pouze v Praze a na Kladně, ač dle šetření zemské školní rady z r. 1908 napočítalo se v Čechách přes 12.000 dětí, které náležejí do škol pomocných, a doporučila obcím, aby převzaly na ně i náklad osobní, jejž zemský výbor dosud odmítá, za to však domáhaly se podpory státní. Velmi zajímavé byly zde též vývody pí. R. Tyršové o dívčích školách průmyslových a hospodyňsko-kuchařských, jakož i konservatora J. Emlera o povinnostech obcí v oboru lidové výchovy, zvláště pokud se týče knihoven. Pan konservator zdůrazňoval, že povinnost této péče je u nás větší než u jiných národů, a poukazoval zejména na nutnost, věnovati hlavní pozornost mládeži škole odrostlé.

Z prací sekce sociální dlužno především vytknouti přijetí normálního chudinského řádu, předloženého p. Lukeslem z Pardubic, jako osnovy, která by sloužila za podklad elaborátu zvláštního stálého subkomitétu sociální sekce, jenž má též pečovati o to, aby chud. řád byl opravdu též v život uveden, a dále návrhy ohledně reformy péče o děti opuštěné (ref. posl. dr. Šubert), zřizování poručnictví z povolání (ref. M. Waldstein) a městské péče o kojence (ref. dr. Batěk z Hradce Králové).

Velmi čilé a důležité bylo jednání sekce technicko-zdravotní, kdež přednášeli inž. R. Bašta a V. Macháček o osvětlování měst a upotřebení plynu a elektřiny v městě — sekce doporučila sjezdu ku přijetí resoluci, v níž se vyzývají města, mající plynárny a elektrárny, aby se sdružila ve svaz za účelem povznesení svých závodů a hájení jich zájmů — dále prof. inž. L. Čížek o péči o čištění českých měst v král. českém počátkem XX. století dle výsledků dotazníkové akce z roku 1909 a inž. R. Žižka o čištění odpadních vod z měst a průmyslových závodů.

Palčivé otázce bytové, jež jediná z komplexu otázek drahotních dána na pořad sjezdu (jinými otázkami sem spadajícími bude se zabývati zvláštní schůze měst ve Svazu sdružených, jež se bude konati co nejdříve), věnována společná schůze všech sekcí. Přednášeli tu: o významu bytové otázky vůbec a po stránce sociální zvláště prof. Horáček, po stránce finanční a právní dr. Záveský, po stránce hygienické městský fysik dr. Procházka, po stránce technické arch. Zákrejs. Schůze velmi četně navštívená a velice živá čilou debatou vyzněla pro pronikavou péči měst o zřizování malých bytů a řešení bytové otázky dle zásady, že ideálním řešením jest isolovaný domek jednorodinný se zahrádkou. Ukázala se zde velká jednotnost v nazírání, jejíž dojem nemohla paralysovati disharmonie, již do schůze vnesli majitelé domů a jež — dík, jak dlužno uznati, obratnému vedení schůze drem Podlipným — neměla za následek větších konfliktů.

Z tohoto, namnoze prostého výpočtu themat sjezdem probraných je zřejmo, jak pečlivě byl sjezd připraven a jak bohatý byl jeho program. Bohužel, netěšil se ve veřejnosti české té pozornosti, jaké zasluhoval. Zejména velice nevšímavě zachovala se česká žurnalistika; až na »Právo Lidu« a »České Slovo«, jež podaly vlastní přehled jednání, naše ostatní denní

[1]) Pro nával látky opožděno.

listy otiskovaly pouze zprávy kanceláři sjezdovou jim zaslané, a to ještě bez ladu a skladu. Též účast obce pražské byla chabá; vyslala své oficielní zástupce pouze k jeho zahájení a zakončení, v jednáních zúčastnilo se však jen několik jejích delegátů. Mizivou návštěvu vykazovala také výstavka v týden sjezdu uspořádaná, ač byla velice bohata, a zejména kollekce Českého zemského spolku pro reformu bytovou (»Stavební družstva«) a pohledů a plánů zahradních měst zasluhovaly zvláště u nás té největší pozornosti.

Jan Gallas.

OTÁZKY A NÁZORY

PRO SHODU ČESKOPOLSKOU.

Dva polské hlasy domáhají se sluchu u nás, abychom vyslechli a považili, jaký jest poměr rusko-polský, o jehož vyrovnání usilují právě Čechové, jaké jsou konce novoslovanství a jak jedině solidarita polsko-česká může začíti uskutečňovati slovanskou myšlenku. Feliks Koneczny osvětlil tyto otázky zřetelně. Erazm Pilz ukazuje, jak marná jest naděje na urovnání sporu rusko-polského a jak marné počínání, zakládati na této naději práci novoslovanství (Přehled, r. IX., č. 36 a násl.; r. X., č. 2).

Tyto hlasy vzrušily mne tak, že nemohu neozvat se jim a nevzbuzovat nás všechny, abychom je vyslechli a považili, máme-li dále bez naděje na úspěch usilovat o úkoly nesplnitelné či chopit se konečně díla položeného v naše ruce. Mám i jakési oprávnění promluviti o této slovanské otázce. Na slavnosti sjezdu přírodozpytců a lékařů v Praze r. 1908 prohlásil jsem za úkol Slovanstva kulturu spravedlnosti, za souhlasu zúčastněných Slovanů, zvláště Poláků. Jsem tedy i povinen přispívati ku plnění tohoto úkolu. Spravedlnost brání křivdě dle zásady: nečiň nikomu, čeho nepřeješ sobě; není důstojno člověka zveličovati svou moc cizí křivdou. To jest spravedlnost dobré vůle. Jest zajisté i spravedlnost moci, která odplácí a trestá za viny spáchané proti moci: spravedlnost msty. Ale spravedlnost msty není plod kultury, nýbrž pud prvotní natury; plevel, jejž třeba vypleniti kulturou. Spravedlnost msty jest slabá jako každá brutalní moc; neboť vždy přijde mocnější, který zas vykoná svou spravedlnost. Spravedlnost dobré vůle jest nepřemožitelná.

Ve Slovanstvu bují dosud spravedlnost msty. Ruská moc zuří touto spravedlností proti Polákům, za vinu, že se vzepřeli této moci. Usiluje docela o vyhlazení tohoto čackého národa, historií oslaveného, kmene slovanského od tisíce let jemně šlechtěného, nám Čechům nejbližšího, s nímž hledáme spojení od času Boleslavů. Ruská moc zuří přírodním pudem msty, který přirozeně rozpaluje hrubší naturu proti jemnější kultuře. O tom svědčí mlčky fakta, která předkládá Piltz Rusům, aniž oni jich popírají. Ale o tom máme již výmluvná svědectví českých očitých svědků, kterých jsme dosud nedbali, majíce je za jakousi romantiku. Mínili jsme, že útisk náš jest nejtěžší, jako jest každému vlastní bolest nejbolestnější. Eduard Jelínek, poslední náš horovatel pro Poláky, vydal r. 1887 vlastním nákladem spis »Pro shodu česko-polskou«, v němž jsou poměry polsko-ruské vylíčeny s žalostnými podrobnostmi a naše zatvrdlost k těmto poměrům důtklivě pokárána. Ale spis upadl v zapomenutí beze všeho účinu. Jelínek, s nímž jsem v těch dobách denně obcoval, věnoval mi svůj spis »k dobrotivému uvážení.« Neuvážil jsem nic, jsa jako téměř všichni Čechové předpojat pro Rusko.

Ruské předpojetí brání nám Čechům viděti jasně v poměry rusko-polské, předpojetí rostší s námi od našeho obrození. Naši buditelé kladli všechnu naději do Ruska, že nás ochrání před německým nebezpečím. Strach před německým obrem hnal nás pro ochranu k ruskému obru; a zatím oba stejně pojídají děti. Konečně snad přece vyrosteme z tohoto dětinství. Ruská vládní moc slouží pruskému králi od času sedmileté vojny; ponechala by mu i celou českou korunu, kde nemá vlastních zájmů. Rusové koří se německému duchu a nechápou našeho poměru k němectvu, divíce se, proč se vzpečujeme přijati německou kulturu, již máme tak blízko. Nechápou vůbec našeho života a snažení, naše historie jest jim lhostejná, jako každému mladému národu. Vzpomeňme jen, jakou lekci nám dal před 20 lety prof. Lamaňský. Přirozená pýcha velikého a mocného brání mu pohlížeti na malé a bezmocné jako na svéprávné. Proto Rusové rozuměli slovanství vždy tak, aby se jim malé slovanské kmeny podřídily, a budou mu stále jen tak rozuměti, jak ukázaly události tohoto roku. »Kolik lidí u nás snilo o velikém, mocném Rusku, o slovanské hrázi, která by zarazila nepřátelský příboj, a zatím ten ohromný ruský kolos má nitro provrtané policejně-byrokratickou neplechou... Prusko bylo též samodržavným státem, ale čím rostlo, byla úcta před zákonem... V Rusku toho nebylo.« Tak čteme nyní v »Národních Listech«, do kterých si kdysi velice stěžoval nebožtík Jelínek, že k vůli Rusku chovaly se k Polákům nespravedlivě.

Německé nebezpečí nehrozí nám již tak, abychom před ním potřebovali ochrany Ruska. Pokud trvá Rakousko, silné a mocné, netřeba se nám báti; neboť rakouské němectvo samo

není již pro nás strašné. Jsme ve stálém odporu proti Rakousku, že se nám v něm nedostává spravedlnosti dosti rychle pro setrvačnost zřízení a pro odpor Němců. Ale kdo má přetvořiti vnitřně Rakousko ve stát ke všem jeho národům spravedlivý, než tito národové sami? V tom mohou a chtějí nám pomáhati Poláci, které osud s námi konečně spojil v jednom státu, po tolikerých historických pokusech. Tu jest možná slovanská politika, na zákonné půdě tohoto státu, tu jest možná i politika zahraniční, o jejíž potřebě mluvil v tomto listě V. J. Hauner.

Tato politika má usilovati o posílení Rakouska, ve prospěch všech. Na silném Rakousku musí nám záležeti neméně než Polákům, kteří v něm nalezli útočiště. I v tom máme s nimi společný životní zájem. Vyjasnění našeho poměru k Rakousku vyvrátí konečně pomluvy a očerňování, které nám tak velice škodí. Rakouské němectvo ukázalo zřejmě svou neschopnost »udržovati tento stát«, z čehož si osobovalo zvláštní postavení v něm; i jest již nevyhnutelné, aby připustilo k tomuto úkolu kromě Poláků též Čechy.

Německé nebezpečí hrozí nám jen v případě, že by se »Rakousko rozbilo« a české země byly cele zabrány pruským králem. Možno očekávati, že tomu zabrání Rusko? T o t o Rusko, hrozící vypořádat se s Rakouskem jednou samo? T o t o Rusko, jehož vládní moc spočívá v rukou Němců? Snad Rusko obrozené, v němž by měl slovo kulturně vyspělý r u s k ý n á r o d. Ale nám nelze čekati a spoléhati na takovouto obrodu, za poměrů daných. Na zachování Rakouska před Německem mají zájem jiní národové; a u těch hledali jsme a nalézáme více porozumění našemu postavení: u Francouzů a Angličanů. A tu nerozchází se náš zájem se zájmem Polákův.

Shodě česko-polské vadí obapolná nedorozumění. Nám zdá se mnohdy, že naši Poláci jsou nám nevěrni, ježto drží s Němci, mnohdy i proti nám. Avšak Poláci v Rakousku drží se tohoto státu za všech okolností kdy my býváme v opposici pro vnitřní věci, mnohdy podřízeného významu. Polákům však vadí u nás mnohem více: ustavičná r u s k á m l h a. České lísání se k Rusku roztrpčuje nevyhnutelně Poláky, kteří poznali ruskou lásku, neboť svědčí o české lhostejnosti k polskému utrpení. Čechové hrají stále smiřovatele Poláků s Rusy, při čemž ještě jako by dávali vinu Polákům, že svým vzdorem překážejí slovanské vzájemnosti. Čechové jeli do Moskvy r. 1867, kdy Polska ještě krvácela z ran posledního povstání; a tu dr. R i e g e r pravil: »Já s žalostí pozoruji, že v tomto bratrském kruhu všech Slovanův jedině Poláci chtěli (!) zůstati stranou... mám však za to, že čin tak nápadný nemůže býti bez příčiny... Já myslím, že tu nastala chvíle, kdy se má projeviti bratrská láska s k u t k e m, a že vítěz má velikomyslně bratru svému říci: porazil jsem tě, jsi zcela v mé moci,... ale já jsem spravedlivý a chci se k tobě osvědčiti jako bratr...« Hlasitá nevole a sykot se značné strany r u s k é přerušily tuto řeč. A kn. Č e r k a s k i j, způsobem pravého ruského činovníka, p o t ř e l R i e g r o v a slova... Odtud nedotknul se již nikdo polské otázky. Tak vypravuje J e l í n e k.

České smiřovací námluvy obnoveny v n e o s l a v i s m u, kde Čechové postavili v popředí zase otázku polsko-ruskou. S jakým úspěchem, ukázal nám jasně F e l i k s K o n e c z n y v naučení z osudu neoslavismu (Přehled, X. č. 2.). Tentokráte ruský činovník nás již n e p o t ř e l, ale odstavil celý neoslavism na vedlejší kolej. Konečně snad tedy pochopíme, že polsko-ruský spor jest n e s m i ř i t e l n ý, pokud trvá ruská vládní moc umějící jen »t r e s t a t i, ano přísně t r e s t a t i« (Alexandr II. ku Polákům), pokud r u s k ý n á r o d se neobrodí pro spravedlnost dobré vůle a nepřinutí svou vládu k úctě před zákonem.

Nám Čechům jest nemilé, diví-li se Rus našemu sporu s Němci; ale diví se právem, hledě ke sporu rusko-polskému. Neboť pohroma na český národ nepřišla od Němců, nýbrž od mocí protikulturních, které nad námi vykonaly trestající spravedlnost msty; naše obrození opíralo se o německou kulturu a sami Němci z počátku mu napomáhali. Náš spor s Němci jest jen politicko-národní povahy. Ve sporu polsko-ruském však jest k r v a v é u t r p e n í.

Co máme činiti? Dělati slovanskou politiku, jaká jest v dosahu našich rukou. To jest především s o l i d á r n o s t s národem polským, pokud jest s námi spojen na půdě Rakouska. Solidárnost věrná, bez výhrad, aby bylo jisté obapolné spoléhání se. Solidárnost pevná, aby jí neotřásaly maličkosti, pro velký společný cíl. Nejsem povolán uváděti tuto myšlenku ve skutek, ani k tomu ještě nepřišel čas. Myšlenka solidarity česko-polské, především na zákonné půdě Rakouska, musí se dříve zmocniti českých myslí, jako se zmocnila mé; musí se rozšířiti u nás p ř e s v ě d č e n í, že třeba nám dělati slovanskou politiku se slovanskými národy, kterým je potřebná tak jako nám, bez zřetele k Rusku, které t a k o v é politiky nemůže potřebovati. Nejsem c i t o v ý přítel Polákův, mé osobní styky s nimi byly dosti tvrdé. Ale rozmysl přivádí mne k tomuto přesvědčení, že jinak zůstane stále bezúspěšnou všechna naše politická práce. Chtěl bych, aby se u nás toto přesvědčení rozšířilo; a k tomu třeba nejprve, abychom se hodně o ně přeli.

Dr. *F. Mareš.*
professor české university.

VĚDA

FR. ČERNÝ:

VĚDECKÁ ORGANISACE NA MORAVĚ.

Pokládám za svou povinnost, když jsem už psal o organisaci vědecké práce na Moravě, ozvati se, aby o otázce tak vážné nebyly roznášeny zprávy nesprávné, jako to učinili tři páni doktoři v »Přehledu« 27. října. Je pravda, že dva dny po uveřejnění mého článku v »Přehledu« konala se v Brně poradní schůze zástupců různých korporací (měli však rozhodně býti zváni též jednotlivci), má-li se konati sjezd vědeckých pracovníků, na němž by se ve formě referátů pojednalo o různých vědeckých potřebách moravských, jako jsou na příklad druhá universita, veliká zemská knihovna, otázka archivu, museí, historických a uměleckých památek a jiných celá řada. Zdůrazňovala se tam potřeba vědeckého střediska na Moravě a také mluvilo se o možnosti budoucí vědecké společnosti. Oni tři páni na schůzi nebyli, informace jejich zakládají se na nějakých soukromých rozhovorech, nebo na jakémsi (neoficiálním!) referátu v Pozoru, jenž nevystihuje jednání. Naprosto je n e s p r á v n o, že účastníci schůze mají zakládati nějakou Společnost nauk a že chystaný sjezd bude jejím zárodkem. Výbor zvolený má výslovně jen připraviti sjezd, dojde-li k němu. O potřebách vědeckých budou však se raditi zvláštní komise, sestávající jen z těch, kteří vědecky pracují. Vyjde-li ze sjezdu, na němž se mají tak sejíti vědečtí pracovníci moravští, popud k založení vědecké nějaké společnosti, a jaké, jest otázkou budoucnosti. Přikročí-li se vůbec k nějaké práci, budou ji konati a o ní rozhodovati jen vědečtí pracovníci, bude to jen počátek organisace, nikoli však organisace sama, nejméně pak Společnost nauk. A že organisování jest potřeba, dokazuje fakt, co lidí, kteří mají vědecké aspirace, z Moravy utíká, poněvadž v Čechách jest pro ně lepší půda! Co jest na prvním kroku nedokonalého, to odstraniti jest úkolem vědecky pracujících lidí v komisích oněch, což jest, myslím, lepší, nežli skepse všecko negující. Jest patrno, že oni tři páni doktoři z Brna na základě nedostatečných informací neznají účelu sjezdu a oné schůze a že nešťastně je zaměnili s nějakou Učenou společností. Lituji toho velice; poněvadž článek jejich tím pomícháním a také formou vzbudil zajisté divné představy. Věc se má jinak a, bohudík, jest mnohem lepší, nežli ji vylíčili oni tři páni. Nehájím ani schůze, ani sjezdu, ale vystupuji proti tomu, aby otázka tak vážná, již jsem svým článkem odevzdal veřejné diskussi, byla neprávem ztotožňována se schůzí jiného účelu. Má-li býti diskusse, ať se vede věcně.

POLITIKA

jl. Ve V í d n i, 1. listopadu 1911.

BARON GAUTSCH ODCHÁZÍ NADOBRO.

Po ministerské radě, jež konána byla dne 31. října, podal bar. Gautsch jménem celého svého kabinetu demisi. Panovník ji přijal a uložil hraběti Stürgkhovi, aby sestavil nový úřednický kabinet, kterýž by měl za úkol provésti v parlamentě obmezený program. Oficielně tato zpráva byla dána veřejnosti dne 1. listopadu a soukromě se sděluje k tomu, že bar. Gautsch odstoupí úplně z politické areny, že nepřijme žádného úřadu více.

Jako mladý třicítiletý muž byl velmi »řízným« ministrem vyučování, Němci si ho velice oblíbili, jelikož nám škrtal subvence na střední školy, zavíral gymnasia. Po dvou desítiletích stanul v čele ministerstva, když byli Němci svou divokou obstrukcí a pouliční revoltou v ulicích vídeňských vyvolali kapitulaci — pád ministerstva Badeniova. Byl tehdy na německé straně v oblibě, těšil se důvěře klerikálů pro svou činnost jako ministr kultu a u liberálů i u ostatních pro »říznost« svou proti Čechům, ale pozbyl jí svými jazykovými nařízeními, jimiž zrušená Badeniova nařízení nahradil. Němci nemohli mu odpustiti, že jako předseda ministerstva radikálněji české požadavky jazykové neodmítl a nařízeními svými přiznaná již práva ještě více nepřistřihl. Baron Gautsch se svým krátkým tehdejším ministerstvem přes odpor Maďarů klopýtnul a odešel zůstav »mužem, jemuž náleží budoucnost«.

Sliby nám učiněné, pro něž si Němce popudil, zůstaly nesplněny. A po letech přišel opět z presidia nejvyššího účetního dvora do presidia ministerského, říkalo se, že přichází připraviti éru nám Čechům příznivou.

Dr. P a c á k pravil ve své řeči v Kutné Hoře dne 28. května 1911 o této době:

»Po dr. Körbrovi nastoupil bar. Gautsch, jehož éra byla pro nás slušná a dosti příznivá, aniž se ovšem Němcům stala nejmenší újma. (Zřízeno pedagogium české ve Slezsku atd. atd.) Aby zamýšlené úkoly spíše umožnil, chtěl Gautsch zříditi parlamentární ministerstvo. Poláci měli býti opominuti. Při poradě, ke kteréž

byli pozváni dr. Pacák, dr. Žáček, dr. Derschatta, Prade, dr. Chiari, bylo vyjednávání rozbito.

Baron Gautsch odčinil zlo, jež »úspornými výnosy« kdysi byl nám způsobil, ale dříve než mohl uskutečniti své dobré úmysly — odešel« — — Tehdy převzal úřad předsedy ministerstva v době, ve které vše vřelo úsilím po dosažení všeobecného práva hlasovacího. Baron Gautsch dovedl se vždy velice rychle vpraviti do situace. Nedlouho po dni, ve kterém příkře zvolal svoje n e v odpověď na požadavek všeobecného práva hlasovacího — hájil před těmitéž poslanci, jimž odpor svůj ostře projevil, vládní předlohu, kteráž volební reformu prohlásila v odůvodnění svém za absolutní nezbytnost. Odešel opět na čas. Až když se ukázalo, že je bar. Bienerth u konce, že je konečně třeba dáti se jinou cestou — objevil se bar. Gautsch po třetí na stolci premiera a opět se říkalo, že přišel, aby připravil obrat pro nás Čechy příznivý, ale odchází, když byl toliko vyslovil, co pokládá za jedině správné stanovisko, — že žádný z rakouských kmenů nesmí býti vylučován z podílu na státní moci pro svou národnost a že bez součinnosti Čechů nelze na spořádané poměry v parlamentě mysliti.

Počal vyjednávati v duchu této zásady, ale Němci odepřeli součinnost a čekalo se tudíž odstoupení premierovo. Ale on prohlásil, že německé odmítnutí nepokládá za konec sanační akce, že bude vyjednáváno poznovu. Novinám, jež do poslední chvíle čekaly toliko přemístění několika osob, způsobeno bylo nemalé překvapení demisí celého kabinetu a designováním hraběte Stürgkha za premiera. Pevně se věřilo, že baron Gautsch zůstane tak dlouho v úřadě, až se podaří utvořiti spolehlivý podklad pro parlamentární koaliční vládu, a když po odmítnutí německém ihned neodstoupil, pokládáno bylo za věc hotovou, že je odhodlán úkol svůj provésti a uskutečniti kooperaci tří velkých měšťáckých stran.

Z ostrého, ba briskního tonu, jímž mluvil proti sociálním demokratům a nejnověji proti požadavkům státních úředníků a zřízenců se usuzovalo, že bar. Gautsch nikterak nepomýšlí na odchod, ale to byl ovšem klam. Teď se ví, že připravoval již hraběti Stürgkhovi půdu, když v parlamentě volal, že povede svou akci dál. Němci na požadavky české, jež už nemohou být skromnějšími, odpověděli n e, a nedosti na tom, diktovali splnění svých požadavků takovým způsobem, že by se byl bar. Gautsch brzo octl v postavení velmi stísněném, z něhož by nebylo východiště, leda použitím pověstného již § 14. zákona o zast. říšském. Rozhodl se tedy pro demisi celého kabinetu a nástupci svému hraběti Stürgkhovi tak připravil novou situaci, ve které může nevázán zkusiti své štěstí . . .

UMĚNÍ

OTOKAR FISCHER:

DRAMATURGICKÉ POZNÁMKY.

2. Experimenty.

Slovo, jímž nadpisuji tuto stať, zní snad nejednomu kritikovi povážlivě. Experimentovat? s kým a s čím? s herci — s literaturou — či s obecenstvem? Opouštět dráhu, vytčenou zděděným vkusem? vybočovat z mezí, jež jsou stanoveny ustáleným zvykem a uznávanou esthetikou? tak táží se jedni. A druzí se obávají, že udané heslo chce snad, aby divadlo hrálo va banque a před prázdnými domy, a jiní zvedají odpor hned předem ve jménu mravnosti a vlastenectví, a jiní brání se proti pokusům, protože v nich tuší nebezpečenství přílišného individualismu, a jiní proto, že doufají v příští nového umění bezejmenného, hromadného . . . Ale slovo »experiment« nechce být v prvé řadě polemickým heslem, nýbrž snaží se vystihnouti základnější otázku a zásadnější vztah. Uskutečnění každého repertoirního návrhu, každý režiserský čin a každá literárně divadelní iniciativa jsou ve své podstatě spřízněny s oním pochybným, zhusta diskreditovaným pojmem experimentu. Dramatický vývoj posledních let uvedl u nás v život nejednu odstředivou snahu, která činila pokusy tak dlouho, až doexperimentovala; ale je tím už dokázáno, že princip takových podniků sám byl pochyben? Což neuplatňuje se týž princip také ve velkých divadlech? Myslím, že ano. Jestliže dnes s tak neobvyklým zdarem pěstuje se na našem předním jevišti Shakespeare, je to zásluha odvážné režie, je to úspěšný pokus herců, jemuž obecenstvo vychází s porozuměním vstříc; jestliže průměrně každým rokem ujímá se jeden kus Ibsenův, běží pokaždé o nový experiment s nejistým výsledkem; vyhledává-li se z divadelního archivu starší hra domácí, podrobuje se rovněž nové zkoušce, jež dopadává často zcela jinak než dopadla před lety: a co se soudobé tvorby týče, ať původní či přeložené, tu netřeba snad ani

dokládati, kolik činitelů se uplatňuje při zdaru či nezdaru takového experimentu v nejvlastnějším slova smyslu. Vždyť ani nejzkušenější divadelní praktikové leckdy nevědí, bude-li ta která novinka míti úspěch, vždyť i dojem z poslední zkoušky může se (ne co do ceny literární, ale co do účinnosti divadelní) osvědčiti klamným.

Leží na snadě, že nejméně vypočítatelný, nejošidnější činitel v úlohách divadelních je publikum: ona summa diváků, jež, sama o sobě nemajíc přímého ani jednotného poměru k umění, nicméně bývá pokládána za rozhodčí v otázkách uměleckých; ona příliš lidská vox populi, o jejíž správnosti, upřímnosti i kompetenci lze pochybovat, ale jíž není naprosto možno nedbati, pokud divadlo má zůstati tím útvarem, jímž jest, pokud totiž neběží o nějaké intimní představení pro exklusivní společnost. A zde je největší obtíž, protože se mají smířiti kontrasty, či přinutiti ku styku dva směry, které nebývají jen divergentní, nýbrž zhusta i mimoběžné. Mimoběžkami zdají se někdy býti úsilí básníkovo a zájem diváků. Abstrahujeme-li od literárně zaujatých jedinců v hledišti na jedné straně a na druhé straně od dramatiků píšících pro den a pro úspěch, mohl by platiti poměr kontradikce: pak by obecenstvo znamenalo ono množství, jež se chce bavit a rozčilovat a býti poučovánu, pak by dramatický autor znamenal samotáře, jenž píše pro sebe, cítí se neuznán a přijímá vznešený stesk Goetheův: mein Leid ertönt der unbekannten Menge, ihr Beifall selbst macht meinem Herzen bang. Ale je to právě abstrakce, theorie. Ve skutečnosti obecenstvo dává na se působiti jedincům, kritice, suggesci, ne-li slova básnického přímo, tedy úsudku těch, jež pokládá za směrodatné, ve skutečnosti není třeba, aby pravý dramatický básník žil v splendidní isolaci od soudobého jeviště, nýbrž může, jak učí velké příklady Hellenů, Shakespearea, Molièrea a j., míti na mysli reální podmínky určitého divadla. Pohled na dějinný vývoj přispívá k tomu, aby ony dvě veličiny, jež nám zprvu připadaly nesmiřitelnými, byly pojímány za hodnoty vzájemně se podmiňující: ne v tom smyslu ovšem, že by umění mělo potřebu sestupovat a kompromisovat; pravé umění zůstává nedotknutelno a může před ním, dle známého výroku, propadnout leda obecenstvo, ať už odmítá velké dramatické dílo či ať tleská kusu, který pozítří klesne v zapomenutí; ale pravé drama požaduje nutně toho, aby bylo osvětleno světlem jevištním, aby bylo vysvobozeno z tišiny mrtvých liter a obdařeno živým dechem živoucích hlasů. Co je dramatické v divadelní hře, nutně volá po tom, aby bylo recitováno a spolu posunky doprovázeno, kostymem vyzdobeno a režií oživeno, aby se stalo hrou, mimikou, viditelným výkonem. Proti všemu knižnímu, statickému a ztrnulému; proti nudnému genru divadelní epiky; proti svůdnému heslu divadla lyrického — nedovedu postaviti než jiné heslo, jež zní jako pleonasmus a chce znít programově: drama dramatické. — Ale co je dramatičnost? Dovedu ji lépe cítit než definovat. Domýšlím se, že dílu předchází nějaký tvůrčí akt, heterogenní od inspirace lyrické; proces, který oživuje lidi ve skutečnosti neexistující; schopnost, zachytiti řeči ve skutečnosti nikdy neslyšené; možnost, vžíti, přelíti se v cizí individualitu a s vrozenou jistotou mluviti, zde ústy rozeného vojevůdce a tam v úloze zrazené milenky. Cítím, co znamená dramaticky myslit, když se probírám francouzským klassicismem, jenž s takovou jistotou umí dodržeti jeden a týž karakter od počátku do konce; cítím, co znamená dramatická struktura, čtu-li moderní francouzskou hru, která, i když nevyniká právě nad průměr, má vypočteny spád dialogu, růst myšlenky, efekt scénický; cítím, co je bohatství a tvůrčí síla dramatická, čtu-li několik stránek autora, v němž žije jiskra Shakespearova ducha, čtu-li tedy, abych jmenoval určité jméno, na př. Herberta Eulenberga; cítím, co je dramatický temperament, čtu-li moderní dramatiky jihoslovanské — — A cítím, co dramatickým myšlením, dramatickým tvořením není, mám-li posuzovat produkci českou, s několika výjimkami arci. Prorokuje se českému dramatu ještě dlouhá doba utrpení, nežli dozraje to, co dnes, jak pevně doufáme, v něm už klíčí; upírá se zas od jiných našemu národnímu temperamentu schopnost pravého, dravého, bezohledného, dramatického cítění: »nemo propheta in patria« zde platí v modifikovaném smyslu, proroci se mohou mýlit, theoretikové blamovat, nám však naděje v budoucnost naší domácí dramatické tvorby je prostě samozřejmou životní nutností, neboť pro koho bychom pracovali, komu připravovali půdu, kdybychom byli smutnými, bázlivými skeptiky? Zde však je, myslím, bod, na kterém pojem »experiment«, tento základní dramaturgický požadavek, opouští půdu všeobecností a naplňuje se konkretním obsahem.

Co jiného je poměr k domácí tvorbě než neustálé zkoušení a pokoušení! Jak neexperimentovati tam, kde není dlouhé řady vzorů, tam, kde není mnohaleté tradice? U nás je snad ustálená šablona — pro kusy realistické, pro epigonskou romantiku, pro poučné kroniky — ale to, co se ve velkých literaturách zve tradicí, nám schází, a nikde citelněji než v dramatu. Má to své nevýhody: ježto není velkého podání domácího, opírají se naši autoři příliš často o literatury cizí; ale je v tom též přednost: neb každý silnější autor u nás postaví se jakoby před tabula rasa, formuluje si své stanovisko, bojuje a hledá na vlastní pěst. Potřebujeme především uměleckých individualit a proto, myslím, je na pováženou,

požadovati dnes na našich umělcích, aby potlačovali svoje sklony po osobní diferenciaci, aby se ztráceli v národním celku; dvojnásob na pováženou, jsou-li podobné maximy propagovány tak vlivným a iniciativním kritikem, jako je pan F. X. Šalda, na němž přece jinak ctíme mladistvý, účastný zájem, projevovaný nám nehotovým a hledajícím. Je sice nesporno, že v onom oboru dramatickém, jenž se u našich autorů těší obzvláštní oblibě, v dramatu historickém totiž, existuje cosi, co se z daleka podobá tradici; je pravda, že zde od slaveného romanopisce, Aloisa Jiráska, byly napsány hry založené na podrobné znalosti historického detailu a nesené národním duchem, hry, jež nalézají hlasitou a nadšenou resonanci takřka v celém národě a zvláště v lidových vrstvách: ale vedle těchto, bedlivě a s láskou malovaných historických obrazů existují díla, z prudčích individualit vytrysklá, napovídající, že jich autoři dívají se na minulost okem a smyslem dramatiků, byť se jim minulost pak jevila skresleně s hlediska historického, byť také národní stanovisko se nekrylo s cítěním všenárodním nebo, pro volbu námětu exotického, jasně nepronikalo. Nuže, taková díla, jež sama o sobě jsou zas experimenty básnickými, jako Hilbertův »Falkenštejn«, Dvořákův »Kníže«, Karáskův »Cesare Borgia«, jež znamenají snad mezníky v umění našeho historického dramatu posledních let, ta zdají se mi být slibnými představiteli české dramatické poesie, ta, zdá se mi, dráždila a dráždí k »experimentování« tím spíše, že jejich básníci s národním celkem nesplývají. Doufejme, že nezůstanou bez následovníků a že dramatický smysl, tak bolestně u nás pohřešovaný, projeví se dřív či později, v dramatu historickém, moderním či jinde, byť snad stranou od literatury oficiální.

Snad i poměr k cizímu dramatu dá se vystihnout terminy a představami experimentátora. Co se líbilo jinde, nemá proto ještě privileje, že dojde obliby u nás; naopak, přes co v cizině se přešlo k dennímu pořádku, může u nás vyvolati rozruch, souviseti s našimi vlastními otázkami, poskytnouti léku našim bolestem uměleckým. Volá se po aktualitách; a právem. Ale aktuality našeho divadla nejsou totožny s cizími. U nás na př., především zásluhou Kvapilovou a Vojanovou, skutečně aktuálním stal se Shakespeare, u nás nově ožívající zájem o umění klassické může se státi vzpruhou domácí tvorbě a tudíž aktualitou ve vyšším slova smyslu. A býti proniknut duchem své doby, to neznamená nutně býti ve vleku své doby, nýbrž na její stráži; projevovati, jako v politice, smysl pro to, co se rodí, co přijde; nelekati se ani zde experimentů a míti odvahu přijíti s kusem cizího moderního autora, jenž i ve své vlasti znamená spíše výbojného dobyvatele než uznaného vládce.

ČINOHRA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Jaroslav Hilbert: **Patria.** Veselohra o 4 dějstvích. Poprvé 9. října za režie Gustava Schmoranze.

Poslední veselohra Hilbertova řadí se svým lehkým vnitřním rhytmem spíše k prvému dílu básníkovu, k »Vině«, a k některým jeho novellám, než k psychickým fantasmagoriím, plným temnot a stínů, jimiž jsou »Psanci«, nebo ku vzkypělé dynamice pathetického gesta, jaká jest znakem jeho »Falkenštejna«. Ale nadzvedneme-li lehkou veseloherní škrabošku, kterou si tu básník poprvé nasadil, poznáme tu v sentenci, tu v dikčním obratu, hned v rhytmu smíchu, který chce básník vyvolati, ducha nepokojného a kypivého, plného srázů zámlk a vysokých snah, kterému však nezdařilo se »Patrií« dopnouti se onoho nadosobního stanoviska, kde by procítěné dojmy staly se básníkovi prostými fakty, jimiž by suverénně hrál, kterými by kombinoval jako dobrý hráč v šachy. Toto jest druhou a nezbytnou stránkou dramatického básníka — a v této stránce tkví prohra poslední hry p. Hilbertovy: šerá mlha třínedělní vzdálenosti, kterou hledíme pro shodu nahodilých poměrů na poslední dílo básníkovo, je ve svorném souznění s dojmem před třemi nedělemi: je to dojem neorganisovaných, chaotických, mdlých mlžin.

Prvý akt uvádí diváka do světa, z něhož vyňato, smíme-li vzpomínati na tragický román při nedramatické veselohře, snad nejkrásnější dílo básníkovo, »Rytíř Kura«, do života obchodního. Bankovní sdružení »Patrie«, chystá se v horečném napětí k valné hromadě, jež rozhodne zápas mezi mladou oposicí, vedenou Adamským, a nynějším režimem, jehož členy zříme na jevišti. Hned z prvopočátku slyšeli jsme věty a významná slovíčka, tajemné narážky, jichž významu nelze naprosto se dohadnouti; je tu dvojí, nejasné světlo paradoxních dvojsmyslů, za nimiž divák marně pátrá po ironisujícím stanovisku básníkově. Nejvíce mluví císařský rada Lexa, s příšerným pathosem a v odulých frasích, o nichž je jasno: zde se básník směje. P. cís. rada Totzer dostává bolení žaludku... je zjevno, přece, že se básník směje. Pak je tu Eduard Vyšín, v podání interpretově jakýsi vychrtlý muž, lysý, nervosní, jejž znáte z Hedy Gablerovy jako Tesmanna. Konečně vicepresident Merket. Ale všichni jsou svorni. Všichni poslouchají sebe a Lexu, ba nemluví v podstatě jinak, než Lexa. Mezi těmito lidmi je svornost, je harmonie; jsou to lidé téhož rázu (zdá se divákovi). Jediný možný dramatický konflikt je tedy s mladou oposicí.

Tuto jedinou možnost básník opouští. Divák zří se zcela mystifikován: nejen že tajemný

diktní výraz prvého aktu, podivné tempo děje a groteskní charakteristika ukáží se namnoze pouhým nedostatkem ličitelské methody básníkovy, nedůsledné, nelogické, nedostatečně ostré v postavách Vyšína a Merketa, ale i motiv sám je zatlačen naprosto do pozadí. Což je chybou, která posluchače přivede v chaos a nejistotu, tedy v opak dramatičnosti, jež je jas, důslednost, nutnost. Rozpřede se avantura Kamila Staňka se slečnou Ilonou, dcerou vicepresidenta »Patrie«, která zatlačí zápas do pozadí zápasem novým, jistě že zcela nezajímavým a konvenčně veseloherním. Pak ovšem zcela podstatně tísní tok děje vystoupení elegantního podvodníka Joe Sytala, jemuž neporozumíte po celou hru, a který ukazuje svoje raffinované umění svůdcovo (s pí. Lexovou), zde poněkud problematického rázu (u ženy, jež je dosti pošetilá, aby nezhrdala muži i rázu komorního rady Komárka). Tenounký pramének dramatický je zachraňován, hroze se úplně ztratiti v písku episod a bezvýznamných konfliktů, kvantitativně i dojmově převažujících hluboko vlastní zápletku, jakž takž pí. Ruth Vyšínovou, jejíž prudký temperament získá Eduarda Vyšína i vicepresidenta Merketa moderním snahám Adamského, který se vůbec nezjeví na scéně. Způsob ten je naprosto nedramatický a získání Vyšínovo zůstane divákovi nepochopitelným. Bylo by možné snad v novelle, na divadle je však nepřípustno.

Po celou hru dovedl básník postaviti jedinou scénu, dramaticky výraznou a ostře zahrocenou: ve třetím aktu, kdy přistižena pí. Lexová při rendez-vous s podvodným Joe Sytalem; ale i zde, ó běda, pomáhají dramatikovi ženské mdloby, předstíraná sugesce... atd.! Ostatně se v mosaikovém ději »Patrie« více maluje, napovídá, předstírá, než děje a je; ať je to povýšená ironie, bohatá dikce, ať je to satirická grotesknost, hluboká psychologie, smích, komika — vše je spíše předstíráno, než aby žilo živým životem.

Existuje básník, jehož některé scény a některé postavy jsou podobné scénám a postavám »Patrie«. Je to Wedekind. A srovnejme dosti analogické scény: schůzi v »Patrii« a professorskou scénu z »Frühlings Erwachen«. Postavy Wedekindovy jsou stejně schematisovány, přehnány, stejně iritující a groteskně kresleny: ale tam, kde u Wedekinda slyšíte smích, rozléhající se někde až v nekonečnosti, ... zříte v »Patrii« postavu hluchého presidenta Tichého, jaká i s duchaplnými vtipy bývá v operettách. Vůbec je technika »Patrie« pravým opakem techniky pravého veseloherního básníka, který hraje s postavami s jistotou herce na loutkovém divadle, ovládaje postavy své suverenním drátkem povýšenosti — v »Patrii«, to vidíme jasně, vedou mátožné postavy básníka.

Mrazivý chlad, jímž odpovědělo obecenstvo na práci, dramatika, kterému děkuje za některé z nejmocněji vržených pokusů o veliké drama, byl, bohužel, zasloužený, třebaže k němu přispělo i mdlé a nepřipravené provedení, v němž zejména Vyšín páně H a š l e r ů v byl opak sympatického muže, jejž bylo lze získati moderním snahám. Vřelá byla Ruth pí. D o s t á l o v é, dobrý předseda p. S t e i n s b e r g ů v, Joe Sytal p. S c h l a g h a m e r ů v a Lexová paní N a s k o v é, poněkud přehnán jinak velmi zábavný Komárek p. K a v k ů v.

Josef Kodíček.

ZE DNE

Žádáme slušně pp. abonenty, kteří dosud nezaslali předplatné na X. ročník »Přehledu«, o brzké jeho zapravení.

Jaroslav Kamper zemřel 31. října v čtyřiceti letech na Král. Vinohradech. Mezi českými novináři, k nimž jako člen redakce německé »Politik« (pozdější »Union«) náležel po 17 roků, nevyrovnal se mu nižádný šíří kulturního zájmu, rozsahem literárních a uměleckých vědomostí, historickou průpravou a nadšenou láskou ke vší kráse a síle v nejrozmanitějších podobách. Jsa znalcem celé řady řečí i literatur, procestovav vnímavě hezký kus Evropy, poučiv se v přečetných knihovnách a obrazárnách, Kamper okamžitě pronikal k jádru čerstvě se vynořivších otázek kulturních a snadno pochopil nové zjevy v knize i na divadle, ve výstavách i v koncertní síni. Proniknuv a pochopiv je, hned o nich výmluvně pojednával, získával pro ně, vynucoval jim zájem u svého novinového čtenářstva. Nakreslil celou serii podobizen našich mladších výtvarníků, věnoval monografie Zeyerovi, Šlejharovi, Máchovi, avšak nejčastěji psal úvahy z dějin českého dramatu i divadla; uvádím pouze stati o počátcích novočeského dramatu v Laichterově »České literatuře XIX. století«, jeho studie o J. J. Kollárovi, E. Bozděchu, L. Stroupežnickém. Divadlu věnoval mnoho sil; počal jako divadelní o r g a n i s á t o r v »Intimním volném jevišti«, zvedl v čele »Kruhu českých spisovatelů« r. 1904 odpor proti »Národnímu divadlu«, pořádal reformní divadelní cykly na Smíchově a v Uranii, působil krátce, ale účinně jako dramaturg na Vinohradech. Byl vůbec rozený organisátor a redaktor, »Obzor literární a umělecký«, »Lumír«, »Květy« daly o tom svědectví. Kamper rád se obracel k minulosti a hlavně staropražský život z XVIII. věku se svou hudbou, malířstvím, společenskou kulturou jej zajímal a lákal; rozuměl výborně Škrétovi, Rainerovi, Brandlovi a věnoval jim cenné studie, pronikl k jádru našeho baroku a empiru. Jeho literární dědictví roztříštěno jest v článcích a referátech v různých časopisech (také v »Přehledě«) a za-

sloužilo by vybrání a vydání; pak vysvitne, že jsme v Kamperovi ztratili vzácného kulturního historika a nevšedního uměleckého kritika.

Česká technika pražská ve státním rozpočtu na rok 1912. Z celkového obnosu 5,527.416 K, praeliminovaného na r. 1912 pro vysoké školy technické, připadá na českou techniku pražskou ve vydáních řádných 1,221.100 K, mimořádných pak 171.855 K, tedy přes 25%. R. 1910 činila vydání řádná pro tutéž vysokou školu 1,025.136 K, mimořádná 120.521 K; r. 1911 povoleno na řádná vydání 1,132.775 K, mimořádná 62.800 K. Vykazuje tedy rozpočet pro r. 1912 potěšitelné stoupnutí nákladu na naši techniku, a to v úvěru řádném o 88.325 K, v mimořádném o 109.055 K. V jednotlivostech jest důležitým zjevem uznání nutnosti parallelních professur systemisováním nových stolic pro stavitelství mostní a stavitelství vodní. Z docentur došla konečně příznivého vyřízení mimo jiné docentura pro theorii a konstrukci výbušných motorů. Vysoká cifra úvěru mimořádného vysvětluje se hlavně povolením 100.000 K pro vědecké zařízení nového chemického ústavu. Stav professorstva dostoupil počtu 59, z nichž jest 41 professur řádných a 18 mimořádných. Vedle toho jest slušná řada honorovaných docentur a supplentur. Pomocné síly učitelské vykazují 8 adjunktur, 9 míst konstruktérských, 67 assistentských, 4 demonstrátory a 3 stipendisty. — Česká technika pražská může býti srovnávána co do počtu posluchačů jen s vídeňskou, kterou však předstihuje v počtu učebních odborů. Celkový náklad na vídeňskou techniku obnáší 1,403.169 K, a to v úvěru řádném 1,319.569 K, v mimořádném 83.600 K. Jest při ní zřízeno 47 professur řádných a 13 mimořádných. Adjunktů jest 9, konstruktérů 24, assistentů 66, demonstrátorů 7 a 3 stipendisté. Značný počet míst konstruktérských oproti naší technice zasluhuje povšimnutí, jakož i to, že remunerace jejich jdou do 3000 K, kdežto na pražské technice remunerace konstruktérské 2400 K nepřesahují. I zdejší německá technika má 12 míst konstruktérských s platem až 2800 K. — V požadavcích pro veškeré techniky jest pozoruhodna položka pro technické pokusnictví: činí 20.000 K proti 60.000 K v r. 1910 a 30.000 K v r. 1911, jest však zařazena do požadavků řádných, kdežto v minulých letech byla v mimořádných. Celkový náklad na technické školství jest větší o 605.370 K, z čehož největší položky připadají na techniky pražské, brněnské a lvovskou. Dostává se nám tak části toho, co nám již dávno náleželo! Naproti tomu praeliminář náklad na další vybudování české techniky pražské obnáší pouze 50.000 K, kdežto pro německou se povoluje 600.000 K. Dojde tedy ke stavbě německé techniky dříve než české?

Viktor Dyk a Národní divadlo. Feuilleton nového ročníku »Lumíra« přináší pod názvem »Na protějším břehu« causerii Viktora Dyka, v níž spisovatel účtuje se svými pětiletými zkušenostmi v »Národním divadle«. Jsou skutečně zvláštní a zahanbující. Nikoliv pro Viktora Dyka, nýbrž spíše pro první náš ústav dramatický. V. Dyk, tehdy již lyrik a prosaista vážného významu, vystoupil na »Národní divadlo« před pěti roky tříaktovkou »Episoda« a aktovou scénou »Smuteční hostina«; tuto mu sehráli sedmkráte, onu pouze pětkráte. Následovalo historické thematické drama »Posel«; tři večery stačily, aby »Národní divadlo« »Posla« p. V. Dyka bezdůvodně odmítlo. Po třech letech nabídl poeta dvě samostatné scénické části z cyklu »Revoluce«; dvojaktový »Figaro« vůbec zamítnut, a o »Poražené«, kteří hráni dvakráte, získali si herci úžasně bídným provedením smutnou zásluhu. Básník ještě nebyl odstrašen; zadal drama o pěti dějstvích »Zmoudření dona Quijota«. Správa divadelní hru vrátila s odůvodněním, jež činí stejnou čest jejímu proslulému taktu, jako jejímu podivuhodnému vkusu. Viktor Dyk jako dramatik není jistě autor povznesený nad kritickou diskussi, jeho díla snad jsou posud spíše experimenty hloubavé a hledající bytosti umělecké než mistrovské výtvory hotového básníka, dramaturg najde v nich nejeden kaz vadící scénickému úspěchu; dojista. Ale Viktor Dyk jest kdosi, s kým nesmí se takto jednati v uměleckém ústavě národním; toho si vší svou literární činností zasloužil. Básník jeho hodnoty má právo, aby jeho díla byla provozována; naše veřejnost má právo, aby viděla jeho dramata na scéně. Pak buďtež hodnocena, souzena, třeba odsouzena; ale přestřihnout autoru existenční nerv dramatické jeho tvorby, k tomu není »Národní divadlo« oprávněno. Českých dramatických novinek jest poskrovnu, a tím spíše měly býti Dykovy hry provozovány. Existence našeho dramatického básnictví není přece zajištěna sebe pestřejší kosmopolitickou retrospektivou; »Národní divadlo« náleží především české dramatické produkci.

Na vinohradské schůzi mluvili pp. dr. Stránský, V. Dyk a prof. Masaryk. Dr. Stránský dokazoval zhoubnost politiky positivní, zhoubnost smiřovaček na českém sněmu a nutnost »spoutati Němce na říšské radě«. Horlil proti české důvěřivosti, jež prý je příčinou českých politických neúspěchů naše »bezčil výzvou společného odporu a boje proti »špatné politice«. Po něm mluvil p. V. Dyk. Jemu je hlavní příčinou českých politických neúspěchů naše »bez-

charakternost«, která radikálně mluví, avšak jinak jedná. (V tom má ovšem p. Dyk pravdu. Dvojakost tato se české politice krutě mstila a mstí dosud.) Volá proto po »jednotné radikální straně«, která by radikálně nejen mluvila, ale i jednala, smetla všechny ony »bezcharakterní živly« s povrchu a šla udatně jak proti Vídni tak proti Němcům jak v parlamentě, tak na sněmu zemském. Byli jsme zvědavi, co všem těmto politickým naivnostem nebo frázím řekne prof. Masaryk. Čekali jsme, že poví otevřeně, zda souhlasí s názory svých předřečníků, vylučujícími vůbec každou účast na vládě, zatracujícími akci smiřovací a hlásajícími heslo: »bez českého sněmu žádná říšská rada«. Prof. Masaryk povstal a prohlásil: Slyšeli jste přede mnou politika a spisovatele — a počal »filosoficky« rozebírat řeč Gautschovu, otázku drahoty, vylidňování, reformy správní, ministerských pensí, sinekur při drahách a jinde atd. atd. O politické situaci řekl, že dnešní požadavky české nikterak nevyhovují našim dávným přáním (druhá česká universita atd.) a že jeho klub by jich splnění nepokládal za dostatečný důvod ke změně svého stanoviska vůči vládě Gautschově. Prof. Masarykovi tedy dnešní české požadavky nestačí. Věří však, že by bylo politické, kdyby se dnes v š e c h n y české strany postavily na stanovisko, že dříve neopustí své oposiční stanovisko, dokud nebude vyhověno jejich »podstatným požadavkům programovým«, jak uváděl? Souhlasí se zrádcováním mladočechů a agrárníků, již jsou event. ochotni vstoupiti do vlády, poněvadž jsou přesvědčeni, že účastí na vládě dobudeme úspěchů větších než stálou oposicí? Věří, že politika dra Stránského je poctivější než jiných vůdců českých? Souhlasí s heslem: pryč se smiřovačkami na sněmu a »bez českého sněmu žádná říšská rada«? To jsou otázky, na něž jsme čekali od prof. Masaryka odpovědi po řečech pp. dra Stránského a V. Dyka. Prof. Masaryk utekl od poctivého a mužného vytčení svého stanoviska vůči této demagogii, ať již vědomé či nevědomé, a pomáhal tak — jistě proti svému lepšímu přesvědčení — p. Stránskému házeti klacky pod nohy české delegaci v dnešní těžké její situaci. Zda to bylo charakterní ve smyslu na schůzi samé hlásaného požadavku p. Dykova po vytčení bezohledné pravdy, je ovšem velice pochybno. — Po napsání této noticky se situace následkem odstoupení bar. Gautsche změnila. Přes to zaslouží nedělní vystoupení prof. Masaryka vytčení jako výstižný dokument jeho »politiky«.

Na Balkán! V neděli 22. října skončena byla česká výstava v Sofii s úspěchem, jak se oznamuje, morálně i materiálně skvělým. Současně došla zpráva, že Pražská úvěrní banka, jež se svojí filiálkou a cukrovarem pevně zakotvila v Srbsku, hodlá zříditi cukrovar a filiálku též v Bulharsku, a že nad to vyslala Živnostenská banka do Sofie své zástupce v čele s drem Preissem, aby se informovali o vyhlídkách zřízení banky bulharsko-české. Vítáme tyto zprávy co nejvřeleji. Banky naše vycićují správně, že dnes nejvhodnějším místem další jejich expanse je Balkán. Tam bude a musí býti vedle Ruska a jižních zemí našeho mocnářství hlavní odbytiště českých strojů hospodářských, tam a dále přes Balkán na Levantu směřuje hlavní vlna exportu našeho průmyslu textilního. Filiálkami českých bank bude naší hospodářské práci na poloostrově Balkánském dán pevný podklad a uspíšeny její výsledky jak pro nás, tak stranu druhou. Zintensivněním styků česko-srbsko-bulharských, tím způsobeným, bude však též, jak jsme již nedávno podotkli, urychlen obrat naší zahraniční politiky k zemím balkánským. Mají proto snahy našich bank a našeho průmyslu i dalekosáhlý význam politický a zasluhují tudíž zvýšené pozornosti a podpory české veřejnosti a českého tisku.

Z české university. Panovník jmenoval soukr. doc. dra J i ř í h o B a b o r o v s k é h o mimořádným professorem fysikální chemie na české universitě pražské. — Titulární řádný professor srovnávacích dějin literatury dr. V á c l a v T i l l e byl jmenován professorem ř á d n ý m.

*

Živnostenská banka v Praze. Stav vkladů na vkladní knížky a pokladniční poukázky činil koncem měsíce října 1911 K 122,728.999·03. Živnostenská banka uveřejňuje toliko vklady na vkladní knížky a pokladniční poukázky.

Česká banka v Praze. Stav peněžních vkladů koncem měsíce října činí K 16,471.949·72, tudíž o K 372.225·75 méně než v měsíci předešlém.

Úverná banka v Ružomberku. Hned po provedeném zvýšení akciového kapitálu ze 2 na 3 milliony korun přikročila banka k řešení svého programu o zakládání filiálek. Jak se nám právě sděluje, konají se přípravy k otevření filiálky v Senci v prešpurské stolici. Během zimního období dojde ještě k založení nové filiálky v severovýchodních Uhrách.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze. Stav vkladů ku dni 31. října 1911 činí K 112,567.810·94.

POLITICKÁ KRONIKA.

26. října zamítli Němci české požadavky, předložené jim bar. Gautschem.

26. října vyhlášena byla pro doplňovací volbu zemskou ve skupině měst Turnov, Mnichovo Hradiště a Bělá (po dru Čelakovském) kandidatura škol. rady Metelky.

27. října prohlásil bar. Gautsch ve své řeči, že bez Čechů v Rakousku úspěšně vládnouti nelze.

28. října zahájeno bylo bulharské sobrání.

28. října prohlásilo Polské kolo, že úsilí barona Gautsche o vytvoření pevné většiny chce podporovati.

29. října zahájen byl v Inšpruku sjezd německých sociálních demokratů v Rakousku.

29. října došly zprávy, že Tripoli bylo dobyto Turky zpět.

30. října počalo meritorní jednání v národně-politické komisi na českém sněmu.

31. října podalo ministerstvo bar. Gautsche demisi, která byla přijata.

Listárna redakce. Pro nával akutní látky byli jsme nuceni odložiti dokončení článků prof. Kádnera a dra Pallase, dále stať dr. Jos. Karáska o korrespondenci K. J. Erbena a dra Trauba o reformě dějepisného studia, konečně »Zdravotnictví« (článek o významu veřejných nemocnic v boji proti infekčním nemocem), »Právo« (dra Kallaba úvahu o nové osnově vojenského řádu trestního), »Techniku« a referát o »Giocondě« a »Pravé lásce«.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ.

Nákladem vlastním: Jarova knihovnička čís. 1. Karel Havlíček, stran 28 za 50 haléřů. — L. Bradáč: Úprava vazeb knižních, str. 92, cena neudána. — Památník čes. vys. škol tech. v Brně, str. 120, cena neudána. — **Nákl. řed. smíchov. divadel:** Světlem i stínem; čtyřicet let předměstského divadla, str. 127, cena neudána. — **Nákl. Volné Myšlenky:** E. Vachek: List z dějin katolické církve, str. 16 za 12 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 10. LISTOPADU 1911. ČISLO 7.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

PRÁVO

Doc. Dr. JAR. KALLAB:

O OSNOVĚ VOJENSKÉHO TRESTNÍHO ŘÁDU.

Po dlouhých přípravách a poradách předložila vláda říš. radě v minulém zasedání osnovu »zákona o trestním řádu pro společnou brannou moc« (příl. 31. sten. prot. posl. sněmovny XXI. zased.).

K osnově této pojí se, jak známo, celá řada kontroversí, zvlášť s uherské strany živených, zabývajících se však více státoprávním postavením společné branné moci, než otázkami procesního práva se týkajícími. K těmto sporům, jež z denního tisku jsou dosti známy, zde nemíníme stanovisko zaujmouti, nýbrž chceme jen v několika zběžných črtách zachytiti základní rysy osnovy se stanoviska vědy práva procesního. Proto též necháváme stranou otázku, jež při parlamentárním projednávání osnovy asi bude přetřásána, totiž otázku státoprávního postavení vojska vůbec, otázku, zda a pokud ve státě s všeobecnou brannou povinností jest odůvodněno zvláštní trestní právo a trestní řízení vojenské v době míru o činech, jež též dle občanského trestního práva jsou trestné.

Otázka tato jest, zvlášť u nás při různosti trestního práva v jednotlivých státech mocnářství, příliš složitá, než aby bylo možno ji v článku, jinému vlastně předmětu věnovaném, blíže rozebírati. Pro zvláštní vojenské trestní právo mluví zvláště zájmy vojenské discipliny, jejíž udržení je jednou z podmínek vojenské zdatnosti armády. A tím jsme u myšlenky, již jako příznačný motiv celou osnovou možno stopovati.

Právě v trestním řádu však myšlenka udržení vojenské discipliny musí býti uvedena ve shodu s myšlenkou téměř protichůdnou, s myšlenkou hájení práv individua. Je-li základní myšlenkou discipliny podrobení se individua celku, zdůrazňování práv a zájmů celku proti právům a zájmům individua, jest základní myšlenkou trestního procesu dosažení rovnováhy mezi oběma, zabezpečení práv a zájmů individua proti přemoci celku. Platí-li to o trestním procesu vůbec, platí to tím více o moderním trestním procesu, jenž, vybudován celý na myšlence ochrany individua, staví proti sobě individuum a celek jako dvě celkem rovnoprávné procesní strany, mezi nimiž soud má rozhodnouti.

Zdá se, že obtíž, zájmy discipliny vojenské — ať skutečné či domnělé — uvésti ve shodu s požadavky moderního trestního procesu, byla jednou z hlavních překážek, jež bránily zmodernisování vojenského trestního řádu.

Teprve nedávno projednávaný sensační případ ukázal i nejširším vrstvám, že v platném doposud vojenském trestním řádě zachovala se až na naše dny instituce, o níž se všeobecně za to mělo, že náleží již jen historii. Neníť platný vojenský trestní řád, než vojenským účelům přizpůsobený a jen v podrobnostech zmodernisovaný »útrpný řád hrdelního soudu«, vydaný Marií Teresií, zbudovaný na zásadách tajného, písemného procesu inkvisičního se zákonnými pravidly průvodními, s úplným vyloučením obhájce a téměř úplným vyloučením opravných prostředků. Úkoly soudce, žalobce i obhájce sloučeny jsou v rukou auditorových, jenž, ač vyšetřující soudce, je zároveň členem a referentem rozhodujícího soudu.

Tento stav je nejen v odporu s čl. 10. stát. zákl. zák. o moci soudcovské, nýbrž i s nejprimitivnějšími požadavky moderní vědy procesní, jež v uskutečnění zásady volného uvažování o důkazu, zásady bezprostřednosti, ústnosti a veřejnosti i v obžalovací formě procesu (jejímž důsledkem jest, že vliv žalobcův na druhé straně vyvážen býti má vlivem obhájcovým) vidí nejen nejlepší prostředek k zajištění občanské svobody, nýbrž i prostředek, jímž relativně nejjistěji možno získati spolehlivý základ pro právní rozhodnutí soudu.

Proto předním úkolem každé moderní zákonodární práce v oboru procesním jest, uskutečniti, pokud jen možno, tyto zásady.

Problém tedy, jejž autoři osnovy musili řešiti, byl, jak tomuto požadavku moderní zákonodárné práce procesní vyhověti bez újmy pro uznávané potřeby vojenské discipliny.

Jest jasno, že nebylo možno navázati na dosavadní vojenský trestní řád a spokojiti se některými změnami v podrobnostech. Dosavadní

vojenský trestní řád bylo nutno úplně opustiti, přenechati jej historii a vypracovati zcela nový trestní řád, jenž by, pokud tomu právě zájmy vojenské disciplíny i zvláštnosti vojenské organisace dovolují, byl napodobením civilního trestního řádu. Dlužno uznati, že tato úloha řešena je v osnově celkem se zdarem.

Především bylo nutno přizpůsobiti organisaci vojenských trestních soudů novým jejím úkolům. V tom směru osnova v hlavních rysech napodobí organisaci civilních soudů trestních, zavádějíc system dvou instancí s dvojími soudy prvé instance, při čemž soudy první instance vyšší kategorie jsou zároveň druhou instancí pro soudy první instance kategorie nižší. Soudy první instance nižší kategorie (odpovídající soudům okresním) jsou při vojsku soudy brigádní, při námořnictvu sborové soudy námořnické, soudy první instance vyšší kategorie (odpovídající soudům krajským resp. zemským) jsou při vojsku soudy divisijní, při námořnictvu soudy admirální. Pro vojsko i námořnictvo společnou nejvyšší instancí jest nejvyšší vojenský soudní dvůr.

(Pokračování.)

Fr. v. Liszt: **Mezinárodní právo.** Přeložil Dr. K. Radil. Světové knihovny č. 903—904. Vydal J. Otto v Praze. Stran 160.

Řada velmi dobrých příruček, vydaných ve Světové knihovně, z nichž uvádím jen jako příklady Dějiny Ruska, Současné dějiny, Formy a podstata socialismu, Besedy o národním hospodářství, vhodně doplněna byla překladem Lisztova Mezinárodního práva. V době, kdy zájem občanstva neomezuje se na hranice jeho státu, kdy rozmach průmyslu a obchodu otevřel mu hranice všeho světa, a kdy nynější výše vzdělanostní činí každého myslícího člověka v jistém směru kosmopolitou nebo alespoň divákem běhu událostí světových, o nichž denní listy zanášejí zprávy do nejširší veřejnosti, přichází vhod příručka, poučující o základních normách života mezistátního. Mám za to, že knížky Světové knihovny mají úkol popularisační a ve směru tom působí jistě velmi zdárně a účelně. V překladu Mezinárodního práva klade si Světová knihovna nový úkol, na který chci zde několika poznámkami upozorniti. Lisztovo Mezinárodní právo vyšlo u nás ve druhém překladě: první vydal spolek českých právníků »Všehrd« roku 1906 dle 4. vydání v překladu Dr. J. Elgarta, druhý podává Světová knihovna dle výtahu, uveřejněného v Birkmeyerově encyklopedii vědy právní z r. 1904. Oba překlady chtějí míti týž účel: býti pomůckou učebnou. První překlad účelu tomu vyhovoval. Scházelo mu jen, aby byl opatřen poznámkami a dodatky, upozorňujícími na poměry domácí, neboť kniha psaná v Německu dbá přirozeně v první řadě zvláště ve svých příkladech a ve výkladu poměrů říše německé. Každý právník právem očekával, že nové vydání této pomůcky bude v naznačeném směru doplněno. O vydání Svět. knihovny, které rovněž chce býti učebnou pomůckou, říci to nelze, podává pro právníka méně, než vydání »Všehrdu«. Poněvadž překladatel vyslovuje v úvodu naději, »že překlad poslouží zejména českému studentu právníku jako pomůcka přípravy ke zkoušce«, a též některé časopisy překlad k témuž účelu doporučují, nutno v zájmu studentstva uvésti, v čem nový překlad ke studiu nemůže vyhovovati.

Obsahuje sice úplnou soustavu práva mezinárodního, avšak bez nutného výkladu jednotlivých vět. Možno téměř říci, že jest opisem částí ve vydání »Všehrdu« tučným a proloženým tiskem uvedených, a to snahou po stručnosti místy ještě věc spíše zatemňujícím. (Překlad jest ovšem zcela samostatný a gramaticky čistší než první.) Právnická formule bez náležitého rozvedení a doložení příklady působí námahu při studiu, a menší rozsah knihy, z níž tyto části vypuštěny, nevyváží intensitu pracovní, věnovanou na takovou větu, než její smysl a dosah náležitě se pochopí.

Vydání »Všehrdu« má v příloze znění nejdůležitějších smluv, konvencí a akt, tvořících základ nynějšího práva mezinárodního. Přílohy tyto ve vydání Světové knihovny scházejí. Mám za to, že bez podrobné znalosti na příklad Berlínským kongresem uzavřené smlouvy nelze nejen správně rozuměti nynějšímu právnímu stavu mezinárodnímu v Evropě,[1]) ale že nelze se bez ní s dobrým svědomím vydati ani k politickému rigorosu.

Nové vydání měrou ještě větší než první postrádá náležitého vylíčení historického vývoje poměrů mezinárodních, pro právo mezinárodní jako pro právo veřejné vůbec tak důležitého. Jistě ne nadarmo věnoval zesnulý professor mezinárodního práva na naší fakultě, dvorní rada Dr. A. Zucker, historické části zvláštní pozornost a oživil tak suché věty norem právních výhledem do zákulisí diplomatů, odkrytím příčin světodějných událostí, snah jednotlivých států a jich pomocníků. Jakož tedy v novém vydání málo dbáno vylíčení nynějšího právního stavu mezinárodního, tak nedošly pozornosti překladatelovy události doby nejnovější, jimiž smlouva Berlínská z r. 1878 opětně doznala změny. Několik poznámek překladatelových týká se — vyjma jednu — jen a jen druhé haagské konference roku 1907.

Vydání »Všehrdu« bylo co do rozčlenění i po stránce typografické upraveno k účelům studia: přehlednost byla jeho předností. Té v novém vydání neshledáváme.

Ač obsahuje úplný systém, v jednotlivostech bylo toto vydání okleštěno; upozorňuji jen na to, že ustanovení druhé dohody haagské z r. 1902, týkající se práva uzavírati manželství, rozvodu manželství a poručenství nad nezletilci, uvedena jsou pouze tituly, ač obsah jejich jest velmi důležitý. Totéž platí o prvé dohodě haagské. Súžena část, jednající o obchodu mezinárodním. Scházejí tu některé výrazy odborné, všeobecně užívané, na příklad reconnaissance.

Že překladatel byl přesvědčen o tom, že knížečka tato stačí ku prokázání znalostí žádaných při rigorosu, patrno je z toho, že z překladu vypuštěny byly odstavce udávající literaturu. Této chyby se dopustil ke škodě překladu i překladatel vydání »Všehrdova«.

Konkluduji: Překlad encyklopedie práva mezinárodního nemůže vystačiti »jako pomůcka přípravy ke zkoušce« ani po stránce obsahové, ani co do úpravy, a nutno varovati zejména kollegy, kteří přednášky navštěvovati nemohou, aby se nedali zlákati malým objemem knihy. Podobné pokusy usnadnění přípravy ke zkouškám jsou pro vědeckou vyspělost našeho dorostu právnického nebezpečny, a lze se nadíti, že nedostatek vhodných učebnic, kde ještě scházejí, bude professory právnické fakulty odstraněn, aby se neopakoval případ svépomocné pomůcky »Repetitorium des Verwaltungsrechtes«, s jejíž kusou znalostí kandidáti chodili ke zkouškám a potom do politické služby.

[1]) Na př. nyní aktuální otázka regulace Bojany.

Tolik o překladu, pokud se nabízí za učebnou pomůcku. Jako příručka pro širší vrstvy inteligence vyplňuje vhodným způsobem dávno pociťovanou mezeru v našich encyklopedických pomůckách, a dlužno ji v tomto poslání doporučiti. Knížce bylo by ku prospěchu, kdyby byla opatřena věcným rejstříkem. Kusou část historickou lze nahraditi shora vzpomenutými »Současnými dějinami« od Seignobose a Métina, jež však dosud úplně nevydány, ač první svazeček vyšel již r. 1906. Dr. F. K.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Prof. Dr. O. KÁDNER:

VÝCHOVA MEZINÁRODNÍ.

(Dokončení.)

O něco mladší je mezinárodní společnost pedagogická: L' institut pédagogique international (zkratka: L' I. P. I.), založená koncem r. 1910 v Caen zásluhou prof. Lebonnois, jenž rediguje zároveň spolkový orgán Le Courrier (čtyřikrát ročně za 2 fr.).[8]) Institut caenský chce jednak zřídit velikolepou centrálu informační a studijní pro pedagogiku, jednak na pevnou basi postavit známé prázdninové kursy jazykové tak, aby vydávaly vysvědčení o prospěchu dle jednotných zásad, konečně pořádat každý rok mezinárodní kongres pedagogický (první chystá se na r. 1912). Je zajímavo, že mezi asi 200 zakládajícími členy, vybranými samým zakladatelem,[9]) není jediného Rakušana, ale že za to mezi »ipéisty«, jak slují stoupenci hnutí, od počátku tlačí se Maďaři, kteří ihned nabídli pořadatelstvu své statistické publikace.[10])

Třeba připomenouti, že zatím si Spojené Státy Severoamerické pospíšily a zřídily na Columbia University Teachers College (vysoké škole pedagogické) první stolici srovnávací pedagogiky, obsazenou F. E. Farringtonem; členové koleje (fellows) mají studovati školství cizí, zvl. francouzské, anglické a německé, bezprostředním názorem i knižně.

Vzpomeňme dále četných sjezdů mezinárodních v poslední době pro otázky výchovné (pro výchovu mravní v Londýně, pro vyučování jazykům živým v Paříži, pro hygienu, pro náboženství atd.); vzpomeňme proslulé mezinárodní komise pro vyučování mathematice (od r. 1908), v níž zastoupeny na ten čas 23 státy z celého světa a jež vydala již řadu cenných publikací o vyučování mathematickém a snahách reformních (orgánem je mezinárodní časopis L' enseignement mathématique); vzpomeňme oblíbených výprav a návštěv učitelských do cizích zemí za účelem studijním (u nás péčí Zem. ústř. spolku jednot učitelských); vzpomeňme mezinárodní organisace professorů středoškolských, založené na sjezdě pro střední školství v Brusselu 1909, a velmi mohutné mezinárodní organisace učitelstva škol obecných (Bureau international de féderations d' instituteurs), jež založena byvši v Lutychu r. 1905, čítá dnes přes 400.000 členů a publikuje ročenky i srovnávací studie z oboru školství.[11]) Dokonce Max Überschär ve spisku Das internationale Bildungswesen 1910 navrhl, aby zřízen byl mezinárodní pedagogický parlament ze zástupců vlád a různých korporací.

Myšlenka internacionalismu — ovšem bez újmy zdravých práv nacionalismu — je zkrátka dnes ve světě pedagogickém na postupu:[12]) pedagogové chtějí tu dohoniti to, co dávno již vykonáno bylo na poli mezinárodní solidarity ve vědě, politice, obchodě i nár. hospodářství a co rozhodně může jen přispěti k lepšímu poznání národů a tudíž i zmírnění národních protiv a třenic. Není bez významu, že snahy tyto mají proto zvláštní důležitost i pro hnutí mírové, jež spěje k mezinárodní federaci států i národů;[13]) vskutku bylo r. 1908 na 17. sjezdě mírovém v Londýně jednáno o tom, aby umožněn byl systém výchovy mezinárodní a svolána k tomu mezinárodní konference. Jakým způsobem by se tak mělo státi v duchu pokroku, ukázal Ferrer svou mezinárodní Ligou pro racionální výchovu mládeže, jíž se domáhá toho, aby výchova ve všech zemích byla proniknuta duchem vědy, svobody a vzájemné zodpovědnosti (orgánem společnosti jest L' école nouvelle, vycházející v Paříži, kde je centrum ligy.[14])

[8]) Dosud vydaná tři čísla I. ročníku věnována jsou zatím jen propagandě nové instituce; vedle toho pomýšlí se na soustavné referáty a výtahy z časopisů.

[9]) Seznam jich je v Le Courrier I. čís. 3. str. 14 sl.; vedle toho bude míti společnost členy činné a čestné.

[10]) Srv. též článek Eug. Löfflera: Über ein internationales pädagogisches Institut v časop. Pädag. Archiv 1911, 418 sl.

[11]) Srv. článek Ad. V. Obsta: Učitelstvo v zahraničních zemích v Učit. Přehledě VIII. 1911, 3. sl.

[12]) R. Rosz: Vergleichende Pädagogik v časop. Pädag. Reform 1910, 47, 1.

[13]) Viz o věci informační spisek zvěčnělého idealisty Alferiho: Mezinárodní výchova a vyučování a jeho článek s. v. Výchova mezinárodní v Str. Slovníku pedag. 2028.

[14]) Ferrer byl jejím prvním předsedou; vedle toho byly zastoupeny v předsednictvu Francie, Belgie, Anglie, Německo (Häcklem), Italie (Sergim) a Švýcarsko (Rakousko ovšem ne).

*

Tiché jubileum. »Pedagogické Rozhledy«, vydávané »Dědictvím Komenského«, počaly říjnovým číslem svým pětadvacátý svůj ročník. Počaly vycházeti

r. 1888 péčí odboru literárního a pedagogického při Ústř. spolku jednot uč. v Čechách. Vlastními zakladateli jich byli Jan Mrazík, Jos. Klika a J. Dolenský. Prvních deset ročníků bylo řízeno vlastně jediným Jos. Klikou. (K těmto prvním deseti svazkům sestavil spolehlivý a velmi praktický index Lad. J. Živný, v Praze 1910; tam jest stručně podána také historie redakce Ped. Rozhl.) První desítiletí znamená už podrobnější revisi herbartismu, částečně vlivem Lindnerovým, pak Masarykovým a Úlehlovým, kteří vnášeli k nám do pedagogiky zdravý, ostrý vzduch anglického positivismu. Péčí Klikovou nasbírána v těchto prvních deseti svazcích pečlivá bibliografie literatury Komenského. Od roč. XI.—XV. vede redakci Jan Mrazík, pak do roč. XIX. Jos. Tůma. V této druhé dekádě rozšířen a obohacen značně program listu. Zejména pedopsychologii, pedopathologii a péči o mládež věnována nyní zvýšená pozornost. Od. roč. XX. jest vrchním redaktorem prof. Drtina, vedle něho nyní patnáct redaktorů odborných. Hlídka nábožensko-mravní výchovy, výchovy národní, výchovy tělesné atd., věcnější roztřídění látky, vědečtější zpracovávání themat, soustavnější informování o otázkách důležitých, pečlivé registrování odborné literatury — to jsou známky, dle nichž se bere vývoj této opravdu vědecké revue pedagogické od ročníku X. Objem listu rostl rok od roku. Svazek I. čítal 236 stran, sv. X. již 400 stran, nyní vycházejí Pedagogické Rozhledy desetkráte do roka ve svazcích sedmiarchových, což značí do roka 1120 stran textu. Svépomocí učitelského sdružení nakladatelského jest umožněna úžasně levná cena této revue, cena, která by měla pro každého učitele bez výjimky býti příkazem, aby se předplatil na tuto bohatou studnici poznatků z pedagogických disciplin i podnětů k praxi. Cena v předplacení činí pro členy Dědictví Komenského pouze 6 K. Moravská organisace učitelská odbírá pro svoje členy po 1 výtisku, čímž je možno, že Ped. Rozhledy vycházejí v nákladu téměř 8000 exemplářů, případ jistě ojedinělý. Na cestě jejich po zdokonalení výchovy i školy, theorie i praxe školské, na cestě do pětadvacátého ročníku (lépe řečeno svazku) přejeme jim mnoho zdaru všestranného.

MORAVA

Místodržitel moravský dr. Karel baron Heinold-Udynski byl povolán do rekonstruovaného ministerstva Stürgkhova a stal se ministrem vnitra. V německo-nacionálním svazu bylo tvrzeno, že Heinold vystupoval jako důvěrník Čechů na Moravě. »Neue Freie Presse« napsala o něm, že příliš hověl požadavkům českým a bral do státních úřadů Čechy. Ani jedno ani druhé se nezakládá na pravdě. Ačkoliv Heinold jevil vždy patrnou snahu býti nestranným k oběma národnostem, přece jen klonil se před »dějinným postavením a vysokou kulturou Němců« (dle »N. F. Pr.«) do té míry, že se úzkostlivě vystříhal dotknouti se jakkoliv nadpráví Němců ve státních úřadech a byl také jejich chráněncem v zemské autonomii. Dle paktu z r. 1905 mělo býti národnostního klíče, stanoveného pro obsazování zemských úřadů, stejně použito též ve státních úřadech. Ale dosud jsme daleci uskutečnění. Jinak nelze popříti, že Heinold náleží mezi nejlepší a nejschopnější úředníky rakouské. Místodržitelem moravským byl jmenován v lednu 1908. Kdo se stane jeho nástupcem, nedá se ještě ani tušiti. Nemůže býti přirozenějšího požadavku, než aby v zemi, ze ¾ české vzhledem k zásadě, vyslovené v paktu z r. 1905, byl místodržitel národnosti české. Až dosud byli však místodržitelé moravští vesměs Němci. Obránci t. zv. německé državy pokládají za úplně dostatečný ústupek, umí-li místodržitel česky.

Obecní volby v Brně ve IV. sboru, kdež jsme si dělali naději na vítězství (dle předvolební nálady českého tisku brněnského), skončily se pro nás takovou porážkou, jaké se ani Němci nenadáli. Čeští kandidáti dostali: Tusar 5210 hlasů, dr. Pluhař 4866, dr. Koudela 4713, Vaněk 604, Hybeš 519 ... Němečtí kandidáti: Niessner 12.332 hlasů, Taub 12.144, Bayer 10.474 ... atd. Němci soustředili tedy na své kandidáty více než dvojnásobný počet hlasů. Při poměrně značném vzrůstu lidnatosti v Brně (dle posledního sčítání lidu o 16·31%) mělo by Němcům od voleb k volbám hlasů přibývati. Ještě obecní volby z r. 1908 jeví proti volbám z r. 1905 přibytek německých hlasů (o 1131). Letos však počet německých hlasů dokonce klesl o 38! Též ve III. sboru, kdež česká strana (rovněž v II. a I.) letos poprvé se voleb zúčastnila, ubylo Němcům v porovnání s výsledky voleb předešlých (1908) 10 hlasů. Z toho lze vyvozovat, že němectví Brna překročilo již svůj kulminační bod a že začíná jeho pozvolný úpadek, jak správně usuzují »Lidové Noviny«. Jinak však dlužno souhlasiti s »Pozorem«, který důvodně vytýká českému vedení v Brně, že by se do volebního boje nemělo jít, nedosahuje-li počet českých voličů ani polovice počtu německých voličů. Může z toho povstat malomyslnost v českém voličstvu. Správně postupuje se v Olomouci, kdež česká strana dosud do obecních voleb nezasáhla.

K obecním volbám v Místku uzavřen byl kompromis mezi českou a německou stranou hlavně přičiněním živnostnictva obou národností. České straně vyhrazeno 7 členů ve výboře a jeden radní, dále stanoveno přidělování prací dle národnostního klíče a ujednáno převzetí české měšťanky do veřejné správy se závazkem Matice Místecké, že ji bude ještě po 3 léta vydržovat a opatří všecky učební pomůcky.

Změny, které nastaly nařízením Stürgkhovým a jeho výnosem (ze dne 1./8. 1911) k zákonu Perkovu, dají se už dnes částečně posoudit co do praktické ceny. Ukazuje se, že připuštění zástupce stěžující si místní školní rady k jazykovým zkouškám (s obmezením, že nesmějí dětem dávati otázek) je pro nás celkem bez významu. Otázky jsou

většinou připravené a odpovědi naučené. Proto se Němcům zkoušky všeobecně daří. Mimo to začíná se už také jevit zhoubné dílo německých škol mateřských, do nichž závislí čeští rodičové jsou donucováni posílat své děti. Děti se pravidelně za 3 léta naučí dosti německy. Proti krátkým lhůtám čtyřnedělním (v nichž mají býti vyřízeny reklamace a rekursy) užívají Němci různých triků, aby je co nejvíce prodlužovali. Tak na př. okresní školní rada německá v Zábřeze (z návodu Heř. Brassa) s lichou záminkou předložila celý akt s reklamacemi zemské školní radě, čímž protáhla již prvou lhůtu na 6 týdnů, aniž dosud je doručeno rozhodnutí o reklamacích. Ježto ani přímé zakročení u místodržitele nepomohlo, nezdá se, že by tu bylo dosti opravdové vůle přidržet německé školské úřady k zachovávání nových předpisů, jim nepohodlných. Jiný úskok, k němuž se Němci utekli, jest ten, že nepřipouštějí vůbec ke zkoušce děti, o nichž vědí, že německy neumějí. Důvod k zamítnutí reklamace se snadno najde, a než my instančním postupem zkoušku si vynutíme, dítě už je ke zkoušce dostatečně připraveno. Jakých ještě jiných prostředků Němci se budou chápat proti zákonu Perkovu, o tom nás poučí teprve budoucnost. Kdyby se tak daly všecky zákony naše obcházet, jako zákon Perkův, pak nebyly by turecké poměry ničím proti Rakousku. Že vina je ve shovívavosti těch orgánů, které mají pečovat co nejpřísněji o zachovávání platných zákonů a nařízení, jest na bíle dni.

Dne 16. října konala v Brně svou řádnou valnou hromadu Národní Jednota pro jihozáp. Moravu. Má nyní 435 odborů s 21.000 členy. Příjmů bylo 260.545 K. Přednášek uspořádáno 1507. Stavba měšťanské školy v Dol. Kounicích byla loni dokončena, letos otevřena byla druhá třída dívčí. V Hustopeči zřízena mateřská školka. V Komárově založena škola, kterou převzala Ústř. Matice Školská.

Lidová strana pokroková nemůže vybřednout z obtíží, jež způsobuje jí říšská kandidatura po dru Šileném na Kroměřížsku. S ujednané již kandidatury Pastýříkovy opět sešlo, protože se jí Pastýřík vzdal. Výkonný výbor prohlásil teď za kandidáta Votrubu. *—ra.*

UMĚNÍ

ČINOHRA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Alois Jirásek: **Jan Hus.** Historická hra o 5 dějstvích. Poprvé za režie Jaroslava Kvapila dne 31. října. Tiskem J. Otty.

Historický osud postavy, jako je postava Mistra Husi, žijící plným životem v nejširším lidu jako drama mocných rysů a akcentů, oblité místy jasnou svatozáří legendy, může moderní básník sdramatisovati hlavně a nejpřirozeněji — nejsou-li tyto dva způsoby jediné možny — ve dvojím pojetí: buď bude akcentovati v osudu Husově mystickou, legendě se blížící stránku, kdež rozvil by se před očima našima bílým světlem ozářený obraz extatického světce, napojeného až k překypění všemi bohatými a hlubokými náboženskými proudy naší vlasti, světce planoucího vnitřním, svatým ohněm náboženských visionářů, orajících zkrvavělými prsty tvrdou roli víry a pravdy; anebo lákal by dramatického básníka Hus-člověk-rek, utkávající se v prudkých bojích s celou soudobou morálkou, podepřenou mocí, penězi a vojskem; v tomto prudkém boji zřeli bychom silného člověka, který chce probojovati svou ideu a svou mocně vznícenou vůli proti ohromné nutnosti, jež jej zničí, aniž ho pokoří; zde viděli bychom boj, kde by na jedné straně klála idea, representující sama sebou veliké kvantum síly, a na druhé straně nutnost, jež by teprve po napiatém zápasu zvítězila; zde bojoval by veliký člověk, jehož idea stala by se mu proviněním; ale nesmělo by to býti schema, nýbrž člověk; tu dráždily by básníka ony chvíle váhání, polorozhodnutí a pochyb, které nutně zmítaly i Husem (u Jiráska ví o nich ve 2. scéně Páleč, ale potom se autorovi ztratí); básník ukázal by nám, po jakých žhavých bojích a pokušeních ztuhlo předsevzetí v kámen a jediný dřík s celou osobností rekovou; básník učinil by nás diváky krutých bojů, jež zažívá Hus, než počne kázati proti zákazu arcibiskupovu, strastí jeho při pohledu na Prahu interdiktem ničenou, pochybnosti, když zjeví se na koncilu úplná beznaděj zápasu; — pak teprve slavil by Hus ohromné vítězství sebepřemožení, získav si jako člověk našich srdcí, pak bychom měli teprve drama Husovo, tragedii Husa člověka — neboť z bohů jediný lidem blízký Prometheus může se státi postavou tragického básníka.

Drama hrdiny, jenž jest majetkem celého národa, lze důstojně vytvořiti jen tímto způsobem. Básník přijímá a sbírá údaje a data, jež nám dává historie, avšak rozkládá je ostrým hranolem své básnické osobnosti, svého bohatého vnitřního života, aby ony prvky prošly tímto hranolem zmocněné, nové a proměněné, každý tento detail by dýchal novým, světějším a — logičtějším životem, nežli v archivu nebo učené knize. A z tohoto proměnění složil by se nám zjev rekův, třeba týž, přece nový, jenž by nás uchvacoval silou a dojímal krásou tragického zápasu.

Jinak je možný (bohužel) ještě třetí způsob, kde spisovatel (ne básník), drže se věrně historických detailů, neoživuje a nepřehodnocuje svou imaginací, nýbrž sebéře detaily a události v archivech a dějepisech a nechtěje zahloubávati se a pro-

línati až ke kořeni duše rekovy, vytvoří »historickou hru«, čímž naučili jsme se v poslední době až příliš často rozuměti řadu historických scén, proměněných v divadlo. Tu pak nemáme práva hledati ideí, lidí a bouřících konfliktů, za to dostává se oku bohatých obrazů, ucho slyší o bouřlivých nepravostech, každá scéna podává jistý rušný historický detail, živou episodku, v níž obyčejně stojí zlí proti dobrým — žel, že zůstává duše tak chladnou, žel, jak zapomínáte mnohdy, že nechtěli jste kinematografického ruchu, ale dramatického prolnutí.

Tento třetí způsob, na široké vrstvy obyčejně stejně mocně působící jako všechny živé obrazy, zvolil si autor při »Husovi«. Alois Jirásek vždy tíhnul spíše k líčení rysů na povrchu, k vnější režii, k historickému plátnu, než hluboké vnitřní psychologii; a tak i zde: stvořil pevného a neústupného muže, který nezná (nehledíme-li k několika zcela povrchním poznámkám) rozpaků, nezná váhání, nezná umdlení. Je to člověk nelidský, legendární — ale proti vůli básníkově, jenž zůstal vždy duchem věcným a nelyrickým; takovému »realistickému světci« se říká prostě: s c h e m a; a toto bezúhonné schema prochází neúnavně všemi akty, stále kráčejíc za jistou »pravdou boží«, o které se ničeho nedovíme, ve všech scénických obrazích, bez nutnosti (vynechejme na pokus některý!) k sobě připínaných: od počátku, bez vnitřních konfliktů »jde za pravdou boží«; ať chce přítel Bor, aby nekázal proti zákazu arcibiskupovu, ať se Štěpán Páleč od něho odloučí, ať je vyhlášen nad Prahou interdikt, ať mu usiluje najatý vrah o bezživotí, Hus odpouští — jde za p r a v d o u b o ž í, — což však není dramatická logika rekova, nýbrž předsevzetí člověka bez lidských vášní a slabin (jinak: s c h e m a t u); důslednost, která prostě u n u d í.

Jedinou aspoň trochu dramatickou postavou jest Štěpán Páleč, který Husa miloval, neměl však síly setrvati (nechtěl lid uvrhnouti do záhuby?); stane se jeho nepřítelem, jest však přemožen dobrotou Husova odpuštění; což jest lidské, a bylo by dramatické, kdyby to bylo méně povrchově líčeno. To jest snad hlavní klad Jiráskovy práce, nehledíme-li k některým velmi účinně snovaným divadelním scénám, jako jsou na příklad intriky Michala de Causis, v pátém obraze, kde v předsíni obydlí papeže Jana XXIII. scházejí se kardinálové; tyto scény mají všechnu zručnost divadelního praktika. Jinak i řeči Jiráskově, jež mívá někdy sílu a žár, chybí i ve scénách velmi vděčných ona intensita výrazu, jež propaluje se až k plnému jazykovému prolnutí toho, co chce básník vyjádřiti. Je tedy Hus prací chvatnou a slabou: je ji postaviti i za ostatní díla autorova.

Jan Hus vyžaduje plnou spolupráci režie a mužského ensemblu. P. Jaroslav K v a p i l secvičil dobře rušné lidové scény, vystavil několik malebných (jak by ne!) scén; nejvýše kladu uspořádání 5. obrazu v obydlí papežově, kde i slovo i gesto mělo dokonalé pozadí. Také slavnou scénu v refektáři bosáckého kláštera osvobodil z nudných a konvenčních sametů obrazu Brožíkova (tak hrávají analogickou scénu v Husovi« Tylově), ale vystavil pěkně rozloženou síň, v jejímž pozadí je krucifix a výstižné středověké fresky. I rozestavení sboru kardinálů a doktorů, stejně jako postavení Husovo a umístění královo bylo velmi zdařilé. Architektuře kaple betlémské nebylo však dosti jasně rozuměti. Titulní úlohu hrál p. V o j a n. Jeho deklamace a vzorné rozčlenění věty i slova, jeho věčně bdělá a ovládaná gesta, jeho rozechvělá vroucnost snažila se — marně — vytvořiti lidskou a živým životem žijící bytost. V posledním aktu však podal krásný obraz askety, tělesně zničeného a churavého, planoucího však vnitřním ohněm. Jan z Chlumu v podání p. V á v r o v ě měl krev a šťávu, neboť postavy tohoto druhu jsou forcí p. Vávrovou. Přesná artikulace řeči p. S c h l a g h a m e r o v y uplatnila se i tentokráte dobře, stejně jako dvojí postavy pánů H u r t a a Ž e l e n s k é h o.

Josef Kodíček.

*

R o b e r t o B r a c c o: **Pravá láska.** Dialog o třech dějstvích. Z vlaštiny přeložil Karel Mašek. Za režie Gust. Schmoranze poprvé 25. října.

Tento dialog o třech dějstvích je všude prudký, svěží, nevázaný, až příliš dramaticky pointovaný. Je však v prvých dvou dějstvích i vkusný: pohled na Elenu, mladou vdovu na cestách, a Uga, jenž je odvážný a dobrodružný a chce jí dobýti, ať mírem, ať násilím, je zcela rozkošný; oba jsou chytří a výmluvní, jejich vzájemné lsti a impertinentnosti, potyčky a duchaplnosti mají žeh mládí. Žel, že třetí akt, jenž by měl skončiti se už svým počátkem, je tak banální: Eleně nepostačí, že dá Ugovi, teď svému muži, krásné tělo; pokládá za nutno i vykládati, že shodou poměrů zůstala v prvém manželství panenskou, o čemž prý se Ugo (který nevěří) brzy může přesvědčiti. A jen taková láska je prý »pravá láska«, — — — což je lysou pointou.

K—ček.

*

HUDBA.

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

A m i l c a r e P o n c h i e l l i: **GIOCONDA.**

Byla i u nás doba, kdy by se byla Ponchielliho čtyřaktová tragická opera líbila a došla úspěchu. Byla to doba prozatímnosti českého divadla a snad i první léta Národního divadla, kdy bylo by se asi dostalo hudbě Ponchielliho uznání a kdy i textu opery, vyšlému z péra libretisty Verdiova a operního komponisty, Auriga Boita, bylo by se dostalo placet obecenstva. Doba, v níž viděl se u nás vrchol dramati-

ckého tvoření ve velké opeře francouzské a kdy vedle ní vlašská opera, representovaná hlavně Verdim, byla u nás v nejbujnějším rozkvětu, byla by »Gioconda« po stránce textu i hudby přijatelná. Obecenstvo odchované velkou operou, jejíž libreta hemžila se efektními a napínavými scénami, málo ohlížející se na pravděpodobnost a psychologickou odůvodněnost, bylo by dovedlo jistě asi ztráviti i děj »Giocondy«, zpracovaný dle Hugova »Angela«, děj plný nejnehoráznějších sensací a operující s prostředky oněch románů, v nichž z každé stránky řinou se potoky krve. A totéž obecenstvo, napájené hlavně dramatickou tvorbou vlašskou, bylo by jistě asi našlo v mnohých stránkách partitury Ponchielliho zalíbení. Dnes ovšem, když bezmála po čtyřiceti letech od svého vzniku »Gioconda« k nám přichází, vítají ji poměry už velmi změněné. Dnes připadá nám jako stará panna zvadlých a svraštělých lící a komicky staromódního kostymu, jako jedna z těch, které propásly svou pravou chvíli, kdy mohly se dostat pod čepec. Dnes máme už konečně i na texty operní přísnější umělecké požadavky, dnes všechen scénický bombast a sensace vyznívá na prázdno a spíše odráží než získává a prostředky mající působiti hrůzou zvrhají se v směšné. Doba »Mlynáře a jeho dítěte« i rytířských truchloher už je neodvolatelně pryč, a neméně i doba, kdy mohly se líbit a působit texty toho rázu, jaký má »Gioconda«.

Hudba Ponchielliho je bezesporně ušlechtilejší než její slovní podklad. Ale, bohužel, ani to nedovede ji zachránit. Máme tu před sebou operu staré formy, operu t. zv. uzavřených čísel. Není pochyby, že i tato forma měla svoje oprávnění a že i v ní vytvořena byla díla, která přetrvají mnohé t. zv. nejpokrokovější dílo dramatické. Ale vývoj její je zatím uzavřen a definitivně sečtena je řada těch oper tohoto útvaru, které jsou trvale nebo aspoň na dohlednou budoucnost životnými, ale »Gioconda« není mezi nimi. Není a nemůže ani být, poněvadž její autor nebyl tvůrčí individualitou, nebyl z těch, kdo dovedli do dané formy vlíti svůj, osobitý obsah. Ponchielli je v díle svém formálně i obsahově následovníkem Verdiho, jehož vlivy jak v ohledu melodické invence tak po stránce dramatického stylu jsou v »Giocondě« přímo hmatatelné. V mnohém přiklání se zde Ponchielli ještě k starší tvorbě Verdiově, mnohé stránky partitury umisťují však »Giocondu« v dobu mezi »Maškarním plesem« a »Aidou«. Od svého vzoru naučil se Ponchielli jistou rukou psát pro scénu, obratnost dramatickou nelze mu upřít, stejně jako vnější účinnost mnohé stránce jeho opery. Jsou v ní konečně i místa — vzpomínám jen trojzpěvu v prvním, serenády v druhém a arie Giocondiny v závěrečném aktu — která při dokonalém podání dovedou působit světlejším dojmem, ale v celku je hudba Ponchielliho jen matnou kopií originálu, nedostihujíc ani z daleka jeho dramatické výraznosti a verve.

Provedení opery v divadle na Král. Vinohradech lze vzdát v tom chválu, že zde všichni zúčastnění sólisté snažili se ze všech sil podat role co nejlépe. Že síly tohoto operního souboru nejsou ještě tak daleko, aby mohly plně ovládnout role, jichž úspěšné provedení je podmíněno výbornými hodnotami hlasu i vyspělou technikou pěveckou, není žádným tajemstvím. Dirigent p. Holeček ukázal v »Giocondě« svou routinu i schopnost ovládati jistě a pevně orkestr i scénu. *-lh-*

*

Dva operní hosté: Fran Navál — Adam Didur. Je známou zkušeností, že operní pěvci, kteří mají skvělou uměleckou dráhu za sebou, tím okamžikem, kdy počínají ztrácet hlas, věnují zvýšenou péči herecké stránce svých parádních rolí. V tomto stadiu, kdy nedostatky a trhliny hrdla maskují se hrou, je od delší již doby p. Navál. Při svých posledních pohostinských hrách ve Vinohradském divadle (»Zaza«, »Traviata« a »Hoffmannovy povídky«) vsadil vše na dramatickou akci a byl po této stránce v mnohém opravdu znamenitým. Ale dvé věcí se mu nepodařilo dokázat: že opernímu zpěváku lze se obejít bez hlasu a že by sám vhodný okamžik odchodu s jeviště nebyl zmeškal. — Jinak polský basista, p. Adam Didur. Je v nejlepším rozkvětu svých hlasových prostředků a dokázal při svých obou výstupech v Nár. divadle (Mefisto ve »Faustu« a Kecal v »Prodané«), že je výborně školeným pěvcem a intelligentním, dramatickým temperamentem nadaným hercem. Jeho polsky zpívaný Kecal byl zajímavým i přes to, že partii tu neovládal pěvecky tak ve všem dokonale, jako Mefista, který stál na úrovni nezapomenutelného výkonu nebožtíka Viléma Heše. *-lh-*

POLITIKA

JAN GALLAS:

SJEZD INŠPRUCKÝ.

Sjezd německé sociální demokracie v Rakousku byl právem očekáván s týmž, ne-li ještě větším zájmem nežli loňský sjezd kodaňský. Neboť události, jež mu předcházely, byly většího dosahu a výbušnější povahy, než předehra kongresu Internacionály. Československá sociální demokracie přešla přes Kodaň k dennímu pořádku a budovala dále, ano se zvýšenou energií své »separatistické« organisace odborové. Byla to demonstrativní, ale zároveň nutná vzpoura proti rozhodnutí a vůli nejvyšší instance strany, vzpoura, jež nedbala, poněvadž nemohla dbáti hlasu soudců falešně informovaných a otázce, již řešili, nerozumějících, vzpoura, již diktovaly existenční zájem a železná logika dalšího zdárného vývoje české sociální demokracie. Na straně německé, která české separatisty pohnala před

soud kodaňský, vyvolal tento postup přímo zuření; čeští soc. demokraté napadáni jako nacionální šovinisté, zrádcové ideí socialismu a odpadlíci, vydupána ze země nová soc. demokratická strana u nás, centralisté, a rozbit společný klub na říšské radě, poněvadž němečtí poslanci »nemohli« setrvati dále ve spojení se separatisty. Sjezd inšprucký pak měl rozhodnouti, zda uznává nadále československou sociální demokracii za představitelku Internacionály v národě českém čili nic.

A sjezd rozhodl, že za představitelku tuto uznává vedle separatistů — také centralisty. V tom tkví bezesporně uznání síly separatistů a doznání vlastní bezmocnosti vůči nim. A k tomuto doznání, vyslovenému v resoluci, pojí se doznání ještě cennější, jež obsaženo jest v řeči dra Adlera a debatě k ní se připojivší. Neboť zde projeveny namnoze názory, které v posuzování sporné otázky dávají, byť ovšem jen nepřímo, za pravdu stanovisku českému a jež jsou proto důkazem, že se druhá Kodaň již opakovati nebude.

Dr. Adler řekl totiž výslovně, že český separatism není vynálezem několika »zlomyslných soudruhů«, nýbrž že se »dá dobře vysvětliti procesem hospodářským, politickým a kulturním«, a dal mu tak chtě nechtě do jisté míry svoji sankci. Na tom nemění ničeho hned na to následující útoky proti českosl. soc. demokracii, v nichž nazýval její odborový separatism reakcionářstvím (!), vytýkal jí neslušnou formu polemiky, provokování německých soudruhů a obrácení se na »nejprimitivnější nacionální instinkty«. To vše se dělo dílem pro uspokojení davu, dílem snad též pro nedostatek důvodů věcných, a je tím méně důležito, poněvadž nebude míti na další český postup ani toho nejmenšího vlivu. Za to podtrhujeme passus, že »ani Internacionála nemusí vždy zasáhnouti do vnitřních poměrů jednotlivých zemí šťastně«, což je nepokrytým doznáním pochybenosti taktiky něm. soc. dem. v Kodani, dále, že v praxi přišlo se na nedostatky brněnského národnostního programu, že nelze vyloučit ze vzájemných styků »velkou část českého dělnictva«, totiž separatisty, jak tomu chtěly některé německé organisace, a konečně, že nutno pracovati na umožnění a obrození společné strany v Rakousku. Dr. Adler uznal tedy potřebu vybudovati organisaci soc. demokratickou v naší říši na nových základech. Je nade vši pochybnost, že nové tyto základy budou odpovídati více požadavkům »separatistů« než dosavadním přáním soc. demokracie německé.

Též debata přinesla několik pozoruhodných řečí. Vyskytly se v ní sice projevy, hodné snad jen Wolfa a Schönerera (Domes, Leuthner, Hartmann). Veliká řada řečníků však, a to vesměs významných, mluvila podobně jako Adler, ano ještě přízniveji Čechům. Tak uznal solnohradský delegát Preissler, že »centralism není ve všem správný; to nepocítili asi jen čeští dělníci, ale i němečtí. I Češi měli snad někdy pravdu, když žádali, aby se vycházelo více vstříc jednotlivým zemím a obvodům«. Hueber, hlavní odpůrce separatismu v organisacích odborových, pravil, že nutno řešit otázky kulturní, především školskou, a provésti revisi brněnského programu, jenž »nestačí ani pro denní potřebu, ani pro budoucnost. Až tyto věci budou rozřešeny, pak také odborový mír bude možný. Pak se zase sejdeme s českým proletariátem«. Austerlitz, redaktor Arbeiter-Zeitungu, uznal důležitost otázky menšinové pro české dělnictvo, Seliger z Teplice polemisoval ostře proti Hartmannovi, jenž horiil pro assimilaci menšin, a prohlásil, že se německé dělnictvo musí proti názorům podobným co nejdůrazněji ohraditi, poněvadž se jimi podlamuje důvěra českých dělníků k německým soudruhům. »My máme, pravil, zájem na tom, aby české dítě nabylo pokud možno největšího vzdělání..., musíme vše nasadit, abychom neodvrátili české dělnictvo od sebe.« Beer z Vídně vyslovuje se rovněž pro menšinové školy české, prohlašuje je za kus sociální otázky a nechce »zkoumat, zda strana se vždy v této věci zachovala správně«. Vysoce charakteristické byly též projevy zástupců srbsko-chorvatských a polských. Jménem oněch prohlásil Demetrović, že krise, kterou nyní rakouská soc. demokracie prodělává, »není krisí internacionalismu, nýbrž krisí rakouskou, problémem rakouského státu«. Uznal tudíž, že ji nelze řešiti dle nějaké povšechné formule vydané mezinárodním sjezdem, nýbrž dle zvláštních poměrů rakouských. Ještě důležitější byly řeči poslanců Daszyńského a Diamanda, již oba varovali německé soudruhy před jednostranností a ukvapeností a z nichž poslední prohlásil, že »i poměr polských odborových organisací k centrálním vyžaduje pronikavé dohody v různostech názorů a že centrální organisace musejí zejména učiniti zadost též polským specielním potřebám«; jasný to důkaz, že »separatism« vnikne i do jiných neněmeckých organisací, jakmile zmohutní poměrně tak, jako česká.

To vše jsou nesporné symptomy obratu v dosavadním nazírání soc. demokracie jiných národností, zejména německé, na separatism českých soudruhů. Houževnatá vytrvalost a rozhodnost autonomistů, neméně pak jejich volební vítězství nad centralisty vedly k přesvědčení, že bojem se tu nepořídí ničeho. Proto se hledají cesty nové. A za tohoto hledání se čím dál více poznává, že otázku separatismu možno řešiti jen v souvislosti s celým souborem národnostní otázky v sociální demokracii rakouské. V řešení této národnostní otázky bude pak československá sociální demokracie hráti podobnou vůdčí úlohu, jako hrají Čechové v řešení národnostních problémů Rakouska vůbec a stanovisko její v té pří-

čině bude muset uznati i německá sociální demokracie jako správnější a organisaci rakouské sociální demokracie daleko více odpovídající, než centralism, jejž vytvořili soc. demokraté němečtí.

*

Pro domo. »České Slovo« ze dne 27. října věnovalo mé noticce o útocích proti hr. Aehrenthalovi (v 3. čísle »Přehledu«) celé dva sloupce petitu. Vidí v ní naprostou neznalost politických událostí, produkt hlavy, »která byla připravena o veškerou energii a také pevnost charakteru« a p. Co do merita uvádí pak, že se nám špatně vyplatila naše loyálnost v r. 1848, 1859, 1866 a 1878, že nám nelze brát za svou politiku prusofilskou a protiruskou, politiku, jež štvala proti nám celý Balkán a ubíjela tak naše hospodářské zájmy na něm. Exponování se pro potřeby zahraniční politiky rakouské nám prý vůbec nikdy nepomůže, poněvadž Němci vždy dovedou zmařiti vyplacení »přiměřeného honoráře«, jejž bychom za exponování toto měli obdržeti. K tomu odpovídám: Dokud budou na naše stanovisko k Rakousku působiti historické reminiscence, politika česká nebude úspěšnou nikdy. Jde o to, zda jest nám politicky prospěšno ponechávati dnes ještě stále jen Němce a Poláky v roli »nositelů státní myšlenky« a zachovávat vůči zahraniční politice naprostou passivitu, jež považuje státní a mocenské zájmy Rakouska za něco nám docela cizího. Že by změna tohoto nám škodlivého stanoviska znamenala nutně schvalování politiky prusofilské, protiruské a protibalkánské, může se domýšleti jen »České Slovo«. Já pro svou osobu jsem přesvědčen, že naopak teprve pak bude naše kritika těchto pochybených směrů zahraniční politiky rakouské míti positivní výsledky, dokážeme-li, že jsme pro silné Rakousko právě tak zaujati jako Němci neb Poláci. A konečně ještě slovo o tom »přiměřeném honoráři«. Je pravda, že Němci byli a budou vždy proti němu. Nemenší však pravdou je, že by se jim bylo sotva podařilo vyrvati nám jej tak často z ruky, kdybychom vlastní vinou nebyli k tomu přispěli. Je přece známo, jak podstatně přispěla aféra se slůvkem »zde« a protivojenské demonstrace, jež měla v zápětí, k pádu jazykových nařízení, v živé paměti ještě, jak velice nám uškodilo volání »Sláva Srbsku« v r. 1908. Moc Němců rakouských můžeme paralysovati nejúčinněji, budeme-li — alespoň ve svých projevech — stejně »loyální« jako oni. Dokavad v nás budou kruhy rozhodující vidět živel státu cizejší a méně přející než Němci, budou vždy podporovati tyto proti nám. Toho ovšem »České Slovo« nechápe a chápati nechce. Neboť jeho raison d'être je nadháněti svým slovním radikalismem vodu na mlýn své strany. Zda je to národu prospěšno čili nic, na to se »České Slovo« neptá.

*

V. J. HAUNER:

K NAŠÍ POLITICE ZAHRANIČNÍ.

Srbský politik p. Adam Pribičević všiml si (České Slovo 1. XI.) mých článků v »Přehledu« a odpovídá na ně úvahou, z níž je patrno, že jde mezi námi o některá nedorozumění, která bych se pokusil vyvrátit.

V mých článcích není o imperialistické politice Rakouska vůbec řeči. Vím, že slovu imperialismus se u nás rozumí jako násilí v rozšiřování politických držav za hranicemi, a proto jsem ani slovem nezavadil o takovouto politiku, k níž bych se nehlásil za nynějších okolností na místech, o nichž jsem mluvil, tedy specielně na Balkáně.[1]) Naopak zdůraznil jsem dvakráte, že naše zahraniční politika, poněvadž nemáme kolonií, bude vždy po výtce politikou obchodní, hospodářskou. A tu p. Pribičević shoduje se se mnou právě, že hospodářsky by Čechům prospěla úspěšná zahraniční politika Rakousko-Uherska. Shodujeme se i v tom, že by Češi mohli bez výhrady pomáhat naší zahraniční politice, kdyby chtěla Balkán připoutat jenom hospodářsky. Ale v dalším p. Pribičević tvrdí, že dosavadní i budoucí (t. j. ona imperialistická) zahraniční politika naše jde za tím, by ony země politicky si přivlastnila, po příp. i anektovala. Nuže, nemluvil jsem ani slovem o takovéto politice a nenapsal jsem pro ni ani písmeny. Rozumí se samo sebou, že nesouhlasím s omezením politické svobody Srbska nebo Bulharska, naopak těšilo by mne nadmíru, kdyby konečně přestala hloupá politika našeho zahraničního úřadu, která nedovedla na Balkáně získati důvěru a rozsévala tam jen nenávist proti celé rakouské říši. Nepsal jsem přece, že schvaluji každou pošetilost naší zahraniční politiky, nýbrž o tom, že je třeba, bychom (t. j. Čechové) na ni si zjednali vliv — i proto, abychom mohli účinně čeliti podobným hloupostem. Věřím p. Pribičevići, že na Balkáně je hodně nenávisti k Rakousku, ale nemohu zase uznati jeho důvodu, že Češi jsou tam vítáni jen jako opponenti tohoto oficielního Rakouska. Ten romantický názor nelze přece udržeti na dlouho. Dejme tomu, že dostaneme vládu, která k nám bude více méně spravedlivá (to se přece jednou musí stát) a půjdeme tedy s ní — má tím odpadnout možnost české expanse na Balkáně? Nejen my, ale i naši přátelé musí se zbaviti nezdravé ideologie. Až naše obchodní styky sesílí, stane se i na Balkáně, že nimbus a nadšení ustoupí chladné obchodní kalkulaci; budeme-li i nadále oblíbeni, budeme jimi z ryze obchodních důvodů, při čemž ovšem nepodceňuji faktu, že národnostní příbuznost a pochopení pro raçové potřeby budou nám i v obchodních stycích k dobru. Věřím, že Bulhaři a j. národové se horší na rakouské

---

[1]) Kdybych chtěl býti nediskrétní, položil bych p. Pribičevići tuto konkrétní otázku: Slovo imperialismus dostalo u nás špatný zvuk annexí Bosny a Hercegoviny. Proti ní zdvihl se v Srbsku a i u našich jižních Slovanů příval odporu. Ne proto, že byla formálně porušena (prý) Berlínská smlouva — vždyť přece obě země nám fakticky po 30 let patřily — nýbrž proto, že se onoho území nedostalo Srbsku samému. To si přec nebudeme zalhávat. Odtud srbské řinčení zbraněmi a div ne válka. A tu se ptám p. Pribičeviće: Co je horším imperialismem a dobyvačnější politikou: připojit území 30 let spravované k říši, která do něho milliony investovala, aneb přivlastnit si — jak chtělo Srbsko — politicky území, které mu po staletí nepatřilo?

konsuly ve svých zemích a že k tomu mají dobré důvody; také bych si velmi přál odstranění takových zástupců Rakouska, jak jsem to i naznačil ve svém článku. Ale bohužel nemůžeme odčiniti toho, bychom neměli diplomatického zastoupení společného s celým mocnářstvím. Třeba bychom sebe víc protestovali, 1400 millionů světového obyvatelstva bude na nás vždy hledět jako na Rakušany a i Sir Th. Vezey Strong odpovídaje na uvítání v Praze citoval hned výrok rakousko-uherského velvyslance v Londýně. — Podepisuji úplně, co napsal p. Pribičević o politice míru a dohody na Balkáně; to je ovšem i naším ideálem, ale abychom mohli pracovat k jeho uskutečnění (a v tom bychom se mohli shodnout i s rozumnou částí našich Němců), je třeba nevzdávat se vlivu na zahraniční politiku, nýbrž naopak se ho domáhat způsobem, jak jsem se pokusil vyjádřit ve svých článcích.

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni 8. listopadu 1911.

V pondělí 6. listopadu se představil sněmovně nový kabinet; jeho chef vyjednává nyní se zástupci stran o vyřízení obmezeného předvánočního programu, ale ani změna ve vládě, ani vyjednávání valně nezajímá. Není slyšet mnoho o vyhlídkách nové vlády, ale zevšad se ozývá nepokryté rozmrzení nad umělým prodlužováním neuspořádaných poměrů v parlamentě, zaviněných změnou vlády.

Hrabě Stürgkh náležel kabinetu Bienerthovu a Gautschovu, kabinetům úřednickým, ale buď jak buď, při vší vnější podobnosti přece jen rozdílným. Při odchodu barona Gautsche ozývaly se podrážděné hlasy německé proti němu, že »opět oživil české naděje a českou troufalost, kteréž předešlý vládní směr byl již značně utlumil.« Hrabě Stürgkh náležel kabinetu, »který naděje Čechů utlumoval, i následujícímu, který je oživil.« Jakou cestou se dá sám? Pravil, že má ve štítu heslo: »positivní práce, úplná objektivita a národnostní dohoda«. Nuže, heslo znělo by slibně, z českých lavic bylo s náležitým důrazem pověděno, že si ničeho jiného nežádáme než úplné, skutečné objektivity a plnění platných zákonů, k národnostní dohodě jsme vždy osvědčovali ochotu, mohli bychom tedy projev vlády s povděkem vítati. Ale v kabinetu zůstal starý přítel hraběte Stürgkha — dr. Hochenburger, o němž Öst. Volkszeitung sdělila, že si vyhradil přímo právo veta v ministerstvu vzhledem k nejaktuálnějším otázkám, a proto ruce, které by byly za jiných okolností aplaudovaly, zvedly se k odmítavému gestu. Ministerstvo hraběte Stürgkha má před sebou právě takovou situaci v parlamentě, jako měly kabinety Bienerthovy a Gautschův. Poměrně drobné věci, jako je rozpočtové provisorium bez schválení nové půjčky, — celý obmezený předvánoční program — nebudou hraběti Stürgkhovi třeba působiti značné obtíže. Ale stále více se blíží nutné řešení problémů finanční a branné předlohy. Co potom? Říká se, že nynější ministerstvo je silné, jelikož je složeno z vynikajících úředníků — odborníků —, ale jaká to je síla, když nevychází z parlamentu, a když může býti ministerstvo každou chvíli v menšině? Proč odešly hodně rychle jeden po druhém kabinety Bienerthův č. I., II., III. a Gautschův, ne-li pro nemožnost obstáti bez parlamentní majority? Neodbytně se vrací otázka: proč byla provedena rekonstrukce, když opět nemá býti řádná, trvalá majorita zřízena, když nový předseda ministerstva počítá opět jen na majoritu od případu k případu? Co má vyrůsti ze stavu, ve kterém není ani pomyšlení, že by vedení mohla převzíti vláda, nebo že by se ho mohla ujmouti určitá parlamentní skupina?

Úsudky o hraběti Stürgkhovi se rozcházejí, nebyl a není státníkem populárním, ale v jednom ohledu se mínění o něm shoduje, že úmysly jeho jsou poctivé. To je jistě rys velmi důležitý, ale neumlkají vůči němu otázky: jak hodlá ministrpresident dospěti k řešení těžkých problémů nejbližší budoucnosti, jak míní vybřísti z bahna způsobeného vládním směrem, jehož úkolem bylo »utlumit české naděje a českou troufalost«?

Ve sněmovně uherské uzavřený smír působiti bude také u nás na zrychlené vykvašení. Dělná sněmovna uherská ukládá všem zúčastněným faktorům u nás za úkol přispěti k etablování řádné parlamentní majority; zdali potom nynější vláda oproti majoritě uhájí své postavení, nebo bude-li nutným důsledkem ustálení parlamentních poměrů kabinet parlamentární, není pro dnešek otázkou aktuální. Jen o to teď běží, vzchopí-li se také u nás parlament k činu ku ochraně svého významu, ano své existence.

Pan hrabě Stürgkh pravil ve své vstupní řeči, že »si přeje přímý, silný parlamentarism«. Oč více si ho přáti musí každý člen parlamentu, každý odpůrce reakce a libovolných ordonancí!

Pravdu nevývratnou pověděl nový premier řka: »Parlamentarismus, který se účelům svým trvale odcizuje — sám se ničí.«

VĚDA

Řed. KAMENÍČEK:

SLOVO O ORGANISACI VĚDECKÉ PRÁCE NA MORAVĚ.

Veřejná diskusse o tomto předmětě, jak ji zamýšlel časopis »Přehled«, má-li býti opravdu věcná, jest možná jen, pracuje-li se na podkladě přesných a správných informací, jak nutno očekávati zvláště od mužův, kteří se bojí každého diletantismu. Tohoto předpokladu není v úvaze, kterou podepsali pp. S., M. a N.

Na přípravné schůzi dne 15. října t. r. vytkl předseda docela přesně, že úkolem sjezdu má býti:

1. Organisace vědecké po případě umělecké práce na Moravě.
2. Ustanovení vědeckého střediska.
3. Projev na prospěch druhé české university.

O zřízení učené společnosti nebo docela moravské akademie nepromluvil ničeho. Teprve když dva pp. řečníci dotkli se o své újmě této otázky, jako by účelem sjezdu mělo býti po přednosti založení učené společnosti, předseda podotkl, že vyvrcholením sjezdu, kdyby se vše vydařilo, mohl by býti projev, aby jmenovitě Česká Akademie byla požádána za štědřejší podporu vědeckých a uměleckých adeptů moravských, jelikož po té stránce jeví se na Moravě značná nespokojenost, a to že by se mohlo státi zřízením nějakého sboru oborníkův, kteří by ročně podávali jednotlivým třídám určité a dokumentované návrhy, jež by Česká Akademie zkoumala a definitivně o nich rozhodla. Takový sbor moravský že by mohl býti k Akademii v tom poměru, jako jest moravský odbor Národní rady k České národní radě, nebo Moravský svaz osvětový k českému.

Podepsaný a mnoho jiných pokládají Českou Akademii a Král. Sp. náuk v Praze za ústavy v š e č e s k é a nikdy by se nepropůjčili, aby se na Moravě zakládala samostatná učená společnost nebo akademie, což by znamenalo moravský separatismus vědecký i umělecký. Proto nebyla zpráva v časopise »Pozoru« ani officielní ani správná. Ostatně učené společnosti a akademie se nezakládají jednotlivci, nýbrž hlavami státními; soukromníci mohou ovšem dáti na ně peníze. A kdyby podepsaný byl boháčem, odevzdal by svůj dar také jen České Akademii s přáním, aby z úroků podporovala pracovníky moravské. Vědecké sbory nebo spolky jsou ovšem docela něčím jiným, než učenými společnostmi.

Předběžná porada několika osob z výboru Matice Moravské a s ní souvisících odborů se sice konala bez zástupců české vysoké školy technické, ale zabývala se pouze soupisem spolků, které měly býti pozvány ke schůzi rozhodující. České vysoké škole technické v Brně bylo vyhrazeno na sjezdě místo vynikající i značný vliv na všecky práce. Také ostatní pracovníci vědečtí na Moravě měli býti povoláni do jednotlivých k o m i s í, jež se měly skládati j e n z vědeckých pracovníků a měly býti zřízeny pro každý obor vědní zvlášť, takže na sjezdě samém by byli rozhodovali jen odborníci. Umělci moravští měli tvořiti samostatný sbor. Užší výbor byl by býval dle toho také ještě doplněn.

Schůze dne 15. října nečinila vůbec příprav k založení učené společnosti ani akademie a také neustanovila svátky svatodušní za dobu sjezdu. Tím méně pak zakládali učenou společnost Traub neb Kameníček, snad také z důvodu, aby professoři příští české university moravské neměli potom s jejich akademií nesnáze a nemusili ji teprve zakládati na podkladě vědeckém.

Schůze dne 15. října hlavně odhlasovala v zásadě, že se sjezd konati má a užší výbor že se má starati o další přípravy, k čemuž mu byla dána plná moc.

Byly tedy obavy, obsažené v článku »Přehledu«, předčasné a zakládaly se na soukromých rozhovorech, vyjadřujících osobní mínění. Officielní zpráva o schůzi dosud nebyla vydána a také nebude; neboť výbor Matice Moravské dospěl ve schůzi dne 31. října k přesvědčení, že za stávajících poměrů nelze na Moravě s úspěchem organisovati práci vědeckou na velkém sjezdě, jehož konání narazilo na tolik také jiných překážek, ž e s e r o z h o d l n a t e n č a s u p u s t i t i o d s j e z d u v ů b e c.

V Brně, dne 1. listopadu 1911.

VYSOKÉ ŠKOLY

Dr. H. TRAUB:

MODERNÍ POŽADAVKY DĚJEPISNÉHO STUDIA VYSOKOŠKOLSKÉHO.

V době, kdy vydán byl nový zkušební řád pro kandidáty učitelství na středních školách, nebude zajisté od místa, poukážeme-li též k způsobu, jak se odchovávají kandidáti professury. Jako historik obracím přirozeně zřetel svůj k dějepisu, snad se najde i v jiných oborech povolaný mluvčí, aby osvětlil dosavadní methodu vyučovací jakož i potřeby a požadavky, odpovídající plně duchu doby. Pakliže již zkušební řád, ač málo více než desítiletý, nevyhovoval — a o tom nebylo nikde pochybností — platí to nepoměrně větší měrou o způsobu vyučování dějepisného na universitách. Do let 80. nevědělo se vůbec o jiném způsobu, než o suchopárném mnohdy a někdy hodně nezáživném »čtení«; starší generace historická mohla by o tom pěkně a zábavně vypravovati. Na naší jediné universitě začal nový ruch a nový život teprve zásluhou Gollovou, jenž po vzoru cizím, vyškolen jsa sám u známého prof. Jiřího Waitze v Gotynkách, zavedl u nás kromě obvyklých přednášek — a oč stály jeho duchaplné přednášky, plné bohatých námětů, nad suchými výklady tak mnohých jeho předchůdců i vrstevníků, řekněme jen na př. prof. Tomka, ač se nechci při tom nikterak dotýkati Tomkova významu jako badatele a historického spisovatele — účelnou práci v seminářích, kterou vedl zdárně až skoro do svého odchodu z university. Práce seminární, které byly myšleny a s počátku též prováděny jako individuelní návod k prohloubenějšímu studiu a tvorbě historické, znamenaly ovšem ohromný pokrok na svou dobu a odtud si vysvětlíme, proč studium historické pěčí Gollovou a zdatných jeho odchovanců, z nichž mnozí působí blahodárně v šlépějích učitelových na universitě, jiní na středních školách nebo v ústavech vědeckých, vyspělo u nás netušeným rozvojem. Je pravda, že zásluhou školy Gollovy vykonána byla zdatná práce pro výchovu nové generace historické, než vývoj spěje ve všem neustále ku předu, a běda, kdyby nás zastal nepřipravené a přešel prostě přes nás.

Všimněme si proto, jak daleko už nás předhonila cizina, především sousední Německo, a k čemu se ještě připravuje. Dostalo se mi nedávno do rukou 1. číslo založeného právě Teubnerova časopisu »Vergangenheit und Gegenwart. Zeitschrift für den Geschichtsunterricht und staatsbürgerliche Erziehung in allen Schulgattungen«, jenž vychází redakcí dvou professorů středoškolských, Friedricha a Rühlmanna, kde pojednává univ. prof. Walter G o e t z v článku »Der historische Unterricht an den deutschen Hochschulen« o tom, jak vypadá a jak by měla vlastně vypadati historická práce na universitách říšskoněmeckých. Pro sebe můžeme z toho čerpati mnohá dobrá naučení — vždyť nedostatky ty a mezery platí stejně — ne-li více — též pro nás — a lze si jen přáti, aby i k nám si razila zdravá tato myšlenka cestu co nejdříve, tím spíše, že jediná na ten čas universita naše musí býti dokonale vyzbrojena, aby vyhovovala požadavkům nejvyšším. Stůjtež zde v hlavních rysech náměty Goetzovy: Nedostává se nám organisace historického vyučování, která by vedla k soustavnému rozdělení studentů na určité stupně vyučovací a tím odpomohla přeplnění mnohých cvičení seminárních. Ovšem je jasno, že se dějepisné přednášky nedají tak rozčleniti, jako na př. lékařské; student-historik musí poslouchati v pestrém pořadí, zcela nahodile, co se právě podává. Ale měl by býti přece a dal by se provésti nějaký plán a určitý postup v přednáškách: nesměl by především chyběti »Ú v o d d o s t u d i a d ě j e p i s n é h o« a toto čtení by mělo býti všude každoročně opako-

váno. Stejně by se měly opakovati v pravidelném turnu 6—8 semestrů přednášky z palaeografie, nauky listinné, z dějin ústavních a hospodářských (předposlední předmět jakož i národohospodářství, o němž Goetz ku podivu pomlčel, musí český historik poslouchati na fakultě právnické!). Ale místo toho vidíme, že na tak mnohých universitách není určitého plánu, takže se stává, že mnohé potřebné přednášky se vůbec nekonají, jiné však se opakují třebas dvakráte v jednom semestru rivalisujícími docenty (toho na štěstí u nás není). Zvláště budiž zdůrazněno, aby obsahem přednášek bylo více přihlíženo k požadavkům doby.

Jako samozřejmě musejí býti ve zvláštních přednáškách probírány dějiny ústavní, právní, hospodářské, církevní, dějiny umění (!) atd., tak nutno žádati, aby čtení z německých dějin (pro nás ovšem z českých a v druhé řadě rakouských) byla více než prostě dějiny politické. Akademický učitel má podávati dějiny všeobecné, aby osvětlil všechny ty složky a spojení dějinného života — kdo by při tom nevzpomněl přednášek Gollových? — neboť úlohou universitních učitelů není vychovávati specialisty, nýbrž muže, kterým by se dostalo pro dějepisné vyučování na středních školách zevrubného historického nazírání!

A co říci o cvičeních seminárních? Mnozí odborníci považují cvičení historická vůbec za věc jedině užitečnou a potřebnou, kdežto látku, čerpanou z přednášek, lze prý si osvojiti též z knih. Ale správně rozvržená a promyšlená přednáška, která má dáti návod k dalšímu historickému nazírání a která má posluchače uvésti zároveň do názorů pro i proti, zůstane vždy snaživému studentovi přes to nepostrádatelnou. Musí tudíž i přednáška podržeti své plně oprávněné místo. Ale co padá více na váhu a je na závadu studiu prohloubenějšímu, je kromě přeplnění seminárních cvičení — a to jsme v Praze pocítili na sobě nejvíce — okolnost, že se cvičení konají často pêle mêle, že celá staletí zůstávají ležeti ladem a že nedostává se jim pedagogického rozčlenění. Řada německých universit má však již t. zv. »přípravné kursy« (u nás má prof. Bidlo »historickou propaedeutiku«) v seminářích, jimiž pověřeni bývají obyčejně schopní docenti, a k nim pak přistupují teprve cvičení hlavní. Ale ani to již nedostačuje dnes, neboť čím obsáhlejší stává se obor historické práce, tím více třeba postupovati ve vyučování methodicky a šetřiti účelně časem. Považme jen: ještě podnes je dosti mladých studujících historie, a dříve to bylo napořád — u nás ne o mnoho lépe — kteří kolik semestrů pobíhali nevědouce, co znamená vlastně studium dějepisné. Ani ne tak vinou vlastní, ale že se jim nedostávalo s počátku řádného návodu; mnozí z nich poslouchali přednášky se zájmem, chodili též do semináře, když jim bylo v prvním běhu zrazováno, aby se neodvažovali takových věcí! — u nás začínala práce seminární teprve 3. semestrem, a to ještě ne pro každého — a tak po několika semestrech jim není ještě jasno, v čem záleží studium, které si zvolili.

Kdo však si v 1. semestru odbude »přípravný kurs« seminární, kdo v 1. nebo 2. běhu bude poslouchati »Úvod do historického studia«, ten si uvědomí záhy náležitě, v čem záleží dějepisné studium, čeho po něm žádá a jak má účelně studia svá vésti dále.

Od 2. semestru nechť si smí student vybrati volně z cvičení řádných a bude dobře, dostane-li se mu k tomu rady, aby začal středním věkem a skončil novým. Stává se totiž zhusta při dosavadní úplné svobodě, že si student obere dle libosti nebo spíše nahodile ten či onen obor, že se věnuje výhradně novověku a neumí pak čísti rukopis z 15. stol. nebo kterýkoliv jiný z doby před 19. věkem, po případě že mu zůstanou jistá odvětví středověkých nebo starověkých dějin úplně neznámými, jako ovšem zase vice versa.

Cvičení, jež se konají v seminářích i mimo ně, rozpadávají se v určité stupně. Lze tedy mluviti dobře o cvičeních přípravných, středních a vyšších, takže by se mělo stanoviti seminární vyučování o třech stupních po způsobu na př. seminářů starofilologických. Protože by se na každém stupni konalo více kursů, připadal by na tyto stupně, probírající látku od jednoduššího k složitějšímu, turnus asi 6 semestrů — u nás dosud ve 4 bězích — který by pro budoucí učitele středoškolské neznamenal přílišnou přítěž a pro historika z povolání nebyl nikterak obmezováním, ježto by se mohl přece účastniti podle přání v dalších semestrech cvičení těžších, účelům jeho přiměřenějších.

Prof. Bernheim vyslovil již před 10 lety ve svém »Entwurf eines Studienplanes für das Fach der Geschichte« správný požadavek, aby mimo vlastní »cvičení začátečnická«, obírající se nejjednoduššími otázkami studia pramenného, byla zavedena též palaeografie jako přípravný kurs v prvních dvou semestrech. Ovšem že by bylo třeba, aby také pro obor starověkých dějin — u nás do nedávna ještě stránka nejbolavější — zřízen byl zvláštní kurs pro začátečníky. Tolik pro stupeň nejnižší.

Na středním stupni bude se studentům obírati cvičeními ze středního i starého věku z politického dějepisu. Cvičení pramenná mají býti vystřídána cvičeními na skutečnosti, na faktech; dále buďtež tomuto stupni přikázány též jednodušší otázky ústavní a menší otázky z nového věku jakož i cvičení diplomatická.

Nejvyšší stupeň má poskytovati hojně látky komplikované, k čemuž počítám otázky z nejnovějších dějin, spletitá a těžká themata ústavní a hospodářská ze starého i středního věku, otázky z dějin duševních a filosofie. Při tom dlužno vždy předpokládati, že se budou všude přednášky a cvičení navzájem účelně doplňovati, jak již také Bernheim požadoval před časem.

Snad by se však — nadhazuje Goetz na konec — v zájmu účelnosti mohl ještě k těmto třem stupňům připojiti čtvrtý a přikázati mu práce dissertační, historický seminář přednáškový, případně i repetitoria, která jsou už zavedena na některých místech. Arciť že v neposlední řadě — ku podivu, že se o věci tak důležité zmiňuje autor takřka na konec a jako by jen tak mimochodem — jest úko-

lem velikých universit, tím více ovšem naší jediné!, aby způsobilí archiváři a bibliothekáři konali pravidelné kursy z archivnictví a knihovnictví. Po stránce té vykonáno dosud na universitách nejméně. —

K tomu všemu, co tu Goetzem nadhozeno, dovolil bych si připojiti ze svého, aby bylo přihlíženo, když střední škola nekoná a nemůže po té stránce ani přibližně konati svou povinnost, náležitě k studiu moderních jazykův a k tomu mohou přispěti učitelé akademičtí dobře radou i skutkem. Každý z nás, kdo si teprve na universitě nebo dokonce v povolání učitelském musil osvojiti soukromě některý moderní jazyk, dobře ví, jaké potíže, nemluvě ani o stránce hmotné, mu bylo zdolati.

Němčinou a francouzštinou měl by býti každý historik dokonale vyzbrojen — o klassických řečech, ačkoli za střední školy si toho tak mnohý valně neodnese a k tomu ještě po čase mnoho zapomene, ani nemluvím, protože se to rozumí samo sebou — a co říci o znalosti jazyků slovanských?

Přál bych si, aby povolaným činitelům na české universitě neušly krásné náměty Goetzovy — ostatně připomínám, že autor sám je při tom dalek jakékoliv šablony — a aby se nečekalo, až se snad po letech rozkývá sama nejvyšší správa vyučovací. Pro nás je takové reformy a zdokonalení studia historického zvláště potřebí, máme-li zůstati na výši doby. Každá stagnace přece znamená nevyhnutelně krok nazpět a tedy úpadek.

ZE DNE

Žádáme slušně pp. abonenty, kteří dosud nezaslali předplatné na X. ročník »Přehledu«, o brzké jeho zapravení.

Miloš Jiránek zemřel o Dušičkách letošního roku, nedosáhnuv ani třiceti šesti let. V malířském pokolení »Manesa« bylo málo duchů tak svěžích, tak širokých a tak poctivých jako Miloš Jiránek, malíř, grafik, spisovatel a kritik. Miloš Jiránek vyšel z aesthetiky impressionistické, jíž bezprostřední prudký dojem smyslový byl vším, a jež si řešila poměr k životu barevným sensualismem. Ale nad smysly, přijímajícími a reprodukujícími čistě naturalisticky dojmy, bděl u Jiránka vysoce vyvinutý intellekt, který rád kombinoval, rád experimentoval, rád ztěžoval úkoly vlastní ruce. Miloš Jiránek byl pravým opakem naivního umělce: od komposice obrazové až k technickým prostředkům procházelo u něho vše studenou a často i mrazivou lázní intellektuelních úvah a pochybností. Proto malířská jeho díla, prozrazující vždycky vyspělý a raffinovaný vkus, působí především dojmem opravdových a zmužilých pokusů, které se neklamou o cíli, ale nedostihují ho. Jiránek prošel celou řadou malířských technik a výtvarných principů, neuspokojen ni jedním: na úhrnné jeho výstavě u Topiče i naposled pod zahradou Kinského v blízkosti expressionistů viděli jsme nedlouho za sebou dva různé malíře, které pojila však imponující vážnost uměleckého úsilí. Jiránkovi nikdy nedostačovala pouhá krajinomalba, a pro přírodu neznásobenou kulturou neměl, tuším valného zájmu. Za to se vždy znovu vracel k podobizně — při posledním portrétu E. Vojana vyrazila mu duševní choroba štětec z ruky —, a přecházeje leckdy materielní podobu portrétovaného, kritisoval si jej dle svých uměleckých principů. V konečném dojmu jeho obrazů i grafik proniká jakási mužná drsnost, cosi tvrdě odmítavého; tvůrčí inspirace nedostoupila takového žáru, jenž by roztavil tyto kamenité rudy.

Avšak intellekt, jenž se jako závaží věšel na Jiránkovo malířské tvoření, dal nám skvělého výtvarného spisovatele a kritika, jakých bylo v Čechách vždy pořídku. Jiránek nebyl jen vzdělán ve světových obrazárnách a museích a to stejně před díly starých mistrů, jako velkých tvůrců moderních; on znal také až do nejmenších záhybů a odstínů náš vývoj výtvarný a orientoval se v něm nikoliv jen amatérsky-požívačně, nýbrž i historicky a kriticky. V monografiích vydávaných »Mánesem« i ve »Volných Směrech« máme od něho celou řadu studií o Mánesovi, Alešovi, Čermákovi, Schwaigrovi, v nichž se snad poprve rýsuje vývojová linie české malby, kterou Jiránek uměl jednotně pojmouti též v krásné studii »O českém malířství moderním«. Jiránek nezapomínal nikdy na světová měřítka, ale to mu nebránilo, aby s věrnou láskou a s intimním porozuměním upozorňoval na zapomenuté a nedoceněné české malíře. Jeho péro, prudké, stručné a výmluvné, jež nenapsalo lhostejné řádky, dovedlo vskutku získávati: každá jeho stať byla nasycena vztahy k přítomnosti, měla moderní optiku a skvělý švih; Jiránek dovedl napsat konfessi, ale nikdy referát. Nezapomeňme, že tohoto malíře, vychovaného v Mnichově a vzdělaného v Paříži, podporovalo bytostné a vášnivé utkvění v české půdě. Byl z rodu podřipského, který je spřízněn s rodinou Podlipských; Nerudu pročetl a prožil jako málokdo z nás; bez české hudby nemohl žíti. Vedle českého pojmenovaného umění výtvarného, z něhož mu byli Mánes a Aleš nejdražší, znal, vysoko cenil a miloval naše národní umění anonymní, jemuž říkáme lhostejně památky národopisné: »Národopisné museum českoslovanské« nepřestával studovati, obohacovati a mezi umělci propagovati. Zemi, kde toto anonymní umění ještě žije v souhlase s přírodou, bylo mu Slovácko: procestoval je důkladně, pronikl k jeho tradicím, pochopil jeho Jánošíkovské bohatýrství, pracoval tam a chytil slovesně celou spoustu slovenských dojmů do své knihy. Toť jeho »Dojmy a potulky«, jedna z nej-

bujařejších knih napsaných česky. V ní jest celý mladistvý Jiránkův temperament, jeho smysly, ale nezakřikované intellektem, jeho výtvarné oko i básnické slovo. Najde se tam kus Paříže, kus Španělska starého i moderního, kus staré Prahy, ale i Japonsko, Van Gogh, Whisler. Avšak Slovácko, hlavně uherské, má převahu; a také proto jsou »Dojmy a potulky« tak mladistvou knihou: vždyť Slovensko jest mladost našeho kmene. Jako tragický bohatýr mladosti bude žíti i Miloš Jiránek v budoucnosti; nejsou to pouze jeho přátelé, kteří nepřipustí, aby byl zapomenut.

Aféra Rádl-Chalupný skončena byla 5. listopadu smírčím soudem, v němž zasedali professoři Appelt, Drtina, Mareš a Zába a dále JUDr. Moník. Spor týkal se jedině insinuace dra Rádla, vyslovené svého času ve feuilletonu »Času«, že dra Chalupného kritika IV. dílu Psychologie Krejčího, otištěná v »Národních Listech« za doby letošní volební kampaně, »nechtěla prospěti naší vědě«, nýbrž měla »pouze účelem ostouzeti muže vědy pro jeho politické přesvědčení« a tím poškoditi volební posici strany realistické. Dr. Chalupný dokumentárně prokázal, že kritiku svoji zaslal »Národním Listům« dva měsíce před rozpuštěním říšské rady a že tudíž podobného úmyslu neměl a ani míti nemohl. V důsledcích toho Dr. Rádl odvolal své nařčení a prohlásil, »že netrvá na tom, že dr. Chalupný psal svůj posudek IV. dílu Psychologie Krejčího z pohnutek jiných než vědeckých, nevyslovuje se však tím nijak ani o vědecké, ani o formální stránce tohoto posudku.«[1] Smírčí soud stanovil s počátku povšechné zásady vědecké kritiky a odpovědi na ni a má tudíž i význam zajisté i pro případy jiné.

Nouze bytová vyvolala u nás v krátké době celou řadu svépomocných organisací v podobě t. zv. bytových družstev, jež konala 14. října svůj prvý sjezd v Praze. Existuje jich dnes již 164 a vznikla z největší části úplně bez ingerence Spolku pro bytovou reformu, jehož úkolem jest vyvolávati je v život, což jistě dokumentuje naléhavost otázky bytové. Z družstev zmíněných vyvinulo činnost stavební již 93, a sice stavělo 13 družstev domy nájemní a 80 domy rodinné. Všechna družstva čítají dnes asi 6900 členů a závodní podíly činí asi 1,100.000 korun. Domy nájemní obsahují 220 bytů, a 80 družstev, zabývajících se stavbou rodinných domků, vystavělo jich 741, a to vesměs bez záruky státního bytového fondu. Celkový náklad na všechny stavby činí asi 4,900.000 korun, výsledek to na prvý rok zajisté uspokojivý. A byl by ještě daleko větší a pronikavější, kdyby akci bytovou vzaly za svou naše obce, tudíž korporace veřejné, především pak Praha a její předměstí. IV. sjezd českých měst dává k tomu naději. Uskuteční-li se tato, bude zajisté možno využiti též vydatněji než dosud státního fondu bytového a nepřenechávat jeho prostředky takřka výhradně k disposici Němcům.

[1] O vědeckou neb formální správnost kritiky dra Chalupného v aféře Rádl-Chalupný vůbec nešlo. Když však dr. Rádl uznal za vhodné a taktní, vysloviti ve svém prohlášení nepřímo pochybnost o správnosti kritiky dra Chalupného po této stránce, má, myslíme, povinnost dokázati, v čem kritika dra Chalupného jest vědecky neodůvodněna.

Rozmach bankovnictví německého. Za 40 roků trvání Říše učinilo bankovnictví německé pokroky, s nimiž se měřiti může jen ještě rozmach německého průmyslu. Dle sdělení »Herolda« mělo totiž Německo r. 1872 174 akciových bank s kapitálem 1·3 miliardy a reservami 0·1 miliardy M. Dnes působí 422 bank s kapitálem 3·9 miliardy a reservami 1·1 miliardy M. Prostředky cizí činily dříve 0·9 miliardy, nyní téměř 11 miliard M. K srovnání uvádíme cifry bankovnictví českého. Máme dnes celkem 13 akciových ústavů s vlastním jmění 0·23 miliardy a cizími prostředky 0·4 miliardy K.

Oprava: V »Literatuře« posledního čísla přihodilo se při ukázce páně Selverova překladu »The Garland« tiskárně trapné nedopatření, které si asi čtenáři, čtoucí anglicky, vysvětlili a opravili. Při lámání zkorrigované již sloupcové sazby přehozeny strofy tak, že poslední sloka (»Perchance that a daughter...«) postavena v čelo básně, kdežto ovšem má »Kytice« počínati slovy »The mother was dead...«.

Listárna redakce. Pro nával látky byli jsme nuceni odložiti článek prof. Mareše: Starost o výživu, dále »Literaturu« a »Nár. hospod.«, konečně pak pokračování článku o Dalmacii.

POLITICKÁ KRONIKA.

2. listopadu paragrafována německo-francouzská smlouva o Kongu.

3. listopadu schválena byla trůnem čínským ústava, předložená národním shromážděním.

4. listopadu jmenována byla nová vláda s hrab. Stürgkhem v čele.

4. listopadu podepsána byla německo-francouzská smlouva o otázce marocké.

4. listopadu žádají moravské listy, zvláště Moravská Orlice, aby místodržitelem na Moravě jmenován byl dr. Žáček.

4. listopadu oznámila Öster. Volkszeitung, že min. Hochenburger učinil svůj vstup do kabinetu závislým na zvláštních podmínkách nacionálních.

5. listopadu anektovala Italie Tripolis.

6. listopadu prohlásil hr. Stürgkh program nové vlády.

7. listopadu byl chorvatský sabor rozpuštěn.

7. listopadu vzdal se předseda uherské sněmovny Berzeviczy své funkce.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 17. LISTOPADU 1911. ČÍSLO 8.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

Dr. F. MAREŠ:

STAROST O VÝŽIVU.

Stále stoupající drahota vzbuzuje starost o výživu. Politikové debatují o příčinách drahoty a o zákonech k jejich překonání; vláda slibuje opatření ke zvelebení zemědělství, aby výroba potravin stačila spotřebě. Zatím vystupují spotřebitelé proti pěstitelům a tito zase proti překupníkům, obviňujíce je ze zištného zdražování potravy, z lichvy, kořistící z největší lidské potřeby. Zmatek mínění roste s trpkostí zlých časů. Mnoho lidí asi drahotě přitěžuje, ježto z ní těží. Ale žádná třída lidí, žádný stav co nejúčelněji organisovaný nemůže svévolně a svémocně způsobiti drahotu, trvalou a stále stoupající. Působící příčina této drahoty tkví nepochybně ve způsobu života, k němuž právě dospěla evropská civilisace; i nelze jí překonati zákony a nařízeními, nýbrž jen životem lidstva samého.

Život evropského lidstva změnil se v posledním století v tom, že průmyslové zaměstnání nabylo převahy nad zemědělským. Přírodní věda, ovládnuvší mysli v druhé polovici 19. století, vtělila se prakticky v průmysl; naturalistická ethika, posvěcující úspěch nejchytřejšího v boji o život, řídila národní hospodářství. Strojovost jest symbol této doby, uznávající pravdu jen jakožto skutečnost. Průmysl byl stále veleben a zvelebován jakožto zdroj bohatství i blahobytu. Pokrok národa oceňován podle rozvoje průmyslu a obchodu, jež rozmnožují bohatství. Dělný lid, rostoucí jen z venkovských silných kořenů, stěhoval se s polí do továren za lehčí prací a lepší mzdou i za skvělejším živobytím. Města rostla úžasně; domů přibývalo po stech a tisících, a bytů stále nedostatek. Městské ulice se naplnily lidmi, hlomozem, prachem a kouřem. To vše vítáno radostně jako důkaz rostoucího života. Životní míra lidu vzrostla velice jeho účastí na vyšší kultuře, vzrostly jeho potřeby; i vymohl si zvýšení mzdy, zdražil svou práci. Zdražení fysické práce šlo v zápětí úspěchů průmyslových a obchodních, jakožto korrelát rostoucího bohatství. Dělníci jsou lépe placeni než studovaní lidé, sazeči lépe než spisovatelé. Zdražení fysické práce, ač usnadněné prací strojovou v továrnách, zasáhlo i zemědělství, kde práce ta jest vůbec těžší; nastal nedostatek dělného lidu na polích a ve stájích. Zdražení práce vedlo nevyhnutelně ke zdražení všech životních potřeb.

Průmyslová práce, k níž se obrací stále rostoucí část lidu, nevynakládá se jen na výrobu věcí k životu potřebných a život povzbuzujících. Právě naopak, velmi mnoho práce vyplýtvá se na věci životu nepotřebné, ano život ubíjející, na trety k marné okrase a k línému zpohodlnění života. Bohatství výkladních skříní představuje v pravdě ochuzení života. Výrobek nemá pouze cenu vynaložené práce; hlavní hodnota spočívá v údělu tvořivého ducha, který vložil do něho výrobce; tvůrčí radost výrobcova sděluje se i upotřebiteli a rozmnožuje i zvelebuje jeho vlastní život. Ale průmyslová práce snížila dělníka na nástroj, ježto nemůže vkládati do této práce nic z vlastní své tvořivosti; tak ničí se radost z práce a ubíjí se život; výrobek jest bez ducha a nevzbudí v nikom žádné duševní ozvěny. Hněv dělného lidu proti bohatství, které tvoří svou prací, jest povzbuzován hladem i pokořením, avšak jeho původní zdroj jest ztracená radost z práce.

Průmysl a obchod, jehož vlastní cíl jest hromadění bohatství, zvelebuje se stále, rozpíná se po celé zeměkouli a chtěl by se rozšířit i na sousední planety. Průmyslová výroba stále roste; neboť třeba zaměstnávati stroje i dělnictvo, požadující stále vyšší mzdy. Avšak nadvýroba nesmí vésti ke zlacinění výrobků, nemá-li průmysl zaniknouti; třeba držeti ceny pomocí kartelů a trustů; třeba hledati odbyt v cizích zemích. Ochrana průmyslových a obchodních zájmů v cizích zemích vyžaduje však velikých

vojsk a loďstev. Nesmírné zbrojení všech států pokračuje skutečně s rozvojem jejich průmyslu a obchodu. A právě na toto zbrojení vyplýtvá se největší část průmyslové práce i zabavuje se pracovní mohutnost množství lidí, kteří by jinak pracovali o potřebách života. Všechna tato práce jest pro život ztracena, rozmnožujíc nad míru fysicky nevyhnutelné rozptylování energie.

Veliké zbrojení jest politicky odůvodněné jako prostředek k ochraně průmyslu a obchodu, k zabezpečení bohatství, jehož nabyl občan pilný. Avšak tu právě stává se prostředek sám účelem, pohlcujícím vše, co má střežiti. Péče o vybudování vojska, aby branná moc říše byla udržena na výši své slávy, prohlašuje se za první úkol státu, jemuž třeba sloužiti s veškerou oddaností a všemi silami. Národní hospodářství třeba zvelebovati, poněvadž jen z něho dostává se potřebám vojska a loďstva potřebných zdrojů, nejen finančních, nýbrž zvláště »zabezpečení zdravého, silného a zdatného lidského materiálu«. Tak stává se péče o veřejné blaho prostředkem k cíli vojenské slávy; a člověk, poslední účel přírody, — lidským materiálem. To může hlásati legálně ministr vojenství; ale jak ten, kdo do včerejška měl péči o veřejnou osvětu?

Veliký rozvoj průmyslu a obchodu přináší ovšem velké bohatství. Kapitály hromadí se úžasně, již i u nás, kteří jsme ještě před 20 lety platili za chudý národ zemědělský. Spořivost, ctnost majetných, rozšířila se velice; vyšší životní míra neznamená zvýšenou požívačnost, nýbrž střídmost a střízlivost myslící na budoucnost, vyšší kulturu. Ale s radostí z nastřádaných kapitálů přichází starost o výživu; se vzrostem bohatství přichází drahota životních potřeb. Snad jest drahota přirozený korrektiv rostoucího bohatství, které nemá ceny pro vlastní život. Drahota požírá kapitály, zmenšujíc kupní hodnotu peněz; zbavuje spořivost úspěchu. Spořivost jest ctnost do jisté meze, jako štědrost. Spořivá žena, hledíc na konec života na malé nastřádané jmění, jehož neužila, uznala jeho bezcennost: peníze nemají se držeti, nýbrž dávati dále lidem za práci potřebnou životu; a děti třeba vésti k takové práci, opatřit jim k ní potřebné prostředky a nástroje, nikoli však zůstavit jim jmění, aby žily bez práce.

Peníze představují kulturní práci; penězi platí se tato práce, v penězích nastřádává se ku příštím potřebám. Ale míra hodnoty peněz jest docela cizorodá hodnotě práce, inadaequátní, vzdálená rovnosti ceny. To jest zlato, nalézané v přírodě hotové, bez kulturní práce, vzácný a ušlechtilý kov, ale biologicky naprosto bezcenný. Nahodilý nález zlata může znehodnotit peníze a připravit lidi o ovoce jejich práce; nahodilý držitel zlata osvojí si ovoce lidské práce bez vlastního přičinění. Duševní vůdcové lidu klnuli ode dávna zlatu jako zdroji zla, že někteří jsou požívajícími pány a ostatní robotujícími otroky. Rostoucí kulturní mohutnost a pracovitost lidstva tvoří veliké biologické hodnoty, k jejichž ocenění a uchování zlato vůbec nestačí, ani dle běžné míry; úpisy, cenné papíry, účtování nahrazují zlato; peníze jsou — napsány ve knize. Zlato jest vůbec nedostatečná a zavržení hodná míra lidské práce; tu třeba veličiny, která má biologickou hodnotu, jejíž utváření stojí kulturní práci, a jež jest životu potřebná. Žádná prostě fysická veličina, ani energie, nerovná se hodnotou lidské kulturní práci; i třeba pro tuto míti míru stejnorodou: nějaký plod lidské práce. V Athenách měli za míru obilí, v Římě dobytek. Asijské zlato svedlo je s této pravé cesty.

Nadmírný rozvoj průmyslové práce přinesl velké bohatství, nahromaděné ve zlatě. Ale kulturní práce, proměněná ve zlato, zkazí se a jest pro vlastní život ztracená. Skutečně, s bohatstvím nepřišel blahobyt; stará zkušenost krále Midasa. Lidé, zlata plné ruce, nenacházejí bytu pro své děti a nedostanou pomalu ani mléka pro ně. Horečný shon po bohatství ve zlatě šlape po životě. První podmínka blahého bytu jest klid, jaký poskytuje práce sloužící životu a jeho potřebám. Tento klid zmizel z měst, jejichž ulicemi již nelze projíti bez chvatu a rozčilení. Obrovská města, obrovské budovy, veliká musea, banky, továrny, veliká vojska, veliká hemžení davů: Babylon a egyptské pyramidy. Sokrates, shlédnuv to, řekl by v Hádu k soudruhům krásného života: zdálo se mi, že jsem byl v Persii.

Hromadný život lidstva, v davech upachtěných honbou za bohatstvím a stísněných nouzí, končíval za starých časů rozvratem: obrovské ruiny obrovských měst. Avšak na dějinné základně pozměňuje se organická reakce tak, že se život pozvolna uhne před blížícím se rozvratem, dle počínajícího tlaku tísně, dle letícího kamene, dle rozvírající se propasti; ne rozmyslem v jasném uvědomění, nýbrž jakýmsi »korovým reflexem«. Potom teprve řekne se: dějepis učitel života. Možno již pozorovati, jak se život lidstva počíná odchylovati od dosavadního směru. Nejprve obrat ve smýšlení. Mysli věřivší v přírodní vědu jako vrchol lidského poznání pozbývají této víry; přírodní vědě nepřiznává se již moc říditi život, jakožto fysicko-chemické dějství, nýbrž jen úkol sloužiti životu, ježto není schopná vystihnouti jeho podstaty. Od přírodních objektů obrací se mysl ke tvořícímu subjektu; to, co býti má, stává se jí pravdivější, než to, co jest. Naturalism jest překonán, a tím pozbude převahy též industrialism. Tento obrat smýšlení jest i u nás velmi patrný; před deseti lety byl tu od-

por proti naturalismu odsouzen jako kacířství před naprostou hodnotou přírodní vědy; dnes jest již toto kacířství uznanou pravdou. Dále obrat ve způsobu života a jeho zálibách. Lidé, dospěvší k výšinám života, pociťují odpor k rozkoším města, poskytovaným průmyslovým bohatstvím; touží po klidu »přírody«, utíkají jak mohou z měst na venkov, přerývají dlaň vlastní půdy, pěstují rostliny a zvířata; fysická práce, nedávno ještě úhona důstojnosti výše postavených, stává se jim potřebou i osvobozením od přemoci námezdných dělníků. Urbánnost prchá na venkov z měst, naplněných hlomoznou surovostí.

Možno očekávati, že nové generace lidu, vyrůstající ze zdravých kořenů venkovské půdy, nebudou již tak houfně utíkati s polí a plniti ulice měst; drahota životních potřeb zdrží je od žádosti většího výdělku; vyšší ceny plodin přidrží je k jejich pěstování, kde s výdělkem nebudou trpěti hlad. Sedláci odpovídají správně továrním dělníkům, vinnícím je ze zdražování plodin: sami jste vinni, nedostává se nám dělných rukou; nám třeba zdražiti plodiny tak, aby zemědělské dělnictvo mohlo býti tak dobře placeno jako průmyslové; potom snad přestane ubíhati s polí do továren. Zemědělské plodiny, hledíc k těžké pěstitelské práci, závislé tak velice na rozmarech počasí, vázané na celoroční lhůty, byly skutečně laciné v poměru k výrobkům továrního průmyslu. Ještě před 20 roky zdálo se, že selský stav jest odsouzen k neodvratné zkáze. Nyní těží z nastalé drahoty plodin; přišla konečně doba prospěchu i selskému stavu, po staletích strádání a útrap; i možno utěšovati se, že hlavní kořen národa dochází takového posílení.

Drahota životních potřeb tíží již velmi bolestně obyvatelstvo odkázané na peněžní plat za svou práci. Tento tlak potrvá, až vynutí změnu ve způsobu života národa, upravující rovnováhu mezi průmyslovou prací pro bohatství a zemědělskou prací pro výživu. Tíseň drahoty jest potřebný podnět ke vzbuzení této biologické regulace, směřující k zachování života. Možno tuto tíseň mírniti rozmanitými obkladky, poskytujícími úlevu, ale onen obrat třeba připravovati. (Pokračování.)

UMĚNÍ

ADOLF VESELÝ:

NOVÝ GRAFIK.

Grafická umění a z nich zvláště lept a dřevoryt, tyto dva výteční činitelé knižní kultury, oživeni byli v českém světě teprve v devadesátých letech minulého století. Byl to především nezapomenutelný básník knih »Pozdě k ránu« a »Mstivá kantiléna«, Karel Hlaváček, jenž vědomě a energicky proklamoval svým dílem »Prostibolo duše« a ostatními grafickými pracemi nové jaro vzácného tohoto odvětví výtvarného umění. Nebyl sám ovšem geniálním grafikem jako jeho lásky a inspirátoři Felicien Rops a Sattler — zemřel snad příliš záhy — avšak svou dokonalou uměleckou a kulturní erudicí, obsahající celé pole umělecké tvorby, maje uvědomělý pocit jednoty všeho umění, ať už vyjadřuje se slovem, barvou, mramorem či tónem, a znaje dovolené vyjadřovací možnosti jejich byl i v úzkém svém kruhu dokonalým typem umělce, kde většina našich výtvarníků, právě pro nedostatek erudice, zůstává vždy jen — třeba i dokonalými — odborníky a řemeslníky. Z českých umělců po něm přišlých snad každý tu i tam zkusil svou sílu na poli grafiky; než byly to pokusy více příležitostné než sebevědomé zasvěcení vlastní osobnosti i vlastního umění tomuto odvětví. Snad jediná sl. Zdenka Braunerová a p. V. Preissig jsou zde čestnou výjimkou; žel, projevy jejich umění jsou tak sporadické! Rozených grafiků se nedostávalo českému umění, jež zatím hýřilo a ukazovalo skrytá bohatství perem, štětcem i dlátem.

František Kobliha, mladý muž, jehož mládí je skoro v nepoměru s jeho uměním a na jehož jméno chce upozorniti tato skromná a stručná glossa, zdá se celou podstatou svého dosavadního díla směřovati k tomu, co svíráme v pojem »rozený grafik«. Po řadě kreseb uhlem, jež bylo možno zříti před rokem na výstavce v Brně, omezil se výhradně na pole dřevorytu; a zde vzbudil zvýšenou pozornost i podiv. Byla to ovšem spíše vzácná odvaha mladého umělce, odvaha předpokládající nejen vůli, ale — což více! — vysokou kulturu literární, tak řídkou u malířů, která na ráz získala mu přízeň všech milenců umění. Hned na poprve pokouší se o kongeniální grafické vyjádření delikátních a zvláštních stavů, jak je jedinečně zpodobil slovem Karel Hlaváček v »Pozdě k ránu«. A krátce po té vydává další své cykly dřevorytů, »Mstivou kantilénu« na stejnojmennou druhou knihu Hlaváčkovu a »Tristana« na známou staroněmeckou legendu lásky... a ohlašuje celou řadu cyklů: »Salome«, »Salombó«, »Herodias«, »Odpoledne Faunovo« a — budiž to zvláště uvedeno, že jde tu o inspiraci českým dílem básnickým — cyklus dřevorytů na Máchův »Máj«. Wilde, Flaubert, Mallarmé z cizích, Hlaváček a Mácha z českých autorů — jména těchto umělců prokazují p. Koblihovi nespornou kultivovanost literární, tak nutnou pro umění grafická. Vedle této kultury umělecké

přináší si mladý grafik hotovost řemeslnou; dřevoryt u něho přestává býti oním tuhým svalnatým výrazem mistrů středověkých, ztrácí ono podivné neumělé kouzlo primitivů, ať skutečných ať chtěných, ať dřevných ať moderních, jak je zrodilo dávné Německo či soudobá Anglie, v jejichž pracích působil dřevoryt dojmem prostorovým, jsa, jak se zdálo, skulpturou ve dvojím rozměru. Rozprostíraje a přimykaje svůj dřevoryt co nejvíce ploše listu p. Kobliha zjemňuje jeho výraz rozvržením velkých ploch černých i bílých a téměř beardsleyovským vedením čar. Mnohé z techniky lithografie přejal p. Kobliha do svého dřevorytu, jejž vypracoval si na vděčný, ochotný a jemný výrazový prostředek pro zpodobení svých uměleckých tužeb, snův a rozechvění, jímž reaguje na impulsy reálného života a jímž vytváří si svůj osobní, individuelní život jako ostrov snů v jednotvárném neosobním moři reality. Takto nadán a vyzbrojen přistupuje k uměleckému dílu literárnímu a v řadě grafických listů podává svůj osobní dojem, jaký měl při jeho četbě a studiu; neillustruje je, jak se tomu rozumí všeobecně. Jeho grafické listy jsou samostatným, svébytným přepodstatněním díla literárního v dílo grafické, stejně závažné a stejně dokonalé, protože výsostně samostatné a personelní. Osobnost grafikova tu vystupuje především a hovoří výraznou a jemnou řečí ploch a čar o zvláštním uměleckém bohatství, o pokladech ukrytých v hloubkách, o vlastní síle spoutané dočasně provazy neuvědomění, k jichž přetnutí bylo třeba inspirace dílem básníkovým.

Kruh zálib zdál by se prononcovat p. Koblihu za vášnivého erotika, jemuž pojem život kryje se s pojmem láska a tento zase s pojmy prudkého vznícení pudů a vášně vybičované až k nemožnosti, jejíž mocné plameny šlehají až na hranice smrti a zmaru těla. Plachý kontempteur života a vzrušený snivec tkví v barevném světě snů, jejž si vykonstruoval a do něhož se uzavřel — snad na čas, snad pro vždy — jako drahokam do tepaného zlata okázalého šperku. I on je z bledého rodu těch, již »s mozkem opojeným konfusní slávou, rozechvěným rythmem a v zapomnění, že existují v době, která přežívá krásu«, rozžíhají své zraky světlem dávných dob; v postavy dávných milovnic, oněch heroin lásky, kondensuje svůj erotický sen. Historie, která zachovala nám neurčitý povšechný rys jejich erotické potence, připouští možnost množného výkladu, a je též možno a krásno rozzářiti jejich mrtvé osobnosti ještě jedenkráte erotickým ohňostrojem nejvýš individuelního zbarvení, vykouzliti uměním z trojzvukého aeolického motivu antického výsostně differencovanou symfonii lásky pozdního věku moderního. Toť s e n, obrazné zpodobení umělcovy bytosti. — S k u t e č n o s t tkví v síle a možnosti technického výrazu vyrovnává a utišuje u p. Koblihy tuto citovou bouři a vír uměleckého snu: Z té části grafického díla p. Koblihova, jež byla přístupná pisateli, zří umělec nejzdařileji a nejosobitěji jakožto plošný zpodobitel ticha, myšlenkového zahloubání, tělesného stanutí, tichého a vroucného odevzdání se nekonečnu... slovem, jakožto malíř statických hodnot. Diskretní, stlumený a zastřený akcent gesta galantního nebo mystického je u něho zpodoben vždy čistěji, šťastněji a harmoničtěji než dynamika prudkého vzepětí pudu a vášně. Rozpor, jenž by zdál se býti na snadě mezi uměleckým založením citovým a mohoucností a sklonností výrazovou, je jen zdánlivý. Ač je přítomna vášeň v listech p. Koblihových, není v nejlepším případě než spodním tónem jeho symfonií v černé a bílé, kdežto list vyznívá dojmem zmírňujícím. Všechna zmírňující a zesknělá pohoda, celé tiché rozpoložení předpokládalo a předpokládá stále vnitřní mocné, avšak už přešlé bouře citové; co se nám podává, je jejich umělecké přepsání do rozloh nekonečna, do klíčů zasněnosti, je jejich přepodstatnění a vykrystalisování.

Vývoj umění p. Koblihy, toť slib nejkrásnějších radostí pro všechny, jež k umění poutá vztah přímé účasti neb jen vztah podivu: možno čekati u p. Koblihy rozkvět jeho umění nejen co do šířky a početnosti, ale především co do hloubky výrazu, sevřenosti a kouzelné suggestivnosti, všech nepostrádatelných hodnot každého uměleckého díla, jimiž zasvěcuje se osobnost tvůrce věčnosti a jichž se mnohdy ještě pracím p. Koblihovým nedostává. Přímý vztah grafického díla p. Koblihova k básnickým dílům, jež představují v jistém směru vrchol a uzavřený kruh možností, a vážný, výlučně umělecký ráz jeho grafik bez jakékoli jiné podružné tendence — toť jiným slovem jen mocná žádostivost krásy a vášnivá láska k umění; a tím i odpoutání vlastního umění od povrchního, pomíjivého a chvilkového zájmu, odvážné rozkřídlení vlastní osobnosti a zaslíbení věčnosti. Neboť není jiné věčnosti u člověka, než život uměleckého díla.

*

Dvořákův sborník. (Dvojčíslo Hudební revue, vydávané hudebním odborem Umělecké Besedy.)

Ve sbírání a zpracovávání materiálu pro budoucí důkladnou monografii o Antonínu Dvořákovi, jíž jsme jemu i sobě povinováni, učinila slibný počátek Hudební revue svým »Dvořákovým sborníkem« a přiložila ruku k dílu správně tam, kde bylo třeba začít.

U Dvořáka, jenž po sobě zanechal tak málo slovesných projevů, stávají se totiž více než u kteréhokoliv jiného umělce vzpomínky osob, jež s ním jakýmkoli způsobem vešly ve styk, důležitým pramenem pro poznání jeho osobnosti a jest proto v prvé řadě nejvýše nutno, aby se co nejdříve, dokud ještě žijí mi-

strovi vrstevníci i žáci, zachytilo a uchovalo vše, co dosud žije v jejich paměti. Tato memoirová činnost jest při studiu Dvořáka, umělce i člověka, primérní a dává také charakteristický ráz publikaci Hudební revue. Dvořákův sborník má těchto memoirů slušnou řadu a vesměs od mužů vší důvěry hodných. Jsou zde vzpomínky skladatelů (Foerster, Janáček, Novotný, Weiss), mistrových žáků (Faměra, Michl, Nedbal, Novák, Spilka), jeho libretistů (Kvapil, Wenig) i osob, jež jinak přišly s Dvořákem do styku (Reissig, Šubert, Vach, Zubatý); v nich obráží se plasticky Dvořákova dovnitř pohroužená duše, jeho povaha, na povrch drsná, ale jádra nejryzejšího, a z nich pronikají jeho názory na svět i umění. Význam vzpomínek těchto seriosních mužů má význam i jako účinný korektiv vůči různým anekdotám o Dvořákových názorech, jež jsou s různých stran šířeny s malichernou tendencí zmenšiti velikost Dvořákova genia úsměšky nad nedostatky jeho vzdělání v nehudebních oborech. Budoucí biograf Dvořákův použije jistě i těchto tendenčních záznamů o Dvořákovi jako svého pramene, bude však jeho věcí, aby s největší přísností posoudil nejen, kdy a za jakých okolností Dvořák to či ono slovo pronesl, nýbrž i kdo jest ten, k němuž bylo proneseno a jenž nám je sděluje.

Avšak kromě záznamů memoirových Dvořákův sborník může se pochlubiti i dokumenty, jež poprvé uveřejňuje a jež mu dodávají vysoké ceny. Jsou to především (v překladu a výběru dra Löwenbacha) ukázky z referátů a recensí amerického tisku, týkajících se Dvořákovy činnosti v Novém Yorku. Značnou část sborníku zaujímá i korrespondence. Kromě ukázek z dopisů Dvořákových Simrockovi, uveřejněných v loňském ročníku berlínské »Musik«, jež přeložil a dle materií srovnal O. Šourek, uveřejňuje sborník poprvé dva dopisy, zaslané Kvapilovi, obsahující několik pozoruhodných poznámek ohledně stylovosti opery, dva dopisy svědčící O. Nedbalovi a konečně tři Filharmonické Besedě brněnské. Největší cenu mají však překlad Dvořákova anglického článku »Hudba v Americe«, uveřejněný drem Vojanem, a skladatelovy americké skizzáře, o nichž referuje a ukázky podává O. Nebuška. Anglický článek, při němž kritika očekává vděčný úkol, aby oddělil jádro názorů Dvořákových od obalu, jejž přičinil k žádosti skladatelově americký stylista, obsahuje krásné a hluboké názory o národnosti v hudbě, americké skizzáře pak již dle toho, co Nebuška o nich pověděl, jsou přímo neocenitelným dokumentem nejen pro historika, jenž jich použije pro bibliografická zjištění dat vzniku skladeb, nýbrž i pro esthetika, jemuž poskytnou hluboký pohled do duševní dílny geniovy.

Ze článků kritických zasluhují zmínky Kovařovicovy poznámky »K otázce dramatické tvorby Dvořákovy«, v nichž autor správně poukazuje k tomu, že domnělá nedramatičnost oper Dvořákových jest jednak vadou jeho libret a jednak byla vyvrácena trvalým úspěchem oper na scéně, — pak stať prof. Steckera o reformě komposičního oddělení pražské hudební konservatoře, provedené povoláním Dvořákovým v její čelo, a konečně studie Hoffmeisterova, nadepsaná: »Jak zříme dnes dílo Dvořákovo«. Autor oceňuje českost, svěžest, originalitu i formální dokonalost skladeb Dvořákových a spatřuje v něm právem moderního umělce a doplnitele Smetanova.

Toť v stručnosti žeň Dvořákova sborníku. Že pak Hudební revue se na započaté dráze nezastaví, v tom přesvědčení utvrzuje nás již ve sborníku učiněný slib Rudolfa Reissiga, napsati článek o Dvořákově instrumentaci, na nějž možno se jen těšiti. *Z.*

ZDRAVOTNICTVÍ

VÝZNAM VEŘEJNÝCH NEMOCNIC V BOJI PROTI INFEKČNÍM NEMOCEM.

Cholera asijská, hrozící na rakouském jihu nepřetržitě po celou řadu měsíců, a ojedinělé případy cholery ve Štyrsku, Rakousích i v druhé polovici říše vzbudily státní zdravotnické orgány ze sterilního klidu statistické práce k živější obranné akci proti epidemickému rozšíření zhoubné infekční nemoci. Na lékařských fakultách uspořádány kursy pro lékaře, rozeslány instrukce podřízeným zdravotnickým instancím státním i autonomním, lékaři všech kategorií vyzváni k součinnosti v defensi proti choleře. Přítomný stav organisace veřejné péče o zdravotnictví se při tom osvědčil — aspoň podle úsudků ústředních státních úřadů, a provisorní zařízení k zamezení epidemie cholerové přišla státu velice levně, neboť omezila se převážně na vydávání instrukcí a vyhlášek. Pracemi nejdůležitějšími obtíženy — jako při všech předchozích epidemiích v Rakousku — lékařské ústavy universitní, především však ústavy bakteriologické. Rychlý a dokonalý výzkum bakteriologický prvních případů onemocnění jest nejdůležitějším aktem a jedině tímto způsobem zabezpečeno jest přesné rozpoznání onemocnění, neboť ani pitvou nedojde se k jisté, nezvratné diagnose. Záleží tudíž na bakteriologickém vyšetření, jak rychle a s jakým úspěchem zařídí se postup proti epidemickému rozšíření cholery. A v tomto bodu jsou u nás největší a nejzávažnější nedostatky. Tak ani jediná česká veřejná nemocnice nemá řádného bakteriologického laboratoria, kde by ihned mohla se zjistiti podstata infekční choroby, a jediné ochotou ústavů fakultních v Praze jest umožněno bakteriologické vyšetření případů infekčních onemocnění v celých Čechách. Zasílání objektů k vyšetření z míst vzdálených jest netoliko málo bezpečným, nýbrž znemožňuje jednu z hlavních podmínek zdárného

boje proti epidemii, totiž rychlost výzkumu. Pouze k doplnění smutného obrazu poměrů veřejných nemocnic budiž vytknuto, že existují v Čechách veřejné nemocnice, a nikoliv nejmenší, které nemají ani mikroskopu, bez jehož užití nelze bezpečně stanoviti podstatu většiny chorob jak infekčních tak i jiných. A zdůrazněno budiž znovu, že jediné rozpoznání příčiny nemoci jest bezpečným podkladem léčení i profylaxe.

Úsilí o zamezení epidemického rozšíření nemocí infekčních dojde úspěchu, je-li zabezpečena dokonalá isolace nemocných a podezřelých, jmenovitě ve styk s nemocnými přišlých, a spolehlivá desinfekce, t. j. zničení choroboplodných zárodků ve výměscích nemocných osob i na předmětech, jež jakkoliv do styku s nemocnými se dostaly. A tyto dvě základní podmínky zdárného postupu proti epidemiím infekčních nemocí jsou v Čechách splněny — nanejvýš nedokonale. Již v dobách klidných nepostačují nemocnice svým rozsahem a především jsou to oddělení pro nemoci infekční, jež vesměs jsou stísněna a nedostatečně vystrojena. A jakmile vzplane některá z infekčních nemocí, dojde v čase nejkratším k přeplnění infekčních oddělení a tím k znemožnění isolace nemocných se všemi konsekvencemi. Posledně roku 1908 ukázalo se nápadněji ubohé provisorium, jakým Veliká Praha a vzhledem k významu c. k. všeobecné nemocnice pražské i značný rozsah středních Čech ohrožován jest v ohledu zdravotnickém. V málo dnech přeplněna byla oddělení infekční nemocnými spálou a v době nejvýš nepříznivého počasí musily býti instalovány baráky, jež v malém počtu zapůjčil soukromý spolek Červeného kříže. O hygienických závadách takto pořízených léčebných místností se rozepisovati není dnes účelným, ale vytknouti nutno, že v těchto primitivních barácích na jednom lůžku musily tehdy ležeti 2 až 3 děti. Jest pochopitelným odpor rodičů k lékařské radě poslati dítě s infekční nemocí do takových odpuzujících »místností«. A tato agitace proti ústavnímu léčení prudce nakažlivých nemocí byla nutným výsledkem skandálních nedostatků, jež tehdy širší veřejnosti demonstrovaly nutnost rozšiřování nemocnic.

Dokladem, že se poměry v Čechách podstatně nezměnily, uveden budiž počet všeobecných veřejných nemocnic, jež disponují aspoň 100 lůžek: v r. 1910 bylo jich v celých Čechách 30! Při tak stísněných poměrech v nemocnicích jest téměř nemožným zříditi zvláštní oddělení pro nemoci infekční a tak se shledáváme i nyní s nedostatky opravdu úžasnými. Oddělení pro infekční nemoci při c. k. všeobecné nemocnici v Praze vtěsnáno jest v domcích nejvýš chatrných a k obývání vůbec stěží vhodných a disponuje úhrnem necelým půl stem postelí! Přičte-li se k tomu »isolační« baráková stanice města Prahy asi s 30 lůžky — jsme hotovi se summou toho, čím postaráno jest o isolování a léčení infekčními chorobami stižených obyvatel města téměř půlmilionového. Jedině okresy vinohradský a žižkovský jsou pro případ epidemií lépe připraveny, neboť od r. 1910 jest při jejich okresní nemocnici možno přijati až 125 případů infekčních onemocnění do nového pavillonu. Ale i zde nedosaženo při velikém finančním výdeji náležitého splnění požadavků, jaké minimálně při stavbě nových infekčních nemocnic jsou nezbytnými. Projektant, jehož kvalifikací byla — pokrevní příbuznost s vinohradským okresním starostou, nedovedl uskutečnit isolaci jednotlivých oddělení, zabránit šíření se hřmotu z patrových sálů, naopak se postaral o resonanční mohutnost stropů, sklepní polotmu a vlhkost spojovacích přízemních místností a řadu jiných závad, jako špatné umístění místností pro potraviny, koupelen, skladišť prádla atd. A tak největší český pavillon pro infekční nemoci je příliš vzdálen toho, aby sloužil za vzor, anebo aby byl vzat za měřítko schopností českých architektů v tomto oboru. — Při důtklivosti reformy, jakou měl by přivoditi chystaný říšský zákon o potírání nakažlivých nemocí, jest velice nutným článkem stanoviti normy zřizování infekčních nemocnic a pamatovati na to, že jedinou odpomocí z dnešních primitivních poměrů jest přikázání rozhodujícího vlivu v otázkách odborné správy veřejných nemocnic lékařům, což by jistě přivodilo rychlé zlepšení. Dnes jest vliv lékařů již podle instrukcí nepatrný a potlačován ještě v četných případech domýšlivou svrchovaností »povolaných kruhů« a dnešních autonomních správ. Avšak vedle systému, jehož ultima ratio jest spoření, jest hlavní závadou dnešní právní postavení veřejných nemocnic, kteréž se musí vydržovati samy příjmy ze svých fondů a tax za ošetřování. Následkem toho značné deficity (při relativně vysokých taxách ošetřovacích!) zatěžují poplatníky měst nebo okresů, jež nemocnice zřídily a jichž zřízení jest k užitku nejen obyvatelstva příslušného okresu, nýbrž každého nemocného, ať přísluší kamkoliv. Tím vzniká nepoměrné finanční zatížení jednoho okresu a následkem toho roste u postiženého poplatníka interes o snižování výdajů na nemocnici spíše, nežli úsilí o její stále dokonalejší vybudování. V tomto směru jest náprava otázkou především politickou. Změnou samosprávy na základě demokratickém přijde k uplatnění vůle širokých vrstev, jež z vlastní zkušenosti vědí o závadných následcích dnešního stavu veřejných nemocnic a zasadí se intensivněji o pozemštění veřejných nemocnic. S hlediska odborného ovšem jest každý odklad škodou veřejného zdravotnictví, a proto jest důležito, by pokroková veřejnost zvýšila svůj interes zvláště v přítomné době, kdy

zakládáním nových nemocnic a rozšiřováním starších přece jen nastává obrat k lepšímu.

Účelem této stati bylo upozorniti na význam zřízení infekčních oddělení při každé veřejné nemocnici, důležitost náležitě vystrojených bakteriologických laboratoří a spolehlivé organisování isolace a desinfekce za dob normálních. Poukaz na nebezpečí, vznikající z dnešních nedostatků veřejných nemocnic pro případ epidemického rozšíření nakažlivých nemocí, dokumentuje naléhavost reformy. Assanování měst v celém rozsahu, pečlivá kontrola potravin a poživatin a ostatní úkoly veřejného zdravotnictví jsou vlastně předpokladem každého úsilí o potlačení chorobnosti, jejíž problémem se obírati přesahuje daleko účel tohoto článku. *(fs)*

*

VÝZNAM A CENA CHRUPU VYJÁDŘENÁ V PENĚZÍCH.

Dr. Otto Volz, člen statistického úřadu v Berlíně, odhadnul škodu, jakou národu působí ročně choroby zubů a jich následky, takto: Ze 65 millionů obyvatel Německa počítá, že 10 mill. dává si chrup pravidelně ošetřovati. Z dalších 52 mill. jest dojista 30 mill. lidí, kteří odkázáni jsou na denní mzdu, u nichž ztráta pracovní hodiny znamená ztrátu na mzdě. Počítáme-li, že každý druhý až třetí dělník ztratí ročně jeden pracovní den pro bolesti zubů, obnáší roční ztráta dělnictva na mzdě 26·5 millionů. O týž obnos jest snížena výkonnost podniků, ve kterých dělníci jsou zaměstnáni.

Jak známo, nemohou dělníci dlouho se párat s bolavým zubem. Dají si ho jednoduše po 1—2 dnech bolesti vytrhnout. Vytažením zubu ztrácí i zub proti němu v čelisti umístěný svoji účinnost ve chrupu. Dá-li si někdo postupem času vytáhnouti 3—4 zuby, ztrácí pro žvýkání a tím i pro trávení 6—8 zubů, to znamená, že člověk s defektním chrupem pokrmů řádně nerozžvýká, důsledkem toho jich řádně neztráví. Počítáme-li, že neztrávené a tudíž pro výživu nezužitkované pokrmy mají pro jednotlivce cenu denně 0·45 M, znamená to při c. 40 mil. lidí s chrupem chatrným roční ztrátu 220 millionů. Jinými slovy řečeno: kdyby 40 millionů lidí mělo řádný chrup, mohli by ušetřiti na stravě ročně 220 mill., neboť člověk se zdravým chrupem nepotřebuje tolik jísti, jako člověk s chrupem chatrným, aby udržel se v t. zv. rovnováze výživy.

Dále nutno vzíti do počtu skutečnost bezpočtukráte dokázanou, že lidé s chrupem chatrným trpí řadou chorob ústrojí zažívacího, celkovou ochablostí organismu a jejími důsledky. Odhadujeme-li skromně, že z tisíce dělníků následkem chatrného chrupu a z toho se vyvinuvších celkových chorob jeden o dvě léta, dva o jeden rok a čtyři o půl roku jsou dříve k práci neschopni nebo dříve zemrou, znamená to při 1000 dělnících ztrátu 1.800 pracovních dnů. Tolikéž pracovních dnů ztrácí 1000 dělníků ročně tím, že onemocní různými chorobami původu zubního. To znamená u 30 mill. dělníků roční ztrátu celkem 225 mill.

K tomu nutno připočísti vydání na léčebném a podporách, jaké poskytovati musí nemocenské pokladny členům, kteří pro choroby zubní a jich následky onemocní. Podle statistických výkazů největší berlínské pokladny nemocenské (která vykazuje příjmů 3,200.000 M) možno odhadovati počet takových členů na 7% všech nemocných a na 67·5 millionů marek.

Konečně dlužno vzíti v úvahu zatížení fondů pro invaliditu a starobní pojišťování dělníků, jakož i na ztráty, jakými trpí podniky proto, že pracovní schopnost dělníků následkem chorob zubních a jich komplikací jest zmenšena. Zatížení toto možno odhadnouti na 37 millionů.

Celková ztráta obnáší tudíž na 580 millionů!

Z uvedených výpočtů možno si učiniti dále jakousi představu o škodách, jaké působí kaz zubní a jeho komplikace státu a společnostem, které zaměstnávají úřednictvo s pevným platem. Můžeme směle počítati, že 1½% personálu úřednického pro následky zubního kazu jest ročně invalidním — práce neschopným. Z cifry, udávající počet úřednictva fixně placeného, možno vypočísti škodu na 33 millionů.

Konečně možno odhadnouti škodu dělnic, které nepodléhají pojištění nemocenskému a jichž se páčí na 10 millionů, sumou aspoň 35 millionů.

Sumou odhadnuta jest ztráta, jakou způsobuje Německu zubní kaz a jeho následky, na 645 millionů marek.

Ztrátu tuto možno aspoň na 300 millionů redukovati řádnou úpravou chrupu pomocí zubních lékařů. Honoráře 5—6 tisíc lékařů, jichž by k tomu bylo zapotřebi, obnášely by na 130 millionů marek, takže čistý zisk docílený obnášel by stále ještě ohromnou sumu 180—200 millionů marek!

Opatření řádné pomoci zubolékařské pro nejširší vrstvy obyvatelstva jest tedy otázkou z hlediska hygienického a národohospodářského velice naléhavou, ba palčivou.

VYSOKÉ ŠKOLY

O DĚJEPISNÉM STUDIU NA NAŠÍ UNIVERSITĚ.

Z kruhů odborných došel nás následující pozoruhodný a velmi informující přípis:

V předcházejícím čísle »Přehledu« dr. H. Traub vyslovil některé požadavky, směřující k prohloubení studia dějepisného na vysokých školách. Článek jeho vyznívá v pochybnost, zdali dnešní stav studia historického na universitě české není již ohrožen stagnací, a končí tvrzením, že studium to zvláště u nás má potřebí reformy. Povolaní činitelé prý by neměli čekati, až se snad po letech k tomu rozkývá sama nejvyšší správa vyučovací.

Předpokladem úsudku tak rozhodného měla by býti zajisté dokonalá znalost skutečných poměrů studia dějepisného v cizině i u nás. Dr. Traub však spokojil se s tím, že si přečetl článek W. Goetze »Der historische Unterricht an den deutschen Hochschulen«, který před rokem vyšel v prvním čísle nového časopisu »Vergangenheit und Gegenwart«, rozesílaném nakladatelstvím Teubnerovým ukázkou všem školám středním. Návrhy Goetzovy pak srovnal s upomínkou na vlastní studia v Praze a formuloval na základě tom četné výtky bez ohledu na to, zdali mezi tím poměry u nás snad přece poněkud se nezměnily. Tak žádá dr. Traub, aby hned pro posluchače prvního semestru byl zařízen

přípravný kurs seminární, poskytující úvod do studia historického; kurs ten na universitě naší trvá již po tři leta a všichni tři ředitelé semináře se v něm vystřídali. Dále žádá dr. Traub, aby turnus cvičení seminárních trval asi 6 semestrů, věc, která rovněž od několika let v Praze jest zavedena. Žádá dále, aby se studentům dostalo cvičení z dějin starého věku v rámci semináře. Také o tu věc jest postaráno, ovšem účelnějším způsobem; cvičení vědecká o dějinách klassických žádají větších znalostí jazykových a epigrafických, nežli jich jest potřebí historikům, věnujícím se dějinám středního a nového věku. Proto jest částečná specialisace na místě a fakulta naše proto vymohla zřízení zvláštního semináře pro dějiny starověké a epigrafiku, svěřeného povolaným odborníkům prof. Peroutkovi a Grohovi. Dr. Traub opakuje dále podivným způsobem volání Goetzovo po pravidelných kursech z palaeografie a diplomatiky. Goetz zdůraznil požadavek ten proto, že větší část universit v říši německé nemá stolic pro pomocné vědy anebo zřizuje je teprve podle vzoru universit rakouských, kde zásluhou Sichlovou a Fickrovou věc byla již v šedesátých letech upravena. Na universitě naší jsou pravidelná cvičení palaeografická i diplomatická již dávno, a jest na posluchačstvu, aby se jich účastnilo horlivěji nežli dotud. Další návrhy páně Traubovy, o tom, jak by bylo účelno upraviti pořad cvičení seminárních ve vyšších odděleních, jsou z největší části reprodukce úvah Goetzových, při nichž nelze zapomínati na to, že v praxi v Německu samém nikde ještě nejsou v život uvedeny, a tedy není příčiny k paušálním úsudkům o domnělé opožděnosti naší za cizinou. U nás máme mimo to úkoly z části jiné nežli v Němcích; my nesmíme zapomínati na cvičení z dějin slovanských a byzantských, která u nás mají povolaného zástupce v prof. Bidlovi a na zvláštní význam studia českých poměrů místních, které nám ukládá postavení malého národa. Nám nelze tedy přijímati hotové recepty z Německa, tím spíše, že právě na universitách německých výchova specialistů a zanedbávání povšechné přípravy učitelstva středoškolského, kterou Dr. Traub zdůrazňuje, jest mnohem více pravidlem nežli u nás. Semináře historické v Německu namnoze jsou především továrny na výrobu dissertací a také pořad přednášek akademických na universitách německých nevyniká naprosto účelnou soustavností. Jest jisto, že zvláště v tomto směru také naše vysoké školy by žádaly nápravy, věc jest však spojena s obtížemi, o nichž i povrchnímu pozorovateli lze se snadno přesvědčiti, a diskusse o celé otázce žádá především praktickou znalost poměrů. Tvrzení, že »povolaní činitelé na české universitě« zavinili nebezpečí stagnace v odboru dějepisném, jest skutečně neoprávněné; pravda jest naopak, že česká universita ve směru tom z vlastního podnětu jde dále, nežli university jiné. Tak roku letošního přistoupí k dosavadním třem kursům v semináři historickém dva kursy nové, prof. Novotného a Krofty. Seminář náš nabude tak rozsahu, jakého nemá žádný ze seminářů historických v Rakousku, Vídeň nevyjímaje.

Všestrannost vědeckých snah v něm uplatňovaných dokazuje nejlépe jeho vlastní orgán vědecký, Český časopis historický, který právem se může měřiti s kterýmkoliv podobným podnikem za hranicemi. Také zmínka Dra Trauba o kursech z archivnictví platí otázce, kterou správa semináře již před časem vzala v úvahu; v nejbližším semestru prof. Krofta, zkušený odborník archivní, provede takové praktické cvičení v zemském archivu království českého. Není tedy pochyby, že i u nás ještě třeba mnoho práce a účelných oprav, spravedlivé ocenění věci jest však možné jediné na základě opravdu odborných zkušeností a znalostí.

PRÁVO

Doc. Dr. JAR. KALLAB:

O OSNOVĚ VOJENSKÉHO TRESTNÍHO ŘÁDU. (Pokračování.)

Svým složením jsou všechny vojenské soudy dle osnovy — abychom užili terminologie v civilním trestním právu procesním běžné — soudy konšelskými, tak totiž, že vedle soudců právníků jsou k rozhodování povoláni i neprávníci, při čemž podrobné předpisy provádějí zásadu, že nikdo nesmí býti souzen osobou ve vojenské hierarchii pod ním stojící. Zvláštností těchto soudů jest, že funkce předsedy soudu rozhodujícího, jak při civilních soudech jsou obvyklé, jsou rozděleny mezi předsedu, jímž je vždy neprávník — důstojník — a soudce jednání řídícího, jímž jest právník. Soudcové laici budou soudu přikazováni dle určitého, na příští rok vždy předem stanoveného pořadu, čímž má patrně býti zaručena nestrannost rozhodujícího soudu. Téže myšlence vyhovuje předpis, že členové soudu jsou při soudcovských úkonech (vyšetřování, rozhodování) nezávislí a jen zákonu podrobeni (§ 26.).

Ostatně nejjistějším prostředkem k zabezpečení nestrannosti soudu jest zavedení řízení kontradiktorního, t. j. rozvržení úloh procesních mezi žalobce a obžalovaného (obhájce), mezi nimiž má soud rozhodovati, při čemž rozhodnutí podléhá přezkoumání vyšším soudem. V tom

směru musila osnova především úplně odstraniti instituci t. zv. pána soudu. Dosavadní vojenský trestní řád neznal totiž téměř žádných opravných prostředků, jimiž by zvláště obžalovaný mohl se domáhati nápravy proti rozsudkům první instance. Za to podléhal rozsudek potvrzení t. zv. pána soudu (obyčejně sborového velitele). Toto se zásadami moderního trestního procesu neslučitelné zasahování osoby mimo soud stojící do průběhu trestního řízení osnova vůbec vyloučila a dala za to zcela v duchu obžalovacího trestního řízení vyšším velitelům jen právo k trestnímu stíhání a s ním spojené právo proti rozsudkům první instance dovolávati se cestou instanční nápravy u soudu vyššího, právo to, jež ostatně v přibližně stejné míře propůjčeno i obžalovanému, resp. jeho obhájci.

Tím má býti dosažena právě žádoucí rovnováha mezi držitelem moci, representantem společenského celku, a individuem. Trestání ve smyslu trestního zákoníku má býti vyňato z kompetence držitele moci a vyhrazeno orgánu na něm nezávislému, soudu, jenž by tak měl možnost nestranně rozhodnouti, zda jsou dány zákonné podmínky trestání.

Velitele k trestnímu stíhání oprávněného (při brigádním soudu velitele brigády, při divisijním soudu velitele divise) ostatně v zájmu nestrannosti zavazuje osnova k trestnímu stíhání ve všech případech, v nichž se doví o tom, že některá z osob, jeho moci podřízených, se dopustila trestného činu (zásada legality). Trestní stíhání tedy — vyjímaje nejlehčí případy, kdy místo něho může nastoupiti stíhání disciplinární — není jen právem, nýbrž i povinností velitelovou.

Ačkoliv k trestnímu stíhání oprávněn jest jedině některý z naznačených vyšších velitelů, přece před soudy nevystupuje sám, nýbrž jest zastupován zvláštními orgány pomocnými, jimž jest u brigádního soudu t. zv. soudní důstojník vybraný z důstojníků vojenských, tedy neprávník, a jen u divisijního soudu t. zv. vojenský návladní, tedy právník na soudu nezávislý, zařízení tedy opět analogické, jako při občanských soudech trestních.

Podstatný však rozdíl spočívá v tom, že osnova nezná instituce soukromého žalobce, ani subsidiárního. V civilním procesu trestním totiž, jak známo, může pro určité delikty žalovati soukromník; v ostatních případech aspoň tehdy, nemíní-li státní zástupce stíhati, neb upustí-li od stíhání, a jsou-li dány jisté další podmínky, může poškozený stíhání převzíti. Poškozený má též právo připojiti se trestnímu stíhání jako t. zv. soukromý účastník a uplatňovati tak cestou trestního procesu jisté soukromoprávní nároky (adhaese).

Z vojenského trestního procesu mají soukromníci jako žalobci vůbec býti vyloučeni. Že vymáhání soukromoprávních nároků jest vyloučeno, vysvětluje se dostatečně tím, že trestní soud vojenský svým složením není způsobilý, aby o soukromoprávních nárocích rozhodoval. Potřebám, jimž v občanském trestním řízení slouží subsidiární obžaloba, totiž, aby tu byl korrektiv v tom případě, kdyby státní zastupitelstvo odmítlo neb zastavilo stíhání, ač by tu zákonné podmínky stíhání dány byly, snaží se osnova vyhověti tím, že tomu, kdo trestným činem byl poškozen, dává právo stížnosti proti rozhodnutí velitele, zamítajícímu neb zastavujícímu trestní řízení; o této stížnosti v důležitějších věcech (před divisijní soud náležejících) rozhoduje nejvyšší vojenský soudní dvůr, jenž tedy v tomto případě, uzná-li stížnost odůvodněnou, veliteli stíhání uložiti může.

Nutným důsledkem zavedení zásady obžalovací v trestním řízení vojenském jest připuštění obhájce; neboť má-li býti mezi oběma stranami v trestním řízení jakási rovnováha, musí po boku obžalovanému státi osoba pokud možná právnicky vzdělaná, neb aspoň mravně i společensky se žalobcem a soudcem na téže výši stojící. Jeli toho již v civilním trestním procesu třeba, tím více jest toho třeba v procesu vojenském, kde poměr subordinace by často obžalovanému bránil, aby s tím důrazem práv svých hájil, jak by bylo třeba.

V tom, že ve všech stadiích trestního procesu připouští obhájce, liší se osnova zásadně od dosavadního trestního řádu vojenského, jenž zcela v duchu inkvisičního procesu hájení obviněného vůbec vylučoval. Pokud jde o procesní práva obhájcova, kryje se osnova celkem s občanským trestním řádem. Také způsob zřizování obhájce se valně neliší; znáť osnova právě tak, jako občanský trestní řád vedle dobrovolného, t. j. obviněným voleného hájení, nucené hájení při nejtěžších trestných činech, i případy, kdy proti vůli obviněného (je-li nezletilý, jeho zákonným zástupcem) obhájce zřízen býti může, ano, dává toto právo i příslušnému veliteli, soudci jednání řídícímu i soudu, takže asi sotva nastane případ, že by se obviněnému, u něhož by toho bylo třeba, obhájce nedostalo, zvlášť, poněvadž osnova zná, a to i při brigádních soudech t. zv. obhájce chudých, t. j. obhájce, jenž obviněnému k jeho žádosti soudem jest zřízen.

Podstatně se však osnova liší od občanského trestního řádu, pokud jde o okruh osob, které obhájci zřízeny býti mohou. Především může býti obhájcem každý důstojník vojenský, pro vojenské úředníky též vojenský úředník. Jen nesmí důstojník za obhájce povolaný míti nižší stupeň, než obviněný, a vyšší, než předseda. Dále mohou býti obhájci důstojníci služby justiční a konečně advokáti a neaktivní důstojníci justiční služby, byli-li pojati do seznamu vojenských obhájců. Tento seznam vede ministerstvo zeměbrany v souhlasu s ministerstvem

války. Před divisijním a nejvyšším soudem má býti vždy zřízen obhájcem právník, leč by si obviněný výslovně přál opak.

Jest jasno, že na tom, jak liberálně budou vykládány dosti podrobné předpisy o sdělávání seznamu vojenských obhájců, bude záviseti, zda v praxi skutečně se dojde k neodvislému a zájmy obviněného všemi zákonnými prostředky chránícímu hájení před vojenskými trestními soudy.

(Pokračování.)

*

Sbírka příkladů žádostí, usnesení a zápisů knihovních. Napsal rada zem. soudu JUDr. V. Bohuslav. Vydání IV. 1911. Vlastním nákladem spisovatelovým. (Praha-III., Karmelitská ul. 21.) Cena vázaného výtisku 5 K.

Sbírka dra Bohuslava je jednou z nejznámějších a nejoblíbenějších českých příruček právnických. Používají jí téměř všichni, kdož přicházejí s úřady knihovními více do styku: majitelé realit, naše spořitelny a záložny, kruhy bankovní, advokáti, notáři atd. Avšak nejen to. Řídí se jí i knihovní úřady samé, jež vyřizují žádosti jim došlé přesně »dle Bohuslava«. Proto musí se vlastně ke sbírce uchýliti každý, kdož nechce míti s podáváním žádostí mrzutosti. V tom všem nutno hledati důvod, že kniha, vlastním nákladem spisovatelovým vydávaná, vychází dnes již ve čtvrtém vydání.

Péče autorova vydání toto značně rozšířila a uvedla v souhlas s nejnovějšími zákony, rozhodnutími ministerstva a nálezy správního soudu. Platí to hned o úvodu, jednajícím o příslušnosti ve věcech knihovních, zevní formě a obsahu žádostí, vyřizování jich, opravných prostředcích a konečně předpisech kolkových a poplatkových, kterážto stať je obzvláště cennou a důležitou. Vzorců knihovních podání obsahuje IV. vydání 242 proti 216 vydání III. Jsou zde příklady žádostí a vyřízení knihovních, týkající se práva vlastnického, zástavního a exekučního, pořadí knihovních pohledávek, jejich konverse, různých knihovních poznámek, rozdělení hypothéky, dále dělení selských statků, řízení při stavbách silnic, knih železničních, archů ohlašovacích atd. atd., slovem všech právních aktů, jež jsou předmětem zápisů do knih veřejných. Vzorce jsou rovněž namnoze přepracovány dle nejnovější soudní praxe a pod čarou jako dříve doprovázeny četnými poznámkami rázu teoretického, avšak též se spoustou pokynů praktických. Knihu uzavírá dodatek, věnovaný knihovním zápisům a potvrzením o nich, což má důležitost hlavně pro kancelářský personál soudní.

Je skutečně málo knih, jež by měly pro styk s úřady takový význam, jako výborná kniha Bohuslavova. Doporučuji ji proto co nejvřeleji všem, kdož ji dosud nemají a podávají častěji žádosti knihovní. Ušetří si její koupí mnoho práce, mrzutostí a — peněz.

Jan Gallas.

DOPISY

Řed. FRANT. ŽIŽKA RYT. Z TROCNOVA:

DALMACIE.

III.

V minulých článcích seznali jsme jakž takž pobřeží dalmatské dle jeho větších měst v pořadí nejustálenější routy turistů. Vyjímaje město Ráb a poněkud i Hvar na stejnojmenných ostrovech, zabloudí zřídka kdy noha turistova do jiných míst než těch, o kterých jsme se v minulých článcích zmínili. Toho jest tím více litovati, že zejména ostrovy dalmatské poskytují mnohá příjemná překvapení turistovi i pokud jde o přírodní krásy i pokud jde o rázovitost krajiny a jeho obyvatelstva; ovšem není na nich kromě v Rábu a Hvaru hotelů.

Naproti tomu neposkytuje vnitrozemí dalmatské tolik zajímavostí. I hospodářský stav vnitrozemí není většinou utěšený. V severních soudních okresích: Obrovac, Benkovac, Zadar, Kistanje, Biograd a Skradin obývají Morlakové. V těchto okresích se hospodářský i kulturní pokrok velmi opozdil. Venkovský lid je ohromnou většinou analfabetním, hospodářská výroba je primitivní. Hlavní výživou je chov ovcí a koz. Hovězího dobytka je poměrně málo, a i ten je zakrnělých ras. Chov dobytka omezuje se téměř všude jen na pasení, chlévního krmení takřka není. Vzdělávání půdy věnuje se dosti málo pozornosti, mnohdy má půda větší hodnotu jako pastvisko než jako role. Domácí obyvatelstvo často ještě hořekuje, že jim Benátčané vysekali jejich krásné lesy. To je ovšem pravda, ale od těch dob uplynulo několik staletí, a za tu dobu mohly se všechny stráně znovu zalesniti. Jsem přesvědčen, že by to byl jistě učinil český sedlák, ale neučinil toho sedlák dalmatský. Volala se na pomoc vláda — a když se konečně rozkývala, tu dalmatský sedlák počal na mnohých místech mladé háje ničiti, někde snad jen ze zlomyslnosti, hlavně ale z obavy, že by lesy vzaly dobytku pastviska.

Dle katastrálních dat jest třetina Dalmacie lesem. Ale pravých lesů je ve skutečnosti velice málo. Ostatní tak zvané »lesy« nejsou podle našich pojmů lesy vůbec, nýbrž pouze nízkým keřovitým porostem, z něhož se stále a bezohledně dobývá málo špatného palivového dříví. Skoro všechno stavební dříví musí se do Dalmacie dovážeti.

Kromě »lesů« největší částí půdy v jmenovaných okresích jsou pastviska, menší část jsou role, ještě méně jsou zastoupeny vinice, zahrady a louky. Než velmi často se půda ponechává beze všeho vzdělávání.

Veliká část půdy jest kamenitá. Vzdělává-li se, tu se kameny nejdříve seberou a staví jako zeď na hranice dotyčného pozemku. To jsou t. zv. »suhozidy« (= suché zdi), které jsou vůbec příznačny pro území krasová. Než někdy na ohromných lánech půdy, ve výměře několika čtverečních kilometrů, není kamení sebráno, a shledáš-li takovou kamennou poušť a v ní náhodou dítě nebo stařenku, která pase oslíka a

dvě ovečky, máš před sebou dokonalý obraz Palestiny.

Ze svrchu jmenovaných soudních okresů ještě nejlépe se půda vzdělává v okresu obrovackém. Nejvíce poměrně dobytka pěstuje se v okresu kistanjském, a to na způsob, který zůstal skutečně o tisíc roků nazpět za naší kulturou. Oba ty okresy jsou ovšem chudičké, ale přes to jest jejich obyvatelstvo ještě jakž takž k čemu. Naproti tomu najdeme v okresu benkovackém, zadarském (kromě ostrovů) i skradinském nejen kamenné pouště, které dědí se jako věčná choroba s pokolení na pokolení, aniž by se byla kdy jediná ruka pozdvihla, aby učinila ty pozemky plodnými, nýbrž i dobré pozemky s plodnou půdou do několika metrů hloubky, které nikdo nevzdělává. Půda v těchto krajích nemá tudíž valné ceny, a já sám vzpomínám případu, kdy mne jeden výtečník, kterému jsem dal pro malou pohledávku zabaviti starou, skoro bezcennou pušku, zoufale prosil, abych mu dal raději všechny jeho pozemky na buben, jen abych mu tu pušku vrátil.

Na částečné ospravedlnění těchto lidí dlužno podotknouti, že více než v ostatní Dalmacii postiženy jsou tyto okresy malarií, a skutečně v některých krajích počet obyvatelstva značně klesá, dílem proto, že mnohé zkosila předčasná smrt, dílem proto, že se mnozí ze strachu před neblahými následky této choroby vystěhovali. Vláda dnes zdarma rozdává léky proti malarii. Léčením této nemoci neodstraní se ovšem její příčina, toho by bylo lze docíliti vysušením a odvodněním všech močálovitých míst. Avšak obyvatelstvo není zralé, aby provedlo samostatně tyto akce, a jak se zdá, nepřináší ani dosti porozumění akcím, které vláda v té příčině podniká. Parádními, avšak nevěcnými a naivními interpelacemi na vládu v zákonodárných sborech se ovšem otázka nerozřeší.

Než poukaz na malarii nemůže sám ospravedlniti ani vysvětliti neblahý hospodářský stav zmíněných tří okresů severní Dalmacie. Vždyť jsou i tyto okresy přece jen většinou relativně prosty malarie. Ani nemůže nám malarie vysvětliti, proč většina obyvatelů místo pěkného svého kroje nosí špinavé hadry, které někdy celý rok, tudíž ani v noci se sebe nesvléknou, proč jejich tělo je pokryto tlustou vrstvou špíny a p. Stejně nám poukaz na malarii nevysvětlí, proč se v těchto okresích vypije tolik vína a lihových nápojů vůbec, proč je tu tolik krčem a p.

Země nemůže se jednoduše proto vzdělávati, protože rolník pracuje denně obyčejně jen jednu, dvě neb tři hodiny. Ostatní část dne povaluje se doma nebo v krčmě a vyhledává každou záminku, aby se dostal do města, do Benkovace, Skradina nebo Zadru, protože mu je příjemněji v tamější krčmě. A to je pravá příčina chudoby severní Dalmacie.

Do této vlády tmy pronikají nyní ojediněle jednotlivé světlé paprsky. Nepomůže nižádná agitace proti naznačeným hlízám lidového žití, ani ona z kazatelny, jen moc příkladu může tu působiti. A tento příklad dávají rolníci, kteří se svého času vystěhovali do Ameriky, naučili se tam pracovati, žíti, spořiti, a odtamtud se vrátili domů s troškou naspořeného jmění. Tito »Američané« milují svou rodnou hroudu, váží si jí, vzdělávají ji, pracují, spoří, zvětšují svoje usedlosti, takže ve vesnicích, do kterých se vrátilo několik »Američanů«, stoupají značně ceny pozemků.

Sejdeme-li od jmenovaných soudních okresů něco k jihu, přicházíme do soudních okresů Tijesna i Šibenika. Zde jest — vyjímaje některé oasy — půda mnohem horší než v severních okresích. Přes to je venkovský lid mnohem zdatnější než v kraji zaderském. Ač jsou i tu lidé velikou většinou analfabety, přece již zevnějšek jejich se utěšeně liší od zevnějšku Morlaků. Jde-li rolník do města, přichází v čistém prádle a čistém obleku. Kroj jest jednoduchý, tmavý, skoro černý, ale se stříbrnými velikými knoflíky. Na hlavě nosí kulatou červenou a černě vyšívanou čapku bez štítku, asi po způsobu sokolských čapek, kdežto Morlakové mají malý, zcela nízký červený fez. Tijesanský a šibenický rolník jest velmi pracovitý a střízlivý, proto se mu daří dosti dobře, aspoň nemá veliké bídy. Vzpamatoval se dosti rychle ze strašné pohromy, která ho stihla, totiž z úplného zničení vinic révokazem. Jiná pohroma tohoto kraje jest nesvědomitá lichva, o níž však pojednám v jednom z příštích článků.

Hlavními produkty tohoto kraje jsou víno a olej. Obilí nestačí pro místní spotřebu.

Dosti utěšené jsou poměry podél hranice dalmatsko-bosenské v okresích Knin, Vrlika, Sinj a Imotski. Zde potkáváme se s typem bohatého rolníka. Okresní městečka leží v úrodných velikých rovinách, zemědělská výroba je intensivnější než v severní Dalmacii a veškerá plodná půda se vzdělává. Hlavními výrobky jsou obilí, víno a tabák. Ceny pozemků jsou vysoké, v samých Čechách bychom sotva našli tak vysoké ceny. V okolí imotském na př. platí se za jeden »den orby« (»dan oranja«, t. j. asi čtvrt hektaru) až 5000 korun! Ovšem dlužno míti na paměti, že tyto vysoké ceny neodpovídají výnosu pozemku. Imotští sedláci dostávají totiž od vlády vysoké obnosy za tabák, a protože je peněžní organisace ještě nedokonalá, dopravní prostředky nedokonalé (železnice není!), nemůže obchod tyto obíhající peníze vstřebati, peníze tratí na kupní síle, rolník pak je nejraději ukládá v pozemcích, po nichž nastává silná poptávka. Tato poptávka jest ještě stupňována od Američanů, a proto přeplácejí

se pozemky daleko nad jejich výnosovou hodnotu.

Jednou z perel Dalmacie, i co se týče půdy i co se týče obyvatelstva, jest dlouhý pruh země, jenž se táhne od městečka Trogiru podél riviery sedmi zámečků přes Split do městečka Omiše. Půda jest výtečná, lid zdravý, zdatný, pilný, dosti inteligentní. Hlavním produktem jest víno, vinice nebyly dosud zničeny révokazem, ač se nákaza na jednotlivých místech již ukázala. Pro případ záhuby domácích vinic pěstuje se již nyní americká réva, takže se lidé révokazové pohromy valně ani nebojí. V jižnějších okresích Makarská, Vrgorac, Metković a Orebić jsou poměry jednodušší, avšak ne špatné. Hlavním produktem jsou víno a olej. V okolí Metkovića jsou rozsáhlé močály, způsobené řekou Neretvou. Tyto močály musí se vysušiti a řeka Neretva regulovati, vládní projekt v té příčině jest hotov a vykazuje náklad od 8 milionů korun. Bohužel se zdá, že domácí obyvatelstvo nemá pro tuto akci vlády, jež ovšem nemůže se dokončiti přes noc, dosti porozumění.

Jinou perlou Dalmacie jest okolí Dubrovníka a zdatný krásný jeho lid, dobře známý českým turistům. O poměrech v Boce Kotorské zmínili jsme se již v minulém článku, a tak jsme si letmo aspoň v některých hlavních rysech prohlédli vnitrozemí Dalmacie. Již z toho může se viděti, jak pochybeným jest jednostranné generalisování cizích kritiků — a těch je více nežli zapotřebí, — kteří »Dalmatince« šmahem jen haní, anebo zase šmahem jen chválí. V tom smyslu typ »Dalmatinec« vůbec neexistuje. Vždy se musí rozeznávati, jakého Dalmatince míníme, zdali měšťana ze Zadru nebo Dubrovníka, zdali rolníka ze Skradina nebo Imotského, nebo konečně ostrovana. Chceme-li si již tvořiti typy, musíme si tvořiti jedině typy lokální.

Zbývá nám nyní prohlédnouti si třetí díl Dalmacie, totiž ostrovy.

(Pokračování.)

VĚDA

Dr. Petr Zenkl: **Rádce správné češtiny.** Nákladem Obchodnického spolku »Merkur«. V Praze 1911. Stran 500.

Jazykové vzdělání u nás, hlavně na školách, obírá se téměř vesměs jen stránkou vědeckou a theoretickou; již na škole obecné, a to od nejnižších tříd, zanedbává se stanovisko jazykové ryzosti. Mluvnice obecnoškolské — mimo malé výjimky (Fafl-Stýblo a pod.) — mluvnice na školách měšťanských i středních všechny jednají o jazyku jen s hlediska ryze mluvnického, zdůrazňujíce zvláště tvaroslovná pravidla a ze skladby věnují pozornost téměř jen stránce theoretické. Týchž mluvnic bylo používáno i na školách odborných, nebylo za ně náhrad, ačkoli je jisto, že každé odborné povolání má ve »svém jazyku« leccos, co zasloužilo by pozornosti zvláštní. — Jistě jasným důkazem naší nedostatečné péče o praktickou stránku češtiny je to, že podnes naše názvosloví (i řeč) průmyslové, obchodní a pod. není české. A zajisté mnohá slova, která přece ještě tu a tam dnes žijí, vejdou v zapomenutí, nebude-li jim věnována péče povolanými činiteli.

Péče o ryzost jazykovou do nedávna byla úplně přenechávána náhodě a zvláštní, často nepochopované zálibě jednotlivců, kteří svůj jazyk opravovali podle rozličných »brusů«. Brusy, které byly dosud vydávány, bývaly však jednostranné, mnohdy extrémní, takže zhusta budily nedůvěru i k tomu, co se vzíti mělo. Jinou jich vadou bylo, že nebraly svou látku (příklady a doklady) z jazyka běžného, lidu nejbližšího a nejsrozumitelnějšího, a tím se mu vzdalovaly. Se stanoviska filologického a gramaticky-historického bylo arci důležito tvrzení dokládati úryvky z literatury staročeské a pod., rozhodně však praktičnosti knihy se tím neposloužilo.

V cizině věnována ryzosti jazyka péče zcela jiná než u nás, ač přece snad žádný jazyk nepotřebuje jí tolik, jako právě jazyk český, jazyk malého národa, jenž je tak úzce spiat a obklopen živly cizími, germánskými. Stačí jen připomenouti neúmornou a mnohostrannou činnost německého »Všeobecného spolku jazykového«, který je obžalobou naší nečinnosti a jistě bude vzorem budoucím našim pracím.

Typickým a nadějným znakem jazykových snah u nás je, že si všímají jazykové ryzosti ve svých oborech praktikové-nefilologové. Jejich práce, podporovaná a kontrolovaná filology — praxe spojená s theorií — podala pěkné výsledky svými slovníky názvosloví poštovního a železničního. K nim časem přibude i názvosloví obchodní, které slíbil nám Petr Zenkl a o jehož přípravách podal zprávu ve své studii »Za očistu obchodní češtiny«.[1]) Je to bilance práce, vykonané za jediný rok. Čtenářům »Přehledu« jsou známy očistné snahy Zenklovy, jež dovede oceniti jen ten, kdo měl příležitost pozorovati z blízka jejich rozsah a obtíže, jichž nelze zmenšiti, dokud nebude přece zorganisována tak, aby celá její tíže nespočívala na jedincích. Taková organisace je desideriem budoucnosti.

Dokumentem rozsáhlosti zmíněné očistné práce je přítomná kniha, podstatně se lišící ode všech t. zv. brusů (její uspořádání je nejbližší knize Vorovkově). Účel Zenklova »Rádce správné češtiny« je ryze praktický. Ačkoli kniha hoví požadavkům vědeckým, přece sleduje svůj úkol naprosté praktičnosti tím, že pomíjejíc všeho theoretického odůvodňování, rozlišuje prostě správná rčení od nesprávných. Je už život lidí praktických takový, že se v denním chvatu ptají, co je

[1]) Výroční zpráva Vyšší obchodní školy v Karlíně 1911/12.

správné a nesprávné, nedbajíce neb leckdy ani nejsouce schopni porozuměti, proč je to správné. Na tomto praktickém poznatku je založena kniha Zenklova, jejíž materiál je čerpán ze všech oborů lidské činnosti (průmysl, obchod, úřad, z denního života atd.). Bylo by velmi zajímavo zvěděti všechen materiál k 500stránkové práci, který v knize neuveden pro jeho množství.

V abecedním pořadu jsou zde uvedena hesla, při nichž dbáno zvláštností pravopisných, tvaroslovných a snesena všecka jejich fraseologická bohatost. Gramatickým základům (interpunkci, slovosledu, některým těžším deklinacím, vazbám zájmen a pod.) věnovány podrobnější kapitoly. Uvedena jsou též nejobvyklejší slova cizí a náhrady za ně, pokud se vžily.

Posoudíme-li, co posud v tomto oboru bylo vykonáno, jistě nemůžeme neuznati, že cena práce Zenklovy je veliká; razí nové dráhy, je určena praxi, poskytuje svým uspořádáním možnost, aby každý jednotlivec počal s nápravou vlastního jazyka, aby nabyl okamžitého poučení. Kniha Zenklova i ostatní dosavadní jeho jazykové práce jsou pěkným důkazem upřímné, nadšené lásky k mateřštině, k její ryzosti, jsou dále důkazem velké a usilovné práce a důkladné znalosti jazyka po stránce theoretické i praktické. Záslužnou předností této knihy je, že je liberální, nikterak neupadá do extrémů, před nimiž sama varuje, dbá vývoje jazyka a nepokouší se obnoviti tvary a rčení, která jsou dnes přežilá, třeba jsou historicky odůvodněna. Aby kniha neopustila v ničem svého objektivního stanoviska, dal autor kontrolovati svá mínění řadě odborníků.

Knihy, která vyplynula z tak naléhavé praktické potřeby, netřeba zvláště doporučovati. Vykoná výborné služby každému, kdo česky mluví nebo píše.

Dr. *Gustav Pallas.*

*

ZÁVĚREČNÉ SLOVO O ORGANISACI VĚDECKÉ PRÁCE NA MORAVĚ.

Informace, na jichž základě jsme napsali do »Přehledu« (27. X.) článek o organisaci vědecké práce na Moravě, byly docela přesné a správné, přes to, že se nemohly opírati o nějaké veřejnosti předložené oficielní zprávy o průběhu celé akce: takové totiž podnes vydány nebyly, a jak se nyní dovídáme, ani vydány nebudou.

Na článek náš došly odpovědi tři: od p. prof. dra Trauba v »Lidových Novinách« (3. XI.), od p. prof. Černého v »Přehledu« (3. XI.) a nyní od p. ředitele dra Kameníčka.

P. prof. Traub doznává docela určitě, že posledním úkolem organisace jest založení »vážné a důstojné korporace, po jaké všichni toužíme« a praví, že na schůzi 15. X. »dával« pan řed. Kameníček »na uváženou, zda by se nedoporučovalo, abychom se pokusili o zřízení jakéhosi moravsko-slezského odboru České akademie za souhlasu a podpory její, který by byl k ústředí asi v takovém poměru, jako jest na př. moravský odbor Národní rady k ústředí v Praze« (t. j. korporace dosti samostatné). P. prof. Černý píše ve své replice sice dosti neurčitě o vlastním účelu sjezdu, ale jest zde článek, který uveřejnil v tomto listě ještě před polemikou (13. X.); ve článku tom tvrdí, že »založení vědecké společnosti se třídami filosoficko-mathematicko-přírodovědeckou a historicko-filosofickou jest dalším úkolem d o s t i s n a d n ý m«[1]) a domnívá se, že »při dobré vůli můžeme míti středisko« (to jest společnost vědeckou) »b r z y«. Účastníci schůze ze dne 15. X., které bylo přítomno 28 osob, potvrzují, že se na schůzi mluvilo docela vážně a obšírně o založení nové vědecko-umělecké společnosti a že se o ní zmínil p. řed. Kameníček hned ve své z a h a j o v a c í řeči. Potvrzuje to také docela správný referát »Pozora«, který, jak p. prof. Traub nyní prozradil, psal neb informoval účastník oné schůze a člen obou tam zvolených komisí, p. dr. Absolon, tedy osobnost docela dobře s celou akcí obeznámená. Tento referát mluví přímo o založení »akademie« a o získání peněz pro její účely. Samozřejmě bylo rozhodnutí o tom všem ponecháno příštímu sjezdu, ale to jsme také napsali. P. ředitel Kameníček doznává nyní sám, že druhým bodem sjezdového programu mělo býti »ustanovení vědeckého střediska«, vykládá-li pak záležitost onoho »moravsko-slezského odboru« poněkud jinak, nežli jsme uvedli zde svrchu, tu se s ním nachází v odporu sám jednatel celé akce. Jsou tu jisté neshody, tolik ale je při nejmenším zřejmo, že se již na přípravných schůzích neb aspoň na schůzi dne 15. X. mělo přítomným vyložiti, co to Společnost nauk neb Akademie jest a spolu zdůrazniti předčasnost zakládání takovéto korporace. P. ředitel tvrdí, že »vědecké sbory neb spolky jsou ovšem docela něčím jiným, nežli učenými společnostmi« a měl snad na oné schůzi také nějaký »vědecký sbor« na mysli, to ale jest konečně přec jen totéž, jako »učená společnost« a jsou-li do toho pojati umělci, jakási druhá česká »akademie«.

Z ostatních našich zpráv, na kterých záleželo, nebyla vyvrácena vlastně žádná a výtku neinformovanosti opakují vzhledem k nim svrchu uvedené repliky jen paušálně. S názory p. prof. Trauba, který obhajuje zvání spolkových funkcionářů a který mluví o »několika snad stech osob« (odborníků!), »roztroušených po všech koutech Moravy«, polemisovati nebudeme.

Dle sdělení p. řed. Kameníčka »rozhodl výbor Matice moravské na ten čas upustiti od sjezdu vůbec«. Nechceme o tom uvažovati, nezasáhl-li tím do práv obou dne 15. X. zvolených sjezdových komisí, tolik ale poznamenáváme, že jsme se ani dost málo nevyslovili proti sjezdu; jen zakládání nové vědecké neb vědecko-umělecké korporace jsme prohlásili za předčasné. Založení samostatné učené společnosti na Moravě naprosto nepovažujeme za projev moravského separatismu a docela jsme o tom přesvědčeni, že, jakmile budou k tomu dány veškeré podmínky, k ní i dojde.

V Brně, dne 11. listopadu 1911.

Dr. **F. K. St.** Dr. **B. M.** Dr. **J. N.**

---

[1]) Námi proloženo!

TECHNIKA

Ing. F. KNEIDL, Schenectady (Amerika):

INŽENÝR—OBCHODNÍK.

(Dokončení.)

»Přecházeje na methody, jichž obchodník ve styku se zákaznictvem má užívat, uvésti chci toto:

Expert nemá dříve navštíviti budoucího zákazníka, dokud před tím důkladně podnik jeho neprohlédl. Situace může být daleko lépe posouzena při takovéto klidné inspekci než ve společnosti majitele, kterému především nutno věnovat pozornost. Mimo to cenná upozornění mohou být často dána od dělníků neb jiných zaměstnanců, když majitel není přítomen a expert nemá na spěch.

Expert navrhnouti má několik alternativ při provádění každé installace, pečlivě je srovnati, posouditi každou s hlediska zákazníkova a rozhodnouti konečně, který návrh nejlépe vyhovuje daným podmínkám nejnižší ceny, zajišťuje největší výhody a jehož provozování spojeno je s nejmenšími výlohami. Pak má spořádati důvody, jimiž svůj návrh podporuje a dobře si je zapamatovati, tak aby zodpověděti mohl všechny vyskytnuvší se otázky zákazníkovy a vyvrátiti určitě a jasně všechny námitky. Jedná-li obchodník takto, získává převahu nad zákazníkem; jinak řečeno, ví o celém předmětu více než zákazník, je připraven jak k defensivě tak i offensivě a v patrné převaze v diskussi o předmětu.

Obchodník nemá nikdy zabřednouti do maličkostí. Má svůj předmět tak dokonale ovládati, že může učiniti definitivní návrh a uvést definitivní fakta, která jedině jsou přesvědčiva.

Ukáže-li se během rozmluvy, že zákazník není v dobré náladě, nesmí být rozmluva prodlužována, aby snad obchod na konec byl anulován. Nikdy nesmí obchodník připustit, aby zákazník řekl »ne«. V okamžiku, kdy pozoruje, že by se tak státi mohlo, má hned změniti předmět rozmluvy nebo se poroučeti; tím ponechána je možnost k příští návštěvě.

Třeba vždy získati si důvěru zákazníkovu, možno-li to, dříve než přijdeme s hlavním předmětem rozmluvy a třeba za tím účelem učiniti několik návštěv. Zákazník nikdy nemá být přitažen k návrhu s nervosním chvatem neb bez předchozí přípravy. Jednání takové často způsobí odmítnutí, které oddálí další úspěchy o týdny a měsíce.

Má-li zákazník návrhy vlastní na potřebné zařízení, nesmí se mu hned odmlouvati, nýbrž třeba pozorně jej vyslechnouti, dokud své návrhy nevyčerpal; pak může obchodník postupně a opatrně navrhnouti změny a modifikace. Jsou-li důvody jeho zdravé a náležitě podepřené fakty, snadno přiměje zákazníka k jich přijetí, neboť žádný člověk nekoupí, co nevyhovuje jeho potřebám neb co nepřiměřeně je drahé jak v zařízení tak v používání.

Jest důležito pro experta, aby dobře byl obeznámen se všemi případy, kde možno elektřiny použíti; mimo to použije všech pomůcek, jež stále se mu dodávají, aby rozšířil obchody i v jiných směrech. Kráčí-li obchodník městem, má vždy všimnouti si každé skryté příležitosti k vyhledání nového zákazníka; za tím účelem má analysovati v duchu možnost použití elektřiny k účelům výroby, v budově té či oné provozované. Z takovéto analysy často může odvoditi skryté použití elektřiny, které dále sledováno může vést k získání zákazníka.

Když první installace byla provedena, byla tím práce teprve počata. Zákazníka často nutno navštěvovati a projeviti zájem o úspěch závodu jakož i o bezvadný chod installovaného zařízení. Takovéto návštěvy nejen přispívají k získání důvěry zákazníkovy, ale vedou též k lepšímu seznámení a poskytují nejlepší příležitost k zavedení elektřiny též k jiným účelům neb k návrhům na rozšíření v právě provedené installaci.

Pravidelně není radno, aby expert věnoval mnoho času vypracování technické stránky návrhu, který předkládá zákazníkovi. Lépe jest založiti hlavní důvody na všeobecných výsledcích a konečných výhodách, které mohou být získány. Zpravidla nejsou zákazníci tak interessováni v technickém popisu apparátu, který se jim nabízí, jako spíše žádají informace co se týče vhodnosti jeho pro daný účel a výše úspor, které mohou být získány. Nerozhodný zákazník může být často přiveden k uzavření smlouvy návštěvou zařízení obdobného, jaké sám míní provésti. Má tudíž býti expert vždy úplně informován o výsledcích dosažených v každé instal-

laci, již prováděl, jakož i o úsudku, kterého může se dostati ohlášenému návštěvníkovi od majitele závodu.

Malá důležitost bývá přikládána na udržení starých zákazníků a na soustavné jich povzbuzování k dalším nákupům neb na získávání informací od nich, které pak mohou vésti k obchodům novým kdekoliv. Nehledě k výlohám potřebným k vynajití nového zákazníka a pak k dalšímu jednání a práci, jest jisto, že zaneprázdněním při rozvinování nových obchodů s novými zákazníky jest často přehlíženo, neb aspoň nedostatečně využitkováno výnosné pole v bezprostřední blízkosti expertově. Míním tu dodatečné obchody, které mohou být získány přímo od zákazníků. V tomto případě netřeba inserce neb nějakého návodu, netřeba předběžných návštěv aniž diplomatických rozhovorů. Jest toliko třeba získati si důvěru těchto zákazníků při prvních jednáních; byly-li obchody náležitě vedeny, jejich vlastní důvěra byla zvětšena a upevněna, takže nepotřebujeme se pak zdržovati na úvodech, nýbrž přímo můžeme začíti o předmětu bez váhání a ostýchavosti. Mimo to starý zákazník mluví s námi otevřeněji a dovolí nám větší svobodu ve vyhledávání možností k novým prodejům. Často expert uzavře obchod a domnívaje se, že zákazník nebude v době nejbližší ničeho potřebovati, nejen že nestará se dále o výsledky, nýbrž zákazníka úplně zanedbá a tak nevyužitkuje výhody, v níž může být skryta velká možnost dalších obchodů.

Byla-li installace nějaká provedena, má expert, který obchod uzavřel, občas zákazníka navštíviti a má vždy při takové příležitosti snažiti se poukázati na nějakou výhodu z installace vzešlou nebo vyzvednouti ostrý rozdíl proti zařízení původnímu. Rovněž má být projeven zájem o to, zda všechna dodaná zařízení jsou v dobrém stavu a pracují bezvadně. Po čase má být pozornost zákazníkova obrácena též k jinému použití elektřiny, zahrnuje v to všechny speciality, které mohou přispěti k výslednému obchodu.

Vím, že většina obchodníků, zvláště mladších, když prodala zařízení osvětlovací neb motorické, dále se o ně nestará a ujišťuje se tím, že toto pracuje k spokojenosti zákazníka. Když installace byla provedena a zákazník zaplatil účet, jest to nejen pozorností, když obchodník, který zařízení prodal, interesuje se o ně a občas přijde se přesvědčit, že zákazník je spokojen a apparát dobře že vyhovuje, nýbrž získává tím sám důvěru v nový apparát, jakož i další důvěru zákazníkovu. Muž, který takto jedná, bývá vyslyšen i tehdy při novém návrhu, kde by cizinci, třebas s nejlepšími odporučeními a za nejvýhodnějších podmínek sluchu se nedostalo. Mimo to takový zákazník často dobrovolně dá obchodníkovi dobré pokyny, týkající se potřeb jeho známých, neb projeví skrytý zájem o nejasný dosud plán vlastní, který by nikdy nevyjevil někomu cizímu a který vždy může být přiveden k objednávce obratným obchodníkem. Dovolí expertovi, k němuž má důvěru, projíti jeho továrnou neb závodem a učiniti nejpodrobnější pozorování k dalšímu použití jiných elektrických přístrojů, která jsou nedosažitelna expertovi novému. Myslím, že každý prodavač má učiniti to částí své práce a navštěvovati všechny své zákazníky dosti často, aby udržel si jejich úzké přátelství a plnou důvěru.

V závěru těchto poznámek opakuji, že muž, který chce býti úspěšným obchodníkem, musí se s láskou věnovati své práci, musí být neúnavný v rozšiřování svých obchodních známostí, jakož i předmětů, které prodává, udržovati optimistickou a příjemnou náladu, míti široký životní rozhled, musí vytyčiti si vysoké cíle, býti poctivý a podnikavý.«

Přednášku tuto, která doplněna byla četnými příklady z vlastní prakse přednášejícího. uvedli jsme ve výtahu obsáhlejším, neboť jasně v ní jsou vyřčeny zásady, jež jsou vůdčími ideami amerických inženýrů-obchodníků. Tento druh inženýrů úzce souvisí se strojním i elektrotechnickým průmyslem americkým; jim z velké části náleží zásluha o rozkvět jeho, oni svou prací a energií vyhledávají mu nová odbytiště a razí nové dráhy, takže v poměrně krátké době posledního čtvrtstoletí dospěl k oné nebývalé výši, na níž za našich dnů se nalézá.

LITERATURA

Tučný Fr.: **Svatvečer před zítřkem. Kritika člověka Björnsonova.** Nákladem vlastním, v komisi Aloise Srdce. V Praze 1911.

(Dokončení.)

Tedy nejprve psychologismu. Psychologism dle pana Tučného je »poslední věc umělce«, »psychologické je nedostatek uměleckosti, svědčí vždy proti umělci«. Psychologie je v umění »ubohá opora, lehkomyslná důvěřivost a bídnější ještě měřítko«; do umění dostala se »z neodůvodněné důvěry ve výsledky dnešních psychologických věd«. Příznačný zjev naší krásné literatury je psychologické individum; to je dle pana Tučného »člověk, chápající svět svým zvláštním novým, originálním způsobem: ve stavu stálé, fatální bolesti: v moderní bolesti, oné bolesti nervů tolik lahodící, jež jest nejcharakterističtější vlastností teď individua lidského, jež je vlastně jeho podstatou.« Toto umělé vyrábění citů a psychologických stavů je vlastně

uspávání, otupování, cvičení v bolesti, zmenšování energie, což vše jsou příznaky dekadence, a proto třeba bojovat proti psychologismu vůbec, neboť jen bdělost, zdravé nervy, odmítání a potírání bolesti, sesilování energie tvoří obsah života a tedy také jen to může tvořiti obsah umění, neboť umělecké je pouze to, co jest a priori plodným.

S psychologismem velmi úzce souvisí moralism. Co dělají naši psychologičtí belletristé?[1]) »Nejraději povznášejí, zlepšují, tvoří »vyšší« lidi, na příklad: altruisty. Co je to v podstatě? Složitější, vypiatější postoje, jinak jest jejich člověk dost ubohý, malicherný, dost mrzákem.« Jak vidno, blíží se zde pan Tučný Nietzschovi v odmítání altruismu, ale jen na moment; ihned jde do nového boje proti němu. To v názoru na vůli. Nietzsche prohlásil vůli za podstatu umění. Tučný tvrdí pravý opak: U něho umění vyznačuje se obzvláštní krutostí k vůli člověka. »Všecko umělecké ničí vůli, musí ničiti vůli, nesmí dáti vzniknouti vůli!« Nejspolehlivějším důkazem ceny uměleckého díla je, že člověk mu podléhá, musí mu podlehnout za největšího vzpírání, ono činí člověka nevolním, bezvolním. »Dílo, jež takto nezachvacuje, házím do pece!« Aby se úplně zhostil pojmu vůle, »této moderní modly«, rozeznává pan Tučný dva druhy lidí: Člověka a člověka-vůli. Člověk je čistý, má smysl pro bujení, rozkvět života, pud po suverenním toku, dění, on nemá úsilí mučiti sebe, seslabovat sebe. Naproti tomu člověk-vůle (rozumím-li dobře, tedy takovým člověkem-vůlí je každý t. zv. civilisovaný člověk) je zosobněným chtěním přetvořiti stvořené, znezákoniti zákonné, pravěčné, praprvní, prapodstatné, je to nutkáním udělati z toho všeho poddajnou hmotu, jak mě chceš, tak mě máš, nutiti stát se tím, čím já — obrátit se ve vůli!« Je to »zákeřná, prožraná pýcha, práchnivý, plesnivý (!) pud po záchraně pod nadpisem velikost, je to nejpalčivější, nejnetrpělivější žízeň, nejnenasytnější lakota: svou vůli vystaviti na princip, příčinu, poslední důvod... je to chtění býti nejčlověčtějším, nejodpoutanějším od přírody, nejnezvířečtějším, nejvyspělejším, na zenitu — ale všeho nihilismu, prázdnoty; je to touha udělati lidi bezpodstatnými, úpadečnými, zničiti přírodnost v člověku.« Tito lidé-vůle našli si pro své úskočné, nejnepřirozenější, nejšpinavější zámysly rozlišování mezi »dobrem« a »zlem« a tím otravují vzduch již svým dětem v kolébce. A vůbec se dnes děti znásilňují rodiči a společností lidskou, neboť současný způsob vychování jen člověka deformuje. Zde má důležitý úkol žena.

[1]) Užívám výrazu »belletristé«, neboť patrně jen o nich může býti řeč; autor sice toho slova neužívá, ale stálým užíváním všeobecného výrazu »umělec« jen zatemňuje smysl svých vývodů.

Široce rozvádí pan Tučný svoje názory na ženu a emancipaci; zde je snad Nietzschovi nejblíže, ačkoliv ani zde se s ním nekryje. Oba pokládají ženu za samici, oba jsou nepřáteli emancipace. Úkolem ženy je rodit zdravé potomstvo; duševním rozvojem žen, emancipací, se lidstvo degeneruje. Největší pohroma, jediná zoufalost ženy je neukojenost pohlavního pudu, neboť pud pohlavní je pud života, u ženy daleko více vyvinutý než u muže, ač ženy ho nechápou jakožto pud. Žena tvoří štěstí mužovo a chce od něho za to, aby také on dovedl ji obšťastniti, aby byl vůbec schopen života s ženou; intelligent-mrzák, který hledá svou hodnotu ve vědě, se vůbec k ženění nehodí. Žena je nositelkou lásky k životu, strhuje muže k tomuto sklonu a tím unáší ho dobrovolně či nedobrovolně do života, to jest do pravdy. Emancipované ženy nejsou ženy, zasluhují politování, neboť nebyvše ukojeny, nemohou býti šťastny.

Jako morálka tak také řešení různých otázek a problémů do umění nepatří, je to příznak úpadku, kdy člověk, necítě se celým, chápe se myšlenky, zavěsí se na ni, na zevní pomoc, místo aby hledal výplň umění v sobě, ve svém nitru. Řešení je známkou člověka neumělce.

Přehnaná tragika stala se již šablonou dnešního dramatu. A přece život není proto, aby se ukazovali velcí lidé, aby bili do očí, aby vznikali. Zbavíme-li umění těchto herců, paňáců (!), přestaneme se dívat do výšky, a za to se náš zrak zostří, takže začneme viděti nesmírně daleko, stane se nám nesmyslem tragika osoby a naučíme se chápati, viděti tragiku životního dění, toku z komplexu oněch prvků, jež skládají člověka. Neboť život kráčí utajen, nepoznán.

My tedy nemáme pravého umění, nesprávně pojímáme svět a život. Proto pryč s dosavadní výrobou uměleckou, zastavme se, začněme jinak. Tu bude hlavní úlohu mít k r i t i k a. Kritik má střežit toto poslání umělcovo, má býti lékařem umění a rozžehne co nejostřejší světlo, aby rychleji zhynuly bacily v umění. Má-li však

kritik skutečně plniti své vznešené poslání, musí býti důkladně vyzbrojen tím, že se stane filosofem, jedincem, vznášejícím se nad pojmy, individuem od nich nejoproštěnějším. »Dnešní umění je v koncích, protože není pravých filosofů, t. j. kritiků; a to předpokládá, aby každý byl úplným, celým, domyšleným.«

Toť asi kostra celé stavby pana Tučného. Nemožno podati v krátkém referátu vše, co tvoří obsah 160stránkové knihy, přeplněné myšlenkami, jak rojily se hlavou autorovou, když četl Björnsona a když po čerstvém přečtení hned navazoval své theorie a these a — hned psal. A psal tak, jak mu to diktovalo okamžité vzrušení. K thesím páně Tučného dodávám ještě jednu: Podmínkou filosofického uvažování a usuzování je k l i d. Řetězem logiky daleko více by čtenáře přesvědčoval než rozhorlenými gesty a ostrými slovy, která místy jsou hrubými nadávkami. Křikem možno ohlušit, logikou přesvědčit. Nietzsche více oslnil než přesvědčil, poněvadž nepsal logicky, nýbrž tendencí, kterou mu diktovala nálada. Jeho žákovi budiž to mementem, že ani genius nepřesvědčil gestem, hněvem, vášnivostí. Až se pan Tučný zbaví i jiných nemocí literárního a vědeckého dětství (neplánovost, zbytečné rozvádění detailů, úmyslné zabíhání do extrémů, nekritičnost atd.), pak zajisté dovede nás i přesvědčit o platnosti svých svérázných myšlenek, které nás zatím jen zajímají. A přítomná knížka dokazuje, že autor bude schopen velkého rozmachu.

Dr. *Gustav Pallas.*

*

Ještě Erbenova »Kytice«. Pan P. Selver zaslal nám také Erbenovu »V r b u« (The Willow«), přeloženou způsobem neobyčejně šťastným v stručnosti a jadrnosti balladistického výrazu. Leč nedostatek místa nám brání, abychom otiskli celou obsáhlou skladbu; chtějíce však přece seznámiti čtenáře se zralým uměním překladové balladistiky p. Selverovy, citujeme nejkrásnější místa básně s paralelním uvedením originálu. Odpověď mladé ženy na výčitky manželovy zní u Erbena:

»Ó pane, můj milý pane,
nechtěj dbáti řeči plané.
Co souzeno při zrození,
tomu nikdež léku není.
Co Sudice komu káže,
slovo lidské nerozváže.
Ač bezduchá na svém loži,
vždy jsem přece v moci boží.
Vždy jsem přece v boží moci,
jenž mne chrání každé noci.
Ač co mrtvé mi je spáti,
ráno duch se zase vrátí.
Ráno zdráva vstáti mohu,
proto poruč pánu bohu!«

P. Selver překládá:

»O husband mine, so dear to me,
Let no vain thing trouble thee.
What was fated at my birth
To no balm will yield on earth.
What has been decreed by fate,
At man's word will not abate.
Tho' lifeless on my bed I lie,
Ever' neath God's might am I.
Iam ever' neath God's might,
He protects me night by night.
Tho' I sleep as dead, at morn
My spirit back to me is borne.
I rise at morn from weakness freed,
For by God' twas thus decreed!«

Skon vrby líčí Erben výraznými verši:

»Vzal sekeru na ramena,
uťal vrbu od kořena;
padla těžce do potoka,
zašuměla od hluboka,
zašuměla, zavzdychala,
jak by matka skonávala,
jak by matka umírajíc,
po dítku se ohlédajíc.«

P. Selver našel pro to tento velmi šťastný výraz:

»In his arm the axe he held,
From the root the willow felled.
In the stream amain 'twas cast,
From the dephts a murmur passed.
There came a murmur, there came a sigh,
As of a mother whose end is nigh.
As of a mother in death's embrace,
who to her infant turns her face.«

A posléze smírně Erbenovský konec ballady:

»Proutí zasaď podle vody,
by nevzalo žádné škody.
Až doroste hoch maličký,
bude řezat píšťaličky;
na píšťalku bude pěti —
se svou matkou rozprávěti.«

Ve znění P. Selverově:

»The bougs plant by the water-side,
That no evil them betide.
Till he to a stripling grown,
Frame a reed-pipe for his own.
On the reed-pipe he will sing,
To his mother answering!«

Pan P. Selver chystá celou anthologii české poesie; těšíme se na ni upřímně.

POLITIKA

ZAHRANIČNÍ PŘEHLED.

Smlouva o Maroku a náhradách konžských, uzavřená 4. t. m. mezi Berlínem a Paříží, učinila, doufejme, definitivně konec šestileté řevnivosti dvou velkých národů na břehu Středozemního moře a šestiměsíční nejistotě, bude-li, či nebude-li válka. Kdo se zabýval poněkud událostmi posledních let, nemohl ovšem uvěřiti, že by pro Maroko Německo tasilo meč; kdo sledoval politiku německého císaře i jeho kancléřů, utvořil si dávno dojem, že sice německý prach je zachováván v suchu, ale že také nikdy nevybuchne. Ne proto, že by k vůli Maroku nestálo za to »obětovat kosti jediného pomořanského granátníka«, abychom užili známého obratu, také ne proto, že by válka byla tak nepopulární, jak bývá s některých stran líčeno — neboť je konečně věcí obratné diplomacie použít zbraně na vhodném místě a vyvolat k tomu vhodnou chvíli. Ale k válce nedošlo proto, že Německo necítí se přes všechny fráze o své síle tak mocným, by mu výsledek předem byl zajištěn, jako bylo r. 1870. Isolovací politika Eduardova nezůstala bez ovoce; sympathie skoro celé Evropy byly a jsou rozhodně na straně Francie, která má nesporně mnohokrát větší hospodářský i politický zájem na říši šerifské, než Německo. A tak přes opačné ujišťování německých poslanců i tisku bylo předem rozhodnuto, že v Maroku samém úloha Německa je dohrána, že Německo nezíská ani hospodářského ani jiného vlivu, ani v severním, ani v jižním Maroku, a že bude nuceno spokojit se náhradou na jiných místech, náhradou, jež nanejvýš bude ekvivalentem toho, co v Maroku ztratilo, ale jistě ne toho, čeho lépe položená Francie tam dobyla.

Soudíme-li, že postavení Francie proti Německu bylo a priori výhodnější, nechceme tím tvrdit, že by německá diplomacie se nebyla dopouštěla chyb, jichž vyvarování se mohlo způsobit příznivější průběh i výsledek jednání. Německo, abychom se vyjádřili stručně, přišlo vždy pozdě. Když r. 1902 jednalo se mezi Francií a Španělskem o tajnou smlouvu o Maroku, nevyužilo Německo situace, která byla mu příznivá i v tom, že proti Anglii působily ve Francii dosud reminiscence fašodské. Když pak p. Delcassé smířil oba africké soupeře v entente cordiale, Německo hledalo ušlého zisku cestou císařovou do Tangeru, jenž prohlásil, že může o Maroko jednat jen se suverénem marockým. Když však algeciraská konference ukázala nepokrytě fiasko Německa, vláda neměla opět dosti důslednosti a kníže Bülow uzavřel s Francií přece přímou smlouvu (1909), jíž definitivní znění dal nynější státní sekretář zahraniční, pan v. Kiderlen-Wächter. Ve smlouvě té Německo přistoupilo fakticky na všecko, co se nyní pokusilo Francii upírat; uznalo zvláštní zájmy její v Maroku a pravomoc její »upevniti tam pořádek a vnitřní mír«. Bylo sice také umluveno účastnit se v Société marocaine de travaux publics třiceti procenty (Francie měla 50, Anglie a Španělsko po 10%), ale Společnost zůstala jen návrhem a když na jaře 1911 došla zpráva o ohrožení Evropanů ve Fezu, postavil se veškerý tisk a celé veřejné mínění Francie proti Německu, pokud bylo by chtělo činit námitky francouzskému pochodu na Fez, dovolávaje se právě smlouvy z 9. února 1909. A tu Německo dopustilo se poslední nerozvážnosti, vyslavši P a n t h e r do Agadiru (3. července 1911). Vyjednávání, dříve mírumilovně vedené, zdálo se přihrocovati válečně: »Německo posílá loď«, aby si pojistilo území vedle Francie a Španělska, tak volalo se do světa nejen v Paříži a Londýně, nýbrž i v Německu. Mezinárodní situace nebyla toho rázu, by německý pokyn byl Evropě rozkazem; chauvinisté němečtí pak stálým tlučením na meč opotřebovali tolik svoje hrozby, že sousedé Německa je už nebrali vážně. Ostatně snad vskutku nebylo v armádě Vilémově všecko tak připraveno, by si troufala vyvolat evropskou válku, i když není pravdou ani polovice toho, co jí vytýkal nedávno pluk. Repington v Times. Buď jak buď, císař i kancléř projevili neobyčejnou zdrželivost: přenechavše Maroko Francii, spokojili se náhradou na Kongu, jež sice obohatila Kamerun o území pateronásobné velikosti Čech, ale také prodloužila jeho hranice tak, že jejich obrana bude nyní mnohem obtížnější, a získala kraj, jehož hospodářský výtěžek bude na počátku roven nulle a jenž je vlastí mouchy Glossiny palpalis, šiřitelky spavé nemoci.

Není pochybnosti o tom, že »politická jistota je na straně Francie, hospodářská nejistota a pochybnost na straně Německa«, jak řekl starý Afričan p. Külz. Kancléř vynasnažil se sice cesty vlády i její elaborát obhájit, ale význačno jest, že po jeho první řeči (9. listopadu) neozval se v říšském sněmu ani zvuk souhlasu. Veřejné mínění v Německu je rozhodně na straně těch, kdož soudí, že tentokrát opět Germanie byla ošizena, jako koloniální sekretář v. Lindequist, jenž v důsledku vyrovnání podal demisi. Teprve když p. v Bethmann-Hollweg odpovídal vůdci konservativních, v. Heydebrandovi, na jeho projev, čelící proti mírumilovné politice vlády a proti Anglii, ozval se na levici a u sociálních demokratů potlesk. Sociální demokracie byla vůbec jediná, jež se kancléře ujala v třídenní debatě, týkající se marocké smlouvy, a vedle ní bylo tu a tam slyšeti se strany pokrokové strany lidové nějaké slovo souhlasu, zejména s mírumilovností vlády. Ale spokojen, jak se zdá, není nikdo; ani Frankfurter Zeitung, jež nejvíc z neoficielních časopisů stojí v této věci při vládě, nemůže se rozehřát pro bezvýjimečnou pochvalu. Veškeré projevy německého tisku jako by chtěly naznačit: dobře, že jsme z toho ještě takto vyšli; mohlo se nám stát, že bychom byli utržili porážku ještě větší. I projev korunního prince, jenž tleskal nacionalistickým místům řeči v. Heydebrandovy, zdá se, nedošel ozvěny, vyjma ve 2—3 žurnálech stejného směru, ale za to skoro všude jinde odsouzení.

Kancléř řekl dne 9. t. m.: »Toužím po muži, jenž by vstal a ukázal mi s dobrými důvody cestu, jak bychom byli vyšli lépe z marocké aféry.« Na muže toho bude čekati tak dlouho, dokud neobratnost německých státníků se bude rovnati jejich domýšlivosti.

Mars.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 15. listopadu 1911.

Když se naplnilo deset dnů vlády hraběte Stürgkha, zaburácel ve sněmovně odpor proti vládnímu prohlášení a mluví se znova o krisi. Hned na počátku debaty o zprávě výboru drahotního ujal se slova předseda ministerstva, prohlásil, že stojí na tomže stanovisku stran dovozu zahraničného masa, jako vlády předešlé, že totiž musí býti zachována věrně úmluva s Uhry uzavřená, i dodal, že by vláda se neřídila usnesením sněmovny, pokud by se nesrovnávalo se stanoviskem jejím. Tato slova vyvolala bouřlivé protesty, jež sice po chvíli ustaly, ale zcela nepochybně byly toliko počátkem silného hnutí parlamentního. »Zeit« zaznamenala, že »dávno se už nepřihodilo, aby řeč ministerského předsedy byla tak vášnivě odmítnuta, ale také se sotva kdy stalo, že by byl ministr tak příkře proti sněmovně vystoupil«.

Předešlé vlády, Gautschova a Bienerthova, hájily mínění, že se na úmluvě s Uhry dočasně nedá nic měniti, a jak je dobře povědomo, také nedbaly parlamentních usnesení. Ale nebylo briskností žádné a parlament, uvyklý na důsledky své vlastní netečnosti, spokojoval se kulatými slovy, kteráž umožňovala nerušeně živořit dál. Ale příkrá úterní slova ministrpresidentova otřásla ovzduším parlamentu, zalomcovala parlamentárníky, kteří strpěli sice všeliká snižování parlamentního významu, dělo-li se nenápadnými skutky, ale kteří nyní byli přímo udeřeni naprosto nezvyklou, neslýchanou dosud formou vládního nedbání o vůli parlamentu. V úterý bylo ve sněmovně velmi bouřlivo, — vídeňští poslanci ihned se sdružili k protestní akci — dnes ráno volaly zdejší něm. listy liberálně zabarvené: »tak silná není autorita hr. Stürgkha, aby si toto mohl dovolit« — a podobně. Ale sluší vyčkati, přečká-li nálada bojovná a odhodlanost hájiti parlamentarismus proti nepokryté autokracii den 15. listopadu, nerozpadne-li se ve viné náladě dnešní leopoldovské pouti. Netroufáme si jít mezi proroky, ale takový dojem nám zbyl z toho, co se událo, co bylo řečeno i napsáno a vytisknuto, že nyní právě tak, jako dříve zůstane toliko při výbuchu slovním, který dozněl a zůstal jen na papíře sněmovních protokolů. Parlament, který po léta již, jak se říká, »dere vrabčí peří«, parlament, jenž nemá žádné organisace, žádného vedení, nemá a nemůže míti dosti pevné páteře proti vládě, byť by ona vystoupila proti němu sebe briskněji. Co je platno zaburácení? Co by bylo platno dokonce i donucení vlády k demisi, není-li ve sněmovně samé dost pevné, odhodlané vůle, dost síly, náležité sorganisovanosti k vynucení vlády parlamentární, respektující vůli parlamentu? Je už vidět písek, do kterého sběhne a ve kterém se rozejde všechno včerejší, do dneška ještě trvající rozčilení. Noviny zdejší mluví už jen »o nešikovnosti« ministrpresidentově, o přehmatu, a v různých variacích čteme dnes v hlasatelích veřejného mínění, že »vláda ovšem se časem může octnouti v tak tísnivém postavení, že usnesení parlamentu neprovede — jenom neobaleně a nezdvořile to předem říci nesmí, že neposlechne«.

To je hlavní rys všechněch německých výkladů a jako by veřejná zpověď německých poslanců, i těch, kteří od včerejška »ostře protestují«.

Ano, v tom je jádro veškeré současné parlamentní bídy. Po dlouhá léta mlčí se k tomu, že parlament je pokládán toliko za nutné zlo, za nástroj k vybíjení nadbytečné energie, kteréhož dbáti netřeba, vedle něhož, ba proti němuž lze vládnouti libovolně, jen když se činy autokraticky prováděné zaobalují do zdvořilých forem, když se o nich mluví mnohoslovnými vytáčkami a tonem, který svou mírností má seslabiti bezohlednost činu.

Veliké části vídeňské sněmovny bylo by lhostejno, co by hrabě Stürgkh činil, ale teď jde o to, co statisíce voličů tomu řeknou, bude-li parlament mlčeti k úternímu autokratickému projevu. Je to věc nepříjemná, být vyrušen z klidu a z lhostejného přihlížení, jak čas pěkně plyne a utíká. A mrzutost vyrušených pánů by mohla býti nebezpečnou vládě, jestli se nerozplyne při oslavování Poldíčků a Poldinek.

Není vidět hlavu a ruku, která by provedla v důsledku toho, co se událo, organisaci sněmovny, a která by pozorovatele pohnula dívati se na sněmovnu jinak, než jako na scénu, na které se provozuje tragikomedie, a k tomu ještě špatnohra.

ZE DNE

»Je v sázce existence Jednotného klubu!« Orgán národně-sociální opakuje již po delší dobu ve všech variacích, že v případě změny dosavadního oposičního stanoviska Jednotného klubu neručí za jeho další trvání a upozorňuje zejména mladočechy, že svým oportunismem dávají v sázku jednotu české politiky na říšské radě. Myslíme, že není správno, když se k tomuto psaní »Českého Slova« pohlíží se strany mladočeské a agrární s jistou nesmělostí a shovívavostí, po případě nevšímavostí. Nejsme totiž podobnými optimisty jako dr. Kramář, jenž, jak dokazuje jeho řeč v Měšťanské besedě, je přesvědčen, že Jednotný klub zůstane zachován, ať se již jeho většina rozhodne pro tu neb onu taktiku, nýbrž máme dojem, že »České Slovo« připravuje v české veřejnosti půdu pro vystoupení národních socialistů ze společného svazku českých poslanců. Význam strany národně-sociální pro českou politiku nelze dnes podceňovati. Právě proto bychom si však v zájmu české věci přáli, aby se vystoupilo proti těmto hrozbám »Českého Slova« co nejdůrazněji a vytknulo se vší rozhodností, že jejich uskutečnění by muselo znamenati pro seriosní politické strany u nás casus belli a boj na nůž proti obnovené demagogii pánů z tábora národně-sociálního. Neboť, má-li příští váha Jednotného klubu k platnosti, musí se menšina podrobiti většině bezpodmínečně a v každém případě. Vystoupení následkem přehlasování přivedlo by myšlenku Jednotného klubu prostě k směšnosti. Co by řeklo »České Slovo«, kdyby »Národní Listy« nebo »Venkov« hrozily pro případ, že by se Jednotný klub usnesl pokračovati dále v rozhodné oposici, secessí mladočechů event. agrárníků? Jistě bylo by první, jež

by podobné jednání přibilo na pranýř — a právem. Avšak co platí pro mladočechy a agrárníky, musí také platiti pro národní sociály. Usnese-li se většina Jednotného klubu na vyčkávacím stanovisku vůči vládě hraběte Stürgkha a později snad dokonce na její podpoře, musí se nár.-soc. poslanci podrobiti disciplině, nechtějí-li na sebe vzíti zodpovědnost pohřbení jednotnosti našeho postupu v okamžiku, kdy jí bude k úspěchům zapotřebí daleko více, než za doby oposice. To bychom chtěli, aby se »Českému Slovu« z povolaných míst řeklo docela bez obalu. Nevyslovujeme se tím nikterak pro politiku vládní, neboť nemáme k hraběti Stürgkhovi žádné důvěry. Chceme jen, aby se zamezilo terorisování těch neb oněch skupin Jednotného klubu vyhrůžkami o jeho rozbití a tudíž obchodování s jednotností české delegace, jež zachována býti musí, ať je to různým jejím elementům pohodlno nebo ne.

Professor V. E. Mourek, »Národní Listy« a »Přehled«. Ranní feuilleton »Národních Listů« ve středu 15. listopadu přinesl v oddílu »Z kulturního života« obsáhlé a nadšené ocenění gramatických prací nedávno zemřelého germanisty prof. V. E. Mourka od p. dra Ant. Beera, Mourkova žáka a zvláštního chráněnce. Článek, dokumentárně doložený, má právě jen perspektivu germánské syntaxe, v níž Mourek byl autoritou, třeba že ne tak absolutně uznanou, jak jeho odchovanec vykládá. Kdyby gotský syntaktik, pan dr. Beer, byl zůstal věren svojí uzounké perspektivě, byl by si posloužil nejméně tolik, kolik by si byl posloužil i jím oslavovaný professor Mourek, kdyby se byl vždy držel svého oboru a nechtěl zasahovati autoritativně do kulturních oblastí, pro něž neměl ani legitimace, ani rozhledu. Avšak pan dr. Beer osobuje si hned na začátku svého nekrologu právo odsuzovati hrubým způsobem (»nepodepsané nízkosti«, »lži a nespravedlnosti«, »péro nezodpovědné«) náš článeček o Mourkovi v »Přehledu« 27. října. Kritický ten medaillonek nakreslil zasvěcený a vědecky informovaný pozorovatel, který sledoval Mourka jako učitele, badatele, spisovatele a člena vědeckých organisací dlouhou řadu let; ovšem psal jej spíše z dějinné kulturní perspektivy, nač professor Mourek, stojící v popředí vědeckých našich institucí, jistě činil nároky. I zjevila se osobnost prof. Mourka, na níž při tom vřele uznána činnost odborná i gramatický věhlas za hranicemi, daleko nepatrnější, než se ukazuje při jednostranném zřeteli k jeho zásluhám o německou syntax'... to již jest vlastnost ptačí perspektivy. Že obraz, ostře kritisujícím perem v »Přehledu« nakreslený, byl správný, že jmenovitě srovnání s prof. Gebauerem ťalo do živého, potvrdil nám spontanně odborník, který znal prof. Mourka ze styku velmi častého ven a ven, neshledávaje v našem projevu ni stopy po křivdě. Pan dr. Beer, jemuž, jak sám vyznává, odešel v prof. Mourkovi přítel nenahraditelný, má právo cítiti se v důvěrných svých citech, snad i snahách bolestně dotčena; nemá práva snižovati — projev, jehož perspektiva jest jemu samému nedostupna.

A ještě dvě poznámky. Jedna se týká redakce »Národních Listů«, druhá anonymity, již nám p. dr. Beer vytýká. »Národní Listy« psaly o prof. V. E. Mourkovi panegyričtěji než kterýkoliv list jiný. Již slohové cvičení jakéhosi p. H. Vysokého — zlomyslní lidé dokonce obviňují universitního professora toho jména, že jest autorem, což se nám vzhledem k úrovni stati zdá nemožným — budilo v zasvěcených kruzích podiv; dnes útočí ve věci Mourkově na náš časopis: což nevědí, že prof. Mourek byl ve všech otázkách politických a veřejně kulturních černý konservativec? O anonymitě lze souditi různě. Někdy je ochranným štítem pro bojácné mínění, někdy prostou redakční usancí. Jsou-li však anonymní příspěvky psány slohem, jenž jest přímo výrazem vyhraněné individuality, zastoupené v časopise stále i statěmi podepsanými, může v nich viděti skrývání osobnosti jen literární dítě nebo — germanský syntaktik.[1])

Kalendář paní a dívek českých na rok 1912 vyšel právě za redakce Růženy Jesenské nákl. J. Otty. První zevní dojem, jímž působí XXV. ročník této oblíbené publikace, jest velice příznivý: dekorace prozrazuje ruku Zdeňky Braunerové, illustrace voleny jsou z poloneznámých pokladů obrazárny na Strahově, kromě nich reprodukovány dvě krajiny Chittusiho. Textu dává ráz družina »Mod. Revue«: Karásek ze Lvovic, M. Marten, ze starší generace

---

[1]) Článek svůj doplnil p. dr. Ant. Beer zasláním v »Čase« dne 16. t. m., kdež otiskl si i onu partii své stati, kterou mu »Národní listy« potlačily. Jádrem jeho námitek proti zprávě »Přehledu« i proti »Stručným dějinám české literatury« Arna Nováka, jež nikoliv neprávem uvádí v souvislost s naší notickou, jest spor o to, zda prof. Mourek vděčil prof. Gebauerovi za hlavní ideje svých gramatických děl, čili nic. Tak tvrdily i »Stručné dějiny literatury« i »Přehled«. A hle, co dokazuje s velkým nákladem slov p. dr. Beer? Právě to, co my jsme zastávali. Vědecká proslulost Mourkova za hranicemi mezi germánskými syntaktiky zakládá se dle něho na jeho pracích o negaci, které vycházely od r. 1902. V nich »ukázal, že objev Gebauerův (z r. 1883) se hodí i na poměry germánské«. Quod erat demonstrandum.

podali příspěvky A. Bráf, F. A. Šubert, Z. Winter, Č. Zíbrt a i výše ostatních belletristických čísel jest slušná — v celku elegantní ročenka do dámského pokojíčka. Přihlédneme-li však pod povrch, nabudeme o kalendáři mínění jiného. Od obrazů, které obracejí oko pozorovatelčino k malířství minulosti, až ku vzpomínkám, jež vyvolávají často velmi zajímavě (na př. otisk listů Ter. Palacké) osobnosti nezúčastněné na zápasech přítomnosti, od aestheticky uhlazené belletrie zpodobující svět fikce, legendy, snu až po stati poučné, kde jen žena-matka a hospodyně dochází pozornosti, slovem celý kalendář paní a dívek odvolává úplně systematicky čtenářku od účasti na společenské a mravní obrodě jejího pokolení. Jest to kniha úmyslně konservativní, ba v posledních důsledcích reakcionářská, pro niž není na světě vůbec ženské otázky a feministického hnutí. Kalendář paní a dívek s celou svou zdobností hodil by se pro šlechtičny, kdybychom vůbec české šlechtičny měli; neurazil by ni jediného z jejich pohodlných předsudků — ale pro naše ženy, které by bylo dobře vždy a všude zváti k podílu na sociální a mravní kultuře, skrývá tato lidová kniha opravdové nebezpečí.

Filosofické aforismy z dopisů Edvarda Alberta. V posledním svazku »Listů filologických« (XXXVIII, 5) otiskuje Marie Gebauerová dalších 11 listů professora Edvarda Alberta z let 1896—1899, psaných jejímu velkému otci. Těmito dopisy korrespondence končí; jako při předešlých partiích, i tentokráte chceme z těchto projevů širokého ducha a jemného srdce citovati svým čtenářům několik charakteristických míst. Připomínáme k informaci jen, že listy psány jsou v době stálého churavění Albertova a že jejich adressát byl právě tehdy stižen ztrátou vynikající své choti. O vánocích 1896: »Moje žena Vás pozdravuje a těší tím, že nebožka paní je vysvobozena. Snad je takto lépe. Život je problém, jenž jen ve své celosti, nikdy ve svém konci je pochopitelným.« Za léta 1897: »Člověk je do svého osudu zazděn, hnouti se nemůže.« K vánocům téhož roku: »Život lidský je problém velice zlý, k němuž jsme odsouzeni. Neptal se nás nikdo, chceme-li.« Z posledního dopisu Albertova 10. dubna 1899: »Prosil bych Vás, abyste si dal přinésti jedno z posledních čísel Světozora, kde je Vrchlického »Veritas omnia vincit« (1432). V té básni, kterou pokládám za jednu z nejlepších a nejvýznamnějších, jež máme, je celá tragika české historie. My jsme prolévali svou krev pro jiné, a dnes — je heslo »Los von Rom!«, které vydali Wolf a Schönerer, děsná k tomu ironie.«

Humor bezděčný. »Říkávám si, že naše děvčata mají v tváři českou humanitu. Naši hoši by měli již proto jeti do ciziny, aby viděli, jaká máme doma děvčata. Myslím to vážně« (Ed. Štern: Dopis z ciziny. Studentská Revue 1911/12, čís. 1.). — »Jednání o obsazení ministerstva orby: Má se za to, že dr. Bráf nabídnuté křeslo ze zdravotních důvodů odmítne. Jako kandidát další jmenuje se prof. dr. Goll.« (České Slovo ze dne 4. listop.) — »Komenský chtěl, aby školy byly dílnami lidskosti. Drtina jde dále žádaje, aby v nich byli učitelé vědecky vzdělaní, svobodní, neodvislí a dobře zaopatření.« (Beseda Učitelská ze dne 12. října 1911 ve článku o prof. Drtinovi.)

»**České Slovo**« ze dne 12. t. m. odpovědělo na moji repliku z minulého čísla notickou, v níž mi vytýká, že prý svůj názor na zahraniční politiku vykládám docela jinak, než v čísle 3., a slibuje probrati mou odpověď, až se k tomu místo uvolní, ještě podrobněji. Nehodlám toho vyčkávati, poněvadž pokládám za zbytečno polemisovati s listem, jenž buď lže anebo nerozumí projevům naprosto jasným a vidí nad to ve schválení výdajů na vojsko bezpodmínečný souhlas s dnešním prusofilským, protiruským a protibalkánským směrem zahraniční politiky rakouské. To je prostě politický analfabetism dojemně se snoubící — par nobile fratrum — s nezodpovědným principielním odmítáním jakéhokoliv hlasování pro předlohy nepopulární, ať se již jmenují vojenské neb berní či jiné. V podobných případech věcná diskusse nepořídí ničeho a nezbývá, než tuto politiku strany, která dnes aspiruje na vůdcovství národa, při každé příležitosti demaskovati a přispívati tak, pokud lze, k znemožnění onoho radikalismu u nás, jenž svojí politickou negací nám nejvíce škodí ve Vídni a ohlupuje voliče doma.

J. Gallas.

Nový ukazatel domů. Obec Pražská vydala vlastním nákladem redakcí Vojtěcha Krausa, přednosty redakce Pražského adresáře, nový »Ukazatel domů«, nejen pro král. hlav. město Prahu, ale i pro 21 obcí sousedních: Braník, Břevnov, Bubeneč, Dejvice, Karlín, Kobylisy, Košíře, Michle, Nusle, Podolí-Dvorce, Prosek, Radlice, Smíchov, Strašnice, Střešovice, Střížkov, Troja-Podhoří, Kr. Vinohrady, Vršovice, Vysočany a Žižkov. — Kniha ta obsahuje v části I. popisná čísla domů s názvy uličními a čísly orientačními, v části II. ulice a náměstí s orientačními a popisními čísly domovními a v části III. úřady a ústavy, pamětihodnosti a pozoruhodnosti, abecedně spořádané, dále farní obvody, přehled obyvatelstva dle posledního sčítání lidu, a seznam býv. čísel popisných v Břevnově; hodí se tudíž výborně k potřebě úřadů, korporací a ústavů i pro pražské expedice vůbec, ježto část II. »Ukazatele« je takořka graficky znázorněna a obraz celé ulice se všemi domy a s ústícími ulicemi plně vyvinut, takže poloha každého domu i v těch částech města, kde dosud není zavedeno číslování dle no-

vých (orientačních) čísel (na př. v Libni, Břevnově atd.), najde se snadno bez plánu. Novinku tuto doplňuje vhodně přehled úřadův a ústavů, památností a pozoruhodností, značně rozšířený, spolu s výsledky posledního sčítání lidu jakož i přesnými výměrami obecních katastrů, obé dle stavu ze dne 31. prosince 1910. Výtisk nového »Ukazatele« (8°, stran 724 a XXIV) v krámské ceně 6 K lze dostati v každém knihkupectví neb v úřadě hospodářském na radnici Staroměstské.

POLITICKÁ KRONIKA.

7. listopadu vyslovil sultán marocký souhlas se smlouvou francouzsko-německou.

8. listopadu zvolen předsedou uherského parlamentu na místě odstoupivšího Berzevicziho dosavadní místopředseda Navay.

8. listopadu protestuje Porta proti annexi Tripolska.

8. listopadu vzdal se Balfour vedení anglických konservativců.

9. listopadu tleskal německý korunní princ v říšském sněmu výpadům vůdce centra proti Bethmannu Hollwegovi.

10. listopadu podal německý říšský kancléř demisi, jež však nebyla přijata.

11. listopadu se oznamuje, že orgán konservativní šlechty »Vaterland« přestane vycházeti.

12. listopadu udály se na vídeňské radnici demonstrace protidynastické.

13. listopadu odejel král Petr srbský do Paříže.

14. listopadu prohlásil hr. Stürgkh, že vláda v otázce dovozu argentinského masa nepodnikne ničeho bez dohody s vládou uherskou.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ.

Nákladem Volné Myšlenky: Dr. Skála: Odluka církve a státu, str. 32 za 20 h. — P. Ramus: Francisco Ferrer, str. 112 za 60 h. — J. Šír: Msta, str. 154 za 1 K 50 h. — **Nákl. dra Ant. Hajna:** Listy Husovy. Upravil B. Mareš, III. vyd., str. 157 za 80 h. — P. Hermuth: Mladý aviatik, str. 128 za 1 K 50 h. — **Nákl. Spolku českých bibliofilů:** Slezské písně, III. vyd., str. 133 za 1 K 20 h. — **Nákl. Nové Edice:** V. Dyk: Giuseppe Moro, str. 65 za 2 K 40 h. — **Nákl. V. Bitnara:** O. Novotný: Krůpěje světla, str. 133, cena neudána. — **Nákl. dra R. Brože:** E. šl. Phillipovich: Vývoj hospodářsko-politických ideí v XIX. stol., str. 87 za 2 K. — **Nákl. Klubu koncept. úřed. zem. výboru:** Doc. dr. Jiří Hoetzel: Strany v rak. územní správním, str. 235 za 6 K. — **Nákl. K. Neumannové:** Robert Browning: Na balkoně, str. 42; J. Keats: Hyperion, str. 32 za 1 K 50 h. — **Nákl. J. Pelcla:** V. Lazurský: Tolstoj doma, stř. 40 za 20 h. — **Nákl. E. Wendeho a spol. ve Varšavě:** T. St. Grabowski: Sprawa grobu i szczątków Władysława Warneńczyka, str. 120, cena neudána. — **Nákl. Tisk. výb. českosl. soc. dem. str. děl.:** Mamin-Sibirjak: V kamenné studni, str. 48 za 12 h. — **Nákl. Techniky XX. století:** Inž. Stanislav Špaček: Vodní hospodářství starověké a dnešní a jeho význam, str. 33, cena neudána. — **Nákl. J. R. Vilímka:** 1000 nejkrásnějších novell, svazek 7., str. 99 za 60 h.; sv. 8, str. 98 za 60 h.; sv. 9., str. 95 za 60 h.; sv. 10., str. 99 za 60 h. — C. Lemonnier: Mužství, str. 195 za 2 K. — **Nákl. J. Pelcla:** A. Zavadil: Obrázky z Bosny, str. 48 za 20 h. — G. T. Fechner: O životě po smrti, str. 52 za 20 h. — J. Neruda: Čech a člověk v jeho spisech, str. 64 za 40 h. — Multatuli, Dekker: Mnoho jsem trpěl, str. 49 za 20 h. — **Nákl. vlastním:** Dr. Karel Růžička: Zemědělský nájem v Anglii, str. 28, cena neudána. — K. Novotný: Adolf Polívka, vzpomínky na zlomený slibný květ české hudby, str. 48, cena neudána. — Miloš Marvan: Smutky bílých vigilií; stránky nejsou číslovány a cena neudána. — **Nákl. České Akademie:** Dr. Čeněk Zíbrt: Bibliografie české historie, díl V., sv. 2., str. 321—640 za K 4·70. — Prof. O. Hejnic: Petr Brandl, str. 156.

Nákl. »Comenia«: Prof. H. sv. p. Soden: Žil Ježíš? Str. 47 za 50 h. — **Nákl. Ludvíka Lošťáka:** Ludvík Lošťák: Požáry krve. Básně. Str. 90 za 2 K. — **Nákl. K. St. Sokola:** Dr. A. E. B. Schäffle: Z mého žití. I., str. 411 za K 2·20. — **Nákl. vlastním:** Fr. Mencl: Rozvoj mostů klenutých od dob římských k moderním stavbám betonovým. Zvláštní otisk z »Technického Obzoru« r. 1910 a 1911. Se 103 obrazy a 9 litogr. tabulkami. Cena neudána. — Statistická zpráva král hl. města Prahy a spojených s městskou statistickou komisí obcí Karlína, Smíchova, Král. Vinohradů, Vršovic a Žižkova za rok 1909. Str. 647 a XII. za K 5·—. — Karel Dyrynk: Typografi o knihách, str. 350, váz. K 12·—. — **Nákl. J. R. Vilímka:** L. N. Tolstoj: Živoucí mrtvola, str. 100 za K 1·80. — E. Glynová: Za úskalím, I., str. 128 za K 1·—. — A. Kuprin: Granátový náramek a jiné povídky, str. 182 za K 1·50. — F. X. Svoboda: Až ledy poplují, str. 218 za K 2·50.

KONKURS.

Při zdravotní službě král. hlavního města Prahy obsadí se

místo

zvěrolékaře-asistenta

v XI. třídě hodnostní,

se základním služným **1600 K, t. j. jednoho tisíce šesti set korun ročně** a s nárokem na postup ve smyslu pravidel, vydaných sborem obecních starších dne 2. května a 6. června 1910.

Mimo služné bude dle usnesení rady městské ze dne 24. října 1910 tomu jmenovanému zvěrolékaři-asistentu, jenž by se mohl vykázati vysvědčením o dobře odbyté zkoušce fysikátní, předepsané pro veřejnou službu zdravotní ministerským vynesením ze dne 31. března 1873 č. 37 ř. z., udělen do té doby, než by dosáhl dle všeobecných pravidel X. tř. hodnostní, přídavek 600 korun ročně jakožto difference mezi základním platem XI. a X. třídy hodnostní.

Uchazeči podejtež žádosti nejdéle **do 30. listopadu 1911 inkl.** v kanceláři praesidiální na radnici staroměstské a prokažtež přílohami, že jsou tělesně a duševně zdrávi, zejména že mají ku prohlídce masa potřebný dobrý zrak, že jsou zachovalí, že dosáhli hodnosti diplomovaného zvěrolékaře, resp. složili též zkoušku fysikátní, dále jak jsou staří, do které obce domovským právem přísluší a jak byli dosud prakticky zaměstnáni.

Místo uprázdněné propůjčeno bude prozatím na dobu jednoho roku, po jehož uplynutí, udělí-li rada městská jmenovanému místo definitivně dle platných pravidel, bude poukázáno příbytečné ročních 648 korun aneb dle potřeby služby propůjčen byt naturální.

Na místo městského zvěrolékaře v X. třídě hodnostní může po 2 letech služby postoupiti jen asistent, jenž se prokáže vysvědčením o dobře odbyté zkoušce fysikátní.

Jmenovaný zvěrolékař-asistent může dle platných předpisů býti přidělen službou správě ústředních jatek a trhu dobytčího, v kterémžto případě může mu rada městská za službu mimořádnou povoliti měsíční přídavek.

Dojde-li ke spojení král. hlavního města Prahy a obcí jatečního obvodu, v zákoně ze dne 9. března 1889 č. 19 z. z. jmenovaných, za tím účelem, aby do společné správy převzaly ústřední jatky, po případě též ústřední trh dobytčí král. hlav. města Prahy a tržnice na maso v obcích těch zřízené a aby vykonávaly společně zdravotní dozor s provozováním ústavů těch spojený, povinen bude jmenovaný zvěrolékař-asistent, rozhodne-li tak starosta dle § 142. obecního řádu a § 6. služební pragmatiky, přestoupiti do služeb při společné správě těchto ústavů.

Praesidium rady král. hlavního města Prahy.

dne 24. října 1911.

JUDr. Karel Groš,
starosta.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S ručením shorem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tisk! Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 24. LISTOPADU 1911. ČÍSLO 9.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

KAREL HIKL:

Z NOVĚJŠÍ BELLETRIE.

1. Dvě vydání posmrtná.

Ve vydání posmrtném, pietně uspořádaném laskavou rukou přátelskou, hledá i literární kritik hodnoty umělecké jaksi intensivněji, než tomu zvykl při posuzování prací jiných; konstruuje a rozvíjí zárodky a dané sliby, a jako zbožný přítel zejména nad dílem mladého mrtvého spisovatele leckdy se elegicky zamyslí. Ale připomíná si i, jak bolestné a pracné jest postupovati ze slibů začátků, přehlížeje celý život jiného, neustále se vyvíjejícího autora, tím větší úctou proniknut přistupuje k jeho dílu; a pročítaje dílo mladistvého nebožtíka, byť i všude nezcela zralé, modifikuje měřítko kritické podle slibů a prvních kroků v rozvoji smrtí přetrženém.

Posthuma dvou poctivých literátů, jimž napsati posmrtnou vzpomínku není nekritickou pochvalou, jakou bývají tak často naše články příležitostné, jubilejní a posmrtné, přinesl rok letošní. I Václava Freyna Pozůstalé spisy, vydané od přítele nebožtíkova dra Q. Hodury nákladem Al. Srdce v Praze 1911, i drobné prósy Josefa Matějky s názvem Malý prorok, též letos v Praze vydané péčí »Kruhu českých spisovatelů«, ukazují spisovatele nadané, myslivé a poctivě na vzrůstu pracující.

Ani Freyn ani Matějka nevstoupili těmito posmrtnými díly ponejprv do literatury. V. Freyna znali jsme již z měkkých, intimně melancholických povídek sbírky »Za soumraků i nocí«, která byla ovšem dotištěna den po smrti autorově a tak již také vyšla jako dílo posmrtné. Matějkův divoce rozpoutaný, horečnou vznětlivostí překvapující, neukázněný román »Exotikové« a několik přesně ciselovaných novell, poutajících uvědoměním uměleckého cíle, vyšlo před krizním sebráním letošním. Oba spisovatelé zastiženi byli smrtí uprostřed pouti k vrcholu literárního tvoření, u obou můžeme již s retrospekcí souditi o skutečném a možném vývoji.

První povídky vypravoval obratný stylista a trochu koketní snílek Freyn přidušeným a nasládlým hlasem. Bílé ženy teskně za melancholickými milenci vyhlížející s balkonů přímořských vill a letohrádků, jemné cizinky, které s účastí poslouchají zajímavého vypravěče, pražské slečny z prvních rodin, kterým krátká dvě leta upřímné lásky jsou jediným vzrušením v pohodlném životě, jsou velmi oblíbené postavy náladových povídek. Jako se spisovatel v žádné z povídek nepostaví prudce proti omezenému a nízkému životu, tak i jeho hrdinové jsou jemní snílkové, obklopení aspoň měšťanským blahobytem, jsou to melancholičtí poutníci, jichž království není s tohoto světa, zadumaní a choří milenci bílých žen, jimž nebývá přáno dlouhého života. V povídkách Freynových nenalezneme prudkých a sžíravých vášní, dramaticky vypiatých situací, divokých gest a drsných výkřiků; v komnatách a parcích mezi lidmi vybraného vkusu odehrávají se tragedie ženských duší, tiše a nenápadně, za to s hlubokým otřesem a trváním dojmovým. Passivní a něžný causeur obral si v největší řadě povídek za předmět pozorování duši ženy; jako truchlivé šumění vln monotonně narážejících na břehy mořské, úměrně a s melodickou pravidelností zní věty básníkovy. Není bez příčiny, že si chorý spisovatel obral za pozadí drobného dramatu jedincova veliké, volné, osvobozující moře; jen vlnám na břehu se tříštícím naslouchá snílek, který u jižních moří hledal ztracené zdraví. Zří mocné vzpínání se drobných vln, které v stříbrných pěnách roztříštěné hynou v nárazu na studený tvrdý kámen. A vidí, s hlubokou perspektivou smrti, radosti a bolesti lásky i života očima přímořského pozorovatele; v drobných povídkách, náladách a nekomponovaných vzpomínkách hladkým a průzračným stylem zobrazuje snad hluboké, ale krátké životní tragedie. Neboť čím jest pád vlny v bož-

ském oceánu? A čím zkrušení lidské spokojenosti v harmonii světů?

Snažím se odmysliti si, že autor zemřel mlád, nedočkav se vydání nejzralejších plodů. Nechci věděti, že přímořské povídky psány jsou autorem, který od moře měl si přinésti potlačení smrti. Přece nemohu se zbaviti dojmu, kdykoli do těch divně sesmutnělých nálad a výrazů se začtu, že nadzemského cosi, co neuvědoměle bylo vdechnuto nejlepším pracím Freynovým, jest jednotící pozadí Nekonečnosti, tiché a nehrozné Smrti, moře velebného, jež neví o tom, že se některé vlny rozstřikly na břehu v bílou pěnu.

Elegický povídkář snažil se vytrhnouti z okruhu sentimentálních zkazek. Ale i když se energicky chtěl zahleděti do hmotné bídy, vybral si svoje okolí, své postavy. V realistickém a komposičně zajímavém cyklu, »Povídky o matkách«, dává trpěti passivním bytostem: ženám, dítěti, uvězněnému zvířeti; ani při líčení hladu a bídy nezavede čtenáře do špinavých brlohů, nýbrž zakrývá hlad čistým šatem, hledá psychologii hořkého ponížení v přepychové komnatě (všimni si skvostné scény ve čtvrté povídce cyklu, návštěvy u paní ředitelové), zakryje sžíravé poznání příšerné bídy ironickou maskou egoistického soucitu, hrdého a nesprávného potěšení nebožákova, že druhému se vede hůře.

Jsou správná závěrečná slova vědecky pečlivé a umělecky výrazné úvodní studie nebožtíkova přítele O. Hodury, že s Freynem odešel české literatuře opravdový a vážný talent. Byl by však vynikl tak, aby mohl zaujmouti přední místo mezi našimi prosaiky? Nelze přesně odpověděti; jak patrno, postupoval na umělecké dráze bezpečně. Ale co mne na něm láká nejvíce, co má Freyn svého a vzácného, totiž měkká a povýšená elegie, nadhmotné obzírání světa a transcendentní hodnota melodické prósy — byly by se též rozvíjely, či byly podmíněny chorou osobností slovanského básníka?

Kostnatý potomek západočeské selské rodiny, Josef Matějka, trpěl nemocemi své doby prudčeji, domýšlel úporněji, vnímal a soudil bezprostředněji, rvavěji a bil se s hmotou za uměleckým oproštěním v bojích kratších, ale bolestnějších než elegický Freyn. Proto jest i torso jeho spisů letos posmrtně vydané nejednotnější, než jsme je přehlédli u Freyna.

Matějka promyslil a pochopil genre povídky, prohlédl možnosti, jež mu poskytovaly meze krátkého, v úsečné kapitoly rozděleného vypravování. U něho spojen byl prudký život smyslový, touha po tomto světě, chut k plnému vyžití s jakousi moralisující slovanskou analysou a skepsí. Duch na západních literaturách vzdělaný potýkal se v něm s tradicemi západočeského sedláka, které výsměšně hroutily fantastické paláce básníkovy imaginace. Tento rozpor pak hleděl Matějka, mistr v ovládání svého nástroje uměleckého i cílevědomý dělník, překonati. Hleděl se oprostiti uměleckým činem, hledal synthesu rušící a v sebe pojímající základní dva protivné předpoklady velmi bystře a velmi pracovitě v díle uměleckém, v němž reální smysl uplatnil se mu v nových a ostrých postřezích, božská imaginace v jednotném, k látce stylovém provedení konstrukce povídkové a jeho úmyslné oddálení se od banálního života v překonání reality promítnutím děje do světa neskutečného. Prodléval-li Freyn v hovorech, popisech a episodách, byl krevnatý Matějka co chvíli strhován k líčení činů: zajímá ho v první řadě přerod erotický, který studuje na obraze stylově vybraném a kresleném. Pozorujte, že vznik dravé animální lásky smyslné, po stupních se rozvíjející, v mladé, cudně a úzce vychovávané dívce kreslen jest suchým referujícím tónem, v němž účinku dosaženo jest stupňováním situací a velmi ekonomickým rozvržením děje. Všimněte si, jak promyšleně stavěna jest povídka »Mrtvý bod«, rozeberte si řadu exponujících drobných odboček, šlehů, úvah filosofických, všimněte si, jak skromně jsou tu napověděny tragické perspektivy, z nichž by tak mnozí naši rhétorové a nevtipní ironikové těžili pro celé sloupce a kapitoly, a změřte pak účin v tak všedním rámci vyryté katastrofy. V těchto povídkách, v nichž šlo našemu spisovateli o zastižení dramatu moderního, hlubokých otřesů duševních cudně skrývaných lhostejnou maskou hrdé ironie a všedních poznámek, osvědčil se výborný stylista také dobrým uměleckým hospodářem, který nedává se svésti quasi oslňujícím tokem řeči nebo strhujícími episodami, nýbrž potlačoval až bolestně banálněji znící duchaplnost, hledal a nalézal nové formy, nová okolí, situace, svazky slovní a rythmus zvučné prósy, aby do svých kelímků formoval svou žhoucí látku.

Jest chloubou Matějkovou, že nezůstal na technice zakrývání hlubokých otřesů ironickou maskou korrektních hovorů, za nichž lze tak pohodlně, lacino a zdánlivě vtipně často otvírati výhledy na zdrásané duše. Poctivý bojovník chtěl se se svým problémem vypořádati také přímo: proč vždy by měl jen napovídati a nutiti čtenáře, aby si katastrofy vycitoval, proč ho měl olupovati o požitek z esthetického vybírání a chutnání umělecké formy, zobrazující též vrcholy vášní, lidskou vyvrženost, proč by neučinil pokusu uměleckého na půdě nejdrsněji naturalistické? Matějka učinil pokus takový ve zralé, umělecky dokonalé povídce »Malý prorok«, podle níž i vydavatelé nazvali celou sbírečku. Není snad možno vybrati si brutálnější, odpudivější prostředí, než ono, do něhož

zasadil umělec čistou květinu svého pokusu, není lidí více degenerovaných, tak bystře a studeně na papír hozených, než jak je ztělesnil mladý český nespokojenec a podivínský snílek. Tu si pak autor vybírá mrzáčka, kostižerem zkaženého a s láskou ruských největších romanopisců vidí na něm jiskry božských schopností. Ale tady již začíná létací stroj spisovatelova experimentu vznášeti se od země. Rozjev se po černé smrduté zemi a vyryv hluboké rýhy v ní, vylétá autor v oblast duševní, jakmile se má rozepsati o duševním světě mrzáčkově. A pak již v esthetické, někdy i výsměšně paradoxní úvaze píše krasovědu a filosofii zvrhlosti a hnusu, pak brzy přehlíží detailní tvary, jednotlivé osoby a nabírá bohatším štětcem, aby básnicky vyjádřil skvostnou visi symbolickou o změti chorých, prožraných, zničených údů a těl vraždících bílého a krásného člověka zdravého. Tam teprv uvolnil poněkud básník bohatší výmluvnosti, ač násilně potlačované i v partii vrcholné, tam ukázal se mistrem sevřeného umění novellistického.

Takové ukázněnosti a píli bylo by se podařilo, aby autora zvedla vysoko i ve větších koncepcích románu uměleckého, který je pořád slabou stránkou naší literatury. U spisovatele, který napsal blysknavě ostrou allegorii o zlatých ložiskách v Praze, jest dlužno té hospodárnosti výrazové, skromnosti a upřímné práce si vážiti. Matějka se poučil o svých schopnostech, poučil se o dosahu formy povídkové, o váze a účinu slov i ironie, nosil své látky jistě dlouho a nepracoval s pseudogeniálním chvatem spisovatele, jenž hrne zrna duchaplností na čtenáře nesemletá a neztravitelná. Matějka zasloužil nejvyšší chvály, již bych dal povídkáři: měl styl.

*

Nové německé literárně dějepisné publikace. Upozorňujeme na tři obsáhlejší díla z dějin novější německé literatury, která se zabývají právě oněmi obdobími slovesného vývoje v Německu, jež jsou i pro české písemnictví vlivuplná. Především perioda německé romantiky! Objemná kniha Jana Bobetha »Die Zeitschriften der Romantik« (v Lipsku, nákl. H. Haesselovým) staví na důkladných bibliografických základech, které položili nedávno badatelé H. H. Houben a O. Walzel. Postupuje monograficky i probírá časopis za časopisem, a přece, nespouštějíc jednotných dějin romantiky se zřetele, řadí každý z romantických orgánů do časové souvislosti a do myšlenkové spojitosti. Nejde o nahodilé odvětví literatury romantické; každý vzdělanější čtenář ví, že právě nejčelnější z romantiků byli duchy fragmentárními, kteří nedospěvše k velkému a zaokrouhlenému dílu, vyslovili se za to v statích časopiseckých. Knihy, jakou jest monografie Bobethova i s průpravnými díly Houbenovým i Walzelovým, potřebovali bychom též my pro období české vlastenecké romantiky jako soli, pro mladší učence, náležitě methodicky školené a vyzbrojené důkladnou pílí, byl by to pěkný úkol. — Za druhé literatura Mladého Německa, která nám, Havlíčkem počínajíc a Nerudou končíc, byla významnou učitelkou! Přes četné cenné pokusy a náběhy nedostalo se Mladému Německu doposud velkého úhrnného zpracování; není jím ani duchaplný knižní feuilleton Brandesův ani mnohostránková kniha právě zemřelého J. Proelsze, tak naplněná dokumenty; ba ani to, co pod názvem »Jungdeutscher Sturm und Drang« právě podává H. H. Houben (nákl. Brockhausovým v Lipsku), nezasluhuje toho názvu. Vydavatel, životopisec Gutzkowův H. H. Houben, osvědčený i důkladnými pracemi knihopisnými, získal si v poslední době o probadání mladoněmecké literatury kromě L. Geigera a Francouze J. Dresche největších zásluh, a bylo věru litovati, že jeho drobné články a studie o Mladém Německu nebyly sebrány. To se děje nyní v uvedené knize, přehledně seřazené, důkladně propracované a opatřené cenným rejstříkem; není v mladoněmecké generaci spisovatele, o němž by Houben nepoučoval, aniž přece jest látka vyčerpána a proměněna z detailních zlomků v jednotné historické podání. — Konečně poslední vývojové fáse německé literatury počínajíc naturalismem! Těm věnuje Albert Soergel statný svazek nadepsaný »Dichtung und Dichter der Zeit« (v Lipsku nákl. Voigtländerovým); v seřazení velmi libovolném a podáním spíše feuilletonistickým než historickým vyčerpána tu autorem značně sčetlým a vzdělaným celá německá literatura posledních 30 let se zbytečným zřetelem i k spisovatelům významu podřízenějšího, a to daleko podrobněji a obsažněji než v obdobných dílech Hansteinově, Bartelsově neb Urbanově. Zvláštní zajímavosti dodává knize, určené nikoliv odborníkům, nýbrž vzdělanému čtenářstvu vůbec, illustrační průvod; jest nebývale bohatý, původní a rázovitý.

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

Dr. F. MAREŠ:
STAROST O VÝŽIVU.
(Pokračování i dokončení.)

Otázka úlevy točí se hlavně kolem »masa«. Spotřebitelům zdá se, že by bylo pomoženo hned dovozem masa z ciziny; ale pěstitelé odporují, obávajíce se poškození vlastního chovu. Vláda, dle své povinnosti, hledí do budoucnosti; chce působiti k tomu, aby se ve státu vyrobilo tolik masa, co se spotřebuje. Chce rozmnožiti a zvelebiti chov dobytka účinnými podporami zemědělstvu. Ale průmyslnictvo a obchodnictvo namítá, že dosavadní velké podpory zemědělstvu toho nedocílily. Chov hovězího dobytka za posledních 10 roků docela poklesl. Skutečně není jasno, jak chce vláda přiměti zemědělce k rozmnožení chovu dobytka tak, aby ceny klesly. Který průmysl jest ochotný k nadvýrobě směřující ke snížení cen? V zemědělství nadvýroba ani není možná, jako v průmyslu. K chovu dobytka ve stájích, při nedostatku pastvin, třeba dělných rukou; a těch nedostává se k této těžké práci; stoupající cena obilí, bramborů, pícnin, činí chov dobytka méně výnosný. Snad jest u nás chov dobytka již tak rozmnožen, že to dále nejde beze škody? Otázka výnosu rozhoduje tu stejným právem, jako v průmyslu. Chov vepřového bravu vzrostl za posledních 10 roků velmi značně, poněvadž jest výnosnější při velké plodnosti tohoto bravu. A konečně jest otázka, zda by nynější chov dobytka u nás nestačil spotřebě, kdyby nebylo v ý v o z u, který přece nezávisí na zemědělcích samých? Čteme, že z jihočeských trhů odvezena tento podzim sta vagonů dobytka do Německa. Tam odváží se naše dříví, uhlí, ovoce, dobytek. Drahý soused a věrný spojenec, množící se požehnaně a bohatší, bere si z našeho stolu, čeho si sami nemůžeme dopřáti.

Otázka m a s a jest jen část otázky po výživě vůbec; bude třeba poukázati zvláště na fysiologickou hodnotu masa v poměru k jiným potravinám. Jde vůbec o to, aby lid pracující z a p l a t nebyl s t á l e ohrožován hladem, tak že každé zvýšení platu, které si vymůže, má za následek další stoupání drahoty. To jest hlavní starost, vyvésti život národa z tohoto začarovaného kruhu: H o r y m í r o v a s t a r o s t.

Politika státu jest od několika let vedena touto starostí, směřuje k rozmnožení výroby potravin subvencemi zemědělstvu. Rozmnožení výroby potravin jest nyní zájem všeobecný, a to spíše ještě zájem spotřebitelů než pěstitelů. Agrární politika vzbuzuje již žárlivý odpor průmyslnictva a obchodnictva, spatřujícího v ní účel o b o h a c e n í zemědělců, ač takový účel neodpovídá ani jejímu určení ani prostředkům; za b o h a t s t v í m jde průmysl a obchod. Zapomnělo se, že pro zemědělství nečinilo se do nedávna pranic, kdežto průmysl a obchod zvelebovány všemi silami státu jakožto pravé zdroje blahobytu; k jejich ochraně na cizích trzích děje se i nesmírné zbrojení, kteréž ochrany zemědělství vůbec nepotřebuje.

Ale v tom je pravda: jako nesmírné zbrojení, mající jediný politický důvod v ochraně průmyslu a obchodu, jest prostředek pohlcující svůj účel, tak i velké subvence zemědělstvu. Meliorační náklady převyšují mnohde cenu půdy; subvence a odměny přesahují hodnotu dosaženého jimi úspěchu. Jediná cesta k rozmnožení výroby potravin jest r o z m n o ž i t i p ě s t i t e l e.

Zemědělská práce, pěstování rostlin a zvířat, jest práce těžká, jejíž úspěch jest závislý na mnohých neovládatelných přírodních podmínkách. Jest nezbytno zlepšovati výnosnost půdy dle vědeckých pokroků agronomie; k tomu třeba podpory státu. Ale hlavní jsou d ě l n é l i d s k é r u c e, kterých tu nelze veskrze nahraditi strojem. Třeba upoutati dělný lid, rodící se na venkovské půdě, na tuto půdu; nikoli však jako námezdného dělníka, nýbrž jako svéprávného držitele a hospodáře. Neboť zemědělská práce jest úspěšná jen, koná-li se s pěstitelskou láskou, která klíčí pouze na půdě vlastní. Práce na půdě cizí stává se těžkou robotou, místo pěstitelské lásky vyrůstá tu neblahá lhostejnost, ne-li ničivá nenávist.

Drahota životních potřeb a lepší výnosnost jejich pěstování připoutá nepochybně nová zemědělská pokolení k půdě. Stále živá touha jejich po vlastní půdě vzroste v nezbytnou potřebu, souhlasnou se všeobecnou potřebou rozmnožení pěstitelů potravy. Tento obrat možno předvídati a třeba jej připravovati. Třeba připravovati u v o l n ě n í p ů d y, svázané dosud v nesmírná l a t i f u n d i a, zajištěná namnoze svěřenským svazkem. Příliš veliká část orné půdy jest u nás takto odňata lidu; množství starých zemanských dvorců, ano i celé vesnice rozpuštěny tu a slity v jedno strašnou pohromou 17. století. Přichází čas nutící k nápravě této pohromy, ke vrácení půdy lidu, aby na ní samostatně hospodařil. Náprava ta bude provedena neodolatelným tlakem života.

Nesmírná latifundia, spravovaná b y r o k r a t i c k y, neposkytují zdaleka tolik plodin, co by poskytovala v rukách drobných držitelů. Tato skutečnost bije již do očí; třeba jen srovnati hospodářskou produkci panského dvorce a sousední vsi, o stejné výměře orné půdy, ale lepši na panském. Sedlák z této vsi soudil

v hovoru se šafářem hospodářství na panském dvorci takto: »Vy byste se na tom dvorci sami neuživili, kdyby vám kníže pán nedával plat.« Na dvorci nepěstuje se nic drobného, co vyžaduje více dělných rukou; žádná drůbež, žádný vepřový brav; nedostaneš tu ani mléka ani másla; ani panští dělníci nedostanou tu obživy. Vše vede se »ve velkém«, aby se v účtech nic neztratilo. Není tu vlastního hospodáře, nýbrž byrokracie o celé řadě stupňů, od šafáře k řediteli, z nichž žádný necítí jednoty hospodáře s hospodářstvím.

Vlastníci velikých latifundií dojdou konečně ku poznání, že byrokratická správa hospodářství nedá se zlepšiti v jejich prospěch ani nejchytřejším centrálním ředitelem. Vyhoví konečně ve vlastním zájmu všeobecné potřebě, odevzdají pozvolna ornou půdu v držení samostatným hospodářům, kteří zvětší výnos rozmnožením produkce plodin, nikoli úsporami na platech zaměstnaných. Nájemné smlouvy však třeba tu postaviti na základ práva veřejného, poněvadž rozmnožení produkce plodin jest důležitý zájem veřejný. Nájem na základě práva soukromého poskytuje velmi nejisté držení, ochromující hospodářskou zdatnost nájemcovu. Hospodář musí býti jistý v držení půdy.

Hospodářství lesní a rybničné daří se naproti tomu lépe ve velkém; hoví též lépe zálibě urozených vlastníků. Avšak i tu třeba obmeziti oběti přinášené lovecké vášni na úkor veřejných zájmů. Veliké obory pro vysokou a černou zvěř jsou ztracené pro lesní kulturu; v žádném mlází není tu jednoho zdravého stromku, každý má velikou jizvu po sloupnuté kůře. Protéká-li k tomu takovými rozsáhlými oborami bez lesní kultury splavná řeka, jest škoda tím větší, zvláště dováží-li se k řece dříví ze vzdálených lesních kultur po nápravě. V té příčině jsou veliké obecní lesy lépe spravovány; tam myslí myslivci na lesní kulturu, ne na zvěř a na pytláky. Zvěř jest vůbec škodná všemu hospodářství, a sedláci správně nechtějí žádné zvěře v poli. V Německu i ve Francii zajíc jest vyhuben jako škodný hlodavec; prodává se tam od nás ve velkém, hluboko pod výrobní cenou. Sedláci požadují velmi snadnou odpomoc: zrušení honebního zákona.

Velká latifundia jsou sevřená svěřenským svazkem k zajištění jejich nedílnosti a neprodajnosti, pro lesk a slávu jednoho rodu. Fideikomisní velkostatek jest velká překážka v úpravě sousední půdy; tvrdý soused, neustupující o vlas od svého zápisu. »Milostivá vrchnost« jest kryta povinností úředníka hájiti »zájem velkostatku«; sama nemůže nic učiniti, nemá plného vlastnického práva. Tlakem života dojde ke zrušení fideikomisního zřízení, ježto život nesnese takovéto umělé přehrady. Zrušení možno provésti uskutečněním zásady, že zákon jest platný pro všechny stejně. Tak i občanský zákon o vlastnictví a o dědictví. Tím nestane se šlechtě bezpráví, naopak, její členové nabudou práv, jimž se těší každý občan; zmizí šlechtičtí vyděděnci. Veliká latifundia rozdělí se po zákoně mezi přirozené dědice; povstanou četné menší velkostatky s vlastními hospodáři. Nastane rozdělení půdy, jaké bylo před pohromou. Velkostatky budou vždy, pokud člověk bude míti radost z vlastnictví půdy; jest jich i třeba ke zvelebení zemědělství, k jakémusi nezbytnému zemědělskému přepychu i k okrášlení venkova. Závadný jest přílišný rozsah latifundií, kde vlastník nemůže býti sám hospodářem a kde nastupuje byrokratická správa. Přílišnému rozsahu velkostatků možno klásti meze vzestupnou pozemkovou daní.

Tyto úvahy o hospodářství na velkostatcích vzhledem k panující drahotě a nouzi byly hotové, když byly uveřejněny v »Národních Listech« dne 15. října 1911 v rubrice »Národní hospodář« úvahy téměř docela shodné, ač hlediska a východiska byla velmi různá. To svědčí, že poměry jsou takové a že jsou již zcela zřejmé. Tam připomíná se blízká revise občanského zákoníka, k níž třeba připravovati a formulovati požadavky českého národa. Třeba diskutovati o těchto potřebách a požadavcích, aby vyjasněné a odůvodněné byly pojaty ve vůli národa, jejíhož uskutečnění nelze zameziti. Proto odhodlal jsem se k uveřejnění těchto úvah.

To jsou otázky, jejichž rozluštění arci již neuleví nynější nouzi. Avšak tato nouze vzbuzuje tyto otázky a tlačí na jejich luštění. Mnohá pokolení prožila život plný útrap beznadějných, které však právě byly podnětem ke změně života ve prospěch příštích pokolení. Životní regulace pokulhávají za životními potřebami, ale vyhovují jim konečně s přírodní nutností. Tlaku života neodolá žádné lidské zřízení.

Zatím dlužno dále přemýšleti o úlevách v přítomné nouzi; uvedeme někdy příště, jaké úlevy může poraditi fysiologie výživy.

MENŠINY

A. ŠEK:

NÁVRH DVOR. RADY ČELAKOVSKÉHO O MENŠINOVÉM ŠKOLSTVÍ.

Na uspokojivém rozřešení otázky školství menšinového záleží především nám, Čechům. Pro Němce není tato otázka akutní. Ti nemají tolik svých menšin jako my, jejich snahám školským vychází se vstříc všemožně jak od úřadů zeměpanských, tak i od úřadů samosprávných (v Praze, Plzni a j.), a jejich příslušníci v menšině konečně jsou vesměs v daleko lepším společenském postavení, než příslušníci menšin našich. Němci nemají vlastně menšinových škol v našem slova smyslu. Při jednání o této otázce jsme tudíž proti Němcům ve veliké nevýhodě.

Avšak právě v otázce menšinového školství máme na své straně též jednu výhodu, které nelze podceňovati. Je snad obecně známo, že »via facti« sen Němců o zvláštní »Provinz Deutschböhmen« jest již splněn; Podrudohoří na př. jest již skutečně pro Čechy územím uzavřeným. Čech tu nejen při úřadech samosprávných, ale ani při úřadech státních svým mateřským jazykem vystoupiti nemůže, není-li dosti připraven na celou řadu obtíží, které musí překonati (překoná-li je vůbec). A v »uzavírání« tohoto území stále se pokračuje. A přece právě v tomto »uzavřeném« území domohli jsme se, díky houževnatosti našeho lidu v menšinách, celé řady škol veřejných. Je dnes v celém Podrudohoří 21 škol veřejných a jen 13 škol matičních. Taková škola veřejná znamená skutečně značnou trhlinu ve snu Němců o »uzavřeném« území, je do jisté míry naším vítězstvím. Lze si stěžovati jenom na to, že při zřízení veřejné školy nepřikročilo se dosud nikdy též ke zřízení české místní školní rady a ke jmenování českého inspektora menšinového.

Nový návrh dra Čelakovského, jenž značně se liší od návrhu roku loňského, pamatuje na obě okolnosti zde uvedené, zejména však na naše nevýhodné postavení ve školské otázce vůči Němcům.

Němcům vychází návrh vstříc ustanovením, že náklad »věcný« (slovo velice neurčité; proč ne »veškeren«?) na školu »národnostní« nésti má fond zemský. Je to beze sporu značná výhoda pro obec, která z přičinlivosti menšiny (jež přečasto je vlastně většinou) vzrůstá, avšak právo této menšině na obecní majetek zcela odpírá. Ovšem návrh též právo na obecní majetek menšině nepřiznává, právo to tím cennější, že jsme si ho již, aspoň pokud jde o vydržování škol, dobyli. Lze se však s ním smířiti, neboť přináší se nám tímto ustanovením jiná výhoda, totiž větší osamostatnění českých škol. Německé obce dosud, nesouce náklad na menšinovou školu veřejnou, svého vlivu užívaly jen k tomu, aby naši školu poškodily: odpíraly škole potřebných místností, tísnily děti do malých tříd, chikanovaly učitele, svými protesty zdržovaly zřízení a rozšíření menšinové školy.

Dle návrhu byla by tudíž menšinová škola nyní něčím, do čeho obci by vlastně nic nebylo. Je tedy **podivno, že návrh náhle přiznává obci právo voliti svého zástupce do místní školní rady, která má býti pro školu menšinovou zřízena.** Toto ustanovení nikterak nelze zdůvodniti leda snad tím, že většina má právo překážeti ve školství menšině. Je jisto, že by obce svého práva jen k tomu užily, aby překážely škole a aby česká místní školní rada zase nebyla českou, nýbrž, jak officielně dnes jméno připuštěno, jen »für die čechische Schule«.

Skutečně nutno se diviti, že návrh po zkušenostech, které na severu máme, opět **beze změny** přijímá ustanovení zemského zákona o **výslechu rodičů,** když jde o zřízení nové školy veřejné. Více než 20 let pozorujeme, jaké trápení připravuje se vždy českým rodičům od Němců při tomto komisionelním řízení, více než 20 let domáháme se změny právě tohoto ustanovení, a návrh dra Čelakovského dnes přichází s ním opět! Čeští rodiče opět mají podávati žádosti za školu, chtějí-li ji míti, a opět mají se vydávati nebezpečí boykotu od Němců. A přece jsou dosud platny i jiné zákony (v menšinách ovšem se nepraktikující), dle nichž podmínky pro zřízení školy mají vyšetřovati úřady školské samy a samy ze své iniciativy mají potřebné školy zřizovati. Právě na tomto ustanovení se zdá, že při návrhu dra Čelakovského spíše vítězily živly školství menšinovému nepřátelské. Vždyť víme, že nebýti tohoto ustanovení, bylo by dnes na severu dvakrát tolik českých škol, než jich jest.

V tomto ustanovení je tedy projádřena snaha ztížiti zřizování veřejných škol menšinových, po případě znemožniti je tam, kde menšina není dost hospodářsky silna, aby vydržela boykot většiny; poněvadž pak v takových poměrech jsou právě menšiny české, značí to ztížení ve zřizování škol českých. Musíme tedy tím větší váhu klásti na školství soukromé.

I o školách soukromých je v návrhu ustanovení, bohužel ne dostatečné ani úplné. Navrhuje se tu školám soukromým na každých 30 školou povinných dítek a na rok příspěvek 1000 K ze zemského fondu. **Příspěvek 1000 K je jistě nedostatečný!** Hradila-li tato částka aspoň poněkud náklad na vydržování školy soukromé v době, kdy byl ujednán pakt moravský, není v žádném poměru k nákladu na školu dnes a zejména ne, dojde-li k úpravě učitelských platů. Ani částka 2000 K nesvědčila by o zvláštní benevolenci, **uváží-li se, jaký náklad zemskému fondu školami soukromými se uspořuje již déle 20 let!**

Návrh opisuje celou řadu paragrafů ze zákonů, které ani měniti nelze, zase však neopisuje tam, kde by to bylo velice důležito. Při ustanovení o školách

soukromých, je to § 2. ř. z., dle něhož škola, která je zcela nebo z části vydržována z prostředků veřejných, je školou veřejnou. Dle toho zákona byla by škola soukromá, která dostávala by ze zemského fondu příspěvek návrhem označený, školou veřejnou. Pak ale **chybí v návrhu ustanovení podmínek, za kterých škola má zcela býti vydržována z prostředků veřejných;** čili kdy škola soukromá, i pokud jde o náklad na ni, úplně se zveřejní. Ustanovení to je pro nás tím důležitější, že návrh podržuje neblahý výslech rodičů a iniciativu jich při zřizování veřejné školy.

Stanovení podmínek pro zřizování menšinových **škol měšťanských** je takové, že by na severu, ani Most nevyjímajíc, nemohla býti zřízena ani jediná škola měšťanská! Snad navrhovatel měl dobrou vůli s našimi menšinami, ale neznalost menšinového školství asi způsobila něco, co může býti nám na dlouho neblahým. Stanovíť se v návrhu doslova: »V témže šk. okresu může býti i více měšťanských škol zřízeno, když konkurenční činitelé s tím souhlasí a když potřeba nové měšťanské školy tím způsobem se prokáže, že v školní obci, kde škola měšťanská zříditi se má, nachází se aspoň jedna veřejná škola p r o c h l a p c e p o k u d s e t ý č e p r o d ě v č a t a aspoň o 4 třídách, pobočky v to počítajíc, a že je v školní obci dle pětiletého průměru více než 80 školou povinných dítek příslušného pohlaví posledních 3 školou povinných let.« Zde nutno navrhovateli vzíti na vědomí, že na celém severu, ani v Mostě, není školy jen pro chlapce nebo jen pro dívky. **Všechny školy menšinové** jsou **dnes školami s m í š e n ý m i.** Má-li dojíti ke zřízení aspoň jedné měšťanské školy menšinové na severu, je nutno v návrhu **vynechati** slova »pro chlapce pokud se týče pro děvčata«.

Avšak ani podmínky určené pro zřízení veřejné školy obecné nepřihlížejí dost ke skutečným poměrům. Návrh přijímaje beze změny § 59. ř. z. stanoví za podmínku dle pětiletého průměru více než 40 dětí, kterým jest navštěvovati školu přes 4 km vzdálenou. Když vydržování škol menšinových zcela se přenáší na fond zemský, mohlo by to vésti k domněnce, že nesmějí se školy zřizovati jinak, než na základě obvodu 4 km; to vedlo by k nedůslednostem, obtížím, zmatku a nespravedlivosti. Kdyby se šlo do důsledků, byly by snad i některé dnešní školy veřejné zrušeny, na př. velké školy v Čouši a Kopistech, neboť tyto obce nejsou přes 4 km od Mostu vzdáleny, a velká škola v Trnovanech, která není 4 km vzdálena od Teplic. **Zde nutno žádati ustanovení, že školy menšinové zřizují se dle obvodů školních.**

Konečně nutno uvésti, že návrh dra Čelakovského má též svůj stkvělý bod, pro nás nejcennější, nezadatelný a zcela spravedlivý. Stanoví se tu: »Ve školních obcích (ne v obvodu 4 km!), kde se nalézají školy obecné nebo měšťanské s vyučovacím jazykem českým a školy s vyučovacím jazykem německým, buďtež děti školou povinné přijímány pouze do té školy, jejíhožto vyučovacího jazyka jsou tak mocny, aby jej dovedly v obcování užívati za prostředek dorozumívací a vyjadřovati v něm své myšlenky a představy.«

Podrobnější ustanovení sem patřící, jak jsou v návrhu, nutno jistě schváliti, ač i zde je třeba doplnění. Stanoví-li návrh školám soukromým příspěvek ze zemského fondu, a jsou-li pak dle zákona i tyto školy školami veřejnými, jest jen důsledno **doplniti** zde: »I taková škola soukromá je pro dítky téhož jazyka školou povinnou, není-li v obci jiné veřejné školy jejich jazyka.« A rozumí se samo sebou, že i pro takové školy soukromé musí býti ustanovena příslušná místní školní rada. —

Celkem vzato jest dnešní návrh dra Čelakovského již návrhem kompromisním, ve kterém i nepřátelé menšinového školství uplatnili svůj vliv. Má-li tento návrh jen z části přivésti splnění toho, čeho menšiny ke svému žití potřebují, nutno ho doplniti aspoň v těch bodech, jak zde naznačeno. S mnohým nepříznivým ustanovením nás ovšem smiřuje ustanovení o přijímání dítek jen do škol jejich mateřského jazyka, avšak i to ustanovení bude málo platno, nebude-li postaráno též o **dostatečný počet »národnostních« škol** a právě péče o dostatečný počet příslušných škol v návrhu nejméně jest patrna. Nikdy však nesmí být připuštěno, aby dost už osekané zájmy menšin v návrhu ještě dále snad byly osekávány, až se o nich bude jednati.

DOKUMENTY

E. CHALUPNÝ:

PALACKÝ O JUNGMANNOVI.

Krátká řeč, kterou pronesl Palacký při oslavě stoletých narozenin Jungmannových 13. července 1873, je z nejvzácnějších jak v literatuře o Jungmannovi tak v projevech Palackého. Bohužel nezachovala se nám doslovně.

B. Rieger ve svém vydání Drobných spisů Palackého (I. str. 383) otiskl ji v znění převzatém z »Pokroku« 14. července 1873, pokládaje patrně tento text za authentický, a od té doby znění ono je pokládáno za pravé; také já ve své knize o Jungmannovi r. 1909 jsem řeč Palackého dle tohoto znění citoval.

Dalším pátráním však jsem se přesvědčil, že tento text je neúplný a nesprávný. V rodném domku Jungmannově nalezl jsem útržky z jubilejní brožury o Jungmannovi, vydané r. 1873 a obsahující vypsání slavnosti tehdejší. Dle těchto útržků podařilo se mi po čase nalézti brožuru celou, nazvanou »S l a v n o s t J u n g m a n n o v a«. Obsahuje mimo jiné řeč F. L. Riegrovu o Jungmannovi (Rieger v ní vyzývá přítomné, aby se vynasnažili o povznesení českého národa

»vzdělaností a humanitou«, str. 42) a také řeč Palackého.

Text řeči Palackého v této brožuře jest jiný a obšírnější nežli text v »Pokroku«; od obou pak liší se text vydaný v »Národních Listech« z téhož dne. Srovnáme-li všecky tři texty, seznáme, že každý z nich je částečně nepřesný. Nejlepší a nejobšírnější je text brožury, který pokládám i za nejhodnověrnější, protože oba druhé doznaly patrně ujmy rychlou prací žurnalistickou, any musily vyjíti ihned. I obšírnost jeho podporuje názor o jeho správnosti, ježto je naprosto nepravděpodobno, že by se byl kdo opovážil do řeči Palackého veřejně vkládat celé věty, které nebyly řečeny; naopak vynechání těchto vět v jiných textech je snadno pochopitelný následek zpravodajského chvatu.

Podávám zde tedy doslovné znění řeči Palackého dle brožury a připojuji pod čarou důležité odchylky textův ostatních. Řeč zní:

»Pánové! Slyšeli jste o zásluhách Jungmannových mluviti dva řečníky včera a dnes, s kterými já naprosto nemohu závoditi. Můj věk toho více nesnese, ale já pojímám úkol v ten smysl, že jako jeden z nejstarších přátel oslavence dnešního dne, Josefa Jungmanna, jsem povolán, vynésti zdání své o něm před výborem mužů, kteří se zde nacházejí. Já nebyl nejstarší z jeho přátel, ta čest náleží ctihodnému starci zde přítomnému děkanu Markovi; po čtvrt století stál jsem však oslavenci po boku blíže než kdokoliv, jsa svědkem netoliko jeho zásluh, ale také obětí, které přinášel, a proto dovoleno mi budiž,[1]) abych svědectví dal pravdě, co je skutek skutečný, co Vy, pánové, jen od slyšení[2]) přijímati můžete.

Víte, že Jungmann nebyl[3]) první mezi buditeli. A proč slavíme dnes památky jeho více než památku mužů o vlast zasloužilých jako Dobrovského, Puchmajera, Pressla, Nejedlého[4]) a j.? O tom povím Vám mínění své. Proto, že ve věkovitém zápasu o naše bytí neb nebytí byl Jungmann první, který proklestil[5]) dráhu, jež vedla národ k spasení, a to záleželo v tom, že naučil nás mysliti[6]) po staročesku a novoevropsku zároveň, že nás uvedl[7]) do svatyně vědy bez poškození našeho jazyka. On první objevil zlaté[8]) žíly našeho jazyka a ze ssutin nám jej vyhledal.[9]) Byl on vyvolenec z těch první, kteří nezoufali o budoucnosti národa, ale nakládali vše, co mohli na ušlechtění jeho, v tom přesvědčení,[10]) že třebať souzeno bylo zahynouti národu našemu, třeba jest zůstaviti čestnou památku potomstvu. Že se to vše bez obětí státi nemohlo, každý pochopí. Věru, že nikdo z nás tehda nemohl a nemyslel na hmotnou náhradu práce své, ale my nemohli nadíti se ani uznání světa. Ačkoliv sláva je osten velkých činů, z našinců žádný jí nadíti se nemohl, an obmezený národ náš jí nemohl poskytnouti. A mezi těmito pracovníky bez naděje na odměnu a uznání, byl Jungmann první, i co do přičinlivosti, i co do oběti, kterou přinášel, i co do ochotnosti, kterouž vše podporoval.

Nebylo podniku národního, myšlenky národní doby tehdejší, které by nebyl býval podporovatelem, ku které by nebyl přilnul plnou duší a myslí.

A při tom všem byla skrovnost jeho ještě větší, on nebyl sice bohatý, ale bohatě na naše[11]) strany se propůjčoval. Jsem toho svědkem sám více, než kdo jiný. Nedím nic nového,[12]) když pravím, že Jungmann zůstane národu českému vzorem vlastenectví, lásky k vlasti a snahy národní, vzorem humanity, vysokého vzletu myšlenek a všeho vznešeného. Vzorem, jehož záře se rozšířila po národu našem měrou takovou, že překvapilo to nejen mne, ale i mnohého z Vás, když zřeli jsme dnes, že nejen náš národ celý spěl sem, by účastnil se slavnosti, ale i z dalekých krajin že přišli k nám hosté, aby brali podíl na oslavě našeho velikána. Dovolíte mně zajisté, abych jménem oslavence a národa poděkoval všem těm, kdož přispěli sem z ciziny, aby účastenství brali u slavnosti národní.

---

[1]) Nár. Listy: »ohromných obětí, které přinesl, a proto cítím se povolána, abych…«

[2]) V Pokroku totéž; v Nár. L. však: »z podání a domyslu«.

[3]) Odchylky brožury od textu Pokroku a věty v Pokroku neuvedené jsou nad čarou tištěny proloženě. Slovo »nebyl« na tomto místě je dle souvislosti jistě správné; Pokrok tiskne sice »byl«, ale je to zjevná chyba. Praví-li Palacký níže, že Jungmann byl první z křisitelů, praví to v smyslu ocenění, kdežto zde mluví o prioritě časové, jak ze zmínky o Dobrovském a jiných je zjevno.

[4]) Místo Puchmajera a Nejedlého Nár. L. mají Hněvkovského. Hned za tím následuje v N. L. věta (snad pleonasmus): »Proč tedy slavíme památku Jungmannovu nade všecky?«

[5]) Nár. L.: »vynašel« (?).

[6]) Pokrok: »mysliti a mluviti« (asi správně).

[7]) Za tímto slovem, které v Pokroku — jako celý tento pasus — vůbec chybí, v Nár. L. je věta »jako nikdo jiný před tím nebyl učinil«.

[8]) Nár. L.: »zasuté« (v brožuře asi chyba tisková).

[9]) Zde v N. L. opět pleonasmus: »A to jest jeho hlavní zásluha.«

[10]) Pokrok: »jeho. V tom jsem přesvědčen« (zřejmá chyba).

[11]) Tisková chyba. Pokrok má »vše«.

[12]) Toto znění je asi správnější, nežli znění v Pokroku »neřeknu mnoho«.

Na konec pak volám, jak tisícové se mnou z celého srdce

Nehynoucí paměť a sláva otci našemu, našemu oslavenci Josefu Jungmannu!«

*

Ze srovnání textů je zjevno, že otisk řeči v brožuře obsahuje zvláště v druhé polovici názory velmi závažné, které na neštěstí byly zapomenuty potomstvem. Jinak by jistě nebyl býval možným lapsus, aby Jungmann, který dle Palackého byl a »zůstane« národu »vzorem humanity a všeho vznešeného«, o dvacet let později domněle v duchu téhož Palackého a jménem humanity byl zatracován a snižován jako »lokaj Smerďakov«. Proto nezkrácený otisk řeči Palackého je nejen v zájmu badání historického, nýbrž i v zájmu širšího veřejného mínění jako obnova pravdy a spravedlnosti.

POLITIKA

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 22. listopadu 1911.

Stalo se, jak jsme předpokládali. Chvilku trvalo jitření proti hraběti Stürgkhovi pro jeho prohlášení, že by vláda nemohla provésti usnesení parlamentu, pokud by znamenalo odpor proti ujednání, jež uzavřela s Uhry; ihned se utvořila ad hoc skupina německých poslanců z měst, hroženo, že v drahotním výboru bude schválen projev nedůvěry proti předsedovi ministerstva, poslanec Erb také v tom smyslu návrh podal, ale potom řečí ve výboru pronesenou seslabil hrabě Stürgkh svá původní slova, ač prohlásil, že ve věci ničeho neodvolá, a na to návrh Erbův byl odvolán, o nedůvěře už nebylo řeči. Dnes při hlasování o zprávě drahotního výboru šlo už zase všechno jako na drátkách, jak si vláda přála.

Hlasováno bylo především o prvém odstavci návrhu dra Rennera, doplněném drem Lecherem a doporučeném drahotním výborem, kterýmž bylo vysloveno právní stanovisko, že k dovozu masa z nezámořených krajin do Rakouska není třeba svolení Uherska a že dovoz masa z Argentiny tudíž na povolení uherské vázán není. Návrh tento přijat byl velikou většinou. Hlasovali pro něj sociální demokraté a všichni zástupci měst — Poláky vyjímaje. Několik horkokrevných lidí, s poměry v rakouském parlamentě neseznámených, běželo honem telegrafovat a telefonovat, že vláda utrpěla porážku, ale většina jich byla ušetřena blamáže poruchou ve spojení; prve než se dostali k slovu, bylo hlasováno o minoritním návrhu dra Rennera, aby vláda bez ptaní, bez ohledu na Uhry povolila na vyslovenou žádost vždy dopravu argentinského masa do Rakouska bez ohledu na čas a množství; hlasováno dle jmen, a tento návrh, nepřestávající na pouhém theoretickém vykládání paragrafu 12. obchodní a celní smlouvy, ale ukládající vládě určitou povinnost — byl velkou většinou opět zamítnut, a rovněž zamítnuty byly i návrhy další, kteréž by byly mohly způsobit vládě aspoň rozpaky, ne-li nepříjemnosti.

Mínění může míti v Rakousku odjakživa každý, jaké chce. Tomu tak bylo už za Metternicha, také rakouský parlament smí mít své mínění o právním stavu, ba na rozdíl od neimunních jednotlivců je smí i vyslovit, ale jednat, jak chce — může toliko slavná vláda, Tytéž ruce, které rozčileně mávaly proti hraběti Stürgkhovi, když prohlašoval, že vláda nebude dbáti parlamentu, jestliže jeho usnesení nebude konformní se stanoviskem jejím, zvedaly se při hlasování dnešním pro stanovisko vládní.

Sněmovna 268 hlasy proti 189 a po druhé 236 proti 214 hlasům dnes řekla: mít právní stanovisko je hezká věc, ale dopomoci mu k platnosti, je věc docela jiná... Bude se tedy teď deklamovati s nemalým pathosem, že se dne 22. listopadu dostalo vládě pádné a řízné odpovědi na její projev, důstojnost sněmovny ponižující, ale jen tak — jako by se nechumelilo, se zaznamená fakt, že — agrárníci sněmovny — tvořící většinu — provedli svou, a po špičkách se půjde kolem kormutlivé skutečnosti, že by si vláda nebyla mohla troufati tak bezohledně vystoupit proti parlamentu silnému, ba ani proti sněmovně, ve které by byly aspoň normální poměry, a že si odpůrci všeobecného hlasovacího práva vesele mnou ruce, přímo překvapeni, jak snadno a lehce se vládne pomocí lidové sněmovny. Vždyť tato lidová sněmovna za velikého applausu zamítla lidový požadavek, aby k umenšení bídy mohlo býti do státu dováženo levné maso zámořské bez ohledu na dobu a na množství.

A nejznamenitější je pro vládu, že ona teď je úplně z obliga. Na každý sebe srdceryvnější výkřik velkoměstské ulice může odpovědět s klidem Angličana: »Pardon, co chcete ode mne? Promluvte si s lidovou sněmovnou!« A jednou ranou jsou uhozeni dva zajíci. Stalo se, co chtěla vláda, a nevole lidu není obrácena proti ní, nýbrž proti parlamentu...

»Musili jsme to udělat k vůli našemu venkovskému lidu« — řekl jako na omluvu jeden z pánů poslanců... A ku podivu, ani se nezačervenal. Za »politické lži« se lidé nestydí, ani takoví, kteří by v soukromém životě nezalhali za živý svět.

UMĚNÍ

NÁRODNÍ DIVADLO.

L. N. Tolstoj: **Živá mrtvola.** Drama o 12 obrazech. Přeložil Frant. Husák. Poprvé za režie Jaroslava Kvapila dne 18. října. Tiskem u J. R. Vilímka.

Kdo nedovedl by vypočítati s větší menší úplností a větším menším temperamentem všech neodpustitelných nedostatků tohoto dramatu? Kdo nenazval by fabuli, jež stala se krystallisačním bodem jeho, podstatně hrubou, divadelně vnějškovou, hrubě effektní? Kdo neřekl by, že pět pevně skloubených a kondensovaných aktů dalo by vyniknouti daleko jasněji a výrazněji stavbě dramatické, než těchto 12 kmitajících se obrazů, třebaže organicky ze sebe se vyvíjejících? Kdo neodsoudil by tolik mělkých, povrchových a náhlých převratů v duších reků dramatu, jako onen, kde cítí v osmém obraze Liza tak náhlé osvobození od Fedji tím okamžikem, co se dovídá o jeho lásce k cikánce? Kdo nerozpoznal by, že motivace Fedjovy chystané sebevraždy pro nemožnost podrobení se formalitám rozvodu nevyrůstá nezvratně z jeho bytosti, že musíme mu věřiti, zatím co bychom chtěli neklamně viděti? Kdo neoznačil by některé moralisticky zahrocené scény a poznámky za příliš hladké a šosácké, tak že nemůžeme při nich zapomenouti, jako jinde v traktátech Tolstého, na to, co se k nám mluví, pro vznešený akcent a nádherný pathos, jenž měl tak často plnou moc a sílu umění? Hle, jak snadno bylo by lze již první analysou rozšířiti výčet těchto nedostatků téměř libovolně.

Ale je úkolem naším postupovati takto při díle, jehož provedení bylo, řekněme, dílem piety (neříkejme zatím aktem sensace!), a o němž víme, že jest jen nehotovým náčrtkem? Myslím, že správnějším než dáti se roznítiti vadami tak lehce odhalitelnými k prudkému a temperamentnímu odsudku, jenž dával officiální kritice zapomenouti i na strany silné a mocné, bylo by pokusiti se o pokud možno největší odstup od díla (jehož plné vyžití je téměř znemožněno třeskem novinářských půtek a advokátských sporů), a pokusiti se o rozvážné zařazení díla do vývoje psychologie autorovy, rozvážiti, nepřináší-li drama opravdu nic nového k obrazu autorovu, nemá-li opravdu ničeho z oné hluboké síly, jíž zachyceny jsou naše nejtajnější a nejintimnější duševní proudy a pudy, oné hloubky, jež staví nás nově před krutou tíhu sudby, která může se státi sudbou každého z nás, a která vane k nám ze bran osudu jako těžká hudba, jíž se chvějeme a i — očišťujeme.

A na každou z těchto otázek dává posmrtné Tolstého drama částečnou odpověď.

Fedja nemůže žíti v poklidném manželství s Lizou, utíká se k cikánským písním a holkám, klesne, ale nechtěje býti překážkou novému sňatku Lizinu, předstírá sebevraždu. V temné a nízké hospodě prozradí však neopatrně svou historii, Liza s novým manželem, přítelem Fedjovým, je souzena z dvojmanželství. Avšak Fedja se zastřelí, aby je zachránil.

Vizme: Liza je dobrá, je oddaná, je ušlechtilá, snad i krásná, a přece s ní nemůže Fedja žíti. Je odchod jeho rozmarnou libovůlí? Nikoliv: je těžkým usouzením, neziknutelnou nutností. Nad jejich manželství byl, jak zpovídá se Fedja knížeti v šestém obraze, stále jistý stín: neboť Liza není ze žen, jež byly mu usouzeny. Nemůže proniknout jej až do posledních kořenů bytostných, nemůže prolnouti jej tak plně, aby takové stotožnění rozdmychalo v něm ono šílení a onen plamen, jemuž říkáme láska. Kdyby bylo krasší Venuše a vznešenější Panny nebeské — Fedja bude ležeti vedle jejího těla a bude stále jako těžkou tíhu pociťovati onu nepřeklenutelnou, dělící propast, jež bude k němu mluviti: »Ty jsi ty, Liza, krásná a dobrá, ... ale já jsem já, zlý a podlý — a přece nemohu milovati tě — pro mrazivý stín, který se klene nad námi.«

Tento motiv stínu (bohužel dramaticky z něho hra nevychází) je něco nového, nesmírně hlubokého a posloucháme jeho hudbu (máme-li uši pro ni) s chvěním. Považuji jej za neobyčejné zjemnění psychologie manželství, jejímž předchůdcem byla postava Pozdnyševova v »Kreutzerově sonatě«. Není-liž hoden básníka?

Anebo pokusme se podtrhnouti v imaginárním dokresleném dramatu nesmírně jemné satirické světlo, jímž jsou osvětleni oni dobří Kareninové a Lizy, kteří byli hráni u nás jen jako šťastní ušlechtilci, zatím co zcela znatelně tanula Tolstojovi na mysli satirická příchuť jejich šosácké dobroty a počestnosti: všimněte si, jaký jemný hrot skrývá se za měněním jich stanoviska k »milovanému« Fedjovi, podle toho, jak jeho počínání jeví se prospěšným jejich záměrům. Proti této společnosti je Fedja věru vznešeným slabochem: neboť jeho tragika není jen v jeho slabosti (nemůže s nimi kupiti, nemá síly, aby proti nim bouřil, proto pije, aby zapomenul), ale tkví také v jeho vznešenosti, jež má se odrážeti od pouhé dobroty jejich. Zdaž nepromluvil tady Tolstoj psycholog společnosti?

Pokusili jsme se ukázati jen na dva nové a velmi cenné prvky tohoto nárysu dramatu, jež mohly by postačiti, abychom nepovolili plně uzdu svému dnešnímu, jak za to mám, upřílišenému odsudku, a aby tak naše soudy, prošlé

žárem našeho dnešního prudkého zaujetí, vychladly naproti denní kritice v hotovější a definitivnější formu i obsah. Pak snad i Živá mrtvola nebude bezcenným příspěvkem k oné grandiosně paradoxní tragedii člověka, utíkajícího před svým uměním, kterou vidíme tak velkolepě symbolisovánu v Tolstého útěku za smrtí na malou železniční stanici, v jednom z největších divadel našeho desítiletí.

Zbývá několik slov o provedení. Že mnohé z vnitřního obsahu uniklo naší scéně, řekli jsme již. O vnější rámec a přesné střídání obrazů postaral se jako vždy pečlivě p. Kvapil. Z herců p. Hurt, jehož nejvlastnějším oborem zdají se býti právě postavy nihilistů, pijanů, slabochů a rozervanců, podal postavu dobře promyšlenou a prudce zahranou. Některé partie, na př. scénu před marně chystanou sebevraždou, nebo při setkání se sestrou Lizinou, nebo vypiaté a skvostné pohrávání si se soudcem, člověka, který nemůže ničeho ztratiti, toť byly skvělé scény. P. Hurt je z nadějí Nár. divadla. Karenin p. Deylův, ztrnulý a prázdný, ovšem neuspokojil; tentokráte ani pí. Dostálová nepronikla úplně autorem nedokreslené úlohy. Paní Hübnerová byla životná jako vždy, pan Steinsberg spíše ušlechtilý než knížecí; paní Červená, z našich nejherečtějších temperamentů, hrála svou cikánku příliš v tradicích sentimentálních romancierů; p. Schlaghammer pojal svou episodku velmi výrazně. Konečně slečna Valoušková vyzpívala svým sytým altem plně veškeru dumnost cikánských písní, v nichž hledal Fedja opojení a zapomenutí. *Josef Kodíček.*

*

Frant. Neumann: **Milkování.** (Opera o 3 jednáních dle stejnojmenné hry Artura Schnitzlera.)

Svými theoriemi hudebního dramatu i částečným jich realisováním ve svých dílech způsobil Wagner i změnu nazírání na uměleckou hodnotu operních textů, ukázal, že k vzniku hodnotného díla hudebně dramatického nezbytně zapotřebí je i literárně cenného libretta. Odtud pak u všech, jimž základní názory Wagnerovy vešly v krev a kdož umělecky seriosně dívají se na úkol operního komponisty, jeví se snaha komponovati jen texty, které samy o sobě jsou umělecky cenné. Byla to v první řadě nouze o takovéto texty, která vedla k myšlence komponovati hotová dramata slovní. Z čelných skladatelů dneška byli to Richard Strauss a Claude Debussy, kteří touto cestou šli ve svých hudebně-dramatických skladbách. Podobný pokus učinil i Fr. Neumann ve své opeře, zvoliv pro ni prosou psané Schnitzlerovo drama »Liebelei«. Co v tomto moderním dramatě mohlo hudebníka zlákat, bylo, myslím, jeho erotikou různých odstínů prosycené prostředí, pro jehož malbu cítil v sobě sílu, dále možnost uplatniti v něm schopnost hudby k malbě nálady, karakteristiky osob v hudbě vyjádřitelné a v tom směru hlavně hluboké citové založení hlavní ženské postavy, v jejímž nitru odehrává se celá tragedie lásky. Schnitzlerovo drama, které Neumann pro komposici, vyjímaje nepatrné škrty, slovně přijal, pro svůj lehký, konversační styl i pro svůj hbitý spád, který nesnese přerývek, v nichž by se hudba mohla z překypujícího srdce vypovídat, žádalo i v hudbě zvláštní, odpovídající styl. Pan Neumann, který zdá se mi zcela dobře býti si vědom mezí své tvůrčí potence a který je nad to zkušeným praktikem, nedal se na bludnou a nejistou cestu hledání nějakého nového způsobu hudebně-dramatického vyjadřování. Našel si prostě model pro svoji komposici. Našel jej v moderní opeře italské, přesně řečeno: jde v šlépějích Pucciniho. Jeho vzory jsou »Bohema«, »Tosca« a »Butterffly«. V konversačních partiích osvojuje si Pucciniho lehké, ale živé parlando, na místech citově roznícených rozpřádá melodický proud dle jeho methody do šíře a také v passážích pathetických drží se zcela veristické manýry.

Z jednotlivých dějství »Milkování« stojí první bez odporu nejvýše. V něm ono velkoměstské světáctví vídeňsky osobitého rázu, které pohybuje se stále na samé hranici banálnosti, je výtečně vystiženo. Prostředí, v němž čtyři hlavní postavy žijí, vzduch, jejž vdechují, vane tu z každé hudební fráse, jejich city hned povrchní a chvilkové, hned zas hlubší a opravdovější mluví tu přesvědčivě z hudby, lehkomyslné fešáctví i laciná sentimentalita jsou si tu v náručí. V tomto dějství také spádu slovního dramatu svým bystrým tempem hudba nejlépe odpovídá. Z jeho zdařilé komposice bych soudil, že Neumann byl by v oboru hudební veselohry nejvíce povolaným. Druhým dějstvím ale situace v jeho neprospěch se mění. Zde dramatický děj z vnějška překládá se do nitra Kristinina. Její touhy, pochyby, zklamání a opětný svit naděje a víry v lásku dávají tu skladateli příležitost k rozvinutí a rozpředení výrazových prostředků hudby v její nejvlastnější sféře. Ale tu právě je úskalí, vyplývající jednak z mezí myšlenkové hudební potence skladatelovy, jednak z povahy textu. Invence skladatelova není ani originelní ani hluboká a zde rozpřádané do široka jeho motivy objevují svoji nepopíratelnou mělkost. Text pak sám i zde žádá rychlý spád v dramatickém dění a tomu staví se hudba v cestu. Obdobně věci stojí i v dějství posledním: zde hudba rozepíná se k tragické pathetičnosti, která je slovnímu originálu cizí a dějové tempo i tempo dialogů jen zdržuje a rozbíhá se v trapné délky. Vnější účinnost ovšem hudbě ani tu nelze upřít.

Celkové provedení Neumannova »Milkování« u nás neváhám nazvat stylově výborným. Bylo to v první řadě zásluhou dirigenta p. Brzobohatého, který nejen orkestrální part se všemi jeho skvělými stránkami přivedl k plnému lesku, ale který dovedl i celému hudebnímu podání na scéně vdechnout potřebnou živost a ději odpovídající tempo. Zpěvákům našim lehké parlando konversačních scén bylo nezvyklým úkolem. Zpívali tu poněkud těžkopádně a často s příliš massivním vynaložením hlasu. Pěvecky i hrou zdařili se nejlépe Mizi slč. Ungrové a Theodor pana Buriana. Skutečnosti bystře odpozorovanou figuru postavil v starém Weinringovi na scénu p. Kliment. První režisérský pokus v opeře se p. Hašlerovi v každém ohledu podařil. *—lh—*

*

Vrchlického »Hippodamie« na Národním divadle. Na mou prvou »Dramaturgickou poznámku« reaguje pan professor Zdeněk Nejedlý v časopise »Smetana« ze dne 17. t. m. článkem »Fibichova »Hippodamie« na Národním divadle«: již nadpisy jeho stati a mé repliky ukazují, že každému z nás běží o něco jiného, prof. Nejedlému o skladatele a melodram, mně o báseň a umělce slova; nad to je prý nesprávné (čili, mluveno s prof. Nejedlým: je prý zjevnou nepravdou), že by se ozýval proti tomu, aby »Hippodamie« byla hrána jako pouhé slovní drama, nýbrž vidí v projektu tom pouhý literární experiment (»experiment« ovšem ve smyslu podceňujícím). Ale přes tento částečný souhlas vyslovuje řadu zásadních námitek a opírá se o několik dle svého mínění analogických problémů z historie umění, jež, přiznávám se, mne nepřesvědčily, protože nevidím jich analogie s případem daným. Konstruovat násilně z mých poznámek theorii, z této theorie, k níž se nehlásím, vyvozovat hrůzné důsledky, jež by vedly k »uměleckému vandalismu prvého řádu« — to přece neznamená mne vyvracet: vždyť jsem nehájil »právo absolutně literárního zájmu ke každému dílu literárně dramatickému« — a dojista ne k Wagnerovi —, nýbrž hájím právo literárního zájmu k básnickému dílu, jež, původně myšleno ryze činoherně, bylo před svým ukončením proměněno v součást organismu složitějšího a tím pohříchu degradováno na pouhý »text« pro hudebníka napsaný (doklady tohoto podceňování v literatuře fibichovské). Jinak přesunuje prof. Nejedlý debattu na jiné pole: k požadavku, že chceme poznati antiku básníkovu, odpovídá poukazem na svůj spis, kde vykládá o klassicky čistých liniích, o vzoru Gluckově, zkrátka o antice hudebníků; o tom, že by básník sám rád byl viděl své dílo v úpravě dramatické, se nezmiňuje, za to přetřásá otázku umělecké mravnosti v jiném smyslu, vrací se k pozadí záležitosti, jež jsem prý zamlčel: skutečně, o tom, má-li či měla-li být »Hippodamie« dávána jakožto melodram, jsem nemluvil a mluvit nebudu, jednoduše proto, že se to vymyká mé kompetenci. Pan prof. Nejedlý vidí »koketní gesto« v mých slovech, jimiž jsem se hlásil o jistou část odpovědnosti: nuže, tomu prostě nerozumím. Mínil jsem, že kde běží o provozování dramatu, má se v prvé řadě respektovat přání jeho tvůrce, tedy Vrchlického, a že vedle jiných také dramaturg jest oprávněn říci svoje mínění. Ale pochybuji, že se s panem prof. Nejedlým dohodnu o obecnější pojmy, jako umělecká mravnost, odpovědnost, nebo neuměleckost: zdá se mi, že se rozcházíme v některých základních otázkách víc, než on sám naznačuje a že leckde, kde prof. Nejedlý mluví o umění, já bych spíše volil slovo: umělecká doktrina.

Otokar Fischer.

ZE DNE

Výbor pro reformu volebního řádu do sněmu král. českého zamítnul ve své pondělní schůzi návrhy poslanců dra Koernera a K. St. Sokola na zavedení všeobecného a rovného práva hlasovacího (posl. Sokol žádal je pouze pro jednu z dvou komor, jím navrhovaných) a přijal za podklad dalšího jednání návrh vládní, zřizující 4. kurii se 43 poslanci. Proti všeobecnému a rovnému právu hlasovacímu vyslovili se Němci a velkostatkáři; Němci nechtějí vůbec připustiti žádnou opravu dříve, dokud nebude docíleno dohody o otázkách národnostních. Na české straně usnesení toto přijato bylo s klidem, ba jistou resignací. Nikde se nejeví snaha mocným hnutím lidovým donutiti jak vládu tak Němce a velkostatkáře ku změně jejich stanoviska. Ani u sociální demokracie. Ta čeká dle Práva Lidu na sociální demokracii německou, která se však k ráznější akci nechce odvážiti — ze strachu, aby si nepohněvala německé měšťáky. A přece by byla mohutná akce za všeobecné právo do sněmu t a k t i c k y velice žádoucí. Jí bychom získali proti Němcům posici sesílenou. Kdyby požadavky českých členů komise národně politické v otázce

práva hlasovacího byly podepřeny silným hnutím lidovým, vydobyli bychom, když již ne rovné právo hlasovací — ačkoliv je známo, že vláda obyčejně ustoupí, je-li k tomu donucena — tedy jistě daleko větší počet poslanců lidových, než se nám jich dostane za naprosté apathie české veřejnosti k celé otázce. Jako je politicky obratným tahem, že vůči nutným ústupkům v otázkách národnostních žádáme (osnovou zemského zřízení, vypracovanou drem Fořtem) upevnění státoprávního postavení Čech rozšířením autonomie zemské, tak nutno, dle našeho mínění, nasaditi vše, abychom získali co nejvíce mandátů při jednání o volební opravu. Bez velikého hnutí za všeobecné rovné právo hlasovací do sněmu se to však nepodaří.

Obhájce naprosté vědecké originálnosti professora Mourka, p. A. Beera, jenž se z »Národních Listů« přestěhoval do »Času« a z »Času« do »Samostatnosti«, nemínime nadále vážně sledovati. Jeho poslední polemické výkony, jež z oblasti rytířství, hájícího cizí čest, přenesly se do sféry bezděčné komiky, jsou snad zábavnou podívanou pro několik filologů, kteří znají i dřívější, v celku skrytou, činnost páně Beerovu; pro ostatní veřejnost nemají zajímavosti. Jako ve všech dosavadních neslavných půtkách dostal se konečně pan Beer do svého živlu: zase jej posedla utkvělá myšlenka, že »ukázal«, »přistihl«, »usvědčil«, »přibil« a jak znějí ty ostatní fráse z praxe státního návladního, tak groteskní v jeho ústech. Ozvaly se nejen tehdy, když p. Beer ve ztracené při filologické hájil se proti professoru Krausovi, nýbrž i tenkráte, když chtěl slovutný učenec p. Beer »dokázati«, že v datu Schillerova úmrtí má pravdu jen on — a humoristický německý šprýmař, kterým se dal napáliti i s redakcí »Času«. Proč bychom mu nepřáli radost z toho, že též »přesvědčil«, »přibil«, »ukázal«, jde-li o malého ctitele velkého Schillera. Pro budoucnost zůstane ovšem neotřeseno jak datum Schillerovy smrti tak odvislost Mourkova od badání Gebauerových, ať si třeba pan Beer cestuje se svými důkazy ještě do »Českého Slova« neb »Venkova«. »Přehled«, jenž se jím nebude dále zabývati, přeje mu mnoho zdraví na cestu!

Národní Listy odpověděly na naši noticku, v níž jsme vybízeli k zakřiknutí Českého Slova, snažícího se působit na mladočechy a agrárníky hrozbou rozbití Jednotného klubu, že psaní orgánu národně sociálního je snad úmyslnou provokací k rozdmýchání co nejprudší polemiky, z níž by nabralo důvod k rozlomu. Rozbití Jednotného klubu bylo by prý takovým činem, že vina na něm musí býti ponechána výhradně těm, kdož budou míti k němu odvahu; kdo oceňuje ničivý následek případného úspěchu intriky proti jednotě české politiky, nenechá na sebe padnouti ani stín takové viny. K tomu podotýkáme, že jsme nevolali po »nejprudší polemice« mezi Národními Listy neb Venkovem a Českým Slovem. Žádali jsme pouze, aby se tomuto se vší rozhodností řeklo, že je prostě nepřípustno s jednotností české delegace obchodovat, t. j. vnucovat národně sociální názory na taktiku jiným stranám Jednotného klubu výhrůžkami jeho rozbití. To jde bez »nejprudší polemiky« a je dle našeho názoru potřebné a nutné. Neboť fakt, že České Slovo může takto psáti bez znatelného odporu české veřejnosti, je důkazem, že se u nás dosud jednotnost české politiky nedoceňuje. Proto je povinností tisku, přesvědčeného o významu jednotnosti české politiky, aby nečekal, až k rozbití Jednotného klubu dojde, a pak teprve »konečně zúčtoval« s jeho hrobaři, nýbrž vždy a za každých okolností důrazně hlásal, že udržení klubu je prospěchem všenárodním takového dosahu, že se z něho nedá vytloukati kapitál stranický právě tak, jako na př. z otázky druhé české university a p. Bylo by absurdní, kdyby některá z našich stran chtěla donucovat ostatní k uznání svého stanoviska v otázce jiné hrozbou, že jinak nebude hájit požadavku druhé české university. Je mutatis mutandis případ s Jednotným klubem něčím jiným?

K věci ozvalo se také, ovšem s obligátní dosí nadávek, **České Slovo** ze dne 23. t. m., jež dokazuje — že se systém vládní dosud nezměnil a že tudíž oposiční politika národně-sociální je úplně oprávněna. Věnovali jsme Českému Slovu v posledních číslech až příliš pozornosti a nemáme chuti činit tak nadále. Proto konstatujeme pouze, že se jako obyčejně vyhnulo jádru věci a mluví o něčem docela jiném, než co jsme mu vytýkali. Je-li názoru, že nutno zůstat nadále v nejrozhodnější oposici, nemůže mít nikdo ničeho proti tomu, když své stanovisko energicky hájí. Jakmile však své mínění počíná vtloukat do mladočechů a agrárníků hrozbou rozbití Jednotného klubu v případě jejich vstupu do vládní většiny, nutno se proti tomu důrazně ohraditi. A jen tohoto ohražení chtěli jsme u Nár. Listů a Venkova docíliti, neboť dle našeho přesvědčení musí jednotnost českého klubu zůstati nedotčena při každé změně postupu naší delegace. Ostatně na tomtéž stanovisku stojí, jak se České Slovo může dočísti v Národních Listech, též — předseda výkonného výboru strany národně-sociální posl. Vojna; alespoň dle své řeči nuselské.

Složité účetnictví v otázkách pravdy provádí Čas a svému umění zaučuje i svého nového spojence státoprávního. Dostane-li se totiž příslušník strany do jakéhokoli konfliktu, vyrobí z něho orgán strany genia a z odpůrců jeho škůdce české kultury. Aby účetní rovnováha netrpěla, musí se takto vzniklé plus vyvážiti minusem v položce protilehlé. Jedná-li se tedy o lidi mimo stranu, obere je spravedlivý orgán asi o tolik, kolik svým lidem přidal. Takové minusové vyrovnání uskutečnilo se při jmenování arch. Balšánka professorem architektury. V několikařádkové lokálce označen nový representant stolice, opuštěné prof. Schulzem, jako nezpůsobilý, protože jej charakterisuje účast na stavbě representačního domu (dle starší terminologie realistické obecní kořalny). Nechceme hájiti arch. Balšánka a připouštíme, že by bylo možno diskutovati věcně o významu tohoto obsazení stolice pro architekturu. Ale kdyby prof. Balšánek neměl za sebou žádnou jinou práci, než literární

díla »Belvedere«, »Štíty a motivy attikové v české renaissanci« a »Architekturu střech doby barokní v Praze« — má nárok na to, aby o něm bylo psáno jako o vážném pracovníku v oboru historie architektury. Způsob, kterým se odpůrci vypaluje stigma, snižující jej v očích veřejnosti, kterým se jeho činnost redukuje na jedinou práci hodnoty sporné za současného umlčení vší práce předchozí, pokládáme za rakovinu v dnešních poměrech vědeckých a literárních. Máme za svou povinnost odsouditi tento nedůstojný způsob psaní i když by se dotýkal lidí, s nimiž co do směru činnosti vědecké nebo umělecké nesouhlasíme.

Výbor z prací Artuše Drtila. Výsledek subskripce na výbor z prací Drtilových, kterou jsme ohlásili začátkem října, jest do dneška velmi skrovný. Přihlášek jest do dneška pouze 30. Upozorňujíce, že Výbor po vydání bude se v knihkupeckém trhu prodávati za cenu o 25% vyšší, vyzýváme znova všechny, kdož mají zájem na brzkém vydání Výboru, aby se přihlásili za odběratele za cenu subskripční 3·20 K dru Frant. Šelepovi, Praha-I., Žatecká 55. Výbor vyjde v měsíci lednu. Žádáme časopisy, kterým stál Artuš Drtil blízko, aby toto upozornění oznámily laskavě svým čtenářům.

Sociální práce obce pražské a ženy. K článku pod tímto nadpisem v čísle 5. Přehledu uveřejněnému píše nám soudce Pšorn: České Slovo věnovalo v čísle z 31. října pozornost článku pí. Elišky z Purkyňů »Sociální práce obce pražské a ženy«, pokud jednal o ustanovení honorované poručenské opatrovnice při obci pražské. Pí. Eliška Purkyňová se svého stanoviska vypsala, jak by si činnost této poručenské opatrovnice představovala. K tomu podotklo České Slovo: »Požadavek tuto vyslovený je jistě ideální. Ale uváží-li žadatelé, resp. jejich přímluvkyně v Přehledu, co všecko po té jediné úřednici žádají? Kdyby byli uvažovali, byli by museli přijíti k názoru, že žádají po ní věci nemožné. Kolik takových úřednic by bylo třeba, aby mohly dostáti úkolu, který jim žádost p. V. Pšornova a spol. ukládá. Bude-li se mít řešiti tato otázka, bude nesporně nutno, aby se podávaly požadavky reelnější a propracovanější.« Vysvětlil jsem Českému Slovu, že Ústřední spolek čes. žen žádal zatím za zřízení tří poručenských opatrovnic při obci pražské (nikoliv jedné), a že hlavním úkolem poručenských opatrovnic bude vykonávání dohledu na výchovu dětí, dohledu podobného potřebujících, a že dohled tento budou vykonávati občasnými neočekávanými návštěvami. Je to tedy požadavek zcela jasný a určitý. Pí. Purkyňová ve svém článku mluvila všeobecně o zřízení podobné úřednice a vykládala, jak by si činnost tu představovala. Uváží-li se, že by poručenská opatrovnice u dětí jí svěřených vykonávala občas návštěvy po celou řadu let, lze snadno uznati, že by byla obeznámena s vlastnostmi dětí a že by tudíž jí nebylo nesnadno plniti úkoly pí. z Purkyňů poručenské opatrovnici vytčené. V Drážďanech na př. byly roku 1887 ustanoveny pouze 2 poručenské opatrovnice, osvědčily se všeobecně tak, že počet jich rok od roku rostl, takže jich r. 1910 bylo celkem 17. A podobně se osvědčily i ve všech větších městech v cizině. V zájmu opuštěné a mravně ohrožené mládeže jest, aby i u nás co nejdříve instituce tato byla zavedena. České Slovo moje vysvětlení neuveřejnilo a prosím redakci Přehledu, by tak v zájmu dobré věci aspoň ona učinila.

*

Bankovní Zprávy, vydávané Českou bankou v Praze, přinášejí ve svém listopadovém čísle následující zajímavé články: Vývoj francouzského bankovnictví (dokončení), O bankovnictví belgickém, Crédit Lyonnais, Různé zprávy, Obchodní kalendář, kursy cenných papírů a plodin a slosovací list. Na požádání zasílá se tento list zdarma.

Nejmilejším vánočním darem je každému zdařilý obraz drahé osoby. Umělecky provedené portréty v platinotypii, akvarellu, olejomalbě aneb na slonové kosti, dle přímého snímku i dle každé podobenky doporučuje k Vánocům již nyní světoznámý atelier p. J. F. Langhanse, c. a k. dvorního a komorního fotografa v Praze, Vodičkova ul. 37.

POLITICKÁ KRONIKA.

16. listop. podal ministr financí Meyer demisi.

16. listop. vzdal se jeden z vůdců křesť. sociálů, posl. Ebenhoch, svého mandátu.

19. listop. byl kabinet Stürgkhův doplněn prof. Brářem a šl. Długoszem.

20. listop. zamítlo devítičlenné komité nár. politické komise na českém sněmu návrhy na zavedení všeobecného rovného práva hlasovacího.

20. listopadu zamítlo ministerstvo vyučování rekurs spolku Komenského ve Vídni ohledně otevření české školy ve XII. okrese.

21. listop. Dle zpráv, teprve nyní do veřejnosti vniklých, vzdal se posl. Udržal v pátek dne 17. listop. předsednictví v agrárním klubu.

22. listop. bylo v posl. sněmovně hlasováno o návrzích drahotních.

22. listop. zvolen byl Udržal znovu předsedou agrárního klubu.

Listárna redakce. Pro nedostatek místa byli jsme nuceni odložiti článek pí. El. z Purkyňů o sociální práci žen, posl. dra Wintra o první aktivní bilanci pražské úrazové pojišťovny, ing. Bašuse o elektrárnách v Rakousku, Marsův o Balfourově odchodu a berního referenta o zdokonalení techniky daňové při vybírání osobní daně z příjmu; dále pokračování »Práva«, »Dopisů« (článek o Dalmacii) a »Slovanstva« (pokračování Piltze).

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 1. PROSINCE 1911. ČÍSLO 10.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

UMĚNÍ

OTOKAR FISCHER:

DRAMATURGICKÉ POZNÁMKY.

3. Aktuality.

Bylo to náhodou, že prvý výroční den úmrtí Tolstého mohl u nás býti oslaven představením jeho posthumní »Živé mrtvoly«. Jsou, kdo pochybují, zda tento kus byl s to, čestně oživiti památku velkého mrtvého, zda význam Tolstého umělce nebyl stařeckým dílem spíš znehodnocen. Ale na druhé straně — a to byl as názor, tlumočený v minulém čísle p. divadelním referentem »Přehledu«, názor, k němuž též já se hlásím — lidská stránka, životní cena, problem a tajemství zjevu Tolstého neutrpěly ujmy jeho fragmentárním zpracováním starého námětu románového i dramatického; dle mého citu alespoň skrývá se v pointovaném názvu oné roztříštěné skladby cosi, co podává klíč k porozumění složité, leckdy protiumělecké, fanatické a takřka legendárně nepravděpodobné osobnosti ruského myslitele. Živá mrtvola! podléhám osobní suggesci, či je zdůvodněna domněnka, že kus tak bezútěšně šedý a smutný mohl být napsán jen starcem? Z této hry, jež není hrou, z těchto suchých a zdánlivě neúčastně podaných episod slyším a cítím únavu dlouhým životem a touhu po ulehčení, odpočinku, po smrti. To, zdá se mi, jest osud titulního hrdiny již před tím, než se odhodlává, dáti se úředně prohlásit za mrtvého: již před tím byl živou mrtvolou anebo mrtvě žijícím člověkem, nebylo v něm viny ani špatnosti, ale cítil jen svůj údiv a tušil, že žije v náladách neskutečna, že jest odcizen životu proudícímu kolemkol. Jakoby něco ze svého vlastního odcizení se mladosti a přítomnosti byl starý básník neúmyslně vdechl své Živé mrtvole.

Současně s touto ponurou slavností na počest umělce, který sám sebe přežil, vzpomínalo se, zvlášť v Německu, na otřásající ránu, jíž byla sklána jedna z největších nadějí moderního umění dramatického; třetí týden listopadový není posvěcen jenom památce nespravedlivého slovanského odpůrce Shakespearova, nýbrž též Shakespearovu velkému germánskému následovníkovi, Heinrichu Kleistovi, a letos bylo tomu sto let, co tento nedočkavec, jenž své slávy a tedy ani sebe sám se nedožil, co tento duch, odpírající zlu v každé podobě a se slovanským apoštolem spřízněný leda svými rousseauovskými tendencemi, dobrovolně, mlád a nevyčerpán, odešel se světa. Co zbylo z jeho grandiosního, leckdy křečovitého chtění? Školy nezanechal, tradice nezaložil, ale nestvořil také nezávadného díla, které by, bez odporu jsouc uznáváno, mohlo přejíti v majetek ryze lidského, všelidského, t. zv. klassického umění: neboť jeho nejsmělejší pokusy o novou tragedii zůstaly buď fragmentem, jako Robert Guiscard, anebo jsou neseny extremně individuálními sklony, jako Penthesilea; ale co zanechal Kleist svému potomstvu, jest nadosobní odkaz, znamenající více snad, než by znamenalo hotové a v sobě uzavřené básnické dílo. Toho, čemu se říká nedefinovatelně tragičnost a dramatičnost, bylo v evropské poesii zřídka kdy a nebylo v Německu po mém soudu vůbec nikdy dosaženo v té síle jako u onoho, pro mladé talenty nejsvůdnějšího, od lidí harmonických či k harmonii spějících podceňovaného »demona«, jenž v dopisech, v líčeních přírodních, v poučných článcích i v politické propagandě stejně jako v každé součásti svého dialogu a v každém postřehu své dramatické karakteristiky vyplňuje základní poslání rozeného dramatika: nepřejímá svět hotový a daný, nýbrž rozkládá jej v jeho prvky, jež pojí znovu, jež zmnožuje svou vlastní osobností; vidí, kterak život, pro nedramatika již stvořený a ustálený, vzniká; odmítá stvoření a tvoří znovu.

U nás nevyvolalo toto významné jubileum hlasitého ozvuku. A nic není přirozenějšího. Byť se i nevzdávám naděje, že jednou — ne ovšem v blízké budoucnosti — zazní též s naší scény hrdá bojechtivost jeho nenávistně milující krá-

lovny amazonské, nemáme ovšem nejmenší příčiny oslavovati vnější data vývoje pruského básníka, pokud a jestliže nebudeme k jeho poesii míti vztahů vnitřnějších. A to z jednoduchého důvodu: aktualita cizího jeviště není aktualitou pro nás. Touto, zdánlivě tak jednoduchou větou rád bych vystihl řadu požadavků, jimiž se hlásí o své právo u nás literatura cizí. Tak jako jiní nutně argumentují na základě jiných podmínek (podle úspěchu, podle vděčnosti rolí, podle mravnosti, prospěchu atd.), tak literárně dramaturgické hledisko jest určováno otázkami po vnitřní hodnotě kusu a po tom, zdali ten který dramatik ciziny přináší něco nového anebo něco povzbuzujícího anebo něco souměřitelného naší produkci domácí. Námi pociťovaná exotičnost na př. anglického puritanismu nebo lhostejný nám celkem a mimoběžný vtip boulevardů, velmi dobře už známý sarkasmus simplicissimovský anebo dnešní pařížská moda, přelévat romány v dramata — toť několik konkretně volených příkladů pro dnešní cizozemskou tvorbu dramatickou, jejíž včasnosti a vhodnosti pro naše účely neuznávám. Anebo, abych zůstal při německé literatuře: opakuji, co jsem jinde za různých příležitostí naznačoval, že bych chápal, kdyby se vyskytla krajně charakterní, byť jednostranná a úzkoprsá zásada, že národ, proti němuž vedeme politický boj, nemá být vůbec na našem jevišti zastoupen; ježto je to neproveditelno a vedlo by k ochuzování a oklešťování repertoiru, tedy rozhodně souhlasím s míněním kdysi prosloveným, že náš poměr k německé tvorbě může býti diktován jen a jen uměleckými požadavky, ne podmínkami líbivosti, smířlivosti a p., že je u nás vše oprávněnější než efemera německá, ať běží o frašku či o kousek pláče. Z obdobného důvodu určuje a modifikuje se též náš poměr k německým t. zv. klassikům, vždyť nemáme ani školského důvodu, proč bychom po smrti Geotheově udělali pomlčku a soudím, že nám Schiller není bližší ani potřebnější než velcí dramatikové devatenáctého století. Do repertoiru letošního zařazena jest Hebbelova Judita, čímž se pokračuje v kontinuitě divadla — neboť před lety byl přijat »Gyges a jeho prsten« v rukopisném překladu jednoho z našich předních Hebbelových ctitelů —, právě tak, jako Corneilleovým Polyeuktem vrací se jeviště ke klassické tradici francouzské tragedie, jíž na př. před více než desítiletím vzdán byl hold Vrchlického převodem Cida. Co dnes v německé literatuře žije životem, jenž nese v sobě slib budoucnosti, co tedy vyžaduje našeho zájmu uměleckého především — ať už se to za hranicemi »líbí« čili nic — to jsou, vedle silných ozvuků novoromantiky a naturalismu a vedle jejich směsi, dva směry, které se dají snad vystihnouti jmeny obou velkých antithesí 19. věku — Hebbela a Kleista —, pokud ovšem při pestrosti a differenciaci snah lze mluvit o určitých vzorech a heslech. Je dle mého mínění důležito, abychom měli svůj osobitý poměr k cizojazyčné tvorbě a respektovali i vůči ní svoje vlastní měřítka.

Co se mi zdá býti nejpalčivější otázkou ve styku s naší domácí tvorbou, naznačil jsem v 6. čísle tohoto listu heslem »experimentovat«, jež ovšem jako každé heslo má v sobě nebezpečenství buď jednostrannosti anebo dvojsmyslu. Na dvou místech svého článku dovolil jsem si též vysloviti svůj nesouhlas s panem F. X. Šaldou, jenž před lety u nás vydal totéž heslo — aniž jsem ovšem mínil jemu adressovati svou epištolu celou a aniž jsem očekával, že mi odpoví výtkou »polopravd«, »dojmu na galerii« a »hokus pokusu«: touto poslední metonymií označuje redaktor »Noviny« v 1. čísle nového ročníku svého listu mou zmínku o Karáskově »Cesaru Borgiovi«, jejž jsem, vedle Dvořákova »Knížete« a Hilbertova »Falkenštejna«, kontrastoval s tradičními hrami historickými a nad ně vyzdvihl.

O tomto sporném bodu jen tolik: Po odhalení páně Šaldově, že »Cesare Borgia« je pouhou kopií dle Hofmannsthala, nezbylo mi, než jmenované drama znovu číst, ale prohlašuji teď se vším důrazem, že p. Šaldův objev je pro mne úplně nepřijatelný a že jeho diktátorské soudy o kruhu »Moderní Revue« (»literární nula«, »odvar z odvaru«) pro mne a snad i pro leckoho jiného, kdo stejně jako já stojí m i m o jmenovanou skupinu, nejsou ani směrodatny ani závazny. Naproti tomu s radostí vítám shodu p. Šaldova a svého mínění v některých jiných otázkách, zvláště v postavení, jež zaujímáme k oblíbeným a poučným tradičním hrám historickým; a nerad bych, aby se také zásadní moje námitky zveličovaly, jak pohříchu činí pan Šalda sám: ani slova ani tón mé stati přece nenasvědčovaly tomu, že bych ho pokládal »za principiálního a zapřisáhlého nepřítele experimentu« a za »nepřítele uměleckých individualit«. Nikoli: ale napsal jsem, že, co »dnes« požaduje na našich umělcích, je dle mého názoru »na pováženou«. Byl bych snad i zde zachoval větší reservu, kdyby p. Šaldovy články, jež mi tanuly na mysli, byly psány tak určitě jako odpověď, jíž odmítá mé námitky. Té jednoznačnosti jsem v nich bohužel pohřešoval, byly mi, smím-li užit jeho názvosloví, »v leccems sibyllinské«. Dohadoval jsem se jistého rozporu či snad převratu v jeho poměru k umění; bylo mi překvapením, že přísný kritik, jemuž děkujeme za zdůrazňování exklusivnosti, uznává za vhodné bráti v ochranu umění lidové proti tomu, jež pokládá za pseudoaristokratické; měl jsem dojem, že týž individualista, který učil, že »neštěstí naší doby sluje stáří, minulost, zkušenosti«, dnes pociťuje spíše blahodárnost tradice a konvence a upírá proto své zraky nejraději k orientu anebo

vychází z úvahy o konformnosti publika a básníka, jež vládla v starém Řecku. Tyto otázky, po poměru obecenstva a tvůrce, podání a novatora, bezejmennosti celku a ostře odlišeného jedince, mohou být jistě řešeny jak extremně individualisticky tak přísně sociálně: ale — a o to mi běželo — přesunuje-li se akcent s požadavku velkých a ostře differencovaných osobností na ony elementy, jež bych zval spíše statickými, tají se v tom, myslím, jisté nebezpečenství. Domýšlím se, jaký as účel sleduje p. Šalda ve svých, o individualitě poněkud skepticky mluvících poznámkách, jež, nemýlím-li se, byly zahájeny loňskou jeho přednáškou v »Manesu«, domnívám se totiž, že ideál jakéhosi nového klassicismu odvrací jeho pozornost od jedince a upírá ji k celku: ale u národa, jenž nemá, opakuji, klassické tradice, zvl. ne v dramatu, pod vlajkou umění, vyjadřujícího sílu a víru tisíců, pluje populárnost, u nás ve jménu a v zájmu celku umlčuje se snaha po ryzím, byť exklusivním umění. To jsou argumenty, pro které jsem naznačil svoje mínění odchylné od onoho, jež, jak se domnívám, lze vyčísti z páně Šaldových článků poslední doby. Možná, že jsem »neuměl číst a rozumět«, možná též, že číst a rozumět bylo jím samým stíženo. Tak jak dnes se dívám na naši diskussi, formuluji svoje stanovisko k pokusům o nové české drama hesly: míň lidovosti, konvenčnosti a snahy po klassicismu, více odvahy a hledání a exklusivnosti, více mládí, více Kleista! *

ČINOHRA.

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

Paul Heyse: **Dcera královny Semiramidy.** Tragedie o 1 dějství. Z němčiny přeložil Alfons Breska. Režisér: Fr. Hlavatý. T. Maccius Plautus: **Menaechmové.** Komedie o 5 odděleních. Z latiny přeložil Josef Král. Režisér: Václav Štech. Poprvé 20. listopadu. (Odloženo z minulého čísla.)

Je věru podivuhodné, jak přesně a čistotně vymodeloval si mnichovský literární Olympan, jemuž jen neobyčejná šíře tvorby a nikoliv hloubka vynesla na čas u vrstevníků titul Goetheova dědice, sujet tragedie Ninyovy. Čeho chcete ještě? Zdaž není scéna na dvoře assyrské královny tak žhavě malebná, tak opojivě hýřivá? Či není dojemným obrazem krutá orientálka, jež střídajíc každé noci nového muže v objetí, vrhá jej na úsvitě do mořských vln? (Jaká hrůza, pane filistře!) Avšak viz: přichází hrdý a krásný lodník, Ninyas, aby pomstil bratrovu smrt. Rozumí se, že neodolá svůdné kráse královnině — ale probodne se, by jí nepodlehl: jak by nezalkala krutá královna nad mrtvolou zhynulého, líbajíc mu rty! — Paul Heyse je nepopíratelně dobrý literární technik; je tak malebný, tak vášnivý, ba i psychologický (královna Mylitta mstí se mužům za příkoří, jichž zakusila její matka) a je tak ve všem vkusný, způsobný, vzdělaný, graciesní, lehký; jediné není: tragický a velký. Od té doby, co zvykla si kritika bez lítosti strhávati slupky barevných effektů, dikčního pathosu, jen hladké a vněškové psychologie — nalezla v Heyseovi hlavně ušlechtilého spisovatele, který svým v podstatě skulpturálním talentem dovede vysníti jímavou a plastickou scénu, již halí pak hladce v roucho dramatického epigramu nebo novelly (tu je nejšťastnější), aniž se dotkne kdy podstatněji samého jádra hluboké tragičnosti nebo opravdové poesie. To je jasně vyznačeno i na tragedii, kterou nám zahrálo Vinohradské divadlo — což jest asi hlavním ziskem premiéry, o několik desetiletí opožděné.

Psáti o provedení je věru ještě smutnějším úkolem, než opakovati nečasově analysu spisovatele, v níž shoduje se už od let veškera osvícená literární kritika za hranicemi — tak bylo nešťastné. P. rež. Hlavatý je dobrý humorista. A to bylo viděti i na jeho režii: tak připomínala jej celá scéna s »assyrskými« stylisovanými lvy, i s dvěma vojáky u vchodu, i s kvapilovským vojákem v metr širokém vchodu pozadí — nu, humor nelze mu upříti. Vinohradské divadlo mělo by jasněji býti si vědomo úkolů, s něž je, a nesehrávati bitvy na polích, kde prohra je předem jista. Celá hrůza, ukrutenství a smyslnost Mylittina prchla v podání sl. P. Veverkové, vystřídána jistou žoviální příkrostí a arénním pathosem. Teprve na rtech Ninyových vyloudila několik opravdovějších tónů. Nepopíratelně vysoko byl výkon p. Tesařův. Jeho Ninyas má jasnou deklamaci, ušlechtilé a vášnivé gesto, žárné oko a vnitřní plamen hry. Snad časem vymizí i sladký tón řeči a zpevní se ještě přízvuk. Nabonassar p. Švarcův a Simes p. Zelenkův byli v prvé řadě příčinou našeho veselého rozpoložení.

Vskutku šťastným bylo uvedení starolatinské komedie. Který dobrý démon uvedl Vinohrady k myšlence ukázati na scéně příklad tak svěží staré komedie, jako jsou Menaechmové Plautovi? A což přijde-li časem Menandros, nebo dokonce Aristofanes! Hle, pole, jež mělo by Vinohradské divadlo v první řadě vzdělávati! Vždyť obecenstvo je spokojeno, a literární úkol naplněn. Režie měla se postarati o rychlejší tempo: tato spleť omylů a nedorozumění, tato pohádka zamotaných a rozřešených situací má přelétnouti scénou jako šíleně rychlý sen. Proto zdál se mi rychlý a řízný Menaechmus p. Hlavatého velmi správným. Z ostatních upozornili na se p. Marek jako Penikulus, a opětně p. Tesař jako Messenio. *J. K—ček.*

TECHNIKA

ALBÍN BAŠUS (inž. Siemens-Schuckertwerke):

ELEKTRÁRNY V RAKOUSKU.[1])

ODPOVĚĎ PROF. V. LISTOVI.

Ve »Finančních Listech« čís. 40. a 41. z října t. r. otiskl jsem poznámky obchodně hospodářské o elektrárnách rakouských a byl jsem nemálo překvapen, když po 14 dnech sdělil mi přítel z Prahy, že v zápětí na to — v čísle 42 — otiskly tytéž »F. L.« proti mně článek prof. Lista, kde sice méně operováno jest důvody, za to však silnými slovy, a kde prostě vývody mé prohlášeny za nesprávné. Nemám důvodů hájiti se v listě, jehož redakce neuznala za vhodné mi polemiku zaslati, a nechci do-

[1]) Redakce poznamenává, že mileráda poskytne p. prof. Listovi místa k replice.

týkati se motivů, z nichž článek Listův vyprýštil. Myslím však, že nebude nezajímavo, ukážu-li, na čem spočívaly mé závěry a odkud jsem čerpal své poznatky — a doložím-li je i doklady, jež mi z části redakce »F. L.« škrtla; domnívám se, že nebude také nezajímavo ukázat, že jsou i professoři, kteří pracují ledabyle. —

Uvedl jsem — dle str. 68 oficielní statistiky — počet elektráren v jednotlivých zemích a poukázal jsem na to, že v mnohých jest jich dosud velmi málo (v Haliči 22, v Bosně a Hercegovině pouze 5). Soudil jsem dále dle toho, že usazují se v Rakousku zahraniční firmy (Bergmann Elektrizitäts-Werke v Podmoklech, Österr. Brown-Boveri-Werke ve Vídni), že Rakousko skýtá průmyslu elektrotechnickému dobrý odbyt a opravňuje k nejlepším nadějím pro budoucnost.

Napsal jsem slovně: »Toto rozčlenění nejlépe ukazuje malý hospodářský ruch v mnohých zemích (na př. Halič a Dalmacie), ale i možnosti vývojové pro domácí průmysl elektrotechnický a není také divu, že usazují se s prospěchem v Rakousku cizozemské závody elektrotechnické.«

Této jasné formulaci rozuměl pan List následovně: rozpočetl jsem prý mechanicky (on patrně umí rozpočíst i chemicky!) elektrárny na jednotlivé korunní země a soudím z malého počtu elektráren v Haliči na nevyspělost domácího průmyslu elektrotechnického. Logika tato je tím zvrácenější, že se v dalším obracím proti knížce Hertzově[1]) a tvrdím, že u nás v Čechách a v Rakousku vůbec je zlatá půda pro průmysl a elektrotechnický zvlášť. Neboť není pochyby, že i u nás časem vzroste intensita hospodářského života a tím stoupne i odbyt výrobků průmyslových.

Na menší hospodářský ruch u nás soudím však i z jiných důvodů; tak na příklad dle rozšíření telefonu. Počátkem r. 1909 mělo Rakousko 80.975 telefonních připojení, samojediný Berlín r. 1910 na **180.000!** Dle světové statistiky z roku 1909 byl poměr telefonních přípojek v různých státech následující: [2])

Stát	na 1000 obyvatelů telefonních připojení
Unie Severoamerická	7·6
Dánsko	3·3
Švédsko	3·1
Švýcary	2·0
Německo	**1·5**
Anglie	1·3
Francie	0·5
Rakousko	**0·3**
Uhry	0·2

I z těchto čísel usuzuji nikoli na nevyspělost průmyslu, ale na malý ruch hospodářský a na možnosti vývojové; neboť s rostoucí industrialisací našich zemí poroste i užívání telefonu a otevírají se tu průmyslu elektrotechnickému slušné vyhlídky.

Povinností našich závodů průmyslových jest tento pochod vývojový uspíšit; to jest jinými slovy: **tvořit si odbyt!** Co znamená jiného dnešní obchodní politika velkých společností elektrářských v Německu? Na příklad snížení ceny žárovek s kovovým vláknem mělo u mnohých (Auerova společnost) v zápětí stoupnutí odbytu až o 50%. A kdyby pan List byl četl krásné Lebenserinnerungen Wernera Siemense, dočetl by se, jak bylo mu tvořiti si odbyt, aby umožnil stálý vzrůst svých závodů.

V Rakousku jest na 800 elektráren vyrábějících proud pro účely veřejné o výkonnosti as ½ millionu HP; z těchto tvoří **59%** závody malé o výkonnosti menší než 100 Kilowatt. Není však nemístné, jak pan List míní, poukazovati na to, jak se jinde (ve Švédsku na př.) staví, neboť ne-li v Čechách, tož máme v Rakousku vodní síly, které se vyrovnají mnohým vodním spádům švédským a i u nás v Čechách se našla místa, kde lze zříditi elektrárny o výkonnosti 2400 Kw. (na Orlicku), 10.000 Kw. (na Otavě a na Vydře) a pod.

Při poukazu na Švédsko tanula mi na mysli výstavba velkých jednotek slučováním spádů — čili, jak pan List říká, vodních práv v jedno.

Uvedl jsem sice heslo Conradovo[3]) o výstavbě co největšího počtu elektráren, ale připojil jsem k tomu: »ideálem naším musí tu být: hustá síť elektrárenská po celé zemi se rozprostírající, jež by v důležitých bodech napájena byla velkými závody ústředními«.

Pan List mne opravuje takto: musíme prý stavěti elektráren málo — ale velkých!

Ve své kritické horlivosti přehlíží, že tvrdí totéž, co já, a připisuje mi heslo Conradovo, s nímž nesouhlasím, ba jde i dále a vybájil si, že za horní mez pro **racionelní elektrárny** velkého stylu doporučuji elektrárny pro 10 měst nebo 50 vesnic. Elektrárny této velikosti považuji naopak za normální typ české elektrárny střední velikosti! Nazval jsem malé elektrárny hospodářským nesmyslem; tvrdím, že zdražují proud, jsouce poměrně drahé, že tím zdržují vývoj průmyslu elektrotechnického, a že nejsou objekty pro racionelní výrobu průmyslovou. Průmyslník musí při výstavbě jich dopřáti mnohem více sluchu drobným přáním individuálním, chce-li obchod uzavřít, a tím nemůže vyrábět hromadně a tedy racionálně. Pro továrníka je mnohem výhodnější státi ve spojení s elektrár-

[1]) Dr. Fr. Hertz: Die Schwierigkeiten der industriellen Produktion in Österreich. Vídeň, 1910.
[2]) E. T. Z. 1910, str. 1277.
[3]) Viz Přehled, roč. 9. čís. 44., 45. a násl.

nami velkými, jež mají stálou potřebu na výrobcích elektrotechnických, neb jim tyto stálé a jisté objednávky umožňují nejen snadnější soutěž, ale i hospodárnější výrobu a tudíž i možnost exportu. A pro racionální výrobu je rozhodující **obrat**, nikoli výše zisku při jednom tovaru! Vím ovšem velmi dobře, že jsou malé elektrárny pro továrny elektrotechnické výnosnější; i zde v Německu jsou to tisíce drobných objednávek, jež hlavně tvoří zisk zdejších závodů. Ale v zájmu pokroku a rozšíření elektrického proudu je nutna výstavba velkých elektráren a co nejlacinější proud!

U nás je cena proudu velmi značná; uváděl jsem na doklad ceny proudu pro pohon motorický některých německých měst z r. 1906[4]) dle E. T. Z. 1908, sešit 8., a ceny elektráren českých. Prof. List prohlásil je prostě za nesprávné — aniž se přesvědčil, pro jaký pohon a odběratele byly uvedeny. Průměrně byla 1 KWH prodávána velkokonsumentům r. **1906**:

v Brémách	za 17·8	pf.
» Mnichově	» 13·4	»
» Norimberce	» 13·8	»
» Elberfeldu	» 13·2	»
» Barmen	» 12·4	»

Namítne se mi, že jsou to střediska průmyslová; ale mohu uvésti na příklad malé hnízdo Kottbus v Branibořích, jež mělo r. 1908 následující tarif: pro světlo 24 až 60 hal., pro pohon 15 až 24 hal.

Naproti tomu mají naše česká města následující tarify pro pohon (dle prof. Lista, Elektrotechnika z r. 1910, str. 79. a 80.!):

Žižkov	42	hal.	za	1 KWH
Prostějov	28—50	»	»	»
Praha	**30**	»	»	»
Pardubice	30	»	»	»
Karlín	32	»	»	»
Smíchov	24	»	»	»

To jsou tarify základní; na slevy neberu zřetele, neb existují v Německu také. Je tedy moje tvrzení, že u nás nelze dostati proud motorický laciněji než za 24 hal. pro 1 KWH, zcela správné a potvrzuje je prof. List sám.

[4]) Ve F. L. tisknuto chybně 1908.

Vysoká cena proudu našich elektráren je zcela přirozena; neboť jsou postaveny většinou draze a tím i výrobní cena 1 KWH je většinou vyšší než v Německu.

O výlohách výrobních 1 KWH poučuje nás tabulka I., jež byla ve F. L. potlačena. Vím ovšem, že pod výrobními výlohami (Betriebskosten) rozumějí rozličné závody hodnoty různé a že mnohé započítávají do nich i výlohy kapitálové (úroky, kvoty umořovací) a správní. Rozdíly ve výši těchto výloh jsou však velmi nápadné; specielně naše české elektrárny vyrábějí proud velmi draho a jsou spíše brzdou pro jeho rozšíření, než jeho šiřitelem! —

Tabulka I.

Provozovací výlohy v haléřích na 1 kilowattovou hodinu:

Elektrárna	h/1 KWH	postavila firma
Gmunden	1·6	Ö. S. S. W.[1])
Neulegenbach	2·3	»
Knittelfeld	3·—	Ganz & Co.
Liberec	3·5	Ö. S .S. W.
Moravská Ostrava	3·7	Ganz & Co.
Klosterneuburg	4·—	S. & H.[2])
Marianské Lázně	4 5	Ganz & Co.
Duchcov	5—	A. E. G. Union
Černovice	6—	Schuckert & Co.
Schönbach (Čechy)	6·6	H. Pöge[3])
Frýdland (Čechy)	8·5	S. & H.
Lvov	10·—	Ö. S. S. W.
Vejprty (Čechy)	10·7	Ganz & Co.
Celovec	11·7	»
Broumov	12·5	A. E. G. Union
Boskovice	*16·—*	Bartelmus & Donát
Lublaň	18·—	S. & H.
Litovel (Morava)	*18 —*	Křižík
Trutnov	22·—	S. & H.
Domažlice	*32 —*	Kolben & spol.
Vodňany	*34 —*	Bartelmus & Donát
Pardubice	*34·4*	Křižík[4])
Praha	*15·—*	Kolben a spol.[5]) / Křižík
Vídeň	*9·—*	Ö. S. S. W.[6])

[1]) Rakouské závody Siemens-Schuckertovy.
[2]) Siemens & Halske.
[3]) ze Saské Kamenice.
[4]) incl. amortisace.
[5]) Hodnota vypočtena dle rozpočtu na r. 1912.
[6]) ryzí výlohy výrobní.

(Dokončení.)

ŽENSKÁ OTÁZKA

ELIŠKA Z PURKYŇŮ:

ŽENA V PRÁCI SOCIÁLNÍ.

Veřejná dobročinnost měla vždycky účinnou pomocnici v ženě. Pokud však jde o reformu a nové vytváření zařízení sociálních, jsou to jen ženy s hlubším vzděláním a širším rozhledem, které dávají z vlastní iniciativy návrhy a zřizují instituce na podkladě moderního nazírání na úkoly a cíle socialismu dnešního. Dnes uznává se všeobecně, že bez pomoci žen prostě nelze některé otázky veřejné řešit, a ženy stále četněji úřady zemskými i obecními přibírány jsou k veřejné práci sociální. Má-li práce tato skutečně býti tak silnou, aby na velké dílo ideální úpravy sociálních poměrů národa jevila blahodárné účinky, bude nutně třeba, aby ženy, jež touží svou prací se účast-

niti, měly theoretické i praktické vědomosti z oborů věd sociálních. — Jest ovšem již dnes možno soukromým studiem: hospitováním příslušných oborů na universitě, čtením odborných spisů, seznáváním nejrůznějších institucí a zřízení humanitních a sociálních a pod. dosti vědomostí získati. Ale cesty k tomuto způsobu vzdělání jsou často velmi obtížné, některým — i velmi schopným ženám — nedosažitelné.

Loňského roku zřízeno stranou mladočeskou české učení pro vědy politické, které se nyní konstituovalo jako spolek samostatný. Nebylo by žádoucím, aby spolek ten obor svého působení rozšířil i na nauky sociální? Jak vděčným by bylo na př. zříditi s o c i á l n í š k o l u p r o ž e n y, v níž by získaly řádných vědomostí o zásadách moderního socialismu a jednotlivých jeho odvětvích; znáti racionelní snahy po zmírnění úmrtí kojenců, hygienu dětského věku, základní principy ošetřování nemocných, hlavní zdravotní zřízení zákonná, podmínky přijetí v nemocnicích a j. ústavech, úrazový zákon a zákon o nemocenském pojišťování. Znáti všeobecné základy pedagogiky, sociální pedagogiky. Míti vědomosti o nejdůležitějších nemocech lidových. Znáti občanskou vědu, základní zásady národního hospodářství, politiku sociální a zřízení chudinská. — Různými exkursemi seznati vzorná zřízení sociální. Poznati prameny, hlavně literární, z nichž by mohly dalších vědomostí nabývati.

Pro ženy, kterým veřejné působení sociální jest radostným vyplňováním nebo doplňováním života, hlubší vzdělání pro takové působení přišlo by velmi vhod, a jejich činnost nabyla by pak rázu nejen — jako dosud — nahodile veřejné dobročinnosti, ale vážné sociální práce, konané s uvědoměním a důmyslem.

V roce 1910 konán v Kodani mezinárodní kongres pro veřejnou péči o chudé a soukromou dobročinnost. Na kongresu tom podal dr. Arthur Glaser referát o ženě v rakouské ochranné péči veřejné, v němž poukazuje na skromnou účast její na vážnější práci sociální. Ilsa von Arlt podala tamtéž mimo jiné návrh na ustavení p o v o l á n í »Wohlfahrtspflegerin« tím, že by stanovily se n o r m y v ě d o m o s t í, žádoucích pomocnici sociální. Ona doufá od žen v tomto p o v o l á n í, že by dovedly theoretických schopností využít v praxi a získaly nutné práci s t a b i l n o s t, jež by byla podporou dobročinnosti dobrovolné. — Zřízení školy pro vzdělání sociálních pomocnic zdá se jí méně nutným, než zavedení instituce — pokud možno s t á t n í c h zkoušek, v níž by theoretickou zkouškou a praktickým vyzkoušením prokázala žena, chtějící se věnovati povolání jmenovanému, své vědomosti a schopnosti. Zkoušku tu představuje si asi z předmětů shora jmenovaných. »Takto vzdělané ženě otevříti by se mohla celá řada povolání, v nichž by uplatnila a zužitkovati mohla svůj sociální talent, jejž nemůže dosud uplatniti v takových povoláních, jež skýtají pohled do neurovnaných sociálních poměrů, jako stav soudcovský a j. Tyto ženy mohly by se státi správkyněmi resp. řídícími silami v ústavech dobročinných, rádkyněmi při zakládání spolků, inspektorkami dobročinných zařízení, kočovnými učitelkami pro pomocnou práci dobročinnou, pomocnicemi při pořádání anket, živnostenskými asistentkami, instruktorkami živnostenských společenstev a j. v. — Přivésti sílu lásky a ochoty k pomoci do pravých kolejí — závisí na tom, aby konečně veřejná péče vymanila se z n a h o d i l o s t í, přizpůsobila se o p r a v d o v ý m, nikoliv b e z d ě č n ě vyniknuvším poměrům.«

Není pochyby, že uskutečnění návrhů sl. Arltové vneslo by ve veřejnou dobročinnost hodně světla. Vezmeme-li v úvahu zkušenosti ze všech zemí, jež v tom neb onom odvětví propracovaly se k systematickému a promyšlenému provádění sociální práce, vidíme, že dobrovolnou dobročinnost jest nutno doplniti tam, kde zřízení vyžaduje p r a v i d e l n é, p ř e s n é výkonnosti silami, jež veřejnou práci vykonávají jako úřední p o v i n n o s t.

POLITIKA

BALFOURŮV ODCHOD.

Odchod p. A r t h u r a J. B a l f o u r a z vůdcovství konservativní strany v Anglii byl doprovoděn různými komentáři, které se však podivuhodně shodovaly v tom, že bývalý premier neodchází, jak udal, pro otřesené zdraví. Ne snad, že by jeho zdraví bylo nějak zvlášť v pořádku, naopak p. Balfour nebyl vlastně nikdy zcela zdráv a ve svých 63 letech má jistě právo odebrati se na odpočinek, tím spíše, že dosáhl nejvyšších hodností, jichž může se v Anglii dostati občanu. Ale zároveň odchází ve chvíli, kdy strana unionistická nemá vlastně za něho náhrady a kdy vnitřní její rozpolcenost mezi tradiční politikou konservativní aristokracie a novými směry ochranářského průmyslu odradila jí voličstvo, které po vítězství liberálů r. 1906 žádalo od své strany alespoň pevnost a důslednost.

A přece nedostatečný úspěch konservativní strany spadá s velké části na bedra Balfourova. Tento štíhlý a chorobný potomek staré rodiny (jeho matka byla sestrou markýze Salisburyho) byl se svými uměleckými a vědeckými aspiracemi určen ke všemu spíše, než státi se vůdcem politické strany v době, která žádá od politika všeho jiného, než uzavírat se ve své studovně demokratické vřavě dne. A p. Balfour, montaigneský skeptik, jenž před několika lety uvedl umělecký svět v úžas svou řečí na sjezdu British Association, kde vyslovil pochybnost o existenci hmoty, tento v nejlepším slova smyslu diletant vědy i filosofie, stál po 20 let v čele strany, jejíž politika měla svůj raison

d'être pouze v nejpřísnější realitě svých požadavků. Ký div, že elegantní dialektika Balfourova, jenž dovedl v debatě jako nikdo jiný využít nejjemnějších logických poklesků protivníkových, rozpadala se před drsnou skutečností, že přes všechnu obratnost svého vůdce konservativci nedovedli dvakrát po sobě získati volebního vítězství. A když konečně rozpolcenost strany došla příkrého výrazu v hlasování panské sněmovny o vetobillu, začalo se zřejmě ukazovat na jejího vůdce, jako na původce a dovršitele všeho zla.

V otázce tarifní, jež je nyní po přijetí »červených« zákonů Lloyd Georgeových posledním pilířem unionistické politiky, nepřiznal p. Balfour nikdy pravé barvy. Mluvíval pro tarifní reformu a ochranné clo, ale mluvíval tak, že starý Chamberlain nikdy s ním nebyl spokojen. Jestliže nyní po Balfourovi zvolen za vůdce strany jednohlasně muž, jenž ani nezastával dosud ministerského neb jiného politického úřadu, ani nemůže se honositi zvláštním vzděláním neb genialitou, ukazuje zjev ten jenom, že konservativci hodlají více než dříve zdůrazňovati reální politiku, a jediná vlastnost, již na sebe p. Bonar Law dosud na veřejnosti upozornil, t. j. poctivé hájení tarifní reformy, dává nám zároveň tušiti směr cesty, jíž unionisté se nyní hodlají bráti. *Mars.*

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni 29. listopadu 1911.

Středem politického zájmu je v poslanecké sněmovně — prozatímný rozpočet. Náleží to již ke karakteristickým zvláštnostem rakouské sněmovny, že záležitosti, jež by vlastně měly býti vyřízeny jen mimochodem, povyšovány bývají na otázky vysoce významné. Letošnímu rozpočtovému provisoriu se této cti dostává náhodně, shodou okolností ovšem nikoli nepatrných. Hlavní roli hraje tu fakt, že v obstrukčním ovzduší, ve kterém parlament už dlouho živoří, nebylo možno přikročiti k řádnému vyřízení rozpočtu a vláda přicházela vždy toliko s budgetem velice suchým, hubeným, který na žádné straně nevzbuzoval závisti, jelikož nikdo ničeho neodnášel, co by za zvláštní povšimnutí stálo. Ale hospodařiti s budgety tak okleštěnými není po delší dobu možno, nedostatky jeví se na všech stranách a naléhavě se volá po nových investicích, nezbytných pro normální rozvoj hospodářský. V budgetním výboru se zvláštním důrazem bylo ukazováno na zanedbávání povinností ressortu železničního. Stále se množí stesky do nedostatečnosti rakouského parku železničního, na vybudování nových tratí, aby netrpěl transport a aby nebyly poškozovány vadami dopravy podniky staré, a nové aby jimi nebyly přímo duseny hned v počátcích. K tomu druží se plně oprávněné stesky do nedostatečného spojení telefonního, telegrafního i do služby poštovní, která daleko pokulhává za tím, co je podmínkou zdravého obratu — rychlosti a dochvilnosti. Jen jedinou cifru stačí uvésti ku poznání, jaké škody a nesnáze nakupily po léta hubené, okleštěné rozpočty: kdyby jen v království Českém mělo být zřízeno najednou telefonní spojení tak, jak je třeba, vyžadovalo by to nákladu 16 až 20 millionů korun! Jediná tato položka vysvětluje, proč nyní v rozpočtovém výboru representanti všech národních kmenů kladou váhu na to, aby konečně nebylo na rozpočet a zvláště na rozpočtové provisorium pohlíženo jako na záležitost politickou, nýbrž hlavně a především hospodářskou.

Jednotný klub český přirozeně se musil zcela určitě rozhodnouti o postavení, jaké zaujme k budgetnímu provisoriu, musil se rozhodnout, má-li v něm viděti politickou záležitost anebo po výtce hospodářskou, jinými slovy, má-li hlasovati proti němu nebo pro ně.

Jsou-li již momenty dotčené dosti silné, aby otřásly snahou po pokračování v oposici bezpodmínečné, byly ještě rozmnoženy plně oprávněnými ohledy na provádění programu vodocestného, k němuž teď již musí býti přikročeno. Se strany německé usiluje se o to, aby vláda v této věci již neotálela, činí se vše, aby neutrpěly krajiny, které s vodocestnou akcí počítají jako s hotovou věcí — a je zajisté zcela přirozeno, že také s naší strany se nepřihlíží k otázce té lhostejně, neboť běží tu o naše veliké toky, Labe, Vltavu a Moravu. Nejen jiné strany, i poslanci čeští v převaze své hotoví se viděti v rozpočtovém provisoriu toliko hospodářské momenty, a tudíž nikoli politikum. Zejména zástupci měst pokládají za svou povinnost neprovozovati marný a zbytečný odpor proti provisoriu rozpočtovému, jelikož by jím mohli poškoditi toliko své voličstvo a nikoho za nynější systém vládní zodpovědného.

Byl to klam, ve kterémž jsme se často ku své škodě udržovali, že kladením odporu a překážek rozpočtovému provisoriu povalíme vládu tím, že ji doženeme do úzkých, že nezbude než použití § 14., jehož se odvážiti nemůže. Vídali jsme, že vlády nebývaly ostýchavé, že klidně sáhaly po tomto ochranném ventilu svém, a vidíme ostatně, že by vláda ani k té pověstné čtrnátce nutně sáhnouti nemusila, že by prostě provozovala hospodářství státní bez ohledu na to, že se jí schválení nedostalo, vědouc a vidouc, že se za nynějšího uzpůsobení poměrů v obyvatelstvu státu nemá čeho obávati... To jsou momenty, které určují poslancům českým direktivu. Radikální poslanci čeští se sice usnesli dne 28. listopadu, že není příčiny k upuštění od oposice, a jelikož hlasování o rozpočtovém provisoriu pokládají za projev důvěry nebo nedůvěry k vládě, vyzývají jednotný klub, aby jednomyslně hlasoval proti předloze — ale, jak známo, je stanovami jednotného klubu zůstaveno poslancům radikálním, aby uplatnili své stanovisko; můžeme čekati, že čeští poslanci radikální provedou důsledky svého usnesení, aniž by to znamenalo rozštěpení jednotného klubu, byť i majorita hlasovala pro provisorium.

Závěrečné usnesení se dnes ještě v jednotném klubu nestalo, zůstaveno bylo parlamentární komisi,

která prve ještě konferovati bude s předsedou ministerstva.

Padla slova: »většina jednotného klubu tlačí se do vlády«. Takové a podobné výroky karakterisují nynější úroveň politických úsudků.

O vládní straně — vyjímaje Poláky — teď vůbec není řeči. Dejme tomu, že bude ve sněmovně při hlasování o rozpočtu většina, je přece jisto, že v nejbližším okamžiku bude vláda opět státi bez majority, odkázána jsouc na nové vyjednávání. Není pro ten moment vůbec žádné chuti vybudovati vládní majoritu, a už proto čtou se slova, že se »jednotný klub do vlády tlačí« — jako nepodařený vtip.

* * *

V tu chvíli, ve které se ve vídeňské porotní síni zodpovídal Něguš Vavrak, jenž, jak známo, s parlamentní galerie vypálil dne 5. října t. r. pět ran z revolveru směrem k ministerské lavici na ministra Hochenburgera, strhla se ve sněmovně nemalá bouře — jejíž příčinou byl justiční ministr — Dr. Hochenburger. Zasáhl do debaty o pilném návrhu Dr. Körnera a soudruhů o jmenování a postupu úředníků při soudech v Čechách a jakkoliv »litoval«, že se z těchto věcí dělá politikum, mluvil jako čistokrevný příslušník německo-nacionální strany v duchu i ve formě. Když pravil, že musí zůstati nedotčena německá država v »Deutschböhmen«, strhla se proti němu bouře nevole z české strany, a jelikož Němci nemlčeli, ale svou »pavezu a štít svůj« v tomto ministerstvu ochraňovati se snažili, byla z toho asi na hodinu vřava a mela, jaké od dob divokých obstrukcí nebylo.

Konečně musil Dr. Hochenburger v řeči ustati a ze sněmovny odejít... Cizí pozorovatel byl by se jistě domníval, že nyní dojde k důsledkům velice vážným buď pro ministra neb pro sněmovnu. Ale pozorovatelé, s ovzduším a s osobami již seznámení, šli klidně k některé z pohovek, zapálili doutník a čekali na uklidnění. Dostavilo se do 3 hodin 30 minut odpoledne. Pak dr. Hochenburger přišel po přestávce do sněmovny opět, řekl, že hluk povstal z nedorozumění, že mu ani nenapadlo slovem »Deutschböhmen« konstruovati nějaký nový pojem státoprávní, že toho slova mezi Němci běžného užil toliko k označení oné části království Českého, jež po většině je živlem německým obydlena — a to byl olej na vlny. Sněmovna se utišila a až na sporadické výkřiky, jež se vyskytují všude, kde je mnoho lidí pospolu, měla ráz zcela obvyklý, zavládla zase lhostejnost. Rakouská sněmovna je velmi nervosní, chorobně podrážděná, a čekají na ni práce, s nimiž by měl co dělat zdravý, silný parlament! To může být osudné — pro parlament nebo — pro ty práce.

MORAVA

Pokládá se už za jisté, že zemský sněm sejde se koncem prosince k několikadennímu zasedání. Dle dohody uzavřené mezi Čechy a Němci má býti pracovní program omezen na prozatímní rozpočet a přídavek učitelstvu. K hlavnímu zasedání dojde prý v lednu a únoru.

Doplňovací volby do zemského sněmu na Přerovsku a Vyškovsku dopadly pro lidovou stranu pokrokovou šťastně. V obou okresích zvoleni byli lidovo-pokrokoví kandidáti hned při prvé volbě. Na Přerovsku zvolen dr. Mohapl (advokát v Přerově) 943 hlasy, »kandidát spojených stran národních« (t. j. též klerikální) Dvořák soustředil na sebe 741 hlas (tedy víc než počet hlasů, jimiž zvolen byl r. 1906 dr. Šílený) a kandidát živnostenské strany politické Chytil zůstal v menšině 159 hlasů (nový to doklad o beznadějnosti stavovských kandidatur živnostenských). Na Vyškovsku zvolen cís. r. Janda 933 hlasy, kdežto kler. kandidát Sedláček dostal pouze 471 hlas. Po obou těchto vítězstvích ozval se v »Lidových Novinách« jásot, který je však předčasný. »L. N.«, jež před volbami nápadně ztichly se svou hrubou střelbou proti oposici ve straně, pospíšily si hned s vítězoslavným poukazováním na podaný důkaz, že nemůže býti řeči o rozvratu a úpadku v lidovo-pokrokové straně, »které kde která odstavená nicka předpovídala ještě do nedávna brzký neslavný konec«. Takového důkazu ve volebních vítězstvích těch nevidíme. Jednak byly obě volební skupiny starou doménou lidové strany, a hlavně nesmí se zapomínati, že se volilo dle kuriátního volebního řádu na základě městského censu. Zcela jinak bude tomu při říšské volbě na Kroměřížsku (určené na 6. prosinec), kdež se bude volit na podkladě všeobecného volebního práva. Ostatně nejsme tak naivní jako »L. N.«, abychom nedoznali, co je pro nás jako lidi pokrokové docela samozřejmé, že nás totiž zvolení lidovo-pokrokových kandidátů těší, jako budeme míti též upřímnou radost, prorazí-li na Kroměřížsku Votruba. Konečně připomínáme »L. N.«, že — bude-li lidovo-pokroková strana zachráněna — zásluhu o to budou míti ne v poslední řadě i t. zv. nespokojenci, stále obviňovaní, že ukládají o zničení strany.

Klasickým dokladem dvojího loktu vládního, jakým se měří nám a jakým Němcům, je zejména obsazování soudcovských míst na Moravě, srovnáme-li je s tím, jak si vláda počíná při soudcovském jmenování v Čechách. K soudům v t. zv. uzavřeném území v Čechách, třebas vykazují příslušné obvody dosti značné menšiny české, nesmí se dostati žádný Čech. U výše organisovaných soudů (vrchního zemského soudu a zemského soudu v Praze, u krajských soudů, též u státních zastupitelstev) nedají si Němci líbiti sebe menšího porušení své t. zv. državy, která nikdy neodpovídá jich početné síle. Němcům v Čechách vyhovuje se na celé čáře a přeskakuje se při tom klidně několik desítek českých soudců. Na Moravě však tyto zásady neplatí. U okres-

ních soudů s nepatrnými minoritami německými jmenují se systematicky přednosty soudů Němci a pouze jeden ze dvou přidělených samosoudců z milosti může býti Čech (někdy ani to ne), je-li okresní soud v městě s německou nadvládou, jako na př. v Zábřeze a jinde.

U mnohých okresních soudů s velkými českými menšinami není ani jediného českého soudce, jako na př. v Šumperku, Mohelnici, Šilperku a j. Nejhůře už vypadají sborové soudy I. a II. instance, které Němci ve městech jimi opanovaných pokládají za svůj nedotknutelný »Besitzstand«. Poukazujeme tu prostě na c. k. vrchní zemský soud a na c. k. zemský soud v Brně, na c. k. krajské soudy v Jihlavě, Olomouci, Novém Jičíně. Mimo krajský soud v Uh. Hradišti nemáme ani jediného českého presidenta. Nerespektuje-li se v Čechách vůbec status, poněvadž status jednotný byl Němcům velice nepříznivý, nepřipouští se zase na Moravě ani jediná výjimečná úchylka od statusu, třebas se jednalo o sebe spravedlivější náš požadavek. Ano, uměle Němci prodlužováním služební doby svým lidem zavírají postup co nejkvalifikovanějším českým čekatelům.

Pro »objektivní« vládu ministra spravedlnosti Hochenburgera je obzvláště charakteristické, jak se v posledních letech zhoršovaly pro nás p o m ě r y u c. k. k r a j s k é h o s o u d u v O l o m o u c i. Ještě r. 1899 byl presidentem Čech, dále byli 4 čeští a 4 němečtí radové. Od r. 1904 byl presidentem Němec, vicepresidentem Čech a z 12 radů bylo 7 Němců proti 5 Čechům. Dnes je stav tento: president i vicepresident Němci, 3 němečtí vrchní radové, 1 český, 7 německých radů, 5 českých. Poměr českého živlu k německému se tedy postupně zhoršoval od původního poměru 5:5 na 6:8 a konečně na 5:12. Obvod krajského soudu olomouckého je většinou český. Ano, dle výsledků letošního sčítání lidu Čechů přibylo, kdežto Němců ubylo (i absolutně). Relativně vzrostl počet Čechů od r. 1890—1910 z 53·5% na 59%, naproti tomu počet německého obyvatelstva klesl ze 46·5% na 41%. Náleželo by nám tedy ve skutečnosti místo presidenta a více než polovice radů u krajského soudu v Olomouci. Obsazení takové je mimo to speciálně odůvodněno tím, že dle moravského paktu z roku 1905 má také u státních úřadů býti dbáno téhož národnostního klíče, jaký byl přijat pro úřady zemské. A tu dlužno se ještě zmíniti o prapodivné hře, jakou si Němci dovolili poslední dobou houževnatým obhajováním místa presidentského a vicepresidentského ve svých rukou. Není tomu dávno, co Němci všemi prostředky zmařili jmenování dlouholetého vicepresidenta dvor. rady Wondreyse presidentem jedině proto, že je to Čech. Presidentem musil se státi Němec. Letos byl dokonce dvorní rada Wondreys z Olomouce odstraněn tím způsobem, že byl povolán za presidenta ke krajskému soudu do Uherského Hradiště. Na jeho místo byl nyní jmenován vicepresidentem Němec. Tyto dni zemřel president zemského soudu (Němec) a tu můžeme býti zvědavi, co se stane, bude-li jeho nástupcem dosavadní president olomoucký.

Na tyto poměry u c. k. krajského soudu v Olomouci stěžovaly si v o t e v ř e n é m l i s t ě, a d r e s o v a n é m m i n. p r e s. S t ü r g k h o v i, Národní Jednota olomoucká a četné jiné korporace. Proti zkracování našich nároků na plnou rovnoprávnost u krajského soudu olomouckého protestováno na m a n i f e s t a č n í s c h ů z i, k o n a n é 26. l i s t o p a d u v O l o m o u c i. Schůze byla velice četně navštívena všemi vrstvami z celé oblasti krajského soudu. Promluvili na ní poslanci všech politických stran (dr. Fischer, dr. Hruban, Okleštěk, Bechyně). Na konec přijata resoluce. *—ra.*

LITERATURA

NOVÉ SVAZKY »ZLATOROHU«.

I. E. C h a l u p n ý: **Karel Havlíček.** »Zlatorohu« sv. IV. V Praze 1911. Str. 71. S podobiznou a s 15 přílohami.

Když přede dvěma roky zakládána spolkem »Mánesem« sbírka illustrov. monografií s polonesrozumitelným názvem »Zlatoroh« a se zbytečnou příklonou k obdobným knihovnám německým z berlínského nákladu Bardova-Marquardtova, pomýšleno, tuším, na něco jiného než na pouhou galerii životopisných obrazů. Hledali se spisovatelé, kteří by pevně ovládali svůj předmět a přece stáli nad ním v klidné distanci: ale zas nikoliv v distanci lhostejnosti, nýbrž v distanci prohloubené lásky. Toužilo se po zhuštěném a soustředěném podání, jež by shrnovalo tresť látky, leč při tom jakýsi uvědomělý výběr a revisi její. Jednotlivé vůdčí osobnosti naší kultury měly býti portrétovány tak, aby pevným vypracováním podstatných rysů a úmyslným potlačením všeho podružného a vedlejšího vznikl obraz jednotný a ucelený. Doufalo se v svéráznou stilisaci každé figury, v osobitou interpretaci jejího duševního světa, v kritické zhodnocení jejího díla. Nešlo o důkladnou a neosobní objektivnost badatelů, nýbrž o volnou a půvabnou subjektivnost essayistů.

Byl to příliš smělý plán; nebylo-li odvahy ani formulovati jej přesně, nemělo se mu dostati štěstí uskutečnění. Pracovníků, kteří by dovedli předmět svého studia ztráviti a pak osobitě přetvořiti, jest u nás stále pořídku. K synthetickému podání nelze přistoupiti před analytickým zvládnutím a kritickým ověřením. Volný essay předpokládá pevné bibliografické základy, a ty jsou položeny sotva u nejpřednějších postav naší kulturní minulosti. Ani díla vůdčích spisovatelů, umělců, učenců nebyla doposud rozložena odbor-

nou methodou v prvky, z nichž by skladný postup abstrahujících interpretů mohl rovnati nové celky v osobitém pojetí. I změnil »Zlatoroh« původní program: jeho poslední dva svazky nepovrhují drobnou prací soustavných životopisů, ba drží se přísně biografického rámce. V. Tille nesnaží se vůbec podati více, u E. Chalupného biografický živel převládá.

Studium osobnosti Havlíčkovy patří k nejoblíbenějším oborům v našich literárních dějinách, a přece chybějí stále podstatné kusy k jejímu poznání. Političtí historikové musí z úředních archivů vyšetřiti dokumentárně motivy vládní akce protihavlíčkovské. O prozkoumání radikálních politiků, s nimiž Havlíček těsně souvisel přátelsky i nepřátelsky, staly se pokusy, ale ani podobizny hlavních vůdců levice nejsou ustáleny. Soustavná historie slavjanofilství jest nenapsána, bez ní nelze dobře porozuměti ani Havlíčkovu vývoji ani jeho pozdější taktice. Havlíček novinář jest stále veleben, avšak na přesnou analysu jeho výrazových prostředků, jeho slohu, jeho řeči čekáme marně. Není ani vyšetřena tak základní otázka, jako Havlíčkův poměr k Boerneovi, jež bije přímo do očí; ba otázek o jeho vztahu k Voltairovi, Lessingovi (prosaikovi), k Feuerbachovi nikdo posud vůbec nepoložil. Naznačil jsem pouhou namátkou několik problémů, jež ukazují nesnadnost úlohy psáti dnes o Havlíčkovi úhrnně. E. Chalupný neměl dojista zcela lehkým úkol podati pro »Zlatoroh« havlíčkovskou monografii.

Základy, na nichž vybudoval svou stručnou a informační knížečku, jež jest psána spíše lidově než differencovaně, snesl si E. Chalupný většinou sám. S velkým dílem Chalupného o Havlíčkovi má společno daleko více než ústřední snahu, jež nese se k tomu, aby Havlíčka vylíčila bez jakékoliv politicko-stranické tendence čistě historicky a, jak říká autor, sociologicky, t. j. se stálým zřetelem k době a jejím vlivům a ideím. Chalupný též ve svém malém spisku nechce politicky ani buditi, ani vychovávati, nýbrž prostě s kritickou methodou snášeti a vykládati dějinná fakta. Ze svého rozsáhlého spisu pojal Chalupný řešení všech podstatných havlíčkovských problémů, jak si je zodpověděl proti Masarykovi i Denisovi: poměru k náboženství a k nacionalismu, vztahu k radikalismu a k vládní pravici, Havlíčkova názoru filosofického a jeho celkového charakteru; pro historika nepřináší tedy svazeček »Zlatorohu« ničeho nového oproti 600 stran »obrazu psychologického a sociologického« z roku 1908.

Uspořádání jest však podstatně jiné. Disposici oné objemné knihy chyběla logická nutnost a praktická přehlednost, a nesouměrné rozložení látky vadilo čtenáři dokonce v sledování významné přednosti díla Chalupného, jíž jest dynamický zřetel k Havlíčkovu vývoji. Tentokráte postupuje E. Chalupný přesně biograficky; pohodlí čtenářovu dobře poslouží rozdělení plynulého životopisného vypravování do menších, většinou zaokrouhlených odstavců. Výklad o Havlíčkově vývoji náboženském, národnostním a politickém vkládá spisovatel do hlavního proudu dějového; o jednotlivých odvětvích literární činnosti Havlíčkovy mluví vždy v uzavřených oddílech přiřazených tam, kde nejlépe souvisí s životopisem: o epigramech jest řeč na konci období ruského, o kritickém významu při redaktorství »České Včely«, o třech větších komposicích veršovaných při období brixenském. Ú h r n n o u a s y n t h e t i c k o u charakteristiku Havlíčka novináře marně však v knize hledáme; jest to tím divnější, čím rozhodněji staví Chalupný (tuto i v »obraze psychologickém a sociologickém«) Havlíčka žurnalistu nad Havlíčka politika, a to jistě správně.

Životopisné podání E. Chalupného v této knize vyniká spíše prostou a upřímnou srdečností láskyplného tónu, než historickou plastikou. Spisovatel snáší s pečlivou podrobností kdekterý rys illustrující rozvoj osobnosti svého reka, což při líčení Havlíčkova mládí zavádí jej leckde až k detailní mikrologii, nedbá však o to, aby několika hutnými a výmluvnými rysy charakterisoval i postavy z jeho okolí. Takové zkrácené podobizny mužů, kteří na Havlíčka působili, na př. Palackého, Jungmanna, Šafaříka, jeho protivníků, tak Tyla, Picka, Sabiny, jeho literárních učitelů, jako Gogola, Voltaira, Čelakovského, neměly zcela chyběti v monografické knížce: nemyslím na prokreslené, důvěrné portréty, nýbrž na stručné charakteristiky. Kdo sledoval novinářskou činnost Chalupného, není na rozpacích, že by takto úsečně dovedl vystihnouti politiky, novináře a literáty; myslím však, že mu neukřivdím, řeknu-li, že zpodobení osob z intimního okruhu Havlíčkova leží mimo meze jeho spisovatelského nadání. Chalupnému, muži podnětu a činu, schází ona schopnost umělecká, jež z historika činí bratra básníkova. Nečekejme od něho, že nám kdy nakreslí Havlíčka erotika; nehledejme u něho teplých a náladových maleb krajinného a společenského prostředí, od něhož se epická postava Havlíčkova odráží.

Při ocenění díla Havlíčkova sdílí se Chalupný, jinak tak samostatný a rázovitý v úsudcích, o běžný blud současných literárních dějepisců,

stavě Havlíčka básníka vysoko nad Havlíčka kritika. Byl bych k sobě i k Chalupnému neupřímný, kdybych neřekl otevřeně, že soud o významu kritiky Havlíčkovy na str. 29 pokládám za zhola nesprávný. To, co Chalupný staví tu za vrchol kritiky vyššího slohu, totiž schopnost »vnikat ve tvorbu cizí a podat její rozbor, ideovou rekonstrukci a charakteristiku«, jest přece jen jednou z method, a to nikoliv methodou nejvyšší. Kritikové všech kritiků, Bayle, Lessing, Carlyle, pohrdli touto methodou a před kritikou objektivně interpretační dali přednost útočné kritice dogmaticko-subjektivní: nejinak, byť jen zcela rudimentárně, náš Havlíček. Nesejde také na počtu a na kladných výsledcích jeho kritických statí a posudků, hlavní věcí jest, že Havlíčkova životní inspirace byla kritická, i když nepsal o literatuře a spisovatelích. Doporoučel bych přímo po této stránce rozebrati jeho žurnalismus, rozbor by dal dojista za pravdu mému pojetí. Pak ukázalo by se, že Havlíček ovládal jistěji nástroje kritické než prostředky básnické; i když přiznáme v nejvyšší míře oprávněnost methodě imitující lidovou píseň, nazveme Havlíčkovo umění básnické krajně primitivním. Jak hluboko stojí pod Čelakovským (i v epigramech), jak hluboko pod Nerudou (i ve veršované causerii)! Odečteme-li osobní kouzlo Havlíčkova zjevu a osudu, pozbudou též »Tyrolské elegie« mnoho ze svého prestiže. Chalupný, jenž je vysoko staví nad »Křest svatého Vladimíra« — jistě jsou poetičtější, ale též myšlenkově mělčejší — užívá nejvyšších slov chvalořečení z celé knihy: »zjevy soukromého života rostou k typické velikosti historické i všelidské«, »jak obrovské rozpětí křídel, jaký mikrokosmus, jaké umělecké mistrovství a básnická svěžest podivuhodná u člověka, který vlastně lyrikem nebyl« (str. 58.). Havlíček-básník byl dlouho umlčován a podceňován; dnes jest však zřejmě přeceňován. Jest to nebezpečný blud, děje-li se i posuzovatelem tak kritickým, jako jest E. Chalupný, jemuž děkujeme za rozplašení nejednoho nekritického předsudku v názorech havlíčkovských!

Arne Novák.

Příspěvek k poznání Julia Zeyera. V době, kdy spor o básnickou hodnotu Julia Zeyera přenesen byl do arény zcela osobních polemik, lze se skutečnou radostí uvítati věcný a klidný článek analytický, jenž definitivním zodpověděním jedné specielní otázky přispívá hodnotně k ocenění tvůrčího postupu básníkova. Chvála ta náleží úvaze Václava Schüllera »Filiace Zeyerovy Maeldunovy výpravy«, otištěné právě v posledním sešitě »Časopisu pro moderní filologii«. Jde o dosti pozdní »obnovený obraz« Zeyerův, o legendární povídku »Maeldunova výprava«, kterou Zeyer vydal r. 1896 a výslovně určil pro mládež; mezi Zeyerovými díly stojí dosti nízko, ale J. Voborník pokusil se ve své monografii o Zeyerovi vyložiti legendu hluboce symbolicky. V. Schüller srovnává práci Zeyerovu s předlohou její, s epickým zlomkem původu keltského a jádra bájeslovného z X. věku, s »Plavbou lodi Mael Duinovy«. Staroirská památka, jejíž původ a duch jest pohanský, nezachovala se nám ve znění původním, nýbrž v zpracování křesťanském, které namnoze smylo základní idei, jíž byla nesporně víra v nezlomnou moc tajemného zákazu. Zeyer, jenž s předlohou nakládal dosti libovolně, potlačuje podstatné části její a vkládaje za to svoje interpolace, parafrasoval menší díl keltské legendy. V jeho podání vyvanul úplně duch pohanský, a skladba zcela přenesena do oblasti křesťanského nazírání; proti starému epikovi Zeyer nemírně moralisuje, allegorisuje a hlavně řeční. Podání jeho jest vesměs sentimentální a mnohoslovné, a to do té míry, že Zeyer z celé skladby vybíral si se zálibou ona místa, která dávala příležitost k mravoučným výkladům a k allegoriím; ovšem tolik jinotaje, kolik do »Maeldunovy výpravy« vložil J. Voborník, dětské vypravování nemá. Nepřeceňujíce význam tohoto rozboru pozdního a slabšího díla poetova pro hodnocení jeho hlavních prací, nemůžeme přece upříti, že V. Schüller pohlédl hluboko do umělecké dílny »obnovovatele obrazů«, praví-li na konci svého pečlivého a jemného článku: »Příklady ty, myslím, dostačí, aby osvětlily, jak si představoval náš novoromantik obnovování starých fresek a evokaci dávné minulosti. Že při počínání svém neměl šťastnou ruku, zavinil nemožný kompromis mezi obojí methodou, s jedné strany úsilí parafrasovati starou památku krok za krokem, se strany druhé lákavé svody subjektivně zasahovati v děj jednak moralisujícími úvahami, jindy zas květnatým slohem a celou tou básnickou výpravou, jíž Zeyer bona fide chtěl povídku svou učiniti záživnější modernímu čtenáři. Stanovisko Zeyerovo je pochybené: vypravování bylo by získalo bez toho úsilí, jež mu básník věnoval, jeho cena básnická i kulturně historická leží v prostotě a nehledanosti staroirské fabule, jež se místo zatěžování novými přívěsky měla očistiti od toho, čím pozdější zpracovatelé ji ověsili, aby zvláště základní idea druidismu, jež ve zpracování Zeyerově zcela se ztratila, přišla k plné platnosti. Tak, jak máme plavbu zpracovánu od Zeyera, není to ani plod silné tvůrčí individuality, která si přisvojila plně cizí látku, již originelně zpracovala, ani pravé a správné obnovení starého obrazu.«

ZE DNE

Žádáme všechny pp. abonenty, pokud dluhují předplatné, o brzké jeho vyrovnání.

»Vůle vnitřní a vůle projevená právním činem«, jmenuje se nová kniha spolupracovníka našeho, docenta české techniky JUDra E. Svobody, známého čtenářům »Přehledu« již pracemi: »O reálném dělení domů v obvodu bývalého pražského ghetta« a »O právní povaze pražských podloubí«. Vůle« je rozvržena na 2 díly, teoretický a praktický, a řeší na základě nejnovějších teorií právní filosofie, hlavně německé, s druhé strany však též se stálým zřetelem k praktickému životu, jeho zvyklostem a potřebám, brillantním slohem problém právních následků nesouhlasu vůle vnitřní s vůlí projevenou. Dosud vyšlá I. část, jak naznačeno teoretická, obírá se otázkou se stanoviska všeobecného bez zřetele ke konkrétním zákonům. Ale již tato část, myšlenkově neobyčejně hutná, dokazuje, že práce razí k nám cestu směru právnickému, stavějícímu se proti přílišnému historismu ve vědě právní a že dojde ve svém II. dílu, jenž bude věnován applikaci teorie dílu I., na příslušná ustanovení občan. zákoníka, k výsledkům stojícím k teoriím u nás dosud panujícím namnoze v příkrém rozporu. Moderním duchem se nesoucí knihu dra Svobody, k níž se ještě obšírněji vrátíme, doporučujeme co nejvřeleji všem, kdož se zajímají o nová hlediska na právní řád a jeho funkci sociální. Čítá 112 stran a stojí 3 K. Objednávky přijímá administrace »Přehledu«, v jehož komisi kniha vyšla. Právním kruhům z našich odběratelů bude zaslána na ukázku.

Machar nevinen — tak zní votum, vyslovené všemi dvanácti hlasy porotního soudu, jemuž předložena byla poslední aféra »největšího českého básníka«. Machar je tedy sproštěn právních důsledků svých feuilletonů. Ale votum porotní neotřáslo zásadou mravní, že není v pravdě čestným člověkem, kdo si neváží cti svých odpůrců. Onen zahanbující moment celé aféry, že Machar doplňuje nadávkami, co mu zub času na duchu vyhlodal, nemohl smýti rozsudek, ani Dr. Bouček svým opravdu jedinečným výkonem řečnickým a svou demagogickou, odsouzení hodnou blasfemií, srovnávající případ Macharův s Havlíčkovou porotou kutnohorskou. Že Dr. Bouček i tohoto prostředku použil při svém siláckém výkonu — to nikoho nepřekvapí, kdo zná autora neslýchaného přirovnání. Že však Machar při těchto slovech dovedl klidně mlčet, že rouhače nezakřikl, to je snad nejsilnější doklad jeho úpadku. Machar bude láti dál, bude urážeti čest lidí živých i mrtvých, lidí, které zná i kterých jakživ neviděl. Napadeným pak nezbude, než odbývati lání »největšího českého básníka« pohrdavým úsměvem.

Rolnické hnutí na Slovensku. V neděli dne 19. list. konal se ve Skalici obvyklý roční sjezd sloven. rolnictva za účasti, jak sděluje Slovenský Denník, přímo ohromné. Přednášeli tu: dr. Ivanka o právu dědickém, red. Hodža o družstvech chorvatských, Jos. Bránecký o drahotě, red. Štefánek o rozpočtu minist. orby na r. 1912, technik Janšík o komasaci pozemků, kaplan J. Novák o poddanství, dr. P. Blaho o regulaci Moravy atd. Probrány takřka všechny otázky, na slovenského rolníka dnes naléhající a tudíž důležité. Sjezdy skalické, jež náležejí dnes k nejmohutnějším manifestacím slovenského hospodářského a kulturního pokroku, vzaly svůj vznik z »besedy«, na niž pozval po prvém svém zvolení do němu uherského předáky svých voličů dr. Pavel Blaho. Na této »besedě« usneseno, svolat do Skalice každoročně rolníky okolních obcí a okresů »na poučné přednášky, divadlo a tanec«. Sjezdy se výborně osvědčily a nabývaly stále většího významu pro celé Slovensko. Jim a práci dra Blaha jakož i jeho přátel, zejména dra Okánika a J. Teslíka, děkuje Skalice, že stojí dnes v popředí svépomocných snah slov. rolnictva. Má největší potravní spolek, mlékárnu, úvěrní a jiná družstva a rolnický lihovar. Město provedlo ve vlastní režii vysušení velikého močálu, jež budí obdiv i v okresích vzdálených. Skalické rolnictvo hospodaří ze slovenského nejintensivněji a kupuje nejkomplikovanější hospodářské stroje, téměř všechno užívá též umělých hnojiv. Tyto jeho pokroky lákají na skalické sjezdy rolnictvo ze stále širšího a širšího okolí, čímž roste stále více porozumění pro moderní snahy v zemědělství a hospodářskou svépomoc, pro Slovensko, obývané téměř samými malorolníky, tolik důležité. Přejeme těmto snahám zdaru co nejúplnějšího!

Politický kurs Národní rady moravské byl zahájen v sobotu 18. listopadu v aule české techniky brněnské. Ke kursu byl dán podnět studentstvem, studentstvo také přihlásilo se počtem 266 do kursu, vedle toho přihlášeno jest 112 hostů. Cyklus politických přednášek vynikajících našich politiků a veřejných pracovníků dosáhne tím svého účelu: posílí zájem intelligentních našich vrstev o politickou práci a politické otázky. Podobné kursy politické pořádá nyní také v Praze Svaz českosl. studentstva i studentstvo jednotlivých

stran. II. ročník českého učení pro vědy politické má v podstatě tři velká themata předmětem letošních přednášek: 1. Státní zřízení a veřejnou správu rakouskou. 2. Národohospodářskou nauku a finanční vědu. 3. Školskou politiku. Ačkoliv uspořádání letošní ukazuje pevnější plán, přece ovšem dosud není učení to politickou školou. Má-li učení pro vědy politické míti opravdu význam vysoké školy politické a vliv na politické vzdělání naší intelligence (úřednické, žurnalistické atd.) ve smysle odborně-vědecké průpravy, musí chtěj nechtěj přijmouti formu pevné organisace školské a musí také se přičiniti, aby absolventi její odnášeli si s vysvědčením také jakési plus kvalifikace, které by bylo respektováno od úřadů samosprávných a j. Pevná organisace, aspoň dvouletý kurs, soustavné přednášky z oborů našich problémů politicko-hospodářských, toť cesta, po níž musí kráčeti učení pro vědy politické. Organisace polské školy nauk politických v Krakově by mohla býti v lecčems vzorem.

Pan J. Mrazík v Samostatnosti 26. listopadu odpovídá dlouhým a hrubým zaslánem na mé ukázky jeho češtiny v překladu Chamberlaina. Potvrzuje svou odpovědí mou předpověď, že když se za celý život nenaučil správné češtině, nenaučí se jí ani po mé kritice. Proto s ním diskussi končím, přestávaje na předešlých svých dokladech a podotýkaje, že se strany kompetentní byl s mým vystoupením vysloven úplný souhlas — neboť dle úsudku téže strany čeština pana Mrazíkova zasluhovala pokárání již dávno.

E. Chalupný.

Z českých vysokých škol pražských. Panovník jmenoval soukromého docenta a koncipistu zemského archivu v Praze dra Kamila Kroftu mimořádným professorem rakouských dějin na české universitě a architekta Antonína Balšánka řádným professorem architektury na české vysoké škole technické v Praze.

Němci v Bosně a Češi ve Vídni. V Bosně jest dle německé statistiky asi 8000 německých osadníků v 19 osadách, kteří žádají od vlády 19 veřejných německých škol, jež se jim mají zříditi z prostředků zemských. Jsme zvědavi, jak bosenští Němci tuto svou žádost odůvodní. Neboť, že jsou v Bosně kmenem »dávno usedlým«, se jim podaří sotva dokázat; dle názoru vídeňských Němců jest to však nezbytnou podmínkou ku povolení veřejných škol jinonárodních. Alespoň zveřejnění českých škol odpírá Vídeň stále a stále z téhož důvodu, že jsme tu totiž živlem »neusedlým«. Dle této teorie nemůže vláda bosenská jinak, než požadavky Němců — zamítnouti.

*

Knihovnička **pokrokového klubu v Hradci Králové** čís. 11. Professor Dr. Fr. Drtina, jeho život a dílo. K jeho padesátým narozeninám. V komisi má F. Píša, knihkupec v Hradci Králové. Cena 10 h, poštou 15 h.

Pozor na zneužívání firmy! Dle četných, moji firmu docházejících dotazů chodí po venkově i v Praze agenti, kteří vydávají se za zástupce »firmy Langhans z Prahy« a nabízejí zvětšené fotografie, dávajíce si vyplatit zálohy a podepsati jakýsi objednací list. Obecenstvo dá se zhusta svésti chvalně známým jménem mé firmy, jakož i velkou lácí nabídky a učiní objednávku v domnění, že objednává a obdrží obraz od firmy mé. Sběratelé těchto zakázek spoléhají totiž na jistou všelidskou povrchnost, spokojujíce se pouhým zvukem známého jména a po bližších údajích nepátrajíce. Tím způsobem přimějí mnohého zákazníka k objednávce, kterou by týž, znaje pravý stav věci, dojista nebyl učinil. Ježto jest tím poškozeno nejen p. t. obecenstvo, domnívající se míti obraz od mé světoznámé firmy, nýbrž i já sám, poněvadž výrobky i méně cenné plují pod vlajkou mého dobrého jména jak slepí pasažéři, upozorňuji tímto, že žádných agentů ani po venkově ani v Praze nevysílám. Nechť tedy vážené obecenstvo agenta, který vydává se za zástupce mé firmy J. F. Langhans, prostě odmítne a mne o tom laskavě zpraví. Prosím dále, aby ctěné obecenstvo vzalo jednou pro vždy na vědomí, že nesbírám vůbec objednávek pomocí agentů, že nemám v Praze žádné filiálky, a že veškeré zakázky přijímám pouze ve svém závodě, který nalézá se v Praze výhradně a jedině ve Vodičkově ul. č. 37. Cís. rada J. F. Langhans, c. a k. dvorní a komorní fotograf Praha, jen Vodičkova 37.

Nové filiálky České banky. Správní rada usnesla se zříditi odbočky v Plzni a v Domažlicích, pro které jsou již potřebné místnosti zajištěny.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze. Stav vkladů ku dni 30. listopadu 1911 K 111,779.575·88.

POLITICKÁ KRONIKA.

23. listop. zvoleni byli při doplňovacích volbách zemských kandidáti lidové strany pokrokové Janda a Mohapl.

23. listop. počal dr. Koerner odůvodňovati svůj pilný návrh o soudcovských jmenováních v Čechách.

24. listop. jednali zástupcové Jednotného klubu s vládou o otázce vodocestné.

25. listop. předložila vláda sněmovně osnovu zákona, jímž se záležitosti vodocestné přidělují ministerstvu veřejných prací a záležitosti živnostenské ministerstvu obchodu.

27. listopadu přijala školská komise českého sněmu návrh posl. Klofáče, aby komise finanční byla vyzvána podati komisi školské co nejdříve zprávu o úhradě zvýšení platů učitelských.

27. listop. upustila Italie na nátlak Ruska od zamýšlené blokády Dardanel.

27. listopadu se oznamuje, že moravským místodržitelem bude jmenován býv. min. orby bar. Widmann.

27. listop. vysvětlil Sir Edward Grey stanovisko, jež zaujímala Anglie v létě vůči konfliktu francouzsko-německému v otázce marocké.

28. listop. dopřáno bylo Klubu nezávislých poslanců konečně zastoupení v presidiu Jednotného klubu.

28. listop. usnesl se rozpočtový výbor 28 hlasy proti 10 na přechod k podrobné debatě o rozpočtovém provisoriu. Čeští členové hlasovali dílem pro (agrárníci), dílem proti (nezávislí a nár. sociálové), po př. se zdrželi hlasování (mladočeši a klerikálové).

28. listop. byla platnost provisorního jednacího řádu prodloužena znovu o rok.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 7. PROSINCE 1911. ČÍSLO 11.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

Dr. LEV WINTER:

AKTIVNÍ BILANCE PRAŽSKÉ ÚRAZOVÉ POJIŠŤOVNY DĚLNICKÉ.

Jako zprávu z cizího světa čteme jásavý nadpis »První aktivní bilance od roku 1893«, kterým Úrazová pojišťovna dělnická pro království české zahajuje svoji zprávu za rok 1910. Něco podobného jsme vůbec neočekávali. A i když zpráva za rok 1909 byla mnohem příznivější zpráv předcházejících, k aktivnosti se jí nedostávalo ještě 868.000 K.

Bilanční schodky rakouských úrazových pojišťoven dělnických tvoří nejstinnější bod na obraze dělnického zákonodárství našeho, neoplývajícího valně světlem. Zásada zákona úrazového, že každá renta má býti kryta kapitálem na ni připadajícím, jest už dávno pouhým papírovým přáním. Finančně neliší se už dávno rakouské úrazové pojištění dělnické od obdobného pojištění v Německu, poněvadž toto při své soustavě rozvrhové má takové fondy reservní, že se blíží našim zchudlým a nedostatečným »úhradám kapitálovým«, ač-li je mnohdy nepřevyšují.

Znamenalo by nositi dříví do lesa, kdybychom znovu obšírně vykládali, že ze všech úrazových pojišťoven dělnických v Rakousku pouze ústav štyrskohradecký a salcburský jakž takž hradí svoji potřebu bilanční, kdežto všechny ostatní ústavy jsou hrozně passivní; a že přední místo v této smutné stupnici zaujímá ústav pražský, jemuž roku 1907 nedostávalo se již více než 55% potřebného kapitálu, tak že deficit jeho převyšoval o 9% deficit ústavu vídeňského, o 12% deficit ústavu lvovského, o plných 30% deficit ústavu terstského a o 43% deficit ústavu brněnského.

Byly doby, kdy dělnictvu byl stav úrazových pojišťoven lhostejný. Doby ty minuly; dnes dělník ví zcela dobře, že jmění úrazových pojišťoven je jměním dělnickým, a že schodky v tomto jmění mohou se vymstíti na dělnictvu zrovna ve chvílích nejkritičtějších. Proto dělnictvo sleduje nyní pozorně snahy po finanční záchraně úrazových pojišťoven; proto není nikterak náhodno, že to jsou skoro vždy zástupci dělnictva ve správách těchto ústavů, kteří hledají prostředky k nápravě.

Vlády chovaly se k rostoucím deficitům úrazových pojišťoven zcela passivně. Sice každého roku roní ministerstvo vnitra ve zprávě podávané sněmovně poslanecké slzy nad špatným finančním stavem jejich — tu a tam svolilo ke zvýšení tarifů pojistných; ale na akci, která by byla deficity odstranila, se nezmohlo. Také osnova o pojištění sociálním chce docíliti sanace úrazových pojišťoven oklikami a z valné části na útraty jednak pojištěných, jednak nemocenských pokladen.

Za tohoto stavu věci jest zpráva pražské úrazové pojišťovny tím zajímavější. Schodek r. 1909 obnášel více nežli 40 milionů korun; pouze ztráta úroková z tohoto schodku činí 1,600.000 K roku 1910. Přes to docílil ústav loňského roku b i l a n č n í h o p ř e b y t k u 2,523.295 K 65 h, čímž celkový s c h o d e k s n í ž i l s e n a 37,523.701 K 16 h, čili 49.39% kapitálu potřebného ke krytí závazků vyplývajících ze zákona úrazového. Je to první přebytek od roku 1893. Radost ústavní správy z tohoto fakta chápeme a sdílíme.

První otázka, která každému se ihned namane, jest: J a k d o c í l i l ú s t a v t o h o t o p ř e b y t k u?

Ústav musil si jistě předem dáti otázku jinou: »C o z a v i ň u j e n a š e s c h o d k y?« A na tu otázku musil si odpověděti. Po tom ptají se ovšem všechny ústavy rakouské již leta, a už dávno našly odpověď.

Předním škodlivým činitelem jest v e l i k ý p o č e t ú r a z ů podnikových. U nás stará se zákonodárství i správa o dělníka teprve, když je nemocen, když je stižen úrazem; ale nestará se o něho, dokud je zdráv, nestará se, aby úrazu bylo zabráněno. § 28. zákona úrazového dává sice úrazovým pojišťovnám právo, aby aspoň

prostřednictvím živnostenských inspektorův u politických úřadů působily na uspořádání dílenských místností; ale tohoto ustanovení zákonného bylo málo dbáno. Teprve v poslední době všímá si ústav soustavně aspoň některých strojův; zejména věnuje pozornost zavádění kulatých hoblovacích hřídelův ochranných na místě hřídele hranolového. »Nejbližší práce ústavu bude musit směřovati k tomu, aby nejenom u domácích továren na stroje, ale i u podnikatelstva a dělnictva vzbuzen byl živější zájem na ochranných opatřeních; neboť dnes jsme u nás daleko pozadu za oním, skutečně horlivým záváděním, jež se v tomto ohledu jeví v Německu působením tamních odborových společenstev.« Finanční efekt těchto opatření pro hospodářství úrazové pojišťovny dá se ovšem ztěžka zjistiti.

Naproti tomu bije ihned do očí finanční význam druhého zdroje schodků pojišťoven: z k r a c o v á n í ú s t a v ů p o j i š ť o v a c í c h o p ř í s p ě v k y. Dr. V e r k a u f vypočítává ve svém posledním spise »Die Sozialversicherung als Organisationsproblem«, že tyto ztráty obnášejí více nežli 11% všech příspěvků, u jednotlivých ústavů i více (str. 178). Této okolnosti počal si všímati nyní pražský ústav bedlivěji. »Ústav odhalil příčiny dosavadního nedostatečného přiznávání mzdy a našel též vhodné prostředky a cesty ke správnému zjišťování započítatelných mzdových obnosů. Ústav odkryl bezohledně nejkřiklavější případy zatajování mzdy a přes všechny obtíže, jež mu v jednotlivých případech působilo zjišťování a vymáhání namnoze velmi značných peněžitých obnosů, docílil přece uznání a zaplacení svých pohledávek. Při tom dlužno zvláště zdůrazniti, že a n i j e d i n ý větší případ nebyl projednán pořadem instančním.« Jinými slovy: přistižení podnikatelé byli si vědomi viny tak, že se ani neodvážili podati stížnost proti dodatečnému předpisu příspěvkův. P ř e d p i s p ř í s p ě v k ů z a d o b u p ř e d r. 1910 č i n i l v e l i k o u s u m u 1,121.612 K 27 h!

Ústav vida příznivé výsledky již roku předcházejícího, z o r g a n i s o v a l ú p l n ě s l u ž b u r e v i s n í a k o n t r o l n í. Tento aparát zpracovává okres za okresem a takřka všude shledává nedoplatky. Na př. v jediném okrese slánském při čtyřech cestách kontrolních byly zjištěny nedoplatky ve výši 50.000 K! Při těchto kontrolách bylo zjištěno přímé falšování výplatních listin. »Dvojité výplatní listiny v silných knihách nalezeny u majitelky lomů, jíž byl předepsán doplatek 15.000 K... U jistého podnikatele železničních staveb bylo počínaje pokladní knihou t a k ř k a v š e f a l š o v á n o. Docela i úřední výkazy nemocenské pokladny byly nesprávny.«

Této kontrole zavedené úrazovou pojišťovnau s takovým úspěchem půjde jistě na ruku zákon o povinném v e d e n í z á z n a m ů m z d o v ý c h, jenž r. 1910 nejevil ještě rozhodujících účinkův.

Konečně přispívalo ke zlepšení finančního stavu ústavu vedle n o v é h o r o z t ř í d ě n í n e b e z p e č e n s k é h o — jež vyneslo ústavu 864.890 K — také p a u š a l o v á n í p ř í s p ě v k ů p o j i s t n ý c h u malých hospodářských podniků, s jehož výsledky pojišťovna jest úplně spokojena. Paušalované tyto příspěvky při 229.470 podnicích činily 259.305 K 57 h. Podobné smlouvy o paušalování příspěvků uzavřel ústav i s některými společenstvy.

Na konec této zprávy, v níž jsme se chtěli zabývati pouze bilančním přebytkem úrazové pojišťovny, buďtež uvedeny tři zajímavé výňatky ze zprávy ústavu:

1. Kontrolor ústavu, jenž u jednoho cukrovaru měl zjistiti příčinu nápadně velkého počtu úrazů (300 úrazů u 400 dělníků!) shledal, že zařízení cukrovaru jest úplně zastaralé. Poptávkami zjistil kontrolor dále, že jednotlivé oddíly, přístroje a stroje nemají dostatečné dělnické obsluhy. Také dozor je nedostatečný, materiál dělnický pak méně cenný a velmi zhusta pro špatné platy se mění. Zajímavé jest další vyšetření kontrolorovo, ž e s e r e v i d u j í c í o r g á n o v é ž i v n o s t e n s k é i n s p e k c e p r a v i d e l n ě p ř e d s v o u n á v š t ě v o u a v i s u j í!

2. Ústav zařaďoval podniky znovu do nebezpečenských tříd. Proti tomu každý podnikatel má právo stížnosti, a ovšem často tohoto práva používá. »Zajímava jest okolnost, že počet a tenor rekursů byl určen mnohde osobností jistých říšských poslanců. Tak byla na př. v okrese jabloneckém při předposledním zařazení podána vůbec jen dvě odvolání, tentokrát dosáhl však počet jich číslice 187. Podobné poměry zavládly v Aši, odkud při poměrně skrovnějším počtu podniků podáno 33 odvolání.« Nu, Aš dá nyní úrazové pojišťovně pokoj!

3. »Musíme bohužel na tomto místě konstatovati, že jistou akcí ministerstva veřejných prací jsou vážně ohrožena ona pojištění, jež svého času byla ústavu ministerstvem vnitra, pokud se týče ministerstvem vyučování doporučena k provedení. Míníme tím pojištění odbor-

ných škol, jimž c. k. ministerstvo veřejných prací výnosem ze dne 30. prosince 1910 č. 179/9—XXIb, týkajícím se c. k. odborné školy tkalcovské v Nové Bystřici, sdělilo, že žáci a učitelé této odborné školy byli na 10 let pojištěni u Mezinárodní akciové úrazové pojišťovací společnosti ve Vídni!« Tomu se říká cíle vědomý postup rakouské administrativy!

UMĚNÍ

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Zvláštní výstava umělecké družiny Hagen pořádaná Krasoumnou jednotou v Rudolfinu.

Širší obecenstvo odejde z výstavy uspokojeno, lepší jeho část lhostejna. Nepodávář se mu na výstavě nic, co by v něm vzbudilo zřejmý odpor, také však nic, co by získalo nadšené obliby. Převládá krajinomalba, jak jsme již tomu uvykli na všech výstavách, malba genrová a figurální, sem tam nějaký portrét. Souhlasně s náměty impressionistického rázu, které se staly konvencionelními, jde ruku v ruce nemalířské jejich provedení. Uznává-li se cena práce vykonané Němci ve filosofii a říká-li se, že raça jejich při vší své důkladnosti dovede uchovati mohutný obraz jednolitého názoru životního tak, jako divák s vysoké hory objímá zrakem obraz kraje, v němž mizejí všechny podrobnosti, jež by mohly rušiti jednotný dojem celku, jest třeba míti na paměti, že nemožno postřehnouti takové samostatnosti a vznešené povýšenosti v malířství, poněvadž i tam, kde se snaží vyjádřiti kus svého vnitřního bytí, svého já — a takových obrazů je značný počet —, zůstávají daleko za ideou všeobecného úkolu umění, zapleteni jsouce do bludného kruhu své osobnosti, kterou vyzdobují různými podrobnostmi, zatím co celek názoru i formy uniká. Tím se stává, že díla jejich nepostrádají sice svědomitého propracování, avšak nejsou vtělením malířského výrazu ve formu, kteréhožto nedostatku nenahradí žádná vedlejší kvalita, poněvadž vše přichází tak na zmar. Ač si toho veřejnost nyní není vědoma, jistě během času tato slabá stránka jasně vynikne. Chce-li umělec vyjádřiti v obraze sebe, nic nedá se proti tomu namítati, ba jest to jeho povinností, avšak myslí-li, že již tím vzniká samo sebou umělecké dílo, upadl v osudný omyl, neboť je-li »já« slabé, neoplodněné požadavky formového výrazu, jejichž znalost je neosobního rázu, je dílo již v zárodku slabé. Spoléhati, že vnitřní instinkt povede k zářivé metě, smí pouze genius, jakým byl na př. Manet, který však staré formové prvky, jež odložil, nahradil jinými složkami, které oživil nepopíratelnou silou své vnitřní potence.

Vystavované obrazy Hagenbundu však nežijí svým vnitřním životem, jsou to větším dílem výseky přírody pokažené manýrou a špatným vkusem. Není možná tvrditi, že není mezi nimi vůbec obrazů projevujících duši umělecky založenou, avšak tolik jest jisto, že rozmanité složky, jež dohromady tvoří vídeňské prostředí, neprojevující se právě nejlepším vkusem, odvádějí i malíře od základního požadavku uměleckého tvoření. Němci dovedli se sice zmocniti všech vůdčích myšlenek zrodivších se v cizině, avšak nedomyslili jich a svým dekorativním individualismem setřeli s nich jemný pel, jenž dodává dílům uměleckého posvěcení, bez něhož myšlenka zůstává ve sféře všednosti a banality, právě tak jako když nejapná ruka sběratele setře s křídel motýla barvy, jimiž zářil, dokud volně poletoval v paprscích slunečních. Nedostatek schopnosti uchovati cizí ideu v neporušené a svěží čistotě bylo lze pozorovati i na letošní výstavě malířské v Berlíně, značnější však měrou objevuje se u malířů vídeňských. Tak na př. Otto Hettner, který se vyznačuje sice velikou barevností, postrádá pochopení barevného principu v pointilisování. Jinde nanáší barvy v pastosních čarách po způsobu Van Goghově bez pochopení tvárného významu barvy kombinované s linií tohoto velikého mistra. (Zátiší č. 31, Muž ve večerním slunci č. 37.) Jeho obrazy dráždí sice oko, ale duše před nimi zůstává chladná.

Jiná skupina malířů zašla do krajnosti opačné. Zamítla barevnost a podává obrazy šedé, jež působí jakýmsi vápenným, bezvýrazným dojmem. (Hegenbart: Nosičky džbánů, Ponaučení.)

Jakého výsledku dochází malíř, který chce působiti něčím zvláštním, ukázal Karel Huck svou allegorií války (č. 45), jejíž provedení je čirým anachronismem, upomínajícím na výtvory egyptské a assyrské bez pochopení jejich formové logiky a vztahu k životu. U oněch národů vyjadřoval se prostor, šlo-li o předměty za sebou stojící, jednoduše parallelními liniemi s obrysem předmětu prvního, a téhož principu užito důsledně všude. Moderní malíř užil toho jen u dvojspřeží a ostatek obrazu provedl obvyklou perspektivou. Je to druh falešné dekorace, jejímž sídlem se Vídeň v poslední době stala.

Jinými motivy, které mají působiti symbolicky, jsou na př. orel s hrdlem prostřeleným šípem v oblačné výši viděný z bezprostřední blízkosti, rychlík v podobě obludy, »Fantastický vzduch«, od téhož malíře. Vše to působí trapně a vyloudí útrpný úsměv u zasvěcence.

Z podobné touhy po archaické vznešenosti jako u allegorie »Válka« vznikly i Fr. Barwiga

řezbářské práce »Strom života« a »Bůžek« (č. 51—53). Snahy takové pronikly, bohužel, již i k nám, jak bylo viděti na poslední sochařské výstavě Manesa.

O zvláštní provedení po stránce koloritu pokusil se Otto Barth Ranní modlitbou na temeni Velkého Zvonu, jejíž některé části jsou plošně, jiné tečkovou manýrou vypracovány, a jež svým přebarvením působí jako špatný moderní plakát.

Honba za originálností jeví se v řadě akvarelů od slabého talentu Oskara Laska, za nimiž podnikl velké cesty po Německu, Italii, Turecku, Polsku a Bukovině. Ráz těchto zemí ho sice upoutal, avšak v jeho obrazech zůstal nevyjádřen. Je-li obraz trhu ve Vídni právě takový jako v Cařihradě, je zbytečno jezditi do Cařihradu a působiti na diváka nápisem. To jeví se ostatně i u nás. Umělci jezdí do mořských lázní, aby přivezli odtud několik nákresů budek. Skutečnému umělci stačí i skromný domácí motiv k vytvoření velikého díla nehynoucí ceny, jak to ukázal Cézanne.

Celkový dojem výstavy je potvrzením fakta, že výhradně akcentovaná osobnost umělcova nestačí k vytvoření díla trvalé ceny, jaká jsou nám dochována z minulých dob rozkvětu umění. Formový i ideový úpadek jeví se u všech malířů, kteří padli do léčky, kterou jim nastrojil impressionismus. Dnes dívá se obecenstvo, jež se s impressionismem tím více smiřovalo, čím více upadal, na obrazy tímto způsobem provedené klidně, trpí je a pokládá za opravdové umění, ač odchylují se od přírody podle libovůle jednotlivcovy. Naproti tomu ostře vytýká odchylky od přírody u oněch umělců, kteří vymanivše se z chaosu přítomnosti a vědomi jsouce cest, jimiž jest se jim bráti, razí dráhy novému směru, který má přinésti ozdravění.

Fr. Oupický.

TECHNIKA

ALBÍN BAŠUS (inž. Siemens-Schuckertwerke):

ELEKTRÁRNY V RAKOUSKU.

ODPOVĚĎ PROF. V. LISTOVI.

(Dokončení.)

Tvrdím dále, že naše firmy stavějí draho, neboť produkují draho; doložme toto tvrzení na příkladu firmy K ř i ž í k o v y, kde, mimochodem řečeno, pan List několik roků působil. — Firmou touto postaveny byly elektrárny:

závod	výkonnost v KW[5])	zařizovací náklad na 1 KW v K	pohon
Hořice	90 (A)	**2800**	parní stroj
Klatovy	95 (A)	**3570**	vodní
Luhačovice	102 (A)	**2600**	parní
Sány	31 (A)	**2660**	plynový motor
Věkoš	14 (A)	**2070**	parní
Litol	82 (A)	**2440**	vodní

Že výlohy tyto jsou značně vysoké, bude zřejmo, srovnáme-li je s výlohami elektráren cizích; tak na př. průměr švýcarských elektráren dle statistiky z r. 1909 — a ty jsou mnohdy v e l m i d r a h é — činí **1134·—** K pro celkové zařízení i s budovami a sítí rozváděcí. Tvrdím dále, že n a š e č e s k é f i r m y (strojírny a závody elektrotechnické) v y r á b ě j í d r a h o a t u d í ž n e r a c i o n á l n ě; fakt tento je všeobecně známý, neboť i přes velká cla soutěží u nás říšskoněmecké firmy s úspěchem (tak firma Borsig z Berlína dodala do Brna laciněji 400 HP parní stroj než První Brněnská strojírna, Zhořelecká strojírna nabízela loko Praha levněji 150 HP parní stroj než strojírna Daňkova). Na důkaz tohoto svého tvrzení stavím proti sobě normální ceny předního českého závodu — loko Praha — pro stroje namátkou vybrané — a normální ceny velkých závodů berlínských — loko Berlín — pro totéž provedení a elektrické vyzbrojení:

stroj	cena v Praze K	cena v Berlíně K[6])
stejnosměrný motor, 6 HP, 110 Volt, 1300 obrátek v min., se řemenicí, bez posunováků a bez spouštěče	460·—	359·—
stejnosměrné dynamo, 50 KW, 115 Volt, 760 obrátek v min., se dvěma ložisky, se řemenicí, bez posunováků a derivačního regulátoru	2660·—	2225·—
třífásový motor, 12 HP, až 500 Volt, 1450 obrátek v min., s kotvou kroužkovou, se spojovačem na krátko a odklápěčem kartáčů, s řemen., bez spouštěče	720·—	585·—
třífásový generátor, 115 KW až 5000 Volt, 50 period, 1000 obrátek v min., se 2 ložisky, s řemenicí, bez posunováků, s přímo spojeným budičem	4500·—	3967·—

K těmto číslům, jež mohl bych libovolně rozmnožit — i z jiných odvětví strojních, myslím, že poznámek netřeba!

Tvrdil jsem dále, že akkumulátory jsou poměrně drahé a zdražují cenu proudu; prof. List mi namítá — což je mi velmi dobře známo — že do určité výkonnosti jsou nejlevnější reservou, ač přiznává, že v ý d a j e u d r ž o v a c í jsou z n a č n ě v y s o k é.

[5]) K výkonnosti generátorů připočtena výkonnost akkumulátorů.

[6]) 1 marku počítal jsem za 114 haléřů.

V kritické horlivosti však pan List výwody mé celkové nepostihl a nedomyslil; stavím se přece výhradně proti malým elektrárnám o výkonnosti menší než 100 KW a jen pro ty jsou akkumulátory reservou lacinou. Mimo to navrhuji spojování sítí a výpomoc vzájemnou u závodů menších a zavrhuji reservy pro malé závody vůbec — je tedy námitka páně Listova nemístná! —

Že akkumulátory zdražují proud, mohu doložiti i příklady z Německa; dle statistiky z r. 1908 — viz studii v ETZ. 1910, str. 476 — ukázalo se, že stejnosměrné elektrárny s akkumulátory vyráběly proud průměrně za **13·14** pfenniků, kdežto střídavé za **7·38** pf.

Hlavním trumfem páně Listovým proti mému článku měl býti jeho důkaz, že pražská elektrárna pracuje hospodárněji než vídeňská, což já popírám. Musím však zbaviti pana Lista jeho zdánlivého »úspěchu« a na podkladě úředních a spolehlivých dat — žádných jeho »asi« — mu ukázati, jak **lehkomyslně** a **ledabyle** mi vrhl ve tvář urážku nevážného pracovníka, ač pranic nedokázal!

Prof. List napsal slovně:

»Pan inž. A. Bašus se po té rozhořčuje nad plýtváním uhlí v pražské elektrárně oproti vídeňské, kde se spálí na KWh pouze **1·5 kg** místo **2·3** kg v Praze. To znamená podle p. inž. Bašuse, že se v Praze ročně vyplýtvá 720 vagonů uhlí, při výrobě asi 9 mil. KWh. Každému soudnému laikovi jest asi záhadno, jak jest to možným. Panu inž. A. Bašusovi přihodil se však nešťastný »omyl«. Praha topí hnědým uhlím asi o 4000 kaloriích, Vídeň znamenitým uhlím ostravským o 7500 kal. Poněvadž 1 kg prvého stojí asi 1·2 h, a druhého asi 2·2 h, stojí v Praze 1 KWh na palivu 2·3 × 1·2 = 2·8 h, ve Vídni 1·5 × 2·2 = 3·3. To svědčí o hospodárném provozu v Praze.«

Jakých nesprávností se však pan List v těchto několika řádcích dopustil, jistě netuší; především musí rozeznávat hospodárnost po stránce technické a láci provozu, kterážto poslední je odvislá nejen od zařízení technického, ale i od poměrů trhových a místních (v Praze je uhlí laciné, proto má býti i provoz lacinější).

Při posuzování hospodárnosti po stránce technické musíme vycházeti od výhřevnosti; nuže výhřevnost uhlí hnědého jest:

Most ořech z dolu Julius 4566 kalorií,

Duchcov surové (z dolu Frauenlob) 4320 kal., a průměrná výhřevnost hnědého uhlí českého obnáší **4550** kalorií.[7])

Uhlí ostravské má výhřevnost na příklad:

[7]) Technický kalendář, 1910, str. 154.

Kostka 6436 kalorií,

Polský důl 6582 kalorií, průměrná výhřevnost obnáší pouze **6400 kalorií!**

Prof. List volil si tudíž výhřevnost dle svého dobrého zdání, nikoli však dle poměrů skutečných; zapomněl pak na čisto, že vídeňská centrála sestává ze závodů dvou: jednoho, kde pracují parní turbiny (8 počtem, o výkonnosti 60.500 HP), které vyrobí **1 KWh** průměrně **1·159 kg uhlí**, a druhého, kde pracují většinou parní stroje, jež k výrobě 1 KWh spotřebují 1·758 kg uhlí. Chceme-li srovnávati hospodárnost elektrárny pražské (s parními turbinami), tu smíme ji přirovnávat toliko k centrále turbinové!

Panu Listovi však tento moment zcela ušel, a tak si jen mohu vysvětlit onen průměr **1·5 kg** uhlí, který pro výrobu 1 KWh pro elektrárnu vídeňskou dosadil. Číslo toto je ovšem nesprávné.

Elektrárna vídeňská nespaluje však pod kotly výlučně uhlí kamenné; přidává k němu, z důvodů, jež strojním technikům jsou známy, uhlí hnědé (¼ dle váhy průměrně), a to uherského a severočeského původu. Průměrná výhřevnost této směsi obnáší — dle sdělení ředitelstva — **6200 kalorií!**

Podobně i elektrárna pražská netopí výlučně uhlím hnědým — ale přiměšuje k němu uhlí kamenné; a poněvadž výhřevnost uhlí kamenného — na př. kladenského z dolu Libušín — obnáší pro kostku **5789** kalorií, je průměrná výhřevnost uhelné směsi v elektrárně pražské **4700** kalorií.[8])

Hospodárnost jest pak následující:

Ve vídeňské elektrárně turbinové je zapotřebí k výrobě 1 KWh 1·157 kg směsi uhelné o výhřevu 6200 kalorií, čili vyrobí se **1 KWh** celkem **7173** kaloriemi, kdežto v elektrárně pražské je k tomu zapotřebí 2·3 kg směsi uhelné o výhřevnosti 4700 kalorií, čili **10.810** kalorií.

Je tedy tvrzení mé, že elektrárna vídeňská pracuje u srovnání s pražskou **hospodárněji**, správné, věcnou úvahou a spolehlivými daty prokázané! Prof. List volil však i nesprávná čísla, pokud se týče cen uhlí; tak v Praze prodával se počátkem listopadu 1 q uhlí kamenného čís. II za K **2·3** a hnědý ořech čís. I. za K **1·57**. Stojí tedy 1 kg směsi **1·8** haléřů a nikoli, jak pan List si dosadil, **1·2** haléřů!

Elektrárnu vídeňskou stál 1 kg směsi 2·15 h; dle rozpočtu elektrárny pražské stojí pražské podniky 1 kg uhlí **1·3** haléře. Počítáme-li tudíž s touto nižší hodnotou, tu jeví se lacinost provozu následovně:

[8]) Počítám ¾ kg uhlí hnědého o výhřevu 4400 kal. a ¼ kg uhlí kamenného o 5600 kal.

Víděň stojí 1 KWh na palivu 1·157 × 2·15 = **2·49 h**
Prahu stojí 1 KWh na palivu 2·3 × 1·3 = **3·— h**
Prof. List tudíž ani v tomto směru nemá pravdu!

Nehodlám dotýkati se některých drobných výtek páně Listových; neb procelkový ráz mých vývodů jsou bezvýznamny! Nemíním také s professorem Listem diskutovati o vývoji strojního průmyslu v Rakousku. Vím velmi dobře, že těžko je u nás přesvědčiti ty, kteří nevyšli z našich malých poměrů.

Odmítám zcela rozhodně tón jeho článku, který je velmi málo důstojný professora vysokoškolského a velmi málo případný v diskussi mezi muži téhož stavu a téhož povolání. Mimo to výtka o nevážném pracovníku je zbraní dvojsečnou, a nebylo by nesnadno demonstrovati ji na panu Listovi samém.

Neočekával jsem nikdy mnoho od professora Lista; měl jsem o jeho činnosti ne právě příznivý úsudek — snad vlivem informací o firmě Křižíkově — trochu přehnaný. Měl jsem svého času příležitost poukázat na to, že professor List sleduje zpátečnický směr u výchově technické a přesvědčil jsem se již tenkrát, že pracuje ledabyle; toto přesvědčení článek jeho ve »F. L.« ve mně jenom utvrdil. Domníval jsem se přes to — že prof. List je seriosní člověk: i této illuse zbavil mne svým posledním vystoupením.

V Berlíně, 15. listopadu 1911.

DISKUSSE

E. CHALUPNÝ:

NOVÉ PŘÍSPĚVKY K POZNÁNÍ HAVLÍČKA.

Spisek můj »K. Havlíček«, vydaný v »Zlatorohu«, vedl k některým zásadním nedorozuměním a omylům, patrným z kritiky A. Novákovy v 10. čísle »Přehledu«. Nezmiňuje se o subjektivních úsudcích svého redakčního kollegy, dovolím si opravit jeho tvrzení, pokud se týkají fakt. —

Mylna jest domněnka A. Nováka, že »Zlatoroh« mou knížkou změnil původní program. O sepsání knížky té byl jsem požádán již před vydáním I. svazku »Zlatorohu«, patřila tedy k původnímu programu stejně jako knihy jiné. Forma byla úplně ponechána mně na vůli, stejně jako jiným autorům. Odlišný ráz každého svazku »Zlatorohu« nevznikl tedy změnami programu, nýbrž jest dán jednak individualitou autorů, jednak povahou jednotlivých portrétovaných osobností, jakož i zevními poměry, jak co do textu, tak co do výpravy obrazové.

I volba formy při knížce mojí má příčiny jiné, než předpokládá A. Novák. K sepsání essaye, jehož by si přál A. N., bylo by stačilo stručně a syntheticky zrekapitulovat výtěžky většího spisu mého o Havlíčkovi, psaného střízlivou formou vědeckou. Nechtěl jsem však veřejnosti podávat pouhý, třeba belletrističtěji podaný výtah z díla již hotového, nýbrž dílo nové formou i obsahem. Nikoli tedy snížení požadavků, nýbrž naopak zvýšení jich bylo důvodem, proč jsem do »Zlatorohu« psal o Havlíčkovi formou biografickou a proč jsem tam, zejména při líčení Havlíčkova mládí, zašel k »detailní mikrologii«. Dotyčné podrobnosti jsem uvedl hlavně proto, že z části jsou zcela nové, dřívější literatuře neznámé. Tím dlužno opravit i lapsus A. N., že má knížka v »Zlatorohu« nepodává ničeho nového oproti knize prvé; naopak, podává nová data i názory.

Že jsem v knížce té nepodal »teplých a náladových maleb« atd., má příčinu prostě v předmětě samém. Pokládám za stylový postulát díla, aby forma se shodovala s obsahem, tudíž aby spis o Havlíčkovi nejen obsahem, nýbrž i rázem obrážel přísný, ocelový, citové měkkosti, libivosti a koketnosti prázdný charakter Havlíčkův. O osobnostech lyričtějších bych psal jinak — z téhož důvodu.

Totéž platí o Havlíčkově erotice. Je pravda, že marno je čekat ode mně vylíčení Havlíčka erotika; ale jen proto, že Havlíček erotikem nebyl, naopak erotiku u sebe i jiných výslovně odstrkoval v pozadí. Sám se výslovně počítal k oné menšině mužů, která se nezamiluje do děvčat, nýbrž do »idejí«. V noci, když ostatní mladíci tančili, Havlíček se doma modlil a pohrdlivě psal o ženském úsměvu. V parodiích na Picka a Čelakovského si z lásky tropil posměch, stejně v satiře »Milenců hrob«. Ostatně jeden jeho rukopisný aforism mluví ještě jasněji: »Když nyní člověk vzhlédne do krásné literatury, jako by přicházel do bordelu: všechno se to cukruje. Láska by nyní měla patřit k hospodářství« (!), »ne do literatury.« Rovněž »dlouho se strojil« erotiku sesměšnit a persiflovat novellou o zamilovaném medvědu a jen zevní okolnosti ho od toho odvedly. Láska ho positivně neinspirovala k žádnému činu básnickému, tím méně politickému. Erotiku lidových písní zaměnil politickou satirou. Jeho zamilované dopisy překvapují suchostí a racionalismem. Julii hrozí ještě před svatbou, že její rozmary bude vždy ignorovat. S první milenkou se chladně rozešel, jda za svými cíly veřejnými, s druhou přetrhl poměr násilně před samým sňatkem k vůli žurnalistice; s třetí se oženil, aby za krátko úporným bojem politickým bezohledně zničil své štěstí rodinné. Zkrátka erotika v jeho životě nehrála pražádnou význačnou roli; jako bojovník, mučedník, humorista i básník šel mimo ni a proti ní, a jeho význam jako velikého člověka tkví do jisté míry právě v této, řekněme, erotické negaci. Výjimkou z tohoto celkového rázu jest kratičké období po jeho odchodu ze semináře, kdy krise náboženská se u něho přechodně spojila s erotickou. Avšak ani tenkrát Havlíček nezbavuje se své tvrdé ideologie. Tuto periodu jsem v obou svých pra-

cích též analysoval (a je to jediný až dosud rozbor erotiky Havlíčkovy vůbec), v »Zlatorohu« pak jsem text doplnil dvojí reprodukcí rukopisnou, týkající se jeho erotiky. A poněvadž reprodukce tvoří v mé knize integrující celek s textem, neopakoval jsem v textu, co jsem uvedl již v nich. Summa summarum nevěnoval jsem — s výjimkou právě uvedenou — v »Zlatorohu« zvláštní pozornosti Havlíčkovi erotikovi právě proto, že jsem pokládal, stejně jako A. Novák, za nutno »potlačit vše podružné a vedlejší«. A. Novák svým požadavkem o erotice atd. odporuje sám zásadě, kterou z předu vytyčil.

Že bych v oceňování Havlíčka básníka a kritika se sdílel o běžný blud, jest rovněž omyl. Běžným bludem od Zeleného přes Masaryka až podnes je právě opačné umění, přeceňující Havlíčka kritika. Já vystoupil proti běžnému názoru, a teprve potom ozval se hlas (O. Šimek v »Novině«), srovnávající se se mnou.

Že by »Havlíčkova životní inspirace byla kritická«, nemohu na základě pouhého nedokázaného tvrzení uvěřiti, když Havlíček sám tvrdí pravý opak (»Vždy bylo mé jediné starání, státi se básníkem«), když víme, že ke kritice jej vedly jen podněty zevní a nahodilé, když velmi pozdě s ní začal a velmi brzy jí zanechal, a když sám A. N. si netroufá cenit »kladné výsledky« jeho kritik výše než já«. Zdá se mi, že A. N. pod pojem kritiky zahrnuje také polemiku, v které ovšem Havlíček byl mistrem, která však je něčím podstatně různým. O jiných methodách kritiky jsem v stručné knížce nepsal proto, že jsem o nich v obšírnější knize své již promluvil.

Tvrzení A. N., že v knížce své stavím »Tyrolské elegie« vysoko nad »Křest sv. Vladimíra«, je nepochopitelný omyl. Nikoli, stavím obě básně vedle sebe.

Úsudek A. N. o »krajní primitivnosti« umění Havlíčkova jako subjektivní ponechávám arci soudu čtenářův. Ale nápadno je mi, že A. N., když vysoko cení Erbena, může druhého, analogického dovršitele díla Čelakovského, Havlíčka, tak podceňovat. Havlíček šel za lidové písně dál než Erben za lidové látky. Úspěch jeho »Křtu« u Němců (n. b. i v špatném překladě!) pak jistě vyvrací mínění, jako by nás v posuzování Havlíčka básníka mýlilo »osobní kouzlo«. A stran té »primitivnosti« přiznám se, že znám málo básníků s tak ohromnou erudicí, kázní, hutností, ba časem i raffinovaností výrazu[1]) jako Havlíček, zdánlivě veršující stejně nedbale jako Erben a Mácha. Nejjistějším znakem vysoké vyspělosti umělecké jest umění, povědět málo slovy mnoho; v tom umění pak Havlíček je přímo nepřekonatelný; zvláště stojí vysoko nad mnohými novějšími literáty, hudebníky i výtvarníky, kteří hledají účel v prostředcích a mnohem povídají málo.

[1]) O jeho mistrné stavbě a koncepci jsem pojednal již v »Havlíčku« zevrubně a dokumentárně.

*

K vývodům E. Chalupného nemám ničeho poznamenati; nepřesvědčil mne ni jeden z nich.

Arne Novák.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

ZDOKONALENÍ TECHNIKY DAŇOVÉ PŘI UKLÁDÁNÍ OSOBNÍ DANĚ Z PŘÍJMU.

Píše berní referent.

Berní reforma z roku 1896 byla pozoruhodnou etapou ve finančním zákonodárství rakouském, veliký krok ku předu od zcela nedokonalých a přežilých ustanovení patentů o dani živnostní z roku 1811 a dani příjmové z roku 1849, jichž ustanovení v době značného pokroku všeho života hospodářského v Rakousku v letech osmdesátých a devadesátých předešlého století byla pravou absurdností. Proto není divu, že prvá berní reforma, jevící tak značné rysy sociálně-politické, byla přijata skoro s všeobecným uspokojením, zvláště v kruzích široké veřejnosti rakouské, jež v ní správně vycítila to, co do ní vložiti chtěl zákonodárce — ulevení břemena daňového vrstvám hospodářsky slabším a intensivnější zatížení zámožných a hospodářsky silných vrstev obyvatelstva, jež dotud buď zdanění zcela unikaly neb jichž dosavadní zdanění nebylo ve správném poměru k jich finanční potenci. Vyvrcholením pak Steinbachových moderních snah sociálně-politických na poli legislativy berní měla býti naše osobní daň z příjmu. Ona měla býti dle intencí zákonodárcových vzorem moderní, pružné, skutečnou potenci finanční každého jednotlivce postihující daně, která by vyrovnávala všecky nesrovnalosti v berní soustavě naší a plnila tak důležitý úkol sociálně-politický.

Však dnes, ve třináctém roce platnosti nového zákona, možno říci, že naděje, jež nesly se v době uzákonění berní reformy k osobní dani z příjmu, se většinou nesplnily a že neuspokojeni jsou jak pracovníci na poli sociálně-politickém, tak i — aerár. Prvnější tím, že osobní daň z příjmu neplní svého zmíněného důležitého poslání, že nevyrovnává protivy sociální, postihujíc ve skutečnosti nejcitelněji vrstvy hospodářsky zcela odvislé (gážisty), kdežto zdanění vrstev obyvatelstva hospodářsky samostatného a silného stále dosud daleko zůstává za skutečnými poměry; aerár pak byl citelně zklamán ve svých nadějích co do výše výnosů daně. V prvních letech platnosti zákona vysvětlovaly se neuspokojující výnosy daňové tím, že poplatnictvo těžce přivyká novým předpisům zákonným a že stále ještě tone ve starých tradicích

berní nemorálky, všeobecně panující za platnosti patentu z roku 1849; též berní orgány byly omlouvány nezapracovaností v nových komplikovaných předpisech zákonných a administrativních. Ale léta plynula a effekt finanční nové daně se valně nelepšil a zvlášť nebyl v nijakém poměru ku vypiaté konjunktuře hospodářské let posledních. Ceny výrobků hospodářských rapidně stoupaly, bilance závodů průmyslových a bankovních vykazovaly skvělé zisky, dividendy a tantiémy dosahovaly výšek nebývalých, banky závodily ve zvyšování akciového kapitálu, dotyčné subskripce byly často několikráte přepsány, síť filiálek bankovních houstla, záložny a spořitelny byly nuceny brániti se přívalu vkladů snižováním míry úrokové — všude byla znatelna vlna vysoko stoupající konjunktury, jen ve výnosu daně osobní z příjmu nezračil se reflex nastalého hospodářského rozkvětu, do ticha komisí odhadních nezapadal ohlas venku kypící, vysoko stoupající vlny kapitálové!

Úkaz ten nutil k přemýšlení, zkoumány byly příčiny a konečně shledáno to, co praktikové od první instance berní věděli již dávno: úplná nedokonalost techniky daňové nepřipouštěla postižení pravého příjmu poplatníků hospodářsky nejsilnějších — vrstev výrobních a kapitalistů, a tak byly zdaňovány správně jen příjmy, jež dle platných předpisů snadno lze kontrolovati, tedy v první řadě příjem z platů služebních a dále ještě příjmy z propachtovaných pozemků a budov a z kapitálů hypotekárně zjištěných.

Jaký nepoměr panuje ve zdanění jednotlivých kategorií poplatnictva, dokazuje okolnost, že dle officielní statistiky za rok 1909 obnášel zdanitelný příjem z držby pozemkové pouze 7·1%, ze samostatných podniků a zaměstnání 28·11%, z platů služebních 40·7% a z kapitálů 13% celého zdanitelného příjmu!

Že dosavadní technika daňová zaviňuje tyto nepoměry ve zdanění jednotlivých protiv poplatnictva, doznával již předešlý ministr financí Biliński v motivech k předloze novelly k zákonu o přímých daních osobních (roku 1909): »Jest nepochybno, že číslice důchodu, položené za základ zdanění, namnoze dokonce zcela značně se odchylují od pravdy. Finanční správa dle své povinnosti hleděla vyšetřiti nejprve, kde by asi spočíval odstranitelný nedostatek ukládací techniky, a dospěla k výsledku, že skutečně v tomto směru jest potřebí opatření cestou zákonodárnou.« Podobně vyslovuje se vláda v motivech k letošní novelle. Že však k přesvědčení o nedokonalosti nynější techniky berní nedospěla jen finanční správa, ale i sbory a korporace zastupující poplatnictvo, svědčí nejlépe následující passus pamětního spisu pražské obchodní komory ze dne 28. prosince 1909, jednajícího o finančním plánu Bilińského, třeba by týkal se pouze rozdílu v intensitě zdanění obyvatelstva venkovského a městského: »Dospíváme tudíž k přesvědčení, že v ukládací technice, pokud směřovati měla k lepšímu a úplnějšímu postižení poplatníků a jich důchodů na venkově, od počátku naší daňové reformy po celé posavadní desetileté období nelze znamenati pražádného pokroku.«

Tuto nedostatečnost ukládací techniky, mající za následek dosavadní nepříznivé výsledky výnosu daňového, pomýšlí vláda dle právě předložené osnovy zákonné (542. příl. ku stenogr. protokolu sněmovny poslanecké, XXI. sezení 1911) zdokonaliti uzákoněním práva orgánů berních ku nahlížení do knih obchodních. Myšlenkou touto zanášel se již Biliński ve zmíněném svém finančním plánu z r. 1909. Ale mezi oběma předlohami jest podstatný rozdíl. Kdežto předloha Bilińského měla na mysli jen »knihy obchodní«, čímž ostří chystané instituce čelilo proti poplatníkům z kruhů obchodních a průmyslových, stanoví nynější předloha dle vzoru pruského povinnost ku předložení »knih hospodářských a obchodních«, ba v jistých případech (nevede-li poplatník knih neb je-li toho potřebí k doplnění a potvrzení obsahu knih) rozšiřuje povinnost tuto na »jiné písemnosti, které slouží ku stanovení okolností pro uložení daně podstatných«. Tím se tedy povinnost zmíněná rozšiřuje na všecky kategorie poplatnictva. Další podstatnou změnou proti plánu Bilińského jest ustanovení osnovy, že instituce nahlížení do knih vsunuje se již do řízení ukládacího, kdežto dle zmíněného plánu bylo nahlédnutí přípustno pouze v řízení odvolacím a trestním.

Každému, kdo zasvěcen jest do dnešního stavu berní morálky poplatnictva našeho a praxe berních úřadů vyměřovacích a komisí odhadních, jest jasno, že připravovaná instituce způsobí pronikavou remeduru v dosavadním způsobu falšování příjmů. (Dokonč.)

Č. Slepánek: **Ruské Polsko s hlediska národohospodářského.** Str. 82. V Praze 1911. Nákladem vlastním, v komisi Ant. Reise na Král. Vyšehradě. Cena 1 K.

Autor, známý našim čtenářům z četných článků v »Přehledu«, prodlel více než rok v ruském Polsku a zná tudíž poměry především z vlastního názoru. Avšak knížka svědčí též o důkladném studiu, jak dokazují zejména části historické. Podává názorný, byť i trochu neuspořádaný přehled dnešní hospodářské situace království Polského. Dominuje tu průmysl, jehož středem je Lodž — a dále Sosnovice a Varšava. Varšavský průmyslový okres je ponejvíce železářským, strojnickým a vůbec kovovým, lodžský textilním a sosnovický důlním. Bohužel, nachází se velká industrie ruského Polska z převážné části v rukou Němců a židů. Podobně je tomu v bankovnictví a obchodu. Proto závisí vzrůst polské hospodářské síly v Polsce především na hospodářském zmohutnění nižších vrstev a zvláště polského chlopa. Podmínku toho spatřuje p. Slepánek správně v družstevnictví, jímž se obšírně obírá. — Škoda, že knížka neinformuje blíže o vyhlídkách českého exportu do Polsky. Získala by tím velice na ceně. Přes to však bylo by záhodno, aby nalezla hojně čtenářů, tím více, poněvadž nám autor sděluje, že podaří-li se mu knížku rozprodati, vydá studii o současném hospodářském stavu národů slovanských vůbec; legitimaci k tomu má, ježto se zdržuje již po několik roků střídavě v Rusku a v zemích balkánských. *G.*

LITERATURA

OBHÁJCE PANNOPANENSKÉHO NERUDY — PAN DR. ALBERT PRAŽÁK.

Motto: »Radost tu však blázni měli,
pannou že jim zůstala.
Bravo, páni literáti!
dejte pozor na ženské,
byť i písemnictví pošlo —
jen když bude panenské!«

V listopadovém »Lumíru« podává životopisec Nerudův p. dr. Albert Pražák svou interpretaci a revisi románu mezi Janem Nerudou a Karolinou Světlou, známého dnes z dokumentární stati pí. A. Čermákové-Slukové v »Osvětě«, kterou jsme zaznamenali a po svém vyložili v »Přehledě« dne 3. listopadu. Pan dr. Albert Pražák popírá skoro všecky výsledky otištěné korrespondence pro Nerudovu povahu a myslí, že mu nadešla úloha obhájiti Nerudu »s mravního hlediska« proti K. Světlé a ovšem i proti charakteristice naší. Ale jeho prazbytečná obhajoba dopadla uboze: jeho historický materiál je bez ceny, a jeho psychologická argumentace jest svou staropanenskou stoudností prostě komická.

P. dr. Pražák odvolává se svědectví dvou zemřelých dam, z nichž ani jedna nemohla býti nepředpojatou posuzovatelkou románu mezi Nerudou a Světlou. První, slečna Anna Holinová, která až do smrti honosila se rolí »věčné nevěsty« Nerudovy, si složitého básníka zjednodušovala a po svém idealisovala, znajíc z něho jenom to, co přinášel do svého poměru k ní — pouze naivní lžipsycholog může se domnívati, že »Holinová věděla o každém Nerudově kroku«; už v »Hřbitovním kvítí« jest několik čísel zřejmě erotického dna, kde Neruda účtuje i s jinými ženami než s Annou, tehdejší svou opravdovou láskou (28, 30, 32), a co teprve v »Knihách veršů«, kde dominuje milostný cyklus »Anně«! Sl. Holinová, a jmenovitě sestárlá slečna Holinová, jest tedy svědkyně velmi málo věrohodná! Paní Josefinu Brdlíkovou-Mourkovou nesmí historik připustiti vůbec k svědectví: byvši důvěrnicí muže Světlé, prof. P. Mužáka, soudila o Světlé i o Nerudovi docela stranicky; ostatně nestála duševně tak vysoko, aby vůbec dovedla poměr dvou výjimečných bytostí pochopiti. P. dr. Pražák sahá kromě toho ještě ke korrespondenci dvou arcišosáků maloměstského kalibru, Šmilovského a Krupičky, kterou kdysi otiskl, ale toto svědectví jest ještě bezcennější. Zprávy, které o Nerudovi získal dr. Pražák od J. R. Vilímka st., lze přijmouti s povděkem, pokud se týčí Nerudy literáta; pro Nerudu člověka neznamenají praničeho. Toť průvodní materiál, o který se p. dr. Pražák opírá: pro nás měla a mají větší cenu svědectví Karoliny Světlé, jež byla sice romantickým psychologem, ale přece psychologem a stála na úrovni Nerudově. Budeme jí věřiti i dále.

P. dr. Pražák — a v tom jediné přispěl k revisi románu čímsi positivním — sděluje z korrespondence a z ústního podání, že K. Světlá, která k Nerudovi cítila také kus lásky, byla odhodlána s ním odejíti do Paříže. Neruda však odmítl, a to byl pravděpodobně hlavní motiv, proč láska jejich vzala za své. Bude třeba daleko hlubšího psychologa, než jest p. dr. Pražák, aby vyložil Nerudovu náhlou zbabělost v lásce... nebojme se toho slova! Ale ani pak, až bude psychologicky vyloženo toto náhlé rozhodnutí, nezmění se ničeho na vášnivé hloubce vztahů Nerudových ke Světlé, a snad ještě ve vyšší míře než v románě s Holinovou se osvětlí psychologický blesk grillparzerovského verše »my žhnuli, běda však, my netáli«. A tu zdůrazňujeme rozhodnou prosbu, aby pí. A. Čermáková-Sluková nemeškala s otištěním celku, pohoršení sem, pohoršení tam!

Psychologickou argumentaci páně Pražákovu nazval jsem prostě komickou, ale nemohu jinak! Jak pojmenovati počínání literárního historika, jenž odůvodňuje Nerudovu mravní integritu tím, že »diagnosa Nerudovy smrti neukazuje na mravní hýřivost«? Jenž uvádí za důkaz »ethické podstaty Nerudova díla« to, že

jakási herečka-kokota nezlákala ho svými vnucovanými »krásnými vnadami« k příznivému referátu? Jenž pro Nerudův erotický temperament se dovolává programního článku literárního, nota bene s vyslovenou mladoněmeckou, knižní tendencí? Jenž věnuje celou stránku tisku omluvě, zmenšování a okrašlování Nerudových dluhů? Jenž nedovede odpustiti Světlé výtku učiněnou Nerudově lenosti?[1]) A zde jsme se ocitli u jádra celého sporu. Zola mluvě o Mussetovi řekl kdysi, že o významu básníkově nerozhoduje, zda platil dluhy u krejčího, a zda si ho vážila jeho domovnice. Panu dru Pražákovi nezáleží však na ničem více: Neruda vychází z jeho interpretace jako člověk bez temných vášní, bez bludů a bez vin, jako slušný ženich věrně čekající nevěsty, jako občan platící dle terminů malé dloužky, jako spořádaný pracovník. Jaký to ušlechtilý normál, jaká to občanská prósa, jaké obohacení mravní galerie k potřebě mládeže! Jak se hodí našemu populárnímu literárnímu dějepisci tento slušný exemplář střední velikosti, tento humanista a ethik, jenž vyznává docela dle rámcového programu: »Život — je mravně pozvedat.« Dobře, že p. dr. Pražák jest tak osvícený a tak ujasněný muž: jinak by se mu musil zjevit mladý Neruda a omráčit jej děsivou pravdou »Ducha země«: »Du gleichst dem Geist, den du begreifst, nicht mir!«

Mně byl tento pannopanenský Neruda zcela lhostejný a ponechávám jej i na dále pannopanenskému dru Pražákovi. Z důkladné analysy »Knih veršů«, hlavně cyklů »Ohlasy italských národních písní«, »Z mělnické skály«, »Z divokých lásek«, »Popěvky k vlasti«; z »Arabesek«, z »Různých lidí« a dále až z »Malostranských povídek« a letních z »Prostých motivů« znal jsem Nerudu jiného. Člověka prudké smyslnosti, kterou ochlazovala jen ledová skepse záporného rozumu. Dobrodruha lásky sensuální a nervové bez mravního pathosu a vědomí závaznosti, jemuž ženy byly především předmětem požitku, rozkoše, rozmaru, ale předmětem, jímž se dalo lehko pohrdnouti. Pijáka a tanečníka doslovně i obrazně, jenž vždy byl hotov na chvíli odhoditi čest, ježto věděl, že ji může hned zase zdvihnouti. Rozkošníka bezcílné lenosti (»v chladné trávě, v palných snech svých, zas se povyválím, mysle, jak asi rok zas žití marně prozahálím«) a hned zas vášnivce činu. Ptal jsem se jen, zda tato literární analysa odpovídá životní skutečnosti; u Nerudy, básníka tak intensivně celou poesii prožívajícího, jistě podstatná otázka. A dokumenty otištěné paní A. Čermákovou-Slukovou potvrdily mou kritickou diagnosu fakty ze života. Jen na základě této shody psal jsem svou charakteristiku v »Přehledě«, nikoliv bez důkazů, pane doktore Pražáku! Pojímám-li Nerudu tak, jak pojímá se v světové literatuře Musset, Heine, Verlaine, Dehmel, neznamená to jistě »težení proti Nerudovi«. Račte to napříště namlouvati stoudným pannopannám, ale ne literárním čtenářům »Lumíra«: cudný duch Vašich literárních informátorek se bude, žehnaje Vám, vznášeti nad Vámi.[2])

Nerudova mravní velikost jest kdesi jinde, než se Vám zdá: Neruda prošel žárem a rmutem vášní a smyslů, bludů a temnot, nervových dobrodružství a mravních nihilismů;[3]) prošel, aby tím vyrostl a uzrál. Že tento bratr Mussetův a blíženec Heinův dospěl konečně k jasu »Ballad a romancí«, podzimních a zimních »Prostých motivů« a »Zpěvů pátečních«, kde jest pln sladké a teskné ethické moudrosti a krásy, v tom jest jeho mravní a dramatická velikost. Z nových dokumentů jsme poznali, že Karolina Světlá byla hlavní spolutvůrkyní tohoto vítězného růstu a očistného zrání a zamyslili jsme se vděčně nad jejím tvůrčím mravním činem. Jak by jej pochopil p. dr. Pražák, pro kterého Nerudův životní postup není lidským dramatem, nýbrž klidnou bílou, rovnou silnicí, nad níž pokojně září slunce občanské mravnosti? Nechť i nadále těší pannopanenského literárního dějepisce tento příklad pro školu a dům, — Neruda muž, Neruda básník jest někdo zcela jiný. Složitější, tragičtější, lidštější.

V Praze, dne 30. listopadu 1911.

Arne Novák.

*

Gottfried Keller: **Epigram.** Melicharova »Výkvětu světových literatur«, sv. VI. Přel. Jan Reichmann. Se studií Arna Nováka. V Hradci Králové 1911. Stran 293.

Co při četbě »Epigramu« neustále si žádá pozornosti, je Kellerova forma. Nesetkáváme se s ní v tomto mistrovsví zde poprve, za to je »Sinngedicht« nejvyšším, čeho Keller v tomto genru dosáhl. Je podivuhodné, že právě v době, kdy umění všech kulturních národů bylo na přechodu od romantiky k realismu, v době kritické a nejvýš nepříznivé talentu formálnímu, stvořil švýcarský básník mistrovská díla umění nového, dosud nepřekonaná. Poznal snahy

[1]) P. dr. Pražák r. 1907 v »Listech filologických« str. 116 dokázal dokumentárně, že Neruda básník po r. 1860 — a do té doby spadá vrchol románu — básnicky téměř docela zmlkl; proč desavouuje svá vlastní fakta?

[2]) Komické jest, činí-li mne p. dr. Pražák zodpovědna za to, že klerikální »Čech« vybral si z mé charakteristiky v »Přehledu« argumenty proti Nerudovi. Střelné zbraně nemohou za to, že občas se jich chopí děti neb slabomyslní ubožáci.

[3]) Doporoučím p. dru Pražákovi vřele k přečtení XXXVII. báseň z »Hřbitovního kvítí«, končící slokou:

»Lehko vězni nevinnost zachovat,
lehko hlupci býti beze hříchu,
lehko tomu i být beze hříchu,
kdo nepoznal hříchův mocnou pýchu.«

předešlého pokolení, prohlédl pochybnou cenu fabulace nekontrolované zkušeností a přesvědčil se, že to nové, co přijde, musí být synthesou romantismu a realismu, že tvůrčí fantasie musí být sevřena v meze reality. A tak dospěl logicky k formě, která pro moderní literaturu bude vždy spojena s jeho jménem, k rámcové povídce.

Původnost a komposiční důmysl »cyklu Galatheina« není jen v logickém a přirozeném spojení jednotlivých částí, nýbrž hlavně v tom, že tyto části jsou zase svrchovaně uměleckými, kouzelnými novellami, takže se mají k základnímu motivu, jako větve ke kmeni stromovému: vyrůstají z téže půdy a jsou živeny touže inspirací. Tento cyklus novellistický není psychologicky nejlepším dílem Kellerovým; ale dokonalým ovládnutím raffinované a složité formy nemá ve světové literatuře sobě rovna. Každá novella je tady pevně spojena s celkem a má při tom platnost i sama o sobě; avšak další význam její jest i v tom, že slouží k charakteristice vypravovatelově. Děj hlavní pak postupuje zvolna mezi jednotlivými novellami k svému rozuzlení.

Pan Reinhart, samotářský mladý učenec, jakýsi moderní Faust ve velmi zmenšeném formátě, je nucen ustati od svých přírodovědeckých studií pro hrozící chorobu oční. Sáhne po Lessingově vydání Logaua a padne na epigram:

»Wie willst du weisse Lilien zu roten Rosen machen?
Küss eine weisse Galathee; sie wird errötend lachen.«

Jaké omen! Pan Reinhart si umíní vydat se do světa jako středověký rytíř za dobrodružstvím lásky, zkusit pravdivost tohoto žertovného dvojverší. S krásnou a smělou celnicí zažije první avanturu, ale splní se jen první polovice epigramu: dívka se usměje, avšak nezardí se; s plachou a cudnou dcerou farářovou zažije druhé, leč splní se jen druhá polovice: pana se zardí, než neusměje; u zkušené a koketní hostinské vůbec nedojde k políbení. Konečně dostane se pan Reinhart, přestávaje už doufat ve zdar své výpravy, do sídla spanilé a moudré Lucie a jejího strýce, kde neprozřetelně vyzradí své tajemství. To je znamením k boji. Obě strany se připraví, a nastane jakýsi »zápas pěvců« o čest pohlaví. Spor se točí kol otázky: čeho žádáme po své ženě? Trochu konservativní pan Reinhart sní o ženě starého typu, krásné a pokorné, učená a energická Lucie, trochu modrá punčoška, chce mít ženu svobodnou a muži rovnou. Pomáhají si vypravováním příběhů ze života i z knih, což tvoří ony vložené novelly: vypravování o Regině, jakožto střed celé knihy, kolem něho vypravování o chudé baronce, o pošetilé panně Salome, o donu Correovi atd. Novelly tvoří obyčejně kontrasty a páry, podmíněné tendencí a povahou vypravovatelů: »Regina« a »Baronka«, »Don Correa« a »Přívěsky«. Než otázka, co je podmínkou dobrého manželství, stále ještě není rozřešena. Nikdo není přesvědčen, Lucie dokonce pohněvána; neboť ženy páně Reinhartovy jsou vždy teprve láskou k muži pozvednuty. Směle a beohledně karrikuje Lucie tento názor v humoresce o přívěscích. Znenáhla však roste jejich sympathie, boj o lásku ustává, a když stojí pod oknem zamilovaného mistra ševce, který nadšeně zpívá o své milence, políbí se konečně docela podle receptu Logauova: bílá Galathea se usměje a zardí do nachova.

»Epigram« je poslední vzepětí tvůrčích sil básníkových. Jeho formální kráse jsme se již obdivovali, třeba se podivovati i myšlenkovému obsahu. Otázka rovného a nerovného manželství, kterou řeší osoby knihy, byla v době vzniku knihy časová; Mladé Německo postavilo mezi svá hesla i emancipaci, Gutzkow, Auerbach, Ida Hahn-Hahn a j. měli feminismu plná ústa. Jak se tedy stalo, že jediný Keller se uvaroval fráze a schematisování? Protože byl pravý umělec, který umí tendenci vykázat podružné místo. I »Epigram«, jako celé dílo Kellerovo, je tendenčně výchovný, jeho poesie chce být didaktická ve smyslu Schillerově; ale bez újmy uměleckého cíle. Kellerova slunná, vyrovnaná duše chce mít všecko ucelené a harmonické. Takoví jsou i jeho milenci z »Epigramu«: v jejich lásce není ničeho moderně raffinovaného a sexuelně dráždivého; zdrželivost a síla jejich je zajištěna dokonalým vychováním a charakterem.

Dalo by se ještě mnoho mluvit o Kellerově stilu; o kráse a individualisaci řeči; o vědomém uvolňování a zrychlování tempa dle situace; o jemném, neomylném a originelním humoru a ironii; o kouzlu jeho ženských postav, atd.; než to by vedlo příliš daleko.[1])

Štěpán Jež.

---

[1]) Překlad páně Reichmannův patří bohužel k ukázkám, jak se překládati nemá. Jeho doslovnost vede někdy k slohové nejapnosti, jindy k pedanterii, jež působí až karrikaturně; kromě toho oblíbil si pan Reichmann jakousi preciositu řeči, které by se právě G. Keller vysmál dravě a bez milosrdí. Páně Reichmannova znalost němčiny jest prostřední, jeho smysl pro českou řeč však jest neuvěřitelně zakrnělý. Kniha se hemží nešikovnými germanismy, na př. »jde mi na ruku«, »býti v majetku«, »známka srážky v pádě, že by nějakou vyvolal«, »boty padnoucí«, »nechme svět jíti svou cestou«, »věci krásného vkusu«, »účastniti se dobrých studií«, »dragoun jest jistě váš poklad«, »dáti vzdělání ženy řádnou páteř«, »byla však v jakýchsi rozpacích, neboť věc se měla nyní tak, že«, »účinek ten byl Lucii jen k slávě«, »v určité látce podkopávám své vlastní zásady«, »co zničilo její život, aniž tušila, v jakém objemu«, »chudá kostelní myš mu bude z toho mlsati«, »foukati do věci, jež mne nepálí«, »bylo mu zakusiti, že«, »život uplynul neúčastně«, »podobenství s očkováním dětí nemohu vám nechati v platnosti« atd. atd. Toť jen zcela nepatrné klasobraní, na každé stránce dalo by se rozmnožiti čtyřmi, pěti doklady. Avšak pan Jan Reichmann se nespokojil špatným překládáním, nýbrž chtěl ukázati zároveň jakousi slohovou a jazykovou apartnost. Neříká sprosté jest nýbrž nevšední jesti; nestačí mu obyčejné když, nýbrž nahrazuje je vzácnějším kdyžtě; opovrhuje sprostým často a libuje si vybraným začasté; místo běžného zvláště propaguje se tu esoteričtější najmě; správné, ale obecné nejvíce musí ustoupiti potvorně neobyčejnému nazvíce, a jaký archaický půvab spočívá na často opětovaném vece, mněl; prostý Keller jest tím opravdu velmi zušlechtěn. Pan Jan Reichmann rád nobilisuje; kde kdo jest mu čackým, na str. 63. dokonce setkáváme se s čackou vdovou, pronajímající pokoje. Bohužel nemůžeme říci, že by pan dr. Jan Reichmann byl čackým překladatelem. R.

FILOSOFIE

FR. TUČNÝ:

MOUDROST INDICKÁ.

Touha po hlubokém pohledu do toho, co jest — a to je každá moudrost — znamená osudný okamžik v bytí lidském: tak ohlašují, tak našeptávají samy sebe processy, převraty odehravší a odehrávající se, převraty ve faktu »člověk«, tak zaznamenávají sebe nejtěžší chvíle, jež zachvacují lidské jsoucno v jeho trvání. Moudrost vůbec uskutečňuje se jen za cenu nejpovážlivějších záchvěvů; po té stránce jest také každá moudrost nebezpečná. Nejzlověstnějším však jejím faktem je Ind. Vidím v něm problém, jehož rozřešení může zaplatiti lidstvo životem.

Měl jsem příležitost u Šankarova komentáře k Bhagavadgítě[1]) po druhé zatřásti se hrůzou před tímto živým sporem člověka, jenž vnikl už i do Evropy, do celého civilisovaného světa. Uvážíme-li, jak silně vnucuje se nám v Schopenhauerovi, podnítí nás to k nejhorečnější reakci, dřív než snad bude pozdě. Ba, je třeba vůbec stanoviti si za úlohu pro celý život pronásledování nihilismu. Popuzen jeho rozpínavostí, postavil jsem se mu také do cesty; znova a znova vrhal jsem se naň, abych odkryl jeho zahalený, kamenný, ledový obličej. Zasypal jsem jej otázkami; a odpovědi, jež se mi dosud podařilo vynutiti na něm, tuto sděluji:

»Poznání Nejvyšší Skutečnosti (Brahmaátmana) vede přímo k nejvyšší blaženosti, kterou jest dokonalé spasení:« to je snad nejvyšší vrchol, jenž se dosud slezl v nihilismu indickém. Tento útok na jsoucno vyvolal ve mně výbuch otázek:

Co je tou skutečností? Vše, jen ne země, jsoucno, smyslová skutečnost — poznání samo!

Proč chtějí býti spaseni? A od čeho? Od země! A proč od země, jsoucna? Proč trvají vůbec tak dlouho, když vše míří u nich k nihilismu? Proč se netratí, proč vůbec už nezmizeli? Proč na jedné straně tak dokonalý nihilism a na druhé silné bytí?

Či snad Ind je k tomu, aby byl nositelem nihilismu, jeho kolotání? Či snad chce z ujasněné nemožnosti dospěti sebou k něčemu, co by za něco stálo? Znamená tedy nezdar v rození, vznikání živlu lidského? Či jest nihilism indický už právě přechodem k »nic«? A je potom každý »návrat« jevem rušivým, znamenaje pro člověka nutnost stávati se zase jiným?

Nebo je zrůdou jsoucna jako jsoucno o sobě? Nebo je očišťováním bytí?

[1]) Vyd. dr. Emil Franke jako zvláštní otisk ze »Sborníku filologického«, roč. I. (1910.)

Výsledek: nihilism Indů je nejbohatší na odstíny, v něm se najde, co může tento jev vše znamenati a obsahovati. Pro výzkumné cesty v otázce nihilismu jsou Indové tedy nejslibnější nadějí.

Co dává tedy možnost nihilismu jako síle?

Především, že je osvobozováním jsoucna od jeho záporu, od choroby, od nemoci. Jsoucno se daří, vyjasňujíc se, vyzouvajíc se samo z mlhy, z fluida, jež proniklo je naskrze: myšlení, poznávání. To jest: roztroušené vědomí a uvědomování »já« se osamostatňuje, soustředí, zhušťuje, stahuje, aby bylo čistým bytím o sobě. Proto jeví se v tomto okamžiku člověk tak, jako by sesíleněji, mocněji myslil, sebepoznával, jako by byl nesmírně daleko od jsoucna, jako by se stával větším a větším nihilistou. Proto se také zdá podivným, nápadným, že ač na jedné straně jeví se v nihilismu mnoho negace, na druhé přece je silné jsoucno, ač by se ho zrovna nejméně čekalo.

Nihilism může tedy býti vybíráním fluida, vězelo dosud v jsoucnu roztroušeno, může býti jeho sražením v kouli o sobě; a zrovna proto potom může reál tím lépe existovat a tím lépe jevit se i nihilism. Neboť, poněvadž se jeví člověk v tom stadiu jako silné »já«, jeví se tak, jako by chtěl dostati se co nejdále od jsoucna, tedy jako zosobněný nihilism, třeba v podstatě jest silným jsoucnem.

Pílení za nihilismem je v tomto případě tedy pílením lidského »já« za osamostatněním, za odstraněním, za osvobozením se od reálu, za očištěním jeho od sebe; neb uvolněné, zkoncentrované »já« se rozpadá. Osvobozuje-li se takto jsoucno samo od »já«, je to jeho šťastnou náhodou.

Tento proces konkretněji zrační se ve výbuších »náboženských« osob. Stává se, že z nejvyššího zanícení, mysticismu, metafysiky spadne člověk na zemi a ohlíží se kol sebe jako nemluvně. Cítí odpor k náboženství, t. j. k sobě bývalému, cítí se, jako by byl uzdraven od nějaké choroby. A to je také. Neb právě to myšlení, poznávání, uvědomování »já« se nahromadilo, vybuchlo a ulehčilo samu od sebe jeho jsoucnu. Proto najednou se zdá také, že onen lne k reálu. Jestliže i pak se znova začne od něho odchylovati, je to symptomem, že zase chorobní, že se v něm znovu hromadí nihilistické plyny. Vždy bývalo mi divno, proč metafysikové na určitém bodu šílenství svého cítění a myšlení prasknou a kácejí se, stávajíce se pozemšťany. Jsou to právě výbuchy »já« na jsoucnu lidském, šťastná osvobozování jeho od mlh,

úspěšná reakce pudu sebezáchovy vůči nihilistickým plynům. Po takových výbuších »já« se vždy také méně myslí, za to opravdu více žije.

Nuže, nihilism u Indů — je snad hromaděním »já« k jeho výbuchu jednou závratnému?...

(Pokračování.)

PRÁVO

Doc. Dr. JAR. KALLAB:

O OSNOVĚ VOJENSKÉHO TRESTNÍHO ŘÁDU.

(Pokračování.)

Mezi žalobcem a obhájcem bude se pak ve hlavním přelíčení odehrávati proces přibližně ve stejných formách, jako před soudy občanskými. Podstatnější rozdíl spočívá jen v tom, že, jak zmínka se stala, předseda (důstojník) neřídí postup jednání, nýbrž pečuje jen o pořádek a zachování vážnosti soudního jednání, kdežto právnická stránka řízení hlavního přelíčení spočívá v rukou přísedícího právníka, soudce jednání řídícího.

Rozumí se dle toho, co řečeno bylo, že osnova se snaží v hlavním přelíčení k platnosti přivésti zásady ústnosti, bezprostřednosti a veřejnosti řízení.

Pokud jde o zásadu ústnosti a bezprostřednosti, předstihuje dokonce osnova vojenského trestního řádu platný trestní řád rakouský. Požadavek, jejž vyjadřujeme zásadou bezprostřednosti a ústnosti, spočívá v podstatě v tom, že těžiště trestního procesu má býti v hlavním přelíčení. Tam, před rozhodujícím soudem mají svědci vypovídati, mají, pokud je to možno, věcné průvody býti předloženy, tak, aby, pokud vůbec možno, bezprostřední dojem byl podkladem obrazu, jejž o činu si soud utvoří a na jehož základě svůj rozsudek má vynésti. V tom směru příliš dokonalé přípravné řízení jest spíše závadou, než prospěchem. Neboť na místo bezprostředního dojmu nastupuje pak obraz, jejž si utvořil a ve svém protokolu zachytil vyšetřující soudce, a třeba by se protokol nečetl, nýbrž svědek, znalec byl znovu vyslýchán, přece velmi často předseda soudu řídí výslech tak, aby byl reprodukcí protokolu vyšetřujícím soudcem sepsaného. Že pod tím bezprostřednost dojmu a tím i spolehlivost obrazu může trpěti, netřeba dolíčovati, zvlášť uvážíme-li, že při výslechu před vyšetřujícím soudcem strany nejsou přítomny, že tedy neměly příležitosti, aby svými dotazy případné jednostrannosti výslechu vyrovnávaly, jak tomu jest ve hlavním přelíčení.

Proto dlužno vítati, že osnova přípravné řízení ve vojenském trestním procesu značně oproti občanskému procesu zjednodušila. Ovšem se nesmí při tom přehlížeti, že před vojenskými soudy trestními půjde zpravidla o skutkové podstaty mnohem prostší, než před soudy občanskými, a že moc vojenského představeného umožňuje oproti osobám vojenským kroky, jež mimo svazek vojenský bychom sotva svěřiti mohli někomu jinému, než neodvislému a nezodpovědnému soudci. Jest však všeho uznání hodno, že osnova těchto okolností plně využila ve prospěch přesnějšího provedení zásady obžalovací a zásady bezprostřednosti i ústnosti. Osnova totiž vůbec nezná obligatorního soudního přípravného vyšetřování. Naopak pravidlem jest, že materiál k obžalobě si sbírá — k příkazu příslušného velitele — veřejný žalobce sám, jenž k tomu cíli může svědky nepřísežně vyslýchati, aneb jiné vojenské i policejní úřady o výslech požádati. O přísežný výslech svědků, o místní ohledání, domovní prohlídku, zabavení a jiné soudní vyšetřovací úkony musí však požádati soud, a to dle okolností případu buď vojenský, neb civilní. Neboť osnova dbá zásady, že vojenské soudy a úřady mohou moc svou vykonávati jen v místnostech vojskem obsazených, mimo ně jen proti osobám vojenskému soudnictví podřízeným.

Ve všech složitějších neb v těžších případech může příslušný velitel, a to i u brigádního soudu, naříditi žalobci (soudnímu důstojníku), aby provedení vyšetřování přenechal soudu. V těchto případech tedy vyšetřování vede vyšetřující soudce (právník) způsobem podobným, jako se to děje při občanských trestních soudech. Též o protokolování a přibírání soudních svědků platí předpisy podobné jako pro občanské soudy; i formální úlevy, jež v tomto směru jsou přípustné před brigádními soudy, podobají se úlevám přípustným v řízení přestupkovém. Odchylka jest jen v tom, že i při řízení před brigádním soudem jest přípustno soudní přípravné vyšetřování, jež, jak známo, v řízení přestupkovém jest vyloučeno. Obhájce v řízení přípravném má asi tatáž práva, jako v obdobných oddílech občanského trestního procesu. Jmenovitě může býti přítomen při úkonech, jež pravděpodobně nebude lze v hlavním přelíčení opakovati, zvláštť i při výslechu svědka. V zájmu nestrannosti zjištění by se doporučovalo, aby obhájci dáno bylo též právo, jež má žalobce, totiž, aby směl vymoci s o u d n í zjištění některé okolnosti pro obhajobu závažné, aspoň tehdy, prokáže-li, že jest tu nebezpečí v prodlení. Toho by bylo zvlášť proto třeba, že osnova připouští čtení protokolů v přípravném řízení sepsaných asi v téže míře, jako jest to přípust-

no před soudy civilními, nepřihlížejíc k tomu, že vojenské přípravné řízení zpravidla nebude soudním úkonem, že tedy nebude vždy aspoň ona záruka nestrannosti, jakou poskytují protokoly civilního vyšetřujícího soudce. V případech, že bude lze důkaz opakovati, není věc příliš povážlivou, poněvadž tu obhájce předčítání protokolu se může vzepříti, po případě svými dotazy případné jednostrannosti vyrovnati. O důkazech, jež nelze opakovati, měl by však vždy býti protokol soudní. Okolnost, že žalobce má v těchto případech si vymoci soudní zjištění, o sobě nestačí, poněvadž zbývá nebezpečí, že by žalobce nějakou, se stanoviska obhájcova závažnou okolnost přehlédl, neb pokládal za nerozhodnou.

Pro posouzení, jak procesní zákon vyhovuje zásadě bezprostřednosti, jest u nás nad jiné důležitý způsob, jak řešena otázka jazyková, neboť jest jisto, že každé překládání výpovědí obviněného neb svědků zakaluje bezprostřednost dojmu, a s druhé strany i tlumočení otázek kryje v sobě nebezpečí nedorozumění. Při pohyblivosti jednotlivých oddílů vojenských a nemožnosti, pro každý menší oddíl soud zřizovati, jest otázka jazyková ve vojenském trestním řádu u nás velmi obtížnou.

Motivy k osnově vydané správně uznávají, že »v trestním procesu stojí v přední řadě nalézání práva. Aby se tohoto cíle plně dosáhlo, nutno těžiti ze všech pramenů poznání, jež jsou po ruce. Bylo by chybou, kdyby ztěžována byla výměna myšlenek mezi soudem a obviněným překážejícími předpisy. Má-li obviněný se zodpovídati bezprostředně před soudem ve volné řeči, musí tu býti možnost, aby soudu rozuměl, a aby soud rozuměl jemu«. Bude dobře na tyto věty, jež přímo plynou z moderních zásad procesních, upamatovati, až se bude jednati o osnově zákona o užívání jazyků při státních úřadech v král. Českém.

(Příště konec.)

POLITIKA

JAN GALLAS:

POLITICKÁ KNIHOVNA.

V poslední době projevuje se u nás stále intensivněji snaha po hlubším vzdělání politickém. Střízlivá reálnost nazírání, jež se, bohudík, počíná uplatňovati konečně i v české politice, má za následek dnes již všeobecné přesvědčení, že v politice nelze vystačiti s pouhým vzděláním novinářským, nota bene čerpaným pouze ze žurnálů českých, nýbrž že k důkladnému ovládnutí politických otázek je třeba hlubokých studií a neúmorné práce. Toto přesvědčení vedlo k vydání České Politiky Laichterovy a k založení Českého učení pro vědy politické; ono je také příčinou stále častějších kursů o otázkách politických (viz letošní kurs Národní Rady moravské v Brně a Svazu Českosl. Studentstva v Praze), jakož i zodbornění našich časopisů ve věcech týkajících se veřejné správy, problémů národohospodářských atd. atd.

Za takových okolností stává se svrchovaně naléhavou potřeba zřízení velké politické knihovny v Praze, středisku naší politické žurnalistiky, organisací politických stran i jejich studentského dorostu a politické intelligence české vůbec.

Neboť o možnost politického studia je dosud v Praze postaráno prabídně. Není pomůcek veřejně přístupných. Naše veřejné knihovny v tom ohledu naprosto nestačí. Nedávno stěžoval si v tomto listě p. dr. Ant. Šilhan ve článku, jímž doporučoval zřízení zvláštní hudební knihovny pražské (Přehled X., č. 1.), na nedostatečnost hudební literatury v knihovně universitní, města Prahy a museiní. Myslím, že polit. literatura je na tom nepoměrně hůř. Tu knihovna museiní téměř odpadá, ježto obsahuje pouze politické spisy české. Knihovna král. města Prahy má několik dobrých věcí z oboru práva veřejného a národního hospodářství, jež však přes to k orientaci ještě daleko nestačí; za to ani v nejmenším nevyhovuje její výběr spisů ryze politických, omezený z největší části na otázku česko-německou a z ostatní na politiku rakouskou a zanedbávající téměř úplně politickou literaturu cizí, ať již se týká poměrů zemí západních či východních. Nevytýkám těchto okolností, ježto obě knihovny slouží docela jiným účelům; konstatuji pouze, jak se věci mají. Zbývá knihovna universitní. Než i zde je politika popelkou, což se dá rovněž vysvětliti. Sloužíť universitní knihovna oborům vědním, přednášeným na universitách. Politika takovou disciplinou není, a proto se kupují v universitní knihovně politické spisy jen, když je peněz nazbyt, což se ovšem stává zejména v Praze velmi zřídka, a dále bez jakéhokoliv plánu, poněvadž do jejich výběru universitní professoři vůbec nezasahují. A tak tu scházejí namnoze díla základní a všeobecně známá, což platí zvláště o dílech z let posledních, tedy novějších; doba starší (1848 až 1890), ale opět jen rakouské politiky, je zastoupena uspokojivě, což je ovšem politickému pracovníku malou útěchou.

Je tudíž vysoce na čase odpomoci těmto palčivým nedostatkům knihovnou zvláštní, odbornou, a poskytnouti tak naší politické intelli-

genci, pokud je zkoncentrována v Praze, možnost informovati se nejen z časopisů, nýbrž i z vážných děl a prací o otázkách, visících dnes ve vzduchu. Vedlo by to k rozšíření obzoru, prohloubení vědomostí a pojímání politických otázek se stanoviska vyššího, než se tak děje dosud. Důkladnější seznání politiky a politického nazírání cizích, zejména západních národů, mělo by jistě blahodárný vliv na posuzování našeho stanoviska k různým otázkám, pro českou politiku dosud choulostivým. Politická knihovna přispěla by však, myslím, také k podrobnějšímu seznamování širší české veřejnosti s problémy soudobé politiky evropské pomocí naší žurnalistiky. Je jistě nápadno, že vůči častým, ba pravidelným referátům o významnějších knihách cizích z oboru literatury, umění a vědy nepřinášejí naše časopisy, i politické, takřka vůbec posudků a zpráv o politických dílech mimo země české a Rakousko vyšlých. Jednou z hlavních příčin tohoto zjevu je těžký přístup k těmto knihám, jež by si musil referent opatřiti vždy aneb ponejvíce sám.

Myslím, že důvody zde vytčené, k nimž by se jistě dalo připojiti mnoho jiných, dostatečně prokazují potřebu navrhované politické knihovny. Obracím se tudíž přímo na Národní Radu, Osvětový Svaz a zvláště kuratorium Učení pro vědy politické, aby otázkou zřízení politické knihovny v Praze v nejbližší době pohnuly a přivedly ji k uskutečnění. Zejména kuratorium Českého učení pro vědy politické mělo by k jejímu zřízení působiti. Neboť je nade vši pochybnost, že, jakmile Učení vyspěje v opravdovou školu a přestane býti cyklem kursů o jednotlivých politických otázkách, bude pro své posluchače velké politické knihovny nad jiné potřebovati. Proto nutno již nyní pamatovati na budoucnost.

Knihovna nemohla by se ovšem omeziti na spisy čistě politické, nýbrž musila by obsahovati též díla práva veřejného v celém jeho rozsahu, národohospodářská, statistická atd. To však dokazuje, že bude na ni třeba velikého nákladu a že i po jejím zřízení uplyne ještě mnoho vody, než bude plně vyhovovat. I tato okolnost mluví pro brzké její založení, byť snad začátky musily býti skrovné.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 6. prosince 1911.

Dne 15. t. m. bude skončeno nynější podzimní zasedání říšské rady. Mnoho času bylo zbytečně promarněno a nyní pracuje se opět jako o překot. I to je znamení všeobecné parlamentní choroby. Velké množství předloh přikázáno bylo bez prvního čtení výboru, to je ovšem správné potud, pokud běží o osnovy zákonů, které již prošly prvým čtením v plenu parlamentním již v předešlém období, ano dokonce již téměř úplně vyřízeny byly příslušnými výbory. Podrobiti tyto záležitosti nové plenární debatě v novém prvním čtení bylo by ovšem přímo hříšným mařením času. Ale praví se, že teď v několikahodinném prvním čtení mají býti vyřízeny předlohy finanční, které zcela přirozeně k sobě obracejí pozornost všech vrstev obyvatelstva. Tu je věru co litovati, že byl promarněn čas zbytečným povídáním, jehož by bylo třeba k důkladné věcné kritice osnov, při nichž běží o veliké milliony a o trvalé, velmi značné zatížení poplatnictva.

O reformě branného zákona ovšem teď prozatím řeči nebude, vláda bude ráda, že klidně a většinou velmi značnou vyřídí do Vánoc budgetní provisorium a snad také zákony úřednické. Po novém roce dostanou se k slovu zemské sněmy a potom počne opětné vyjednávání o majoritu v poslanecké sněmovně říšské rady. Vláda nyní uvidí velmi slibný obrázek, vždyť bude mít pro rozpočtové provisorium majoritu skoro dvoutřetinovou, ale bude třeba značné míry státnického umění, aby silná majorita pro záležitosti příští zůstala trvalou, aby slibné, veselé barvy nynější situace brzo opět nevyprchaly. Jak známo, Poláci dostali od vlády zcela určitý slib stran provádění pozměněného zákona vodocestného z roku 1901, a vláda chce vyhověti, nemá v úmyslu nějak se vyvléci, ale se strany německých nacionálů dostává se teď Polákům prapodivného vděku za to, že ku škodě ostatních slovanských kmenů v Rakousku i ku škodě své vlastní při životě udržovali vládní systém tužbám německonacionálním úplně vyhovující. Teď volá německonacionální svaz, že se účastenství ve většině nesmí honorovati plněním požadavků vyžadujících milliardový náklad, zejména v době, kdy rozpočet vykazuje deficit 104,500.000 korun. Němci z Čech a zástupci Vídně a dolnorakouských měst, jichž se otázka vodních drah dotýká, s podivuhodnou příslovečnou logikou německého Michla prohlašují, že pro toto hospodářství ruku nezvednou, jestliže vláda praeliminovaný obnos 300,000.000 K nezvýší aspoň ještě o 50,000.000 K ku prospěchu krajin — německých.

Jako vždy nepočítá se také při nynějším jednání o vodní dráhy a meliorace s očividnou skutečností, že nelze jen ustavičně berním hydroforem čerpat z obyvatelstva peníze a hasit toliko palčivé požadavky armádní správy, ale že je konečně třeba aspoň trochu se postarat o to, aby nejnutnějšími plodnými investicemi byla zvýšena možnost placení berní. Starost je jen o to, jak se mluví v krajinách, ve kterých investice celému státu prospěšné a nutné mají býti učiněny. Je to pro politické historiky příštích desítiletí velice zajímavá, ale pro nás současníky zajisté velmi smutná podívaná, že na takové úrovni stojí naši odpůrci, a že přece s nimi jednati máme o velký kompromis v Čechách, který má přetrvati alespoň lidský věk.

Národnostně neskončí letošní rok pro žádnou skupinu se zjevným prospěchem politickým, ale s prázdnem poslanci přece domů nepůjdou, ponesou nadílku vánoční úřednictvu a zřízencům státním! Pravda, bude to málo pod jednotlivý stromek, ale celkem bude nutno vybrati na nových daních na tuto maličkost — nepočítaje náklad na provedení zákona soudcovského a služební pragmatiky státních učitelů — okrouhle 23 milliony korun.

ZE DNE

Proti špatnému tisku byly uspořádány v posledních dnech dva velké projevy, jeden péčí městské rady karlínské, druhý péčí Svazu Osvětového. Projevy ty směřovaly jednak proti literatuře detektivní, jednak proti časopisům, které pod rouškou mravokárnosti otiskují pouze pornografie a skandalisují osoby nepohodlné, po případě i za účely vyděračnými. Jakkoli jest jisto, že policejní opatření sama nestačí k zamezení zla, které jest působeno touto špatnou literaturou, přece jest neméně na snadě, že orgány policejní a justiční musí tu spolupůsobiti. A právě proto, že jsme zastanci pravé svobody tiskové, zastáváme se mínění, které čím dále tím více nabývá půdy u uvědomělé žurnalistiky, aby jisté delikty tiskem páchané, zejména urážky na cti a jiné toho druhu, byly přikázány soudcům, resp. senátu. Dnes, kdy revolverový tisk vykonává tak velký vliv na veřejné mínění, zejména na mínění těch vrstev, z nichž poroty se zpravidla skládají, jest naprosto znemožněna objektivita řízení, a troufalost takových sensačně-skandalisujících tiskovin diskredituje všechno vážné žurnalistické snažení. — Jsme daleci toho názoru, že stačí pouze negativní opatření proti špatnému tisku. Jest třeba na druhé straně dobré, poutavé a životu dnešnímu odpovídající literatury pro mládež. Dnes ji máme poskrovnu, to si musíme přiznat. Je potřeba také učiniti pokus — nepochybujeme, že se podaří — vydávati noviny pro mládež školní i dospívající, noviny informující přehledně o současném životě ve vztahu k životu mládeže a zabývající se výchovou t. zv. občanskou. Přineseme časem sami podrobnější návrhy. Ovšem je potřeba také dobré vůle a vážného mravního snažení u našich nakladatelů a prodavačů. Lze se však na ni docela spolehnout?

Vládní podpora 10.000 K na slet všesokolský, poskytnutá z fondu pro povznesení návštěvy cizinců ministerstvem veřejných prací, zavdala »Právu Lidu« podnět k ostrému útoku na Českou Obec Sokolskou. Orgán československé sociální demokracie vytýká, že, »má-li být všesokolský slet na prvém místě národním svátkem a demokratickou demonstrací národa, který má tolik příčin ke stížnostem na rak. vládu, pak nesmí býti proň požadována subvence této vlády a nesměla by býti přijata ani tehdy, kdyby byla dobrovolně nabízena«. Přijala-li Č. O. S., praví »Právo Lidu« dále, subvenci, o kterou se dokonce předem sama ucházela, dopustila se těžkého prohřešení na myšlence sokolské a zadala těžkou ránu příštímu sletu, jenž tím nabude rázu zcela jiného. Těžko prý bude demonstrovat proti Vídni těm jeho účastníkům, kteří si uvědomí, že ta stále kaceřovaná, cizácká, nepřátelská, německá vláda vídeňská dala na uspořádání sletu maličkost — 10.000 korun. Vládní subvence, končí orgán československé sociální demokracie, je novou národní ostudou a novým důkazem, jak to jde s kopce s demokratickým cítěním a pokrokovostí Sokolstva. — Pokládáme projev »Práva Lidu« za nesprávný a nevěcný, protože tendenční. Dle našeho přesvědčení nemají sokolské slety za účel demonstrovat proti vládě. Chceme, aby Sokolstvo vůbec nechalo politiku stranou a hledělo si jedině tělesné výchovy národa a práce kulturní, princip, jejž Dr. Scheiner na rozdíl od dra Podlipného skutečně uplatňuje. A práce, již vykonalo Sokolstvo na poli tělesného výcviku svého členstva, zaslouží povšimnutí a uznání i vlády, které přece musí záležeti na zdravém a fysicky zdatném občanstvu. Subvenci vládní považujeme za první zřejmý důkaz vládního uznání práce sokolské a těšíme se z ní. Je tím více oprávněna, poněvadž Č. O. S. učiní jistě vše, aby ve dnech všesokolských svedla do Prahy cizinců co nejvíce.

Vrchlického »Hippodamie« na Národním divadle. Na mou repliku, pod tímto záhlavím uveřejněnou v čísle 9. tohoto listu, odpovídá prof. Nejedlý v časopisu »Smetana« z 1. prosince. Jeho řádky jsou pro jistý druh a jistou úroveň polemik tak příznačny, že je zde otiskuji in extenso:

»Dr. O. Fischer odpověděl na můj článek o »Hippodamii« krátkou replikou v »Přehledu« — ale jak! Můj článek dával jistě vážnou odpověď na vážné otázky. Dnes již p. dr. Fischer o věci vůbec nemluví. Jest ovzduší Národního divadla dnes pro veřejné projevy funkcionářů skutečně tak nakažlivé, že i dr. Fischer dá se jím svésti k triviální frási o »fibichovské literatuře« (co jest to, prosím?) a k nepohodlnému úskoku s »uměleckou doktrinou«, známému u lidí, bojících se vědění a přesvědčení? Vytkl jsem minule mimochodem, že dr. Fischer sugeruje o mém článku svému čtenářstvu nepravdu. Dnes mohu jen konstatovat, že v replice jeho jest o mých názorech tolik nepravd, kolik řádků. Pravdivý jest snad jen začátek, o dvou různých thematech našich statí: moje thema jest »Hippodamie«, kdežto replika dr. Fischera má slouti »Služebník svého pána«. Tento kus mne však naprosto nezajímá.«

K tomu poznámku věcnou: »literatura fibichovská« = literatura o Fibichovi, jako se mluví o literatuře homerovské, goetheovské a p.; jen odpůrce vášní boje zaslepený může v takovém obratu hledati polemický jinotaj. A poznámku osobní, jíž se své strany diskussi končím: Řekl jsem, že s prof. Nejedlým rozcházím se v otázkách uměleckých; pozoruji však, že také naše hlediska vědecká se v leccems různí. Já alespoň shledávám, že odpověď, snižující se k bezdůvodným urážkám (»tolik nepravd, kolik řádků«) a k neoprávněnému podezírání (»služebník svého pána«) nebyla důstojna pracovníka vědeckého.

Otokar Fischer.

Soudcovské jmenování. Körnerův pilný návrh na říšské radě projednávaný nelze považovat za planou demonstraci. Je to pokus pomoci postiženým v hodině dvanácté. Netřeba vykládati, že — bohužel — jmenování taková dnes souvisí s politikou. V příštím roce již asi stane se pragmatika i pro soudce zákonem, a pak, doufejme — nebude již »přeskakování« z »dů-

vodů« dnes uváděných tak snadno možným. Ale protože pro postup do vyšší třídy budou se včítati jen léta v nejbližší třídě strávená, jest patrno, že bude lze pomoci praeterovaným úředníkům soudcovským aspoň částečně, když ještě před uzákoněním časového postupu zařazeni budou do vyšší hodnostní třídy.

Jak známo, bude **osnova zákona o postupu soudců** podána zvlášť. Tvrdým oříškem se ukáže stanovení předpisů, týkajících se soudcovské nepřesaditelnosti a neodvislosti při konání úřadu. V osnovách dřívějších, zvlášť v návrhu, jejž podala — jak se praví — v dorozumění s vládou — rakouská »Richtervereinigung« v roce 1910, stanoví se, že nabytí místa samosoudce ve velkých městech (u soudů krajských, zemských a vyšších) vázáno jest na okolnost, že uchazeč po několik roků pobyl »na venkově« (t. j. u venk. okres. soudů). Jiný návrh pokouší se zásadu nepřesaditelnosti formulovat prostě normou, že soudce (IX. tř.) beze svého svolení přesazen býti nesmí. O osnovách jak pragmatiky úřednické, tak soudcovské pojednáme v nejbližších číslech.

Nový ženský časopis na Moravě. 1. prosince vyšlo v Uherském Brodě 1. číslo »Vesny, neodvislého, vzdělávacího, politického a společenského listu žen československých«, jenž má vycházeti 14denně. Máme tedy na Moravě již dva ženské časopisy nelišící se od sebe ani co do účelu, jejž sledují, ani co do programu. Z úvodního slova vydavatelstva a redakce »Vesny« totiž nelze vyčísti, že by tato chtěla hájiti jiné názory než »Právo ženy«, ženský týdenník pí. Wiedermannové-Motyčkové. Nemůžeme proto nový časopis vítati. Naše ženské hnutí není, myslíme, dosud tak silné, aby vedle svých revuí a četných rubrik v časopisech všech možných stran i listů neodvislých sneslo ještě dva vlastní časopisy, nota bene v téže zemi, totiž Moravě. Bylo by snad daleko záhodnější podepříti finančně i morálně »Právo ženy« a umožniti mu tak potřebné zdokonalení po stránce rozsahu i obsahu, než zakládati list konkurenční a pracovati tak — k zániku časopisů obou.

Akademie pro komunální správu zřízena byla, jak se dovídáme z posledního čísla Správního Obzoru, v Düsseldorfu. Stalo se tak v důsledcích návrhů reformy veřejné správy v Prusku, jež směřují v podstatě k tomu, aby bylo úřední řízení zjednodušeno, konání úřadu zmodernisováno, postup instancí zmenšen a vyšší úředníci sproštěni prací méně důležitých. Nezbytným doplňkem, ba podmínkou všech těchto snah jest, poskytnouti subalterním úředníkům ve veřejné správě takového vzdělání, aby svým novým, mnohem nesnadnějším a zodpovědnějším úkolům mohli plně vyhověti. Za tou příčinou zavedla větší německá města, jichž správní činnost jest velmi rozsáhlá, pro svoje nižší úřednictvo vyučovací kursy, některá pak zřídila dokonce zvláštní školy pro správní úředníky (Verwaltungsbeamtenschulen), z nichž vynikla zejména düsseldorfská, otevřená počátkem letního semestru 1910 a přístupná jak obecním, tak i státním úředníkům subalterním. Úspěch této školy přiměl známého univ. prof. dr. Stier-Somla z Bonnu, že na sjezdu porýnských obcí navrhl zřízení akademie, tedy jakési vysoké školy pro komunální správu v Düsseldorfu, jež by sprostředkovala důkladné teoretické vzdělání pro obecní službu správní především těm, kdož nemajíce státních zkoušek pro úřad soudcovský nebo pro vyšší správní službu jsou přece způsobilí, aby v menších městech a na venkově zastávali vůdčí místa (technikové, abiturienti středních škol atd.). Návrh byl uskutečněn a akademie letos na podzim otevřena. Studijní plán je rozpočten na 2 semestry a obsahuje jednak řádné přednášky, jednak různá praktická cvičení a prohlídky veřejných budov a institucí. Přednášejí teoretikové i praktikové, a sice (v zimním semestru) o následujících disciplinách: Základní kapitoly z oboru trestního práva a řízení pro úředníky komunální, státní a správní právo německé říše, správní úřady pruského státu a říše německé, komunální právo ústavní, zvláštní právo správní, zejm. vnitřní správa, finanční právo a finanční praxe, právo živnost., silniční, stavební, školství, chudinství, sociální otázky přítomnosti, komunální hosp. a soc. politika, veřejné zdravotnictví, péče o domovinu, úvod do moderní kriminalistiky. V letním semestru bude vedle pokračování v některých předmětech prvního semestru zejména ještě přednášeno o správním soudnictví, pojišťování, smlouvě pracovní, politice agrární, obchodní a živnostenské, právu samosprávných úředníkův atd. — Myslíme, že by podobné kursy resp. školy byly žádoucny i u nás. Zejména v Praze, kde máme řadu vynikajících samosprávných teoretiků i praktiků, by se dala komunální škola zříditi bez větších obtíží. Je jen zapotřebí, aby se věci ujalo několik čilých a schopných jednotlivců. Dočkáme se toho?

*

J. F. Langhans, c. a k. dvorní fotograf, Praha, Vodičkova ulice 37.

Česká banka v Praze. Stav peněžních vkladů koncem měsíce listopadu činí K 16,873.514·38, tudíž o K 401.564·66 více než v měsíci předešlém.

Živnostenská banka v Praze. Stav vkladů na vkladní knížky a pokladniční poukázky činil koncem měsíce listopadu 1911 K 122,551.267·79. Živnostenská banka uveřejňuje toliko vklady na vkladní knížky a pokladniční poukázky.

POLITICKÁ KRONIKA.

29. listop. předložila vláda osnovu zákona o služební pragmatice státních zaměstnanců.

30. listop. podal náčelník generálního štábu Conrad z Hoetzendorfu žádost za propuštěnou, jež byla přijata.

1. prosince zamítlo národní shromáždění perské ruské ultimatum.

2. prosince sjednotili se čeští a němečtí poslanci moravští na společném postupu v otázkách hospodářských.

2. prosince byl jmenován pol. podmaršál. Schemua šéfem generálního štábu.

4. prosince započala v národněpolitické komisi českého sněmu debata o národnostních kuriích.

5. prosince byl v doplňovací volbě zemské do sněmu král. českého zvolen poslancem vl. rada dr. Metelka.

5. prosince bylo v rozpočtovém výboru přijato rozpočtové provisorium 29 proti 20 hlasům; pro hlasovali mladočeši, agrárníci a klerikálové, proti posl. Choc a Masaryk.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 15. PROSINCE 1911. ČÍSLO 12.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. – ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

OTOKAR FISCHER:

»ÚZKOSTI A NADĚJE.«[1]

»... Jsem básník zas.« Ta krásná slova hrdosti a osvobození, jež napsal Vrchlický v »Korálových ostrovech«, zní slavnostně a vzrušeně z nové básnické knihy Theerovy, z třetí to jeho sbírky lyrické. Po více než desetileté pause ještě jednou se vrací v území nejvlastnější poesie někdejší rozkošnický sensualista, nervosní analytik vlastního já, střízlivý popisovatel lásky a přísný kritik současného života uměleckého. Ale jak jinak se nám představuje dnes! oč bolnější jsou jeho tahy, oč zmužilejší jeho bol, oč básničtější jeho mužnost! »Dnes, žalem zušlechtěn, a v očích čistý sen, jdu jak bych nitrným byl jasem prozářen.« Nebyla to vášeň, jež kritického positivistu znovu přetvořila v básníka, nýbrž zklamání, rozčarování; ne pestrá příroda artisticky chutnaná, ne dramatický zájem o cizí duše, ale tajemství a nevypočítatelnost vnitřního rythmu zlákaly ho k novým a dobrodružnějším výpravám k já, osamocenost stala se inspirátorkou, bol ukázal se dárcem nového, zvroucněného života, jejž přijímá básník jako stesk i posvěcení: Jemu, »všech lidí nejnešťastnějšímu«, jemuž samota-kočka sedla v týl, vzchází »umělce bolestné štěstí«. Líčí svůj vývoj bezděky skoro v každé básni, vědomě pak v polobiografických, polosymbolických verších, k nimž náleží »Zpověď« a »Tragická cesta«. Zde pojí se básnický životopis jednou s kulturní, jednou s literární historií. Zhnusen národní slabostí a bezútěšností politických bojů, čili, jak jinde praví, škorpivostí a lživostí malých našich lidí, uchyluje se nazpět v klášter umění, odkud kdysi vyšel: tak vypravuje ve vstupní konfessi, jež nejen že udává jeden z vůdčích námětů knihy, nýbrž také svým vznikem patří v čelo této sbírky, podávající kus duševní evoluce a vyzývající přímo ku srovnávání s ostatní autorovou činností; jeho »Zpověď« je doznáním hledajícího, jenž vstupuje znovu do přísného řádu, ale neodvykl ještě svým světštějším způsobům, ještě nenašel svého umění, ještě popisuje, útočí, řeční spíš než aby tvořil a zpíval. Ani »Tragická cesta«, tato v dobrém smyslu efektní a z hloubi srdce vyvážená, přísná a krvavá retrospektiva a perspektiva literárně erotická nezdá se mi býti skutečným překonáním látky příliš zajímavé, není jednotným sepětím, nýbrž paralelním seřazením dvou souběžných, ale odlišných námětů. Snad právě proto je tato pieça z nejpoučnějších pro autorovu psychologii i poetiku. Je mi svým protikladem života a duševního mysteria dokladem onoho dualismu, jenž prostupuje celým myšlením Theerovým. Ze základního sklonu k antithesím a dichotomiím, ze základního a zásadního stanovení rozporů vyvěrá leckde rozdvojenost, ba rozeklanost tónu, formy, myšlenky. Jak velice Theer si libuje v kontrastech, vysvítá z nadpisu celé sbírky anebo z názvu básně »Dravec a víla«, tak příznačné pro jeho bolestné umělecké uvědomování; kontrasty jsou vlastní duší »Děsu minulosti«, kde běží, prosaicky mluveno, o rozdíl mezi ‚dřív' a ‚teď', nebo »Opuštěného lomu« s jeho výstižným rčením o smrti vstupující do tanečního sálu; a nemluvě o stále traktovaných dvojicích život:smrt, láska:umění a ideál:zklamání, obsahuje závěrečný »Monolog srpnové noci« přímo uzákonění duševního, životního, uměleckého rozporu, pod symbolem tichých hvězd na obloze a dusného města v hloubi i pod symbolem ženy a andělů v duši.

Autor s takovou intensivností, až jednostranností se probíjející od jednoho stupně k druhému, dovede sice v určitém údobí svého vývoje soustředití své síly na jediné působiště, dnes tedy jediné na lyriku: ale tím ještě neodčinil psychologického fakta, že v něm je sklonů více, tím nezbavil se ještě své chladné kritické »zvědavosti«, jež asi byla příčinou, že problemy jeho básnění jsou z valné části záhadami filosofickými. Ale v Theerovi, vedle touhy po shlazení protikladů, vedle touhy po duševní harmonii, žije snad vědomí o nesrovnalosti některých

[1] Otakar Theer: Úzkosti a naděje. Básně. V Praze. J. Otto (1911), 58 str.

jeho duševních kvalit, a tím si vysvětluji, že leckdy jakoby úmyslně vyhledával dissonance alespoň myšlenkové. Líčí, jak tančí jeho radosti s květy v ústech, vonné štěstím; Primavera...; ale v tom zaúpění: »s dravou se žízní mezi ně vťal pazour«. I básníkovy verše jsou vonné; bývají těžky smutkem, ale někdy se hotoví k tanci, byť i štěstí bylo jim takřka neznámo; ale najednou se někdy mezi nimi zjeví — prosa; příliš hlasité slovo; naturalistický detail; vrčící tlama v »Žárlivosti« nebo omnibus a frak sklepníka v »Děsu minulosti«. Nepožaduji jistě v poesii samý taj a clair obscur a závoj; cením si na Theerově idealismu, že neblouzní o modré květině, nýbrž že se ke svým vidinám prodírá životem, jehož horký žeh dávají jeho verše tak suggestivně pociťovat, že neztrácí se v šerém dávnověku, nýbrž má odvahu a fantasii také tam, kde mluví o dýmu vlaků, ruchu kočárů, mondenních finessách: ale zdá se mi, že kontrasty zbytečně zveličuje, a že silným nanášením barev úmyslně rušívá illusi. Jinde zas je hlasitě zdůrazněna disposice básně; reflexe, jež jí dala vznik; závěrečná pointa; dialektický postup myšlenkový a rhetoričnost otázek: »Čím rozkoš? práce čím?« v smrti »vlastně« není hrůz; »proč se ptám? jak může jinak býti?« V číslech jako »Otázka a odpověď«, »Chrám v nitru«, »Jedné ženě«, »Rybí zrak« vidím spíše přípravu a studii než ryzí lyriku, ale, a to je z největších kladů sbírky, k čemu vede taková předběžná práce, není posunuto v budoucnost, nýbrž obsaženo v knize samotné: cituji v odporu k uvedeným číslům odhmotněné a oddálené, povznesené, očištěné a oproštěné rythmy »Poutníka«, »Měsíční noci«, »Vše bolí«, »Písně«, »Bledého chodce«, »Vody«, abych naznačil, v kterých krátkých a zpěvných ryze lyrických básních dovedl Theerův přemítáním zatížený duch suverenně ovládnouti formu a povznésti se vysoko nad popud svých veršů. Že jeho hutné slovo, těžký verš a těžší myšlenka nepojí se pravidelně ve formu »plynnou«, jest ovšem dáno básníkovou organisací samou; mám-li říci, za čí antipoda pokládám Theerův básnický způsob, jmenuji verš Vrchlického, tak vítězně letící přes všechny překážky ve chvíli posvěcení, tak kompromisní a levný ve chvíli nestřežené. Theerův let je těžký, vážný — a přece vysoký; jeho rýmy, jimž stejně jako obrazům na několika místech dá se vytknouti hledanost, nepodřizují se mrtvé šabloně, vyhýbají se chabosti improvisace a jsou více než postrádatelnou příkrasou formální, jsou tmelem myšlenek a melodií citů. Ustálené útvary rythmické — jeden pravý sonet, dva nepravé, jednou ottave rime, jednou hexametr s důsledně dodrženým trochejským začátkem, jednou s předrážkou — nesvědčí, myslím (s výjimkou »Opuštěného lomu« a »Odpolední písně«) Theerovu duchu, jenž dosud nepřemáhá vždycky obtíží formálních a jenž, zvláště v »Ohni«, patřícím k cyklu čtyř živlů, hledá pro svůj bohatý vnitřní rythmus novou jakousi formou metrickou. Není všude zdárně překonána nesnáz vázaného slova, ve spojeních jako »půjdeme dál: zvedal« nebo »ne víc: hledíc«, »přečet: mlčet« nevidím než z nouze udělanou ctnost, vynucenou »licenci poetickou«. To zdůrazňuju proto, že právě u Theera dá se konstatovati též jiná poetická licence: jež vychází z nadbytku, ze síly, z vědomí. Její doklad vidím, slyším v citované už »Tragické cestě« a zvu každého, kdo v otázkách metrických vidí víc nežli zbytečnou hračku, kdo spíjí se a rád se spíjí zvukovými nepravidelnostmi a z nich usuzuje na básníkovu osobnost, aby věnoval pozornost metrickému schematu té básně: čtyři sloky o desíti šestistopých verších, v nichž převládá daktyl; variovaný refrain tak výstižně znázorňující tragičnost nezadržitelné cesty a neustálého loučení (»ó, duše, dravá ty duše, zda cestu znáš tu, kterou jdeš?«) i ostatní verše venkoncem pádné a s ostrým zakončením mužského rýmu: dštít, v štít; sek, tek; spěž, jdeš; a jenom ve dvou verších třetí sloky jakoby oddech, přestávka idylla, sladká vzpomínka s měkkým ženským zakončením:

Já sladkou miloval ženu. Ni první jablko ráje
jak rty její nebylo sladké. Co v nitru nám klíčí a zraje,
my bratrsky sdíleli. Běda...

a potom zas tvrdost, oddálení, spěch, dravé mužské rythmy, akcenty tragické. Skutečně: »Tragická cesta«, kterou jako celek nekladu nejvýš, má detaily, jež čtenářovu pozornost vždy znovu k sobě obracejí, má ve svém úmyslném porušení rýmové struktury kouzlo hudební, jež přemáhá námitky rozumu.

Hudební intonace a filosofický námět: také tyto dva principy jsou nesourodé, také mezi nimi dochází k boji, jenž mívá za následek, že Theerovy verše jsou tak těžce přístupné. Soudím dle vlastní zkušenosti: zdánlivý rozpor obou živlů v básni, kterou mám především na mysli, v »Monologu srpnové noci«, nedal mi zprvu, abych docházel jednotícího hlediska a úhrnného porozumění, zdálo se mi, že se celek rozpadá v disparátní části. Ale také zde immanentní rythmus Theerovy poesie podmanil mé pochybnosti a vnukl mi poznání svých musikálních hodnot, jimž abstraktní myšlenky vyjadřované zhuštěnými obrazy se přiřazují, místo by jim odporovaly. Klíčem k chápání bylo mi místo, kdy, po poslední scenické poznámce o »Člověku«, sřítivším se k zemi, nastupuje zas básnický monolog, náladou i věrou odlišený od předchozích veršů, ale rýmem s nimi spiatý: jako by táhlý vysoký smyčcový tón z chaosu zvuků vzbouřených a zmatených tvořil přechod k velebně jasné melo-

dii, tak zde po revoltě proti smrti následuje hymnické usmíření, uvedené slovy:

K svítání

se sklonil nebes květ, v němž hvězdná rosa bledne, rostoucí v nádherný chvalozpěv bolesti a vyznívající v náboženské odevzdání se bohu, v němž splývá život a smrt. Tak — cítím — mohl komponovat jen velký umělec. Zde staví básník-filosof své dílo do služeb jakéhosi nově se rodícího, osobně procítěného a vybojovaného idealismu, jehož význačným rysem jest pantheistické chápání smrti jakožto usmiřující, ale nezlidštěné mocnosti. »Smrt zpívá« a »Opuštěný lom« byly pessimistickými názvuky toho zápasu, jenž jest v »Monologu« líčen a vystupňován k paroxysmu marné revolty. Smrt jakožto služebnice života anebo smrt jakožto pouhé prázdné šklebící se nic; tedy jednou jakožto pouhý přechod v novou, stejně se opakující porobu, podruhé jakožto zničení a znemožnění všech našich zdejších tuch a nadějí: to jsou dvě formy, jimiž smrt hrozí a sužuje myslitele, bojícího se jakéhosi věčného návratu všech věcí a ze zoufalství jen si vymýšlejícího touhu »být míň než smrt«. Ale čím dochází ku spásnému rozřešení nejtěžší své záhady? odkud že »Člověk« Monologu, kácející se k zemi při pomyšlení na smrt, nabývá své nové síly, jíž smiřuje se s myšlenkou věčného žití? Čím to, že dualismus ústí v monismus? To není zdůvodněno slovy, alespoň ne básní, leda naznačeno poznámkou »Noc tiše mijí. A zatím co obloha zvolna sinaví, Člověk procitá.« Snad je to konflikt, vymykající se poesii vůbec či alespoň formě lyrické, snad je to pouze věc citu, víry, duševního rythmu a, mluveno s titulem Theerovy knihy, věc nadějí, jež překonaly úzkost.

Dravé vášně a rozžhavený cit jsou skryty pod hladinou básníkových reflexí. Erotika, tlumená vzpomínkou a drásaná výčitkami; bolest osamělého myslitele a trudy tvořícího umělce; hltavost zraku a nenasytná touha po poznání tajů smrti — — Vzdávám se lákavého pokusu o objektivní zařazení básní a básníka do vývojového řetězce naší literatury; schází mi náležitý odstup od knihy, jež silněji než kterákoli jiná sbírka moderní české lyriky strhla mne ve vír svých vlastních úzkostí a nadějí.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

ÚPRAVA UČITELSKÝCH PLATŮ.[1])

Jednání o úpravě učitelských platů ve školské komisi vleklo se s počátku tak, že nejvyšší zemský maršálek uznal za vhodné projeviti přání, aby pracovalo se tempem rychlejším. Komise je v permanenci od 3. října a do dneška sešla se š e s t n á c t k r á t; za tuto dobu vyřídila neúplně úpravu platův industriálních učitelek a vedlejších učitelův a přijala některé zásady pro stanovení požitkův učitelstva škol obecných a měšťanských. Výsledky to jistě velmi hubené! Není divu, že i činitel nejvíce interessovaný — učitelstvo — projevuje nad nimi stále hlasitěji svou nespokojenost, a že naděje jeho, vzbuzené mimořádnou ochotou zemského výboru na počátku akce a sliby kruhů poslaneckých i úřednich, počínají ustupovati skepsi, odůvodněné mimo to i trpkou zkušeností z dob dřívějších. Příčinou zdlouhavého postupu školské komise je jednak její věcná nepřipravenost, jednak členy komise přímo doznávaná beznadějnost celé akce, jež vznášeti se bude nad úpravou platův učitelských dotud, dokud finanční komise, kam přesune se naposledy těžiště otázky, nebude s to opatřiti úhradu; a zdar jednání této komise závisí přece na tom, jak utváří se situace v komisi národně-politické, resp. na dobré vůli Němcův upustiti buď vůbec od obstrukčního terroru neb alespoň vyjmouti z obstrukce otázku učitelských platů s jejími důsledky finančními. Práce komise školské je mimo to kombinována stále novými návrhy, podávanými německými členy (Morawetz, Heiser), jež v hlavních zásadách neuchylují se mnoho od návrhu Ústřední rady organisací učitelských (podaného posl. Anýžem, Klofáčem a soudr.) a mohly býti tudíž zcela dobře potlačeny. — Úprava platův industriálních učitelek, jak vyřízena byla v komisi, j e n e p o p í r a t e l n ý m z l e p š e n í m proti stavu přítomnému, jenž vlastně je špatně zakrývanou — žebrotou. Základem speciální debaty o ní byla osnova zem. výboru z r. 1908, jejíž zásady byly s některými výhodnými změnami (k návrhům posl. Morawtze, Kafky a jiných českých členů) přijaty. Úprava stanoví roční remuneraci učitelek zatímních, základní služné učitelek definitivních, zvýšení služného, minimální počet hodin k dosažení definitivy, maximální počet hodin učitelek definitivních, cestné, výslužné, substituci a úmrtní kvartál. Finanční effekt její obnášel by circa 1 million korun. Od r. 1908 ušetřilo království české — zásluhou Němců — na industriálních učitelkách — 2,240.000 korun.

Jednání o hlavním úkolu školské komise, o úpravě platův ostatního učitelstva, vázne nyní následkem rozporu mezi členy českými a německými o dalším postupu práce. Stanovisko české vytkl poslanec Klofáč: komise finanční nechť pracuje parallelně s komisí školskou a rozhodne i h n e d o otázce úhrady; jinak komise školská bude svými usneseními se blamovat a hrát nedůstojnou komedii s učitelstvem. Němci naproti tomu trvají na tom, aby školská komise vyřídila úpravu bez ohledu na otázku úpravy, o níž rozhodne pak komise finanční po skončeném jednání v komisi školské. S těchto dvou stanovisek otvírá se učitelstvu dvojí neutěšená perspektiva. Finanční komise, i když postup její práce nebude rušen momenty politickými (reflexí z komise národně-politické) a když najde se u většiny

[1]) Pro nával látky odloženo z čísla minulého.
Pozn. red.

jejích členů pochopení pro bídu učitelstva, bude mít přece jen ruce vázány bídným stavem zemských financí a ten bude určovat hranice přízně k učitelstvu i v komisi školské, jejíž členové u většině zachovávají vzhledem k přáním učitelstva hned od počátku velkou zdrželivost. Neochota komise školské čeká na omluvu... Perspektiva se stanoviska německého je ještě neutěšenější, ač požadavek německý — projednat úpravu ve školské komisi bez ohledu na finanční effekt — zdá se být na první pohled sympatičtější, než opatrné úvahy členů českých. Než naléhání Němců má svůj háček; je prostě záludné. I když jich nemáme v podezření z neupřímnosti k učitelstvu, musím jim vytknouti bezohlednost a přímo cynism, s jakým z učitelské bídy dělají prostředek politické spekulace. Německým členům komise nejedná se tak o ukojení učitelstva, jako aby bídou učitelskou donutili Čechy k ústupkům národně-politickým. Výsledky práce v komisi školské, i kdyby sebe více uspokojovaly učitelstvo, budou bezcenné, illusorní, dokud pro úpravu nenajde se úhrady, a úhradu bez současné sanace financí zemských vůbec těžko bude hledati. — Kromě návrhu zemského výboru, o němž bylo referováno již v čís. 1. t. l., předložen byl školské komisi návrh Ústřední rady organisací učitelských (návrh posl. Anýže, Klofáče a soudr.), návrh poslance-učitele Morawtze a některé pozměňovací návrhy posl.-uč. Heisera. Návrh Anýžův a soudr. dožaduje se úpravy platů dle norem platných pro státní úřednictvo XI.—VIII. hodnostní třídy; je modifikací původního návrhu učitelské organisace, pojatého do zprávy zemského výboru, a řeší problém úpravy způsobem nejlépe vyhovujícím. Návrh Morawtzův kryje se v hlavních zásadách s návrhem Anýžovým; stanoví pro aktivní přídavky delší postup časový. Finanční effekt návrhu Anýžova obnášel by 31,170.000 korun (úhrada vyžadovala by zemské přirážky 40%), návrhu Morawtzova 27,720.000 korun (přirážka 35%), zemského výboru 12,762.000 korun (přirážka 24%). Komise doposud vyřídila otázku počátečního platu učitelů se zkouškou dospělosti (1100 korun), základního služného učitelů se zkouškou způsobilosti (na obec. školách 1600 kor., na školách měšťanských 2200 kor.), usnesla se na zrušení učitelských míst II. třídy a vyslovila se zásadně pro zavedení trienálek místo dosavadních kvinkvenálek. *M.*

*

Inž. J. Kalivoda: **Volné lidové školství v cizině a u nás.** V Praze, nákl. Př. Plačka. Stran 106 za 3 K.

Tento dobrý informační spisek o lidovém školství a osvětových snahách lidovýchovných má předně jednu nelidovou vlastnost: zdánlivě luxusní úpravu a vysokou cenu. Obsahem však dobře informuje o svém předmětě, třeba že leckde přejímaje informace z obšírnějších pramenů zkresluje fakta a nepřesně je vykládá. Postup lidovýchovných snah považuje Kalivoda za znak demokratisace společnosti. Sám stojí na stanovisku krajní demokratisace osvěty a vidí ve vládách a šlechtě úhlavního nepřítele všeho vzdělání. Dokonce i v naší universitě v oborech práv a národohospodářství vidí pouze představitele absolutismu a protilidového systému. Píše: »Universita naše není pro vědy sociálně politické institucí svobodnou. Slouží a musí sloužiti šlechtické koterii, ovládající podnes správu našeho státu.« (Str. 104.) Takového ukvapeného usuzování a generalisování dopouští se autor častěji. Přes to však jeho knížka podává mnoho poučení o lidovýchovných snahách všech stupňů v cizině i u nás, ačkoliv není tu dosti kritického měřítka pro různé směry lidovýchovy. Poslední kapitola »Úkoly našeho budoucna« při vší své mnohomluvnosti podává nástin práce, která nás čeká, a pokouší se se zdarem o klassifikaci našich lidovýchovných institucí. Dr. *Š.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Dr. V. SCHUSTER:

K ZAMÝŠLENÝM PŘESUNŮM V OBORU PŮSOBNOSTI JEDNOTLIVÝCH MINISTERSTEV.

(Sekce pro zvelebování živností opětně se tříští a stěhuje.)

Jest úmyslem vlády, aby bylo hospodářsko-technické a didaktické zvelebování živností c. k. ministerstvu veřejných prací odňato a do kompetence jiného ministerstva přesunuto. Spojení didaktické a hospodářsko-technické stránky při zvelebování živností osvědčilo se svrchovanou měrou a oprávněné zájmy na zvelebování živností zúčastněné došly právě v ministerstvu veřejných prací tak intensivního a účelného uplatnění, jako nikdy před tím. Jest tedy úplně pochopitelno, rozrušuje-li interesované kruhy zpráva, že didaktické a technicko-hospodářské zvelebení živností má býti přiděleno do kompetence jiného ministerstva. Především jest naprosto nezbytno, aby didaktické zvelebování živností (tedy školství živnostenské) a technicko-hospodářské zvelebování živností nebylo od sebe odtrženo, nýbrž v jediném ministerstvu ponecháno, aby nenastaly opětně pověstné kompetenční konflikty, jež věc poškozovaly, když agendy tyto byly rozděleny mezi ministerstva obchodu a vyučování. Konflikty tyto hraničily někdy až na směšnost a byly ostře kritisovány nejen zdejšími interesenty, nýbrž i v cizině. Dále se však také doporučuje, aby zvelebování živností ve svém celku zůstalo jako doposud v c. k. minister-

stvu veřejných prací. Jest to velmi žádoucím již z důvodů stability. Sotva interesenti navykli novému přidělení, již opětně dotyčné agendy se stěhují do obchodního ministerstva, ačkoliv v ministerstvu veřejných prací tvořily předmět přední péče v nejdůležitější sekci. Věcných důvodů tu není. »Zvelebování živností«, jak u nás se vyvinulo, tvoří speciální agendu, jest záležitostí převahou technicko-hospodářskou, která má jen velmi málo společného s obchodní politikou, s legislativní agendou v oboru živnostensko-právním a s jinými odbory ministerstva obchodu. Za vodní cesty, přecházející do ministerstva veřejných prací, obdrželo ministerstvo obchodu — ač-li vůbec kompensovati nutno — již úplně dostatečnou kompensaci v patentním, známkovém a vzorkovém oddělení. které posud bylo v ministerstvu veřejných prací a nyní má se svým velmi početným úřednictvem přejíti do ministerstva obchodu, proti čemuž není námitek. Kdežto vodní cesty jsou pohříchu politicum, kde nerozhoduje ministr ressortní, nýbrž kde se rozhoduje pevně předem na podkladě politického vyjednávání, jsou ve školství a zvelebování živností velmi mnohé dispositivní položky. Příslušný rozpočet obnáší nyní okrouhle 18,270.000 a za ministerstva veřejných prací rostl rok od roku. Na řadu přicházejí právě důležité a veliké projekty české, připomínáme jen vyšší školu textilní, školu mlynářskou, obuvnickou atd., specialisaci státních průmyslových škol, zodbornění pokračovacích škol v Praze atd. atd. Podobně je řada nákladných projektů v oboru technicko-hospodářského zvelebování živností, nehledě k přečetným menším dispositivním položkám. Také zamýšlené přenesení některých určitých agend (umělecko-průmyslového musea, krajinských museí, grafického ústavu) do ministerstva vyučování (odbor pro umění), zatím co na př. umělecko-průmyslové školy právem zůstávají v ministerstvu veřejných prací, pokud se týče mají býti přeneseny s ostatním didaktickým zvelebováním živností do ministerstva obchodu, není věcně nijak zdůvodněno a obmezí činnost krajinských museí průmyslových podstatně.

V zájmu věci i v zájmu českém jest, aby didaktické i technicko-hospodářské zvelebování živností jako celek zůstalo i nadále beze změny přiděleno ministerstvu veřejných prací. Toto stanovisko mělo by býti uplatněno při projednávání příslušné předlohy vládní v parlamentu.

ZDOKONALENÍ TECHNIKY DAŇOVÉ PŘI UKLÁDÁNÍ OSOBNÍ DANĚ Z PŘÍJMU.

(Píše berní referent.)

(Dokončení.)

Aby však nová instituce potkala se s žádoucím výsledkem, bylo by třeba provésti dříve jisté reformy administrativní, — jak věcné tak i osobní —, bez nichž každá reforma legislativní minula by se s účinkem. Ovšem conditio sine qua non jest v každém případě úplné osamostatnění berních referátů na venkově. Odvislost jich od politických úřadů okresních, zdržující pravidelný chod berní agendy přežilými formálnostmi a těžkopádností v celém úřadování, jakou trpí snad ze všech rakouských úřadů nejvíce správa politická, jest velmi často příčinou, že berní úřady vyměřovací na venkově nepracují s rychlostí a přesností, jakou má poplatnictvo právo vyžadovati. O neudržitelném tomto poměru bylo v posledním čase mnoho psáno a diskutováno (též autor přítomné stati zúčastnil se činně této kampaně), a snahy úřednictva finančního za zmíněným cílem se nesoucí byly značně posíleny zvolením Dra. Wabera, energického a iniciativního předsedy »Zentralvereinu der Finanzkonzeptsbeamten« říšským poslancem. Týž se asi postará, aby záležitost tato přišla co nejdříve před forum parlamentu, a materiálu má jistě dosti, aby tam prokázal nejvyšší potřebu učiniti dosavadnímu neblahému stavu konec. Podobný materiál dodán bude komisi pro reformu správy.

Ve směru věcném musí býti nejdříve odstraněno přetížení berních referátů. Komplikovanost a ztrnulý formalismus celé jich agendy, hromadění výkazů, seznamů, rejstříků, dekretů — vůbec celý ten těžkopádný apparát kancelářský, jaký vyvinul se na základě předpisů prováděcího nařízení k zákonu o přímých daních osobních, ubíjí ducha zákona, berní referent v tom přívalu spisů, jež musí probrati a approbovati, v řízení postupu a kontroly práce kancelářské, v tom návalu stran, k němu docházejících, nedostane se často ani za několik dní ku plodné práci, takže nelze mu pomýšleti na prohloubení řízení ukládacího, zvláště ohledně větších poplatníků, jinak utonul by v tom víru stále stoupající agendy; proto pracuje se rychle, horečně, aby v určeném termínu byla jedna daň uložena, než nastanou přípravy k uložení druhé, — a tak to jde stále v tempu překotném až do vyčerpání sil celého personálu. Cituji v tomto směru jednoho z nejlepších českých berních referentů: »Berní referáty, pokud se týče výkonu a organisace služby, prodělávají v přítomné do-

bě v několikerém směru krisi, která se stala vlastně již chronickou. Charakterisoval bych ji krátce takto: pracujeme mnoho, velmi mnoho, ale špatně, protože výsledek práce nestojí v poměru ke quantu vykonané práce, sedíme na papírové pyramidě úřední psavosti, která nás svou tíhou hrozí již již takřka udusiti a vymyká se naší fysické síle. Hlavní svůj cíl: opatřovati finanční prostředky pro veřejné potřeby s nejmenším nákladem, čili, po obchodnicku řečeno, vydělávati, ztrácíme s mušky, a vyřizování agendy, jež má býti vlastně pomůckou a prostředkem pro dosažení tohoto hlavního úkolu, povýšili jsme na úkol sám. A tak vyřizujeme akta pro akta, abychom vyhověli formě a liteře zákona, nařízení a normálních výnosů, vyřizujeme se stejnou setrvačností a šablonovitostí tam, kde netušíme žádný nový výdělek, jako kde jej čekáme, povýšili jsme prostředek za cíl, formu za věc, a v tom právě zračí se příznak krise berních referátů.«[1])

Kolik vět, tolik trpkých pravd a tolik obžalob na panující systém! Odstraniti tuto kalamitu může pouze pronikavé zjednodušení agendy kancelářské. To dosavadní množství výkazů, dekretů, tabel, rejstříků, platebních rozkazů a vyzvání, přijímacích a doručovacích listů, to několikeré přelévání týchž cifer do několika různých tiskopisů musilo by býti restringováno na minimum. Některé periodické úkony mohly by býti vykonávány v intervallech delších, aby se ušetřilo dotyčných rozsáhlých prací manipulačních, na příklad volby do komisí berních a zasedání komise daně výdělkové, k čemuž by bylo ovšem potřebí legislativní změny dotyčných ustanovení zákonných. Zmíněná již letošní osnova novelly k zákonu o přímých daních osobních stanoví volby v intervallech 4letých na místo dosavadních 2letých. Mimo úsporu práce manipulační zajistila by se tím větší stabilita členů komisí, neboť dosavadní časté střídaní ve složení komisí není věci nijak na prospěch. Na místo zvláštních platebních rozkazů stačily by předpisné výkazy dle obcí sestavené, jež vyložily by se u obecních úřadů po určitý, veřejně ohlášený termín ku nahlédnutí poplatníků, což by mělo právní účinky nynějšího doručení platebních rozkazů. Podobné ustanovení obsahuje § 52. uherského zákona z roku 1909 o dani příjmové. Výkazy tyto mohly by též dobře nahraditi nynější výtahy z platebních rozkazů, jež vykládají se u úřadů vyměřovacích ku nahlédnutí poplatníků (čehož bývá však celkem velmi zřídka používáno, takže dotyčná značná práce jest často marnou). Týchž výkazů mohlo by se použiti po zmíněném veřejném jich vyložení u vyměřovacích úřadů a před jich zasláním na jednotlivé obce jako předpisů pro berní úřady. (Po jich vrácení obcemi zůstaly by jako účetní doklady definitivně u berních úřadů.) Odhadní rejstřík dal by se dobře v jedno spojiti s dosavadními seznamy o služebních platech. Vytýkací dekrety, jež mezi poplatnictvem tolik zlé krve působí, měly by se omeziti na případy důležitější. Do podrobností nemožno zde se pouštěti, ale jest jisto, že v kancelářské agendě berních referátů lze — bez ohrožení materielní stránky ukládání daně — provésti tolik zjednodušení, že objem její by klesl jistě na polovici.

Ve směru osobním mám na mysli hlubší odborné vzdělání právníků při službě přímých daní. Při nynější osnově studií právnických přinese si právník službu finanční nastupující pramálo vědomostí theoretických pro svůj obor, a praxe při úřadech finančních při všeobecném jich přetížení jest tak zařízena, že s novým konceptním praktikantem počítá se hned jako se silou pracovní, a že jeho bezprostřední představený nemá absolutně času na jeho odborné vzdělávání, a tak jest budoucí berní referent odkázán sám na sebe. Je-li čilý, odkouká sám něco z úřadování starších kollegů, něco přiučí se ze starších aktů, mimo to studuje pilně zákony, prováděcí nařízení k nim a celé stohy normálek úředních a hledí pracovati přesně podle nich, — ale to dnes nestačí pro povolání berního referenta a předsedy berních komisí.

Rozvoj moderního života hospodářského jest tak mohutný, že nelze ani laikovi se před ním uzavírati, tím méně úředníku konceptnímu, jenž denně s ním přichází do úzkého úředního styku. Při nynějším systému zná finanční právník zevrubně zákony a nařízení, jakož i spoustu normálek, blýská se snad i znalostí judikatury správního soudu — ale hospodářský život, mohutně pulsující kolem něho a tvořící nové statky, jež jsou pramenem příjmů, které má zdaňovati, jsou mu — aspoň ve většině případů — neznámým světem. Není zasvěcen do výrobního procesu jednotlivých odvětví průmyslových, jichž výnos má se stanoviska berního posuzovati, nezná jich kalkulace obchodní, nezná všeobecnou konjunkturu těchto odvětví, — a tak jest odkázán bezradně na dobrozdání často nespolehlivých znalců a důvěrníků a komisí odhadních, v nichž zájmy interessentů často velmi silně do popředí vystupují na úkor správného zdanění. Z těchto hlavně příčin jest zdaňovaný příjem velikých polatníků z oboru hospodářství a průmyslu doposud tak vzdálen skutečnosti, a náprava nenastane dříve, dokud úřednictvo finanční nenabude takového stupně odb. vzdělání, aby mohlo samostatně zkoumati přiznání a bilanci velikých poplatníků nejen po stránce formální, ale i materielní. Až bude každý berní referent na příklad v kraji cukrovarnickém dokonale znáti poměry výroby a obchodu

[1]) Článek »Na nové cesty« ve Věstníku klubu českých státních úředníků, roč. VII., čís. 9. a násl.

cukerního (na př. průměrnou úrodu řepy na 1 hektaru, cenu její, jednotku režie při výrobě 1 metrického centu, quantum výroby cukru a odpadků z jednoho centu řepy, výši tarifu dovozného z cukrovaru do Ústí nad Labem, ceny cukru a odpadků v dotyčném období a veškeré usance bursovní při obchodu cukrem a melassou atd.), pak může se po stránce materielní pustiti do zkoušení fasse cukrovarníka a navrhovati komisi na základě vlastní odborné znalosti správnou sazbu a případné námitky znalecky vyvrátiti. Podobně předpokládalo by správné zdanění lihovarníka, výrobce syrobu, majitele pivovaru, cihelny, textilníka a j., aby berní referent osvojil si znalost výrobních a obchodních poměrů těchto odvětví průmyslových.

A cesty k tomu? V citovaném článku navrhuje autor zřízení zvláštního informačního departementu u zem. finanč. ředitelství a systematický výcvik personálu. První otázku autor podrobně vyčerpal a lze jen k jeho přesvědčujícím vývodům zde poukázati, k podrobnějšímu řešení otázky druhé autor v dosud vyšlých číslech listu, o nějž jde, dosud nedospěl. V tomto směru naznačili bychom jako prostředky k nápravě: pořádání občasných kursů pro konceptní úředníky finanční, jichž vedení svěřeno by bylo praktickým odborníkům, pořádání odborových exkursí, umožnění návštěvy speciclních kursů, jež pořádají obchodní a průmyslové korporace a spolky (na př. obchodní a živnostenské komory, obchodní museum, spolek hodnostářů peněžních ústavů, exportní akademie ve Vídni a j.). Tím vychován by byl systematicky skutečně odborně sbor úřednictva, jakého rozsáhlý a komplikovaný obor služby přímých daní potřebuje. Berní referent, vyzbrojen (vedle svého theoretického vzdělání) praktickými vědomostmi pro obor jeho potřebnými, dovedl by samostatně kriticky posuzovati materielní správnost udání poplatníků a dobrozdání znalců, dovedl by sledovati veškeré změny konjunktury a povznésti se na vyšší, čistě věcné stanovisko mrtvého formalismu dosavadního řízení ukládacího. Tím by se též dosavadní poměr jeho k poplatnictvu změnil: poplatnictvo by poznalo, že nechce býti fiskalistou za každou cenu, nýbrž jen tam, kde jsou pro to vážné předpoklady, čímž by se ponenáhlu též lepšila berní morálka poplatnictva: široké vrstvy menších poplatníků by fatovaly dobrovolně lépe, vidouce, že není již těch křiklavých poměrů, na které poukazovaly, a že i vrstvy hospodářsky nejsilnější musí dle své platební způsobilosti přispívati k břemenům veřejným, kdežto poplatníci velcí vystříhali by se fatování příliš odchylného od skutečných příjmů, vědouce, že fasse jich bude podrobena zkoumání odborně vyškoleného berního referenta. Zvýšením praktických vědomostí referentových stoupla by též vážnost jeho, neboť vědomosti vždy imponují, a přestaly by ironické poukazy na věcné nesprávnosti v dekretech se vyskytující (viz nedávný sjezd mlynářů v Praze!). Berní referent prakticky uvedeným způsobem vzdělaný vystříhá se sledování malicherností a formálností, zvláště u menších poplatníků, což často se vykládá jako týrání jich, za to s plnou opravdovostí a vážností obrátí se ku případům zdanění velikých poplatníků, bude odkrývati finessy účetní často virtuosně v bilancích skryté, rozbírati kriticky položky příjmové a výdajové a vynutí tak těmto kruhům přesvědčení, že minula konečně doba tradicionelního nesprávného přiznávání a že v berní praxi neochvějně razí si dráhu myšlenka absolutní berní spravedlnosti!

•

POLITIKA

Dr. V. JELOVŠEK:

Z CHORVATSKA.

I.

Od voleb k volbám.

Před 13 měsíci provedl bán šl. Tomašić volby v Chorvatsku. Jakým způsobem a jakým výsledkem, vyložil jsem zevrubně v tomto listě. Již tenkrát se tušilo, že povede svou věc dál a že sáhne k nejkrajnějším prostředkům, nebude-li jej sněm v nové konstelaci ve všem slepě poslouchat. Sněm ve svém složení nebyl garancií, že bude povolným nástrojem šl. Tomašiće a jeho učitele, hr. Khuena, a proto konečně, po 13měsíčním bídném experimentování, byl rozpuštěn a vypsány volby nové.

Šl. Tomašić hrál důsledně svou úlohu. Po jednoročním koketování s chorv.-srbskou koalicí přišlo k naprostému přelomu, poněvadž koalice nechtěla být poslušným nástrojem maďarských vládců a jejich exponentů. Koalice, snad příliš pozdě, prohlédla plány šl. Tomašiće. Tyto plány byly docela přesné a konsekventní. Nejdřív žádal zvolení svých oddaných stvůr v dodatečných doplňovacích volbách a nyní, po volbách nových, samostatně se pokoušel jít k svému cíli pomocí své »munkapart«. Že prostředků nevybíral, je samozřejmo u odchovance a nejlepšího žáka Khuenovy éry. V celém jeho jednání bylo jasné, že hr. Khuen a Maďaři nechtějí samostatnou, neodvislou delegaci v Pešti, jež jim dokonce může chorvatskými řečmi obstruovat! Potřebují povolnou, oddanou chasu, jež dle přání a tradicí z doby Khuenovy řekne: igen a ném a potom se odebere domů. Takovou delegaci po-

třeboval hr. Khuen, poněvadž jen tak mohl vždy ve Vídni referovat, že Chorvatsko je klidné a spokojené, a maďarisace a maďarský imperialism se mohly klidně roztahovat dál. K vůli tomu muselo se zahrát krvavé kolo nových voleb v Chorvatsku, musel bán hrát bídnou a dvojsmyslnou úlohu — bohužel, že vždy maďarský imperialism v Chorvatsku nalezl pro takovou úlohu povolnou domácí kreaturu! Perditio tua ex te, Israel!

Šl. Tomašić hned po volbách, jež nedopadly sice dle jeho očekávání, zahrál následující úlohu. Jel do Vídně a pyšně prohlásil ve vládním orgánu, že s maďarskými ministry ujednal změnu železniční pragmatiky, toho kamene úrazu maďarsko-chorvatského dohodnutí; dokonce ministr obchodu že prý mu již oznámil svolání enquety k vůli změně — — avšak najednou vyšlo na jevo, že celá zpráva byla docela všední humbug, a že Tomašić vůbec o tom neslyšel ani nic neujednal. Byl jen u krále k vůli svolání sněmu... A sněm skutečně byl svolán na 22. listopadu — a v tentýž den, jako báječná koncesse Srbům, byla vyhlášena také abolice »velezrádných« — abolice, jež vždy připouštěla domněnku, že mocnář svým suverenním právem vyřkl abolici nad — vinníky... Byla to koncesse vládním »Srbům« stejně »šťastná« a »významná«, jako pozdější výnos o užívání cyriliky a o názvu srbsko-pravoslavné církve. Pro vládní Srby ovšem i to bylo dostatečné, by bezpodmínečně dále podporovali všechny kroky šl. Tomašiće.

Mezitím Khuen zůstal konsekventním. Prohlásil veřejně, že považuje chorv. bána jen za zástupce maďarské vlády v Chorvatsku. V jeho šlepějích šel dále hr. Tisza, jenž tvrdil nedávno, že náš sněm není sněmem státním, že bán není jemu zodpověden, nýbrž jen maďarskému ministerskému předsedovi — což křiklavě odporuje základním zákonům! Ovšem — bán šl. Tomašić i na tuto urážku mlčel, on, autor »Pacta conventa« a chorvatský přísný státník — radikální historik a mělký člověk přítomnosti. Khuen dokonce řekl docela přímo, že potřebuje v Chorvatsku stranu, na kterou může bezpodmínečně spoléhati. Tím jasně byla určena úloha chorv. sněmu. Díky radikálním živlům zhostil se jí docela dle přání hr. Khuena.

V první schuzi přečetly strany své prohlášení, bán pak přečetl dost ostrý reskript, jenž vypočítává všeobecné některé otázky a konečně, k účelu založení guvernementální strany — do dalšího odročuje jeho sezení! Tak nový sněm započal své blahodárné působení...

Ale hned koncem listopadu prohlašuje bán, že ihned sněm svolá, povolí-li mu indemnitu do konce roku i zvolí-li — novou delegaci! Ejhle, čertovo kopýtko! V tomto požadavku vězel hlavní »úkol« nového sněmu — hr. Khuen požadoval nové delegace, jež by od předešlé úspěšně rozlišovala se povolností a podajností.

V uherském společném sněmě mezitím trvala indemnitní debata. Šl. Tomašić, věřen příkazům z Pešti, poznovu pozval staré delegáty k novým námluvám — jen s tou tendencí, by je zdržoval v Záhřebě. Delegace však prohlédla tento manévr, odjela přece do Pešti a rozhodně vystoupila v indemnitní debatě proti Khuenovi a zavrhla indemnitu. Při této příležitosti pokoušelo se předsednictví vzíti jí právo mluviti chorvatsky dle libosti a chtělo je restringovat na deset minut. Delegát Popović jménem chorv. delegace rázně proti tomu vystoupil a 5. prosince prohlásil, že chorv. delegace od svého práva, že smí řečniti také chorvatsky, ani o píď neustoupí.

Tomašić pracoval dle své maršruty dále. Od 1. prosince již byl v ex-lexu. Chorv. sněm svolán na 20. prosince. Již v prvních schůzích zjevně se však ukazuje nemohoucnost jeho. Třikráte musí se podniknout volba předsedy, až konečně passivitou křesť. sociální strany je zvolen Dr. Neumann, člen »centra« a stoupenec Tomašićův, pomocí hlasů vládních poslanců, Radićovců, 17 virilistů a — 4 křest. sociálů! Stejně i volby do jednotlivých výborů za abstinence koalice dopadly dle přání vlády.

Sněm rokuje jen 2 dny, pak sejde se 30. ledna a odročuje se zas do 7. února. 23. ledna odehrává se významná schůze — jedna z nejvýznamnějších, jež vůbec zažil chorvatský národ. Tomačić plnou párou pracuje k tomu, by dostal pro Pešť svou delegaci. Koalice prohlašuje, že skládá své mandáty a vyzývá sněm, by již vůbec do Pešti delegaci nevolil. Křesť. sociálové, strana radikální, jež vždy hlásala přelom s Uhry, je na rozpacích: je rozhodná chvíle — a nechce se s Tomašićem naprosto rozejít. Její poslanci utíkají ven — svou passivitou dopomáhají Tomašićovi k úspěchu. Tomašić nabízel koalici 27 mandátů — ona odmítá. Tomašić má 20 mandátů, oposice 60 — a přece vláda vítězí! Selská strana Radićova svorně hlasuje s vládními zástupci a virilisty; výsledek: 20 virilistů, 6 verifikovaných a 11 neverifikovaných vladinovců volí 29 vládních stvůr a virilistů a k tomu z nouze 14 koaličních — ovšem ty nejmírnější... Ale i ti jeden za druhým resignují — avšak sněm jen prozatím přijímá jejich resignaci, o tom prý má rozhodovat zvláštní výbor. A tak konečně zůstane delegace pro sněm v Pešti, jak ji chorv. národ nikdy neměl: paskvil jeho práva a cítění. Demokratický chorv. národ má delegaci v Pešti z 12 hrabat, baronů, biskupů, vel. županů a jednoho podbána; většina jich ani neumí dokonale chorvatsky a všichni svorně hned po svém příjezdu do Pešti — dle staré tradice — přistupují do maďarské vládní »munkapart«!

Tomašić dosáhl tím hlavního svého účelu a hned sněm odročil.

Nová delegace v Pešti důstojně pokračuje v tradicích bývalé strany »národní«, strany bezpodmínečných stoupenců bývalého bána Khuena. Spěchá od porážky k porážce, devotně žádá o milost, kde se jedná o právech našich dle základních zákonů, dostává odevšad odmítající, ba přímo cynické odpovědi maďarských ministrů — nicméně vždy odhlasuje každému plnou důvěru, přijímá jeho rozpočet — a pyšný bán a neohrožený obhájce práv chorvatských v minulosti, šl. Tomašić, klidně zůstává dál na svém místě. Celé další období jeho vlády stojí ve znamení naprostých neúspěchů, hanebných porážek a dokonalé nemožnosti. Čím více klesá pod tíhou Khuenova nátlaku, tím zuřivěji vystupuje proti všem slušným oposičním živlům. V interviewu snižuje bánskou hodnost za pouhého nohsledu maďarského premiera, volajíc k hr. Khuenovi Dantovými slovy: tu duca, tu signore, tu maestro! Takovou vlaštinou ani baron Rauch nikdy nemluvil.

Delegace se »zadostučiněním« přijímá na vědomí docela nezákonné a chatrné prohlášení předsedy sněmovny stran užívání chorvatštiny jako jednací řeči v uher. parlamentě; Khuen v interviewu a potom i v plné sněmovně docela nepokrytě prohlašuje, že na změnu želez. pragmatiky dle přání chorv. delegace není ani pomyšlení; delegace vypracuje své docela devotní memorandum a formuluje svá skromná přání, pronáší je prosebným tónem při rozpočtovém jednání jednotlivým ministrům, a všichni ministři odpovídají buď ledabyle buď úplně odmítavě. Delegace vše klidně přijímá, a šl. Tomašić zůstává dále bánem. Však přece se sem tam probuzuje svědomí. Selská strana, jež umožnila mu volbu delegace a očekávala dle jeho slibu jednání sněmu o nutných zákonech — zklamána úplně a přechází proti němu do ostré oposice. Ba dokonce i v samé straně »národního pokroku«, jak pyšně se jmenují maďaroni, došlo k palácové revoluci a roztržce. Hlava »centra«, totiž křídla koaličního v Oseku, jež připojilo se k Tomašićovi, Dr. Neumann, hned po volbě za předsedu sněmovny zemřel; ostatní členové, k nimž ještě přistoupili někteří koaliční poslanci, žádají jako delegáti důrazné vystoupení proti docela neuspokojujícím odpovědem uher. ministrů a navrhují odhlasování nedůvěry. Bán to rozhodně odmítá a celý osěcký klub vystupuje z jeho strany a přechází také do oposice. Koalice svým manifestem ze dne 18. dubna zasazuje Tomašićovi další ránu svým líčením celé historie, jak přišlo k paktu, jak tenkrát mluvil a sliboval Tomašić a jak nic neprovedl — a vyvozuje již dávno nutné důsledky, že mu ohlašuje nejostřejší oposici. Hned také jest zvolen akční výbor pro příští volby, poněvadž je jasno, že k nim v brzku dojde.

(Pokračování.)

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 13. prosince 1911.

Na obstrukci německou, provozovanou v rozpočtovém výboru proti předloze o italské fakultě, odpověděli Italové obstrukcí proti rozpočtovému provisoriu v plenu poslanecké sněmovny. Poslanec Dr. Bugatto mluvil velice obšírnou řeč, jež vyplnila skorem celý sněmovní den, a tak tedy telefonní dráty roznášejí opět do všech končin zprávu o »zhoršené parlamentární situaci«. Interessantním momentem jest, že italský obstrukčník je ministerstvu vyučování přiděleným okresním hejtmanem. Velmi pozoruhodnou řeč svou počal italsky a pokračoval německy, »aby se objektivní Němci ve světě dověděli, jak vypadá německá věrnost a úcta k danému slovu v rakouském parlamentu«. To je věc, kterou dozajista není a ještě dlouho nebude možno »přeložiti do češtiny«. Můžete si pomysliti, že by naši voliči zvolili c. k. okresního hejtmana za poslance, a že by tento důvěrník lidu v zájmu jeho kulturního a politického požadavku zahájil obstrukci proti budgetnímu provisoriu? »Jiný vzduch — jiný ruch« — říkal nebožtík Franta Šumavský.

Němci teď podle starého zvyku žalují jen na Italy, že ruší hladké vyřízení předvánočního programu, jako by oni nebyli k tomuto krajnímu kroku zavdali příčinu svou obstrukcí v budgetním výboru, a »Neue freie Presse« sahá ke způsobu dávno již obvyklému, schovává Němce za korunu. Píše: »Kdyby se otázka zřízení fakulty v Terstu nesetkávala s odporem vyšší vůle, bylo by dávno věcí hotovou!« — Nuže, nestálo by to za pokus, přesvědčiti se, je-li tvrzení »N. F. Pr.« opřeno o pravdu, nebo je-li toliko nesmírně průzračnou a proto velmi protivnou vytáčkou? Stačí odhlasovat plenem poslanecké sněmovny, že má italská fakulta zřízena býti v Terstu a další věcí bude, dostane-li zákon sankci nebo ne. Mají-li Němci opravdu dobrou vůli, nechť to činem dokážou.

Celé ty německé tahačky a rejdy proti vlašské fakultě staly se již přímo hnusnou komedií. V těchto dnech kolovala parlamentem zpráva, že má být italská vysoká škola právnická položena do Prahy, a dnes opět kolportováno bylo mínění, že by ještě méně nebezpečným a tudíž ještě vhodnějším místem byl — Krakov!

Může-li býti většího posměšku na naše parlamentní a vůbec politické poměry? táže se soudný pozorovatel, a odpověď na otázku tu zní kladně. Ano, může! Němečtí radikálové se usnesli, že se postaví proti eventuelní proposici, aby italská fakulta byla prozatím do Prahy dána — a to z důvodů národních, a že vynaloží opět vše, aby stanovisko jejich proniklo a vrchu nabylo v celém německo-nacionálním svazu!

Věru těžko říci, co je větším zločinem, zdali to, že rakouští Němci svou politikou celý stát ožebračují a v sociálním rozvoji zdržují, nebo že jej činí směšným před tváří celého vzdělaného světa.

PRÁVO

Doc. Dr. JAR. KALLAB:

O OSNOVĚ VOJENSKÉHO TRESTNÍHO ŘÁDU.

(Dokončení.)

Motivy k osnově trestního řádu dosti obšírně odůvodňují, proč, ač uznávají tyto procesní zásady, vykazují »služební řeči«, němčině, jisté přednosti. Jest to zvláště jednotnost armády, jež i dle názorů autorů osnovy toho vyžaduje, aby tu byla řeč, v níž všechny částky armády vzájemně i s ostatními orgány státními by se dorozuměti mohly. Charakteristický jest tu obrat osnovy: »Voják nemůže viděti v užívání služební řeči před vojenskými soudy snižování své mateřské řeči, totéž platí i o svědku, náležejícím občanskému stavu, poněvadž vojenské soudy tvoří společné zařízení a nemohou býti na roveň stavěny rakouským úřadům«. Argumentum a contrario, plynoucí z této úvahy pro občanské úřady, netřeba jistě rozváděti.

Přednost, již vykazuje osnova služební řeči, v mnohém směru přesahuje, jak se nám zdá, nutnou míru, dokonce na úkor oněch procesních zásad, jež osnova sama za podmínku spolehlivého hledání práva pokládá.

Se stanoviska politického může míra těchto předností býti ještě spornější, ale tu, jak známo, nerozhodují nějaké sebe pádnější argumenty rozumové, nýbrž otázka je čistě otázkou moci. To nejlépe patrno z toho, že pro justiční úřady vojenské, mající sídlo v zemích koruny uherské, platí zvláštní předpisy.

Přednost služební řeči spočívá v tom, že ve styku s jinými úřady, pokud již dosavadní předpisy nepřipouštějí výjimku, a ve vnitřní službě smí se jen němčiny užívati. Doporučovala by se tu aspoň výjimka pro dožádání o výslech. Zkušenosti při civilních soudech získané tu mluví pro to, aby dožádání se dálo pokud možno v té řeči, v níž má býti konán výslech; jinak je těžko se vyvarovati nedorozuměním neb dožádáním zbytečně rozvláčným.

Povážlivější jest předpis, že protokolování se má díti ve služební řeči. Aby totiž tento předpis uvedla ve shodu s procesními zásadami, jež sama uznává za správné, jest totiž osnova nucena předepsati, že výslechy, jež se dějí mimo hlavní přelíčení, jest protokolovati též v řeči, v níž se dály, což platí i pro hlavní přelíčení ohledně důležitých výpovědí. Tento předpis jednak zbytečně stěžuje postup nutností dvojího protokolování a odnímá i protokolům z přípravného řízení spolehlivosti. Proč tu se má výslech »zpravidla« konati v řeči služební, po případě pomocí tlumočníka, nelze nahlédnouti. Vždyť žalobce, přípravné vyhledávání vedoucí, neb velitel o výslech dožádaný jistě bude moci výslechem pověřiti důstojníka, řeči vyslýchaného znalého.

Více, než v přípravném řízení, snaží se osnova správným procesním zásadám průchod zjednati v hlavním přelíčení.

I tu ovšem se přednost služební řeči hlásí v tom, že, je-li obviněný znalý služební řeči, neb, je-li sporno, v které řeči líčení s více obviněnými by se konati mělo, bude se přelíčení konati v řeči služební. Jinak však bude se přelíčení konati v řeči obviněného, je-li to některá z řečí obvyklých v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených a — podmínka ovšem velmi nebezpečná — je-li možno přibrati žalobce, obhájce a přísedící této řeči znalé. Bude na vojenské správě, aby to, co tu myšleno jako výjimka, se nestalo pravidlem, t. j., aby vždy po ruce byly osoby s potřebnými jazykovými znalostmi. Osnova sama na to pamatuje a předpisuje, že jak při sestavování ročního seznamu důstojníků. kteří k soudům mají býti přibíráni, i při sestavování seznamu vojenských obhájců se má k jazykovým znalostem dotyčných osob zvláště přihlížeti. Proč se protokol o hlavním přelíčení má pak vésti v řeči služební, není zcela jasno. Vždyť u vyšších soudů, k nimž by věc pořadem instancí dospěti mohla, bude snáze možno o složení jazykovým potřebám vyhovující se postarati, než u soudů brigádních, a na to patrně osnova sama pomýšlí, poněvadž by jinak protokolování důležitých výpovědí — vedle řeči služební — také v řeči, v níž se staly, nemělo smyslu.

Třeba by tedy v tomto směru již v zájmu zjednodušení a větší spolehlivosti procesu osnova značnějších oprav vyžadovala, přece jest uznati snahu jejích autorů, zvlášť uvážíme-li, že i toto omezené připuštění jiné než služební řeči v trestním řízení znamená oproti dosavadnímu stavu značný pokrok, a sice pokrok směrem, v němž skutečná potřeba každodenní praxe, nebudou-li se jí proti intencím v motivech osnovy projeveným klásti zbytečné překážky, sama si vynutí odstranění těch ustanovení, jež jsme označili za neúčelná.

Soustava opravných prostředků proti rozsudkům v zásadě jest vybudována dle vzoru občanského trestního řízení. Stopovati odchylky, jež vyplývají ze zvláštní organisace vojenských trestních soudů, vymykalo by se z rámce tohoto povšechného náčrtku.

V případě stanného práva a ve válce připouští osnova zkrácené, sumární trestní řízení, jež platí též na válečných lodích na širém moři. Trestní řízení staví se tu do služeb udržování

kázně, z čehož plyne právo velitele, aby nejen, jako v řádném řízení, obžalobu vznášel, nýbrž i aby rozsudek potvrzoval, po případě mírnil. Další odchylky, jež tu nastávají od občanského řízení dle stanného práva, souvisí příliš těsně s organisací a funkcemi vojska ve stavu válečném, než aby v tomto stručném náčrtku mohly býti vyličovány, zvlášť, poněvadž posouzení správnosti, t. j. účelnosti těchto předpisů, předpokládá právě ony úvahy potřeb vojenské disciplíny se týkající, jež jsme v úvodě tohoto pojednání vyloučili.

Celkem dlužno osnovu vojenského trestního řádu pokládati za jednu ze zdařilejších legislativních prací poslední doby, již možno jen doporučiti k podrobnějšímu projednání; setká-li se při parlamentárním projednávání této osnovy znalost potřeb trestního procesu se znalostí zvláštních potřeb vojenského života, možno doufati, že se podaří některé zbývající ještě hrany osnovy obrousiti a tím vypracovati zákon nejen života schopný, nýbrž i účelu svému dobře sloužící.

*

Prof. Dr. Karel Herrmann šl. Otavský: **O přípustnosti a mezích exekuce autorskoprávní.** 1910. — Týž: **O osnově světového zákona směnečného.** 1911.

I. V zájmu kulturního a ethického rozvoje lidstva, jenž valnou měrou podmíněn jest duševní prací jednotlivců, třeba jest újmě, která by prostou aplikací obecných předpisů zákona exekučního při exekuci na právo autorské nejen autoru, ale i lidstvu vzcházela, speciálními předpisy vhodně zabrániti.

Náš občanský zákon pojednává o právu autorském v §§ 1164—1171 bez ohledů shora naznačených. Teprve v roce 1895 dostalo se nám zvláštního zákona, jímž vyloučena exekuce ve právo autorské, pokud náleží autorovi nebo jeho dědicům. Zákony jiných států mají ustanovení přísnější (nejpřísnější zákon nizozemský a jihoafrické republiky, jenž naprosto vylučuje exekuci v právo autorské), nebo mírnější, jako zákon norvéžský, jenž vylučuje exekuci jen v období před uveřejněním díla a pokud právo autorské náleží autoru nebo jeho dědicům.

Shora uvedená práce zabývá se rakouským právem autorským a seznává po rozboru jeho ustanovení, že »speciální úpravy dostalo se pouze úzkému okruhu případů sem spadajících, totiž těm, kde exekutem jest autor nebo jeho dědic a přímým objektem exekučním buď autorské právo samo, resp. oprávnění z něho plynoucí, nebo hmotné exempláře díla, ať originály, ať reprodukty.« Řada jiných konfliktů mezi zájmy autorskými a exekventovými zůstávají nerozřešeny. Nutné reformy skizzuje autor ke konci své práce. —

II. Ani ne sto let potom, co rozšířila se směnka tratta ze své domoviny Italie po severu Evropy, již v polovici 17. století, objevila se v literatuře tužba po sjednocení práva o směnce. První krok s autoritativné strany učiněn byl však za tím účelem teprve koncem let šedesátých uplynulého století vládou italskou, která zůstala předním borcem této myšlenky až podnes. Krůček po krůčku došlo se pak minulého roku (1910) ke konferenci v Haagu, obeslané *32* vládami, zejména všemi evropskými (vyjma Rumunsko a Řecko).

Ze tří hlavních oblastí směnečno-právních zaujala anglo-americká na konferenci stanoviště vyčkávací, francouzská a německá pak dohodly se jednak na osnově jednotného zákona směnečného, jednak na osnově konvence o zavedení zákona toho.

Shora uvedený spisek vzal si za účel vytknouti hlavní rozdíly rakouského práva směnečného a obou osnov spolu se stručnou kritikou změn v nich navrhovaných a dochází k úsudku po stránce formální, že za zákonem naším, jenž úsečností a přesností dikce nad jiné vyniká, obě osnovy značně kulhají. Co do stránky obsahové pak, že stěžejné zásady našeho práva v osnově zákona zvítězily. V detailech ovšem zavedla by osnova k nám instituce práv cizích, resp. instituce nové.

Z nich uvádí autor řadu jako zlepšení proti stavu nynějšímu, jiné vzbuzují u něho obavu. Hlavní význam reformy tkví však ve vztazích mezinárodních, kde vzejdou z ní prospěchy nepopiratelné. *R. Teltšík.*

DOPISY

Z KRAKOVA.[1])

Sedím v redakci »Świata Sławiańskiego«. Redaktor dr. Feliks Koneczny vítá mě jako starého známého, ačkoliv jsme se dotud osobně neznali. Bez oklik vpadáme in medias res. Vysvětluji, co v Haliči hledám. Dr. Koneczny je rád, jen hned proti krátkosti lhůty činí námitky. A sám již rozvinuje, co bych měl vše podniknout. Vyjmenoval toho tolik, že sotva měsíc by stačil. »Ano, na měsíc bychom vám tu dali práce.« Nejprve studovat a pak vidět. Polské věci jsou zajisté mnohem složitější, než se z Čech zdá. O Polácích bývá prý slovanský svět zpravidla nejhůře informován.

Položertovně a polodoopravdy stěžuje si dr. Koneczny na Čechy. Spatřují v Haliči jen šlechtice, chłopa a klerikála, ale i o těchto mají nesprávné představy. Málo jezdí do Haliče, aby ji studovali trpělivě. Přijedou-li, posuzují impresionisticky. I Halič činí pokroky. V západní Haliči kleslo procento analfabetů asi na 18. Okolo 1000 polských vsí je bez krčem. Selská svépomoc se probouzí. V Haliči není klerikalismu toho typu, s jakým se setkáváme na západě. »Všechno vám to ukážeme. Seznámíme vás s představiteli všech směrů, od soc. demokratického až po konservativní.« Sedí s námi také slovinský kněz. Přišel si pro slovinské listy. »Proč prý v Krakově nemají české listy svých dopisovatelů?« ptá se. Krčím ramenem. »Co chcete,« žertuje dr. Koneczny, »s takovým klerikálním, krajně zpátečnickým hnízdem.« Poslední slova dodává česky, jako by citoval. »Jsem teď členem P. P. S.,« (polské strany socialistické), sděluje slovinský »klerikál«, jak ho oslovuje dr. Koneczny. »Vidíte, toť následky krakovského

[1]) Opožděno.

ovzduší,« obrací se dr. Koneczny ke mně. Doporučuje mi konečně poznat Lvov, dějiště polsko-rusínského sporu.

Navštívil jsem na to prof. Fr. Bujaka. Přednáší politickou ekonomii, je autorem četných národohospodářských děl. Nedávno vydal obsáhlý, dosud neúplný spis »Galicya«. Hovoříme o poměrech v zemi, hlavně hospodářských. Dle mínění prof. Bujaka není ještě patrným v zemi reálný pokrok národohospodářský, ale zřejmo, že se národ budí, ohlíží, přemýšlí. Kooperativní hnutí dosud nevalně se vyvinulo. Nejvíce úvěrní, v němž je přece nejméně kooperace. Demokratisace volebního řádu do říšské rady prospěla zemi. Nezadržitelnou je též volební reforma do zemského sněmu. Přirozené hospodářské podmínky země nejsou tak skvělé, jaké mají Čechy, ale přece jen může se země hospodářsky příznivě vyvíjet. Dobře bylo by, kdyby Čechové hospodářsky hleděli co nejintensivněji se v zemi uplatnit. Nestačí jen bankovní operace, Haliči třeba i pracovníků. Dobře by bylo zařídit v zemi továrnu na cellulosu, na hospodářské stroje atd. Poláci dosud věnují se převážně gymnasijnímu studiu. 35 tisíc žáků jest na gymnasiích a jen 9 tisíc na reálkách a průmyslových školách.

V zemi se rozvinuje agitace ve prospěch průplavního projektu. Věc má konečně i velký výchovný význam: začíná se opravdově a věcně přemýšlet o národohospodářských podmínkách zítřků, na něž už nevystačuje dosavadní polská politika. Bude třeba nových cest, prostředků a kombinací. Bude třeba důkladné revise tradic soběstačnosti. A tak budou konečně dány i nejpříznivější podmínky pro dokonalé sblížení česko-polské. *Č. Slepánek.*

ZE DNE

Pp. abonentům. V poslední době docházejí nás četné stížnosti na nepravidelné a pozdní doručování »Přehledu«. Ubezpečujeme pp. abonenty, že list náš je administrací bezvýjimečně každý pátek večer úplně expedován, takže vinu na opožděném doručení nese vždy výhradně pošta. Stěžovali jsme si již na místech příslušných a dostali ujištění nápravy. Přes to prosíme pp. odběratele, by nám nové event. případy nepravidelného doručování lask. ihned oznámili. Zakročili bychom pak v samotném presidiu ředitelství pošt a telegrafu. Pp. odběratele, kteří mají nedoplatky, prosíme o vyrovnání jich ještě před Novým rokem 1912.

Čtvrtstoletí »Času«. Dne 16. prosince t. r. dovrší se pětadvacet let od založení časopisu »Čas«, jenž se ze čtrnáctideníku stal týdeníkem, odtud obdeníkem a konečně deníkem. Dějiny »Času« souvisí co nejtěsněji s historií kulturního života českého v posledním čtvrtstoletí, do něhož zasáhl literárně i vědecky, kriticky i žurnalisticky, politicky i nábožensky. Začátky »Času« spiaty jsou s duševním kvasem ve vědeckém a literárním světě českém v druhé polovici 80. let, kdy důkladnější naukové poznání, prudký duch kritický, idealistická snaha o ozdravění a znárodnění českého písemnictví vypověděly boj na nůž samolibému tradicionalismu, nekritickému autoritářství a mechanickému kosmopolitismu. Hned v počátcích přimknul se »Čas«, jejž stvořil a řídil obratný a řízný novinář jadrného a jasného slohu dr. Jan Herben, k professoru Masarykovi a stal se ochotným, nadšeným, ba neústupným mluvčím jeho národně reformního úsilí; s ním přiklonil se k hnutí náboženskému a sociálnímu, s ním prodělal různé fáse realistických vztahů k mladočešství i staročešství, s ním zajímal i vyčkávací stanovisko k pokrokovému hnutí. V l. 1887—1900, dokud realisté nebyli samostatnou stranou a »Čas« vycházel 14denně, týdenně, třikrát za týden, vytvořil »Čas« nový typ žurnalismu a veřejné kritiky. Pracoval více negativně než kladně, ale jako důsledný obrazoborec a ostrý patholog veřejného života vyčistil český vzduch pořádně; měl za sebou výkvět české vědy, mnoho z universitní mládeže, učitelskou, professorskou intelligenci. Ačkoliv hned v začátcích zastal se »Čas« několika opravdových umělců, na př. Schwaigra a Machara, proti nepochopení a zneuznání domácímu, přece velmi záhy objevilo se v něm zásadní neporozumění snahám českého moderního umění; »Čas« stal se hlasatelem moralismu velmi úzkoprsého a banální tendence v literatuře. To byl první symptom hluboké vnitřní choroby, která se v »Čase« zahnízdila: list z orgánu veřejné kritiky se proměnil v rozhorlenou soudnou stolici, s níž osoby farisejsky přesvědčené o vlastní mravní svrchovanosti a opojené samolibostí nesnesitelnou u někdejších obrazoborců mravně odsuzovaly všecko mimo sebe domnívajíce se, že jest to pod nimi. Masarykova ideologická nesnášelivost a Herbenův poněkud obmezený selský duch, později i bezohledné gladiatorství Macharovo a zavilé školometství protiuměleckého Vodáka přestaly býti nástroji národní reformy a klesaly někdy až k veřejnému terroru; to a hlavně odchod vědeckých i literárních průkopníků reformních snah z 80. let dalo ráz »Času« deníku. Ani žurnalisticky se deník »Čas« nemohl a nemůže vyrovnati »Času« týdeníku; vyznamenává se sice proti ostatním denním listům pražským jednotností hlediska, které proniká hlavně v části feuilletonní, polemické a literárně kritické, ale nestačí primitivní technikou novinářskou složitému organismu moderního života. Nelze bez pohnutí sledovat celý ten postupný vývoj listu, jenž začal ostrou a důmyslnou kritikou auktorit a skončil krajně nesnášelivým sektářstvím a auktoritářstvím. Jmenovitě »Přehled« se musí nad touto evolucí, která jest zároveň evolucí českého realismu, zamysliti:

nejeden z čelných spolupracovníků »Přehledu« vyšel z »Času« a náš týdeník sympathisoval v počátcích se směrem realistického deníku. Tím prudčí byly později naše boje, a ač často jsme proti »Času« byli nuceni sáhnouti v obraně k zbraním nejostřejším, přece jsme si byli stále vědomi, že bojujeme v zájmu dobré věci a zdravé myšlenky a že se bráníme, aby vývoj »Přehledu« nezabředl tam, kde utonul »Čas«. Byl-li nám v počátcích »Čas« vzorem, stal se nám později výstrahou co nejvážnější.

Odstoupení Conrada z Hoetzendorfu z náčelnictví generálního štábu vzrušilo politickou veřejnost rakouskou i zahraniční měrou tak neobyčejnou, jako již dávno žádná jiná politická událost u nás. Příčinou toho nebyly ani tak důvody, jež vedly k propuštění Conradovu a tkvěly, jak známo, v odporu hr. Aehrenthala, usilujícího zachovati přátelský poměr vůči Italii, proti kvapnému opevňování rakouských hranic na jihu mocnářství a sesilování vojska na nich, jež odstouplý šéf gen. štábu vytrvale prováděl. Vlastní sensací tu byl rozpor mezi nynějším politickým směrem a politikou následníkovou, který se v této aféře projevil bez odporu nejmarkantněji. Přímo demonstativní souhlas s operacemi a voj. politikou Conradovou, jehož se býv. šéfu dostalo zvláště blahovolnou audiencí u následníka trůnu, jakož i projevy časopisů a osob, arciknížeti Františku Ferdinandovi blízkých, musily — při důležitosti otázky poměru rakousko-italského pro další vývoj mocnářství — vyvolati žurnalistickou kampaň, jíž jsme byli v posledních dnech svědky a jež již dlouho neměla sobě rovné. Zajímavo bylo pozorovat, jaké stanovisko zaujal v této záležitosti čelnější rakouský tisk. A tu je jistě vysoce charakteristické, že časopisy německé postavily se šmahem na stranu Conradovu, maďarské Aehrenthalovu. Uvědomíme-li si, že Maďaři považují následníka za nepřítele svých politických snah a že žurnalistika německá se dovede obratem ruky přizpůsobiti poměrům, z nichž se dá pro Němce vytlouci politický kapitál, pochopíme ihned, proč se tak stalo. Tím trapněji působí, že český tisk projevil jako obyčejně pro podobné otázky naprosté nepochopení a nezmohl se na stanovisko vlastní. Nechceme touto výtkou snad říci, že se měl z ohledu na následníka postaviti rovněž proti Aehrenthalovi. Myslíme naopak, že je nutno vystupovat proti válce s Italií alespoň na tak dlouho, dokud tato nechá politicky neb vojensky Balkán na pokoji, což ovšem možno po dobu války italsko-turecké očekávati daleko jistěji, než pro čas budoucí. Ale zdůrazňujeme znovu, že dnešní stav, kdy se česká žurnalistika ze řešení zahraničních otázek sama vylučuje, je jí prostě nedůstojný a dokazuje její nevyspělost. Potrvá však, dokud se budeme dívati na tyto otázky stále jen se stanoviska českého a slovanského a nenavykneme si vystupovat v nich jako příslušníci říše, kteří jakotakoví mají právo a povinnost starati se o její zájmy a ovšem také posuzovati je se svého hlediska, byť snad od jiných odlišného. Dosud se tak neděje, a proto náš hlas v zahraniční politice rakouské k naší škodě slyšen není a ani býti nemůže.

Pitvorný anachronism. Předešlý týden přinesly některé pražské deníky polosensační, polokomickou zprávu, zřejmě inspirovanou osobnostmi z knihovny zemského musea, o domnělé rehabilitaci t. zv. Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského. Prý byly oba Rukopisy předloženy chemickým znalcům v Paříži a v Turině, a ti prý cestou lučebné analysy zjistili jejich starobylost. Tato sensace jest zřejmě vypočtena na nejnaivnější laiky, jimž chybí nejen každičký vědecký názor, nýbrž i prostá paměť. V době velkých bojů rukopisných bylo průkazně a přesvědčivě dovozeno, že o pravosti produktů musejní officiny může rozhodovati jediné filologie, dějezpyt a literární historie — a ty se shodly jednomyslně na novověkém původu těchto romantických památek, ba ukázaly i laikům ad oculos, jak a kde vznikly tyto falsifikáty. Ale boje rukopisné dokázaly též, že chemická zkouška v otázce pravosti jest irrelevantní, neboť může vyšetřiti stupeň dochování, ale nikoliv stáří materiálu; ostatně nalezena v Rukopisech berlínská modř, chemický produkt XVIII. věku. Inspiratoři oněch poplašných zpráv apelovali právě na velkou zapomětlivost veřejnosti. Ale komická sensace má vážné pozadí: ukázala, že knihovna Zemského Musea podléhá nedostatečné kontrole veřejné, mohou-li se závažné kusy z ní volně exportovati k dobrodružným lučebním pokusům. Správa knihovny dlužna jest veřejnosti vysvětlení, nemáme-li věřiti, že za vedení professora Zíbrta jest znovu tou čarodějnickou kuchyní, kde se podnikají různé piae fraudes, jakou byla, dokud tam Václav Hanka vojevodil a divy tvořil.

Doslov k článkům o dr. J. Stoklasovi. Prof. Wald nám píše: »Zjistil jsem, že v celém vědeckém světě mimočeském požívá z poněkud mladších učenců českých nejskvělejší pověsti muž, který v plné hořkosti musil se přesvědčiti o pravdivosti přísloví, že nikdo doma nestává se prorokem. Vysvětlil jsem též záhadu tuto a obvinil jsem jisté kroužky vědecké (samozřejmě pražské), že po dlouhou řadu let systematicky pověst jeho u nás doma snižovaly. Jisté nálady obecenstva (jakož i části studentstva) zjevily se tím jako přiro-

zený následek této usilovné agitace. Jestli snad někdo ještě pochyboval o správnosti mých výkladů, očekával zajisté, že původci nepříznivých pověstí o vědecké zdatnosti Stoklasově nyní vystoupí a pádně prokáží správnost svého názoru. Nic podobného se však nestalo, a mohu nyní, po devíti týdnech, konstatovati, že nikde nikým nebyl učiněn ani nejkrotší pokus vyvrátiti třeba jen slůvka z mých článků. Našla se však jiná taktika, aby odvrácena byla pozornost veřejnosti od žaloby, kterou jsem pronesl. Ve dvanáctém čísle »Stopy« staví se kdosi v článku nepodepsaném, jako by vůbec u nás nikdy nebyly existovaly pochybnosti o Stoklasově vědecké potenci, a předstírá se tak, že jsem zbytečně dokazoval, co jest obecně známo. Stejně suggestivním způsobem namlouvá se pak veřejnosti, že přes to, že studentstvo úplně znalo vědeckou hodnotu prací Stoklasových, přece vznikla v jisté části jeho averse proti Stoklasovi vlastní jeho vinou, z důvodů ležících v jeho osobnosti, a že odtud přenesla se do obecenstva a do novin. Tím má býti nepřímo vyvráceno moje líčení o vzniku této averse. Znám však původ těchto nálad dokonale a nikoho jsem neobviňoval lehkovážně. Během asi patnácti let doslechl jsem se v Praze o Stoklasovi všemožných nepříznivých zpráv, ba musím se přiznati, že jsem jim konečně alespoň na polo sám věříval, jelikož na mne doléhaly z nejrůznějších stran, takže mi bylo těžko si pomysliti, že by tolik souhlasných svědectví mohlo úplně klamati. Teprve když odhodlal jsem se osobně prostudovati příslušnou literaturu vědeckou, přesvědčil jsem se s úžasem o tom, co vše jest u nás možno. Trvám tedy na tom, že nepříznivé smýšlení o vědecké zdatnosti Stoklasově bylo uměle a vytrvale rozšiřováno. Když podlomena byla takto jeho vážnost vědecká u nás, bylo pak ovšem snadno dotýkati se ho i každým jiným způsobem, který jinak byl by jistě narazil na odpor všech lidí vážnějších. Bylo by ostatně smutným svědectvím o povaze našeho studentstva, kdyby dovedlo doma snižovati pověst vědeckou i soukromou muže, jehož zaslouženou, skvělou vědeckou pověst ve světě úplně zná. Veřejnost naše, pokud má ještě zdravý smysl morální, nedá se zajisté zmýliti tímto pokusem »Stopy«, odvrátiti pozornost od obvinění mnou proneseného, a nezapomene obviněných, kteří se dosud před ní bedlivě ukrývají.«

Diskusse mezi panem F. X. Šaldou a mnou byla v 2. čísle »Noviny« doplněna novým nedorozuměním. Pan Šalda nezná se k »formulce novoklassika«, na níž jsem ho »narážel«, za to mé nazírání vtěsnává do formulek dvou, i budiž zase dovoleno mně, abych s díkem odmítl i 1. tvrzení o své dichotomii, dle níž prý rozeznávám »na jedné straně díla populární a ergo neumělecká, na druhé straně díla exklusivná a ergo umělecká«, i 2. tvrzení, že stavím »naše mladé experimentátory a exklusivisty — tedy také pana Karáska — pod patronát« Kleistův. Prosím svého váženého odpůrce, aby si můj článek, proti němuž polemisuje, přečetl sine ira et studio; pak shledá, 1. že jsem užil slov »snaha po ryzím, byť exklusivním umění«: tedy také podle mne ryzost umění není podmíněna exklusivností, a pan Šalda v theorii se dvěma »ergo« potírá nějakého fiktivního protivníka, ne mne; a 2. že nikde nestanovím »rodové totožnosti« mezi Kleistem a panem Karáskem ani »vnitřního zásadního spříznění« mezi jejich díly. Zakončil jsem článek, jenž se m. j. zabýval jubileem Kleistovým, svým ryze osobním přáním »více Kleista!«, jež jsem kontrastoval se svým heslem »míň snahy po klassicismu«. Chtít patronisovat drama »Cesare Borgia« Kleistem, pokládal bych za stejně nesprávné jako chtít je popravovat srovnáním s Hofmannsthalem. *Otokar Fischer.*

Dům »U Špinků« se dvěma sousedními do Václavského náměstí bude zbourán a »První české všeobecné akciové společnosti pro pojišťování na život« v Praze, proti Národnímu divadlu, rozhodnutím městské rady pražské dáno povolení ke stavbě obchodního domu, který bude ojedinělou a zároveň všem praktickým potřebám i vymoženostem doby vyhovující stavbou. Plovárna zvýší dvou pater v souterrainu v rozměru 1000 čtvereč. metrů umístěná bude atrakcí svým osvětlením, svými sprchami, svojí celkovou úpravou; kavárna bude největší a nejmodernější v Praze, v rozměru 1200 čtvereč. metrů. Obchodním místnostem věnována péče největší a poskytnuta českým obchodníkům příležitost na místě nejfrekventovanějším vhodné krámy získati. Bylo by žádoucí, aby právě čeští obchodníci získali si nájem těchto krámů polohou svojí zdar obchodu zabezpečujících a nedali se předstihnouti německými obchodníky. Tak plně vyhověno bude intencím, s nimiž správní rada »První české všeob. akc. spol. pro pojišťování na život« v Praze zmíněné rozsáhlé objekty zakupovala: aby nejen českým rukám nový palác byl zachován, nýbrž i českému obchodu prospíval.

Bankovní Zprávy vydávané Českou bankou přinášejí ve svém prosincovém čísle následující články: Koloniální banky francouzské, Místní dráhy a jich význam pro zvýšení obchodní a průmyslové potence našich českých krajů (dokončení). Projekt americké centrální cedulové banky, Nová egyptská krise, Různé zprávy a j. — Na požádání zasílá se tento list zdarma.

K účelům učebním dodává na požádání cestovní kancelář a směnárna Čeněk Šulc & Spol. v Praze sborům professorským a učitelským zdarma, pouze za úhradu 60 hal. poštovného, sbírku plakátů a illustrovaných cestovních brožur a publikací. Firma Šulcova rozšířila svou činnost na pole knižní a vydala řadu praktických knih průvodčích a jiných důležitých pomůcek cestovních. Následující města dílem již vyšla, dílem jsou v tisku: Turin, Lipsko, Haag, Amsterodam, Rotterdam, Lucern, Ženéva, Řím, Terst, Benátky, Florencie, Milán, Verona, Dalmacie, Riviera, Drážďany, Berlín, Hamburk, Mnichov, Norimberk atd. Dále vyšlo: »500 rozpočtů různých cest a výletů.« Cena této knížky 50 hal. Z předchozího je vidno, že i na tomto poli český trh knihkupecký emancipoval se od trhů cizích a je na českých lidech, aby kupováním a doporučováním českých knih průvodčích umožňovali jich další vydání.

XIV. svazek sbírky »1000 nejkrásnějších novell 1000 světových spisovatelů« vyšel tento týden a obsahuje v celku 4 novellistické práce, jež tuto registrujeme: M. Jackiv (Ukrajina) »Šikmá věž«, — H. H. Evers (Německo) »Konec J. H. Llewellyna«, — Ch. de Coster (Belgie) »Blanka, Klára a Kandida«, — M. d'Angoulême (Francie) »Novella sedmdesátá«. — Knihovna tato neobyčejně se vžila a dnes — ač není to dlouho, co vstoupila do života — možno říci, že

vnikla do všech vrstev čtenářstva a stala se skutečně populární — Vychází v elegantně vypravených svazcích po 60 h a předplácí se na 5 svazků K 3·20, na 10 svazků K 6·40 i s poštovným

Štědrý den se blíží a kde kdo jej s radostí očekává. Mezi dárky, jimiž chcete překvapit své drahé, neměl by scházeti dar nejkrásnější a nejosobnější, fotografie neb umělecký portrét váš či obdarovaného. Ještě nyní může, kdo dá se v atelieru p. J. F. Langhanse, c. a k. dvorního fotografa v Praze, Vodičkova ul. 37, fotografovati, obdržeti k Vánocům svou podobenku nebo umělecky provedený portrét platinotypický neb sepiový, jímž by zajisté zpříjemnil štědrovečerní náladu.

POLITICKÁ KRONIKA:

7. pros. dala parlamentární komise Jednotného klubu poslancům volnost hlasování v otázce rozpočtového provisoria.

7. pros. zaujal německonac. svaz stanovisko proti vlašské fakultě.

7. pros. byl německý říšský sněm rozpuštěn a nové volby vypsány na den 12. ledna 1912.

8. pros. ustoupili čínští revolucionáři od myšlenky prohlásiti Čínu za republiku.

10. pros. odjel ruský min. zahr. zál. z Paříže, kdež meškal v záležitostech, týkajících se Dardanel, Persie a Číny.

11. pros. vyskytl se v parlamentních kruzích plán zříditi vlašskou fakultu prozatímně v Praze.

11. pros. byl předložen výkaz o stavu českých zemských financí, dle něhož vzrostl zemský dluh za poslední 4 roky o 82·71%.

12. pros. prohlášen král angl. císařem indickým.

13. pros. byly svolány delegace na 28. t. m.

13. pros. zvolen byl v užší doplňovací volbě říšské na Kroměřížsku poslancem kandidát strany lidovopokrokové Votruba proti klerikálu Dru. Šrámkovi.

(Zasláno.)

Redakci **Českého Slova,** ústředního orgánu národně-sociálního!

Při diskusi o mé knize »K. Havlíček« pasovali jste mne na mladočesk. učence a dokonalého hlupáka, právě v době, kdy na žádost Vaší organisace táborské jsem jí přednášel o K. Havlíčkovi.

Chtěje Vám zlé splatit dobrým, žádám Vás, abyste organisaci Svou varovali před dalším reflektováním na mou ochotu ke kulturním službám. Bylotʼ by pro národně sociální stranu nebezpečno, aby se dala poučovat »mladočechem« a »hlupákem«, a mimo to nejsem takový hlupák, abych po službě, prokázané straně Vaší, nechal si nadávat nejen místním orgánem soc. demokratickým, nýbrž i Vaším.

V Táboře 13. prosince 1911.

Dr. E. Chalupný.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 22. PROSINCE 1911. ČÍSLO 13.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

POLITIKA

V. J. HAUNER:

ANGLIE A NĚMECKO.

Soupeřství obou velikých států, o němž chci zde v širokých rysech pojednat, vzniklo, jako většina moderních konfliktů, z příčin hospodářských. Dokud Německo nemělo kolonií a většího zahraničního obchodu, nebylo soupeřství. Anglie byla tehdy v postavení »stkvělé osamocenosti«, jež si mohla dovolit nemajíc nebezpečného soka; jakmile však Německo se počalo rozvíjet a vbrzku se stalo nejnebezpečnějším konkurentem Anglie, počalo také — zprvu arciť tajeně — vzájemné nepřátelství.

V Německu hlavně péčí nynějšího panovníka vybudováno válečné loďstvo, jež staví je na druhé místo v Evropě, ne-li ve světě vůbec, a to vedle armády, které nepopíratelně přísluší světové prvenství. Zatím lze sice věřit německému ujišťování, že loďstvo to nemá sloužit offensivě, nýbrž býti toliko tak silné, aby zahnalo každému státu chut pustiti se s Německem do riskantního boje. Ale je-li zde loďstvo a je-li řevnivost, je přirozeno, že protivník cítí jistou bázeň a také Anglie činí již od počátku nového století vše možné, by vliv německého loďstva na Severním moři účinně paralysovala, zejména od války rusko-japonské, jež vymýtila Rusko z počtu námořních velmocí na severu. Od r. 1904 pokračuje důsledná koncentrace velikých lodí ve vodách anglických; počátkem r. 1904 činila tam síla anglického bitevního loďstva 16 lodí řadových a 23 obrněných křižáků, počátkem r. 1911 však činí 42 lodí bitevních a 39 pancířových křižáků; ovšem také německé loďstvo vzrostlo v téže době ze 14 lodí bitevních a 4 velkých křižáků na 22 lodí řadových a 8 obrněných křižáků. Lodi ty z velké části jsou ve službě (mobilisovány), a jak řekl r. 1905 jeden z civilních lordů (členů) admirality, p. Lee, udeřily by anglické lodi v případě potřeby na německé dříve, než by německý občan četl ve svých novinách vypovědění války. Německo, jsouc do r. 1917 vázáno lodním zákonem, nemůže zatím stavěti více lodí i snaží se — a v tom mu aera dreadnoughtová přišla velmi vhod — nahrazovati početný nedostatek lodí jejich velikostí a výzbrojí a tak v uvedených několika letech postoupilo od lodí 10—13.000 t. na lodi 20—24.000 t. Válečné náklady obou států jsou však také ohromné. Absolutně vzato není dnes Německo nejmilitarističtějším státem, nýbrž Anglie; alespoň její branná moc nejvíc spotřebuje. Celý budget Spojeného království obnášel r. 1910 na 4920 milionů K; budget Německa (říšský) na 4000 mil. K. Z toho bylo u Anglie 1641 mil. K válečných výdajů, u Německa jen 1475 milionů K. Ale v tom není zahrnuta Indie, jež stojí dalších na 400 mil. K vojenských vydání, aniž jiné britské kolonie. Celkem tedy utratí ročně Britská říše hodně přes 2 miliardy na válku, kdežto Německo sotva 1½ miliardy. Při 45 milionech Britů a 65 milionech Němců připadá na hlavu prvních 36 K vojenských výdajů (nečítám Indii), kdežto na hlavu německého obyvatele jen 23 K. Je ovšem pravda, že anglická vojenská vydání činí jen 33·3%, kdežto německá 37% celého rozpočtu,[1]) ale při tom nelze srovnávat sílu pozemní armády britské s německou. Německo má mírový stav na 630.000 m., Britanie sotva 380.000 m. (v čemž však 130.000 námořníků); počet vycvičeného mužstva pro případ války činí v Německu kol 6 milionů, kdežto v Britanii — sotva 700.000 m. evropských vojínů. Má sice Britanie jistou oporu v armádách svých kolonií a veliký reservoir mužstva v Indii, jež sama chová přes 300 milionů obyvatel, z nichž je na **60** milionů mohamedánů namnoze velmi bojovných. Ale vojsk těch sotva bylo by lze použiti pro případ války v Evropě, kde také anglická moc je nejcitlivější.

Jednu velikou výhodu ovšem Anglii proti Německu nelze upříti: to jest její mohutná finanční posice. Anglie má ohromné jmění a veliké pří-

[1]) Pro zajímavost podotýkám, že rakousko-uherská činí toliko 11·7%; není to tedy s naším militarismem tak zlé!

jmy; její bilance nekončí nikdy schodkem a kdyby nebylo bývalo války jihoafrické, neměla by už snad vůbec státního dluhu. Naproti tomu německé státní finance jsou i přes reformu, pro niž padl kníže Bülow, v nepořádku. Německo sice uplácí staré dluhy v posledních dvou letech, ale k tomu dělá nové a zejména bude je dělati, zůstane-li nynější daňový systém nezměněn, neboť již nyní stěží nese ohromné náklady vojenské. Kapitál Německa je umístěn nejvíce v obchodních a průmyslových podnicích; Německo není země rentierů jako Francie, a jakmile by válkou bylo zadrženo exportovat, zřítí se celá jeho průmyslová soustava. Německo nemá válečných reserv, spotřebovavši většinu toho, co mělo, v posledních letech. V Juliově věži u Špandavy leží sice 120 mil. Mk v kovu, ale to je vše, co říše má pro nepředvídané případy. Znalci počítají, že by válka trvající rok při mobilisaci 2½ mil. mužů stála 6 miliard Mk, z toho bylo by třeba hned s počátku na mobilisaci (dle zkušenosti) aspoň 5%, t. j. 300 mil. Mk a na ty by říše pro první dny měla toliko oněch 120 milionů. Při tom má říše sama 5 miliard a spolkové státy 12 miliard Mk dluhů. Pochopíme tedy, proč letos v létě reagovala berlínská bursa baissou na válečné pověsti (berlíská bursa ostatně spekuluje vůbec à la baisse, ale konečně to sem nepatří) a proč obchodní kruhy Německa nejvíce ze všech hovoří o možném zlepšení styků s Anglií. Pochopíme také přímo horečnou touhu získati nová odbytiště na celém světě, aby německý export, jenž jest sloupem celé obchodní politiky říše, byl zajištěn a upevněn. Německo, jsouc mladým obchodníkem, nepřečkalo by tak snadno několikaměsíční periody stagnace obchodu a výroby jako Francie neb Anglie, lépe finančně založené. To, čeho chtělo dosáhnout, stát se druhou obchodní velmocí, stalo se mu dvojsečnou zbraní, která by za války s jinou, ještě silnější mocí obrátila se proti jeho vlastnímu tělu. Vyšinuvši se z militaristického státu kontinentálního na zámořskou velmoc prvního řádu, zcitlivělo právě na místech, kde mu jeho výborná pozemní armáda nejméně pomáhá. (Pokračování.)

*

Z CHORVATSKA.

I.

Od voleb k volbám.

(Dokončení I. kap.)

Tomašić pomalu ztrácí svůj klid a vždy otevřeněji spěchá v šlepějích svého »vůdce, pána a mistra«. Již v únoru dán Dr. Hinković, jeden z nejlepších našich obhájců a nejmírnějších oposičníků, do disciplinárního vyšetřování pro některé nezabavené články o »velezrádném procesu« a jiných aférách. A když odmítá z vážných důvodů některé soudce — je obžalován a v hanebně vedeném procesu 30. května odsouzen na 6 měsíců žaláře pro »zločin pomluvy a bouření«. Tím rozsudkem ovšem že také pozbývá práva advokáta a ztrácí doktorát. Ale při tom radostný fakt, jenž znamená mnoho: přes 60 advokátů z celého Chorvatska přihlašuje se solidárně k jeho obhajování.

Štěpán Radić také v brzku pocítil ruku, již do nedávna miloval. Přes jeho imunitu přece chtějí ho zavřít, dokonce mu bylo nedávno pohroženo, že najisto bude zavřen a odsouzen také asi pro bouření — a vůdce selské strany musí utíkat do ciziny, kde mešká podnes.

12 finančních úředníků ve Varaždíně, již hlasovali oposičně, bylo přesazeno do Uher a do zapadlých měst v Chorvatsku, ač maďaronský kandidát a důvěrný přítel bánův na veřejné schůzi prohlásil, že chce jen svobodné volby a že se čestným slovem zavazuje: žádnému úředníku, jenž oposičně bude hlasovat, nestane se ničeho. I v tomto případě projevila se zvláštní a radostná věc: jeden z kolegů jejich dopsal jménem Dra Pinterovice, nynějšího vůdce osjecké oposice, nár. posl. Polonymu do Pešti o celé záležitosti zevrubný dopis a žádal jej o interpelaci a intervenci. Ovšem — naivní klam s podpisem vyšel na jevo, Dr. Belović, autor dopisu, sám se přihlásil a provedl důsledky: vystoupil ze služby...

Persekuce jde rychlým tempem dál. Z čista jasna najednou policie zabaví administrační knihy oposičního denníku »Pokret« pod záminkou, že účty nejsou v pořádku — ve skutečnosti, aby dle nich seznala odběratele a stoupence. Ba stalo se dokonce, že v požežské županii úřady přísně zakázaly konání kursů pro analfabety jistému pokrokovému rolníku — náš lid nesmí se ani učit čísti v éře všestranné maďarisace pomocí maďarských škol!

Delegace v Pešti povoluje mezitím ministrům rozpočet klidně dál. Na žebrání o nové dráhy, jež dávno slíbeny (na příklad spojení s Dalmácií přes Liku), odpovídá ministr obchodu hanebnou frivolností, ba dokonce dopouští se docela zřejmých lží. Tvrdí na příklad, že je u chorvatských drah zaměstnáno o 117 Chorvatů víc než Maďarů, ač jen u záhřebského ředitelství je 340 Maďarů a — 10, slovem d e s e t, Chorvatů! Tak se pravda hají z ministerských křesel! Ovšem, naše delegace byla i s tím spokojena a řekla klidně »igen«.

Konečně po dlouhém otálení »organisovala« se v praesidiu (!) vlády maďaronská strana pod jménem »strany národního pokroku« a vypracovala svůj »program«, jenž vedle planých frásí a slibů neobsahuje vlastně nic, než minimum, jež je nám již od roku 1868 zajištěno dohodnutím s Uhrami. A to tedy znamená »národní pokrok«! Strana však na venkově vůbec se neorganisovala — vždyť ví, že ve chvíli voleb každý

úředník, každý okresní hejtman a obecní sluha bude jejím »stoupencem« a — kortešem.

Bán Tomašić nejen že štval proti sobě celou neodvislou intelligenci, ale docela nešikovně také pobouřil organisované dělnictvo proti vládě, vysílaje četnictvo u příležitosti stávky v Kustošiji (u Záhřeba) na pomoc stávkokazům (to byli ovšem Maďaři!) a brutálním chováním ho nutě k vzepření. Odpověď dělnictva byla: generální stávka v Záhřebě, jež trvala celý den. Tomašić s počátku mluvil s dělnickou deputací velmi panovačně, když však viděl rozhodnost dělnictva, couvl docela slabošsky, odvolal úřednictvo i četnictvo a vyslal mírumilovné sprostředkovatele.

V letní idylle velmi zle ho vyrušil útok lékárníka Matouška, jenž jej v Pešti veřejně přepadl. Stalo se tak k vůli soukromým záležitostem — ale Tomašić ve své slepé zuřivosti dal jej uvrci do želez, improvisoval proti němu k vůli jiným malichernostem proces a »neodvislí« soudcové odsoudili útočníka na — 3 léta do žaláře! Ale Tomašić použil ve své ješitné malichernosti tento útok i k velmi »státnickému« triku: úředně byly vyzvány všechny obce, aby v hluboké úctě vyslovily svou lítost nad tím skutkem a zároveň ujistily bána o své neobmezené oddanosti. Dokonce místopředseda sněmovny dostal stejný rozkaz a musil kondolovat.

A konečně koruna všeho: proces proti Dru. Lorkovićovi, nejlepšímu z mladších politiků, jenž svého času byl předsedou pokrokové a nyní je místopředsedou chorvatské samostatné strany. Proces, jenž opět jen z osobní nenávisti vůči schopnému, neohroženému a neodvislému oposičníku byl zahájen Tomašićem a bengálsky ozářuje naše poměry. Lorković byl obžalován proto, poněvadž ve verifikačním výboru, tedy ve sněmovním jednání, jako poslanec, zadal protest proti volbě poslance Dra Neumanna a podepsal na něj jméno protestujícího, b y v o d n ě h o k t o m u z m o c n ě n. V tom shledal soud podvod a odsoudil Lorkovića pro skutek, jenž stal se ve sněmu a o němž tedy jen tento má právo rozhodovat (a ten proti Lorkovićovi vůbec nic nenamítal!) — k žaláři na 3 měsíce! Ovšem — zákon o neodvislosti soudcovské, přijatý před 5 lety v chorv. sněmu, podnes klidně leží v přihrádce ministra pro Chorvatsko v Pešti, jímž je sám — hrabě Khuen! Lorković odebral se do ciziny, poněvadž rozsudek nabyl již moci práva a po jeho návratu do vlasti hned by byl také proveden. Věru, Tomašić jednou mluvil pravdu — tenkrát, když řekl o Khuenovi: »tys můj vůdce, můj pán, můj mistr!«

Politické poměry se mezitím již krystalisují. Po rozhodném manifestu chorv.-srbské koalice došlo také k sjednocení obou frakcí strany práva (starčevičovců a křesť. sociálů); dokonce se jednalo i o kooperaci se selskou stranou, to se však rozbilo. Stejně strana práva odmítla — po prozíravém kroku hr. Kulmera stran volebního svorného postupu všech stran proti Tomašićovi — každý tužší volební kompromis, ač dokonce nejen selská strana a osijecká skupina, nýbrž i soc. demokraté jej přijali. Ale strana práva aspoň slíbila, že při užších volbách bude hlasovat tak, aby znemožnila volbu maďaronovu. Jsou totiž v této straně určití vůdcové, na které může Tomašić vždy počítati; jejich radikalism slov docela pěkně přikrývá oportunism z osobního prospěchu. Proto také v brzku asi dojde k nové secessi lepších živlů.

Když Tomašić takto připravil terén — zahrál znovu své osvědčené velké gesto: povolal všechny strany k sněmovní práci, a když svorně odmítly — zadal opět za propuštěnou! Nová komedie smluvena s Khuenem — ovšem že Khuen doporučil císaři, aby žádost zamítl. Tak se stalo a Tomašić dostal p l n o u m o c s nejvyššího místa, by podnikl v š e, co považuje za nutné... Tomašić svolal sněm, ihned jej rozpustil a vypsal nové volby na 15., 16. a 18. t. m. Šťastné Chorvatsko! V 5 letech prodělalo čtvery volby, 3 slavnostní zahájení sněmu, 3 rozpuštění, 3 odročení, 4 změny vlády, 2 »velezrádné procesy«, 2 obstrukce, 2 absolutistické a 2 t. zv. ústavní vlády! A nyní kráčí pod nejstrašnějším terrorem, terrorem, jakého ani za nejčernějších voleb hr. Khuena nezažilo, do nových osudných voleb... Nové pokušení — jež přece nepřinese vítězství maďaronské strany. Koalice decimována nebude, snad ztenčí se na 25 poslanců, vzroste však strana práva, strana proti dohodnutí s Uhrami, a milliony, jež nyní proudí v zemi, nepomohou přece Khuenovi, jenž, jak se zdá, s těmi volbami zahrál nejzoufalejší hru...

Před chorvatským sněmem vysoce se vzpíná z tvrdé oceli sloup, na němž plápolá zbledlý, roztrhaný hadr — prapor chorvatský. A člověku pod tím sloupem se zdá, jako by se vysoce vypínala šibenice, tvrdá a neúprosná, na níž smutně visí těžce zkoušená jeho vlast, reliquiae reliquiarum regni Croatiae...

Záhřeb, 11. prosince 1911.

*

JAN GALLAS:

K OBRATU V ČESKÉ POLITICE.

Po hlasování mladočechů, agrárníků a klerikálů pro rozpočtové provisorium nepochybuje více nikdo, že tříletá česká opposice je u konce a že nastává nová éra politiky positivní. Ujišťuje-li se, že tomu dosud tak není a že hlasováním pro rozpočet většina české delegace nikterak nezadává svému dosavadnímu stanovisku politickému, poněvadž nutno rozpočet nynější považovati — na rozdíl od všech jiných rozpočtů předchozích — za záležitost čistě hospodářskou, je to manévr, jenž má za účel říci naší d o m n ě-

le opposičně naladěné veřejnosti prozatím pouze poloviční pravdu a připraviti ji tak na nedaleké doby příští, kde podobná výmluva již možnou nebude. Je proto záhodno zkoumati bilanci české politiky za tříletí opposiční, dnes ukončené.

A tu nelze jinak, než prohlásiti ji za passivní. Passivnost tato vysvitne jasně, uvědomíme-li, jaké požadavky jsme kladli bar. Bienerthovi, když po pádu Beckově chtěl sestaviti parlamentární ministerstvo a v pověstné listopadové noci s námi jednal o vstup do vládní většiny — připomínám jen uvolnění českého sněmu a zabezpečení mor. university — jak jsme dále ještě na bar. Gautschovi žádali vedle dvou českých ressortních ministrů splnění celé řady národnostních požadavků jiných a jak jsme nyní se musili spokojit pouhými koncessemi hospodářskými, z nichž největší, totiž investice na dráhy vodní, jsou jen částí toho, co nám dle zákona z r. 1901, vždy za velký úspěch české politiky prohlašovaného, patří. — Tím nemá býti řečeno, že považujeme dnešní obrat v české politice za chybu. Naopak; jsme přesvědčeni, že za poměrů, jež se v poslední době ve Vídni vytvořily, bylo by setrvání v opposici netaktickým a politicky škodlivým. Fakt však, že jsme musili obrátiti bez větších národnostních ústupků, svědčí o neúspěchu politiky, již jsme prováděli od r. 1908, a dokazuje, že upuštění od směru hájeného za Becka nebylo šťastným.

Systém Bienerthův, to si musíme dnes přiznati, byl z velké části zaviněn našimi chybami. Za Becka poznali Němci nebezpečí, jež pro ně resultovalo z českého účastenství na vládě, a proto pracovali všemi prostředky k rozbití koalice. Podařilo se jim to nad očekávání lehce. Čeští ministři vystoupili z kabinetu následkem německé obstrukce na sněmu zemském a bar. Beck padl. To byla z naší strany chyba první. I pak se však dalo ještě mnoho, ne-li všechno napraviti. Baron Bienerth totiž chtěl původně kráčeti v šlepějích Beckových a nabízel nám tři ministry vedle značných záruk národnostních. Než tu stala se chyba nová. Jednání se rozbilo, poněvadž mladočeši v naprosto nemístném záchvatu protiklerikálního doktrinářství nechtěli připustiti jmenování dra Hrubana českým ministrem krajanem. Nastoupil kabinet úřednický a my zaujali »stanovisko vyčkávací«. Demonstrace protiburšácké a srbofilské posadily pak Němce úplně do sedla — systém Bienerthův započal. Nebýti zmíněných našich chyb, nebylo by k němu došlo.

Veškeré úsilí české politiky soustředilo se pak na důkazu, že systém ten je v Rakousku na delší dobu nemožným. Positivní naše požadavky musily ustoupiti stranou. Němci se své strany vynakládali vše, aby přesvědčili nejvyšší kruhy, že vládnouti bez nás je nejen možno, ale i nutno s ohledem na německého spojence, jenž Rakousku při annexi Bosny a Hercegoviny tolik pomohl, a dále vzhledem na naše »státu nepřátelské« smýšlení; když pak tyto argumenty pozbyly své síly, tvrdili, že účast Čechů na vládě musí býti vyloučena alespoň na tak dlouho, dokud se v Čechách s Němci nevyrovnáme. V tomto boji zvítězili jsme my. Neboť za celou dobu éry Bienerthovy nebylo lze provésti ani jediného z větších úkolů sněmovních. Nešlo to prostě bez nás. Proto povolán bar. Gautsch, jenž ohlásil likvidaci systému Bienerthova, již pak provedl hr. Stürgkh. To je bezesporně velký úspěch český, přes nějž žádná příští vláda nebude moci přejíti k dennímu pořádku. Ale je to přece jen úspěch negativní. Dále než r. 1909 se svými požadavky nejsme, ba máme ještě hodně daleko k tomu, čeho jsme tehdy mohli dosáhnouti bez dlouhých a těžkých zápasů.

Daleko větší a důležitější význam než pro naši politiku vídeňskou, končící jistým schodkem, mělo uplynulé tříletí pro české poměry vnitropolitické. Je především velice nepravděpodobno, že by bylo došlo k dnešnímu Jednotnému klubu, nebýti systému Bienerthova. Kdyby byla r. 1909 zvítězila nadále politika positivní, byly by se tehdejší velmi neutěšené poměry mezi českými politickými stranami ještě zhoršily, a byli bychom snad dnes svědky vzájemného štvaní — pomněme tehdejších radikálních útoků na dra Kramáře! — o kterém se nám již ani nesní. Systém Bienerthův srazil české šiky a přispěl tak značnou měrou k dnešním zlepšeným stranickým poměrům u nás. Prospěl nám však také v jiném směru. Opposice, již jsme proti němu zaujali a provozovali tak dlouho, poskytla českému voličstvu možnost srovnávati výsledky této éry s výsledky období předešlého. A v českých řadách nastalo vystřízlivění. Poznali jsme, že chléb opposice a obstrukce je trpký, trpký zvláště pro národ kulturně a hospodářsky vysoce vyvinutý, a že bychom škodili nejvíce sami sobě, kdybychom se chtěli z principu a trvale z účasti na vládě vylučovat — přesvědčení, které r. 1909 nebylo ani zdaleka tak všeobecným, jako je dnes. Stoupla dále vážnost v nazírání na úkoly české politiky ve Vídni. Dříve platilo téměř za nemožné, aby se česká delegace angažovala pro vládní předlohy nepopulární, zvláště daňové, vojenské atd. Dnes se již s mnoha stran uznává, že strana, která chce hráti v říši úlohu vážnou, musí býti ochotna vzíti na sebe veškeré povinnosti strany státní a že politika česká měla dosud slabou posici právě proto, že tak činit nechtěla. Citelné škody konečně, jež nám vynesly poslední demonstrace, způsobily, že i v tom ohledu zavládly u nás názory jiné a že se podobné politické nesmysly již sotva budou opakovati.

Shrneme-li výsledek této stručné retrospektivy, dojdeme tedy k úsudku, že uplynulé tří-

letí české politiky končí pro nás sice passivně, že však není příčin k nějakému pessimismu do budoucna. Naopak. Po důkaze, že bez nás vládnouti nelze, po sjednocení české delegace, jež, doufejme, zůstane přece jen zachována, za dnešní daleko střízlivější a kritičtější nálady ve voličstvu a dále seriosnějšího chápání úkolů naší politiky vídeňské lze očekávati, že příští léta české politiky budou šťastnější a že v nich alespoň částečně nahradíme to, co jsme chybami r. 1908 a jejich důsledky v posledním tříletí ztratili.

•

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 21. prosince.

Poslanecká sněmovna skončila dnes své podzimní zasedání, když byla přikázala berní předlohy vládní výboru a když vyřídila celou řadu »drobných« zákonů a předloh přímo letem nejmíň šedesáti kilometrů za hodinu. Je to jeden z příznaků chorobnosti našeho parlamentu. Po celé týdny, ba měsíce maří se den za dnem, nic se nepracuje nebo skorem nic, všichni poslanci si v soukromí trpce stěžují, že nadarmo zde ubíjejí svůj drahocenný čas, mluví se zbytečné řeči, jež nemají působnosti pražádné, ano které nikdo ani neposlouchá; tak uběhne celé zasedání a v posledních dvou třech dnech nastane zpravidla horečná činnost. Po celý čas bylo velmi nesnadno svolati výborové schůze, jedna za druhou odkládány proto, že se nesešel dostatečný počet členů a dne 20. prosince konáno 14 výborových schůzí najednou, jakkoliv byla také zároveň schůze plenární a jakkoli konaly téměř všechny kluby své schůze na rozloučenou, dne 21. prosince pak ustavičně bylo hlasováno, vyřizovány byly »d r o b n é« předlohy. Řekne se »drobná« předloha, jako by šlo o pouho-pouhou formální věc, na které skorem nic nezáleží, a přece tu běží zpravidla o zákony, na kteréž určité vrstvy obyvatelstva třeba čekaly po dlouhá, velmi dlouhá léta. Ostatně mluví se o nich tak s patra toliko, když bývají uváděny jako předměty pořadu poslední schůze. Toto nedocenění ihned zmizí, když se dostaví chvalořečníci, jimž o to běží, aby se voliči domnívali, že vykonána byla práce veliká, zodpovědná, těžká. Zákony, jež vyřízeny byly jedním vrzem v posledních několika hodinách, stkví se potom mezi »výsledky horlivé činnosti a neutuchajícího úsilí«.

Nebylo by věru v žádném parlamentu k pochopení, kdyby se vyskytlo mínění, že může býti provedeno ještě i prvé čtení branných předloh, když poslanci drží již kliku ode dveří v rukou. Ale takové mínění mohlo se vyskytnouti ve sněmovně naší, mohlo se objevit j e n o m zde, v tomto sboru nevypočítatelného jednání. Pravda, majority pro tuto proposici nebylo, věc dostane se na přetřes teprve v zasedání jarním, ale ku karakteristice poměrů již stačí to, že nebyla pokládána za absurdní. Sněmovna vyhověla vládě hraběte Stürgkha, vyřídila, co od ní bylo žádáno, avšak současně třeba říci, že vláda také žádala tak málo, že ještě více se obmezit by už bylo sotva možno. Na počátku roku bylo možno mluvit o zdravé dělnosti lidového parlamentu, neboť vyřídil tehdy ve všech třech čteních reformu spolkového zákona, a o sociálním pojištění pracováno bylo ve výboru tak důkladně, že se velké to dílo blížilo již kvapem k dokončení. Také vládní přání plnil parlament lidový z jara ochotně, v jediné schůzi vyřídil první čtení o braneckém kontingentu — ale baron Bienerth počal diktovati. Do devíti dnů mělo býti vyřízeno rozpočtové provisorium, 75millionová půjčka, a to ještě nebyl celý »jídelní lístek«. Sněmovna, kteráž prve po celé měsíce nezasedala, nedala se k tomuto spěchu pohnouti a — byla rozpuštěna, provedeny nové volby. Přišli do vlády i do parlamentu některé nové osoby a osobnosti, ale nikoli nové poměry. Byl to rušný rok! Tři ministerstva se vystřídala, všeobecné volby byly provedeny — jinde by to musilo znamenati ohromné zpřevracení systémů vládních a parlamentních seskupení. U nás neobjevilo se nic, co by ohlašovalo nějaký převrat zásadní. Živořilo se dál — a naděje do nejbližší budoucnosti věru nejsou valné. Vláda sice nebyla donucena k opatřením pomocí § 14., ale to si nemůže pokládati za úspěch, neboť právě tak jako její předchůdkyně stojí bez parlamentní většiny, jediná strana se neprohlásila za stranu vysloveně vládní. A tak jakož bylo na počátku jediné, co trvá, je — provisorium.

ŽENSKÁ OTÁZKA

TERÉZA NOVÁKOVÁ:

MESSIANISMUS.

Od chvíle, kdy v »Osvětě« otištěna episoda ze života Karoliny Světlé a Jana Nerudy, prozrazující tolik nového v jejich povaze, neustále zjevuje se mi ponurá scéna: Do veliké světnice rozlehlého statku »u Potockých« vkrádá se poslední paprsek zapadajícího slunce; na lůžku dokonává starší syn Ambrož, smrtelně raněný v obraně bratrově; sloup uprostřed, strop podepírající, objímá žena mladšího, »Evička z mlýna«, s ranou sotva zaschlou na čele; z úst umírajícího zavzní spolu hořce a vášnivě: »Podařilo se ti tedy přece sejmouti kletbu se střechy naší? Láska ženy se osvědčila mocnější a silnější nenávisti ženy — pokořivši se neslýchaným způsobem před milostnicí mužovou, Potockých vykoupila's . . .« A žena u sloupu odpovídá: »Nevykoupila jsem Potockých, pokořivši se před milostnicí mužovou, — ale tenkráte jsem je vykoupila, když jsem se od tebe u kříže odtrhla!«

Neslýchané utrpení obou těchto bezděčných milenců, nevýslovně tragická smrt jednoho z nich a spálený bezútěšný další život druhé lákaly mi v letech dívčích z očí nekonečné proudy slz; a věru, spíše pochopovala jsem živelnou zášť obluzené Józy Kobosilové, než heroické a zároveň pokorné obětování se Evino, jímž ničila dvojí hluboké štěstí lidí duší i tělem předem si určených. Zdálo se mi něčím velmi krutým, a domnívala jsem se, že básnířka ve svém přání, vymalovati na svých obrazech ze života ještědského lidu postavy vzácné velikosti, vložila v podání Evino cosi, co přesahuje sílu ženinu.

Usilovná četba všech spisů Světlé ovšem mi objevila, že Eva Potocká jest pouze jednot-

kou v řadě žen, jež nesobecky se obětují, jež ztrátou štěstí neb života[1]) vykupují spásu druhých, štěstí celku; že k tomuto zástupu žen druží se i muži, prostí i heroičtí, kteří květy nejdražších svých nadějí ze srdce vytrhávají a jiným kytice z nich vijí (Samotář v črtě »Ten národ«, Mladší bratr, Vojtěch Šembera v »První Češce« atd.); že tudíž Světlá ve svých postavách vyslovuje zároveň životní svoji zásadu, jak nikoli individuelní blaho, naplnění všech žádostí jest cílem člověkovým, nýbrž prospěch celku, vyrovnání protiv, vyplnění propastí, harmonický smír, — byť za cenu jakoukoli, za cenu utrpení jednotlivého individua jakkoli velikou.

Ba, nedosti na tom; nejedna povídka z Ještěda, ze života staropražského aneb nám bližšího, jako by tvrdila: kdo umíněně, nešetře citů srdcí sobě blízkých, jde za vysněným štěstím svým, určitě ztroskotá, své illuse plně nedosáhnuv; tak František a Stázička v »Černém Petříčkovi«, tak »Mladá paní Zapletalová«, tak Berta v »Sestrách«, tak mladý revolucionář Jaromír v »Bludičce«, Francka v »Krejčíkově Anežce«, Tekla z ohrady v románu »Na úsvitě«.

Toto dvojí hledisko mohlo by se zdáti (a také nejspíše se zdá), lidem moderním, kteří vychováni byli ve víře v posvátnost individualismu, něčím velmi nemilosrdným, něčím, co má chladné rysy antických soch, co připomíná římské příběhy o ruce Scaevolově, o Lucretii, slova spartských matek o štítu, s nímž neb na němž přikazovaly synům, aby se vrátili. Zdá se jim víře nepodobno, že hlediska ta mohla býti akcentována, umělecky do všech důsledků prováděna v prvních desetiletích druhé poloviny XIX. věku. Znějí jim cize, nesmírně vzdáleně, abstraktně, neživotně... A hle, po letech objeví se, že vyplynula z nejplnější skutečnosti, z pohnutého žití, že ta, která umělecky ona dvě hlediska, positivní i negativní, vtělovala, měla k tomu právo nejen jako básnířka, ale i jako člověk, poněvadž vyslovený a hájený princip svým životem zpečetila. Ony dvě smutné postavy v šeré jizbě u Potockých nabývají náhle známých rysů......

Leč nechtěla bych tvrditi, že messianismus ženských postav u Světlé zrodil se výhradně z tragické příhody její resignace. Myslím spíše, že sklon k němu byl obsažen v její povaze. Již prostičká prvotina její »Dvojí probuzení« z r. 1858 zbudována jest na motivu odříkání se vlastního štěstí, aby nebylo porušeno štěstí cizí; a od Boženy, probudivší se z dětství přímo k obětování se, jde to dále k Leonoře v »Sestrách« a k Isabelle v »Lásce k básníkovi«, k rozmilé »Společnici«, k statečné Klárce a étherické Lucince v »Úsvitě«, — a stálým vzestupem k oněm jedinečným, hlubokým a intensivním postavám, kterým horský Ještěd dán jest jako rámec.

A všude kráčí žena po dlouhé cestě, kamenité a trnité, na Golgatu, aby přibíti se dala na kříž velikého utrpení. Zprahlé rty vlaží jí, obětující se, žluč a ocet, k sluchu místo vděku zaznívá jí posměch neb neporozumění, a málo kdo tuší, jak mnoho trpí v nejhlubší hloubce své duše.

Z příčin co nejrůznějších, za okolností co nejrozmanitějších zříká se žena Světlé svého osobního štěstí, takže princip zůstává týž, ale ztělesnění jest vždy jiné. Antošova matka z »Vesnického románu« a vyvolená jeho Sylva nechtějí porušovati ustálených řádů v obci a rodině, nechtějí býti špatnými příklady; Frantina zbavuje ve svém miláčku krajinu jejího škůdce, a Eva smiřuje kletbu nad rodem se vznášející; Teta Vavřincova volí osamělé, nejvýše trapné stáří, aby Frantík Blažinův neupadl v chudobu a zkázu, — jeho dcera Milka po letech vstupuje v její šlépěje. Krejčíkova Anežka, obávajíc se, že její milenec bude otcem proklet, propouští jej ze slibu jí učiněného, — leč nešťastníka ztroskotaného, jenž nedal se jí zachrániti, doprovází alespoň na věčnost, aby za něho orodovala a muka očistce s ním snášela. Ervína v »Rozcestí« zašlápne své srdce, aby věrna zůstala umění, — stará slečna v novelle »Z našich bojů« zříká se ženicha, jenž jako manžel dívky z rodu bohatého a mocného lépe prospěje vlasti ohrožené. Messianismus, v tolikeré vznešené podobě se zjevivší, béře na sebe naivní ráz starého dřevorytu, když i ta »na myšlenky slabá« »Nebožka Barbora« vykoupí ubohého Matýska z bolesti loučení, odklizujíc se tiše v čas jeho pouti za kyselinkami, jež měly ji uzdraviti; aneb když Monika z »Hložin« zanechá kopání »deveselu« i čarování a raději hodlá se podrobiti každému ponížení, jen aby manželu nevěrnému neublížila.

Leč nejvyšší potence utrpení, cesty více než křížové o nesčíslných stanicích, jedné trpčí a hroznější druhé, zakusí žena v příběhu z Ještěda »Skalák«, který i při svém sepsání i později stal se předmětem častých diskussí. Tato Rozička, která v nezkroceného »skaláka« Jáchyma stále věří, i když on stává se vrahem, trestancem, pobudou, která v žaláři jej navštěvuje, pro něho jmění ztratí, v opovržení upadá, z obce jest vyháněna, která víry v dobré jeho srdce nepozbude, i když samovraha v pytli za hřbitovní zdí zahrabává, jest nejsilnějším příkladem ženy-vykupitelky, tím tragičtěji ozářené, že — vykoupení činy svými nedocílí.

[1]) Když po letech vrátila jsem se do Prahy a často navštěvovala paní Karolinu Světlou, vypravovala jsem jí, jak pod dojmem postavy Ambrože Potockého — a také Emanuela Schönberga, tohoto nešťastníka na dráze z mlhy k světlu náhle padlého — moje podušky bývaly smáčeny slzami. Pí. Světlá, jež měla ve zvyku vyslovovati se o svých pracích se skromností pro posluchače až bolestnou, napomínala mne: »Vašnosti, to jste měla proč plakat!«

Jako nutnost obětování a odříkání se, aby získán byl vyšší duchovnější, vzácnější statek než osobní štěstí, — podobně i ona ve »Skalákovi« tak pronikavě dokumentovaná víra v dobré jádro lidské mysli, byť zakryto bylo slupkou drsnou, neb obaleno blátem neřestí a vin, hluboce tkví v povaze Karoliny Světlé; ona jest přes jasný svůj zrak optimistkou, idealistkou, — i na konci úvah co nejbolestnějších vždy zavzní jemný refrain »A přece věřím....«

Leč, snad to, co zdá se mi prýštiti po přednosti z mravní podstaty Světlé, jest zároveň rysem dobovým, jest podmíněno rázem let čtyřicátých až osmdesátých minulého století, kdy Světlá dospívala věkem a pak dospěla vrcholu své umělecké tvorby. —

Žena tehdy přestávala býti pouhým doplňkem bytosti mužovy, pouhou udržovatelkou rodu. Ona děva z Schillerovy »Písně o Zvonu«, která ve střední Evropě po mnohá desetiletí představovala typ ideálního ženství, nejprve zbožňovaná první láska jinochova, v jejíchž stopách zardívaje se kráčí, pak pečlivá hospodyně, matka dívky učící, hochy krotící, — proměňovala se ve zjev jiný. Žena získávala si zvolna lidská práva, nejdříve právo na vzdělání, a tím cítila se tak povznesenou, že byla odhodlána konati nejlepší úlohy mravní. Nebylo již ideálem jejím jen podrobovati se v úkrytu a bezmyšlenkovitě, nýbrž silou srdce dobývati a uchovávati lidstvu nejvyšší statky, čest, povinnost, smír. A tento ideál, messianismus ženy, ze života rychle přešel v literaturu, ba, jí teprve byl jasně vysloven. Nejen ženy-básnířky, Světlá u nás, jiné v jiných zemích, — v Anglii na příklad Charlotta Bronteová, Currer Bell, Elisabeth Barrett-Browningová, ve Francii zralejší částí své tvorby George Sand, která započala jako bojovnice za erotické vyžití ženino, — postavami svými zpodobily messianismus ženský, — i básníkům-romantikům rys tento dobový dral se ve struny a péro. Abychom označili jediný, všeobecně známý příklad: vzpomeňme Wagnerovy Senty, Alžběty, Brunhildy.

Vysoko vypiatý požadavek vznešené resignace, která vlastní osobu potlačuje a jiné vykupuje, — a která konec konců jest přece jen jakousi hrdinnou passivitou, přetrhl se jako břitká struna, když ženské hnutí rozvíjelo se mocně a žena víc a více stávala se tvorem aktivním. Nechtěla již jen obětovati se, trpěti, mizeti, přála si pevně v plném slunci státi, pohár života do dna vypíti.

Nová doba nastala, messianismus v umění mizí, vchází v ně kult individua, samokult individua ženského. Henrik Ibsen, kdysi tvůrce nejoddanější Solveigy a ideálně nesobecké Anežky v »Brandu«, stává se jeho veleknězem. Nora odchází od muže a dětí, aby nejprve sebe vychovala; Ellida, paní z námoří, všecko svoje myšlení dává mlhavému fantomu a teprve, když není přehrad pro její touhu, uvědomuje si jasně podstatu svých snů; Ella Rentheimová obviňuje svého švagra a kdysi snoubence, že dopustil se smrtelného hříchu, zabiv v ní život lásky, a podobně zní žaloba umělkyně Irény v posledním dramatě, v epilogu Ibsenově; Hildě Wanglové jest zcela lhostejno, zahyne-li »její stavitel« Solness, jen zachová-li si ony rysy hrdinské, které si v něm vysnila, — kdežto jeho žena Alina po požáru žije vedle něho zcela tupě a náleží srdcem jen zemřelým dětem a — uhořelým panenkám!

A pohlédneme-li ve skutečný život přítomna, v tento shon po úspěchu, požitku, po uplatnění a vyžití se, ať ve smyslu ušlechtilém, ať v cynismu lačné chtivosti, — jak málo je v něm výjevů, podobných scéně v šeré světnici Potockých, jejímž osobám nenadálé odhalení dalo známé a drahé rysy! — Nemůže umění již přinášeti podobizny a příběhy žen-vykupitelek, když ženy nedbají jimi se státi, když chtějí pouze žíti, za každou cenu žíti, ba na úkor jiných žíti!

Jest temným stínem ve hnutí ženském, jinak tak světlém a radostném, ona tak zvaná »nová ethika«, jejíž stoupenkyně nechtějí býti ani matkami, ani hospodyněmi, ba ani manželkami, jen volnými ženskými individuy, ničím ve svých žádostech a poměrech nespoutanými. Těmto ženám messianismus dle způsobu Světlé, Barret-Browningové, Currer-Bellové vyloudil by jen útrpný úsměv; ostatně by mohly k tomu poukázati, že podobného staromodního vykupování ani muži ani sociální celek vůbec nežádá.

A to jest pravdou; žádá-li naše společnost od ženy obětování se, je způsobu jiného. Kdykoli němečtí literární historikové probírají nešťastný život velikého lyrika-melancholika Mikuláše Lenaua, vždy vyčítají jeho muse, paní Sofii z Löwenthalu, že mu odepřela svoji vytouženou osobu a tím vehnala jej v šílenství, aneb alespoň je velmi uspíšila. To, čemu Eva Světlé, Jane Eyre Brontëové, Aurora Leigh Barrettové obětovaly své osobní blaho: konání povinnosti, zachování erotické čistoty, jest jí zazlíváno a vytýkáno. A též kritik náš, F. X. Šalda, promlouvaje o poměru Světlé a Nerudy, ptá se: »Nezachránila Světlá Nerudu i jako básníka i jako muže — příliš důkladně? A nebylo by bývalo v tomto případě méně více?« —

Připadá, jako by hluboký údol rozpínal se mezi dvěma příkrými vrcholky, stkvoucími se messianismem ženiným a individualismem jejím do nejostřejších hlatí vyhraněným, a že propast ta nebude nikdy vyplněna. Nevěřím tomu; stálý postup času, ustavičná evoluce dokázala již divy větší.

Kdož ví, jakou vytvoří ženu budoucnosti? Ženu-básnířku budoucnosti? Zdali nevypěstí

ji takovou, že v ní bude vykupitelství i vyžívání vlastního srdce a duše, milosrdná láska k jiným a jasná spravedlivost k sobě, a že vše to splyne v jediný souladný proud, jenž zároveň svlaží svoje okolí, tak že nebude již strádání a bolesti srdcí, jako bývalo, leč čistá, vítězná radost?

MORAVA A SEZSKO

MORAVA.

Doplňovací volba na Kroměřížsku.

Výsledek: v užší volbě mezi lidovo-pokrokovým Vil. Votrubou a klerikálem doc. Šrámkem zvítězil Votruba 4255 hlasy nad Šrámkem, který dostal 3732 hlasy.

Ve volbě té zrcadlí se věrně politické poměry na Moravě, jichž rozháranost ukázala se při letošních volbách říšských. Kroměřížská volba je zhuštěním působnosti všech složek, které poměry ty vytvořily a je dále udržují. Dala též zřetelnou odpověď ve sporu, má-li pravdu dr. Stránský s »Lidovými Novinami« nebo pokroková oposice.

Lidovo-pokrokové straně nic nemohlo přijít tak nevhod, jako předčasná smrt dra Šíleného. Bylo to zjevno hned z velkých rozpaků, jaké způsobovala straně nová kandidatura. Dle přání dra Stránského měl původně kandidovat dr. Budínský. Poznalo se však brzy, že dru Budínskému vadí právě to, co ho jiným činí tak sympatickým, totiž jeho prononcovaný protiklerikalism. Za nejvhodnější byla pak všeobecně pokládána kandidatura živnostníka Pastyříka, při níž počítalo se na podporu četného voličstva živnostenského. Proti Pastyříkovi postavila se však inteligence, potom i velká část živnostníků, jimž překáželo, že kandiduje na program lidovo-pokrokové strany. Proto se Pastyřík kandidatury vzdal, která na konec nabídnuta Vil. Votrubovi jakožto živnostenskému pracovníku, ačkoliv se vědělo, že ani za ním všecko živnostnictvo nepůjde. Nebylo však již času k dalšímu rozmýšlení.

Než ani na straně klerikální nebylo úplné jednoty. Mnozí zrazovali P. Šrámka, aby nekandidoval. Dle zkušeností z červnových voleb dalo se totiž předpokládati, že může být pak zvolen 12. soc. demokrat. Rozvážnější klerikálové nechtěli, aby strana to odium vzala na sebe. Pro P. Šrámka byla však většina.

Proslýchalo se také, že o mandát kroměřížský bude se ucházeti dr. Žáček, který by byl měl asi nejlepší chance.

Předvolební situace na Kroměřížsku byla tedy dosti zlověstná svou nejistotou, jež se všude pociťovala. Pravděnejpodobnějším se zdálo, že bude zvolen soc. demokrat. Jak důvodná byla tato obava, sdílená též pokrokovou oposicí proti dru Stránskému, dokázal průběh volby samé.

Při hlavní volbě 6. prosince dostal P. Šrámek 3319 hlasů, Votruba 2172, nár. sociál dr. Štross 1040, soc. demokrat autonomista Hofman 1118 a centralista Merta 181.

Ohromný počet hlasů, jejž soustředil na sebe P. Šrámek, vzbudil všeobecný úžas v pokrokovém táboře. Votruba zůstal za Šrámkem pozadu téměř o 1200 hlasů. Je sice pravda, že strana klerikální vrhla do voleb značnou sumu peněz (»Lidové Noviny« vědí o 7000 K). Co klerikálové prováděli zejména v Kroměříži, bylo výsměchem na čistotu voleb (častovalo se a podplácelo). Ale tím věc není vysvětlena. Nepřelhávejme se sami a nebuďme naivní! Příčina tohoto »překvapujícího« výsledku volebního jest jiná.

Nás tento výsledek nijak nepřekvapil. Zaraženi byli jenom ti, kdož věřili vítěznému jásotu dra Stránského, který po památném 20. červnu dal »L. N.« prohlásiti, že jsme s klerikály na Moravě hotovi, že teď nastává nová éra. My jsme naopak ihned tvrdili, že nahodilé stlačení počtu klerikálních poslanců z 10 na 7 neznamená žádnou porážku strany klerikální, které ve skutečnosti hlasů přibylo. Varovali jsme též pokrokovou veřejnost, aby drem Stránským tak vychvalované spojenectví se soc. demokraty nebylo příliš přeceňováno.

Srovnejme jen výsledky kroměřížské volby z 6. prosince s výsledky téže volby z 13. a 20. června! Staročech Kulp dostal při prvé volbě 2906 hlasů, jež při užší volbě klesly na 2723. Dr. Šílený přišel do užší volby s 3114 hlasy a byl potom zvolen 5273 hlasy. Z toho je patrno, že Šrámek dostal při hlavní volbě o 400 (!) hlasů víc než Kulp a že Votruba dostal o 1000 (!) hlasů méně než Šílený. Uvažme jen, že P. Šrámek je prototypem klerikálního štváče nejhrubšího zrna, jehož politiku i mnozí klerikálové odsuzují! A tento Šrámek dovedl na sebe strhnout takořka o pětinu více voličstva než staročech Kulp, kterého volili též neklerikálové. To je zdrcující fakt, jenž se nedá oddisputovat všelijakými »kdyby...« Ano, přiznáváme, že klerikální strana počínala si při volbách nemravně. Ale tím se nic nemění na nepopíratelné skutečnosti, že volbou kroměřížskou byla znovu pádně dokumentována síla klerikálů na Moravě, kteří v projevování své politické moci neznají žádných ohledů na mravnost.

Z kroměřížské volby plyne ještě jedno velmi cenné poznání. Jisto jest, že v oněch 2172 hlasech, které připadly Votrubovi, obsažena jest celá třetina hlasů soc.-demokratických. To lze snadno dokázat srovnáním počtu hlasů, kolik jich dostal soc.-demokratický kandidát v červnu a kolik teď. Bez této vydatné pomoci soc. demokracie nebyl by Votruba ani přišel do užší volby, do níž by se rozhodně byl dostal soc. demokrat Hofman. A ten by byl býval také určitě zvolen proti Šrámkovi. Soc. demokraté měli tentokráte své důvody pro to, že o mandát kroměřížský nestáli. Zvolením 12. soc. demokrata na Mo-

ravě by totiž v pokrokové politice dra Stránského byl silně otřesen soc.-demokratický kurs, z něhož soc. demokraté tak dobře umějí těžiti. Lidovo-pokroková strana má tedy už dva poslance z milosti strany soc.-demokratické: Stránského a Votrubu. Jak dlouho nám bude soc. demokracie prokazovati takovou milost?

Užší volba nejeví už tolik zajímavosti vyjma velký strach »L. N.«, aby snad přece jen neprošel Šrámek. Vítězství Votrubovo záviselo jediné na tom, jak se zachovají voliči dra Štrossa, jichž bylo 1040. Nic nelze namítati proti tomu, že »L. N.« ostře vystoupily proti dru Štrossovi pro jeho denunciační aféru s řed. Chmelíkem. Ale dopustily se velké taktické chyby, že s bezpříkladnou hrubostí napadaly i stranu národněsociální, obviňujíce ji systematicky z klerikalismu a různých hanebností. Chyba ta by se málem byla šeredně vymstila »L. N.« a tím způsobena by byla těžká ztráta pokrokové věci, kterou »L. N.« (dr. Stránský) svou umíněností a nešikovností už nejednou velice poškodily. Ale všichni pokrokoví lidé bez rozdílu politického přesvědčení zapomněli na všecka příkoří a hlasovali pro Votrubu, jak jim to kázalo protiklerikální stanovisko. Tak se stalo, že po tuhém boji zvítězil Votruba většinou 523 hlasů.

Kroměřížskou volbou byla dána úplná satisfakce těm, kdož v zájmu pokrokové věci po červnových volbách se postavili proti dru Stránskému a žádali nápravu, hlavně zbudování pevné organisace všech stavů na základě zásad svobodomyslných k provádění praktické politiky. Od dra Stránského a »L. N.« ani po kroměřížském Pyrrhově vítězství nedá se očekávati obrat. Jenom docela neurčitě »L. N.« doznaly potřebu práce — na Kroměřížsku. Ostatní Morava tedy práce nepotřebuje? Jinak »L. N.« neměly nic vážnějšího na práci, než dokazovat, že porážka Šrámkova znamená porážku dra Kramáře a ovšem — vítězství oposiční politiky dra Stránského! Potvrzuje se tedy zas, co tvrdíme stále, že z lidovo-pokrokové strany nápravy pokrokové politiky na Moravě se nedočkáme. *—ra.*

*

ZE SLEZSKA.

II.

Měli jsme již několikráte příležitost upozorniti čtenáře t. l. na záslužnou činnost Matice Osvěty Lidové na Těšínsku. V neděli dne 17. t. m. konala schůzi zastupitelstva, na níž ústřední výbor podával zprávu o svých akcích dosavadních. Největší pozornost věnuje zejména mateřským školkám a obecným školám menšinovým a v obcích germanisaci nejvíce vystavených. Nově zřízené školy ve Vrbici, Bohumíně, Tošonovicích velmi pěkně prospívají. Tak na př. škola v Bohumíně má 76 žáků, škola tošonovická 83 žáků. Je zajímavo, že soukromá polská škola v Dol. Tošonovicích, od české asi 80 m vzdálená, má mnohem méně dětí než nová česká. Podobně škola ve Vrbici je na místě, třebas má dnes zatím jen 27 dětí. Proto odsuzovány jsou všeobecně útoky red. Hanse v »Opav. Týdenníku« proti výboru Matice Osvěty Lidové k vůli stavbě této školy. Že vrbická škola má méně žáků, než jak při předběžném zápisu bylo zjištěno, toho vinu nenese snad M. O. L., ale známá zdlouhavost kanceláře Ústřed. Matice školské, která ustanovuje učitele na této škole. Než ustanovila učitele, bylo už dávno na jiných školách vyučováno, a tak mnozí žáci odešli opět do škol sousedních, německých.

A přece i při této přímo zoufalé obraně naší je germanisace na postupu. Němci zřizují nové školky v Muglinově, kde — jak čtenářům »Přehledu« známo — usnesl se obecní výbor tamější českou školu zutrakvisovati. Dále chystají Němci útok na č. obec Heřmanice a jiné české obce na Frýdecku, kde jsme se cítili býti bezpečnými. Matice Osvěty Lidové by mohla a chtěla na mnoha místech zasáhnouti obrannou rukou, kdyby nebyla ochromována finančními nesnázemi. Vždyť pro příští rok 1912 vyžaduje nutné úhrady 30.000 korun!

Nejvíce ji ovšem tíží orlovské reálné gymnasium, pro které letos vystavěla budovu. Stavba, vnitřní zařízení, pomůcky stavební a místo stály 145.000 korun, které ovšem dluží. Aby alespoň poněkud z této veliké tísně se vyprostila a mohla opět se věnovati ochraně českého lidu na Těšínsku, vydala nezúročitelné dvacetikorunové dlužní úpisy, z nichž vždy část bude každoročně vylosována a splacena. Matice slibuje si od této národní půjčky mnoho, a přejeme jí ze srdce, aby důvěra její nebyla zklamána! Kdyby naši šťastnější bratři v Čechách a na Moravě znali přetěžké postavení českého lidu ve Slezsku, jeho tuhý zápas s nepřítelem mocným a bezohledným, jistě by nemohli zůstati lhostejnými k jeho snahám a práci osvobozovací. V radostných dnech vánočních a v den novoroční, kdy šťastnější jednotlivci překvapují své milé různými dárky, nechť vzpomenou si i obranného boje slezských bratří a za dárky volí tyto dlužní úpisy M. O. L., aby i ona mohla s novou silou a novou nadějí uvítati nový rok.

Na téže schůzi bylo dále usneseno zříditi znovu v Těšíně české jazykové kursy, které již tam jednou byly.

Alespoň jeden světlý bod v dnešním temnu poměrů slezských: Dne 3. prosince konali zástupci sokolstva českého a polského schůzi, na níž se radili o tom, kterak by bylo možno na Těšínsku alespoň na poli kulturním a sokolském společně pracovati. Účastníci se shodli na určitých požadavcích, které, budou-li

s obou stran plněny, opravňují k naději, že přece jen nastane žádoucí shoda obou slovanských národností. Snad Poláci konečně uznají, že svým protičeským vystupováním a přátelstvím s Němci ve Slezsku poškozují jen své národní posice, jak toho důkazem je poslední sčítání lidu. *Št.*

DOPISY

Red. FRANT. ŽIŽKA RYT. Z TROCNOVA:

DALMACIE.

IV.

Věčný geologický proces, ustavičné klesání nebo stoupání povrchu zemského, projevuje se na březích Adriatického moře tím, že se italské pobřeží ustavičně zdvihá, kdežto rakouské pobřeží klesá. Proto octnou se Benátky v geologickém smyslu »brzy« na pevnině, kdežto pravěké nížiny istarského, chorvatského a dalmatského pobřeží jsou již dávno pod vodou, a vyšší místa utvořila četné ostrovy a ostrůvky. Zmíníme se ovšem jen o v ě t š í c h dalmatských ostrovech.

Pokud jde o lid ostrovy obývající, lze všeobecně říci, že je tělesně, intelektuálně i morálně mnohem zdatnější než obyvatelstvo pevniny. I hospodářské poměry jsou všeobecně lepší na ostrovech než na nejbližší pevnině.

Nejsevernější jest ostrov Ráb, dobře známý českým turistům. V »hlavním« městě Rábu, které má jedva 1000 obyvatelů, jsou i dva české hotely, pensionát »Praha« a naproti (vlastně v Loparu) pensionát »Komenský«. Češi byli na Rábu první, a obec přijala je s otevřenou náručí: vždyť byla na pokraji hospodářské záhuby! Návštěva cizinců položila základ k novému rozkvětu obce. Nejlépe se to vidí na okolnosti, že ceny pozemků v městě Rábu a okolí za posledních deset let stouply o n ě k o l i k t i s í c p r o c e n t!

Po Češích přišli Němci. Obec rábská pojednou zapomněla na svá hesla o slovanském bratrství a začala koketovati s Němci, doufajíc, že Němci, Vídeňáci, blízcí tehdejší vládě, vymohou pro obec více, než by to mohli učiniti Češi, kteří za tehdejšího politického kursu byli v opposici a vyloučeni z vlády. Proti tomu by se konečně nemohlo ničeho namítati, neboť obchod je obchod. Horší bylo, že českým podnikům činěny obtíže, že byly rušeny dané jim sliby, a letos bylo dokonce pracováno k tomu, aby si Češi nemohli vystavěti ani vlastní koupelnu, nýbrž aby byli nuceni, koupati se za drahé peníze u našich »dobrých súsedů«. Bylo by dobře, aby si to naši lidé dobře zapamatovali, až přijdou k vládnímu veslu!

Na ostrově Rábu jsou krásné, rozsáhlé lesy, životní to dílo obecního správce lesů. Kromě toho má obec rábská ještě rozsáhlé lesy na ostrově Rábu. Jinak se pěstuje na Rábu hlavně obilí, víno, olej a tabák. Všechny rábské vinice jsou již obnoveny na americkém podkladu.

Jižně od Rábu prostírá se dlouhý (60 km) ostrov Pag, většinou neplodná skála, něco močálů, něco lesa a něco i úrodné půdy. Vinice jsou již vesměs rovněž zařízeny dle vzorů amerických. V hlavním městečku Pagu zřízena je krajkářská škola. Pažské krajky těší se veliké oblibě dámského světa, prodávají se též ve Vídni a v Praze, při čemž obchodníci pracují se ziskem několika set procent, a nejméně zaslouží ubohá umělkyně-krajkářka — za jeden den pilné práce jednu až půldruhé koruny.

Proti Zadru leží ostrov Uljan a za ním Dlouhý čili Veliký ostrov. Proti jižnějšímu Biogradu leží ostrov Pašman a za ním Incoronata. Turistům do Dalmacie doporučujeme výlet na některý z těchto ostrovů, nejlépe v plachetním člunu. Vůbec by neměl žádný turista vynechati výlet v plachetním člunu. Jeť tato jízda po moři z nejpříjemnějších požitků v Dalmacii, ovšem není-li moře neklidné. Jinak na jmenovaných ostrovech není stanice pro turisty, jedva se najdou malé hospůdky a v nich jakési občerstvení.

Hospodářství na těchto ostrovech není bůh ví jaké dokonalosti, nenajdeš však nevzdělané půdy, neboť lid je pilný a pracovitý. Zejména to bije v oči, srovnáme-li tyto ostrovy a jejich lid s půdou a lidem na protější pevnině. Dokonce zakupují jednotliví ostrované půdu ve vzdálených vesnicích vnitrozemských, aby ji vzdělávali.

Hlavní produkty zmíněných ostrovů jsou: olej, obilí, zeleniny (pro Zadar), něco vína a tabáku.

Proti Šibeniku leží skupina Zlarinských ostrovů. Největší jsou Zlarin, Prvić a Žirije. Hlavním produktem je olej.

Proti Splitu a pak na jih rozkládá se veliká skupina ostrovů. Rozlohou největší je Brač s hlavním městem Supetar (= svatý Petr), pak s městem Sutivan (= svatý Jan), u kterého nyní zamýšlí zříditi česká společnost sanatorium. Hlavním produktem ostrova jest víno, a obzvláště známo je Bolské víno (z městečka Bol na jižním pobřeží ostrova). Povážlivé je, že počet obyvatelstva na Braču klesá.

Ze Splitu jedeme úzkým průlivem mezi ostrovy Bračem a Soltou na ostrov Hvar. Ostrov má délku od západu k východu 63 km. Na něm jsou dva soudní okresy: Hvar a Starigrad (= staré město). Obyvatelstvo ostrova náleží k nejzdatnějším lidem celé Dalmacie. Skoro všichni jsou gramotní a i jinak velice intelligentní. Vůbec jsou to lidé čestní, pracovití a spořiví,

pročež se jim i dobře vede. Na ně by mohl býti pyšný každý národ. Na Hvaru není bídy. Snad každý obyvatel Hvaru jí denně k obědu maso nebo rybu. Půda je sice kamenitá, ale přes to v nížinách velice úrodná. Mezi městem Starigrad a vesnicí Vrboska táhne se úrodné údolí, v němž zrají ročně miliony a miliony vinných hroznů. Rovněž i městečko Jelsa obklopeno je miliony vinných rév. Hlavním městem ostrova je Hvar, italsky Lesina, známé klimatické lázeňské místo. Nejnižší teplota v zimě obnáší + 7° C, nejvyšší v létě + 26° C, vzduch je úplně prost prachu a mlhy. V městě Hvaru zřízen je veliký hotel »Císařovna Alžběta« od místního léčebného spolku. Jak se právě dovídám, byl tento hotel nyní propachtován českému hotelierovi.

Obec hvarská byla by kromě toho ochotna českým podnikatelům, kteří by chtěli na Hvaru nové hotely stavěti, poskytnouti zdarma stavební místo a různé jiné výhody. Bylo by tudíž záhodno, by se tam obrátili čeští podnikatelé, dokud nás nepředejdou opět Němci. Z místa samotného mohou se jistě vytěžiti miliony, a bylo by škoda, kdyby opět šly do německých kapes.

Českým turistům může se pobyt na Hvaru vřele doporučiti, a je vskutku škoda, že návštěva na Hvaru nevešla dosud u našich turistů do módy. Pobyt v městě je i pro choulostivého cestovatele nanejvýš příjemný a pro otužilého turistu, jenž se nebojí námahy, poskytne cesta po samém ostrově veliký požitek. Kdo snese trochu jízdy na koni nebo mulu a dovede si odříci na nějaký den příjemnosti, že mu musí oběd přinášeti sklepník ve fraku, nechť cestuje po ostrově a pozná svéráznosti krajiny a jejího dobrého a poctivého lidu. Uvidí obrazy tak interessantní, že mu zůstanou nezapomenutelnými po celý život, a kromě toho bude ušetřen nepříjemné společnosti nadutých Vídeňáků a Maďarů; a konečně jest tento druh cestování velice levný.

Ostatní ostrovy této skupiny jsou Vis (Lisa), u něhož rakouské loďstvo pod Tegethoffem porazilo r. 1866 Italy, s bohatou kulturou vína a se společenstevní továrnou na sardinky v Komiži, pak ostrov Korčula s vysoce zajímavým městem stejného jména. Z ostrova Korčuly vyváží se víno a stavební kámen. Konečně zmínky zasluhují ostrovy Lastovo, Mljet, Šipan, Lopud (krásné mořské lázně!) a j.

Co se týče vlastností lidu, platí pro veškeré ostrovy, o nichž jsme nyní mluvili, co jsme řekli o obyvatelstvu Hvaru. Poctiví a přičinliví, inteligentní a dosti zámožní. Komu se dobře doma nevede, odstěhuje se, a proto není tu pauperismu.

Tím jsme skončili svou geografickou přehlídku Dalmacie. V příštích článcích chceme věnovati svou pozornost některým zajímavým problémům dalmatského kulturního a hospodářského života.

TECHNIKA

Inž. VLADIMÍR LIST:

RAKOUSKÉ ELEKTRÁRNY.

Odpověď panu inž. Bašusovi.

1. Pan Bašus napsal ve Finančních Listech: »Nelze si jinak než nehospodárností vysvětliti, udává-li elektrárna pražská spotřebu uhlí 2·3 kg na 1 KWh při (strojích) jednotkách celkem téže (velikosti) výkonnosti, kdežto podniky vídeňské spotřebují pro týž výkon 1·15—1·75 kg uhlí.«

Konstatoval jsem proti tomu, že Praha topí levným hnědým uhlím a Vídeň drahým kamenným, a že v Praze stojí uhlí na jednotku proudu méně, než ve Vídni.

Z opačného a chybného důkazu pana Bašuse opravuji pouze tyto hrubé nepravdy:

V Praze pracují parní turbiny[1]) společně s parními stroji právě jako ve Vídni,[2]) a proto neprávem pan Bašus srovnává modernější část vídeňské elektrárny s celou elektrárnou pražskou. Pro cenu proudu jest směrodatným, jak počítá i správa vídeňské elektrárny,[3]) průměr spotřeby paliva v celém podniku.

Pan Bašus nepochopil ani po mé odpovědi, že vídeňská elektrárna[4]) udává spotřebu uhlí na 1 KWh v elektrárně vyrobenou, pražská[5]) však ve svých výročních účtech na 1 KWh zužitkovanou, t. j. po odečtení všech ztrát v síti, transformátorech a počítadlech. To dělá při vídeňské elektrárně na 106 mil. KWh zužitkovaných maličkost — pouze 36 mil. KWh ročně.

Ve své odpovědi počítal jsem, jak počítá statistika[6]) uhlí na 1 KWh zužitkovanou, neboť ta rozhoduje cenu proudu. Počítal jsem přibližně a zúmyslně bezpečně dle svých soukromých poznámek. Proto jsem vědomě napsal »asi«. Dnes mohu dle účtů obou podniků uvésti správné hodnoty: V Praze[7]) stojí uhlí **3·05 h**, ve Vídni[8]) **3·6 h** na 1 KWh zužitkovanou.

---

[1]) Výroční účty 1910 na str. 4. uvádějí celkový výkon 11 strojů a turbin 23.800 k. s. a největší turbinu o 5000 k. s.

[2]) Verwaltungsbericht und Bilanz 1910 na str. 15. a 30. uvádí 34 strojů a turbin v obou elektrárnách celkem o 103.900 k. s. a největší turbinu o 10.000 k. s.

[3]) Verwaltungsbericht 1910 nečiní rozdílu ve spotřebě paliva v jedné neb druhé elektrárně, neboť píše na tabulce 1.: In obigen graphischen Darstellungen wurde das Wechselstromwerk Engerthstrasse berücksichtigt.

[4]) Vyrobeno ve Vídni 141·53 mil. KWh, zužitkováno 105·85 mil. KWh, Verwaltungsbericht str. 31.

[5]) Vyrobeno v Praze 27·83 mil. KWh, zužitkováno 23·14 mil. KWh, výroční účty str. 4.

[6]) Statistik der Elekt. Werke Öster. 1911. V ní sloupec 17., nadepsaný »Jährlich nutzbar abgegebene KWST.«

[7]) Výroční účty 1910, str. 4., udávají roční spotřebu 60·92 mil. kg uhlí a na str. 18. jeho cenu s dopravou, složením v elektrárně i udržováním nákladní dráhy 709.715 K.

[8]) Vídeň spotřebovala 176·7 mil. kg uhlí dle Verwaltungsbericht Tab. I.; cenu udává pan Bašus sám 2·15 h za 1 kg.

Rozdíl v ceně jest pro Prahu tedy ještě o 0·05 h příznivější, než jsem určil přibližně, a pan Bašus počítá v Přehledu naprosto chybně 2·49 h pro Vídeň a 3·05 h pro Prahu.

Větší spotřebu tepla[9]) nedovedl pan Bašus vysvětliti v Praze jinak, než »nehospodárností«. Není divu, neboť neví, že stroje ve Vídni jsou průměrem o 41% a nejnovější stroje dokonce o 100% větší než v Praze; také si nevšiml, že vídeňské[10]) stroje pracují průměrně o 17% více zatíženy než pražské, a není mu známo, že Vídeň provádí celou řadu pohonů[11]) v elektrárně elektřinou, Praha parou, takže připadnou zde na účet uhlí, tam na účet elektřiny. Vídeň spotřebuje ze své své celoroční výroby jen pro elektrárnu samu 6·6% proudu, Praha pouze 3·6%.

Konečně, a to jest pro odběratele proudu a pro jeho rozšíření rozhodujícím, prodává Praha proud pro světlo za **60 h**, pro pohon za **30 h**, za denního světla dokonce za **20 h**; Vídeň však prodává proud za 70 h a 40 h.[12])

Doufám, že jest tím i neodborník přesvědčen, že pražská elektrárna plní své hospodářské poslání lépe a osvíceněji než vídeňká.

2. Pan Bašus ve Finančních Listech ukazoval na Halič a Dalmacii jako výborná území pro elektrotechnický průmysl. Opakuji, že hlavním a nejvděčnějším odběratelem elektrických zařízení jest hustě bydlící, zámožné průmyslové obyvatelstvo,[13]) a že jest pravidelným omylem laiků souditi, že chudí, roztroušeně bydlící venkované mnoho znamenají pro elektrotechniku. Budou znamenat, ale až pokročí jich zemědělství a stoupnou u nich pracovní mzdy.

3. Ve Finančních Listech napsal pan Bašus: »Nesmíme vyvolávat v život bezhlavě spoustu zmetků, ale stavět elektrárny pro 5 až 10 měst, pro 20 až 50 vesnic.« Z věty jest patrno čtoucímu, že za horní mez považuje pan Bašus 10 měst neb 50 vesnic. To bylo ideálem přespolní elektrárny ve střední Evropě před deseti lety, dnes jest však ideálem velkoelektrárna daleko vyššího složení, která slučuje v sobě město, průmysl a venkov. Pro takovou jest našich 10 měst aneb našich 50 vesnic dolní mezí existenční, neboť se dnes stavějí elektrárny i na 170 obcí.[14])

4. Pan Bašus ve své odpovědi pronesl následující mínění:

»Specielně naše české elektrárny vyrábějí proud draho a jsou spíše brzdou pro jeho rozšíření, než jeho šířitelem.« Toto své tvrzení, jak dále ukazuji, naprosto nedokázal. Tvrdím však, že naše elektrárny v našich malých poměrech plní svůj hospodářský úkol celkem dobře. Neboť pro rozšíření elektřiny jsou směrodatnými prodejní ceny proudu. Tyto jsem srovnal v následující tabulce od týchž elektráren, jež uvedl pan Bašus v Přehledu ve své tabulce, a chtěl jimi dokázati, že české elektrárny vyrábějí nejdráže. Do tabulky přidávám pouze pro doplnění obrazu několik novějších českých elektráren a uvádím, že jsou srovnány dle základních cen proudu pro pohon udaných v rak. statistice z r. 1911.

Elektrárna	Proud se prodává za haléře pro motory	světlo	Provedla firma
Knittelfeld	12	50 [1])	Ganz & Co.
Most [2])	20	60 [3])	A.-E.-G.-Union
Celovec	20	45 [4])	Ganz & Co.
Hunčovice [5])	24	50	Kolben
Schönbach	24	70	H. Pögl
Klosterneuburg	24	72 [6])	Siemens & Halske
Hulín [7])	25	60	Kolben
Lvov	25	60	Siemens-Schuckert
Liberec	25	65 [6])	Siemens-Schuckert
Trutnov	27	60	Siemens & Halske
Mor. Ostrava	27	60 [3]) [6])	Ganz
Vodňany	30	50	Bartelmus, Donát & spol.
Pardubice	30	55	Křižík
Boskovice	30	60	Bartelmus,
Praha	30	60 [6])	Kolben, Křižík
Litovel[8])	30	60	Křižík
Vejprty	30	60	Ganz
Neulegenbach	30	80	Siemens-Schuckert
Černovice	30	80 [6])	Schuckert
Gmunden	30	80	Siemens-Schuckert
Mariánské lázně	40	68 [6])	Ganz
Vídeň	40	70 [6])	Siemens

Patrno, že naše elektrárny, ač nemají vhodných vodních sil, jdou s cenami souběžně s ostatními elektrárnami rakouskými. Levně »vyrábějící« německé elektrárny pana Bašuse jsou co do prodejních cen proudu na šesti místech posledních, ač mají dobrého velkoodběratele v městských traway. Proto přizná každý neodborník, že naše elektrárny nejsou brzdou, ale šířitelem technického pokroku.

5. Nevedl jsem spor s panem Bašusem, zda říškoněmecké firmy vyrábějí levněji, než české. Jak by nevyráběly, když mají na př. i železo[15]) o 25% levnější než my, a kdy německá politika získává jeden zahraniční trh za druhým.

[9]) Prof. E. Josse v Neuere Kraftanlagen píše vesměs »Wärmeverbrauch«, což pan Bašus zcela libovolně jmenuje »hospodárností po stránce technické«. Tuto spotřebu tepla počítá pan Bašus chybně; pražská směs má 4500 ne 4700 kalorií, dále nutno počítati s průměrem obou podniků, a to ne na KWh vyrobenou, ale na KWh z elektrárny vycházející. Tu vyjde pro Prahu 10.200 a pro Vídeň 8300 kalorií, t. j. rozdíl pouze 23% a ne 50%, jak vypočítal pan Bašus.

[10]) Dle str. 31. Verwaltungsbericht vyrobilo se ve vídeňských elektrárnách 141·53 mil. KWh při strojích o 64.650 KW, kdežto Praha 27·83 mil. KWh při strojích o 14.700 KWh.

[11]) Ve Vídni (Zentrale Simmering) se elektricky přečerpává všechna voda parním strojům, elektricky se napájejí kotle, proud pro buzení vyrábí se transformací z proudu třífazového. Vídeň z dříve udané výroby spotřebuje k naznačeným účelům 9·3 mil. KWh (Verwaltungsbericht str. 31). Praha pouze 1·0 mil. KWh. (Výroční účty str. 4.) Proto lze porovnávati využití paliva obou elektráren jen dle spotřeby tepla na 1 KWh v elektrárně vyrobenou.

[12]) Vorschriften der städt. Elektr. Werke Wien, 1910, 4.

[13]) Tak na př. jest ve Vídni připojeno 30% lamp a 35% motorů celého Rakouska. Elektrotechnik und Maschinenbau 1911, str. 818.

[14]) Elektrotechnik und Maschinenbau 1911, str. 635. Elektrárna Osterland 117 obcí, elektrárna Pirna 150 obcí, elektrárna Salzwedel 170 obcí.

[15]) Plechy na elektrické stroje stály r. 1908 v Rakousku 47 K, v Německu 31·70 K za 100 kg.

[1]) Alpská vodní elektrárna.

[2]) Most, ne Duchcov, jak pan Bašus překládá Brüx ze statistiky.

[3]) Uhlí ve městě.

[4]) Alpská vodní elektrárna s parní reservou.

[5]) Čistě vodní elektrárna na Hané, není v tabulce p. Bašuse.

[6]) Město má tramway.

[7]) Není v tabulce pana Bašuse.

[8]) Litovel a ne Litol, jak překládá pan Bašus Littau ze statistiky.

6. Pan Bašus mi cituje dále šest českých elektráren, postavených firmou Křižíkovou, jako nápadně drahých proti průměrné ceně švýcarských elektráren na jednotku výkonu (KW). Důkaz si pan Bašus velmi usnadnil; průměrná cena na jednotku výkonu panem Bašusem uvedená jest odvozena pro velké elektrárny švýcarské o několika stech KW, a i tu si pan Bašus snížil o 20%.[16]) A s touto cenou švýcarskou srovnává malé elektrárny i o 14 KW. To jest právě tak, jako srovnávati cenu kávy v lodním nákladu s cenou kávy na loty.

Mimo to platí i zde o statistické methodě pana Bašuse, co jsem napsal ve Finančních Listech.

[16]) Elektrotechnik und Maschinenbau 1911 str. 961 uvádí L. Rosenbaum pro švýcarské elektrárny mezi 300—800 KW průměrnou cenu 1400 K a ne 1134 K páně Bašusových.

7. Konečně nemá pan Bašus o drahém stavění elektráren v Rakousku vůbec pravdu. Z letošní rakouské statistiky elektráren dokázal právě L. Rosenbaum[17]) správnou statistickou methodu, že rakouské elektrárny, tedy i české, jsou ve všech velkostech průměrem o 10% levnější než švýcarské. To jest naprostý opak tvrzení páně Bašusova.

[17]) Čísla z Rosenbaumova diagramu jsou:

KW	výkonu v Rakousku K	ve Švýcarsku K
50	82.000·—	95.000·—
100	142.000·—	164.000·—
200	260.000·—	300.000·—
400	500.000·—	568.000·—
700	880.000·—	970.000·—

Elektrotechnik und Maschinenbau, 911, str. 961.

(Dokončení.)

LITERATURA

ARNE NOVÁK:

NOVÉ SVAZKY »ZLATOROHU«.

II. Václav Tille: **Božena Němcová.** »Zlatorohu« sv. V.—VII. V Praze 1911. Str. 244, se 72 podobiznami a facsimily.

Dojem, jímž působí obsáhlá monografie Václava Tilla o Boženě Němcové, vydaná právě v čas, nedlouho před půlstoletým výročím smrti básnířčiny, jest rozpoltěný. Kritický čtenář odloží knihu s opravdovým povděkem za hojné, bezpečné a důvěrné poučení o předmětě nejvýše nesnadném a choulostivém, aniž by dovedl potlačiti jakési neuspokojení s methodou a podáním studie vzniklé z důkladné průpravy i z oddané lásky. Tento zvláštní konflikt, jehož Václav Tille nedovedl překlenouti ani obratným zaranžováním látky ani pružnou výmluvností svého živého a přesvědčivého slohu, byl již předem ukryt v úkolu, který si tuto zvolil srovnávací literární dějepisec naší university.

Vybral si věru úlohu složitou. Emancipuje se od dosavadních životopisů Boženy Němcové, ať to byl Sojka či Hanuš, Podlipská či Vávra, chtěl Václav Tille především kriticky ohledati, zjistiti a očistiti biografii Boženy Němcové. To se mu podařilo plnou měrou. Vyčerpal poprve velmi rozvětvenou, ale i velice obsažnou a pravdomluvnou korrespondenci básnířčinu po životopisné stránce, ale zavolal si zároveň ve volbě šťastné a ostražité řadu soudobých a věrohodných svědků. Barvitými a srdečnými zprávami současníků a současnic Boženy Němcové, jichž V. Tille v hojné míře a s kritickou opatrností použil, nebyl illustrován pouze duch a věk, v němž B. Němcová se vyvíjela, nýbrž získáno také všestrannější osvětlení a hlubší perspektiva pro její postavu. Nedáváme arciť ve všem za pravdu pojetí Tillovu, tak na př. pokládáme jeho soud o povaze Karoliny Světlé za poněkud příkrý; methodicky pak se nám zdá, že exkurs o pražských snahách z počátku 40. let, povznésti soustavně dívčí výchovu, jak pojí se hlavně k jménům Antonie Reissové, K. S. Amerlinga i k rodině Fričově a Staňkově, vypadl nepoměrně široce k rámci knihy. Ale to jsou v celku výtky podružné, jimiž životopisná cena knihy Tillovy nemá býti umenšena. Václav Tille neutkvěl jako biograf na povrchu, naopak zabral se i do nejtěžších a nejdelikátnějších problémů vnitřního života vášnivé a tragické ženy, která byla vůlí osudu věčně neukojenou a věčně věřící milenkou. Poměr Němcové k manželu, její četné krise erotické, její milostná přátelství a hořká zklamání jsou v monografii Tillově poprve podány zevrubně — a, co více váží, s taktem a pietou. V těchto partiích, na př. na stránkách věnovaných tragickému kolísání lásky B. Němcové mezi Helceletem a Klácelem neb jejímu poslednímu velkému erotickému vztahu k Hanuši Jurenkovi, dosahuje kniha Tillova vrcholů; místy zaplane tu v jejích odstavcích přímo kouzlo románové.

Čím to však, že monografie nedovede zachovati této mocně poutavé dramatičnosti? Proč podání její jest tak nestejnoměrné? Jak to, že nejsušší kronika leží vedle psychologie téměř básnické, snůška všedních a čistě zevních údajů vedle ostré kresby postav a teplé malby situací, jednotvárné výpisky dokumentární vedle intuitivních pohledů do nitra tvořícího a trpícího? V knize sváří se nesmiřitelně dvojí protilehlý princip: jednak předkládá spisovatel s analytickou zevrubností jakási regesta k životopisu B. Němcové, jednak však činí krásné, ale nezcela důsledné náběhy k umělecky komponovanému obrazu biografickému. I ve velkých dílech životopisných bylo krajně obtížno vyrovnati tyto dva principy, natož v rámci kratší monografie. I nemůže kritik nevytknouti Václavu Tillovi, že předem zvolil nesprávnou cestu podání. Měl v odborném spise napěchovaném

fakty, odkazy k pramenům i kritikou jejich, podati co nejpodrobnější výsledky svého biografického badání: tam by také sebe podružnější detail byl měl místo náležitější; i ony únavné a ne vždy vkusně zařazené zprávy o každém projevu churavosti a bídy B. Němcové, které tuto nesporně ruší a vadí. Takový analytický spis, za nějž by literární historie byla V. Tillovi opravdově vděčna, znamenal by průpravu k monografii, provedené ve velkých a jednotných liniích, dle pravidel komposice, na pozadí dobové malby, s potlačením všeho vedlejšího a nahodilého: jak by se tato monografie byla hodila právě do »Zlatorohu«. V přítomném svazku zbyly z ní pouze ukázky a trosky; avšak právě ty jsou jejím nejlepším darem.

Nejen postup, nýbrž i podstata knihy jest životopisná — toť patrno i tam, kde spisovatel vřazuje do svého vypravování rozbory a ocenění děl básnířčiných. Již toto umístění literárně dějepisných a kritických rozborů jest charakteristické: Václav Tille nepokouší se vůbec a zásadně o klassifikaci a aesthetické seřazení prací B. Němcové, které by se nemohlo ovšem krýti s postupem chronologicko-životopisným, nýbrž vyžadovalo by utřídění a seskupení jiného. Pročteme-li pak pozorněji tyto analysy, psané s velkou láskou a znalostí, nalezneme, že pojetí životopisné zasáhlo ještě mnohem hloub. V. Tille zkoumá především, kolik podílu v každé práci B. Němcové mají její vzpomínky, životní zkušenosti, do které míry obrážejí se v ní buď dojmy mládí neb sama doba vzniku: a hlavní umělecká otázka, již V. Tille zodpovídává, zní vždy, jak a proč překomponovala básnířka tyto prvky. S tohoto zřetele jest nad jiné zajímavý a cenný rozbor »Babičky«: na deseti stranách vrací se historik znova a znova k poměru b á s n ě a p r a v d y, kdežto na př. vztahu »Babičky« k literatuře domácí a světové se sotva dotýká. Vůbec tato specificky literárně historická stránka posunuta naprosto do pozadí: díla jsou případně zařazena do života tvůrkyně, nikoli však do vývoje literárního. I tam, kde spisovatel zná tuto souvislost lépe než kdokoli jiný, a kde proto jeho hodnocení se může opříti o velmi pevný základ, zůstává věren methodě životopisné. Míním partie věnované báchorkám B. Němcové, které nám V. Tille, vedle Jiřího Polívky přední znalec studia pohádkového u nás, poprve analysoval dle genese, motivů, pramenů a světové souvislosti. Leč do přítomného díla přešly z oněch pronikavých Tillových analys, obsažených v úvodech k VI. a VIII. svazku Laichterova vydání a v monografii »České pohádky do r. 1848«, pouze některé výsledky, kterých přece nelze nazvati úhrnnou synthesou. Hledíme-li však k Tillovým analysám děl B. Němcové především jako k součástkám podrobného životopisu, dovedeme teprve oceniti jejich věcnou obsažnost a důkladnou spolehlivost.

Ani při prohlížení neobvykle bohatého illustračního apparátu knihy, jenž jest ovocem velmi pečlivé činnosti sběratelské, nezhostíme se onoho rozpolťěného dojmu. Jsme vděčni za tak mnohou podobiznu dotud neznámou neb těžko přístupnou, ale cítíme stále, že úměrnost celku žádala si výběru a obmezení, jež mělo především stihnouti portréty osob jen z daleka souvisících s osudy B. Němcové, na př. Jana Krouského, K. Vinařického, Jana Dlabače, Lva Thuna, B. Mikovce, Antonína Tilla atd. Často při pohledu na tu onu hlavu nezdržíme se udiveného výkřiku: »Co Saul mezi proroky?« Ostatně i to unavuje, že až na obě facsimile jest celý obrazový aparát výlučně sestaven z podobizen; po této stránce nevěnována V.—VII. svazku »Zlatorohu« pravá umělecká pozornost. Bibliofil nezaraduje se ze dvou posledních publikací »Zlatorohu« příliš: změna tisku a písma proti I. a II. svazku »Zlatorohu« nebyla k prospěchu podniku; na nedostatek knihařské úpravy bylo již kdesi ukázáno. Přáli bychom si, aby při výběru spolupracovníků, při volbě literárního podání, avšak i při zevní úpravě knižní byl »Zlatoroh« skutečně podnikem vzorným. *Arne Novák.*

DOKUMENTY

E. CHALUPNÝ:

O SHODĚ ČESKOPOLSKÉ.

Projev prof. Mareše v 6. čísle Přehledu pro shodu českopolskou nevyvolal — s výjimkou Národních Listů — pražádné pozornosti veřejné. Mlčení to prozrazuje více nežli polemika: je důkazem, že české obecenstvo necítí potřeby, revidovati svůj poměr k Polákům, a že nynější nepříznivý poměr vzájemný nebude v dohledné době zlepšen.

Bylo by marno popírati, že česká veřejnost má o Polácích mínění nepříznivé. Příčinou toho jsou politické rozpory mezi námi a mezi politikou poslanců polských na říšské radě, mimo to i okolnosti jiné, které tuto antipatii stupňují: zvláštní stanovisko polské v hnutí slovanském, vzájemná neznalost kulturní práce obou národů, spor o Slezsko, poměr k Rusům a Rusínům, z části také stanovisko k církvi katolické.

Nuže, lze doufat aspoň v budoucí změnu této vzájemné cizoty, oběma národům škodlivé? Prof. Mareš míní, že ano, a tvrdí, že za to s Rusy nemůžeme se opravdově sbratřit, protože Rusové přezírají naše skrovné poměry a slovanské

vzájemnosti rozumějí tak, abychom se jim podřídili a přizpůsobili, snad přímo poruštili. Národní Listy na to odpověděly zase, že s Poláky nelze se bratřit proto, že nás také přezírají, ne-li ignorují a nenávidí. Obě strany mají bohužel mnoho pravdy, a tím jest již naznačen osud ideálního hnutí slovanského: ani my, ani Poláci, ani Rusové nehodlají zatím upustit od svého počínání a svých stanovisek, vzájemná neshoda a nedůvěra mezi námi potrvá.

Tím nemíním pochybovat o slovanské vzájemnosti časů budoucích. Naopak věřím pevně, že nadejdou jí doby zdárnější a plodnější, že situace sama k tomu všecky Slovany přinutí. Ale nebylo by politické klamat se o době, po kterou ještě potrvá dnešní krátkozrakost a neuvědomělost.

Zatím je třeba lepší budoucnost připravovat. Je hanba, že národy sobě nejbližší, my a Poláci, znají se navzájem nejméně. Slovanská vespolná znalost kulturní je sice vůbec nepatrná, ale přec aspoň ruskou literaturu známe a ceníme náležitě, jak zaslouží. Kolik naproti tomu známe z literatury polské a jak o ní smýšlíme? Věru každý spis francouzský, německý i švédský spíš u nás dojde uznání nežli polský. Neznat Hofmannsthala, Maeterlincka, Hamsuna, d'Annunzia bude pomalu hanbou českého inteligenta; za to nevědět nic o Wyspiańském, neznati snad ani jeho jména je u našich literátů běžný zjev.

Stoleté jubileum Słowackého jsme oslavili tím, že přední český dramatik napsal: »Słowacki byl básník nesamostatný, který své předlohy zhoršoval«; tento pán očividně neznal z nejlepších výtvorů geniálního Poláka pranic. A přece, nehledě ani k samé vlastní kulturní hodnotě polské literatury, která vykazuje i zjevy prvého řádu, je jasno, že znalost polské práce umělecké vykonala by u nás pro sblížení s Poláky stejné dílo, jako Březina, Smetana a Dvořák konají mezi Němci pro sblížení s námi.

I na samém poli politickém, odkud prýští zřídlo českopolské nechuti, bylo by lze již nyní vykonat mnoho pro sblížení, kdyby oba národové (tedy i my) dívali se na situaci střízlivěji. Kdybychom na př. my nechtěli nemožnosti, aby Poláci dělali to, co chceme my, t. j., aby dělali politiku č e s k o u, nebyli bychom stále rozčilováni tím, že Poláci dělají politku — p o l s k o u. Poláci řídí se v politice svým prospěchem a tedy ovšem ne naším; ale můžeme jim to mít za zlé? Řídíme se my v politice tím, co chtějí Poláci? My teprve se domáháme rovného práva, oni v Haliči již dávno mají nadpráví; jaké pak stálé spojenectví mezi námi a nimi může být? Není přece pochyby, že vzrůst českého vlivu v nejvyšších úřadech bude se díti na úkor nynějšího monopolu německo-polského; také v hospodářských poměrech naše zájmy s polskými značně se kříží (daň z piva a líhu atd.); oni, národnostně privilegovaní, jdou vždy s vládou, z našich politiků naopak většina nevychází z nálady oposiční. A pak Čechové a Poláci navzájem na sebe naříkají!

Střízlivým chápáním těchto poměrů ovládli bychom situaci dřív a snáze, nežli dnešními illusemi a hubováním bezmocným. Pak bychom se nedočkali ostud, jako byly naděje v spasitelnost p. Stapińského. Kdyby u nás bylo méně doktrinářství a více praktičnosti, sblížili bychom se s Poláky spíše nežli ústním horováním.

V prvé řadě je arci třeba přemoci vzájemnou nechuť a neporozumění. Když jsme loni v Táboře začali kursy polské, poukázal jsem v úvodě na to, co by nás mohlo k Polákům vábit. Vstal hned jeden Polák a »polemisoval« proti mně — opakováním toho, co jsem řekl, čemu však on ve své ráži asi dobře nerozuměl a co si vykládal jinak. To je tak obrázek slovanské vzájemnosti dnešní. Každý národ je do svých speciálních ideí a předsudků zakousnut tak, že k ostatnímu všemu je hluchý a slepý. Ale překážky jsou k tomu, aby byly překonány. Nedejme se žádným nepochopením znechutit; a přijde doba, která těm z nás, co pro svou víru jsme odbýváni útrpným krčením ramen, dá za pravdu, doba, která poměr českopolský postaví na základy zdravější.

UMĚNÍ

ČINOHRA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

J a r o s l a v V r c h l i c k ý: **Hippodamie.** Tragedie o třech částech. Za režie Jaroslava K v a p i l a poprvé 17. prosince.

Nikdo z účastných diváků nepochyboval v den premiéry, tolik diskutované, že běží o zodpovědění mnohých a významných otázek, jimiž předcházeli pochybovači i věřící den premiéry Hippodamiiny. Avšak v celé řadě otázek, jež se tu naskytaly a ždály odpovědi, pokládáme za nejdůležitější problém dramatičnosti Jaroslava Vrchlického; neboť o nic menšího nešlo o večeru 17. prosince, než o dramatický osud velikého básníka českého; o nic bezvýznamnějšího, než o zachycení definitivního profilu Vrchlického jako dramatika, jenž bojoval v tento večer svým největším dílem, dílem nepopíratelně největších intencí, rozpětí i vzmachu v celé veliké divadelní své tvorbě.

Byla otázka: jak projde tímto pozdním, ale o to ohnivějším křtem básník, jenž utkává se dílem, sněným kdesi v letech osmdesátých,

s dramatickou kritikou, jež zatím urazila velikou dráhu třiceti let, jež prožila zatím Ibsena, překonala naturalism, objevila Kleista a Hebbela, roznítila se novoromantismem, zažila Hofmannsthala a dospěla až k Pavlu Ernstovi? Žel, že tu Vrchlický neobstál!

S jak radostnou ochotou vyzdvihl by Vrchlického dramatika ten, jenž těžce nese hrubé a generalisující podceňování celého díla Jaroslava Vrchlického, a to tím spíše, že děje se z míst, kde každá racionalistická plochost a vysušená voltairianská střízlivost se vyznává a uctívá; jak rád přijal by Vrchlického dramata ten, jenž věří, že sevšeobecňující opovržlivé krčení rameny nad celým dílem Vrchlického se strany těch, již vždy jsou ochotni sdíleti se o denní klamy a bludy, jest něco krutě nespravedlivého; jenž věří v rehabilitaci celé části lyrického díla Vrchlického, která znemožní, aby dobrodružně organisovaný, leč gigantický básník byl poražen stereotypními epithety planého pathetika a virtuosního jongleura formy, pouhého improvisátora, jenž skládá cizí zažitky a cizí motivy, zdobě je bohatými obrazy a zvučnými rýmy. Zajisté, že možno nalézti pro toto cenění mnohé doklady v ohromném díle básníkově, — ale kolikrát zachvěje se v lyrice Vrchlického nejhlubší životní žal, kolikrát zajásá v něm k nebesům jásot, opravdu osvobozující, jak často zahučí z jeho nejlepších veršů opravdové propasti nebes i pekla, jež mluví k samému kořeni lidské duše!

Toto stanovisko není zde zbytečno jasně vytyčovati, aby bylo správně rozuměno důsledkům, k nimž docházíme dnes v analysi Vrchlického díla d r a m a t i c k é h o. Neboť plaidujeme-li tu dnes pro část lyriky básníkovy, musíme stejně jasně vytknouti příkrý rozpor, jenž dělí tvorbu dramatickou ode všech útvarů jiných, hlavně lyrického. Neboť — a nepovídáme tu, zdá se, nových pravd — methoda lyrické tvorby dopouští, aby žhavá chvíle lyrického vznícení vykonala značnou a dosti podstatnou část k vytvoření díla; lyrické nadšení chvíle, prudké dojmové nebo ideové zaujetí okamžiku, p r i m é r n í s t a v v l y r i c k é t v o r b ě, (ono víření v hlavě a duši básníkově, onen krutý a přece sladký chaos, pod nímž sténá básník v bolestně sladké křeči — to jest náš primérní stav —) ten dodává rozžhavený, tvárný materiál, z něhož ostatním procesem v podstatě formálním — a ve formě je Vrchlický mistrem, stejně jak jeho primérní talent je přímo čarodějně bohatý — vyklube se dohotovené dílo lyrické. Arciť, k tomu, aby řekl básník své poslední slůvko tvůrčí, jest zapotřebí těžkého volního aktu kázně, výběru, třídění. Zde improvisačnímu duchu Vrchlického chybí mnohdy poslední heróické sebezapření, tvrdý tvůrčí charakter; řekli jsme mnohdy — nikoliv: vždy! Neboť lyrika svým mnohostranným rázem usnadňuje často duchům bohy nadšeným onen krutý boj konečný, o němž jsme mluvili; jsou lyrikové, již v pravdě přetékají silou chvíle[1]); vzpomeňme na onu část »Dichtung und Wahrheit«, v níž líčí Goethe svůj útěk z lóže, aby zachytil lyrickou báseň. V takových chvílích bývá i Vrchlický velikým.

Ale tvůrčí methoda dramatická je naprosto odlišného charakteru; její ráz lze v mnohém a mnohém postaviti přímo proti způsobu tvorby lyrické. Neboť drama toť vůle sama; drama jest architekturou a jest mathematikou; jest zákonem a logikou a nutností. Nic není čistě dramatickým, co nám ukazuje něco jiného, než chladnou nutnost a nezniknutelnou logiku vítězství nebo porážky, a není nic mrazivějšího, než prosté součty a součiny, neboť není nic jímavějšího a strašnějšího, než ukázka právě této strašlivé mathematiky osudového zákona, jenž nám se ukazuje dramaticky vždy v novém osvětlení. Na konec dá se všechna tragedie redukovati na vzorce: založil čin svůj v dobrém vědomí, že, až dopočítá, dojde výsledku: $2 \times 2 = 5$, zatím co zákonná nutnost, jíž všichni jsme spoutáni, určila, že $2 \times 2 = 4$.

Je na snadě s tohoto stanoviska, že ingenium Vrchlického jest svým rázem vzdáleno této kombinaci, této vůli, této kázni, této logice, jíž žádá drama. V celé jeho ohromné tvorbě dramatické, jež více než třiceti díly obsáhá stejně antický mythos tragický, jako antickou idyllu, český dávnověk i renaissanční veselohru, římskou komoedii jako první křesťanství, rabínskou moudrost i exulantské strasti, laškovný smích hravé lásky, jako spory moderního spisovatelství — v celé této ohromné tvorbě je mnohá mocně vysněná freska, často duchaplný a dobře pointovaný dialog, mnoho vznešeného pathosu a prudkého vzletu, mnohé poëtické místo a leckterá dramaticky vystupňovaná scéna, — ale, ale marně bychom hledali v něm charakteru pevně dokresleného, situace logickou nutností přivoděné, marně bychom pátrali v obsáhlém díle po jediném osudu, jenž by nám zpíval v duši jako nezniknutelná sudba. Marně, marně bychom to hledali! Všude tkví na dně příběhu jen náhoda, všude cítíme p ř í p a d a nikoli v ě c; mnohde jest slovo nádherné a vzletné, ale nikde nepadá jako u velikých básníků dramatických jako těžké zlato až ke kořeni nás samých. A Hippodamie vypravovala o tom všem jasným a nedvojsmyslným slovem: co v ní je náběhů, co v ní je motivů, snahy, materiálu, možností — ale není v ní nic, skoro nic, pravého, nedvojsmyslného, jistého, co poráží každou otázku a vyvrací každou pochybnost. Tolik barev a tolik materiálu — ale řekněme to přímo: daleko více malby než ži-

[1]) Nedíme arciť, že lyrika by se měla hlavně improvisovat — chraniž bůh!

vota, daleko víc gesta než absolutního života, daleko víc milkování než lásky, exaltace než vášně, pósy než jsoucnosti, předstírání než reality, rozporu než osudu, posunčiny než tragiky. Máme dokládati se dílem? Není toho, jak myslíme, potřebí: rysy, jež tuto jsme napsali si in margine tragedie Pelopovy, jsou vyvozeny každý z pečlivé analysy (jež však nikterak nebyla komplikovaná), neboť dramatický sluch je zde vůdcem a neklamným svědkem; každý tento znak možno přesně dokázati ad aures. Kritika kryje se s touto dramatickou otologií, — jejíž případ tentokráte mluvil sám za sebe řečí tak jasnou a tak usvědčující, že netřeba, doufáme zatím, podrobnějších důkazů.

Tím arciť nabyl spor, jenž odehrával se částečně i ve sloupcích »Přehledu«, spor o Vrchlického a Fibicha, částečně nového profilu. »Přehled« zaujal ústy p. dramaturga Národního divadla stanovisko pro experimentální uvedení Hippodamie na scénu bez hudby Fibichovy; neboť zastáváme se názoru, že v českých poměrech možno zachovati přísné a absolutní měřítko v kritice českých prací dramatických (neboť každá shovívavost měla by v zápětí kruté bludy!), avšak relativní měřítko musí klásti správa divadla, jež má povinnost udržovati tradicionální kontinuitu českého dramatu; a v této kontinuitě je jistě potřebí jména Vrchlického stejně, jako nelze postrádati zjevu Zeyerova a jako je plně spravedlivým — uskuteční-li se — provedení Cesare Borgia nebo Apollonia z Tyany p. Jiř. Karáska ze Lvovic. S tohoto stanoviska řekněme divadelně-historického měla správa právo (jež částečně se kryje s povinností) uvésti Hippodamii jako čisté drama. Avšak je ještě jedno stanovisko: stanovisko čistého umění a s toho hlediska dlužno říci: Hippodamie má (snad nejen proto, že básněna pro Zdeňka Fibicha) mnohý operní rys; je to — viz znaky, jež shora jsme vypočetli — slavnostní opera dosti spřízněná s některými texty Wagnerovými — bez hudby. (Opětně k důkazu dovoláváme se tu své otologie. Dlužno dodati, že Vrchlického tvorba dramatická má často tyto operní rysy.) A proto můžeme ke sporu Fischer-Nejedlý dodati, je-li dovoleno, tuto maximu:

Lepší dobré libretto — než špatná tragedie!

Lepší svěžest tří večerů s mohutnou hudbou Fibichovou, než popůlnoční únava večera jednoho!

*

Mluvíce o provedení, nechceme rozhodovati, zda vedla p. Jaroslava Kvapila k uvedení Hippodamie jen láska k dílu Vrchlického, nebo zda zlákaly jej spíše právě neobyčejné potíže scénické, jež bylo mu úkolem zdolávati. Ani to ani ono nebylo by mu k necti. P. Jaroslav Kvapil využil zkušeností se zjednodušeným a stylisovaným jevištěm shakespearovským, na něž v jeho inscenaci tak rádi vzpomínáme. Naskytly se zde jisté nevýhody: neboť herci, pro něž zřízeno jeviště na jevišti, odcházejí a přicházejí na mnohých místech maskováni, aniž však účastní se děje na vlastní scéně, nezaujatí a bez gesta. Což jest jedna z choutek Rheinhardtových (u něho chodí herci někdy na scénu prknem nad orchestrem), již možno akceptovat jen zpola. Je vůbec s podivem, že Jaroslav Kvapil, jemuž někteří zcela nespravedlivě upírají všechnu původnost, svému Rheinhardtovi právě v době, kdy dály se mu největší výtky pro tuto odvislost, a kdy mohli jsme i v Praze rozebírati jeho režii, podlehl úplněji, než kdy jindy. Sloní pochody starců, stylisované vzpínání rukou, zmatené pobíhání davu po porážce Oinomaově, šílený a vzrušený trysk prvých nahých zvěstovatelů zprávy o vítězství Pelopově, effekty světelné, stylisace cíle na závodišti — zde zcela jasně je otcem myšlenky Berlín. Některé scény, jako na př. zaklínání Erynií ve »Smíru Tantalově« byly také po způsobu Rheinhardtově komponovány daleko spíše pro cirkus, než divadlo: neboť polokruh sboru obráceného k divákům zády a vzpínajícího ratolesti olivové — toť zjevně pro amfitheatr. Za to některé scény (jež zdají se původními), jako ona v temnotách zahalená scéna v roklích nad mořem při odchodu Pelopově z Pisy, nebo mistrovsky inscenované vyvolávání duchů, již rýsovali se v mlze mezi dvěma sráznými horami, byly opravdu skvělé a suggestivní; slovo a gesto mocně rostoucí v stinných temnotách mělo tu nádherný relief — (vzpomínali jsme na stínohry, jimiž by mohl být hrán Maeterlinck).

Výkony herecké přivodily předně Hippodamii pí. Laudové, výkon vytrvalý a technicky dobrý. Paní Laudová dobře hraje a dosti dobře mluví — nic víc. Její výkon je dílo osvíceného rozumu, ale dílo chladné a příliš hrané; není v ní onen démon a ona mocnost, jež uchvacovala na Mošnovi a Kvapilové a unáší při Vojanovi, v nichž mluví vždy něco více než herec a postava, již tlumočí, něco, čím roste gesto okamžiku v nekonečný život. Pelops páně Vávrův byl nejslabší v místech, kde měl být vášnivým milencem a šíleným dobyvatelem. Tu ukázalo se v něm vždy něco pastorského. Za to královské rozervance umí p. Vávra hráti, — ačkoliv členění a přízvuk řeči je u něho vždy, ach, tuze špatný. Oinomaos páně Vojanův byl pružný, suverenní barbar, z jehož kleteb v umírání šel děs a mráz. P. Schlaghamerův Myrtillos byl v podání tohoto nejlepšího technika Národního divadla dobrý a učleněný, zejména v části života stařeckého.

Jako celek však, řekněme si to, ukazovala se na herecké individuality nouze opravdu značná.

(Myslím individuality, jež jsou více než herci.) Není také zde trochu příčina naší divadelní chudoby? *Josef Kodíček.*

*

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

Pierre Veber a Henry de Gorsse: **Uličnice.** Komedie o 4 jednáních. V překladě Oskara Franka a za režie K. H. Hilara dne 18. prosince.

Na Vinohradech si usmyslili: budeme pikantní za každou cenu. Ale, přisám bůh, na Smíchově v aréně umějí to lépe; nejsou nudní. »Uličnice«, toť Moulin rouge, kdež servirují místo sektu protivnou limonádu; jsou vážní lidé (nikterak ne mrzutí) povinni ubíjeti večery takovými bezduchostmi? Ale i herecké výkony i režie byly hodny kusu, jejž k nám uváděly... Buďtež s bohem, miláčkové! *K—ček.*

*

NÁRODNÍ DIVADLO.

Richard Wagner: **Mistři pěvci norimberští.**

I.

Wollt ihr nach Regeln messen,
was nicht nach euer Regeln Lauf,
der eignen Spur vergessen,
sucht davon erst die Regeln auf.

Jako by Wagner, skládaje své »Mistry pěvce«, předem už tušil, že nejvíce u kritiky narazí tím, co je na nich nového, volá k ní: sucht davon erst die Regeln auf! Osvětluje v slovech těch poměr esthetiky k uměleckému dílu, poměr kritika k tvořícímu umělci. Není pevných, nezměnitelných pravidel uměleckého tvoření! Umělec je ten, jenž svým dílem zákony tvoří, on je sobě jediným a nejvyšším zákonodárcem. Esthetik teprve z uměleckého díla hotového zákony uměleckého tvoření utvrzuje, v systém řadí a vyhledává. Umělecké dílo je zdrojem zákonů esthetických. Esthetika sama ze zákonů svých nikdy nedovede vzkřísit dílo umělecké. Zákony ty naopak, jakmile chtějí diktovat vývoji umění, jsou jeho hrobem tam, kde regulemi stanovené zkostnatělé a bezduché formy uměleckého tvoření jsou nejvyšším a nepřekročitelným zákonem; tam nemůže kvésti umění. Kathedrový esthetik, rovnající a třídící umělecká díla dle svých škatulek, a cechovními regulemi ovládaný řemeslník jsou stejní škůdci vývoje umění. V mladém rytíři, jenž zákony svého zpěvu ze svého nitra, ze své individuality čerpá, a v mistrech cechu pěveckého, kteří nedovedou zpívat jinak, než dle své »tabulatury«, z níž všechen duch dávno vyprchal, staví Wagner proti sobě dva světy: umění nové, mladé a svobodné a umění stářím marastické, kleslé na stupeň neživotného řemeslného rýmovnictví a bezduchého zpívání. A mezi tyto dva směry staví Wagner Hanse Sachsa, jenž vyrostl sice mezi starými ale jenž sám jsa opravdovým básníkem, má mysl nezkalenou a nespoutanou zákony cechovního umění a srdce přístupné opravdovému umění, třeba novému a nezvyklým směrem se ubírajícímu. A ústy tohoto ševce-básníka hlásá Wagner: neměřte umělecké dílo nové naučenými a tradicí posvěcenými zákony, ale vnikněte v dílo samé, hledejte v něm samém jeho zákony a pak teprv je suďte.

Není pochyby: Wagner mluvil tu ústy Sachsovými pro domo sua. Jeho dramatická díla přinášela tolik nového a v přímém odporu s dosavadní tvorbou operní stojícího, že nebylo divu, jestliže nedocházela pochopení a jelikož dokonce vyvolávala jednohlasný odpor u všech, kdož pokládali dosavadní operní formu za jediný možný útvar hudebně-dramatického tvoření. Jeho »Tristan« vyvolal velký úžas a ještě větší odpor. Třeba že v »Mistrech pěvcích« Wagner s mnohem menší konsekventností realisuje svoje theorie, hlavně v knize »Opern und Drama« vyložené, přece přinášela i tato komická opera jeho v celé své komposici na svou dobu tolik nového a smělého, že nedalo se čekat, než odmítnutí se strany kritiky směru Wagnerovu nepřející. Této kritice, v jejímž čele byli Hanslick, Gumprecht a j., a také obecenstvu na novoty Wagnerovy nepřipravenému a kritikou desorientovanému, adressována jsou slova Sachsova, jež měla by býti první zásadou vší umělecké kritiky: sucht davon erst die Regeln auf!

*

...nun sang er, wie er mußt'!
Und wie er mußt', so konnt' er's....

Ve Waltru Stolzingovi staví se Wagner sám v boj proti starým. Jeho zpěv, před nímž hrozí a bouří se mistři — toť nový směr Wagnerův, lámající pouta ztrnulých forem a ukazující nové cesty dramatické hudbě. Hans Sachs cítí a chápe, v čem umění to je velké: v tom, jak vyvěrá přímo z nitra umělcova, v tom, jak v díle umělcovo cítění, jeho duše, jeho individualita je celá. Jen ten je povolaným, kdo tvoří tak, jak musí, jak cítění i umělecké přesvědčení mu káže. Wagnerova tvorba je výronem takovéto vnitřní tvořivé nutnosti. Wagner z velkých hudebních dramatiků v tomto směru je nejsubjektivnějším, v každém z jeho děl je kus jeho vlastního já, v každém zrcadlí se jeho cítění i určitý stupeň vnitřního jeho uměleckého vývoje. Také v »Mistry pěvce« vložil sebe. Jako umělce i člověka. V nich symbolisuje svoje umělecké poslání. Nadšený, jarý a hrdinný rytíř-pěvec, Walter Stolzing, je personifikací jeho novotářství uměleckého a jeho svěžeti i životnosti, Hans Sachs vykladačem, jenž význam jeho plně chápe a budoucnost jasně vidí. Ale tento filosofující švec-básník skrývá v sobě i kus Wagnera-člověka, vidí-li kolem sebe »Wahn! Überall Wahn!, a odmítá-li Hans s jemnou narážkou na osud krále Markeho ruku Evičky Pognerové, mluví z něho Wagner

sám, Wagner resignující na pozemské štěstí a obracející se zcela ke svým uměleckým ideálům. Své »Mistry pěvce« psal Wagner tak, jak cítil, jak musil. Než hotový a pravý umělec je teprv ten, kdo d o v e d e tvořit tak, jak nitro mu káže, kdo vedle myšlenkového fondu vládne i schopností myšlenky své vyjádřit uměleckou formou. »Mistři pěvci« vedle »Tristana« jsou nejskvělejším dokladem Wagnerovy schopnosti umělecký ideál vtělit v skutek. Wagner postavil v »Mistrech pěvcích« na scénu obraz německého města ze XVI. století a jeho života. K jeho vylíčení v textu přiléhá i hudební malba prostředí, živá a náladová, i realistická hudební kresba celé galerie pěvců-řemeslníků s úzkými obzory jich maloměšťáckých názorů uměleckých i společenských. Bayreuthský mistr chtěl v této opeře stvořit komický pendant k »Zápasu pěvců na Wartburce« a zdařilo se mu skvěle rozezvučeti hudební humor, který operuje i se satirou (líčení mistrů cechu pěveckého), parodií a karikaturou (postava Beckmessrova a jeho zpěvy). Parodie a karikatura sleduje zde p o l e m i c k é cíle, které Wagner sám výslovně doznává. Jeho komická opera »Mistři pěvci« stala se vzorem vší napotomní tvorbě dramatické, ovšem vzorem dosud nedostiženým.

*

Verachtet mir die Meister nicht
und ehrt mir ihre Kunst!
Was ihnen hoch zum Lobe spricht,
f i e l r e i c h l i c h e u c h z u r G u n s t.

Historie umění nezná náhlých přemetů, nový směr uměleckého tvoření, má-li býti prospěšný a skutečným, trvalým pokrokem, nesmí přervati svazky s minulostí. Z té musí vycházet, na pilířích umění minulosti dále a do výše stavěti. Ústy Sachsovými tuto evoluční theorii v umění Wagner nejen hlásá, ale v partituře svého díla i prakticky provádí. Oproti komposici »Tristana« přiklání se zde Wagner více k staré opeře. Zachovává tu dle potřeby svůj nový dramatický styl, buduje svoji partituru na »nekonečné melodii«, ale nezříká se tu také uzavřených forem ani v solových ani v ensemblových zpěvech a komponuje tu ensemblové závěry aktů po způsobu finale operního. Wagner právě nebyl žádným pedantickým theoretikem, žádným »Fortschrittsfilistrem«. Dílo samo, jeho povaha určovala mu styl hudební komposice, nikoli šedé theorie. Tak stalo se, že v »Mistrech pěvcích« vytvořil svoje hudebně nejbohatší dílo, které usvědčuje z klamu tvůrce svého, jenž kdysi řekl o sobě, že není »hudebníkem«. A jako by básník »Mistrů pěvců« i hodně okatě chtěl dokumentovat souvislost svého umění s minulostí, komponuje některá místa své partitury v duchu nesmrtelného kantora Tomášského.

*

...statt dass das Volk man kommen lässt,
herab aus hoher Meister-Wolk'
ihr selbst euch wendet zu dem Volk'...
— — — — — — — — — — — — — — —
Dass Volk und Kunst gleich blühn' und wachs',
bestellt ihr so, mein ich, Hans Sachs.

V lidu má míti umění své kořeny. Nemá pohybovat se ve sférách domýšlivého aristokratismu, nemá uzavírat se kastovnickými ohradami uměleckého cechovnictví. Má k lidu mluvit a jej k sobě povznášet. Nemá žíti mimo život, ale být život sám. Hlas lidu, jehož mluvčím je Sachsovi dětinnou úctou oddaná a k Waltrovi vřelou láskou zanícená Evička, rozhoduje v »Mistrech pěvcích« ve prospěch nového, mladého umění. A hlas lidu, hlas nejširších vrstev hudebních, byl to, jenž »Mistry pěvce« a celé dílo Wagnerovo dříve pochopil, než odborná kritika, než organisovaní cechovníci.

*

....zerging' in Dunst
das heil'ge röm'sche Reich,
uns bliebe gleich
die heil'ge deutsche Kunst.

Dovolte mi, abych i tento hodně německy-nacionálně zabarvený, závěrečný monolog Sachsův citoval.[1]) (Monolog tento připomíná silně »Libušino proroctví«, které, dojde-li k provedení Smetanovy opery na německém jevišti, stejný osud stihne jako monolog Sachsův u nás: bude transponováno do národně nezávadné toniny.) Wagnerova opera, která končí apotheosou německého umění a německé kultury vůbec, je také nejněmečtějším dílem operním. Německým je celé kulturně-historické prostředí děje, německým duchem naplněny jeho postavy, ani Sachse nevyjímaje, z jehož citovaného už monologu i kus té ryze německé domýšlivosti se ozývá. Německou mluvou je i ta hudba Wagnerova, ať dramaticky karakterisující, ať v lyrických passážích se rozezpívávající. A toto tak skrz naskrz německé dílo i námi musí býti ceněno jako velké, jako jedno z největších; ono i nám musí býti sympatické. Jeho velikost právě v tom spočívá, že v něm nejplněji projevil se duch národa, z něhož vyšel jeho tvůrce. Jako naši nejnárodnější umělci Smetana a Dvořák pronikli nejvíce mezi Němci, tak i my vítáme v nejněmečtějším díle Wagnerově i umělecky nejdokonalejší projev německého ducha. A není to snad jen pouhým snem, mám-li za to, že jednou mezi Němci možno bude zpívat proroctví Libušino a na českém jevišti nezměněný monolog Sachsův. Vždyť i dnes, v době nejvšemožnějších bojů národnostních, je hudba půdou, na které si dovedeme rozuměti. A také v tomto stadiu nesmiřitelného nepřátelství dovedeme my ocenit a sympaticky pozdra-

---

[1]) Citáty z německého originálu vysvětluji tím, že nepokládám český překlad za dost výstižný a lapidárně výrazný.

vit »Mistry pěvce«, nejněmečtější z hudebních projevů Wagnerových.

*

Těch několik citátů z básně Wagnerovy nastiňuje hlavní zásady uměleckého tvoření, které Wagner tu nejen hlásá, ale i prakticky provádí v hudbě »Mistrů pěvců«, kteří v hudební reprodukci nebývalé dokonalosti byli znovu vzkříšeni na scéně našeho Národního divadla. -lh-

ZE DNE

Professor Josef Ladislav Píč zemřel náhle 18. prosince nedlouho po tom, když novou prudkou obranou Rukopisu Královédvorského obrátil obecnou pozornost ke svému jménu. S ním odchází typický představitel naší starší historické školy předgollovské, která zkoumání dějepisné podřizovala v tendenčním idealismu myšlenkám národně vlasteneckým neb slavomilským a která postupovala v podstatě cestou apriorní, často i obrannou; i J. L. Píč byl z těchto nekritických vlasteneckých aprioristů, mezi nimiž vynikal nejen umíněnou důsledností a polemickou rozhodností, nýbrž i neúnavnou pracovitostí a obsáhlou učeností. Od odborného zkoumání starověku maďarského a rumunského a od popularisujících prací o starších dějinách ruských přešel professor Josef L. Píč, který měl na universitě veniam legendi pro dějepis rakouský a slovanský, v posledních dvou desetiletích úplně k archaeologii. Podnikal jako přednosta starožitnických sbírek musejních rozsáhlé výkopy předhistorické a dovedl seskupiti kolem sebe celou školu archaeologů; jeho díla, hlavně rozsáhlé »Starožitnosti země české«, došla pozornosti i na Rusi a v Skandinavii. Založena jsou namnoze na překonaných hypothesách, přeceňují poznání archaeologické na úkor historických zpráv, budují si dalekosáhlé theorie o osídlení Čech, Podunají a zemí asijských; naše moderní věda postavila se proti nim úspěšně v osobě Niederlově. Celé životní dílo Píčovo jest pestrá, chvílemi až překvapující směsice fantastických hypothes, reálního poznání minuciosního až k titěrnosti, úzkoprsého odbornictví a přežilých tendencí. Tím byl i poslední životní čin professora J. L. Píče, obrana Rukopisu Královédvorského: prořídlí staromilci z Musea mohou na konec Píčův pohlížeti jako na tragické výjevy z Aianta.

Více teorie! volá v úvodníku listopadového čísla »Akademie« p. F. V. Krejčí. Shledává, že je nutno podrobiti kritice dosavadní stanovisko české sociální demokracie k německému socialismu, jenž dokázal, že nechápe podstaty problému národnostního a přestal tudíž českému hnutí býti v tomto ohledu vzorem. Než Němci byli dosud Čechům učiteli socialismu vůbec. Čeští soc. demokraté uznávají ještě dnes za bezvýhradné své kredo zásady Bebela a Kautského, ač právě duch této školy to byl, jenž zavinil usnesení kodaňské a je nám vůbec cizí a nepřátelský. Je tudíž nutno, vyrovnat se s celou ideovou soustavou tohoto socialismu. Než to vyžaduje teoretických pracovníků, jichž české hnutí, jehož síly pohlcovala dosud agitace a praktická činnost politická, nemá. F. V. Krejčí žádá proto, aby se počalo konečně pracovati »více do hloubky« a aby se všeobecné základní ideji socialismu, přejaté z ciziny, podložil konkretní obsah český. Je toho skutečně zapotřebí, neboť česká soc. demokracie byla a je v ohledu myšlenkovém úplně nesamostatná. Visí na marxismu, ač jej nezná přímo z »Kapitálu« a jiných hlavních jeho děl, nýbrž pouhých výtahů, pouze v hlavních rysech a hrubých konturách. To však již nestačí hnutí na dnešním stupni jeho rozvoje. Idea národnostní byla také takto po léta brána a propagována v nejhrubších svých obrysech, a hle, ukázalo se, jak jiný obsah do těchto širokých abstraktních rysů vkládá dělník český a jak jiný zas dělník německý! Nemůže dojít k podobným nedorozuměním i o jiných principech marxismu specielně u nás Čechů, jejichž duch odpírá zásadně historickému materialismu, ostatně již všeobecně překonanému? A dále je dnes celá atmosféra kulturní jiná, než jaká obklopovala zakladatele Internacionály v letech padesátých a šedesátých. Kultura se očividně demokratisuje, takže není již dnes kultury vysloveně »měšťácké«, což vede dělnictvo od původní negace a lhostejnosti k positivní součinnosti na všeobecném kulturním díle národů i lidstva. Tím dostává se sociální demokracie v kladnější vztahy k celému organismu národa. Na všecky tyto nové zjevy společenské nestačí primitivní schemata prvotního marxismu. Je třeba doplňovat je novým poznáním, je třeba nové tvůrčí theoretické práce! Jí a jen jí může česká soc. demokracie dojíti konečně k vítězství ve svém velikém a těžkém boji! Ku konci něco na adresu p. F. V. Krejčího. K čemu si a priori vytýkat několik nedotknutelných zásad? Kdo vidí jednostranně ekonomický ráz Marxova myšlení, musí přece asi míti též pochybnosti o samospasitelnosti kollektivismu, a kdo upozorňuje, že není již specificky měšťácké kultury a ví, že se neosvědčil Marxův klimax protikladů v moderním kapitalismu, měl by si býti vědom, jak prázdné je dnes heslo »třídního boje«. Oba tyto revoluční principy nutno naopak opustit, třeba byly sebe účinněj-

šími prostředky agitace, myslí-li se to s českou theorií socialismu vážně. I česká soc. demokracie musí konečně přestat s materialismem a chiliasmem a začít s idealismem a positivismem, má-li se vůbec stát ze »sekty stranou«. Jen žádné katolické reformování kolem neměnných dogmat, když už reforma, tož reformace!

Stranické rozpory, jež ohrožují u nás tak často kde který záslužný podnik a dobrou instituci, dolehly po letošních volbách červnových krutě i na hnutí českožidovské, jehož pracovníky rozdvojilo stanovisko ke kandidatuře dra E. Lederera ve dva příkře se potírající tábory: realistický a mladočeský. Obě strany utkaly se na valné hromadě »Svazu českých pokrokových židů«, která vedla k secessi mladočeských židů z výboru »Svazu« a k založení českožidovského komitétu při národní straně svobodomyslné. To znamená objevení se vážného nebezpečí: že vzniknou dvě židovské strany, mladočeská a realistická; a to rozhodně není v intencích assimilačního hnutí, které nutně potřebuje ú s t ř e d n í, j e d n o t n é i n s t i t u c e, která by ve věcech českožidovských postupovala v pevné a mocné konsolidaci, jak tomu bylo v počátcích činnosti »Svazové«, jež byla nejčilejší a nejúspěšnější. Je smutným úkazem, že došlo k tomuto rozbroji v poměrně intelligentním vedení hnutí českožidovského, jež neprojevilo ani tolik sebezapíravého taktu, jaký jest podmínkou i příčinou vzrůstu institucí tak širokých, jako je na př. hnutí sokolské, taktu, jenž úzkostlivě rozlišuje zájmy celonárodní a zájmy stranické. Ale věc se stala a hleďme proto obrátiti zlé v dobro: komitéty při obou stranách nechť trvají, aby hájily zájmy a zásady hnutí českožidovského v obou stranách; na druhé straně však vznášíme důtklivý appel na příslušníky obou stran a na smiřovací komisi, která se ustavila, aby poklesky, jež staly se v obou táborech, byly zapomenuty a aby obě strany počaly novou a pilnou prací celonárodně českožidovskou v e s d r u ž e n í j e d n o t n é m — za něž nejlépe hodí se Svaz, — a aby nedesavouovali pro malicherná stranická a osobní nedorozumění vlastní mnohaletou práci a neškodili celé české věci...

Musejní knihovna a rukopisné padělky. Ve své poznámce »Pitvorný anachronism« v posledním »Přehledě« volali jsme správu musejní knihovny k zodpovědnosti za to, že připustila export závažných kusů k dobrodružným lučebním pokusům v cizině. O těchto dobrodružných lučebních pokusech podala »Nár. Politika« ze dne 17. prosince zvláštní podrobnou zprávu, z níž vysvítá, že padělky rukopisné propůjčil k oné manipulaci tehdejší jednatel Musejní společnosti, zemřelý professor dr. V. E. Mourek. Na základě této zprávy žádá nás bibliothekář Musea král. českého, p. dr. Čeněk Zíbrt, abychom »opravili svá mylná tvrzení«. Konstatujeme loyálně, že prof. dr. Č. Zíbrt nenese celou vinu, nýbrž že zemřelý professor Mourek podnikl o své újmě krok, k němuž nebyl oprávněn; splnomocnění o propůjčení Rukopisu Královédvorského mělo býti žádáno po v ý b o r u Musejním a ne po jednotlivém funkcionáři. Ale p. dr. Zíbrt měl povinnost upozorniti na nekorrektnost jednání Mourkova a jako předosta knihovny se mu opříti; neučiniv toho, nese velký kus zodpovědnosti a nemá práva nazývati naše zcela korrektní tvrzení mylným.

Rytířství bez bázně a ducha, jež provozují teď v »Čase« systematicky více méně věcným a více méně spravedlivým bojováním à tout prix proti všemu, což není realistické, zaměnili v jubilejním čísle »Času« slabošským a sentimentálním vzpomínáním; není věru truchlivějšího dokladu pro žalostný úpadek stárnoucích obrazoborců, o němž mluvilo minulé číslo Přehledu, než právě toto jubilejní číslo, v němž marně byste hledali článečku programového — do budoucnosti, kde marně byste chtěli se poučiti o jiných cílech realismu, než hašteření s mladočechy. Kolik potištěného papíru, tolik bezduchosti! Kolik samolibé jistoty, tolik neplodnosti! Odmyslete si vzpomínky Masarykovy a Herbenovy, feuilletonu Gammova a otištěných dopisů Rezkových, jež možno přijmouti jako kulturní dokumenty, a je téměř vše ostatní takovým součtem bezvýznamnosti, že dlouho byste hledali jemu podobný. S tohoto stanoviska je konečně i jubilejní číslo výmluvným příznakem a dokumentem.

*

večerní dárky ceny pomíjející, starostliví rodičové rozhodnou se zajisté pro onen dar štědrovečerní, jímž vedle lásky i péči o budoucnost rodiny nejskvěleji projeví. A který jest to dar? — Životní pojistka jediné české akciové pojišťovny: »První české všeobecné akciové společnosti pro pojišťování na život« v Praze, proti Národnímu divadlu, která vystavuje pojistky za podmínek nejvýhodnějších, sazeb nejlevnějších a způsobů nejmodernějších.

POLITICKÁ KRONIKA.

14. pros. započala ve francouzské sněmovně debata o franc.-něm. smlouvě v Maroku.

15. pros. jmenován byl zem. pres. bukovinský bar. Bleyleben místodržitelem moravským.

15. pros. přijato rozpočtové provisorium ve třetím čtení.

15. pros. započaly volby v Chorvatsku.

15. pros. podala vláda osnovu nového advokátního a notářského řádu.

16. pros. zahájeno první čtení berních předloh.

17. pros. vyskytly se zprávy o svolání českého sněmu.

19. pros. předložila vláda vodocestnou novellu.

19. pros. přikázány byly berní předlohy výboru.

20. pros. skončeno předvánoční zasedání říšské rady.

20. pros. protestují Němci proti přílišnému prý protežování Čechů novellou vodocestnou.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 29. PROSINCE 1911. ČÍSLO 14.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

DR. FRANT. SCHILLER:

KARTELNÍ ANKETA.

K základní otázce, je-li třeba, aby stát ať zákonem ať jen cestou správní zakročil proti kartelům, bývá projevy zákonodárných sborů odpovídáno obyčejně dosti shodně ve smyslu kladném. Jakmile však přistupuje se k formulování tohoto všeobecného hesla, ukazuje se ihned obtížnost celého problému, a docházívá k nejrůznějším, často úplně odporujícím si návrhům zástupců jednotlivých stran.

Každá akce protikartelní dotýká se základních psychologických momentů hospodářských; jde o zásah státu v soukromé poměry podnikatelské, tedy o ideu svézodpovědnosti, soběstačnosti, o oprávněnost principu soukromé zištnosti. V praxi pak kombinuje se věc ještě více. Uspořádání kartelních poměrů nelze obmezovati zde jen na úvahu, aby uspořádáním tím bylo dosaženo co největšího zisku bilance národohospodářské, zisku, z něhož by všichni členové hospodářského společenství měli stejný užitek, aby ve stejném prospěchu všech zajištěn byl i zde onen nejvyšší »ekonomický koeficient« společenský. Praktický pokus zákonného zasáhnutí v kartelní poměry jest vždy zároveň i pokusem o docílení kompromisu mezi politikou různých hospodářských tříd. A na tomto bodě právě akce protikartelní obyčejně též ztroskotá.

I nynější debaty kartelní u nás potvrdily opět jen nesnadnost a za nynějších poměrů rakouského parlamentu i těžkou praktickou rozřešitelnost otázky. Avšak formální alespoň výsledek bude dosavadní akce přece míti — v anketě, jež avisována jest pro nejbližší dny.

Nelze pochybovati o tom, že anketa může býti protikartelnímu státnímu postupu důležitým základem. Vše závisí však od způsobu uspořádání ankety. A měli-li bychom následovati příkladu německé říše v tomto směru, měla-li by naše anketa jíti ve stopách známé velké německé ankety, pak by bylo jisto, že ani tentokráte nejde o opravdovou protikartelní akci. Jest poučno, vzpomeneme-li výsledků zmíněné německé ankety.

Vlastní jednání její začínají dne 26. a 27. února 1903 referáty a rozpravami o rýnsko-vestfalském uhelném syndikátu. V březnu téhož roku se pokračuje a jedná se dále o hornoslezské uhelné konvenci, v květnu o vestfalském syndikátu koksu. V září přichází pak na řadu papír, v listopadu a prosinci opět rýnsko-vestfalské syndikáty surového železa atd. Celkem zaujímají anketní porady a jednání léta 1903, 1904, 1905, 1906. Probrána byla však pouze neúplně tato odvětví: výroba uhelná a koksu, odvětví papíru, železo, ocel a konečně odvětví lihu.

Dne 28. listopadu 1905 předkládá pak úřad říšského kancléře říšskému sněmu prvý díl »pamětního spisu« »zur gefälligen Kenntnisnahme«. Práce měla býti původně výsledkem anketního jednání. V pravdě však byl říšský úřad nucen, aby ne vždy zcela objektivní a věcně skrovné výsledky ankety doplnil opět novou písemnou anketou další. A na tom základě podal pak prvý díl pamětního spisu zprávu o německých kartelech, záležející v statistickém přehledu jich, v statistických údajích o sídle kartelů jednotlivých, představenstvu, počtu členů, předmětu úmluvy, účelu každého z kartelů, jeho formě a trvání a j. Na konec připojen velmi objemný svazek příloh se stanovami kartelními, společenskými smlouvami, dodavacími smlouvami, jednacími řády atd. Další díly pamětního spisu pak předloženy až v letech následujících. Tak v březnu 1906 dán k disposici říšskému sněmu díl druhý, zabývající se předpisy tuzemského civilního a trestního práva, jakož i rozhodnutími říšského soudu; roku 1907 díl třetí, obšírné to vylíčení kartelních poměrů uhelného průmyslu. Za základ vzaty jednak výsledky jednání anketních, jednak opět další sdělení, jež si říšská správa sama musila opatřiti. Předmětem příloh pak jest statistika tarifní, cenová, statistika vývozu, dovozu, mzdová, výroby a spotřeby, dále roz-

hodnutí říšského soudu, syndikátní smlouvy a pod. Díl čtvrtý, roku 1908 sněmu došlý, jest sbírkou cizozemského protikartelního a protitrustovního zákonodárství.

Nutno doznati, že vědě národohospodářské alespoň druhá část ankety přinesla materiál nedocenitelný. Musí sice i dnes ještě vědecká práce o otázce kartelní v mnohých směrech, na příklad co do cenových účinků kartelů — tedy právě v jednom z nejdůležitějších bodů — překonávati značné obtíže, vznikající z toho, že nedostává se skutkového podkladu pro rozbor abstraktní. Přece však možno dnes — díky výsledkům německé ankety ve spojení s výsledky známé komise americké — již mnohem bezpečněji přistupovati k stanovení jednotlivých typů kartelních, k řešení otázky třídění kartelů, k vymezení samého základního pojmu kartelu a trustu i k zásadnímu alespoň určení významu kartelů a trustů v celkovém prostředí hospodářském.

Úplně zklamáni však byli, kdož čekali od celé akce výsledek praktický. Zahájení ankety vyvolalo rozruch veliký. Mělo se za to, že dochází k převratné přímo změně ve státní politice hospodářské, jednání byla místy bouřlivá, ba hrozilo dojíti i k exodu jedné části interessentů. Konečně však přicházejí k slovu čísla, statistika, objektivní zpracování výsledků anketních, látka při tom neobyčejně vzrůstá — a když jsou zastupitelstvu lidu předkládány objemné svazky pamětního spisu, béře to říšský sněm skutečně pouze »k vědomosti«. Ani v jediném hospodářském odvětví, jež byla hlavním předmětem jednání a pamětního spisu, nedošlo na základě ankety k státnímu zakročení protikartelnímu.

Třeba hledati jmenovitě ve dvojím směru příčiny praktického nezdaru tohoto. První oddíl ankety, »jednání«, ač i on přispěl dosti k vniknutí do poměrů kartelů projednávaných, byl z nemalé části jen sbírkou soukromých názorů, více méně nepřesných a subjektivních, jež proto samy o sobě nemohly býti spolehlivým základem kartelnímu zákonu. Všechny práce ankety pak, jednání kontradiktorní i pamětní spis, trpí chybou, že probírají látku do všech podrobností a že projednávají i okolnosti pro eventuelní akci protikartelní úplně nerozhodné. Následek toho bylo ono velice pomalé tempo prací. Jest přirozeno, že takováto anketní šetření se stávají pak prodlením doby pro praktickou akci bezcennými, poněvadž mezitím, než anketa skončí svoji práci, vyšetřované poměry opětně se mění, kartely usnášejí se na nových stanovách, rozcházejí se, vznikají opět nová sdružení.

Methodologie sociálních anket označuje vždy jako zákony praktické účinnosti jich věcnost a rychlost jednání. Jde-li tedy o anketu za účelem státní protikartelní akce, pak musí anketa tato, nemá-li být jen svodem, na němž vybíjí se nespokojenost s trvajícím hospodářským stavem, míti ráz krátké a věcné informace o skutkových poměrech kartelních. Při tom bylo by pak nutno obmeziti se jen na ona zkartelovaná odvětví, jež vzhledem k postavení svému v řadě ostatních činitelů hospodářských, vzhledem k předmětu výroby neb směny jako důležitého statku pro hospodářský celek, jakož i vzhledem ke své politice kartelní mají zvláštní význam. Rozebíráním všech kartelů by vzrostly práce do nekonečna.

Obsahem jednání a eventuelních písemných sdělení by pak byly jen věcné zprávy o stanovách toho neb onoho kartelu, o jeho obchodních smlouvách a okolnosti, jež by mohly vésti k zjištění kartelních účinků. Tyto údaje by pak komise anketní doplnila po případě i statistickým vyšetřením vlastním.

Dbáno by musilo býti toho, aby jednání nezabíhala ve vývody subjektivního jen rázu, zejména by musily býti vyloučeny pouhé dedukce theoretické. Jest jistě pochybeno, očekává-li se na př. od účastníků ankety — dle návrhu v radě průmyslové učiněného — vysvětlení v tom směru, zda všeobecné stoupnutí cen zboží, nastalé v poslední době, jest důsledkem kartelním. Nelze přece u interessentů v anketě zúčastněných předpokládati ani od nich žádati, aby konali odborná a rozsáhlá studia přípravná, jichž si zodpovědění takovéto všeobecně theoretické otázky vždy žádá.

Věcí theoretické úvahy jest vlastně i stránka legislativní. Jest ovšem samozřejmé, že řešení této stránky bude nejdůležitější fásí protikartelní akce, avšak nenahlížím, proč, jak navrhuje Grunzel (Neues Wiener Tagblatt z 19. list.), by řešení to mělo se díti právě ve formě anketní. Znám-li skutkový základ, obsah smlouvy kartelní, ceny kartelem předpisované, mzdy jím placené, znám-li stav průmyslu v době předkartelní, celkovou situaci hospodářskou dotyčného odvětví (znalosti tohoto druhu jsou přece též officium, a nebude si jich vláda opatřovati teprve cestou ankety kartelní), musím již pouhou abstraktní dedukcí usouditi, jaký vliv kartel má, jaké by byly poměry hospodářské bez něho, jsou-li poměry kartelní výhodnější či nikoliv, které z účinků kartelních by proto bylo zejména nutno zameziti a jakým zákonným ustanovením by se tak mohlo státi nejbezpečněji. Hodlá-li však naše anketa nejprve opatřiti si mínění příslušných korporací o legislativních prostředcích, jest cesta tato snad pohodlnější, stěží však může vésti k cíli. Vláda získá takto řadu návrhů nezodpovědných, stranicky uzpůsobených, nedostatečně odůvodněných, návrhů, jež v odborné literatuře již dávno byly oceněny a probrány spolehlivěji, než učiniti tak může příležitostná

a na rychlo objednaná práce anketní. A jest více než nejisto, zda potom bude rozhodnutí o zákonu protikartelním dle onoho méněcenného a různorodého materiálu anketního snadnější.

Proto správným by snad byl a spíše ke shodě by asi vedl postup tento: vláda ať nejprve sama vypracuje nástin zákona, zákona objektivního, jenž by stejně byl spravedlivým ke všem zúčastněným vrstvám, a tento návrh vládní ať je pak podán příslušným činitelům k vyjádření.

Dle toho, jak do dnes znějí proposice chystané kartelní ankety, bylo by jistě možno dáti za pravdu těm, kdož nemají již nyní důvěry ve výkonnost a praktické výsledky její. Přes to však mám za to, že právě u nás by nemusila anketa minouti beze všeho prospěchu. Kdo naše poměry hospodářské blíže zná, ví, že právě u nás s hlavními kartelními zjevy opět v nejtěsnějším spojení jsou i základní nedostatky hospodářské a že studium naší kartelní otázky vede nezbytně i k odkrytí základních nedostatků těch. Právě v největších zkartelovaných odvětvích, jež jsou »rudou« hospodářské práce ve všech odvětvích ostatních, vyvinul se stav, který jest prvou příčinou našeho hospodářského celkového minus, naší inferiority. A bude-li dosti upřímnosti, aby v anketě i poměry tyto byly uvedeny na přetřes, pak může takovýto veřejný rozbor býti i prvním krokem k jejich nápravě.

POLITIKA

V. J. HAUNER:

ANGLIE A NĚMECKO. (Pokračování.)

Ale ani Anglie není na tom pro válku dobře. Jest nejen nesmírně angažována na všech stranách zeměkoule, takže přerušení jejího obchodu i pro ni by znamenalo katastrofu, nýbrž trpí ještě další slabostí, jsouc odkázána pro výživu svého obyvatelstva toliko na dovoz potravin. Blokáda anglických přístavů, kdyby po několik neděl mohla být úplná, přinutila by zemi ke kapitulaci jistěji než celá prohraná kampaň; ovšem při členitosti britského pobřeží je úplná blokáda věcí nemožnou. Ale zároveň je patrno, proč nebojí se anglická vláda sebe větších nákladů na válečné loďstvo, jen aby si zachovala bezpečnost v dobách válečných, neboť i v každém případě, kde by anglické loďstvo nebylo od počátku do konce války naprostým pánem moře, mohly by následky toho býti pro zemi nedozírné.

Dnes ovšem proti jedinému nepříteli je Anglie dostatečně vyzbrojena. Ale není nemožno, že za války octne se proti dvěma protivníkům, kteří by ji přinutili rozdělit své branné síly. Nebezpečí to není dosud hrozivé, ale nutno s ním pro budoucnost počítat. Nutno také počítat s tím, že, i nedojde-li k válce, bude Anglie obchodně zatlačována Německem a ztratí světový primát, na nějž si od desetiletí zvykla. Nyní dosud udržuje si Anglie vrch i při vší rozpínavosti Německa. Anglický vývoz se stále i v posledních letech zvětšuje a hospodářská situace — absolutně vzato — se také zlepšuje. Roku 1905 činil dovoz 9938 millionů Mk, vývoz 6728 millionů. Roku 1910 byla tato čísla 13.840 mil. a 8784 mil., stoupl tedy dovoz v 5 letech o 40%, vývoz pak o 30%. Německo dovezlo r. 1905 za 7436 mil. Mk a vyvezlo za 5842 mil. Mk, r. 1910 činil dovoz 8934 a vývoz 7475 mil. Mk; zvýšil se tedy dovoz v 5 letech jen o 20%, ale vývoz o 28%, je tedy relativní stav obchodní bilance Německa lepší. Celkový obrat Anglie před 5 lety obnášel podle toho něco přes 16½ miliardy a hodnoty té už už dosahuje nynější obrat Německa se 16.409 mil. Mk. Při tom německé obyvatelstvo a s ním produktivní element vzrůstá mnohem rychleji anglického. Obchodní loďstvo Britanie vzrostlo za posledních 10 let z 9,909.100 t na 12,159.200 t, tedy asi o pětinu, naproti tomu německé z 1,903.900 t na 2,922.700 t, tedy skoro o polovici; vzrůst tak prudký nelze znamenati u žádné obchodní mariny.

Tato čísla, jež bylo by možno doplňovati do neurčita, mají toliko za účel ukázati, že není nemožno, aby Německo dohonilo Anglii. Německo se dopracovalo svého obchodního postavení ve světě nejen usilovnou prací vědeckou a odbornou — jeho chemický, železářský a j. průmysl byl založen na nejnovějších pokrocích vědy a tím předčil staré, více tradicionelní industrie jiných států, — ale i svým ryze obchodnickým jednáním. Made in Germany stalo se nejen značkou solidnosti výrobků, nýbrž i výrazem dobré obchodní psychologie. Německý agent daleko lépe než anglický dovedl si najíti trh, dovedl předložiti výrobky, jež vyhovovaly právě těm odběratelům, které chtěl získat, a mnohem lépe a čileji využil konjunktury než Angličan. Němec je nejen technicky, nýbrž i obchodně vynalézavější, než pohodlnější a konservativnější Angličan. Anglie, vidouc se na světovém trhu zatlačována výrobky německými, snaží se tedy dohonit, co zmeškala, reformujíc i svůj průmysl i své obchodní a technické školství po způsobu německého, ale nedaří se jí dosud doháněti předskoku Německa. Stará kultura anglická pracuje a zejména pracovala pomaleji a dráž než prudce vzrůstající průmysl Německa, jehož továrnictvo i dělnictvo nečinilo tak vysokých požadavků, jako producenti angli-

ctí. Ovšem i v Německu se nyní věci obracejí; s rostoucím bohatstvím i výrobce i dělník navykli si pohodlí, jež vede k zdražování výrobků, tak že rozdíl mezi oběma zeměmi se za čas vyrovná. Ale přes to pociťuje se v Anglii krutě německá soutěž v oboru průmyslu — v ohledu obchodním« plaveckém, kde Anglie je nepopíratelně a bude ještě snad delší dobu na prvém místě, není otázka tato tak palčivá — i vysvětlíme si snažení unionistické strany, která v Anglii na rozdíl od konservativních stran jiných států stavěla si vždy dalekosáhlé cíle, snažení pomoci hynoucímu průmyslu ochrannými cly. Nemohu zde podrobně probírat otázku, zda v dnešní Anglii ochranná cla, zrušená před 60 lety a znamenající i zdražení dovozu potravin, mohla by povznésti vyspělý a klesající průmysl, jako mu pomáhala, když byl v počátcích a stoupal. Ale Angličané ukazují na to, že Německo a Amerika, jejichž průmysl je jistě na vysokém stupni vyspělosti, ochranných cel se nevzdaly a přece jim jdou celkem k duhu. A také, kdo se nejvíc bojí přeměny světového tržiště, jež by se udála zavedením anglické celní ochrany, nejsou angličtí liberálové, kteří více z principu a tradice se vzpírají tarifní reformě, nýbrž právě němečtí velkoobchodníci a exportéři. Pro Německo, jež do Anglie a jejích kolonií vyváží 20 procent svých výrobků, byla by ochranná cla zavedená pro celé britské imperium strašlivou ranou, jež by německý průmysl rázem zbavila nejlepších odběratelů. Jinou otázkou je však, dovedla-li by Anglie úbytek německého exportu nahradit sama, t. j. poskytovala-li by svým občanům a poddaným stejné výrobky stejně lacino, ale úmyslem tarifních reformátorů to jest a právě pomoc domácímu průmyslu je heslem ochranářů, kteří ukazují m. j. na to, že ve Spojeném království je několik set tisíc nezaměstnaných, jež liberální vláda proti nezaměstnanosti pojišťuje a kteří by vzpružením domácí výroby stali se z živlu passivního živlem aktivním.

Německo, jež r. 1884 získalo první kolonii, má dnes (s Kongem) přes 2·8 millionů km² koloniálního území s více než 14 milliony obyvatel. Jeho obchod s koloniemi je ovšem dosud v počátcích (1910 činil dovoz do kolonií asi 50 milionů Mk a vývoz asi 49 mil. Mk), ale obchod ten v 10 letech vzrostl ze 30 na 100 mil. Mk. Kolonisační schopnost Německa, srovnáváme-li ji s anglickou a hledíme-li zejména k úspěchům vůči domorodému obyvatelstvu, je arci značně menší než u Anglie a zdá se, že tento germánský kmen nevyrovná se nikdy Anglosasům co do přizpůsobivosti žíti pod cizím podnebím. Celkem doplácí Německo dosud na osady značně (1910 73 mil. Mk).

Přírodní bohatství německých kolonií s anglickými dosud nelze srovnávat, poněvadž se z nich mnohem méně těží než z těchto. Také získává Anglie nepoměrně více z kapitálů uložených v cizích podnicích, než Německo, jehož kapitálová mohutnost není dosud přílišná. Ale přes to Anglie se obává, ať právem, ať neprávem, že válka, v níž by zvítězilo zejména na moři Německo, připravila by ji rázem o všecky výhody dosavadní, a tím si vysvětlíme ohromný strach, jenž se zmocňuje širokých vrstev Britanie nyní periodicky při každém sesílení branné polohy Německa, třeba strach ten nebyl řádně čísly doložen a nemusil by být tak přehnaný. Anglickému obchodníku stačí, je-li vytlačován německou soutěží z odbytišť, kde byl dříve dobře po leta usazen, neboť nejsa tak pohyblivý, jako Němec, a nemaje pravidlem dosti jazykových vědomostí, nenalézá tak snadno náhrady na trhu za posice, z nichž byl vyhozen.

Anglie obává se dvou věcí pro případ války s Německem: předně, že by její obchod byl přerušen a zejména dovoz do země, čímž by tedy obyvatelstvo bylo postiženo hladem, a podruhé bojí se invase německého vojska, jež by mohla nastati po rozhodné porážce britského loďstva. Proti prvnímu však pomáhá jí znamenitá členitost jejího pobřeží, která by nedovolila přísné blokády, a obětavost obyvatelstva, jež, ať konservativní, ať liberální, poskytuje každé vládě dostatečných prostředků na sesílení loďstva. Proti druhému nebezpečí byla by nejlepším lékem všeobecná branná povinnost, jak ji propaguje na př. Lord Roberts, ale k té se anglický lid asi dříve neodhodlá, dokud na vlastním těle nezakusí její nutnosti. Dosud byla říše Britská po staletí invase uchráněna a proto myšlenka všeobecné branné povinnosti je v ní velmi málo populární. Naproti tomu anglický lid zvykl si považovat moře a vše, co s ním souvisí, za výlučnou svou doménu i nemůže se spřátelit s myšlenkou, že by se na něm mohl utkati se sokem, který by ho dokonce mohl vytlačit z posic, jichž dobyl si staletou kulturní prací. Němec je Angličanu obchodním a námořním parvenuem, jenž ho chce oloupit o plody staleté námahy; proto také válka s Německem přes všecka ujišťování zejména socialistických jednotlivců byla by v anglickém lidu hodně populární. (Pokrač.)

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 27. prosince 1911.

Ve všech úvahách, které byly v těchto dnech uveřejněny, je jeden stejný, velmi význačný rys: všude slyšíme stesk do neplodnosti rakouského parlamentu, všude žaloby, že parlament vlastní vinou svou pozbývá vážnosti a významu. Říká se, že poznání vady je již krokem k zlepšení. Bude to platit také v našem případu? Je ovšem nespravedlivo, svaluje-li se všechna vina za všeliké vadné stránky na poslance a vytýká-li se jim, že nesou spoluvinu na vzmáhající se bezvýznamnosti poslaneckého sboru. Nesmí se zapomenouti na věc nadmíru vážnou a důležitou, že voličstvo mělo v rukou lístky prázdné a že ve mnohém případu mělo lépe uvažovat než uvažovalo, když hlasovací lístky své vyplňovalo. Jestliže

v době voleb převládaly, ano rozhodovaly určité jednostranné ohledy a stranické snahy, nikoli ohled na parlament, jakožto na zákonodárného činitele, není teď nikterak překvapujícím zjevem, že sněmovna poslanecká si plně vlastní význam svůj neuvědomuje a dle takového uvědomění nejedná. — Kdo si vzal práci s přečtením nebo aspoň s prohlédnutím sněmovních protokolů, ten poznal, že až na několik ne mnohých výjimek poslanci nepřihlíželi k meritu osnov zákonů a návrhů, nýbrž že posunovány byly do popředí nejrůznější zájmy, nemající s obsahem předloh třeba zcela nic společného, řeči byly až na malé procento pouhými agitačními prostředky. Obecenstvo má být získáno a udrženo určitým stranám a frakcím, sněmovny se za tím účelem používá jen jako tribuny, ale to je nanejvýš nebezpečno, neboť toto obecenstvo si konečně protře oči a pozná, že není tím výhradně a jedině vinna vláda, že poslanci se vracejí z Vídně domů vždy s rukama prázdnýma, ale že spoluvinníky, ne-li vinníky hlavními jsou zástupci lidu, kteří z nejdrahocennějšího ústrojí, z nejcennějšího práva občanského dělají vlivu prosté forum pro diskutování o zájmech stranických a nezřídka i zcela osobních. Právem se obviňuje bar. Bienerth, že nebyl přítelem lidového parlamentu, že ho hleděl všemožně vypnouti a obmeziti. Dalo by se čekati, že tento nepříznivý tlak vyvolal patřičný odpor, že se lidová sněmovna vzpamatovala a že nastal zápas o moc a vliv, o uplatnění všech sil parlamentu — ale ku podivu, nebylo tomu tak. Poslanecká sněmovna sebou ani nepohnula na obranu, nebylo v ní žádných vyšších cílů a snah, odpůrcům lidového parlamentu pracováno bylo do rukou ustavičným utloukáním drahocenného času. Zle je, přerůstá-li ochotnictví nad umění, ale v politice je diletantství ještě nebezpečnější; ono uvedlo do sněmovní síně velmi mnoho osob obzorů úzkých, nepatrných, a následek toho je nedostatek velkých plánů a akcí v parlamentu. Jen si tak zcela určitě vyzvedněme třeba jen jednu věc — (ukazujeme právě na českou k vůli lepšímu vniknutí do poměrů v parlamentu) všimněme si, že byl o to veden spor v početně velmi silné straně agrární, má-li býti zakladatel její, pan K. Prášek, pokládán za jejího člena nebo ne, že byly o tom řeči po celé dlouhé týdny, ba měsíce, že to vedlo k resignaci presidenta vídeňského klubu atd., k založení nových bojovných časopiseckých orgánů. A to není jen ojedinělý případ, podobných stranických osobních momentů je ve sněmovně plno, k nim se obrací nejhlavnější pozornost a parlament je podoben stále velkému, krásnému divadlu, jehož opona zůstává spuštěna, jelikož se hercům nechce do těžkých úloh, oni sestoupili k divákům a pokládají své malé i velké intriky, pletky a žárlivosti, za věc hlavní, nepozorujíce, že se stávají sami svou vlastní vinou zbytečnými.

V době voleb kandidát kandidáta předstihuje sliby a přípověďmi, hory doly slibuje — jaký div, že důvěřivý lid čeká splnění slibů a že je rozmrzen zklamáním, jež je ovšem nevyhnutelno.

Seriosní práce poslanců byla by těžká a vyžadovala by veliké úsilí, kdyby mělo být provedeno i jen dosažitelné minimum všeho toho, co je k normálnímu rozvoji potřeba — ale voličstvo volebními agitacemi pozbylo míry pro možné a nemožné, a konečný výsledek nemůže být jiný, než že lidé na politiku hledí jen jako na liché, prázdné mluvení a stále více se od ní odvracejí, v poslanci přestávají viděti zákonodárce, obracejí se k němu toliko jako k a g e n t u pro obstarávání nejrůznějších a nejdivnějších záležitostí ve Vídni. Zjistili jsme, že nováček-poslanec, který teprve od posledních voleb je ve Vídni, nemůže stihnout sám vyřizování korrespondence, že zaměstnává stenografa a písaře, aby mu »resty« nerostly přes hlavu a že měl ve svém »poslaneckém denníku« 15. prosince již více čísel, než celý okresní výbor jeho rodného města. A osobních intervencí je tolik, že každou chvíli jsou poslanecké lavice prázdny, často i při velmi důležitých hlasováních, a že tudíž hlasování se stává věcí zcela náhodnou.

Obrození parlamentu nemůže nastati bez změny názorů voličstva na parlament.

UMĚNÍ

JOS. KODÍČEK:

K REŽII P. JAROSLAVA KVAPILA.

Na podrobnou kritiku scenického provedení Vrchlického »Hippodamie« v 13. č. »Přehledu« zaslal mi p. Jaroslav Kvapil tento dopis a žádá za jeho otištění:

V Praze, dne 23. XII. 1911.

Velectěný pane,

ve Vašem referátě o »Hippodamii« je passus, jejž si dovolím s Vaším souhlasem opraviti. Poukazujete na některé vnější shody mé režie s inscenací Reinhardtova antického dramatu v cirku: nuže, všechny ty věci, o nichž se zmiňujete, provedl jsem na scéně už jednou, a to v »Oresteii« koncem r. 1907, t. j. t ř i l é t a d ř í v e n e ž R e i n h a r d t, kdežto v »Hippodamii« jsem jich, any se mi hodily, použil znova. Arci, tenkráte si toho nikdo nevšiml: musil přijíti do Prahy teprve Reinhardt se svým »Oidipem«, tři léta po mně, aby se několik ne právě úžasných nápadů režisérských pokládalo za zjevení. Snad jste, velectěný pane, tehdejší provedení »Oresteie« na Národním divadle ani neviděl, sic byste sotva prohlašoval úpravu některých scén v »Hippodamii« za odliku režie Reinhardtovy, kdežto jsem nanejvýš opakoval — sebe sama! Sám pak si myslím — a řekli to mnozí jiní, kdož Reinhardta dobře znají! —, že právě s Reinhardtem se moje dnešní režie diametrálně rozchází, což arci nijak neumenšuje mé veliké úcty k zjevu Reinhardtovu i přátelství k jeho osobě. Prosím, otiskněte tento dopis a dovolte, abych jej skončil veselou poznámkou: kdosi, jenž mi takořka systematicky vyčítá Reinhardta, přiznal se mi právě včera in camera caritatis, že jaktěživ — žádného představení Reinhardtova neviděl!

Jsem Váš nejuctivější

Jaroslav Kvapil.

*

Plné originality své režie p. Kvapil, žel, neobhájil. Nemůže jí obhájiti. Bodů, kdež označil jsem »otcem myšlenky Berlín« — neužil (pamět moje bývá správná) v Oresteii. Užil-li na jednom místě detailu podobného — užil ho jinak. Ale konec konců spor o tom byl by malicherný; jde o věc hlubší: má-li divák nezaujatý (a já vážím si p. Kvapila) dojem nepůvodnosti, nemůže tento dojem býti neoprávněn; neboť možnost, že vznikl, je už důkazem; je výstrahou, jež neklame. Duch režie, toť osobnost režisérova; dá-li tento duch vzniknouti pochybnosti — je to důkazem její slabosti, chyby. Že »Oresteie« hrána

1907 a »Oidipus« 1911, nerozhoduje. Už r. 1907 byl Reinhardt živ — a už tehdy působil na p. Kvapila. Karel Kraus přispěl k naší otázce: »Es gibt Vorahmer von Originalen. Wenn zwei einen Gedanken haben, so gehört er nicht dem, der ihn hatte, sondern dem, der ihn besser hat. — Immer zieht das Original wieder ein, was ihm entnommen wurde. Auch wenn es später auf die Welt kommt.« Kdo chce tento aforismus zlehčiti výtkou paradoxnosti, je stejně nespravedlivý jako ten, jenž upírá Jarosl. Kvapilovi všechnu originalitu režisérskou.

P. Kvapil »si myslí, že právě s Reinhardtem se jeho dnešní režie diamentrálně rozchází«. Já toho nemyslím. Nemyslí toho (je-li třeba uváděti cizince) Hermann Bahr, nemyslí toho Willy Handl, nemyslí toho kde kdo. Cítím a vím jasně, že v tom a onom, mnohdy velmi závažném, projevuje se různě individualita Reinhardtova a režie páně Kvapilova (dovedl bych tyto rysy převésti i na prvky rassové) — ale jsem přesvědčen zcela nezvratně, že o ony hlavní a podstatné principy, jimiž bude charakterisovati divadelní historie Reinhardta, sdílí se i p. Kvapil: o snahu po stylisaci, o barevnost světel, o ono rozkošnictví scény, jež zavedl Reinhardt, o úsilí o výtvarný charakter režie, o zálibu stylisované jednoduchosti, o snahu po kondensaci gesta, jež nabývá svou kreslířskou linií symbolického významu pro celý děj dramatu, jehož charakter zhušťuje do tohoto jediného gesta — to jsou všechno vymoženosti, jichž jediným otcem jest Reinhardt, a jež přejal synovsky p. Jaroslav Kvapil. Avšak to jsou také principy, které se pravděpodobně stanou všeobecným odkazem svého tvůrce. Jeden však odkaz, zdá se, nebude přijat bez odezvy. Je to ono povýšení principu divadelnictví nade všechny jiné principy, zejména literární, jež hlásá Reinhardt. Divadlo má zajisté právo žíti »svým vlastním životem« a nemusí (řekněme a přiznejme) ohlížeti se na »stránku literární«; může proměniti literární bezvýznamnost v opojný rej barev a snů, v magickou pantomimu, dráždivou hru masek a přestrojení.

Ale mám přesvědčení: jen pokud nepřesahuje míru duševní hloubky, vnitřní vážnosti a cudnosti. Jen potud. Princip Reinhardtův, jejž projevil nedávno theoreticky a počal prováděti už prakticky, jest zlý, je nesprávný. Nejsou dnes mezi nejvážnějšími a nejhlubšími literáty Německa ojedinělými hlasy, jež se obávají, aby cirkusovými feériemi nekazilo se porozumění lidu pro požitky duchovější, jež však nemohou rozvinouti opojný a pohádkový apparát některých podniků Reinhardtových. Chce-li se v tomto principu p. Kvapil »diametrálně rozcházeti s Reinhardtem«, vítáme jeho slovo s povděkem, neboť obávali jsme se víc než kdy jindy, právě při premieře Hippodamie, že i k tomuto principu Reinhardtovu chyběl našemu prvnímu režiséru už jen malý krok. Skončil-li p. Kvapil dopis svůj vesele, snad bude dovoleno, abych uzavřel tuto odpověď poznámkou vážnou a výstražnou.

*

HUDBA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Richard Wagner: **Mistři pěvci norimberští.**

II.

V historii této opery na Nár. divadle jest kus nejnovější historie naší operní scény. Její osud u nás je obrazem umělecké úrovně našeho obecenstva a vývoj celého jeho nazírání na operní dílo vůbec. Přišla k nám dost pozdě: v r. 1868 byla její mnichovská premiera (psal o ní do Čech prof. Hostinský), v roce 1894 objevila se poprvé na české scéně. A přece přišla k nám příliš brzo, dřív, než měla do té míry cestu u nás připravenu, aby mohla být chápána širšími kruhy obecenstva v celé své velikosti.

Tehdejší obecenstvo ve své většině žádalo v opeře hlavně zabavení výpravou, napínavým dějem nebo lehce přístupnou, melodickou hudbou, v níž zvláště sentimentální struna byla ceněna, jak dokazují jmenovitě úspěchy Čajkovského u nás. Tomuto běžnému názoru o opeře v žádném z obou směrů nezdáli se našemu obecenstvu »Mistři pěvci« vyhovovati. Nebylo konečně ani předchozí průpravy specielně pro tuto operu Wagnerovu nutné. »Lohengrin« (jeho premiera byla v letech osmdesátých v jistých kruzích s hrůzou očekávána) a »Tannhäuser« bylo vše, co naše obecenstvo z Wagnera před tím slyšelo. Ale obě tyto opery byly mnohem bližší ještě starému směru dramatického tvoření než novotářským idejím Wagnerovým. Měly dle běžného názoru poutavý děj, dávaly dosti příležitosti k rozvinutí výpravné stránky a oděny byly i hudebním rouchem, jehož mnohé melodie měly všechny vlastnosti, aby staly se oblíbenými i prostému sluchu divadelního obecenstva. Jaký to diametrální rozdíl mezi nimi a »Mistry pěvci«!

Zde fabule sama je zcela prostá, ano lze o ní říci, že sama o sobě na dějství je velmi chudá. Zde vlastní drama vloženo je do nitra postav, z něhož je musí divák čísti. Zde nestačí povrchní znalost dramatického příběhu, zde třeba stopovati každé slovo, vystihnouti jeho smysl. Zde nutno i znáti celou tendenci díla i jeho »uměleckou nauku«, kterou jsem se snažil předešle nastíniti. A k tomu hudba Wagnerova, ohromující na první pohled svou komplikovaností, v níž ucho průměrného posluchače ztrácelo všechnu orientaci, hudba valící se jak mocným proudem po celý večer bez viditelných na pohled forem, a dále nový styl zpěvní, v němž posluchač postrádal smysly jeho opájející melos arií v jeho zamilovaných operách. Ta nová, ušlechtilá

melodika ariosních partií nedovedla ho odškodniti za to, co mu ten nový deklamatorní styl bral. A k tomu ani literaturou nedostalo se českému člověku pro dílo Wagnerovo přípravy. Nepřeceňuji význam této hudební literatury. Vím, že sama o sobě nedovede malé dílo učinit velkým a naopak. Nepochybuji, že slepému nedovede dáti zrak a hluchému sluch a že neumí dáti vnímavost tomu, kdo ji nemá vrozenou. A dokonce není s to, ani zdaleka říci vnímavému posluchači tolik, co hudební dílo samo. Ale ona dovede přece poskytnout posluchači a diváku prostředky k pochopení mnohého, co by mu jinak zůstalo tajným neb co by mu vůbec ušlo, jejím úkolem je zpravit jej o úmyslech a cílech umělcových, z nichž mnohé by nepostihl. A takovéto literatury jsme ani o Wagnerovi vůbec, ani o »Mistrech pěvcích« neměli.

Psáno bylo i u nás pro i contra. Protiwagnerovské literární projevy u nás nebylo vůbec možno vážně brát. Z těch, kteří umění Wagnerovo u nás zastávali, nejvážnějším byl prof. Hostinský.

Než i jeho práce měly ráz po většině polemický a pohybovaly se většinou ve všeobecnostech a často v mlžinách a nemohly míti proto pro širší obec hudebníků a tím méně pro divadelní obecenstvo významu.

A k tomu mělo a má většinou ještě naše obecenstvo zlozvyk nečísti operní texty spokojujíc se rychlým přeletnutím obsahu děje v několika vteřinách před představením. S tím ovšem u »Mistrů pěvců« jakož u moderní opery vůbec nelze vystačit.

A tu průměrný návštěvník divadla, který měl s dáváním posledních oper Smetanových svoji potíž a jemuž byl »Oněgin«, »Carmen«, »Traviata« nejzamilovanějšími operami, měl míti porozumění pro »Mistry pěvce«, kteří ho nedovedli dějem svým zabavit, kteří mu v umělecké stránce textu zůstali nesrozumitelnými a již tak nezvyklé činili požadavky na jeho hudební vnímání?

Z těchto praedisposic obecenstva vidím vyplývat osud »Mistrů pěvců« u nás: oněch několik málo repris po premieře v r. 1894 a marné pokusy o jich vzkříšení v letech 1899 a 1902. Chef opery naší, jemuž děkujeme znamenité hudební provedení v posledních dnech nově vzkříšených »Meistersingrů«, ve svém interwievu v »Nár. Listech« uveřejněném hledá příčinu neúspěchu opery u nás hlavně v nevyhovujícím provedení. Nepochybuji ani na okamžik, že zdárné provedení hudebního díla je nejsilnější oporou úspěchu jeho u posluchačstva, jako neváhám prohlásiti, že dnešní úspěch »Mistrů pěvců« je i úspěchem Kovařovicovým. Ale přes to pochybuji, že by třeba nejdokonalejší provedení díla Wagnerova v r. 1896 bylo mu pojistilo trvalý úspěch a život na scéně. Či nemáme poučení v té příčině z blízké minulosti v případu »Borise Godunova«? Jeho provedení bylo jistě výborné — a úspěch? Není u nás dosud porozumění pro ruskou dramatickou hudbu, jako ho nebylo v letech devadesátých pro »Mistry pěvce«. Jim divadlo samo připravovalo půdu svým programem i zvyšováním úrovně uměleckého vkusu a cítění u svého obecenstva a snad i hudební časopisectvo české vykonalo tu kus práce. Než buď jak buď: provedení »Mistrů pěvců« i jich přijetí je samo v sobě dost radostným faktem, který odůvodňuje naději, že budou nám trvale zachováni.

O tom, že orchestrální část partitury díla bude provedena tak dokonale, že nenechá žádného přání nesplněného, nebylo pochyby, jakmile bylo známo, že dílo dirigovat bude chef opery, který má znamenitá nastudování »Elektry« a »Rosenkavalíra« za sebou. Vždyť stál mu zde konečně i k ruce výborně umělecky kvalifikovaný orchestr. Težší úkol chystala tu scéna, hlavně styl zpěvních partií. Kovařovic vyšel ze správného názoru, že pro deklamatorní styl suprema lex je rytmická přesnost. A tento správný názor podařilo se mu vštípit i solistům a realisovat v podání jich partií. Po stránce hudební, co v moci bylo dirigentově i v silách a schopnostech pěvců, vše bylo vynaloženo a docíleno v jednotlivostech i v celku vysokého stupně dokonalosti. Také herecké vypravení postav krylo se většinou — aspoň v povšechných rysech — s originály textem i hudbou kreslenými. Kde ještě nebyly postavy našich »Mistrů pěvců« úplně v souladu s představami, které si z díla odnášíme, tam, doufám, další styk zpěváků s dílem zdokonalení toto přinese. Jmenovitě u těch z našich pěvců, kteří si pro podobné úkoly přinášejí potřebnou inteligenci a dosti umělecké ambice. V dramatickém provedení »Mistrů pěvců«, kterým pořízen historicky případný a malebný scénický rámec, rašilo vše kypícím životem a celkem vanul jarý duch. V hudební interpretaci Kovařovicově mělo prvé dějství bystrý spád, druhé se rozezpívalo v celé šíři svého lyrismu i vydýchalo všechnu vůni svojí náladovosti, třetí neslo se majestátně slavnostním tónem. Ano, to druhé jednání s celou poesií večera, kdy stříbrný svit měsíční tříští se o hřebeny střech starého Norimberka, kdy šeřík šíří kolem svůj vonný dech a kdy nad prodlevou denního života v nejtižším pianissimu spánku oddechující nesou se intimní zpěvy duše a srdcí! Zde začarováni jsme byli zcela v ono prostředí, v němž snují milenci svoje plány, v němž Sachs zpívá svoje básnické i životní reflexe a Beckmesser svoji překaženou serenádu. Zde nejvíce cítili jsme, že je tu duší reprodukce umělec, o němž lze říci se Sachsem: »Dem ist der Schnabel hold gewachsen.«

—lh—

LITERATURA

Růžena Svobodová: **»Posvátné jaro«.** Laichterovy Sbírky krásného písemnictví sv. XIV. V Praze 1912. Str. 395.

Velký umělec nejmenuje ani svých knih a hrdin názvy lhostejnými. Jako pozorně organisuje svou tvůrčí práci a kontroluje ji svou vnitřní zkušeností a paralelou života, tak hledá a vybírá mezi tisíci slovy jediné, které by již melodií a ražbou suggerovalo nejen obsah, ale i povahu a atmosféru díla. R. Svobodová byla si této symbolisace jmen vědoma od počátku. »Posvátné jaro« — komu neladí tento nadpis knihy už předem duši v souzvuk s hudbou v ní skrytou? Posvátné jaro zvěstují tyto kouzelné povídky, a skutečně, jste-li na posledním listu a pronesete několikrát po sobě s porozuměním poslední větu, »Mír mám v duši a k nikomu na světě zášť, ne, k nikomu na světě zášť«, tu nejste již v pochybách, že kol vás kvete a voní jaro, jaro nového života a nové lásky.

Svobodová je velká vypravovatelka, a jako každý velký vypravovatel miluje zvláště některé záhady a momenty a vrací se k nim znovu a znovu. Její hlavní oblastí jest moderní žena a její láska. Zopakujte si v duchu všechny povídky a romány od »Ztroskotána« až po »Irémskou zahradu« a po tuto knihu, i shledáte, že náplň a inspirace téměř všech jest erotická. Celé básnické dílo Svobodové jest jediným dramatem lásky. Najdete v něm všecky formy lásky, jakými kdy žena prošla: oddanou a pokornou lásku žen passivních, vášnivou a tragickou lásku žen sobeckých a primitivních, i kulturní a očistnou lásku žen budoucnosti. Láska jest básnířce základním problémem života, a jakmile ten jest rozluštěn, vše ostatní jest jasno.

I »Posvátné jaro« jest kniha erotická. Básnířka prochází znova všemi základními formami lásky, aby naznačila její vývoj a zdůraznila velikost lásky nové. Z pořadu knihy tento postup dosti nevysvítá, povídka pravděpodobně nejstarší a řadící se svým líčením tragické vášně k stadiu předchozímu, »Kříž«, nestojí v čele knihy, nýbrž na místě druhém, za »Pozorným milencem«, který jest jednou ze tří oněch nových povídek, v nichž jest těžiště knihy. Rovněž měla by snad následovati povídka »O věrné paní«, pak »Proserpinka« a teprve za nimi »O pozorném milenci«, »Povodeň« a »Pokojný dům«.

Věnec šesti nových povídek jest ukazatelem uměleckého vývoje R. Svobodové. »Kříž« navazuje, kde skončily »Marné lásky«: u erotického pessimismu, u tragiky vášně. Krátký příběh o jeptišce, prchající před mužovou láskou, jediná vzrušující scéna, nakreslen jest s dokonalým uměním psychologické intuice a jistoty smyslového vjemu. Jest jakýmsi úvodem k následujícím čtyřem zpěvům o věrnosti, z nichž prvním jest elegie marného snu o věčné lásce, povídka »O věrné paní«. Raffinované ovzduší kulturní, kontrast ženské ideálnosti a mužského materialismu upomínají na líčení hořkých a neklidných postav ženských, na herečku Margit a esthétku Kateřinu z »Marných lásek«. Jako Margit a Kateřina zvolily místo lásky a života umění a sen a prohrávaly tím své štěstí, tak i paní Viktorie opustila kdysi svou lásku z mládí, aby mohla hráti, procházeti světem, učiti se, žíti tisíci životy a utišiti svou vášnivou duši. Ale srdce nedá se uspati a vzpomíná stále na dávného milence; je mu věrna a myslí, že ani on nemůže zapomenouti. Tu přichází život, aby se jí pomstil, že se jeho konfliktům vyhnula, že jej obešla. Viktorie se dovídá, že sní o věrnosti sama, že on své city dávno pochoval, citově zpohodlněl. Aby se pomstila na svém srdci, aby se upila, přijímá lásku frivolního muže, milence ze sportu.

Druhou elegií věrnosti až do smrti jest dětský příběh milostný, »Proserpinka«. Několik stran o plachém a krátkém milování nelze pro tragickou jejich náladu čísti bez bolestného mražení. A zase ten strašný kontrast snu a života, věčné vzpomínky a smrti, podaný pravdivě a typicky!

Ale kniha není zasvěcena pessimismu lásky, nýbrž jejím nadějím. O posvěcující a tvůrčí lásce budoucnosti vypravují následující tři delší povídky, v nichž jest uložen všechen smysl knihy a všechna sladká moudrost básnířčina, dobytá tolikerým hledáním. Povídka »O pozorném milenci« staví proti sobě prostou, oddanou a pokornou lásku provazníka Michaela a vášnivou, nevykoupenou lásku pyšné Myrty. Myrta ničí si život svou pýchou. Miluje Michaela, ale nechce si ho vzíti pro jeho nízké postavení. Teprve pozdě pozná, že prohrála život, že štěstí šlo kol ní a ona ho neuměla uchopiti. Nedovedla rozeznati zrna od plevy. Není šťastna a myslí stále jako paní Viktorie na zamítnutého milence. Michael zatím sešedivěl ve věrné a oddané lásce k ní, a když se ku konci života sejdou, žaluje na sebe Myrta drásavými větami, jako duše před Bohem, že ztratila život svou vinou, že si svůj osud sama připravila. Co z ní mohlo býti, v co ji mohl proměniti, kdyby byla zůstala s ním! Teprve nyní poznává, jako Mary ve »Větru půlnočním«, čím je člověk člověku, mají-li duše bratrské. A Michael Bělobor, člověk zlatého srdce a věrný milenec, odmítá její sebeobžaloby, leje na její rány balšám vlastní mou-

drosti, uzrálé dlouhým čekáním, odříkáním a láskou, četbou moudrých knih a vzpomínkami na ni. Jeho cítění se láskou zjemnilo, jeho vášeň vystoupila o sféru výš a posvětila se. Vypravuje jí o ceně oddané lásky, o její očistné síle, o překonávání sobectví, o vyšší formě štěstí, nežli je štěstí osobní, takovém, které přijalo mrazivý přísvit utrpení. »Darujeme-li druhému, komukoliv, třeba tak nepatrné osobě, jako jsem já, musím-li již sebe do všeho plésti, ano, darujeme-li komukoliv jenom jediný záchvěv, malou tuchu vyššího pojetí tohoto bytí, již tím jsme žili, již proto musíme věřit, že ne-li nám, tedy komusi neznámému v budoucnosti bude líp a slastněji. A na tom jediné, na tom záleží.« Emma Stradenová v »Irémské zahradě« poučuje podobně Bětu, která si nemůže odpustiti, že milovala člověka nehodného: že nezáleží na tom, koho jsme milovali, ale že jsme milovali.

Tato povídka o věrném milenci patří snad k nejvyššímu, co R. Svobodová stvořila. Nic tu není nejistého nebo nehotového. S úžasnou silou vnitřního zraku pronikla básnířka do nejskrytějších záhybů srdcí. S psychologickou jemností spojuje její zrak ono neomylné vlastní zachycování vnější reality, barev a vůní, pohybů a tvarů, onu rozkoš a krásy světa, sdělovanou slovy neotřelými a novými. Se vším, čeho se umělkyně dotýká, žila už dlouho ve styku důvěrném a poznala nejen podobu žen, nýbrž i jejich duši.

Největší povídka knihy, románově založená »P o v o d e ň«, je drama vášně a lásky. Děj rozdělen na mnohem více osob než v povídce »O pozorném milenci«, místy na újmu hlavní fabuli, ačkoli každý detail básnířka chtěla podříditi základní myšlence. Episodické líčení vedlejších osudů působí, že zde není té koncisnosti, které se obdivujeme v povídce první. Stojí-li estheticky na místě druhém, jest pro psychologii nové ženy a nové lásky nejzajímavější. V Daniele Skřivanové kreslí definitivní typ ženy budoucnosti, ženy překonávající vášeň a věřící ve věčnou lásku, duchovou a tvůrčí, očistnou a kulturní. Daniela bojuje v sobě vědomě proti vášnivé lásce, nezhyne jí jako ostatní ženy povídky, ženy starého typu. Má sílu říci do očí démonickému svůdci, který se snaží i ji získati: »My, Nové mládí, již neproklínáme, nemstíme se, neutíkáme do klášterů a neprcháme z nich, nemarníme svou mladost, nečekáme, až budeme oklamány, netopíme se, můj milý... Opravujeme své omyly, zapomínáme, snažíme se vystoupit o sféru výš, snažíme se najíti toho, s nímž bychom stvořili souzvučnou krásu.«

Na konci knihy ocitáme se v idyllickém zátiší venkova, mezi jemnými, ušlechtilými lidmi básnířčina polo vysněného světa. Žijí v zbožném naslouchání duši země, bez viny, bez podezření, a proto šťastni. Mladá paní, líbezné a dokonalé stvoření, které nezná klamu, které všecko chápe a všemu rozumí, které je všecko jasno jako básnířce samé, jest pokračováním Daniely Skřivanové. V této kronice léta u ideálních lidí, mezi květinami a pod vysokým, dobré časy věstícím nebem dostupuje umění R. Svobodové ethických vrcholů. Svou knihu zakončila básnířka větou, kterou nám odhaluje celou svou duši: »Mír mám v duši a k nikomu na světě zášť, ne, k nikomu na světě zášť.«

Štěpán Jež.

OTÁZKY A NÁZORY

Prof. KAREL ANDERLE:

REFORMAČNÍ MUSEUM.

Blíží se 500leté výročí upálení Mistra Jana Husi a národ český chystá se k důstojné oslavě. Četli jsme již, že Akademie cís. Frant. Jos. I. pro vědy, slovesnost a umění hodlá oslavit výročí vydáním velkého díla o Husovi, z kruhů hudebních vyšel návrh na vypsání ceny pro skladbu, jež svým podáním odpovídala by významné oslavě, čeští evangelíci se také připravují a v celé řadě měst mají býti odhaleny pomníky. Je zapotřebí, abychom si byli vědomi důležitosti a důstojnosti okamžiku, aby zmizela roztříštěnost, aby oslava byla opravdu výrazem jednotného smýšlení celého českého národa v tomto směru.

Jak se rozumí podobným případům v cizině? Italové na oslavu sjednocení Italie staví monumentální pomník Viktoru Emanuelu II., králi sjednotiteli, v ceně několika millionů lir; Německo staví kolosální pomník na bojišti lipském na paměť svého znovuzrození a osvobození od nadvlády francouzské, a podobně i v jiných zemích, na př. v Argentině atd. Národ český na pamět své nejslavnější periody, kdy jeho jméno stálo v popředí dějin evropských, měl by si také zbudovati monumentální pomník — ne válečnou trofej — ale Reformační museum.

Již jednou tato myšlenka probleskla naší veřejnosti, avšak — jak to u nás bývá — zase usnula. Přicházím myšlenku tu oživit a vymezit přesnějšími návrhy.

Podnik dá se uskutečnit a to poměrně snadno, jakmile záležitost ta stane se otázkou celého našeho národa, otázkou českou.

Národ, který během několika neděl dovedl sebrat statisíce na Národní divadlo, dovede snad též během několika let vybudovati dílo, jež má býti representantem naší nejslavnější doby. Jsme finančně zatíženi na mnohých stranách, máme Matici, obranné jednoty atd., ale mravní povinnost velí, abychom dovedli přinésti i tuto oběť a jako Národní divadlo, nechť i Reformační museum nese v čele svém hrdý nápis »Národ sobě«.

Představuji si, že Reformační museum musí býti úplným a dokonalým obrazem celého období husitského, že v něm musí býti shromážděno vše, co má vztah k oné době, aby až nějaký cizinec nebo kdokoliv navštíví za účelem studia Reformační museum, nalezl zde vše. Shledáváte-li dnes památky oné doby a chcete je studovat, najdete všude něco, ale právě následkem té roztříštěnosti a nesoustředěnosti celkový dojem úplně mizí. Pokud bude možno, představuji si, aby v museu uloženy byly originály; kde snad řevnivost nebo jiné příčiny zabraňovaly by získání originálů, alespoň imitace.

Dále bylo by záhodno, aby naši umělci, zejména kteří jsou v tom oboru zapracováni anebo nad jiné k tomu povoláni, na př. Mikuláš Aleš, vypracovali nám jakousi galerii obrazů dotyčné doby, jež by mohly sloužit umělcům pozdějším jako vzor.

Konečně i veškerá literatura husitské doby se týkající je pro podrobné studium nezbytna; knihovna se studijním sálem byla by jen krásným doplňkem všeho předchozího.

Jak výhodné by na př. bylo i pro umělce výtvarné, kteří by chtěli použíti nějakých motivů z té doby, až by našli v museu sneseno vše, co do té doby bylo vytvořeno a zároveň pomůcky k detailnímu studiu dalšímu.

A jsem přesvědčen, že teprve tehdy, až myšlenka tato bude uskutečněna — budeme míti náležitý přehled onoho ohromného vlivu a rázu, jejž doba husitská našemu národnímu životu vtiskla.

Pro uskutečnění tohoto projektu je doba právě nyní nejpříhodnější, kdy mluví se všude o oslavách Husových.

Nechci snad popírati určitý význam Husových pomníků v jednotlivých místech, ale myslím, zda by nebylo vhodnější a případnější, kdyby kapitál za tím účelem již sebraný zejména v těch místech, kde dosud plány nejsou definitivně propracovány, byl věnován na zřízení Reformačního musea. Bylo by dobře, kdyby zejména v tomto bodě chtěla se veřejnost rozhovořit a názory své vyjádřit.

To ovšem neznamená, že činnost spolků pro postavení Husova pomníku byla by snad odevzdáním jmění Reformačnímu museu ukončena, naopak, nechť jen spolky pracují a sbírají dále na vybudování musea.

R. 1920 budeme oslavovat 500. památku založení Tábora. Nedovedu si představit skvělejšího daru, jejž by národ toho roku mohl dáti Táboru a zároveň sobě — v podobě Reformačního musea. Tábor má totiž jako středisko a východisko reformačního hnutí skutečně na museum nárok nejoprávněnější.

Přál bych si, aby to bylo dílo, s nímž bychom se mohli s hrdostí před cizinou pochlubit. Angličané, Francouzi, Němci i Italové mají obrovská musea koloniální, jež jsou výrazem jejich moci a života; mají své galerie, jež jsou jejich pýchou — nuže zbudujme i my monumentální pomník naší nesmrtelnosti.

TECHNIKA

»**Rozvoj mostů klenutých** od dob římských k moderním stavbám betonovým« jest název zajímavé knihy městsk. vrchn. inženýra Františka Mencla. Zajímavá svým vznikem a účelem jest tato bohatě illustrovaná kapitola z dějin technické práce první toho druhu prací kulturně-historickou u nás. Ale kdežto jinde vydávají podobné knihy spolky a instituce vědecké či technické, vidíme na albu pana vrchního inženýra Mencla obvyklé u nás »Nákladem vlastním«. Jest to tím podivnějším, že se zde jedná o čin kulturně-politický čili, jak autor skromně říká, o dílo tendenční. Tendence spočívá v tom, že se zde projektant nového pražského mostu z ostrova Štvanice do Holešovic pokouší přesvědčiti širší interessované kruhy, že je most z dusaného armovaného betonu logickým a nutným článkem vývoje mostů klenutých, od kvádrových mostů začínajícího. Shrnul zde, jistě odborně přetížený inženýr, i názory, jimiž byl veden při sdělávání podrobného návrhu jmenovaného mostu a výsledky studia historického a kulturního, které k tomu podnikl — a nenalezl porozumění ani v naší Technické matici pro tuto mimořádnou činnost. Ukázalo se totiž při jednání o most Hlávkův přes plavební rameno Vltavy, mezi Štvanicí a nádražím severozápadním, že jsou u nás dosud mocné předsudky a nedůvěra k moderní stavební technice betonové. Byl zamítnut mnohem výhodnější návrh z armovaných betonových nosníků a postaven most železný v konstrukci.[1]) Autor knihy snažil se přednáš-

[1]) Na most Hlávkův objednán městskou radou koncem roku 1907 detailní návrh vrchní železné konstrukce v Českomoravské strojírně a u bratří Prášilů. Offerta zněla asi na 500.000 K (bez pilířů). Současně vypsáno offertní řízení na klenutý most betonový. Došlé 4 nabídky kolísaly kolem 350.000 K. (Počítá-li se u betonového mostu se silnějšími pilíři, byla tu úspora minimálně sto tisíc korun), což při povážení dalekých výhod betonu oproti železu (žádné udržování, delší trvání, monumentálnost, větší stabilita a materiál oproti práci dělnické: tesařské a betonářské mnohem levnější, takže národohospodářsky významnější oproti železu, kde materiál převažuje a platí se železářskému kartelu), bylo zcela rozhodným poukazem, jak se rozhodnouti. Technická komise odborníků rozhodla dvakráte pro klenutý most a setrvala na svém rozhodnutí, i když byla městskou radou 24 neodborníků (jeden stavební inženýr) přehlasována. Ale i během jednání byla v městské radě většina pro beton, teprve když dva domácí odborníci pro železné mosty byli proti betonu a dva zahraniční odborníci a kapacity pro betonové mosty mluvili pro beton, rozhodnuto bylo pro železo dražší a nevýhodnější. Donuceny soutěží, slevily sice mostárny, ale most Hlávkův přece jen nebyl stavěn z betonu a byl tedy dražší.

Časopis »Cement, železo a beton« II. r. 1. č.

kami, konanými roku 1909 v občanských klubech holešovických a novoměstských, překonávati tyto předsudky a potírati otevřenými výtkami to, s čím u nás nesouhlasí a kde touží po nápravě. Veškeré tyto práce, předcházející přijetí jeho projektu na most, pokračující ve směru Hlávkova mostu, shrnuje v knize spolu se 103 obrazy a 9 litografickými tabulkami, provázejícími poutavě a i laikovi srozumitelně podaný text. Čtenář je překvapen široce kulturním hlediskem, s něhož pozoruje tu technik část dějin kulturních, dvoutisícileté slavné dějiny klenutých mostů, aquaduktů a viaduktů v celé Evropě, ano i v ostatním světě dnes zachovaných, a s něhož se nám jeví celý vývoj v jasné organické linii. Osudy mostů jsou tu obrazem ducha kultury dob, v nichž vznikly. Jak mohl býti stavěn aquadukt v době, kdy panovalo učení, že čistota těla znamená nečistotu duše, kterak mohl se udržeti v době, která dávala právo na vodu, unikající z něho, majiteli pozemku, na nějž vytékala, a majitel se proto staral o porušení a nikoliv udržení aquaduktů? Jak mohlo lidstvo starati se o stavbu dobrých silnic v době, která dávala majiteli půdy právo na zboží, které vypadlo se zřítivšího se vozu, jedoucího rozkopanou cestou?

V době cechů a pověry, kdy vědy přírodní byly v klatbě, mohla se technika uplatňovati jen tam, kde sloužila surovému válečnictví, a to bylo u mostů. A prostředky na stavbu dodávali na příklad papežům ti, kteří si koupili právo jísti v pátek máslo a mléko!

Jinak bylo s vývojem věd a techniky v době osvícenské. Tehdy bylo možno, aby francouzští stavové zdůvodňovali stavbu dražšího mostu zdokonalením stavitelství mostního, které vyplyne z pokusů s novým, třebaže dražším materiálem. »Zdraží se dílo právě podniknuté, ale ušetří se na příštích stavbách,« psali tito kulturní politici z r. 1779 králi francouzskému a zahanbili tak ještě mnohého dnešního člena vlivných korporací, rozhodujících o podobných podnicích s menší odvahou experimentů.

Autor s podobnými hledisky kritickými v historii technické práce odváží se i těmto pánům adressovati výtku, že zadávají stavby podobné bez soutěží a vůbec bez součinnosti architektovy, což pobuřuje i laika a překvapuje jednotvárností několika stále se opakujících typů mostů. Tato odvaha hledisek autorových činí z jeho knihy dokument o možnostech technikovy činnosti ve společnosti.

Most, projektovaný panem vrchním inženýrem Menclem, který vyšel z podobné, široce založené a hluboce kulturní průpravy a k jehož provedení spojil se, jak známo, s jedním z nejnadanějších moderních architektů, Pavlem Janákem, blíží se svému dokončení. Známo je, že rozpočet na most podobné konstrukce, jako Hlávkův, byl konstrukcí páně Menclovou tou měrou n e p ř e k r o č e n, ž e z b y l o na uměleckou výzdobu, na níž pracují nejpřednější naši moderní sochaři: Štursa, Kafka, Kofránek a Gutfreund. Most je o 3 klenbách do rozpětí 39 metrů a opatřen nad pilíři odlehčovacími klenbami, technicky značně účelnými a architektonicky sloupy krytými a krásně působícími. Most budou zdobiti dvě monumentální skupiny sochařské: »Práce« a »Humanita« z dílny Štursovy.[2])

Tou dobou staví se již nový klenutý most betonový v Praze, a sice u Rudolfina, o 4 polích do rozpětí 41·8 metru, podobně jako most se Štvanice, se 3 klouby. Při navrhovaném mostu do Troje má býti upotřebeno žebrované klenby z armovaného betonu. Panu vrchnímu inženýru Menclovi možno k úspěchům jeho zmužilého, kulturně-politického činu gratulovati. Kniha jeho by měla býti čtena nejen našimi úředními a neúředními byrokraty technickými a netechnickými, ale i přáteli technické práce.

Inž. F.

[2]) Délka mostu betonového do Holešovic je něco přes 200 metrů a užitečná šířka přes 16 metrů. Betonový bude nejen most, ale i plastiky sochařů a stožáry elektrické dráhy a osvětlení. Kdežto most u Národního divadla se stavěl přes 3 léta, Čechův most skoro 3 léta, Hlávkův 22 měsíců, stavěl se nový most, d v a k r á t e d e l š í, j e n 20 m ě s í c ů. První most, 340 metrů dlouhý a 16 metrů široký, stál 4 milliony K, Čechův, 170 metrů dlouhý a 16 metrů široký, 2¼ millionu K, Hlávkův, 96 metrů dlouhý a 16 metrů široký, 1⅛ millionu K, kdežto bude nový most, monumetálnější, 201·4 metru dlouhý a 16·2 metru široký, státi cirka 1,200.000 K, což mluví pro hospodárnost betonové stavby u tak zadlužené komuny více než celé knihy. Detailní ceny jsou ale ještě křiklavější. Most u Národního divadla má oblouky skoro stejně rozpiaté, jako nový most (42·34 m oproti 39 m), a přece má první klenbu tlustou 1·44 m—2·20 m, druhý 75 cm až 1·10 m (tedy asi o polovic tenčí) a stojí 1 m^3 zdiva klenby u prvého **145 K**, u druhého **39 K**. K tomu přistupuje ještě monumentálnost tak lehkého klenutí, úhlednost tvaru oblouků elipsovitých, jichž patky jsou pod nejvyšší hladinou vodní a architektura odlehčovacích ok nad návodními pilíři.

Z časop. »Cement, železo a beton«, V. r. 10 č.

*

Inž. VLADIMÍR LIST:

RAKOUSKÉ ELEKTRÁRNY.

O d p o v ě ď p a n u i n ž. B a š u s o v i.

(Dokončení.)

Jak pracuje pan Bašus, dokazují následující příklady:

1. Ve Finančních Listech uvedl ceny proudu pro pohon z německých velkoměst. Ceny ty vyňal z článku inženýra F. Rossa,[1]) ale tak, ž e a n i k j e d i n é m u z uvedených pěti měst neudal cenu správnou, nýbrž uvedl cenu napsanou o řádku níž neb výš, ale vždy c e n u n i ž š í, než uvádí inženýr F. Ross pro dotyčná města. A právě nízké ceny se panu Bašusovi dobře hodily do důkazu.

2. Pan Bašus ve Finančních Listech píše dále: »Namítne se mi, že jsou to střediska průmyslová (co mají levnou elektřinu), ale mohu uvésti na příklad Kottbus, malé hnízdo v Branibořích, jež mělo pro světlo ceny 24—60 h, pro pohon 15—24 h.« Toto »m a l é h n í z d o v B r a n i b o ř í c h« popisuje Ottův slovník Naučný takto: Chotěbuz[2]) (Kottbus) r. 1895 mělo

[1]) Elektrotechnische Zeitschrift r. 1908, str. 181.

[2]) Ottův Slovník uvádí tam dále továrnu na plátno, plachtovinu, klobouky, nábytek, minerální vody, strojírnu, slévárnu železa, železniční dílny, papírnu, koželužny, sladovnu, pivovar, lihovar, parní pily a dílny železniční. Statistika z r. 1911 uvádí již 48.644 obyvatelů.

38.043 obyvatelů — jest střediskem průmyslu. Vyniká jmenovitě průmysl textilní: jest zde 29 velkých a 50 menších továren na sukna a zaměstnávají 4000 dělníků. Značná jest výroba koberců. V okolí doluje se silně na hnědé uhlí. Město má elektrickou tramway. — Ptám se, není Kottbus průmyslovým střediskem a kolik máme my Češi takových »malých hnízd«?

3. Pan Bašus ve Finančních Listech se také rozhořčuje, jak draho se u nás staví elektrárny a dovolává se poslední statistiky v Rakousku a Švýcařích. Konstatoval jsem ve Finančních Listech, že pan Bašus nečetl ani úvodu[3]) rakouské statistiky, takže porovnává cenu švýcarských elektráren, t. j. strojů a strojovny, s cenami rakouských celých elektrických podniků, t. j. s cenami, obsahujícími také ještě rozvodné sítě po městě, správní budovy, osvětlení ulic, ano někde i počitadla u odběratelů. Jest přirozeno, že takto počítaná cena musí býti vyšší než cena prosté elektrárny.

4. Ve své odpovědi uvádí provozovací výlohy různých rakouských elektráren. Čísla tentokráte cituje správně ze statistiky rakouské 1911, pouze vynechává u elektráren, provedených sesterskou továrnou firmy, kde jest nyní zaměstnán, ve statistice těsně při číslici uvedené, poznámky, že číslice[4]) znamená: »reine Brennmaterial-Kosten« a naopak u Domažlic, provedených firmou Kolben, vynechává stejně zřetelně uvedenou poznámku, že cena jest i s amortisací. Tímto opomenutím poznámek docílil pan Bašus dojmu, jako by české elektrárny vyráběly draho. Jest ovšem ohromný rozdíl, počítá-li se, mnoho-li se spálí uhlí na jednotku proudu, anebo zahrne-li se do toho i mzda, režie, úrok a úmor celého zařízení.

Neboť vydání za palivo jest sotva jedna pětina celkové výrobní ceny proudu, a proto pan Bašus sestavenou tabulkou, kde uvádí pro německé elektrárny pouze výdaje za palivo, pro české však souhrn všech vydání i s úrokem a úmorem, klamal neodborné obecenstvo.[5]) Tak různá data vážný pracovník vůbec nesestaví v jednu tabulku.

5. Pan Bašus uvádí dále při onom »malém hnízdě v Branibořích« nejmenší a nejvyšší běžné ceny proudu pro pohon,[6]) proti nim však cituje z mé »Elektrotechniky« velmi pohodlně pouze nejvyšší proudové ceny českých měst. Doplním proto jeho tabulku, jak by měla býti sestavena pro ceny proudu, o které se točí spor. Tučné číslice pan Bašus ve své tabulce prostě vynechal.

Kottbus 15—24 h	
Žižkov **25—42** h	
Praha **19—30** h	moje Elektrotechnika r. 1909 strana 79—80.
Pardubice **21—30** h	
Karlín **22—32** h	
Smíchov **19—24** h	

Prostějov **24—40** h (dnešní sazba).

Některé nové elektrárny, které jsem panu Bašusovi uvedl ve Finančních Listech č. 42., mají pro pohon normální sazby:

Hulín 17—25 h	
Nová Paka 17—25 h	prodejní podmínky těchto měst.
Hořice 14—30 h	

Patrno, že i naše malá a neprůmyslová města, neležící na hnědoúhelných dolech jako Kottbus, nezůstávají mnoho pozadu za jeho cenami. I neodborník sezná, jakou váhu mají »úřední a spolehlivá data« pana Bašuse.

6. Dále patrno, že nemá pravdu pan Bašus, tvrdí-li, že se nedostane u nás pro pohon pod 24 h, a opakuji, co jsem napsal ve Finančních Listech čtenářům »Přehledu«: Velmi četná česká města (Praha, Nová Paka, Hlinsko, Hradec Králové, Pardubice, Jaroměř, Přerov) prodávají mimo tyto normální sazby na základě zvláštních smluv proud osvětlovací velkým odběratelům (nádraží) **za 18—23 h,** pro pohon (továrny, nádraží) **za 10—15 h,** družstvům **za 13—16 h,** a dovedla by prodávati velkým průmyslovým podnikům zcela dobře proud **za 7—12 h,** kdybychom měli místo »staroslavných měst« také nějaká »malá hnízda braniborská«.

7. V »Přehledu« píše pan Bašus: »Stojí tedy 1 kg směsi (v pražské elektrárně) 1·8 haléřů a nikoli, jak si pan List dosadil, 1·2 haléřů!« Číslice ty vytiskl tučně. Jak však vychází z Výročních účtů, str. 4. a 18., stojí Prahu 1 kg této směsi 1·16 haléřů. Takové komolení pravdy není vážnou vědeckou prací.

Z těchto ukázek jest jasno, že jsem nebyl k panu Bašusovi přísným, kritisuje jeho práci jako ledabylou a lehkomyslnou. Odpovídám panu Bašusovi po druhé jen proto, že jsem k tomu byl vyzván poznámkou redakce »Přehledu« v čísle 10. Bylo mi při tom však líto času na opravování diletantských chyb páně Bašusových.

Oprava. V prvé části této odpovědi dlužno opraviti mimo několik drobných chyb následující:

Na str. 240 v poznámce 11. vynechán řádek, tak že má býti: na 1 KWh z elektrárny vycházející, nikoli na 1 KWh v elektrárně vyrobenou.

Na str. 241 v poznámce 17. vynecháno: Elektrárny o výkonu KW stojí v Rakousku . . .

---

[3]) Statistik der Elektrizitätswerke in Oesterr. 1911 str. IV.: »In Spalte 19 sind bei der Mehrzahl der Werke die Kosten der Verteilungsanlage miteinbezogen.«

[4]) Statistik der El. Werke in Oesterr. 1911 str. 31, Neulegenbach: reine Brennmaterial-Kosten 2·3 h, str. 39. Reichenberg: Brennmaterial-Kosten 3·5 h, str. 47. Trans 32 h pro KWSt. einschliesslich Amortisierung.

[5]) Pokud jsem mohl zjistiti, vypadala by tabulka vydání za palivo takto:
Neulegenbach 2·3 h,
Liberec 3·5 h,
Boskovice 2·3 h a ne 16 h (Bartelmus, Donát a spol.),
Domažlice 4·5 h a ne 32 h (Kolben),
Praha 3·05 h a ne 15 h (Kolben, Křižík),
Pardubice 7 h a ne 34·4 h (Křižík),
Vídeň 3·6 h a ne 9 h.

Ceny tyto jsou na 10—30 procent přibližné, neboť některé elektrárny počítají s dodávkou, jiné s výrobou proudu.

[6]) Elektrotechnische Zeitschrift r. 1908 str. 239. Pro Kottbus udány jsou následující ceny proudu pro pohon: »Strompreis für Kraft: Doppeltarif 20 und 15 Pf. in der Sperrzeit, für Tagstunden 15 und 12 Pf. Grossabnehmer erhalten besondere Rabatte.« Z tohoto patrno, že udané ceny jsou normální nejnižší a nejvyšší sazba pro drobný pohon.

ZE DNE

P. T. pp. abonenty žádáme slušně o obnovení předplatného a přikládáme proto k celému nákladu slož. lístky pošt. spořitelny.

Kdož mají předplaceno, nechť laskavě odloží složní lístky na příště.

Pp. dlužníky žádáme *co nejdůtklivěji* o vyrovnání nedoplatků.

Z redakce. Redakční hodiny překládají se dnem 1. ledna 1912 za příčinou zaneprázdnění redaktora *na dobu od 6—7 hod. večer.*

X. sjezd české sociální demokracie, v těchto dnech na Smíchově konaný, je novým důkazem, že spor s německými soudruhy skončí pro ni vítězně. Nasvědčují tomu jak jednomyslnost všech delegátů v nazírání na otázku autonomie, jež způsobila, že se o této jako o věci již nesporné ani mnoho nemluvilo, tak vzrůst členů a organisací strany od sjezdu posledního (r. 1909 bylo členů 130.000 a organisací 2462, dnes je jich 144.000 resp. 2473), dále solidarita a přislíbená podpora českých soc. demokratických organisací v Americe, jež tlumočil delegát Hlaváček, konečně pak projev zástupců soc. dem. ukrajinské a slovácké, kteří dali české soc. demokracii úplně za pravdu. Možno skutečně říci, že spor je vlastně již rozhodnut a že dlužno pouze vyčkati, až se něm. soc. demokracie přizpůsobí novým poměrům. Že tak bude muset učiniti, je právě tak jisto, jako že Internacionála vezme později stav věcí, jak se mezi českou a něm. soc. demokracií vytvoří, prostě na vědomí. Sjezd přijal řadu projevů a resolucí vyznívajících pravověrně marxisticky, což má především význam taktický. Vývody jednotlivých referentů však nasvědčují tomu, že česká soc. demokracie chce v politice působiti též positivně a že s ní můžeme počítati již nejen v bojích o práva jazyková, nýbrž též ve své snaze po rozšíření pravomoci autonomie zemské.

»Čacký překladatel« pan dr. Jan Reichmann zaslal nám obrněný projev, jímž se hájí proti výtkám, učiněným jeho převodu Kellerova »Epigramu«. Když jsme jeho pošetilé a prázdné »zasláno« neotiskli, uchýlil se s ním do »Českého Slova« z 21. prosince 1911. Jeho práce zůstává vzorem špatného překladu, ať brání se p. Reichmann jakkoliv; stránka za stránkou hemží se chybami jazykovými i věcnými; jediné z přečetných Kellerovských úsloví a přísloví není vystiženo, nýbrž každé překládáno otrocky; stavba vět jest neobratná, násilná, nesrozumitelná. Vyčerpati chyby páně Reichmannovy nelze: k tomu by nestačilo jedno celé číslo »Přehledu«. Vybíráme opět několik ukázek. Pan Reichmann neví nic o mořské bohyni Amfitrite, nýbrž mluví o »titěrném amfitritku« (str. 244, v orig. »ein winziges »Amphitritchen«), u něho třese se »listí olší« (str. 115, v orig. »Espenlaub«); dle něho znamená »was ihm jedoch am meisten auffiel« po česku »co se mu však nejlépe líbilo« (str. 28), obrat »sich in der ewigen Flut der Bewegung erhalten« zčeštil čacký překladatel umnými slovy »udržeti se ve věčném, pracném pohybu« (str. 46), dratev se dle našeho mistra svobodných umění vyrábí z příze (str. 289). Specialitou páně Reichmannovou jest tlumočení gnomických rčení: dí-li Keller »so wollen wir aus dem Kreise herausspringen und der Sache von einer andern Seite beikommen«, papouškuje pan Reichmann »tož vyskočme z kruhu a přistupme k věci s jiné strany« (str. 44), posud padali přílišní rozvážlivci mezi dvě židle, u pana Reichmanna »mezi židli a lavici« (str. 43, v orig. »zwischen Stuhl und Bank fallen«); v bibli se káže zastrčiti meč do pochvy, u našeho znalce češtiny i němčiny »vraziti meč do pochvy« (str. 187, v orig. »den Degen in die Scheide stossen«), jindy se lidem rozbřeskovalo, avšak panu Reichmannovi »vychází světlo« (str. 109, v orig. »es geht mir ein Licht auf«). Ale pan dr. Reichmann, synthetik a přetvářitel hodnot, prohlásí tyto chyby opět za několik »nicotných poklesků«, ba řekne se svrchovanou pohrdou »jest na nich l a s t n o t l e a s t účastna i znamenitá venkovská tiskárna«; on žádá si na »nešťastném (jaké netušené sebepoznání!) kritiku«, aby »respektoval celkovou synthesu překladu«. Tiskárnu béřeme v ochranu: ani u br. Peřinů v Hradci Králové nemění se správná rčení v bědné germanismy a přesné výrazy v jazykové nestvůry; zde jste si, čacký stupňovateli životních hodnot, důkladně zaprášil. Ale celkovou synthesu Vašeho překladu Vám nechceme odpírati: básníka Kellera přeložil jste skladbou pedantickou, těžkopádnou, násilnou, jazykovou směsí Miloše Martena a předvěkého slovnikáře Vojáčka, řečí připomínající chvílemi úmyslnou parodii. Prokázal jste Kellerovi touž službu, jakou kdysi Vlček Vlčkovský Iliadě: přečtěte si jen Čelakovského epigram o tom jako odměnu za své poplenění »Epigramu«! A příště nemíchejte do svých polemik pranic, co k věci nepatří, ani »l a s t n o t l e a s t« nelžete ve svůj prospěch. Nevíme sice, co s Vaším překladem

»Epigramu« mají společného Vaše nějdejší příspěvky v »Přehledu«, víme jen, že o Vaší znalosti češtiny nedokazují ničeho, spíše jen dosvědčují, že se v »Přehledu« příspěvky důkladně i po stránce jazykové opravují. Také Zeyera jste zatáhl neprávem do sporu; avšak, jak můžete napsati, že prý Arne Novák jej »vylučuje z českého písemnictví«? Kde, kdy, jak? Skvělé jest Vaše doznání, že poesie Vám jde nad život: jak asi, synthetiku a přehodnocovateli, zacházíte se životem, jestliže Vaše služba poesii se projevuje — takovými překlady, jak ukázáno!

O významu vodocestné novelly spec. pro Čechy přinášejí Fin. Listy ze dne 24. pros. delší článek, z něhož vyjímáme: Nutno uznati, že předložená osnova znamená jistý pokrok proti původním návrhům, které zamýšlel předložiti ještě bar. Bienerth. V Čechách šlo hlavně o otázku kanalisace Labe od Mělníka k Jaroměři a v tomto směru původní návrhy zanechávaly jisté pochybnosti. Stanovila se v nich kanalisace Labe z Neratovic do Záryb, kdežto jinak slibována jen částečná úprava pro některé další trati. Státní příspěvek na Labe měl činiti 50 mil. kor. a s příspěvkem zemským byla by stoupla suma ta na 62 mil. kor. Mluvilo se o tom, že vláda myšlenku kanalisace Labe od Kolína k Jaroměři opustila, a to ovšem budilo značný odpor. Osnova v tom směru stanoví výslovně plán kanalisace Labe až po Jaroměř, při čemž ustanovuje jednak skoncování započatých prací, jednak pokračování v kanalisaci od Neratovic proti proudu, po případě v regulaci v mezích kanalisačního projektu zvláště na nejohroženějších tratích. Státní příspěvek na tyto práce stanoven na 63·4 mil. kor., kterážto suma s příspěvkem země stoupne na 72·5 mil. kor. Plně spokojiti se ovšem s tímto řešením nelze. Poněvadž kanalisace středního Labe vyžadovala by nákladu 165 mil. korun a poněvadž 32 mil. kor. bylo již prostavěno, bylo by zapotřebí na ukončení všech prací 133 mil. kor. Novelou má býti zajištěno tedy něco více nežli 50% a to jest ovšem vzhledem k době 15 let poměrně málo. Jestliže se stanoviska nutnosti a účelnosti byla řádná regulace středního Labe plně uznána a jestliže jest známo, že kanalisační úprava nevyžaduje dalších značných sum, pak bylo by zajisté oprávněno žádati, aby v pracích bylo rychleji pokračováno, nežli se to má nyní státi. Nutno dodati, že rozpočtený obnos nevystačí daleko ani na pouhou regulaci, která přece stala se právě zde naprostou nutností. Pokud se týče Vltavy, má býti věnována na regulační práce v obvodu města Prahy další suma 1·9 mil. kor., kdežto na pokračování kanalisace Vltavy do Štěchovic 9 mil. kor. (příspěvek státu 7·9 mil. kor.). Dle rozpočtů vyžaduje kanalisace Vltavy z Prahy ku Štěchovicům nákladu asi 13 mil. kor., takže ani zde není plná nutná úhrada zajištěna. Stát má konečně přispěti na úpravné práce v Čechách obnosem 43 mil. kor., který vzroste příspěvkem země na 71·7 mil. korun. Práce tyto jsou v osnově stručně vyznačeny, při čemž však je přípustno, aby program byl pozměněn. Zákon vůbec připouští, aby v mezích celkové sumy pro jednotlivé země věnované byly provedeny účelné změny. Jestliže není možno, aby podaná osnova vzbudila u nás naprosté uspokojení, tedy přece musí vzbuditi souhlas, že konečně došlo alespoň k vyjasnění celé otázky, poněvadž dosavadní trapná nejistota byla všude velmi těžce pociťována.

Slovenské bankovnictví zaujme v aktivní bilanci letošního slovenského života bezesporně místo prvé. Již loni překvapil všeobecně jeho rozmach a my Čechové těšili se specielně z fakta, že Slovensko dovedlo bez jakékoliv pomoci sebrati za jediný rok pouze pro své banky přes 1 milion K na nových akciích. Rok 1911 musil tuto radost jen zvýšiti, přesvědčil nás však zároveň, že se Slovenskem musíme nadále počítati jako s činitelem hospodářsky hodně již závažným. Jeť kulminačním bodem dosavadního vývoje slovenského peněžnictví. Z 38 bank, r. 1910 s kapitálem 9,376.756 K působících, zvýšila totiž své základní jmění celá polovina ústavů, a to v úhrnném obnosu asi 4,500.000 K, tedy o celou polovici akciového kapitálu veškerých bank. Doložíme-li, že zvýšením tímto dosáhne Uverná banka v Ružomberku akc. kapitálu 3 mil. K, a další tři ústavy (Turč. Sv.-Martinská sporiteľňa, L'udová banka v Nov. Městě nad Váhem a Všeob. banka v Lučenci) vždy 1 mil. K, že tudíž se mohou Slováci pochlubiti již čtyřmi ústavy milionovými, musíme uznati, že je to na malé jejich poměry pokrok úctyhodný. Jsme přesvědčeni, že Slovensko, na němž v poslední době se též usilovně vzmáhá družstevní hnutí rolnické, půjde i v novém roce hospodářsky rázně vpřed, čímž položí nejjistější základy svému vývoji politickému, jehož si vroucně přejeme jak v zájmu Slováků, tak nás samých.

*

Česká banka v Praze započala v těchto dnech s rozesíláním akcií třetí emisse a budou tyto do konce roku pravděpodobně všem upisovatelům rozeslány, pokud nemělo s nimi býti dle přání majitelů jinak naloženo. Akcie mají nárok na dividendu za rok 1912. Vydávání akcií děje se proti vrácení příslušných repartičních listů a stvrzenek o vykonaných splátkách u pokladen centrály a jejích filiálek.

POLITICKÁ KRONIKA:

21. pros. obsadilo egyptské vojsko Solum.

21. pros. schválila francouzská sněmovna smlouvu s Německem o otázce marocké.

22. pros. skončilo předvánoční zasedání panské sněmovny.

23. pros. byla sněmovna uherská odročena do 11. ledna 1912.

24. pros. svoláno cís. patentem 5 zemských sněmů k přednovoročnímu zasedání.

26. pros. schválila turecká sněmovna zákon, jímž se zavádí na zboží z Italie dovážené 100% clo.

26. pros. zemřel býv. uher. min. hr. Zichy.

26. pros. zahájen byl X. sjezd českosl. soc. demokracie.

Listárna redakce. Pro nával látky byli jsme nuceni odložiti »Vědu«, »Dokumenty« (Korrespond. Erbenova), »Slovanstvo« (pokračování Piltze), »Studentstvo« a »Besedu«. — Doc. dr. Arne Novák nám z venkova oznamuje, že p. dru Albertu Pražákovi odpoví na jeho útoky v »Lumíru« v příštím čísle.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákl. c. k. školního knihoskladu: V. Beneš a K. Bláha: Základy českého těsnopisu podle soustavy Gabelsbergerovy pro ústavy obchodní. II., větné krácení, str. 211 za 2 K 20 h. — **Nákl. Přemysla Plačka:** Jiří Mahen: Dvě povídky, str. 48 za 90 h. — Zd. Kobza: Svatopluk Čech, str. 16 za 30 h. — V. K. Blahník: Karel Sabina; výbor z jeho děl a životopisná studie, str. 96 za 1 K 80 h. — H. Boczkowski: Finsko a finská otázka, str. 50 za 90 h. — **Nákl. J. Pelcla:** F. Khol: Benátčana Jakuba Casanovy život a dílo, str. 93 za 1 K. — J. Casanova: Paměti mého života I., str. 96 za 1 K. — Co naše ženy chtějí v lásce a manželství, str. 29 za 20 h. — T. Kempenský: Růžová zahrádka, str. 48 za 40 h. — Al. Tvrdek: Dojmy ze Ženevy, str. 64 za 40 h. — Dr. Albín Bráf: České a německé Svůj k svému. Str. 61 za 40 h. — **Nákl. J. Forejtka a V. Beneše v Brandýse n. L.:** Dr. E. Beneš: Dělnické hnutí v Rakousku a v Čechách II., str. 129—272 za 1 K 60 h. — **Nákl. K. Stiegelmaiera v Čes. Budějovicích:** Lydia Kolátorová: Nářek učňů, str. 40 za 50 h. — **Nákl. S. V. U. »Manes«:** V. Tille: Božena Němcová (Zlatoroh sv. V—VII), str. 245 za 5 K 40 h. **Nákl. J. Otty:** St. Kovanda: Na skřipci, str. 215 za K 2·20. — Jos. Matějka: Malý prorok, str. 174 za K 1·60.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 5. LEDNA 1912. ČÍSLO 15.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

KAREL HIKL:

Z NOVĚJŠÍ BELLETRIE.

2. DVA MORAVANÉ.

Morava, země ztajených sil a ukrytých pokladů, čeká svého básníka, slovesného umělce, který by se vnořil vší oddaností zneklidnělé slovanské duše do jejích niv a chlumů, vypozoroval a nutně vyznačil rythmické opakování jejích rovin a vrchů, srostl v animálním přejímání se zdravým, krásným lidem, zpívajícím a milujícím barvy i život, zpracoval pak v uvědomělém, rozumovém procesu vnější i vnitřní prvky percepční v báseň, v dílo moravské. Naši moravští spisovatelé od Mrštíků po Mahena měli a mají po většině přemíru vloh sentimentálně a proto passivně vnímavých; celou hloubkou naivní slovanské duše vnímají vůni černých hrud na moravských lánech, až do nejzazších důsledků by se chtěli přimknouti k své vlasti, z níž pravidelně vybírají detail k mnohoslovnému ohledání nechtíce nebo nedovedouce komponovati, stylově vybírati, tříbiti, spájeti intellektem kritickým a tvořiti již intelligencí nenaivní.

Typickým přímo příkladem takového Moravana se stupňovanými proti předchůdcům moravským dobrými i slabými prvky tvůrčími je J i ř í M a h e n. Letos, tuším (pan Plaček neudává ve své knihovně, v níž recensovaná kniha vyšla, roku vyjití), vydána byla jeho sbírka jednoho sta prós s názvem D í ž e. Název, vyložený v jedné z prvních statí, jest příznačný. Jako kvasící těsto v díži prodělává změny a život neslýchaný, jako v prosté díži osudnou silou jsou drobty těsta odtrhovány, se vzdouvají, kypí, tak sedmadvacetiletý Moravan cítil příliš osudně kvasící neklid, nesmyslně střídavé nálady, prudký a nelogický život, ke kterému napsal řadu poznámek a marginalií.

Pan Mahen není osobností. Spisovatel, který tolik jest tížen svým vnitřním životem, který z místa na místo prchá sám před sebou a nachází klidnou chvilku jen v lyrickém okamžiku, nevyvinul svých prvků tvárných, jimiž by platně působily jeho knihy v tuctech ostatních svazků naší belletrie. Moravské romány a drobné prósy již tradičně ulpěly na vyličování krisí a útrap intensivního mládí, jemuž svět je úzký, jemuž proto nečetné myšlenky zdají se tím hlubší a záhadnější. Náš spisovatel prospěšně se odlišil již v prvních pracích dramatických i zejména v bezdějovém románu »Kamarádi svobody« od průměru našich belletristů pronikavostí analytickou i šťastným vyjádřením slovním. Jsou detaily, v románech episody, v dramatech scény, jež se panu Mahenovi podařily výtečně. Mají krev a hutnost, plastikou slovní vystiženy jsou v nich jemné, poetické, vzácné stavy duševní, kombinace neobyčejné. I některé z drobných prós poslední sbírky ukazují na spisovatele vážně o svém díle myslícího, upřímně pracujícího. Jsou to poznámky rázu spíše objektivního, v nichž se nám nevnucuje nepříjemně subjektivní individualita autorova. V objektivujících piecách vysvitla tvárná schopnost spisovatelova, jeho raffinované střídání stavby větné, volba příznačných slov zvukem a rythmem často suggestivních, v nich ukázal se Mahen též leckde mistrem něžné, drobné pérokresby. Jak rozkošně hovoří si teple zosobněné a s mírným zkreslením charakterisované kvítky na slovácké louce! Jak mohutnými rysy v nápovědech a suggestivních větách vyznačena velebnost naší slovácké letní noci! A zase, jak stlumil bohatou slovní paletu ekonomický malíř, když v šedivém přísvitu načrtl chmurně ironickou, přesvědčenou a neprovokující črtu sociální v povídce »Pes v nebi«!

Jiří Mahen mnoho odposlouchal z vazeb, rythmů, modulací lidových. Má vznícený básnický cit, miluje svůj slovní materiál, laská se s ním. Škoda, že je stále tak subjektivně jednostranný, že po vydání tlustých svazků svých prós a dramatických i básnických pokusů, ještě dnes se urputně rve se sebou, že si neodpouští poznámky plné prázdné neskromnosti, jedno-

tvárná opakování, banality erotického vzdychání nebo naivního vychloubání, nejasné allegorie a nevkusné osobní šlehy. Ve sbírce plného sta takových poznámek trpí většina prós ležérním, příliš důvěrným tónem autorovým. Rád se seznamuji se svým milým spisovatelem důvěrně, rád sám sleduji jeho nápovědi, zamýšlím se nad ním a vykládám si rozborem některé dojmy. Ale cítím tu povinnost jakési literární zdvořilosti: ani v knize nesnesu dobře přílišnou otevřenost, kamarádskou důvěrnost, naopak jakési cudné oddálení, gentlemanská chladnost dvou různým způsobem vytvářených osobností imponuje mně v poměru mém k spisovateli daleko více.

A to je neblahý rys moderní naší české a vysokou měrou také naší moravské belletrie. Spisovateli, básníku, umělče, vyznač svůj cit jakkoli, dej mu rozlohu kvantitativní, jak je ti libo, ale, prosím, nemluv mně o sobě ve stu poznámkách přímo a kamarádsky; dobře vychovaný člověk uteče nebo knihu nedočte.

Četl jsem v p. Mahenových »Kamarádech svobody« několik vět, které mně utkvěly v mysli pronikavým vystižením problému přímo Mahenova. Tam vznětlivý a sensuální hoch umrtvuje své krásné schopnosti, poněvadž nenašel formulky, kterouž by svoje vnitřní potence oprostil. Jiří Mahen měl by v první řadě konečně nalézti svou bezpečnou a jistou formulku, pevnou oporu, střed rozumové koncepce a práce, jež by ho ze soumračna rozmělněných poznámek přivedla k plnému slunci radostné, cílevědomé práce. Nalezne talent analytický a sensualistický též v sobě někdy rozumový prvek synthetický, nezbytnou podmínku pro každé dílo vyšší koncepce? Přál bych to sobě i moravské literatuře.

S t. K o v a n d a, který vydal sbírku svých posledních povídek s nápisem první povídky N a s k ř i p c i letos v Knihovně Lumíra, není též již nováčkem belletristou. Sentimentální a často rozvláčný zobrazovatel krotkých erotických vzrušení volil si za dějiště maloměstských historek tiše a vkusně vypravovaných moravské krajiny východní, jejichž osobitý ráz jen zřídka kdy prolnul barvitějším a v detailu přesnějším, v celku vybranějším pozorováním, zabarvením věcně dramatickým nebo formálně větným a slovním. S povděkem lze u prós letos v Praze vydaných pozorovati, že autor opustil pohodlnou cestu konvenčního románku a že si vybral vzory, vystavil zásady a cíle, k nimž na svém pokroku spěje. Až na spletený, neurovnaně vypravovaný, bezvýrazný příběh ze života kočovného herce (Ostny) jsou povídky p. Kovandovy vypravovány tempem svěžím, mají prudčí spád, vřelejší a lidštější erotiku, stylovější osu, než jak jsme čítali v jeho pracích starších. V ponurém životním výseku ze života vzdělaného hladovce syčí výsměšně v pozadí zrádné zelené vody, k nimž náš hrdina má nepřekonatelný odpor a v jejichž slizkých protivných ramenech k dovršení tragické hrůzy hyne. Dobrého účinu dosaženo v některých povídkách (Na skřipci, Útulek) tím, že scény napiatého vzrušení a nastřádané tragičnosti plynou v hladkém slohu, nikterak nevybočujícím zdánlivě z všedního referujícího tónu. Jako starý umírající lakomec před svýma očima musil viděti mladou ženu vzdorně a smyslně objímati se s milencem a nemohl se hnouti duse se ve své smrtelné agonii křečovitým zalykáním, tak mnohdy mně připadají ekonomicky nahozené, chladně rozpočtené věty pokračujícího našeho autora.

Ještě světlý obrázek s nejčistším realismem zachycené osluněné paseky lesní s dvěma selskými hochy odpočívajícími, pokuřujícími a filosofujícími stojí za zmínku (Na cestě za milou). Milý jest i jemný způsob, jímž k půvabnému genrovému obrázku lehce jsou nahozeny prosté věty hlubší lidské tragiky o lidech leptavě kritických, drtících si lásku a klid rušícím ohlédáním každé stránky milovaného předmětu. St. Kovanda, zdá se, vyspívá v uvědomělého našeho epika moravského. Nemaje příliš vysokých rozletů ani hlubokých katastrof nevychází přece z mezí daných vlohou a literárními přípravami, pokračuje však za to v skromném díle svém bezpečně a jistě.

*

Jean Dolent. Též velmi pronikavým znalcům francouzské současné literatury bylo jméno Jeana Dolenta nedávno méně než prázdným zvukem; rozkošnický znalec výtvarného umění, rozmarný strůjce břitkých aforismů a lesklých paradoxů, nedůsledný osnovatel libovolně sestrojených románů a zasvěcený důvěrník nejjemnějších umělců francouzských, dovedl se přes třináct neb čtrnáct svých mistrovských knih o tresti umění a podstatě života postaviti tak úplně mimo cechovní zřízení literární Francie, že unikal čtenářům i sebe pozornějším. Možno, že jeho rozkošný »Petit manuel d'art à l'usage des ignorants« — již z roku 1873 — bude i po desetiletí uváděn jako vysoce attické dílo francouzské umělecké kritiky; možno, že Pařížan Jean Dolent, jenž vítězil vždy především osobním fluidem, propadne úplně zapomenutí i ve své vlasti. Avšak maličká knížtička, kterou m m e A u r e l posvětila milovanému starci věčné mladosti, a kterou pro »S l u n e č n i c e« (roč II., sv. 6.) přeložile m l l e L u d m i l a K o t t n e r o v á, znamená pro každého kulturního čtenáře nezapomenutelné setkání. Knížtička o 46 malých stránkách není kritikou, není životopisem, není memoirovým spisem; nic z toho: jest to sladký a radostný hymnus lásky a obdivu překypujícího srdce ženského postavě docela jedinečné. Jean Dolent při velmi odstíněném a velmi odlišném individualismu byl především typický Francouz: rozkošník a hrdina espritu, duch lehký a hravý, ironik a sensualista. Jeho celý život, pohřešující zevních vzru-

chů a přece velmi intensivně prožitý, byl řadou vítězných zápasů s duchem tíhy, a protože Jean Dolent, rádce, utěšitel a kamarád, dovedl sdělovati umění, jak přemoci tohoto demona, utíkali se do jeho společnosti mistři jako Rodin, Carrière, Gauguin, Moréas, Morice, Rachildová. V tomto shluku velkých jmen a větších povah kreslí mme Aurel svého hrdinu, stále jarého, stále mladého, stále vzníceného novým odstínem krásy sotva narozené. Tu Jean Dolent žertuje, vypaluje své ohňostroje, těší, vykládá, a hlavně shrnuje pro sebe sama pěnu věcí, kdežto ostatek nechává nezasvěcencům. Sešitek, jímž nás obdarovala mme Aurel, neobsahuje věru mnoho literárního umění, ale za to zhuštěně a sytě soustřeďuje na svých milých stránkách mnoho, velmi mnoho umění života.

an.

FILOSOFIE

FR. TUČNÝ:

MOUDROST INDICKÁ.

(Pokračování.)

Než je možno, že je to i nihilism jako sebeobrana jsoucna? Chce-li se uchovati totiž reál, počíná si tak, že vyhlásí sebe sama za mýlku, nedorozumění, že uvede sebe ve zdání malichernosti, že povýší, co je mu nejméně v cestě, a dosadí na svůj trůn u lidí. Tím docílí, že zůstane nepovšimnut, a že tedy potom zamezí každý útok na sebe, že potom využije všeho nerušeně ve svůj prospěch, krátce: že si pomůže na nohy. Nihilism je pak jen stupňovanou, sesílenou touto taktikou. Aby se jsoucno trvale zajistilo, aby se na vždycky zabezpečilo, položí to, co vůbec nemůže škoditi, za jsoucno. A co je tím jiného než neškodění samo, co je nejblíže při ruce, než zápor reálu: »nic«. Nuže tedy: reál popře sebe jako jsoucno, povýší nic za ně, a je na břehu. Vyvinuje jistou činnost, kult, nihilismus pod maskou největšího, nejopravdovějšího jsoucna a odvádí i činnost okolí k tomu cíli; v podstatě ji převádí v nic: maří, ničí ji a tak nepozorovaně sílí, mohutní, dělá okolí pro sebe neškodným,

Tento klam je možný, daří se, poněvadž sebezapření, vědomí, »já« — je nejmarkantnějším jevem u člověka — a to je tu právě tím »nic«. Poněvadž je tím »já«, proto se podaří právě vyhlásiti toto zdání reálu za reál sám. A poněvadž se potom vidí v této prázdnotě skutečné jsoucno, stává se nihilism v tomto případě tak významným, závažným živlem. Nuže tedy: jestli pak opravdu není nihilism u Indů také projevem této sebeobrany jsoucna?

Ale máme také nihilism jako podmínku!

Člověk musí sebe stavěti. Při této potřebě musí na sebe viděti, musí sebe poznávati, t. j. musí občas oprostiti se od jsoucna, státi se »já«. Aby mohl jsoucno tvořiti, k tomu musí je znáti; aby je mohl poznati, musí je od sebe odstrčiti, a býti pouhým »já«. Neb poznávati dovedeme, jen když se stáváme silným »já«. Nuže, neštěstím, zlou nehodou může v tomto případě býti, že člověku se nechce dařiti toto oproštění od jsoucna, že nemůže dostati svého »já« jako elementu poznávacího, že nedovede odpoutati svého »já« od jsoucna.

Vyskytne-li se toto váznutí hromadně, jeví se jako všeobecné pílení za nihilismem. Musí se také tak díti: čisté »já« dostati — toť je ten bod, jenž se musí překročiti, aby bylo možno vše další; dokud se tento uzel nerozetne, je všecko marné. Ký div tedy, že se vše hrne, pachtí za tímto »já«, že se lidé tedy předstihují v nihilismu, jen aby co nejdříve dospěli k jeho vrcholu. Nihilism se tu pak stává životním cílem, každý pokouší se, aby se mu podařilo překročiti tuto mez. Proto se chce tak horečně spasení od jsoucna. Trvání nihilismu je tu dáno rozporem mezi možností a nemožností sebe poznati.

Nuže tedy: není-li také nihilism u Indů dán tím, že se člověk nemůže živou mocí zbaviti svého jsoucna, aby na sebe viděl?

Ale nihilism může býti zaviněn nejen nedostatkem, nýbrž i dostatkem, kladem; že člověk jest hyperreálem, že je v něm pud bytí neúměrně zdvojmocněn. Je-li skutečně takovým přetíženým bodem v jsoucnu, má to za následek upřílišený smysl pro jsoucno. A tu jako takový příliš silný, bujný pud po jsoucnu stane se věčně hladovým sebe, nenasytným po sobě, stane se lakomcem; bojí se ztratit nejmenší ze sebe, je úzkostlivě bdělý, aby se jen nevyčerpal, aby vše zužitkoval, uchoval pro sebe, protože pro svou zmocněnost pociťuje tím makavěji, že činnost, aktivita je mrháním jeho energie, jeho majetku, že je jeho škodou, jeho ohrožením. Chce vše ze síly uchvátiti jen pro sebe; stane se skrblíkem, lichvářem: nechce za živý svět dáti ničeho bez užitku a než by něco dal, uchýlí se raději do kouta, stáhne se do sebe, skrčí se, jak dovede a může. Ale poněvadž je přece jen reálem, tedy něčím, nemůže býti necítěn od okolí. A tu ovšem, když ho nutí tak k reakci, pojímá je jako zloděje, jako útočníka, jenž je chce obrati, pak začne se chovati k němu nepřátelsky, začne se ho i báti, chce potom býti vůbec od něho co nejdále, chce býti vůbec od světa spasen, tedy slovem, chce být jedině sebou, vědomím, »já« — myšlenkou.

Tímto překypěním stane se mu veškerá činnost největším ohrožením a tu ovšem, poněvadž

sebepoznání jest nejmenší činností, s níž lze projíti světem, bude chtíti právě sebepoznání.

Jest tedy jsoucno v takovém znásobeném pudu bytí samo sobě neštěstím. Co jinde slouží za svépomoc (státi se passivním, nečinným), to stává se tu chorobou. Nihilism tedy jako nemoc plodí se v reálu tím, že se reál při svém vzniku neúměrně zdvojmocní a tím stane se sám sobě nemožným. To by konečně mohlo odpovídati docela Indii. Tam je snad podnebí takové, že by se mohlo bujné a příliš bujné roditi.

Ale máme ještě nihilism jako vysvobození z věčného koloběhu, jako možnost uniknutí ze sanisaru z věčného návratu, jenž se projevuje u Indů slastí a strastí. Jak to? Jsoucno se nakazilo, zrůdnilo: vznikla v něm slast a strast. Tato choroba má tu vlastnost, že podnítí člověka k větší činnosti; že vyvolá u něho větší aktivitu, tvořivost; že člověk pod vlivem a tíhou jejích pocitů, aby si pomohl, dopouští se nevhodných, nenáležitých, nenormálních činů, skutků, které mají stejný charakter se svým tvořitelem: totiž že nepůsobí nic než zase slast a strast; a že tak nahromadí slast a strast do nekonečna, že kolotání, návrat stává se věčným; a tu je jasno, že pro ony dva pocity se tento návrat pociťuje jako kletba. A poněvadž takto má Ind v návratu hotové peklo, hledá vysvobození, uniknutí z něho, když ho sám nemůže přetvořiti. A poněvadž jeho příčinou je jsoucno, začne ho nenáviděti, nechtíti ho, popírati je, chce býti od něho vysvobozen, chce míti od něho pokoj. Hledá takové možnosti, a poněvadž nalézá jedinou v sebepoznání, chce sebepoznání, chce »já«, chce nihilism. Nežli jsoucno zkažené, raději nic! V tomto druhu nihilismu hlásí se jako předpoklad neschopnost vydržeti pocit. Ale i v něm chce se vlastně, co je nejvyšší; právě proto, že reál takto činí Inda zlým, chce jeho zničení, proto se obrací vše u něho k jeho negaci. »Sanisar« hrozí, že nebude schopen zbaviti se jsoucna, které ustálilo se se svými dvěma pocity tak, že nedovede nic než působiti novou a novou svou chorobu, věčnou zoufalost a beznadějnost. Proto pro tuto povahu poměrů jest u Inda oprávněna největší surovost vůči reálu. Indická moudrost jest nejnepřátelštější moudrostí k reálu.

(Dokončení.)

SLOVENSKO

Poslední měsíce končícího roku byly pro politický a společenský život slovenský dobou kvašení. Vynořily se na povrch nepěkné zjevy egoismu, stranictví a rozkolu. Dnes se sice vášně již uklidnily, přece však uplyne ještě mnoho času, než se dostaví žádoucí mír, stane-li se tak vůbec.

Dlouhé žurnalistické polemiky, neberoucí konce, měly svůj původ v okolnosti, že farář Hlinka přijal okázale biskupa Párvyho, pověstného maďarona a pronásledovatele Slováků a především Hlinky samého, a nutil své věřící, aby se všemožně zúčastnili slavností s biřmováním spojených.

Mnozí lidé se tomuto počínání někdejšího mučedníka slovenské věci velmi podivili a ulevili své nevoli články, zaslanými zvláště Slov. Týždenníku. Z toho pak vznikl prudký boj mezi Slov. Týždenníkem a Slov. Denníkem na jedné a Slov. Ludovými Novinami na druhé straně. Tyto vystoupily na obranu Hlinkovu a zařadily všechny, kdož s jednáním Hlinkovým nebyli spokojeni, mezi luterány a neznabohy. Do polemiky byli na konec zataženi téměř všichni vynikající Slováci, jako Hodža, dr. Šrobár, redaktor Štefánek a konečně svým smiřujícím úvodníkem též předseda slov. národní strany, ctihodný a zasloužilý nestor Pavel Mudroň. Avšak jeho »pax vobiscum« nemělo účinku. Marně upozorňoval na nebezpečí hrozící slovenské věci, dá-li se evangelická a katolická část slovenského národa na cesty separatismu a náboženské nesnášelivosti. Lud. Noviny chrlily dále své pod kritikou stojící osočující články, psané pérem namočeným do žluči zaryté stranickosti. Zvláště v nich vynikal Florian Tománek, katolický kaplan, jehož pozdější ostřihomský arcibiskup svého času suspendoval, a to ne z důvodů politických. Během polemiky vyšlo mimo jiné na jevo, že Slovenské Lud. Noviny přijaly vládní podporu. Interessované osobnosti tajily sice s počátku vše, ba žádaly dokonce na svolané národní poradě, aby se jich záležitost projednávala na místě prvém, ač tomu tak dle programu býti nemělo, poněvadž by se prý jinak, neospravedlnění, porady zúčastnit nemohli. Žádosti jejich bylo vyhověno — a během vyšetřování přiznal dr. Ráth výslovně, že subvence skutečně došla, že on vzal tolik a tolik, jiný opět tolik a tolik atd. Vyjímajíc poslance Jurigu neospravedlnil se nikdo. Ani Tománek, ani Skyčák. Na tuto disgustující aféru udělal kdosi následující epigram, u nás nyní zdomácnělý:

Z čistého zisku berú lutheráni,
a z nečistého klerikální páni.

*

Za těchto neutěšených poměrů svitnul Slovákům slavnostní den. 22. září, v den výročí stého narození Michala Miloslava Hodži, byla po krásné řeči Pavla Mudroně, předsedy slovenské národní strany, odhalena na rodném domku tohoto slovenského buditele a současníka Miloslava Hurbana a Ludevíta Štúra pamětní deska. Nepřátelé slovenské věci chtěli sice slavnost znemožnit, avšak nepoštěstilo se. Nezdařil se ani nehumánní, ba zrovna vandalský úmysl odpůrců svobody, kteří nabídli majiteli hodžovského rodného domu za odstranění pamětní desky jidášskou mzdu 500 K. Statečný Rakšan odmítl nabídku.

Kdo byl Michal Miloslav Hodža? Na tuto otázku snad české veřejnosti obšírněji odpovídati nemusíme. Krátce toliko připomínáme, že tento slovenský básník, theolog, filosof a filolog narodil se 22. září 1811 v Rakši nedaleko Mošovic, rodného města Kollárova, a že jeho učitel Burian byl též učitelem pěvce Slávy Dcery. Když Hodža skončil theologická a filosofická studia na fakultě vídeňské, zvolen byl farářem v Lipt. Sv. Mikuláši. Co zde vytrpěl, nedá se vypsati. Bylo útočeno nejen na jeho postavení, nýbrž též na jeho život. Vyštván z vlasti, zemřel v Těšíně jako zapomenutý vyhnanec.

Prof. Jaroslav Vlček píše o něm: »Hl'bka a úchvatnosť jeho duchovných i svetských rečí stala sa povestnou. Cosi prorockého hovorilo z neho, kedykolivek ujal sa slova. Jeho majstrovský sloh slovenský zostal neprevýšený.«

U příležitosti jeho narozenin konaly se slavnostní večírky na všech stranách Slovenska: v Turčanském sv. Martině, jeho někdejším působišti, Liptov. sv. Mikuláši, Budapešti, Myjavě atd. Slovanský dějepisec Julius Botto napsal Hodžův životopis. »Prúdy« píší o tomto díle: »Knížka Bottova je opravdu populární v nejlepším významu tohoto slova. Ukazuje, že tam, kde spisovatel nebyl tísněn přílišným množstvím podružného materiálu, dovedl hovořiti přesvědčivým a účinným způsobem tím více, poněvadž píše o osobnosti jemu drahé. Brožurka Bottova v rukou lidu jistě vykoná svou úlohu.« Vajanský, Hviezdoslav, Podtatranský, z mladších pak Hájomil napsali příležitostné básně.

Literární novinky. Více slovenských kněží-theologů pracuje na slovenském překladě bible. Zásada překladatelů je, podat slovenskému lidu věrný a na základě vážných theologických a vědecko-filologických prací vybudovaný, avšak též populární překlad. K překladu dohánějí i okolnosti politické. Jsou totiž vážné obavy, že šovinismus maďarský vytlačí ze škol též slovenské knihy náboženské. Bibli vytisknout moci nebude. Překlad má vyjíti již za dva roky, pravděpodobně nákladem Britické biblické společnosti.

Fedor Ruppelt, mikulášský evangelický kaplan, který strávil drahný čas ve Škotsku, uveřejňuje v Církevních Listoch obšírné pojednání o skotských církvích. Je to plod pilné práce a přísné objektivnosti, dotýkající se též stagnace úřední církve luteránské v Uhersku. Práce je pozoruhodná, zvláště se stanoviska sociologického. Vyjde též ve zvláštním otisku.

Svatomartinský knihtiskařský akc. spolek vydal úplný překlad velkého románu Quo vadis od Sienkiewicze. Knihu přeložil dr. Dušan Halaša. Vydání je úhledné, s illustracemi.

*

K Novému roku přinesl Slov. Denník bilanci slov. života za r. 1911. Vyzdvihuje hlavně úspěchy hospodářské, jak ani jinak za dnešní politické ochablosti a rozervaných poměrů stranických býti nemůže. O novém roku praví:

Budúci rok bude stáť v znamení všeobecného volebného práva. Zvíťazí-li obštrukcia, príde volebná reforma snáď už na jaro na pretras v parlamente a vtedy nastane pre Slovákov doba vážna. Ako budeme bojovať, o tom by bolo nateraz privčas písať. Ale pripraviť se nám treba predovšetkým poriadnými a pravdivými dátami volebno-popisnými. Musíme vedeť, ako kde stojíme a aká je naša skutočná politická sila. Agitáciu za spravodlivé a nezfalšované všeobecné volebné právo musíme rozvíriť s najväčšou silou po celom Slovensku, lebo len tol'ko nám dajú, kol'ko si vynútime, vybojujeme.

Druhou vel'mi vážnou prácou našou bude sanovanie a rozšírenie časopisectva slovenského. Myslíme tu v prvom rade na Slovanský Denník, Slov. Týždenník a Národný Hlásnik, ktoré časopisy požívajú najzvučnejšieho mena v národe. Neideme sa teda samy chváliť, ale dľa úsudku nepredpojatých ľudí konajú tieto časopisy v každom ohľade pozitívnu a čistú národnú prácu, ktorú musí uznať aj náš politický protivník. Nakol'ko sme informovaní, neni ohrožená existencia ani jedneho z týchto časopisov, ale podpory a väčšieho rozšírenia je všetkým nevyhnutne treba. Ideálny a dobrosrdečný slovenský národovec, ktorému záleží na tom, aby Slováci v kultúre a politike napredovali, predplatí si Slovenský Denník bez ohl'adu na svoje odchýlné stanovisko náboženské, a čo je najhlavnejšie, čítať ho bude sine ira et studio a kritizovať dľa skutočnej jeho práce a nie dľa namyslených a domnelych kombinácií o jeho redaktoroch a majitel'och.

V hospodárskom, školskom, bankovnom i politicko organizačnom a literárnom postupe nádejeme sa, že práca aj v novom roku napredovať bule rezko.

DOKUMENTY

Dr. JOS. KARÁSEK.

KORRESPONDENCE K. J. ERBENA.

Paní Bohuslava Rezková, dcera K. J. Erbena, svěřila mně laskavě korrespondenci svého otce, jehož sté narozeniny připadly na 7. listopad letošního roku. V tomto měsíci autor Kytice též měl úmrtní den.

K. J. Erben je znám i nejširším vrstvám básněmi, ač právě básnická činnost jeho netvořila podstatu bytosti jeho.[1]) Erben byl učencem — ethnografem, historikem a literárním historikem, při čemž se stal vydavatelem českých spisů J. Husi a T. ze Štítného.

Nejméně je Erben jako historik oceněn. Abychom pochopili význam jeho jako sběratele písní národních, pověstí a pohádek, musíme míti po ruce jeho korrespondenci. Celá desítiletí shání Erben mezi přáteli svými národní pověsti též u ostatních Slovanů; ve Vídni mu pomáhá hlavně Rybička, Malorusové nemají nic vytištěno; Ko-

[1]) Škoda, že když Kytice r. 1853 vyšla, našla tak malého ohlasu mezi ruskými a jižními Slovany. Na jihu už dříve přeložil St. Vraz, duše Erbenovi i slovanským nadšením tolik podobná, Erbenův Poklad »Blago«. Vraz byl bohužel již mrtev, když Erben jednotlivé své básně svil do prosté kytice. A Poláci se nikdy o české věci nestarali; učení přátelé jeho, jako W. Maciejowski nebo ruský-polonofil Dubrowskij, nebyli básníky, polština nejlépe vyjadřuje českou slovní malbu. V korrespondenci Erbenově mám ukázku toho od Nowakovského (1861), jemuž Erben děkuje za pomoc při »Slovanské čítance«.

Bukich (Kytice).

Zmarła matka — grobowi oddana,
Sieroty po niej zostały,
I przychodziły każdego rana
I matki swojej szukały.

Żal matce było kochanych dziatek
I dusza jej powróciła,
A w drobnolistny wcieliwszy się kwiatek
Swą nim mogiłę pokryła.

valski a jeho žena mu ji slibují. Též Cigale, překladatel říšského zákoníka do slovenčiny, Navrátil, Slovinec, jehož žena byla Češka — sám horlivý ethnograf, ba i Miklosich podporují Erbena. O hanácké pověsti, kterou mu pořídil jičínský »Lepáček«, vyvinula se mezi Erbenem a Rissem malá korrespondence. A poněvadž ostatní Slované nemají vytištěného materiálu, sbírají jej a tak vidíme Erbena jako důležitého povzbuzovatele v této věci.

V předmluvě k Vybraným bájím v Matici lidu 1869 čteme, kolik sbírek pověstí a báchorek vzniklo u Slovanů teprve r. 1848.

*

Chovám u sebe 1293 dopisy Erbenovi zaslané. K vydání nutno bude shledati též korrespondenci Erbenovu, která je větším dílem v knihovně musea kr. Českého (na př. pozůstalost Al. Šembery, Ant. Rybičky), jindy v privátních rukou (listy Jirečkům, Gebauerovi zaslané), mnoho bude arci ztraceno.

Dopisy tyto objímají tři desítiletí české literatury od r. 1840—70 a zároveň styk Erbenův se slovanskými učenci. Jsou tu listy Hilferdingovy, Srezněvského (jeden správně česky psaný), Holovackého, Lavrovského; jeden Vrazův z r. 1848. Dlouho již sdílel Erben slovanský konsuát se Šafaříkem a Hankou, od let šedesátých byl prvním nositelem slovanské literární vzájemnosti v Praze. Slavnou událostí v jeho životě byla česká výprava na slovanskou výstavu do Moskvy. Způsobila mu mnoho mrzutostí a práce — kolika kandidátům professury měl zaopatřiti místa v Rusku — ba i Gebauer a Hermenegild Jireček pomýšleli na stolice v Rusku.

V listech těchto vidíme, jak podivnou hrál úlohu Hanuš v Praze, nepřítel Erbenův, uražený slovanský mytholog.

Nejdůležitější proň arci dopisy přátel Erbenových z mládí jeho a z Miletína; jsou to listy Ant. Lhoty (109), nejlepšího přítele jeho, faráře Roštlapila (172) a notáře Richtera (61), v nichž sledujeme vedle biografických příspěvků hlavně zájem jeho o českou píseň.

Erben se stýkal osobně s Pražany, a proto zřídka proklouzne dopis tamních vlastenců, ač i tu jsou důležité listy Palackého, Havlíčka — měsíc před smrtí. — Erben a Havlíček byli nejvěrnější stoupenci Palackého — od Němcové, Fügnera, Čejky (5) a jiných, ba i starého Šeb. Hněvkovského, jenž psal německy.

Za to obsahují dopisy tyto zajímavé zprávy o Brně — o historických representantech obou národností, Chlumecký, Chytil, Dr. Elvert, a také Šembera každou chvíli z vídeňského reflektoru osvětluje bývalé své přátele (a nepřátele) z Moravy.

Ale nejdůležitější skupinou jsou dopisy vídeňských literátů a přátel Erbenových; »láskavého přítele«, poctivého Rybičky — spolupracovníka Erbenova ve věcech právnických, dílech a překladech, až ho Erben jednou rýpalem nazval, pak účastníka na všech literárních a životních úkolech Erbena (110 listů malého písma), potom pěkně psaných 83 dopisů Šemberových se zájmem právnickým, historickým a dialektickým.

Vedle nich byl nejdůležitější osobou ve Vídni Dr. Ant. Beck, na jehož podnět byla svolána právnická komise pro slovanskou terminologii. Beck byl vzorný český vlastenec, pro naše zájmy vždy pracující. Min. Beck měl velký smysl pro literaturu a vědu. Vedle něho zde působili bratři Jirečkové, klerikální, ale poctivý Helfert a pak se nám tu rozvíjí obrázek vídeňské slovanské společnosti s Miklosichem, Čechem Fiedlerem (u nás bohužel tak málo známým a oceněným), Vukem a Jihoslovany, kteří se stýkali v kavárně Gerlovićově nebo měli schůzky v slovanském knihkupectví Wenedikta.

Nyní vše dostává životnosti. Vidíme, jak a kdy Šembera začíná pochybovati o písni na Vyšehrad, že Fejfalík byl kritický Čech (d'Elvert v Brně nedovolil, aby česky o Záviši z Falkensteinu přednášel), jak se Miklosich znenáhla odklonil od Šembery, když u něho strašili Západní Slované a nešťastná etymologie. A poměr intrikána Hanuše k Erbenovi se bude muset znova probrati. Erben věřil v pravost Rpsů, nebyl nakloněn kritickému Dobrovskému — blíží se tak Erben družině Jungmanna a Palackého, ale v poměru k Hankovi šlo mu hlavně o pravdu. Znalť starého ješitu a snášel se s Nebeským. Erben byl přesvědčen, že Rps Kdvorský našel kaplan Borč, Hanka Rps jen vydal (ba v počátku ho ani čísti neuměl).

Podávám zde malou ukázku z dopisů Rybičkových, jakési zákulisí nedávno vydaných »Příspěvků k poznání básnické činnosti Siegfrieda Kappera« od Dr. Jana Krejčího, v nichž slavistická působnost Kapperova vyšla dosti na prázdno. Kapper má u nás jakési neštěstí. Rud. Schönbaum sbírá už celá léta, skoro desítiletí korrespondenci jeho — chová všechny listy Hartmannovy (švagra Kapperova), Franklovy a jiných — a jest litovati, že tak pomalu pracuje a pro samou důkladnost nic nevydává. Až i on svůj materiál vydá, bude třeba rekonstruovati obrázek celého S. Kappera.[2])

*

---

[2]) O tom, jak hr. Lev Thun přijal půl dedikace »Českých listů«, viz zprávu Ant. Rybičky v mém »Sborníku Čechů dolnorakouských« str. 28 (poznámka). »Narodne Srpske pripovědke« vyšly r. 1853 ve Vídni.

Dopisy Ant. Rybičky.

Ve Vídni, dne 8. května 1853.

Láskavý Příteli![1])

Vukovy pověsti — ačkoliv již asi třikráte v listech veřejných bylo oznamenváno, že byly vyšly, vydávány byly předplatitelům teprv tyto dni, a já je právě minulou neděli od Vuka samého obdržel; vydání jich opozdilo se předně a nejprve tím, že očekával úplný seznam předplatitelů, jak zvláště i tím, že se Daničić, který byl mu u věci té, zvláště co se korektur a tomu podobných věcí týče, znamenitě pomáhal, odebral do Srbska, a konečně — a to nejvíce — že Vuk sám od dcery své Vilhelmíny[2]) dal pověsti ty na jazyk německý vykládati, a tudíž obávaje se, aby snad kdyby byly v jazyku srbském dříve vyšly, některý průmyslný Němec à la Kapper, Frankl etc. jich hned nevyužil[3]) a na německý jazyk nepřeložil, čímž by překlad dcery jeho pak méně byl zanímavý a výnosný, odkládal s vydáním srbským potud, pokud překlad německý tak daleko nedospěl, aby mohl býti brzo dán do tisku. Německý tento překlad chce odeslati do Lipska, naděje se, že se tím více rozšíří, nežli kdyby vydán byl ve Vídni — neboť víte sám, že Němci smýšlejí o duševní činnosti Němců rakouských a dílech literárních ve Vídni vyšlých tak, jako druhdy židé a jiní páni smýšleli o Galileji. — Odesílám tedy pověsti tyto, na něž jste tak dlouho čekati musel.

Starý Vuk Vás i pana Šafaříka srdečně pozdravuje, a tomuto, jak mně povídal, odešle pověsti tyto; těšilo ho velice, že p. Šafařík naň spomenul zaslav mu poslední dílo o Glagolice; také mně povídal Vuk, že má ještě více prací obsahu podobného sebraných, zvláště národních obyčejů, pověr, obřadů, života pospolitého atd. se týkajících; dá-li mu Bůh ještě několik let počkati, chce jich spořádati a u veřejnost vydati.

Co se týče P i e v e n i j í č e r n o g o r s k ý c h M i l u t i n o v i ć e m sebraných a vydaných, tuť Vydání Budínského 1833 — nelze nikde více dostati; jest ale novější a úplnější vydání Lipské u Tauchnice, které by Wenedikt, zdejší knihkupec, zaopatřil, stálo by prý 3 zl. r. m., plus — minus.

Co se týče obsahu a ceny sbírky té, mluvil jsem o ní obšírněji s Miklošičem i Vukem; oba dva nekladou na ni zvláštní váhy, poněvadž Milutinović, jsa básník, v písních těch to, co se mu nezdálo býti dosti poetické a národní (? sic), sám měnil a zlepšil?! Vuk naň proto velice horlil a často prý mu to i vytýkal; z té příčiny vzal Vuk do své sbírky mnoho písní, které jsou i ve Milutinovičově sbírce, avšak Vuk jich vydal tak, jak jich z úst lidu byl slyšel on, nebo jiní, ježto mu ji byli zaslali, avšak mnoho prý má Milutinović pěkného, nelze ale udati, co jest jeho editio emendata, a co editio vulgata.

Strany sbírky p í s n í n á r o d n í c h, o d z e m ř e l é h o V l a d y k y č e r n o h o r s k é h o učiněné, jsem se po dlouhém vyptávání teprv u Vuka dozvěděl, — Miklošič sám o ní ničehož nevěděl — že Vladyka Peter vydal r. 1845 v Bělehradě sbírku písní srbských pod názvem: Ogledalo Srbsko; sbírka ta má 750 stránek a jest v ní obsaženo 61 písní, a dedikována jest osvoboditeli Srbska Jiřímu Černému, jehož podobizna i v ní se nalézá; Vuk se o obsahu prohlásil téměř stejným způsobem, jako o Milutinovićově sbírce; ovšem ještě nepřízniveji, poněvadž prý vladyka, jakožto básník, sám mnoho, velmi mnoho, přibásnil. U Wenedikta aniž kde jinde jsem se jí však nemohl dopíditi a tudíž nemohu cenu její udati; Vuk ji sice má, ale, jak se dá domýšleti, ji z rukou nepustí.

Týkajíc se konečně sbírky p o v ě s t í S l o v e n s k ý c h od Jana Rimavského, i tu jsem nemálo se doptával a hledal, avšak marně; ani v kněhkupectvích zdejších, ani v Prešpurce, ani v Pešti jí více dostati možné; konečně ale přišel p. prof. Kuzmany na šťastnou myšlenku, obrátiti se na biblioteku ústavu evangelického v Prešpurku, aby knížku tu nám sem, ač mají-li tam, alespoň zapůjčili, a — dnešního dne ji obdržel p. professor odtamtud a posílá ji Vám, abyste ji sobě přečísti a pak nám sem zase poslati sobě neztížili, abychom ji zase ústavu řečenému mohli vrátiti.

Na n o v i n y S l o v e n s k é jsem hnedle 11. dubna t. r. předplatil, a doufám, že je již, a to pořádně, snad dostáváte poštou...

Zprávy v příčině M a t i c e Č e s k é nám podané, zvláště o p. dokt. Hanušovi, nás velice dojaly; jest to pravá mizerie mezi námi; jest nás hrstka a tu ještě takové hanebnosti a klukovství. Že jste těm usmrkancům v t ě c h pražských Novinách tak náležitě odpověděli, z toho jsme se zde veskrz velice těšili!!

Pan professor Š e m b e r a i p. dokt. B e c k vzkazují Vám své srdečné pozdravení, (následují rodinné záležitosti); p. prof. Šembera sobě taktéž stěžuje na krk a snad se podívá nyní na několik dní do Čech; mapa moravská dělá mu mnoho starostí a výloh; ovšem bude to dílo, jak je již Šafařík jmenoval, monumentální, avšak jest k tomu zapotřebí v pravém smyslu monumentální čili železné vytrvalosti a trpělivosti!...

*

Ve Vídni, dne 26. září 1853.

Láskavý Příteli!

Obdržev toužebně od Vás očekávaný list dne 14. září, nemeškal jsem ihned učiniti potřebných opatření, abych žádostem a přáním Vašim v listu tom projeveným zadost učinil.

Předkem a nejprve promluvil jsem s panem Cigalem s t r a n y K r a j i n s k ý c h p o v ě s t í; dozvěděl jsem se od něho, že dosavad nestává zvláštní sbírky pověstí národních krajinských, že v té Slovenii, která napotom když od redakce odstoupil, ještě vycházela, takových pověstí se nenachází, že ale jest jich několik v Bčele slovinské —, pročež také jsem jej žádal, aby mně ji opatřil; a on mi včera odevzdal svazek jeden, v němž jsou 4 pověsti obsaženy, přikládám jej tuto, abyste mohl jich použíti, o jiných pověstech národních nevěděl mi více říci ani on aniž jiní Krajinci zdejší.

...S Dr. Miklošičem jsem nemohl mluviti, neboť jest na dovolení a přijde teprv později i povídáno mi také, že on sotva čehož bude věděti o věci této, poněvadž Cigale a Navrátil — s nimiž jsem já sám mluvil — z větší části jemu podávali materiál pro čítanku slovinskou, již on sestavil, a tudíž jim dle toho povědomo, že Miklošič sotva čeho bude moci mně říci; avšak ale předc s ním budu mluviti.

Pan prof. Šembera i p. Beck srdečně Vás pozdravují a přejí Vám stálého zdraví a byli tomu velice povděčni, že Jste se uvázal v vydávání Harantových spisů. Bodejž Matice nám více takových knih podávala!! a brzo II. dílem Výboru obdařila! Byl zde minulý týden p. děkan Vinařický, sdělil jsem mu — an právě jsem se u p. prof. Šembery s ním sešel, když mne list Váš došel, — to, co píšete o srovnalosti a podobnosti slovanských pověstí s indickými; těšila jej

[1]) Tak oslovuje Rybička důsledně v každém listě Erbena; výminky jsou nepatrné.

[2]) Později Vukomanićové, z jejíhož památníku jsem uveřejnil bohemica v »Kollárových dobrozdáních«.

[3]) nebo neznazil?

slova Vaše vysoce, jelikož i on toho samého mínění jest, i on Vás srdečně dává pozdravovati; (korigoval zde české knihy školní). — P. prof. Šembera jest nyní velmi stížen pracemi v redakci zákonníku; přes to přese všechno ale pracuje neúnavně o své mapě Moravy a Slezska a rád by při nastávajícím novém zřízení politickém a soudním alespoň první list vydal; též obmýšlí — ač dostačí-li k tomu — vydati svou krátkou historii literatury české pro své posluchače a jiné české studující.

POLITIKA

V. J. HAUNER:

ANGLIE A NĚMECKO. (Pokračování.)

Je-li si Anglie vědoma, že její námořní postavení každým novým německým dreadnoughtem a každým novým millionem německého exportu se zhoršuje, že její pozemní armáda nikterak ani početně ani svou jakostí není na výši potřeby, je více než přirozeno, že odvrací se v posledních letech od politiky skvělé osamocenosti a snaží se získati spojence, kteří by v případě boje vypomohli jí buď svým vojskem aneb aspoň tím, že by vázali část sil protivníkových. Zásluhou Eduarda VII. jest, že především více než kdo jiný přispěl k tomu, by entente cordiale s Francií za doby Delcasséova ministerství byla uzavřena. Dohoda ta nejen dovolila Anglii počítat v případě války s Německem na pozemní pomoc francouzskou, nýbrž uvolnila i anglické loďstvo v Středozemním moři, kde ochranu anglických paroplavebních linií převzala nyní z části Francie, přestavši býti sokem, proti němuž anglické loďstvo ve vodách těch dříve bylo udržováno. Dohoda s Francií umožnila, že veškeré moderní bitevní i torpedové loďstvo anglické je nyní soustředěno ve vodách mateřské země, hájíc nejen ji, nýbrž i spřátelenou Francii, jejíž marina za několika z posledních radikálních ministrů velmi poklesla.

Nad to shoda s Francií neutralisovala i Rusko, spojence to francouzského, od něhož mohla se Anglie dříve nadít překážek v Asii, s nímž však nyní, zejména od poslední dohody uzavřené r. 1907, počítá jako se svým přítelem, neobávajíc se více vpádu jeho do Indie.

Anglie si však dovedla získat i jiné spojence. Na Středozemním moři, jež by za evropské války hrálo ne podřízenou úlohu, je její vliv zajištěn nejen dohodou s Francií, nýbrž i dohodami se Španělskem a Portugalskem a přátelstvím s Italií. Španělské loďstvo, stavěné nyní s pomocí anglických konstruktérů a anglického kapitálu ve španělských přístavech, má sesíliti jen anglolatinskou převahu na tomto moři, kde zároveň značně sesilované loďstvo italské má držeti v šachu Rakušany, kteří by snad chtěli věrně pomáhati svému německému spojenci. Italie stejně jako Turecko těšily se až do války nelíčeným sympathiím Anglie a ani dnes neodváží se žádný officielní hlas anglický odsuzovat jednání Italie proti »nemocnému muži«. Také Turecko, na něž Německo počítalo jako na přirozeného spojence, dodávajíc mu vojenské instruktory, kteří měli v jeho armádě pěstovat pruského ducha, jakmile v něm zvítězil vliv pokrokových Mladoturků a s ním parlamentarismus, počíná jako všecky mladé konstituční státy hledati své vzory v Anglii a největší odchovanec německého vojenství, nynější ministr války Mahmud Ševket paša, nedávno v parlamentě byl nucen prohlásit, že více sympathisuje s Anglií než s Německem.

I malé státy severní (vyjímaje Hollandsko) bojíce se rozpínavosti Německa, již jeden z nich zakusil na vlastním těle, vrhají se v náruč Anglie, s níž jsou ostatně kulturně (zejména obchodně) úže spojeny a s nimiž ona dovedla i pomocí panujících rodů se sešvakřit.

A tak podařilo se Eduardovi pomalu Německo isolovat tak, že vyjímaje Rakousko-Uhersko nezbývá mu jediného přítele, tím méně spojence. Osamocení Německa ukazuje se za každé příležitosti posledních let; objevilo se na př. při konferenci algecirasské, kde všecky státy vyjma naši monarchii stály zřejmě na straně Francie podporované Anglií, ukázalo se v krisi balkánské po annexi Bosny a Hercegoviny, kdy Německo bylo jediným státem, jenž podporoval naši říši v otázce s našeho stanoviska jistě spravedlivé, a jeví se, či vlastně zjevilo se za vyjednávání o Maroko, za něhož všecky státy nahlas nebo mlčky vyslovily souhlas se zabráním Maroka Francií, a kdy Německo musilo své kompensace redukovat, jakmile se Anglie vmísila do vyjednávání a položila své veto přílišnému vzrůstu německého území na Kongu.

Nějaký čas po smrti Eduardově jásalo již Německo, že Anglie zabavená vnitřními spory mezi lordy a lidem ponenáhlu seslabí svou ostražitost a moc zahraniční a klesne se svého vůdčího postavení v politice světové. Ale v tom se zmýlilo naprosto; liberální vláda neztratila nic z Edvardovských tradic poslední anglické politiky, Německu nepříznivé, a řeč právě nejradikálnějšího a německým (i našim) liberálům nejmilejšího člena anglického kabinetu, p. Lloyd Georgea, ukázala dne 21. července t. r., že i nejdemokratičtější anglický ministr a výslovný sociální reformátor je tolik Angličanem, že v případě, kde by ne anglická država, nýbrž toliko prestýž mohla utrpěti, je odhodlán opříti se tomu se zbraní v ruce.

Vytýká-li Německo Anglii, že neprávem si osobuje poručníkovat všecky ostatní národy, kde se jí zdá, že by křížily její zájmy, zapomíná, že dosud — t. j. v poslední době — nikdy se Anglie aspoň veřejně neobrátila proti jinému státu, chtěl-li rozmnožit své území neb moc, než proti Německu. Proti francouzským plánům v Africe od Fašody nepadlo se strany Anglie ani slova, stejně ne proti Španělsku a Italii a také v Persii, ohrožené nyní Ruskem, jde Anglie svorně s říší carovou, ač jí to nejradikálnější křídlo nynější vládní většiny opětovně vytýkalo.

Je-li takto Německo isolováno na všech stranách, není divu, že hledá příčiny svých zahraničních politických neúspěchů nejméně tam, kde by je mělo nejdřív hledati, t. j. ve vlastní domácnosti. Německo, a o tom nemůže být sporu, třeba se mu mnozí právem obdivují, je nyní na celém světě upřímně nenáviděno a i když se obdivují, i když se dokonce bojí, hledí na ně všichni s jistým despektem.

Bylo by zajímavo stopovat psychologicky, proč říše, která stvořila nejvelkolepější průmysl, znamenitý obchod, která stála ve vědě, filosofii a často i v umění na předním místě, ne-li vůbec prvním, je dnes odevšad přezírána a nenáviděna. Pravda, Německo se v posledních 30 letech velice změnilo. Z říše idealistů a filosofů stalo se zemí průmyslníků a obchodníků, jeho učenci přeměnili se na techniky. Země, jež dříve byla vědecky-vojenská a tedy málo produktivní v hmotném slova smyslu, změnila se v stát nesmírně výrobní a tím stala se sokem svých starších sousedů. Starý německý idealismus, jenž nikomu neškodil a mnohé povzbuzoval, ustoupil politickému imperialismu, jenž se neleká žádných překážek ve své rozpínavosti. Ze studnice duševního bohatství, jíž Německo dříve svět napájelo, vyrazil pramen soutěže hodlající zaplaviti celý obchodní svět. Proti staré, pracné kultuře západních zemí vyskytl se najednou překotný úspěch několikadesítiletého ovoce dvou tří vítězných válek, jenž svou brutální silou snažil se odstrčit starší konkurenty. Neobyčejná německá domýšlivost, založená na tomto úspěchu, počíná být bezmezná; je až směšné, kterak národ ještě nedávno maloměšťácký dere se do starých osvětových posic a nesnáší tam kritiky, ač — jako ve věcech společenských, uměleckoprůmyslových i obchodních — namnoze jen napodobí a zdokonaluje, co vytvořili jiní, především právě Angličané. (Dokončení.)

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 3. ledna 1912.

Antisemitské sdružení dolnorakouského zemského sněmu usneslo se vyloučiti posl. Silberera proto, že si ve svém listu »Allgemeine Sportzeitung« béře již po delší dobu na mušku různé křesťansko-sociální veličiny, což znamená velké nebezpečí v roku 1912, neboť obecními volbami, jež konány budou v květnu, uprázdní se 76 radních stolic ze 165. Bude to veliký a jistě velmi zajímavý zápas, neméně významný než poslední červnové všeobecné volby do říšské rady, při nichž veškeří předáci křesťansko-sociální strany podlehli. Nyní budou nově zadány všechny mandáty druhého a čtvrtého volebního sboru a k tomu obsazena býti musí křesla uprázdněná úmrtím a resignacemi. A radniční křesťansko-sociální panstvo samo nečeká nic jiného, než velmi značné ztráty, ovšem nikoli takové, aby již nyní křesťansko-sociální strana se stala minoritou. K udržení otěží potřebuje alespoň 100 mandátů a ty doufá zachrániti. Než překvapení nejsou vyloučena, jak loňský červen ukázal, veliké rozčilení z různých »odhalení«, jež pan Viktor Silberer otiskuje ve svém sportovním listu. Aby jméno nesvádělo k nesprávnému úsudku, sluší poznamenati, že pan Silberer nebyl stoje křtěn, že je plnokrevný Vídeňák a antisemita, ale ohlédl se po světě, je člověk poctivý a nelíbí se mu proto obmezenost a nepoctivost; rád by vlastnosti tyto ze strany vymýtil, ale jelikož má proti sobě ohromnou přesilu, byl sám vyhoštěn, když ani osobní zakročení prince Al. Liechtensteina nespomohlo, a když v kritice jednotlivých dosavadních veličin pokračoval.

V. Silberer obrací se hlavně proti býv. min. obchodu dru Weiskirchnerovi a dokazuje, že on je hlavní příčinou rychlého klesání křesťansko-sociální strany. Především proto, že hned po smrti dra Luegra energicky se nepostavil na jeho místo, ale pod záminkou, že bar. Bienerth a především císař v tu chvíli ho postrádati nemohou — hnal se za nadějemi a aspiracemi, jež se ovšem brzo ukázaly býti marnými. Dr. Weiskirchner nutil dra Gessmanna, aby se ucházel o stolec primátorský, ale opustil jej, když ho byl uposlechl, ano pracoval potom proti němu. Silberer sděluje, že různá obvinění dra Weiskirchnera princ Alois Liechtenstein nikterak nevyvracel, ani slovem neodpíral, že ho omlouval jenom — jeho materielními zájmy.

Ano, jisto jest, že pan Dr. Weiskirchner nechtěl býti vídeňským starostou, jelikož se domníval, že bude rakouským předsedou ministerstva. Hrál hazardní hru, prohrál a osud jeho je zpečetěn. Ale také osud strany křesťansko-sociální je rozhodnut. Ze zkušenosti je známo, že strany nemizejí s politické arény nadobro, dlouho trvají mezi novými útvary torsa z nich, avšak bude brzo po vlivu a moci druhdy největší strany rakouské.

Luegrovci stali se mocnou politickou stranou tím, že odsuzovali hospodářství liberálů. Nejednoho poctivého člověka svými útoky dohnali k zoufalství. Zasedli pak sami na výnosná místa, stali se mnohoobročníky, ale lid je nyní shazuje, vyhání, a to nikoli proto, že by nová mladá strana k životu se hlásila, ale proto, že předáci vládnoucí strany navzájem na sebe povídají věci přímo příšerné a že jeden druhého na základě dokumentů prohlašuje za »zrádce rodného města«, za »zrádce lidu«. Zřejmo je, že převládá teď ve Vídni proud německo-nacionální, někdejší orgán antisemitů, Verganiho »Deutsches Volksblatt«, zůstane antisemitským listem, ale odchodem Verganiho přestává býti křesťansko-sociálním hlasatelem. Připravuje se v něm znenáhlý přechod k německo-nacionální straně. Jako vždy, neběží tu také nyní o odstíny politického přesvědčení. Ale je nutno oháněti se jinými hesly, mají-li se opět jiní lidé dostati k tučným sinekurám a k výnosným místům. Pozvolna dějí se přípravy k tuhému boji o državu vlivu a moci na radnici vídeňské — máj 1912 rozhodne a není tudíž divu, že se tam vše od pana starosty dr. Neumayera dolů už teď chvěje nanejvýš trapnou nejistotou.

VĚDA

Fr. Chudoba: **Wordsworth.** Pokus o třídění. »Slunečnic«, knihovny »Noviny« roč. II. sv. 4. Nákl. Grosmana a Svobody v Praze 1911. Str. 211.

Skromným názvem »pokus o třídění« charakterisuje autor svoji objemnou kritickou studii, která ve skutečnosti je mnohem více, jeť vzácným dokumentem a novým zjevem methodickým v kritické vědě české. Chudobova kniha je u nás prvním dílem o Wordsworthovi vůbec a třebaže autor v předmluvě tvrdí, že jeho »nedokonalý pokus je pouhým náběhem«, přece, sledujeme-li postup a závěry jeho kapitol, máme pocit, že nejedná se jen o methodické buzení zájmu, nýbrž také o to, říci něco nového k velké literatuře wordsworthské. Kniha též nechce jen rekapitulovat, referovat a třídit, co již bylo pověděno, ona chce být důležitou složkou v onom velikém komplexu polemickém a kritickém, který zabývá se oceňováním literární skupiny anglických básníků t. zv. lakistů. Proto kniha Chudobova není jen ryze literární, je vědecká, obsahově, ale hlavně také svojí methodou.

Když přistupoval k dílu o Wordsworthovi, měl autor nutně před sebou tři úkoly: předně seznámiti českého čtenáře s osobností velikého básníka anglického, za druhé naznačiti předmět a vývoj sporu o význam jeho a družiny, k níž přináležel, konečně zaujmouti k němu svoje vlastní stanovisko. Byl-li prvý a druhý úkol shrnováním, tříděním a spracováním materiálu, třetí poskytoval autorovi možnost (nebo spíše nutnost) rozvinouti svoji vlastní individualitu. Cením si Chudobovy studie zvláště pro tuto třetí část, v níž vystupuje jakožto mluvčí nejen za sebe, ale za celé svoje okolí, jakožto český člověk, jenž tím chce uvésti také nové světlo do velkého výseku literatury domácí, české. P r o t o datoval své dílo slovy: »V den stých narozenin K. H. Máchy«.

Wordsworth byl u nás posud skoro neznám, bylo tedy třeba i na to se ohlížeti a autor nemohl také poukázáním na jiné práce odbývati jednotlivosti. Záleželo na jeho poctivosti a seriosnosti, aby všechen materiál prostudoval, seřadil a podal ve formě přehledné a zajímavé. Těmto postulátům vyhověl Chudoba v prvých kapitolách svého díla úplně. Aby obrázek byl jasnější a stylově vroubený, zasadil jej do rámce historického. Vypočítává předchůdce a současníky Wordsworthovy a nezapomíná stále zdůrazňovati všecky sklony a proudy, jež vedly ke zrození básníkovu. Jde v tom do značně daleké minulosti, takže na jejím základě může velkými čarami v hluboké perspektivě kreslit pozadí vlastního portrétu.

V tomto oddílu knihy zamlouvají se zvláště zhuštěné a obsažně podané charakteristiky vynikajících individualit uměleckých, Jamesa Thomsona, Williama Collinse, Tomáše Chattertona, Williama Cowpera, Georga Crabba a Roberta Burnse. Methodou induktivní a nabádavou dovedl autor vzbudit mnoho zájmu pro každou z těchto osobností a rozevírá tím nové průhledy do končin, které známe jen velmi povrchně, takřka jen dle zeměpisné délky a šířky. Každé z těchto jmen zasluhovalo by důkladného probrání a jasného osvětlení; pro literární a vědeckou kritiku českou je zde ještě mnoho práce. — Vůbec listujeme-li knížku Chudobovu, rozvažujeme-li pomalu, co tu pověděno stručně a čeho ještě víc tají se mezi řádky, uvědomujeme si stále více, že po dlouhou dobu zameškávali jsme cosi velkého. Toto uvědomění je prvním výsledkem cílevědomé paedagogiky literární a zajisté bude i prvním krokem k realisování dobré ideje.

V dalších kapitolách, kde líčí život Wordsworthův a jeho dílo, podařilo se Chudobovi rozluštiti, co obyčejně bývá nejtvrdším oříškem a často zkušebním kamenem psychologického umění literárního historika. Podařilo se mu jemnou rukou vybrati a roztříditi všechny složky a okolnosti, ať zevní nebo niterné, které dávaly vzniknouti jednotlivým dílům básníkovým, a to tak, že učinil z nich paprsky, které sbíhají se v jediném centru, díle samém, jež pak eo ipso stává se vývojovým stadiem, scelenou kapitolou životní básně geniovy. Tím poštěstilo se českému kritikovi, co málokdo u nás plně provedl, totiž učiniti ze života a díla básníkova jediný umělecký celek, jedinou uměleckou, literární, básnickou o s o b n o s t.

To předpokládá ovšem, vedle důkladné věcné znalosti, také značně vyvinuté umění kombinační. — V naší nejmladší kritice rozumívá se však někdy vylíčením osobnosti něco docela jiného, před čímž nikdy nelze dost varovati. Tu vyskytuje se povážlivý zvyk, že kritik činí básníka jen figurinou, na kterou zavěšuje látky a třpytné cetky svých vlastních bolů a »smutků« (ty naše smutky!), své názory a duchaplnosti atd., zkrátka sama sebe. Pak básník se jeví nakonec u různých kritiků v různých, často si odporujících podobách, jako by to ani nebyl vždycky týž zjev. — Psycholog a aesthetik mají zde pracovat společně, kritika má být vědou, reální vědou, má být posvátným tribunálem soudcovským, kde soudí dle skutečnosti jen soudce vědomý si vážného svého úřadu a ne povrchní snílek, poet, který si nad každým literárním zjevem chce jen zabásnit a dle svých

okamžitých disposic a nálad jej různě přebarvuje, někdy i zkarikuje.

O snaze po reálnosti svědčí v knize Chudobově okolnost, že autor chce podat co nejvíce materiálu, který pak nezvratně podepírá všecky jeho úsudky. Poněvadž však rozměry studie byly předem omezeny, byl autor nucen zhušťovat a krátit, stručně napovídat a jen v hlavních rysech naznačovat. To zvláště tam, kde líčí poměr Wordsworthův k ostatním básníkům a obsahové bohatství jeho spisů. (Dokončení.)

*

Srdínko Ot.: **Učebnice embryologie člověka i obratlovců.** Se 420 obr. Vydáno podporou fondu MUDra J. Šíchy. V Praze 1911. Bursík a Kohout. Str. 372.

Učebnice Srdínkova je rozvržena ve dva hlavní oddíly. První vykládá počátky zárodečného vývoje, od vzniku a zrání pohlavních útvarů, vajíček a spermií, přes oplození, rýhování k vytvoření zárodečných listů se zřetelem k obratlovcům vůbec, pak u vyšších obratlovců a hlavně u ssavců vytváření plodových obalů, dále u ssavců tvorbu výživných ústrojů, jimiž plod je spojen s organismem mateřským. Druhý oddíl probírá vývoj jednotlivých soustav ústrojových u ssavců, hlavně u člověka. Hojnost obrazů výklad zcela dostatečně podporuje. — Autor sám v předmluvě uvádí, že se opřel při sepisování učebnice především o mistrovské knihy Bonnetovu a Hertwigovu, a lze mu to jen schváliti, neboť jistě by bylo nejtěžší věcí napsati původní soustavu, aby se mohla měřiti s uvedenými vzory. Tak se dostalo medikům dobré a poměrně i stručné učebnice embryologie popisné. Převzetí mnoha obrázků odjinud ovšem též oslabuje původnost české učebnice, ale autor to vykládá požadavkem nakladatelovým, aby kniha se příliš nezdražila; poznamenává, že snad druhé vydání bude moci býti po té stránce původnější — o tom se dá však valně pochybovati, že by nakladatel na druhé vydání věnoval víc než na prvé. Divně dojímá poznámka autorova o psaní učebnic českých bez honoráře; zdá se, že podpora z fondu Šíchova byla jedinou jeho odměnou. A přece učebnice půjde na odbyt a nakladatel jistě špatně nepochodí. Zřejmě vězíme stále ještě ve velké bídě s vědeckou pedagogickou literaturou. — Při tom, že uznáváme plně zásluhu autorovu o »sestavení a sepsání« (jak skromně pod titulem označuje) této učebnice, tane nám na mysli představa příručky soustavou zcela původní, kde by netoliko byla zahrnuta popisná embryolgie běžného stilu, nýbrž zároveň výsledky novodobých oborů biologických, označovaných »experimentální embryologií, racionální morfologií, fysiologickou morfologií, vývojovou mechanikou, fysiologií vývojovou« atd. Autor upustil od jich vylíčení, omezuje se právě na plán daný dosavadními klassickými příručkami. Ostatně v těchto směrech pracovních je česká výzkumná práce dopsud pramálo zúčastněna, takže vlastně chápeme, že morfologické učebnice české jsou takřka zavřeny proudům t. zv. »moderním« (jinde už jimi dávno nejsou). *B.*

TECHNIKA

Dr. FRANT. TICHÝ:

K STAVEBNÍMU ROZVOJI HRADCE KRÁL.

Velice příznivý terrain Hradce Králové, význačná poloha ostrohu na soutoku dvou velkých řek, Labe a Orlice, na němž záhy nutně se vyvíjí středověké město, přirozené středisko důležité komunikace, spojující Balt s jihem, dává mu tím všechny podmínky k rozvoji. A Hradec Králové, věnné a sídelní město českých královen, obdařené četnými výsadami, řadí se ve XIV. století významem a velikostí svou ku Praze a Hoře Kutné, zachovávajíc rozsah svůj přibližně stejný až do XVII. století. Strategicky významná jeho poloha, uznávaná kruhy vojenskými, byla mu však osudnou v druhé polovici století XVIII., kdy obyvatelstvo, zděšené ještě hrůzami nedávného požáru, dovídá se o zamýšlené stavbě pevnosti. A vojenská pevnost, jíž dodaly aktuálnosti obě války vedené s Pruskem, sedmiletá a předcházející, vyrůstá rozhodnutím spoluvladaře císařovny Marie Teresie Josefa II. Hvězdovitému opevnění musila ustoupit rozsáhlá podměstí města: Pražské a Mýtské s nesčetnou řadou domů, kostelů a klášterů, jež vykoupeny a srovnány se zemí, daly vznik novým obcím: Novému Hradci Králové, Kuklenám a Pouchovu. Leč obrovské, velkolepé dílo pevnostní (s jehož stavbou započato r. 1766), prováděné ředitelem Pavlovským a četnými vojenskými inženýry, na němž pracováno s kratšími přestávkami v létě, v zimě až do počátku XIX. století, v některém roce až se 4000 pracovníky, ukázalo se býti během jednoho století a právě v jubilejním roce svého založení pouhým strategickým bodem, jehož theoretická cena neodpovídala zdaleka oné důležitosti, jež se od něho očekávala. Nutná reakce způsobuje druhou fasi vývoje města, jež od 20 let namnoze

jde utěšeně ku předu, takže se zdá, že všechny jakoby utajené síly, spoutané hradebními zdmi, příkopy a valy, se uvolnily, způsobily nový a slibný rozvoj města, které před tím bylo omezeno na nejmenší plochu, značenou přibližně starou vyvýšenou částí, jak ji ohraničovaly městské zdi.

Jaká byla myšlenka, jaká disposice pevnosti, na níž dnes, po stránce čistě opevňovací, upomíná již jen několik částečných trosek? Zastavenou vodou Labe a Orlice, spojujících se u města, a pomocí hvězdovitého příkopu hradebního, otočeného kolem města, měla být zatopena okolní krajina. Tím, jakož i hradbami a valy mělo být město chráněno, kdykoliv se nepřítel objevil. Četná ramena obou řek proto svedena do nového, městu bližšího řečiště, obě opatřena (r. 1767—1769) novými masivními kamennými mosty, jež opatřeny stavidly k zadržení vody. Jeden z nich byl u nové pevnostní brány Pražské, druhý Orličný u tak zvané brány Moravské. (Dnes jsou již oba mosty zbořeny.) Hradby původně zhotoveny bez všelikého opevnění cihelného a kamenného. Obezdívání dálo se teprve rokem 1784 za řízení výtečného inženýra Václava Herchenhahna a dle plánu generála Kleindorfra, tehdy také započato se stavbou 2 kasemat, z nichž jedna umístěná v hradbách na straně východní (dosud zachovaný tak zvaný Kavalír č. 35) byla určena za zbrojnici, druhá, dále k severu (bouraný nyní tak zvaný Kavalír č. 34), určena původně za pekárnu a sklad potravin. Stávající objekty rozhojněny rokem 1787 ještě 2 rozsáhlými budovami: vojenskou nemocnicí ve městě, v severní části, jíž ustoupilo 13 domů, a tak zv. Vodními kasárnami, velice rozsáhlou a nákladnou stavbou na jižní straně, mezi městem a Moravskou branou, v jejímž sousedství stavěna za Leopolda II. další rozměrná jízdecká (dělostřelecká) kasárna. (Tyto tři veliké budovy jsou dosud zachovány.) Klenutá prachovna u Pražské brány, celé množství různých menších i větších objektů: strážných domků, kůlen, zásobáren atd. doplňovala ostatní budovy a zařízení pevnosti, jejíž stavba způsobila mimo jmenovanou již stavbu vojenské nemocnice také změny ve městě samém, jako přeměnu zrušené jesuitské koleje v kasárny (r. 1775). Před radnicí (r. 1782) zbořena dále umělecky velice cenná, krásná kašna, renaissanční dílo doby Jiříkovy, a nahrazena stávajícím všedním dílem. Boří se i r. 1793 domek staré tak zvané školy plechantské při hřbitově sv. Ducha a zeď tohoto hřbitova, zrušeného císařem Josefem II., tak že vzniká tu nová ulice po obou stranách kostela. Jedinou náhradou za způsobené ztráty je v l. 1786 až 1790 stavba dvou věží na radnici (nynější budově krajského soudu) s hodinami, zřízenými městskou radou za celkový obnos 1200 zl., které městu vyplaceny za zbořenou městskou věž při Slezské bráně. Jinak na zevnější úpravu města po válce sedmileté a po zhoubném požáru roku 1762, jímž lehla velká část města, obyvatelstvo nemohlo ani pomýšlet.

(Dokončení.)

ZE DNE

Žádáme všechny pp. abonenty, pokud dluhují předplatné, o brzké jeho vyrovnání.

Obsah IX. ročníku přiložen bude k číslu příštímu. Dříve se tak bohužel státi nemohlo pro naprosté zaneprázdnění tiskárny.

K zamýšleným přesunům v oboru působnosti jednotlivých ministerstev. K článku uveřejněnému pod tímto názvem v č. 12. »Přehledu« (str. 216, 217) dlužno dodati ještě toto: Přesunutím didaktického a hospodářsko-technického zvelebování živností z ministerstva veřejných prací do ministerstva obchodu nevyhoví se nikterak soustavnému uspořádání a roztřídění příslušných agend. Vysvítá to zejména ze skutečnosti, že v předloze ohledně změny oboru působnosti některých ministerstev v parlamentu již rozdané není ničeho obsaženo o novém přidělení obchodního školství. Kdyby vládní předloha byla uskutečněna, nastal by následující stav: V ministerstvu obchodu bylo by didaktické zvelebování živností (živn. školství) a technicko-hospodářské zvelebování živností, včetně péče o odbyt živn. výrobků. Umělecko-průmyslová musea, krajinská musea a vídeňský grafický ústav byly by však přiděleny ministerstvu kultu a vyučování. V ministerstvu vyučování zůstalo by i nadále obchodní školství, živnostenské (průmyslové) školství (až na svrchu uvedenou výjimku) by přešlo do ministerstva obchodu. V ministerstvu veřejných prací zbylo by jen technické pokusnictví, kteréž jest se zvelebováním živností přece spřízněno. V Praze by pak tedy na příklad umělecko-průmyslová škola náležela do ministerstva obchodu, sousední umělecko-průmyslové museum do ministerstva vyučování, technologicko-průmyslové museum do ministerstva obchodu, obchodní akademie

a obchodní školy dvoutřídní do ministerstva vyučování, kupecké pokračovací školy do ministerstva obchodu, technické pokusné stanice do ministerstva veřejných prací. Průmyslová musea krajinská v Chrudimi, Hradci Král., Hořicích atd. by přináležela ministerstvu vyučování, nikoliv však živnostenské kursy, jež tato musea pořádají. Ty by přináležely ministerstvu obchodu, subvencovati by je však asi nechtěl nikdo, žádosti by putovaly z ministerstva do ministerstva. Kam se obrátí o podporu grafické kursy pražské? Již z této ukázky jest patrno, že není zdůvodněno, aby se zvelebování živností pro tříletém asi pobytu z ministerstva veř. prací stěhovalo a nad to tříštilo. Obor působnosti ministerstva veř. prací se tím oslabuje. Zvelebování živností, jak se u nás vyvinulo, tvoří speciální, svéráznou, ucelenou agendu a doznalo v ministerstvu veřejných prací nejlepší péče. Není příčiny, aby nastala kompetenční změna a dokonce tříštění této agendy. *Dr. V. Schuster.*

Boj o Rukopisy. Novoroční čísla našich deníků přinesla v příčině marné a zbytečné nové obrany Rukopisu Královédvorského velmi obsažné a rozhodné prohlášení s podpisy takřka všech professorů filosofických, filologických a historických věd české fakulty filosofické i řady odborných pracovníků, stojících mimo universitu. Jasně a důrazně prohlašují podepsaní učenci, že nepravost Rukopisů je všestranně dokázána, slibují vyvrácení článku prof. Píče v listech odborných, ukazují na Píčových výtkách professoru Gollovi chatrnost důvodů nové obrany a zastávají se krásným způsobem čestné památky Gebauerovy, která v nové obraně byla hrubě napadena. Střední část tohoto závažného prohlášení pokládáme jak ve věci tak v stilisaci za tak významnou, že neváháme ji citovati doslova: »Jakékoliv další hájení těchto padělků nemůže býti nic jiného než neodůvolněné opakování marných obran dřívějších a zakládá se jen na klamných soudech a tvrzeních a na nedostatečném posuzování celé otázky. Podepsaní prohlašují dále, že **jakékoliv obnovování vyřízeného sporu** (a k tomu ještě v časopisech neodborných) **zbytečně jen rozdmychuje staré hněvy a je holým mařením času, kterého by mohlo býti užito k vykonání úkolů vědě i národu prospěšnějších.**« Část v tisku proloženou podtrhujeme a klademe na ni důraz co největší.

O budoucnosti našich divadel vyslovili se v novoročním čísle »Venkova« chef opery Nár. divadla Karel Kovařovic a za divadlo vinohradské ředitel Václav Štech. Ani ten, ani onen článek nezabývá se výhradně plány uměleckými, nýbrž obrací se především k otázce budoucnosti hospodářské. Zajímavé jsou vývody p. Kovařovicovy, jenž plaiduje za rozdělení Národ. divadla na ústav činoherní (činohra zůstala by ve staré budově) a operní (pro operu vybudovala by se stavba nová, rozměrnější). Důvody pro toto rozdělení vidí pan Kovařovic jednak v nemožnosti rozvinutí všech uměleckých schopností ensemblu činoherního i operního v jediné budově (stesky ostatně známé), ale opodstatňuje rozdělení Národního divadla i důvody materielními — jež jsou dosti zajímavé, aby tu byly zaznamenány: »Za nynějšího »dvojitého vedení« ústavu nelze právě nejdražší síly operní zaměstnávati tak, jak toho finanční poměry vyžadují. Celá řada večerů činoherních nedopřává silám těm, aby se mohly náležitě uplatniti, čímž ovšem také strádá divadelní pokladna, neboť operní představení mají ceny vyšší, než činoherní. Jednoduchá tedy mathematika tu dosvědčuje, že je záhodno starati se o to, aby opera už co nejdříve byla osamostatněna. Ale i činohra má stejný zájem na tom, aby se odloučila od opery. Ona, jako poměrně lacinější, snadněji by finančně obstála, kdyby neměla společné finance s dražší operou a kdyby mohla repertoir svůj sestaviti si vždy dle toho, jak by jí bylo nejprospěšněji. Dnes, kdy navzájem si opera s činohrou překážejí, nemůže býti o takovémto finančně účelném sestavování repertoiru často ani řeči, i když vůle tu jest opravdu nejlepší. Pouze ten, kdo sám seznal život divadelní a také sám jest účastným všech těch svízelů, jaké nutně vyvolává dvojité vedení tak velikého ústavu, jako jest »Národní divadlo«, jen ten může dle pravdy a skutečnosti doznati, co tu materielních škod vyplývá z tohoto nepřirozeného dualismu. — —« Článek páně Štechův ospravedlňuje nutnost operettního repertoiru divadla vinohradského ohledy finančními; stěžuje si do malé budovy, náladového obecenstva a nedostatku subvence — jež prý nutí správu k repertoiru lehkému a zábavnému. Největší naděje upíná k r. 1914, až zanikne výhradní provozovací právo k operám Smetanovým — pak nastane prý zlatá doba »půvabnému domu ve středu tohoto z nejmodernějších českých měst«.

»Úzké obzory«. Předseda rakouské delegace poslanec Dobernig vytkl v zahajovací své řeči, že rakouská politická veřejnost je příliš zaujata záležitostmi domácími a nevšímá si dost politiky zahraniční, na kterou se prý v důsledcích toho dívá »z úzkého zorného úhlu«. Výtka tato je plně oprávněna a nelze, než poslanci Dobernigovi dáti za pravdu. Než dlužno též vytknouti, že na těchto úzkých obzorech není vinna jen netečnost rakouské politické veřejnosti, nýbrž že k nim přispívají v prvé řadě samy poměry politické a ústavní. Fakt, že nemáme kolonií a z velké části též ne příliš velká schopnost většiny našich zahraničních ministrů způsobily, že Rakousko je jaksi mimo vlastní sféru politiky světové, jejímuž vlnobití jsme vystaveni nepoměrně méně než oba ostatní státy trojspolku. Neméně přispívá k úzkým obzorům naší politiky instituce delegací, rakouské unikum. Neboť kdežto jinde pojednávají o zahraniční politice vesměs plenární říšské sněmy, je u nás rokování o ní vyhrazeno 40 členům poslanecké a 20 členům panské sněmovny, jež říšská rada do delegací vysílá. Z českých 108 poslanců dostane se jich do delegací vždy pouze 9. Při panujícím zvyku pak vysílati do delegací stále znovu tytéž lidi (z Čechů dra Kramáře, Udržala, prof. Masaryka, Klofáče, Němce atd.) požívá více než $^{9}/_{10}$ našich poslanců a priori dispens od stopování záležitostí zahraničních. Má-li se proto rozšířiti onen »zorný úhel«, o němž mluvil posl. Dobernig, nutno především

— nelze-li již z důvodu jednotnosti říše upustiti od instituce delegací — rozšířiti práva parlamentu co do projednávání záležitostí zahraničních a dále působiti k tomu, aby naše zahraniční politika se stala aktivnější a initiativnější — to jde i bez nabytí kolonií — tak, aby Rakousko zaujalo opět své bývalé významné místo v koncertu evropském.

Pod jménem **XX. Věk** počal za redakce V. Myslivce 1. ledna vycházeti v Praze deník křesť. soc. strany. Roztržka s »Čechem« je tím dokonána. Komu bude nyní orgán Kotrbův sloužiti, je u bohů. Neboť i strana kat. národní, jíž je přece mnohem bližší nežli straně křesť. sociální, se ho v novoročním čísle »Hlasu Národa« slavnostně zříká, prohlašujíc, že »Čech« jejím orgánem »nebyl, není a nebude«. XX. Věk činí dojem praubohý. Podle dosud vyšlých čísel bude to asi nejprázdnější deník český. Úroveň jeho charakterisuje výstižně úvodní slovo p. V. Myslivce, mluvící o »kulturním boji«, jejž hodlá strana křesť. soc. podstoupiti s »cynicky vystupujícím, záští talmudu a fanatismem Asiatů svedeným, sborem těch, kteří křesť. ideu potírají jako jed z Judey« a jejž XX. Věk považuje za »druhý článek našeho národního probuzení (!)«, o národu, jenž v důsledcích práce pp. Myslivců »vstane, dá Bůh, z hrobu ve směru kulturním«, o lidu křesťanském, jenž »v hospodářském ohledu upadl v novodobé poddanství (židů)« a o »pevném stání při trůnu jasného panovnického rodu Habsburského«. To jsou hlavní body programu páně Myslivcova, k nimž druží se ještě sterotypní fráze o rovnoprávnosti národní a »spojování propastí mezi jednotlivými stavy a třídami«. Jak vidno, není potřebí příliš umu na sdělání programu pro křesťanský lid. O »Čechu« se XX. Věk nezmiňuje ani slůvkem, což platí i vice versa. Bude zajímavo, jak se jich vzájemný poměr utváří v budoucnu. My bychom si v zájmu české věci a úrovně českého tisku přáli, aby jeden druhého přivedl navzájem finančně — do hrobu.

⁂

»K theorii a politice drahotní« (Dr. Jos. Macek) přináší vedle řady původních prací v posledním čísle »Zemědělský Archiv«, revue věnovaná vědě a praxi výroby zemědělské (Praha-II., Václavské nám. 43.), jež ukončila tímto číslem již druhý ročník za redakce doc. dra Vlad. Brdlíka. V II. roč. shromážděno je 22 původních prací od uznaných odborníků, 22 rozprav k aktuelním otázkám a 606 referátů o současných domácích i cizích odborných publikacích; mimo to každé číslo přináší přehled obilního trhu světového. Množství illustrací a barvotisků doplňuje originelní úpravu tohoto měsíčníku. O prvním ročníku Z. A. napsal býv. ředitel domén Ernest Beck ve Vídni: »...Vynikající obsahové bohatství tohoto měsíčníku, jakož i jeho moderní pokrokový duch, v němž je časopis veden, byly mně jedině pobídkou o »Zemědělském Archivu« se rozepsati. Účelem mého pojednání jest též poukázati nepřímo na to, že v zemědělské literatuře nejen snad Rakouska, ale i Německa vůbec nestává ani jediného časopisu, jenž by se celkovým rázem a obsahem byť i jen zdaleka mohl vyrovnati »Zemědělskému Archivu«.« (Překlad.) Tento nejvýš pochvalný úsudek německého odborníka platí i o druhém ročníku, jak čtenáři sami mohou posouditi.

Ústřední banka Českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 31. prosince K 111,962.283·89.

Česká banka v Praze. Stav peněžních vkladů koncem měsíce prosince 1911 činí K 17,099.372·94, tudíž o K 225.858·56 více než v měsíci předešlém.

Živnostenská banka. Stav vkladů na vkladní knížky a pokladniční poukázky u nás činil koncem měsíce prosince 1911 K 121,867.443·52. Živnostenská banka uveřejňuje toliko vklady na vkladní knížky a pokladniční poukázky.

Kapesní kalendáříky na rok 1912 ve vkusné úpravě vydala a rozesílá svým komitentům Česká banka. Vedle kalendaria obsahují pojednání o působnosti České banky, podrobné slosovací plány, škály kolkové, bilanci České banky, poznámky atd. Expedice kalendáříků bude trvati několik týdnů, prosíme proto vážené spojence a příznivce své, aby s reklamacemi počkali přes Nový rok, pokud by je kalendáříky do té doby nedošly.

Kapesní kalendář 1912 zdarma v elegantní plátěné tašce rozesílá za pouhou náhradu porta 30 h v známkách k dopisu přiložených: Cestovní oddělení »Bohemia«, akciové banky v Praze, Příkopy č. 14. Z prakticky sestaveného kalendáříku toho může každý, kdo cestuje, čerpati vhodné pokyny. Naleznete tam pojednání o cestovním pasu, zda a kde je nutným, kdo jej obdrží a kdo vystavuje; dále vysvětlení o lístcích okružních a předplatních, pojednání o významu pověřujících listů, právní pomoci v cizině a j. Dopište si oň na shora uvedenou adresu.

Oprava: Na str. 264., řádek 14. shora, čti v odpovědi prof. Lista inž. Bašusovi: německých místo švýcarských.

PROHLÁŠENÍ.

V prosincovém čísle »Lumíra« věnoval pan dr. Albert Pražák druhou část svého feuilletonu »Ještě jednou Neruda a Světlá« mojí osobě a literární činnosti. Odsunuv věcnou stránku našeho kritického sporu takřka úplně, obmezil se na to, že nakreslil — a to velmi nezdařeně — mou karikaturu. Již při první četbě jeho invektivy rozhodl jsem se nevyvraceti jeho zášťiplných domněnek a zavilých rysů: kdo z rozumných lidí by chtěl dokazovati, že jest jiný, než jakým jej nakreslil jeho dobrý či chatrný karikaturista? Mínil jsem v replice, která v posledním »Přehledě« slíbena, ukázati jen k osobním motivům hlaholného vystoupení páně Pražákova, avšak náhlé neštěstí v rodině pana Pražáka pohnulo mne, abych prozatím odložil polemickou svou odpověď, jež by se nemohla vyhnouti lidské osobnosti mého odpůrce. Dnes bych svoje čtenáře rád upozornil pouze na podstatný rozdíl mezi páně Pražáko-

vým a svým názorem na Nerudu: pan dr. Pražák vychází stále od důvěrných sdělení, přátelských informací, rodinných a milostných dokumentů, kdežto mým východiskem jsou především Nerudovy spisy. Žádám svých čtenářů, aby znovu pročetli mou monografii o Nerudovi v »Zlatorohu« a z ní posoudili, zda nutno proti mně Nerudy hájiti. Myslím, že prostou realitu této knížky mohu vystaviti jako účinný protiklad veškeré karikatury páně Pražákovy; knížka osvětluje nejen sporný předmět, nýbrž i mou methodu a zdatnost pracovní.

V Praze 3. ledna 1912.

Dr. Arne Novák.

POLITICKÁ KRONIKA:

26. pros. oznamuje se brzké odstoupení hr. Aehrenthala.

27. pros. sešel se sněm moravský.

28. pros. zahájeny delegace.

28. pros. dementují se zprávy o svolání českého sněmu k únorovému zasedání.

29. pros. byl zemský sněm moravský odročen do 8. ledna 1912.

29. pros. byl dr. Sunjacev prohlášen presidentem nové republiky čínské.

30. pros. vyhlášeno nové jmenování soudců.

1. ledna 1912 nabyl v Dalmacii platnosti zákon, jímž prohlášena chorvatština vnitřní úřední řečí.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 12. LEDNA 1912 ČÍSLO 16.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

FILOSOFIE

Dr. F. MAREŠ, professor fysiologie:

PSYCHOLOGIE BEZ DUŠE.

Ke kritice »Základů psychologie« prof. dra F. Krejčího.

První pokus o soustavu vědecké psychologie u nás, provedený v »Z. Ps.« prof. Krejčího, zasluhuje takového uznání, s jakým bývaly vítány různé odborné spisy, jakožto »skvělý důkaz zdárných vědeckých snah«. Ale nedostalo se mu ho; naopak, potkal se s tvrdými kritikami. Již u nás nestačí zdárné snahy, požadujeme zdárných činů. Dlužno uznati, že to jest zásluha realismu, vyhlazujícího citové blouznění a zavádějícího přesnou práci a přísnou kritiku. Realističtí kritikové oceňovali ovšem nejprve práci jinostranných; ale bylo možno očekávati, že obrátí své zraky též na práce vlastních straníků. Skutečně; první kritika »Z. Ps.« vyšla od stoupenců realismu, drů Babáka a Lhotáka, kteří shledali v tom spise plno fysiologických a anatomických závad. Tu však stalo se cosi zvláštního: tato kritika dostala se do časopisů strany, do »České Mysli« a »Naší Doby«, jen přes veliký odpor a zkomolená; kritikové od autora pohaněni a označeni jako moji zřízenci, ježto jsem s ním tehdy byl ve sporu o Kanta. Tak byla tu kritika nerealisticky potlačena.

Ale v právě minulé době, po vydání IV. dílu »Z. Ps.«, ozvala se kritika znova, nyní se strany bývalých realistů. Dr. Chalupný ukázal v »Nár. Listech« na malém příkladě ledabylost zpracování látky a odsoudil celou práci. Dr. Babák připojil se k tomu v »Přehledu« (IX, 585, 634 a j.), poukázav na svou potlačenou kritiku. A tu stalo se cosi neslýchaného: vědecká otázka vržena do politické vřavy volební. Dr. Rádl ujal se autora vědecky pracujícího a odmítl útoky na něj, které mají pouze účelem ostouzeti muže vědy pro jeho politické přesvědčení, beze všeho řádného odůvodnění. Autor sám dovolával se proti té kritice politických vůdců protivné strany, v jejímž listě byla uveřejněna.

Jest ke cti autorovi, že přece dbal též o vědeckou obranu svého díla; napsal proti kritice fysiologův časovou úvahu »Fysiologie a psychologie« (»Č. M.«, XII, 268; 1911), v níž dovozuje, že fysiologické závady, i kdyby byly prokázány, neopravňují k zavržení díla celého, poněvadž psychologie jest přece věda samostatná vůči fysiologii. A ku podivu, dokládá se v tom některými citáty z mé Fysiologie nervového ústroje (z r. 1908), jako by tím již chtěl manifestovati, že se spolu rozcházíme jen ve věcech pochybných, ale v podstatných že se shodujeme. Byl bych tomu rád; avšak, žel, rozcházíme se ve věcech velmi podstatných, které musím odhaliti, jsa takto volán za svědka.

Zatím dr. Chalupný obrátil se proti narčení drem Rádlem, že psal svou kritiku »Z. Ps.« bez důvodů vědeckých pouze za účelem ostouzeti muže vědy pro jeho politické přesvědčení, k čestnému soudu, zvoliv mne za jednoho z důvěrníkův. Dr. Rádl uznal své přenáhlení i svou povinnost ukázati vědecky nicotnost a nepřípustnost takové kritiky, jako byla dra Chalupného. Tuto povinnost splnil pojednáním »Hranice vědecké kritiky« (»Naše Doba«, XIX, 200; 1911).

Toto pojednání jest mistrovské dílo v umění přesvědčovati, a pravda, dle dra Rádla, není ve věcech, nýbrž v osobním přesvědčení. Dr. Rádl jest náš vědecký kritik z povolání; proto odmítnul útok dra Chalupného, ježto nemá žádného oprávnění jako vědecká kritika. V útoku tom malá chyba, povstalá bůh ví jakým nedopatřením, má stačiti k označení autora za neschopného k vědecké práci; chybička ta postavena v popředí tak, že ostatní neoprávněné výtky ušly pozornosti. Proto jest útok ten nepřípustný.

Dr. Rádl sám nezastává se díla prof. Krejčího, nýbrž brání jeho osobu; s dílem sa-

mým ve mnohém sám nesouhlasí. Vystupuje tedy jaksi ve veřejném zájmu vědecké mravnosti, bera tím ovšem na sebe povinnost zastávat se tohoto zájmu vůbec, proti komukoliv. Skutečně, dr. Rádl uvádí případ dra Chalupného v souvislost s jinými případy toho druhu. Kritiky »vypichování chyb«, duchem podobné článku dra Chalupného, praví, objevují se u nás pořád a pořád. A tu obnovuje dr. Rádl vzpomínky na mé boje před 13 lety. Také tehdy, jako dnes, praví, stála na jedné straně práva filosofie, na druhé tak zv. správná fakta. A tu cituje mou obranu proti útoku, kterým bylo mé postavení v »Živě« vyvráceno r. 1897.

Pozorujme souvislost: tehdy postavil jsem se tak rozhodně za práva filosofie proti vypichování chyb a nyní — postavil jsem se na stranu dra Chalupného. I táže se dr. Rádl: »Kde jsou dnes ta práva filosofie, za která bylo tehdy bojováno? Hle, po 13 letech zde zase stojí filosofie — jiná sice než tehdejší — a opět proti filosofii se staví učebnicová správnost tak zv. fakt. Bylo by trapné pro mne provésti toto srovnání do důsledků, neboť bych se musil přiznati k velikému, velikému zklamání o ceně tehdejších bojů. Jediná útěcha jest, že tehdy ve veřejnosti zvítězila filosofie. Jistě také dnes veřejnost naše jest rozumná dost, aby se nedala zmásti novou konstelací osob a pozná pravdu i v novém rouchu...«

Jak mistrovské to sestrojení mravní úhony, hodné mistrů 17. věku! »Mnohé osoby jsem poznal se stránky nové a myslím, že jsem některým mohl nahlédnouti hluboko do duše — a s úžasem jsem pozoroval, co se tam hýbe a co jest tam mrtvo! Poznal jsem také muže vzácné... znalé svých lidských povinností...« Podobá se, jako by náš inkvisitor chtěl provésti mravní revisi mých sporů s Rayjmanem, kterým přeji klidného zapomenutí. Zajisté ví, čeho a koho se týkala má slova jím proti mně nyní citovaná? Uhodil na kořen; ucítí-li otřes koruna, která z něho nyní vyrůstá? Načal, měl by dokončiti; já nevyhnu se vyšetřování.

»Základy Psychologie« představuje tu p. dr. Rádl jako filosofii, proti níž jsou faktické výtky nicotné; ale sám nehájí tohoto díla, maje o filosofii i o psychologii jiné názory. Nejde-li snad jen o odmítnutí nepovolaného kritika, zlého odpůrce strany? Nebyly tomuto kritikovi snad právě proto podkládány politické motivy? Vědecká mravnost tohoto způsobu není moje; dávám za pravdu kritikovi označujícímu celé dílo za pochybené, když je sám za takové uznávám, třebas bych mohl uvésti jiné důvody, než on uvedl; neubíjel bych vyvracením nicotných výtek zájem o celek.

Proti filosofii »Z. Ps.« byly proneseny též těžké námitky; já sám, hned s počátku, označil jsem ji za absurdní s náležitým odůvodněním, ježto jest naturalism zavrhující veškeru filosofii. A nedávno dr. Franke (Přehled, X, 107) vytknul »Z. Ps.« odpor k filosofii, zvláště k filosofii řeči; postavil se příkře a zásadně proti této psychologii řeči, pracované naturalistickou methodou; filosofovi jest řeč duchovní výtvor, spontánní projev duševního života, samostatná činnost; špatně vidí tento poměr empirická psychologie; pravda o podstatě řeči jest jí zavřena na mnoho empirických zámků.

Ku podivu! Takové ostré výtky zůstaly dosud bez odezvy; jsou docela ignorovány, zatím co celá strana se vrhá na Poggendorffův klam; »vypichuje«. Stojím stále při filosofii a pohrdám »fakty pro fakty«. Ale empirická psychologie, vystupující jako positivní věda na pevném základě faktů, má dbáti jejich přesnosti. Konstellace osob se nezměnila.

Nechtěl jsem se již zabývati »Z. Ps.«, počínat nový boj se starými odpůrci. Ale jejich výzvy »vytrhly mne z mé vědecké práce«. Naši representanti kárali mne kdysi, že ruším klid tiché, plodné práce; i uzavřeli mi své kruhy. Zatím, v době klidu, uzrálo jistě mnoho vědeckých plodů. Ale život neroste z plodů dobře uleželých, žádá boj. Bylo by proviněním na našem duševním životě, neposlechnouti výzvy k boji. A díky těm, kdo vyzývají; neboť jsou množitelé života. Tím ospravedlňuji, co tuto počínám. (Pokračování.)

*

FR. TUČNÝ:

MOUDROST INDICKÁ.

(Dokončení.)

Poslední forma nihilismu jest, zneužije-li se ho jako prostředku k sebetvoření. Řekl jsem už, že sebepoznání je následkem a výpomocí, když se dostaví nutnost sebestavění. Aby člověk věděl, co pociti, musí postaviti se do náležité dálky, aby sebe viděl: musí zbaviti sebe jsoucna, musí se státi »já«, musí se uvésti v sebepoznání; řekl jsem také, že se to právě nechce dařiti člověku. Ale této vymoženosti Ind jinak využívá a zneužívá. Ten právě, aby ušel reálu, chápe se této výhody a dělá si z ní příležitost k útěku ze samsaru. Co je jinde prostředkem, z toho činí se zde cíl, podstata, člověk sám jako »já«, jako poslední možnost bytí. A poněvadž poznání provádí toto odpoutávání od reálu, proto se také požaduje.

Také podružné momenty svádějí k těmto dějům: především, že se v »já« dosahuje velké blaženosti. Vyvstal-li pud utéci ze samsaru proto, že se nemůže snésti pocit strasti, bude se tím více tíhnouti k tomu, co je jeho protikladem: k blaženosti; bude tím lépe, účinněji uplatňovati se to, co osvobozuje od strasti a co ještě k tomu působí blaho. A tím je především zničení jsouc-

na: sebepoznání. Nuže, poněvadž tedy blaženost jest vždy vděčnější, bude tím spíše umožněno, že se ujme nihilism, že se přehlédne odloučení od reálu, jež se děje v sebepoznání, »já«. Také proto, když se člověk stane z většiny »já«, stává se tím i necitelným k menšině sebe sama, k reálu, že tedy neznamená ho.

Jiný moment, který napomáhá k tomu, že Ind chce právě sebepoznání, jest ten, že se cítí v jsoucnu netrvanlivým. To činí ho neklidným a proto, aby rázem vyvázl ze svého těžkého stavu, chopí se sebepoznání. Reál je mu neštěstím, sebepoznání je ukončením, vysvobozením z něho. A skepsí, podezíráním jsoucna se uskutečňuje tento cíl, uvádí se reál ve zdání, nihilisuje se.

Filosofie indická tedy v celku je nešťastnou reakcí člověka, jenž postižen byl nejvíce pohromami. Jsoucno zachvátilo fatum: věčný návrat! »Já« nemůže se s tím však srovnati, proto utíká z reálu. A tu Ind jako štvaný, kymácející se potřebuje uklidnění: filosofie se stává úmyslnou, volní činností, moudrostí, jak se zaříditi, uspořádati, slovem náboženství. Hledíme-li v této formě na moudrost indickou, je receptem, dietou, jak v naznačeném směru úspěšně pokračovati. Po té stránce stanoví jako praktika dva kulty: kult poznání a kult konání.

Člověku, u něhož je rozpor se jsoucnem velmi ostrý, jest dlužno vykonávati hned sebepoznání, poněvadž při tomto stahuje se do sebe, poněvadž se úží, menší, nebo může se aspoň tratiti, až z něho zbude po případě jen tečka. Kult konání je pak pro ty, kdož nedovedou vymýtiti všech drah motorických ze sebe, kdož nemohou zničiti aktivity v sobě. Praktikon ono spočívá v tom, že aktivita zůstane, ale nesmí míti povahy **skutečné** aktivity; odskuteční, odpodstatní se tedy. A poněvadž se chce dojíti k »já«, musí se hleděti k tomu, aby skutky, činy neměly toho živlu. To, co se stane, když je uděláme svátečními, obřadnými, náboženskými výkony. Tím pozbudou povahy jsoucna pro »já«, odzbrojí se, a »já« se takto od nich uvolní. Tím způsobem se tedy vyrovnává, uspořádává, upravuje nutnost spojení s reálem, aby nebránilo zjednávání čistoty mysli pro sebepoznání.

Má-li se to vše makavě označiti, stačí jeden doklad: láska k lidem. Náboženský Ind zakazuje činiti lásku k bližnímu, poněvadž v jejích činech je »já«, a to nesmí v nich býti, má-li se dospěti k sebepoznání. Skutky jsou největší překážkou Indovi k cíli, jejž si vytknul; skutky mohou se konati, ale bez vědomí, mechanicky, nepřičiňují-li spojení »já« s reálem, a to se děje v náboženství.

Náboženství tedy je u Indů pokusem zničiti jsoucno sebepoznáním; též tím, že se hledí udělati náboženským, svátečním. K tomu cíli se nutí člověk podrobiti se, obětovati se různým změnám.

Filosofie indická vyniká báječnou důsledností k sobě. Zahloubá-li se člověk do ní, vidí, že v křesťanství je z ní pouze slaboučký odvar, holá neupřímnost, vychytralost v problemovém žití. Stačí všimnouti si, jak nádherně je využito »lásky k bližnímu« u Indů, a jak zmrzačen je tentýž prvek v křesťanství. Co se pak týče evropského, moderního, mimokřesťanského nihilismu, musím doložiti, že je pouhou odrůdou tohoto indického, a že jej vyvrcholil Schopenhauer ve své Vůli. Než toto thema úžasné důležitosti nelze jen takto odbýti.

V podstatě chce indická filosofie i náboženství to lepší a to nejlepší, čím člověk vůbec může a má býti. Je v nich jako všude jinde vlastně kult sebe. Jen že tone se tu v strašných bludech. Než i tak projevuje se v Indovi filosofickém a náboženském odvěký zápas lidský, dostat se za rozhodný, kritický bod: »překročiti Alpy« — aby bylo člověku dobře.

LITERATURA

V. Martínek: **J. S. Machar.** Přehled jeho básnického díla. V Praze, 1912, nákl. Fr. Šimáčka. Str. 223 se 16 obrazovými přílohami.

Naši nakladatelé vzali si do zvyku ucelovati souborná vydání spisovatelů svého skladu přehlednými a informačními knížkami o jejich životě a díle. Od těchto monografií, psaných rukou přítelovou neb obdivovatelovou, nemůže ovšem nikdo očekávati přísného kritického hlediska ani chladného historického odstupu: v duchu spisovatelů samých tlumočívá se v takových spiscích jejich tvoření, podává se první orientace po jejich vývoji, používá se životopisných údajů při výkladu jejich díla, vše v oblasti nadšení či uznalé chvály, která spisovatele glorifikuje a čtenáře povzbuzuje. Takovou knihou doprovodilo právě nakladatelství F. Šimáčka také spisy J. S. Machara, naplňujíc tak znovu paradoxní osud básníka kritické inspirace, jemuž se nedostalo ničeho v menší míře, než právě nestranné a chladné kritiky.

Spisovatel první obšírnější studie o Macharovi, Vojtěch Martínek, nepřichází k nesnadnému a přece dosti vábivému svému úkolu bez průpravy a vnitřní oprávněnosti. Řadou drobnějších informačních spisků ukázal, že se dobře vyzná v posledních fasích našeho slovesného vývoje a že pročetl, promyslil i zažil veškeré práce vzta-

hující se k tomuto předmětu. Ve svých charakteristikách a literárně dějepisných nástinech, v nichž racionalistická jasnost se pojila s oddaným nadšením a hladká výmluvnost s průzračností disposice, přikláněl se sice zřetelně ke svým pomůckám a předlohám, avšak neulpíval na nich: pořádal látku dle svého, sesiloval společenskou i časovou motivaci, zabýval se leckdy zevrubněji i formou. Ale toto vše by ho ještě neopravňovalo, aby se stal prvním historikem Macharovým — bez vnitřního vztahu k básníkovi nesměl by se odvážiti té úlohy. Ani tato závažná legitimace Vojtěchu Martínkovi nechybí; jeť mu kromě Petra Bezruče J. S. Machar, hlavně básněmi poslední své fase, básníkem nejbližším. Přijalť mladý poeta od vyzralého a snad již přezralého mistra jeho důsledný racionalism se snahou po krajní básnické objektivnosti, jeho dikci zhuštěnou a úsečnou bez živlů barevných a hudebních, jeho až do únavnosti vyhnané pathos mravního soudu nad osobami a nad věky, ba i nejeden blud svého vzoru převzal V. Martínek s epigonskou doslovností, na př. macharovskou deformaci znělky a překotnou útočnost nedomyšlených invektiv. Toto vše nasvědčovalo, že se V. Martínek včetl s porozuměním a s láskou do Macharova díla; zároveň však budilo oprávněné obavy, zda, mluvě o milovaném a napodobeném básníku, neztotožní se s ním úplně a neztratí veškerý kritický poměr k předmětu interpretovanému. Monografie jeho potvrzuje obé: důvěru v jeho znalost látky i obavy před jeho nekritickým souhlasem s celým dílem Macharovým. A tak se nám dostalo místo kritické monografie pouze pietního a stranického průvodce po pěkně seřazeném a pečlivě popsaném tvoření Macharově.

Postup knihy Martínkovy jest v podstatě genetický. Po všeobecném a trochu matném úvodě o slovesné situaci za doby, kdy Machar stanul bojovně v popředí mladého literárního pokolení, a po dvou stránkách suché životopisné informace, V. Martínek rozbírá hned Macharův »Confiteor« a sleduje knihu za knihou básnické sbírky Macharovy až k nejnovějším svazkům epického cyklu »Svědomím věků«; daleko kratčeji píše o Macharově novellistice a feuilletonistice, kterou probírá úhrnně bez chronologické důslednosti; několik stran synthese, zabývající se zvláště filiací Neruda—Machar, zavírá knihu. Avšak methoda genetická není zachována důsledně. V. Martínek nepřihlíží k původním formám Macharových sbírek, v nichž se přece jediné obráží var a kvas básníkova mládí, nýbrž řídí se při svém výkladě často jejich pozdním, definitivním a lecky přemoudřelým uspořádáním — obraz vývoje jest setřen takto do značné míry. Celá lyrická trilogie »Confiteor«, »Bez názvu« a »Třetí kniha lyriky« nabyla v přeřazení z let 1899—1901 zcela nové podoby; platí to jmenovitě o její třetí části, jejíž původní charakter z výkladu Martínkova nevysvítá. Ve spise, jenž především řeší problém básnického vývoje, nelze takové laxnosti prominouti; ba byli bychom si přáli i výklad o povaze těch variant, retuší, paralipomen: jak vděčná úloha pro psychologického kritika, vyzbrojeného jen poněkud důvtipem filologickým! Při sledování vývojové čáry Macharovy nevystihl V. Martínek dostatečně významu »Výletu na Krym«, knihy obecně podceňované a přece umělecky tak čnějící nad celou řadou nejpopulárnějších Macharových sbírek: básník v nejkrásnějším rozvití plné mužnosti zakotvil tu poprvé v bezpečném přístavě klassicismu, ale nikoli klassicismu hesel, gest a programů, nýbrž v klassičnosti smyslů. I formálně stavím »Výlet na Krym« značně vysoko; žijí a svítí tu barvy, jakých dotud šedý a střízlivý Machar neznal, sloka má plastiku, rhytmus má plesnou plnost. Avšak právě v příčině formy Macharovy bují posud bezradný zmatek; příkladem jest na př. to, co V. Martínek, též sonetista, píše o znělkách Macharových. Pravý opak jest pravdou: forma sonetu, přísně uzavřená, paralelně členěna, raffinovaná až k paradoxu, se příčila vším básnické povaze ironického impressionisty, jakým byl Machar počátkem 90. let, proto nenapsal pravých sonetů, nýbrž spíše jakési rozkošně drzé zrůdy klassického druhu; a jmenovati jej vedle Kollára a Vrchlického, mezi klassiky naší znělky, jest neporozumění! Vůbec v otázkách básnického slohu a veršové formy nespolehl bych se mnoho na V. Martínka, za to má nejeden pěkný myšlenkový výklad, historickou filiaci, šťastnou analogii.

Ale hlavní vývojově historickou myšlenku jeho monografie, že Machar značí naprosté odpoutání od Vrchlického a důsledné pokračování v šlepějích Nerudových, pokládám za úplně pochybenou. Zde se kritik příliš dal zlákati suggescí slov básníkových, který se sám, ať bezděky či úmyslně, klame o svém vývoji. Zralý Machar dojista znamená protiklad Vrchlického, ačkoliv příští pokolení nesporně shledají genetickou souvislost mezi »Zlomky epopeje« a »Svědomím věků«; Machar začátků však přes klamavý dokument »Zimní kosmické písně« jest právě tak žákem Vrchlického jako ostatní mladí básníci ze »Světozora«. Nezapomeňme však, že Vrchlický z konce 80. let nebyl jen pompésním a pestrým malířem hlučných a smyslných bájeslovných i dějinných výjevů, nýbrž i rozmarným a náladovým kronikářem moderního milování, městského spleenu, skeptické hry. A proč si posud vykladatelé Macharových počátků neotevřeli nejvlivnější dílo Vrchlického, jeho »Poesii francouzskou nové doby« tam, kde jest řada ukázek z Musseta... Machar se tu učil nejen psychologii a intonaci, ale celé stavbě, rhytmice mladé své lyriky. Uzrávaje, vzdaloval se tohoto Mus-

seta i jeho přebásnitele; pak zazněl u něho zas Lermontov, občas i Heine, jehož V. Martínek při lyrice Macharově sotva jmenuje, kdežto obecná tradice Heineův vliv na Machara ráda přeceňuje. Rozhodně poměr Heinea a Machara zasloužil by si podrobného vyšetření; myslím, že by Heine z »Knihy písní« pak mizel před Heinem z »Romanzera« a z prósy, která se ozývá v Macharově koncepci antiky a křesťanství vedle Nietzscheho nejhlasitěji. Vím, jak jest nesnadno nalézti i vzdělanému kritiku virtuelní zdroje spisovatele, jenž stojí uprostřed vývoje; zdá se mně však, že Macharovy počátky patří již zcela historii, a že při nich jest orientace mnohem lehčí. A v nich nacházím všecky jiné vlivy, než vliv Nerudův, pro který musil Machar teprve dorůsti. I pak duchovní styky s Nerudou jsou dosti skrovné: snad zní to jako paradox, ale shledávám, že na Machara působily »Ballady a romance« nejvíce. Dnes, kdy není předběžných, podrobných studií, nelze těchto otázek zodpověděti, a sebe bystřejší synthetický postřeh vystavuje se nebezpečí, že bude analytickými poznatky vyvrácen. Za takový pokládám zajímavou Martínkovu antithesi hudebních básníků Vrchlického, Sovy, Březiny a nehudebních Nerudy a Machara; proto upírá V. Martínek, že formálně značí Machar básnický pokrok. Ale známe dnes rhytmické principy Nerudovy a Macharovy dopodrobna, a není to jen klam, jenž popírá umění tam, kde není virtuosity? Jest to malý příklad, charakterisující V. Martínka: nadhazuje problémy velmi zajímavé a důležité, ale nemá při veškeré snaze po přesné informovanosti dosti analytických poznatků, aby je mohl řešit. V jeho spise, knize to lásky a věrnosti, není snad řádku, jenž by byl definitivní; ale skoro každá strana orientuje a vybízí k přemýšlení.[1] *Arne Novák.*

*

PŘEKLADY Z FRANCOUZŠTINY.

Marguerite Audoux: **»Marie-Claire«.** Román. S předmluvou Octava Mirbeaua. Přel. Fr. Sekanina. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze, 1910.

Hraběnka Mathieu de Noailles: **»Úžaslý obličej«.** Román. Přel. Jiří Brant. S předmluvou Hanuše Jelínka. Moderní bibliothéky roč. IX., sv. 4. V Praze, 1911.

Hraběnka Mathieu de Noailles: **»Žasnoucí tvář«.** Přel. Ot. Fischerová a Ludm. Kottnerová. S předml. překladatelek. Světové knihovny sv. 880—881. Nákl. J. Otty v Praze, 1911.

Theofil Gautier: **»Zlaté rouno«.** Přel. J. Hart. Hynkovy Pestré knihovny č. 96. V Praze, 1911.

[1]) Obrazové přílohy jsou většinou zajímavé a cenné; výjimku však činí tři »holdovací« scény z našeho venkova. Nejsou v nižádné souvislosti s Macharem básníkem, nýbrž pouhou nevkusnou památkou davové suggesce, jež obklopila Machara demagoga a agitátora.

O způsobě překladu knihy Marguerity Audoux bylo na těchto místech široce disputováno; jest tedy na čase, promluviti konečně i o knize samé. Zaslouží si toho, i když nevezmeme doslovně nadšenou předmluvu O. Mirbeaua. Román chudého děvčete, nebo spíše vlastní životopis, jemuž se blíží prostotou a nedostatkem ústředního konfliktu, vypravován jest s obdivuhodným vkusem a duchaplností. Jest to pravdivé a poutavé líčení spisovatelčina mládí, jejího pobytu v klášteře a na venkově, přírody a lidí, myšlenek na Boha a na první lásku. Popisuje neobyčejně živě a nezapomenutelně, třeba že pouhou prostou skutečnost, a fantasií pouze spojuje řady vzpomínek porušené časem a doplňuje nahodilé mezery. Pak je znát, že básnířčin dar obrazotvornosti se rovná její síle pozorovací. Jest to fantasie zvláštního druhu: nevznáší se nad skutečností, ani mimo ni, nýbrž zachycuje pozorovaný život jako filtr, aby jej očistila, objasnila a uchovala. Marguerite Audoux není školená spisovatelka; je samouk, bývalá švadlena; nemá odborných znalostí filosofických a esthetických; ale má to, čeho jest jí třeba: vrozený vkus, který se projevuje v celku i v jednotlivostech, ve vyrovnanosti díla i ve smyslu pro krásně pověděnou větu.

»Žasnoucí tvář« hraběnky de Noailles[1]) je »Marii-Claire« až nápadně podobna sujetem, za to však je methodou a stilem zcela od ní rozdílná. I zde se vypravuje ve formě deníku o životě dospívajícího děvčete v klášteře, o lásce k Bohu a k milenci. Tato mladá jeptiška není skromná a pokorná, nepotlačuje v sobě touhy po radostech světa; ví o své kráse, a je na ni pyšna a miluje pouze ty, kteří jsou krásni a pyšni. Spisovatelka chce, abychom ji považovali za naivní a nevinnou, ale nepřesvědčuje. Nevinnost její hrdinky je místy strojená, nepravděpodobná. Je jí třeba stále dokazovati. Kdežto v »Marii-Claire« je vše samozřejmé a prosté, nezapře hrdinka »Žasnoucí tváře« svého původu z ducha kultivovaného a z obraznosti moderní umělkyně, která občas zapomíná, že chtěla býti prostou. Audoux jest jemná, Noailles přejemnělá; Audoux jest prostá povahou, Noailles raffinovaností. Avšak pro četná místa jemných psychologických postřehů a subjektivně vnímavé reality rádi zapomeneme na některou affektovanost této delikátní idylly bytostně francouzské.

Svému reku Tiburciovi dal Gautier mnoho ze sebe, zvláště onu vlastnost, která je pro loňského jubi-

[1]) Jest až křiklavým dokladem překotnosti a nehospodárnosti české praxe překladatelské, že »Žasnoucí tvář« vydává se najednou hned ve dvojím překladě. Brantův překlad v »Moderní bibliothéce« vyšel o něco dříve, ale stojí jazykově i literárně hluboko pod jemným a pečlivým převodem slečen Ot. Fischerové a Lud. Kottnerové, — básnické kouzlo oslnivého výrazu hraběnky z Noaillesů stírá úplně. K Brantovu překladu připojena jest vkusná a obsažná stať Hanuše Jelínka, který u nás poprve psal o této největší básnířce Francie současné; ale i předmluvu překladatelek v »Světové knihovně« přečte čtenář se ziskem: jest v ní užito hojných a dobrých pramenů francouzských.
R.

lára nejcharakterističtější: přizpůsobivost, možnost chápati nejrůznější typy, a v nich zapříti sebe. Hrdina »Zlatého rouna« jest nositelem jejích radostí, ale i její tragiky. Příroda se mu protiví; žije pouze v knihách a v obrazech; nerozumí přírodě, dovede ji čísti jen v překladech, v umění. Zachce se mu lásky, ale ani tou se nedostane ze začarovaného kruhu. Jsa posedlý touhou po plavé ženě, zamiluje se do nádherné Magdaleny z obrazu Rubensova. Je potrestán tím, čím hřeší: miluje příliš malířství, je tedy odsouzen milovati obraz. To jest pomsta přírody, kterou opustil pro umění. Úplným kontrastem jeho raffinovanosti jest prostá a přirozená dívka, v níž vidí model své Magdaleny. Teprve ona mu řekne, čeho nevěděl: že je malířem, ale nikoli milencem; že miloval plavou barvu, ale nikoli ženu. Gautier, praotec mnohého, co pokládáme za moderní estetickou novotu, uložil i do tohoto dílka několik ze svých zásad umělecké ethiky a estetiky. Nad jiné hluboká a pravdivá jest ta, že umělci vyjadřují vždy jen svůj sen o kráse, že jejich díla nejsou podobiznami milenek, jež měli, nýbrž těch, jež by byli rádi měli, jejichž modely nežijí však na této zemi.

Štěpán Jež.

Heinrich Heine: **Hebrejské melodie.** Přel. Alfred Fuchs. Knihovny »Člunu« sv. I.

Jméno Heineovo více než kteréhokoliv z německých lyriků jest spojeno s českou literaturou. Po Hálkovi, Nerudovi, Macharovi a V. Dykovi jest pro nás překonán. Proto p. Fuchsův překlad nemá as být návratem, nýbrž toliko doplňkem portrétu Heinea z doby Romanzera a posledních básní, hořkého cynika, plného rozporů a nejistot, jediné ceněného nejmladší lyrikou německou na úkor autora »Buch der Lieder« a prós. Ale přes rozbory a anathemata, třeba tak sympatické ve vášnivé temperamentnosti, jako je na př. Krausovo »Heine und die Folgen« — obklopuje cosi jeho dílo, co teprve značnější odstup od jeho poesie a doby jím zaujaté bude s to vymeziti, až nebude na závadu výsměšná elastičnost citu, mnohostrannost hledisek a nám dnes vzdálená úmyslná svévole, a snad až vnitřní hodnota a organisace díla budou dostupny prostřednictvím dnešní literatury německo-židovské. P. Fuchsův překlad jest plynný, jen tu a tam antithese a pointy dosti nezaostřeny.

Ervín Taussig.

POLITIKA

V. J. HAUNER:

ANGLIE A NĚMECKO.

(Dokončení.)

Z toho, co jsem zde řekl, je tedy patrno, že mezi Anglií a Německem zeje dnes nepřekonatelná řevnivost obchodní a následkem toho i národní. Angličan cítí se odstrčen ze svého vládnoucího postavení ve světě a již již vidí, kterak trojzubec, jejž svírala dosud Britanie, jako symbol panství nad mořem, bude jí vyrván mladší sokyní. Není tudíž divno, že oba velcí národové snaží se druh druha seslabit aspoň tam, kde je to možno bez boje, v akcích mezinárodních. Politika posledních let vskutku u Anglie čelí k tomu, by se Německu nedostalo jediné výhody na kolbišti mezinárodním. Je přirozeno, že politika ta, dosud provozovaná s úspěchem tím větším, že Německo nemá ani státníka, ani sněmovní většiny, jež by se jí dovedli opříti, vrhá své stíny na celou evropskou situaci, i chci se ještě zmíniti o tom, jak bychom my, jakožto členové trojspolku, měli se k ní postaviti.

Kdybychom nebyli s Německem spiati, řekli bychom prostě, že řevnivost obou států je nám jen prospěšna, a těžili bychom z ní zejména pro svůj zahraniční trh, obzvláště v Rusku a na Balkáně, kam podmínky našeho vývozu jsou příznivější, než zejména u Anglie. Ale s druhé strany i nám je nutný nějaký spolek, poněvadž ani my nemáme na světě mnoho přátel, ale za to hodně nepřátel, již by byli hotovi metati los o naše dědictví, kdyby cítili, že dny síly naší říše jsou sečteny. Trojspolek sám — a v tom je také kus anglické politiky Eduardovské — hrozí se rozpadnout. Italie, kdyby nebyla nyní zaměstnána dobrodružstvím tripolským, dávala by jistě zřejmě na jevo, že jí na našem spojenectví nezáleží, jako nepřímo dává již tak často, že pouze nejnaivnější naši politikové toho nevidí. Ostatně zdá se, že v dohledné době bude i s nejvyšších míst naléháno na to, aby byl náš poměr k trojspolku, resp. k Italii, rekonstruován. Francie, Anglie a latinské státy postaví se tu jistě na stranu Italie a proti Německu. Tak Německo bude v první řadě odkázáno na nás. Podaří-li se nám do té doby dokázati, že Německo více potřebuje nás, majíc větší zájem ve světové politice, než my jeho, bude naše postavení velice zlepšeno. Nebudeme pak pouhým nohsledem Německa, nýbrž vítaným spojencem, na něhož bude třeba bráti největší ohledy. Dnes ještě udržují říšští i rakouští Němci mínění, že Rakousko je zavázáno Říši bůh ví jakou vděčností za pomoc, již mu poskytla v annekční krisi. Zde dlužno jednou udělat tabulam rasam. Rakouští národové musí dojít k přesvědčení, že jejich budoucnost je pouze v Rakousku a ne za hranicemi, musí pracovat k sesílení a upevnění své říše a v zahraničních otázkách stavět se bez výhrad na stranu svého státu, jako činí se vší rozhodností i vláda i opposice v Anglii. Bude-li Rakousko hospodářsky — ale i vojensky — pevné, bude naše spojenectví s Německem, jehož se dosud nemůžeme vzdáti, neškodné neněmeckým národům naší říše, poně-

vadž nebudeme tak podřízeni diktátu Německa, jako nyní, kdy bylo Německo voláno na pomoc takřka vždycky, kdykoli se v Rakousku objevilo třeba jen zdání nějakého vnějšího či vnitřního nebezpečenství.

Rozpadne-li se trojspolek, uvidíme Italii vždy spíše na straně našich nepřátel, než přátel. Ale za to lze vážně počítat s jiným činitelem, a to jest R u s k o. Rusko sice nyní ve spojenectví s Francií a Anglií není k Německu v poměru přátelském, jako bylo za Bismarcka, ale především nebezpečí války francouzsko-německé není, zejména po dohodě o Maroko, tak akutní, jako likvidace sporných bodů mezi Anglií a Německem. Jest sice možno, že by Francie byla stržena Anglií do války, ale sotva je pravděpodobno, že by Rusko pomáhalo svému spojenci, kdyby tahal za Anglii kaštany z ohně. Rusku samému, jako státu převahou agrárnímu, s ohromným přírodním bohatstvím a širokým územím kolonisačním uvnitř země není obchodní a průmyslové Německo zatím tolik nebezpečno. Nadto má Rusko ve svých 150 milionech obyvatel, rychle rostoucích, nadbytek mužstva, jež, bude-li řádně vychováno a vedeno, dovede čeliti každému germánskému »Drang nach Osten«. Nad to by Německo nezískalo mnoho připojením několika milionů Poláků, kteří mu beztoho nyní již dělají značné obtíže. Rusko tedy nemá důvodu obávat se německého nebezpečí i je možno očekávat, že Německo a s ním Rakousko vynasnaží se v nejbližší době získat je a že se jim to podaří. S naší strany mělo by to velikou výhodu strategickou, neboť naše severovýchodní hranice byla by tím rázem v bezpečí a my bychom svou brannou sílu, beztoho sotva dostatečnou při našich parlamentárních poměrech, mohli soustředit na místech, kde nám hrozí skutečné nebezpečenství. Vedle toho přátelství se slovanským velestátem nejen by prospělo naší balkánské politice, která dnes není zrovna přijímána s nadšením, zejména ne u slovanských sousedů, nýbrž by paralysovalo i vliv Německa na naše vnitřní slovanské záležitosti. Jak by ovšem naše jisté kruhy a zejména Poláci hleděli na přátelství se státem vykřičeným za reakční a protipolský, je jiná otázka, rovněž, jak by se k tomu postavila ruská levice, tíhnoucí k Anglii a vidoucí v Německu i v nás jen symbol byrokracie a absolutismu. Rozhodně ani naše ani ruské kruhy neměly by tolik nepředpojatosti jako Francouzi, jimž ač republikánům a demokratům spojenství s absolutním tehdy carismem nikdy nevadilo, když jim bylo jinak prospěšno.

Ostatně na proroctví je nyní brzy. Především nevíme, jak dopadnou volby v Německu a tedy jakým kursem dá se zahraniční politika Říše. Jen to možno předvídat, že sotva bude obratnější a sympatičtější, než byla v poslední své fasi. Rozpor mezi Anglií a Německem nebude odstraněn, nechť volby dopadnou jakkoli, neboť leží hloub, aby mohl být odfouknut dobrou vůlí několika desítek jednotlivců, třeba se s obou stran mnoho namluvilo o míru a třeba se sestoupily celé ligy na jeho zachování. Bude-li Německo stále provázeno tím zahraničním neúspěchem, jenž je stihl vždy, kdykoli se v poslední době setkalo tváří v tvář s Anglií, může se snadno státi, že i mírumilovnost Vilémova, jež v posavadních konfliktech se vždycky ať z jakýchkoli důvodů prokázala, bude jednou nucena ustoupit nátlaku kruhů, jež těžce nesou ohromná břemena, jež Německu ukládá soupeřství s nejsilnějším státem světovým a budou chtít zvednouti válku za každou cenu, aby učinily Anglii aspoň na čas neb z části neschopnou soutěže — ač-li ovšem Anglie sama, přímo neb nepřímo, v tom Německo nepředejde. Pak bychom si i my musili uvědomit, jaký význam by válka pro nás měla — kdyby se konflikt omezil pouze na oba jmenované státy, nebyli bychom jí přímo dotčeni — mohli bychom získati trh Německa na místech pro nás zvlášť výhodných, na blízkém i vzdálenějším Východě, nehledě k tomu, že by seslabení německé moci v případě, že by nám nehrozilo nebezpečí se 2—3 stran, bylo výhodno pro naše světové postavení jako rostoucího a sílícího státu. Kdyby ovšem za války s Anglií Německo rozhodně a na celé čáře zvítězilo, dolehl by tlak jeho na Evropu ještě mocněji než nyní a sotva by takové posílení Germánstva Slovanům bylo vítáno. Ale úplně Anglie nikdy dosud nebyla poražena a ani německé stromy nerostou do nebe; Německo i získajíc úspěchy tu a tam proti loďstvu neb obchodu anglickému, vysílilo by se válkou tak, že by se stalo spíš méně nebezpečným sousedem než nebezpečnějším. Budeme-li mít té doby přátelství Ruska a tím i Balkánu, záleží nám pak na Německu tím méně; při změně své zahraniční politiky, jak ji zde naznačuji, můžeme tedy klidně hledět na budoucí gigantický zápas dvou světových mocí, z jejichž vzájemného oslabení — zejména jedné z nich — bychom pak mohli jen těžiti.

Z TÝDNE.

jl. Ve V í d n i, 10. ledna 1912.

Dnem 11. ledna pokračováno bude v konferencích, zahájených minulého roku o úpravě jazykové otázky u úřadů zeměpanských. Stanovisko poslanců českých je dosti známo a je tak jasně vysloveno, že nevyžaduje žádných výkladů. Bez ohledu na směry a strany všichni jsme v zásadě pro národnostní dohodu, všichni si dozajista přejeme, aby jak možná trvale byly jazykové rozpory odklizeny, a aby byla uvolněna dráha pro jiné palčivé otázky stejně důležité jako ony národně-politické, o něž nyní běží, a stejně naléhavé. S německé strany slyšíme velmi často docela stejné ujišťování. Poslanci Dr. Lecher, Dr. Urban. Dr. Licht, Dr. Steinwender, ano v poslední době i Dr. Gross, uznávali, že je velmi nutno, aby byl uzavřen mír mezi rozvaděnými kmeny. Proč tedy se toto dílo dohody

nedaří, proč jsme se nedostali ještě ani přes první obtíže a nesnáze? Věc není tak spletitá ani tajemná, abychom musili po příčinách dlouho pátrati. Němci prostě se s námi nechtějí dáti v jednání jako rovní s rovnými, nechtějí přijmouti jediné možnou základnu pro trvalý, zabezpečený mír: »c o v á m — t o n á m«. To je jediná příčina všech dosavadních nezdarů při všech konferencích až podnes konaných, ku kterýmž se representanti čeští vždy ochotně dostavovali, ale z nichž se také vždy vraceli trpce zklamáni, vidouce, že na straně německé opravdové vůle poříditi v y r o v n á n í — není. Od samého počátku ústavního života jsme si jedni ani druzí, Čechové ani Němci, neoddechli od národnostních zápasů, kteréž stát zdržují a odvracejí od normálního rozvoje, od účelného těžení z daných prostředků a výhodných situací i od zabezpečení velmocenského postavení říše. Nejen že státní hospodářství vykazuje stále horší výsledky, nejen že v ohledu hospodářském a sociálním pro spoustu svých nedostatků stojíme za státy, jež musily a musí překonávati nepoměrně větší překážky než Rakousko, my i v ohledu osvětném pro staré ty spory nejsme tak opatřeni, jak se na moderní zdravé státní těleso sluší. Jaký div, že se stále znova vrací a uplatniti hledí myšlenka národní dohody, národního smíru. Ale vždy znova přichází německo-nacionální radikalismus a nitě, jež slibně počaly se odvinovati, přestřihne.

A tato skutečnost vychovala skeptiky, jichž je velice mnoho, skeptiky, kteří s trpkým úsměvem při každých nových konferencích opakují: »A vy od toho jednání ještě něco čekáte?«

Již roku 1871 vedeno bylo pilné vyjednávání o národnostním smíru, jež vedlo ke známé Emmersdorfské konferenci, konané koncem r. 1878. Bylo to velmi slibné, vážné jednání, ale výsledek se nedostavil. Proč? Alexandr Scharf odpověděl na tuto otázku v listu svém, datovaném 9. prosince 1878 a svědčícím dru Fr. Lad. Riegrovi: »Pro mne není o tom žádné pochybnosti, že dr. Herbst hledal jen výmluvu, aby konference mohl zmařiti, neboť on se obává vstoupení Čechů do říšské rady.«

A tak až dosud se vyskytne na německé straně vždy někdo, jenž »z určité obavy« převezme tehdejší Herbstovu úlohu a vyjednávání zmaří. Příčina se nalezne nebo za vlasy přitáhne vždy bez obtíží. V roku 1878 zmařil Herbst vyjednávání proto, že novému tehdy mostu podskalskému dáno bylo jméno Palackého. »Po tom,« (napsal tehdy dr. Herbst Alex. Scharfovi), »co se nedávno v Praze událo, není mi možno dalších porad se účastniti.« Svěcení podskalského mostu zadrželo německého tribuna lidu od díla dohody. Kdyby se onen most podskalský jmenoval řekněme »Rudolfův« nebo tak nějak, byli bychom již vyrovnáni s Němci? Dojista ne. Dr. Herbst byl by si našel výmluvu jinou, ba snad méně hloupou, tak jako si ji našli všichni následovníci jeho, jeden po druhém. Když se vyjednávání daří, když se po pilném rokování najdou slova pro přijatelný kompromis, zvedne se prach, zavíří kolem konferujících a z některého media promluví Herbstův duch. Tentokrát je tím mediem pan dr. Schreiner, který štve na nás Němce křikem, že jejich dohoda s námi má být draze zaplacena nákladem na vodní dráhy, »kteréž mají býti vedeny toliko českým a polským územím a z nichž Němci tudíž žádného prospěchu míti nebudou!« Upřímně si českoněmeckého smíru přejeme, ale obáváme se, že jako jindy i tentokrát agitací se strany německé bude — opět oddálen. Nebude to naše škoda. — Nikdo nemůže popříti fakt, že všechna přání česká, vyslovená při jednání z roku 1878 jako podmínka míru, dávno došla splnění, ano v míře mnohem větší, než si lid náš a zástupcové národa českého tehdy mohli přáti, vše to, co jsme tehdy chtěli míti, máme a to jako důsledek svého přirozeného nezadržitelného rozvoje a beze smíru s Němci, proti všemu jejich nepřátelskému úsilí. My si přejeme, aby smír nastal, ale nemáme k tomu víc příčin než Němci, ba ani tolik.

TECHNIKA

Arch. FRANT. TICHÝ: (Dokončení.)

K STAVEBNÍMU ROZVOJI HRADCE KRÁL.

Novodobý rozvoj města ještě uvnitř pevnostních hradeb začíná rokem 1851, kdy Hradec Králové povýšen na samostatné město a kdy osamostatněny i sousední obce. Město staví plynárnu, vodárnu, reálku, divadlo, epidemickou nemocnici, zřizuje městskou spořitelnu, zastavárnu, museum, kuchyni pro chudé, kteréžto instituce veřejné, humánní a kulturní, dnes namnoze nevyhovující, byly tehdy předzvěstí, nutnou průpravou dalšího rozvoje. Výsledkem úsilí po vzrůstu města, o něž nehynoucích zásluh získal si náměstek starosty Jan Lad. Pospíšil, byla transakční smlouva ze dne 6. dubna 1893, kterou obec přejala pozemky a objekty pevnostní od c. a k. eráru. Město uvolňuje se ze svých pout, na místě rozbořených hradeb (s bouráním menší části započato již r. 1884) vyrůstá odborná škola zámečnická (1896—1897), obchodní akademie (arch. O. Bém a H. Gessner ve Vídni), ústřední jatky, učitelský ústav, nejnověji pak (r. 1909—1912) museum (arch. Kotěra) a hydroelektrická centrála na Labi (arch. Sandr). Z ostatních význačných prací representantů moderní architektury třeba uvésti dvě přístavby Grand-hotelu (1903—1903 a 1911) a úpravu okolí mostu přes Labe od arch. Kotěry, monumentální schodiště, spojující Velké náměstí s Komenského třídou u kostela Panny Marie dle návrhu arch. Gočára a celou řadu novostaveb obytných domů a veřejných ústavů, esteticky slušně upravených a prostorově dobře řešených. Tu třeba připomenouti i záslužnou činnost města, které stavebními podmínkami hledí všestranně správnému zastavění nových bloků. S utěšeným rozvojem města na bývalých pozemcích fortifikačních, který odpovídá z velké části všem požadavkům estetickým a hygienickým, nejde, bohužel, stejným krokem stavební vývoj a ochrana kulturních památek starého města: Velké náměstí, jedno v Čechách z nejkrásnějších, porušily v západní části v letech 1890 vystavěné dvě pseudorenaissanční budovy, výškově přehnané a v stavební rhytmus města se nevčleňující. Tato ztráta a špatný příklad o několik let později následován (r. 1906) na východní straně náměstí

zbořením domu »U zlatého beránka« a od jihu města pohledově dominující věže (z počátku XVI. stol.) zv. Kropáčky, jež nahrazeny pseudobarokní budovou koleje, výškově opět nepřiměřenou, jež v sousedství kostela Panny Marie, díla Luragova, a s přiléhající budovou bývalé Jesuitské koleje není v žádném případu náhradou bývalého stavu. Tyto fakticky velké ztráty nebyly odstrašujícími příklady ani době přítomné. Přes včasné a varovné hlasy Klubu za Starou Prahu vystavěn na protější straně náměstí obchodní dům, moderní experiment problematické ceny, jehož sousedství, osamocená novostavba bankovního paláce (místo zbořených dvou domů Caivaisových) nemohla už víc pokazit navždy zničenou tuto část rázovitého Velkého náměstí. Ale i nejznamenitější památka města, gotický chrám sv. Ducha, ochuzený barbarstvím a neporozuměním doby minulé, porušen (r. 1901) nepietními úpravami a stylovou »restaurací« vnějšku i vnitřku. Zbořením obou městských bran (r. 1873), západní Pražské a východní Slezské, připojil se Hradec k těm četným českým městům, která stejně lehce a pohodlně zbavila se svých umělecky i historicky cenných památek stavebních. Tyto nejvýznačnější ztráty vnitřního města, jež zachránily zhoubné požáry i sama pevnost, hledí město vyvážit na rozsáhlém okruhu svých pevnostních pozemků, zaujímajících téměř celý jeho katastr. Tato jistě důležitá okolnost umožnila vypracovati vhodný a jednotný regulační plán na základě všech podmínek, jež diktuje moderní stavba měst. Obec dvakráte vypsala veřejnou soutěž[1]) na regulační plán, jímž by byly účelně vyřešeny a zastavěny nově získané plochy. Odprodáním stavebních pozemků získalo město potřebný kapitál na úpravu nových ulic a komunikací, zvýšeným ruchem kulturním, jenž jde současně s rozmachem hospodářským celého kraje, čilým až překotným stavebním ruchem obchodním a živnostenským, podmíněným asanačním zákonem s platností 20 let, regulací Labe a Orlice a vůbec všestranně a zdravě prováděnou komunální politikou,[2]) jíž často vedoucí správa města je na výši doby, slibuje vytvořit velký a krásný Hradec, který svým významem odpovídal by slavné tradici města ve století XIV. a dalších.

[1]) Soutěž roku 1884 obcí vypsaná měla za výsledek I. cenou poctěný návrh inž. Reitra a Štěpána. V druhé veřejné soutěži, roku 1909 vypsané, na podání návrhu regulačního plánu pro plochy v obvodu Hradce Králové, tak zvané Labské a Orlické kotliny, I. cenu obdržel návrh arch. Zákrejse, inž. Šejny a arch. Rejchla, II. návrh arch. Lisky a Dr. Klumpara. Dle těchto vypracovali roku 1911 definitivní návrh města s okolím arch. Liska a Rejchl.

[2]) Rozpočet Hradce Králové r. 1892 vykazoval potřebu K 252.414·45, úhradu K 175.268·95, schodek K 77.145·50 kryt přirážkami a činžovním grošem. — Rozpočet na r. 1912 vykazuje potřebu K 1,513.012·49, úhradu K 1,361.882·18. Schodek obecních účtů korun 151.130·31 a schodek místní školní rady K 41.491·06 (celkový schodek 192.621·37) kryty 30procentní přirážkou obecní a školní v částce ca K 72.000, prodejem pevnostních pozemků a očekávaným výtěžkem elektrárny, po případě úsporami na jednotlivých účtech.

MORAVA

ZEMSKÝ SNĚM.

Dne 27. prosince sešel se opět zemský sněm k třídennímu zasedání.

Zasedání sněmu předcházela dohoda uzavřená mezi Čechy a Němci za intervence bar. Heinolda, býv. místodržitele moravského a nynějšího ministra vnitra. Touto dohodou byla zabezpečena dělnost zemského sněmu v řádném zasedání zimním (v lednu a únoru), jímž ukončeno bude 6leté období poslanců zvolených poprvé na základě paktu z r. 1905.

Nová dohoda česko-německá vrcholí v tom, že Němci vzdali se další obstrukce, začež s české strany byl odvolán sanační plán finanční a svoleno ku zřízení perman. vyrovnací komise, která by se obírala řešením sporných otázek národnostních. Mimo to stanoveno, že hlasování zástupců ve výborech je též závazné pro hlasování stran v plenu (v otázkách národních a kulturních). Důležitou podmínkou kompromisní je též, že k podávání pilných návrhů a určení denního pořádku schůzí je rovněž nutný souhlas obou národností. Dohoda je provisorní, platí pouze do konce tohoto období sněmovního.

Kompromis ten byl různě oceňován tiskem obou stran. Mám za to, že spíše mají pravdu Němci, prohlašují-li dohodu za ústupek s české strany. Ovšem nejcennější na dohodě je, že Němci zřekli se obstrukce. Avšak proč vypukla německá obstrukce? Vnější podnět k ní zavdalo zamítnutí podpory Brnu, Olomouci a Mor. Ostravě (na venkovské dítky) v plenární schůzi, pro kteroužto podporu čeští poslanci po úmluvě s Němci ve výboru hlasovali. Aby se případy takové neopakovaly, proti tomu směřuje právě ustanovení, že hlasování ve výboru je závazné pro plenum. To je však celkem bezvýznamná česká koncese. Jinak se má věc s odstavením sanačního plánu. Zdá se mi býti nesporno, že by Němci (a ovšem také soc. demokraté) obstrukci byli zastavili už při posledním sněmování, kdyby se jim české strany byly nabídly, že sanační plán vezmou zpět. K utvoření permanentní komise vyrovnací byla již při tehdejším zasedání na české straně ochota. Němcům šlo hlavně o zamezení sanace z důvodů národně-politických. Správně usuzovali, že provedením sanace

dostala by se česká většina do tak výhodné posice, že by Němcům na dlouho bylo znemožněno domáhati se nátlakem na nás splnění svých dalších požadavků. Proto vznikl ten odpor Němců proti sanaci, v níž přirozeně spatřována než — výhodnější příležitost k nacionálnímu vyděračství. Tím se také vysvětluje, proč Němci před sanací s takovým důrazem vystoupili proti české většině s nároky na národnostní kompensace (revisi paktu z r. 1905). A jaká je situace dnes po kompromisu? Němci sice přestali obstruovat, ale nijak si nezadali, v ničem neslevili. Že jsme my Němcům za upuštění od obstrukce nic nedali, není pro nás žádné plus. Za to nepochybně Němci přihlásí se opět se svými požadavky, jakmile česká většina se vytasí s novým sanačním plánem, k čemuž nevyhnutelně dojíti musí. Je-li tedy odvolání sanace nesporně ústupkem s české strany, není v zastavení obstrukce s hospodářského hlediska — neboť politicky pro nás nic neznamená — pro nás obsažena výhoda o nic větší než pro Němce. Formálně je tedy kompromis politickým ziskem Němců.

Jinak však nesdílím názoru, že by kompromis byl snad kapitulací české většiny před Němci. Proti německé obstrukci hlásalo se s české strany, že by se dala snadno zlomit, kdyby nebylo slabosti zemského hejtmana, který si netroufal se vší přísností užiti proti Němcům jednacího řádu. V kompromisu zdá se býti obsaženo doznání s české strany, že německá obstrukce je nepřemožitelná. To může býti pravda, jako je jisto, že tím není nikdo jiný vinen než vláda, jež nedopustí, aby Němcům byl zkřiven jediný vlas na hlavě. Kompromisem uznali jsme však otevřeně, že náš další boj proti německé obstrukci by byl marný. Proto bylo Němcům přiznáno právo veta: na pořad jednání nesmí se dostati nic, s čím by Němci nesouhlasili. To znamená, že se vzdáváme práv většiny; není možný žádný zákon ani žádné sněmovní usnesení (zákon o měšťanských školách, reforma volebního práva do obcí a j.), pokud nesvolí Němci, kteří ovšem nepřipustí nic, co by pro nás bylo zlepšením dosavadního stavu. Náš národnostní vývoj je tedy zastaven, pokud byl možný činností sněmu, jež může býti nadále jenom hospodářská. Stav ten, který byl přivoděn kompromisem, nese tedy na sobě všecky známky úplné kapitulace většiny české před německou menšinou. Ale o kapitulaci přes to nemůže býti řeči, poněvadž kompromis je prozatímní, má platit jenom do konce tohoto období sněmovního. České většině jednalo se prostě o zabezpečení dělnosti sněmu v zájmu čistě hospodářském, čímž prospěje se oběma národnostem stejně. Změření vzájemných sil české většiny a německé menšiny odloženo z důvodů oportunity. Zápas s německou obstrukcí bude definitivně vyřízen až v příštím období sněmovním. Bylo by pro nás smutné, kdyby musel nutně dopadnout tak, jak se stalo nynějším kompromisem, který je vlastně pouhým příměřím. Nechce se nám tomu věřiti, že bychom na Moravě byli už v těch koncích, jak se snad Němci domnívají. Proto pokládáme za vyloučeno, že by nynější dohoda byla obnovena pro příští období sněmovní, neboť pak by nemohlo býti o tom pochybností, že jsme před Němci kapitulovali úplně.

O 3 schůzích sněmovních (27., 28., 29. prosince) zmíním se jenom krátce. Vyřízeny v nich formálnosti: představil se nový místodržitel baron Regner z Bleylebenu, zvoleny výbory a j. Rozdány byly zprávy o rozpočtu na r. 1911 a 1912. Přijat byl společný pilný návrh (český a německý), týkající se přídavku učitelům (do 2 mil. korun). Odhlasován prozatímní rozpočet na dobu od 1. ledna do 31. března 1912. Od 8. ledna pokračuje sněm ve svém zasedání. —*ra.*

UMĚNÍ

F. OUPICKÝ:

XXXVIII. VÝSTAVA S. V. U. MANES. STARÝ PORTRÉT V ČECHÁCH (1780—1860).

Ačkoli výstavní katalog slibuje návštěvníkům ukázku rozvoje české malby portrétní již od r. 1780, přece možno tvrditi, že výstava podává ukázky jeho vlastně až od let dvacátých 19. stol. Portrét z 18. stol. zastoupen je pouze ojedinělými pracemi od Quirina, Weicherta, Fahrenschona a několika obrazy neznámých malířů. Tyto řídké ukázky nepatrné hodnoty umělecké mizejí téměř v počtu památek, jež se objevují v době národního našeho probuzení, kdy se projevovalo nejúčinněji, totiž s počátky romantismu v literatuře. Tu teprve může se mluviti o portrétu původu specielně českého, a značný počet dochovaných obrazů z té doby svědčí, jaké oblibě se malované podobizny v tehdejších časech těšily. Zvláště hledaným malířem portrétistou byl Antonín Machek (1774—1844). Avšak první pokusy českých malířů nevykazují nijaké dokonalosti; nejsou také v těsné souvislosti s uměleckými proudy v západní Evropě, ač někteří naši malíři navštívili Paříž, Hollandsko i Anglii. Většině výtvarných umělců dostačovala umělecká střediska bližší, Vídeň a Mnichov. Italie dávala jim sice hojně podnětů k malbám rázu duchovního a vlastenecko-historického, avšak co se týče portrétu, byli umělci vázáni vkusem škol německých, což nebylo s prospěchem jejich uměleckému vývoji, ježto tato střediska nebyla zřídlem, z něhož by bylo lze čerpati nové původní myšlenky, nýbrž podávala zvětralý odvar připravený podle receptů západní Evropy. Prostřednictvím Vídně a Mnichova dostávaly se k nám nové obrozující

ideje hodně pozdě, a co nejhoršího při tom bylo, že po této křížové cestě přicházely k nám pokažené. Ti malíři, kteří navštívili Paříž, aby se tam vzdělali, upadali po návratu do Prahy v suché tradice a starou šablonu pražského ovzduší.

Jest nemožno ovšem žádati, aby se hned v počátcích umění honosilo plody dokonalými, avšak u nás bralo se umění přece jen pomalu ku předu a spokojovalo se výsledky jen quantitativními. Jest velice litovati, že zaspala se u nás příležitost povznésti portrét i qualitativně v době, kdy tak hojnou měrou se dávaly malovati bohatší osoby z kruhů občanských, když změnou názoru dobového přestal býti portrét privilegiem stavu šlechtického.

Kromě nedostatku opravdu umělecky vychovaného dorostu ještě jedna okolnost působila nepříznivě pro tu dobu ve vývoji zdárného pěstování podobizny. Bylo to umění fotografické, které podávajíc podobizny malé a po stránce technické nedokonalé, rozněcovalo touhu po obraze větším, a tím mohl býti toliko portrét malovaný. A tu jeví se vliv fotografie na malbu tím, že i vážní malíři neostýchali se zvětšovati fotografie, jako na př. Kadlík, později ředitel malířské akademie pražské (1836—40). To ovšem nezasadilo smrtelnou ránu umění, neboť poměr umění k fotografii se brzy obrátil a dnes diktuje umělec fotografovi, avšak tehdy užívání předlohy mechanicky pořízené s prospěchem umění nebylo, neboť podivně se vyjímají věrně okreslené tahy osoby v rámci romanticky snesených příkras.

Bylo potřebí uměleckého talentu, aby umění očistil. A toho se nám dostalo Josefem Manesem. Jeho portréty vynikají v nynější výstavě nad své sousedství životností a prostotou. Neodmítl sice ani on starých tradic, zůstal v mezích akademického provedení, avšak dráze, po které se portrét dosud pracně bral ku předu, vykázal pevný směr. V jeho malbách osob není ztrnulosti a nucenosti, není rušivých přívěsků po stránce obsahové, a charakter osoby je při vší akademičnosti pevně zachycen.

Proti Manesovi a vlivům středoevropským stojí jako význačný zjev Karel Purkyně svojí tradicí a methodou francouzskou. Je to téměř jediný malíř, který dociluje krásných účinků výtvarnou cestou, ovládáním barvy jako prvku výrazového. Není to výtkou z epigonství, že následuje vzorů francouzských, neboť on se opřel o jejich neosobní přednosti, vyplývající z abstraktních zákonů tvárných, a mluví-li se o vlivu, třeba mu vždy v tomto příznivém smysle rozuměti.

Vždyť vše, co dobrého u nás bylo, jako Manes, Čermák, Purkyně, vzniká z přímé či nepřímé závislosti na vzorech cizích.

*

ČINOHRA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

William Shakespeare: **Večer tříkrálový.** Veselohra o 5 dějstvích. Nově přeložil J. V. Sládek. Za režie Jaroslava Kvapila nově scénováno a studováno. Hráno 5. ledna 1912.

Budou vždy, kdož proti podstatě Shakespeareových tragedií, jež sehrávají lidé nejbezuzdnějších vášní a pudů, unášení nespoutanou obrazností na samý pokraj šíleného zločinu a smrti, budou stavěti ideál výběru, řádu, ctnosti, mramorové linie, jimiž stává se antipodem nespoutaného člověka anglické renaissance člověk Aischylův, Sofoklův, Racineův; budou vždy, kdož budou potírati (slohově) Richarda III. Antigonou, Othella Phaedrou, Hamleta Orestem... ale Shakespeareovy veselohry nemohou, zdá se mi, býti nemilovány; neboť všechny možnosti kouzelného snu, veškera pohoda tryskající obraznosti, všechna vzdušná hudba lásky, něhy, nevázanosti, celá rozkoš poklidného bláznovství a všechen půvab úsměvu jako by spoutal čarovný občan stratfordský do svého Midsummer night's dream, do své Tempest, do své Twelfth night, Winter's Tale, As you like it... zdá se mi. Nemohu vykouzliti si čarovnější literární vzpomínky než obraz klidného souseda, jenž provdává své dcery a o němž dí s vážností voličů do obecního zastupitelstva: He was a respectable man, a on, jenž probil se tolika šílenstvím a krví, sní a zpívá svoji masopustní veselohru svým stratfordským spoluobčanům.

Jak nebýti vděčnu za uvedení »Dvanácté noci«... třeba nemůžete říci s divadelní cedulí, že je to »nejúměrnější komedie básníkova« a třeba milujete více »Sen noci« a »Mnoho povyku«! Jak nebýti vděčnu!

Pan Jaroslav Kvapil postoupil ve »Večeru tříkrálovém« svým zjednodušujícím shakespearovským jevištěm až k naprosté důslednosti. Schody, vroubené pomoranči, a dvě sklepní okna tvořily stálou dekoraci, v jejímž pozadí střídaly se mžikem scenerie v domě Orsinově, před domem Oliviiným a na břehu mořském. Jednoty stylové, a o tu hlavně se jedná, bylo tím dobře docíleno; také úprava tentokráte nenutila herce na odchodu a příchodu, aby chodili jevištěm, bez účasti na hře. Měli-li bychom malé námitky: dům Oliviin, vyrůstal zcela slohově ze vnitřního, vzdušného, plynného a nevázaného rhytmu hry? Zdál se příliš massivním, skoro pompésním! V »Richardu III.« považovali jsme světelný pruh ve vězení Clarensově za zbytečný, rušivý. Avšak noční opilecká scéna Tobiášova a Ondřejova, tak rušně a pěkně sehraná, byla by žádala, zdá se, právě »effektu« světelného; kdybychom ji vystavovali, dali bychom scéně suggestivní noční barvu (s lehkými mraky) a na obloze dali bychom stoupati komické, veselé bílé kouli — měsíci. Tentokráte nemohli jsme říci, jako obvykle: míň bylo by více.

Z herců byli puritánský Malvolio (p. Schlaghamer), falstaffovský Tobiáš Říhal z Říhalic (p. Hurt), komorná pí. Rydlové a podařený Ondřej

Zmrzlík (p. Kavka) prostě neodolatelnými. Pí. Nasková, jež hrála Olivii, je krásná paní. Její řeč je výborně členěna — ale, kdo řekl by, že lehký něžný opar veseloher shakespearovských jest její forcí? Je příliš chladná a velké, silné ženy volají spíše po její interpretaci. Opak paní Dostalová, jež hrála Violu: něha, sladkost, tichost sama (ač umí též být pardálí). Řeč poselství, pro niž se zamilovala Olivie do Violy, přednesla přednesem, jenž hraničí na dokonalost. Citoval bych píseň Šalamounovu: »Pod jazykem tvým jest mléko a med.« Šašek pě. Hašlerův byl dobrý šašek, ale šašek Orsino, vévoda illyrský, ten (v podání pě Deylově) ohrožoval mi co chvíli laskavou radost večera: deklamace, gesto... hrůza! U tohoto vévody měli jsme pochopiti rozkošnou nevázanou nelogičnost, jež v poslední líbezné scéně Olivii, tolika slzami oblitou, takovým nytím marně kupovanou si za Violu — prostě vymění? Ne, této rozkošnosti není schopen Orsino pě Deylův.

Josef Kodíček.

ZE DNE

Žádáme všechny pp. abonenty, pokud dluhují předplatné, o brzké jeho vyrovnání.

K celému nákladu dnešního čísla přiložen je obsah roč. IX.

Rakouská půjčka a naše hospodářské styky s Francií. Odmítnutí, jehož se dostalo vládě rakousko-uherské v její, byť i dementované snaze, umístiti větší půjčku na peněžním trhu francouzském a anglickém, je politickou událostí prvého řádu. Dokazuje, jak napiaté jsou dnes poměry mezi trojspolkem (vlastně dvojspolkem rakousko-německým) a trojdohodou, a jak energicky a vytrvale pracují Anglie a Francie k ochromení Německa a jeho rakouského spojence. Dlouho byl ten boj výhradně politicko-diplomatický. Kapitál francouzský a anglický se naň neohlížel, naopak, poskytoval Německu z důvodu kynoucího mu zde většího zisku uvěr co nejhojnější. Jen jeho pomocí vzrostl německý průmysl a německé banky k dnešní své moci, jen jím umožněny též ohromné německé investice na vojsko a loďstvo. Teprve poslední dobou nastal tu obrat. Zavládlo konečně přesvědčení, že i kapitál má své povinnosti vůči národu a jeho snahám a že musí politiku své vlasti podporovati, a ne jako dosud padati jí v zad. Účinky tohoto obratu zakusilo Německo nejvíce roku minulého, za německo-francouzského rozpětí, kdy francouzské banky odvolaly velkou část svých kapitálů v Německu investovaných. Tato »finanční mobilisace« Francie způsobila v obchodních kruzích německých právem paniku a měla — vedle skutečné mobilisace Anglie — na ústup Německa vliv daleko účinnější, než vyhrožování válkou. A jako nerozlučný spojenec Německa, jenž si nedovedl dosud získati oné volnosti, jíž požívá Italie, neseme následky zmíněného obratu též my Rakušané. Již loni byla peněžním trhem francouzským odmítnuta půjčka vlády uherské. Nyní se historie opakuje. Francie a Anglie nechtějí půjčovat a také v budoucnu nepůjčí státu, jehož investice, ať hospodářské, ať vojenské, zvyšují sílu vůdčího činitele trojspolku, Německa. To je zdravé ponaučení pro kruhy, jež si přejí ještě bližšího přilnutí k Německu, jež nám v budoucnu nepřispěje ani v event. konfliktu s Italií, ani — následkem dohody postupimské — s Ruskem. Ale odmítnutí rakouské půjčky může míti — a k vůli tomuto upozornění je tato noticka psána — blahodárné následky pro nás Čechy, dovedeme-li situace využít. Kapitál francouzský choval se až dosud k našim národohospodářským potřebám velmi upiatě. Za to přímo zahrnoval svou přízní banky vídeňské a podniky německé. Myslíme, že je na čase, aby i v tom nastal obrat, jejž činí žádoucím též situace našeho trhu peněžního. Je jisto, že stálými emissemi našich bank byla finanční schopnost česká již hodně vyčerpána a že se stává stále naléhavější nutnost, opatřiti našemu národnímu hospodářství, jehož potřeby nejen že neustávají, nýbrž stále více rostou, prostředky — z Francie. Dnes je bezesporně výhodný okamžik, dokázati francouzským kapitalistům, že jest v zájmu dnešní politiky jejich vlasti, aby věnovali více pozornosti nám, národu, jenž se vyslovoval vždy proti příliš těsnému spojení s Německem a jenž bude v tomto smyslu moci na zahraniční politiku říše vykonávati vliv tím větší, čím mohutnější bude jeho síla hospodářská, a nesíliti svými penězi živly, jež pracují pour le roi de Prusse, a jež jsou v politice proto tak silné, že jsou mocny v průmyslu, peněžnictví a obchodu. Je-li nepolitickým podporovat svými kapitály celé nepřátelské země, je nepolitickým též podporovat jednotlivé nepřátelské kmeny a zanedbávati národ, jenž pracuje úplně v intencích dnešní politiky francouzské a anglické. České

banky chystají se již dlouho k navázání užších styků s Paříží. Nuže, nechť využijí dnešní tak příznivé situace! Český tisk bude je jistě co nejintensivněji podporovat.

Sjezd strany realistické dokázal, že její vývoj jde od rozumového a střízlivého nazírání na politiku k nekritickému neb demagogickému radikalismu, jejž dříve tolik vytýkala nár. socialistům. Nikomu nemohlo ujíti, že prof. Masaryk, jenž dříve zaujímal ke každé události politické stanovisko v ě c n é, hledící k prospěchu či neprospěchu národního c e l k u, začal od svého zvolení předsedou klubu nezávislých poslanců provozovati politiku č i s t ě s t r a n n i c k o u, směřující především k vytloukání kapitálu z politických kroků stran jiných, třeba za cenu zkreslování fakt p r o t i l e p š í m u v n i t ř n í m u p ř e s v ě d č e n í. Nevěříme, že má prof. Masaryk tak málo politické prozíravosti, aby nerozpoznal, že obrat v české politice — jímž jsme se zabývali obšírněji v čísle vánočním — byl za dnešní situace prostě nutností, a že by další setrvání v nesmiřitelné opposici bylo chybou. Útočil-li přes to na strany většiny Jednotného klubu, že za »ročních 12 milionů (Čas ze dne 10. t. m. píše: »za několik šestáků na české potřeby«) vzdali se svých politických zásad« (!), že je nutno trvat na »vyrovnání« s Vídní a setrvat v opposici, dokud »proti systému marastického předbřeznového Rakouska« nebudeme moci uplatniti »systém český« (co je to?), lze to vysvětliti jen zmíněným zvedáním oněch zbraní, za které se dnes již pomalu stydí i strana p. Klofáčova. Že sjezd výkonu prof. Masaryka nadšeně tleskal, nesvědčí o jeho přílišné politické vyspělosti. K vlastnímu účelu sjezdovému, totiž revisi a doplnění rámcového programu realistického, se vrátíme, až nový program vyjde tiskem.

K aféře Rašínově se stanoviska právního nebude možno zaujmouti stanovisko, dokud vyšetřování soudní nepředloží veřejnosti objektivní materiál (vyšetřovací komedie, prováděná kamarády, ovšem nestačí). Ale ať již se ukáže jako výsledek trestná povaha jeho činnosti, nebo se prohlásí trestní justice za nekompetentní v této záležitosti — aféra zůstane symptomem rakoviny, která hlodá na těle politických stran, překročivších kulminaci svého vývoje. Bylo by ubohou demagogií, připisovati zjevy cizopasníků, kteří mohutnější z mízy individua, na něž se přissáli, právě jen straně mladočeské. Vyskytují se u všech stran, které dospívají moci a vlády nad prameny zlata — ale jejich počet, hrozivý rozmach zjevů chorobných, nenasytnost těch, kdo se dostali ku prameni, a bezohlednost jejich roste v přímém poměru jednak s vládou strany ve světě úředním a hospodářském, jednak s úpadkem ideálního snažení a pocitu zodpovědnosti ve straně, To jest tragická stránka věci pro stranu mladočeskou. Dr. Kramář měl by sestoupiti na chvíli s vrcholků svojí práce ideové, měl by provésti detailní inspekci svojí armády — ale bez adjutantů, kteří dovedou oslepiti i jasnovidce uměním diplomatickým. Viděl by, že příčina bídného hospodářství a procovství mladočeských radnic (málo jest výjimek) spočívá ve skličujícím, hromadném zjevu nesmyslného bohatnutí bezcenných lidí z bezcenné práce, bohatnutí příživníků, kteří nedovedli v životě nic, než přissáti se na místě, kde nejvíce mízy proudí. Viděl by hejna nenasytných kolem každé posice svojí strany — viděl by v armádě demoralisaci, která podkope i největší úsilí vůdců, nenajde-li se pevná ruka očistná. Nebezpečí je však tím větší, čím hlouběji proniká choroba ke kořeni strany. Spatří dr. Kramář varovné memento v poslední aféře? Odhodlá se k energickému operativnímu léčení choroby, jež ohrožuje jeho stranu? Byl by to nejcennější výsledek kampaně o hospodářství Rašínovském.

Letošní inaugurační řeči rektorů vysokých škol technických v Darmštadtě a Mnichově jsou ohlasem všeobecných reformních snah ve vysokém školství technickém i středním, vycházejí však se stanoviska odchylného od běžných názorů. Rektor techniky darmštadtské W i c k o p žádá důraznění u m ě l e c k é a e t h i c k é výchovy na technikách. Po této stránce shledává péči studia gymnasijního o vzdělání v obecné duchové kultuře velmi cenným doplněním pro pozdější odborné studium. Gramatika starých řečí ho k tomu ovšem nevede: sílu gymnasia vidí v tom, že v první řadě snaží se oživiti v žáku vysoké vzdělavatelné hodnoty staré i nové kultury. Gymnasium musí však věnovati více péče vyučování kreslení. Pro další postup ve vzdělání odborném žádá daleko více než dosud, vedle kreslení, návštěvy dílen i studia na starých i nových stavbách samých, k čemuž je potřebí pravidelných a častých exkursí. Rektor techniky mnichovské G r ü n e r t zdůrazňuje potřebu důkladnějšího vzdělání o b e c n é h o místo dnešní specialisace studia. Ukazuje na nedostatek znalosti cizích řečí a vzdělání národohospodářského. Shledává dobu studijní na technikách krátkou a navrhuje její prodloužení. — Hlasy obou těchto representantů vysokých škol technických jsou význačným mementem proti podceňování obecného a duchového vzdělání pro výchovu techniků, kteří mají býti činiteli nejen hospodářskými, ale i kulturními, a neměly by ani u nás zůstati nepovšimnuty.

Boj o Rukopisy. Z ohlášených odborných odpovědí na Píčovu obranu Rukopisů vyšla právě první; podal ji v posledním svazku »L i s t ů f i l o l o g i c k ý c h« prof. J a r o s l a v V l č e k. Klidně a velmi přesvědčivě vyvrací krok za krokem prof. Píče. Nejprve ukazuje, že i obránci Rukopisu Královédvorského vzdali se všech ostatních Hankových padělků, a že proto ve svých vývodech může se obmeziti na RK. Upozorňuje, na jak vratkých nohách stojí chemická argumentace Píčova, a proti jeho odvolávání se na hlasy cizích palaeografů opakuje, co o věci pověděli autority jako Paris, Wattenbach, Waitz, Sickel. Při rozboru historických námitek osvětluje methodu Píčovu tím, že demonstruje, jak Píč zkroutil a zpola utajil vývody Gollovy, a jak užil za podporu svých vývodů falsifikátu, jakým jest t. ř. Pamět Přibyslavská. Obhájiv Gollovu vědeckou čest, ujímá se prof. Vlček

velmi vřele Gebauerovy vědecké památky a ukazuje na mravní motivy Gebauerova postupu. Ke konci svého článku shrnuje professor Vlček stručně a pádně novější důkazy padělanosti RK, pokud se poutají k jménu Pekařovu, Dolanského, Hanušovu, Máchalovu, Nejedlého a úsečným resumé o dnešním vědeckém pojetí souvislosti RK s novočeskou romantikou stať svou uzavírá. Doporučejeme přísně věcný a velmi přístupný článek Vlčkův každému, kdo se o dnešním stavu otázky chce správně informovati.

*

Oprava. Na str 274., II. sl., čti Min. Bach měl velký smysl pro literaturu a vědu a na str. 275. Pievanijí místo Pievenijí.

*

S Hedinem celým světem. S tímto titulem vydalo právě nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze 1. sešit publikace po každé stránce zajímavé, v překladu prof. dra Jiří Gutha a H. Kosterky. Kniha tato má býti zhuštěným výkladem topografických zvláštností a zeměpisných vědomostí, v podání populárním tak, aby stala se skutečnou lidovou čítankou. Toho účelu také dosaženo ve vlasti Hedinově, kde kniha ta těší se přízni mladších i starších čtenářů a kde našla značné rozšíření. Avšak kniha Hedinova přiléhavým slovem vyličuje nejen ráz a povahu klimatů, národy, kultury a p., ale i cestovní příhody a dobrodružství osobního rázu, která střídají se s románovými episodami vážných i humoristických zážitků, a tak je kronikou velmi zajímavou a čtenáři lahodící. Nové dílo doporučujeme vřele svému čtenářstvu.

Česká banka v Praze rozesílá právě první číslo III. ročníku svých »Bankovních Zpráv«, které vzhledem k velkému počtu nákladu vycházeti budou nyní ve zlepšené a přehledné úpravě. Obsah tohoto prvního čísla jest následující: Přehled o činnosti České banky za rok 1911, Cukerní trh, Pražská bursa v roce 1911, O otázce konjunktury, O belgickém bankovnictví, O švýcarském bankovnictví, kursovní a slosovací list atd.

POLITICKÁ KRONIKA.

4. ledna schválilo bulharské sobrání předlohu o zřízení českého cukrovaru v třetím čtení.

4. ledna ohlásil dr. Šusteršič obrat v dosavadním poměru klerikálních Slovinců vůči vládě.

5. ledna konala se plenární schůze německých zemských a říšských poslanců, jež vyslovila svou nespokojenost s dnešní politickou situací.

6. ledna zahájen v Praze sjezd strany pokrokové.

6. ledna vydal president čínské republiky manifest ke všem »spřáteleným národům«.

8. ledna se oznamuje, že novým zemským hejtmanem v Kraňsku stane se posl Šusterčič.

9. ledna oznamuje se brzké odstoupení presidenta vrchního zem. soudu král. Českého, bar Wesselyho.

9. ledna podal franc. min. zahr. zál. de Selves demisi.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 19. LEDNA 1912. ČÍSLO 17.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

POLITIKA

MARS:

VOLBY V NĚMECKU.

I. Po první bitvě.

Sedmdesát devět mandátů centra, šedesát pět sociálních demokratů, přes třicet konservativních a ani jeden člen liberální levice: to je výsledek říšských voleb ze dne 12. ledna. Nadarmo volala vláda s emfasí: pryč se sociální demokracií, nadarmo znělo heslo liberální levice: čelem proti pravému křídlu; po prvním volebním dni ani vláda ani levice nedocílily ničeho než vzrůst sociální demokracie o 30 mandátů.

Tento výsledek je, myslím, pro Německo typický. Předešlé volby, konané r. 1907 pod dojmem nevlasteneckého hlasování centra a pravice v otázce osadní, byly zvláštním a daleko ne normálním vzplanutím národnostní ideje, oživované mimo to obratnou volební politikou knížete Bülowa a sněmovními úspěchy liberálního a tedy lidového koloniálního ředitele Dernburga. Od té doby všecko se změnilo. Honěný diplomat Bülow nahrazen zkostnatělým byrokratem Bethmannem Hollwegem, koloniální ředitel byl nucen ustoupit nátlaku modročerného bloku, jenž vystřídal nepřirozené, ale přece do jisté míry úspěšné spojení konservativních agrárníků s průmyslovými liberály, sněm, jenž s mlčením vyslechl kancléřův referát o smlouvě marocké, neměl příčiny nadchnout se pro neobratnou politiku vlády, spěchající od diplomatické porážky k porážce.

Ale ani heslo liberálů proti pravici nejevilo dosti přítažlivosti. Je pravda, že zástupcové vlády jsou svým smýšlením konservativní. Ale právě konservativní strana nejostřeji kritisovala politiku kancléřovu, jež na celé čáře ustupovala před Francií a Anglií. Konservativní voličstvo německé nepřemýšlí příliš a nevidí příliš daleko. Neúspěch vlády je neúspěch vlády; jaké jsou jeho příčiny a bylo-li možno za daných okolností dosíci více, o to se nestará. Faktum je, že pan von Heydebrand mluvil velmi vlastenecky, a to agrárním jeho voličům dostačuje. Co na tom, že dělnictvo a střední třídy trpí drahotou, že intelligence si stěžuje na osobní régime — to všecko se agrárního obyvatelstva pramálo dotýká. Ono je spokojeno s rozdělením okresů, ono si nežádá jiné, než ochranářské politiky celní; ono nepotřebuje vlády parlamentní, když každá dosavadní vláda je na jeho volené zástupce odkázána. Náboženské otázky nehýbají jeho obmezenou intelligencí — ostatně katolíci jsou na jihu, nemají s nimi, seveřany, nic společného, a nad to uvolili se podporovati je v 60 okresích, vzdavše se tam samostatné kandidatury. Panství modro-černých jde k duhu oběma účastníkům — nač tedy se rozčilovat? Beztoho vylidňováním venkova a vzrůstem měst přibývá jen sil sociální demokracii, která je největší nepřítelkyní konservativní državy. Držet tedy aspoň to, co se držeti dá — to je heslem konservativního voličstva.

Podobně je tomu s centrem. Jeho organisace je téměř dokonalá; jeho úspěch předem zajištěn. Jeho voličstvo skládá se z podstatně jiných lidí, než voličstvo jeho spojence, ale dá se za to oslepit jistou demokratičností, na níž si vůdcové katolíků vždy zakládali. Jako konservativní pracují s hora, pracují klerikálové z dola, ale především pracují. Lid je zná, vidí je, slyší, utíká se k nim, oni dovedou působit na jeho cit. Činí něco podobného občanské strany? Nečiní. Ty jen debatují o principech a theoriích, kterým široké vrstvy nerozumějí.

A sociální demokracie? Je třeba ještě se o ní zmiňovati? Není-li ona právě výkvětem dogmatismu německého, náboženstvím vrstev nemajících náboženství? Její stoupenci nepotřebují vůbec se rozhodovati; může-li maloměšťák neb venkovan voliti mezi měšťanskými stranami, nemůže uvědomělý dělník vůbec: ti všichni jsou společní nepřátelé, jež dlužno bezohledně potírat. Každá vláda, každá nesocialistická strana je nepřítelkyní, ať se zakládá na jakýchkoli zásadách. Organisovaný proletář ne-

může se rozmýšleti. — Ale sociální demokracie soustřeďuje také valnou část neproletářů, t. zv. mitläuferů. A ti zde rozhodují. Malý člověk, jenž je nespokojen s danými poměry, bude vždy spíš radikálně nespokojen, než jen na polovic. Proto mu mnohem lépe vyhovuje sociální demokracie, než liberální strana. Nevěří sice v Marxa a neomylnost jeho učení. Ani by si nepřál království sociálně demokratického na zemi — neboť on vůbec dobře neví, čeho by si přál. Ale jedno ví: musí býti hůře, aby bylo lépe. Zlobí se na vládu, na daně, na panující třídy a zejména na panující osoby. Německo je posud hodně maloměstské. Klepy a osobní záležitosti zajímají tyto drobnější lidi, zejména záležitosti vysoce postavených. Jaký div, že tyto věci hrají úkol i při volbách, zejména není-li nic jiného, co by vzpružovalo. Není žádného hesla, jež by je rozrušilo. Apell na vlastenectví? Vždyť černomodří jsou teď vlastenečtější než vláda. Apell na zodpovědnost voličstva? Vždyť parlament není za nic zodpovědný, nemaje nijakého vlivu na útvar vlády. Apell na pokrokovost? Vždyť rudí jsou pokrokovější, než všichni liberálové. A zejména není třeba se s nimi tolik namáhat. Popírají všecko a duch negace je tak svůdný... Sirky, pivo, tabák, všecko se zdražilo a zdraží ještě více. Všecko je špatné, ba nejhorší. Nemá tedy pravdu sociální demokracie, jež nic jiného neopakuje?

*

Ze 397 mandátů obsazeno na první ráz jen 208. Srovnáme-li výsledky s volbami předešlými, je na první pohled patrný vzestup sociální demokracie. Proti tehdejším 30 mandátům jejím získáno nyní 65; více, než měla vůbec při rozpuštění parlamentu. Centrum neztratilo ničeho: tehdy 78, dnes 79. Za to konservativní utrpěli. Ze 45 mandátů prvního turnu 1907 klesli nyní na 27; říšská strana z 11 na 5. Tedy úbytek 24 křesel. Ale liberálové ztratili ještě více. Místo 20 národních liberálů zajistili si první volbou místo jen 4; proti 10 členům liberální levice nezvolen letos ani jediný. A při tom obě velké liberální frakce se navzájem podporovaly, skoro tak, jako černí s modrými. Je pravda, že liberální strany mají možnost úspěchu v užších volbách, »Frankfurter Zeitung« dokonce počítá, že mohou dosáhnouti 100 hlasů, ale jenom tehdy, budou-li účinně podporováni sociální demokracií, což předpokládá zase s jejich strany stejnou službu. Tím by však počet mandátů sociálně demokratických vzrostl také na 100, takže by byly v parlamentě tři strany poměrně stejně silné (centrum, liberální levice a sociální demokracie). Účet by zaplatili konservativní, po případě národní liberálové. A tu je velmi pochybno, budou-li zejména národní liberálové chtít podporovat sociální demokraty proti pravici, s níž přece jen mají více společného. Ale nestane-li se tak, bude vítězství občanské levice mnohem slabší, za to tím silnější převaha sociální demokracie, která pak by s centrem tvořila dvě nejsilnější strany. Liberální heslo: čelem proti pravici, mělo by pak za následek, že by rozhodujícího postavení ve sněmovně nabyli červení a černí.

Hledíme-li k statistice hlasové, pozorujeme, že při stejné, asi 15procentní abstinenci přibylo sociální demokracii na milion hlasů, centru ubylo asi 160.000, konservativním stranám asi 400.000, naproti tomu však levici měšťanské přibylo asi 320.000 a národním liberálům asi 40.000 hlasů. V tom ohledu tedy měšťanské strany mohou být spokojenější než s počtem křesel; správnější rozdělení okresů volebních by tu zajisté bylo přivodilo zcela jiné a spravedlivější výsledky.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 17. ledna 1912.

Mělo se za to, že budou konány společné česko-německé konference ve Vídni, ale nyní je již jisto, že vláda od tohoto úmyslu upustila. Němečtí poslanci z Čech konali dnes, 17. ledna, opětnou poradu v parlamentní budově o dotazníku, který zástupcům obou národností byl baronem Heinoldem, ministrem vnitra, stran úpravy jazykové otázky u zeměpanských úřadů podán, a o svém usnesení podali ministru vnitra zprávu. Je jisto, že také dnešní porada nevedla k tomu, aby objevena byla střední cesta pro obě strany přijatelná, neboť ministerstvo ve věci této prozatím žádné další porady konati nebude, nýbrž vypracuje novou vládní předlohu o užívání zemských jazyků u zeměpanských úřadů, a to bez odkladů, aby mohla býti poslanecké sněmovně předložena počátkem jarního zasedání.

Je to velmi smutná skutečnost, že v zastupitelských sborech není tolik síly, aby jazykový spor mohl býti vyřízen zcela prostě mezi representanty sporných stran, ale za daných okolností nezbývá, než aby vláda opět sama hledala kompromisní formuli novou osnovou zákona. Neboť za stálého křiku: »Das Deutschtum ist bedroht!«, k němuž německé davy komanduje německý »Volksrat«, nemohlo by dojíti k výsledku žádnému, neboť i ústupnost naše byla by vykládána za nové skryté nebezpečí. Excellence dr. Randa již před několika lety řekl Němcům v panské sněmovně, že »není ani dost málo ohroženo němectví, že je ohroženo toliko pohodlí několika vrchních zem. soudních radů a několika pánů, kteříž se vrch. zem. soud. rady státi chtějí«. —

Zabezpečení jazykových práv a nerušeného klidného národnostního rozvoje je požadavek, kterýž by naprosto nikomu z nás nenapadlo Němcům upírati. Je to věru nejen komické, ale přímo urážlivé, čteme-li v zahraničném tisku neustále stesky, že Němci jsou námi nuceni ku krajnímu boji za tento požadavek, zatím co se od nás žádá čirá nemožnost, přivolení k útvarům, jež by se příčily tisíciletým dějinám, sociální nutnosti a především zdravému rozumu. Bude-li mít tentokrát vláda šťastnou ruku? Kdož ví? Přejeme si toho už proto, že na všech stranách se jeví stále hrozivějšími formami důsledky trvalého národnostního sporu. V roku 1864 volal v poslanecké sněmovně Evžen Kinský: »Není snad všem členům sněmovny známo, že se Maroku dostane levnějších peněz, než Rakousku!« Po osmačtyřiceti letech je to stále ještě pravda jako tehdy; ano opozdili jsme se ve

všech směrech, kulháme za ostatními státy, nehojíme staré rány, jichž jsme mohli býti dávno prosti, nemůžeme vybřednouti z půjčkového hospodářství, z »vytloukání klínu klínem«, a to jenom proto — že se nemohou Němci vzpamatovati podnes z událostí r. 1866, že si nechtějí vyvoditi z nich důsledky a pochopiti je. Rakousko nemůže být státem převahou německým, nemůže hrát žádnou úlohu jako stát německý, německý živel už ani v parlamentu majority nemá po všem »umělém« kroucení a přikrajování okresů — němectví je odkázáno přiznati si, že mu připadá v Rakousku sice velice významná, nikoli však dominující úloha, ale desítiletí míjí jedno po druhém a neukazuje se nikde, že by se blížilo procitnutí ze starých překonaných snů a tužeb.

»Konána byla o ministerském dotazníku konference zástupců německých poslanců z Čech a o usnesení jejich podána zpráva.« Nezní to přímo rušivě vůči faktu, že se Němcům v Rakousku do poctivého smíru nechce?

VĚDA

Fr. Chudoba: **Wordsworth.** Pokus o třídění. »Slunečnic«, knihovny »Noviny«, roč. II. sv. 4. Nákl. Grosmana a Svobody v Praze 1911. Str. 211. (Dokončení.)

Třetí, závěrečný díl knihy je polemický. Zde autor projevil zvláštní zručnost v manipulaci osvětlením, kterým dovede se každá věc jevit s různých stránek vždy jasnou a hotovou a vždy novou. Je v tom hodně subjektivnosti; autor dovede se dívat vlastními skly, vlastním zorným úhlem, chápe a podává básníka tak, jak jeví se jeho zraku niternému. I zde sice vyhnul se Chudoba úskalí přílišného subjektivismu, ale hned třeba zdůrazniti, že s methodou, jak se tu staví Byron proti Wordsworthovi, nebude každý úplně souhlasiti. Nemohu souhlasit také já, a přec tvrdím, že tato část je nejcennější ozdobou díla Chudobova. Právě těmito stránkami značí studie krok ku předu, značí rozšíření otázky wordsworthské a byronské na širší oblast, značí přiostření sporu, přiblížení ke kulminaci, jež vždycky je pokrokem a vyjasněním.

Také náš autor, dle slov Waltera Patera o wordsworthovcích, prošed školou Wordsworthovou naučil se rozeznávat v umění, řeči, citech to, co jest organické, výrazné, oduševnělé, od toho, co je náhodné, běžné, bezvýrazné. To dokazuje celé jeho dílo a jistě najde v tom mnoho následovníků. Věříme mu také, že on sám vlivem Wordsworthovým »pochopil vnějšnost a vnitřní prázdnotu básnického díla Byronova«, nepodařilo se mu však úplně o tom čtenáře přesvědčit, což konečně nelze pokládati za nedostatek díla tak subjektivního, které má spíš tendenci vyjasnit a líčit svůj vlastní přerod a tím naznačovat nové dráhy methodické vědeckému kriticismu.

Od smrti Byronovy uplynuly skoro tři lidské věky. Mraky prachu, jež obklopovaly smělého jezdce mlhou neurčité záhadnosti, již dávno spadly, jasné světlo sluneční ozařuje postavu jeho, která již vystupuje ostře a jasně. Náš český autor nechce povalit nebo blátem poházet jeho vznešený zjev, on jen žádá, abychom se Byronovi neobdivovali tak slepě, abychom jej pojímali kriticky, abychom rozlišovali, co na něm skutečně cenného a co jest jen humbugem. Sláva, jaké u nás Byron požívá, ostatně neodpovídá klidné reservě, s jakou pojímána jsou jeho díla od jeho krajanů na ostrovech Britských. A jak lze čísti mezi řádky knihy Chudobovy, je to pro nás hanba, že na největší básníky slovanské, Puškina, Lermontova, Mickiewicze, Slowackého, Máchu díváme se pouze jako na trabanty Byronovy, ač ve skutečnosti »přijímali od něho jenom pouhý střih modního tehdy šatu, sami majíce více původních fondů uměleckých nežli domněle nedostižný vzor jejich mládí.« — Možno k tomu dodati, že název »byronismus« je u nás už tak zevšeobecnělý a široký, že vlastně není už heslem básnické školy, nýbrž odznakem, který možno konečně připnouti každému slušnějšímu básníkovi. Je však otázka: Je to vinou Byronovou? Což není tím vinna spíše slovanská a specielně naše česká kritika, která ještě do nedávna neuměla jinak mluvit než v samých parallelách, srovnávajíc každou maličkost literární se zjevem velkého básníka?

Tím, že by se byronismus odkázal do příslušných mezí, vyvýšila by se ovšem individualita Máchova, což pro české písemnictví bylo by rozhodně ne krokem, ale skokem do předu, neboť první náš velký básník vystoupil by pak daleko originelněji a svérázněji, zazářil by v opravdovém lesku svojí nádhery. To bylo by u nás prvním velikým úspěchem přítomné knihy, která i v jiných směrech jistě bude produktivní.

Wordsworth je novým hostem u nás. Než jej k nám uvedl, vylíčil jej nám Chudoba důkladně a věrně a ještě dodatečně varuje před ukvapeným soudem, jaký často dělááme o lidech podle prvého spatření. Netřeba se obávat; budou-li k nám všichni vzácní hosté takto uváděni, pak jistě nikdo nebude před nimi zavírat svých dveří. *Gustav Pallas.*

*

Z. FRANKENBERGER:

PŘÍŽIVNÍCI VĚDY.

Zájem širšího obecenstva o biologii a přírodní vědy vůbec v poslední době jak v cizině, tak i u nás značně vzrostl, a to jak o přírodní vědy čistě theoretické, bez přímého širšího významu pro život celku, tak

i o vědy užité, praktické, jež právě v poslední době doznaly nesmírného rozkvětu. Doba sama nese to s sebou: stoupající všeobecné vzdělání vyžaduje, abychom byli obeznámeni alespoň se základními rysy všech oborů lidského vědění, byť bychom i nemínili oddati se zvláště určitému studiu, a mimo to jest právě biologie vědou, jež pojednávajíc o předmětě nám nejbližším, totiž o životě mimo nás v přírodě i přímo o životě v nás, v našem organickém těle, musí buditi náš největší zájem. Proto také nalézáme v novější době stále více a více laiků, kteří s oblibou věnují se studiu věd biologických zajímajíce se o všechny otázky této moderní vědy, jež v pravém slova smyslu hýbe světem. Nikdo dojista nemůže proti takovémuto zájmu o přírodní vědy ničeho namítati, naopak, jest přímo povinností povolaných činitelů, tento zájem (jakož se také děje) všemožně podporovati a živiti, tu vydáváním populárních, ale vědecky věcně správných příruček, tu veřejnými přednáškami, universitními extensemi a podobnými prostředky, jichž moderní život poskytuje dostatek. Ale zcela jinak nutno se dívati na laiky, kteří, obravše si jen určitou (obyčejně velice omezenou) část biologie, jen jí se věnují, o ostatní otázky této vědy se nestarajíce. Každý ví, koho tu míním. Jsou to oni známí entomologové, ornitologové, botanikové atd. — amatéři, kteří, pustošíce přírodu všude, kamkoliv přijdou, ukládají leckdy vzácné jedince naší fauny a flory do mrtvých sbírek. Na štěstí příroda sama svou obrovskou produkční silou může jejich ničivým snahám dosti úspěšně vzdorovati, tak že tato činnost jejich nenese přímo škodlivého ovoce; ale poměry se mnohem zhorší, když takovýto »vědátor« začne pracovati literárně. Naprostý nedostatek nejzákladnějšího rozhledu po ostatní biologii cítí se tu ihned, avšak takovýto cizopasník ve vědě se dovede přenésti přes důležitější věci, nežli je ta neb ona otázka moderní biologie (leckdy zápolí perně i s jazykem, jímž píše!), a píše a píše, přečasto věci naprosto neužitečné, nepotřebné, nepomýšleje na to, že zbytečně tu jen rozmnožuje a obtěžuje beztoho již nesmírně rozsáhlou literaturu přírodovědeckou. Takovýto nezdravý zájem a nezdravé pochopení přírodních věd, bohužel, se u nás i jinde rovněž velice rozmohly, a proti takovýmto zjevům, kde někteří lidé jsou s to, věnovati celý svůj život na př. výzkumu lokálního rozšíření jediného druhu brouka, aniž při tom mají dostatečných znalostí zoogeografických, dlužno bojovati ze všech sil. Jak se to má díti, jest ovšem jinou otázkou; především uzavřením publikačních příležitostí (časopisů, rozprav, sborníků a pod.) balastu, jejž vždy znamenají publikace těchto pseudoučenců, což mohou činiti jedině povolané, z dobrých odborníků sestavené redakce dotyčných vědeckých časopisů; dále vhodným poučením o všeobecnějších otázkách na přednáškách spolků, v nichž taková individua často bývají členy, články časopiseckými, jednajícími o témže oboru, ale psanými lidmi skutečně vědecky vzdělanými, po příp. i osobním působením člověka skutečně biologicky vzdělaného na takového nedouka; těmito posledními prostředky se sice oněch cizopasníků nezbavíme, ale můžeme z nich při oboustranné dobré vůli někdy vychovati pracovníky, kteří alespoň v něčem mohou přispěti k řešení otázek přírodovědeckých, dosud tak četných a temných.

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Dr. JIŘÍ HOETZEL:

REFORMA VEŘEJNÉ SPRÁVY.

Volné kapitoly. (Pokračování z čís. 3.)

III. část Brockhausenových »Österreichische Verwaltungsreformen« vrcholí v přesvědčení autorově, že skutečná, zdravá reforma správní by se neměla lekati zemských hranic, a že jednotnost státní vůle žádá, aby nebyl instanční postup zkracován mechanicky, nýbrž že je třeba, aby vůle státní se tvořila i při zkráceném postupu stolic z centrály.

Na cestě ke konkretnějšímu řešení těchto zásad zastavuje se Brockhausen především u otázky krajů. Právem praví, že o zeměpanských krajích bylo už napsáno tolik povšechných úvah, že by nemělo smyslu všecko to opakovati. Brockhausenovi se však podařilo učiniti několik dobrých postřehů. Zavedení krajů je myšleno (poslední dobou) ve spojení s územní reorganisací politických úřadů I. stolice, okresních hejtmanství, jejichž obvody by se asi kryly s okrsky okresních soudů. Tím by byl navázán bližší a intimnější vztah politických úřadů I. stolice s obyvatelstvem a jeho potřebami. Takto by napravil stát chybu, které se dopustil roku 1868 tím, že vzdal se přímého obstarávání místní správy, kterou přenechal obcím, spokojuje se sám pouhou kontrolou, tedy činností negativní.

Brockhausen nechce dopodrobna zkoumati, zdali stát se chce ujmouti (positivně) místní správy proto, že obce nesplnily nadějí do nich skládaných. Najisto však vývoj poměrů nutí stát, aby se rozpomenul na svou povinnost k lokální správě. Především veliký vzrůst správní agendy (následkem rostoucího počtu obyvatelstva, průmyslu, osvětového rozvoje a poplatnosti od roku 1868) způsobil, že správní hodnota, kterou tehda mělo celé okresní hejtmanství, má nyní ½ nebo ⅓ dřívějšího okrsku úředního. Dnes by okresní úřad (splývající územně s okres. soudem) představoval tolik hodnot správních, jako tehdejší celé okresní hejtmanství. Vedle toho však změnila i správa sama svou povahu. Změnily se účely (úkoly) státní a prostředky

k jejich dosažení nabyly větší intensity: ze starého státu policejního, jenž vystupoval hlavně s příkazy a zákazy a jehož hlavní oporou bylo četnictvo, vyrostl stát moderní, stát sociální péče (»der soziale Hilfsstaat«), jenž rozráží pouta starých úřadů. Takto změněným poměrům a názorům nevyhovují dosavadní okresní hejtmanství, odtud všeobecná nespokojenost s nimi, jíž jen nedostatečně se odpomáhává rok co rok se opakujícím zřizováním nových hejtmanství, při kterém nerozhodují ohledy správně-technické tolik, jako nahodilosti, vlivy poslanecké, politické kramaření. Není v tom systému. Pokrajštění správy mohlo by tu konati dobré služby.

Br. poukazuje ještě na další moment, jenž zpravidla nebývá náležitě oceňován. Nejnižší politické úřady mohly by býti tělesem, o něž by se opíraly jiné slabší instituce. Ve skutečnosti se však místně i věcně přimknula k okresnímu hejtmanství pouze okr. šk. rada, a tu ještě máme dojem něčeho hodně libovolného. Naproti tomu všecky ostatní zvláštní obory správní se učlenily jinak. Obyvatelstvu je jistě nepříjemno, že obvody okresních hejtmanství a soudů se nekryjí. Na rozdělení soudní navazují instituce — podotýká Br. — které mají více společného se správou než se soudnictvím: konkurrence silniční, stanice stravoven, chudinská péče, komise vojenské taxy a odvodní a p.; dokonce i okresní nemocenské pokladny odvrátily se od obvodů politické správy, zjev najisto symptomatický.

Br. nemůže dobře pochopiti, jak při tomto směru vývoje najdou se u nás lidé, kteří žádají, aby nejmodernější správní odvětví — pošta, železnice — se přimklo na historické útvary korunních zemí. Br. vidí nedůslednost v tom, když někdo velké obory správní chce natahovati na Prokrustovo lože korunních zemí a současně potírá myšlenku krajů a okresních úřadů. (Inkongruence taková je jen zdánlivá; nejedná se o ideu krajů jen in abstracto, nýbrž o zcela určitou organisaci a funkci krajů a ta může býti závadná jak s hlediska správní účelnosti, tak politické raisony.)

Jeden postřeh Br. nebudiž pominut mlčením: Nynější okresní hejtmanství mají v zápětí ustavičnou změnu v personálu. Z hejtmanství za lepší kariérou utíká jak hejtman tak ostatní konceptní síly, všichni jsou »ortsflüchtig«. Stabilisaci poměrů znamenati by mohly kraje, při kterých by chef nalézal životní svůj úkol a srůstal s územím své působnosti. Otázka nyní při politických úřednících téměř nerozřešitelná, má-li se dáti přednost specialisaci odborných znalostí či znalosti místních poměrů, rozřeší se při krajích zcela jednoduše: znalost místních poměrů dostaví se sama sebou s trvalým stykem s krajem a tím samým i možnost specialisace.

Následkem všech těchto úvah dospívá Br. k názoru, že otázku krajů nutno posuzovati jako ryze správní reformu, která ničeho nemění na ústrojí státním. A nad to je to reforma, která k svému ospravedlnění nepotřebuje poukazu na zájmy cizí: zemských vlád a samosprávy. Tedy: býti dost peněz, snad by nebylo třeba odsunovati otázku krajů. Než do cesty se staví ještě jedna potíž: Zavedení krajů by mělo o sobě v zápětí č t y ř instanční postup správní. Tato skutečnost zavdává Br. příležitost vrátiti se k svému oblíbenému koníčku, uvažovati o hlubším smyslu instančního postupu správního vůbec. Br. se zdá, že může konstatovati tuto skutečnost: při soudech směřuje vývojová tendence ke zkrácení postupu stolic v případech, kde dvě instance jsou téhož názoru, takže další revise se připouští jen výjimečně. Naproti tomu správa (zeměpanská) podržela svůj tříčlenný postup instanční, při krajích se jedná dokonce o stolici čtvrtou. Že je to vůbec možno, má svou nejvnitřnější příčinu v tom, že obdoba mezi instancemi soudními a správními je přece jen více vnější. Všecky instance soudní mají obsahově tytéž funkce: nalézají právo. Nejnižší soudce dělá totéž co nejvyšší: subsumuje faktickou jednotku pod právní normu. Odpovídá takováto shodná (homogenní) činnost úředních stupňů také p o v a z e správy? Odpověď theorie zní: nikoli! Praxe rakouská odpovídá spíše ano, avšak v tom Br. vidí naše veliké neštěstí. Tak prý se přihází, že správní činnost spočívá v celku v tom, že všecky tři stupně správních úřadů dělají totéž. Tak ze správních úřadů se stávají instance, které promarňují čas a síly řešením jedné a téže záležitosti. To však je v odporu s tím, co by správní úřady dělati měly. Br. dokonce nynější stav praxe vysvětluje si tím, že správní úřady si náležitě neuvědomují, že justice jest oddělena od správy. Povaze správy odpovídá dle Br. toto schema úřadů správních: úřad místní, střední a centrální, z nichž každý má prý zcela různé poslání. Místní úřad provádí v podrobnostech státní úkoly; úřad ústřední nedá se srovnati s nejvyšším soudem, nýbrž úřad takový je dán myšlenkou jednotné státní moci; úřad střední (neprávem označovaný jako II. stolice) provádí dozor a kontrolu nad úřady místními a dělá prostředníka mezi obyvatelstvem, úřadem místním a ústředním. Ministerstvo, které se vyčerpává v prozkoumávání konkretních rozhodnutí nižších úřadů, ztrácí své postavení jako vedoucí orgán. Okresní úřad, který se pouští do generálního reglementování, odvažuje se úkolu, s který přirozeně není, zanedbává svou denní práci. Místodržitelství, které přejímá úkoly obou, zamotává jednotné vedení a funguje jako hrozný brzdící apparát: v něm vázne celý státní stroj.

Takhle charakterisuje a vysvětluje Br. nynější stav naší správy politické, které schází iniciativa, lidé vůdčích myšlenek. Vyřizují se pouze kusy, takže nikoli správní úředníci, nýbrž

strany (svými podáními) jsou — bohužel dle Br. — ženoucí silou naší administrace.

Pokud tato diagnosa a její odůvodnění jsou správny, přenechávám další kapitole. Jen ještě podotýkám, že Br. nedovede si kraje politické představiti bez omezení postupu správního na dvě stolice.

(Pokračování.)

FILOSOFIE

Dr. F. MAREŠ, professor fysiologie:

PSYCHOLOGIE BEZ DUŠE.

Ke kritice »Základů psychologie« prof. dra F. Krejčího. (Pokračování.)

I.

»Z. Ps.« chtějí zbudovati psychologii jakožto vědu na základě zkušenosti, s vyloučením vší metafysiky a vůbec filosofie; tedy jako positivní vědu. K tomu třeba vymeziti obor jevů náležejících psychologii od oboru jevů náležejících jiným vědám, na příklad fysice. »Jevy duševní« nelze vyznačiti dle pojmu »duše«, ježto není ve zkušenosti dána, i nemožno tohoto pojmu užiti k definici psychického (I, 8). K definici »duševního« dochází se v »Z. Ps.« takto:

»Postavme proti sobě cítění a změnu ve světě vůkolním, na př. pohyb předmětu. Rozdíl znamenáme nepopíratelně, ono nazýváme dějem duševním, toto hmotným. Čím se liší?« (I, 9.)

Uvádí se též rozdíl, určený od Münsterberga: »psychické jest, co prožívá jediný subjekt sám, fysické, co může prožívati více subjektů společně.« Toto rozlišení zamlouvalo by se »Z. Ps.«, avšak klásti je na počátek psychologické soustavy znamenalo by prý začínati ji úvahami o theorii poznání a metafysickým problémem o existenci předmětů mimo nás... »Avšak my, ... stojíce na půdě zkušenosti zásadně vylučujeme úvahy filosofické« (I, 13).

V »Z. Ps.« odmítá se tedy vůbec jakýkoli filosofický, zvláště noetický základ pro psychologii a spoléhá se na pouhou zkušenost. I dospívá se k tomuto rozlišení »duševního a hmotného«:

»Duševní jsou děje, jež si uvědomuji bezprostředně. Hmotné, jež si uvědomuji prostřednictvím dějů duševních. To je definice čistě empirická, pouhé stanovení faktu.« (I, 16.)

Avšak tato definice duševního a hmotného není výraz prosté zkušenosti, nýbrž výraz idealistické noetiky, uznávající psychické za původně dané, fysické však za dovozené z psychického. Tato idealistická noetika však v »Z. Ps.« nedochází platnosti veskrze, nýbrž nahrazuje se znenáhla noetikou realistickou, dle níž jest fysické původní a skutečné, psychické však jen přidružené. Neboť, praví se dále, stavy vědomí mají svou existenci jen, pokud si je uvědomujeme, potom přestanou vůbec.

»Naproti tomu kámen, jehož představa v mysli naší odumírá, existuje klidně dál, t. j. my si myslíme, předpokládáme, že existuje dále.«

Avšak tato nevyhnutelná koncesse idealistické noetice potom se zamlčuje, tak že dojde k noetice čistě realistické, tvrdící prostě: Kámen existuje klidně dál. Tak stane se hmotné základem a nosičem duševního, objevujícího se jen příležitostně. »Z. Ps.« stanou se prostě materialistické, jak doložíme.

Realistická noetika, uznávající věcné skutečno za původní a základní, ideové však za podružné a závislé, ukazuje se v »Z. Ps.« v tom, že se tu prohlašuje psychofysický paralelism za základní fakt zkušenosti, z něhož má psychologický výzkum vycházeti a jímž se má říditi:

»Ačkoli jevy duševní a hmotné jsou od sebe naprosto rozdílny, učí nás zkušenost, že každý děj duševní jest provázen nějakým dějem hmotným; neboť každý děj duševní má svůj korelát v pochodech nervových. Bez nervové soustavy není duševního života, nelze tudíž předpokládati, že jsou duševní děje bez tohoto podkladu. Není pochyby, když mám nějaký stav vědomí, že se zároveň něco děje v mozku. Když není mozek schopen své obvyklé funkce, což se stává při ochromeninách a při nemocech, není vědomých dějů, není dějů duševních. To je prostý fakt zkušenosti a tento fakt nazýváme fenomenálním nebo psychofysickým paralelismem, chtějíce naznačiti, že duševní jest nám dáno jen v průvodu nervových pochodů, tak že máme dvě rovnoběžné řady jevů: vnitřních a vnějších.« (I, 88.)

Tu jest již zřejmý obrat od idealistické noetiky k realistické: duševní jest nám dáno jen v průvodu nervových pochodů. Ježto však tyto nervové pochody mohou nám býti dány jen prostřednictvím dějů duševních (pozorováním), jest tu příležitost otáčet se v noetickém kruhu, z čehož nevyhnutelně povstane závrať.

V »Z. Ps.« staví se psycho-fysický paralelism jakožto empirický fakt v čelo celé soustavy. Z tohoto faktu dovozují se důsledky, dle něho posuzují se všechny souvislosti psychických dějů. Celá psychologie dedukuje se tu takřka z této these, prohlašované za fakt, a to bez kritického vyšetření, jak možno poznávati takový fakt, beze všeho noetického základu; neboť odmítá se tu vůbec všechno filosofování.

These psycho-fysického paralelismu ukládá fysiologii úkol určiti nervové koreláty určitých psychických jevů. Již před

vydáním »Z. Ps.« ve spise »Idealism a realism v přírodní vědě« označil jsem tento úkol za nemožný (s. 298); prohlásil jsem tu za nesmyslné smělé tvrzení, že věda prokázala fakt současnosti a vztahu mezi vibrací v mozku a zjevem vědomí, poněvadž pozorovatel vibrací v cizím mozku nenalezne tam pocitů příslušných k těmto vibracím, ježto jsou pouze u vědomí pozorovaného; a tento, maje pocity u vědomí, nikdy nenalezne vibrací ve svém mozku, o němž vůbec nic neví z vlastní zkušenosti. Úkol stanoviti současnost vibrace v mozku a pocitu jest nesmyslný, a tvrzení, že věda prokázala současnost tu jako fakt, jest čirá mystifikace. »Přírodozpytcům, kteří chtějí vysvětliti psychická fakta z mozkových dějů, nabízí R. Müller methodu hypnotické clairvoyence, kterou prý možno pozorovati zároveň s pocity příslušné děje ve vlastním mozku.«

Prof. Krejčí v kritice mého spisu »Id. a real.« (»Č. M.« II, 294; 1901) nesouhlasil s mým ponětím psycho-fysického paralelismu, který jest mu ten fakt, »že psychické dáno jest jen a jedině současně s fysiologickými pochody, kdežto fysiologické jest dáno i bez psychického«. Odvětil jsem na to (»Č. M.« II, 381), že nelze uznati za fakt zkušenosti, že by psychické bylo dáno jen současně s fysiologickými pochody, poněvadž takový fakt není vůbec možno zkušeností dokázati; možno však uznati větu tu za programový požadavek, logický postulát psychologie, hledající souvislost psychického skrze fysické. Na to prof. Krejčí (»Č. M.« III, 22), prohlásiv otázku psychofysického paralelismu za životní otázku psychologie, uznal, že úkol stanoviti současnost nebo totožnost nervové vibrace v mozku a pocitu je zcela nesmyslný a tvrzení, že věda prokázala to jako fakt, že jest čirá mystifikace; ale nepřipustil, že by tyto výtky se týkaly způsobu, jak on pohlíží na poměr duševního a jeho fysiologického korelátu:

»Já nepokládám za fakt ani vztah mezi duševními a nervovými pochody, ani totožnost vibrace a pocitu, nepokládám za fakt ani vibrace mozku, nýbrž jedině a pouze toto: duševní jevy nejsou nám jinak dány než v průvodu dějů fysiologických, a ten fakt nazývám paralelismem fenomenálním nebo psychofysickým.«

Tato výpověď jest jaksi delfická; odmítá jedněmi slovy, co tvrdí jinými slovy. Snad se nalezne rozluštění v této další výpovědi:

»Nuže, kdo může pochybovati o tom, že ty jevy, které nazýváme duševními, existují jen a jen v průvodu, při současném se vyskytování jevů fysiologických v nervstvu? Bez nervstva není duševních jevů, bez mozku není vědomí, bez oka není vidění, bez ucha není slyšení... atd. A také o tom není pochybnosti, že, když mám nějaký stav vědomí, ať je jakýkoli, se současně něco děje v mozku. Kdyby se nedálo, neměl bych onoho stavu vědomí.«

Jest nepochybný fakt, že »bez oka není vidění, bez ucha není slyšení«; ano jest nepochybný fakt i více, že vyjadřujeme obsahy svého vědomí pohyby, mluvou, písmem, a že jiní těmto pohybům rozumějí; že naše city projevují se činností žlaz, srdce, cévstva a p.; zkrátka, že psychické děje sjednocují se s ději fysiologickými. Avšak od tohoto psycho-fysického paralelismu nevede žádný most k thesi psycho-fysické theorie, že každý určitý jev psychický má určitý fysický korelát ve fysiologickém ději nervovém v mozku. Poznáváme psychický smysl výrazných pohybů nebo jiných výkonů orgánových, každému zřejmých; avšak nevíme nic o nervových dějích v mozku jakožto fysiologických korelátech určitých stavů vědomí. Tyto děje klade do mozku psycho-fysická theorie, chtějící skrze ně uvésti v souvislost děje psychické; klade je do mozku cítícího a myslícího člověka, jemuž jeho vlastní mozek nikdy nemůže býti předmětem pozorování, aniž může býti předmětem pozorovatelů jiných, anatomů a fysiologů. Psycho-fysický paralelism vyjadřující každému známou jednotu výkonů duševních a tělesných nemůže býti ztotožňován s psycho-fysickým paralelismem psycho-fysické theorie, nepřístupným jakémukoli pozorování. »Fysiologické koreláty« onoho faktického paralelismu jsou každému zřejmé tělesné pohyby a jiné orgánové výkony, »fysiologické koreláty« tohoto jsou neznámé a pozorování nepřístupné, toliko supponované nervové děje v mozku. »Vždyť není nikterak vyjednáno, že by nervovina byla nezbytnou podmínkou duševnosti« (»Z. Ps.« I, 65).

Psycho-fysická theorie, usilující vysvětliti souvislosti psychických jevů skrze fysiologické koreláty, totiž pochopiti člověka jako psychofysický stroj, nemůže spoléhati na vnější fysiologické výkony orgánové, jimiž se psychické výkony projevují, nýbrž postuluje nervové koreláty v mozku jakožto vlastní strojové zařízení, skrze které se vybavuje a spojuje dějství psychické. I jest omylné dovolávat se na důkaz faktické skutečnosti těchto nervových korelátů výrazných pohybů a orgánových výkonů zevních; tyto jsou faktické, ony jsou hypotetické. Prof. Krejčí však uvádí výrazné pohyby i supponované nervové děje v mozku jako jeden a týž empirický fakt, i buduje na tomto faktu soustavu své psychologie. Tak stává se tu psychofysická theorie skutečností; třeba jen ještě vyčkati, až fysiologie splní svůj vlastní úkol a určí každému psychickému jevu příslušný nervový korelát. Ovšem, tenkráte ztratí se psychologie ve fysiologii; až poznáme nervové koreláty psychických jevů a příčinnou souvislost těchto korelátů, poznáme člověka jako psychofysický objekt, jehož chování se nám bude přírodovědecky zcela jasné. Zatím ještě netřeba se báti tohoto smutného konce psychologie; neboť úkol kladený tu fysiologii jest vůbec nemož-

ný. Nemožná jest arci též takováto psychologie.

V kritice »Z. Ps.« od dra Babáka a Lhotáka (»Č. M.« IV, 139) vytčeno, že ku provedení tohoto programu psychologie bylo by třeba znáti fysiologické koreláty psychických jevů i příčinnou souvislost oněch korelátů. Prof. Krejčí tehdy odvětil, že

»k tomu postačí pouhý předpoklad, že mezi příslušnými koreláty kausální spojení jest, a že není třeba určovati, jaké je... Pro pochopení vybavení a paměti úplně stačí fakt, že po vzruchu nervovém provázejícím dojem zůstane nervová stopa, a zcela lhostejno jest, co si o způsobu této stopy fysiologové vymyslí. Oba tyto fakty najde psycholog ve zkušenosti bez fysiologie, ale jsou fysiologické a je skrze ně vztah časové souvislosti jevů duševních s kausální souvislostí korelátů prokázán.« (»Č. M.« IV, 140.)

Toto vyjádření jest významné: fysiologická znalost nervových korelátů a jejich kausální souvislosti jest nepotřebná; stačí předpoklad této souvislosti, stačí fakt nervového vzruchu a jeho stopy, nezávisle na tom, co si o nich fysiologové vymyslí. Skutečně jest tu fakt jen to, že se nervové koreláty psychických jevů předpokládají, ve smyslu psycho-fysické theorie.

Zdálo by se tedy, že prof. Krejčí neklade váhy na fysiologické určení nervových korelátů psychických jevů; vždyť uznal i nemožnost, ano nesmyslnost takového úkolu. Napsal časovou úvahu »Fysiologie a psychologie« (»Č. M.« XII, 268; 1911) k nové fasi sporu o jeho »Z. Ps.«, kde vytýká »jednostranným a krátkozrakým fysiologickým odborníkům«, že mají za jisté, že se psychologie zakládá na fysiologii:

»Postup psychologického výkladu představují si tak, že ke každému jevu duševnímu hledá se fysiologický korelát a každý sled úkazů duševních že se přenáší do dění nervového a tím jeho příčinná souvislost vysvětluje. Tak ovšem by všechno záviselo na důkladné a podrobné znalosti fysiologie nervstva a psycholog byl by fysiologem...«

Tomu jest rozuměti tak, že ku psychologickému výkladu netřeba znáti nervových korelátů psychických jevů, že stačí prostě předpokládat je. To však znamená uznávati psychofysický paralelism za předpoklad psycho-fysické theorie. Prof. Krejčí nechce budovati »Z. Ps.« na nějaké theorii, nýbrž jen na faktech podávaných zkušeností; a za takový základní fakt prohlašuje psycho-fysický paralelism. Ale jaký fakt, když jest fysická řada tohoto paralelismu docela neznámá a pouze požadovaná? Není vyhnutí: prof. Krejčí musí požadovati po fysiologii, aby určila nervové koreláty psychických jevů a proměnila tak tento provisorní fakt v definitivní.

Úkol psychologie jakožto vědy, praví prof. Krejčí v časové úvaze, jest uvésti psychické jevy v příčinnou souvislost. Avšak, praví, souvislost mezi duševními ději samými o sobě nedá se prokázati; příčinná souvislost dá se prokázati pouze mezi fysiologickými ději methodou přírodovědeckou, ke kterýmž fysiologickým, a to nervovým dějům se připojují paralelně jevy psychické, aniž jsou od oněch příčinně způsobovány:

»Tyto jevy duševní... nejsou v téže zkušenosti jinak dány než v průvodu současných dějů hmotných a sice nervových. Je-li dán jev duševní..., je tu zároveň nějaká změna nervstva; neboť bez nervstva není duševní činnosti nikde a nikdy. To je fakt psychofysického paralelismu. Každý jev psychický má svůj fysiologický (nervový) korelát.«

(Pokrač.)

*

KU PSYCHOLOGII PROF. DRA FRANT. KREJČÍHO.

Ve čtvrtém sešitu XII. ročníku »České Mysli«, v odstavci nadepsaném »Přehled« žádá mě prof. Krejčí, abych výtky, které z oboru geometrie činím jeho Psychologii, sdělil veřejnosti.

Žádosti této, tamtéž dvakráte uvedené (str. 422 ř. 18. a 19. shora), tuto vyhovuji:

1. Tak často vzpomínaná věta na str. 151 uvedená zní: »Klamy ve figurách Poggendorfových (obr. 14.) vysvětlují se tím, že následkem principu setrvačnosti jsme nakloněni úhel ostrý odhadovati ostřejším než skutečně jest. Sledujíce rameno jedno až k vrcholu zahýbáme k druhému dřív, než vlastně k vrcholu dospějeme, a proto se zdá rameno sledované více se přichylovati k druhému a svírati úhel menší.«

Zahýbáme-li, sledujíce rameno jedno, k druhému, dřív než vlastně k vrcholu dospějeme, pak rameno to není více přichýlené, ale od druhého více odchýlené a tvoří s druhým úhel větší a tedy ne ostřejší, jak jedině je v souhlase s obrazcem a větou, která hned potom následuje: »Proto se zdá v prvním obrazci pokračováním ramene **a** přímka **c** a nikoli **b**.«

2. Stejně chybné pochopení úhlu jest na str. 147, kde se praví:

»Do čtverce a do obdélníka možno nakresliti celou řadu kosodélníků, které jsou o to menšího plošného obsahu, oč jsou úhly při společné úhlopříčně menší (obr. 2.).«

Tu autor chybně stotožňuje úhel s plochou obrazce, kterýž rovněž chybně jmenuje kosodélníkem. Praví tu, že obsah (plošný) kosodélníka jest o **to** menší, **oč** jsou úhly menší.

Čtyřúhelníky vepsané do obdélníka jsou dle obrazce kosočtverce a ne kosodélníky, jichž jméno je přece tak význačné.

3. Na str. 150 čteme: »V obrazci..., která je jedním ramenem protnuta v úhlu kosejším...«

Kosé jsou úhly ostré i tupé, a ať mění se jakkoliv, nemohou státi se kosejšími.

4. Na str. 146. jest: »Obzor ohraničený klenbou oblohy zdá se nám polokoulí sploštělou, poněvadž průměr pozemského obzoru odhadujeme větším, an(?) jest tu předmětů více, kdežto kolmý poloměr od hlavy k obloze je beze všeho rozčlenění, tedy menší.«

Tu dá se mnohé vytknouti, ale nesporný nedostatek jest rčení: »kdežto kolmý poloměr od hlavy k obloze«, poněvadž neznačí nic určitého, pokud se neuvede, k čemu má býti poloměr ten kolmý. Kolmost vyžaduje vždy vyznačení dvou útvarů, které jsou kolmé navzájem.

5. Na str. 158. při Schroederových schodech čteme: »... a když sledujeme přímku $\alpha\beta$ směrem od α k β, myslíme si čtvercové plochy, jichž je průsekem, jakoby svíraly kout...«

Místo »jichž jest průsekem« mělo by se říci: »ve které se stýkají«; průsek zde žádný není.

Chybné je plochy ty jmenovati čtvercovými; obrazy jsou kosodélníky a ve skutečnosti mohou (dle obrazce) býti jen obdélníkové a ne čtvercové.

6. Na str. 160. jsou obrazy prstenů špatné, obrazy podstav nesmějí býti totiž špičaté, jaké tam jsou.

7. Na několika místech mluví prof. Krejčí o délce přímky místo o délce úsečky aneb prostě o délce, jak se jmenuje část přímky dvěma body omezená, kdežto přímka značí útvar nekonečný.

8. Rovněž nepřípustné jest, co čteme na str. 148.: »Tak vzniká tendence přímku zúžující, zmenšující.«

Přímka nemá šířky a nemůže se tedy zúžit.

Ten kulatý či okrouhlý stůl, jejž jsem kdysi ve prospěch professora Krejčího uvedl a který mu má nyní býti nástrojem proti mně, není předmětem bádání nikoho z nás, a tedy také ne předmětem našeho sporu, ale trochu snahy po čistotě a správnosti mateřštiny snad neškodí; ostatně každý nepřekládá svou řeč z jazyka německého a nepřichází proto do pokušení jazyk náš ochuzovati.

V Praze dne 15. ledna 1912.

Prof. *Matěj Vaněček.*

BESEDA

Nikolaj Ivanovič Pirogov: **Otázky života.** 2 díly. V Praze 1911. Nákl. Dra A. Hajna.

Kdo chce »Otázky života« plně oceniti, musí věděti, kdo byl Pirogov, neboť tento deník starého lékaře je nemožno čísti bez obdivu k velké a šlechetné duši Pirogovově. Tyto zápisky jsou výrazem jeho životních názorů, jeho náboženského cítění a především jeho svědomí a touhy po pravdě. V tom právě tkví jich životní cena. V mnohém připomínají nám »Zpověď« Tolstého a svou upřímností a opravdovostí staví se jí úplně na roveň.

Kdo byl Pirogov? Nikolaj Ivanovič Pirogov (1810—1881) byl výtečný chirurg ruský moderní školy, ale současně duch filosofický a reformátorský.

Nebyl z třídy těch učenců-odborníků, kteří se vyčerpávají úplně ve svém speciálním vědeckém oboru a kteří v něm vidí celý svůj životní úkol. Nikoliv, Pirogov byl spolu i filosofem a myslitelem. Jemu nedaly spáti velké otázky života; doléhaly na něho po celý běh života a žádaly na něm odpověď. Ať to byly otázky mravní zodpovědnosti v lékařství, nebo biologický problém života, názory o výchově mládeže, společenský vývoj Ruska, palčivá náboženská otázka, příčiny anarchismu v ruském národě — vše se ho dotýkalo velmi silně a jeho duch hledal samostatného řešení těchto problémů. Pirogov nedovedl žíti jen pouhým vědeckým životem — jak dosud tak mnoho vědců to dovede — on, filosofický duch, dobře pochopil, že jsou větší a pro náš život důležitější problémy života nad celou vědu a ty musejí býti také řešeny, protože se týkají našeho nejniternějšího duchovního života. — Praví sám ve svých Otázkách, že posvětil nejlepší čas svého života racionálnímu empirismu, a že byly doby, kdy si tolik zakládal na »vědecké zkušenosti«, a přece mu tato naprosto nestačila ku řešení záhad života. Praví o tom na jednom místě: »Jsou věci na světě, pro které ani tak spolehlivého prostředku jako je zkušenost nelze užíti a přece jsou tyto věci otázkami životními, bez jichž rozřešení pro sebe, třeba jen přibližného, nechce se ani umírati.«

Ale Pirogov hrál ještě jinou velkou roli v ruském národě; on byl nejen filosof, ale i paedagog-reformátor. Nezastavil se u prostého řešení theoretického, ale snažil se nejúčinnějším způsobem bojovati proti zlu, proti neduhům společenským, a to zdárnou činností učitele a reformátora. Pochopil záhy, jsa veden upřímnou láskou ke svému národu, že zlo tkví v nevzdělanosti a bezkarakternosti lidí, a počal učiti, jak vzdělávati a obrozovati ruský národ.

Už jako professor chirurgie — jak čteme v jeho Otázkách — předkládal svému svědomí otázku, má-li s dostatek schopností k činnosti vychovatelské a snažil se s plným svědomím a láskou této úloze dostáti. A stal se výborným učitelem chirurgie. Později v činnosti literárně-vědecké pokračoval, maje všude na zřeteli nejen čistě vědecké úkoly, ale i reformy společenské a hygienické. Ale to vše mu nestačilo. Na konec slavný chirurg petrohradský, zakladatel vědecké chirurgické školy, opouští svou stolici a přijímá místo vůdce národního vzdělání okresu oděského a později kijevského — jen aby vyvrcholil sám své životní dílo učitele a reformátora národního. Chtěl odstranění zla nejen v těle lidském, ale, co bylo pro něho důležitějším, v celém životě národním.

A protože poznal prakticky v tak častých případech tmu a ubohost nižších vrstev a povahovou korupci vyšších tříd, hlásal svým krajanům vzdělání i zušlechtění celého člověka.

Povaha Nikolaje Ivanoviče byla ale také taková, že mohl býti vzorným učitelem svým krajanům. Byl mužem vysoce intelligentním a spolu vzácným karakterem. Z jeho spisů i jeho života poznáváme, jak přísným soudcem byl k sobě samému, jakou měl přísnou, otevřenou duši, jak byl poctivý a obětavý k bližnímu; neúnavný v činnosti vědecké i v práci pro národ, jakou mravní sílu vyvíjel v těžkých a důležitých chvílích života. Proto také tolik dokázal ve svém životě; neboť jeho silná povaha vedla ho od myšlenky ihned k činu a vyzbrojila ho do života úžasnou energií a vytrvalostí. —

Pirogovovo dílo »Otázky života« je rozvrženo na dva díly. V prvém zabývá se spisovatel pro-

blémy životními, studiemi psychologickými a pro něho zvláště palčivou otázkou náboženskou. V druhém díle snaží se podati zevrubně svůj životopis, při čemž velmi zajímavě líčí své studie a zkušenosti v cizině.

Pirogov věnoval se ve svém mládí i v plném věku studiu přírodních věd a speciálně pak studiu anatomie a chirurgie. Byl hrdý na positivní poznatky vědecké. Ale brzy poznává jeho hloubající, přírodou nadaný duch, že ty empirické poznatky mu nestačí ku pochopení celého života. A bez jistého rozřešení těchto otázek nelze mu žíti. Snaží se na příklad pochopiti a sobě vyložiti, jaký smysl má život lidský. Vysvětluje pak takto: V celém našem duševním životě, zejména myšlení a tvoření, jest zjevná a nepopíratelná rozumnost. Ale my shledáváme podobné zákony účelnosti a příčinnosti i v dění přírodním; tyto se nám projevují i v celém světovém životě bez účastenství mozku. Je zde tedy něco souhlasného mezi zákony lidské duše a zákony světového dění, a musíme tudíž předpokládati, že i ve vesmíru vládne »vyšší světová myšlenka«, která zde pořádá život rozumně, harmonicky. Ale zde vzniká našemu dohadu jedna velká obtíž: V individuálním duševním životě neděje se nic bez mozku. Musí tedy i světová myšlenka míti svůj orgán. Kde tedy má svůj orgán světová myšlenka? Tu je možným jen jedno pochopení: Vyšší světová myšlenka, která si vybrala za svůj orgán vesmír, ta proniká a formuje vše a ta také učinila můj mozek orgánem myšlení. Proto můj život souhlasí s harmonií světovou, proto zákony dění světového stávají se zákony mého já a já je chápu.

Snažení lidské není, nemůže býti něčím kusým, odděleným od života světového, naopak je ve spojení se světovým životem a je řízeno jistým vyšším rozumem.

Nikolaji Ivanoviči není tento problém nikterak lehkým a jednoduchým. Znova a znova se k němu vrací, někdy s pochybností, jindy s přesvědčivostí, ale konečně přece jen na něm zakotví jsa naprosto přesvědčen o existenci »nekonečného, věčného principu«. Je přesvědčen, jak dí, rozumem i fantasií o existenci takového věčného principu. — Řešení toto bylo pro Pirogova proto tak důležitým, že jeho, badatele a přírodovědce tak dlouho nevěřícího, přivedlo toto přesvědčení ve stáří ku náboženské víře. Praví o tom jako 70letý stařec: »Usuzuji, že existenci svrchovaného rozumu a tedy i svrchované tvůrčí vůle považuji za nezbytný a nevyhnutelný požadavek svého vlastního rozumu, tak že kdybych chtěl nyní nepřiznávati existenci Boha, nemohl bych toho učiniti, abych se nezbláznil.«

Ale přesvědčení o věčném principu nedostačuje Pirogovu v jeho pozdějším věku. On potřebuje nezměrně více; potřebuje k životu víry. Dle jeho názoru není mezi rozumem a vírou člověka žádného zásadního rozporu, naopak víra je nutným doplňkem rozumu a je »údělem silných duchů«.

»Nejkarakterističtější rys silného duchem, dí, je ten, že ať šťasten nebo nešťasten, nemocen či zdráv, živ nebo umíraje, věří nebo nevěří dále, bez zachvění, klidně, beze všeho rozladu v sobě samém; ale nevěřiti pro esprit fort znamená věřiti v nic — — —«

Staví se proto na zcela opačné stanovisko než známý myslitel Karel Focht, který se smál možnosti spojiti víru a vědění a nazýval ji složitým účetnictvím duše. Pirogov ji naopak obhajuje jako nezbytně nutnou a cítí se jen s ní člověkem jednotným, který žije bez rozporu a šťastně.

Náš myslitel ovšem dobře chápe jako psycholog toto různé ustrojení duševní různých myslících hlav a proto dokládá, že alespoň on jednaje tak je si ve svém nitru úplně důsledným, t. j. ve víře i ve vědění úplně upřímným; že jest to při jeho ustrojení duševním jediný možný a oprávněný způsob, jak mohl rozřešiti životní otázku. A jaká byla jeho konkrétní víra?

Svrchovaný vesmírový Rozum a svrchovaná vůle zjevila se mu nejideálněji v osobě Bohočlověka a v křesťanském učení. Pouhý deism mu ještě nestačí; čistý deism je pouhou doktrinou, kdežto on potřebuje ideální bytosti, k níž by mohl navázati svůj mravní poměr; k níž by se mohl obraceti s největší důvěrou i láskou, v níž by nalezl spočinutí a štěstí života. A touto je bytost Bohočlověka.

A křesťanské učení je pro něho tím jediným učením, které skrývá v sobě onu věčnou pravdu, která dává klíč k správnému pochopení života.

Jak viděti, filosof Pirogov neubránil se tomu, aby nepřijal na konec víru a s ní náboženství ku pochopení otázky životní. Potřeba jasného rozřešení životní otázky a ještě více potřeba určitého ideálu, k němuž by mohl své já vztáhnouti, jímž by mohl žíti, v němž by našel trvalý klid duše, byla mu potřebou tak nezbytnou pro jeho život, že přijal křesťanství. Ovšem neušel i on, filosofický duch, občasné skepsi. Na jedné straně zkušenosti vědecké, pak rozum se svou kritičností na druhé straně, jisté záhady náboženské, jako na př. víra v posmrtný život, rozrývaly jeho ducha pochybnostmi, ale on vida nebezpečí, obrnil se proti nim silnou vírou a stal se konečně úplně věřícím.

Víra zaujala celou jeho bytost. Jen tímto si můžeme vysvětliti i tak absurdní stanovisko tohoto myslitele, že mohl konečně přijati víru a vyznání církve pravoslavné. Od filosofického pojetí života přešel ku náboženskému pro nezbytnou potřebu víry, ale tatáž slepá víra zavedla ho konečně do lůna církve pravoslavné.

(Dokončení.) Ref. *MUDr. F. Adamík.*

PRÁVO

R. TELTŠÍK:

O NÁVRHU NOVÉHO ŘÁDU NOTÁŘSKÉHO.

Přes horlivou činnost germanisační zbývá Hochenburgrovi přece času ku nějaké činnosti zákonodárné. Tak předložil v prosinci poslanecké sněmovně návrh nového řádu notářského, jenž již v březnu 1911 v tiskárně státní vyšel. 40 let starý, skoro výlučně praktické pokyny stanovící a proto tím více proudění času podléhající zákon konečně i officiálně vážně uznán ku pádu zralým. Než novoty, jež zavedeny býti mají, jsou druhu podřízeného a na kořeny zla nejdou.

Jak známo, má náš dnešní notář trojí funkci: úředníka listinného, soudního komisaře a privátního zmocněnce; tyto funkce jedna s druhou nijak organicky nesouvisí, nejsou v zákoně řádně propracovány a jsou proto trvalým zdrojem svárů notářů s jinými úřady a s obecenstvem. Tato rozeklanost notářské instituce se novým řádem notářským ponechá a hlavní zlo, které rozhodně musí býti odstraněno, totiž nepropracovaná a chaotická ustanovení soudního komisariátu, zůstává zcela při starém.

V zájmu všech zúčastněných třeba žádati jako neodkladné minimum: ustanovení pevných podmínek, kdo a co má zde vyřizovati, a nahražení nejistých dnešních předpisů o soudním komisariátu přesným zněním zákona; to třeba důrazně doporučiti pozornosti poslanců. Jiné zlo, souvisící s druhou stránkou notářství našeho, konkurence s advokáty v zastupování stran, jež způsobila mnoho zle popsaného papíru, prakticky však je minimální, sesiluje se ještě § 7. návrhu.

Co do vlastní činnosti notáře, jehož existence jen jako úředníka listinného je oprávněna, nezavádí návrh žádných zásadních změn; jen retušuje; odstraňuje četné zastaralé výstřelky formalistického platného řádu, zavádí několik praktických novinek při vydání prvopisu listiny notářské, dále při notářském stvrzení listiny privátní; při zjišťování totožnosti osoby ulehčuje notářům a připouští za svědka spisu notářského i ženy, a jiné. Význačné změny však zavádí návrh v nejzastaralejších částech institutu rakouského notářství, totiž v organisaci notářů a kandidátů, v disciplinárních záležitostech a dozoru a v partii o substitutech notářských.

V organisaci stavu zavádí návrh tyto novinky: rozšiřuje působnost notářského kolegia a upravuje jeho organisaci, jakož i organisaci notářských komor praktičtěji, a rozšiřuje i působnost těchto, zejména tím, že dle § 160., lit. 11. dává komorám právo voliti do disciplinárních senátů vrchních zemských soudů i nejvyššího soudního dvora soudce ze stavu notářského, a dle téhož §, lit. 12., voliti zástupce do nově zaváděné instituce sjezdu delegátů komor notářských. Dále povoluje kandidátům míti volené důvěrníky v kolegiích i komorách, a to ne snad jen jako platonické přihlížeče, nýbrž s obsáhlým úkolem, účelně v § 166. návrhu vytčeným.

Spletitý problém záležitostí disciplinárních a dozoru doznal taktéž důkladných změn. Jest předem chvalitebnou přehlednost a přesnost předpisů návrhu, která i jinde, zejména v VIII. hlavě, je velmi cennou. Neboť jednou z velikých vad X. hlavy nynějšího řádu notářského jest právě, že o dozoru a moci kárné pojednává promiscue. Návrh opakem jedná o obou odděleně, o dozoru v kapitole X., o záležitostech disciplinárních v XI., kterážto poslednější obsahuje i celou řadu reforem, ukájejíc dávná desideria: liší tresty pořádkové, ukládané na nepořádky, a tresty disciplinární, uložené na přečiny služební, a stanoví i jakýsi kodex trestní pro notáře i pro kandidáty.

Také tresty jsou částečně modifikovány, i kompetence jednotlivých orgánů moci disciplinární. Jako další důležité novinky uvádí návrh: promlčení trestnosti dle § 186., obnovu řízení dle § 199. a přípustnost vymazání nálezů disciplinárních v seznamu i při disciplinárním trestu peněžitém.

Značné změny provedeny dále v partii o substituci notářské, jednak zavedením pořádků do předpisů oněch, ustavením názvů »zástupce« a »správce úřadu« pro dvě zcela různé funkce, které nyní pod jediným názvem »not. substitutů« se směšují, mimo jiné opravy na tomto institutu.

Jako další významnější novinky návrhu uvádím: velmi citelné zvýšení kauce (nejmenší má činiti 5000 K!), zrušení archivů notářských, zavedení peněžních knih pro jednání s cizími penězi a cennostmi, ustanovení, že kandidátům notářství se dovolená, nemoc, služba vojenská ne-

čítá jako přerušení praxe, pokud všechno to promeškání pospolu nepřesahuje ročně šest neděl, odstranění zkoušky notářské a zavedení soudcovské atd.

Poslední kapitola návrhu jedná o poplatcích notářů. Nejdůležitější změnu stanoví § 223. odst. 3. tak, že ve vlastních záležitostech má notář právo na stejné poplatky jako advokát. Poslední § návrhu, § 227., vyhrazuje ministru spravedlnosti po slyšení komor notářských vydati nový tarif notářský s možností stupňů místních. Vydání nového tarifu notářského je po 40letém trvání starého tarifu jistě spravedlivým. (Dr. Lohring v Juristische Blätter 1909 a dr. Dolenc v Slovenski Pravnik 1911, srovnávajíce důchod advokáta rakouského a notáře, uvádějí jako nejvyšší stupeň dani podrobeného důchodu při advokátech obnos 200.000 K, při notářích 40.000 až 60.000 K; jako průměrný důchod při advokátech 8400 až 9200 K, při notářích 7200 až 7800 K.)

Celkový úsudek náš o návrhu řádu notářského, smíříme-li se již nolens volens s neorganickým spojením tří shora uvedených funkcí v institutu rakouského notářství, bude dosti příznivým. Odborné kruhy a korporace notářské vyslovily se uspokojivě o něm. My však zde musíme poukázati na dvě palčivé rány, které zejména pro dorost notářský jsou ponižující a neváhám říci i demoralisující a pro jejichž uspokojivé řešení je doba změny starého řádu notářského vhodnou a vlastně jedinou příležitostí. Je to předně nápadně dlouhá doba čekatelství na uprázdněné místo. § 7. lit. d not. řádu platného stanoví délku praxe na 4 leta. Dnes však přicházejí kandidáti k místu po 10 letech, a ti, kteří během posledních pěti let v seznam kandidátů zaneseni byli, nedojdou místa, nezmění-li se poměry radikálně, dříve než po 14 letech praxe! A jak ubohé jsou poměry kandidátů notářství a jak ta první notářská místa vyhlížejí, k nimž budoucí c. k. notář před svým čtyřicátým rokem nepřijde, netřeba vyličovati.

A nyní uvažte tu druhou křiklavou nespravedlivost: že praxe těchto starých, šedivých kandidátů je pro ostatní obory právnické praxe (zejména advokacii, jejíž pole činnosti ze značné části je totéž) naprosto bezcenná, že ani jediný den z notářské praxe nemá pro jiný obor než notářství platnost! —

Je na těch, které tyto poměry stíhají a stihnou, aby nezameškali vhodné chvíle a zasadili se o nápravu zákonem samým nebo nařízením.

*

Professor Dr. Josef Prušák: **Rakouské právo trestní.** (Knihovna »Všehrdu« čís. 3. V Praze 1912. 249 stran.)

Není jistě náhodou, že v oboru hmotného práva trestního jsme doposud postrádali učebnice, tak že studující byli odkázáni na lithografované přednášky, neb, chtěli-li předmět blíže poznati, na příručky německé. Vždyť po celou tu dobu, po niž se na naší universitě přednáší česky, se chystalo a chystá vydání nového trestního zákoníku. Spisovatel učebnice by se tedy vždy byl vydával v nebezpečí, že jeho dílo, sotva vydáno, pozbude praktické ceny, poněvadž by jednalo o právu, jež mezi tím již pozbylo platnosti. V téže době však věda trestního práva prožila dobu nevšedního rozvoje. Oplozena poznatky přírodních věd a psychologie vytvořila soustavu nauk, jež sice ještě stále jest ve vývoji, v níž však přece můžeme již zjistiti třeba matné obrysy vědeckých poznatků, nezávislých na positivním právu, jakýchsi postulátů, jež se tvoří, vyvíjejí a mění, ať je pak positivní právo uskuteční v té neb oné formě. Bylo by nepřesné mluviti tu o renaissanci »přirozeného práva«, spíše by bylo možno charakterisovati vývoj tím, že v trestním právu doháníme práci, již pro civilní právo již vykonali římští právníci, totiž, že pozvolna pronikáme k těm základním zásadám a poznatkům, jež ovládají trestní právo na našem kulturním stupni vůbec.

Učebnice s tohoto hlediska sepsaná nejen méně jest vystavena svrchu zmíněnému nebezpečí, nýbrž naopak právě v době přechodu od starého trestního zákoníku k novému mnoho platných služeb může prokázati. Pojímajíc totiž positivní právo jako jednu z forem, v níž základní zásady trestního práva se vtěliti mohou, vyzbrojuje studujícího nejen k používání nynějšího zákoníku, nýbrž i k přípravě na zákoník příští.

V tomto duchu sepsána je učebnice Prušákova. Prušák, jenž již svou »Kriminální noetikou« v roce 1904 podal výstižný obraz nynějšího stavu vědy trestní v některých základních otázkách trestního práva, v nynějším spise se podjal práce nepoměrně obtížnější, totiž, vylíčiti celý system všeobecných nauk trestního práva. Podrobněji pojednati o způsobu, jak Prušák se své úlohy zhostil, bude úkolem odborných časopisů; zde šlo jen o to, aby vytčeno bylo, jaké místo dílo Prušákovo zaujímá v našem kulturním životě vůbec. S tohoto stanoviska možno jen doznati, že Prušákova práce plně vyhovuje úkolům, jež jsme nahoře učebnici hmotného trestního práva v nynější přechodní době vytkli. Nejen studující, jenž hlouběji chce proniknouti do vědy trestní, a praktik, jenž činnost svou chce oživiti spojením se současným stavem theorie, nýbrž i každý, kdo hledá z všeobecně vědeckého zájmu poučení o nynějším stavu trestní vědy, nalezne v práci Prušákově hojně poučení, ale i podnětů k dalšímu přemýšlení a hloubání. *K.*

ZE DNE

Padesáté výročí smrti Boženy Němcové připadá na 20. ledna a zavdá příležitost k nejedné manifestaci, při níž bude především vzpomínáno, že Božena Němcová jest první representační bytostí ženskou našeho národního obrození. V ní na rozhraní vlastenecké romantiky a literárně liberálního hnutí vstupuje do českého veřejného života uvědomělá osobnost ženina, která prožívá s krvavou opravdovostí a za cenu lehkého štěstí všecky krise milenky, manželky a matky, ale zároveň usiluje o uvolnění ženino ve výchově, v manželství, v společnosti. Obdarována od osudu danajským údělem procítiti všecko co nejintensivněji, nadána živým smyslem pro skutečnost, objímajíc věčně mladým a věčně důvěřivým svým srdcem všecky bližní, Božena Němcová pochopila a vystihla celou sudbu ženinu. Ale nebyla ani horlitelkou ani reformátorkou: byla to bytost ven a ven básnická, u níž se měnil sociálně kritický postřeh v děj, tucha lepší budoucnosti v báchorku, požadavek vyrovnaného lidství v barvitou idyllu. Všecko, co bylo ve skutečnosti drsným záporem, proměnila v jasný a blažený klad, tak jako v životě se odpoutávala harmonickým tvořením od dissonancí soukromých strastí a muk. Tyto klady její poesie vzaly své barvy z různých oblastí, z romantického básnictví, z národopisného studia, z pečlivého realismu — a přece vše u ní jest jednotné a organické. Stojíť za vším ona sama, krásná a osvobozující se trpitelka s palmovou ratolestí.

Všeho s měrou! V »Čase« dne 7., 14. a 16. ledna rozepsal se professor Jindřich Vodák o nových básnických knihách J. S. Macharových a v bezmezném svém nadšení dospěl k těmto tvrzením: »Všecky ty vzácné vlastnosti, a co je jiných, zejména ryzí, smělý a mohutný smysl architektonický, jsou ve své vyvinuté a vypěstěné dokonalosti něco tak nebývalého a ojedinělého v naší literatuře, že vlastně nemáme na to ještě ani měřítka; nedošli jsme ani tak daleko, abychom význam toho všeho mohli pochopit.« (Ó, ubohý Vodáku!) »Vskutku, ať myslíme na kteréhokoliv našeho básníka (veršem i prosou), nemáme hned tak druhého, který by byl stanul před tolika různými bytostmi lidskými a před tolika životními i kulturními zjevy se stejnou snahou, zahloubat se do každé individuality a každého případu zvlášť až k jejich kořenu.« (Ó, ubohá česká literaturo!) »Goethův Torquato Tasso vešel se (u Machara) do nějakých třiciti veršů. A kdo ví, není-li zde úplnější, věrněji vystižen, s barvitější, sytější a procítěnější představou svého prostředí a osudu.« (Ó, ubohý Goethe!)

O aféře Rašínově pronesli jsme soud, který se snad mnohému zdál břitkým. Nenadáli jsme se, že skutečnosti dnů nejbližších dají nám v tak plné míře za pravdu. Co říci o článku, kterým »Národní Listy« v č. 15. aféru glossovaly — co říci zejména o větě: »Nechceme a nedovedeme být malichernými a — závistivými. Je to specificky českou vlastností, vyrostlou z malých našich poměrů, že závidíme každé rychlé zbohatnutí — českému člověku«? Tato věta jest — uvedena-li ve spojení s Rašínovým případem — stejně smělá jako absurdní. Sobecké hospodaření Rašínovo jest společensky naprosto zavržitelno i pokud není přímo trestno. Jeho práci snad by bylo odpovídalo služné, které se za 6 let činnosti stalo desateronásobným proti jeho příjmům předchozím. Že by se však měla radovati česká veřejnost, vydělá-li někdo ošklivým způsobem na účet důvěřivosti spoluobčanů za několik let ohromné jmění — to jest názor, který neměl proklouznouti lyrikovi světobolné věty »Nár. Listů«. Radujeme se z úspěchů poctivé práce, ale nikoli z úspěchů machinací, které tančí na hranici trestního zákona. — Skoro současně propukla historka Dra Groše s redakčním lístkem cestovním. Je to malichernost, ale přece jen zrnko z oněch hustých kotoučů písku, které víří naším vzduchem a dusí organismy nedosti přizpůsobivé. Že by to bylo fair, jezdí-li zvolený starosta král. hlav. města Prahy pro zábavu na volný lístek redakční — o tom se přesvědčiti nedáme.

Poláci a sokolský slet. Dle posledních zpráv nezúčastní se polské Sokolstvo letošního pražského sletu, jenž bude tudíž všeslovanským pouze dle jména. Jako důvod k tomu udává pozvání Sokolstva ruského, proti němuž ve Vídni protestovalo. Česká obec sokolská respektovala prý přání Slováků po odmítnutí Maďarů a Slovinců po odmítnutí Italů, kdežto přes přání polské přešla k dennímu pořádku. — Jsme upřímní přátelé Poláků, s neobesláním sletu však nesouhlasíme ani v nejmenším. Poláci zapomínají, že Maďaři a Italové nejsou Slované a že ignorování Rusů je při všeslovanském sletě holou nemožností. Vnášejí dále do Sokolstva otázky politické, proti čemuž se Č. O. S. právem brání. Již posledního sokolského sletu se nezúčastnili z malicherného důvodu, že — pokud se pamatujeme — Svaz českosl. studentstva, tedy korporace nikterak oficielní, se vyslovil v určité záležitosti ve prospěch Rusínů. Je důvod dnešní méně malicherný? Je vůbec s podivem, že svou dvorností proslulí Poláci nechtějí pochopit, že jsme v mnohých případech prostě společensky nuceni vzíti ohled na Rusy právě tak, jako na Poláky.

A konečně: komu uškodí polská abstinence víc, sletu nebo Sokolstvu polskému?

Bolestné doznání k vzájemnosti československé. V novém sešitě slovenských »Průdův« podává redakce přehled sebraných spisů českých autorů, vycházejících současně, a připojuje poznámku: »Dnes hovorí sa u nás o vzájemnosti československej, o slovenskom záujme za kultúru českú atd., ale povedzme si úprimne, že väčšina týchto mien je pre verejnost našu iba púhym zvukom, a mnohí snáď octli sa v slovenskom texte prvý raz. V rokoch šestdesiatych a sedemdesiatych podobe vzájemného odcudzenia s Čechmi, nebola u nás česká spisba čímsi tak exotickým, stretali sme sa s ňou všadiaľ, i v časopiseckých referátoch, i v slovenských domácnostiach, od Riegrovho Naučného slovníka po beletristické vydania Kobrove a Matice lidu. Bolo viac lásky a zaujatosti u tých, ktorí riadili literárne a verejné veci u nás.«

»Ruská knihovnička«. V poslední době přibývá u nás velice rychle zájmu o cizí jazyky, mezi jinými též ruský. Zájem ten vyvolává čím dále tím více potřebu příruček, jež by se neobmezovaly pouze na gramatiku a jednotlivé mezi sebou nikterak nesouvisící věty příkladné, nýbrž umožňovaly samoukům především čísti v originále články souvislé, čímž se znalost jazyka nejlépe prohlubuje a zdokonaluje. Příručky takové jsou především na místě u jazyků slovanských, kde příbuznost s češtinou činí cizí text opatřený vysvětlujícími poznámkami velice snadno srozumitelným. Proto jsme vskutku povděčni nakladatelství Hejdy & Tučka, že počalo za redakce K. Štěpánka vydávati takovou příručku jazyka ruského pod názvem »Ruská knihovnička, sbírka textů vynikajících spisovatelů ruských s poznámkami, výkladem a přízvukem«. Svazek první podává na 40 stránkách nejdůležitější poučky ruské gramatiky, jimž následují bohatě komentované ukázky kratších prací Turgeněva (5), Gogola (3), Čechova (2), Puškina (4), Petrova (5), Burenina (2), Gorbunova (4) a Doroševiče (1). Překlady neznámějších slov jsou tu tak četné, že ke knihovničce může sáhnouti každý začátečník, jemuž výborně poslouží zmíněná již 40stránková mluvnice. Doporučujeme sympatický podnik pozornosti našich čtenářů co nejvřeleji. Cena 1. svazku o 100 stránkách obnáší 1 K.

*

Česká banka, vstupující dnes do pátého období své obchodní činnosti, čítá rok 1911 k nejpříznivějším. Cílevědomou snahou vyvinula se na banku s t ř e d n í h o obchodu a průmyslu, což jí do jisté míry dává zvláštní postavení v řadě ostatních bank českých a způsobuje sice méně překotný, přece však jistý a stálý vzrůst. Rozvoj obchodů byl zvláště znatelný v roce minulém, kdy celkové obraty stouply na 1400 mil. K oproti 900 mil. K v roce 1910, a vedl k zvýšení kapitálu ze 4 na 8 mil. K, jakož i k otevření filiálky v Liberci a expositury na Smíchově, jež obě velmi dobře prosperují a jimž bude nyní následovati filiálka v Plzni a expositury v Domažlicích a Holešovicích-Bubnech. Zvýšený obrat opravňuje též k naději v y š š í h o z i s k u. Banka vydává a zasílá každému na požádání zdarma časopis »Bankovní zprávy« se »Slosovacím listem«, jenž českou veřejnost soustavně informuje o důležitých otázkách národohospodářských a finančních a všímá si bedlivě zejména též bankovnictví cizího.

Ze Živnostenské banky. Živnostenská banka v Praze zřizuje akciovou pojišťovnu požární, ve které budou vynikající měrou súčastněny průmyslové kruhy. Kapitál nové společnosti — bude to první česká pojišťovna akciová — bude činit 3 mil. korun.

*

POLITICKÁ KRONIKA.

11. ledna podalo ministerstvo Caillauxovo ve Francii demisi.

12. ledna konaly se říšské volby v Německu.

13. ledna vyslovil se předák křesť. sociálů bar. Fuchs ostře proti politice hr. Aehrenthala.

13. ledna pověřen byl Poincaré sestavením nového kabinetu francouzského.

14. ledna podal kabinet španělský demisi.

15. ledna přinesla »Zeit« zprávu, že hr. Aehrenthal podal demisi.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákl. J. Otty: Oct. Mirbeau: Zahrada muk, I. str. 136, 40 h. Spisy A. P. Čechova, II. Pestré povídky, str. 316 za K 2·60. — Vídeňský národní kalendář 1912 za K 1·—. — Octave Mirbeau: Zahrada muk, II., str. 148 za 40 h. — Wacław Sieroszewski: V pasti, str. 151 za 40 h. — **Nákl. »Máje«:** Josef Kálal: Rolničky. Humoristické verše. Str. 151, cena neudána. — **Nákl. B. Melichara v Hradci Králové:** Gottfried Keller: Epigram, str. 293 za K 3·20. — Dr. Fr. hr. z Lützowů: Čechy. Str. 360 za K 5·20. — **Nákl. časop. »Peníze«:** H. de Balzac: Vytrvalá láska. Krásná Impéria. Str. nejsou číslovány, za 85 h. — **Nákl. Přehledu Revuí (Př. Plačka):** J. K. Šlejhar: Maloměstská idylla, str. 322 za K 4·80. — Q. M. Vyskočil: Křižáček, str. 60 za 60 h. — Fr. Flos: Vzácný kolovrat, str. 40 za 40 h. — **Nákl. J. Otty:** Národní zpěvy albánské. Přeložil Dr. J. Vinař. Str. 112 za K 1·60. — Doc. Dr. F. Procházka: O nemocech živnostenských, str. 32 za 60 h. — Jan Satranský: Národní pohádky, str. 259, cena neudána. — Xenofon: Hostina, str. 71 za 20 h. — Dr. Sven Hedin: Tibet (vydání pro mládež). I. a II., str. 160 a 162, cena neudána. — **Nákl. Hejdy a Tučka:** Ant. Sova: Soucit i vzdor, str. 168 za 2 K. — C. Flammarion: Sopečný výbuch na ostrově Martiniku, str. 111 za 1 K 50 h. — Ruská knihovnička. Sbírka textů vynikajících spisovatelů ruských s poznámkami, výkladem a přízvukem. Pořádá K. Štěpánek. Sv. I., str. 100 za 1 K. — Cesare Lombroso: Co bude po smrti, str. 392 za 3 K 80 h. — **Nákl. J. Frengla v Čáslavi:** Kalendář českých učitelek 1911—1912, roč. I., str. textu 124, cena 2 K i se schematismem. — **Nákl. J. Laichtra:** Ruskin: Král zlaté řeky, str. 54 za 50 h. Sebrané spisy Boženy Němcové X., str. 384 za 3 K 20 h. — Jan Jakubec: Dějiny literatury české, II. sv., str. 320—600, oba sv. za 9 K. — **Nákl. Tisk. výb. českosl. soc. dem. str. děl.:** Kalendář dělnický 1912 za 1 K; Dělnický kalendář kapesní 1912 za 80 h. — **Nákl. Z. Ú. S. J. U.:** T. E. Tisovský: Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami, str. 160 za K 1·20. — F. Sládek: Škola zpěvu, str. 96 za K 1·60. — J. Šmíd:

Škola pravopisu pro školy obecné, str. 95 za K 2·10. — Kalendář Havlíček 1912 za 1 K, »Palacký«, kalendář českého lidu 1912 za 1 K. — Elementární kresení dle moderních zásad I. Sepsali H. Lukas a H. Ullmann; české vydání upravil F. B. Škorpil. III vydání, za K 4·40. — **Nákl. Svazu českých spolků okrašlovacích:** Dr. Jan Urban Jarník: Podstata, cíl a organisace okrašlování, za K 1·50. — **Nákl. Z. Ú. S. J. U. v král. Českém** (J. Rašín): E. Weichelt: Biologické náčrtky k přírodopisnému vyučování. Cena K 3·80. — **Nákl. Pokr. klubu v Hradci Králové:** —ák: Prof. Dr. Fr. Drtina, str. 50 za 10 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 26. LEDNA 1912. ČÍSLO 18.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

VĚDA

Josef Pekař: **Kniha o Kosti.** Kus české historie. Díl druhý. 1911. V komisi Klubu historického. Stran 209.

Druhý díl práce Pekařovy o Kosti není přímým pokračováním dílu prvního, jemuž dostalo se u nás tolika zájmu a pozornosti. Jestliže se v díle prvním jednalo především o zámku a jeho obyvatelích, při čemž panství, sedláci tvořili jen nutné pozadí, v druhém díle se poměr obrátil. Zámek ustupuje do pozadí; nemizí sice z obzoru, jak ani jinak není možno u místa, kde sídlí správa panství, jež tak vlivně zasahuje v život všeho jeho obyvatelstva, ale pozornost se přesunuje a soustřeďuje na sedláka, jeho hospodářské i právní poměry.

První část Pekařovy Kosti je nebezpečným konkurrentem, s nímž je těžko zápoliti. Autor sám však ani nepomýšlí na to, aby živé tempo vypravování podržel i v pokračování své práce. Nejde mu již o vybavení kusu minulosti ve všem jejím ruchu a v celé její barevnosti, jak učinil dříve, místo zachycení jednotlivých osobností v dobovém rámci záleží mu nyní na vystižení sociálních podmínek celého stavu v určité době a k tomu ještě stavu utlačeného, v jehož stejnorodém množství jednotlivec málo kdy vynikl tou měrou, aby širší veřejnost upoutal, a abychom stopy jeho v dochovaných pramenech mohli sledovati a z nich celou jeho osobnost si vytvořiti. Čtenář dílu prvního marně by hledal dějový půvab a zajímavost, jež ho dříve okouzlily, v díle následujícím, a sám autor ho před tím hned v úvodě varuje. Přes to však druhý díl »Kosti« svou cenou a významem nezadá části předcházející, naopak převyšuje ji.

Svazek prvý jest přese vši zajímavost jen úvodem k práci vlastní, jejíž část pouze podává díl druhý a kterou dokončí teprve díl třetí. Vypsáním poměrů selských na Kostecku v 17. a 18. století přináší autor, syn selský, nejkrásnější dar svému rodnému stavu, a práce sama jest nejpatrnějším důkazem, že podnětem k ní nebyla jen láska ku kraji, který byl malebným jevištěm autorova mládí, kam vzpomínky jeho tak rády se utíkají, ani záliba k pestré měnlivosti zámeckých scén ze života staré Kosti, ale že základem práce byl vědomý a vřele cítěný vztah k selským předkům. Vědomí této souvislosti dává knize Pekařově krásný a srdečný přízvuk, který nabývá tím většího významu, že kniha, kterou chví, je opravdu vědeckým činem.

Dějiny stavu selského nejsou novou látkou ani českému dějepisectví ani Pekaři samému. Nevšímavost české historiografie k agrárním dějinám byla by nepochopitelna při významu stavu selského pro české obrození, a také nelze nevšímavost takou českému dějepisectví vytýkati. Agrárních dějin českých všímali si právě pro důležitost stavu selského pro český vývoj národní význačnou měrou též cizinci. Ale přes to česká agrární historie nedospěla k pracím, jež by byly hodnotou svou souměrny s velikým úkolem. Nemáme dosud nejenom přesného vylíčení celého vývoje stavu selského, ale ani v mnoha otázkách zásadních není ještě bezpečných a přesných řešení, jež by byla spolehlivou oporou vypsání celkovému.

Kalousek, jehož jméno musí se ozvati, když se mluví o českých dějinách agrárních, svými rozsáhlými edicemi obstaral největší kus práce dosud vykonané, ale bohužel není již valné naděje, že by se ve svém stáří ještě dostal k zpracování látky, již léta sbíral. Padesáté výročí zrušení roboty, ač bylo možno doufati, že zanechá velkou stopu i v badání vědeckém, bylo celkem chudé svými podněty i výsledky. Tím více třeba vítati, že z mladší generace vědecké byl to právě Pekař, který svůj talent dal ve služby historie agrární. »Kost« není sice prvním ukazatelem jeho zájmu a práce v tomto směru, ale jest tu jeho prvním větším dílem. I v agrární historii osvědčil Pekař vzácný dar ostrého a svérázného postřehu. Nevyhýbá se problémům a jest mu, zdá se, rozkoší, podrobiti je zkoušce svého pátravého, kritického intellektu. Ovládne literaturu předmětu do podrobností, ale dovede si uchovati samostatnost, aby tam, kde je třeba a kde ho k tomu nutí jeho postřeh, emancipoval

se od tradičních názorů a otázku pojal i viděl nově, dle svého. Tak starší, tradiční řešení nabývají u něho nového rázu, autor nazírá je v novém světle a formuluje otázky nové, byť i jich vždy sám hned neřešil. Jeho bohatost invenční častěji jej svádí k takovému nadhazování námětů, poznámek a otázek, při nichž leckdy bychom si přáli, aby při nich déle setrval a šíře se jimi zabýval, ale třeba při tom uznati, že opouštění nadhozených námětů děje se více a častěji vlivem temperamentu, jenž autora již žene dále, ale který přece nedovolí mu poznámky jeho zamlčeti, než z nemožnosti otázky nadhozené řešiti. Ovšem autor je dost upřímný, aby se přiznal, že i obtíže řešení leckdy jej vedou k opuštění námětu; praví sám na jednom místě své »Kosti«: »Pravdu je někdy snáze nalézti než jí užiti« (II., 135). — Při smyslu pro význačný detail přece Pekař tyranskému vlivu jeho zřídka podléhá. Ač při hodnocení jednotlivostí se neuvaroval vždy přecenění neb nedocenění, jeho schopnost synthetická, jež náleží k nejlepším stránkám jeho nadání, a s jejíž pomocí zjednává si rychle přehled celkového vývoje, způsobuje tu v krátce nutnou opravu.

Již v prvním díle se Pekař dotkl některých otázek, jež přesahovaly hranice Kostecka a týkaly se celé země. Tím spíše tak učiniti musil v díle druhém, kde místo jednotlivých osobností, jejichž vliv většinou se omezoval hranicemi dominia kosteckého, zaujaly poměry selského stavu, jež s odchylkami tu většími, tam menšími byly obdobné v celé zemi. Stejné příčiny vyvolávaly stejné následky. A právě různým všeobecným vlivům, které se v poměrech poddanských uplatňovaly, musil Pekař věnovati více péče, než by bylo třeba, kdybychom již měli soustavné dějiny agrární. Aby si zjednal o Kostecku jasno, musil nezbytně prostudovati různé momenty, jež působily na hospodářský i právní vývoj stavu selského v Čechách vůbec. Proto také jeho kniha v druhém svém díle má podtitul »Kus české historie« právem ještě větším, nežli jsem přiznal v referátě o díle prvním. Ovšem dějinami stavu selského v zemi celé »Kost« není a ani nechce býti. V úvodě Pekař oddaluje možnost napsati dějiny s takovým programem až do té doby, až bude vydáno více podobných monografií, jako je »Kost«, z různých částí země, v nichž tytéž otázky podobnou methodou budou řešeny. V Kostecku zajisté obrážejí se dějiny povšechného vývoje selského, ale dějiny jednoho dominia nejsou ještě dějinami selskými vůbec. Jen srovnáváním a vylučováním zjevů a vlivů čistě lokálních lze dojíti k formulaci vývoje všeobecného s platností pro celou zemi.

Obtíže, které jsou hlavní příčinou, že dosud nemáme svých pragmatických dějin poddanství, musil překonávati ve zvláštním případě kosteckém též Pekař. Každá skoro kapitola v nové části jeho práce má své problémy, jež bylo nutno řešiti všeobecně, aby řešení jejich mohlo se prakticky ozřejmiti a demonstrovati na určitém konkrétním případě, zde na Kostecku. Ve více případech autor musil se podříditi tuhé kázni čísel, musil statisticky zjišťovati poměry, dosud se vymykající číselnému určení.

Je zajímavo viděti autora tak temperamentního trpělivě se potýkati s řadami čísel, mezi nimiž tak těžko je vysledovati souvislost, ale nutno hned dodati, že svízelný a úmorný zápas nebyl marný, že autorovi podařilo se ve většině případů zjistiti řád v spoustě nestejnorodých čísel a učiniti si z nich pro své výklady svědky nejspolehlivější, pokud tu o spolehlivosti číselné a statistické, která je jednou z nejslabších stránek středověku, lze mluviti. A naopak vliv číslic možno pozorovati na knize samé: dostává se jí tím zvláštního klidu a přesvědčivé, jasné určitosti; čísla však a statistiky ani zde nepotlačily povahy autorovy, jen zmírnily a poněkud zahladily jeho žhavý temperament, tak že cítíme tu v knize klid, ale ne chlad. Autor tu jde nevyšlapanými cestami a musí si sám hledati vhodné methody, shodné s povahou strohé látky i úkolů zpracování; ale právě po této stránce methodické jeho kniha bude míti vliv nejhojnější a nejúrodnější, usnadňujíc a upravujíc cestu následníkům.

Při tom třeba vytknouti s plným uznáním úsilí autorovo o formu jasnou a přístupnou, což je tím těžší, čím nepoddajnější je látka a čím je méně přístupna širším, neodborným vrstvám. A nezapomínejme, že Pekař knihu psal nejen odborníkům, ale že myslil zároveň na laiky! Jestliže některé partie budou se zdáti čtenáři-laikovi obtížnější, není to vina autorova, ale je to povaha látky, střídmá mluva čísel, jež žádá si zvláštní pozornosti a soustředěnosti čtenářovy. Pekař ukázal, jak lze psáti o spletitých a těžko přístupných věcech, aby i neodborník s plným porozuměním mohl výklady sledovati, a přece zachovati seriosní výši knihy vědecké. Učenci tu pomáhal jeho formální, stylistický smysl. Máme málo knih vědeckých, které by byly v tak čistém slova smyslu populární, jako je »Kost«.

(Dokončení.)

*

K OBRANĚ RUKOPISU KRÁLOVÉDVORSKÉHO PROF. J. L. PÍČEM.

Ve feuilletonu deníku »České Slovo« č. 14. až 17. dr. Č. Zíbrt vydal »Denní zápisky Dra J. L. Píče o cestě do Paříže a Milána za palaeograficko-chemickou zkouškou Rukopisu Královdvorského«, které v mnohém ohledu jsou zajímavé. Konečný úsudek o mínění projeveném odborníky francouzskými a vlašskými o R. K. dlužno ovšem odložiti, až posudky jejich v »Památ-

kách archaeologických« budou vytištěny; zápisky Píčovy vrhají však již předem podivné světlo na způsob, jakým posudků těch bylo dosaženo a tím na jejich případnou váhu. Dovídáme se na př., že prof. Prou 7. října dopoledne poprvé vzal do ruky list R. K., a neodhodlav se ani k tomu, aby list sám s klidem podrobnému studiu podrobil, prostě proto, »že na druhý den odjížděl na venek«, v přítomnosti prof. Píče ihned napsal svůj posudek. Šlo o památku spornou, jazykem posuzovateli neznámou, z kraje, jehož škol písařských neznal, a přece prof. Prou pronesl svůj úsudek okamžitě. Kdo ví, jak vědecký palaeograf v případech takových si vede, prostě nepochopí jednání toho. Rovněž se dovídáme, že prof. Berger posudek svůj psal u přítomnosti Píčově v hotelu tak na kvap, že užil jen tužky, ježto pero nebylo po ruce. Správné stanovisko k posudkům takovým podle slov samého prof. Píče zaujal ředitel Národní knihovny pařížské Omont, který pravil, že při posuzování rukopisů »kriterium není v oku jako při předmětech uměleckých«, chtěje tím naznačiti, že rukopisy nutno zkoumati podrobně, se zralou úvahou všech stránek otázky. O p. Omontovi, jehož skeptické projevy ovšem prof. Píčovi byly nepohodlné, se v zápiskách praví, že »udělal svou kariéru v bibliotéce jako politik«. Má-li tím býti řečeno, že p. Omont není odborník povolaný, pak jest věc skutečná pomluva. Omont jest badatel vážný a ve vědeckém světě známý, který reorganisoval správu rukopisů v Národní knihovně a svým vydáním mnohosvazkového seznamu jejich získal si značných zásluh. Jméno jeho má ve vědě zvuk vyšší nežli na př. p. Couderca, který ovšem jevil hledě k R. K. větší optimism. O svém pobytu v Miláně prof. Píč referuje jen velmi stručně a nepraví, že by byl odtud přinesl posudky psané. O dojmu, jaký učinilo vystupování jeho na ředitele knihovny Ambrosianské, A. Ratti, svědčí psaní tohoto badatele ze 4. ledna 1912 otištěné v právě vydaném čísle Českého časopisu historického. Že i druhý badatel, kterému R. K. v Miláně byl předložen, ředitel městského archivu Ettore Verga, vlastně neměl úmyslu rozhodovati o pravosti památky, dosvědčuje jeho psaní z 15. ledna 1912, v němž praví: »Prof. Píč mi ukázal jeden list rukopisu, žádaje mého úsudku. Jsa tak znenadání dotázán a nemaje času o věci uvažovati, prohlásil jsem, že nemohu vysloviti nic bezpečného, že však písmo na první pohled svědčí počátku 14. věku a jak se zdá, jeví také jistou podobnost s písmem listinným. Úsudek ten byl však založen pouze na prostém prohlédnutí zcela povrchního rázu a není vyloučeno, že by se byl změnil v opak při úvaze podrobnější. Prosím tedy, aby tato okolnost byla vzata v počet, ježto by mi bylo nemilé, kdyby prohlášení mému se dávala váha, které nemůže míti.« Ze všeho toho jest zjevné, že výtěžek cesty zesnulého prof. Píče nebyla řada vědecky cenných a přesnou methodou opřených posudků, nýbrž několik projevů, založených na zběžném dojmu, vylákaných namnoze nervosním naléháním a nesprávným tvrzením, že dotud o palaeografické stránce rukopisu jiného posudku není, nežli legendární soud Pertzův. *J. Š.*

PRÁVO

K OTÁZCE POMĚRU MEZI STÁTEM A CÍRKVÍ.[1])

Referuje *V. Z.*

I.

»Dosavadní úprava katolického zřízení církevního nejen nevyhovuje, nýbrž přímo odporuje základním zásadám, na nichž buduje se moderní stát a nutno se tedy ptáti, kudy vede cesta k nápravě. Nejde tu o řešení problému církevně politického, nýbrž právního. A tu třeba otevřeně říci, že moderní stát jako právně uzavřený a organicky učleněný celek není možný, pokud neprovede rozluky od církve katolické, na jeho území dosud spolupanující. Podstata rozluky ve smyslu právním záleží v tom, že stát neuzná žádné samostatné sféry práva církevního (tedy také ne úředního postavení církevních zřízenců) a že všechny zevní poměry, jež právně upraviti třeba, upraví vlastními normami dle svých zájmů a s hledisek konfessijně indiferentních.«

Hlavní důvody pro rozluku možno formulovati takto: »1. Stále rostoucí zájem občanstva na samostatném a na cizině úplně nezávislém vývoji právního řádu státního. Dokladem nesamostatnosti budiž tu na př. otázka reformy manželského práva v Rakousku, stav zákonů školských, reforma správy církevního majetku.[1])

2. Nemožnost katolické církevní autonomie uvnitř státního organismu na jedné a stále postupující centralisace uvnitř církve na druhé straně.

3. Úplné provedení svobody náboženské a v souhlasu s tím rovné občanské postavení jednotlivců bez ohledu na jich konfessi. Ačkoli svoboda přesvědčení a nezávislost politických práv na konfessi krášlí naši ústavu, nelze přece jen tvrditi, že by aspoň příslušníci různých uznaných konfessí (na př. katolík, evangelík, žid) měli u nás ve skutečnosti stejnou míru občanských práv. A svoboda přesvědčení? — —

[1]) Opožděno.

[1]) »Dnešním poměrům, za nichž na jedné straně mohou se věnovati z bohatých statků několika církevních hodnostářů nebo kolegií přebytečné obnosy na akce politické, kdežto na druhé straně nižší klerus musí se dožadovati platu z pokladny státní, nedostalo se dosud zasloužené kritiky.«

4. Spiritualisace církevního života (nikoli práva). Rozluka od státu a tím od správy záležitostí světských hledí přivésti církev tam, kde ji chtěli míti četní, z jejího lůna vyšlí reformátoři různých dob, totiž k záležitostem čistě duchovním, k pěstění náboženství a šíření mravnosti. Kdo pro tyto věci má smysl a zájem, najde i po rozluce, lépe řečeno právě po rozluce hojně příležitosti, aby je uplatnil. Světské panství církve odvádí od náboženství a vede k politice.«

Tyto věty obsahují výslední myšlenky, ku kterým dospěl vědeckým rozborem Dr. A n t o n í n H o b z a ve svém spise »Autonomie náboženských svazů v moderním státě«.[1]) Poněvadž tato práce — která přes svoji moderní a pokrokovou tendenci zůstala nepovšimnuta i v tisku nejpokrokovějším — je věnována otázce tak veliké důležitosti a poněvadž jest její logická stavba provedena tak, že každé uchýlení od soustavy autorovy znamená porušení postupu myšlenkového a seslabení její přesvědčivé moci, budiž mi dovoleno ve stručných rysech reprodukovati její konstrukci myšlenkovou.

Jedná se o to, je-li dnešní organisace církevní, specielně katolická, srovnatelna s pojmy: moderního státu, samosprávy a autonomie, zbudované v mezích státu a právního řádu, daného svrchovanou státní mocí. Nutno tedy přirozeně vyjíti z vymezení těchto pojmů veřejnoprávních. Základem každého organismu, který má představovati osobu, schopnou samostatného života právního, jest stát, na jehož území dotyčný organismus žije, a právní řád, v tomto státě panující. Moderní stát pak jest jednotná právní osobnost, nadaná ve svém území nedělitelnou mocí suverénní. Suverenita státní nemůže býti omezena jinou mocí zevní a záleží ve výlučné způsobilosti státní moci, aby svojí vládčí vůli dávala obsah všeobecně závazný a aby ve všech směrech určovala vlastní právní řád. Jest v něm uskutečněna idea vše pronikající moci státní, »která ve svém obvodu strpěti může jen úplně podřízené osobnosti kollektivní, jimž povoluje snad do jisté míry volnost jednání, jichž působnost však samostatně určuje, omezuje i vylučuje.«

Existence této suverénní moci státní je zároveň nezbytným předpokladem právní podstaty jednotek samosprávných. Svazy samosprávné — ať již spočívají na základě teritoriálním, zájmovém nebo církevním — odvozují svou moc z nadřízené moci státní. »Dle panující nauky platí v moderním státě zásada, že vznik samosprávné jednotky není možný bez vůle státní. Právo na samosprávu je subjektivním veřejným právem, které vzniká výlučně jen z vůle státní, ať již stát příslušnou samosprávnou korporaci přímo tvoří nebo jen uznává (připouští)«. Kdežto státní moc jest původní a obsahuje samostatnou moc donucovací, jest každá moc organismu samosprávného vůči členstvu odvozena z moci státní.

Každá jednotka samosprávná nutně zahrnuje svou činností jistý obor, kde jedná z vlastního práva, vlastním právem a ve vlastním zájmu. Vedle toho přenáší začasté stát na organismy samosprávné část vlastní působnosti, takže tu osoba samosprávná vykonává právo cizí, jménem osobnosti právně nadřízené, a řídí se tu zájmem subjektu zastoupeného (státu). Tento druh přenesené působnosti liší se podstatně od případů, kde stát přenáší část svojí moci na určitý orgán korporace, nikoli na korporaci samu (na př. na starostu, faráře).

V žádném z těchto oborů činnosti nemůže býti samostatnost tělesa samosprávného nebo orgánu jeho absolutní. Stát vyhrazuje si právo dozoru, které má povahu druhotnou, regulující, které jest určeno k tomu, aby vůči činnosti organismů samosprávných hájen byl zájem veřejný, a které má býti korrektivem této činnosti nebo praeventivním opatřením.

Aby organismus samosprávný — jehož typickým představitelem jest obec — mohl v mezích zákona svoje záležitosti sám spravovati a eventuelně i činnost přenesenou vykonávati — poskytuje mu stát v jistých mezích a u t o n o m i i, t. j. právo dávati pro svoje příslušníky závazná pravidla právní. Tato činnost podobá se moci zákonodárné, ale liší se od této funkce osobnosti suverénní tím, že právní pravidla, jež organismus autonomní vydává, mohou býti vydána jen v mezích stanovených mocí suverénní a nesmějí normám státního řádu právního odporovati. Při obcích a organismech samosprávných téhož typu jest takto autonomie pouhým d o p l ň k e m s a m o s p r á v y — na rozdíl od autonomie středověké i dnešní autonomie dílčích států a svazů církevních, kdež jest naopak autonomie základem samosprávy, která slouží v přední řadě k provádění právních pravidel vydaných způsobem autonomním.

Vyložením těchto zásadních názorů o státě, samosprávě a autonomii[1]) přichází autor k řešení vlastního problému, t. j. k určení právního postavení svazů církevních v moderním státě a charakterisuje povšechně dnešní situaci praegnantní větou: »V e s t ř e d o v ě k u b o j u j e s t á t o a u t o n o m i i u v n i t ř v š e o v l á d a j í c í, u n i v e r s á l n í o r g a n i s a c e c í r k e v n í, d n e s b u š í n a d v e ř e t h e o r i e i p r a x e p r o b l é m a u t o n o m i e c í r k e v n í u v n i t ř v š e o v l á d a j í c í h o s t á t u.« —

(Pokračování.)

[1]) Praha 1910. Nákladem vlastním. V komisi firmy Bursík a Kohout.

[1]) Litovati nutno, že autor, omezen rámcem svojí práce, nepojal do této části rozbor a zařadění dnešních ústav zemských.

LITERATURA

Jiří Karásek ze Lvovic: **Posvátné ohně.** Novelly. Moderní bibliotéky roč. X. sv. 3. Nákl. F. Adámka na Král. Vinohradech 1912. Stran 105.

Nad žádnou z posavadních knih Jiřího Karáska ze Lvovic neuvědomil jsem si v tak zvýšené míře vnitřní, ba bytostnou spojitost jeho prósy s vypravovatelským uměním Julia Zeyera, jako nad pěti legendárními příběhy, jež skládají svazek »Posvátných ohňů«. Znovu a znovu mně v mysli vyvstávaly Zeyerovy »Obnovené obrazy«, pro jejichž techniku nalezl právě Jiří Karásek slova tak pronikavě výstižná: »Zeyer si opatří sice stejně obsáhlou a důkladnou erudici, ale evokuje pak minulost tak, jak dříme v jeho exotické duši plna vysněné krásy, třebas odporovalo líčení jeho tomu, čeho studiem nabyl. Připadá mně jako malíř, jenž renovuje sešlé starobylé oltářní obrazy, drží se sice v liniích, jichž sledy nachází na zvetšelém plátně, ale nanáší na ně živé a jasné barvy, své barvy.« Toť také tvůrčí postup Karáskův v této knize, jejíž raffinované umění jest naskrze odvozené, jejíž inspirace jest bez výjimky kulturní a umělá, jejíž nejosobitější stránky úmyslně se z epiky proměňují v dekorační neb v ironické komentáře daných dějů a zápletek.

Jako v tak četných povídkách Zeyerových stlačena jest epická invence »Posvátných ohňů« na nejskrovnější míru. V »Růžích svatého Šebestiána« nevzdálil se v ničem podstatném od legendární starokřesťanské tradice. Ve »Večeři svaté Kláry«, kdež podal novou, zhuštěnější a trpčí variantu svých »Vánoc v Grecciu«, omezil se prostě na to, že ostrým a vyzývavým perem Beardsleyovským nakreslil výsměšné arabesky in margine zbožného podání staroitalského. V »Legendě o Kouzelníku Šimonovi«, výpravné obdobě k dramatickému »Apolloniu z Tyany«, šel krok za krokem po stopách zpráv Suetoniových či Laktantiových. Ale i obě práce, které nejsou jen obnovením dějových linií z pramenů obezřetně a vkusně vyhledaných, rozsáhlá povídka z Toleda v době Inkvisice, »Genenda«, i dramaticky vystupňovaná »Smrt Salomina«, kterou básník jmenuje »nubickým apokryfem«, jsou vším spíše než výtvorem vynalézavého epika, jehož duše kypí dějovým bohatstvím, změtí příběhů, zástupy nových postav. V ohni a v ukrutenství vykoupaný osud Genendy, krásné a omamné židovky toledské, jejž v současné horečce Grecovské lze čísti s příchutí opravdové sensace, sestrojen jest ze tří krajně působivých scén, jejichž literární hodnota není epická, nýbrž malebná. Ostatek není než předivem, spojujícím výjev přepadení domu Alquadesova Inkvisicí při židovské bohoslužbě s výjevem průvodu inkvisičních obětí, uprostřed nichž jde krásná Genenda Alquadesova pod okny dona Iniga, a se závěrečným efektem, kdy don Inigo, hypnotisován zjevem utracené židovské krásky, spojí se pološílený v plamenech s fantómem Genendiným. O skrovné Karáskově fabulaci poučuje snad ještě plněji »Smrt Salomina«: v důsledném kontrastu a přece zároveň jako protějšek k vítěznému tanci mladistvé dcery Herodiadiny o hlavu Jana Křtitele konstruoval Jiří Karásek smrtelný a ponižující tanec sestárlé Salome o lásku Séhonovu; zcela stručně načrtl průvodní text k tomuto kulminačnímu výjevu svého »apokryfu«.

Přejímaje ze svých předloh základní epické obrysy neb vytvářeje je sám bez zvláštní vynalézavosti a s freskovou úhrnností, Jiří Karásek nesnaží se nikde stupňovati a sesíliti živel dějový; na rozdíl od Julia Zeyera, který měl smysl pro primitivní umění vypravovatelské, odvádí Karásek povídku co nejdále od prototypů novellistických. Kdežto novellista přísného řádu nespouští nikde se zřetele mocně zvlněnou a ničím nepřetrhanou linii dějového vývoje, Jiří Karásek soustřeďuje svůj zor a zájem na velké výjevy, plné malebného lesku, barevné suggesce, náladové hrůzy. A tak vítězí u něho živel dekorační. Ale ten mu již nestačí; Julius Zeyer ještě spokojil se s ním v celé řadě novellistických děl. U Karáska zachovává s živlem dekoračním rovnováhu zvědavost psychologova, který rád by dopodrobna, beze skoků, minuciesně vyložil nitro složitých lidí, vítězících v oněch velkých výjevech neb drcených jimi. V tom jde za Zeyera a nad něj. Zeyer oživoval velká dějová freska mohutnými a obecnými typy ve všem krajními a vypomáhal si často pohodlnou psychologií kontrastů. Jiří Karásek jest však analytik velmi odlišených a odstíněných duševních stavů, citových přechodů, smyslových krisí, intellektuálních paradoxů a s úsilnou slídivostí vyhledává doby i dějiště, jež byly oživeny postavami takové raffinované organisace duševní.

Byl-li Julius Zeyer gotickým básníkem krajního vzepětí kladných sil lidské bytosti, můžeme Jiřího Karáska nazvati barokním umělcem, jenž analysuje záporné mohutnosti člověkovy v jejich chorobném přepětí (jako vůbec barok zmonumentalisoval přepětí sil, uvolněných renaissancí). Šimon Kouzelník počíná jej zajímati teprve ve chvíli, když v nadčlověckém svém vzletu přepne své síly intellektuální a osamotní ve všemíru. Svatá Klára upoutá ho v strašné hodině, kdy pocítí, že její neúměrná horoucnost touhy

byla docela oklamána. Salome, sestárlá a zošklivená, křepčí před Séhonovými zraky tanec, překonávající tíhu let a zákon přírody. Genendin zoufale vytrvalý pokus zlákati nejpřednějšího křesťanského hidalda prodlužuje se za plameny hranice. S tímto barokem duševním, jehož nehorázná architektura hned se nese k oblakům a hned padá v drtivých troskách na srdce, shoduje se zcela barokní dekorace a barokní ladění dojmové. Z antiky zná Karásek umdlený a rozhlodaný Řím Dioklecianův s císařem ochablým, jenž bojí se nového boha; v legendě z Assisi ulpívá jeho pohled na trudném konci, plném smutku, zániku, rozkladu; ze Španělska hoví mu pouze Toledo, město Inkvisice, židovského pronásledování, město, které čpí kouřící se krví a umdlévá ve vůni kadidla. Jeho Šimon Magus jest unavený a blaseovaný filosof; jeho svatá Klára stařena oklamaná a hluboce zoufalá; jeho Salome svraskalá troska, vykupující se z hrůzy poznání paradoxním tancem; jeho svatý Šebestián nenasycený světák, jenž po baudelairovsku prahne »plonger au fond du gouffre, Enfer ou Ciel, qu'importe? Au fond de l'Inconnu pour trouver du nouveau!«. A u barokního umělce jistě není náhodou, že jeho postavy valnou většinou náleží dobám přechodním: hebrejství ustupuje křesťanství, Imperium církvi, orthodoxní racionalism Inkvisice — i katolictví má svůj racionalism! — mystice extasí. Avšak tyto postavy, namnoze zakuklení dekadenti našeho věku, nepřekonávají onoho přechodu ve vyšší synthesi, nýbrž hynou jím. Jejich zrak není obrácen k budoucnu, nýbrž nazpět. Tím podobají se nejen všecky sobě navzájem, ale i svému tvůrci, kulturnímu epigonu a básnickému antikváři. Jeho »Posvátné ohně« nejsou plameny, zanícené vysoko na horách před úsvitem na uvítanou novým, vítězným a posud neznámým bohům, nýbrž jsou to zápalné oběti, rozžehlé za těžkých hlubokých nocí k uctění mrtvých božstev, pro něž není návratu a vzkříšení.

Arne Novák.

*

John Milton: **Ztracený ráj.** Přeložil J. J. David. Dva svazky, 226 + 197 str. Nákl. J. Otty 1911. (Světová knihovna, č. 954—956 a 957—959.)

Ztracený ráj... Slzavým leskem výslunného dne podzimního svítí, sladkou hudbou zmlklého klekání zvoní, listy opadalých růží voní kouzlo světa, do něněhož zanášejí nás zvuky těchto dvou slov. Každý chováme v srdci představu štěstí nenávratně zmizelého, obestřenou zářícími červánky vzpomínek a tužeb tím dražších, čím více čas a život oddaluje nás od jara mládí; a lidstvo celé blaží se stejným snem o dávném a, žel, zapadlém zlatém věku rajském.

I Milton měl svůj ztracený ráj. Nevystoupil na vrchol Parnassu jako modní autor, hýčkaný obecenstvem a kritikou. Jako stejně veliký druh jeho Dante, i on se probil k nejvyššímu svému dílu básnickému teprve v pozdních letech věku jako politický psanec. Mužný věk strávil spisováním bojovných brožur církevních a politických, a teprve když agitace jeho skončila úplným nezdarem a on jako osleplý, fysicky, politicky i hospodářsky zruinovaný muž na prahu stáří byl vyvržen z veřejného víru, v němžto zpravidla umělcům duše vyprahne a ústa oněmí — teprve potom se vzchopil k jednomu z nejmohutnějších činů světové poesie, k jedinému svému činu nesmrtelnému.

Zubožený a opuštěný přemítá o svém životě. Vzpomíná úspěchů svého mládí i blízkých osob, jichž dávno pozbyl stejně jako mladosti. Nejskvělejšími barvami hoří mu v duchu obraz světa, jehož umrtvené oči jeho již nikdy neuzří. V paměti probouzí se mu i někdejší rozkol rodiny jeho, krvavé spory politické a náboženské a jejich truchlivý konec, kdy on, nadšený bojovník puritánský, byl katolickou restaurací zasažen stejně krutě jako země česká za jeho mládí. »Tak se roku časy vracejí, leč mně nevrací se den, ni lahodný příchod večera, ale mrákotná a stálá temnota obkličuje mne,« naříká. Leč nezoufá a vysvobozuje se z hrůzného osudu vznešeným předsevzetím: osobní trýzeň svou pozdvihuje na výši všelidského soucitu, vzpomínky na vlastní ztracený ráj přenáší do staletého mythu biblického a z látky, která mysl jeho zaujala již v mládí, nyní teprv, očištěn a k pravému pochopení bolesti lidstva posílen bolestí vlastní, vytváří největší svou báseň.

V obraznosti mu vzrůstá nádherný svět, jak právě vyšel z ruky Stvořitelovy: Na zemi neposkvrněné ještě hříchem hýří barvami ráj, hemžící se radostným rejem tvorův očekávajících příchodu svého pána. A hle, on přichází — Milton se vidí se svou ženou v ráji. Leč již to nejsou oni; podobu jejich povah a jejich radostného i žalostného poměru přijala na se první dvojice prarodičů lidstva, jediných, jimž bylo popřáno pobýti v ráji. V plném lesku své důstojnosti polobožské vystupují a spolu klesají svedeni v záhubu, zmírněnou pouze slitováním Tvůrcovým a slibem budoucího vykoupení.

Pád tento je dílem příšerné bytosti, provázející rajské líčení od počátku, pyšného archanděla, velikého jistě v svém pádu a v opětovné vzpouře proti bohu, Satana. Na počátku básně leží v hlubině propasti svržen s výše nebeské. Pak znova se vztyčuje k souboji s Bohem, svolává svá vojska a pustým chaosem letí v neznámý nový svět, aby za sebou v pád strhl i nově stvořené lidstvo.

Tento boj dvou světů, lidského pozemského a nadpozemského démonického, je středem Ztraceného ráje. Jak v 17. století pochopitelno, není v něm ještě stopy pojetí historicko kritického, rozeznávajícího babylonské, sumero-akadické a staroindické živly mythické, v příběhu spojené. Milton prostě přijal děj, jak jej podává bible, a mocnou obrazotvorností i psychologickou jemností rozestřel kratičké předlohy do obrysů velikolepých. Dokonale vládl objektivním uměním popisné plastiky, dědictvím Homérovým, a vedle tohoto živlu antického zjednal v eposu svém rovnoprávné místo moderní subjektivnosti, neopomíjeje stále

sesilovat dojem vypravování poukazy: O nás všecky se tu jedná, o mne i o tebe, čtenáři! Za nás všecky Eva i Adam hřeší a jsou zavrženi! A když král přírody padá s jasné výše své nevinnosti a za ním truchlí v pohasínajícím lesku nastalého večera celá příroda, za jeho vinu spolu trestaná, i sbory andělské, ho litující, tu z básně vane dech velebné jednoty všeho tvorstva, útěcha za ztrátu ráje, bol světový, jímž Milton neméně než letem Satana, subjektivismem a reflexemi předchází Byrona a ostatní poesii moderní.

(Dokončení.)

E. Chalupný.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

KAREL ŠIKÝŘ:

O POVINNOSTECH VOLENÝCH REVISORŮ A DOZORČÍCH RAD.

Zájem o revisní opatření jeví se pravidlem u nás teprve, když v některém ústavě veřejné kritice podrobeném vzniknou nepořádky. Jinak důležité této otázce i zákonodárné sbory i veřejnost věnuje málo pozornosti.

Všimněme si nejprve, jak upravuje revisi u nás zákonodárství! Pro nejdůležitější formu společenskou — akciové společnosti — předpisuje akc. regulativ z r. 1899: »Ve stanovách každé akc. společnosti budiž ustanoveno, aby zřízen byl orgán ku prozkoumání ročních účtů společnosti, a budiž při tom šetřeno těchto pravidel: Zřídí-li se dozorčí rada, budiž jí dána působnost stanovená v čl. 225. obch. zák. Článek ten zní: Je-li zřízena dozorčí rada, dohlíží tato na správu obchodu společenského ve všech jeho odborech, může se o postupu záležitostí společenských přesvědčovati, do knih a spisů nahlédnouti a stav pokladny zkoumati.[1]) Povinností dozorčí rady jest, aby zkoumala roční účty a návrhy na rozdělení zisku učiněné a aby o tom podávala každého roku správu valné hromadě. Povinností dozorčí rady jest, aby svolávala valnou hromadu, když toho v zájmu společnosti je třeba.

Není-li dozorčí rady při společnosti, buďtež zřízeni přehlížitelé účtů, kteří mají zkoumati roční účty a rozvahy, nahlížeti do knih společnosti a o tom každoročně podati zprávu valné hromadě. Revisoři mají býti aspoň dva a mají to býti osoby svéprávné.«

Nucené revise akciových společností u nás posud není.

Státní dozor pojišťovnám předepsaný a nucené revise, kterým dle zák. z r. 1903 podléhají výdělková a hospodářská společenstva, nespadají v rámec naší úvahy.

Spíše mimo akciových společností spadají sem volení revisoři podniků vzájemných, revisoři, po př. dozorčí rady společností s ručením obmezeným a všechny revise, jimž podobná činnost jako u akc. společností stanovami nařízena.

Úkol, který vložen je na revisory a dozorčí rady, jak vidíme, není malý. Mohli bychom povinnosti ty rozděliti ve dva oddíly:

1. Povinnost dohlížeti na správu obchodu společenského, zejména, aby se zamezily ztráty vznikající špatným vedením neb nedbalostí správy. Ovšem, pokud není ve stanovách zvláštního ustanovení, není revisor ani dozorčí rada oprávněna podniku dávati rady o obchodech, které se teprve mají uzavříti, a správní rada nemá povinnosti ptáti se revisního neb dozorčího orgánu. Z toho následuje, že mohou se ztráty neb nepořádky stanoviti, teprve když se již staly, a nemůže jim tedy revise zcela předejíti. Ovšem přijde-li řádná revise na nepořádky brzo, zabrání dalším, a v tomto směru dlužno přehlížení obchodování rozuměti. Revidovati lze ovšem jen dle účetních záznamů a dokladů; má tedy revise právo nahlédnouti do všech knih, zápisů a spisů společnosti. Taková opatření však, která z knih, zápisů a dokladů nelze zjistiti, jako na př. jmenování neschopných úředníků, stavba špatných neb nevhodných budov, musí být považována za vyňata.

2. Povinnost zkoumati výroční účty, t. j. přesvědčovati se, zdali bilance (nejen celoroční, ale i eventuelní pololetní) je skutečně věrným obrazem stavu podniku v den uzávěrky. Je samozřejmo, že zkoumání bilance je jen takovým způsobem možno, že prohlíží se účtování jednotlivých položek a příslušné doklady, čili jinými slovy, aby revise mohla posouditi bilanci, musí před tím učiniti zadost prvé podmínce řádného dozoru a revidovati po celý rok správu obchodu.

Práva i povinnosti příslušejí celému orgánu revisnímu jako celku a nikoliv jednotlivci.

Tato velká zodpovědnost, které si velkou většinou lidé přejímající místa revisorská a členů dozorčích rad vědomi nejsou, není těmito předpisy nijak dostatečně formulována. Ani v Německu, kde v těchto otázkách jsou o celá desetiletí napřed, a kde celá řada vynikajících odborníků zabývá se touto otázkou ve spojení s otázkou revise akc. spol. vůbec, není jednotného náhledu.

Velkou pozornost vzbudil zejména oficiosní náhled v německém »Reichsanzeiger« (ze dne 4./10. 1910). Dle toho článku bylo by povinností dozorčí rady dle německého akciového práva (skoro tytéž předpisy jako u nás o společnostech s ručením obmezeným), aby revidovala **všechny** podrobnosti celoročního obchodování. Revise náhodnou zkouškou dle tohoto výkladu je nepřípustna.

Článek ten vzbudil velký odpor pro naprostou neproveditelnost. Dokazováno, že by potom revisní orgány musily míti skoro takový pomocný sbor pracovníků, jako čítá podnik sám.

Naproti tomu zástupcem mírnějšího výkladu o povinnostech dozorčích rad je Staub, který v komentáři k něm. obch. zák. píše:

Dozorčí rada má toliko kontrolující činnost, ježto členové její nejsou povinni celý svůj čas úřadu dozorčímu věnovati, a může se od nich tedy jen to, co je možné a obvyklé, požadovati. Musí ovšem úřad svůj zastávati s pečlivostí pořádného kupce, ale, aby o všech detailech se informovali, nelze, zejména u velkých podniků, žádati.

Dr. A. Calmes[2]) vyjadřuje positivní povinnost dozorčích rad asi takto: Když na jedné straně nelze žádati, aby revise všímala si všech podrobností. a na druhé straně dokazuje se, s čímž nutno projeviti souhlas, že namátkové revise (Stichproben) nedostačují,

---

[1]) O dozorčí radě společností s obmezeným ručením mimo to ustanovuje náš zákon z r. 1906: »Dozorčí rada je povinna dozírati... s péčí řádného obchodníka... prozkoumati stav pokladny, cenných papírů, listin a zboží.«

[2]) v Zeitschrift für Handelswissenschaft und Handelspraxis.

aby požadováno bylo tolik, kolik rozumíme pojmem odborné revise. A co náleží k odborné revisi? Odborná revise nespokojí se zajisté pouhým porovnáním bilance se zápisy v knihách, nýbrž bude zkoušeti i jednotlivá účtování v těch knihách a na těch účtech, kde je toho nejvíce potřeba. Zkoumá pak všechny příslušné doklady k tomu kterému případu se vztahující. Budou tedy jednotlivá konta dle potřeby a povahy obchodu více, jiná zběžněji prohlédnuta. Někde v podřadnějších kontech užije se náhodných zkoušek, ale zase s odborným porozuměním. Nebude se bráti tak zcela náhodně, nýbrž hleděti k tomu, aby prohlédly se položky »zajímavé«. Při revisi uzávěrky buďtež kontrolovány zásady, dle kterých sestavován byl popis. Inventura budiž všude tam, kde je to technicky možno, revidována dle skutečných zásob, dle příslušných zásobníků a kont. Toliko při takových podnicích, kde aktiva pozůstávají z velkého množství drobných součástek, nelze na dozorčím orgánu žádati, aby vše prohlédl, a musí rozumné namátkové zkoušky dostačiti. I v Německu uznává se, že v celku dozorčí orgány nejsou se svůj úkol a doporučuje se, aby přibrána byla ještě odborná revise.

A jaké poměry v tomto ohledu jsou u nás? Místa revisorů a členů dozorčích rad zřídka kdy jsou obsazena odborníky, a nelze proto také jejich výkonům přikládati patřičného významu. Skoro vždy jsou revisoři odvislými od ředitelů, ačkoliv mají býti zástupci akcionářů neb podílníků a kontrolovati správní radu. Považuje se posud revisorství za sinekuru, při které stačí porovnat bilanci pro valnou hromadu sestavenou se saldy příslušných knih. Je i u nás nejvyšší potřeba, aby k revisi podniků povolávány byly síly odborné, své zodpovědnosti si plně vědomé, a aby tam, kde podnik je velký, zřizovala se zvláštní revisní oddělení.

Již za ministra Kleina bylo uvažováno o tom, zdali by se nedoporučovalo, aby veškerým akc. spol. předepsána byla povinná revise v té formě, že by valná hromada volila neodvislé odborné revisory.

Ve spojení s touto otázkou nelze zamlčeti, že u nás nemáme vlastně dostatečný počet odborníků pro revisní úřad připravených. Poukázati možno tu na př. na Anglii, kde ten, kdo chce dosíci úřadu účetního revisora »accountanta«, musí složiti přísné zkoušky a celou řadu let praktikovati u zkušeného accountanta. V Německu obstarávají revise »Treuhandgesellschaften«, akc. to spol., zřízené velkými peněžními ústavy. Po jejich vzoru vznikly u nás peněžní společnost »Securitas« a »Deutschösterreichische Treuhandgesellschaft«.

O revisích přednáší se v Německu na vysokých školách obchodních, u nás jen v kursech při »Gremiu přísežných účetních znalců ve Vídni« a na Exportní akademii ve Vídni.

S otázkou odborné revise bude se musit u nás přikročiti i k úpravě vzdělání a výchovy revisorů odborných.

POLITIKA

W. ROMAN WEGNEROWICZ:

K CHELMSKÉ OTÁZCE.

Myšlenka Pobiedonoscevova, odtržení chelmského území od království Polského, má býti konečně uskutečněna, poněvadž tak chtějí biskup Evlogij a s ním rusifikační a klerikální kruhy ruské. Je charakteristické pro přítomný stav ruské politiky, že návrh Pobiedonosceva v době absolutismu setkával se s odmítavou kritikou řady varšavských gubernátorů, jako Hurky, Imeretynského, Čertkova, již všichni v odtržení Chelmska neviděli prospěchu pro ruskou vládu a národnost a často poukazovali ve svých memoirech na bezúčelnost tohoto aktu.

Generál-gubernátor Hurko považoval odtržení Chelmska za čin velice odvážný, a to v době, kdy ruská vláda jeho a Apuchtinovou pomocí chystala se k novému pokusu o rusifikaci království Polského. Hurko odmítá projekt odtržení Chelmska, poněvadž v něm vidí politický krok politicky příliš nebezpečný a předčasný.

Generál-gubernátor Imeretynskij, politik, jenž měl pro rusifikaci království vytčený program, namířený proti samým základům polského bytí (vydával tehdy časopis »Osvěta« pro lid), o chelmské otázce podotýká: »jest nutno počítati se zdrcujícím dojmem, jenž bezpochyby bude následovati v polském obecenstvu tomuto počátku trhání království Polského«.

Zajímavou zprávu podává nástupce Imeretynského Čertkov. Především podotýká, že »z příčin geografických podmínek rozsídlení bývalých unitářů není možno vytvořiti z tohoto území jednotvárné territorium s většinou pravoslavného obyvatelstva.« Dále vidí Čertkov velké překážky v poměrech právních a hospodářských.

Tyto názory generál-gubernátorů svědčí, že místní představitelé vlády ruské byli přesvědčeni o škodlivosti odtržení Chelmska.[1])

Co se nepodařilo Pobiedonoscevovi, má nyní provésti duma. Odtržení Chelmského území hlásá se (dle projektů komise) ve jménu: 1. ochrany dřívějšího territoria ruského, 2. významu pravoslaví a Ruska, 3. obrany ruského národa před katolictvím a polonisací.

Zkoumejme tyto důvody.

Důvod historický je nejslabší. Odvolávati se na události z X. a XI. století, dokonce opravovati Nestora, a tím určovati politické jednání je prostě komedií. A ostatně bylo by tam, kde se mluví o ruském živlu, správnější mluviti o ukrajinském národu; leč podobná národnost pro vládu a nacionalismus ruský vůbec neexistuje. Nebudeme blíže rozvíjeti tohoto historického motivu, poněvadž museli bychom

[1]) Leon Płochocki: Chełmszczyzna. Krakov 1911.

opakovat vtipy, jenž podává »chelmská komise« místo poučných a faktických dokumentů.

Druhý důvod, posilování státní moci a nutnost kulturních reforem, potíral nedávno výstižně poslanec Rodičev v dumě. Pravil mezi jiným: »Pánové, mluvíte zde pořád o velikosti a moci ruského státu, leč dejte si otázku: může stát trvati, když z centra ke všem hranicím šíří se násilí, nenávist, když se propaguje vražda? Nemyslíte na den, v němž všichni potlačovaní národové začnou mluvit o svých právech?«

Na jaké kulturní reformy myslí tvůrcové chelmské gubernie, pochopíme, když kriticky rozebereme organisační návrh »chelmské komise«.

Reformy, týkající se osvěty a školství, jsou zde především prostředkem rusifikace, poněvadž odmítají národní požadavky obyvatelstva. Poláci mají býti zbaveni lidových škol; zakázáno bude také zřizování polských škol soukromých a dokonce i soukromé vyučování polštiny. Totéž týká se ukrajinské národnosti, poněvadž vláda neuznává její samostatnosti a jejího jazyka. Taková je morální stránka osvětových a školských reforem.

Podívejme se dále na zemědělskou a hospodářskou stránku této reformy. Zde pozorujeme nedostatek kriticismu komise a neznalost elementárních hospodářských podmínek, což poznamenal již dříve Čertkov, generál-gubernátor Varšavy, ve svých memoirech. Přenesení hospodářského centra způsobuje majitelům statků, obchodníkům a průmyslníkům důležité a těžké komplikace. Není možno přece odděliti hospodářské záležitosti od administrativních, a pro chelmské území bude království Polské vždy hospodářským centrem, když i administrativně bude od něho odtrženo.

Nový projekt mění dále docela právní řád tohoto území zrušením kodexu Napoleonova a zavedením ruského práva, dle kterého jinak se utvářejí hospodářské podmínky. Vidíme tedy, že reforma může zadržeti na dlouhá léta hospodářský vývoj kraje.

Konečně přijdeme k hlavnímu motivu odtržení Chelmska od království, jímž má býti obrana ruského národa před katolicismem a polonisací.

Poměr pravoslavných k vyznavačům jiných náboženství je zde pouze 38% (dle soukromého sčítání 32%).

Jistě, pravoslaví je ohroženo se strany katolicismu. Musíme však v tomto případě přihlížeti k historickému vývoji pravoslaví v chelmském území. Pravoslaví zrodilo se zde z unitářské církve pomocí násilí a zrušením unie v r. 1874. Všem, kdo znají aspoň něco z historie náboženského pronásledování unitářů, je pochopitelný fakt, že náboženský ukaz z r. 1905 měl za následek, že 200.000 popravoslavených unitářů přešlo ke katolické církvi a vystoupilo z pravoslavné. Tento fakt znamená mnoho a ukazuje nám pravoslavný ráz chelmského území. Pravoslavný klerus má přece i bez odtržení Chelmska veškeré podmínky, aby udržoval pravoslaví. Je zřejmo, že pravoslaví není zde na své půdě.

Ochrana pravoslaví jest jen záminkou rusifikace, a dokonce úmyslem, rafinovaně obejíti toleranční ukaz z r. 1905, jenž prohlásil náboženskou svobodu.

K tomu několik poznámek.

V poslední době povstaly hlasy, jež jádro chelmské otázky vidí v střetnutí se dvou klerikálních proudů a v chelmské akci polské úsilí »ohroženého katolicismu a klerikalismu«. Tento názor vyjádřil polský volnomyšlenkář A. Niemojewski.[1]) Mnoho v tom pravdy, ale přece jen není to docela správné stanovisko.

Jistě, na teritoriu chelmském setkala se dvě náboženství, dokonce dva klerikální proudy — katolický a pravoslavný. Katolicismus vítězil, ježto opíral se o polské národní vědomí. Pravoslaví nemůže najíti podobné cesty a proto sahá k podpoře vlády, jež chystá provésti odtržení Chelmska. Má však národnost polská trpěti proto, že se o ni opřel katolicismus? Válka obou klerikalismů jest sice předním z motivů odtržení Chelmska, avšak i z tohoto stanoviska nelze přijíti k názoru, že ne polská národnost, nýbrž jen polský katolicismus jest ohrožen. Ohroženo jest obojí. Úkolem polské pokrokové práce jest, zachrániti národnost jak před rusifikací, tak před polským klerikalismem, o němž píše p. Niemojewski — a určiti dále národnostní poměry Chelmska.

To je ovšem těžko tam, kde národnostní poměry jsou komplikované a národní uvědomění malé. Náboženství v tom případě znamená národnost, ovšem pro ty, kteří chtějí využitkovati situace. S tohoto stanoviska především určuje ruská vláda národnosti chelmského území a nazývá Rusy i katolíky, již mluví ukrajinsky. Tedy: officielní statistika počítá ve prospěch své politiky pravoslavné Poláky a ukrajinské katolíky za Rusy.

Nebudeme soudit, jaké budou poměry národnostní po 10 letech, kdy ukrajinské hnutí zaujme širší okruh, jaké bude poměrné procento Poláků k Ukrajincům. Teď katolický element jest většinou polský (opakujeme, že není národního uvědomění), pravoslavný živel ukrajinský a ruský.

Tedy jménem jaké národnosti chce ruská vláda ospravedlniti své reformy? Má právo vystupovati proti polonisaci, aby spáchala rusifikaci ukrajinského a polského obyvatelstva?

[1]) »Myśl Niepodległa«, leden 1912. Viz článek prof. A. Černého — Čas, 20. ledna 1912.

Polonisace chelmského území bude trvat, dokud se nerozšíří v tomto kraji hnutí ukrajinské.

Proti polonisaci mohlo se tam postavit ukrajinské hnutí. Teď po odtržení bude rusifikace potlačovat polský i ukrajinský element, a proto lze očekávati, že v důsledcích protitlaku se strany neuvědomělého ještě ukrajinského národa bude trvati přecházení na stranu polskou, ke katolicismu dále. —

Odtržení Chelmska je tedy čirým aktem rusifikace — velmi pochybného výsledku. Jest v zájmu Ruska, aby vzhledem k těmto vyhlídkám si na nedozírnou dobu znepřátelilo národ polský až na nůž? Této otázce nemohli přisvědčiti ani tak oddaní sluhové ruské vlády, jako byli a jsou generál-gubernátoři varšavští.

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 24. ledna 1912.

Do zasedání poslanecké sněmovny je ještě dlouho, teprve koncem února se poslanci opět sejdou, ale již dnes se vykládá při voličských schůzích a v článcích denních listů, že na nějaké významnější práce v zasedání předvelikonočním nelze mysliti. Nic snadnějšího než tato předpověď, neboť nic se nestalo, co by nějak měnilo obapolné poměry stran a skupin, nic se nestalo, čím by bylo dáno jiné parlamentní seskupení, a nezbytný důsledek toho tedy musí býti netečnost, kterou jsme měli stále před očima, zdlouhavé rokování, a pak před odjezdem na prázdniny několik překotných hlasování. Čekalo se, že z jednání o československou dohodu vznikne nová situace, že aspoň bude vytknuta dráha k ustálení velkého kompromisu národnostního, ale německo-nacionální orgány již napřed ohlašují, že se všechno dohodování opět rozbije, a tím přímo hmatatelně ukazují, že si dohody nepřejí. Strach před zodpovědností za klid je pro stranu, která ustavičně národnostní vášeň rozdmychovala, velmi zlá věc, a není s podivením, že z tohoto strachu všechnu dosavadní práci pro dohodu již vykonanou raději zmaří, než by se vydali následkům národnostního předráždění davu, jež sami způsobili. Ale v parlamentě bez jakž-takž snesitelného poměru česko-německého není možná žádná užitečná práce a pessimistické mínění o výsledcích příštího zasedání je tedy úplně odůvodněno. Jelikož počátkem dubna nastanou již opět velikonoční prázdniny, zbude na plenární schůze toliko měsíc, doba tak krátká, že to bude již znamenati mnoho, budou-li vykonána první čtení o branném zákonu a o předloze stran užívání zemských jazyků při úřadech zeměpanských, ač-li tato osnova zákona skutečně bude podána. Sněmovna byla zaměstnána otázkou drahotní a bude se jí zabývati opět. Bojíme se, že tentokrát nebude šťastnější než předešle. Uslyšíme poučné i zbytečné řeči o kartelech a o monopolisování různých oborů výroby, úlohu »veselé osoby« převezmou tentokrát opět křesťanští sociálové, kteří mají už na krku obecní volby. Je pochopitelno, že u velmi vydatné míře budou používati sněmovny jako agitačního řečniště, a že tudíž potyčky s německými nacionály a zejména sociálními demokraty budou na denním pořádku.

Kdož ví, zdali se vláda za daných okolností odhodlá předložiti nyní poslanecké sněmovně osnovu zákona jazykového, o kteréž se v ministerstvu vnitra pracuje. Zdá se, že němečtí nacionálové již připravují své obecenstvo na eventuelní odpor proti tomuto opovězenému návrhu zákona. Je těžko jinak si vysvětliti ustavičné stesky jejich do paralelního jednání o otázce jazykové v Praze a ve Vídni a do české neochoty k rychlejšímu postupu u vyjednávání. Německému obecenstvu podává se opět jako v nesčetných případech jiných úplně zkreslený obraz situace. Což při definitivním upravení jazykové otázky je možná si mysliti, že by při úřadech samosprávných mohly platiti jiné zásady než u úřadů zeměpanských? Běží o to, aby rovnocennost obou zemských jazyků u autonomních a státních úřadů na základě stejných zásad byla zabezpečena a pro praktickou potřebu upravena. A v tom slušný člověk zdravými smysly opatřený může viděti ústupek nám Čechům učiněný? Každý by zajisté odpověděl záporně, ale německé noviny jsou plny žalob na vládu, že Němcům bylo oktroyováno junktim se souběžnými vídeňskými konferencemi jazykovými, den ze dne lze čísti nářky, že předčasně byl odklizen systém Bienerthův a že nebudeme již tak ochotnými k dohodě, jako jsme byli pod tlakem onoho systému, že nebudeme teď už tak ústupnými, když jsme »opět byli uznáni za stranu, kteréž je třeba do majority...«

Jaká to je úroveň, na níž se octla největší parlamentní strana německá, když si troufají její tiskové orgány s takovými výklady přicházeti mezi obecenstvo zdravě smyslů svých užívající?

FILOSOFIE

Dr. F. MAREŠ, professor fysiologie:

PSYCHOLOGIE BEZ DUŠE.

Ke kritice »Základů psychologie« prof. dra F. Krejčího. (Pokračování.)

Jak má tedy psychologie dostáti úloze své: vysvětliti dění duševní určením kausální souvislosti? táže se prof. Krejčí a odpovídá:

»Aby tedy psychologie úkolu svému ... vyhověla, považuje duševní život jen ve spojení s děním nervovým a vykládá souvislost duševních dějů tím, že je hledí uvésti ve vztah s kausální souvislostí dění nervového pomocí fysiologických korelátů... Koreláty nervové k určitým dějům duševním stanoviti jest úlohou fysiologie a to je ta pomoc, kterou skytá psychologii, v tom se k ní psychologie utíká o radu a ovšem musí za vděk vzíti s tím, co a jak poskytnouti může. Potud je od ní odvislá. Fysiologie zajisté zkoumá složení a činnost čidla zrakového a od ní dovídáme se, co se děje v čidle, když máme dojem barvy na př. zelené... Jak patrno, jest pomoc, jakou psychologie má od fysiologie, důležitá; bez ní by svému úkolu nedostála...«

Fysiologové však zůstanou na rozpacích, co vlastně se od nich žádá: mají určovati nervové koreláty psychických jevů, jest toto jejich vlastní problém, který jim musí psychologie připamatovati (»Z. Ps.« II, 9), či jest psychologii lhostejné, co si fysiologové o oněch korelátech vymyslí? Jest splnění úkolu psychologie závislé

na této pomoci fysiologie, či nalezne si psychologie ony nervové koreláty sama ve zkušenosti bez fysiologie? Na rozpacích nejsou tu vlastně fysiologové, nýbrž psycholog budující svou vědu na nemožném základu; upotřebující k tomu množství fysiologických dat docela nesprávných, přijímaných od fysiologie vulgární. Tyto rozpaky jsou psychologicky vysvětlitelné, ježto mu byly tyto fysiologické nesprávnosti vytknuty; proto právě hájí se proti těmto výtkám tím, že se psychologie nezakládá na fysiologii, že psycholog nepotřebuje býti fysiologickým odborníkem a že fysiolog, nemající řádného rozhledu po psychologickém oboru, není povolaným soudcem nad psychologickou hodnotou knihy:

»Tedy, napsal-li jsem v I. díle Psychologie, že psycholog, aby vysvětlil děje psychické, uvádí je ve vztah s kausální souvislostí jejich fysiologických korelátů, nelze tomu rozuměti tak, že psychologie zakládá se na fysiologii a nelze z toho činiti dedukce, že psychologický systematik musí býti vyškolený fysiolog. Je-li jím, zajisté to není na škodu, ale požadavkem to činiti nemá právo nikdo, kdo psychologickou práci chce posuzovati, zejména ne fysiolog.« (»Č. M.« XII, 268.)

Souhlasím úplně. Ano, tvrdím ještě více: psychologie, majíc vysvětliti souvislost jevů psychických, nechť hledá jejich pojítko v duševní činnosti samé a ne v nervových korelátech; neboť v určení těchto korelátů »nemůže fysiologie psychologii zatím ještě posloužiti«; tu psychologie nenalezne pomoci žádné, poněvadž takový úkol jest pro fysiologii nemožný. Citována-li v časové úvaze moje Fysiologie mozku na dotvrzení toho, citována správně. Nevyzná-li se psycholog dobře ve fysiologii nervového ústroje, může jí klidně zanechati. I můžeme též všechny výklady o fysiologii nervstva a i smyslových výkonů, podávané v »Z. Ps.«, k odstranění všech hořkostí z toho vzešlých pokládati za nenapsané.

Ovšem, psycho-fysický paralelism, stanovící ke každému psychickému jevu souběžný fysický korelát nervového dějství v mozku, zůstává takto požadavkem psycho-fysické theorie, i nemůže býti uznán za empirický fakt, dokud nejsou ony nervové koreláty určeny. Psycholog musí se zatím spokojiti s předpokládanými nervovými koreláty, které si může vymýšleti, jak potřebuje, bez obavy, že by mu v tom kdy fysiologie odporovala. Ale jeho psychologie nebude zbudována na empirickém základě, nýbrž na hypothesi fakticky neověřitelné, právě tak, jako byla psychologie zbudovaná na hypothesi duše.

II.

Psychologie přijímající za základ a východisko fakt psycho-fysického paralelismu jest nevyhnutelně dogmatická, třebas by se i stále sama nazývala empirickou. A taková jest i její methoda: odvozuje aneb dedukuje všechny poměry ze svého faktu, jemuž se vše musí podříditi:

»Faktem psycho-fysického paralelismu chceme naznačiti, že duševní jest nám dáno jen v průvodu nervových pochodů, tak že máme dvě rovnoběžné řady jevů: vnitřních a vnějších. Z toho vyplývá psychologické theorii úloha určiti poměr členů rovnoběžných řad, poměr duševního dění k pochodům nervovým je provázejícím, a v tom záleží problém psychofysického paralelismu. Pro psychologa, který, jako my zde, uznává fakt paralelismu, vlastně tento problém neexistuje. On z faktu prostě vyvodí důsledky pro svou theorii, kterými je poměr rovnoběžných dějů duševních a nervových empiricky určen a kterými se při analyse duševního dějství musí říditi.« (Z. Ps. I, 88.)

I dovozují se důsledky z faktu paralelismu takto:

»Z faktu paralelismu plyne: že mezi duševními jevy a jejich koreláty není příčinné souvislosti. Duševní nepůsobí na hmotné, a hmotné nepůsobí na duševní. Neboť, kdyby duševní děj byl zapříčiněn svým fysiologickým korelátem, musil by o nich platiti zákon, že stejné příčiny mají stejné účinky, týž fysiologický děj musil by míti za následek a býti provázen týmž stavem vědomí. Tomu však odporuje očividná zkušenost. ... Vidíme, že jeden a týž fysiologický děj tvoří podklad různým stavům vědomí ...« (Z. Ps. I, 89.)

Hle, důsledek velmi neblahý pro fakt paralelismu a jeho úkol v psychologii! Neboť, odporuje-li zkušenost tomu, že by jeden a týž fysiologický děj byl provázen týmž stavem vědomí, nemožno na základě příčinné souvislosti fysiologických dějů sestrojiti souvislost jevů psychických; může-li jeden a týž fysiologický děj býti provázen různými stavy vědomí, nemožno stopami nervových dějů vysvětlovati paměť (Z. Ps. I, 125; III, 4) a zvláště ne mysl (III, 142). Na štěstí pro paralelism jest důsledek mylný; neboť dva různé děje mohou se provázeti pravidelně, aniž by byly spojené svazkem příčinného způsobování; a očividná zkušenost také tomu neodporuje, že by jeden a týž fysiologický děj nebyl spojen vždy se stejným stavem vědomí. Neboť doklad, uvedený v »Z. Ps.«, že »na př. innervace vasomotorická dostavuje se při dojmech libých i při pozornosti, jež je při větším napětí nelibá«, jest vzat z velmi vulgární fysiologie a netýká se vlastně »nervových korelátů«, o které jde v psycho-fysické theorii.

Psycho-fysický paralelism, znamenající pouhou souběžnost dějů fysických a psychických s vyloučením vzájemného příčinného působení, jest vlastně důsledek z principu zachování energie, tedy principu fysikálního, vztahovaného tu i na souvislost psychofysickou: plod naturalismu, zasahujícího do psychologie. Dle I. věty energetické jest účin rovnomocný příčině; následovně uznává se řetěz příčin a účinů za uzavřený, tak že nic ne-

energetického, a tudíž ani psychického, nemůže zasahovati do tohoto řetězu; a naopak, energetické (fysické) příčiny nemohou míti neenergetických (psychických) účinů. Proto jest mezi psychickým a fysickým dějstvím možná jen souběžnost, nemožné vzájemné příčinné způsobování.

V »Z. Ps.« (I, 90 a násl.) vykládá se o těchto energetických otázkách mnoho; ale jako jsme uznali za nenapsané výklady fysiologické, tak uznáme za nenapsané též výklady energetické, kromě jednoho, jejž však uvedeme na jiném místě. Oč hlavně jde, jest:

»a) Psychické nemůže působiti na fysické, b) fysické nemůže působiti na psychické. Mínění obyčejné psychologie, že ve volních jevech působí duševní na fysické a že při vnímání... působí hmotné na duševní, musíme ve smyslu svého názoru opraviti..., to je velmi důležitý následek našeho stanoviska, nemůžeme připustiti žádný tak zvaný vnitřní impuls vůle... Co se týče vnímání... také tu není působení hmotného na duševní; neboť duševní tu není dříve, než popud, na co by tedy působil? Duševní jev pouze přistupuje, přidružuje se k nervovému pochodu ...změna nervová podmiňuje stav vědomí; ale není jeho příčinou; nezpůsobuje jej, pouze... navodí... Nemusíme se obávati, že by se našel případ, který by se mohl uvésti za důkaz působení fysického na duševní a naopak... Jenom musíme pohlížeti na dějství duševní se stanoviska našeho.« (Z. Ps. I, 101—103.)

These psycho-fysického paralelismu naráží tu na přesvědčení z obecné zkušenosti, uznávající vzájemné působení mezi tělem a duší. Zastanci tohoto přesvědčení uvádějí proti paralelismu příklady působení hmotného v duševní a naopak působení duševního ve hmotné dějství; tak vítězství ducha Napoleonova v bitvě, v níž duch řídil pohyby vojsk dle promyšleného plánu. V »Z. Ps.« pohlíží se na to vše arci se stanoviska paralelismu:

»S paralelistického stanoviska musí se to všechno vysvětlovati fysicky, nesmí se přihlížeti k vlivu myšlenky, abychom dostali kausální řadu, složenou ze samých pochodů hmotných (následuje vylíčení těchto hmotných pochodů vojsk, pochodů v mozku Napoleonově atd.). City, představy, myšlenky, snahy, váhání, rozhodnutí, to vše je na výsledek bez vlivu. Jsou zde jen provázející hmotné děje, ale ty by se odehrály také bez oněch. Nikoli, Napoleonův geniální duch nevyhrál bitvu, nýbrž výsledek byl způsoben slepým účinkováním fysických sil. Tyto příklady mají dokazovati, k jak podivným koncům vede názor, že duševní nepůsobí na hmotné. Podivnost jest však nedostatečný důvod. Může míti příčinu v naší nezvyklosti určitým způsobem nazírati a tu můžeme žádati, aby člověk třeba násilně se k tomu donutil.« (Z. Ps. I, 104—105.)

Hle, naturalistický dogmatism, opatřený též inkvisicí! Dogmatism popírající živého člověka a uznávající pouze mrtvé dění, vlekoucí se nezměnitelnou nutností po řetězu fysických příčin a účinů; dogmatism nutící k této víře jménem vědy a podzírající jinověrce:

»Ostatně je patrno, že proti paralelismu táhne se do boje ne z psychologických, ale metafysických důvodů. Fakt paralelismu odporuje některým hypothesám o duši, tudíž je snaha jejich zastanců namířena na znehodnocení významu paralelismu jakožto empirického faktu.« (Z. Ps. I, 107.)

Žádné metafysické důvody, žádné hypothese o duši! O živého člověka jde, o lidskou osobu, která žije a působí jakožto přírodní činitel budující kulturu nad naturou. Metafysické důvody! Což jest »fakt paralelismu«, založený na předpokladu absolutního dění přírodního, vlekoucího se po řetězu příčin a účinů? To jest právě naturalistická metafysika, vystupující stále bez ostychu jako věda.

Velikou věcí jest paralelistům platnost principu zachování energie v živém těle:

»Je experimentálně dokázáno, že z organismu, jenž se nachází v úplné rovnováze ve výměně látky, vychází zrovna takové množství energie, jaké do něho vstoupilo přijetím potravy.« (»Z. Ps.« I, 94.)

Průkaz platnosti principu zachování energie v energetických obměnách tělesných považují paralelisti (Becker a j.) za důkaz faktu psycho-fysického paralelismu, vylučující vzájemné působení mezi fysickým a psychickým. Onen průkaz, přičítaný Rubnerovi a Atwaterovi za velký vědecký čin, jest ovšem petitio principii, ježto nelze průkazu provésti bez předpokladu principu zachování energie; jest i vratký věcně, ježto počítá s veličinami jen přibližně odhadnutými; a konečně jest i zbytečný, ježto nikdo nepochybuje, že v energetických obměnách tělesných energie se zachovává. Energie vyhovuje principu zachování, ale jen v jistých mezích, vedoucích ještě polem fysikálním; jest omylné překračovati tyto meze a vztahovati energetický princip i na pole psycho-fysické; aspoň nelze na tomto poli dovozovati z onoho principu závazných důsledků. Podstoupil jsem s našimi naturalisty těžké boje právě o tyto energetické otázky v biologii; i děkuji jim, že jsem si vyjasnil tyto otázky tak, že již nenalézám námitek. Prof. Krejčí stál tehdy ovšem při našich naturalistech; dotvrzoval jim zvláště, že uznati zvláštní »životní sílu« se příčí principu zachování energie, ježto »nic psychického nemůže zasahovati do fysického.« (»Č. M.« III, 213.)

Psycho-fysický paralelism jakožto důsledek principu zachování energie jest vrtoch plynoucí ze zneužití tohoto principu a ze zneuznání jeho významu. Vyvraceti paralelistický vrtoch noetikou, totiž vyšetřováním, jak z psychického, nám jedině bezprostředně daného, docházíme ku poznání fysického, a v čem tedy spočívá poznávací rozdíl mezi psychickým a fysickým, jest marné, poněvadž paralelista jakožto pře-

svědčenec naturalismu uznávajícího fysické za původní a jedině skutečné, neuzná žádné »theorie poznání« a odmítá vůbec veškeru »filosofii«; neboť spoléhá jen na »empirickou vědu a její fakta«. Proto nezbývá než léčiti paralelistický vrtoch »vědou«. (Pokračování.)

ZE DNE

Žádáme všechny pp. abonenty, pokud dluhují předplatné, o brzké jeho vyrovnání.

Veřejnost a obnovený zápas o Rukopisy. Když jsme upozorňovali na veřejný projev českých universitních professorů a jiných učenců o zbytečně obnoveném boji Rukopisném, nadáli jsme se, že jeho vážně míněnou a důkladně odůvodněnou výzvu, aby nebyly znovu projednávány záležitosti rozhodnuté a znovu rozdmychovány staré hněvy, přijme veřejnost za vážné memento; především arciť záleželo by to na publicistických orgánech, jež mají na mínění veřejnosti rozhodný vliv. Ale nastal pravý opak. »Českému Slovu« a v poslední době i »Národní Politice« náleží smutná zásluha, že bez náležité znalosti věci, s trapně osobním zaujetím a s nehezkou touhou po hlučné sensaci propůjčují své sloupce nikoliv argumentům, nýbrž pokoutním klepům, malodušným podezřením a postranním útokům zastánců pravosti Rukopisné, jak je shromažďuje »sěn strašný tábor« v Museu. Na mravní a charakterní cenu této klepařské »obrany« vrhají dvě okolnosti plné světlo. Za prvé jest to soustavné útočení na památku mrtvých mužů, především professora Gebauera, kteří se hájiti nemohou a jimž ušlechtilí zastánci Rukopisů podkládají nejen malicherné, ale namnoze i nízce osobní důvody jednání (v té věci Gebauera krásně obhájil prof. Goll v Čes. Čas. Hist.). Za druhé má nyní najednou hlavní slovo pan Václav Řezníček, osoba to, jíž dle svorného úsudku všech čestných literátů a učenců v Čechách dlužno se daleko vyhnouti, jde-li o záležitosti kulturní a charakterní. A tohoto pana Václava Řezníčka volá k svědectví proti — professoru Gebauerovi ve svém interviewu pan K. Kádner v »Nár. Politice« z 21. ledna. Proti takovému klamání veřejnosti dlužno veřejně se ozvati. V onom interviewu pronesl několik nápadů i pan dr. Václav Flajšhans, který mínění o pravosti RK a o způsobě obrany mění jako rukavice. Jestliže i pan dr. Zikmund Winter dal se o věcech, do nichž není naprosto zasvěcen a kde soudí pouze z doslechu, interviewovati, chtěje tím pomoci RK na nohy, vidíme v tom projev jeho staromileckého opatrnictví a povahového kolísání, které vždy rušilo mohutný dojem plynoucí z vědecké píle a důkladnosti tohoto učence.

Soud professora Pekaře o professoru Masarykovi. V prvním svazku nového ročníku »Českého časopisu historického« reaguje prof. Pekař v obšírné a důvtipné kritice na stať Vančurovu z »Památníku Masarykova«, nadepsanou »Čím se Masaryk zavděčil českému dějepisu«. Sporná věc není našim čtenářům neznáma, neboť zabýval se jí loni v našem listě důkladně professor Krofta; kromě toho chystáme z pera téhož učence zevrubný rozbor »Památníku Masarykova« již pro čísla nejbližší. I nebudeme zde uváděti ničeho z důrazných a břitkých slov, která pronesl professor Pekař na obranu historické školy Gollovy proti realisticky stranickému kritikovi prof. Vančurovi. Chceme upozorniti pouze na jedinou věc. Prof. Pekař, soudce politicky úplně nezúčastněný, rozlišil, u nás snad poprve, skutečnou vědeckou práci odbornou od populární a agitační činnosti, která vědu béře za záminku stranické propagace a nebál se říci, že se v oborech zastupovaných na naší universitě pravověrnými realisty pracuje daleko méně než tam, kde stojí »aristokratičtí« učenci. Protiklad ten provádí prof. Pekař stavě proti Masarykovi Golla. Citujeme alespoň dvě věty: »Jak vidno, jde o otázku, zda neslouží velkým cílům národním aspoň stejně nebo snad více ten, kdo plní vzorně svou povinnost v důležitém, pro kulturu národní velmi důležitém úřadě svém, či ten, kdo s poodstavením nejbližších úloh svých věnuje se politické činnosti? Odpověď je na snadě: vděčni, mnohonásob vděčni musíme býti prof. Gollovi, že nejednal tak, jako jednal Masaryk.« Vítáme s radostným souhlasem tato slova, imponující nejen bystrostí odhadu, ale i mužností projevu.

Z českých vysokých škol pražských. Císař jmenoval soukromého doc. dra J i ř í h o D a n e š e mimořádným professorem všeobecného zeměpisu na české universitě v Praze a soukromého a honorovaného docenta na české vysoké škole technické v Praze dra V l a d i s l a v a B r d l í k a mimořádným professorem hospodářské správovědy na jmenované vysoké škole.

Kartelní anketa. Na 30. t. m. svolala vláda do ministerstva obchodu poradu, jež má za účel stanoviti postup ankety kartelové a zaujmouti stanovisko k dotazníku, ministerstvem obchodu vypracovanému. Dotazník je neobyčejně (až příliš!) podrobný a všestranný. Otázky jeho týkají se především organisace kartelů, dále jich účinků na zkartelované závody, výrobu surovin a polotovarů, konsumenty, dělnictvo, outsidery a obchod, konečně pak návrhů na úpravu kartelů, jež budou ovšem hlavním předmětem sporu. Vítati dlužno, že vládní dotazník neobmezil se v této poslední příčině na pouhý dotaz všeobecný (jak to učinil dotazník t. zv. pracovního sboru kartelní ankety, uveřejněný 11. t. m., jenž docela všeobecně praví: Která zvláštní opatření zákonodárství neb správy uznáváte ve příčině kartelů za žádoucí? Které změny nynějších práv uznáváte za žádoucí, jestliže by zvláštní opatření byla nemožná?), nýbrž že staví experty před docela konkretní otázky, zejména dozorčího úřadu, státního stanovení cen kartelních, přípustnosti zrušení usnesení kartelních a nuceného zrušení kartelů (za určitých předpokladů ovšem) vůbec. Tím se celá akce uspíší, ač jinak právě dle ostatního obsahu vládního dotazníku nelze prorokovati brzké její praktické výsledky. Bude záležeti na zmíněné poradě a činitelích politických, zda bude anketě dán ráz více theoretický či praktický. K otázce kartelní samotné vrátíme se co nejdříve referátem o »Kartelech a trustech« dra Schillera.

Hospodářský význam Tripolska. Nadšení, s kterým válka italsko-turecká v Italii byla uvítána, již dávno vyprchalo a ustupuje čím dál, tím více skepsi nejen co do dalších úspěchů války, nýbrž i co do významu Tripolska pro Italii jako kolonie, o němž s počátku panovaly v kruzích podnikatelských ty nejrůžovější illuse. Skutečnost je i zde zcela jiná, než jak by si Italové přáli. Velmi názorně pověděl jim to nyní v národohospodářské revui »La Riforma Sociale« univ. prof. Einaudi. Dle jeho vývodů nebude Italie míti pravděpodobně nikdy z nové kolonie přímého užitku. Vzdělati se tu dá nejvýše ⅓ půdy, což však bude vyžadovati nejméně 30 roků práce a sta millionů nákladů. A při všem tom nutno o výnosnosti tripolské půdy silně pochybovati. Jisté jsou pouze oběti, praví Einaudi. Také o domnělém minerálním bohatství nové kolonie není mu ničeho známo. A kdyby prý i byla na pobřeží Velké Syrty velká ložiska síry, jak tvrzeno, znamenalo by to vzhledem k italské nadprodukci spíše národohospodářskou pohromu pro Italii, než národohospodářský prospěch. Znamená tedy Tripolsko pro italské poplatníky ohromnou oběť (válka stojí denně 1½ millionu lir) bez naděje na budoucí splátku. Ostatně, končí Einaudi, i kdyby vývody jeho byly jednou skutečností vyvráceny a Tripolsko stalo se aktivní, »necítí se kolonie nikdy povinnou k odplatě. Učinila-li by Italie jednou pokus zavésti nějaký tribut neb žádati zpět i jen malou část na kolonii vynaložených sum, bylo by to signálem ke vzpouře, již potlačovati bylo by tím těžší, poněvadž by odbojníky nebyli již Arabové, nýbrž — Italové.«

*

Nová emise 4% rakouské korunové renty a 4% rakouských pokladničních poukázek. Živnostenská banka v Praze jmenována jest za příčinou přímého účastenství u bankovního konsorcia se všemi svými filiálkami v Brně, Čes. Budějovicích, Frýdku, Místku, Hradci Králové, Jihlavě, Klatovech, Krakově, Lvově, Liberci, Mělníku, Mor. Ostravě, Olomouci, Pardubicích, Písku, Plzni, Prostějově, Táboře, Terstu a ve Vídni úředním upisovacím místem. Upisování koná se v pondělí dne 29. t. m. a přihlášky přijímají se u Živnostenské banky a její filiálek za původních podmínek již dneškem počínaje. Upisovací kurs stanoven jest u 4% rakouské korunové renty na K 90·25 u 4% rak. pokladničních poukázek na K 89·50. Rentám na 6, resp. 12 měsíců uzavřeným dostane se u přidělování přednost a upisovatelům těchto kusů bude nahrazena zvláštní provise.

POLITICKÁ KRONIKA.

15. ledna převzal Canalejas opět úkol sestaviti kabinet španělský.

18. ledna zahájen sjezd strany agrární v Praze.

18. ledna byla sněmovna turecká rozpuštěna.

20. ledna přibyl státní tajemník zahr. zál. Kinderlen-Wächter do Říma.

20. ledna oznamuje se, že sněmu král. Českého bude předloženo 5 předloh o národnostním vyrovnání v Českých Budějovicích.

20. ledna propuštěn chor. bán Tomašić.

20. ledna započaly užší říšské volby v Německu.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákladem vlastním: Slavnost založení Umělecko-průmyslového musea Obchodní a živnostenské komory pražské. Stran 20. — A. Huys: Svobodné zednářství a svoboda svědomí. Přeložil prof. Apeles, vydal Dr. Faust. Str. 307 za 50 h. V kom. B. Jehličky, Žižkov, Karlova tř. 617. — E. Hegner, Rub slávy, str. 111 za K 1·80. — Josef Pekař: Kniha o Kosti II., str. 216 za 6 K. V kom. Kl. histor. — Miloš Marten: O básníka, str. 28 za 30 h. — JUDr. V. Joachim: K reformě obecního řádu volebního (zvl. otisk z České Revue), str. 16. — K. Lošťák: Ranní soumrak, str. 64 za 1 K 50 h. — **Nákl. J. R. Vilímka:** 1000 nejkrásnějších novell. Svazek 11. (Hjörleifsson, Neznámý autor starověký, Bracco, Žeromski), str. 99 za 60 h. — Gabriele D'Annunzio: Pescarské novelly, str. 426 za 7 K. — Grazia Deledda: Rozmary osudu, str. 319 za 4 K. — 1000 nejkrásnějších novel 13. (Podlipská, Flaubert,

Ephtaliotis, Fiorenti, Reuterová, str. 99 za 60 h; svazek 14. (Jakiv, Evers, Coster, d'Angoulême, Bang), str. 99 za 60 h. — **Nákl. »Merkuru«:** V. C. Vaníček: Republiky řeky La Platy, str. 240 za K 3·50. — **Nákl. J. Pelcla:** Dr. Jos. Karásek: K. J. Erben, str. 32 za 20 h. — J. Pecl: Paní Toselliová, str. 48 za 20 h. — J. Casanova: Paměti mého života III., str. 189—284 za 1 K. — **Nákl. Ústř. spol. jed. učit. na Moravě:** Jana Amosa Komenského Veškeré Spisy. Svazek VI. (2.) Str. 557 za 10 K. — **Nákl. Kamily Neumannové:** Walter Pater: Dojmy a myšlenky Maria epikurejce. Román. Str. 278 za 4 K 50 h. — Tintoretto. Deset obrazů. Úvodní studii napsal M. Marten. Cena neudána. — **Nákl. J. Otty:** MUDr. A. Wiesner: Nemoci ze zimy, horka a nastuzení a ochrana proti nim. Str. 37 za 70 h. — Sil. Str. Kranjevič: Básně I, str. 128 za 2 K. W. Sieroszewski: Dvě sibířské povídky, str. 68 za 20 h. — T. Morus: Utopie, str. 186 za 60 h. — John Milton: Ztracený ráj I., str. 226 za 60 h. — **Nákl. dra Ant. Hajna:** Józef Olszewski: Byrokracie, str. 228 za 3 K 60 h. — Boris Lazarevskij: Dívky, str. 299 za 3 K. — Jos. Matějka: Duše pramenů, str. 377 za 4 K. — **Nákl. Česk. odb. zem. rady pro markr. mor.:** Kapesní kalendář moravského hospodáře na 1912 za 1 K. — **Nákl. A. Píše v Brně:** Ozef Kalda: Jalovinky, str. 343 za 4 K 30 h. — **Nákl. dra Fr. Páty:** Dr. Zd. Nejedlý: Alois Jirásek a jeho Litomyšl. Litomyšlská knihovna I. Str. 43 za 40 h.

Nákl. »Dědictví Komenského«: Fr. Náprstek: Dítě a jeho svět, str. 36 za 70 h. — Ant. Munzar: Výchova silné vůle. Výchova ku práci a svědomitosti, str. 22 za 48 h. — Vl. Švácha: Proč cvičíme? Str. 16 za 40 h. — L. Fediuk: Péče o slabomyslné, str. 32 za 60 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 1. ÚNORA 1912. ČÍSLO 19.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

TERÉZA NOVÁKOVÁ:

CHARLES DICKENS JAKO SOCIÁLNÍ REFORMÁTOR.

(Na oslavu stých zrozenin dne 7. února 1912.)

Leckdo se zarazí, snad i hněvivě se pozastaví nad titulem stati. Zapřahati umění, tohoto volného ptáka, do služeb občanských poměrů, aby vymanilo je z prohlubní, do nichž zabředly! Činiti básníka jakýmsi zřízencem všeobecného dobra! Jaká to dvojnásobná blasfemie, jaká to urážka místo oslavy! Kde zůstala maxima »Umění pro umění«? Ihned duševnímu uchu zazní dlouhé, nesnesitelné tirády o zákonech, o těch, kteří je porušují, i o těch, kteří jich chrání; ihned duševnímu oku zjeví se postavy, tmavé ploché a bezkrevné jako silhouetty, obojí pravý paskvil na plody a dítky sladké Musy.

Marné obavy! Jdeť právě zde o umění velmi živé, velmi plastické, velmi strhující. Působilo-li toto silné umění i jinak než svou nejvlastnější silou, vyslalo-li, zářic samo intensivně, i paprsky do všelikých temných hloubek a rozsedlin, nemůže mu to býti zajisté přičítáno jako nedostatek, nýbrž jako zmnožení a větší plnost.

Charles Dickens již od útlého dětství osudem vychováván byl jednak na znatele a pozorovatele života všech vrstev a oblastí anglického života, jednak na druha a přítele opovrženého »čtvrtého stavu«, strádajících a zavržených vůbec. Když překypující fantasie a obrovská mohoucnost tvárná záhy nemnoho více než dvacetiletého přivedla na dráhu spisovatelskou, nemohlo ani jinak býti, než že onen život vypozorovaný, v němž vedle mnoha veselého světla spatřovaného okem humoristovým bylo i značně stínů, zračil se v jeho poesii. Přes to neodvážil se z nesčíslných jeho kritiků a životopisců nikdo, zařaditi velikého romanciera, pýchu a miláčka Anglie, do ponuré třídy »spisovatelů tendenčních«, snad neprávem tak diskreditované; zůstává básníkem jasného čela, jemuž kolem úst kmitá čtveračivý úsměv humoristův a na řasách očí chvějí se slzy laskavého milosrdenství, zůstává umělcem, v jehož duši sídlí sladká soustrast s chybami a nedostatky lidskými, porozumění pro hloubky neřestí a hříchů, do kterých člověk, někdy takměř nevědomě, zapadá, strhuje v ně ostatní, až ve společnosti lidské utvoří se řetěz ztracených, hynoucích, zkažených.

Jest tím podivuhodnější, že toto jasné a milosrdné umění, daleké všeho poručníkování a kazatelství, jen svou tvůrčí silou, svým barvitým světlem působilo k reformě, nápravě; není nadsázkou biografů ani lichocením Dickensovi, že po Mikuláši Nicklebym strašné soukromé školy, jichž zvláště v hrabství Yorkském bylo mnoho (Yorkshire Schools), staly se nemožností, že Oliver Twist dokořán otevřel okna do hrůz chudobinců, že »Pozůstalé zápisky Klubu Pickwicků«, »Copperfield« a zvláště »Malá Dorritová« plně odůvodnily zrušení absurdního vězení dlužníků, že »Těžké časy« teprve ukázaly záhubnost chladného positivismu, jenž potlačuje všechen cit, stále volaje »Fakta, fakta, fakta, čísla, čísla, čísla,« jako zase Chuzzlewit (vedle odhalení pravé tvářnosti »Nové Anglie«) zošklivil všemu světu potměšile neupřímné svatouššství, které anglický jazyk tak stručně a výstižně označuje slovem »cant«.

Čtenář anglický, středoevropský i v osadách neúnavně prohlížel a ve svou mysl pojímal obrazy, které umělec Dickens s bohatou štědrostí mu kreslil, maloval, podával; a s úžasem pozoroval, že časem mění se zrcadla, v nichž obrážejí se znetvořené rozhlodané, chorobné poměry země, ba jeho vlastní zkřivená, churavá tvář. A přece autor neměl úmyslu líti zrcadel ani normálních, ani konvexních ani konkavních, chtěl tvořiti svou fikcí odliky lidského života, odliky své bujněúrodné obraznosti.

Jak mimoděk stává se Charles Dickens reformátorem společnosti, satirikem své doby, toho důkazem jest hned první jeho úspěšné dílo (abstrahujeme-li od »Črt« — »Sketches«, málo významné prvotiny), »Pozůstalé zápisky Klubu Pickwicků«. Bylo psáno za účelem čistě zábav-

ným. Nakladatel objednal si je jako slovní průvod ke komickým obrázkům ze života sportovního, autor sám v kterési předmluvě přiznává se, že pracoval na něm zvláště horlivě, aby rozveselil těžce nemocnou mladou přítelkyni (Mary Hogarthovou, která záhy zemřela). Podařilo se mu to zajisté, neboť, dle výroku životopiscova, »všecka Anglie otřásla se nad Pickwicky homerským smíchem«, zvláště od objevení se podomka Sama Wellera, ač byly tehdy doby hospodářsky i politicky nad míru trudné. A již do tohoto nejhumorističtějšího Dickensova díla, jako stíny do jasně osvětlené zahrady, vkradly se stránky velmi vážné, známky to utajených chorob v básníkově vlasti bujících. Objevuje se tu poprvé se vší svojí bídou, svým choroboplodným ovzduším, svou nespravedlivostí a korrupcí, vězení dlužníků Fleet neb Marshalsea, kam odvezen jest mr. Pickwick, když zdráhá se zapraviti útraty nespravedlivého processu, inscenovaného proti němu podvodnou firmou Dodson and Fogg ve prospěch pošetilé jeho hospodyně paní Bardellové, kam následuje ho pomocí právnické fikce věrný sluha Sam Weller, kde oba setkávají se s dobrodružnou dvojicí herců, Alfredem Jinglem a Jobem Trotterem, kdysi je ošálivší, a kam konečně, když šibalským svým advokátům nedovede zaplatiti, dodána jest i paní Bardellová. Vězení Fleet neb Marshalsea líčeno pak do všech podrobností a v celém svém mravním vlivu na povahu svých obyvatelů v obšírném románě o »Malé Dorrittové«. Její bratr Tip neb Eduard, hlava rodiny William, nazvaný »Otec domu Marshalsea« (The Father of the Marshalsea), strýc její Frederick i sestra Fanny, tanečnice, mezi mnohými jinými obyvateli neblahé budovy podávají svědectví, jak pobyt ve vězení dlužníků, třeba zachraňovalo od smrti hladem, činí je nezodpovědnými, chabými, zbavuje je veškerého sebevědomí, svléká je z přesvědčení, že člověk zdravý, schopný měl by starati se o sebe a o členy své rodiny, nikoli spoléhati výhradně na dobročinnost jiných a na veřejné prostředky. Londýnské vězení dlužníků dávno jest zrušeno; byla to instituce středověká do té míry, že na jistém místě průčeli umístěna železná klec, v níž nešťastní dlužníci pořadem žádali kolemjdoucích za almužnu na úhradu vydání, které způsobovali každodenně »dobročinnému« tomuto ústavu!

V jedné z nejbídnějších komnatek »Fleetu« setkává se mr. Pickwick s umírajícím »poručencem kancléřství«, jehož ošetřuje starý dobrotivý příštipkář, rovněž uvězněný. Výjev u jeho lože jest jakousi předehrou k románu »Bleak House« (Pustý dům), který takměř cele věnován jest kruté křivdě anglického práva a jejím obětem. »Pře kancléřské« (Chancery-Suits) jsou dlouhé processy o sporná dědictví a jmění, jež pro množství zaměstnaných právníků a svědků končí obyčejně tím, že již samou pří majetek sporný jest ztráven; »poručenci kancléřství« jsou osoby, nikoli jen nezletilé, o jejichž jmění se jedná.

Celým dějem »Pustého domu« jako neznatelná červená nit proplétá se po dlouhá léta trvající proces »Jarndyce versus Jarndyce« způsobený několikerou nezjistitelnou závětí; část majetku, řada to londýnských domů, rozpadá se ve skrýše nejbídnější chudiny »Tom-all-alone«, když jeden z Jarndyců, Tom se zastřelí; jiný, šlechetný to ochránce Esthery Summersonovy, stává se samotářem a podivínským obyvatelem t. zv. Pustého domu; mladý pár poručenců kancléřství, Ada Clarova a Richard Carstone, spolehajíce se na šťastné rozřešení pře, ztroskotají, když ukáže se, že proces ztrávil každý penny právě ve chvíli, kdy byl by snad skončil příznivě. Richard umírá novým tímto zklamáním, Ada, mladičká jeho vdova, tráví zádumčivě život se synáčkem pohrobkem. Vedle členů rodiny Jarndycovy jiné dvě oběti tu vystupují a přítomností svou při každém zasedání kancléřského soudu obnovují vědomí své křivdy a znovu rozdírají své rány. Silný, robustní farmář ze Shropsshiru, Gridley, dříve podléhá tomuto ustavičnému rozrušení, než malá, skoro šílená miss Flitová, která jménem všech zvráceností »kancléřství« nazvala uvězněné své ptáky, jediné společníky své podkrovní světničky. Vetchá slečna bydlí ve starém spustlém domě Krooka, vetešníka, polopomateného, skoro vždy opilého; ten krám svůj, plný hadrů, ustřižených vlasů, prázdných lahví, starého papíru, ve kteréžto strašné směsi po léta již sám se nevyzná, nazývá »kancléřstvím« a sebe — »Lordem-Kancléřem« — drastické to odsouzení této právní instituce — —

Již ona sama praví i neodborníku, že právo anglické, jeho představitelé a zástupci, zcela se liší od práva středoevropského, že chová v sobě mnoho přežitků a zaráží neskonalou spletitostí, která ovšem způsobuje trapné a záhubné průtahy. Stupnice anglických právníků jest nekonečna a velmi rozmanitá, a právě tak rozmanity jsou podmínky, za nichž mladí muži vstupují do řad stavu a do právnických kanceláří. Jen menšina podrobuje se pětiletému studiu, to oni, kteří pledují před soudem neb jsou sami soudci a úřadují v předepsaných talárech a parukách; jiní a to nejen »sollicitorové« a »attorneys« (právní zástupci), ale i vyšší třída, proctorové, členové »Doctors Commons« získávají své postavení a svoji hodnost často bez vzdělání jakéhokoli, na základě pouhých obchodních smluv neb dědictví, postupují na vlivná místa z pouhých písařů svojí pílí aneb opět složením určité dosti vysoké části peněžní (articled clerks). Tak na př. společník proctora Spenlowa, otce Dořina, pan Jorkins, jest člověk zcela nevzdělaný, jenž objevuje se v »závodě« pouze jako zástěna, a mladý Copperfield, jenž ovšem vystudoval střední školu,

stává se nehonorovaným členem téže kanceláře po složení premia tisíc liber šterlingů (24.000 K).
(Dokončení.)

*

John Milton: **Ztracený ráj.** Přeložil J. J. David. Dva svazky, 226 + 197 str. Nákl. J. Otty 1911. (Svět. knih. č. 954—956 a 957—959.) (Dokonč.)

I není divu, že »Ztracený ráj« opravdu stal se »magnus parens« básnictví moderního. Obrovský jeho úspěch po celé západní Evropě v 18. století sám by dostačil na důkaz, jak silny byly již tehdy směry, zásadně protivné jednostrannému racionalismu, v němž ustálené mínění vidí charakter této doby. V literatuře francouzské od prvých tlumočníků svých, Voltaira a Dupré de St. Maur po Chateaubrianda, v německé od Bodmera přes Klopstocka až po dobu Goethovu Milton je vždy novým a živým popudem obrozujícím. Zvláště dojemně vstupuje do literatury polské. Po hořké zkoušce prvého rozdělení Polsky, pod praporem posledního mohutného projevu života jejího, konstituci 3. máje, Jacek Przybyslki vydává »Ztracený ráj« polsky, aby se v něm národ učil — nehřešit. Žel, i ta výstraha vyšla na zmar, i tenkrát se hřešilo, ráj byl ztracen...

Do literatury české dílo Miltonovo vkročilo před sto lety tiše a skromně v přebásnění Jungmannově. Čím však méně hlučný byl jeho vjezd k nám, tím hlubší působení. Ovšem osobnost Jungmannova a jazyková síla překladu jeho účinkovaly tak mocně, že Milton sám oproti nim ustupoval v pozadí. Když pak i zájem o Jungmanna na čas poklesl, »Ztracený ráj« vůbec upadl v zapomenutí, a často citované slovo Lessingovo o Klopstockovi platí podnes v plné míře o Miltonovi v českém rouše.

Nuže, konečně přichází kniha, která snad nás vytrhne z této nechvalné lethargie, nový překlad »Ztraceného ráje« a to v laciném vydání.[1]) Zpracován je svědomitě, psán řečí dnes obvyklou a tím snad opětně vzkřísí zájem o Miltonovo dílo. To bude hlavní jeho zásluha vůči Miltonovi.

Davidův překlad je však záslužný i vzhledem k Jungmannovi: teprve srovnání tohoto nového překladu se starým dokonale osvětlí cenu díla Jungmannova, jehož chvála v nynější literatuře byla téměř jen theoretická, neprožitá. Původně ceněn byl převážně jazykově, později vůbec nijak. Nyní vyšel překlad nový, jehož autor se domnívá, že dílo jeho prokáže, jak daleko pokročil jazyk náš a jeho výrazová schopnost za sto let. I bude na čase srovnat a ocenit překladatelské umění obou převodů.

A tu při srovnání jich poznáme cenu práce Jungmannovy. Beze sporu čeština za sto let velice pokročila, a pokrok ten jeví se i na překladě Davidově; ale nepokročilo tolik — umění překladatelské, pokud je representováno p. Davidem.

Davidův překlad náleží k překladatelské škole Vrchlického, a bohužel více v špatném než dobrém smyslu. Pohřešuje hlavní přednosti práce svého mistra, průkopnictví a převádění neznámých děl, neboť podává jenom druhý převod básně již dávno zčeštěné. Za to sdílí podstatně vady překladů Vrchlického.

První z nich jest filologická. P. David umínil si přeložit Miltona rozměrem originálu, blankversem, a zachovat úplně stejný počet veršů jako má originál. U »Ztraceného ráje« netřeba sice ani na jednu z těchto vlastností dle mého názoru klást váhu, an originál je psán volně a široce, a tedy nějaká záměna nebo přidání verše v překladě neruší dojmu; nesnadný úkol, jejž uložil si sám p. David, byl by hoden uznání, kdyby předsevzetí bylo bývalo také provedeno bezvadně. Leč p. David si zamýšlené »sestručnění na rozměr původní« usnadnil po způsobu Vrchlického násilným osekáváním a komolením slov i vazeb větných, aby se mu vešly do úzkého rámce veršového (»krm« místo pokrm, »brň« m. brnění, »prv se hnul« m. nejprve; »ležet zřela se«; »od tvorby člověka« = od té doby, co člověk byl stvořen atd.), čímž nádhernou plynnost řeči Miltonovy kazí.

S tím ruku v ruce jde druhá vada školy Vrchlického, psychologická. Překladatel ještě více než básník původní musí umět svou práci objektivisovat, totiž pozorovat ji z určité vzdálenosti, jako by byl sám čtenářem, neznajícím originálu. Jen tím jest možno vytvořit překlad úplně jasný, sám o sobě srozumitelný a přirozeně plynoucí; v opačném případě je dílo nezdařié, i kdyby každé slovo bylo věrně přeloženo, protože spád řeči a postup představ je porušen a zbývá jen slovní kostra, kdežto živost a charakter díla se ztrácí. Tato vada u Vrchlického zaviněná hlavně kvapnou prací v jeho škole a též u p. Davida se vyskytuje z jiné příčiny, totiž z nedostatku techniky básnické. Výsledek jest ovšem stejný.

Tyto vady činí z překladu Davidova nezdařenou vnější slovní kopii originálu, na rozdíl od plynného, plastického, opravdu uměleckého překladu Jungmannova, vystihujícího ducha předlohy. A to ještě p. David měl Jungmannův překlad při ruce a používal ho k usnadnění práce své, ač to neuznal za dobré v předmluvě doznati. Naopak, on dokonce píše tam, že Jungmann vynechal v překladě svém útoky Miltonovy na katolictví, což není pravda.

Jungmannův překlad se dnes ovšem většině čtenářů zdá nestravitelným pro svou nemoderní dikci; ale po letech, až také práce p. Davidova zevně zastará, pomine i dnešní dočasná jediná její přednost před Jungmannovou, takže význam práce Jungmannovy po čase bude uznán spíše více nežli dnes. Arci, jak již řečeno, p. David bude mít o tuto rehabilitaci bezděčnou zásluhu. *E. Chalupný.*

[1]) Před lety vydal J. J. David již překlad Miltonova »Ráje opět nabytého«.

PRÁVO

K OTÁZCE POMĚRU MEZI STÁTEM A CÍRKVÍ.

Referuje *V. Z.*

II.

Abstrahujeme-li úplně ode všeho, co souvisí s kultem (»dohled v ohledu mravním, úkony vyučovací, svátostní, bohoslužebné a charitativní«), zbude v činnosti svazů náboženských více nebo méně široké pole, náležející do sféry hospodářské a právní. Církve se tu objevují jako osoby právnické, které nad svými členy vykonávají jistou moc povahy právní, obstarávají samostatně kus veřejné správy ve státě (»organisace církevních svazů, pravomoc jednotlivých úřadů a funkcionářů, jejich poměr k celku a navzájem, disciplinární moc úřadů nadřízených, úhrada nákladů spojených s korporační správou, práva a povinnosti jednotlivých členů — to jsou vesměs otázky výlučně právní«). Církevní správa jako souhrn aktů právních a hospodářských náleží zásadně do kompetence státu »jako pramenu veškerého práva vnitrostátního«. Ponechává-li stát správu příslušných právních a hospodářských záležitostí náboženským svazům, děje se tak z důvodů vhodnosti jako při korporacích jiných.

V každém z dnešních států jest na spolužití odkázáno více církví, čímž nabývají otázky církevní povahy zvláštních zájmových otázek jistých kruhů obyvatelstva. Jest proto samozřejmo, že »zdravý poměr mezi státem, jenž sleduje zájmy obecné, a svazem náboženským, jenž hájí zájmy toliko jisté části obyvatelstva, vyžaduje, aby v každém ohledu ustoupil zájem partikulární před zájmem obecným. K d e z á j e m č á s t i v í t ě z í n a d z á j m e m c e l k u, t a m j e s t c e l e k o h r o ž e n.«

Pozorujeme-li svazy náboženské s hlediska právního — a po této stránce není zajisté pojmového rozdílu mezi církví a jinou společností tvořící právní jednotku — objevují se nám jako organismy samosprávné. Vykonávají jistou činnost povahy právní samostatně, vlastním jménem a dle vlastních zájmů, ať již tato činnost spočívá na právních pravidlech autonomních, nebo přímo na zákonech státních. V činnosti těles církevních objevuje se i činnost přenesená, třeba že to nebývá činnost, přenesená státem přímo na korporaci jako celek, nýbrž spíše svěřená jednotlivým funkcionářům náboženského svazu. Výronem státní svrchovanosti jest právo dozoru, které si stát vůči církvím ve větším nebo menším rozsahu vyhrazuje a které ovšem naprosto selhává vůči církevním aktům původu mimostátního.

Po přehledu charakteristických vlastností svazů církevních, který autor doprovází pečlivým a bystrým rozborem, zdá se nepochybným úsudek, že se stanoviska právního jsou, respektive mají býti svazy církevní právními osobami samosprávnými. Tím zajímavější jest pak srovnání pokud této povaze církví odpovídá jejich právní organisace uvnitř státu a pokud některé církve mají ráz těles autonomních nebo dokonce těles, která podržela alespoň částečně původní, státu koordinovanou moc zákonodárnou. —

Pravými svazy samosprávnými jsou především náboženské svazy, organisované na podkladě zákona ze dne 20./V. 1874 č. 68 ř. z., jímž stát uděluje povahu náboženské společnosti na základě určité ústavy, kterou stát bere na vědomí. Svazy tyto »vznikají po právu aktem státní moci, mají jen tolik práv, kolik jim stát ponechal a existují tak dlouho, dokud stát jim existence neodejme« (na př. církev starokatolická).

Podobně jsou sorganisováni příslušníci vyznání židovského. Není tu vytvořena právnická osobnost náboženské společnosti židovské ve státě, nýbrž řada obcí židovských, z nichž každá jest jednotkou samosprávnou, aniž by souhrn obcí tvořil organismus vyššího stupně. Autonomie, pokud tu vůbec o ní může býti řeč, jest toliko nutným doplňkem samosprávy, která svou existenci i meze svojí pravomoci odvozuje přímo ze zákona státního.

Jinak vytvořena jest organisace církve evangelické a pravoslavné, kterou Hobza velmi výstižně označuje terminem »správy autonomní«. »Obě církve, evangelická i pravoslavná, tvoří u nás autonomní svazy s právem vlastního zákonodárství a z něho plynoucí vlastní správy.« Ústava církve evangelické (ze dne 9./XII. 1891) byla na základě srovnalých usnesení generálních synod (augšburské a helvitské) po sankci panovníkově vyhlášena jako církevní zákon. »Církev evangelická v Rakousku má vlastní ústavu, vlastní orgány zákonodárné, vlastní orgány správní. Ona je svézákonným čili autonomním svazem ve vlastním slova smyslu. Má samostatné zákonodárství a samostatnou správu, ale pod vrchním panstvím státu a uvnitř státních hranic. Samostatnost její není originární (původní), nýbrž odvozená z moci státní. Jako státním aktem byla autonomie církve evangelické stvořena, tak by mohla býti beze sporu aktem státním opět zrušena.«

Církev pravoslavná má dle nynější úpravy jako celek povahu právní osobnosti autonomní, podobně jako církev evangelická a jest »na ve-

nek (v poměru k jiným církevním svazům mimostátním) svazem úplně neodvislým. Jen materielní zásady, na nichž spočívá její organisace, shodují se s obecnými normami, uznávanými v pravoslavných církvích. Po stránce formální není tu však nijaké spojitosti s venkovem« (zahraničním). V některých směrech (kterých v tomto referátu nelze reprodukovati) »uplatňuje církev tato práva, která jsou původu mimostátního a která stát sám dle dikce statutu za odvozená z jeho moci nepovažuje. Ale na druhé straně dlužno uvážiti, že stát svým aktem (schválením) založil jednotnou právnickou osobu církve pravoslavné, a že jí dovolil vyvíjeti se na základě vlastního právního řádu« (autonomie).

(Pokračování.)

MORAVA

Činnost sněmu, pokračujícího od 8. ledna ve svém zasedání, pohybuje se v úzké dráze vymezené dohodou obou národností. V nerušeném průběhu klidných schůzí jen tu a tam zaslechnete nesmělou ozvěnu bývalé vřavy národnostních srážek a potyček s klerikály. Není už života ve sněmu, jehož hodiny jsou sečteny. Proto ani veřejnost nesleduje již se zájmem poslední dni dokonávajícího sněmu.

Jak se dalo předvídati, je celé zasedání rázu čistě hospodářského. Povolují se nesčetné subvence na různé účely, zápůjčky hlavně obcím na rozličné podniky, vyřizují se účty zemských ústavů a p. Sněm funguje tu jako pouhý hlasovací aparát zemského výboru a sněmovních odborů, jichž připravené návrhy se prostě přijímají. Dojde na př. i k takovému hlasování: povolují se dary z milosti Františce D. 50 K, Josefě O. 60 K, Františce Č. 80 K... atd. Chvílemi podobá se zasedání valné hromadě nějakého většího spolku.

Za úplné nudy jenom dvojí usnesení dovedlo upoutati větší pozornost. Je to předně návrh zemského výboru na definitivu (státní) okresních školních inspektorů. S definitivou v navržené formě nelze souhlasiti ani se stanoviska školského (učitelského), ani se stanoviska inspektorů samých (z nichž mnozí vyslovují se proti). Bylo tedy v podstatě správné, co proti definitivě uvedli s české strany dr. Budínský a dr. Fajfrlík. Též Němci postavili se proti zemskému výboru. Návrh dra Budínského, aby se přešlo k dennímu pořádku, byl zamítnut 96 hlasy proti 39. Přijat byl v poměru 76:60 návrh posl. Prayona (jemuž se přizpůsobil i dr. Budínský) na vrácení předlohy výboru školskému k dalšímu šetření. — Druhý návrh týká se rozdělení dotace 100.000 korun na podporování živností. Dr. Stojan podal minoritní návrh, aby v zájmu nestrannosti (!) rozdělení bylo ponecháno zemskému výboru. Prošel však návrh většiny živnostenského odboru (ref. posl. Heiter), aby subvenci rozdělila živnostenská rada, ježto touž autonomii má také zemědělská rada. Sociální demokraté se zdrželi hlasování — z důvodů zásadních (?). V menšině zůstali klerikálové s velkostatkáři. Obojí hlasování znamená porážku klerikálů (s velkostatkem) spojenými pokrokovými stranami českými a německými.

Zmínky zasluhuje ještě usnesená změna ve příčině ošetřovacích poplatků III. třídy ve veřejných nemocnicích; z ošetřovacích poplatků těch za členy moravských pokladen nemocenských (1·30 K, za učedníky 1 K) budou nadále platit pokladny 80% resp. 70% (za učedníky) a zbývajících 20% resp. 30% bude hradit zemský fond.

Volby do zemského sněmu nebudou asi dříve než na podzim. Noviny vědí však už dnes, kdo z nynějších poslanců nebude již kandidovat, a hemží se vůbec spoustou kandidatur. Prázdných kombinací těch nejlépe si nevšímati.

»Úspěch« protestní akce proti systematickému germanisování c. k. krajského soudu v Olomouci se už dostavil. Na místo dosavadního presidenta Kunzeho (Němce), který se stal presidentem zemského soudu v Brně, byl jmenován presidentem Němec Hampel. My se máme spokojiti s místem vicepresidenta, jímž bude vrch. r. Schmidek. — Křiklavé národnostní poměry udržovány též u c. k. krajského soudu ve Znojmě.

Odpor Němců proti změně zákona o měšťanských školách, nepřipouštějícího dle dosavadní praxe zřízení veřejné české měšťanky v německých městech, jest příčinou, že domáháme se menšinových měšťanek ve formě t. zv. obvodových čili újezdných škol pro obvody více venkovských obcí. O měšťanku takovou usilovali jsme poslední dobou v Mor. Krumlově. Proti povolovacímu usnesení c. k. zemské školní rady byla naše žádost c. k. ministerstvem vyučování zamítnuta. Věc dostala se nyní k c. k. správnímu soudu, který rozhodnutí ministerské jako nezákonné zrušil. Jsou tedy obvodové měšťanky dle zákona přípustné. Tím bylo konečně uvolněno pole pro rozvoj českého školství měšťanského na Moravě.

Kroměříž je před obecními volbami, které budou v prvé polovici února. Svobodomyslné strany budou voliti organisovaně proti vládnoucí straně klerikální. V posledním okamžiku podala oposice ještě celou řadu reklamací. Podací protokol byl po záznamu reklamací uzavřen a opatřen datem příštího dne (17. ledna). O tom zvěděli klerikálové už pozdě večer, když úřední místnosti byly již zamčeny. A tu stalo se něco neslýchaného. Kolem 10. hodiny noční dal si P. Ant. Urban, vůdce klerikální strany v Kroměříži, otevříti městský úřad a podal dodatečně četné reklamace, jež po vyškrtnutí data následujícího dne (17. I.) byly vepsány do podacího protokolu. Současně zažádal o prodloužení reklamační lhůty do 17. ledna (z opatrnosti!), což bylo potom povoleno. Proti úskoku tomu oposice s veškerou energií zakročila.

Jiný příklad, charakterisující klerikální povahu: Farář B. Weiner podal u státního zastupitelství anonymní trestní oznámení, že zpronevěřen byl čistý výtěžek zábavy, pořádané ve prospěch školy Komenského ve Vídni. Zavedeno bylo trestní vyšetřování pro zpronevěru, v němž farář Weiner vyslýchán byl jako svědek a udal, že anonymní oznámení nepsal. Na základě dobrozdání znalců písma, kteří s plnou určitostí písmo trestního oznámení prohlásili za rukopis faráře Weinera, byla na něho podána obžaloba pro zločin křivého svědectví. Krajský soud olomoucký Weinera odsoudil do žaláře na 1 měsíc. Weiner podal proti rozsudku zmateční stížnost. Při jednání u kasačního soudu ve Vídni Weiner se doznal (!), že inkriminované podání sám napsal, s právního stanoviska však ve stížnosti dovozováno, že byl současně vyslýchán jako svědek a obviněný, a že tedy nemusil mluvit pravdu. Nejvyšší jako kasační soud však rozsudek potvrdil s tím odůvodněním, že Weiner v trestním vyšetřování pro zpronevěru obviněným nebyl, nýbrž pouze svědkem. Tak se zbraň obrátila proti anonymnímu denunciantovi.

V Butovicích (okres Nový Jičín) zřídila Národní Jednota olomoucká za přispění Ústřední Matice Školské českou školu, do níž chodí 74 dětí. 24. ledna dostavil se do školy mezi vyučováním koncipista od okresního hejtmanství novojičínského a nařídil učiteli ukončiti vyučování, poněvadž okresní školní rada prý žádá, aby podána byla nová žádost za komisionelní zjištění, byly-li ve škole provedeny nařízené opravy. Učitel odvětil, že opravy jsou provedeny, a odepřel zastavit vyučování. 25. ledna přišel do školy starosta s výborem a žádal klíče. Učitel klíčů nevydal, načež na rozkaz starostův byl zatčen a vyslýchán. Potom škola byla zapečetěna a požádáno četnictvo, aby učitel byl uvězněn. Četnictvo nevyhovělo. S takovou troufalostí vystupují Němci na Moravě, kde netvoří ani čtvrtinu všeho obyvatelstva. Ještě více se divíme okresnímu hejtmanovi novojičínskému, že na pouhý pokyn Schulvereinu snížil se k tak ostrému ostentativnímu zakročení proti české škole, když věc dala se přece po dobrém snadno vyříditi. Jsou státní úřady na to, aby zbytečně přiostřovaly národnostní třenice? *—ra.*

UMĚNÍ

ČINOHRA.

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

Pierre Louys a Pierre Frondaie: **Žena a tatrman.** Hra o 4 dějstvích a proměně. Z francouzštiny přeložil a režisérem premiery ze dne 24. ledna byl Dr. K. H. Hilar.

Slečna Badetova v Paříži ukazuje v druhém aktu »Ženy a tatrmana«, jak předepsáno, svůj nahý prs, jenž je prý nádherný a sensační; slečna Božena Důrasova, která má vpravdě divadelní posvěcení a lásku Vinohrad, usmyslila si urvati také trofej z vavřínů, dávaných v přestávkách činoherních; a pan vydavatel Moderní Bibliotéky jest funkcionářem divadla; ježto však každá pravda jest lepší než všechna zakuklenost, dvojsmyslnost a přetvářka, jest uvedení zdramatisovaného díla Louysova dobré, pravdivé a čestné; neboť vyjadřuje lásku, jež jest pravdivá; uvedení »Dcery královny Semiramidy« však bylo skutkem »literárním« a falší, což jest hodno odsouzení: neboť Vinohradské divadlo jest nejupřímnější a nejlepší tam, kde jest demimondní, nejprotivnější, kde pěstuje »literaturu« — k literatuře bez uvozovek ještě nedospělo. A to vše dodávalo středečnímu večeru stylu a jednotnosti, zcela neobvyklé.

Literárně posuzovati zdivadelnění díla Louysova mělo by býti tudíž zbytečným. Na místě jest však poukázati k nesprávnosti samého principu dramatisace děl slaveného — i u nás — romanciera (jejž počítati mezi veliké básníky jest bludem). Louys jest jen a jen lyrikem, jehož inspirace, vždy lyricky erotická, nevystačí při vší flaubertovské píli sběratelově ani na novellu, tím méně na román nebo dokonce drama. Jeho epické výtvory, jež nikdy nedosahují jeho antických obrázků, ani lyriky »Písní Bilitiných«, drobí se mu ve sled scén, krystalisujících kol erotického nebo jen sexuálního výjevu, jenž zřídka je povyšován do vyšší duchové sféry. Jeho motivace bývá náhodná, schválná, mělká; jeho charakterisace je schematická, jednostranná, chudá; jeho erotika jest celkem nepřesvědčivě vyvyšována nad všechny ostatní složky a při všem obdivu pro ženu zůstává jeho vášeň značně při zemi (to proto, že výjev rozkoše je mu cílem.)

Při vší stkvělé a tradiční kultuře vypravovatelské, jíž dovedla na nejvyšší stupeň klassičnosti renaissanční novella italská a jíž dnes tak skvěle zastupuje ve Francii Anatole France, jsou tyto nedostatky zarážející a trapné: Kurtizána Afrodite zamiluje se rázem jediného setkání očí do řeckého dandyho, Concha ze »Ženy a tatrmana« a Don Mateo Diaz zešílí láskou zcela jako Agraféna a Černyšev u Zeyera, romantika: prvým pohledem; tři činy, jež žádá stkvělá Afrodite po svém milenci, jsou gestem; prchá-li Concha proto, že dal Mateo matce její (přes výstrahu ovšem!) peníze, je to fráze; chrání-li Concha svoje panenství po tolik dějství a tolik je akcentuje, je to žvast... Louys je, jakmile opustí pole lyrické, schematickým romantikem, se vší narkosou barev a prostředí, jež se domnívá, že, líčíc alexandrijskou kurtizánu, řeckého dandyho, sevillskou holku z továrny, nemusí se zabývati člověkem; čím liší se mimo to a jiné od Flauberta, je právě jeho lyričnost a nedramatičnost, jíž každý pokus o dramatisaci ztroskotá, nebo dospěje v místa, kde bylo středeční představení: v kabaret.

Tento úkol arciť naplní se dobře: od prvého výjevu je hra stále na ostří nože, tak vytrvale, že znaví a usmýká, stále obměňujíc týž problem: prvý akt s vydrážděním a únikem, druhý láska a útěk, třetí v námořnické zpěvní síni v Cadixu s láskou, projevovanou ukrutenstvím, čtvrtý před domem dona Diaza se symbolem pokoření mužova. Leč po proměně apotheosa: karabáč pomáhá muži vítězícímu. Jakým osvobozením je tato fráze! Divák, jenž jen trochu zná Conchu (a kdož jí nezná?), chtěl zvolati již na počátku konfliktu: »Done Diazi, proč nemáte v ruce dobrou hůl?« Jistě, že by byl odpověděl: »Merci, pane, ale dělá mi potěšení býti nevědoucím.« Že žádný divák takto se nezvedl se svého sedadla, jsa k donu Mateu nelaskav, vymstilo se krutě. Don Diaz se stavěl dále nevědoucím a vydržel takto až přes desátou hodinu; byli jsme krutě potrestáni.

Slečna Božena Důrasova jest herečkou, pro niž lze něco podniknouti. Má krásný hlas, tempe-

rament, výslovnost, zpívá a tančí, a umí zvítězit nad divákem, vysmívajíc se mu. Její Concha měla mnoho vad a děr ve výkonu. Ale podivno: někteří herci umějí daleko lépe hráti a nejsou přece ničím; slč. Důrasova ještě hráti neumí a je už něčím, je radostí a plností; vyláká a uteče, což umí překrásně; je hravá a nevypočítatelná; je gaminská a kočičí. Je na Vinohradech nejlepší. Je něčím.

P. Zakopalovi, jenž hraje čím dál hůře, úloha Diazova neleží: není elegantním ani vášnivým, ani šíleným; jen směšným (což není vždy ve hře). Režii zbylo by mnoho práce, mnoho! Snad také divadelnímu skladišti a malíři dekorací.

Josef Kodíček.

*

NÁRODNÍ DIVADLO.

Hermann Bahr: **Zuzanka.** Činohra o 4 dějstvích. Přeložil Z. K. Klíma. Poprvé za režie Jaroslava Kvapila 30. ledna.

Střežíme žárlivě večery Národního divadla a budeme opakovati cosi o jeho úkolech i za cenu nudy. Chceme, aby nebyl ztracen ani jeden večer a aby byly hrány věci, z nichž lze se něčemu naučiti. Aby přestal u nás nesebevědomý Kocourkov, který sklání se před každým roztomilým básníkem, jenž nám umí zalichotiti, a hraje jeho kusy, ať jsou jakékoliv. Budeme hájiti zásadu spravedlivého a přísného výběru, jenž nedopustí, aby prostřední dramatik byl u nás hrán v krátké době čtyřmi kusy a aby takto nespravedlivě vyrůstal v očích obecenstva (neboť jest nutno, žel, ohlížeti se na ně, chceme-li je vychovati z věčného uzenářství) v nepřirozené proporce velikosti, na úkor dramatiků větších; budeme potírati každý večer, jenž byl ztracen předem, aniž se sloužilo úkolům literárním. Zásady tyto nutno opakovati při Zuzance, neboť je to kus velmi vnějškový, prázdný a celkem sudermannovský. Je nudný a není ani, což bývá u Bahra, roztomilý.

K-ček.

VĚDA

Josef Pekař: **Kniha o Kosti.** Kus české historie. Díl II. 1911. V komisi Klubu historického. Stran 209. (Pokračování.)

Rozvrh látky je pevný a logický. V 1. kapitole jdeme s autorem po hranicích dominia a seznamujeme se s jeho rázem a velikostí. Druhé dvě kapitoly jednají o hmotných předpokladech poměrů selských, o půdě, změnách držby její v rukou vrchnosti i poddaných, o způsobu měření polí i velikosti vsí, při čemž přední zajímavost má charakteristika i srovnání jednotlivých katastrů, od berní rolly z r. 1654 až do stabilního katastru r. 1860. V dalších kapitolách zahrnuto je sociální rozvrstvení lidu selského, jeho právní poměry a nejbolestnější stránka, jeho platy a dávky, roboty a kontribuce. V závěrečné kapitole resumuje autor své vývody o břemenech selských a srovnává finanční zatížení gruntů kosteckých dříve a dnes.

Svou pozornost věnuje především půdě selské, poddanské, t. zv. rustikálu, a dominikál, půdu »urozenou«, panskou, kterou geometr Hötzel na své mapě panství kosteckého z roku 1750 označoval charakteristicky korunkou, celkem pomíjí. Studium rustikálu je — v tom autorovi nutno přisvědčiti — pro agrární dějiny významnější, ale přes to bude třeba si i dominikálu všímati více a intensivněji, abychom si mohli sestrojiti přesný přehled celkového vývoje agrárního. Bude to nutno i při studiu poddanství, ač zde rustikál je věcí hlavní, protože závislost sedlákova na dominikálu byla veliká a změny dominikálu, hlavně v jeho rozsahu i v způsobu hospodaření, měly silný reflex též v poměrech poddanských. Některé otázky, zvláště ty, jež týkají se techniky hospodářské, způsobu hospodaření, nelze řešiti bez příslušného ohledu na půdu panskou; právě tyto otázky se v díle Pekařově jen málo ozývají.

Aby měl bezpečný základ k dalším výkladům, musil Pekař zjistiti, jaký byl na Kostecku v různých dobách rozsah rustikálu. Poměry se tu postupem času měnily ve prospěch dominikálu. Pohyb selské půdy přesně zachytiti bylo velmi těžko a zkušenosti, jež při tom získal Pekař, budou ku prospěchu mutatis mutandis i jiným, kdo budou se pokoušeti v jiných territoriích o zjištění rustikálu. Pekař si tu práci neusnadňoval a obtíže neobcházel, a právě proto výtěžky jeho pracného studia jsou velmi cenné.

Katastrů a gruntovních knih užívalo se sice u nás již před Pekařem, ale celkem dosti nahodile a nesystematicky, bez řádného kritického prozkoumání způsobů jejich složení i jednotlivých jejich udání. Zvláště to platí o katastrech. Pro studium těchto nejdůležitějších pramenů dějin agrárních, možno říci beze všeho přehánění, nastává Pekařovou »Kostí« obrat. Pekař zajímavě ukazuje, s jakou opatrností nutno dokladů z nich užívati: je třeba stálého doplňování a ověřování prameny jinými, mezi nimiž místo neposlední zaujímá přesná znalost celého territoria, o něž se jedná, z autopsie, aby vzácné jinak a cenné památky ty mluvily pravdu čistou, nezkalenou různými ohledy, jež působily při jejich vzniku na formu i obsah záznamů. Pekař tu skutečně první vyšetřuje systematickou kritikou cenu katastrů, zjišťuje jejich nepřesnosti

a tak činí je způsobilým základem dalšího bádání. Všecka práce přirozeně v tom ohledu vykonána není, naopak jsme u jejích počátků; ale kdokoli příště přistoupí k studiu katastrů, bude musit vyjíti od resultátů Pekařových.

V kapitole o pohybu selské půdy je naznačen a kritisován stručně, ale obsažně, celý český vývoj katastrální od berní rolly z r. 1654 přes katastr tereziánský a josefinský až k t. zv. katastru stabilnímu, jehož vyměření bylo ukončeno sice ještě před rokem osmačtyřicátým (r. 1842), ale který v praxi vešel až na počátku let 60. Přesnosti postupem času přibývá. Teprve u katastru stabilního lze mluviti o odborném, přesném vyměření půdy. Dříve musilo se spoléhati na osobní přiznání jednotlivců, jež málokdy byla úředně ověřena od měřičů, kteří kommissím katastrálním byli přidíleni. Odtud hojné opravy, nová šetření a smlouvání, přes něž však výsledky stále zůstávaly jen přibližnými. Nelze se tomu diviti, uváží-li se hojnost jiných ještě úkolů, jež kommissím katastrálním byly svěřovány, krátkost času k tomu stanoveného i podvody, jimiž poddaní i vrchnosti přesným udáním se vyhýbali. Časem se též zřetel katastrální rozšiřuje. Berní rolla r. 1654 zaznamenává z rustikálu jen půdu ornou podle přibližného odhadu její velikosti plošné, kdežto katastr tereziánský hledí postihnouti již všecku půdu poddanskou, rozděluje pole dle výnosnosti jejich na 3 třídy a přináší i fassi dominikálu, ač zatím přiznání to pro zdanění půdy panské bylo bez praktické ceny. Odtud se stal v katastru josefinském zajímavý krok dále, že v něm se již jednotně pojímá rustikál i dominikál vedle sebe v hranice nově zřízených katastrálních obcí, jež jsou nástupcem dřívějších obcí místních.

Všeobecný výklad vývoje katastrálního se u Pekaře hned spojuje s bystrou aplikací jeho na konkretní případ kostecký, při čemž najde vhodné umístění i leckteré zajímavé upozornění nebo vysvětlení různých zjevů, které s látkou jsou v souvislosti. Tak při katastru tereziánském Pekař upozorňuje, že jednotlivé větší parcely se tu uvádějí i s obvyklými jmény lidovými, tak že katastr tento je pro stáří své i úplnost velmi důležitým materiálem k starému názvosloví polí, luk a lesů. Na otázku, jakým způsobem rostl dominikál, odpovídá Pekař výkladem o svádění gruntů. Nebylo to prosté zabrání půdy poddanské ani — alespoň od druhé polovice století 17. — zcizování její: vrchnost grunty selské, jejichž držiteli na Kostecku byla i drobná šlechta, vykupovala a měla z nich jako z půdy poddanské platiti berni sama; leckdy se ovšem zamlčováním placení berně vyhnula a berni za statky svedené rozvrhovala na poddané. Se svedením gruntů ve spojitosti byla »ekvivalence«: vrchnost, aby berni platiti nemusila, přiměla obce prodati část půdy obecní nebo postupovala z dominikálu sama za grunty svedené část polí poddaným, tak že tím opatřovala státu za sebe poplatníky; sama grunty svedenými svoji půdu zaokrouhlovala, a postoupila-li poddaným za to část dominikálu, postupovala jen pole buď vzdálená, jejichž vzdělávání jí činilo obtíže, nebo pole horší.

Ze souhrnných čísel Pekařových vidíme, že rustikál kostecký, jenž byl dvakrát větší než dominikál, měl poměrně mnoho orné půdy, ale za to málo luk i lesů. Pekař v tom tuší doklad mocné, ale pozdní kolonisace z 13.—14. století. S důrazem vytýká, že málokterý okres má tak krásné a tak staré zahrady ovocné jako Kostecko. Charakteristické jsou výsledky srovnání se starými katastry: katastr josefinský postihuje z rustikálu kosteckého (bez plochy stavební a půdy neproduktivné) o 16%, tereziánský již o 26% méně, než ho bylo r. 1842. Berní rolla z r. 1654 vykazuje orných polí dokonce o 40% méně než měření z r. 1842. Z větší části patří rozdíly tyto na účet špatného odhadu, polí přibylo poměrně daleko méně; přírůstek polí orných od r. 1654—1842 odhaduje Pekař velmi nízko, jen na 4%. Poměr polí selských a panských na Kostecku od války třicetileté zůstal skoro stejný: r. 1654 12:88 a r. 1842 13·7:86·3.

Při většině takových odhadů největší překážkou je pestrost měr, jež nutno převáděti. Středověk neznal uniformity, jednotného pravidla a řádu; jeho vlastním rysem je individuální odchylka. Nejen země, stát má svou zvláštní míru, ale i jednotlivé kraje, ano i jednotlivá panství, jak poznáváme i na Kostecku, se od sebe zvláštní mírou liší. Proto je velmi nesnadno přesně vyjádřiti starší udání míry ve formách nám bližších a obvyklejších: často nevíme, jaká míra se myslí. Podobně to platí o udání cen ve středověku, kdy rovněž často marně se domýšlíme, jaká byla vlastní cena peněz, o nichž se záznam nějaký zmiňuje. Kniha Pekařova na mnoha místech svědčí o nesnázích toho druhu. Je leckde pochybno, v jakých korcích se udání rozumějí, zda v plošných nebo výsevkových; je třeba kombinacemi se dohadovati velikosti hlavní míry starých agrárních dějin českých, lánu. Nelze tu podrobně sledovati vývodů Pekařových: je tu možno jen naznačiti některé jeho resultáty. Kolísání údajů o velikosti lánu, alespoň na Kostecku, vysvětluje Pekař tím, že velikost jeho se určovala jen plochou orných polí, ale ne ostatního příslušenství lánového statku, a že při tom rozhodovalo, jakého korce — ne plošného, ale výsevkového — se užilo při výměře lánu. Tak si Pekař vysvětluje, proč pole orná u jednotlivých lánů kolísají mezi 68 až 88 korci a proč má lán s půdou ostatní až 120 korců.

Podle Pekaře počet lánů ve vsi se celkem neměnil, zůstával až na menší, vysvětlitelné od-

chylky týž. Srovnávaje pak vsi dle velikosti jejich, shledává Pekař, že vsi, jež dle jména lze pokládati za staré, jsou zpravidla malé, vsi větší že jsou mladší, ač neplatí to veskrze: leckdy stará, malá ves se změnila ve ves velikou, lánovou, ale jméno staré si zachovala. Kostecko je typickou půdou kolonisační z konce 12. do 14. století, jak svědčí nejen značný počet velikých vesnic, ale i jejich jména: různé Lhoty, Osek, Proseč etc. (Dokončení.)

Čtyři knihy sebraných drobných statí. V Německu větší měrou, než kdekoliv jinde jsou velmi oblíbeny sbírky kratších přednášek, článků a příležitostných projevů, které se učencům shromáždily za léta in margine velkých jejich děl; namnoze bývají zařazovány do takových sborníků také časové ohlasy a osobní konfesse, takže pak »Scripta minora« zrcadlí celou vnitřní bytost spisovatelů. V poslední době vyšly takové čtyři sbírky, poutající stejně osobami autorů jako obsahem. Velký církevní dějepisec berlínské university, A d o l f H a r n a c k, vydal po dvou obdobných svazcích »Reden und Aufsätze« dvojdílnou sbírku »A u s W i s s e n s c h a f t u n d L e b e n« (v nákl. Töpelmannově v Giessenu). Všecky zájmy a snahy všestranného učence hlásí se v knize: vidíme vůdčího hodnostáře berlínské akademie i repraesentanta královské knihovny; mluví k nám řečník universitní i klassický homiletik moderní; dějepisec církevní podává ruku šťastnému polemikovi, který odmítá ultramontanism i mythologické blouznění v bohosloví. Celá řada článků, nehledíme-li ani k nekrologům na př. Mommsenovu a Paulsenovu, jest velmi časová, tak úvaha o vědeckém a kulturním poměru Německa a Anglie, o katolických životopisech Lutherových, o Naumannově stanovisku náboženském, o světovém sjezdu pro volné křesťanství, o Drewsově pojetí Kristova »mythu«, o encyklice modernistické, o reformě dívčího studia v Prusku. Věru, dávno nevyšla v Německu kniha, která by tak obrážela duševní dějiny přítomnosti. — Historika, který od důkladného prozkoumání novověku obrací všecek svůj um a zájem k vědeckému výkladu politických sil a zápasů soudobých, předvádějí skvělým způsobem dva svazky článků, charakteristik a essayí životopisce císaře Viléma a Bismarcka, prof. E r i c h a M a r c k s e, »M ä n n e r u n d Z e i t e n« (nákl. Quelle u. Meyer v Lipsku). První díl věnován jest minulosti a jejím vědeckým epikům; vedle článků z novověkých dějin francouzských a anglických (Filip II., Anglie za Alžběty, oba Coligny, Ludvík XIV. a Strassburk, Pitt atd.) i německých vyplněn jest hlavně studiemi o historicích Dahlmannovi, Sybelovi, Treitschkeovi a Mommsenovi. V druhém díle připadá lví podíl době Bismarckově a jejím tvůrcům: Bismarckovi věnovány čtyři studie (mezi nimi i skvělé srovnání Bismarcka s Goethem), k němu se druží článek o Vilému I. a Roonovi. Přítomné politiky týká se studie o imperialismu, o zahraniční politice anglické a spojenství Německa s Rakouskem. Skutečně skvělé divadlo velkých idejí, dějů a postav; Marcks, mistr charakteristiky a malíř věků, umí v mohutném a zářivém podání vystihnouti jejich význam i životnost. — K dějepisci církevnímu a politickému přistupují v O. Walzelovi a R. M. Meyerovi dva historikové literární. Drážďanský professor O s k a r W a l z e l podává v knize »V o m G e i s t e s l e b e n d e s XVIII. u n d XIX. J a h r h u n d e r t s« (v nákladě »Insel« v Lipsku) žatvu málem dvacetiletou. Jádrem jeho vědeckého snažení bylo prozkoumání ideí německého klassicismu a romantismu v genetické souvislosti, a to vidíme i na této knize: ke třem statím o Schillerovi, dvěma o Goetheovi a jedné o Lessingovi druží se šestero článků o starší a mladší romantice; Brentanovi, t. zv. rýnským romantikům a Chamissovi věnovány essaye zvláště pozoruhodné. Studie o Lenauovi, Herweghovi a Freytagovi uvádějí do prostředka XIX. věku, kde Walzela zajímá nad jiné duševní život v Rakousku; článek o Marii z Eschenbachů patří k nejrozsáhlejším partiím knihy. Z doby moderní kromě historických poznámek k Rostandovu »Chantecleru« vyvážena jest průkopná studie o Ibsenových »thesích«, v nichž bystře a přesvědčivě se přesouvá těžiště Ibsenova významu z jeho mravně-reformních tendencí na jeho uměleckou koncepci. — Ačkoliv Walzel, poněkud střízlivý v podání, zabírá velký okruh látek, přece stále u něho sledujeme pevné ústředí veškerého zájmu, jímž jsou dějiny klassické a romantické poesie v Německu. Po takovém ohnisku ohlížíme se marně u jeho těkavého berlínského kollegy, R i c h a r d a M. M e y e r a. Meyer, jenž dovedl se stejným temperamentem napsati dějiny německého písemnictví XIX. věku jako germánské bájesloví, rád by pěstoval celou germánskou filologii v tom rozměru, jako jeho učitel Vilém Scherer; při svém polyhistorství propadá nejednou feuilletonismu. K několika starším sbírkám drobnějších svých statí připojil právě dva svazky »L i t e r a r h i s t o r i s c h e u. b i o g r a p h i s c h e A u f s ä t z e« (nákl. podniku »Deutsche Bücherei« v Berlíně). Setkáváme se tu se zábavnou studií kmenoslovnou, s příspěvkem k psychologii básnického tvoření, ale i články o Lessingových dramatech a Goetheově lyrice: vedle filologů jsou charakterisováni i moderní básníci jako Hauptmann, Björnson a romanopisci ruští. Kdo miluje to, čemu starší říkali »lanx satura«, uvítá Meyerovu sbírku s povděkem.

POLITIKA

MARS:

VOLBY V NĚMECKU.

II. Od Bassermanna až po Bebela.

»Bez většiny uvnitř homogenní nelze prováděti programové politiky; bez ní lze pouze určité otázky řešiti od případu k případu.« Tato slova knížete Bülowa pronesená r. 1907 vybavují se mimoděk v mysli, oceňujeme-li kriticky výsledek posledních užších voleb, jež dokončily zkázu černomodrého bloku.

Černomodrý blok je zničen aneb aspoň tak seslaben, že nemůže diktovati parlamentu své podmínky, o tom není pochybnosti. Centrum při své podivuhodné organisaci a pevných kořenech v jedné části obyvatelstva Říše dovedlo se ještě nejlépe ubrániti zkáze; ztráta 10 mandátů představuje pro ně pouze 9·7% předešlé državy.[1]) Za to konservativní strany všech odstínů nesly hlavní váhu porážky. Konservativní sami ztratili 16 mandátů (27%), říšská strana 11 (44%) a hospodářské sdružení (antisemité) 8 (44%). Na jejich účet obohatila se nejvíc sociální demokracie získavší 57 poslanců (107%), ale ani liberální strany, jež vedly s ní boj proti bloku, nezůstaly nedotčeny. Národní liberálové mají o 7 (13.7%), pokrokovci o tolikéž (14%) méně poslanců než při rozpuštění sněmovny a jejich država klesla (také nejvíce ve prospěch sociální demokracie). Je velmi poučno srovnati volební hesla různých stran, zejména pro užší volby a přihlédnout k tomu, na kom kdo co ztratil a získal. Pokrokovci, kde jejich kandidáti nestáli přímo proti národním liberálům a sociálním demokratům, podporovali obě tyto strany bez výhrady; podobně národní liberálové po výtce pomáhali pokrokovcům a socialistům. Konservativní zdržovali se voleb, kde stáli proti sobě sociální demokraté a pokrokovci; sociální demokraté podporovali liberály proti centru a všem konservativním stranám. Vláda vydala v poslední chvíli heslo »sebrati se proti sociální demokracii«.

A výsledek toho? Centrum získalo při hlavní volbě 81 mandátů z 93, tedy ohromnou většinu; pro ně užší volby nebyly tedy rozhodující. Konservativci všech odstínů vyšli z užších voleb poraženi stejně jako z hlavní. Pokrokovci získali všech 42 a národní liberálové 40 mandátů teprve v užších volbách; z nich dobyto 26 proti černomodrým jen zásluhou sociální demokracie. Celkem získali pokrokovci na sociální demokracii 1 okres a ztratili 17, národní liberálové získali na bloku 12 okresů, na sociální demokracii 9, ztratili však na ni 18 okresů. Neutrpěly tedy vlastně občanské liberální strany porážku právě od sociální demokracie, kterou podporovaly jako opposici proti černomodrým? Zajisté. Nelze jinak posouditi výsledek voleb. Liberální strany byly poraženy, neboť nejenom že nezískaly samy vlastní silou téměř jediného mandátu, nýbrž ztratily dokonce 25 okresů na sociální demokracii. Proti tomu jsou výsledky klerikálů přímo stkvělé.

Je pravda, že věc ta souvisí se změnou, jež se udála v složení okresů od r. 1870. Tehdy bylo Německo státem agrárním a rozdělení okresů bylo celkem spravedlivé; na 100.000 obyvatelstva připadl průměrně 1 poslanec. Od té doby se věci změnily. Venkov se vylidnil a města nesmírně vzrostla; dnes mají některé okresy po 40—50.000, některé po 400—1,000.000 obyvatelích. Tedy volební geometrie by se musila změnit, praví liberálové, jakž ani jinak není možná, když 1½ milionu voličů pokrokových neprosadilo v hlavní volbě ani jediného poslance, kdežto stejný počet konservativců a říšské strany přece jen 32 a dva miliony klerikálů dokonce 81! To je arciť pravda, ale to všecko se vědělo dříve a podobné poměry byly i r. 1907 a přece výsledek již prvních voleb byl podstatně zcela jiný! Nelze také 7·5 mil. hlasů odevzdaných koalicí liberálů se sociálními demokraty postaviti proti 4·7 mil. hlasů bloku, neboť v 60—70% případů stály liberální a pokrokové hlasy proti socialistům a ne proti bloku.

Nelze tedy než dedukovati, že boj proti reakčnímu bloku mohl jen posílit sociální demokracii a že budoucnost liberálních a pokrokových občanských stran v tomto směru není

Nemohu zde široce rozvinouti příčiny, jež zmnožily v Německu v pěti letech počet radikálních voličů o 1¼ milionu. Ale na něco bych upozornil. Německo má při svém výborném školství a relativně dobrém sociálním postavení obyvatelstva, jež umožňuje i nemajetným třídám studovati, velké množství vzdělaného proletariátu, rozhodně větší než na př. Francie a Anglie. Lidé ti nemají co ztratit a nemohou mnoho získat, neboť byrokratické zřízení říše nedovoluje jim uplatnit se v úřadech a postavení, pro něž nemají dostatečné předběžné kvalifikace. Tato intelligentní vrstva lidí, jimž nedaří se tak, jak by se jim dařit mělo a již nemohou se pro společenské předsudky chopit práce, za niž by se na př. Američan nestyděl, tato vrstva,

[1]) Jak znamenitá je organisace a disciplina ultramontáních voličů, o tom malý doklad: V okresu Karlsruhe-Bruchsal bylo při užší volbě nařízeno voličům zachovat abstinenci, což bylo také až do 4 hodin odpoledne přesně provedeno. Ve 4 hodiny přišel z ústředního vedení z Zähringen rozkaz volit demokrata i odebralo se mezi 4. a 6. hodinou přes 7000 klerikálních voličů k urnám!

jež nemá jmění a tedy smyslu pro udržení majetku, jejíž sociální výchova směřuje od mládí k boji proti autoritám a proti byrokratickému státu a jíž není dopřáno spolupracovati na ohromném hospodářském rozmachu země, vhání se každou chybou vládní politiky těsněji v náruč sociální demokracie, tvoříc tak milionové reservy jejího voličstva.[1]) Silná vláda, která by dovedla vystoupit s myšlenkou uchvacující mysli širokých vrstev, dovedla by massy tyto odloudit sociální demokracii, jako se ukázalo r. 1907. Ale o silnou vládu je v Německu nouze, stejně jako jinde, a ještě větší nedostatek je vynikajících jednotlivců, jako byl Bismarck. Má-li každý lid vládu, jakou zasluhuje, má naopak i každá vláda parlament, jaký si svým chováním stvořila. Pan v. Bethmann Hollweg má tedy 110 sociálních demokratů.

*

Jaká bude tedy většina v nynějším parlamentě a jak bude možno s ní vládnouti? Otázka ta není tak jednoduchá, jak by se zdálo. Blok je sice poražen, ale většina opposice není valná. 43 konservativních, 14 členů říšské strany, 93 klerikálů centra, 5 Elsasanů, 10 členů hospodářského sdružení a 3 antisemité činí 168 hlasů; k nim lze přičísti 18 Poláků a 5 Welfů (separatistů), tedy celkem 191 hlasů, na něž se scvrkl černomodrý blok. Naproti tomu stojí 110 sociálních demokratů, 44 národních liberálů, 42 pokrokovců a 2 členové německého selského svazu, úhrnem 198 opposičníků, k nimž možno připojiti 2 Lotrinčany a 2 členy bavorského selského svazu. Je tedy proti 191 členům bloku 202 protivníků, k čemuž však sluší přičísti ještě 3 divoké a 1 Dána. Většina opposice činí tedy v nejlepším případě 15 hlasů, ale přihlížíme-li k nemocem a nespolehlivosti různých skupin poslanců sotva bude větší než 8—10 hlasů. Při tom však ve mnohých věcech názory sociální demokracie liší se tak podstatně od názorů občanské levice a zejména národních liberálů, že při celé řadě hlasování budou obě liberální strany spíše na straně konservativních a centra, než při sociální demokracii. Bude tedy úkolem vlády opatřovat si pro každou předlohu zvláštní většinu, neboť že by konservativní kancléř, třeba se výslovně stavěl nad strany a dopomohl se svými ministry v Berlíně k zvolení pokrokovce, chtěl pracovat ruku v ruce se sociální demokracií, je vyloučeno. Uvidíme tedy na př. pro schválení rozpočtu většinu centra, konservativních a národních liberálů, pro věci sociální většinu liberálů, pokrokovců a sociální demokracie, která snad konečně odhodí odpor spolupracovat na sociálních problémech nynějšího státu, a posléze ve věcech nacionálních a hospodářských, kde sociální demokracie selže, většinu národních liberálů, pokrokovců, centra a snad Poláků. Jsou tedy možny nejrůznější kombinace vyjímaje jedinou: bývalý blok Bülowův, skládající se z konservativních, liberálů a pokrokovců. Skupení to mělo by menšinu asi 40 hlasů. Naproti tomu je však možná jiná kombinace, právě ona, k vůli níž byl rozpuštěn předešlý sněm a sice klerikálové + sociální demokracie proti všem občanským stranám. Spojení to mělo by většinu 9 až 10 hlasů a s připočtením Poláků mnohem větší.

Zdá se sice, že za nynějších okolností je kombinace tato nemožná. Ale nezapomínejme na to, že německé strany jsou často jen ad hoc vzájemnými odpůrci a že volební vřava neodráží správně vnitřního přesvědčení voličstva a zejména ne vůdčích osob. Národní liberálové jsou jistě v mnohých věcech mnohem bližší konservativním než sociálním demokratům a pokrokovci, kteří jinak vydali heslo pro sociální demokracii, dovedli najíti velmi ostré tóny proti ní, když šlo o volbu v prvním berlínském okresu, kde jí byli smrtelně ohroženi. Sociální demokracie, která mohla letos centrum přímo roztrhat, vedla volby r. 1907 ruku v ruce s ním a účasti centra ve mnohých sociálních reformách lze vzpomenouti s povděkem. Dovede-li je nahradit sociální demokracie, která dosud v sociálním zákonodárství byla vždy jen negativní, dlužno teprv vyčkati.

Konstituce německá vadí parlamentarisování vlády. Kancléř, jenž je zároveň pruským ministerským předsedou, nemůže být vydán hlasování říšského parlamentu, neboť nemůže padnouti v jednom zákonodárném sboru, nemaje příčiny padnouti ve druhém. Podřídit pak Prusko Německu jako Bavory neb Reuss nelze přece z různých důvodů historických; nelze království, jež mělo hlavní zásluhu o scelení nynějšího Německa a jehož vojsko první krvácelo za nynější hospodářskou mohutnost Říše, odstaviti na místo, jež zaujímají země, jež pro státní jednotu vykonaly mnohem méně. Nelze také beze všeho odstranit spolkovou radu, která je částí německé ústavy, zejména, když bylo by těžko najíti za ni náhradu v říši nemající systému dvou komor. Úkolem nového sněmu nebude tedy pronikavá změna konstituce, jak by si ji přály osoby, stojící na krajním levém křídle občanské levice. Úkolem jeho bude pouze provésti různé reformy, z části již začaté: opravu financí s použitím daně dědické, odmítnuté konservativci r. 1909, opravu justice a správy, obchodní smlouvy a především vyřídit rozpočet se značným zvýšením položek vojenských. Dojde-li na nové rozdělení volebních okresů nebo

---

[1]) Volební politika v Německu nekonala se naprosto ve jméně důležitých vnitřních neb zahraničních otázek, nýbrž daleko více ve znamení drahoty a daně ze sirek neb kořalky.

dokonce na poměrné volební právo a rozmnožení parlamentních práv sněmovny, o tom nelze dosud se vysloviti. Myslím, že vláda i nová většina budou rády, podaří-li se rozřešiti jmenované otázky bez přesunutí stran, jež by vedlo k podobnému chaosu jako za knížete Bülowa, a bez rozpuštění sněmovny, jež by sotva bylo vítáno sociálním demokratům.

Německé politické frakce liší se od frakcí jiných zemí zejména v tom, že neměly nikdy dosud zodpovědnost za vládu, nejsouce do ní přibírány. Proto mohly všecky časem státi proti vládě, časem jí diktovati své podmínky. Nynější kancléř pokusí se jistě i nadále vládnouti n a d stranami. Nezbývá mu také nic jiného, neboť nový blok od Bassermanna do Bebela má v sobě živly, které by i v nejparlamentnější zemi i nejobratnějšímu státníku učinily parlamentní vládu problémem gordickým, ne-li neřešitelným.

*

Ve Vídni 30. ledna 1912.

Dr. ALFRED EBENHOCH.

Po několik dnů bylo již očekáváno úmrtí bývalého ministra Dra. Afreda Ebenhocha a dnes, 30. ledna, o polední bylo ohlášeno. Dokonal politicky mrtvý, politikou sklamaný muž, který sotva měl nepřítele přes to, že měl nesčetně mnoho odpůrců. Byl v jesuitské koleji vychován, ale byl úplně prost všeho toho, čemu se říká »jesuitství«. Byl konservativec, zejména za mlada býval velmi energickým horlitelem pro katolicko-konservativní názor, ale nedal se strhnouti k fanatismu. Při vší oddanosti katolicko-konservativnímu směru, jemuž zůstal po celý život věren, při všem úsilí svém o uplatnění směru toho ve školství a v občanském životě vůbec, zachovával i při sebe ostřejších parlamentních potyčkách onu míru vážnosti a objektivity, na kterouž teď časem toliko vzpomínáme jako na ojedinělý pozůstatek ze starých dobrých časů, při všeobecném zhrubnutí parlamentních zápasů. Dr. Ebenhoch hájil svoje mínění, jež nikdy nepředstíral, jež za správné pokládal, se vší rozhodností poctivého venkovana, ale respektoval také mínění svého protivníka, neměl-li příčinu domnívati se, že není pravé, ale toliko strojené. A tím byl po celý čas politické činnosti své jednou ze vzácných výjimek v rakouském politickém světě. Dr. Ebenhoch byl také literátem. Pravda, nevytvořil žádného pozoruhodného díla, dramatické práce jeho nevystoupily z provinčních divadel, pro něž byly psány, také ostatní jeho knižní publikace nedostaly se z úzkého okruhu, v němž byly příznivě přijaty jaksi ze sympatie k osobě autorově; ale náklonnost k literární činnosti měla značný vliv také na jeho činnost v parlamentě. Mluvíval slohem květnatým, poutavým a touha po hlučných akklamacích náležela k nemnohým jeho čistě lidským slabostem. Jako v literatuře, tak i v dějinách rakouské politiky se nezapsal žádným význačným, znamenitým činem, ale přes to o něm nelze říci, že odchází, aniž zanechal stopy. V rakouském parlamentě, ve kterémž celé žití záleží toliko z ustavičného klížení kompromisů, byl Dr. Ebenhoch faktorem velmi hledaným a užitečným. Stal se markantním zjevem politickým nikoli pro nějakou myšlenku novou, kterou by byl do politického života nesl, nikoli pro obrat nějaký, který by byl vyvolal a provedl, ale spíše proto, že všelikým jednáním svým připomínal osobnosti z lepších dob rakouského parlamentu, z dob, ve kterých sněmovna nebyla ještě rejdištěm divokých vášní a manéží, ve které se závodí o cenu důstojenství, osobních výhod a tučných obročí.

Za hraběte Taaffa a za Badeniho podporoval se svou katolicko-konservativní stranou federalistickou politiku slovanské pravice, a když došlo po listopadových bouřích roku 1897 k roztržce, snažil se o spojení katolicko-lidové strany konservativní s křesťanskými sociály. Plán ten provedl teprve po volební reformě v prvním lidovém parlamentě, ale skutek ten stal se osudným jemu a křesťanko-sociální straně také. Sliboval, že »z e l e n á v l a j k a a g r á r n í b u d e v l á t i n a c i m b u ř í m i n i s t e r s t v a o r b y«, když se byl stal vlivem největšího klubu parlamentního jako ministr orby členem Beckova kabinetu, ale pro schválení srbské obchodní smlouvy se dostal za necelý rok do konfliktu s agrárníky i s křesťanskými sociály, a když se rok s rokem sešel, 15. listopadu 1908, — padl zároveň s celým kabinetem bar. Becka, z něhož chtěl odejít již v září, ale nebyl propuštěn. Odcházel trpce zklamán. Chtěl vésti a viděl, že ztrácí půdu, nechtěje se dáti vodit. Uvyklý kouti kompromisy a koncedovati těm, s nimiž se v mínění rozcházel, vešel v jednání s Uhry, jež neblaze dovršil ministr obchodu Dr. Weiskirchner, a jehož krutým důsledkem jest oddalování levného masa od velkoměst a poškozování průmyslových vrstev obyvatelstva ku prospěchu uherských dobytkářů. Dr. Ebenhoch nadšeně mluvil o »zelené vlajce zemědělstva«, ale pan Simič-Hohenblum vlajkou tou mával, a ministr Ebenhoch měl jíti směrem, jenž mu byl naznačen. Dostál slovu, jež byl dal agrárníkům, ale jako soukromník z arény politické s trpkostí vystoupivší viděl ještě smutné pro sebe konsekvence: krvavou řež, kterou v ulicích vídeňských způsobily bída a rostoucí zdražování životních potřeb a — pád křesťansko-sociální strany. Dr. Ebenhochem odchází slušný, poctivý, objektivní muž, jemuž i zásadní rozhodní odpůrci jsou povinni respektem.

FILOSOFIE

Dr. F. MAREŠ, professor fysiologie:

PSYCHOLOGIE BEZ DUŠE.

Ke kritice »Základů psychologie« prof. dra F. K r e j č í h o. (Pokračování.)

E n e r g e t i k a skládá se ze d v o u v ě t; první jest: energie zachovává se ve stejném množství při všech obměnách; d r u h á v ě t a však určuje podmínky, za kterých obměny energetické vůbec jsou možné, vyjadřuje vlastní zákon energetického dějství. Energetické proměny v anorganické přírodě buď nenastávají vůbec, energie zachovávají se tu utajené; a nastanou-li, mají rychlý spád k vytvoření tepla, které se rozptýlí, čímž další energetické dějství vůbec přestává. Ale jsou možné též energetické proměny proti fysickému spádu, na př. proměna tepla v práci; proměny ty však jsou vázány na těžké podmínky.

V neústrojné přírodě nastávají obměny energie proti fysickému spádu zřídka, nastávají-li vůbec. Ano, i obměny po tomto spádu jsou vzácné, kromě obměn sluneční radiace. Mnoho možných energetických obměn v neústrojné přírodě nenastává vůbec; nahromaděné energie zachovávají se ovšem, ale skryté, ve stavu potenciálním; intensitní rozdíly, první podmínka obměn, jsou tak nebo jinak kompensované. Náhoda může přivoditi porušení této kompensace a vybaviti možné obměny ve skutečné. Náhoda, ale též zvláštní činitel přírodní, život.

Život, zvláštní činitel přírodní, zasahuje mocně v energetické obměny přírodní, vzbuzuje dějství, která by bez něho nenastala. Zvláště staví se proti fysickému spádu energetických obměn k teplu, navodí obměny směrem zpětným k energiím vyšším, dává energiím konati práce jemu potřebné, kterých by samy nikdy nekonaly. Tak nutí zelená rostlina sluneční radiaci k chemické práci sestrojování živných látek chovajících utajenou a velmi působivou energii. Tyto živné látky jsou zvířatům a člověku zdrojem energie nastřádané hlavně ve svalstvu, pohotové k okamžitému působení směrem určeným potřebou živočichovou. Živé tělo jest zvláštní energetická soustava, připravená zvláště ke službě života, vhodná též k energetickému zasahování do hrubších soustav přírodních.

Život sám jest činitel neenergetický, neboť z něho samého nevyvěrá žádná energie, ježto jest odkázán na její vnější zdroje, zvláště na sluneční radiaci. Jest však činitel teleologický, určující směr energetických obměn dle svých potřeb. Jest činitel přírodní, ne metafysický, třebas i byl metafysikální. Možno označovati tohoto činitele různými jmény: životní síla nebo princip, entelechie, duše, vůle, činný subjekt atd. Člověk sám cítí se jakožto takovýto činitel, ježto přetvořuje a vzbuzuje přírodní dějství dle svých potřeb a účelů.

Životní činitel zasahuje v energetické dějství ne jako energie, nýbrž jako řídící síla, dávající energetickým obměnám konati práce potřebné životu. Zasahuje především v energetickou soustavu vlastního těla, zvláště k tomu přizpůsobenou. Každá pociťovaná potřeba, ať uvědoměná nebo neuvědoměná, vzbuzuje na př. svalovou činnost vyhovující této potřebě. Dioptrické zařízení oka kreslí obraz předmětu na sítnici, zřetelný obraz však jen předmětu vzdáleného, kdežto obraz předmětu blízkého na sítnici jest rozptýlený. Potřeba viděti zřetelně předmět blízký vzbuzuje činnost akkomodačního svalu, kterou se ihned vyhoví této potřebě. Energetický děj této svalové činnosti není vzbuzován energií světla dopadajícího na sítnici, nýbrž potřebou viděti zřetelně, což jest činitel naprosto neenergetický. Tu míří Tell v jablko na hlavě synkově; spuštění a let šípu jest určitý energetický děj, jednostejná práce; ale nejvyšší životní potřebou jest Tellovi spustit šíp v pravý okamžik, kdy směr míří v jablko a ne v čelo synkovo. Tento teleologický činitel, tato vůle životní řídí tu vybavení pohotových energií, kterým jest naprosto lhostejné, jakým směrem se dají, a ke kterým sám ze sebe nic energetického nepřidává ani neujímá.

»Zákon energie«, jehož nedotknutelnost jest v »Z. Ps.« závazná i pro psychologii (I, 91, 100 a j.), nevylučuje tedy zasahování neenergetických činitelů ve fysické dějství. V »Z. Ps« (IV, 263) připouští se zasahování náhody, nezapříčiněně sběhlých okolností. Naprostý determinista dělá si tu sám průlom do své soustavy; jak zabrání, aby nebylo uznáváno zasahování i jiných neenergetických činitelů v řetěz příčin a účinů, kteří třebas náhodu nastrojí? Tohoto průlomu nelze zatarasiti ani Millem ani Darwinem; neboť právě kupení »náhod« znamená rozvrat darwinismu, nad kterým povstane entelechie. Teleologický činitel životní může zasahovati a zasahuje v energetické dějství přírodní, bez porušení principu zachování energie, podle možnosti poskytovaných druhou větou energetickou.[1] Živé tělo zvláště jest energetická soustava zařízená

[1]) Druhá věta energetiky jest nepohodlná naturalistům tvrdícím, že vesmír jest perpetuum mobile, věčně jdoucí stroj. Haeckel prohlásil ji tedy za vyvrácenou, ježto odporuje větě první. Prof. Krejčí ujímal se u nás Haeckla proti »idealistickým filosofům nového vydání«. Proto ukázal jsem na protivědecký ráz Haecklova naturalismu (Přehled IV, 431 a násl., 1906). V otázce energetiky uvedl jsem fysika Chvolsona jako autoritu, a sice z důvodu, že tehdy vlastní mé důkazy v otázkách energetiky byly u nás ubíjeny autoritou, americkou autoritou, Atwaterem. Chvolson protestoval velmi důrazně proti Haecklovu zneužívání fysikálních zákonů k budování jeho naturfilosofie; vytknul předně, že první věta energetická nemůže se vztahovati na universum, ježto platí jen o uzavřeném energetickém systému; prohlásil dále za úžasnou zpupnost, zavrhuje-li Haeckel druhou větu z důvodu, že odporuje větě první; jeho filosofii odporuje tato věta, filosofii předstírající pevný přírodovědecký základ. Na to odpověděl mi prof. Krejčí kritikou Chvolsonovy brošury (»Č. M.« VII, 228; 1906); tu troufal si mistrovati fysika v oboru fysiky způsobem zahanbujícím; tak na př. zamítnul rozlišování pojmu síly a pojmu energie; »Chvolson netuší, že, kladu-li si otázku, »co koná práci«?, musím přijmouti buď dualism hmoty a něčeho, co skrze hmotu práci koná (síly), anebo musím to jakožto schopnost pokládati za hmotě inherující.« Naši materialisti, na které Krejčí spoléhal, mluvili tehdy o energetických otázkách právě tak znalecky. Dále upřel fysikovi právo veta, vztahuje-li filoso-

specificky k tomuto zasahování; a zvláště nervový ústroj jest energetická soustava poskytující právě specielně »místo pro psychické«. »Že duševní děje jsou svými fysiologickými koreláty podmíněny, je jisto« (»Z. Ps.« I, 108). Ale právě tak za jisté možno míti, že fysiologické děje jsou podmíněny svými psychickými koreláty, ježto by bez nich vůbec ani nenastávaly. I možno odmítnouti větu, že fysiologické děje by probíhaly stejně i bez psychických korelátů, s lepším odůvodněním, než s jakým se věta ta pronáší. (Pokračování.)

fie energetický zákon na universum; i obrátil věc hned takto: káže-li fysik, že se zákon energie na universum vztahovati nemá, proč se rozčiluje, když filosofie druhé věty na universum nevztahuje?

Při té příležitosti dotknul se p. Krejčí i mne velmi směle: »Mareš nedělá dobře, že sáhá k prostředku naprosto nevědeckému, dovolávání se autorit. Tím přiznává se vlastní slabost vůči odpůrci. Člověk pro vědu smysl mající dá jen na logicky přesné důvody a imputuje-li se mu, že by přijal dokazování nějaké bez kritiky, t. j., že by věřil auktoritě, pocítí to jako urážku.« Prof. Krejčí je tu hypokritický; jakoby nechápal, proč jsem uvedl v energetické otázce auktoritu, když sám tu praví, že práce našeho fysiologického ústavu byly odsouzeny také auktoritami. Prof. Krejčí dobře ví, jak jsem se opřel auktoritám, kterých on se držel. Dnes již nemá této opory, proto možno mluviti důvody k jeho vlastnímu vědeckému smyslu: Zákony energetické platí jen o uzavřeném energetickém systému. Filosofie, hlásající, že se zakládá na vědě, chce vztahovati zákony energie na universum; musí tedy myslit na universum jako uzavřený energetický systém. A vztahuje-li na universum první větu, musí na ně vztahovat i druhou.

Tehdy psal prof. Krejčí dále: »Mareš je milovníkem okázalých pós; cítí v sobě nějaké poslání, pokaždé jiné, o co zavadí, to má význam providenciální. Jednou jde vymítat z vědy metafysiku, podruhé »drtit«, po třetí zušlechťovat českého člověka, nyní volá: bojuji proti klerikalismu ve vědě. Co je klerikalism, nepovídá... Klerikalism je lež. Proti lži bojovati je svatou povinností každého člověka. Kdo však hlásaje boj proti lži dovede srovnati se svým přesvědčením, trpěti lež v některém oboru (boj proti klerikalismu církevnímu není mou věcí, praví Mareš), je nejméně povolaným bojovníkem proti lži. Hraje hru obojetnou — a to je také příznakem klerikalismu.«

Tu mi dal pan prof. Krejčí »špatné vysvědčení«, ano obvinil mne docela i z nečestného jednání, abych užil distinkcí jeho obhájce z »Naší Doby«. Tento obhájce prohlásil též, že nikdy nebylo a nikde není slušné společnosti, která by trpěla skandalisování osob vědecky činných (»Čas«, 2. VI., 1911); ale tehdy neuznal za dobré tak rázně zakročiti; ani tehdy, když prof. Krejčí odmítal nectně své fysiologické kritiky (»Č. M.« IV, 312); ani nyní, když jednomu z nich připomenul povolané instance, nezachová-li vůči němu jako členu téže university jistých ohledů (»Č. M.« XII, 278).

Co soudím o klerikalismu náboženském a o klerikalismu vědeckém, jest zřetelně řečeno na místě, kde toho p. prof. Krejčí nenalezl (Přehled, IV, 471; 1906); a povím to ještě zřetelněji k závěru této rozpravy.

ZE DNE

Žádáme všech pp. abonentů, pokud dluhují předplatné, o brzké vyrovnání.

K nové obraně Rukopisu Královédvorského odpověděly již závažně a věcně veškeré naše odborné časopisy, jejichž obsahu se záležitost týče. Po prof. Jar. Vlčkovi v »Listech filologických« a po dv. radovi Jar. Gollovi v »Českém časopise historickém« ujal se nejnověji slova prof. Josef Hanuš v »Časopise pro moderní filologii« (v 1. čísle nového ročníku). Jeho jasná a důkladná stať sleduje a vyvrací krok za krokem obranný článek Píčův. I dlužno říci, že odborníci spor definitivně rozhodli a to tak, že doložili, kterak nevyvrácen ani jediný z důkazů nepravosti podaných filologicky a historicky r. 1886 a rozmnožených později literárním dějepisem. Avšak ježto při sporu letos prazbytečně obnoveném ukázalo se, jak širší vrstvy intelligence jsou málo zasvěceny do celé otázky Rukopisné, usnesla se »Jednota českých filologů« na mimořádné správní schůzi 27. ledna, že v době nejbližší vydá z péra professorů Hanuše, Pekaře, Smetánky a Vlčka levný a populární spisek o 10 arších malé šestnácterky »Jsou-li Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský památky pravé či nepravé«. Obracíme k němu již předem pozornost svých čtenářův.

Božena Němcová a Slovensko. V jubilejních dnech Boženy Němcové, kdy v Čechách oslavována velká básnířka a tragická žena ta namnoze titěrnostmi, ba i nechutnostmi, zamyslili se na Slovensku skutečně vážně nad jejím významem a uctívali ji hlavně jako první uvědomělou průkopnici dorozumění československého. Po té stránce zvláště charakteristický jest krásný článek »Slovenského denníka« z 28. ledna, kde pisatel praví »Němcovej nikdy nešlo o hád-

ky a písmenky, ani o to, či majú Slováci písať po česky alebo po slovensky, ale vždy o poučenie, vzdelanie, o vec, o vzájemnú pomoc a vzájemné obznámenie.« Ke konci svého článku pak znovu zdůrazňuje pisatel, že zde a ne v hádkách jazykových a dialektických je základní problém československého poměru. Shodujeme se do slova.

Opět nové volby v Chorvatsku. Prvním činem nového bána Cuvaje je rozpuštění saboru, jenž byl zvolen teprve v prosinci 1911 a dosud se ani nesešel. Chorvatsko dožívá se tedy v 5 letech již šestých voleb! A účel jejich je v poslední době stále týž: čím dál tím většími násilnostmi a volebním podvodem zmenšovat počet neodvislých srbsko-chorvatských poslanců tak dlouho, až by klesl na menšinu. Bánu Tomašičovi se v tom nedařilo. Prosincové volby, na něž vsadil poslední kartu, dopadly proti němu. Proto musil jíti; neobstál ve zkoušce, nedovedl »dělati volby« jako Khuen Hedervåry v Uhersku. Cuvaj chce toho dovésti. Tím dospívají poměry na ostří nože. Bán hraje va banque; nevyhraje-li, půjde. Národ srbsko-chorvatský pak musí vynaložiti právě při těchto volbách vše, aby nepodlehl. Zvítězí-li bán, nastanou pro Chorvatsko znovu doby éry Khuenovy a Rauchovy; zvítězí-i však národní opposice i tentokrát, bude tím podán důkaz neúspěchu Khuenovské taktiky v Chorvatsku a následovati — kapitulace vlády. Buď-to — anebo musí si říci obě strany a dle toho též jednati. My ovšem bychom si přáli, aby i v novém volebním boji — k němuž se pravděpodobně vrátíme zvláštním článkem našeho chorvatského dopisovatele — zůstalo vítězství na straně chorvatsko-srbské národní opposice.

Listárna redakce. Pro nával látky byli jsme nuceni odložiti »Veřejnou správu«, »Besedu«, »Techniku« a »Národ. hosp.«, zkrátiti »Ze dne« a vynechati »Polit. kroniku«.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 9. ÚNORA 1912. ČÍSLO 20.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

VĚDA

KAMIL KROFTA:

MASARYK, GOLL A ČESKÉ DĚJEPISECTVÍ.

I.

Psal jsem před časem v tomto časopise o vlivu Masarykově na české dějepisectví (viz Přehled VIII., č. 39, 41 a 42). Podnětem k tomu byla mi oslavná stať prof. J. Vančury ve slavnostním čísle »České mysli« vydaném k 60. narozeninám Masarykovým, kde se nesprávně líčil vliv Masarykův na dějinné nazírání u nás a vůbec jeho zásluhy o české dějepisectví, a to tak, že se tím snižovaly skutečné zásluhy jiných. Ačkoli prof. Vančura o skutečných i domnělých zásluhách Masarykových o české dějepisectví pojednal zcela podobně také německy v »Čechische Revue«, nepřestal ani na tom. Ve sborníku, věnovaném »T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám«, jenž byl odevzdán veřejnosti teprve na konci r. 1911, nacházíme také dosti rozsáhlý příspěvek Vančurův, nadepsaný »Čím se Masaryk zavděčil českému dějepisu«, kde se do třetice namnoze stejnými slovy opakují tvrzení, jež jsem potíral v Přehledu. Trojím opakováním se ovšem nezmenšuje ani jejich nesprávnost, ani váha mých námitek. Prof. Vančura k těmto námitkám v textu své nové rozpravy vůbec nepřihlíží, což asi dlužno vysvětliti tím, že byla napsána dříve, než vyšel můj článek v Přehledu, a pouze její uveřejnění se opozdilo. Toliko na konci věnuje mi v poznámce několik řádků, jimiž se obrací proti tomu, co jsem napsal o Masarykovi v Přehledu. Při tom však obsah mého článku uvádí tak neúplně a z části přímo nesprávně, že nemohu jeho poznámky pominouti mlčením.

Vyložil jsem, že Masarykův sociologický rozbor rukopisu Zelenohorského sice přispěl k dokázání jeho podvrženosti, ale jinak neměl vědecké ceny, že Masaryk »nejen nevyvrátil theorii o zádruze zbudovanou podle analogie jihoslovanské, nýbrž tuto theorii přijal a ji určitě formuloval«, že »nemohl se státi východiskem potomního badání o staroslovanských a staročeských řádech společenských, protože nepodává ani věcně ani methodicky docela nic nového a neukazuje tudíž cestu, jakou by se toto badání mělo bráti«, a že »skutečně práce Masarykova neměla vážného vlivu na odbornou literaturu o sociálních poměrech staroslovanských«. A prof. Vančura, jako by nerozuměl mému jistě zcela jasnému výkladu, odpovídá: »Masaryk spokojil se vyvrácením obrazu starého bytu slovanského, založeného na RZ a na liché analogii jihoslovanské zádruhy, nepracoval dále v tomto oboru, i neměl jsem proč, abych dále vykládal o vědeckých sporech v pojímání 'zádruhy.«

Vyložil jsem, že nezdařený pokus Masarykův o založení spolku pro vydávání literárních památek českého hnutí náboženského nemá toho významu, jaký mu přičítal Vančura, že nebyl to, jak on tvrdil, od r. 1869 první krok k uskutečnění požadavku vysloveného Palackým roku 1868, že nemůže býti srovnáván s prací vykonanou v tom oboru Gollem, ani uváděn ve vnitřní souvislost s pozdějším vydáváním starých náboženských spisů českých. A prof. Vančura praví, že prý upírám původnost myšlence Masarykově o vydávání starých pramenů života náboženského a církevního v Čechách připisuje ji Palackému, a toto domnělé mé tvrzení, které je sice naprosto správné, ale v mém článku by se marně hledalo, takto se pokouší vyvrátiti: »Palacký r. 1868 vyzýval jen ke sbírání památek XV. a XVI. stol. a k vydávání věcí jen důležitých a svérodých. Masaryk navrhoval vydávání celé literatury náboženské, počínaje již XIV. stol., jež systematicky měla býti prozkoumána a kriticky vydána, a zároveň organisovat spolek, který by opatřil peníze potřebné k podniku tomu.« Dokazuje-li prof. Vančura původnost myšlenky Masarykovy tím, že Palacký mlu-

vil pouze o památkách XV. a XVI. stol. a ne také výslovně o spisech Husových předchůdců z konce XIV. stol., o jichž poznání právě on tolik se zasloužil, je to prostě směšné, a vytýká-li se, že na rozdíl od Palackého, který chtěl, aby vydávány byly jen věci důležité a svérodé, Masaryk navrhoval »vydávání celé literatury náboženské«, jistě se tím neprospívá Masarykovi, protože každému, kdo jen poněkud zná tuto literaturu, je zjevno, že myšlenka, vydávati z ní šmahem všechno, byla by svrchovaně nerozumná. Ale na obranu Masarykovu proti Vančurovi dlužno uvésti, že nic takového nenavrhoval. Na jiném místě Sborníku, v článku Peškově »Masarykův podnět k vydávání památek náboženského vývoje« (str. 113), možno se dočísti, že také spolek zakládaný z podnětu Masarykova měl podle stanov vydávati pouze »čelnější spisy dosud nevydané«. V myšlence Masarykově původní bylo pouze to, že měl býti k vydávání náboženských spisů založen spolek, to se však neosvědčilo. Na mou výtku, že tvrzením, jako by od r. 1869 do r. 1885, kdy se stal tento pokus o založení takového spolku, »nebylo učiněno ani kroku« k uskutečnění požadavku vysloveného Palackým r. 1868, popřel úplně vynikající práce Gollovy o době husitské z l. 1876—1885, odpovídá prof. Vančura, že prý práce ty — »b e z d ě č n ě p ř e h l é d l«. (!!)

Ukázal jsem, že Masaryk nebyl, jak by se mohlo zdáti čtenáři Vančurových oslavných statí, ani prvním ani jediným obhájcem Palackého názoru na českou minulost proti snahám vštípiti národu názor klerikální, a vytkl jsem zásluhu prof. Golla o to, že se naše mladší generace historická vrátila celkem k názoru Palackého. A prof. Vančura proti tomu staví prostě tvrzení, že to je »zásluhou nejen prof. Golla, ale stejnou měrou (tedy aspoň ne již výhradně) i prof. Masaryka, jenž v té věci podstoupil nejtužší boje se stranou klerikální a protože se snažil i o provedení důsledků nového názoru, stal se osobou nejnenáviděnější našim klerikálům duchovním i světským«.

Napsal jsem, že nebyla to zvláštní zásluha, vyzval-li Masaryk Rezka k napsání díla o českém prostonárodním hnutí náboženském, protože se Rezek sám, a ovšem také jiní, již dříve tím předmětem zabýval, a že »konečně je to přece jen zásluha Rezkova, a nikoli Masarykova, že se nám dostalo o dějinách prostonárodního hnutí náboženského díla tak cenného«. A prof. Vančura namítá, že prý přece nelze popříti, že Rezek vlivem Masarykovým znovu (!!) přiveden byl k thematu vědeckému o dějinách prostonárodního hnutí náboženského v Čechách a dodává: »Svědectví Herbenovo mám podepřeno ústním sdělením prof. Masaryka r. 1890.« Ač nepopírám možnost vlivu Masarykova na Rezka v této věci, nemyslím, že by právě svědectví Masarykovo mohlo rozhodovati o velikosti a významu toho vlivu.

Napsal jsem dále, že také v boji proti myšlence cyrillomethodějské byl Masaryk jen propagatorem cizích názorů vědeckých, a vyslovil jsem dojem, že tu Masaryk bojoval vlastně s větrnými mlýny. A prof. Vančura k tomu jen poznamenává, že prý význam vystoupení Masarykova proti cyrillomethodějství podceňuji, protože prý idea cyrillomethodějská dosud nezanikla »a do nedávna hájena byla vlivnými redaktory předního orgánu mladočeského«.

Přiznal jsem konečně Masarykovi jisté zásluhy o dějiny našeho obrození, ale vytkl jsem, že v jeho spisech o tom předmětě »je mnoho nesprávného a pochybeného« a zcela rozhodně jsem se vyslovil proti základnímu názoru Masarykovu, podle něhož naše obrození je vědomé pokračování v reformním úsilí českobratrském. A prof. Vančura píše o tom, že prý pracím Masarykovým o obrození českém »vzdávám plné uznání«, třeba bych se »v jednotlivostech (!!) nesrovnával s výsledky jejich«, a opakuje svůj ode mne jistě právem odmítnutý názor, jako by spisy Masarykovými »bylo vzbuzeno nové období naší literární historie«.

Je myslím zjevno, že z toho, co jsem napsal proti přeceňování zásluh Masarykových o české dějepisectví, prof. Vančura nic nevyvrátil ani neoslabil.[1]) To ovšem nebrání neúnavným oslavovatelům Masarykovým nesprávná tvrzení Vančurova nejen opakovati, jako by o nich nebyla pochybnost, nýbrž ještě je stupňovati. Pozoruhodný doklad podává poslední číslo »Čechische Revue«. Ač tato revue již r. 1910 přinesla panegyrický článek Vančurův o Masarykovi, uveřejňuje tu dr. Ed. Beneš ve formě poznámek k Masarykovu Sborníku nové vypsání jeho zásluh a podle Vančury vytýká ovšem také Masarykovy zásluhy o český dějepis. Jako by nevěděl o tom, co jsem proti Vančurovi napsal, neostýchá se tvrditi, že prý je »das einflussreiche Wirken Masaryks auf die neueren čechischen Historiker und die gesamte čechische Geschichtschreibung unbestritten« (!), a vykládá, že Masaryk dal podnět k vydávání českých památek náboženských, že jeho vlivem napsal Rezek své

[1]) Lituje-li prof. Vančura, že jsem nezdůvodnil svého úsudku o naprosté nesprávnosti historických předpokladů Masarykovy theorie českobratrské, odpovídám, že vyvraceti historické výklady Masarykovy pokládal bych za maření času. Odborníkům věci znalým jest jejich nesprávnost zjevna, neodborníkům těžko o ní souditi, těch pak, jimž tvrzení Masarykova se stala článkem víry (jak to hlásá na př. p. dr. Herben ve svých feuilletonech, o nichž se ještě zmíním), stejně nikdo nepřesvědčí o jiném, jako se žádným důkazům nepodaří podvrátiti víru těch, kdož dosud skutečně věří v RKZ.

dějiny prostonárodního hnutí, že podnikl mnohé boje »um seine čechische Geschichtsphilosophie gegen die Feinde unserer nationalen Reformation zu verteidigen und einige Behauptungen, mit denen der Versuch gemacht wurde die čechische Reformation in falsches Licht zu stellen (Tomek), durch die Beleuchtung mit der historischen Wahrheit zu widerlegen. Durch diese Arbeit wird endlich (!!) eine Schar der čechischen Historiker veranlasst, sich entweder mit unserer religiösen Entwickelung zu beschäftigen oder in diesem Sinne die čechische Geschichte zu behandeln«. Nedivím se, že se p. dr. Beneš, kterému skutečný vývoj novějšího českého dějepisectví je patrně španělskou vesnicí, dal svésti Vančurovými chvalozpěvy na Masaryka k napsání takové nehoráznosti, ale nepochopuji, jak redakce »Čechische Revue«, jíž přece by mělo jíti o to, aby cizinu správně a věcně poučovala o věcech českých, mohla dopustiti, aby její čtenářstvo bylo o našich poměrech vědeckých informováno takovýmto způsobem.

Neuznal-li p. dr. Beneš vůbec za dobré všimnouti si mých vážných a věcných námitek proti tvrzením Vančurovým, dostalo se jim velmi rozhodného souhlasu osobnosti nepoměrně významnější a k pronášení úsudku o těchto věcech povolanější. V lednovém čísle Českého časopisu historického prof. Pekař, podávaje zprávu o Vančurově stati ve Sborníku Masarykově, prohlašuje, že **v š e**, co jsem napsal v Přehledu o zásluhách Masarykových o český dějepis, »stojí naprosto neotřeseno ve své váze«, a ostřeji, než já jsem to učinil, potírá některá tvrzení Vančurova o domnělých zásluhách Masarykových. Obraceje se proti přeceňování zásluh Masarykových o dokázání podvrženosti Rukopisů, praví o jeho sociologickém rozboru RZ, že je založen »v hlavním kuse svém na fatálním nedopatření a ostatek že by sotva stačil k nevěře«. Zvláště rozhodně však se vyslovuje proti vynášení »jednotného názoru Masarykova na vývoj naší historie od stol. 15. až do doby nejnovější«, totiž názoru, že obrození české je pokračováním náboženského úsilí české reformace. »Názor ten byl jednosvorně odmítnut každým, kdo jakkoli obíral se dějinami našeho obrození«, a nezbývá z něho nic, »leč podiv, jakou asi vědeckou methodou došel Masaryk k pojetí tak hrubě nesprávnému«.

Projev Pekařův v Česk. čas. hist., jenž se v dalším obrací proti Vančurovým útokům na Golla a jeho žáky — vrátím se k nim ještě — pohnul p. dra Herbena, aby několika dosud nepodepsanými, ale jistě z jeho péra vyšlými feuilletony v »Čase« (č. 24. a násl.) přispěchal na pomoc prof. Vančurovi a pokusil se vyvrátiti to, co Pekař napsal proti jeho přeceňování zásluh Masarykových. Ačkoli se dr. Herben mého článku v »Přehledu« dotýká jen letmo a dosti neurčitě, většina jeho výkladů adressovaných prof. Pekaři směřuje i proti obsahu onoho článku. Proto je třeba, abych k nim připojil několik poznámek. Nejde mi arci o to, abych vyvracel Herbenovy útoky na prof. Pekaře, stejně nejapné jako neslušné, ani abych se zabýval všemi podrobnostmi jeho feuilletonů. Chci jen vytknouti věci důležitější, které se dotýkají, třeba nepřímo, mého článku o vlivu Masarykově na české dějepisectví.

Prvních pět kapitol Herbenových se zabývá poměrem Masarykovým k boji rukopisnému. Dr. Herben ke konci poslední z těchto pěti kapitol praví, že mu šlo o to, »odmítnout pokusy, které se strany t. zv. Gollovy školy už podruhé se staly (ponejprv v Přehledu r. 1910), aby totiž upřeny byly Masarykovi zásluhy, které právě my pamětníci známe«, a táže se rozhorleně: »Jakou můžeme mít důvěru v tuto vědu historickou, badá-li v 18. neb 17. století, když nám převrací a falšuje příběhy 25 let staré, když .... nám před očima zkresluje události, jejichž palčivost ještě cítíme v těle?« Odmítaje s opovržením tento vskutku hanebný útok na vědeckou poctivost mou i Pekařovu i všech jiných, kdo nesoudí o zásluhách Masarykových jako pp. prof. Vančura a dr. Herben, odpovídám toliko za sebe na dlouhý výklad Herbenův tolik: Nezabýval jsem se ve svém článku podrobněji otázkou účasti Masarykovy v rukopisném boji, ale přece jsem napsal: »Jisto je, že Masaryk od počátku měl velmi vynikající účast v tomto boji, ano že byl takřka jeho duší, a patří mu tedy lví podíl zásluhy o potření starého zhoubného bludu.« Tato jasná a určitá slova dokazují dostatečně bezdůvodnost nařčení Herbenova, jako bych se byl pokoušel upírati Masarykovi zásluhy známé pamětníkům boje rukopisného. Nikdy jsem o nich nepochyboval a také dnes o nich nepochybuji, ale právě proto nemohu přiznati p. Herbenovi právo poučovati nás o nich z toho důvodu, že byl jejich pamětníkem; jsem přesvědčen, že právě o událostech, »jejichž palčivost ještě cítíme v těle«, nebýváme schopni souditi klidně a správně a způsob, jak Herben píše o boji rukopisném, mne v tomto přesvědčení jen utvrzuje. Dokonce pak nemohu připustiti, že by p. dr. Herben jako pamětník sporu rukopisného byl povolán rozhodovati o vědecké hodnotě Masarykova rozboru sociologického. A pouze o tu mně šlo. Můžeme věřiti p. dru Herbenovi jako současníku těch věcí, tvrdí-li, že »sociologický rozbor Masarykův dopadl na hlavy odpůrců stejnou tíhou jako Gebauerova kritika gramatická a tíže než historický rozbor Gollův«, že »působil drtivě«, že současníky tak oslnil, že od nich za spolupracovníka Masarykova pokládán prof. Hanel, ale tím vším se nikterak nemění skutečnost, že so-

ciologický rozbor Masarykův nemá trvalé vědecké ceny, proto že je methodicky pochybený a v hlavním kuse skutečně založen na »fatálním nedopatření«, že tudíž pro otázku pravosti či nepravosti RKZ nemůže mu d n e s býti přiznán rozhodující význam, jaký dosud mají Gebauerovy důvody gramatické, Gollův historický rozbor a důvody literárněhistorické snesené rozličnými pracovníky.

V dalších kapitolách se snaží p. dr. Herben obhájiti Masarykův »jednotný« názor na české dějiny od stol. XV. do doby nejnovější, jeho známou theorii českobratrskou, proti níž jsem se také já vyslovil zcela rozhodně. Činí to jednak opakováním věcí známých velmi dobře každému, kdo se jen poněkud zabýval dějinami našeho obrození, které ovšem nikterak nedokazují správnost oné theorie, hlavně však zesměšňováním odborné methody historické, výpady na »cechovní« historiky, jimiž se důstojně staví po bok p. majora Žunkoviče a rozličných odborníky tolik pohrdajících obránců RKZ z Českého Slova, hlubokomyslným výkladem o poměru obyčejné historie, jež se lopotí zjišťováním historických faktů, k filosofii dějin, která »je nad historií jakožto část sociologie« a která patrně má právo zacházeti s historickými fakty, jak se jí zlíbí a konečně energickým prohlášením, že ti, kdo nesouhlasí s touto filosofií Masarykovou, buď ji nemohou pochopiti anebo jí nechtějí rozuměti, protože je jim »nepohodlná«, t. j. že jsou buď hlupáci nebo nepoctivci. Domnívá-li se p. dr. Herben, že se mu tím vším podařilo obhájiti Masarykovu filosofii českých dějin, netřeba zajisté dokazovati, že se mýlí. Jeho výkon stačí zaznamenati jako nový doklad žalostného úpadku, jemuž propadlo hnutí mající tak skvělou minulost a v ní tolik zásluh především o pokrok naší vědy; zabývati se jím podrobněji bylo by jistě zbytečné.

V poslední (zatím) kapitole svých úvah se p. dr. Herben pokouší dokázati správnost tvrzení Vančurova, proti němuž se ozvali »cechovní historikové«, že Masaryk předešel české historiky svým programem práce historické. Důkazem je mu zase podnět Masarykův k založení spolku na vydávání památek hnutí husitského a 2000 korun od něho k tomu účelu věnovaných — o tom již vskutku škoda slov —, dále pak tvrzení, že před Masarykem nikdo si u nás nepřál, aby byl revidován prvý díl Palackého, že »k historii české obrátil zřetel v 2. polovici 19. stol. prof. Masaryk, sám se jí obíral pronikavě a dal tolik podnětů, že celá řada historiků literárních pustila se do práce« (p. dr. Herben počítá mezi ně nejen Lad. Hofmana, nýbrž i Golla a Pekaře, jejichž práce o Palackém z r. 1898 jsou prý »závislé na myšlenkách Masarykových«). Ani vyvracením těchto tvrzení netřeba se zdržovati. Není přece potřebí dokazovati, že dávno před tím, než Masaryk zavadil o českou historii a mohl vysloviti přání, aby revidován byl prvý díl Palackého, Goll svou činností vědeckou i učitelskou vskutku pracoval o takové revisi Palackého, neomezuje se arci na první díl jeho Dějin, a že o ní dokonce ještě dříve pracovali také jiní historikové čeští počínaje Tomkem, jehož Apologie nejstarších dějin českých je v podstatě takovou revisí prvního dílu Palackého Dějin a skutečným činem, s nímž se Masarykovo »přání« ovšem nemůže měřiti. A dokonce bylo by zbytečno dokazovati, že již před Masarykem byl obrácen zřetel k české historii a že ani nepopíratelný a také nikým nikdy nepopíraný vliv Masarykův na některé české historiky a jmenovitě na studium českého obrození — vrátím se k tomu později — neopravňuje k tvrzení, že Masaryk předešel české historiky svým programem práce historické.

A tak ani poznámky prof. Vančury ve »Sborníku« ani úvahy Herbenovy v »Čase« nemohou otřásti tím, co jsem napsal v »Přehledu« o vlivu Masarykově na české dějepisectví. Proto klidně mohu trvati na všem, co je obsaženo v tehdejším mém článku. (Pokrač.)

*

Spisy Frant. Wickhoffa. Velká pojednání i drobné stati zakladatele vídeňské školy umělecko historické, Františka Wickhoffa, jenž měl blahodárný vliv i na české mladší učence, byly posud většinou nepřístupny. Aristokratický professor vídeňský uveřejňoval je pravidelně v skvostné, ale velmi exklusivní publikaci úřední »Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses«, kterýžto podnik skvěle illustrovaný i v knihovnách byl vzácností a do veřejného prodeje nepřicházel. Také ostatní články Wickhoffovy, methodicky vesměs vzorné a prodšené velkou kulturou, byly rozptýleny. Nyní oznamuje berlínské nakladatelství Meyerovo a Jessenovo, že vydá třídílný soubor prací Františka Wickhoffa za redakce a s obsáhlým úvodem předního žáka Wickhoffova, našeho krajana Maxe Dvořáka, jenž zaujal na vídeňské universitě stolici mistrovu. Do vydání bude jakožto 3. díl pojat Wickhoffův slavný samostatný úvod k vydání 1. za vídeňské Genese, v němž poprve položeny pevné základy k poznání římského umění; tento díl bude přiměřeně nazván »Römische Kunst«. Edice Dvořákova, jež do jara letošního roku bude hotova, slibuje také příslušný illustrační aparát a knižní úpravu důstojnou uměleckého předmětu.

TECHNIKA

Ing. STAN. ŠPAČEK:

TECHNICKÁ PRÁCE V KOLONIÁLNÍM HOSPODÁŘSTVÍ V NĚMECKU.

Kolonisační činnost jest dnes jednou z nejdůležitějších složek hospodářského života státního a teprve v moderní době, v době technické práce, přichází plně ku platnosti.

Historie kolonisace různých států jest velice zajímavá; vystupují tu po sobě evropské státy a státečky, z nichž konečně opanují koloniální pole hlavně Belgie, Francie, Anglie, Italie, Rusko a posledně též valnou měrou Německo.

Dr. A. Fischer praví v úvodu ku své knížce[1] ... »civilisovaní národové dobývají převahou ducha a dle potřeby i převahou fysické moci pro zvětšení domácího blahobytu cizí země a kraje, kde obchodní duch slaví denně neslýchané triumfy, kde uplatňuje se veškerá pře-

[1]) Prof. Dr. Aug. Fischer: Die modernen Kolonialstaaten und ihr heutiger Besitzstand. Wien 1911.

		Plocha		Obyvatelů		Na 1 km² připadá obyvatelů
		km²	%	celkem	%	
Velká Britanie	Země vlastní	314.869	1·1	45,471.583	11·4	144·3
	Kol. a chr. území	28,921.609	98·9	351,576.239	88·6	12·6
	Celkem	29,236.478	100	397,047.822	100	13·6
Francie	Země vlastní	536.464	7·3	39,252.267	49·6	73·8
	Kol. a chr. území	6,841.479	92·7	39,808.310	50·4	5·8
	Celkem	7,377.943	100	79,060.577	100	10·7
Německo	Země vlastní	540.778	16·9	60,641.278	80·7	112·1
	Chráněné území	2,658.449	83·1	14,542.000	19·3	5·5
	Celkem	3,199.227	100	75,183.278	100	20·4
Nizozemí	Země vlastní	33.079	1·6	5,825.198	13·2	176·5
	Kolonie	2,045.648	98·4	38,052.990	86·8	18·5
	Celkem	2,078.727	100	43,878.188	100	21·1
Portugalsko	Země vlastní	91.760	4·2	5,272.558	41·6	57·5
	Kolonie	2,090.694	95·8	7,405.890	58·4	3·5
	Celkem	2,184.454	100	12,678.448	100	5·8
Španělsko	Země vlastní	497.244	69·3	19,330.739	96·6	38 9
	Kolonie	220.374	30·3	672.792	3·4	3·1
	Celkem	717.618	100	20,003.531	100	27·9
Italie	Země vlastní	286.682	36·9	34,269.764	98·0	123·8
	Kolonie	490.156	63·1	696.551	2·0	1·4
	Celkem	776.838	100	34,966.315	100	45·6
Dánsko	Země vlastní	40.384	17·3	2,605.268	95·6	64·5
	Kolonie	193.244	82·7	120.890	4·4	0·6
	Celkem	233.628	100	2,726.158	100	11·6
Rusko	Země vlastní	22,031.727	98·8	155,433.300	98.7	7·1
	Chráněné území	265.000	1·2	2,000.000	1·3	7·6
	Celkem	22,296.727	100	157,433.300	100	7·1
Belgie	Země vlastní	29.455	1·2	7,386.444	28·0	251·0
	Kolonie	2,382.800	98·8	19,000.000	72·0	7·9
	Celkem	2,412.255	100	26,386.444	100	10·9
Spojené Státy Americké	Země vlastní	9,403.970	96·7	87,035.391	90·8	9·2
	Kolonie	323.066	3·3	8,805.103	9·2	27·3
	Celkem	9,727.036	100	95,840.494	100	9·8
Japan	Země vl a stní	382.416	57·0	49,769.704	78·8	130·1
	Kolonie	288.706	43·0	13,364.994	21·2	46·3
	Celkem	671.122	100	63,134.698	100	94·1
Sumárně	Země vlastní	34,188.828	42·3	512,293.494	50·8	15·0
	Kol. a chr. území	46,721.225	57·7	496,045.759	49·2	10·6
		80,910.053	100	1.008,339.253	100	12·5

(Vyňato ze jmenovaného spisu dra Fischera.)

vaha evropské práce a kultury a kde jest k u p e c smírným dobyvatelem, neozbrojeným vojákem, jenž v boji o ekonomické hodnoty místo mečem ozbrojen jest moderním vzděláním a odbornými vědomostmi.

Praktikum pro obchodníka jest svět a celý svět jest též jeho pracovnou, jeho působištěm. K obchodnímu dobytí cizích krajů nutno znáti přirozeně jejich obyvatele, zacházeti s nimi laskavě, šetřiti jich náboženství i jich pověr, zvyklostí národních a mravův.

A dále praví prof. Fischer: »Dle čeho poznáme pokrok a kulturní vymoženosti moderních národů a států? Snad dle jemně vytvořených sonát a umělecky vynikajících dramat? Nikoli; pokroky národů a států oceňují se dnes suchými číslicemi, jež ve své sterilní suchosti jsou písní beze slov, vyprávějící o exportu, importu a podobných věcech.

Moderní člověk ví, že budoucnost jeho země, na níž lpí celým srdcem, závisí na vzmáhajícím se obchodě, na stále vzrůstajícím průmyslu, a že jeho otčina v řadě národů jest respektována potud, pokud se může vykázati nejen slavnou kulturou duševní, ale hlavně též mocným průmyslem a podnikavým, cizí kraje obchodně dobývajícím a je ovládajícím obchodnictvem.

Proto též příslušné kruhy zakládají a zvelebují vysoké školy obchodní.

Veškeré cíle a snahy politického života závisí na obchodě a průmyslu, kterými se razí stále nové cesty, po nichž by snahy tyto byly přivedeny na vrchol svého rozvoje...« —

Historie koloniální jest jednou z nejzajímavějších historií kulturních; kolonisovat počínali dříve nejprve misionáři, za nimi pak přicházelo pravidelně vojsko; v době moderní kolonisuje obchodník, průmyslník a technik. Na světových výstavách setkáváme se s oddělením koloniálních států, které nám v malém měřítku ukazuje význam kolonií pro stát. Z kolonií čerpají země mateřské scházející jim suroviny a potraviny, v koloniích umisťují znamenitě svou přebytečnou populaci i intelligenci, otevírají nová odbytiště svému průmyslu, hlavně strojnímu, zkrátka posilují měrou obrovskou celé své hospodářství. Proto snaha Němců o Afriku, Anglie o Egypt a Indii, Francie o Maroko, Belgie o Kongo, Italie o Tripolis a Ruska o Persii.

Není úkolem tohoto pojednání popisovati veškeren význam kolonií v politickém hospodářství států, neboť má býti stručně poukázáno pouze na technickou a průmyslovou činnost Německa v Africe vzhledem k tomu, že u nás o otázkách těchto bylo dosud málo anebo skoro vůbec nic psáno.

K doplnění a lepšímu přehledu dnešního stavu kolonií a koloniálních států jest uvedena přehledná statistická tabulka, umístěná z technických důvodů pod čarou stránky 353.

(Pokračování.)

LITERATURA

TERÉZA NOVÁKOVÁ: (Dokončení.)

CHARLES DICKENS JAKO SOCIÁLNÍ REFORMÁTOR.

(Na oslavu stých zrozenin dne 7. února 1912.)

Dickens zvrácenosti a přežitky, průtahy a zabedněnost, podvodnost i špinavou zištnost anglických právníků všech stupňů vylíčil způsobem co nejostřejším, sešlehal ranami nemilosrdnými; zmíněná již firma Dodson a Fogg i Sol. Pell v Klubu Pickwicků, krutý Tulkinghorn i mrtvolný Vholes, poslední advokát Richarda Carstona v »Bleak House«, Sampson Brass v »Starožitnickém Krámě«, celá středověká, církevnictvím načichlá instituce »Doctor Commons« a zase zločinný clerk Wickfieldův Uriah Heep v Copperfieldu vypravují nám o tom, jak se jemu objevovala oblast právníků, v niž, sotva ze škol vykročiv, vstoupil jako nepatrný písařík.

U srovnání se širokým a vyčerpavým líčením, které jí věnoval skoro ve všech svých pracích, nepatrna jest poměrně účast jeho o správu státní, o příbuzenské a šlechtické kliky výhradně v ní vládnoucí. Zmiňuje se o ní v »Malé Dorritové« pod fingovaným jménem »Circumlocution Office« a definuje ji: »Nižádná veřejná záležitost jakéhokoli druhu nemohla býti nikdy vykonána bez jejího svolení.... Cokoli mělo býti vykonáno, — »Circumlocution Office« předešla vždy všecky ostatní veřejné úřady v umění vypozorovati — jak to vykonáno býti nemůže a nebude.« Přirozeno, že takovým úředním středem vše v zemi jest zdržováno a mařeno; výborný vynález na př. Daniela Doyce-a odkládán jest tak dlouho, až firma jeho jest zničena a on teprve v cizině dojde uznání a cíle; přirozeno, že ve zvrácené té instituci mohla se zahnízditi široce rozvětvená rodina Barnaclů, se všemi svými buď nadutými, neb neschopnými členy; přirozeno i, že tato pyšná klika v nejužším byla spojení s podvodnými zakladateli jako pan Merdle, jenž pádem své stkvělé zlaté budovy, sestrojené z bublin a par, pohřbívá zároveň bla-

hobyt obyvatelů půle Londýna. Ale tragedie nepoctivých zakladatelů bank byla pevnějšími a silnějšími rysy nakreslena Dickensovým soupeřem Thackerayem v »Newcomech«; pravzor Merdlův, John Sadlier, bankéř a vysoký pak hodnostář v ministerstvu financí, zemřel samovraždou r. 1856.

Barnaclové jsou pouze jediným příkladem antipathie Charlesa Dickensa, romanciera čtvrtého stavu, k šlechtě, ač právě uctívání aristokracie, »krve«, bylo odedávna slabostí anglického kmene. Pyšná Editha Grangerová, jež za stkvělou existenci stává se druhou chotí Dombeyovou, její pošetilá matka, mrs. Skewton, která všemi prostředky snaží se udržeti zdání mladosti, půvabu a povýšenosti, její bratranec lord Feenix, ušlechtile na kontinentě živořící; slabý a náruživý lord Verisopht, jenž na konec hyne rukou svého svůdce a vykořisťovatele Sira Mulberry Hawka; členové staré rodiny Dedlocků na zámku Chesney Wold, ztrnulý a omezený, leč nejvýše čestný Sir Leicester, jenž nemá o tom zdání, že krásná jeho choť lady Honoria poklesek mladé své lásky platí neskonalým duševním utrpením, mistrně zahalovaným hrdou chladností, naivní mladistvá holčička (asi šedesátiletá!) miss Volumnia Dedlock, žijící z milosti Sira Leicestra — toť jsou význačnější zástupcové nejvyšších desetitisíců ve státě u Dickensa.

A jak posmívá se právníkům v Copperfieldu, kteří u p. Waterbrooka blouzní o »krvi«! Jak sesměšňuje rytířskou romantiku na počátku Martina Chuzzlewita! Právě jako v témže románě odhaluje ošklivý »cant« Pecksniffův, v »Pustém Domě« pak falešné, mnohoslovné svatoušství kazatele Chadbanda, jemuž již v Klubu Pickwicků stvořen byl blíženec »Pastýř« Stiggins, zlý duch rozvrácené domácnosti staršího Wellera.

Tito kazatelé bludných církví, již zahalujíce se v pronikavou svatost a neskonalou velebu, sledují cíle nízké a sobecké, jsou figury velmi zábavné a popuzují i v okolnostech tragických k upřímnému smíchu (jako Chadband); nám zvláště zdají se zjevy zcela exotickými. K nim lze přiřaditi i velebného chováním a vzezřením, »patriarchu« Casby, otce Flory Finchingové, jenž chudině ve »Dvoře Krvácejícího Srdce« pronajímá hrozné byty »Slums« za ceny nespravedlivě vysoké a prostřednictvím svého zřízence Pancksa vyždímává z nich poslední groš. Sociální rakoviny boháčů, kteří pronajímáním »slumů« zajišťují si pohodlný život a vážnost, dotkl se po několika desetiletích i Bernard Shaw ve svém dramatě »Widower's Houses«; leč jeho Sartorius jest rozhodně méně plastický než patriarcha Krištof Casby, bývalý agent rodiny Barnaclů.

Bylo již poznamenáno, jakou neocenitelnou službu prokázaly »Těžké časy« paedagogice, stanovivše pochybnou cenu výchovy příliš positivní, potlačující citovou stránku; rovněž, jak Chuzzlewit a před ním Americké Obrázky (American Notes), učinily konec illusím o výhodách vystěhovalectví a naprosté dokonalosti Yankeeů. Dickens zavítal r. 1842 do Spojených Států a byl vítán s nadšením až přepiatým; leč zmíněné dvě knihy proměnily je v rozhořčení a nenávist Američanů. Vypravování o místě Edenu (v pravdě Cairo), kde nebylo vody, ale nezdravé bahno, semeniště to všech nemocí a kde mladý Chuzzlewit i s věrným a vždy veselým druhem svým Markem Tapleyem skorem zahynuli, neznělo ovšem příliš svůdně těm, kteří chtěli se státi občany »Nové Anglie«. Leč Yankee-ové později se smířili s velikým romanopiscem, uznavše pravdivost mnohých jeho výtek a když přijel do Spojených Států r. 1867, přijat byl opět s jásotem.

Dickensův boj proti nešvarům právě zmíněným jest celkem podružný; svoje veliké dva mravní činy vykonal přece jen pravým spodobením anglických soukromých škol a chudobinců-chorobinců (work-houses). V druhém jeho rozsáhlejším díle, Oliver Twist, objevivším se hned po Klubu Pickwicků, které přes svou stručnost jest jedním z nejúčinnějších, dočítalo se obecenstvo s úžasem, jak v těchto ústavech, domněle pro obecní dobro zřízených, týráni a zneužíváni jsou slabí, nemocní starci a stařeny, opuštěné, bezejmenné děti bludných mladých matek, jaké široké pole působnosti otevřeno tu krutosti biřiců neb drábů, hrabivé nesvědomitosti hospodyň, naduté omezenosti neb nemilosrdné přísnosti členů obecních správ a jak všem těmto zlým činitelům dovede čeliti opět jen přetvářka, zchytralost a drzost, nikoli skromné, trpělivé chování neb prosby za smilování ubohých obyvatel »work-housu«.

Malý Oliver uteče do Londýna, aby unikl autoritám chudobince, jež nejprve na farmě umořují jej nedostatkem, pak prodávají jej živnostníkům jako zboží, a dostane se do »Východního Konce« (East-End), sídla to zlodějů, lupičů, prostitutek, přechovávačů a vetešníků, místa bídných, polozbořených a nezdravých domů. A vážné memento všem sociologům vyslovuje Dickens tím, jak ukazuje, že ani Faginova škola zlodějů nechová ovzduší zkaženější a všem povahám záhubnější než — dobročinný »workhouse«. Oliver Twist dle vlastního doznání autorova napsán byl, aby ukázal vítěznou moc dobra nade všemi principy zla, — a to nikoli dosavadními prostředky romantického melodramatu, zahalujícího hřích a zločin stkvělým nimbem, nýbrž realistickým odhalením ssedlin a propastí lidské společnosti. Zajisté že tu působil obrat,

a lze věřiti, že docílil i jiného, že přiměl poctivé obecní rady k reformě chudobinců a zahanbil Londýn, strhav masku s rozhlodané tváře jeho East-Endu. Noviny sice přinášejí ještě časem hrůzostrašné historie z těchto končin, leč zároveň známá jest záslužná a široká práce, kterou settlementy právě zde vykonaly pro vzdělání ubohého lidu a ozdravění jeho bytových i hmotných poměrů.

Po Twistovi hned příští rok vycházel »Mikuláš Nickleby«, zase, jak Angličané praví, »a novel with a purpose« (román s účelem). Tato práce namířena proti zlu, které Dickens znal ještě lépe než »work-houses« a většinou z vlastní zkušenosti. Za chmurných dob dětství byl žákem špatných škol a na svých výzkumných cestách poznal hlavně v hrabství Yorkském školy ještě bědnější, kde žáci i učitelé strádali krutostí majitelů, kde vše vypočteno pouze na obohacení těchto a kde odehrávaly se výjevy tak děsné a docilovaly se účinky tak bídné pro duševní i tělesný stav chovanců, že polepšovny pro mladé kárance v jiných zemích jsou proti nim pravými ráji. Vskutku do škol těch přicházely jen děti opuštěné, nemanželské, abnormální, za něž nikdo neodpovídá a které nikdo nechrání. Dotheboys'-Hall, kam Mikuláš svým zlým ujcem Ralphem Nicklebym dohozen jako učitel, jest z těchto škol nejhorší, skutečné peklo, a její učitel, jednooký Squeers, megéra paní Squeersová, která jednou týdně krmí chovance všecky lékem ze síry a pak si ruce utírá o jejich vlasy, obě zavilé, nemilosrdné jejich děti, Fanny a Wackford, jsou postavy takměř ďábelské. Ani škola pro zámožné hochy, Salem-House, kam dá otčím malého Copperfielda, a její ředitel pan Creakle, jenž pracuje raději než s týranými učiteli svými se surovým, chromým svým sluhou Tungay-em, není o mnoho lepší. Jejím protikladem učinil Dickens gymnasium dra Stronga v Canterbury, kde Copperfield, byv adoptován svojí tetou miss Trotwoodovou, dokončí později svá studia; a jakousi spojkou mezi ní a školami naprosto špatnými lze považovati akademii dra Blimbera v Brightonu, duchovní to skleník, kde mysl mladičkých hochů donucována jest k předčasným květům a plodům. Maličkého Pavla Dombeya nadobro vysílí; jeho přítele Tootsa činí rok od roku hloupějším, Briggs pod jejím vlivem kamení a přeje si zemříti a jiní a jiní jsou nekonečně nešťastnými. Přes to škola dodělává se veliké slávy a členům učené rodiny Blimberovy, zvláště slečně Cornelii, znatelce mrtvých jazyků, se kde kdo obdivuje... Po přečtení zmíněných děl Dickensových i nejvřelejší ctitel Anglie asi vzdychl: »Dejte mi cokoli, jen ne anglickou školu« — jako v novelle Quits od bar. Tautphoeus volá Arthur Nixon »Dejte mi cokoli anglického, jen ne hrob!«

Veliký romancier, jehož sté narozeniny si připomínáme, přál všem osvíceným snahám své vlasti; v jediné však selhal: neměl porozumění pro ženské hnutí a byl v tom za jedno se svým vrstevníkem Thackerayem, jenž hned v první kapitole slavného »Tržiště života« sesměšnil Mary Wolstonecraftovou v majitelce ústavu a přítelkyni dr. Johnsona, miss Pinkertonové. Dickensovy zástupkyně probudilého ženství, učená mrs. Leo Hunter, básnířka »Skonávající žáby«, mrs. Jellyby, která hanebně zanedbává domácnost, muže, děti, starajíc se o vzdálené černochy a konečně o hlasovací právo žen, její přítelkyně, mrs. Pardiggle, vnucující chudině a veřejnosti svoje služby, vlastním dětem konání dobročinnosti, — toť jsou vesměs karikatury, ošklivé stíny, od nichž odráží se tklivé světlo žen tichých, obětavých, mlčelivých.

Tuto zaujatost neb nevšímavost lze si konečně vysvětliti dobou, v níž ženská otázka byla čímsi neurčitým, nehotovým. Leč naprosto nelze pochopiti, že Dickens, který znal a ošetřoval všecky rány na těle společnosti, nikdy nedotkl se jedné, která krutě bolela i jeho a polovinu jeho života učinila velmi trapnou: rozháraných poměrů mezi manžely. Zde vše zůstalo mlčením, resignací, trpělivým snášením neodčinitelného. A v jiných otázkách bylo tolik žhavých protestů, tolik mužné oddanosti, tolik nebojácné odvahy!

V Proseči dne 29. ledna 1912.

*

H e r m a n B a n g: **Její Výsost.** Přeložil H a n u š H a c k e n s c h m i e d. S úvodem. Pestré knihovny čís. 90.—91. Nákl. Aloise Hynka. V Praze 1911.

Správně uvedl překladatel svoji předmluvu citátem z Bangova »Bílého domu«: »Víte, co bych si přál? — Abych mohl napsati píseň tak smutnou, jako jest život sám.« — — Jednou slokou této smutné písně je i přítomná povídka, slokou písně o snech mladé duše, které brání v rozletu pouta skutečnosti, pouta sice zlatá, ale přec nesmírně tíživá a pevná.

Uvádějí se tři ženské postavy, jichž vylíčení tvoří vrchol Bangova umění: Katinka z novelly »U cesty«, Stella z románu »Beznadějná pokolení« a Thora z románu »Bílý dům«. Život každé z nich je slokou smutné písně Bangovy. K nim možno počítati také titulní hrdinku z »Její Výsosti«. Jemnou ironií dotýká se autor feudálních a dvorských předsudků, které násilím a pedanticky chtějí zdeformovati zdravý vzrůst bytosti, jež chce žít, chce mít práva na volnost, slunce, lásku, jako jiní lidé; líčí zoufalost ptáčka, jenž otlouká si křídla o dráty zlaté klece a marně touží vylétnout ven, k modru, a zazpívati svoji píseň mládí, rozkoše, života. Ze životního smutku zbývá Bangovi na konec zatrpklý úsměv a resignace, chápání lidského nitra pod úhlem všeobecnosti, každého vzdechu lidského srdce jakožto pádu jediné kapky ve vodopádu veškerenstva.

Tak tomu je i v »Její Výsosti«, z nejpěknějších povídek Bangových.

Volba překladatelova byla tedy šťastná. České podání je pěkné. *G. P.*

*

Právě, když jsme odevzdali tiskárně tento opožděný referát o Bangově povídce »Její Výsost«, která jest vyňata ze svazku »Excentrické novelly«, došla ze západní Ameriky telegrafická zpráva, že tam 30. ledna na přednáškové cestě 55letý Heřman Bang zemřel. Připadá nám, že tento skon bludného a nervosního básníka daleko od domova na pouti za novými dojmy má cosi chmurně symbolického. Již jeho první velké dílo, založivší slávu Bangovu, román »Beznadějná pokolení«, ukazuje básníka bez domova, bez klidu, bez pevného bodu: svět tohoto příznačného dokumentu k severské psychologii ze soumraku století zalidněn jest úpadkovými typy řídké krve a podrážděných nervů, jimž vše jest mlhou, parou, dýmem. Skutečnost jest illusí; zevní svět jest marným rejem barevných dojmů; vše prchá, mizí, klame. Básník snaží se tedy zmocniti se tohoto sourodým uměním stále vznikajícího a stále hynoucího světa: Bang, žák Jacobsenův, stává se nejdůslednějším impressionistou podivuhodně odstíněné dánské prósy a zaměňuje i ve větších dílech románové koncepce děj za kmitání dojmů, příběh za nervosní sled náladových výjevů, postavy za tříšť vjemů, pohybů, pocitů. Jeho knihy, ať slují »U cesty« či »Bílý dům«, »Michael« či »Ludvíkovo návrší«, »Šedý dům« či »Lidé bez domova«, »Podivné příběhy« nebo »Život a smrt« jsou knihami ticha, tesknoty, vzpomínek; ženské osudy neb alespoň ženské duše stojí v popředí; všecken zájem obrácen jest do nitra osob, které nelze bez nadsázky nazvati jednajícími. Jeho figury, skoro vždy oklamané životem a oloupené o illuse, pohybují se automaticky, jen někdy zatřese jimi podvědomý a proto neomylný život pudový. Bangovi bylo teskno a žalno z vlastního díla, které umělecky jest tak důsledné a ryzí. Prchal před tímto světem chimer, jak dovedl. Bloudil duchem v krajinách dětství, aby si oživil svou matku, které byl zavázán za tolik ze své bytosti... ale slyšel z těch krajů jen plachý pláč. Děsil se ticha, které jej obklopovalo a chtěje slyšeti vlastní hlas, recitoval své práce, na nichž v posledních létech přátelé a znalci pozorovali umdlení tvůrcovo. Bylo mu úzko doma a vydal se do světa. Ne do Paříže, kde žili jeho duševní blíženci, ale do Ameriky, kde není nic z dánského domova, z jeho mlhy, z jeho něhy, z jeho dekadentního snění. A nevrátil se již. *R.*

BESEDA

Nikolaj Ivanovič Pirogov: **Otázky života.** 2 díly. V Praze 1911. Nákl. Dra A. Hajna. (Dokonč.)

Přes to však Pirogov tam, kde řeší otázky životní, projevuje neobyčejnou bystrost ducha a samostatnost pojetí. Jeho dílo je přeplněno vzácnými provozováními psychologickými, četnými názory o životě společenském a pod. Tak na př. rozbírá v delších statích různé názory o výchově dítek, zabývá se t. zv. podvědomým myšlením, ukazuje, jakou cenu má fantasie v životě atd.

Nejobsáhlejší studie věnuje současným společenským poměrům ruským. I jeho jako každého intelligentního Rusa neobyčejně bolí rozháraný a neblahý stav Ruska a proto přemýšlí mnoho o příčinách tohoto nezdravého národního života.

Když zvěděl o atentátu na panovníka Alexandra II. (o sedmém atentátu, jenž na něm za jeho žití byl spáchán, a který také učinil konec jeho životu), byl jím tak ohromen, že přerušil svůj denník a počal psáti sociální studie o ruských poměrech. — Anarchistický čin ho krajně rozrušuje, vidí v něm kus bestiality lidské; ale nemůže si jako filosof zatajiti, že čin ten znamená v podstatě chorobu národní. Ruský národ, a to většina tříd společenských, nachází se rozhodně v nezdravém stavu, jinak by se nemohly takové pokusy objevovati. Příčin je zde mnoho: tak předně řešení otázky nevolnické bylo špatně provedeno; za druhé Rusko ještě stále nemá opravdové intelligentní třídy, jakou mají západní národy; to proto, že kulturní mládež, místo aby vytvořila skutečný stav intelligence,

přešla ku stavu selskému a sloučila svoje zájmy s budoucími selskými zájmy, aniž by jim však rozuměla.

Lid prostý opět postrádá veškerého vzdělání a je proto snadno přístupen všem nesmyslným a buřičským plánům svých domnělých vůdců; proto si dá snadno nasuggerovati i nejnesmyslnější plány.

Ale chyba je také ve vyšších kruzích a ve správě vládní. Předně je mnoho mravní korrupce mezi představenými: úplatnosti, nepoctivosti, vykořisťování lidu, mravní špatnosti; a na druhé straně policejní i vojenská moc je nedostatečnou, aby za nového stavu společenského udržela pořádek ve státě.

Příčiny národní choroby jsou ovšem ve skutečnosti mnohem složitější, tak na př. už to padá na váhu, že vývoj národa ruského je zcela rozdílný od vývoje západních národů a nelze tudíž beze škody přejímati instituce a reformy od národů druhých. Na jeden význačný zjev společenský upozorňuje Pirogov zvláště, a to ten, že u Rusů je dosud nepatrně vyvinut individualism, ve srovnání s vývojem jeho u národů západních: »Jde o to,« praví, »abychom my vzdělaní Rusové napomáhali ze všech sil rozvoji individualismu, který jediné je s to potlačiti s t á d o v é v l a s t n o s t i n á r o d a. Tato stádovost dusí u nás dosud veškeren zdravý vývoj, ať už je to svoboda osobní, ať osobní talent nebo co jiného — vše trpí touto stádovostí. Za celých posledních 20 let nebylo nic podstatného učiněno pro individualisaci. Všichni i rozumní progressisté i administrátoři, i západníci, slavjanofilové i naše mládež jako by se pomátli při jakémsi zbožňování živelních sil.« — »Já jsem ohromně veliký člověk!« křičí teď na plné hrdlo na obecních schůzích stádová vlastnost sedláků. Ať každý z nich řekne prostě sám sobě: já jsem člověk a mám svá práva a své povinnosti.«

»Žiji v kraji,« praví Pirogov, »kde není ještě zemstva, a jsa obklopen sedláky přesvědčuji se denně, jak bezvýznamná je ještě organisace této ohromné třídy, jak pošetile jest zůstavena svým stádovým instinktům a jak málo se kdo stará o její osvícení a rozvoj individuality.«

Tímto bystrým způsobem analysuje i dále spisovatel poměry ruské a odkrývá tak jako sociální chirurg mnohé z chorob svého národa. Vidí u ruského člověka na př. velmi nebezpečné vlastnosti, a to naprostý nedostatek spořivosti a rozšířené pijáctví, které pak ovšem vedou zase k bídě celkové. —

Téměř celý druhý díl je věnován lékařským studiím, cestám, zkušenostem medicinským v cizině. — Zápisky ty jsou v mnohém směru pozoruhodné. — Ukazují předně, jakého velkého dosahu je pro mladého člověka cizina. Ten mladý Pirogov, nezkušený a ani nevědoucí, čemu zasvětiti svůj mladý život, stává se studiemi v Děrptu a ještě více v Berlíně člověkem samostatným, prozíravým a zkušeným, tak že po několika letech vrací se do své vlasti nejen jako výtečný moderní chirurg, ale zároveň jako člověk velkého rozhledu, bohatých zkušeností a vzácné iniciativy. Ovšem, je pravda, neuzavíral nikde svých zraků před bohatým životem kulturním; naopak ssál z jeho zdrojů, kde jen mohl.

Věda lékařská tehdejší doby, v letech třicátých, byla ve stavu přechodním. Hegelianism ještě sice strašil ve vědeckém proudění a transcendentalism byl ještě příliš moderní, ale již tehdy se objevovali silní samostatní duchové, a také realism počal nabývati v medicině vrchu.

V té době vstoupili na jeviště: Joh. Müller v Berlíně, bratří Webrové v Lipsku, dále geniální Schönlein v Curychu a Rokitanski ve Vídni — a zahájeno tak nové období vědecké. Do tohoto vření přišel náš mladý chirurg a to přirozeně jej uchvátilo. —

Ovšem i v Berlíně viděl ještě mnoho ubohého. Professoři chirurgie, jako byl Rust, Höfe a Diffenbach, neuznávali za dobré znáti anatomii a také ji neznali; stejně se nemohlo mluviti v tehdejší době o nějakém klinickém studiu vnitřní mediciny: nestávalo ani objektivního pravidelného vyšetřování nemocných a tím méně se konala pathologická sekce mrtvol. — A tak to bylo i v jiných oborech: Pirogova jako prozíravého chirurga nejvíce překvapovalo, že i jinak vynikající chirurgové neznají anatomie a umínil si u sebe, že tento nedostatek za každou cenu odstraní. Šťastná náhoda mu přišla vstříc: dověděl se jednoho dne, že v Charité je možno býti přítomen sekci mrtvol, i šel tam a seznámil se tu s výbornou operatérkou, madame Vogelsangovou. S touto pak často pitval i od ní naučil se mnoho cenného. Ještě později často vzpomínal Pirogov s vděčností této madme Vogelsangové.

Časem poznal Pirogov za svých studií mnoho kapacit chirurgických; tak Graefeho, Langenbacha, Diffenbacha, později Routa a Lisfranka ve Francii a od každého se učí něčemu. Ale jeho nezajímá jen chirurgická zručnost, ale celá osobnost učitele. Nemůže si odepříti, aby nezaznamenal různé slabosti svých učitelů, ale stejně vyzvedá i krásné karaktery a píše o nich s nadšením; vždyť chápe už v tehdejším svém věku, že silná, strhující osobnost učitele je mladým duším okouzlující mocí. Líbí se mu silné energické povahy, které se nelekají života a které s veselou myslí se pouštějí do každé práce.

Pirogov byl také jedním z takových lidí: člověk neúnavný, pracující od rána do noci, nelekající se žádných překážek, stále studující, vše se svědomitostí jemu vlastní, a k tomu člověk velké intelligence. Jak neměl míti úspěchu v životě! Ovšem neměl svou dráhu životní ani

později lehkou. Čeho se domohl, toho dosáhl jen svou vlastní energií a silou ducha. — Když se vracel jako výborný chirurg do své otčiny, těžce onemocněl na cestě a místo chirurgie v Moskvě, po kterém celou duší práhl, obdržel zatím jeden z jeho bývalých druhů. To byla krutá rána pro něho; ale Pirogov se tím nedal odstrašiti. Jsa zvyklý bojovati a neustoupiti, odebral se do Jurjeva a zde se ucházel o stolici chirurgie. Zde opět proti němu vytáhli Němci, nechtějíce míti dle svých starých privilegií v Jurjevě Rusa professorem. Ale Nikolaj Ivanovič místo professora přece obdržel a působil zde nepřetržitě po 5 let. — Avšak již r. 1841 byl oceněn kruhy petrohradskými a povolán na medicinskou chirurgickou akademii v Petrohradě za professora klinické chirurgie a topografické anatomie. Zde teprve počala jeho hlavní činnost životní. Napřed musil ovšem odstraniti veškeren nešvar a zlořády medicinské, které tehdy vládly v celém Petrohradě, a pak teprve počal se svými reformami. Pirogovi se to dařilo výtečně, třeba ne bez bojů; to proto, že byl silnou povahou, člověkem železné vůle a velké mravní síly. Prováděl reformy ve světě medicinském a mladou generaci brzy si získal úplně.

Pirogov si byl vědom své zodpovědnosti, jakou má jako učitel mládeže a zvláště mládeže medicinské. Věděl, že s diplomem lékařským obdržel jakési právo na život a smrt jiného, a cítil tuto velkou zodpovědnost; ale ještě více ji cítil tehdy, když mu jako učiteli nastávala povinnost dávati toto právo nad životem i jiným žákům. Snažil se proto býti nejen poctivým chirurgem, ale ještě více cítiti zodpovědnost a svědomitost v otázkách mravních. Tak si na př. učinil pravidlem hned při svém vstupu na kathedru nezatajovati ničeho před svými žáky a přiznati se i k chybám, když se jich v diagnose nebo léčení nemoci dopustil. Pokládal již tehdy pravdu a poctivost za nezbytné ctnosti řádného učitele. — A takovým poctivcem byl v celém svém působení. —

Nevystihli bychom význam Pirogova, kdybychom nedodali ještě — což ovšem v zápiscích nečteme — jakým byl originálním velkým duchem paedagogickým. — Vycházel ze zásady vychovávati z lidí ne kupce, lékaře, inženýry, ale především lidi, t. j. »bytosti intelligentní, rozumné« i mravně založené. Člověk, praví, má dvojí úkol před sebou: ujasniti si cíl života, cíl rozumový a mravní a tento pochopený vyšší cíl života na zemi uskutečňovati t. j. přeměňovati ideál duše v dílo života. — Jak je to možno? To je možno jen tak, že člověk pohlédne hlouběji ve své nitro, že napřed pozná sebe a tam nalezne klíč, jak spěti životem. Člověk pak přijde ku přesvědčení, že uskutečnění ideálu mravního řádu, dobra na světě je skutečnou, jedinou pravdou životní. K tomuto cíli musí člověk pracovati ze všech sil. Ale člověk má v sobě dvojí přirozenost, jednu která tíhne k ideálu, a jinou, která ho vášněmi, pudy strhuje dolů. Zde není jiné pomoci než poznati sebe a snažiti se vychovati pro onen lepší život; jednak potlačiti v sobě všecky nižší instinkty, jednak rozvinouti vlohy a posilovati dobré snahy, abychom se naučili žíti vyšším životem. — Proto je výchova hlavním, stěžejním problémem celého života.

Odtud věnuje Pirogov výchově největší pozornost. Zde v něm vidíme pravého reformátora. Chce, aby vychovatel sám byl člověkem vzorným, který se naučil sebe ovládati, a spolu i člověkem, který je nadšený ideálem. Přeje si, aby mravní vliv škol byl větší než doposud. Dále usiluje o reformu universit; této se docílí předně zavedením opravdové svobody pro vysoké školy, dále jich znárodněním a navázáním užších styků se společností. — Ženám musí se dostati poctivějšího a hlubšího vzdělání než dosud, ježto v jich rukou leží osud našeho příštího pokolení. —

Toť jsou jen některé zásady životní a paedagogické Nikolaje Ivanoviče; ale stačí, abychom z nich poznali ducha samostatného a velkého učitele.

»Otázky života« které psal již spisovatel jako starý kmet, zůstaly ovšem nedokončeny. Jakkoliv usiloval co nejvíce o to, aby svůj celý deník napsal, přece jeho přání se mu nesplnilo; bylť zastižen smrtí jednoho listopadového dne, aniž dokončil »konfesse svého života«. — —

»Otázky života«, jsou a zůstanou cenným literárním dílem nejen pro svou vnitřní hodnotu, ale také proto, že nám zjevují intimní život jednoho z nejlepších ruských lidí. —

Dru J. Semerádovi jsme díky zavázáni, že nám toto cenné dílo ruské přeložil. Medikům zvláště poslouží se tímto dílem: Naleznouť v něm nejen vzácné poučení o studiu mediciny a řešení mnohých životních otázek, ale i krásný vzor toho, co hlásal Pirogov celý svůj život: Nebýti jen a jediné lékařem, ale i ušlechtilým, intelligentním člověkem. Ref. Dr. *R. Adamík.*

POLITIKA

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 7. února 1912.

O vnitřní politice rakouské není již po mnoho týdnů řeči, nic se neděje, co by bylo nutno zaznamenati; za to tím větší zájem budí dvě »společné« otázky říšské: jednání o dohodu s maďarskou opposicí o reformě branného zákona a — krise Aehrenthalova. Hr. Khuen-Hedervary přednesl všem rozhodujícím činitelům ve Vídni požadavky uherských stran, měl konference s repraesentanty společné armády i rakouským premièrem a s ministrem spravedlnosti, načež byl císařem přijat ve slyšení. Uherský parlament konal dne 7. února toliko krátkou formální schůzi a odročil své rokování na pondělí 12. února. Čeká se, že hrabě Khuen-Hedervary předákům stran ihned po návratu z Vídně sdělí výsledek svého vídeňského vyjednávání a že v plenu sněmovním učiní prohlášení ve schůzi pondělní. Je samozřejmo, že prozatím hr. Khuen-Hedervary ničeho o chancích návrhů svých pověděti nemohl a také nepověděl, ale velice pravděpodobno jest, že jsou správny kombinace, dle kterých Vídeň slibuje Uhrům vyhověti po stránce státoprávní a hospodářské co možná nejvíce, až po samu mez, kterouž tvoří nutné ohledy na jednotu říše, avšak v národnostním ohledu má zůstati při ustanoveních, jež byla již smluvena, když nastupoval hrabě Khuen úřad uherského premièra. Požadavky toho druhu, jako: »aby žádný důstojník do Rakouska příslušný nesměl fungovati při uherských odvodech« a pod., odmítány jsou ve Vídni s velikou rozhodností. Ale je mnoho uherských požadavků, kteréž při vyjednávání vídeňském byly nejen uznány za diskutabl, ale jimž by bylo bez jakéhokoliv odporu vyhověno, kdyby bylo branné reformě zabezpečeno hladké vyřízení v parlamentě uherském. K těmto požadavkům více méně formálního rázu, než přece značně důležitým, náleží následující: Dle osnovy chystané k provedení reformy branného zákona mají býti povinni oba ministři zeměbrany podávati společnému ministru války zprávy o všech opatřeních, pohybech atd., pokud běží o zeměbranu. Uhři žádají, aby stejně byl společný ministr války povinen podávati ministrům zeměbrany tyto zprávy, pokud běží o celou ostatní armádu. Dle uherských pramenů je zde ochota ve věci této a ohledně jiných požadavků tohoto rázu Uhrům vyhověti. V Kossuthově okolí se vypráví, že hrabě Khuen prohlásil, že podá demisi a že odstoupí do soukromí, jestliže chystané a žádané modifikace branné předlohy narazí ve Vídni na odpor nepřekonatelný. Jelikož z kruhů uherskému premièru velmi blízkých byla dnes, 7. února s velikým důrazem d e m e n t o v á n a zpráva, jež od včerejška se ozývala, jako by chtěl hr. Khuen-Hedervary odstoupiti, usuzuje se zajisté zcela logicky správně, že k demisi jeho příčiny není, jinými slovy řečeno, že při svém jednání ve Vídni se nesetkal s odporem nepřekonatelným. Pravděpodobna jest tato situace: Kossuthova strana vysloví se pro přijetí punktací smíru, jež dnes hrabě Khuen-Hedervary do Budapešti přiveze a že tak jako ve Vídni nebyl kladen »nepřemožitelný odpor« proti požadavkům uherským, také nebude uherskou opposicí kladen proti branným předlohám. Tak jen zcela mimochodem se pronášejí slova: »je zde ochota vyhovět uherským požadavkům rázu hospodářského«. Za nedlouho uvidíme, jak drahý byl souhlas uherský, jenž dle všeho za nedlouho bude věcí hotovou.

O stavu chorého hraběte Aehrenthala vydávány jsou denně lékařské buletiny, ale o jeho odstoupení se po několik dnů již nemluví. Odmlčení to je zajisté velmi výmluvné. Ve dnech, kdy byl veden spojený útok různých velmi vlivných faktorů proti hraběti Aehrenthalovi, opakováno bylo velmi zhusta, že je odstoupení jeho již proto nutno, aby mohlo nastati sblížení s Ruskem, jehož on je velkou překážkou. Vzhledem k tomuto momentu stojí za zaznamenání hlas velice významného ruského listu. »Novoje Vremja« píše: »Snad to vyzní paradoxně, ale my pravíme, že odstoupení hraběte Aehrenthala nikterak nezlepší, naopak zhorší poměr k říši rakousko-uherské. Hrabě Aehrenthal, jenž po vojně s Japonskem obratně využil seslabení Ruska k uskutečnění snů, jimiž se rakousko-uherští politikové po třicet let byli zanášeli, uznal po annexi Bosny, že je nutno další politiku podrobiti myšlence klidného vývoje. Celá politika hraběte Aehrenthala za posledních let byla touto myšlenkou přirozené evoluce proniknuta, zdržovala se všeliké útočnosti a nepředloženosti. V politice rakouské konal v posledních letech hr. Aehrenthal práci neustále činného brzdiče. Přestane-li hrabě Aehrenthal býti řidičem rakouské politiky, bude třeba, aby se Rusko připravilo na překvapení, příčící se diametrálně jeho hlavním metám. O nějakém smíření by potom sotva mohla býti řeč!«

ZE DNE

Jiří Brandes. Dne 4. února oslavilo moderní Dánsko sedmdesáté zrozeniny duchovního svého osvoboditele Jiřího Brandesa, jenž pro myšlenkovou a literární kulturu své vlasti znamená to, co značil Německu Lessing neb Rusku Bělinskij. Brandes, duch širokého obzoru a pronikavé vnímavosti, jest kritik skutečně velikého slohu ne snad novostí a samostatností myšlenek, které přinesl, nýbrž odvážnou důsledností, s jakou zreformoval moderními ideami celý kulturní život svého národa. Brandes, positivista ze školy Spencerovy, Millovy a Comteovy a kritik v duchu Tainově a Saint-Beuveově, osvobodil Dánsko od ztrnulé orthodoxie a od národní uzavřenosti: vepial zas jeho vývoj do evropské myšlenkové souvislosti a hlásal zrození moderní literatury dánské z plnosti současného žití, osvobození od přestárlé tradice romantické. Při tom ukázal jedinečné pochopení pro každou odvahu myšlenkovou, ať přicházela z prava či z leva: odkryl Evropě vedle Kierkegaarda i Nietzscheho, obdivoval se Holbergovi i Jacobsenovi, věnoval své nejopravdovější knihy Shakespeareovi a Lassallovi. Jako kritik, jehož význam přesahuje daleko hranice domova, vynikl zvláště jako mistr literární podobizny lidské nerozlučně s uměleckým, životopisné s básnickým. Kromě toho bude ho vždy vzpomínáno jako spolutvůrce srovnávací historie literární, oné methody, která dovede písemnictví různých evropských národů pojmouti a ideově vyložiti jako celek vývojový. Jeho proslulé »Hlavní proudy« nejsou sice splněním cílů, jež si směle vytknul, ale průkopným pokusem; že jsou skvěle zamýšleny, nesmí jim upříti ani ten, kdo se methodicky s nimi naprosto nesrovnává. Dráha Brandesova byla skvělá: z kacíře se stal samozřejmou autoritou, z činitele rozborného inspiratorem tvůrčím, z dánského kritika evropskou veličinou. Dožil se, že duchové jeho domova, Ibsen, ano i paradoxní Kierkegaard, dobyli celého Západu, že Jacobsen, nejvěrnější jeho stoupenec, a Drachmann, jeho vychovanec, počítáni jsou za klassiky nového písemnictví dánského, že Nietzsche, jím objevený, přijat a pozdraven celým světem. V poslední době se Brandes arciť poněkud odcizil svému okolí: s hrůzou se odvrací od mohutnějícího němectví, bolestně vidí úpadek literární velikosti Francie, nerozumí již snahám nové literatury dánské. Avšak v den jeho zrozenin poklonil se mu intellektuelní Sever bez rozdílu.

Bílkův oltář v kostele sv. Martina ve zdi. Uprostřed nejpřekotnějšího ruchu města (a přece stranou hlučných cest) třikráte v týdnu otvírá se návštěvě chodců starý, kdysi skvělý, pak zapomenutý a pokálený, ale posléze znovu vzkříšený kostelík sv. Martina ve zdi. Je to místo, nad něž stěží naleznou příhodnějšího, kdo hledají chvíli zasnění a meditace. Ale nyní hrozí mu nebezpečí, že bude zbaveno svého nejvlastnějšího obsahu, svého viditelného srdce: Bílkova oltáře. Bílkův Kristus a oltář zbyly tu z výstavy, kterou v kostelíku, tehdy právě zrestaurovaném, uspořádal umělec před několika lety. Vzpomínáte? — V hlavní lodi tyčil se bolestný Úžas, v postranní nad rydlem se skláněla shroucená postava Mojžíšova..., v pozadí sádra modelu Bělohorské mohyly... Ale vpředu zmučený Kristus na kříži a oltář! Tohoto Krista a tento oltář p. Bílek nemaje v dílně dosti místa ponechal na čas v kostelíku, jenž zatím odevzdán bohoslužebným obřadům. Nyní, když p. Bílek zbudoval si dílnu a galerii ve vlastním domě u Bruské brány, zamýšlí ovšem odstěhovati sem i tato svoje díla, a městu, pronajímateli kostelíku, nastal by úkol pořiditi vlastním nákladem nový oltář, nepostará-li se včas, aby zde zůstal Bílkův. Kdo prodlel v kostelíku sv. Martina ve zdi ve chvíli bohoslužeb, nebo konečně i v jiné době, kdy je přístupen, pochopí, jak bolestnou by byla záměna tohoto oltáře jiným. Vskutku, není třeba, aby promluvil hlas náboženského cítění, — cit krásy a harmonie ozývá se protestně, aby toto místo bylo ochuzeno o umělecké dílo, které sem dokonale zapadá, které s těmito prostorami srostlo nejen obdobným uměleckým laděním, ale i několika roky niterného soužití. Tento oltář, tohoto Krista nutno ponechati na tomto místě! Je povinností města — krásnou a vděčnou — aby je od umělce odkoupilo. Zachová tak Praze dílo vysokých uměleckých hodnot a na místě, kam bytostně patří. *R. S.*

Knihy »Spolku bibliofilů«. V poslední době nechybí u nás péče o krásnou úpravu knihy. Bohužel péče tato omezena je na vydavatele a grafické umělce; mezi obecenstvem není stále ještě porozumění. Bibliofilové vydají krásnou knihu, ale na konec aby si ji rozebrali sami. Snad je vinna i nedostatečná reklama. Není tedy divu, že i první vydání Bibliofilů, Komenského »K š a f t«, které vyšlo už 1908, leží u vydavatelů. A přece je to jedna z nejkrásnějších knih českých. Uspořádal ji Fr. Táborský, vyzdobil Ad. Kašpar a typograficky upravil K. Dyrynk. Kašpar vystihl svými kresbami vážný, hieratický ráz knihy, Dyrynk přispěl mu monumentálním americkým písmem. Tisk je dvojbarevný, červený a černý, papír japonský, vazba pergamenová. Heliogravura podobizny Komenského za titulním listem je nemalou ozdobou knihy.

Naděje, jež spolu s jinými časopisy skládali jsme v reorganisaci »Národních Listů«, byly dosud více zklamány než naplněny, neboť reorganisace zůstala polovičatou. Všenárodní orgán, za nějž se »Národní Listy« tak rády vydávají, musí bdíti nad svou úrovní všeobecně kulturní ve všech svých částech co nejpečlivěji. A tomu požadavku rozhodně v »N. L.« nevyhovují; feuilletony pp. Hladíkovy, Zevlounovy, Kuffnerovy jsou velmi slabé duševní úrovně. Jest vytknouti a odsouditi také, že články p. F. X. Šaldy byly přeloženy z rozšířeného čísla nedělního do čísla, jež vychází v pátek, a nahrazeny krouceninami p. Kuffnerovými, jež český duševní fond neobohatí ani za mák. Jedna věc je však v »Národních Listech« stejně smutná, jako nepochopitelná: úžasně nízká úroveň belletristické přílohy, jež kontrastuje s pěknou »Kulturní přílohou« nehezky a nepříjemně. To, co píší v neděli systematicky pánové Jiskrové, Ypsilonové, Štikové a tutti kvanti, jest pode vši kritiku. Výtka naše týká se ostatně nejen »Národních Listů«, ale tam jsou poměry klassické. V belletristických přílohách našich deníků naskytá se krásná možnost rozšířiti kus dobré české literatury, jež by neměla býti opomíjena. Nemusíme si tajiti, že denní listy, obyčejně lépe situované, mohly by prospěti také slušně produkujícím autorům, již arciť při nynější úrovni aby se styděli publikovati v denních listech. Počátek nutno však učiniti a je především na »všenárodním« orgánu, aby se chopil iniciativy.

K naší hospodářské politice. Výsledek subskripce na novou rakouskou korunovou rentu uvítán byl v naší veřejnosti se zvláštním zadostiučiněním, poněvadž ukázal, jak značnou měrou k němu přispěl český kapitál. Současně však došla z Moravy zpráva, že panství rožnovské koupili za 6 mil. K baron Louis Rotschild a horní rada Max Guttmann. To působí jako studená sprcha a vyvolává otázku o správnosti postupu naší hospodářské politiky. Je jistě z á h o d n o, abychom čilou účastí na státních emissích vymohli si respektování naší hospodářské potence, n u t n o však je, abychom především se starali o dobývání něme-

ckých hospodářských posic u nás doma. V Čechách to již činíme, zejména v zemědělství a průmyslu, méně v hornictví. Je známo, že na př. za rok 1911 přešlo 8500 hektarů půdy z rukou německých do českých, kdežto naopak pouze 500 hektarů. Na Moravě je tomu naopak. »Pokračujeme,« praví »Moravská Orlice« u příležitosti koupě panství rožnovského, »znamenitě. Na jihu kupuje jeden velkostatek za druhým vídeňský Dreher, ve střední Moravě vévodí Mayové, Dr. Fries atd. a na Valašsku Popper a nyní Rotschild a Guttmann.« Je opravdu na čase, aby české banky z království věnovaly nemovitostnímu obchodu na Moravě pozornost větší než dosud.

O připuštění žen ke studiu techniky a práv promluvili na manifestační schůzi Svazu ženských spolků českých dv. r. Stoklasa a doc. dr. Vacek. Rektor české techniky poukazoval zejména na okolnost, že na českých reálkách studuje letos 616 privatistek, jimž po maturitě je další možnost studia takřka úplně odňata. Sdělil dále, že professorský sbor české techniky vyslovil se již r. 1909 pro připuštění žen ke studiu technickému a doporučil 11. ledna t. r. opětně studium žen zvláště v oboru architektury, technické chemie, zemědělství, pojišťovnictví a obchodních věd. Slíbil konečně hnouti otázkou ženského studia technického na konferenci rektorů vysokých škol v Rakousku, jež se bude konati již v tomto měsíci. — Doc. dr. Vacek mohl mluviti pouze za svoji osobu, ježto nějaké usnesení professorského sboru fakulty právnické v tom směru neexistuje. Dle všeho lze souditi, že připuštění žen ke studiu práv bude jedním z nejtvrdších oříšků ženského hnutí a že k němu dojde — necháme-li theologii stranou — až docela naposled.

*

»Praktická ročenka občanská na rok 1912« jest nová kalendářní publikace, která jistě bude přijata sympaticky naší veřejností. Redakci její podařilo se vystihnouti v stručných rysech, ale s pečlivou důkladností všechen mnohotvarý život velkého města a dáti tak návštěvníku Prahy do ruky elegantního průvodce, který mu může prokázati mnoho dobrých služeb v bludišti velkoměstského ruchu. Bohatý obsah je shrnut přehledně v této publikaci, která elegantní úpravou se pěkně representuje. Tuto apartní novinku vydal a zasílá proti předem zaslanému obnosu K 2·— franko F. M á z e l, majitel insertní kanceláře v Praze, Ferdinandova tř. 4.

Subskribentům Nové Edice. Vydavatelstvo přichystalo a v polovici února expedovati počne t e r r a k o t o v ý p o r t r é t J a n a N e r u d y o d z n á m é h o s o c h a ř e n a š e h o p. J. Š t u r s y. (Výška cca 23 cm). Doplatek pro subskribenty 10 K, poštou 11 K, jinak 20 K, poštou 21 K. Prémie, jež zhotoveny budou pod dozorem autorovým a jichž počet je z pochopitelné příčiny omezen, zašle administrace postupně dle přihlášek provázených příslušným obnosem. Peněž. zásilky buď vydavatelstvu N. E. (Praha, Myslíkova 15) nebo Ústřed. bance českých spořitelen v Praze. (Úč. A 661.)

Bilanční výsledky České banky v roce 1911. Dne 31. m. m. konala se schůze výkonného výboru, ve které předložena ředitelstvím bilance za rok 1911. Výsledky docílené za minulý rok vykazují další stoupnutí celkového zisku, který obnáší K **313.167·14** (včetně přenosu z r. 1910 K 21.314·58) oproti r. 1910 K 285.246·34 (v čemž přenos z r. 1909 K 11.321·24). — Správní rada, jejíž schůze konána 8. února, navrhne valné hromadě stanovené na 2. března t. r. vyplácení dividendy 5¼%, **t. j. K 21·—** na jednu akcii (jako loni), naproti tomu však j e š t ě v y d a t n ě j š í sesílení reservního fondu zvýšením mimořádných dotací.

Česká banka v Praze. Stav peněžních vkladů koncem měsíce ledna činí K 17,454.943·15, tudíž o K 355.570·21 více než v měsíci předešlém.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze. Stav vkladů ku dni 31. ledna 1912 K 113,375.225·31.

Živnostenská banka v Praze. Stav vkladů na vkladní knížky a pokladniční poukázky u nás činil koncem měsíce ledna 1912 K 124,467.278·62. — Živnostenská banka uveřejňuje toliko vklady na vkladní knížky a pokladniční poukázky.

Obchodní škola Maděrova v Praze II., Klimentská ul. č. 3 n. (vedle nároží Eliščiny třídy) zahájí nový pololetní běh pro jinochy i dívky dnem 20. února t. r. Doporučujeme tento chvalně známý ústav.

Listárna redakce. Pro nával látky byli jsme nuceni odložiti zejména článek: Hypnosa v kriminalistice, dále dokončení referátu o Knize o Kosti, »Nár. hospodářství«, »Výchovu«, »Zdravotnictví«, »Slovanstvo«, »Právo«, »Veřejnou správu« a pokračování »Filosofie« (prof. Mareše).

POLITICKÁ KRONIKA.

22. ledna zadržen byl rakouský parník »Bregenz« italskými válečnými loďmi.

25. ledna oznamuje se zřízení zvláštního generálního ředitelství pošt, telegrafů a telefonů.

25. ledna schválila komise francouzského senátu německo-francouzskou smlouvu o Maroku.

25. ledna skončeny říšské volby v Německu.

26. ledna urovnán byl francouzsko-italský spor o zadržení parníku »Manouba«.

27. ledna rozpuštěn byl sněm chorvatský.

27. ledna odejel následník trůnu do Berlína.

28. ledna zamítl císař demisi hr. Aehrenthala.

28. ledna přijat byl hr. Khuen císařem v audienci, na níž prý si vyžádal svolení k eventuelnímu rozpuštění uherského sněmu.

29. ledna sešla se komise pro obnovu konvence brusselské za účelem jednání o nárocích Ruska.

30. ledna zemřel býv. ministr orby Ebenhoch.

1. února nastala krise ve vyrovnávacím jednání na českém sněmu.

3. února uzavřen byl sněm štýrský.

3. února podala srbská vláda demisi.

5. února konaly se volby v Bavorsku.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákladem »Dědictví Komenského« v Praze: V. J. Dušek: O základech umělecké výchovy v moderní škole, str. 68 za 1 K 20 h. — Jos. Harapát: Rozpravy zeměpisné III, str. 378 za K 4·80. — Dr. V. A. Lay: Pedagogika experimentální, str. 124 za 2 K. — František Drtina. K 50. jeho narozeninám napsali: F. Čáda, O. Kádner, J. Tůma a O. Wagner. Str. 84 za K 1·40. — K. J. Erben: Zlatovláska, str. 16 za 2 K. — **Nákl. Al. Hynka:** Novalis: Učenníci sajští, str. 76 za 20 h. — Ricarda Huchová: Fra Celestes, str. 77 za 20 h. — G. Fiorentino: Novelly, str. 62 za 20 h. — I. V. Turgeněv: Podivné příběhy, za 20 h. — H. von Kleist: Michael Kohlhaas, str. 151 za 40 h. — **Nákl. Unie:** J. Skrbinšek: Praktická mluvnice jazyka slovinského se slovníčkem, str. 172, cena neudána. — **Nákl. L. Štorkána a Jaroše:** L. N. Tolstoj: Živá mrtvola, str. 77 za 1 K. — **Nákl. J. R. Vilímka:** H. G. Wells: Ukradené tělo, str. 220 za 2 K. — H. Balzac: Otec Goriot, str. 305 za 3 K. — W. Bölsche: Život lásky v přírodě I., str. 238 za K 2·50. — L. N. Tolstoj: Statkářovo jitro a jiné povídky, str. 142 za K 1·50. — Spisy L. N. Tolstého: Posmrtná díla I., str. 332 za K 4·50. — Guy de Maupassant: Otec Hilton, str. 173

za 2 K; Toník, str. 209 za 2 K. — W. Bölsche: Život lásky v přírodě II., str. 254 za K 2·50. — **Nákl. R. Prombergra:** Dr. Jos. Kratochvíl: Úvod do filosofie, str. 154 za K 4·—. — **Nákl. J. Laichtra:** B. Němcová: Karla. Žeň z literatur XXXV. Str. 64 za 40 h. — R. Svobodová: Posvátné jaro, str. 395 za K 3·90. — F. M. Dostojevskij: Z denníku spisovatelova III., str. 348 za K 3·40. — Ch. Darwin: Cesta přírodozpytcova kolem světa, str. 560 a 460 za 7 K. — Žeň z literatur XXXVI. (V. Říha: Pohádky) str. 71 za 50 h. — **Nákl. »Pozora«:** Malvert: Věda a náboženství, str. 216, cena neudána. — **Nákl. B. Melichara v Hradci Králové:** J. P. Jacobsen: Paní Marie Grubbová, str. 274 za 3 K. — **Nákl. vlastním:** Soustavný ukazatel k zemskému zákonníku království českého za léta 1848—1910, str. 172 za 4 K. — Hlavní výsledky popisu obyvatelstva ze dne 31. pros. 1910 v král. hl. městě Praze a obcích okolních. Se 4 kartogramy. Str. 172. — Vlastivěda moravská: Fr. Peřinka: Kroměřížský okres; místopis. Str. 408 za 6 K. — **Nákl. Moravsko-slezské Revue v Mor. Ostr.:** Dr. Miloslav Hýsek: Literární Morava v l. 1849—1885, str. 312 za 6 K. — **Nákl. Hejdy & Tučka:** R. Kipling: Kniha džunglí. Vydání illustrované. Str. 228 za 4 K. — R. Kipling: Druhá kniha džunglí. Vydání illustrované. Str. 280 za K 5·50. — K. de Wetter: Skřítek Puk. Illustr. J. Blažek. Str. 134, váz. za K 2·50. — W. E. Griffith: Japonské pohádky. S 8 japonskými obrázky. Stran 130, cena neudána. — Jiří Ohnet: Líza Fleuronová, str. 468 za K 3·40. — R. Kipling: Prosté povídky z indických hor, str. 280 za 3 K. — **Nákl. Dědictví Komenského:** J. J. Rousseau: Emil čili o vychování II., str. 472, cena neudána. — **Nákl. Spolku pro zájmy škol mateřských:** Ida Jarníková: Příručka pro školy mateřské, str. 194 za K 4·50. — **Nákl. Ant. Reise:** Adolf Brabec: Ze života herečky, str. 77 za K 1·50. — **Nákl. Em. Stivína:** Frant. Rybář: Ze zahrad uzamknutých, str. 63, cena neudána.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 16. ÚNORA 1912 ČÍSLO 21.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

SOUDNÍ LÉKAŘSTVÍ

HYPNOSA V KRIMINALISTICE.

Vzhledem k jistému rozruchu, jaký způsobil případ provedené hypnosy před několika dny v pražské soudní síni, nebude zbytečno přehlédnouti v hlavních rysech, jak se dnes díváme na význam hypnosy a podobných duševních stavů v kriminalistice.

Osoby, které snadno podléhají cizímu vlivu, snadno se dají přemluviti, donutiti, zvláště osoby hysterické, dají se uvésti vlivem člověka, který jim jakkoliv imponuje, ve zvláštní duševní stav, podobný poněkud spánku, v němž vykonávají bez váhání, beze zdráhání všecky dané rozkazy, třeba i nepohodlné, a když jsou z tohoto stavu vyvedeny, tvrdí, že necítí únavy, a obyčejně že se nepamatují na nic, co se s nimi dálo. Tento stav omezeného, súženého vědomí nazýváme hypnotickým stavem. Osoba hypnotisovaná se stává povolným nástrojem hypnotiséra. Čím více se pokus opakuje, tím jest hypnotisovaný povolnější, a jde spíš o nemožnost vybaviti si vzpomínky, neboť v novém hypnotickém stavu taková osoba zase ví, co v předešlém stavu se s ní dálo. Někdy má hypnotisovaný částečně vzpomínky zachované, ale vzpomíná na vše s tou nejasností, s jakou vzpomínáme na sen.

Pro kriminalistiku jest hlavní věcí, že se předpokládá, že v takovém stavu jest volní rozhodování člověka omezeno nebo docela znemožněno, a že prakticky vzato, se s takovým člověkem může nakládati zločinně jako s bezvědomým (zranění, znásilnění pohlavní), čímž trestnost pachatele se zvyšuje, nebo že se může takového člověka užíti jako slepého nástroje k provedení zločinu. První možnost jest prakticky důležita a byla už mnohokrát předmětem trestního řízení. Při hypnose může býti člověk na duševním zdraví těžce poškozen, a už byla pozorována náhlá smrt hypnotisované osoby. V hypnose bylo spácháno mnohokrát od hypnotiséra na hypnotisované ženě smilné násilí.

V každém jednotlivém případu jsme však v jisté nejistotě, která nás neopouští při žádném případu smilstva na dospělých spáchaného a žalovaného — totiž, že nelze jen tak zhola věřiti všemu, co hypnotisovaná osoba povídá, neboť osoby hysterické, o něž skoro vesměs jde, často a rády lžou, a celý akt pohlavního dobývání ženy vždy jest řetězem přemlouvání a přemáhání odporu ženina i bez hypnosy, nehledíme-li k životu manželskému a k prostitutkám. V každém případu jest tedy nutno býti pevně přesvědčen o stavu hluboké hypnosy u osoby znásilněné, než nabudeme přesvědčení o skutečné bezmocnosti, bezvládnosti oběti sexuálního útoku. Také skutečně jest známo mnoho případů, kde hypnotisované osoby křivě obvinily hypnotiséra ze sexuálních útoků. A jistě jsou případy mezi oběma extrémy, kde totiž smyslná osoba mileráda podléhá útoku za okolností, které zajišťují její formální nevinnost, a kde tedy jde o vinu oboustrannou.

Druhá možnost, že hypnotisér užije hypnotisované osoby k tomu, aby provedla jako slepý nástroj zločinný akt ve stavu hypnosy, jest po stránce theoretické problémem, po stránce praktické dle jednosvorného úsudku moderních kriminalistů však dosud více strašákem než nebezpečím. Po stránce theoretické není o tom žádného pevného, svorného soudu v medicině: jsou lékaři, kteří tuto možnost popírají, jsou jiní, kteří v tuto možnost věří a ji hájí, a konečně jiní, kteří ji připouštějí dodávajíce, že prakticky nepadá na váhu. Po stránce praktické však svorně se uznává, že není znám případ, kde by někomu bylo v hypnose vnuceno vykonati něco, co by se příčilo jeho morálce a jeho chtění tolik, kolik se příčí nevinnému člověku zločin. Experimentálně se dá dosíci podivuhodných výsledků v tomto oboru, ale vadí tu právě ta okolnost, že hypnotisované osobě neujde, že běží o experiment; tím spíše, jde-li o osoby obžalované. I když by se možnost vsugerovaného zločinu v hypnotickém stavu připustila, mohlo by jíti jen o činy jednoduché, jaksi přímočaré, při nichž nenastávají nepředvídané okolnosti, neboť je zapotřebí hluboké

hypnosy; pro hypnotiséra by to byl čin velmi riskantní, neboť na hypnotisovaném každý laik by poznal abnormální stav, a v nové hypnose by se bylo možno dověděti, kdo byl hypnotisérem, a bylo by možno vše ověřiti vyšetřením.

Tím však není význam hypnosy pro kriminalistiku vyčerpán. Při hypnotických pokusech se podařilo vsugerovati lidem hypnotisovaným, aby provedli různé rozkazy po skončené hypnose, ve stavu zdánlivě normálním, kdy vypadali v očích laiků jako lidé normálně soudící a dle své vůle jednající. Z těchto pokusů se odvozovala a odvozuje možnost, že tak může býti od nevinné osoby proveden zločin. Mluví se tu o posthypnotické suggesci, suggestion à échéance. Theoreticky tu padají na váhu všecky ohledy, o nichž jsme se zmínili v předešlém, a theoretická možnost se tu ještě více omezuje na činy jednoduché, přímočaré, morální osobnosti oběti hypnosy se nepříčící (na př. falešné svědectví). V praktickém ohledu přes veškeren literární zájem o tento problém není žádný prokázaný případ znám. Rozhovor se tu točí jen o theoretickou možnost.

Konečně se třeba zmíniti ještě o t. zv. suggesci ve stavu bdělém. Vliv některých osob na lidi slabochy, slaboduché, hysterické, děti, jest opravdu ohromný. Vliv lektury sensační, podiv vzbuzujících vypravování, kinematografů, vliv jasnovidek, kartářek může změniti úsudek slabocha v pravý opak. Dějiny pověr, duševních nákaz, velikých hnutí lidových jsou plny takových příkladů. Tyto vlivy jsou zvláště mocné, pojí-li se k nim sexuální poměr. To vše jsou věci obecně známé a přicházejí v úvahu při oceňování svědeckých výpovědí, zločinných činů provedených v houfu, v pohnutých dobách (výtržnosti, revoluce — duše davu).

Tím se dostáváme k závěrečné úvaze: není a nemůže býti pochybnosti o tom, že předpokládaná svobodná vůle, svobodné rozhodování individua jest omezeno tisícerými vlivy; není pochybnosti, že jsou lidé pevní, náchylní jednati spíše vždycky proti těmto vlivům, a že jsou třtiny větrem se klátící. Slaboši podléhají snadno přemlouváním, rozkazům, hrozbám. Podléhají snadno rozkazům srovnalým s jejich morální osobností: hysterická osoba ke zlému náchylná podléhá snadno vlivu špatných rádců, ale jeví podivuhodný odpor k nejsilnější suggesci i hypnose, směřující k ethickému povznesení jejímu. Hypnotická therapie snadno odstraňuje lapalie z klinického obrazu hysterie zlomyslné, ale nedovede bohužel učiniti z takového nemocného příjemného člena rodiny a společnosti. — Hypnosu můžeme pokládati za zostřené přemlouvání, zvýšený tlak pudící náchylného člověka určitým směrem. — Při posuzování činů osob s ochablým karakterem, malou morální a ethickou pevností vždy tak jako tak béřeme v úvahu špatný vliv jiných osob, prostředí a pod. — Při rozhodujících výpovědích, svědectví i žalobách takových osob se k těmto okolnostem musí přihlížeti. —

Hypnosou mohou vzíti hypnotisované osoby újmu na zdraví tělesném i duševním. — Možnost zločinu v hypnose na popud hypnotiséra provedeného jest theoreticky pochybna, prakticky dosud neprokázána. Tím víc to platí o suggescích posthypnotických.

Na konec poznámku: není známo, že by byl někdo docílil, aby člověk, kdo ví jak k hypnose náchylný, v hypnose hrál na housle, mluvil anglicky, chodil po rukou, počítal s logarit. tabulkami, když mu tyto dovednosti před hypnosou scházely. To sluší uvážiti při každém komplikovaném činu trestném, který měl býti proveden v hypnotické nebo posthypnotické volní bezmocnosti. —

V celé hypnose jest mnoho zjevů, jichž hypnotický a chorobný karakter jest udržován jen blahovůlí experimentujících lékařů, ale jichž bezvolní podstatu nelze objektivně dokázati. Z klinického obrazu hysterie byla už řada takových zjevů vyloučena. Není pochybnosti, že této kritické revise nezůstane ušetřen ani hypnotismus. Pak odpadne mnoho theoretických »možností«, které dnes marně straší obecenstvo. *de.*

VĚDA

KAMIL KROFTA:

MASARYK, GOLL A ČESKÉ DĚJEPISECTVÍ.

II.

Obraťme se však již k tomu, čím prof. Vančura ve Sborníku obohatil věcný obsah svých dřívějších článkův o Masarykovi. Je to v podstatě pokus odpověděti na otázku, »jak Masaryk jako professor universitní působil na vědecký vývoj nové školy českých historiků«. Po tom, co prof. Vančura třikráte vyložil o vlivu Masarykově na český dějepis, je tato otázka zajisté pochopitelná, tím pochopitelnější, že se Vančurovo vynášení domnělých zásluh Masarykových o českou historii velmi špatně srovnává s faktem, že mezi oslavovateli Masarykovými ve Sborníku i jinde zastupuje českou vědu historickou mimo prof. Vančuru historik jediný, ne právě nejvýznamnější, že tu scházejí i ti z mladších našich historiků, kteří smýšlením politickým a styky osobními i literárními jsou blízcí straně Masarykově (prof. Novotný, dr. Kybal). Čekali bychom, že se prof. Vančura

pokusí ukázati, kde a jak se jeví vliv Masarykův ve vědeckých pracích našich mladších historiků. Leč on na danou otázku odpovídá výkladem — o poměru Masarykově ke Gollovi.

Vzdává předem nadšenou chválu jejich působnosti jak »na katedře, tak v nově založených seminářích historickém a filosofickém, kde vyškolena řada výborných žáků« (historiků či filosofů?), přiznává dokonce velkomyslně, že »ve snaze o povznesení vědecké úrovně u nás Masarykovi od samého příchodu jeho na universitu pražskou dostalo se nejvydatnějšího pomocníka v starším jeho kollegovi prof. Gollovi«. Potom však obšírně vykládá o rozdílech v jejich povaze i snažení vědeckém. Shledává vskutku řadu vážných rozdílů mezi Masarykem a Gollem, a rozumí se samo sebou, že tyto rozdíly na straně Gollově jsou vesměs chyby a nedostatky, na straně Masarykově samé přednosti. Gollovou chybou je patrně hned to, že »jako syn hraběcího, později městského lékaře užil bezstarostného mládí a klidnými studiemi doma i v cizině mohl se pohodlně připraviti ke kariéře universitního docenta« a že »vším svým zjevem a chováním činil dojem aristokrata«. Proto »v jeho životě vždy byl harmonický souhlas s panujícími kruhy ve vědě, politice i církvi«. Naopak Masaryk »jako syn chudého šafáře na panství císařském těžce se probíjel životem již za nejútlejšího mládí a těžce si razil cestu k úřadu professora universitního«. Proto ovšem »od svého ranného věku cítil odpor ke křivdám, jež působí mocní tohoto světa«, proto se v něm »vyvinul typ upřímného demokrata«. Kdežto Goll »nevstoupil nikdy v arénu politického života«, Masaryk »nelekal se ani vřavy politického zápasu a dvakrát dal se (ó té zásluhy!) zvolit do říšské rady«. Goll »jako pravý učenec katedrový neúčastní se snah o šíření vědy v nejširších vrstvách národa«, nepřednáší v extensích universitních, nikdy nepřednášel učitelům, dělníkům. Za to Masaryk »své nejlepší síly věnoval nejen vědě, ale i duchovnímu a hmotnému povznesení nejnižších, a do té doby v naší společnosti nevšímaných a povrhovaných tříd dělnických«, organisoval lidové přednášky při universitě a sám se jich horlivě účastnil. Mimo to však »nesčetný je počet přednášek, jež konal učitelům, studentům, dělníkům, nehledě k poučným a vzdělavatelným (!?) řečem, jež mívá na svých schůzích voličských«.

Gollovy vědecké a učitelské zásluhy jsou ovšem veliké, a Goll za ně »právem zahrnut byl poctami a vyznamenáními od university, našich učených společností i od vlády«, Masaryk i v tom je docela jiný. »Jako ušlechtilý demokrat prost je touhy po vyznamenáních, jimiž naše vědecké korporace a po případě vídeňská vláda odměňují zásluhy »šťastnějších« jeho druhů.« Patrně z odporu k podobným vyznamenáním — možno dodati, aby srovnání s Gollem bylo úplné — vystříhá se Masaryk úzkostlivě získati si »vědecké a učitelské zásluhy«, zanedbávaje od let stejně universitu jako vědu a nestaraje se o řádnou výchovu vědeckého dorostu ve svém oboru. Aristokratism Gollův se podle prof. Vančury jeví i v jeho vědecké práci. Goll se k ní dostal od poesie a belletrie a byl k ní veden »ne životními potřebami našeho národa, nýbrž spíše svou osobní zálibou podle zásady l'art pour l'art«. Z pouhé záliby se odvrátil od dějin novověkých k studiu starších dějin Jednoty bratrské, z pouhé záliby k Mickiewiczovi napsal spis »Čechy a Prusy«. Že Goll v semináři dával svým žákům themata středověká, pokládá Vančura patrně také za následek pouhé záliby, a že nenapsal monumentální dílo »podle vzoru Palackého a Tomkova«, vysvětluje se podle něho »jen tím, že pracoval jen podle své záliby osobní a umělecké, a nebyl stržen potřebou našeho života veřejného, jež volala, ba křičela po novodobých dějinách našeho národa«. Očekávali bychom, že prof. Vančura nám nyní vyloží, jak se Masaryk při své práci řídil jen a jen životními potřebami národa, a jmenovitě, že poví, jaké »monumentální« dílo »podle vzoru Palackého a Tomkova« napsal. Prof. Vančura však to nepochybně zas jen »bezděčným přehlédnutím« zapomněl učiniti. Nezmiňuje-li však se o takovém monumentálním díle Masarykově, o němž bychom se tak rádi dověděli, uvádí přece něco, co se bezmála takovému dílu vyrovná. Masaryk prý »záhy poznal osudný nedostatek novějších dějin českých« a »obracel pozornost našich historiků ku pilnému vzdělávání dějin novějších, zejména za doby protireformační a renesanční«.

Rozdíl mezi vědeckým snažením Gollovým a Masarykovým zvláště jasně prý vysvítá z jejich projevů o programu české práce historické. Kdežto Goll teprve r. 1898 v článku »Palackého program práce historické« »akademicky chladně uvažuje o mezerách a nedostatcích v historiografii české«, Masaryk již o tři leta dříve v »České otázce« »hluboce cítí tytéž nedostatky v míře ještě rozsáhlejší, burcuje svědomí českých historiků a budí je k práci, aby vyplněny byly úkoly, kterých nutně vyžaduje potřeba národní«. Kdežto Goll »jen zběžně se dotýká dějin poměrů náboženských, přihlašuje se tu k své práci o staré Jednotě bratrské«, Masaryk (se sice nepřihlašuje k žádné práci, ale) »důtklivě poukazuje na potřebu dějin našeho náboženského a církevního vývoje«. Kdežto Goll »registruje prostě potřebu publikace pramenů k dějinám náboženského a církevního vývoje«, Masaryk »volá rozhorleně: Národ Husův, Chelčického, Komenského nemá vlastního vydání těchto svých velikých mužů . . .«. (Pokračování.)

Josef Pekař: **Kniha o Kosti.** Kus české historie. Díl II. 1911. V komisi Klubu historického. Stran 209. (Dokončení.)

S půdou lánovou je ve spojení pojem osedlého. Osedlými v pravém slova smyslu byli jen držitelé půdy lánové a to ještě ne všichni: kromě sedláků mezi ně patřili jen ti chalupníci, kteří měli alespoň $^1/_8$ lánu. Rozdíl mezi sedlákem a chalupníkem od druhé poloviny stol. 17. — k době předcházející Pekař po této stránce nehledí — nezakládal se na plošné velikosti půdy, ale na povinnosti robotní: Jen ten, kdo robotoval s celým potahem, byl sedlákem.

Změnám v držbě půdy lánové věnoval Pekař značnou pozornost a výsledky jeho jsou zajímavým příspěvkem k sociálnímu vývoji českého venkova. Ještě v polovině 18. stol. je nápadný nepoměr mezi počtem sedláků, kteří drží velkou většinu rustikálu, a počtem chalupníků, drobných osedlých a bezzemků. Další vývoj přinesl tu nutnou opravu. Již před polovinou 18. století selské grunty se dělí, ale zatím měrou malou; rychleji dělení to postupuje na prospěch druhých vrstev lidu poddaného až v době následující. Od r. 1648 do 1848 osedlých na půdě lánové, tedy sedláků a větších chalupníků, přibylo asi 52%, ale ostatních 628%. R. 1811 jsou již chalupníci na půdě lánové většinou, ač sedláci drží dosud přes $^2/_3$ půdy: chalupníků je již třikrát tolik než r. 1684, kdežto sedláků za tu dobu o $^1/_6$ ubylo. Půdy nelánové přibývá, jednak »ekvivalencí«, jednak postupem půdy lánové baráčníkům: r. 1684 měli malochalupníci jen asi 2 lány, r. 1814 mají devětkráte tolik. Ale ubývání půdy lánové má své meze. Sedláků sice ubylo, ale udrželi se přece. Zákonodárství přeje sice tehdy dělení gruntů selských na prospěch malochalupníků, ale zachovává určité minimum, nechce, aby grunty klesly pod 30 korců a aby sedláci se změnili v chalupníky.

I o vývoji českého poddanství vytvořila se tradiční mínění, jež bez kritického ověření se opakovala a dosud opakují, ač v leckterých z nich kritické srovnání s prameny nenajde leč nesprávné a ukvapené generalisace a apriorní konstrukce. V dalších partiích »Kosti« o selské ústavě a správě a o břemenech selských leckde se Pekař střetl s takovými tradicemi. Jsme tu u nejcennějších výtěžků jeho práce. Právě toho třeba si zvláště ceniti, že Pekař se nedal tradičními názory mýliti a že bez ohledu na ně podává, co našel ve svých pramenech.

On v minulosti shledává v ústavě poddanské více svobody a autonomie, než se jí zpravidla přiznává, zvláště ve stol. 13.—15. a některé ohlasy těchto starších dob mu vyznívají ještě z památek dob pozdějších. Slovo lán vyvozuje z německého »lehen« a podle toho i v poměru poddaného k pánovi vidí jistý druh poměru lenního: poddaný, nebo, jak se dříve říkalo, »člověk«, byl pánu svému zavázán osobně věrností a věcně platy a službami. Pán byl vůči poddanému držitelem a vykonavatelem všech práv veřejných a tak se z dominia vyvíjí malý stát se svým zvláštním životem vnitřním. Poddanství nikdy, ani v dobách nejhorších, se nestalo nevolnictvím: poddaný zůstal vždy právní osobou a situace jeho je přese vše příznivější než na př. poddaného v Dol. Rakousích. Pekař nevidí v obmezení volné stěhovavosti poddaného během 15. století již znevolnění jeho, zhoršení dle něho nastalo až později, kdy, jak praví, z obmezení osobní svobody se vyvinul celý systém k využitkování poddaných ve prospěch dominia a vrchnosti; myslím však, že oceňování různých nařízení ze stol. 15., jež svobodu poddaných omezovala, je u Pekaře přece jen poněkud příznivější, než jaká byla skutečnost, ač uznávám, že tu o znevolnění ještě nelze mluviti, ale byl to již vážný počátek represálií dalších.

V této souvislosti zasluhuje zmínky upozornění na ozbrojení poddaných v gruntovních knihách ze stol. 16. a z počátku stol. 17. Okolnost ta vede Pekaře k předpokladu, tuším, správnému, že již dříve bývali sedláci zbrojnými pomocníky svého pána, z čehož by bylo snáze si vysvětliti účast selskou při válkách husitských; Pekař si vykládá zjev ten ne jako důkaz utnětení, ale poměrné svobody a zámožnosti sedlákovy.

Doba další, zvláště po válce třicetileté, přinesla sedlákovi nejen velké omezení jeho dosavadní autonomie správní a soudní, ale i těžká břemena hospodářská.

Nestalo se to však zvýšením dávek, jež poddaný odváděl vrchnosti. V té věci výklad Pekařův na první pohled zdá se přinášeti důkaz opaku. Konservatismus středověký zachovává míru dávek poddanských nezměněnou. Dávky se neměnily, ale za to postupem času měnila se cena peněz. Pekař ukazuje, že od století 14. do století 17. klesla cena peněz o 80%, tak že poddanské dávky peněžité klesly na $^1/_5$. Toto snížení důchodů vrchnostenských bylo jen z části vyváženo stoupáním ceny dávek naturálních (obilí, slepic etc.): to však týkalo se jen vsí, kde dávky naturální byly větší; ve vsích, jejichž dávky byly většinou peněžité a jen z malé části naturální, sedlák klesnutím cen peněz získával skoro $^2/_3$ bývalých dávek, tak že postavení jeho bylo by bývalo neobyčejně výhodné, kdyby se byly jeho poměry jinak nezhoršily.

Klesání důchodů vrchnostenských mělo za následek vyprodávání se zemanů, kteří ze svých důchodů nemohou již býti živi, a tím vzrůst velkých dominií. Velká dominia se proti klesání svých důchodů dovedla odškodniti jinak, změnou hospodaření. Pán, jenž ve 14. stol. pokládal za výhodné, svoji půdu dáti pod úrok poddaným, bere od 16. století půdu zase ve vlastní

režii: svádí grunty ve větší dvory a poddané nutí k větším robotám. Co ztrácí na ceně peněz, v nichž dávky dostává, získává výnosem dvorů, na nichž jsou nuceni robotovati poddaní.

Roboty byly ještě v 16. století velice mírné. Na lán v Kostecku do roka připadalo nejvýše 12 dní roboty. Ale v 17. století nastává obrat, jenž vede k přesunutí skoro vší práce na dominikálu na poddané. Čeleď dvorská chová se jen k ošetření dobytka. Podle robotní disposice z r. 1735 na Kostecku sedláci jsou týdně povinni k *2* dnům roboty tažné, chalupníci k *2* a podruzi k 1 dni roboty pěší.

Robotní povinnosti se sice v 17. a 18. století značně zvýšily, ale přece, uváží-li se přirozený pokles dávek peněžitých, jenž byl celkem v rovnováze se vzrůstem povinností robotních, nebyly vrchnosti příčinou hospodářského úpadku selského ve století 18., nýbrž — a to jest jeden z nejcennějších výsledků knihy Pekařovy — byl to pobělohorský stát, který svrhl na poddané všecku tíhu potřeb státních a tak si bezohledně osvojil hlavní výtěžek práce jejich bez ohledu na snesitelnost tohoto zatížení.

Ve století 14. a 15. platí se daň, celkem zřídka vybíraná, jen z půdy poddanské — Pekař nerozhoduje určitě, zda berni tu platili poddaní nebo páni — ve stol. 16. zdaňuje se i půda panská. Století 17. — ohlašuje se to již za války — se vrací k východisku původnímu, omezuje se v ohledu berním jen na půdu poddanskou, ale zde již není pochyb, jež máme dosud o stol. 15.: zde výslovně platí daň jen poddaní. Pekař přináší hojně látky o tom, jak vláda se starala, aby našla nejvhodnější a nejvýnosnější způsob zdanění poddaných. Nám zde stačí jen hlavní čísla, jež ozřejmují stále větší tlak šroubu berního, čísla, o jejichž vzrůstu Pekař praví, že s úžasem jej sledoval.

Pekař při zjišťování dávek, robot i kontribucí užívá pracné, ale přesvědčivé methody: převodu jejich hodnot tehdejších na hodnoty naše. Methodou tou, byť i jednotlivosti mohly býti chybny, celkem získává přece přibližně správná čísla, která jsou jeho nejvýmluvnějšími argumenty a jež nepotřebují dlouhých výkladů, protože mluví skutečně sama.

Od r. 1655—1736 zaplatil lánový sedlák na Kostecku na dani přes 34.000 K: v letech 1681 až 1700 roční průměr činí 437 K, v letech 1721 až 1736 přes 560 K.

Kontribuce pohlcuje tehdy na 70% hrubého jeho výnosu, ale kromě toho musí sedlák ještě robotovati a platiti úrok vrchnosti a desátek faráři. Jestliže přes to může býti sedlák se svou rodinou živ, lze to vysvětliti jen tím, že něco polí podařilo se mu před visitačními komisemi utajiti, z nichž kontribuci neplatí. Možno se pak diviti, že se sedláci za takových poměrů zadlužují, že výška dluhů kontribučních r. 1725 obnáší na Kostecku skoro ½ millionu K a že řada sedláků přichází o své grunty?

V závěrečné kapitole se pokouší Pekař o srovnání břemen selských za Karla VI. s poměry dnešními a dochází k výsledku, jenž stačí přesvědčiti každého o nesnesitelných požadavcích, jež se tehdy na sedláka kladly, při čemž nesmí se zapomenouti na velký rozdíl způsobu hospodaření dnes a tehdy: sedlák, jenž dnes platí 500 K daní, musil by platiti a robotovati, kdyby se od něho žádalo, co na něm chtěly stát, vrchnost a církev v první polovici 18. stol., za 1600—1700 K.

I politikům stol. 18. bylo patrno, že takovým postupem se dále jíti nemůže, nemá-li dojíti k naprostému hospodářskému zničení lidu selského. Musil nastati obrat a vláda sama, jež až dosud z dávek poddanských — již tehdy Čechy stály v tomto směru na prvním místě — kryla všecky náklady své velmocenské politiky a která nyní viděla, že jde tu nejen o osud jejích kontribuentů, ale též o její osud vlastní, musila přistoupiti k reformám. Jednání o tom Pekař však ponechává až do svazku třetího a jednotlivé narážky ve svazku našem dávají již napřed tušiti, že i v dokončení »Kosti« můžeme očekávati opět stejně zajímavé a nové výtěžky, jež v leccems studium o reformách tereziánských a josefinských povedou na jiné cesty, než kterými se dosud bralo. —

Rázu druhého svazku »Kosti«, jeho obsahu odpovídá i jeho úprava, jež svým vkusem nezadá svazku prvnímu. Jako společnost hradská ustoupila ve svazku druhém lidu, i výzdoba má tu převahou ráz selský. Objeví se nám tu sice ještě několikráte Kost, ale je to jen jako slábnoucí echo svazku prvního: hlavní váha spočívá na krásné zmenšené reprodukci předního pramene Pekařova, Hötzlovy mapy Kosteckého panství z r. 1750 a na obrazech rázovitých statků i chalup kosteckých, k nimž řadí se i povahou svou ukázky z gruntovních knih a selských smluv a počtů. *R. U.*

POLITIKA

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 13. února 1912.

Rozvrat v sociálně demokratické straně mezi centralisty a autonomisty je den ze dne větší, ano lze vším právem říci, že soc. dem. centralisté již nadobro zapomněli na základní zásady sociální demokracie a že mezi německými soc. demokratickými odboráři a kteroukoliv německou stranou nebo frakcí měšťáckou není v nacionálním šovinismu žádného rozdílu, leda že by surovost německého sobectví byla u německých sociálních demokratů křiklavější než u ostatních stran. Jako illustrace slušiž tento případ. Vídeňské soc. demokratické domy dělnické byly postaveny z úspor všeho dělnictva bez rozdílu národnosti. Byla tu stálá jeviště s velikými, prostornými sály, a této příležitosti použilo české dělnictvo ku provádění kulturní práce. Zřízen byl spolek »Máj«, kterýž za několikaleté působení své si získal veliké zásluhy o český život ve Vídni. Pořádal četné přednášky, milý a velice vážený náš host, Fr. Ad. Šubert, nechť poví, jak veliké viděl nadšení, kdykoli k nám přijel, aby v »dělnickém domě« českému sociálně demokratickému obecenstvu vykládal o rozvoji českého divadla, o díle Smetanově atd. Pořádány byly celé cykly oper, cykly dramat, přednášky, koncerty, a — jen co je pravda — tato česká kulturní práce nenacházela nikdy velké milosti před tváří »Arbeiterzeitungu« a jeho patronů. Ale »man merkte die Absicht, war verstimmt« — ostatně byla zachovávána solidarita. Sociálně demokratický »Máj« přinášel snaze, sloužit českému rozvoji kulturnímu, přetěžké oběti, platil do roka přes **10.000 korun** za používání sálů v dělnických domech, až šovinism nacionální mezi německými soudruhy přerostl všeliké ohledy na pokladnu. Z nenadání octli se němečtí centralisté na stejné úrovni s duševní chátrou křesťansko-sociální. Antisemité nám zavírají ve Vídni a v Poštorné školy, opatrovny, ano i ničí pouhé kursy jazyka českého — a němečtí sociální demokraté — aby se nedali předstihnout — ničí českým soudruhům svým česká operní a činoherní představení, pořádání přednášek a koncertů!

První větou zásadních prohlášení sociálně demokratické strany v Rakousku jest, jak všeobecně známo:

»Sociálně demokratická strana v Rakousku je stranou mezinárodní, odsuzuje přednosti národní právě tak, jako rodové, majetkové a prohlašuje, že boj proti vykořisťování musí býti mezinárodním, tak jako je mezinárodním vykořisťování. Hlavní, ba nejhlavnější zásadou bylo: »nesmí panovat národ nad národem.«

A teď vidíme v plné nahotě, že mezi centralisticko-autokratickými choutkami mocných kruhů vládnoucí Vídně a mezi názory sociálně demokratických centralistů není žádného rozdílu. — Němečtí odboráři sociálně demokratičtí, kteří českým soudruhům zamezili pokračování v kulturní práci, jsou tak mezinárodně spravedlivými, jako ona historická bába z roku 1848, která zvolala před plakátem nalepeným na věži staroměstské radnice: »Čech — a Němec všecko jedno — jen když — Němec!«

»Svornosti tak rozumět se má: dělejte vy — co chci já.« To je stanovisko německé. Česko-slovanská sociální demokracie u vědomí své síly a svého významu trvala na tom, aby zásady strany trvaly a nerozbředly v nízké nacionální nevraživosti — a teď se proto octla v téže situaci, v jaké jsou čeští nájemníci u německých domácích pánů. — Vypovězena nemá přístřeší pro nejkrásnější květ dlouholeté činnosti své, pro svůj »Máj«.

Pro člověka, který se nezastavuje na určitém rozhraní let, ale který bez ohledu na tíhu let chce s mladou generací »držet krok«, je to přímo hrůza dívati se na to, jak vůdcové strany, která slibovala nový lepší život, zapadají do prastaré rakouské šlamastiky a jak nejsvětější své zásady házejí přes palubu jen proto, aby při nedalekých již volbách do vídeňské obecní rady ulovili také trochu německo-nacionálních hlasů.

Kdyby ti lidé bystře viděli, věděli by, že masa vídeňská není nacionálně šovinistická a že tudíž se před světem zbytečně blamují — ale oni si stáhli noční čepici německého Michla nejen přes uši, ale i přes oči. A to je právě ze všeho momentem nejsmutnějším, ovšem ne tak pro nás — jako pro příslušníky šedesátimillionového národa německého.

Mrzí-li člověka, který po dlouhá léta z Vídně český život pozoruje, něco ještě víc, než tento nejnovější německý útok na českou kulturní práci — je to zabedněnost některých českých kruhů, kteréž stále ještě viděti nechtějí, jak nesmírně důležitou a cennou jest práce československé sociální demokracie v »Bábelu na Dunaji«.

PRÁVO

K OTÁZCE POMĚRU MEZI STÁTEM A CÍRKVÍ. (Dokončení.)

III.

Kdežto církev evangelická i pravoslavná tvoří ve státu úplnou osobnost právní, representuje organisace katolická ve státě pouhý zlomek právnické osobnosti církve katolické, která přesahuje hranice států, a jejíž nevyšší orgán, tvořící vůli celého organismu, jest papež římský, postavený na roveň suverénním representantům států. »Církev s hlavou stojící mimo hranice státní nemůže býti nikdy ovládnuta státem, jehož moc zasahuje jen část církevního území a k sídlu církevní vlády proniknouti vůbec nemůže.«

Názor, že by papež byl pouze duchovní hlavou církve, jest fráze, vyvrácená historickou skutečností, že papež vykonává v církvi nejvyšší moc právní. »On jest nejvyšším zákonodárcem, soudcem a správcem církve.«

Ústava církve jest absolutistická a vývoj její směřuje a směřoval k utužení a centralisaci i v době, kdy státy evropské prožívaly vývoj opačný. Vrcholu procesu konsolidace moci papežské dosaženo usnesením koncilu vatikánského, dle něhož jest papež zároveň v každé dioecesi řádným biskupem a biskup tedy není než »správním úředníkem úplně absolutního vládce«. »Na úsvitě moderního státu stojí zde

papežství nejen neseslabeno, nýbrž naopak konsolidovanější a mocnější než před tím.«

»Normy o tom, jakým způsobem se ustanovují církevní funkcionáři, jaký je jejich vzájemný poměr a jaký obor působnosti, normy o nabytí a pozbytí členství v církvi, o způsobilosti k úřadům církevním a j. jsou normy právní.« »Papež vykonává nad poddanými skutečnou vládu, skutečné imperium ve smyslu právním; jeho imperium je odvozeno z obecného práva církevního stejně jako imperium biskupovo a ostatních funkcionářů církevních.« »Že proti laikům nemůže církev s úspěchem zakročiti, vysvětluje se nikoli neschopností církve, nýbrž zákazem zevního donucení se strany státu.«

Tento pevný organismus moci církevní vniká do správy moci státní a existuje na území státu vedle státní moci jako živel koordinovaný. Právo kontroly státu nemůže se týkati církve jako právní osoby — neboť její vůle se tvoří mimo hranice státu — nýbrž jen funkcionářů a kollegií na státním území. Pro úpravu tohoto poměru jest tu dilemma: »buď vláda papeže — a pak koordinace církve a státu, anebo podřízenost církve státu — a pak úplná výluka veškeré právní moci papežovy.«

Sotva lze o tom pochybovati, »že církev katolická nemá v Rakousku autonomie od státu odvozené, že se spravuje — pokud nesahá zákon státní — na podkladě své původní ústavy, a že tudíž stojí jako právní osobnost nikoli ve státě, nýbrž v e d l e státu. Toto poznání podává se z positivních ustanovení rakouského práva. »»Moderní stát nemůže uznati jiné moci ve smyslu právním vedle sebe; p r o t o tvoří církve korporace státu podřízené«« — toť úsudek v různých variacích opakovaný, ale pro právní dogmatiku úplně zvrácený. Není-li jinak moderní stát možný, pak plyne z onoho názoru nejvýš jen tolik, že stát, jehož zřízení témuž názoru neodpovídá, není státem moderním — nic více.« —

To jest asi hlavní obrys logické stavby materielní části díla Hobzova. Jako další článek řadí se k tomuto rozboru stať, kde se autor vyrovnává s hlavními representanty literatury kanonistické a publicistické. Hájí tu — dle mého úsudku s plným zdarem stanovisko, že nesmí býti užíváno představ náboženských za východisko právnické konstrukce vztahu mezi církví a státem, že nesmí býti rozhodným to, co ta která církev sama o sobě učí, nýbrž že souzeno býti musí dle toho, jak se církve v řadě reálních útvarů objevují. Ani to není rozhodno, co zákonodárce povšechně jako zásadu ve slovech zákona uvedl, nýbrž jen to, co plyne ze souboru ustanovení zákonných, skutečně upravujících právní poměry svazů církevních.

Proti theoretickým konstrukcím, neopřeným o skutečnost, obrací se autor slovy: »Čeho nezmohly staleté zápasy mezi státy a římskou kurií, podařilo se hravě právnické sofistice: církevní organisaci katolickou teritorialisovati — jen, že papež vládne ve skutečnosti dále, mění svými zákony církevní zřízení »»uvnitř státu«« (ovšem v mezích zákonů státních), vykonává disciplinární moc nad biskupy a stále více utužuje jejich podřízenost kurii — to vše ve formách přísně právních nehledě k jeho vládě ve smyslu »»čistě duchovním««, na niž by mnozí spisovatelé tak rádi zredukovali poměr mezi biskupy a Římem i přes opačné stanovisko positivních řádů právních.«

Ku konci této kapitoly staví se autor na stanovisko, které vyslovil O. Mayer se zřetelem k poměrům francouzským, které však platí neztenčeně o dnešní situaci u nás: Zastupitelstvo církevní (katolické) nemá vůbec žádné podobnosti se zastupitelstvy ostatních samosprávných těles a stojí nejdůležitější svou částí mimo státní území. Stát omezuje se na to, že činí právní platnost projevů vůle zastupitelstva církevního na území státním závislou na svém povolení. Jakmile však vstoupí církev na půdu práva majetkového, rozkládá se v zájmu státní myšlenky na celou řadu právnických osob, které nejsou církví, které jí však slouží a které samy jiným tělesům samosprávným jsou nepodobny.« »Stát vychází z názoru o jakési jednotě (korporaci) katolických obyvatelů státní moci podřízené a na venek nezávislé, ale neodvažuje se existenci takové jednoty, jež je v pravdě jen fikcí, vysloviti.«

Jednota státu s církví katolickou není přirozena ani potřebna. »Je-li tu skutečné přesvědčení a skutečný zájem na existenci svazu, pak dlužno předpokládati také ochotu přispěti k úhradě svazových potřeb. Jen v tom případě má svaz životní sílu a j e n v t o m p ř í p a d ě o d p o v í d á j e h o r o z s a h s k u t e č n é p o t ř e b ě.«

Práce Hobzova, sympatická svojí tendencí, psaná stylem stručným a jasným, vyniká pevnou stavbou logickou a přesvědčivostí. Je příznačno pro naše poměry, že musila vyjíti vlastním nákladem autorovým, jest však zároveň smutně příznačno, že přes ni širší veřejnost přešla mlčky. Referát tento neměl za účel, podrobiti ji kritickému rozboru (jehož se jí dostalo v listě odborném),[1]) chtěl však upozorniti na tuto práci naši veřejnost, zejména tu část její, která si vzala za úkol, bojovati proti klerikalismu a směšování náboženství s právem a politikou. Se stanoviska, které »Přehled« od dávna hájí v otázkách náboženských, nebylo by odpustitelno, přehlédnouti původní práci vědeckou, věnovanou právě tomu úkolu, jehož rozřešením zlomí konečně vítězný proud myšlenkového vývoje ona ze středověku zbylá pouta klerikální, která vzbuzují odpor proti církvi a neblahou, byť i psychologicky vysvětlitelnou záměnou pojmů, i proti — náboženství samu.

[1]) Viz »Sborník věd právních a státních« 1911.

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

PO VÝLUCE KOVODĚLNÍKŮ.

Vzrůst odborových organisací dělnických a hospodářská síla svazů zaměstnavatelských mají za následek zostřenou formu mzdových zápasů. Ještě do nedávna dotýkaly se mzdové zápasy namnoze toliko jediného nebo několika málo průmyslových podniků, kdežto dnes vyvrcholuje mzdový zápas ve všeobecný boj veškerého dělnictva jednoho odboru na jedné straně a zaměstnavatelů na straně druhé. Zastavení práce u jednoho odboru mívá za následek zastavení práce u odborů spřízněných. Tím si možno vysvětliti, že dnešní mzdové spory zachvacují obyčejně veliký počet dělnictva i podniků. Tak se stalo při nedávné stávce stavebního dělnictva v Německu, později opět při stávce německých lodních zřízenců a rovněž loni při stávce anglických dopravních zřízenců.

Také v českém strojnictví vznikl před čtyřmi týdny velký mzdový spor, jímž postiženo bylo přes 10.000 kovodělníků. Spor ten vyvolán byl organisací zaměstnavatelů sdružených v Zemském spolku strojíren. Svaz zaměstnavatelů považoval dobu zimní, kdy nezaměstnanost na dělnictvo nejkrutěji doléhá, za vhodnou příležitost k tomu, aby dělnictvo českých strojíren přinuceno bylo pracovat za méně výhodných podmínek, nežli dosud pracovalo. Doba nynější zdála se Spolku strojíren obzvláště výhodnou také z toho důvodu, že od zápasu mezi autonomní a centralistickou odborovou organisací očekával seslabení posice dělnické.

Rozmach průmyslu přináší s sebou ujednávání kolektivních a tarifních smluv pracovních, jež skýtají cenné výhody zaměstnavatelům i dělnictvu. Organisace zaměstnavatelů úmyslně opomenula dohodnout se s dělnictvem o podmínkách pracovní smlouvy, nechtěla nastoupit jedině správnou cestu smlouvy kolektivní, bez níž moderní průmysl by vůbec nemohl existovat. Zaměstnavatelé z oboru strojnického nechtěli tisícům dělnictva v podnicích jejich zaměstnaného přiznati ani formální smluvní svobody, kterou každému občanu státnímu zákon zaručuje. O skutečné svobodě smluvní u dělnictva za dnešních hospodářských poměrů, kdy nepřistupuje se k řešení nezaměstnanosti, zajisté mluviti nelze. Zemská jednota strojíren upřela však dělnictvu i formální svobodu smluvní; místo vzájemného dohodování se o podmínkách pracovní smlouvy diktuje podmínky ty jednostranným a diktátorským způsobem ve formě p r a c o v n í c h ř á d ů. Pracovní řády jsou věrným obrazem nedostatečného ochranného zákonodárství v Rakousku. Nemůže pochybnosti býti o tom, že při uzákonění jejich měl zákonodárce na zřeteli prospěch dělnictva a jeho ochranu. Ustanovení rázu soukromoprávního by vlastně z pracovních řádů měla býti úplně vymýcena. Podmínky pracovního poměru mohou nejvhodněji upraveny býti cestou smlouvy kolektivní; jednostranný, zaměstnavateli zhotovený pracovní řád zajisté dělnictvu v žádném případě vyhovovati nemůže. To patrno bylo jasně na pracovním řádu, vydaném pro členy Zemské jednoty českých strojíren. Zbavovat dělnictvo veškerých výhod ochranného zákonodárství a vyhlášení jeho bylo pro dělnictvo všech směrů provokací. Dělnictvo mělo zbaveno býti práva na výpovědní lhůtu; četná ustanovení pracovního řádu byla pro dělnictvo rázu pokořujícího; zhoršovala i oproti stavu dosavadnímu značně jeho hospodářské a právní postavení. Dozorčí úřady zeměpanské pracovní řád ten schválily neuznavše ani za hodno vyslechnouti stanovisko zástupců dělnictva, ačkoli pracovní řád dle svého výslovného ustanovení má nahrazovati pracovní smlouvu! Podmínky pracovního poměru měly velikému počtu dělnictva jednostranně diktovány býti organisací zaměstnavatelů, a to za výslovného souhlasu orgánů zeměpanských!

Zástupci zaměstnavatelů odmítali původně jakoukoli úchylku od pracovního řádu; dělnictvo nechtělo se podvoliti a došlo následkem toho k provedení výluky v Praze i na venkově. Vzorná disciplinovanost a jednomyslnost, s jakou vyloučené dělnictvo v důstojné, ale přes to důrazné formě proti novým pracovním řádům se postavilo, a stejně i bezohledný postup zaměstnavatelů i úřadů získaly dělnictvu všeobecné sympatie veřejnosti.

Podobné veliké zápasy mzdové působí průmyslu i obchodu ztráty ohromné a není o tom pochybnosti, že také výluka kovodělníků zůstaví citelné následky. V jiných státech mají pro urovnávání podobných velikých mzdových sporů d o h o d o v a c í ú ř a d y, jež urovnávají spory mzdové buď cestou vzájemné dohody dělníků i zaměstnavatelů a pro případ, že by dohoda taková možnou nebyla, ukončují spory mzdové zvláštním rozhodčím výrokem, ač prohlásí-li obě sporné strany závazně, že se výroku takovému podrobí. U nás instituce dohodovacích úřadů zavedena není, ačkoli při své neutralitě jsou vhodnými orgány pro urovnávání mzdových sporů. Z popudu Obchodní a živnostenské komory pražské došlo k zavedení vyjednávání mezi spornými stranami a výsledek jeho byl ten, že dohody po delším jednání docíleno bylo, takže výluka skončena, a to z p ů s o b e m p r o d ě l n i c t v o ú s p ě š n ý m. Průběh i výsledek její bude zajisté příště poučením pro zaměstnavatele i dozorčí úřady zeměpanské a snad také výstrahou. *-r.*

UMĚNÍ

JOS. KODÍČEK:

PAMÁTCE J. J. KOLARA.

J. J. K o l a r: **Magelona.** Historická tragedie o čtyřech aktech se 7 obrazy. Nově studováno a scenováno Jaroslavem K v a p i l e m dne 8. února 1912.

Něco lvího jest ve zjevu Josefa Jiřího. Je v něm něco ze lví síly, něco ze lví hrdosti a suverenní královskosti, — také mnoho planého lvího mručení. Histriones bývají takoví: mají královská gesta a pevné postoje, — je v nich tedy něco královského; mají mohutné hlavy a dobyvatelské oko — jsou tedy dobyvateli; pohrdají davem, smějí se mu a straní se ho — jsou tedy lepší davu; a přece nejsou zcela lvy, králi, dobyvateli, básníky, ... jsou histriones.

Čím se vyznačují histriones, jest aktivita. Jsou bezoddyšně na stráži, stravují se mnohostrannou prací a zachraňují ji v sobě samy sebe; na venek je vyznačuje: výbojnost, prudkost, pohrdání, upřílišené sebevědomí, grand-

seigneurství, jež miluje plné slovo, hutné, nevybíravé, krevnaté; jsou mistry životního effektu a gesta; jsou bryskní, ale neublíží; hrají si vždy, i když útočí; za to však, píší-li apotheosu židovu, nelze jim dosti věřiti; ne že by nebyli filosemity, ale jejich láska není absolutní, nýbrž hledí vždy k ostatnímu obecenstvu, jež je antisemitské; vždyť herec je bez obecenstva nemožným.... A to činí modernímu židu Falu Eliaba tak nesympatickým; oč více koří se Shyllockovi!

*

Význam Josefa Jiřího je v tom, že vytvořil u nás největší typ tohoto histrionství; jako herec, dramatik, průkopník, člověk.

Když vystoupil roku 1837 jako Bořín v Grillparzerově »Ahnfrau«, napsal o něm současný kritik: ... byl by si zdárně počínal, »kdyby jeho příliš živá akcí jaksi do drzosti nebyla přecházela«; v kritice r. 1842 čteme o Kolarovi: »tomuto velmi schopnému herci radíme, aby **geniální kousky** neprováděl«...; po vystoupení v Schillerově »Panně Orleánské« peskuje jej recensent, že dal se »dlouho prosit«, než vystoupil, aby se poděkoval za potlesk obecenstva... I v soukromí, kde se mu jedni kořili a jej milovali a kde druzí jej osočovali a nenáviděli, mělo gesto jeho cosi důrazného; »r« prý mu stále drkotalo, a že je největším dramatikem, o tom nesměl nikdo pochybovati.

*

Jeho histrionství životní jsme tedy odhalili. Ale jest nám mluviti o stránce literární. Jak projevovalo se zde?

Předně jistou odvozeností, která kořenila v nejvlastnější bytosti Josefa Jiřího; bral z bezvýznamných novell Wachsmannových, bral stejně klidně ze Shakespeara jako Byrona; ale nejen to: jeho radicielní charakter sám jest odvozený: drama netryská z něho samého, ale Kolar staví, umísťuje, skládá stále s ohledem na obecenstvo. Básník existuje zcela dobře bez obecenstva; herec nikoliv; u Kolara cítíte obecenstvo v kuse samém. Jako básník hovoří s bohem, hovoří herec s obecenstvem: Kolar je herec; ba výborný herec. Odtud jeho síla scénická, jíž nemůžeme zapříti, a odtud ta vysušenost básnická: odtud tolik effektu a tak málo básnické myšlenky. Ale odtud také láska lidu ke Kolarovi na jevišti. Jen proto dosud Kolar žije, zatím co jiní umírají.

*

Ottův Naučný slovník píše o Kolarovi, že je »eminentní český básník velkého stylu«. To je ovšem nekritické, ale přes to vše nebylo uvedení »Magelony«, vskutku nejlepšího díla Kolarova, neplodné: přispělo k poznání, že máme před sebou zjev histrionův, jenž jako člověk nepostrádá velmi zajímavých linií a jenž stál za psychologickou analysu; uctil se tu průkopnický zakladatel shakespearovské tradice Národního divadla a jeden z jeho vzdělaných dramaturgů; připomněl se nám neobyčejný mistr dramatického slova, jež bývá u něho vyváženo s jadrností a silou neobyčejnou. Ale ne naposled dívala se na nás při představení mrtvého básníka hrozící otázka: jak mnozí z tvých současníků, mistrů slova, posluchači, zahynou ve své básnické slávě, aniž zanechají popudů významu Kolarova? Kolik spisovatelů, již mní se básníky a dramatiky, bude za málo generací méně, než je dnes mrtvý Josef Jiří: ne herci, ale pouhými dekoratéry?

*

HUDBA.

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

André Messager: **Veronika.** (Opereta o 3 dějstvích.)

Kdyby někdo hodně názorně a populárně chtěl karakterisovat dnešní hudebnědramatickou produkci německou, mohl by říci, že Němci nedovedou být než buď pathetičtí — popřípadě hyperpathetičtí — nebo banální a sprostí. O tragické opery německé ani dnes není nouze a z nich přece tu a tam něco se k trvalejšímu životu uchytí. Ale v komické opeře německé vládne ne už sedm hubených let, ale celá desítiletí naprostého živoření, a žalostné pokusy přivádějí na svět mrtvá novorozeňata. Neukazujte na Straussova »Rosenkavaliera«! Ten je zjevem zcela mimořádným a spíše svojí výjimečností potvrzuje jen pravidlo. Faktum jest, že Němcům od smrti Wagnerovy nenapsal nikdo hudebně vynikající a života schopnou komickou operu. A tak slaví se u nich dosud staromodní Lortzing, tento bodrý maloměšťák, obhrouble drastický v komice a mělký ve své sentimentálnosti, v komické opeře německé jako národní svatý. Zdá se, jako by po nezdarech o komickou operu chtěli si Němci najít náhradu v operetě. Ta dnes u nich bují jako nikde

Několikaletý repertoir Vinohradského divadla je živým svědectvím ubohosti a bezcennosti německé operetní produkce, jíž jde Vídeň v čele. Proto nebylo možno než uvítat, že naše scéna, která hledá v operetě svoje štěstí, obrátila se konečně i na jinou adressu než na Lehára, Falla a jak se jmenují všichni ti druzí, kteří představují od stupně k stupni klesající úroveň dnešní operety německé.

Volba francouzské operety pro vinohradskou scénu byla tím šťastná, že hned na poprvé padla na nejosvědčenější talent současné komické hudby francouzské. Pan Messager není snad ve své tvorbě myšlenkově originálním a hlubokým duchem. Ale je to skutečný hudebník, který prošel dobrou školou a který prostředky svého umění dokonale ovládá. Jevištní komposice jeho vzrůstají v každém směru z ducha ryze francouzského a operety jeho vycházejí z komické opery francouzské směru Adamova. V nich je francouzský esprit domovem, ony mají dramatickou vervu, vtip, eleganci i něhu ryze francouzskou. A to

na jevišti i dole v orchestru. Mezi operetními pracemi Messagerovými je »Veronika« jednou z nejzdařilejších. V jejích obou prvních aktech libretisté, pánové Vanloo a Duval, poskytli skladateli hojně příležitosti k udání všech půvabů, které jsou vlastními jeho hudbě. V třetím aktu, kde libretisté pomáhají si násilnými komickými situacemi, i hudba ocitá se zcela na písku.

Messagerova »Veronika« našla soubor vinohradského divadla zcela nepřipravený na úkoly, které chystá francouzská opereta. Na této scéně vyvinula se šablona po provádění operetních šlágrů německých a v té tkví zde vše počínaje panem kapelníkem a konče posledním chóristou. A tato šablona je zabijákem pro francouzskou operetu, pro její chic a pro křehounké půvaby její hudby. Pod ní také skutečně zmizelo vše, co na roztomilém dílku Messagerově je nejrozkošnějšího a posluchači zůstala o tom jen slabá představa. Působilo ostatně velmi komicky, jak pan kapelník Piskáček od pultu dirigentského vstával a s jakou emfasí rozháněl se taktovkou, jako by šlo o ovládnutí bůh ví jakých mass účinkujících sil. A zatím bylo by potřebí v první řadě ty dva, tři zpěváky na scéně naučit jich party pořádně zpívat. V tom bodu je ovšem při francouzské operetě další kámen úrazu na Vinohradském divadle. Francouzská opereta žádá hlasy a zpěv. A tu právě ukázala »Veronika«, že z celého souboru operetního jediná slečna Důrasová v obou směrech vyhovuje. Ale i tak byla nám opereta Messagerova pro svoji ušlechtilost a opravdovou vtipnost své hudby vítanější než vše, co dosud z vídeňské operety ji předcházelo. A konečně lze doufat, že by častější pěstování francouzské operety přivodilo přesvědčení, že nutno i pro operetu získat dokonalejší síly než jsou dnešní. Mimo to by i francouzská opereta mohla být mostem přivádějícím obecenstvo k chápání a oceňování uměleckých tendencí komické opery, pro kterou arci nemůže být smyslu tam, kde ohromné nadšení vyvolá každý taneční duett v operetě a kde sebe ubožejší vtip jde od úst k ústům. —*lh*—

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

F. OUPICKÝ:

VÝSTAVA V OBECNÍM DOMĚ U PRAŠNÉ VĚŽE.

Dalo by se očekávati, že výstava, která byla připravována již delší dobu v nebývalých rozměrech, na které mají účast tři umělecké spolky české, způsobí veliký zájem celé veřejnosti a snad i rozruch a živou diskusi. Ačkoli výstava jest otevřena již delší dobu, nestalo se tak, ba zdá se, že lhůta výstavní mine bez jakéhokoli silnějšího rozvlnění klidné hladiny našeho života. Je zvláštní věc, že jiné otázky vzbuzují pozornost zasvěcenců i laiků, v umění malířském však zůstává ticho, i když se sešly pohromadě tři korporace, které svými díly projevují tak veliký nesouhlas ve svém názoru na umění. Čemu jest tuto lhostejnost přičítati? Se strany obecenstva jest vinna nedostatečná výchova, nedostatek přesvědčení, že umění má stejné právo na zájem všeho obecenstva, jako jiné věci, na př. sport. K tomu přistupuje asi jakási rozmrzelost z výstavy. Jednota výtvarných umělců, Manes a Skupina mají pro sebe zvláštní oddělení. Tím zahrnuje celá výstava v sobě tři samostatné výstavy, nestejné co do rozsáhlosti, ale hlavně zcela odlišné od sebe uměleckým nazíráním, bylo by požadovati od návštěvníka, aby každou z nich zvláště navštívil. Je-li jistou výhodou, že v témž domě sešla se Jednota se Skupinou, je pro diváka škodou, že nezbytně musí prohlédnouti dříve obrazy Jednoty a pak teprve to ostatní. Je jisto, že po návštěvě sálů Jednoty ocitá se návštěvník v oddělení druhém a zejména v oddělení třetím, v němž jsou obrazy malířů Skupiny, ve zcela jiném ovzduší, a jest zcela pochopitelné, že si neví rady. Po sladkých dojmech, kdy jest toho mínění, že viděl již vše nejlepší — utvrzuje jej v tom rozsáhlost místností Jednoty a prvenství v pořadí — stane pojednou před hádankami zcela barbarskými a jest neuspokojen a rozhořčen, prostě proto, že jej nikdo na prahu nezastavil a nepřipomenul, že je třeba odložiti měřítko, jímž do tohoto okamžiku oceňoval obrazy na výstavě, a nechce-li tak učiniti, aby odešel dříve, než se pohorší. Mezi Jednotou a Skupinou je prázdná předsíň a tím je řečeno mnoho. Svorné spolužití obou směrů není možné.

Poněvadž se však stalo, že starý směr i novotářský se sešly v jednom čase a v jednom domě zároveň, jest třeba vytknouti jejich vzájemný poměr. Proti obecně uznávanému a rozšířenému spolku stojí tu malá sice, avšak cílů svých vědomá družina, která záležitosti umění nepovažuje za věc ledabylou, jak viděti již z celkové úpravy nevelikého sálu. Provedl ji P. Janák v souhlase s jednotlivostmi, jež sál vyplňují. Jednotlivé kouty stylově rozčleněného sálu vyzdobeny nábytkem od Gočára, Hofmanna, Chochola, Janáka a Rosipala. Knihovna, skleník a psací stůl zdůrazněním momentů stylových zasluhují zvláštní zmínky. Že v tomto sále je zastoupena architektura a předměty, které se dají vystaviti — v tomto případě nábytek — ukazuje, že zde jest kladen veliký důraz na spolužití a doplňování všech tří umění výtvarných, architektury, sochařství a malířství, a že na architekturu, jakožto primární umění, kladen jest větší důraz, než jsme na výstavách byli dosud zvyklí.

Celkový účinek nábytku zvýšen pak ještě tím, že jest vyplněn drobnými předměty užitkovými. Všeho toho postrádáme v sálech ostatních dvou spolků. V místnostech Jednoty keramika zastrčena co nejvíce do pozadí, jako věc zcela bezvýznamná. Po architektonickém rozčlenění a uspořádání není ani stopy, tím méně po nábytku, ježto takový, který by se sem hodil, zvýšil by jen myšlenkovou prázdnotu.

Rozdíl patrný z celkové úpravy jeví se i v jednotlivých dílech. V sálech Jednoty, a větším dílem i Manesa, převládá snaha po naturalistickém a realistickém detailování bez náležitého akcentování uměleckých prvků sobě dostačujících. Skupina výtvarných umělců však požadavek organisace a discipliny formové zdů-

razňuje co nejvíce, kterýžto rys, spojený s novým nazíráním na přírodu a na život, které neskýtají umělcům pouze prchavých dojmů, dává jim zachycovati a zhušťovati něco hlubšího, co se v životě skrývá. V prvém případě vzniká obraz, který je nahodilou seskupeninou figur, domů, stromů a p. Tam, kde se snaží podati něco hlubšího (rys národní), upadá buď v nechutnost nebo prostě popisuje, nikdy však nepůsobí jako uzavřená, z jedné idee vyšlá a všecka k ní zase směřující jednotka. Všimneme-li si však obrazů skupiny (nikoli všech), pozorujeme, že jednotlivé části spolu se váží a kombinují, že zamýšlenému účinku obětován jest leckterý přirozený detail, že místní barva jest potlačena vzhledem k prostorovému účinku, čímž obrazy nabývají vzhledu nepřirozeného, který diváka na první pohled odpuzuje, přes to však uzavřeného a zceleného, že přibližuje se čemusi, co nám kyne vstříc se zdí kathedrál středověkých, byzantských, románských a gothických. Jenom z tohoto stanoviska nutno se dívati na tato díla vážně, poněvadž, co dodává jim ceny, je stylová ukázněnost. Ostatní věci, jako následování přírody, jsou již s moderního stanoviska rázu podružného. Nikdo nepožadoval po Giottovi, aby křídlo jeho anděla souhlasilo se zkušeností a představou křídla ptačího, aby roucho jeho světce odpovídalo skutečnosti, nikomu nenapadlo, že gesto jeho je nepřirozené, a přece uchvacoval diváka svou silnou dramatičností a vybavoval neempirickou představu světce. Je-li stejného pojetí užito na člověka nebo jiný tvar z naší přítomné doby, a je-li motiv svatosti nahrazen třebas erotickou vášní, jako tomu je u nejvyspělejšího malíře Skupiny V. Beneše, nebo mystikou (Fillova Salome), tu stojí divák bezradně a nechápavě a je přesvědčen, že něco podobného není možno. A vším tím je vinna nešťastná příroda, která se postavila jako hráz mezi umělce a diváka, která zastírá jeho duševní zrak a zabraňuje mu, aby se mohl volně pohříziti do skutečné podstaty umění. Kdy přestane její výhradná vláda v umění malířském? Vždyť její moc nikdy neovládla a neovládne architektury, hudby, literatury. Nikdo neodváží se tvrditi, že byla by správná taková architektura, jež by napodobovala příbytek člověka, dokud bydlil v jeskyni, nikdo nežádá, aby mu hudba líčila zvuky, které ucho slyší v obyčejném životě, nikdo nechce slyšeti v koncertní síni napodobení zvuků ptačích, jež jinak jsou lahodným požitkem ve volné přírodě, není na vrcholu literatura, která prostě zaznamenává fakta. Opakování rozmluvy a gest z obyčejného života není ještě drama. Proč tedy tak bezvýhradně požadavek napodobení přírody žádáme od malíře? To je požadavek široké massy, o které se dá skoro s určitostí tvrditi, že podobným uměleckým snahám po odpoutání od přírody vždy zůstane nepřístupna, takže umělci těchto intencí zůstanou odkázáni na užší kruh intelligentních jednotlivců, kteří právě v poslední době mají pro umělecký vývoj tohoto směru živý zájem a větší význam, než široké vrstvy.

FILOSOFIE

Dr. F. MAREŠ, professor fysiologie:

PSYCHOLOGIE BEZ DUŠE.

Ke kritice »Základů psychologie« prof. dra F. Krejčího. (Pokračování.)

»Fysiologické pochody v nervstvu jsouce spojeny kausálně nemohou poskytnouti příležitosti, kde by se do toho kausálního kruhu mohlo vsunouti duševní dění. To stojí mimo ten kruh, jde s ním rovnoběžně, a kdo kruhy ty při výkladě v sebe zaplétá, koná pozorování chybně.« (»Z. Ps.« I, 107.)

Nejde tu o pozorování, nýbrž o pojem příčinnosti a jeho upotřebování. Původ pojmu příčinnosti jest nepochybně subjektivní, jak se přiznává s Humem též v »Z. Ps.« (IV, 291). Tu vykládá se též, že každý úkaz nastává jen, když je dáno více podmínek, z nichž žádná nemůže odpadnouti. Pokládá-li se souhrn všech podmínek za příčinu, nedojde se ku pochopení souvislosti věcí. Možno činiti rozdíl mezi podstatnými a vedlejšími podmínkami a za příčinu uznati podmínku podstatnou; tou jest působící síla, ostatní jsou podmínky tohoto působení; »příčina tedy spadá s působící silou v jedno.«

Zcela dobře; pojem působící síly jakožto příčiny vyňal právě R. Mayer ze souboru podmínek úkazu a pochopil tuto působící příčinu jako fysickou veličinu vyhovující principu zachování. Tím však nejsou ostatní podmínky odstraněny z příčinného svazku; jsou zahrnuty právě v II. větě energetické, jakožto příčiny vybavující, vzbuzující, zasahující, řídící atd. Pochopení příčinného svazku jen podle I. věty energetické nevyčerpává tedy celého příčinného souboru; II. věta jest nezbytným doplňkem I. věty. Jest tedy i noeticky i fysikálně nepřípustné pojímati příčinný vztah výhradně jen dle první věty a druhou zamítati; a jest jednostranný naturalism pochopovati příčinný vztah vůbec, i v oboru psychickém, pouze dle fysikální energetiky.

III.

Úkol empirické psychologie stanoví se v »Z. Ps.« (I, 109 a násl.) i v časové úvaze tak, že má uvésti psychické děje v souvislost určením příčinné souvislosti. I tvrdí se, že toho nelze jinak než jen na základě příčinné souvislosti příslušných fysiologických korelátů, prokázatelné přírodovědecky. Mezi psychickými jevy samými, praví se, nedá se příčinná souvislost prokázati, poněvadž mezi nimi není vůbec pravidelného následování, nerci-li nutný časový sled.

»Duševní děje mohou následovati po sobě v pořádku docela libovolném. V přírodě určen je pořádek kausální souvislostí... Nejlepším důkazem, že pravidelnost a řád jakýsi, pokud jej pozorujeme v činnosti rozumové a nazírací, nepochází z duševních jevů samých, jsou úkazy obrazotvornosti. Fantasie toť kouzelnice, která dovede všechno. Zákony přírodní, které vážou rozum, neobmezují její činnost; výtvory její jsou se stanoviska rozumu naprosto nevypočitatelny, souvislost jejího tvoření jest nepochopitelná z výtvorů samých..... Ani v postupu logickém, kde jedna myšlenka opírá se o druhou, vyplývá z druhé, kde činíme řadu závěrů, nelze mluviti o určenosti jednoho děje psychického druhým... Určenost duševní činnosti má pramen jiný, než psychický. Pravidla myšlení neplynou člověku z logické úvahy, nýbrž z vyzkoušení jich ve zkušenosti. Rovněž v oboru jednání nalézáme, že ... činy nejsou určeny a vysvětleny psychicky... Nemůžeme děje psychické vysvětlovati jedny z druhých dle zákonů příčinnosti, platných ve vědách přírodních; zákony příčinnosti pozbývají platnosti za hranicí hmotného.« (»Z. Ps.« I, 114—118.)

Dále odmítá se tu Wundtova zvláštní psychologická kausalita, ježto její uznání se neshoduje s logickým požadavkem, že veškero dějství světové má tvořiti jeden souvislý celek; povstal by substanciální dualism, jenž by se nedal srovnati se zkušeností vyjádřenou — faktem paralelismu (I, 119).

»Výsledek dosavadní úvahy jest, že kausální spojení dějů duševních nelze stanoviti, že tedy nelze jevy duševní jedny druhými vysvětlovati. Münsterberg a jiní psychologové soudí, že také netřeba se pídíti po kausální souvislosti jevů duševních. Poněvadž děje ty jsou upoutány na své fysiologické koreláty, jichž příčinná souvislost vzájemná a souvislost s ostatním děním fysickým je přístupna pozorování, jsou tím samým uvedeny v souvislost. Psychologie pak nemá jiné úlohy, než nalézti ke všem jevům duševním jich příslušné koreláty, čímž by byly dostatečně vysvětleny.... Zákony dění duševního nelze jinak stanoviti než na základě nervových dějů sdružených... (»Z. Ps.« I, 123—124).

Münsterberg! Tedy Münsterberg uvádí se na rozhodném místě jako autorita; uvidíme na konci, co znamená právě Münsterberg pro »Z. Ps.« prof. Krejčího. Zvláštní psychická kausalita Wundtova odmítá se tu pro její neshodu s logickým požadavkem jednoty veškera dějství světového. Tedy logický požadavek jest důvod proti zvláštní psychické kausalitě! Avšak právě logický požadavek jest přece výrazem psychické kausality. Požadavek jest výraz chtění; Wundtova psychická kausalita týká se právě chtění; volní jednání jest, dle Wundta, základ k vytvoření pojmů příčiny a účelu. Psychická kausalita znamená určení vůle příčinami, které tu slovou motivy, nebo důvody, jde-li o uznání poznaného. Psychické příčiny jsou rozdílné od fysických; tyto jsou veličiny (energie), ony však jsou hodnoty, které se neměří, nýbrž oceňují a uznávají (Wundt, Grundz. d. Ps. 1903; III, 313). Zvláštní psychická kausalita zamítá se v »Z. Ps.« jedině z důvodu naturalismu, jenž nepřipouští žádné jiné kausality kromě fysikálně-energetické, a to výhradně jen dle první věty energetické.

Ale nejlepší důkaz, že pravidelnost a řád jakýsi v činnosti rozumové a nazírací nepochází z duševních jevů samých, jsou úkazy obrazotvornosti, která dovede všechno, i pozpátku. Tento důkaz přinutí i vzdornou vůli k uznání, že v psychických dějích není vlastní příčinné určenosti. Netřeba ani obraceti věc tak, že důkaz nutící k uznání vlastně dokazuje psychickou příčinnost, kterou chce vyvraceti; možno zůstati na pevné půdě fysikální. Postup logický, kde jedna myšlenka vyplývá z druhé jako závěr, není dle »Z. Ps.« určen psychickou činností samou, nýbrž příčinným sledem příslušných fysiologických korelátů; tu následuje nutně z příčiny účin; tento zákonitý sled přírodní váže rozum. A jak tedy fantasie, kouzelnice? Ta není vázána přírodním zákonem, kterým jest vázán rozum. A jaké to má tedy fantasie fysiologické koreláty? Jaké by to byly »nervové pochody«, kde by vše šlo též nazpátek, kde by účin způsoboval příčinu? Či snad úkazy fantasie nemají fysiologických korelátů, kterými jest vázán pouze rozum? Nikoli; každý děj duševní má svůj fysiologický korelát, bez nervové soustavy není duševního života (»Z. Ps.« I, 86).

Snad tedy nastává hra fantasie jako »rej vidin snových« z porušení fysiologických podmínek duševní činnosti, asi tak, jako vznikají halucinace? O těchto vykládá se totiž v »Z. Ps.« takto:

»Pouhou reproduktivní činností vznikají mamy, halucinace, když vybavenina nabude takové živosti a určitosti, že se vyrovná vjemu... Situace ha-

lucinování příznivá může býti způsobena příčinami čistě fysiologickými anebo psychickými. Ovšem ve smyslu psycho-fysického paralelismu nemůžeme jedny od druhých oddělit, najmě nemůžeme psychické příčiny stanoviti bez jejich fysiologických korelátů, tak že vlastně by se mělo jen o fysiologických příčinách mluvit... Fysiologickou příčinou je vše, co způsobuje přímo překrvení... nebo odkrvení mozku; neboť oboje znepravidelňuje vyživovací proces ústředního nervstva a znamená úbytek energie k normální činnosti pohotové... Psychickými příčinami halucinování jsou ty děje duševní, které v následku svém přivodí takový stav organismu, jako příčiny fysiologické: nedokrvení, překrvení nervových středisk, zemdlenost, dráždivost atd., jen že původ mají ve vzruchu mysli.«

Tu máme tedy psychické příčiny »odchylek od normálního dění duševního«: afekty, hněv, strach a p. Ovšem, s výhradou psycho-fysického paralelismu: tyto psychické příčiny působí v dění duševní jen skrze fysiologické koreláty — překrvením mozku. Než běda, tu vrážíme na Scyllu: psychické tedy působí ve fysické! V tomto nebezpečí hrozícím celé soustavě bylo by malicherné rozbírati nabízené fysiologické koreláty halucinací; jsou vzaty z velmi vulgární fysiologie. Lidské myšlení i jednání není dle »Z. Ps.« určováno psychickou příčinností, důvody a motivy, nýbrž fysickou příčinností fysiologických korelátů:

»Návaly krve k hlavě, změny v trávení, v nervu sympathickém a pod. jsou popudy hmotné ze světa vnějšího, které též určují naše úmyslné jednání (I, 103). Činy nejsou vysvětleny psychicky... Motivaci, psychologické odůvodnění žádáme od básníka; ale ta motivace není žádnou zákonitostí v tom smysle, aby děj vyplýval z motivů s neodvratnou nutností... Dobře cítíme tu náhodnost lidského jednání, nevyzpytatelnost jeho motivů vnějších a vnitřních; slovo osud jest výrazem pro ni, marně si namlouváme, že člověk jest tvůrcem svého osudu... (I, 117).

Důkaz těchto úžasných tvrzení shledává se tu ve dvojím zakončení Ibsenovy Nory a Macharovy Magdaleny, ve výtvorech básnické fantasie. Skutečný život však nikdy nepřipouští dvojí různý konec; každý jest nucen rozhodnout se pro jednu ze mnohých možností; a jen člověk zlomené vůle ponechá rozhodnutí — náhodnému sběhu okolností.

»Zákony přírodní, které vážou rozum, neobmezují činnosti fantasie.« Přírodní zákonitost spočívá dle »Z. Ps.« v příčinné souvislosti přírodních dějů; pořádek v přírodě jest určen příčinnou souvislostí (I, 114); zákonitost jest vlastně jiný výraz pro příčinný svazek; zákon je výraz nutnosti a ta opírá se o příčinnost (I, 119). Dle toho jest tedy zákonitost rozumu výrazem zákonitosti přírodní, jaksi psychický korelát fysiologických pochodů v mozku určených příčinnou souvislostí: naturalistický výklad lidského rozumu.

Tu však vstupujeme zase na noetickou půdu, které se »Z. Ps.« úsilně vyhýbají a přece vyhnouti nemohou. Pojem nutného svazku mezi příčinou a účinem jest rozumový pojem; jest otázka, odkud máme tento pojem a jaká jest jeho platnost? V »Z. Ps.« vykládá se, jak prvotně člověk poznával sebe sama za příčinu proměn a jak konečně dospěl k uznání přírodních příčin, sil. Ale nejde o to, co jest příčina změn, nýbrž odkud máme pojem příčinnosti vůbec, tak že jsme přesvědčeni, že každá změna nutně má příčinu. Na tuto otázku dává se v »Z.. Ps.« chudá odpověď: »Zase má v tom do jisté míry Hume pravdu, že zvyk je zdrojem příčinnosti (IV, 250). To jest arci velmi subjektivní zdroj pojmu příčinnosti, nezaručující nijak jeho všeobecnou a nutnou platnost, tak že se otvírá brána skepsi. Kant pokusil se zajistiti platnost pojmu příčinnosti u veškeré zkušenosti dovozením, že pojem příčinnosti jest rozumová kategorie a priori, skrze kterou jest teprve zkušenost možná. O tom arci v »Z. Ps.« není zmínky; za to však se praví:

»Odkrytí kausálního vztahu mezi dvěma jevy vedlo k stanovení zákona příčinnosti...: nic neděje se bez příčiny. Věta ta byla pronesena dříve, než podstata o účinu byla pochopena jako nutný sled. Již v řecké filosofii Leukippos a Demokritos ji pronesli v tom znění, dodávajíce, že vše děje se s nutností neodvratnou... Zákon ten nebyl odůvodněn přesně logicky a nelze jej dosud vyvoditi jako zákony jiné... Je to tedy spíše postulát, axiom našeho myšlení, který nutí hledati příčinu ke každému zjevu...« (IV, 255).

Hle, Kantovská noetika na zapřenou! Postulát, axiom myšlení, nutící hledati příčinu ke každému zjevu. Kategorie rozumová, stará jako rozum sám, starší než vědecká zkušenost, která právě jest možná jen skrze tuto kategorii. Nutnost prýštící z vůle: hledej příčinu každé změny; logická, ano teleologická nutnost, nikoli přírodní, kausální nutnost. Rozum má poznávati kausálně, ve službě vůle, tvořící teleologicky. Je-li však příčinnost postulát našeho myšlení, není rozum vázán přírodním zákonem, naopak, uvádí pořádek v přírodu dle své zákonitosti. Tak jest i zákonitost fysiologických korelátů myšlení postulát rozumu, který tu chce sebe sama vysvětliti přírodovědecky, což jest podivný naturalistický vrtoch.

(Pokračování.)

ZE DNE

Herbenovština. V odpovědi nedělního Času na článek prof. Krofty z minulého čísla »Přehledu« je nejlépe zobrazen způsob Herbenova boje, jemuž se co do cynismu a perfidnosti vyrovná jen způsob referování »Neue Freie Presse« o nás Češích. Nás ovšem, již činnost šéfredaktora »Času« stopujeme již po desátý rok a ukazujeme až do omrzení na jeho řemeslné zkrucování fakt a ojedinělý terrorism, prohlašující lidi mu nepohodlné za blázny, podlce atd., nepřekvapilo nikterak, že na vědecký článek Kroftův odpověděl, nota bene pod značkou dra Trappla, v rubrice »Soudní síň«, že prohlásil prof. Kroftu za augura a — dle známé zásady: chyťte zloděje — obviňuje ze zkrucování fakt »Přehled« (»přehledovská čeština«) a jeho spolupracovníky. Dr. Herben cítil slabost svojí posice a věděl, že by ve vážné replice neobstál ani před orthodoxními čtenáři Času. Proto určil »Soudní síň« a vzrostl v očích svých věrných jistě zase o několik metru. Neboť ti považují pamflet nedělního Času za důkaz žurnalistické geniality. My na další projevy p. Herbenovy v této záležitosti odpovídati nebudeme. Pouze na ukázku, jak poctivě Dr. Herben pracuje, uvádíme toto: Prof. Pekař napsal v Českém Časopise Historickém: »Skutečnou zásluhu má Masaryk o organisaci[1]) boje (rukopisného) a přímou odvahu vystoupení... Vědecky spočívala však tíha prvého útoku na jménech: Gebauer, Goll, Vlček.« Dr. Herben potlačí ve své polemice celou větu prvou a z druhé slovo »vědecky« a řekne pak: »Tvrzení, že tíha útoku na Rukopisy nespočívala také na Masarykovi, je nezvratným falšováním skutečnosti. Jakou můžeme mít důvěru v tuto vědu historickou, bádá-li v 18. neb 17. století, když nám převrací a falšuje příběhy 25 let staré, když nám před očima zkresluje události, jejichž palčivost ještě cítíme v těle?« Myslíme, že tento malý doklad vážné repliky p. Herbenovy illustruje spolu s nedělní »Soudní síní« Času pojem »herbenovštiny« s dostatek.

A ještě Poláci a sokolský slet. Redakce Kurjera Poznańského zaslala nám číslo, v němž odpovídá na české výtky, činěné polským Sokolům pro odřeknutí účasti na sletu pražském. Praví, že důvod abstinence Poláků nutno hledati v zákazu tvoření polských jednot sokolských v Rusku a v okolnosti, že »Sokol« ruský je »zorganisovanou a uniformovanou černou sotní«, výběrem nejnacionálnějších kruhů ruských. Myslíme, že Kurjer Poznański přehání, zvláště svým tvrzením o černé sotni. A mimo to potvrzuje jen, že Poláci zanášejí do Sokolstva politiku, ohrožující přímo jeho základy. Jinak tvrdíme i dnes, že abstinence Poláků uškodí více jim, než pražskému sletu. Či domnívá se Kurjer Poznański, že politické odůvodňování neúčasti polské přispěje k povolení polských jednot sokolských v Království? Nebylo by lépe, prohlašovat vždy a všude, že »Sokol« polský chce býti institucí úplně nepolitickou, a tento nepolitický jeho ráz také všude veřejně demonstrovati? Snad by právě tato demonstrace v Praze měla na vznik sokolských jednot polských na území ruském účinek daleko příznivější, než dnešní taktika polská, námi potíraná. Ať se nad tím Kurjer Poznański zamyslí.

Český kapitál, Slováci a Maďaři. U příležitosti poslední valné hromady Rakousko-uherské banky nabídli se čeští akcionáři podporovati maďarský požadavek po střídavém konání valných hromad ve Vídni a v Pešti pod podmínkou, že Maďaři budou podporovat náš požadavek po zastoupení v generální radě. Maďarští akcionáři prohlásili, že předloží český návrh k vyjádření kruhům kompetentním. Za tyto kruhy prohlašuje v těchto dnech představenstvo Svazu uherských peněžních ústavů, že nikdo z jeho členů nedal k jednání o dohodu s Čechy svého zplnomocnění a že z ústavů ve Svazu spojených nesympathisuje ani jediný s tímto nejnovějším projevem maďarsko-českého přátelství. To ovšem neopravňuje k přílišnému optimismu. Než při rostoucích stycích našich peněžních ústavů s maďarskými a při maďarských snahách po větším se uplatnění v bance cedulové nelze předvídat, jak se utváří poměry za rok, za dvě leta. Proto vítáme krok českých akcionářů a nepodceňujeme jej. A zdá se, že i na Slovensku se konečně počíná na tuto otázku hleděti střízlivěji. Ještě loni byl podobný český pokus oběma předními orgány slovenskými, »Slovenským Týždenníkem« a »Slov. Denníkem« odmítnut a limine. Dnes činí tak pouze »Slov. Týždenník«, jenž zprávu o prohlášení Svazu uveřejnil s netajenou radostí a napadl zároveň v následující noticce české ústavy v Uhrách, zvláště Zemskou průmyslovou banku (podnik to Živnostenské banky) a Uhersko-českou banku (založenou Českou průmyslovou bankou), že pracují pouze s Maďary a židy a koketují až dotěrně s maďarskými kruhy šovinistickými, jen aby vzbudily zdání, že se Slováky nemají pranic společného. Nevíme, co je na výtkách Slov. Týždenníka správným. Je-li pravdou, jak tvrdí též Slov. Peňažník, že zmíněné banky korespondují i se slovenskými ústavy pouze maďarsky, zasílají pouze maďarské oběžníky, inserují pouze v maďarských listech a obmezují svou činost jen na maďarské území, dlužno to ovšem vytknouti a odsouditi. Jinak však považujeme za jedině správné stanovisko, jež zaujal »Slovenský Denník«, který v polemice se »Slovenským Týždenníkem« praví: »Prečo by nemohli českí kapitalisti obchodovať aj s Maďarmi? Ak by skutočne jedna-druhá banka česká podporovala maďarské záujmy proti slovenským a poškodila tým slovenský kapitál, nuž vtedy treba bez milosti podobný český ústav bil'agovať. Ale škamrať takýmto spôsobom proti českému kapitálu, ktorý predsa vykonal pre Slovensko mnoho dobrého, je nemiestne. Slováci sa vel'mi radi stavajú na vyvýšené stanovisko pyšného granda. Nechcú milosti, ani almužnej, vzdor tomu, že bieda kultúrna i hospodárska sála nám z očí. Prečo žiadame nemožnosti od Čechov? Prečo ich upodozrievame, keď v jednej-druhej veci nám vyhoveť nemôžu? Obchod je obchod. Keď môžu naši páni advokáti a bankári obchodovať so židmi, Maďarmi a maďarónmi, častokrát priamo na škodu a pohoršenie našej verejnosti, nuž nieto príčiny, aby sme sa nad podobným zjavom pohoršovali u Čechov. Úprimnosť a dobrá vôla sú najlepšími pravidlami československých hospodárskych stykov. Nestrkajme osobné veci do verejných záležitostí a neprídeme nikdy do konfliktu medzi dovoleným a nedovoleným. My aspoň nevieme, žeby »Zemská priemyslová«, »Uhorsko-česká« a »Ústredná banka« boly

[1]) O organisaci boje proti Rukopisům, kterou provedl r. 1886 prof. Masaryk, věří se a tvrdí i u jeho odpůrců, že byla výborná. Pan dr. Herben to v polemice nynější prohlašuje jako pamětník sporu. Nevíme, zdali po 26 letech pana dra Herbena neopustila poněkud paměť (nebo něco jiného), neboť jiní pamětníci rukopisného boje mluví jinak. Na příklad Jan Neruda, který vypravuje v Nár. Listech z 28. března 1886, tudíž za čerstvé paměti: »Pan dr. Masaryk napsal hned na počátku »vědecky« rozčlánkovaný plán, jak že hodlá u zkoumání Rukopisu pokračovat: I, II... 1, 2, 3... A, B... a, b, c... — a když to napsal, nechal všechny I, A. a atd. klidně stát, obrátil se k nim zády a šel vesele domů.« Kdo je hodnověrnější, zdali p. Herben či Neruda, rozhodne si každý sám. Ostatně Athenaeum to ukazuje zcela jasně.

poškodily hospodárské záujmy Slovákov. Ak nám ale neosožily, nuž príčiny toho budú v regule, aj na Slovensku všeobecne platnej, že peniaz nesmrdí, či ho vyrobím od Slováka, od žida alebo od Maďara.«

Úsilí o jazykovou ryzost, jež projevuje se v poslední době chvály hodnou řadou úvah a novinářských půtek, mělo by býti doplněno ne méně žádoucí snahou o češtinu přímou, zbytečně nekroucenou, neafektovanou a nebarokní; »Přehled« demaskoval nedávno jednoho z »aristokratických« překladatelů, kteří domnívají se, že čisté spisovnosti dosáhne se nejlépe vyhledáváním zastaralých patvarů, jazykových groteskností, vyhynulých floskulí; bohužel, není »čacký« dr. Jan Reichmann samojediným z těchto zušlechťovatelů českého jazyka; i Arnošt Procházka, jenž v posledním čísle Moderní Revue mluví o spisovném jazyku článkem theoreticky velmi správným, ve své překladatelské praxi blíží se tuze často různým jazykovým parvenus druhu Reichmannova. Čtěme jen několik prvých stránek jeho překladu »Těsné brány« André Gida, o nichž myslí p. redaktor »Moderní Revue«, že jsou češtinou: »listonoš, jda mimo, dostane hrb«..... »zahrada, jež je pravoúhlá, jest obklopena zedmi,«... »za zdí pak, jíž prolamuje na konci zelinářské zahrady skrytá branka, nalezne se myť«... »téměř všecky hodiny, jichž jsme netrávili v zahradě, trávili jsme v studovně,«... »nemám v úmyslu psáti zde své nejrannější vzpomínky, ale jediné ony, jež se vztahují k příběhu«..., »příjmy rodiny byly hubené,«... »Julie nicméně mohla připadati krásnější; veselost a zdraví vrhaly na ni svůj lesk«... atd. Tyto zastaralosti a germanismy vybrali jsme namátkou z prvých deseti stran překladu. Kolik nehorázností nalezli bychom teprve mezi epigony slohu páně Procházkova (hlavně v »Moderní Bibliotéce«), když jazyk sama tvůrce tohoto »slohu« má tolik ohyzdností!

Jak informuje »Čas svoje čtenářstvo o chystaných věcech kulturních (podtrhujeme my): Dne **5.** února podávaje referát o přednášce Kádnerově z cyklu: O vysokých školách u nás a v cizině, napsal: »V cyklu **bude** pokračovati v neděli **4.** února... ing. Vlad. List... přednáškou, v níž promluví« atd. — Dne **11.** února (v neděli) napsal: »**Včera** v sobotu **10.** února zahájena **bude**(!) v pavilonë S. V. U. Manes výstava ak. malíře Hugo Böttingera... K otevření výstavy mají přístup členové S. V. U. Manes, pro ostatní obecenstvo bude výstava přístupna od 12. hod. polední« atd. — Dne **15.** února referuje o přednášce Listově dodává: »V přednáškách **bude** pokračovati prof. Dr. Fr. Chudoba... jenž v neděli 11. a 18. února... promluví« atd. — Rozumí se, že o všech těch věcech nebylo včas žádné zprávy v »Čase«, takže kdo nečte než tento časopis, přednášky a výstavu zmeškal. Tak tedy vypadá dnes denník pokrokový, jenž nedávno si liboval, kterak jeho technická stránka se zlepšila!

*

Levný výlet velikonoční do Italie. Na popud z kruhů učitelských a úřednických pořádá cestovní kancelář Čeněk Šulc & Spol. v Praze levný výlet do Benátek (1 a ½ dne), Padovy, Bologni a Florencie (2 dny). Odjezd z Prahy ve středu odp., návrat do Prahy v úterý v noci. Cena přihlášky činí za celý výlet K 250·— při použití III. tř. v Rakousku a II. tř. v Italii. Podrobné prospekty zdarma.

POLITICKÁ KRONIKA.

8. února odejel anglický ministr války do Německa.

9. února zvolen byl předsedou říšského sněmu německého člen centra posl. Spahn.

9. února zvolen byl na sněmu moravském parlamentární vyrovnávací výbor.

9. února byla přijata demise kabinetu Podewilsova v Bavorsku.

11. února schválil francouzský senát smlouvu o Maroku 212 proti 42 hlasům.

12. února byla úředně prohlášena Čína republikou.

12. února sešla se opět komise pro reformu volební na českém sněmu.

12. února vzdal se posl. Spahn předsednictví německého říšského sněmu.

14. února zhoršil se povážlivě stav hr. Aehrenthala.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 23. ÚNORA 1912. ČÍSLO 22.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

FILOSOFIE

OTOKAR FISCHER:

NIETZSCHEŮV VÝVOJ.

V moderní theorii věd ozývají se hlasy volající po odlišení stránky genetické od obsahové; jinak prý se utváří historie filosofů a jinak historie filosofických systémů; vedle otázek, kterak Kant n. př. došel k svému kriticismu, kterak Marx souvisí s Hegelem, proč Rousseau a proč Tolstoj zavrhovali kulturu atd. atd., nutno prý pěstovati theorii filosofických poznatků bez ohledu na životní zkušenosti, jež daly vznik soustavě myslitelově, s bedlivým však zdůrazňováním toho, co bylo o určitém problemu řečeno nového a platného. Leží na snadě, která z obou method dívá se příznivěji na filosofii Friedricha Nietzscheho: dějinám pojmů noetických či metafysických je lhostejno, pochází-li nějaký jeho výrok z doby schopenhauerovské, voltairianské či darwinovské — jen je-li obohacením vědy; dějiny noetiků, ethiků, naturfilosofů naopak všímají si jeho osobních popudů, přihlížejí k jeho individuálnímu vývoji. A kdežto nauka o logickém řetězci lidských poznatků příliš lehce pokrčí rameny nad přečetnými jeho protimluvy a zdvihne z měnících se jeho úvah jednostranně složku jedinou, poskytuje jeho neklidná, všem zákonům statiky se vymykající evoluce badateli psychologickému vždy nové a nové záhady. Jisto je, že, ačli každý má právo žádati, by byl měřen také svým vlastním měřítkem, tato druhá cesta vede k ocenění Nietzscheho drahami jemu samému přiměřenějšími: neboť Nietzscheova filosofie — toť vývoj sám; ne definitivní slovo moudrosti, ale zvuky, názvuky, ozvuky, navzájem se rušící, nesouladné, přehlušující se, výsměšné a plné studu nad svým vlastním zněním; klad, který v sobě chová negaci a zápor, vedoucí k novému »ano«; hra i hříčka s »pravdou«, kterou pokládal za záludnou jak pravou bytost ženskou. »Jediná pravda, vyplývající ze všech změn, ze všech obratů, z celého vývoje Nietzscheovy filosofie, jest ta, že neexistuje žádná životní pravda platná nejen pro všechny lidi, ale ani ne pro téhož člověka na různých stupních vývoje; že neexistuje pravda, nýbrž že existují jen pravdy životní.«

Vypisuji tuto poučku o relativnosti Nietzscheova myšlení ze závěru pozoruhodného vědeckého pokusu, jímž Lev Borský, legitimován důkladnou znalostí předmětu i literatury k němu se vížící a palčivým zájmem o nejsvůdnější osobnost moderní filosofie a pociťuje některé z nietzscheovských otázek za hesla svých vlastních krisí, obohatil naši vědeckou literaturu.[1]) Klade si úkol, jenž v podtitulu jeho studie je vyznačen slovem »vývoj«, o genetické chápání složitého jevu běží mu tudíž především, i přiřaďuje se vědomě k oněm učencům — jako R. Richter, A. Drews, E. Grimm, C. A. Bernoulli —, kteří snaží se znázorniti metamorfosy Nietzscheovy vývojovým schematem s několika dosti přesně odstupněnými a ohraničenými fasemi. Kromě toho vkládá Borský, ve smyslu aforismu z »Menschliches Allzumenschliches« a v souhlase s poznámkou Františka Krejčího, do Nietzscheova vývoje cosi víc než ryze individuálního, cosi, co má platnost, ne-li všelidskou, alespoň pro vývoj celých pokolení filosofických. Rozeznává stadií pět: 1. metafysické, ve znamení Schopenhauerově a Wagnerově, obsahující »Zrození tragedie« a »Nečasové úvahy«, ještě bez originality a iniciativy a bez nejvlastnějších nietzscheovských problemů (nanejvýš do r. 1876); 2. stadium vědecké, sáhající přibližně do 1882, vyznačené kritickým positivismem spisů »Lidské příliš lidské«, »Jitřní červánky«, »Radostná věda« a pochopitelné jakožto ostrou, přehánějící reakci proti prvému údobí; na 3. stupni, jejž Borský zve ethickým (1883—1888), vznikly nejdůležitější spisy, »Zarathustra«, »Mimo dobro a zlo«, »Genealogie morálky«, hlavní partie »Vůle k moci«; k tomu přistupuje 4. stadium skeptické (nihilistické) a 5. mystické: z nich žádné není representováno dílem celistvým; jsou »jakoby jen tušena«, jejich známky se zachovaly v několika plánech a náčrtcích k fragmentární »Vůli k moci«. Stejné však stupně dají se, tak dovozuje Borský, konstatovati n. př. pro myšlení řecké, jež (1.) od metafysiky ionských škol bralo se

[1]) Lev Borský: Bedřich Nietzsche. Vývoj jeho filosofie. V Praze, A. Hajn 1912. (Hajnova knihovna děl domácích i cizích, svazek VII.)

(2.) k aristotelovské vědě, odkud vedeno bylo (3.) k ethice, a pak (4.) se probíjelo skepsí a (5.) zabředlo v novoplatonský mysticismus. Nechtěje z této »nápadné shody« vyvozovati příliš dalekosáhlých důsledků, přikládá Borský tak velký význam Nietzscheově filosofii hlavně proto, že poskytuje vzácný doklad k problemu zákonů duševního vývoje vůbec.

Budiž řečeno bez obalu, že tato prvá z dvou hlavních thesí Borského nemá pro mne průkaznosti. Jest to duchaplný aperçu, jenž však, proveden do důsledků, nutně vede k násilné interpretaci jednotlivostí. Čím se autorův pokus o vystižení rythmu Nietzscheova vývoje liší od jiných obdobných prací, jest, že na místě obvyklé trojice etap uznává stadií pět a, formuluje Nietzscheovu filosofii jakožto »hledání smyslu života«, přidává k odpovědem tří prvých období — k metafysice, vědě a ethice — za rovnocenné veličiny ještě dobu skepse a mystiky. Ale letmý pohled na Borského schema ukáže, myslím, že jím stanovené čtvrté a páté stadium zakládá se na požadavku a dohadu, že (v jeho interpretaci) odpovídá spíše náladám, náběhům a projektům než tendencím vysloveným stejně jasně, jako je n. př. Nietzscheův sklon k positivismu na druhém a ke kritice pojmů mravnosti na třetím stupni. Bych odmítl obdobu Nietzscheova vývoje s Windelbandovskou klassifikací řeckého myšlení (po případě též s Brentanovskými fasemi lidského myšlení vůbec), kde vývoj ústívá v skepsi a v mystiku, k tomu mám též jiný důvod, ten, že nesouhlasím s Borského (a jiných badatelů) názorem na Nietzscheův mysticismus. Tato stránka Nietzscheova myšlení, a zvlášť ominosní nauka o věčném návratu, jakoby byla partie honteuse celého problemu: všelikým způsobem má být, ne-li zcela eliminována, alespoň zúžena i zmenšena; odtud asi Borského úsilí, vyloučiti mystiku z hlavního období Nietzscheovy filosofie, pokládati ji tam, kdyžtě přec ji nelze ignorovati, za pouhé preludium k dohře a posunovati ji až na konec, do těsného sousedství s šílenstvím; odtud malá pozornost, věnovaná oddílu Radostné vědy, zvanému »Sanctus Januarius«, tak prosáklému mystikou; odtud poznámka, že autobiograf v »Ecce homo« dodatečně teprv do Zarathustry vinterpretoval myšlenku o věčném koloběhu jakožto souběžnou s koncepcí nadčlověka. A přece, myslím, nelze se uzavírati poznatku, o němž možno mluviti s lítostí nebo pohrdáním, ale jejž zde klidně konstatujeme, že nejintensivnější »horečka« blouznění přepadla myslitele prostřed jeho dráhy — známe měsíc i rok: v srpnu 1881 —, tedy přibližně na rozhraní mezi Borského druhým a třetím stadiem a ne až ku konci vývoje. V odporu proti mnoha badatelům, kteří by tento fakt nejraději zamlčeli anebo kteří podceňují jeho význam, vidím zde známku nejkrvavější snad tragiky. Myslitel, který pouhým poznáním chtěl proniknouti taji životními a povrhoval irrationálními živly, byl náhle stržen do blouznění a tajemné religiosity, v níž selže prostý sensus communis: a to nejen jednou, ale při nejmenším třikráte na své vývojové dráze. Vždyť již mladý filolog, jenž robil rejstřík k vědeckému časopisu »Rheinisches Museum«, stykem s dvěma genii se dal uchvátiti tak, že zapomněl na všechnu akribii a střízlivost a vztyčil ideál dionysského — mystického — umění; když se vystonal z prvého svého umělecko-metafysického roztoužení a dle vlastních slov kladl k ledu jeden ideál svého mládí po druhém, když se domníval, že frivolní skepsí rozdrásal vše, co mu bylo posvátné, tu z jeho nevypočítatelného nitra se vynořila zrůdná představa, že život již tu nesčíslněkráte byl a bude se i v budoucnosti bezpočtukráte opakovati — při čemž nechávám nerozhodnuto, nakolik zbožného, nedokazatelného blouznění přispělo k utvoření druhého článku jeho tehdejší víry, symbolu nadčlověka totiž. Posléze v době, kdy »filosofoval kladivem« a rozbíjel stejně staré desky morálky jako náboženství a filosofie, spojil se jeho mysticismus dionysský s mystickým požadavkem návratu stejných věcí ve vyšší synthesu, vyjádřenou nadpisem »Dionysos. Philosophie der ewigen Wiederkunft«. Mohl být mysticismus nahodilým principem anebo jen poslední, jaksi zoufalou etapou Nietzscheova myšlení, kdyžtě se tak houževnatě udržoval, v nových maskách vystupuje a vysmívaje se vždy znovu pracně vydobyté logice? Zda netkví tento živel, tak nepohodlný filosofickým badatelům, příliš hluboko v podstatě Nietzscheova ducha, věčně kolísajícího mezi poznáním a uměním, věčně hledajícího a klamajícího se o svém vlastním určení, cíli a mysteriu? Není posléze tento znak zárukou, že Nietzsche svým podvojným sklonem není dokladem »ryzího« myslitele a že jeho vývoj nehodí se za exemplifikaci všeobecného vývoje filosofování?

Značí-li mi Nietzscheův vývoj problem příliš složitý, jehož neřeším průhledným a přehledným schematem p. Borského, neříkám tím, že se stavím proti jeho závěrům, uloženým v třetí a nejdůležitější části nadepsané »Nietzscheův význam«. Ku podivu: resultáty knihy mají svou vlastní cenu a přesvědčivost i pro toho, kdo s výkladem o Nietzscheově vývoji nesouhlasil. Vůdčí myšlenka, oceňující a zdůrazňující biologický ráz Nietzscheovy filosofie, není podmíněna stanovením pěti evolučních stadií; co je naznačeno se zvláštní praegnancí a namnoze originálně a zcela nově, zasluhovalo by dle mého soudu býti provedeno konsekventně v celém Nietzscheově vývoji a bylo by poskytlo snad subjektivnější, ale též silnější pojetí, než bylo umožněno ohledem na patero stupňů. Především překvapuje odvaha, s níž autor hájí radikální důsledky nejzralejších

děl oproti nejistotám a pochybnostem prvých stadií; odvaha, s níž podniká jakési přehodnocení Nietzscheho v tom smyslu, že vyzdvihuje »nebezpečné« knihy »Mimo dobro a zlo«, »Genealogii« a »Vůli k moci« s jejím komplementem »Antikristem« a vidí v nich problem odražen nejjasněji, vidí v nich dostoupeny vrcholy Nietzscheova myšlení. Krásně rozlišuje mezi »mimo dobro a zlo« a »mimo dobro a špatno«; s vzácným porozuměním zdůrazňuje, že aristokratismus Nietzscheův je vlastně myšlen jakožto esoterická nauka, která nechce být závazná pro všechny lidi a tím se liší od většiny ethik předchozích; výmluvně redukuje pozdní Nietzscheovu filosofii na její nejdůležitější antithesi »vzestupujícího« a »sestupujícího« života, označuje vždy znovu traktovaný problem dekadence za stěžejní záhadu nejen dějinné filosofie, nýbrž filosofické soustavy Nietzscheovy vůbec. S tohoto hlediska otvírá Borský skutečně novou a originální retrospektivu na přípravnou práci prvých Nietzscheových stadií: především druhá Nečasová úvaha o škodlivosti a užitku historie pro život nabývá také v této interpretaci prvořadého významu pro Nietzscheův vývoj, nejfrapantnější však, myslím, jest hodnocení Zarathustry, jehož historik Nietzscheova vývoje se stanoviska biologického prohlašuje za nezdařený pokus o synthesu dvou ideálů: síly a dobra, za metu, již myslitel vztyčil v době přec ještě kompromisní, nežli ho jeho životní určení strhlo k hlásání síly jakožto jedině platného ideálu »mimo dobro a zlo«. Nadčlověk zatlačen Napoleonem, ideál budoucna nahrazen drsnou realitou: tak formuluje Borský postup od přechodné periody Zarathustry k fanatickému immoralismu.

Ohledem na život, soustavou biologickou měla být určována ve »Vůli k moci« ethika, metafysika i — dodávám — esthetika; proti své vůli pokračuje v drahách Darwinem vykázaných směřoval Nietzscheův vývoj k uctívání božstva, stále nemilosrdněji, ale též stále jednostranněji chápaného života; metafysika počáteční a následující positivismus (tento snad příměji než dle výkladů Borského by se zdálo) vedou cestou necestou, vedou oklikami, vedou neustálým zdůrazňováním relativnosti (jehož východisko bych hledal v úvaze o pravdě a lži v mimomorálním smyslu), vedou zápasy a negacemi a tvrdými invektivami — kam? přiznejme si: k novému dogmatu, jež Nietzsche zve životem. Filosof, který poznal, co v lidských pojmech mravnosti je příliš lidského, který si kladl otázku, na kolik zde je nedorozumění a nikoli nadsmyslně, než ryze historicky diktovaných požadavků, kritik, který i v nedotknutelných pojmech dobra a zla studoval baconská idola, na výšinách svého vývoje v domnění, že nalezl kámen moudrosti, upouští od negace a místo starého nesmiřitelného kontrastu mezi říší Ahrimana a Ormuzda staví novou dvojici stejně ztrnulou, vyhlašuje, že není přechodu mezi životem a smrtí: buď síla nebo dekadence, buď římská tvrdost nebo jed askese, tertium non datur. Ale nezbystřil právě psycholog jasnovidné jeho introspekce a jeho daru kulturního hodnocení náš smysl pro nuance? Nevnukl nám právě on pochybnost vůči každému pedantskému aut-aut? A především: aplikujme nemilosrdně leptající methodu Nietzscheova myšlení na něho samotného; položme jeho vlastní filosofii pod jeho pitevní nůž; nechť sám svým krutým, materialisticky zbarveným způsobem rozhodne, zdali on, Friedrich Nietzsche, náležel k typu vzestupujícímu či dekadentnímu; zdali jeho touha po nadčlověčství a borgiovství vyplynula ze síly či ze slabosti. Odpovědi na toto dilemma kolísají; pochybuji, že by která z nich dopadla zcela jednoznačně v jeho prospěch.

Otazníkem se končí Nietzscheova »Morgenröte«, stojící na rozhraní dvou period; otázkami končí se celý Nietzsche. Autor české monografie o jeho vývoji aplikuje jeho sužující otázky na lidstvo: »Obě cesty (života i smrti) jsou nyní stejně nevinny. Kterou z nich půjde lidstvo? Věříme v cestu života, za ni budeme bojovati — ale obáváme se, že vítězem bude cesta smrti.« Co se pak týče vlastního předmětu knihy, také zde Borský končí otázkami: na některé z nich dal určitou odpověď; jiné by snad zasluhovaly prohloubení a zdůraznění: ale již v tom, že z Nietzscheovy filosofie, na niž tak dobře se hodí epitheton »fragwürdig«, dovedl vyvoditi nové problemy a originální názory, již v tom je vědecká zásluha jeho zajímavých a smělých úvah.

OTÁZKY A NÁZORY

Inž. O. KLEPAL:

K VÝLUCE V PRAŽSKÝCH STROJÍRNÁCH.[1])

Bylo jí postiženo as 10—12000 dělníků; počítáme-li příslušníky rodin, snad as 30.000 osob a s těmito snad na 100.000 obyvatelů, tedy as 1/6 obyvatelstva Velké Prahy příští, jež jsou závislé na spotřebě té massy 30.000 lidí, jichž schopnost výdělková a tím i konsumní byla podvázána.

Výluka měla by — zvláště při delším trvání — nepopíratelně škodlivé následky pro obě strany: pro strojírny české, sdružené v Zemském spolku strojíren, i pro dělnictvo všech tří směrů: národně sociální, autonomistické sociální demokraty i pro centralisty.

Není tedy výluka věcí malichernou a bude třeba se důkladněji poohlédnouti po příčinách.

Od roku 1891 nebylo vlastně vážnějších a větších stávek a výluk v českém průmyslu strojnickém a i tehdejší stávka neměla delšího trvání a mnoho dělnictvu nepřinesla.

K výluce nynější zavdal podnět nový pracovní řád, vydaný Zemským spolkem strojíren, jenž měl vejíti v platnost 22. ledna t. r.

Nechceme zkoumati, zda cesta o k t r o j e, volená Z. S. S., byla správná.

O každém novém řádu pracovním rozhodují tři činitelé: zákon, zaměstnavatelé a zaměstnaní. Dohodli-li se dva první, pak jest nejen většina prostá, ale dvoutřetinová a nový řád pracovní má tedy zákonnou platnost; na tom faktu nezmění nic mínění ministerstva, že řád má některé »nejasnosti«, jež jsou nezbytným příznakem každého ministerského nařízení i zákonů.

Nejzávažnější příčinou sporu bylo ustanovení pracovního řádu, že zaměstnavatelé i zaměstnaní mají právo na o k a m ž i t o u v ý p o v ě ď. Ustanovení jest pro obě strany stejně dvojsečné; nikterak ale nevadí rozvoji průmyslu, jak příklady z Německa učí, kde ustanovení toto jest v š e o b e c n ě o b v y k l ý m, ku prospěchu obou stran. Pozoruhodné jest, že v některých závodech nový řád pracovní byl přijat — ve většině dělnictvem zamítnut a že zaměstnavatelé i tam, kde řád byl přijat, byli nuceni dělnictvo vyloučiti. T e d y p o c i t p o s p o l i t o s t i n a j e d n é i d r u h é s t r a n ě, jenž může vésti a povede asi k tomu, aby se rozpory takové urovnávaly ve velkém — mezi velkými skupinami, aby se zbytečným handrkováním lidí s malými obzory neztrácel drahý čas — jehož my Čechové ve v š e m konání našem máme takový nadbytek.

Dělnictvo obrátilo se proti okamžitému propuštění, aby chránilo slabší ze svého středu, t. j. skutečně slabé, nedbalce a konečně agitátory a ony věčné reformátory z třídy dělnické, kteří — jako ve všech vrstvách společenských — reformují vše, jenom ne sebe.

Zde jsme u jádra sporu a u otázky, kdo má náklad na tyto málo produktivné a spolehlivé živly vésti; obě strany: zaměstnavatelů i dělnická se tomu p r á v e m brání; za zaměstnavateli — po většině akciové společnosti — stojí neznámá hmota akcionářů, již právem za risiko požadují přiměřené zúročení, a dělnictvo neskvěle hmotně vypravené, hlásající a hledající sociální úpravu, zhusta poškozující ostatní třídy společnosti, hledí to odvaliti na bedra, po jeho náhledu silnější, ačkoliv bedra ta, zvláště u podniků soukromých nejsou vždy silná.

Je-li člověk plodem okolí, vychování atd., pak jest povinností okolí se o něj postarati, není-li dosti zdatným pro zápas životní, a ne uvalovati starost na jednu neb dvě třídy společnosti — zde zaměstnavatelé a zaměstnaní v průmyslu strojnickém — a tu by pomohlo jenom všeobecné pojištění proti nezaměstnanosti.

Zde jest mezera v zákonodárství sociálním a pohříchu není naděje, že by byla v dozírné době upravena — jsou reformy naléhavější, jako invalidní pojišťování, čekající na rozřešení.

*

Obecenstvo i samospráva chovala se zdrželivě; spíše sympatisovaly s dělnictvem. Jako důvod pro sympatie uvádělo se, že se zaměstnavatelé měli s dělnictvem dohodnouti, což by asi dlouho trvalo, ježto rozpor jest hlubší, ne formální, jak jsem dříve naznačil.

Pak se nesmí zapomínati: zaměstnavatelé zastoupeni jsou vyššími úředníky, řediteli, šéfy dílen a pod. — kteří nemají skutečně času, aby se pouštěli v dlouhá jednání; zkusilo se to tedy prostým nařízením, ovšem s nezdarem. V tomto směru jest dělnictvo ve výhodě, ježto je zastupují vyškolení tajemníci, zkrátka lidé, kteří jiného povolání nemají a mohou vedle toho počítati se všestrannou pomocí dělnictva, ať stávkujícího či vyloučeného, tedy na pomoc tisíců — větší kapitál na straně zaměstnavatelů jest umístěn jinde, nemůže tedy sloužiti boji. Vystupuji zde rozhodně proti všeobecnému mínění, že kapitál jest silnější — ten bez pilných rukou a myslících mozků jest mrtvolou. Chtěl-li kdy lid něco opravdově, dospěl vždy k té výši svých požadavků, na které tou dobou stál — i my Čechové dospějeme k širší a širší samosprávě, až to dovedeme lépe než stát — prozatím to neumíme.

*

Zápas mezi zaměstnavateli a zaměstnanými ukázal mnohé zajímavé věci, jichž se chci dotknouti. Ukázalo se, že první nemají vlastně žádné žurnalistiky; tu a tam příležitostně některý z »měšťáckých« orgánů — jako Národní Listy a j. — přinesl krátkou zprávičku, dodanou ze Z. S. S., tu článeček »Hlas průmyslníka«, ale nic soustavného jako orgány dělnických stran: České Slovo a Právo Lidu; tu zase se okázala větší vyškolenost stran dělnických a snaha jich nakloniti si tak veřejné mínění.

V jednom článku Národních Listů nepodepsaný průmyslník dovozoval, že jsou dělníci, již si vydělají až 7000 korun ročně; v jiném článku a snad v jiném listě bylo českému dělníku vytknuto, že jest »líný«; listy dělnické proti tomu uváděly, že český dělník jest hledán a dobře placen v cizině a že na »lenosti« jeho doma jsou vinny strojírny, jež se včas nepostaraly o moderní stroje obráběcí a organisaci práce v dílnách a že, aby udržely výnosnost závodů, šetří na mzdách.

Na základě dvacetiletého pobytu v cizině, skoro v celé p r ů m y s l o v é Evropě, chci opraviti různá mínění obou stran.

Pravda, že český dělník jest v cizině zaměstnán, ale to platí stejně o italském a chorvatském — zkrátka o každém, jemuž píle (chuť k práci) jest vrozena, aneb mu byla tuhým bojem životním naočkována. Uvádělo se, že čeští dělníci jsou dobře placeni i v »nepřátelském« Německu — pravda! Dostali o 50% větší mzdu — žili ale dráže a h ů ř e (kvalitativně) než v Čechách, mnohé si odepřeli a v ý k o n b y l i n u c e n i z d v o j n á s o b i t i. Sám jsem, byv o to požádán, opatřil několika dělníkům strojnickým mí-

---

[1]) Redakce, jež jinak stojí v zásadě na stanovisku »Sociální hlídky« minulého čísla, neváhala ani v nejmenším uveřejniti tyto zajímavé a pro naše poměry výmluvné poznámky váženého odborníka.

sta v Německu, ale zřídka se udrželi; pracovali příliš pomalu, »mit Vorgelege in's Langsame« (s »převodem do volna«) pravil mi jeden šéf dílen ve Svídnici v Pr. Slezsku; »zum Blankmachen der Steuerungsteile« (»vyblýskat části rozvodu«) druhý šéf dílen v Berlíně. Namítne se ovšem, že každý jest takový, jak byl vychován a vinníky že jsou tedy strojírny. Nikoliv! Aspoň ne všeobecně. Zhusta dělnictvo, mistři a i inženýři se staví proti novotám — »šlo to tak dlouho dobře po starém« a »nepotřebujeme pruských a amerických rozumů« — moderní pendant k známému »nechvalno nám v Němcích iskati pravdu«.

Uvedu jeden příklad konservativnosti dělnictva, ale typický: mědikujce. Řemeslo staré a lehké; vždyť jeho pěstiteli byli cikáni — národek líný, tulácký, práce se štítící; když pracoval, zajisté si vyhledal práci nejlehčí. Mnohý z nás pamatuje se zajisté na »primáse« cikánů se stříbrnými knoflíky, jenž po našich vsích sháněl kotlíky na povidla k opravě — tedy předchůdci staří dnešních mědikovců. Nikdo se tak nevzpírá novotám — a budiž to hned přiznáno, následkem výborné organisace — jako mědikovci. Žádná práce na strojích — vše rukou jest jejich heslem a zapomínají při tom, že strojní výroba to byla, jež zdemokratisovala novodobou společnost — že levná výroba v přádelnách a tkalcovnách dovoluje dělníkovi, aby se oblékl jako »pán«, a že pokrokem technickým brambory a cukr — kdysi pochoutky boháčů za drahý peníz — jsou přístupné skoro každému — i těm skutečně slabým a vyvrženým. Pak ta »grandezza« té práce: dle smlouvy kolektivní, již si mědikujci vymohli následkem tuhé organisace, musí míti každý »pomocníka«, jenž mu »přidržuje práci«, aby mu vůbec neutekla, a jak se jeden ředitel závodu případně vyjádřil, aby mědikovci zdvihl viržinku neb cigaretu, kdyby mu upadla.

Tito »pomocníci« jsou nejubožší — praví pariové — spoluďělníků-demokratů. I mezi dělnictvem — kdo je dobře zná — jest aristokracie, a tuhá!

A přece mědikovcům hrozí katastrofální nebezpečí! Podaří-li se — a to může trvati 3—4 léta nejvýše — nahraditi měď hliníkem, pak jsou mědikovci hotovi — mohou jíti, jako jich předchůdci — po vesnicích a spravovati měděné kotlíky na povidla, kde ještě jsou. Pak se ovšem vyžádá státní akce pro řemeslo, jež nemá více zlaté dno.

*

Nemohu toho opomenouti, že zrovna v jednom závodu mědikovci byli příčinou výluky. Mědikovci vyslovili nesouhlas s novým pracovním řádem a vypověděli. Ježto by práce v ostatních odděleních vázla, byl nucen závod dělníky z ostatních oddělení vyloučiti; závody průmyslové jsou místem energické činnosti — žádným zaopatřením.

*

Jedno jsem s bolestí zpozoroval: že schází pocit pospolitosti mezi zaměstnavatelem a dělnictvem. Po zastavení práce a výluce, někde zase obráceně, přinutilo dělnictvo své druhy, jichž bylo třeba, aby závod každou chvíli — po zjednání dohody — »plnou parou« mohl začíti svoji činnost — ku zastavení práce — ku své škodě — k menší závodu.

Ztrácí-li závod — ztrácí i dělnictvo a v posouzení toho vysoko vynikají dělníci angličtí i na západě Německa (na příklad v Porýní a ve Vestfálsku) nad dělnictvo naše. Prospěch tvůj (podnikatele, zaměstnavatele) jest i prospěchem mým, a tak se stává, že v dobách špatnějších obchodů proniknou výrobky z Vestfálska a Porýnska až do Pruského Slezska — třeba že byly mzdy tam o 40 procent vyšší než zde. Tam bylo dělnictvo vychováváno a také se vychovávalo průmyslově po desítiletí, tam jest také průmyslový atavismus, který nám schází, a ještě to bude chvíli trvat, než budeme skutečně průmyslovým národem.

V Praze 14. února 1912.

LITERATURA

KAREL HIKL:

Z NOVĚJŠÍ BELLETRIE.

3. Kniha lyrických prós.

Kniha lyrických prós Terézy Novákové[1]) jest více než episodickým zastavením, občerstvujícím oddechem v pilné literární činnosti autorčině, jednotným úsilím protkané. Spisovatelka, která si v největším počtu svých románů a kronik se zdarem obrala za úkol, prozkoumati snahu jednotlivcovu po nehmotném ideálu, pravdě, náboženství nebo kráse, která s nevšední schopností zabírá v individuální sklony snahu a život celých vsí, rodů a generací, srostla s osobami jí milými a přizpůsobila se jejich čistému horování tak, že jako oni v nové knize svých vlastních výkřiků a vzdechů přehlédla jasným, nevratkým pohledem klikaté dráhy citově neklidné duše lidské. Majíc schopnost souzvučné vlny trvale zachytiti svým bohatým, promyšleným a osobním stilem, neutonula ve vírech rozbouřených hnutí duševních a strhující zneklidnělé prósy, nýbrž s pravým vkusem uměleckým vyplouvá s poslední vlnou nad hladinu, přehlíží dutí a zápas vod v tiché a nekonečné radosti z krásy celého přerozmanitého světa.

Poslední prósy paní Novákové jsou zajímavým příkladem, kterak bez povídkové, kronikářské, dějově stylisační ovruby lze dobrému spisovateli v lyrické próse vysloviti stupnici lidských nálad a pocitů, aniž by se umělec musil obávati, že čtenář bude znechucen hojnými abstraktními obraty, opakovanými výrazy a úslovími. Tu ovšem určité stylisace je potřebí na prvním místě. Takovou však stylisací spisovatelka vládne mistrně, projevujíc ji na nejlepších stránkách svých starších kronikových epopejí. Je to jakési pantheistické porozumění a jímání přírody, matky, sestry a milenky člověkovy, jejíž lesy hučí ve větách autorčiných a jejíž skály se lesknou, v níž jednotlivec se ztrácí a v níž nachází znásobeny své síly a touhy silami a touhami bratrských srdcí živých i zemřelých, lidských i zví-

[1]) Teréza Nováková, Výkřiky a vzdechy. Nákladem Jos. R. Vilímka v Praze 1911. Stran 131.

řecích, organických i neorganických. Podrobná znatelka východočeského kraje, která tak výstižně mnohého tuhého českého bratra a evangelíka pochopila a vyložila z krajinného rázu, a výmluvná hlasatelka cizích krás, jež na svých poutích spatřila, protkala každý záchvěv citový přírodním pozadím i nalezla v kombinacích, představách a zkušenostech o rozličných stavech přírodních takové parallely s bouřlivým duchem lidským, že kasuisticky vyzpytovala i mnohé odlišné a vzácné stavy, chvilky citového života, k nimž, byla takto nepřímo dovedena. Rozpoutané vichry ve stilisticky nejkrásnějších odstavcích knihy popsané dodávají krátkodechým tvorům lidským zmocněného, daleko sahajícího trvání. V symbolické Brynhildě, která vždy nový sen nespokojena prožívá, a v muži, jemuž se všecka přání marně a nevýznamně splňovala, s vášnivým neklidem noří se spisovatelka do problémů životních, cítí, raduje se, pláče a trpí s milujícím, uráženým, bídným člověkem, má pro vše porozumění, jsouc nad hrázemi dobra a zla, nezdržuje se dlouho malicherným soucitem, melancholickými úvahami, skoro s radostí se poddává se své pozorovatelské výše nové vlně, novému proudu, jemuž ve vysoké intelligenci rozumí a v němž vidí na konec nový, krásný projev rozmanitosti, velebnosti světské.

Kniha v nejdomyšlenějších, trpce vykoupených partiích kladná, život velebící a opěvující, není tedy hladkou, příjemnou lekturou, již lehce přečteme a lehce pohodíme. Kdo bez dějového zájmu prošel s autorkou šklebícími se úvaly a srázy, zastavil se u bílých skal a potěšil se v divukrásných koutech lesních, zajisté též z osobního, detailně a barevně prohlížejícího vypravování autorčina odnesl si v přírodní své kultuře mnoho positivního. Cítě se bratrem utiskovaných a vzdorujících tvorů, přítelem snílka Branda a spolutrpitelem znehodnocované, urážené Brynhildy — ženy, může v krátkých povídkách projíti hlubokými krisemi a otřesy, může a musí často se zastaviti, zamysliti, musí opravdu v povznášejícím sjednocení s velebnou, to jest i radostnou přírodou hledati vykoupení z lidských běd a strastí, dodati pohledem na věčnost svým touhám posvěcení.

Vedle hluboké introspekce, z vášnivého života citového vytrysklé, vedle podivuhodné dovednosti chápati přírodu matku a utěšitelku tolika novými a výraznými rysy, zasluhuje též zvláštního povšimnutí bohatý, ryzí a nikde přepiatý sloh spisovatelčin. Jak lákavé a lehké bylo by utonouti ve spleti lyrických popisů, ať jde o kraj nebo duši lidskou! Jak snadno bylo možno poddati se vzkypělé vlně statického popisu, pro spisovatelku tak silných, svérázných a bohatých přírodních sklonů jistě lákavého! Tím potěšeněji shlédáme vracející se motiv intellektuální, který v lyrických partiích vine se symbolisován, ve vzrušených úvahách a vášnivých monolozích, v němž ozývá se neklid z nedokonalého poznání, tušení a nevyslovení, zápas a hořké vítězství. Myslím, že na některých místech bylo více theoretických těchto úvah a pozorování než přírodního jejich pendantu, takže se zdá čtenáři aspoň na první dojem porušena tu rovnováha mezi spájenými těmito živly. Za to však výmluvná, leckde rythmická a zvonivá prósa bohaté a pečlivé mluvy spisovatelčiny působí ve své plnosti a zvučnosti i při některých ideologických koncepcích positivně. Vedle nejdokonalejší Povídky o vichrech, ve které jsem vyčetl mnohé nové a nesnadno zapomenutelné obraty, spád větní i strhující vášeň v objetí a zlidštění kosmických dějů, působí na čtenáře čistým kouzlem něžné srdečnosti intimní obrázek z cest »Portnachklamm« nahozeným kontrastem velebných hor a jezer s drobounkými lidskými domečky, v jichž oknech na večer září světla. Tolik lidské útulnosti, tepla a jemnosti v krátké črtě cestopisné!

Nevelká knížka výkřiků a vzdechů jest autorčino privatissimum. Že jí bůh dal ve strázni řeč a melodii, aby vyslovila, čím duše strádá, vyslovila svůj bol, prošla v bolesti kosmem a stavila se u lidí, aby vítězka na konec byla přesvědčena o nevystihlé velebnosti širokého dění, světa, života, jehož dary zbožně přijme ten, kdo si je bolestí vykoupil. —

*

J. P. Jacobsen: **Paní Marie Grubbová.** Interieury ze sedmnáctého století. Z dánštiny přeložila a úvodní studii napsala Milada Krausová-Lesná. Melicharova »Výkvětu světových literatur« svazek VII. V Hradci Králové 1911.

Habent sua fata libelli. Když v říjnu r. 1874 vyšel začátek »Marie Grubbové« v časopise »Det 19de Aarhundrede«, objevila se v »Dagbladet«, nejseriosnějším tehdy časopise dánském, kritika Jacobsenova díla, v níž mezi jiným se praví, že Jacobsen vůbec není básníkem, že jeho líčení přírodně není líčením, že je to spíš popisem pro přírodozpytce, že spisovatel jen řadí vedle sebe jevy, popisuje osvětlení, odstín barvy a myslí, že tím podává obraz, dále že nedovede uchvátit, budit fantasii atd. atd. A přec právě začátek Marie Grubbové, skvostný obrázek náladový, je z nejkrásnějších výtvorů slovesného umění, a v něm zvláště jeví se Jacobsen nedostižným mistrem slova. Jacobsen přišel příliš záhy. Jeho stil, svrchovaně umělecký a neobyčejně svérázný, zněl ještě cize, nezvykle a těžce. A právě stil to je, co činí Jacobsena velkým. Velkým, ale ne populárním; tak jako těžkou hudbu chápe jen ucho zjemněné a vycvičené. Co slovo, to obraz, to »celý svět, uzavřený v ořechové skořápce«; a rythmus jeho vět zní jako nádherná melodie nejumělečtější skladby.

Jacobsen věděl, že plný požitek z jeho umění bude míti jen vytříbený aesthet, kterého uspokojí pouze umělecké dílo svrchované dokonalosti; on vě-

děl, že tím uzavírá se před populárností. A proto byl tak velice překvapen, když »Marie Grubbová« jakožto celek tak rychle zvítězila. Příčinou vítězství byla druhá stránka tohoto vzácně jemného díla, totiž ideová a dějová jeho náplň. Zdá se, jako by stále nad hrobem stojící mladý básník byl chtěl za krátký svůj život co nejsytěji ve svém díle vylíčiti tu přebohatou říši poetických snů a kouzelných vidin, jež vyplňovaly jeho nitro.

Nejdelikátnější umění psychologické jeví se ve způsobu, jak umělec tu demonstruje ženskou duši s jejími záchvěvy a vášněmi, s touhami a boly. Sleduje ji od prvního probuzení ženskosti při závěru dětství až do konce života a dává jí prožívati závratným střídáním v míře nejintensivnější všecko, po čem touží žena, jejíž krev bouří prudkým tepem vášní a jejíž duše žízní po lásce. Ve strhujících touhách jedná tato žena pudově, bez logiky, bez motivace — v pravdě žensky.

Marie Grubbová, dcera venkovského statkáře, ráda odchází z klidné samoty do města, kde je šum, ruch, nádhera, život. Touží, aby mohla sama vrhnouti se v tento rej, a její nitro je naplněno množstvím růžových illusí o kráse, velikosti a lásce. Ale každý její krok do života jako by značil zašlápnutí jedné illuse. Plnou intensitou dětské lásky koří se vznešenému zjevu hrdinného bojovníka, až spatří jej v celé ubohosti jeho zbabělého umírání. Stane se ženou mladého, krásného a váženého důstojníka, připne se k němu celou bytostí, ale odtrhne se od něho, když vidí jej ve směšné roli jakožto oběť vadnoucí kurtisány. Potom vrhá se do proudů fysických rozkoší, ale nabaží se jich brzy, přesvědčivši se o jejich povrchnosti. Prožije nudných deset let po boku bohatého starce a na konec nalézá uskutečnění svojí touhy ve spojení s mužem prostým a hrubým, ale milujícím a silným.

Bylo častěji poukazováno, že »Marie Grubbová« není historickým románem a že vůbec není ani románem. Historické je tu jen pozadí, dějinné události a řada postav. Jacobsen ponořil se do minulosti dánské, ne aby líčil historické zjevy, nýbrž aby tu nalezl vlastní tón řeči, s mnohými výrazy a obraty, které pečlivě vyhledává ve staré dánštině a nyní znova je přivedl k platnosti a významu. Tak dokonal spojení starobylého ovzduší s moderním směrem tvorby a vytvořil dílo, jemuž podobné marně bychom hledali v literatuře všech národů. A co se stavby díla týče, není skutečně románem, je řadou sytých dramatických scén, z nichž každá vtiskne se hluboce do duše čtenářovy.

»Marie Grubbová« je dílo v každém ohledu klassické. Myšlenka učiniti tento skvost přístupným i českému čtenáři byla tedy rozhodně znamenitá, a jsme za ni redakci Melicharova »Výkvětu« vděčni.

(Dokončení.) *G. Pallas.*

MORAVA

ZEMSKÝ SNĚM.

Veřejnost byla pojednou překvapena poplašnou zprávou, že česko-německá dohoda se rozbila a že sněm bude rozpuštěn. Zpráva ta ukázala se však nepravdivou. Zavdalo k ní asi podnět tajné vyjednávání mezi Čechy a Němci, které trvalo delší čas a při němž musely býti překonány jisté obtíže. Mimo to i jednání v plenu začalo poněkud váznout.

Pomíjeje záležitosti rázu čistě hospodářského, v jichž vyřizování sněm pokračoval (stavba silnic a j.), pojednám pouze o legislativní činnosti sněmu.

Především zasluhuje zmínky nový čelední řád. Dosud platný čelední řád pro Moravu zaveden byl zákonem ze dne 2./5. 1886 č. 53 z. z. Vzhledem k mnohým jeho zastaralým ustanovením byla nutnost jeho reformy již všeobecně pociťována. Zpracování, v jakém dostala se osnova nového čeledního řádu ze zemědělského odboru do plena, hovělo však příliš jednostranně — agrárnímu stanovisku a jevilo mimo to četné nedostatky redakční, tak že se zdálo, že osnova bude vrácena k přepracování. Sociální demokraté zahájili dokonce technickou obstrukci. Ale docílena přece dohoda, dle níž zemědělský odbor provede některé změny, a tím je přijetí novelly k čelednímu řádu ve třetím čtení zajištěno. Otázka je ovšem, dostane-li se novému čelednímu řádu sankce.

Velkou důležitost má zvolení permanentní komise národně-politické. V tom směru podány byly sněmu s české a německé strany dva pilné návrhy stejného znění, jimiž se žádá sestavení 25členného permanentního odboru národně-politického, jemuž mají býti přidělovány všecky sporné otázky mezi stranami z oboru politického, kulturního a hospodářského ku předběžné poradě. Zvolený výbor ten má sám vypracovati návrh zákona o své permanenci a předložiti jej sněmu. Pilnost i meritum obou návrhů byly sněmem jednomyslně přijaty. Volba permanentní komise národně-politické provedena byla dle kurií sněmovních. Výbor ustavil se tak, že předsedou zvolen prelát Bařina, prvním místopředsedou Brass, druhým Dr. Stránský.

Zřízením permanentní komise národně-politické vyhovuje se požadavku Němců. Již za německé obstrukce projevena byla s české strany ochota, přistoupiti na tento požadavek. Němci však, zlákáni tehdejšími úspěchy německými při pražských smiřovačkách, diktovali si jako další podmínku svého ústupu od obstrukce, že třeba napřed vyčkati, budeme-li jim povolni. Této podmínky, jež pro nás byla nepřijatelná, Němci nyní se vzdali. V tom je podstatný rozdíl. Jak se asi osvědčí permanentní komise — ovšem až v novém období sněmovním — dá se těžko předvídati. Pravděpodobně Němci budou se domáhati revise paktu z roku 1905. Stejně jisté jest, že na české straně nebude k tomu žádné chuti. Nynější dohoda česko-německá, ač bude-li obnovena v nově zvoleném sněmu, však předpokládá souhlas obou stran co do všech předmětů, které se mají dostat na denní pořádek schůzí. Proto je vyloučeno, že bychom prorazili s jakoukoliv věcí nám výhodnou, pokud Němcům nedostane se rovnocenné koncesse. Poukazuji zde jen na zákon o měšťanských školách, na reformu volebního řádu obecního a j. Všecky takové předlohy budou musit napřed projít poradou permanentní komise národně-politické, dříve než se dostanou na pořad jednání sněmovního. A při dnešní citlivosti najde se nacionální pozadí takořka v každé maličkosti. Bude tudíž mít permanentní komise hodně práce. Do ní vloženo je těžiště sněmu.

Nejvýznamnější událostí je odhlasování t. zv. malé sanace zemské. Odpor Němců proti sanačnímu plánu Koudelovu vedl vlastně k obstrukci. Proto nikoho ani nenapadlo, že by Němci najednou pro nic a za nic propustili sanaci, kterou obstruovali — ovšem z důvodů národnostních. Očekávalo se všeobecně, že Němci nepřivolí k jinému opatření úhrady pro rozpočet, leč výhradně půjčkou. Čeho jsme se však nenadáli, stalo se. Po 12denním vyjednávání zástupců obou národností Němci v podstatě přistoupili na bývalý sanační plán Koudelův (mimo daň z nájemného a j.). Sněmem uzákoněny byly tyto nové daně: zvýšení pivní dávky z K 1·70 na 4 K z hektolitru v očekávaném výnosu 2,600.000 K, hudebné v očekávaném výnosu 340.000 K, dávka z výkonu práva honebního v očekávaném výnosu 100.000 K, zvýšení tax z honebních lístků v očekávaném výnosu 100.000 K, zvýšení příspěvků obcí na učitelské platy v očekávaném výnosu 750.000 K, zavedení 1% příspěvku z pozůstalostí v očekávaném výnosu 230.000 K; dále zvýšeny 57% přirážky zemské na 63%, s čímž bude spojen výnos 2,270.000 K. Při pivní dávce Němci se zdrželi hlasování, rovněž tak zachovali se někteří čeští poslanci. Zajímavé je, že sociální demokraté tentokráte proti pivní dávce neobstruovali. Pro ostatní daňové předlohy hlasovali všichni, vyjma sociální demokraty, kteří hlasovali pouze pro honební daň.

Za to, že Němci propustili malý sanační plán, byla jim ponechána subvence pro Brno, Olomouc a Mor. Ostravu (za venkovské děti) a mimo to přidáno těmto městům 90.000 K na účet drahotního přídavku učitelům, jež města ta nesou sama. Nedostalo se tedy Němcům vlastně žádné kompensace za upuštění od obstrukce. Přes to pokládáme za nesprávné, oháněji-li se některé naše listy tímto trumfem proti Němcům. Je celkem vedlejší, uznávají-li Němci, že nemohou na nás vynutit splnění dalších požadavků národnostních. Nezáleží též valně na tom, je-li na Moravě situace pro Němce poněkud jiná než v Čechách. Pravda jest, že nebyla to naše rozhodnost a nepovolnost, která by Němce byla přiměla k ústupu, nýbrž příčina je ta, že Němci sami nabyli rozumu a uznali svou chybu. To se Němcům moravským loyálně musí přiznati. V Čechách viděli odstrašující příklad, kam se Němci dostali, že nevědí, kudy kam. Naučili se z chyb svých soukmenovců v Čechách. Je docela zbytečno, aby Němci usilovali o naše vyhladovění a trpěli při tom sami v pochybném zájmu dobývání národnostních požadavků. Jsme ještě daleci toho, abychom byli beati possidentes v Čechách a na Moravě. Nesplněných požadavků máme my víc než Němci. Postup je tedy možný klidným kompensováním vzájemných nároků, rovnocennými koncessemi. Nač se ubíjet hospodářsky? K tomu poznání dospělo se na Moravě, a to je velký zisk.

Přijetím malého sanačního plánu byl též zabezpečen drahotní přídavek učitelům, který byl už sněmem schválen. Přídavek činí: u zatímních učitelů a učitelek 100 K, u svobodných učitelů a učitelek se zkouškou způsobilosti 180 K, u ženatých učitelů bezdětných 240 K, s 1—3 dítkami 340 K, se 4 a více 400 K. Rovněž industriální učitelky dostanou přídavek (70, 100 a 120 K). Celkový náklad na drahotní přídavek bude 2,216.000 K.

—ra.

TECHNIKA

Ing. STAN. ŠPAČEK:

TECHNICKÁ PRÁCE V KOLONIÁLNÍM HOSPODÁŘSTVÍ V NĚMECKU.

(Pokračování.)

V Německu neuskutečnila koloniální myšlenky politika, nýbrž obchodní duch a iniciativa; bylť to nejprve hamburští obchodníci, kteří se usadili v Zanzibaru, Kamerunu, Togu, na Samoe a j. jakožto první kolonisátoři. Německo potřebovalo jakési odlehčení pro svou populaci, pro nadpočetně vzrostlou intelligenci obchodní i průmyslovou, pro své výrobky a jakožto stát dnes výhradně průmyslový potřebovalo nové kraje pro pěstění rýže, bavlny atd. Koloniální politika byla tudíž pro Německo politikou hospodář. existence, bez níž by stát v dalším vývoji byl zadržen. Již v r. 1884 pravil Bismarck: »Není naším úmyslem zakládat provincie, nýbrž uvésti v život nové obchodní podniky« a v témže roce hlásí zahraniční úřad do Londýna: »Skýtáme ochranu všude, kde se o ni žádá, kde německé osady byly založeny na území dosud neokupovaném« a »pro jihozápadní Afriku vindikovaný protektorát nevztahuje se na osoby, nýbrž na území jakožto takové a má tudíž karakter teritoriální«.

Německo započalo ihned, jakmile překonalo domácí odboje černochů a první obtíže, stavěti silnice a dráhy, staralo se o technický a přírodovědecký výzkum země a zavedlo obchod, neboť německý obchodník byl všude v kolonisační činnosti napřed a nelekal se žádných obtíží finančních. Utvořily se různé společnosti, hlavně koloniálně hospodářský výbor, který v roce 1910 se usnesl založiti zvláštní organisaci, technickou koloniální komisi, mající za účel německé technice otevříti v koloniích nové pole působnosti, nalézti nová území pro zásobování Německa surovinami a německému průmyslu opatřiti nová a jistá odbytiště v koloniích a vzbuditi vůbec zámořský zájem.

Nejpřednější úkoly komise pozůstávají v následujícím:

1. Technickým tiskem šířiti zprávy o stavu staveb železničních, silničních, přístavních, hornických, vodních, o melioracích, úkolech chemicko-technických, o vyskytnuvších se přírodninách a horninách a o poptávce po různých výrobcích průmyslových. Vydávání spisů koloniálně technických.

2. Zakládání a podporování technických podniků v koloniích.

3. Provádění hlavních základních prací technických, jež kapitál soukromý nemůže podniknouti, jako: předběžné práce týkající se vzdělávání půdy a žní, předběžné práce vodohospodářské, výstavy strojů a nářadí pro kolo-

nie a naopak zase zavedení nového průmyslu strojního, na př. pro tropické hospodářství Německa.

4. Výběr vynikajících techniků ku spolupráci v koloniích.

Společně s koloniálním říšským ústavem ministerstva vnitra a obchodu pečuje technická koloniální komise hlavně o koloniální hospodářství a o domácí národní hospodářství tím, že se snaží suroviny a výrobky dovážet z kolonií a v koloniích nalézti nová odbytiště pro německý obchod a průmysl a zaváděti ve strojním průmyslu nové odbory strojnické.

Pečuje o postavení železnic a vytvoření racionelního hospodářství vodního, jakož i o osazování kolonií německými osadníky.

Roční příspěvky v obnosu asi ¼ millionu marek platí členové obchodních komor a přispívají města, koloniální obchodní a průmyslové firmy, vláda, zřízená loterie, průmysl textilní a chemický. V brzku má též přispívat průmysl kovový a strojní.

Zprávy o jednání technické komise koloniální otiskuje 70 časopisů technických a 700 denních.

Z programu činnosti technické koloniální komise nutno se zmíniti nejprve o koloniálním hospodářství vodním.[1])

Podmínkou zdárného vývoje hospodářství koloniálního jest umožnění pravidelného odtoku vody, jakož i jejího použití. Jest tudíž nutno vyšetřiti průtočné množství vody v řekách v suché i dešťové roční době, zjistiti možnost použití vody říční neb nádržkové ku zavodňování rozsáhlých krajin, provésti odvodnění močálů k získání úrodné země a k odstranění v tropech zvlášť škodlivé vody stojaté.

Dále jest třeba upraviti řeky pro plavbu, ať již pro samostatnou dopravu vodní neb v tratích zvlášť příhodných pro podporování železnic, zakládati rybníky a nádrže ku nadržování vody zavodňovací a vyrovnávání rozdílů výšek v řekách za doby sucha a dešťů, využitkování vodních sil, zakládání vodovodů a odvodňování vod splaškových v osadách. Za tím účelem nutno provésti pozorování srážková a vodočtů a detailní měření řek situačně i spádově. Pozorování dešťoměrná jsou po většině všude provedena, pozorování vodočtu však dosud scházejí, jakož i správná měření řek.

V Togu jsou postaveny četné studny, v Kamerunu jsou provedeny u několika farem rybníky sloužící ku napájení dobytka a pak též k zavodňování; jest jich celkem asi 50.

Na Lví řece nachází se vlastně místo pro stavbu nádrže s hrází 26·5 m vysokou, zadržující na ploše 1300 ha asi 100 millionů m^3, takže by bylo možno zavodňovati území 5300 ha veliké. Uváží-li se, že jeden ha nezavodněné země stojí 50 pf až 1 M a zavodňované až 1000 M, tu vzroste cena tohoto území ze 5300 M na 5,300.000 M a je-li výtěžek z jednoho ha ročně 500 M, činí celý roční výtěžek 2,650.000 M, z čehož náklad na hráz obnosem 4,296.000 M vypočtený dá se snadno umořiti.

Rovněž poblíže Keetmanshoop možno postaviti menší nádrž. Jak blahodárně mění zavodňování tyto krajiny, ukazuje stará misionářská osada Bethanie, kde silným pramenem uprostřed pouště jest vytvořen rajský kout země, rodící hojná a jemná jablka, hrušky, melouny a ananasy, kde vojtěšku možno za celý rok až desetkráte kositi.

Míst pro stavbu nádrží vhodných jest zde dosti a zavodňováním docílí se příhodných krajů pro pěstování bavlny a rýže.

Hlavně step Mkatta byla prozkoumána po stránce národohospodářské ku zjištění, hodí-li se tyto končiny pro pěstování bavlny a dají-li se pro tyto účely přizpůsobiti. Krajiny na stepi Mkatta jsou v době bezdeštné zcela vyschlé, v době dešťů pak úplně nepřístupny, jsouce zaplaveny, neboť vysoká tvrdá tráva vytvořuje jakýsi způsob jezů; poblíž řek a potoků jest vegetace zvlášť bujná.

V Německu se počítá, že 50% spadlé vody odteče, 50% pak se spotřebuje pro vegetaci, pro spodní vody a vypaří se, což však se nedá mysliti pro poměry africké.

Stálým měněním toku řeky vznikají mrtvá ramena a močály, které jsou semeništěm moskytů a nakažlivých nemocí; nutno tudíž provésti nejprve meliorování těchto močálů.

Množství vody potřebné pro povodňování jest různě odhadováno; hospodář Migdalski spotřeboval na řece Wami pro zavodňování 1 ha v osmi dnech 320 m^3 (pumpou diafragmovou); pro 1 ha bylo tudíž zapotřebí 320 m^3, z čehož $^4/_5$ vsákly do země.

Pro půdy egyptské jest třeba 313 m^3 na 1 ha; vyjádříme-li vše v litrech, jest třeba dle Migdalského 37, dle egyptských poměrů 32 a dle poměrů alžírských 41 vteřinových litrů na 1 ha, z čehož vyplývá, že z řeky Wami by se dalo zavodňovat 4000 ha, řekou Kissagata 1090 ha a řekou Tame 2290 ha, dohromady 7380 ha půdy.

Povodňování dalo by se provésti pomocí jezů aneb z nádrží. Jez jest projektován z kamene a obložen dřevem, těleso jezové jest 4·50 m vysoké nade dnem řeky.

Nad jezem jsou oboustranné kanály, které se mohou dle potřeby otevřít aneb zavřít; se zavodňováním dala by se zde spojit hydroelektrická stanice o maximální síle 425 HP a minimální síle 35 HP, která by se dala využit-

[1]) Verhandlungen der kolonial-technischen Kommission des kolonial-wirtschaftlichen Komitees. Berlin 1910, 1911.

kovat pro světlo, pohon, ano i pro elektrické orání.

V hlavních tocích řek Wami, Kissagata i Tame rozkládají se vhodná území pro nádrže, z nichž první by byla 45 m vysoká a nadržovala by 22,000.000 m³, druhá 16 m vysoká nadržovala by 16,000.000 m³, čímž by se dalo ve spojení se zavodňováním říčním zavlažovati 25.000 ha.

Pro odvodnění bažin jest projektován odvodňovací kanál.

Jedná se též o zavodňování stepí Ussukuma a Ungamwesi z jezera Viktorie.

Podrobným měřením bylo shledáno, že zavodňování lze zde provésti umělým zvedáním vody pomocí větru, páry neb elektřiny; vítr jest nestálý, pro páru by odpovídala hojnost dříví a pro elektřinu možno využíti vodní sílu kanálem 116 km dlouhým, čímž by se zužitkoval spád 40 m a dala se pak zavodňovati libovolně velká plocha stepi. Nejprve se provedou zkoušky se zavodňováním v menším měřítku, při čemž bude pozorováno vypařování vody pro zjištění poměrů vodních v příštím kanále, načež se přikročí k provedení celého velkého projektu.

(Dokončení.)

POLITIKA

V. J. HAUNER:

ZA HRABĚTEM LEXOU Z AEHRENTHALU.

V 58. roce věku svého hr. Alois Lexa z Aehrenthalu zemřel na Míčovém náměstí v sobotu 17. února. Byl jedním z nemnohých rakousko-uherských ministrů, kteří zemřeli »v oruží« a jeden z nečetných státníků, kteří vzbudili rozruch i daleko za hranicemi naší říše. Tento potomek českého obchodníka a pražského měšťana 18. století, jenž svůj šlechtický přídomek odvozoval ze služeb prokázaných armádě v dobách napoleonských, byl jedním z nejnovějších nositelů hraběcího titulu a přes to jedním z nejaristokratičtějších jeho představitelů. Ministr, jehož pětiletá vláda přinesla Rakousko-Uhersku více vzruchu, ale i více nebezpečí, než 25letý klid předchozí, nebyl nikdy ministrem populárním a nepopularitu svou pocítil často zejména za útoků občanské žurnalistiky, jimž tak zhusta ve své kariéře byl vydán. Zahraniční ministři ani v státech parlamentárních nebývají zvlášť populární; diplomatická služba, z níž vycházejí a v níž kotví i za svého úřadování, nesnáší se jaksi dobře s demokratičností naší doby. Jako Sir Edward Grey i hrabě Aehrenthal byl nejaristokratičtějším ze svých ministerských kollegů a jako on nejvíce byl vzdálen lidového kolbiště. K tomu instituce delegací, zastaralá to forma nelidových parlamentů habsburské monarchie, kde zahraniční ministr má sotva dvakrát za rok příležitost promluvit k zástupcům lidu, nepodporuje valně sblížení mezi vysokou diplomacií a představiteli voličstva, jako naše společné ministerstvo vojenství není právě nejvhodnějším popularisátorem vojenských potřeb říše v kruzích občanských.

A přece hr. Aehrenthal měl vlastnosti, které jej činily netuctovým členem rakouské vlády a které by jej v jiném státě byly učinily dokonce vynikajícím státníkem. Byl klidný, energický pracovník, jenž věděl, čeho chce dosáhnout, a jenž pracoval věcně, ne osobně; byl potud moderním diplomatem, že kráčel za cílem svým otevřeně, nezakrývaje ho zastaralými pletichami a pokoutními úskoky — snad právě v tom spočíval v Rakousko-Uhersku jeho neúspěch, jenž mu býval vytýkán — byl především věrným nositelem monarchické myšlenky říše, ale nikdy nedal se zviklati třeba nepřízní na místech vysokých, aby neprováděl kurs, jejž uznal za dobrý. Byl přes všechny chyby konservativního šlechtice karakterem otevřeným a přímým, nezakrýval ani svou politiku ani své nedostatky. Měl vznešené cíle: osamostatnění Rak.-Uherska, zabočení ze stadia politické lethargie v mezinárodní aktivitu, přeložení těžiště středoevropské politiky z Berlína do Vídně. Jestliže se mu to nepodařilo, jestliže jeho úsilí bylo korunováno opačným výsledkem, než jehož si přál dosáhnouti, jestliže jeho pětiletá činnost nevykazuje jediného celistvého úspěchu, není to tak vinou jeho, jako tragikou říše, jejímž služebníkem byl, tragikou rakouskouherskou, již tak dobře se svou roztomilou ironií vystihl jiný Rakušan: Hermann Bahr.

Hrabě Aehrenthal strávil největší část svého diplomatického života v Petrohradě, jehož dvůr výborně znal a kde si získal řadu intimních přátel. Když se stal r. 1906 zahraničním ministrem, soudilo se všeobecně, že dohoda mürzstegská z r. 1903, jejímž byl spolutvůrcem, bude mít pokračování v přátelských stycích mezi oběma císařstvími a že politika Lamzdorffova bude jeho nástupcem Izvolským vedena souběžně s politikou dunajské monarchie. A přece právě hr. Aehrenthal zasil o 2 leta později svým projektem sandžacké dráhy první příčinu k nesváru mezi oběma státy, nesváru, jenž po sblížení se Ruska s Anglií v Revalu (1908, červen) a po prohlášení annexe vypukl v otevřené nepřátelství, které trvalo ještě přes odchod Izvolského z úřadu a v němž uvolnění nastalo teprve za umírání Aehrenthalova návštěvou velkoknížete Andreje ve Vídni. A sandžacká dráha, jíž chtěl otevřít našemu obchodu Balkán, jako náhradu za protisrbskou obchod. politiku svého předchůdce, která rakousko-uherský vývoz těžce poškodila, stala se kamenem úrazu, na němž o něco později

ztroskotal náš vývoz do Turecka úplně. On, jenž byl zastáncem a pracovníkem k osamostatnění a sesílení monarchie a jenž zřejmě snažil se vybavit se z přílišného vleku Berlína, byl v krisi bosensko-hercegovské nucen doprošovat se pomoci Vilémovy v okamžiku, kdy Izvolský z uražené ješitnosti a zlákán byv svody Anglie ho opustil a kdy domácí obyvatelstvo, zejména slovanské, jemuž byl vždycky jaksi podezřelým ústavákem, nechalo ho na holičkách v kritické chvíli. On, jenž po 2 leta těžce trpěl nevyléčitelnou leukaemií, ještě před několika měsíci musil slyšet, kterak nemoc jeho byla prohlašována za politickou; on, jenž se dostal k vládě jako zřejmý protégé následníka trůnu, viděl se na smrtelném loži opuštěn kruhy Belvederu nejbližšími, které nemocného státníka pohřbívaly za živa. On, nositel mírové myšlenky, jenž s respektem před vojenskou mohutností mladého Turecka zaplatil přes 50 milionů odškodného za dvě provincie, které během věcí musily spadnouti Rakousko-Uhersku do klína jako zralý plod, nebýt ústavního převratu v ottomanské říši, on, jenž do poslední chvíle odrážel útoky, ať skutečné ať pomyslné »válečné strany« ve Vídni, musil ještě v posledních měsících před smrtí vyslechnouti články časopisů, vykládajících, že morální vítězství odnáší vlastně Conrad...

Jeho hlavní zásluha, annexe, za niž byl jmenován stranou, která ho první pak opustila, rakouským Bismarckem, je nyní prohlašována za hlavní jeho chybu (ovšem jen v jedné části zahraniční kritiky) a jeho poslední čin, udržení dobrého poměru s Italií, v nějž dnes nikdo nevěří, ani s naší ani s italské strany, přičítá se mu v nekrolozích za největší zásluhu. On, jenž nepracoval nikdy methodou diplomatických pletek, konfiskací a zatýkání, uzřel již v době, kdy nemoc podrývala jeho síly, proces Vasičův, kde zahraniční úřad byl obviněn z nejšpinavějšího falšování dokumentů, aby prý měl raison d'être pro svoji politiku. I v tom je tragika rak.-uherská!

Aehrenthal byl v politice vždy víc reálním obchodníkem než diplomatem a snad to činilo jej v jistých kruzích rakouských neoblíbeným. Nebyl mužem lesklých frasí a hlubokomyslných průpovědí; jeho exposé bývala vždy až příliš stručná a věcná. Naše žurnalistika, kde každý redaktor provinciálního časopisu o několika stech odběratelích je kovaný v literatuře světové a je doma v sociologických a filosofických problémech naší doby, vytýkala mu nejednou nedostatek ideí a hlubšího světového názoru. I po jeho smrti se ozvaly hlasy, které vykládaly o jeho nepochopení moderních proudů. Nesympatisoval prý s Japonci za války rusko-japonské, poněvadž — nebyli křesťany. Ale i u nás vyskytly se osoby, které odpíraly svou sympatii asijskému národu, poněvadž je prý povážlivě nábožensky indifferentní... Nedostatky Aehrenthalovy nejsou pouze nedostatky ústaváckého šlechtice, nýbrž chyby, jimiž stůně mnoho i dobrých hlav v celém Rakousku.

Rakousko-Uhersko je říše protiv a nemožností. Malé je u nás velké a velké malé, není žádného měřítka, podle něhož bylo by možno spolehlivě hodnotiti. Naše politika nebyla nikdy jednotná, jako naše literatura a umění nikdy nebyly jednotny. Proto nemáme Schillerů, nýbrž jen Grillparzery, nemáme Helmholtzů, než jen Stephany, nemáme Kruppů, nýbrž jen Škody a nemáme Bismarcků, máme toliko Aehrenthaly. A i ti zmírají dříve, než se jim podaří dosáhnout plného úspěchu. Hrabě Aehrenthal vyšel za myšlenkou odklonit se z hranic trojspolku na východ a položit těžiště naší politiky na Balkán — annexe, jež byla toho důsledkem, učinila nás na Balkáně nenáviděnými. A přece politika Aehrenthalova byla správna, pouze cesty její skřížené událostmi, jichž nemohl předvídat, učinily ji příliš nákladnou. On, udržovatel míru, působil nepřímo k sesílení armády a k zbudování nového loďstva, on, jenž vědomě obracel sklon naší politiky z Berlína do Říma, nedočkal se, bohudík, již ostřejšího propuknutí rakousko-italské rivality, jíž vyvarovati se bude nejobtížnějším úkolem jeho nástupce.

*

E. CHALUPNÝ:

PRO STÁTNÍ PŘEVRAT?

Říše tak různorodého složení přírodního i národnostního, jako je rakousko-uherská monarchie, jest ode dávna obětí kombinací neméně různých: od Jokaiových románů až po irredentisty italské a německé táhne se spousta hlasů, nápadův i soustavnějších programů rozdělení této říše. Stejně hojné a pestré byly i jsou návrhy na vnitřní organisaci, která by konečně už jednou dovedla rozetnout gordický uzel této zapletené směsi zájmů hmotných i duchovních a z bažin politických provisorií vyvésti správu říše na pevnou půdu.

Nejnověji přidružil se k podobným projevům článek Dra. Karla Maade »Revise ústavy« v České Revui. Dr. Maade předpovídá brzký pád dualismu a možnost převratu státního, kterým by monarchie Habsburská byla bez ohledu na historická práva zemí scentralisována v jednotný stát s mírnou autonomií. Nám Čechům by to prý prospělo, a dr. Maade naznačuje, že bychom v případě takového převratu státního mohli spolupůsobit bez ohledu na to, že převrat by rušil také české právo státní, kdežto Poláci, hlavně pak Maďaři a z části i Němci, by jím byli zatlačeni od svých dnešních výsad.

Již tento jediný výsledek stačil by, uvést projev dra. Maade v pochybnost. Který panovník, byť byl sebe energičtější, sebe více prost přísah ústavních a ohledů na své potomstvo, odvážil by se ke kroku, jímž by si znepřátelil Maďary, Poláky i Němce a neuspokojil buď nikoho nebo jenom několik nedostatečně politicky zorganisovaných národů slovanských?

Snad ten, který pravidelně čte Pester Lloyd a četl Vaterland?

Dualism byl u nás odjakživa pokládán za nejnepřirozenější formu monarchie, Cislajtanie za celek přímo absurdní. A přece všecky ony pochybnosti nezabránily uskutečnění této organisace a jejímu utužení. Dr. Maade poukazuje na revoltu německých soudců, osud vlašské fakulty a podobné nesrovnalosti jako na známky blízkého převratu, který vrhá stíny napřed. Takových úkazů již naše historie prodělala, a Rakousko klidně se »fretovalo« dále! Stát plný samé obstrukce a krisí vládních, a troufá si ještě anektovat cizí země! Případně Denis přirovnal tento stát k organismům nižším, méně dokonale soustředěným, ale houževnatějším, nežli jsou organismy vyšší. Je v něm soustředěna kupa národů vespolek se nenávidících, a přece sotva lze mluvit o jeho rozdělení, které by se podle mapy ledakomu zdálo snadným a vhodným. Podobně ani dualism přese všecku zeměpisnou nepřirozenost Cislajtanie padnout nemusí.

Úvaha dra. Maade je založena na předpokladech nesprávných. Na př. míní, že teď zahraniční politika má u nás mnohem větší vliv na poměry vnitřní než naopak; dříve prý tomu bylo opačně. Omyl! V Rakousku v ž d y politika zahraniční rozhodovala víc, nežli vnitřní, a byl to stálý pramen naší politické bídy. Nebo: dr. Maade myslí, že celkem prospěch ze státního převratu byl by velký, risiko jeho malé; domněnka zcela bezdůvodná. Možno, že je tomu právě naopak. A i kdyby ze státního převratu nám Čechům kynul zisk, stačila by snad tato jediná okolnost, aby státní převrat proveden — nebyl. Neboť my požíváme následkem moudré politiky většiny svých zástupců v rozhodujících kruzích veliké lásky a respektu...

Ostatně: jest v této říši politik, který by byl schopen činu tak rozhodného — činu, který by neskončil tak jako jazykové nařízení z r. 1897 a 1898? A jest národ český tak vyspělý, aby vše, čeho převratem by dosáhl, nedal si obratem ruky vzít? Není a není. Sotva k čemu jsme dnes tak málo připraveni, jako k převratům. Ani raději na ně nepomýšlejme. Nám prospět může dnes jen klidný postup a vzrůst, ale každé dobrodružství shora i zdola nám jen uškodí.

Tím nechci tvrdit, že by státní převrat nebyl vůbec možný; právě u nás dějí se pravděnepodobnosti často. Ale pak od převratu nečekejme ničeho dobrého: sotva kdy přijde něco lepšího, praví německé přísloví.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve V í d n i, 21. února 1912.

Kdo by jen podle novinářských projevů posuzoval nynější situaci v Uhrách, měl by asi dojem, že se chance dohody mezi vládou a opposičními stranami povážlivě zhoršily, neboť i orgány Kossuthovy strany glossují velice roztrpčeně zprávy o proměnách, které se staly následkem úmrtí hraběte Aehrenthala. Dle zpráv, kteréž dnes z Budapešti došly, je vlastně dohoda mezi Kossuthovou stranou a vládou hotova, podmínky jsou sepsány a schváleny, ale z novin ozývají se ostré zvuky. Kossuthův »Budapest« mimo jiné praví: »Burian musil opustiti úřad, jelikož jiný Uher, hrabě Berchtold, byl učiněn ministrem zahraničních záležitostí. Avšak tento hrabě Berchtold je toliko potud »Uhrem«, pokud významem svých statků nabyl členství v uherské sněmovně magnátů. Ještě povážlivějším jest, že jediný Uher, kterého jsme měli v zahraničním ministerstvu, sekční chef hrabě Pavel Eszterhazy, zároveň musí úřad opustit. Je zřejmo, že Vídeň uznává dualismus jenom, dokud od nás žádá oběti, jakmile běží o skutečnou rovnoprávnost a zastoupení, jsme vždy odstrčeni.« Nuže historie politických událostí od roku 1867 svědčí o tom, že pravý opak je pravda, ale pánové jsou do té chvíle ještě v opposici, proč by nevyužili situace, ve kteréž události zdánlivě svědčí pro ně? Ve čtvrtek bude při pohřbu hrab. Aehrenthala zastoupena vláda uherská premierem a ministry hrab. Zychym a hrab. Serenyim. Obě sněmovny vyslaly velice četné deputace s presidenty v čele. Po obřadech smutečních zůstanou hr. Khuen Hederváry a někteří předáci politických skupin ve Vídni, aby doplnili ještě některými detaily výsledky nedávných konferencí, a potom v nejbližších dnech lze čekati projev Kossuthovy strany, že se obstrukce proti vojenským předlohám nezúčastní. Pánové se přesvědčili, že Khuen Hederváry skutečně nemohl z Vídně přivézti víc, než přivezl, a že by také nikdo z nich jako premier nebyl více získal a že by dalším odporem vynutiti mohli toliko pád vlády a úspěch svých radikálních soupeřů Justha a spol. Převládlo tudíž heslo: »raději kousnout do kyselého jablka vládních předloh než do trpkého sousta radikální volební reformy.« Osamocení Justhovci budou ovšem obstruovati dál, ale vláda uherská má za to, že se brzo objeví secesse, která uzná bezvýslednost dalšího odporu a že za nedlouho přikročeno bude k normálnímu vyřízení vládních předloh. Rakouský parlament nemá tudíž na spěch a po zahájení jarního zasedání, kteréž je stanoveno na 5. března, bude se zabývati prozatím zprávami drahotního výboru, kteréž dosud vyřízeny nebyly a současně pilnými návrhy, pokud se nestaly po dlouhé pauze bezpředmětnými. Do velikonočních prázdnin budou od zahájení necelé čtyři týdny i je samozřejmo, že se za ten čas za daných poměrů provede velmi málo zákonodárné práce, je velmi nejisto, dospěje-li sněmovna k jednání o vojenských předlohách. Velká změna v zahraničném úřadě nastalá zapůsobila také na poměry v rakouském parlamentu. Nynější společný ministr financí, rytíř Biliński, složil svůj mandát říšského poslance, čímž nabývá opět plné neztenčené platnosti jeho členství panské sněmovny, a polský klub musí se ohlédnouti po novém předsedovi. Jmenuje se kandidátů několik. Především rytíř Abrahamowicz, ale proti této kandidatuře se namítá, že co nevidět má pan Abrahamowicz vystřídat v úřadě nynějšího haličského zemského maršálka Badeniho, který již po čas posledního zasedání zemského sněmu pomýšlel na odstoupení, a ostatně je také málo vyhlídek, že by polská strana lidová, která minule ryt. Bilińského volila, opětně se rozhodla pro konservativce. Proto také asi sotva bude kandidován býv. ministr Dr. Korytowski, kteréhož zdejší listy mezi kandidáty uvádějí. — Více chancí na zvolení mají pánové Dr. L e o, universitní professor a starosta krakovský (pokrokový demokrat), a PhDr. dvorní rada Ludomil German (demokrat), dosavadní vicepraesident poslanecké sněmovny. Minorita, kterou tvoří Všepoláci a strana podolská (agrárně konservativní), vyslovuje se pro ryt. dr. Kozlowského. Dne 4. března konána bude tato zajímavá a důležitá volba. Jeť známo, že presidentství polského klubu je netoliko zpravidla předposledním krokem ke křeslu ministra pro Halič, ale — což po případě mnohem více znamená, — že velmi zhusta se jím určuje celý politický kurs ve sněmovně. Na odstupujícím presidentu ryt. Bilińském bylo zvláště patrno, jak důležité je místo, jež dne 4. března znovu bude obsazeno.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

VĚCI UČITELSKÉ.[1])

Dne 8. února t. r. vypravila se společná deputace českého i německého učitelstva do sněmovní budovy, aby jednak zjednala si bezpečné informace o stavu úpravy platů, jednak aby upozornila členy školské komise na úplný hospodářský rozvrat, jenž hrozí rodinám učitelským v případě, že bude s uspokojivým vyřízením otázky celé odkládáno. Deputantům dostalo se velmi vlídného přijetí (nepřihlížíme-li k nevrlé poznámce páně Anýžově, že učitelé nesmějí poslancům diktovati postup), jakož i horlivého ujištění blahovůlí k požadavkům učitelským, a příjemný dojem, který si odnášeli z čítárny sněmovní, nebyl kalen ničím jiným, než svorným poukazováním českých i německých členů komise na conditio sine qua non zdaru všeho jednání: výsledek porad finanční komise a dělný sněm. Slovem: deputace odcházela tak chytrá, jak přicházela, a výsledek její intervence, pokud bylo počítáno se svědomím rozhodujících pánů na straně německé, je rovněž problematický. Taková lapalie, jako je bída a totální úpadek nejpočetnějšího stavu v intelligenci, nedotkne se cynismu těch, kteří k svým politickým cílům chtějí dospěti přes ruiny celého království. — Bída učitelstva je zatím beznadějná; i ta jiskra, která před vánocemi živila učitelské naděje — odpor části německého učitelstva proti Volksratu a obstrukci vůbec — zdá se, uhasla. Protesty německých jednot umlkly, ba naopak dochází v německém učitelstvu k resolucím, stotožňujícím se úplně s terrorem německé delegace. Slabou útěchou učitelstva je slib daný deputaci, že školská komise bude zasedati dále a že zásady dosud přijaté budou vyjádřeny číselně zákonem, k jehož formulaci dojde, jakmile komise finanční opatří úhradu...

Zatím co učitelstvo české čeká netrpělivě na vyřízení životní své otázky, chvějíc se o osud svých rodin, dočítá se z veřejných listů o statisícových provisích a superprovisích svého bývalého vůdce, suspendovaného ředitele Rašína. Provalení bahna v pojišťovně »Praze« je smutnou satisfakcí hlasům, které již před několika lety upozorňovaly na některé záhadné zjevy ve vedení uč. organisace a jmenovitě na přílišný vliv Rašínův, jíž jako bankovního ředitele, na čistě organisační věci učitelské. Na čelném místě byl to »Přehled«, který popřával místa těmto oposičním projevům, jež pro terror ovládající valné schůze delegátů musily se uchylovat do listův oposičních nebo neučitelských. Po vypuknutí aféry, jež vynesla na světlo tolik nepřístojností, kompromitujících nejen banku »Prahu«, nýbrž i vedení učitelské organisace, dalo se očekávati, že učitelstvo chopí se jedině správného očistného prostředku, žádajíc důtklivě neodkladné svolání valné schůze delegátů, v níž by poměr organisačního vedení k Rašínovi byl náležitě ventilován, a která by po nutné resignaci všech kompromitovaných funkcionářů vykonala nové volby. Než zdá se, že ani tento otřes nevyburcoval většiny organisovaného učitelstva z indolence a že zůstane při protestních projevech těch šesti jednot zaznamenaných denním tiskem (»Čas«) a potom — při starém. *M.*

[1]) Odloženo z čísla minulého.

ZE DNE

Žádáme všech pp. abonentů, pokud dluhují předplatné, o brzké vyrovnání.

Herbenovština. V nedělním čísle »Času« odpověděl p. dr. Herben na moji redakční noticku z minulého čísla způsobem, jenž mně dovoluje doplniti charakteristiku dne 16. t. m. zde podanou ještě dalšími příspěvky, totiž: úžasnou nechutností, nafoukaností a procovstvím. Neboť tak bez ostychu se snad dosud žádný český redaktor neprohlásil za výlupek všech ctností, jako to učinil v Čase ze dne 18. t. m. p. dr. Herben. Dokázal tam užaslému světu, že je vzorem hodnověrnosti (!), pravdomluvnosti (!!), poctivosti (!!!) atd. atd., zkrátka ideálem čestného člověka a žurnalisty. Habeat sibi! I známý farizej v chrámě byl přesvědčen, že je nejlepším člověkem pod sluncem. Já pouze konstatuji, že p. šefredaktor Času nevyvrátil z mých výtek ani jedinou. Háji se, že citoval výrok Pekařův o rukopisném boji doslovně dne 24. ledna (já mluvil pouze o samostatné »Soudní síni« ze dne 11. t. m.). Ale není tím větší nepoctivostí, když v celé své další polemice nemluví o »vědecké tíze« útoku na rukopisy, nýbrž pouze o tíze rukopisného boje vůbec, zrádcuje tak prof. Pekaře za něco, co tento nenapsal, a zkrucuje fakta citovaná? Citát z Nerudy netýkal se vlastně dra Herbena, nýbrž slov Pekařových o zásluhách prof. Masaryka o organisaci boje. Dr. Herben se ho však chytil a dokazuje mně, že jsem Athenaea z r. 1886, 1887 a 1888 neměl v rukou a že jsem si citátem »zlomil nohu a zasloužil bych, abych si zlomil vaz«. K tomu prohlašuji pouze, že tvrzení p. Herbenovo, jako by byl boj rukopisný postupoval tři roky dle formulky Masarykovy, je prostě lží, a že právě zmíněné ročníky Athenaea svědčí pro Nerudu a ne pro Herbena. K ojedinělému terrorismu a prohlašování mu nepohodlných lidí za blázny, darebáky, lumpy atd. se dr. Herben přiznává, dodává jen, že při tom nikdy neřekl nepravdu. Risum teneatis, amici. Čím vším by musel již býti na př. dr. Chalupný, kdyby nařčení dra Herbena odpovídala pravdě! Ku konci se p. šefredaktor Času rozčiluje nad výtkami o opožděných zprávách svého listu. Ovšem že herbenovsky. Napsal jsem: »Tak vypadá dnes denník pokrokový«, abych nemusil opakovati: Čas, podobně jak se užívá výrazu »denník svobodomyslný«, místo Nár. Listy, »denník agrární« místo Venkov atd. Pan dr. Herben v tom však hned vidí vysmívání se pokroku, poučuje mne, že technické nehody nemají s pokrokovostí co dělat a prohlašuje na konec jak mne tak »Přehled« za nepokrokové. Inu herbenovština. Na mou výtku konečně, že se za »Soudní síň« ze dne 11. t. m. styděl a podepsal proto místo sebe značkou T lokálkáře a soudního referenta dra Trapla, odpovídá dr. Herben, že značka T může značit leccos jiného, tak prý na př. Trdlo. Nemám příčiny, proč bych proti tomuto podpisu dra Herbena protestoval. Končím proto a opakuji: Herbenovština zůstává pro mne

řemeslným zkrucováním fakt, typem žurnalistické nepoctivosti a nehodnověrnosti, typem terrorismu, nafoukanosti a procovství a — last not least — žurnalistického šlendriánu, jež nemají prostě rovně. Nové polemiky p. Herbenovy mně, jenž jsem nikdy s drem Herbenem a realismem vůbec osobních účtů neměl, v přesvědčení tom jen utvrzují. Polemisovat dále již nebudu. *Jan Gallas.*

A ještě jednou herbenovština, ale již naposled. Dr. F. Soukup píše v »Právu Lidu« o svých dojmech z Ameriky a při tom vypravuje o násilnictví tamějších katolických klerikálů. Tito lidé napsali proti němu zuřivé články a v jednom z nich dokonce mu hrozili, že »mělo by se mu odpovědět ještě jinak«. Dr. Soukup tiskne tuto větu proloženě jako dokument, že americký klerikalism je »ještě o dvacet stupňů nižší a o dvakrát surovější« nežli zdejší podobné směry. Myslíme, že dr. Soukup se mýlí. Dostal se nám do rukou jakýsi časopis »Besedy Času«, orgán prof. Masaryka a dra Herbena, který 11. února 1912 napsal v něm pod značkou Č. Sp. o vědecké studii dra E. Chalupného »Jungmann«, že kdyby před ním dr. Chalupný řekl to, co napsal v zmíněném spise, »praštil by ho čímkoliv, co by měl« (t. j. Herben) »vruce«. Není tedy pochyby, že primát humanitní taktiky náleží nikoliv amerikánskému klerikalismu, nýbrž »českobratrskému« realismu v interpretaci p. dra Herbena, vzoru dokonalosti a noblesy žurnalistické.

Hranice kritiky. »Přehled« patří od svých počátků k časopisům, které uvědoměle a programově pěstují kritiku otevřenou, bezohlednou a výbojnou. I spolupracovníkům literární rubriky poskytoval vždy plnou volnost vysloviti plně a nepokrytě kritický názor, byť se i příčil všemu veřejnému mínění. Ale »Přehled« kladl vždy dva požadavky na ty, kdož chtějí kriticky soudit: jednak aby svůj názor opřeli důvody, jednak aby dovedli myslit, psát, stilisovat. I má »Přehled« právo, ozvati se rozhodně, pozoruje-li, že tyto hranice kritiky se s lehkou myslí, ba s jakýmsi velikášským sebevědomím překračují. Dávno nevzbudila u nás kniha novellistická takový rozruch v kritice, jako sbírka povídek Růženy Svobodové »Posvátné jaro«. Vedle posudků obdivných a nadšených mohli se čtenáři dočísti kritik naprosto odmítavých a odsuzujících. Pokud tyto soudy zachovávávaly ony nepřekročitelné hranice kritiky, bylo možno sice s nimi nesouhlasiti, ale bylo dlužno je respektovati. Jiří Karásek ze Lvovic vyšel ve svém odsudku v »Moderní revui« jen ze svého hlediska kritického, že »odpor, nesouhlas, nepřátelství jsou hrdým stanoviskem bojovníka, zápasícího za vlastní věc« (viz úvod k »Renaissančním touhám«) a odůvodnil rozborem své autodafé: k tomu měl plné literární právo, ačkoliv jeho drsné odmítnutí Růženy Svobodové poněkud divně se vyjímalo v časopise, kde on sám velebil Růženu Jesenskou, ba Felixe Téver. V »Uměleckém měsíčníku« zaujal Karel Čapek krajně dogmatické stanovisko německého novoklassicismu a odmítl ji, ušetřiv si sice analysu knihy, avšak podav alespoň důvody svého odporu. To dávalo oprávněnost jeho vystoupení, jež bylo by se proměnilo v kritický čin, kdyby byl pisatel své odvozené a převzaté these také obstojně literárně a stilisticky formuloval. Splnil však alespoň jednu podmínku kritické opravdovosti. Ale co říci Iréně Divišové, jež v »Ženské revui« vůbec odbyla »Posvátné jaro«, aniž se čestně vyrovnala s jedinou podmínkou kritického tvoření? Podala zmatený ohlas kritiky K. Čapkovy, ale dokázala jediné: že neumí ani myslit ani psát. Na doklad, co se r. 1912 pokládalo v Čechách za kritickou mluvu, jen několik doslovných citátů. »R. Sv. položí pohyb do materielních poměrů, které velmi zpřítomňují a oživují illusi skutečnosti. Leč přenáhluje se v tomto úsilí, svádí ji k extrému; materialisuje nad potřebu, t. j. tam, kde to nejen věci, ale hlavně autorce škodí, na příklad u jejích osob se často vyskytují »kulaté perleťové« — ať nikdo nemyslí knoflíky! — perleťové oči.« »Smyslová naivnost, která ji připoutává k zevnějšímu světu a která si nic neodpustí z jeho mnohotvárné celistvosti; tento sensualismus upomíná na klassické epiky.« Dáma, jež takto myslí a píše, měla by k Růženě Svobodové přistupovati s menším sebevědomím a ke kritice s větší zdrženlivostí!

V zájmu literární hygieny a v zájmu dobrých mravů vůbec přibíjíme způsob, jímž ctihodný »Zvon« svým vystoupením proti dru Otakaru Fischerovi za jeho hlasování o Jiráskově hře »Jan Hus« usiluje terrorisovati volnou literární kritiku a omezovati právo na umělecké přesvědčení osob, jež jej předstihují svou kritickou zdatností nejméně o hony a míle. Poslední číslo »Zvonu« napsalo: »V porotě, která dvěma hlasy proti třetímu přisoudila Jiráskovu dramatu »Jan Hus« cenu, hlasoval dr. Fischer proti udělení ceny té. Tento svůj čin dr. Fischer uznal za tak důležitý a znamenitý, že ho musil oznámiti veškerému národu zvláštním zasláním v »Národních Listech« (13. t. m.)! Jirásek zajisté úplně spokojí se tím, že velikolepou (sic, »Zvone«!) práci jeho uznali oba druzí porotci, bývalý ředitel dvou divadel Šubert a bývalý dlouholetý dramaturg divadla Lier, oba zkušení praktikové divadelní, a při tom z předních literátů. Povážlivé by bylo, kdyby byl dr. Fischer hlasoval pro Jiráska a Šubert nebo Lier proti němu. Tak není to nic.« W. — Kdyby byl hlasoval p. Dr. Fischer pro Jiráska, bylo by to vskutku »povážlivé« znamení pro jeho kritickou schopnost. Že odvážil se, nota bene jako dramaturg Nár. divadla, proti populárním tradicím vysloviti se proti umělecké hodnotě tohoto dramatu Jiráskova, jehož »velikolepost« »Přehled« už byl rozebral, jest méně »povážlivé« — za to zcela spravedlivé a čestné. »Povážlivější« je vítr, jenž tuto zavál ze »Zvonu« a o němž není těžko se dohadnouti, kam směřuje. Aniž nám jde o osobu našeho spolupracovníka, protestujeme proti tomuto hrubému terrorismu a odsuzujeme jej s plnou rozhodností.[1])

Zemědělský týden pořádán byl tyto dny v české technice péčí redakce »Zemědělského archivu« založeného přede dvěma lety docentem zemědělské fakulty dr. Vl. Brdlíkem. Vítáme tento zdařilý pokus vědeckého orgánu vstoupiti takto i živým slovem ve styk s obcí čtenářstva a interessentů již z toho důvodu, že, jak je patrno z téměř současně hospodářskou akademií v Táboře pořádaného obchodního kursu pro praktické hospodáře, začíná takto zásluhou zemědělské fakulty pražské čilé snažení vědecké a popularisační, jehož našemu zemědělství bylo již dávno potřebí. Že účast kruhů praktických na zemědělském týdnu pražském, jak poznamenává »Venkov«, nebyla zatím značná, dá se vysvětliti, nepřihlížíme-li k novosti pokusu, jednak nedlouhou existencí fakulty zemědělské, publicistikou strany agrární věru nepříliš favorisované a v kruzích českého rolnictva dosud málo inkorporované, jednak nezvyklostí volené doby. Na účast ze vzdálenějších končin země může počítati »Zemědělský týden« jedině ve dnech hospodářské výstavy. Ovšem, pak by program nesměl zabíhati k thematům příliš mikrologickým, jako tomu částečně bylo tentokráte a rovněž nebylo by příčiny vyhýbati se předem zajištění dělby programu s hospodářskou akademií, u níž v poslední době oceniti dlužno vytrvalou snahu po praktickém vyzbrojení ústavu. Snad také přivodí příští »Zemědělské týdny« pražské ovoce

---

[1]) Je-li chifra W. značkou prof. Zikmunda Wintera, litujeme tím více projevu »Zvonu«. Nebylo by věru toto vystoupení Winterovo ani trochu šťastnější jeho nedávného vystoupení v obnoveném boji rukopisném — jež bylo velmi nešťastné!

i v tom směru, že nebude českou technikou tak jako dosud zapomínáno na důstojné zastoupení ve vysokoškolských extensích, v jichž programu vědy technické a zemědělské zastoupeny byly dosud jen ojediněle.

*

H e i n r i c h v o n K l e i s t: **Penthesilea.** Tragedie, jež patří k nejmohutnějším výtvorům moderní dramatické literatury, vyjde v překladě Ot. Fischera péčí podepsaných letos na jaře v úpravě bibliofilské. Vytištěna bude dvojbarevně (černou a červenou) na dobrém papíře, form. 145×200 mm., angl. medievalem v tiskárně »Politiky«. Úpravu celé knihy (kresbu na titulní straně, sazbu, vignety) povede V. H. Brunner, dle jehož návrhu bude také kniha svázána v pergamen se zlatou dekorací. Subskripční cena výtisku broženého 4·50 K, vázaného v pergamen 8 K, na japonu 20 K. Nad subskripci vydáno bude jen málo exemplářů za cenu zvýšenou. V Praze v únoru 1912. Dr. Otakar Fischer, Prof. Milan Svoboda. Přihlášky přijímá Milan Svoboda, Královské Vinohrady, Řipská ul. 9.

»Bankovní zprávy«, vydávané Českou bankou přinášejí ve svém únorovém čísle následující zajímavé články: »Bilance České banky za rok 1911, Dva důležité poznatky na světovém trhu kapitálovém za uplynulý rok, Diskontování pohledávek účetních u nás a v Německu, O belgickém bankovnictví, Vládní osnova nového zákona o svépomocných družstvech, Různé zprávy, Obchodní kalendář, Slosovací list a Přehled kursů«.

Živnostenská banka. Ve schůzi správní rady Živnostenské banky, odbývané dne 20. t. m., předložena byla bilance za rok 1911, jež i s přenosem z roku 1910 vykazuje po srážce správních výloh a daní čistého zisku K 7,495.365·— (oproti K 4,763.133·44 roku předešlého), což rovná se 12·49% výnosu z akciového kapitálu (oproti 11·90%). — Valné hromadě, jež bude odbývána dne 10. března t. r., učiní se návrh, aby po statutární dotaci reservních fondů ve výši K 383.474·30 (oproti K 241.908·88 roku loňského) vyplacena byla 7½% dividenda (oproti 7%) z akciového kapitálu K 60,000.000·— (nové loni vydané akcie v obnosu K 20,000.000·— byly zúrokovány 4% a mají tedy nárok na dividendu teprve od roku 1912) a aby po srážce statutárních tantiem správní rady a odměn členům představenstev ve filiálkách a členům sboru revisního náležejících odepsáno bylo K 250.000·— na účet ztrát během roku povstalých a aby přiděleno bylo K 300.000 reservním fondům pro bankovní dlužní úpisy vlastní emise a K 1,000.000 zvláštním reservním fondům ve smyslu § 76. I. stanov a aby zbytek ve výši 594.486·17 korun (oproti K 518.551·42) převeden byl na nový účet.

POLITICKÁ KRONIKA.

16. února povolil sněm moravský jednomyslně drahotní přídavek učitelstvu na školách obecných a měšťanských.

16. února zvolen byl Juanšikaj presidentem republiky čínské.

17. února zemřel hr. Aehrenthal.

18. února odmítnul císař Vilém přijati nové presidium říšského sněmu.

19. února podal společný ministr financí bar. Burian demisi.

20. února jmenován byl zahraničním ministrem hr. Berchtold.

20. února jmenován byl Biliński říšským ministrem financí.

20. února byly porady národně-politické komise na českém sněmu na neurčito odročeny.

Listárna redakce. Byli jsme nuceni odložiti mimo jiné: pokračování článků prof. Mareše a Krofty, »Nár. hospod.«, »Studentstvo« a »Slovanstvo«.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 1. BŘEZNA 1912. ČÍSLO 24.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

ARNE NOVÁK:

NOVÁ ČESKÁ LYRIKA.

I. Jaromír Borecký: **Zpěvy života.** Poet. besed »Máje« řady II. sv. 1. Nákl. družstva »Máje«. V Praze 1911. Str. 95. — R. Bojko: **Modlitby víry a lásky.** »Slunečnic«, knihovny »Noviny« roč. III. sv. 2. Nákl. Grosmana a Svobody. V Praze 1912. Str. 62. — Josef Holý: **Černé moře.** Nákl. Př. Plačka. V Praze 1912. Str. 56.

Jaromíra Boreckého »Zpěvy života« jsou volným pokračováním »Básníkova kancionálu« vydaného před sedmi roky; tak připomíná sám spisovatel, kdežto čtenář jest přímo překvapován hlubokými a podstatnými rozdíly mezi oběma lyrickými sbírkami. Pro zdobného a umělého pěvce »Básníkova kancionálu« byl život hrou, hrou rozmarné lásky, hrou smyslného půvabu, hrou uměleckých tvarů: někdy zasáhla tato líbezná a rozkošnická hra větší, jindy zas nepatrnější část měnivé, tvárlivé a nestálé osobnosti básníkovy, ale nikdy nebyl stržen rozkochaný milenec, zanícený umělec a příležitostný myslitel s trochu koketního, s trochu povýšeného stanoviska důsledného poživače. Dnes však jest Jaromíru Boreckému život krvavou a vážnou opravdovostí, která beze vší shovívavosti, ba s temnou sveřepostí chvátí pod svou železnou patu celou lidskou bytost, aby ji zdeptala a pak přitiskla v tupé a bezmocné resignaci k zemi, tak šedivé, tak prašné, tak mrazivé. Co jest potom poesie? Sotva více než schopnost zasténati při nejkrutějším nárazu osudu, nebo vzdechnouti ve vděčné modlitbě, když kovové chodidlo doléhá mírněji, nebo konečně zaplesati, jestliže z prachu a chladu země vane dech bratrský a usmíření. Tak zachmuřily se obzory básníkovy, tak sestárlo jeho srdce, tak v zlých hodinách intimních muk opanovala jeho duši resignace, tato sokyně všech mužných bojovníků a všech dramaticky tvořících umělců.

»Zpěvy života« mají dva oddíly. První, nadepsaný »Melancholie«, jest jakousi lyrickou cestou svatého Patrika, do pekel? — nikoliv, pouze do očistce, vždyť v strázních, jejichž konečné překonání přináší závěr oddílu, se duše básníkova obrodila a očistila. Cyklus »Melancholie« není bez ideového vzruchu, třebaže převládající nota trpné resignace brání prudčímu napětí: básník experimentuje s východní filosofií, hledá úlevy v oddání se přírodě, taví svůj němý žal v náhlé záplavě slz, neboť jeho bytost se vzpírá nastaviti hrdlo Melancholii, by je zardousila svým závojem. Ale na všecky tyto pokusy o osvobození věsí se šedivá mlha, kterou marně se básník snaží protrhnouti umělostmi svých ód, znělek, tercin, ghaselů. Cítíme při tom dvojnásob, že básnická forma musí souviseti velmi těsně s obsahem, má-li básni dávati o kouzlo víc: takové umělé strofy s veškerými veršovými subtilitami předpokládají hravou náladu, nakloněnou k rozkošnickému požívačství, zálibně pozornou pro odstín rýmu, pro arabesku verše, — zde jest jich však užito při opačném ladění duše. Leč nacházím v tomto oddílu jednu báseň, kterou neváhám klásti vůbec k tomu nejkrásnějšímu, co bylo u nás v poslední době napsáno veršem. Jest nadepsána »Až půjdem« a má jemnou praeraffaelistickou něhu, cosi z obrazu Madoxe Browna, cosi z písně Mahlerovy, cosi ze stesku Shelleyova; vůně země a mír podsvětí jsou tu promíšeny. Slyšte alespoň první sloku:

»Až půjdem spolu loukou asfodelů,
já černý stín, ty bílý paprslek,
skráň rozbodanou trním běd a želů
nám zhojí z pelu
těch květů lék.«

Druhý oddíl knihy nemá jednotné linie. Odečtu-li několik povídek veršem, u nichž se většinou marně ptám, proč městnány byly do těchto uzavřených forem, zbývají hymny a ódy, přírodní meditace a krajinné vzpomínky, smělé fresky ze skutečnosti a barvité vise, často velmi uměle modelované, jež všecky spájí touha opojiti se přírodou, životem, bohatstvím tvarů a najíti tak sjednocení s hmotou, s kolotáním sil, s všeho-

mírem. Slyším tu velmi často šuměti mohutné větve »Stromu života«, jejž v posledním období svého tvoření opěval Jaroslav Vrchlický... a tak se mně ukazuje, jak Borecký proběhl celou vývojovou drahou svého mistra, ovšem v zkratkách a bez rysů geniality. Po »Dojmech a rozmarech« přišly »Písně poutníka« a konečně »Strom života«. Mám-li i z tohoto oddílu citovati nějaký passus, volím úryvek z »Blouznivé noci«, v níž tolik zachyceno z osobnosti Jaroslava Vrchlického:

»A vše v tom zásnubu světel a tmy a slasti a žalu,
jakoby splývalo v jediný paian, jenž se tvých rtů,
Mistře,
v měňavé rozhraní noci a dne, jež tu kolem nás víří
svými fantasmaty jak Breughlův odvážný štětec,
hlaholí soucitem k lidstvu, obdivem k ženě, k přírodě
láskou.«

Většina z dvanácti básní debutu R. Bojkova, nazvaného případně »Modlitby víry a lásky«, jsou hymny, žalmy a ódy, valící se v mohutné a slavné říši varhanového plena. Básníka, positivistického pantheistu, proniká stále bezprostřední pocit všudy přítomného božství. Trošku abstraktní demokrat vyznává v nadšené horoucnosti bratrství všech. Zapálený chiliasta doufá pevně v radostné příští nové země a nového lidství. Překonav rychle pochybnosti zachmuřeného mládí, dospěl k onomu stupni vesměrného kladu a myšlenkového optimismu, kde jsou překlenuty veškeré dualistické konflikty ducha a hmoty, odvěčné dobroty a dědičného hříchu, hromadného štěstí a osobního utrpení. Pak nezbývá, než aby se srdce kořilo a vzdávalo díky v nábožné prostraci. Zdá se skoro zbytečno připomínati, že to byl Otakar Březina, jenž u nás dal klassickou formu tomuto monistickému optimismu, který značí poslední fasi jeho složitého vývoje, a že na př. jeho »Kolozpěv srdcí« patří vůbec k vrcholům moderní hymniky pantheistické. Z tohoto údobí tvoření Březinova přijal R. Bojko tolik, že se často zdá pouhopouhým Březinovým epigonem. Má jeho hymnický vzlet s tou nádhernou pontifikální fugou, která chvátí smysly i srdce. Má jeho široce rozvětvené paralelismy obrazů a metafor, jež se valí jako mocné vlny mohutného toku a náhle se zčeří o vůdčí myšlenkový motiv, vracející se refrainovitě. Má i jeho hromadící se vložky a vsuvky, které přerušují na chvíli rhetorický proud vzpomínkovou episodkou, krajinářským detailem, obrazovou arabeskou. Má jeho apostrofy, exklamace, zámlky a přerývky. Volí čistě po březinovsku své obrazy rád ze základních a prostých vztahů lidského žití, z rolnictví a válečnictví, ze ženiny domácí práce a ze sadařství, z tance mládeže i z víření hvězd. Jest ovšem dalek mistrova umění, jež každou nejprostší představu v obraze typicky vyloženém opravdu nobilisuje. Nejednou setkáme se u R. Bojka s metaforou, která v kontextu vznešeném přímo skřípe mimovolnou trivialitou nebo prosaičností. V krásné »Modlitbě díků« charakterisuje R. Bojko odklon od pochybovačné nedůvěry ke kladnému vyznání víry obrazem »Já vyslechnuv klidně, jak sečtělý oktaván nesmyslů plnou katechetovu důtku, poslední výčitky domnělých hříchů«. Nebo v hluboké »Modlitbě víry v můj rod« oslavuje se Bůh touto signifikací: »historik chladný, jenž s lhostejnou tváří inkoustem z krve národa píše všechny osudy říše.« Nebo v trojdílné hymně »O člověku, zemi a Bohu« jest země v představách básníkových »ovečka sladká, jež kolem světlého pastýře svého radostně krouží, netušíc ani, jak zákonem tíže drží ji zkrátka na provázku«. Zde a několikráte jinde březinovské »šílenství metafory« selhalo úplně.

Leccos, co u Březiny bylo nutnou součástkou v organickém celku, zvrhlo se opakováním v únavnou manýru. R. Bojko jest s Březinou a s Nietzschem nadšeným vyznavačem generační naděje v budoucí pokolení a zpívá proto horoucí chvály dětí. Někde skutečně s křehkou něhou a vroucí gracií. Jaký rozkošný genre Manesova posvěcení jsou na př. tyto verše z »Otčenáše«, ačkoliv ani v nich není zcela důsledná logika obrazová:

»A budeme vždycky jako Tvé vzácné, podivné slívy:
Ve vršku zalitém mírným slunečním světlem,
květlém
lásky a touhy rudými květy,
zpívati bude zlatý pták tichého štěstí,
dole však zlatě již uzrálé plody
ponesou k zemi schýlené sněti,
na něž se svěsí naše maličké děti,
oděné jenom v košilky krátké,
a rážet si budou hebkou, buclatou pěstí
ovoce sladké.«

Vrací-li se však tento hymnus dětí skoro v každé básni, unavuje a to tím více, že jen málokdy jest organicky zapjat. Citovaný passus však ukazuje nám též podstatné rozdíly mezi R. Bojkem a Ot. Březinou. R. Bojko tíhne více k zemi, k idylle, k přírodě. Nepohrdá naturalistickým líčením, kde by je Březina překonal ideovou dynamikou. Zastírá autonomním obrazem, samostatným genrem nejednou ústřední ideu. Ztrácí mnohdy organickou jednotu básně, koncipované směle, avšak nedodržující až do konce velkých obrysů.

Toto básnické debut opravňuje dojista k vzácným nadějím, třebaže R. Bojko jest posud hlavně Březinovým epigonem. Kniha má široký rhytmický dech, mohutný veršový spád, marnotratné bohatství obrazové. Má ještě více: neklamný smysl pro opravdovou poesii, šťastný dar postihnouti lidskou velikost a přírodní kouzlo, statečnou lásku ke všemu, co jest kladného a hodnotného v životě. Avšak nebylo by poctivo

zastírati, že »Modlitby víry a lásky« chovají v sobě také vážné umělecké nebezpečí. Kosmický optimism, na němž jsou založeny, jest konečným výsledkem duševního processu: o něm však kniha sotva mluví. Březina tento process myšlenkově i umělecky promítl celou řadou výtvorů, než počal zpívati pantheistické i optimistické své chvály; proto jeho dílo jest lyrickým dramatem. Bojko však přijal Březinovo lyrické drama mlčky jako předpoklad a spokojil se s básnickým rozvedením statické fáse poslední; proto jeho »Modlitby« jsou právě hymnami a kancónami bez dramatického napětí. Není pak divu, že mají cosi mechanicky jednotvárného, že působí nejednou dojmem básnění programního, při němž míra životní zkušenosti jest velmi skromnička. Často básník netvoří, nýbrž jest prostě unášen. Nevznikají zákonně členěná a přesně organisovaná umělecká díla, nýbrž jen velkolepé improvisace. Z nich hlásí se opravdový b á s n í k, jehož však posud neprovází uvědomělý u m ě l e c. A vývoj t í m t o směrem měl by býti hlavním problémem všeho budoucího tvoření Bojkova.

»Černé moře« pokládám za pošetilé nedopatření. Zda však zavinil je spíše naprostý nevkus nebo bezmezné sebepřeceňování, s nímž se u Josefa Holého potkáváme krok za krokem? Několik čísel na př. »Ta její«, »Kytice« neb »Zbojnická« ukazují zcela zřetelně, až kam veršovcova vloha sahá: v prostoduchém ohlase lidového popěvku, v němž dovoleny jsou rhytmické nekorrektnosti i assonanční svévole, podaří se mu sem tam čistý tón nepatrné šíře a skrovné originality. Ani lidová ballada se suchou svou úsečností a groteskním skrojením verše není zcela vyloučena z úzkých mezí jeho mohoucnosti, ačkoliv v ní kolísá Josef Holý neustále na hranici chtěné tragiky a bezděčné komičnosti. (»Jak se tam sešli, črt ví, na hrobě sedí tři mrtví, veselo v karty hrají, klejí a povídají.«) Ale to Josefu Holému nestačí. Jest zaryt myšlenkou, že skrývá v sobě básníka filosofického. Pokládá za své poslání pěstovat lyrickou reflexi a kontemplační poesii. Miluje básnický jinotaj a tajemnou symboliku. Od pevné země, která mu jedině svědčí, zabodává věštecké své pohledy do černého moře, které hučí hluboko pod naším vědomím, a sluje hned záhrobím, hned zapomněním, hned tajemstvím. Avšak, kdo nedovede jasně a logicky myslit, není ještě mystickým filosofem. Kdo neumí sestrojiti určitou a živoucí scénu, nemá proto práva pokládat se za allegorického neb dokonce symbolického básníka. Kdo hromadí slova, obrazy, verše bez hlavy a paty, bez zvukové malby a rhytmické hudby, nesmí proto činiti nároku, že do jeho konglomerátu budou čtenáři vkládati bůh ví jak hluboký smysl. Josef Holý docíluje tím vším dvojího účinu: buď jeho »básně« působí prostě směšně nebo zcela nesmyslně. Nepobavil jsem se dávno ničím tolik jako filosofickou komposicí Josefa Holého »Úsvit«, kde Přemysl, jenž právě »vlídně odmítl« milostné návrhy roztoužené Libuše, odchází do světa přemítat »o vzniku, účelu rasy« a na cestě potká animálního Žíra a uspořádá mu extensi této filosofické pronikavosti a básnické krásy:

»Hluboko, daleko síla je mravní.
Žalno je člověku, a není vyhnutí,
umírá lepý, rozlehlý duch,
hmota a krása trvá světem.
Tragika jedince. Bolest je horší,
skoro že darmo bojovat ssebou.
Okamžik závratné rozkoše — konec,
zas nové balvany, zas nová bída.
Posměch v tom boží. Tragika lidská.«

Ptáte se: Filosofie? Lyrika? Verše? Nikoliv, pouze ukázka z Josefa Holého. Vedle takových skladeb, jejichž komičnost jest samozřejma, najde se v »Černém moři« řada čísel úplně temných, nesrozumitelných, nerozumných, vůči nimž poesie Blakeova, Mallarméeova neb Mombertova jest křišťálem. Nedomnívejte se snad, že marnotratnost nádherných obrazů zastřela smysl, že v hudbě slov a rýmů zanikla jasnost myšlenky, že snaha po odlišnosti metafor udusila prostotu logiky. Na rozluštění »Kateřiny« mohla by se vypsati hezky vysoká cena bez nebezpečí, že jí kdo dobude, a přece jde jen o suchopárnou rýmovačku bez obrazů a bez nejmenší přízdoby. V básni »Na sadě«, kde přece učiněn jakýsi pokus o veršové sepětí, zpívá — sit venia verbo — Josef Holý za bujného jara jakožto lysý kmet o svých vzpomínkách, touže, aby se mládím a vášní zpily. A vzpomínky přicházejí:

»Vzpomínky jdou tak zvolna a nesměle,
bázlivě a upejpavě,
nechtějí tančit po staré hlavě,
stydno jim výsknout si vesele.

Po starodávnu jdou nastrojené,
v škrobených šatečkách němě tu cupou,
zdiveně kývají bradkou tupou,
hejno když dětí kol s křikem se žene.

Každá má formičku, z níž se ti nehne;
vylákej ji a slibuj jí nebe,
vzpomínka zapláče, že ji to zebe,
v dusný si kočárek zpátky lehne.«

Kdo čteš, rozuměj! Přiznávám se sice, že nerozuměl jsem sám, ačkoliv jsem četl pětkráte neb šestkráte za sebou; marně mne z toho zrážel smysl pro rhytmickou čistotu a slovní hudbu.

Nazval jsem »verše« tyto pošetilým nedopatřením. Jest to nejmírnější výraz, jehož lze užíti. Vyhlašuje-li se však toto spisování tu a tam za opravdovou a dokonce mužnou poesii, nepojmenuje to ani krajní shovívavost již pouze pošetilým nedopatřením.

*

J. P. Jacobsen: **Paní Marie Grubbová.** Interieury ze sedmnáctého století. Z dánštiny přeložila a úvodní studii napsala Milada Krausová-Lesná. Melicharova »Výkvětu světových literatur« svazek VII. V Hradci Králové 1911. (Dokonč.)

Tak tedy máme i český překlad »Marie Grubbové«. Je to skutečně překlad? a český? Nikoliv, to, co se nám tu podává, lze spíše nazvat přešroubováním nežli překladem; a o češtině zde — stydno povídat. Překladatelka nemá naprosto smyslu pro libozvučnost řeči, nemá jemnocitu pro poetické výrazy originálu, nemá sluchu pro hudební spád a rythmus mluvy, pohřešuje zkrátka těch nejelementárnějších a nutných vlastností, jež požadujeme od každého tlumočitele uměleckého díla. Připojí-li se k tomu ještě ledabylost a povrchnost, jakási řemeslnost, práce akordní, která hledí si spíše kvanta než kvality díla, ovšem nelze se divit, že místo krásného obrazu originálu dostává se nám v kopii pouze nevkusné, neumělecké karikatury.

Nedostatek místa (a pak i ohledy na nervy čtenářů) nutí mne býti co nejstručnějším v důkazech právě řečených vět. Chyby překladu — je jich na sta, ba na tisíce, některé stránky se jimi přímo hemží — lze rozděliti v několik skupin dle druhů; uvádím z každé jen několik ukázek (ne snad nejparádnějších, vybírám je namátkou). Připomínám jen na vysvětlenou, že číslice v závorkách značí stránku českého překladu, že »dánský« originál, který tu cituji, je páté vydání »Fru Marie Grubbe« z r. 1900, a že německý překlad, s nímž jsem rovněž srovnával, bych mohl čtenářům dánsky neznajícím posloužiti ukázkou lepšího překladu, je od Marie Herzfeldové z r. 1905 a vyšel u Diederichse v Jeně a Lipsku.

Ještě nejmenší chybou bylo by opakování slabik a slov, jako: nejste stejný (11.) při přirozených (14.), vzbudilo to brzy vzbuditelný vzdor (120.), bílené stěny nabyly bělosti (187.), ne, Sörene, ne (256.), nebo dokonce: (zdi) základ měly bílý a byly pomalovány (9.), Žofie byla vstala, stála bezpečně (87) nebo: Obývali ji v zimě i v létě jako obytný pokoj (9.), ač v orig. zní »de brugte (= užívali)... til Dagligstne« atd., lidé lapali vzduch horkem, jen mouchy vesele bzučely v těžkém vzduchu (52., v orig. poprvé gispede = lapali dech, oddychovali), bylo chvíli všechno ticho, vše se stišilo (53., v orig. dva různé výrazy: blev stille« a »rettede sig« [= vzpřímilo se]).

Z řady syntaktických oblud: ... musila cítiti téměř jako klid a úlevu, když by (!) ji vedla pevně a tvrdě cestou, kterou měla jít, osoba, která dle všeho s ní smýšlela dobře (24.), neboť právě proto, že by, co jste opustil, abyste ji získal, věděla, snažila by se, aby její láska byla vám celým světem (57.) jest květina, která se nazývá modřenec, tak modrá, jako ona, byly její oči (96.), vrkali divocí holubi pod klenutými buky sbory (113.), ale to to nebylo, co činilo tato ústa tak zvláštními, bylo to, že měl... (159.).

Z neobratnosti vznikly také vazby: Ty žvaníš, až ti přejde dech a dánština (10., orig. »du snakker dig jo baade fra Vejr og Aande og fra Landsens Maal tillige«, něm. »redst Dich ja um Luft und Atem. und um die Landessprache zugleich«), vítr uzavíral kouř v komínech a špatně nakládal s vývěsními tabulemi (51.), teplo foukalo shora (52., m. vanulo), snad netouží po někom, jak je mladá (22.) a j.

Skvostný rythmus originálu a jemné krásy řeči a obrazů někdy přímo barbarsky ničeny: Věta »fra fugtig Rosa, der naesten er tung, til et Lilla saa let, at det kommer og gaar« (něm. »von feuchtem Rosa, das nahezu schwer ist, zu einem Lila, so leicht, daß es kommt und geht«) zní v českém překladě: od vlhké růžovosti, jež je téměř těžká, k fialovosti tak lehké, že se blíží a vzdaluje (7.), krásný obraz »var der lyst af violet og rödligt Genskin fra Solhjörnets Skyer« (něm. »war es licht vom violetten und roten Widerschein der Wolken aus der Sonnenecke«) vypadá v češtině: bylo světlo od fialových a červenavých odrazů sluncem prozářených mraků (44.); a hned zatím »saa at Luften stod i et skaelvende Skinger« (něm. »so daß die ganze Luft ein einziges bebendes Klingen war«) přeloženo: »vzduch byl v samém chvějícím se křiku« (44.), věta »Barmen var spaed og Foden var spaed, Midjen smal, Vaeksten slank« (něm. »der Busen war zart und der Fuß war zart, die Mitte schmal, der Wuchs schlank«) ztratila svůj rythmus: Ňadra byla útlá a noha byla něžná (!), pás úzký, vzrůst štíhlý (3.) atd.

Řada chybně přeložených výrazů je nekonečná; uvedu jen některé: na př. Myggene nejsou mouchy (7.), nýbrž komáři; tiere og tiere není stále více (9.) nýbrž častěji a častěji; under neznačí nikdy po (31. po bohoslužbě), nýbrž při, za; lön není pajasan (217.), nýbrž javor; eller není a (152. a co to bylo«) nýbrž nebo; flagre není nésti se (217.), nýbrž třepetati se; frem neznačí domů (224.), nýbrž vpřed; affaeldig není slabý (227.), nýbrž vetchý; bjaergere neznačí vyvésti (231.), nýbrž zachrániti; laengere není dlouhý (273.), nýbrž delší; de saa ud místo zdálo se (225.) správně vyhlíželi; at se mere af Stadsen neznačí vidět to zblízka (256.), nýbrž spatřiti více z té nádhery; hylde není hromada (257.), nýbrž police; gemenhed není shovívavost (50.), nýbrž společnost, kamarádství (něm. Gemeinschaft), der henad není tam (54.), nýbrž dolů; broget není pěkný (65.), nýbrž pestrý atd. atd.

Tyto chyby vznikly asi ne tak nevědomostí jako spíše nesvědomitostí a chvatem. Obě tyto vlastnosti projevují se ještě zřetelněji v tom, že překladatelka mnoho slov originálu krátce nepřeložila, vynechala, a to jen z pohodlí a libovolně, jak jí co přišlo do pera. Je v tom nedostatek piety k uměleckému dílu, které pro ni je pouhým materiálem. — Na př. překládá i al Rolighed — v klidu (56. m. v úplném klidu), sörgen og sörger — truchlí (213. m. truchlí a truchlí), lod sig vie — provdala se (225. m. nechala se provdati, t. j. proti své vůli), Ilden i Grunden — oheň (231. m. oheň u základů, při zemi), at blive saer eller forrykt — že se zblázní (234. m. že stane se z něho podivínanebo se zblázní), der daemped drog En — který objímal (46. m. který stlumen byv objímal), meget, meget större — daleko větší (63. m. daleko, daleko větší) a j.

S mluvnicí a pravopisem je překladatelka hodně na štíru. Sekundán reálky nesměl by mně napsati v úloze takovéto chyby: oni tě škádlejí (251.), opatření, které nesouhlasily (197.), přimněl (160.), s tímž pocitem (110.), teprvé (109, 174 a vůbec důsledně), nehraj si více (188.), že by ho více nemilovala (185.), k vůli cviku (108.), k vůli jeho vlasům (219.), kruh, který se skládal z mladých mužů (47.), vítr vířil prach s jednoho místa na druhé, dveře vrzaly v pantech (9.). Užíváno zde vyhynulého duálu stůl s dvěma velikýma, polokruhovitýma záklopkama (9.), tvořeny nemožné tvary j. dojatější (46. komparativ od dojat!).

Čárky kladeny tu jenom namátkou; zbytečných čárek na sta a vynechaných rovněž na sta. Uváděť je bylo by zbytečno; otevřte knihu kdekoli, na každé stránce dokladů hojnost. O tuto zásluhu dělí se překladatelka s tiskárnou bratří Peřinů v Hradci Králové, která ostatně má také na svědomí divoké roz-

dělování slov na konci řádek, na př. vši-chni (31., 180, 224.), podi-vný (65.), ve-dla (68.), nemo-cný (71.), zár-mutek (163.), o-tvírající (166.), le-sklých (171. a 175.) a mn. j. Vůbec chyb tiskových spousty; dovoluji si upozorniti správu tiskárny na Strnadovu knížku »O čtení korrektur«, kde knihtiskařský odborník praví: »Bez chyb, korrektně provedené dílo jest lepším doporučením a větší chloubou závodu knihtiskařského, z něhož vyšlo, než sebe nádherněji a vkusněji vypravená kniha«.

Ostatně je právem a povinností autorskou vyžádat si korrekturu; a neumím-li česky, dám to opravit někomu, kdo česky umí. Ale někde je patrno, že i rukopis byl dán do tiskárny bez přečtení, sotva inkoust uschl; tak na př. »na palcích měl velké, kameny se třpytícími prsteny« (125.) dokazuje, že překladatelka litovala času na revisi své »češtiny«; a také čteme, že překladatelka napsala úvodní studii (titul) atd. atd.

Paní Milada Krausová-Lesná úplně pohřešuje veškeré autokritiky. Spousta překladů, jež rok co rok vyrábí ve velkém, je toho svědectvím, a nemístná ohleduplnost kritiky dodává jí stále větší odvahy k novým a novým »překladům«. Jen tím se mohlo státi, že odvážila se i na Jacobsena.

Svůj »překlad« Marie Grubbové provází úvodem o Jacobsenovi. Rozebírat ho nebudu, je patrně psán pro děti, jen dodávám k poslední jeho větě: z Jacobsena bylo do češtiny přeloženo víc nežli Niels Lyhne a Paní Fönssová; máme překlad již celé Jacobsenovy prosy ovšem kromě Marie Grubbové, která snad časem bude také do češtiny přeložena — to, co se nám zde za ni vydává, to není vůbec Jacobsen.

G. Pallas.

TECHNIKA

Ing. STAN. ŠPAČEK:

TECHNICKÁ PRÁCE V KOLONIÁLNÍM HOSPODÁŘSTVÍ V NĚMECKU.

(Dokončení.)

Stavba železnice jest v tropech obtížná; nejprve se dokončují trati kamerunská středozemní dráha a ústřední dráha. Na trati první jest největším objektem most přes řeku Sanaga 320 m dlouhý, sestávající ze dvou otvorů po 70 m a tří otvorů po 60 m; hlavní pilíře střední se zakládaly studňovitě. Na jedné straně mostu jest proveden chodník pro obecenstvo; rovněž most přes severní rameno řeky Sanaga jest 230·4 m dlouhý a pozůstává ze 4 otvorů po 57·6 m.

Stavba zde byla velice znesnadňována obtížnou dopravou hmot stavebních a velkým, až 8metrovým rozdílem velké a malé vody.

Při stavbách železničních bylo zapotřebí velice často mýtiti les, a vyskytovaly se obtíže všeho druhu.

Východoafrická ústřední dráha bude dlouhá asi 847 km; při stavbě zaměstnáno 6 vrchních úředníků, 250—300 úředníků, dozorců a řemeslníků. Počet domorodých dělníků v režii neb úkolově pracujících kolísal mezi 9400—14.000 měsíčně, tak že se s pracemi dosti rychle pokračovalo.

Menší přejezdy až do rozponu 10 m byly prováděny ze železa, betonu prostého neb vyztuženého. Kolejnice 10 m dlouhá, na 1 běžný m 27·8 kg vážící, spočívá na 14—15 pražcích, uložených v 0·7 m³ silném loži štěrkovém; štěrk byl drcen strojně a sice 300 m³ za den. Stavbu ztěžoval hlavně nedostatek vody, ač vlaky stále vodu dovážely.

Současně se stavbou železnic bylo nutno pomýšleti na stavbu přístavu Duala, kde vyrýpáno asi 170.000 m³ a provedeno nábřeží; přístav u Tangu vyzbrojen jeřáby o nosnosti 10 až 15 tun a postaveny celní špýchary.

V území Usambara, pozůstávajícím ze stepí a lesem porostlých hřbetů horských, bylo s úspěchem použito drátěnky. Poněvadž šlo o dopravu až 1 tunu těžkých kusů, 720 m za sebou následujících, bylo voleno dosti silné lano; trať sama měla místy až i 45° stoupání.

Stanice jakož i stožáry provedeny ze železa, jelikož zde dřevo porušují termiti.

By lano vzdorovalo lépe zhoubnému vlivu zdejší atmosféry, musí se stále mazati, což se děje automaticky.

Stavba této drátěné železnice byla spojena s nesmírnými obtížemi, neboť veškeré železné konstrukce, obrovské množství cementu a lano samo, které váží 5·7 kg na běžný metr a složeno bylo z 208 metrů dlouhých kusů, musilo býti dopravováno po vozech. Celou stavbu podnikla firma Wilkins & Wiese nákladem 3½ mil. M, což chce zužitkováním dříví umořiti. Dráhy používají pro dopravu nákladovou též sousední farmáři, ano i často též pro dopravu osob. Stroje pro německé kolonie byly dříve dováženy z Anglie a Ameriky, dnes však je dodávají vesměs továrníci němečtí, kteří mají v Africe své stálé výstavy strojů a též pro tyto poměry stroje přizpůsobují. Pro orání půdy v koloniích konají se pilně pokusy s pluhem motorovým a elektrickým.

S pluhem motorovým systému Stock byly provedeny pokusy v Německu Dr. G. Fischerem, professorem na vysoké škole zemědělské v Berlíně, a zjištěno, že při orání v prostředně těžké půdě do hloubky 18—29 centimetrů bylo spotřebováno na 1 hektar 13·78 kilogramu benzinu. Čítáme-li 25 procent amortisace pluhu ze sumy 15.000 M, připadá při ročním zorání 600 hektarů na 1 hektar 6·25 M amortisace a 8·20 M výloh provozovacích, celkové výlohy tedy na

zorání 1 hektaru obnášejí 14·50 M při ceně 0·30 M za 1 kilogram benzinu.

Pro orání elektrické jsou podmínky poněkud nepříznivější, jelikož zařízení samo stojí asi 35.000 M a spotřeba proudu pro 1 ha obnáší 50 až 60 KWh pro střední hloubku brázdy 18—20 cm, pro hlubší až 100 KWh. Pro orání nutno počítat s dodáváním laciného proudu, nanejvýše 10 feniků za 1 KWh, což obnáší pro 1 hektar 6 M za proud; 20procentní amortisace ze zařizovací sumy 35.000 M obnáší 7000 M., čili při zorání 600 hektarů asi 12 M pro hektar, tedy celkem 18—20 M pro 1 hektar.

Zároveň se jedná o zavedení stroje ku sklízení bavlny, čímž odpadne práce lidská a sklizeň se neobyčejně zlevní, neboť stálo-li dříve 40 hektarů 2000—3600 M, bude státi dnes pouze 1500 M.

Professor Diesel upozorňuje komisi na výhodnost pohonu motorem Dieselovým, který jest zejména výhodný pro pohon lodí a byl též pro lodě na řeku Kongo objednán. Lodě tyto mají vesměs velice malý ponor; anglická společnost Bolinder dodala koloniální loď o 40—50 HP s motorem petrolejovým o délce 14 metrů, šířce 3·4 metru, ponoru 0·85—0·80 metru, kdežto firma Cockerill v Seraingu dodala remorqueur o 60 HP, 12 metrů dlouhý, o ponoru pouhých 35 centimetrů; menší lodě se dají hotoviti ještě s menším ponorem, až i 10 centimetrů.

Hnací síla všech lodí na Kongu čítá asi 9000 HP — fakticky asi 5—6000 HP.

Strojem budoucnosti pro kolonie jest motor Dieselův, o němž bylo zkouškami prokázáno, že se dá též poháněti olejem rostlinným, který se hojně v koloniích vyrábí, a tím vlastně se přibližujeme k jakémusi částečnému rozřešení nepřímé transformace tepelné energie sluneční v energii motorickou.

V tropech bylo konáno hojně pokusů s bezdrátovou telegrafií. Jest dosud málo známo, že jest bezdrátové telegrafické spojení již dva roky v činnosti úplně bezvadně ve dne v noci mezi Irskem a Kanadou, a kromě toho zavedeny přípojné stanice bezdrátové telegrafie na 160 lodích německých. Pro větší vzdálenosti konaly se v Německu pilné pokusy (hlavně »Telefunken-Gesellschaft«) s dlouhými vlnami, na základě kterých se má přepnout bezdrátovou telegrafií přímá linie z Německa do Kamerunu v délce 6000 kilometrů.

Telegrafie bezdrátová jest v tropech rušena silnými výboji elektřiny atmosférické, následkem čehož jest třeba silných stanic vysílacích, které vyvozují ve stanicích přijímacích různě laděné zvuky rozpoznávací. Pro přímou síť z Německa do Kamerunu zvětšuje se věž stanice pro bezdrátovou telegrafii u Nauen se 100 metrů na 200 metrů s vysílací energií elektrickou 100 KW, vyráběnou z primérní stanice 200 KW.

K doplnění zprávy jest ještě třeba připomenouti práce chemického oddělení, kde se zkoušejí všechny produkty koloniální a dle toho posuzuje vhodnost pěstování produktů v různých krajích kolonií. —

Činnost technické komise koloniální, jak viděti z uvedeného stručného výpisu, jest neobyčejně bohatá a též znamenitě organisována a dokazuje tu opětně, že podkladem další kultury zemí dnes pustých jest n e j p r v e p r á c e t e c h n i c k á, po níž teprve přichází zemědělec, průmyslník i obchodník — ač tento byl první, který v Africe hledal nové kraje ku získání nových, lacinějších produktů, což státem německým bylo brzo pochopeno a plnou měrou podporováno.

Leč kolonisace cizích krajů nabývá teprve pravého významu tehdy, bylo-li pamatováno na kolonisaci krajů domácích — tedy na zlepšení životních podmínek doma, zlepšením země (vodní hospodářství, zavodňování, odvodňování), zavedením průmyslu do krajin méně plodných, zdokonalením a doplněním školství. Teprve po dokonalém zlepšení domácích poměrů možno uvažovati o obchodním a průmyslovém dobývání cizích krajin dalších. Pro pobyt v cizině nutno však technika, obchodníka i průmyslníka vychovávat záhy a systematicky s přesnými znalostmi lidí a poměrů tamějších, by bylo pak možno ho považovat za jakéhosi poradného konsula toho kterého kraje a země. Německý průmysl vniká nejen proto do všech končin světa, že jest výtečně organisován, nýbrž i proto, že Němec má všude v celém světě ochotného krajana, k t e r ý m á n e u s t á l e n a p a m ě t i š í ř e n í n ě m e c k é h o o b c h o d u a p r ů m y s l u, podává stálé zprávy do své vlasti a informuje ochotně i bezpečně své krajany o všech poměrech jednotlivců i země, v níž dlí.

A tomu my nerozumíme dosud a zdá se, že ani tak hned neporozumíme.

*

K článku zde uveřejněnému píše nám **prof. Dr. Daneš:**

Jako geograf dovoluji si k článku pana ing. Stan. Špačka »Technická práce v koloniálním hospodářství v Německu« přičiniti několik poznámek:

1. Škoda, že úvodní stati v č. 21. za podklad slouží kniha Dra A. Fischera »Die modernen Kolonialstaaten etc.«, která je odstrašujícím příkladem, jak populární příručka vypadat nemá, jest nepřehledná a hemží se hrubými nedostatky a chybami (upozornil jsem na ni varovně ve Sborníku č. spol. zeměvědné r. 1911, č. 4.).

2. V části v č. 23. obsažené bylo by velmi dobře věnovati více pozornosti poloze míst a řek, o nichž se mluví — kdo nemá velkého příručního atlasu, nedozví se, že »Lví řeka«, o níž se tu mluví, je v něm. jihozáp. Africe blízko Keetmanshoopu; step »Mkatta« marně by hledal i ve Stielerově atlantu. Stejně třeba říci, že řeky Wami, Kissaga, Ta a Tame jsou snad ve vých. Africe — aspoň o Wami není dle indexu ke Stielerovu atlantu pochybnosti. Nemůže se žádati, aby si každý čtenář »Přehledu« pořídil německý koloniální atlas. Místo Ungamwesi správněji Unjamwezi.

3. Odstavec »V Německu se počítá, že 50% spadlé vody odteče, 50% pak se spotřebuje pro vegetaci, pro spodní vody a vypaří se, což však se nedá mysliti pro poměry africké«, podává příliš málo — poměr odtoku a vypaření k množství srážek u nás a v tropech dal by se správněji vystihnouti i formou velmi koncisní — na př. Supanova příručka fysického zeměpisu v nejnovějším svém vydání poskytuje k tomu materiálu dost a dost.

Tolik chtěl jsem poznamenati jen pro dobro článku samotného a čtenáře, který z něho chce něco míti.

BESEDA

NEZABIJEŠ.

Prosím za prominutí, že se osměluji o této staré věci psát. Ale co tu činím, jest veřejná zpověď. Kaji se z toho, že jsem vzal za svůj tento mravní příkaz kulturního lidstva, že jsem jej vztahoval i na vraždy, sankcionované mocnými tohoto světa a prohlášené za právo. O válce nemluvím — je to živelní zlo, pohroma, rovná moru. Ale zabíjení, prohlášené za právo mi rozrývalo srdce až do dne 18. února 1912. Nechci předbíhati líčení a odůvodním napřed svůj dřívější odpor proti oficielnímu zabíjení a pak teprve doznám svoje obrácení k pravé víře a svoje nové credo. —

Jest všeobecně známo, že spravedlnost jest pojem relativní. Naše lidská spravedlnost (a jiné neznáme) zakládá se na úsudcích, srovnávajících skutečnosti, které byly vnímány nedokonalými smysly lidského ústrojí. Řídí se pravidly, odvozenými ze zkušeností, které byly nahromaděny tímto vezdejším životem — omezeným a nedokonalým. Ale smrt —? Vede člověka za práh světa relativních soudů. Odvádí ho ven, do širé říše absolutna, nekonečna. Lidská spravedlnost z a b í j í. Spravedlnost relativní zasahuje přes hranice relací. To, co zde bylo spácháno — netrestá zde. Svým trestem dosahuje t a m. Vezdejším trestem nemůže býti smrt, neboť trest má působiti vinníku zlo. Ale smrt není zlo — jest konec a počátek. Povahy smrti nelze určiti srovnávajícím úsudkem, relací. Ona není dobro ani zlo, je skutečnost absolutní, vymyká se lidské zkušenosti, vymyká se našim úsudkům. Jest neodvolatelna, neodčinitelna. —

*

V těchto bludech jsem se potácel do 18. února 1912. Odpusťte mi bratří! Ale tímto dnem nastal obrat v mém nazírání na problém zabíjení bytostí lidských — neboť mi zazářila na temnou cestu nauka, čerpaná z čistého rozumu, nezkaleného ani moudrostí filosofů a právníků, ba ani záchvěvy soucitného srdce.[1]) Nejcennějším poznáním jest mi zásada, že zabíjení zločinců nemá ničeho společného se spravedlností. »Dle nejnovějších badání — která ovšem nutno přijímati opatrně — jest prý zločinec člověk nemocný, který za své činy nemůže býti činěn zodpovědným!« Nejedná se tedy při popravě o trest, nýbrž o zničení individua neužitečného a škodného. »Týmž právem, jako člověk pronásleduje dravé zvíře, týmž právem může a má člověk snažiti se o to, aby vyhubil dravce lidského.« Že i lidský dravec je člověk, a že lidský soudce nemá možnosti, aby zjistil, kdo je vinen touto povahou člověka zbloudilého — na tom nezáleží. »Zákon a srdce nemají ničeho společného s názory skutečně lidskými, či lépe řečeno, obé jest v tomto případě škodlivo.« »Nehleďme k zákonům a k planému právničení a uvažujme o věci s hlediska lidského — k tomu stačí čistý rozum.«

Nemysleme tedy na spravedlnost a soucit. Jsou to pojmy, vymyšlené právníky a filosofy. Dnes je doba positivní. Činnost, která nerobí nových věcí, jest marna i škodna. Pryč s odtažitým smetím! Pravda čistá jest, že kdo byl zabit a hygienicky pohřben, neškodí. Ale živý zločinec-nemocný škodí dvojnásob. Sám působí zlo a plodí další škodnou. »Jsou přece, jak známo, zločinecké nátury, které jsou k tomu přímo určeny, aby se dopouštěly zločinů. A právě tak jest známo, že v rodinách takových lidí následkem atavismu zločin tak říkajíc jest skoro dědičný.« Člověk, který následkem svojí chorobné povahy působí a rozplozuje zlo, budiž odstraněn. »A toho nedocílíme tím, že dotyčné individuum zbavíme svobody, nýbrž tím, že je zničíme.« Názor tento sice svádí k nauce o zabíjení nemocných nakažlivou chorobou — ale: nekomplikujme otázku. Vždyť hledáme odpověď jednoduchou, jasnou, odpovídající čistému rozumu. A nejjednodušší, nejjasnější jest odpověď: zločinec škodí — budiž zabit. Jest to úsudek přímočárný a my, positivní myslitelé, milujeme přímočárnost.

»Člověk odsouzený k doživotnímu žaláři jest eo ipso pro lidstvo ztracen a znamená pro ně toliko obtíž.« Tvrzení, že lidstvo nese tuto obtíž, protože je spoluvinno na vznikání povah zločinných a protože touto obtíží vykupuje svůj klidný vývoj na účet nešťastných nemocných — to jest prostě matení soudů přímočarných. Zločinec propuštěný z vazby může však »ještě býti otcem a pak není vyloučeno, že v řadě jeho potomků následkem dědičného zatížení znovu se objeví zločinec.« Také opačná možnost není vyloučena, neboť i zdokonalení rodu je možno a nikdo z nás neví, neměl-li v řadě předků zločince (některé vznešené rodiny to dokonce positivně vědí), ale uvažováním různých možností nedošli bychom jasného, čistého výsledku. Nevěřme tedy ani v možnost zušlechtění plemene.

Nedejme se konečně másti zásadou starého zákona: »oko za oko, zub za zub«. Jest příliš milosrdna a proto nespravedliva (zde, prosím, zase pojměme v úvahu pojem spravedlnosti, který jsem s počátku zavrhl — neboť tu sleduje přímočárný směr naší úvahy). Nutno zajisté zabíjeti nejen vrahy, nýbrž i zločince, kteří nikoho nezabili, ale netřeba zabíjeti

---

[1]) Věty označené uvozovkami budu citovati z feuilletonu časopisu »Union« ze dne 18./II. 1912. Autor podepsán »stavební rada Rautenkranz«.

ty, kdo sice vraždili, ale nejsou zločinci. Muž, který ze žárlivosti oprávněné zabil ženu, nemusí býti zabit — neboť může dále konati užitečnou práci positivní, ano může i ploditi bezúhonné generace. Není povahou zločineckou. Ale co soudíte »o moderních dámách, které mění milence jako služky a kterým zavraždění nepohodlného manžela nebo milence zdá se býti nezbytnou nutností, spojenou s obzvláště vzrušujícím požitkem? A taková žena smí býti i matkou!« »Vyskytují se zločinci, kteří hanebně si zahrávají důvěrou bližních, kteří, když odkryli svoji pravou tvářnost a ztroskotali, poškodili materielně tisíce lidí, sta oloupili o existenci, některé dohnali k sebevraždě. A tito zločinci odpykají čin trestem na svobodě, aby pak začali znovu!«

Zákon přírody praví tu jasně: zabiješ. Ale děj se to lidsky. (Zde dovolávám se srdce, které jsem nejprve z úvahy vyloučil — ale věřte, jest toho třeba.) Lidskost žádá odstranění veřejných líčení a vyhlašování rozsudků: »Jakmile se skončí řízení důkazní, nemá zločinec v síni soudní ničeho činiti — obecenstvo také ne. Zní-li rozsudek na smrt, není třeba sdělovati to zločinci-nemocnému; pak má také provedení rozsudku nastati pokud možno rychle, neboť nejedná se o trest, nýbrž o zničení škodného individua. A k tomu stačí několik kapek jedu, nebo rána elektrická, zkrátka prostředek, aby život zločince byl ukončen, aniž by on sám si toho byl vědom.« Nejsou to idee stkvělé, positivní a přímočárné?

Děkuji redakci časopisu »Union«, že otiskla tuto perlu lidskosti a čistého rozumu, děkuji jí dvojnásob, že to otiskla v jazyku německém. Ať zví cizina, co soudíme o trestu smrti my, moderní Češi, ať zví, jak daleko už jsme v positivní kultuře dospěli. Jen o jedno prosím. Kdyby se tento článek nelíbil, kdyby byl považován za obecně škodlivý, kdyby se autor objevoval jako škodné býlí, jež nutno v zájmu celku vyplenit: nezabíjejte mne ani šibenicí ani jedem.

Raději se polepším, raději nebudu ploditi nebezpečných individuí, raději učiním vše. Jsem sice člověk přímočárný a positivní — ale na dně duše mám pochybnosti. Bojím se absolutna: neuzrál jsem pro ně dosavád. *V. Z.*

POLITIKA

JAN GALLAS:

NA VŽDY KOVADLINOU?

(K přednášce dra Kramáře.)

Zájem o zahraniční politiku je u nás v Čechách dosud něčím nezvyklým, mimořádným. Zápas s Němci jak v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, tak v parlamentu vídeňském absorbuje úplně zájem české veřejnosti, která věnuje zahraničním věcem pozornost pouze při zápletkách vážnějších, o denní otázky se naprosto nestarajíc. O nějakém jejím stanovisku ke konkretním otázkám zahraniční politiky, jako je tomu v zemích jiných, nemůže býti vůbec řeči. Nepříliš lépe je na tom česká žurnalistika. Ta totiž o záležitostech s česko-německým sporem a vnitřní politikou Rakouska co nejúžeji nesouvisících pouze referuje a nesnaží se — na rozdíl od listů vídeňských — téměř nikdy pohlížeti na ně s hlediska vlastního. Česká politika konečně zaujímá ve svém celku k politice zahraniční jaksi stanovisko passivní oposice, především z důvodu, že nemá k ní poměr svůj dosud ani v základech ujasněný. Jak známo, stopují z českých 108 poslanců zahr. politiku soustavně pouze dr. Kramář a Klofáč.

»Přehled« již častěji upozornil na tuto bolavou stránku české politiky, jež si touto passivností a bezradností v otázkách veliké politiky se týkajících nesmírně škodí, a poukazoval zejména na stále ověřovaný fakt, že ve státě se domohou jen ony strany opravdové moci, s kterými může dynastie počítati při provádění své politiky a svých plánů. A to byli v Rakousku dosud jen Němci a Poláci. Proto volali jsme a voláme po ujasnění našeho poměru k zahraniční politice rakouské, ke všem otázkám, kde nesmíme cítiti jen jako Čechové, nýbrž především jako příslušníci státního celku.

Z těchto důvodů uvítali jsme s radostí ohlášení přednášky Dra Kramáře o zahraniční politice v očekávání, že bude z největší své části věnována řešení poměru zmíněného. Neb kdo jiný má v této věci stanoviti program, ne-li nejlepší její znalec? Očekávání naše bylo do jisté míry zdůvodněno holešovickou řečí Kramářovou, v níž vytýkal, že »u nás se uvyklo, nechati v zahraniční politice mluviti jenom Němce a Maďary«, a prohlásil, že dnešní chystaný obrat v zahraniční politice rakouské »žádá od nás jisté ohledy a ukládá nám také jisté povinnosti«.

Než právě v tomto směru přednáška, bohužel zklamala. Dr. Kramář nastínil nám sice v skutečně velkých rysech vývoj mezinárodních poměrů od založení trojspolku až do doby nejnovější, českého poměru k zahraniční politice se však téměř vůbec nedotkl. Prohlásil pouze, že jsme a zůstaneme v politice mezinárodní činitelem jen passivním, že v historii nebudeme nikdy kladivem, nýbrž jen kovadlinou, a že, co vzhledem k budoucím nejistým událostem jedině můžeme dělati, je: síliti vnitřně, totiž kulturně a hospodářsky a zanechati malicherných bojů, dosud mezi námi bujících. To je málo, velice málo na český program a české stanovisko k zahraniční politice, a i to budí k odporu.

Bylo by smutným vysvědčením pro mladý šestimilionový národ, kdyby v zahraniční politice chtěl navždy zůstati činitelem passivním, a vysvědčením ještě smutnějším, kdyby v historii chtěl hráti jen a jen roli kovadliny. Jsou menší národové a chtějí přes to býti kladivem! Poláci čítají v Rakousku jen 3 miliony hlav,

ale poděkovali by se jistě co nejuctivěji, kdyby jim někdo radil, aby byli v zahraniční politice činitelem, s kterým se nepočítá. Naopak; snaží se, aby koruna právě zde musila především na ně spoléhati, poněvadž vědí, že aktivnost na tomto poli je největším zdrojem jejich politické síly. Ba, žádají přímo účast ve vládě společné a domohli se jí. Nejinak si počínají Němci a ovšem také Maďaři.

Proč bychom my neměli míti stejnou ctižádost, stejnou vůli k moci? Zoufá Dr. Kramář do té míry nad českou politikou, že jí nepovažuje za schopnou aktivní účasti na politice mezinárodní? On to byl, jenž co nejdůrazněji vystoupil pro uplatnění českého vlivu v politice vnitřní, jenž aktivní účast ve vládě prohlásil za conditio sine qua non nabytí politické moci. Proč hlásá nečinnost v politice zahraniční? Dle našeho přesvědčení nutno i zde hledati cesty k zanechání passivní oposice a k vytvoření nového poměru mezi českou politikou a státní politikou rakouskou. A až se tyto cesty najdou — dojde k tomu právě tak, jako v politice vnitřní — budeme snad přece jenom moci býti něčím jiným, než kovadlinou. Doufáme, že Dr. Kramář někdy jindy nám poví méně o mezinárodní situaci povšechné, za to tím více o otázkách zde naznačených. Řekl sám, že nastávající doby jsou vážné; tím více je zapotřebí, aby česká politika věděla, jak v nich jednati —, a nepotácela se pak jako třtina větrem se klátící bez pevného programu a cíle.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni 28. února 1912.

Kvapem se blíží volby do vídeňského obecního zastupitelstva, i je tudíž pochopitelno, že křesťanští socialové napínají všechny své síly, aby zachránili svou državu, ale všechno marno. Bortí se jim půda pod nohama, odpůrci jejich zvedli tytéž zbraně, jimiž svého času křesťansko-socialní strana zvítězila, ukazují cifry, jimiž je nejlépe posouzeno vídeňské obecní hospodářství. Toliko jeden rozdíl je mezi tehdejší a nynější agitací. Křesťanští socialové pracovali s ciframi fingovanými, nedoloženými, pomluvami a na cti utrháním, nejednoho muže čistých rukou, poctivce přímo k smrti štvali. Ale teď proti nim mluví cifry skutečné bezpečnými svědectvími a ostatně i tím, co každý má na očích doloženo, nyní mluví proti nim cifry z obecního hospodářství, na něž soupeři, vesměs příslušníci strany křesťansko-socialní, předáci různých jejich frakcí, sami nejprvé vynesli na veřejnost. Marné je nyní zapírání a zabarvování. Voličstvo se chystá učiniti přítrž »tureckému hospodářství« na vídeňské radnici. Zápas o posice již počal. Od 25. února jsou vyloženy voličské seznamy, dnem tím počíná volební kampaň. Všechněch praktik, které kdykoli někde pomáhaly k vítězství a udržení ohrožených posic, užívá se tady a vymýšlejí se ovšem na vídeňské radnici nové, vše tam je v horečné činnosti. Jaká »mravenčí práce« byla provedena, vysvítá z toho, že několik tisíc voličů, o nichž lze za to míti, že by křesťanského sociala nevolili, bylo v seznamech voličských »opomenutím vynecháno«. Jak veliký apparát tu musil býti v činnost uveden! Ale ovšem radniční panstvo dosavadní zápasí o svou existenci. Křesťanským socialům sloužila politika ve všech sborech provozovaná toliko k nabytí hospodářské moci, nebo prostě docela srozumitelně řečeno, k obohacování, politikou si pomáhali k tučným sinekurám, k penězům, byla jim řemeslem tak dobrým, že je přirozeně velmi neradi opustí.

Jak se poměry do nynějška utvářily, pokládali by křesťanští socialové již za velký úspěch, kdyby neztratili víc než 25 mandátů, ale vyhlídky nejsou tak příznivé, aby se mohli těšiti aspoň na toto vítězství, neboť marné je všechno vybízení ke svornosti, pánové jsou ve vlastním táboře tak velice navzájem proti sobě rozeštváni a tolik si navzájem stojí v cestě, že nemohou za zuby udržeti všechny pěkné věci, kteréž na sebe vědí. »Živnostenská strana«, která nabývá stále více půdy, je odnožem někdy mocné strany Luegrovy a je tudíž soupeřem zvláště nebezpečným. Dr. Lueger porážel liberální regime hlavně tím, že jim vytýkal zadlužování Vídně. Ale někdejší liberálové byli zcela neobratnými začátečníky v dělání dluhů, přirovnáme-li je s křesťanskými socialy. Těm vypočítal před několika dny Dr. Dorn, že na každý den jejich vlády připadá 200.000 korun nových dluhů. »Korupce«, na kterou Luegrovci kdysi poukazovali, je hotovým běloučkým neviňátkem proti tomu, co oni spáchali na obyvatelstvu vídeňském zřízením pivovaru města Vídně, vykořisťováním pomocí elektráren městských, pomocí tramwaye, stavebními spekulacemi, závratným zvýšením cen pozemků a k dovršení všeho zakoupením Zillingdorfských uhelných dolů.

Řada soudních procesů od Luegrovy smrti odhalovala stále více hrozné pašovské hospodářství vídeňské, a následek je ten, že bude nucena strana, která se pokládala za prvou v říši, opustiti co nevidět svou nejdůležitější baštu, vídeňskou radnici.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Č. SLEPÁNEK:

K NAŠIM HOSPODÁŘSKÝM STYKŮM SE SLOVANSKÝMI ZEMĚMI.

Pozoruji český život několik let s dosti značné vzdálenosti, kde není slyšet drobného shluku, kam nedoléhají skřípavé tóny všedního života. Vidím stále jen svůj národ jako klín, vražený do cizích ramen, jichž osudnému sevření takto překáží. Chápe se to už i u jiných Slovanů, zejména u Jihoslovanů. »Nebýt Čechů a Poláků (rozuměj tu v Prusku) nahoře na severu v boji s Němci, tíže bychom my na jihu pociťovali německý nával. Češi a Poláci jsou tu jezy, o něž se lámou vlny německého nájezdu« — čteme v právě vydané knize »Narodna Odbrana« (Bělehrad 1911), určené pro nejširší vrstvy srbského národa. Ale čím víc budou nás ctít a na nás spoléhat Jihoslované, tím více roste naše zodpovědnost. Dosud leckde se nám vytýká, že jsme příliš vypočítaví. Na tyto výtky dovedl jsem vždy s úspěchem odpovědět. Jsme vypočítaví a musíme jimi být, neboť diktují to podmínky našeho národního boje. Jihoslované smějí si snad dosud dovolit dávku bohêmství, my nikoliv. Musíme žít ekonomicky, dbát, aby spalovalo se minimum energie při zvýšené produkci. Ale ve slovanském světě slyšíme také často výkřiky obdivu o Češích, říká se, že jsme národ neobyčejně silných nervů a krajní pracovitosti. Slyšíce takové úsudky, nemůžeme se již ubránit ruměnci zahanbení. A v duchu vroucně si přejeme: Kéž bychom byli opravdu takoví, jak se to říká...

Schází nám mnoho k tomu, co v nás domnívají se vidět ostatní Slované. Máme k disposici veliký

kapitál, jejž nám nastřádali naši slavní pracovníci na poli slovanské práce: sympatie všech Slovanů. Jak jsme tohoto kapitálu využili? Velmi málo. Kolik našich jedinců, již pokoušeli se být sprostředkovateli mezi českým producentem a slovanským konsumentem, kleslo již únavou? Však i naše bankovní filiálky ve slovanských zemích mohly by nám povědět, jak úzkoprsými, krátkozrakými a nehybnými jsme dosud. Často mohlo by se to přímo nazvat i nekulturností, někdy hříšnou leností. Na dotazy se odpovídá, když už tazatel dávno dostal odpovědi z ciziny, ba často se ani neodpoví (zvláště poslední způsob jednání je velmi obvyklým dosud v Čechách). Odpovědi bývají ledabylé a způsobují další rozvláčnou korespondenci. Offerty se vyhotovují dle zásady: řekneme raději víc, bude-li se zdát mnoho, ubereme. Jak můžeme při takových »usancích« konkurovat na př. v Rusku, kde německá přesnost stala se příslovečnou? Akuratěn kak Němec! říká se tam.

Dle toho, jaká je poptávka po publicistických informacích o ostatních slovanských zemích, zřejmo, že se u nás úžasně málo čte, studuje. Stěžují si na to všichni autoři. I já mám trpké zkušenosti. Mohl bych vyprávět z nich leccos karakteristického, co by se zdálo přímo neuvěřitelným. Neznát českého života, člověk brzy by podlehl malomyslnosti. Ale takto béře jej prostě tak, jakým je; předpokládá co nejméně, pak i zklamání jsou slabšího nárazu. Nicméně neškodilo by uveřejnit hrst takových karakteristických příkladů o našem asiatství, jak by to nazval ruský ekonomista Tugan Baranovski.

Myslím, že by náš obchodní a průmyslový svět měl znát nejen tržní podmínky slovanských zemí, ale i jejich dějiny, jejich tradice, kulturní podmínky, jejich duši. Jak můžeme připoutat k sobě ostatní Slovany? Ne suchopárnými výpočty, ale především opravdovým srdcem a vroucím porozuměním. Rus na př. nemiluje frází. Rád má veliké zásady, rád na vše pohlíží se zásadního hlediska a chce být hluboce přesvědčen. Nestačí říci mu: Kupuj mé zboží a ne německé, neboť já jsem Čech, Slovan. On žádá hlubšího odůvodnění pro to. A jak to chápe česká veřejnost? Jak to chápe náš průmyslový a obchodní svět? Myslíte, že prostým vysláním agentů dosaženo je všeho?

Nedotčeným úhorem jsou naše kolonie ve slovanských zemích. Máme v nich značný počet zámožných, ba i velmi bohatých lidí, dokonce i milionářů. Kde máme katastr těchto jednotek, jichž jmění mohlo by účelně posílit naše národní bohatství? Toto jmění se nám rozplývá, mizí nepoužito. Jakým faktorem mohlo by se stát v otázce hospodářské vzájemnosti slovanské! Byl jsem na to upozorňován samými krajany v Moskvě a Sofii velmi důrazně. Ať se o tom přemýšlí, ať se vyhledají tato roztroušená jezírka českého jmění a ať se přímo z nich čerpají prostředky pro hospodářskou vzájemnost. Slované oněch zemí nám to jistě nezazlí.

Narážíme dosud při prvních krocích na poli hospodářské vzájemnosti slovanské na více méně značné překážky. Ale toť samozřejmo. Ani ostatní Slované o nás mnoho nevědí. Vzniká plno nedorozumění. A mimo to jak u nás, tak jinde je národohospodářská výchova ještě nedostatečná. Ale u všech těchto našich předních stráží vládne přesvědčení, že to půjde...

Jen více pohyblivosti, více následování cizích, velikých vzorů. Vizte jen, jaké spousty literatury národohospodářské vydávají Francouzi, Angličané, Němci, Italové o svých i cizích věcech. Kapitál, čím více se stává majetkem širokých vrstev, tím více se nacionalisuje. Anglie už dříve ostřížím okem začala střežit každý jeho pramének. Francie v posledních letech stává se neobyčejně citlivou ekonomkou národního jmění. V Německu v posledních měsících vyšla spousta drobné i větší literatury, zabývající se otázkou soustředění kapitálu, uložení německého kapitálu v cizích titrech atd. atd. Němci vedou stálou statistickou agendu o svých koloniích, zejména ve slovanských zemích, s nimiž jsou stále v živém styku atd. Čím je proti tomu vše, co my podnikáme? A i při tom málu jsme těžkopádni, úzkoprsí a šablonovití až k nesnesitelnosti.

*

Dr. Karel Beran: **Bytová reforma.** 90 str. Nákladem V. Šafránka v Táboře.

Autor podává stručný přehled zákonodárných i jiných akcí, majících za účel řešiti otázku bytovou. Vedle krátkého úvodu theoretického a stati o bytovém hnutí v cizině probírá zvláště tři rakouské zákony bytové z r. 1902, 1907 a 1910, připojuje poznámky k jejich praxi a podává účelné pokyny pro bytová družstva. Spis, který nezapomíná ani na esthetickou stránku otázky bytové a stavební, je vítaným rozmnožením české literatury oboru tohoto. *Ch.*

FILOSOFIE

Dr. F. MAREŠ, professor fysiologie:

PSYCHOLOGIE BEZ DUŠE.

Ke kritice »Základů psychologie« prof. dra F. Krejčího. (Pokračování.)

IV.

Psychologie dle »Z. Ps.« má býti vědou, má se zakládati pouze na zkušenosti; »psychologie chtějíc býti vědeckou musí býti empirickou« (I, 6). Pokud byla v područí filosofie, nemohla býti vědou; její vývoj jest zápas o samostatnost vůči filosofii, takže proniknutí empirismu znamená úplné odloučení od filosofie (I, 7). —

Předmět psychologie jakožto empirické vědy jsou, dle »Z. Ps.« duševní jevy, které si uvědomujeme bezprostředně; tedy obsah vědomí, to, co si uvědomujeme; nikoli vysvětlování, co uvědomění jest (I, 131). K obsahu vědomí nenáleží původně »já«, představa osobnosti, ježto ji nelze vždy odloučiti od ostatního obsahu vědomí; představa osobnosti není ve všech jevech duševních ani na stupni vyšším; v obsahu uvědoměném nelze vždy odloučiti subjekt od objektu. »Tím jest odstraněn předpoklad, na základě jehož psychologové idealističtí usuzují o transcendentní podstatě lidského já« (I, 135).

»Z. Ps.« uznávají tedy jen psychické jevy aneb objekty nalezené v obsahu vědomí. Ano já, subjekt sám, nalézá-li se v obsahu vědomí, nalézá se tu právě tak, jako vnější předmět:

»Pro moje vědomí je já stejně vnější jako ten strom« (I, 10). — Jen na vyšším stupni vývoje jsme schopni odpověděti na otázku kdo? pouhým slůvkem já. Zde je toto slůvko výrazem představy, které od-

povídá ve skutečnosti něco existujícího, tak jako představám o předmětech vnějšího světa a o jiných osobnostech... Ocitáme se v situacích, o nichž docela správně říkáme, že jsme bez sebe..., kde vědomí osobnosti mizí... Já není vždy od ostatního obsahu vědomí oddělitelno, tedy musí míti s ním stejný původ... Není-li pochyby, že ten ostatní obsah pochází ze světa vnějšího, nelze pochybovati, že také ten subjektivní moment, vyjádřený slovem já, pochází odtamtud... (I, 136)... Různorodost hmotných a duševních pochodů nevyžaduje nutně zvláštní podklad pro každý z nich. Proč by nemohl býti podklad ten jeden a týž?« (I, 143).

Psychologie jakožto empirická věda dle »Z. Ps.« má tedy zkoumati psychické jevy jen jakožto objekty nalézané« v obsahu vědomí. Avšak ne tak, že by od subjektu abstrahovala, ponechávajíc jej jiným vědám, na př. duchovým; nýbrž tak, že pojímá i subjekt mezi objekty. Tato empirická psychologie představuje se tedy jako věda o psychických objektech (jevech), jako objektní věda po vzoru vědy přírodní, fysiky. I staví se též na starší, Lockeovský noetický základ vědy přírodní, uznávající věčné skutečno za původní a trvalé a za nosiče skutečna ideového (představového). »Proč by nemohl býti podklad (hmotných a duševních pochodů) jeden a týž?« Rozumí se, že hmotný. Skutečně jest tato psychologie hrubě materialistická, třebas i ujišťovala, že »taková psychologie nebude materialistická« (I, 126). Psychologie poctivě materialistická byla by lepší, než takováto zapírající svou pravou povahu; neboť vědomě a doznaně materialistická psychologie nemýlila by nikoho v této době, kdy jest materialism překonán i v přírodní vědě. Příbuznost »Z. Ps.« se zásadami exaktní přírodovědy, které byly u nás hlásány v »Živě« před deseti lety, jest zřejmá. Tehdy platila jen hmota; energie považována jen za cosi mluveného. A tak i v »Z. Ps.« jsou

»síly a energie pojmy bez určitého obsahu, názvy pro něco, co působí, jimž však nemáme přisuzovati jsoucnost; pojmy těmi zabíhá se do transcendentna. Pouhá síla jest neodůvodněná abstrakce, předpokládá hmotu, něco, v čem by mohla působiti« (I, 148).

To zní jako ohlas z »Kraft- und Stoff-periody«, smí-li se užívati způsobu řeči obvyklého v »Z. Ps.« Zatím prodává se všude energie bez hmotného přívažku.

Materialism »Z. Ps.« zakrývá se všelikými záclonami, ale všude rýsují se pod nimi jeho hrubé hrany. Na př.:

»Dle paralelismu jest dáno duševní jen s hmotným najednou, hmotné však také bez duševního, nikdy duševní samo o sobě... hmotné jest aspoň ve vývoji prius... Idealism má smysl jen potud, že nám přivádí na paměť, že poznání věcí... hmoty, jest obmezeno na způsob, jakým se ty věci našemu vědomí projevují. Ale existenci něčeho mimo nás popírati jest absurdní. ...S paralelismem nejlépe snáší se... monism spinozovský, dle něhož jest jen jedna podstata..., ale ani hmota, ani duch... Jest jen jedno dějství, jedno jsoucno; uvědoměním se na tom nic nemění. Uvědoměním jako by se v jednom bodě rozžalo světélko, jehož paprsky ozařují... temnou komoru životního dějství. To probíhá zrovna tak, jako by nebylo ozářeno...« (I, 150.)

Toto poetické světélko líbilo se u nás velmi; naši vědečtí materialisté byli vůbec zvláště ceněni jako poetové, přes svůj příkrý odpor proti — idealistům. Idealism může býti všelijaký. Ve vědě však jde o idealism noetický. V »Z. Ps.« ozývá se odpor proti noetickému idealismu často; představuje se tu zvláště v pojetí Berkeleyově, že totiž kromě představ nic není skutečného. Tak praví se, že řada idealisujících přírodozpytců chápe se principu Berkeleyovského, aby čelili materialistickému názoru na svět, který dle jejich mínění brání správnému postupu přírodního badání:

»Všichni vitalisté jsou takovíto idealisté. Životní síla, která má býti strůjcem organického života, jest pojem, kterým se zase do vědy vrací vyobcovaný princip duševní, jemuž se má podrobiti hmota, a který mají uznati chemikové a fysikové vedle svých exaktních formulek a rovnic. Z tendence této vyšel také Marešův spis Idealism a realism v přírodovědě...« (I, 166.)

Tendence tohoto spisu byla probírati naturalism zasahující v obor biologie (»Č. M.« II, 378); z téže tendence píši i tuto proti naturalismu roztahujícímu se v psychologii. K tomu nechopil jsem se principu Berkeleyovského, nýbrž Kantova kritického idealismu. To však jsou již věci vyřízené.[1]) Tu jde o předkritický materialism »Z. Ps.«

[1]) Vitalism a idealism prof. Krejčí důsledně zamítá, ježto chce vysvětliti dějství životní a zvláště též psychické z dějství hmotného. Jako pouhý materialista nepřipouští ani strojové theorie života, ježto vede důsledně k uznání tvůrce stojícího nad přírodou. Míní, že vitalism zavádí do theologie. Za doklad uvedl Reinkeho jako vitalistu, který dospěl k témuž názoru jako jesuita Wasmann (»Č. M.« IX, 225). Avšak Reinke právě není vitalista, nýbrž strojový teleolog; prohlásil se proti vitalismu, jako kdysi Lotze. Vitalism totiž uznává teleologického činitele jakožto činitele přírodního, působícího v organismu samém. To jest podrobně vysvětleno právě v »Idealismu a realismu« (s. 190—246; zvláště 291), kde se vytýká též vztah vitalismu k Schopenhauerovi (s. 208), nač se jinde přišlo teprve loni (Prochnow, Ann. d. Natur. Philos. 1910).

Prof. Krejčí jako pouhý materialista zamítá všechnu teleologii. Spatřuje filosofický význam Darwinův v tom, že svou descendenční theorií (!) odstranil přímo z vědy teleologii. Účelnost jest mu obrácená kausalita (»Č. M.« X, 75). »Odstraněním nadpřirozených příčin a rozšířením kausalního zákona na celek dění vesmírového pojetí účelu z názoru na svět a z vědeckého vysvětlování odpadá... mechanický názor a teleologický se navzájem vylučují...« (»Z. Ps.« IV, 267). Neuznává konečně a zvláště žádné duševní samočinnosti, pokud se tím míní, že by »v organismu lidském byla skryta nějaká síla...,

Psychologie, dle »Z. Ps.«, má tedy jakožto věda o psychických objektech aneb jevech, vyhledávati tyto jevy, rozebrati je k určení nejjednoduššího

psychického elementu, z něhož se skládají, stanoviti způsob této skladby a spojiti konečně psychické jevy v jednotu na základě příčinné souvislosti. To je úkol a methoda, vlastní vědě o objektech vůbec, jako na př. chemii nebo fysice. Jako prvotní psychický element uvádí se v »Z. Ps.« počitek, »pojmová abstrakce«, ve skutečnosti duševního dění s počitky se nesetkáváme, nýbrž jen jako se složkami jevů složitějších (II, 2). Fysiologický korelát duševního prvku musíme si také domysliti. Jest to reflex. »Poněvadž pojem reflexu bývá různě definován od fysiologů, jsme zbaveni povinnosti bráti to slovo v určitém významu...« (II, 4). »Každý jev duševní má tři stránky: citovou, snahovou a obsahovou, které v něm jsou nerozlučně spojeny« (I, 186). Tak postupuje dále analyse duševních jevů v »Z. Ps.«.

Nastává nyní této psychologii úkol vysvětliti, jak se spojují jednoduché psychické jevy ve složeniny a jak se obsah vědomí vůbec spojuje v jednotu. Čím spojují se počitky v složeniny?

»Na to bychom marně hledali odpověď na půdě zkušenosti čistě psychické. Když běží o otázku, proč a jak se počitky spojují, potvrzuje se jen soud v základech pronesený a odůvodněný, že příčinná souvislost duševního dění vůbec určiti se nedá. I musíme ve smyslu methody, pro empirickou psychologii jedině možné, vysvětlení také o spojování počitků hledati v jich fysiologických korelátech. Zde na půdě přírodního dění je objektivné stanovení kausalní souvislosti možné. Fysiologickým korelátem počitku jsou reflexy« (následuje vulgární fysiologie reflexů, tedy vnějších pohybů; II, 220). — »Tak vidíme, že v tvoření se počitkových spojenin jest zákonitost jistá, která však platí jen o fysiologických jejich korelátech, kdežto v duševním světě samém jest jenom odraz nebo odlesk její. To na zodpovědění otázky, jak se počitky spojují, postačí a netřeba utíkati se k principu tvořivé synthese..., který nevysvětluje nic...« Sdruženiny reflexů provázené jednotným stavem vědomí... nazývají se vjemem« (II, 224).

Tedy žádná tvořivá synthese, žádná duševní činnost, žádný duševní činitel, nýbrž sdruženiny reflexů. Smyslové vnímání uznali někteří filosofové za synthetickou činnost duševní dle pravidel rozumu, za výkon, nikoli za pouhé přijímání dojmů; mínili, že činný subjekt jest si tu vědom této své tvůrčí činnosti, na kterémž základě též uznává vjemy za své, z čehož čerpá přesvědčení, že jsou skutečné, nikoli pouhé mamy. Nic takového; žádná duševní činnost dle pravidel, žádná zákonitost. To vše náleží jen — fysiologickým korelátům.

Ah běda! O těchto korelátech nic nevíme, a fysiologie, která by tu měla psychologii pomoci, má-li tato splniti svůj úkol jako věda, vzpírá se tak učiniti! Ano, v »Z. Ps.« uznává se docela, že taková pomoc vůbec ani není možná; na př. na těchto místech:

Fechnerova psychofysika měla určiti zákonný vztah mezi popudem a počitkem, mezi duší a tělem, takže by tím »záhada paralelismu duševního a hmotného dění byla přivedena v dosah zákonitosti přírodní... Tyto dalekosáhlé naděje uvedeny byly v nivč... Mezi popudem a počitkem jest nevyzkoumaný dosud pochod fysiologický v čidle a nervu...,« — »Je možno a je třeba hledati fysiologický korelát (citového) přízvuku počitku?... Škodnosti a prospěšnosti popudu bude odpovídati nějaká vlastnost fysiologického korelátu počitku. Kde ji máme hledati?... Co se v nervstvu děje, to na určito nevíme... Nezbývá, než abychom fysiologický korelát přízvuku shledávali v ganglii ústředním, kde se rozhodne způsob motorické reakce. Tam se něco děje... Co se tam děje, zase nevíme...« (II, 210). — »Na př. zcela logicky soudíme, že podkladem reprodukce (představ) je stopa v nervech. Stopu tu nikdo neviděl a nikdo ji fysiologickým experimentem nedokáže, ale přece ji předpokládáme, poněvadž reprodukce musí býti odůvodněna něčím, co se děje v nervstvu« (II, 237). — »Kolkolem vzato jsou všechny tyto a podobné úvahy pro psychologické vysvětlování reprodukce bez významu; neboť fysiologie není s to podati určitých dat, aniž domněnky utvořené na základě praemis psychologických ze své strany pozorováním pověřiti. Fysiologie nemůže ani tu věc pozorováním dotvrditi, která jest pro psychologii tak důležitá, totiž, že po dojmu zůstane v nervstvu stopa« (III, 14).

Takováto psychologie, strojící se jako exaktní věda přírodní, ale požadující od této náklad k tomu potřebný, jest žalostná věda. Není možné, aby psycholog vytýkající své vědě úkol a methodu, které na konec sám musí uznati za nemožné, věřil opravdu v tuto svou vědu. Může toliko důsledně trvati na svém. (Pokračování.)

---

která by ke svému působení brala impuls ze sebe samé« (»Z. Ps.« I, 198).

Ale tu najednou stane se prof. Krejčí vitalistou: »Avšak také nevyplývá z našeho ponětí jevů duševních, jakožto uvědoměných reakcí, že by člověk v duševním ohledu byl pouhý stroj... Přirovnání se strojem vůbec se na organická individua nehodí, poněvadž při stroji je tvůrce se svou inteligencí, která určuje každé částce její úlohu, mimo něj, kdežto v organismu je tvůrce, či tvůrčí inteligence, v něm. Když bychom chtěli mermo nějaké přirovnání, musili bychom pro organism lidský viděti analogii nikoli v parním stroji samotném, nýbrž v parním stroji, řízeném zkušeným řidičem« (»Z. Ps.« I. 199).

UMĚNÍ

ČINOHRA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

F. V. Krejčí: **Redakce.** Veselohra o 1 dějství. Režisér Karel Mušek. — Molière: **Misantrop.** Komedie veršem o pěti dějstvích. Rozměrem originálu přeložil Bohdan Kaminský. Režisér Gustav Schmoranz. Poprvé dne 23. února 1912.

Veselohra p. F. V. Krejčího jest veselohra zcela usmířená a hladká; jest to pravý kontrast Misantropův, nad nějž je málo kusů bezútěšnějších; Redakce je veselá, vkusná hra, životní episodka, v níž mladý redaktor, jeho žena, dobrý otec Matějíček, Knír, starší spisovatel (takto cynik), se sejdou, aby nám ukázali, že mladistvá bojovnost redaktora »Bojiště« jest tuze snadná a zároveň těžká věc, a že lépe mu bude, tvořiti verše (nebo veršíčky?) v pivovaře zajíčkovském; při tom se kmitne scénou herečka Brodská, jež hledá útočiště u bystrého péra Dohnalova, a zejména příjemně a vervně držený výstup representantky neodvislých literátů od kavárenského stolu, Nory Šebestové. Všichni jsou několika rysy dobře charakterisováni a hra, jež nikomu nechce ubližovati a snad také nikoho napraviti, uběhne rychle a mile. Nevyabstrahujete však z ní nic lidštějšího, co byste také stejně rychle nezapomněli. Měla živý úspěch.

*

Chtějíce býti upřímnými, musíme doznati, že vztah moderní doby k Molièrovi je velmi nedostatečně formulován, ba že je vůbec nejistý a nevášnivý. Nedovedeme sepnout Molièra v definici, jež by nás k němu stavěla v přísný poměr a pevný vztah, jaký máme na př. k Shakespearovi nebo k antice. Je tu celý konglomerát pocitů, jež opalisují podivně, a jež nedovedeme intelektuálně zmoci. Provází nás už několik let tento pocit nejistoty, a ať jsme pátrali sebe více a sebe déle v sobě a v moderní kritice, nenalezli jsme uspokojivé formulace. Není o tom sporu, že Molière je duch neskonale statečný, čistý a tragický, že jeho velkolepě vyabstrahované typy žijí nesmrtelný život po všech krajích širé země, že jeho veselost jest ohromně čistá a tím veselejší, čím více zalita slzami; a pak jeho celý tragicky stylisovaný život, který mu usoudily hvězdy, a mnohé a mnohé jiné věci působí nesmírně suggestivně a není proto nikoho, jenž by neměl před ním hluboké úcty. Ba milujeme ho často, když z děsivé tísně života a zmatku doby chceme se očistiti pohledem na heroismus bolesti, jež mění se ve ctnost a řád, jako tomu je u Molièra. A přece, přece nemluví přímo k srdci naší doby. Jeho harmoničnost zdá se nám příliš nebeská, jeho pravda příliš pravdivá, jeho vedení důkazu příliš přesvědčující, jeho překonávání až nelidské... ale hlavně jeho moudrost, jako by ani nestupňovala, leč částečně dusila lidství divákovo, neboť jest úplně prosta čehosi, bez čeho snad nám nelze milovati básníka: bláznovství. Myslím, že bychom nedostatek poesie mu spíše odpustili, než nedostatek tento. Daleko spíše než Ibsenovi adresoval bych jemu výtku Paul Ernstovu (jejž citovati bude snad dovoleno i přes horečku, jež vzplála u nás po článcích p. F. X. Šaldových): »Ein Dichter soll nicht zu tief denken über das Menschliche, das er ja darstellen will und nicht untersuchen, sonst stösst er auf den Widerspruch, und vielleicht, wenn er den durchgedacht hat, wird ihm auch der Widerspruch von neuem widersprochen: er kann einen Weisen darstellen, aber er soll nicht als ein Weiser schaffen.« Lze býti upřímnými: poslouchajíce Misantropa, byli jsme nejen dojati jeho lidstvím a jeho velikou tragikou, leč měli jsme také tíživý pocit, že moudrostí šedivíme. Očištění a stárnutí je pocit, jenž nás provází současně u Molièra.

*

V scénickém provedení veselohry p. Krejčího vynikla virtuosní postava herečky pí Laudové, sehraná, srovnáno s diletantismem p. Deylovým, s velikou hereckou superiorností; také pí Nasková vyhrotila svou úlohu s neobyčejným zdarem. V Misantropu hlavně p. Schlaghamer pochopil a snažil se zachytiti molièrovský styl. Věty tryskaly mu se rtů, kol nichž hnus a nenávist soustředila se zlými vráskami, tryskaly jako prudké bystřiny, výborně členěny. Jemu blížila se, vědouc, že slovem Molière stojí a padá, i pí Danzerová, ač indisponována. Z části také dobrý Oront p. Hašlerův, nejméně Filint p. Matějovského. Pí Sedláčková, v níž jest nevšední temperament a jedinečná radost, nesloužila dobře své Celimeně, která u ní příliš zjevně žila na březích Vltavy. Také o hru se pí Sedláčková ani nesnažila a bylo v ní víc roztomilosti (jíž vytváří pí Sedláčková typický styl Pražanky), než smrtící koketerie. Režie byla obvyklá. *J. K—ek.*

*

HUDBA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Dr. A. ŠILHAN:

GIACOMO MEYERBEER A NAŠE DOBA.

(K novému nastudování »Hugenotů« v Národ. divadle.)

Jedněmi nadšeně vychvalován a vynášen až k nebesům, druhými vysmíván, bezohledně odmítán a proklínán, v divadlech všude enthusiasticky přijímán, sám duch hudebně hluboce vzdělaný, skladatel vřelé divadelní krve a úžasného divadelního bystrozraku, duch stejně vypočítavý jako raffinovaný, kritický a při tom svrchovaně ctižádostivý, jako umělec i člověk svrchovaně humanní a obětavý — to je Meyerbeer. Není druhého umělce v hudební historii, jehož pravý obraz byl stranickými boji tak znešvařen a zatemněn, jako Meyerbeerův. Hned první úspěchy oper jeho provázeny byly odmítavými úsudky mnohých uměleckých duchů, jimž příčila se ona neukojitelná žízeň Meyerbeerova po potlesku davu, jimž nedůstojnou zdála se jeho vše převyšující snaha líbiti se a oslepovati a omračovati davy za každou cenu. V tomto odporu proti cílům tvůrčí ctižádosti Meyerbeerově a proti prostředkům, jež povolány byly cílům těm sloužiti, již tehdá, v letech 40. a 50. předešlého století, přehlíželo se i to, co v díle Meyerbeerově bylo opravdu umělecky velkého. Svým duchaplným pamfletem »Das Judenthum in der Musik« postavil se Rich. Wagner rázem v čelo tohoto protimeyerbeerovského boje. Není pochyby, že Wagner, tak temperamentně rivala svého v opeře potírající, nasytil svoje péro důkladně onou osobní hořkostí, která proti Meyerbeerovi v duši jeho vzklíčila od prvního pobytu pařížského a pozdějšími událostmi byla jen živena. Wagnerův článek otištěn byl v Brendlově »Neue Zeitschrift für Musik«, kol níž kupila se celá »novoněmecká škola«, jíž přirozeně nebyl Meyerbeer nikdy sympatický. Při postavení, jaké mezi zástupci tohoto směru si vybojoval Wagner, je přirozeno, že jím vyhlášený boj tvůrci »Hugenotů« a »Roberta« stal se válečným heslem celému směru. Zde Wagner — tam Meyerbeer, tak snažila se skupina stoupenců novoněmecké hudby skonstruovat dva protivné tábory. Po čelných jejich hlavách drobná havěť o hudbě píšící vedla odpor proti Meyerbeerovi do posledních konsekvencí. Prohlašovala ho jednoduše za prototyp umělecké bezkarakternosti, za nestoudného kejklíře a

švindléře, maskujícího svou tvůrčí nemohoucnost a nedostatek vší původnosti a hloubky oslňujícími effekty a dráždidly smyslů. A poněvadž tento gentleman, který dovedl si při premierách svých oper nakloniti všechny zúčastněné, počínaje dirigentem a konče posledním lampářem divadelním, byl po předcích židem, bylo tím více kuráže na něho, vyprávělo se o něm, jak veřejné mínění umí si koupit, jak vše u něho je pouhým obchodem, spekulujícím se slabostmi lidskými. Jediný z celé skupiny novoněmeckých hudebníků zachoval si i v příčině Meyerbeera samostatný, stranictvím nezkalený úsudek. Byl to Fr. Liszt. Essay »Scribeův a Meyerbeerův Robert ďábel«, jednající i o některých jiných operách Meyerbeerových, je skvělým dokladem Lisztova uměleckého rozhledu, kritické soudnosti i vzácné konciliantnosti ve vyjadřování úsudků. Z Wagnerova tábora šířilo se naprosté odmítání Meyerbeera dále, a čím více t. zv. hudební drama pronikalo k vítězství, tím více stával se názor o naprosté bezcennosti a zhoubnosti vší tvorby Meyerbeerovy communis omnium opinio. Další úkol pak už vykonala tradice, pohodlná setrvačnost a pud napodobovací v úsudku. Až na ojedinělé, vzácné výjimky byl v historiích hudby i v esthetických studiích Meyerbeer definitivně odsouzen.

Ale právě Meyerbeer je živým toho dokladem, jak esthetická kritika a divadelní praxe jdou každá svými protichůdnými cestami. Zatím co kritikou nad Meyerbeerem k věčnému prokletí odsouzeným učiněn byl kříž — ten už ostatně udělal Schumann ve svém deníku nad »Prorokem« — žije »Robert«, »Afričanka«, »Prorok« i »Dinorah« a žijí jmenovitě »Hugenoti« na divadlech vesele dále. Není větší, umělecky potřebně dotované operní scény, která by občas k nim se nevracela a která by aspoň »Hugenoty« neměla trvale ve svém běžném repertoiru. V čem je tajemství životní síly a nezmarnosti těchto oper, kritikou odmítaných a po desítiletí se scén vypuzovaných? Nelze přece snad vážně tvrdit, že by jen a jen zkažený vkus obecenstva, jeho touha po dramatických a hudebních sensacích, jeho záliba ve výpravnosti scénické tu rozhodovala. Pak by zůstalo nevysvětlitelno, proč jiné opery téhož genru dávno zapadly, proč stejné oblibě jako »Hugenoti« netěší se na př. Wagnerův »Rienzi«, který je s nimi z jednoho těsta, ač muzikálně nemůže se s nimi měřit? Také záliba zpěváků v effektních partiích, v nichž lze hlasové prostředky i pěvecké umění vystavit na odiv, myslím, že by tu nedovedla jediná rozhodovat. Konečně, všeobecně vzato, těch zpěváků, kteří by toužili po vavřínech získaných v Meyerbeerových operách, dnes téměř ani není. Pěvecká výchova dnešní pro operu i požadavky moderní dramatické hudby jsou zcela jiné a s požadavky zpěvních partů velké opery velmi málo shodné, než aby dnešní pěvci i jim mohli vyhovět. Je vůbec málo těch, kteří umějí velkým partiím Meyerbeerových oper dáti, co jim patří. Není pro to u nich sklonu a nelze tvrdit, že by zpěváci je při životě udržovali. Co tady dává operám těm životní sílu? Myslím, že to, co v nich je lepšího než jich pověst, co je v nich umělecky silného a dramaticky životního a co nedovedla ani desítiletí odmítavé kritiky zahladit a oddiskutovat.

(Dokončení.)

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Výstava S. V. U. Manes. H. Böttinger. Výbor prací 1901—1911. V době, kdy se tvořil spolek Manes, vzbuzoval pozornost jeden z prvních jeho členů H. Böttinger, a kdyby jeho nynější souborná výstava byla uspořádána o pět nebo deset let dříve, byla by se při tehdejší úrovni uměleckého nazírání setkala s větším úspěchem. Dnes dospěli jsme o něco dále, takže výstava potvrzuje toliko, že generace bezprostředně před námi stála na nejisté půdě. Výstavy, zahrnující v sobě určitá období časová, mají býti kriteriem, podle něhož se dá stopovati křivka uměleckého vývoje, a jestliže umělec sám stanoví výbor prací, jsme mu za to vděčni, poněvadž sám odhaluje před námi své umělecké přesvědčení a objasňuje případně častokrát obecenstvu některé záhady, které podmiňovaly vývoj jeho díla. Kdo by však něco podobného hledati chtěl v této výstavě, podnikal by práci zbytečnou, neboť není tu nic, co by mělo cenu všeuměleckou, co by přežilo osobu svého tvůrce.

H. Böttinger jeví se převážnou většinou svých děl portretistou v celém období posledních desíti let, a jen z poslední doby hojněji jsou zastoupeny obrazy nahých těl ve volné přírodě, nehledě ke karrikaturám.

I v portretu i v malbě idyll, mohou-li se tak zváti jeho obrazy koupajících se dívek a p., projevuje se jako malíř koketující z daleka se vzory cizími a domácí vzory nehodnotící. V celku je viděti, že je v portretu podmíněn Whistlerem, případně La Gandarou, v pojetí těla pak Hynaisem, při čemž ruší nás chudoba v invenci i postřehu.

Jeho portretům vadí široké plochy pozadí, příliš rozlehlé v poměru k měřítku, v němž jest proveden objekt, které ničí klidný dojem, ať již jsou tmavé, či prázdnota vyplněna pestrou draperií nebo drobnostmi úmyslně a hledaně rozestavenými. Mnohdy se zdá, že mu nešlo ani tak o portret samotný, jako o zajímavosti v okolí malované osoby, a tato chyba společně s předešlou mají za následek, že při větším odstupu obličej, po případě celá postava, rozplývá se ve veliké a příliš se vtírající ploše v neurčitou mlhovinu. Jak nepěkně působí souhrn mnoha drobotin, jimiž přeplněn jest interieur, ve kterém sedí portretovaná osoba, jest obraz č. 17, jenž nevzbudí přesvědčení, že autoru šlo o zobrazení duševního pracovníka, ani mikroskopem postaveným na stole ani tužkou vsunutou do ruky osobě, která v přívalu drobností zaniká. A právě tak dr. hrabě Lützow příliš malicherně vypadá s cigaretou před ohromnou knihovnou, pojatou z hlavního pohledu (č. 33.). Příčina je v tom, že není tu pochopení pro umístění v ploše, dále pro to, co má býti zdůrazněno a co potlačeno. Jestliže některé obrazy nás zajímají (č. 11, 37), je to osobnost sama, jež nás poutá.

V obrazech neportretních jeví se výhradná záliba — nehledě k několika obrazům tanečnic — v malbě nahých mladých těl ve volné přírodě, aniž je jasno, zda krajina je sobě účelem a těla štafáží, či je-li doprovodem k motivům lidského těla. Různé odstíny zeleně, v níž jest »napícháno« několik skvrn žluti nebo červeni se špinavou šedí těla, opakují se stereotypně právě tak, jako nepatrný pramének vody opět a opět ospravedlňuje zbytečně nahotu lidských aktů. Nahotu rádi vidíme, běží-li o problém vibrace světla na pleti neb jiných koloristických účinků, čehož tu není, nebo o úkol spojení pohybu těl s obrazovou komposicí. Někdy podařilo se mu zachytiti pohyb klidný (zády obrácená dívka a její sousedka na ob. V létě č. 64.). Avšak tam, kde se snaží vyjádřiti pohyb prudčí, selhává mu docela, kterýžto nedostatek bije do očí zvláště před obrazem »Kola« č. 51.

Co se komposice týče, usnadnil si ji malíř zcela pohodlným způsobem. Studie malované jednotlivě podle modelu přenesl prostě do krajiny bez náležitého uvedení ve vzájemný vztah. Jediný obraz Hesperidek (č. 61.) soustřeďuje pozornost oka k postavám uprostřed liniemi v diagonálách vedenými, avšak celková komposice je vzata z italského vzoru, k němuž ukazuje i ostatní provedení; celek působí anachronisticky, a jest snad hlavně zásluhou vzoru, že se snaha po rozčlenění plochy vůbec vyskytuje.

Fr. Oupický.

VĚDA

KAMIL KROFTA:

MASARYK, GOLL A ČESKÉ DĚJEPISECTVÍ.

(Pokračování.)

Když jsme takto zvěděli, čím vším Masaryk vyniká nad Golla, nedivili bychom se, kdybychom slyšeli, že Masaryk měl na novější české dějepisectví, na mladší české historiky daleko větší vliv než Goll. Zatím Vančura uvádí jediný doklad takového vlivu Masarykova, zesnulého Ladislava Hofmana, ale i tu přiznává, že »v dalším vývoji mladého historika převahu vzal Goll«, že byl »jeden z několika málo žáků Gollových, kteří se nebáli (!) zůstati ve styku s prof. Masarykem«, kdežto prý »druzí mnohem četnější zůstávají daleko vzdáleni vědeckého úsilí Masarykova od doby, co došlo k roztržce mezi oběma profesory«. Prof. Vančura patrně cítil, že dřívější jeho srovnávání Golla s Masarykem nepřispívá k vysvětlení tohoto správně zjištěného fakta, ano že je s ním v křiklavém rozporu, soudil asi také, že jemná zmínka o těch, »kteří se n e b á l i zůstati ve stycích s Masarykem«, nevyjadřuje dosti zřetelně jeho mínění o té věci. Proto otázku, proč Masaryk přes všechny své ohromné zásluhy o český dějepis, přes to, že ve všech směrech tolik vyniká nad Golla, tak málo působil na mladší české historiky, rozřešil na konec velmi jednoduše a rázně těmito slovy: »V ideovém sporu mezi Gollem a Masarykem přirozeně nabýval vrchu odborný profesor historie, na nějž žáci odkázáni byli i hmotnými prospěchy, přímluvou za podpory státní, doporučením do ciziny, kariérou docentskou a pod.« Tímto výrokem p. prof. Vančura, na nějž jsme byli dotud zvyklí pohlížeti s šetrnou úctou pro jeho překlad Denise, i když jsme nesouhlasili s jeho naivně jednostranným pojímáním českých dějin, které se nepříjemně projevuje i v jeho úpravě děl Denisových, a neměli jsme valného mínění o jeho vědecké mohoucnosti, snížil se ke skutku tak nepěknému, že pozbyl nároku na jakékoli ohledy. Obviňovati šmahem bez jakéhokoli důkazu řadu mužů, kteří se svou prací domohli namnoze vynikajícího postavení v našem životě vědeckém, z mrzkého prospěchářství jen proto, že nejsou ctiteli Masarykovými, je prostě — jak právem bylo pověděno — n e p o c t i v é, a není divu, že na tento nízký útok odpověděl jeden z těch, na něž byl namířen, prof. Pekař, s ostrostí neobvyklou, ale v tomto případě docela pochopitelnou. A je přímo důkazem prapodivné mravní otrlosti, vysvětluje-li si p. prof. Vančura (v »Čase«) oprávněné rozhořčení prof. Pekaře tím, že jeho výtky »faly do živého«. Hájiti z takového obvinění sebe i všech ostatních, kdo se s hrdostí a láskou hlásí ke Gollovi jako svému učiteli, ovšem nebudu; rád bych jen ukázal, jak i věcně výklad Vančurův je nejapný, ano nesmyslný.

Kdyby se někdo s vážnou tváří jal vysvětlovati, proč na české právníky více než Masaryk působili Randa, Bráf nebo Rieger, na české filology Gebauer, na literární historiky Jaroslav Vlček, nebo naopak proč na české filosofy působil více Masaryk než Goll, Gebauer a jiní, sotva by ušel výsměchu. A je snad méně směšné, že se prof. Vančura vážně namáhá najíti vysvětlení pro zjev tak přirozený jako je to, že náš dorost historický v posledních desetiletích více podléhal vlivu odborného profesora historie, který jej učil vědecky pracovat a svými vlastními pracemi mu dal dokonalé vzory historické methody, než vlivu profesora filosofie, který sice »hluboce cítil nedostatky našeho dějepisectví a důtklivě na ně upozorňoval«, který »burcoval svědomí českých historiků a budil je k práci«, od něhož však pro vlastní práci historickou nebylo se čemu učiti ani na universitě ani v jeho spisech.

Netvrdím arci, že by Masaryk vůbec nebyl měl vliv na mladší české historiky. Naopak myslím, že většina jich více nebo méně, přímo či nepřímo za svých mladších let byla zasažena jeho vlivem někdy jistě prospěšným, někdy snad i dosti nepříznivým. Ale vliv ten se zpravidla týkal a mohl týkati pouze jejich všeobecných názorů, nikoli jejich odborného vzdělání, jejich odborné práce. Přiznávám však milerád, že někteří mladší historikové byli žáky Masarykovými i v tom smyslu. Prof. Vančura právem uvádí zesnulého Lud. Hofmana, na jehož některých, a to bez odporu nejcennějších pracích je silný vliv Masarykův jasně patrný. Vliv ten byl možný proto, že ony fikce byly z oboru, v němž Masaryk sám vědecky pracoval, že jsou více filosofické a literární, než historické (jmenovitě Mickiewicz). Vlastní historické práci se však i Hofman učil od Golla. Podobně, ač jistě ne tak mocně, působil snad Masaryk i na některé jiné z našich mladších historiků, zvláště asi na ty, kdo byli žáky jeho filosofického semináře. Podle prof. Vančury byl to ještě Vl. Kybal, kterému filosofické vzdělání získané v semináři Masarykově zajisté prospělo v jeho práci o Matěji z Janova, ač jako historik vyšel i on ze školy Gollovy. V tom smyslu se zajisté i jiní naši historikové leccemus naučili od Masaryka, čímž ovšem není řečeno, že jim to bylo vždy ku prospěchu. Že u nich posléze, jak Vančura praví o Hofmanovi, »převahu vzal Goll«, dokazuje nejlépe, jak přirozená je tato převaha vlivu Gollova, jakožto hlavního učitele historie na naší universitě, na naše historiky nad vlivem Masa-

rykovým. Či snad prof. Vančura podezírá i zesnulého Hofmana a Kybala, že se vlivu Gollovu poddali jen proto, aby jim pomohl ke stipendiím a kariéře?

Leč příklad Hofmanův je i jinak poučný. Prof. Vančura vytýká v něm jako zvláštnost, že jsa žákem Gollovým, zůstával ve styku s Masarykem a psal do Naší Doby. Myslí patrně, že k tomu bylo potřebí zvláštní odvahy, protože praví, že byl z nemnohých, kteří se nebáli tak jednati. V tom se zajisté mýlí. Znám jistě lépe než p. prof. Vančura tehdejší poměr Hofmanův ke Gollovi i Masarykovi a proto mám právo říci, že pro styky s Masarykem nebylo Hofmanovi naprosto třeba báti se Golla. Články do »Naší Doby« psal Hofman s vědomím a souhlasem Gollovým, Goll mu to také nikdy nevytýkal a vůbec to nemělo vliv na jeho poměr k Hofmanovi. Když jsme oslavovali šedesáté narozeniny Gollovy, vytkl jsem ve své přednášce o něm jeho charakteristickou vlastnost, která, jak jsem tehdy řekl, »nikterak není společna všem akademickým učitelům«, to, že »naprosto není žárliv na svůj vliv jako učitel a že naopak přičiňuje se o to, aby ti, jimž on byl učitelem, nezůstali toliko jeho žáky, nýbrž aby se učili také od jiných«. Měl jsem tehdy na mysli především odborné učitele historie, ale to, co jsem pověděl, platí také o Masarykovi. Goll jako učitel nebyl žárliv na Masaryka a nevadilo mu, jestliže někteří z jeho žáků byli také žáky Masarykovými. Slova prof. Pekaře: »Když jsme studovali, byli jsme přesvědčeni, že Goll a Masaryk jsou nejlepší přátelé. Nedostali jsme se nikdy do situace rozhodovati se mezi Gollem na jedné a Masarykem na druhé straně«, platí také o době pozdější, kdy na universitě studovala generace Hofmanova. Ano dlužno říci, že Goll snad právě proto, že se v těch letech změnil jeho osobní poměr k Masarykovi, nikdy před svými žáky nedával na jevo svůj nesouhlas s Masarykem a naopak vždy o něm mluvil s větší úctou a uznáním, než snad někdy zasluhoval. Také neváhal v nekrologu Hofmanově přiznati vliv Masarykův na Hofmana zcela otevřeně: »Dříve než mým, byl Hofman žákem Masarykovým. V jeho semináři dán podnět k první větší a vůbec nejobjemnější práci, kterou dokončil... Stopy vlivu Masarykova jeví se v této práci Hofmanově a nechybějí ani v pozdějších« (Česk. čas. hist. 1904, str. 2). A jako k Hofmanovi choval se Goll také k jiným svým žákům. Nevnucoval jim svého přesvědčení, svých názorů, naopak odchylné názory i nejmladších svých žáků přijímal vždy se vzácnou snášelivostí, hodnou vskutku úcty, podivu a především — následování. Tuto krásnou vlastnost Gollovu dobře vystihl prof. Pekař, když napsal: »Bylo jednou ze zásluh Gollových, že samostatný vývoj žáků svých respektoval, ano staral se i o ty, kdož netajili se svou nespokojeností.« Nemůže-li tuto ušlechtilou noblessu Gollova smýšlení a jednání pochopiti stranická zaslepenost prof. Vančury a jeho přátel, její cena se tím nikterak nezmenšuje.

(Pokračování.)

ZE DNE

Žádáme všech pp. abonentů, pokud dluhují předplatné, o brzké vyrovnání.

Otilie Sklenářová-Malá. Dne 23. února zemřela slavná tragická umělkyně česká, Otilie Sklenářová-Malá, největší dramatická osobnost z první generace Národního divadla. Od r. 1863, kdy vystoupila poprve na Prozatímním divadle, byla po celých čtyřicet let ozdobou a chloubou naší scény: mistryně idealisujícího klassicismu v podání, krásná nositelka pathetických tradicí, klidně vznešená a zase tragicky pohnutá tlumočnice Shakespeara a Schillera zosobňovala Otilie Sklenářová-Malá vysoké představy několika generací o dramatické heroině. Byla z těch umělců, kteří k sobě pozvedají nejen vkus obecenstva, nadšení kritiky, snahy dramatických básníků, ale i souhru svých druhů a vtiskla tak svou pečeť celé periodě. Ale měla ještě jednu vznešenou vlastnost: byla z velkých povah, které ze svého šlechtictví neztrácejí, sloužíce čemusi vyššímu než jsou samy. Pro paní Sklenářovou-Malou byl tím obecný úspěch samostatné české scény po stránce národní i umělecké a tomu se obětovala, ať to stálo osobní prospěch, ať pohodlí, ať konečně i individuelní sklony. A v této skutečně vznešené vzpomínce zůstane její jméno pro věčnost: klassická královna Hermione vedle moderní princezny Blaženy, jíž byla její žačka i obdivovatelka Hana Kvapilová.

Ještě o hranicích kritiky. Vyslovili jsme v předešlém čísle »Přehledu« požadavek, aby každý kritik opíral svůj sebe smělejší názor věcnými důvody a aby nepřistupoval k činnosti kritické, neumí-li myslit, psát, stilisovat. Ale pak se nás tázal nejeden čtenář: Zdaž je kritika oprávněna, dostojí-li se jen těmto dvěma podmínkám? Není opravdu ničeho více třeba? Nejsou snad ještě jiné hranice kritiky? A při tom bylo nám ukazováno jednak na »M o d e r n í r e v u i«, která přinesla již zmíněný odsudek novell Růženy Svobodové od J i ř í h o K a r á s k a ze L v o v i c, jednak na »N o v i n u«, kde záhy potom popravil F. X. Š a l d a Karáskovy povídky »Posvátné ohně«. Hle, bylo nám řečeno, dva kritikové z našich nejlepších, jimž nikdo neupře, že umějí břitce myslit, skvěle psát, raffinovaně stilisovat; hle, dva obšírnější posudky, kde jistě nebylo šetřeno kritickými důvody. A zdali přece oba ty kritické projevy, annullující takřka analysované spisovatele způsobem přímo opovržlivým, zachovaly ethické hranice kritiky? K tomu nedovedli bychom odpověděti přisvědčivě, naopak četli jsme obě stati, o jejichž objektech máme a vyslovili jsme svůj soud, s pocitem vnitřního zahanbení: takto

se předstihují v Čechách nejlepší spisovatelé kritičtí! Běžný soud vyloží, že obě kritiky byly příliš osobní, než aby byly ethicky přípustné. Ale nesouhlasíme: kritik mluví vždy plně a otevřeně za svou osobu, za svou individuelní pravdu, za své rozhodné přesvědčení. Ale stalo se u nás bohužel zvykem, že kritikové přestávají mluviti za svou osobu a mluví raději za svou stranu, svou kliku, svůj orgán. Vyjde kniha od spisovatele úzce spřízněného s »Novinou« — není pochyby, že ji a priori odsoudí »Moderní Revue«. Na to »Novina« za oplátku popraví knihu od spisovatele patřícího k »Moderní Revui«. A tak ad infinitum. Naši kritikové jsou důslední individualisté; ale přece jim vlastní individualita nestojí tak vysoko, aby ji nečinili tlumočnicí stranictví. Poslední dva případy dají se snad sofisticky oddisputovati, ale milovník pravdy musí se zármutkem konstatovati, že dva naši přední kritikové překročili hranice kritiky a jen proto, že byli raději straníky než neodvislými soudci.

Nad hrobem Otylie Sklenářové-Malé promluvil p. ředitel Schmoranz. Zjistiv, že »je nesporno, že památka na umělce divadelního zachovává se v myslích obecenstva tím krásnější, čím úplněji on sám zůstane ochráněn před pozvolným odumíráním na jevišti«, naznačil, že pí. Sklenářová-Malá od divadla odešla vlastně ve svrchovaný čas, přes to, že »shledávali mnozí, že (krásně zahranou Hermionou) se loučí předčasně«. »My zasvěcenci víme však, že se stalo s tak vzrušujícím napětím vší její umělecké mohoucnosti, že trvale už ho nebyla schopna,« pravil »taktně« p. Schmoranz, a to bylo vše, co v oné chvíli uměl říci o zesnulé umělkyni (jak vysvítá ze zprávy »Národních Listů« o pohřbu).

Pan Dr. Karel Maade nám píše: V článku »Pro státní převrat?« v posledním »Přehledu« píše pan E. Chalupný: »Dr. Maade míní, že teď zahraniční politika má u nás mnohem větší vliv na poměry vnitřní než naopak; dříve prý tomu bylo naopak.« Prosím ct. redakci, by v příštím čísle »Přehledu« uveřejnila opravu, že dotyčné místo mé úvahy v »České revui« zní doslovně: »Kdežto dříve závisel blahobyt obyvatelstva více na vnitřním upravení říše než na poměrech světového hospodářství, nyní naopak má upravení poměrů zahraničních, jako celní a obchodní smlouvy, zahraniční politika a vše, co s ní souvisí, mnohem větší vliv než poměry vnitřní, jako na př. úřední řeč nebo kompetence různých zastupitelstev.« V plné úctě atd.

Pokrokové »rozumy«. V pověstném svém úvodním sloupku napsal »Čas« dne 23. února (v noticce věnované zemřelému ministru zahraničních záležitostí): »Hrabě Aehrenthal usiloval o sblížení s Ruskem. Ale s jakým Ruskem; s Ruskem oficiálním, s ruským carismem, neboť jiného Ruska hr. Aehrenthal neznal.« Nevíme, zda si p. Dr. Herben uvědomil hlubokomyslnost této své věty. Neboť chtíti, aby zahraniční ministr se sbližoval s nějakými »neoficielními« kruhy ruskými, ať pokrokovými neb konservativními, a za to ignoroval cara a ruského ministra zahraničních záležitostí, je pitomostí, již snad převyšuje jen moudrost další věty téhož sloupku »Času«, která zní: »Slované nemohou od spojení Rakouska s carismem čekat nic dobrého, leda černá sotně.« Tak píše p. šéfredaktor »Času«, prohlašující za přední svoji zásadu: Nepiš, čemu nerozumíš!

Pobočný orgán vinohradské divadelní kanceláře, »Divadlo«, vydávaný p. B. Kavkou, hledí zlehčiti článek »Přehledu« o Josefu Jiřím Kolarovi z č. 21. Jest možno, aby bylo jinak? Časopis, kde čtou se hymny na nesmysly à la »Uličnice« a p. (pokud jen jsou z dílny divadla vinohradského), v němž vévodí zábavné fantasie »Na motiv Ženy a tatrmana«, obviňující celou českou kritiku z »nepochopení« tohoto přehlubokého kusu, přeloženého p. Hilarem, list, v němž po několik let je zahnízděn nejbohaprázdnější snobismus, dekorovaný kritickou posunčinou lidí jako pan Reichmann, p. Hilar a jim podobných, ten má míti uši pro psychologický portret, jakým byl článek o Kolarovi? Literáti, jichž jedinou duševní vymožeností a opěrou jest několik čísel »Schaubühne«, z níž žije a napájí se naprostá neplodnost »Divadla« již po několik let, aniž přidala k ní hlásku tvůrčí snahy — jak mají ti nám porozuměti? Jak má chápati čestnou snahu kritickou list, jehož faktický redaktor nemá odvahy podepsati se na desky svého časopisu a pod články, v nichž lidi napadá a obviňuje? Nebyli jsme proto překvapeni glossou »Divadla« k našemu článku, ačkoliv zahýřila si v ní pošetilost, zasnoubená s drzostí, orgií vskutku opojivou! Vytýká-li článku, jejž vypracovati u věcnosti až úzkostlivé bylo naší ctižádostí, »bombastičnost« někdo, jehož jméno je pravděpodobně Karel Hugo Hilar, jméno, jež po všech literárních vlastech českých vyvolává už od heroických dob jeho románů, dramat a kritik přesnou associací představu čehosi jako povodně slovní, — je to jistě k zábavnému potěšení nás všech; jsme-li obviňováni z »gaminského zkreslování Kolarova« v časopise, jenž několik stránek před tím z péra páně Polanova trhá přímo uměleckou prázdnotu »Pražského žida« — není-liž to nejpádnější usvědčení pro intence glossy »Divadla«, jež nějak přepodivně pálí rány, dopadnuvší v poslední době ze sloupců »Přehledu« na tělo překladatelů různých veleděl Frondaiových, Weberových, Molnárových a jich chabých režisérů? Ale nejlepší naposled: článek náš je »pouhou parafrasí«... Jak že? Odkud že plagováno? Ó světe: odnikud, leč »ze závěru« stati téhož »Divadla«, o němž povždy jsme říkali, že nelze se tam něčemu naučiti!... Jak je lokajsky podlé a zbabělé, co tu tropí pánové! Z několika set způsobů sebevražd, jež jsou nám známy, považovali bychom »parafrasovati« »Divadlo« za sebevraždu nejkrutější a nejohavnější! Nejméně do středu země bychom se propadli studem, i kdybychom připustili, že lze čerpati z článku, jenž se nám dostal do ruky (a jehož jsme nedočetli), když už rozbor náš byl v tiskárně... Ale je charakteristické pro českého clowna, jakým stylem odvažuje se těchto perfidií, kterým zjevně nevěří; je to styl klassicky revolverový.

Jos. Kodíček.

*

Zavedení akcií České banky na pražskou bursu. Česká banka podala prostřednictvím pražské bursovní komory žádost na c. k. ministerstvo financí za znamenání akcií svých na pražské burse. Kotovány budou akcie všech tří emissí akciového kapitálu v obnosu K 8,000.000 rozloženého na 20.000 akcií po K 400 nominale, čímž vyhověno bude nejenom přání četných akcionářů, nýbrž i skutečné potřebě bursovního vy-

značení ceny akcií vzhledem k postavení, jakého si Česká banka za své čtyřleté působnosti v hospodářských kruzích získala.

POLITICKÁ KRONIKA.

21. února uveřejnila Deutschnat. Korresp. základy německé osnovy jazykové pro státní úřady v Čechách.

21. února požádala Čína mocnosti o uznání nové své státní formy.

22. února předložila italská vláda za velikého nadšení sněmovny předlohu o schválení annexe Tripolska.

23. února schválila duma ohraničení nové chelmské gubernie.

24. února bombardovali Italové Bejrut.

26. února ohlásil min. Zaleski finančnímu výboru své návrhy na úpravu financí státních.

27. února jmenováni byli noví pairové, mezi nimi též nakladatel J. Otto a Dr. Žáček.

27. února oznámila vláda ve finanční komisi českého sněmu, že nemůže převzíti krytí výloh s úpravou učitelských platů spojených.

Zasláno.

Dr. Herben napsal v »Čase« v neděli 25. února větu, která se týká mne a k níž nemohu mlčeti. Napsal: »Už jste, pane Gallase, odsouzen, abyste se tak zdemoralisoval jako Váš předchůdce, jenž jednoho dne uveřejnil v »Přehledu« ohyzdnou noticku Khoscher pensionat a jiného dne chvátal do »Nár. Listů« napsat celý feuilleton o tom pensionátě, jak je pokrokový.«

Tato věta dr. Herbena obsahuje dvě perfidní lži. Věc byla takto: V »Přehledu« byla dne 30./VI. 1910 uveřejněna zpráva nadepsaná Koscher (nikoli Khoscher pensionát!), jejíž titul se vztahoval k slovu »pokrokový« a která kárala způsob, jakým »Stud. Revue« pomocí tohoto slova »pokrokový« dělala reklamu ohlášenému pensionátu prof. Maxy. Zpráva vůbec se nevyslovovala o chystaném ústavu a nesměřovala proti němu, jak jsem výslovně prohlásil v »Přehledu« 8./VII. r. 1910, abych zamezil nedorozumění.

V »Nár. Listech« jsem uveřejnil dne 13./VII. 1910 feuilleton »Pokus o novou dívčí školu«, který se týkal projektu volné dívčí školy v Přerově. Ve feuilletonu tom jest pouze zmínka o ústavu prof. Maxy v této jediné větě: »Potěšitelné jsou jistě výsledky pensionátů našich dívčích ústavů moravských i českých, i lze jen vítati, že letos i v Praze bude zřízen pensionát, spočívající na pokrokových zásadách výchovných (ústav prof. Maxy).« Dr. Herben tudíž i tu perfidně lže, tvrzením, že jsem napsal do »Nár. Listů« celý feuilleton o tom pensionátě, jak je(!) dobrý. O tom, jaký ten ústav jest, jsem ničeho neřekl a říci nemohl, poněvadž tehdy ústav ten ještě neexistoval.

Dr. Herben napsal tyto nepravdy vědomě (měl možnost přesvědčiti se o pravém stavu věci a měl i povinnost toho) a s určitou tendencí utrhačnou, stavě se do pósy veřejného mravokárce. Prokázal však pouze, že on sám demoralisuje sloupce »Času« a terrorisuje osoby jiného názoru.

V Praze, 28. února.

Dr. Frant. Šelepa.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 8. BŘEZNA 1912. ČÍSLO 24.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Dr. FRANT. ŠELEPA:

VÝCHOVA OBČANSKÁ.

Moderní snažení pedagogické jest často zasahováno mocnými názory hesel, v podstatě zdravých a oprávněných, ale zároveň také hodně starých, která s velkou urputností jsou hlásána a stejně urputně potírána a jež málokdy projeví se pak cennými praktickými důsledky v organisaci školství a v naší výchově rodinné a společenské. Zejména ovšem německé poměry vyvolávají čas od času takovéto heslové boje, při nichž potiskne se spousta papíru, vydá sta brožur a knížek a praktický výsledek rovná se téměř nule. Ideje, za něž takovýto boj se bil, musí nastoupiti zkušební cestu pomalé praxe, pomalé empirie a dobývati si krok za krokem půdy a uznání v theorii i praxi pedagogické. Tak tomu bylo v otázce pedagogiky sociální, v otázce experimentální pedagogiky, pedometrie, pedopsychologie, umělecké výchovy, učitelského vzdělání na universitách, sexuální výchovy atd., atd. V posledních dvou letech vynořila se myšlenka opravdu stará, myšlenka v ý c h o v y o b č a n s k é. (Němci mluví o »s t a a t s b ü r g e r l i c h e Erziehung«.) V Německu bylo o tomto nastoupiti zkušební cestu pomalé praxe, pomalé nelze je ani všecky bibliograficky registrovati, neřku-li kriticky oceniti. Němci založili si také již časopis věnovaný studiu a podpoře této stránky výchovy a vydávají sbírku monografií o stavu občanské výchovy v cizích státech. Studie dosud vyšlé o Švýcarsku, Hollandsku a Dánsku neodhalují ovšem ničeho nového o výchově těchto států. Jsou to věci nejen odborníkům, ale i šíře známé, a také vylíčení této stránky výchovy ve Francii by neobjevilo nové země. Vůbec agitace vedená nyní v Německu pro občanskou výchovu prýští více z důvodů politických, sociálních a hospodářských, nežli z přímého zájmu o výchovu a její zdárný obsah i vývoj. Němci sami se tím netají. Je to patrno nejen z toho, že celá řada německých spisků a brožur žádá výchovu občanů určitým politickým směrem, ať jest to vyjádřeno jako všeněmectví, či jako tendence protisociálně-demokratické, ale také z celkové nálady poukazující k o b č a n s k é m u u v ě d o m ě n í Francouzů, Švýcarů atd. V Německu pociťuje se živě, že massy lidu, které samy nyní jsou účastny státní správy a zákonodárství dík všeobecnému právu hlasovacímu, nemají silného vědomí občanské příslušnosti ke státnímu celku a že stranické protivy a třídní zájmy vyhraňují se tak ostře, že znamenají nebezpečí pro vnitřní jednotu státu. Ba v Německu jest strachu dost i z vnějšího nebezpečí, které by mohlo vyplynouti z nedostatku »státoobčanství« pro říši německou a imperialistické snahy jejích vůdců. Jest tudíž nově zvířená otázky občanské výchovy přímým plodem sociálně-politických úvah.

Stručně vystihnouti lze smysl usilování o výchovu občanskou takto: pro každý celek společenský a také ovšem pro státní celek a pro zdravý a mohutný jich rozvoj jest potřebí společenských jednotek, tedy individuí dobře p o u č e n ý c h o základech společenské organisace, o základech ústavy a správy státní, o povinnostech a právech občanů, o zřízení soudním, berním, vojenském, církevním, o sociálně-humánních zřízeních, o církevním zřízení, o organisaci výroby a obchodu a podmínkách kultury hmotné, konečně, ale nikoliv na konec, o výchově a mravní soudružnosti společnosti lidské, o vůdčí ideji kultury duševní. Třebaže dnešní škola podává celou řadu poznatků z mnoha těchto otázek, nepodává jich jednak s dostatek a nepodává je se zřetelem sociálním, se zřetelem k potřebám a cílům společenského a státního celku. Většina mládeže naší získává si znalost právě těch oborů, jež mohou se po výtce nazvati občanskými a politickými, z časopisů, programů, řečí a agitace určité politické strany a nenabude jasného pohledu do řádu dnešního státu. Občanské vzdělání našich mladých generací jest převážnou měrou politicko-stranické a znemožňuje vlastně hned v začátcích klidnou, tvůrčí spolupráci na sociálně-politickém životě státu.

Mládeži musí býti podáváno tedy především objektivní poznání o jmenovaných otázkách státního zřízení a sociálně-politického života. Mládež česká musí býti poučena a stále poučována o státě rakousko-uherském, o jeho ústavě a správě, o právech a povinnostech občanských a o celé řadě funkcí již shora zmíněných. Každý dorůstající Čech musí dobře znáti stát, v němž jeho národ žije a bojuje za samostatný svůj život, nezávislý na milosti či nemilosti svého souseda. Každý Čech musí dobře znáti všechna svoje práva a povinnosti k státu rakouskému, aby je mohl dobře zastávati a dobře hájiti. S tohoto stanoviska lze tedy volati po tom, aby i v našem školství bylo zavedeno vyučování občanské, nesené duchem informujícím, objektivním.

(Dokončení.)

*

SEKRETARIÁT UČITELSKÝCH ORGANISACÍ.

V posledním roce vedla se v německých časopisech učitelských debata o zřízení sekretariátu při učitelských organisacích a ustanovení sekretáře s platem rovnocenným platu učitelskému v městech. V prvém čísle nového ročníku lipského měsíčníku pro reformu školskou »Neue Bahnen« jest v článku nazvaném »Sekretář« shrnuto vše, co s požadavkem tímto je spojeno. U nás poměry učitelských organisací snad také vyžadují čas od času i diskusse po stránce vnitřní organisace i doufáme, že přijde vhod učitelské veřejnosti, podáme-li tuto stať v celém rozsahu. Zejména otázka Svazu slovanského učitelstva a jeho úspěchu najde tu osvětlení. »Všichni mají sekretáře: strany politické, hospodářské svazy, velké stavovské organisace a zájmová společenstva, a všichni vědí, co v něm mají. Jeho působnost jest neobyčejně velká, jeho práce mnohostranná, jeho vliv význačný. Ve svém veřejném vystupování jest často zdrželivý, vždy však, vystupuje-li v popředí, má převahu, spočívající v dobrém nadání, bohaté zkušenosti a důkladné znalosti věcné. Dobře ovládá ideje, jež řídí velkou organisaci, a tvoří i uskutečňuje zároveň nové myšlenky. Sbírá zbraně, jimiž může celek bojovati, a jest organisátorem dobře zdisciplinovaného vojska. Jest spíše prozíravým ministrem války, nežli velícím generálem.

A nám německým učitelům chybí tento ministr války. Jsme sice stotisícovým vojskem, ale jednotlivé sbory vědí o sobě málo či zhola ničeho; máme výtečné generály, ale ti nemohou nás teprve zbrojiti, když bitva už začala; jsme, je-li třeba, udatni a chytří, ale chybějí nám zásoby a munice. Nejsme dostatečně připraveni k boji, a víme přece, že máme před sebou těžké boje.

Od krásných svatodušních dnů ve Štrassburku bylo na nás, třeba jsme svou národnostní spolehlivost prokázali způsobem velmi důrazným, útočeno zvláště prudce a cítíme, že naše pyšná organisace bude v budoucnu ještě prudčeji pronásledována. To pronásledování nemusíme vyvolávati, přijde samo sebou. Nastává všeobecný boj, ba my jsme již uprostřed něho, boj, v němž proti sobě stojí příkře tradice a pokrok, samovláda a právo sebeurčování, spoutanost a svoboda. Při tomto rozdělení, jež přirozeně hluboko zasahuje život ve škole a rozhoduje o duševním i hospodářském blahu budoucích generací, nesmí organisace učitelstva německého zůstati stranou a vyčkávati, jak věci pokračují, spíše musí se přidati k jedné straně a posíliti řady těch, kdož bojují za stejné ideály. Taková jest situace a náš velký svaz učitelský jest postaven před úkoly, jež může pouze tehdy rozřešiti, bude-li se mu prýštiti bohatý proud síly plynoucí z vnitřní hotovosti a stálé pohotovosti k boji.

Jak jsme pevni v tomto směru, víme všichni. Nepodceňujeme významu velkých shromáždění učitelstva německého a víme dobře, že jich usnesení jsou slyšena celou veřejností. Známe také důležitost drobné práce, kterou neustále konají vůdcové německého svazu učitelů ve službách školy a učitelstva. Přece však tvrdíme, že skutečné výsledky naší školsko-politické práce musíme přičísti na účet jednotlivých spolků zemských a jich tisku. To jest zcela pochopitelné. Spolky zemské a krajové jsou mnohem starší než německý svaz učitelů a jsou vnitřně pevněji spojené. Avšak právě proto, že v dnešní době boj o školu nutí k zásadním rozhodnutím, poněvadž školské zákonodárství jest stále více vedeno myšlenkami centralismu následkem postupu vnitřního sjednocení říše, poněvadž zemské spolky právě z těchto důvodů nemohou již kráčeti ku předu ve velkých otázkách, právě proto rostou našemu německému svazu učitelskému v budoucnosti vyšší úkoly. Školské boje v budoucnu musí býti v podstatě vedeny německým svazem učitelským. Tím nebude snad učiněna zbytečnou činnost zemských spolků, ale znamená to, že síly podřízených spolků musí býti svedeny dohromady a využity k společné akci. To předpokládá důvěrné spojení mezi ústředním předsednictvem a zemskými spolky — to bylo dosud velmi, velmi volné — a neustálý vzájemný styk velkých spolků, a ten dnes chybí docela. Víme neobyčejně málo o německých bratrech, kteří vedou svůj boj školský za hranicemi naší země. Starým heslem: rozděleně kráčeti, sjednoceně poražeti! nemůžeme se tu utěšovati, my spíše kráčíme rozděleně, abychom byli rozděleně biti.

A řekněme to nyní: německý svaz učitelský potřebuje sekretáře. Sekretář má přispívati k tomu, aby se uskutečnila nedostačující vnitřní hotovost, má pevněji svazovati pouta mezi ústředním vedením a spolky podřízenými i mezi těmito navzájem, má slučovati v mohutný proud síly plynoucí z menších organisací. Jest možno pouze hrubými rysy naznačiti jeho úkol. Především musí zříditi a vésti kancelář, v níž konají se všechny práce expediční, jež mají nyní na starosti členové jednacího výboru. Jak obsáhlá jest čistě technická agenda spolkového vedení, ví zpravidla málo členů. Sekretář, jenž jest hlavou kanceláře a řídí práce expediční, jest assistentem, pravou rukou vedení svazu a musí býti ovšem členem jednacího výboru.

Sekretář musí býti také členem statistického výboru. Zde získává podklad pro svou práci, již věnuje přímo školské politice. Musí si opatřit neobyčejně obsáhlou a spořádanou sbírku materiálu, kterou má pohotově pro své vystupování, pro vedení svazu, pro spolky i tisk odborný, pro každého člena. Ba nemá čekati, až někdo jeho materiál žádá, nýbrž má ho uveřejňovati po samostatných částech. Tu můžeme bohudíky navázati na něco, co už máme. »Korespondenci německého svazu učitelského«, zřízení, jež nám prokazuje opravdu cenné služby, má sekretář vésti po starém způsobu dále. Zároveň však zřídí výbor tiskový a agitační, který jinou cestou bude se hleděti dostati k veřejnosti. Tyto výbory tiskové a agitační, které vydávají původní články pro časopisy a korespondenci pro veškeren tisk, které pořádají veřejná shromáždění, vyhledávají styk s politiky a stranami, vysílají řečníky do shromáždění protivníků, osvědčily se znamenitě tam, kde dosud byly zřízeny. Lze očekávati, že i ve Svazu německého učitelstva by podobné zařízení za vedení sekretářova přineslo velký užitek.

Sekretář bude mnoho cestovati. Kde jsou na pořadu důležité otázky, kde významný přednášející na-

značuje nové cesty, kde spolek stojí před obtížným rozhodováním, tam bude přítomen, aby se učil nebo aby také poučoval. Jeho přítomnost bude vždy vítána, ať přijde jako referent, jenž budí souhlas s myšlenkami vedení, nebo jako přítel a rádce, jenž těm, kdož stojí mimo, uvědomuje souvislost jich s celkem. Zvláště však bude volán tam, kde jest škola předmětem veřejného hovoru. Svaz německého učitelstva pojal od sjezdu štrassburského v okruh svých úkolů myšlenku lidového vzdělání. V tomto oboru najde sekretář široké pole působnosti.

Sotva kdo pochybuje o tom, že by sekretář měl dost na práci. Ale — ano, ano, víme již, otázka honoráře! Vlastně bychom se po tom neměli ptáti při stotisícové organisaci, a když naši protivníci se dovědí, jak věci jsou v německém Svazu učitelském, pak se nám vede jako německé říši před finanční reformou: utrpí prestige. Odečteme-li z výměry příspěvku nejprve to, co se věnuje na zajištění naší osoby (ochrana právní, povinné ručení), pak zbude na boj za naše pyšné ideály — ubohý zbytek. Potřebujeme finanční reformy říšské pro naši věc? Dosud jsme si úplně neuvědomili význam našeho počtu, neboť jinak by nás otázka příspěvku nezdržela ani chvilky. Každý halíř, který zaplatíme jednotlivě, znamená pro německý svaz učitelský 12.000 M, každá marka mění se ve stotisíc. Kdo si to jen okamžik jasně uvědomí, pozná, k jak mocným akcím můžeme tento svaz přivésti. Spolek saského učitelstva jedná velmi živě o otázce tajemníka; mnohé okresní jednoty radostně uvítaly myšlenku, aby pro Sasko byl získán sekretář; rozhodnuto dosud nebylo. Odštěpením »Neupreussen« a konfessionálních spolků učitelských jest naše velká organisace oslabena. Rozviňme proto celou vnitřní sílu její, abychom byli obrněni proti svým protivníkům. Třeba stavba svazu německého učitelstva jest zevně skončena, bude dlouho ještě platiti heslo: organisujme se!« Přel. *F. Š.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

JAN PÁTEK:

RAKOUSKOUHERSKÁ BANKA A OBMEZENÍ ÚVĚRU.

Nedávný projev generálního sekretáře Rakouskouherské banky dvor. rady Prangera stal se předmětem rozvláčného přetřásání, ba i omlouvání v kruzích odborných i v denních listech. Ve skutečnosti bylo však více reagováno na různé, nijak nezaručené projevy některých vídeňských listů, než na vlastní obsah skutečného projevu Prangerova. Možno-li původní zprávu čelných listů vídeňských považovati doslova za správnou, shrnoval by se vlastní projev páně Prangrův ve tři základní články:

1. Varuje před směnkami, které svou podstatou neskýtají záruky, že v den splatnosti budou plně zaplaceny, tedy směnky t. zv. prolongační.

2. Připomíná nepokrytě, že nutno toho času počítati s poměry mimořádnými.

3. Konečně nabádá k tomu, aby pamatováno bylo na možnost nepříznivých událostí a postupovalo se s jistou reservou.

Z těchto stručných vět možno odvoditi jedině ten úsudek, že nejsou vyloučeny případy náhlého vzrušení, které dle souhlasných projevů národohospodářských činitelů mohou míti svůj původ jedině v p o l i t i c e domácí a snad ještě více v zápletkách mezinárodních. Sem sluší tudíž obrátiti pozornost, neboť hospodářský vývoj rakouskouherské říše nelze naprosto považovati za překotný a cedulové bance snad za nebezpečný. V kritické době v Německu loni nastavší odpověděli bankovní činitelé na dotaz, jsou-li pro válečné události pohotově, prostým »ne«. A u nás? »Nevíme«! Z českého peněžnictví opětovně již činěny byly podněty ku vypracování velkých plánů mobilisačních pro podobné případy, leč marně, a tak možno v tomto ohledu znovu říci: »L'Autriche va toujours en retard ou d'un pas, ou d'un an, ou d'un siècle!«

Bylo by záhodno, aby naše kruhy, které usilovně a toho času snad právem starají se o náležitou organisaci vojenskou, spojily s tímto postupem i mobilisační přípravy finanční, tak aby v celkové představě skutečnosti složka tato na úkor celku službu nevypověděla. Při cvičeních velkého slohu měla by také zde občas býti provedena zkouška mobilisační.

V poslední době působí jisté orgány státní správy z formálních důvodů obtíže zavedení šeku ve styku se spořitelnami. Patrně byl zákon šekový vydán, aby ve skutečnosti v platnost nepřišel? Tím byrokracie pracuje z nepochopení a snad i z malicherných obav před soutěží poštovní spořitelně sama proti zájmu státu v otázkách snad nejdůležitějších. Důvodem jest patrně jen to, že jsou to právě hlavně české organisace, které chápou duch času. Proto pozor na obou stranách!

*

O vládním prohlášení ve finanční komisi sněmovní píšou F i n a n č n í L i s t y: Dojem, který prohlášení na všech stranách vzbudilo, nutno nazvati tísnivým. Ukázalo se jasně, že vláda nemá chuti a odvahy činně zasáhnouti ve prospěch zbědovaných financí zemských a že odmítá starati se o získání a udržení rovnováhy ve financích české země. Již ze všeobecné části prohlášení vysvítá: že pro zemi nezbude mnoho nových příjmových zdrojů. Vláda rozděluje projekty na tři druhy: projekty, které nespadají do kompetence sněmu, nýbrž říšské rady, dále takové, jež vyžadují dalšího dorozumění s Uhrami a projekty, proti nimž se staví finančně-politické důvody, ježto jde o daně, které stát potřebuje pro sebe, nebo které mají býti upraveny až v r. 1917. Mimo to jsou daně, o jichž úpravu se právě jedná, jako daň z převodu majetku, nemocniční příspěvek, daň z totalisatérů a pod. Je tedy celá řada důvodů vládních proti projektům, které mají zemi prospěti. Vláda pak prohlašuje prozatím, že pro ni nepřijatelným jest: přenechání reálních daní zemím, přispívání na úhrady učitelských platů, převzetí

nákladů na četnictvo, finanecké stanice, donucovací pracovny, nákladů na očkování, břemen na místní dráhy. Oproti tomu jest toho, s čím vláda v zásadě souhlasí, velmi málo. Vláda souhlasí: 1. s daní z honebních lístků, 2. z výkonu práva honebního s výhradou, že sluší ještě náležitě rozřešiti otázku, má-li se jednati o daň z výkonu práva honebního nebo z práva honebního samotného, 3. s přirážkou ke státní dani z vína, 4. s daní z přírůstku ceny nemovitostí, 5. s daní ze vstupenek do kinematografů a zábavních podniků. Vláda dodává k tomu, že nezbude asi než vzíti v úvahu také zvýšení zemských přirážek. Jak vidno, vyznačuje toto prohlášení vládní největší část prací pracovního výboru komise za bezúčelnou. Bylo vážně jednáno o celé řadě návrhů, které byly jednomyslně všemi skupinami schváleny a návrhy ty nyní stávají se zcela bezcennými odporem vlády proti jakémukoli vybočení z dosavadní šablony, která zemské finanční hospodářství ubíjí. Ony daňové projekty, které vláda by připustila, daly by výnos asi 3½ mil. kor. Poněvadž pak chystaná úprava státních údělů stačila by asi právě na úhradu dosavadního schodku, je zřejmo, že za těchto okolností by na provedení úpravy učitelských platů nebylo ani pomyšlení. Cesta je jen jediná: dohoda obou národů. Po cestě té mohly by teprve Čechy dojíti k většímu respektování svých finančních potřeb se strany vlád, které až dosud z rozporů v Čechách jen těžily.

TECHNIKA

Ing. F.:

O STAVOVSKÉ BOLESTI TECHNIKŮ.

Psal jsem v letošním roč. »Přehledu« (č. 2.) v malé kapitolce o snahách, jevících se u našich sousedů Němců o zvednutí stavovské hrdosti, zvláště ale významu techniků a jich práce. Článeček nezanikl nepovšimnut. »Venkov« přinesl sympatický článek agrárního akademika, navazující na vývody moje, »České Slovo« celý článek o čistě české technické bolesti: najímání úřadníků technických do cukrovarů »na kampaň«. I na technice našel článeček odezvu, o čemž mne redakce »Přehledu« informovala. Je patrno, že thema samo je nejen časové, ale palčivé. Kdosi mi vytýkal rozpor v tom článečku. Rozpor shledával čtenář ten ve vývodech o služební smlouvě, kterou většina techniků paušálně uzavírá na celý život se soukromým kapitálem nebo se státem, a proti tomu stojí moje výtka, že přijímají naše cukrovary chemiky na kampaň. Výše zmíněný professor techniky hájil vůči mně v přípisu redakci toto počínání, které bývalo dříve hojně praktikováno a, jak zpráva »Českého Slova« ukazuje, je k nespokojenosti absolvovaných techniků hájeno dosud. A tu máme tedy dva rozpory. Rozpory dvou názorů — jednou v článku, jednou ve veřejnosti, zajisté nejvíce interesované. Vracím se proto znovu obšírněji k thematu tomu a chci rozpory odstraniti a promluviti o různých stavovských bolestech našich.

Vývody o paušálních smlouvách převzal jsem z článku německého, o němž jsem referoval, a souhlasil jsem s autorem jeho s tou výhradou, že jím navrhované zadávání technické práce od případu k případu za ujednanou cenu, jako se to děje u lékařů a právníků, děje se často v našich cukrovarech za podpory professora techniky ku škodě celého stavu. Mravně rozhořčený čtenář ze sboru techniky vytýká mi to jako jednostranné odsuzování šlechetné snahy zmíněného professora, který podporoval chudé studenty tím, že jim odpouštěl návštěvu techniky, aby mohli ještě před ukončením studií vydělati si peníze na toto dokončení, t. j. přijímati míst v cukrovarech na kampaň. Nejsem ani dost málo v pochybnostech o šlechetnosti pana professora P., který chtěje vždy dobro svých žáků, páchal zlo na celém stavu cukrovarského úřadnictva, o čemž snad je přesvědčen i jeho obránce v tomto ohledu, rozhořčený mojí nevděčností, spatřovanou v mé výtce.

Přes to však nemohu souhlasiti, když professor techniky vytáhne do boje proti abstinenci v zájmu ohroženého průmyslu lihovarského a pivovarského a druhý vypomáhá v bídě žijícím studujícím techniky úlevami studijními a konkurenční boj mezi techniky a průmyslováky řeší dodáváním stejně laciných úřadníků s nižším vzděláním. Hájí snížení výrobní režie přijímáním laciných sil úřednických, kontrolních to orgánů výroby, kteří za hodinu mohou továrně zachrániti svůj celoroční plat, aniž to někdo vidí. A tyto laciné síly umožňují pak celou tu bídu stavu, nízkost platů a zacházení a činí ze stavu úřadnického v prvním českém průmyslu zaměstnaného nejuboženější stav, nucený dáti si svoje podpůrné instituce spravovati vlastními zaměstnavateli. Kdyby slyšel pan obhájce zmíněného dobrodince kletby poškozených těmi dobrodiními, snad by uvažoval pak o sociálně politických problemech s méně ideálními city a s větší znalostí reality životní. Vzpomněl by si na př., že dělníci podporují nezaměstnané soudruhy z fondu organisací, aby nebyli dohnáni nouzí přijímati práci za každou cenu a nestlačovali tak celkové mzdy, vzpomenul by si snad také na vlastní svoji cukrovarskou praxi a viděl by jasně prospěch, který může závodu přinésti posluchač třetího roku techniky, který má kontrolovati manipulaci, vedenou starými praktiky, a má jim neohroženě činiti výtky dle nálezů své práce; vzpomněl by na bezbrannost, s jakou taková kontrola se přizpůsobuje manipulaci, na obětní beránky snižovaných digescí, a to všechno, co patří do tajností

výrobních našeho prvého českého průmyslu. A pak by si řekl snad: mojí povinností jako professora techniky je nejen dodávati průmyslu úřadnické síly, vyzbrojené co největší zásobou vědomostí, aby mohli konkurovati těmito znalostmi s průmyslováky, ale aby také snižovali značně výrobní režie potíráním všech šlendriánských ztrát a neústupností na výsledcích své vědecké analyse. Řekl by si také: Moji povinností jako šlechetného přítele studentstva je, působiti na studující, aby hrdostí a stavovským sebevědomím osvěžili ubohost stavu, pro nějž je připravuju. Nebudu je tudíž posílati, aby prosili o žebráckou mzdu na tři měsíce, nedovolím jim stlačovati všechny hmotné i mravní požadavky celého stavu tou svou výpomocí, nepřisvědčím kapitalistovi, aby šetřil na úřednictvu za účelem snížení výrobní režie, a žákovi, aby poškozoval průmysl svojí slabostí chudých studentů, jimž se dostalo milosti cukrovarské praxe. Jak má se obroditi stav, ne-li dorostem? Jak se ale může obroditi průmysl a celé naše hospodářství, snaží-li se professoři techniky dodati mu jenom laciné úředníky? Proletariát inteligentní roste u nás beztak dosti hrůzně. Ještě umožňovati studium posíláním chudých studentů na kampaň! Organisované dělnictvo chápe nebezpečí podobné humánní činnosti. Žádám-li to od professora techniky, hude filantropické jeremiády. Student je přechodní, neproduktivní faktor, je prostředkem k účelu: produktivních úřadníků průmyslu a státní správy. Technik vedle toho má, může a musí hleděti zaujmouti postavení neúřadnická, samostatná. A proto chceme-li dobro studentů, nesmí býti zaplaceno zkázou stavu úřadnictva cukrovarů, k němuž studují, a nesmíme nadělati ze všech techniků jen úřadníky a úřadnické kandidáty.

Čtenář netechnik snad bude kroutiti hlavou nad nutností podobné lekce ze sociální politiky professoru vysoké školy technické. Technici vycházející ze školy té potřebují ještě samozřejmějších lekcí. Nemohu si zde odepříti alespoň jednu. Jsem-li osobní, jsem-li dokonce tolik osobní, mám jedinou omluvu v tom, že účel mi není nikterak osobním, ba ani na prospěch. A kapitola je tak bolestná, že snad bude konečně mnoho lidí, kteří uvítají její vynesení ve veřejnost. (Pokračování.)

UMĚNÍ

HUDBA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Dr. A. ŠILHAN:

GIACOMO MEYERBEER A NAŠE DOBA.

(K novému nastudování »Hugenotů« v Národ. divadle.)

(Dokončení.)

U nás Meyerbeer se svými operami zdomácněl. Již sám K. M. Weber za svého řízení pražské opery v letech 1813—1816 uvedl dnes již zcela neznámou jeho operu »Alimelek« a sám napsal ji ještě před provedením doporučení na cestu. Pozdější opery Meyerbeerovy záhy po premierách pařížských objevovaly se i na scéně zdejšího stavovského divadla. Když pak české divadlo se osamostatnilo, pronikl Meyerbeer i sem a patřil záhy k nejhranějším skladatelům cizím. Byl to jmenovitě sám Bedřich Smetana, který jako kritik a literární průkopník české operní scény volal po provozování velké opery a tedy i Meyerbeera, vida v něm výchovný prostředek pro mladou naši operu. V kritice i u obecenstva našeho našel Meyerbeer pochvalu i zálibu. Teprve Hostinským nastal ve smýšlení kritiky o tvůrci »Roberta« a »Hugenotů« obrat. V Hostinském našel Wagner záhy horlivého vyznavače, který v díle bayreuthského mistra viděl jedinou možnou cestu hudby dramatické, cestu, na níž po celý život i českou tvorbu snažil se svésti. S kultem Wagnerovým přijal Hostinský i názory jeho družiny o směrech protichůdných, tedy i Meyerbeerovy. Soudy Hostinského o tomto skladateli kryly se s tím, co Wagneriáni hlásali, a nemohly tudíž býti Meyerbeerovi než nepřátelské. Hostinský jako všude i zde byl theoretisujícím esthetikem, jenž vycházel při svém posuzování opery z určitých maxim, které staly se mu ztrnulým, nezměnitelným dogmatem, a jemuž nebylo dáno tolik zdravého muzikálního cítění a jasného uměleckého názoru, aby dovedl ceniti i ta díla hudebně dramatická, která nedala se vměstnat v principy hudebního dramatu a která šla jaksi mimo výrazovou linii, jak si ji od Glucka k Wagnerovi theoreticky vykonstruoval. (Viz ostatně opery Dvořákovy!)

Odmítavý soud o Meyerbeerovi přijala od Hostinského i ostatní kritika česká, stojící pod jeho vlivem. Odpor proti Meyerbeerovi měl u nás konečně jisté odůvodnění národně-umělecké. Cizí operní díla to byla, která jedinou naši operní scénu příliš okupovala, tak že pro domácí produkci zbývalo málo místa a byla oprávněná obava všech s českým uměním dobře smýšlejících duchů, aby rozvoj české operní tvorby nebyl tím dušen a znemožňován. A vedle Verdiho a prvých Vlachů byl to Meyerbeer, který přízní obecenstva a důsledně doma i správami divadla nejvíce byl favorisován. Není pochyby, že i těmito důvody živen byl u nás odpor proti Meyerbeerovi. Tradice a bezmyšlenkovitá setrvačnost v esthetickém jeho odmítání vykonala u nás další dílo. Kde kdo neopominul žádné příležitosti, aby neprojevil odpor proti tomuto ničiteli dobré umělecké morálky, tomuto spekulantu se sensacechtivými massami, tomuto v každém směru neschopnému hudebnímu břidilovi a frásovitě nafouklému dramatikovi. Musím říci i mea culpa! Všichni, kteří jsme zachváceni byli ve svém mládí wagneriánskou horečkou, jsme tak soudili. Ale ti z nás, kteří vyšli z hudby samé a z praktického jejího pěstění, dostali se z tohoto wagneriánského, nekritického fanatismu. Dnes ozývají se již i u nás hlasy, které dovedou kritičtěji a s úsudkem nezkaleným žádným dogmatem přistupovat i k Meyerbeerovi a ukázat na jeho dílech nejen stinné, ale i světlé stránky a vidět v něm jeden z důležitých, s operou před ním i po něm logicky souvisících článků vývoje jejího.

Ale zatím už i v německé kritice, jež bez odporu v hudebním umění u nás dosud vykonává nejsilnější vliv, přešel var neobmezeného enthusiasmu pro Wagnera, i k němu přistoupilo se s věcně kritickými mě-

řítky a odvážilo se, co je v něm čistě individuálního umění, v čem díla jeho jsou základnou pro budoucí vývoj opery, v čem souvisel s minulostí opery, i s tou, jíž sám ostentativně se zříkal. A tu musil i vysvitnout obraz Meyerbeerův. Došlo se k přesvědčení, že cesta Wagnerova není jedinou, která vede v dramatické hudbě ke spáse, že vedle ní mohou míti i jiné směry oprávnění. A poznání to důsledně bylo uplatněno i v posuzování minulosti: přiznána v ní oprávněnost i velké opeře jako součásti vývoje a ukázáno, v čem právě Wagner z této se učil, v čem vymožeností jejích pro svá díla užil. Je přirozeno, že Meyerbeer pro to, co v díle jeho je neseno tendencemi neuměleckými, nebo dokonce i protiuměleckými, byl a je dosud právem odsuzován. Ale již v tom, že uznán jeho vliv na další tvorbu operní, je skutečná jeho rehabilitace. A s tím souvisí i náležité ocenění světlých stránek jeho oper, kterými jeví se jeho opravdová hudební i dramatická potence. V soubor těchto klidně usuzujících hlasů zaznívají ovšem i dnes ještě paušálně odmítající projevy jednotlivců, žijících z minulosti a oslepených věrnými panoši Wahnfriedu. Také u nás tu a tam nějaký nedouk, který chce býti zván »pokrokovým« (odpusťte mi to nenáviděné slovo!), nepromešká žádné příležitosti, aby se nesvezl po Meyerbeerovi. A dokonce vážně usuzujícími kritiky německými opuštěné mínění o větší umělecké hodnotě »Roberta ďábla« před »Hugenoty« papouškuje se u nás po Hostinském — ten ostatně přejal je z německé hudební literatury a od Smetany — vesele dále po případě i těmi, o nichž mám odůvodněné podezření, že »Roberta« ani neznají.

Pověděl jsem, jak a co soudí i jiní o Meyerbeerovi, a není tudíž vyhnutí, abych i sám vypověděl svoje credo. Ve svých operách je Meyerbeer čistě svým a spolu dítětem své doby. Byl hudebně důkladně a hluboce vzdělán. Přečtěte si jeho biografii a seznáte, jak důkladné studie prodělal, a dovíte se zde také, že mimo opery zanechal četná jiná díla, která právě o theoretických jeho studiích vydávají skvělé svědectví. Byl vedle toho hudebním fondem i vnímavostí nadán a měl v žilách svých pravou dramatickou krev a vervu. Ale měl své slabé stránky. Hlavní z nich byla touha po sensačních úspěších. Této vlastnosti, která byla v jeho povaze, dovedl Meyerbeer obětovati i ušlechtilejší své umělecké snažení. Ona sváděla ho k prostředkům, kterými chtěl a také dovedl se za každou cenu líbit a uchvacovat posluchače. A opera, která skoro od počátku svého vývoje jevila sklon k lesku a effektnosti, tuto touhu jen živila. Ale tam, kde snaha tato nepříčila se umělecky ušlechtilému a vnitřně pravdivému projevu hudby, dovedl vytvořiti něco opravdu velkého a nepomíjející ceny umělecké. Nebyl komponistou tvořícím zběžně, povrchně a ledabyle. Na partiturách svých po léta pracoval a do nekonečna piloval. V instrumentaci osvojil si mnoho z vymožeností Berliozovy a zatím co tento v operách svých potácel se od neúspěchu k neúspěchu, Meyerbeer právě tím, čemu od Berlioze se naučil, oslňoval a uchvacoval. Svým stykem s operou vlašskou naučil se psáti pro hlasy zpěváků nejen effektně, ale i přirozeně. Po dramatické stránce dovedl scénu vždy velmi účinně hudbou svojí zachytit, v průběhu jejím sledovat a vyvrcholit. V tom směru a pak pokud jde o karakteristiku postav stojí »Hugenoti« nad »Robertem«, jsouce však i jinak vyzralejší a ucelenější. Ve fantastické romantice »Roberta« nebyl Meyerbeer ve svém živlu, jemu odpovídalo více ovzduší dvorské elegance a požitkářské smyslnosti »Hugenotů«, ovzduší milostného flirtu a náboženského fanatismu svářících se konfesí, ovzduší, v němž touha jeho po effektnosti mohla se cele uplatnit a v němž ani ušlechtilejší stránky Meyerbeera-dramatika nezanikly. Malba ovzduší, karakteristika obou náboženských táborů, kresba postav Marcella a hraběte St. Bris a celý čtvrtý akt se závěrečným duettem jsou nejskvělejším vysvědčením pro Meyerbeera jako hudebního dramatika. Pro všechny ty přednosti stavím »Hugenoty« v tvorbě jeho nejvýše.

Svými přednostmi hudebně-dramatickými působil Meyerbeer i na další tvorbu operní v minulém věku. Wagner sám z velké opery vyšel a osvojiv si její výrazové prostředky pracoval teprv dále s nimi ve svém vlastním směru. A také Verdi, druhý největší dramatik téhož věku, byl učelivým žákem Meyerbeerovy dramatické komposice, jak o tom opery jeho nezvratně svědčí. Že pak i druzí skladatelé menšího významu od něho se učili, kdo chtěl by to popírat? Tak jeví se nám Meyerbeer jako zdroj, z něhož i ta dramatická tvorba, která šla nad jeho směr nebo i přímo proti němu, čerpala nové prostředky dramatického vyjadřování. »Er war ein falscher Prophet« — povídá o něm H. Bulthaupt. Ano, dramatická hudba brala se a musela se bráti jinou cestou, než na níž ocitnul se Meyerbeer, neměla-li docela se vyžíti. Ale ta výzbroj, kterou na nové cesty čerpala právě z jeho díla, vykonala jí velmi prospěšné služby.

Doba naše, která odmítajíc vše, co v operách Meyerbeerových je prázdně nafouklého a neuměleckého, nezavírá očí před světlejšími stránkami jejich, zůstává Meyerbeerovi mnoho dlužna. Je faktem, že není dnes téměř zpěváků, kteří by školením svým hlasově mohli požadavkům partů v jeho operách vyhověti. Viděli jsme to při opětném uvedení »Hugenotů« na Národním divadle. Nebyla tu role, o níž by bylo možno říci, že její interpret pěvecky svému úkolu zcela dokonale vyhověl. Za to potěšitelným bylo viděti, že máme v p. Brzobohatém dirigenta, jenž má smysl pro požadavky velké opery a jenž přes všechny obtíže, ležící ve zpěvácích, dovede »Hugenoty« vzkřísit k plné dramatické účinnosti. Nedostatky v dnešním pěveckém provádění oper Meyerbeerových nejsou ovšem s to širším kruhům obecenstva osvětliti právě ty jejich stránky, kterými »Robert«, »Hugenoti« a »Prorok« dovedli vynikající interprety svých hlavních rolí učiniti slavnými. Při takovémto nedostatečném pěveckém provádění Meyerbeera posluchači s komposicí samou blíže neseznámenému zdají se vynikat a mnohdy zcela převládat stinné stránky jeho tvorby: honba za sensačností a theatrální bombast. Jestliže ještě jednou výchova operních pěvců zabočí v ten směr, který dovede uschopniti hlasy jich k velkým technickým úkolům v operách Meyerbeerových, pak teprv bude možno plným právem říci Meyerbeer-redivivus. Samozvaní strážci dramatických idejí Wagnerových nemuseli by se ani takového vzkříšení Meyerbeerova obávat. Ten vývoji opery dnes už nebezpečným není.

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

ÚSPĚCHY MLADÉHO ČESKÉHO UMĚNÍ NA VÝSTAVĚ BERLÍNSKÉ »NOVÉ SECESSE«.

Jako hosty přijala »Nová Secesse« v Berlíně do své zimní výstavy »Nové sdružení mnichovských umělců«, drážďanskou »Brücke« a několik prací našich českých expressionistů. Z Francouzů je na výstavě zastoupen Fanconnier a Girieud. Účastenství českých umělců na této výstavě dává nám příležitost upozorniti, jak bylo české umění (po berlínsku eufemisticky řečené »slovanské« nebo »pražské«) přijato od vážné německé kritiky. Již ta okolnost, že i čeští umělci, ač jsou jenom tři a jejich obrazů celkem sedm (Kubišta vystavuje pět děl, Beneš a Filla po jednom obraze; Feigl, který se súčastnil prvních dvou výstav »Osmi«, dodal také jeden obraz), došli výslovného povšimnutí, je pro nás zadostučiněním.

Nový směr v umění, jenž byl nutný »jako reakce proti impressionismu, když se stal akademickým, a proti jeho jednostrannému naturalismu«, a jenž »musil roznítiti protest«, dle slov deníku »Dresdner Neue-

ste Nachrichten« ze 7. ledna 1912 jako nezvyklá novota dodělal se již takových úspěchů, že i obecenstvo přestává se útrpně usmívati a přiznává obrazům cosi poutavého, jak kritika, ať ráda či nerada, podotýká. A české umění tohoto rázu obstálo v konkurrenci sourodých umělců čestně. Kdežto prý umění německé projevuje sklon výhradně dekorativní, naše umění pokročilo dále a podalo ukázky obrazu uvědoměle organisovaného dle výrazových schopností tvárných prvků.

Tak vyznívá povšechná kritika, i zbývá uvésti úsudky německého tisku, pokud se výslovně našich umělců dotýkají.

Pronikavý znalec historického vývoje výtvarného umění, Max Osborn, jehož hlas má ráz projevu autoritativního, praví v »Berliner Zeitung«: »Dostáváme tentokráte také ukázku nejnovější pařížské sensace kubismu. Pseudonym, který se jmenuje výmluvně Kubista,[1]) vystavuje portret, který při prvním pohledu dráždí k výkřiku, který však později nabývá pozoruhodného života a dvě velice jemné pražské krajiny, které ukazují, že je pořád ještě možná ve Francii se naučiti vkusu.«

»Berliner Börsen-Courier« (26./11. 1911 pod chiff. B) zmiňuje se o pařížském vlivu v mnohých malbách; mezi jinými jmenuje Kubištovy »Varietní grotesky«.

Dr. Paul Fechter píše v uvedeném již listě drážďanském a v Breslauer Ztg. 6./12. 1911: »Zcela půvabně jako bezbarvě nadechnutý Delacroix působí krajina Feiglova, je třeba vyčkati, co se vyvine dále. Dobrá je krajina Pražana Beneše, ač je bližší spíše Staré než Nové Secessi. Jiný Pražan Kubišta zastupuje v souhlase se svým jménem tendence kubicko-geometrické. Barva jakožto tvárný prostředek u něho odpadá;[2]) přes to zajímají jeho věci, jako továrna v Bránice a Cézannovské geometrisování v obraze harlekýna.«

Rud. Klein, jenž jako výtvarný essayista a auktor monografií o Beardsleym, Klingerovi, Ropsovi, Liebermannovi, Corinthovi a Hodlerovi požívá zvučného jména, v Magdeburgische Ztg. 6./12. 1911 soudí o témž umělci takto: »Slovanský umělec, nad to jménem Kubista, provádí v tom (v extremu vytvářeti raději zákon než ho užívati) nejúžasnější věci do nesmyslu a methodického rozumu zároveň, kdežto ostatní (rozuměj němečtí) převážnou většinou jen nesmyslu holdují. U něho propukává nesmysl zřejmou formou v portretu, kdežto ve scéně akrobatů dovede zákon podivuhodným způsobem přivésti v platnost...«

Deník Vorwärts v Berlíně 7. prosince 1911 poznamenává, že Kubišta z Prahy studoval s úspěchem Cézanna. Konečně Ewald Bender ve význačné a velmi rozšířené výtvarné revui »Deutsche Kunst und Dekoration« v lednovém čísle píše: »Půvabným hostem je Kubišta z Prahy. Akrobati vyvážení ve dvou barvách, červené a zelené rozmanitých odstínů, působí hezky i v pohybu.«

Jak z uvedených citátů jest patrno, různí se sice hlasy o jednotlivých obrazech, přece však vyznívá všeobecný úsudek příznivě a ukazuje, že umělecké měřítko pražských umělců je vyspělejší, než berlínských, ač i tito vykazují ve svém středu značné umělce, jako je na př. Pechstein. *Fr. Oup.*

[1]) Kubišta (v něm. tisku Kubista) považuje se podle všeho za pseudonym utvořený od názvu posledního francouzského směru, řečeného cubisme. Osborn se domnívá, že rozruch, který byl způsoben tímto hnutím, dal podnět k vymalování onoho portretu, ač ve skutečnosti povstal rok před otevřením Salonu d'automne.

[2]) Naši expressionisté se však snaží zdůrazniti barvu jako prostředek tvárný, třebaže nikoliv výhradně.

FILOSOFIE

Dr. F. MAREŠ, professor fysiologie:

PSYCHOLOGIE BEZ DUŠE.

Ke kritice »Základů psychologie« prof. dra F. Krejčího. (Pokračování.)

V.

Nejzávažnější jest, že v »Z. Ps.« popírá se já, činný subjekt, osoba jakožto činitel tvořící z pocitové látky předmětné vjemy, budující na nich myšlením poznání vztahů věcných a rozhodující se dle tohoto poznání k činu. Já, prožívající sebe sama citem a svou působnost citem činnosti, skrze který jsem přesvědčen, že tyto vjemy, myšlenky a činy jsou mé, skrze který se též cítím za ně zodpovědný. Já, subjekt mravní.

Mnozí psychologové rozlišují přesně cit, kterým prožívá subjekt sebe sama, od pocitů, poukazujících na vnější věci. Takováto psychologie jest v základech podána v mé Fysiologii (I, 252—271; 1906). Avšak v »Z. Ps.« nečiní se rozdílu mezi citem a pocitem; neboť prvotním nejjednodušším psychickým elementem uznává se tu počitek mající tři nerozlučné stránky: citovou, snahovou, obsahovou. Cit, praví se tu, nenastává nikdy samostatně. Dle toho člověk necítí se nikdy samostatně smutný, zahanbený, hněvivý, závistivý, odhodlaný, rozhodný; ale o takovýchto citech není vlastně v »Z. Ps.« ani řeči, neboť jako pracit představuje se tu pouze — pocit bolesti.

»Vyskytuje se mínění, že můžeme míti ve vědomí samotné city, zvláště pocit bolesti. Tím by věta naše, že každý jev duševní má tři stránky, byla vyvrácena« (I, 187).

Tím jest jaksi dáváno na rozum, že pevností této věty jest vyvráceno ono mínění. Ale kromě tohoto dogmatického vyvrácení následují dále fysiologické důkazy, že pocit bolesti není samostatný jev duševní; bohudík, netřeba nám rozbírati těchto důkazů, ježto jsme uznali již všechny fysiologické výklady v »Z. Ps.« za nenapsané, k odstranění zbytečných hořkostí (nakupených zvláště hojně na str. 187—196, I). A závěr zní:

»Nevidím tedy žádného faktu psychického, který by nutil nás souditi, že city objevovati se mohou isolovaně ve vědomí... zůstává v platnosti věta pro

theorii psychologickou zásadně důležitá, že každý jev duševní má tři stránky: citovou, snahovou a obsahovou.« (I, 197.)

Uvedeno již, že v »Z. Ps.« neuznává se ani vůle ani duševní samočinnost, vše v důsledku z faktu paralelismu, že všechny duševní děje jsou uvědoměním si reakce. »Snahová stránka počitku jest rovnomocninou uvědomění motorické části reflexu« (II, 215). Ovšem, mluví se též o silné vůli, která odvrácením pozornosti může potlačiti cit (I, 194); mluví se o pudu — něco pudí individuum (I, 200), ano, pud sebezachování uznává se za

»činitele, jenž synthesu prvků psychických způsobil a tím novým útvarům psychického života dal vznik... Nemáme jiného výrazu pro zákonitost nutnosti, která ovládá a řídí život individua organického, kterou neznáme v jejích příčinách, leč pouze v jejích účincích v sobě samých a ve svém okolí, než právě slovo — pud sebezáchovy« (IV, 3).

Avšak toto uznávání zvláštního teleologického životního činitele, vůle k životu, odporující »Z. Ps.«, jest asi bezděčné, zaviněné

»prostonárodní psychologií, jejíž výsledky jsou uloženy v řeči, v níž utvořila názvy ne pro děje duševní v celku, nýbrž pro jevy pozorované jen s jedné stránky: rozum, cit, vůle.« (IV, 69.)

Této »prostonárodní psychologii« vtělené v řeč dává se v »Z. Ps.« slovo dosti často, proti jejich vlastnímu přísně vědeckému postavení. Tak mluví se tu docela i o uměleckém tvoření; nebo též o pudu, který v nás působí nevědomky, určuje naši vůli proti motivům plynoucím z úvahy rozumové. Ale to jsou právě jen episody z prostonárodní psychologie muže a ženy (I, 214).

Prostonárodní psychologie, vytvořivší pojem já, činný subjekt vztahující k sobě všechny pocitové objekty, vytvořivší i pojem osoby jakožto mravního činitele, vzpírá se veškerou lidskou řečí proti popření subjektu a osoby. Ale možno ji omámiti psychologisujícími výklady s přísně vědeckým nátěrem, že nezpozoruje úkladu, kterým má býti osoba vysvětlena jako nic původního a podstatného, nýbrž jen jako cosi vzniklého a proměnlivého, jako představa:

»Svět vnější jest, jakožto představa,... souhrn všeho, co existuje v prostoře a čase, k čemuž náležíme i my se svou osobností... Když rozanalysujeme představy o světě na různých stupních, shledáme mezi složkami jejich společné, ...které tvoří základ každé představy o světě vnějším... v nich je to, co ten celek umožňuje, co drží všechen obsah pohromadě a jemu propůjčuje jednotu a celistvost. To jsou především představa času a prostoru... potom představa příčinnosti... S nimi souvisí představa předmětu, pohybu, mnohosti, čísla a osobnosti. Nejzákladnější jsou čas a prostor a z nich se ostatní všechno pochopuje a vysvětluje.« (IV, 177.) — (Následuje rozbor oněch »představ«.) — »Všechny dosud uvedené a ve vzniku psychologicky vysvětlené představy... jsou provázeny představou osobnosti, jejímž výrazem je slůvko já. Na tom stupni vývoje duševního, kde máme vědomí prostoru, času, pohybu, změny, kde máme ponětí příčinnosti a účelnosti, nemůžeme toto já, jehož obsah tak těžko dá se definovati, odloučiti od žádného duševního děje... Slovo já samo o sobě.. je výrazem naší existence individuální... naznačuje se jím jednota a souvislost všech stavů vědomí... pojí se k němu upomínka na veškeren život minulý... Já znamená jakýsi reálný podklad duševního života. ...Na základě toho bylo soudíváno a dosud se soudí, že.. já činí neodbytnou součástku každého stavu vědomí. ...Zároveň se tvrdí, že ze zkušenosti nelze vznik toho já pochopiti. ..Vědomí osobnosti sebevědomí bylo by.. základním znakem jevů psychických, z něhož lze souditi na existenci zvláštního substanciálního podkladu duševního života. Avšak... obsah označený slovem já není neměnný... představa osobnosti a celý obsah označený slovem já je výsledkem nenáhlého vývoje a předpokládaný podklad duševního dění mění se od stupně k stupni.« (Popisuje se vývoj obsahu slova já.) ...»Já je representantem vývojové souvislosti stavů a změn jednotlivého individua. Pokud paměť sahá, potud vztahuje se sféra osobnosti; všechno, co jsem já kdy vytrpěl a vykonal, jest k této představě přivěšeno... nikdy se toho nezbavím. A také všechny citové vzněty... vúsťují v citový přízvuk..., který provází představu mé osobnosti. Já jakožto představa je spojena se sebecitem.« (IV, 270—274.)

Tu jsou uvedeny charaktery osoby, která jest duševní činitel tvořící souvislost a jednotu všeho obsahu vědomí neustále se měnícího, která trvá stále táž ve všech těchto změnách; která působí duševní činnost a uznává ji též za svou i cítí se zodpovědna za ni pro celý život. Ale tato osoba představuje se tu jako představa vyvinující se s představou vnějšího světa; představa naznačující jednotu a souvislost všech stavů vědomí, nikoli činitel této jednoty a souvislosti. Žádná lidská osoba; pouhé — individuum. Jest ku podivu, proč takové rozhorčení, že v kritice takovéto psychologie byla dotčena osoba a jejího auktora?

Jako nejjednodušší výkon činného subjektu uvádí se pozornost, vyznačená citem činnosti. Tvoření smyslových vjemů z pocitové látky uznává se za duševní výkon, kde záleží zvláště na pozornosti, nejen na podnětech. V »Z. Ps.« neuznává se ovšem ani tento nejjednodušší duševní výkon:

»Toto slovo (pozornost) dalo psychologii problem, který se.. tak zamotal, že se stal.. průbním kamenem systemu a nejčastěji jeho kamenem úrazu. (Následují výklady o pozornosti. —) ..»Z toho všeho vyvozuji: poněvadž pozornost není samostatným jevem duševním, ...není případem představování ani citu, poněvadž je vždy provázena napětím v drahách motorických, nemůže býti nic jiného, než ekvivalentem tohoto napětí ve vědomí, čili případem snahy. Pozornost... rovnomocnina motorické reakce, projevující se změnami svalstva.« (II, 215—240.)

Pozornost jest čin vůle nutící vnímati, představovati a mysliti v určitém pořádku. Zvláště myšlení, totiž »vědomé spojování a rozpojování představ v nové celky za účelem poznání« (IV, 77), jest možné jen za napiaté pozornosti,

kteréž napětí nemá nic s napětím svalovým; to jest duševní, nikoli svalová činnost, i působí únavu, ze které jest svalová práce příjemným zotavením. Právě v myšlení osvědčuje se původnost a síla duševního činitele. (Pokračování.)

*

Theodor Gomperz: **Staroionští filosofové přírodní.** Přel. St. Krotký. S úvodem překladatelovým. »Pestré knihovny« čís. 107—108. Str. 118. V Praze 1911.

Vrací-li se dnes myslitel k staroionským filosofům, dělá to v určité osobní vzdálenosti od nich. Snad aby nebyl nařknut z materialismu. Historicky je připouští k sobě, historicky také k světu. Není myslitele, jenž by tuto skupinu zachovával v živém oběhu. Snad proto, že materialism se dnes považuje za dávno a nenavrátně odbytou věc. Registruje se prostě, a registrují se tedy s ním i staroionští filosofové. Jinak nepočíná si ani kniha, z níž je vybrán český překlad.[1]) Vykládá o nich jako o dávné minulosti, pro složitost dnešního člověka již nedostatečné.

Nevěřím prostě, že materialism je odbyt. Jeho osudnou a velikou chvílí bylo, když duše lidská poprvé filosoficky vyřkla otázku: co je to hmota? Ale osudnější, když otázku tu proslovil materialism sám, než když jí útočil naň jeho nepřítel. Neboť vedle této otázky není vrchol člověkův, jak by se rádo pojímalo, nýbrž naopak u ní jest jeho konec. Táže se tak, ptal se materialism vlastně po sobě, poněvadž přestával cítiti sebe sama, poněvadž sám sobě mizel. Vrchol materialismu je hledati jinde. Co z něho existuje před onou otázkou, není jeho zvyšováním, nýbrž schylováním. I nebyla to otázka po hmotě, jako spíše po podstatě materialismu. Jsou to poslední slova umírajícího.

Až však přijde ten, kdo dovede zavolati světovou silou ve vesmír, proč zahynul materialism, pak vztyčí se materialism v nové podobě. Ta chvíle jistě jednou nadejde. Materialism čeká na svého Krista. Není možno, aby náležel již jen minulosti; není možno, aby i staroionští filosofové byli jen historickým materiálem. Čtenář cítí, když se v nich probírá, že z nich ještě stále žije cosi i pro přítomnost.

Právě při četbě Gomperzově brání se v nás cosi proti jejich odbytí. Gomperz dovede je nám značně přibližiti, poněvadž hledí určiti jejich vztahy k moderní filosofii. Pracuje s výsledky nejnovějších výzkumů. Podává nejdříve obraz všech poměrů a stavu kulturního, než se Řekové usadili na balkánském poloostrově. Vytýká, co vše bylo vykonáno v jejich prospěch jinými národy, a k čemu přisedli jako smějící se dědicové. Když udal takto všechny předpoklady, přistupuje k jednotlivým postavám.

Nejzajímavější ovšem osobou z nich pro každého jistě bude Herakleitos už proto, že co obecná námitka: »pouhý filosof«, značí vlastně jeho nesmírnou přednost. Není u něho vůbec t. zv. všelidskosti.

Herakleita vyznačuje zvláštní čistota filosofických pudů. Naučil se pěstovati je; koupal je v kráse, v umění. V českém překladě se o něm čte (str. 89 až 90): »Samota a přírodní krásy byly Herakleitovi musami. Hrdý, nezkrotnou sebedůvěrou prodchnutý ten muž nikdy neusedl k nohám některého mistra. Za to však když těkával v bezradostném dětství po čarokrásných, takřka tropicky bujným rostlinstvem pokrytých výšinách, které ovíjely věncem rodné jeho město, tu vkrádala se přemítavému pacholíku mnohá tak tucha vesměrného života a jím vládnoucích zákonů do vědychtivé duše.«

Je vidno z jeho života a povahy, že byl filosofem duševního studu. Řekl bych skoro: vybíravý, rozmazlený duch. Jeho přesvědčením vlastně bylo, že největším hříchem proti filosofii je filosofovati bez sebekázně, filosofovati za každou cenu. Nedovoloval vůbec v mysli své se usaditi myšlence, která nevznikla za posvátné chvíle: v přírodě. Za vnitřní poskvrnění pokládal, rodilo-li se v něm myšlení v nepřiměřené atmosféře, ve zkaženém vzduchu. Proto jeho filosofie nebyla majetkem všech, byla bez užitku pro davy, byla »pouhou filosofií«. Herakleitos opovrhoval filosofií dne, všeobecné potřeby. Gomperz (str. 91—92) dí o něm: »Vše to nejlepší, jak se domnívá, má sám ze sebe; neboť »třebaže vyslechl názory mnohých, nikdo z nich nedospěl k pravé moudrosti«. Staví-li se takto jednak s posupným vztekem, jednak s chladnou nedůvěrou naproti básníkům a myslitelům, jak hluboké bylo as jeho pohrdání tuctovým davem! A vskutku, jako rány palicí sype se jeho spílání na obecné množství. »Nadívají si panděro jako dobytek« a »na tisíce jich nevyváží jednoho výborného.« Nač by se byl »pohrdač luzou« ucházel o přízeň davu a dbal třeba jen obecné srozumitelnosti svého způsobu psaní? K nemnohým vyvolencům obrací se jeho záhadná moudrost, nestarajíc se o ty mnohé, kteří se podobají psům, také štěkajícím na toho, koho neznají«, nebo též »oslu, jenž sáhne raději po otýpce sena, než po zlatě«. Předvídáť dobře výtku, která stihne věšteckou formu a temný obsah jeho díla: čelí však jí poukazem na přeslavné své vzory. »Ani pythický bůh nevypoví zúplna, ani nezakrývá, nýbrž dává uhodnouti«...

Opravdu řecký Nietzsche! I to nám praví, že úloha staroionských filosofů není posud dohrána.

Fr. Tučný.

[1]) Griechische Denker. Eine Geschichte der antiken Philosophie.

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

HORNICKÁ STÁVKA V ANGLII.

»Situace bude znepokojivá v prvním týdnu stávky, hrozivá v druhém, kritická ve třetím a možná tragická ve čtvrtém« — tak karakterisoval francouzský Journal stručně a výstižně krisi anglického průmyslu, přivoděnou stávkou uhlokopů.

Dělníků hornických je asi milion, kovodělníků, kteří ve své práci závisí taktéž na těžbě uhlí, rovněž milion, podobně dělníků textilních; ti všichni budou více méně stávkou postiženi. Stávkuje-li tedy dnes na milion horníků, bude za 2—3 týdny, zejména bude-li znemožněn dovoz uhlí, bez práce na 3 miliony lidí, massa, jakéž dosavadní stávky nikde dosud se zdaleka nepřiblížily. Celý průmyslový život Spojeného království bude ochromen a s ním veřejný život vůbec, neboť Britanie je odkázána jen na průmysl a na dovoz, který bude omezen, nebude-li na lodích čím topit. Ale nejen to; Britanie vyváží ještě asi přes 60 milionů tun uhlí, jehož úbytkem bude citelně poškozen průmysl a obchod jinde. K tomu může přistoupit stávka dělnictva na př. v Německu, které chce tím způsobem sympathisovat s anglickými kollegy. Následky stávky jsou tedy nedozírné a nikdo nemůže tušit, jak to vše skončí, ne-

podaří-li se buď vládě neb jiným činitelům docílit dohody.

Je známo, že podnět k vypuknutí stávky zavdalo odmítnutí minimálního tarifu mzdového, odhlasovaného hornickou federací dne 2. února. Až dosud byl v Anglii zaveden způsob pohyblivé stupnice mzdové, která se měnila dle cen produktů; systém ten jevil se nám velikou předností anglického průmyslu. Nyní však, patrně vlivem myšlenek šířících se z Francie a odjinud, mění se podstatně nazírání odborov. dělnictva a místo pohyblivé mzdy nastupuje požadavek pevné minimální mzdy. Řekněme hned: to, co dělníci solidárně žádají, mají z většiny již zajištěno, ba většina dělníků vydělává dnes více, než kolik činí požadavek minimálního tarifu. Ovšem jsou méně schopní dělníci aneb dělníci pracující za okolností zvlášť nepříznivých, již vydělávají méně, a o ty stávkařům běží. Majitelé dolů — a to také sluší uznati — rovněž z většiny ukázali se volni zajistit dělníkům minimální mzdu, kterou jim vlastně již někde poskytují, ba překročují. Ale přece zaměstnavatelé asi 35% stávkujícího dělnictva nechtějí slyšet o tom, že by jim mělo být předepsáno, kolik a komu mají platit, a zejména spojují požadavky dělnictva se svými minimálními požadavky: přistoupili by na minimální mzdu, kdyby dělníci přijali zase minimální těžbu; kdo během 14 dní nevytěží tolik, kolik odpovídá minimální mzdě, byl by pohnán před výbor skládající se ze 2 zástupců dělnictva a 2 zástupců dolů s předsedou neutrálním a nedokáže-li, že není na slabé těžbě vinen, má býti placen od kusu. S tímto požadavkem zaměstnavatelů dělníci se naprosto nehodlají smířit a proto vypukla stávka.

Hlubší příčiny vězí arciť jinde. Anglie dříve v průmyslu neznala konkurence a tedy zaměstnavatelé mohli dělnictvu vyhověti vždy ještě se značným ziskem pro sebe. Ale v posledních letech cizí zejména německá soutěž změnila poměry podnikatelů, kteří nevydělávají tolik jako dříve a tedy nejsou také tak ochotni přistupovat na požadavky svého personálu. Mimo to v posledních 10 letech stouply ceny na př. chleba, slaniny a cukru o 15, 39 a 24%; ovšem i mzdy stouply skoro o 50%, takže absolutně mzda zejména důlního dělnictva není špatná. Anglie, která byla posud státem aristokratickým, demokratisuje se dnes tak, že široké vrstvy žádají nyní ne pouhou dobročinnost, nýbrž povinnost na majetku, zabezpečiti jim dobrý standard of life. Zaměstnavatelé tvrdí, že vlastně dělníci porušili smlouvu, jež měla ještě 2 roky platit, kdežto dělníci tvrdí totéž o podnikatelích; kdo z obou má pravdu, nelze dobře rozhodnout. Faktum jest, že ani dělníci ani zaměstnavatelé nemají skvělých výdělků.[1]) Kdo nejlépe i při stávce pochodí, jsou překupníci, již vyhánějí ceny již nyní do závratné výše.

Vláda, resp. premier p. Asquith, uznávajíc katastrofální význam stávky, učinila návrh, podati osnovu zákona, kde princip minimální mzdy bude vysloven, ovšem provedení bylo by ponecháno jednotlivým revírům za přispění vládních komisařů. Ale ovšem tím v podstatě byl by problém zase odkázán na dohodu mezi zaměstnavateli a dělnictvem. Měl by tedy zákon — předpokládaje, že by byl přijat — význam pouze theoretický. Je-li takticky pro dělnictvo správné, že k vůli 35% nespokojených vzdalo se ostatních 65% práce a tím i možnosti doplňovat pokladny stávkou vyčerpávané, je otázka, již zde nehodlám řešit; rozhodně solidarita dělnictva je podivuhodná, třeba na konec dělnictvo zaplatí stávku dráž, než zaměstnavatelé, jako skoro při všech stávkách bývá. Ale oč jde, je princip, je boj o moc, kterou dělnictvo v sobě cítí, a zdá se, že způsob, jakým boj chce provésti, půjde spíše v šlépějích francouzského syndikalismu, nežli v tradici starých anglických trade-unions. *V. J. H.*

[1]) Ve Walesu, kde je většina nesmířitelných, těží dělník denně 0·78 tuny, ve Skotsku 1·1 tuny, při tom platí se mu 9 s 11 d (= 11·90 K), ve Skotsku 7 s (= 8·40 K) za tunu. Zaměstnavatel má z 1 tuny při prodejní ceně 100 d (= 8 s 4 d = asi 10 K) zisk asi 10 d (= 1 K) tedy 10%, z něhož však asi ⅓ spolknou opravy a p.

POLITIKA

POŽADAVKY NĚMCŮ.

Bezprostředně před pondělním zasedáním plena národněpolitické komise uveřejnili Němci své požadavky ohledně změny zřízení zemského. Účel, kterého tím hodlají dosíci, je až příliš zjevně naznačen poznámkou, již své postuláty doprovodili, a která praví, že tyto německé požadavky »jsou tak skromné, že z nich nemůže býti sleveno ani čárky« a že »jich obsah je nedotknutelnou základnou existence Němců v Čechách«. Uveřejněním má býti v německém voličstvu vyvolána agitace pro tyto, jak uvidíme, nesplnitelné a nepřijatelné »požadavky Deutschböhmens«, aby se pak němečtí vyjednavači vůči nám mohli dušovati, že jdou ve své ústupnosti daleko za hranice příkazu svého voličstva a hnali nás poukazováním na jeho nespokojenost a pobouření proti jejich povolnosti k dalším ústupkům. Dosud byla tato taktika Němců úspěšnou a bojíme se, že jí bude i nádále.

Německé požadavky týkají se 1. národnostních kurií s právem veta, 2. národnostního sekcionování zemského výboru a 3. národnostního rozdělení zemských výdajů.

V ohledu prvém formulují Němci své požadavky následovně: Sněmovní poslanci tvoří tři kurie, a to: kurii poslanců velkostatkářských, kurii českých poslanců a kurii německých poslanců. Tyto kurie si zvolí předsedy, kteří budou současně náměstky nejv. zemského maršálka. Kurie volí dále členy sněmovních komisí a výborů, zemských ústavů a korporací, v nichž přísluší sněmu zastoupení, podávají střídavě terna pro jmenování generálního ředitele Hypoteční banky a vrchního ředitele Zemské banky a radí i usná-

šejí se před posledním hlasováním ve sněmu o všech záležitostech, které mají národní a také jinak pronikavý význam pro oba národy v zemi. Nepřivolí-li některá kurie k usnesení sněmu o zmíněných záležitostech, nesmí býti vykonáno ve sněmu poslední čtení. Toto kuriátní votum jest vyhrazeno v omezené míře také kurii velkostatkářské v záležitostech nenárodních.

Ohledně zemského výboru žádají, aby se skládal z nejvyššího maršálka a 13 volených přísedících a dělil v oddělení české a německé. Kurie velkostatkářská volí tři přísedící, z nichž alespoň jeden musí vstoupiti do odd. českého a jeden do odd. německého. Česká kurie zvolí 6 přísedících do odd. českého, německá čtyři do odd. německého. Místní obor působnosti národních oddělení vztahuje se na volební okresy zastoupené členy příslušné národní kurie, při čemž rozhodují volby za venkovské obce, pokud se týče za města a průmyslová místa. V tomto místním oboru působnosti rozhodují příslušná národní oddělení o všech záležitostech, které nejsou vyhrazeny jmenovitě ústřednímu sboru zemského výboru. Do oboru působnosti ústředního sboru náležejí osobní záležitosti všech zřízenců příslušejících k ústřednímu sboru, správa úředních budov, udržování a správa zemského majetku, zemských a fondových statků, záležitosti musea království českého, komise pro splavnění Vltavy a Labe, humanitní, zdravotní a vědecké úkony, spojené s výsokými školami, zemské finanční záležitosti, všechny záležitosti vyhrazené samosprávnému řešení hlavního města Prahy a několik jiných méně důležitých věcí. Aby bylo zabráněno přehlasování Němců v ústředním sboru, stanoví se, že při jednání o důležitých záležitostech přítomní členové národních oddělení mohou ještě před hlasováním žádati, aby o věci bylo hlasováno za předsednictví nejvyššího zemského maršálka jen u příležitosti stejného počtu členů českého a německého oddělení.

Rozdělení zemských výdajů představují si konečně tak, že by zemský rozpočet skládal se z příjmů zemských, z potřeby ústředního sboru a z potřeb obou národních oddělení. Potřeba českého oddělení u porovnání s potřebou německého oddělení vyměřuje se poměrem 6:4. Zemský rozpočet stanoví ústřední sbor na základě rozpočtů obou národních oddělení. Nepodaří-li se vyrovnání dle klíče, budiž vyhrazen větší podíl toho kterého oddělení druhému oddělení pro příští správní rok. Do rozpočtu ústředního sboru zařadí se také náklady na ústavy pro vzdělání lidu, pro dobro lidu a národní hospodářství, které musí býti zřízeny, aby se vyhovělo potřebě obyvatelstva správního území oné kurie, o niž nebylo postaráno na základě národního klíče (6:4). Tyto ústavy buďtež zřízeny v příštích desíti letech. Při jmenování učitelů, úředníků a sluhů, pokud je jmenuje ústřední sbor, budiž přihlíženo k oběma národním kmenům v poměru 6:4, při čemž vyhrazuje se národním oddělením právo střídavě navrhovati terno, dokud nebude dosaženo vyrovnání ve složení úřednického sboru. —

Němci mají tudíž podrobný plán, podle něhož postupují krok za krokem. V tom je jejich síla vůči nám, již jsme až dosud v defensivě. Teprve při jednání o ochraně menšin bude tomu naopak — doufejme.

Dnes ví se již všeobecně, že některých svých požadavků se Němci skutečně domohou. Budou to pravděpodobně volební kurie a veto asi v oněch taxativně vypočtených otázkách, kde moravský pakt zamezuje jejich přehlasování stanovením kvalifikované většiny. Za to střídavé (!) podávání terna pro jmenování vrchních ředitelů Hypoteční a Zemské banky a veto, jež by mohlo býti uplatňováno při každé příležitosti, jak tomu chce německá formulace (kurie usnášejí se o všech záležitostech, které mají národní a také jinak pronikavý význam pro oba národy) jsou vyloučeny právě tak, jako rozdělení zemského výboru v rozsahu uvedeném. S české strany jeví se ochota přikázati jistou část agendy zemského výboru referentům dle národnosti, ale nemyslitelným je, aby plenum rozhodovalo vlastně pouze o otázkách hospodářských, a aby jeho prostřednictvím měli Němci vliv na »všechny záležitosti vyhrazené samosprávnému řešení hlavního města Prahy«, zatím co bychom my do záležitostí našich menšin vůbec mluviti nemohli (viz ustanovení, že místní obor působnosti národních kurií vztahuje se na volební okresy, zastoupené členy příslušné národní kurie). Také ohledně rozdělení zemských výdajů dle klíče 6:4 domohou se Němci pravděpodobně značných ústupků, ač poměr ten poměru obyvatelstva daleko neodpovídá. Postulát ovšem, aby Němci za dosavadní »zkracování« byli v nejbližších 10 letech odškodněni a aby bylo uskutečněno »vyrovnání« ve složení zemského úřednictva, jest ovšem a priori odmítnouti, ježto je prostě nestydatý.

V celku musíme si přiznati, že zřízení zemské jest polem, na němž budeme musit Němcům učiniti nejvíce ústupků. Tím nutnějším jest, abychom za tyto ústupky vymohli si náležité kompensace v otázce jazykové jak u úřadů státních, tak samosprávných a abychom si újmu, již tím utrpíme, hleděli vynahraditi zvýšeným úsilím o rozšíření autonomie zemské. *G.*

*

O JEDNOTNÝ KLUB.

jl. Ve Vídni 6. března 1912.

Německé listy zdejší už po celý týden si lámou hlavy tím, co se stane v jednotném českém

klubu, a čím větší je jejich touha, abychom při situaci, jež teď se vyvinula, obět pohořeli, tím určitěji prohlašují, že »konflikty jsou tak velké, že rozpadnutí se českého jednotného klubu je věcí neodvratnou!« — Jelikož hlasy některých zdejších listů tu i tam také našinci berou za bernou minci, je třeba pověděti o českém jednotném klubu několik slov k informaci našeho obecenstva. Na určitou otázku, je-li to pravda, že jsou v č. j. k. vážné rozpory, odpověděl **vynikající člen české parlamentní komise:** »Je jisto, že poměrně velmi dlouhá doba parlamentární prázdně na jednotný postup velkého parlamentárního sdružení nepříznivě působí. Je to zcela přirozeno, že tomu tak bylo také u nás, neboť bylo nesnadno svolávati často parlamentární komisi již z té příčiny, že moravští poslanci byli zaměstnáni na zemském sněmu. Kdo je tak seznámen s různostmi zásadních stanovisek v českém jednotném klubu zastoupených, jako čeští čtenáři, ten se nemůže diviti, že každou chvíli dána je příležitost k různým projevům, a má-li náš jednotný klub bezvadně fungovati, je nutno, aby byla parlamentární komise v permanentní činnosti. Časté porady tříbí názory a umožňují jednotný postup. Nyní, když po dlouhé pause byla říšská rada opět svolána, je třeba urovnávati ovšem více rozporů v názorech, než jindy, a to už proto, že událostmi té váhy, jako je krise uherská, se dostaly do popředí otázky velikého významu. Ale proto není ještě pražádné příčiny k tomu, aby stav byl líčen tak, jako by český jednotný klub stál před rozvratem. Každá strana samozřejmě hájí postup který doporučuje se vší rozhodností, jelikož je přesvědčena o jeho vhodnosti a správnosti tak dlouho, dokud náležitým společným zkoumáním nenabude mínění, že cesta soupeřů je vhodnější. Tak jsme dosud se dohodovali a tak také příště budeme společnou cestu hledati. Není to ovšem snadné ji najít při tak značných zásadních rozdílech, ale je to možné. Nesmíme se také uzavírati před faktem, že při různých otázkách musí býti té nebo oné straně, tomu nebo onomu křídlu dána taková míra volnosti, aby uplatniti mohly své stěžejní zásady. Takové spolužití a spolupůsobení je možné, jak z četných zkušeností jsme poznali, a z četných projevů lze právem usuzovati, že k němu bezpečně dospějeme a při něm setrváme. Celá současná situace nám přikazuje, abychom vynaložili všechny síly k zachování sjednoceného postupu.

Tak, jak se věci nyní mají, je velmi pravděpodobno, že k definitivnímu řešení otázky celé branné reformy teď nedojde. Mluví se o provisoriu, o částečném projednání osnov zákona, ale z nadhozených proposic je zřejmo, že by to znamenalo povoliti všechna břemena a neskliditi žádnou z výhod. Důsledkem by byl velký řetěz nesnází na všech stranách, a je tudíž na snadě, že zbude konečně jen prostá předloha o obvyklém kontingentu nováčků, která se nesetkává s odporem. Na všechny poplašné zprávy o nás šířené je odpověď prostá: nestojíme před rozvratem, neboť máme všichni pevný úmysl zachovati jednotu, a prozatím není žádné takové pohnutky, která by jednotu naši vážně ohrožovala.«

VĚDA

KAMIL KROFTA:

MASARYK, GOLL A ČESKÉ DĚJEPISECTVÍ.

(Pokračování.)

III.

Vyloživ tak srozumitelně, z jakých nepěkných pohnutek »historikové školy Gollovy« hlásili se a hlásí více ke Gollovi než k Masarykovi, p. prof. Vančura na důkaz »opravdových sympatií«, s nimiž, jak ujišťuje, »stopoval vždy jejich vědecké práce«, věnuje jim ještě několik laskavých slov. Chválí jejich »obratnost v užívání pramenů, bystrý soud kritický, snahu po objektivitě ve věcech náboženských i národních«, ale shledává u nich také mnoho nepěkných vlastností, které patrně zdědili po Gollovi. »Podle vzoru Gollova i u některých jeho žáků pozorovati jest stejný aristokratismus a práci podle osobních nálad, kovanou pro umění,(!) ale ne pro životní potřeby národní.« Dokladem je tu prof. Vančurovi Pekař, jenž odvrátiv se od dějin 17. stol., zašel prací o Kristiánovi »do nejdávnějších dějin středověkých a v nejnovější své práci o hradu Kosti »podal plod romantické lásky svého mládí«. »Aristokratism školy Gollovy poznáváme (prý) i ze zvláštní okolnosti, že se naši mladší historikové účastní málo života politického . . . V universitních exkursích účast historiků neodpovídá počtu a energii těchto mladých professorů a docentů universitních ... Feriální extense, zdá se (!), jsou od nich ještě více zanedbávány ... V historickém semináři cvičení, zdá se (!!), dále se koná na látkách středověkých ... V Čas. čes. hist., kde otištěny bývají vynikající práce seminářské, převahu mají themata středověká. Mladší historikové se jaksi vyhýbají ožehavým látkám, při nichž by narazili na nepřízeň a nelibost mocných a vlivných činitelů v našem státě (šlechty, kleru a vlády vídeňské)«. I v tom vidí prof. Vančura vliv učitelů, čehož důkazem je mu to, že Česk. čas. hist. neměl referát o Gindelyově posmrtném díle o pobělohorské protireformaci, Winterově Životě církevním, Masarykově České otázce, o Naší krisi. »Nedostatek smyslu pro naléhavé potřeby našeho života u historiků školy Gollovy« poznává konečně prof. Vančura i v tom, »že nikdo z nich neučinil ani pokusu, aby nahradil nástin dějin českých, jaký Tomek podal v Dějinách království českého«.

Jak viděti, činí prof. Vančura »historikům školy Gollovy« celkem stejné výtky jako Gollovi samému. Stejně jako on pracují prý jen podle své osobní záliby, podle svých nálad, ne proto, aby svou prací prospěli národu. Protože nemají smyslu pro životní potřeby národa, neúčastní se života politického, universitních extensí, přednáškových kursů pro učitele; proto také Goll nenapsal monumentálního díla a jeho žáci se ani nepokusili o nástin českých dějin. Konečně ze strachu, aby nenarazili na nepřízeň šlechty,

kleru a vlády, Goll i jeho žáci vyhýbají se novověkým dějinám a vůbec ožehavým thematům. Prof. Pekař již v Českém čas. hist. právem odmítl tyto výtky a ukázal jejich bezpodstatnost; rád bych však i zde o nich pověděl několik slov.

Pokud jde o tvrzení, že Goll a někteří jeho žáci, jmenovitě Pekař, pracují vědecky podle své záliby, netřeba snad dokazovati, že to ještě nemusí být chyba. Historik jako každý vědecký pracovník není přece pouhý stroj a jistě smí činiti nárok aspoň na trochu práva, jež se přiznává umělci, práva voliti si předmět studia podle své osobní záliby a náklonnosti. Není to, jak Pekař dobře pověděl, hřích a může býti i předností; ano, řekl bych, že tak vznikají často díla nejlepší a nejživotnější. Práci konanou z osobní záliby bylo by možno odsuzovati, kdyby předmět této záliby byl malicherný, vědeckého badání nedůstojný, a kdyby výsledek takové práce neměl náležité ceny. Dovede-li však pouhá osobní záliba zroditi díla jako jsou Gollovy studie o Jednotě bratrské a jeho »Čechy a Prusy« nebo Pekařova Kniha o Kosti, nelze o ní mluviti s pohrdáním.

Že by však Goll a jeho žáci pracovali pouze podle své záliby a svých nálad, tedy jaksi pro zábavu, nebo jak prof. Vančura říká, »pro umění«, není prostě pravda. Pokud jde o Golla, jeho dlouholetá činnost učitelská je skvělým důkazem, že se nedával vésti pouhou zálibou, nýbrž něčím, co je u nás a snad i jinde tak vzácné, vědomím povinnosti, jejíž úzkostlivé svědomité plnění jej povznáší vysoko nad mnohé populárnější a oslavovanější, tedy »šťastnější« jeho kollegy. Pokládaje právem za svou nejpřednější povinnost péči o odbornou výchovu historického dorostu, zasvětil jí celý svůj život, všechny své jistě nevšední schopnosti a síly, neváhaje obětovati jí slávu, kterou by si byl »podle vzoru Tomkova« mohl příjemněji a pohodlněji získati vlastní prací spisovatelskou. A jsem přesvědčen, že učitelská činnost Gollova má pro naše dějepisectví větší cenu než slavené dílo Tomkovo, monumentální mnohem více svým objemem, než svou hodnotou a svým významem pro naši vědu a náš národní život, podávajíc sice množství většinou přesně zjištěných faktů, ale jen velmi nedostatečné poučení o jejich vnitřní souvislosti a dějinném významu. A vytýká-li prof. Vančura přece Gollovi, že nenapsal takového monumentálního díla jako Tomek — srovnání s Palackým je tu naprosto nepřípadné —, neváhám přiznati, že bych spíše oželel v naší historické literatuře několik svazků Tomkova Dějepisu města Prahy, nežli Gollovy práce o Jednotě, rozsahem neveliké, ale tak bohaté svým obsahem věcným i myšlenkovým, tak nové svou methodou a tak svěží svou formou.

Leč ani o žácích Gollových nelze tvrditi, že pracují jen podle své záliby a svých nálad. Prof. Vančura sám to opatrně tvrdí pouze o »některých« a doklad uvádí jediný, prof. Pekaře. Že Pekařova Kniha o Kosti je »plod romantické lásky jeho mládí«, Pekař sám přiznal, ale i nejstřízlivější realista může se smířiti s tímto romantismem, který se v druhé části knihy projevuje tak reálně spoustou pracných výpočtů. Ostatní práce Pekařovy, n. př. jeho knihu o Valdštejnovi, jeho studie o nejstarších českých legendách, v nichž jsou uloženy výsledky veliké a jistě málo zábavné práce, jeho menší stati o českých dějinách ústavních, zvláště však jeho vytrvalou a zcela neromantickou činnost v Historickém klubu a v Českém časopise historickém, jistě není možno vysvětlovati pouhou romantickou zálibou. A mohou-li se jiní žáci Gollovi hlásiti k dílům, jako jsou Monumenta Vaticana, akta koncilu Tridentského, Sněmy, Zpovědní rejstříky a j., mají zajisté plné právo rázně odmítnouti výtku, že vědu pěstují jen podle své záliby a svých nálad. (Pokračování.)

ZE DNE

Nedopatřením tiskárny bylo minulé 23. číslo označeno chybně za 24. Prosíme pp. abonenty, aby si chybu laskavě opravili. 24. je teprve číslo dnešní.

Vilém Mrštík. S Vilémem Mrštíkem, jenž 2. března náhle a dobrovolně skonal, naplniv 49 let života, odešel naší literatuře její nejjařejší a nejprudčí temperament. Od prvních vášnivých kritik a invektiv, kterými nadšenec ze školy zolovského naturalismu pobouřil na sklonku 80. let naši literární společnost, až do posledních mnohoslovných epištol, jimiž v »Moravskoslezské revui« chtěl obrátiti směr naší slovesnosti, dal se Vilém Mrštík unášeti nespoutanou silou svého temperamentu. V takovém prudkém až nehorázném rozmachu výbojné mladosti uváděl k nám zásady francouzského románu experimentálního i praxi románového realismu ruského, jehož byl znalcem, překladatelem, obdivovatelem. V takovém rozpětí burácivé horoucnosti rozohnil se pro Úprku, vrhl se do boje za Starou Prahu proti t. zv. bestia triumphans, hlásal národnost v umění, horoval pro svéráznost v moravské literatuře. Nadšení Mrštíkovo bývalo zpravidla větší než jeho věcná znalost, a vzkypělý švih věty nebýval vždy kontrolován kritickým rozumem: Mrštík míval mohutné dramatické gesto, jež však nevyjadřovalo uvědomělé drama myšlenky. Tak bylo v devadesátých letech, kdy Vilém Mrštík, napolo pražský literát a napolo naturalisovaný Slovák z Divák u Hustopeče, stál na vrcholu tvořivosti a síly. Tehdy

napsal své dva proslulé romány mládí, »Santa Lucii« a »Pohádku máje«, v jejichž malebné a popisné šíři dobyl český naturalismus skutečných vítězství a kde zachycen byl tehdejší typ naší mládeže s uměleckou suggestivností. Tehdy namaloval slovácké scenerie v knize mistrovských »Obrázků« a nakreslil slovácké lidové figury v hutné sbírce povídek »Stíny«. Tehdy s bratrem Aloisem napsal vedle národopisně zbarvených povídek »Bavlnkovy ženy« i barvité a bezprostřední drama »Maryša«. Ale pak nastal u Viléma Mrštíka přelom, jenž se nejprve projevil slohovou nekázní a jazykovou drsností, překvapující u někdejšího skvělého stylisty. Mrštíkovy kulturní akce zabíhaly hned do zpátečnictví, hned do podivínství, jeho vztah k pražskému životu ochaboval a dřívější bouřlivák zbloudil do nepochopitelného tradicionalismu. Paběrkoval sám po sobě: ale ani kniha kritických improvisací »Pia desideria«, ani starší povídky naivně naturalistické faktury, »Babeta, Verunka«, konečně ani skvěle kolorovaná »Kniha cest« nedošly valného ohlasu. Vilém Mrštík tím trpěl, a to tím více, ježto sám musil nahlédnouti, že nové jeho práce nestojí na staré výši. S novým studentským románem »Zumři«, kde povídavý debatér odhodil mrzutě štětec malířův, nebyl spokojen do smrti; sbírka idyllek, skizz a aforismů, »Zlatá nit«, je nesourodým zlomkem; dramatické práce poslední doby zůstaly veřejnosti neznámy. Nebylo sporu, že Vilém Mrštík propadá stagnaci a že nenaplňuje nesmírných nadějí, jež do něho kladeny; nejmladší generace přestala s ním počítati, zapomínajíc arciť, že v literárním vývoji znamenal velmi mnoho. Nikdo nemůže dnes ještě říci, na kolik souviselo Mrštíkovo poslední rozhodnutí s těmito vnitřními krisemi; nevíme ani, zda nás nepřekvapí v leccems jeho literární pozůstalost. Ale vědomí, že tak náhle, tak zbytečně připraven byl obraz naší literatury o tak intensivně svítivé barevné místo, jest velmi bolestno. Na Viléma Mrštíka se nezapomene; bude se však jeho jméno vyslovovati vždy s bolestným, ba tragickým přízvukem.

Glossa o literárních porotách. Dr. Ot. Fischer žádá nás o uveřejnění těchto řádků: »Mé »Zasláno« v Národních Listech o Náprstkově ceně jest různě a z části nesprávně kommentováno. Proti tomu, že jsem pro páně Jiráskova »Jana Husa« nehlasoval v porotě, ničeho nenamítá ani můj anonymní odpůrce ve Zvonu, ale vykládá se mi za zlomyslnost a schválnost, že jsem to prohlásil veřejně. K tomu však jsem byl nucen, ježto nebylo učiněno zadost dodatečnému usnesení poroty. Žádal jsem totiž, aby při publikaci resultátu bylo výslovně podotčeno, že rozhodnutí se stalo »většinou hlasů« — kterýmžto nehlučným způsobem mohlo se předejíti jakékoli »affaiře«. Ačkoli se k mé prosbě připojili oba ostatní páni porotci, ředitelství »Svatobora« žádosti nevyhovělo, ba neuznalo vůbec za vhodno, slovem mne o tom zpraviti aneb vyložit, proč naše jednomyslná žádost byla ignorováno. Teprve po této nešetrnosti sdělil jsem s veřejností, jak se věci měly. Prolomil-li jsem tím, jak píše nedělní Čas, ustálený »zvyk, že poroty o literárních cenách oznamují veřejnosti jen výsledek«, učinil jsem tak vědomě. Záleželo mi na tom, aby bylo zřejmo, že jsem pro jmenovanou hru nehlasoval; řídil jsem se přirozeně svými literárními názory a ne funkcí, kterou zastávám, i nemohl jsem, když`tě přece z mých článků v »Přehledu« moje stanovisko bylo známo, vzíti na se odium, že jsem hlasoval proti svému přesvědčení. Kromě toho nechtěl jsem se ustálenému zvyku podvoliti, ježto ho neuznávám za správný: dle mého soudu buď má se publikovati prostý výsledek, ale pak buďtež zamlčena též jména porotců; anebo budiž respektována též minorita; neboť každé hlasování zavazuje. Popírat můj literární význam, k tomu má kdokoli právo: ale jestliže mne družstvo spisovatelů volí do poroty a jestliže po té časopis, který, pokud vím, je mu blízek, naznačí, že jsem tam vlastně nepatřil (v. Zvon č. 22), tedy je to, mírně řečeno, nezdvořilé a směšné. Nedral jsem se do poroty ani na veřejnost, zasláním jsem pouze reklamoval své právo a proto klidně odmítám výtku, již mi adressuje anonymus ze Zvonu (č. 24), že prý mé ohlášení bylo dotěrné: ovšem, kdyby bylo pravdou, že s veřejným projevem nutno čekat, až se nás někdo přijde ptát, pak by výtka dotěrnosti spadala na samozvané mentorství Zvonu. Přestávám na tomto prohlášení, přenechávaje svým čtenářům, aby rozhodli ,která strana se dopustila nekorrektnosti.«

Redakce otiskuje prohlášení pana dra Otokara Fischera, ale nepokládá za zbytečno uveřejniti i svoje glossy, napsané, než projev dra Fischera došel. Hlasování literární poroty pro Jiráskova »Jana Husa« obrátilo pozornost naší kulturní veřejnosti poznovu k palčivé otázce, která zásluhou pp. F. V. Krejčího a Alb. Pražáka přetřásána byla za příležitosti trapných poměrů v Zeyerově fondu. Ze tříčlenné poroty hlasoval proti udělení ceny Jiráskovu »Janu Husu« dramaturg dr. O. Fischer, byl však přehlasován a výsledek poroty oznámen veřejnosti tak, jako by úsudek porotní byl býval jednomyslný. Tím ignorováno přání dra Fischera, aby o jeho odlišném úsudku byla veřejnost zpravena, ale tím zároveň oklamáno bylo veřejné mínění, které může se domnívati, že se dr. Fischer shodoval s pp. Lierem a Šubertem. Dr. Fischer zcela korrektně oznámil v novinách svůj nesouhlas, za to se mu dostalo drsného posměšku od dra Z. Wintra ve »Zvonu«; ujali jsme se dra Fischera. »Zvon« a s ním v souhlasu »Čas«, theoretický hlasatel hesla »S pravdou ven!«, znovu dra Fischera a ovšem i »Přehled« napadají. Stojíme však rozhodně a zásadně na stanovisku dra Fischera: nejen literární porota, jako celek, nýbrž i jednotliví porotci jsou za své konání veřejnosti zodpovědni a mají plné právo své stanovisko coram publico vyložiti. Ale i specielní případ, o který tentokráte běží, jest pozoruhodný, a jestliže dr. Z. Winter vystoupil na obranu ubohé hry Jiráskovy, jest to projev téhož zpátečnictví, jako když hájil padělek R. Královédvorského. Mezi starou a mladou generací jsou ještě jiné rozdíly, než otázka rukopisná, která r. 1886 stačila k rozlišení obou táborů. Nám, kteří odsuzujeme stejně terror »Zvonu«, jako terror »Času«, nezáleží pouze na tom, aby se za staro-

české památky nevydávaly romantické padělky, nýbrž i na tom, aby se za historické tragedie neprohlašovaly a neodměňovaly scénované kroniky a naivně výpravné hry.

(Zasláno.)

K poznámkám p. prof. Daneše připojeným bez mého vědomí k mému článku »Technická práce v koloniálním hospodářství v Německu« dovoluji si připomenouti následující:

Věty, které jsem ze spisu Dr. A. Fischera: »Die modernen Kolonialstaaten« s poukazem na spisovatele citoval, vystihují zcela dobře směr, jakým se německá kolonisace béře, a není mi v tomto případě naprosto směrodatná jakákoliv zeměpisná odsuzující kritika spisu, abych na dobré názory spisovatele nepoukázal; připojená tabulka statistická není ovšem úplná (umístěna však pouze pod čarou) a nebyla s článkem v obsahovém spojení.

Že Lví řeka se nachází v německých koloniích v Africe, vysvítá z názvu článku, stejně jako tam jistě jsou všechna uvedená místa, a neuznal jsem proto za potřebné blíže zeměpisem míst těch se zabývati, nebylo to účelem článku a kromě toho další zájem o bližší zeměpisnou polohu čtenář nemá a kdo ho má, tomu není třeba kupovati sobě koloniální atlas, nýbrž stačí dopsati jednoduše o citované zprávy koloniální komise, kterým jest podrobná mapa i s hydrografickými daty připojena. Totéž platí ohledně způsobu psaní míst těch; tuším, že i touto opravou článek ničeho nezískal. Nebylo účelem článku a úmyslem mým pojednávati o hydrografii německých kolonií, nebylo tudíž třeba poukazovati na Ludanovu příručku, zejména bylo-li dále číselně jasně a určitě poukázáno na množství potřebné vody pro zavodňování, kteréž bylo zjištěno zkušeností, což jest doposud stále ještě přesnější než data vypočtená.

Referoval jsem hlavně o technické práci; nebylo tudíž nikterak třeba zevrubněji popisovati geografii země, článek zbytečně roztahovat a činit ho neztravitelným, proto jsem se snažil co nejstručněji poukázat na kulturní význam technické práce v koloniích, tedy referovat o otázce u nás málo známé, a pokud jsem měl příležitost se čtenáři článku přijíti do styku, poznal jsem, že článek byl nejen vítán, ale též pochopen.

Proto každého značně překvapilo doplnění mého článku poznámkami pana professora a jsem toho mínění, že pro obsah článku samotného a dobro čtenáře bylo to zbytečné.

Ing. **Stan. Špaček.**

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 15. BŘEZNA 1912. ČÍSLO 25.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

UMĚNÍ

ČINOHRA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Henrik Ibsen: **Stavitel Solness.** Hra o 3 jednáních. Za režie a v překladu Jaroslava Kvapila poprvé dne 6. března 1912. (Knižně u J. Otty.)

Stavitel Solness jest jednou z posledních tragických zastávek na kruté, leč nelomené dráze sebemučení velikého pozorovatele, jemuž odkrývati jiné jest pozorovati sebe a pozorovati sebe jest také sebe mučiti a nenáviděti; jest to z posledních výkřiků nejúděsnějších pochyb nad marným vlastním životem a poslední marné vzepětí se proti životu problematikovu, jenž chce mládím rozdmýchati se v posledních dnech života, který dosud byl jen životem zdání, k životu skutečnému; poslední výkřik před »Když mrtví procitáme«, končící pádem s věže.

Rozpor intellektu, jenž nese se až k posledním metám možnosti a churavé vůle, jež drtí jej k zemi, jest jako tolikrát i problémem Solnessovým; ale nikde není vlastní problem Ibsenův vyjádřen tak jasným symbolem: Solness jest stavitelem věží závratně vysokých, leč není mu možno vystoupiti bez závrati na lešení; nikde není vyjádřena tak naze tragická zpověď jeho, jako zde. Solnessovou celou vinou jest organická vada fysiologická, smíme-li tak říci; neboť závrať jest jev klinický; jest to churavé svědomí. To, čím stávají se Wikingové starých pověstí ideálem, o nějž usiluje a jenž se mu vysmívá, mu chybí: ono plutí do cizích zemí, ono pálení, loupení a vraždění, ono uchvacování žen a šílené opojení vším životem, ubíhajícím v zločinu, krvi a násilí, a přec u jediné nerozmýšlivé radosti a výskající síle, — to jest nemožno Solnessovi, neboť churavé jeho svědomí, které bičuje se analysou, výčitkami, hledáním vin, mu nedovoluje, aby zaplál, byl uchvácen a stržen; jest neschopen víry a hrdého božského manství — vede proto proti Bohu marný boj; jest nemožna u něho láska — a proto cítí vinu ze smrti svých dětí, z požáru domu své ženy a proto tolik trpí poměrem k Alině, jež vnitřně vyhrává proti němu svou lásku a utrpení; jest nenaivní — ale člověku nenaivnímu jest život souborem relací a pochyb a těžkých úvah — není tedy životem. Není v něm nic nedvojsmyslného a skutečného: neboť jedinou skutečností, jež vyrůstá ve vyšší oblasti života: jest víra a vzplanutí ohněm lásky a ony chvíle, kdy rozvírá se člověk jako kalich, aby přijímal — ale toho je Solness neschopen. Leč proto také nemůže býti dobyvatelem, jako Wikingové starých ság a proto nemůže vystoupiti na vrcholky věží, jež tyčí se až k nebesům.

Avšak organická vada fysiologická, ať děsí nás thema a síla psychologické analysy Ibsenovy sebe více, nemůže býti východiskem tragedii ani dramatu; zde musíme plně přisvědčiti Paul Ernstovi: děj, jenž nevyrůstá ze situace, nýbrž z psychologie, nemůže býti tragický. Kdybychom chtěli podrobně estheticky rozbírati Stavitele Solnessa, při čemž došli bychom až k samým principielním otázkám dramatičnosti a tragičnosti a k samým kořenům umění a lidskosti (učiníme tak jindy), mohli bychom podepříti tuto myšlenku Ernstovu velmi názorně. Neboť základní tragickou vinou jest tu nejen jev psychologický, nýbrž téměř jen (metaforicky řečeno) medicinský. Solness není sice dramatem zcela časově a dobově omezeným, neboť jest z méně dobových dramat Ibsenových, ale jest analysí klinickou a subjektivní, jež nevyrůstá, jako objektivisující a typisující tragedie až do sfér lidskosti, všelidskosti. Neboť divák nemůže nikdy vnitřní vadu a pád pro ni považovati za tragický, poněvadž vada není vina a vina může vzniknouti jen ze situace. Nutnosti a matematické přesnosti, jež činí z jen zdánlivě klinických »Příšer« téměř dokonalou tragedii, postrádáme v Solnessu úplně: příchod Hildin, jež jinak ztělesňuje dokonale pardálí nevypočítatelnost a chladnou ukrutnost, halící se v neuniknutelnou roztomilost, překvapuje až svou nenutností a náhodností; míšení malého naturalismu a symbolismu, jenž často velmi se blíží pouhé allegoričnosti, jest stylově velmi povážlivé; musíme si přiznati, že k čisté situaci tragické, jaké jsou v »Nápadnících trůnu« a také »Příšerách«, jest potřebí daleko čistšího, pevnějšího,

vyššího zoru, než k této pochybné psychologické symbolice; tíživého problemu, o kterém mluvili jsme shora, nezmocnil se básník již tím, že jej vylíčil, neboť zpověď není ještě překonání; mohli bychom ukázati právě na koncepci Solnessově, že s nesmírným zjemněním duševního života, jež stupňovalo se v starších dílech Ibsenových až tíživě, nekráčí ruku v ruce stupňování sil dramatických — divadelně dosáhl vrcholu v »Divoké kachně« — neboť tragedie žádá: wikingství. Nebudeme hleděti proto na Solnessa jako na tragedii; ale odvaha nenávisti k sobě, jež rozleptává si klid, štěstí a život, vyrůstá zde do nesmírných výší. Jasnovidnost, jež nalézá svou chorobu, aniž se může z ní vyléčiti, poznání, že tragické zlomení, jež dáno už do vínku dítěti, nedovolí nikdy smíru a harmonie, odvaha nenávisti sama k sobě a přiznání se k úděsnému pádu s věže, jež je vykoupeno titánskou silou, bezútěšnost vší marné touhy po synthese a život z nejtragičtějších, co jich zrodilo naše století — mluví při tom všem ze Solnessa slovy, jichž se nezapomíná. Neboť v hovorech Hildy a Solnessa jsme my a vy a trosky zlé doby, z níž jest nám se vykupovati.

*

Provedení Národního divadla zklamalo úplně toho, jenž očekával stylové sladěnosti a podivuhodné jednotnosti, jíž má v Národním divadle Hedda Gablerová — Vojan jako Solness, ač byl velmi zajímavý a suggestivní, hrál neobvykle roztříštěně. Neurasthenie a mystické zanícení, štíhlost postavy i neobyčejná únava let, jichž tíhu jste cítili z unaveného hlasu i podrážděnost, jež hrotila věty v zlostné pádnosti, — a co jiného, vše, samo o sobě velmi krásné, nebylo s dostatek synthetisováno. Hilda Wanglová pí. Rydlové, žel, nepřinesla, čeho je Hildě potřebí. Ani dionysismus ani krutost mládí nebyla vyjádřena: jen robustní svědomí, nesprávně pochopené. A pí. Rydlová je z nejvážnějších našich umělkyň! Nejvýše stála trpící Alina, jež »koná svou povinnost«, ironické utrpení, neobyčejně slovanské by se mohlo říci tomuto skvostnému výkonu, z nejlepších pí. Hübnerové. Velmi správná byla též Kaja sl. Suchánkové. Režii pě Kvapilově, jež má tolik mistrovství, jde-li o výtvarnictví a rozkošnost a rozestavení na scéně, — unikají, zdá se, čistě duchové a literární sféry, jichž je potřebí u Ibsena. Zde nutno hleděti více k hercům, než k výstavbě. Také překlad je značně zdrsnělý proti překladům německým, jež jsme s naším srovnávali. *Josef Kodíček.*

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

VÝSTAVA V OBECNÍM DOMĚ »U PRAŠNÉ VĚŽE«.

V prvním svém referátu o této výstavě snažil jsem se vytknouti vzájemný poměr Jednoty a Skupiny výtvarných umělcův. Pouštěti se do rozboru jednotlivých děl Jednotou vystavovaných, znamenalo by opakovati výtky, které jsem porůznu učinil v předešlých svých článcích, neboť qualitativní vzestup v Jednotě nedá se konstatovati. Za to však třeba se zmíniti ještě o výstavě spolku Manesa, neboť umělci v něm seskupení byli v předešlé stati ponecháni jaksi stranou a nepřišli v úvahu, což bylo dáno povahou vnitřního ústroje spolku. Jsou-li Jednota s jedné strany, jakožto vnější representant směru, jímž se dosud hrnou četné zástupy malířů hodnoty mnohdy pochybné, a Skupina s druhé strany, jakožto živel revoluční proti všemu dosavadnímu, takřka protilehlými póly v českém umění, stojí Manes, nehledě nikterak k umělecké hodnotě žádného ze tří spolků, asi uprostřed. Kdežto v sálech Jednoty sotva kde najdeme práci, jež by se ideově nesrovnávala se svým okolím, shledáváme nyní v Manesu snahu poskytnouti i mladším silám možnost svobodné práce. Tím se stalo, že vedle umělců kráčejících konservativně v intencích spolku objevují se díla, jež hledají nové obrozující ideje (Koníček, Nejedlý), čímž přibližují se duchu vládnoucímu ve Skupině. Proti dřívějším létům změnil se Manes ve své hodnotě. Podstatné ochuzení nastalo již smrtí Slavíčkovou, který byl nejsilnějším a nejčistším představitelem optického impressionismu, a pak i Jiránkovou, jenž se hleděl propracovati k názoru a methodě modernější a životnější. Také dobrovolná abstinence Preisslerova způsobila, že tato výstava Manesa není na bývalé výši. Není ovšem možno žádati, aby celá generace, která byla seskupena v Manesu již v dřívějších dobách, přes noc změnila své přesvědčení umělecké, avšak aspoň tolik je nutno požadovati, aby v mezích svého přesvědčení podala nejlepší věci možné. Nestavíme se proti Honsovi, Laudovi, Šimonovi, Ullmanovi atd. proto, že jsou založeni impressionisticky, nýbrž proto, že tento směr neobohacují dílem takové kvality, jež by vzbuzovala uznání, až směr sám se přežije, asi tak jako dílo Monetovo nic neztrácí podnes na ceně, ač jest impressionistické. Z ostatních umělců jeví se Hudeček průměrně týmž jako dříve, třeba vedle něho vyrůstaly nové zjevy, z nichž zmínky zasluhují Nechleba, Nejedlý a Koníček. Nechleba zásadně liší se od moderní methody, ba zdá se, že úmyslně reaguje proti ní tím, že vychází ze školy hollandské. Musí se mu přiznati, že na této výstavě Manesa mu náleží prvenství, co se týče talentu a síly zmoci veliká plátna i smělého a hutného malování. Jeví silně vyvinutý smysl pro plastiku, jen pevnější organisace formální se mu nedostává. Nejedlý vystavuje serii menších skizz a maleb z jižní Indie a Ceylonu, v nichž se pokouší o plošné působení barvy na rozdíl od svého dřívějšího způsobu malování skvrnou. Tyto práce nejsou zajisté definitivním zakončením jeho vývoje, a očekáváme, že průběhem času uvidíme obrazy hodnotnější. Koníček je zastoupen pouze jediným obrazem hodnoty spíše dekorativní než výtvarné; dosud mu vadí nedostatek smyslu pro úměrné rozvržení plochy a pro vytváření dojmů

prostorových. — Z grafiky zajímají kresby Alšovy a Schwaigerova Legenda o sv. Hubertu. Význam jejich díla je celkově již znám. Bylo by však záhodno, podrobiti celou tvorbu zejména u Schwaigera podrobnému studiu, poněvadž se dílo jeho stává již objektem přímo historickým a zasluhuje, aby pevně stanoven byl jeho význam v českém malířství, při čemž dalo by se zároveň vypátrati, zda přinesl obohacení našemu umění v době, kdy převládl vliv světelné malby francouzské; prozatím možno říci, že Schwaiger závisí na hollandských mistrech více motivově než formově. V leptech a grafických pracích ostatních projevuje se zhusta sklon ke karikatuře, jako na př. u Tratnikových Slepců nebo k staropražským motivům již příliš otřepaným. — V plastice zastoupen jest J. Štursa kromě mramoru »Primavera« a jednoho bronzu ještě zmenšenou sochou Sulamit Rahu, která působí takto příznivěji než ve velkém měřítku. Mařatka zastoupen je řadou děl projevujících snahu po monumentálnosti, při níž má méně šťastnou ruku než v malých skizzách svěže provedených. K jistým nadějím opravňuje L. Beneš, který se nyní pokouší o zjednodušení plastické formy na rozdíl od loňských svých prací, které jevily stopy Rodinovského pojetí, ačkoli se dosud nevymanil z formového naturalismu. *F. Oupický.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Dr. FRANT. ŠELEPA:

VÝCHOVA OBČANSKÁ. (Dokončení.)

Způsob, jakým by se mělo vyučování občanské na školy zavésti, není tak nesnadný. Příručka H. Trauba »Občanská nauka« (v Brně 1911, stran 149) ukazuje cestu dosti jasně. Pro zajímavost vzpomínám zde článku Jakuba Malého z »Národních Novin« Havlíčkových z r. 1849 o politickém vychování mládeže ve školách. Malý ukazuje, že lid, národ musí býti politicky, občansky vzdělán, má-li jeho spolurozhodování v otázkách politických, dané ústavou, býti závažné a rozumné. Tento moment zajisté rozhoduje nyní tím více. Malý navrhoval tehdy, aby politické vychování na školách dálo se pomocí katechismů. »Nahlédněme jen do malého katechismu a vizme, co všecko to ubohé dítě nazpamět se učiti musí, kdežto ani pomyšlení není, že by tomu mohlo rozuměti. Jak nepotřebnými věcmi naplňuje se násilně jeho pamět na ujmu rozumu, který by naopak ve škole rozvinouti se měl! Proč by se nemohl pro nižší školy napsati podobný krátký politický katechismus, který by poučoval dítě o účelu státu a o právech a povinnostech občana? Netoliko dal by se takový katechismus napsati mnohem srozumitelněji nežli katechismus náboženský, poněvadž by se stavěl pouze na přirozený rozum, kdežto ten jediný základ má v positivním dogmatu, ano učitel sám, který častokráte náboženskému katechismu nehrubě lépe rozumí, nežli jeho žák, mohl by spíše ke katechismu politickému přičiniti též svůj výklad, poněvadž věc sama tak blízka všem jest, že z každodenního života nalézti lze k ní příkladů i analogií.« Důvody tyto zajisté platí stále. Má-li vštěpování zásad a článků nějakých míti opravdový význam, pak to mohou býti zásady a články, jimiž jest stanoven a jimiž se udržuje společenský řád a jeho mravní stav. Vedle katechismu ovšem na vyšších školách by se vyučování občanské poskytovalo jak v jednotlivých předmětech příležitostně, tak samostatně.

Nepotřebuji snad ani připomínati, že občanské vyučování na školách zavedené by musilo respektovati národnosti a přirozené nejen geografické, ale také kulturní celky tohoto státu, jich zvláštní vývoj a jejich potřeby. Je-li toho třeba při vyučování občanském, tím spíše bude toho potřebí při výchově občanské. Jest třeba rozeznávati výchovu a vyučování, pouhé získávání vědomostí o faktech a vzdělání citového a mravního habitu směřujícího k tomu, jak by společnost vypadati měla, jak by měla býti organisována, jak by měl být upraven poměr národů atd. Při výchově v užším smysle slova jde o to, navyknouti mládež určitému způsobu cítění a snažení, běží-li tedy o občanskou stránku výchovy, jde o to, aby mládež si zvykla a cítila se částí určité společenské skupiny, ve které každému jsou vyměřeny určité povinnosti a určitá práva a přidělena určitá práce, aby se cítila částí těch skupin, své rodiny, svého stavu, svého národa, aby na základě tohoto citového a mravního poměru k společenským potřebám rodinným, stavovským, národním mohlo se vyvíjeti také pravé vědomí příslušnosti státní, bude-li ho nezbytně potřeba. Výchova občanská musí tudíž nezbytně míti základ v rodině, v seskupení společenském, v národním snažení, od individuí musí vycházet a také materiál i cíle výchovné musí vyrůstat přirozeně z individua a jeho nejbližšího okolí, rodiny, kraje, města, země. Jen takovou individualisací výchovy naplněn bude její vlastní úkol a vychováni budou dobří občané, na něž se může spolehnouti nejen národ, ale i stát, který národy spravuje po právu a spravedlnosti.

Jakým způsobem vychovávat mládež k těmto ctnostem občanským, k občanskému jednání a cítění? Především řádným životem rodinným. Tam, kde rodina tvoří pevnou mravní i hospodářskou jednotu, vázanou vzájemným poměrem,

prací a snášelivostí svých členů, tam v dětech poroste živě cítěné vědomí společenských vztahů, jež rozšíří se pak snadno mimo rodinu na společnost širší, na národ, na stát. Škola musí děti více zaměstnávati společnou prací ruční, společnými hrami. Pokračovacímu školství vytkl jasný cíl v tomto směru Kerschensteiner. A naše politické i vzdělávací časopisy a organisace budou museti býti i ve svém psaní i ve svém jednání poctivější a pravdivější vůči sobě i vůči svým protivníkům, aby byly u nás umožněny pravé občanské poměry, hodné osvíceného a mravně vyspělého lidství. Jen spojením všech těchto činitelů podaří se výchovná práce v celém svém rozsahu. A je-li ovšem nezbytnou podmínkou kultury v každém směru souvislá tradice, pak ovšem hlavně na našem rodinném životě a na poměru otců a synů, matek a dcer budou spočívati podmínky pravé společenské kultury.

*

O p r a v a. Do minulého čísla na úvodní straně 24. řádka I. sloupec při korigování v tiskárně vynecháním řádky vloudila se nemilá chyba, čímž byl smysl porušen. Věta tato má správně zníti: V Německu bylo o tomto heslu napsáno tolik článků a studií, že pomalu nelze je ani všecky bibliograficky registrovati, neřku-li kriticky oceniti. Čtenář nechť si to laskavě opraví.

*

SEKRETARIÁT UČITELSKÝCH ORGANISACÍ.

Pan říd. uč. A r n o š t Š o u r e k nám píše:

Ke článku »Sekretariát učitelských organisací« v č. 24. »Přehledu« dovoluji si poznamenati, že podobné úvahy nejsou v organisaci českého učitelstva novinkou. Vyskytovaly se již dříve a na poslední schůzi širšího výboru ZÚS dne 2. února t. r. podával takový návrh kol. Jenčík. Je podivno, že podobné návrhy se v ZÚS vždy přecházely bez zvláštního povšimnutí buď z nepochopení neb i úmyslně. A přece otázka platu tajemníkovi nepadá na váhu, poněvadž dnešní způsob vedení ZÚS vyžaduje nákladu ročně asi 10.000 K! Posledně podala Budeč Rudohorská, nejčilejší z organisovaných jednot, podobný návrh pro příští valnou hromadu delegátů ZÚS, návrh tím vhodnější, že právě dnes je zjevno, jak dosavadní způsob vedení ZÚS se neosvědčil. Návrh Budče Rudohorské jest i zajímavý tím, že značně se blíží úvahám říšskoněmeckého učitelstva, avšak vyniká nad ně tím, že dovedl se povznésti i nad omezený obzor úzkoprsého stavovství, jak svědčí navrhovaný plat tajemníkovi a požadovaná kvalifikace.

Stůjž zde pro posouzení celé znění tohoto návrhu:

»Budiž při ZÚS zřízen organisační tajemník placený tak, aby veškeren svůj čas mohl věnovati jedině a trvale pracím organisačním. Zejména buďtež mu uloženy následující obory činnosti:

1. Tajemník ať udržuje spojení mezi organisovanými jednotami a ústředím; ať informuje jednoty písemně a na přání jich i osobně; ať přijímá návrhy jednot a přidávaje k nim své votum, předkládá je úvaze zvoleného výboru, jehož tajemník je stálým členem. Tajemník buď tmelem a buditelem organisace.

2. Ať sbírá a pořádá statistický materiál týkající se stavu a pokroku národního školství, statusu a hmotných poměrů učitelstva a poměrů školní mládeže; získaný materiál ať soustavně uveřejňuje v organisačním listě; zde ať předkládá učitelské veřejnosti i konkluse, k nimž získaný materiál jej vede a v tomto směru ať vystupuje iniciativně. Budiž za tím účelem zřízen redakční sbor pro organisační list, jehož stálým členem jest i tajemník. Administrační práce s organisačním listem buďtež přeneseny na učitelské knihkupectví.

3. Ať tajemník v soupisu vede veškera úřední (i soudní) rozhodnutí v záležitostech školských a učitelských, aby na základě jeho mohl býti stálým rádcem učitelstvu i veřejnosti v uvedených věcech.

4. Ať v evidenci vede veškeru osvětovou práci učitelstva a sám v tom směru ať informuje a povzbuzuje učitelstvo. Ať pořádá organisační archiv, v němž nechť ukládá doklady této osvětové práce učitelstva.

5. V jednání s neučitelskými korporacemi soukromými, samosprávnými úřady a politickými stranami tajemník právoplatně zastupuje ZÚS, s nimi ať udržuje stálé spojení, jednak aby informoval je nebo sebe; tu ať pracuje iniciativně, vyžádav si předem neb i dodatečně (dle povahy věci) ke svým akcím souhlas voleného výboru neb i valné schůze delegátů, v zájmu národního školství a učitelstva.

Veškeré další úkoly, které tajemníku budou uloženy, nechť ponechají se dalšímu vývinu věcí a iniciativě samého tajemníka, o čemž rozhodovati sluší širšímu výboru nebo valné hromadě delegátů ZÚS.

Tajemník jest placeným úředníkem organisace, avšak bez újmy iniciativy a práva kontroly voleného výboru ZÚS.

Ve smyslu tohoto návrhu má býti tajemník všestranně vzdělán, náležitě obeznámen s poměry školskými, právními, s pokroky vědy paedagogické. Budiž to člověk v plné síle (ne pensionovaný učitel!), energický a snaživý, s kvalifikací akademickou.

Základní plat jeho budiž plat v IX. hodnostní třídě s nárokem na postup dle norem platných pro soukromé úředníky. Není přípustno, aby tajemník současně zastával jakýkoli jiný úřad (na př. učitelský). Jemu k ruce ať je dán písař.

Zřízením tohoto úřadu zrušují se v ZÚS veškery ostatní odbory, jako jsou školský, právní, vzdělávací atd., jakožto nepotřebné. Též zrušuje se funkce jednatele. Volený užší výbor ZÚS zůstává i na dále nezměněn co do počtu svých členů, a tento výbor jest i představeným tajemníkovým. Vzniklé snad neshody urovnává širší výbor nebo valné schůze delegátů ZÚS.

Veškeré volené funkce v ZÚS jsou funkcemi čestnými. Avšak ZÚS hradí voleným veškera přímá vydání, spojená s vykonáváním funkcí. Jest však volno, aby valná hromada delegátů k návrhu širšího výboru voleným v uznání zvláštní jejich přičinlivosti a zásluh případ od případu odhlasovala odměnu, dovolí-li to stav pokladny.

Nynější užší výbor nechť ihned vykoná přípravné práce k uskutečnění navrhovaného úřadu a vyhotoví podmínky pro vypsání veřejného konkursu pro obsazení tohoto místa.

Nevyskytnou-li se nepředvídatelné překážky, nechť budoucím správním rokem úřad tento jest uskutečněn.«

TECHNIKA

Dr. FRANT. KUBEC:

REFORMNÍ SNAHY VE VYSOKÉM ŠKOLSTVÍ TECHNICKÉM.

Ozývají se u nás, v Německu i jinde, mají však různý charakter. Kdežto bohatě vypravené techniky německé volají po prohloubení výchovy inženýra jakožto důležitého činitele ve společnosti lidské, technický svět rakouský jest dosud nucen obraceti své snahy v prvé řadě spíše k zevní, materiální stránce vysokých škol technických. A tak, ač oba směry žádaných náprav úzce spolu souvisí a se doplňují, možno je děliti dle předmětu na péči o vysoké školy a na péči o jejich posluchačstvo.

V Rakousku lze považovati rok 1900 za hraniční ve vývoji nazírání rozhodujících činitelů na význam vysokého školství technického pro hospodářské a kulturní poměry státu. Státní náklad na techniky činil r. 1875 (kdy byly pražské techniky převzaty do státní správy) ve vydáních řádných 693.000 zl., v mimořádných 261.300 zl., celkem tedy 954.300 zl. Roku 1899, tedy po 24 letech, obnáší v úvěru řádném 1,001.750 zl., v mimořádném 237.580 zl., celkem 1,239.330 zl. V letech následujících kvapem vzrůstá, až dostoupil roku letošního ve vydáních řádných obnosu 5,651.818 K, v mimořádných 480.968 K, celkem 6,132.786 K.

Přes to nelze uznati ani tento zvýšený náklad státní na vysoké školství technické v Rakousku, jak patrno z projevů interessovaných kruhů, za dostatečný, a techniky německé i americké zůstávají co do zařízení ideálem rakouských techniků.

Stav posluchačstva vysokých škol technických dostoupil té výše, že jest v něm spatřována hlavní překážka ozdravení technik.

Odstraniti tuto závadu jest souhlasným přáním všech, kdo se veřejně o té věci vyslovili.

Ve všech téměř projevech za odstranění nedostatků vysokého školství technického v Rakousku pronesených setkáváme se s návrhem, aby byl zaveden t. zv. numerus clausus (omezený počet) posluchačů. Dosah jeho jest však určován rozdílně. Již v tom zračí se obtížnost problému.

Radikálním způsobem jest řešen ve článku A. Dachlera: Technische Hochschulen und Ingenieure.[1]) Žádá, odvolávaje se na vzor vysokých škol technických ve Francii, omezení počtu posluchačů na skutečnou potřebu a připuštění jen nejzpůsobilejších k vysokoškolskému studiu, oddělení výchovy techniků pro službu státní a civilní a zavedení internátů pro vysokoškolské posluchače.

Ponechávajíce si poslední bod ku pozdějšímu projednání, všimněme si nejprve dvou prvních.

Ve Francii vzdělávají se — dle článku Dachlerova — v École polytechnique a v École des ponts et chaussées ti, kdo mají se státi úředníky státními, v École centrale des arts et manufactures a École des beaux-arts budoucí technikové soukromí. Vstup na vysokou školu podmíněn jest přijímací zkouškou, a počet posluchačů omezen na École polytechnique as na 140, na École centrale des arts et manufactures na 240 ročně; École des beaux-arts má asi 1000 posluchačů. Většina posluchačů École polytechnique vstupuje po absolvování do škol vojenských; kdo se chtějí státi civilními úředníky státními, na École des ponts et chaussées. Vedle vysokých škol jsou střední školy průmyslové.

Navrhuje se tedy, aby tato zařízení byla zavedena i u nás. Autor návrhu se tím netají, že by přesazení všech školských zařízení francouzských k nám způsobilo převrat ode dávna vžitých institucí a odpor zvláště v kruzích národních, doufá však, že východisko dalo by se nalézti. Chybou návrhu jest, že tato východiska nejmenuje.

Nehledě k tomu, že instituce technického školství ve Francii spočívají na jiném podkladě historického vývoje poměrů školských i veřejných než v Rakousku, že počet posluchačů na př. na École nationale et spéciale des beaux-arts jest ve skutečnosti dvojnásobný, než jak byl udán, že vedle jmenovaných vysokých škol existuje celá řada speciálních škol charakteru vysokoškolského a technických ústavů při universitách — jest jejich applikace na poměry naše nemožnou v první řadě vzhledem k státnímu a národnostnímu složení naší říše. Jediná vysoká škola pro technickou výchovu státních úředníků — a více by jich potřebí nebylo — byla by sotva myslitelnou jinde, než ve Vídni, a jinak, než s německou řečí vyučovací. I kdyby se nehledělo ku právu národů na vzdělání ve vlastní řeči, vznikla by nová, těžko řešitelná národnostní otázka nutností stanoviti poměr zemí a národností, v jakém by byli přijímáni posluchači oné vysoké školy. Konečně nelze se nedomysliti, ze kterých vrstev sociálních by se toto posluchačstvo skládalo. Pro výchovu soukromých techniků sloužily by asi provinciální vysoké školy, leč i pro ty byla by měřítkem co do počtu posluchačů skutečná potřeba. Kdo ji dovede odhadnouti? Dle čeho určí se klíč poměrový mezi jednotlivými vysokými školami?

[1]) V Zeitschrift des österr. Ingenieur- und Architekten-Vereines« 1911 č. 46.

Snad i některá z nich stala by se zbytečnou a s ní snad i řada škol technických. Nelze dohlédnouti důsledků!

Nutno doznati, že některé vysoké školy jsou posluchači na újmu zdaru vyučování přeplněny, leč poměry jsou mocnější, než aby se daly odbýti nedomyšlenými návrhy reformátorů.

Tomu nasvědčuje, že kruhy na věci přímo interessované neodvažují se zasáhnouti k tak krajním prostředkům. Industrieller Klub ve svém memorandu,[2]) podaném r. 1910 ministerstvu kultu a vyučování, navrhuje sice též zavedení omezeného počtu posluchačů na jednotlivých vysokých školách, klade však při tom za samozřejmou podmínku dostatečný počet vysokých škol technických a tudíž zřízení nových technik, nebo hledá východisko ve zřízení parallelních stolic professorských.

Tedy každému má se dostati příležitosti, aby se na vysoké škole vzdělával, kdo si toho žádá a má k tomu zákonné podmínky.

To jest jediné správné stanovisko školské politiky moderního státu. (Pokračování.)

*

Ing. F.:

O STAVOVSKÉ BOLESTI TECHNIKŮ.

(Pokračování.)

Několik seriosních techniků, majících tušení o životě mimo oblast našeho království, zvláště o ruchu a šumu v technické části kulturních pracovníků cizích, zanášelo se dlouho myšlenkou na časopis, který by u nás otevíral oči technikům o povinnostech jich k celkové národní organisaci a netechniky upozorňoval na možnosti kulturní, ležící v technické práci, v moderních technických vědách, o nichž sice na technikách našich ještě slyšeti není, ale o jichž všeobecném významu kulturním jinde jsou pevně přesvědčeni. A našel se dokonce obětavý jedinec, inženýr, který nelitoval výloh na tisk, štočky, honoráře, a nežli rok se sešel s rokem, ležel zde první ročník nové revue pro kulturu a technickou ekonomii pod hrdým názvem T e c h n i k a XX. s t o l e t í. Na 250 stranách skoro 100 illustrací v textu, asi 50 příloh, provázejících 30 článků, které skýtají obraz kulturního významu a možností technické práce tak dokonalý, jako málo která kniha. Přirozeně, že se v kruzích »přátelsky« nakloněných technikům pevně věřilo, že časopis podporuje celý český technický svět. A informujete-li se u odvážlivce, vydavatele, slyšíte, že rozeslal tisíce a tisíce ukázkových čísel na adressy techniků udané mu přáteli, tedy již na jakýsi crém technického světa našeho, přesypaný a zbavený všech těch, o nichž je známo, že jsou jenom chlebem živi. »A čísla se vám vracela?« ptáte se toho nadšence. »Ba ne! Nevracelo se mi první ani šesté, ale také se mi nehlásili z řad techniků abonenti. A když jsem upomínal po půl roce — neabonovali, nevraceli a neplatili. Časopis mi udržel hlouček přátel a netechnici, ale technici ani z deseti procent mi nenahradili ztráty způsobené svojí indolencí.« A tady máte další výsledek té oficielní stavovské hrdosti techniků. Technik vyjde dnes z techniky přesvědčen tak o své dokonalosti, jako málo který inteligent. Mluví-li se často o inteligenci bez jediné knihy v domě, platí to o technicích v míře plné. Myslíte, že snad potřebuje hojnost odborné literatury a že mu nezbude na knihy o ostatních složkách kulturních. Ale jste opět na omylu. Nehledě na bídné poměry hmotné, v nichž žije po většině dnes většina technického úřednictva, nenáleží kniha, ani odborná mezi potřeby průměrného ú ř e d n í k a - t e c h n i k a. Časopisecky žije z Národní Politiky a nejvýše tak ještě z nějakého rodinného obrázkového listu, ale odborně je hotov absolvováním techniky. Je úředníkem té které firmy a dále nesahá jeho ctižádost-technika. A organisace úřednické technické práce toho ani nevyžaduje. Vedoucí ekonomický princip je d i s c i p l i n a, to je dovednost býti hloupějším (nebo alespoň dělati hloupější obličej) než nadřízený. A nejvyšší nadřízení jsou neodborníci — v průmyslu kapitalističtí obchodníci, ve státní službě právničtí byrokrati, ostatní všichni jsou dle jedné knihy, právě vyšlé, p r o s t i t u t k a m i (to opisuji originál) k a p i t a l i s m u.

Kniha, o které mluvím, nese název »Metaphysik der Technik« a je zlomkem větší práce filosofické dvou doktorů vídeňských. A o ní chci se také zmíniti, abych doložil, že moje názory právě vyslovené nejsou tak docela ojedinělé, a také proto, že tím lépe vysvitne potřeba časopisu výše zmíněného pro náš život a také příčiny neúspěchu toho časopisu, příčiny nadhozené bídy, příčiny hluboké a nejhlubší oné professorské sociální politiky a oné úřednické samospasitelnosti pro většinu techniků.

Dr. Ed. Hansjakob a Dr. J. Stur napsali větší knihu »Filosofie techniky«. Neuveřejnili dosud té knihy. Knížka jmenovaná je řadou zlomků, jichž uveřejněním chtějí autoři jaksi vyšetřiti, sondovati půdu pro svoje vývody, o nichž platí slova Goethova, že se jimi nechtí nikomu zalíbiti, nýbrž poučiti.

Odvažují se toho, o čem praví Nietzsche, že se toho nikdo dosud neodvážil: předpokládati důsledek tisíce let stroje, železnic, telegrafů; vyšetřují pravou podstatu techniky z jejího ekonomického, sociologického a objektivného vývoje do budoucnosti a doufají, že i mezi techniky naleznou souhlas, různý dle množství zkušeností životních a světového názoru, měnícího se hlavně se sociálním postavením. Nejsou proti technice, nýbrž jen proti jejím výstřelkům, bojují ve jménu pravdy vědouce, že kde nevědo-

---

[2]) Die Mängel des technischen Hochschulunterrichtes.

most jest podmínkou blaženosti, jest pošetilým býti rozumným.

Kritika jejich chce býti positivní a ne ničivá, konstatuje prostě fakta, co nejobjektivněji zhodnocená. Stanovisko jejich je humánní, sociálně ethické. (Pokračování.)

MORAVA

Zemský sněm po vyřízení malého sanačního plánu a poskytnutí drahotního přídavku učitelům přikročil k projednání rozpočtu za r. 1912 a dodatečně též rozpočtu za r. 1911. Dříve, než se jednalo o rozpočtech, schváleny účetní uzávěrky za rok 1908 a rok 1909; dle nich zmenšil se schodek v roce 1908 o více než 1 mil. K a schodek v r. 1909 o více než 2 mil. K. Rozpočet na r. 1911 vykazuje potřebu 44,716.607 K, úhradu 29,786.349 K, tak že činí schodek 14,914.149 K. V rozpočtu na r. 1912 odpovídá potřebě 48,372.745 K úhrada 29,701.486 K, z čehož resultuje schodek 18,071.259 K. Ten se však zmenší, poněvadž v úhradě nejsou zahrnuty nové daně, jichž výnos bude převyšovati rovněž nezapočtené výdaje na drahotní přídavek učitelů a j. V rozpočtové debatě nejvýznamnější řeči promluvili Dr. Stránský s české a bar. d'Elvert s německé strany. Oba rozpočty s různými resolucemi byly schváleny. Též nový čelední řád byl v nové zlepšené stilisaci ve třetím čtení přijat. Rovněž schválena osnova zákona o permanentním výboru národněpolitickém. Výboru tomu podaly již obě strany řadu návrhů. Mezi českými návrhy jsou: návrh na úpravu národních, politických, hospodářských a kulturních poměrů na Moravě, na zavedení 35leté služby učitelské, na zřízení okresních zastupitelstev, na vydání národnostního zákona, na zákonnou ochranu zápisu do škol, na stanovení zákonných pravidel v zjišťování jazykové způsobilosti školních dítek, na vydání zákona o zřizování a vydržování mateřských školek, na doplnění zemského zřízení ve příčině rozdělení referátů v zemském výboru, o užívání zemských jazyků při samosprávných úřadech a j. Němci žádají: změnu zákona Perkova, rozdělení zemského výboru a zemských ústavů, právo veta, změnu národnostního klíče, změnu ustanovení o volbě presidentů zemských ústavů a j. Poslední schůze byla dne 27. února; sněm byl odročen.

Zasedání zemského sněmu trvalo po 2 měsíce. Bylo neobyčejně plodné, což je tím pozoruhodnější, ježto ostatní sněmy byly nedělné, až na nepatrné výjimky. Ani dolnorakouský sněm nesnese tentokráte srovnání s moravským. Dlužno tedy přiznat, že českoněmecká dohoda se osvědčila. Ačkoliv se to tají, je dnes přece už známo, že Němci neupustili od obstrukce jen tak za nic, jak se původně myslilo. Dostalo se jim cenného ústupku vzhledem k podmínkám paktu z r. 1905. Uznáváme-li česko-německou dohodu, jaká uzavřena byla pro uplynulé zasedání, za dobrou, vyslovujeme se však rozhodně proti tomu, abychom příště Němcům za obstrukci zase něco slevovali s toho, co jsme si paktem z r. 1905 těžce vybojovali. Chtějí-li Němci poctivému smíru, pak se především musejí vzdát toho klamu, že bychom si snad dali relativně zhoršit své postavení, jakého jsme se domohli roku 1905. Jednání permanentní vyrovnací komise, jejíž činnost odročením sněmu nebude zastavena, může se tedy omezovati na dohodování se o rovnocennosti vzájemných požadavků a kompensací.

Při doplňovacích volbách do obchodní komory olomoucké nedobyli jsme sice žádného nového sboru, ale dodělali jsme se přece úspěchů. Tentokráte poprvé zvoleni byli čeští náhradníci v obou IV. sborech (živnostenském i obchodním). Ano i ve III. sboru obchodním prorazili jsme letos poprvé s náhradníkem. Česká většina v obou IV. sborech se stále sesiluje, kdežto Němců v nich ubývá (ve IV. sboru obchodním: 3255 Čechů, 1635 Němců; v živnostenském: 6228 Čechů, 3153 Němců). Také v obou III. sborech počet německých voličů klesl, kdežto českých hlasů přibylo (v III. obchodním: 539 Čechů, 766 Němců; v živnostenském: 646 Čechů, 914 Němců). Dobývání obchodní komory olomoucké tedy pokračuje, pomalu sice, ale jistě. Němci užili proti nám všech možných praktik, aby nás oslabili (ve III. sboru nezákonně odepřeli právo volební 147 českým záložnám, bezprávným rozdělením živností vyreklamovali do IV. sboru celou řadu českých voličů, své lidi tam však nechali a pod.). Nezadržitelného vzrůstu našeho se tentokráte i sami už lekli, zvláště když viděli, že i židé je začínají opouštět. Z nebezpečí, hrozícího již III. sboru, zrodil se německý návrh (hájený v olomouckém »Tagblattu«), aby obchodní komory byly národnostně rozděleny. Pochybujeme, že by se přání Němců vyhovělo.

Při obecních volbách v Kroměříži pokrokové strany volily ve II. sboru, ale zůstaly v menšině. Klerikálové ve sboru tom zvítězili podporou Němců a židů. Vítězství klerikální strany v I. a III. sboru bylo zajištěno.

Klerikální paedagogium v Olomouci prý zatím zřízeno nebude, poněvadž není na ně prý dosti peněz. Paedagogium má býti nahrazeno kursy pro klerikální učitele. — Pro nátlak při volbách (říšských v červnu 1911) odsouzen byl farář Pernica z Hovoran c. k. krajským soudem v Uh. Hradišti do vězení na 2 dni a ke ztrátě aktivního a passivního volebního práva. Přece aspoň jeden, který neušel zasloužénému trestu! —*ra.*

FILOSOFIE

Dr. F. MAREŠ, professor fysiologie:

PSYCHOLOGIE BEZ DUŠE.

Ke kritice »Základů psychologie« prof. dra F. Krejčího. (Pokračování.)

Popírání duševního činitele (osoby), právě tak jako popírání životního činitele vůbec, jest důsledek naturalismu nutícího pochopovati život jen ze vnější stránky, jako produkt anorganických sil. Analytická methoda anorganické vědy určuje elementy, z nichž se skládají útvary a pokládá tyto útvary za vysvětlené určením jejich elementů. Co však z elementů útvary tvoří, uniká analysi docela; k tomu vypůjčuje si fysika a chemie od biologie síly, affinity, valence. A psychologie strojící se podle vzoru anorganické vědy rozbírá psychické útvary v elementy, i nenachází, co by z elementů útvary tvořilo. K tomu vypůjčuje si od anorganické vědy hmotné děje v nervstvu spojené fysickou příčinností. Psychofysický paralelism jest její útočiště, i povyšuje jej z vlastní pravomoci na fakt.

To vytknul jsem, hledě právě k »Z. Ps.«, ve své Fysiologii (II, 725; 1908); empirická psychologie, jako věda pouze analytická, nenachází pojítka psychických elementů v jednotu vědomí; a neuznávajíc za takové pojítko subjekt, osobu, jakožto původního duševního činitele, ježto při analysi obsahu vědomí žádného subjektu nenachází, utíká se k mechanice fysiologických dějů v kůře mozkové; a hledajíc o nich marně poučení ve fysiologii, mní se oprávněná připomínati fysiologům jejich vlastní problémy. Na to upozornil mne prof. Krejčí soukromě na kapitolu »Mysl« (»Z. Ps.« III, 142). Mínil jsem tehdy, že mysl má býti oním pojítkem, nikoli mechanika nervových dějů; a hle:

»Souhrn stop, po dojmech v nervstvu zůstavených a vybavení schopných, nazýváme myslí. Tím dáváme tomu slovu... určitý obsah... a nabýváme nového pojmu, — jímž celá řada psychických faktů shrnuje se pod jedno hledisko;... přesně ve smyslu předpokladů empirické psychologie, zvláště ve shodě s psychickým paralelismem. Mysl, jakožto souhrn stop, obsahuje veškeru duševní minulost sebevědomého individua, pokud jest spiata pamětí... Mysl má svou stránku fysiologickou, to jsou stopy v nervstvu; a má stránku psychickou, to jsou vybaveniny... Mysl nahradí nám... pojem duše jakožto substrátu duševního dění... Při dění hmotném můžeme abstrahovati od dění psychického... hmotné dění, i když pro nás neexistuje, přece existuje. Při dění psychickém od hmotného abstrahovati nemůžeme, neboť nemůžeme předpokládati, že existuje bez fysiologického korelátu. Tudíž podklad jeho logicky nemůže být myšlen bez hmotného korelátu. Vedle hmoty mysliti si samostatně existující duši činilo by nemožným vysvětliti jejich poměr při současné existenci jejich v oduševnělém těle... Musíme míti něco skutečně existujícího... jako nositele duševního dění, o čem bychom mohli říci, že reaguje na dojmy, že je zřídlem a sídlem vědomí osobnosti... A to je právě mysl. Všude tam, kde jsme zvykli užívati slova duše, užívejme slova mysl a jest záhada duše empiricky rozřešena.«

Hle materialism zpronevěřující pravý smysl slov, posmívající se moudrosti národa uložené v jeho jazyku! Záhada duše vysvětlená empiricky pojmem mysl, souhrnem stop po dojmech v nervstvu, kterých nikdo neviděl a nikdo experimentálně nedokáže, které ale přece předpokládáme, ježto jednota vědomí musí býti něčím odůvodněna, co se děje v nervstvu.

Mysl jest myšlení ideami, rozum myšlení pojmy; v tomto určitém smyslu užil jsem slova mysl dříve, než vydány »Z. Ps.« (Ideal. a real. s. 103); nelze připustiti, aby nádoba pro nejvyšší idee byla naplňována paideou stop v nervstvu. V »Z. Ps.« praví se: »V modlitbě, kterou denně konati jsme zvykli, se zarazíme a nevíme dál.« (I. 113.) Takové »obrácení mysli k bohu« arci nemůže býti mlýnek nervových korelátů, který se najednou zastaví. Ale modlitba jest činnost mysli zabývající se ideami, jejichž nervové koreláty nelze vůbec ani mysliti, jak převyšují nesrovnatelnou jakostí jakékoli hmotné dějství. Možno mysliti nervové koreláty jako mechanism potřebný k činnosti mysli; ale mlýnek semele, co se do něho nasype; tak zahraje i klavír nejkrásnější hudbu — prýštící z mysli geniovy.

Záhada duše empiricky vysvětlená — nervovými koreláty a jejich stopami! »Z. Ps.« podávají psychologii bez duše, na čemž si zvláště zakládají. Empirický fakt paralelismu, praví se tu (I, 144), obsahuje záhadu, v jakém poměru jsou tyto souvztažné a podstatou zcela rozdílné jevy (duševní a hmotný); záhada ta jest empiricky nerozřešitelna:

»Pojem duše musí se odkázati mezi hypothesy, kterými rozřešení bylo nesprávně anticipováno. Psychologie o duši nic neví, pojem ten pro ni neexistuje, ona ho nepotřebuje pro svou vědeckou práci.. Vědecká psychologie, nepodléhající filosofii — a takovou ji míti chceme — jest psychologií bez duše. Obrátí-li se pak filosofie na vědu psychologickou přímou otázkou: má člověk duši či nemá? odpoví psychologie odkazujíc k psychofysickému paralelismu.« (I, 145.)

Psychologie, vycházející od pojmu duše sestrojeného čistým rozumem a odvozující z tohoto pojmu vlastnosti duše i duševní život, byla dávno vyvrácena kritickou filosofií, která odkázala psychologii na zkušenost. Empirická psychologie nemůže vycházeti od pojmu duše, ale může dospěti k takovému pojmu na základě zkušenosti, jakožto činiteli činnosti duševní. Psychologie však, zamítající hned z předu

pojem duše a stavící na jeho místo psychofysický paralelism, pojem právě tak vyrozumovaný a k tomu ještě žádnou zkušeností neprokázatelný, nazývá se neprávem empirická; právě naopak, jest ještě hůře dogmatická, než byla psychologie racionalistická, poněvadž se nedala poučiti kritickou filosofií, které za času oné ještě nebylo.

Racionalistický pojem duše znamenal metafysickou bytost. Ale empirická psychologie může dospěti k pojmu duše, jakožto přírodního, životního činitele, k jakému dospěla biologie, arci vitalistická biologie. Auktor »Z. Ps.« však, jakožto rozhodný přesvědčenec naturalismu, odmítá vitalism, »ježto se jím vrací vyobcovaný princip duševní, jemuž se má podrobiti hmota«. Oslnila jej sláva naturalismu, jakožto plodu exaktní vědy, provolávaná u nás hlučně a vítězně právě v době, kdy počínal své dílo. Tehdy byla u nás exaktní věda skvěle repraesentována aspoň naturalismem; nyní však zůstala z toho již jen »repraesentace«. Tehdy podstoupil jsem boj proti naturalismu, ale autor »Z. Ps.« postavil se proti mně na stranu naturalistů, připojil se k jejich pokřiku na mne: tak se pracovati nesmí! (»Č. M.« IV, 312; 1903). Tehdy hájil jsem práva filosofie jakožto kritiky lidského poznávání odhalující metafysické přeludy naturalismu, vydávané za vědecká fakta; a naturalisté proto stíhali mne marně pro nedbání vědeckých fakt a zákonů všeobecně uznávaných. Tu stojím stále proti stejnému naturalismu, zasahujícímu v psychologii, odmítajícímu jakoukoli filosofii a stavícímu »Základy Psychologie« na metafysickém přeludu, vydávaném za empirický fakt. Nic, pranic se nezměnilo. Jen to, že důvtipný obhájce našich naturalistů provedl nový hbitý obrat proti mně: představuje »Z. Ps.« jako filosofii, proti které se staví správnost fakt, a naznačuje trapné důsledky z toho pro mne, jako bych se stavěl nyní proti tomu, co jsem kdysi hájil. »Mnohé osoby jsem poznal se stránky nové a myslím, že jsem některým mohl nahlédnouti hluboko do duše — a s úžasem jsem pozoroval, co se tam hýbe a co jest tam mrtvo!« (N. Doba XIX, 210.)

»Z. Ps.«, zbudované na předpokladech materialistické chemie, nemohly se zachovati od naturalistické zkázy; nemožnost, ba absurdnost takové psychologie jest sama zjevná. Tehdy biologie již se osvobozovala od naturalismu, jakožto samostatná věda o životě; usiloval jsem sám ode dávna o toto osvobození. Psychologie orientovaná dle vitalistické biologie nemůže upadnouti v materialistické absurdnosti. Nebylo třeba orientovat se podle mých mínění o vitalismu a mechanismu; autor »Z. Ps.« mohl prostě předpokládat, že jsem »se utopil v Drieschovi, vzav od něho takřka celý jeho logický aparát bez odůvodnění« (Č. M.« VII, 303). »Neboť u nás platí stále jen cizí auktority; pro vše najdou se doklady v cizině, třebas pozdější, přece lepší. »Z. Ps.« chtěly být postaveny na půdu exaktní vědy, jako jest fysika a chemie. I to jest vědecký čin: důkaz, že taková psychologie vůbec není možná.

V »Z. Ps.« nalezli dosavadní kritikové mnoho chyb ve faktických podrobnostech, vytýkali zvláště též velmi ledabylou formu ve zpracování. Výtky ty jsou, žel, oprávněné; auktor nečinil dobře, že proti nim stál na svém. Jeho obhájce ukázal tu znamenitou obratnost, připustiv malé chyby, aby tím úspěšněji hájil velký celek. Ale, pohříchu, chyb jest příliš mnoho, tak že stačilo uvésti jen typ jejich: povrchní informace v okolních oborech. Kritikům vytýkána i příkrost vůči osobě auktorově; ale on sám nikoho nešetří, i když jest na omylu. Vědecké dílo jest arci nerozlučné od osoby svého tvůrce, vkládá-li v ně své přesvědčení. Nelze upírati auktoru »Z. Ps.«, že chtěl utvořiti velké dílo, nelze mu upírati veliké snahy a pracovitosti. V tom vyniká znamenitě nad leckterého vědeckého repraesentanta. Má-li autor »Z. Ps.« radost z vědeckého tvoření, žádná kritika jeho díla mu jí nezkazí; naopak, zlá kritika dá podnět k lepšímu dílu. Zkusil jsem u nás více strašných kritik, než kdokoliv. Děkuji kritikům; bez nich nebyl bych dospěl k lepšímu poznání. Za to ochromuje radost z práce, nenalezne-li dílo žádného ohlasu, kromě ledabylé pochvaly dle titulního listu. Záleží prvně na tom: aby tvůrce tvořil své dílo sobě.

(Pokračování.)

POLITIKA

Dr. VÁCLAV ŠKARDA

zemřel náhle 8. t. m. Odešel s ním nejen jeden z nejlepších mladočechů, k němuž i politický odpůrce vzhlížeti musil s úctou a respektem, nýbrž též uznaný vůdce zemské politiky vůbec a nejvlivnější fedrovatel naší samosprávy ve výboru zemském. Byl zde i ve sněmu duší českých tužeb a snah a jejich oficielním tlumočníkem jak vůči Němcům tak vládě vídeňské. Nazíral na každý politický krok především se stanoviska všenárodního prospěchu, před nímž vždy musil ustoupiti zájem strany, k níž náležel, a získal si proto nebývalou důvěru všech českých frakcí sněmovních. Jedině tato důvěra umožnila mu sjednotiti veškeré české poslance na sněmu k jednotnému postupu v českoněmeckých smiřovačkách, jenž je bezesporně téměř výhradně jeho dílem. Byl to, krátce ře-

čeno, v politice zemské český Eppinger. Jinak však neměl v sobě tolik tvůrčí politické síly jako zvěčnělý vůdce Němců. Nerazil dráhu novým politickým myšlenkám a názorům taktickým. Za to byl neocenitelným pracovníkem. Ve své straně uplatnil se především jako neúnavný a šťastný organisátor. Jeho praktická povaha klonila se vždy k politice činné, a dr. Kramář má především jemu co děkovati, že se svými názory o účasti českého živlu ve vládě ve výkonném výboru strany svobodomyslné pronikl a odstranil tak rozpor mezi mladočeskou politikou pražskou a vídeňskou. Praktičnost vysvítá i z ostatní činnosti Škardovy. On to byl, jenž se nejúčinněji staral o provádění jazykových nařízení Gautschových, o uplatnění českého jazyka při soudech a jiných státních úřadech a podnicích (z posledních let je v tom ohledu zvláště známým jeho úsilí o zavedení vnitřní češtiny na poštách za presidenta Krause), o obsazování čelných míst úředních v Čechách uvědomělými Čechy atd. Nejvlastnějším polem jeho působnosti byl však zemský výbor, kde zastával referát o okresních zastupitelstvech, Hypoteční bance, okresních hospodářských záložnách, fondech kontribučenských, o řádech stavebních a požárních. Co zde dr. Škarda za 16 let své činnosti vykonal pro vybudování naší okresní samosprávy, pro stavební rozvoj našich měst a pro úpravu hmotného postavení úřednictva samosprávného, zůstane povždy jeho největší zásluhou. V zemském výboru pocítíme také jeho ztrátu nejcitelněji. Ovšem i všude jinde, tak zejména v otázce vzájemného poměru našich politických stran. Udrží se jednotný postup na sněmu i po smrti Škardově? V nejistotě odpovědi na tento otazník cítíme znovu celou velikost ztráty Škardovy. Byl z mužů, oněch řídkých mužů u nás, kteří strannické poměry zušlechťují a povznášejí. Jak jinak by bylo v Čechách, kdyby mezi předáky českých politických stran byli samí Škardové!

J. Gallas.

*

Z TÝDNE. *jl.* Ve Vídni 13. března 1912.

Otázka česko-německé dohody je nyní ve stadiu velice aktuelním, běží o to, aby bylo zjištěno, zdali němečtí poslanci z Čech návrhy, jež v komisích a konferencích se strany německých referentů a členů vyrovnávacího komitétu podány byly, schválí. Po dnešní poradě sdružení německých poslanců říšských z Čech mají následovati konference v pražském klubu německých poslanců zemských, a konečně má rozhodnouti sjezd důvěrníků. Na naší straně konány jsou ovšem také velmi důležité porady o této věci, vyskytují se různé, odchylné názory, tříbí se mínění často úplně protichůdná. Za takových okolností vyskytují se vždy různé kombinace a výmysly. Bylo by to věru podivné, aby tomu nebylo tak také nyní. Jedni ujišťují, že je přímo nemožno, aby schváleny byly podmínky dohody bez rozštěpení českého jednotného klubu, jiní donášejí zprávy, že německý »Volksrat« ze všech sil brojí proti dohodě, která by neznamenala vítězství německé na celé čáře, a opět jiní praví, že z nesnází, jež působí na obou stranách křídla radikální, je cesta jen jedna: úprava zemského zřízení a užívání jazyků zemských ordonancemi.

To vše, co se vypráví, bylo by velice pravděpodobné, ba věrohodné, kdyby nebylo uváděno tolik podrobností, i docela vedlejších. Tvrdí-li se něco s tak velikou jistotou a uvádí-li se hned tolik detailů, lze míti za to, že vše vypracovala toliko — fantasie. Vypravuje se, že vše to, co bylo předmětem konferencí českoněmeckých a co bylo v dosavadních poradách uznáno za přijatelné, je podkladem připravené již ordonance, kterouž mají býti poměry na pět (dle jiných na 10 let) upraveny, a sice provisorně, ordonance má pozbýti platnosti, jestliže by kdykoli v té době došlo k parlamentární dohodě mezi stranami. Čeká se, že by spokojena nebyla žádná ze sporných stran, ale že by přece pořízeno bylo takové prostředí, ve kterémž by byla možna parlamentní součinnost. Vydání těchto nařízení bylo by posledním činem nynější vlády, jež by byla nahrazena vládou koaliční. Vynikající parlamentárníci prohlašují všechny tyto a podobné zprávy za pouhý výmysl. »To jsou smyšlenky« — pravil člen parlamentární komise českého jednotného klubu. »V této nad jiné důležité záležitosti nebylo by nic platno provisorium, neboť stále by působil starý kvas. Dojdeme-li k dohodě o podstatných kusech starého sporu, upraví se poměry trvale na dlouhé časy.« Projev tento sdělujeme s potěšením, neboť byl učiněn osobností povýšenou nad všeliké tajnůstkářství a zakrývání skutečnosti. Není žádného ujednávání s vládou stran použití ordonanční cesty k etablování nových poměrů, vláda se takovými úmysly také nezanáší. Je sice pravda, že je ve velmi značném sboru poslanců mnoho osob, kteréž se lekají všeho, co by mohlo nějak ohroziti jejich mandát, kteří se bojí všeliké zodpovědnosti a kteří tudíž ve skrytosti se modlí, aby jim svatý Byrokracius pomohl z přetěžkých nesnází, to je jedna ze stinných stránek demokracie, že se mnohý ze zvolených chvěje strachem o svou posici — ale to platí o větším nebo menším počtu osob. Osobnosti v lidovém parlamentu zavrhují schovávání se za vládu, nechtějí ovšem ani slyšet o ordonancích, neboť vycházejí z nepopíratelně správného úsudku, že by absolutistické řešení nejživotnějších otázek v éře lidového parlamentu musilo vyvolati ve všech vrstvách lidu největší roztrpčení a rozhořčení proti parlamentu, lépe řečeno, proti parlamentárníkům, kteří by nestatečností, nedůvěrou k vlastní práci základy parlamentarismu přímo podrývali. Řeknou-li poslanci, lidem zvolení: »Zde je obsah naší dohody, ku kteréž jsme obapolně přistoupili s čistým, klidným svědomím a vědomím, že jednáme dobře«, bude míti lid dozajista k dílu jejich důvěru, a bude naděje na uklidnění opravdové. Ordonance byly by olejem vlitým do ohně, byly by přímo vybídnutím radikalismu obou táborů k nejprudšímu odporu. Přátelé zdravého rozvoje si musí tudíž přáti, aby došlo k upřímné mužné dohodě a k řádnému uzákonění úmluvy.

VĚDA

KAMIL KROFTA:

MASARYK, GOLL A ČESKÉ DĚJEPISECTVÍ.

(Pokračování.)

S touto výtkou těsně souvisí výtka další, kterou prof. Vančura činí Gollovi a jeho žákům. Nemají prý smysl pro životní potřeby národa a proto se neúčastní politiky, universitních extensí a prázdninových kursů přednáškových. Že se Goll, než byl povolán do panské sněmovny, neúčastnil činně politického života, a že se ho až na některé výjimky neúčastní ani jeho žáci, je pravda. Je to však vskutku důkaz nedostatečného smyslu pro národní potřeby, je to vůbec chyba? Pochybuji. Nemyslím, že by z toho politika měla veliký užitek, kdyby se jí hojněji účastnili vědečtí pracovníci, vyjímaje ovšem ty, jejichž obor pracovní těsně souvisí s politikou (theoretiky právní, národohospodářské a pod.). Mám aspoň důvodnou pochybnost o způsobilosti učenců k praktické politice — výjimky jsou ovšem i tu — a nezdá se mi, že by »professorská« politika byla ideálem, o nějž bychom měli usilovati. Je známo, že mužové, zabývající se stále vědou, snadno upadají v nepraktické doktrinářství, které svádívá v politice k nejhorším chybám. Účast odborně vědecky vzdělaných jednotlivců v praktické politice mohla by ovšem přispívati, a jistě někdy přispívá k povznesení její myšlenkové úrovně, často však bohužel také pozorujeme, že se tito jednotlivci spíše sami ochotně přizpůsobují této nižší úrovni, než aby se snažili o její povznesení.

Může-li takto zisk, který politika mívá z účasti vědeckých odborníků, býti dosti pochybný, jistě je nepochybna škoda, která z ní vyplývá vědě. Praktická činnost politická nezbytně odvádí od práce vědecké i učitelské, což znamená, ovšem jen u osob vskutku vědecky významných, vážnou ztrátu pro náš kulturní pokrok. Ale ani kdyby toho nebylo, myslím, že si naprosto nelze přáti, aby naše kruhy vědecké a jmenovitě universitní vstupovaly ve styk příliš těsný s politikou. Víme, že to již kdysi bylo, totiž v době, kdy strana staročeská byla na vrchole své moci a slávy, ale stačí vysloviti jméno Kvíčalovo, aby bylo jasno, jaké to mělo následky pro život vědecký a universitní. Nelze zajisté brániti universitním professorům a jiným vědeckým pracovníkům, aby nebyli příslušníky rozličných stran politických, aby nezasahovali podle svého přesvědčení do politických otázek, ale sotva jest si přáti, aby se naši vědečtí odborníci, a jmenovitě ti, kdo působí na universitě, hojnější měrou věnovali politice, která by je přirozeně sváděla k tomu, aby také v otázkách čistě vědeckých dbali zájmu určitých stran politických. Máme jen jedinou universitu a má-li řádně plniti veliké své úkoly, je nezbytně třeba, aby v ní rozhodoval vždy jen zájem čistě vědecký, a ne zájem kterékoli strany politické. Soudím zkrátka, že taková rozluka politiky od vědy, jaká celkem u nás nastala (nejen v oboru historickém), politice neškodí a vědě rozhodně prospívá. Jestliže se tedy Goll a historikové jeho školy celkem neúčastní praktické politiky, nemůže jim to, myslím, býti pokládáno za chybu. Neznamená to arci nikterak, že by neměli politického přesvědčení nebo byli neteční k otázkám politickým. Ani o těch, kdo své politické přesvědčení neprojevují veřejně před širokým obecenstvem, nelze tvrditi, že by se nestarali o politiku, neměli politického smyslu. Možno naopak uvésti doklady svědčící proti tomu. Goll sám v posledních letech svou činností veřejnou a literární dokázal, že otázky současné politiky nejsou mu tak docela cizí, jak by se srovnávalo s jeho »aristokratismem«, a neobyčejně živý zájem Pekařův o denní politiku je zjevný všem, kdo jen trochu sledují jeho činnost literární i učitelskou. Pochybuji, že by se našel v Rakousku druhý professor historie, který by v přednáškách i při zkouškách tolik přihlížel k našim nejnovějším, takřka současným dějinám politickým jako Pekař. A množící se studie mladších našich historiků z toho oboru ukazují, že ani v historickém dorostu není nedostatek smyslu pro otázky politické.

Také tvrzení Vančurovo, že Goll i ostatní professoři a docenti historie poměrně málo se účastnili a účastní universitních extensí a učitelských kursů feriálních, je snad celkem správné. Prof. Vančura to vysvětluje jejich aristokratismem, odporem proti profanaci vědy a nedostatkem smyslu pro národní potřeby. Myslím, že i tu vlastní příčiny toho zjevu dlužno hledati jinde, ač ovšem mohu mluviti toliko za sebe. Zdá se mi, že nemají docela nepravdu ti, kdo říkají, že v přednáškovém ruchu naší doby je mnoho anachronistického, protože dnes mnohem lépe, účinněji a trvaleji lze působiti i na širší kruhy slovem tištěným. Kdo s účastí a s prospěchem poslouchá odborné přednášky extensní, dovedl by si jistě přečísti spis stejného nebo podobného, ano i těžšího obsahu, a nemůže-li někdo čísti populárně vědecké spisy, tím méně je způsobilý chápati obsah takových přednášek. Výjimkou jsou přednášky doprovázené pokusy, obrázky a jinými prostředky zvyšujícími názornost. Již z toho důvodu je zcela přirozeno, že v universitních extensích přednášky z oboru

přírodních věd převládají nad přednáškami historickými, při nichž není možno užívati pomůcek podporujících názornost mluveného slova. Je skutečně velmi nesnadné popularisovati historii přednáškami, rozumíme-li ovšem historií něco více než vypravování zajímavých příběhů minulých nebo povšechné uvažování o historických událostech obecně známých. Nezavrhuji tím přednášek o thematech historických, tím méně přednášek vůbec — sám jsem dosti mnoho přednášel a rád toho vzpomínám, že jsem míval vděčné a pozorné posluchače i z »opovrhovaných« tříd dělnických —, jen soudím, že nesluší přeceňovati jejich význam a vyhlašovati za obzvláštní zásluhu o kulturní povznesení národa, jestliže někdo cestuje po Čechách s dvěma nebo třemi do nekonečna opakovanými přednáškami, v nichž může podati sotva něco jiného, než co sám již třeba několikráte pověděl ve svých spisech a spiscích vědeckých i populárních, také jeho posluchačům zpravidla asi známých neb aspoň snadno přístupných.

Ať však soudíme jakkoli o významu a ceně populárně vědeckých přednášek, vždy možno se ptáti, je-li rozumné ukládati jejich konání za povinnost právě universitním professorům. Zda se tím nehřeší proti moudré zásadě o dělbě práce, žádá-li se, aby ti, kdo především mají usilovat o získání nových poznatků vědeckých samostatnou prací, sami také přednáškami šířili mezi lidem jak tyto nové poznatky, tak i dávno poznané pravdy vědecké? Nebylo by rozumnější neodnímati jim možnost, aby své úsilí soustředili na vlastní práci vědeckou a na plnění povinností spojených s úřadem akademického učitele, a přenechati popularisování vědeckých poznatků přednáškami jiným? Nebylo by to rozumnější i z toho důvodu, že odborní pracovníci vědečtí, ponoření, jak přirozeno, do své práce vědecké, která přímo nutí ke specialisaci a tím zhusta vede k jednostrannosti, nemívají vždy schopnost dobře populárně přednášeti? Zdá se mi aspoň, že přednášky venkovských intelligentů, na př. středoškolských professorů, kteří sice nepracují samostatně vědecky, přes to však mohou míti důkladné vzdělání odborné, a kteří dobře znají obecenstvo, jemuž přednášejí, stupeň jeho chápavosti i vzdělání, mohou stejně a snad lépe působiti, než ojedinělé přednášky professorů a docentů universitních. Koná-li na př. venkovský professor v místě svého působení řadu přednášek o české literatuře, zpracovaných třeba jen podle universitních čtení některého ze svých bývalých učitelů, mají z toho jeho posluchači nepochybně stejný užitek, jako kdyby jim to přednášel sám onen universitní professor. Ano, takové přednášky mají i tu výhodu, že jejich čas, místo a všechen způsob může býti upraven podle místních poměrů a že mohou býti podrobnější a soustavnější. I takové přednášky jsou vlastně druhem universitní extense, jen že tu vědu nešíří v obecenstvu sami universitní professoři, nýbrž jejich žáci. A podobná extense je konec konců všude tam, kde působí odchovanci university jako učitelé mládeže nebo jinak. A není, myslím, pochyby, že professor universitní, který se postará o to, aby se jeho posluchačům dostalo náležitého vzdělání vědeckého, aby dokonale poznali nejen předmětný obsah příslušného oboru vědeckého, nýbrž i jeho pracovní methodu, mnohem více učiní pro popularisaci vědy, pro povznesení národního vzdělání, než kdyby konal sta přednášek po všech končinách vlasti.

Z těch důvodů soudím, že není správné ukládati universitním professorům všeobecnou povinnost, aby vědu sami také popularisovali přednáškami. Činí-li to, nezanedbávajíce toho, co je přece především jejich povinností, vlastní činnosti učitelské a vědecké, je to dojista záslužné, nečiní-li toho, dávajíce přednost vědecké práci a plnění povinností vyplývajících bezprostředně z jich úřadu učitelského, nesluší jim to po mém soudu vytýkati.[1]) Platí-li to všeobecně, platí to arci o Gollovi a jeho žácích. Že jejich poměrně

[1]) Jsem dalek toho, abych myšlenky projevené zde o popularisaci vědy a jmenovitě o populárních přednáškách pokládal za nové a původní. Stejné nebo podobné myšlenky byly již také u nás vysloveny od jiných. Tak čteme v české knize vydané r. 1885 tyto velmi pozoruhodné výroky: »Přejeme-li sobě, aby vědečtí auktorové dbali srozumitelnosti, nijak tím nevoláme po popularisaci vědy. Populárné spisy a přednášky jsou teď ovšem v modě, ale o užitečnosti jejich nejsme docela přesvědčeni, považujíce je více za symptom nedostatečného školství, nežli za pravý prostředek vzdělávací.« K tomu je připojena obšírnější poznámka, v níž auktor připouští některé způsoby popularisace a pokračuje: »Pochybnosti naše čelí proti přednáškám (více nežli spisům), ve kterých bezmyšlenkovému, smíšenému publiku čas má se krátiti experimenty a zajímavým přednášením.« Následuje konečně německý citát, v němž se praví: »Vorträge, in denen wirklich etwas gelernt werden soll, werden niemals populär sein, Vorträge, die populär sind, werden niemals wirklich lehrreich sein.« Kniha, v níž to vše je obsaženo, jsou Masarykovy Základy konkretné logiky, kde se citované výroky najdou na str. 162—3.

malá účast v extensních přednáškách, která snad u jednotlivců má ještě jiné důvody,[2]) neplyne z toho, že by Goll a jeho žáci v popularisování vědy viděli její profanaci, dokazují nejlépe jejich vlastní snahy o popularisaci historie jinými způsoby, než právě přednáškami.

Je známo, že Goll za mladších let psával populárně historické stati, že byl redaktorem Sbírky přednášek a rozprav a vydal tam stať o anglickém parlamentě, která právem může býti nazvána vzorem rozpravy populárně vědecké. Pekař dokonce svou Knihu o Kosti psal s výslovnou snahou učiniti těžký její předmět srozumitelný i prostým lidovým čtenářům. Hýbl, Bidlo a Šusta napsali moderní učebnice pro střední šoly, jakých jsme dosud neměli, Bidlo vedle toho populární Dějiny Ruska a populární Dějiny Slovanstva. Novotný v Laichterově České Politice uveřejnil populární přehled náboženských dějin českých. Skoro všichni žáci Gollovi byli spolupracovníky Ottova Slovníku. Já sám jsem vydal asi půl tuctu populárních rozprav z oboru českých dějin. O Nejedlém, který se přece také hlásí k žákům Gollovým, a o jeho rozsáhlé činnosti popularisační ani není potřebí se šířiti. A konečně snad netřeba vykládati, že Český časopis historický, jemuž Goll, Pekař a jiní historikové školy Gollovy věnovali a věnují tolik času a práce, neslouží jen přísné vědě, nýbrž i jejímu popularisování v nejlepším slova smyslu, a že to ještě více platí o jiných publikacích Historického klubu (Dekret Kutnohorský, Majestát, Rozdělení university, učebnice), které umožněny byly jen zdařilou reorganisací tohoto spolku, dílem to Pekařovy energie a vytrvalosti.

Uváží-li se, že většina žáků Gollových teprve nedávno dosáhla věku nebo postavení, jež by jim dovolovaly zabývati se hojněji pracemi toho druhu tak, aby při tom nezanedbávali svých bezprostředních povinností, a především svého vlastního odborného vzdělání, které přece není ukončeno doktorátem ani habilitací, dlužno uznati, že tato jejich činnost není zcela nepatrná. A činnost ta jistě není ještě u konce. České dějiny, jež začal vydávati Novotný za spolupracovnictví jiných žáků Gollových, nejsou přece určeny pouze odborníkům, nýbrž i širším vrstvám národa, a také stručného nástinu našich dějin, po němž touží prof. Vančura, se bohdá, jak již Pekař napověděl, dočkáme v době nepříliš dlouhé. A dočkáme se nepochybně i jiných důkazů toho, že se žáci Gollovi snaží a také dovedou pracovati pro kulturní povznesení svého národa nejen prací přísně vědeckou, nýbrž i činností populárně vzdělavatelnou, že mají také smysl pro životní potřeby širších vrstev národních, třeba o nich všude a stále nemluvili.

(Dokončení.)

[2]) Doklad mohu uvésti z vlastní zkušenosti. Přihlásil jsem asi před třemi roky několik přednášek i cyklů přednáškových, jež jsem byl ochoten konati v extensích. Protože mé nabídky nebylo vůbec užito, soudil jsem, že po přednáškách historických není valná poptávka, a od té doby jsem se nenabízel.

ZE DNE

Chelmsko zůstane v Polsce?[1]) Chelmská otázka je poslední dobou nejvážnějším problémem slovanského hnutí. Poláci uvítali s nadšením zavedení konstituce v Rusku očekávajíce od zástupců ruského l i d u spravedlnost vůči svým oprávněným požadavkům a pomoc proti carismu, jenž v Polsce neznal jiné práce než násilnou russifikaci. Skutečnost naděje Poláků zklamala. Ruská společnost neukázala se v otázce národně méně šovinistickou než ruská byrokracie. Poláci se stali proto nedůvěřivými k slovanskému hnutí, jež vůči této skutečnosti bylo bezmocným a jež má ve svých řadách dokonce vlivné nacionalisty ruské nejkrajnějšího křídla. Passivní jejich chování vůči různým slovanským sjezdům bylo zřejmým mementem, že přijetí chelmské předlohy slovanské hnutí pochová úplně. To se také všeobecně vědělo, zvláště u nás v Čechách. Proto nasadil tvůrce neoslavismu, Dr. Kramář, veškeren svůj vliv, aby přijetí zabránil. A proti všeobecnému očekávání bylo jeho zakročení úspěšným. Strana Gučkova, na něhož se obrátil zvláštním přípisem, rozhodla při hlasování ve prospěch Poláků. Ukázalo se, že myšlenka slovanská přece jen znamená jistou moc, zároveň však že je a zůstane v přední řadě »politikon«. Je nyní otázkou cti ruské dumy, aby si vynutila respektování své vůle jak senátem tak vládou a nepřipustila, aby práva Poláků byla šlapána přes její hlavu. Dokáže-li toho, prospěje Rusku i dalšímu vývoji hnutí slovanského. Polákům české zasáhnutí a jeho úspěšnost dokázaly ad oculos, že pouze slovanské vlivy to byly, jež přivodily jejich vítězství v dumě, a že je tudíž v jejich nejvlastnějším zájmu, aby vlivy ty byly co nejvíce posilovány. To se však nestane další abstinencí Poláků od slovanských slavností. Jako všude je i v hnutí slovanském politika passivního odporu politikou nejméně šťastnou a nejméně výslednou.

Jak pracují Němci.[1]) Dne 5. března, tedy zrovna v den sestoupení se říšské rady, byla česká veřejnost překvapena dvěma zprávami, jež znovu ukazují, jak dovedou pracovati Němci. Nástupcem dra Tobische v místopředsednictví zemské školní rady stal se totiž kandidát Němců dv. r. Goll, zatím co z Vídně bylo oznámeno, že poštovní inspekční okresy v Čechách byly národnostně rozděleny, což přes oficielní dementi nutno považovati za první krok k rozdělení pražského poštovního ředitelství. Před Němci tu dlužno opravdu míti respekt: myslí na každou maličkost a pracují soustavně na všech stranách. My zatím utvrzujeme ještě v posledním okamžiku českou veřejnost v bezstarostnosti »autentickou« zprávou Nár. Listů, že dr. Tobisch do výslužby ještě dlouho a dlouho nepůjde, a o rozdělení poštovních okresů nevíme až do německé zprávy vůbec ničeho.

Volba starosty měst Pražských udála se způsobem čestným, ano i důstojným. Dr. Groš zvolen po třetí a skvělejší většinou než předešle. Všechna moudrá sdružení, nesoucí obětavě a v potu tváří břímě

[1]) Odloženo z čísla minulého.

obecní politiky, vyslovila odstupujícímu starostovi naprosté uspokojení nad jeho činností — i zvolila jej znova. Obecní starší jsou spokojeni a občanstvo jest spokojeno s volbou asi tak, jako s voliteli samými. Spokojenost v obci však jest o to větší, oč menším zlem jest volba přítomná, než jakým by byla volba kteréhokoli z nápadníků stolce, jejichž čekatelství bylo právě o tři léta prodlouženo. Kéž zatím zmizí s kandidátní listiny! A příčina, proč Dr. Groš byl poctěn tak velkou měrou spokojenosti a důvěry? Inu, ta tkví v zásadách. Někteří praví, že heslem primátorovým je teď »laissez faire, laissez passer« (nechme to běžet). To jest rozhodně řeč zlomyslná. Filosofie primátorská jest daleko hlubší, ryzí, křesťanská: »Nebraňte zlu, samo se ztráví.« Pravda; pro blízkou budoucnost je to sudba zlá. Ale především volby koná přítomnost (a nikoli budoucnost) a za druhé — nutno mysliti na budoucnost další, a té nelze lépe posloužiti, než poskytneme-li zlu možnost, aby se samo přivedlo ku zničení a konci.

Očekávali jsme ovšem, že výtky, jež činili jsme překladům páně Procházkovým, nebudou se mu jeviti spravedlivými. Arciť: z ohyzdností byl u něho, zdá se, učiněn princip — a zde je těžko přesvědčovati. Pak je také pochopitelno, že ani jazyk náš nenalezl u p. Procházky milost. Tu zbývá jen odkázati soud vývoji literárnímu, jenž rozhodne, je-li žádoucno mluviti češtinou zlovolně barokní či nikoliv. Co dále vykládá p. Procházka v posledním čísle »Moderní Revue«, bylo by urážlivé, kdyby to nebylo směšné: náhodou stejně vyšlé číslo »Noviny« vytýká některé chyby, jež jsme kárali my na p. Procházkovi, i p. Karáskovi ze Lvovic. Ovšem: jak nenalezla by tu »Moderní Revue« souvislosti! Jak by tu »M. R.« nepodezírala! Ale klame se: poznámku v »Přehledu« psal kdosi, jenž není ve styku s »Novinou«, a je věru neopatrné, ukazuje-li »Moderní Revue« tak nezahaleně svůj »novinový« stihomam, jenž je pro ni tolik v poslední době charakteristický. Mohlo by to budit různá podezření.

»Tod den Toten!« I. První ránu zasadil sobě časopis »Divadlo« v č. 9., obviniv lživě, anonymně a nezodpovědně článek náš v »Přehledu« o Kolárovi z plagiátu na článku »Divadla«. Zároveň revolverově, neboť oba články nemají hlásky společné. Byl patřičně odražen — což je ranou první.

II. Desáté číslo téhož časopisu odpovídá: »Netřeba podotýkati, že nebylo by nic snazšího, než tuto (naši) stejně chlapeckou (!) jako k ř o v á c k o u (!) logiku obrátiti proti jejímu 18letému (!) původci. Jen že je to logika, které může užiti snad nezpůsobný ž i d o v s k ý š k o l á k (!!), ale která...« To prý není hokynářství, ale argumenty.

III. K a r e l H u g o H i l a r apostrofuje nás takto v zaslánu »Divadla«, jež nám věnuje: »Vy (my) svými improvisacemi v »Rozvoji« a »Přehledu« dovedl jste vzbuditi ve mně toliko — úsměv (!). Vždyť k jakým přemetům nesvede puberta (!). I u Vás časem dostaví se zralost!...« což prý je vkus a superiornost a humor aristofanský — nikoliv bezradná grimassa postiženého.

IV. 1. (K. H. H i l a r d n e 6. b ř e z n a v 10. č. »D i v a d l a« J o s e f u K o d í č k o v i): »Polemiku ve 24. čísle »Přehledu« adresujete neprávem[1]) na mé jméno. Omylem. Redakce t. l. zajisté Vám sdělí jméno pisatelovo, požádáte-li o to.«

2. (Z a »R e d a k c i r e v u e D i v a d l o« p. K r á l d n e 9. b ř e z n a J o s e f u K o d í č k o v i): »K Vašemu dotazu dovolujeme si tímto s Vámi sděliti, že pisatelem zmíněné stati jest pan prof. J a r m i l K r e c a r. S d ě l e n í t o t o č i n í m e s j e h o v ě d o m í m.«

3. (J a r m i l K r e c a r d n e 11. b ř e z n a J o s e f u K o d í č k o v i): »Konstatuji, že n e j s e m a u t o r e m l o k á l k y; p. Královo sdělení jest při nejmenším mylné, p. Král učinil je b e z m é h o v ě d o m í i vyrozumění, o své újmě, nekompetentně a nezodpovědně. Činím zároveň opatření, aby se mi dostalo vysvětlení.«

4. (J a r m i l K r e c a r d n e 12. b ř e z n a J o s e f u K o d í č k o v i): Vzhledem k dohodě (tedy dohoda!) v dnešní redakční radě, kde bylo ustanoveno upustiti od anonymity lokálky v 9. čísle »Divadla« Vás se týkající, o d v o l á v á m o b s a h v č e r e j š í h o s v é h o l i s t u a beru zodpovědnost výše zmíněné noticky.

5. Z a »R e d a k c i r e v u e D i v a d l o« p. B. K a v k a d n e 12. b ř e z n a potvrzuje správnost druhého dopisu páně Krecarova, že autorem lokálky jest p. K r e c a r.

V. Kdo z těchto lidí více lhal? Pan Hilar, ctěná redakce, p. Krecar dne 11. března či dne 12.? Kterému z jejich dopisů jest věřiti? Kdo z nich je zbabělejší? Nemáme možnosti řešiti toto předivo lží, do nichž se tak tragicky zamotali — ať si to vypořádají gentlemani, jimž jest 12. března lží, co bylo 11. března kategorickou pravdou a naopak — sami mezi sebou.

Jos. Kodíček.

*

»Bankovní Zprávy« vydávané Českou bankou přinášejí ve svém březnovém čísle následující zajímavé články: Valná hromada České banky, O českých bankách, Vládní osnova nového zákona o svépomocných družstvech (pokračování). Banky jako pramen úvěru průmyslového. Různé zprávy, Obchodní kalendář. Slosovací list a přehledy kursů«.

Česká banka v Praze. Stav peněžních vkladů koncem měsíce února činí K 18.468.930·83, tudíž o K 1,013.987·68 více než v měsíci předešlém.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze. Stav vkladů ku dni 29. února 1912: K 113,280.904·80.

Živnostenská banka v Praze. Stav vkladů na vkladní knížky a pokladniční poukázky u nás činil koncem měsíce K 124,945.532·39. Živnostenská banka uveřejňuje toliko vklady na vkladní knížky a pokladniční poukázky.

POLITICKÁ KRONIKA.

28. února podala vláda předsednictvu posl. sněmovny předlohu služební pragmatiky professorské.

28. února zamítla duma oddělení chelmské gubernie od král. Polského.

1. března vypukla v Anglii všeobecná stávka horníků.

4. března zvolen byl předsedou Kola polského dr. Leo.

4. března jmenován byl dv. r. Goll místopředsedou zemské školní rady.

[1]) Nikoliv neprávem, milý pane! Neboť vždy odpovídá za poznámky nepodepsané faktický redaktor (ne nakladatel-neliterát!).

5. března sešla se poslanecká sněmovna.
7. března podalo ministerstvo uherské demisi.
8. března zemřel Dr. Václav Škarda.
8. března provedena v říšském sněmu německém definitivní volba předsednictva, při níž nebyl více zvolen soc. dem. Scheidemann.
10. března ustavila se v Praze »Křesť. soc. strana lidová«.
10. března usnesli se horníci porýnští zahájiti stávku.
10. března byl Juanšikaj slavnostně nastolen jako president republiky čínské.
11. března odvolán byl náhle ruský vyslanec Čarykov z Cařihradu.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákladem Tiskového výboru československé soc. dem. strany: Zachar: Co si vypravovali v lesním domečku. Kniha pohádek. Str. 64, váz. za 2 K. — Pavel Skřivan: Vzpomínky I. Str. 48 za 12 h. — **Nákl. »Všehrdu«:** Dr. Jos. Prušák: Rakouské právo trestní. Díl všeobecný. Str. 251, cena neudána. — **Nákl. Fr. Švejdy:** Praktický rádce v úředních písemnostech. Sestavil Jan Klement. Str. 133 za K 1·60. — **Nákl. učit. jednoty »Komenský na Král. Vinohr.:** O. Fiala: Kreslení ve škole obecné, str. 104, cena neudána. — **Nákl. Ot. Janáčka:** Karel Jizera: Očima vidíme, str. 96 za K 1·50. — **Nákl. Okrašl. spolku v Potštýně:** Prof. Urban Jarník: Průvodce zátiším potštýnským a okolím, str. 208 za K 2·50.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 22. BŘEZNA 1912. ČÍSLO 26.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. – ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

POLITIKA

Ing. ARNOŠT WINTER:

PRŮPLAV PANAMSKÝ.

(Poznámky politicko-technické.)

Jako Evropa na Balkáně, měla Amerika jablko Eridino ve skupině malých republik středoamerických, nežli byl proveden císařský řez osamostatnění provincie Panamské. Pletichy a peníze severoamerické hrály zde tutéž roli, jako na Balkáně peníze ruské, rakouské a jiné, a význam sopečné této hornatiny, kde řádí žlutá zimnice, zemětřesení a sopečné výbuchy, není menší a jistě bude větší, než význam Balkánu. Držení Balkánu rozhoduje prý o nadvládě evropské, držení isthmu amerického rozhodne však o nadvládě světové.

Před několika lety byli jsme svědky jednoho hlučnějšího trochu aktu tohoto dramatu: provincie panamská prohlásila se samostatným státem, neodvislým od Kolumbie, a vláda Bogotská pod nátlakem argumentů válečných lodí severoamerických volky nevolky musila uznati její suverenitu.

Novorozená republika panamská hrála zde však pouze smutnou úlohu loutky, jejíž drátky byly pohybovány rukama skrytýma v Bílém domě ve Washingtonu. A účel — proč to vše? Průplav panamský.

Usilování o průplav tento není data nejnovějšího. Již Kolumbus, když se vydával r. 1492 na cestu na západ, sledoval týž cíl, jaký má průplav panamský: docíliti spojení se zeměmi nejzazšího východu. Na této cestě narazili však dobrodružní plavci na netušenou překážku: nový díl světa — Ameriku. Ale již r. 1520 našel Magelhaens průchod z oceánu Atlantického do Tichého a dostal se do přístavů východoasijských. Zatím však dostal se tam krajan jeho Vasco de Gama jinou cestou, kolem mysu Dobré Naděje, a cesta tato byla kratší. Není tudíž nijak divno, že již v nejstarších dobách, jakmile bylo seznáno, že jen úzký proužek země dělí oba oceány, bylo usilováno o proražení jeho. Tak již r. 1520 doporučuje Saavedra proražení šíje na nejužším místě, u zálivu Darienského, a osm let na to r. 1528 doporučuje Antonio Galvao Karlovi V. k proražení Tehuantepec, Nicaraguu, Panamu nebo Darien, tudíž místa, o jichž proražení se i nyní jednalo.

Teprve však ve století 19., kdy k důvodům čistě hospodářským přidružily se i důvody politické, začalo se vážněji o věci jednati. Na jeviště vystoupily Spojené Státy a Anglie. Londýn a New York, střediska světového obchodu, usilují o nadvládu na moři. Imperialistická politika americká nebude zajištěna pouze převahou amerického loďstva, bude bezvýsledná, dokud průmyslový východ nebude v západních státech svého vlastního soustátí moci úspěšně konkurovati s průmyslem německým, anglickým a francouzským. Dnes na př. přes vysoké clo jsou železárny evropské s to konkurovati v San Francisku se železárnami amerického východu.

Zcela jinak však bude věc vypadati, jakmile bude vodní cesta z New Yorku do západních přístavů kratší než vodní cesta z Londýna. Dnes jsou obě cesty stejně dlouhé. Jakmile však bude proražena převlaka středoamerická, bude cesta z New Yorku oproti cestě z Londýna z k r á c e n a o 10 a ž 12 d n í, a pak je konkurence Evropy naprosto vyloučena.

Vedle hospodářského má proražení isthmu značný význam vojenský. Mohutné loďstvo Unie je přece jen slabé, nemá-li možnosti, aby se co nejrychleji mohlo koncentrovati. Unie to cítila zvláště za války se Španělskem. Kdo bude míti ve svých rukou průplav, bude pánem Tichého Oceánu, a to bylo také příčinou, proč průplav, jehož význam je tak evidentní, nebyl posud proveden. Řevnivost Anglie dovedla vždy zmařiti plány Unie. Když r. 1843 učinil H i l l smlouvu s Nicaraguou, jíž se Amerika zmocňovala vystaviti, opevniti a vojensky obsaditi průplav, dovedla Anglie r. 1850 Unii donutiti ke smlouvě C l a y t o n - B u l w e r, jíž obě mocnosti uznaly neutralitu průplavu. Teprve když válkou jihoafrickou Anglie byla seslabena, podařilo se Unii zrušiti tuto pro ni tak nevýhodnou smlouvu, a ihned se také dala energicky do práce.

Tras průplavu navrhováno několik. T e h u a n t e p e c v Mexiku nemůže býti brán vážně v úvahu, ježto převlaka je zde 280 km široká

a horstvo dosahuje výšky až 230 m. Rovněž trasy na nejvyšším místě převlaky u zálivu Darienského, kde vzdálenost oceánů činí pouze 50 km a kde jsou znamenité přístavy, nemožno bráti vážně v úvahu, ježto je zde hřbet horský 300 m vysoký. K proražení jeho navrhován tunel Mandingo 9 km dlouhý, 60 m široký a 62 m vysoký, což je přece jen trochu mnoho.

Zbývají tedy jen ještě dvě trasy: Panama-Colon a trasa nicaraguajská. Tyto byly také nejdůkladněji studovány.

Vzdálenost oceánů u Panamy obnáší pouze 56 km, Kordillery se zde rozdrobují na řadu pahorků, z nichž nejvyšší čítá pouze 108 m, přístavy jsou zde znamenité, a mimo to je zde již od r. 1855 postavena dráha — stezka je zde již od r. 1534.

Rychleji věc pokračovala, když se jí ujal zbudovatel Suezského průplavu F. de Lesseps. R. 1880 založil Compagnie universelle du Canal interocéanique de Panama, jež za 10 millionů fr. získala koncessi ke stavbě průplavu, již vláda kolumbijská byla již zadala Wyseovi, a 1. února 1881 započaly práce. R. 1889, když kanál byl z třetiny již hotov, musila společnost z nedostatku peněz likvidovati. Likvidace děla se však znenáhla a zatím se utvořila r. 1894 Société nouvelle de Panama s kapitálem 65 mil. fr. Společnost tato, jež byla rázu přechodního, měla za jediný účel znovu vzbuditi důvěru v diskreditovaný podnik. Úkolu tohoto také dosáhla a již se měla přeměniti ve společnost definitivní, když na jeviště vystoupila krise severoamerická.

Kongres přijal Hepburn-Bill, stanovící stavbu průplavu nicaraguajského. Podíváme-li se na mapu, nezdá se průplav tento, přes to, že by byl panamského nepoměrně delší, nijak nemožným, jeť zde hornatina pouze 33 m vysoká a rozsáhlé jezero Nicaraguajské, z něhož vytéká silná řeka San Juan, bylo by použito jako část průplavu. Ale jsou zde jiné okolnosti, jež průplav tento činí nemožným. Krajina je neobyčejně nezdravá, činíť zde roční srážka 7000 mm, sopečné výbuchy střídají se se zemětřesením, San Juan má rozvodněn až 60.000 m³ vody a bahna. Kombinace tedy všech možných okolností nepříznivých, takže se ani tehdy nevěřilo, že by Unie pomýšlela vážně na provedení projektu. Než jednání její vylučovalo veškery pochybnosti: kongres povolil 26 millionů franků na studie průplavu, a zástupy amerických inženýrů byly poslány do Nicaraguy k předběžným pracím.

Nová společnost se zalekla, vypadaloť jednání Spojených Států zcela vážně, a byla ochotna k vyjednávání. Unie proti vyjednávání nebyla. 29. června 1902 zmocnil kongres presidenta Roosevelta, aby nejvýše za 40 millionů dollarů odkoupil veškerá práva i majetek nové společnosti a uzavřel s Kolumbií smlouvu. Se společností došlo k úplné dohodě, i s Kolumbií byla učiněna smlouva, dle níž měla Kolumbie dostati 10 millionů dolarů a roční poplatek 250.000 dol., začež měla postoupiti kontrolu a ochranu území 6 mil po obou stranách průplavu. Toto území má však zůstati neutrálním a Panama i Colon měly býti svobodnými přístavy. Soudnictví přísluší Spojeným Státům, které garantují suverenitu Kolumbie. Smlouva je platna na 100 let, a dle přání Unie může býti obnovena. Nejdéle 14 let po výměně ratifikací má býti průplav odevzdán obchodu. Ježto však Kolumbie stále otálela podepsati smlouvu, a Unie viděla, že to takto nejde, provedla v Panamě revoluci: provincie panamská prohlásila se samostatným státem a svému ochránci, Unii, povolila ihned to, co Kolumbie povoliti nechtěla. — Tím jest otázka trasy definitivně vyřízena, průplav nicaraguajský odložen ad acta a zbývá jediný průplav Panama—Colon, k jehož dokončení Unie energicky přistoupila.

(Dokončení.)

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 20. března 1912.

Poslanecká sněmovna koná prvé čtení branné předlohy za velmi malé účasti na debatách. Přihlásilo se sice 366 řečníků, ale skutečnost, že řečníka poslouchají obvykle jen nejbližší političtí přátelé, je důkazem, že se pánové k slovu hlásí hlavně jen z toho důvodu, aby je voliči nepodezřívali z nedostatečné přičinlivosti. Věru není ani možno, aby každý z poslanců ke slovu přihlášených měl něco nového za lubem, když věc, o kterou běží, přece stejně doléhá na všechny vrstvy lidu bez ohledů na rozdíly národnostní a jiné. Je proto také velmi pravděpodobno, že bude podán i schválen v pátek návrh na konec debatty, a jelikož se při prvém čtení nehlasuje, bude předloha dle platného ustanovení přikázána výboru. Nyní běží o to, co učinit s pilným návrhem dra Körnera a soudruhů, podaným stran obsazování míst soudcovských v království českém. Němci přičiňují se ze všech sil, aby se návrhu tomu nedostalo majority. Poláci prohlásili již ve svých orgánech, že se nechtějí vměšovati do českoněmeckého sporu a že se tudíž hlasování o návrhu Körnerově zdržeti hodlají. Vyjednávání skončeno není, a proto také vidíme, že rokování o řečeném pilném návrhu velice vázne a že stále ještě nedošlo k hlasování. Předsedové parlamentních klubů se ustanovili na tom, že příští úterý, 26. března, teprve o něm bude hlasováno. Není vyloučena možnost, že dle eventuelního stavu ve vyjednávání o českoněmeckou dohodu bude text řečeného pilného návrhu přestylisován a přijat. Politický zájem soustředí se nyní hlavně na otázku vodních drah. Předsedové parlamentních klubů konali dne 20. března schůzi, ve kteréž se ustanovili na tom, že před velikonočními prázdninami má býti konáno ještě šest schůzí. Jelikož velmi obsáhlý program sněmovně předložený by nebylo možno jinak pro krátkost času vyříditi, bude množství předloh bez prvního čtení přikázáno příslušným výborům. Pro případ, že by byly vysloveny námitky proti přikázání předlohy o sboru válečníků bez prvého čtení výboru, bylo by provedeno prvé čtení o této předloze a potom hned by bylo rokováno o novelle k vodocestnému zákonu. Křesťanští sociálové prohlásili, že protestují proti prostému přikázání předlohy výboru, jelikož chtějí precisovati k předloze té svoje stanovisko. Německo-nacionální svaz všemi hlasy proti třem se usnesl na tom: nepřekážeti prvému čtení o novelle k vodocestnému zákonu. Hospo-

dářská a současně politická otázka prvého řádu bude předmětem rokování v posledních dnech předvelikonočního zasedání. Předloze této staví se v cestu veliké množství překážek. Schválení předlohy je ohroženo jednak tím, že zejména poslanci z alpských zemí kladou veliké požadavky a že Němci z Čech z nacionální nevraživosti hledí zvyšovati nesnáze, a jednak panská sněmovna, jak již z řeči Plenerovy bylo patrno, bude proti zvýšeným požadavkům z ohledů na všeobecný stav státních financí. Stanovisko poslanců českých je ve věci této nemálo obtížno.

Nepopíratelno jest, že má novella, posuzuje-li se s hlediska technického, nemalé vady, a že by měly být na ní tudíž provedeny podstatné změny. Také doba 15 let, určená teď k provedení celého projektu, je příliš dlouhá a měla by býti zkrácena. Místy bylo již dle původního zákona přikročeno k regulaci řek, ale práce ty uvázly a nyní novellou na ně pamatováno není. Je zcela přirozeno, že by tyto řeky do projektu musily býti pojaty. Obnosy stanovené na vodocestné práce jsou nízké a nezbytno je tudíž, žádati za zvýšení jich. A to vše, jakkoli nutné, ano nezbytné, zvyšuje zároveň možnost, že celá novella narazí na odpory nepřekonatelné. Oč nyní běží v jednotném klubu, jest: nalézt a užít pravou míru troufalosti. Samozřejmo jest, že, bylo-li kdy třeba jednotnosti a jednomyslnosti v společném klubu českém, je to nyní zejména potřeba nejvážnější. Zachovat jednotu při určitých, více méně demonstračních hlasováních pro nebo contra je ovšem časem hodně důležito, ale zachovat jednotu při záležitosti tak velikého významu hospodářského, jest přímo příkazem politické rozvahy a zdravé soudnosti.

FILOSOFIE

Dr. F. MAREŠ, professor fysiologie:

PSYCHOLOGIE BEZ DUŠE.

Ke kritice »Základů psychologie« prof. dra F. Krejčího. (Pokračování i dokončení.)

Prof. Krejčí má velkou zálibu ve vědách a zvláště ve vědeckém tvoření. »Píše a mluví o všech věcech jen tak, jak jim sám rozumí« (Čas, 2. VI. 11).[3] Ale to jest nebezpečné, není-li přesných mezí. Věci neboli fakta jsou, i nelze jich měniti podle svého rozumu. Tvůrčím dílem člověka může býti jen soustava fakt v souvislosti s určitého hlediska; lidské tvoření jest vůbec obmezené na dané věci, které může sestavovati v nové útvary. Ale v »Z. Ps.« jsou mnohé věci přetvořené dle rozumu autorova. A tak nacházíme tu již v úvodu bezděčnou autokritiku celého potomního díla.

»Z. Ps.« jsou plod naturalismu, proti kterému bojuji u nás již mnoho let. Tento boj vzbudil jakousi pozornost odporem našich naturalistů, který však také zatemnil jeho srozumitelnost, zvláště nařčením, že vystupuji proti přírodní vědě a zlehčuji přesný výzkum fakt. Nynější obhájce »Z. Ps.«, ochotník oněch naturalistů, p. dr. Rádl, jest z nich nejlepší můj kritik: snažil se porozuměti kritisovanému, třebas i po svém. Zprvu odmítl mé »filosofování« souhlasně se všemi jako »náladovou skepsi« (»Č. M.« IV, 324); nyní však, kdy se zdá, že »ve veřejnosti zvítězila filosofie«, usoudil, že mi jde o »filosofické pochopení fakt«, o »takový poměr

[3]) »Píše a mluví o všech věcech, jak jim sám rozumí,« to je případná charakteristika »volného myslitele«. Prof. Krejčí strhal mne i u věcech, které se ho netýkaly; tak zvláště v otázce vivisekce. Hleďě k mému článku »Vivisekce a mravnost« (»Přehled«, VII, 1, 34; 1909), kde jsem v posuzování mravouky soucitu postavil »tvořící« proti »požívajícím«, vyslovil se důrazně proti »všetečné zvědavosti těch ‚tvořících'« (jaké to zpupné slovo!) (»Č. M.« X, 408). V pojednání »Mravnost a kultura« (Lidové Rozpravy Lékařské č. 92, 1910) zmínil jsem se tedy, že se již přihlašuje proti vivisekci »volný myslitel« k vyzvání antivivisekční agitace, prof. Krejčí; kvitoval jsem též jeho výrok o »zpupnosti tvořících« těmito slovy: »Ne, tvořící nejsou zpupní, nezasahují do věcí, kterých neznají. Ale prof. Krejčí myslí volně o Kantovi, o Haeckelovi, nyní též o Darwinovi, a zvláště o fysiologických základech psychologie.« Na to odvětil mi prof. Krejčí v referátu o tomto spisku (»Č. M.« XI, 288; 1910):

»Dr. Mareš vyjadřuje se v témž smyslu (jako antivivisekční agitátoři), řka: Jsem též pro obmezení vivisekcí na nejpotřebnější míru a také to po dlouhá léta činím. K čemu tedy to rozčilování, které vede u Mareše vždy k filosofickému »tvoření«, při němž ti netvořící nestačí uskakovati stranou, aby na ně něco nepadlo z tvořivého rohu hojnosti. Referent odvážil se pronésti také svůj názor ve věci vivisekce a zle pochodil v Marešově brožuře. Proti tvořícímu Marešovi je tam postaven jako »volný myslitel« s tak jemným a taktním vystiňováním tohoto pojmu, že čtenáři se jeviti musí rovnomocným pojmu ignorant. Prof. Mareš je tak přesvědčen v hloubi srdce svého o své povýšenosti nad vědeckou a filosofickou úroveň svého okolí a tak nadšen vědomím »tvořivosti«, že reagovati na to bylo by, řekněme, zbytečné! Hlasatel zásady »účel posvěcuje prostředky« má v ní důvod pro všechno, co, aby bylo mravným a slušným, teprve posvěcení potřebuje. A nemravnost této zásady nemůže pochopiti, kdo ji hájí Kantovým pojmem povinnosti; neboť pak nerozumí pojmu povinnosti, sic by pochopil, že pojem ten nejen onu zásadu neodůvodňuje, ale přímo vyvrací. Jen si račte předložiti otázku, co že je povinnost, co znamená u Kanta s předpokladem kategorického imperativu a co znamená v etice vůbec bez tohoto předpokladu. Pak bude možná diskuse a skončí asi jako ta hlučně vedená kampaň o Kantovu metafysiku.« —

Ano, k čemu to rozčilování; vždyť přece počítám prof. Krejčího též mezi »tvořící«, jinak bych neoceňoval jeho díla. Také jsem jej nechtěl označiti za ignoranta, vždyť ví mnoho věcí, ale »mluví o všech, jak jim sám rozumí«. Uvedl jsem, že myslí volně o Kantovi, Haeckelovi, Darwinovi, očekávaje, že mne vyzve: ukaž, kde a jak! Této diskusi se vyhnul. Byla by nepochybně skončila právě tak, jako hlučně vedená kampaň o Kantovu metafysiku. Za to jal se hodnotiti mou osobu a její mravní zásady. Ale toho netřeba nésti těžce, poněvadž prof. Krejčí vědecky vlastně žádné osoby neuznává. Podle toho skončila by též diskuse o etice, kdyby byla možna.

člověka k přírodě, ve kterém osobní přesvědčení je pravdou, nikoli věc« (Dějiny vývoj. theorií, 1909; 547). Tak totiž hodnotí nyní vědu p. dr. Rádl sám; já uznal bych takový subjektivism za výraz náladové skepse. Správně zjištěné věci jsou pro každého stejně závazné; nelze stavěti »práva filosofie« proti »t. zv.« správným faktům; fakt třeba si vážiti a vystříhat se jich převracení podle svého přesvědčení. Avšak věci přírodní a jejich zákonitost, stanovená vědecky všeobecně platně, nejsou, dle mého přesvědčení, vlastní úkol vědy. Věda má sloužiti životu, a ten jest tvoření. Člověk nemůže stvořiti něco z ničeho; jeho tvůrčí moc jest odkázána na dané věci a jejich zákonitost, kterých mu proto třeba přesně znáti; ne věcí všech a jakýchkoli, nýbrž těch, kterých mu třeba k vlastnímu dílu.

Naturalism popírá tvořivost člověka a života vůbec; život jest mu naopak výtvor nutného přírodního dění, ve které nic nemůže zasáhnouti. Člověk a život vůbec jest podřízen přírodnímu dění, k němuž se musí přizpůsobiti, nemá-li zahynouti. Naturalism jest metafysika, vykračující si jako fysika, jako věda o absolutním dění přírodním. Ku překonání naturalistické metafysiky třeba kritiky lidského poznávání; proto »utopil jsem se v Kantovi«, který právě vyvrátil především naturalistickou metafysiku z kořene. Ve spisku »Konec sporu o idealism a realism v přírodní vědě« (1903) ukázal jsem to svým odpůrcům dokumentárně[4]); tu vytknul jsem také jako vlastní své úsilí potírati naturalism, jako klanění se přírodě, proti které člověk si připadá bezmocný. Avšak přírodní vědou dochází ku poznání, co může od objektů přírodních očekávati a jak je může ovládnouti. Tvoří přírodní vědu tak, že abstrahuje od sebe sama a myslí objekty jako prostě existující. Ale tato abstrakce od sebe sama zvrhuje se snadno v negaci sebe sama; z methodologického obratu stane se metafysické tvrzení objektivní, o sobě bytující skutečnosti, jejíž výraz je též zjev lidského života. Na místě živé pravdy staví se objektivní skutečnost. Naturalism jest právě tato ontologická metafysika přírodní, zatemňující vlastní úkol přírodní vědy: sloužiti životu. Jako každá metafysická víra má též naturalism své fanatiky, kteří jej vnucují jako vědecký názor světa, i obviňují své odpůrce vědy. Kdyby se naturalism obmezoval na fysiku a chemii, nebudil by odporu; ale naturalism chce opanovati biologii a podřizuje si psychologii. Prohlašuje psychické jevy za vedlejší závislé dějů fysicko-chemických v nervstvu; popírá chtějící a volící subjekt, lidskou osobu; prohlašuje člověka za pouhý psychofysický objekt. Ale tu se vzpříčí naturalism každému vědecky nezkaženému člověku; a tomu odporu naturalism podlehne. Naturalism tvrdí, že každé faktum jest nevyhnutelný následek příčinného řetězu, i popírá, že by byla nějaká facienda a nějací factores, subjekty kladoucí účely a volící prostředky. Naturalism strhuje člověka v opovržení. Naturalista větří mysticism všude, kde se uznává ještě jiná pravda, kromě skutečnosti objektů. Mysticismem jest mu, uznává-li se platnost a pravdivost citu, kterým osoba prožívá své činy a oceňuje jejich hodnotu. Chtěl jsem přispěti ke zlomení naturalismu a ku povznesení člověka nad předměty.

To přehlédl prof. Krejčí, ač se týkalo právě jeho »Z. Ps.« Tehdy odpovídal totiž na kritiku fysiologických závad v »Z. Ps.« (Č. M.« IV, 310—313), tak silně, že každý jeho kritik jest slaboch proti němu. »Z. Ps.« podepřené takovými kládami nemohou se sřítit, ale jejich styl tím trpí. Rok na to, 1904, vystoupil jsem proti »naturalismu v psychologii« jmenovav přímo »Z. Ps.« jako příklad absurdnosti takové psychologie (Naturalism a svoboda vůle. Pelclovy Rozhledy, 1904). Toto pojednání jest uvedeno v literatuře »Z. Ps.« (IV, 270), ale jeho obsah se tu ignoruje, ač právě se týká samého základu »Z. Ps.« Jest tam uveden zejména Mün-

[4]) Tito odpůrci, mezi nimi též p. prof. Krejčí, vytýkali mi tehdy nesprávnost v pojetí Kantova apriorismu. Tvrdili, že Kant oddělil poznání z pouhého rozumu od empirických věd. Proti tomu dokazoval jsem z Kanta samého, že poznání z čistého rozumu, přesahující zkušenost, zvané metafysika, jest vůbec nemožné, poněvadž čisté pojmy rozumové mají určení a platnost jen pro zkušenost. Prof. Krejčí namítal mi zprvu, že přece máme Kantovu metafysiku před sebou, že se Kant skutečně pokusil o řešení záhady boha, svobody, nesmrtelnosti z pouhého rozumu, z pozorování našeho myšlení, že Kantova metafysika se zakládá na nadrozumu, že nadrozumem odloučil filosofii jakožto poznání apriorné od vědy empirické a způsobil přeceňování nadrozumu (»Č. M.« II, 401). — Naproti tomu i jinému ukázal jsem v pojednání »Principie theoretického poznání a mravného konání dle Kanta« (Kr. Sp. N. 1902), že metafysika jakožto theoretické poznání z čistého rozumu jest vůbec nemožna. Tu prof. Krejčí toto připustil, dodav, že nikde o tom pochybnosti nepronesl; ale na tom trval, že Kant přece poznání přesahujícího zkušenost se nevzdával a o metafysiku se snažil. Podal jsem konečně v »Konci sporu...« dokumentární výklad sporné otázky, vytknuv, že obraty odpůrců vlastně předmět sporu zmizel. Skutečně již nedali odpovědi. Pouze prof. Krejčí zmínil se o »Konci sporu« takto: »Mareš, pocítiv svou slabost, vydal, patrně pohněván, brožuru »Konec sporu...«, kterouž důkladně desavouoval sympathie, které vzbudil ve filosofech odbornících... To už není ten sentimentální Mareš z předmluvy a závěru spisu »Idealism a realism...«, to je nedůtklivý, svárlivý Mareš, jemuž nejde o věc, nýbrž o drahé já, jenž pro sebe vyžaduje samé ohledy a vůči odpůrcům žádných nešetří. Diskuse s ním nepřinesla by žádného prospěchu, leč trochu osobních mrzutostí; proto je »Konec sporu« vítán.« »Pocítiv svou slabost přestal býti sentimentální, stal se bezohledný k odpůrcům, jichž sympathií tím pozbyl.« Ovšem, třeba nějak ústup krýti; tak nejlehčeji a nejobyčejněji. Ale záleží na výsledku: »Hlavní výtěžek Kantova kriticismu je, že ... nemůžeme o transcendentnu dověděti se rozumem, že metafysika jako věda není možna« (prof. Krejčí v »Č. M.« VIII, 59; 1907).

sterberg jako svědek, že psychologie, zakládající se po způsobu fysiky jako věda o psychických objevech, beze vztahu k subjektu, nemůže splniti svého úkolu. V »Z. Ps.« cituje se Münsterberg pro objektní psychologii (I, 11) a zvláště pro psycho-fysický paralelism, ačkoli přece Münsterberg výslovně bojuje za idealism a proti naturalismu v této nefilosofické době. Münsterberg totiž nepopírá činný subjekt hodnotící objekty; naopak to jest mu jediná živá skutečnost; věda o psychických objektech jest čin subjektu, který tu od sebe sama zatím abstrahuje, aby poznal, jak dalece možno pochopiti člověka jako pouhý psycho-fysický objekt. Avšak každá objektní věda musí se vraceti k živé skutečnosti, jejímž ohniskem jest činný subjekt.

Proto psychologie chtějící býti čistě objektní, popírající subjekt vůbec, vzdaluje se od živé skutečnosti do nemožných abstrakcí. To jest zrůda psychologická, zvaná psychologism, »který není ani o zblo lepší než materialism« (»Č. M.« III, 110).

»Z. Ps.« obracejí se zvláště ku paedagogům: »při každé příležitosti vyvozují z psychologické theorie důsledky pro paedagogiku«. Münsterberg varoval od přeceňování čistě objektivující psychologie v paedagogice: paedagogika nechť si peče svůj vlastní chléb a nečeká na drobty se stolu psychologův. Učiteli má býti žák osobou, již ohodnocuje, nikoli pouze psycho-fysickým objektem, jejž vysvětluje, pouhým svazečkem psychických elementů. Myslí-li si učitel žáka jen jako psycho-fysický objekt, může jej zajímati, jak by do něho rychle vpravil určité představy a reakce; ale učivo stane se tak mrtvou soustavou podnětů, nikoli soustavou hodnot, sdílených od subjektu se subjektem. Učitel nemůže se nadchnouti žádnou pravdou a krásou, nesdílí-li jich s rozumějícími subjekty, nýbrž vštěpuje-li je pouze vnímavým objektům. Tím není řečeno, že by učitel nepotřeboval informace o psycho-fysické organisaci žákově, ale má se obraceti k němu vždy jako subjekt k subjektu.

Objektní psychologie, abstrahující od subjektu, jest zajisté málo prospěšná paedagogovi. A jak psychologie popírající subjekt vůbec, představující osobu jako představu vzniklou stejně s jinými představami? Jak naturalistický psychologism, zvrhující se v obecný materialism? Prof. Čáda (»Č. M.« III, 31, 109) namítnul správně, že psychologie nemá býti čistě objektní, že má hleděti k osobnosti, k vůli jako zdroji duševní činnosti. Co s psychologií, které »osobnost konec konců jest jen představa, která neliší se od jiných představ, na př. vnějších předmětů, ničím, leda větší složitostí?« Taková psychologie může svésti vychovatele, aby podlamoval osobnost žákovu, ochromoval jeho vůli a nutil jej podřizovat se trpně bez odporu daným poměrům a — příkazům.

Podlomiti osobu a ochromiti vůli člověka jest jistý prostředek k jeho zotročení. Lidské moci, upotřebující člověka za prostředek ke svým účelům, usilují od počátku ochromiti jeho vůli a pokořiti jeho osobu, aby si nekladl vlastní účely a neupotřeboval svých prostředků k jejich uskutečňování. Vštěpovaly mu od počátku bázeň před přírodou a jejími božstvy, aby jich nepokoušel zkoumáním a neopovažoval se v děj přírodní zasahovati. Tento záměr zmařila již na vždy přírodní věda, která naučila člověka upotřebovati přírodní zákonitosti ke svým účelům, budovati kulturu nad naturou. Ony moci již nepřekážejí výzkumu a ovládnutí přírody člověkem; nespoutávají již jeho intellekt. Neboť intellekt poznávající souvislosti a uskutečnitelné možnosti nerozhodne se sám nikdy k zasáhnutí, je-li vůle ochromena. Člověk jasného intellektu, ale zlomené vůle poznává plno uskutečnitelných možností, ale nerozhodne se pro žádnou z nich, z obavy před nezdarem; ponechá volný průběh osudu, přírodnímu dějství po fysickém spádu k rozptýlení; anebo zasáhne po příkazu cizí silné vůle, která tím získá vždy proti průběhu po fysickém spádu. Intellekt poznávající příčinné souvislosti slouží vůli chtějící účelně.

Moci, usilující upotřebovati člověka jako prostředku ke svým účelům, mohou upotřebovat i jeho intellektu, drží-li jen jeho vůli ochromenou. A to jest jim i výhodnější; užijí pro sebe i kulturní práce intelligentních, ale neosobních lidí, neschopných klásti si vlastní účely. Třeba jen držeti lidskou osobu při zemi a spoutati její vůli. K tomu sloužívaly od pradávna příkazy a hrozby náboženské. Ale tato pouta jsou již vetchá a spoutaný otrok hrozí se osvobodit.

A tu přichází protikulturním mocem znamenitá pomoc od naturalismu, který se představuje jako poznání vytvořené přírodní vědou, osvoboditelkou lidského intellektu. Nikdy nebylo horší zrady. Zrůda přírodní vědy, naturalism, konající reakcionářskou službu pod pláštěm osvěty a volné myšlenky! Naturalism hlásající nezměnitelnou nutnost přírodního dějství, v jehož řetěz příčin a účinů nic psychického, nic ideového, nic tvůrčího nemůže zasahovati: »Marně si namlouváme, že člověk je strůjcem svého osudu«. Proto podrobte se nevyhnutelné nutnosti, přizpůsobte se trpně daným poměrům, kterých nemůžete změniti; jste i tak sami prosté přírodní dějství, vaše já, vaše osoby, pouhé představy. — Co jsou proti těmto ocelovým poutům, ukutým jménem exaktní vědy přírodní, vetché úvazky starého »osudu«, vůle a milosti boží?

Vystoupiti veřejně za »Volnou Myšlenku« může býti hrdinství proti vládnoucím protikul-

turním mocem, usiluje-li totiž volný myslitel osvoboditi člověka z pout vížících nejen jeho intellekt, nýbrž hlavně jeho vůli; nabádá-li člověka, aby ctil v sobě důstojnost lidské osoby, nedal se pokořovati a zneužívati jako prostředek k cizím účelům, nekryl se cizí zodpovědností; aby se odhodlal konati své vlastní dílo na vlastní zodpovědnost. Tím mohly by být ony moci znepokojeny. Avšak volný myslitel hlásající naturalistickou dogmatiku nemá se co báti oněch chytrých mocí, třebas se i stavěly proti němu; neboť právě veřejný odpor kryje dobře službu, kterou jim koná, — zajisté bezděky. Orlové dorážející na Promethea nemají se co báti Dia.

Naturalism, zvláště v odrůdě materialismu, jest blízký příbuzný semitské theologie. Výtvor mysli nevěřící v sebe samu a hledající oporu v pánu nad přírodou, myšleném tu jako »věčný zákon přírodní«, proti němuž člověk nic nemůže. Strhuje člověka dolů a drží při zemi, připomínaje mu stále jeho anorganický původ: prach jsi země. Vývojová theorie v ponětí naturalistickém vykládá život jako cosi mechanicky povstalého, bez zasahování zvláštního životního činitele: člověk stejné kvality jako zvíře, jen něco větší mozkový plášť; připomíná člověku stále bestii; vývojová theorie směřující nazpátek proti vývoji, uvádějící vše lepší na větší kvantitu horšího, protijakostná. Celý naturalism jest proti povznesení člověka nad přírodu; přirozený spojenec všech mocí antikristových, bránících povýšení člověka za syna božího.

Severským lidem nesvědčí semitská metafysika. Životní nouze nutí je k rozvoji vlastní tvůrčí mohutnosti; nemohou se přizpůsobovati trpně daným poměrům přírodním a vyčkávati chytře příznivých náhod. Překonávají svou tvůrčí mohutností přírodu, činí ji sobě služebnou, dávají jí konati kulturní práce, kterých by sama nikdy nekonala. Tu poznává se člověk jako tvůrčí, kulturní činitel a činí se pánem přírody; a jsa postaven pod vlastní svou moc, činí se zodpovědný sobě samému, mravnímu zákonu prýštícímu z vlastní mysli; zachovávaje jej, uctívá svou vlastní důstojnost a jest věrný sobě samému.

UMĚNÍ

HUDBA.

Z PRAŽSKÉHO ŽIVOTA KONCERTNÍHO.

I. České novinky (Suk, Novák a jiní).

Koncertnímu životu pražskému dostalo se letošním rokem nového stánku. Ten estheticky právem zavrhovaný, strážci samosprávné morálky potíraný a poplatníky proklínaný Obecní dům u Prašné brány dal mu k disposici koncertní síň, jaká byla dávnou jeho tužbou a potřebou. Tato síň, ladně vypravená ve své výzdobě, splendidně a prakticky vším potřebným opatřená, smířila jistě hudební svět se zevnějškem budovy i s její neslavnou historií. Máme konečně koncertní sál, který na svém podiu pojme nejen nejsmělejším požadavkům přítomné tvorby hudební odpovídající orchestr, ale který skýtá i pro velký ensembl vhodné umístění a který konečně opatřen je i v každém směru skvěle vypravenými varhanami. Otevřen byl tento nový konc. sál koncertem žurnalistů, který ve své programové strakatině a v umělecké nerovnocennosti jednotlivých čísel byl zcela nedůstojným svého zahajovacího úkolu. Umělecky otevřena byla nová koncertní síň teprve koncertem České filharmonie, jehož program věnován byl cele našemu Josefu Sukovi. Jeho stěžejním bodem byla symfonie »Asrael«. Ani ona nebyla nám skutečnou novinkou. Z obou provedení Kovařovicem v Nár. divadle v roce 1907 byla dosud v naší paměti a čtenáři »Přehledu« pamatují, že o ní i v našem listě bylo referováno. A přece toto dílo Sukovo bylo nám v jistém smyslu novinkou. Jest jedním z těch projevů uměleckých, v nichž při každém novém s nimi setkání nacházíte nové, skvělé stránky, jež dříve jste přehlédli nebo jichž jste plně nedovedli ocenit. Čím mně aspoň tato symfonie Suková, jejíž vztah k životu umělcovu je všeobecně známý, vedle ryzosti a bohatství svého myšlenkového obsahu, vedle své originálnosti harmonické, vedle svého nádherného a suggestivně náladového koloritu instrumentálního nejvíce imponuje, jest její formální stránka. U Suka jako u všech opravdu velkých umělců idea umělecká diktuje formu. Dvou osob drahých, jichž ztráta tak drtivě se dotkla duše skladatelovy, vzpomíná ve své symfonii. Její první díl napsán je památce mistra a učitele Antonína Dvořáka, druhý choti, dceři Dvořákově. A oba tyto dva díly dvě síly ovládají a spínají myšlenkově v jeden celek: osud a smrt. Motivy jich táhnou se jako červená nit celým dílem a mění svůj výraz dle toho, jakými umělec sám je viděl a v duši své cítil. Jako z dálky zaznívající bouře jeví se ve větě úvodní, předtuchou duši těžce svírající znějí v následujícím Andante, v podobě fantastických přeludů zjevují se v horečném snu rozpálené duši ve větě třetí. V dílu druhém vynořuje se nejprvé snící duši umělcově kouzelným svitem vzpomínek ozářená postava milované ženy, tiché a oddané duše, která po ztrátě mistra mu zůstala. Ale tento zjev její za-

plašuje vzpomínka jiná, vzpomínka na neodvratný osud, který i ji neúprosnou, smrtící rukou zastihl. Šílené zoufalství provází pomyšlení na tuto ztrátu, ale i tato vzpomínka na bytost tak milou a drahou utišuje a uklidňuje mysl, jíž zjevuje se osud a smrt jako živel vše usmiřující a duši z oblasti pozemských utrpení a strastí ve sféry věčného míru unášející. Z tohoto myšlenkového základu vznikla pětivětá symfonie Sukova, která právě svým souladem mezi básnickou ideou a jejím hudebním provedením je velkým uměleckým činem, který v hudbě naší povždy uchová si svoje význačné místo. Symfonie »Asrael« je plodem nejryzejšího subjektivismu a stejného rázu je i následující tvorba Sukova: klavírní skladby »O matince« a »Životem a snem«, symfonie »Pohádka léta« a konečně i druhé kvartetto Sukovo, které bylo jedinou českou novinkou z oboru komorní hudby v letošní koncertní saisoně. Od prvního kvartetta Sukova z B-dur, který byl odleskem jarého a úsměvného mládí umělcova, liší se i svou vnější formou. Není rozděleno v přesně ohraničené, uzavřené věty, nýbrž plyne až k závěru v jednom toku své melodické bohatosti i svého náladového odstínění. Na celém jeho založení a na jeho hudební výpravě cítím jeho myšlenkovou a citovou souvislost s »Asraelem«. Ale již již jsou zde zcela patrné snahy prorvati se z této sféry bolestných vzpomínek na minulost k jasnějšímu názoru životnímu a k oživení smyslu pro přítomnost. Komposičně je nové kvartetto Sukovo dílem velkým a neslýchaně smělým. Polyfonie jeho jde ve směru posledních kvartett Beethovenových, jednotlivé nástroje jsou zde exponovány k nejzazším hranicím svých technických schopností a výrazových možností. Dílo Sukovo je tak nesnadným, že jen největší umělci v kvartetto sdružení mohou se na ně odvážiti. Těm ze svých čtenářů, kteří umějí čísti partitury, doporučuji, aby si opatřili malou partituru Sukova posledního opusu. (Vydal Simrock v Berlíně, cena 3 M.) Uvidí v ní komposiční velikost Sukovu a užasnou nad požadavky, které zde komponista na čtyři nástroje smyčcové klade. Sukovo kvartetto mělo při dvojím svém provedení Českým kvartettem v koncertech komorního spolku, při provedení, pro něž žádné slovo chvály není dosti výstižné, velký úspěch, pokud lze soudit z potlesku, kterým bylo provázeno. Já sám se dívám na úspěch díla tak obsahově těžkého a nepřístupného širším kruhům velmi skepticky. Tleskali ovšem i ti, kdož navštěvují jen z pouhé módy komorní koncerty. A rád bych věděl, co asi v myslích jejich se při poslouchání díla samého dělo? Není ani možno, aby potlesk ten vycházel z chápání díla a jeho cenění, aby byl upřímným ohlasem cítění s ním. Jak bychom byli v hudební kultuře daleko, kdyby potlesk ten mohl se brát doopravdy! Ale přes to těším se nejen z velkého uměleckého činu Sukova, ale i z toho, že možno bylo aspoň dvakrát je provésti a dát je poznat těm, kteří přinesli si pro ně potřebnou hudební inteligenci a umělecké cítění, mysl jasnou a srdce otevřené. A k těm v prvé řadě chce mluvit každý ryzí umělec. (Dokončení.)

*

ČINOHRA.

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

Gerhart Hauptmann: **Červený kohout.** Tragikomedie o 4 dějstvích. V překladu A. B. Dostala za režie Frant. Hlavatého poprvé dne 11. března. (Odloženo z min. čísla.)

Červený kohout, jejž uvedla vinohradská scéna s chvályhodnou snahou, ale naprosto nešťastným provedením, jest z oněch pozdních děl Hauptmannových, která vracejí se k původní a básníkovu srdci nejdražší praformě, jíž psána první díla Hauptmannova; jest to únava ze strašlivého zápasu o formu (jenž počal se Florianem Geyerem) či logické rozpřádání základní básnické praideje, jež jest příčinou těchto periodických děl návratu? Ať tak, či onak — ve Fuhrmannu Hentschelovi, Červeném kohoutu, Rose Bernd — jest Hauptmann jistý a čistý a nesmírně pravdivý, více než jinde. I Červený kohout jest dílo, jež odráží mnohou pochybnost stylovou a formální něčím, co právě chybí většině moderních usilovatelů o přísnou a sevřenou formu: neobyčejnou hloubkou názoru a citu, a velikou moudrostí básnickou a velikou, lidskou láskou. Ale těchto vlastností, jež cítíte zde z každé věty a z každého gesta, nelze si koupiti a nelze k nim se vypracovati — jsou darem božím; mnohá chyba dramatická jest jimi, zdá se, dostatečně vykoupena. Při postavách Červeného kohouta jest cítiti malou atmosferu shakespearovskou, neboť nevím, kdo jiný by s tolika vadami formálními (jimiž jsou na př. druhý akt a v třetím jednání výstup Rauchhauptův) dovedl vytvořiti tolik lidství, jako je ve Fielitzovi, Fielitzové a ve všech ostatních, tolik vysoké básnické spravedlnosti, jež dovede se postaviti nad život a chápati vše a rozuměti všemu: i tomu, že šejdířství nemusí býti hodno povržení, i tomu, že dobří lidé trpí, aniž jsou odměněni lidmi a soudem a všemu, všemu rozuměti... Jest to krásné dílo usmíření a moudrosti (nikoli satira!). Dílo čistého člověka. Jen, prosím, nezapomínejme pro realističnost těchto postav, jež mnohým je nesympatická, na velikou jejich r e a l i t u. Hauptmann jediný blíží se touto vlastností básníku ze Stratfordu; má přece jen lví spár a jsem z jeho věrných; z těch, kdož vyslovují s Kerrem otázku: kdož za to může, že díla jeho jsou v třetím měsíci větší, než díla jiných po devátém? *K—ček.*

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

ZVLÁŠTNÍ VÝSTAVA SPOLKU DEUTSCH-BÖHMISCHER KÜNSTLERBUND V RUDOLFINU.

V poslední době setkáváme se na spolkových výstavách, ať jsou obesílány z kruhu umělců českých

nebo německých, neustále se zjevem v umění málo potěšujícím. Jednotlivec, vstoupiv do spolku, přijímá jeho kredo a jeho individualita záhy se v něm rozplyne jako sůl ve vodě. Hladina zůstává klidná. Není tu čilého proudění, není tu ani stopy po vzájemném odporu nebo dychtivém slučování, jímž prozrazuje se vznik nové sloučeniny neznámých dosud kvalit z jednotlivých prvků. Stagnace tato dá se vysvětliti pouze ze dvou příčin, jež tkví v obecenstvu a v malířích samotných. Spolek, který s počátku svou vyšší úrovní zjednal si oprávnění k dalšímu svému trvání, jeví průběhem další doby značné poklesnutí uměleckých aspirací, ježto veřejnost, jsouc spokojena tím, čím se spolek uvedl v život, neklade dále umělcům zvláštních požadavků, a tito zase v přesvědčení, že dosáhli již dostatečné dokonalosti, zastavují se ve svém vývoji z pouhé pohodlnosti. Tím zahnizďuje se u nich manýra na úkor opravdového tvoření, jež nikdy nemá ustávati v hledání nových a vznešenějších cílů. Co bylo vytýkáno výstavě v Obecním domě, tvoří celkový ráz i německé výstavy v Rudolfinu, jež právě v minulých dnech byla zavřena. Možno na ní prohlédnouti řadu náladových obrazů, jež nevzbuzují nálady, přehlednouti spoustu prací, z nichž žádná nerozezvučí některé struny nitra pozorovatelova. A čím bezvýznamnější práce, tím výhodnějšího místa na stěně se jí dostává, pochází-li od vlivné osobnosti. Mnohdy se zdá, že sebevědomí autorovo vyplývá z jeho pevného postavení materielního. Tak na př. prof. Thiele jistě by nestavěl na odiv »Rodinnou podobiznu«, kdyby se podrobil řádné autokritice. Jako osvěžující vánek působí, když někde vzadu naleznete několik obrazů, lišících se od svého jednotvárného okolí. Rázem poznáváte, že je maloval člověk, jenž nespokojen jsa tuctovým prostředím, sáhl při svém studiu zúmyslně ke vzoru časově značně vzdálenému naší době, jakoby chtěl přetrhati všechna pouta, v nichž hrozí uvíznutí na mělčině. Willi Nowak, o němž se mluví, ukazuje k J. Honoré Fragonardovi, tedy k malíři až z druhé polovice 18. stol., a přece jeho práce nepůsobí jako přežitek. Proti dřívějším obrazům, jež udržoval v monochromní šedi, obohatil poněkud svou paletu, a jeho postavy plasticky vytvářené v barvě hnědočervené se zelení stromů působí zvláštním kouzlem tlumených barev. Sílu svého ducha osvědčil také již tím, že strhl hned na svou stranu a podmanil svému vlivu Alfreda Justitze, jenž na svých plátnech představujících krotitele koní a honbu na lvy sesílil požadavek plastiky, avšak příliš tmavým tónem barvy uškodil zřetelnosti motivu.

Z umělců ostatních nejplodnějším co do množství je Bedřich Gärtner. Zdrojem, z něhož čerpá, jsou různá zaměstnání lidu venkovského při polních pracích. Celý sál, který mu byl vyhrazen, je takřka přeplněn výjevy při dobývání brambor, sekání, skládání a mlácení obilí. Oblíbeným problemem u něho je zobrazení selských pracovníků v paprscích zapadajícího slunce, jehož světelný kotouč přímo s obrazu má svítiti divákovi v oči. Úkol zajisté obtížný, který umělec nešťastně luští po několika studiích bramborové sklizně konečně obrazem téhož jména prostě tak, že naznačuje obrysy předmětů mezi světelným zdrojem a divákem žlutou barvou, která mimo to v dlouhých liniích označuje paprsky rozbíhající se z terče slunečního, a ostatek silně přebarvuje, kterážto posledně jmenovaná vada projevuje se ve všech jeho pracích. Dílo je reminiscencí Van Gogha, Milleta, Meuniera (v reliefu bramborové sklizně) a francouzských realistů, s tím rozdílem, že koloristicky nese ráz přebarvenosti a ideově seskupuje naturalisticky pochopené detaily.

O obrazech ostatních účastníků výstavy netřeba se šířiti pro jejich průměrnou kvalitu slovy. Také grafika nevykazuje zvláštních zjevů, leda že bychom se zmínili o snaze napodobiti japonské dřevoryty v některých drobnostech Klemmových a o kuriosní mystice K. Schaffnerové. *F. Oupický.*

LITERATURA

Ottův literární almanach. Uspořádal Antonín Macek. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze 1912. Str. 110.

V Německu jsou literární almanachy, jimiž nakladatelství každoročně udržují styk s čtenářstvem, dávno osvědčenou zvyklostí; v poslední době sloužívají namnoze účinné propagandě bibliofilských snah o zevní kulturu knihy. Nakladatelé představují v nich čtenářům okruh svých předních literárních spolupracovníků buď ukázkami z děl již vydaných neb příspěvky zcela novými, leckdy časově aktuelní příchuti; podávají roční přehled své činnosti a nerozpakují se pochlubiti ani doklady typografické a umělecké úpravy knih svého skladu; bibliografie publikací zpravidla uzavírává zdobný a příručný svazeček. Dobrý ten literární mrav uvádí Antonín Macek, jenž bibliofilské své záliby a obratnou ruku organisatorovu postavil do služeb firmy Ottovy, letos k nám. První krok bývá vždycky nejistý a také »Ottův literární almanach« si svoje cíle spíše uvědomuje, než by jich dosahoval.

Úpravný svazeček Mackův působí zvláště příznivě dvěma dojmy: živou rozmanitostí v uspořádání a důvěrnou notou osobní. V knize se střídá črta vzpomínková s úryvkem povídky, literární korrespondence s básněmi, pointovaná arabeska s essayí. Příspěvky samy, jež nebyly vybírány z publikací nakladatelství Ottova, jsou úrovně velmi různé. Nejníže stojí ukázky veršové, jež dávají zkřivený obraz o básnické produkci u Ottů vydané; firma, jíž děkujeme za vydání sebraných básní Vrchlického a Sládka, a jež v nedávné době poslala do světa sbírku Sovovu a Theerovu, mohla se pochlubiti čímsi jiným než mechanickým veršováním Heydukovým a Mužíkovým. Povídkovou prósu zastupují dva drobnější kusy: Arbesova »idyllka divadelní« »Od rakve k tanci« zhušťuje plno rysů spisovatele charakterisujících, schopnost bystrého životního postřehu, sklon k sentimentalitě, zálibu pro groteskní protiklady, spodní tón společenské satiry; Vikův románový úryvek »Návštěva« má přísvit opravdové mladistvé gracie. Důvěrná nota osobní, kterou jsme nazvali hlavní předností knihy, proniká vedle fragmentu pamětí Jiráskových především ve dvou věncích reminiscencí, nápadů a úvah Jo-

sefa Thomayera. Jsou to velmi vtipné a pronikavé postřehy i myšlenky, které vypointovanou a jiskřivou formou podává tuto ironický a shovívavý pozorovatel, s nímž jest milo pobesedovati; značí-li slib nějaké nové krajně osobní publikace R. E. Jamotovy, lze se na ni věru těšiti. Nejvzácnějším obsahem »Ottova literárního almanachu« jest výběr dopisů Julia Zeyera Karolině Světlé z let 1892—1898: pisatel i adresátka jsou jimi charakterisováni v nejvyšších projevech myslivých svých bytostí, naklánějících se vzrušeně nad záhadami metafysickými i morálními. Když dopisy ty poprve vyšly v XII. ročníku »Ženského Světa«, věnoval jim »Přehled« celý článek a přál si brzké otištění úplné korrespondence i s odpověďmi; opakujeme nyní přání to důtklivě. Essayistika zastoupena jest v almanachu skvěle myšlenou a elegantně napsanou studií A. L. Volynského »Nová vlna«; stokráte opakovanou antithesi Tolstého a Dostojevského dovedl duchaplný pisatel pojati nově a hlouběji než jeho předchůdci. Zařazení této stati do »Ottova literárního almanachu« lze pokládati za zvláště šťastné: čtenář pobízí se způsobem nad jiné nabádavým, aby se zahloubal do representačního podniku Ottova nakladatelství, do »Ruské knihovny«, jejímiž vrcholy jsou právě díla Tolstého a Dostojevského. Ke konci almanachu otištěny jsou dva články propagačně informující o firmě Ottově, redaktor A. Macek píše o kulturní práci českého nakladatele, L. J. Živný probírá Ottovy publikace s hlediska lidově vzdělávatelného knihovnictví.

Illustrační část byla vyvolena vskutku šťastně. Jak do příloh tak do vyobrazení mezi textem pojaty jednak reprodukce výtvarných děl oněch mistrů, kteří znamenají naši dobrou tradici, J. Mánesa, M. Aleše, Fr. Zvěřiny, V. Hynaise, jednak několik děl representačních moderních výtvarníků M. Švabinského, Fr. Bílka a J. Preislera; hojně zastoupen zvláště H. Böttinger. Několik podobizen hoví zmíněnému již důvěrně osobnímu zbarvení almanachu.

Bibliografie děl vydaných nákladem J. Ottovým, jež připojena jest k almanachu, objímá novinky z roku 1911 a doplňuje tak velký, vzorně uspořádaný katalog loni vydaný. *A. N.*

*

MEDITACE NAD NOVÝMI PŘEKLADY Z D'ANNUNZIA.[1])

Nemyslím, že by d'Annunziův význam kotvil v románu, ani že by byl oním velkým obroditelem dramatu, jakým se přímo v sebezbožnění prohlásil v »O h n i«. Nad čtvrtým aktem nejznámější jeho tragedie »G i o c o n d y« na př. tážete se marně, kde že je dramatičnost, a v posledním jeho do češtiny přeloženém díle »S n a d a n o — s n a d n e« marně pátráte po epickém klidu, mohutném proudu děje. Nikoliv: Gabrielle d'Annunzio není ani dramatikem ani epikem. Je především lyrikem, a to d i o n y s s k ý m, pěvcem jeseně, zrání a vadnutí, pěvcem vína, které se nalévá v záři podzimního slunce, když bledě a přec tak žárně svítíc vyvolává plod a život, život až k překypění...

S tohoto stanoviska, jak nádherná je ona poslední scéna »Giocondy«, kdy malá Beata žene se k matce, jíž Osud rozdrtil ruce, a táže se: »Proč mne nevezmeš do náručí? Proč mne nestiskneš? — Přinesla jsem ti květiny, tolik květin... Vidíš? Vidíš?!...« A matka nemůže jí podati ruku, a zoufalost a žal a smrt a veliký d u c h l y r i s m u vane vzduchem. — Anebo řádky plné velikého, raffinovaného a přírodního a svrchovaně uměleckého popisu večera ze »S n a d a n o — s n a d n e«, kdy »nevnímavá luna, tělové téměř něžnosti, nezářivá, bez oživujícího ohně, narozená zde dole, podobna velikému bařinnému květu, vynořovala se ze strnulé průsvitnosti Pisských vrchů, zatím co slunce, ne větší než ona, hořelo na vlnách Tyrrhenského moře tak prudkým žárem, že ihned se strávilo...«, a vidíte, že toho, co zde je napsáno, nestvořil romanopisec ani dramatik, nýbrž jeden z největších lyriků dneška, který od svazku Carducciovských veršů »Primo vere« postoupil k vrcholným strofám knih »Laudes«, a dospěl formově ke klassické plastice a myšlenkově k vznešené chvále všeho světa.

Tu jest d'Annunziův význam, a mohl by sebe víc nalhávati sobě i světu o vloze dramatika neb romanopisce, usvědčuje se sám ze lži až hymnicky lyrickým rázem své prósy, svým podrobným c i s e l e u r s t v í m slova. V tom spočívá druhý základní jeho talent, že stvořil novou prósu, která dlouhými, harmonickými periodami, v nichž rythmická rovnováha i myšlenkový souzvuk Arpiňana — a tím se stává jeděm nenáviděným a druzí jej zbožňují.

Na př. v několika jeho drobných prósách ze sv. IV. uvidíte, že jeho řeč, jeho »d'annunziovská« mluva se vyvíjela, že přibývalo obratů a trópů, že přibývalo harmoničnosti slova a věty, a že od »H r a b ě n k y z A m a l f i« a »K o u z e l«, až zarážejících drsností mluvy, dospěl k »S m r t i v é v o d y d'O f f e n a«, a že mimo díla stěžejní, jako »R o z k o š«, »P a n n y z e s k a l«, »S n a d a n o — s n a d n e« napsal také drobnůstky, jichž netřeba uváděti do české literatury. Tak »A g o n i e« (nemoc psíka), trochu připomínající na rozcitlivělost — až poseurskou — z onoho výjevu v »Ohni«, kdy bílí chrti vítají Stelia, — je něčím příliš nepatrným, je krtčí hromádkou proti hoře onoho hrozného dramaticky strhujícího a očišťujícího výjevu, kdy u mrtvoly přítelovy stojí na stráži jeho druh, a přijde ta, jež přinesla jemu »růže z Madury«, tam kdesi daleko, v indickém chrámu velikého Brahmy. Vůbec čtvrtý svazek »S p i s ů« nepřinesl mnoho nového k básnickému profilu d'Annunziovu, až na to, že dokázal, jak pracně, s jakou houževnatou pílí a s jakým důsledným prováděním záměru dospěl

---

[1]) S l a v n í a u t o ř i l i t e r a t u r s v ě t o v ý c h. S p i s y G. d'A n n u n z i a. Sv. III. — Sv. IV. S n a d a n o — s n a d n e. H r a b ě n k a z A m a l f i. Přel. M. Haunerová-Votrubová. Nákl. J. R. Vilímka v Praze 1910 a 1911.

básník od drsné, horalské mluvy pescarské domoviny k oněm raffinovaným prosaickým hymnům ze »S n a d a n o — s n a d n e«.

»S n a d a n o — s n a d n e« je d'Annunziovým dílem nejmodernějším. Celý aparát je moderní: Stroji poháněné povozy, létadla, aviatické závody, moderní roztříštěné lebky, smrt pádem z létadla, moderní citlivůstkářství, moderní snahy a směry, moderní nepřirozenosti, — leč to vše splývá v jeden tryskající výkřik lidstva, který volalo od daidalovských dob do doby moderního člověka: »V ž d y v ý š!« V ý š, a ť j e t o k ř í d l e m n e b d l á t e m, š t ě t c e m n e b o p e r e m — v ž d y v ý š, b y ť t o s t á l o i s m r t! To jest hlavní myšlenkou románu.

Děj poměrně slabý, hlavně svojí fantastičností jest něčím vedlejším. Neboť dopustiti, aby z pěti hrdin, a jediných osob děje jeden se zabil náhodným pádem z létadla, druhý aby zemřel dobrovolnou smrtí, sétnuv do vod moře, když byl provedl daleký zámořský let, třetí aby zemřela sebevražedným proříznutím žil, čtvrtá aby zešílela a pátý aby se ztratil jaksi do mlh a neznáma — to si dovoliti může jen d'Annunzio, jenž dokonce na jednom místě vystoupnuv z passivity vypravěče, uvedl se jménem a zpíval ústy hrdinky po způsobu Horatiových ód, neb Ovidiova doslovu k »Proměnám«, hymnus na svůj básnický dar. I podobá se děj oněm příčkám a dřevěným klínům, které skládá mistr sochař proto, aby kol nich, na opoře jejich mohl modelovati nádhernou sochu. A tato socha má vnějšek, má povrch, má lesk zlata — ale ne lesk pozlátka...

V »O h n i« přirovnával svou vlohu ke granátovému jablku, k jeho bohatému, šarlatovému nitru — naopak: u v n i t ř je trochu tvrdosti, ale vně, na povrchu — tam je nádhera a síla; uvnitř je až hebrejská raffinovanost, syntheticky skládaný a s tendencí vytvořený děj, — zevně je u p ř í m n o s t vlohy a v r o z e n á, přímo r o b u s t n í s í l a.

Latinec sálá mu ze všech pórů, latinismus, sen o šlechtictví kmene, vznešenosti plemene omamuje jeho duši, jeho směr je novoklassický. A v tom — maje předchůdce v lyrice, kovové sonety Herédiovy, je tvůrcem, je propagatorem školy novoklassické — je nadčlověkem, aristokratem, opovrhujícím tupou massou, je Římanem, který v tóze purpurem lemované shlíží na otroka a s imperátorským posunem jej sráží k zemi. V tom je d'Annunzio veliký, ba posud jedinečný, než někdo odvrhne i poslední strusky jeho dekadentní a symbolistické literární výchovy a vytvoří pravou antiku.

D'Annunzio přináší také změněný názor na ženu, lišící se značně od jeho staršího pojetí. On, který ženu pokládal za pramen nejvyššího nadšení, který viděl v každém pohybu Perditině motiv k písni, kterého jalo »šílení ódy«, když mohl žíti v blízkosti její, líčí ji nyní jako zbytečnou, marnou, obtížnou překážku mužovu na dráze velikánově, pokládá ji za pouto, které sráží k zemi peruti jeho ducha nízkou pudovostí. Snad skepse, snad zkušenost — kdož ví? —

A ta, jež milovala, odhodlá se k smrti. »Jediného jest potřebí«. Ještě jednou fialky a růže, písně a slunce zavíří jí kol hlavy Vestálčiny, — její píseň, Schumannovo: »Über'm Garten...«, dává těm, kdož naslouchají, vytušiti za jarem a květem vadnutí a smrt. Pak celá bílá, nádherná a mladá, prořízne si tepny — a rudá krev zbrotí její lože... A vůně jara dýše kobkou smrti.

Ale Ardea vznáší se výš, když zemřela ta, jež nemilována jej milovala, když zhynul bídně ten, jenž přítelem mu byl, když sešílela ta, jež poutala jeho vzmachy — a on letí výš a výše, pod ním dým torpédovek valí se vzduchem, slunce vychází a zlatý jeho prach jako pelem mu posypává křídla...

A moře zdola hučí a volá, a v dáli: »B y l a t o z e m ě... B y l t o ž i v o t, b y l t o ž i v o t. S e n, s n ě n ý v š í t í h o u s v a l s t v a a k r v e, s e n, z á z r a k p o d p o r o v a n ý n a p ě t í m v š e c h ž i v ý c h v l á k e n, t v r d o s t í v š e c h k o s t í — —« Bylo to vítězství. — — »S y n u, n e n í b o h a, n e j s i - l i j í m s á m —« Krev — zvěstující smrt — řine se ze spáleniny —, země vítá roztříštěné létadlo, a »ponořil svou nohu do moře«. Bylo to vítězství.

A nad hořícím světem stojí Latin a s pósou hlásá: **Altam supra volat Ardea nubem.** *A. K. Buk.*

*

E i n a r H j ö r l e i f s s o n: **Nad síly.** (Ofurefli.) Z novoislandštiny přeložil O. S. V e t t i. (Autorisovaný překlad.) Nákladem R. Prombergra. V Olomouci 1911. Str. 170.

E i n a r H j ö r l e i f s s o n: **Most.** Přeložil O. S. V e t t i. »1000 nejkrásnějších novell 1000 světových spisovatelů« svazek 11. Nákladem Jos. R. Vilímka. V Praze 1911. Str. 48.

Písemnictví novoislandské souvisí těsně s ostatními literaturami severskými, zvláště s dánskou a norskou. Spisovatelé islandští vzdělali se většinou na universitách jim nejbližších, a jazyk těchto zemí je Islanďanům tak blízký, že již děti ve školách ovládají jej dobře. Proto také nelze v novoislandské literatuře (která nemá spojitosti se starší literaturou islandskou) mluviti o samostatném a svérázném vývoji, který byl by charakteristický jenom pro Island; spíše lze sledovati, jak myšlenky a literární směry severského písemnictví obrážejí se ve spisech jednotlivých spisovatelů novoislandských.

Na Hjörleifssonovi (nar. 1859) zvláště jsou patrny vlivy romanopisců norských a dánských, ač výše jejich tvorby nedosáhl, jsa spíše věrným a detailním zpravodajem o životě islandském nežli skutečným umělcem. Realismem a kritikou jednotlivých stránek a údolí kulturního života domácího připomíná Arne Garborga, ale nemá jeho břitkosti a bystrozraku; svým klidným a prostým slohem a lidovými tendencemi podobá se Henriku Pontoppidanovi, ale nemá jeho vysokého hlediska a obratnosti v přesvědčujícím luštění otázek a problémů.

V románu »Nad síly« vypravuje Hjörleifsson historii protestantského kněze, který chce uskutečňovati

své ideje křesťanské charity v prostředí ztrnulém a maloměšťáckém, ovládaném jediným zpátečnickým násilníkem. Motiv románu tedy není úplně nový, a spisovateli se také nepodařilo uměleckým rozvedením přesvědčiti čtenáře o oprávněnosti vznešených snah svého snivého hrdiny. Těžiště knihy spočívá daleko spíše v tom, co podává se tu nového, i je to důkladný a dosti výstižný obrázek poměrů v hlavním městě islandském Reykjavíku. Vidíme zde obdobné poměry jako u nás: Korrupci samosprávy, běsnění stranické žurnalistiky, kult dobyvačných osob, které svým terrorismem budí spíše strach než úctu, klerikalismus a ničemnosti páchané ve jménu náboženství, nekulturní zabedněnost a z ní vznikající bídu a alkoholismus a ještě řadu jiných příliš povědomých zjevů.

V povídce »Most« vykreslil Hjörleifsson zase poměry na islandském venkově; zobrazil je na typické postavě bohatého sedláka, který z obavy před většími daněmi a z lakotnosti brání se každému výdaji na komunikaci a konečně neštěstím ve vlastní rodině přesvědčí se o nutnosti dobrých cest a zvláště mostů.

Obě díla jsou z posledních prací Hjörleifssonových a román »Ofurefli« značí vrchol jeho tvorby. Český překlad obou, pořízený od známého polyglotta O. S. Vettiho, má opět chyby, které jsou pro záslužného jinak překladatele příznačné a snad neodstranitelné. Jsou to výrazy, kterých se v češtině neužívá a třeba že překladatel tu snad se snažil místy zaváděti lidové a dialektické zvláštnosti, nelze s ním souhlasiti, neboť spisovná čeština jest jednotná a již aspoň po stránce slovníkové ustálena. Některým výrazům pana O. S. Vettiho vůbec nerozumíme: Procházel se »c h ňá p a v ě«, byl krasavec na pohled ač trochu »n a m n ě l ý«, neměl žádného z n i k u (= patrně radosti?); nebo podivná slova: Mrazení jí po zádech š u p o c e, z počátku se o š t í d i l a, vycházka ji o k ř e p i l a, mravnostního a v ě r s k é h o hnutí atd. kromě řady chyb grammatických. *G. Pallas.*

BESEDA

STUCHLÍK JAR. (Curych):

CONCILIUM BIBLIOGRAPHICUM.

Jistě podivný nadpis; a ještě podivnější bude pro mnohé obsah následujícího. Existují ve světě podivné věci, zajímající více méně každého, kdo má nějaká přání, snahy, tužby. A Concilium Bibliographicum v Curychu jest jistě jednou z vysoce zajímavých a důležitých institucí, s níž v následujícím chci českého čtenáře poněkud seznámiti.

*

Přihodilo se zajisté mnohému z nás, že potřeboval věděti, co o té které určité věci či otázce bylo napsáno, ať již aby se poučil, či aby porovnal výsledky svých pozorování s nabytými již zkušenostmi autorů jiných. A ten, kdo pracoval vědecky, ví, jak nepříjemnou, zdržující prací je pátrání po příslušné literatuře, které tak často končívá neúspěchem. A přece znalost literatury je ve vědě věc bezpodmínečně nutná, kterou opominouti znamená vzdáti se nároků na pokrok vědy.

Jest jisto, že každý, kdo v určitém oboru pracuje, chová v paměti spousty specielních prací tam spadajících; a žije-li šťastnou náhodou v universitním městě neb v městě s velkými bibliotékami, může sledovati i veškerou časopiseckou produkci svého oboru. Ale i to je věc narážející na mnohé, často nepřekonatelné překážky, jež zdržují, ba znemožňují vědeckou práci. Málo poměrně se chápe v kruzích laiků, že odborníku se ani zdaleka nedostává času, aby sledoval veškeru literaturu svého oboru in extenso, že utíkati se musí k referátům, dle nichž teprve rozhoduje, kterým pracím nutno věnovati více pozornosti.

Proto zakládají se rozsáhlé sborníky, věnované pouze referátům o vyšlých pracích určitého oboru, jež dle toho, jak jsou řízeny a jak rozsáhlý je okruh jich přispívatelů, podávají vědecky pracujícím více méně úplný přehled po literatuře. Vyjmenovávati některé takové sborníky zajisté netřeba.

Tím tedy částečně odpomoženo jest jednomu: nesnázím se sledováním literatury. Ale přichází hned druhá nesnáz: kde bráti ony referované práce, jež nás zajímají? Bývají sice většinou v bohatších universitních a státních knihovnách, ale kolika poměrně pracovníkům stojí zde k disposici? Jak může pracovati vědecky onen na venkově, který může odebírati jen tento sborník?

A třetí těžkost, která se vyskytuje, jest: jak nalézti v bibliothece práci autora, o které náhodou nevíme, v kterém z nesčetných vědeckých časopisů byla uveřejněna? Ať je katalog bibliotheky seřazen abecedně dle autorů, ať dle oborů, ať dle stáří prací, hledanou práci prostě v tomto případě nenajdeme. A přece velice důležité práce vyšly a vycházejí pouze v časopisech!

Odpomoc je zde skutečně nesnadná. Praktikuje se věc tak, že zná-li člověk jedinou práci vztahující se k studovanému problému, najde již v ní obyčejně uvedenou literaturu, kterou její autor sestavil, dále v těchto pracích najde zase nové údaje literární atd. atd., až — za příznivých okolností — se mu může po-

dařiti sebrati literaturu všechnu. Tak, ovšem že způsobem velice zdlouhavým, možno sehnati literaturu kterékoliv otázky, kteréhokoliv problému. Pak ještě ale nutno hledat, kde možno ony knihy obdržeti.

Těžkosti, známé každému vědeckému pracovníku.

Proto právě usiluje se, aby existovala instituce, sborník, který by měl v evidenci veškerou literaturu, který by na požádání mohl dáti informaci o literatuře kterékoliv speciálnosti, a úplnou informaci. Proto právě založeny byly centrální sborníky — vyhovující ovšem jen na polovic, a proto založeno bylo Concilium Bibliographicum, vyhovující úplně, jak v následujícím se pokusím ukázati.

*

Nežli však přikročím k vlastnímu důkazu, budiž mi dovoleno, abych odbočkou se zmínil o některých zařízeních curyšských, resp. švýcarských vůbec.

Curych je město skutečně bohaté bibliothekami, je město proslulé jich uspořádáním. Jsouť všechny bibliotheky centrálně zkatalogisovány! Katalog jest vlastně celá řada skříní, v nichž v zásuvkách nalézají se v abecedním pořádku dle autorů na drátě nastrčené lístky z tuhého papíru, nesoucí vedle názvu autora i přesný název práce zároveň s označením, pod kterou signaturou možno v té které bibliothece onu práci obdržeti. Tedy katalog, jenž svým zařízením nejen že je přizpůsoben rozšiřování do nekonečna, ale znamená pro interessenta značnou úsporu času, kterou by jinak ztrávil běháním z knihovny do knihovny. Takto ví okamžitě, nalézá-li se hledaná práce v Curychu vůbec (i privátní bibliotheky jsou zahrnuty!), a vyběhne-li v témže domě, v známém curyšském »Helmhausu«, do druhého poschodí, kde umístěna jest »Naturforschende Gesellschaft«, zví v tam umístěných katalozích, najde-li hledanou věc v celých Švýcarech vůbec. Není to báječná úspora času? A což ještě hojný počet všelikých speciálních katalogů, péčí knihovníků vydaných, o nichž se nemohu zde rozšiřovati!

Tedy tolik je patrno, že jedna z nesnází vědce je tímto zařízením odstraněna. Jak tedy ještě odstraniti druhou, nalézti literaturu, neznám-li ani autora, ani název práce, ani časopis, ani datum uveřejnění? Nežli však tuto otázku zodpovím — a pomlčím-li vůbec o těžkosti, kterou mají pouze venkovští pracovníci s vypůjčováním z knihoven, a která v každé zemi se jinak ukazuje — předešlu několik slov o organisaci bibliothek vůbec.

Pochopí zajisté každý, že uspořádání knihovny s několika desítkami a sty tisíci svazky nejrůznějšího obsahu je věc velice nesnadná. Neboť na sestavení knihovny klademe požadavky jak vědecké, tak i praktické: chceme, aby knihovna byla srovnána systematicky dle oborů, ale aby byla uspořádána tak, abychom snadno nalezli kterékoliv hledané dílo. Druhému se odpomáhá všeobecně tím, že katalogy jsou zařízeny abecedně dle autorů (o technice zařizování katalogů se nezmiňuji); odpomoci prvnímu tak, abychom každého uspokojili, je absolutně nemožno. Nejen tak markantní případy, jako je na př. zařazení určitého časopisu, obsahujícího práce z různých oborů, do určité rubriky, ale i zavinutější, složitější případy, jako na př. zařazení jakékoliv monografie, obsahující partie ze systematiky, anatomie, fysiologie, embryologie, geografie, jak tomu bývá ve většině případů při zoologických a botanických monografiích, ukazují na neuspokojitelnost této methody.

A ačkoliv se to našemu evropskému duchu poněkud příčí, ačkoliv na všem nalezneme nedostatky, přece považuji za moudré podrobiti se tentokráte čistě praktickým Američanům, a použiti při sestavování a katalogisování knihoven — vedle ovšem jiných vymožeností technických, o nichž nechci zde psáti — decimálního systému.

Decimální systém v bibliografii! Jistě tomu, kdo to poprvé slyší, připadá to poněkud směšné: sestavovati knihovny na základě desítkové soustavy. Ale suďme až na konec!

Praktická hlava, Melvil Dewey, bibliothekář ve státní knihovně v Novém Yorku, vymyslil soustavu, která dovoluje rozčlánkování vědy do nejmenších podrobností a neztrácí ani trošky na přehlednosti, a kterou zbudoval právě na desítkové soustavě.

Dělí totiž veškeré lidské vědění v 10 částí, z nichž každou označil jednou číslicí; tedy:

0 všeobecná díla	5 přírodní vědy
1 filosofie	6 užité vědy
2 náboženství	7 umění
3 sociologie	8 literatura
4 filologie	9 dějiny (a zeměpis)

Hrne se nám ovšem spousta vědecko-filosofických námitek; ale ptá se praktická hlava po vědeckosti, když ví, že jí nemůže nikdy vyhovět? Proč nebýt vědomě libovolným tam, kde jím také jsem, třebaže pod zástěrou vědy!

Tedy dále! Každou tuto skupinu rozdělíme zase v 10 pododdělení; na př. skupinu **6**, užité vědy:

60 užité vědy obecně	65 obchod
61 medicina	66 technologie
62 inženýrské obory	67 tovární výroba
63 hospodářství	68 mechanika
64 domácnost	69 architektura

A ještě specielněji; na př. skupina **61**:

610 medicina obecně	615 farmakologie
611 anatomie	616 pathologie etc.
612 fysiologie	617 chirurgie
613 hygiena	618 gynaekologie
614 veřejné zdravotnictví	619 zvěrolékařství

Další podrobnosti; na př. skup. 612 (názvy překládám z latiny):

6120 fysiologie obecně	6125 teplo org.
6121 krev	6126 rozmnožování
6122 dýchání	6127 svalstvo
6123 výživa	6128 nervstvo
6124 žlázy, exkrece	6129 ještě nezadáno

Abych uvedl ještě některé další speciálnosti, tedy na př. od skup. 6121:

612.11 obecné vlastnosti krve
612.111 červené krvinky
612.111.1 chemie červených krvinek
612.111.11 haemoglobin
612.111.2 počet krvinek
612.111.4 vliv chemikalií na krvinky etc.

V systém zařadí si uvedená čísla čtenář zajisté sám; a zajisté by pochopil ona čísla, i kdyby první skupina pro fysiologii, 612, byla vynechána vůbec. Tedy na př. od skup. 612.:

—.12 chem. vlastnosti krve	—.16 puls
—.13 zákony cirkulace	—.17 srdce
—.14 tlak krevní	—.18 inervace etc.

Jistě báječná jednoduchost. Ale tím není ještě produktivnost tohoto systému vyčerpána. Jest totiž možno dosíci podrobnějšího rozdělení kombinováním dvou systémů (resp. více); na př. skup. 59.:

59 zoologie (v následujícím vynecháno):

—.11 fysiologie	—.13 embryologie
—.12 pathol. a teratologie	—.14 organologie

—.15 způsob života —.17 neobsazeno
—.16 užitek a škoda zvířat —.18 histologie
—.19 zeměpisné rozšíření

Nebo sledujeme-li rozdělení systému, skup. 59, tedy:

59.2	bezobratlí	—.6	obratlovci
—.3	prvoci	—.51	červi
—.4	měkkýši	—.52	Arthopoda
—.5	členovci	—.531	Entomostraca etc.

Takže, chceme-li na př. najíti literaturu k otázce: o žábrách u Cladocer, najdeme ji pod čísly:
53.24 : 12.48

číslo pro Cladocera vůbec.

Interesujeme-li se více o Cladocera, tedy nalezneme další literaturu; na př.:

5324 . 1334 o střevním systému Cladocer
5324 . 1484 oči u Cladocer atd., jestliže více o žábry,

tedy najdeme: 1248 . 41 žábra u škeblí
1248 . 75 u kostnatých ryb atd.

Tedy vyhověti možno kterémukoli přání sebe více specielnějšímu. Stůjž zde ještě případ tří možných stanovisek:

Nematoden parasiti koně
513 : 169 : 9725 etc., při čemž ovšem číslo pro zoologii (59) jsem vynechal.

Pro udání zeměpisná jest zaveden systém zvláštní, úplně stejně organisovaný, který se přidává vždy v závorkách. Na př.:

(42) Anglie	(43.6) Rakousko
(43) Německo	(43.9) Uhry
(44) Francie	(48.1) Norvéžsko
(46) Španělsko	(48.5) Švédsko
(46.9) Portugaly	(48.9) Dánsko atd.

Tedy na př.: brouci v okolí Hannoveru
59 . 57 . 6 : (43.53) atd.

Každý uzná, že značná výhoda tohoto systému jest jak jeho nekonečná rozšiřitelnost, tak i přehlednost; číslice, jež nezasvěcencům se jistě zdají příliš mystickými, nabývají před očima znalce rázem obsahu a ducha; a kombinační schopnost, čímž i co nejdetailněji položené otázky mohou býti zodpověděny, jest také nevyčerpatelná; pak i jeho internacionalita svědčí v jeho prospěch, nehledíme-li ani k důvodům podružnějším, jako jest na př.: ušetření času pro pracovníky a j. A ještě jeden důvod, velice pádný, který ukážu teprve v následujícím, jest: možnost abonovati literaturu kteréhokoliv oboru.

Systém tento zaveden jest v četných knihovnách amerických i evropských a používán i v některých sbornících, jako je na př. Bibliographia zoologica (u »Zool. Anzeiger«, Lipsko), nebo Bibliographia physiologica (»Zentralblatt für Physiologie«, Vídeň); výborně se ovšem hodí ke katalogisování větších soukromých knihoven. (Dokončení.)

ZE DNE

Jos. Úlehla dovršil 16. března 60 let svého plodného života věnovaného zcela škole a učitelstvu a národnímu pokroku. Jeho působení na moravské poměry školské a učitelské bylo nanejvýš blahodárné. Byl činným nejen ve škole jako bystrý a stále hledající a nalézající učitel lepších a přirozenějších cest výchovných, ale činně také se zúčastnil vybudování pevné organisace moravského učitelstva, která vedena jsouc duchem probudilým a ušlechtilým, mohla a může se odvažovati podniku takového kulturního a vědeckého dosahu, jako jest vydání »Veškerých spisů J. A. Komenského«. Úlehla byl jedním z těch, kdož šířili vědecké chápání výchovy a jejích úkolů. Přeložil nám Spencerův spis »O vychování« a napsal známé svoje »Listy pedagogické«, knihu bohatých zkušeností a věcného nazírání na výchovu, školu a práci učitelovu. Ve »Sborníku« ústř. spolku jednot učit. na Moravě, který redigoval od r. 1905—1907, uložil mnoho cenných prací a svými vědeckými překlady budil v učitelstvu zájem o vědu. Jeho snahou bylo vždy přímé, jasné myšlení a přímý výraz, jemuž se učil na anglických autorech. Přejeme mnoho zdaru k práci dalších let.

Zajímavou statistiku zkoušek historickoprávních v roce 1911 podává nedávné číslo »Právníka«, dle něhož bylo na české universitě při státní zkušební komisi historickoprávní zkoušeno 337 kandidátů (v období dubnovém 129, v červencovém 89, v říjnovém 119). Approbováni byli celkem 282 kandidáti (108, 74, 100), reprobováno bylo po prvé na jeden semestr 40 (14, 11, 15), na dva semestry 6 (2, 2, 2), po druhé pak na jeden semestr 8 (4, 2, 2) a na dva semestry 1 (v dubnu), celkem tudíž 55 zkoušených. Z kandidátů připuštěných ke zkoušce odstoupilo od ní v dubnu 56, v červenci 34, v říjnu 149. Jest tedy nejlépe na tom období dubnové, nejhůře říjnové. To mluví velmi rozhodně proti theorii, jež až do nedávna v kruzích professorského sboru panovala a pohlížela jaksi podezíravě na kandidáty, kteří se odvážili již po třech semestrech zasednouti k zelenému stolu, soudíc, že jejich příprava není asi valnou. Jsme povděčni, že »Právník« se této theorie již dávno zřekl, ba že na základě letošních číslic energicky žádá, aby státní zkouška historicko-právní skládána byla obligatorně již v dubnu.

Redakční tajemství, historická pravda a národně-sociální morálka. Loni vyšel můj spisek »Vznik české strany pokrokové«. Napsán byl sice pouze následkem provokace dra Lederera, ale bezděky přispěl k vítězství stran dohody při volbách, tedy i k vítězství národních sociálů. »České Slovo« tehdy si v něm libo-

valo a jeho kandidáti také. Dnes, když mají mandáty, najednou Č. Slovo dostalo — po roce! — záchvat mravní kocoviny a 16. března 1912 se mu »přímo protiví úloha«, jakou tu hraji, ježto jsem prý od realistů přešel k jiné straně a chápu se proti nim »posledních zbraní«, totiž rušení redakčního tajemství. Co slovo, to lež. Napsat o někom historickou pravdu není »poslední zbraň«; poslední zbraní je lživě špinit, jako činí Č. Slovo. Že jsem od realistů nepřešel k žádné straně, Č. Slovo ví také; ale přece musí mne špinit a realistům nadbíhat, patrně v odměnu za to, že jsem v »Přehledu« klestil dráhu objektivnímu posuzování strany nár. sociální proti realistickým náhledům, jež prohlašovaly ji za chátru vydupanou mladočeskými penězi. A což redakční tajemství! Č. Slovo ví, že redakční tajemství není ničím jiným nežli dobrovolným závazkem, neprozrazovat mimoredakčního pisatele nějaké zprávy, a že ten, kdo spáchal mystifikaci nějakou, pozbývá nároku na toto neprozrazení. Red. tajemství má úkol, chránit pisatele pravdy proti osobní mstě a persekuci. Ale České Slovo se proti mně ujímá mystifikátora, vystupuje tedy pod farizejskou maskou morálky na ochranu lži. Proč nár. sociální svědomí nebylo také citlivé, když Č. Slovo tisklo klepy o redakčních poměrech »Přehledu« nebo když loni »Čas« prozrazoval skutečné redakční tajemství vůči mně? Mohl bych počestnému mravokárci z Č. Slova i jeho realistickému chráněnci povědět takových lekcí celou řadu, ale pravím jen stručně: základem občanské mravnosti je pravda a poctivost; kdykoli se někdo dopouští švindlu, nemá práva na »tajemství«. Morálka Českého Slova by vedla k tomu, že každé zlodějství, defraudace a podvod nabyly by imunity, jakmile by se prohlásily za »redakční tajemství«. Má snad České Slovo samo zájem na šíření takové morálky? *Ch.*

»Ruský Obzor«. Bez hluku a neznám širší veřejnosti vychází v Praze již druhý rok měsíčník »Ruský Obzor«, kol něhož seskupila se veškerá pokroková mládež ruská, polská a ukrajinská, v Praze studující. Chce českou veřejnost seznamovati se všemi význačnějšími problémy kulturními, hospodářskými, sociálními a politickými, jež zmítají dnes říší ruskou, o níž se u nás dosud tak málo konkretního ví. Na prvý pohled může se snad zdáti zbytečným luxusem vydávati časopis věnovaný specielně poznání Ruska. Než právě zmíněná úžasně malá znalost věcí ruských v Čechách, s níž se všude a ve všech kruzích shledáváme, a důležitost Ruska, jak pro otázku slovanskou tak pro světovou politiku a světové hospodářství vůbec nasvědčují opaku. Ostatně oznamuje »Ruský Obzor« v 1. čísle II. ročníku, že se hodlá rozšířiti v »pokrokovou revui severovýchodních slovanských národů«, všímající si mimo Ruska též Čechů (články ruskými), Poláků a Ukrajinců, což počíná již také uskutečňovati. »Ruský Obzor« může u nás vykonat mnoho dobré práce, zvláště bude-li si napříště bedlivěji všímati národohospodářských a politických (i zahraničních!) otázek ruských. Doporučujeme jej našim čtenářům vřele. — Vychází na Král. Vinohradech, Šumavská 5, a stojí ročně 6 K.,

Na nejnižší stupeň novinářské nepoctivosti klesl orgán Volná Škola. V čísle 11. VII. roč. opakuje podvodný výmysl, že moje kritika Psychologie Krejčího byla psána v době volebního boje a z důvodů politických, ačkoli již v červnu 1911 jsem dokázal, že kritika moje byla psána i přijata k otištění dříve, nežli se o volbách vůbec vědělo. Přijít s touto infamií ještě v březnu 1912, to ovšem dovedou jenom lidé, kteří cítí, že boj úplně prohráli a kteří své postavení ve veřejném mínění udržují pouze podvodem. *Ch.*

*

Literární zprávy. Knihy dra E. Chalupného Úvod do sociologie a Studentská otázka přešly z nákladu autorova v majetek firmy Hejda & Tuček. Spisy téhož spisovatele Jungmann a Antika a moderní život, vydané »Přehledem«, jsou rozebrány až na několik výtisků, které lze koupiti za zvýšenou cenu (»Jungmanna« za K 3·60, »Antiku« za K 1·—). V nejbližší době vydáme II. svazek Drobných spisů téhož autora, obsahující úvahy o O. Březinovi a jiných zjevech českého umění a filosofie. Též vydáme soubor kritik a polemik jeho o Psychologii F. Krejčího a zároveň ve zvláštním otisku stať professora F. Mareše »Psychologie bez duše«.

*

Pražská záložna. Valná hromada záložny této odbývala se v neděli dne 25. února. Jak z předložené členům výroční zprávy za r. 1911 vysvítá, čítá Pražská záložna celkem 298 členů. Zápůjček poskytnuto bylo na obnos K 781.800·—, z čehož K 704.800·— na záznam, ostatek pak na hypothéky připadá. Po dotaci k reservnímu fondu, který dnes na K 42.000·— dostoupil, vykazuje Pražská záložna čistý zisk K 3127·26, kterýžto výsledek svědčí jistě o dobré prosperitě ústavu tohoto. Z výroční zprávy jest zároveň vidno, že Pražská záložna se specialisovala v úvěru úřednickém (kapitalisováním služného pevně postavených státních, zemských, nádražních autonomních atd. úředníků i podúředníků) a ta okolnost, že docílila během 7letého svého trvání tak slušných výsledků, svědčí jen o tom, že v tomto odboru, který se hemží pokoutními a nereelními sprostředkovateli a ústavy, lze při správném jednání uspokojujících výsledků docíliti. Jest okolností nevysvětlitelnou, proč, když solidně pracující domácí ústavy zcela vyhovují, naše úřednictvo obrací se na různé německé a cizí ústavy, jichž podmínky vesměs jsou těžkopádné a nepřístupné a nemohou tudíž býti s podmínkami našich ústavů ani srovnávány. A že skutečně domácí naše ústavy kulancí svou cizí ústavy daleko předčí, dokazuje ta okolnost, že během minulého roku velké množství našeho úřednictva zápůjčky své u cizích ústavů u našich konvertovalo a bude zajisté své pp. kolegy dle zásluhy na domácí ústavy doporučovati. Pražská záložna, zapsané společenstvo s r. o. v Praze-II., Ferdinandova třída č. 22, zodpoví mileráda všechny úvěru se týkající dotazy a přijde sama každému úvěru schopnému rychle a kulantně vstříc.

Listárna redakce. Pro nával látky byli jsme nuceni odložiti článek prof. Nikolaua: Jižní točna dosažena a dále »Techniku«, »Studentstvo«, »Nár. hosp.« a pokračování článku prof. Krofty.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 29. BŘEZNA 1912. ČÍSLO 27.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

Tímto číslem počíná II. pololetí X. ročníku. Žádáme důtklivě pp. abonenty, aby použili přiložených slož. lístků ku obnovení předplatného a po případě ku vyrovnání nedoplatků.

VĚDA

Dr. STANISLAV NIKOLAU:

JIŽNÍ TOČNA DOSAŽENA.

O dějiny výzkumu polárních krajin zajímala se vždycky i široká veřejnost; někdy to byly příčiny čistě hospodářské, nalézti nová loviště zvířat, jindy, a to zejména v posledních dobách, kdy výzkum pokročil do příliš odlehlých krajin, byl to zájem skoro sportovní. Širší veřejnost nestarala se o podrobnou práci jednotlivých výprav, jež věnovaly se studiu některého území, nestarala se o detailní práci vědeckých oddělení, jež přezimovala v polárních krajinách a konala přesná pozorování vědecká. Hlavní zájem soustředil se na otázku, kdo dosáhne nejvyšší zeměpisné šířky a kdo stane první na točně. Zájem o tyto snahy byl tak veliký a s novými úspěchy cestovatelů tou měrou vzrůstal, že dokonce mezi jednotlivými národy vznikla řevnivost o to, aby jejich vlajka poprvé zavlála nad polem.

Tomuto proudu podlehli i vážní badatelé, jimž běželo sice hlavně o získání nových vědeckých poznatků, ale kteří přece článkem programu expedice učinili též pokus dostoupiti nejvyšší zeměpisné šířky a překonati tak dosavadní rekord svých předchůdců. A skutečně ať přinesla kterákoliv expedice sebe skvělejší kořist, jimiž zásobila na řadu let vědecké pracovny, nedosáhla-li nového rekordu anebo nevytrpěla-li hrozných nebezpečí, neznamenala v očích široké veřejnosti nikdy mnoho. Kdo na příklad všímal si mravenčí píle R. Pearyho, jenž po celých pětadvacet let se plahočil po severním pobřeží Grónska, než odhodlal se k rozhodnému pochodu k severní točně? Teprve když točny dosáhl, rozletělo se jméno jeho světem, čemuž nad to přispěl i spor s Cookem o prvenství. Američané s hrdostí a s nezbytným Rooseveltem při každé sensaci pochvalovali si, že jejich hvězdnatý prapor vlaje na nejsevernějším bodu zeměkoule. Skoro současně, kdy Peary oznámil světu své vítězství a vracel se od severní točny, kterou mimochodem řečeno o něco málo přeběhl, došla zpráva z jihu, že na Antarktidě dosažen byl nový rekord. Poručík Shackleton, vůdce jednoho oddílu anglické výpravy Scottovy, vztyčil anglickou vlajku v blízkosti jižní točny. Pouze vzdálenost taková jako z Prahy na hornorakouské hranice dělila jeho oddělení od jižního pólu. Přestáli sice hrozné útrapy na pochodu a odvaha jejich nikdy neklesala, ale železná nutnost je přinutila k návratu, když téměř byli již u cíle. Pochopíme jejich bolest, když viděli, že pouze několik kilogramů masa a sucharů, jež se jim na další pochod nedostávalo, zabránilo jim sáhnouti po palmě vítězství.

Ukázalo se tedy, že jen nedostatek potravin přinutil je k návratu. Koho by tu nenapadla myšlenka, že s lepší výzbrojí musí se dojíti cíle? Nad to výprava Shackletonova přinesla zprávy pro každou novou výpravu velmi cenné. Nová expedice mohla se již důkladněji připraviti na pochod přes obtížné ledovce a přes vysoké pásmo hor. Východiště výpravy Shackletonovy od moře Rossova ukázalo se příhodným. Podle Shackletonova pozorování přílivu a odlivu moře usoudil sir G. Darwin, že ta část Antarktidy, kterou lemuje známá Rossova ledová stěna, je asi zátokou jdoucí hluboko do pevniny směrem k točně. Nutno tedy hledati východiště dále k východu. Možno tudíž říci, že v pravdě Shackleton má největší zásluhu o dosažení točny. On sám pokoušel se sehnati prostředky na novou expedici antarktickou a proto podnikl po Evropě tournée přednáškové, na němž zavítal i do Prahy. Ale k výpravě jeho nedošlo.

Za to chopili se jiní mužové práce. Byli to především Japonci, již ve svém přirozeném opičení se po Evropanech hodlali skliditi vavříny. Na antarktickou výpravu chystal se i kapitán Pearyův Barttlet, z Anglie vyplula nová výprava pod vedením osvědčeného antarktického

cestovatele Scotta na lodi »Terra Nova«. Němci vyslali výpravu pod vedením Filchnera na lodi »Deutschland«. Rovněž i Australie vypravila samostatnou výpravu, v jejíž čelo postavili se někdejší účastníci Scottovy výpravy prof. David a Mawson, již, mezitím co Shackleton postupoval k pólu, stanuli první na jižním magnetickém pólu. Francie vyslala dra Charcota na lodi »Pourquoi pas?«, jež vrátila se nejdříve omezivši své výzkumy na pobřeží. Po ní vrátila se japanská expedice vedená poručíkem Širase s rozhodným nezdarem.

V době, kdy se anglická, australská a německá výprava teprve připravovaly k vyplutí, objevil se nebezpečný konkurent v zápase o dosažení točny. Byl to Roald Amundsen, jenž si získal dobré jméno provedením jiného neméně slavného úkolu mnohých výprav polárních: proniknouti severozápadním průjezdem kolem severní Ameriky z Atlantického oceánu do Tichého. Jak známo myšlenku tu před půlstoletím zaplatil Franklin svým životem, ale podnítil zároveň prozkum arktických ostrovů. Amundsen byl první, jenž prorazil tudy ovšem téměř po tříleté plavbě, ale přinesl za to důkladné zprávy o zeměpisné poloze severního magnetického pólu; shledal, že pól tento není v jednom a témže místě, nýbrž pohybuje se v dost rozlehlém obvodu. Sotva vrátil se domů, pojal nový plán, tentokráte ve stopách Nansenových. K tomu cíli získal si loď Fram, známou všem čtenářům Nansenova cestopisu »Na severní točnu«. Chtěl provésti pokus, jak jej Nansen zamýšlel, ale po zkušenostech Nansenových rozhodl se vniknouti do moře Severního Ledového úžinou Behringovou a tam nechat se s lodí zamrznouti, tedy o mnoho dále k východu. S ledem chtěl se dostati přes severní pól někam ke Grónsku. Cesta byla rozpočtena na 4 roky.

Amundsen vyplul již na tuto cestu z Norska do Behringovy úžiny kolem Jižní Ameriky, ale za svého pobytu v Madeiře změnil svůj původní plán a rozhodl se plouti do Antarktidy a pokusiti se o dosažení jižní točny.

Ve svém cestopise o dosažení točny porovnává R. Peary cestu do polárních krajin se hrou v šachy. Ač cestovatel i hráč znají všechny možné kombinace a překážky, přece teprve průběhem hry nebo cesty musí činiti nové disposice. Ba, cesta do polárních krajů je mnohem obtížnější než hra v šachy, ježto hráč zná zásady hry a proti sobě stojí dva rovnocenní protivníci: lidský důvtip. Ale polární cestovatel zápasí tu s protivníkem mnohem nebezpečnějším, s rozmary přírody, se všemi jejími tajemnými silami, uvážíme-li, že celý podnik cestovatele závisí mnoho na tom, jaké je toho roku léto a zima. Provádí tu spekulaci svou na mnohem labilnějších podkladech než bursián spekulující na úrodu cukrovky a pod. V některém příhodném létě dá se cesta provésti snadno, pak ale následuje třeba řada let nepříznivých, jež každý podnik zmaří. Zdá se, že Amundsen zastihl podobné příznivé podmínky počasí a nad to mohl s přibližnou jistotou kombinovati své plány, když od cesty Shackletona neuplynula dlouhá doba a terrain krajiny byl mu již přibližně známý. S tím patrně počítaly i výpravy jiné. Avšak proto zásluhy Amundsenovy nejsou menší. Jak při takových podnicích hraje mnoho náhoda a vhodně volená chvíle, známe nejlépe z historie lidstva.

Amundsen však nedlel poprvé v antarktických končinách. Poznal je jako účastník výpravy »Belgiky«, od kteréž doby zůstal již věren námořnickému životu, ač původně studoval lékařství. Nyní je mu 39 let.

Pro každou výpravu důležito bylo východiště pozemní expedice. Scottovy výpravy měly hlavní cíl moře Rossovo přímo na jih od Nového Zealandu, kde se země Viktoriina zahýbá daleko na jih a kde strmí sopečné kužely Erebu a Terroru do výše velehorské. Moře Rossovo je na jihu uzavřeno zmíněnou Velikou ledovou stěnou, která však patrně svůj obrys často mění tím, že se kusy ledovců jejích »odtelí« a vznikají nebo zanikají tak zátoky vhodné k přistání. Takovou zátoku hledal i Shackleton, jež podle starších map byla by vhodným přístavištěm, ale nenašel ji již. Pro jeho výpravu byla to rozhodně veliká chyba, neboť mu bylo proto vyhledati jiné přístaviště, odkud však k jižní točně bylo dále a nad to obtížnější cesta přes ohromný ledovec vnitrozemský.

S tím počítal Amundsen a štěstí mu přálo. Mohl přistáti mnohem dále k východu a tím se mu nejen zkrátila, ale též usnadnila cesta k točně. Kdežto zimoviště Scottovy expedice u Erebu leželo 860 mil od pólu, zimoviště Amundsenovo »Framhjem« bylo vzdáleno pouze 725 mil, tedy necelých 1400 km.[1])

Nebudeme se zde obírati detaily cesty Amundsenovy, jak je vylíčil ve svém dopise v Daily Chronicle, za který časopis zaplatil skoro 20.000 kor., nýbrž jen stručně se o nich zmíníme.

Ještě před počátkem jara vybrala se expedice z »Framhjemu«, avšak dorazila pouze na 80° j. š. a vrátila se zpět, zřídivši zásobiště potravin. Rozhodný pochod k točně nastoupili 20. října 1911. Výprava skládala se z pěti mužů (s 52 eskymáckými psy) — Shackleton, jak známo, použil mandžurských koníků s dosti dobrým úspěchem — se čtyřmi saněmi a zásobami na čtyři měsíce.

Teprve 17. listopadu dorazili na vlastní pevninu k patě onoho velikého pohoří, jež uzavírá cestu k točně. To bylo na 85.° j. š. Pohoří stoupá do velikých výšek; s počátku je to vysočina

[1]) To jest asi z Prahy na úpatí Etny.

něco přes 600 m vysoká, ale přejde pak táhlými ledovcovými splazy do výše přes 3000 m. V pozadí rýsují se na obzoru hory odhadované na 5000 m. Dne 14. pros. dostala se výprava do blízkosti točny po namáhavém pochodu přes hladké plochy ledovcové. Cestovatelé pozorovali zeměpisnou polohu a shledali, že stojí na 89° 55′. Vítr vál od jihovýchodu, nebe bylo jasné a teplota obnášela 23 stupňů pod nullou. Dne 16. prosince tábořili cestovatelé přímo na točně, kde zřídili stan, vztyčili hedvábnou vlajku norskou a pojmenovali tento tábor »Polhjemem«. Leží na rozsáhlé plošině asi 3000 m vysoké, kterou nazvali Zemí krále Hakona VII. nedbajíce, že Shackleton onu plošinu, na kterou on první vstoupil, pojmenoval Zemí krále Eduarda VII.

Návrat k »Framhjemu« byl rychlý, denně průměrně urazili 25 km. V takovém případě jistě nejvíce ke spěchu pobízí radost nad vykonaným dílem a touha oznámiti světu své vítězství. Avšak Amundsena nečeká pouze sláva, ale i důkladné finanční starosti, aby nahradil náklady expedice. Proto podnikne přednáškové tournée po celém světě, aby aspoň částečně kryl své výlohy.

Mezitím prodlévají v antarktických končinách tři výpravy, které se teprve v prosinci sem dostaly. Scottova »Terra Nova« opustila 14. pros. Christchurch na Novém Zealandu, australská výprava na »Auroře« vyplula 2. pros. z Hobartu na Tasmanii, německá zdržela se zkoumáním na Jižní Georgii a onemocněním jednoho člena výpravy. Jejím cílem jest pokus proniknouti z moře Wedellova, které se rozlévá na opačné straně točny, proti moři Rossovu a přejíti antarktický kontinent v celé šíři. Tím zahajuje se nová epocha výzkumů — křižovati pevninu antarktickou a snad neuplyne mnoho času, kdy počneme počítati tyto přechody Antarktidy, jako naši otcové sledovali přechody Afrikou.

Avšak tím, že byly dosaženy obě točny, není ani z daleka dokončen výzkum polárních krajin. Jako v Arktidě zůstává dosud veliká oblast ležící mezi točnou, Novosibiřskými ostrovy a Arktickým soustrovím, ležícím severně od Ameriky, úplně neznámou, tak v Antarktidě budou ještě větší plochy drážditi cestovatele. Jako v Antarktidě jakousi výpadní branou k točně byl průliv mezi severním Grónskem a Zemí Grantovou, tak zase v Antarktidě bylo dosud Rossovo moře podle Země Viktorie branou k jižnímu pólu.

Z ostatních částí Antarktidy známe dosud poměrně málo. Ani dnes nelze s určitostí říci, zdali Antarktis není rozdělena mořem v několik částí. Poměrně nejlépe je nám známa Grahamova země, jež vybíhá směrem k jižnímu cípu Již. Ameriky. Ale pobřeží mezi touto zemí a Rossovým mořem jest úplně neprozkoumáno, neboť jsou tu místa, kde byl sotva jižní polární kruh překročen. Podobně i na straně obrácené k Indickému oceánu dotkly se sotva výpravy točnového kruhu. A tak na badatele čeká tu ještě mnoho a mnoho práce, a to nejen na pevnině, jejíž obrysy známe velmi nedokonale, nýbrž i v příslušných částech Jižního Ledového moře. Podrobný prozkum mořského dna, dále meteorologických poměrů Antarktidy, které mají vliv i na poměry v nižších zeměpisných šířkách, vysvětlení poměru antarktické pevniny k Australii a Americe — toť dosud veliká úloha, jejíž rozluštění bude vyžadovati dlouholetého úsilí a námahy vědeckých výprav.

*

KAMIL KROFTA:

MASARYK, GOLL A ČESKÉ DĚJEPISECTVÍ.

(Pokračování.)

IV.

Poslední výtka, kterou prof. Vančura činí Gollovi a jeho škole, je snad ze všech nejpošetilejší. Vyhýbají prý se jaksi »ožehavým látkám, při nichž by narazili na nepřízeň a nelibost mocných a vlivných činitelů v našem státě (šlechty, kleru a vlády vídeňské)«. Řekl jsem, že výtka ta je velmi pošetilá, ale třeba dodati, že je také velmi ošklivá. P. prof. Vančura zajisté dobře ví, co to v našem veřejném mínění znamená, je-li někdo v podezření, že nemá odvahu mluviti pravdu ze strachu, aby nenarazil na nepřízeň šlechty, kleru a vídeňské vlády, ví, co to znamená zvláště u historika, na němž především se také u nás právem žádá, aby se neřídil ohledy na přízeň nebo nepřízeň mocných tohoto světa. P. prof. Vančura také jistě pamatuje, jak naše širší veřejnost hledívala na realisty proto, že byli pokládáni za služebníky vídeňské vlády, kteří se snaží utlumiti vlastenecký cit v našem národě a zvláště v naší mládeži, aby si tím získali přízeň vládní. Pamatuje snad také, že »Čas« ve svých počátcích, daleko slavnějších jeho přítomnosti, bouříval proti vlastenecké policii, která zrádcovala jeho stoupence ve jménu špatně chápaného vlastenectví. A přece se neštítí užívati sám zbraní podobných, upozorňuje jemně naši veřejnost v těchto věcech tak chápavou, že v Gollově životě vždy byl »harmonický souhlas s panujícími kruhy ve vědě, politice i církvi«, a že byl »zahrnut poctami a vyznamenáními od university, našich učených společností i od vlády«, a žáky Gollovy již přímo obviňuje, že se bojí psáti o některých věcech, aby si nepohněvali šlechtu, klerus a vládu. Také toto ošklivé obvinění odbyl již Pekař v Čes. čas. hist. po zásluze, a proto stačí pověděti zde několik slov o věcné stránce příslušných tvrzení Vančurových.

Na důkaz, že se Goll a ostatní naši historikové vyhýbají látkám, jež on pokládá za ožehavé — Golla a jeho žáky jistě nikdy ani ve snu

nenapadlo uznávati některou látku historickou za ožehavou —, uvádí prof. Vančura skutečnost, že v Českém časopise historickém nebylo referováno o Gindelyho posmrtném díle o pobělohorské protireformaci, o Winterově Životě církevním a o spisech Masarykových. Pekař již dobře o tom pověděl, že není vždy redakci možno opatřiti si kritický referát o spisech, o kterých by mělo býti referováno, ale dodal bych, že by tehdejší redakci Časopisu ani nemohlo býti vytýkáno, kdyby skutečně byla zachovávala ve svých kritických projevech jistou zdrželivost a opatrnost, aby tím umožnila vycházení Časopisu, jehož jsme tolik potřebovali a jehož existence stále byla ohrožena. Výtka stran Gindelyovy Gegenreformation se ostatně týká především Rezka, který, jsa odborníkem v těch otázkách, byl by měl o té knize referovati v Časopise, jehož byl redaktorem. Proč tak neučinil, nevím (snad tu působil i zvláštní osobní poměr Rezkův k zesnulému autorovi), jistě však ne proto, že by neměl odvahy psáti o předmětě, jehož se týkala — vždyť o témž předmětě psal tolikrát na jiných místech. Že také u spisu Winterova nebyla jeho látka příčinou, proč se o něm v Časopise nepsalo, je nejlépe patrno z toho, že se právě podstatnou a nejdůležitější částí této látky podrobně zabývá obšírná studie, uveřejněná v loňském ročníku téhož Časopisu, o níž smím snad říci — ač jsem jejím autorem —, že má trochu větší význam a cenu, než věcně chatrné a svou jednostranností odpuzující poznámky, jež o spisu Winterově napsal před lety prof. Vančura do »Naší Doby«. Proč se nepsalo o spisech Masarykových, jež se také dotýkají českých dějin, není mi sice známo, ale, nemýlím-li se, dala by se příčina vyjádřiti slovy: chváliti se nemohlo, haněti se nechtělo. Nicméně neváhám říci, že v tomto případě mlčení bylo po mém soudu chybou. Český časopis historický byl by měl ke knihám Masarykovým zaujmouti v čas určité stanovisko ne proto, že by měly mimořádný význam, nýbrž proto, že se jim takový význam přičítal.

Hlavním dokladem pro názor, že se Goll a jeho žáci vyhýbají ožehavým látkám, je prof. Vančurovi to, že prý se více zabývají středověkem než dějinami novověkými. Nechápu naprosto, proč by látky z dějin novověkých měly býti ožehavější než látky středověké, nevěřím, že by naši historikové, studujíce na příklad hospodářské, politické a ústavní dějiny třeba XVIII. století, narazili na nepřízeň šlechty, kleru a vlády spíše, než když se zabývají studiem doby husitské, a proto nemohu uznati, že by převaha středověku nad novověkem v našem dějepisectví potvrzovala názor Vančurův. Nicméně pokusím se ukázati, že pokud vskutku bylo možno mluviti o převaze studií středověkých nad novověkými, byla způsobována příčinami zcela věcné povahy, a že dnes již o takové převaze mluviti nelze.

Je pravda, že Goll od dějin novověkých, jimiž se nejdříve zabýval, přešel k starším dějinám Jednoty bratrské a potom se dlouho skoro úplně věnoval středověku. Jistě však to nezpůsobily pouze vzpomínky na mládí, ztrávené v hlavním sídle bratrském (Ml. Boleslavi), nýbrž i rozličné jiné příčiny. Mezi prvními pracemi Gollovými z dějin novověkých je také cenný článek, věnovaný poslednímu biskupu Jednoty bratrské, J. A. Komenskému. Odtud k starším dějinám bratrským přechod byl zcela přirozený. Kterýkoli zjev historický můžeme dobře chápati a oceňovati jen tehdy, víme-li, z jakých kořenů vyrostl a jak se vyvíjel. Každý historik, který má vskutku historický smysl, je proto přímo puzen, aby si hleděl zjednati jasno o počátcích, základech historického zjevu, jímž se zabývá. Tím se vysvětluje, že historikové, chtějíce studovati rozličné zjevy dějin novověkých, vracejí se velmi často hluboko do středověku — a někdy i dále, do starověku — a nejednou ve středověku utonou.[1]) Myslím, že také Golla vedle vzpomínek z mládí, a snad více než ony, tento vrozený pud historický přivedl k studiu nejstarších dějin Jednoty. Lákalo jej k němu nepochybně i to, že právě toto období dějin bratrských chová v sobě nejvíce záhad, nejvíce historických problémů, a že bylo do té doby jen velmi nedokonale prozkoumáno. Jeť známo, že Gindelyho veliké (německé) Dějiny Bratří právě o tomto prvním jejím období jednají velmi stručně a zcela nedostatečně, a že teprve Goll soustavně a kriticky prozkoumal a skvěle vyložil tyto historicky nejzajímavější a nejdůležitější počátky zjevu, který pro náš národní vývoj nabyl významu tak mimořádného. Dosud mu to, pokud vím, všeobecně bylo uznáváno za velikou zásluhu, nyní se mu to skoro vyčítá, a to právě se strany, která u nás zavedla nekritický kult českobratrství, a přímo se mu vyčítá to, co bylo přece následkem těchto jeho studií o počátcích Jednoty, že se totiž soustředil na studium dějin středověkých, jmenovitě náboženských.

(Pokračování.)

*

Josef Sýkora: **Kapitoly za očistou v Moravském Krasu.** Kapitola prvá. Brno 1911. Str. 18.

Česká veřejnost v posledním desetiletí vzrušována byla častými zprávami o báječných jeskyních, které prý objevil Dr. Absolon v Mor. Krasu. Nyní této veřejnosti brožura Sýkorova vypráví, co na těch zprávách jest a kdo jest Dr. Absolon, jenž byl veřejným míněním pasován na prvního učence Moravy. S. ukazuje, jak Dr. K. Absolon, aby ukojil nemírný slavomam, shromáždil kolem sebe »Jeskynní sekci«, řadu obětavých, mladých mužů, kteří konali objevy. Jak-

[1]) Pozoruhodný příklad toho podává činnost samého prof. Vančury, který se dříve zabýval náboženskými dějinami XVI. stol. a v poslední době uveřejnil práce o středověkém místopisu města Klatov.

mile přestali hověti jeho ctižádostivosti, počal je pronásledovati. Z lůna těchto bývalých soudruhů Absolonových, kteří znají všecky praktiky jeho, vychází nyní pravda na jevo. Ukazuje se, jak mnohá barvitá líčení podzemních krás jsou jenom slova, objevená »jezera« jen malé louže a pod. Zejména ukazuje se, jak veřejnost oklamána byla zprávou, že ve Sloupu objeven byl t. zv. dóm Náglův, což ve skutečnosti jest jen malá část prostor více než 100 let známých, a obšírně dokazuje se, jak skutečně krásné jeskyně Kateřinskou a Punkevní neobjevil Dr. Absolon, jak o něm hlásaly denní listy, nýbrž lidé jiní, především členové Jeskynní sekce. Mnoho jest tu příspěvků k jednání Dra Absolona, zejména k jeho až směšné ctižádosti, aby on byl pokládán za původce objevů. Charakteristické jest, jak se domáhal této cti. Když o původství objevů jeskyně Kateřinské hlásil se mlynář Rubeš v novinách »Tagesbote«, uprosil Dr. Absolon několik svých přátel, že by jeho postavení jako vysokoškolského professora bylo valně otřeseno, aby veřejně prohlásili, že on objevil Kateřinskou jeskyni.

Na Mor. Krasu pod rouškou vědy hřešilo se mnoho, vymámily se pod tím heslem tisíce na zemi, obcích a jiných korporacích, vyrostly slovutnosti, prolézání děr vyhlašováno za vrchol vědy atd. Přítomná první kapitola — má jich býti více — odhaluje pouze cíp s toho, co se tu dělo a děje, a chce přivésti nápravu; nevěříme však, že se tak stane brzy, neboť nákaza jest silně zahnízděna. —*r*.

UMĚNÍ

DIVADLO UMĚNÍ.

Večer německé poesie. Dne 21. března.

Vytrvalost i nadšená snaha, jíž projevuje sdružení Divadla umění, dokazuje, že počátky jeho činnosti nebyly jen okamžitým vzplanutím, vyvolaným svůdnými slovy několika literátů, leč zcela jasně cítěným odporem ke konvenčnímu divadlu dneška, nikoli náhodným odhodláním se, leč vnitřním ohněm, jehož měla by užíti moudrá a obratná ruka organisátorova.

Noblessa, jíž ovšem chybí dosud technická obratnost a jistota zkušenosti, jakož i značná síla vůle, která překonává tolik svízelů, zdají se opravňovati k leckteré naději. Také poslední večer německé poesie, o němž chceme tuto po úmyslném intervallu referovati, byl nejzdařilejším z činnosti Divadla umění, ač ukázal sám nejzřetelněji některé opakující se vady mladého sdružení. Za nejdůležitější z nich považujeme odvozenou manýru recitačního slohu, jejímž otcem je ať přímo, ať nepřímo Josef Kainz, jemuž podléhají téměř všichni (nejméně p. Vojta Novák) členové Divadla umění: vzdutá zpěvnost Kainzova, jež pohybovala se tak často na pokraji hudby a prósy, stala se v Německu právě nejnadějnějším hercům krutým osudem, jenž zničil toho, kdo neměl síly odolati, neboť věčným svým princovstvím je ze všech Kainz nejnebezpečnější. Herci z Divadla umění měli by usilovat o vnitřní tvrdost, kterou v nich postrádáme; jsou esthetní a namnoze mazliví, a unylé skandování, jež nazvali bychom rokokem recitace, bylo by velmi povážlivé, kdyby se z něho nevymanili; žijí dosud v základním omylu, zaměňujíce vznešený pathos recitace, vyvážené z vnitřní nutnosti analysy, se stereotypní pompou, jež vyznačuje kněžské čtení modlitebních knih; naivního oddání, které jest nutným předpokladem lyrické interpretace, hledáme v nich stejně marně jako vzkypění, síly a vášně — vše mění se v ornament. Nejdokonaleji bylo zříti vady tyto na, jinak velmi intelligentní recitaci sl. Marie Nechlebové z Goethea; při zcela příjemném timbru jejího hlasu i moudré výslovnosti bylo by lze dosáhnouti daleko většího účinu, kdyby se byla slečna vyvarovala koření satanických černých mší, jež přiměšovala v jasného Goethea; je to zajisté pohodlnější, ale nikterak tak čisté, jako prostá určitost, jež nepotřebuje »hudebního« úsilí, aby dosáhla nejvyššího dojmu, ba nepotřebuje ani opožděné ďábelskosti: prostě analytický Vojan, máme-li uvésti blízký příklad, jenž nepodplácí ničím, leč platí pouhou věcností, mohl by tu býti vzorem. Umění slova emancipovalo se od umění zpěvu, jako se drama osvobodilo od pomoci hudebního dekoru; hudba jest uvnitř, nesmí býti vkládána, jako činí opět p. Pavel Neri, za každou cenu expost do vnitřního obsahu, vzniká z toho nemužná rozněžnělost, stupňovaná ještě exaltovanou a celkem mechanickou modulací rtů. Velkou úlohu Claudia v Hofmannsthalově »Bloudu a smrti«, v jejíž režii ukázal p. Neri pěkný režisérský takt, hrál nejvitálnější ze členů Divadla umění, p. Vojta Novák. Nemýlím-li se, je p. Novák nejherečtější z této družiny: má smysl pro prudkou akci, i jeho recitace, zjevně oplodněná p. Schlaghamrem, jest poměrně velmi svobodná, osvobozená od problematické něžnosti i démonství, — což je předností. Úlohy Claudia arciť nepochopil: nebyl by hrál jinak prudkého jinocha, leč bledého, jemuž sen je stravou duše, neboť jeho Claudiovi nebylo lze věřiti celou tragickou hrůzu, v níž zachycena bolest moderní doby a hlavně tragika literární Vídně, která mluví ze slov:

»Dann schwinde alles blasse Leben hin,
erst, da ich sterbe, spür ich, dass ich bin.«

Pak ovšem i kostým byl by si vyvolil jiný: snad bílý a se zlatem a byl by vyhlížel zcela štíhle, jako snivé páže, s rysy zločince, jímž jest Loris.

V ostatním sehráno drama Hofmannsthalovo (dědictví, jež z něho nejspíše bude žíti po pokoleních) neobyčejně šťastně a taktně: vrcholná scéna byla ve vystoupení matky Claudiovy, jež

hrána s ryzí pravdivostí slečnou Krejčovou, v onom místě, kdy také barevná harmonie a architektura scény byla nejdokonalejší: na jedné z obou černých stěn zhroucený Claudio, na druhé krásná a hrůzná Smrt s houslemi a uprostřed před zeleným závěsem zelený empir interpretky Matčiny — věru, zde jsou zárodky slušné naděje...

Kdybychom měli vysloviti nejzákladnější pochybnost na konec, sdělili bychom se s »Divadlem umění« o tuto snad jen zdánlivě osobní otázku: Jde-li Divadlu umění opravdově o pokus obrody z dnešní divadelní a dramatické bídy, nemyslí, že cesta této obrody měla by značiti se daleko spíše, než jmény bible, Mallarméa, Baudelaira a konečně i Hofmannsthala, jménem, jež nese v sobě veliké možnosti vykoupení a velikou skutečnost síly a které (opomíjeno a nechápáno) zní: Frank Wedekind? Je celý program v této antithese a Divadlo umění nebude se moci vyhnouti tomu, aby se s ní vypořádalo, chce-li býti na výši doby. *Jos. Kodíček.*

*

ČINOHRA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Albert Guinon: **Štěstí.** Veselohra o 3 dějstv. Přeložil Hanuš Jelínek. Poprvé za režie Gustava Schmoranze dne 26. března.

Veselohra Guinonova odlišuje se od toho, čemu říká kritika tak vytrvale »boulevardní zboží« tím, že má ducha a vkus. Albert Guinon je prostě dobře vychovaný člověk a má zcela pěkný životní styl: je to indiferentní posměvač, jemuž ovšem neujdou proto všechny hrůzné stránky lživého života, ale je »dobře vychován« a jde klidně mimo, s monoklem. Dovede přijmouti věci, jak jsou: bohatí žení se proto, že je milé snídati s krásnými ženami, a krásné ženy se vdávají za starší bohatce, že je milo míti nábytek ve stylu Ludvíka XV. a mnoho peněz, mladí milenci cizoloží proto, že jest milé býti svobodnu a »milovati«, staří světáci nedávají peněz svým synům, chtějí-li je opustiti, že je milo hýřiti ve společnosti synově... Také obvyklé schema francouzské veselohry je zbytečno rozbíjeti, neboť stačí starý způsob »manželství ve třech« a i tam lze říci, co chceme: totiž to, že je nejlépe nechtíti nic. Je ovšem otázka, může-li míti české obecenstvo náležitý vztah k takové filosofii — leč to není vinou Guinonovou, jemuž jde o skvělý druhý akt a o několik světáckých postav a o docela, přejmeme-li některé věci jako dané, dobré vtipy. Pí. Nasková hrála s velkou vervou svou úlohu a velmi pěkně. Dobrý byl p. Schlaghamer a až na málo stínované skandování a nedostatek životní superiornosti, kterou měl vyjádřiti, i p. Hašler. *K—ček.*

*

ESTHETICKÁ LIDOVÝCHOVA? (TRUCHLÝ DOKUMENT.)

Jsou lidé, kteří rádi berou jméno umění nadarmo. A třebaže žil ten, jenž takto zlovolně hřeší, v městě, jež má sice pozoruhodné ambice kulturní, ale spolu nekritický zájem a nevyběravý, netříbený, byť dosti obětavý smysl pro mnohou dobrou věc v oboru umění, nemá přece naprosto práva kázati nebo dokonce psáti o věcech, jimž prostě nerozumí, jichž nechápe ani v prostých, primitivních obrysech, a o nichž se neumí vyjádřiti. A kolik zla natropí tato domýšlivá, maloměstsky zištná a ryze provinciální ctižádost, napíše-li tak velice nepěknou brožuru, jakou jest Boh. Markalouse »Co jest umělecké dílo a čím nám má býti«, již vydala »Palackého čítárna« v Hradci Králové jako 1. číslo »Knihovničky spisů aestheticko-výchovných«! Kdo dostane tuto knížku, jež má býti prý dokonce průvodkyní po výstavce reprodukcí obrazů Manesových po venkovských školách a spolcích v okresu královéhradeckém kolující, do rukou, má dojem, jako by zde někdo chlubně mluvil o zemi, v níž nikdy nebyl a již zná sotva z cestopisů, jedině aby udivil důvěřivé posluchače. Obsahově jest vyplněna nepochopitelnými pojmy, jež má venkovan přečísti a snad z nich nabýti úcty a lásky k dílu umělcovu. A stil této brožury »lidové«, možno-li o stilu zde vůbec mluviti, jest dokladem nedorozumění, jež učinilo z autora středoškolského učitele. Nezmiňoval bych se ani o této zdánlivě neškodné knížce, kdyby mi nebylo líto oněch prostných, kteří tyto toporné, syntakticky i gramaticky zcela nedostatečné věty a tyto odpuzující germanismy, jimiž se knížečka hemží, budou čísti a kteří si patrně zhnusí dílo umělcovo. Má-li býti populárně psaná knížka o uměleckém díle užitkem, jest dovoleno, aby se v ní mluvilo o umění takto:

»Proč vytvářejí se díla umělecká? — Z čisté ideálné záliby z krásných tvarů přírody a barev. Záliba ta je láskou. Umělec je člověk, který miluje přírodu pro její obdivuhodné tvary a barvy, tyto dle svého cítění a nálady na plátno přenáší, a tím je zachytí a učiní tak schopnými, aby i druhé upoutaly a těšily.«

Pak následuje důležitý objev: »Podkladem lásky je cit.«

Na otázku, jak se dívá umělec na krajinu, odpovídá: »Umělec všímá si jen tvarů a barev.« A pokračuje o něco dále lahodně: »Umělec vidí všude barvy a mnohé lahodné sestavy čili harmonie barev, kterých pro svůj obraz užije.«

Aby venkovanovi vysvětlil, »kterak umělec tvoří obraz«, připomíná nejdříve, že »krásu přírodní nelze napodobiti« a vysvětluje dobromyslně: »Umělec pouze použije tvarů a barev v přírodě se vyskytujících, aby z nich sestavil (!) a vytvořil dílo nové, dílo jeho, umělce samotného, které nemá s krásou přírody nic společného. Nesmíme proto dílo umělecké s přírodou srovnávat, nebo dokonce je směšovat. Umělce na př. upoutá nějaká krajina. On použije jen jistých tvarů, jiné zavrhne; ty, kterých použije, svým způsobem přemění a zjinačí, i barvy zjinačí, některé z přírody přejaté sesílí, jiné zcela přemění, nové přidá. Tak povstane obraz, kde tvary jsou změněny, v jiný poměr vzájemný sestaveny, i barvy tvoří zcela jiné celky, působí silněji, barevněji, snoubí se vzájemně v nové sestavy čili akordy, které oku lahodí. Povstane tak nový výtvor, dílo umělecké, které má svoji vlastní krásu. Krásu umělého takového díla lidského musíme posuzovati samo o sobě.«

Pod nadpisem kapitoly »Různá umění« stojí tyto věty: »Básnictví užívá jako prostřednictví vyjadřova-

cího řeči, hudba a zpěv tónů, výtvarné umění a umělecký průmysl je určeno pro oko. Dramatické umění slučuje básnictví a umění mimické, tedy prvky výtvarné s poesií. Při opeře přistupuje k tomu ještě hudba.«

Jinde praví: »Umělecké dílo žádá, abychom pronuli, proteplili jej (!) vlastním cítěním a zkušenostmi. Citem stvořeno, k citu se obrací.« Nebo: »Výchova estetická hledí tedy člověka přivésti k vědomí zdravé tělesnosti a duchovosti...«

Mimo tyto neblahé ukázky lásky autorovy k umění jsou v knize roztroušeny i drobné perličky filosofické jako »hlubší« dekorativní výplň, na příklad: »Žíti znamená tvořiti, jenže ne umělecké dílo, ale vlastní život. Život je v rukou každého jednotlivce, a je to něco drahocenného.«

Jinde slyš: »Vedle zármutku a trudu tohoto života opatřuj si člověk radost, láskou ke kráse fysické i duševní.«

Co to je? Smí se to vše bez náležité odvety? A dokonce s jistou ješitností a s aplombem znalce? Smí »Palackého čítárna« v Hradci Králové předkládati primitivnímu, ale prostému a čistému cítění venkovanovu takovéto »poučení o umění? Jaké štěstí, že zde má autor na mysli hlavně jen malířství! Co by si počal s hudbou nebo dokonce s poesií? A pak: smí hanobiti český učitel svoji mateřštinu netvornými patvary, jako jsou »tělocvikují« (cvikovati tělo) — »ku příkladu« — »z toho stanoviska« — »statek..., který nelze si opatřiti« — »cvikem zdokonalujeme n a š e smysly« — »vzděláváme n á š rozum« — »ze tvoření uměleckého« — »On (cit) řídí naše chování společenské, on atd.« — »písněmi r y z é krásy« — a konečně celá poslední věta: »Účinná podpora »Palackého čítárny« v s n a z e t é t o se strany občanstva budiž jí odměnou v t o m t o s n a ž e n í.« Odpustíme mu, že zná »odborné« knihy básnické a prosaické, jimiž chce šířiti umění patrně proti nějakým knihám »neodborným«. Ba, smíříme se s ním na konec, neboť p. Markalous snad přece není tak nevděčným k jazyku, jehož tak neestheticky užívá, odkazuje jeho krásu mládeži, dětem:

»Děti mají se stýkati co možno nejvíce s přírodou, ale také s uměleckými díly, ne, že by je zcela a úplně pochopily, ale že navykají smysly jejich povznešenosti a kráse forem a barev, souzvuku tónů, libozvučnosti a rhytmu mateřštiny.«

Rudolf Medek.

POLITIKA

Ing. ARNOŠT WINTER:

PRŮPLAV PANAMSKÝ.

(Poznámky politicko-technické.) (Dokončení.)

Budiž mi dovoleno, abych podal stručný přehled poměrů a prací na průplavu vykonaných na základě spisku inženýra při průplavu zaměstnaného p. C. Sondereggera: L' achèvement du Canal de Panama (1902).

Průměrná roční teplota činí 26° C, nejvyšší teplota 37°, a klesá v noci na pevnině na 14° C. Srážky, jež připadají vesměs na měsíce květen až prosinec, obnášejí v Colonu 3300 mm, v Panamě 1700 mm a ve vnitrozemí 2400 mm. Od ledna do května, v době sucha, je podnebí zdravé, v době dešťů šíří se nemoci, jimž podléhají zvláště cizinci. Dle údajů společnosti obnáší úmrtnost bílých zřízenců 6%. Sonderegger udává úmrtnost v prvním roce pobytu pro zřízence 10%, pro bílé dělníky 12 až 20%, pro aklimatisované 3 až 5%.

Řeka Chagres, v jejímž údolí z velké části průplav leží, má ráz horské bystřiny. Při malé vodě má v Matachinu pouze 14 m³/sec., při střední 100 m³/sec. a při velké vodě 1700 m³/sec.

Horská tato bystřina a pohoří Culebra, které ve vzdálenosti 5 km od pobřeží Tichého oceánu dosahuje výšky 108 m, byly hlavní překážky, o něž francouzský projekt ztroskotal. Francouzové chtěli totiž původně, podobně jako při průplavu suezském, provést kanál úrovňový. Výhody úrovňového průplavu jsou ovšem úsporné; není zde ztráty času při proplavování komorami, není třeba obav, že komory budou zemětřesením zničeny a není třeba nákladných staveb na zabezpečení dostatečného množství vody pro vrcholovou zdrž. Proti tomu jsou však nepoměrně nákladnější zemní práce se zářezy přes sto metrů hlubokými a regulace řeky Chagres. Když Američané se ujali stavby, také dlouho nemohli se rozhodnouti, má-li průplav být proveden v úrovni či s komorami. Ale ještě nežli se v této základní otázce rozhodli, přistoupili bezodkladně k ozdravění krajiny. Vražedné podnebí bylo jedním z hlavních důvodů francouzských nezdarů — charakterisováno je výrokem, že každý pražec panamské dráhy z roku 1855 je příkrovem rakve jednoho při stavbě zaměstnaného dělníka. Američané ihned počali s vysušováním bařin a stavbou nemocnic. Nežli bylo definitivně rozhodnuto o provedení průplavu, byly hygienické poměry podstatně zlepšeny. Zároveň opatřeny moderní bagry nejvyšší výkonnosti, jakých za doby, kdy Francouzi se stavbou počali, ještě nebylo. A tak za podmínek daleko příznivějších přikročeno ke stavbě průplavu k o m o r o v é h o. Část kanálu Francouzi zbudovaná použita od Colonu až ke Gatunu, kde průplav spojuje se s Rio Chagres. Tu si Američané pomohli velice jednoduše. Údolí Chagresu přehradili u Gatunu prostě údolní přehradou a vzdutými vodami Chagresu utvořili veliké jezero, jímž parníky mohou jet plnou rychlostí na délku 38·6 km až k ústí Obispo, přítoku to řeky Chagres. Mezi Obispo a tratí panamské dráhy jde odtud průplav hlubokým zářezem Culebry až k Pedru Miguel, kde počíná sestup k Tichému oceánu. Od Pedru Miguel jde asi na dva a půl kilometru jezerem Miraflores, z něhož dvěma komorami sestoupí na niveau Tichého oceánu.

Komorových plavidel je celkem šest. Tři za sebou ležící zdvihají loď přes Gatunskou přehradu, jedno u Pedro Miguela, dvě u Miraflores sprostředkují sestup k Tichému oceánu. Hladina vrcholové zdrže jest asi 26 m nad mořem. Komory jsou pásové. Každá komora má 304·8 m užitkové délky a 33·5 m užitkové šířky; předpokládá se, že nebude lodí o větších dimensích. Gatunské komory jsou od pobřeží vzdáleny 12 km, miraflorské 19 km, takže jsou mimo dostřel nepřátelských lodí. Vjezdy s obou stran budou ovšem chráněny americkými pevnostmi.

Roku 1915 má být průplav dohotoven, a dík americké organisaci práce, bude dohotoven. Francouze stihl zde týž osud jako v Suezu; tam klidí ovoce jejich práce Angličané, zde Američané. Pravda, Američané neusadili se zde u vykonané práce, nýbrž musili zde provést největší její část. Ale při obdivování této jejich práce bývá podceňována ta, již Francouzi zde vykonali; a neprávem. Té organisace, jakou Američané zde mají, oni ovšem neměli, v tom nad ně Američané značně vynikli, a to je jediná americká zásluha. Jinak vykonali Francouzové mnoho, ale velkou jejich chybou bylo, že se obrovské této práce chopili **příliš brzo**, když nenadešla ještě doba k jejímu provedení, když technika neposkytovala ještě dostatečných pomůcek, jichž později plnou měrou mohli využít Američané ve svůj prospěch hospodářský a především politický.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 27. března 1912.

Pro změnu bylo zase chvíli obstruováno v lidové sněmovně, a to docela z nenadání. Velice nevinné vládní předlohy o poplatcích z tabákových licencí použili Rusíni k ostrukci. Poslanec Tymotej **Staruch**, rolník ze Zołote Słobody, dříve četnický strážmistr, mluvil obstrukční řeč od půl dvanácté do 4 hodin odpoledne, a reportéři zdejších německých denních listů zaznamenávali právě tak, jako když byla obstrukce ještě v módě, každý pohyb řečníkův, každou čísku černé kávy, každou sklenku koňaku, jež »bojovníkovi« podány byly na posilněnou. Zvláště horlivý zpravodaj roznesl zprávu, že si Rusíni telegraficky objednali »hudební nástroje«, jimiž provozovali obstrukci osvědčeným způsobem již na haličském zemském sněmu, slovem všechno bylo právě takové, jako když parlament v obstrukci vězel po krk, toliko s tím rozdílem, že nikdo dobře nevěděl, **proč** Rusíni náhle obstruují. Říkalo se, že nižádným způsobem nechtějí připustiti před velikonočními svátky první čtení vládní předlohy, obsahující novellu k zákonu vodocestnému, ale tomu uvěřit bylo nesnadno, neboť je dobře známo, jak velký význam přikládá východohaličské, po většině rusínské obyvatelstvo vodním drahám, a zdržení předlohy je přirozeně totožné s odložením prací, na než lid již dávno nedočkavě čeká. Dlouhými výklady při prvém čtení praničeho nelze dosíci; mohou-li kde Rusíni v zájmu krajin rusínských do jisté míry většího prospěchu se domoci, je to ve výboru při podrobném rokování. Bylo tudíž nesnadno nalézti pravou příčinu obstrukce, a nebylo nikomu věru s podivením, že Rusíni v obstrukci po řeči poslance Starucha ustali a že dne 27. března opět zcela normálně se pracovalo. Pan Dr. Levicki potom naznačil příčinu obstrukční přeháňky.

Polští demokraté se na svém sjezdu, konaném dne 25. března, vyslovili příliš briskně proti Rusínům ve schválené resoluci. V resoluci, jež je přece vždy psána hlavně pro potlesk přítomného obecenstva, prohlásili, že jen Poláci jsou a vždy budou povoláni k vládě a správě Haliče atd. Na ten projev odpověděli Rusíni v ústředním parlamentě a současně i na to, že vláda o chystané vládní novelle k zákonu vodocestnému jednala se všemi stranami zúčastněnými, jenom ne s Rusíny. Chtěli tudíž Rusíni ukázati, že jsou zde a že se s nimi počítati musí.

Poslanecká sněmovna tudíž klidně vyřídí své pensum, které není veliké a které až na některé zákony, jež se vyřídí v posledním předvelikonočním týdnu, neobsahuje mnoho positivní, dokonané práce. Poslanci rozjedou se na velikonoční prázdniny v právě takové politické nejistotě, v jaké se sjeli dne 5. března, a až 11. dubna se opět dostaví k zasedání letnímu, sotva bude jinak než dnes. — Velké otázky, jako reforma branného zákona, finanční zákon atd., nelze řešiti malou majoritou, kterou by eventuellně tvořiti mohli Němci, Poláci, Italové a Slovinci. Pouhý pohled na velmi různé, ano protichůdné zájmy, těmito skupinami hájené, ukazuje, jak velice vratká, nespolehlivá a křehká by to byla majorita. S tou by nebylo možno ani poměrně snadné parlamentní otázky řešiti, neboť sebe menší náhoda by znamenala každou chvíli velký kámen úrazu. Ale na tvoření pevné, stabilní majority bude možno mysliti teprve, až bude rozřešena uherská krise a hlavně až dojde aspoň v základních věcech k bezpečné dohodě česko-německé. A tu, jak je patrno, platí z obou stran již za dobré znamení, když vyjednávání nevázne a když znovu bezprostředně nehrozí zmar díla dosud v konferencích vykonaného.

Jelikož se nedá čekati, že by do 11. dubna se stav podstatně změnil, počne po svátcích letní zasedání ve znamení téže nejistoty a mlhavosti, v jakéž se nyní zasedání jarní chýlí ke konci.

*

BESEDA

JAR. STUCHLÍK (Curych):

CONCILIUM BIBLIOGRAPHICUM. (Dokončení.)

První uchopili se otázky bibliografické zoologové a fysiologové a usnesli se na příslušných mezinárodních kongresech na pokud možno úplném vydávání literatury. Poněvadž v Curychu existoval podobný podnik Dra. Havilanda Fielda, vedený velice prakticky, usneseno, přenechati jemu vydávání literatury, což ovšem i potom zůstalo, když ze soukromého podniku stal se podnik akciový, podporovaný švýcarským Svazem (státem).

Nežli nastíním stručně vývoj Concilia samotného, podám zde, v souvislosti s předešlým, methodu sbírání a publikování literatury a výhody z toho plynoucí.

Aby literatura byla co možná úplná, je samozřejmě nutno, aby veškerá vědecká produkce z toho kterého oboru byla poslána určité redakci, jež by ji zpracovala, zklassifikovala a publikovala. To předpokládá, že budou této redakci posílány všechny knihy a všechny periodické publikace, pokud možno ve všech jazycích, a — což je hlavní podmínkou — pravidelně. Tato podmínka by v našem případě byla dosti splněna, ponévdž velice materiálu dodávají jednak curyšské bibliotheky, jednak nakladatelé a administrace samy, pak Concilium samo a konečně z nemalé části švýcarský Svaz (Bund),[1] který věnuje ročně několik tisíc franků tomuto podniku s podmínkou, že všechna literatura přejde potom v majetek zoologické bibliotheky obou vysokých curyšských škol. (Poněvadž je posavad klassifikována pouze literatura zoologická, fysiologická, anatomická, ovšem s náležitým ohledem na příbuzné vědy.)

Primát ovšem drží literatura anglo-americká, pak německá a francouzská; z literatur slovanských sem theoreticky přichází mnoho věcí: ale jednak, jak si mně pan Dr. Fiel, ředitel Concilia, stěžoval, chodí velice nepořádně, a potom, není pro ni referentů, ježto toliko on zná poněkud rusky. Z českých — z nich ale většina v přítomném čase nedochází, poněvadž její zasílání bylo skutečně bezúčelné — uvádím na př.: Rozpravy čes. Akad. II. tř., Časopis České Společ. Entomol., Časop. moravsk. Musea zemského, Věstník Čes. Akad. a j. pravidelně, Časop. čes. lék., bývalý Vesmír, Věstník klubu přírod. v Prostějově a j. a j. nepravidelně, v přítomné době vůbec ne. — Pomyslíme-li, že Concilium registruje asi 4000 vědeckých časopisů vedle speciálních knih — což je ovšem dosavad bolavá stránka jeho netečnosti (resp. jinými příčinami) nakladatelů zaviněná — poznáme snadno, že jeho katalogy vykazují poměrně vysoký stupeň úplnosti a tedy jsou značné ceny pro vědecké pracovníky.

Tato literatura zpracovává se následujícím způsobem:

Vše, co přijde, se čte a dle obsahu zařazuje do seznamu, pořízeného dle decimálního systému výše popsaného; ovšem současně pod několik čísel, podle toho, s kterého stanoviska možno práci posuzovati, resp. který materiál jest v ní zpracován; takže, ptáme-li se po tom na tu či onu část její, musíme vždy v seznamu tuto práci nalézti.

Technické zpracování této partie bibliografické práce je pro nás poněkud neobvyklé. Neboť název práce není vytištěn do knihy, nýbrž na lístek, každá pro sebe zvlášť na jeden lístek, který vyhlíží následovně: V rohu jest číslo decimálního systému; uprostřed potom název práce v té řeči, v které byla otištěna, s udáním časopisu, ročníku a stránky ovšem; a pak, vedle etikety Concilia, poznámky nejrůznějšího druhu, jaké právě jsou nutny.

Tím tvoří vlastně veškerá literatura veliký lístkový katalog, ne knižní, jak jsme dosavad zvykli. Veliké výhody takovéhoto katalogu, jehož umístění ve zvláště konstruovaných skříních jest velice vkusné a účelné, jsou hlavně tyto: 1. neomezená možnost doplňovati jej; 2. přehlednost a přístupnost, patrná právě ve velikých bibliothekách;[2] 3. přímá nepoškoditelnost, resp. snadná separativnost a j. a j., které čtenář, věc znající, sám snadno odhalí. Ale — a to je nejdůležitější — o čemž jsem se již zmínil při vysvětlení decimálního systému: možnost odebírati literaturu kteréhokoliv oboru. Tuto výhodu dovedou řádně oceniti jen vědečtí pracovníci. Co ztráví vždy času a co peněz stojí, musí-li se člověk trápiti s knižními katalogy; takto, pracuji-li něco o fysiologii trávení, objednám si krátce veškeru literaturu o tom oboru, aniž bych potřeboval se dlouhý čas hrabati ve všech možných seznamech, ročních zprávách, Centralblattech, knihkupeckých zprávách, a jak se všechny ty pomůcky jmenují. Není to báječná úspora času a energie? A což ještě to? Já mohu, aniž bych se staral, obdržeti brzy po vyjití zprávu, že vyšla práce z oboru mne zajímajícího, její název i charakter vůbec, jen když u Concilia se ohlásím jako předplatitel literatury toho kterého oboru. Výhoda, kterou mnohé bibliotheky západoevropské a americké, učené společnosti i četní privatisté lehce pochopili a s otevřenou náručí přijali.

Tolik povšechně.

O technice práce, jakož i o Conciliu samotném se zmiňovati nemohu příliš široce, aby článek příliš nevzrostl. Snad o těchto, ostatně velice zajíma-

[1]) Mimochodem: Péči Spolkové Rady švýcarské v Bernu demonstruje tato činnost velice charakteristicky; a zasluhovalo by zvláštního článku poukázati na ni a dáti tak příklad podobným úřadům jiných, velkých států, jistě následování hodný. Viz na př. účast Spolkové Rady při snahách o ochranu přírody, jak jsem na př. stručně uvedl v Živě 1912 č. 3. a j.

[2]) Proto jeho rychlé zavádění; viděl jsem takto seřazené katalogy nejen zde v Curychu, ale i v Paříži (Jardin des Plantes, Bibl. St. Généviève etc.), v Londýně (Kew, bot. zahr., Mus. Hist. Nat., Brit. Mus. a j.) v Brusselu, Mnichově a j.

vých a poučných věcech budu míti příležitost brzy říci více. Dnes jen tolik: Concilium Bibliographicum, akciová společnost na vydávání vědeckých bibliografií, jest vlastně nakladatelstvím. Vycházejíť v jeho nákladě četná bibliografická periodika s referáty, na př.: »Conspecta« (zool., fysiol., palaeontol., biolog., anat.), Bibliographia Physiologica 1893—96,[3]) neb účastní se na vydávání jiných bibliografických vědeckých sborníků, jež zároveň referují o všech pracích, nebo konečně přijímá do prodeje veškeré publikace tohoto druhu; hlavně analogického podniku v Brusselu (Institut International de Bibliographie), nebo v Monaku (Institut International de la Paix), jemuž každému by zaslouženě měl býti věnován článek zvláštní, ačkoliv jsem nucen pominout je mlčením, nebo konečně vědecky-specielního podniku, dříve od Herbier Boissier v Ženevě vydávaného Katalogu nově vystavených druhů rostlin. Podobný katalog pro zoologii existuje v Conciliu samotném. A nutno hned podotknouti, že ačkoliv dnes jest ještě činnost Concilia omezena na výše vyjmenované vědy, bude co nevidět rozšířena i na jiné obory, které též uznávají neodložitelnost provedení této pěkné myšlenky. Poukazuji na př. na usnesení kongresu lesníků, kde zvolena byla bibliografická komise, jež ukončila již svoje jednání s Conciliem a přistoupí co nejdříve k praktickému provedení, jakmile jen sebéře dostatečný počet abonentů;[4]) nebo na usnesení kongresu botanického v Brusselu, kde tatáž tužba uznána za velice naléhavou.

Ve vlastním domě umístěn je celý tento podnik. Tiskárna obstarává tisk veškerých publikací, jež redakce zpracuje a ve vlastních rozsáhlých katalozích uschovává. Nutno ještě poznamenati, že vedle katalogů, srovnaných dle decimálního systému (ať již se týkají zoologie, či anatomie, fysiologie etc.), a vedle seznamů specií (zoologických a botanických), obsahuje Conc. ještě katalog sestavený dle autorů, v němž zase s příslušnými údaji nalezneme vše, co se vztahuje k tomu kterému autoru, pokud ovšem jeho práce byly Conciliu zaslány. Katalog tento koná výborné služby tenkrát, známe-li autora a hledáme pouze jeho práce; proto jeho největší význam v bibliothekách, jak jsem se již výše zmínil.

Bylo by ještě mnoho a mnoho co psáti, zajímavého i poučného: vývoj myšlenky bibliografické až k ustavení a organisování Concilia resp. bratrských ústavů, vývoj curyšského Concilia samotného, methody bibliografické až po decimální, bibliografie u různých národů, její vztahy k vědě a vliv Concilia v tomto ohledu atd., mnoho, co by zaujalo mnoho papíru, více než v tomto listě jest možno dáti k disposici. Proto zavírám — i proti svému přání, a možno, že i proti očekávání čtenáře — svůj informační článek, k němuž přidávám několik suchých statistických čísel, hovořících však tak výmluvně, že k nim doprovodu netřeba.

Dosavad bylo vydáno v Lístkovém katalogu 30,357.500 lístků. **Věcně** (dle oborů) bylo rozdělení následující:

	r. 1896—1908	1909	1910	úhrnem
z palaeontologie	17904	1952	2073	21929
biologie	1477	333	224	2034
mikroskopie atd.	1691	261	165	2177
zoologie	143962	16914	17347	178223
anatomie	16715	1529	1619	19863
fysiologie	15715	4369	5640	25724
	167464	25358	27068	249890
dle autorů:	108282	14035	15077	137394
	275746	39393	42145	387284
syst. zool. a palaeont.	85456	10734	10104	106294

Mimo to uveřejněno bylo v »Zoologische Anzeiger« citáty od č. 114.280 do č. 129.419, v »Zentralblatt für Physiologie« zprávy asi na 500 stránkách, v »Archiv zur Protistenkunde« a j.

Mnohé ovšem nechávám nepovšimnuto.

Také literaturu nebudu uvádět. Kdo se o věc interessuje, najde mnoho v časopise Concilia, v Annotationes Concilii Bibliographici«, Curych, kde také r. 1905 sestavil p. Dr. H. Fiel veškeru dotyčnou literaturu. — Poněvadž myslím, že myšlenka, kterou ostatně specielně s našeho českého stanoviska rozeberu ve zvláštním článku, prosím sl. redakce časopisů, které snad se o věci vyjádří, by mi zaslaly příslušná čísla, abych po případě na některé podněty mohl reagovati, resp. dotazy zodpověděti; podobně i jednotlivci. (Adr.: Jar. Stuchlík, phil. cand., Zürich IV., Riedtlistrasse 70. Švýcary.)

*

Je suis obligé de présenter mes meilleurs remerciments a M. le Dr. H. H. Field, directeur du Concilium Bibliographicum, pour sa bienveillance, avec laquelle il m'a montré l'établissement du C. B. et donné à disposition toute la littérature sur cette entreprise.

[3]) Od r. 1896 se datuje vycházení lístkového katalogu; práce vyšlé před tím, nejsou v něm obsaženy.

[4]) Viz provolání prof. Dr. Bühlera z Tübingen v Annotationes 1910.

TECHNIKA

Ing. F.:

O STAVOVSKÉ BOLESTI TECHNIKŮ.

(Dokončení.)

Zhýčkána liberalismem a jeho opportunistickým manchestrovským principem pokroku a svobodného hospodaření, vyrostla technika do nezměrna. Stát zabraňuje jen nejbrutálnějšímu egoismu, jehož mírnější forma je nezbytně nutná v hospodářském boji. Anglické »let alone« stvořilo průmyslovou nadvládu anglickou a učelivý žák americký mu stejně dobře porozuměl, takže překonal i svoje učitele. Sňatky umlčena nevraživost byrokracie vůči nové šlechtě peněžní a manchesterský princip ovládl i správu státu. Francie přijala nadšeně princip ten, Bastiat zapěl v »La harmonie économique« hymny a spojen s malthusianismem, manchestrismus se šířil i zde. S ohledem na nebezpečí drobení se kapitálu omezovalo se plození dětí — seslaboval se boj o život, ovšem jen mezi kapitalisty. Chudáci byli chráněni proti vymření antimalthusianismem, neboť kapitalismus potřebuje hodně mnoho proletářských dětí. Proto bída nevymře, je immanentní, a integrací tisíců pracovních výkonů bídných vzniká a roste ka-

pitál. Bída ale roste dělením. Socialistické ideje, vyrůstající oproti anglickému liberalismu, uplatňují se v Anglii nejdříve. Hnutí Chartistů smiřuje průmysl s pracujícím lidem a oceňuje význam práce. Jinde tomu tak dosud není.

V Německu, jehož obyvatelé za 100 let se zdvojnásobili, zapustil, jak patrno, manchesterský liberalismus kořeny bez malthusianismu, ale spolu se silným socialismem. Schultze-Delitzsch propaguje Bastiata. Po Lassalleovi a Marxovi nenašel se již nikdo, kdo by psal pro kapitál tak, jako oni psali proti němu. Socialismus roste s industrialismem a blíží prý se sociální převrat.

Chtějíce na tomto historickém pozadí vykresliti podstatu techniky jako zvláštního umění, docházejí autoři knížky o metafysice techniky k závěru, že ve skutečném životě není rozdílu mezi uměním, dovedností a hrubou prací. »Jsou pouze jednotlivé výkony a hromadné výkony, jednotlivé pro hromadu a hromadné pro jednotlivce«.

Celý život, stát, společnost, věda praktická i spekulativní, vydělávání chleba každého způsobu, vše jsou jen vývojové stupně těchto výkonů.

Technika vychází z mechanické empirie a mathematicko-fysikální spekulace, které obě na různých místech vznikly a různě se vyvíjely. Vývoj ten podrobně autoři sledují v kulturních dějinách a docházejí k závěru, že techniku v našem slova smyslu stvořil teprve kapitalismus, jenž těžil z přírodních věd vše, co mohl, a dal toto těžení zvláštní třídou prováděti; a tato »Ausschlachtung der Naturwissenschaften im Dienste des Kapitals« nazvána technikou.

Neznají techniky jako uzavřené vědy, jen přírodovědecké výdělkářství, multiplikátor bídy z přelidnění, který nosí masku vědeckosti, aby zakryl svou nehumánnost. Věda je humánní v nejvyšším slova smyslu, ale přírodní vědy, zneužívané technikou, trivialisované a zhuntované, jsou nehumánní.

Autoři obracejí se však s celou rozhodností i proti technikům, technikám a školám pro techniku připravujícím. Reálky jsou jim přes noc zvrácenými a zmrzačenými gymnasii, které mají znamenati praktičtější formu vzdělání, ale znamenají, stejně jako techniky, **instituce k výrobě potřebného proletariátu pro technická povolání úřednická.** Založeny byly prý jen v zájmu podnikatelů a kapitálu, kterému je vítána každá nadprodukce inteligence a tím přebytečná nabídka pracovních sil a stlačování platů. »Rozumný stát by přeplněné školy zavřel, zadlužené obce zakládají školy v zájmu majitelů svých obligací.« Tím vším roste bída technických povolání, jejíž representantem je **soukromý technický úředník.** Hospodářská odvislost těchto lidí determinuje naprosto jich celou životní práci: Jich poměr k podnikateli, »jehož chleba jedí«, jich poměr k dělnictvu, které zaměstnávají svými rozkazy, jich hodnotu v kruzích konsumentů. Úředník jest pouze nástrojem v cizích rukou, brusem, který nikdy neřeže. Slouží soukromému majetku několika, na útraty sil všech ostatních. Nebezpečí celého toho systému pro život celku vrcholí v kartelech a trustech zotročujících dělnictvo, úřednictvo i konsumenty. Závěrek vývodů obou kritiků techniky musí dostačiti, jelikož nemožno spoustu jich myšlenek podati:

Technika byla nutným výplodem velikého počtu obyvatelstva, jež bylo nutno vyživiti. Obchod techniku zkapitalisoval a od té doby jde rozvojová linie její vzhůru a linie její lidské ceny upadá, zatím co se stává službou potřeby nadhodnoty majetných a tím protisociální. Nemá metafysického pozadí, filosofického poznání, ethické vůle, nic lidského — jen animální hlad milionů dělníků, bezúčelná ziskuchtivost sta beroucích: to je metafysika techniky.

Technik nemá tudíž při své práci své vůle, jest pasivní, indiferentní nástroj a neosobní jest i jeho práce, tvořící pro den a je tudíž parafrasí stávajících věcí. (Stále myšlen technik-úředník kapitálu.)

Technik jest ubožák. Velekněz nadhodnoty je chudákem. Co vytěží zneužíváním fysiky a mathematiky pomocí dělníků, jde do pokladny společného pána, jenž celou zodpovědnost však se sebe skládá na technika.

Za čočovici zrazuje technik lidstvo kapitálu a v mravní bezcennosti a bezúčelnosti svého konání nalézá odměnu. Donucen k tomu jen hladem, to je poslední důvod té zrady — toť otřásající tragedie technického století, jejíž hrdinou jest technik.

»Die Technik ist ausgezogen, um die Menschheit zu Tausenden zu beglücken mit sorgender Liebe; sie ist aber die Hure des Kapitalismus geworden.«

»Technika jest systematisovaná vůle účelu.« Vnější účel je vědomý, ale vnitřní nevědomý, a tím je pro technika jen zúročení immanentního zájmu bezúčelného kapitálu.

Technický pokrok jest kulturním pokrokem teprve tehdy, když tvoří sociální pokrok lidstva. Vývoj ale vede přes amerikanisování celého světa k naprostému materialisování života rostoucího lidstva a ne k jeho zlidštění.

Nejvyšším kulturním činem techniky by bylo vyrovnání hustoty zalidnění na celé zemi a spojení stejně zalidněných krajů v spokojenosti. Ale to je ideál neuskutečnitelný. Ideál, který ve skutečnosti životní se stále více zvrací v opak.

To je drama naší doby, tragedie techniky, tragedie ženy s nejnádhernějšími dary, které slibovali nejvyšší štěstí, zatím co se musí od-

dati orgasmu šílenců, aby své chudé rodině a sobě opatřila skyvu chleba.

Až potud úryvek ze sociální filosofie techniky. Je dostatek patrno, že nejde o nějaký pamflet, jeden z elaborátů za každou cenu proti technikům, vyzvedající právníky a ostatní netechniky. Úryvky ty uveřejněny byly v Österreichische Polytechnische Zeitschrift a nalezeny i v řadách techniků v nich četné myšlenky, vzbuzující jen souhlas. Je beze sporu, že myšlenky autorů Metaphysik der Technik souhlasí s názorem všech zkušených a nepředpojatých techniků i u nás.

Mluví-li se dnes takto i u nás, je jistě nejvyšší nebezpečí v prodlení s nápravou těchto všeobecných běd. Hledati vinníka nebudu, neboť znám ho velmi dobře. Kdo je vinen jiný tímto stavem než technik sám. Rozhlédněte se jednou po časopisech, které se u nás zabývají ne technikou a její zázračností, vynalézavostí atd., ale technikem, jeho životem. Vizte dělnickou žurnalistiku a hledejte jednoho časopisu, kde byste mohli čísti několik opravdových slov o technicích, jich životě, práci, veřejné činnosti a o nedostatcích a přednostech celku i jednotlivců. Nenaleznete nic podobného. A vyplnilo by se jich deset. Setkají-li se dva přátelé technici, mluví jako svrchu zmínění doktoři, nebo ještě hůře o svých druzích, ale nehledají nápravy. Neznám turečtějších fatalistů nad techniky: »Takové jsou poměry a co zmůžu já, ubohý chudák. Nejvýše vyletím na dlažbu. Beztak se na mé místo tlačí kolik uchazečů, hledí mne vypíchnouti denunciacemi a podobnými mizernostmi. Mlčím tedy raději a mlčky sloužím. Ono to tak musí býti!« Nápravu nahradí mu zapomenutí a to hledá obyčejně v alkoholu. V tomto prostředí je věru těžko zůstati optimistou. A přece jsou ještě i lidé toho druhu, zakládají revui pro technickou kulturu (Techniku XX. stol.) a čekají, že snad přece se jim podaří vyrušiti technickou veřejnost z toho mrtvolného klidu a fatalismu. A vydávají dokonce první čísla II. ročníku a čekají jen, co se pevně uchytí a budou míti záruku nejnezbytnějšího kruhu přátel předplatitelů a pak o nápravě těchto poměrů dá se již vážně uvažovati. Naleznou se technici, kteří pochopí význam takového časopisu, neodvislého od nakladatele-obchodníka a mající pouze nejvážnější snahy: pomoci stavu tak zbědovanému na nohy, získati mu důvěru a to předpokládá: vpraviti mu hrdost a sebevědomí, že tak, jak to je, nemusí být, nesmí být, nebude dlouho již ani možné, vpraviti mu tu stavovskou hrdost, která nejen ví, že je to bída, ale která také chce, aby bylo lépe, vážně chce nápravu, hledá ji a provádí?

Máme u nás řadu populárních časopisů, redigovaných obyčejně na zakázku více méně dobrého obchodníka-nakladatele nějakým laikem nebo odborníkem s nepříslušným titulem, vyplňovaných písaři, korespondenty literárními, kteří ke koupeným cizím štočkům upravují dle Ottova Naučného slovníku nebo dle pracného překladu »původní« články, popularisující vynálezy a pokroky z říše vědy a práce naší epochy. Máme časopisy odborníky psané a tak kožené, že jich nikdo nečte, ale neměli jsme a nebudeme dlouho ještě míti technického časopisu, který by nemaloval udiveným laikům straky důmyslu technického století, aby tím hasil každou jiskru podnikavosti v zárodku, ale který by opravdu se snažil ukázati nejširším vrstvám, co mohou od techniků čekati, co skutečná technika a neodvislý technik může znamenati pro ně a co čekají technici od nich. A čekají-li něco od veřejnosti, musí býti veřejnosti jasno, jak žijí tyto »prostitutky kapitalismu«, které pomáhají jiným vytloukati ze zázračných vymožeností věd a umění bohatství zatím co sami trpí jako nejhůře placení nejvíce drahotou, při jejímž zrození pomáhají a kteří mají o málo větší podíl na něm než dělník. Jak to praví autoři Metafysiky techniky: Mají-li dělníci z celé technické slávy jen suchý chléb, mají technici chléb margarinem mazaný; a čajové máslo, čaj a zavařeniny atd., celou smetanu výroby má kapitál.

Hlas obou vídeňských doktorů není ojedinělý ani v tom ohledu, že i z řad techniků vůdčích, náčelníků techniky, vystupují jedinci s podobnými názory. Technický ředitel všeobecné elektrické společnosti v Berlíně, Rathenau, vydal právě knihu »Zur Kritik der Zeit«, kde se ostře obrací proti mechanisaci života moderní průmyslovou výrobou. Líčí život, práci a zábavy moderního člověka a charakterisuje celý ten život jako hraničící se zoufalstvím ženichů homerovských, kteří požírají při blížení se osudu se smíchem syrové maso krví crčící, zatím co jim tekou slzy z očí.

Podobný hlas, chráněný jistě vůči podezření z revolučního socialismu, ukazuje zřetelně, že se množí technici, kteří stav svůj a svých soudruhů považují za nesnesitelný a že stále častěji budou cítiti potřebu veřejně nespokojenost svoji vyslovovati. A zvláště je-li forum pro to vyslovení, je-li neodvislý časopis, který může se plně věnovati nápravě této hrozné a jistě tragické bídy celé důležité skupiny národa s tak značně omezenou produktivností a s takovými možnostmi přímého zvýšení blahobytu lidstva.

ZE DNE

Příští číslo »Přehledu« bude dvojité (28.—29.). Číslo 30. vyjde pak až 19. dubna.

*

Jednotný klub, čeští lordi a čeští soc. demokraté. Čeští členové panské sněmovny vstoupili v těchto dnech do Jednotného klubu českých poslanců na radě říšské a tím do užšího styku s naší politikou vídeňskou. Nesdílíme stanovisko Lidových Novin, jež bouřily proti přijetí pairů panovníkem jmenovaných do klubu poslanců volených na základě všeobecného práva hlasovacího ve jménu ohrožené demokratické politiky české, a vítáme krok českých lordů jako bezesporné zvýšení vlivu české delegace v obou sněmovnách. Až dosud nějakých styků mezi českými poslanci a českými pairy takřka vůbec nebylo. Vinu na tom nesla jednak roztříštěnost českých stran na radě říšské, za níž pairové, nenáleželi-li náhodou ke straně mladočeské, neměli na koho se obrátiti, a pak nedostatek agilní politické osobnosti mezi našimi lordy. Politiky z nich byli až dosud pouze Adámek, Bráf, Mattuš, Škarda a Zeithammer, ti však bohužel o panskou sněmovnu zavadili zřídka. Proto bylo české stanovisko s lavic horní sněmovny háǰeno jen v případech ojedinělých a vzácných. Soustavnost, na níž nám mělo vždy nejvíce záležiti, scházela úplně. Doufáme, že se poměry tyto nyní změní, zvláště když vedle stálého styku s Jednotným klubem se českým pairům dostalo posily v osobnosti tak význačně politické, jako je Dr. Žáček, jenž svým stálým pobytem ve Vídni je k tomu přímo předurčen, aby organisoval politiku českých pairů ve sněmovně panské a dbal o to, aby se svým stanoviskem vystoupili při každé příležitosti jen poněkud významné. Že účast českých členů sněmovny panské na poradách Jednotného klubu přispěje k vyrovnanější politice našich zástupců parlamentárních, že je vyvaruje snad i mnohdy před nějakým nerozvážným krokem a že je konečně novým důvodem k udržení jednotnosti české politiky, je asi nepochybno. — Skoro současně se zprávou o vstupu našich lordů do Jednotného klubu ozval se s jisté strany hlas, aby do něho vstoupili též čeští sociální demokraté. Je prý to jediná jejich možná cesta do předu. Nepokládáme vstup tento za možný a ani za takticky žádoucí. Jednotný klub je a zůstane klubem měšťáckým, klubem, na jehož spolupráci se může anebo by se mělo moci počítati ve všech případech — za politických předpokladů této spolupráce ovšem. Dnešní jeho těžkosti mají svou příčinu v tom, že strana národně sociální není čistě měšťáckou, nýbrž do jisté míry třídně-dělnickou, a že se v důsledcích toho staví k různým předlohám, zvláště berním a vojenským, a priori odmítavě, kdežto strany ostatní je posuzují především se stanoviska politického. Přijetí soc. demokratů do klubu by jeho beztak dosud malou schopnost k positivní práci, v níž právě by se jeho váha měla nejvíce uplatniti, podstatně ztížilo, ne-li docela vyloučilo. Od soc. demokracie nelze také žádati, aby dle diktátu většiny hlasovala event. proti samým základům svého programu. Uvedla by se tím ad absurdum. Proto by byl vstup českých soc. demokratů do Jednotného klubu na škodu oběma stranám. Tím žádoucnější jest však, aby mezi Jednotným klubem a českými soc. demokraty sjednány byly pevné podmínky o společném postupu v záležitostech českého všenárodního zájmu se týkajících.

Pěvecké zápasy, které uspořádány byly u příležitosti oslav půlstoleté činnosti plzeňského »Hlaholu«, byly zvláště tím radostným zjevem v našem životě, že ukázaly, jak vážně a s uměleckými tendencemi pěstuje se sborový zpěv nejen v těch jednotách, u nichž snažení podobné vyplývá z vyššího a poměrně jednotného stupně hudebního vzdělání, ale i tam, kde členstvo v pěveckém spolku sdružené právě v těchto ohledech je velmi nestejnorodé a povoláním svým pěveckým úkolům vzdálenější. Mnozí z těch, kdož znají dnešní výkonnost a uměleckou úroveň »Sdružení pražských učitelů« a byli svědky jich úspěchů, očekávali asi jich vítězství i v Plzni jako něco samozřejmého. Ale umělecká soutěž byla zde velmi vážná, boj tuhý a tím je ovšem i každá zde dobytá cena dražší a významnější. V řadě odměněných první cenou šly po »Pražských učitelích« spolky a sdružení: »Smetana« z Plzně, »Šestnáctka« ze Smíchova a »Pěvecké sdružení z Telče«. Zápasy samy podaly důkaz, že v národě našem je dost dobrého, ano mnohdy znamenitého materiálu hlasového pro sborový zpěv, že je v něm dosud dostatek nezištného nadšení pro ideální snahy.

Gebauer a Mourek. Čtenáři naši pamatují se dojista na naši kontroversi s drem A. Beerem, jenž snažil se veřejnosti dokázati, že, srovnávajíce zemřelého germanistu V. E. Mourka s geniálním tvůrcem české historické mluvnice Janem Gebauerem, křivdili jsme Mourkovi. Našemu názoru dostalo se úplného potvrzení právě úsudkem povolaného odborníka professora Josefa Janka, který svůj široce založený nekrolog Mourkův v »Časopise pro moderní filologii« končí slovy, která, při veškeré úctě k památce Mourkově, zastávají stanovisko v našem časopise ostře vytknuté. Prof. Janko dí: »Gebauer byl duch tvůrčí, jenž na poli skoro nezoraném uplatňoval samostatně methody nové, jinde se osvědčivší, a neúmorně pracuje činil objevy originální, z nichž jmenuji pouze učení o negaci a iotaci; Mourek naproti tomu byl talent pronikavý, jenž se ujal oboru tou dobou odstrkovaného a prácnou, svědomitou, střízlivou kontrolou názorů již před ním hlásaných docházel výtěžků cenných, effektivně stejně záslužných. V otázce o negaci jest Mourek pokračovatelem Gebauerovým, tlumočníkem nauky jeho před širším forem světovým; než ani v tom nemůže býti shledáván znak vědecké inferiority, neboť geniem se nazve právě jen málokdo a veškeren pokrok ve vědě se děje tím, že pracovníci později nastoupivší budují tak neb onak na bedrách svých předchůdců. Také Mourek byl a bude takovým předchůdcem.«

Co provádí České Slovo v sporu o »římské dopisy« p. Masarykovy, je komedie druhu nejodpornějšího. Donuceno byvši na ústup, vymýšlí o mně novou lež, že prý jsem k »švindlům« v »Čase« mlčel tak dlouho, dokud jsem se nerozešel se stranou realistickou. Nesedí v redakci Č. Slova pan Svozil, který byl svědkem mých bojů proti švindlům v Času dávno před mým odchodem od realistův a který tehdy mně i ostatním bojovníkům za očistu v této straně zákeřně vpadl vzad? Tenkráte moji oposici mařil a dnes opováží se tvrdit, že jsem oposici nedělal? Nemá tento moralista už opravdu pražádného studu před veřejností která již tehdy byla svědkyní značné části mého boje proti zlořádům Času? Věru, jakživ bych to nevěřil, kdyby se to nedálo tak hmatavě: otrávíš si několik let života loyálním bojem za nápravu poměrů v realistické straně, a když na konec poznáš marnost úsilí o nápravu nenapravitelných a odejdeš od nich, člověk, který dříve tvou práci kazil, teď ti ji upírá a ještě tě hledí očernit! Pane Svozile, kdykoli mezi námi bude řeč o nedostatku charakteru — na mně tato výtka nezůstane nikdy, ale vždy na někom jiném!

Ch.

Nešťastná informace ciziny o české literatuře. Berlínský mezinárodní měsíčník »Dokumente des Fortschritts«, mezi jehož spolupracovníky jsou osobnosti tak významné, jako K. Lamprecht, W. Sombart, Fr. Passy, Ed. Bernstein, přinesl článek českoněmeckého spisovatele Otty Picka »Česká literatura a její pravděpodobný vývoj«. Tendencí krátké, leč s nepříjemnou osobivostí a v protekčním tónu psané stati Pickovy jest ukázati, jaké perspektivy do budoucna má naše literatura. Nejen Vrchlický a Machar, ale i Březina jsou Pickovi překonanými stanovisky bez nároku na budoucnost; mládeži patří úkol stvořiti z českého písemnictví literaturu světovou. To si slibuje Otto Pick ve velmi nešťastné diagnose přítomného stavu a skutečně bez prorocké schopnosti ode dvou mladých spisovatelů — od Fráně Šrámka, v němž vidí spasitele českého moderního románu, a od Frant. Langra, kterého, v divinaci skutečně nepochopitelné, pokládá za dramatika budoucnosti. Kdyby tuto fantasii, k níž věru není posud kritických předpokladů, vytiskl někdo v českém jazyce, vysmála by se mu celá veřejnost; jde-li však o informaci ciziny na foru skutečně význammném, dlužno ve vší vážnosti proti takové popletené mystifikaci protestovati.

*

Tiskové opravy ve článku »Psychologie bez duše«. Str. 407, sl. I., ř. 25., místo věčné skutečno čti věcné skutečno; sl. II., ř. 27. místo probírati čti potírati; sl. II., poslední tři řádky náležejí do textu, ne do poznámky. — Str. 440, sl. I., konec 2. odstavce, místo mínil jsem tehdy čti mínil jsem tedy; sl. II., ř. 22., místo nemůže čti může. — Str. 441, sl. II., ř. 15. Před »Neboť zruš uvozovku. — Str. 451, sl. I., v poznámce [3]), řádka 3., místo strhal čti stíhal; řád. 9. závěrka za slovem ‚tvořících‘« až za závorku: zpupné slovo!)«. — Str. 452, sl. II., ř. 8., místo odpůrce vědy čti odpůrce ze zlehčování vědy. — Str. 453, sl. II., ř. 3. místo objevech čti objektech.

*

Banka pro průmysl pivovarský v Praze konala dne 25. t. m. II. řádnou valnou hromadu. Po uvítání přítomných presidentem panem vládním radou Drem Voglem přednesena výroční zpráva účetní za rok 1911, z níž vyjímáme následující cifry čisté rozvahy: hotovost K 8.351·84, dlužníci K 2,132.746·37, směnky, devisy a šeky K 771.626·49, inventář K 21.286·05, hodnoty v úschově K 2,425.940·04, zařizující výlohy K 37.210·18, na stránce passiv pak akciový kapitál K 2,000.000·—, věřitelé K 515.630·84, reeskont korun 313.751·27, vklady na knížky K 84.425·19, hodnoty v úschově K 2,425.940·04. Hrubý obrat za rok 1911 obnášel K 29,839.434·21, obrat pokladniční 14,581.540·98 korun, směnek a devis bylo eskontováno celkem za K 3,274.067·61. Čistý zisk K 53.075·93. Správní rada ústavu učinila vše, aby hospodářství banky bylo co nejracionelnější, nemohla se však vyhnouti velice značné režii, resultující právě ze stavovské činnosti akvisiční a zejména organisační, jelikož, kdežto pro banku s programem všeobecným jest půda dána již dnešními poměry hospodářskými, bylo nutno, aby banka stavovsky pivovarská v prvé řadě teprve propracovala půdu, připravenou sice poněkud stávajícími odbornými středisky pivovarskými, naprosto však finančně neorganisovanou, a jest samozřejmo, že činnost tato na užším programu i půdě vyžadovala mnohem značnější intensity jak morální tak i finanční. — S ohledem na vývody správní rady bylo valnou hromadou přijato, aby dividenda za rok 1911 vyplácena nebyla a z čistého zisku aby bylo přikázáno K 10.000 reservnímu fondu řádnému a K 25.000 fondu pro ztráty dle § 94. stanov, zbytek pak aby byl použit k příslušnému odpisu zařizovacích výloh resp. přenosu na nový účet. Na to znovu zvoleni tři členové správní rady, páni: Jindřich Jaroschka, Hynek Kreutzer a Frant. Zavřel, kteří dle stanov byli ze správní rady vylosováni, dále tři členové dozorčí rady páni: prof. Dr. V. Brdlík, Theodor Kratochvíl a Dr. Ludvík Pauler a za náhradníky pak páni: Dr. Hrach, Emil Laufke a Raimund Severa. Jelikož volné návrhy dle § 26. stanov nebyly žádné oznámeny, končil předseda přáním mnoho zdaru do roku běžného valnou hromadu.

Emisse akcií Živnostenské banky r. 1911. Páni akcionáři se upozorňují, že akcie Živnostenské banky emisse 1911 vydávají se u pokladen proti navrácení repartičních dopisů a pokladních stvrzenek.

POLITICKÁ KRONIKA.

14. března zahájeno první čtení branných příloh.

14. března učiněn byl na krále italského atentát. Král zůstal však nezraněn.

15. března docíleno v Brusselu dohody o obnovení cukerní konvence.

16. března vyslovila se plenární schůze německých zemských poslanců pro pokračování v jednání vyrovnávacím.

17. března rozbilo se vyjednávání vlády anglické o ukončení hornické stávky.

18. března byla odřeknuta návštěva císaře Viléma ve Vídni.

19. března předložila vláda říšské radě osnovu zákona o zrušení malé loterie.

22. března skončeno první čtení branných předloh.

22. března spuštěn na moře druhý rakouský dreadnought, **Tegetthof.**

22. března oznámen byl obsah nových německých branných předloh, zvyšujících nově počet mužstva.

23. března přijel císař Vilém do Vídně.

24. března pověřen byl hr. Khuen vyjednáváním s vedoucími uherskými politiky za účelem rozřešení krise.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tisk! Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 5. DUBNA 1912. ČÍSLO 28.—29.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

BESEDA

E. CHALUPNÝ:

AUTOBIOGRAFIE JOSEFA KAIZLA.

Dr. J. Kaizl: Z mého života. Vydal Dr. Z. V. Tobolka. Nákl. J. R. Vilímka.

Díl I. 1854—1879. Stran 408 a 21 obraz. R. 1909. Díl II. 1879—1891. Stran 684. R. 1911.

I.

Josef Kaizl byl osobnost nevšední, jakých je v historii pořídku: člověk, jenž úspěšně probil se politickou drahou sám o sobě, neopíraje se o stoupence, nemaje vlastní strany ani orgánu. Formálně patřil ovšem během doby k několika stranám, ale v každé byl živlem cizím a vždy zůstal svůj. »Nebudu se ohlížeti, co říkají voličové; s těmi lze zatočiti,« psal 6. října 1890 dru Kramářovi. Jistě nezvyklé v ústech muže, který mandát a s ním celou kariéru politickou přijímá z rukou voličů a který stojí na programě demokratickém! Stejně bezohledně Kaizl si počínal jak ve straně staročeské, tak i později v mladočeské. Jako 31letý staročeský poslanec v letech 1885—1887 neváhal stavěti se v klubu ostře proti zbožňovanému vůdci národa F. L. Riegrovi i jiným předním činitelům strany; po případě i v parlamentě »opponoval opuštěn od všech svých kollegů« (zápisek z 21. května 1887) a na konec složil mandát poslanecký ve chvíli, kdy to působilo proti klubu prudce demonstrativně. Vstoupiv po čtyřech letech do strany mladočeské, byl tam neméně osamocen, nemaje zejména po odchodu prof. Masaryka z klubu poslaneckého r. 1893 nikoho, s kým by se shodoval v názorech, vyjma z části dra Kramáře. Přetrhl zjevně i své spojení s Masarykem a jeho stoupenci, vystoupiv z redakce Naší Doby a napsav proti »České otázce« »České myšlenky«, a s mladočechy přes to nesplynul docela. Všemocný tehdy orgán strany, Národní Listy, byly mu cizí, proti Eimovu vedení vídeňské politiky zjevně vystoupil na známém sjezdu strany a na konec bez ohledu na stranu přijal ministerské křeslo v Thunově kabinetu 1898—1899. Nic nedbal, že populární kollega jeho dr. Edvard Grégr podnikal naň veřejné útoky; vedl svou, stavěl vedení strany, jak říkal, před hotové události a s železnou vytrvalostí kráčel přes rostoucí příboj radikálních odpůrců za svým cílem do posledního dechu.

Politikové, kteří mu stáli nejblíže, lišili se od něho právě v tomto ohledu. Kollega jeho v oboru národohospodářském, dr. Bráf, přilnul k straně staročeské úplně, prof. Masaryk s drem Kramářem, kteří společně s Kaizlem r. 1891 vstoupili do strany mladočeské a nějakou dobu snášeli v ní postavení neoblíbených přistěhovalců, po čase upevnili si postavení, každý v jiném denníku a v kruhu svých osobních přívrženců; Kaizl však, ač úplně isolován být sám nechtěl (sr. jeho dopis dru Kramářovi 27. září 1890), ve skutečnosti jako poslanec i ministr až do smrti neměl nic nežli svou vlastní hlavu, úžasnou inteligenci, píli, znalost a hlavně vůli, která »jediná u člověka namnoze dokáže všechno«, jak psal bratrovi již jako student (20. června 1873); a opravdu přes to, že neměl pod sebou ani kolem sebe ničeho, oč by se s plnou důvěrou opřel, vydobyl si místa jednoho z nejmocnějších politiků ve Vídni, k němuž na konci života, tedy i po jeho pádu z ministerstva, vzhlíželi s respektem i nejzuřivější odpůrci němečtí.

Osobní samostatnost pozorovali na něm již za živa přátelé i nepřátelé a vysvětlovali si ji všelijak. Jedni ho pokládali za holého egoistu, jemuž jediným bohem je kariera. Kaizl sám anticipoval podobnou výčitku již jako patnáctiletý hošík, tedy dříve nežli mu ji mohli vmetnouti ve tvář odpůrci; ale hned na ni sám také případně odpověděl. V denníku ze dne 26. července 1869 si napsal: »Vímť to, jsem jácký a sobecký, však jsem též dobrého srdce a dobrých snah pro vlast a všeobecenstvo. Ve velkém stavu je u mne ctižádost, jež mne žene ku předu — Na prej!«

Nebyl sobcem, který by hledal svého prospěchu za každou cenu, třeba na škodu ostatních (zejména nikdy se sám nenabízel vládám jako lovec ministerského fraku), nýbrž egoistou,

který se hledí dostat na místo přiměřené svým schopnostem, aby mohl na něm prospěti národu. Takových egoistů bychom potřebovali co nejvíce; každý význačnější člověk, je-li egoistou takovým, stává se sociální silou. Jiří z Poděbrad byl takovým egoistou; moc v Praze si osvojil násilím a lstí, a přece ani moralista Palacký nemůže popříti, že z egoismu toho vzešel národu prospěch. Egoism takový ústí vlastně v sebeobětování, v snahu o prospěch cizí skrze zdar vlastní; jistě u panovníků i ministrů jest možno se obětovat pro veškerenstvo[1]) stejně jako v »pastuchově chýšce«.

Že Kaizl opravdu vstupoval v život se srdcem zaníceným ušlechtilou touhou, svým vzestupem povznésti vlast, svědčí jeho vyznání, načrtnuté rovněž v 15 letech věku:

»Důkladně se připraviti k účinkování pro tu zem, jež »milenkou i matkou mou«, to umíním si nyní sně polo a bdě půl a vskutku provádím, co jsem si umínil. Jsem jinoch, a musím teprve se síliti, připraviti, bych mužem jsa mohl vlasti spláceti, čeho mi byla poskytla.«

»To píši, jinoch — dejž Bůh bych, muž neb stařec zde mohl dokončiti spokojen jsa skromně s sebou, a napsati, že nikdy neuhnul jsem se od dráhy své, že chtěl jsem prospěti a oslaviti vždycky vlast — kéž je mi los ten!«

A že Kaizl úkolu vytčenému čestně dostál, neupře dnes nikdo, kdo není slepým jeho nepřítelem i za hrob. Proti výtkám odpůrců svého politického postupu bránil se 30. října 1887 v dopise G. Toužilovi: »Mým útočištěm a mojí satisfakcí jest čisté svědomí a dunivý hlas událostí.« Tento »hlas událostí« ospravedlnil i pozdější jeho činnost ministerskou, ba teprve dnes po patnácti letech politiky positivní i negativní můžeme jasně odhadnout velikost Kaizlovu. Jeho osoba v kabinetě Thunově vážila pro Čechy více nežli později dva Čechové, kteří měli v kabinetech jiných kompetenci mnohem menší, nežli Kaizlovi pojišťoval ressort finanční, na který dnes ani si netroufáme pomyslit, jakkoli síla našeho poselstva v parlamentě volební reformou z roku 1907 značně vzrostla.

Slovem, politický vliv Kaizlův byl v podstatě osobní; ostatní politikové naši na něm zvláštní zásluhy neměli. Pád vlády, jejímž členem byl Kaizl, nevadí tomuto ocenění; tradiční vrtkavost konstituční politiky rakouské a její ústup před tehdejším hrozivým bramarbasováním všeněmeckým, tato »vis maior«, jíž ustoupiti musil na čas i Thun, byla veličinou přesunující vliv každého jednotlivce. Ostatně všeobecně známo, že pád kabinetu Thunova nebyl pádem osoby Kaizlovy, a že Kaizl i potom až do předčasné smrti byl mužem budoucnosti.

V individualitě tak sebevědomé bylo arci něco aristokratismu. Zvláště v posledních letech života hlučně mu vytýkali nedostatek demokratismu. Nehledě k strannickým pohnutkám výtek těch, šlo v nich z valné části o nedorozumění.

Demokratem ve smyslu práce pro sociální rovnost a pro hmotné i duševní povznesení vrstev širších, zvláště dělnictva, Kaizl byl a vždy zůstal. Od počátku přilnul ke kathedrovému socialismu, již jako 23letý mladík se přel se strýcem o práva dělnická, v straně staročeské byl živlem nejdemokratičtějším a v mladočeské byl vlastním původcem lidového programu hospodářského. I jako ministr získal si za krátké doby své vlády zásluhy na příklad o zrušení novinářského kolku. Proti tomu fanaticky býválo namítáno, že zdražil cukr; on sám však již vysvětloval, že toto zdražení bylo usneseno dříve, nežli vstoupil sám do vlády, a dnes, po tolikerých nových zkušenostech s drahotou a se stavem rakouských financí, sotva kdo — vyjma ovšem demagogy — bude tvrdit, že každý finanční ministr, který k úhradě státních potřeb zvýší některou nepřímou daň, postrádá lidového smýšlení. Muž smýšlení Kaizlova jistě nečinil tak z nedostatku demokratismu, ale řídil-li se heslem, které jménem českých poslanců později řekl Prášek: »Povolíme nové daně, bude-li vyhověno našim požadavkům«, jednal jistě jako prozíravý politik; a opakuju, nebylo jeho vinou, že »vis maior« předpoklady jeho vyvrátila.

Rozumíme-li však demokratičností formu vystupování, nestarající se o uhlazenost a milující nehledanost, bezprostřednost nebo dokonce hřmotnost, pak ovšem Kaizl demokratem nebyl. On s Masarykem a Kramářem propagoval v české politice heslo, že nikoli řečnictvím a jinými vnějšími efekty, nýbrž věcnou znalostí dobudeme úspěchu, a sám byl »realistou« v tomto smyslu od hlavy do paty, a zejména demagogie byla mu cizí, kdežto oba jeho přátelé nezdráhali se temperamentem také působit na massy dle potřeby. Kaizl pokládal společenskou uhlazenost za positivní příspěvek, jímž »realisté« mohou zlepšit mladočeskou stranu (viz jeho dopis Kramářovi 17. listopadu 1890) a učinit ji »salonfähig«.

Ale tím nejevil stavovskou nadutost ani salonní kašičkářství. Již v 19 letech se zlobil, když jeho babička haněla vesnické povídky jako četbu hodící se jen »sprostým lidem« (dopis bratru 2. února 1873), a po zkušenostech poslaneckých schvaloval Kramářovi pobyt v Praze, »protože tam člověku nevysýchají kořeny národní, řekněme hranatosti, jako se to děje ve Vídni« (dopis z 5. srpna 1890). V dopisech zejména nevyhýbal se výrazům velmi ostrým, ale

[1]) Obětavým byl Kaizl nejen veřejně, nýbrž i v soukromí. Jako student vybízí bratra, aby se složili ze svých skrovných prostředků na cestu otci pro zotavenou (3. července 1873).

ve vystupování veřejném se jich varoval a zejména odsuzoval kolísání tehdejších politiků českých mezi služebníčkováním a občasným furiantstvím,[1]) poukazuje na vzor Poláků, »kteří stupeň po stupni jdou ku předu a o svých posledních velikých cílech národních sotva kdy promluví«. Zdrželivost jeho formy byla rouchem neoblomného a neústupného úsilí, jemuž nevadilo, že nenosil ho křiklavě na odiv. Když jednou vzkřikl mu jako ministru do řeči v parlamentě K. H. Wolf, že on také kdysi obstruoval, Kaizl odpověděl: »Ano, dělal jsem též obstrukci, ale slušněji nežli vy!«

Tím narazili jsme na třetí výtku Kaizlovi činěnou. Okolnost, že jako ministr dobyl si uznání a obliby v kruzích dvorských, stačila i vážným osobám na důkaz, že Kaizl byl typem Čecháčka, který, pozdvihnut byv z chudoby na výsluní panské přízně, naučil se ohýbat a zlomil si samou zdvořilostí páteř občanskou, z demokrata se stal d v o ř a n e m.

Je to pravda? Jaký zevnější dojem činilo jeho vystupování ve »vyšších kruzích«, nevíme; ale za to víme, co si při vystupování myslil. Dru Kramářovi psal 22. ledna 1889 »starou pravdu, že jen toho, kdo má pěstě a zuby, lidé respektují a hledají«. Jeho rozhodnost byla známa tou měrou, že dr. Kramář v dopise z 2. ledna 1889 mu dotvrzoval: »Že nemáte courage atd., Vám nebudou moci vyčítati, poněvadž jste již dokázal opak.« Byl-li tedy později rozhodujícími kruhy vyhledán, bylo to dle jeho theorie následkem postupu, při němž ukázal »pěstě a zuby«. Že by jako ministr byl od té zásady upustil, nelze tvrdit; vždyť ještě na samém sklonku života jako tajný rada a ministr v pensi spolu s drem Kramářem prosadil proti druhé skupině klubu, že mladočeští poslanci v pověstné schůzi r. 1900 hlučnou obstrukcí »rozbili parlament« a přivodili rozpuštění sněmovny. Tedy, ač byl oportunista, neváhal opětovně vésti nejradikálnější oposici, uznal-li ji za nutnou. Tak se mu aspoň částečně splnilo přání, »aby se jim (= Vídni) mohlo ukázati, co jsme, asi tak, jako to nebožtík Brennus ukázal v Římě« (dopis Kramářovi, 5. srpna 1890).

Tak řešil problémy svého života i české politiky největší český ministr.

[1]) V článku »Český klub na říšské radě« v Čase z 15. června 1889.

LITERATURA

A r n o š t P r o c h á z k a: **Meditace.** Essaie. »Českých autorů« sv. XX. Nákl. K. Neumannové v Praze na Olšanech 1912. Str. 141.

Druhý svazek essaií Arnošta Procházky má mnohem širší obrysy než první jejich sbírka, nadepsaná před lety »C e s t a k r á s y«: opouští výlučnou oblast výtvarných uměn, sledovaných tehdy namnoze se zájmem technickým, a stavěje v popředí své pozornosti díla slovesná, opírá jejich rozbor o úvahy rázu obecnějšího, které se zabývají krvavými problémy kulturního svědomí současného. Kritická osobnost spisovatelova rýsuje se v této výmluvné knize určitě a ostře před našimi zraky. S rozhodnou upřímností přesvědčení, kterou stále provází těžkopádnost výrazu, hlásí se Arnošt Procházka ke svým uměleckým a životním náklonnostem i antipatiím; nezná krotkého zmírnění v haně, aniž odvažuje svou chválu kdy na lékárnických vážkách; přiznává se bezohledně k žlučové nenávisti ke svým protichůdcům a neušetří svých chráněnců nadšených dythirambův. Nejsa ani důmyslným skeptikem ani raffinovaným relativistou, nedbá v kritické praxi oněch diskretních odstínů a zdrželivých polotónů, do nichž je zamilována jeho umělecká theorie. Toto krajní upřílišování Procházkovo nezarazí tou měrou tam, kde kritik odmítá, jako tehdy, jde-li o velebení. Jeho důsledný a pronikavý odsudek Macharových antických evokací, které se mně ostatně nezdají případně charakterisovány jako d i d a k t i c k á poesie, působí organickým svým řetězcem nepodplatných negací jako nutný a volný čin kritického osvobození, třeba že Arnošt Procházka nesnažil se býti práv Macharově koncepci císařského Říma, kterou pokládám za mohutný výtvor stejně myšlenkový jako básnický: ale tato kritická stať, z nejdelších a z nejlepších ve svazku, má nesporně širou, dalekou a svobodnou perspektivu. Sotva však odvážil bych se to říci o dvou studiích ze současné umělecké kultury francouzské, v níž Procházka s Martenem vidí počátky nové renaissance: malířské dílo Emila Bernarda jest přes všecko své vítězné kouzlo komposiční přece jen v jádře výbor nedím imitační, ale dojista epigonský, a dramatické básně Pavla Claudela nezvládly, pokud mohu souditi, formovou kázní sopečně tragický svůj lyrismus, takže dnes sotva lze je stavěti v triumfální protiklad k veškeré scenické poesii soudobé, ať podepsána jménem Ibsenovým či Maeterlinckovým.

Kritik, jenž nepřetržitě kolísá mezi krajním přeceňováním a nejrozhodnější negací, bývá zřídka intuičním a zároveň jemným malířem podobizen; věta, která se rozpřahuje k prudkému gestu odporu nebo vzpíná k chrámovému pohybu idolatrické apotheosy, nemá valné schopnosti charakterisovati v úlisném a důvěrném přilnutí; umění kritického portretu jest

umění valeurů, epithet, restrinkcí. Procházka — a v té věci stojí hluboko nejen pod Šaldou, nýbrž i pod Karáskem — kreslí tváře básníků, umělců a kritiků rysy řídkými, barvami mdlými, v odstínění nedostatečném: jeho podobizna Máchova působí smytě a matně, jeho charakteristika Machara vyjímá velmi obmezený počet znaků z osobnosti poetovy, jeho con fuoco skizzovaný obraz kritické činnosti Martenovy neulpívá v mysli. Najde se arciť v »Meditacích« jedna výjimka, svrchovaně zajímavá nejen svou literární hodnotou, ale i velmi překvapující psychologickou nápovědí. Jest »imaginární medaillon« Jana Luykena, hollandského rytce hrůz a muk ze sedmnáctého věku, medaillon robustního a prudkého reliefu a těžce rázovitých linií. Vzkypělé a vášnivé slovo, většinou neopotřebované a krvavě syrové, dme se tu v divokém popise a mučivé psychické interpretaci, připomínajíc nám nejen, že vyplynulo z pera bravurního překladatele Huysmanse a Eekhouda, nýbrž též, že kritik souvisí co nejtěsněji s naturalismem, jehož theorie odkazuje do haraburdí. Arnošt Procházka jest naturalistou nikoliv uměleckým kredem, nýbrž, což váží daleko více, smyslovým názorem: odtud i jeho sklon k široké a výmluvné deskripci, odtud i některé, namnoze drsné a neroztavené prvky jeho kritického slovníka.

Nehoví-li tedy umění kritické podobizny hlubším sklonům Procházkovým, směřuje za to jeho nadání, libující si v mnohomluvném výrazu rozhodného a polemisujícího přesvědčení, zcela patrně ke kritické diskusi sporných otázek. I pokládám dvě první stati »Meditací«, nadepsané »Umění a lid« a »Náboženství«, za souродé vyjádření jeho literární osobnosti. Schází-li těmto polemickým d i v a g a c í m (případný ten termin razil Arnošt Procházka sám) ono soustředěné a zákonné sepětí, které tvoří vlastní kouzlo essaie, můžeme je považovati dojista za skvělé doklady kritického žurnalismu. Článek o náboženské otázce, v němž kritik namnoze rozvíjí a domýšlí these Guyauovy a Nietzscheovy o náboženství evolučním, vynakládá veškerou hlučnou a rozhorlenou výmluvnost na vyvrácení dvou projevů, jimž lze snad přisouditi cenu symptomatickou, nikoliv však hodnotu objektivní, totiž Masarykova spisku »V boji o náboženství« a Mrštíkovy stati »Krise«... i jest efemerní podnět studie v nepoměru k jejímu pathosu: zdaž však právě toto není významem kritického žurnalismu? Za to se dostává čtenáři náhradou nejedné vtipně pointované myšlenky o mravní krisi soudobé, nejednoho bystrého postřehu ke kritice církve i církevnictví — a není-li celá tak bolestná otázka osvětlena právě všestranně, vyzpovídal se za to do naha žurnalisticky postupující kritik. Nebude možno směšovati ho po tomto zřetelně vyjádřeném kredu s jeho druhy a favority, jimž neumdlévá býti nadšeným záštítníkem: jako jsme v něm nalezli dobrý kus naturalisty, tak poznáváme v něm tuto rozhodného positivistu z Nietzscheovy předzarathustrovské školy, milovníka této země, vyznavače přítomnosti, rozhodného evolucionistu, hlasatele zdraví a síly, pro něhož kulty a formy minulosti jsou pouze ukazateli k lepším zítřkům. Nemýlím-li se však příliš, jest tento evoluční positivismus Procházkův v přímém protikladu k myšlenkovým základům, na nichž spočívá ona idealistická renaissance francouzská, značená jménem Claudelovým, Suaresovým, Bernardovým, ona renaissance, kterou »Meditace« propagují: Guau, psychopompos positivistů, stěží by se dorozuměl s Bergsonem, parakletem novoidealistů.

Jsou v »Meditacích« these, jež Arnošt Procházka nadhazuje, aniž je řešil neb alespoň snesl dostatečnou látku k jich luštění; myslím, že nejsou méně zajímavé než otázka po budoucnosti náboženství. Nemíním ani problém o trojí emoci, kterou prožíváme nad uměleckým dílem, emoci to estetické, vitálné a integrálné; o této věci pověděno v článku »Nová renaissance« mnoho pozoruhodného. Nepomýšlím ani na thesi o nespojitelnosti lidu a umění, kterou Procházka hájí s jednostranností rozhodnou, ale jaksi ukvapenou a poplašenou, aniž se dotkl některých vztahů základních. Leč nacházím hned v úvodní poznámce postulát umění na podkladě t r a d i č n í m, avšak marně hledám v knize odstavce, které by tento požadavek formulovaly jasněji a podepíraly kritickým materiálem. Emil Bernard jest mu ovšem vyznavačem a uskutečňovatelem tradicionalismu: máme se tedy domnívati, že se Procházka ztotožňuje ve všem s jeho theorematy, či stojí vůči nim kriticky? V oblasti umění českého učiněn statí »Ironický osud« jakýsi pokus pojmouti lyrismus »Endymiona« Karáskova jakožto organické pokračování lyrismu Máchova: ale ani sám Procházka neupře, že souvislost vyložena spíše jen z činitelů zevnějších. A tak možno říci, že »Meditace« nenaplnily slibu, jejž dalo jejich úvodní slovo v této věci. Ačkoliv proti první knize essaií Arnošta Procházky značí znamenité rozvití a osvětlení uměleckých stanovisek, přece působí dojmem fragmentu. Jmenovitě ten, kdo si pečlivou analysou zjistil v nich plno skoků, sporů, nedůsledností, bude si přáti, aby záhy vyšel nový svazek essaií Procházkových, kde by bylo zevrubně dopověděno, co tentokrát jen naznačeno, a kriticky vyloženo, co dnes pouze nadhozeno.

Arne Novák.

Z NOVĚJŠÍ BELLETRIE.

IV. Z malého města.

Nemáme ve své belletrii mnoho románů, novel nebo povídek, které by ať s idealisující

ať s polemické stránky plně zachytily a umělecky zhustily osobitý život českých městeček, které by v líčení moderního života maloměstského sytě pojaly kulturní svéráznost našeho venkova a jeho lidu a v románovém, dramaticky živém zobrazení lidského žití postavily i pomník tomu neb onomu našemu venkovskému městu. Ani nové dvě knihy belletristické, o nichž chci psáti, nedošly stupně, na němž dílo nabývá trvalejší ceny.

V sedmi povídkách »Maloměstské idylly«, které pan Josef K. Šlejhar vydal v knihovně Plačkově, neukázal bohužel spisovatel nové tváře, než jak ji známe ze starších povídkových i románových jeho děl. Zamračený filosof, rhetorický pobuřovač a toporný stilista s vyzývavou důsledností zůstává hluch k posudkům a voláním kritiky, jež mu doporučovala epickou soustředěnost, stupňování dějové a ekonomii dramatickou, stilovou rozvážnost a uklidnění. S výsměšným a zatvrzelým tónem hrnou se však na čtenáře ve všech sedmi povídkách tytéž nekonečné abstraktní úvahy, líčené a řešené v nekonečných periodách plných archaismů, neobratných substantiv verbálných, plných nehmotných novotvarů, jež v záplavě vět nesesmyslněných zůstávají hluché a jalové. Šlejhar má jistě více než jeden rys, který jej vysoko povyšuje nad tuctového filosofa a myslivého spisovatele. V úporné, selské snaze po domyšlení a jasném vyúčtování se světem došel i na literární dráze svých konců. Pro něho není kompromisů; bolesti a vzdechy šlapaných bytostí slyší a cítí tisíckrát intensivněji než dobrý měšťák trochu opatrně a trochu nevinně od nich se odvracející. Jeho altruismus odvedl ho však již před lety k nelogickému, za to tím vášnivějšímu nepřátelství, ke vzdorné zlobě, výmluvnému zášti k celému okolí, jež přímo nebo nepřímo některého ubožáka — spisovatelova chráněnce a osu jeho povídek — ubíjí. A tak staly se poslední povídky Šlejharovy náplní zloby a nenávisti; nenajdeš jasného téměř paprsku, tvrdým a bolestným soucítěním stává se teprve autor mystikem, ale i jeho vidění jsou pitvorná a děsivá, jen hrůza čiší rozbičovaným nervům vstříc z děsivých zjevení a přeludů zrakových i sluchových, čtenář jest smýkán z agonie bolesti hmotné do neméně bolestných stavů nehmotných ve vidění a přízraky. Až sem domyslil spisovatel svou v zárodku laskavou a vlídnou filosofii životní.

Přijde však někdo a řekne: Vždyť osobitý, po svém se vzdělavší a vytvořivší spisovatel má přece právo zaburcovati a zalomcovati pohodlnou dušičkou čtenářskou, ať jen po pravdě vylíčí nekonečné strasti a bolesti, jež si všichni pohodlně zalháváme, ať rozvine plně své neobyčejné, příkrou sympatií zostřené poznávací a určovací vlohy, ať se postaví jednostranně ke svému předmětu a odsoudí celý svět, ať píše své, ryze své povídky bolesti a zloby! Což není již v takovém bystrém, životně vášnivém pojetí a smělém protestu mnoho umění? Na to si pak odpovíme: není a není. I kdyby výpady a odsudky maloměšťácké, klepařské a bezzájmové společnosti byly psány větami přirozenějšími a snesitelnějšími, i když si bez obalu přiznáme, že nebylo kapky žluči zbytečné, jediného slůvka proti maloměstským hodnostům a lžiintelligentům marného a když doslova se shodujeme s fanatickým posuzovatelem a nenávistníkem, složíme knihu a přiznáme, že jediná povídka nezaslouží čestného titulu: umělecká. Jako každé umění, i umění literární, i pamflet nebo polemika musí míti vnitřní radost, vzrušený tep sympatický ne pro představované modelly, ale pro sebe samo, pro krásu myšlenky a vytvořeného díla, musí se stkvíti vnitřní lahodou, jež září z antiky a kterou najdeme v dílech nejromantičtějších a v dílech umělecké moderny. Té lahody, pevnosti myšlenkové, kladu životního v povídkách Šlejharových není. Zlo pro zlo líčené našlo si mstivě těžkou nepoddajnou formu svého vyjádření a opustilo logický svůj základ tam, kde autor chtěl přestati býti pouze negativním.

O dvou vlastnostech p. Šlejharových bych se ještě stručně zmínil: spisovatel zřejmě vynasnažuje se stále více býti ryzím českým spisovatelem a jest spisovatelem ve svém oboru zajímavým. V dnešních dnech, kdy dosti pilně ohlédáme se po pokroku cizích literatur a jejich kladné, často i pochybné pokusy napodobujeme nebo obměňujeme, sáhl Šlejhar, nemoderní mystik úmyslně zúžených obzorů, k české staré literatuře, u nás vyhlašované (právem celkem) za neuměleckou a jen historicky významnou. V rozvláčných a rozhorlených polemikách, jimž na mnohých stranách nikdo neupře zvonivé jadrnosti, výmluvnosti a jazykové pádnosti, zcela zřetelně vidíte před sebou chelčického sedláka, taktéž úporného, nepřátelsky domýšlejícího, jadrnějšího v odsudcích a kritikách, než v samostatných koncepcích; doslovné pak reminiscence i z jiných plodů starší české literatury (na př. z Podkoního a žáka) ukazují kus ideových, zejména však formových pramenů Šlejharových. S větami autorovými se nesmířím, ač filologická něžnost k řeči a jemnému vystižení abstraktních těžkých odstínů jsou zřetelně patrné. Jest litovati, že mezi mnohými novými, nově sraženými a krásně obnovenými tvary slovními nalezneme mnoho výrazů vulgárních a nesprávných, ve vypiaté a měnivé dikci spisovatelově dvojnásob nepříjemně se vtírajících.

Zajímavého spisovatele v Šlejharovi vidím v jeho nepochopitelné téměř důslednosti či zarytosti. Muž tak vášnivých citů, takové invence výrazové a vyspělého smyslu pro rythmus a lyrické polostíny ubíjí zcela určitě své vzácné schopnosti strašlivým chladem, nepřístupným a

nepravdivým. Vzpomeňte, jak mile ohřálo vás zakončení druhé povídky (o slováckém dráteníkovi, škrceném a okradeném) měkkým paprskem lásky štědrovečerní, jíž podlehl i spisovatel, uvěřiv nekonečné dobrotě vždy k životu se vzchopujícího lidu, a rádi si předvádíte představu Slováčka v chlévě si notujícího píseň »Pásli ovce valaši« k úctě narozenému Spasiteli.

Z ostatních povídek nejvíc zajímá »Sezima« pronikavým vylíčením rozkladu člověkova i rázným přechodem sympatií spisovatelových a »Servaná střecha« v druhé části, pokud je zbavena ballastu filosofickomystického. V ostatních povídkách jsou výborné partie zhola ukřičeny jalovou hluší rozvleklých a neobratných pozorování nadhmotných. Není chválou díla Šlejharova, řekneme-li, že partie negativní, přímé polemiky a velkolepé ironie vysoko vynikají nad části kladné. Jakého snad bohatství dostalo by se ještě naší belletrii, kdyby tvrdého Chelčického překonal humanistický, lahodný Blahoslav, který přec pojal a vyvršil všecky předpoklady jihočeského sedláka! (Dokončení.)

*

K českému překladu Paní Marie Grubbové. Ve feuilletonu »Času« z 30. března reaguje paní Krausová-Lesná na můj posudek jejího překladu. Odpovídá dlouze a nešťastně a patrně jí běží jen o to, aby jednak čtenářům nasypala písku do očí, jednak aby co nejvíce snížila moji osobu; ale z chyb, které jsem jí vytknul, nevyvrátila ani jediné. Většinu jich svádí — nikoli na svoji dokázanou nekvalifikovanost — nýbrž na tiskárnu, apelujíc při tom na »nepředpojatost« čtenářů; blamuje se tím ovšem znova, vždyť čtenář, který by jí v tom věřil, byl by nikoli »nepředpojatý«, nýbrž naivní. Při vyvracení ostatních výtek má pí K.-L. po ruce jediný prostředek: Hubuje na mě, že jsem to sám lépe nepřeložil; to je logika, s odpuštěním — — Nemohouc ničeho vyvrátit (citáty nebyly vytrhány z textu, nýbrž uváděny in continuo!) vytýká mně gramatické chyby v mém referátu, a dělá sama chyby nové: Je přece rozdíl mezi nechal a dal jsem si něco udělat, to ví už každý sekundán reálky. Dodávám ještě: Že se pí K.-L. čeština »zuby nehty bránila«, je ovšem pro ni smutné, měla se tedy raději držeti svojí vlastní rady: Nedovedu-li toho, mlčím (a nepřekládám). »Omyly představové« jsou jen důkazem ledabylosti a povrchnosti práce, na kterou přec nikdo nespěchal. S německým textem srovnával jsem právě proto, že je doslovný; vždyť skoro nikdo ze čtenářů nezná dánsky, jak jinak mohl jsem mu původní znění originálu (a tím i chybu překladu) učiniti srozumitelnějším? Dále mě pí K.-L. podezřívá, že jsem našel v knize jenom (!!) uvedených 55 chyb a že tedy lžu a přeháním; opakuji: Chyb je na sta a na tisíce, některé stránky se jimi přímo hemží; ale jak, probůh, by přišli k tomu čtenáři, aby celá 2—3 čísla »Přehledu« byla vyplněna jenom vypočítáváním všech chyb překladu pí K.-L.? Ostatně je libo, abych uvedl ještě několik? K službám, čtenář laskavě odpustí. Tedy: Fugtig (147. a 154.) není velký (131. a 137.), nýbrž vlhký (opakuje se dvakrát, tedy jistě omylem překladatelčiným a ne tiskárny); snevejr (148.) není sníh (132.), nýbrž chumelenice; gold (148.) není prázdný (132.), nýbrž neplodný; paaskönne (149.) není povzbuzovati (132.), nýbrž oceňovati; pludselige, vanvittige Önsker (149.) přel. jen přání (133.), ač značí náhlá, šílená přání; i gamle dage není dříve (134.), nýbrž za starých časů; dorsk (154.) není malý (137.), nýbrž líný; undseelse (154.) nejsou rozpaky (137.), nýbrž hanba; hun rakte ham langsomt den venstre (155.) přel. podala mu levou (138.), ač značí podala mu pomalu levou; han vilde endelig se (155.) přel. chtěl viděti (138.) m. chtěl nakonec viděti; omsider (156.) není za chvíli (139.), nýbrž konečně; saenkede öjelaagene sig (157.) přel. [Marie] sklesla (140.), m. její oční víčka sklesla; drift (157.) není chut (140.), nýbrž pud; egenskab (158.) není nedostatek (140.), nýbrž vlastnost; překladatelka spletla si vished (158.) s visdom a přeložila moudrost (140.) místo jistota; yndest (161.) není láska (143.), nýbrž přízeň; arm (162.) není ruka (144.), nýbrž rameno. Atd. atd. — Jak patrno dle cifer, vzaty jsou všechny tyto chyby sotva z jediného tiskového archu; celkem je archů 17, znásobte, a máte dle počtu pravděpodobnosti již sta; ale to jsou jen chyby věcné; formálními chybami (mluvnické, interpunktické, rythmické, aesthetické atd.) počet se ovšem zmnohonásobí, a máte zde ty tisíce přímo mathematicky.

Na konec slovo ke kampani, kterou proti mně vedl Čas. Nejsem náhodou osobně znám s p. redaktorem, a to stačí Času, aby moji činnost a kvalifikaci formuloval rovnicí x = o. Proti toho druhu zbraním jsem ovšem bezmocným. Že se moje kritika, kterou mně diktovala jen referentská poctivost, setká s odporem, to jsem mohl očekávat, že však literárně-politická klika jedné strany bude takhle umlčovat a terrorisovat odchylné mínění, to pokládal jsem za vyloučeno aspoň u časopisu, který se stále holedbá svojí přísnou objektivitou a reelností.[1] Dr. *Gust. Pallas.*

[1]) Ve své odpovědi tvrdí pí. Krausová-Lesná, že redakce »Přehledu« odmítla uveřejniti její »stručnou« obranu bez udání důvodů. Prohlašujeme, že toto tvrzení pí Krausové-Lesné je prostě nepravdivé. Replika její nám dodaná byla právě tak dlouhá, jako odpověď v Čase uveřejněná, a redakce odůvodnila ve svém přípise ze dne 6. března její vrácení právě přílišnou délkou této »stručné obrany«. *Red.*

VĚDA

KAMIL KROFTA:

MASARYK, GOLL A ČESKÉ DĚJEPISECTVÍ.

(Pokračování.)

Od dějin novověkých však byl Goll odveden i jinými závažnými příčinami. Přednášeje nedávno v Historickém klubu o českých dějinách l. 1740—1742, vzpomněl Goll úvodem toho, že se o zpracování tohoto thematu pokoušel již v počátcích své vědecké činnosti. Zajel tehdy do několika archivů, na nichž nejvíce záleželo, ale nikde se nedomohl přístupu k archivaliím, o něž mu šlo. Nevládla tenkráte ještě ve správě archivů liberálnost a ochota, s jakou se dnes badatelé historičtí většinou — ne všude — setkávají, a užívání novověkých archiválií bylo značně omezeno. Byl-li takto zmařen úmysl Gollův studovati české dějiny XVIII. století, od pokračování

v pracích o století XVII. a jmenovitě o českém povstání — jehož studium mu prof. Vančura pro praeterito zvláště doporučuje — odvracela jej věc jiná. V době, kdy Goll začínal vědecky pracovati, byly již dějiny prvé polovice XVII. století v pravém smyslu slova okkupovány Gindelym. Gindely, maje k ruce všechen apparát zemského archivu, měl již pro tu dobu nashromážděno tolik materiálu pramenného ze všech končin světa, ze všech téměř archivů domácích i cizích, že bylo by bývalo pošetilostí, kdyby mladý historik, nemající ani zdaleka stejných prostředků jako on, byl se pokoušel s ním konkurrovati. Lze říci, že tehdy nebylo téměř možno pracovati ve větším slohu o českých dějinách prvé polovice XVII. století bez vůle a podpory Gindelyho a zemského archivu.[2]) Gindely sám však si nepřál, aby se někdo jiný zabýval otázkami, jež on pokládal za svou državu, a nebyl by podporoval ani Golla, jemuž rád přenechal thema, které jej přestalo zajímati, starší dějiny bratrské.

Jako profesor byl však Goll na středověk poután i jinými zřeteli, mohli bychom říci paedagogickými. Každému, kdo se odborně zabýval studiem historie, zvláště pak těm, jimž se dostalo úkolu uváděti do studia toho jiné, je známo, jak velikou výchovnou cenu mají práce o thematech středověkých. Zde nemohu o tom podrobně vykládati. Stačí vytknouti, že tato výchovná cena středověkých prací vyplývá hlavně jednak z povahy historických pramenů středověkých, jmenovitě z jejich chudoby, která nutí každý pramen, ano každé jeho slůvko odvažovati co nejbedlivěji a nejpřesněji, jednak z toho, že důkladnou znalost poměrů středověkých, která je nezbytna pro správné chápání všeho pozdějšího vývoje, možno si získati jenom přímým stykem s prameny, k jakému nutí odborná práce o některém thematu z té doby. Důležité je i to, že prameny pro dějiny středověké, zvláště pro starší středověk, jsou většinou vydány tiskem, tak že je dosti themat středověkých, jež možno řešiti pouze na základě materiálu tištěného a tudíž obecně přístupného, kdežto při pracích novověkých není zpravidla možno obejíti se bez materiálu archivního, jehož shledávání vyžaduje obyčejně mnohem více práce i času, než aby bylo lze ukládati je posluchačům universitním. Tato okolnost měla zvláště u nás veliký význam, protože do nedávna, pokud náš zemský archiv, i nyní ještě jediný z našich archivů, v němž universitní posluchači mohou pracovati o rozličných látkách novověkých — archiv městský poskytuje látku jen pro omezenější kruh themat, archiv místodržitelský i arcibiskupský jsou posluchačům téměř nepřístupny — stál nepřátelsky proti universitě, takové shledávání archivního materiálu k pracím novověkým bylo nadmíru znesnadňováno, ne-li úplně znemožňováno.

Jestliže se tedy v Gollově semináři učilo na látkách středověkých, dálo se to z důvodů docela jiných, než z nechuti k ožehavým thematům novověkým. Není to ostatně nikterak Gollova zvláštnost. Skoro všude převládal na universitách do nedávna a většinou ještě převládá středověk nad novověkem. V prvním historickém ústavě v Rakousku, vídeňském ústavě pro rakouský dějezpyt, od počátku až po dnešní den učí se výhradně na látkách středověkých, a i jinak novověk na universitě vídeňské je mnohem slaběji zastoupen než středověk. Podobné poměry jsou i na jiných universitách. U nás novověk dokonce nebyl a není tak zanedbáván jako jinde. Vedle Golla působil tu po několik let Rezek, který se v přednáškách i v seminárních cvičeních zabýval převážně novověkem, tak že Goll již z toho důvodu byl by se zcela rozumně mohl omezovati na středověk. Leč i Goll sám přednášíval novověké dějiny francouzské a anglické — naopak nahrazoval nedostatek zvláštního profesora antické historie svými znamenitými přednáškami o starověkých dějinách římských — a svým žákům dával, zvláště po odchodu Rezkově, podle možnosti themata novověká. Vzpomínám jen, že v jeho semináři vznikly Glücklichovy práce o Moorově Utopii i o r. 1848, Macháčkova o defenestraci z r. 1618, Růžičkova o českém hlase při volbě Karla XII. r. 1740, že odtud vyšly Tobolkovy Počátky konstitučního života, že Hofman z návodu Gollova pracoval o thematě z dějin francouzské revoluce. Nevyhýbal-li se Goll novověkým thematům jako učitel, nečinil to ani ve své činnosti literární. Stačí na doklad toho uvésti jeho krásnou kráci o Palackém, jeho Rozdělení university, jeho obšírnou úvahu o Denisových Čechách po Bílé Hoře a konečně i to, že volnosti, jíž nabyl odchodem z university, užívá k cestám po archivech, aby tu sbíral materiál k práci, jíž se byl před lety nucen vzdáti, k politickým dějinám let 1740—1742 vzhledem k Čechám.

Také u žáků Gollových, pokud se věnovali středověku, rozhodovaly o tom zcela jiné důvody, než jaké u nich předpokládá prof. Vančura, důvody jednak podobné těm, o nichž jsem mluvil při Gollovi, jednak od nich rozdílné. Že se na příklad Pekař od dějin Valdštejnského spiknutí obrátil ke středověku (jímž se ostatně již před tím byl odborně zabýval, jak dokazují jeho studie o kandidaturách Přemysla II. na trůn německý), vysvětluje se zcela prostě tím, že stav se po odchodu Rezkově profesorem rakouských dějin, byl nucen vypracovati si soustavné kolle-

[2]) Byly ovšem možny Bílkovy Dějiny konfiskací, věnované otázkám od Gindelyho pomíjeným a založené na podrobném propracování určité skupiny pramenného materiálu, ale k dílům toho druhu je třeba práce téměř mechanické, soustředěné po léta na jediný předmět, jako s povoláním universitního učitele je takřka neslučitelná.

gium o rakouských dějinách a začal přirozeně — od začátku, to jest od nejstarších dějin. Že takto na čas uvázl ve středověku, je snadno pochopitelno, a byla-li výsledkem této nehody kniha o českých legendách kromě řady drobnějších studií, není jistě slušno vytýkati mu to. Novověku se proto Pekař neodcizil, jak dokazují jeho studie o Palackém, jeho universitní čtení o dějinách XVIII. a zvláště XIX. století a jeho Kniha o Kosti. Jak málo je odpor proti látkám novověkým »vrozen« škole Gollově, je patrno z toho, že zase jiní jeho žáci od středověku přešli k dějinám novověkým, tak Šusta, J. B. Novák, Chaloupecký a já.

Je arci pravda, že odchodem Rezkovým na nějaký čas nabyl na naší universitě příliš rozhodně středověk převahy nad novověkem — pamatuji se, že Goll sám to těžce nesl —, ale poměr ten se poměrně záhy změnil tak, že se při odchodu Gollově mohlo dokonce ozvati mínění, že na universitě nebude dostatečně zastoupen středověk. Dnes ze šesti profesorů historie čtyři se zabývají převážně novověkem (Pekař, Bidlo, Šusta, Krofta), pátý (Novotný) vedle středověku pěstuje také novověk (napsal přehled církevních dějin českých až do Bílé Hory, chystá vydání historických spisů Komenského), tak že výhradním mediaevistou je pouze profesor pomocných věd historických (Friedrich), který svým oborem je přímo připoután na středověk. Všichni tři docenti historie (Šimák, Kybal, Glücklich) pracují buď výhradně nebo většinou o dějinách novověkých. Jak se vyhýbají žáci Gollovi ožehavým látkám novověkým, názorně ukazuje na příklad seznam universitních přednášek na letní semestr tohoto roku. Vidíme tu, že Pekař bude čísti o rakouských dějinách za Josefa II., Šusta o všeobecných dějinách XIX. století, Šimák o českých dějinách v době třicetileté války, Glücklich o Havlíčkovi a jeho době a já o rakouských dějinách za Rudolfa II.

V historických seminářích se snad vskutku stále učí a zajisté i budoucně bude učiti (z důvodů svrchu naznačených) hlavně na látkách středověkých, ale ani látky novověké se nezanedbávají. Dokazuje to řada prací o dějinách novověkých, jež odtud v posledních letech vyšly — mimo uvedené již práce, vzniklé v semináři Gollově — a z nichž zatím pouze některé mohly býti uveřejněny v Českém Časopise historickém i jinde. Uvádím na příklad Heidlerovu práci o českém sněmu ústavodárném r. 1848, Tuskanyové o Francii a českém povstání, Markusovu o stavovských apologiích z r. 1620, Opočenského o procesu Tennaglově, Pokorného o Žerotínovi a Stloukalovu o Karlovi z Lichtenštejna. Jiné seminární práce z dějin novověkých, v podstatě již hotové, budou vydány v dohledné době. Uváží-li se, že jen malá část seminárních prací může býti uveřejněna, dlužno uznati, že počet novověkých prací, vycházejících z historického semináře české university, není nikterak nepatrný. Ano, seminární práce o thematech novověkých mají dnes, nemýlím-li se, na naší universitě rozhodnou převahu nad pracemi středověkými, které se pomalu stávají vzácností.

Leč i mimo universitu se naše věda historická obrací, a to namnoze přímo působením žáků Gollových, k dějinám novověkým. Stává-li se náš zemský archiv poslední dobou vždy více tím, čím měl býti od počátku, ohniskem soustavného badání o českých dějinách nové doby, je to z nemalé části zásluhou žáků Gollových. O veliké edici pramenů pro dějiny pobělohorské reformace v Čechách pracuje tu jeden z nejstarších žáků Gollových — Goll sám není bez zásluh o toto dílo —, důležitá publikace Sněmů českých prací dvou jiných žáků Gollových nabývá podoby, která ji činí způsobilou státi se pevným základem všestranného poznání českých dějin v jejich nejosudnější době, v posledních letech před katastrofou bělohorskou, a ujímá-li se archiv zemský podniku takové důležitosti pro dějiny české po válce třicetileté, jako je zpracování berní rulle z r. 1654, neděje se ani to bez činné účasti Gollových žáků. Z přímého podnětu žáků Gollových (Šusta, Chaloupecký) vzniká při České akademii komise k vydávání pramenů pro dějiny katolické restaurace v Čechách ve století XVI. a XVII. a v rukou historiků, vyšlých přímo nebo nepřímo z jeho školy, bude spočívati i podstatná část úkolů této komisi vytčených. Na Moravě společný žák Gollův a Rezkův (Navrátil) stojí v popředí obdobného podniku vydavatelského. A vedle toho všeho jednotliví žáci Gollovi i žáci jeho žáků přinášejí vážné příspěvky k novějším dějinám českým. Pekař v Knize o Kosti objasňuje vývoj poměrů poddanských od století XVII. až do nejnovější doby, Bidlo pracuje soustavně o dějinách Jednoty v XVI. století, Navrátil objasňuje počátky protireformace na Moravě, Šimák snáší materiál k náboženským poměrům doby protireformační, Glücklich klade pevné základy k poznání osobnosti Budovcovy, Volf se soustavně zabývá osudy českých exulantů, Kybal studuje vliv zahraniční politiky na české dějiny na počátku XVII. století a z nejmladších Borovička podává velmi slibné ukázky studií podobných, kdežto jiní (Heidler, Traub) podrobně se zabývají českými dějinami století XIX. Za takových poměrů může mluviti o nechuti historiků školy Gollovy k novověkým látkám a jich strachu z ožehavých themat pouze ten, kdo nevidí, co se kolem něho děje, anebo snad nechce viděti nic, v čem nelze zjistiti stopy vlivu Masarykova.

Myslím, že se mi podařilo ukázati, jak bezpodstatny jsou výtky činěné prof. Vančurou Gollovi a jeho žákům. Nenapadá mne proto nikterak domnívati se, že škola Gollova nemá nedostatků — Goll a jeho žáci vědí o nich zajisté lépe než prof. Vančura —, nenapadá mne tvrditi,

že jsme vykonali vše, co jsme mohli a snad měli vykonati, že bychom nebyli mohli vykonati ještě více a že leccos nebyli bychom mohli vykonati lépe, než se to skutečně stalo. Ale kdo na světě může to o sobě tvrditi? A je právě p. prof. Vančura svou vlastní činností oprávněn činiti se proto naším soudcem? Leč kdybychom i připustili, že je oprávněn pronášeti soud o práci námi vykonané i o tom, co bychom byli měli vykonat, právo, uváděti v pochybnost čistotu našich snah a vůbec naši vědeckou i osobní poctivost, nemůžeme přiznati ani jemu, ani komukoli jinému. (Dokončení.)

*

Nové dílo Karla Lamprechta. Ještě před ukončením svojí velkolepé »Deutsche Geschichte«, která sahá asi k r. 1880, vydal velký sociologický dějepisec německý, Karel Lamprecht, v l. 1901—1904 tři svazky dějin přítomnosti nadepsané »Zur jüngsten deutschen Vergangenheit«. Když však Lamprecht uzavřel své hlavní dílo a zároveň se jal intensivněji zabývati obecnými dějinami světovými, zjevila se mu přítomnost v nové hospodářské i kulturní perspektivě, a hlavně upoutala jej obroda idealismu, která zatlačuje v naší době vždy více období naturalistické. Kromě toho poznal přísně methodický Lamprecht, že ony tři dodatečné svazky nejsou úměrně disponovány, a tak se rozhodl, že nespokojí se s novým vydáním díla, nýbrž že je přepracuje v úplně samostatný, až do našich dnů sahající spis přísné disposice a nové koncepce. I vznikne skladba velmi mohutná a rozsáhlá, rozpočtená prozatím na 6 svazků, jejichž polovina věnována bude dějinám hospodářským, společenským a politickým od 70. do 90. let minulého století, kdežto druhá část se má zabývati bezprostřední přítomností s jejím uměleckým, filosofickým a vědeckým novoidealismem a s jejím vznikem světové politiky německé i pacifismu. Spis se jmenuje »Deutsche Geschichte der jüngsten Vergangenheit und Gegenwart«; první svazek o 519 stranách již vyšel jako všecka hlavní díla Lamprechtova ve Weidmannském knihkupectví v Berlíně.

TECHNIKA

Dr. FRANT. KUBEC:

REFORMNÍ SNAHY VE VYSOKÉM ŠKOLSTVÍ TECHNICKÉM.

(Dokončení.)

Numerus clausus žádá ve své řeči též odstupující rektor techniky vídeňské Jüptner z Jonstorffu,[1]) který stanoví nejvyšší počet posluchačů pro každou vysokou školu technickou na 2000. Avšak ani toto omezení nelze uniformně přijati pro všecky vysoké školy a nezabrání se jím též přeplnění některých odborů. Technika pražská zahrnuje v sobě mimo odbory i jinde existující též takové, jež by měly tvořiti samostatné vysoké školy: odbor zemědělský a učení obchodní. Bylo by tedy mimo maximu 2000 počítati posluchače těchto učebních oborů. Mimo to nelze přehlédnouti, že v některých odborech počet posluchačů nepadá tou měrou na váhu, pokud jde o umístění, náklad na vyučovací pomůcky a síly učitelské, jako v jiných. Zavedením nejvyššího počtu docílilo by se snad přesunutí nadbytku některých technik na ústavy méně frekventované. Není to však v souhlasu se svobodou učení a učení se, neboť bývají to mnohdy vynikající učitelé a zařízení škol, které lákají studentstvo na určité vysoké školy, tedy momenty, jichž nelze ve výchově, zvláště vysokoškolské, přehlížeti.

Snahy o snížení počtu posluchačů dějí se i v Německu, a to, jak zaznamenávají »Hochschul-Nachrichten«, s výsledkem. Není to však numerus clausus, nýbrž úřední a veřejné informace o vyhlídkách v technickém povolání a přísné dodržování podmínek přijímacích. V Mnichově jeví se roku letošního úbytek o 158 studentů, hlavně následkem omezeného přijímání cizozemců.

V naprostém nesouhlasu se žádaným omezením počtu posluchačů jest nedávno officielně podporované připuštění žen ke studiu na vysokých školách technických, kteréž našlo ohlasu i ve spolku rakouských architektů a inženýrů.

Numerus clausus jest nutným v některých laboratořích. Volitelnost různých laboratoří odpomůže omezení tím způsobenému.

Poněvadž však při naprosté volnosti ve volbě odborů studijních — která nebývá vždy ani dosti uvědomělou — mohlo by vzniknouti hospodářsky nezdravé jednostranné přeplnění některého odboru, bylo by možno připustiti numerus clausus v některých odborech v zájmu hospodářské budoucnosti jejich absolventů. Tento numerus clausus nesměl by však býti nezměnitelným pravidlem, platným bez ohledu na měnící se poměry, a nebylo by při něm možno přihlížeti k cizím státním příslušníkům. Mohlo by ho býti užito, když veřejné informace nesetkaly by se s výsledkem.

Požadavek zavedení přijímací zkoušky nemá smyslu, dokud střední školy jsou zákonnou průpravou a podmínkou pro školy vysoké a končí maturitou. Stesky na menšící se průpravu středoškolských absolventů pro studium na vysoké škole třeba odvrátiti jinými prostředky.

---

[1]) Bericht über das Studienjahr 1910/11.

Nezbytnou podmínkou ozdravění technik jest jejich vypravení. Bylo již uvedeno, jakými cestami se bral vývoj finančního nákladu státního na rakouské vysoké školy. Profesor V. List[2]) vypočetl náklad na jednoho posluchače české techniky pražské obnosem 322 K, kdežto v Berlíně činí 900, v Gdansku 980, na amerických technikách průměrně 1200—2700 K ročně.

K vypravení technik se žádá: přiměřené rozmnožení vyučovacího personálu, umístěm v budovách účelně zařízených a zařízení laboratoří a pokusných stanic.

Roku 1909—10 připadlo dle zmíněné zprávy Jüptnerovy na jednoho učitele (professora neb docenta) na vysoké škole ve

Štuttgartě 11·3 posluchačů,
Berlíně 14 posluchačů,
Darmštadtě 17·5 posluchačů,
Vídni 30·6 posluchačů.

Na jednu pomocnou sílu (konstruktéra, assistenta) připadlo v Berlíně 8·95 posluchačů, ve Vídni 43·20.

Na české technice pražské jest onen poměr horší, neboť připadalo v r. 1909—10 na jednoho učitele 48·5 posluchačů a na jednu pomocnou sílu 46 posluchačů.

Co do umístění technik není nynější stav, mimo na české technice brněnské, nikde uspokojivým. Professor Jüptner uvádí, že by dle počtu posluchačů musela býti zastavěná plocha pro vídeňskou techniku 3½krát větší než nyní. Na jednoho posluchače připadá

v Berlíně 16·5 čtver. metrů,
v Budapešti 15·6 čtver. metrů
a ve Vídni 4·78 čtver. metrů.

Zastavěná plocha techniky vídeňské obnáší 15.400 čtver. metrů, dle nynějšího stavu posluchačstva bylo by potřebí ještě as 37.000 čtver. metrů, takže by jen holé staveniště stálo as 11,100.000 K.

Ubikační poměry české techniky jsou s dostatek známy.[3]) Ideový projekt výstavby české techniky pražské, vypracovaný prof. J. Bertlem, žádá na zastavěné ploše as 36.700 čtver. metrů, plochy užitečné 56.815 čtver. metrů, kdežto nyní má technika pouze 15.470 čtver. metrů.[4])

Zařízení laboratoří a pokusných stanic diktují nové názory o účelu vysokého školství technického. Slibný začátek byl učiněn při nejmladší rakouské technice v Brně.

Druhý směr snah reformních obrací se k technikovi, jako k budoucímu důležitému činiteli ve společnosti lidské. Snahy ty týkají se způsobu výchovy a rozsahu vzdělání.

A. Dachler, jak již bylo řečeno, navrhuje při zcela omezeném počtu posluchačů výchovu v internátech. Akademická svoboda způsobuje zanedbávání studií, nevyužití času, mnohdy ohrožení zdraví. Francouzské internáty pečují vojenskou výchovou o to, aby se z posluchačů stali řádní úředníci, státní i soukromí inženýři. Vše děje se v internátech dle předpisů, nad jichž dodržením bdí capitaine, jakýsi druh policejního orgánu.

Ač nelze neuznati, že t. zv. akademická svoboda má některé stinné stránky, přece nutno a limine odmítnouti toto přání polopolicejní výchovy na vysokých školách. Techniky, sotva že postaveny na roveň universitám, byly by degradovány na instituci ne nepodobnou donucovacím pracovnám. Netřeba se tu dovolávati důvodů vžitého zvyku, citu, stačí poukázati na věcné stránky nemožnosti tohoto způsobu výchovy u nás.

Doba studií vysokoškolských znamená pro našeho studenta nejdůležitější dobu života. Většina jich přichází z venkovských měst, tonoucích v úzkých poměrech patriarchálních. Střední škola poskytla jim minimum obecného vzdělání. Přicházejí do ruchu života velkoměstského, skýtajícího příležitost mimo zvolený obor studia nahlédnouti do neznámých dosud oblastí umění, věd a života veřejného, jež zvou mladou chápavou duši, aby i z nich čerpala. Chce býti celým člověkem, chce nabýti co nejvíce vědomostí z toho moře poznatků. Až opustí vysokou školu, nebude od něho společnost lidská žádati, aby byl jen dobrým inženýrem, jemu samému to nestačí k vyplnění smyslu života.

Proto také novější snahy čelí k tomu, aby úroveň všeobecného vzdělání nebyla podceňována ve prospěch specialisace. Professor filosofie na darmštadtské technice, J. G o l d s t e i n, v přednášce o sociálních povinnostech a právech technikových volá techniky ku práci o zlepšení poměru mezi zaměstnavateli a dělníky a řešení jiných velikých všeobecných úkolů sociálních, k čemuž však žádá nejen věcné znalosti základů technických, ale především prohloubené vzdělání obecné. Technikové mají se státi jen z lidí, kteří stojí na výši života národů a civilisované společnosti! Zdar celého stavovského hnutí techniků závisí na vzdělání jednotlivců. Čím více příležitostí ke vzdělání, tím jistější jest výsledek.

Stejně professor R a u c h b e r g ve své letošní rektorské řeči[5]) zdůrazňuje význam politického a společenského vůdcovství akademické intelligence a žádá politické vzdělání posluchačů i vysokých škol technických. »Z nich vycházejí mužové, kteří budou organisovati nejen slepé síly přírodní pro naše národní hospodářství, ale i lidi, myslící a cítící lidi! Jest nezbytno, aby jako jejich nadřízení úplně prohlédali veliké sociální otázky naší doby, aby byli úplně zpraveni

[2]) Technické studium. Techn. obzor 1911.
[3]) Dvě české techniky. Přehled, X, č. 1.
[4]) Dvor. rada Dr. J. Stoklasa: Budoucnost české vys. školy techn. v Praze. N. L. 1912.
[5]) Die politische Erziehung des Staatsvolkes.

o úkolu státu v životě hospodářském a sociálním a míře vlastní zodpovědnosti.

Nedostatek politického vzdělání techniků jest příčinou, nemá-li průmysl a technika ve státním životě té váhy, která by odpovídala jejich významu hospodářskému.«

A prof. G. W i c k o p dovolává se pro techniky důkladnějšího vyučování ve vědách právních, státních a hospodářských a většího ohledu na etické a estetické vzdělání.

Internát se svým rozdělením času jest pravým protikladem toho, co se do všeobecného vzdělání posluchačů za dobu vysokoškolských studií žádá. Neboť ne škola sama, ale i úzký styk s uměním, literaturou, společenským a veřejným životem může dáti ono všeobecné vzdělání. Internát vychovává kastu, ne občany.

Jest správno, žádá-li se na technikách pravidelná návštěva laboratoří, dílen atd., která jest podmínkou řádného postupu vyučování. Tuto pravidelnou návštěvu nelze však považovati za výraz »poslušnosti«, nýbrž jako projev uvědomělého smyslu pro vážnou práci. Kde toho není, nepomohou ani předpisy ani tresty. Za přímo pochybené stanovisko považuji určení času v internátech pro určité práce: individualitě jedincově v jejích schopnostech a náklonnostech, zvláště při vzdělávání se ve vyšších oborech vědních prospívá radou autority řízená volnost. Poslušnost jest myslitelna jen v mechanických výkonech, na tu se svoboda akademická nevztahuje, a nemůže ani býti cílem vysokoškolského vzdělání.

*

Po napsání tohoto článku dostala se mi do rukou právě vyšlá kniha prof. J ü p t n e r a »Zur Ausgestaltung unserer technischen Hochschulen«, celou otázku všestranně a důkladně osvětlující, z níž uvádím soud autorův o významu let vysokoškolských studií:

»Úkolem vysokoškolského studia není jen poskytnouti posluchačům zcela určité odborné vědění, nýbrž i opatřiti jim co nejširší rozhled, aby byli s to posuzovati příčiny a následky a pochopiti, jak rozmanité zájmy a potřeby různých vrstev obyvatelstva v sebe zasahají. Nad to jsou právě léta, do kterých spadá vysokoškolské studium, pro vývoj mladého muže nejdůležitějšími, neboť právě v této době vyvíjí se jinoch v muže, vytváří se karakter. Hlavní práce v tomto směru spočívá takřka mimo školu, a korporace mohou tu přinésti mnohý zisk.«

Oprava: Na str. 438 ř. 2. shora má býti místo »technických« správně »reálných«.

MORAVA

SEVERNÍ MORAVA.

Pro správné posouzení vývoje národnostního na Moravě, hlavně pro zodpovědění otázky, jak velké je dosud nebezpečí germanisačního nátlaku, založeného na mocné převaze německého velkokapitálu (továren), je nejdůležitější pozorovat ve svém vývoji tyto tři kraje: Mor.-Ostravsko, Zábřežsko a do jisté míry též Mor.-Třebovsko. Přes velké vady úředního sčítání lidu lze přece jenom jeho dat užíti za podklad k dosti spolehlivému úsudku. Omezuju se tu na Zábřežsko, neboť z ostatních dvou krajů nebyly ještě systematicky zpracovány výsledky posledního sčítání (z r. 1910).

Politický okres zábřežský skládá se ze 3 soudních okresů: zábřežského, mohelnického a šilperského.

Okres zábřežský, který je teritoriálně i lidnatostí největší, liší se podstatně od okresu mohelnického a šilperského tím, že v obou těchto okresích již od r. 1880 obyvatelstva stále u b ý v á, kdežto v okresu zábřežském obyvatelstva přibývá. U srovnání s úbytkem v letech 1890—1900 zlepšilo se úbytkové procento na Mohelnicku z 5·5% na 2·2% a na Šilpersku ze 7·9% na 5·4%. Než ani v okresu zábřežském přibytek nedosahuje zemského průměru, ač přibytkové procento od r. 1880—1890—1900—1910 jeví vzestup: 3·6%, 4·5%, 5·2%.

Příčina nepříznivých populačních poměrů všech tří okresů tkví v tom, že krajina je h o r n a t á, s n e v ý h o d n ý m i p o d m í n k a m i k v ý ž i v ě. Nejhornatější Šilpersko přirozeně nejvíc se vylidňuje. Že poměry v okresu mohelnickém, ačkoliv má polohu nejlepší, jsou mnohem horší, než v okresu zábřežském, vysvětluje se tím, že v okresu tom jsou v e l k é t o v á r n y, jichž na Mohelnicku není.

Po národnostní stránce je mezi Šilperskem a Mohelnickem na jedné a okresem zábřežským na druhé straně ten rozdíl, že Šilpersko a Mohelnicko jsou okresy převahou německé, kdežto zábřežský okres má většinu českou, a to daleko silnější, než jsou německé většiny v obou ostatních okresích.

Jako v předešlém desítiletí (1890—1900) rovněž tak dle posledního sčítání lidu (1900—1910) č e s k ý ž i v e l v e v š e c h 3 o k r e s í c h r e l a t i v n ě v z r o s t l, a to asi stejně všude.

V okresu šilperském bylo r. 1900 ze 17.255 obyvatelů 9.952 Němců a 7.329 Čechů. Dle stavu z r. 1910 bylo ze 16.387 obyv. 9.149 (— 803) Němců a 7.194 (— 135) Čechů. Ježto Němců ubylo o 8%, Čechů však jenom o 1·8%, nastal v poměru obou národností posun v náš prospěch. Němci padli z 57·4% na 55·8%, Češi stoupli z 42·3% na 43·9%. R. 1890 tvořili Němci ještě 60·7%.

Okres m o h e l n i c k ý vykazoval r. 1900 z 23.895 obyv. 14.745 Němců a 9.017 Čechů. R. 1910 bylo z 23.360 obyv. 14.003 (— 742) Němců a 9.199 (+ 182) Čechů. Úbytek 5% na straně německé a přibytek 2% na straně české měl za následek poklesnutí Němců z 61·7% na 59·5% a vzestup Čechů ze 37·3% na 39·3%. Podobný pohyb byl také v 10letí 1890—1900, jen že

tehdy ubylo Němců i Čechů, ale Němců víc (o 6·9%) než Čechů (o 2·7%).

V okresu zábřežském napočítáno bylo r. 1900 z 29.512 obyv. 19.339 Čechů a 10.067 Němců. Z 31.071 obyv. r. 1910 bylo 21.042 (+ 1703) Čechů a 9.954 (— 113) Němců. Přibylo tedy Čechů 8·7% a Němců ubylo o 1·1%. Z toho resultuje vzrůst Čechů z 65·5% na 67.6% a úpadek Němců ze 34·1% na 32·3%. Relativně přibylo Čechů také v předešlé periodě sčítací (1890—1900), kdy bylo u Čechů příbytkové procento 4·9 a u Němců pouze 3·5.

Nejpozoruhodnější jsou výsledky v soudním okresu zábřežském. Výsledky ty dávají nám bezpečnou odpověď na otázku, postupuje-li germanisace na severní Moravě čili nic?

Okres zábřežský je silně industriální. Velkoprůmysl je v rukou Němců. Největší je továrna Brassova v Zábřeze (asi s 1500 dělníky) a továrna Seidlova v Sudkově (asi s 1200 dělníky), mimo to jsou v Zábřeze ještě 4 německé továrny, ve Vitošově továrna Schmeisrova a j. Využitkování hospodářské nadvlády náleží dnes k nejpůsobivějším prostředkům v nacionálním boji, který se zejména v okresu zábřežském žene do krajností nezkrotnou vášní Hermanna Brassa, pověstného germanisátora severomoravského.

Nelze říci, že by se Němci nebyli domohli žádných úspěchů. Jisto jest, že jsme utrpěli ztráty. Jsou dokumentovány těmito číslicemi: v Krumpachu (u Zábřeha) německá menšina stoupla z 33 na 121, ve Skaličce z 22 na 64, v Hrabové-Vitošově z 50 na 138, v Sudkově ze 104 na 251... atd. To jsou vesměs obce, kam zasahuje vliv německých továren. Obcím těm hrozí více méně skutečné nebezpečí pozvolného germanisování. S bezpříkladnou houževnatostí usiluje H. Brass obcím těm postupně vnucovat německé školy a školky, jako na př. Nemili-Filipovu, Skaličce, Krumpachu a j. Pokusy ty se už částečně daří.

Ale v obraně jsou Němci méně šťastni než v útoku. Tak na př. v samém Zábřeze nedovedli zabránit poměrně značnému vzrůstu české menšiny ze 761 na 1104 (při vzrůstu obyvatelstva ze 3011 na 3566), čímž Češi stoupli i relativně z 25·2% na 30·9%. Takového překvapení musil se dožít H. Brass v městě, v němž bydlí.

Jaký je tedy celkový resultát? Vyznívá v ten smysl, že Němci dobývají sice nových posic, že však celkově rosteme my a Němci klesají. Všecky tři okresy se počešťují pořád víc a víc. Přirozený vývoj je mocnější, než umělá germanisace.

Mohelnickem a Šilperskem podrobněji se tu již zabývat nebudu. Poukazuju zde pouze na jeden zajímavý úkaz. Na Mohelnicku v Pavlově byla před lety Schulvereinem zřízena německá škola. V posledních 10 letech zredukovala se však tamní německá menšina z 72 na 19! Škola ta nemá naprosto žádné budoucnosti. Takovou školu (veřejnou) mají též na Šilpersku v Cotkytli-Janoušově. Tamní minorita německá klesla nyní ze 106 na 49. Nejsou tedy německé školy v českých obcích vždy tak nebezpečné, jak by se zdálo.

Úhrnem stoupl v celém politickém okresu zábřežském v letech 1900—1910 počet obyvatelstva zcela nepatrně ze 70.731 na 70.818, počet Čechů vzrostl z 35.685 na 37.438 (+ 1750), počet Němců klesl ze 34.764 na 33.106 (— 558). Percentuelně stoupli Češi z 50·4% na 53·4%. *—ra.*

UMĚNÍ

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

XL. výstava S. V. U. »Manes«: **Mir Isskustva.** Sdružení ruských umělců v Petrohradě.

Širší veřejnost jest seznamována čas od času se zahraničními zjevy malířskými prostřednictvím pohostinských výstav. Vedle informativního účelu, který mají za každé okolnosti, poučujíce nás o stavu malířské kultury v některé zemi, požadujeme od nich pro sebe také ještě positivní obohacení, neboť mají býti podnětem, aby umění naše neopomenulo všimnouti si žádné nové složky, jež během doby přivádí umění evropské na nové dráhy. Jsou-li níže, než všeobecná úroveň, nemají pro nás významu. Viděli jsme u nás výstavy Rodinovu, Munchovu, Bourdellovu, výstavu francouzských expressionistů, a ty všechny měly společný rys, jenž je staví naproti několika jiným cizím výstavám, jako výstavě umění chorvatského, švédského a nyní ruského. V oněch bylo kus nového umění, jež účinkovalo jako ostré sluneční paprsky. Kdo snesl pronikavou jeho sílu a poddal se jeho působení, odešel osvěžen a posílen, jako ten, jenž vykoupal se v žhavé sluneční lázni. Pro jiné lidi však bylo toto umění duševní trýzní, právě tak jako silné světlo sluneční způsobuje očím slabým a temnotě zvyklým bolest fysickou. Není divu, že dostavila se reakce u většiny lidí, kteří se snažili setřásti se sebe rozrušující dojem, když vrátili se k všedním zjevům života. Výstava ruská postrádá tohoto pronikavého účinku, ač mnohý člověk by snad očekával od národa, který dal světu Dostojevského, řadu malířských zjevů, jimiž by byl podán kus obnažené duše ruského člověka. Není jich na této výstavě. Vesna na Rusi, jitro, večer na vsi, noc, květy v sadě jsou zde podávány právě tak, jako jinde. Městské prospekty z Petrohradu vyhlížejí právě tak jako pohledy na Versailles nebo Londýn. Umělci, většinou již zralého věku, jsou myšlenkově i for-

movĕ na průměrné výši evropského umění. Tarchov Nikolaj Alexandrovič, od let v Paříži usedlý, jeví jediný zúrodňující vliv francouzské malby, jmenovitě Van Goghův, s nímž má i jistou podobnost temperamentu, že prudkým výbojem, takřka jedním proudem nanáší na plátno a ztělesňuje předmět své sensace. Nedostává se mu však daru, kterým Van Gogh v neočekávaných okamžicích stával se jasnozřivým fanatikem své ideje, a také forma jeho vykazuje méně rythmického spádu než Goghova. Petrov-Vodkin K. S. v jednom z obrazů, »V předměstském divadle«, připomíná šedavým koloritem a způsobem modelace obličejů Bonnarda. Vedle těchto dvou malířů, kteří stojí nejvýše, hlásí se k životu sem tam krotký neoimpressionismus. Kromě toho jest třeba ukázati na ideové prvky, jež projevují nacionální ráz, ovšem nikoli v dobrém slova smyslu. V obrazech ze staré doby ruské přestává se na pouhé volbě námětův a motivů. Zejména Roerich Nikolaj Konstantinovič věnoval hojně pozornosti historii a báchorce ruské, avšak upadl jejich pojetím do grotesknosti a přebarvováním porušil nutnou formovou jemnost. Jiný malíř snažící se o národní výraz pouhým námětem jest Bilibin Ivan, jenž po stránce formové sáhl do umění perského. Jako Japonsko svými výtvarnými plody bylo schopno obohatiti umění evropské o nové prvky, tak i snaha po oplodnění uměním perským je hodna chvály, avšak Bilibinovo napodobení tohoto umění jest příliš pohodlné. — Náklonnost k realistické scéně vyjadřuje se u Šervašidze a u Kustodieva Borise, jenž v »Lidové zábavě« jeví vliv Rysselberghův v motivovém pojetí. Nesrozumitelnou allegorií a symbolisací je Bakstův »Terror antiquus« a Bogajevského »Kimmerský kraj«, jenž sotva vzbudí živější zájem napodobením koloritu starých gobelinů. Také portréty nedosahují ani zdaleka kvality Sĕrova.

Celkem možno říci, že tato výstava ruského umění výběrem svým nejeví stopy hnutí, které se šíří jako mohutná vlna celou Evropou, že representuje pouze směr zvolna odumírající a tím přichází pozdě. *F. Oupický.*

*

HUDBA.

KARLA WEISE »ÚTOK NA MLÝN« ODER »DIE MACHT DER MUSIK«.

Jenom po značných rozpacích zařaďuji dnešní svůj referát o poslední operní novince Národního divadla do hudební rubriky. Známe klassické, romantické, tragické, komické, velké i malé opery heroické i singspiely a jiné, ale nová opera Weisova nehodí se do žádné z těchto škatulek. Ona je unicum a také primum sui generis: je to opera v o j e n s k á. Od toho okamžiku, kdy děj stává se dramatickým, vedou tu barevné výložky, krev a bajonet hlavní slovo. Opera Weisova ovšem ukazuje život vojenský až na nějaké to zastřelení velmi zidealisovaný; žádné kaprálské nadávání, žádný kasárník, vše samá harmonie mezi panem hejtmanem a mužstvem. A jak to vše jde na komando, skoro se zdá člověku, že je na manévrech některého z měšťanských ozbrojených sborů. V tom směru má opera Weisova velký vojensko-ethický význam a doporoučí se proto návštěva dalších jejích repris všem, kdož jdou letos k assentu a mají před vojančinou nějakou trému. Tady uvidí, že to na té vojně není tak zlé, ani když jde opravdu už do tuhého. Jako Orfeus kdysi svou hrou hýbal i mrtvou přírodou, tak Weis svojí operou je s to z největšího antimilitaristy udělat nadšence pro veselý život vojenský. Je to moc a síla hudby, která tu dělá ze Šavlů Pavly.

Pro tyto vlastnosti, myslím, najde »Útok na mlýn« spíše místo v historii válečnictví než v historii hudebního umění.

Toto vojáctví opery Weisovy má ostře vyhraněný národní karakter. Říká se o Prusku, že je vojenským státem par excellence. Karel Weis, když už chtěl v opeře vytvořit nový typ, typ opery vojenské, nemohl šťastněji volit než prušáckou uniformu a prušáckého ducha. Nový operní typ vstoupil aspoň hodně »stramm« do světa. Toto prušáctví hvízdají nám v uši vojenské píšťaly monotonními pochodovými rytmy, které jsou ještě dobře v paměti našich otců, ono ozývá se tu z Körnerovy válečné modlitby, která měla za úkol roznĕcovat vojíny k odhodlané udatnosti v bojích za osvobození ze jha cizí nadvlády a korunována je melodií pruské hymny »Heil dir im Siegeskranz«. V textové knížce sice předepsán není, ale tomuto prušáckému rázu výborně posloužil při premieře i výbojně vzhůru nakroucený knír páně Klimentův. Tento knír měl tu i jistý symbolický význam. Weis chtěl psáti německy vojenskou operu. Knír páně Klimentův hlásá významně: es ist erreicht.

Tento vojenský tón zaznívá v opeře i do erotiky páně Weisovy, která je tu druhým z hlavních živlů. Jedna z nižších šarží zpívá tu milostnou písničku, jakýsi druh vojenské serenády, která po verdiovsku začíná a operetně končí. Kdyby ji tak zazpíval někde v ústraní ulic pod oknem kuchyně ve chvíli, než odtroubí v kasárnách retrait, jistě by za ni dostal upřímnou pusu a nejmíň ještě — teplou večeři. Ale my, kteří nemáme vypěstěný smysl pro tuto poesii vojenského života, shledali jsme ji velmi nevkusnou a triviální, obzvláště pak, když ji ten veselý Prušák zpíval ještě několik vteřin před tím, než se rozloučil se světem. Stejně jsme však nedovedli nalézti zalíbení v lyrických zpěvech dvou zamilovaných civilistů — dcery mlynářovy Françoisy a jejího snoubence Frederika —, kteří přes všechna unisona ve svém milování i ve svých zpěvech na konec tak neblaze skončili. Zdálo se nám, že vše, co ti dva si povídají o své lásce a věrnosti až do hrobu tmavého, je až příliš makavě adresováno lehce citlivým a pohnutelným srdcím divadelních posluchačů. Nám civilistům a tak trochu hudebníkům nejvíce imponoval

Weis v prvním dějství své opery až do toho okamžiku, kdy přijde na scénu »militär«. Tady zachovává jeho hudba, přes to, že nevyniká ani zde nijakou originálností a hloubkou, umělecký vkus, má živost i rozmanitost. Zde také vystihuje dobře svými zpěvy i taneční hudbou prostředí, v němž se děj odehrává a přiléhavě portrétuje i postavy děje. V ostatním průběhu opery však upadá v čiročirou honbu za lacinou působivostí a effektností a ztrácí umělecké cíle zcela se zřetele. Vypadá tu z role uměleckého tvoření stejně, jako jsem já, jak vidím, vypadl z počátečního tónu svého referátu. Když už se tak stalo, budiž.

Karel Weis, od něhož po premieře »Violy« měli jsme právo v oboru komické opery mnoho si slibovat, po zasloužených úspěších svého »Polského žida«, hledal slávu v operettě. Nenašel ji, ale snaha líbit se a působit na nejširší massy, která je tak typická pro dnešní operettní komponisty, ovládla jej cele i v nejnovější opeře. A při tom zaspal Weis nejméně 20—25 let celého vývoje hudby, jmenovitě hudby dramatické. Tak, jak on vypravil hudebně svůj »Útok na mlýn«, psávalo se i u nás před čtvrtstoletím, ale dnes nám vše to, s čím on zde přichází, s čím chce působit a se líbit, je zastaralým a přežilým. Nám musí skladatel, i když píše lidovou operu, přinést dílo, které by odpovídalo hudebnímu vývoji dneška a nikoli co by pohodlně plulo v proudech bezvýznamné minulosti. Tak hudebně vypravit operu jako Weis v »Útoku na mlýn« byl by dokázal nebožtík Bendl také. S tím ovšem rozdílem, že by to byl učinil vkusnějším způsobem.

Po stránce dramatické působivosti ovšem Weis ukázal zde znovu, že je opravdovým talentem. To upřít mu nelze, že dovede pro divadlo psát jako sotva kdo druhý u nás. Škoda, že tato jeho způsobilost jde v nové jeho opeře zcela mimo cíle a prostředky ryze umělecké.

Nazval-li jsem svrchu Weisovu operu vojenskou, neměl bych se nejsa odborníkem ani pouštěti do kritiky její scénického provedení. (Že nejsem ve věcech vojenských odborníkem, mohu prokázat upomínkou na dluhovanou dosud vojenskou taxu.) Vděčím svým přátelům s vojenskou minulostí, že mě upozornili na některé nedostatky výpravy po stránce vojenské. Nevím, jakou vojenskou kvalifikaci má pan Polák, ale tolik musím říci, že jeho režie po této stránce nenašla souhlasu. Tak vytýkáno, že pan Schütz střílí z repetýrky, které prý ve francouzsko-německé válce ještě nebylo. (Tady pro pana režiséra asi rozhodly ohledy čistě hudební. Frederic musí střílet do taktu a kdyby měl po každé ráně nabíjet, nepřišel by s ránou v čas.) Jiný vojenský praktik divil se, proč režisér nepostavil v posledním jednání na návrší, které na pravé straně uzavírá prospekt vypůjčený z »Tuláka«, francouzské mitrailleusy a nenechal je odtud střílet na mlýn. To by byl effekt! Atd. Atd. A hlavně měli všichni našemu režiséru, který pro děj připravil jinak malebný a působivý scénický rámec, za zlé, že nenechal ku konci opery, kdy Françoise klesá na mrtvolu Fredericovu, vyletět most do povětří, jak je to předepsáno v textu a klavírním výtahu. Co by bylo tohle zas za báječný vojenský effekt! Takhle končí opera přece jen trochu po civilisticku fádně.

Premiera »Útoku na mlýn«, jemuž zásluhou dirigenta p. Brzobohatého i solistů dostalo se hudebně dramatického provedení v celku výborného, byla zcela ojedinělým, nezvyklým zjevem v naší divadelní historii: opera psaná českým skladatelem (nebo alespoň skladatelem s českou minulostí) na původní německý text a provozovaná poprvé v českém překladu na české scéně! Byly doby a snad i dosud tomu tak je, že Grillparzer a Hebbel nejsou na první české scéně možni, jeden pro svého krále Otakara, druhý pro to, co napsal ve svých vídeňských dopisech o českém národu. Představme si, že by se měla hrát na naší scéně nějaká činohra umělecky cenná, která by měla třeba jen sebe vzdálenější německou tendenci. Byla by tu vůbec možná? A teď dávána zcela bez překážky a bez protestu opera, v níž vojenský život prušácký má solo a v níž hraje se i pruská hymna. A nevadí ani, že pochází od skladatele, který kdysi v nerozvážné chvíli popřel, že by byl skladatelem českým. V tom, že opera Weisova na naší národní scéně byla vůbec možna, vidím já aspoň nejradostnější stránku této tak kuriosní premiery. Znamená to, že i u nás širší, snadno vznětlivé kruhy dovedou při díle umělcově abstrahovati od vedlejších momentů i od osobních slabostí autorových. Škoda, že toto objektivní, vší politické tendence vzdálené nazírání na dílo umělcovo i vyplynuvší z něho hlučný úspěch nebyl údělem opernímu dílu, které by neseno bylo umělečtějšími tendencemi a které by i opravdového talentu Weisova bylo hodnější.

Ku konci ještě sensaci: slyšel jsem, že kostymy pruských vojáků pro Nár. divadlo byly veskrze originelní a dokonce prý vypůjčené od — pruské armády. Nevím, co je na tom pravdy, ale pochybuji, že by naše úřady daly v tomto případě tak málo obezřetné prozíravosti a opatrnosti na jevo. Co, pro bůh, kdyby k těm asi 30—40 uniformám stejný počet Prušáků se tajně přepravil přes hranice, kdyby si cestou tu výzbroj na sebe oblékli a kdyby... Ne, není to možné, aby naše úřady byly tak krátkozraké! Nebo snad i na ně jako na naše obecenstvo odpouštějící a zapomínající působila »die Macht der Musik«? Stalo-li se přece tak, upozorňuji ještě v čas na hrozící nebezpečí. Kdyby se z toho mělo opravdu něco strhnout, byl by to ostatně jediný způsob, jak by se mohla stát Weisova opera i v budoucnosti slavnou.

—lh—

STUDENTSTVO

ANT. PAVEL:

VÝSLEDKY POLITIKAŘENÍ.

I.

Vítězství volební reformy na radě říšské nepopíratelně u nás zvýšilo zájem širších občanských vrstev na věcech politických a v životě mladší intelligence akademické, jež dosud měla sice své politické sympathie a antipathie, ale většinou politicky organisována nebyla, rozhodlo na čas tuto situaci ve smyslu hesel, propagovaných horlivě zejména radikálně pokrokovou mládeží, volající po politické aktivitě.

V důsledcích toho — vidíme — rozestupuje se veřejně činná část studentstva v politické skupiny, přičleňující se k stávajícím politickým stranám více méně nesamostatně. Všecky mladé hlavy, ušlechtile zanícené, plné touhy vybíjet svůj temperament a sympathie, osvědčovat své souručenství; rovněž ony, unavené desorientací ve věcech veřejných, nesamostatné a dychtící zaměnit tvrdou povinnost vlastního soudu pohodlným desaterem žurnálu strany; konečně ony, ještě o stupeň nižší, vzdálené všeho ideálního snažení a hledající ve stínu vlivných stran jen ochrany, protekce, stipendia, známosti — všecky tyto hlavy jsou dorostem stran, školou příštích předáků, vyznavačů i parasitů. Ve výkonných výborech snad všech našich stran zasedá dnes také delegát organisace studentské. Differenciace studentstva dle politických barev, tolik velebená ve smyslu tradic doznívajícího pokrokového hnutí, je již takto ukončena déle dvou let a klademe si otázku, jak pokročil studentský život za této situace, jak to prospělo politickému životu?

Český student (to jsem dokazoval před třemi a dvěma lety v »Horkého Týdenníku« a »Stopě«) vzhledem k pokračujícímu rozvoji organismu národního pozbývá namnoze svého původního plodného významu b u d i t e l s k é h o; tyto jeho úkoly byly postupně převzaty orgány specielními (lepší vzdělání školské, tisk, Sokolstvo, Národní Jednoty, Osvětový Svaz, Volná Myšlenka atd.). Pokrokové hnutí bylo typické právě jako poslední, mocný a přece rozvrácený pokus mladých spolupůsobiti aktivně na vývoj současné společnosti české. Na něm lze dnes již historicky demonstrovati klady a zápory předčasné aktivity mládeže, přihlížíme-li k vývoji zúčastněných v něm osobností. Dnes, kdy nedisponuje studentstvo ani desetinou onoho junáckého kulturního kvasu a výrazných profilů vůdcovských jako v letech 90., bylo by tím pošetilejší domnívati se, že studentstvo jako celek je něčím více než provisorní a stálé fluktuaci podrobenou skupinou mládeže, povinné především rozhojňovat své vzdělání a připravovat se k samostatnosti mužných let jako prostý konsument současné vzdělanosti. Pravím jako celek. Ojedinělé talenty vyniknou vždy samy, ať již celek politisuje či ne.

Poukazoval jsem na to, že stavovská politika studentská je dostatečně vhodnou školou k získání toho, co mládež[1]) také hledá v politice: osobního vystupování, smyslu pro kázeň a zodpovědnost, praktického vyškolení spolkového, volbu taktiky při dobývání těch kterých požadavků.

Kdo prodělal několik semestrů v odborném spolku studentském, přisvědčí mi, že energickým jednotlivcům naskytá se zde ku podivu bohaté a vděčné pole činnosti, jejíž význam je cennější o to, že činí vlastní život studentský bezprostředně snesitelnější (akce odborné za lepší vypravení vědeckých ústavů vysokoškolských).

Tážeme-li se, jak pokročil tento stavovský, vlastní život (odborné spolky, stav našich vysokoškolských potřeb, Akademický dům, technická knihovna, studentská hříště a tělesná výchova vůbec, otázka sociální: podpůrné spolky, Mensa, nadace atd.) v nejrůznějších svých problémech za éry tohoto politického rozvrstvení mládeže, přizná snad každý, že v z e s t u p u v i d ě t m á l o k d e a v l i v e m p ř í m é ú č a s t i v ý h r a d n ě s t u d e n t s k é snad nikde.

Středisko práce studentské, Svaz Českosl. studentstva, je sice zásluhou poslední generace postaven na reelní základ, vykazuje některé pozoruhodné rozběhy (vydání prvého všestudentského kalendáře loni), svědčící, že je si vědom svých cílů, ale nesplňuje stále naše naděje. Není dosti pracovníků. Prostě proto, že značná část veřejně činné mládeže engažována jest již ve své politické organisaci, takže pro politiku (politikaření po mém soudu) nedostane se k stavovské práci studentské; třeba bezděčně, ale nedostane se k ní. Dokonce vytvořil se již typ studenta, který při řešení stavovské otázky je p ř e d e v š í m s t r a n n í k e m, p a k t e p r v e s t u d e n t e m. Tím u p a d á i v ě d o m í s o l i d a r i t y s t u d e n t s k é, nejkrásnějšího květu mladých let.

Namítne se mi, že pokud student stranník pro činnost ve své organisaci politické zanedbává život studentský vlastní, má za to možnost upozorniti vlivné činitele své strany na naše bolesti vysokoškolské a takto přispěti k urychlení jejich řešení. Moje odpověď je, že vzpomínky na ubohé poměry stavovské, za jakých jsme musili studovat my, mají mít tu sílu závaznosti, abychom pověděli svým nástupcům draze vykoupené přesvědčení, že za éry tak zvané politické

[1]) Viz »Snahy generace«, soubor publicistických projevů mládeže rad. pokrokové z posledního desítiletí, a kritiku této publikace ve »Stud. revui«.

aktivity mládeže nepřiblížili jsme se ani normálním tempem k tomu, čeho českému studentu je zapotřebí jakožto studentu. I já patřil k těm, kteří, i když neschvalovali politické organisování se mládeže, připouštěli, že účast mládeže v politických stranách bude mít za následek zvýšení zájmu těchto stran o kulturní potřeby vysokoškolské atd. Dnes? Mělo by věru být konstatováno, čeho již docílila ta která skupina studentská u své strany ve prospěch stavovských požadavků našich! Vím naopak, jak trapně dotýkalo se mne, stojícího mimo strany a pozorujícího velmi z blízka vývoj poměrů na jedné z fakult techniky, dodávající nyní slušné procento stoupenců vlivné politické straně stavovské, jako tato skupina mládeže snášela také tíhu poměrů, aniž pokusila se u své strany o energické zakročení ve prospěch odborného vypravení odboru. Musila to býti deputace neorganisovaných, která konečně pokusila se aspoň informovati tyto politické kruhy o jich povinnosti! Podobné zkušenosti mají jiní a závěr je, že politické organisování mládeže dálo se v egoismu stran politických, nikoliv ku prospěchu našeho studentského života. I my máme právo na stavovský egoismus a ten musí směřovat jinam. (Pokračování.)

POLITIKA

V. J. HAUNER:

MARS REGIT HORAM.

Není snad na místě psáti místo smířlivé velkonoční besedy úvahu o zbrojení evropských států. Ale chceme-li vystihnouti, k čemu tíhne mezinárodní politika vzájemné nedůvěry a hospodářské řevnivosti, nelze se obejít bez poukazu na vojenské požadavky, jež v posledních týdnech jsou na denním pořádku parlamentů i časopisů. Chci podati aspoň poněkud přehledný obsah válečných předloh hlavních států, o které tu běží: Anglie, Německa, Francie a Ruska.

Netřeba snad opakovati, že první podnět k rozmnožení vojenských požadavků letošních zavdal loňský konflikt mezi Anglií a Německem v otázce marocké. Tvrdilo se — nejen se strany Německa, nýbrž napřed v žurnalistice anglické —, že anglické loďstvo bylo připraveno doprovodit armádu 150.000 mužů, jíž měla být sesílena vojska francouzská, kdyby Německo nepřistoupilo na požadavky Francie. Tehdy prý všecko bylo hotovo, i armáda již čekala na nalodění, ale tu vyskytly se neshody mezi admiralitou, resp. veliteli loďstva, a velením vojenským. Námořníci nechtěli dříve eskortovat armádu, dokud německé loďstvo, nalézající se tehdy na cvičení ve vodách norvéžských, bylo intaktní. A poněvadž udeřiti na loďstvo »přátelské země« vláda si přece netroufala, sešlo z činné pomoci vojsku francouzskému a místo toho promluvil p. Lloyd George svou památnou řeč, jejíž účinek ovšem byl dostatečný.

Tedy jistá nesrovnalost mezi vojskem a loďstvem objevivší se **v Anglii** v kritické chvíli vedla k tomu, že námořní ministr p. Mc Kenna byl nahrazen energičtějším a především impulsivnějším p. Winstorem Churchillem, jehož první starostí bylo reorganisovat námořní správu a druhou reorganisovat loďstvo samo. Především zřízen admirální (námořní) štáb, instituce, jíž dosud Anglie neměla a jež mnohými odborníky byla zavrhována. Námořní štáb, podřízený prvnímu námořnímu lordu, jímž nyní je princ Battenberg, má 3 oddělení: zpravodajské, mobilisační a operační. Chefem jeho jmenován admirál Troubridge, zároveň chef štábu prvního námořního lorda. Námořní štáb nemá sám moci velitelské, nýbrž pouze úkol přípravný; vláda doufá, že spolupůsobení armády a mariny bude umožněno tím, když oba štáby, generální štáb armádní a štáb admirální, budou moci již předběžně pracovati ve shodě.

Druhá část činnosti p. Churchillovy týká se loďstva samého. Ve své řeči pronesené v Glasgowě 10. února pravil mezi jiným: »Britické loďstvo je pro nás nutností, kdežto německé loďstvo je s jistého hlediska pro ně spíše jakýmsi přepychem. Naše námořní síla zahrnuje v sobě britickou existenci. Co je pro nás existencí, je pro ně (Němce) jen expansí. Britické loďstvo činí Britanii velkou mocí, Německo však bylo velikou mocností, ctěnou a váženou po celém světě, dříve než mělo jediné lodi.« Tato slova Churchillova setkala se v Anglii s nadšením, v Německu s prudkým odporem. Je pravda, že ministr mluvil poněkud povrchně; je pravda, že Německo bez loďstva mohlo být ctěnou velmocí v letech 70tých, kdy bylo státem agrárním, ale nemůže jí být dnes, kdy je průmyslové a odkázáno na přívoz surovin ze zámoří. Tenkrát, když německý obchod činil 3½ miliardy marek, bylo loďstvo luxem, dnes, kdy ze 17 miliard marek je 12 miliard obchodu zámořského (tedy více než polovina obchodu Anglie), je loďstvo pojistnou premií, bez níž by Německo nemohlo pracovat. A pojistná prémie — nemá-li být zbytečná — musí být aspoň tak velká, aby risiko protivníkovo bylo větší, než jeho snaha potlačit nepohodlnou soutěž. Tak aspoň rozumují, a se svého stanoviska zcela správně, všichni Němci, kteří se vyslovili o řeči Churchillově odmítavě. Ale s druhé strany je neméně pravda, že je-li německé loďstvo pojistnou prémií, je anglické živoucí nut-

ností britské říše. Anglie bez mohutného loďstva byla by vydána na pospas každé velmoci, která by dovedla 4 neděle udržet blokádu anglického pobřeží. Německo bez loďstva mohlo by aspoň žít, ovšem ne jako světová velmoc, Anglie by bez něho ve 4 nedělích zemřela hlady. Přestřelil-li tedy první lord admirality vzhledem k Německu, nepřestřelil vzhledem k Anglii. Jeho snaha učinit anglickou marinu ještě pohotovější než byla dosud je zcela místná. Hleďme, jak se mu to podařilo.

Ve své řeči pronesené k námořnímu rozpočtu dne 18. března ohlásil ministr tyto základní myšlenky, jimiž se musí řídit námořní politika Anglie.

1. »V budoucích námořních bitvách utrpí oba protivníci nejtěžší ztráty; slabší bezpochyby ztratí všecko. Anglická převaha v dreadnoughtech je silnější, než jakákoli dnešní koalice dvou velmocí, ale tomu v budoucnu tak vždycky nemusí být.

2. Němcům je snadno závodit s námi v konstrukci nových lodí, dokud jejich loďstvo není příliš veliké, ale jakmile budou nuceni udržovat velmi silnou marinu, uvidí, jak těžko je vytrvat v závodění.

3. Náš dosavadní two power-standard ve stavbě lodí se přežil, poněvadž nemusíme se obávat žádné koalice dvou největších mocností jako kdysi Ruska a Francie. Měřítko 100% převahy proti Německu (tedy 2:1) bylo by nyní zbytečně veliké; snad v budoucnosti ještě nadejde pro ně doba. Dnes postačí, je-li naše loďstvo v nejsilnějších lodích (dreadnoughtech) o 60% silnější německého (tedy poměr 8:5).

Dle těchto zásad stačí, dáme-li v příštích 6 letech ročně 3—4 lodi do stavby, neboť Německo podle lodního zákona má stavěti ročně po 2 velikých lodích. Postaví-li Německo některý rok více, na př. o 2 lodi, postavíme my více o 4 lodi. Redukuje-li však Německo na př. r. 1913 svou konstrukci nových lodí o 3 lodi, zredukujeme my ji v téže době o 5 lodí atd.; nehledě ovšem k tomu, že v jistých mezích musíme brát zřetel na vzrůst i jiných marin. Slovem: Německo nikdy ničeho nezíská zmnožíc stavbu nových lodí, naopak však nikdy neztratí, zmenšíc ji.«

Tato slova Churchillova, jistě tak upřímná, jak vůbec může mluviti zodpovědný ministr, byla považována na mnoha místech za přímou výzvu k dohodě o omezení zbrojení. První lord admirality chtěl prý poukázati na zbytečnost německého úsilí, dohoniti aspoň poněkud Angličany, a tedy navrhuje raději omezení pro obě strany. Německá nacionalistická kritika napadla ho za to přímo zuřivě. P. Churchill prý porušil veškerá pravidla slušnosti poukazuje přímo na Německo jako na nepřítele. Však on dobře ví, že »to pomáhá«, když Němci staví dreadnought za dreadnoughtem, že všechno nedělá počet, nýbrž i organisace, jakost personálu atd. a že konečně anglické lodi budou mít nejenom proti sobě, nýbrž i nad sebou nepřítele a že tedy sluší se zasadit všemi prostředky o vybudování německé vzducheplavby. Churchillova restrikce: »že musí brát zřetel i ke vzrůstu jiných marin než německé«, znamená prý, že vlastně nikdy anglické novostavby nebudou omezeny, neboť i kdyby Němci nestavěli ničeho, najde si Anglie vždy výmluvu poukazem na vzrůst jiných loďstev. Slovem: Churchillova řeč prohlašuje expressis verbis požadavek, míti na věčné časy námořní supremacii. Toho Německo nedopustí a toho Anglie v budoucnu ani nebude schopna.

Jestliže nacionalistické listy nejsou s řečí Churchillovou spokojeny, je to konečně pochopitelné. Ale nejsou s ní spokojeny ani listy demokraticko-pokrokové, jako Frankfurter Ztg. Druhá část jeho řeči týká se totiž nové dislokace anglického loďstva a dislokace ta je očividně namířena směrem k Německu. Středomořské loďstvo, jehož base byla dosud na Maltě, má být zvýšeno na 8 bitevních lodí a posunuto do Gibraltaru; Atlantické loďstvo, rovněž o 8 lodích, převedeno z Gibraltaru zcela do domácích přístavů a obě loďstva, jakož i 1. a 2. divise Domácího loďstva (16 lodí + vlajková loď vrchního velitele), tedy celkem 33 lodí bude po celý rok obsazeno plným počtem mužstva. To bude t. zv. I. loďstvo. Mimo to bude zřízeno II. loďstvo (5. a 6. eskádra, dosavadní to 3. divise Domácího loďstva zvýšená z 11 lodí na 16), obsazené s polovice mužstvem, jehož druhá polovice bude však chována v přístavech pohotově, takže ve 24 hodinách bude je lze mobilisovati. A konečně bude ještě III. loďstvo, skládající se z lodí starších a slabších a dělící se na 7. a 8. eskádru, s redukovaným mužstvem (nucleus-crew), jehož mobilisace by ovšem vyžadovala povolání reserv, ale tak, že 7. eskádra byla by mobilisována částečně přebytkem aktivního mužstva, částečně jen novou třídou reservistů (5000 m.) zvláště k tomu účelu zřízenou. Bude tedy, až reorganisace bude provedena, okamžitě pohotově 33 bitevních lodí, ve 24 hodinách dalších 16 lodí a v několika dnech opět 16 lodí, celkem 65 lodí bitevních a k tomu ovšem několik divisí pancířových křižáků. A při tom letošní námořní rozpočet vykazuje úbytek 300.000 Ł![1])

(Dokončení.)

Z TÝDNE.

NA BLUDNÉM KOŘENU.

jl. Ve Vídni 5. dubna 1912.

Je to věru pozoruhodná věc, že velké světové žurnály mají pravidelné denní korrespondence ze všech státních středisek, a že jenom datum: »Z Vídně . . .« je zjevem řídkým, mimořádným. Dopisovatelé

[1]) Letošní budžetní přebytek vypočten na 6·5 mil. £, tedy 130 mil. Mk!

pařížských, londýnských denníků si připadají ve Vídni jako pensisté, kteří mají za povinnost jenom časem se ozvati. »O čem bychom měli psát z Vídně nebo z Budapešti?« zeptal se při nedávném rautu representant jednoho z největších listů anglických, — »co je zde nového než ‚provisorium', co je nového v Budapešti než ‚krise'? Stačí říci jednou za rok, že se nic nezměnilo, že v říši rozdělené Litavou se dělí obyvatelstvo na dvě části, z nichž jedna — a to minorita — je roztrpčena, že se druhé části, veliké majoritě — nechce z bahna.« — A nejen že se cizina o nás neinteressuje, také naše vlastní obecenstvo se dívá na parlament jako na stálé divadlo, jež je špatně řízeno a ve kterém jsou na repertoiru do omrzení obehrané hry, které ani při premierách nikoho těšiti nemohly.

Na velikou distanci se zdá, že aspoň uherský parlament si vede sebevědomě, že ukazuje pevnou páteř, že hájí svůj význam. Ale ve skutečnosti jen druhdy mocná aristokratická politická skupina se zuby nehty brání zlidovění uherského parlamentu. — Po celá léta mele uherský parlamentní mlýn na prázdno, a náš parlament dne 30. března se odebral na velikonoční prázdniny, aniž by se mohl pochlubiti záslužnou činností. Sněmovna je dělná, ale říci »pracuje« byla by nadsázka, neboť výsledky práce není vidět. Velmi mnohé sice začato, ale neskončeno téměř nic. A to, čemu by se při značné shovívavosti snad přece mohlo říci »čin«, to bylo provedeno, zatím co parlamentárníci stáli sice ještě jednou nohou v sněmovně, ale druhou již na chodbě. Držíce již dvéře za kliku stále rychlejším tempem projevovali souhlas se zprávami výboru o osnovách zákonů i s návrhy, jež byly se zprávami těmi v odporu. Za tohoto kvapu zvyšovaného cestovní horečkou dostala vláda schválení předloh vázaných na určité terminy. Ukázalo se, že páni poslanci za všeobecného neklidu nemohou ani sledovati, oč běží, a že hlasují jen dle toho, zdali referent vstal nebo zůstal seděti. Když bylo hlasováno o změně § 74. živnostenského řádu, nedbali pánové, zda je návrh na změnu určitých odstavců dobrý, užitečný, ale zamítali šmahem návrhy sociálního demokrata Seitze, třeba i návrh, aby dělníkům poskytnuta byla příležitost, aby se po práci mohli umýt.

Je to zajisté velice smutné, ale chyba by bylo zakrývati anebo omlouvati, že se lidový parlament způsobem svého sněmování diskredituje, že se vlastní vinou dává snižovati na paravent k maskování bureaukratického absolutismu. V 65 plenárních schůzích, jež dosud v této legislativní periodě byly konány, nebyla vyřízena žádná velká, zvláště významná záležitost říše. Není jediné velké otázky, »palčivé«, »neodkladné«, »nejvitálnější«, kterouž by byl lidový parlament pohnul i jenom o píď ku předu. O velikonocích 1912 jsme na tomže místě v bludném kole rakouské vnitřní politiky, na kterémž jsme byli po všeobecných volbách loňských. Vlády se střídají, ale jedna jako druhá se drží, aniž má v parlamentě aspoň trochu spolehlivou majoritu. Stále se opakuje, že »postavení vlády je vratké«, ale není zatím ani pomyšlení na to, že by se z parlamentu, z vlastního jeho popudu utvořila aspoň pracovní většina k absolvování určitého programu a aby »vratkou vládu« nahradila pevnou, stabilní vládou parlamentní. Parlamentních stran je p ě t a t ř i c e t a každá z nich s nemalou bezohledností hájí své stanovisko. Hospodářské snahy na jedné straně, národnostní zájmy na druhé straně tříští sněmovnu beztak nadmíru nejednotnou ještě více. Jaký div, že se parlament neocitá na vzestupné přímé dráze ku předu, nýbrž — ve víru? Největším státnickým uměním se za tohoto stavu stává sjednat kompromis, a potom vyvrcholením státnického kumštu je nalezení »kompromisní formulky« ze které by každá ze zúčastněných stran mohla dokazovat, že je vítězem.

Parlament francouzský uznal za vhodné redukovati počet mandátů o sedmasedmdesát, taková léčba by dozajista prospěla také našemu lidovému parlamentu, ale kde najít toho, kdo by se odvážil na příslušných místech takovou proposici učiniti?

Jak v Uhrách, tak i u nás není valné naděje na zlepšení politických poměrů v letním zasedání. U veliké míře byly koncem března nadouvány zprávy o schönbrunnské audienci hr. Khuen-Hedervaryho ze dne 29. března. Doma i za hranicemi rozšiřováno bylo poloúřední sdělení, že císař pohrozil odstoupením, jestliže známá uherská resoluce o povolávání armádních záloh nezmizí ze světa. Uherský parlament zavedl debatu o opětném povolání Khuenova kabinetu a »mysteriosní zprávy« ze Schönbrunnu uvedeny byly na přetřes. Maďarský poslanec Martin Lovaszy za souhlasu sněmovny volal, že způsoben byl evropský skandál pokřikem, jako by uherská ústava byla vázána na osobu jednoho panovníka — a pan hrabě Khuen-Hedervary vida — že se mu aprilový tric nepodařil, zaříkával se, že žádného vlivu na rozšiřování zpráv těch neměl, ano že velice lituje, že tiskem zprávy ty byly rozšířeny, že pro něho je závazným toliko obsah vlastnoručního listu... Jaké mohou býti vyhlídky premiera, který se tak blamoval? O tom, zdali se Khuen-Hedervary udrží nebo ne, netřeba uvažovati, jisto jest, že za situace vytvořené zakročením koruny se v Uhrách najde majorita pro reformu branného zákona. A u nás? Bylo by zjevnou bláhovostí domnívati se, že u nás jsou strany, které by mohly říkati »ne«, když v Uhrách »osmačtyřicátníci« — strana neodvislosti — řeknou »ano«! Bude tedy pro brannou reformu majorita a to třeba jen proto, že jeden tábor nebude chtít připustit, aby tábor druhý se pasoval na záchrance státu a říše a aby z toho odvozoval přirozeně pro sebe prospěchy.

Jenom pro provisorní řešení branné reformy by se nezvedla ani ruka, jelikož by uvalovalo toliko břemena, aniž by poskytovalo výhody a úlevy. Jediný případ, ve kterémž parlament odmítá vší silou provisorium. Jinak zůstaneme v provisoriích až po uši. Ani definitivní jednací řád si sněmovna nepořídí.

To, co se děje v rakouském parlamantě, je kus špatný na propadnutí. To, že se čeká nějaký z vnějška působící popud k ozdravení, obrození, je karakteristickým rysem takových »špatnoher«.

OTÁZKY A NÁZORY

K. FAJFR:

ZA SHODU ČESKO-POLSKOU.

Jest to sice poněkud velmi pozdní doznání, avšak nutné. Ani jsem nevěděl, jaký titul mi přinese můj článek v Nár. Listech. V gazetách polských jsem byl označen za rusofila a jakéhosi nepřítele polského. Také však u nás nebylo viděno a vyčteno, co mělo být. Chtěl jsem prostě ukázati, že naše rusofilství není toho rázu, aby mělo být od Poláků s jakousi vyvýšeností ideální kritisováno; zvolal jsem proto, aby nebyla radikálním řezem, který žádal p. prof. dr. Mareš, násilně zlomena naše tradiční a nám přece ničím neuškodivší kulturní sblíženost s russtvím. Doufal jsem, že každý pochopí, jaké rusství jsem to myslel.

Zde mi ale běží o něco jiného. Nelze zajisté odporovati účelu a snaze, která vedla pana prof. Mareše k publikování článku: Za shodu česko-polskou. Snaha, která není mladá a která datuje se již od Havlíčka: vnést v ten náš slovanský program co nejvíce českého elementu, vytvořit a ukázat ve slovanském programu své české tužby, ideály. Jest pochopitelno, že již mnohým se znechucuje marné naše a zbytečné úsilí o fantastický, ideálný všecit slovanský, naše námaha o zkonstruování »Slovana«. Chceme býti již za nynějších poměrů, které si ve své slovanské obraznosti příliš idealisujeme, více Slovany než Čechy.

My pracujeme o nemožném programu, v němž určuje se všecko »po slovansku«. Předpokládá se zajisté mylně, že již nyní existuje ve Slovanstvu nějaká blízká a nutná spojitost, spřízněnost cílů a snah, jež by nás nutily ke slovanskosti, jež by umožňovaly hodit po jinak jednajícím slovem: zrádce slovanský, ať již jsou to Ukrajinci či bystře kritičtí Poláci.

Bylo by znakem naprosté ignorance tvrditi, že v polské společnosti se nepracuje o slovanské otázce. Pracuje se však tak, že nutno přiznati její o b r o v s k é p ř e d n o s t i před prací naší. To, co zde vyrůstá, není naše idea mlhového a pouze ideového slovanství; vystává zde konkretní program, ale ne jako u nás pro budoucí milující se bratry slovanské, nýbrž p o l s k ý, p r o p o l s k o u s p o l e č n o s t a n á r o d. Ne panslavism, ale jasné hledání poměru určitého národa slovanského k celku, snaha získati jej pro ideje polské, pro tužby a vývoj polského trpícího organismu — a jsou ta přání polská tak mimoděk všeslovanská, že jich přijatelnost se stává nutnou. Jest se obávati, že s l o v a n s k é v ě c i b r z o d o s t a n o u s e p o d v e d e n í k r a k o v s k é, že naše slovanská P r a h a u s t o u p í p ř e d polským K r a k o v e m s jeho drem Konecznym a »Światem Słowiańskim«. Poláci žádají činy a práci, a kritisujíce neoslovanství, ptali se po jeho efektivní ceně a ne po krásných samozřejmě snech jeho. Tuto upřímnost nezbývá, než pochváliti; ne utajovat fakta a bankety manifestovat povrchní přátelství, na slovanské sjezdy se musí přicházet se svými vlastními programy a ne imaginárně slovanskými.

My Češi jsme vždy přeceňovali kollektivní pojem »Slovan« a pak přirozeně dochází k oněm tragickým slovům, znějí-li z úst muže, jako je dr. Kramář: »Věru, žalostno být Slovanem! Jako by na všem, co počínáme, ležela těžká kletba...« Musí ležet, pohybujeme-li se v transcendentnu.

V K r a k o v ě j d e s e k p o l s k é m u s l o v a n s t v í. Jest náš č e s k ý program a ideje toho rázu a bojujeme za ně tak, abychom pro ně strhli ostatní? Pan prof. Mareš poukázal na polskou ideu svobody. Máme tuto akutní stránku programu polského podříditi neskutečné dosud svobodě budoucího Slovanstva? Nesplývá trochu s naší ideou? Kde však jest více nadšení pro ni, kde více bolestného citu, že slovanský národ zabíjí strašnou bezohledností složku tak nutnou k vývoji kulturnímu, jako jest: láska? Pan professor Mareš šel dále: dělí-li nás již od ruské nacionální ideje tento bod společný nám i Polákům, pak vycházíme-li s českého a jedině správného stanoviska? Kde však nalézáme pro sebe výhodnější momenty aliance? Přirozeně, že u Poláků. Bude-li se však hleděti na poměr náš česky, pak v možné alianci musíme přijímat i polské stanovisko. Za své výhody dáme výhody také a aliancí česko-polskou sesílíme morální působnost boje polského a protiruského. Jest stanovisko polské k Rusku slovanské, či spíše slovanštější než naše? Při všech akcích první věcí jest otázka: jaký prospěch z nich budou mít s l o v a n s k é n á r o d y a ne Slovanstvo, které jen v učebných pomůckách tvoří vědecký termín; dnes ještě každý slovanský národek jest samostatný celek a často s protichůdnými cíli, vývojem i kulturou. Dosavadní cestou dospějeme k jakémusi křesťansko-slovanskému altruismu.

Vypozoroval-li jsem správně, žádost p. prof. Mareše měla v sobě více, než přání po diskussi o našem poměru česko-polském; obsahovala přání, aby diskusse přinesla konkrétní náš český program slovanský, aby se ukázalo, co chceme, za čím jdeme nejen my sami, ale i ostatní národové. Pan prof. Mareš chtěl ukázat, že možnější jest otázka dvou společně jdoucích národů než láska ke všem. Diskusse nenastala. Ale i já jsem nevhodně vystoupil. Chtěl jsem ukázati, že složkou poměrů česko-polských jsou i Poláci, že ne vždy na nás padá vina za dosavadní stav, že práce bude těžší, poněvadž nedorozumění jest na obou stranách, a že musí se respektovati náš ideálnější rusofilism, stvrzený vývojem, v němž dnes již není nikde těch stránek, za něž bychom se musili hanbit. Zkrátka psychologický moment poměrů našich k oběma národům.

Snad nyní bude možná diskusse. To však bych chtěl předem říci, že nestál jsem proti návrhům pana professora zásadně, že nejsem sice nadšeným polonofilem, ale ani rusofilem, a že prospěch český má pro mne větší cenu, než nemožnosti všeslovanské. Bohu-

žel v polské žurnalistice nebylo mně odpověděno lépe: Poláci zůstali dále na stanovisku českého mentora a přijali blahosklonně projev prof. Mareše. Pouze tolik ještě řeknu, že snad přece není správný názor »Dziennika Poznańskiego«, že v Rakousku »wszystko, co Czesi mają, zawdzięczają polskim ministrom«.

ZE DNE

Číslo dnešní je dvojité. Číslo příští (30.) vyjde tudíž teprve dne 19. dubna.

Pp. abbonenty upozorňujeme, že dnešní číslo jest již druhým číslem II. půlletí.

Konce návrhu Koernerova nebyly příliš slavné. Projednávání jeho se táhlo od listopadu nekonečnou řadou schůzí a na konec nedosáhnul ani nadpoloviční většiny. Vyslovili se proň kromě poslanců českých pouze Jihoslované. Česká politika dopustila se bagatelisováním návrhu — jak jinak možno nazvat nečinné přihlížení k stálému odročování jednání o něm? (že Jednotný klub mohl i za dnešního opraveného řádu jednacího si vynutiti hlasování o návrhu co nejdříve, kdyby jen byl chtěl, je nepochybno) — nejen hříchu na českém úřednictvu soudcovském, které jistě pocítí následky propadnutí návrhu hodně krutě, nýbrž též těžké politické chyby, jež se jí ještě vymstí. V listopadu, tedy bezprostředně po nastoupení Stürgkhova kabinetu, bylo možno Hochenburgra povalit. Aféra »zvláštních předpokladů« jeho vstupu do nového ministerstva a neustálená tehdejší situace byly k tomu dobrou příležitostí. Tenkráte by byli s námi jistě hlasovali Rusíni, ježto ještě nebylo známých prohlášení dra Kramáře o haličských Starorusech, a snad i Poláci, poněvadž si přáli konečného vyjasnění poměrů, jemuž tehdy zdál se překážeti jediný Hochenburger, »mrak kalící modrou oblohu«. Němci se s jeho pádem také již smiřovali. Česká delegace však nevyužila tohoto příhodného okamžiku — a dostala se tak do situace, v níž si vlastně musila přáti udržení Hochenburgra v ministerském křesle. Neboť od listopadu se mnoho změnilo. Dnes jsou poměry takové, že by odstoupení Hochenburgrovo rozvrátilo úplně situaci na radě říšské a mimo to zkalilo náladu v konferencích česko-německých. Ty byly hlavním důvodem, proč se věc nehnala na ostří nože a proč byl návrh na konec pohřben jako bezvýznamný. Posice Hochenburgrova je dnes pevnější než kdy jindy a česká politika v důsledcích toho stále se nemůže dostati ze začarovaného kruhu oposice, byť i jen formální. A právě toto neurčité postavení jí škodí nejvíce. Nebýti počáteční netečnosti k návrhu Koernerovu, mohlo býti jinak a snad hodně jinak.

Smrt Viléma Mrštíka zavdává po celý měsíc podnět k různým novinářským kombinacím, klepům a rekriminacím, jež nelze jinak nazvati, než nediskretními, ba hrubými. Nad mrtvolou spisovatelovou vyrovnávaly různé osobnosti své soukromé účty; sahalo se dodatečně do kapes nebožtíku i rozličným veřejným korporacím; ba ani dávné důvěrné vztahy přátelské nezůstaly nepotřísněny kalem domněnek ochotných obranců Mrštíkových. Nedostatek základního společenského taktu pronikal až trapně všemi těmi posmrtnými projevy, jež se s hlasitou neostýchavostí rozkřikovaly tam, kde se mělo šetřiti posvátného mlčení smrti a vůle nebožtíkovy, který motivy svého činu sám utajil. Naopak úžasně málo četli jsme skutečně kritických studií, jež by se byly vážně zamyslily nad Mrštíkovým dílem a nad Mrštíkovským problemem v české literatuře. Zajímavý byl Hýskův článek ve »Středě«, jenž se pokoušel vyzdvihnouti význam Mrštíka kritika na úkor Mrštíka umělce a podříditi Viléma Mrštíka nejen Aloisu Mrštíkovi, ale i Merhautovi — počínání blíže nezdůvodněné a, myslíme, zcela zvrácené. Skvěle a hluboce ocenil Viléma Mrštíka F. X. Šalda v »Novině«: dávno jsme nečetli z jeho pera tak výborné kritické stati o české literatuře. Vystihl a posoudil nejen Mrštíkovu individualitu až do nejjemnějších vitálních jejích vztahů, ale ukázal s jasnovidností sobě vlastní, jakým problémem jest směr a typ Mrštíkův ve vývojovém dramatě české moderní prósy.

Události uherské zaujaly v posledních dnech veškeren zájem politické veřejnosti rakouské i cizí. Největší sensaci vyvolala zpráva, puštěná do světa samým hr. Khuenem, že císař byl odhodlán vzdáti se trůnu, kdyby Maďaři trvali na resoluci, brojící proti jeho právu povolávati k činné službě záložníky, zamítne-li parlament předlohu o kontingentu nováčků. Ať již je tato zpráva pravdivou čili nic, faktum je a zůstává, že se císař postavil požadavkům maďarským co nejrozhodněji na odpor a že byl odhodlán k rozhodnutím nejdalekosáhlejším. Je to novým důkazem, jak politicky choulostivými jsou věci vojenské a jak nebezpečna je oposice proti nim. To si nutno zapamatovati i u nás, již máme ostatně své zkušenosti s otázkou »zde«. Na tomto poli lze dobýti ústupků až naposled. Hrabě Khuen nepostřehl nebezpečí resoluce, vnucené mu stranou Košutovou, ba postavil se za ni s celou svojí stranou práce a tudíž vládní většinou parlamentu. Tím a priori znemožnil rozřešení krise způsobem konstitučním. Nemohl podati návrhu kladného a tak musila vzíti na se odium rozřešení jedině koruna. To jistě nepřispělo k politické jeho reputaci. Uherský minist. předseda zklamal zvláště v záležitosti resoluce naprosto a je dnes pravděpodobně veličinou odbytou. Jmenování bána Cuvaje královským komisařem je jen důkazem jeho dnešní politické bezradnosti.

Kabaret »Lucerna«. V novém programu tohoto ensemblu, o němž hodláme přinášeti čas od času zprávy, ukazuje se zjevná snaha o typicky lokální kolorit kabaretní — jež je správná. Neboť sebe pestřejší soubor sebe lepších kabaretieurů cizích nemůže učiniti kabaret kabaretem, chybí-li mu vztah ke geniu loci, není-li v něm výsměchu a humoru veskrze pražského a domácího. Aby se však vypěstoval jistý význačný a typický druh smíchu, jest potřebí domácí tradice. Jak ji založiti? Tu učinila správa »Lucerny« velmi dobře, povolala-li z českých zpěvních síní na elegantní prkna Lucerny typického představitele českého humoru šantánového, starého a dobrého p. Leopolda Šmída, jenž má se státi snad základním kamenem této pražské tradičnosti v »Lucerně«... Chybí-li snad p. Šmídovi leccos, co bychom žádali po moderním kabaretieurovi, není prost čehosi, co jest velmi vzácné: má osobnost. Kdož by neznal jejích markantních rysů, z nichž cit a altruismus a jisté měkké revoltování proti řádu společenskému jest nejvýznačnější? Konečně fakt zůstává faktem: ať měli jsme už možnost slyšeti jeho improvisace v dřívějších jeho působištích, byl snad jediný z českých solistů posledního programu, jemuž nebylo možno odepříti upřímného smíchu. Šmídův obrázek »Batalion« byl už několikráte oceněn jako ranní ukázka onoho divadelního genru, v němž o řadu let později slavil Maxim Gorkij mnohé, byť krátké úspěchy. V provedení jeho byla stejně správně zachycena sentimentální passivnost jejího názoru životního jako dobrá charakteristika společnosti, jež kupila se kol »svého doktora«. V o-

statní části programu ukázala sl. Lote Hanè z berlínského Chat noir kus velmi superiorního demimondního stylu a Kity Starling z Londýna své chansony a tance, jichž přesná rhytmisace nedovedla zahladiti dojem krkolomnosti a poněkud tvrdých gest, jež míváme obyčejně z anglických tanečnic.

Nový zkušební řád pro vysoké školy technické jest až na několik málo změn parafrasí řádu starého. Týká se prvních čtyř odborů včetně oddělení elektrotechnického. Studijní doba rozšiřuje se v odboru stavebního inženýrství z 9 na 10 semestrů. Předměty zkušební zůstávají téměř beze změny. V chemickém odboru klade se větší váha na zaměstnání v laboratořích, a žádá se ku první i druhé státní zkoušce průkaz úspěšné práce laboratorní, ke každé po čtyři semestry. V odboru architektury vyskytují se nově kreslení krajinářské a akvarelování jako předměty, z nichž se nutno vykázati vysvědčením. Z předpisů formální povahy jest důležitější vymezení doby mezi praktickou a theoretickou částí druhé zkoušky státní rých předmětů bude kandidát zkoušen při ústní zkoušce, má se mu sděliti ihned při připuštění ku praktické části II. státní zkoušky. Taxy zkušební se zvyšují při první zkoušce státní ze 20 K na 30 K, při druhé ze 40 K na 50 K mimo manipulační poplatek 5 K.

Ze Slezska. Poslední zasedání zemského sněmu ve Slezsku ukázalo opět, co mohou Čechové a Poláci ve Slezsku od německé nadvlády očekávati. Německá většina ve Slezsku za pomoci vlády (!) vypracovala návrh zákona, dle něhož by presentační právo obcí na obsazování míst učitelských bylo učiněno illusorním a jímž by české a polské školy mohly býti zutrakvisovány. Dle dosavadních zemských zákonů činí obecní výbor 3místní návrh na obsazení definitivního místa učitelského; zemský výbor, vázán jsa tímto ternem, jmenuje jednoho z navržených, a zemská školní rada vystaví dekret jmenovací. Poněvadž však v poslední době národní uvědomění jak v českých, tak v polských obcích se vzmáhá a obce ustanovují si za učitele muže uvědomělé a probudilé a odmítají dajčfrajndlichy, což hatí poněmčovací plány Nordmarky, odhodlala se německá většina sněmovní k návrhu, aby zemský výbor při jmenování učitele nebyl vázán ternem obecního zastupitelstva. To znamená: Místa učitelská na českých a polských školách ve Slezsku obsazovala by Nordmarka svými lidmi. Druhý útok na slovanské školství záležel v tom, že v obcích, kde se obec. výbor na tom usnese, má býti dosavadní česká nebo polská škola ihned proměněna na utrakvistickou. Aby oba tyto návrhy, oděné v roucho nejnevinnější, učinili přijatelnějšími a získali pro ně české a polské učitelstvo, spojili je s návrhem na úpravu platů učitelských, takže jeden zákon bez druhého nemohl býti projednáván. Avšak české i polské učitelstvo jednomyslně odsoudilo zmíněné návrhy na zgermanisování školství a prohlásilo, že raději se na ten čas spokojí s dosavadním platem, než aby za cenu úpravy svých hmotných poměrů pomáhalo brzditi rozvoj českého a polského školství. Německý útok měl však takový účinek, jakého se Němci nenadáli: sblížil Čechy a Poláky, kteří jednosvorně hromadnou deputací ze všech obcí českých a polských jak na zemském sněmu, tak i u vlády v Opavě proti zmíněným zákonům protestovali a pořádali společné schůze protestní. Následek tohoto svorného postupu česko-polského byl, že Němci návrhy tyto odložili do zasedání příštího. — Zdá se, že společné nebezpečí otevřelo Polákům slezským oči a že věcněji již uvažují o výhodách shody českopolské pro obě strany, neboť při poslední volbě učitelských zástupců do okresní školní rady ve Fryštátě, jimiž dosud byli dva Poláci, zvoleni byli po vzájemné dohodě jeden Polák a jeden Čech (Antonín Klvaňa, ředitel měšť. škol v Orlové). — Po smrti Dra Stratila čím dále tím více cítíme, že ve Slezsku nemáme jednotného politického vedení, a tak nastává zmatek nad zmatek. Snahou dra Stratila a poslance barona Rolsberga bylo, aby se český lid ve Slezsku nerozdroboval na jednotlivé politické strany, aby tak snáze mohli čeliti útokům německým. Avšak vedle strany sociálně demokratické byli to první klerikálové, kteří se organisovali za účinné podpory »Opavského Týdenníku«, orgánu politického vedení opavského, na to organisovala se strana národněsociální a založila si svůj vlastní list »Slezské Slovo«, a v neděli dne 24. března založila vlastní organisaci i strana agrární s poslancem Pavlokem v čele, který ještě před schůzí byl proti založení polit. strany agrární ve Slezsku! V organisování politických stran ve Slezsku nevidím konečně žádného neštěstí, jen kdyby stál v čele politického vedení slezského muž, který by dovedl sjednotiti všecky tyto strany k společné práci a jednotnému postupu v otázkách národnostních, a takového muže mezi slezskými poslanci nynějšími bohužel nenalézáme. Neupírám nynějším poslancům českým na zemském sněmě slezském snahy a pracovitosti, avšak přece jen tu schází hlava vedoucí, která by v čas křižovala záměry Němců a pevnou rukou řídila osudy politiky slezské. *St.*

Potěšení, jež nutno míti z laciného vydání Šimáčkova Denisových »Čech po bitvě na Bílé Hoře«, jest důkladně ohrožováno nesmírnou řvoucí potvorou, která s oštěpem v hrdle ohrožuje náš klid a naši pokojnost, řvouc a šklebíc se s obálky laciného vydání Denisova. K čemu ten symbol? K čemu ta hrůza? K čemu ten nevkus? Prosíme zdvořile, račtež odstraniti to zvíře!

Umělecké poměry na Moravě. Píše se nám: »Na valné hromadě Moravské musejní společnosti dne 24. března 1912 přiznal Dr. Fischel, Němec, že deputace českého uměleckého spolku žádala, aby při zamýšlené reorganisaci zemského musea ředitelem umělecké galerie stal se on, Dr. Fischel. Přítomný zástupce brněnského Klubu přátel umění však prohlásil, že tento Klub to nebyl. Zbývá tedy hodonínské Sdružení. Česká veřejnost jest nyní právem zvědava, co jest pravdy na tvrzení Fischelově a je-li pravdivé, proč Sdružení českých umělců protežuje tak pověstného germanisátora brněnských předměstí, vháněče českých dětí do německých škol, zavilého nepřítele Čechů, německého poslance, překrucovatele zákona Perkova, člověka, který umění nerozumí. Není to jen otázka umělecká, nýbrž na Moravě především národní. Slovo má nyní Sdružení.«

*

Živnostenská banka v Praze. Stav vkladů na vkladní knížky a pokladniční poukázky u nás činil koncem měsíce března 1912: K 124,592.437·52. Živnostenská banka uveřejňuje toliko vklady na vkladní knížky a pokladniční pokázky.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze. Stav vkladů ku dni 31. března 1912: K 112,703.655·80.

Česká banka v Praze. Stav peněžních vkladů činí koncem měsíce března K 18,619.782·58, tudíž o korun 150.851·75 více než v měsíci předešlém.

POLITICKÁ KRONIKA.

26. března skončeny volby v Řecku.

26. března sestoupila se na zemském sněmu komise ku projednávání zákona o užívání jazyků při autonomních korporacích.

25. března vyhlášena byla generální stávka horníků v Čechách.

29. března skončeno první čtení vodocestné novelly.

29. března byla sněmovna odročena do 16. dubna.

30. března jest datován vlastnoruční list panovníkův hr. Khuenovi.

1. dubna se oznamuje, že bán Cuvaj bude jmenován královským komisařem pro Chorvatsko.

1. dubna podepsal sultán marocký smlouvu o francouzském protektorátu.

2. dubna skončena stávka v hnědouhelném revíru.

3. dubna jmenován bán Cuvaj skutečně král. komisařem.

Listárna redakce. Byli jsme nuceni odložiti článek dra Ferd. Heidlera o obnovení brusselské konvence, jenž došel příliš pozdě, dále »Výchovu a školství«, »Slovanstvo« a »Diskussi«.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákladem Josefa Pelcla: P. Lindenberg: Tajná policie Napoleona III., str. 32 za 20 h. — Pavla Moudrá: Rok dětství, stran 72, cena neudána. — **Nákl. F. Topiče:** K. Světlá: Výbor ze spisů, str. 93 za 90 h. — E. Thompson-Seton: Beran rek. Medvěd Šeda, str. 127 za 90 h. — K. Scheinpflug: Vůz u lesa, str. 51 za 50 h. — **Nákl. J. R. Vilímka:** L. N. Tolstoj: Posmrtná díla II., str. 308 za K 4·50. — L. N. Tolstoj: Rodinné štěstí, str. 175 za K 1·50. — T. Nováková: Výkřiky a vzdechy, str. 133 za K 1·80. — V. K. Jeřábek: Štěstí domova, st. 171 za K 3·—. — 1000 nejkrásnějších novell XV., str. 100 za 60 h. —

Nákl. Fr. Šimáčka: J. S. Machar: Pohanské plameny, str. 226 za K 3. — J. S. Machar: Apoštolé, str. 258 za K 3·40. — J. S. Machar: Barbaři, str. 285 za K 3·60. — V. Martínek: J. S. Machar, str. 223 za K 3·60. — **Nákl. vlastním:** St. Kukla: Srbské peněžnictví a český kapitál, str. 40 za 80 h. (V komisi Fr. Řivnáče.) — K. V. Prokop: Jánošík. Drama o 5 dějstvích, str. 74 za K 1·70. — **Nákl. J. Otty:** L. Andrejev: Gubernátor, str. 91 za 20 h. — Příruční rusko-český slovník. Sestavil K. Štěpánek. Str. 321—480 za K 2. — Václav Jiskra: Zrcádka, str. 218 za K 1·20. — B. Konst. Zajcev: Vybrané povídky, str. 167 za 40 h. — Týž: Klid, za 20 h. — **Nákl. Nové Edice:** Dopisy Josefa Manesa H. z Rittersbergů a Jindř. z Rittersbergů (Slavinské), str. 31, cena neudána. — **Nákl. Dr. Ant. Hajna:** Lev Borský: Bedřich Nietzsche. Vývoj jeho filosofie. Str. 232 za K 4. — **Nákl. Grosmana a Svobody:** R. Bojko: Modlitby víry a lásky, str. 64 za 90 h. — **Nákl. J. Pelcla:** O. Orlická: Románky z pošty, str. 128 za K 2. — **Nákl. B. Melichara v Hradci Králové:** F. M. Řešetnikov: Podlipovci, str. 200 za K 2. — A. P. Čechov: Drama na lovu, str. 269 za K 2·90. — **Nákl. J. Springra:** Ant. B. Svojsík: Český skaut, str. 15 za 20 h. — **Nákladem S. V. U. Manes:** E. Chalupný: Josef Jungmann, str. 111 za K 3·60. — **Nákl. Ant. Hajna:** Ondřej Strug: Lidé podzemní. I., str. 271 za K 2·80. — **Nákl. Hejdy & Tučka:** MUDr. V. Mrázek: Průvodce Rivierou, str. 115 za K 2·50. — **Nákl. Přemysla Plačka:** Josef Holý: Černé moře, str. 56 za K 1·20. — Jos. Lukavský: Herci a herečky, str. 91 za K 1·80. — **Nákl. Kamilly Neumannové:** G. Flaubert: Paměti bláznovy, str. 75 za K 1·50. — **Nákl. F. Topiče:** Sebrané spisy Jana Nerudy: Proti srsti, str. 260 za K 2·80. Kronika satirou a vtipem I., str. 424 za K 4·20. Umění, str. 480 za K 4·60. Z domova a ciziny. Za války r. 1866, str. 419 za K 4·20. Literatura II., str. 544 za K 5·60, Povídky, arabesky a pražské pověsti, str. 410 za K 4·—. — K. Rožek: Propastmi

duší, II. vyd., str. 332 za K 1·20. — **Nákl. J. R. Vilímka:** H. de Balzac: César Birotteau, str. 327 za K 3·—. — 1000 nejkrásnějších novell, XVII. str. 100 za 60 h. — Spisy Lva N. Tolstého: Posmrtná díla III., str. 400 za K 4·50. — F. X. Svoboda: V našem vzduchu, str. 216 za K 1·50. — F. X. Svoboda: Dramatické spisy I., str. 93 + 83 + 113 za K 3·—.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 19. DUBNA 1912. ČÍSLO 30.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

ARNE NOVÁK:

FRANCOUZSKÁ KNIHA O ČESKÉ LITERATUŘE.

H. Jelínek, **La littérature tchèque contemporaine.** V Paříži 1912, nákl. Mercure de France. S úvodem E. Denise. Str. 366.

Roku 1910 konal na pařížské Sorbonně professor Hanuš Jelínek soustavný cyklus přednášek o naší nové literatuře; bylo to nejkrásnější ovoce našich českofrancouzských styků v posledních letech. Obraceje se k pozornému, byť nečetnému posluchačstvu cizímu, nesměl předpokládati kromě vágní sympatie ničeho. Musil poučovati o životních podmínkách, z nichž naše písemnictví vzniklo; musil potlačiti vše odborně suchopárné a naopak podtrhnouti vše, co by mohlo v Paříži vzbuditi příbuzenský ohlas. Byl nucen zaměniti nejednou úlohu literárního dějepisce methodou půvabného causeura; nemohl se vyhnouti tomu, aby uváděl hojné ukázky, aby citoval spisovatele samé i jejich kritiky, aby propagoval obratem řečnickým, mluvou důraznou, metaforou získávající. Neměl naprosto podávati výsledků vlastního badání, ba ani kritické tresti svého hodnocení a pojetí: byl tlumočníkem, zastancem, mluvčím přístupného poznání, jež opíraje se o všecky příslušné prameny domácí, bylo účelně upraveno pro posluchače francouzského.

Postupu a směru svého sorbonského kursu zůstává Hanuš Jelínek věren i ve francouzské knize o literatuře české, kterou právě vydal »Mercure de France«, a jíž Ernest Denis dal na cestu krásné úvodní slovo, uvažující s hlubokými pohledy do minulosti o současné situaci duševní a slovesné kultury v Čechách. Dílo Jelínkovo zabývá se výslovně jen soudobou literaturou českou (a slovenskou); nejen naše předbělohorská literární minulost, ale i národní obrození tvoří pouze jakýsi prolog přítomnosti, kterou autor sleduje až k zjevům nejnovějším. V celém spise, jehož nejlepší stránky jsou vroucně prožity a nadšeně vysloveny, přidržuje se Hanuš Jelínek dosti těsně českých svých předloh: jsou to nejen dva tři úhrnné a příručné spisy o naší přítomné literatuře, ale i hojné monografie a kritické články. Přijal odtud seskupení a utřídění látky, zařazení a výklad vůdčích zjevů, hodnocení děl a pojetí významu, ale to vždy tak, že si věci přestilisoval, rozvedl neb zhustil, nějak přiblížil vlastní osobnosti. Jeho myšlenková odvislost od českých pramenů jeví se hlavně tam, kde není příležitosti k monografickému rozpředení, čili tenkráte, když se jedná o zjevy menší. I způsob, jakým Jelínek spíná příležitostné výklady o vědě se souvislým líčením literatury básnické, dá se většinou redukovati na předlohy. Za to ve větších samostatných oddílech, věnovaných velkým osobnostem, na př. Nerudovi, Sv. Čechovi, Vrchlickému, Zeyerovi, Jiráskovi, Masarykovi, Macharovi, uvolňuje se jaksi jeho výklad, nabývaje samostatnosti a původnosti. Než však oceníme způsob Jelínkova podání, přihlédněme k postupu a k rozvrhu díla!

Po úvodních slovech o zeměpisné a národopisné poloze Čech a po zajímavém přehledě duchovních styků českofrancouzských za středověku přechází Hanuš Jelínek v první kapitole hned k české reformaci a charakterisuje Husa, Chelčického, Komenského i období pobělohorské; názorný výklad o národním obrození vrcholí podobiznami Dobrovského a Jungmanna. Hlava druhá věnována jest národní romantice, v níž Jelínek podtrhuje, vedle panslavismu nedosti pronikavě probraného, dvě tendence, historickou, která vedle fals rukopisných (jen matně charakterisovaných) vede u Palackého a Havlíčka k obrození politickému, a ethnografickou, kterou jsou neseni tři umělci, Čelakovský, Erben, Němcová; zcela stranou stojí Mácha. H. Jelínek studuje na sedmi stranách podrobně jeho osobnost i dílo a v obdivu stejně upřímném jako výmluvném vykazuje mu místo velmi význačné. Od třetí kapitoly postupuje na tradice uvědoměle moderní literatury nepřetržitě, ale všickni byronovci generace předhál-

kovské, všickni básníci »školy z r. 1858«, všickni romanopisci, ať slují Světlá, Pfleger či Arbes, mizí vůči Nerudovi probranému na 18 stranách — zdá se mi, že Světlá zůstala nedoceněna. Svatopluk Čech vyrůstá v hlavě následující z prostředí politického, obratně vsunut do oddílu tohoto vývoj českého divadla až k 60. letům. Celá kapitola pátá připadla historickému románu, jenž poněkud přeceněn: po spravedlivých slovech kritického posouzení Sv. Čecha očekávali bychom alespoň stejnou zdrženlivost vůči u m ě l e c k ý m hodnotám Jiráskovým a Wintrovým. Po samostatných kapitolách mají Vrchlický (»la plus grande date dans l'histoire de la littérature tchèque« — věnovány mu 24 strany) i Zeyer, kteří jsou autorovi zvláště drazí; do osmého oddílu směstnán celý vývoj povídky i dramatu realistického v utřídění poněkud nahodilém. Jelínkovo podání, které v této hlavě jaksi ochablo, vzpružuje se hned v kapitole deváté, věnované hnutí kritickému; obšírně a skvěle nakreslen Masaryk s obdivem a se spravedlivostí, spolehlivě skupina učenců, značených nejlépe jmény Gebauer a Vlček, důvěrně moderní česká kritika. V oddílu desátém podán přehled soudobé lyriky, s třemi dobře a pozorně provedenými portraity Machara, Sovy, Březiny; ale počátek kapitoly, věnovaný škole Vrchlického, nepřipiat organicky a patřil zřejmě doslovem k oddílu o Vrchlickém. Poslední hlavě, posvěcené mladému pokolení, nevytýkal bych výběr jmen, nýbrž spíše nedostatek plánu; Hilbert následuje bezprostředně za Růženou Svobodovou, pak po výkladě o pessimismu mladého pokolení Karásek a Hlaváček jako představitelé české dekadence, Neumann, Holý, Dyk (podán s nepoměrnou obšírností a s nadšením více než přátelským) jako nositelé návratu k přírodě, konečně Bezruč, z něhož uvádí kniha vůbec nejvíce citátů. Touto kapitolou jednotný výklad vlastně končí; co uvedeno jako hlava dvanáctá, jest úplně samostatná, obsažná a nabádavá studie o národních a literárních poměrech na Slovensku.

Každé seskupení literárně dějepisného díla zahrnuje zároveň kus hodnocení; o knize Jelínkově vysvítá to jasně již z toho, co uvedeno. Hanuš Jelínek, daleko šťastnější v malbě jednotlivých podobizen než v úhrnné charakteristice období a proudů literárních, projevil své cenění tím, že věnoval monografické oddíly těm osobnostem, které pokládá za vůdčí. Mají je nejen Havlíček a Mácha, Neruda, Čech, Vrchlický, Zeyer, Masaryk, Machar, Sova, Březina, ale i Jirásek, Jaroslav Vlček, Dyk, Bezruč, snad na úkor jiných, stejně význačných. Nemíním však se s Hanušem Jelínkem naprosto příti o to, koho měl do své knihy pojmouti a koho měl probrati obšírněji: výběr osobností byl jeho volným právem, dostál-li totiž předem základní podmínce, aby celkový obraz literárního vývoje nebyl zkreslen. A té dostál plnou měrou. Generace za generací mění názor o tom, co patří k podstatě literatury; můžeme býti pyšni na to, že naše kritika ulehčila nám o lecjaký balast, bez něhož si naši otcové nedovedli tradici českého písemnictví ani pomysliti. Buďme upřímní: ztratilo se opravdu něco na celistvé tvářnosti naší literatury, vynechal-li H. Jelínek v knize vůbec Pravdu a Kosmáka, Václava Vlčka a F. V. Jeřábka, S. Podlipskou a F. Schulze, odkázal-li E. Krásnohorskou pod čáru a zmínil-li se jen sumárně ze současníků o Klostermannovi, Kunětické neb Klášterském? Znám dobře historický význam těchto spisovatelů a vím, že bych jich v české literárně dějepisné příručce nesměl bagatelisovati — avšak v úhrnném spise pro cizinu? Perspektivy, přátelé, perspektivy! Kniha Jelínkova užívá této volnosti v zapomínání a vylučování pouze pro dvě tři generace předchozí; ale bylo by se doporučovalo nezříci se jí ani pro dobu současnou. Měřítka, dle nichž Jelínek posuzuje hodnotu spisovatelů, jsou velmi svobodná a osvícená. Jest ctitelem dokonalosti formové, ale dovede oceniti i myšlenkovou odvahu; má západnické záliby světoobčanské, avšak váží si i těch, kdož vyslovili kmenovou svéráznost; pozoruje s jemným obdivem uměleckou hru, aniž jest nespravedliv k oněm, kdož se stravují zápasem o nahou pravdu a mravní kázeň. Chce chápati co nejšíře a býti bez předsudků. Z hlubiny duše vytryskla mu slova, která napsal o Vrchlickém: »Comment un homme qui a traduit presque tous les chefs-d'oeuvre de la poésie humaine, depuis Hâfis jusqu'à Walt Whitman, depuis le Dante jusqu'à Mallarmé, comment cet homme aurait-il pu s'arrêtez à un système, s'enfermer dans une idée, s'emprisonner dans une conception?«

Nechtěl bych tvrditi, že by hodnocení Jelínkovo záviselo silněji na prostředí, kde jeho přednášky vznikly, leda že někdy ryze po francouzsku naměřil chvály hodně vrchovatě, způsob podání však ukazuje k sálům sorbonským. Kniha má na mnohých místech ráz řečnický: volá po politické i literární spravedlnosti pro náš národ, stěžuje si do křivd, budí nadšení a přímo dovolává se zahraničních čtenářů pro české knihy. Nabízí sousta, která by vzbudila chuť na celek; jest proložena překlady a parafrasemi čísel básnických i prosaických,[1]) upozorňuje na

[1]) V knize jsou přeloženy: úryvky z »Kšaftu« Komenského, Máchova báseň »Vzešel máj« (z »Marinky«), předzpěv Hálkových »Pohádek z naší vesnice«, Nerudova »První hodina češtiny«, dvě poslední básničky z cyklu »Matičce«, dva úryvky ze »Zpěvů pátečních«, řeč Václava z Michalovic »Vzhůru, lide uhnětený, vzhůru«, z Čechových »Jitřních písní« »Dosti nás« a »Nevěřme nikomu«, z »Písní otroka« č. V. (»Jsme otroky«), z Wintrova »Mistra Kampana«

české malíře a hudebníky; informuje o rakouské politice. Někde se to děje i za cenu plytkého žurnalismu; mimovolné improvisace ruší methodickou jednotu; vložkami trpí komposiční linie, za to jest kniha živá a rušná. Opravdovou její předností jest, že francouzského čtenáře nikde nespouští s očí: francouzské analogie a narážky na souvislost s Francií jsou hlavní Jelínkovy přibližující pomůcky. Některé illustrační obdoby s francouzskou literaturou jsou velmi trefné, na př. srovnává-li se Nerudova »První hodina češtiny« s Daudetovou »Dernière classe«, nebo připomíná-li »Lešetínský kovář« Florianova »Champ de la veuve« a Andrieuxova »Meunier sans souci«, nebo uvádí-li se v paralelu starší historické divadlo české s dramatem Bornierovým, nebo Antonín Klášterský s Eugenem Manuelem; někdy ovšem srovnání selže, na př. vymezuje-li se místo »Našich furiantů« ve vývoji českého dramatu analogií Becqueovy »Pařížanky«, nebo charakterisuje-li se sloh Dykových novel odkazem ke stilu Renardovu. Mnohem hojnější jsou ještě zmínky o literárních stycích českofrancouzských, jež se nikterak neobmezují na data nejznámější. Z Kosmy se cituje passus o českých studentech ve Francii, z Chateaubriandových »Mémoires d'Outre Tombe« zmínka o Bohuslavu z Lobkovic, z deníku Descartesova poznámka psaná v Praze nedlouho po bělohorské bitvě. Špork předveden jako pozdní Jansenista, Puchmajer jako překladatel Montesquieuův, Jungmann jako ranní tlumočník »Ataly«. Mluví se nejen o vlivu Sandové na Světlou, Huga na Vrchlického, Coppéea na Sovu, ale i o působení Lamennaise na Havlíčka, dekadentního typu Huysmansova na Zeyera, francouzských positivistů na Masaryka. Některé ty postřehy, byť jen lehce nadhozené, jsou pro české literární dějiny ziskem, jako vůbec pokládal bych za prospěšno, kdyby se celá období na př. národní obrození vyložilo s hlediska též vlivů francouzských proti jednostrannému zdůrazňování vlivů germánských, třebaže tyto jsou ovšem daleko mohutnější.

Francouzskému čtenářstvu zavděčil se Hanuš Jelínek dojista také snahou, vyhrotiti svůj výklad malými, vtipně pointovanými a zdobně stilisovanými aperçus, v nichž bystré pozorování (často jen odvozené a přejaté) nabylo nezapomenutelné podoby. Takové stručné a duchaplné úsudky podané elegantní formou zaručují knize Jelínkově zvláštní půvab a pro ně měl by ji čísti i ten, komu obsahově nepřinese mnoho nového. Uvedu tuto několik z nich v originále zároveň na doklad stilové hotovosti Jelínkovy.

O »Ohlasech« Čelakovského: »Il nous présent là, dans ces deux petits flacons, l'essence même de la poésie populaire, une essence qui garde l'odeur, suave et âpre à la fois, de la glêbe.« O »K r k o n o š s k é p o u t i« Máchově »N'est-ce pas la tristesse de René, s'asseyant au sommet de l'Etna et regardant le florissante Sicile? N'est-ce pas le mal incurable de Jacopo Ortis?« O »T r h a n e c h« Nerudových: »Comme concision de style, c'est du Maupassant, comme intuition psychologique il faut penser dejà à Dostoievsky, et cele au temps, bien entendu, où Maupassant avait vingt ans à peine et où Dostoievsky n'était pas encore connu.« O Masarykově »A t h e n e u«: »La revue de Masaryk était venu à temps. C'était une fenêtre grande ouverte par où un courant d'air frais, souvent glacial, entrait dans la vie tchèque, où cela sentait un peu le renfermé et la moisissure.« O slohu R ů ž e n y S v o b o d o v é: »Elle a de petites phrases pointues, aigusées, très féminines et qui piquent comme des épingles. Elle en a d'autres, douces et caressantes comme la main d'une amante; d'autres encore, tristes et plaintives comme le frémissement des feuilles qui tombent.«

Před čtyřicetipěti lety vyšlo v Paříži z českého pera první informační dílo francouzské o naší literární a duševní kultuře: Fričova »La Bohême historique, pittoresque et littéraire«, na níž spolupracoval tehdy mladý L. Leger. Srovnání její s knihou Jelínkovou, vyšlou za významné ochrany Denisovy, přímo se vnucuje; jest dojista ctí pro Hanuše Jelínka, může-li o jeho spise kritika říci, že jeho podání stojí právě tak vysoko nad podáním J. V. Friče jako dnešní slovesná i duševní kultura česká nad vzdělaností a písemnictvím v Čechách z roku 1867.[2])

líčení exekuce staroměstské, ze Sládka IV. »Česká znělka« (»Co vzal nám kdo«), ze Zeyera úryvky Plojhara, z Viléma Mrštíka »Návrat z pole« (»Obrázky«), z Karáskových »Impresionistů a ironiků« závěr úvodního slova, z Machara »Golgatha«, ze Sovy »Rybníky« (»Z mého kraje«), kus invektivy Th. Mommsenovi, »Modlitba Adama a Evy starců«, z Březiny »O sílo extasí« (v úryvcích), »Svítání na západě« (»Je květen stínů«), »Vládnoucí« (z »Větrů od pólů«), »Proroci« (u výňatcích), konečně z Bezruče kromě menších ukázek »Kantor Halfar«, »Den Palackého« a »Kovkop«. — Některé překlady jsou od J. Chopina a L. Cholleta.

²) Bohužel literární znalosti Francie o Čechách se za to půlstoletí valně nezdokonalily. V pečlivé a instruktivní bibliografii, kterou Jelínek uzavírá svůj spis, může uvésti z českých překladů do francouzštiny pouze Thiérotovo zpracování »Babičky« B. Němcové a převod několika povídek Nerudových Ch. Simondem.

*

Z NOVĚJŠÍ BELLETRIE.

IV. Z malého města. (Dokončení.)

Starodávnými reminiscencemi nazval pan V i k t o r K a m i l J e ř á b e k svůj litomyšlský románek »Š t ě s t í d o m o v a«. V době jubilea

Jiráskova, kdy zájem hojných čtenářů Jiráskových obrácen byl k Litomyšli, napsal litomyšlský rodák a učitel moravský idealisující a krotkou knížku o svých dětských letech ve vzácném barokním rámci východočeského města ztrávených a vzal si za vzor k idealisujícím vzpomínkám dětství »Babičku« Boženy Němcové. Němcovou a Jiráskem vyvolána tato srdečná a mělká knížka, v níž neoživuje ovšem stará Litomyšl ani zdaleka v té barvitosti životních zájmů, malebnosti figurek a tvárnosti arkýřů a sloupořadí, jak ji zvěčnilo mladistvé, kulturním historickým zájmem vždy prochvělé péro Jiráskovo. Osoby starého litomyšlského domu, mezi nimiž spisovatel ztrávil dětská léta, jsou sice s dobráckou upřímností a shovívavou vlídností líčeny, ale žádná z nich nezaujme nás bouřlivějším, dobrodružnějším nebo kulturnějším citovým životem. Maloměstské vlny kolébají unylé své obyvatele líně a měkce a sentimentálnímu spisovateli je v prostředí kuchyňských vůní, stereotypních vtipů a rozcitlivělých vlasteneckých slečen zcela dobře. Nedosáhl-li tedy autor v barvitém a osobitém vylíčení města ani zdaleka barevnosti Jiráskovy, psal k očistnému dílu veliké ženy Němcové, jež technicky úmyslně napodoboval, slabou karikaturu.

Byla-li »babička« Boženě asylem, kam se ztrýzněná, v nejsvětějších citech zklamaná žena uchylovala, jestliže v povýšené a laskavé její moudrosti utekla se odsouzená žena k vyšší, nad konvenční morálkou stojící, zdravé moudrosti lidové, jest babička ve šťastném domově litomyšlském sice dobrou hospodyní, i přívětivou rádkyní a pomocnicí domácím i cizím, ale ani značným osobním svým hořem nevykoupila si jediného rysu velikého. Jako u Němcové i v románku Jeřábkově jsou nemotivovaně navěšeny scény rodinné na rodinné zvyky a měnivé způsoby jednoho roku; není tu však typičnosti ani veliké lásky osvobozující, s níž Němcová povýšila a nakreslila zvyky a pověry lidové, s níž nesmrtelným kouzlem oblila i episodní figurky, s níž dodala přírodním výjevům jednotné a tragické mohutnosti i životnosti. A jako v »Babičce« hraje skvělou úlohu bláznivá Viktorka, romantický protiklad moudrosti lidové a obraz Němcové let pozdějších, tak v Šťastném domově seznamujeme se s pomateným otcem, který nesnesl nárazy citové při pohledu na ztroskotání své rodiny. Jaký však rozdíl mezi plachou bytostí, vždy záhadnou a jako smutné memento zdravým a střízlivým lidem se objevující a mezi pustým křikem bláznivého muže, který episodicky vystoupí na konec románu a jehož osudy hned se dovídáme z přiloženého zevrubného vypravování.

Humor starodávných reminiscencí páně Jeřábkových je velmi málo prohřátý sluncem stárnoucí, chápající a vlídné filosofie životné. Po většině jsou tu sebrány komické episody, jejichž primitivní kalendářová komika působí spíš trapně.

Nechci knihu velikými vzory, jež si autor sám postavil, ubíjeti. Jeho dobráckou a vlídnou knihu, z níž vane leckteré intimní kouzlo rodinné a tradičně maloměstské, možno přijmouti čtenáři jako příspěvek k poznání života staré Litomyšle a jako kus autobiografie spisovatelovy. Uměleckého není na ní pranic.

Při příležitosti Jiráskovy Litomyšle zmiňuji se o dvou sešitech vzpomínajících za podnětu loňského jubilea Jiráskova jeho významu pro Litomyšl a naopak. Nákladem Fr. Páty vyšla v Litomyšli studie Zdeňka Nejedlého: »Alois Jirásek a jeho Litomyšl.« Výstižnou a přesnou mluvou podařilo se spisovateli vytknouti rozdíl mezi svérázem rodného kraje Jiráskova, Hronovskem, kde v tuhém národním zápase ocelí karakterová pevnost, a světlým, na rozkošných tradicích založeným svérázem Litomyšlska. Autor konstatuje u Jiráska obzvláštní schopnosti pro literární zachycení této národní i kmenové svéráznosti české i pro minulost a velebí vědeckou Jiráskovu svědomitost, jež se zračí v každém jeho díle uměleckém. Vypočet Jiráskovy litomyšlské náměty, Nejedlý shledává, že Jiráskovi dala půvabná, typicky empirová Litomyšl podnět k vytvoření čistého typu literárního, půvabné povídky maloměstské. Ovšem jest rozlišeno vnější působení a osobité umělecké zpracování a autor snaží se kritickými výv ody ukázati, jak z bohaté studny materiálních a formových zásob stilově a osobitě čerpal tvořící, čilý, umělecky vzdělaný spisovatel.

Ne tak jednotným dojmem působí na čtenáře příležitostná oslavná publikace, již za redakce T. E. Tisovského vydalo nakladatelství Ottovo s názvem »Jiráskova Litomyšl«. O působení Jiráskově v Litomyšli a některých předlohách jeho povídek píše Jan Voborník; F. Páta podává historický a dnešní obraz Litomyšle. I ostatní intimní vzpomínky přátel a žáků Jiráskových z doby litomyšlské podávají několik drobností literárního historika zajímajících.[1]

Karel Hikl.

•

Doplňky sebraných spisů Nerudových. Když se životní dílo Nerudovo stalo předmětem vědeckého a kritického studia, a když stále rostoucí láska k velkému básníku učinila drahým každou sebe drobnější práci Nerudovu, nebylo možno spokojiti se testamentárním přáním mistrovým, aby z díla jeho, dotud netištěného, vydán byl pouhý výběr. Veřejnost znovu a znovu si žádala vydání Nerudových spisů všech a nakladatelství Topičovo odhodlalo se po dosti dlouhém

[1]) Že nejsou však vesměs spolehlivé, ukázal na několika příkladech sám Al. Jirásek v II. díle svých »Pamětí«, uveřejňovaných ve »Zvonu«.

váhání při příležitosti druhé souborné edice k vyčerpání celé pozůstalosti. Nejprve přibylo péči Quisovou osm velkých svazků Nerudových kritických děl (divadlo 1—5, literatura 1—2, umění), o nichž na tomto místě bylo již referováno. Na to přistoupil L. Quis, jejž záhy vystřídal Karel Rožek, k doplňkům Nerudovy prósy belletristické či feuilletonistické; doplňky ty úhrnem rozpočteny na 18 sv. Dodatky Nerudovy novellistiky zahajují řadu; svazek první doplňků opakuje v první polovici to, co Quis vydal jako »Novou žeň Jana Nerudy« (viz »Přehled« VIII., str. 199), k tomu přistupují skvostné studie z divadla, z ulice a z redakce, psané hlavně v 60. letech, a hrst vzpomínek. Také druhý díl dodatků, nadepsaný »Z domova i z ciziny. Za války 1866«, má ráz dvojklanný; prvou část, objímající léta 1861—1878, nazvali bychom nejspíše doplňkem »Menších cest«, vodíť čtenáře většinou po Čechách a Rakousku, jen několik článků z Italie a z Východu doceluje »Obrazy z ciziny«; druhá polovice jsou referáty z válečného roku, ale líčící spíše Prahu, než bojiště. Třetím dílem doplňků zahajují se rozsáhlé paběrky k feuilletonistice. Prozatím vydány čtyři objemné svazky nadepsané »Kronika satirou a vtipem« z l. 1861—1891, jsou to causerie z »Času«, »Hlasu« a »Národních Listů«, blízce spřízněné s těmi, které zahrnuty do tří dílů »Drobných klepů«. Dalších 11 svazků feuilletonů bude následovati v době blízké, sem zařazeny budou Nerudovy besedy politické, satirické, divadelní a pražské. Konečně dojde v posledním díle na dílo básnické, jež bude uceleno všemi verši Nerudovými původními i přeloženými, pokud do I. a II. dílu Nerudových děl nebyly pojaty. Pokládáme tyto doplňky a dodatky, jimiž Nerudovo dílo vyroste úhrnem na 40 svazků, za podnik záslužný a velice významný. Konstatujeme též rádi, že vydavatel Karel Rožek koná svou práci pietně a důkladně: otiskuje přesně, připojuje řadu cenných vysvětlivek, sestavuje ke každému svazku věcné rejstříky atd. Dokazuje, že se jako vydavatel Nerudův nedal vychovati I. Herrmannem, nýbrž L. Quisem.

DISKUSSE

Ing. chem. JINDŘICH FLEISCHNER:

NEZDAR STOKLASOVY ŠKOLY BIOCHEMICKÉ.[1])

V letošním ročníku Přehledu vyšla informace professora Walda o vědeckém významu Stoklasově.

Autorovi, teoretickému, fysikálnímu chemikovi, byla asi dána k disposici literatura samotným professorem Stoklasou a nedá se ani žádati, aby si vybral sám dotyčné prameny z oborů jemu stejně vzdálených, jako nechemikovi. Dovolávaje se cizích svědectví, pocházejících z péra uznaných autorů, vybírá »ze spousty pramenů tak nepřehledné namátkou« to, co se mu zdá dovozovati vědeckou světovou velikost našeho učence, u nás — dle něho neprávem — zneuznávaného.

Jest mu záhadno, proč se české veřejnosti nedostává zpráv o koncích četných vědeckých sporů, kterým bývá nejčastěji Stoklasa vystaven, sporům s jinými badateli, pracujícími o stejném úkolu, které, jak Wald praví, bývají Stoklasovi příznivy.

A přidržuje se takových úhrnných soudů o sporech Stoklasových, přichází ku známému sporu o glykolytické fermenty z plic, svalů, mléka atd., a věnuje mu obzvláštní pozornost ve svém článku.

Přidržuje se většinou knihy Oppenheimerovy, podtrhuje hlavně větu tohoto autora, že badatelé po Stoklasovi neměli tak šťastné ruky, jako on a že výsledky jeho rafinované methodiky vylučují námitky, hlavně pokud jde o námitky, že se jedná o činnost bakterií, které Oppenheimer pokládá za neudržitelné. Wald shrnuje názory Oppenheimerovy v ten smysl, že pokládá pokusy Stoklasovy za úplně bezpečné, a jmenuje celou řadu učenců, kteří potvrzují příslušné výsledky Stoklasovy, jakož i podotýká, že fakta ta přejata do novějších učebnic jako zjištěná.

Vylíčený případ úhrnného a uzavřeného sporu Stoklasova jest mi však právě důkazem výše nadhozené domněnky, že referent byl informován a prameny opatřen interesovanou stranou, a tedy jednostranně. Neboť spor o glykolytické fermenty živočišných tkání není daleko ještě ukončen a dokonce ani není na cestě k ukončení příznivému Stoklasovi. O tom se možno přesvědčiti z únorového čísla »Chemických listů pro vědu a průmysl«. Tento orgán »České chemické společnosti pro vědu a průmysl«, redigovaný šesti předními vědeckými chemiky české techniky a university, přináší starší práci dvou anglických učenců z Listrova Institutu londýnského, Dr. Arthura Hardena a Dr. Hugha Macleana o tvrzení školy Stoklasovy, že ve zvířecích tkáních a orgánech jest přítomen alkoholický enzym. (»Jak se to má s tvrzením, že ve zvířecích tkáních a orgánech jest přítomen alkoholický enzym?«)

Práce publikuje řadu přesných experimentů původních a kontrolních, a dochází k výsledkům naprosto nepříznivým pro Stoklasovy pracovní methody. Závěr, k němuž docházejí angličtí autoři, je ten, že zůstane-li zkoušený materiál sterilní — což je neobyčejně nesnadné —, nenastává žádné kvašení alkoholické, žádné značnější tvoření kysličníku uhličitého, a nastane-li, pak je vývoj plynu provázen vzrůstem bakterií, které se dají dokázati a které jsou původci těch

[1]) Redakce podotýká, že oba články byly jí dodány téměř současně již koncem února.

glykolytických účinků. Neexistují po pokusech těchto postačitelné experimenty, které by dokládaly alkoholické kvašení ve tkáních těla živočišného, naopak pokusy vykonané mluví silně pro neexistenci podobného procesu a pro úplnou nedostatečnost method, jichž užito bylo Stoklasou a jeho kollegy.

Stoklasova škola popírá totiž stále, že opatření, jež učinila k vyloučení vniknutí bakterií jsou nedostatečná, ale vysvětluje nezdary kontrolujících ji vědátorů tím, že chtějíce antiseptiky vyloučiti činnost organisovaných fermentů (bakterií), zahubili účinkem těchto chemických činidel neorganisovaný ferment (enzym), o který právě jde. Podobně i Waldem citovaný Oppenheimer nalézá, že koncentrovaná antiseptika, eliminující účinek bakterií, rozrušují také enzymy, a přece, jak praví autoři angličtí, »čtou-li se pozorování Oppenheimerova, získá se dojem, že autor pojednává o nářku nad »bakteriemi« jako o něčem, co bylo silně přehnáno«. Tvrzení Oppenheimerova o neexistenci bakterií v Stoklasových pokusech postrádají, bohužel, dokladů a čteme-li práci anglickou, máme dojem, že bylo dosud v celém sporu rozhodováno dosti lehkomyslně.

Kvašení enzymem způsobené nastává totiž na rozdíl od kvašení bakterielního hned na počátku pokusu, a důkazy o tom, že při Stoklasových pokusech nastalo ihned po nasazení směsi, jsou nedostatečné a podporují domněnku, že běží o zdání fermentace, o objevení se bublin a pěny, jako výsledků manipulace mísící roztok cukru a prášku zkoušeného, tedy o fysikální zjev.

Pravé kvašení nastává vždy teprve po několika hodinách, a je tedy zcela patrně výsledkem činnosti bakterií, rozmnožujících se za každou půl hodiny o 100 procent. Ani povzbuzení kvašení drážděním fermentu kyselinou mléčnou se nepodařilo dokázati a veškeré četné pokusy anglických učenců souhlasily v tom, že přítomnost zymogenu nebyla naprosto zjištěna. Kvašení vždy nastalo teprve za několik hodin a bakteriím nepodařilo se zabrániti žádným způsobem přístup. Vždy byly přítomny.

Stoklasa uzavírá na nepřítomnost bakterií z faktu, že neobdržel kultury ve vhodném mediu, očkovaném vykvašenou směsí, po ukončení pokusu zbylou. Je ale známo i laikovi, že produkty bakterielního kvašení jsou jedy pro bakterie, které si je vyrobily, a tudíž nemohly mrtvé bakterie státi se základem nových kultur po dokončeném několikadenním kvašení.

Dalšími pokusy dokázáno, že užívané Stoklasou živočišné orgány jsou i za normálních poměrů infikovány bakteriemi zkvašujícími uhlohydráty, a také vyvrácena námitka Oppenheimerova, že bakterie ty tvoří jen v nepatrném množství alkohol z glukosy.

V několika případech, kdy zvláště důmyslnou a složitou methodou získali angličtí autoři orgány prosté bakterií, nenastalo žádné tvoření plynů, tedy žádné kvašení. Aseptické orgány jsou neschopny, aby způsobily fermentaci. Kde nejsou bakterie, není také kvašení.

Aby vyvrátili každou námitku, opakovali oba učenci pokusy Stoklasovy přesně dle jeho uspořádání, používajíce proudu vodíku k promíchávání kvasící tekutiny a k vypuzení kyslíku, a také přístroje stejného, jakého užíval Stoklasa, ale výsledky ukázaly, že je zcela lhostejno, užívá-li se kysličníku uhličitého nebo vodíku k zjednání anaerobních poměrů.

Tím více ale překvapuje nález, že antiseptika, jichž při pokusech Stoklasových bylo používáno, nejen že neodstranila bakterie, byvše používána v příliš malé koncentraci, ale jsouce těkavá, byla proudem vodíku odnášena a nechala bakteriím volné pole k činnosti. Kromě toho ubližuje používané antiseptikum více enzymu než bakteriím. Na tuto vadu stěžuje si v jedné práci sám Stoklasa a vysvětluje jí i některé své novější nezdary oproti dřívějším jeho nálezům nesouhlasné. Nalézá dokonce v tomto novém pojednání bakterie po 24 hodinách, ač tvrdí, že antiseptikum zničilo mu hledaný ferment, způsobující kvašení cukru, a proto že ho nenašel.

Tímto jeho vlastním přiznáním o větší ničivosti antiseptika vůči enzymu, než vůči bakteriím, vyvrací se spolehlivost skoro všech pokusů, které byly vykonány jím a jeho školou.

Neboť, nalezl-li kdy enzym a měl-li za dostatečný důkaz jeho existence vyloučení bakterií přidaným antiseptikem, vidí přece sám ve vlastní práci, že tam, kde již nepůsobí enzym, tam dlouho ještě antiseptikum neúčinkuje na resistentnější bakterie.

Autoři pojednání milosrdně se zříkají využití tohoto argumentu ad hominem a praví, že i bez něho bylo dosti řečeno, aby bylo viděti, na jakých pokusech jsou založeny doklady o existenci takového enzymu. Angličané jsou gentlemany i ve vědě.

Otázka, je-li glykolytický ferment přítomen nebo nepřítomen v tkáních živočichů, jest základní důležitosti vzhledem ke všem pracím o proměnách uhlohydrátů v těle lidském a živočišném a jest tudíž vyjasnění sporu, o který zde běží, jistě vysoce důležité.

Výsledek zmíněného badání anglického dokazuje, že všechny doklady, jež byly dosud uváděny, jsou schopny vysvětlení, aniž by bylo nutno přijímati se Stoklasou a jeho přívrženci přítomnost glykolytického fermentu ve tkáních; jest naproti tomu jistým faktem, že mnoho z dokladů těchto spočívá na velmi nejistých základech a že se jim dostalo nesprávného výsvětlení.

Pan professor Wald zdržel se ve zmíněné obhajobě Stoklasova významu u tohoto případu nejdéle, jelikož se mu zdá podávati markantní příklad způsobu, »jakým se v Čechách jedná a mluvívá o těžkých pracích vědeckých, nenáleží-li průvodce jich do kroužků oblíbenců«.

Já naopak zdržel jsem se u případu toho proto tak dlouho, že je mně dokladem, že ani konec tohoto sporu není přízniv Stoklasovi a že se pan professor Wald přidržel jen úsudků takových, které nevidí sporů v místech, kde pro jeho chráněnce počíná »docházeti k divným koncům«. Jsem přesvědčen, že pan professor Wald, uváděje veřejnosti případ Stoklasův, měl příliš na zřeteli svůj případ a že sympatie, kterými poctil letošního rektora pražské techniky, možno psychologicky odvoditi z povrchních podobností, či ze shody jeho a Stoklasovy domácí zneuznanosti. Leč jako není totéž, když dva činí totéž, tak není totéž, když dva trpí tímtéž. Zneuznání Waldovo a zneuznání Stoklasovo jest založeno na tak různých důvodech, že nesnese srovnání, stejně jako je uznání obou v cizině zcela rozdílné hodnoty.

Není to pouze rozdíl mezi romantikem Stoklasou a klassikem Waldem, a bylo by věru lákavým, provésti tuto parallelu pod názvem »Dva zneuznaní čeští vědci« dále. Jistě, že by podobná parallela značně přispěla k očistění chyby Waldovy, jíž se dle soudu četných svých ctitelů dopustil vstoupením v zápas pro Stoklasu.

Já mohu jen ještě říci tolik, že jediné vystoupení Ostwaldovo v Londýně roku 1904 pro Walda váží více než pětadvacet životopisů Stoklasových v pěti jazycích, které konečně musí býti opisovány jeden ze druhého a vedou všechny k tomu, koho se týkají, jako k jedinému spolehlivému informatorovi, a za článek »Ein österreichischer J. B. Richter« v Ostwaldově »Forderung des Tages« dal bych všechno uznání, uvedené prof. Waldem v jeho obhajobě prof. Stoklasy, ba i obhajobu samu, neboť pevnost nadšených úsudků byla právě dokázána na příkladě.

Možno také nalézti v životě prof. Stoklasy vše, co bylo tak dlouho odpíráno prof. Waldovi. V době, kdy obhájce ještě byl zapomenutým chemikem kladenských hutí, byl hájený na vrcholku všech uznání kruhů vlasteneckých i vládních, maje k disposici nejen bohatě vypravené laboratoře a stolice na technice, ale všechny listy české i vídeňské k neomezenému referování o všech svých krocích a výzkumech, a nemohl si stěžovati do zapomenutí ve své příslovečné popularitě. Možno téměř říci, že prof. Wald má uznání v právě těch kruzích, kde prof. Stoklasa jest dosud — nechci rozhodovati zde, zda právem — zneuznáván, a těmi »vielzuvielen«, které uznávají a vyzdvihují prof. Stoklasu, těmi oficicielními kruhy byl právě prof. Wald zanechán ve svých hutích, pokud neupozornil na něho veliký Ostwald. Nehájím nikterak zdravost vědeckých poměrů u nás, dokumentovaných nejlépe tím, že článek obou Angličanů vyšel v oficielním a jediném českém chemickém vědeckém časopise v n e p o d e p s a n é m překladu (ze Journal of Physiology XLII. 1911), čímž stanovisko celé redakce (v ní tři professoři techniky) k rektorovi české techniky a jeho vědecké zdatnosti nad jiné zřetelně demonstrováno, chtěl jsem pouze veřejnosti podati zprávu o postupu a koncích jednoho z nejdůležitějších sporů Stoklasových, který proti mínění Waldovu jest proň velice nepříznivý. Že jsem se při tom přirozeně nemohl vyhnouti polemice s obhájcem Stoklasovým, nemění ničeho na mém neomezeném respektu k osobě professora Františka Walda.[1])

*

Prof. F. WALD:

JULIUS STOKLASA.

III.

V 1. a 2. čísle tohoto ročníku »Přehledu« uveřejnil jsem dva články pod tímto titulem, k nimž v č. 12. připsal jsem ještě »Doslov«. Nenadál jsem se tehdy, že budu ještě jednou nucen zabývati se nechutnou stránkou našeho veřejného života, která pod tímto nevinným titulem byla v l a s t n í m předmětem mých úvah; nejednalo se mi přece, jak zajisté každý soudný čtenář vystihl, o nějakou oslavu Stoklasovu, ale o nápravu poměrů.

Poctiví lidé v Čechách čekali zajisté, že se nade mnou snese strašná bouře důkazů o n a p r o s t é n e s t r a n n o s t i n a š i c h c h e m i k ů, o jejich počestné snaze, aby vědecká práce každého Čecha oceněna byla po zásluze, o jejich svědomitém odvažování snah, činnosti, úspěchů a neúspěchů a plynoucího z toho konečného úsudku; čekali důkazy, že referáty o pracích Stoklasových, jež jsem uvedl jako úžasné novinky, zná v Čechách každý čtenář »Chemických Listů«; čekali zajisté též, že bude s oprávněným rozhořčením odmítnuto moje tvrzení, že jistí naši chemikové rozšiřují ústně v kruzích neodborníků o Stoklasovi věci nepravdivé.

Poctiví lidé jsou ovšem v Čechách již zvyklí všem možným nemožnostem a bývají tedy nedůvěřiví; nedůvěřiví tedy asi čekali, že všecky moje literární doklady budou vyvráceny co ubohé falsifikáty.

Ze všech těchto možností nenastala žádná. stalo se něco docela jiného. Redakce »Chemických Listů«, která po deset let nebo ještě déle nepřinesla referátu o pracích Stoklasových, pa-

[1]) Jako referent nemohu ani u odboru, v němž jsem sám dosti dlouho pracoval, přijmouti zodpovědnost za případně prof. Stoklasou v budoucnosti vyvrácené námitky obou Angličanů. Jsem stejně ochoten referovati o pokračování sporů. Z práce obou Angličanů vyplývá však nezdar method české školy biochemické s přesvědčivostí naprostou i pro nepředpojatého referenta, ba i pro laika.

trně pocítila, že jest povinna informovati své čtenáře též o diskusích, které vedou se o problémech Stoklasových. Mohla na př. sáhnouti k nové jeho knize: Biochemischer Kreislauf des Phosphat-Jons im Boden (Jena 1911), o níž existuje dnes již asi 45 referátů z péra nejpřednějších spisovatelů. Mohla referovati o pokusech s ultrafialovými paprsky a způsobené jimi synthesi cukrů, mohla sáhnouti ještě k řadě jiných předmětů, o nichž jsem úmyslně mlčel, nechtěje ze článku svého učiniti panegyrikum.

Redakce »Chemických Listů« však nastoupila cestu jinou; jako by naschvál chtěla podati nových dokladů pro křiklavé stranictví jistých českých chemiků, otiskla překlad článku Angličanů Hardena a Macleana, v němž tito — ovšem tónem co nejslušnějším — opponují názorům Stoklasovým o glykolytických fermentech.

Uveřejňujíc v tomto okamžiku, kdy popírána jest spravedlnost jistých našich chemiků, článek Hardena a Macleana, musila r. Ch. L. vzbuditi ve čtenáři dojem, že jím chce potírati moje výtky a že staví se na obranu pověstí o Stoklasovi kolujících. Naši chemikové-čtenáři by ovšem sami mohli míti nestranný úsudek, ale bohužel většinou jej nemají, jelikož soudnost jejich v tomto směru byla od dvaceti let soustavně otupována, a tak mohou se též domnívati, že opposice Hardena ospravedlňuje pomluvy u nás rozšiřované.

Otravování veřejného mínění chemického i jiného počalo brzo potom, kdy celý národ pohlížel důvěřivě k činnosti nové tehdy české university. Někteří mladí adepti chemie měli tehdy na spěch, aby získali si v české veřejnosti co nejrychleji slávy vědecké a nedomáhali se jí jen vlastní vědeckou prací nebo vědeckou kritikou pochybených prací svých současníků a předchůdců, nýbrž i snižováním jich. Tak objevil se na př. v »Živě« r. 1901 záludný článek, mluvící ve zřejmém vztahu k českým pracím vědeckým o »hádání a vymýšlení fakt, které dlužno posuzovati co nedostatek karakteru, co pustý švindl«.

Postavil jsem se v »Naší Době«[1]) také proti tomuto tažení, ale učinil jsem to formou co nejmírnější, ovšem bez úspěchu. Proto neváhal jsem později poukazovati k tomu, že nám tu hrozí úplné zvlčení vědecké literatury.[2]) Jelikož i to bylo marno, přibil jsem v »Přehledu«[3]) po zásluze nejkřiklavější příklad naprosto lživého referátu o české práci. Měl jsem úspěch alespoň potud, že od té doby tiskem již se žádný chemik u nás takto neprovinil, ale že byly klepy šířeny dále, o tom mám doklady úžasné, z nichž nyní alespoň jeden musím vynésti na světlo.

[1]) Naše Doba VIII., 803.
[2]) Naše Doba IX., 237.
[3]) Přehled III., 162., 350.

Dobrý přítel varoval mne nedávno, abych se neexponoval za Stoklasu, odvolávaje se na svoje soukromé informace z nejpřednějších vědeckých kruhů českých. Byly takové, že sám namítal svému informátoru, že přece Stoklasa těší se zřejmě veliké důvěře v kruzích vídeňských, což by nebylo možno, kdyby informace byly správné. Byl však vyveden ze svého »bludu« tímto argumentem: Stoklasa jest příbuzný jistého velikého pána a proto — má ve Vídni úžasnou protekci!

Myslím, že není zatím třeba, abych předmět dále rozváděl, neboť Pražanům bych nepověděl nic nového; znám těchto klepů ještě celou spoustu, znám též alespoň z části jejich prameny a stydím se z hloubi duše za to, že u nás vzdělaní lidé, stojící na nejvyšších stupních společenských, mohli takovým způsobem podrývati bez zardění osobní pověst nepohodlného konkurenta.

Touto veřejnou a soukromou agitací ztratila, bohužel, velká část našich žijících chemiků správné měřítko pro posuzování osob vědecky činných; nevědí, vinou kruhů vedoucích, že problémy skutečně nové neřeší se rázem, že zpravidla účastní se řešení celá řada lidí, kteří zaujati svými vlastními myšlenkami, pracemi a výsledky mezi sebou živě polemisují, potírajíce protivné názory do krve; že však jako lidé slušní nedotýkají se cti protivníkovy, leda v nejvzácnějších případech, když mohou dokázati vyloženou ničemnost. Naši chemikové většinou nevědí, že ve vědeckých polemikách o nových problémech skoro nikdy nepodrží vrch ve všech podrobnostech jediný badatel; každý že přispěje něčím dobrým, že se v něčem mýlil a že často teprve po dlouhé řadě let, po dlouhé řadě prací a sporů ustaluje se definitivní soud; nevědí, že i vědecky úplně poražený neztrácí tím svou vědeckou bezúhonnost, tím méně pak bezúhonnost osobní.

Proto jest v Čechách na nejvýše nebezpečno pracovati o skutečně nových problémech. Jen práce tradicionelní, jimiž se řemeslně vyplňují více méně lhostejné mezery na téměř hotové budově vědy, jsou trpěny; i ten, kdo vynikl, pokládá to za své privilegium osobní a dle sil svých snaží se alespoň doma snížiti konkurenta, když na volném vzduchu venku jest to nemožno. Proto se soukromě pomlouvá, v tisku se úspěchy konkurenta umlčují a domnělé nebo skutečné neúspěchy hlučně vyhlašují.

Celá generace svými duševními vůdci takto sváděná nakažena jest (byť si proti své dobré vůli) stranickostí; má však alespoň ještě tu dobrou vlastnost, že vštěpovanou jí nenávistnou náladu otevřeně projevuje, nepracujíc v ústraní pomluvou.

Jest mi líto, že byl jsem Chemickými Listy donucen mluviti o těchto nepěkných zjevech otevřeněji, jelikož nestačila k zlepšení poměrů ani celá řada mých předchozích článků. Kéž nyní alespoň nastane obrat mezi chemiky a kéž se nerozšíří tento jed v oborech jiných, kde snad také již zde onde jeví svoje účinky.

Postscriptum. Čtenář nalezne na jiném místě v tomto čísle článek, obírající se touže záležitostí; neznám obsahu článku, ani jména autorova, vím jen, že článek jest z opačné strany, troufám si však přece předpověděti, že článek poskytne čtenáři jistě dalších dokladů k předchozí mojí úvaze. Proto jsem se též vřele přimluvil za uveřejnění jeho v »Přehledu«.

BESEDA

Dr. STAN. NIKOLAU:

KE KATASTROFĚ »TITANIKU«.

Při katastrofě Titaniku možno mluviti o zápase dvou obrů. Jeden z nich je syn přírody, ledová hora, druhý syn lidské práce, největší loď na světě, která vyjela poprvé na zkušenou na druhou stranu oceánu. Jako by sám oceán nechtěl snésti dalšího pokořování, umenšování jeho rozsahu a snižování majestátu, vyslal ledovou horu, aby člověku ukázala, jak proti mocnému oceánu malicherná jest lidská síla, a jak její největší lodní stavba je křehká hračka v jeho vodní říši. Obr mezi loďmi s pyšným názvem »Titanic« našla v několika hodinách svůj hrob v chladných vodách.

Katastrofa udála se již blíže amerického břehu na 41° 46′ s. š. a 50° 14′ z. d. První zprávu a žádost o pomoc dostala stanice pro bezdrátovou telegrafii na mysu Race, jímž zakončen jest ostrov New Foundland, vybíhající daleko v oceán rozčleněným poloostrovem až na 53° z. d. Jím se přibližuje americký kontinent Evropě až na půl třetího tisíce km. Kol do kola prostírá se velká mělčina novofundlanská, světoznámé loviště tresek, sledí i lososů. Rybolov sem přiláká v určité roční období na 60.000 lidí a výnos rybolovu odhaduje se na roční zisk 30 mill. korun. Čtenáři Kiplingových »Statečných kapitánů« znají dobře život rybářů a divokost moře v těchto končinách.

Ale jak Nový Foundland, tak i okolní moře jest velmi nevlídné. Ač leží v zeměpisné šířce Štyrského Hradce, přece Nový Foundland je skoro pustý. Moře kolem něho patří mezi nejnevlídnější části oceánu, protože buď divoké bouře, nebo husté mlhy ohrožují plavbu. Ale právě, že tyto končiny jsou nejblíže Evropě, moře oživeno četnými loděmi, plujícími mezi Amerikou a Evropou.

Již samy mlhy jsou nebezpečny lodím pro možnost náhlé srážky, ale ještě větší nebezpečenství hrozí od plovoucích ledových hor, které se tu od března až do polovice června zjevují a plují ještě dále na jih až do šířky Nového Yorku, tedy v Evropě asi do šířky Neapole.

Ledové hory přicházejí od Grónska a jsou původu pevninského. Ledovce gronské splývají až k moři, mnohdy rostou i do moře. V zimě k nim připojuje se i mořský led. Praskne-li ledovcový splaz u mořské hladiny, sřítí se ohromný kus do moře za hrozného rachotu, po případě se překotí nebo překlopí na širší stranu. Pád takového ledovce vzbudí vlny někdy až 5 metrů vysoké. Eskymáci tomu říkají, že se ledovce »telí«. Utržené hory ledu dostanou se pak větrem v pohyb. Možno opravdu mluviti o celých horách, neboť nad hladinu vodní vyčnívá pouze jedna devítina až desítina hory. Výška jejich nad hladinou není ovšem stejná, bývá 10, 20 ano i přes šedesát metrů, takže ohrožuje plovoucí loď ze spodu i s hora tím, že se při srážce kusy ledu, někdy celé laviny ledové tříště a sněhu sřítí na loď. To se může státi arci jen v tom případě, když hora má stěny téměř kolmé, jako to bývá často u ledových hor antarktických, které mimo to bývají ploché.

Velikost hory bývá rovněž nestejná. V severním Atlantickém oceánu bývají 1½—2 km široké, v jižních mořích až i 6 km. James Ross plul kolem podobného ledovce plných 6 hodin. Ale na rozsahu jeho nezáleží tolik, jako spíše na jeho tvaru.

Ledovec takový bývá složen z materiálu dvojího druhu, z tvrdého, modrého ledu anebo z ledu bílého, namnoze rozmočeného, nebo ze sněhu zmrzlého. Protože modrý led vzdoruje mnohem déle než bílý, nastávají na povrchu i na stěnách ledovce rychlé změny; mimo to voda stojící na povrchu vniká do trhlin, mrazem roztrhuje kusy ledovce od sebe. Mění-li se tvar, mění se i rychlost ledovce podle toho, jak se může vítr do ledu opírati.

Zdálo by se, že tedy plující loď spatřivši takový ledovec může včas se uhnouti, ale nemusí tomu tak býti. Ona viditelná část může býti ještě dosti vzdálena, a přece loď může naraziti na patu ledové hory, skryté pod vodou.

Mořské vlny bijí se strašnou silou do stěn plujícího ledovce. Vyhlubují tak při hladině i blízko nad hladinou vodní hluboké jeskyně. Po čase utrhne se strop takové jeskyně a sřítí se do vody, spodek ponořený v moři však zůstává. A ten je loděm nejnebezpečnější, nebo útočí na jejich boky skrytě a neočekávaně tak, jak se kdysi válečné lodě přídami rozrážely.

Za temné noci, nebo husté mlhy, která někdy loď obklopí jako plátno, jest loď proti těmto bludným obrům úplně bezmocna. Proto také musí plouti v podobných šířkách a v určitých ročních obdobích se zmírněnou rychlostí.

Oceán kolem Nového Foundlandu jest často navštěvován plujícími horami anebo také spoustami ledových ker mořského původu, tlakem na sebe navršených a tak do sebe vklíněných, že tvoří pruhy ledu na celé km dlouhé. Vrangel je nazýval »tarasy«. Sem je přináší studený proud labradorský, který o něco níže mísí se s teplými vodami golfského proudu. V teplých vodách golfských ledové hory rychle mizí, ale také zarážejí se často na mělčinách novofoundlandských, o nichž se soudí, že částečně vznikly právě tím, že ledovce připluvší ze severu ukládaly tu na dno moře materiál, písek, štěrk i balvany přinesené s sebou.

Plavci skutečně úzkostlivě pozorují tyto své nebezpečné nepřátele a každým rokem sestavují se mapy, kde a kdy spatřena byla ledová hora nebo ledový taras, který bývá na mnoho kilometrů dlouhý.

Zeměpisná poloha a rybní bohatství přiléhajícího pobřeží způsobily, že tyto nebezpečné vodní pláně jsou právě velmi oživeny nejen rybolovci, nýbrž i loďmi, které sprostředkují spojení mezi Evropou a Amerikou.

Evropské přímořské státy vedou tichý konkurrenční zápas o dopravu do Ameriky. Zejména se ho súčastňují southamptonská White Star Line, liverpoolská Cunard Line, německá Hambursko-americká linie, Severo-německý Lloyd a francouzská Compagnie Transatlantique, které závodí o přednost nejen pokud se týče pohodlí, rychlosti, ale i mohutností svých plavidel. V posledních letech nabyl tento závod neobyčejné formy, tím že stavěny jsou lodní kolossy a zařizovány se vším myslitelným komfortem.

»Titanic« odbýval si svoji primici v jízdách mezi Southamptonem a New Yorkem. Nebyl však největší. Jeho sesterská loď »Olympic« spuštěna byla již r. 1910 a náleží rovněž White Star Line. Rozměry jsou obrovské. Délka jeho obnáší 270 m, tedy jest o málo kratší než řetězový most Frant. Josefa (282 m), šířka 26 m. Má dosud největší počet tun 45.000, deplacement asi 60.000 tun. Jeho parní stroje mají 30.000 a turbinové ještě dalších 12.000 koňských sil. Lodě tyto mohou pojmouti pouze cestujících 2400 hlav vedle 800 mužů silné posádky, tedy hotové město. Vnitřek rozdělen jest na 10 palub, mezi nimiž sprostředkují spojení zdviže. O pohodlí boháčů je opravdu postaráno nebývalým způsobem. Je tu divadlo, tělocvična, hřiště pro lawntenis atd., zkrátka vše, čeho si unuděné srdce americké millionářky přáti jen může, a té se opravdu nesnadno vyhoví.

Olympic byl spuštěn na vodu roku 1910 a zůstává po zániku »Titanicu« největší lodí světa. Ale nebude dlouho, neboť Hambursko-americká linie buduje ještě většího obra, »Imperatora«, který nebude sice tak dlouhý, ale za to širší (30 m) a bude míti 50.000 t nosnosti. Jeho ponor bude 13 m proti 10 m ponoru »Olympicu«. Kdežto »Olympic« má rychlost 21 uzlů, tento bude míti 22 uzlů.

Nejrychlejší kolosy však má dosud Cunardova linie. Jsou to sesterské lodi »Mauretanie« a »Lusitanie« 240 m dlouhé, o 32 t nosnosti, ale se 70.000 koň. sil, s kterými urazí 26 uzlů. Proto dosud »modrá páska« nejkratší doby přepravy náleží »Mauretanii«, která urazila z Queenstownu (záp. Irsko) do New Yorku za 4 dni, 10 hod. a 41 min. s průměrnou rychlostí 26 uzlů. Obě lodi »Mauretanie« a »Lusitanie« jsou o rok mladší než dosavadní největší parník Hambursko-americké linie »Kaiserin Augusta Viktoria« o 25.000 t a jsou stejně staré s největší lodí Severoněmeckého Lloydu »Kronprinzessin Cecilie« o 20.000 t s pozoruhodnou rychlostí 24 uzlů. Lloyd však r. 1909 postavil parník »George Washington« o 27.000 t, ale s menší rychlostí, 19 uzlů.

I Francie se účastní tohoto závodění ve stavbách. R. 1906 spustila francouzská Compagnie Transatlantique loď »Provence« s 15.000 t, s 30.000 koň. silami a rychlostí 22 uzlů, leč buduje se nyní »France«, která bude míti 23.000 t a rychlost 23 uzlů.

Pro porovnání uvedeme i některé lodi Rakouského Lloydu. Největší a nejnovější jsou »Wien« a »Helouan« o 8000 t a 10.000 koň. silách, a staví se sesterské lodě »Gablonz« a »Marienbad«. Návštěvníkům Dalmácie dobře známí jsou »Baron Gautsch« a »Prinz Hohenlohe« o 2100 t a 4000 koň. silách; stařičký »Wurmbrand«, na němž mnoho Čechů, jedoucích do Benátek, odbývalo si křest na moři, má jen 960 t a 2500 koň. sil. Arci lodě Rak. Lloydu jezdí liniemi, které nemají zdaleka takovou frekvenci jako svrchu uvedené linie.

Titanic měl se pokusiti o nejrychlejší jízdu do Ameriky. Zvolil si ještě zimní cestu, kdy se totiž lodě drží více k severu mezi 40°—48° s. š.; v létě ubírají se mnohem jižněji, nejen aby se vyhnuly ledovým krám, nýbrž pro příhodnější větry a proudy.

Ale běželo o to, býti co nejdříve v New Yorce. Proto vzal »Titanic« kurs severnější, nedbaje možnosti srážky s ledovci, a plul s rychlostí 22 uzlů, tedy vzhledem k panující mlze, jakou tající ledy vzbuzují, neobyčejně rychle. Parník narazil asi na »taras«, skládající se z ledových hor a tříště, které za bouřlivého moře spojí se v nepřehlednou ledovou pláň. Nedostatek člunů katastrofu zvětšil; této chyby chopí se jistě americká vláda a dojde pak snadno k zřízení vlastní americké paroplavební linie, jaká byla

již před lety P. Morganem projektována a proti níž se právě White Star Line nejvíce vzpírala.

Z rozsahu celého neštěstí, které pro škody na lidských životech i na majetku nemá sobě v annálech mořeplavectví rovného, je viděti, že podobné závodění musí se držeti v náležitých mezích, jde-li o rychlost jízdy. O výhodě obrovských plavidel rozhodne spíše potřeba a rentabilita dopravní, takže tu meze v závodění jsou snad již na obzoru.

UMĚNÍ

ČINOHRA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Julius Zeyer: **Neklan.** Tragedie o 5 dějstvích. Za režie Jaroslava Kvapila nově studováno a scenováno dne 7. dubna 1912.

Dojem Zeyerova »Neklana« jest rozeklaný, ale kladný. Na jedné straně mlžná lyričnost nápovědí a proroctví, naplněných tuchami, jež později se uskutečňují; víření kleteb a padání povětroňů; měkké zapínání tvrdých a krvavých událostí v krajinnou náladu (»vy hvězdy v bezednu«« ...); nedostatek důsledné výbojnosti, jež je nutna dramatikovi, aby domyslil charakter a svedl jej v konflikt, nedostatek prozrazující epika; — na druhé straně však skvělá osnova dramatická s dokonalou exposicí a celkem správným intensivněním konfliktu až po konečné vybití zápletky, jež sice není tragické, avšak má velký vzruch a sílu, hodnou velkého básníka. Ač nelze obsáhnouti rozeklanost, o níž tuto mluvíme, stručnou formulí, jež by nám otevřela tajemství vad i předností tohoto dramatu, které nelze vystihnouti ani označením: lyrické divadlo, ani klassifikací: lyrický mythus ani konečně výtkou: wagnerovský melodram — — jest možno deskriptivně vylíčiti nejen jeho vady, k nimž hlavně měl zřetel odsudek denní kritiky, nýbrž i některé podivuhodné ctnosti.

Ústřední bod, k němuž gravituje všechno dění dramatu, jest svatá koruna Samova. Vedle ní tyčí se typicky Zeyerovská Straba, pramáti těch, již svádějí o ni boje a pášou nepravosti. Na trůně sedí Neklan, plný pochyb, strachu, zbabělosti — avšak podepřený skvělou postavou mračného ochránce řádu země a rodu, pro nějž nutno bdíti, vražditi a snovati pikle: postavou Kruvojovou. Kníže lucký, Vlastislav, jest statečný, ale nedosti ryzí; jest to směs kypícího heroismu a touhy k moci, spojené se slabostí srdce: nebojuje za svatou myšlenku a není dosti čist, aby se vyvaroval zrady, jíž také padá. Je to člověk rozdvojený, jemuž jen opojení dodává jednotnosti; velmi jemně jest vyznačena básníkem chvíle, kdy započíná jeho odboj, jemuž odevšad prorokován pád: ve chvílích, kdy je spit vítězstvím nad Sasy. Dramaticky zbytečná jest postava Krasníkova a nešťastná jest postava Svatavina; jsou kresleny čistě plošně a epicky a jsou v cestě vlastnímu cíli a účelu dramatickému; jsouce zbytečnými figurami (hlavně Krasník!), zadržují spád. Souběžně s hlavním dějem odehrává se poboční drama Klimby a Tyra z Chýnova. Krásná postava Tyrova jest zcela původně cítěna, a ona krásná a hrůzná scéna svatební, kdy odhalí se mu svedení Klimbino, může zdáti se všední kritiku a obecenstvu, odchovanému realismem, otevírá však daleké a krásné perspektivy. Jest vysoce dramatické, když zachvěje se tato čistá heroická duše, na niž padá záře Kristova, velikým konfliktem: mám zlomiti třtinu nalomenou? Někteří ovšem vytknou, že hrdina, zanícený křesťanstvím, mstí se bojem zrádnému příteli. Avšak Tyr jest rytířem Graalu.

Drama Tyrovo a boje za Korunu Samovu jsou stkány v jediný pevný organismus, jemuž mohlo by se zazlívati opakování příběhu Klimbina Strabě, který však dopíná se značného vzletu dramatického: v oné chvíli, kdy zbabělý Neklan v úděsném strachu krčí se k zemi, zatím co statečný Kruvoj spěchá k svému koni, zatím co Tyr přemáhá v mythické zbroji Vlastislava a zatím co hoši Hostivít a Zbislav smiřují se přátelským polibkem, aby několik hodin po té přijal jeden z nich za hlubokých a tvrdých rhytmů modlitby Kruvojovy zkrvavělou korunu Samovu s hlavy zavražděného přítele. Řád vlasti vítězí tu nad láskou a lidmi a slunce polévá Čechy.

Z mnohých náhodností a četných divadelních neobratností a technických vad, z nichž přetížení konflikty, namnoze si překážejícími a zejména míšení mythismu s jakýmsi realistickým dramatismem jest nejnápadnější, vytyčilo se zde drama, jež by bez těchto vad mělo všechny rysy velikosti.

Jest těžko říci, podařil-li se režii úkol zachrániti »Neklana« repertoiru definitivně. Širší obecenstvo stěží as bude ochotno odkrývati poetické klady, jsou-li ve stínu divadelních »neobvyklostí«, jež, nelze pochybovati, odsoudí kde kdo s ochotou nejčilejší. Konečně také provedení, ač režie vyřešila některé scény (hlavně svatební) velmi šťastně, nedovedlo Zeyerovi podstatně přispěti, spíše opak: herci svou vzdutě prázdnou deklamací — málo bylo výjimek! — měnili Zeyerův hrdinský mythos v operní bayreuthism, jenž byl až smutný. Co vše lze vykřesati na př. z postavy Vlastislavovy (z jeho pádu s tragicko-ironickým vsazením koruny na hlavu) povolanému herci! Ale nemáme povinnosti učiniti pro drama významu Neklanova vše, co v naší moci? *Josef Kodíček.*

POLITIKA

V. J. HAUNER:

MARS REGIT HORAM.

(Dokončení.)

To je pro Německo sousto nestravitelné. A přece nelze říci, že Anglie začala. Ještě než promluvil p. Churchill svou inkriminovanou řeč, proslýchalo se, že bude podána nejen novella k lodnímu zákonu německému, nýbrž že bude požadováno i značné sesílení armády. Obě předlohy jsou nyní uveřejněny; hleďme, jak **Německo** odpovídá na reorganisaci anglickou:

Především i v Německu je patrná snaha o větší pohotovost loďstva. Dosavadní zákon znal dvojí loďstvo, aktivní a reservní; aktivní mělo vedle toho ještě t. zv. materiální reservu (4 bitevní lodi, 4 velké a 4 malé křižáky) pro případ prvních ztrát za války. Tato materiální reserva bude zrušena a části reservního loďstva použito spolu s ní k vytvoření třetí aktivní eskádry. Dosud byly 2 eskádry po 8 lodích, 1 vlajková loď aktivní a tolikéž reservních. Nyní bude: 1 vlajková loď a tři loďstva po 8 lodích, tedy 25 lodí, stále aktivních s plným mužstvem, vedle toho pak 4. a 5. loďstvo (bez vlajkové lodi), tedy 16 lodí s polovinou posádky v reservě. Poněvadž dle zákona byl počet bitevních lodí jen 38, bude třeba jej zvýšiti o 3 lodi. Podobně počet malých křižáků (dosud 38) bude třeba zvýšiti o 2 lodi, aby bylo lze každé bitevní eskádře přiděliti eskádru křižáků o 6 lodích a neztenčiti počet malých křižáků v cizině (10 lodí). Počet velkých křižáků (10 doma, 10 pro cizinu) zůstane nezměněn. Reorganisace ta vyžaduje pro r. 1912 zvýšeného nákladu o 15 mil. Mk, r. 1913 zvýšení o 28 mil., což poroste do r. 1916 na 43 mil. Mk. Roku 1917 bude tedy rozpočet námořní činit 453 mil. Mk., kdežto r. 1912 činí se zvýšením 464 mil. Mk.

Hlavním účelem novelly je tedy ne značné zmnožení počtu loďstva, nýbrž zvýšení jeho zdatnosti. Proto aktivováno třetí loďstvo, jež má býti jakousi školou pro obě první eskádry. Tříletá služba, jak je zavedena v německém námořnictvu, v nynější době technických pokroků totiž již nedostačuje, zejména ve srovnání s Anglií, jejíž mužstvo je velkou většinou o dlouhé službě. Na podzim, kdy se vysloužilé mužstvo propouští, jsou loďstva zbavena téměř ⅓ svého personálu, jenž je pak nahrazen nezkušenými rekruty, a trvá tedy nejméně ½ roku, než mužstvo to se vpraví do služby. Úkol třetího loďstva bude tedy asi ten, že každý rok postoupí část svého vycvičeného mužstva oběma prvním loďstvům, aby tato byla v plné pohotovosti, a přijme asi větší procento nováčků než ona, aby je po roce zase předalo.

Vidíme z toho, že naděje extremistů se nesplnily; chtěl-li na př. Flottenverein, aby ročně se stavělo aspoň o 1 dreadnoughtový křižák více, musí se nyní spokojit v období 6 let jen 3 bitevními loďmi a 2 malými křižáky. Do r. 1920, kdy všecky novostavby zákonem předepsané budou hotovy, budou všecka tři aktivní loďstva německá (tedy 25 lodí) skládati se z dreadnoughtů a rovněž aspoň 12 velkých křižáků bude dreadnoughtových.

Více než pro loďstvo, má býti učiněno pro armádu. Kdežto anglická armáda operativní udržuje se na průměrné výši 150.000 m. pěchoty a 1 divise jízdy (vše, čím Anglie může přispěti ve válce spojenci, jsou tedy asi 3 armádní sbory) a territoriální armáda anglická (zeměbrana) stvořená lordem Haldanem je vlastně fiaskem, neboť se jí nedostává dnes po 6 letech trvání stále na 50.000 m. a její výcvik je naprosto nedostatečný, má býti mohutná branná moc německá sesílena novou předlohou asi o 30.000 m. Především z dvou divisí (elsasko-badenské a východo- a západopruské) budou zřízeny 2 plné armádní sbory s příslušnými velitelstvími, trainem, pionýry a p. K tomu 6 nových pluků dělostřelectva a 1 pluk jízdy; dále u 14 dvoupraporových pluků (t. zv. malých) budou zřízeny třetí prapory, nový pluk infanterie v Sasku vytvořen, a každému pěchotnímu pluku přikázána setnina strojových pušek; konečně systemisován sbor létadlový (Fliegertruppe). Poněvadž Německo odvádí sotva 50% mužstva, jež má k disposici, bude mu snadno opatřit si kontingent k zvýšení presenčního stavu o 29.000, a vojenští odborníci, jako Gm. v. Gersdorff, kritisují již nyní vojenskou předlohu jako nedostatečnou. Německo při 65 mil. obyvatelích má presenční stav 620.000 m., t. j. 0·95%; Francie při 40 mil. obyvatelích skoro 590.000, t. j. 1·47%. Německo bude v případě mobilisace nuceno sáhnouti buď k otcům rodin aneb k nevycvičeným rekrutům, ač mohlo by při svých poměrech obyvatelstva míti dostatečnou reservu vycvičeného mužstva mladého. V Německu cvičilo na př. r. 1910 437.000 mužů po 6,200.000 dní, ve Francii 661.000 m. po 11,500.000 dní. Francie má všecka děla v míru opatřena potahy, Německo jen asi třetinu; Francie má cyklisty, Anglie jízdní infanterii u jízdních divisí, kdežto Německo nic takového. Francouzsko-anglická aktivní armáda má 700.000 m pěchoty a na 58.000 koní, německá pouze 651.000 m pěchoty a 56.000 koní atd. Všecky ty stížnosti ovšem mizí před faktem, že Francie má přece pouze 40 mil., kdežto Německo 65 mil. obyvatelů a že anglická armáda není dosud na pevnině. Ovšem Francie také poměrně více na vojsko platí než

Německo. Per caput činí v posledních 6 letech vojenské výdaje Německa 19·5 Mk ročně, Francie 24 Mk a Anglie dokonce 29 Mk; v Německu jsou asi 15—18% celého budgetu, ve Francii 29—30, v Anglii dokonce 40%. A to jsou státy demokratické! Od roku 1871 vzrostl v Německu vojenský rozpočet asi 4¾krát, ale rozpočet justice asi 11krát a rozpočet vnitřku 107krát, takže dnes činí vnitřek a kult asi 55%, vojsko a loďstvo pouze asi 19·5% celého rozpočtu. Náklad na nové předlohy bude obnášet r. 1912 82 mil. Mk, r. 1913 již 99 mil. Mk, ale sklesne r. 1914 na 76 mil Mk. Mimo to zařízení celé řady praporů, létadlového sboru, strojových pušek a p. byla desideria, jež od let byla v Německu pociťována a proto proti nové předloze nebude zásadního odporu, a lze očekávat, že projde hladce.

Ve **Francii,** k níž se nyní obracím, nejde tak o sesílení armády, ač i tu nový kádrový zákon má zvýšiti počet pluků o 18 a počet polních praporů o 16, jako hlavně o reformu mariny a vybudování páté zbraně, t. j. vojenské aeronautiky a aviatiky.

Je známo, že francouzská marina byla po léta soustavně zanedbávána a že ani výborným ministrům poslední doby, p. Thomsonovi a adm. de Lapeyrérovi, se nepodařilo prosadit zákon, jímž by francouzské loďstvo bylo stabilisováno. Pan Delcassé byl konečně tak šťasten, že dokázal, co nebylo v moci jeho předchůdců: dne 29. března přijal senát zákon (odhlasovaný sněmovnou již 13. února), dle něhož bude do r. 1920 francouzské loďstvo se skládati ze 28 lodí bitevních, 10 křižáků zámořských, 10 výzvědných křižáků, 52 torpedových a 94 podmořských lodic. Ovšem to vše je dosud hudba budoucnosti; dnešní stav na př. hotových lodí je pouze 21, z nichž jen 11 lze považovati za moderní, třeba ne dreadnoughty. Ani v Středozemním moři nemá Francie sama převahu nad oběma nejsilnějšími tam marinami, rakouskou a italskou. Francie má 4 dreadnoughty ve stavbě, Rakousko 3 a Italie 4; Francie dá r. 1912 do stavby tři další, Rakousko 1, Italie 2; bude tedy stěží lze dohonit předskok obou členů trojspolku. Poněvadž pak proti Německu každá rivalita je dnes vyloučena, je posice Francie, jež sklesla v posledních 10 letech z druhého místa námořního na čtvrté a klesne bezpochyby v brzku na páté, ne příliš utěšená, třeba s Italií nemusí počítat přímo jako s možným protivníkem.

Proto s velkou radostí bylo uvítáno ve Francii, že **Rusko** konečně přikročuje též k vybudování svého loďstva, zdecimovaného válkou s Japonci. Ruský program, jehož původcem lze zváti nynějšího námořního ministra admirála Grigoroviče, je dalekosáhlý; obsahuje vedle celé řady reforem administrativních a organisačních (známo, že duma vzpírala se po léta povoliti námořní kredity, dokud nebude provedena pronikavá oprava v »Čušimském resortu«) utvoření tří loďstev: 1. Baltického, skládajícího se ze 3 eskáder po 8 bitevních lodích, dále 12 pancířových křižáků, 24 malých křižáků, 108 torpedoborců a 36 podmořských člunů, 2. Černomořského, jehož síla má činiti aspoň 1½ síly tureckého loďstva a tedy bude se říditi dle ní a 3. Sibiřského, skládajícího se prozatím ze 2 křižáků, 18 torpedových a 12 podmořských člunů, a dalších lodí speciálních. — Loďstvo baltické má býti hotovo do r. 1930 a náklad na ně bude v letech 1912—17 činiti 502 mil. rublů; do něho vpočteny jsou začaté již 4 dreadnoughty třídy Gangut a 4 obrněné křižáky, jež budou dány co nejdříve do stavby.

Hlavní otázka pro Rusko jest, kde vzíti materiál a dělníky ke stavbě. Ruské loděnice samy nedostačují, ani státní ani soukromé. Nezbývá tedy — poněvadž stavba nemá být zadána do ciziny — než vejíti ve spojení s firmami a kapitálem cizím (anglickým a francouzským), což se také již stalo, a použít těchto prostředků k vybudování vlastních loděnic a vytvoření potřebného stábu inženýrů a dělníků. Proto ruská stavba, třeba úvěry budou pravidelně povolovány, nebude rychlá a Baltické loďstvo dlouho ještě bude protivníkem jen na papíře, protivníkem, s nímž německá marina ani v nejnepříznivějším případě před 10 lety nebude nucena vážně počítat. Naproti tomu loďstvo Černomořské bude důležitým činitelem politiky balkánské, neboť, jak známo, i Turecko, vidouc svoji námořní bezmocnost, hodlá si poříditi úctyhodné loďstvo.

Kdežto však u Turecka je finanční situací vybudování loďstva skoro znemožněno a u Japonska velice stíženo, existuje vedle Italie, zabrané nyní cele válkou, na Středozemním moři ještě jedna velmoc, s níž bude se vojensky i námořně v budoucnosti musit vždy více počítati, a to je naše říše. Poněvadž však osud vojenských předloh je dnes ještě labilní a poněvadž meze tohoto článku jsou již značně překročeny, nezbývá, než o našich vojenských plánech promluvit až jindy.

*

KHUENŮV PÁD.

jl. Ve Vídni 17. dubna 1912.

Hrabě Khuen-Hederváry podal dne 16. dubna demissi, a tím se značnou měrou mění situace. Uherský ministerský předseda byl pokládán za státníka způsobilého zjednati pořádek v Uhrách, uvésti parlament na bezpečné koleje. Počátkem roku 1910 sestavil svůj kabinet, a odtud čekány byly od něho velkolepé úspěchy, ne-li přímo zázraky. Ale zklamal nahoře i dole, v kruzích dvorských i v politických kruzích domácích. Provedl tehdy volby do uherského sněmu, ze kterých vyšly strany předešlé majority velmi seslabeny, nelitoval na ně také výloh. Ujišťovalo se a hrabě Khuen-Hederváry nezapíral, že stály značně

přes 20 mil. korun. Zřídil si pracovní majoritu parlamentní, velmi silnou kvalifikovanou majoritu, ale stranou pracovní se zvala tato strana jeho jako na posměch, neboť ničeho nepracovala, nemohla pracovati, nedovolovalať to opposice strany Justhovy a jejích přátel, která pouhou technickou obstrukcí zastavovala celý sněmovní apparát, kdykoli to pokládala za vhodné. Nyní nechtěla opposice slyšeti o branné reformě, dokud nebude provedena reforma volební, a hrabě Khuen v parlamentě uherském hrozil a v Schönbrunnu sliboval, že obstrukci železnou rukou povalí. Novinami domácími i zahraničními rozhlašoval podrobnosti z hovoru svého s panovníkem, které působily v první chvíli jako sensace prvního řádu, ale které také hned následujícího dne byly se strany vládní tiskové kanceláře vídeňské s velikou rozhodností popřeny a místy velice seslabeny. Při nepravdě přistižen, přece dával o sobě ujišťovati dále, že má v kapse akt o rozpuštění uherské sněmovny a zmocnění k provedení nových voleb.

Domníval se, že se opposice lekne jeho bezohlednosti, se kterou umí volby prováděti nedbaje takových maličkostí, jako jsou: čisté ruce činitelů při volbách zúčastněných a dodržení platných zákonů. Ale nevyvolal leknutí, naopak. Opposice počala se sice na kvap, ale s rozvahou a s klidem k volbám připravovati.

Uvalil na Chorvaty výjimečný stav, sistoval platnost ústavních zákonů a ustanovuje bar. Cuvaje chorvatským vládním komisařem domníval se snad dokonce, že i v Uhrách způsobí strach z vládního komisaře, ze sistování ústavy a z odevzdání obecního hospodářství do rukou policejních úředníků. Také to se mu nepodařilo, neboť se mu nedostalo zmocnění k dalším protizákonnostem, ani ke krutému výkladu jednacího řádu.

Nuže tu v nesnázích již velmi značných sáhl k prostředku nikoli již neobyčejnému, chtěl použít starého receptu, dle něhož se obětují osoby, když není možno, nebo když nahoře vůbec není ochoty učiniti koncessi ve věci. Chtěl při své poslední audienci, aby měl alespoň silný úspěch na oko, žádal, aby byl pohnut k demissi ministr války Auffenberg. Ale i tu nepochodil, neboť v dvorských kruzích měli spolehlivé informace, že by se v Uhrách touto osobní proměnou, při kteréž by byl musil ryt. Auffenberga nahraditi jeho první sekční chef — nic nezměnilo na situaci. Uherská opposice jak známo se neleká, že se octne v nemilosti, ale toho, aby se nestala směšnou.

Zbývaly jen dvě možnosti: buď rozpuštění sněmovny a vypsání nových voleb, nebo odstoupení hraběte Khuen-Hederváryho z jeviště, na němž hrál hlavní úlohu ve své špatnohře velice neobratně. Pondělníky vídeňské otiskly polóúřední zprávy, »že mezi hr. Khuen-Hederváryм a ryt. Auffenbergem není již žádných neshod«, což sluší do srozumitelné češtiny přeložiti větou: koruna neobětovala hr. Khuenovi ministra války. Druhá zpráva z těchže pramenů: »Koruna trvá na tom, že krise v tomto parlamentě musí býti rozřešena v ten nebo onen směr«, znamenala bez obalů: pan hrabě Khuen pozbyl opory dole a důvěry nahoře a poroučí se. Dne 16. dubna podal demissi. Je to zcela prosté, musilo se tak státi. Výsledek nových voleb byl svrchovaně nejistý a i kdyby byl pro hr. Khuena znamenitý, nebyl by mohl míti majoritu větší a pevnější než má teď a s tou by opět nic nebyl pořídil. K tomu prošlo by velmi mnoho času, mnohem více, než by správa vojenství mohla pohřešiti vzhledem k odvodům již neodkladným. Velké otázky, jež jsou na denním pořádku, žádaly rychlé rozřešení krise. Proto zmizela krise parlamentní a zůstala jen ministerská. Hrabě Khuen-Hederváry odchází, ale poražen jest hr. Št. Tisza, jehož systému a vůli předseda ministerstva hr. Khuen sloužil.

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

ALOIS LEISER:

VLÁDNÍ PŘEDLOHA O SLUŽEBNÍ PRAGMATICE STŘEDOŠKOLSKÉHO UČITELSTVA.

V nejbližších dnech již bude na říšské radě předmětem jednání také předloha o služební pragmatice učitelstva středních škol. Seznámiti širší kruhy naší veřejnosti s podstatou vládní osnovy, jež bude podkladem jednání, je účelem těchto řádků.

V základních zásadách přidržuje se návrh pragmatiky pro státní učitelstvo většinou skoro doslovně předlohy o všeobecné (úřednické) služební pragmatice. Nemalou vadou návrhu však jest, že nepřihlíží dostatečnou měrou k zvláštním potřebám učitelské služby a organisační odlišnosti školní správy, ač ve »Vysvětlivkách« k dotyčnému návrhu zákona vláda sama odchylný ráz služebních poměrů učitelských v podstatě uznává. V té příčině zvláště postrádáme v osnově učitelské pragmatiky náležitého vymezení povinností a práv sborů učitelských, které jsou významnou součástí školského organismu. Než nejen v oboru služebním, ale i vůči občanstvu, veřejným podnikům a korporacím je postavení učitelstva středoškolského namnoze jiné než u značné části ostatního úřednictva. Je-li na př. s úředním postavením některých úředníků neslučitelno a dle návrhu všeobecné pragmatiky nepřípustno, aby byli členy správních rad obchodních podniků a podob., nemůže to býti důvodem, aby podobnými ustanoveními se omezovalo do značné míry též vedlejší zaměstnání učitelovo. Pochopujeme, že ten, kdo vyměřuje daně, komu přísluší zeměpanský dozor, nemůže v obvodu své úřední působnosti účastniti se správy výdělkových podniků, ale není příčiny, aby učitel, který nemá žádného úředního vztahu k podobným závodům, měl býti ve svých občanských právech zkrácen.

Podobně jako ustanovení o povinnostech a právech shodují se též celkem disciplinární předpisy učitelské pragmatiky s příslušným oddílem pragmatiky úřednické.

Pokud se týče služebních právních poměrů a platové soustavy, přináší osnova učitelské pragmatiky následující změny:

Supplentům (assistentům), v jichž právním postavení nemá celkem nastati změna, při-

známá se charakter státních učitelů, aniž se zařazují do určité třídy hodnostní. Remunerace supplentů (assistentů), jimž má příslušeti povaha adjut, se zvyšují vždy za dvě leta o 10 procent. Po osmi letech budou supplenti (assistenti) jmenováni provisorními učiteli, nebyli-li zatím jmenováni učiteli definitivními. Supplentům (assistentům) s úplnou approbací, kteří byli aspoň rok zaměstnáni a bez vlastní viny pozbyli místa, může ministerstvo povoliti na rok sustentační příspěvek až do výše 1200 K.

Proti dosavadnímu stavu by pro supplenty (assistenty) bylo poměrným zlepšením jen zajištění provisoria po 8 letech, když by dříve nedosáhli definitivy. Zvyšování remunerací, zůstane-li dle návrhu vládního při dosavadním jich vyměřování podle počtu týd. hodin, nezaručuje skutečné zvýšení příjmů déle sloužícím supplentům. Proto po získaných zkušenostech domáhají se nyní organisace středoškolského učitelstva zavedení fixního platu pro supplenty, nezávislého na počtu hodin, jak tomu bývalo kdysi a jak tomu je dosud na školách průmyslových. Rovněž tak dožadují se s důrazem, aby supplenti nemohli býti ze služby propuštěni, leč cestou disciplinární.

Provisorní učitelé mají dostávati roční služné 2400 K a příslušný aktivitní přídavek IX. hodnostní třídy. Nároku na kvinkvenálky nemají, ale jakmile se stanou definitivními, započítá se jim provisorní služba pro výměr kvinkvenálek.

Podle úřednické pragmatiky dosáhne úředník po určité řadě let definitivy, státní učitel však jen provisoria, jehož trvání není časově nijak omezeno. Je tudíž jedním z předních požadavků středoškolského učitelstva, aby také supplent po určité služební době byl jmenován skutečným učitelem.

Skuteční učitelé mají dostávati základní služné a kvinkvenálky podle dosavadních předpisů, při čemž ve smyslu zákona z r. 1907 započítává se supplentská služba do osmi let; toliko čtvrtá a pátá kvinkvenálka se zvýšují po 100 K, tak že středoškolští učitelé mohou dosáhnouti platu 6400 K. Zároveň přiznává se definitivním učitelům nárok na časový postup, povyšování však do vyšších tříd hodnostních má se díti podle dosavadních předpisů. Dle vládního návrhu má skutečný učitel po sedmi letech služby v IX. třídě hodnostní nabýti platu osmé hodnostní třídy státních učitelů, po dalších sedmi letech (po která požíval platu osmé hodnostní třídy) příjmů sedmé hodnostní třídy státních učitelů, nebyl-li snad již dříve povýšen do skutečné osmé resp. sedmé třídy hodnostní. Ve »Vysvětlivkách« k vládnímu návrhu se výslovně podotýká, že zamýšlený časový postup definitivních učitelů má podstatně jiný význam než časový postup podle všeobecné služeb. pragmatiky. Finančně jeviti se bude časový postup u středoškolského učitelstva toliko v aktivním přídavku.[1]) Jinak je tomu u učitelů státních škol průmyslových, u nichž časový postup do příjmů osmé hodnost. třídy bude se týkati netoliko aktivního přídavku, nýbrž i základního platu. Bylo již v obsažném a kritickém rozboru služební pragmatiky ve »Věstníku českých professorů« (roč. XIX., č. 7., březen 1912) jasně vysvětleno, že o zlepšení hmotného postavení definitivních učitelů nelze vážně mluviti. Pro 75% všech skutečných učitelů nemá úprava hmotných poměrů dle návrhu učitel. pragmatiky téměř žádného významu.

Snad stačí, upozorníme-li na praeliminář, který je k vládnímu návrhu připojen. Vyšší potřeba na aktivní přídavky, kterými jedině se upravuje časový postup středoškol. učitelstva, činí pro r. 1912 celých 60.000 K (!) pro 4500 středoškol. učitelů. Zaváděné zvýšení čtvrté a páté kvinkvenálky bude vyžadovati asi 227.000 K. Těch, kdož participují na tomto obnosu, je asi 1500, tak že na jednoho z nich připadne letos průměrně asi 150 K.

Dle opětovných prohlášení vlády měly časovým postupem býti zlepšeny hmotné poměry především nižších tříd hodnostních. Úpravou však, jaká se navrhuje učitelskou služební pragmatikou, přidává se — ovšem praskrovně — těm, kteří dosáhli již platu sedmé hodnostní třídy, kdežto ostatní, odkázaní na menší služné, vyjdou téměř na prázdno. Přirozeně žádá Říšský svaz středoškol. učitelstva, aby místo čtvrté a páté náležitou měrou byla zvýšena kvinkvenálka první a druhá. O úpravě hmotných a postupových poměrů ředitelů a zemských školních inspektorů se pragmatika ani nezmiňuje, ač u srovnání se státními úředníky stejných hodnostních tříd jsou dosud značně zkráceni, a bylo by jen spravedlivo, aby tato nesrovnalost byla nyní odstraněna a postupové jejich poměry byly přiměřeně upraveny.

Pensijní předpisy zůstávají, až na několik změn, v podstatě nezměněny. Výhodou je, že pozůstalí po professorech mohou dosáhnouti zaopatřovacích požitků podle šesté třídy hodnostní, a učiteli, jenž se neštěstím stal neschopným k službě, že se připočte pro výměr pense deset let služby.

Pokrokem a zlepšením jsou ustanovení

---

[1]) Zákonitým příjmem VIII. hod. třídy státních učitelů rozumí se totiž základní plat IX. třídy s aktivním přídavkem VIII. třídy a podobně zák. příjmem VII. hod. třídy zase jen základ. plat IX. tř. s aktiv. přídavkem VII. hod. třídy. Počet kvinkvenálek není rozhodující.

o kvalifikaci a disciplinárním řízení. Kvalifikaci stanoví komise, a učitel může do své kvalifikační tabulky nahlédnouti; disciplinární řízení přizpůsobeno je zásadám moderního soudnictví.

Podstatným zhoršením jsou předpisy o dovolených (zvl. dovolená s čekatelným), pak ustanovení o chování, právu koaličním a petičním, jež byla — jak již svrchu řečeno — přejata z osnovy úřednické. Ustanovení ta jsou příliš neurčitá a budí proto obavy, že by jich mohlo býti proti úřednictvu zneužito.

Vzhledem k tomu, že stinné stránky vládní předlohy o služební pragmatice učitelské nejsou zdaleka vyváženy nepatrnými výhodami, je středoškolské učitelstvo převážnou většinou toho mínění, že uzákonění služební pragmatiky jen tehdy bylo by žádoucím, kdyby se podařilo ve většině podstatných ustanovení je změniti.

ZE DNE

Josef Sokol. Dne 4. dubna zemřel v Praze, dokonav 81. rok, zasloužilý paedagog a politik Josef Sokol, jeden z nejstarších učitelů českých. Josef Sokol byl rázovitým představitelem toho pokolení, které ve shodě s obrozenským programem českým stavělo za vrchol a cíl všeho vychování ve škole i mimo ni vzdělání a uvědomění jazykové na podkladě historickém; k němu měla býti vedena mládež od první třídy, k němu mělo směřovati vyučování mluvnické i dějepisné; ale i dospělý občan vždy znovu si měl uvědomovati, že ideálem veřejného života jest svobodná a národní osvěta opírající se o řeč, jíž nestojí nic v cestě k plnému rozvoji a nerušenému rozpětí. Vlastenecký liberalismus Sokolův odvolával se rád na Komenského a jistě nikoliv neprávem: byl to ideál Komenského přeložený do osvíceného demokratismu vlasteneckého a zabarvený nad to slovansky. Josef Sokol, jenž byl odborníkem v učbě jazykové, pracoval k uskutečnění svých idei jako skladatel čítanek, jako spisovatel národně výchovných knih, jako organisátor četby pro mládež, která mu vděčí za nejeden spisek výborně vypravovaný. Ale činnost nadšeného učitele, který působil na školách různého stupně i druhu, mířila daleko za škamny. Občanský liberalism Sokolův přivedl jej do mladočeské politiky, kde se jako poslanec říšský i zemský klonil k radikální levici: vídeňský centralism a němčící rakušanství pokládal »starý kantor« za hlavní nebezpečí ve vývoji národní vzdělanosti. Veřejnost poznala v politiku Sokolovi poctivého pracovníka, nadšeného řečníka a oposičníka staršího směru; svaté nadšení bylo mu opravdu jen nebeským plamenem a ne ohníčkem, při němž by mohl ohřáti svůj prospěch. I večer života idealistova byl krásný, a památka jeho zůstane v našich školských a kulturních dějinách čistá a jasná.[1])

[1]) Zpráva o smrti Sokolově došla nás po závěrce předešlého čísla.

Vyrovnávací jednání vstoupilo tímto týdnem do rozhodného stadia. Jednotlivé komise zasedají téměř denně a pracuje se v nich s nebývalou intensitou. Do května má býti prvá část vyrovnávací látky, objímající změnu zřízení zemského a úpravu jazykové otázky u úřadů samosprávných a zeměpanských, hotová. Obsah její se v podrobnostech dosud tají. Než z projevů časopiseckých dovídá se již nyní česká veřejnost, že české strany přistoupily v zásadě na 1. rozdělení referátů a národnostní senáty v zemském výboru, 2. národnostní klíč při přijímání úřednictva a 3. rozdělení zemských výdajů (při rozpočtu jednotném). Jsme zvědavi, jak tyto ústupky vyhlížejí konkrétně a co za ně dostaneme na poli rozšíření autonomie zemské a jazykového práva u úřadů jak samosprávných, tak zeměpanských. Dle dosavadních zpráv se zdá, že dáváme mnohem více než dostáváme. Než nechceme dříve odsuzovati, dokud neznáme detaily zmíněných ústupků. Národnostní klíč při přijímání úředníků a při stanovení výdajů zemských nepovažovali bychom za tak hrozné neštěstí, ač znamená pro nás Čechy újmu citelnou. Hlavní nebezpečí vidíme v německém požadavku, že při přikazování referátů referentům dle národnosti rozhodným má býti territorium. Neboť uskutečnění této zásady, dle níž by veškeré referáty z okresů, v nichž zvolen byl německý poslanec, byly přikazovány referentovi německému a vyřizovány v německých senátech, znamenalo by pro veškeré naše menšiny v uzavřeném území opravdu ránu smrtelnou. Staly by se v pravém toho slova smyslu »vogelfrei«, ježto bychom neměli na jejich osudy vlivu pražádného. Ústupek v tomto bodu musil by, dle našeho přesvědčení, vyrovnání rozbíti. Tu vidíme těžisko celé otázky a budeme vyrovnání posuzovati hlavně dle toho, jak zde budou vyhlížeti ústupky české. Za conditio sine qua non považujeme dále nezbytné zachování jednotnosti správy, která dle citovaných zpráv zdá se býti vážně ohrožena. Ne z důvodů státoprávních, ač je naprosto nepodceňujeme, nýbrž prostě z důvodů národních a správních. Čeští členové vyrovnávacích komisí vždy prohlašovali, že v té příčině neustoupí ani o píď. Očekáváme, že dostáli slovu.

Poškozováním říše nazvala vídeňská »Zeit« politiku hr. Khuena vůči Chorvatsku, a je skutečně těžko najíti pro ni slova vhodnějšího. K zastření naprostého bankrotu své politiky v otázce

branné předlohy a zvláště resoluce o záložnících vymohl si uherský ministerský předseda uvalení výminečného stavu na Chorvaty, aby se mohl svým věrným pochlubiti alespoň nějakým »úspěchem«. Suspendoval chorvatskou ústavu a vládl tak, jak se dnes nevládne ani v nejčernější gubernii ruské neb posledním pašalíku tureckém, ba snad nikde na světě. Zrušil práva sněmu, odstranil svobodu spolkovou a shromažďovací, znemožnil téměř vydávání časopisů a dal soukromé dopisy šmahem otevírati, by mohl veškeré mu nepohodlné osoby uvězniti. Byla to politika šílená, na niž mohl připadnouti jen, kdo pozbyl veškeré politické soudnosti a jenž u vědomí svého neodvratného pádu se chytal i těch nejnevhodnějších prostředků. A nepomohla. Vyvstali proti ní dokonce jeho dosavadní nejlepší přátelé a dále strana Justhova a Košutova, ozvala se protestně silou nebývalou veškerá politická veřejnost rakouská bez rozdílu stran a národnosti a odvrátily se od ní kruhy nejvyšší. Poznalo se, že tato politika pracuje proti životním zájmům Rakouska, poněvadž mu uzavírá Balkán, tento hlavní, ba jediný pramen naší velmocenské politiky, na sedm zámků, a že je politickou sebevraždou, ubíjeti národ, jenž jediný může býti avantgardou našeho hospodářského i politického úsilí balkánského — k vůli lidem, již pracují všemi silami a kde a jak jen mohou proti jednotnosti říše a tudíž proti zájmům koruny. Toto poznání přivodilo — ovšem spolu s jinými důvody — Khuenův pád. Doufejme, že bude příčinou trvalé změny v politice Vídně vůči Chorvatsku a že obrátí zbraně namířené dosud proti Záhřebu směrem jedině oprávněným a správným — proti Pešti a určitěji řečeno proti dosavadní vládě maďarské oligarchie.

Masarykova česká filosofie. V posledním svazku »Českého časopisu historického« rozebírá professor Josef Pekař Masarykovu filosofii českých dějin, jež jest vyložena ve spisech »Česká otázka« a »Jan Hus«, a přihlížeje ke všem pracím Masarykovým, osvětluje rozsáhlým článkem všecek Masarykův názor o smyslu dějin našeho národa. Jde o něco podobného, co podnikla naše škola literárně-historická, jednajíc o národním obrození, čím zabýval se Kaizl ve svých »Českých myšlenkách«, a čeho se dotkl i E. Chalupný na nejednom místě svých různých prací. Avšak professor Pekař daleko překonal všecky svoje předchůdce a vykonal čin, jejž možno přímo nazvati úplným vědeckým vyvrácením dějinné filosofie Masarykovy, vrcholící ideí náboženské humanity. Prof. Pekař analysuje Masarykovy these o »navazování« národního obrození na reformaci, o humanitě a náboženskosti našich buditelů, o podřízenosti ideje národnostní atd., a krok za krokem poráží ideologii Masarykovu historickými fakty, které sestupují nejednou až k pramenům. Vedle ideí osvětluje prof. Pekař i Masarykovu methodu hledání a poznání a dochází k závěru, že jest to methoda venkoncem nevědecká, ba protivědecká. Konečně v doslovu polemickém účtuje Pekař i s realistickou praxí a charakterisuje obhájce Masarykova Herbena. Přesné a při tom elegantní vedení důkazů, psychologická bystrost postřehů, povznešený a mužně hrdý způsob polemiky činí Pekařovu přísně vědeckou studii i činem literárně památným. Vědecká veřejnost však nyní čeká od p r o f. M a s a r y k a, zda a jak obhájí sám svou theorii a methodu; neučiní-li toho, bude to jen výmluvné přiznání, že obhájiti se nedovede a nemůže.

Austriaca. V poslední sbírce kulturně politických článků o Rakousku, nadepsané »Austriaca«, Heřman Bahr věnuje celou řadu polemických statí rakouskému poštovnictví a s vervou sobě vlastní útočí na nespolehlivost, nedbalost a úřední tupornost vídeňských úřadů poštovních. Každý, kdo měl s naším poštovnictvím rozvětvenější styky, stiskne Bahrovi ruku za jeho polemické zájezdy. Bahrův materiál dal by se rozmnožiti do nekonečna. Pardubický skandál poštovní, kde zaměnila listovní pošta svůj úkol s úřadem jakési svatouškovské mravnostní policie, zasluhoval by kapitoly zvláštní. Tuto upozornili bychom rádi na zlořády vládnoucí při dodávání listovních i balíkových zásilek poštami venkovskými, které leží mimo trať železniční, a kde pošta povozná provádí spojení mezi drahou a poštovním úřadem. Tyto pošty povozné nepodléhají patrně vůbec úřední kontrole a inspekci: ztrácejí zásilky, dojíždějí k vlakům dle své libovůle, přijíždějí do měst, kdy se jim zlíbí, nehledíc ani k tomu, že jejich čtyřnohý i dvojnohý personál jest zbídačelý a utrýzněný. Klassický případ udál se u příležitosti našeho velkonočního čísla. Spolupracovník náš trávil velkonoční svátky v městečku Proseči, které má vlastní poštovní i telegrafní úřad, ale kam dopravuje veškeré zásilky povozná pošta dvakrát denně ze stanice Skuteč na dráze Pardubice—Německý Brod. Tiskárna Leschingrova zaslala našemu spolupracovníkovi tiskovou korrekturu ve středu 3. dubna odpoledne e x p r e s s n í p o š t o u, ale udýchaný posel odevzdal zásilku v pátek 5. dubna dopoledne po 10. hodině. Zásilka arciť nedosáhla účelu, protože korrektura nemohla býti vrácena před vydáním čísla, ale do oddílu »Austriaca« přibyl nový výmluvný doklad.

Gebauer a Mourek. V nedělním čísle »Samostatnosti« ze 14. dubna vrací se pan dr. Ant. Beer, jenž se chce patrně pro vždy usaditi ve stínu Mourkova ducha, dlouhým článkem k thematu »Gebauer a Mourek«, k němuž jsme nedavno uvedli hlas prof. Janka. Pan dr. Beer, planě rozhorlený, jako vždy, cituje dlouhé úryvky z článků Jankových o Mourkovi, dovolává se hlasů zahraničních, hrozí rozčileně dru Arn. Novákovi sensačními odhaleními o jeho pracích germanistických a osvědčuje k svému zemřelému učiteli a duševnímu otci prof. Mourkovi věrnost až dojemnou. Ale buď jak buď, dvě základní věci, pro něž se na nás rozzuřil, nezdařilo se mu vyvrátiti. Prof. Janko potvrdil naši antithesi Gebauerova tvůrčího genia a Mourkova střízlivého, mírného epigonského talentu a nad to s učeností sobě vlastní snesl doklady, kterak Mourek přijal Gebauerovu nauku o negaci pro onen obor svých badání, který jej vedle názorů o perfektivnosti slovesné proslavil za hranicemi.[1]) K čemu tedy tolik hluku?

---

[1]) Prof. Janko doložil dokumentárně řadu změn v Mourkově poměru ke Gebauerovi, jež jsou krásným svědectvím pro povahu — Gebauerovu. Ostatně naše slova, »že si Mourek rád nepřipomínal odvislost svých badání od Gebauera«, neobsahovala toho, co do nich dr. Beer vkládá, že snad nevíme, jak před forem cizím Mourek uváděl Gebauerovo jméno i práce.

Světová knihovna Ottova dovrší v těchto dnech první tisíc svých čísel a slaví tím jubileum, které si zaslouží pozornosti ve všech vrstvách našeho kulturního čtenářstva. Založena byvši r. 1897 nakladatelem J. Ottou a redaktorem Jaroslavem Kvapilem (později se přidružil Zdeněk Tobolka jako redaktor části poučné) ubírala se nejprve drahou, jakou jí ukázala rovněž laciná a všestranná Reclamova »Universal-Bibliothek«. Leč záhy propracovala se k samostatnosti a to nejen pilným zřetelem k literatuře české a slovanské. Užila všech výhod, které jí poskytl kosmopolitism Vrchlického a jeho školy při výběru básnických děl románských literatur; pojavši do svého programu literárně dějepisné úvody a charakteristiky našla výborný prostředek k literární výchově obecenstva, dala se hojně inspirovati zájmem o písemnictví našeho probuzení; vložila do rukou čtenářstva vědecké příručky a pomůcky. Nešla ruku v ruce s vládnoucím vkusem. Na rozdíl od Reclamky dovedla se skoro úplně vyhnouti plytké četbě zábavné a humoristické bez ceny umělecké; naopak, leckdy sáhla po autoru dosti nepřístupném; v oboru vědeckém starala se skutečně o naukové potřeby chvíle. Někteří autoři světoví jsou již dnes v ní zastoupeni přímo skvěle, na př. Cervantes, Ibsen, Musset, Čechov; za zásluhu dlužno jí počítati také, že prolomila led předsudků proti překladům z němčiny. Při tom zůstala věrna svému programu: dávati za levný peníz nejen cenný obsah, ale i slušný papír a jasný tisk. Za vše zaslouží si díků českého čtenářstva a přání zdaru pro příští tisíce svazků. Jako 1000. číslo vydána populárně vědecká monografie o Mistru Janu Husovi od professora V. Novotného.

Doslov k mojí polemice s Časem. Ve 24. čísle »Přehledu« posoudil jsem český překlad Jacobsenova románu »Paní Marie Grubbová« a poukázal jsem věcně na spoustu chyb, kterých se dopustila překladatelka, paní Milada Krausová-Lesná, i na troufalost její, s jakou se dala, úplně nepřipravená a nekvalifikovaná, do práce tak zodpovědné. Výsledek byl tento: Pí. K.-L. napsala dlouhou odpověď, ve které snažila se zlehčiti moje výtky (a ovšem i moji osobu) a s tímto výkvětem polemického umění vydala se na pout po redakcích. Když byla vypoklonkována v »Přehledě«, šla do »Národních Listů«, a když byla i zde odbyta, šla do Času, ale tu vzala si opatrně s sebou visitku svého otce. Visitka působila, zasláno otištěno ve feuilletonu Času z 30. března. Shrnul jsem v minulém čísle »Přehledu« stručně výsledky svého kritického pozorování a strhl škraboškou s tváře onomu zaslánu, které nevyvrátilo mých výtek, ale za to vinilo mě jednak z odvislosti od překladu německého, jednak z konkurenční nevraživosti. Odpovědí byl nový feuilleton v Čase 11. dubna, nadepsaný: »Znalec severských jazyků«; feuilleton psaný žlučí a proto i nevěcný a nelogický. Východiskem pí K.-L. byl tu můj překlad Rydbergovy pohádky o malém Viggovi a z nahodilých několika míst, souhlasných s německým překladem, usoudila pí K.-L., že nejen Vigg, ale i vše ostatní, co jsem kdy přeložil, bylo přeloženo z němčiny. Závěr očividně nesprávný a nelogický, netřeba se jím tedy zabývat; jenom na vysvětlenou poznamenávám, že byly mně redaktorem »Dětské knihovny« v něm, překladě této povídky naznačeny změny, jichž si přál, a že jsem kromě toho úmyslně měnil některá místa, abych učinil je českým dětem přístupnějšími. — Tím vším nezmění se však pranic na těchto faktech: 1. pí K.-L. nedovedla vyvrátiti mojí důrazné výtky, že mluvu básníka, který je tak melodický, zbavila hudebnosti; 2. že způsob větné stylisace pí K.-L. uráží každý jen poněkud jemnější vkus;[1]) 3. že český překlad »Marie Grubbové« přeplněn jest spoustami chyb věcných, vzniklých neporozuměním originálu; svalovat je všechny na tiskárnu je prostě směšné. — Ještě k redakční poznámce Času z 11. dubna: Táži se svých čtenářů, pro koho tato episoda skončila neslavně, zda pro mě, který jsem svůj úsudek podepřel dlouhou řadou dokladů, nebo pro Čas, kde špatný překlad favorisované překladatelky prohlášen dobrým a kde redakce upírá kvalifikovanosti svému vlastnímu spolupracovníku, jehož referát o dánském díle nedávno sama uveřejnila.*)

Dr. *Gustav Pallas.*

*) Paní Lesná neodepřela si ani v druhém svém článku extempore týkající se redakce »Přehledu«. Dokázal jsem jí, že mluvila nepravdu tvrdíc, že jsem její »stručnou obranu« vrátil b e z u d á n í d ů v o d ů. Paní Lesná neodvážila se zde odporovati, poněvadž nemohla, nechtěla-li lháti znovu. Vynahradila si to však jinak. Dovozuje, že jsem jí vytýkal nepravdu j e d i n ě p r o t o, že nazvala svoji odpověď stručnou, kdežto já ji shledal dlouhou, a konkluduje: »Dr. Gallas překonal ještě úvod odpovědi páně Pallasovy, o němž pomlčím a říkám jen, že se tak mezi slušnými lidmi nepíše.« T a k o v á polemika není již pouze nepravdivá, nýbrž i n e p o c t i v á a zbavuje mne proto povinnosti odpovídati na event. další projevy její autorky.

Jan Gallas.

»**Bankovní Zprávy**«, vydávané Českou bankou, přinášejí ve svém dubnovém čísle následující zajímavé články: Nástin vývoje českého bankovnictví, Několik novinek z francouzského světa finančního, Pařížská bursa, její vývoj a zřízení, Diskontování pohledávek účetních u nás a v Německu, Vývoj slovenského bankovnictví, Různé zprávy, kursovní a slosovací list.

Živnostenská banka v Praze zřídila filiálku v K a r l o v ý c h V a r e c h ve vlastním domě »Am Markt« čís. 29, která zahájí činnost dne 23. dubna t. r.

[1]) V Čase vychází nyní překlad Bangovy novelly »U cesty« od pí K.-L. První věta tohoto překladu zní: »Přednosta stanice převlékl si kabát před příjezdem vlaku« (tedy jako: Přeletělo třitisíce stříbrných křepelek ...).

Zevrubné poučení o Karlu Havlíčkovi podává spis:

HAVLÍČEK.

Obraz psychologický a sociologický.
Napsal Dr. E. Chalupný.
Poctěno cenou Turkovou roku 1910.

Hlasy kritiky:

»Dílo váží nejen rozsáhlým úhrnem vykonané práce, nýbrž také její jakostí. Výklad Havlíčkovy povahy je velmi pozoruhodný a nový, vývoj Havlíčkova názoru náboženského i národního je rozebrán se vzornou objektivností, kapitola o Havlíčkovi, jako spisovateli, mnohem zevrubněji, věcněji i přiléhavěji osvětluje předmět, nežli životopisy posavadní a v důkladné stati o Havlíčkovi jako politikovi máme výklad veškeré české politiky z doby konstituční a revoluční.« Lumír.

»Nejzevrubnější a nejvědečtější česká monografie o nejpopulárnějším našem politikovi.« Nár. Listy.

»Kniha je na ten čas v literatuře Havlíčkovské dílem nejvýznamnějším.« Zora.

O závěrečném oddíle knihy (»Národní povaha česká«) přinesla polská revue »Świat Słowiański« zevrubnou studii, obsahující tento úsudek:

»Nejzajímavější dosavadní filologická charakteristika. Je zároveň nejúplnější. Je nesmírně interesantní, neboť je zpracována v dokonalou formu důsledné rozpravy vědecké. Do záhady o povahách národů přináší beze vší pochyby nový živel.«

Nákladem »PŘEHLEDU«, Praha-II., Ječná 5.
Cena knihy o 600 str. nádherné úpravy je pouze 10 K, poštou 10 K 80 h. Odběratelé »Přehledu« mají slevu 20 procent.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 26. DUBNA 1912. ČÍSLO 31.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

BESEDA

V. J. HAUNER:

ZKÁZA LODI »TITANIC« A NAUČENÍ Z NÍ PLYNOUCÍ.

Veškerý vzdělaný svět zabývá se stále dosud katastrofou, jež stihla největší hotovou loď na její první cestě. Kusé a pomatené zprávy počáteční ustupují obšírným vyprávěním cestujících, kteří přežili neštěstí, a senátní výslech zachráněných důstojníků a plavců začíná vrhat i světlo na technické okolnosti srážky lodi s ledovcem. Hodlám v této studii přihlédnout ke všemu, co posud bylo zjištěno, pokud to může mít význam pro posouzení katastrofy, jakož i toho, zda všichni zodpovědní činitelé vykonali svou povinnost.

Katastrofa přišla tak náhle, právě za první cesty nejnovější lodi, a proto byla na snadě otázka, bylo-li na lodi vše v pořádku. Není pochybnosti, že srážka lodi s ledovcem ohromných rozměrů může býti osudná, ale musilo k ní dojít? Nedala se odvrátit zvýšenou pozorností, snížením rychlosti lodi? A bylo třeba, by následky její byly tak neblahé, že loď se nutně potopila a z počtu 2300 osob že bylo zachráněno pouze 700? Nešlo zde spíše o lehkomyslnost či aspoň o nedostatečnou péči společnosti a navigačního personálu? Tyto otázky vesměs byly kladeny a časopisy na ně odpovídaly. Odpovídaly bohužel v prvém rozechvění většinou špatně; proto bude na místě, doufám, věcný a klidný posudek na základě zjištěných faktů. Jde-li o věc tak vážnou, jako o ztrátu tisíců životů a set milionů skrytých v lodi, je třeba více opatrnosti v úsudcích, než proneseme anathema nad společností a mužstvem, jež přece hromadně ztrátou nejvíce byly postiženy.

Napřed několik dat o lodi. Titanic byla největší a nejnovější lodí anglické White Star Line, ač sesterská loď asi o rok starší, Olympic, jí málem dostihuje. Při délce 270 m, šířce 28 m a ponoru 19·6 m vytlačila s plným nákladem asi 66.000 t vody (její obsah byl 46.000 registrových tun brutto). O zařízení pro cestující nebudu se zmiňovati, neboť bylo v denních dostatečně popsáno; méně známo jest, že loď stavěná v Belfastu u fy Harland & Wolf byla rozdělena v 16 vodotěsných oddělení příčných, jež s podélným přepažením strojovny tvořila 18 oddílů, jež bylo lze uzavříti tak, aby voda z jednoho do druhého nemohla vniknouti. Loď měla celkem 11 palub mimo dvojité dno. Tři šrouby hnané dvěma pístovými stroji a jednou turbinou o úhrnné výkonnosti 51.500 JHP dodávaly lodi rychlosti 21·5 uzlu. Dodací cena byla asi 43 mil. K.

Již z těchto dat, jež byla přístupna hned v prvních dnech po katastrofě, možno vyčísti, že Titanic nebyla rychloparníkem v moderním slova smyslu. V článku prof. Nikolaua v předešlém čísle »Přehledu« podány výkony skutečných rychloparníků německých i anglických. Netřeba mi tedy je opakovati. Každému znalci je na první pohled patrno, potřebuje-li na př. Wilhelm II. (Severoněmecký Lloyd) o déplacement 31.000 t. 40.000 HP pro rychlost 24 uzlů za hodinu a Mauretania (Cunard Line) o 42.000 t dokonce 70.000 HP, aby urazila 26 uzlů, že nemůže Titanic, větší o více než 20.000 t, se strojem o 51.000 HP pokusiti se o žádnou rekordní jízdu. Všecky výroky, jako »největší plovoucí palác měl být také nejrychlejším«,[1]) »zkrátiti dobu přeplavby z Evropy do Ameriky na dobu nejkratší«,[2]) »docíliti světového rekordu«,[3]) veškeré články líčící, kterak milionáři američtí (z nichž nb. někteří ani na lodi nebyli) sázeli po celou jízdu, zdali loď potře starší rekordy a podpláceli kapitána (co je konečně Američanům po anglické lodi), jenž se na konec dal přemluvit,[4]) nejsou než politování hodnými lapsy osob věci neznalých, jež daly se strhnouti sensačností prvních zpráv, aby pustily uzdu své fantasii. — Kdyby

[1]) Dresdener Anzeiger 18. t. m. a po něm Nár. Listy.

[2]) Nár. L. 18. t. m.

[3]) ibid. Dr. Müldner 21. t. m.

[4]) Dr. Daneš, Nár. L. 20. t. m. a Ypsilon ibid. 21. t. m.

kap. Smith byl chtěl vykonati cestu z Southhamptonu do New Yorku za 5 dní, jak soudí Dr. Müldner (l. c.), nebyl by se mohl po 4½ denní plavbě (opustil Southampton 10., katastrofa se stala k půlnoci 14./15.) nalézat na 50° z. d., odkudž měl ještě přes 1000 námořních mil do New Yorku, neboť pak by za zbylý půl dne byl musil jeti absurdní rychlostí 83 uzlů! Ostatně projetá cesta ze Southamptonu k místu katastrofy, asi 2000 mil za 4½ dne, tedy za 108 hod., svědčí o tom, že jel průměrnou rychlostí menší 20 uzlů, tedy žádnou rychlostí rekordní, neboť i lodi téže společnosti, jako Majestic a Oceanic, mají průměrnou rychlost 20—21 uzlů, nemluvě ani o rychloparnících Bremského Lloydu a Cunardovy linie! Slovem hypothesa o rychlosti rekordní nedá se držeti, jak ostatně hned s počátku prohlásil řed. Severoněmeckého Lloydu p. Heinecken,[5]) odkázav všechny pověsti sem spadající do říše bájek.

Ostatně kapitán Smith byl starý námořník, jenž po 38 let jezdil ve službách White Star Line, velel celé řadě lodí a společnost sama nikdy se po rekordu nepachtila, stavíc vesměs jen lodi o mírné rychlosti a neúčastníc se nikdy soutěže mezi německými loďmi a Cunardovou linií o »modrou pásku« Atlantiku.

Nejde-li tedy o pražádný rekord, zbývá otázka, zda v okamžiku katastrofy nebyla snad přece rychlost 20—21 uzlů[6]) vzhledem k nebezpečné končině, kde byly ledovce lodi již oznámeny, příliš velká a tedy nebezpečná. Prakticky je jedno, jela-li loď 24 uzly neb 20; pro náraz výsledek byl stejný. Ale při lodi tak veliké, jako byla Titanic, by i zmírněná rychlost 14—16 uzlů (7—8 m/sec) byla postačitelná, aby naprosto zničila ohromné těleso o 66.000 tun s živou silou přes 160 mil. kgm. Nad to nezapomínejme, že lodi jsou vázány na určitou rychlost, jíž udržují, dokud není bezprostředního nebezpečí a že loď velikosti a hmoty Titanicu, zejména hnaná turbinou, nemůže pod jistý stupeň rychlost snížiti, aby neučinila újmu své manevrovací schopnosti. Co by tedy byla loď získala na zmenšení nárazu, byla by třeba ztratila na možnosti vyhnout se v posledním okamžiku. Dokud nevíme podrobností a přesných údajů, nesmíme o tom si dovolit úsudku.

Hleďme nyní k tomu, jak se katastrofa udála a co po ní následovalo. Sloučil jsem vypravování některých cestujících (p. Beesleye, majora Peuchena, pluk. Gracie, telegrafisty Bridea a aviatika Maréchala — vesměs ve Standardu 20. t. m.) a připojiv podrobnosti jiných cestujících, pokud se mohou považovat za věrohodné, podávám tento krátký přehled doby od srážky do zániku lodi:

V neděli dne 14. t. m. o 11 h. 40 m. v noci na mostě lodi stáli[7]) první, čtvrtý a šestý důstojník, u kola pak Hichens. Z výhledny přišly gongem tři signály, že napřed a na pravoboku je cosi viditelno a v téže době telefonováno z výhledny, že je to ledovec; stroje byly ihned zastaveny prvním důstojníkem Murdockem, ale bylo již pozdě: v tom stala se srážka. Cestující pocítili otřes, jako by loď se byla o něco otřela bokem. Ihned byly pákou uzavřeny dvéře vodotěsných oddělení (což se může státi ve 30 vteřinách), posláno pro kapitána, sirény zazněly a pumpy počaly čerpati vodu. Ledovec bylo viděti dobře za noci, jež byla tichá a hvězdnatá (měsíc nesvítil), ale dle všeho forma jeho byla omylná a loď vyhýbajíc se bokem najela asi na podvodní patu, takže dno nebo bok po straně byl takřka proříznut.[8]) Kapitán ihned se odebral do telegrafní místnosti a žádal, by Phillips — první telegrafista — si připravil signál o pomoc; za 10 minut přišel pak po druhé žádaje, by poslali obvyklý signál. Phillips poslal CQD (starý signál, nyní nahrazený SOS, značící, že loď jest v nebezpečí a že je třeba pomoci), ale ani on, ani druhý telegrafista Bride nevěřili, že by vskutku nebezpečí hrozilo a oba při tom žertovali. Zatím cestující dostali rozkaz odebrati se na palubu (pokud sami nevyběhli upozorněni otřesem), ale nikdo netušil, že nebezpečí je blízké a mnoho lidí vrátilo se do kabin obléci se neb vzíti si peníze a p. Nebylo ani paniky ani rozčilení; noc i moře byly tiché, ale velmi studené; kusy ledu plovaly kol lodi. Mužstvo sňalo víka s člunů a ženy poslány na dolení palubu (B), kam spuštěny s hoření paluby (A) čluny a kde ženy nasedaly. Zásada »napřed ženy a děti« byla přísně dodržována, při naloďování člunů vůbec byl klid a pořádek, ač některé ženy nechtěly se odloučiti od svých mužů a nenasedaly. Tím se stalo, že prázdná místa byla naplněna muži aneb lodice byly spuštěny nevyplněny.[9]) Zmatku nebylo, ani paniky v tomto stadiu katastrofy. Loď celá byla dobře osvětlena a klonila se k 1 hod. ranní teprve tak, že nejdolejší řada okének na pravoboku splývala s vodou.

Zatím z telegrafní místnosti Phillips posílal depeši za depeší. První loď, jež odpověděla na signál, byla Frankfurt (Severoněm. Lloyd), jemuž udána posice 41° 46′ sev. šířky, 50° 14′ záp. délky), pak Carpathia (Cunardova linie). Ona byla vzdálena 140 námořních mil, tato 58 mil; obě ihned pospíšily na pomoc s celou rychlostí.

---

[5]) Hamb. Nachr. 19. t. m.

[6]) Řed. Ismay udává 21 uzlů.

[7]) Výpověď kormidelníka Hichense, Berl. Tagbl. 20. t. m.

[8]) Mrs. Taylor, Mrs. Vera Dick l. c.

[9]) Maréchal, Lady Gordon, Beesley l. c. praví, že některé měly plný obsah 60—70 osob, jiné pouze 15—20.

Podobně volány Virginian, Olympic, Baltic a j. lodi. Jak se později ukázalo, nalézala se California (Anchor Line) pouze 20 mil od Titanicu a majíc rychlost 16 uzlů byla by mohla za 5/4 hodiny stanout na místě neštěstí a zachránit všecky lidi, bohužel její telegrafní přístroj tak pozdě v noci už nebyl v činnosti.[10]) A tak, než ve 4 hod. 10 min. dojela Carpathia, bylo už pozdě. Kol 2. hod. ranní počala se Titanic přídou potápět, světla zhasla, jakmile kabiny se naplnily vodou, stroje resp. kotly se ozvaly příšerným hukotem, loď trčela ještě asi 5 min. kolmo z moře do výše 150 stop a pak potopila se ve 2 hod. 20 m. V posledních okamžicích, když člun za člunem odrážel od lodi a sta lidí dosud se tísnilo na palubě (asi ½ hodiny před koncem), vznikla snad panika, o níž mluví některé zprávy, nebo spíše tlačenice, kdy použito bylo revolverů proti těm, kteří nechtěli udržeti pořádek,[11]) ale jiní vysvětlují střelbu tím, že někteří cestující v člunech stříleli dávajíce znamení člunům, jež jely za nimi. Z těch, kdo v poslední chvíli naskákali do moře, zachránili se někteří ještě v člunech, kde bylo něco místa; celkem dle zprávy White Star Line zachráněno bylo 705 osob, z nichž 202 první, 115 druhé a 178 třetí třídy a 210 hlav posádky. Kapitán a telegrafista Phillips, konajíce službu do poslední minuty, zahynuli ve vlnách, první důstojník se prý zastřelil. Počet obětí dle verse Společnosti činil by 1442, dle jiných versí 1635. (Dokončení.)

[10]) Podle nejnovějších výpovědí jednoho z důstojníků byla 5 mil od lodi viditelna světla parníku, jenž však na signály vůbec neodpověděl.

[11]) Lady Duff Gordon.

MORAVA

Všecky politické strany připravují se již k zemským volbám. Z obavy, aby nastávající volby nedopadly ještě hůře než dřívější, zrodil se návrh, otištěný v »Pozoru«, aby volby tentokráte byly provedeny na základě celonárodní organisace, t. j. aby sestavení kandidátní listiny bylo ponecháno Národní Radě, oběma Národním Jednotám, Ústředí starostenských sborů, Sokolu a národohospodářským a kulturním organisacím. Nebylo by si věru ničeho víc přáti, než aby volební boj našich politických stran mezi sebou omezil se na míru co nejmenší. Ale návrh »Pozorův« pokládám za neuskutečnitelný. V dnešní politické rozháranosti heslo o národní disciplině pozbylo již veškeré přítažlivosti. O klerikálech netřeba se zmiňovati. Ti jdou za svým cílem a na zájmy národní se neohlížejí. Avšak ani oficelní pokroková politika na Moravě (lidovo-pokroková strana a její tisk) nevede si o mnoho lépe. Dostala se na scestí tím, že přílišné stupňování protiklerikalismu (ovšem papírového) zvrátilo se v kaceřování vlastních přátel. Tím se dnes hlavně t. zv. pokroková politika vybíjí (stejně v nejmenším městečku jako v hlavních městech). Žádné zcelování, nýbrž rozklad. Nic než kritika, jež znechucuje práci těm, kteří dosud něco dělali. Tak se nezískávají širší vrstvy pro pokrokovou politiku, nýbrž odpuzují přátelé. Klerikalismu se při tom jen daří. Rozumíme dobře těm otráveným poměrům, které občas vynesou na povrch varovný hlas. Proto je i návrh »Pozorův« příznačný pro dnešní dobu. Souhlasiti s ním ovšem nelze. Nebylo by dobře vnášet ještě více politiky do národních organisací. Mimo to stavíme se rozhodně proti jakémukoliv dohodování se stranou klerikální.

Permanentní komise národně-politická nezahájila dosud své práce, poněvadž zákon příslušný nedostal sankce pro některé formální vady, které napřed dlužno odstraniti.

Mimo nadání byli jsme ve svém národním postupu na Moravě vrženi zpět. Volby do obchodní komory brněnské dopadly pro nás špatně. Česká strana uhájila pouze IV. živnostenský sbor, kdežto IV. obchodní sbor, jehož předešle bylo dobyto, prohrála — diferencí několika set hlasů! Místo dřívějších 11 budeme míti v komoře jenom 7 zástupců. Příčina této politováníhodné ztráty spatřuje se ve zbahnilosti českého života v Brně. Jako všude jinde, tak i v Brně nepociťuje se u velké většiny nejschopnějších lidí vědomí zodpovědnosti za národní práci, jež se snadněji kritisuje, než se vykonává. To jsou též důsledky našich politických poměrů.

Volbami do obchodní komory olomoucké bude se ještě zabývati c. k. správní soud. S české strany podáno bylo 180 stížností pro odepření volebního práva záložnám, hospodářským družstvům, potravním spolkům atd.

Dne 14. dubna konala se v Brně manifestační schůze proti absolutismu v Charvátsku. Hlavním referentem byl dr. Stránský. Dále promluvili: red. Marcha za stranu agrární, posl. Konečný za národně-sociální, posl. Tusar za sociálně-demokratickou a posl. Šilinger za katolicko-národní.

Proti znásilňování české menšiny v Olomouci německou radnicí protestováno bylo na velké schůzi dne 21. dubna, svolané Národní Jednotou a českými korporacemi místními. Protest byl namířen hlavně proti zamítání našich plně odůvodněných požadavků. K zamezení stavby české školy chopil se Volksrat terroru; Němcům rozeslány byly totiž dopisy, vyzývající je, aby propustili všecky české dělníky, kteří posílají své děti do české školy. Německý magistrát zakázal vyvěšovati plakáty o schůzi pro pobuřující prý obsah. Schůze, na níž referovali dr. Fischer a dr. Petrus, byla zdařilá.

Brněnská Matice školská konala dne 14. dubna svou letošní valnou hromadu. Potěšitelné je, že příspěvky členské r. 1911 stouply z 5881 na 14300 K. Příjmů měl spolek 99.061 K, vydání 97.895 K. Spolek vybředl sice z těžké krise, do níž upadl vinou klerikálů, ale není si ho ještě daleko všímáno tak, jak by odpovídalo jeho významu. Ani inteligence nevěnuje

mu valné pozornosti, čehož důkazem jsou tyto zajímavé číslice: ze 117 brněnských professorů vyzvaných, aby vstoupili do spolku, přihlásilo se jich pouze 17, ze 1619 kněží jenom 30, z 2080 učitelů 25!

Zavřená škola v Butovicích nebyla dosud otevřena. Kdyby se jednalo o německou školu, dávno by již kompetentní úřady byly zlomily neoprávněný odpor starostův. V české veřejnosti vzmáhá se již roztrpčení nad tímto nejnovějším kulturním skandálem.

Ve Zlíně bude zřízen nový okresní soud.

Hrozící stávka uhlokopů na Ostravsku je zažehnána. Na konferenci delegátů hornických z celého ostravsko-karvínského revíru dne 15. dubna v Orlové přijata byla totiž velkou většinou kolektivní smlouva s novou úpravou mzdy, doporučená smírčím soudem. Smlouva má býti podepsána 29. dubna. Nemůže býti o tom pochybnosti, že se tak stane.

Klerikálové pořád neúnavně »pracují«. Stavějí a vysvěcují si nové a nové katolické domy, posledně v Jevíčku. V Olomouci chtěli se zmocnit Pöttingea, ale nezdařilo se. Založili si spolek katolických professorů. Příklady na Moravě napodobují se již i v Čechách. Tamní klerikálové dle vzoru Matice Cyrillo-Methodějské zřídili si Matici Svatováclavskou. Mezitím však klerikálové na Moravě pokročili už dále. Při Matici Cyrillo-Methodějské zřízeno bylo obchodní oddělení k prodeji dopisních papírů, zápalek, svíček, kostelních potřeb, látek, kol, gramofonů, šicích strojů, umělých hnojiv a j. Tím překonali naši klerikálové samy sebe v obdivuhodné vynalézavosti prostředků na ochranu svatého náboženství. Co ještě bude následovat? — O svátcích velkonočních byl v Brně sjezd důvěrníků strany klerikální. V přijaté resoluci sjezdové zakazuje se katolíkům členství národních organisací »neutrálních«, t. j. Národních Jednot atd. *—ra.*

VĚDA

KAMIL KROFTA:

MASARYK, GOLL A ČESKÉ DĚJEPISECTVÍ.

(Dokončení.)

V.

Pojednal jsem dosti podrobně o všech podstatných částech Vančurova výkladu o poměru mezi Gollem a Masarykem vzhledem k jejich významu pro české dějepisectví a mohl bych na tom přestati, protože původní program mého článku je tím vyčerpán. Dotkl jsem se však již v první části své úvahy feuilletonů, jimiž se v Čase přidal k prof. Vančurovi p. dr. Herben. Od té doby vyšla ještě dlouhá řada těchto feuilletonů a rozmnožený jich otisk vydán v Knihovničce Času (č. 62) jako samostatná knížka dosti objemná (142 str.), jež má název »Masarykova sekta a Gollova škola«. Těsná souvislost spisu Herbenova s vlastním předmětem mého článku nutí mne, abych na konec také jemu věnoval několik slov.

Své úvahy rozdělil Herben ve tři skupiny, z nichž každé dal zvláštní název. První, nadepsaná »Čím se Masaryk zavděčil českému dějepisu«, zahrnuje v sobě celkem ty feuilletony, o jejichž obsahu jsem se už zmínil výše. Proto se jimi nehodlám dále zabývati. Jen připomínám, že jsou v knížce připojeny dvě nové kapitoly, kde Herben »udělal methodický pokus, jak lze Masarykův vliv na historii českou zjistit«. Pokus ten byl jistě zbytečný a ještě zbytečnější stud p. Herbenův, »že toho bylo potřeba vůči — vědecké škole historické«, protože žádný člen této vědecké školy historické nikdy nepopíral vlivu Masarykova na české dějepisectví, a spor byl jen o velikost, způsob a cenu toho vlivu. Že Herben tento vliv Masarykův přeceňuje stejně jako prof. Vančura, nemůže překvapovati, ale zajisté ani on sám si nelichotí, že by tímto »methodickým pokusem« byl dokázal své tvrzení, že pokrok v oboru českého dějepisectví, jejž tak názorně líčí, vynutilo hnutí způsobené Masarykem. Odporuje tomu samo přiznání Herbenovo, že historickému zkoumání u nás nastala nová doba působením Gollovým, protože působení Gollovo vědecké i učitelské se počalo ještě před příchodem Masarykovým do Prahy a Gollovy vědecké práce, na nichž se nejvíce zakládal jeho vliv na naši vědu historickou a jež byly zejména vlastním východiskem obnovených studií o českém hnutí náboženském v duchu Palackého, vznikly rovněž dříve, než Masaryk přišel do Prahy a než hnutí jím vzbuzené mohlo jakkoli působiti na české dějepisectví.

Druhá skupina feuilletonů Herbenových má název »Gollova škola«. Úvodem Herben prohlašuje, že chce útočit na školu Gollovu, neboť prý »pokládá za potřebné před veřejností ukázat, jaká je to škola, jejímž jménem prof. Pekař Masaryka potírá, jak hledíme na Golla i Pekaře«. Slibuje pak, že srovná »theorii i praksi obou stran, aby bylo zřejmo, čím se liší názory naše na českou politiku a co český život může čekat od školy Gollovy a co od Masarykovy«. Výsledek toho srovnání podává Herben jednak na konci druhého oddílu své knihy, hlavně však v oddílu třetím nazvaném významně »Svědomí a oportunismus«. Shledaný rozdíl mezi oběma »školami« vyjadřuje zde těmito slovy: »Stojí proti sobě dva české tábory, které jsou staré nejméně pět set let, hledíme-li do své nejvnitřnější historie, a které jsou jinak u všech národů tak staré jako lidstvo samo... Hus a Páleč — toť boj mezi svědomím a oportunismem. Masaryk a Goll — toť stejný boj mezi

svědomím a oportunismem.« Vysvětlení a odůvodnění této vzletné antithese najdeme na rozličných místech knížky Herbenovy. Vysvítá z nich, že podle názoru Herbenova tábor Masarykův se podobá Husovi v tom, že chce, aby náš národ zápasil za obecný pokrok, aby z ohledu na korunu, parlament, vlády, vojsko, církev nezapíral pravého svého smýšlení, které je pro pokrok, demokracii a svobodu proti všem choutkám absolutismu státního a církevního. V tom smyslu Masaryk zrevolucionoval český život. Proti jeho revoluci se dlouho chystala kontrarevoluce. Naposled převzala ji nynější oficiální politika česká, kterou vedou Mladočeši. Opakuje se nyní to, co se stalo před 50 roky za Lva Thuna působením Tomkovým a bratří Jirečků. »Po silném hnutí revolučním stal se (tehdy) u nás pokus utvořit v národě vládní stranu... Pokus ten však neznamenal jen přivinout jistou část Čechů k názorům vládním, nýbrž vyplenit napřed všechny základní pojmy životní z národa a vštípit národu jiné... Proto musel z Matice české vyjít Helfertův Hus proti Palackého dějinám husitským; proto Tomek vzbudoval novou filosofii českých dějin, v níž pobělohorský proces prohlásil za štěstí národní.« To vše se nyní opakuje. »Mladočeská strana dělá rozběhy vychovat se také na vládní stranu.« Proto »smýšlení proti absolutismu duchovnímu i světskému má být oslabeno v národě. Má být podvrácen onen životní program českého národa, jenž vyšel z České otázky, z Husa i z Otázky sociální.« K tomu hledala oficiální česká politika vedená Mladočechy spojence na všech stranách, třeba mezi klerikály. »A tu najednou vyhrála z loterie: Gollovu školu... Palackému podvrátil husitskou filosofii Helfert svým Husem, Masarykovi filosofii obrozenskou Pekař« (str. 102, 119 a j.).

Není zajisté potřebí dokazovat nesmyslnost této umělé konstrukce, která z Masaryka a jeho strany činí jediné pravé dědice velikých idejí naší minulosti, jediné zastance pokroku, demokracie a svobody v českém národě, z Golla a jeho žáků však nástroj domněle reakčních snah strany mladočeské. Není potřebí vykládat, jak ohromný je rozdíl mezi Masarykem a Husem, mezi »husitskou filosofií« Palackého a nešťastnou theorií Masarykovou o českém obrození, není také potřebí vysvětlovat, že Masarykovy názory nejsou jedinou možnou formulací ideálů společných všem, kdo usilují o pokrok a svobodu. Naopak není také potřebí dokazovati, jak pošetilé je srovnávati Golla a jeho žáky s Pálcem, ať historickým či Jiráskovým (toho myslí Herben), jak nesprávné je vůbec činiti z Golla zásadního protivníka Masarykova a jak nesmyslné je klásti takto proti sobě vědeckou školu, k níž mohou příslušeti a také příslušejí lidé velmi nestejných názorů politických, náboženských a vůbec životních, a politickou stranu nebo »sektu«, do níž náležeti může podle slov Herbenových jen ten, kdo »v základních rysech aspoň« přijme Masarykův názor životní (str. 61).

Třeba však pověděti, že se p. dr. Herben dopouští úžasného podvodu na svém čtenářstvu, na jehož neinformovanost patrně spoléhá, přičítá-li snahy reakční podobné snahám Helfertovým, Tomkovým a bratří Jirečků z let padesátých Gollovi, jenž psal o českém hnutí náboženském zcela v duchu Palackého dávno před tím, než si Masaryk začal všímati našich dějin náboženských, nebo Pekaři, který jako mladý začátečník měl odvahu ozvati se v staročeském denníku proti Řezníčkovu snižování původců českého odboje a později nejednou — naposled tuším v nekrologu Rezkově — veřejně projevil svůj rozhodný nesouhlas s Tomkovým (i Rezkovým) názorem na Bílou Horu, nebo Bidlovi, který právě nyní polemikou s protestantským učencem je nucen hájiti se z výtky, že přeceňuje Bratří a jim straní, nebo Šustovi, který svůj názor na Husa tak pěkně vyslovil ve své přednášce o dekretu Kutnohorském, nebo Glücklichovi, který s tak vřelými sympatiemi studuje osobnost vrcholného repraesentanta Jednoty Václava Budovce, nebo snad mně, jenž jsem zcela jasně pověděl a napsal (v přednášce o Gollovi), že bych pokládal přímo za pohromu pro kulturní vývoj našeho národa, kdyby se v něm ujal dějinný názor Tomkův, a svými pracemi tento Tomkovský názor dějinný potírám rozhodněji, než sám »protestant« Denis nebo dokonce prof. Vančura, nebo všeobecně Českému časopisu historickému, jenž veškerým duchem svých příspěvků — stačí vzpomenouti jen Hanušova referátu o knize jesuity Rejzka — dokazuje naprostou nicotnost hanebného obvinění Herbenova.[1])

Nehodlám zabývati se podrobněji zmatenou argumentací, jíž Herben podpírá toto obvinění, nehodlám vyvraceti všechny klepy, pomluvy, nepravdy a nesmysly, jimiž je naplněna jeho knížka. Jen několika příklady se pokusím objasniti jeho pracovní methodu. Aby dokázal, že Goll je skutečně původcem veškeré té »hrůzy« v českém dějepisectví, černým démonem zla mařícím vznešené úsilí zářivého ducha dobra a

[1]) P. dr. Herben sice milostivě připouští (str. 130), že já jsem se vrátil celkem k názoru Palackého o českých dějinách proti snahám vštípiti národu názor klerikální, to však mu nebránilo, aby o několik stran výše nenapsal tuto ničemnost: »Škola Gollova v nitru duše své nemůže hledět na Denisa leč přes rameno a mluvit o jeho práci s pohrdáním. Nemůže ani jinak býti, nežli že je jí podezřelý u ž j a k o p r o t e s t a n t. Goll mluví o Denisovi vděčně; Pekař při svém názoru nemůže. Také ne prof. Krofta.« Nevím, na čem se zakládá lživé tvrzení Herbenovo, že Pekař nebo já nejsme nebo dokonce nemůžeme býti vděčni Denisovi, protože je nám podezřelý »už jako protestant«. Pokud jde o mne, nikdy jsem se netajil svým nesouhlasem s některými názory Denisovými o českých dějinách náboženských XVI. století — o poznámkách,

pravdy — Masaryka, slabošským a bezcharakterním Pálčem proti mužnému a čistému Husovi, Herben nejprve se pokouší načrtnouti podobiznu osobnosti Gollovy — co podává, není ovšem podobizna, nýbrž karikatura —, a přechází potom k rozboru jeho vědecké činnosti. Píše: »Prof. Goll nenapsal větší historické knížky, samou drobotinu... Dvě největší práce Gollovy jsou »Čechy a Prusy« a »Frant. Palacký«. U první je thema dosti umělé, ač je duchaplně zpracováno; aspoň sotva více nutkalo k vypravování obapolných vztahů mezi Čechy a Prusy, nežli kdyby si historik zvolil thema: Čechy a Sedmihrady, Čechy a Švýcary, Čechy a Škotsko. V knize té Goll neměl ani mnoho příležitosti projevit své názory o českých věcech. Zbývá tedy největší práce Gollova — a právě o českých věcech — František Palacký, na které lze demonstrovat Gollovy názory o české historii, politice a o potřebách dne.« Potom následuje několik poznámek o tom Gollově spise — o jich jakosti se ještě zmíním — a tím je dána odpověď na otázku, »jak Goll působil jakožto h i s t o r i k na náš národní život.«

Možno-li pominouti mlčením to, že p. dr. Herben, jak patrno, význam historických prací oceňuje podle jejich objemu, nelze nevytknouti s důrazem nepoctivost jeho jednání, záležející v tom, že mluvě o »největších« pracích Gollových Herben ani slovem se nezmiňuje o jeho německé knize o Chelčickém a Jednotě bratrské v XV. stol., které byly uveřejňovány po několik roků v Časopise musejním, ačkoli rozsahem převyšují spis o Palackém a jejich význam »pro náš národní život« je nesporný. Rovněž dlužno rázně odmítnouti hospodské vtipkování Herbenovo o Gollově spise »Čechy a Prusy«, jímž Herben chce ve svém čtenářstvu vzbuditi zcela nesprávnou představu o tomto spise, který sám jistě dobře zná. Herbenovi jistě není neznámo, že jádrem toho spisu je výklad styků českopolských v době husitské, tedy právě to, čím se projevuje »slovanská politika« našich husitských předků, že takto spis ten velmi podstatně přispívá k určení významu, jaký v husitském hnutí měla otázka národnostní. Srovnává-li přes to thema knihy Gollovy s thematy Čechy a Sedmihrady, Čechy a Švýcary, Čechy a Škotsko, a tvrdí-li, že »v knize té Goll neměl ani mnoho příležitosti projevit své názory o českých věcech«, je to stejně hloupé, jako nepoctivé.

Dopustil-li se Herben této dvojí nepoctivosti jen proto, aby se při zjišťování významu Gollova jako historického spisovatele mohl omeziti na »rozbor« jeho spisu o Palackém, bylo to zcela zbytečné, protože neveliký ten spis sám o sobě úplně stačí ke zjištění vědecké potence Gollovy. Herben dobře praví, že tato práce Gollova je »velmi hutná«, neboť skutečně možno říci, že práce ta bohatstvím myšlenek vyváží třeba několik tlustých knih, a že tu často jedinou větou je pověděno více, než jinde na celých stranách. Tím se arci vysvětluje, že lidem neobdařeným dostatečnou chápavostí nebo nezvyklým těžší práci duševní leccos v této práci Gollově se zdá nedosti snadno srozumitelné. K lidem takovým náleží patrně také p. dr. Herben, jenž na důkaz »zamlženosti« Gollova slohu cituje jedno z nejkrásnějších a nejhlubších míst jeho spisu o Palackém, zároveň však tak srozumitelné, že je správně pochopiti musí každý vtipnější kvartán, a přiznává, že mu nerozumí, že je mu rebusem, jakých prý je pro něj ve spise Gollově ještě asi deset. Upřímnost tohoto doznání je hodna veškeré chvály, ale p. dr. Herben neměl přestati na něm, nýbrž měl provésti jeho důsledky: nepsati o věcech, jimž podle vlastního přiznání nerozumí.

Leč zdá se, že se p. dr. Herben při rozboru práce Gollovy staví někdy nechápavějším, než vskutku je. Mám aspoň o jeho vzdělání historickém a filosofickém mnohem lepší mínění, než abych mohl věřiti, že byl vskutku třeba jen na okamžik v pochybnostech o tom, co, mluvě o příčinách našeho obrození, Goll rozumí »osvětou předešlého (t. j. osmnáctého) století«, že mu opravdu nebylo ihned jasno, má-li se tím rozuměti »duch francouzské revoluce či kontrarevoluce«, »josefinismus či duch Františka I. a Metternichův (!!)«. Ovšem, kdyby se p. dr. Herben přiznal, že slovům Gollovým nikdo, komu se dostalo aspoň řádného vzdělání gymnasijního, nemůže rozuměti jinak, než jak jim po některém — doufejme, že jen předstíraném — váhání rozuměl on, nebyl by mohl napsati: »Kdyby Goll měl odvahu (!) mluvit jasněji, nutně by musil říci, že ti Voltairové, Diderotové, Rousseauové a Montesquieuové i ten josefinism, ten osvícenský absolutism, že tato »osvěta« to byla, jež nás probudila.« Víme-li, že Goll přednášel o Palackém universitním posluchačům, uznáme, že právem pokládal za zbytečné takto jim vysvětlovati zcela běžný pojem »osvěty« XVIII. století. P. dr. Herben, pochopiv konečně, co tato »osvěta«

---

jež k jeho dílu připojil prof. Vančura, ani nemluvě —, na př. s jeho přeceňováním Jednoty a nesprávným a proto často nespravedlivým názorem na t. zv. české Luterány. Ale dlužno pověděti, že vlastním původcem těchto názorů není »protestant« Denis, nýbrž jednak Gindely, jenž v době, kdy psal o Bratřích, smýšlel přísně katolicky, ano klerikálně, a k Bratřím z valné části právě proto choval sympathie, že je pokládal za mnohem bližší katolictví než Luterány, jednak klerikální Tomek, jenž ochotně věřil všem jizlivostem bratrských historiků o jejich »luterských« odpůrcích. Je jistě svrchovaně komické, ale také velmi poučné, píše-li dnes p. prof. Vančura — a poněkud i p. dr. Herben — o českých »lžiluteránech« XVI. stol., v nichž spatřují předchůdce dnešního »bezcharakterního« mladočešství, zcela v duchu obou těchto klerikálních historiků.

znamená, poučuje Golla dále, kdyby prý měl dosti odvahy, že by se »nesměl leknout, aby řekl, že tato osvěta je duchovně pokračováním reformace,« jak to hlásají Masaryk a jiní. Nehledě k tomu, že thema přednášky Gollovy naprosto nevyžadovalo výkladu o základech osvícenství, přiznávám, že by se k tvrzení, jaké mu předpisuje Herben, Gollovi vskutku asi nedostávalo odvahy, ne však té, jakou má na mysli Herben, nýbrž jiné, odvahy řešiti lehkomyslně nejtěžší a nejsložitější problémy historické lacinými »jednoduchými formulkami«, odvahy vydávati za nepochybnou pravdu pouhé domněnky, třeba nejsvůdnější, pouhé libovolné konstrukce, třeba nejúchvatnější, a v tomto případě zvláště odvahy ignorovati vážně odůvodněné mínění vynikajících historiků, a to právě protestantských, hlásající, že osvícenství nejen nebylo duchovně pokračováním reformace, nýbrž že spíše naopak reformace byla brzdou, která zdržela vývoj od humanismu k osvícenství a v jistém smyslu prodloužila středověk. Ale právě nedostatkem takovéto »odvahy«, jenž se u Golla projevuje na př. také tím, že na otázku »Co je idea dějin českých?« odpovídá: »Nikdo nenajde odpovědi uspokojivé; každá bude jednostranná,« lišívá se skutečná věda od pouhého dilettantismu, učeného i neučeného a třeba i velmi duchaplného, a právě v tomto »nedostatku« tkví z podstatné části význam Gollův pro naši historickou vědu.

Polemisovati o takových a podobných věcech s p. dr. Herbenem bylo by mařením času a místa. Proto se již jen několika slovy zmíním o kapitolách věnovaných Pekařovi. Ani tu se nebudu šířiti o jednotlivostech, nebudu ukazovati, co je tu nakupeno nepravdy a neslušnosti. Jen jeden doklad Herbenovy »poctivosti« odtud uvedu.

Stačil-li Herbenovi ke zjištění vědeckého významu Gollova »rozbor« jediného jeho spisu, u Pekaře se omezil ještě více, spokojuje se »rozborem« jeho polemiky s prof. Vančurou z Českého časopisu historického a několika slov jeho přednášky o Husovi. V oné polemice se chytil hlavně těchto slov Pekařových: »Vzpomínky na minulost byly, pravda, jednou z nosných sil obrození. Ale Dalemil tu měl jistě nemenší význam než Hus, Přemysl Otakar II. a Karel IV. než Bílá Hora. A snad (ó hrůzo) i dobře katoličtí patroni čeští, sv. Jana Nepomuckého nevyjímaje, jevili se velké části našeho lidu v prvé pol. 19. stol. právním titulem k svobodnějšímu životu národnímu.« Názor těmito slovy vyjádřený může snad býti i nesprávný — posito, non concesso —, ale nikdo normálně chápající a soudící nemůže se přece domnívati, že tu Pekařovi šlo o jakékoli hodnocení uvedených zjevů naší minulosti, že by těmi slovy jim všem přiznával stejný význam, že by Dalemila nebo dokonce Jana Nepomuckého stavěl na roveň Husovi. A přece Herben, když byl uvedl tento výrok Pekařův, neostýchá se volati s rozhořčením: »takto hodnotí Gollova škola historické osoby?« a tvrditi, že se Pekař tímto projevem zná k názorům o historii, podle nichž je »dějepis přírodopisem lidí« a »účelem historie není více nežli zjištění faktů«, že je hlasatelem vědy, »které je Přemysl II. jako Hus«. Toto naprosto bezdůvodné, protože na zcela nesprávném předpokladu založené rozhořčení Herbenovo bylo by možno nazvati směšným, kdyby v něm nebylo tolik nepoctivosti.

V úvodě ke svým výkladům o škole Gollově Herben praví, že jimi má také býti »provedeno zúčtování za posledních asi 20 let.« Uvedené doklady ukazují dostatečně, jaké je toto účtování. Kdyby si někdo takto počínal při účtování, kde by šlo o hodnoty číselné, dostal by se do vážného konfliktu s paragrafy občanského i trestního zákonníka. Na štěstí pro p. dra Herbena nejde při tomto účtování o čísla, nýbrž o jiné hodnoty, méně snadno změřitelné, a tak jeho účtování od zbratřené žurnalistiky může býti oslavováno jako veliký a záslužný čin, jako vymítání svatokupců z chrámu vědy. Budiž přána tato radost jemu i všem jeho stoupencům a ctitelům! Soud dějin, o němž Herben horuje tak nadšeně a s takovým nepochopením, vykoná i zde svoje poslání a dá spravedlivé zadostučinění těm, jimž ve své strannické vášni tak těžce ukřivdil.

DISKUSSE

Prof. F. WALD:

JULIUS STOKLASA.

IV.

»Nezdar Stoklasovy školy biochemické« jest nadpis článku v minulém čísle »Přehledu«, z něhož se čtenáři dovídají, že dle H a r d e n a a M a c l e a n a nestačí pokusy Stoklasovy k důkazu glykolytických fermentů ve zvířecích tkaních; ale autor referátu sám na konec svaluje se sebe zodpovědnost za případné vyvrácení Stoklasou a jest ochoten referovati o pokračování sporu.

Na tak nejistém základě zbudován jest článek, jenž přetéká despektem k Stoklasovi; a n i k o n e c t o h o t o s p o r u není prý přízniv Stoklasovi. Byl prý jsem informován jednostranně Stoklasou, vybral jsem jen úsudky jemu příznivé a dopustil se tím i v očích svých přátel hříchu.

Pisatel patrně se domnívá, že byl bych své články o Stoklasovi buď nenapsal vůbec, nebo

alespoň napsal cela jinak, kdybych byl před tím četl článek obou Angličanů a omlouvá dokonce všelijak moje domnělé poblouzení.

Nemýlil jsem se tedy nikterak předpokládaje, že článek reprodukovaný Chemickými Listy bude považován českými chemiky za ospravedlnění pomluv o Stoklasovi u nás všemožně rozšiřovaných. Otrava, vycházející po dvacetiletí na př. z dřívější redakce »Živy«, zaslepila již i lidi dobré vůle tak, že přehlížejí, jak oba Angličané uznávají velikou pozornost, s níž provedeny jsou pokusy Stoklasovy a jeho kollegů; přehlížejí, s jakou opatrností formulují Angličané závěrečné konkluse svých pokusů, opatrností diktovanou zřejmou složitostí celého problému; ba diví se, že Angličané nevyužívají své argumenty ad hominem, t. j. k urážkám Stoklasy. Nevědí, že problémy skutečně nové neřeší se rázem, a že vědečtí protivníci nedotýkají se cti protivníkovy, jelikož i vědecky poražený neztrácí svou vědeckou bezúhonnost, tím méně pak bezúhonnost osobní. A Stoklasa ještě v této jedné otázce ani poražen není, a již dělají se takové konkluse! Co vše vykonal ve směrech jiných, se vůbec nepočítá. Ale generace svými duševními vůdci takto svedená alespoň nepracuje v ústraní pomluvou, a to mi dává naději, že přece časem prohlédne.

Že pokusy a dedukce obou Angličanů odborníci dosud nepokládají za rozhodující (na rozdíl od českých laiků), ukazuje zřejmě nejnovější velká učebnice Pütterova,[1]) jejíž předmluva jest datována 3. září 1911, a jest tedy psána celých sedm měsíců po vyjití oné práce. Tam pojednává se o glykolytických fermentech zcela ve smyslu Stoklasově a o práci Angličanů není ani zmínky. Kdyby byl Pütter téhož názoru jako naši chemikové, byl by musil celý tento odstavec škrtnouti; reserva Pütterova k práci Angličanů jest zcela na místě, jelikož se obecně uznává, že ani tucty pokusů, při nichž se hledaný účinek nedostavil, nemohou zvrátiti pokusy s výsledkem kladným; když se někomu pokusy nepodaří, může to míti příčiny nejrůznější, třeba jím samým zaviněné, jež objeviti jest ovšem jinému velmi nesnadno.

Angličané tvrdí mylně, že Stoklasa užíval za antiseptikum obyčejně thymolu v nedostatečném množství 0·4%; pracoval též s 1—2% toluolu, 1—2% salicylové kyseliny, s 1% thymolu, tedy za týchž poměrů jako Buchner, jehož zymasa jest obecně uznána. Zdá se tedy, že Angličané přehlédli část publikací Stoklasových; stejně jsou na omylu tvrdíce krátce, že dle Stoklasy ničí obvyklá množství antiseptik pankreatické fermenty, neboť pro natriumfluorid tu byla vytčena Stoklasou důležitá výjimka.

[1]) Vergleichende Physiologie v. A. Pütter, Prof. in Bonn. Jena 1911, str. 44—46.

Ptají se pak, zdali snad neničí antiseptika všecky fermenty, tedy i jiné než pankreatické, domnívajíce se vůbec, že účinky fermentům připisované způsobeny jsou bakteriemi.

Tyto opatrné výroky Angličanů vyložil si český chemik způsobem u nás obvyklým, pravě appodikticky: »V pokusech Stoklasových neodstranila antiseptika bakterie, byla unášena vodíkem, ublížila více enzymu než bakteriím. Tímto vlastním přiznáním (Stoklasovým) vyvrací se spolehlivost skoro všech pokusů, které byly vykonány jím a jeho školou; vidí sám, že tam, kde již nepůsobil enzym, tam dlouho ještě antiseptikum neúčinkuje na resistentnější bakterie!«

Český chemik-laik nečetl sice z celé příslušné literatury pranic než článek v Chem. L., ale jedná-li se o Stoklasu, stačí mu to k nejkrajnějším rozsudkům.

Když stál jsem před nezbytností rozhodnouti se buď proti Stoklasovi nebo pro něho, měl jsem o něm z našich nejpřednějších kruhů vědeckých informace asi takové, jako můj pan opponent; slyšel jsem již dávno věci, jež gentlemani říkají takovým způsobem jen tehdy, když mohou slova svoje každé chvíle dokázati; byl jsem dokonce vybízen, abych nechal geodesie a — dal se do Stoklasy.

Žádal jsem tedy důkazy a prohlásil, že postavím se proti Stoklasovi se stejnou energií, jako jsem učinil v známém případě jiném, jakmile budou důkazy oněch tvrzení podány. Ale čekal jsem marně po dvě léta a čekám marně podnes. Tím ovšem pozbyl jsem důvěry k svým dosavadním informátorům, a byl jsem nucen prohlédnouti příslušnou literaturu.

Nezaslechl jsem do té doby u nás nikde slůvka příznivého o postavení, jaké zaujímá Stoklasa ve světové literatuře. Literaturu ovšem hledal u Stoklasy, jsa ze strany opačné již dost a dost poučen; chtěl jsem ji prostudovati celou, ale viděl jsem brzo, že jest to naprosto zbytečné, neboť rozdíl mezi oceňováním Stoklasy v literatuře na straně jedné a mezi českými chemiky, českými kruhy vůbec a konečně i — českou ulicí na straně druhé byl tak křiklavý, že za půl dne věděl jsem víc než dosti: byli jsme dosud prostě mystifikováni.

Vím dobře, že Stoklasa není neomylný, vždyť mýlili se i Berthelot, Liebig a jiní a jiní (u nás byl dokonce před lety objeven nový prvek austriakum, který pak po tichu zase zmizel).

Ale úhrn prací Stoklasových jest rozsahem i dosahem takový, že postavil jej mezi nejpřednější badatele našeho věku; nevidí-li to naši chemikové, patrně nečtou než to, co jim lahodí, a vykládají si to ještě způsobem, jakému byli naučeni. Kdyby Chemické Listy vynašly ještě

deset takových článků jako předešlý, zůstane přece Stoklasa naší ozdobou, a nestanou se správnými pověsti, jež byly u nás o něm rozšiřovány. Původce těchto pověstí, pokud jsou ještě na živu, chtěl jsem donutiti k tomu, aby buďto předložili svoje důkazy nebo umlkli.

Tu jest také pravý důvod, ostatně již z mého druhého článku úplně zřejmý, proč jsem se zdržel u Oppenheimera; nevím nic o tom, že by byl můj odpůrce rozšiřoval nesprávné verse o Oppenheimerových výrocích, a nemohu se proto s ním o této věci příti; i jiné moje poznámky nesou se k zcela určitým případům, o nichž můj pan opponent jistě není informován, jinak by zůstavil slovo — svým informátorům.

Jsem mu ostatně vděčen, že tak skvěle potvrdil moje předešlé výroky o smýšlení chemiků našich, uměle vypěstovaném; neodepřel si ani narážky na domnělou protekci Stoklasy v kruzích officiálních, ani vyslovení obecné u nás verse, že Stoklasa si svoji »příslovečnou popularitu« udělal sám vídeňskými listy. Jaké to mají naši lidé naivní ponětí o tom, kterak se v cizině získává uznání??

Z jistých pramenů roztrušovány u nás hanlivé pověsti po dlouhou řadu let; jest smutné, že jiní je opakovali, až vnikly do kruhů nejširších, a že po celý ten čas nenašel se nikdo, kdo by se byl ptal po odůvodnění. Když jsem to konečně učinil sám, ještě mi nebylo porozuměno, a z otázky veřejné morálky dělán vědecký spor.

Ptám se tedy ještě jednou: Kde jsou důkazy těch jistých tvrzení? Ale ptám se původců a předních rozšiřovatelů.

*

PRÁCE STOKLASOVY ŠKOLY BIOCHEMICKÉ.

Až dosud býval professor Stoklasa sám vždy poctíván přízní a uznáním svých vědeckých kollegů. Také sám vždy v polemikách vědeckých s úspěchem se bráníval. V článku inž. chem. Jindřicha Fleischnera v minulém čísle tohoto časopisu poctěna však byla novým uznáním práce celé Stoklasovy školy biochemické. Nebyli jsme si vědomi příslušnosti k nějakému zvláště vytknutému způsobu badání — kdysi školou zvaného. Článek zmíněný však rázem spojil nás všechny. Když škola, tož škola, svorný ujednocený celek pracovníků!

Odpovídali jsme vždy na jízlivost a zlovolnost lidskou, všechny často nás potkávající, jen prací, prací konanou s vědomím přísné povinnosti, prací svědomitou, sledující vždy pevně vytknuté cíle, prospěti zemědělství českému badáním vědeckým. A tak i dnes u probuzeném vědomí solidárního celku, dnes, kdy poprvé všichni vystupujeme jako škola biochemická, odpovídáme na Fleischnerův »nezdar« poukazem na svou práci.

»Nezdar method české školy biochemické« dokázán »s přesvědčivostí naprostou i pro nepředpojatého referenta, ba i pro laika«. Čím? Tím, že vyšla a to již v lednu roku 1911 práce Harden-Macleanova, jejíž výsledky neshodují se s výsledky badání Stoklasova a jeho školy v jediném, poměrně vzhledem k celku nepatrném oboru naší činnosti vědecké.

Biochemie nezabývá se jen studiem enzymů, její obor zabírá vše, co činiti má s chemismem živé buňky jak rostlinné, tak živočišné. Škola Stoklasova, to jest my, kteří jsme v ústavu jeho pracovali a pracujeme, zabývala se a zabývá se řadou problémů biochemických, daných povahou ústavu. Ne tedy jen enzymy a dokonce už ne jen enzymy v tkáni živočišné!

Jest objektivností, na základě domnělého nezdaru v jediném oboru činnosti celé školy souditi na její nezdar celkový? Jest správno mluviti dokonce o vadnosti method celé této školy?

Práce »české školy biochemické«, jak jsme nově pojmenováni, obírají se jednak biochemií půdy, jednak biochemií rostlin, jednak biochemií organismu živočišného. Jen letmo buďtež zde vypočítány stěžejní naše práce v těchto oborech. Jsou to: hromadění dusíku v půdě bakteriemi, assimilace elementárného dusíku bakteriemi a rostlinami, nitrátové kvašení v půdě, vznikání kysličníku uhličitého v půdě, rozklad kostí bakteriemi, význam furfuroidů v půdě, biochemický koloběh fosfationu v půdě, dýchání organismů rostlinných, fysiologický význam fosforu, arsenu, draslíku, sodíku, vápníku, hořčíku, hliníku, železa a manganu v organismu rostlinném, fotosynthesa uhlohydrátů působením paprsků ultrafialových, assimilace kysličníku uhličitého rostlinami za působení paprsků ultrafialových a vliv těchto paprsků na rostliny vůbec.

Tedy nejen glykolytické enzymy v tkáni živočišné, ale řada jiných problémů biochemických námi řešena.

Jak však dokázati panu kritikovi naši činnost, že výsledky našich prací jsou plně uznávány a že nejsou bez významu? Jak přesvědčiti jej o tom, že professor Stoklasa skutečně náleží mezi přední biochemiky a že v cizině jeho práce vědecká jest vysoce ceněna, že považován jest za průkopníka nových směrů badání chemického v agrochemii i fysiologii rostlinné? Nemohli bychom, než podati obsáhlý výtah z literatury odborné a prací vědeckých. Ovšem i tyto citáty pocházely by »z pramenů opatřených interesovanou stranou a tedy jednostranných«, čili, dodáváme my, ze současné odborné literatury vědecké, a té pan inženýr Fleischner, jak se zdá, vůbec nevěří. Vydáni jsme tedy jen na milost a nemilost páně kritikovu, neboť věří patrně jen svým vlastním úsudkům anebo jen autorům, kteří píší proti nám. Co bylo by nám platno citovati zde posudky z poslední doby o vědeckých pracích Stoklasy a jeho spolupracovníků? Biochemikové rázu Bertrandova, Javillierova, Omelianskiho a Tollense nebyli by panu pisateli zase žádným důkazem. Jsou tedy i oni jednostranní!

Jak se to má však s těmi enzymy glykolytickými? V buňce rostlinné jsou řadou badatelů jiných, Palladina, Kostyševa, Maximova a Ivanova úplně dokázány. V Eulerově »Allgemeine Chemie der Enzyme« (Wiesbaden 1910) není rovněž o průkazu jich existence pochybováno. V buňce živočišné panuje o ně spor. Práce Hardenova a Macleanova, proti celé naší škole nadmíru využitá, jest poslední z prací, existenci těchto enzymů v tkáni živočišné popírajících.

Nebudeme se zde zabývati líčením celého tohoto sporu, učiníť to professor Stoklasa sám, jak již veřejně v »Časopisu pro vědu a průmysl chemický« oznámil. Jest to jenom zvláštní důkaz objektivnosti páně autorovy, že s prohlášením professora Stoklasy své čtenáře neobeznámil, ač otištěno bylo v témže

časopisu jako překlad práce Hardenovy a Macleanovy.[1])

Pan pisatel označuje se sám za odborníka v tomto oboru dosti dlouho pracovavšího. Těšíme se na výsledky jeho prací s ujištěním, že budeme rádi viděti zdar jeho školy biochemické.

Pracujeme dle svého nejlepšího vědomí a svědomí, pracujeme rádi v oborech nám přidělených a tato naše snaha pracovati nebude otřesena snižováním a umlčováním úspěchů naší práce. Kritiky i volný projev mínění o své práci vždy vítáme, ale jen kritiky objektivní, nikoliv však kritiky jednostranné. Práce naše konány jsou veřejně a professor Stoklasa jistě by každého uvítal, kdo by výsledky prací našich chtěl kontrolovati.

Objektivní posuzovatel sebéře všechna mínění pro i proti a vidí-li, že spor »není daleko ještě ukončen«, pak buď musí vyčkati konce sporu celého a pak teprve vytvořiti si svůj úsudek, anebo sám pokusiti se o experimentální rozřešení celého sporu, vlastní prací a námahou. Rozhodně však ten objektivní posuzovatel nereferuje o neukončených sporech vědeckých širší veřejnosti v sporu neorientované. Činí-li však tak, není tu objektivity, nýbrž jeví se snaha znechucovati práci. To se ovšem panu pisateli naprosto nepodaří.

Až stanete se objektivním posuzovatelem dle výše uvedeného, pak budeme si úsudků Vašich velmi vážiti, jako úsudku každého vědeckého pracovníka.

V Praze dne 23. dubna 1912.

František Černý, adjunkt výzkumné stanice chemicko-fysiologické, Ing. *Adolf Ernest*, adjunkt české techniky, *Karel Chocenský*, adjunkt výzkumné stanice chem.-fysiologické, Dr. *Jan Jelínek*, docent české techniky, Dr. *Jaroslav Just*, docent české techniky, Ing. *Jan Pitra*, správce zemědělského zpravodajství, Mg. Ph. *Emanuel Senft*, docent české techniky, Dr. *František Straňák*, adjunkt výzkumné stanice chem.-fysiol., Dr. *Jan Šebor*, *Eugen Vítek*, přednosta kontrolní stanice semenářské, Ing. *Václav Zdobnický*, assistent české techniky.

[1]) K této větě poznamenává redakce, že p. inž. Fleischner dodal jí svůj článek dříve, než prohlášení prof. Stoklasy bylo uveřejněno, a že tedy naň poukázati nemohl. *Red.*

POLITIKA

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 24. dubna 1912.

Letní zasedání parlamentu počalo 18. dubna, ale už teď lze říci předem s velkou pravděpodobností, ba skorem s jistotou, že bude koncem června nebo počátkem července skončeno, aniž vynese sebe menší positivní úspěch stranám, kteréž se přičiňují o vybudování velké, silné parlamentní majority.

Velký vliv by na konsolidování parlamentních poměrů měla bez odporu česko-německá dohoda, kdyby k ní došlo, ale k té je daleko, neboť poměry se tak utvářily, že přátelé dohody v obou táborech budou moci pokládati již za značný úspěch, jestliže všechno dosavadní jednání nebude vůbec marno. Spor se vleče příliš dlouho a zasahuje příliš hluboko do zájmů každého jednotlivce, než aby mohl býti nyní rychlým jednáním vyřízen. V obou táborech vyrostlo mnoho stran, z nichž každá se jinak dívá na řešení otázek, o něž běží, a má také zcela jiný, větší nebo menší zájem na těchto otázkách. Nemůže být o tom sporu, že na příklad dělnictvo, které je hospodářskými poměry nuceno žíti ve smíšených okresech, v tak zvaném »uzavíraném území«, má přirozeně mnohem větší zájem na řádném, zákony ustáleném vyřízení jazykových sporů, než třeba rolnictvo trvale usedlé v českých okresech, kteréž jen velice zřídka se dostává do styku s německými krajany. Při veliké různosti názorů a stanovisek není možno se toho vyvarovati, aby vyrovnávací jednání chvílemi neváznlo. Ale některých stran zmocnila se netrpělivost, která vedla již nepopíratelně ku zhoršení vyhlídek na dohodu. Kdežto němečtí radikálové se snaží vésti při jednání hlavní slovo, vymykají se radikálové čeští zodpovědnosti: vystoupili ze spol. svazu na českém sněmu. Strana národněsociální, kteréž zajisté nelze upříti opravdové tendence radikální, neukvapila se tak; hodlá vyčkati ukončení vyrovnavacího jednání a potom zaujati k celému dílu určité stanovisko. Doufejme, že se obnoví alespoň shoda všech poslanců českých na sněmu zemském, když do shody obou národních kmenů je tak daleko, že se meta zdá být nedostupnou, nebo že alespoň nebude mařena práce stran, jež zodpovědnost za svou politickou práci odhodlaně nesou. Kdo tomu chce, abychom nehledali kompromisu a jednání o dohodu přerušili, musí především sobě odpověděti na otázku: co dál? Dozajista bylo nevhodno, ano přímo škodlivo strašiti naše obecenstvo »královským komisařem« a absolutistickými ordonancemi. Bezprostředním následkem toho jest obava, že v dané chvíli by mohlo býti ordonancemi uzákoněno vše, co naši poslanci koncedovali prve, než by naše ústupky byly vyváženy koncesemi odpůrců, a obava ta asi řídila kroky našich radikálů. Tedy nedočkavost zplodila popohánění a toto zplodilo stagnaci. Ale to vše může zůstati při dobré vůli pouhou episodou, uvědomí-li si řádně všichni povolaní činitelé, že je k práci, která má zjednati mír na celá desítiletí, klidu a času třeba, mnoho času!

Nejlepší službu by prokázal myšlence česko-německé dohody, kdo by způsobil, aby z nejvyšších, rozhodujících míst bylo prohlášeno, že naprosto žádným neústavním způsobem do sporu obou národností zasahováno býti nesmí a také nebude a že se zákonem stane toliko to, na čem se oba národové dobrovolně, bez nátlaku dohodnou.

Ve chvíli, ve které by bylo publikováno toto závažné prohlášení rozhodujících faktorů, bylo by

v obou táborech po obavách, klidné jednání bylo by zaručeno a nejkrajnější radikálové obou kmenů bez obav o dobré jméno svých stran by mohli nerušeně pracovati vedle nejumírněnějších soukmenovců, neboť nic by nemohlo býti uzákoněno, než co by majority obou národních táborů schválily.

Hrožení absolutistickým zaskočením je osudná chyba, která musí být důkladně odčiněna, nemá-li býti myšlenka národnostního vyrovnání na leta zmařena.

Směšno by bylo svalovati vinu z jedněch na druhé otázkou: kdo hrozil? Jisto jest, že hrozby ty tisknuty byly v nejrůznějších orgánech a že různé vynikající osobnosti se jimi zabývaly jako vážnou otázkou.

Neběží o to vypátrat, kdo s tím nesmyslem přišel první, ale o to, aby z místa, jež je nad pochybnosti povýšeno, bylo dáno vyjednávajícím národnostem ujištění, že se nestane nic, čemu samy chtíti nebudou.

Ale tím vším je zajisté také řečeno, že se stabilisováním poměrů v rakouském parlamentě nelze čekati, až českoněmecký smír bude definitivně uzavřen.

Pravda, v letním zasedání pro neurovnané poměry v Uhrách nedojde u nás k ničemu, než budžetnímu provisoriu a k povolení obyčejného kontingentu branců, ale i později bylo by chybou uváděti řešení českoněmeckého sporu ve spojení se stavem v ústředním parlamentu. Smír národnostní může býti toliko ovocem klidné, nerušené, rozvážné práce, nevázané na žádné termíny a na žádné souběžné otázky.

UMĚNÍ

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

VÝSTAVA DĚL MIKOLÁŠE ALEŠE. RUDOLFINUM.

V době, kdy Julius Zeyer uveřejnil epickou skladbu Vyšehrad, pracoval Mikoláš Aleš o svém cyklu Vlast, jež shoduje se v mnohých rysech s dílem Zeyerovým. Podobný parellelismus tvorby Alešovy s literárními plody českými je význačný i v dobách pozdějších a ukazuje, jak těsně Aleš srostl s národním hnutím, jež se obráželo v literárních plodech od let osmdesátých. Jestliže se však ideově stotožňuje se svým prostředím, liší se již od počátku formově od současného umění malířského.

V olejomalbách, jež ovšem svou drsností prozrazují umělce samouka, pozorujeme náběh ovládnouti nejúčinnější malířský prostředek vyjadřovací, totiž barvu. Nemnohé oleje, jež vyšly z jeho ruky, prozrazují mysl romantickou i co se týče pojetí látky i v barevném provedení. Vojna, cikáni a výjevy mající vztah k našemu národnímu bytí jsou předmětem jeho zobrazování po způsobu Delacroixově. Aleš jej poznal asi nepřímo z prací Čermákových a svým temperamentem přivedl k novému životu. Přirovná-li kdo Delacroixův únos Rebeky s Alešovým obrazem »Břetislav a Jitka«, nebude v pochybnosti o duševní i formové spřízněnosti obou umělců.

Ačkoli malba olejem byla v tvorbě Alešově jenom zjevem přechodním, podal přece i v tomto kusém zlomku svého díla ukázky vysoké hodnoty umělecké. Jeho setkání krále Jiřího s Matyášem je historickým obrazem, který dlužno stavěti nade vše, co do té doby v tomto směru u nás bylo vytvořeno. Na nevelikém obraze, jenž neobsahuje více než tři osoby, z nichž jedna zůstává nezúčastněna děje, dovedl vykouzliti umělec scénu nezapomenutelného dojmu. V prosté chatrči střetly se zájmy dvou mocných mužů. Historická událost světového významu vyvinuje se bez hřmotu; bez hnutí sedí oba králové při protilehlých hranách stolu, ale mezi nimi cítiti jest napětí, jako když dva elektrické svodiče se k sobě sblíží. Nastane výboj, či vzdálí se zase od sebe, podržujíce v sobě energii, tážete se mimoděk. Stejnou živelní silou vyznačuje se i Pochod Rakoczyho.

Pohříchu Aleš brzy zanechal tohoto směru, nevyvrcholiv jej dílem, k němuž ukazovaly naděje při těchto prvních pokusech a pokračoval na započaté dráze tvoření liniového, jež lépe odpovídalo jeho manuelní zručnosti. Formově vyšel od Manesa, od něhož ukazuje stopa dále až k Ingressovi. Avšak prvky, které od svého předchůdce přijal, vypěstoval během času samostatně a prosytil tak svou individualitou, že dnes díváme se na dílo Alešovo jako na zjev stojící stranou vší malířské tvorby současné. Hlavní jeho zásluha a přednost spočívá v tom, že principu liniového neznešvařil prvky jinými, t. j. dovedl vytvořiti obrazy umělecké ceny v mezích linie, bez pomoci prvků jiných, což nebylo vždy na snadě, šlo-li o vyjádření hmoty, prostoru a p.

Všimněme si tedy, jak počínal si umělec, když k požadavku krásné linie přistoupila ještě nutnost jiná, na př. vyjádření pohybu. V Léčivém zřídle vstupuje nahá dívka jednou nohou do vody. Neznámá půda pod vodou je nejista, noha aktu však stojí z esthetických důvodů již pevně. Čím tedy vyjádřil umělec nejistotu následujícího kroku, který dosud není učiněn, aby harmonie linií neporušil? Pouze špičky prstů pravé ruky dotýkající se jemně skály naznačují, že postava bude za okamžik balancovati. Jednoduchost prostředku vzhledem k účinku zasluhuje obdivu. A takových dokladů dá se shledati mnoho. Pozorujme na př. ještě »Náčelníka Charvátů« z poslední doby Alešovy tvorby. Je to jeden z jeho mnohých obrazů jezdeckých. Jsme ochotni věřiti, že břímě koňovo je mnohem lehčí, než by se dalo souditi dle předpokladů fysiky, a nic jiného tomu nenasvědčuje, než jezdcovo lehké držení otěží.

Abych ukázal, že i objem dá se vyjádřiti linií, upozorňuji na návrh lunety pro městskou spořitelnu, na níž jest kresba včelaře. Stařík položil ruku na úl. Oba objekty jsou samy sebou zřetelné a srozumitelné, avšak umělci to nesta-

čilo. Ruka v obryse naznačená má ležeti na »kulatém« úle, což znamená, že objemový vztah předmětu k prostoru musí vyplývati netoliko z něho samotného, nýbrž i z předmětů jiných. Malíř, užívající k vyjádření tělesnosti světla, stínu a barvy, měl by úkol snadnější, avšak Aleš neporušuje obrazové jednoty a vyjadřuje se především liniově. Jemu dostačuje několik zdánlivě zběžných čar k vystižení massivnosti předmětu. A tak i nepatrný detail empirický má všude svůj účel a mnohdy dodává charakteru celému obrazu. V »Pověstech a osudech« je obrázek vyjícího psa zdánlivě neorganicky na straně přičiněn, avšak odstraněním jeho zmizí i tajuplná nálada, jež komposici obestírá. — V cyklu Vojna dostává vojáček výprask rákoskou. Nejsme v pochybnosti, proč. Strážní budka se srdcovitě! vykrojeným okénkem nám to napovídá.

Také celková komposice Alešových obrazů vykazuje mnoho předností. Polokruhovitá forma lunety usnadňovala mu sice budování obrazů do pyramid, avšak uvážíme-li, že mnoho jiných malířů u nás podávalo v kruhovém úseku motivy roztříštěné, neupřeme mu svého uznání, že dovedl hospodárně využitkovati dané plochy.

Zbývá ještě promluviti stručně o jiné složce Alešova umění, totiž o volbě zobrazovaných předmětů. Zmínil jsem se již o jeho zálibě v motivech ze života vojenského a cikánského. Vedle toho jako zlatá nit táhne se celou tvorbou Alešovou sklon k výjevům ze života národního. Mocný pathos prvních jeho prací ustupuje později klidnému vypravování a dostává znenáhla nádech humoru. Od mohutné epopeje z dějin českých sestoupil Aleš k zobrazování dějů ze života na českém venkově a k illustracím pořekadel a písní. Ale všude jest nám stejně milý, poněvadž prvky literární dovedl interpretovati takovým způsobem, že naklonil si celou českou veřejnost a dočkal se názvu nejčeštějšího umělce. Ale pro tento vlastenecký jeho rys ve volbě látky nesmí se zapomínati na pravou podstatu jeho umění. Vlastenectví nečiní nikoho ještě geniem, a liniová forma nesouvisí, tuším, nijak s pojmem češství, nýbrž je spojena s osobností Alešovou. Čemu se u něho podivujeme, je úžasná síla jeho intuice, jíž proniká nejskrytější znaky, které věci charakterisují. Jí vyspěl na stylisatora přírody velikého slohu a neomylného tlumočníka pohybu, poněvadž vše, co svěřil malířskému materiálu, dříve prožil ve své obraznosti.

Fr. Oupický.

*

HUDBA.

Z PRAŽSKÉHO HUDEBNÍHO ŽIVOTA.

I. České novinky (Suk, Novák a jiní). (Pokračování.)

Dnešní hudební produkce naše liší se až nápadně v jednom směru od poměrů oněch dob, kdy české hudbě stáli v čele Smetana, Dvořák a Fibich. Z těchto umělců každý — třeba s různou intensivností a různým okamžitým úspěchem — byl činným i v oboru operní komposice. Dnešní dva nejpřednější mistři naší hudby, dva jediní opravdoví hudební modernisti, Suk a Novák, oba stojící v nejplnějším rozkvětu své tvůrčí síly, vyhýbají se důsledně opeře. Ano, o Novákovi lze říci, že vyhnul se až dosud každému styku se scénou. (Dvě jeho ouvertury, psané k českým dramatům, mají cíle více ryze hudební než hudebně dramatické. Obě našly konečně spíše uznání na koncertním podiu než v divadle.) Za to Suk, ne sice v opeře, ale v jiném oboru dramatickém přišel ve přímý styk s jevištěm. Z jeho pera vyšla hudba k dvěma dramatickým básním Julia Zeyera, jehož poesie našla v měkké, jemnocitné duši Sukově mnohý ohlas. Slovenskou pohádku Zeyerovu o »Radúzovi a Mahuleně« opatřil Suk melodramatickou a meziaktní hudbou, dav zde pohádkovému kouzlu básně výstižný hudební výraz a našed v erotickém elementu díla básníkova činitele všechnu hudbu ideově jednotícího. V krátké lhůtě po »Radúzovi a Mahuleně« přistoupil Suk, byv o to naléhavě básníkem žádán, ke komposici jiné dramatické práce Zeyerovy. Byla to legenda »Pod jabloní«. Hudba Sukova k oběma těmto dramatickým básním má význačný společný rys, který ostatně vyzírá ze vší dosavadní jeho tvorby. Nápadný je v celé této jeho tvorbě poměrně malý počet skladeb vokálních a naprosto v ní není zastoupena písňová lyrika. Je si to snad vysvětliti tím, že Suk, umělec vnitřně vždy pravdivý a jen ze svého individuelního cítění tvořící, dovede se dát inspirovat jen těmi texty, které odpovídají současnému jeho citovému rozpoložení a jeho náladě. Snad v pravý čas nenalezl dosud básníka, jenž by svými verši v tomto směru mu přicházel v ústrety a proto necítil vnitřní nutnost ohlas svého nitra vyzpívati v písni. Tento karakteristický znak: podávati vždy ve své hudbě sama sebe, uplatněn je také v celé komposici obou Zeyerových pohádek. Suk nestaví se tu všude a za každou cenu ve služby slova básníkova, on přechází často i ty momenty v dramatické básni, které přímo volají po hudebním rouchu a které by sotva kdo druhý nechal nepovšimnuté. Suk naopak i nej-

vděčnější pro hudební vyjádření a v něm nejpůsobivější místa opomíjí a za to zcela rozezpívá se tam, kde básník rozezvučel struny jeho citu a uchvátil jeho mysl. Stojí tu vedle básníka jako umělec samostatně tvořící a to jen tam, kde cítí, že hudební mluva jde mu od srdce, aby k srdcím mluvila.

Bude tomu bezmála deset let, co Zeyerova legenda »Pod jabloní« s hudbou Sukovou provedena byla v Nár. divadle. Přiznávám se upřímně, že působila na mne tenkrát svrchovaně nepříznivým dojmem. Nejsem povolán, abych posuzoval Zeyera jako básníka; doznávám, že pro jeho poesii, jmenovitě z posledních let, nemám vůbec smyslu. Ale tolik bez obalu neváhám říci, že legenda »Pod jabloní« působila na mne přímo odpudivě, tak jako na intelligenta musí nezbytně působit nějaké kázání fanatického kapucína o dobrých a zlých, kázání, provázené jarmarečně křiklavými obrazy nebeského blaženství a hrůz pekelných. Nenašel jsem odvahy, abych více než jedinému představení v divadle byl přítomen. A nesympatičnost, hrubá tendenčnost básně jako by vrhla stín i na samu hudbu k legendě Zeyerově Sukem komponovanou. Nedovedl jsem nadchnout se ani pro ni a nedovedl jsem ji ani od básně samé odloučit a tak ocenit.

Divadlo legendu Zeyerovu působivě vypravilo a tak docílila v krátkém čase slušné řady repris. Ale tento zájem obecenstva divadelního opírající se jen o výpravnou stránku musil se přirozeně brzy vyčerpat. Legenda Zeyerova zapadla a pochybuji, že divadlo naše ještě kdy bude se moci k ní vrátit.

Jestliže hudbu Sukovu, která zatím sdílela věrně osud se slovním dramatem Zeyerovým, pojímám ve svůj referát o původních novinkách letošní koncertní saisony, činím tak proto, že pro valnou část těch, kdož byli přítomni poslednímu letošnímu symfonickému koncertu, byla skutečnou novinkou. A nám, jichž známost s ní datuje se už od dřívějška, objevila se tu sice se zcela nepatrnými, podřízenými změnami, ale ve zcela novém seřadění a odpoutána od toho, co její ocenění, mně aspoň, ztěžovalo. Suk sestavil jednotlivá hudební čísla původní partitury v suitu vokálně-melodramaticky-instrumentální.

Instrumentální věta první je obrazem štěstí tří bratrů a touhy dobrého z nich, Živena, po ženě. Má převahou klidně idyllický, pastorální výraz, zcela odpovídající náladě prvního obrazu legendy. S ní motivicky spjata je následující píseň Danice, jež je onou ženou, která se dostane dobrému Živenovi, jemuž dal básník vstupenku do ráje už do kolébky. Je to píseň jímající svojí prostotou i tklivostí. Následující po té sbor »blažených« hned sférickými harmoniemi i etherickými arpeggiemi harf svého úvodu povznáší posluchače v nadpozemské oblasti. Hudebníka zde zaujmou zvláště geniální modulace, jimiž se sbor v závěru propracuje k hymnicky jásavé tonině C-dur. To je v pravdě hudebně nejznamenitější místo z celé komposice Sukovy. »Bacchanale«, které větu sborovou vystřídá a které stejně jako první věta nynější suity hrálo v původní partituře roli meziaktní hudby, snáší posluchače zas na zem, kde bratři Živenovi vedou bohaprázdný život, který na scéně nemohla trestající spravedlnost nechat bez zasloužené odplaty. Věta tato zastupuje tu symfonické scherzo, v poměru k obdobným větám velkých symfonií Sukových více prostonárodně pohádkové než infernální. Bohatá, svěží invence Sukova i zářný kolorit instrumentace stkví se zde v plném lesku.

Závěr suity tvoří opět sbor a sice sbor cherubínů, uvedený orchestrální předehrou líčící rej a dávající ve fortissimu lapidárních akkordů plného orchestru zazářiti všemohoucnosti světla. Sbor ten uzavírá suitu velmi imposantně. Z melodramatické hudby zachován jest monolog jednoho z andělů, připiatý k jich chóru, velebícímu nebeský život i oslavujícímu Všemocného.

Sukova hudba k Zeyerově dramatické básni je v dnešní úpravě vytažena ze zapomenutí a má být zachráněna pro koncertní provozování. Zda je tím jí pojištěn trvalý život, nechci rozhodovat. Jistá obtížnost provozování díla, které žádá orchestr a výborně secvičený smíšený sbor (pražský »Hlahol« se jím v plné míře ukázal), je nepopíratelna. Kromě toho posluchačstvu, které nezná vznik hudby a myšlenkové její založení, jasné jen ze souvislosti s původním jejím básnickým podkladem, je porozumění hudbě Sukově valně stíženo. Nechci býti černovidcem a sám bych toho pro vynikající hudební kvality Sukovy práce želel, kdyby koncertní úprava hudby k legendě »Pod jabloní« měla sdílet osud původního jejího poslání. (Dokonč.)

*

ČINOHRA.

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

L u d v í k F u l d a: **Pán a sluha.** Hra o 4 dějstvích. Přeložil Ant. Klášterský. V režii p. A. Jiřikovského, poprvé 15. dubna 1912. (Knižně u J. Otty 1912, str. 166.)

Způsobný básník německých rodin zdramatisoval zde jednu z novell Bandellových a zničil ji asi tak dokonale, jako dokázal nezvratně, že nemá špetky fantasie ani vkusu. Není nutno ovšem rozmlouvati o tom, že všechen vypravovatelský čar renaissančního rozkošníka příběhových finess je pocuchán a zničen, avšak i vše ostatní je nedorozuměním a nepochopením, jež působí jen jako trudná umělecká nevychovanost: ze vzdušné novelly, jež raduje se z mihu děje, karambolu point, hry situací a barev, zalitých světlem pohádky, učiněno tu těžké, staticky nehybné drama typicky německé počestnosti, jež rozvíjí, ne nepodobno kinematografu, problém s překypujícím slovním pathosem, ale bez stupňování, vzrůstu, poesie, aniž

dovede rozhodnouti se mezi duchem pohádky nebo (pak ovšem důsledným) schillerovským ethos, jež vypůjčilo si z renaissanční novelly jen obrysy fabule... Takto ovšem vzniká toporná kompromisní hra, již uváděti bylo asi stejně nutno, jako před časem »Dceru královny Semiramidy«, a již by jinak bylo dovoleno pominouti, kdyby nebylo nápadným, jak nešťastný repertoir strhuje i reprodukční, hereckou potenci mladého ústavu, nemluvě ovšem o úkolech, které si kdysi Vinohradské divadlo vytyčilo... *J. K--ček.*

ZE DNE

Pp. abonentům, již reklamovali 29. číslo »Přehledu«. Prohlašujeme znovu, že velikonoční číslo ze dne 5. t. m. bylo dvojité (28 a 29) a že tudíž »Přehled« dne 12. t. m. nevyšel. Proto jsou reklamace čísla 29. ze dne 12. dubna bezúčelnými.

Zavedení němčiny jakožto povinného předmětu na gymnasia a reál. gymnasia naše stalo se nyní předmětem živějšího zájmu, když naši němečtí sousedé chtějí zaváděti češtinu na své ústavy povinně, neb aspoň fakultativně. Není pochyby o tom, že znalost německého jazyka v naší inteligenci stále klesá a bude klesati tou měrou, čím méně budeme míti opravdu častou příležitost a potřebu německy mluviti. Jest to přirozený důsledek naší postupující soběstačnosti. Poněvadž však i služba v úřadech státních a soukromých (obchody, banky, průmyslové závody atd.) i většina povolání samostatných vyžadují praktické znalosti jazyka německého, jest potřeba učiti němčině naši mládež. Jest však otázka, jak se nejsnáze dostaneme k cíli. Bude-li němčina zavedena v plném rozsahu povinně na našich gymnasiích a reál. gymnasiích, jak to žádá usnesení Ústř. spolku professorského z podzimu min. roku, pak se tím napraví sice nejhrubší chyby didaktické a pedagogické, které přináší s sebou fakultativní předmět, ale jak zkušenost ukazuje, nepokročí se tím mnoho ku předu ve skutečné, praktické znalosti a v ovládání němčiny. A o tuto praktickou stránku znalosti jazykové by mělo především býti postaráno. To znamená, že by se němčině mělo na středních školách učiti nikoli methodou dosavadní, nýbrž methodou konversační, methodou přímou. Moderním jazykům všem by měly naše střední školy učiti praktickými konversačními kursy, které by teprve p o z d ě j i byly doplněny gramatickým a literárně-historickým materiálem moderních řečí. Jen při této nápravě methody jest možno očekávati ve vyučování moderním jazykům žádoucího zdaru.

O českých národohospodářských aktuálnostech napsal do posledního Národohospodářského obzoru Dr. Jan Matys článek, zasluhující plné pozornosti naší veřejnosti. Otevírá zcela nové výhledy do našeho hospodářského života a nadhazuje problémy, jdoucí k samým jeho kořenům. Vytknuv, že u nás vývojem stavovské a třídní politiky ztrácí se smysl a přehled o povšechných zájmech národních (na rozdíl od Anglie, kde politické zápasy se odehrávají za programy všenárodní: svobodný obchod, ochranná cla atd.), prohlašuje autor za hlavní problémy české hospodářské politiky poměr její k hospodářské politice státu a pak poměr jednotlivých výrobních tříd českých navzájem. V prvém ohledu musíme si dle dra Matyse uvědomit, že náš průmysl je dosud spojen se zemědělstvím v míře neskonale větší, než průmysl německý, a že tudíž jeho poměr k našemu zemědělství musí býti podstatně jiný, než je u Němců. Ovšem ptá se dr. Matys ihned: Jest zapotřebí, aby tento stav potrval i na příště, máme prohlásiti za zájem všenárodní agrární politiku, jíž nepochybně děkujeme ze značné části za svoje hospodářské úspěchy? Tu otázku dr. Matys bohužel jen nadhazuje, aniž se jí blíže obíral. Za to obrací se k heslu »Svůj k svému« a proti přílišným nadějím, jež do jeho uskutečňování vkládá zvláště prof. Bráf, očekávající z odkud plynoucího posílení českého průmyslu rozřešení otázky českých menšin. Dle Bráfa způsobí totiž důsledně prováděné »Svůj k svému« návrat našich dělníků z uzavřeného území, poněvadž jim průmysl v české oblasti bude moci poskytnouti dostatečné obživy. Dr. Matys poukazuje vůči tomu na okolnost, že podnikatel, jehož výroba se zdvojnásobí, nezdvojnásobí také počet svého dělnictva, nýbrž že přikoupí a zlepší stroje, čímž nám ovšem pomoženo není. Dále patří dělnictvo menšinové k odvětvím výrobním, kterých na své půdě nemáme (hornictví), ba české hornické menšiny povstaly z nemalé části tím, že četná kutiště v českých krajích zanikla. A nad to je dělník na severu poměrně daleko lépe placen, než dělník v krajích českých, do kterých se z té příčiny nevrátí a ani snad vrátiti nechce. Proto pokládá autor za důležitější prostředek k rozmnožení českého výdělku, nežli je heslo »Svůj k svému«, požadavek české korrespondence, jejž by měl každý český spotřebitel energicky uplatňovat. Konečně žehrá dr. Matys na nedosti dobrý poměr mezi českým průmyslem a českým obchodem. Český průmyslník soutěží s obchodníkem o konsumenty, místo aby se staral najíti si pro odbyt svých tovarů dobrého obchodníka a podporovat jeho vzrůst. Českého obchodníka čekají u nás úkoly, pro něž musí býti respektován. Neboť on jediný jest s to doplniti naši výrobu v oborech, kde dosud nemáme zastoupení. Ostatně máme několik výrobních odvětví, která prodávají výhradně anebo z velké části prostřednictvím cizích sprostředkovatelských sil, a celá naše výroba jest za hranicemi odkázána bezvýjimečně na cizí sprostředkovatelský živel. Tu musí býti přední naší starostí nahraditi tyto cizí síly našimi vlastními. Ku konci poukazuje autor k tomu, že jsme dosud neměli úspěchu v oborech průmyslových, které pracují pro rychle a úplně se měnící potřeby (výroba dámských látek, konfekce ve velkém atd.). Naproti tomu z oborů zpracujících tovary jen pomalu se měnící vyrostly nám podniky prvotřídní. My tudíž potřebujeme vydatné spotřebitelsky konservativní vrstvy, a tou je oproti městu venkov, víc, než národové jiní. To je nový důvod, proč zemědělské obyvatelstvo hraje v na-

šem národním hospodářství roli zcela jinou než u Němců. — To je asi tresť vývodů dra Matyse, jimž odepírati oprávněnosti bude jistě velice těžko.

Masarykova česká filosofie. K různým dotazům o poznámce uveřejněné pod tímto názvem v posledním čísle »Přehledu« píše nám dr. Arne Novák: »Prohlašuji ochotně, že jsem noticku o prof. Pekaři psal sám a naprosto nemínil prvními jejími větami nějak snížiti hodnotu a výsledky prací jeho předchůdců jednajících o těchto otázkách.«

Vyznání vědeckého positivisty. Svou kritickou studii »Masarykova česká filosofie«, o níž jsme se v předešlém »Přehledě« již rozepsali, vydal nyní professor Josef Pekař ve zvláštní brožuře; desky ji jmenují »rozšířeným otiskem« a skutečně přibylo několik nových zajímavých odstavců. Jeden z nich (str. 36) **obsahuje toto vysoce významné vyznání, prodchnuté vědeckým positivismem a čelící s otevřeným hledím** mlžnému humanitářství a blouznivému mysticismu, jaký u nás bují: »Četl jsem kdesi se souhlasem, že filosofovati o společnosti, z níž by vyloučen byl prvek moci připuzovací (chcete-li: násilí), je jako filosofovati o vzduchu bez kyslíku. Co pokroku, ba kultur i civilisací bylo založeno (ovšem i zmařeno) ostřím meče! Co let bohulibého pokoje stvořil pouhý strach před zbraní mocnějšího! Heslo: za pravdu a právo, jehož se držel Palacký, zdá se mi konkretnějším a prakticky mocnějším než snivým utopismem podezřelé heslo humanity. — — Pokud jde o humanitu založenou nábožensky, vím, že přibývá známek, jež prozrazují náboženskou potřebu doby, vím, že mystické podvědomí člověka hlásí se zase jednou k svému právu. Věřím s filosofem, že tu jde jen o fási vývoje, která bude překonána novým obdobím vítězného, sebou bezpečného rozumu.«

Z uměleckého života na Moravě. K zprávě pod tímto titulem ve velikonočním dvojčísle uveřejněné dostáváme od Sdružení výtvarných umělců moravských toto sdělení: »Na valné hromadě Sdružení výtvarných umělců moravských v Brně dne 24. března t. r. bylo konstatováno, že to, co na valné hromadě Moravské musejní společnosti v Brně bylo tvrzeno, je nesprávné; o projevu důvěry Dr. Fischlovi nám vůbec nic známo není.«

*

Živnostenská banka — expositura na Gradu. Jak se nám sděluje, zřizuje Živnostenská banka, prostřednictvím své terstské filiálky, pro pohodlí lázeňského obecenstva expondituru na ostrově Gradu. Vhodné místnosti byly za tím účelem již najaty.

Listárna redakce. Byli jsme nuceni odložiti pokračování článku E. Chalupného o autobiografii Kaizlově, Ant. Pavla o politikaření studentstva, dále »Nár. hospodářství«, »Otázky a názory«, »Filosofii«, »Slovanstvo« a »Veřejnou správu«.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 3. KVĚTNA 1912. ČÍSLO 32.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

J. S. Machar: **Barbaři. Pohanské plameny. Apoštolové.** Cyklu básní »Svědomím věků« svazek 3.—5. Praha, nakladatelství F. Šimáčka 1912.

Třemi knihami letos vydanými pokračuje J. S. Machar v cyklu básní historicko-filosofických, v nichž chce obejmouti a pronikavě osvětliti dějiny lidstva světlem moderního kritického pozorovatele. Podstatnou značkou již starších děl básníkových jest mužná otevřenost, s níž hledal a byl hotov súčtovati s každým problémem, jenž mu stál v cestě. Mladý Machar, kterého jsme všichni prožili, ať se slepou oddaností, ať s kritičtější zdrželivostí, měl při vší jednostrannosti úzkých rozhledů vynikající přednost své osobnosti, svého stilu. Byl vždy vášnivě vzrušený, v sentimentálních piecách, v hluboce básnických zhuštěných a tragicky sevřených perspektivách i v pamfletech a článcích kritických jevil se rád bojovníkem za cizí myšlenky, měl vášnivý vztah k současnému světu a vyrovnával se s ním i v básních historických; nemaje dosti vlastní ideové invence, tím bouřlivěji hlaholil a bil se za myšlenky přejímané, jež ovšem domýšlel a po svém zpracovával. V době, kdy současní s ním mladí básníci široce světové a duševní vztahy obhlíželi a chápali, trpce se od nich odvraceli, nedovedouce proti nim vášnivě vystupovati, inspiroval se mladý Machar též velmi často běžnou naší politikou, opíral se malému životu a zaujímal, vášnivý soudce, své dogmatické stanovisko, jež ho neuchránilo určité jednostrannosti. Již v básnické sbírce »1893—1896« nalezneme několik čísel, v nichž básník zasedl na soudcovskou stolici a hledá svůj poměr k dějinám lidstva jednostrannou, schematisující a nepoetickou formulkou protikladu jasu antického, slunného života a asketicky zamořeného, krví zapáchajícího, zotročujícího středověku. Tenkrát však ještě byly antické osoby básníkovi vzácné a drahé, tenkrát mu byly bratřími, přes věky k nim básník hovořil a jím rozuměl. Proto slova, veršový spád, volba osob byla tak životná, osobitá, plná krve a života.

Když se však náš básník rozhodl napsati veliké dílo životní a to dílo kladné, v zásadě nepolemické a budující, vybral si on, racionalista bez kulturní inspirace, za vůdčí myšlenku velikého cyklu básnického onen suchý protiklad hellenismu a judaismu. Již pět svazků drobných historických básniček, které čteny po sobě, nesmírně unavují, vyžádala si tato idea básníkova, a zdá se, není ještě autor ve svém cyklu u konce. Základní pojetí tohoto cyklu je falešné, nebásnické, násilné. Kdežto ve spontánně vytrysklých, vřelou krví kypících, roztroušených výhledech do minulosti, v nichž básník se zároveň očišťoval a povznášel, ozvalo se srdce básníkovo, zabouřila jeho jednostranná, ale veliká básnická vášeň, ploditelka činů básnických, pracoval programmatický dělník na stavbě cyklické opatrně, systematicky vybíral kulturně historické episodky, uváděl veliké množství lidí, k nimž nedovedl nalézti svůj vztah: zkrátka básník stal se sice snad hlubším, obzíravějším, více chápajícím a více odpouštějícím člověkem, ale o tolik méně básníkem. Neboť ráz, celá přirozenost těch drobných výkřiků, historicko-allegorických bolestných a zadírajících se šlehů měla smysl a básnickou cenu jen potud, pokud vynořila se z bezprostřední potřeby básnického nitra. Myslíte, že nepoznáte na první pohled v nových svazcích onu velikou řadu svrchovaně lhostejných dějů, vladařů a zejména papežů, již všichni byli tak bezkrevně, suše a neživotně podáni, tvoříce čistě jen výplň svazků? Kdyby opravdu velikému epikovi a soudci dějin hořečně se zjevovaly historické obrazy v plné barvitosti, vřelém kypění mladistvých sil, kdyby kulturně vzdělaný umělec právě tak životně otřásajícím a nezapomenutelným způsobem stilově vybral a vášnivou formou, to jest svou celou osobností objal, procítil tyto obrazy, tu by vzniklo dílo jednotné, zladěné vědomím básnické platnosti, pak by nebyl náš básník napsal množ-

ství básní, u nichž nevíme, jak se do sbírky dostaly, u nichž autor sám byl na rozpacích, jaké stanovisko ke věcem v nich vypsaným má zaujmouti.

A tu přicházím k druhému kazu s první vadou souvisícímu. Je to nedelikátnost, často také esthetická lhostejnost a ledabylost ve vybírání episod kulturně historických. Jen množství zbytečných a unavujících příběhů degraduje básnický cyklus Macharův na neškodnou kulturněhistorickou čítanku, z níž lze dověděti se leccos pohodlně o starých dobách, jíž bychom však záhy udusili zájem čtenářů, zejména mladých, o barevné, zářící kouzlo minulosti. Vytknu při ocenění jednotlivých svazků Macharova cyklu některé básně, svou malicherností, drobounkou zlobivostí odrážející a urážející. Nyní jde mi o celkové pojetí proudů lidstva a umělecké jich zobrazení v epickém cyklu. Nesnáší se nikterak s ideálem mohutného obsahu taková rozštípená forma nazdařbůh sebraných článků, není tu celkového reliefu, uměleckého prostředí, v němž by básník ať s objektivní svědomitostí ať individuální jednostranností obestřel aspoň básnicky ploské své ideové předpoklady, není tu krajinných obrazů, celistvějšího dramatu se rozvíjejícího, jež by čtenářův zájem udrželo v napětí. Ironické vystavení obrazu, jehož odsouzení je zůstaveno laskavému čtenáři, působí snad tu a tam v žurnalistické rubrice »Bez názvu«, ale neosvědčí poetickou náplň v trojdílném cyklu z letošního roku, kdy se takové obrázky stereotypicky opakují. Tento tříštivý, nekladný, ironický princip přináší zejména v »Barbarech« a »Pohanských plamenech« právě onen mrtvý ballast suchých obrazů, vybírá si situace a osoby autoru nesympatické a buďto křivdí historickým osobám nebo nevhodně žene čtenáře z nudného dialogu do odporné situace. Tam, kde nalezl básník svůj vášnivý vztah k nepřátelské osobnosti, nesnížil jí; jen veliká osoba jest veliké nenávisti hodna; hleďte, jak roste před vaším zrakem gigantická postava Ignáce z Loyoly, a srovnejte, jak bezradně nebo nevkusně odsuzováni jsou přečetní papeži, vykládáni a velebeni hojní umělci. Básník nebyl s ohromnou látku historickou, nevystačil tu s primitivním podkladem ideovým, nezkomponoval jinak své dílo než chronologicky. A ti lidé, kteří se jeví v Macharově knize tak drobní, buď že byli opravdu nepatrní, nebo že se jim autor nesnažil porozuměti, jsou největšími nepřáteli jeho knihy. Historie papežů, dějiny pokřtění přistěhovalých národů, zápasy moci duchovní a světské nemohou ani býti pojaty dosti dramaticky, ježto jest světlo a stín příliš hotovým stanoviskem básníkovým již napřed rozděleno, nemohou vystoupiti dosti živě a plasticky, ježto nebylo vzduchu a slunce, v němž by vyrostli a na němž by se hráli. Ani forma nových básní Macharových neuspokojí. Již po stránce celkové neodpovídá jednotvárný tok často nevkusných jambů měnivému, živému spádu dějovému, jenž měl býti naznačen. Situace nejsou přímo viděné, nýbrž z druhé ruky matně v rozhovorech reprodukovány. Do kronikářského vylíčení nezpracovaných dějů vsouvána naivní místa přírodně popisná o kometách a nebeských úkazech, jež snad se autorovi líbila prostoduchou naivností v odporu stojící se sousedním líčením nejkrvavějších událostí, když probíral své předlohy. Ale do díla celistvého jsou u básníka zasazena násilně a nestilově.

Ovšem byl si básník vědom, že v krátkých piecách byl by ustavičný jambus nesnesitelný. Rozvážně a šťastně promíšeny jsou vleklé jamby švižnými daktylskými a trochejskými strofami romancí, popěvků a ohlasů národních písní, zaleskne se tu a tam sonet, v jehož výrazné pointě a plném rozvití zaskvěje se veršové umění velikého básníka. Ale těch lehčích oas, osvobozených kovové tíže šedivých vývodů, jest málo, a jsou — třikrát žel — jimi napsány i věci hrubě vkus urážející. Či jest dovoleno v posměšném popěvku zohyzditi mateřský jazyk verši, jaké čteme ve »Mši papeže Jana XII.«:

Má raději mši takovou
než za dne onu Petrovou, ah Petrovou — — ?

Nelze také odpustiti ani bojovníku ve verších píšícímu — když se ostýcháme pro mnohé episodky užíti slova báseň a pro jejich autora vzácného názvu básník — tak odpuzujících veršů, v jakých jest líčen kňučící mnich, který znásilňuje ženu na silnici a potom se modlí. To přece není vystižení brutální síly středověku, to básník napsati nesmí. Pohanské plameny nešlehají ani nepálí, v dlouhých a únavných spirálách lenivě otáčejí čtenáře a dusí ho nízkým kouřem po zemi se plazícím. Zde nevyjdete téměř z klidně rozvažujících jambů, s rozšafnou mírností popíše vám básník renaissanční mecenáše a umělce ne tak v jejich osobním tvoření, necítíte tu silného, opojného, jarního vzduchu, jaký ovál ze staré kultury myšlenkové a umělecké tradice současné Evropy: eklektický povídkář, jenž chtěl typickými příklady, historiemi přinésti nám trochu tehdejšího slunce, zajímá se víc o drobné historky z jejich života, ale nepodaří se mu pružně a trvale přenésti kousek tehdejší jejich význačné práce. Kolik se dovídáme o Raffaelovi, když slyšíme jen jeho dlouhou exhortu k žákům a vidíme ho snížena jen na nízkého podvodníka? Pro obrazy Andrei del Sarto zavolal si oživující náš umělec babičku, vdovu malířovu, aby plačtivě vypovídala, jak jí býval muž věrný i při práci. Ani z postavy Leonarda da Vinciho nezvíte mnoho o svérázu,

jedinečné platnosti velikého genia, ač po stránce lidské podařila se postava básníkovi znamenitě.

Nejméně zmatku a nejvíc stilové jednotnosti jeví se v chladné, asketicky založené knize »Apoštolů«, v níž pádná a prostá forma výrazová nejlapidárněji se přimkla k vřele cítěnému obsahu. (Dokončení.) * *Karel Hikl.*

Börnovy spisy. Neobyčejně živý zájem, jenž se v posledním desetiletí v Německu obrací k spisovatelům poromantickým a protiromantickým z 30. a 40. let minulého století, vybídl Bongovo nakladatelství, aby do své široce založené »Goldene Klassiker-Bibliothek« zařadilo soubory děl myšlenkových a uměleckých vůdců mladoněmeckých a předbřeznových. Velké, a úplné a kritické vydání spisů Heineových zahájilo řadu, pak následoval náčelník Mladého Německa Gutzkow s cenným výborem, zakladatel realistické povídky venkovské a obroditel scénického umění Immermann, a za ním tři básníci političtí, Freiligrath, Herwegh a Rakušan Anastasius Grün, kteří poprvé vydáni úplně a kriticky. Nyní dochází na prvního německého publicistu velkého slohu Ludvíka Börneho, jehož díla i korrespondence dosud byly rozptýleny po různých neúplných vydáních. Za redakce nejlepšího znatele jeho života i činnosti, berlínského germanisty Ludvíka Geigera a za přispění známých odborníků J. Dresche, R. Fürsta, E. Kalischera, A. Klaara, A. Sterna a L. Zeitlina bude vydáno XII svazků, objímajících spisy i listy, a opatřených náležitým aparátem kritickým i úvody a poznámkami. Podnik koná se na základě dlouholetých studií v archivech veřejných i soukromých a přinese mnoho nového pro dějiny politické a literární. Není od místa upozorniti naň ani v Čechách, kde Ludvík Börne, mistr novinářského slohu a časové satiry, působil mocně na duchy, jakými byli na př. Karel Havlíček a Jan Neruda.

*

Selma Lagerlöfová: **Povídka o panském dvoře.** Autorisovaný překlad Emila Waltera. Světové knihovny č. 972—973. Nákladem J. Otty. V Praze 1912. Str. 146.

Podobně jako všechna ostatní vypravování slavné pohádkářky švédské má i tato povídka vedle všech předností pohádkových také mnoho svéráznosti místních. Obrážíť se v nich bohatá fantasie lidu, mezi nímž autorka vyrostla, a kraje, z jehož vzpomínek čerpala látku a inspiraci pro svoje díla, zvláště pro román Gösta Berling, s nímž tato pohádka má mnoho společného. Vypravuje se tu o kouzelných dobrodružstvích mladé Ingridy, jež nakonec setkává se s milovaným Hedem, a oba nalézají ve vroucí lásce své náhradu za příšernou pout říší hrůzy, hrobovými tajemstvími, palácem Starosti a temným šílenstvím. Vypravovatelské umění Selmy Lagerlöfové je i zde poutavé, přítulné a svěží, a jako všude, tak i zde láska autorčina k líčenému předmětu dodává dílu milého kouzla.

Překladatel této povídky, pan Emil Walter, uveřejnil nedávno v Ženském světě (ročník XV.) tři drobné překlady z Lagerlöfové: Bratří, Rybářčin román a Domov a stát. Prvé dvě rozkošné povídky jsou ze sbírky u nás posud neznámé Osynliga Länkar (Neviditelná pouta), třetí je zajímavá přednáška, kterou Lagerlöfová pronesla v červnu 1911 na kongresu pro hlasovací právo žen (vyšla také jakožto brožurka: Hem och Stat); v ní jeví se svobodomyslné názory a široký rozhled vznešené ženy v plné jasnosti a síle. — Překlady páně Waltrovy, které jevily do nedávna začátečnické rozpaky ve volbě výrazu a místy také nejasnosti a kostrbatosti patrně chvatem zaviněné, vybavily se již z těchto dětských chorob a lze doufati, že v p. Waltrovi objeví se dobrý tlumočitel severského písemnictví; jeho překlad geniálního díla Jensenova (v »Květech«) zdá se tomu nasvědčovati. *G. P.*

VĚDA

VILÉM MATHESIUS:

O JAZYKOVÉ SPRÁVNOSTI.

Několik časových poznámek.

V době, kdy vycházejí u nás Rádcové správné češtiny a kdy ustavují se jednoty pro pěstění českého jazyka, nebude od místa několik theoretických poznámek o problému jazykové správnosti vůbec. Vědecké zkoumání způsobu, jímž daný jazyk nebo dané jazyky ve vývoji svém mají být řízeny tak, aby co nejvíce vyhovovaly ideálním požadavkům dokonalosti, náleží praktické filosofii řeči, jak ji na příklad postuluje vedle theoretické filosofické gramatiky A. Marty (Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Grammatik u. Sprachphilosopie, Halle 1908; Ueber Begriff und Methode der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie. Z. f. Psychologie u. Physiologie der Sinnesorgane, I. Abt., 55, 1910, str. 257 a násl.). Obecné zásady této normativní disciplíny jsou však bohužel málo vypracovány. Marty sice naznačuje, že možno tu posuzovati jazyk s hlediska logického, sociologického nebo esthetického, ale blíže problému toho si nevšímá. Nejlepší soustavný jeho rozbor podává, pokud vím, studie slavného jazykozpytce švédského A. Noreena, přístupná v německém zpracování: Über Sprachrichtigkeit (Indogermanische Forschungen, I., 1891, str. 95 a násl.). Noreen rozeznává hledisko trojí. S hlediska literárně-historického bývá považováno za jazykově správné to, co je shodné s jazykovými zvyklostmi některé minulé periody jazykového vývoje, tedy u nás na příklad s češtinou bratrskou. Z řady námitek Noreenových proti tomuto kriteriu stačí uvésti jednu. Důsledné jeho provádění by způsobilo, že by řeč spisovná ustrnula na jednom bodě, což naprosto odporuje jinému správnému požadavku, aby totiž každá doba měla svou formu řeči, která by odpovídala jejímu cítění a myšlení. Jak může přílišný konservatismus spisovné řeči býti na úkor rozvoji kulturnímu a vůbec národní expansi, ukazuje na příklad neblahý vliv spisovné novořečtiny (vykládá o něm K. Dieterich ve knize: Geschichte der byzan-

tinischen und neugriechischen Litteratur. Lipsko 1902. Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen, IV.). Upustí-li se pak od důsledné applikace tohoto kriteria, bývá ovšem velmi nesnadno nalézti beze všeho určitou hranici, po kterou je nedůslednost přípustna. Hledisko druhé je přírodovědecké a lze je stručně vyjádřiti asi slovy, že vše je správno, co se v řeči vyskytne, a že relativně nejlepší je řeč většiny. Je to vlastně přenesení názoru platného v jazykozpytu theoretickém do praktické filosofie řeči. Pro jazykozpytce není rozdílu mezi slovy, tvary a větami gramaticky správnými a nesprávnými, ba právě tak zvané chyby poskytují mu velmi často vzácný materiál k rozboru jazykového dění. Ale stejně jako bylo nesprávné, když na počátku století devatenáctého přenášelo se cenění praktické do zkoumání theoretického a nedbalo se pokažené prý mluvy dialektické, tak je nepřípustno směšování opačné. Ponechati řeč samu sobě znamenalo by vzdáti se kontroly nad důležitým nástrojem přemýšlení, cenným materiálem uměleckým a nejnutnějším prostředkem dorozumívacím: praktické důsledky toho s dostatek jsou illustrovány poměry anglickými ve vlastním středověku, německými ve století šestnáctém a sedmnáctém a českými v době úpadku před obrozením. Proti tomu pak, aby prostě vždy rozhodovaly jazykové zvyklosti většiny, právem namítá Noreen, že leckdy majorita není zřejmá a i když je, není jisto, je-li na její straně pravda. Poslední hledisko, Noreenem charakterisované, je jím nazýváno hlediskem racionálním: nejsprávnější je, co odpovídá nejlépe úkolu řeči, to jest, co nejlépe sděluje, co má být sděleno. Větu tu Noreen několikrát obměňuje, snaže se ji vyjádřiti přesněji. Praví na příklad, že to je nejsprávnější, čemu se od posluchačů nejpřesněji a nejrychleji rozumí a co od mluvčího je nejlehčeji pronášeno, nebo: nejsprávnější je ta forma řeči, která s náležitou zřetelností spojuje největší možnou jednoduchost. Obecné tyto zásady, z nichž Noreen odvozuje pak osm pravidel speciálních, ukazují zřejmě, že hledisko toto — na něž jistě nezůstal bez vlivu známý essay Spencerův: The Philosophy of Style (Essays, II, Londýn 1868, str. 9—47) — spíše než racionálním by mohlo být nazváno sociálně utilitaristickým: řeč je mu jen prostředkem sdělovacím a cena její stoupá úměrně s její praktičností. Názor ten ve své výlučnosti je neudržitelný, jak poznáme snadno, srovnáme-li několik jazyků různých struktur. Každý z nich zvláštním způsobem vyjadřuje něco, co druhý pomíjí a co tedy vlastně není nutné pro jasnost sdělení. Kdybychom pak takové zdánlivě zbytečné prvky eliminovali, dostali bychom nějakou ideálně praktickou formu jazykovou, která by však nebyla už konkrétním jazykem. I přímo můžeme se přesvědčiti o tom, že každý jazyk a každá konkrétní věta jím pronesená nebo napsaná obsahuje mnoho, co je pro pouhé dorozumění zbytečno: moderními pokusy psychologickými dokázalo se totiž, že z věty slyšené nebo čtené zachycujeme vlastně jen několik drobtů, jež si obvyklými associacemi doplňujeme. Chyba, jížto dopustil se Noreen při své absolutní formulaci kriteria účelnosti, záleží v tom, že pro sociální úkol řeči zapomíná na její podmínky individuální a pro péči o její schopnosti sdělovací nedbá jejích úkolů prostě vyjadřovacích. Řeč je produkt sil komplikovaných, výtvor podmíněný sociálně a utvářený vlivy individuálními, a kdokoli chce správně řešiti problémy jazykozpytné, musí dbáti obou jejích stránek. Každá monistická theorie linguistická má proto při nejlepším pravdu jen poloviční. Je-li na příklad v jazykozpytu theoretickém Croceova idealistická theorie řeči po mnoha stránkách zdravým korrektivem positivisticky naladěného mladogramatismu, který jednostranně zdůrazňoval sociálně podmíněnou uniformitu řeči, přece nestačí právě pro svou monistickou povahu k úplnému rozboru dění jazykového (viz moji studii o potenciálnosti jevů jazykových ve Věstníku král. české společnosti náuk, tř. hist., 1911). A právě tak Noreenův jednostranný ideál ekonomické účelnosti sdělné nemůže být absolutním měřítkem správnosti jazykové: účelnost je úhelným kamenem praktické filosofie řeči, ale daleko více účelnost výrazová, rázu osobitě uměleckého, než čistě ekonomická účelnost sdělná. O tuto, pokud je třeba, starají se mluvčí většinou instinktivně sami a jen po dvojí stránce je snad důležito se o ní tu zmiňovati: sdělná účelnost daného jazyka stoupá úměrně s počtem těch, kdož jím mluví, což ukazuje sociální důležitost jednotného jazyka národního proti přeceňovaným druhdy nářečím místním, a sdělná účelnost všelijakých názvů — jména toho užívám tu v nejširším smyslu — je podmíněna pohotovostí nutných associací, což je zase důležito pro posuzování názvů z cizích jazyků přejímaných. Výrazová účelnost jazyka je za to samým kořenem jeho platnosti a z ní, myslím, dají se dovoditi všecky hlavní postuláty správnosti jazykové, leckdy ovšem přímo protichůdné tomu, co vyplývá z požadavku účelnosti sdělné. Kdežto důsledné vyhledávání této vedlo by potlačováním všeho, co není k sdělení v řeči nezbytno, k redukci jazyků na stejný telegrafický systém slovních značek, požaduje naopak princip účelnosti výrazové, aby v každém jazyku bylo usilovně dbáno právě jeho osobitosti, jeho odlišnosti od jazyků jiných. Je jistě zajímavo, že tyto dva kontrérní postuláty mají analogie ve skutečných poměrech moderních jazyků evropských. Kdežto nebývalá čilost mezinárodních styků vytváří v Evropě, zejména západní, mnoho společných

rysů myšlení i řeči — ženevský docent C. Bally, jenž na zjev ten upozorňuje v cenném svém díle: Traité de Stylistique française (v Heidelberce, 1909), mluví tu o »mentalité européenne« —, působí silný moderní nacionalismus opačně, takže zdůrazňováním národního svérázu jednotlivé jazyky evropské se vzájemně oddalují (konstatuje to na příklad berlínský professor W. Münch ve článku: Gegenseitige Annäherung oder Entfernung der Kultursprachen. Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik, IV). Přiznáme-li, že národní osobitost má býti kriteriem jazykové správnosti, je ovšem nutno věděti, v čem u daného jazyka záleží, a na otázku tu odpovídati může jen vědecký jeho rozbor. K zajímavému tomuto problému připomínám tu jen věci dvě. Charakter jazyka není určován pouze tvary a rčeními, jichž se v něm užívá, nýbrž vší složitou jeho strukturou, takže zcela zřejmě je pokládati za nečeský na příklad překlad, který pořízen je jinak řečí zcela korrektní, jehož věty však nemají českého rythmu. Právě v takovýchto jemnostech, jež obvyklému rozboru jazykovému unikávají, bývá ráz řeči nejurčitější, a proto je linguistická charakterologie teprve v začátcích. Vedle nečetných soustavných pokusů, z nichž poslední byly podány pracemi Finckovými (zejména: Acht Vorträge über den deutschen Sprachbau als Ausdruck deutscher Weltanschauung. Neuere Sprachen, V, VI, knižně pak v Marburce 1899; Die Haupttypen des Sprachbaus, Lipsko 1910), a vedle pouhých programů, jakým byla na př. přednáška Baudouina de Courtenay na sjezdu štyrsko-hradeckém roku 1909 (Klassifikation der Sprachen, viz Indogerm. Forschungen, Anzeiger, 26, str. 56 sl.), lze tu jmenovati jen ojedinělé charakteristiky různých řečí, v jejichž methodách nelze pozorovati jednotného systému. Ale ne všecky práce o charakteru dané řeči mají stejnou důležitost pro praktickou otázku jazykové správnosti. Nejdeť tu jen o rysy, charakteristické snad pro některou dobu, ale celkem prchavé, nýbrž o ty vlastnosti jazyka, které hluboce jsou zakořeněny v duševních zvláštnostech lidu, který jím mluví, a jichž dopátrati se lze jen analysou velmi pronikavou a — což zejména nutno zdůrazniti — neomezující se na dobu současnou, nýbrž hledící zachytiti vůbec vývojové tendence zkoumaného jazyka. Tendence tyto nebývají ovšem konstantní, nýbrž mohou se měniti stejně jako se měnívá obecná duševní disposice národní, a tak ze všech konstatovaných methodických požadavků vyplývá, že úkol analytického jazykozpytu při zkoumání osobitosti daného jazyka je velmi nesnadný a že třeba je tu velmi mnoho bystrosti, píle i umírněnosti. Naprosto nesmí být snad hlásán pod záminkou jazykového svérázu úzkostlivý purismus, který by bránil individuální rozmanitosti výrazové. Bohatost a tvárnost jazyka, jež s dostatek volnosti by skýtala osobnostem nejrůznějším, je druhý požadavek plynoucí z obecného postulátu účelnosti výrazové. Nutno je tu ovšem usmiřovati často potřeby protichůdné. Velmi důležitým prvkem jazykové bohatosti je cit, jenž prolíná a zbarvuje téměř všecko ústrojí jazykové a jenž svou nekonečnou zásobou nuancí činí z hlásek, slov, rčení a vět velmi citlivou klaviaturu. Ale tíž badatelé, kteří v době nejnovější upozorňují na podceňovaný úkol citu v řeči — hledí sem zejména spis Ballyho, shora jmenovaný, pak pojednání K. O. Erdmanna: Die Bedeutung des Wortes (2. vyd. v Lipsku 1910) a kniha van Ginnekenova: Principes de Linguistique psychologique (v Paříži 1907) —, přiznávají, jak často citovaný živel svou prchavostí a proměnlivostí znemožňuje vyjadřování logicky přesné, stejně jako zase naopak důsledné provádění logických ideálů zbavilo by řeč kouzelného mihotání citových plaménků. A přece obojí vybroušenosti je v řeči třeba, tak aby byla poddajným materiálem k vyjadřování bohatého a různotvárného života duševního. Leckteré kolísání jazykových zvyklostí nebývá ovšem zdůvodňováno touto potřebou a tu dlužno zdůrazniti požadavek jazykové určitosti. Požadavek ten a požadavek jazykové vybranosti jsou poslední důsledky účelnosti výrazové. Prvý žádá, aby odstraněno bylo nenutné kolísání, jež vzbuzuje nepříjemný pocit neukázněnosti a svévole — kde nemůže rozhodnouti kriterium jazykové osobitosti, přichází k platnosti usus, princip majority —, druhý pak chce, aby pro všecky představy i city pohotově byly výrazy nepotřísněné vulgárností. Neznamená to ovšem, že by výrazy vulgární měly být vůbec z řeči proskribovány: nenutností jejich má být právě umožněno ryze umělecké jich užívání, protože teprve potom ostře vynikne citový přízvuk sociální příslušnosti. Ten je v řeči velmi důležitý a zasluhuje veliké pozornosti. Jen jemný takt dovede posouditi, kdy archaismus působí milým dojmem patriarchálnosti a kdy obestřen je stuchlým ovzduším kantorského pedantství, kdy cizí slovo dodává větě jemně elegantního parfumu a kdy prozrazuje prázdnou affektovanost nebo nemístné odbornictví, kdy výraz lidový je známkou bodré nehledanosti a kdy čpí hospodskou hrubostí. Taktu je vůbec k utváření jazyka stejně třeba jako k tvoření konkrétních děl uměleckých: vyniklť již asi s dostatek z toho, co bylo tu řečeno, že problém správnosti jazykové stejně se dotýká i tak zvané mluvnice i tak zvaného slohu. Proto v dějinách jazyků, cenících je po hodnotě kulturní, byli prvními vždy umělci řeči a nikdy ne sociální utilitáři nebo pedantičtí puristé. Proto také nestačí k opravdovému pěstění češtiny ani úsudek novinářův, ani rozhodnutí gramatikovo.

František Khol: **Tadeáš Haenke**, jeho život, dílo a listy ze zámořských krajin. Nákladem II. třídy České Akademie. V Praze 1911. Str. 92.

Zásluhou spisovatele Františka Khola, jejž povolání poutá ke knihovně a sbírkám Musea království českého, a jejž záliby literární přivedly k důkladnému studiu duševní kultury XVIII. století, dostává se nám první monografie česky psané o kdysi proslulém, dnes však zapomenutém badateli Tadeáši Haenkovi, zámořském to cestovateli a botaniku. Tadeáš Haenke nepatřil ani jazykem ani rodem našemu národu, byl rodák z německé Chřibské u Litoměřic, dopisy i práce své psal dílem německy, dílem španělsky a Prahu opustil v době, kdy se sotva dalo mluviti o prvních zákmitech českého národního uvědomění, ale jako krajan náš a člen Bornovy »Soukromé společnosti« může nás velmi zajímati. První období jeho života jest u velice těsné souvislosti s kulturními snahami Prahy osvícenské, mezi příznivci nadaného hoboisty a zpěváka, jenž ztrativ hlas, oddá se studiu přírodozpytu, jsou mužové jako Cornova, Vydra; vědeckým vůdcem jest mu botanik Mikan; první jeho výzkumy i spisy floristické, podnikané v duchu Linnéově, platí květeně krkonošské. Když r. 1786 odchází 27letý medik, ve vědeckých kruzích dobře zapsaný, do Vídně, ukáže se na něm souvislost osvícenství pražského a vídeňského: Sonnenfels a vídeňský professor Jacquin stávají se mu podporovateli a získají pro něj zodpovědný úkol prozkoumati květenu zemí alpských a zpracovati hojné výsledky floristických badání. Botanik Jacquin, který v Haenkeovi zří svého žáka, přivodí i nejvýznamnější událost v životě mladého učence: doporučí jej za botanického rádce velké výzkumné výpravě španělské vlády do Jižní Ameriky a k obeplutí západních břehů amerických za vedení kapitána Malaspiny. V létě 1789 opouští český učenec Cadiz, aby se již do Evropy nevrátil. V dalším jeho životě dlužno rozeznávati dvě období. V l. 1789—1794 účastní se všestranně vědecky vzdělaný Haenke cesty napříč Jižní Amerikou přes Cordillery a pak po moři do Mexika, Kalifornie, na Filipiny, do Nového Hollandska: všude sbírá rostliny, činí pozorování zeměpisná a ukazuje v pravém světle své osvícensky polyhistorické nadání. Když se Malaspina vrátil, zůstává Haenke v španělské Jižní Americe, kterou prozkoumá, popíše po stránce přírodopisné, zeměpisné, se stálými zřeteli melioračními, a to na základě opětovaných cest; na nich zamilují si domorodci dobročinného lékaře, právního rádce, vlídného lidumila. Požívaje důvěry španělské vlády, která v něm má spolehlivého úředníka, a vážen španělským i barevným obyvatelstvem, žije v l. 1796—1817 v Cochambě v dnešní Bolivii jako praktický a zámožný hospodář, jenž domů posílá příbuzným listy a dary, ale i zprávy o svých výzkumech a kusy sbírek rostlinářských; smrt jeho souvisí nějak se spiknutím protišpanělským, v němž se osvícenec přidal na stranu povstalců. Většina děl Haenkeových z periody americké zůstala v rukopise a rozptýlila se; sbírky botanické přešly v troskách v majetek Českého Musea a staly se známými spisem hr. Kašpara ze Šternberka; Museum naše chová i korrespondenci v opisech, které se liší od porušených a interpolovaných listů uchovaných v Chřibské. Fr. Khol provádí pečlivou kritiku korrespondence Haenkeovy a otiskuje v příloze regesta dochovaných listů období předamerického, dopisy pak zámořské per extensum. Spisek Kholův, psaný po dobré průpravě a s použitím veškerých přístupných pramenů, jest cenným příspěvkem k dějinám přírodopisného badání XVIII. století a ačkoliv se obmezuje vtěšinou na údaje životopisné a knihopisné, aniž by vyšetřoval hodnotu výzkumů Haenkeových a jeho poměr k soudobé botanice, hl. k Linnéovi, jest monografií opravdu záslužnou. Hodnotu jeho zvyšuje vkusný a poutavý způsob podání svědčící o tom, že autor jest literátem vážných snah. Museum království českého může se honositi touto prací svého vynikajícího úředníka, který obnovil památku muže, jehož sbírky jsou okrasou botanického oddělení musejního. *k.*

STUDENTSTVO

ANTONÍN PAVEL:

VÝSLEDKY POLITIKAŘENÍ.

II.

Majíce před očima výstražné příklady mocných stran, které nenalézaly nebo nedovedly nalézt generaci, jež by postupně nahrazovala opotřebované pracovníky starší, a podléhají úpadku, aby za několik let byly jen směšným anachronismem v sociálním vlnobití, snaží se politické strany o zjednání žádoucí kontinuity. Tedy pud sebezáchovy, egoism, vede politické strany k péči o dorost.

U národů menších, jichž kulturní vzestup neobejde se bez periodických otřesů při střídání generací, má tato tendence politické strany k pevné linii vývojové nemalý význam konsolidační. Na dějinách strany staročeské ku konci jejího převládajícího vlivu a na určitých zjevech v období rozkvětu strany mladočeské vidíme názorně, jak politická strana může býti rozvoji kulturnímu nebezpečnou brzdou svým sklonem k reakci, osobním fanatismem a zaostalostí své publicistiky. Tato živá souvislost politiky s rozvojem národním, osvětovým a hospodářským, postavení politiky vůbec jako společenské nadstavby, dominující nižším útvarům sociologickým, ukládá politickým stranám povinnost orientace v kulturním dnešku, úkol to nesnadný bez zastoupení a opory v oněch kruzích, jež jsou nositeli našich snah na všech polích tvorby.

U vědomí toho dávají vyspělejší strany politické v závažných odborných otázkách a ve sporech, jež jsou stanicemi na dráze ku předu, vždy méně slovo pouhým žurnalistům a snaží se produktivní intelligenci získati respektováním její odborné součinnosti v těchto věcech. Pokrok ten dá se znázorniti na průběhu Rukopisného boje před čtvrt stoletím a na nedávném obnovení tohoto sporu. Kdežto tehdy o pravosti Rukopisů v táboře jich obhájců měli často hlavní slovo ignoranti a laikové, a o celé otázce (pro — proti) hlasovaly po venkově poštvané drobné spolky našich filistrů, v době nedávné autoritativně ukončen byl pokus o obnovení sporu společným prohlášením řady učenců.

Tento zjev byl by nemožný bez respektu vyspělejších politických stran k odbornosti intelligence a je dobrým měřítkem pro úpadek onoho žurnalistického diletantství a polyhistorismu, které ať vědomě či nevědomě u nás dlouho ovládalo pole.

Odpoví se mi, že právě tento pokrok byl umožněn a urychlen přímou účastí intelligence v politické straně a že tedy ve smyslu mých vývodů je logické doporučovati intelligenci vstup do ní a nikoliv, jako já činím, nesouhlasiti s tímto jednáním u dnešní pracovní minority studentské.

Ano, onen pokrok byl také výsledkem přímé účasti intelligence ve stranách, ale to byla a je intelligence produktivní.

Studentstvo za takového činitele považovati nelze.

Byly doby, kdy jsme všichni snad měli o poslání studentstva ve stranách jisté illuse. Tak jedním z oblíbených argumentů jest tvrzení, že mládež je povolána svou neotřesenou zásadností, existenční neodvislostí a svým temperamentem tvořiti ve stranách levé radikálnější křídlo, udržovat a posilovat uvnitř strany skupinu revisionistickou a vůbec zjednávat protiváhu kostnatění a nehybnosti starších. Ještě dnes slyšíme na př. od mládeže pokrokové výtku, že »Přehled« usiluje o revisi realismu mimo stranu, mládež organisovaná že chce tak činiti ve straně, pokládajíc tuto taktiku za úspěšnější.

Tedy víra v možnost takové činnosti uvnitř strany trvá. Pohled na skutečnost nás poučí, že jest nám co činiti právě jen s vírou.

Kdo nezavírá očí před fakty, dozná prostou skutečnost, že vnitřní oposici smí si dovolit jenom zralý, osvědčený pracovník ve straně. Taková oposice může býti i nečetna a vykoná mnoho. Platí o ní, že její hlasy se nepočítají, ale váží. Ale musí býti připravena na svízelné konflikty, trapná podezírání, houževnatou vzdornost zvykové massy. Konečně však každá práce vynutí si respekt. To jest oposice složená z intelligence produktivní.

Ale studentstvo, sebe vřeleji lnoucí ke straně, sebe obětavěji přežvykující katechismus přijatého programu, není ve stranách spolupracovníkem, rovným mezi rovnými, a to vším právem. Je rádo viděno, poněvadž v dnešním boji politickém zajišťuje se tím strana proti výtkám, že »nemá budoucnosti«. Konečně dá se použíti mládeže k drobnějším úkolům organisačním a agitačním, navzájem pak není strana, zejména vlivná strana, lhostejna tu a tam při umístění agilního jednotlivce, a tak (vyjma stran radikálních a malých, kde ještě nejspíše hraje mládež větší roli) vyčerpává se účast studentstva v politické straně namnoze pojmem: Mitläufer.

Vnitřní oposice? Je toho schopna mládež ve stranách? Dokázal jsem, že je to vyloučeno a že možnost toho vzrůstá s velikostí a stářím strany.

Podám doklad z loňských voleb. Uzavření kartelu mezi stranami: mladočeskou a národně sociální překvapilo mezi jinými také studenty mladočeské. Na veřejné schůzi mládeže o volbách odpověděl jich předák k výtkám mu činěným: Nesouhlasili jsme s uzavřením kartelu také. Přednesli jsme své námitky ve straně. Byli k nám do schůze vysláni poslanci Metelka a Anýž, kteří nám dokázali z politické situace nutnost kartelu. Podrobili jsme se jako dobří stranníci.

Se stanoviska discipliny zcela správně. Ale teď si představme svědomitého, spravedlivého člena této skupiny, který sledoval po tři měsíce vášnivý volební boj, z discipliny po tři měsíce kampaně hájil v diskussi s kollegy kartel, ač v jeho nutnost sám nevěřil. Třebas i důvěrně projevil svůj bývalý nesouhlas, seslaboval jej postupně »v zájmu strany« a snažil se přece jen dělat advokáta názoru majority.

To je po mém soudu zbytečná mravní kollise poctivého hocha, do níž je vháněn svým členstvím v organisaci. Nebezpečné seslabování vrozené přímosti a nedůstojná škola kompromissování, o jehož nezbytnosti není tu přesvědčení. To je počátek stádní výchovy intelligence.

Co má strana z takových příslušníků, kteří většinou ještě hlasovací právo nemají a takto jen otupují a obrušují svou individualitu?

Konečně máme co činiti s tvrzením, že politicky organisovaný student mnohem spíše má možnost politicky se vzdělat a připravit pro příští vystupování ve veřejném životě. A skutečně je dosti takových, kdož na základě povrchní sympathie organisují se, aby teprve v tak zvaném politickém semináři své skupiny vzdělali se na stranníka, stali se mladočechy, realisty a pod. Odbyl jsem před dvěma lety takové případy poznámkou, že mladý intelligent měl by mít ctižádost vstupovat do strany jako člen progra-

movĕ již vzdělaný, kterému se příčí vidět ve straně nejprve svou politickou c h ů v u; a pokud se týče toho politického vzdělání, může každý z nás probrati známé kollegy a uvědomit si, že naopak zárukou objektivního politického myšlení je s a m o s t a t n ý v ý v o j. V Praze je tolik příležitosti vzdělati se knižně, přednáškami, vlastním pozorováním veřejného života, že shledávám nejen neoprávněným, ale i směšným ono tvrzení, že strannictví a co s ním souvisí, spíše přivede mládež k žádoucí orientaci politické.

Nejsem obhájcem přeúzkostné »objektivity«, neboť vím, na kolik je mládež objektivity, v aktualitách zejména, schopna při své i n t e l e k t u á l n í p u b e r t ě, jak bych nazval onen přechod z jinošského romantismu k vlastní mužné zralosti duševních schopností. Nesměřuji k chvále vypínavého »nadstrannictví«, jež odporujíc každému poněkud, nerozhněvá si nikoho a zakrývá jen zbabělost před přiznáním barvy.

Naopak, motivem k této úvaze mně byla obava před tou rostoucí šablonou a pozvolnou nivelisací v duševním životě a vývoji mládeže, jež za chloubu ve studentské historii považuje přece éru mladistvého kvasu a hledání nových cest.

Mládež, jak krásně praví Kaizl, má si být vědoma vždy, že stojí na ramenou generace předchozí. To znamená: spravedlivě soudit dílo vykonané těmi, kdož byli a jsou před námi. Ale buďme si také vědomi, že nejlepší žák je zpravidla ten, kdo brzy osamostatní se od vlivu svého mistra.

Mějme ctižádost nalézat, objevovat a nepoutejme se starými konvencemi, včerejšími pravdami. Nikoliv kacířství pro kacířství, ale odvahu vidět vlastníma očima a stát při poznané pravdě, aby tak kulturní kapitál otců byl námi nejen zachován, ale v budoucnu i podstatně rozmnožen!

POLITIKA

K USNESENÍ NÁRODNÍCH SOCIALISTŮ.

Zprávy časopisů naznačující v poslední době stále určitěji české ústupky v jednání vyrovnávacím činí naši veřejnost čím dál tím nervosnější. A není divu. Slyšíme-li stále jen ujišťování, že čeští zástupcové »v upřímné snaze po národnostním smíru« vyšli Němcům vstříc »až k nejkrajnější možné hranici« a že »do jisté míry« vyhověli požadavkům Němců po národnostním sekcionování zemského výboru, po národnostním klíči při stanovení zemských výdajů a při přijímání zemského úřednictva. Nikde se neříká, jaký jest konkrétní obsah těchto dalekosáhlých kulatých slov, a hlavně, jaké jsou kompensace, jichž jsme od Němců za tyto své ústupky dosáhli. To m u s í na široké vrstvy působit dojmem, že smiřovačkami, v nichž nemělo býti ani vítězů ani poražených, jen ztrácíme a že naši zástupcové šli ve svých koncessích dále, než toho žádá jednotnost země, prohlašovaná i považovaná za nedotknutelné palladium. Proto c h á p e m e projevy nespokojenosti, vyšlé v posledních dnech z obou radikálních frakcí českých, státoprávně-pokrokové a národně-sociální, ač se jinak s t a v í m e c o n e j r o z h o d n ě j i p r o t i j e j i c h v y s t o u p e n í z vyrovnávací komise a ze Svazu českých poslanců na sněmu českém. Neboť o tom není ani nejmenší pochyby, že by vystoupení toto mělo za následek rozbití smiřovaček a že by tím nejlépe bylo poslouženo Němcům. Bude-li se totiž v komisích pracovati dále, můžeme dosíci ještě různých úspěchů zejména nyní, kdy se ukázalo, že by přílišné naše ústupky bez vzájemných koncessí se strany Němců měly ty nejdalekosáhlejší následky jak pro stranu mladočeskou tak pro konečný osud smiřovaček. Vystoupení z nich a v důsledcích toho zmar celého jednání měly by však nepochybně za následek o k t r o y. Nelze se totiž domnívati, že by rozhodující kruhy přihlížely klidně k tomu, jak se poznovu ničí výsledky neúnavné téměř čtyřleté práce vyrovnávací komise, v níž byl již celý materiál první etapy smiřovaček se všech možných stran osvětlen, kriticky probrán a utříděn, a v níž tentokráte došlo k dohodě ve všech podstatných sporných otázkách. To je skutečnost, s níž dlužno počítati přes veškeré protesty proti »strašákům absolutismu«. A že by o k t r o y, specielně tehdy, když by vina za nezdar jednání mohla býti přičítána Čechům, přinesl N ě m c ů m v í c e, než dostanou při projednání smiřovaček ve sněmu, je jistě více než nepochybno. Kdo bedlivě si všímá projevů německých, tomu neujde, že Němci by raději viděli rozřešení problému z Vídně než ze sněmu. Považujeme-li tedy rozbíjení smiřovaček za přímé poškození zájmů českých, nemůžeme s druhé strany jinak, než připojiti se k hlasům varujícím před přílišným spoléháním na domnělou lethargii české veřejnosti, jež prý dnes již není ani z daleka tak národně citlivá, jako v dobách dřívějších. Nepřejeme si, aby se ti, kdož tak soudí, musili přesvědčiti o opaku. —

Sjezd národně sociální přijal dále resoluci, v níž vyzývá své poslance, aby r o z b i l i J e d n o t n ý č e s k ý k l u b na radě říšské, kdyby jeho většina rozhodla se hlasovati pro brannou předlohu a pro nové daně. Tato reso-

luce dokazuje, že národní sociálové hodlají i nadále zůstati stranou, s níž — alespoň ve Vídni — není možno pracovati positivně, poněvadž se v určitých otázkách vymyká positivní práci a priori. Je to důsledek jejich koketování se stanoviskem třídním. Nejsou jako ostatní strany v Jednotném klubu stranou čistě buržoasní, odhodlanou za politické koncesse hlasovati pro sebe nepopulárnější požadavky vládní, nýbrž staví se proti branným předlohám, novým daním a proti politice positivní vůbec z e zásady. V této okolnosti tkví jeden z hlavních kořenů slabosti české politiky vídeňské. Připomeňme si jen, co to znamená pro Němce a jejich vliv, že skupina Volfova, vidí-li z toho němectví kynouti prospěch, nejen že zanechá oposice, nýbrž že se stává, jako na př. za bar. Bienertha, event. i hlavní oporou a sloupem vlády. Odejměte něm. svazu jeho radikály, nechte je zaujímati tutéž posici vůči ostatním německým skupinám, jakou zaujímají národní sociálové vůči mladočechům, agrárníkům a klerikálům, provozují-li tito politiku positivní, a uvidíte, jak úžasně poklesne politická váha německá. Má-li se proto český vliv v parlamentě náležitě uplatnit, nutno přinutiti stranu národně-sociální k zanechání její principielní oposice a akceptování taktiky, již si dnes osvojily všechny ostatní české strany buržoasní (nehledíme-li k státoprávním pokrokářům, pro politiku vídeňskou bezvýznamným). Nezdaří-li se to — a bylo by záhodno, aby vyjasnění nastalo co nejdříve — dlužno ji považovati za stranu, již nelze řaditi k ostatním všenárodním stranám českým, a vyvoditi z toho pak také veškeré důsledky. *G.*

*

VÍDEŇSKÉ VOLBY.

jl. Ve Vídni, 1. května 1912.

Vídeňské volby, na něž se křesťanští sociálové tak dlouho chystali, jsou z větší části skončeny a výsledek dosavadní znamená opětné seslabení druhdy nejmocnější strany křesťansko sociální. Po celá leta si netroufali vídeňští liberálové ani hlavu zvednouti při volbách z obavy před velikou blamáží, a tentokráte porazili ve vnitřním městě jeden z nejčelnějších sloupů křesťansko sociální strany, jednoho z radničních diktátorů — Hermanna Bielohlawka. Byltˇ zvolen liberální kandidát Moisl přes to, že pro předáka antisemitického pracoval ohromný, drahý sice, ale často osvědčený apparát agitační. Pro nás Čechy vídeňské je ovšem lhostejno, zdali zvítězil německý pokrokář nebo reakcionář, neboť všichni Němci stejně usilují o naše potlačení a jedni druhým vyčítají nedostatečnou útočnost proti českému živlu, ale rozvrat křesťansko sociální strany a to, že velmi rychle půdy pozbývá, je zjevem významným a pozoruhodným. Že Luegrova strana neprožívá process zkázy ještě rychleji, lze jen tím vyložiti, že dosud nevznikla žádná nová strana měšťácká, která by usilovně chtěla uplatniti nový, zdravý program při vídeňském obecním hospodářství, a tím, že sociálně demokratičtí centralisté (především tedy vedení německých sociálních demokratů), politickou slepotou raněni s fanatismem převyšujícím výstřednosti německoradikálních nacionálů — vystupují proti českým sociálně demokratickým autonomistům. Český volič vídeňský viděl nepřítele v kandidátu kterékoliv strany a nemohl tudíž žádnému dáti svůj hlas, pokud byl Čechem uvědomělým, život politický stopujícím a zdravě usuzujícím. Proto voličstvo české zejména při volbě ve sboru čtvrtém hlasy své soustředilo na kandidátech protestních. V okresech, ve kterých obývá mnoho českého dělnictva, byl kandidován vůdce českých sociálně demokratických autonomistů, redaktor »Dělnických Listů« Fr. Tomášek, a v ostatních okrescch J. Exc. Dr. Žáček, bývalý ministr pro Čechy. Křesťanští sociálové používali všech prostředků, aby dosavadní své moci na radnici využili proti kandidátům jiných stran, zejména proti voličům českým. Karakteristickým zjevem jest, že bylo podáno 27.500 reklamací, a to osobami, kteréž po řadu let ve Vídni bydlí, ano z veliké části jsou příslušníky obce vídeňské. Ale přes to přece ztratilo radniční panstvo při prvé volbě tři mandáty a mandáty, které při užších volbách dobylo, jsou opřeny o nepatrné majority vynucené neslýchaným terrorismem. A my jsme zaznamenali veliký úspěch české věci ve Vídni. Protestní kandidáti čeští dostali úředně napočtených 12.179 hlasů, ve skutečnosti mnohem více. Pro soc. demokrata redaktora Fr. Tomáška bylo odevzdáno 11.539 hlasů a pro min. Dra Žáčka 1640 hlasů!

To jsou cifry velice významné, uváží-li se, že proti českým kandidátům protestním nepracovali toliko křesťanští sociálové s velice působivými prostředky svými, ale že proti sobě měli voličové čeští také německé sociální demokraty a národnostně neuvědomělé Čechy, sociálně dem. centralisty, kteříž pospolu, podporováni jsouce různými pochybnými živly, rozbíjeli nejen českým sociálním demokratům-autonomistům schůze a volební lokály, ale i — hlavy. Proti všemu tomuto spojenému násilí přece úřední zprávy volební konstatovati musily 12.179 odevzdaných hlasů pro české kandidáty, a to na sta hlasů českých bylo uvedeno mezi »neplatnými« a mezi »roztříštěnými«, neboť v komisích není Čecha, který by mohl u skrutinia kontrolovati.

To je nevšední úspěch české věci ve Vídni, který nejen zde naučí odpůrce naše počítati s českou minoritou, ale který snad konečně také u nás na domácí půdě otevře oči obecenstvu, které posud nemělo víry v opravdovost češství našeho sociálně demokratického dělnictva. Teď snad pochopí našinci v Písku a jinde, oč je to těžší věc uhájit své češství a pomáhat mu k úspěchům zde ve Vídni, než být vlastencem v krajinách, ve kterých jsou Němci známi jen z novin nebo z doslechu.

BESEDA

V. J. HAUNER:

ZKÁZA LODI »TITANIC« A NAUČENÍ Z NÍ PLYNOUCÍ.

(Dokončení.)

Hledíme-li pouze k počtu zachráněných[1]) — 703 ze 2206 (podle nejnovějších dat) — překvapuje ovšem hrozný počet obětí katastrofy. Považíme-li však, že zachráněno bylo celkem 77% žen. 49% dětí a pouze 19% mužů, z nichž ještě velká část byla posádka potřebná k řízení 20 záchranných lodic aneb vylovená po potopení se lodi, musíme připustit, že důstojníci, z nichž jen 4 ušli záhubě, i mužstvo vykonalo svou povinnost, třeba podle sdělení některých cestujících (maj. Peuchen) nezdálo se býti dosti mužstva cvičeného v obsluze člunů. Ale fakt ten je přirozený u moderního parníku, kde stewardi (= sklepníci) a personál strojnický čím dál tím víc převyšuje potřebný počet skutečných plavců. Mnoho nynějších plavců ostatně neumí veslovat, poněvadž toho nikdy nepotřebovali,[2]) a lodice, jež měly plnou kapacitu 65 osob, nebylo radno vzhledem k velice vysokému boku lodi plniti více než nejvýše 50 osobami. Dle tvrzení Loweova bylo všech 16 pevných i se 3 skládacími čluny správně spuštěno; čtvrtý skládací se však překotil.

Veřejné mínění bylo velice překvapeno faktem, že největší a nejmodernější loď světa, jež byla oprávněna nésti 3547 duší, měla zařízení pouze pro 1178 osob ve člunech.[3]) U nás se dokonce napsalo,[4]) že »počet ochranných člunů bil všem instrukcím ve tvář«. Nuže, to je naprosto nesprávné. Žádný zákon žádné země nepředpisuje, že počet záchranných člunů má býti takový, aby se do nich vešli všichni lidé nalézající se na lodi, a žádná loď obchodní takového zařízení nemá. I německý i anglický zákon (jenž je modelem ostatních) i jiné počítají kubický obsah člunů podle velikosti lodi a ne podle počtu cestujících. Anglický zákon vydaný obchodním úřadem, je z r. 1894, s doplňky z 1909, 1910 a 1911 a nařizuje, by každá loď o více než 10.000 t měla lodice o kapacitě nejméně 9625 krychlových stop, t. j. 16 lodic v davitech (jeřábech) o kapacitě 5500 krychlových stop a nad to 75% dodatečného záchranného prostoru ve způsobě skládacích člunů, vorů a pod. To by znamenalo místo pro 960 osob. »Titanic« měla, jak min. Buxton oznámil, 16 lodic v davitech, celkem pro 990 osob a čtyři skládací čluny pro 188 osob, tedy pro 200 osob více, než zákon předpisuje, vedle toho pak 48 záchranných bójí a 3560 záchranných pásů. Ostatně záchranná opatření lodi byla prohlédnuta před cestou a vysvědčení úřední vydáno.[5]) Ani německý zákon není lepší než anglický, ani francouzský;[6]) všecky zákony celkem vycházejí na jedno: předpisují záchranné čluny pouze asi pro $^1/_3$ všech cestujících a mužstva,[7]) jak ostatně napsala L'Illustration již 7. I. 1899, mluvíc o stavbě nové německé lodi Deutschland: »... Jest jisto, že při dosavadním systému t. zv. záchranných člunů tři čtvrtiny cestujících jsou odkázány zahynouti, ponoří-li se loď rychle.«

Jestliže tedy všecky tyto věci byly známy dávno před zkázou Titanicu a jestliže ani anglické ministerstvo obchodu ani jiné úřady jiných zemí nepředpisovaly čluny pro všecky cestující, má to jistě svoje důvody, jež zde stručně vyložím. Především t. zv. záchranné čluny nebyly původně záchrannými čluny, nýbrž prostředky udržujícími spojení lodi s břehem, kdy nebylo dosti vhodných přístavů. Když však moderní parníky přistávaly zcela jiným způsobem, než staré plachetní lodi dob Cookových a Nelsonových, staly se z člunů dopravních prostředky pouhé možné záchrany. A tu soudilo se zcela právem na základě bohaté zkušenosti, ponoří-li se moderní parník ať bouří či srážkou, že bude vždy velmi obtížno, ba nemožno využíti dobře všech záchranných lodic a spustiti je v pravý čas na vodu, s výše 15—25 m, zejména naklоní-li se loď silně na bok, jak tomu pravidelně po srážce bývá. T i t a n i c je prvý příklad toho, kterak moderní loď následkem výborné stavby a vodotěsných přepážek po strašlivém nárazu udržela se ještě v relativně dobré poloze skoro 2 hodiny, takže lodice byly správně spuštěny.*) Žádný odborník v lodním stavitelství (n. př. prof. Laas v Köln. Ztg. 30./IV.) a žádný praktický námořník nepřikládá záchranným člunům té váhy, jako nyní po katastrofě laikové. Již z technických dů-

[1]) Podle definitivních údajů zachráněno v I. třídě 58 mužů a zahynulo 115, v II. tř. 13 m. a zahynulo 147, v III. třídě 55 m., zahynulo 399, z mužstva 189 m. a zahynulo 686. Žen zachráněno v I. třídě 139, zahynulo 5, v II. tř. 78, zahynulo 15, v III. tř. 98, zahynulo 81. Děti zachráněny v I. a II. třídě všechny (5 + 24), ve III. 23 ze 76. Z posádky zachráněno dále 21 žen ze 23.

[2]) Výslech důstojníka Lowe, 24./IV.

[3]) Sdělení min. Buxtona 18./IV. v angl. sněmovně.

[4]) Dr. Müldner, Nár. L. 22./IV.

[5]) Svědectví důst. Boxalla, 22./IV.

[6]) Srov. Matin 19./IV.

[7]) Frankf. Ztg. 18./IV. přinesla tabulku »přespočetných« osob při lodích různých společností, z níž vychází, že hledíme-li pouze k lodicím visícím v davitech, na něž při náhlé katastrofě a pohnutém moři jediné lze spoléhati, nejsou na tom anglické lodi hůře než německé a zejména hollandské. Připočteme-li i skládací lodice, jak činí Severoněm. Lloyd, zbývá n. př. u »Georg Washingtonu« ještě 1120 osob, na něž při plném obsazení lodi není ve člunech místa.

*) Nebýt krutého chladu, byli by mnozí cestující opatření záchrannými pásy udrželi se na živu ve vodě až do příjezdu Carpathie.

vodů nelze umístit takový počet lodic po boku lodi na horní palubě, aby pojaly všechny cestující a mužstvo, nehledě k tomu, že jejich kapacita je proměnlivá podle počasí. Adm. Cyprian Bridge napsal na př.: »Námořní parník s 2500 cestujícími potřeboval by v přístavě asi 42 lodic, by pojaly všecky lidi; v Kanále bylo by třeba asi 62 lodic, v Atlantickém oceáně při normálním povětří asi 84, při špatném jistě dvojnásobného počtu.« Téhož mínění je Nautický spolek v Hamburce (Köl. Ztg. 30./IV.) dodávaje, že na př. ke 100 lodicím bylo by třeba 300—400 cvičených námořníků, jichž nelze za normálních okolností na lodi umístit.[8])

Shrneme-li všecky soudy, jež za této příležitosti byly o věci proneseny, můžeme říci asi toto: Je nemožné očekávat za všech okolností, aby všichni cestující a posádka se zachránili na lodicích, i kdyby byl jich dostatečný počet. Naproti tomu tím důležitější jest vynasnažit se o to, by stavba lodi samé byla tak zdokonalena, by loď i po největší havarii byla schopna udržet se ještě nad vodou, dokud by nepřišla pomoc přivolaná bezdrátovou telegrafií.[9])

Konkrétně řečeno: jde o otázku vodotěsných oddělení. I zde byly vyslovovány úsudky ukvapené. Pokud není známo, jak velká byla trhlina způsobená ledovcem a ve kterých místech, nelze se vysloviti o tom, zda přepážkový systém Titanicu byl nedostatečný. Faktem jest, že se loď potopila; byla-li by odolala v témže případě jiná loď stavěná na př. dle německých předpisů, je nemožno říci a podle mého názoru zbytečno, neboť úplně týž případ nikdy dvakrát nenastane. Jedna z prvních autorit německého lodního průmyslu vyslovila se[10]) velmi příznivě o přepážkovém systému Titanicu jakož i o klasifikačních podmínkách anglického Lloydu pojišťovacího, které jsou zcela obdobny německým. Domnívají-li se Němci, že jejich přepážky jsou lepší, poněvadž jdou výše, a tedy při větším sklonu voda ještě nevnikne, možno zase proti tomu namítnout, že když již vnikne, tím spíše loď ztratí rovnováhu. Podobně je tomu při soustavách dveří zavírajících přepážky; německý Lloyd-Stone-systém působí hydraulicky, kdežto anglický long-arm-systém zavírá dvéře elektricky; o přednostech toho či onoho musila by rozhodnout zkouška, jíž však zcela »do opravdy« dělati nelze. Snad jednou dojde k takovým zkouškám, jako ve válečném námořnictvu se zkouší účinek torpéd neb projektilů na skutečné lodi a nejen výpočtem; pak bude lze se rozhodnouti pro systém nejlepší. Mnozí odborníci již delší dobu navrhují, aby obchodní lodi byly opatřeny nejen dvojitým dnem, nýbrž i, aspoň pod čarou vnoru, také dvojitým bokem aneb aspoň podélnou přepážkou jako lodi válečné; věc technicky zcela možná, která snad dosud jen z finančních důvodů byla neprovedena, by se získalo na drahém vnitřním prostoru. Již dnes proskakují zprávy, že plány Gigantic u, nové ještě větší lodi White Star Line, která se právě staví, budou tak změněny, aby mohla být opatřena dvojitými stěnami aspoň kol strojovny a kotelny. Ale ať bude loď v budoucnosti jakkoli zdokonalena, nesmíme se kojiti nadějí, že se nám někdy podaří sestrojiti plavidlo, jež by se nikdy a za žádných okolností nepotopilo. Vždy bude možna taková katastrofa, že i nejsilnější přepážky prasknou a že i při nejlepším systému záchranných prostředků přijdou lidé o život.[11]) Loď nepotopitelná a naprosto bezpečná je mythem, jako člověk, který by nikdy nemohl stonat a umřít.

Jestliže tedy se již vpravíme do neodvratitelných účinků neštěstí, když již nastalo, je otázka, bylo-li nutno, aby vůbec bylo nastalo; jinými slovy, bylo-li lze zabrániti srážce. Jde o to, byla-li na lodi dostatečná pozornost a bylo-li dbáno varování před ledovci, jehož se lodi dostalo. Že ledovce byly ohlášeny, o tom není dnes pochybnosti podle souhlasných zpráv Carpathie, Ameriky a Touraine. Tato francouzská loď ohlásila již 12. m. m. setkání se s ledovcem a kap. Smith[12]) se ještě ptal, kde jej potkala a ve které zeměpisné šířce projela 50° západní délky. Z toho dalo by se soudit, že se vyhnout chtěl, neboť na 50° se právě ledovec nalézal. Také 3. důstojník Pittman se přiznal, že o ledu věděli, neboť Boxhall, 4. důstojník, jej hned po ohlášení zakreslil do mapy; dle mínění Pittmanova bylo to místo severně od kursu lodi, z čehož by plynulo, že se Titanic vskutku vyhýbala na jih. Také dosvědčil, že v neděli bylo po ledu zvlášť pátráno a muž ve výhledně, Fleet, to potvrzuje, byv při nastoupení služby zvlášť vyzván, aby dával dobrý pozor po ledu.[13]) Z okolnosti, že na mostě lodi byli v okamžiku srážky 3 důstojníci (ač německé i francouzské předpisy nařizují v takovém případě pouze službu dvou), nedalo by se odvo-

---

[8]) Srov. také článek vyššího námoř. úředníka v Münch. N. N. 26./IV. a rozmluvu dopisovatele Berl. Tagebl. 25./IV. se zástupci něm. rejdařů, kteří na př. uvádějí, že kdysi bylo na železniční konferenci také stanoveno, že by nebezpečí srážek se velmi snížilo, kdyby za lokomotivou a na konci vlaku bylo vždy po 2 prázdných vagonech, což však z finančních důvodů ukázalo se nemožno.

[9]) Berlínská konference lodních interesentů, jež se sejde 6./V., hodlá navrhnout požadavek, by lodi se udržely nad vodou aspoň 12 hodin po podobné katastrofě.

[10]) Frkf. Ztg. 25./IV.

[11]) Třetí důstojník Pittman při výslechu 23./IV. prohlásil, že vodotěsné přepážky nebyly nic platny, poněvadž loď se roztrhla na boku: »Kdyby byla narazila plnou přídou, byla by podnes na vodě,« dodal. Čtyři výbuchy, jež slyšel, považuje za praskot přepážek, jež byly vodou posloupně promáčknuty.

[12]) Podle sdělení důstojníků Touraine, Fig. 19./IV.

[13]) Výslech 23./IV.

zovat, že zprávy o ledu byly brány na lehkou váhu a pozornost že nebyla dostatečná. Naproti tomu divně působí sdělení plavce Fleeta (l. c.), že přes svou žádost nedostal dalekohledu a tím že ledovec zpozoroval již pozdě. Věc ta bude potřebovat ještě objasnění v dalším výslechu před anglickým soudem.

Není také dosud vyšetřeno, zda byla měřena teplota vody a vzduchu vzhledem k blízkosti ledovce, ale věc ta není tak důležitá, jak se tvrdilo. Je sice pravda, že tající kusy ledovce ochlazují moře a voda z nich jsouc lehčí stoupá na povrch, ale právě z toho důvodu je zanášena do závětří ledovce, takže změnu teploty lze pozorovati vlastně jen v závětří, a ne v celém okolí ledovce.[14]) Nad to v oněch krajinách se teplota vůbec zhusta mění (až o 9°) i mimo ledovce, jak pozoroval na př. prof. Schott systematicky a mnozí plavci s ním. Vůbec praktičtí námořníci nic nedají na měření teploty v blízkosti ledovce, a adm. Kennedy, starý znalec New Foundlandu, napsal:[15]) »Jediná bezpečná ochrana pro parník, je-li mu oznámen led, jest změniti běh o 16 bodů (= 180°) a obrátit na jih, až se dostane z ledu. Co se týče otázky, objevit blízkost ledu měřením teploty, nevěřím v to. Vzduch i voda jsou tak chladny v oněch šířkách, že nikdy jsem neshledal rozdílu, leda v závětří ledovce, když vítr vál přímo od něho.«[16]) Totéž mínění měl asi třetí důstojník Titanicu, Pittman (l. v.), řka: »Vskutku jediným prostředkem objevit blízkost ledovců jest viděti je« a shrneme-li vše, nemůžeme snad dávati nikomu zvláštní vinu, neuzřel-li včas v noci, kdy pouze hvězdy svítily, ledovec, jenž snad nevyčníval více než 30 stop z vody.[17])

Jestliže však všecky prostředky záchranné i bezpečnostní selhaly, nedá se to říci o nejhlavnějším z nich, ale také nejnovějším, bezdrátové telegrafii. Jako v případu Republic i zde telegrafista byl vlastním hrdinou dne a Marconimu, vynálezci jiskrové telegrafie, sluší děkovati v první řadě za to, že zachráněna aspoň třetina osob nešťastného parníku. Ale i tu se ukázalo, jak náhoda hrála velkou úlohu; kdyby telegrafista Carpathie Cottam byl šel o chvíli dříve na lože, byla by asi valná část zachráněných ve člunech zahynula zimou, než by vzdálenější lodi byly dojely. Bude tedy úkolem příštích mezinárodních úmluv — a o to se chce také přičiniti německá konference již uvedená — aby byla zavedena obligátní služba po celých 24 hodin u přístroje a tedy lodi vesměs aby byly opatřeny aspoň dvěma telegrafisty. Dosavadní prostředky neposkytují možnosti alarmovat telegrafistu marconigramem, nemá-li přístroje přímo u ucha. Okolnost, že v okamžiku katastrofy byla 20 mil vzdálena loď, jež byla by mohla zachránit všecky trosečníky, kdyby její telegrafista nebyl šel 10 minut před tím spat, je vlastně nejtragičtější na celém hrůzném neštěstí. Loď, o niž jde, je Californian, Leylandovy linie,[18]) jež dostala se asi k 10. h. večerní do ledové pláně, v níž její velitel Lord uznal za vhodno zastaviti vůbec.

Mužstvo Californianu vypravuje, že v noci vidělo rakety vysílané Titanicem[19]) asi 10 mil na pravoboku lodi a že třetí důstojník rakety hlásil kapitánu, jenž poručil dávati v odpověď Morseovy signály světelné, ale kapitán Lord popírá, že by něco o Titanicových signálech věděl a ostatně prý loď byla z dohledu, tak že první zprávu o Titanicu dostal z Virginianu až v 6 h. ráno. Je-li pravda, co před senátem prohlásil strojník Gill, že Titanic bylo viděti a že důstojník Evans, nemoha se na světelné signály dočkati odpovědi, prohodil: Proč, k čertu, nevzbudí telegrafistu?,[20]) je-li to pravda — ač o tom lze vážně pochybovati, poněvadž to dosud nebylo se strany důstojníků potvrzeno — nemohli bychom velení Californianu sprostiti nejvážnější výtky, jíž se může dostati námořníku, že totiž nespěchal na pomoc a nesnažil se dohodnouti s lodí, která očividně byla v nebezpečí. Možná, že kap. Lord, jsa sám obklopen ledem, obával se hnouti z místa, by nevydal v šanc vlastní lodi, ale v každém případě jeho jednání bylo by neodpustitelné. Že led mohl být překážkou, proč se nedostalo Titanicu rychlé pomoci, plyne i ze svědectví kap. Moorea z lodi Mount Temple, jež dostala ve 12·30 h. zprávu o posici Titanicu, ale vyjevši mu na pomoc, byla nucena asi 14 mil (jak později se ukázalo) také zastavit, předjevši při tom jinou loď, jejíž světla byla viditelna. Byla-li loď tato Californian, či nákladní parník, jak soudí Moore, nelze dosud říci, jakož vůbec celá tato věc s lodmi viděnými a stojícími v ledu je hodně nejasná.[21]) Snad do ní vnese světlo teprve vyšetřování anglického soudu, jenž se záležitostí Titanicu bude zabývat a jehož předsedou jmenován Lord Mersey; šetření americké, prováděné neodborníkem[22]) (sen. Smithem) a tuze na rychlo, nechalo mnoho nevyjasněného.

Ale již dnes lze říci, že katastrofa byla zaviněna force majeure a že nelze z ní odvozovati ukvapené soudy o nedostatečnosti lodi aniž věřiti v panaceu záchranných opatření. Přes

---

[14]) Srv. Köln. Ztg. 21. a 24./IV.
[15]) Times 19./IV.
[16]) Srv. také Maximův feuilleton v Čase 23./IV.
[17]) Boxall, výslech 22./IV.

[18]) Předešle podle prvních zpráv uvedena mylně California z Anchor Line.
[19]) Gill z Californianu, výslech 26./IV.; Evans, telegrafista, slyšel 15. ráno o tom rovněž povídat.
[20]) Evans svědčí, že byl vzbuzen až ve 3 h. 40 m. ráno, zavolal aparátem, a Frankfurt s ním ihned sdělila potopení Titanicu.
[21]) Důst. Boxall z Titanicu přísahá, že viděl po srážce před sebou loď, jíž dával signály a jež prý cosi světelně odpovídala, což však nebylo lze přečísti.
[22]) Srov. Standard 26./IV., úvodník.

to, že nebylo naloděno tolik osob, co by se jich do člunů bylo vešlo, přes to, že organisace záchrany nebyla dokonalá (a kde je při takovém náhlém neštěstí dokonalá organisace?), zachovala se veliká většina postižených v pravdě hrdinsky. Anglické mužstvo projevilo zase jednou své nejlepší národní vlastnosti, chladnokrevnost, pořádek a rytířství; zachráněné tři čtvrtiny žen jsou toho výmluvným svědectvím. A američtí millionáři, kteří pomáhali manželkám a komorným do lodic odmítajíce se k nim přidružiti — Guggenheim na př. prohlásil: žádná žena nesmí zůstat na palubě proto, že Ben Guggenheim byl zbabělcem — dokazují, že i v zemi velmocného dollaru jsou charaktery, které nezapomněly antického:

Regia, crede mihi, res est succurrere lapsis.

ZE DNE

Pp. abonenty prosíme o vyrovnání předplatného a event. nedoplatků.

Nový vědecký list český. Je vzácnou událostí založení nového českého listu pro pěstování vědeckých snah. »Biologické Listy«, jichž první číslo právě vyšlo, jsou však zároveň od počátku časopisem vědeckým bezpečně fundovaným, neboť je vydává vážná korporace, z nejstarších českých vědeckých institucí: »Spolek Lékařů Českých«. Nedávno tomu, co ukončil velký list lékařský, v majetku Spolku vycházející, »Časopis Lékařů Českých«, padesátý svůj ročník. Organisace literární kolem tohoto listu mocně se rozmohší rozmnožila se letos o »Biologické Listy«, vycházející samostatně jako obměsíčník (vedle toho pak i jako příloha »Časopisu L. Č.« spolu s oddíly pro farmakologii — prof. dr. Lhotákem — a aetiologickou therapii — prof. dr. Honlem redigovanými jako »Lékařské Rozhledy«). Redakci »Biologických Listů« (prof. dr. E. Babák z české university, prof. dr. F. K. Studnička z brněnské techniky) podařilo se při novém listu soustřediti většinu českých biologických badatelů a spisovatelů, takže lze čekati, že list bude representovati opravdu naši biologickou práci. Mimo původní práce a souborné referáty přináší časopis pokud možno úplný přehled české biologické literární produkce, jednak v referátech, jednak aspoň v bibliografii. Hned z prvého čísla je zřejma veliká publikační účast českých biologů v cizině; bylo by potěšitelno, kdyby se podařilo původní české práce aspoň ve stručném zpracování soustředit v českém orgánu, odkud by o nich bylo referováno do cizích sborníků jako o českých pracích. Získali bychom si takto kompaktně vystupujíce plného uznání v cizině, majíce mezi sebou řadu jmen v cizině chvalně známých. Dále obsahuje list přehled vybraných prací cizích v referátech i v bibliografii a rovněž zprávami drobnými orientuje čtenáře po biologickém životě doma i v cizině. — Podnik není výdělečný, takže může šest ročních čísel »Biologických Listů« ob měsíc vydávaných po 64 stranách (s illustr.) býti odebíráno za 5 K. — Přejeme »Spolku Českých Lékařů« i »Časopisu Českých Lékařů«, aby pozoruhodný jejich nový podnik literární došel nejlepšího zdaru. Leží před námi nový živoucí doklad toho, jak český lékař je zároveň fedrovatelem přírodovědeckého snažení, od dob národního našeho probuzení až po dnešek. *R.*

Malobanky. V posledních dnech ozval se z různých stran silný odpor proti novému zakládání bankovních filiálek. Přílišné jejich rozmnožování podstatně znesnadnilo činnost našim spořitelnám a záložnám, z nichž se vklady houfně stěhují do filiálek, nabízejících vyšší zúročení. Filiálka pak odvádí v největším počtu případů vklady sebrané pražskému ústředí. Tím ochuzují se kraje o své kapitály a na úkor velkého průmyslu a obchodu, podporovaného bankovními centrálami, znesnadňuje se úvěr vrstvám středním. A to je pro další náš hospodářský vývoj nanejvýš povážlivé. Neboť touto politikou znemožňuje se živnostnictvu a střednímu obchodnictvu rozšiřování závodů, podlamuje se stavební ruch a ztěžuje vnitřní kolonisace, ježto spořitelny a záložny nemají peněz na žádaný úvěr stavební a hypotekární. V této situaci roste význam malobank, pro něž se »Přehled« vždy vyslovoval. Bylyť vyvolány právě za tím účelem, aby ve svém okrese umožnily intensivnější podporu středních výrobců a podnikatelů, nežli to bylo možno spořitelnám a záložnám, aby doplňovaly tyto ústavy a přivedly tak snahy po hospodářském povznesení kraje k lepším a značnějším výsledkům. Působením jejich zůstávají peníze v okresu a nastává účelná dělba práce, pro všestrannou činnost tak potřebná. Proto, myslíme, slouží malobanky lépe nutné decentralisaci našeho bankovnictví a finančnímu posilování jednotlivých našich krajů a okresů, než filiálky bank pražských, alespoň pokud jde o města menší. Vítáme s povděkem, že u vědomí svého důležitého poslání zdůraznily na své anketě, dne 25. m. m. v pražské obchodní komoře konané, požadavky, jež jsou s to, význam jejich podstatně zvýšiti a vývoj podepříti. Akcentují nutnost zvýšení kmenového kapitálu veškerých malobank alespoň na výši 100.000 K, volají po posilování reservních fondů a vyslovují se energicky pro obmezení působnosti na nejbližší okres. To jsou zásady, jichž uskutečnění bude nejlepším prostředkem proti zakládání bankovních filiálek v městech malých, kde pro ně půdy není.

Poznámka bibliografická. »Novina« píše o spise prof. B. Foustky »Ochrana dětství a mládeže« v posledním čísle tato slova: »Jsou v knize Foustkově stránky vyplněné tabulkami statistickými, které tomu, kdo umí číst, řeknou stokrát víc, než stoh dnešní belletrie z nákladu Kamily Neumannové neb »Moderní bibliothéky«. K tomu zaznamenáváme, že v nákladu Kamily Neumannové a »Moderní bibliothéky« vyšla v poslední době tato díla: Balzac, Dcera Evina. Barrès, Koletta Baudocheová. Flaubert, Paměti blázновy. France, Traktér u královny Pedauky. Gide, Těsná brána. Kierkegaard, Svůdcův deník. Nietzsche, Ecce Homo. Pate, Marius epikurejec. Regnier, Pan d'Amercoeur. Renard, Povídky z přírody. Wilde, Essaie.

Kritika s překážkami a malheury. Hugo Siebenschein věnoval v »Novině« obsáhlý článek Ibsenovu »Staviteli Solnessovi«: jako vždy oslňoval duchaplností sršivou až k paroxysmu, jako vždy překvapoval kosmickými pohledy do dějin tragedie, jako vždy udivoval ubohostí své češtiny. A se zatajeným dechem jsme cítili: svítí-li nad ubohým chlévem české kritiky hvězda sedmery záře tak mocně, tváří-li se Mudrc od východu tak tajuplně, nebude daleko spása české kri-

tiky... chvilkové zabučení a zahýkání nad jesličkami to jen potvrzovalo. Ale malheur! »Moderní revue« prokázala řadou iuxtaposicí úplně doslovných, že duchaplnost, že kosmické pohledy, že i stilisace jsou majetkem berlínského kritika Baba, a že Hugo Siebenschein byl v okamžiku vytržení stižen povážlivou literární kleptomanií; pouze čeština byla jeho vlastnictvím. A tu se stalo cosi podivuhodného: nikoliv jako v knize Zarathustrově, kde zvíře pokory tančilo, nýbrž jako v Starém Zákoně, kde tvor Bileamův podal svědectví pravdě... Hugo Siebenschein promluvil a vyložil. Ano, nese vám noviny, poslouchejte; z berlínské krajiny, pozor dejte! Celý balík novin v podobě výpisků bez udání autorů a knih, vše opsáno vlastní rukou k nepoznání podobně s vlastními rukopisy. Ale na cestě přepaden redakcí »Noviny«, která volá: buď život neb hned referát o »Solnessovi«! Hugo Siebenschein cení svůj život vysoko: s Kerrem (ovšem jako pravidelně bez udání autora) volá: Das Leben ist der Güter höchstes! Rozbalí vak cestovní a podá některé své výpisky z Baba, aby ukonejšil krvelačnou redakci »Noviny«. »Nemaje dosti klidu a času k vypracování posudku«, nabízí svoje výpisky z Baba, prose jen, aby bylo pod ně uvedeno jeho jméno jako autora. Život zachráněn a »Solness« v »Novině« posouzen. Ale všem Herodesům, kteří ukládají o život kritických nemluvňátek betlémských, zanechává Mudrc od východu toto slovo plné hloubky a novosti: »Stalo se tedy nemilým omylem, že jsem několik myšlenek, jež bych dovedl podepříti svými argumenty, vyslovil slovy německého kritika.« Kdo máš uši k slyšení, slyš!

Esthetická lidovýchova. (Dokument druhý, truchlejší prvního.) Přijímal jsem v celku bez podivu pocty, jež mi prokazovala kralovéhradecká žurnalistika, jež zůstane již asi trvalým neštěstím svého města, u příležitosti posudku o knížce p. Markalousově. Pan Butter v místním soc. dem. listě zná své pappenheimské a ví, jak jim lahodí tklivý růženec slov »zvlčilost«, »fouňovství«, »aristokratism«, »procovství« atd., jimiž poctil můj článek, a zabývati se Č. D. v »Osvětě lidu«, jež se přidala s příslušnou dosí silně artikulujícího rozhořčení ku »protestu«, nezdá se mi dosti důstojné. Pochopoval jsem ostatně rozčilení p. Markalousovo, v němž zaslal redakci t. l. odpověď, jež musela býti zamítnuta pro způsob, jakým psala o mém posudku a o mé osobě. Jednoho však nemohu pochopiti, ač již týden o to se snažím: všechny tyto projevy shodují se v tom, že tvrdí, že knížka p. Markalousova je »věcně úplně správná příručka«, což o ní potvrzuje v nedávné Osv. lidu sám p. Markalous, jenž patrně věří hlasu svých přátel a můj útok(!) omlouvá »nerozvážností a neinformovaností«. Jak otcovské naučení pro mne! O čem jsem měl se informovati? Kam touží toto tvrdošíjné dětinství, jež po mých dokladech nejen formální, ale i věcné neschopnosti p. Markalousovy psáti o díle uměleckém jest více ubohé než směšné? Věc jest jasná a nezakalí jí ani zlomyslné tvrzení, že můj článek je výsledkem jistých osobních štvanic proti osobě autorově (neboť takovéto haštěření, hodné nejhoršího maloměsta, je mi cizí a odporné): p. Markalous napsal špatnou, zmatenou a nelogickou knížku o uměleckém díle, formálně i věcně nemyslitelnou; proto byl zaslán »Přehledu« můj článek, by jednak protestoval proti takovému pustému diletantismu, jenž se domnívá, že když je vzdálen Prahy a opravdové, bezelstné kritiky, může beztrestně předkládati svému okolí nemožná »poučení« o díle umělcově a pak, by ukázal samotnému p. Markalousovi na omyl, jenž z něho učinil autora nešťastné knížky, a by se p. M. věnoval akcím mu bližším a jeho okolí prospěšnějším, o jichž výsledcích nemám příčiny pochybovati. Neboť bylo by mi líto, kdyby lidé v Hradci Králové, jenž má oprávněnou a kultivovanou ctižádost se státi skutečným kulturním střediskem severovýchodních Čech a k němuž mne váže i láska podivovatele jeho krásné minulosti a zkvétající přítomnosti, měli věřiti, že umělec v krajině si všímá jen tvarův a barev, »sestav« těchto tvarův a barev, jichž (p. M. píše: které) pro svůj obraz užije, že když tvoří obraz, »zjinačuje« barvy, některé detaily nechá a jiné zase »zjinačí«, že dramatické umění »slučuje básnictví a umění mimické, tedy prvky výtvarné s poesií« atd. atd., zmatenina až ke konci, dětinská a směšná! A to prý je věcně správné, libují si estétové ze soc. dem. a pokrokových listů kralovéhradeckých, dále že jazykovými chybami je vinna tiskárna, ač sazečové znají, troufám si to tvrditi určitě, lépe česky než p. M., jak se stalo i u mého článku, kde nejsměšnější chyby v citaci z brošury p. Markalousovy byly dokonce tu a tam, snad z nedopatření nebo z nechuti takové chyby tisknouti, opraveny. *R. Medek.*

*

XIII. kurs nauk obchodních pro učitele škol pokračovacích obchodních a průmyslových bude pořádati České obchodní museum v Praze jako léta minulá také letos mezi 17. červencem a 12. srpnem t. r. Na kursu vykládány budou tyto discipliny: nauka obchodní (část právní i praktická), kupecké počty, korrespondence, účetnictví, cvičný kontor a nauka o zboží. Přednášeti budou odborní professoři. Účastníci kursu skládají zkoušky, o jichž výsledku budou vydána zvláštní vysvědčení. Poplatek za kurs obnáší K 25 i se zápisným a jest splatný s přihláškou. Přihlášky přijímá a veškeré dotazy vyřizuje České obchodní museum v Praze-V., Mikulášská tř. č. 9, palác »Merkuru«, čís. telefonu 928.

Právě vyšlé druhé číslo »Ochrany mládeže«, časopisu pro veřejnou a soukromou péči o mládež v království českém, obsahuje násl. články: Dr. Frant. Bajer, Zákonná péče o děti manželské, pokud jsou v moci otcovské. Prof. Dr. Václav Müller, Žákovský katastr. Prof. Dr. Václav Hora, Poměr osnovy zákona o ochranné výchově k řízení nespornému. Fr. Houser, Děti ve službě. Zprávy. Literatura.

Plně přání mistrovo, odhodlal se Výtvarný odbor Umělecké Besedy vydati na subskripci v omezeném počtu výtisků Mikuláše Aleše pětiobrazový cyklus »Život Starých Slovanů« dvoutonovou reprodukcí v rozměrech originálu 75 × 35 cm. Subskripční cena stanovena velmi nízká, za celé dílo 20 K. (Přihlášky se současně zaslaným obnosem přijímá kancelář Umělecké Besedy v Praze-II., Jungmannova 39 n.) Očekáváme, že česká veřejnost přivítá s povděkem naši snahu, aby toto dílo, jedno z největších Alešem vytvořených, stalo se majetkem nejširších vrstev národa.

Společná prodejna cihlářských výrobků pro Klatovy a okolí. Cihlářské závody z Klatov a okolí učinily za součinnosti filiálky Živnostenské banky dohodu za příčinou zřízení prodejny svých výrobků. V posledních dnech ukončeny přípravné práce a společná prodejna cihlářských výrobků pro Klatovy a okolí byla ustavena. Prodejnu řídí tamější filiálka Živnostenské banky v Praze.

Česká banka v Praze. Stav peněžních vkladů činí koncem měsíce dubna K 18,721.282·06, tudíž o kor. 101.499·48 více než v měsíci předešlém.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze. Stav vkladů ku dni 30. dubna 1912: K 112,014.503·63.

Živnostenská banka v Praze. Stav vkladů na vkladní knížky a pokladniční poukázky u nás činil koncem měsíce dubna 1912: K 123,298.314·21. Živnostenská banka uveřejňuje toliko vklady na vkladní knížky a pokladniční poukázky.

POLITICKÁ KRONIKA.

7. dubna konal se sjezd strany státoprávně pokrokové.

7. dubna konal se sjezd strany křesťansko-sociální.

9. dubna skončena stávka anglických horníků.

9. dubna vypsány volby do vídeňského městského zastupitelstva na poslední dny dubna.

10. dubna došly zprávy, že Rusko usiluje o revisi smlouvy berlínské kongressem mezinárodním.

11. dubna předložena byla v anglickém parlamentu irská homerule.

11. dubna vydán výnos ministerstva vyučování, jímž se na německých gymnasiích a reálných gymnasiích zavádí čeština jako předmět relativně povinný.

12. dubna se oznamuje, že o mandát po zemřelém dru Škardovi ucházeti se bude s podporou všech českých stran pí Viková-Kunětická.

12. dubna vyvracejí se zprávy o dosazení vládního komisaře pro král. České.

15. dubna oznamuje se brzké zrušení výminečného stavu v Chorvatsku.

15. dubna předloženy byly v německém říšském sněmu nové branné předlohy.

16. dubna podal hr. Khuen demisi.

17. dubna bylo v anglickém parlamentu přijato první čtení irské homerule.

18. dubna sešla se opět říšská rada.

18. dubna provedena demonstrace italského loďstva před Dardanelami.

18. dubna vyslovil se hr. Stürgkh v poslanecké sněmovně rozhodně proti výminečnému stavu v Chorvatsku.

19. dubna ztratili jsme při volbách do obchodní komory brněnské čtvrtý sbor obchodní.

19. dubna pověřen byl dr. Lukács sestaviti nový uherský kabinet.

23. dubna započaly obecní volby vídeňské.

23. dubna vystoupili státoprávně-pokrokoví poslanci ze Svazu poslanců českých na sněmu zemském.

26. dubna promluvil v dumě Sazonov obšírnou řeč o zahraniční situaci Ruska.

25. dubna konány ve Vídni užší volby ve IV. sboru, při nichž propadl Bielohlawek.

27. dubna prohlásilo předsednictvo Svazu německých poslanců na sněmu zemském, že před dalším projednáváním jazykové otázky u úřadů státních má býti jednáno o reformě zřízení zemského.

28. dubna usnesl se sjezd zemského zastupitelstva nár. sociálního, vyzvati výkonný výbor, aby odvolal své poslance z nár. politické komise.

29. dubna představil se kabinet Lukácsův uherské poslanecké sněmovně.

30. dubna sešly se delegace.

Listárna redakce. Z důvodů technických bylo tentokráte nutno odložiti »Diskussi« do čísla příštího. Dále jsme odložili článek o výhodách stavebních družstev, úvahy p. inž. Bašuse o berlínské výstavě létadel a dra Alf. Meyera o rodinných svěřenstvích a jich účincích, konečně pak »Výchovu a školství«, »Národní hospodářství«, »Slovanstvo« a »Filosofii«.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 10. KVĚTNA 1912. ČÍSLO 33.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

FILOSOFIE

FR. TUČNÝ:

VYJASŇOVÁNÍ GENIA.

(Příspěvek k chemii pojmů.)[1])

1.

Aby nad geniem začalo svítati, aby si na člověku vynutil stálý, určitý pohled, aby vydobyl si místa pro sebe jako pro zjev, k tomu jest především třeba, aby se stal nejdříve problémem. Tak se to aspoň děje vždy u každého zjevu. A toto chybělo dosud geniovi.

Genius dosud nebyl vlastně ještě opravdovým problémem. To svědčí o velmi nízkém stadiu jeho. Ale mně se stal tento problém problémem, když už jeho rozřešení leželo jako utajený fakt ve mně, když oči mé už byly dávno uschopněny, aby viděly tam, kde se nevidělo než jedno, když se odehrály se mnou všechny změny, jež podmiňují vznik problémů, tedy když jsem se stal tím, co tvoří je i jejich rozřešení: filosofickou silou, činností. A to nejde jen tak.

Najíti pravdu není těžkou úlohou, není vůbec žádnou úlohou. Důležité jest státi se tím, čím se pravda tvoří, čím se nachází. Tato podmínka se splňuje za ohromných, závažných změn fakta »člověk«. Při ní otřásá se bytost, dějí se těžké, osudné otřesy. Co to stojí práce, než se získá trochu potřebné, žádoucí půdy! Sem dlužno přesunouti jádro významu filosofova. Pravda není cílem filosofovým, »dojíti k ní, dosáhnouti jí« nečiní ještě z člověka filosofa. Stav jeho bytosti, jakost její, jejímž výrazem je filosofičnost: to jest, co mu přikazuje místo mezi jinými. Pravda, myšlení je příznakem, jenž náleží těmto stavům, jakmile se jimi staneme. Problémy dělati a řešiti: to je pouhý přívlastek, schopnost, činnost filosofa, nikoliv však tresť jeho jednotky. Jest to tvořivost ducha, když se bytost tímto duchem stala. Filosofie nebude tedy pouhým myšlením za pravdou, nýbrž především jistý život, jistá jeho jakost, jeho tempo, jeho ráz, jejž označuje právě pravda, myšlení atd.

[1]) Úryvek z větší studie.

Pravda je dána zrozením problémů, a k těm je třeba, aby se člověk stal filosofem. Pravda je ukončení problému, t. j. pochodu, poslední jeho částí, posledním jeho bodem. Sem se dostaneme vždy, jen když se problém umožní, jen když se staneme filosofy. Těmi jsme více méně dnes všichni. Jsouce jimi, potřebujeme duševní stravy: problémů. Budeme si potom žádati pravdy, t. j. ukončení tohoto života, jeho zmizení, jeho neexistence? Jak vidno: žádati pravdu je při nejmenším směšnou pošetilostí! Ale při tomto nazírání stojíme pak v příkré protivě k dnešku. Mohu však za to, že nesnesu ani zápachu nihilismu, natož nihilismus samý? A dnešek?... Je úžasně nihilistický! Co chcete víc?

Jsem-li dekadentem, jenž však chce trvati, musím právě z té příčiny nechtíti pravdy, musím v ní viděti nejhrozivějšího, nejúhlavnějšího nepřítele. Mou touhou je: jen ne pravdu, jen ne pravdu, raději »lež« a především problémy, problémy! Zduševnil jsem se, chci trvati aspoň takto — nikoliv však ukončiti se. Problémy: to je u mne plodnost filosofického, pevného, silného života, to je dílo, čin »duše«, to znamená silné smysly, schopné smysly, toť tvořiti jsoucno, něco, množiti svět. To znamená silného dekadenta, ač-li se může vůbec dávati pojem síly dekadentovi. Toť pro něho jaksi kladem, vzestupným stavem. Odtud je už možno dojíti k skutečnému kladu, poněvadž na něm lze vybudovati dílo, poněvadž tu je místo pro naději, šíření, stávání se. Tu začíná se plniti dosavadní prázdnota, od tohoto bodu začíná barometr stoupati. A tomu můžeme už klásti jistou hodnotu. A proč tohle vše uvádím?

Poněvadž i genius byl zavlečen k tomu cíli »pravda«, poněvadž i on má »pravdě« otročiti. Připouští genius při této podobě rozřešení, slibuje nějaký výsledek? Ne! Aby svou úrodu vydal, k tomu jest třeba, aby se stal nejdříve problémem. A k objasnění toho odvažuji se těchto řádků.

2.

Vrcholem oněch myšlenkových emocí, v nichž se projevuje nejvíce má zvědavost, byla a je záliba ptáti se: kolik síly, kolik soudržnosti, kolik jsoucna znamená člověk. Jinými slovy: ohledati jeho situaci, jeho stav, resumovati občas jeho majetek. Ale ať se nemyslí, že tato moje záliba jest u mne zábavou! Naopak dává tušiti jen zlé praemissy. Především mou tvrdost, neúprosnost, svéhlavost; potom, že jsem pocítil potřebu míti zálibu. Neboť ucítím-li špatný vzduch odněkud a shledám-li, že tento vzruch je způsoben tím a tím místem, neuteku od něho, naopak přisunu se k němu a onen vzruch udělám, povýším na svou zálibu. To znamená, že se začnu neústupně tázati, zlomyslně tázati, ale také blahodárně tázati. Neb takto dávám na jevo, že běží o závažné věci. Toto počínání je mi také sebevyšetřováním, skládáním účtů se sebou, proto je tak rád dělám. A dopouštím se ho tudíž i na tomto místě.

Tedy resumuji dnešek, přítomnost; co my lidičky máme především? — odvažuji se rouhavě se ptáti. A cosi z podzemí bytosti odpovídá:

Máme genia a jeho vyznavače, máme jeho kult a začínáme nemít boha. A dále: máme radost, že jsme noví, moderní, jiní a že se obejdeme už bez boha. Pyšníme se, že jsme lidštější, sebevědomější, silnější, mocnější, nerozbornější, a je nám, jako po zápase se silou, jež nás tížila, jež byla naším nepřítelem, před níž jsme byli bezmocni, až přece se nám podařilo vzmoci se, vzbouřiti se. Krátce myslíme si, že jsme velmi postoupili ku předu. Ale to vše si jen myslíme.

Že je dnes silný sklon upírat zraky ke geniovi, opírat se oň; že se to považuje za rozumnější, vyspělejší; že se on dostává v čelo celého snažení lidského; že se stává ohniskem, z něhož vše začíná a kam vše míří; že se to vše děje, jakožto následkem překonání boha, jako nevyhovujícího cíle, že lidé chtí zůstati pozemštějšími, zemi i sobě bližšími — a že to vše se vyhlašuje za projev většího osamostatnění, zvětšení svobody, volnosti, neobmezenosti v člověku: — to je hluboký klam, to je nešťastné sebepodvádění, to je vidění slepých, předčasná radost, naivní sebevynášení!

Od boha jsme se osvobodili; ale myslíte, že proto, že jsme se domohli větší síly, že se dávka svobodnosti v nás zmnožila? Že tedy jsme svobodnější dnes, než kdy jindy? Zúplna ne! Dnešní pokrok? Co se tím zdá, je jinou jen podobou starého, pokrokem ve zkáze! A to nebude naším důvodem k radosti? Ale aby se mi rozumělo!

Čím je náš poměr k bohu? Viděno nenábožensky: procesem zotročování. Že jsme stále čímsi spoutáváni, že musíme stále býti v poddanství. Ale děje se to mocnostmi mimo nás? Jest bůh něco mimo nás? Od něho se tedy osvoboditi: je to tolik, jako osvoboditi se od vnější moci, moci, v jejímž područí úpíme? Ne! To je jako osvoboditi se od sebe takového, dosavadního — tedy od své podoby, ale ne ještě od své podstaty!

Člověk a bůh, t. j. ten poměr náš k němu jak jest, jest proto, že bůh je v člověku, že ten člověk si boha tvoří. Tím stává se náš poměr k bohu sebezotročováním. A vysvobodil-li se nyní člověk dnešní od boha, znamená to tolik, že se vysvobodil od sebe b o h a tvořícího, b o h e m se zotročujícího. Ale je tím už řečeno, že se osvobodil od sebe, jako d ě n í zotročujícího. A přece osvoboditi sebe od sebe, jakožto od jisté podstaty: může jediné slouti pokrokem, velkostí, vzestupem! Je tím však dnešní oproštění od boha?... To nám ukáže kult genia, jakožto to, co následovalo po tom: jako náhrada za boha.

Ale brzy objevíme se s kyselou tváří. Neb přepočetli jsme se. Tato náhrada je náhradou jiné tvářnosti, ne vyměněním podstaty! Dnešní kult genia ukazuje, že se stav nezměnil, že co bylo pod bohem, je i pod geniem. Ono sebezotročování, jako bytost, jako jsoucno, vtírá se nám stejně před oči. A to jsme v bohu odhodnotili, rozpoznali jako zlo, od toho chtěli jsme se emancipovat. Ano, pokrokem bude, až zničíme sebe jako toto zotročování — vymaníme-li se ze sebe dosavadních. Ale toho jsme neudělali svým obracením se ke geniu. To jsme se obrátili my staří jen k novým zjevům; ty jsme vyměnili, ne sebe. Pod jménem genius zotročuje se lidstvo dále: to je dnešek! Člověk přestal tvořiti boha a začal tvořiti genia: to je stále totéž!

Máme-li to nahlédnouti, je třeba, aby se každý rozpoznal ve svém zemřelém bohu, aby si uvědomil sebe v tomto stadiu, t. j. aby se obrátil k sobě, ne vnějšku. Že se tak neděje, je příčinou, proč se dnes kult genia považuje za pokrok. Ale utekou lidé tomuto poznání? Až zdomácní v tom, co chtějí, vynoří se znova a nejneočekávaněji tato pravá povaha věcí. Nahlédne se jako výsledek celé té pouti, kterou tak důvěřivě, tak slepě člověk podnikal, — že se přepočítal, že se podvedl, že je tam, kde byl. Že ono vynesení genia, jakožto první čin domnělého posílení, zmocňování síly člověkovy, jest jen nová forma zotročení. Skutečně, pokrok záleží ne v ničení věcí sebou, nýbrž ve zničení sebe dosavadního a v přetvoření sebe v jinou podstatu, v jinou její jakost: tak formuluji já svůj pojem pokroku proti dnešním omylům, proti dnešnímu nedorozumění.

Ale jak vidno, přistihl-li jsem dnešek takto při podvodu, pak tato má formule zasahuje i to, do čeho tento svůj pokrok klade! — genia! On, jako úl, jako nejvyšší výraz, značka pro to, co jest, jako nový bůh — musí býti dle toho prapodivné zboží! Patrně také matení pojmů, patrně také nedorozumění, patrně také podvod. (Dokončení.)

UMĚNÍ

ČINOHRA.

NÁRODNÍ DIVADLO.

Maurice Maeterlinck: **Modrý pták.** Báchorka o 6 dějstvích s 12 obrazy. V překladě Marie Kalašové a za režie Jaroslava Kvapila; poprvé dne 4. května. Hudbu, komponovanou Engelbertem Humperdinckem, řídil Rudolf Zamrzla. (Knižně u Al. Hynka, str. 187.)

V pohádkové říši kouzelných snů, prochvívaných ledovými passáty osudu, kosícího křehké květiny princezen a chorých starců, jež byla dříve světem belgického básníka, nenalezli jsme tónů, jimiž zní poslední báchorka Maeterlinckova; struna, na níž hrál tak nepřirovnatelně krásně a smutně, zpívala dosud jen truchlé a neskonale útlé písně o smutkuplných hradech, v jichž příkopech hučela v divoké hrůze černá voda, jichž komnatami procházeli teskní a hořcí starci, kterým jest smutno milovati ve stáří, a křehké princezny, kterým hlasité slovo milencovo přináší smrt, něžní rytíři a nevěrně věrní milenci, všicci neskonale něžní, citliví, oparem mlh nadechnutí...; byl to svět pohádky, jenž neměl filosofické ani ethické snahy, jenž však dával pod kouzelnou poesií svých loutek chvíti se nám hudbou, jež byla hrána skřipkami smutku a smrti a osudu. Slyšeli jsme ji z děsu starcova ve Vetřelkyni, ze smrtné křehkosti Sedmi princezen, z hovorů Aglavaininých, při nichž nemůže člověk býti mělkým neb zlým, ze studánkovité čistoty Selysettiny, z choré touhy Ablamorovy, jako z lásky milenců: Pellea a Melissandy, Alladiny a Palomida... Triumfovala zde v plné čistotě: poesie.

Avšak jako zklamal zúplna Maurice Maeterlinck tam, kde chtěl udeřiti v struny prudčí a divadelní dramatičnosti, jako znamená Monna Vanna chvíli úpadku v díle básníkově, tak také selhává ingenium jeho v pohádce o Modrém ptáku, kde opustil svou typickou polohu oněch oblastí, jež ovládá tak dokonale a jimiž bude odevzdáno jméno jeho budoucnu; Modrý pták, v němž chtěl v mocném rozpětí paží obejmouti po způsobě Whitmanově, Verhaerenově vření celé doby a sepnouti je v pohádkový sen, plný extatické síly a míst, v nichž hlaholí velká přitakání životu, vesmíru, době, — jest stylově nezladěným a ztroskotavším pokusem, jenž jest jedním ze symptomů úpadku básníkova. Již sama volba prostředí znamená u Maeterlincka zesocialisování, v němž však nedaří se nejvlastnějšímu lidství. Antithesy mezi bohatstvím a chudobou, jíž započíná exposice prvého aktu, nebyl by zbásnil mladý Maeterlinck, a ač jsme daleci upírati pohádce možnost těžení z tohoto jevu sociálního, musíme vzpomenouti Oscara Wilda, jenž ve svých pohádkách zapěl krásnější a hlubší písně o kráse chudoby; zjev Berulynin jest dokonce téměř otřepaným; ostatní dějový obrys a charakter pohádky jest dílem nedosti živé fantasie, jež má sice čarovné chvilky v jednotlivých detailech, kde promlouvá filosofický názor básníkův, která však v celku nemá fabulační schopnosti a postrádá zúplna pohádkového posvěcení; celá hra mění se od toho okamžiku, kdy proměňuje básník svou abstraktní myšlenku o oživenosti světa v pohádkové postavy (Světlo, Oheň, Voda, Mléko, Chléb, Cukr tu vystupují), jest celá hra jakousi allegoricko-ethisující přednáškou, jež promlouvá v řadě překrásných sice detailů o kráse mateřství, nepěknosti hrubé radosti, o síle kultury poutající nemoc, válku, tmu, o věčné radosti přerodu... atd., což vše bylo by na místě prohloubiti v essayistické formě, čemu však chybí zde pravé básnické prolnutí, ztavení, síla a bezprostřednost. Na konec zbývá jen dojem průvodu a cesty podnikané pro možnost zastávky k filosofické a ethické reflexi, jíž jen hra barev a neomylný dojem rozkošnosti, jímž vždy budou působiti postavy dětí, které zvolil sobě básník k této peripetii, dodává milého půvabu.

Také nemyslím, že by uvedení Modrého ptáka bylo pro nás literární potřebou; ukázal také přízvuk celého představení, že běželo o něco zcela jiného. Nejradostněji působila, nehledě k milé hře obou mladistvých představitelek hlavních úloh, celá scénická výprava. Ovšem radostí negativní, jíž jsme měli, vidouce, jak zásluhou právě páně Kvapilovou, jehož jméno jakýmsi nedorozuměním četli jsme na divadelní ceduli, je už i u nás dávno překonán způsob scénické výpravy, jež se nám nabízela s tak velkou »nádherou« i secessní pompou při představení »Modrého ptáka«. *Josef Kodíček.*

*

HUDBA.

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

Vilém Kienzl: **»Píseň hor«.** (»Der Kuhreigen«. Opera o 3 dějstvích. Text dle Bartschovy novely »Die kleine Blanchefleure« napsal Rich. Batka. Přeložil Ad. Wenig.)

V »Tristanu a Isoldě« má dramatická hudba svoji největší, nesmrtelnou píseň pohlavní lásky. Nová opera Kienzlova chce být zas písní lásky k domovině, písní neudusitelné touhy po ní. Je to touha synů volné, horské přírody v cizí jim svět velkoměstského ruchu a dvorské nádhery, která je hlavním dějovým motivem operního textu, jejž dr. Batka načerpal ze sbírky novel »Vom sterbenden Rokoko« od H. R. Bartsche. V práci novelistově jemně nadechnutý příběh o rozkošné markýzce Blanchefleure, jejím snu o milostném flirtu pastýřského života, o jejím skonu

stejně hrdinnému jako harmonickém s celým jejím životem rozpředl libretista obratně v tři dějství pestrá, divadelně živá a účinná. Jeho zásluhou je, že při tom mnoho z půvabů originálu zůstalo v libretu jeho nesetřeno a že to, v čem v novele skrývají se prvky dramatické, dovedl rozkřesnouti v plnou záři dramatické působivosti. Ve zpěvy Švýcarů, toužících po modrých horách, zasvitnou tu červánky krvavě zapadajícího slunce doby rokoka, a přehlušuje je revoluční píseň lidu, rozvinujícího nad troskami monarchie a aristokratických nadpráví prapor občanské rovnosti a lidské svobody. A v této scenerii tak pestré a pohyblivé odehrává se milostná episoda dvou srdcí, která životní názory tak dělí jako svět aristokratů od světa lidu a která rozcházejí se bez vzájemného porozumění. — O textu Batkově lze vším právem říci, že je z nejzdařilejších, které v posledních letech byly napsány.

Skladatel, který v prvních svých pracích — z nich u nás skoro už před čtvrtstoletím dávána opera »Urvasi« — se ve svém wagnerovském epigonismu pohyboval v oblačných výšinách filosofujícího hudebního dramatu, zcela rozumně v »Písni hor« jako už před tím v »Evangelistovi« přizpůsobil svoje cíle své tvůrčí potenci. Zdá se, jako by si byl Kienzl uvědomil, že síly jeho nestačí na to, aby mohl, vycházeje z díla Wagnerova, vésti vývoj dramatické hudby k novým etappám. Spokojuje se proto komposicí t. zv. lidové opery, t. j. opery, která by vším svým vypravením byla přístupna a srozumitelna i nejširším kruhům. Sama dosavadní tvorba Kienzlova ukazuje k tomu, že toto odbočení jeho z hlavní vývojové cesty dramatické hudby na cestu postranní je plně odůvodněno. Kienzl není z těch velkých mužů činu, kteří by umění v jakémkoli ohledu přinášeli něco nového a osobitého. Je přímo typem všestranného eklektika, který v okruhu vlastním talentem určitě omezeném dovede jíti bezpečně jen cestami už vyjetými a vyzkoušenými. Vrozený vkus a pečlivé vzdělání pojišťují jej před snahou líbiti se a působiti na massy za každou cenu a udržují hudbu jeho na úrovni umělecky seriosního díla.

Skutečný, vynikající dramatický talent a dlouholetá praxe operního skladatele i dirigenta vedou jeho ruku při celé komoposici opery. Jim děkuje živé a plastické líčení prostředí, přiléhavou karakteristiku jednotlivých živlů děje, působivou hudební stavbu scén i dramatický styl, který pohybuje se mezi deklamací wagnerovskou a uzavřenými melodiemi, uplatňuje každý z těchto principů vždy na pravém místě.

»Píseň hor« je operou, která chce se co možná nejširšímu kruhu obecenstva líbit. Její úspěchy na německých scénách dokazují, že Kienzl dovedl psáti tak, aby tohoto cíle dosáhl. Nelze ji proto zavrhovat. Třeba býti trochu oportunistou. Divadla nemohou žíti za daných poměrů jen z provozování děl už známých, která představují vrcholy dramatické tvorby. Nutno počítati s poptávkou po novinkách a míti zření k tomu, že velká díla nerodí se, jak poptávka ta by žádala. Proto vítána musí býti i novinka, která nerazíc v umění nové cesty, zachovává přece jistou uměleckou úroveň, k níž nejširší vrstvy divadelního obecenstva povznáší a připravuje k chápání děl umělecky vyšších, ale také nepřístupnějších. A zvlášť vítati nutno takovouto »lidovou« operu jako protiváhu demoralisujícím účinkům operety. Že by byla »Píseň hor« určena k trvalému životu v repertoiru operních scén, nevěřím ani já, který vedle slabých jejích stránek vidím i její přednost, tkvící v jejím ryze divadelním založení.

O hudební reprodukci »Písně hor« mohu říci jen tolik, že si ji Vinohradské divadlo svoji nejslibnější letošní novinku nadobro zabilo. Líčiti, kdo na této popravě ze zúčastněných měl větší či menší podíl, mám za zbytečné, poněvadž mezi zásluhami o ni nebylo valných differencí. Ani působivá, třeba ne vždy vkusná režie páně ředitelova nepomohla premieře k pronikavému úspěchu, kterého přece u publika Vinohradského divadla lze tak snadno docíliti. *—lh—*

*

NÁRODNÍ DIVADLO.

Hudba k Maeterlinckově **»Modrému ptáku«** vyvolala ve mně vzpomínku na bývalou entreaktní hudbu při činoherních představeních. Za hlasitého šumotu v hledišti nastalo tu vždy jaksi tajuplné hemžení postav v orchestru, rozsvítilo se tam několik světel a jen ob čas zalétl vám k sluchu nějaký tón, jemuž podařilo se prodrati se hovorem obecenstva. Nestihli jste nikdy okamžik, kdy se počalo hrát, a než jste si umědomili, co se hraje, už zas skládali hudebníci nástroje a světlo jedno po druhém haslo. Všem byla lhostejná tato nic nepovídající hudba a když jednoho dne zmlkla docela, nikdo jí nepohřešil. A stejně lhostejná a bezvýrazná je i Humperdinckova hudba k »Modrému ptáku«. Širší obecenstvo, které přichází do divadla, neznajíc díla básníkova, má dost co dělat, aby postihlo jeho smysl a nemá ani času hudbu současně vnímat. Těm, kdož »Modrého ptáka« znají už předem, hudba ta zdá se zbytečnou a tam, kde nepřiléhá výrazem svým k poesii slova, i rušivou. Humperdinck ovšem úspěchem svojí pohádkové opery o »Perníkové chaloupce« získal si jistou legitimaci ke komposici pohádkové hudby. Ale dalšími díly nepodařilo se mu legitimaci tu prolongovat. A dnes, kdy jsme z původního nadšení pro jeho operní prvotinu valně vystřízlivěli, ta původní legitimace už rozhodně neplatí. *—lh—*

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

INTIMNÍ POHLEDY DO ŽIVOTA A DÍLA JOSEFA MÁNESA.

Josef Mánes byl v posledních letech konečně oceněn jako zakladatel moderní tradice českého malířství; s této perspektivy vážíme si dnes každého sebe skromnějšího dokumentu, který nám osvětluje jeho vývoj umělecký i jeho osudy. V tom — jako v tak mnohém jiném — srovnali bychom ho se Smetanou

a Nerudou; též u nich nemůžeme se naditi velkých, překvapujících objevů, ale kolik intimních památek z jejich umělecké pozůstalosti nás ještě poučí a potěší! Zaznamenáváme dnes tři významné intimní příspěvky k poznání Manesovu, jež se naskytly v posledních měsících. V »Uměleckoprůmyslovém museu« v Praze vystavena byla v dubnu neznámá dotud kollekce tužkových a akvarelovaných Manesových kreseb květin ze začátku 40. let, na půldruhého sta kusů přímo vonících bezprostředním a důvěrným stykem malířovým s přírodou. Meze a louky, stráně a háje pražského okolí a šumavského podhoří prochází Manes se skizzákem a s tužkou v ruce a s pobožnou láskou ke každému morfologickému a barevnému detailu okresluje si nejběžnější zástupce naší flóry. Neujde mu nic z tvarového kouzla a z malebné prostoty české květeny, kterou studuje s nadšenou zálibou: načrtne si tu onu rostlinku několikráte, poznamená si stranou v kresbě i složení jejího okvětí i muskulaturu listů, ve slově (buď německém neb velmi neuměle českém) učiní si zápisek o barvě, nalezišti atd., někde skoro geniálně nanese lehkou vodovou barvu. Vidíme svědomitého ducha, který všude dbá o věcnou spolehlivou průpravu, klaníme se umělci, který tak miluje tvar a barvu, jsme okouzleni něžností vztahu k těm jahodám, hořcům, mochnám, chrpám: jest nám podobně, jako by před námi otevřel Neruda svůj zápisník obsahující skizzy a postřehy k »Prostým motivům«. — Manesovo privatissimum prozrazují též t. zv. »Měsíce«, zdobně, ač příliš drobně vydané u Ottů péčí K. B. Mádla. V šedesátých letech ozdobil dvorný Manes dvanácte lupenů dřevěného vějíře líbeznými allegorickými postavami měsíců, jež představují povědomá Manesovská baculatá dětská tělíčka, pojatá s rozkošným sensualismem. Dětské živě pohyblivé tílko stojí vždy na konsolce po každé jinak stilisované, a nad hlavou jeho zdvihá se medaillonek se znakem ze zvířetníku. Vše jest plno rozkoše, milosti, gracie, beze stínu únavy, jakou by jinému umělci asi přineslo takové variování stejného motivu. Vydavatel v pěkném úvodním slově uvádí vějíř s »Měsíci« v spojitost s deskami »Orloje« a akvarelami »Počasí«, díly to současně vzniklými: jsou to arabesky k velkým dílům, ale ex ungue leonem! — Manesovu osobnost přibližují nám také »Dopisy Henriettě z Rittersbergů a Jindřišce z Rittersbergů-Slavínské«, které špatně z němčiny přeložil, cennou úvodní studií i učeným komentářem opatřil a půvabně typograficky v »Nové Edici« vydal Antonín Matějček. I tyto galantní a rytířské listy Manesovy, které přece nikdy nemění se v korrespondenci milostnou, byly psány v letech šedesátých (1861—1864); psal je Manes ze studijních cest po Čechách a po Moravě a z Prahy sestře známého hudebníka, výtvarníka a vlastence Ludvíka z Rittersbergů Henriettě a její mladé neteři Jindřišce; v celku otištěno 6 dopisů nevelkého úhrnného objemu. Mají značný význam kulturně časový pro památnou dobu prvních let 60., osvětlují mnohé z Mánesovy činnosti i povahy a nabývají zvláštní umělecké zajímavosti, kde rozmarný a impulsivní Manes sdílí se o své dojmy cestovní. Poznámky Matějčkovy, pracně a umně shledané, nenechávají nic nevysvětleno a ukazují, že by auktor byl dobře uzpůsoben k vydání celé korrespondence Manesovy, kterou bychom rádi uvítali. Ale nepřekládati jí! Manes jest českým umělcem, i když se dorozumívá německy, a překlad, dokonce jazykově chatrný a nesprávný překlad, stírá mnoho s individuálního pelu!

N.

TECHNIKA

Ing. ALBÍN BAŠUS:

ALA.[1])

Dojmy z berlínské výstavy létadel.

Tři léta po frankfurtské »Ila« uspořádána byla letos v dubnu v Berlíně druhá vzduchoplavecká výstava německá. Za 11 dní navštívilo ji 150.000 osob. Velkolepý úspěch zevní; zcela přirozeně ovšem: neb mladý průmysl létadel je sensací dne a je věcí »národní«. Horečná činnost v tomto odvětví není dána jen rivalitou se sousední Francií; je to snad i šťastný německý pud, který tuší ve vzduchoplavbě něco neobyčejného. Kde kdo chápe se dnes v Německu práce aviatické; nejen sportovci a vojenská správa, ale i učenci a průmysl příbuzných odvětví pilně pracují na vybudování nové mladé industrie. Právě skončená výstava podávala o této činnosti celkem pěkný a ucelený obraz. Budiž mi dovoleno několik poznámek nejen o technické stránce tohoto průmyslu, ale i po stránce hospodářské: lze na něm vyložit několik základních poznatků ku thematu u nás velmi časovému a velmi důležitému, které zní: zvelebování průmyslu.

*

Na výstavě bylo zvláštní oddělení zvané »vědecké«; vzniklo z popudu »Göttinger Vereinigung zur Förderung der angewandten Mathematik und Physik« a zastoupeny byly v něm hlavně zkušební ústavy aëronautické universit a technik. První pokusný ústav zřídil prof. Prandtl v Göttingen r. 1907; na předních technikách zřízeny pro vzduchoplavbu zvláštní docentury. Hlavními činiteli německé vědy jsou: Parseval (Charlottenburg), Bendlmann (Mnichov), Prandtl (Göttingen).

Vystavené přístroje, výkresy, modely a publikace ukazovaly, že je celá řada problémů,

[1]) Allgemeine Luftfahrzeug-Ausstellung.

které čekají na své rozřešení; vědecké kruhy německé sdružily se u příležitosti této výstavy a založily »Gesellschaft für Flugtechnik«, která má se zabývati vědeckými otázkami vzduchoplavby.

Vědecká práce, již rozdělila tato společnost jednotlivým ústavům pokusným vysokých škol, bude se pohybovati v trojím směru:

a) stanovení nosných ploch a jich odporu;

b) vyšetření pohonu létadla a vhodného či rationálního tvaru vrtule;

c) stanovení vhodného řízení létadla.

Rozdělení práce na jednotlivé instituty — a tedy i osoby v jich čele stojící — znamená oekonomii národních sil. Z výsledků prací vědeckých těží pak průmysl německý přímo a šetří i na penězích.

Vědecké oddělení zajímalo i snahou professorů a vědců ukázati mladému průmyslu vývojové cesty; tedy porozuměním pro otázky života praktického. Professoři němečtí nepracují jen pro vědecký poznatek: k tomu jsou příliš dobří — živnostníci. Tak Parseval zkouší nosné plochy na novém zkušebním poli u Tegelu, jež mu dalo k disposici pruské ministerstvo kultu, za mírný poplatek pro vyrábějící firmy. A živnostenský smysl některých professorů — Riedlera, Stumpfa a Josseho ze Charlottenburku — je znám a přinesl jim dobré ovoce.

Našim professorům schází namnoze tento živnostenský smysl — jsou vědci pro vědu — anebo konservativci, kteří brzdí průmysl, místo aby mu vykazovali nové dráhy.

Tedy jeden z našich nedostatků: technické školy nejsou středem průmyslového pokroku! Oddělení ukazovalo však i — odmyslíme-li si některé, přímo nádenické pokusy — na př. Bendemannovy o stanovení rationálního tvaru vrtule — co práce a úsilí je zapotřebí, než se dospěje k uspokojivým výsledkům a praktickému úspěchu. Názorně ukazovaly to na př. modely Siemens-Schuckertovy vzducholodi a jsou známy dlouholeté pokusy Zeppelinovy a bratří Wrightů.

U nás ovšem každý mechanik rozřeší problém vzduchoplavby snadno a hravě: neb nechápe rozsahu práce předsevzaté. Zklamání musí se dostavit: neb k úspěchům průmyslovým je zapotřebí úsilí, zkušenosti a vytrvalosti. Platí tu dvojnásob české »nikdo bez práce nejídá koláče«. —

*

Motorů byla na výstavě celá řada; navazuje se tu na zkušenosti ze stavby motorů automobilních. Průmyslníci dosud váhali se stavbou motorů pro létadla; jednak nebyl tu dostatečný odbyt — v Německu zabývá se činně as 400 lidí aviatikou — jednak nebylo tu spolehlivých podkladů pro stanovení velikosti a svéráznosti konstrukce motorů. Přes to však vyvinuly se již některé firmy, jež zabývají se toliko stavbou motorů pro létadla; na příklad společnost »Argus«.

Vývoj motorů nesl se dvojím směrem: a) co možná nejvyššího využití klikové hřídele a docílení malé váhy motoru. V tom směru je typickou konstrukcí rotační motor »Gnôme«, vyhlašovaný francouzským tiskem za vrchol inženýrského umění: ne ovšem právem; b) vyrovnání hmot se posouvajících, a to úpravou válců vějířovitě ve V formě, aneb proti sobě v rovině vodorovné (konstrukce Oerlikon na výstavě).

Snaha po snížení váhy měla za následek užívání výborného materiálu, na př. válce z oceli, ojnice, hřídele z chromoniklové oceli a pod. a je váha normálních konstrukcí — odmyslíme-li si »rekordní« konstrukce některých firem, 1·5 až 1·7 kg na 1 HP eff. (rozumí se motor bez oleje, vody ku chlazení, setrvačníku a magnetického zapalovače).

NAG[2]) zválí na př. válce po obou stranách, by docílila stejné tloušťky stěn a tím i stejného tepelného roztahování a prostoru pro chladící vodu dociluje obalem měděným, lisovaným z plechu.

Z konstrukcí zajímaly: dvoutaktní motory Grade-ho, který k vůli lepšímu chlazení — a zřejmě horšímu mazání — obrátil je dolů a nechal vykukovati z loďky. Dva válce ve Λ formě pracují na jedné klice. Zmíněný již motor švýcarské firmy Oerlikon: dva a dva válce proti sobě, 2 ojnice na jedné klice, válce v rovině horizontální, bez zavíkování klik, kuličková lůžka pro klikovou hřídel a tudíž malá spotřeba oleje. Konstrukce jinak nevkusná.

Francouzský motor »Gnôme« mnoho byl kopírován: a mnohde s úspěchem. Ing. Bücherer z Kolína nad Rýnem hlásí se o prioritu této konstrukce; mimo něho vystavovali rotační motory: Schwade & Co v Erfurtu, G. Hoffmann t. zv. »Rotor« a Horch ze saské Zwickau motor »Novus«. Tento poslední je velmi zajímavý: všechny ventily mají nucený pohyb: tedy stejné plnění válců a konstantní výkon. Motor — jehož válce jsou z niklové oceli — vyrábí Horch ve dvou konstrukcích:

a) kde válce rotují a hřídel kliková stojí;

b) kde rotují i válce i hřídel, tato proti směru rotace válců.

Konstrukce poslednější hodí se pro létadla se dvěma vrtulemi.

Hoffmannův »Rotor« znamená v mnohém zlepšení motoru »Gnôme«; na příklad: ojnice jsou upraveny hvězdovitě a centricky a tlak postranní je vymezen, tudíž i zmenšeno opotřebení válců. Anebo: ventil vpouštěcí neleží ve středu víka pístu, ale mimo střed, a to ve směru

[2]) Zkratka pro Neue Automobil-Gesellschaft; založena elektrářskou firmou AEG.

rotace: následkem toho je hnán olej mazací na stěny proti směru rotace válce a spoří se na mazadle.

Motor »Gnôme« nepracuje právě oekonomicky; spotřebuje mnoho oleje a benzinu. Mám pro to doklad v následujících údajích, jež zjistila zkouškou vědecká francouzská společnost.[3])

Doba pokusu: 5 hodin.
Výkonnost: 56·32 HP (vyvinuto).
Tření a odpor vzduchový 6·574 HP.
Výkon užitečný 49·746 HP.
Počet obrátek v minutě 1194.
Váha motoru samotného 72·80 kg.
Váha motoru s příslušenstvím 90·37 kg.
Spotřeba benzinu za 10 hodin 175·60 kg.
Spotřeba oleje za 10 hodin 47·2 kg.

[3]) Viz týdenník Prometheus, 1912, číslo 1167.

Na 1 HP a hodinu spotřebovalo se, béřeme-li za základní výkon 50 HP:

benzinu *351 gr*, oleje *94 gr*.
Tedy hodnoty značně velké! —

Prohlídka motorů poučovala: němečtí konstruktéři nejsou ani geniální, ba ani ne talenty: ale dovedou se chopit dobrých myšlenek svých talentovanějších sousedů a pracují o nich soustavně a neúmorně: něčeho se musí dopracovat. Nestydí se kopírovat a umí těžit ze zkušeností jiných: je k tomu ovšem třeba trochu pruské bezohlednosti, jež nám schází. A cenný je pro nás poznatek: každý průmysl a každičký tovar vyžaduje k docílení úspěchu určité míry zkušeností. (Dokončení.)

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

VÝHODY STAVEBNÍCH DRUŽSTEV.

V městech i na venkově panuje nedostatek bytů vůbec a zdravých, levných a pěkných bytů pro střední stav a dělnictvo zvláště. Příčinou této nouze jest vzrůst počtu obyvatelstva absolutní i relativní (ve střediscích průmyslových) a kvantitativně i kvalitativně nepostačující stavební ruch, zaviněný mimo jiné také stoupajícími cenami nerozmnožitelných pozemků, práce a materiálu i drahotou stavebního úvěru. Následkem této zvýšené poptávce (konsumpci) nevyhovující nabídky (produkce) rostou ceny bytů, a to v poměru obráceném k jich velikosti. Soubor snah směřujících k odstranění nebo aspoň zmírnění této bytové nouze nazýváme bytovou reformou. Snahy tyto jsou vzhledem k jich velikému významu sociálnímu, hygienickému, ethickému, esthetickému a kulturnímu vůbec podporovány hlavně státem poskytováním výhod materielních i morálních.

Výhody tyto — jichž systematický přehled jest úkolem těch řádků — jsou určeny pro malé a zdravé (v. níž) byty jako objekty k obývání dělníků (§§ 1. a 2. zákona o úlevách pro domy se zdravými a lacinými byty dělnickými ze dne 6. července 1902, č. 144. ř. z.), civilních státních úředníků a zřízenců a jiných s nimi sdružených osob (čl. II. regulativu »Fond císaře Františka Josefa I. na pamět vladařského jubilea 1908«) a méně majetného obyvatelstva jako státní podpory potřebných subjektů (§ 1. zákona o zřízení fondu pro státní péči bytovou ze dne 22. prosince 1910 č. 235. ř. z. a čl. 3. nového statutu tohoto fondu vydaného ministerským nařízením ze dne 9. února 1912 č. 28. ř. z.).

Výhod těchto nelze nabýti nikdy přímo, nýbrž hlavně prostřednictvím obecně prospěšných svépomocných družstev (§ 1. odst. II. a § 7. č. 1. z. 144/902,[1]) čl. I. a II. regulat., § 4. z. 235/910, § 17. zákona o daňových výhodách ze dne 28. prosince 1911 č. 242 ř. z., čl. 14. stat.), ovšem vedle toho také jiných veřejných korporací a ústavů, nadací atd. Obecně užitečnými jsou družstva (minist. nařízení ze dne 9. února 1912, č. 30. ř. z. o obecné prospěšnosti stavebních sdružení a dozoru nad nimi), která mají za účel stavbu malých bytů, získání potřebných pozemků a domů s malými byty (čl. 1. minist. nařízení ze dne 10. února 1912 č. 31. ř. z. o daňových a poplatkových úlevách pro stavební sdružení), obmezují dividendu na 5%, nezajišťují členům při rozpuštění více než vrácení splátek na podíly, určujíce příp. zbytek jmění obecně prospěšným účelům (§ 12. z. 235/910), a jichž stanovy, obsahující zásady o zadávání a pronajímání bytů a zcizování objektů a o vlastních domcích, smějí býti změněny jen se schválením ministerstva veřejných prací (č 14. st.)

Výhody těchto družstev pro jich členy možno děliti na všeobecné a zvláštní, tyto opět se stanoviska soukromých a veřejných zájmů.

Všeobecné výhody družstev vyplývají již ze samé jich povahy: nižší cena pozemků při jich nákupu ve velkém (obyčejně se koupí celý blok) s vyloučením zprostředkovatelského zisku; levnější nákup materiálu (cihel, kamene, dříví, vápna, písku atd.) při režijním provádění staveb, snazší opatření plánů, rozpočtů a levnější pro-

[1]) U zákonů a nařízení již uvedených označuji krátce číslo a ročník zákonníku.

vádění staveb při zadání jich většího počtu, snazší opatření stavebního úvěru pro korporaci a provedení prací parcelačních, regulačních, kanalisačních a installačních, jakož i dělba práce mezi vůdčími funkcionáři, z nichž každý může přinést ze života nějakou praktickou zkušenost a možnost zvýšeného dozoru.

Není světla bez stínu. Musíme se aspoň per parenthesin odchýliti od titulu. Všeobecnou nevýhodou družstva již z jeho základní vlastnosti — složitosti — vyplývající jest jeho obchodní těžkopádnost, hlavně tam, kde se jedná o hbité využití příznivé konjunktury (včasné zakoupení pozemku a zadání stavby, stanovení stavebního typu všem členům-stavebníkům vyhovujícího).

Zvláštní výhody jsou obsaženy ve speciálních zákonech a nařízeních výše, resp. níže uvedených.

Zvláštní výhody se stanoviska soukromých zájmů, jichž — opakuji — nemůže se státi jednotlivec účastným přímo, jsou asi tyto:

Převod pozemku na družstvo, jemuž dostalo se úvěrové pomoci státního fondu pro péči bytovou (§§ 2., 3., 4., 9. a 13. z. 235/910, čl. 1.—5., 31. a 32. st.), podléhá poplatku v poloviční výměře stanovených sazeb (§ 3. z. 243/911 — tedy do 10.000 K 1½%, do 40.000 K 1¾%, přes 2%; také tehdy, byla-li úvěrová pomoc fondu aspoň přislíbena, když nebude knihovní zajištění — o němž jest do 2 roků podati průkaz (čl. 5. m. n. 31/912) — pohledávky fondem zapůjčené nebo zaručené před 10 roky vymazáno (§ 3./II. a ibidem).

Žádost jest podati u vedoucího finančního úřadu I. instance a doložiti dle čl. 2. m. n. 31./912.

Všechna za příčinou zřízení dělnických domů vyhotovená podání, listiny a zápisy věnování jsou prosty poplatků (§ 1. z. 144./902).

Podání na státní bytový fond, jich přílohy a listiny o převzetí rukojemství jsou prosty kolků a poplatků (§ 16. z. 235/910, čl. 6. st.). Žádosti o knihovní zápis reálních břemen ve prospěch státu při převodu pozemků jsou kolků prosty (čl. 6. posl. odst., 13. odst. II. a 18. m. n. 31/912).

Úvěrová pomoc fondu může býti přislíbena také již před získáním pozemků, který nebude ihned zastavován, nebude-li placením úroků zdražen pro stavbu levných bytů (čl. 17. posl. odst. st.) (Z jubilejního fondu poskytují se zápůjčky do druhého pořadí na 3% a ½% amortisace — čl. V. reg. — dle odhadu — čl. VIII. reg.).

Fond může poskytovati zálohy na prvé hypotéky (čl. XI. reg. 21. st.) a převzíti rukojemství za zálohy poskytované při stavbách v mezích hypotéky nad sirotčí jistotu jím zaručené (čl. 22. st.). Za (aspoň přislíbeného čl. 17. st.) rukojemství, jichž může fond převzíti do obnosu 200 mil. korun (§ 10. z. 235/910), možno snáze a levněji opatřiti si výpůjčku do druhé hypotéky (mezi 50—90% nákladu), která požívá sirotčí jistoty (§ 11. z. 235/910, čl. 19. st.); úroková míra nesmí přesahovati obvyklou úrokovou hypotekární míru. 10% nákladu, které má míti družstvo z vlastních prostředků, a u vlastních domků mají složiti čekatelé jako nevypověditelnou hotovou zálohu (čl. 16. st.), možno krýti z polovice zálohou 3% zúročitelnou z fondu (§ 2. zákona o státní podpoře péče bytové ze dne 28. prosince 1911, č. 244. ř. z. a prováděcí nařízení ze dne 9. února 1912, č. 29. ř. z.).

Obývání v dělnických domech může úřad povoliti dosavadním majitelům a jich rodinám, i když se později změní obnos úhrnného příjmu nebo počet členů rodiny (§ 2. z. 144/902). Podnikatele (ibid.) a s povolením minister. družstva (§ 21. odst. I. z. o výhodách daňových ze dne 28. prosince 1911, č. 242. ř. z.) nevíže v příčině dělníků — (členů) nejvyšší výměra úhrnného příjmu. Každý čtvrtý ze stejně velikých domků může býti prodán nebo pronajat také nedělníkům (§ 3. z. 144/902), resp. členům (§ 21. z. 242/911).

Jednotlivé místnosti nebo domy mohou býti přenechány ku společnému používání (§§ 3. č. 2. a § 8. z. 144/902). V domech těch může se provozovati živnost (§ 3. č. 4. z. 144/902) a býti tedy malá provozovna (§ 7. z. 235/910), kteráž se ani do úhrnné obytné plochy, ani do podlažní plochy rodinných bytů nevpočítává (čl. 9. st. — požívajíc spolu levného úvěru neztenčuje tedy rozsahu bytu). Obyvatelná plocha každého malého bytu může obnášeti (včetně obytelné — čl. 8. st. — kuchyně) 80 m² a nemusí obnášeti více než ²/₃ obyvatelné plochy domu (§§ 6. a 7. z. 235/910), takže zbývá ¹/₃ na větší místnost na př. obchodní (z níž vyšší nájemné může snížiti nájemné z malého bytu).

K ceně pozemku, na nějž se půjčuje, čítá se i přiměřeně veliký dvůr a zahrada. Při domku může býti stáj a stodola i s pozemkem do 1 ha, je-li dům obýván jednou rodinou, která musí pozemek sama vzdělávati (čl. 10. st.).

Nájemné nesmí býti zvýšeno bez souhlasu ministerstva veřejných prací a zvláštních důvodů (čl. XVI. reg., čl. 25. st) a byt nesmí býti bezdůvodně vypověděn (čl. XVII. reg., čl. 26. st.). Vyšší než přípustné nájemné nebo kupní cena musí se vrátiti (§ 16. z. 144/902.).

Do vlastnictví smějí rodinné domky dělnické přejíti jen od právnických nebo fysických osob jmenovaných v § 7. z. 144/ 902 (§ 1. odst. II. ibid.). Celá kupní cena nebo aspoň polovice její má se splatiti v 15 annuitách; knihovní převod vlastnictví nesmí býti odkládán déle než 3 léta po uzavření smlouvy, v kterémžto případě má býti kupujícímu vyhrazeno právo na zákaz zcizení a zavazení domu (§ 12. II. A. 2. a 4. ibid.). Kdežto dle starého fond. statutu směla

býti kupní smlouva o vlastních domcích uzavřena, není-li dům více než 65% nákladu zřizovacího zatížen a jsou-li 4/10 hypotekární zápůjčky fondem poskytnuté nebo zaručené již splaceny — je-li tedy na druhou hypotéku splaceno 16%, na prvou 9% a vlastní vklad je 10% —, neobsahuje čl. 29. nového statutu tohoto ustanovení, nýbrž připouští s výjimečným povolením ministerstva propuštění vypůjčitele (družstva) věřitelem ze závazku, je-li čekatel důvěryhodným; může býti tedy vlastnictví převedeno ihned. Smlouva kupní (jako nájemní a domácí řád) musí býti politickým úřadem schválena (§ 12. z. 144/902) a ministerstvu předložena (čl. 29. č. 6. st.).

Převodní poplatek z ceny bez srážky břemen do 10.000 K jest 1½% od 10.000—15.000 K 1¾% (§ 4. z. 234/911, čl. 9., 12. a 14. posl. odst. m. n. 31/912).

Dělnické domy požívají od počátku používání 24letého osvobození od domovní daně třídní, nájemní a 5% daně z výtěžku domů dočasně daně prostých (§ 1. z. 144/902), jakož i (§ 23.) všech přirážek zemských, okresních a (polovice, ev. dle usnesení zastupitelstva všech) přirážek obecních (§§ 1. a 2. českého zemského zákona ze dne 11. dubna 1906 č. 33.). — V letech 1912—1916 dokončené novostavby a malobytové stavby požívají desítiletého osvobození od domovní daně třídní a snížení domovní daně činžovní na 5% ryzího výnosu nájemného (§ 28. z. 242/911). — Po uplynutí působnosti daňového osvobození platí (i pro dělnické domy dle zákona z r. 1902 — § 27. 1. c) sazby tarifu B resp. C tohoto zákona, t. j. v domech společenstevních (§ 17.) obnáší pak daň činžovní 12% čistého výnosu nájemného a v domech s malými byty a provozovnami (§ 10.) 13·5%. Po srážce 30% na výlohy udržovací a úmor bude tedy skutečný předpis daně v městech venkovských činit pro domy s malými byty 9·45% a pro domy společenstevní 8·40% ryzího výnosu (v Praze 14·15 a 12·75%).

Pokud čistý výnos družstev nepřesahuje 1200 K, jsou osvobozena od daně výdělkové, jíž subvence nepodléhají (§ 1. z. 243/911).

Poplatkový aekvivalent činí u domů dělnických i s přirážkami toliko 1½% z ceny (§ 1. odst. III. z. 144/902); z domů s malými byty ve vlastnictví družstva vyměřuje se jen z polovice ceny (§ 5. z. 243/911).

Aspoň letmo nutno se dotknout některých nevýhod se stanoviska soukromých zájmů: Kruh osob, jimž dopřány jsou výhody zákona z r. 1902, jest příliš úzce vymezen. 20% ročních dotací fondu, jichž se smí upotřebiti k zápůjčkám bezprostředním, nepostačuje (§ 3. č. 2. st.). Žádá se opětovně mnoho dokladů pro každou žádost (§ 35. m. n. 6/903, č. XVII. reg., čl. 15. st., § 7. a 14. z. 242/911, č. 2., 6., 13. a 15. m. n. 31/912). Výhody odhadů žádaných pro poskytnutí státní pomoci nese vypůjčitel; výlohy fondu mají se hraditi z jeho vlastních prostředků (čl. 18. a 31. st.). Obyvatelná kuchyň — obyčejně u méně dobře situované rodiny — se vpočítá, čímž tato má menší byt, než rodina lépe situovaná a kuchyň neobývající, jež se pak nezapočítává, čímž se byt zvětší. Dům má býti pojištěn proti ohni v plné stavební ceně (čl. XV. reg., čl. 27. st.). Od družstva, které do 14 dnů neoznámí zánik okolností odůvodňujících výhodu snížení poplatků převodních, vybírá se zkrácený poplatek dvojnásobně (§ 3. z. 243/911).

(Dokončení.)

POLITIKA

Prof. Dr. V. J. Daneš: **Hospodářské problémy světové politiky.** V Praze 1912. Nákl. J. Otty, str. 56.

Prof. Daneš je již příliš znám svým velkým zájmem o otázky politické, než aby mohlo thema nejnovější jeho práce překvapiti. Usiluje jak svými knihami tak zvláště články revuálními již od let o rozšíření politického horizontu u nás a budí neúnavně interess o mezinárodní a koloniální politiku evropských velmocí a hospodářské její základy. Za tuto svou propagační činnost zasluhuje prof. Daneš plného uznání specielně od českých politických kruhů. Neboť poroste-li u nás znalost otázek politiky mezinárodní, poroste též pochopení pro nutnost aktivnější naší spoluúčasti na zahraniční politice rakouské, jež jedině může českou politiku přivésti k oné míře vlivu na správu státní, která nám přináleží. Přál bych si proto, aby prof. Daneš zůstal i nadále otázkám světové politiky věren. Z universitních professorů zabývá se jimi dosud sám.

Přítomná knížka nečiní asi nároku na práci vědeckou a národohospodářsky odbornou. Jest otiskem tří přednášek konaných v univ. extensi v Plzni a tudíž určena pro širší vrstvy intelligence, jimž chce podati stručný přehled dnešní mezinárodní situace, jejího historického vývoje a jejích příčin. Než i národohospodář a politik nepřečte jí bez užitku, poněvadž prof. Daneš dovedl jako vždy osvětlit své thema na nejednom místě s nových hledisek, z nichž nabývá nové tvářnosti a zajímavosti.

Kniha stopuje zprvu (v Historickém úvodu) vývoj hospodářsko-politických poměrů od doby starověku až po dny dnešní. Krátce, ale hutně vystižen tu úpadek obchodu v počátcích středo-

věku, kdy rychlý rozmach náboženství Muhamedova přerušil veškeré přímé styky mezi světem křesťanským na západě a prastarými kulturními oblastmi na dálném jihovýchodě a kdy po pádu říše římské pominula právní bezpečnost pro obchodní styk tak nezbytná. Výměna hmotných statků, sprostředkovaná především Araby, omezila se nutně na předměty, jichž doprava pro malý objem byla poměrně snadná a cena vyvážila všechny ty obtíže a nebezpečí, s kterými doprava se setkávala. Pouze mocní a bohatí mohli kupovati zboží tohoto druhu, pro potřeby širších vrstev obyvatelstva nepřinášel tento nebezpečný obchod na velké vzdálenosti ničeho. Výboji normanskými a křižáckými válkami nastává sice jistý obrat k lepšímu, než ne na dlouho. Ku konci středověku nastoupili panství v Levantě Turci na místě Arabů a tím byly obchodní styky Evropy s dálným východem přerušeny téměř naprosto. Zatím ve státech západoevropských rostla touha po hospodářském osamostatnění a rozpětí, jež spolu s fanatickým zanícením pro šíření víry křesťanské vedla k hledání nové cesty ke zdrojům přepychu na východě. Dochází k výpravám kolem Afriky a do Ameriky, zahajujících dobu novou. A pak nastávají dlouhé a úporné boje o nově objevené kolonie, ani dnes ještě neukončené, v nichž největších úspěchů dosáhli s počátku Španělové a Portugalci, pak Hollanďané a konečně Francouzi a hlavně Angličané. Obchod zbožím koloniálním, jehož spotřeba byla dříve výhradou vrstev nejmajetnějších, v novověku pronikal stále do širších vrstev obyvatelstva. Ku konci XVIII. stol. konečně rozpoutává politický a později i hospodářský liberalism ztajené síly obyvatelstva evropského k netušeným možnostem. Roste industrialisace Evropy, jejíž obchod zároveň nabývá obrovských rozměrů, roste vystěhovalectví a sílí myšlenka národní. Tyto složky způsobují pak, že o zahraniční obchod a kolonie se interessují a jsou na nich materielně interessovány čím dál tím širší vrstvy národní, a dávají vzniknouti novému směru v mezinárodní politice — modernímu imperialismu, jejž probírá druhá kapitola knihy.

Moderním imperialismem rozumí prof. Daneš snahu národa pojistiti si takovou državu, která by pro dohlednou budoucnost poskytla mu dosti prostoru i přirozených podmínek pro přírůstek obyvatelstva i pro hospodářský vývoj jeho příslušníků, po př. i snahu připojiti k národnímu státu též všechny své příslušníky, kteří dosud mimo jeho hranice žijí a přejí si splynutí s většinou národa v jeden politický celek.

Snahy tyto jsou zjevem přirozeným, odpovídajíce úplně přírodním zákonům, které diktují boj o život nejen jednotlivci, nýbrž vůbec všem celkům a jakýmkoliv sdružením, chtějícím své existence vůbec uhájiti. Proto zmohou proti imperialismu národů stejně tak, jako proti sobectví jednotlivců málo sebe jasnější a důvodnější požadavky čisté humanity; uskutečnění toho, co imperialismus, ať již chimerický, ať zdravý žádá, v první řadě záleží na zdatnosti národa po stránce hospodářské i vojenské, na poměrech, jaké nachází právě ve svém sousedství nebo tam, kde kyne mu příležitost uplatniti a provésti své touhy. (Dokončení.) Ref. *Jan Gallas.*

*

K SITUACI V PARLAMENTĚ.

jl. Ve Vídni, 8. května 1912.

Parlament se baví. Dne sedmého května bavil se dozvuky vídeňských voleb a dnes karikaturami známého polského karikaturisty Sichulského. Oč právě běží ve sněmovně, většina pánů zákonodárců docela určitě neví, neboť denní pořádek nezajímá, když se ví, že se jen tak, jak to právě jde, vyplňuje čas. Je to zjev zarážející, ostatně nikoliv nový, že se zde se založenými rukama čeká na události, jež se sběhnou, na situaci, která se utváří mimo parlament. Je to nedba všeobecná, ale my přirozeně máme na očích jen české parlamentní sdružení. V popředí diskuse ve výborech a v konferenčních síních jsou vodní dráhy, změna kompetence jednotlivých ministerií, rusínská universita a jiné ještě významné záležitosti, ale parlamentarní komise Jednotného českého klubu nekoná schůze již po delší čas, jako by bylo naprosto vyloučeno a nemožno zapůsobiti na to, co se nyní děje, jako by nezbývalo, než se dát hotovými věcmi překvapit.

Vláda, viďouc, že nemá většiny ani tak bezpečné, aby mohla čekati hladké vyřízení řádného rozpočtu do konce června, podala předlohu, kterouž žádá za nové šestiměsíční provisorium, a nevystupuje v žádném ohledu z reservy, což vlastně nemůže nikoho překvapovati, ale skličujícím faktem jest, že také lidový parlament podobně jako lidé před deštěm ukrytí v závětří čeká, až se vyjasní. V branném výboru mluví se řeči na plano, jednání se protahuje, aniž si pánové uvědomují, proč se přičiňují o odklady, jaký to bude míti účinek. A z toho nejsou vyňati poslanci čeští. Ani na otázku: »Co budete dělat vzhledem k rozpočtovému provisoriu?« nedostanete určité odpovědi; — předloha je sice již podána, ale »nebylo o tom ještě v parlamentární komisi jednáno.« Jak také, když se neschází. Uplynou týdny, snad měsíce, než nastane, jak se v politické hantýrce říká: »vyjasnění«, a uslyšíme nejspíše zase povědomé zvolání: »stala se chyba!« Stará nerozhodnost, nedostatek velkého plánu a odhodlanost jít za přesným plánem — byť to i místy znamenalo ztrátu popularity — toť jsou příčiny všech našich politických nezdarů dřívějších, ale vlastnosti ty nebyly odloženy, ukazují se dál na každém kroku.

Uznává se sice v parlamentě, že je svrchovaně nutno, aby bylo provedeno nové seskupení stran, aby utvořena byla majorita, ale kdekoli běží o závazný poněkud projev, ocitáme se opět v staré koleji, ohřívají se fráze opotřebované, daným poměrům dávno neodpovídající.

Zahostila-li se u nás netečnost, je mezi Němci o to hůř, že bojem o vídeňskou radnici na dlouho se tak pocuchaly interesované strany, že není snadno počítati na uklidnění. Kde která německá strana »si zachová volnou ruku«, aby mohla od sebe odháněti všelikou zodpovědnost. Křesťanští sociálové prohlašují tónem sebevědomým, pánovitým — jako by se jim nebylo nic přihodilo, jako by dosud byli pány situace, — že jsou rozhodnými přívrženci vydatné positivní činnosti, že však nevstoupí do žádné majoritní kombinace. Jak by to bylo hezké, majorita bez zpátečníků, bez partaje, která slibovala ná-

rodnostní spravedlnost, aby moci nabyla, a která se stala ze všech stran nejnesnášelivější, nejnespravedlivější, nejútočnější v domnění, že si tak vliv a význam udrží! Ale nemáme štěstí. Prozatím nikdo teď majoritu nebuduje, ba snad na to ani nikdo nemyslí, a až k tomu dojde, budou křesťanští sociálové již dávno prohlašovati za přežitek to, co teď hlásají ve své »Austrii«, a ruce, které si teď navzájem ještě rvou vousy a vlasy, budou gestikulovat při deklamacích o německém souručenství. Byly již často situace, jichž jsme mohli k prospěchu svému využít, ale ušla nám dobrá příležitost. Bojíme se, že ujde zase.

SLOVANSTVO

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.[1])

VIII.

(Odstranění polských úředníků. Jaký úřednický materiál měla vláda místo odstraněných Poláků pro realisaci svých úkolů? Příčiny nízké úrovně ruské byrokracie v království.)

Odstranění polských úředníků prošlo různými fasemi. V první hned po r. 1864 běželo jen o vyšší politická místa, taková, jež žádají se stanoviska státních zájmů, aby byla obsazena Rusy. Ještě r. 1876 při soudní reformě byla na návrh ministra spravedlnosti hr. Pahlena ustanovena zásada, že polovina soudců má být polských, polovice ruských. Ale — během času se změnily tyto názory. V soudních odděleních z 39 presidentů a vicepresidentů krajských soudů jsou 2 Poláci, z 124 členů soudů okresních a obchodních jest 15 Poláků, ze 70 soudců smírčích jen 1 Polák, z 139 soudců vyšetřovacích 31 Polák, v prokuratuře ani jeden. Po více než třicet let Polák, jenž studoval práva na ruské universitě třeba se zlatou medailí, nemohl dosáhnouti místa vyššího než soudního podsekretáře. Kdo chtěl postoupiti, musil jít do nitra Ruska, za Urál i dále. A stejně je tomu v jiných odvětvích veřejné služby. Pokud se týče úředníků finančních, bylo ustanoveno r. 1891 obsaditi všechna místa správců oddílů Rusy, ale už po dvou letech se tím nespokojili, a vznikl projekt, potvrzený, ale pro změnu na trůně jen částečně uskutečněný, aby byl počet všech železničních úředníků polských zredukován v království na nižších místech celkem na 20, na středních na 5%. Přes to, že z vyšších důvodů projekt tento nebyl v celém rozsahu uskutečněn, bylo odstraněno přece během dvou let na drahách nadviselské, terespolské a dąbrovské na 700 Poláků, na jejichž místa přišli Rusové z vnitřních gubernií.

Celkem se začalo ve všech odvětvích vládní administrace postupně, systematicky odstraňovati Poláky, a to nejen z míst, kde může úředník vyvíjeti jistý politický vliv, ale i z těch, kde nejklidnější lidé neměli jiné starosti, než konati dobrou a vědeckou práci za kus chleba; nejen z míst středních, ale i nejnižších, z míst vrátných, poslů... I nosiči nádražní byli nahrazeni přivedenými ad hoc členy ruských artělů.

A došlo k tomu, že v témž čase, kdy Poláci, nezříkajíce se polské národnosti, mohli zaujímati ve státním středu na př. taková místa: hlavního intendanta vojenského, vrchního prokurátora vojenského, velitelů posádek, ředitelů a viceředitelů departementů, v témž čase zloba pronásledování a rusifikace pokládala v království za zločin ubohému vrátnému, nosiči, poslovi jeho polský původ a určila ho vyhnat do bídy.

Při politickém systému, jejž jsem shora vylíčil, při názorech na úkoly administrace, jež měla při odstranění společnosti od vší kulturní práce, od vší součinnosti s vládou i svépomoci veliké funkce kulturně-společensky-ekonomické a ve věcech politických ohromnou moc, jest důležitou otázka, jaký měla vláda na místo odstraněných Poláků úřednický materiál, jímž chtěla ony úkoly uskutečniti.

Materiál ten byl podprostřední. Úředník ruský, přivedený z nitra Ruska, nebyl vysokého mravního a intelektuelního kalibru.

Jenerál-gubernátor kníže Imeretyňskij v memoriále z r. 1897 líčí ho ve velmi nevýhodném světle.[26])

V. J. Hurko v jmenované knize glorifikuje Rusy, stojící v čele státních institucí, o celku nižších ruských úředníků, kteří přicházejí z Ruska, se vyjadřuje velmi příkře, vytýkaje jim nesvědomitost a jiné mravní nedostatky.[27])

Přestávaje na těchto dvou ruských svědectvích o ruských úřednících, musím se ohraditi proti domněnce, že, opakuje tato svědectví, chtěl bych je zvšeobecniti více, než slušno. Naopak, všichni zde známe Rusy, kteří se výhodně liší od nich charakterem i intelligencí; konečně z průměrného úředníka ruského v království nelze souditi o úředníku ruském vůbec, a tím méně o ruském národu.

Na všeobecnou, poměrně malou mravní a in-

[1]) Viz čís. 37, 39, 40, 41, 43, 44—45, 47 a 52 IX. ročníku. Delší přestávku v pokračování díla Piltzova zavinil přílišný nával látky v měsících zimních. *Red.*

[26]) »Nahrazujíc polské úředníky ruskými, nepřipouštějíc tím způsobem velkou část Poláků ke státní službě, jež jako jistější a zabezpečující budoucnost bez bázně je více ceněna než každé soukromé zaměstnání, připravuje vláda velké hmotné ztráty velké části polského obyvatelstva a zbavuje je důvěry k sobě.«

[27]) Nesvědomitost v plnění služebních povinností, opilství, drobné zlodějství — vše to je ve vysokém stupni u nich rozšířeno, ale nevadí jim, aby se dovolávali speciální ochrany od své vlády jen proto, že jsou Rusy.

telektuelní úroveň ruské byrokracie v království působilo několik příčin.

Především nesnadnost výběru a elity. Ke službě v království nebylo nikdy příliš mnoho ochotných lidí z řad těch, kteří měli příslušnou kvalifikaci mravní a odbornou.

Pensijní příplatky a větší výslužné nesplnily očekávání, nehrály velkou úlohu. Tytéž ohledy, jež diktovaly svého času připuštění seminaristů na varšavskou universitu, ukazovaly na krajní potřebu toho, aby se hledělo na kvalifikaci úřednického importu přes prsty.

Politická atmosféra v království, neustálý antagonism mezi obyvatelstvem a vládou a tudíž mezi Poláky a Rusy, povětří nasáklé miasmaty vzájemné nechuti, předsudků, podezření a nenávisti — to vše musilo osudně působiti na ruského úředníka, povolaného do služby v polské zemi. Ani pevné karaktery neodolaly této zkoušce.

Ale nejhorší školou pro tohoto úředníka byl nedostatek zákonitosti v postupování vlády a za ním hned jdoucí úřednická svévůle a beztrestnost.

(Pokračování.)

BESEDA

E. CHALUPNÝ:

AUTOBIOGRAFIE JOSEFA KAIZLA.

II.

V houževnatém válečnictví a vytrvalém postupu zrcadlí se jihočeská povaha Kaizlova. Pocházel z Volyně, z kraje Husova a Chelčického, a prozrazoval tento původ celou řadou vlastností.

Osobní jeho bezohlednost a nezávislost i vůči vlastní straně je sestrou urputného sektářství a rozkolnictví zakořeněného v tomto kraji; svrchovaně charakteristickou proň je horečná snaha po složení mandátu staročeského r. 1887 vstoupit opětně do politické aktivity, ale beze závazku k straně té či oné, leda že by stranu jednu úplně opanoval (dopis Kramářovi 31. ledna 1889) — právě tak jako Husité chtěli se vrátit do římské církve jen s podmínkou, že budou dále dělat, co budou chtíti — a když z nezbytí přece jen úplně vstoupil do jedné strany bez výhrad, zůstal tam vždy zjevem odlišným od ostatních, jejž respektovali jen pro jeho hlavu a — »zuby a pěsti«.

Jeho tichá, neúmorná pracovitost a sebevědomá skromnost; mnohostrannost ve vzdělávání rozdílných oborů ducha (zejména vědy a politiky), které však pečlivě rozlišoval a které přes to v jeho životě spojují se v dráhu s úpornou přímostí letící k metě vytčené; jeho bojovnost maskovaná konciliantností, jako Husité fanatism svůj maskovali smírnými nabídkami nepřátelům a proklamacemi o křesťanské lásce — to vše jsou rysy české, speciálně jihočeské.

Ale Kaizl má ještě svéráznější stopy původu svého. Jihočeský primitivism, jenž v 15. století radikálně si zjednodušoval složitý duchovní svět katolický v přímočarou »Síť víry«, proniká jeho bytost osobitým darem stručnosti, koncisnosti a průzračnosti výkladu. Schopnost rychlé synthesy, která na Dobrovském tolik upoutala Goetha, Kaizl měl snad ještě vyšší měrou. Jako železné piliny pod vlivem magnetu, tak u něho fakta i myšlenky samy se kupily a spojovaly v určité linie a systémy. Arci též u mnohých osob jiných spisy a vůbec projevy vynikají ucelenou, přesnou a jasnou stavbou myšlenkovou; ale tato přednost bývá zpravidla ovocem uvědomělého, ukázněného cviku logického a technického. Jinak u Kaizla. Jeho práce nejsou jen stavěny logicky, nýbrž zároveň tvořeny značně instinktivně. Představa se vynoří rázem v plné plastičnosti a hned s Beethovenovskou pádností dozní, aby vystřídána byla jinou, která se k ní přidruží nenuceně a přece rázovitě; není tu zbytečného slova, vše splývá v jednolitý organism, vyhovující logice. Hned v časném mládí jeví se tento rys, vrozený a nenaučený. Vizme jeho dopis ze Slavonie (v Pokroku 13. října 1878):

»Na mohutné Sávě panuje čilý život. Dolů i nahoru plují parníky všeho druhu, jeden veze vojsko, druhý potraviny, třetí prkna na baráky, čtvrtý vleče zdravotní ambulanci. Na severním břehu rozložen Slavonský Brod; na samém východním konci jest trh a k němu ústí dlouhé, rovnoběžné ulice, z nichž se město skládá; za trhem v dolině ukrývá se stará brodská tvrz.«

Prostý novinářský dopis bez jakýchkoli nároků zvláštních a pouhými třemi větami kreslí sytý a ucelený obraz rušného a složitého předmětu. »Pílí a rychlostí zmoci celou látku«, bylo

mu heslem (dopis dru Kramářovi 4. září 1890) a mohl tak učiniti, maje k rychlému ovládnutí každé látky neobyčejnou schopnost.

Jakkoli v této řiznosti a tvárnosti tkví nepopíratelná skvělost formy, bylo by marno hledat u Kaizla shon po vnějším dojmu. On píše prostě, nehledá obrazův ani obratů překvapujících; užije metafory jednou za čas, ale pak je to metafora splývající s myšlenkou žulově nerozborně, pražádná příkrasa povrchní. Kaizl se nestará o zevní efekt; učinil-li v sněmovních řečech z domnělého nezbytí tu a tam ústupek vídeňskému zvyku vtipkujícímu, zůstalo to podstatě jeho bytosti cizí. Nejen že šel za jádrem, nedbaje o skořápku, v jeho duševní fysiognomii je i kus askese, lépe řečeno: Kaizlova individualita je tak koncisní a stručná ve výraze, že se zdá téměř stísněnou a omezenou. Jeho myšlenka nevzlétne a nerozezpívá se trylkem skřivánčím, nýbrž zazáří meteorem a hned mizí jako sražena k zemi. Kaizl se omezuje u výkladu na nejnutnější objem, pročež jeho příliš hutný výklad přese všechnu svou jasnost se zdává nepřístupným;[1]) mnohému díla jeho pro nepatrný objem připadají vůbec nepatrnými, ač právě vnitřní bohatství při nevelikém objemu je vzácnou jejich předností. Co všecko dovede Kaizl podat na příklad v pouhých 160 stránkách I. dílu Finanční vědy!

Tou neokázalou, na oko až úzkoprsou a krátkodechou vědeckou stručností, jež dlouhé výklady a celý mikrokosmos představ zjednodušuje do několika slov pádných ve své prostotě, projevuje se Kaizlův jihočeský primitivism způsobem zvláštním a přece vyrostlým z téhož kořene jako primitivism Petra Chelčického, Havlíčka nebo Mikuláše Alše.

Rozbor tento, pro někoho snad trochu abstraktní, stane se srozumitelnějším, srovnáme-li zjev Kaizlův s jeho nejbližšími přáteli. Ovšem jde tu jen o rozbor psychologický, nikoliv o oceňování práce osoby té neb oné.

Osobnost Kaizlova nejnápadněji vysvitne vedle osoby jeho dlouholetého přítele a spolubojovníka Masaryka. Kaizl sám jej charakterisuje v dopisech dru Kramářovi: »Byli jsme na procházce a já mu dlouho vykládal o konkretinách politických; on je moc v oblacích, avšak velmi bystře pak postřehuje a formuluje vlastní podstatu věci« (26. dubna 1889). »Je výborný ve všeobecnosti, ale v detailech často přezírá a lehce váží« (22. prosince 1889). Již v tom je vidět rozdíl konkretního, přesně krok za krokem postupujícího a uvažujícího Jihočecha Kaizla oproti pravému ruskému vzletu moravského Slováka Masaryka, libujícího si ve formulích všeobecných a přezírajícího podrobnosti, nezbytnou podstatu pravd obecných. Z toho pochopíme Kaizlovo rozhorlení na »stupaední nešikovnost« a neznalost lidí (dopisy Kramářovi 19. července a 8. srpna 1890), kterou si Masaryk, Kaizlem jinak vysoce ceněný, r. 1890 způsobil disciplinární vyšetřování. Ale rozdíly povah jdou dál i hlouběji. Romantický Masaryk je pln oslnivých nápovědí a mnoho slibujících náběhů do nekonečna, čímž okouzluje ideální mládež, ač později, zklamav illuse, bývá jí opuštěn; Kaizl, na oko prostší, stále se nerozbíhá, ale vždy dorazí, kam chtěl, vše domyslí a dokončí jako pravý klassik,[2]) pročež nikdy nebyl miláčkem mládeže, za to vydobyl si místa v politice a vědě, ve styku s dospělými.

Masaryk, nespokojený s přítomností, je pln reformátorských snů a programů, i obrací se k budoucnosti snahou po uvědomělé výchově národa svého k pravdě, jak on ji chápe. Proto mu imponuje nespokojená a náběhů plná česká reformace, proto neustává opakovat výrok Havlíčkův: »Jindy umírali mužové pro čest, pro blaho svého národa, my však z téže příčiny budeme žíti a pracovati«, nedbaje, že podstata české reformace i působení Havlíčkova tkví jinde nežli v těchto podružných rysech. V boji o rukopisy viděl boj o výchovu národa k pochopení pravdy. Úsilí jeho jde v jádru podobným směrem jako úsilí druhého vynikajícího Moravana téže generace, Albína Bráfa, národohospodářského učitele, buditele, vychovatele. Patrní to rodáci a následovníci největšího Moravana Komenského, jenž úsilí svého života soustředil v snahách výchovných a moc výchovy — řekněme to bez obalu — přeceňoval.

(Pokračování.)

[1]) Četba spisů Kaizlových působí nezvykle i některými zvláštnostmi dikce.

[2]) V mládí Kaizl se sám pokládal za romantika ve smyslu sympatií k Byronovi. Ale jeho verše tímto směrem tvořené samy jsou důkazem, že toto mínění jeho bylo sebeklamem.

ZE DNE

Literární novinky z »Přehledu«. Nákladem »Přehledu« vyšly právě následující knihy: **Psychologie bez duše.** Ke kritice »Základu psychologie« prof. dra F. Krejčího. Napsal dr. F. Mareš, professor fysiologie. (Zvláštní otisk z »Přehledu«.) Str. 62 za 80 h, poštou 85 h, pro abonenty »Přehledu« za 60 h, poštou 65 h. — **Drobné spisy E. Chalupného II.** Studie o Otokaru Březinovi a jiných zjevech českého umění a filosofie (Bílek, Klíma, Sova, Šámal, Světlá, Neruda, Hálek a j.). Str. 176 za K 2·60, pro abonenty »Přehledu« za 2 K. Poštou vždy o 10 h více. — Příští týden vyjde u nás: E. Chalupný: **Boj za očistu české vědy a filosofie proti F. Krejčímu, E. Rádlovi & Comp.** Brožura o 60 stránkách textu s diagramy stojí 60 h, poštou 65 h; odběratelům »Přehledu« ji zašleme na ukázku a budeme účtovati za pouhou výrobní cenu 35 h (s portem); kdo by ji nemínil podržeti, vrať ji laskavě obratem.

Artur Schnitzler. Dne 15. května slaví literární Vídeň padesáté zrozeniny básníka Artura Schnitzlera, který již od svých svůdných počátků v dialogu, v dramatě, v novele platí za mistra lyrické nálady, psychologického odstínu, milostné ironie. Všecko světácké kouzlo raffinované Vídně, znásobené uměleckou kulturou pařížskou, našlo v znalci a v lékaři úpadkových duší a romantických srdcí svého tlumočníka. Přišel hned jako hotový umělec, který dovede postaviti jedinečnou figuru z naší pozdní, unavené, zádumčivé civilisace, který umí zachytiti v zkratce a v essenci dialog pololyrický, polodramatický, který zná úskoky a taje situační ironie, ovládající tragikomedii našeho života. Viděl tragikomedii tu se tří hledisek: s hlediska požitkářského a marného milování, s hlediska melancholického a při tom půvabného umírání a hlavně s hlediska věčné hry, odvěkého reje, nekonečného tance. Aby to vyslovil, stačily mu drobnější formy: dialog po pařížském vzoru, noveleta s psychologickým interessem, krátká činohra nemnohých postav... vše ovládáno elegancí, vkusem, ekonomií. Co vytvořil v těchto rámcích, patří k vrcholům intimního umění německého: ať to jsou dialogy »Anatol« a »Reigen«, ať povídky »Sterben«, a »Der Weg ins Freie« (omylem nazývá se tato hořce melancholická historie moderního židovství románem), ať dramata »Das Märchen«, »Liebelei«, »Der einsame Weg«, »Der Ruf des Lebens«; kde se pustil do divadla problémového nebo do velké tragedie, nestačil mu básnický dech. Schnitzler jest nejen ctěn, ale i milován; vyzpovídal celou generaci snílků, milenců, básníků a dobrodruhů svého domova, a ti všickni jsou mu vděčni. O tom svědčí řada krásných projevů na počest jeho nynějšího jubilea, projevů bez fráze a velmi spontánních. Zaznamenáváme alespoň dva: úhrnné vydání jeho výpravné prósy u S. Fischera v Berlíně, jenž vydal jeho všecka díla, a cyklus XIII her v Novém německém divadle pražském, kde předvedeno bude jeho celé dílo dramatické. U nás v Čechách hry Schnitzlerovy byly překládány, hrány, rozbírány a též jeho povídky došly u nás ohlasu. Mladší pokolení mnohému se od Schnitzlera učilo a za leccos mu děkuje — jeho abrahamoviny zaslouží si tedy i v českém časopisectvu zmínky.

Cuvajův režim v Chorvatsku byl v delegační kampani, v pátek dne 3. t. m. skončené, hlavním předmětem debaty, před nímž ustoupila dokonce i řeč — ostatně bezbarvá — nového ministra zahraničního. Naplňuje nás uspokojením fakt, že se tak stalo především zásluhou českých delegátů, již tentokrát rakouské delegaci bez odporu dominovali. Takových vystoupení jest nezbytně třeba; neboť nám musí záležeti na tom, abychom se v delegacích náležitě uplatnili, poněvadž to znamená mnoho i pro povznesení naší politické moci ve státu. Nutno si také uvědomiti, že se v delegacích uplatníme nejlépe, budeme-li — jak se to stalo naposled — klásti ve svých projevech důraz nejen na naše národní a slovanské city, nýbrž i na zájmy říše. Jen tak totiž přinutíme ostatní delegáty, aby se nám, byť i nevolky, stavěli po bok. Řeči Čechů působily proto tak intensivně, že nejlépe vystihly a nejdůrazněji ukázaly na všechny ony škody politické a hospodářské, jež Rakousku Cuvajův režim zejména na Balkáně přinese. Kdyby byly bývaly naše kritiky rakouské zahraniční politiky vždy více přihlížely k tomuto momentu, byli bychom zaujímali v delegacích posici důležitější, než jaké jsme požívali, kdykoli jsme se i ve věcech zahraničních dávali unášeti hledisky výlučně vnitropolitickými.

Z domova i z ciziny. Paní Milada Lesná-Krausová, jež proslula jak jemným uměním jazykovým, tak v pravdě ženskou taktností vystupování, uznala dne 7. května v »Čase« za dobré oznámiti zvědavé veřejnosti, že se ocitla až za hranicemi. Až tam našlo ji 30. číslo »Přehledu« s věcným výkladem redaktorovým, až tam však ji provází náklonnost spílati každému, kdo ji klepne přes nešetrné prsty. Provázíme slovutnou překladatelku »až za hranice« srdečným přáním, aby v cizině poznala mravy, které jsou běžné mezi kulturními lidmi; zbude-li jí trochu času, nechť studuje též poněkud českou mluvnici, čímž nemálo prospěje příštím svým překladům. Nechtěli bychom, aby její pobyt za hranicemi zůstal bez užitku. Zatím se ujal v Čechách horlivý rytíř nešťastné princezny z Thule: pan doktor Šimánek zapěl v »Samostatnosti« chvalozpěv na její překlad Jacobsena a přál naší literatuře hojnost takových prací. Z námitek kritikou pronesených nevyvrátil ni jediné; originálu výslovně v ruce neměl; o slohovém umění Jacobsenově nemá potuchy. Pro důmyslného rytíře Don Quijota měli bychom nezištnou a upřímnou radu: bude-li kdy příště oceňovati umělecké činy svojí severské Dulcinee, nechť si vezme za pomůcku alespoň nějakou českou skladbu a stilistiku; najde tam správné měřítko. Pro českého spisovatele má podobné studium vždy cenu a snad právě doktoru Šimánkovi naskytne se záhy příležitost, aby užil ovoce toho studia.

Uherská volební oprava působí nyní Maďarům veliké starosti. Oposice strany Justhovy spiala ji příliš s branným předlohami, takže nezbývá než kousnouti do kyselého jablka a přiznati barvu — jak vládě a stranám vládním, tak Košutovcům i Justhovcům. A tu je až komické, k jakým absurdnostem se Maďaři uchylují a jaké nemožné volební systémy vymýšlejí, jen aby zachránili svoji nadvládu i za nové situace. Tak přišel min. předseda Lukács s návrhem, aby dnešních 413 okresů volebních bylo zredukováno na 350, v nichž by pak zůstalo vše při starém. Za to by se zřídilo 90 okresů nových (30 městských, 60 venkovských), kde by byli z volebního práva vyloučeni pouze analfabeti. Hrabě Andrássy zase chce plurální volební právo dle výše census a vzdělání a nabízí milostivě vždy desíti analfabetům po jednom hlasu, rozumí se, že spolu s volbou nepřímou. Strana Justhova požaduje pro aktivní právo volební několikaletou usedlost, vylučuje z pas-

sivního práva každého, kdo byl odsouzen pro pobuřování proti maďarské národnosti, a trvá konečně na nerovném rozdělení okresů volebních, zatím co agrárníci pod vedením Darányho chtějí volební právo dáti jen těm, kdož jsou znalí čtení a psaní, sloužili ve vojště a mají nejméně dvě jitra půdy. Až se k těmto návrhům přidruží ještě návrhy strany práce, strany lidové a Košutovců, bude zmatek úplný. Opravdu všeobecné a rovné právo hlasovací žádají pouze národnosti a maďarští soc. demokraté. Ale i poslední jsou příliš Maďary, než aby se na ně mohlo spoléhat zvláště při stanovení volebních okresů. Nemá-li proto věc národnostní utrpěti nenahraditelnou škodu, jest třeba organisovat společný postup Nemaďarů proti všem pokusům o znešvaření všeobecného volebního práva. Víme, že se nedosáhne úplné rovnosti, přes to však dá se mnohému zabrániti, bude-li odpor mohutný. K tomu však jest zapotřebí zcela jiné agitace, než jsme byli dosud svědky na Slovensku. Zde se v poslední době každý ráznější projev tlumil Je svrchovaný čas, aby se tohoto přílišného oportunismu zanechalo. Mohl by se vymstíti.

•

Nové přírodopisné dílo, vydané redakcí prof. Jiřího Jandy, »Velký illustrovaný přírodopis všech tří říší«, dospělo ku sešitu osmému. Vydavatelstvo díla v programu svém slibovalo na stávající poměry naše mnoho. Prohlížíme-li však dosud vydané sešity, přesvědčili jsme se, že vyplňuje nejen to, co slibovalo, ba že koná daleko více. Obsah díla, ač psán formou přístupnou, přece jen v každé své stati prozrazuje péro badatele, učence přírodopisného. Výprava díla je dokonalá. Každý sešit vyzdoben jest četnými reprodukcemi fotografií ze skutečného života, jednak pak reprodukcemi původních illustrací. Tabulky barevné jsou jen korunou výzdoby celého díla a můžeme již dnes s opravdovým přesvědčením dílo toto všem přátelům přírody ku odebírání co nejvřeleji doporučiti.

»Bankovní Zprávy«, vydávané Českou bankou, přinášejí ve svém květnovém čísle následující zajímavé články: »Nástin vývoje českého bankovnictví, Vývoj slovenského bankovnictví, Diskontování pohledávek účetních u nás a v Německu, Z novinek hospodářského života v Německu, Různé zprávy, Obchodní kalendář, Kursovní a Slosovací list.«

POLITICKÁ KRONIKA.

3. května skončeno bylo zasedání delegací.

3. května podala pruská vláda poslanecké sněmovně návrh zákona, kterým žádá nových 100 mil. marek na germanisaci Poláků poznaňských.

3. května skončeny obecní volby vídeňské.

4. května obsadili Italové ostrov Rhodos.

6. května usnesla se vláda italská na blokádě přístavních měst tureckých v moři Egejském.

6. května byly na Moravě zahájeny česko-německé dohodovací konference.

9. května byla chelmská předloha přijata dumou ve třetím čtení.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákladem J. Otty v Praze na Karl. nám.: Spisy A. P. Čechova: III. Slabé povahy I., str. 302 za K 2·60. — K. Kamínek: Dies irae a jiné prósy, str. 159 za K 1·60. — Zik. Winter: Sebrané spisy II. Z rodiny a domácnosti staročeské I, str. 384 za K 4·—. — Selma Lagerlöfová: Povídka o panském dvoře, str. 146 za 40 h. — Jerome K. Jerome: Tommy a spol., str. 252 za K 2·60. — J. Thomson: Roční časové. Přeložil Jos. J. Davis, str. 264 za K 3·80. — Nákl. J. Laichtera: H. Wölfflin: Klassické umění, str. 360 za K 7·80. — Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. Str. 777 za K 12·50.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 17. KVĚTNA 1912. ČÍSLO 34.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

GUSTAV PALLAS:

AUGUST STRINDBERG.

Jenom smrt mohla dovésti tohoto geniálního Odyssea do klidných vln rodné Ithaky, kterou marně hledal po celý život. Odysseou byl život Strindbergův, odysseou byl celý jeho duševní vývoj. — Strindberg narodil se 22. ledna 1849 ve Štokholmě; studoval v Upsale medicinu, byl nějaký čas učitelem, navštěvoval pak divadelní školu, opět studoval, byl amanuensem v knihovně, potom věnoval se úplně literatuře a žil střídavě ve Francii, Švýcarsku, Německu, Rakousku, opět ve Francii, až na konec života usídlil se ve Švédsku, kam upoutala jej nikoliv uklidněná mysl, nýbrž těžká choroba; zde také zemřel 14. května 1912. Na této bludné odyssei životní setkal se se třemi ženami, ale troje manželství Strindbergovo skončilo pokaždé brzy rozvodem. — I duševní jeho život zmítal se do posledních okamžiků na bouřných vlnách skepse a nejistoty, kontrastů filosofických a náboženských. Těkavý tento duch nikdy nemohl stanouti na jednom oboru kulturním, nýbrž snažil se osvojiti si všecky nauky a umění civilisace, ať to byla geologie, chemie, alchymie, státověda, zahradnictví, či historie, folkloristika, filosofie, filologie, poesie. Z extrému do extrému kolísaly jeho zásady, pro které se bil s vervou fanatika, a neustálým bojem proti nesčetným nepřátelům byl celý jeho život. Strindberg byl v mládí stoupencem demokratických zásad a nivellisujících snah sociálních, ale později vlivem filosofie Nietzscheovy stal se hlasatelem aristokratického individualismu a kdežto dříve horlil pro sny Rousseauovy o návratu k bohu-přírodě, hlásal obratem ruky s týmž enthusiasmem Voltairovy myšlenky o vznešenosti zjemněné civilisace, o atheismu, ale pak upadl opět v jiný extrém, stal se náboženským mystikem, jenž bičem kletby napravuje zkažený svět a hrozí pekelnými tresty všem hříšníkům (dramata Advent, Velikonoce). Podobně i v názorech na účel umění upadal v extrémy mezi utilitarismem, dle něhož má poesie jediný účel, totiž propagační a tedy praktický, a mezi idealismem, vyvrcholeným v zásadě: Umění pro umění.

Strindberg byl zakladatelem realismu a naturalismu ve švédském umění. V letech sedmdesátých minulého století, v době prvního uzrávání liberálních myšlenek a bojů proti zakořeněné náboženské orthodoxii ve Švédsku, vystoupil filosofickým dramatem Mistr Olof, kde poprvé belletristicky zpracovány myšlenky, které hýbaly současnou dobou, ale autor ještě opatrně lokalisoval svůj děj do středověkých poměrů, do doby reformace; bojuje tu zvláště proti současnému náboženskému formalismu, blahobytnictví, klerikalismu a mravním kompromisům. Románem Červený pokoj (1879) již jasně a otevřeně vystupuje jakožto kazatel své doby a satirik; kniha je obrazem uměleckého a buržoastického života ve Štokholmě, je to kousavá, neobyčejně vtipná satira na současné zjevy společenské, odvážná a bezohledná kritika švédských poměrů nejen veřejných, ale ještě více soukromých. Strindberg postavil se pak v čelo nadšenců, kteří se sami nazývali »Mladé Švédsko«, a vedl boj proti dosavadnímu romantismu, který skutečně podařilo se zatlačiti na řadu let, ale když později realismus byl vystřídán novoidealismem, Strindberg na čas přilnul i k tomuto.

Svojí kritikou popudil proti sobě veškeru oficiální veřejnost švédskou, se kterou pak bojoval po celý život, pranýřuje a sesměšňuje její úzkoprsost a stranickost; byl v tom podoben Ibsenovi, Hamsunovi a jiným umělcům severským. Plul potom stále proti proudu a v zápase o svoje mínění nejednou umdléval, ba zdá se, že pietismus posledních let byl jenom důsledkem ochabnutí duševního z těchto bojů. Strindberg byl bytost nešťastná, »povaha vpravdě švédská, s ničím nespokojená«, jak praví o něm přední kritik švédský Oscar Levertin. Geniální jeho schopnosti vedly jej stále na scestí, a údělem jeho životním bylo klásti lidstvu velké otázky, jež stále vyplňovaly jeho nitro, nedopřávajíce mu klidu, ale jichž sám nikdy nedovedl uspokojivě

řešiti. Z autobiografického Strindbergova románu Syn služčin zvláště vyznívá zoufalost nad kletbou genia, který zmítá se v divém chaosu zásad filosofických a sociálních; rovněž autobiografická bizarerie Zpověď blázna dává nazírati do velkého životního bolu autorova. Stadia duševního boje naznačují také Legendy a román Inferno; jenom v knize vyzvání Sám patrno jest jakési uklidnění a vyjasnění v nitru básníkově.

Ze sociálních prací Strindbergových první vzbudila pozornost sbírka novell Utopie ve skutečnosti, řada umělecky zpracovaných reflexí o zásadách socialismu. Na přechodu k theoriím individualistickým a nietzscheismu stojí obšírný román Na širém moři, z nejhlubších prací Strindbergových. Pokračováním »Červeného pokoje« jsou velké sociální jeho romány z posledních let Černé prapory (tímto dílem zvláště Geijerstam byl dotčen) a Gotické pokoje, kde na čtyřech nešťastných manželstvích znázorňuje dvacet let švédského života, bojuje proti byrokratismu švédské společnosti, proti úřednímu šlendriánu a formálnosti, proti nedostatku idei a rozmachu ve švédské politice, proti nedůvěře vůči silným iniciativám a tvůrčím vůlím. Pro Strindberga při řešení otázek sociálních byl důležitým poměr mezi mužem a ženou; jako Ibsen i on věnoval ženě ve svých dílech pozornost neobyčejnou, ale kdežto Ibsenovi je žena representantkou života ethického, Strindbergovi je zosobněním pudů materielních, které jsou vždy v příkrém kontrastu proti ušlechtilým psychickým a kulturním cílům mužovým. Počáteční kult madonny v ženě zvrhl se u Strindberga později v opovržení vůči ženě, jakož i pro snahy emancipační, jichž se s počátku důrazně zastával, neměl později než úsměv a sarkasmus. Svoje naturalistická dramata sociální Otec, Slečna Julie a Věřitelé nazval sám obrazy saiskými, které podávají ženu v pravé podobě, v upřímném odhalení všech stinných stránek povahových, které vyplývají z vrozeného sklonu k smyslnosti a z touhy po mateřství.

Historická dramata Strindbergova jsou více odleskem přítomnosti nežli minulosti a v charakteristikách historických osobností podány zjevy současné. Vynikají Gustav Vasa a Gustav Adolf. Vedle toho uložil Strindberg výsledky svých historických studií v dějepisných novellách, jež sebrány pod názvem Historické miniatury.

Stil Strindbergův značí pro Švédy přibližně totéž, co pro Dány mluva Jacobsenova. Strindberg vytvořil poetickou mluvu švédskou, tvořil nová slova a výrazy a zjemnil a zladil, co tu bylo posud nevytříbeno. Místy vadí až zbytečná ostrost a vášnivé gesto, kde básník dává se unášeti temperamentem v boji proti odpůrcům.

Strindbergem odchází největší literární osobnost švédská a z nejoslnivějších zjevů literatur nejen severských, ale světových vůbec.[1])

*

Robert Browning. Dne 7. května oslavila Anglie sté narozeniny Roberta Browninga, snad největšího, ale jistě nejméně čteného svého básníka z XIX. století. Browning patří k složitým umělcům, pro něž musí čtenářstvo teprve dorůsti; u něho, mistra složité myšlenky a těžkého výrazu, není ten proces posud ani zdaleka ukončen. Browning sám neznal v životě vyššího úkolu než ideové zrání, básnické tvoření; ani úspěch, ani jakýkoliv úřad nedovedly ho zlákati s umělecky důsledné a sebevědomé pouti. Tři velké události dávají významné obrysy jeho dlouhému žití (1812—1889), četba Shelleye a Keatse v jinošství, setkání se s hlubokou básnířkou Eliškou Barrettovou pro celý život a Italie, která mu byla od sňatku r. 1846 druhou vlastí, a kde v benátském paláci dokonal. Ostatek jest imposantní řada knih básnických (prósou psal Browning málo a dle jednohlasného úsudku znalců dosti chatrně). Některá z jeho básnických děl, »Paracelsus«, »Pippa passes«, »Sordello«, »Dramatis Personae«, »Men and Women«, »The Ring and the Book« počítají se k největším chloubám anglické poesie vůbec. Nejoblíbenější formou veršovaných skladeb Browningových jest t. zv. monodrama čili psychodrama, které nečiní naprosto nároků na divadelní provedení — velmi případně jmenuje je kritik Gosse »a lyrical mask«. Neprávem se však zapomíná na Browningovy drobnější balladické skladby velmi soustředěného děje, zpěněné nálady a rychlého epického tempa: v nich jest právě tak mistrem jako V. Hugo, K. F. Meyer neb náš Vrchlický. Browningova poesie objímá celé dějiny od stěhování národů (v tom, že se v celku vyhýbá antice, hlásí se význačně k anglickému romantismu), ale nikdy nepodává mrtvý, mechanický ohlas dějů a pramenů, nýbrž psychologickou interpretaci s filosofickým pozadím. Browningův zájem o lidskou duši, v nejrůznějším dějinném zrcadlení, za nejrozmanitějších kulturních podmínek, byl neúmorný, a proto právem jmenuje ho Rudolf Kassner, výborný Browningův interpret, dobrodruhem, jenž svou fantasií vrhá se tak do avantur jako jiný dobrodruh svým mečem neb svou láskou; každého dne prožije něco nového, a přece jest to vždy totéž, ježto dobrodruh za cizími maskami prožívá pouze svůj vlastní život. Dva výroky Browningových hrdinů charakterisují plně záměry poetovy; rek poznání Paracelsus praví: »Odcházím, abych zkoumal svou duši«, a Fra Lippo Lippi, ztělesněný pud uměleckého tvoření, připo-

[1]) Ze Strindberga přeložena a knižně vydána posud tato díla: »Románová knihovna Světozora« přinesla povídku »Lidé na Hemsö«; Sokolova »Vzdělávací bibliotéka« romány »Na břehu moře« a »Červený pokoj« i satirické povídky »Manželství«; »Moderní revue« vydala povídku »Radosti života«; autobiografie »Zpověď pošetilcova« vychází v Sokolově »Levné osvětové knihovně«. Světová knihovna« a »Pestrá knihovna« ho neznají. Některé z psychologických her Strindbergových provedeny svým časem na »Intimním volném jevišti«, knižně však nevydány.

míná si slova svého převora »Tvůj úkol malovati duše lidí, neb duše oheň jest, ba víc, je dechem, jak nemluvně je sotva narozena, jeť duše, — k čemu řeči! právě duše.« Všechny postavy Browningovy, a jest to galerie Shakespearovská nebo Tizianovská, hnány jsou takovou touhou k poznání, které je schvátí jako velké štěstí, jako opojení, jako nadšené sjednocení se s Bohem: proto je Browning pravý básník psychologů. V mocných proudech obrazných monologů a prudké výmluvnosti stálých hovorů otvírají postavy Browningovy pohledy do svých duší, a citovaný již Kassner praví o tomto jejich sklonu: »Jsou všickni tak hlasití jako lidé na perronech, kteří čekají na vlak a mají si na rychlo ještě něco říci. Stále cítí: přišli jsme a musíme zas rychle odejíti.« A tu básník, který má pro přírodu daleko menší smysl, než pro lidskou duši (oddechuje si v přírodě jen na okamžik po velké únavě, ale v té chvíli dovede opojiti sebe i čtenáře nevýslovnými kouzly), vylévá celé bohatství překypující své znalosti nejsložitějších duší, vylévá je však ve způsobě příliš suverenní. Případně pověděl Wilde o něm: »he passed not from emotion to form, but from thought to chaos«: chaos dlužno tu vyložiti jako nekonečný, nevýslovný pocit štěstí nebo jako Boha, který jest stále přítomen v básnickém tvoření tohoto ducha význačně protestantského (přes všecku zřejmě latinskou kulturu).

Browning byl povaha kladně náboženská, a to nikoliv pantheista po způsobě Shelleyově, nýbrž přesvědčený theista, jako většina velkých duchů věku Viktoriina, Tennyson, Carlyle, Dickens. Nejen život sám, ale i básnění bylo mu v podstatě cestou k Bohu, cestou, posetou na sta svody a překážkami. Jako staří romantikové němečtí miloval Browning v náboženství lásku, milost, zázrak; přírodovědecký názor moderní, jehož kvádry byly osekávány a na sebe stavěny v jeho okolí, mu zůstal vždy cizí. Theism souvisel velmi těsně s jeho světlým a neumořitelným optimismem: vzdoru a protestu proti Bohu a světovému řádu vůbec nikdy nevyslovil, a tak se postavil v přímý protiklad k věčnému rebellu Byronovi, jemuž v mládí umělecky podléhal. Optimistická víra v lidi vyvrcholila u Browninga v široké pochopení a v svrchovanou shovívavost: konec konců má každý pravdu se svého hlediska. Proto v největším jeho díle básnickém »The Ring and the Book«, kde vtipný L. Kellner našel geniální pokus o básnické zpracování advokátního plaidoyeru, setká se čtenář s desaterým různým pojetím téhož případu, aniž básník prozrazuje, které pojetí jest jeho vlastní. »Na to byl Browning příliš skromnou a poctivou duší, aby nenahlédl, že to, co pro něho jest přesvědčením, může býti pro jiného nesmyslem«, praví jeden z jeho nejlepších znalců na pevnině, Fr. Lemmermayer, a pokračuje: »Cílem a účelem celého jeho života a snažení bylo probádati a pochopiti duši a při tom objektivně vlastní očistiti a objektivně dospěti k duševní kultuře v nejvyšším slova smyslu.« Tato chápavost a shovívavost intellektuelní a mravní nebyla u Browninga pouze požadavkem ethickým, nýbrž dojista též výsledkem široké a složité kultury umělecké a literární. Browning jest poeta učený, přetížený věděním historickým, literárním, filosofickým, výtvarným, zdomácnělý v dějinách i v jazycích různých národů, spisovatel, který si žádá čtení opětovného a často s komentářem.

Odtud plyne i jeho vyhlášená nesrozumitelnost, zvýšená snahou o neobyčejné metafory a výjimečná přirovnání. V Anglii si založili Browningovu společnost, která učí studovati Browninga a oddávat se mu nábožně, když již nestačí čísti jej z listu a porozuměti mu při prostém nahlédnutí, a tak konečně vlast poetova těží z té nepřebrané pokladnice. Na pevnině se posud skoro každý článeček o Browninga začíná nářkem do jeho nesrozumitelnosti, při čemž vyprávějí se různé anekdoty, hlavně o jeho »opus mysticissimum«, tragedii »Sordello«, jak prý paní Carlyleová po přečtení nevěděla, zda Sordello jest muž, město či kniha, jak duchaplný vídeňský kritik L. Hevesi porozuměl básni, která čtena od předu i od zadu zůstala mu záhadnou, teprve tehdy, když ji četl dle skoků šachového koníčka atd. Takové vtipy a výstrahy arciť valně nepobídnou k studiu velkého Browninga. Český čtenář však nemusí si zoufati, že jsou mu uzavřeny veškeré brány k porozumění tohoto genia. Již r. 1895 přeložil Jaroslav Vrchlický v neprávem zapomenuté knize »Z cizích Parnassů« šťastně deset drobnějších kusů Browningových, které uvádějí v první pochopení poety znamenitě.[1]) V »Novině« pak právě zahájena jest obsáhlá monografie o Browningovi z pera Fr. Chudoby, jejíž začátek slibuje práci tak jemnou, zasvěcenou a prožitou, jako jsou veškeré studie tohoto předního znalce moderní anglické literatury u nás.

*

Homer v moderních literaturách. Srovnávací studium dějin literárních zařadilo mezi své přední úkoly vyšetřiti myšlenkové a slovesné ohlasy i vlivy velkých literárních osobností antických na duševní názory a poetické výtvory moderního lidstva od renaissance a volá k řešení vábné té úlohy svorně filology klassické i historiky moderních literatur. Skvělý příklad takové práce dal velký filolog ruský, i u nás známý Tadeáš Zielinski, hlubokomyslným dílem o Ciceronovi a jeho osudech v duchovních dějinách, kniha ta vyšla již v několika vydáních; z dalších pracovníků v obdobných otázkách nevyrovnal se mu doposud nikdo. Nyní vydává podobnou práci o Homerovi bernský učenec

[1]) Při této příležitosti upozorňuji velmi důtklivě na Vrchlického anthologii »Z cizích Parnassů«. Vyšla v době, kdy kritický boj proti Vrchlickému dostoupil vrcholu, a zůstala tedy bez povšimnutí. Uvádí k nám však řadu moderních poetů, k nimž mladší pokolení až po letech se propracovalo, a to většinou v zdařilých překladech; tak Whitmana, K. F. Meyera, E. Mörika. Kusy epické jsou přeloženy šťastněji než lyrika; zajímavé jsou též úvodní kritické poznámky. O Browningovi čteme: »R. Browning otvírá nám svět docela nový, a jsem hrd na to, že jej, po dlouhém a ne lehkém studiu, mohu předvésti u nás. Možná, že leccos by jinak jiný a lépe řekl, mně budiž omluvou, že jest to snad — vedle Swinburnea — nejtěžší moderní básník anglický, temný místy jako Sfinga. Ale básník velký a skutečný.«

Jiří Finsler, jenž pracemi o Homerovi a Platonovi získal si pěkného jména. Jeho rozměrná kniha »Homer in der Neuzeit von Dante bis Goethe« (u B. G. Teubnera v Lipsku) obsahuje čtyři hlavní literatury západoevropské, italskou, francouzskou a německou a sahá od ranní renaissance (středověk jest pouze stručně skizzován) až k ustálení klassického směru na sklonku století XVIII., čili až k počátkům uvědomělé romantiky. Dílo spadá vážnou většinou do dějin kritiky a charakterisuje proto zvláště zevrubně spisovatele esthetické a kritické jako Tassoniho, Du Bellaye, Caesara Scaligera, Boileaua, Voltaira, Winckelmanna a Lessinga, ovšem i klassičtí filologové jsou probráni. Avšak dílo orientuje přehledně a jasně i o básnících, na něž Homer působil, na př. o Tassovi, Spencerovi, Popeovi, Goetheovi a Schillerovi. I skýtá Finsler mnoho podnětů každému, kdo se touží poučiti o virtuelních pramenech moderního poznání kritického a tvoření poetického; nesměla by tedy hledati čtenáře pouze mezi učenci.

BESEDA

E. CHALUPNÝ:

AUTOBIOGRAFIE JOSEFA KAIZLA.

(Pokračování.)

Největší Čechové z království vedli si jinak. Hus bojoval a zemřel pro vnitřní pravdu samu, Žižka za ni a za národní existenci zápasil a vítězil, Chelčický ji stejně fanaticky rozvíjel dialektikou, odůvodňoval a hájil pérem. Šlo jim nejvíce o věc samu, nikoliv o methodu, jakou by k této pravdě vychovávali. Svou vůli a víru šířili mocí událostí samých, vychovávali vlastním příkladem a doufali, že četba a vliv svatého písma bez dalších výkladů postačí k vývoji duchovní dokonalosti.[3]) Nehledě k obsahu jejich úsilí, v němž Komenský byl jim arci blízek, rozdíl mezi ním a nimi je zřetelný zejména v poměru staticko-dynamickém: Čechové tíhli k statice, Moravané a Slováci k dynamice, jak vedle Komenského a Masaryka svědčí i sklon historika Palackého a archeologů Kollára a Šafaříka a okolnost, že Masarykův směr má nejzaujatější stoupence právě na Moravě.

Tím pochopíme jeden z rozdílů mezi Kaizlem a Masarykem. Pochopíme, proč ve vědě Masaryk, jindy tak nestálý, celý život vytrvale lpí na dynamickém třídění věd Comteově, Kaizl naopak vytvořil statické třídění ve své Finanční vědě, a proč v politice Masaryk se r. 1893 rozešel se stranou mladočeskou, ana se nechtěla nechat od něho výslovně vychovávat, kdežto Kaizl v ní setrval (zároveň s Kramářem, rovněž Čechem z království), jsa rozhodnut, že v ní provede svou vůli váhou věci samé — via facti.[4]) Pochopíme tím i záhadu, která posud nebyla dostatečně vysvětlena; proč Masaryk, snažící se být odpůrcem historismu, proti vlastní vůli stanovil svůj program obrození národního formulí historickou, dynamickou (navázati na českou reformaci a buditele), a proč mohl se, ač mylně, přece neodbytně přissát na zjev osobnosti jeho vniterně tak cizí, jako byl Havlíček: chtěj nechtěj stržen byl vlastní povahou tam, kam sám nechtěl, a v Havlíčkovi našel jednu větu, která svou antithesou (»Jindy... my však«) zdála se mu stejně dynamickou jako jeho theorie, mimo to pak neumdlévající vychovatelské úsilí Havlíčkovo poutalo k Borovskému žurnalistovi Hodonínského professora, který si tyto shody ukvapeně zevšeobecnil.

Kaizl směřoval jinam. Nestaral se příliš o rozvíjení programů reformních (ač arci program měl) a raději se snažil trpělivě program uskutečňovat krok za krokem. Řekl to proti Masarykovi výslovně v Českých myšlenkách. Také se valně nestaral, zejména v po-

[3]) Nemohu každou větu tolikrát omezit a zaklausulovat, abych zamezil nedorozumění a paušální odmítání nebo zase paušální diletantské dedukce z theorie této. Proto upozorňuji všeobecně, že theorie tato není ani absolutní pravdou, ani formulí bezvýjimečnou, jako Pythagorova věta. Osobnost každá a zejména osobnost tak složitá a plná odporů jako Masarykova nemůže být úplně vystižena formulí jednoduchou. Zde jde jen o principy regulativní, dosahu relativního, o vystižení celkových tendencí povahy osobní a kmenové. Rozumí se na př., že i Komenský působil svým příkladem životním, i že Hus a Žižka měli výchovný vliv atd. Ale podstatný směr ducha liší se u nich zřetelně přes to, že Komenský jde za Husem a že Masaryk šel dlouho s Kaizlem. Také, jak už řečeno, tento rozbor nemá co činiti s oceněním té či oné postavy a díla; ani nerozebírám tu programu a názorů jejich. Není to ideologický, nýbrž psychologický rozbor.

[4]) To Masaryk sám vyčítal Kaizlovi a Kramářovi ještě za života Kaizlova. Na ustavujícím sjezdě české strany lidové 1. dubna 1900 řekl, že oni po jeho odchodu ze strany mladočeské »chtěli svůj realism uplatnit tak, aby prý strana toho nepozorovala« a dodal nadmíru charakteristicky: »Já arci nevěřil v reformy, o nichž reformovaní nemají vědět, a skutečně moji bývalí političtí přátelé doreformovali.« Nehledě k omylu poslední věty — k reformě strany mladočeské v směru Kaizlově a Kramářově později, jak známo, skutečně došlo — máme zde jeden ze základních článků víry Masarykovy: věřit jen v reformy vědomé. Správnost článku toho je k úplné pravdě v témž poměru, v jakém je výchova k ostatnímu životu společenskému nebo život vědomý k nevědomému. Výchova i život vědomý jsou jen malou částí života vůbec — nejlepším dokladem toho je sama činnost Masarykova, v níž instinkt neustále vládne a strhuje vědomé a jistě upřímné chtění jeho od programu, který si M. sám vytkl — a formule Masarykova má tedy platnost jen v míře nepatrné; jako zákon všeobecný je pochybena.

sledním období života, o propagandu svých snah a názorů v širších kruzích a mezi mládeží. Pracoval podobně jako Kramář houževnatě v parlamentě a příslušných korporacích, jednu dobu i ve vládě, spoléhaje se, že práce ta svými výsledky přivodí pokrok na dráze jeho osoby, strany, národa i státu. Takto Kaizl i Kramář nestali se buditeli ani vychovateli, a osoby jejich, soustředěné na práci politickou v kruzích užších, nedosáhly obliby a popularity ve veřejnosti. Jaký to kontrast vůči oblibě vlídných učitelů Bráfa a Masaryka u studentstva! Zvláště Masaryk lišil se od Kaizla v tom směru, že od příchodu do Prahy až podnes první jeho starostí bylo, mít k ruce jeden anebo dva časopisy a jimi šířit propagandu svou. Výsledky zrcadlí nejnápadněji rozdíl těchto snah: Masarykova Česká otázka, neúnavně propagovaná Masarykovými časopisy, působí i dnes po 17 letech stále; Kaizlovy České myšlenky, ač ji i v celku i v nejedné partii vyvrátily, zapadly již za rok po vydání, protože (jak i se strany realistické bylo mu řečeno) neměl orgánu, kde by myšlenky své mohl hájit a šířit. Je příznačno, že Kaizl sám této propagaci nepřikládal (zejména na konci života) takového významu, aby se o ni postaral. V tom ohledu on, jenž jinak jako politik nadmíru vynikal nad Masaryka,[5]) zůstal za ním; nedocenil dnešního významu tisku, jehož naopak Masaryk se vždy držel co nejusilovněji, a toto nedocenění odpykal naprostou nepopulárností. Teprve po jeho smrti Kramář tuto bolavou stránku positivní politiky mladočeské se jal odstraňovat a k politice parlamentární pokusil se připojit i žurnalistiku strany.

Ve vývoji moderní politiky české Kaizlův a Kramářův parlamentární směr byl v podstatě novým, kdežto Masarykovo budování politiky na podkladě časopiseckém je pokračováním publicistického postupu Jungmannova, Havlíčkova i prvních desetiletí Národních Listů (Sladkovský a J. Grégr), tedy opět postup dynamický. Je to arciť zároveň, jak jsem vyložil již v Úvodu do sociologie (1905, str. 385 a j.), příznak probuzení národního, znázorňující všeobecné zákony sociologické. Rozdíl postupu Kaizlova a Masarykova tedy vztahuje se i v tomto směru také na jejich poměr k typu českému a moravskému. Podobně Moravan Komenský, ač se pokoušel o zřizování škol, nezanechal po sobě hlavní památku v prakticky uskutečněné organisaci výchovné, nýbrž ve svých spisech, v programu; naproti tomu Žižka byl bojovník, ne literát, Husovy spisy nemají toho významu, jako jeho mučednická smrt, a Chelčický zjednal si místo v literatuře jen z nutnosti — kdyby byl svých názorů nesepsal, byly by zanikly nepovšimnuty, poněvadž se pro přepiatý radikalism praktický provést nedaly.

Posléze jest psychologický rozdíl, ač menší, i mezi Kaizlem a Kramářem, rozdíl původu jich, jehož vysoká kultura obou nesetřela. Jihočeský Kaizl jest, jak uvedeno, stručný, až strohý a asketicky přísný; Kramář, rodák severočeský, zůstal přes dlouholetou diplomatickou dráhu svou bodrým a důvěřivým duchovním bratrem semilského krajana F. L. Riegra. Tak vřelých akcentů citových, jakými vyznačují se články a řeči Kramářovy, nenajdeme nikde v kovaných projevech Kaizlových.

III.

Nesnadným úkolem psychologickým je stanovit a rozlišit jednak rodové, jednak osobní vlastnosti pozorované individuality. Tato nesnáz u Kaizla vzrůstá, ježto v povaze a činnosti jeho, imponující svou uceleností, obojí znaky splývají v zvláštní jednotu.

Upozornil jsem již na jeho stručnost a koncisnost, na rychlost a přesnost, s níž se mu myšlenka vynoří, rozvine a rázně ukončí, ustupujíc chodu myšlenek následujících. Lze-li v této vlastnosti shledávat vliv původu Kaizlova, jiná, velmi příbuzná vlastnost jeho jeví se již znakem osobním. Je to časná vyspělost, tak nápadně rychlá, že nelze ji ani u Čecha pokládat nežli za nadprůměrný zjev individuální.

»Ubíhej, čase, ubíhej, moje nejvroucnější přání,« píše si 16letý Kaizl do denníku 19. listopadu 1870 a sám kvapí v ústrety budoucnosti: 31. prosince téhož roku jímá ho »bolný cit, jakési tušení budoucí touhy po mládí«. Co česká anticipace v 16 letech předvídala, v 21 letech je hotovým faktem osobním; 14. listopadu 1875 Kaizl si stěžuje bratru Emanuelovi, že ze snů svého mládí »vystřízlivěl«, »nabyl rozumu« a že na troskách erotické touhy zbyl mu jen »jeden cíl, vlastně ještě líp, jenom jediná cesta k cíli tomu, a cesta ta slove horlivá práce a studium.«

Tou cestou kvapil potom tak úsilovně, že o léta předbíhal své vrstevníky. Srovnejme jeho dráhu opět s Masarykovou: Kaizl vydal prvý větší spis v 24, Masaryk v 31 letech; Kaizl poprvé byl poslancem v 31, podruhé v 36 letech, Masaryk poprvé v 41, podruhé v 57 letech; Kaizl v 47 letech zemřel, Masaryk v plné síle překročil 60 let života. Kaizl chvatně prolétnul životem, příliš brzy vyspěl a příliš brzy vyčerpán padl; Masaryk se vyvíjel velmi zvolna, čímž uchoval si zdraví a sílu do pozdních let. Kaizl se úplného docenění svého díla nedožil, Masaryk se ho dočkal, ba přežil je.

Tím pochopíme zvláštní úkaz, že Kaizl byl staršímu Masarykovi politickým učitelem, protože dříve nabyl politických zkušeností; tím po-

---

[5]) Kaizl Masaryka vůbec nepokládal za dobrého politika. Na př. v dopise Kramářovi 20. ledna 1889 chválí jeho referát o básních Sv. Čecha, a dokládá: »Ale za to in politicis je s Masarykem kříž.«

chopíme i jiné stránky časné vyspělosti Kaizlovy, kterým, přiznám se, zprvu jsem nechtěl uvěřiti, dokud soubor letopočtů nevyvrátil mou každou pochybnost.

Týče se to jeho rychlých studií (maturoval v 17 letech, doktorátu dosáhl v 22 letech) a ještě více jeho podivuhodně jasných a vyrovnaných písemných památek z dob studijních — vyjma básně —, totiž gymnasijního denníku a přednášky »O poručenství podle práva Vladislavského«, kterou jako mladík 18letý přednesl ve »Všehrdu« (str. 169 I. svazku Tobolkova vydání). Přednáška ta jasností, stručností a výrazností připomíná práce samého velmistra Randy!

Týče se to i románku, jejž Kaizl prožil jako 14letý sextán na gymnasiu v Litomyšli. Seznámil se důvěrně se spolužákem Juliem Voldřickým, a mezi oběma hošíky rozpředlo se přátelství, při němž bezděky vzpomínáme na episodu Nisovu a Euryalovu z Aeneidy, jímž »amor unus erat«. Chodili spolu za týmiž děvčaty, ale neznepřátelili se proto, ač jejich láska procházela stálými záchvěvy vzájemného blouznění i »zlobení«. Včera se líbali, dnes rozkmotřili, zítra znova k sobě přilnuli, dávali si dary, a Kaizl byl Juliovi vděčen za to, že mu otevřel bránu nového života. »Působením Voldřického jsem teprve se stal studentem v pravém smyslu slova z dítěte,« napsal si v denníku 25. března 1869, »neb on mne mladého, nezkušeného, do světa uvedl, za děvčaty choditi, s nimi mluviti a obcovati naučil, což já mu věrnou a, doufám, do smrti trvající láskou přátelskou splácím.«

Než ačkoli časem Kaizl Voldřického měl tak rád, že dívka mu »bohužel jen v duchu místo jeho zastávala« (zápisek z 22. června 1869), přátelství jejich do hrobu nepotrvalo. Jako jiné rozmary puberty zmizelo koncem sexty, a Kaizl si psal 26. července 1869 do denníku: »Možná, že jsem Julia někdy snad miloval; že on mne nikdy, vím jistě. Bylo to naše přátelství roční sen polonebeský, polopekelný ku poznání člověčenstva mi sloužící.« Resignace patnáctiletého filosofa, nalézajícího v poznání náhradu za bolest vytrpěnou!

Opravdu, Kaizl od té doby, co rozmetal své illuse o věčném přátelství, počíná se na svět dívati s rozvahou a odměřeností v mladičkém věku jeho překvapující. Nalézá nového přítele Karla Paula, ale při tom už tane mu na mysli spojení více literární (jako na př. Goethe-Schiller, viz záznam z 5. února 1870), a vůbec poměr ten Kaizl posuzuje dost kriticky. Vzpomínky na Julia časem ještě jej vyšinou s nastoupené dráhy positivistické — zvláště charakteristická je vzletná a blouznivá poznámka z 18. prosince 1870 —, ale slábnou a zanikají. »Kam vlastně mířím? Po lásce, po přátelství — po vědě?« ptá se 18letý horlivec sám sebe 30. června 1872. Ale jeho vývoj bere se už tehdy ku předu jistěji, než on sám tuší: přítel ustupuje v něm individualistovi, touhy erotické úsilí vědeckému. Na konec je si toho sám dobře vědom, a přes dvacet let uplyne od chvíle, kdy si otázku tu napsal do denníku, přes dvacet let činnosti vědecké a politické, než odhodlá se založit vlastní rodinu. A potom už arci ani ten krok nemění ničeho na jeho »splendid isolation« v činnosti veřejné. Kaizl stojí a jde za cílem i nadále sám. (Pokračování.)

TECHNIKA

Ing. ALBÍN BAŠUS:

ALA.

Dojmy z berlínské výstavy létadel.

Většina vystavených létadel byly jednoplošníky; solidní, osvědčené konstrukce. Vyztužení drátové mizí — nastupuje ocelové lano; rovněž dřevo mizí: při správné statické konstrukci je létadlo lehčí — je-li z ocelových trubic — než ze dřeva. Nevystavují se hračky, pokusy, modely: vystavují se stroje, jež se většinou již osvědčily, vystaveny byly výrobky, které hledají odbyt. Chloubou německých aeroplánů je »Albatros«; elegantní konstrukce, dvojplošník. Vrchní plocha nosná napodobí křídlo holuba; její konce jsou elastické, nahoru zvednuté. Lodička je uzavřená, tvaru torpeda; nosná plocha 40 m², rozpětí 13·3 m, délka 10·4 m (k vůli dopravě, by hodila se do nákladních vozů evropských drah). Se 100 HP motorem »Argus« váží tento aeroplán 420 kg a docílí při užitečné nosnosti 300 kg rychlosti až 90 km za hodinu. Albatros-Werke vyrábí létadla v seriích po 10 kusech; jeden kus jako druhý. Nelze jinak na trh: výrobky musí býti normalisovány a normalisace musí vycházet od konstrukce!

Čtenáře bude zajímat: 1 Zeppelinova vzducholoď stojí tolik co **30** dvojplošníků »Albatros«, 1 dreadnought co **2500** těchto létadel.

Dvě konstrukce pronikaly všude jako vzor; buď Etrich-Rumplerova populární a elegantní »Taube« — anebo francouzská Nieuport, jež získala v poslední době značných úspěchů. Jednoplošník Goedecker: od Etricha přejat tvar křídla; vyniká hlavně rychlou demontáží a vyměnitelností jednotlivých součástí. Kostra křídel sestává z nosičů, jež lze stahovati a roztahovati, a ze žeber příčných z tonkinových trubic dřevěných, která jsou upevněna na střední konstrukci a uložena v našitých ka-

psách na křídlech. Tato konstrukce, o níž autor tvrdí, že je »automaticky stabilní«, chce raziti konstrukci létadel nový směr. Ozývají se totiž dnes hlasy, které tvrdí, že konstrukce aeroplánů je pochybená: nosné plochy jsou prý tuhé a při nárazech větru se létadlo zvrátí — nemá dostatečné stability.

Tento názor pronesl u nás Ing. O. Klepal v knížce Oplavbě vzduchem (Praha 1910), a hájil ho nedávno v Berliner Tageblattu technický feuilletonista A. Fürst.

Křídla aeroplánů jsou však ve skutečnosti pružná, nikoli tuhá, zvláště zadní okraje a špičky, a stability dociluje se dnes — sice nedokonale — hlavně svinováním ploch t. j. změnou tvaru křídla. Myšlenka Klepalova však — sestaviti křídlo z několika částí a tyto skládati a rozkládati — tedy přímé napodobení křídla ptačího — nedá se dle mého názoru uskutečniti.

Myslím, že dalo by se dobré stability létadel docíliti použitím menších gyroskopických ploch — dle známého patentu českého inž. E. Žižky.

Nehody neleží v konstrukci létadla, mnohem více však v jeho provedení: místo solidních konstrukcí užívá se mnohdy k létání hraček! —

Dornerův jednoplošník ukazoval normální konstrukci létadla: kormidlo výškové a svinování ploch řízeno je ručním kolečkem, kormidlo postranní pákou nožní. Motor je na předu létadla, před ním chladič a vrtule; váha aeroplánu koncentruje se na jedno místo: to je prospěšné pro docílení větší rychlosti létadla. Dornerův přístroj zajímal i tím, že spouštění motoru neděje se vrtulí, což je nebezpečné — ale klikou a vrtule pohání se řetízkem od motoru.

Harbau-Werke vystavovaly vojenský jednoplošník robustní konstrukce. Křídla ve formě plochého V (dle francouzského typu Antoinette); zevní ztužení je tu ploché a tím málo účinné. Docela nepochopitelny mi byly na tomto létadle přiváděcí trubičky pro olej a benzin — z gumy!

*

Hospodářský stav průmyslové výroby létadel a vzducholodí je velmi neutěšený; odbyt je malý — a výroba nepravidelná. Odběrateli jsou hlavně sportovci a vojenský erár.[1] Průmyslová výroba létadel je i pro Němce — národ velký a proti nám zámožný — výrobou luxusní. Se stavbou vzducholodí zabývají se hlavně:[2])

1. Zeppelinbaugesellschaft; akciový kapitál obnáší 4½ mil. Mk., dividendu neplatila dosud žádnou. Odbyt je malý, neb je omezen na Německo. 2. Luftfahrzeuggesellschaft o akciovém kapitálu ½ mil. Mk. Založena r. 1907; staví lodi systému Parseval. Dividendu dosud nevyplácela. 3. Siemens Schuckertwerke. Postavily dosud jednu vzducholoď.

Lépe jsou na tom některé firmy zabývající se stavbou létadel, ač i jich finanční stav není skvělý. Kapitálově jsou mnohdy velmi slabé; nesmí totiž nikoho — zvláště u společností s ručením omezeným (GmbH) — klamati výše kapitálu; ten pozůstává mnohdy z tak zvané »Sacheinlage« — patentu a pod., ceny velmi pochybné. Aeroplány staví: 4. Albatros-Werke G. m. b. H., Johannisthal (kapitál 50.000 M). 5. Deutsche Flugzeugwerke, Lipsko-Lindenthal (kap. 100.000 M). 6. Flugmaschine Wright, G. m. b. H., Johannisthal (kap. 600.000 M). Tato společnost založena byla r. 1910 všeobecnou elektrářskou společností. Odbyt její klesl téměř na nullu — kapitál je úplně ztracen. 7. Rumpler Luftfahrzeugbau, G. m. b. H., jedna z nejlepších společností, stavějící jednoplošníky Etrich-Wels; kapitál obnáší 250.000 Mk, odbyt dobrý. To jsou asi hlavní firmy; jak patrno, není jich mnoho a není jim co záviděti: obchod s létadly dá na se ještě dlouho čekat.

*

Na výstavě byly některé pěkné věci; kdo však chce poznati, jak výrobky tyto vznikly, musí stát v ruchu průmyslových podniků, musí sledovat disciplinu, vyškolenost a píli německého dělníka, přesnost a zodpovědnost inženýrů dílenských, důkladnost německých kontruktérů a celý ten — někdy až byrokratický — správní a kontrolní aparát, musí vidět ty moderní stroje se točit a zpívat a po sta kusech chrlit částky a částečky strojové: jeden kus jako druhý, k nerozezání.

A kdo to viděl a kdo zná německé prostředí a kdo poznal rozsah německého obchodu, nediví se, že průmysl německý roste a mohutní, že soutěží úspěšně a zaplavuje trhy: má k tomu podklady.

A u nás? Když přítel — odborník vzácného zrna — po létech prakse v cizině zaváděl u nás podobnou moderní výrobu — řeklo se mu, že netřeba nám prušáckých rozumů; poměry české ho přinutily k tomu, že po roce hořkých zklamání se činnosti v Praze vzdal. Divná země — divní lidé! Přednáškami Wallichsovými a Lewinovými se český průmysl neobrodí! Musí přijít noví lidé — nahoru i dolů — a nový duch ovládnout naše závody. Možná, že přijde vše pozdě!

V Berlíně, v dubnu 1912.

[1]) V Německu zařadila vojenská správa do rozpočtu na r. 1912 na létadla obnos 2 milliony Mk — ve Francii pro nejbližší léta 30 millionů franků!

[2]) Hospodářské údaje čerpám z článku Parsevalova: »Die Bedeutung der deutschen flugtechnischen Industrie« z B. T.

Oprava. Na str. 561., řádek 4. zdola, má státi: »Bendemann a nikoli Bend*l*mann«. Na str. 562., řádek 10. shora, má státi »úprava válců vějířovitě, ve V formě«, a konečně str. 562., ř. 20. shora: »NAG *zrábí* na místo zvÁlí«.

MORAVA

MLADOČEŠSTVÍ NA MORAVĚ.

Na Moravě zakládají se organisace strany mladočeské. Byly založeny v Prostějově, Místku, Zábřeze a j. Další budou následovat. Strana mladočeská hodlá se zúčastnit zemských voleb. Co o tom máme soudit?

Teprve nedávno (21. dubna) konala se v Brně konference důvěrníků lidové strany pokrokové. Dle referátu »Lidových Novin« bylo na konferenci nadšení veliké nad vzrůstem strany, horlivostí neohrožených bojovníků a jednomyslným zjištěním, »že politika a postup naší strany, jak na sněmu, tak na říšské radě, jsou v plném souzvuku se smýšlením a názory všech příslušníků a širokých vrstev lidu«. K nastávajícím zemským volbám je prý také vše co nejlépe připraveno.

Souhlasili bychom, kdyby to všecko bylo tak pravda, jako že není. Sebechvála je vždycky ceny pochybné. V té »Lid. Noviny« vynikají odjakživa. Nechceme tu kritisovat, do jaké míry je pravdivé tvrzení, že strana lidovo-pokroková je k zemským volbám dobře připravena. Přáli bychom si jen, aby přípravy byly lepší, než při posledních volbách říšských. Dovolujeme si tu však vysloviti pochybnosti o vzrůstu strany. Několik ojedinělých pokusů o organisace neznamená ještě žádný vzrůst. Strana získala několik mladých lidí, připouštím. Získala hlavně moravské realisty, jimž se nynější Stránský líbí. Ale utrpěla zároveň. Mnoho bývalých příslušníků ze strany vystoupilo. Aby se do ní vrátit již nemohli, o to se postaraly »Lid. Noviny«. S tou »horlivostí neohrožených bojovníků« je to také všelijaké. My aspoň tomu nerozumíme, bije-li se jménem protiklerikalismu do pokrokových lidí jiného smýšlení.

Vznikání organisací mladočeských na Moravě bylo zaviněno nesprávným reorganisačním postupem lidovo-pokrokového vedení. Marně ozývaly se varovné hlasy, že za daných poměrů nedoporučuje se provádět reorganisaci na podkladě t. zv. třídění duchů. Nejsme ještě tak daleko, aby nám výběr lidí mohl prospět politicky, t. j. aby tím pokrokový živel, jako politická strana, nabyl většího vlivu. Moc politické strany se pravidelně odhaduje dle počtu jejich poslanců. A ty pokrokové poslance nezvolí několik výstředních protiklerikálů, nýbrž široké masy voličstva, jichž pokrokovost je celkem dosti nespolehlivá.

Reorganisační postup strany lidovo-pokrokové nutně musel vyvolat snahu opačnou, totiž organisovat na podkladě co nejširším, t. j. tak, aby spojeno bylo všecko voličstvo neklerikální a nesociálně-demokratické. Šlo totiž o sloučení jenom toho voličstva, jež lidovo-pokrokové straně přirozeně uniká. Jest pravda, že v tomto voličstvu, mimo bývalé příslušníky lidové strany pokrokové a většinu lidí politicky indiferentních je též mnoho voličů s nazíráním více méně konservativním. Ale je to snad chyba, když se hledí zamezit, aby lidé v podstatě konservativní, jichž z bývalé strany lidové i do nynější strany lidovo-pokrokové přešlo dost, nebyli zlákáni do strany klerikální? Jako se z člověka indiferentního, skočí-li do strany klerikální, záhy stane klerikál, tak je i možno přiměřeným způsobem získat ho pro věc pokrokovou. A takových voličů je právě dnes na Moravě velká většina, z nichž se dá udělat to i ono.

V zakládání mladočeských organisací na Moravě spatřuji pokus srazit v jednotu voličstvo, stojící mimo stranu klerikální a soc. demokratickou, pokud nejde se stranou lidovo-pokrokovou. Poněvadž stranu dělají lidé a na Moravě mimo to jsou poměry jiné než v Čechách, pokládám za neodůvodněné, anticipovat pro mladočešství moravské všecky skutečné a domnělé hříchy, jichž se mladočeši dopustili v Čechách. Ještě nemístnější je potírat mladočechy na Moravě touž výsměšnou methodou (dle »Lid. Novin«), jaké se užívá proti klerikálním »Orlům«.

Doznávám, že upřímně lituji vzniku mladočešství na Moravě. Vedení strany lidovo-pokrokové je zbytečně příliš nervosní proti mladočešství. Sesílení křídla realistického ve straně přispělo ještě ke stupňování této nervosy. Nechci také popírat, že i se strany mladočeské na Moravě se bude přestřelovat. Vzájemné potýkání se obou směrů je tedy neodvratné.

Přes to nesdílím názoru, že mladočešství uškodí pokrokové věci na Moravě. »Lid. Noviny« se beztak mladočechům vysmívají, že na Moravě jim »pšenice nekvete«. Úsudek ten je asi předčasný. Lidovo-pokroková strana nemá zatím proč se posmívat. Organisace její (i po t. zv. reorganisaci) jsou tak slabé, že by mladočeské organisace za krátký čas mohly se jim vyrovnati. Bude-li tedy mladočeská strana v zakládání organisací pokračovat, nebude snad co do organisačního základu mezi oběma stranami valného rozdílu. Tím není ovšem ještě řečeno, že by mladočská strana byla zajištěna proti možnému fiasku při volbách. Nepopíratelnou předností lidovo-pokrokové strany jest, že má svůj poměrně silný tisk a většinou dobře kvalifikované poslance, kteří budou asi opět kandidovat. Vyloučeno to tedy není, že mladočeská strana na Moravě nemá a nebude mít žádného významu. Ale opak není také nemožný. Je třeba vyčkat odpovědi, kterou přinesou volby.

Opakuji na konec, že nepokládám mladočešství na Moravě za žádné neštěstí. Není namířeno proti existenci lidovo-pokrokové strany, nýbrž jenom doplněním jejím. Chce koncentrovat voličstvo, které stojí mimo dosah lidovo-pokrokové strany. Nevidím v tom nic nezdravého, když se oba směry vzájemně změří.

Klerikalism mladočešstvím na Moravě nebude posílen, což je už patrno z toho, že klerikální tisk na

Moravě tropí si stejně posměch z mladočešství jako tisk lidovo-pokrokový. Zemské volby ukáží, schvaluje-li pokrokové voličstvo ve své většině nynější postup lidovo-pokrokové politiky či nic. Mladočešství je pouze jakýmsi profylaktickým opatřením pro tu druhou negativní eventualitu. To nespokojené voličstvo má býti zachováno pokrokovému směru na takový způsob, aby pozdější sjednocení bylo zase možné. I praktický úspěch se může dostaviti, totiž sblížení s politickou stranou živnostenskou.

Možná, že se dívám na věc trochu idealisticky. Jsou to všecko jenom domněnky, pravda. Ale tolik se mi zdá aspoň jisto, že by lidovo-pokroková strana ve svém vlastním zájmu pro všecky případy s mladočešstvím měla počítat vážně. *—ra.*

DISKUSSE

Ing. J. FLEISCHNER:

NEZDAR STOKLASOVY ŠKOLY BIOCHEMICKÉ.

II.

Pokládal jsem za účel článků pana prof. Walda o prof. Stoklasovi přispěti k revisi neuznání jeho vědeckého světového jména u nás. Poznal jsem již dávno, že existuje jistý kruh, lépe řečeno klika mezi chemiky české techniky a university v Praze, znal jsem dobře otce kliky té a znám i dědičné zatížení její otcem. Považuji se za chráněna podezření, že přispěti klice chemiků českých bylo úmyslem mého článku. Doplňuje obraz vědeckého uznání prací Stoklasových, podaný professorem Waldem, ukázkou neukončenosti a důkazem vědecké problematičnosti nejvýznamnějšího z mnohých úspěchů Stoklasových: glykolytických enzymů, neváhal jsem upozorniti proto i na zavržitelnost anonymity překladu anglické práce v Chemických Listech a na nezdravost českých vědeckých poměrů, v nichž je možno, aby přední chemický časopis, vedený professory techniky, uveřejnil práci tak přísně odsuzující pracovní methody školy jich rektora.

Stejně však jako jsem nikde nerozšiřoval nezdar, pro mne anglickou prací dokázaný, na ostatní, dosud uznávané práce školy Stoklasovy, uvedené s dostatek Waldem, nemohl jsem také souhlasiti s pokusem převésti celé to nezvyklé postavení professora Stoklasy v českém světě kulturním j e d i n ě n a t a j n é š p i n ě n í u v e d e n o u k l i k o u. Považoval-li jsem se za dosti nestranného, abych doplnil dle svého soudu jednostranné informace Waldovy o vědecké stránce případu Stoklasova, a uvěřiv prohlášení jeho, že mu nejde tak o Stoklasu a o vědeckou stránku jeho sporů, jako o mravní problém, chtěl jsem stejně rozhodně korrigovati také názor jeho i po této stránce, jako jsem ho při vší úctě k Waldovi korrigoval po stránce vědecké. To mně bylo ale technicky znemožněno a chci se proto dnes spokojiti pověděním několika slov na adresu pánů, podepsaných pod přípisem ze školy Stoklasovy, aby bylo jasno, že nebylo mým úmyslem jich se dotýkati.[1]) Hlavní odstavec mého článku, proloženě tištěný, zněl při nejpečlivějším držení se výroků anglických autorů tak jasně, že vylučoval každý omyl. Pan prof. Wald nazývá Vás, pánové, kollegy a spolupracovníky Stoklasovými, ale také j e h o ž á k y, jimiž vesměs Jste; nazval jsem Vás tedy právem, mluvě o celé skupině pánů, pracovavších o glykolytických enzymech pod vedením svého u č i t e l e, biochemickou školou Stoklasovou; a považuje za svoji povinnost doplniti práci prof. Walda o vědecké činnosti professora Julia Stoklasy, nazval jsem výsledek prací obou Angličanů nezdarem Vaší školy biochemické v záležitosti Vámi tak houževnatě hájené a dostatečně vytčené. Práce obou Angličanů nejsou, jak se domníváte, marnými pokusy o hledaný účinek, nýbrž positivními pokusy, kde se dostavil výsledek za takových okolností, které naprosto vylučovaly výklady Vašich pokusů, upozorňovaly na omyly Vaše, zcela markantní, a přesvědčily o nezdaru, přesvědčujíce o »zcela nedostatečných pokusech« k podepření Vašich nálezů a o nedostatečnosti nálezů k podepření tak důležitých theorií. Methody Vaše podrobeny tak detailnímu rozboru a tak odsouzeny, že lze mluviti o všem spíše, než o rafinované methodice a o škále bronzové, na níž stojí glykolysa. Vynechávaje ve svém referátu nejtěžší výtky anglické, nejpádnější důkazy, neurazil jsem a nemohl

[1]) Jinde a jinde povím svoje názory o agrochemii a agrochemické politice. Snad se nalezne v Čechách forum pro podobnou práci.

jsem ani ukřivdit nikomu. Myslíte-li však přece, že bagatelisováním odpůrců dnes ještě (po Chwolsonově »Dvanáctém přikázání«) se vyhrávají spory vědecké, budiž to důkazem Vaší vyšší objektivnosti.

Pokud, podepsaní pánové, »příslušíte ku zvláště vytknutému bádání« o glykolytických enzymech, prosím Vás pouze snažně, abyste stejně opatrně četli moje referáty, jako stylisujete své odpovědi a obhajoby. Za poučení, co vše náleží do biochemie, uctivé díky; je to zároveň pečlivý seznam všeho, co dosud zachráněno při pohromě anglické, platící pouze glykolytickým enzymům, a útěchou Vaší pro pohromy další, blížící se. A jen o tomto jednom nezdaru a nikoliv o celkovém, o nedostatečnosti method, hájících theorii o glykolysi, a nikoliv o všech methodách prací všech podepsaných, dočte se nepředpojatý čtenář mého referátu. Nerozčilujete-li se, popularisuje-li prof. Wald Vaše úspěchy v neukončeném sporu, nesmíte se proto, pánové, rozčilovati, doplní-li jiný za Vás literaturu použitou novými konci a nezdary v ukončeném sporu. Orientace prof. Waldem provedená nalezla v mém referátu pouze doplněk. To je jeho objektivnost. Že o objektivitě Vašich oslavovatelů se počíná pochybovati, víte z posledního čísla Chemických Listů pro vědu a průmysl.

*

Prof. F. WALD:

JULIUS STOKLASA.

V.

K upokojení pana ing. Fleischnera, jehož druhý článek shora jest otištěn, opravuji tímto výslovně svůj článek (»Přehled« X., str. 31) tímto způsobem:

»Podobnou, ale ještě daleko těžší půtku vědeckou měl — a j e š t ě m á — Stoklasa ...«

Tím se ovšem na celém mém článku nemění pranic podstatného, nýbrž jen okolnost vedlejší, která s jiných stran byla úmyslně nadouvána, aby se zapomnělo na vlastní předmět.[1]) K ostatnímu článku p. Fleischnera se ještě vrátím. Přednějším úkolem jest mi znovu jasně vytknouti, oč v celé této diskussi vlastně běží.

Ještě před půl rokem nebylo v českých kruzích vědeckých, studentských, ba i v nejširších kruzích občanských osoby diskreditovanější než Stoklasy. Dokázal jsem však z pramenů, že naopak v c i z i n ě p o ž í v á S t o k l a s a s k v ě l é h o j m é n a. Obé zůstalo nepopřeno, a vysvítá pro čtenáře nepředpojaté z celé diskuse tak jasně, že ani popíráno býti nemohlo.

Z daného rozporu vznikla pro mne otázka, jak mohlo u nás k takovému zneuznání dojíti; na základě svých několikaletých zkušeností odpověděl jsem zcela jasně a rozhodně: V y t r v a l á, m n o h o h l a v á a o b r a t n ě r e d i g o v a n á f a m a p o s t a r a l a s e o t o, a b y S t o k l a s o v y p r á c e b y l y u n á s z n e h o d n o c e n y. N á š ž i v o t v ě d e c k ý j e s t, b o h u ž e l, v j i s t ý c h o b o r e c h c e l e o t r á v e n ř e v n i v o u p o m l o u v a č n o s t í.

Uvedl jsem k tomu řadu dokladů, z nichž nejstrašnějším bylo zkomolení citátu O p p e n h e i m e r o v a; naznačil jsem zcela zřejmě, že vysokoškolští professoři roztrušovali mezi svými kollegy skutečný falsifikát citátu, tvrdíce, že Stoklasa byl Oppenheimerem p ř í m o v i n ě n z f a l š o v á n í s v ý c h p o k u s ů. Později připojil jsem další žaloby stejně závažné.

Nevyšel jsem dosud z úžasu nad tím, pak byly u nás tyto moje výroky přijaty. Očekával jsem, že veškeré naše vysokoškolské učitelstvo požene mne za ně k zodpovědnosti, nemohouc připustiti, že by něco takového mezi námi bylo vůbec možno. Jsem si jist, že by všude jinde byla by se za stejných okolností zvedla bouře odporu, která by byla měla buď pro žalobce nebo pro obžalované důsledky nejkrajnější. Ale u nás nestalo se v tomto směru pranic. Buďto tedy se u nás nepokládá takové převracení citátů za nic nepřípustného, nebo se údály u nás podobné věci již tak často, že se jim vůbec nikdo nediví, a bylo tedy mlčky uznáno, že mluvím pravdu, aniž byly z toho odvozovány další důsledky.

Z obou těchto (celkem stejně smutných) alternativ platí zajisté druhá: Jsme již k takovým zjevům otrlí. V dlouholetých sporech proti prof. Marešovi pronesena byla u nás celá řada nicotných námitek, ba i zřejmých nepravd; o jedné práci Dr. Babáka referováno přímo lživě. Stala se řada obdobných případů dalších, z nichž vysvítá, jak lehkovážně se u nás zachází s nejvzácnějším statkem člověka, jeho vědeckou a občanskou c t í; co tedy u nás sejde na tom, je-li těchto případů o jeden více nebo méně? Nemáme beztoho než naděje v příští, lepší generaci; na ten čas nelze doufati v náhlé zlepšení poměrů.

Mohl bych se smířiti konečně i s takovou resignací, ale v »Stopě« učiněn byl pokus svaliti alespoň část viny na osobní vlastnosti Stoklasovy, jež prý způsobily proti němu aversi ve studentstvu.

Bylo by bláhové popírati, že část studentů t a k é se dala unášeti nečistým proudem pomluv; mohu se však dovolávati svědectví prof. M a r e š e na důkaz, že již před s e d m n á c t i lety proud ten existoval. Prof. Mareš se mu tehdy opřel, a to bylo vlastní příčinou všech dalších, urputných bojů proti němu. Studenti z let nedávných stáli tedy již všichni pod vlivem obecné suggesce, a dovolává-li se někdo z nich své priority v tomto směru, projevuje naivnost. Článek »Stopy«, diktovaný přiznanou aversí

---

[1]) Zavinil jsem ostatně toto nedopatření svoje sám, nechtěje se dále prohrabávati ve spoustách literatury, jakmile mi podstata věci byla úplně jasna.

proti Stoklasovi, však zatemňoval cíl diskusse, a proto jsem jej odmítl, zdůrazňuje obvinění mnou pronesená.

Tu pak teprve ozvaly se »Chemické Listy« překladem článku Hardena a Macleana, popírajícím nikoliv existenci pomluv o Stoklasovi, ale existenci některých Stoklasových — fermentů. Zdá se tedy, že v Čechách fermenty a pomluvy jsou totéž.

Vysvětlil jsem již, jak tu bylo spekulováno na smýšlení našich chemiků, naučených ode dávna pochopovati spory vědecké jakožto půtky osobní. Po celém světě širokém jest přírodovědecká pravda pravdou neosobní, povznesenou nad vřavu denního života, jen u nás jest jinak. Proto může se pak stavěti redakce »Ch. L.«, jako by článek Angličanů ospravedlňoval pomluvy. Zajímavá a důležitá jest však okolnost, že v redakci »Ch. L.« jsou dva pánové, kteří byli osobně účastni scény s Oppenheimerem a kteří znají též nejapné výmluvy, jimiž se pokusili pomlouvači vyváznouti ze slepé uličky, do níž se dostali svou zášti k Stoklasovi. Proč tito pánové nevyložili ostatní redakci rozdíl mezi pomluvou a fermentem, zůstavuji zatím bez bližšího vysvětlení.

»Ch. L.« vytrvale pokračují v zaměňování pojmů čestných s vědeckými; posledně vybraly si ze čtyřiceti pěti referátů o nové práci Stoklasově, mnou zmíněných, čtyřicátý šestý, jelikož se jim ostatní nehodily a musily si tedy počkati na další, ačkoli se jim ani ten nevydařil úplně. Tam Rindell pronáší mnohé námitky, o nichž se brzo vysloví též Stoklasa; zvláště však tvrdí Rindell, že Stoklasův spis byl dosud posuzován v literatuře nekriticky. Přes to uznává, že »bylo by nespravedlivo zamlčeti, že výzkumy autorovy obsahují též cenné momenty«; uvádí je, a pak končí slovy: »Celkem vzato jest spis bohatý podněty, ale též ukvapenými dedukcemi a jinými slabými stránkami. Nemůže tedy také činiti nároků na epochální význam, jaký mu byl přiřknut jak četnými recensemi, tak i spisovatelem samotným.«

Takto tedy vypadá nejnepříznivější referát o nové práci Stoklasově; každý čtenář pozná snadně, že se tu Rindellovi jedná o to, zdali spis Stoklasův má či nemá význam **epochální.** Myslím, že bychom byli všichni velmi spokojeni, kdyby takové diskusse o hodnotě prací našich lidí byly častější a vyznívaly vždy alespoň v tento smysl; každý odpůrce Stoklasův mohl by si gratulovati, kdyby taková »nehoda« jej potkala. Snad se též mnohý čtenář podiví, jak se dostal takový referát do »Ch. L.«, když přece dosud nikdo nikdy neslyšel od našich chemiků o Stoklasovi tak lichotivého; každý přece pochopí snadně, že by očerňování Stoklasy, kdyby se bylo dělo takovýmto způsobem, nebylo by mohlo míti účinků, nad kterými trneme.

Mohl bych nyní klidně odložiti pero, jsa si jist, že se mi zase podařilo vykliditi alespoň část Augiášovy stáje, kdyby stály proti mně jen »Ch. L.« Nebylo tam však marně spekulováno na smýšlení českých chemiků, vypěstované dlouholetou chemickou výpravou proti Stoklasovi, Marešovi, Babákovi a jiným. Podařilo se skutečně otráviti mysl českých chemiků, a ironie osudu způsobila, že právě vyslovený odpůrce většiny nynějších zástupců chemie sedl na vějičku »Ch. L.«. Ve světě vědeckém všude jest velikou ctí zvítěziti v zápase za novou nějakou pravdu, ale není hanbou podlehnouti. U nás ovšem jest jinak; naše spory byly jen zdánlivě vědecké, jelikož byly těm, od nichž byly prorokovány, jen záminkou snah za zcela jinými cíli. Nechce se mi vysloviti jméno muže již zemřelého, jenž ve svém úsilí o suverenní moc v českých kruzích vědeckých pouštěl se do pseudovědeckých hádek o věci, jimž pranic nerozuměl, a psal své polemiky takovým tónem, že vyznívaly vždy v osobní snižování odpůrců jeho moci. Co nedalo se napsati, doplňoval v kruzích svých přívrženců i mezi studentstvem ústně, a tak valila se od něho celá lavina nečistoty do českého veřejného života, zvláště pak mezi chemiky.

Smutné dědictví nenávistného tónu polemik zdánlivě vědeckých přejal po něm, jak se zdá, pan ing. Fleischner. Nechce se mi příti se s ním o tom, zdali článkem Angličanů jest či není rozhodnuta otázka fermentů v mase atd.; nechce se mi též obírati se jeho novým článkem. Vyznívá přece zase jako osobní snižování příslušníků školy Stoklasovy.

Napíše-li někdo nad svůj článek titul: »Nezdar školy«, míně nezdar v jedné otázce, tvrdí-li, že věc jest pro něho rozhodnuta, a trvá-li odtud na tom, že jest rozhodnuta vůbec, diví-li se, že se neodvozují argumenty ad hominem, mluví-li o pohromách přítomných i ještě hrozících na základě — Rindellova referátu, stává se více než pochybnou jeho nepředpojatost. Odmítám všecky poklony z této strany; neseji nenávist, a konám-li často trudnou práci literární, činím to jen v bolestné obavě o budoucnost, která by byla jistě ještě horší než v mnohém ohledu smutná přítomnost, kdyby se nikdo neopřel zhoubným vlivům. Odmítám každou souvislost s takovým smýšlením; neukřivdil jsem nikdy nikomu ve vědeckých otázkách, a neučiním tak ani příště. Uznávám rád každou vědeckou zásluhu našich lidí, ať si stojí ke mně osobně v jakémkoli poměru.

To nemůže mi však překážeti v boji proti nešvarům, a proto nemohu jinak, než ku konci přece jen zase opakovati: Ptám se po důkazech hanlivých pověstí, o Stoklasovi rozšiřovaných; ale ptám se původců a předních rozšiřovatelů — nikoliv těch, kdo sami byli svedeni.

POLITIKA

Prof. Dr. V. J. Daneš: **Hospodářské problémy světové politiky.** V Praze 1912. Nákl. J. Otty, str. 56. (Pokračování.)

Intensita snah imperialistických jest u různých národů rozličná dle toho, zda národové tito mají národní državu, jež pojímá celek národa ve svých hranicích a jež stačí též pro jeho budoucí rozpětí, nebo mají pro určitou řadu let dosti práce s hospodářskými problémy nynější své državy, která též stačí v míře uspokojivé pro příznivý přírůstek obyvatelstva, čili nic. Prvé zove prof. Daneš národy saturovanými, druhé nesaturovanými. K první skupině náleží především Anglie, jejíž imperialism nemá výbojného rázu, nýbrž považuje za svůj úkol a cíl uhájiti veškerou dnešní državu říše a obhájiti její obchodní zájmy v zemích cizích, snaže se zároveň o užší hospodářský a celní svazek celé říše britské, který by znamenal účinnou obranu proti invasi cizích výrobků a ochranu vlastních. Rovněž sem lze čítati Francii s její velkou koloniální říší a malým vzrůstem obyvatelstva, dále Španělsko a Portugalsko s jejich neupravenými poměry hospodářskými, Rakousko-Uhersko seslabované vnitřními boji a Rusko, jež má pro svou kolonisaci k disposici nesmírnou plochu ruské Asie, nehledě ani k rozsáhlým, dosud málo obydleným končinám Rusi evropské, jehož expansi vede jediné touha po volném moři jakožto hlavní podmínce jeho úspěchů na tržišti světovém. Zvláštní místo zaujímá do jisté míry Italie, kde imperialistický duch zachvátil duši lidu, horečně toužícího a snícího o Veliké Italii a ovládajícího svým fanatismem i kruhy, jež jinak velmi dobře vědí, jak slabé jsou síly Italie pro politiku výbojnou. Italský imperialism vybíjí se na dvě strany stejně neplodným způsobem. Na jedné straně je to dobrodružná politika koloniální, která přinesla dosud jako hlavní resultáty jen mnoho ostudy a velké ztráty na krvi a penězích; italské kolonie (i s Tripolskem) nemají budoucnosti po žádné stránce. Na druhé straně zaměstnává italské veřejné mínění malý poměrně počet Italů sídlící v Rakousku měrou velmi povážlivou. Jižní Tyrolsko, Přímoří, Rjeku a Dalmácii považují Italové za »Italii irredentu«, »Italii úpící« pod cizím jhem, již nutno připojiti k Italii svobodné. Velkoitalská agitace kalí stále znovu vzájemné styky Italie a mocnářství našeho, přeceňujíc nad to dosah připojení italských částí rakouských k zemi mateřské. Neboť na př. Terst a Rjeka mohou jako obchodní přístavy míti jen dotud význam, dokud k nim obchodní politika státní víže daleké vnitrozemí, kterého by se Italii nikdy nedostalo. Ze států mimoevropských řadí se k významným velmocem světovým: Spojené Státy Severoamerické, Čína a Japonsko. Spojené Státy nastoupily vítěznou válkou proti Španělsku první velký krok na cestě imperialismu a založily své panství osadní. Imperialismus jejich uplatňuje se však nyní, po smutných zkušenostech s Filippinami, hlavně v upevňování Monroeovy doktriny (Amerika Američanům) hojnými svazky hospodářskými i politickými s republikami románské Ameriky, které stále více se dostávají, byť i často proti své vůli, pod vliv Spojených států. S Čínou a Japonskem spojuje se dohromady tak zvaný problém žluté záplavy. Žlutá záplava uzavírá v sobě dvě složky: hospodářskou (záplava kuliů, snižujících mzdy, v Spojených Státech, Kanadě, Australii a vnitrozemské Indii) a politickou, resultující hlavně ze strachu před rozpětím Japonska a modernisováním se Číny. Žluté nebezpečí není však ani tak akutní ani tak dalekosáhlé, jak se často za to má. Japonsko získalo v poslední době nové, rozsáhlé a většinou málo obydlené oblasti (Formosu, jižní Sachalin, Koreu), které jistě na řadu let stačí, aby zaměstnaly neveliké dosud přebytky kapitálové síly japonské, a mohou též pojmouti velmi značné množství vystěhovalců z Japonska, kterým tu kyne ještě velmi mnoho přirozeného nevyčerpatelného bohatství; také není hospodářský stav Japonska ještě takový, aby se mohlo znovu odvážiti velkého válečného podniku bez vážných obtíží. Jiným způsobem jest saturována Čína, která právě překonává velice vážný proces politický a kulturní a již proto musí se hlavně omezovati na své vnitřní problémy.

Z důvodů v předešlém odstavci krátce naznačených konkluduje prof. Daneš, že imperialismus žádného ze států dosud probraných není takového způsobu, aby pro dobu blízkou nutně ohrožoval světový mír, a že tedy těžiště přítomné kritické situace leží mimo ně — totiž v Německu, jemuž je věnována poslední kapitola knihy. (Dokončení.) Ref. *Jan Gallas.*

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 14. května 1912.

V poslanecké sněmovně vyřizují se drobné předlohy nepolitického rázu, a to jen ony, o kterýchž se bezpečně ví, že nevyvolají žádných nesnází; tak především o změně některých ustanovení trestního soudního řádu a o započtení vazby vyšetřovací a zajišťovací do trestní vazby, následují zákony o přístrojích rozmnožovacích, o cestách z nouze, o ochraně znamení červeného kříže, o ustanovení odborných referentů o záležitostech vystěhovaleckých atd. Není o tom sporu, že také tyto práce legislativní jsou nutny, ale ze zkušenosti je známo, že takové záležitosti, ku kterým již není třeba v plénu parlamentním mluviti, vyřizovány bývají v poslední den zasedání, když je již pokladna otevřena, když si poslanci navzájem přejí příjemné prázdniny a když je nejhlavnější jejich starostí vy-

říditi bezvadně všechny komise, kteréž jim uložili rodiny a voliči. To, že o těchto drobných předlohách se rokuje nyní, kdy k vyřízení dospěly státní otázky prvého řádu a kdy do konce zasedání je ještě šest týdnů, eventuelně déle, že vedeny jsou zbytečné debaty, — svědčí o velkých rozpacích, ve kterých se vláda octla se svými velkými předlohami.

Ve věci branného zákona rozhodují Maďaři a nikoli my. Stále slyšíme opakovat, že všichni směrodatní faktorové na to naléhají, aby branný zákon co nejdříve definitivně byl vyřízen, hned však následuje nezbytné: »ale«... »Ale pokud by v Uhrách situace nedospěla tak brzo vyjasnění, musil by býti v obou parlamentech pořízen zákon přechodný, jenž by obsahoval ustanovení o zvýšeném kontingentu nováčků a podstatné úlevy slibované novým branným zákonem.« Pro samou nejistotu o tom, co učiní Maďaři, trvá ve velkých rozpacích rakouský parlament i vláda. Je známo, že velká většina rakouské poslanecké sněmovny nechce slyšet o provisorním branném zákonu, a v Uhrách je přijetí provisoria na ten čas jedině možným východištěm. Bylo tedy u nás vzato slovo provisorium, věc sama zůstala, jenom že se jí teď říká přechodný zákon. Dne 15. května přijede uherský předseda ministerstva Dr. Lukács do Vídně, a při této návštěvě bude prý rozhodnuto o nově se vyskytnuvších proposicích. Dojde-li k tomuto rozhodnutí, ovšem nelze říci, jelikož uherské telegrafické zprávy oznamují, že Justhova strana i nejnovější návrhy dra Lukácse zamítá. A tak zatím co rakouský parlament koná druhé čtení předlohy o cestách z nouze k polím a k lesům, běží za scénou o nepoměrně těžší otázku: jak najít cestu k vyřízení branné předlohy.

Ale to není nesnáz jediná. Dne 14. května se dostavily do parlamentu četné deputace organisací úřednických, kteréž se domáhaly toho, aby poslanecká sněmovna vyřídila ve druhém i třetím čtení zákon o úřednické služební pragmatice ještě do svatodušních svátků. Předsedové parlamentních klubů o věci té rokovali, ale stane-li se po přání úřednictva, je právě tak nejisto dnes, jako včera. Klidným, nezaujatým pozorovatelům je situace v tomto ohledu zcela jasná. Vláda prohlásila, že by zákon neměl vyhlídky na sankci, kdyby parlamentní plénum schválilo v druhém a třetím čtení stanovisko výboru. Strany, jež v úřednických vrstvách mají důležitou svoji součástku, nebo jinak řečeno, poslanci, zastupující města, nemohou hlasovati jinak, než pro text, výborem navržený, jelikož velká část úřednictva prohlašuje, že raději oželí hmotné zlepšení, než by dopustila obmezení občanských práv a zejména volnosti koaliční. Osnova by se však přece mohla státi zákonem ve znění vládní předlohy, kdyby poslanci agrární a klerikální z jednotného českého klubu spolu se Slovinci hlasovali pro návrhy dra Korošce. Prostý pohled na seznam poslanců stačí k poznání, že jsou ve většině poslanci stran, kteréž své zájmy se zájmy úřednickými neslučují, byť i tu i tam některý úředník k jejich organisaci náležel. Teď jde jen o to, zdali se tato faktická většina ad hoc sestoupí a rozhodne, otázka je, stojí-li o to vláda, aby tato její předloha se nyní stala zákonem; těžko je pochopit, proč vláda s předlohou přišla, proč ji uvedla do nynějšího stadia, když nemá krytí na zvýšené náklady v rukou, když nebude moci realisovati ani dle vlastního textu svého eventuelně přijatý zákon, jelikož ministr financí ukazuje prázdné dlaně. Je velmi pravděpodobno, že nesnáze z různosti textu vznikající proto se zveličují, aby neřekli i nejshovívavější pozorovatelé, že to je vyložená lehkomyslnost, dá-li si vláda pořídit nové zařízení, aniž ví, jak je bude platit. Vláda bude v rozpacích, bude-li její předloha přijata, nikoli bude-li zamítnuta.

O rozpočtovém provisoriu bude nejspíše jednáno v plenu poslední týden před svatodušními svátky. Presidium doporučuje, aby předloha o prozatímném rozpočtu byla bez prvního čtení přikázána výboru; nestane-li se podle tohoto přání, — bylo by první čtení vsunuto do denního pořádku již stanoveného za návrh poslance Bavorovského o záležitostech vystěhovaleckých.

Na poslancích je vidět, jak se těší na prázdniny, na oddech ne tak od práce jako od tísnivého dojmu, kterýž způsobuje nynější bezradnost a nejistota.

ZE DNE

Boj za očistu Musea království Českého. Nedávné, prazbytečně obnovené spory o pravost Rukopisu Královédvorského ukázaly, že sbírky našeho předního ústavu vědeckého jsou spravovány živly reakčními, že celá vnitřní organisace naprosto neodpovídá potřebám naší doby, že úřednictvo a správní výbor často upravují svůj vzájemný poměr vztahy ryze osobními a stranickými. Počínání Píčovo a Mourkovo v oné neblahé záležitosti bylo pouze jedním dokladem nezdravého stavu; zasvěcení pozorovatelé věděli však ode dávna o symptomech jiných: sbírky nebyly dostatečně a pravidelně revidovány, stanovy Společnosti musejní zůstávaly v podobě dané jim před 60 lety, správa knihovny znemožňovala práci spisovatelům a učencům, kteří se hlásili k jinému názoru vědeckému, než jaký sama favorisovala, ba sami úředníci nesouhlasící vědecky s chefem a jeho pakosty a drabanty byli ředitelstvem chikanováni. To vše zavdalo mladším, pokrokovějším vrstvám českého vědeckého světa podnět, aby si počali činně všímati organisace Společnosti musejní a aby jednak hojnějším přistupováním za její členy jednak četnou účastí na valné hromadě Společnosti musejní dne 13. května domáhali se vlivu na řízení Musea. Reakce jim sama dala zbraně do ruky: ústy známého zpátečníka prof. J. Krištůfka podány tři návrhy, jež přímo žádaly si naprosté ztotožnění Společnosti s jednáním Píčovým v otázce rukopisné a kromě toho i dogmatické přijetí jeho zásad při pořádání sbírek starožitnických. Již předseda Společnosti kníže Bedřich Schwarzenberg, jenž vystupoval vůbec s vzácnou objektivností, ohradil se fortiter in re, suaviter in modo proti onomu ne-

oprávněnému ztotožňování, věcná diskusse o návrzích Krištůfkových vedená hlavně zástupci oposice ukázala, jak by bylo absurdní, kdyby Společnost osobovala si právo vědecky zkoumati památky v Museu chované jakož i dekretovati, aby Píčův názor byl mezníkem v pořádání a řízení sbírek. Když bylo vyloženo, že jest nutno zeptati se autorů dobrozdání prof. Píčovi podaných za svolení, aby jich posudky byly otištěny, a když bylo upozorněno, že posudky ty mají cenu soukromou, přijat ze všech Krištůfkových návrhů jediný (a to s restrinkcemi), aby správní výbor odevzdal posudky věci Píčovy se týkající archaeologické komisi k uveřejnění. Tak ostražitostí oposice zachráněno Museum před dvěma kocourkovskými kousky reakčního dosahu. I při volbách nových členů do správního výboru, k nimž připiala se vážná a nabádavá diskusse o vnitní organisaci musejní, oposice zasáhla a dobyla čestného vítězství. Vítáme tyto její první kroky, jež hned provázel úspěch, a slibujeme si od její soustavné práce obrodu naší vzácné instituce národní a vědecké.

Pod titulem Naše nynější krise uveřejnil nedělní Český Denník neredakční článek k diskussi, volající k semknutí se stran: staročeské, mladočeské a realistické v jednotnou stranu středostavovskou. Zmíněné tři strany jsou prý v jádru svobodomyslné, rozdílné jen v temperamentu a taktice politické a representanty tří českých generací, vyšedší v názoru světovém i národně-politickém od dvou prvků novověké kultury české: Františka Palackého a Karla Havlíčka. Semknutí jejich je dle autora nutné, nemá-li vedení české politiky býti vyrváno stavu městskému a přejíti na agrárníky, a má čeliti proti nebezpečí reakce, proti záplavě socialismu a nezodpovědného radikalismu. Redakce Českého Denníku připojila ke článku poznámku, že nesouhlasí sice se vším, co v něm jest obsaženo, za to však se základní jeho myšlenkou, a praví dále: »Zapadne-li úvaha tato s podněty v ní obsaženými bez ohlasu, potvrdí se naše obava, že k vyléčení nynější anarchie v českém politickém životě může přispěti už jen nějaká těžká rána osudu; zavdá-li podnět k rozpravě, chceme věřit, že v nemocném českém těle jest zdravý český duch.« Nepřikládáme článku této důležitosti, poněvadž návrhy podobné nejsou v poslední době zvláštností. Nemyslíme také, že by byl zvláště šťastný a hluboký. Spojuje strany ne dle programu, nýbrž dle taktiky. Vidí mezi realisty a státoprávními pokrokáři hlubokou propast, pokládaje s druhé strany za docela přirozené, ba nutné splynutí realistů se staročechy, a to jen z důvodu, že obě poslední strany jsou pro positivní politiku, kdežto státoprávní pokrokáři nikoliv. Toto třídění bylo pochopitelné a odůvodněné v začátcích positivní politiky, kdy radikálové proti ní přímo běsnili. Ale ani tehdy se nepomýšlelo na splynutí staročechů, mladočechů a realistů, nýbrž pouze na jejich sdružení k společnému postupu — taktickému hlavně. (I v tom ostatně byly potíže, poněvadž strana staročeská dostávala tu a tam rovněž záchvaty radikální.) Tím méně je toto splynutí pravděpodobné a žádoucné dnes, kdy se poměry podstatně mění a vytvářejí tak situaci novou. Dnes prožívá český radikalismus — uvědomme si, že podstata českého radikalismu byla vždy v radikální taktice — krisi, která při obratném postupu neradikálních stran nemůže dle našeho mínění skončiti jinak, než že obě frakce radikální, jak státoprávně pokroková tak národně sociální, se zřeknou své dosavadní zásadní oposice a připustí i pro sebe možnost vstoupení do vládní většiny, bude-li to české věci na prospěch, právě tak, jako to připouštějí nyní mladočeši, agrárníci a klerikálové. Vyjasnění toto nedostaví se ovšem již zítra nebo pozítří, nýbrž dá na sebe čekati snad ještě několik roků a neobejde se asi také bez rozštěpení strany národně sociální (na niž zde hlavně záleží), jejíž třídně uvědomělá část přejde k sociální demokracii. Ale dlužno jest vyčkati, nežli se počne se slučováním stran, má-li zjednodušení našich stranických poměrů býti opravdu vážné a prospěšné. Ostatně nutí k tomuto sečkání také dnešní vůdcové, z nichž mnozí, zvláště pak prof. Masaryk, Dr. Ant. Hajn, jsou přední překážkou každého bližšího dorozumění. Než oni odejdou, nutno pracovati především k tomu, aby krise českého radikalismu byla překonána ve smyslu shora naznačeném. Pak, až by odpadlo dělítko taktické, jež v poslední době bylo téměř výlučným důvodem nepřátelství stran městských a spojovalo namnoze strany sobě přímo protichůdné, bude možno seskupit a spojovat strany dle programů. Připravovati toto stadium je jistě prospěšnější, než přicházeti s nepřirozenými návrhy, které vnášejí do české veřejnosti jen zmatek a nedorozumění. Ostatně, proč mlčí o návrhu Nár. Listy?

Smiřovačky a sociální demokraté. V posledních dnech proskočily pověsti, že soc. demokraté vyjednávali s mladočechy o přístup k vyrovnávacím konferencím jak pražským tak vídeňským. Pověsti ty byly sice dementovány, vyvolaly však čilou diskussi o tom, zda se soc. demokraté smiřovaček zúčastniti mají čili nic. V Právu Lidu se vyslovil býv. poslanec Hudec proti účasti, kdežto z Národních Listů padlo slovo, že účast je povinností soc. demokracie. V tom je jistě mnoho pravdy, věc však má svůj háček. Je-li totiž soc. demokratická účast povinností dnes, byla jí také na začátku konferencí. Pak ale měli mladočeši již tehdy tuto účast postulovat a uplatniti svůj názor ve Svazu českých poslanců na sněmu a v Jednotném klubu na radě říšské. Nyní, když se vše ujednalo bez sociální demokracie, bude tato sotva ochotna převzíti zodpovědnost za »hříchy nespáchané«, tím spíše, poněvadž se může důvodně domnívati, že se nyní mladočeši soc. demokratickou účastí na smiřovačkách chtějí jen pojistiti proti očekávaným a obávaným útokům radikálů na dílo vyrovnávací.

Objevy v Mor. Krasu. V č. 33. (z 20. dubna 1912) Českého světa objevily se s názvem »Z nových objevů v Mor. Krasu« dva obrázky, které budí domněnku, jako by představovaly něco z objevů z r. 1911—12. Avšak značí sestup do spodních pater jeskyně Kůlny r. 1902; tedy před 10 lety. Poslední velké objevy učinila brněnská Sekce pro výzkum Mor. Krasu, jejímž předsedou od r. 1911 jest docent české techniky Dr. J. V. Procházka. Zmíněné obrázky mají buditi zdání, že objevy ty učinil Dr. Absolon, který, jak bylo dokázáno (srov. Přehled č. 27. z r. 1912), neprávem si přivlastňoval také objev jeskyň Kateřinské a Punkevní.

*

POLITICKÁ KRONIKA.

10. května přijala sněmovna anglická irskou homeruli v druhém čtení.

11. května přijal německý říšský sněm novou předlohu brannou.

11. května ohlašuje se návštěva zahr. ministra hr. Berchtolda v Berlíně na 25. května.

12. května povolán byl dosavadní německý vyslanec v Cařihradě, svob. p. Marschall, na vyslanectví londýnské.

13. května sešel se Svaz českých poslanců na sněmu zemském.

14. května rozbilo se vyjednávání min. předsedy uherského Lukácse s oposicí.

14. května zemřel něm. vůdce bar. Chiari.

Listárna redakce. Pro nával akutní látky byli jsme nuceni odložiti dokončení článku p. Hiklova a Výhody stavebních družstev, pokračování »Slovanstva« a »Veřejné správy«, »Výchovu a školství« a »Národní hospodářství«.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákl. J. R. Vilímka: G. d'Annunzio: Faidra, str. 185 za 2 K. — E. Zola: Štvanice, str. 375 za 3 K 50 hal. — A. P. Čechov: Černý mnich, str. 190 za 1 K 50 h. — Klára Viebigová: O mlynáři Hanesovi, str. 227 za 3 K. — C. Lemonnier: Upír, str. 275 za 2 K 50 h. — Guy de Maupassant: Silná jako smrt, str. 268 za 2 K 50 h. — Týž: Svit luny, str. 192 za 2 K. — Swett Marden: Cokoli podnikáš, konej dokonale, str. 70 za 1 K. — G. d'Annunzio: Dcera Joriova, str. 139 za 2 K. — Nákl. J. Otty: Sven Hedin: Po souši do Indie, díl I., str. 396 za 8 K, díl II., str. 436 za 10 K. — Erasmus Rotterdamský: Chvála bláznovství, str. 163 za 40 h. — Nikola Cane: Rumunské novelly, str. 87 za 20 h. — Stefan Zweig: Tři novelly, str. 162 za 1 K 40 h. — Ludwig Fulda: Pán a sluha, str. 166 za 2 K 50 h. — Adolf Černý: Lužice a lužičtí Srbové, str. 240 s mapkou za 2 K 40 h. — Sv. Čech: Dvě povídky, str. 160 za 40 h. — K. M. Čapek: Patero třetí, str. 519 za 5 K 20. — T. J. Hurxley: Proslovy, rozpravy a pojednání I., str. 150 za 40 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 24. KVĚTNA 1912. ČÍSLO 35.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Dr. ALFRED MAYER:

RODINNÁ SVĚŘENSTVÍ A JEJICH ÚČINKY.

Veřejnost v německé říši, odborná i neodborná, zabývá se v poslední době opětně s oblibou otázkami agrárně-politickými a agrárně-sociálními. Příčiny obnoveného zájmu právě pro tento obor politiky hospodářské a sociální jsou různé, poslední kořeny jich všech tkví však v určitém zvláštním přihrocení veškerého hospodářského a sociálního života německého, jenž spěje neudržitelně k jistým hlubokým převratům, jichž směr a konečný výsledek nedá se však dosud předpovídati s určitostí naprosto přesnou. Úžasný vzrůst německého průmyslu a obchodu v posledních letech, jenž nepřeje nyní jediného klidného dne ani Anglii, dosud daleko první moci světa v obou oborech, obrovská zbrojení na moři i na zemi, přirozený to důsledek napjatého poměru německo-anglického, vzrůstající nespokojenost s politickým kursem uvnitř, jenž opírá se stále ještě o feudály a konservativně-agrární junkry, nepřizpůsobuje se ani v nejmenším naprosté převaze průmyslu a dělnictva nad obyvatelstvem agrárním, přibývající politické sebevědomí kruhů průmyslnických a obchodnických — Hansabund — a volba 110 sociálních demokratů do říšského sněmu, přímý to důsledek nepochopitelného nesouhlasu politiky se změněným sociálním i hospodářským složením říše, jsou příznaky blížícího se rozhodnutí na straně jedné. Utvoření se Bülowova černomodrého bloku neblahé paměti, protikulturní a zpátečnické řádění centra v Bavorsku, každoroční invase 600.000 cizích zeměděl. dělníků — právě tolik, kolik obnáší presenční stav německé armády — ku sklizení úrody, povážlivé uvolnění pozemkové stability, zejména na zemědělském východě říše, a naproti tomu stejně povážlivé vzrůstání svěřenstvím vázané půdy v Prusku, jsou neméně neklamnými známkami připravujícího se přerodu na straně druhé. Tu i tam roznícena odvaha ku brzkému rozvinutí konečného zápasu o sociální i politické prvenství v německé říši ještě i závratným vzrůstem drahoty, jež slouží každému z obou táborů za vítanou platformu ku výbojům proti straně druhé.

V každém z obou táborů stojí vedle vlastních politických pracovníků a bojovníků žurnalistických ovšem i řada zápasníků tišších, učenců to a spisovatelů, sledujících blížící se rozhodnutí se zájmem sice poněkud více theoretickým, nežli oni, kteří exponují se přímo v stupňující se vřavě bojů — avšak oběma táborům právě vážností svých argumentů a seriosností své analyse kritického stavu dnešního veřejného života německého mnohdy daleko prospěšnějších nežli netaktická namnoze útočnost politiků a oslňující povrchnost převážné části žurnalistiky obou stran.

Mezi učenci, stojícími zcela rozhodně v táboře budoucího Německa, vyniká nad jiné mnichovský professor národního hospodářství Lujo Brentano, jehož jméno bývá v poslední době častěji uváděno i u nás v Čechách. Vyniká netoliko nevšední erudicí ve svém oboru, nýbrž i vzácným smyslem pro důležitý úkol vědy v hospodářsko-politických zápasech přítomnosti, jevícím se mimo jiné tím, že neukrývá poznaných pravd pouze v objemná díla, přístupná toliko obmezenému počtu čtenářů, nýbrž odívá je s oblibou i v krátké pamětní spisy, brožury a přednášky. Traktáty tyto vynikají takovou objektivností, takovým zajímavým, při tom však logickým, účelným a cílevědomým uspořádáním látky, dále tak průhledným a koncisním slohem, že nemají sobě rovna ani v Německu. Kabinetním kouskem v tomto směru byl nedávný pamětní spis o německých obilních clech, jehož vyvrácení nepodařilo se ani nejučenějším hlavám mezi zástanci a zájemníky dosavádní hospodářsko-sociální politiky německého císařství.

Nyní přichází s novým útokem na nedotknutelný a naopak ještě neustále sesilovaný rocher de bronze nynějších držitelů hospodářské i politické moci v Německu — s útokem na fideiko-

misy.[1]) Nepřichází s ním ovšem tak zcela spontánně, napsal jej pravděpodobně pod vlivem živé diskusse, jež vede se v některých německých vědeckých časopisech (a také knižně) o tuto otázku, diskusse, do níž zasahují obhájci svěřenství ještě odhodlaněji, nežli jejich odpůrci. Vypořádává se ve svém spisku také již s některými z nich, avšak to činí jej — založený jinak naprosto nepolemicky — jen ještě zajímavějším. Litovati sluší pouze to, že neobírá se v něm podrobněji i svěřenskými poměry rakouskými a uherskými, ač promlouvá velmi obšírně o fideikomisích v Anglii, Itali, Španělsku a j. Byl by zajisté i u nás našel velmi zajímavé příspěvky ku své práci, neboť jsou jak zákonná úprava tak i skutečné poměry fideikomisu u nás dosti podstatně jiné nežli v Německu i jinde. Avšak i tak jest spis velmi cenný i pro nás, dávaje všeobecnou platností svých závěrů možnost jich applikace i na příslušné poměry domácí.

Rodinné svěřenství nebo rodinné čekatelství, jak nazývá institut tento saský zákon ze dne 7. července 1900, jest podle Brentana jmění, jež bylo soukromým projevem vůle prohlášeno za nezcizitelno, aby bylo v zájmu udržení vážnosti a lesku rodiny, pokud jméno a rod trvají, s kolena na koleno děděno (v podstatě stejně definuje svěřenství i § 618. našeho obč. zák.). Zpravidla jest to majetek pozemkový, jenž váže se stanovením fideikomisu, jsou však také státy, jako Prusko (a i Rakousko), kde mohou předmět fideikomisu tvořiti i sumy peněžité. (Pokrač.)

[1]) Familienfideikommisse und ihre Wirkungen. Von Lujo Brentano. Berlin 1911; sbírky Volkswirtschaftliche Zeitfragen, vydávané Národohospodářskou společností berlínskou č. 258, str. 31.

LITERATURA

J. S. Machar: **Barbaři. Pohanské plameny. Apoštolové.** Cyklu básní »Svědomím věků« svazek 3.—5. Praha, nakladatelství F. Šimáčka 1912. (Dokončení.)

Stanovisko spisovatelovo je ve všech třech knihách týkajících se středního věku nebásnické, ba odporuje přímo poesii. Hlasatel zdravé účelnosti, primitivně vykomponovaného pokroku nepoklonil se velikým zjevům minulosti ani tam, kde se snažil psáti o nich sympaticky. Hledal sílu svého básnického umění v životné náplni dějové, v pohybu lidových mass, a zřídka jen se mu podařilo vystihnouti osobitě, odlišně a nezapomenutelně velikého vládce, ukrutníka nebo umělce či myslitele. Jest pozoruhodné, jak často se náš básník stotožňuje v hovoru s lidmi prostičkými, hovornými dobráky úzkých obzorů. Doufá, že tím prospěšně postaví pozadí velikého dramatu v účinný kontrast, že na čtenáře neomylně bude působiti básnickou ekonomií, jež se štítí líčení přímých affektů tam, kde šlo o představení a vzbuzení citu nejryzejšího. Ale v tom právě jest nejosudnější omyl všech tří sbírek. V ústech zdlouhavých vypravěčů (a nerýmované jamby též tak snadno se nesou!) roste příhoda v rozmělněný, beztvárný děj, a filosofický podklad se ztrácí. Ostatně básník hřeší též často na dokreslující fantasii čtenářovu; jeho ironické předpoklady jsou tak kusé, že veškerý úsudek i odsudek zůstaven jest čtenáři, ač bylo věcí básníkovou, aby i svými výrazovými prostředky pokusil se formulovati svůj vztah k líčené době a neomezoval se jen na prosté konstatování fakt.

Fakta, jež v kulturně historických čítankách čteme, jsou z největší části známa. Z »Barbarů« většinu příhod nalezneme v obecných dějepisech středověkých, o renaissančním umění a jeho nositelích šíře a výstižněji dočteme se u Vasariho a v dějinách Mutherových, o českých pak reformátorech nedovedl říci básník nic hlubšího, zhuštěnějšího a typičtějšího, než co je nám obecně známo z literárních dějepisů. Úmyslné volení obecně známých episod a vkládání jich nedramaticky do úst vypravěčů má za následek, že i vynikající, s láskou kreslené postavy jsou zplošťovány, středověcí mistři, náboženští horlivci, vladaři jsou zachycováni ve slabších stránkách svého lidství; jsou to křehcí tvorové nám blízcí snad, ale tak drobní a ubozí. A my přece ctíme na sobě, na jiných i na historii slavné povýšení individuality, národu, směru, chceme se co nejhlouběji ponořiti do kladných hodnot, jež který směr v rozhození krásy kdy přinesl, k němu úzkostně voláme, jím se básnicky vzněcujeme, v něm hledáme útěchy v trudu šedých dní.

Po té stránce nejbolestněji cítíme básnickou méněcennost dnešních sbírek a analysujeme si i příčiny, proč vynikající duch básnický octl se na scestí. Neposlední příčinou, že poesie dnešního Machara minula se s účinkem, jest klam básníkův na sobě samém. Ironický demokrat a bohém překvapoval ve svém mládí odvahou, s níž trhal falešné masky a pronikavě osvětloval českou nepatrnost, ubohost. Dnes chce býti spisovatel básníkem historické velikosti, ale zapomněl, že pro básnické vystavení vznešených, velikých pocitů jest nezbytně třeba hluboké a pokorné přípravy. S takovou pokornou ostýchavostí, kulturní přípravou nepřistoupil básník k velikým zjevům středověké minulosti, a odtud to příliš lidské zabarvení krásnějších dob a vznešenějších bytostí, odtud i stržení vzácných jmen a

činů do oblastí nejpřístupnějších tuctovému čtenáři. Thema, jež si žádalo aristokratického zpracování, pomstilo se za toto zprůměrnění, a Macharovy knihy přinesou víc poučení a též zdravých myšlenek populárnímu čtenářovi, než ryzí poesie, a aesthetického uklidnění lidem, hledajícím v básnictví něco více než extensi a kázání.

Probírám znovu tři svazky básní a vybírám znovu partie zajímavé: ryzí skvosty opravdové poesie, tu a tam vtroušené, a poučné dokumenty, doplňující předchozí úvahu o nebásničnosti většiny celku. Ve sbírce »Barbaři« čteme neustále o bojích papežů a císařů. Mladé křesťanství nezkrotilo ještě přirozené divokosti barbarů přistěhovalých. Tvrdá a superiorní antika prospěšně jest symbolisována v zářivém amfitheatru Flaviovců, který ubíjí papeže Felixa IV. Bylo by vděčné srovnati tu střízlivě symbolisujícího Machara s pathetickým fantastou a romantikem Byronem, jenž i vášnivěji se bil za myšlenkový podklad své »Pouti Childe Haroldovy«, a ukázati si, proč Byronova óda na amfitheatr — na antiku jest o tolik působivější než tato báseň Macharova, jedna z cenných pieç. Takovou ustrnulou symbolikou, něčím hmotným a pevným, nač se z nepevných vývodů rádi zavěsíme, je i zeď Aurelianova, chmurně a silně strmící hrob gotské síly. Za to osoby jsou i zde nesvé, tuctově moderní. Mohamed na příklad jest člověk klesající pod tíhou určení, pochybující o sobě, žádající síly. Toť vše; marně čekáme novou pointu, něco, z čeho vysvitne naše doba, nové pochopení zjevu Mohamedova. Tak pohodlně a bezradně, bez poznámky jsou vystaveny scény z válek křížových. Mám dojem z oněch básní, že spisovatel nechává laskavému čtenáři na vůli, aby si o těch všech událostech myslil, co chce. Uznati velikost mohutného onoho nadšení, jarou zanícenost prvních poutí do orientu, kouzlo oné podivné antiky, promíšené křesťanskými legendami a orientálními fantasiemi, či smáti se a odsouditi zbytečnost, ukrutnost, fanatism oněch bojů? Evokuje-li básník tak soustavně, tak obšírně minulost, musí k ní nalézti svůj blízký vztah. Odpustím tisíckrát raději vášnivému básníkovi povznesené přecenění, vytržené zbožnění a jednostranné tedy zkreslení básnicky, svěže a osobitě zpracované, vykrystalisované minulosti, než onu bezradnost nebo nedostatek úsudku, právě tak jako bych žádal opak mutatis mutandis od vědce. Obrazy z českého středověku jsou odpudivé. Báseň o Jaromírovi i o svatém Václavu nebudou jistě formulací poměru aesthetiky, kulturně cítícího člověka k naší minulosti, byť byl v kritickém prohlédání daleko bystřejší než básník; svatý Vojtěch je málo poetický symbol, předchůdce našich ultramontánů. Císař Otto I., který první slaví vjezd německých panovníků do Říma, jest vítán zamračenými pohledy občanů římských. Není děje, tragika okamžiku básníkovi úplně stačí. Pochod císařův líčen v jambech tentokrát rýmovaných, Ale jak trapně po sobě opakujete jen koncovky v karikaturách rýmů: hrabata-pážata, barbar-caesar a j. Starý sympatický Machar z dob básní sbírky »Zde by měly kvést růže« ukáže se vám v rozkošném sonetu o Abelardovi a Heloise, v němž jeho přehodnocování historické tak mile působí. Romance rýmované však jsou tak nedbale psány jako rýmované partie epické a čteme zase: světnice-ulice, zpívala-neznala, milený-zkropený, zrosená-pohřbená, klopíc-topíc atd.

Jestliže jsme v »Barbarech« nadarmo hledali vzkříšený křesťanský středověk, potácíme se v »Pohanských plamenech« mezi jmény renaissančními a anekdotickými historkami ze života, které opět života nevzkřísily. U výjimečných duchů oné silné, plodné doby litujeme tím více, že jest vše tak zprůměrněno, že umělci nejsou obestřeni nejmenším nimbem, že jsou to tuctoví řemeslníci, pokud na jeviště vystupují. Jak zdlouhavě čte se obšírný popis renaissančního požitkářství na dvoře Lva X., nerýmované jamby tak běžně plynou, formulka filosofická je předem dána, materiál dodala kulturně historická sbírka událostí ze života mužů pamětihodných. Jako z cizího světa připadá nám představa o bolestném tvůrčím procesu básníkově, o práci tuhé a svědomité, jež pila čistou krev pracovníkovu,

Nejlépe se zamlouvají stručné obrázky genrové, na příklad skvostná scéna, kdy vojsko máváním praporů a fanfárami polnic od modré dálky pozdravuje bílé město Sulmo, rodiště básníka Ovidia.

Táž nedramatičnost a omšelost motivů jeví se i v hluboce cítěných látkách domácích, autorovi nejbližších, jež byly zpracovány v »Apoštolích«. Hus, Chelčický i Žižka jsou konec konců jen v jamby uvedená prósa. Několik stránek z dobré literární historie jest milejší než tyto učené a studené básně bez poetického rozletu. Kalvín dá si zdlouhavě vypráveti o ukrutnostech, jimiž jeho stoupenkyně byla donucena státi se katoličkou. I míní rozvážně: »Smutnou zvěst mi rcete« (sic, má to znamenati tolik co »pravíte«) a pak udílí sám své kruté rozkazy. Jest jen tento rys na Kalvínovi zajímavý, byl právě ten hoden, aby popsáno bylo tolik stran, nechtěl či nedovedl básník nalézti na mocném reformátoru více hodnějších, vděčnějších sujetů? Ani kvas Bedřicha Falckého a zejména ne katovo rozvážné vypravování o popravách na Staroměstském náměstí nejsou s to, aby vyvolaly v nás ekvivalentní dojem umělecký, jaký jsme v tragické stránce pocítili, čtouce současné nebo pozdější politické i kulturní historiky. Nezapomenutelně působí za to pevná, ztajená báseň »Apoštolé«, která dala jméno celé sbírce.

Celkový výsledek rozboru jest negativní. Básníkovi nechyběl zdroj poetický, ale k vysoce

veliké, vznešené látce postavil se buď nedoceňuje historických zjevů velikých nebo převáděje myšlenky časopisy hlásané v dlouhé a únavné básně. Pokus o applikaci historicko-filosofických idejí na dějiny lidstva středověkého ve velikém cyklu básní se v jádře nepodařil. *Karel Hikl.*

*

Z RUSKÉ LITERATURY.

F. M. Rěšetnikov: **Podlipovci.** Přel. Karel Frypes. (Melicharův Výkvět světov. literatur, sv. VIII. V Hradci Králové 1912.) S. T. Semenov: **Děti v továrně.** (Přel. J. Jílek.) P. Infantěv: **Sibiřské povídky.** Přel. J. Veselovský. (29. a 34. svazek »Osení«, »knihovny mladých čtenářů«. Nákl. Fr. Topiče v Praze 1911.)

Posílaje »Podlipovce« Někrasovu, Rěšetnikov sdělil, proč napsal tu knihu. »Umínil jsem si vypsati burlácký život, jen abych pomohl, třeba jen poněkud, těmto ubohým pracovníkům. Je potřebí, aby naše písemnictví hlásalo pravdu... Uvěříte, že jsem dokonce plakal, když obraz Pily se rýsoval přede mnou za jeho muk.« »Podlipovci« jsou tedy dílem propagačním; jsou věrnou, nezkreslenou fotografií skutečnosti. Lidské dokumenty, které v nich Rěšetnikov vynesl na bílý den, musily zalomcovati dušemi v době, kdy ruský čtenář představoval si mužíka stále ještě tak, jak mu jej líčily idealisující povídky Turgeněvovy nebo Grigorovičovy.

Místo utěšených, úrodných ruských krajů a stepí vonících mátou je tu země tvrdá, nelítostná a nehostinná, která neživí, nýbrž vyhání a zabíjí. Místo konvenčního mužického typu jsou tu lidé, kteří nemají někdy ani trávy, aby ji spařili a snědli, ani osikové kůry, z níž by si napekli chleba; ubozí lidští červi, jejichž náboženstvím je nejhroznější pověra, kteří se modlí k strašidlům, pokud neproklínají sebe a vše, co vidí kolem. V jejich vsi není hovoru a písní, není dovádění dětí; je tam jen pláč a sténání. I zvířata, pokud nezašla hladem, potácejí se jako ve snách. Hlad činí tu z lidí zloděje a vyhání je do ciziny burlačit. A když všude marně hledali čehosi lepšího, hynou zapřaženi, jako hynou vysílená, utýraná tažná zvířata.

Je v pravdě k pláči osud těchto nejbídnějších vyděděnců. Ale autorova pláče, o němž tu píše Někrasovu, tu nelze najít nikde. S kronikářskou objektivitou okresluje skutečnost, ale ani na chvíli nevystoupí z knihy, aby ukázal slzy, jež nad ní proléval. Neproklíná a neprotestuje proti společenským křivdám, jako jeho literární současníci, nezoufá a nepláče; jen střízlivě referuje. Líčí-li, kterak Pila vytahuje z pece nahé mrtvoly dětí, činí to s toutéž lhostejností, s jakou popisuje čerpání vody s barek nebo rvačku se strážníky, týmž mdlým tempem a týmž jednotvárným, těžkopádným, nedbalým a neobratným slohem. Není tu ani pokusu o vyjádření vnitřního smyslu událostí; vše je vnějškové, jdouc do šířky, ne do hloubky. Není tu ani líčení krajinného, ani vpravdě poetické stránky, ba ani jednoho reliefnějšího výrazu: je to suchopárná kronika bez duše, bez kouzla osobitosti. A to ji odcizuje dnešnímu čtenáři.

Jediné, co zbývá, je její hluboká, přesvědčivá životní pravdivost; všechno, co je v ní, bylo těžce, bolestně prožito. Ovšem »Podlipovci« byli pouhým slibem třiadvacetiletého Rěšetnikova. Stačí si přečísti na příklad stránky o smrti a pohřbu Aproščině, aby bylo zřejmo, že bylo jistě pohřbeno mnoho možností s tímto mladým literárním proletářem.

»Děti v továrně« od Semenova je dojemná tendenční povídka, hlásající chválu venkova a odsuzující dětskou práci tovární, napsaná s milou prostosrdečností; Infantěvovy »Sibiřské povídky« jsou tři ethnografické náčrtky, oplývající mnohými podrobnostmi a poučnými detaily. Obě knížky hodí se dobře v rámec »Osení«. —g.

*

Boleslav Prus. Nedlouho po Elize Orzeszkové a Marii Konopnické odešel 19. května ve Varšavě třetí představitel demokratických tendencí literatury polské, Alexander Glowacki, jenž od 70. let proslul pode jménem Boleslav Prus. Dobrou část svého života strávil Boleslav Prus, který se narodil 8. srpna 1847 v Pulavách pod Lublinem, v službě novinářské, a ohlasy toho zaznívají ve většině jeho prací románových a povídkových: s velmi spolehlivou znalostí polského lidového života ve všech jeho útvarech společenských pojí se u něho opravná a výchovná tendence, a všude proniká zahořklý a karikující humor ducha satiricky založeného. Boleslav Prus, v mládí fanatik věd mathematicko-přírodních a statistických se sklonem k positivismu až utilitářskému, byl povahou střízlivě rozumovou bez valného smyslu pro hodnoty ryze esthetické, čímž trpěly hlavně jeho rozlehlejší skladby románové. Ježto »Přehled« asi přinese o B. Prusovi obšírný článek od polského odborníka, citujeme dnes jen stručnou a výraznou jeho charakteristiku od Al. Brücknera, doplňujíce ji pouze bibliografickými poznámkami: »Prus začal jako positivista, feuilletonista a humorista (»Kłopoty babuni« 1873, »To i owo« 1874), než zužitkoval svá pozorování denního života a jeho hybných sil ve větších výtvorech: též on, jako mnozí ze současných spisovatelů polských, dobyl prvního velkého úspěchu selským románem (»Placówka« 1886), v němž velebí houževnaté lpění sedlákovo na rodné hroudě; pak přiklonil se k sociálním románům (»Lalka« 1890, »Emancipantki« 1894, ale již r. 1875 »Pałac i rudera«) velkolepé hloubky myšlenek a s podivuhodnými postavami; ve svém románě z doby faraův (»Faraon« 1897), jímž polský básník daleko předstihl německého professora Ebersa, holdoval evolucionismu, ježto reformátor sám podléhá, avšak jeho překonavatelé musí pak přece faraonovy reformy provésti.« Díla B. Prusova, v domově velmi populární, byla uvedena namnoze i do češtiny; dílem u F. Šimáčka, dílem u E. Beauforta vydány překlady románů »Farao«, »Loutka« a »Palác i zbořenina«; snad by bylo dlužno zčeštiti i jeho »Hlídku« (»Placówka«), románovou to epopej zápasu polského sedláka se živlem německým, která vedle »Spícího vojska« (»Das schlafende Heer«)

Kláry Viebigové jest nejpamátnějším dokumentem románovým pro národní a sociální boj polskoněmecký.

*

Příspěvky k poznání H. G. Schauera. V zajímavé vzpomínkové mosaice, kterou jako druhou část díla »Z mých pamětí« otiskuje Alois Jirásek v letošním »Zvonu«, čteme i podrobnost o H. G. Schauerovi, spoluzakladateli české kritiky moderní. H. G. Schauer, rodák litomyšlský, studoval v l. 1875—1882 na gymnasiu v Litomyšli, Alois Jirásek však jeho professorem nebyl. R. 1880 odevzdali spolužáci Schauerovi, tehdy sextáni Aloisu Jiráskovi jako spisovateli rukopisný almanach »Červánky« s pracemi devíti autorů. Hubert Gordon Schauer měl v almanachu lyrické básně »Z ohlasu večerních písní«, novellistickou črtu »Ozvuky« a zlomek ze »sociální tragedie« »Hlubiny«. Šířka a opravdovost literárního zájmu Schauerova mluví již z rozmanitostí slovesných genrů. Alois Jirásek otiskuje z dramatického zlomku Schauerova úryvek monologu »Oldřicha«, osoby nijak určitěji neoznačené:

»Má drahá, svatá vlasti nešťastná!
Proč právě tys ten článek osudný,
jejž ruka člověka, chtíc posvátný
rozpoutat řetěz světa, nejdřív rve?
Ó lidstvo, ty jsi pohrouženo v sen
svůj úmorný, nechtělo slyšet sten,
jímž národ, vražděn, volal o pomoc,
zřít nechtělo jsi plápol hranicí — —
Nuž dobře: zakryj oči před světlem...
Leč přijde čas, kdy poznáš chybu svou,
kdy národ na kolenou odprosíš...
Nám ovšem třeba mnoho bojovat,
dát život, štěstí na oltář
a třeba zhynout, bez cti, bez jména.«

V těchto verších sedmnáctiletého studenta, jenž už r. 1880 pokouší se o sociální tragedii, hlásí se plně ono tragické pojetí národnosti, které bylo životní otázkou H. G. Schauera po otci původu německého. Roku příštího bylo by Schauerovi padesát let; litomyšlští studenti chystají k tomu jubileu vydati buď soubor neb výbor jeho rozptýlených prací — cestu jim k tomu urovnala pečlivá studie Hartlova v loňské »Pokrokové revui«.

VEŘEJNÁ SPRAVA

Dr. JIŘÍ HOETZEL:

REFORMA VEŘEJNÉ SPRÁVY.

Volné kapitoly. (Pokračování z čís. 17.)

Výklady Brockhausenovy o potřebě, aby každá stolice správní vyvíjela činnost podstatně rozdílnou od působnosti instancí ostatních, souvisí s Brockhausenovým základním nazíráním na úkoly veřejné správy.

Nesporno jest (plyne to i z positivních předpisů právních), že správa má plniti určitě úkoly veřejné i bez podnětů stran, tedy vyvíjeti činnost podstatně odlišnou od poslání soudů v záležitostech sporných. Dosíci určitého cíle správního pokládá se dle panujícího mínění za přední maximu veřejné správy. Tato činnost správy vázána je často přesnými právními předpisy, jež znamenají obmezení akční volnosti správy. U nás nesmí se však zapomínati, že orgány správní nemají na starosti pouze plnění správních úkolů ve zmíněném slova smyslu, nýbrž zároveň samy rozhodují o hranicích své akční volnosti, když postižení účastníci tvrdí, že bylo správou bezprávně vsaženo do jejich svobody osobní a majetkové. Kromě toho správní úřady rozhodují spory mezi účastníky asi po vzoru sporů civilních. Zkrátka: u nás nebylo provedeno organické oddělení funkcí ryze správních od judiciálních: naše správní úřady nespravují pouze, ony také soudí, judikují. Z tohoto fakta plyne zcela jasně, že nedá se u nás beze změny dosavadní organisace správy provésti myšlenka Brockhausenova o zásadně různém poslání různých stolic správních.

Máme-li na mysli ryze správní funkce, jsou pro jejich přenesení na různé stolice správní rozhodny ohledy účelnosti a vhodnosti; rozhoduje důležitost obstarávaných agend a schopnost orgánu úkoly jemu svěřené dobře obstarávati. To je něco, s čím se setkáváme krok za krokem v správních předpisech. Tím se vysvětluje, že agendy vnitřně totožné mají na starosti orgány různé hierarchické výše (srov. předpisy o tom, že některé živnostenské provozovny schvaluje okresní úřad politický, jiné zemský úřad a ostatní ministerstvo obchodu, ač ve všech případech jde o akt právně stejný). Jsou však formy vrchnostenské činnosti, které nejsou možny při všech orgánech. Uvedl bych namátkou funkce dozorčí, jež mohou příslušeti jen orgánům nadřízeným. A konečně vrchní vedení správních záležitostí (ryzích) vyžaduje zvláštního školení a nelze je svěřiti orgánu kterémukoliv. Za to však judikatorní činnost správním úřadům nesporně svěřená jest u nás — abych se tak vyjádřil — immanentním principem naší správní organisace. Všecky instance jsou jí pověřeny, a Brockhausenovi nezbude než počítati s tím nutným faktem, že všecky instance správní vyvíjejí právně tutéž činnost. Dokud se u nás ryzí správa organicky neodloučí od tak zv. správní justice (sporných záležitostí správních), musíme s tímto zjevem počítati jako s nutnou skutečností. Neměl jsem nikdy dojmu ve své praxi, že by kořen zla tkvěl v judikatorní činnosti našich úřadů správních. Na konec se otázka zredukuje na otázku osob ve správě činných. Čím budeme míti správní orgány odborně školenější a neodvislejší,

tím snáze bude lze spokojiti se s menším počtem stolic správních. Vývoj našeho zákonodárství správního pod tlakem nutkavých poměrů a získaných zkušeností má nespornou tendenci dávati poslední slovo v instančním postupu správním nižším stolicím. Stále více je na ústupu dřívější myšlenka, jako by o každé sebe nepatrnější věci musela se pronésti »centrála«. Překvapuje proto opravdu názor Brockhausenův, jako by ve správním postupu instančním tvoření vůle mělo se díti shora dolů, nikoliv obráceně. Takovéto nazírání na instanční rozhodování správní je v odporu se základním pojímáním judikatorní činnosti správních úřadů. Činnost ta má právní meze v obsahu objektivního práva resp. v zásadě i volné uvážení správní obmezující: jednati tak, jak toho vyžadují zájmy veřejné, tedy zájmy správy nejlépe vedené. Jako nikoho nenapadne žádati, aby činnost nižších soudů byla reglementována shora, tak nemá smyslu požadavek Brockhausenův, aby tvoření státní vůle v postupu instancí správních se dělo shora. Názor Brockhausenův by musil míti v zápětí nutně zlo, které Brockhausen sám jinde vytýká, že ministerstva se vyčerpávají ve vyřizování kusů. Utkvělá myšlenka Brockhausenova: chtíti svým způsobem mermomocí dělati zásadní rozdíl mezi judikatorní činností správních úřadů a soudů patří mezi ty hledané duchaplnosti, které se rozplynou v niveč při trochu podrobnější znalosti skutečných poměrů.

Nelze s dostatek zdůrazniti, že zdatnost naší správy je v osobách. Prof. Redlich ve své pozoruhodné řeči v poslanecké sněmovně říšské rady (vyšla zvlášť pod názvem: Zustand und Reform der österreichischen Verwaltung) upozornil na to, jaké spousty úřednictva jsou zaměstnány v ministerstvech. Při tomto stavu osobním bylo by přece jen myslitelno — kdyby šlo o skutečné síly pracovní a ne o pouhé figury, jak Redlich dovozuje — že by ústřední úřady mohly plniti úkol jim předurčený: býti vrcholem a strážcem veřejné správy státní. — V dalším postupu své práce věnuje Brockhausen pozornost otázce samosprávných krajů. Srovnáváme-li publikaci Klubu konceptního úřednictva zemského výboru: »Krajská zastupitelstva« s vývody Brockhausenovými, padne nám do oka rozdíl, s jakým na tutéž otázku nazírají skuteční znalci a ti, kdož nedostatek hlubší znalosti chtí nahraditi theoretisováním.

(Pokračování.)

SLOVANSTVO

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

Nedostatek zákonitosti v politických poměrech království. — Příklady z poměrů školských.

IX.

Neodvisle od ústavodárné represse obyvatelstvo království trpělo ještě tím, že místní byrokracie se necítila vázanou zachovávati doslovně ani nejvýše zajištěné zákony a libovolně jednala proti nim, přirozeně v neprospěch obyvatelstva. Zákony byly obcházeny a překrucovány, často vykládány způsobem, zřejmě se protivícím vůli zákonodárcově, a roztahovány jako gutaperky přes míru a nad potřebu. Interpretace a applikace zákona závisela na diskreditované moci orgánů administračních, dokonce i nejnižšího stupně. Zákon byl nahrazen libovůlí.

Nemoha zde vykládati celé historie bezzákonitosti v politických poměrech království, dovolím si pouze uvésti několik výmluvných příkladů, illustrujících mou thesi, z poměrů školských.

Na to na př., že římsko-katol. náboženství mají vyučovati na obecných školách v království kněží, zdá se, nikdy se v Petrohradě neptali. Věc ta byla příliš zřejmou.[28])

Nařízení z 30. srpna 1864 dávalo vesnickým obcím právo ustanovovat kněze za učitele náboženství. Poněvadž nařízení to školské správy ignorovaly, v únoru 1890 odbývala se v Petrohradě zvláštní porada za předsednictví ministra osvěty, v níž bylo ustanoveno rozkázati potvrzení katolických kněží na zásadách hořejšího nařízení. »Přes toto jednohlasné usnesení (píše gen. gubernátor varšavský Hurko ve zprávě za r. 1891), nebylo to uvedeno v život.« Zpráva ze šk. r. 1891—2 ukazuje, že v největší části obecných škol vůbec se nevyučovalo římsko-kat. náboženství, v 58 mu vyučovali protestanti, v 44 pravoslavní učitelé. Pro odporující stanovisko vyučovacího odboru gen. Hurko žádá o nové, nejvýš potvrzené usnesení komitétu ministrů z 16. března 1892, jež by tuto otázku konečně a neodvolatelně zodpovědělo.

Ale ani tehdy se nevyhovělo přání centrální vlády.

Kurátor oddělení vyučovacího Apuchtin rozeslal usnesení komitétu ministrů »na vědomí a k provedení« s malým vlastním »vysvětlením«, že školy, v nichž budou vyučovat náboženství kněží, musí býti navštěvovány zástupci guberniální správy, komisaři selských záležitostí a

[28]) Komitét ministrů prohlásil 29. dubna 1896: »V žádném případě nemůže se připustiti, aby vyučování katol. náboženství bylo svěřeno osobám jiných vyznání, neboť to uráží náboženské city lidu a může právem vzbuditi jeho rozhořčení na vládu.«

zemskými dozorci, a každý z těchto »revisorů« bude povinen přesvědčovati se »cestou ptaní se dítek« o »zákonitém průběhu vyučování«.

Účelu cirkuláře bylo dosaženo. Uplynulo pět let a nástupce gen. adj. Hurky stěžuje si znovu centrální vládě: »Obecná škola jest bez kněze.« (Str. 39 memoriálu kn. Imertyňského za r. 1897.)

R. 1881 gen. gubernátor varšavský Albedyński vymohl císařský rozkaz o rozšíření vyučování jazyka polského a počtu hodin. Ale nařízení to zase nevešlo v život. Školské správy v království je prostě uložily k aktům. Jako dříve hodiny polského jazyka zase sloužily výlučně k zlepšení znalosti jazyka ruského. A v den Apuchtinova jubilea vydána byla na jeho počest brožura, v níž bylo mezi zásluhami, které si získal o vlast, uvedeno, že dovedl neprováděti Nejvyšší nařízení.

Nebudu více uváděti příkladů, uvedu jen nejnovější, nejčerstvější, z minulého roku.

Známo, že 6. (19.) června 1906 komitét ministrů, projednávaje otázku zrušení hranic politických a národních v království, usnesl se, že v soukromé škole střední v království mohou býti všechny předměty vykládány polsky, mimo ruštinu, dějepis a zeměpis. Nezřetelné vyjádření stalo se příčinou sporu, zda tím rozuměti třeba historii a geografii všeobecnou, či jen ruskou. Ministři osvěty, průmyslu, obchodu a orby, na nichž školy v království závisí, žádali senát o vysvětlení tohoto bodu, ale hned jednohlasně osvědčili a odůvodnili, že dle jejich názoru geografie a historie všeobecná mají býti dle usnesení komitétu ministrů vykládány polsky. Záležitost tato se protahuje v senátě od tří let, prošla různými fasemi, ale dosud konečně rozřešena není. Přes to, že věc dosud není vyřízena, a přes to, že ministr osvěty celou otázku v senátě vylíčil příznivě, jemu podléhající kuratorium varšavského vyučovacího oddělení, věrné své tradici, rozřešilo ji hned a vyřídilo dle svého uznání ve smyslu nepříznivém. Pod hrozbou zavření školy (byly zavírány, otvírány a zase zavírány)[29] a administračního potahování musily soukromé školy vyučovati všeobecné historii a zeměpisu rusky.

A senát tu otázku dále bude uvažovat a zásadně řešit.

V protokole nejvýše schváleném usnesení ministerského komitétu z 6. (19.) června 1905 tato záležitost byla způsobem nepřipouštějícím dvojího výkladu odsouzena.

»Komitét ministrů (čteme v úředním protokole, otištěném v »Prav. Věstniku«) nemůže zamlčeti přesvědčení, že úmysly vyšších úřadů, projevené v zákonodárství nebo vládou centrální, v mnoha případech jsou libovolně komentovány orgány nižších úřadů, a nemajíce při provádění na místech, pro něž jsou, toho významu, jejž by míti měly, vyvolávají někdy povážlivé komplikace v rozvoji nejdůležitějších stránek společenského života«. »Činnost vyučovacích správ nezřídka se nacházela v úplném nesouhlase a odporu s politikou zástupce nejvyšší vlády v zemi — generál-gubernátora. Vzdorujíce zákonu a zbytečně široce jej komentujíce správy školské vyvolávaly mezi obyvatelstvem nespokojenost, poněvadž ve škole pronásledují všecho polské, a ve značné míře ničily smírnou politiku generál-gubernátora, seslabujíce ji svými skutky.«

Jestliže je možno nevšímat si a ignorovat nejvyšších nařízení, nač dokonce třeba mluvit o nejobyčejnějších článcích zákona a úředních předpisů. Užívání jejich záviselo na osobních názorech úředníků, kteří mohli každé opominutí nebo překročení zákona vždycky vysvětliti »politickými ohledy«, zajišťujíce si tímto lehkým způsobem beztrestnost.

Zda nemusilo toto překročování závazných nařízení a zákonů samými státními funkcionáři, těmi, kteří měli býti jejich legálními strážci, zpět působiti na obyvatelstvo jakožto jediná svého druhu, nemající příkladu politická paedagogika? Nemohlo obyvatelstvo, ať právem či neprávem, viděti v tom pro sebe rozhřešení, kdykoliv se mu zdálo, že je zavádí rozpor mezi jeho vlastenecký cítěním a zákony?

(Pokračování.)

[29]) Velmi zajímavou illustrací poměrů v království je otázka zavírání škol soukromých. Na základě válečného stavu má právo to učiniti generál-gubernátor, po čas trvání tohoto stavu, při »neobvyklé ochraně« jen na rok, na delší dobu jen rada ministerská. V témž »sborníku zákonů«, kde jsou předpisy o výminečných stavech, se skrývá skromný článek, jenž stanoví: Každou školu navždy může uzavříti kuratorium vzdělávacího oddělení, pozná-li, že se předpisy nezachovávají. Úřady školní u nás těžily z tohoto paragrafu dle libosti.

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

VÝHODY STAVEBNÍCH DRUŽSTEV.

(Dokončení.)

Zvláštní výhody se stanoviska veřejných zájmů:

Podpora novostaveb: 24letého osvobození od daní požívají obytné domy vystavěné na ploše dosud nezastavěné nebo na stavební ploše domu až k povrchu zemskému úplně strženého (§ 1. z. 144/902). Poloviční převodní poplatek platí se z nezastavěných pozemků (§ 3. z. 243/911 — definice nezastavěného pozemku: čl. 8. m. n. 31/912, stavebně uzavřeného malého bytu: § 12. z. 242/911).

Lhůta k zastavění: Tohoto snížení převod. poplatku se pozbude, nebude-li do 3 roků po získání pozemku stavebním družstvem na něm budova s malými byty k užívání odevzdána (§ 3. III. b z. 243/911) a nebyla-li ještě úvěrová pomoc fondu dána nebo zajištěna nebo vůbec vyžádána, nebude-li ve prospěch státu na pozemku jako reálné břemeno vložen takový vlastníkův závazek (§ 3. ibidem, č. 5. m. n. 31/912).

Obmezení spekulace: Věnování domu na dělnické byty na dobu 50 let bude vloženo ve prospěch státu jako věcné břemeno (§ 14. z. 144/902, m. n. 6/903). Dokud zápůjčka není zcela umořena, nesmějí se domy bez souhlasu minister. zciziti (čl. XII. reg.). Aby se výhody snížení převodního poplatku nebo popl. aekvivalentu nepozbylo, třeba knihovního závazku, že nemovitost nebude během 10 let na jiného než člena, resp. bez svolení minister. zcizena (§ 3. odst. V. a 5. z. 243/911, čl. 14. posl. odst. a 29. al. 3. b/stat. a čl. 5. al. 1. b/a 13. m. n. 31/912). Vypůjčitel (prodavatel rodinného domku) má knihovní právo předkupní, resp. koupě zpáteční (§ 12. II. B. C. z. 144/902, § 39. m. n. 6/903, čl. 19. odst. IV., 29. odst. 3. b stat.). Obecně prospěšný charakter družstev jest chráněn předpisy čl. 14., čl. 24. al. 6. (vypovědění zápůjčky), čl. 25. odst. II. (táž osoba nemůže najmouti 2 malé byty nebo dílny), čl. 29. č. 1. (na jedinou osobu nesmí býti prodána více než 1 nemovitost), čl. 12. a 14. m. n. 31/912, ztráta výhod poplatkových při odeřčení ob. prosp. charakteru a čl. 15. ib. (zachování obecně prospěšného rázu při fusi). Dobrovolné dražby na nejvíc podávajícího smějí se konati jen se schválením ministerským (čl. 29. č. 4. st.).

Zvláštní hygienické předpisy, kterým mají stavby družstevní vyhovovati, obsahují §§ 5. odst. IV. a 5., 6. a 7. al. 2., 9. a 10. z. 144/902, oddíl I.—III. m. n. 6/903, § 6. posl. odst. z. 235/910, čl. 8. st., výnos minist. veř. prací ze dne 21. července 1911 č. 213/58—III., §§ 11. a 12. m. n. 242/911. Projekt může býti přezkoušen místodržitelstvím (§ 35. m. n. 6/903). Výčep a drobný prodej pálených nápojů lihových jest naprosto zakázán (§ 3. posl. odst. z. 144/902), resp. bez schválení minister. nedovolen (čl. 29. al. 3. b st.). Budovy a byty jest udržovati v řádném stavu (§ 14. I., 15. I., 17. I. z. 144/902, čl. 24. al. 1. stat., čl. 5. al. 2. m. n. 31/912). Podnájem a přijímání noclehářů jest v rodinných domech obytných, jež nesmějí hostiti více než 2 rodiny, zapověděno (§ 5. II., IV. z. 144/902). Od jednotlivých těchto podmínek může býti dispensováno (§ 10. l. c.).

Bytový dozor: Dělnické domy jsou podrobeny dohledu politických úřadů, resp. živnostenských inspektorátů (§ 17. odst. II. z. 144/902 — nařízením mohou býti zřízeny orgány zvláštní); družstva jsou podrobena revisi ministerské resp. svazové (čl. XVII. reg., § 7. z. 243/911, čl. 28. st., čl. 3. m. n. 30/912, čl. 1. m. n. 31/912).

Právo stavební — nový právní institut zavedený usnesením poslanecké sněmovny ze dne 22. března 1912 — jest věcné, zcizitelné, na pozemku (třeba části jeho) váznoucí, vlastní knihovní vložku mající a za nemovitou věc (tedy i předmět hypoték) platící právo na pozemku nebo pod ním míti dílo stavební jakožto příslušenství. Zástavní právo do polovice ceny stavebního práva požívá sirotčí jistoty.

Právo stavební může nejméně na 30 a nejdéle na 80 let býti zřízeno státem, zemí, obcemi, církevními ústavy a obecně prospěšnými sdruženími na jich pozemcích, je-li dle výroku zemského politického úřadu veřejným zájmům vyhověno.

Po zániku práva připadá dílo stavební vlastníku pozemku; oprávněný má dostati odškodné ve výši ¼ hodnoty stavební. —

Značnou nevýhodou družstev po této stránce jest komplikovanost předpisů jich se týkajících a poněvadž výhody nepropůjčují se snad po officiósním řízení orgánů pověřených státní péčí bytovou, nýbrž vždy jen k detailním žádostem družstev, nevím, najde-li se tolik dobrovolných funkcionářů, kteří by otázku bytové reformy ve formě družstevní přivedli ku příznivému rozluštění. Dr. *K. B.*

POLITIKA

Prof. Dr. V. J. Daneš: **Hospodářské problémy světové politiky.** V Praze 1912. Nákl. J. Otty, str. 56. (Dokončení.)

Dnešní Německo nestačí pro německý národ po žádné stránce. Jeho dosavadní država neposkytuje dosti místa pro jeho přirozený rozmach v letech nejbližších, jeho hranice dnešní neodpovídají ani požadavkům hospodářským ani čistě národním, jeho průmysl a obchod potřebují více jistoty, větší účinné ochrany za hranicemi, mají-li se dále utěšeně rozvíjeti, nežli jim říše za dnešních poměrů v nynějších svých rozměrech může poskytnouti. Pro Německo jest hospodářskou nutností, aby se rozšířilo, je příkazem národního sebevědomí, aby v jeden celek politický a hospodářský spojilo i ty důležité větve německého národa, které dosud žijí mimo hranice německé říše — podaří-li se mu to bez velké války, podaří-li se mu to vůbec, jest otázkou budoucnosti. Dosavadní osady německé, ač rozlohou velmi rozsáhlé, ukazují zjevně svou polohou i svými hospodářskými možnostmi, že Německo přišlo do shonu po koloniích pozdě a bylo nuceno spokojiti se zbytky daleko od sebe vzdálenými, ze kterých ani velkými investicemi ani nejpečlivější snahou nelze mnoho učiniti. Proto nutno nalézti nové země pro odliv neobyčejně vzrůstajícího obyvatelstva, — tratiti jej stále do ciziny, kde se národně odcizuje, Německo nadále nechce a nemůže — pro odbyt průmyslových výrobků a pro získávání surovin a zboží koloniálního. Ostatně i z jiného důvodu. Dnes velká část obyvatelstva německé říše jest svojí existencí přímo závislá na zahraničním obchodu říše; její hospodářské těžiště není uvnitř říšské državy, nýbrž za hranicemi, kde vystaveno jest bez účinné ochrany vlastní státní moci soutěži cizí i nepřátelským opatřením cizích států. Říká-li se, že by Anglie ani po několik neděl nevydržela blokádu svých přístavů, ježto by neměla co jíst, jest stejně pravdivým faktem, že účinná blokáda německých přístavů v době ne o mnoho delší způsobila by hroznou krisi v průmyslu Německa. Německo jest si dobře vědomo nebezpečí, které tkví právě v této okolnosti, a proto vším úsilím buduje své námořní loďstvo válečné. Také však mírnou cestou by mohl německý obchod a průmysl utrpěti ztráty, jakým se musí říše brániti vším možným způsobem již napřed. Takovou katastrofou pro německý průmysl a obchod byla by změna celní politiky v říši britské (vývoz Německa do Anglie a britských kolonií činil r. 1910 více než 1400 millionů marek). Proto je životním zájmem Německa, aby vedle území, jež možno ještě výhodně kolonisovati, získalo pro svůj průmysl a obchod odbytiště, o něž by se mohlo aspoň do jisté míry opříti zvláště v případě, že by obchod z přístavů moře Severního a Baltického byl ohrožen. Přirozenou náhradou neb aspoň výpomocí jest silný hospodářský a obchodní vliv v zemích, kterých možno z Německa dosíci po souši, po spojení železničním. To je jeden z nejpádnějších důvodů úsilovného »Drang nach Osten« jak v hospodářském a kolonisačním, tak i v politickém smyslu.

S druhé strany ukládá zájem oněch částí německého národa, které jsou mimo říši, velkoněmeckému imperialismu, aby se zabýval plány na proniknutí hlavně ve dvou směrech: jednak na severozápad do Nizozemska a Belgie, kde žijí úzce příbuzné větve německé, Hollanďané a Flámové, jednak do Rakouska-Uherska. K připojení Nizozemska a aspoň i severní a východní Belgie i s hlavním přístavem Antverpami svádí Německo vedle národní příbuznosti též nesmírně důležitá okolnost hospodářská, znamenající proň dnes ohromnou ztrátu a škodu, že totiž jeho přirozené východiště k oceánu, řeka Rýn, ve svém dolním toku přechází na cizí nizozemské území, a že celé pobřeží, k němuž neobyčejně lidnatý a průmyslem bohatý kraj porýnský přirozeně směřuje svými obchodními svazky s cizinou, je v moci cizích států se samostatnou politikou hospodářskou. Podobně je tomu s Rakouskem, jímž by získalo Německo jak Terst a tím přístup k Adriatickému moři tak přístup do bližšího Orientu, jenž, jak nahoře ukázáno, jest mu za možnosti uzavření jeho přístavů nezbytnou, ba přímo životní potřebou. Než i připojením Hollandska a části Belgie jakož i sudetských a alpských zemí rakouských (o Halič a Bukovinu Němcům nejde) získala by Říše příliš málo záruky pro budoucí rozmnožení obyvatelstva a jeho expansivních potřeb. Veškeré ty země jsou hustě obydleny, kolonisace nová je tedy na jejich půdě do značné míry omezena. Proto upírá Německo svůj zrak na Malou Asii, jež by znovuzavedením umělého zavodňování se mohla státi schopna uživiti velmi značný počet kolonistů. A právě sem a do Mesopotamie hledí si Německo pojistiti bezpečnou sobě cestu Rakouskem-Uherskem a balkánskými státy. Zbývající velké oblasti, které jsou ještě dosti liduprázdné a mohly by uhostiti milliony Němců v budoucnosti, jsou v moci britské. A dojde-li k velkému válečnému utkání mezi Anglií a Německem, bude jistě jednou z pohnutek ženoucích Německo do boje naděje, že získá část kolonisační državy anglické jako reservu pro budoucí vedlejší větve německého národa.

To jsou asi problémy německého imperialismu, hledajícího horečně na všech stranách možnost rozšíření říše. Hledání to neustane a nemůže ustati, naráží však všude na zájmy jiných

mocností, hlavně Anglie. Z něho pochází nervosita světové politiky posledních let. V něm je také příčina dnešního zbrojení a zárodek příštích event. konfliktů světových.

Toť podstatný obsah zajímavých vývodů Danešových. Bylo by žádoucno, aby autor nyní některé z nich šíťeji rozvedl. Zvláště snad problémy, jež lze shrnouti pod titul: britský imperialism a anglický svobodný obchod. Jsou z hospodářských problémů světové politiky bez odporu nejzajímavější.

Ref. *Jan Gallas.*

*

Z TÝDNE.

jl. Vídeň 22. května 1912.

Naši přátelé na venkově představují si dozajista docela jinak situaci ve Vídni, než jaká je ve skutečnosti. Denní listy podle ustáleného zvyku referují o akcích stran, z neurčitých frasí, které v novinovém stylu zdomácněly, se usuzuje na různé, dosud sice tajené, ale politicky dalekosáhlé kroky. A ono zatím zde je ticho, docela ticho a přímo skličující ticho. Ve sněmovním plénu děje se sice právě druhé a třetí čtení úřednické pragmatiky, repraesentace úřednických organisací poslouchají s galerie řeči zástupců jednotlivých parlamentních stran a dychtivě vyčkávají výsledek hlasování, ale do zájmu o to, co se děje, musí se člověk nutiti, neboť se již dobře ví, že poslanecká sněmovna přijme předlohu ve znění výborem navrženém i doporučeném, tedy ve formě, kterouž vláda dne 22. ústy ministra vnitra opětně prohlásila za naprosto nepřijatelnou. Referent poslanec Čech s tribuny presidentské zcela upřímně řekl, že předloha tak jako tak bude opět vrácena panskou sněmovnou, aby debatou při druhém a třetím čtení nebyl zbytečně utrácen čas. — Mohlo se tudíž snad říci, že pro úsporu času a pro rychlejší splnění požadavků úřednictva by měla být rovnou přijata vládní předloha v původním znění. To by sice bylo zcela logické, ale, jak známo, v politickém životě se s logikou daleko člověk nedostane dle převládajícího názoru, a proto se jí ani jednotlivci hrubě nespravují.

Rozumně usuzující úřednictvo ví, že je uzákonění služební pragmatiky ohroženo, setrvá-li sněmovna na stanovisku výboru, a vidělo by rádo prosté přijetí vládní předlohy s těmi změnami, proti nimž vláda ničeho nenamítala. Ale agitační hesla zní dál, mluví se dále o »zpátečnické, naprosto nepřijatelné předloze vládní« v některých orgánech a shromážděních úřednických organisací. Nuže, kde najít parlamentní stranu, která by hlasovala tak, aby sice bylo úřednictvo v duchu úplně uspokojeno, ale na ni aby padala zodpovědnost, že pomohla uzákonit protipokrokovou, zpátečnickou, úřednictvu škodlivou předlohu?

Sněmovna je tudíž nucena hlasovati »pokrokově«, a výsledek toho bude, že si úřednictvo počká ještě na to, co by mohlo míti teď, baron Heinold mluvil dne 22. května dokonce o eventuelním zmaření předlohy. Hlavně se točí spor o to, že vláda nechce připustit, aby zákon nabyl platnosti dnem 1. července 1912 a aby vypuštěny byly §§ 31. a 32., ve kterých úřednictvo spatřuje obmezení koaliční svobody.

Jaká je teď koaliční svoboda úředníků? Oč by mohlo býti hůře než teď, kdyby dotčené §§ chystaného zákona byly přijaty? Zatím co zástupce ministerského předsedy bar. Heinold prohlašoval, že vláda nikterak nehodlá znění § 32. využívati k obmezování úřednictva, přišli sociálně demokratičtí poslanci s tajným výnosem c. k. poštovního presidenta Hoheisla ze dne 20. května, kterým se přednostům poštovních a telegrafních úřadů ukazuje na výnosy ze dne 20. září 1911 a 30. dubna 1912 i ukládá, aby upozornili personál na vážné následky účastenství na demonstracích — (dne 21. t. m. konána byla v sále u Wimbergera demonstrační schůze říšského svazu pošt. a telegr. zřízenců) a nařizuje se přednostům kanceláří vhodným způsobem ředitelstvu c. k. pošt a telegr. oznámiti, kteří z úředníků a zřízenců schůze té se zúčastnili a kdo vynikal zvláštní horlivostí agitační.

Oč by mohlo býti hůře, než je teď, kdyby sněmovna schválila §§ 31. a 32. vládní předlohy?

Difference mezi vládami a parlamenty se vyskytují často, ale jen u nás vedou vždy k tomu, že jsou lidé ústavně smýšlející deprimováni. Jen u nás totiž vždy se ukáže v plné nahotě znova stará skutečnost, že je v rakouské domácnosti parlament jen dekorativním kusem nábytku.

*

A česko-německé vyrovnání? Úsudky pronášené o stavu této velice důležité otázky lze shrnouti v několiv slov: »Český radikalismus ukázal v jednom z nejdůležitějších momentů své slabé stránky, zejména svou nesjednocenost. Kdežto radikálové němečtí mezi německými vyjednavateli hrají prim, stavějí se radikálové naši stranou a i v tom, jak provozovat politiku abstinenční, se rozcházejí. Zapomíná se, že nynější doba a nynější poměry se nedají přirovnati k době a k situaci éry »punktační«. Rozdíl je ten, že lid obou táborů si teď dohody přeje, a životní zájmy obou národů k vyrovnání nutí.

FILOSOFIE

FR. TUČNÝ:

VYJASŇOVÁNÍ GENIA.

3.

(Dokončení.)

Cože, genius, podvod? Slyšíte?... Jakáž pomoc! Už je po víře; skepse uštkla, krev se valí, slyším, jak hrozivě hučí. Nemáme jiného východu než její branou. Nezbývá nám jiné pomoci, možnosti, než podrobiti se jejímu žáru, propáliti se jí k novému světlu. Nuž tedy začneme — a s chutí!...

Musíme míti jistotu, za každou cenu jistotu, musíme si ji získati: tak nám začnou diktovati její ústa od toho okamžiku, kdy vejdeme pod její jho, kdy se jí vzdáme. Začneme pozorovati, že nám nezbývá, než se vrhnouti na genia. A v zápětí začneme tak hned činiti ve formě jakési prohlídky.

Vykročíme, a tu, co si při prvém pohybu nejdříve uvědomíme, co se s námi děje, je, že se cítíme napadeni zvědavostí, jež se projevuje v nás jako otázka: co se stává s člověkem u genia? Ale pak se již stane tato věc největším naším zájmem, pak již usurpuje celou naši pozornost, potom absorbuje nás již nejúplněji ze všeho. Co z toho všeho může se žádati, vyvozovati, než že

se musíme této záležitosti zcela oddati, prodělati nastoupenou dráhu až do konce? A tak na konec se smiřujeme s tímto osudem a necháváme se vléci. A tu jako nejvtíravější okolnost, nejnápadnější událost, znamenáme, že se nám vnucuje v případě genia: zneosobňování vyznavačů jeho.

Tento moment začne se nám zdáti podivným. Ale já jsem hotov dokonce tvrditi, že je to vůbec nejcharakterističtější účinek působení, vlivu geniova. Jako nejokatější doklad toho uvádím fakt, že vyslovíme-li slova ta před laikem, stačí, aby padl na tvář. Nad tím nemůžeme zůstati teď lhostejnými. Naopak náš interess utkví jen na tom, začneme se zabývati jen tím.

A tak nepustíme se této niti, jakmile jsme se jí jednou uchopili. Cosi nám praví, že jdeme dobře, šťastně, že přijdeme na světlo, z bludiště ven. Vlastní smysl toho: chceme věděti, co se to děje s člověkem, co se v něm odehrává, snažíme se dostati se dále — dovnitř, naše poznatky se množí, vyjasňují a stávají se vesměs námitkami, dynamitem, jenž ohrožuje, ničí genia. Stává se nám nápadným, že vůči slovu genius přestává namítati rozum; samostatnost, sebevědomí osobní že se zaráží, choulí, plazí jako pes před pánem.

Genius: to jest něco, před čím se pociťují lidé nepatrnými, sníženými. Při tomto slově přestávají býti svými, ztrácejí sebe, zapomínají sebe a na sebe, mění se v obdiv, úctu, modlitbu ke geniovi. Genius poráží! To je markantní úkaz jeho jevení se. Genius: — bůh! Co chcete jiného než uctívání, co vám také jiného konečně zbývá? Ale to vše chladně, zdravě posuzováno: následek nejasnosti, neurčitosti, nejistoty vidění. Nejjednodušší forma psychologického vyjádření toho, čím genius jest: zůstává něco neprohlédnutého. V podstatě to znamená, že člověk není svůj. V tomto nedostatku je utajena další řada účinků a úkazů. Genius ohromuje, vítězí nad člověkem!

Všimneme-li si blíže této psychologické charakteristiky a vývoje kultu geniova, shledáme, že tento průběh jest posunut do náležité dálky předpokladem, jenž předchází vždy před vznikem každého kultu. Kultus genia má tatáž ložiska jako kultus boha: to je mým generalisovaným poznatkem, pozorováním u této historie. Genius těší se jen přijímání, přízni lidí. Vůči němu člověk až dosud vždy povolil a povoluje. Tyto poznatky nabývají po svém vyslovení hrozné podoby, stávají se naším nejlepším důvodem, aby se začlo hleděti s nedůvěrou na genia a jeho kult, aby vzniklo podezření, aby se začlo pochybovati — dokonce vzrostou po případě i na imperativ k tomu. Ale proč se neděje také opak? Vybuchne nenadále naše nespokojenost. Je to evidentní, vyložené, že dnešní kult genia musí býti takovým, jakým jest? Je-li tu protiklad též možný? A je-li k němu dnešní člověk uschopněn? Neb proč nedospěl až k tomu bodu?

Tyto problémy mi šlehly hlavou, když jsem měl býti i já obětován tomuto kultu genia. A teď je vrhám nazpět mezi lidi jako první svůj výpad na genia, jako první výsledek procesu se odehravšího po zapálení oněch otázek v mém mozku, v mém vědomí, v mém poznání, v mém nazírání, jako první signál otřesené a otřásající se půdy pod ním. Ujišťuji: v těchto problémech hlásí se první zemětřesení pod geniem. Jeho socha se začíná kloniti. Ó, ty nešťastné, zlověstné problémy! A nelze jich zadržet! Jakáž pomoc? S tímto hospodářstvím lidí musí to býti tuze v nedobrém pořádku: to zůstane naším posledním závěrem.

Ale tím pak nabývá genius jiné barvy, celá dosavadní pravda o něm začíná býti největší nepravdou. Co nám však sejde na tom! Rozpoznali jsme, že jsou v geniovi jiné barevné tóny utajeny, než jak se vyhlašovalo a vyhlašuje. Nuže, tyto barvy musí se státi viditelnými!...

Ony problémy, ať se nemyslí, že jsou snad zbytečnými otázkami, otázkami dětské zvědavosti. Hraje v nich jiná moc. Pozná se, kým byly našeptávány, o jak mnoho se v nich jedná, jak úžasné věci se chtěly jimi zvěděti, dostati na slunce; co přineslo jejich zodpovědění, co ukázalo lidskému zraku jejich zrození a vzrůst. Přijde čas, že se tyto problémy budou považovati za štěstí, poněvadž v nich se poznaly věci, kterých se nikdo nenadál, jichž nikdo zdaleka netušil.

Jsou vůbec už dobrým znamením proto, že náš dekadentní život ještě dovedl je zroditi, posunouti do předu, že se dovedl tedy ještě takto brániti. Ano, jsou projevem dobré jeho sebeobrany: tuto radost můžeme z nich míti, tu nám mohou dáti. Ale vynutil-li je život, pak dělo se tak z jisté příčiny. Patrně byl už nespokojen s geniem, jeho kultem, patrně jej poškozoval tento, patrně musí býti něco u genia v nepořádku, proto plodí problémy, dává takto znáti, že chce, aby se jím hnulo. Tato situace nutí mne k domýšlivosti.

Že ve mně — v těchto řádcích — začal pud bytí, sebezachování hýbati geniem. Jeho prvním činem se mi jeví, že se mi začlo zdáti podivným, proč se geniové dosud nerozlišují? Proč, objeví-li se jaký, děje se vždy totéž: totiž že lidé ztrácejí vůči němu všecky smysly, jako by tento živel byl od věčnosti do věčnosti stejně platný, stejně cenný. A proč toho, jenž přece se jim zdá odlišným, označují za ne-genia, vymykajícího se z toho pojmu? A proč měli a mají předsudek, že genius jest jen to, co se může a musí uctívati bezvýminečně, ač v jejich praxi panují takové přehmaty?

Abych se vrátil k začátku. V čem vidím to lišení geniů? Ve schopnosti: milovati a nenáviděti. Je-li tento kruh citový ve mně, pak dovedu lišiti, rozlišuji také, dokonce jsem nucen rozlišovati. Dosud máme jen zbožňování genia. To

usvědčuje z chudoby. K bohatství každého citového celku, oblouku náleží vždy i kontrast. Tak to já aspoň chápu. K lásce nenávist! To jest teprve fakt, jednotka citu. Kde nestojí klad a protiklad vedle sebe, kde se nedrží za ruce, tam se jedná o nehotovost, polovičatost. A co máme v případě genia? Zde nevzniknul dosud tento celek! Tato okolnost může míti dvojí význam:

Buď lidé nebyli dosud schopni této síly: milovat a nenávidět, t. j. nebylo dosud úrodné půdy v nich pro vznik tohoto citového celku; nebo genius nebyl ještě tak jasný, celý svým zjevem, svou species — jak je nezbytno, aby tento oblouk citový vznikl.

Ve formě požadavku vyjádřeno, znamená to v prvém případě, aby lidé měli dobrý, ostrý zrak, spolehlivost, pevnost, jistotu ve vjemech jakosti bytosti geniovy; v druhém: aby genius byl celým, určitým živlem. A to je právě výtěžkem, který těmito řádky poskytuji, že umožňuji vznik tohoto citového celku, že uschopňuji, aby geniové mohli býti i nenáviděni, t. j. zjednávám zde nejnutnější nutnost k tomu: jasnost rozpoznání.

Tak mohu vlastně říci, že tvořím genia. Co mě činí tolik silným, abych se odvážil přisvojiti si tento ohromný čin, jest intensita mého pudu lásky a nenávisti. Neb doposud vždy jsem znamenal, že to je to hlavní, co se se mnou děje u každého genia, že jsem puzen jej buď milovati, neb nenáviděti, že musím tak dělati, že je tak dán tento prvek mému »já«, že se z něho skládá. Jen že i v mém případě jsou dvě možnosti: Buď jsem já schopnou půdou pro to, t. j. filosofem; nebo genius už existuje jako živel čistý, celý. Ale poslednímu odporuje má zkušenost. Nenalezl jsem dosud jednotlivé osobnosti geniální čisté, tedy buď osoby jen lásky neb nenávisti. Vždy jsem byl skoro nucen nenávidět i milovat v téže osobě. Vždy také našel jsem místa normálu, obyčejnosti, nechutnosti. Nietzsche a Björnson: nejokatější mé doklady. Patrně budu tedy prvním: budu — filosofem!

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

OBCHODNÍ ŠKOLSTVÍ.

Tyto dny (22.—24. V.) koná učitelstvo českých obchodních škol v Čechách a na Moravě v Praze pracovní sjezd, a to společně učitelstvo škol dvoutřídních i čtyřtřídních. Tato solidarita je dojista účelná již proto, že obě kategorie obchodních škol mají velmi mnoho zájmů společných. Podle toho je také sjezd upraven: jeho jednání jsou jednak všeobecná (v plenu) o otázkách společných, důležitých pro všechny školy a všechno učitelstvo, jednak odborová, kde pojednají o speciálních svých otázkách právě jen odborníci event. i zvláště, pokud jde o školy dvoutřídní a čtyřtřídní.

České obchodní školství — jak jsme ukázali na tomto místě již téměř před 2 lety doporučujíce svolati sjezd českých obchodních škol — ač mu nikterak nelze upříti velmi utěšený pokrok, jehož se dopracovalo za poslední leta, má přece jen řadu požadavků, které si nutno ujasniti a splniti. Jsou zde vedle všech předností i určité nedostatky jak v organisaci vnější tak vnitřní. O jich odstranění nutno pracovati a není k tomu vhodnější cesty nad takovéto společné porady, které se usnesou na svorném postupu. Otázek, o nichž by bylo třeba jednati, pokud jde o obchodní školství vůbec, jest velmi mnoho a lze proto vybrati jen nejakutnější. Jen si všimněme, jak důležito by bylo jednati na př. o našich obchodních školách soukromých, jich organisaci a praxi, o jednotřídním školství českém a o výhodách, které mu jsou neprávem odpírány, o dvoutřídních školách chlapeckých i dívčích a poměru jich ke školám jednoročním, o jich organisaci, osnově, o školách čtyřtřídních a kompromisních, o kursech abiturientských obchodních a dopravních, o otázce koedukace nebo privatistek na obchodních akademiích, o nejednotnosti úpravy veřejnoprávního postavení učitelů jednotlivých škol, o tom, jak plní školy obchodní svůj úkol vzhledem k obchodní praxi atd. — vesměs otázky velmi důležité.

Obchodní školy dvoutřídní konaly od r. 1901 schůze ředitelů, na nichž se tito radili o jednotlivých otázkách, a r. 1904 a 1909 konaly se schůze učitelstva, na nichž pojednáno o dvoutř. školství se všech stránek. Voláno po jednotné organisaci, po jednotné správě, po zákonitém podkladu pro existenci škol dvoutřídních — po převzetí škol do správy státní (vzhledem k nepříznivému stavu financí zemských), a to z důvodů mnohých: jednak jde o finanční zabezpečení škol, o úpravu stavu škol (řádné umístění, sbírky a p.), o slevy školného a výhody žákům, o úpravu poměrů učitelstva (reciprocita, pensijní zaopatření a p.) a p. Jak ukazuje zkušenost, mnohá z přání plně odůvodněných zůstala i nadále jen pia desideria, jichž by nemělo býti tak nedbáno, uvážíme-li, že jde o školství, které je přece aspoň neméně důležité než jiné školství odborné, ať průmyslové ať hospodářské. Srovnáme-li, jak se chová zvláště země nestejně k těmto druhům, nelze si toho vysvětliti.

Obchodní akademie dosud nejednaly o nějakém společném postupu — až byly k tomu loni donuceny svým nepříznivým stavem finančním. Koncem listopadu m. r. svolalo kuratorium německé akademie plzeňské do Vídně zástupce ra-

kouských obchodních akademií českých i německých, a po poradě byla podána c. k. ministerstvu osvěty a vyučování žádost, 1. aby obchodním akademiím povolilo na r. 1911 mimořádný příspěvek k částečné úhradě jejich schodků, 2. aby jim udělilo na r. 1912 přiměřeně zvýšenou státní subvenci, upravenou podle určitých norem a skládající se ze základní subvence vždy po 5 letech vzrůstající a z určitých přídavků na pobočky a na třídy přidružených škol i kursů, a 3. aby co nejdříve provedlo úplné sestátnění všech obchodních akademií, pokud jich kuratoria o to žádají.

V poradě a v podání v ní odůvodněném se uvádělo vše, čím se vysvětluje dnešní nepříznivý finanční stav obchodních akademií. O tom, že nemůže býti aktivní žádná obchodní akademie, která plní řádně své povinnosti vůči žákům i professorům, zařizuje a doplňuje řádně sbírky — není pochyby. Proto možno nazvati jen naivností, pomýšlí-li zříditi některá obec nebo korporace obchodní akademii za tím účelem, aby ziskem z ní ozdravila své finance. Není pochyby, že potřebujeme ústavů dalších, ale kdo je chce založiti, musí míti vyšší cíle než tyto ryze hmotné, které by jej dojista zklamaly. Velmi dobře vystihla porada důvody, které zvyšují deficit akademií — analogicky platí to částečně též pro školy dvoutřídní —: Přes to, že obchodním akademiím žactva přibývá, zůstávají finanční poměry ústavů neutěšené, ba zhoršují se stále. S přírůstkem žactva zvětšují se sice příjmy ústavů, ale daleko větší měrou přibývá i vydání. Platí to především o služném učitelů, které je největší položkou v rozpočtu. Služné vzrůstá kvinkvenálkami, pensemi, substitucemi za nemocné členy. Úprava učební povinnosti učitelů, změnění suplentských míst v definitivní — kde dlouho trvají pobočky, to vše vydání zvyšuje, nehledě ani k tomu, že nebylo dosud lze náležitou měrou udělovati žákům i učitelům podpory cestovní, které mají na odborných školách nemalý význam. —

Naproti tomu je hlavním pramenem příjmů obchodních akademií školné, které vzhledem ke školám jiným ať odborným ať středním jest nepoměrně veliké a i sociálně nespravedlivé, neboť dnes se rekrutuje žactvo obchodních akademií namnoze z jiných vrstev nežli v dobách, kdy byly akademie zakládány. Tehdy šli na obchodní studium synové obchodníků, průmyslníků a továrníků, tedy tříd zámožných i bohatých, které snadno mohly nésti velký náklad na tato studia. Dnes však značný počet žactva přichází ze středních vrstev, z kruhů živnostenských a maloobchodnických, ze tříd rozličných úředníků a p., jimž již vydržování syna na studiích dělá veliké potíže, nehledě ani k vysokému školnému ani ke značným věcným potřebám, jichž obchodní studium žádá. Znemožniti žákům z těchto tříd, často velmi nadaným a snaživým, přístup na akademie jen proto, že jsou nemajetni a nemohou platiti vysokého školného, bylo by velmi nehumánní. Nejen tedy, že nelze školného zvýšiti, nýbrž nutno naopak starati se o to, aby mohlo býti žactvo od školného co nejvíce osvobozováno. V době, kdy stát — ač značnou měrou přispívá na obchodní akademie — hradí svými subvencemi asi $^1/_7$ všech nákladů školy, jsou ústavy nuceny dílem přeplňovati třídy do nejvyšší míry, dílem šetřiti tam, kde to vůbec lze (na učebných pomůckách, sbírkách, knihovnách a p.).

Porada zástupců kuratorií se obírala i jinými důležitými otázkami, zvláště otázkou postátnění akademií, nutného zavedení jednotných přijímacích podmínek na obchodní akademie (kdežto dnes je v tomto směru naprostá různost i ve věcech podstatných. Otázka přijímání žactva na vyšší obchodní školy jest arci spojena také s ozdravěním poměrů na některých školách dvoutřídních), potřeby jednotné organisace všech vyšších škol obchodních v Rakousku, při čemž bylo jednomyslně uznáno všemi přítomnými, že se nutno domáhati zrušení tříd kompromisních, které působí nepříznivě na ústavy ostatní. (Část další.)

UMĚNÍ

ČINOHRA.

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

Henrik Scharling: **Mistr Jan Hus.** Činohra o 5 dějstvích s 10 obrazy. Z dánštiny přeložila Milada Krausová-Lesná. Za režie Frant. Hlavatého poprvé 19. května.

Kletba velké řady zlých skutků (jimiž vinohradská scéna nutila nás tolikráte, že jsme mluvili o jejích opuštěných úkolech raději, než o bídných večerech, jež nám připravovala) valí se a doléhá na toto divadlo zcela nutně i tam, kde rádo by se vzchopilo a stavělo vážným: není tu impulsů dosti nedvojsmyslných a z nouze přivolané »vážné« bytosti, jež mají zatlačiti »Evy«, vyhlížejí pak jako tito Artabanové nebo Mistři Jani z Husince lživě, až nutno se rdíti. Pochopitelno, že sahá se po pozlacených hrách, na nichž rozlity jsou parfumy, barvy, pathos, »odchody«, a zanícené kostnické hranice, — aby zapudily dojem hrozivé, tísnivé nicotnosti, jež by jinak z nich křičela tam, kde naprostá umělecká lax-

nost buduje repertoir, jehož jedním polem jest nevtipná kluzkost a druhým tupá šosáckost. Tu vznikají večery o Husovi, jako večer Henrika Scharlinga, jenž nenapsal kusu lepšího, než starý Jos. Kajetán Tyl, a nad nějž bylo by nutno dlouho hledati spisovatele šedivějšího, ploššího, nebásničtějšího, theologičtějšího. Jak dlouho ještě nedovolí »poměry, obecenstvo a pokladna« jakýkoliv zážeh vážného snažení? Jak dlouho nám bude opakována omluva, jejíž hliněné nohy neshroutily se dosud, myslíme, hlavně proto, že nepochopitelná apathie seriosního tisku nezabývala se dosti podrobně a dosti rázně otázkou vinohradské scény? Snad je svrchovaně na čase, aby bylo této otázky vzpomenuto. *J. K—ček.*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

72. Výroční výstava Krasoumné jednoty pro Čechy. Rudolfinum.

Při otevření výstavy, do jejichž síní mají přístup díla malířská z území daleko rozsáhlejšího, než do výstav spolkových, chováme jisté naděje, že mezi tolika zúčastněnými umělci nalezne se aspoň několik takových, kteří by svým významem zastiňovali vše ostatní, nebo při nedostatku význačných zjevů že shledáme se aspoň s větší rozmanitostí ideovou. Avšak na letošní výroční výstavě rudolfinské postrádáme jakékoli umělecké soutěže. Platí to i o umělcích německých i českých. U českých malířů nelze chváliti lhostejnosti, s níž obrazy se stěhují z výstavy do výstavy. Jestliže nevzbudily silnějšího zájmu dříve, nemají naděje na interess ani na této výstavě. L. Vacátko vystavuje opět obraz V před, mohutných sice rozměrů i tahů, avšak zmatený v prostorových vztazích. Oldřich Blažíček znovu zaslal své kostelní interieury, jež činí sice dojem solidního propracování, avšak hlubšího vznětu postrádají. Jiní naši malíři zaslali sice obrazy nové, ale tak úplně zhotovené podle způsobu děl dřívějších, že o nějakém pokroku v umělecké jejich tvorbě nemůže se vůbec mluviti. Anna Roškotová, jejíhož bernardina složeného z čtverců měli jsme příležitost viděti na výstavě v obecním domě, odvážila se ze stejných kostek sestaviti veliký obraz V parku, čímž nedostatky jejího štětce ještě více vynikají. Také u ostatních umělců jsou vystavovaná díla až na zobrazovaný předmět pouhou odlikou starších prací. Na prvý pohled pozná divák, že obraz **Na pastvě, na** němž barevné skvrny, manýrovitě nanesené, jako by se roztřásaly pod nějakým nárazem na rámec obrazu, vyšel z ruky St. Lolka. Tentýž zjev shledáváme ovšem i u malířů německých. Jako charakteristický příklad uvádím jen obrazy H. Baara, jenž základní lokální barvu pokrývá svědomitě drobounkými čarami, aniž by tím zvýšil působivost celku. Poněvadž většina umělců vystavuje po jednom nebo jen několika málo obrazech, které se nikterak nevymykají z rámce dřívější tvorby umělcovy, nelze jinak souditi, než že se ze své ustálené manýry vymaniti nedovedou nebo nechtějí, ač pokus s jednou novou prací enormní námahy nevyžaduje. — Vzhledem k početnosti činí Václav Malý vyjimku, neboť uspořádal soubornou výstavu svých prací a zaujímá značnou část celkové exposice. Avšak tomuto číselnému množství neodpovídá síla ideová. Malý zaměstnává se především chodským venkovem. Z toho vyplynula řada folkloristických studií, jež míjejí se účinkem, protože doba, kdy v podobných thematech se spatřovalo něco nového, již minula. Malovati dnes zástěry, pokosy, sukně atd., znamená honiti se za úspěchy, jichž svého času dosáhl Úprka, při čemž se zapomíná, že Úprka pracoval daleko lépe, ježto měl na počátku své dráhy malířské přece jen jistý vnitřní poměr k svému prostředí. Komu však tane na mysli pouze pestrost, časem malebná, nikdy malířská, mnohdy však křiklavá, neubrání se jednotvárnosti, a tato postihla i Malého. Také v jeho chodských chalupách jeví se již nyní schema, a jeho kvetoucí stromy jsou hotová šablona.

Z německých prací zasluhují zmínky pro svou kvalitu Dornbachovo Zátiší a Silnice, Ascherova Podobizna a Hodlerovo Thunské jezero. Dornbach nemá sice hloubky ideové, avšak užití čisté barvy je v celku správné a působí prostorově. Thunské jezero provedené v sytě modrém tónu působí hloubkou prostoru a jest daleko lepší než figurální jeho malby. Podobizna Ascherova provedená v šedavých diskretních kontrastech je nejlepším portrétem v celé výstavě.

Obligátním doplňkem výstav rudolfinských jest oddělení grafické, které i tentokráte vedle několika nechutností (Pokušení sv. Antonína) neobsahuje ani jediného listu skutečných grafických kvalit. Kollekce kreseb ze Simplicissima působí lépe v časopise než jako jednotlivé obrazy na stěně. *F. Oupický.*

ZE DNE

Literární novinky z »Přehledu«. Nákladem »Přehledu vyšly právě následující knihy: »*Psychologie bez duše.*« Ke kritice »Základů psychologie« prof. dra F. Krejčího. Napsal dr. F. Mareš, professor fysiologie. (Zvláštní otisk z »Přehledu«.) Str. 62 za 80 h, poštou 85 h, pro abonenty »Přehledu« za 60 h, poštou 65 h. — *Drobné spisy E. Chalupného.* II. Studie o Otakaru Březinovi a jiných zjevech českého umění a filosofie (Bílek, Klíma, Sova, Šámal, Světlá, Neruda, Hálek a j.). Str. 176 za 2 K 60 h, pro abonenty »Přehledu« za 2 K. Poštou vždy o 10 h více. — E. Chalupný: *Boj za očistu české vědy a filosofie proti F. Krejčímu, E. Rádlovi & Comp.* Brožura tato o 60 stránkách textu s diagramy stojí 60 h, poštou 65 h; odběratelům »Přehledu« zašleme ji v nejbližších dnech na ukázku a budeme účtovati za pouhou výrobní cenu 35 h (s portem); kdo by ji nemínil podržeti, vrať ji laskavě obratem. — Objednávky všech tří knih přijímá administrace »Přehledu«, Praha-II., Ječná 5.

Českopolské konference. Dne 25. května konati se budou v M. Ostravě českopolské konference, na nichž jednati se má o shodě Čechů a Poláků ve Slezsku a o společném postupu proti útokům německým na slovanské školství. Je pochopitelno, že česká veřejnost slezská i mimoslezská hledí s napětím těmto konferencím vstříc, ač je jisto, že význam jich pro Čechy ve Slezsku není takový, jak jej mnozí činitelé vyličují. Čechové slezští boje s Poláky nevyhledávali, Polákům v jich kulturním snažení nepřekáželi, a jsou-li na postupu, pak je to zásluhou uvědomovací práce, kterou zejména Matice Osvěty Lidové na Těšínsku mezi lidem koná. A přece byli Čechové slezští předmětem surových útoků v listech polských, české schůze čistě vzdělávací v obcích smíšených Poláci rozbíjeli a dosud rozbíjejí. Je pravda, že v poslední době neurvalý způsob psaní v pol. listech se zmírnil, patrně vlivem vedoucích kruhů polských. Nevěříme však, že by následkem těchto konferencí vůbec ustal a že by

se jimi zamezil boj mezi Poláky a Čechy v jednotlivých obcích, protože prostě tu neběží o boj národa proti národu, nýbrž je to místní boj jednotl. osob a jejich přívrženců o vládu v obci, kde mnohdy ani pravých Poláků není. Prohlašuje-li se jedna strana českou, prohlašují se protivníci za Poláky nebo Němce, třebas ani polsky ani německy neuměli, a už se píše o českopolském boji, polské časopisy ovšem rozepisují se o českých útocích na polskou obec atd. a z osobního místního boje volebního učiní rázem boj národnostní. V tom směru tedy českopolské konference sotva budou míti vliv na omezení podobných sporů a bojů místních. V tom však viděli bychom úspěch nemalý, kdyby přispěly ke slušnějšímu psaní v časopisech — a to především v polských. Na konferencích bude se jednati též o převzetí soukromých škol polských a českých příslušnými obcemi a není pochyby, že na schůzi bude vyslovena zásada, aby obce zřizovaly české a polské školy tam, kde jsou zákonité podmínky. Avšak provedení usnesení toho budou se stavěti v cestu mnozí činnitelé a v prvé řadě zemský výbor slezský, který si vůči slovanskému a zejména českému školství počíná příliš stranicky. Veliký význam mohla by pro obě slovanské národnosti ve Slezsku míti českopolská dohoda ve příčině společného postupu v otázkách politických, hospodářských, národních a školských — a docílí-li v tom směru dohody, pak tyto konference nebyly zbytečny. Po konferencích neopomineme své čtenáře informovati o jejich výsledku a průběhu. *St.*

Druhá konference rektorů vysokých škol rakouských konala se od 21. do 23. t. m. a pokračovala v díle první konferencí zahájeném. Jednáno hlavně o materielním postavení učitelstva vysokoškolského. Návrhy jednotlivých vysokých škol a vysokoškolských professorů, kteří jsou poslanci říšskými, se v podrobnostech dosti značně rozcházely. Proto konference stanovila minimální požadavky: aby řádní professoři byli buď ihned při jmenování nebo po 10leté službě zařazeni do V. třídy hodnostní, mimořádní dle možnosti do VI. třídy, a aby kvinkvenálky i aktivní přídavky byly přiměřeně upraveny. — Jednání konference vztahovalo se i na požadavky soukromých docentů a pomocných sil vědeckých, vybudování vysokých škol a zařízení ústavů; zvláštní zřetel béře i k záležitostem posluchačů: sociální péči o studentstvo, středoškolskému vzdělání a připuštění žen ke studiu na vysokých školách technických, které navrhuje rektor české techniky pražské, dvor. rada Dr. Stoklasa. Jednota, se kterou — až na výjimku německé university pražské — všecky vysoké školy konferenci rektorů obeslaly, opravňuje naději v příznivý výsledek akcí konference.

Tisza a Justh. V Uhrách nadchází konečně rozhodný zápas. Po celý rok se mu vládní většina vyhýbala, doufajíc, že se obstrukce časem sama překoná. Počítal s tím hlavně hr. Khuen a — přepočetl se. Vůdce oposice Justh vytrval a Khuen padl, když se byl ve snaze po isolaci Justhově zapletl do léčky resoluce záložnické. Přišel dr. Lukács s přesvědčením, že další čekání na zemdlení oposice bylo by bláhové a že nutno Justha buď získat nebo porazit. Chtěl prvou z obou eventualit a dal se proto neprodleně do vyjednávání. A jeho úsilí bylo by vedlo pravděpodobně k dohodě, n e b ý t i hr. Tiszy, nejzarputilejšího představitele maďarské oligarchie. Tento magnát, mající ve straně práce rozhodující vliv, nezná nyní jiného programu, než zameziti zavedení všeobecného práva hlasovacího do uher. sněmu stůj co stůj. Je přesvědčen, že v Uhrách je všechno možné a proto také zamezení pokroku demokracie. Nechce tudíž ani slyšeti o ústupcích a žádá boj na nůž s Justhem, trvajícím neochvějně na udělení vol. práva všem, kdož znají čísti a psáti a mohou se vykázati alespoň jednoročním pobytem v místě volebním. I to je ovšem všeobecné hlas. právo zkomolené, ale hr. Tisza bojí se ho jako nejtěžší rány pro maďarskou šlechtu. Dal se zvolit za předsedu sněmu, aby mohl vésti boj proti ní především sám, boj, jenž se stává opravdovým polit. soubojem mezi ním a Justhem. Na výsledcích tohoto boje záleží další politické osudy Uher. Zvítězí-li Tisza, znamená to vítězství maďarské oligarchie a pohřbení všeobecného práva hlasovacího na dlouhou řadu let; zvítězí-li Justh, bude moc hr. Tiszy definitivně zlomena a tím odstraněna jedna z největších překážek všeho moderního pokroku v Uhrách. A byť i Justh činil jinak vše, aby při volební opravě zachránil maďarský ráz uherského státu, nutno s ním v dnešním boji sympathisovat, poněvadž mu jde o pokrok demokracie, který v Uhrách za daných okolností vždy nejvíce prospěje Nemaďarům.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 31. KVĚTNA 1912 ČÍSLO 36.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

POLITIKA

MARS:

PŘEDLOHA PRO LEPŠÍ VLÁDU IRSKOU.

Tak zní oficielní titul irského homerulu, jenž předložen byl p. Asquithem dne 11. dubna t. r. dolní sněmovně, přijat o 5 dní později v prvním čtení většinou 94 a dne 9. května ve druhém čtení většinou 101 hlasu a odkázán pak komisi.

»Loď homerulu stojí tak těsně před přístavem, jak nikdy nestála, ale vjezd do přístavu je dosud na nějakou dobu uzavřen,« napsala Frankfurter Ztg. dne 12. dubna. A vskutku: Nikdy neměla irská předloha, jíž měly být vyrovnány staré spory o irskou samosprávu, auspicií tak příznivých, jako nyní. Stohlasá většina v dolní sněmovně; panská sněmovna tak omezená vetobillem z loňského roku, že může nejvýš na dva roky odložiti uzákonění předlohy; dvoje brzy po sobě provedené volby, jež poskytly liberální straně převahu hlasů irských a dělnických, kteréžto obě strany vítají homerule s uspokojením — zda nejsou tím splněny všecky podmínky, aby nešťastnému národu irskému učinilo se konečně zadost? A přece: kdo si dovede představiti náladu, jaká spočívala na dolní sněmovně, ba na celé anglické veřejnosti, když r. 1886 a pak 1893 veliký stařec Gladstone podával své obě osnovy irské samosprávy, netěžko pozná, že dnešní nadšení a rozechvění velice se liší od tehdejšího, že vlastně lze dnes sotva mluvit o rozechvění a že pravého nadšení vůbec není ani mezi stoupenci p. Redmonda, jenž přejal dědictví zesnulého předbojovníka homerulu Parnella.

Čím vysvětlíme si tak veliký rozdíl v pocitech, s nimiž anglická veřejnost přijímá dnes vládní předlohu proti tomu, jak se k ní stavěla před 25 lety? Předně v Irsku samém mnoho se změnilo. Před 25 ba před 19 lety bylo Irsko zemí, na niž bylo poukazováno se všech stran, jako na oběť anglické pomstychtivosti a vykořisťovací politiky. Tehdy irské finance byly aktivní a přebytek shrabovala Anglie. Dnes všecko se změnilo. Irský národ pomalu, ale jistě postupuje. Land Purchase Act z r. 1903 umožnil vykoupiti ohromné množství země z majetku anglických landlordů a vrátiti je drobnému obyvatelstvu. Otázka školská, otázka katolické university a různé jiné byly s větším menším zdarem řešeny; irské finance jsou dnes passivní, poněvadž investice činěné Anglií v Irsku jsou větší, než prospěch, jejž Anglie z Irska těží. A mimo to Irsko není dnes nejbolavějším místem anglické politiky. Napětí s Německem, obrovské stávky, jež v poslední době Anglii takřka zaplavovaly, neurčitost veškeré evropské politiky, to vše odvrací zájem mnohých od Zeleného ostrova, jenž přestal být střediskem nepokoje, k němuž se se strachem upíraly zraky anglických státníků. A ještě něco: Když Gladstone přednášel osnovu prvního homerulu, cítil každý, že činí tak s gestem velikého lidumila a šlechetného muže, povolujícího zoufalým křikům utlačovaného národa. Dnes tomu tak není. Nynější premier nemůže říci o sobě, že by osnovou homerulu splňoval mravní požadavek cítěný a třeba odmítaný anglickou veřejností. Ba mnohem spíše musí vyslechnout, že podávaje předlohu zákona splácí své ryze osobní dluhy u irských nacionalistů, bez jejichž pomoci nebylo by se mu podařilo prosaditi Lloyd Georgeův budget a okleštění práv sněmovny lordů. Právě proto, že poměry se změnily ve prospěch Irska, že mnoho starého záští bylo oslabeno, že irské zemědělství, obchod a průmysl se znamenitě pozvedly, nemá homerule onoho mravně politického významu, jenž mu byl dříve přikládán, a stává se spíše obchodní záležitostí mezi dvěma politickými frakcemi, z nichž obě jsou na sebe vespolek odkázány.

S toho stanoviska nutno také předlohu posuzovati. Nenajdeme v ní nic, co by zacházelo příliš daleko; je skrz naskrz kompromisem. Vláda se úzkostlivě snažila potlačit všecko, co by vedlo k úplnému separatismu; Irčané chránili se požadovat příliš mnoho, aby neučinili vládě nepřekonatelných obtíží a na konec nedostali ničeho. A tak celý souzvuk mezi členy vlády i irskými nacionalisty má v sobě

ráz neupřímnosti, kterou dobře vystihli unionističtí kritikové: homerule není ani federace ani osamostatnění Irska, není ani pouhé administrativní zřízení a věc vnitřní politiky, ale zapírá také býti nacionalistickou myšlenkou separatismu. Vláda nepodává homerulu, protože by si ho usilovně přála, ani že by v něm viděla poslední způsob rozřešení irské otázky, nýbrž proto, že visí na milosti Irčanů. A Irčané spokojují se s homerulem zaklausulovaným vetem irského místodržitele a anglického parlamentu, poněvadž přes to doufají, že svého času dosáhnou pomocí anglických a skotských peněz skýtaných Irsku absolutní neodvislosti.

Pohleďme nyní na předlohu, jak byla parlamentu přednesena. Vrchní autorita říšského parlamentu se jí neruší, naopak je v ní expressis verbis prohlášena. V Irsku bude ovšem zřízeno ministerstvo, v jehož čele bude lord lieutenant (= místodržitel) jmenovaný králem, jenž bude hlavou exekutivy. Dále bude parlament složený ze senátu (40 členů), jmenovaného ministerstvem říšským na dobu 8 let (pak v jistém turnu budou nahrazeni jmenovanci irského kabinetu), a sněmovny obecných (164 členů volených přibližně na každých 27.000 voličů). Již v tom jest rozdíl proti dřívějším předlohám Gladstoneovým, podle nichž senát měl být volen dle jistého censu a dolní sněmovna měla se skládati pouze ze 103 členů. Neshody vzniklé mezi oběma sněmovnami vyrovnávaly by se tím, že by obě zasedly společně a společně hlasovaly o sporném návrhu. Irský parlament bude mít právo vydávat zákony v irských záležitostech pro Irsko vyjímaje korunu, vojsko a loďstvo, věci míru a války a věci říšské, vybírání daní (vyjma poštovné a pod.) a pak některé specifikované záležitosti jako Land Purchase Act, starobní pense, pojištění státní, policii, poštovní spořitelny, veřejné půjčky a konečně ovšem veškerou změnu homerulu samého. Poněvadž v Irsku je silná protestantská menšina, zejména v Ulstru, obnášející na ¼ celého obyvatelstva, je třeba chránit ji proti katolické většině, a tedy irský parlament nebude mít právo prohlásit některé náboženství za privilegované neb zakázat vyznávání jakéhokoli náboženství neb učinit náboženský akt podmínkou právoplatného manželství.

Nejobtížnější částí homerulu je otázka finanční. R. 1893 byl irský rozpočet aktivní asi se 2 miliony lib. st. Letos (1912/13) je passivní asi s 1·5 mil. lib. st. Hodlá tedy vláda irské finance upraviti takto: Veškeré příjmy vyjma poštovní budou se nadále odváděti říšskému pokladu, a to říšskými úřady. Naproti tomu poukáže se Irsku každoročně jistá suma, tak veliká, aby s poštovním příjmem přesahovala asi o ½ mil. lib. st. veškerá vydání administrativní a poštovní irského rozpočtu. Zbude tedy na bilanci Irska hotový přebytek onoho ½ mil. lib. st., jenž bude se později redukovat na 200.000 lib. st., až konečně zmizí úplně, stane-li se irský rozpočet jednou aktivním. K tomu konci bude mít irský sněm právo ukládat — s jistými výjimkami — nové daně a přirážky resp. zvyšovat do jisté míry (všeobecně do 10%) dosavadní říšské daně, a plus z nich plynoucí bude se připisovat na jeho účtu k dobru.[1]) Mimo to irský sněm bude moci po jisté době převzíti správu pensí, pojištění, policie, pozemkového fondu atd. do svých rukou a dovede-li zmenšiti tyto passivní rubriky, zmenší tím také celkový říšský deficit na Irsku a tedy přispěje k aktivitě irského budgetu. Celkový deficit Irska, jak podle dole uvedeného rozpočtu je patrno, činí tedy ke 2,000.000 lib. st., z čehož 1,500.000 je skutečný schodek (dnešní převaha vydání nad příjmy v Irsku) a ½ mil. lib. st. je zmíněný přebytek poukázaný irské pokladně pro potřeby vládní.

Bude ustaven zvláštní účetní výbor pro Irsko, jenž bude sdělávat každoročně rozpočet; jakmile rozpočet nejméně 3 leta po sobě bude aktivní, provede se revise finančních opatření tuto vyložených a stanoví konečná kontribuce Irska ke společným říšským výdajům.

Anglický parlament nepřestane být ovšem nejvyšším orgánem legislativy říšské a tedy podrží i proti Irsku právo v e t a; bude moci také doplniti neb pozměniti jakýkoli zákon vzešlý z parlamentu irského. Stejně právo veta bude míti lordlieutenant jakožto zástupce koruny. Poněvadž tedy anglický parlament je konec konců nejvyšším zákonodárným sborem také pro Irsko, zůstanou i irští poslanci seděti ve Westminsteru; počet jich bude však zmenšen na 42 (podle prvního homerulu Gladstoneova nebyli vůbec zastoupeni, podle druhé předlohy mělo jich být 80), »aby nacionalistická strana v parlamentě sotva na dále stačila býti jazýčkem na váze mezi oběma politickými stranami v Anglii«.

To jest stručně pověděno osnova homerulu, jak ji přednesl premier dne 11. dubna a jak byla odkázána komisi. (Dokončení.)

*

Z TÝDNE.

jl. V e V í d n i 29. května 1912.

Při své poslední audienci v Schönbrunnu ujišťoval uherský předseda ministerstva Dr. Lukács, že budou moci býti letošní odvody provedeny již na zá-

---

[1]) Bilance pro 1912 byla by tedy n. př. R o z p o č e t I r s k a: Příjem: Poukázáno z říšských financí: 6,350.000 lib. st.; příjem pošty: 1,350.000; celkem 7,700.000. Vydání: správa 5,600.000, pošta vydání 1,600.000; celkem 7,200.000. Přebytek tedy 500.000 lib. st. — R o z p o č e t A n g l i e v z h l e d e m k I r s k u: Příjem: veškeré příjmy z Irska vyjma poštu: 9,485.000 lib. st. Vydání: Poukázaná suma 6,350.000; pense, pojištění, koupě pozemků, policie, správa berní asi 5,150.000; dohromady vydání tedy: 11,500.000. Deficit na Irsku tedy asi 2,00.000 lib. st.

kladě nového branného zákona, jestliže týž bude v čas rakouskou sněmovnou vyřízen. Dle ohlášení Lukácsova se uherský parlament úkolu tohoto zhostí za nemnoho dnů. Ale ve Vídni pozbývají maďarské opovědi už dávno důvěry, a proto se pomýšlí na to, aby pořízeno bylo pro armádu ochranné opatření ve způsobě nového braneckého zákona. Vojenské kruhy praví, že nemohou upustiti od požadavku, aby kontingent branců, který byl pro rok stanoven cifrou 103.000, byl zvýšen na 136.000 mužů. Byly rozšířeny zprávy, že by schválen byl na jeden rok prozatímně nový branný zákon, ale se starou kontingentní cifrou 103.000, ale vláda zprávy ty velmi rozhodně popírá. Branný zákon, o němž nyní parlamenty rakouský i uherský jednají, na jeden rok provisorně zaveden nebude, ale učiněno bude jiné, snad účinnější opatření.

V ministerstvu připravuje se nová předloha o rekrutech, ve kteréž se od parlamentů žádá, aby povolily zvýšený kontingent roční, totiž 136.000 mužů, tedy takový počet, jaký se požaduje v osnově zákona o vojenských reformách. Dle tohoto zákona byly by poskytnuty některé výhody z úlevy, jež jsou obsaženy v osnově zákona, který je nyní předmětem parlamentního jednání, ale ne všechny. O zavedení dvouleté presenční služby by prozatím nebylo řeči. Vojenské kruhy tuto okolnost vykládají tím, že také branná reforma nezavádí dvouletou brannou povinnost hned, nýbrž stanoví přechodnou dobu do roku 1915. Teprve tímto rokem počínaje má dvouletá služba nastati. Vládní komentáře kladou velkou váhu na to, že by tu neběželo o provisorní uzákonění branné předlohy, nýbrž o nový zákon, jenž je nutný k náležitému doplnění armády a který by měl platnost toliko na rok; neboť je známo, že téměř všechny strany rakouského parlamentu prohlásily, že by pro provisorní vyřízení branné reformy se vysloviti nemohly.

Sdružením uherské opposice nastala pro pana Dra Lukácse situace velmi nepříjemná, jistě nepříjemnější než obstrukce, proti které bylo možno po případě násilně zakročiti. Proti zákonné opposici je pan president, hr. Tisza, který si tolik zakládá na své »železné ruce«, bezmocný. Mohl by se pokusit provést svou vůli porušením ústavy, ale toho se sotva odváží po krveprolití nedávno minulých dnů. A tak, jelikož je těžiště naší politiky teď jako jindy v Budapešti, můžeme čekati s velkou jistotou, že mine letní zasedání, aniž by bylo pořádně hnuto brannou reformou za Litavou i před Litavou. Parlament bude zasedati do konce června a páni poslanci se nerozjedou s myslí nevalně povznesenou na velké prázdniny, neboť si povezou malý seznam vykonaných prací a úspěchy pro lid žádné. Jakž takž budou uspokojeny jen německé strany, neboť dobře si jsou toho vědomy, že brannou reformu a jiné velké zákonodárné práce nelze provésti beze změny vládního systému. Bude-li požadavek armády provisorně na rok splněn, mohou míti naději, že provisorně na rok potrvá ještě systém dosavadní a že třeba nedojde ani k pozoruhodnějším změnám osobním. A to je pro německé strany věcí nejhlavnější.

»Nach Kleinigkeiten streben
ist für uns das Wichtigste im Leben«

napsal německý básník a výborný pozorovatel.

*

»Neue Freie Presse« sdělila, že nejblíže příští ministerská rada se bude zabývati novellou k předloze o vodních cestách, která parlamentu byla podána v prosinci 1911. Jak známo, běží dle té předlohy o stavby, jež mají býti provedeny nákladem 350 mil. korun. Německé strany nemohou přenésti přes srdce, že toky, jež musí konečně býti usplavněny nebo regulovány vzhledem k všeobecným zájmům státním — se vinou územím slovanským. Jakkoliv za časů, kdy jsme provozovali nešťastnou passivní opposici, z říšských příjmů si Němci opatřili vše vrchovatou měrou, čeho krajinám jejich bylo třeba, žádají vždy důkladnou »náhradu«, má-li býti provedena nějaká investice na půdě slovanské. Také teď žádají, aby praeliminovaná částka 350 mil. byla zvýšena o 35 mil. kor., jež mají býti rozděleny na vodní stavby v krajinách německých = 10 mil. kor. pro německé krajiny v Čechách, 3 mil. pro Dolní Rakousy a 22 mil. pro země alpské. Komicky působí, že Němci žádají 3 mil. pro Dolní Rakousy, ale dosud nevědí, nač je mají vynaložit, a také Němci z alpských zemí přicházejí s požadavky, o nichž sami praví, že »dosud v hospodářském programu jejich obsaženy nebyly«.

BESEDA

E. CHALUPNÝ:

AUTOBIOGRAFIE JOSEFA KAIZLA.

(Pokračování.)

IV.

Když student Kaizl vyrůstal z nezralých počátečních plánů básnických stejně jako vyrostl ze studentských lásek, oddal se vědě. Odpor příbuzných odradil jej od zamýšleného studia mediciny, professor B. Jedlička před maturitou jej získal pro filologii, ale na konec Kaizl se rozhodl, jako přečetní jiní, »práva co chlebové studium studovati, vedle nich studia oblíbená nezameškávaje«. V prvých dvou letech universitních vyklíčil mu v hlavě plán na professuru římského práva, které jeho ducha patrně zaujalo svou jasností a přesností. Ještě v třetím roce práv se mu sice na chvíli vrací úmysl, oddati se »zcela a jedině poezii« (6. dubna 1874), ale na konec vítězí pravá náklonnost jeho nitra, věda, a to — národohospodářská (1. srpna 1875). Kancelářské povolání se mu zdálo »fádním«, i obrátil se ke karieře professorské.

Po studiích v Štrassburku u Schmollera habilitoval se na universitě pražské. Habilitace jeho je typická ukázka, jak se k vědeckému dorostu chovají mnozí beati possidentes na vysokých školách. Skvělý talent Kaizlův, prorážející z každé jeho věty, zhola nestačil (jak vydavatel dr. Tobolka zjišťuje z úředních spisů) hlavnímu referentu professoru Jonákovi. Obě práce Kaizlovy i habilitační kollokvium a přednášky tento muž prohlašoval za nedostatečné. Pochvalné úsudky Schmollerovy, Wagnerovy, Schäfflovy o Kaizlovi pro Jonáka neplatily nic a jen velikou protekcí Randovou se podařilo prosadit proti němu, že Kaizl připuštěn k docentuře národohospodářské, a i to ještě s vyloučením finanční vědy. Toto vyloučení Kaizla právě z oboru, v němž později nejvíce vynikl a dobyl si evropského jména, bylo pikantním zakončením Jonákovské kocourkoviny. Ještě dvou prací — tedy celkem čtyř habilitačních spisů! — bylo třeba, nežli pracovník takový se domohl bezplatné docentury všeobecné. Dějiny Kaizlovy habilitace historie

pražské university věru nezapíše mezi její aktiva. —

Vlivem Schmollerovým Kaizl se stal od počátku stoupencem novohistorické a kathedrově socialistické školy národohospodářské. Ale nelze v tomto stanovisku vidět cizí vliv, jak býváme zvyklí usuzovat; ve většině případů volíme si ze mnoha vzorů sami jeden určitý dle své vlastní náklonnosti. Tak i Kaizl studia u Schmollera úmyslně si zvolil sám a rovněž sám přilnul k Schäfflovi a Wagnerovi, maje hluboké pochopení pro hospodářský i mravní dosah otázky sociální. V dopise Kramářovi 26. července 1890 při diskussi o »Kreutzerově sonatě« Tolstého prohlásil: »Už od dob Schmollerových a ještě intensivněji od studia Comteovy filosofie pojímám otázky společenské reformy jako v prvé řadě ne ekonomické, nýbrž morální, ač si netajím, že praktický reformátor snad musí započíti při ekonomických; na to jste odpovídaje Tolstému dobře poukázal. Já proto cením socialism...«

Kaizl tedy cenil značně otázky mravní reformy; ale na rozdíl od Massaryka neutkvěl na nich jednostranně, maje moralisování samo za nepraktické. Šel dokonce ještě dále a zavrhoval »koncesse, které věda ekonomická neprávem pořád ještě činí nejasnému obecnímu mínění, jež, jsouc plno mysticko-poetických představ, vniterně vzpírá se střízlivému kvantitativnímu kalkulu tržnímu, jakkoli de facto ho dbá a následuje« (ve výkladu o theorii hospodářské hodnoty v Athenaeu 1889). Nový to doklad jeho souměrného, mnohostranného ducha i jeho původu jihočeského. Povaha jihočeská je nevšedně vnímavá pro otázky mravní, ale nikdy se v moralism nezaboří tak, jako moravská nebo dokonce ruská; kde moralism překročuje meze prakticky uskutečnitelné a přechází v theoretické skrupule, tam Jihočech se zastavuje, maje dosti na praxi nebo dokonce hledá proti tomuto moralismu protiváhu. Tak jednali i radikálové tohoto kraje. Ani Adamité neutkvěli na moralisování, nýbrž vynasnažili se mravní a vůbec společenský svůj ideál prakticky provést; Žižka také jim nečelil moralismem, nýbrž zkrátka hranicemi. Ani radikální Chelčický nevrhá se — aspoň v jistém období — v náruč výstřednímu a výlučnému theoretickému moralismu, nýbrž omezuje závaznost svých přímočarých anarchistických názorů na »některé lidi«, Bohem osvícené, kdežto pro ostatní lidstvo a jeho zachování připouští moc světskou a její násilné zakročení v případě potřeby. »Protož slove moc světská, neb běh a prospěch tohoto světa zpravuje se skrze ni, a svrchní řád a prospěch skrze ni aby se na světě zachoval.«[1]) Jakkoli Chelčický tento státní řád uznává nerad a jen jako nutné zlo, přec i u něho znatelno je kompromisní stanovisko,[2]) přihlížející aspoň do jisté míry k praxi a připomínající přes svou středověkou formu Jungmannovy Zápisky s jejich reservou.

Kaizl, jako moderní národohospodář, omezoval morálku, ač ji stavěl také na prvé místo, mnohem důrazněji a určitěji, přiznávaje se z části k socialistickému názoru o vlivu poměrů hospodářských a institucí sociálních na mravnost. Leč neomezoval se ani na to. V znamenité řeči o nemocenském pojišťování, přednesené v říšské radě 21. února 1887, neváhal český požadavek částečné kompetence zemského sněmu v oboru tomto podepřít i neslýchanou u poslance apelací na »esthetický« smysl sněmovny, pokusiv se theorii o vzniku druhův aplikovat i na tento případ a doporučovat »morfogenetickou krásu« vývoje, vytvářejícího z nižších forem vyšší (obec, okres, zemi, stát).

Odtud jest jen krok k jeho vyznání: »Dle mého náhledu jeví se v budoucnosti záchrana« (společnosti) »nikoli v mechanických, povrchních zákonných opatřeních donucovacích, nýbrž v obnovení nové harmonie ideí a mravů, v souzvuku, v harmonii, jejíž poslední velikolepý zjev spatřujeme v zlaté době středověku.« (Řeč v poslanecké sněmovně 1. února 1887.)

Vždy harmonie, nikdy potlačení podstatné složky; vůči Tolstému zdůraznění činitelů hospodářských, vůči jednostranným ekonomům napopak připomenutí ideí a mravů: toť všestranná osobnost Kaizlova, založená na prosté harmonii jihočeského primitivismu — s významným odkazem na středověk — a tíhnoucí k harmonii širší a vyšší.

Tak jeví se Kaizl nejenom národohospodářem, nýbrž i všeobecným sociologem. V tom směru vydání Tobolkovo prokázalo jeho památce službu velikou, objevujíc jeho zásluhy a plány v oboru tom. I nyní a napříště ovšem čestný název prvního českého sociologa zůstane vyhrazen Masarykovi, který přes neodčinitelné principielní vady a trhliny mnoha vlastních svých

---

[1]) O trojím lidu. (Vydání Kroftovo ve Svět. knih., str. 146 sq.)

[2]) Tyto vývody ovšem nepopírají radikálnost Chelčického, na niž byl shora v II. kap. položen důraz, nýbrž jen upozorňují na znatelný kus praktičnosti, jenž zůstal i v tomto vášnivém radikálu jako známka jeho původu, tedy jako znak rodový, jehož ani krajnost osobního temperamentu jeho nedovedla vyhladit. Chelčický nesporně byl tak radikální moralista, že jeho ideje byly nečasové a neuskutečnitelné v husitské době, kdy válka byla nezbytným prostředkem národního sebezachování; ale přece byl praktičtější než veliký jeho následovník Tolstoj. Chelčický na příklad zavrhuje mravní skrupule (»O boji duchovním« v cit. knize str. 108); uznává odměnu po smrti za praktickou pohnutku k ctnosti, kdežto Tolstoj moralisuje bez ohledu na život posmrtný, jejž popírá, a tak dále. Právě na Chelčickém, jako na extrémním mysliteli, je tento rys jihočeský na rozdíl od moravského a ruského vidět nejdrastičtěji, a proto jsem právě jeho zvolil za názorný doklad theorie.

theorií zjednal si o českou sociologii trvalé zásluhy dlouholetou nabádavou činností učitelskou a propagační; ale vydání Tobolkovo zjišťuje přes to nepopíratelný fakt, že první plán na českou »Bibliotéku sociologickou« vypracován byl Kaizlem s počátku r. 1885 a že Kaizl i k uskutečnění jeho přikročil a potřebné přípravy učinil — vše to dle otištěné jeho pozůstalosti samostatně, bez účasti Masarykovy, za to s přispěním svého bratra, čímž osobní původ podniku je nejlépe dotvrzen. Také spisy Humeovy a Comteovy, které jsou obsaženy v prospektu Kaizlově, svědčí, že Masaryk nebyl jediným, kdo v době té u nás vyrostl pod vlivem těchto klassiků a kdo jejich ideje hleděl v českém myšlení zakotvit. Náhlé Kaizlovo povolání do parlamentu zmařilo arci tento podnik, jenž uskutečnil se teprve později několika edicemi i jednotlivými překlady spisů sociologických (Kaizl sám přeložil úvahu Iheringovu o zpropitném).

Kaizl vytrhl se později z proudu činnosti politické ještě dvakráte: v letech 1887—1892 sepsal »Finanční vědu« a roku 1896 vydal proti Masarykovi polemický spis »České myšlenky«. Je-li »Finanční věda« vrcholem jeho tvorby vědecké, »České myšlenky« jsou stkvělým dokladem jeho širokého obzoru, sociologické obzíravosti a břitké orientace v rozličných otázkách, jakož i odvahy, se kterou dovedl vystoupit proti pochybeným názorům svého přítele a nedávného spolubojovníka. Jen okolnost, že Kaizl neměl vlastního orgánu a že kniha byla vydána způsobem nevhodným, zavinila neveliký zevnější účinek spisu, který zejména historickou a sociologickou část Masarykovy »České otázky« a »Krise« porazil à tempo, sotva vyšly. Tato stránka činnosti Kaizlovy je podnes nedoceněna. Ještě Pekař r. 1912, opakuje Kaizlovy myšlenky, nedosahuje jeho psychologické bystrosti a při tom Kaizla ignoruje. Je to konečně známý osud: napřed někdo podstoupí risiko prvního útoku a omylův i ran s tím spojených; po letech jeho myšlenka vítězí, ale ovoce sklízejí jiní, kteří zatím zůstávali za větrem.

Nesnadno doceniti ztrátu, již utrpěla česká sociologie napřed odmlčením, pak předčasnou smrtí Kaizlovou. »Mám tolik práce a práciček,« stěžoval si 12. listopadu 1888 Kramářovi, »že kdybych se mohl věnovati jediné věci, zajisté bych v ní nemálo vynikl; ale já jsem Jack of all trade.« 30. března 1889 si naříká v dopise bratrovi, že jeho vědecká činnost nesmírně trpí« starostmi o Čas a politiku. K tomuto stesku nelze než přispědčit.

Autorita Kaizlova ve finanční vědě je dávno uznána, netřeba jí tedy dokazovat; sotva kdo však si všimnul i jeho kvalifikace jako sociologa. Zejména jednu velikou přednost měl proti Masarykovi: v »Českých myšlenkách« proti němu zdůraznil totéž, co řekl již v Athenaeu r. 1887 proti Saxovi a 1890 proti Mazzolovi: názor, že odpor Masarykův a jiných badatelů proti personifikaci státu a vůbec útvarů kollektivních jest pochybený. Sociologie jako věda je vůbec nemožna, vyloučí-li se z ní předpoklad o společnostech i celém lidstvu jako o kollektivních bytostech; lidstvo rozpadá se pak badateli v rukou v neorganickou hromadu individuí — viz Masarykovu definici státu v »Naší nynější krisi« a Kaizlovu polemiku proti ní. Toť caput mortuum a próton pseudos Masarykovy sociologie, jímž jeho dlouholetá záslužná činnost je podkopávána, postrádajíc nutných předpokladů tvůrčích, a jež nejvíce vzbouří v nás lítost nad ztrátou Kaizla, který jsa prost oné skrupule byl by býval schopen budovat českou sociologii na principech správnějších. (Pokrač.)

TECHNIKA

POZNÁMKA KU ČLÁNKU »ALA«.[1]

Velectěný pane redaktore,
dopřejte laskavě ve svém listu místa následujícím řádkům.

Ve vzpomenutém článku uvádí ing. A. Bašus z mojí knížky »O plavbě vzduchem — psané ostatně populárně a b e z p r e t e n s í — náhled můj o nutnosti měniti velikost a tvar nosných ploch létadel, aby se udržela stabilita a pochybuje — následkem nesprávné svojí interpretace — o možnosti jeho provedení.

Tu třeba si jen představiti nosné plochy (nesprávně křídla), rozdělené na řadu polí ve směru podélném i příčném, a místo jednotné plochy nosné. plochu nosnou, složenou z celé řady menších ploch nosných — na způsob žaluzií — a otáčivých ve směru příčném k podélné ose létadla.

Mysleme si, že můžeme pozorovati létadlo ze zadu v letu vzduchem a dále, že přijde ráz větru z pravé strany, jenž létadlo chce překlopiti na stranu levou. V témž okamžiku — nejideálněji ovšem samočinně — otočí letec žaluzie pravé nosné plochy. Pak »vlastní« vítr létadla (relativná rychlost vzduchu), dle sklopení žaluzií, proletí otvory tím způsobenými na straně p r a v é s větším či menším účinkem, kdežto na straně levé létadla, kde žaluzie zůstaly semknuty, tlakem »vlastního« větru létadla se létadlo vyrovná. Totéž platí, kdyby hrozilo nebezpečí překlopení v p ř e d neb v z a d; pak jest třeba otevříti žaluzie na z a d n í aneb p ř e d n í straně nosných ploch a část přední aneb zadní nechati zavřenou.

[1] »Přehled« X., čís. 34. ze dne 17. května.

Jest již dnes těžko, aby j e d e n letec vše obstarával; má již dosti práce s ovládáním kormidla ku změně směru ve vodorovině, kormidla výškového a s udržováním létadla v rovnováze skláněním těla. I létadla nynějších rozměrů — jsou ještě sportovní hračky.

Příští létadlo musí býti aspoň tak těžké, jako ono Hirama Maxima z r. 1894 o váze as 3500 kg, s hlavní nosnou plochou 266 čtv. metrů a se stroji hnacími o síle aspoň 500 koní (z toho nejméně 100 koní jako záloha pro případ, že by hlavní motor — toto srdce každého létadla — selhal).

Létadla takových rozměrů potřebovala by obrovská letiště k rozletu, aby si vytvořila »svůj« vítr. Tedy jest nezbytno pro další vývoj létadel těžších vzduchu:

1. kolmý vzlet vzhůru (jako u skřivánka) vrtulí, otáčející se ve vodorovině, anebo několika (tří) vrtulí k udržení stability za vznosu;

2. zvýšení rychlosti létadel ve směru letu aspoň na 200 km v hodině, aby se zmenšil vliv rázu větru na létadlo a tím zvýšila samočinně jeho stabilita.

Slyším otázku: Kdo s takovou rychlostí poletí? Týž, kdo jel s elektrickou lokomotivou rychlostí 210 km v hodině na trati — k tomu zvláště připravené — mezi Marienfelde a Zossen u Berlína. Nezapomeňme, že koleje vedou vlak, ale poškozeny jsou jeho zkázou. Ve vzduchu není třeba kolejí, tam není také telegrafních tyčí, mezníků u cest, ani cest, ani jich zatáček, není tam také malých zakřivení, jež stvořila lidská kultura na zemi. Ve vzduchu odpadají příčiny úrazů — tam jest místa dosti — skoro nekonečně více, než na moři.

Velké rychlosti jest třeba dále k vůli snazšímu řízení létadla.[1])

Důsledkem těžkých létadel jest zvýšení počtu osob k obsluze, kteréž ovšem třeba vycvičiti a secvičiti pro umění navigační ve vzduchu — ovšem to nepotrvá tak dlouho u aviatiky, jako vytvoření umění navigačního na moři od starých Feničanů až na naši dobu; v té příští navigaci bude třeba akuratesy větší než pro řízení moderních kolosů na moři.

Od použití gyroscopů neočekávám již ničeho. Gyroscop chce zachovati svoji polohu, a letěl-li letec přímo a chce zatočiti na př. na pravo, staví se gyroscop tomu na odpor a stěžuje tedy řízení létadla.

Podepisuji však úsudek inž. Bašuse o vyškolenosti, píli a přímo pedanterii všech zúčastněných činitelů průmyslu německého. Přes tuhé třídní zápasy mezi zaměstnavateli a dělnictvem a společné zápasy dělnictva, obchodu a průmyslu proti »junkerům«, přece na venek »proti všem« — vzácný úkaz pospolitosti národní ve prospěch celku!

A u nás? Katastrofa, jíž se ing. Bašus obává, stihne menší závody průmyslové a mnohé střední snad dříve, než se domníváme. A známe vinníky! Ovšem nebyli si toho vědomi, co činí.

V Praze, 21. května 1912.

Inž. *Ot. Klepal.*

---

[1]) Po katastrofě Titanicu vytýkalo se společnosti i kapitánovi, že jel rychle. Jest známo, že čím větší rychlost, tím lehčí řízení lodi a tím vyhnutí se nebezpečí. Kolosem, jakým byl Titanic, bez rychlosti vlastní nikdo rychle neovládne, jako neovládne pyramidou stojící.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

OBCHODNÍ ŠKOLSTVÍ.

(Pokračování.)

Posuzujeme-li věcně minulý sjezd učitelstva škol obchodních, jistě uznáme, že bylo jeho jednání věci důstojné a ukázalo, jak mnoho možno prořešiti společným postupem zástupců obou kategorií obchodních škol. Jednání sjezdové, jeho účast a výsledek snad i předstihly očekávání těch, kteří byli původci myšlenky sjezdu. Nelze nám obírati se jednotlivými referáty (všechny byly propracovány s důkladnou znalostí věci) a debatou, která se číle rozpředla o jednotlivých otázkách, můžeme si jen celkem všimnouti obecných otázek jak vnitřní, tak i vnější organisace.

Sjezd obíral se velmi podrobně osnovou, a to ze dvou příčin: jednak obecně uznáno, že osnova obch. akademií je tak učeb. hodinami přeplněna, že nutno z důvodů hygieny žáků usilovati o jich zredukování, jednak projevována v jednotlivých předmětech přání po úpravě osnovy. Bylo tedy po podrobných referátech velmi čilým jednáním stanoveno, kde by bylo lze ubrati učebných hodin, a bude usilováno o změnu osnovy učební tak, aby nebyli žáci přetěžováni. Pokud jde o školy dvoutřídní, nejsou zde potřeby tak naléhavé již i proto, že učebné osnovy byly nedávno upraveny (r. 1910). Jde-li o zhuštění učiva na menší počet učebných hodin při úsilí o dosažení téhož učebného cíle, s něhož arci nelze sleviti, nutno usilovati o to, aby úroveň žactva přijímaného na školy obchodní vůbec byla zvýšena. Po tom volají školy dvoutřídní i čtyřtřídní. Oba tyto požadavky jsou vzájemně spojeny. Bude-li na obchodní akademie přijímán jen materiál nejlepší — zbude školám dvoutřídním vždy ještě dosti žactva dobrého. Není neznámo, že se ozývaly obavy, nebude-li přístup na obchodní akademie zamezen absolventům škol měšťanských. O přijímacích podmínkách na obchodní akademie bylo sjezdem jednáno velmi podrobně a usneseno, aby byly zrušeny dosavadní nesrovnalosti, kdy měly různé akademie i rozličné podmínky přijímací; budoucně budiž postupováno všemi ústavy souhlasně. Osnova má býti upravena tak, aby stavěla na základech, jakých poskytuje nižší škola střední, a hned první ročník budiž zodborněn aspoň s části. Vzhledem k tomu nutno učiniti

tyto základy předběžného vzdělání podmínkou obecnou, i je třeba, aby je prokázali přijímací zkouškou, jež budiž přísnější než dosud, i ti, kteří přicházejí ze škol měšťanských a kursů pokračovacích (bude tedy nutno, aby na tyto požadavky na př. při algebře pamatovaly školy měšťanské při úpravě svých osnov). Bude-li takto zvýšena úroveň žactva I. ročníku, bude možno učivo i zhustiti i prohloubiti, resp. rozšířiti o předměty, jichž zavedení by bylo výhodné — ale na něž není dnes času. Tímto způsobem bude vyhověno i požadavku, aby nebyli žáci škol měšť. vůbec vylučováni — i nutné potřebě zvýšiti úroveň I. roč.

S otázkou jednotného postupu, jednotných přijímacích podmínek je úzce spiata také otázka jednotné organisace obchodních škol téže kategorie. Při 5 obchodních akademiích ze všech 23 rakouských ústavů (jsou to vídeňská obchodní akademie, linecká, Československá v Praze, německá v Praze a střední obchodní škola v Tridentu) jsou oddělení trojtřídní neboli kompromisní. Sjezd jednal i o těchto organisacích a ač nebylo lze neuznati význam jejich, pokud jde o zlevnění studia, úsporu času i peněz, přece se usnesl na tom, aby bylo pracováno k tomu, aby byla obecně zavedena jen organisace ryze čtyřtřídní. Důvody nad jiné vážnější jsou hygienické, ježto na kompromisním oddělení jsou žáci vpravdě nad své síly zaměstnáni. Zrušení kompromisních oddělení (nutné nyní i z toho důvodu, že se úrovni těchto oddělení valně přiblíží po zvýšení přijímacích podmínek i žactvo škol čtyřtřídních) bude míti zpětně účinek i na zvýšení úrovně obchodního školství vůbec; průměr obchodních akademií bude tím zvýšen a tak bude zvýšena i úroveň žactva, které půjde na školy dvoutřídní. Není pochyby, že obchodní školy dvoutřídní se těší hojnému rozkvětu, ale i ony si stěžují na nedostatečnou předběžnou přípravu svého žactva i na to, že se jim stále ještě vyhýbají žáci lepší zvl. ze škol středních.[1]) Veškero obchodní školství usiluje o zvýšení své úrovně a jest arci žádoucno, aby se jejich absolventům dostalo i výhod analogických se školami jinými. U nás je stále ještě nedoceněn význam škol obchodních, sice by nebyla možna ona netečnost, s jakou se mnohdy přihlíží k řešení otázek tak důležitých. Pro nedostatek hmotné podpory obchodních škol, které nemohou osvobozovati od školného žactvo takovou měrou, jakou by bylo záhodno, aby nebyl vylučován z obchodních škol dorost i nejlépe nadaný jen proto, že je nemajetný, bylo usneseno, vysloviti se pro postátnění obchodních škol, pokud o to kuratoria žádají. Při tom bylo poukázáno k tomu, že nám tím není státem prokazována nijaká laskavost, nýbrž prostě plněna jeho povinnost — tím spíše, že již i dnes má stát na tyto školy vliv úplný.

Pokud jde o dívčí dorost, není dnes sporu o tom, jak ukazuje praxe, že se velmi dobře uplatňuje, zvl. v některých oborech praktického podnikání. I usneseno, aby bylo usilováno, pokud nejsou dívčí ústavy samostatné, o koedukaci.

(Dokončení.)

*

Z pedagogické literatury. Veškerých spisů Jana Am. Komenského, vydávaných Ústředním spolkem jednot uč. na Moravě, vyšel jako druhý svazek VI. díl obsahující latinské spisy Komenského s úvody českými péčí dr. J o s. R e b e r a. Jsou to spisky: Leges illustris gymnasii Lesnensis. Didactica dissertatio. — Diogenes Cynicus redivivus. Abrahamus patriarcha. Regulae vitae. Linguarum methodus novissima. Svazek velké osmerky o 556 stranách stojí 10 K. Připojujeme se k poznámce již jinde učiněné, že pro mezinárodní význam podniku by bylo záhodno, aby poznámky úvodní byly napsány také latinsky. — K tomuto monumentálnímu podniku přidružila se důkladná práce prof. Č. Zíbrta, podávající b i b l i o g r a f i i K o m e n s k é h o v loni vyšlém svazku Bibliografie české historie V. dílu sv. 2., str. 325—640, jež dovedena až do hesla Vindicatio famae. Činnost Komenského, zasahující do všech oborů tehdejšího života, vyžádala si toho, že všechna literatura o Komenském zařazena v Bibliografii české historie pod jeho jménem. Dosud do uvedeného hesla probrána literární činnost Komenského, která jest zaznamenána v 5675 heslech, s mravenčí pílí sebraných a pečlivě roztříděných dle autorů i materií. Zíbrtova práce klade pevný základ pro vědecké badání o Komenském a jeho době, nespokojujíc se pouze suchým zaznamenáváním titulů, ale často kriticky informujíc o osudech i obsahu spisů Komenského.

V knihovně »Pedagogických klassiků«, vydávaných nákladem Dědictví Komenského, vyšel VI. svazek (str. 472), obsahující dokončení překladu Rousseauova »Emila«, totiž knihu 4. a 5. ve vzorném ztlumočení dr. Jaroslava Nováka a Milana Svobody. Tím konečně dostává se českým čtenářům úplný překlad nejznamenitějšího výchovného románu všech věků, jehož účinek projevil se tak pronikavě v pedagogice i literatuře. Dr. Novák připojil také pokračování jeho »Emil a Žofie, čili samotáři«, jež zůstalo torsem. Také zamýšlené pokračování je tu ztlumočeno dle sdělení Prévostova. Milan Svoboda, jenž přeložil celou pátou knihu, sestavil podrobný rejstřík.

[1]) Zajímavý dokument čteme v XVII. výroční zprávě za škol. rok 1910/11 obchodní akademie v Prostějově (str. 5.): »Ve smyslu nařízení c. k. ministerstva kultu a vyučování ze 23. září 1910 č. 4411 nesmějí býti dále dívky do obchodní akademie přijímány ani jako privatistky. Se zřetelem k ustanovení v témž výnosu uvedenému, že na obchodní akademii mají býti přijímáni jen žáci, kteří absolvovali nižší střední školu, nemůže kuratorium v citovaném rozhodnutí spatřovati zkracování dívek, které vykazují dosud jen III. nebo IV. třídu školy měšťanské. Omezením přijímání žactva do I. ročníku obchodní akademie jen na žáky ze IV. tř. školy střední vyhověno jest dávné tužbě dvoutřídních škol, jímž tak zajištěn hojný příliv pilného žactva škol měšťanských.«

SLOVANSTVO

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

X.

[Od 47 let jest království ve válečném stavu. — Theorie kladiva a kovadliny.]

Země byla zastavena v civilisačním rozvoji a přes to, že v ní vyrostla celá veliká ohniska průmyslová (dnes částečně hasnoucí), ve mnoha oborech s kulturního hlediska šla nazpět. Způsobila to politika příkrým zákazem vší organisace společenské práce, všeho sdružování se i za cíli ryze hospodářskými. Po přeplnění tří záložen před 30 lety (v Kutně, Wiskitkách a Ozorkově) další zakládání takových sdružení bylo po mnoho roků zadrženo. Velké nesnáze byly činěny sdružením úvěrním, průmyslovým, akciovým, svépomocným. Až od r. 1897 začínala býti dovolena společenstva rolnická, a až po r. 1905 bylo možno zakládat různé spolky a sdružení, jež v několika letech po celé zemi rozestřely svou síť.

Od 47 let se nachází království ve stavu obležení, neboť tento stav, vznesený r. 1862, nikdy formálně nebyl odstraněn. A aby nebylo pochybnosti, že pravidelné a zákonité poměry jsou v království nemožny, bylo vydáno za 13 let po povstání, v době úplného klidu, zároveň se zavedením všeobecných soudních zákonů usnesení komitétu pro záležitosti království polského o »trvání práva místní administrace ukládati pokuty peněžní a trestů osobních bez soudu za provinění politická a překročení nařízení o stavu obležení«. Toto ustanovení, mající titul »časový prostředek«, dožilo se r. 1905, t. j. přetrvalo 28 let.

A dnes království cítí všechny formy výjimečného stavu na sobě: stavu obležení, sesíleného dozoru a dozoru mimořádného. Zákony, vznikající z tohoto výjimečného stavu, slouží nejen ke stíhání a trestání těch, kdo je přestoupili, nýbrž i k regulaci veřejného života.

Censura nejen že ničila všechen politický smysl, nýbrž novináři ani nedovolila zajímati se o nejživější a nejvíce nutné záležitosti zemské, jež nemají s politikou pranic společného. Časopisy byly přeplněny články, jež vysvětlovaly exotické otázky, jež nám byly zcela cizí: o tom, co se dělo v království, bylo možno se dověděti snáze z novin berlínských nebo vídeňských, zvláště však z haličských, než varšavských. Již slovo »polský« nebylo dovoleno a bylo třeba místo něho užívat přívlastku »zemský«. Historie polská, dokonce jako románový činitel, byla měněna pérem censorovým: byl čas, kdy bylo dovoleno tisknout historické polské pověsti jen do XIV. století.

Zabavení tohoto slova nebylo pro nikoho tak strašné, jako pro nás, t. zv. »ugodovce«, kteří jsme chtěli šířiti zásady politické střízlivosti a rozvahy. Protivníci naši, mluvíce k obyvatelstvu ze sloupců tajného tisku, měli pohotově volnou, ničím nezdiskreditovanou tribunu. Pro nás byla tato cesta zavřena, poněvadž vystupujíce proti nelegálným prostředkům činnosti, nemohli jsme jich sami užívat, aniž bychom jednali proti svému programu. Zůstal nám pouze tisk veřejný, ovládaný censorovou tužkou, odkázaný na sdělování myšlenek jazykem zmrzačeným, zbaveným síly kohokoli přesvědčiti. Směli jsme doporoučeti umírněnost, ale nesměli jsme toho odůvodnit; nesměli jsme říci, že toho žádá právě veřejné blaho; nesměli jsme apelovat na lásku k vlasti. Hlavní, nejdůležitější a jediný účinný argument byl nám vzat z ruky, za to však naši protivníci směli ho plnou měrou užívat i nadužívat. V boji, vedeném tak nerovnou zbraní, byli jsme shora určeni k prohře.

Vášnivé vyhlazování všeho, co ve společenckých institucích svědčilo o polském původu, došlo tak daleko, že rusifikace vztáhla ruku i na nešťastníky hluchoněmé a slepce, že i polské šílence dali pod dozor ruského personálu lékařského.

Ale rusifikace nezůstala pouze při institucích vládních. R. 1893 byl jazyk ruský zaveden i do zemské kred. společnosti, r. 1893 i do kred. společností městských. Dne 28. února 1897 vydána nařízení, nutící užívati ve všech sdruženích, spolcích atd. a institucích soukromých výlučně jazyka ruského v úřadování vnitřním a částečně i v účtování. A to vše proto, aby činnost těchto institucí mohla být vládou kontrolována. Pro pohodlí několika desítek úředníků-kontrolorů, kteří jsou pyšni na to, že neovládají jazyka země, v níž úřadují, všechny instituce se musily dát sevřít do obtížných pout, jež toto nařízení znamenalo. A přece i největší theoretik absolutismu, Pobědonoscev, projevil ve schůzi komitétu ministrů 17. února 1898 názor, že »Rusové, chystajíce se k činnosti v nadviselské zemi, měli by dostatečně ovládat místní jazyk«.

Kluby ryze společenské na venkově bylo dovoleno zakládat jen s podmínkou, že jejich předsednictví se bude skládat z polovice z Rusů, přirozeně úředníků, poněvadž jiných Rusů v království není.

Polský jazyk dráždil úřední oči jako zlo, jehož se nesluší trpěti, kam jen zasáhnouti může ruka výkonné moci. Kol. r. 1890 gen.-gubernátor varšavský, jeda z Berlína Poznaňskem, zpozoroval, že jsou na tamějších stanicích jen německé nápisy. Když přijel do Varšavy, vydal hned nařízení, aby ve všech vagonech byly polské litery zabarveny, a s budov nádražních aby byly

odstraněny polské nápisy, aby cizinec, jedoucí naší zemí a studující ji z oken vagonu, nemohl se domnívat, že to není úplně russkij kraj. Na rozcestích a křižovatkách byly odstraněny polské vyhlášky, varující sedláka přecházeti koleje v nedovolený čas. Soukromé inserty ve vagonech bylo dovoleno tisknouti ve všech světových jazycích, jen ne polsky.

Žargon židovský mohl býti pokládán za privilegovaný vzhledem k situaci, do jaké byl zatlačen jazyk polský.

*

Takové byly podmínky, v nichž žila společnost polská přes 40 let, tak bylo vychováváno politicky pokolení, jež mělo být činné v letech ruské revoluce na poč. XX. stol.

Mimovolně se naskytuje otázka, jaká byla vůdčí idea této výchovy, jaký politický smysl, jaký úmysl státu?

Na obálce Hurkovy knihy byla vytištěna tato slova německého básníka:

Du muss herschen und gewinnen
oder dienen und verlieren,
leiden oder triumphieren.
Amboss oder Hammer sein.

Tyto čtyři verše, to není obvyklé literární thema, to je celý program, celá filosofie směru, jenž našel výraz v systému, užívaném v naší zemi po 40 let.

V poměrech dvou národů nemá býti jiného východiska než onoho, že jeden musí být kladivem, druhý kovadlinou, jeden deptat, druhý být deptán, stálým údělem jednoho má býti vítězná radost, druhého utrpení!...

Pomíjím otázku, co souditi o theoriích tohoto druhu se stanoviska civilisace, i zda tato cesta vede k dosažení účelu státu, a ptám se, možno-li se divit, že to velké množství lidí — jež se nazývá obyvatelstvem a jež jako každé množství žije a řídí se citem — nechce se smířiti s vylíčenou, je pokořující úlohou, že se bouří a protestuje, že se ho zmocňuje touha vysvoboditi se za jakoukoliv cenu z mrzačících je pout; zda možno se diviti, že nahromaděná energie obyvatelstva polského se vybíjela v činech, které diktovalo zoufalství, ale neospravedlňovala rozvaha?

(Pokračování.)

LITERATURA

ADOLF VESELÝ:

TVÁŘ ZASTŘENÁ A ODHALENÁ.

Z knihy »Zaslíbení krásce«.

Podivuhodný méně známý list Karla Hlaváčka představuje zmučenou tvář Kristovu en face výrazné suggestivní bolestné krásy. List má název »Můj Kristus«; praví se, že je to vlastní portrait Hlaváčkův. A věru srovnání tohoto listu s přiznanou vlastní podobiznou Hlaváčkovou z roku 1897, onou rovněž en face v zrcadle obraženou snědou tváří, s charakteristickou, bohatou hřívou, pronikavýma, vzepřenýma, černýma očima pod zvlněnou energickou křivkou svraštěného čela a obočí, s ostrým nosem, kulatou bradou a dodatečně přikomponovanou dýmající cigarettou na dolním rtu, nemůže než prozraditi mnohý shodný rys i celkovou obdobu všem, již neměli štěstí zříti autora dvou básnických knih tak dokonalých. Méně vlastní autoportrait, zato dokonale aplikovaný autoportrait »Mého Krista« zachycuje cele konečné naladění života Hlaváčkova rozrušení, jeho sladkých básnických snův, jeho umělých rájů dotekem zlovolné drtivé reálnosti. Resignovaný, zmučený výraz měla imaginární i skutečná tvář Hlaváčkova v posledních měsících života, aby posléze ztuhla v nezemsky jemném prosvětlení, v tazích mrtvého souchotináře. Není známa žádná Hlaváčkova kresba z posledních jeho dnů; ať byla by jakákolivěk, hodnotná či méně hodnotná, motivem i výrazem byla by však jistě drastická.

Zcela a naprosto uzavřel se Karel Hlaváček do svého vlastního fiktivního světa v prvém období svého uměleckého života. Tiché, šťastné jest ovzduší knihy »Pozdě k ránu«. Ze dvou motivů je komponována tato cudně, čistě, tiše radostná básnická symfonie: z pocitového zhuštění a zušlechtění úzkého kruhu vzácných postřehů a dojmů přírodních a z esthetické vzpomínkové fikce doby galantní. Tvář Paula Verlaina z »Fêtes galantes« a Eduarda Dubuse zvedá se matně za těmito věcmi vláčnými a sladkými, jejichž příznačný i souborný název ‚pozdě k ránu' je arciť osobitou českou transposicí pocitů a naladění, ‚quand les violons sont partis...'. Leč přes to, že si občas, nesmělý vasal měkkých nuancí, vzpomene na vybraný život za doby, která zřela rozkvétání Pompadourovny, přes to, že jeho žhoucí touha obklopuje se joviálními abbés, sličnými markýzami, galantními pastýřkami, nyvými rytíři, všemi detaily a komparsy obrazného i dekorativného smyslu a významu, nejde tu o genetickou podlehlost fascinujícím osobnostem, nýbrž jen o příbuzné naladění nitra, uzpůsobení a usměrnění zálib, o inspiraci z vnějška,

o vzpomínku na svět básníků, jehož přihlížení probudilo jeho osobnost. Z dvaceti tří čísel je sedm archaisujících; než vždy podloženy a proniknuty jsou druhým osobitým motivem Hlaváčkovým, který je odlišuje ode všech cizích stejných motivů a přibližuje druhé valné části knihy, čině ji ucelenou a jednotnou: motivem sensitivní jemné krajinné stylisace.

Básníkem fikce a neobyčejně delikátní stylisace je Hlaváček v knize »Pozdě k ránu«. Vše u něho má hodnotu kouzla a jemného smyslového opojení. Čarovný rozkvět básnického snu promítnutého a připiatého jako vlající stužky na šat galantní doby a jasný čistý nuancovaný život svěžích smyslů, především zraku a sluchu, snoubí se tu v medově vláčné řeči jantarové barvy i jasu k podivuhodnému, okouzlujícímu umění vybraných motivů i výrazu fascinujícímu a důvěrnému, jako vzácné antikvity, samety, křišťály a vůně. Mladý proletář, z moderního druhu inteligentního proletariátu, demokrat a patriot střetne se po vydání »Sokolských sonetů« s netušeným světem mladého francouzského umění, zářným, delikátním, oslnivým, intimním, světem snů, nervů, tužeb, fikce a dálky. Toť rozhodný okamžik jeho života; dá se omámiti cele a oddaně, opojí se, převrátí desky hodnot svého niterného života citového i ideového: ne vědomě, ne z pósy, bravury, rozmaru, nýbrž nutně, niterně, živelně a pudově prožívá bezděčně ponenáhlý přerod své sensibility. Vyděděný při reálné hostině života instinktivně vžívá se do snu, fiktivních rájů, úsměvných, radostných dávných období. Prožívá v sobě individuelně citový i myšlenkový golfický proud, jenž jinde na Západě vytvořil celé epochy, a jímž prošly celé generace, dohání a doplňuje citově tak vše, co zůstalo ho tajno, jakožto člena národa malé nedávné kulturní tradice a minulosti. Citová i myšlenková žízeň, raçové dědictví mladého národa, rozněcuje a jitří jeho sensibilitu; ze země trpké, neútěšné přítomnosti, běd sociálních, fiask politických, mělkostí a nicotností kulturních dychtivě vejde do náhle se mu otevřelého pavilonu snů; je to koketní Trianon uprostřed znamenitých zahrad, herna lásky. Hle, nový, krásný, jemný, odlišený, intimní, kouzla a půvabů plný život mu nastává: sen a tužba stává se něžnou sladkou skutečností, galantním gestem, úsměvem, slovem, polibkem, objetím; živoucí rozkvétající krásou vybraného odstínu; distinguovaným pohodlím, přepychem, blahobytem; čas má svou příznačnou, odlišnou barvu, vůni, náplň. Toť jeho intimní, uzavřená, povznesená domaina. Jest v noci březnové k ránu, když karmínový měsíc zří rej pastýřek plavých kadeří a s modrými pentlemi, any tančí při cellových kantilenách; stopuje galantního rytíře-milence, an jde osením hrdě a úsměvně, s kytkou u fleuretu a pro vše vonnou šarpií v kapse; improvisuje obvyklou partii ve třech, karty rozdány, sličná markýza i joviální abbé — oba tu ... jen třetí, třetí schází. Pozoruje Paní vykloněnou z okna paláce za noci před východem měsíce, co ze zahrad občas zazní lesní roh melancholickým motivem; podivuje s medicejskou arcivévodkyní sienkově žlutou vzácnou majoliku, jediné dílo slavného Baccia; adoruje drobné japonerie a pociťuje příbuznost s těmi delikátními malíři; vyvěšuje smuteční praporec na věže svého kastelu při zprávě o úmrtí souverenního pána; a rozechvívá svá slova pro vanutí nočního letního vánku u parku se sborem na flétny hrajících a tanečně jdoucích dívek...

Číslo právě zmíněné (Měl něhu jejich kroků...) a sonet »Podmořské pralesy se ani nezachvěly«, tvoří přechod od čísel archaisujících motivů galantních k původním číslům krajinných stylisací. Obě jediné krajinného obsahu — prvá zachycuje neobyčejně citlivě a jemně pohrávání si stínů a bílých odlesků v parku za popůlnočního východu měsíce při lichotných závanech teplého vánku, druhá stejně citlivě, mistrně s úžasnou jemností zase atmosférický zjitřený napiatý stav krajiny, zalesněného údolu slabě zataženého ranní mlhou, bezprostředně před východem a při vyjití Měsíce — jsou ukázkou ryze hlaváčkovské symboliky, jaksi obrácené arciť, když́tě normálně použilo by se krajinných detailů, stavů i zjevů na symbolisaci čehos abstraktního. A tu vystupuje původní Hlaváček, jak přec jen dal se tušiti některými obraty, slovy a zálibami v zapřených, odiosních »Sokolských sonetech«: plně a otevřeně vystoupí jeho krajinné stylisace, zjasněné, zčištěné, zjemněné vjemy zrakové a sluchové. Stačí všimnouti si a analysovati styl i výrazové prostředky vstupní pieçy »Pozdě k ránu«, aby se rozpoznalo dvojí: že ze smyslů pracuje živě u Hlaváčka téměř výhradně zrak a sluch; na tyto optické a akustické vjemy převádí obrazně i vjemy hmatové, tělesné i abstraktní; a že jeho krajinné prospekty nejsou zas jen pouhými neúčastnými slovnými projekcemi vjemů optických či akustických, nýbrž přecítěnou, zhuštěnou, vybranou stylisací; jeho krajiny nejsou popisným realismem: jsou transponovanou sensibilitou. Vyjma jedinou scenerii kraje odpočívajícího a zpívajícího v zlatých plochách odpoledního letního slunce, jak ji podložil závěrečné »Reverii«, je scénickou domainou Hlaváčkova »Pozdě k ránu« krajina za večerního i ranního soumraku, noc, tma, bezprostřední před východem Měsíce nebo právě ve chvíli, kdy jeho zarudlý kotouč objevuje se pozdě k ránu nad temným hřebenem lesů a pohoří. Chytiti vše sublimné, tajemné a bázlivé, všechnu tu nedospalost, touhu, jemnou mdlobu a závrať, tu vzácnou a tajemnou náladu zakletou ve dvě slova: pozdě k ránu — to vše zdařilo se mu v několika vzácných básních výsostně šťastně a slovy opravdu ztavenými v her-

metické peci zjemnělého slohu, krajně jemnými, citlivými, o tichém vnitřním, intimním jasu a vzácné diskretní sdílnosti. Sám o sobě a vzhledem k přírodě je Hlaváček otevřený jako kalich jitřní rose; jeho čivy jsou neobyčejně citlivé, zvláště pro záchvěvy subtilných stavů: nyvého, úsměvného smutku, ustrašení a celou tu stupnici stavů hraničících na záhadné a podvědomé, jak rozpřádá ji v pozoruhodné prose »Subtilnost smutku«; jeho náladou je nálada slavnostného očekávání, předvečerů svátků, tiše vzrušených vigilií, jeho láskou láska k delikátnímu, essencielnímu, zvláštnímu, všemu, co vykvetlo a zrálo marně, pro nikoho nebo co teprve vykvésti chce ve vzdálené půdě — nadarmo. Světu vnějšímu brání se svou uzavřeností, symbolikou a jemnou ironií. Sám pak je svým vlastním hostem u vybrané tabule, již si předkládá: vychutnává své verše, možno na každé straně stopovati, jak prodlužuje jejich rhythmický zdvih a pád, jak činí je sladce vláčnými, jak sesiluje jejich nepopíratelnou hudebnost. Neboť verše »Pozdě k ránu« působí ryze hudebně, verše »Mstivé kantileny« pak skulpturálně. Splynutí představ a prostředku výrazového, slov, je tu dokonalé: obé stejně vybrané, vzácné, jemné, okouzlující. Zcela organickými jsou vysněnému, fiktivnímu světu všechny již zmíněné detaily a komparsy archaisující gesto nyvé i ironické; světu jemně, oduševněně, ztlumeně a měkce stylisovanému, tomu vlahému ovzduší měsíčných či předměsíčných nocí je logické a nezbytné mollové ladění, zastřené, lomené nanášení barev, nálada subtilného smutku a melancholie, všechny ty hluboce laděné violy, cella, loutny, flétny, lesní rohy, altové hlasy, vše to a ostatní nezvyklé a zvláštní, vše to, co tvoří pozadí, na němž ozřejmuje se tichý smutek a tlumená touha po životě plném a radostném, touha, jež jako ohnivé plaménky hoří pod násypem listí a větví, touha mladého snivce, jenž doufal ji ukojiti tím, že zastřel svou tvář a zahalil do sedmera krásných závojů básnického snu a fikce.

Toť umělé, skleníkové, sladké, vlahé ovzduší knihy »Pozdě k ránu«. Než i do tohoto uzavřeného světa proniknou cizí tóny, silně rušivé a disharmonické. Mimo zmíněnou tužbu, vzdání se cele životu, jak je skryta v pieçe »Impromptu«, a jež už tam a pak ještě v »Anaemii« doznává cudně a resignovaně svoji marnost, porušuje všeobecné naladění tichého svatvečerního štěstí nepokrytě jeden tón sveřepý a drastický. Je to tón sexuálného zatížení básní »Upír« a »Přišla...«: toť třetí nejspodnější motiv knihy, složený z několika nejhlubších synkopovaných not, na němž světélkují oba motivy dříve zmíněné, jako jitřní paprsky na taseném meči, a jako rosa v kalichu květu blínu. Rozšiřuje valně motiv tento ideovou základnu knihy, dotýkaje se ideí »Subtilného smutku«, leč svou přímou nahotou, dravostí rozruší delikátní anaemické pletivo závojů života a světa Hlaváčkova: je to jediný tón z tohoto období života Hlaváčkova, jenž nepokrytě později se ozve, tragicky ujasněn, bouřlivě, zoufale zvýšen, mezi elementárným unisonem revolty a rozčarování »Mstivé kantileny«. (Pokračování.)

*

Gabriel d'Annunzio: **Faidra.** Přel. Marie Haunerová-Votrubová. Spisů d'Annunziových, vydávaných v »Slavných autorech světových literatur«, sv. X. V Praze, nákl. J. R. Vilímka, 1912.

Vyhýbaje se jakýmkoliv paralelám s dramaty téhož thematu — Euripides, Seneca, Racine (poukazuji pouze na informativní předmluvu překladatelčinu) — hodlám se zmíniti o díle d'Annunziově nejnověji do češtiny přebásněném, o »Faidře«, moderním to zpracování antického motivu v tragické básni. Pravím v básni: neboť »Faidře« nemožno přiložiti názvu dramatu.

Neb jako d'Annunziova tragedie vůbec, také »Faidra« není dílem dramatickým, a právě ona se mi jeví, stavěna jsouc v mezích tragedie antické, bez aktů, jakýmsi na tři části rozříznutým celkem, u něhož jen zahrocení posledních scén (u prvého aktu je to zavraždění Hippolitovy otrokyně Faidrou a lstivě vášnivá její apostrofa prosebnic, v druhém racinovská kletba Theseova, v třetím pak smrt Faidřina) — tvoří spád děje celkem epického. Se stanoviska čistě klassického je drama toto pochybeno: exposice je neúplná: dvě hlavní osoby, Hippolitos a Theseus, objevují se až ve druhém aktu, Theseus pak, typ antického heroa, až ke konci jeho. I konečný výjev Faidřiny smrti, básnicky nádherně vystupňovaný, dramaticky jest nejasný, a dlouhé vložky, lyrickoepické, vadí stoupání dějovému. Než na dramata tohoto druhu — na dramata d'Annunziova vůbec — nutno vzíti nikoli měřítko scény, nýbrž poesie. Hleďme na tragedie antické: kde je tu prudký vývoj scén, n. b. scén zdržovaných chorem, kde napínavost, kde ona hybnost, po které lačnějí nervy vydrážděného dnešního diváka. (Nemluvím o Euripidovi, nám nejbližším, poněvadž psal pro obecenstvo, jež již proti marathonomachům zcela pokleslo v esthetické vnímání.) Drama takové není ničím jiným, než ztělesněným pojmem absolutně tragického, než umíráním silného, než hymnou na motiv: Ω Θάνατε παῖαν. Tuto básnickou, scénicky podanou personifikaci tragického nalézáme ve »Faidře« právě na oněch místech, jež svým živelním lyrismem nejméně náleží do výtvoru dramatického: Tak vysoko ční zvlášť hymnicky sladěný zpěv o smrti Kapaneově (problem nietzscheovského nadlidství na základě Aischylových »Sedmi proti Thébám«), plný divoké barbarsky klassické brutality rouhače. Tak i snivě plynoucí vyprávění Foiničanovo, za jehož rythmickým střídáním lze slyšeti šumot přílivů a odlivů. — Tak onen lidsky sebevědomý passus pěvce: »Srdce, o člověku mluv mně.« — Hlavně pak virtuosně rythmicky i myšlenkově al fresco nahozená a zároveň do nejmenších podrobností vypracovaná scéna zápasu

Hippolitova s černým ořem Arionem, v níž vidím vrcholný bod této deskriptivní, verše tesající poesie. Ještě dva výjevy mně z mysli nevymizejí: Předně ona scéna, kdy Faidra líbá spícího Hippolita: Nelíbám tebe... ne... Styx pouze piji... já piju doušek, který údělem jest mé lásce... Pak onen chladně, klassicky dokonalý a uchvacující žalozpěv Aithřin: »Hippolite, ó Hippolite, jenž jsi byl dražší mně...«, v němž cítíte mohutnou sílu projevu, jímž uvolňuje svému bolu závistí bohů pronásledovaný smrtelník — výkřik tak hrozný a drásavý, jakému se rovná snad jen ponuré ticho nad mrtvolou Antigony...

Zde vidím vlastní tragiku.

Co se samé Faidry týče, svým osudem je hellenskou variací Putifarovy ženy,[1]) je rodnou sestrou Basilioly z d'Annunziova »Korábu«. Jsouc divoce vášnivá, víc renaissančně než anticky erotická, majíc v sobě víc semitských než hellenských prvků, je potomkem dekadentní romantiky, plné absurdností a nepřirozeností, ale současníkem těch, kdo sní o nadlidství. Její bytost, jako podstata Basiliolina, je inspirována zároveň Byronem a Nietzschem. Její barbarský egoism, její hrdinnost a vzdor proti božství: »Krutá šelmo, s nízkým svým čelem...,« její šílená láska, nelekající se ani zločinu ani smrti milované bytosti, jest čímsi titánsky romantickým. Ale jako v posledních výtvorech vůbec (viz »Přehled«, X, 26.) není již d'Annunzio pouhým obdivovatelem ženy, nýbrž i kritikem, jenž uvažuje o příčinách její vášnivosti a o zhoubném vlivu jejím na mohutnost povahy mužovy. Faidra a Isabella —, Hippolitos a Tarsis, jsou důkazem básníkovy proměny z trouvèra krásy ženiny v kritika její bytosti vnitřní.

Zajímavá theorie novoklassicismu, kterou nadhodil v »Ohni« a vypracoval v »Mrtvém městě«, již též se zabýval pod podobným renaissančním zorným úhlem v »Pannách ze skal«, není již, jak se mi zdá, ve »Faidře« důsledně sledována. Svědčí o tom nepatrný sice, ale přece pozoruhodný moment v druhém jednání: výjev s Helenou. Není klassický, nýbrž orientálně fantastický, romantický. Takového motivu nenalezneme asi v celé antické literatuře; stěhování barbarů musilo se převaliti přes kulturu řeckou, než mohl se podobný námět vyskytnouti. V »Korábu« byl by na svém místě, zde je živlem cizím. Vůbec »Koráb« stojí básnicky i dramaticky výše než »Faidra«. Ale nádherná, jakoby v purpur a brokát zahalená forma, tisíc miniaturních postřehů a obrovských gest, vnitřní rythmus a úchvatná síla slova ohebného jako luk a svižného jako šíp, to jsou asi příčiny toho, proč Faidra — jak zní refrain prvního a posledního aktu — zůstává: indementicabile. *F. Kubka.*

[1]) Máme také svou Faidru, v středověké obměně: Zeyerovu »Doňu Sanču«. I osoby i děj je skoro stejný — výsledek pouze se různí. Na důkaz: Faidra — doňa Sanča, Hippolitos — don Pelayo, zavraždění thébské otrokyně — smrt dony Blanky —. Zeyer čerpal z Bandella, d'Annunzio z antických tragoedií, uvádím jen jako důkaz všesvětovosti takovýchto námětů.

UMĚNÍ

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

XLI. výstava S. V. U. Manes. Posmrtná souborná výstava Miloše Jiránka.

V osobě Miloše Jiránka spojoval se malíř umělec s literátem kritikem a aesthetikem. Jakožto literát stal se Jiránek v našich uměleckých kruzích osobností, která vytknuvši si určité stanovisko ke svému okolí a ujasnivši si k němu svůj poměr, požívala i jisté váhy v otázkách umění. Jako umělec snažil se pak realisovati své poznatky a svěřovati je malířskému materiálu. Nebude však pochyby o tom, že na prvním místě jmenovaná složka jeho osobnosti zejména v prvních letech jeho činnosti značně jej oddalovala od tvorby malířské. Aspoň nepatrný počet prací z prvního šestiletí jeho činnosti zdá se tomu nasvědčovati. První jeho malby »Zátiší«, »Výstavní kostelík«, »Dědeček« a »Vor« jsou jedinými ukázkami jeho práce, příliš skrovnými, než aby se v nich dalo vytušiti jádro ukazující k budoucímu rozvoji umělcovu. Ačkoli již v té době Jiránek vnitřně snaží se osvoboditi od tradicí doby předchozí, přece jeho práce nesou dosud hojně stop školské erudice. V r. 1900 je Jiránek v Paříži, kamž se vždy nesla jeho touha. Avšak tento pobyt zanechal větší stopu v literární jeho činnosti než v malbě. Kdyby nebylo tří akvarelů zobrazujících zapřaženého koně k vozíku, neměli bychom žádného svědectví na výstavě, že vzal vůbec štětec do ruky. Také první práce jeho po návratu do Čech nevykazují žádných vyšších kvalit, v nichž by se zračil vliv tohoto uměleckého veleměsta. »Z Jindřichova

Hradce«, »Z Třeboně«, »Koníci« a dva portréty, vše provedeno v temném koloritu, je vše, co je od Jiránka na výstavě do r. 1903. Teprve v tomto roce vytváří umělec první dílo velkého rozměru »Sprchy«. Plasticky vytvořená těla mladých cvičenců polita jsou hnědým světlem matně osvětlené tělocvičny. Toto dílo svou technikou liší se ode všech předcházejících i následujících, neboť brzy potom upoutává Jiránka Dětva a odvádí jej na jinou dráhu. V ní nachází nový ideál, kterému zůstává věren po celá tři léta. Mezi Dětvanci nalézá hojně materiálu k zajímavým studiím hlav do bronzova opálených a rozmanitých rázovitých postav. Zde zobrazuje četné scény, z jejichž života většinou k akvarellům, avšak i k plátnům jsou mu trhy, pohřeb a p. vítaným podnětem. Avšak i z této záliby dostavilo se časem vystřízlivění. Umělec vrátil se opět do Prahy, a ačkoli později ještě několikráte v lithografii se vrátil k romantické stránce zbojnického života slováckého, přece tyto práce ustupují stranou před novými cíli, které si Jiránek vytkl. Následující doba znamená pro něho sblížení se směrem vládnoucím v Manesu. Prozrazuje se to nejen volbou předmětů, ježto se vrací hojnější měrou ke krajinomalbě, nýbrž i v koloritu. Jiránkovy olejomalby z dřívější doby měly všecky jakýsi nepříjemný šedě křídový nádech, kterého se malíř nezbavil ani, když maloval v plném světle na př. scény lidu v krojích o trhu. Příchodem jeho do pražského prostředí záhy jeho barvy oživují. Pleinairové kouty z Jeleního příkopu, ze Štvanice, architektury ověnčené stromovím, pohledy na vodu stávají se jeho oblíbeným předmětem. Teprve nyní pracuje umělec zvýšenou činností, jako by dohoniti chtěl, co dříve zameškal, avšak kromobyčejných výsledků se v krajinomalbě nedodělává. Více pozornosti zaujímají v té době jeho malby figurální. V bohatém bílém šatě oblečená paní slouží mu ke studiu světelných odstínů, hrajících v záhybech roucha. Tak povstal jeho obraz »Na písku« a koncepcí jemu podobná »Čtenářka«. Čtoucí dáma sedí v pokoji na podlaze před oknem zastřeným storou. Řasnatá sukně její tvoří kolem ní veliké hnízdo na způsob krinoliny. Divák cítí nepohodlnost této pósy, avšak umělci běželo asi hlavně o vyjádření zlatového tónu šatů; jemu věnoval hlavní pozornost, a podařilo se mu vystihnouti dojem načechrané látky i průhlednost splývající story před oknem. Modravému osvětlení bílého šatu věnoval ještě jednou zřetel v »Bílé studii«. Daleko barevnější jsou jeho osoby v interieurech, avšak nedosahují významem děl shora jmenovaných. Většinu těchto prací zahrnul Jiránek do své souborné výstavy u Topiče. Chtěl jí podati jakýsi účet ze své minulosti, aby uvolněn od ní snažiti se mohl o barevnou synthesi. Avšak zdá se, že, jako většina duševních převratů u Jiránka, ani tento poslední nezasáhl hlouběji do jeho tvorby. Snaha po plošném působení barvy probleskuje tu a tam i u dřívějších jeho prací, avšak náhlé krise jeho projevují se na venek hlavně jen změnou motivů. I poslední tři jeho zátiší z r. 1911 nevykazují příkrého rozdílu od předešlé tvorby, takže Jiránek projevuje se jako umělec prožívající vnitřně mnoho bojů a vědomý sobě vysokých úkolů, jež umění od malíře vyžaduje, avšak svým talentem nemohoucí dosáhnouti toho, za čím se nesla jeho mysl v celém jeho životě. *Fr. Oupický.*

DIVADLO.

U Bursíka a Kohouta vyšla tenká knížka, p. **F. Zavřela** aktová hra **Simson.** Mnohého asi odradí formální výstřednost petitových vysvětlivek, mnohého znepokojí slovní přesycenost textu, nezískávajícího tím na umělecké jasnosti. Také idea hry, ač vábná a mohutná — zápas ženy-krásy s mužem-rekem —, je vyvrcholena ve schematickou abstrakci, jejíž kořeny vlají již ve vzduchu, opustivše živnou půdu umění. Avšak v této spleti, plné příkrých kontrastů charakterových i stylistických, stojí pevně ústřední dialog Simsona a Dalily, dialog bohatý básnickou obrazností a bystrým dramatickým spádem, jehož dosahuje básník tím, že silné slovo svazuje se silným gestem: tanec Delilin (na rozdíl od tance Wildeovy Salome, dramaticky passivního) je tu dramatickým agens, hybnou silou hry. Pro toto krásné novum rád bych upozornil na novinku — čtenáře i intimní scény.

Arnošt Dvořák.

ZE DNE

Žádáme slušně pp. abonenty o obnovení předplatného a vyrovnání nedoplatků. Pp. abonentům, dluhujícím předplatné více než 2 roky, připomínáme, že vydavatelstvo bude tentokráte nuceno dlužné částky bez dalších upomínek vymáhati.

Národnostní klíč v rozpočtu zemském je ode dávna požadavkem Němců v Čechách, požadovaným a hájeným se stejnou urputností jako rozdělení zemského výboru a národnostní rozhraničení okresů. Němci žijí totiž v přesvědčení, že přispívají k potřebám zemským obnosem daleko větším, nežli my Čechové, že však ze zemských výdajů nedostávají zdaleka ani to, co by jim náleželo dle číselného poměru obou národností. Názor ten rozšířen jest, alespoň pokud se týče výdajů zemských, také v české veřejnosti, která v důsledcích toho spatřuje namnoze v národnostním dělení rozpočtu zemského těžké poškození nás Čechů a tudíž ústupek velice nebezpečný. Poslední Správní Obzor přesvědčuje nás, že tomu tak není. Pan F. Čihák uveřejňuje zde totiž zajímavá data o jednotlivých položkách zemského rozpočtu na rok

1912, z nichž vyplývá, že za dnešního stavu nejsou zkracováni Němci, nýbrž my Čechové. Autor konstatuje především na základě číselném, že r. 1911 odvedly na zemských přirážkách, hlavním to zemském příjmu, české okresy 27,211.679·17 K = 62·57%, německé 16,176.965·49 K = 37·43% — fakta, jež znovu odkazují tvrzení o nepoměrně větší poplatnosti Němců do říše bájek — a ukazuje pak, při kterých položkách jsme dnes oproti dělení dle klíče národnostního ve výhodě a při kterých v nevýhodě. Výsledek je tento: zkracováni jsme při vydáních na školy národní (poměr výdajů zde činí na školství české 61·39%, na německé 38·61%) o neméně než 1,389.249 K, na školy vůbec (poměr 61·48: 38·52), na záležitosti zemědělské (58·44: 41·56; v jednotlivostech připadá na český odbor zemědělské rady 190.731 K, na německý 170.249, na českou hospodářskou akademii v Táboře 239.036 K, na německou v Libverdě 298.834 K (!) atd.); na umění (náklad na Národní divadlo činí 342.326 K = 58·88%, na německé 239.204 K = 41·13%), na vědu a literaturu (stipendia pro chirurgické operatéry rozděleny jsou dle poměru 50: 50) a na různé umělecké účely (59·29: 40·71); ve výhodě za to jsme jedině při výdajích na živnosti a průmysl (poměr 77·77: 22·23), na místní dráhy, kde náklad na české okresy činí prý asi 2,024.000 K, na něm. jen 579.000 K, což však se vysvětluje přebytkem železničních spojení v území německém a nedostatkem jich a tudíž nutnou potřebou lokálek v území českém, a konečně při výdajích na koupi nemovitostí (poměr 78·02: 21·98). Celková potřeba rozpočtu na rok 1912 obnáší 96,304.199 K; z této sumy nelze jako výdaj oběma národnostem společný rozděliti obnos 47,158.552 K. Zbytek 49,145.647 K jest rozdělen na úvěry pro národnost českou ve výši 30,675.962 K = *62·42%*, pro německou ve výši 18,469.685 K = *37·58%*. Dle dosud platícího národnostního klíče 64·61%: 35·39% — k tomu poznamenáváme, že dle posledního sčítání lidu se tento klíč valně zlepšil v náš prospěch — mělo by připadnouti ze sumy 49,145.647 K na nás Čechy 31,753.002 K, kdežto na Němce pouze 17,392.645 K. Jsme tudíž vůči Němcům zkráceni o *1,077.040 K.* Tyto cifry dokazují s jedné strany, jak málo umíme svoji nadvládu v Čechách proti Němcům využít v ohledu nejdůležitějším, hospodářském, s druhé strany pak, že za těchto okolností nám národnostní rozdělení rozpočtu sotva může škoditi, tím méně, domůžeme-li se rozdělení dle nového klíče, stanoveného dle posledního sčítání lidu. Dáváme-li se však dnes, za nerozděleného rozpočtu, zkracovati, bude velmi těžko vydávati rozdělení výdajů zemských dle klíče za ústupek, jejž by měli Němci vykoupiti svými koncesemi, což pro českou politiku není vysvědčením zrovna nejlepším.

Volba do říšské rady na Opavsku stává se pomalu fraškou, která je k pláči a zlosti zároveň. Poněvadž je obava, že mandát po bar. Rolsbergovi dobude soc. demokrat dr. Witt (autonomista), svolal poslal posl. dr. Dienelt do Opavy dvě schůze zástupců polit. stran českých, aby se ujednotili na společném kandidátu. Prvá schůze byla bezvýsledná, na druhé 3 strany prohlásily řed. Fr. Ziku (agr.) za kandidáta, kdežto klerikálové se vyslovili proti němu a navrhovali zem. poslance říd. učitele Gudricha za spol. kandidáta. Na to hned Opavský Týdenník, jakožto »nestranný, jen české zájmy hájící« orgán slez. vedení spustil ostrou palbu proti řed. Zikovi. Zatím navrhován byl za spol. kandidáta prof. Stypa, vyslovováno i jméno prof. Engliše z brněnské techniky (rodáka z Opavska) — a nakonec místo jednoho budou míti české občanské strany kandidáty — tři. Minulou neděli, 19. května, konala se v Opavě ustavující schůze polit. organisace strany agrární, »Sdružení českých zemědělců a venkovanů pro vévodství Slezské«, které zvolilo řed. Ziku za předsedu a prohlásilo jeho kandidaturu na mandát po posl. Rolsbergovi. Téhož dne konala v Opavě důvěrnou poradu strana národně-sociální, která prohlásila rovněž svoji samostatnou kandidaturu (prof. Sladkého z opav. gymnasia). Klerikálové ovšem postaví rovněž svého kandidáta, a tak o dědictví po bar. Rolsbergovi bude zápasiti 5 kandidátů českých, protože i centralisté sociálně demokr. budou kandidovati. — Jak tento volební zápas při řevnivosti stran dopadne, je snadno předpověděti. *St.*

Dva filologové. V posledním svazku »Časopisu pro moderní filologii« otiskuje prof. Antonín Boháč řadu cenných studií k románskému slovníku; bohužel oznamuje, že jsou to jeho poslední práce romanistické: z oboru, kde do něho kladeny takové naděje a kde udělal místo pracovníkům menší hodnoty, obrátil se na pole zcela jiné. Teď uveřejňuje trosky svých studií a posvěcuje je dvěma svým učitelům, z nichž jeden jest skoro zapomenut, druhý pak naprosto nedoceněn. Jest to zemřelý romanista Mohl a výtečný náš srovnávací filolog professor Josef Zubatý. Ježto charakteristika obou z pera prof. Boháče jest velmi zdařilá a ježto pokládáme za správné, aby i veřejnost neodborná byla upozorněna sympathicky na tyto dva linguisty, otiskujeme z úvodu stati Boháčovy podstatné kusy: »My všichni, kteří jsme Mohlovy výklady sledovali, jistě s láskou vzpomínáme a vždycky vzpomínati budeme tohoto svého milého učitele. Byl to vzácný člověk, linguista celou duší. Mohl měl také vzácný dar kombinační, u něho pracovala s rozumem zároveň fantasie. V tom není žádná výtka, vždyť tak často ve vědě přes úskalí, jež nemůže obeplouti náš rozum, přenáší nás fantasie. Arci obrazotvornost Mohla často zaváděla, dokonce zavedla jej tak daleko, že jeho hlavní these o vulgární latině nelze držeti naprosto. V tom sklonu k fantasii bylo také možné nebezpečí pro jeho žáky, kdyby byl zůstal na živu a kdyby si byl vytvořil vlastní školu. V té příčině vliv Mohlův i pro romanisty mohl býti výborně paralysován vlivem prof. Zubatého. Jeť on učitel, na nějž není možno zapomenouti, na něhož jeho žáci mohou vzpomínati jen s láskou a s obdivem a jehož význam u nás není zdaleka doceněn. Jest zcela jiného rázu, než byl prof. Mohl; obsáhlými vědomostmi jazykovědnými je mezi oběma jakási podobnost, ale Zubatého vědecká kritičnost, taková zvláštní kritičnost, dovedla uchrániti toho, kdo by byl snad příliš podléhal Mohlovi, od nebezpečí, jež v sobě choval vliv Mohlův. Věřím, až bude jednou psána historie českého badání na poli jazykovědném, že prof. Zubatý bude ne pro množství a rozsáhlost, ale pro hodnotu a vnitřní cenu svých prací postaven na místo nejpřednější.«

Plastické loutky podle figurin Alšových vyplní dávné přání přátel mládeže, aby dětem českým umožněno bylo hráti české hry loutkové na českém jevišti

s českými loutkami. Alšovy loutky zaujmou přední místo na hračkářském trhu zvláště v době mikulášské a předvánoční, ale nejen to, ony upoutají svým ryze českým charakterem zahraniční Čechy již o slavnostech sokolských, neboť Národní rada (uznávajíc význam loutkových divadel v ohrožených územích a ve střediskách Čechů zahraničních dá jim příležitost, aby si je mohli prohlédnouti, se systémem jich ovládání se seznámiti a případně si je opatřiti pro veřejné místnosti. Po dohodě s mistrem Alšem hotoví modely loutek akad. sochař Šejnost pro »Český svaz přátel loutkového divadla«, který vydává loutkové hry i časopis »Český loutkář«. První číslo časopisu obsahuje barevnou přílohu sedláka Škrholy od A. Kašpara, druhé čerta od Alše, v třetím jest »jeden z Petrovských« od Weniga. Do vydaných čísel přispěli: Dr. Auerhan, Dr. Borecký, Čečetka, Frinta, Heyduk, Hloušek, Karásek ze Lvovic, Klášterský, Koubek, Dr. Kronbauer, Lešehrad, Mačenka, Mašek, Moudrá, Racek, Sova, Šárecká, Šípek, Dr. Veselý, Vyskočil, Záhoř, Žipek a j. »Český loutkář« všímá si loutek cizích i domácích, a to theoreticky i prakticky, nad to v »Národopisném koutku« uchovává před zapomenutím zprávy o lidovém českém loutkářství, má rubriku »Literatura« a »Drobné historky ze života potulných umělců«. Celor. předpl. jen 3 K. Na ukázku zašle České lid. knihkupectví (J. Springer) v Praze-I. — O dnech sokolských sehraje se na loutk. divadélku Svazu v Kinského zahradě »Powrót taty«, ballada Mickiewiczova v dramatickém zpracování od Gołębiowského, a »Sviňáček« Erichsenův, přeložený z dánštiny Walterem.

Slovanské státy balkánské pracují v poslední době velmi intensivně na svém obrození hospodářském. V čele jich kráčí ode dávna Bulharsko, jež si vždy všímalo především praktických otázek a prospěchů, kdežto v Srbsku a na Černé Hoře věnovalo se až do nedávna více času t. zv. velké politice, než snahám kulturním a hospodářským. To se však, bohudík, změnilo od času krise anekční. Specielně v Srbsku, jež krisí bylo ovšem nejvíce postiženo, přikročili k všestranné práci k hospodářskému osamostatnění a zmohutnění země, jejíž výsledky se již nyní jeví nejen v zemědělství a obchodu, ale také v průmyslu a bankovnictví. Od r. 1908 datuje se nová etapa vývoje srbských bank, k nimž se v příštím čísle vrátíme referátem o Kuklově »Srbském peněžnictví a českém kapitálu«. Dnes chceme pouze zaznamenati, že nyní i Černá Hora organisuje své bankovnictví. Právě v těchto dnech zahájila tam svou činnost státní hypoteční banka, jež jediná má svůj raison d'être v této čistě zemědělské zemi, a od níž se očekává nezbytně nutné zlepšení rolnických poměrů černohorských. Čtenáře naše bude asi zajímati sdělení, že k organisování banky zmíněné povolán byl spolupracovník náš p. JUDr. Frant. Žižka z Trocnova, ředitel hypoteční banky dalmatské, autor letošních našich dopisů z Dalmácie, jenž se úkolu svého zhostil k úplné spokojenosti směrodatných kruhů a vyznamenán byl za práci svou nejvyšším řádem černohorským. Pan Žižka přislíbil nám, vylíčiti v »Přehledu« — po dokončení svých statí o Dalmácii — hospodářské a sociální poměry Černé Hory, což čtenáři naši jistě přijmou s povděkem.

*

POLITICKÁ KRONIKA.

15. května vystoupili poslanci státoprávně-pokrokoví z klubu neodvislých poslanců na sněmu zemském.

15. května onemocněl min. předseda Stürgkh očním neduhem.

17. května zahájeno prvé čtení rozpočtového provisoria.

17. května ohlásil min. předseda uherský bezohledný boj s oposicí.

17. května docházejí zprávy o novém povstání v Albanii.

17. května vzdala se Italům turecká posádka na Rhodu.

18. května se oznamuje, že v nejbližší době bude vydán vlastnoruční list císařský o zřízení rusínské university ve Lvově.

18. května byly Dardanelly opět otevřeny.

20. května pokračováno opět ve práci komisí sněmovních.

21. května vzdal se předseda uherské poslanecké sněmovny Navay své funkce. Na jeho místě zvolen hr. Tisza.

23. května události se v Pešti krvavé demonstrace za všeobecné volební právo do uherského sněmu.

23. května vyskytly se zprávy o parlamentarisaci kabinetu.

24. května odejel hr. Berchtold na návštěvu do Berlína.

24. května opakovaly se demonstrace v Pešti.

24. května převzal nově zvolený předseda francouzské sněmovny Dechanel předsednictvo.

25. května usnesl se akční výbor mladočeský setrvati při kandidatuře pí. Boženy Vikové-Kunětické.

28. května vynutili si Němci z Čech a alpských zemí, jakož i Slovinci dodatek k vodocestné novelle, dle něhož bude zvýšen náklad na vodní cesty, určený zmíněnou novellou, o nových 30—35 millionů korun.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákl. F. Topiče: Jozef Kuffner: Věda či báchorka? Paběrky k otázce slov. dávnověku, str. 231 za K 2·40. — Nákl. K. Horkého: K. Pelant: Kopa kapiček, str. 95 za 1 K 20 h. — Josef Horal: Česání květů, str. 107 za 1 K 20 h. — F. M. Dostojevský: Zápisky z podzemí, str. 196 za 1 K 50 h. — Nákl. A. Hynka: Fr. S. Procházka: Přástky, str. 83 za 20 h. — Boleslav Prus: Kolovrátek, str. 56 za 20 h. — Hynkova Knihovna zábavy a poučení, sv. I., str. 152, cena neudána. — E. šl. z Lešehradu: Hudba srdce, str. 103 za 20 h. — Nákl. Moderní bibliotéky: Carlos Reyles: Metafysika zlata, str. 64 za 1 K 20 h. — Nákl. Českého Čtenáře: Karel Adámek: Z osmnáctého věku, str. 100 za 50 h. — Karel Leger: Dvě povídky, str. 79 za 60 h. — Nákl. Vaňka a Votavy na Smíchově: Guy de Maupassant: Mont Oriol, str. 306 za 2 K 70 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 7. ČERVNA 1912. ČÍSLO 37.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Dr. GUSTAV PALLAS:

NOVÁ METHODA VYUČOVÁNÍ JAZYKU MATEŘSKÉMU NA ČESKÝCH ŠKOLÁCH NÁRODNÍCH.

Již po dvě desítiletí vede učitelstvo škol národních boj o přirozenější způsob vyučování jazyku mateřskému. Řada knižních pokusů, mnoho článků časopiseckých, polemik, přednášek odborových a jiné ještě zjevy jsou důkazem, že neběží tu jenom o nahodilou efemérní diskussi, nýbrž o vážnou, dalekosáhlou ideu. »České dítě uč se poznáváním jazyka zároveň jej milovati,« tak asi zní heslo tohoto boje, v němž motivy paedagogické spojují se s vlasteneckými a aesthetickými v jedinou velkou myšlenku, jejíž konečným cílem je učiniti studium jazyka mateřského věcí nejen rozumu, ale i citu. Že boj tento není dosud dobojován, toho příčinou jest částečně neporozumění a nepochopení v širokých vrstvách i paedagogických, ale ještě více zpátečnické, dusivé, neodbytně se uplatňující snahy reakční, ve školství českém zvláště trpce pociťované.

Více volnosti, světla do školních učeben, pryč se vším ztrnulým, mechanickým, šablonovitým, pryč se vším, co dovede žactvu předmět znechutiti! Za jakési vtělení ztrnulého mechanismu vyučovacího pokládá se všeobecně (je ovšem otázka, zdali právem) mluvnice, resp. mluvnice v té formě, jak se posud tradovala, se spoustami suchých pravidel a výjimek, jichž memorování je dítěti odporné a proto i málo úspěšné, s ballastem různých vzorů a tříd a theoretických výkladů, kterých mládež nikdy řádně nepochopí a nenaučí se podle nich správně mluvit a psát.

Ztělesněním zásad, kterými se hodlá říditi moderní didaktika při vyučování jazyku českému na školách obecných a měšťanských, chce býti trojdílná cvičebnice Müllerova, jejíž třetí díl, určený pro šestou, sedmou a osmou třídu, právě letos vyšel[1]) a tvoří závěr celého plánu učebného, který nyní nabývá definitivního vzhledu. Účelem knihy Müllerovy není jenom naučiti žáky správně gramaticky mluviti a psáti, ale i vypěstiti smysl pro ducha řeči, pro jeho syntaktické a fraseologické odstíny. To je novum mnohoslibné a jistě přinese výsledky ceny nemalé. Poprvé tu spojena gramatika s aesthetikou, poprvé se tu apeluje na dětský cit, který má býti na příště vodítkem místo dosavadních více jenom mechanicky chápaných pravidel a zákonů rozumových. Na přebohaté zásobě vět, které již svým živým, praktickým, ze skutečného života vzatým obsahem poutají pozornost, učí se tu žák správně užívati různých výrazů a obratů, tvarů a spojení, nejprve všedních a běžných, potom řidších, výjimečných a jemnějších; jazyková stránka takto na podkladě citovém, aesthetickém založená, není tu již čímsi zevním, formálním, nýbrž stává se podstatným a neodlučným průvodcem obsahové části naší mluvy. Dítě naučí se česky myslit, česky cítit a tím i česky mluvit a psát. — Postup knihy děje se od nejlehčích, mechanických zákonů a zjevů k těžším logickým, případně i čistě aesthetickým; trojdílné uspořádání knihy dle zákonů stejnosti, podobnosti a obdoby jenom nutně z něho vyplývá. Veliké bohatství vědeckých a praktických disciplin, které se v knize dosti soustavně podávají ve formě příkladů (technika, hospodářství, medicina, spolkový život atd.), činí z ní také jakousi universální příručku, kterou se bude žák obírati s chutí i tehdy, až vyjde ze školy. Mile překvapuje také, že i slovenština je zde dosti četně zastoupena. — Zdali je správno, že i básně jsou vzaty za mluvnické cvičivo, o tom dalo by se mnoho diskutovati. Je nepopíratelně jisto, že pro první léta zavedení učebnic Müllerových budou tyto

[1]) Cvičebnice jazyka českého pro školy obecné. Vydání trojdílného díl III. Za redakce Jana Jursy složil Josef Müller. Císařský královský školní knihosklad. V Praze 1912.

poetické ukázky působiti osvěživě a zanesou do školních učeben svoji zvláštní vůni; ale je otázka, zdali tato vůně častým užíváním nevyprchá a zdali nakonec nenastane i tady místo jednoho mechanismu druhý, místo otřelých vět a příkladů starých nové, tentokráte rýmované. Nic nepůsobí odporněji ve škole nežli často a neustále znova opakovaná tatáž báseň, jak dalo by se ukázati na řadě nejpřednějších poetických děl velkých básníků, ve škole zdomácnělých a tím aestheticky, bohužel, skoro znehodnocených (Slávy dcera, Ilias, Kytice, Růže stolistá). Výtečná byla myšlenka autorova čerpati co nejvíce z Nerudy, který citován skoro na každé druhé stránce; tato prostá, svěží poesie neomrzí nikdy a je sama sebou tak úchvatná, že líbí se tím více, čím ji častěji slyšíme nebo čteme.

Je však další otázka: Co s mluvnicí Gebauerovou? Je to kniha skutečně tak fádní, tak suchá a nestravitelná, aby měla být nadobro vyloučena ze škol? Řeknu o té věci upřímně svůj skromný názor, ač tuším, že bude proti němu protestováno: Kdo může knihu Gebauerovu nenáviděti, ten jí nepochopil; mluvnice Gebauerova, toť vzácný výtah z výsledků studia jazyka českého, v ní každé slovo tají v sobě myšlenku, obsah, a kdyby se žáci nenaučili z ní více nežli přesně, logicky a stručně se vyjadřovati, dosáhla již svého účelu. Záleželo vždy na učiteli, aby dovedl ji učiniti žactvu sympatickou; připouštím, byl to úkol těžký, ale výsledky jeho tím záslužnější. Proto také vidím hlavní úkol cvičebnic Müllerových v tom, že usnadní učiteli tento úkol, že vedle analytické methody Gebauerovy postaví se přístupnější, synthetická methoda vyučování jazyku českému, a pochopení závěrů Gebauerových bude přece jenom konečným cílem učitelovým i při užívání cvičebnice Müllerovy. — Zdali je tento závěr správný, o tom nás přesvědčí budoucnost, která snad také dokáže, aby mluvnice Gebauerova zavedena byla i na obecných školách v původním svém znění místo více méně nepodařených napodobenin.

*

Praktická mluvnice jazyka francouzského se slovníčky.[1]) Sestavil Jindřich Hantich. II. přehlédnuté vydání. Cena K 6·40. (Stran 369.)

Čilé nakladatelství firmy Hejda & Tuček umínilo si patrně vydati celou serii mluvnic moderních jazyků. Nejzdařilejší z nich je jistě Jungova anglická mluvnice »pro školy a samouky«, jíž bylo také nejvíce potřebí v našich poměrech. Za to Erhartova ruská »mluvnice a čítanka«, o níž bylo přede dvěma roky v tomto listě referováno, nevyniká nijak nad ostatní, již dosti četné příručky tohoto jazyka, ba obsahuje i některé nepřesnosti. Rovněž jako této, musíme i Hantichově francouzské mluvnici upříti především právo na přívlastek »praktická«. Jakou mluvnici měli bychom pak nazývati »teoretickou«, když ne právě takovouto, kde je patrna především soustavnost, úplnost vzorů a pravidel bez valných methodických ohledů v rozvržení látky? Praktického rázu jsou tedy jedině gramatický text prostupující »Cvičení« (t. j. příklady ve francouzských větách obsažené), dále »Úkoly« (t. j. české věty ku překladu určené) a konečně souvislé, většinou poučné články a ukázky živé konversace. Také by nemohla tato mluvnice býti zavedena na školách, kde se jazyku francouzskému závazně vyučuje, jednak proto, že postup neodpovídá osnovám, jednak pro převážně deduktivní ráz a konečně pro zastaralý způsob nesouvislých větiček (na př. Hledám letní byt, jenž by měl výhled do hor. Jan Lucemburský byl nejdobrodružnější král, jenž vládl v naší zemi a p. pêle-mêle).

Pokládáme-li tedy Hantichovu mluvnici pouze za příručku pro soukromé studium (a za tím účelem si nakladatel asi knihu vyžádal!), shledáme, že ani tak nevyhovuje zcela představě takové spolehlivé mluvnice pro samouky, jaká by nebyla opravdu vedle školních učebnic a cvičebnic zbytečnou. Kniha sama je rozdělena na dvě části: v první probírají se základy hláskosloví a tvarosloví, ve druhé »spojovací způsob« (subjonctif) a slovesa nepravidelná (zde překvapuje pojednou skupina nepravid. sloves třídy čtvrté, o níž v prvém oddíle vůbec není zmínky, a jež odpovídá pravidelným slovesům třídy třetí!), dále i vazby infinitivní. Ryze syntaktického rázu je »Dodatek«, v němž obsažená pravidla jsou již jen po francouzsku formulována a kde najdeme ještě přehlednou tabulku časování (jež mohla býti vhodně zkrácena, aby vynikla totožnost některých přípon) a abecední seznam slov nepravidelných a kusých s pouhými odkazy na příslušnou stránku mluvnice.

Běží-li nyní o stručné kritické ocenění, lze říci zkrátka, že kniha obsahuje partie různé ceny a dokonalosti. Naprosto pochybený jest úvodní výklad o výslovnosti. Nejenom že vnucuje dojem (knize nepředesláno ani slovo vysvětlujícího úvodu!), jako by p. spisovatel neměl ani tušení o tom, co moderní pomocná věda, fonetika, znamená pro náležité poučení o této právě nejrázovitější stránce každého živého jazyka, tak důležité zvláště při francouzštině. V té příčině mohly mu býti vzorem téměř všechny nové německé učebnice francouzského jazyka, i naše první kniha »direktní methody«, neprávem již zapadlá učebnice Kosiny a Hulakovského z r. 1891. Konečně svého druhu jediná Rukověť franc. výslovnosti a pravopisu od Ot. Kunstovného (z r. 1905) byla by mu bezpečně poskytla žádoucího poučení. Ale takto shledáváme se tu s obvyklým vycházením od řeči napsané, jež se prý tak a tak čte, a následkem toho se zaměňováním písmen a hlásek téměř napořád. (Viz na př. charakteristický passus ze str. 1.: Písmeny a, e, i, o, u, y jsou samohlásky, ostatní pak souhlásky. Touto bezmyšlenkovitostí lze vysvětliti, že hned dále »souhlásky dělí se na prosté (a, e, i atd.), složené (au...) a nosové čili nosovky (an...)! Vytknouti sluší již, jestliže při znázornění franc. abecedy vedle správného j = ži atp. vyskytá se g = g (z) místo že, dále nejsou-li uvedeny franc. názvy písmen **h** a **y**. Je zajisté chvályhodno, poukazuje-li se i na kvantitativní poměry při franc. samohláskách, o kteréž důležité stránce se u nás ani ve školách náležitě nevykládá. Ale i tu zůstalo jen při dobré vůli, jež se nevyvarovala nejenom nepřesností, ale i zcela chybných údajů. Tak vyslovovati dlouhé **i** na konci slov, jako Italie (str. 3.), je sice obvyklé ve Švýcarsku, ale není nikterak vzorné. Všeobecně samohlásky na konci slov nevyslovují se (až na případy emfase) nikdy dlouze a proto je naprosto nesprávné zařazovati slova jako »dos...« pod číslo 2. na str. 3. Zvláště popleteno je rozdělení kvantitativní při »výkladu« výslovnosti franc. »eu, œu« (str. 4.), kdež úplně zanedbán je též kvalitativní rozdíl (odstín úzký a široký, oba dlouhé

---

[1]) Pro nával látky opožděno.

nebo krátké, na př. ve slovech: heureuse, œil, yeux). Pochybené je dále doporučovati čtení »ui, uy jako üj«, vysvětlovati, že »ve dvojhláskách ia, ie, io, iu hláska i vyslovuje se jako ij«, z čista jasna překvapovati »rovnicí«: Monsieur = mösjö (str. 4.) nebo srovnávati české zadopatrové n ve slově »sponka« s francouzským nosovým zabarvením samohlásek, poznamenávati, že zakončení slov: européen atp. vyslovuje se »jako česky psané en«, a že »dvojhláska« oin vyslovuje se jako oen, konečně užívati dvojsmyslného termínu »doslovný« za německý výraz »auslautend« (str. 5.). Lépe je podána výslovnost souhlásek, ač i tu bylo na př. záhodno nazvati autentickým jménem ten »háček pod c«. Na str. 10 v poznámce vyskytá se »výrok« ve významu běžného u nás doplňku, na str. 13. je (patrně tisková) chyba ve slově mât, při němž se koncové t nečte, za to však ve výraze mat. Za to poměrně zdařilý, třebaže neúplný jest výklad o tak závažném zjevu, jako je vázání slov; taktéž poslední poznámka o přízvuku je dobrá, ač měla býti učiněna zároveň zmínka o jeho přemísťování (na první nebo druhou slabiku zdůrazňovaných slov) a o intonaci větné.

Co se ostatní mluvnické části týče, nelze vytýkati ničeho objektivního[1]) pravidlům a poučkám, jež jeví leckde značnou samostatnost a vynikají většinou jasností. Bohužel, nelze se stejně pochvalně vysloviti o textové části, poněvadž ve zmíněných již větách a článcích vyskytují se nepřesnosti, ba chyby jazykové. Uvádíme jen namátkou při prohlížení zjištěné případy hrubší, jež by rodilý Francouz zajisté ještě rozmnožil místy, v nichž učiněno násilí subjektivnímu duchu jazyka. Tak na str. 34. má býti (5. Rouen est une ville) industrielle (průmyslové) místo industrieuse (vynalézavé, pilné) a pak v následující větě spíše podmět elle (ville) než il (Rouen!). Na str. 42. ve větě 4. má býti ... composé de (nikoli des — du!), na str. 43. v 1. řádku maronniers (místo náležitého marronniers) jest asi chyba tisková. Na str. 45. je nesprávné: La vue d'opulentes cités — (místo des —). Ve článku Chambre d'amis na str. 46. neuspokojuje užití některých minulých časů. Na str. 65. v 1. větě bylo by lépe užíti le dernier a le premier, protože celui-ci vztahuje se spíše na siècle než na Molière; léger (místo légers) v 3. a vôtre (místo votre) v 9. větě jsou snad tiskové chyby. Na str. 130. má státi: Komenský fut le premier — qui (místo était), na str. 153. v 1. větě Dalmatie (m. -cie), ve 4. větě commander (m. ordonner), ve 13. větě qui nient l'évidence (m. qui disconvient des évidences). Na str. 211. dole čti Quai, na str. 218. au moyen d e (nikoli des!) a ce q u i se passait (místo nesmyslného ce qu'il se —). Některé nedostatky jsou konečně rázu metodického nebo pedagogického; tak vyhlíží divně (na str. 26.) spojení: des mal, les travail atp. ve cvičení, k němuž připojena dole poznámka: Převeďte správně do množného čísla. (Celé cvičení mělo býti ve s p r á v n é m jednotném čísle a účelu by stejně bylo dosaženo!)[2])

K mluvnici připojeny slovníčky a to jednak speciální k prvním cvičením a úkolům, jednak abecední franc.-český i česko-francouzský. Pokud jsme mohli zjistiti, jsou pečlivé a úplné a téměř bez chyb.

Shrnujeme výsledek své recense v těchto několik poučení: Především, všeobecně řečeno, mělo by se i u nás státi samozřejmostí dáti si mluvnici (a tím spíše praktickou učebnici) cizího jazyka vždy přehlédnouti svědomitému příslušníku dotčeného národa. V daném případě je snad zřejmo, že nebylo účelem těchto řádků napadnouti z jakýchkoli důvodů osobu prof. Hanticha, nýbrž vyhověti přání nakladatelství a kriticky posouditi jeho publikaci. Zásluhy p. Hanticha jsou bezesporné na poli seriósního informování Francie a střízlivých, intellektuálních styků s ní — nezmenší je tedy ani ta okolnost, že je nemůžeme hledati v jeho filologických pracích. A konečně zůstává faktem divný zjev, že n e m á m e dosud v české literatuře moderní ú p l n é t e o r e t i c k é m l u v n i c e f r a n c o u z s k é h o j a z y k a. Školským potřebám určena jest jediná příručka H. Fialy (požadavkům nových osnov vyhoví snad také chystaná mluvnice Povra-Vojtíška), ale naprosto postrádáme díla nebo aspoň kompendia ryze vědeckého, rázu historického a literárně-esthetického. Postavení romanistiky na naší universitě to illustruje významně. Dr. *A. F.*

[1]) Leckde ovšem neuspokojuje čeština sama, na př. (str. 39.): Francouz rozlišuje slovesa dle infinitivných koncovek. T y t o jsou počtem t ř i. Nebo (str. 21.): Bretoněc, rozsévač a j.

[2]) Takovéto závažné chyby padají tím více na váhu, že výtisk redakci dodaný jest označen (na obálce) jako 2. přehlédnuté vydání!

FILOSOFIE

Dr. FERD. PELIKÁN:

FILOSOF KULTURY.

(Lístek k 150. narozeninám Jana Boh. Fichta.)

Do dnešního prudkého zápasu o duševní hodnoty, tyto nejcennější produkty lidského ducha, a do vášnivého boje o existenci k u l t u r y vhodně zaléhají ohlasy denních žurnálů i vědeckých listů, připomínajících světu, že před 150 lety zrodil se filosof, který každým dnem nabývá většího významu. Neboť u něho můžeme v těžkých dobách vyrovnávání protiv mezi umírajícím naturalismem a vítězným i d e a l i s m e m, který nabývá n o v é, mírnější podoby — nalézti opory co nejvydatnější. Vždyť Fichte, jehož celý systém je idealistický, s m í ř i l f i l o s o f i i s ž i v o t e m a použil svého systému k řešení otázek ryze praktických. Teprve on postavil p r a k t i c k o u f i l o s o f i i na vědecký základ a dokázal, že jest možno vědění o mravnosti.

V jeho životě i filosofii projevuje se protiva mezi i n t e l e k t e m, tímto mocným absolutistou a obhájcem ideí a mezi v ů l í, jejíž jednotlivé instinkty zápasí též o svou individuální platnost, tak zřetelně, že na něm máme onen zápas, který dnes se dokonává ve prospěch intelektu, dokonale ztělesněn. Není pochyby, že každá filosofie musí být r a c i o n a l i s t i c k á (tím není ještě řečeno, že intelektualistická), a o tento rozum, ratio (Λόγος) vede se dnes urputný boj, v němž Fichte, jakožto pokračovatel Kantův, stojí na straně této nejvyšší funkce rozumové, kteráž jest opět částí b o ž s k é h o R o z u m u, v nás sídlícího. Již Kant, jenž v jednotlivých kritikách

vypreparoval organisaci tohoto rozumu, ukázal,[1]) že mohou být funkce ty pouze tři, tak jako jsou tři kritiky. Fichte chce pochopiti, proč jsou pouze tři, a chce dokázati, že organisace rozumu může být pochopena jen z rozumu samého, že jest autonomní a že musí být myšlena jako systém, který jest ve všech svých funkcích podmíněn ideou celku. Tak osvědčuje platonská tato idea svou živoucnost v plné síle a ukazuje nám, kam člověk celou svou podstatou směřuje, neboť ona vyšší část, která jest důvodem rozdělení ve tři funkce, vede člověka k snaze připodobniti se k ideálu, jehož, třebas malá, část jest v něm realisována. A byl to jmenovitě Fichte, jenž celým svým životem a celou svou filosofií dokázal, že člověk, tato nejpodivuhodnější ze všech bytostí, může na jedné straně vypěstovati v sobě plnou svéráznou a samostatnou individualitu, kterouž současně jest schopen vřaditi do sociální souvislosti druhu. Tak dospěl Fichte (zvláště ve spise Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters. 1806) k problému individua, jenž nás dnes tolik zaměstnává a ze sociologie se přenáší i do noetiky, a s tímto problémem zároveň k své filosofii dějin, pro niž vykonal nesmírně mnoho. Neboť on první ukázal, že dějiny začínají tím, že se silné individuum vzepře druhu, kterýžto zápas končí tím, že se induviduum z vlastního náhledu a vlastní vůle podřídí druhovému rozumu.

Není naším účelem zabývati se zásluhami Fichtovými o jednotlivé filosofické disciplíny, z nichž filosofie dějin nese lví díl, chtěli jsme jen poukázati na to, jak Fichtova filosofie, přetvořená zejména Heglem, stala se základem pro filosofii kultury, právě oním pojmem Rozumu ($\Lambda \acute{o} \gamma o \varsigma$), pojmem sic mnohoznačným, avšak nikoli prázdným. Problém kultury se nám objasní, všimneme-li si účinků Fichtovy filosofie na dnešní způsob myšlení.

Dnes jest Fichtova filosofie východiskem několika filosofických škol, zejména německých, z nichž na prvním místě stojí škola heidelberská s W. Windelbandem a jeho předními žáky J. Rickertem (prof. ve Freiburku v Brg.) a E. Laskem v čele, jichž práce o logice dějin se hojně čtou. Žáci Rickertovi ve Freiburku založili si r. 1910 nový časopis, věnovaný pouze palčivým problémům kultury, jejíž projevy ve všech odvětvích lidského myšlení stopují. Časopis ten, vycházející u Mohra v Tubinkách, nese název »Logos«, jest redigován Richardem Kronerem a Jiřím Mehlisem a čítá ku svým přispěvatelům vedle Němců i četné Italy (Croce, Varisco), Francouze (Boutroux) a Američany (Münsterberg, Royce). Velké oblibě těší se tento časopis pro »filosofickou kulturu« zvláště na Rusi, kdež vychází současně ruská edice. Je to přirozeno, povážíme-li, že mnoho ruských nadšenců studuje horlivě v Heidelberku a Freiburku, kdež jsou již tak dalece akklimatisováni, že v Heidelberku zahájil nedávno ruský docent přednášky o filosofii (ovšem v jazyce německém). Program časopisu »Logos« jest na prvý pohled jasný, srovnáváme-li jeho souvislost s Fichtovou filosofií. V předmluvě k I. svazku (1910) se praví, že revue tato chce připravovati systém filosofie, který by uspokojoval dnešní touhu po světovém názoru. Dnes, kdy filosofická práce jest rozptýlena a rozdrobena v drobných pracích jednotlivých filosofických disciplin, zdá se být téměř nemožno, najíti v této spoustě poznatků **jednotu** tak, jak si ji na příklad představoval Leibniz v universalitě učence, hlavy jediné. Dnes nezbývá, než hledati tu jednotnou filosofickou **funkci**, která všechny větve kultury proniká a jež tvoří podklad vědy, umění, života sociálně ethického, právního, státního, národního i náboženského. Touto funkcí jest Logos, onen heraklitovský $\lambda \acute{o} \gamma o \varsigma$, funkce rozumová, kterou chce revue tato ve všech oborech kultury hledati. »Logos« chce připustiti k slovu zástupce všech směrů filosofických, pokud spatřují v kultuře problém, proto nazývá se časopisem filosofické kultury a chlubí se svým nedogmatickým charakterem. Vedle toho je zvláštní jeho mezinárodní charakter, který však nemá s kosmopolitismem nic společného. »Logos« chce sjednotiti všecky národy a při tom, aby přec jen podrželi zvláštnosti své kultury. A podobně jako hledá v noetice jednotu poznání v supraindividuálních momentech, podobně chce sjednotiti všechny nacionality v supranacionálním celku.

Konečně dějinně filosofický ráz nové této revue svědčí nejlépe, ke komu se jako k myšlenkovému tvůrci hlásí.

[1]) O tom srovnej pěkný výklad W. Windelbanda v jeho Geschichte der neueren Philosophie, Leipzig, Breitkopf a Härtel. II. 5. vyd., kdež v partiích o Kantovi a Fichtovi máme nejlepší, co dosud o tom pověděno.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Dr. ALFRED MAYER:

RODINNÁ SVĚŘENSTVÍ A JEJICH ÚČINKY.

(Pokračování.)

Jakého původu jest svěřenství? Jsou nadšenci pro tento institut, kteří pokládají jej za projev specificky německého rodinného smyslu. Avšak výsledky moderního historického badání ukázaly, že tomu tak není. Žádné z německých kmenových práv nezná institutu dědického práva jednotlivců, ten dostal se do Německa teprve za Fridricha Barbarossy z Francie. Stejně nelze fideikomisy římskoprávní pokládati za předchůdce fideikomisů dnešních. Podle mínění Brentanova vzal dnešní fideikomis naopak původ svůj z práva lenního, jemuž byl ostatně původně také cizí. Fideikomisy s primogeniturami nalézáme teprve v zákoně de donis conditionalibus za Edvarda I. r. 1265 v Anglii vydaném a ve Španělsku. Lze rozeznati tři periody jejich vývoje. V prvé snaží se koruna země šlechtě udělené svěřensky vázati, pozemková šlechta jest tu ještě odpůrcem fideikomisu. V druhé periodě jest tomu naopak: šlechta snaží se majetek svůj fideikomisně vázati, koruna klade tomu odpor. Teprve v třetí periodě pracují koruna i šlechta svorně na rozšíření fideikomisu. Dělo se to zejména po vítězství koruny nad stavy. Neboť čím více rodin vázalo majetek svůj svěřensky, tím více jich bylo se zaopatřením potomstva druhorozeného poukázáno na korunu, tím značnější závislost jejich na koruně. Svěřenskou politiku v tomto směru pěstovali jako první Ferdinand a Isabela španělská. Záhy byla napodobována králi a knížaty i jiných zemí. Stejnými hledisky byl ovládán i Napoleon I. usiluje o znovuzavedení svěřenství ve Francii. Do Německa dostaly se fideikomisy podle názoru autorova v 16. věku přes Italii ze Španěl. Sloužily zejména v dobách, kdy snažila se šlechta stavovské výsady své oproti měšťanstvu ostřeji obhajovati, jako prostředek ku zachování splendoru familiae. K témuž účelu šířily se i v jiných zemích. Nepříznivé sociální, hospodářské a i politické účinky jejich vedly ve Francii, ve Španělsku a v Italii ku jich zákazu, v Anglii, Skotsku a Dánsku k usnadnění jich zrušení. Ve Francii ztroskotaly se pokusy Napoleona I. a Karla X. o jich znovuzavedení. Jediné ještě dnes svěřenství přátelské země jsou Švédsko, Rakousko a Německo.

Účinky, k vůli nimž byly fideikomisy ve všech ostatních zemích zrušeny nebo zrušení jejich usnadněno, jsou trojího druhu: účinky pro rodinu, pak pro zemědělství, konečně pro obecnost.

Nejprve účinky pro rodinu. Účelem fideikomisu jest udržení lesku rodiny. K cíli tomu musí podle partikulárního práva německého fideikomis vykazovati určitý minimální výnos. Výnosy tyto jsou však stanoveny tak nízko, že mohou dáti dnes spíše lesk pozlátkový nežli zlatý.

Velmi zle vede se však druhorozeným. Jsou odkázáni na milost jiných. Původně trávili život jako potulní rytíři v cizích službách. Později kynuly jim služby vojenské a církevní. Zavádění primogenitur jest i dobou největšího rozšíření simonie. Též neřesti v bujném řádu templářském mají stejný původ. Ještě později usurpovali druhorození i nejvyšší místa úřednická, z nichž bývala jim některá přímo vyhrazena. To vedlo opětně ku zřizování celé řady zbytečných hodností vojenských i civilních. Autor připomíná, že bylo na př. r. 1783 v bavorské armádě, čítající nejvýše 25—30.000 mužů, 57 generálů! Nejinak bylo tomu i v Italii, kde bývali v dobách rozkvětu svěřenství biskupy a opaty jmenováni již i nedospělí chlapci.

I když nevěnují se všichni druhorození stavu duchovnímu, důchod jejich, u porovnání s jich skvělou výchovou a s jich značnými nároky nadmíru skrovný, nutí je k celibátu. Zpravidla nemívá držitel fideikomisu již v třetí generaci mimo tento nijakého jiného jmění, o němž mohl by volně pořizovati, a tak musí se druhorození uskrovniti toliko na důchody ze svých úřadů nebo prebend. Dr. Noack dokázal u jihoitalské svěřenské šlechty velmi podrobným studiem jak rychlý úbytek frekvence sňatkové tak i u prvorozených úbytek frekvence porodů. Od r. 1580 až do polovice XVII. věku, tedy v 70 letech, vymřelo v Italii 17% rodin majorátem obdařených. Slavný kriminalista Filangieri přiváděl dokonce rozšířenost fideikomisů a vzrůst obyvatelstva do určité příčinné souvislosti. Podobně dokázal Kleine, že obnáší průměrné trvání rodu obdařeného svěřenstvím pouze 300 roků, většina má trvání pouze 200leté. Majorát vede ku stupňovaným nárokům, nemožnost učiniti těmto zadost ku celibátu a obmezování plození. Frekvence porodů u rodin takových, které nevládnou žádným jměním mimo majorát, jest obzvláště nízká, vyšší jest u oněch, u nichž jest mimo majorát ještě jmění jiné. U oněch plodí se tak dlouho, až jest tu syn, pak se přestane. Proto jest v takovýchto rodinách také více dcer než synů. Obdaření výsadou majorátu musí tedy rodina zpravidla vykoupiti pravděpodobným vymřením již v několika generacích.

Jak stojí to naproti tomu s prvorozeným, k vůli němuž druhorození jsou zkráceni? Povinností jeho jest udržení lesku rodiny, nemůže tudíž spořiti. Čím větší náklad, jejž může činiti, tím značnější jeho vážnost, tím značnější jeho vliv, tím bližší možnost postarati se o druhorozené i o všechny bližší i vzdálenější příbuzné, kteří nesou jeho jméno. Mimo to musí ovšem pečovati i o své vlastní druhorozené děti. Důsledkem toho všeho jest, že zabřede do dluhů, což se stupňuje, nedostává-li se po společenských nebo státních převratech vhodných sinekur pro druhorozené. Tvrdívá se ovšem, že snášejí majorátní páni v důsledku vyvinutého smyslu rodinného všechny tyto neprospěchy velmi odhodlaně. Jest to také skutečně pravda? Historie učí nás počínajíc Esauem a Jakubem, že nerozdvojovalo rodiny nic v takové míře, jako právě výsady prvorozenství. Feudální rodiny středověké řadí se v tomto ohledu zcela důstojně k rodinám starého zákona. Od jakživa byly spory a rozmíšky rodinné, vzniklé na základě svěřenských nadací, hlavním pramenem výživy advokátů. Bylo tomu tak v Anglii, v Italii i v Německu, a to ve všech jeho částech až ku případu Kvilecké.

Promlouvaje o druhém neblahém vlivu rodinných svěřenství, vlivu na zemědělství, uvádí Brentano nejprve, že vedou v důsledku své nezcizitelnosti a nezadlužitelnosti nutně k odloučení půdy od provozovacího kapitálu, a tím k úpadku zemědělského podniku. Apanáže, jichž dostává se druhorozeným, jsou pro ně arciť žalostné, nicméně jsou pro prvorozeného i tak břemenem značným. Spoří-li pak vůbec, spoří přece v prvé řadě pro své vlastní děti. Kapitál z výnosu statku nashromážděný jest pro něj v každém případu ztracen. Strádá tedy pozemkový majetek svěřenský nedostatkem provozovacího kapitálu, bývá tudíž na něm zpravidla hospodařeno špatně. Brentano cituje tu výrok knížete Schwarzenberga na rakouském agrárním sjezdu r. 1879 — kníže Schwarzenberg jest podle lidového podání uveden jako majitel »99« svěřenských statků — že on i každý jiný český velkostatkář jest k vůli nedostatku provozovacího kapitálu nucen přejíti od hospodářství intensivního k extensivnímu.

Tak zůstává tedy prvorozený od generace ku generaci vždy majitelem vázaného statku. Avšak tento neznamená pro majitele důchod vždy stejný: neinvestuje-li se do statku, zmenšuje se jeho výtěžek. Zvláště citelný jest nedostatek kapitálu při přechodu na postranní větve: tu bývá odstraňováno ze statku vše, co jen jakkoli odstranit se dá a nový pán obdrží statek, jako kdyby nepřítel jej byl vydrancoval.

Hospodaření na svěřenských statcích netrpí však toliko nedostatkem provozovacího kapitálu, trpívá i osobními vlastnostmi dočasného držitele fideikomisu. Vlastnosti tyto bývají někdy právě opakem oněch, jež žádají se na zdatném hospodáři. Bývá tudíž, jak praví Brentano, hospodářství na statcích svěřenských někdy přímo mizerné.

Nejnepříznivější následky rodinných svěřenství záležejí však podle Brentana v jejich účincích pro obecnost; především tedy ve tvoření latifundií. Nejdrastičtějším dokladem tohoto zjevu jest Skotsko. Tam zavedeny fideikomisy přísnější observance teprve r. 1685. Odtud však přibývalo jich od dvacetiletí ku dvacetiletí v takové míře, že náleželo r. 1873 devět desetin celé země, obydlené 3,360.018 dušemi, toliko 1700 osobám. Podobné účinky jevily fideikomisy, jak známo, také v Anglii, Italii a Španělsku.

Tvrdí-li se, že nepřibylo fideikomisů v Německu v téže míře, jako v zemích právě uvedených, nepokládá to Brentano za správné. Vždyť nesmí se zapomínati, že mohou osoby původu občanského nabývati rytířských statků v Prusku teprve od r. 1810, v ostatním Německu dokonce až od r. 1848. Mimo to pochází rozmach obchodu a průmyslu, jímž získaného bohatství bylo v Anglii používáno ku zakupování fideikomisů, v Německu teprve z druhé polovice 19. stol. V jaké míře vzrostly v této periodě latifundia v Německu a v Rakousku právě pod vlivem rozmnožování fideikomisů, dokázal již Conrad.

Z 1195 pruských fideikomisů r. 1907 trvavších pochází pouze 519 z doby před r. 1850, odtud přibylo však 676 nových. Jenom v letech 1896—1907 utvořeno 161 nových svěřenství, t. j. veškerá svěřenská plocha stoupla o 10·9%. Děje se tedy zřizování fideikomisů tempem urychleným. Roku 1907 byly celkem 2,299.797 ha, t. j. patnáctina veškerého státního území fideikomisárně vázány. Nejvíce vázané půdy jest ve Slezsku — 15·9%, v některých krajích dostupuje vázaná plocha až 50% veškeré výměry. V šesti východních provinciích Pruska obnáší fideikomis 8%.

Z uvedeného jest patrno, že přibývá fideikomisů v Prusku tím rychleji, čím více se země industrialisuje. Lze to pozorovati i v Bavorsku. Není-li dostatek bohatých průmyslníků v zemi samé, přicházejí z jiných částí Německa, aby se v Bavorsku zakoupili a získali tu časem svěřenství i hodnost dědičných členů panské sněmovny. Podobně i v jiných zemích. V Meklenbursku patří na př. více než polovice rytířského velkostatku bohatým Hamburčanům.

(Pokračování.)

Stanislav Kukla: **Srbské peněžnictví a český kapitál.** Příspěvek ku snahám o hospodářskou vzájemnost slovanskou. Str. 40. Nákl. vlastním. V komisi Fr. Řivnáče v Praze.

Zájem o hospodářské poměry národů slovanských u nás v poslední době utěšeně vzrůstá. Děje se tak ovšem nátlakem nutnosti. Expanse našeho průmyslu, obchodu a našich bank spiala nás příliš s trhem zvláště jihoslovanským, než aby byla nadále možnou ona nevšímavost, kterou jsme ještě nedávno byli pověstni. Že znalost slovanských poměrů hospodářských přes to je v Čechách dosud nepatrná, o tom svědčí jistě s dostatek známá okolnost, že se redakci »Slovanstva« vůbec nepodařilo, sehnati pro tuto kapitolu referenta. Proto nutno vítati každý příspěvek z tohoto oboru, zvláště, je-li tak informativní a kritický zároveň jako spisek p. Kuklův, shrnující na několika málo stránkách výborně dnešní situaci peněžního trhu v Srbsku.

Situace ta není dosud příliš růžová. 87% srbského obyvatelstva zabývá se ještě zemědělstvím a ústavy peněžní se dosud nevžily. Lid nenavykl si ještě ukládati do nich své ostatně nevalné úspory. 162 dnešních bank srbských[1]) — jsou to malobanky par excellence; milionový kapitál má z nich pouze 9 ústavů — vykazovalo ke dni 31. prosince 1910 na vkladech 54,037.349·66 dinárů (1 dinár = 95 hal.). Správa jejich postrádá namnoze odborných znalostí a zkušeností a trpí silně pod vlivem politických bojů. Není zde služby žírové a platy dějí se dokonce i mezi bělehradskými bankami hotově. Také reeskont směnek dosud neexistuje. Míra úroková dosahuje zhusta 10—12% a klesá pomalu teprve působením bank a kapitálů cizích. Hlavním aktivním obchodem bělehradských bank (je jich 40!) je poskytování úvěru na běžný účet, bank venkovských (122) eskont směnek. Běžné účty, lombard atd. jsou venkovským ústavům téměř neznámy. Úvěr hypotekární je akciovými bankami téměř naprosto zanedbáván. Koncem r. 1910 měly v něm investováno úhrnem pouze 2,871.427·90 din. Hlavním jeho zdrojem je nyní Uprava fondova, státní hypoteční banka, jež měla v něm r. 1910 rozpůjčeno 83 mil. din. Je však charakteristické, že z této sumy připadalo na zemědělce pouze 5 mil., kdežto na obce 28 mil., na úředníky, průmyslníky, obchodníky a nezemědělce vůbec 39 mil. Příčina toho tkví jednak ve veliké rozdrobenosti půdy, jednak v různých jiných překážkách, jako jest nedostatek pozemkových knih, těžké vymáhání a exekvování, nepřístupnost banky zmíněné venkovu, množství formalit, jimž se rolníci co nejvíce vyhýbají atd. Většina úvěru na hypotéky spočívá dosud v rukou soukromníků. Lichva bují. —

Vše je tudíž ještě v začátcích. Ale právě proto může zde český kapitál[2]) vykonati mnoho. Srby je nutno k obchodní, průmyslové a bankovní činnosti teprve vychovávat. Jde o to, abychom se těmito vychovateli — a nejen ohledně Srbů, nýbrž i Bulharů — stali my Čechové. Bude to vyžadovati jistých obětí. Ale i při jinak odmítavém stanovisku k exportu českého kapitálu do ciziny nutno poukázat k tomu, že na Balkáně a slovanském jihu vůbec musíme míti svou pevnou organisaci peněžní. Dříve nebo později. Tam je přirozený spád největších našich průmyslů: textilního a průmyslu hospodářských strojů. Filiálkami našich bank bude vytvořena pevná operační base, jež dosavadní jejich úspěchy může a musí zdesateronásobniti a jež bude nezbytnou oporou oněm odvětvím, jež teprve s jihem počínají styky navazovat. A nemylme se; pevné opory bude jim tím více zapotřebí, čím déle na se nechají se svým úsilím o dobytí srbských trhů čekati. Životaschopnost, jakou ukázalo Srbsko za celní války s Rakouskem, a snadné poměrně překonání krise annekční všeobecně překvapily a dokázaly, že srbské hospodářství a srbský obchod jsou solidnější než se myslilo. Proto dnes cizí kapitál a cizí obchod zvláště říšskoněmecký a vídeňský o Srbsko přímo závodí. P. Kukla dovozuje na základě zkušeností, že Srbové vycházejí našim hospodářským snahám skutečně vstříc. Je tudíž povinností našich interessovaných kruhů situace této využíti, dokud nebude pozdě. Brošurka, jež náleží k nejlepšímu, co u nás bylo o hospodářských poměrech jiných zemí napsáno, dává v tom směru mnoho cenných praktických pokynů. Zaslouží opravdu pozornosti nejbedlivější.

Jan Gallas.

---

[1]) Údaje platí o r. 1910. R. 1911 vzniklo 18 nových bank, takže počet srbských bank činí nyní 180.

[2]) Část svých kapitálů mají v Srbsku umístěnu 4 české banky: Pražská úvěrní banka ve své bělehradské filiálce a svém srbském cukrovaru, Ústřední banka českých spořitelen a Bohemia v Beogradské trgovačké bance a Živnostenská banka v Srpské kreditné bance.

SLOVANSTVO

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

Proudy umírněné a smířlivé.

XI.

[Naši předáci. — Program umírněných živlů: rovnoprávnost s ohledem na kulturní a národní odlišnosti.]

Jestliže se někdy, po mnoha letech, tyto stránky s vylíčením podmínek, v nichž žilo polské obyvatelstvo, i chyb politických, jichž se dopustilo v okamžicích podráždění a zoufalství, dostanou do rukou některého historika polsko-ruských poměrů, bude míti nepochybně příčinu, aby zvolal: jak to, že v obyvatelstvu, opravdu nešťastném a z pochopitelných důvodů vykročivším z rovnováhy, nebylo lidí střízlivějších, se zkušeností politickou, majících v paměti hořké lekce dějin, znajících lépe Rusko, umějících se orientovati v poměrech? A byli-li, proč nedbali a neprosili, proč se nepokusili zmocniti vedení? A jestliže tak činili, proč jejich námaha zůstala bez výsledku? A opravdu nebylo v historii polsko-ruských poměrů ani jedné chvíle odpočinku, odložení zbraně, nic, než stálá vojna?...

Byly i takové chvíle, byli i takoví lidé.

Ale vše bylo marné.

Krátké přeruchy v boji minuly bez následků. Lidé, kteří chtěli navázat nit vyjednávání, nemohli dosáhnouti cíle, zmizeli s jeviště na dlouho, často navždy.

Pokusy, aby v poměrech polsko-ruských zavládl mír, jsou spojeny s existencí a činností oné politické skupiny, vzniklé několik let po povstání,

k níž já náležím a která od několika roků vystupuje pod praporem »politiky reálné«.

Tudíž nejprve několik slov o této skupině.

Idea politická, jež jí ozařuje cestu, není docela nová. Má už svou historii a vine se jako červená nit celým během polských dějin po rozdělení. Našimi předáky byli lidé, kteří ke konci XVII. a na počátku XIX. st., jako Czartoryjski, Czacki, Staszyc a j., důrazně a hlasitě hlásali myšlenku opření se o stále mohutné Rusko, kteří v okamžiku největšího rozkvětu nadějí, spojených s osobou Napoleona, stáli stále na straně cara Alexandra I. a povzbuzovali národ, aby s ním spojil svůj osud.

Našimi předáky byli lidé, v čele s knížetem Lubeckým, kteří nevěříce v dobrý výsledek boje zbraní o volnost a v mezinárodní kombinace a nabyvše přesvědčení, že bylo už dosti polské krve prolito, s nadšením usilovali vnitřně obroditi zemi; stejně, když r. 1815 po vídeňském kongrese království dostalo od Alexandra I. konstituci, usilovali udržeti národ na nové cestě a činili seč byli, aby nedopustili katastrofy r. 1830.

Jsme bezprostředními dědici myšlenky politické, kterou representovali před r. 1863 lidé, stojící při mark. Velkopolském ve chvíli, kdy maje důvěru panovníka se pokoušel rozřešiti polskou otázku reformami, jaké byly tehdy možny. Tito důvěrníci mark. Velkopolského pokládali povstání a agitaci, vedoucí k němu, za veliké národní neštěstí.

A tato naše vůdčí politická idea, jež z příčin shora obšírně vyložených nikdy nedovedla dosti mocně a trvale opanovati naši zemi — přece neutonula ve víru zoufalství, který pod našima nohama tvořily události. Stále trvala a trvá — jako logika, nevzrušená — jako krajní potřeba.

Z této zásadní ideje vyvozujeme celý svůj program politický.

Ztrativ v značné míře z vlastní viny samostatnost státní a nedoved jí přes veliké oběti znovu dobýt, stanul národ polský před historickou nutností: hledati v cizích státech, s nimiž jej osud spojil, podmínky udržení se a rozvoje své existence.

V ruském státě, uváživše specielní, historicky vytvořené seskupení se okolností, vytkli jsme tyto podmínky, od 30. let, od okamžiku prvých počátků tvoření se naší skupiny politické — v této formuli:

Rovnoprávnost s ohledem na národní a kulturní vlastnosti, to znamená: 1. realisaci zásady: stejné povinnosti — stejná práva, zrušení zákonů výminečných a omezení, rovnost naší země, pokud se týče politických práv, s jinými částmi státu; 2. ohled na vlastnosti, jež plynou z naší národní odlišnosti a z naší staletími vytvořené kultury, a stejně péče zákonů o polskou kulturu, národnost a jazyk a instituce tomu odpovídající.

Již podstata a jádro tohoto programu udávají druh a prostředky politické činnosti a vylučují e o i p s o praktiku revoluční, spiknutí, tajná sdružení, tajný tisk. Jedinou naší cestou jest otevřená, zřejmá, zákonitá činnost politická a společenská.

Podstatou vší naší činnosti a našeho poměru ke státu byla vždy loyalita, jíž rozumíme v nejjednodušším a zároveň v nejlepším významu slova, ve významu politické poctivosti. Upřímně a nepokrytecky líčíme svůj poměr ke státu:

— Počítáme s podmínkami skutečnosti a víme, že naše postavení se může zlepšiti jen stupňovitě. Neustaneme však nikdy, za každé naskytající se příležitosti, usilovati zákonnou cestou o uskutečnění toho, co jest obsahem našeho programu. Na druhé pak straně, spojeni jsouce státem s Ruskem, nejen chtít, ale i starat se musíme o to, aby stát byl silným zevně, nezávislý na cizích vlivech a aby dosáhl nejvyššího možného stupně kultury. O uskutečnění toho se musíme přičiniti, společnou prací se pojíce k národu ruskému, k jeho nejosvícenějším a politicky zralým vrstvám a činitelům.

Naše víra v lepší budoucnost cestou míru působila a působí naši sílu, příčinu existence naší strany. A musíme uvážiti, že tato příčina i tato síla jsou mocné, téměř tolik let, nenalezajíce pozornosti ani na jedné ani na druhé straně, a že stále vystaveni hře událostí, jež se stále zlostně obracely proti nám, vytrvali jsme na stanovisku svém, nesklonivše čel a neschýlivše praporu.

LITERATURA

ADOLF VESELÝ:

TVÁŘ ZASTŘENÁ A ODHALENÁ.

Z knihy »Zaslíbení kráse«. (Dokončení.)

Literární historik přál by si míti mezi knihou »Pozdě k ránu« a »Mstivou kantilenou« vložku, jež by ozřejmovala a motivovala přelom citového života Hlaváčkova, jenž jinak zdál by se jeviti náhlým, neočekávaným. Tragika citového života Hlaváčkova byla však hotova hned tehdy, když básník domníval se nalézti své štěstí v životě smyslovém, snu, fikci. Již tehdy nesl jeho život jako jablko červa — mozek, hloubací mohutnost. Byl v něm a hlodal již na počátku, probleskoval ironií. Postupně rozjasňovalo se šero, nastával bílý den skutečna; vonné dýmy a parfumy staly se obtíží, mučily; sladkost ovzduší dusila; zvolna a neodolatelně

vyvstávala jako obávaná příšera potřeba svěžího, ostrého vzduchu. Prsa pracovala namáhavě (žel! ne jen obrazně...). Otevřít okna, vyrazit dvéře! Ven ze začarovaného kruhu snů a fikcí! Dostavila se čivová reakce. Touha po upřímnosti se ozvala v něm mocně, touha oproštění. Jisto jest, že vzrůstající plicní choroba Hlaváčkova měla lví podíl na tomto přelomu, vedle ní i snad tušení neodvratitelného blízkého konce, smrti. Hlaváček pocítil potřebu nového ovzduší, potřebu nového jazyka, nutnost pevné, byť i neútěšné půdy pod nohama. S bezpříkladnou dravostí, bezohledností a krutostí strhává závoje snu a fikce se své tváře i s prsou a — úžasno! — objevuje se tvář zlobná i s pronikavýma očima zlověstnýma, s čelem vzpurným a zachmuřeným, a prsa snědá, zarostlá, dýchavičná, jichž zdvih a pád vynucuje hlasivkám slova krutá, tvrdá, slova odboje, revolty, vzpoury.

Oh, moje Manon! To už není nesmělý váš abbé,
jenž k sličné Manon chodil, stonavé a nudou slabé...

Oh, moje Manon! Zvykejte! Dnes hlas mám příliš tvrdý
a jako Geuz jen na svůj hlad si mohu býti hrdý...

Ovzduší Hlaváčkova světa se ve »Mstivé kantileně« naprosto zachmuřuje. Leč bylo-li to v »Pozdě k ránu« sešeřelé ovzduší plné altových zvuků a sladkých vůní, jsou to zde opravdové, neútěšné, zlobné chmury sociální vzpoury. Dvanáct čísel »Mstivé kantileny« je cyklem tvrdých zpěvů sociálního útisku, odboje a ztroskotání, a Karel Hlaváček básníkem sociální revolty, msty a zmaru. Cesta patriota demokrata proletáře »Sokolských sonetů« byla by jistě vedla myšlenkově ke zpěvům sociálním, ač — jak dotčeno — jsou v »Sonetech« některé prvky, které se plně rozvily do krajinných stylisací »Pozdě k ránu«; leč bez smyslové, pocitové, fiktivní, vybrané hostiny »Pozdě k ránu«, již si básník zatím schystal, byly by snad sentimetalitou, sebeobžalobou, sebetrýzní, nebyly by snad daleko patrioticko-sociální larmoyance »Písní otroka«. V nejšťastnějším, nejartističtějším případě byl by se stal snad konkrétním, lokalisoval by se, svou sociální revoltu přenesl by na určitou osobu, kastu, kraj, jak to po Hlaváčkovi skutečně učinil hlasatel smrti a msty — Petr Bezruč. Na štěstí prošel Hlaváček dříve raffinovaně krásným uměleckým rájem »Pozdě k ránu«. Jemný umělec, esthetik, nepřestal býti ani po oproštění umělcem; nestal se krasořečníkem »Písní otroka«, jeho bolest nezabíhala do sentimentality a stala-li se jeho slova, jeho řeč tvrdou, byla vždy vzdálena ještě vulgarismů a provincialismů »Slezských písní«. Hlaváčkův bolestný svět, jeho žal, útisk, sociální vyřazení, jeho odboj, revolta, touha odvety, msty, když byl dokonale a vším zrazen a rozčarován, ta celá citová i ideová náplň »Mstivé kantileny« má původně přízvuk a smysl čiře a jedině osobní, individuální: uměleckým zpracováním teprve mění se vše na symboly; individuální stává se hromadným, všeobecným, pomíjivé stává se trvalým, tvůrčím dechem mění se prchavý svět na povšechný věčný symbol. Hle, pravá cesta, smysl a posvěcení činnosti umělce! Kdežto u vyslovených, protiuměleckých osobností, Petra Bezruče na příklad, stává se hromadný útisk, chmurný, bolestný svět mass, tříd, krajů námětem a předmětem jejich konečné individualisace, je umělecké přepodstatnění u prononçovaných umělců zcela opačné: osobní jejich svět vyrůstá uměním na neměnný, hromadný svět všeobecnosti, symbolisuje se. Ironická proměna! Hlasatelé mass se posléze individualisují, vyslovení umělci-aristokraté stávají se hromadnými ústy, sevšeobecňují se.

Nejde ve »Mstivé kantileně« o historickou episodu rodu Geuzů; to, jakož i fabule a reminiscence vzbouřených sedláků, J. Sattlerových Novokřtěnců, a gauguinovských bílých naivních barbarů, jest jen zevšeobecňující epickou konturou, jsou jen básnickou maskou umělce básníka, jenž, byť oproštěn, vydrážděn k bezohledné krutosti, má vždy tolik uměleckého aristokratického taktu, cudnosti a distance, než aby mluvil sám o sobě, o rozčarováních vlastního života v prvé osobě. Je cele ovšem jakožto člověk oproštěn; jako člověk je hotov ukázati své zející rány, zanícené, krvácející, drásá je ještě více, má k sobě krutost náboženského askety, nezná klamu a falše. Jako umělec však nepřekročí mezí. Jak se změnil svět Hlaváčkův! Nejsou už galantní hry, tance, slavnosti to, co tu předstupuje v zástupech a shlucích; jsou to tlupy spiklenců, plížící se ztracenými cestami v polích k zářícím městům, aby je přepadli a zničili; jsou to massy tísnící se hlučně na náměstí a vyčkávající z donucení posměšného divadla; jsou to vesničtí vzbouřenci, chystající si zbraně a srocující se k půlnoci na pláň k útoku a pomstě; jsou to hladoví ukořistitelé vůdce nepřátel, shromáždění u stolů na náměstí; je to hnusný krysař sjíždějící vesnice s tajeným buřičským a výzvědným posláním; jsou to zástupy, vrhající do nebes ohavné blasfemie pro klatbu neplodných žen a sexuální exaltování. Nejsou tu decentní delikátní krajinné stylisace, ty vonné, barevné, japonisující akvarelly: Nevýslovně skličující, pusté, kamenité, neplodné, neúrodné jsou scenerie »Mstivé kantileny«; nebe je smutné, nízké a zlověstně visí nad nimi. Ostrý déšť bije neútěšně do skalisk a rozmoklých plání, bičuje zimomřivou hladinu řeky a matně osvětlená okna chalup ve skrčených zamlklých dědinách marně snaží se naznačiti cestu ve tmě bloudícím bázlivým chodcům a zakuklencům. Pronikne-li sem slunce, je zarudlé, uhnívající a rozžíhá po nebi zlověstně síru za zakřiknutých pochmurnými činy těhotných večerů, dusných násilně tajenými vzpourami, horkých polykaný-

mi slinami a krví vražd a zločinů. Modlitba je tu čirou blasfemií, prosba je tu kletbou; leč i gesto vzpoury je jako zakřiknuté dlouhým strádáním pod jhem osudu. Odvěká bázeň a návyk lži nemůže dodati chtěnému úsilí moci opravdové drtivosti: vše jeví se neplodným, marným. Slova marnost, zmar, smrt zní jako trojzvuk vahranového pedálu temně pod celou osnovou odboje a pomsty. Až vyjde jitřní slunce nad rozsáhlými pláněmi těchto scenerií, osvítí pouhé mrtvoly; neb

již mrtvo vše, již mrtvo vše, kraj ani nezavzdychá —
a marno vše, a marno vše — ten tam je vzdor a pýcha,
ryk msty již nikdy nezazní zde do mrtvého ticha.

Tlí v polích marné modlitby na tělech hnisajících,
těch, kteří známku geuzovství ve vpadlých měli lících
a kteří mstili, mstili ji na Kroesech hodujících.

Po polích sirné plameny nad mrtvolami svítí —
oh, moje Manon ješitná — hle konec, konec žití,
jen plačte s mojí violou — i její struny cítí:

neb mrtvo Geuzů království — oh, musilo tak býti.

Kdo srdci takovému útěchy jaké dá? možno se ptáti veršem Máchova »Máje«, sklonnostmi i vývojem příbuzného básníka, jenž dříve před Hlaváčkem došel k téže citové propasti, a s nímž má stejný osud života umělce: smrt, která pak přišla, byla nejen životní osudovou nutností a milostí, ale i logickým závěrem díla uměleckého.

»Mrtvá kantilena« představuje citovou revoltu osobního života Hlaváčkova: uměleckým předpostatněním tvoří revoltu raçovou, hromadnou, sociální, národní. Sladké hedvábné předivo »Pozdě k ránu« je rozrušeno námořnickými provazy; hudebná, laskavá a laskající slova jsou vystřídána svalnatými výrazy drastického nebo groteskního ražení; hudební timbr je nahrazen dramatickým napětím, malířské záliby skulpturálným gestem, toť reakce vnější, výrazová, zapříčiněná výslednice změny primérní, vnitřní. Naturel Hlaváčkův, skrývaného, zušlechťovaného, zapíraného proletáře se prolomil z vrstev chtěných a ždaných klamů, fikcí, lží: zde je jeho tvář, jak ji napověděl temný sexuálný motiv v »Pozdě k ránu«, stažena do rysů krutých, úmyslně sesílených do bezohledné dravosti. Reakce je dokonalá. A tak čtou se tu výrazy, jež jako dravá horská vichřice ničí delikátní svět z druhdy: barbaři, lysé ženy, vychrtlé tváře, shrbené krky, vyzáblé pěsti, svárlivé ruce, zarostlé prsty, ryšavé hřívy, nemocní psi, vychrtlé, zpocené, hnusné herky, krysy, chraplavé hlasy řvoucí posměšný chorál — cítíte, jak silná, jak nezdolná, jak živelná je Hlaváčkovi potřeba drsnosti, ošklivosti, ohyzdnosti, odpornosti i hnusu? Dvanáct čísel »Mstivé kantileny« je prudkým dramatem reálného i citového života Hlaváčkova, jakožto jedince i jakožto člena opovržené, vyděděné raçy, malého národa bez tužeb a mocných nadějí. Krutá ironie úvodního čísla eruptivně vytryskne v čísle třetím tragickou vášní v blasfemickém geysiru vzteku a obžaloby až k nebesům, aby pak zlomila se do tichých, lítostných, resignovaných, hořkých slzí nad ztrátou celého života, nad jeho úžasnou marností i nicotou v čísle závěrečném.

Drama života Karla Hlaváčka je dvojproudové: Jeden prvek je rodový, raçový, dědičný, zděděný; je to jeho proletářství, sociální úděl vyděděného, úděl tak příznačný a směrodatný pro naši literaturu, činící z našich umělců buď rozjitřené, rozdrásané citové i mravní nihilisty, sociální vzbouřence, chmurné živly kulturního podzemí — nebo od neblahé skutečnosti do nadsmyslna neb daleké minulosti odvrácené vášnivce snu, dálek, minulosti a mystiky. Prvek druhý je náhodný, akceptovaný: je to zhroucený pokus o vlastní fikci života vzdaného snu, kráse, umění. Snad že byla osobnost Hlaváčkova silnější jeho tužby a vůle, snad také rušivým vlivem vzrůstající choroby, roztříštil se mu fiktivní svět, jejž si stvořil v »Pozdě k ránu«, jako krásný zářný meteor na tisíc kusův: co zbylo, byla zas jen vyděděnost, ponurá tma života tím mocnější a mučivější, že byla krátce před tím rozšlehnuta oslňujícím umělým světlem. Vzpurná gesta »Mstivé kantileny« jsou marnou zlobou zajatce neodpoutatelně a neosvoboditelně přikovaného pouty osudu. Trojí hlad, z jehož zoufalosti sdělány jsou hybné síly, dynamika »Mstivé kantileny«, hlad tělesný, citový a sexuálný, je ukončen resignací vězně a exulanta života, ústící ve zmaru, smrti. Tvář zastřená a odhalená: hle, citový i skutečný život Karla Hlaváčka. Drama života Hlaváčkova je dramatem raçy; dramatem malého národa, jenž ztratil velikost svých tužeb, smysl svého metafysického určení, jeho možností a naděje.

MORAVA

Zatím co v Čechách osud vyrovnání česko-německého stává se pořád nejistějším, zahájil na Moravě svou činnost permanentní výbor národně-politický. Srovnání obou těchto smiřovacích akcí podává se samo sebou a nic není přirozenějšího než otázka, jak se asi povede novým smiřovačkám na Moravě? Prognosa není valně příznivá. Snad lepší je pro tu eventualitu, nepodaří-li se vyrovnání v Čechách. Že by zmar vyjednávání pražského znamenal rozbití permanentní komise vyrovnávací na Moravě, pokládám za vyloučeno. Co bychom však museli očekávat v opačném případě, když by se totiž smír v Čechách uskutečnil? Nepochybně by Němci moravští vystoupili s vyšší měrou dosažitelných požadavků (národnostní rozdělení zemského výboru a j.), ačkoliv česká strana na Moravě vzhledem k daným poměrům pravděpodobně byla by méně povolná než v Čechách. Tím nechci nikterak říci, že je v zájmu Moravy, aby nedošlo k smíru v Čechách. Ostatně jsou naděje na plodnou práci v stálém výboru vyrovnávacím na obou stranách skrovné.

Permanentní výbor národně-politický konstituoval se tak, že se utvořily 4 odbory 9členné: odbor školský, finanční, pro záležitosti zemské a obecní, odbor správní a ústavní. Do každého odboru volí česká kurie po 4 členech, německá po 3 a velkostatkáři po 2. Veškeré odbory jsou již ustaveny. Mimo tyto širší odbory zvoleny byly též odbory užší.

Dosud zasedaly pouze užší odbor pro záležitosti správní a ústavní a užší odbor školský. V obou odborech přikázána byla referentům k propracování řada návrhů. Tak zejména v odboru správním: návrh dra Přikryla na zavedení národního katastru pro státní úřednictvo při obsazování míst, návrh dra Fischera na vydání zákona národnostního a j. V odboru školském: návrh dra Přikryla stran zákonitého postupu při zápisu do obecných škol, návrh d·Elverta na změnu zákona Perkova, návrh dra Přikryla na vydání zákona o zřizování a vydržování mateř. školek a j.

Ve schůzi předsednictva (31./5.) byl stanoven pracovní program. Na příští schůzi předsednictva (15./6.) má býti teprve rozhodnuto, které návrhy se pokládají za proveditelné a které ne. Usnesením tím pak mají býti vázáni referenti odborů. Dle toho se zdá, že vyrovnávací komise do příštích zemských voleb sotva se dostane k positivní práci.

Národní Jednota pro vých. Moravu konala dne 2. června v Olomouci svou řádnou valnou hromadu. Účastenství na valných hromadách centrálních rok od roku vzrůstá, což je důkazem stoupajícího zájmu české veřejnosti na národní práci. Jenom obě extremní politické strany, klerikálové a soc. demokraté, nejeví náležitého pochopení pro tuto všenárodní organisaci. O klerikálech možno dnes říci, že se rozešli s Národní Jednotou nadobro. Resoluce poslední valné hromady (v Přerově), vyzývající klerikály k součinnosti v Národní Jednotě, minula se s účinkem docela. Klerikálové štvanic netoliko nezanechali, nýbrž přešli dokonce k systematickému útočení. Na posledním klerikálním sjezdu (v Brně) byli příslušníci strany přímo varováni, aby nevstupovali do Národní Jednoty. Teď zakládá klerikální strana po celé Moravě odbory Matice Cyrillo-Methodějské, které se vydávají za spolky čistě národní, ale v podstatě jsou pouhými články v politické organisaci strany klerikální (rozšířené na ženy a mládež), které si opatřují peníze odváděné zdánlivě na účely národní. Antagonism mezi Národní Jednotou a soc. demokracií vedení strany sice oficielně dosud popírá, ale v jich krajinském tisku a také jinak zjevně propuká a pořád častěji se objevuje. Je důsledkem fanaticky vypěstovaného vědomí třídního. Jako následek těchto politování hodných zjevů vidíme dnes, že národní práce spočívá téměř výhradně na bedrech lidí pokrokových a konservativních, tvořících hlavně střední vrstvy ohraničené na jedné straně soc. demokracií a na druhé armádou klerikální.

Národní Jednota olomoucká má dnes 444 odborů (dříve 392) se 34.814 členy (dříve 28.595). Rychlý vzestup začíná počátkem r. 1907, kdy bylo odborů pouze 131 s 5423 čl. Z činnosti N. J. je nejdůležitější školská. N. J. zřídila a vydržuje (za podpory Ústř. Matice Škol. a země) měšťanskou školu chlapeckou ve Vítkovicích a měšťanskou školu dívčí v Přívoze. Naše protigermanisační obrana na Ostravsku vyžaduje ohromných obětí peněžních, které nejsou v tom poměru s výsledky, jak by měly být. V uplynulém roce vystavěna byla a letos otevřena česká škola v Butovicích, která, jak známo, byla německým představenstvem obce nyní opět zavřena. V Kladkách (na usedlosti darované prelátem drem Mlčochem) zbudována a otevřena mateřská školka. Stavební náklad na školy r. 1911 činil téměř 32.000 K. Ostatní činnost sezná každý, kdo se o ni interesuje, z obsáhlé tištěné zprávy. Příjmů bylo (s hotovostí z předešlého roku) 86.063·21 K, vydání 71.219·56 K.

Proti obecním volbám v Uh. Hradišti, při nichž zvítězila ve dvou sborech (I. a III.) strana klerikální, podalo pokrokové voličstvo stížnost k správnímu soudu. Stížnosti bylo vyhověno. V I. sboru nařízeno prostě nové řádné sčítání hlasů, čímž pokroková strana sbor ten vyhrává. Dobytím dvou sborů získává tedy většiny. V III. sboru bude voleno znova a pokroková strana doufá prorazit i zde.

V Brně byly ve dnech 1., 2. a 3. června volby do dělnické všeobecné pokladny. O tuto pokladnu sveden byl tuhý boj mezi českou soc. demokracií (autonomisty), v jejichž rukou byla dosavadní správa, a německými soc. demokraty spolčenými s českými centralisty a účinně podporovanými brněnskou radnicí. Tím dostalo se volbám těm silně nacionalistického nátěru. Němci s centralisty dopouštěli se neslýchaných násilností. Přes to čeští autonomisté pokladnu si obhájili. *—ra.*

POLITIKA

MARS:

PŘEDLOHA PRO LEPŠÍ VLÁDU IRSKOU.

(Dokončení.)

Na první pohled je předloha zcela přijatelná. Nehledíme-li k historickému vývoji věcí a posuzujeme-li skutek liberální vlády z ryze věcného a řekl bych theoretického stanoviska, musíme přiznati, že Irčanům dává se spíše méně než mnoho a že autonomie Irska je svázána takovými pouty říšské svrchovanosti, že nelze mluvit o žádném trhání Spojeného království a o kroku k separaci Irska. Anglický říšský sněm je ohromné těleso zavalené prací; není mu tedy na škodu, zbaví-li se ryze místních záležitostí irských, ponechaje je dublínskému parlamentu. Irsko je dnes finančně slabé; bude tedy vždy podrobeno anglické vládě, dokud jeho rozpočet bude passivní a dokud anglické úřady budou vybírat irské příjmy. Protestantská menšina je dobře chráněna, rovněž jako autorita říšského parlamentu. To všecko zdá se samozřejmé. A přece osnova se setkává s prudkou kritikou unionistické strany. Ne pouze proto, že strana ta představuje tradice starých konservativců, jejichž předkové, agrární šlechtici, podrobili si irské zemědělství. Ne pouze proto, že je to oposice, jejímž úkolem jest potírati všecky vládní předlohy. Ani proto, že by jí skutečně záleželo na tom, aby Irsku se nevedlo lépe. To všecko bylo by nesprávné pojetí unionistické politiky. Unionisté, jak jméno samo svědčí, jsou v zásadě proti trhání říše, jsou centralisty a nemohou tedy vidět v irské samosprávě než krok k separatismu, jehož se obávají. »Jdeme-li od jednoty k federalismu, dostaneme se k separatismu. Jdeme-li od separace k federalismu, dojdeme k jednotě. V tom je přece rozdíl. Nová irská samospráva není federace, jako v Unii severoamerické, neboť tam všecky státy mají stejná práva a všecky jsou zastoupeny v ústřední vládě. Ale homerule chce dáti Irčanům práva, jichž nemají Skotové v Anglii, a Irčané budou zasedati ve Westminsteru. Dnes Irčané pomáhají vládě proti Anglii a Skotsku a budou tak činiti dále, sedíce v parlamentě, ale ani Anglie ani Skotsko nebudou moci zabývati se na dále irskými záležitostmi; v tom je nespravedlivost.« Tak mluvil p. Balfour již na podzim, tak zní kritiky unionistů, jimiž stíhají předlohu Asquithovu. Není prý správno srovnávat poměr Anglie k Irsku se Spojenými státy neb Německem. Tam byly samostatné celky, jež se během času spojily, proto mají jistou samosprávu, jíž historicky zasluhují. Irsko se však spojilo před sto lety s Anglií, nyní se chce odloučit, je tedy zde tendence od unie k separatismu. Nad to unionisté nevěří irským slibům, že nyní se spokojí se samosprávou, jaká se jim poskytuje a nebudou žádati více; jak p. Bonar Law ve své velké řeči 16. m. m. ukázal, i Parnell i p. Redmond vždycky považovali jen to řešení za konečné, kde by nebylo anglického veta a kde anglické ministerstvo nebude rozhodovat o irské autonomii. »Nic není tak jistého na světě, jako to, že jeden demokratický parlament nemůže kontrolovati druhého demokratického parlamentu,« řekl vůdce unionistů. Co se stane, zruší-li londýnský sněm usnesení irského sněmu, irská vláda se poděkuje a v zemi nastane bezvládí? Bude třeba pak odstraniti znovu homerule? A když vláda prohlašuje princip osamostatnění minority irské proti majoritě Anglie a Skotska, majoritě, jež činí $^{14}/_{15}$ celého obyvatelstva Spojeného království, proč neprohlásila i princip minority protestantského Ulsteru proti ostatnímu Irsku, když Ulsterští činí čtvrtinu irského obyvatelstva? Proč má mít Irsko zvláštní postavení v říši, jehož nemá ani Skotsko, ani Wales ba ani Anglie? Vláda zastávající »home rule all round«, aby ulehčila říšskému parlamentu, měla předložit homerule také pro Anglii, Skotsko a Wales. —

To jsou zásadní otázky, jež kladou se nyní vládě a na něž je dosti těžko odpovědět. Je pravda, že Irčané měli kdysi samostatnost — ale i Skotové ji měli. Je pravda, že Irčané jsou nespokojeni a žádají autonomii — ale budou spokojeni, dosáhnou-li jí? Nechť sebe více je irské zemské zřízení (smím-li užít toho názvu) podřízeno svrchovanosti anglického parlamentu, přece bude mít vždy povahu exklusivní a to bude vzbuzovati zlou krev, dokud podobného práva se nedostane i jiným součástkám Spojené Britannie. A nejen to: i v podrobnostech jsou vážné námitky, jež budou asi řešeny v komisi. Říšský parlament má právo kontrolovat irskou policii a starobní pense v Irsku, tedy dvě záležitosti ryze irské; naproti tomu irský parlament bude spravovat poštu a cla v Irsku, tedy záležitosti říšské; nehledě k tomu, je poštovní spořitelna ze správy irské vyňata, tedy vlastně bude vrchní správa pošt smíšena.

Také okolnost, že irský parlament bude rozdělovat příjmy, kdežto anglické úřady je budou vybírat, nepřispěje k oblíbenosti anglických úřadů v Irsku. Tyto nesrovnalosti, na něž poukázal dobře již v prvním čtení předlohy pan Cave, způsobí asi, že homerule nebude tak hned projednán; podaří-li se vládě provést jej úskalími oposiční kritiky v brzku a šťastně do horní sněmovny, může být jista, že lordové nedají si ujíti příležitost nenechati na osnově nic dobrého. Ale ať tomu je jakkoli: panská sněmovna má nyní veto pouze odkladné a bude-li vláda chtít, bude

homerule ve dvou letech pod střechou. Otázka jest pouze, bude-li do dvou let liberální vláda ještě u vesla?

*

PO PŘIJETÍ BRANNÉ REFORMY V UHRÁCH.

jl. Ve Vídni, 4. června 1912.

Hrabě Štěpán Tisza dne 4. června násilně zlomil odpor sjednocené uherské oposice. Za ohromného hluku dal bez ohledu na jednací řád odhlasovati brannou předlohu ve druhém a třetím čtení. Venku obklopena byla sněmovna kordonem policie a uvnitř stáli kolem presidenta hr. Tiszy jeho přívrženci jako živá hráz. Po mnohé měsíce trvající zápas rozhodnut byl dnes násilně za několik minut. Pozoruhodno jest, že oposice tentokrát zůstala při pouhém křiku, dupání a lomození a zdržela se všelikých násilností, jež se objevovaly druhdy za okolností poměrně nepatrných. Bezohlednost Tiszova, troufalost jeho byla tak veliká, že oposici přímo ohromila. Jaké důsledky v Uhrách tento krok vyvolá, jak to nyní bude ve sněmovně magnátů, nelze nyní usuzovati, pro naši politickou situaci je také hlavně důležitý fakt, že uherská poslanecká sněmovna brannou předlohu vyřídila. Zcela neočekávaně je teď u nás vyřízení branné předlohy posunuto do popředí a s ním zároveň ustavení spolehlivé parlamentní majority. Už umlkly hlasy o chystané změně vlády, ale náhlý obrat v Uhrách zavdal podnět k novým kombinacím. Prozatím je na denním pořádku ještě osnova zákona o služební pragmatice, druhé a třetí čtení vyžádá ještě asi dva nebo tři sněmovní dny. Dne 10. nebo 11. června bude asi v poslanecké sněmovně vyřízena. Nic se nestalo dosud, čím by se měnilo ustálené mínění, že panská sněmovna usnesení poslanecké sněmovny o služební pragmatice neschválí a že se předloha do lidové sněmovny vrátí. Mělo se za to, že se tak stane ještě v letním zasedání, ale teď je již skorem jisto, že před podzimem touto věcí již nebude hnuto již z té příčiny, že ku krytí nákladů, jež by uzákoněním předlohy vznikly, by bylo třeba 30 mil. korun, a není dosud vidět kontury majority, kteréž by k tomu bylo třeba. Za letního zasedání tudíž mají býti vyřízeny z naléhavých předloh: rozpočtové provisorium (vázané na termin do 30. června) a branná reforma. Veškeré parlamentní skupiny zabývají se úplně změněnou situací, dne 4. června konány byly porady parlamentárních komisí a ovšem také ministerská rada byla konána za předsednictví bar. Heinolda. Za stavu, jaký byl do dnešního poledne, nebylo o tom žádné pochybnosti, že k žádné změně v ministerstvu nedojde, i byl kolportován císařův výrok: »Doufám, že 18. srpna ministerského předsedu zde opět zdravého uvidím!« Choroba hr. Stürgkha není totiž nebezpečná, ale velmi vleklá a vyžadující mnoho klidu a opatrnosti, a pacient, jsa si toho vědom, jak známo, požádal za propuštění z úřadu, ale císař tuto demissi nepřijal. Je nyní otázka, zdali změněná situace nezmění také tato ustanovení. I v kruzích vládě blízkých se má za to, že tentokrát skutečně zdravotní ohledy způsobí změnu v ministerstvu, ovšem dodává se hned, že na parlamentarisaci ministerstva před podzimem mysliti nelze.

Změna situace působí také na jednání o česko-německou dohodu. Nedojde-li také zde k překvapujícím nečekaným obratům, bude vyrovnávací jednání ne sice odloženo, ale posunuto do pozadí. Při jednání vídeňském nedošlo dosud k výsledkům skoro žádným, jelikož Němci ochotu ke kompromisům nevyslovují při žádném bodu jasně a určitě, ale podmiňují svůj souhlas s českými proposicemi přečetnými předpoklady. Naléhat na rychlá rozhodnutí bylo by nyní nebezpečno pro dohodu, neboť radikálové jednoho nebo druhého tábora by vydali povel k odporu, pokud by byla vnucována ustanovení jim nepříjemná — ve chvíli, kdy bude dojista velmi nesnadným úkolem sestaviti majoritu. Eventuelním konsekvencím těmto se asi vláda vyhne, a proto česko-německé vyjednávání bude dáno — k ledu po čas blížících se parných dnů.

ZE DNE

Žádáme slušně pp. abonenty o obnovení předplatného a vyrovnání nedoplatků. Pp. abonentům, dluhujícím předplatné více než 2 roky, připomínáme, že vydavatelstvo bude tentokráte nuceno dlužné částky bez dalších upomínek vymáhati.

K poměrům v činohře Nár. divadla. Právě před rokem zadáno bylo Nár. divadlo na nových šest let nynější společnosti, která tím, o rok dříve, než se dalo očekávati, zabezpečila si v Nár. divadle své další panování. Nyní však nastaly v tomto našem předním uměleckém ústavě poměry, které bychom nazvali skandálními, kdyby nehraničily s fraškou. Je veřejným tajemstvím, že správní výbor, vycházeje vstříc touhám chefa činohry, státi se jedině rozhodujícím činitelem ve věcech činohry, usnesl se jednohlasně, že neobnoví kontraktu s ředitelem. Ředitel však přes toto usnesení vymohl si na vyšších místech opačné rozhodnutí. A tak ve svém úřadě patrně setrvali vedle sebe: »propuštěný« ředitel, zaskočený výbor a »chef« činohry. Prozatím jediné východisko z této trapné situace nalezla správa Nár. divadla v tom, že vyvolala demisi — dramaturga, jediného zastance literatury v Nár. divadle. Patrně ve správě divadelní snesou intriky, klikařství, opatrnictví, nikoli však boj o literární zásady a pevné přesvědčení.

Ženská kandidatura na Mladoboleslavsku, stojící již po dva měsíce v popředí zájmu celé české veřejnosti, dosáhla v první volbě opravdového úspěchu, daleko většího, než se — za daných okolností — čekalo. Paní Viková-Kunětická soustředila na sebe totiž 850, pí. Machová 415 hlasů, takže bylo pro ženy odevzdáno v celku 1265 hlasů, kdežto p. Matoušek obdržel jich pouze 769. Místní koterie, která se vzepřela usnesení a vůli akčního výboru mladočeského a neměla pro své jednání žádného jiného důvodu, než strach o ohrožené prý zvolením ženy »zájmy místní«, byla tedy poražena. Rozvine-li při nové volbě vedení mladočeské jen trochu větší agitaci, není po usnesení soc. demokratů pro pí. Kunětickou vítězství ženské kandidatury vyloučeno. Uvítali bychom je nejen ze zásadních důvodů, mluvících pro zrovnoprávnění ženy v životě veřejném, nýbrž též proto, že by i česká veřejnost byla konečně donucena zabývati se blíže a konkretněji otázkou, v kterých oborech veřejné práce u nás by se měly uplatniti ženy. Otázkou ovšem jest a zůstává, bude-li event. volba pí. Kunětické uznána. Byť by se i však tak nestalo, nemění to ničeho na jejím velkém významu. Zvolení ženy a následující pak odpor proti zamítavému stanovisku vlády vzpruží ženské hnutí u nás měrou nebývalou a získá mu tisíce a tisíce nových stoupenek. A to nemůže býti lhostejné národu, jenž k veřejné práci své musí sbírat každou sílu a silečku. Vítězství kandidatury ženské je tudíž eminentním zájmem celonárodním.

Všeho s měrou, i — positivní politiky. Každé, třeba sebe správnější heslo může se státi nebezpečným, prohlašuje-li se za jediný a neomylný lék všech mož-

ných chorob a nemocí a utlouká-li se jím každý zjev, nehodící se propagátorům do krámu. To platí last non least i o positivní politice. My zajisté jsme chráněni proti podezření, že bychom positivní politice nepřáli; stáli jsme vždy v prvních řadách jejích obránců, ba vyslovili se pro positivní politiku nejen v politice vnitřní, nýbrž i zahraniční. Píše-li se však o ní způsobem, jak to učinil »Český Denník« ze dne 2. t. m., nemůžeme než protestovati. Plzeňský orgán strany svobodomyslné přinesl totiž ve svém nedělním čísle úvodník nadepsaný: Naučení pro český národ, jehož obsah, pokud nás zajímá, je následující: Obvyklé u nás poukazování stran radikálních na Maďary, již prý svojí radikální politikou všechno zmohou, pramení z naprosté neznalosti maďarské politiky. Zrovna opak je pravdou, neboť ještě nikdy nebyla maďarská politika na tom tak špatně, jako dnes, kdy radikálně mluví a jedná jménem maďarského národa sl. Justh. Vlastně už nemluví a nejedná, poněvadž prohrál svou věc, věc maďarského radikalismu (!). Výsledky Justhovy zásadní politiky jsou vítězství největšího uherského reakcionáře hr. Tiszy a mravně zkorumpovaného Fr. Košuta, jenž po Justhovi přejímá vedení oposice. Proto prý je příklad Justhův »školním příkladem« české politice, jak postupovati nemá. Četli a žasli jsme, jak možno psát ve svobodomyslném listu o boji za všeobecné právo hlasovací. Stává se hříchem provozovati politiku zásadní a nepřistoupiti na proposice tak hanebné, jako nabízel v otázce volební reformy Justhovi Dr. Lukács. Zatracen budiž, kdož se nelekne politického násilí a postoupí zápas za ideu, i když vidí možnost býti poraženu! Hyperpositivní »Český Denník« ztratil tu veškerý smysl pro ony velké momenty v životě politickém, v nichž mimo určité meze prostě kompromisovat nelze, a to nejen proto, že je v nich čestnější padnout než přistoupit na potupný mír, nýbrž především z důvodu, že boj, a byť i nebyl pro okamžik vítězným, znamená pro příští uskutečnění ideje nekonečně více než narovnání, uzavřené jedině ze strachu před momentální přesilou protivníka. Ostatně, myslí »Český Denník« opravdu, že Justh svojí neústupností věc všeobecného práva hlasovacího v Uhrách poškodil? Je ovšem pravda, že o s o b a tohoto vůdce oposice zatlačena byla v posledních dnech do pozadí; i d e a jeho jest však na postupu, a dnes ví asi nejlépe p. Dr. Lukács sám, že po událostech minulého týdne bude muset v otázce volební reformy jíti daleko za ústupky, jež před tím Justhovi nabízel. A tak hr. Tisza sice prosadil projednání branných předloh, postavení vlády a vládní většiny však rozhodně neprospěl; spíše naopak. »Školní příklad« »Českého Denníku« tedy silně kulhá, poněvadž jeho tvrzení o škodlivosti zásadní politiky Justhovy pro věc jím hájenou neodpovídá pravdě. Ale i kdyby tomu tak bylo, musil by míti Justh naše sympathie. Theorie »Českého Denníku«, že je nutno v každé sebe zásadnější otázce dáti přednost kompromisu před bojem, je právě tak nebezpečná, jako theorie oposice za každou cenu. Způsobil-li nám škody radikalismus, není tím řečeno, že nám může prospěti jedině opatrnictví a zvláště osvojení si přesvědčení, že je lépe zraditi zásady, než postoupiti za ně úporný boj.

Řídící redaktor Chemických Listů, prof. Josef Hanuš, obrací se v posledním čísle (str. 280) proti podepsanému takovým způsobem, jako by byl C h e m i c k é L i s t y vinil ze všeho toho, co napsal na adressu jistých našich chemiků. Do nedávna podporovaly ovšem Ch. L. ústní snižování Stoklasy jen svým mlčením, teprve nyní v tomto směru píší, ale tak, jako by se jednalo o ryze vědecké otázky; zaměňují tedy skutečně pojmy vědecké s čestnými, a činí tak vytrvale, nyní již po třetí. Když chtěly zevně zachovati objektivnost, měly se svou vědou počkati, až se vyřídí jinde Oppenheimer, protekční příbuzenství atd. Jest zajisté zřejmo, proč nechtějí, ba nemohou rozuměti: B y l o b y t o p r o j i s t é č e s k é c h e m i k y p ř í l i š n e b e z p e č n é. Kromě redakce Ch. L. pochopil zajisté dnes již každý, oč běží a jaké důkazy musí očekávati celá česká veřejnost od autoritativních původců dřívějšího obecného mínění o Stoklasovi.

Prof. *Wald.*

P o z n á m k a r e d a k c e. Rozumí se samo sebou, že sloupce »Přehledu« jsou otevřeny všem pánům učencům, jichž působením dřívější názor o Stoklasovi vznikl a nalezl obecného uznání.

Z časopisů. F i n a n č n í L i s t y píší: »V těchto dnech byly konečně i u nás oficielně ohlášeny vládní přípravy k revisi našeho celního tarifu a k novým obchodním smlouvám. V našem soustátí nutno s přípravami celně-politickými započíti už proto dříve, že nejprve dohodnouti se musíme s Uhrami, a do kritického roku 1917, kdy vyprší nejen dosavadní vyrovnání, nýbrž i většina obchodních smluv, z nichž některé uzavřeny teprve před krátkou dobou, nezbývá už věru tak příliš moho času, uvážíme-li plně obrovský dosah příslušných prací, třeba by tentokráte nešlo o úplně nové přepracování a přesystemisování celního tarifu, jako tomu bylo posledně. V celku vystačí se sice s pouhou novelou k dosavadnímu tarifu, přece však tentokráte i odborná práce nebude jen tak snadná, poněvadž je všeobecně uznáváno (dokonce už i ústy samých ministrů), že d o s a v a d n í p o l i t i k a o b c h o d n í n e b y l a š ť a s t n o u, jak o tom nejpádněji svědčí stále hrozivěji narůstající passivita naší obchodní bilance a jak s dostatek bylo doloženo v nekonečných našich debatách — žel jen debatách — drahotních. Už samo nové vyjasnění našeho poměru k Uhrám bude tvrdým oříškem, stejně jako souladné vyrovnání všeobecných zájmů zemědělských a průmyslových na druhé straně. Konec konců ovšem nerozhodne odborná práce, vědecky doložené tvrzení, nýbrž — síla politické moci. Pokud jde o zájmy průmyslu a obchodu, vyzval ministr obchodu k součinnosti opětně osvědčenou společnou organisaci obchodních komor, obchodně-politickou ústřednu, která také již vypracovala plán k pořízení nezbytných statistických prací přípravných. O hospodářskou statistiku — ostatně nejen průmyslovou a tu specielně výrobní — je v Rakousku dosud postaráno prabídně. Máme jen jediné všeobecné sčítání závodů z r. 1902, jež vzhledem k prvnímu pokusu nedopadlo zrovna nejskvěleji. O opakování takového sčítání, jež jedině by mohlo podati správný obraz tendencí hospodářského vývoje poslední doby, nikde ani slůvka. Obchodní komory pořídí tedy aspoň torso průmyslové a produkční statistiky, obmezené na větší závody (již toto kriterion je velmi pružné a nejednotné) a to hlavně dle statist. výkazů úrazových pojišťoven dělnických. Není

žádným tajemstvím, že tento materiál není zcela bezvadný, a ku vyvozování závěrů o skutečném vývoji hospodářském nutno s ním operovati velmi opatrně. Hůře ještě tomu bude při sbírání materiálu pro posouzení zemědělských cel. Ministerstvo orby vyžádalo si v té příčině dobrozdání zemědělských zájmových korporací, jež však, jak známo, jsou většinou ve vleku politických organisací agrárních. Kromě toho chce si pomocí zvláštních zemědělských účtáren, jichž za vydatných subvencí má býti zařízena celá řada — ovšem opět úplně dle výběru jednostranně agrárního, — zjednati přesných dat o rentabilitě jednotlivých odvětví zemědělské výroby. Po zkušenostech, které máme s analogickými pracemi Hoffmeisterovými, jichž výsledky pro odpor agrárníků nesměly býti uveřejněny, nelze se ani nyní oddati přílišnému optimismu. A tak i nynější počin k novému velkému dílu obchodně-politickému — v zásadě jistě naprosto chvályhodný — dlužno v našich poměrech vítati jen s pocity více méně smíšenými.«

Lidové nakladatelství Frant. Švejdy v Praze-VIII. zahájilo vydávání »Sborníku praktických příruček« nejvýš praktickou knihou k potřebě nejširších kruhů, a to Klementovým »Praktickým rádcem v úředních písemnostech«. O praktičnosti této knihy svědčí krátká statistika, že v 18 oborech styků s úřady (hejtmanství, soudy, živnostenské; voj., a škol. úřady atd.) jest popsáno 120 vzorů žádostí, ofert, smluv, žalob, stížností a oznámení. Každý, kdo nějakým způsobem má s úřady co jednati a nechce hned svou záležitost předávati právníkovi, nalezne zde radu k vyhotovení písemností, příslušný kolkový poplatek atd. — Jako druhý svazek »Sborníku« vyšel důležitý spis z péra známého sokolského pracovníka v zdravotnictví a lidovýchově MUDr. Frant. Tichého »Hygiena tělocviku«. O důležitosti knihy nejlépe mluví záhlaví článků v ní obsažených: 1. Několik historických poznámek úvodem. 2. Celkový vliv tělocviku. 3. Vliv cvičení tělesných: a) na svaly, kostru a klouby, b) na oběh krevní, c) na dýchadla, d) na nervstvo, e) na ústrojí zažívací, f) na ústrojí pohlavní. 4. Výběr cvičení dle stáří. 5. Cvičení starších. 6. Tělocvik žen. 7. Tělocvik dětí. 8. Tělocvik a některé choroby. 9. Výživa cvičence. 10. Cvičení tělesné a alkohol. 11. Hygiena jízdy koňmo. 12. Hygiena šermu a zápasu. 13. Jízda na lyžích a saňkování. 14. Gymnastika pokojová. 14. První pomoc při úrazu v tělocvičně. 16. Lékárnička pro tělocvičnu. — Třetím svazkem praktického sborníku Švejdova jest »Rádce poručníků«, který sestavili zkušení pracovníci soudní: K. Follprecht a J. Keller. Kniha tato obsahuje přehledný návod a pokyny k úkonům, jež poručníkům přísluší, se vzorci různých návrhů, žádostí, listin, účtů poručenských, vzory žalob atd. dle nichž příslušné podání každý sám snadno si vyhotoví.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 14. ČERVNA 1912. ČÍSLO 38.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

SLOVANSTVO

ERNEST DENIS:

ZAHAJOVACÍ ŘEČ K PŘEDNÁŠCE O PRAZE.[1])

Dámy a pánové! Pociťuji jistou obavu a jisté rozpaky předsedaje této přednášce. Stojím před vámi věru jako starý kazatel, který sotva může doufati, že přináší svému posluchačstvu nějaké nové pravdy. Jestliže Talleyrand mohl říci: Člověk nesnesitelný je ten, který se nikdy nemění, tu již v mém věku se ani názory nepřetvářejí ani přesvědčení nepřeměňují. A tak jsem odsouzen znovu vám kázati své staré evangelium vlastenectví a družnosti francouzsko-slovanské. Snad bylo by na prospěch věci, aby svěžejší síly a novější nadšení nás vystřídaly v našem úkolu.

Byly však dnes závažné důvody, aby mi bylo nemožno nepřijmouti čest, již mi prokázalo Francouzsko-slovanské sdružení. Vskutku se vyskytnou vždycky takové důvody, ale zdá se mi, že jsou tentokráte obzvláště naléhavé.

Nejprve a především bylo by mne mrzelo, nepředstaviti vám našeho řečníka, p. Hanticha, který jest mým přítelem, ačkoliv jest ještě mlád, tak drahým a již tak starým přítelem. Mýlím se, pravím-li, že vám jej chci představiti, ježto mnozí z vás jej již slyšeli, a nechci jej vystavovati útrapám slyšeti o sobě chvály. Ale jest přece třeba zmíniti se o dobrém příkladu, který dává.

V nejistých letech, kdy byla zakládána naše republika, projížděl Gambetta zemi, aby podporoval váhající odvahu a aby skupil kol svého praporu, jenž zůstává naším, čety, jimž se ještě nedostávalo spojitosti a poučení. Jeho protivníci — neříkám nepřátelé, neboť jich neměl, tak upřímnost jeho přesvědčení a šíře jeho víry působily i na ty, kteří bojovali proti jeho mínění — snažili se oslabiti jeho propagandu ironisováním a rádi jej nazývali s pohrdáním obchodním cestujícím demokracie. Gambetta přijal přezdívku, již mu dávali, s pýchou a udělal si z ní čestný titul.

Hantich je také obchodním cestujícím francouzsko-české shody. Historie nám uchovala vzpomínku na několik nadšenců, kteří ve čtyřicátých letech na počátku obrození slovanského v Čechách opouštěli Prahu, aby apoštolovali na venkově. Šli obyčejně pěšky, majíce kapsy nacpány sešitky a knihami a povídali venkovanům, ještě trochu pochybovačným, o práci, která se dovršuje v hlavním městě, vypravovali jim o činech mladého Riegra, Havlíčka a všech, kteří se pokoušeli za lhostejnosti měšťáctva, za potměšilého nepřátelství Němců a za žárlivé bdělosti policie k životu vyvolati zapomenuté tradice historické a znovu dobýti ztracené samostatnosti. Hantich necestuje již pěšky, to jest jediný rozdíl, jímž se liší od svých předchůdců z prvních dob. Jako oni má víru, kterou nic nezmenší, vytrvalost, kterou nic neunaví, naději, která podporuje a vzpružuje odvahu. Často se vytýká našemu století lhostejnost a plochost, tvrdí se, že mysli lidí jsou opanovány jen nejnižšími zájmy hmotnými; tvrdí se, že, kdyby Ježíš se vrátil, nesehnal by dvanáct apoštolů, kteří by po něm rozsévali jeho učení do čtyř končin světa. Je dobře pro obhájení naší cti, že můžeme uvésti příklady, jako jest příklad těch, kteří sloužíce dobré věci nemyslí nikdy na sebe samy, nevyhledávají ani hmotných odměn, ani praktických výhod, ba ani slávy, a kteří mají v životě jen jediný cíl a jedinou touhu, pracovati o díle, jež uznali dobrým, kteří se stávají neúnavnými hlasateli pravdy, již vyznali. Velmi často setkávají se zprvu jen se skepticismem a lhostejností: vox clamantis in deserto. Pravím však, pánové, hlas toho, který káže v poušti, jest hlas prorokův, a přijde čas, kdy konečně bude uslyšán.

---

[1]) Pařížský spolek l'Association franco-slave pořádal dne 21. května ve velkém amfitheatru Sorbonny za předsednictví prof. Denise Hantichovu přednášku o Praze. Při této příležitosti promluvil prof. Denis úvodní slova, jež, byla-li s pýchou a radostí slyšena, budou s dvojnásobným zájmem u nás čtena, jsouce prodchnuta vzácnou ušlechtilostí tohoto velkého, upřímného Francouze a nejoddanějšího nám ze všech přátel, jež ve světě máme. Prof. Denis dal nám ochotně k disposici svůj rukopis a redakce »Přehledu« je šťastna, může-li tisknouti tento významný článek jako příspěvek původní.

Druhý důvod, který mne nutil přijmouti s povděkem a radostí předsednictví, jest, že tato schůze byla věnována oslavě onoho velkého a půvabného města Prahy, k němuž mne poutá tolik vděčnosti a lásky. Poněvadž jsme dnes shromážděni v této starodávné Sorbonně, která po všechny časy byla tak pohostinná k cizincům, bude mi dovoleno vzpomenouti, že zde právě byla opravdu po prvé Praha, její slavná minulost, její vůdčí úloha zjevena Francouzům. Jméno Saint-René Taillandiera není téměř dnes známo než několika zasvěcencům; stalo se mu, co všem průkopníkům, a to jest ostatně společný osud všech těch, kteří se obírají historií, že vzpomínka rychle zmizí, a že díla jsou příliš rychle odsouzena, aby byla překonána a zanedbána. Saint-René Taillandier byl dychtivého ducha a vnímavé intelligence; rád se oddával pátráním v dálce a jak se dnes říká dobrodružným výpravám. První zajímá se o boje Jiřího z Poděbrad a mluví o dílech Palackého. Zakládá tradici, která od té doby se nepřerušila; byl předchůdcem Louise Legera, Rambauda, Emila Picota, Anatola Leroy-Beaulieua a všech těch vědátorů a všech těch dobrých služebníků Francie, jež velmi bezpečný instinkt vedl, aby znovu přejali starou tradici Františka I., Jindřicha IV. a Richelieua. V té době proti nebezpečí císařskému hledali králové francouzští spojence ve východní Evropě a zásluhou těchto vzdálených spojení podařilo se jim zachrániti od smrtelné rány samostatnost národů. Stav věcí se nezměnil od té doby, a stejná nebezpečí vyžadují stejné dohody.

Pouze způsob jednání se změnil. Tam, kde dříve jednala diplomacie, jest nutno nyní, aby zasáhlo spolupracovnictví národů. Nestačí již shoda kabinetů, jest ještě třeba bezprostřední shody a rozvážného nadšení všech těch, kteří v rozhodných dnech budou povoláni zajistiti obhájení země, totiž nás všech. A tak vše to, co přispívá, aby rozšířilo lepší znalost těch národů, kteří jsou nám blízcí z nejzávažnějšího, z jediného závažného důvodu, společenstvím obav a zájmů, jest úspěchem národním. Každý Francouz, který jde do Prahy a všeobecně řečeno, který cestuje v slovanské Evropě, plní povinnost dobrého občana.

Je to příjemná povinnost a pan Hantich vám to ihned dokáže.

Ale zároveň co budete odnášeti z této výpravy milé vzpomínky, budete čerpati užitečná poučení. Je dobré vyjíti z domova a věnovati se časem studiu ciziny, a kterého učitele více sympathického mohli byste si přáti!

Ani mne nenapadne žádati od vás, abyste se v nejmenším přeměňovali. Nehledě k tomu, že takové přetvoření není téměř možno, zcela upřímně vám říkám, že si toho nepřeji. Byť bych byl i obviňován ze smělosti a neopatrnosti, prohlašuji beze vší obavy, že jsem velice rád, že jsem Francouzem. Mám nejupřímnější sympathie pro mnoho národů cizích a vždycky jsem se snažil, abych neměl záští proti žádnému národu. Uznávám bez rozpaků na příklad znamenité vlastnosti svědomitosti, usilovné pracovitosti, hmotné i mravní discipliny, neústupnosti, které zajistily velikost Německa, a nezapírám, že jsme povinni vděčností k národu, který dal světu Luthera a Goetha. Ale promiňte mi přes to věřiti, že naše chyby jsou sympathičtější a naše přednosti roztomilejší; promiňte mi věřiti, že žádný národ neměl minulost rozmanitější, bohatší, úrodnější, že žádný národ nevydal četnější a hrdinštější četu rozsévačů, kteří v půdu rozhazují živné zrno vznešených ideí. V den, kdy trouba posledního soudu zavolá národy před soud Jehovy, myslím, že budeme moci bez obavy zvednouti hlavu před soudcem nejvyšším, a naše chyby, které jsou četné, budou vážiti méně na váhách, nežli služby, které jsme prokázali lidstvu. Naše vítězství nebyla nikdy planá vítězství, naše porážky znamenaly vždy chvíli zastavení a couvnutí pro celé lidstvo. Zanechali jsme ve všech končinách světa kosti svých otců, ale jejich popel obohatil a okrášlil zemi. Jsme národem radosti, světla, života. Jsme také národem důvěřivosti a naděje. Měli jsme své pohromy a naplňují nás smutkem; ale víme, že každé slunce má své zatmění, a očekáváme s určitostí hodinu, kdy zářivé světlo se znovu objeví a zapudí přízraky. Jsme poněkud domýšliví, právě nyní vám to dokazuji, ale naše pýcha jest jen vycítěním naší vlastní ceny a neobsahuje ani trošku pohrdání k nikomu, a naše domýšlivost jest velká jen tehdy, ukazuje-li nám shromážděných kolem nás mnoho přátel, jako dnes večer.

Nechtěl bych tudíž za žádnou cenu, abychom přestali býti sami sebou. Avšak ve skutečnosti by Francie, která vždy byla místem, kam přišly se shromažďovati a vytříbiti idee odjinud, přestala býti sama sebou ve chvíli, kdy by odmítla poslouchati naučení a studovati příklady, které mohou jí přicházeti z rozličných konců světa.

Nikde nenajdete tak zdravá poučení a tak zdravé příklady jako v Praze.

Bude vám možno tam se naučiti předně oddanosti k vlasti. Nerozumím tím jen onen pudový cit, který poutá každého člověka k rodné půdě, nýbrž ono neustálé úsilí, onu usilovnou vůli přispívati k pokroku racy. Praha je v plném významu slova místem boje, žije se tam před zrakem nepřítele, dýchá se tam bitevní vzduch. Kupec ve svém krámě tam pracuje, aby zvětšil hospodářskou moc země, student tam snáší největší strádání a upoutává se ke svým knihám, aby dělal čest svému národu; učenec a umělec mají neustále vedle svého stolu úsměvný a hrdý obraz Slavie. Je to obraz, který

nadchl Suchardu k velkolepému dílu, jež budete moci ihned obdivovati.

Odtud, z této zásadní myšlenky, která se stala jaksi duchem Čech, pocházejí ony obdivuhodné ctnosti discipliny a methody, které v našich stoletích nadobro přeměnily zemi, jež učinily z množství, složeného ze sedláků, nevolníků, potlačených, chudých, jedno z velkých středisek bohatství a civilisace světa, ohnisko, z něhož světlo se rozšiřuje až po Záhřeb, Bělehrad a Moskvu.

Odtud ona nepřekonatelná neústupnost, která přemáhá všechny nevraživosti života, všechny nespravedlivosti osudu a všechna nenávistná spolčení.

Odtud konečně onen zvyk nespoléhati než na sebe sama, na hrdinské a vytrvalé úsilí, ona družnost, onen smysl pro obětování se, ono odříkání se osobních prospěchů před prospěchem všeobecným, což jsou podstatné a význačné ctnosti opravdové demokracie.

Na jedné z nejkrásnějších veřejných budov pražských, již spatříte co nevidět, jsou napsána obdivuhodná slova: Národ sobě! Toto heslo si odnášejte všichni, kteří půjdete do Prahy, i vy, kteří méně šťastni budete míti jen útěchu čísti je v nadšených zprávách oněch cestovatelů, uchovávejte je ve svém srdci: Národ sobě! Připomene vám, že je dětinské, sváděti vinu za porážky na neobratnost nebo na omyly vůdců, a že je marno spoléhati na výpočty a kostky diplomacie. Nic na světě se nepořizuje hrou, úspěchu se dobývá jen vytrvalou prací, pevnou vůlí, nepřetržitým úsilím, nic se nepořizuje pomocí nějaké vlády; národ sám má poslání vytvořiti svou vlastní velikost. Nic se nepořizuje improvisací, neimprovisujeme ani úspěch, ani zámožnost, ani slávu, ba ani zmužilost. Vše se získává jen úsilím a vírou, která jest zde podmínkou.

Tomu, pánové, se naučíte v Praze a třeba si zapamatovati toto poučení. Vrátíte se odtud lepší a to bude odměnou Hantichovou, neboť jako my přeje si také on větší Francii a svobodnější Čechy. Jako skromní, ale přesvědčení a zkušení spolupracovníci na tomto díle sjednocení francouzsko-slovanského pozdravíme jednou, my nebo naše děti — na tom nezáleží — jitřenku nové Evropy, kde nebude potlačených, a vyzývám vás, abyste této budoucnosti provolali se mnou, opakujíce starý pozdrav, jejž znají dobře všichni, kdož zajeli do Prahy: Na zdar!

UMĚNÍ

OTOKAR FISCHER:

LITERATURA V NÁR. DIVADLE.

Začátkem tohoto měsíce jsem složil dramaturgickou funkci, kterou jsem zastával po necelý rok, naplněný neustálými boji s mocnějšími divadelními činiteli. Že jsem svého času pro jmenovaný úřad byl vyhlédnut právě já, děkoval jsem několika náhodám, krom toho okolnosti, že jsem se nehlásil k určité literární frakci a byl ze své kritické činnosti znám jakožto odpůrce regimu p. Schmoranzova. Ředitel však, proti němuž v divadle samém se vedla kampaň, nabyl vrchu, a jeho vnitřní odpůrci s ním sjednali kompromis. Pro mne osobně změnila se situace v ten smysl, že, byl-li jsem dříve literárním odpůrcem p. ředitelovým, stavím se dnes rovněž proti systému Kvapilovu, a počal jsem s ním polemisovati v divadelní správě od té doby, co jsem se přesvědčil o jeho jednostrannosti a zaujatosti, a to bylo hned v prvých měsících mého úřadování. Neminulo takřka týdne, bych se neocítal v ostrém konfliktu s některým ze svých četných představených, vůči nimž jsem se nikdy netajil odlišným přesvědčením. V zájmu literatury pokládal jsem nicméně za povinnost, hájiti svou posici, pokud udržet se dala, t. j. do té doby, kdy má demisse byla urychlena sdělením, že řed. podal návrh na zrušení sotva utvořeného dramaturgického úřadu — a to »z důvodů úsporných«, ježto jej pokládá za zbytečný. Oddával jsem se illusi, že mé působení ve správě činoherní přece přivodí jakousi nápravu positivní: přesvědčil jsem se, však, že za dnešních poměrů v Nár. Divadle funkce dramaturgická, jak já jsem ji pojímal, jest skutečně zbytečna. Budu mluvit o sobě, rád bych však, aby se na moji činnost pohlíželo všeobecněji, jakožto na neúspěch interessů literárních a na vítězství činitelů obdařených mocí, protekcí a úžasnou nonchalancí k umělecké odpovědnosti.

Bylo mi bojovati na tři strany: 1. proti ředitelství a intendantuře, 2. proti správnímu výboru Společnosti Národ. Divadla, 3. proti chefovi činohry.

O literárních názorech pana řed. Schmoranze bych vůbec pomlčel, kdyby nestál v čele našeho předního uměleckého ústavu. Neupírám panu řediteli vášnivého zájmu o divadelnictví, podivuji se jeho pohnutlivé lásce k malým maličkostem i jeho jedinečné informovanosti, kde běží o bezvýznamnosti, o nichž neví nikdo jiný. O moderní produkci má pan ředitel, pokud jeho zájem není podporován nepředvídaným anekdotářským detailem, buďto vztah spokojeného čtenáře, jenž se nedá vyburcovati ze sladkého klidu, anebo, přese svou zálibu ve francouzských veselohrách, dětinně dojemný poměr uraženého moralisty. Bylo by bývalo zbytečné pouštěti se s panem ředitelem do diskussí o moderním písemnictví: mé styky omezovaly se na opposici

proti hrám protežovaným s tohoto vysokého a s jiného ještě vyššího místa, i zaznamenávám prohibitivní úspěch, že neustálým zdůrazňováním umělecké ekonomie a národní hrdosti podařilo se mi, alespoň dočasně, zaraziti: jednu německou frašku, jednu hypersardouovskou sensaci a jednu španělskou veselohru — přeloženou dle německého zpracování z r. 1819.

Konflikt se správním výborem vyvolán byl mým vystoupením v porotě, jež udělila cenu páně Jiráskovu »Janu Husovi«. Po mém zaslánu z 13. února nastal v divadle dusný klid. Teprve 25. dubna, tedy po celých desíti nedělích, bylo mi oficielně oznámeno, »že by bylo lépe bývalo s ohledem na Vaše postavení dramaturga N. D., abyste tak nebyl učinil«: ani touto zahalenou důtkou nedal jsem se vyprovokovati k nepředloženému opuštění svého místa, nýbrž odpověděl jsem důrazným dopisem, že správní výbor přestupuje meze své kompetence, káraje moje chování v porotě, do níž mne nevyslal. Toto mé vysvětlení bylo bez dalších námitek vzato na vědomí. Svědčí dle mého soudu o úpadku dramatického hodnocení, že se páně Jiráskův Hus vážně pokládá za významné dramatické dílo: ale mám tolik objektivnosti, bych chápal, že správní výbor právem se svého peněžního stanoviska zastával se kassovního autora proti nepohodlnému stanovisku literárnímu. Jistě by se byl v Německu svého času nutně poškodil funkcionář divadla, jenž by se nekořil výnosným historickým hrám Raupachovým.

Již tyto konflikty znemožňovaly mé další setrvání v ústavě, jenž svým členům upírá právo samostatného přesvědčení. Ale přistupoval třetí, nejzajímavější moment, totiž neshody s mým bezprostředním chefem, panem Jaroslavem Kvapilem. Ani od pana ředitele ani od správního výboru jakožto celku nečekal jsem věcných argumentů, stál jsem k nim v poměru úředním. Naproti tomu roztržky s panem Kvapilem týkaly se podstatných názorů literárních, a čím blíže jsem se s ním seznamoval, tím trapněji jsem cítil, jak jsme si cizí a jak velice se pan Kvapil zklamal, mne si vybrav za spolupracovníka; bylo mi upřímně líto páně Kvapilova očekávání, že ve mně pozná tvárnějšího, ústupnějšího dramaturga, jenž ze samého nadšení a obdivu ani si netroufá přicházet s iniciativními návrhy repertoirními. Přeji panu Kvapilovi, by se při volbě mého eventuálního nástupce nezklamal podruhé a by v něm poznal poslušného korrektora překladů — pokud mu dobrotivě budou dávány k nahlédnutí.

Pokládal jsem přirozeně za svou povinnost starati se o překlady. Ale dály se podivné věci. Na příklad: překlad německé hry (dosud nehrané), jež skýtala nejednu překladatelskou obtíž, byl zadán věrnému literárnímu stoupenci páně Kvapilovu, aniž jsem byl brán na poradu, a překladu samotného, ač jsem oň žádal, jsem vůbec do ruky nedostal. Jindy jsem se s privátní strany dověděl, že sardouovský, pro nás bezvýznamný kus, zamítnutý v repertoirní komisi, byl nicméně panem ředitelem dán k překládání pro Národní Divadlo, a když jsem remonstroval, bylo mi naznačeno, že si osobuji právo censora. Kde mně běželo o zvýšení buď překladatelského niveau aneb o překládání hodnotné literatury, tam byly moje starosti pojímány za intrikování proti vyšším instancím.

Vlastní spor s těmito instancemi se vedl o dramatickou tvorbu domácí. Mluvil jsem o literatuře, odpovídalo se: peníze! Mluvil jsem o vážné povinnosti k české produkci, odpovídalo se: dejte nám s ní pokoj! Mluvil jsem o roztrpčených autorech, odpovídalo se: abonenti! Hájil jsem stanovisko, že v naší celkem tak ubohé produkci nutno vítati každý slib do budoucnosti; že divadlo je tu v prvé řadě pro tvorbu českých autorů; že ohled na původní drama nezbytně má být rozhodujícím v úvahách repertoirních; že mají být zastoupeny pokud možno všechny směry, aby ze vzájemného rivalisování mohlo vzniknouti úspěšnější snažení, že však nemá jeden směr, byť byl publiku vítán, potlačovati takřka všechny snahy heterogenní. Přirozeně nenavrhoval jsem, aby se hrál každý kus, jenž má jeden výjev nadprůměrný, ale zasazoval jsem se o to, aby počet domácích novinek byl snesitelnější v poměru k novinkám cizím, nežli jak je tomu dnes. Nemíním tím ovšem lámati kopí za neuznané talenty čtvrtého řádu, jež svou nadprodukcí jsou kde kterému divadlu na obtíž: jak prabídný je průměr naší netištěné dramatické literatury, o tom nemá zdání, kdo se neprobral aspoň tuctem rukopisů. Ale výběr kusů, na Nár. Divadle hraných, nikterak spravedlivě neodpovídá skutečnému dnešnímu stavu naší literatury. V minulé saisoně hrály se toliko tři novinky: jedna historická hra, jedna celovečerní a jedna aktová veselohra: to je kvantum zahanbující! Pro příští saisonu navrhoval jsem šest kusů od šesti autorů, z nichž čtyři na Nár. Divadle ještě hráni nebyli: ale až na jedinou výjimku byly tyto návrhy položeny ad acta z důvodů buď prostě odmítavých či odkladných či instančních a jiných, literárně sotva přijatelných: za to získal největší chance na provozování kus bez dramatické a bez umělecké ceny, proti němuž jsem z literárních důvodů se vší rozhodností vystupoval. Pohříchu, jak jsem se přesvědčil, v Národním Divadle platívají leckdy i pro přijímání kusů důvody osobní a jiné druhotní zájmy více nežli argumenty umělecké.

Divadlo, jež mělo kdy na »Terna«, »Skvrnu«, »Žluté růže« a s chutí a se zdarem luští režijní problemy, odmítá hráti nejzajímavější Mariovu práci (»Tristana«); divadlo, jež panu Jiráskovi

nevrátilo ani »Pana Johanesa« a předvedlo rýmovaného »Davida« L. Suchého, neuznalo za vhodno přinésti jediné ukázky z Karáska (opakuji tyto známé již stesky, ježto jimi byly z části určovány mé vlastní boje); divadlo, jež padesátkrát hrálo »Maryšu«, nepopřálo jejímu autorovi práva vášnivě a bolestně reklamovaného, by se pokusil znovu o dobytí přízně publika a třeba i propadl. Ale proč se odmítají kusy! jeden z osobního nepřátelství; druhý proto, že sujet se stýká s připravovanou operou; třetí proto, že autor není ještě objeven; čtvrtý pro odlehlost thematu; pátý proto, že prý káže úcta k autorovi, zachránit ho od neúspěchu! Nechápe se na rozhodujících místech, že tyto důvody byly by oprávněny vůči cizím autorům: ale že k našim dramatikům má Nár. Divadlo prostě docela jiné závazky a že jsou před soudem historie, ne-li před vlastním uměleckým svědomím, kategorické povinnosti, jimž nutno všechno ostatní podřídit: totiž, že jest povinností, fedrovat nadprůměrné drama se skutečně uměleckými aspiracemi jakéhokoli stilu a popřát mu možnost, mluveno obvyklou frází, aby se »vyžilo« na scéně.

Alespoň v jednom případě byla letos naše veřejnost zvířena repertoirní otázkou: mínim affairu Mrštíkovou. Protestuji zde především proti demagogické štvanici, jež byla vyvolána autorovou smrtí: tato okolnost nerozhoduje v nejmenším o kvalitě jeho práce. Abstrahuji od privátní tragiky, do níž se prostořece míchala nediskretnost části literární veřejnosti, a tvrdím, co jsem tvrdil po zadání »Anežky«, za Mrštíkova života: způsob, jak bylo nakládáno s tímto skrz naskrz seriosním dílem, jež jistě není silné drama (kolik jich vůbec máme!), ale zajímavý psychologický dokument, jest eklatantní důkaz povrchního poměru k bolestem a strastem původní naší produkce: na jedné straně autor, krvavě bojující celou bytostí o vyjádření svého citu, vkládající do přejaté fabule svůj temperament a smutek, tlumočící pod průhledným symbolem své umělecké credo — na druhé straně správa činohry, posuzující nešetrně[1]) a jednostranně zadávané kusy dle předpokládaného vkusu publika, dle výnosnosti a vnější efektnosti představení. Spoří-li se v Národním Divadle, tedy na úkor hodnotné naší moderní produkce, na účet českých literárních poměrů, ku škodě významných domácích autorů, k vůli nimž přec také »Národní« Divadlo má své hrdé epitheton. Zdravý poměr dramatické literatury k divadlu dá se získati jen tehdy, vyvíjí-li se obojí souměrně, t. j. nemusí-li se jeviště pachtit po prázdné theatrálnosti a není-li písemnictví odsouzeno produkovat jen knižní dramata. U nás pohříchu živého styku mezi oběma veličinami není, naše scéna svým úzkoprsým stanoviskem přiznává domácí produkci jen minimální právo existenční, divadelní správa hledí na česká dramata skepticky a nezaslouženě škarohlídsky. Mínim však, že jest pro nás důležitější, popřát scénické možnosti, t. j. jediné dramatu adekvatní formy, původnímu dílu s uměleckými aspiracemi než průměrnému nějakému kusu literatury cizí.

Proti panu Kvapilovi se píše a psalo s nezvyklou ostrostí. Přiznávám se, že jsem některé útoky proti němu pokládal za nespravedlivé a přehnané. Pohříchu mne moje zkušenost v několika případech přesvědčila, že polemiky nejsou bezpodstatny. Pan Kvapil byl hluch k výkladům, steskům i výčitkám, marno bylo apelovat na jeho spravedlnost, marno apelovat na jeho básnický cit. Pan Kvapil přehlíží, že není podřadné, rozchází-li se s jinými literáty v řadě názorů o naší dramatické tvorbě, a že faktum, je-li či není-li se mnou za jedno »v nejvyšších ideálech: Shakespeare, Řekové atd.«, nezmírňuje obvinění, jež proti němu vznáším: že má značný podíl na neutěšeně napiatém poměru divadla a literatury a že jednostranně omezuje českou dramatickou produkci. Kdyby demonstroval stejnou virtuosnost a ochotu, s níž vypravil na př. »Zuzanku« či »Jana Husa« také na kusech, na kterých mu osobně tolik nezáleží, kdyby neprospíval nejraději úzkým zájmům literární kliky, jsem přesvědčen, že za několik let naše dramatická tvorba vyhlížela by jinak nežli dnes, a že by také publikum, jehož vkus a úsudek v divadelní správě, myslím, značně se podceňuje, příznivě vycházelo vstříc obohacenému českému repertoiru. Pan Kvapil, vysoce nadaný eklektik a záviděníhodně agilní a elastický duch, jenž českému jménu nejednou byl ku prospěchu, starává se leckdy víc o cizinu než o nás, víc o pochybnou leckdy chválu za hranicemi (kdež ho snad pokládají za »osobnost«), nežli o spravedlivé uznání v českých literárních kruzích. Vůči naší dramatické produkci schází mu však, podle mého názoru, cit vyšší odpovědnosti. Diskusse o literaturách cizích zde pomíjím mlčením, nebudu rozváděti, že (přes mnoho rozporů) v řadě případů došlo k dohodě — snad o tom přesvědčí repertoir příští saisony —, konkretní případ »Hippodamie« ukázal, že, kde jsem páně Kvapilův cíl uznal správným, šel jsem bez rozpaků za ním. Naše cesty se rozcházely tam, kde jsem se přesvědčil, že pan Kvapil jest opředen literárními předsudky a vězí v osidlech Jiráskovy historie, poesie Maškovy a pochvaly Hermanna Bahra.

Věřil jsem a věřím posud, že česká dramatická poesie přese všechna nepříznivá oracula, přes všechny překážky a malichernosti blíží se vyšším cílům. Nevěřím však už, že by lepší doba dnes byla svědomitě připravována v našem

[1]) Jiný doklad zaznamenán v minulém podzimu p. Dykem.

předním uměleckém ústavě. Ach, jaký jsem byl optimista! Fakt, že homo novus povolán do činoherní správy, pojímal jsem v ten smysl, že u rozhodujících činitelů zavládla dobrá vůle k nápravě poměrů literárně neudržitelných. Zatím však nesnesou v divadelní správě odchylného mínění nebo si je vykládají za poklesek proti subordinaci. Mé působení v Nár. Divadle, ač episodické, snad zanechá memento, t. j. vyhojí z lehkověrnosti ty, kdož se mnou se domnívali, že činitelé dnes vládnoucí chtějí literatuře vycházeti vstříc. Nikoli: v divadle panuje intendant čili autorita; ředitel čili bodrost a fraška; chef činohry čili režie a slova; správní výbor čili medicina s kassou. Literatura ustupuje zájmům režijním, peněžním, osobním, a kdo se zastává původní tvorby, sám nad sebou vyslovil ortel.

HUDBA. (Dokončení.)

Z PRAŽSKÉHO HUDEBNÍHO ŽIVOTA.

I. České novinky. (Suk, Novák a jiní.)

Kdyby kterýkoli průměrný skladatel pojal úmysl, komponovati Čechovu »Bouři«, která na počátku let sedmdesátých vyšla v první poetické sbírce básníkově, byl by otázku této komposice rozřešil zcela jednoduše: orchestrální úvod, řada vokálních čísel solových nebo sborových — přesně dle jednotlivých oddílů básně za sebou sledujících a dle potřeby orchestrálními mezihrami prokládaných. Tak by postupoval skladatel, který by se, abych tak řekl, objektivně stavěl k básnickému podkladu své komposice. Východisko Novákovo bylo jiné. Novák je z těch ryzích a velkých individualit uměleckých, které opovrhují tím, jíti pohodlně ujetou a vyzkoušenou cestou. Je z těch, kteří hledají nové formy i nové prostředky hudebního vyjadřování. Jako krajní subjektivista vychází ve svém tvoření vždy od svého individuelního cítění a vyjadřuje vše, jak sám to vidí a prožívá. Živel erotický, ztělesněný u umělce v jeho předmětu, v ženě, byl vždy nejmocnějším z popudů jeho tvoření. S ním souběžně šel i vliv přírodních jevů na tvůrčí činnost Novákovu. Od okamžiku, kdy nebetyčné Tatry zlákaly jej svými krásami, opěvá jich přírodu i život. A pak, když vejde v styk s mořem, když pocítí nesmírnou velebnost tohoto přírodního zjevu a prožije chvíle nezkrotné jeho síly, neodolává, aby nevyjádřil svoje dojmy na vlnách jeho zažité prostředky moderní hudby. Hledá poetický sujet, který by skýtal příležitost k plnému rozezvučení v tónech oněch dojmů, které mořem samým evokovány v duši jeho tak živě znějí. Hledá — a nachází jej v Čechově »Bouři«. Není pochyby, že jen tato upotřebitelnost básně pro ideu hudebníka a nikoli snad umělecká hodnota valně monstrósního opusu Čechova zde rozhodla. Báseň Čechovu Novák ve své skladbě dokonale přehodnotil. Lyricko-dramatickým fragmentům ji tvořícím dal jednotný ideový základ, jímž jsou moře a láska. Láska »věčně stejná ve své hrůze, věčně různá ve svém hnutí« a moře stejně různotvárné a nezkrotné v příboji svých vln. Tato paralela obou mocných živlů zmocněnou silou vyniká v hudební básni Novákově, v níž erotické episody odehrávají se za scenerie vysoko se vzdouvajících vln rozbouřeného moře.

Poetická idea »Bouře« dala jí i její novou, originální formu. »Bouře« vyrostla z ní jako skladba v první řadě orchestrální, v ní moderní orchestr se vším bohatstvím mistrnosti polyfonie a v splendidní hýřivosti zvukových barev je nositelem ideového základu díla. Hlasu lidskému v solech i sborových částech připadá tu úkol interpreta episod hned dramatických, hned zas více lyrických.

Vedle »Bouře«, která je v mnohém směru dosavadním vrcholným dílem Novákovým a o níž bylo v našem listě již před 2 roky po její brněnské premiéře referováno, došlo v minulé saisoně k provozování tří dalších opusů Novákových. Je to předně čtyřdílná klavírní báseň »Pan«, dílo myšlenkově a citově svrchovaně originelní a bohaté a klavírní zvukomalbou zcela ojedinělé. Po něm přišel ve tvorbě Novákově cyklus mužských sborů, publikovaný pod jednotným názvem »Na domácí půdě«, vystihujících v hudbě se svrchovanou dokonalostí ráz textů ať z lidové poesie přímo čerpaných, ať ji šťastně imitujících. Originálním hotovým umělcem je zde Novák veskrze, ve sborech vesele bujarých, humoristických i vážných. Perlami cyklu jsou sbory »Ouvej, cigán«, »Dvanáct bílých sokolů« a zvláště mistrně dramaticky budovaná a geniálně zvukomalebná »Ballada na Váhu«. Následující opus Novákovo, malá klavírní suita »Exoticon«, obsahuje pět duchaplných, rytmicky, melodicky i harmonicky cizokrajně zabarvených hříček, které pro svoji technickou přístupnost došly už značného rozšíření mezi intelligentními pianisty. Je to potěšitelným zjevem, že vedle obou našich největších umělců i mladší naši skladatelé praesentovali pozoruhodné produkty, které třeba nemají vesměs nárok na tvrdý život v koncertních programech, přece jsou aspoň závažnými sliby do budoucnosti. Ze školy Novákovy jsou to L. Vycpálek a V. Štěpán, kteří se letos vokálními komposicemi přihlásili ke slovu. Oba jsou hodnými žáky svého mistra, Štěpán je formálně hutnější, rafinovanější a působivější, Vycpálek nepřístupnější, ale hlubší.

Jar. Křička dal »Filharmonii« k provedení ouverturu k »Modrému ptáku«. Jeho skladba, odkojená zcela zřejmě novoruskou hudbou, vystihuje zcela šťastně poetickou ideu i pohádkovou náladu Maeterlinckovy dramatické básně. Naučili jsme se ji plně cenit teprve teď, když

jsme poznali Humperdinckovu hudbu k pohádce francouzského symbolisty.

Otakar Ostrčil ocitnul se ve svém orchestrálním »Impromptu« zcela na scestí. Fibichovský epigon nutí se tu do pósy hypermodernisty a píše hudbu, která srdce nezískává a v hlavě vyvolává odpor.

Lad. Prokop ve svém »Staroměstském rynku« chce třemi symfonickými obrazy pro orchestr, smíšený sbor a varhany oslavit episody české historie, pokud se odehrávala na památném prostranství před staroměstskou radnicí. Mnoho komposiční routiny studiem získané zde tento komponující diletant opětně dal na jevo. Ale myšlenka jeho, jasněji programatickým výkladem uveřejněným v »Hud. revui«, než skladbou samou vyjádřená, a hlásající návrat k staročeským a hlavně českobratrským zpěvům, jako zdrojům ryzí české hudby, je nerozmyšlený, nemožný nápad, který konečně skladba sama nejdůkladněji poráží.

Vedle těchto už zmíněných jmen přihlásili se k slovu i nejmladší z mladých. V. Maixner a bratří Jeremiášové, kteří se svými komorními skladbami našli vlídné přijetí v jednom z koncertních večerů »Umělecké besedy«, prokázali seriosnost svých uměleckých snah a dovedli v nás vzbuditi zájem o další svůj vývoj, který, doufejme, povede z kvasu bouřlivého mládí a z vlivů cizích k uklidnění a osobité tvorbě, diktované vlastní individualitou. *—lh—*

*

ČINOHRA.

JOS. KODÍČEK:

OLGA VL. GZOVSKÁ.

V Blaženě »Mnoho povyku pro nic« vplula mezi nás jako bílá labuť, chladná a mramorová. Sen gest, majících logiku ornamentu, a ducha, jenž hýří, vítězí, vládne; důvěra v sebe, která nestává se dosud tíhou, ale ladí spoutaný cit v mučivě krásnou převahu; krása, jejíž led mrazí neméně než intensita hovoru, jímž ulétá a uniká, když zdá se nejpevněji upoutána. A to vše jest neskutečné a vzdušné, takže večer od počátku do konce má lehkost a čistotu mihotavého snu. Snu, z něhož jak z mlh vyhlíží něha Raffaelova, spojená s logickou technikou Leonardovou.

Avšak Gzovské Salome!

Nezaujatá a bez gesta vychází z hodovních síní, jako by necítila smyslu večera a života, kdyžte uvnitř jest tak nudno. Mladý dravec, jehož těžiště tkví kdesi v daleku, houpá se tu v klidu a nezaujatosti, vyhlížeje očima dítěte, čekaje, čeho by se uchopil... Nikoliv únava ženy, nýbrž neukojení rozmařilosti a protahování se vyleželé šelmy. Těkání a ztlumená hra, při níž ruce, oči i slovo odpočívají, letmé, mimotné. Toť šedá plošina exposice, z níž vyrůstá a stupňuje se výkon od okamžiku zaujetí hlasem Jochanaanovým. Odtud hlas z neutrálních poloh počíná se zvedati a vzrůstati a zpívati v ohebném letu a klesati pádem, něžněti v závanech touhy a zlostněti a se diviti, zuřiti a výti, prositi, smáti se a bouřiti. Jaký to hlas! Jaké hrůzy v něm dlí a co lsti a síly a zrady a zpěvu! Jochanaan jest s počátku hrou a pak touhou, pak nenávistí, na konec šílenstvím a v posled smrtí. Gesta se rythmisují a důrazní. Hlava a trup nabývají v pohybech křepkosti a sevřenosti. Ramena se vlní vláčnou linií, ruce se tu lomí, lákajíce a nabízejíce se, tu se vysmívají a odmítají, nebo zakloubují se nad hlavou, jako by ztuhly a zpevněly v gesto, jež má sílu expresse primitivních fresek. Ach, gesta, toť část, kde stilisuje se v jediný zákmih život a osud a smrt! Více ještě než dramatické stupňování postavy dialogem, jenž u Gzovské často se nezaostřuje a vždy ustupuje, jest podivuhodný tento vzrůst linie, toto stupňování intensity vášně, síly a důraznosti pohybu; jím kulminuje Gzovské výkon nikoliv v konečných pointách, k nimž konečně, byť byly sebe přísnější a duchovější, cílí každé drama, nýbrž v oněch momentech, kdy v několika hýřících, tančících a zpívajících pohybech stilisuje postavu a situaci v ztuhlou skulpturální linii, jež vynáší vše z nížin relativních slov, snah a utrpení v nezapomenutelnost, nejvyšší duchové oblasti a hloubku. Od výstupu Jochanaanova stupňuje se lákání a šílená touha Salomina až k tomuto konečnému strašnému tohuvabohu chtíče; od chvil, kdy kráčí, zahleděna v oči prorokovy, přes mrtvolu Narabotovu, i jak v zoufalém smíchu odmítá, skučíc nedočkavostí a ženouc otroky, nabídky Herodovy, ve chvíli, kdy vše, mimo Jochanaana, stává se jí bezvýznamno a směšno. Až k onomu zhroucení se nad hlavou sťatého, v němž démoni lásky a smrti skuhrají píseň vášně a hrůzy, z níž je jediné východisko: zničení.

V ohromné síle této hlasové a pohybové výrazovosti jest druhotným samo intellektuální pojetí, k němuž konečně může inspirovati kritická fantasie nebo studium (nebo Stanislavskij?)... Což však jest nenaučitelné a nejvyšší na všech výkonech Olgy Vladimirovny Gzovské, toť ona nezvažitelná vlastnost, jíž povyšuje postavy na typy, aniž jakkoliv jim ubéře lidství. Ani na okamžik nebyli jsme na pochybnostech, že není tu řeči o jakémkoliv naturalismu ani v Salome, ani v Noře, ani v Maši »Živé mrtvoly«, třebaže všechny postuláty naturalistické školy zdají se tu vyplněny — stejně, jako jsme ihned zřeli odlišnost jejích výkonů od stylisační berlínské školy, jež ráda by typisovala tím, že dekorativně odmocňuje a abstrahuje. To jest nejcennější a zde jest naučení z her pí Gzovské: jak ze srážky její osobnosti a básnického díla nevznikají jednosměrné, formulí zachytitelné typy, jež by pak hrála Gzovská s virtuosní dokonalostí svých výrazových prostředků, vlévajíc svou sensibilitu v úzkou formu abstrahovaných schemat, ať už

jsou to schemata »života« (neboť v »životě« žijí jen schemata!), ať to jsou formule dekorační, esthetské, výtvarné.

I zcela dobré berlínské herečky dají redukovati svoje výkony na určité heslo a řekneme-li Eysoldtová, řekli jsme dosti o výkonu, řekli-li jsme: moderní heroina — stačí: ale tvárlivá schopnost pí Gzovské i její neskonale jemný instinkt a neformulovatelné tajemství věčného proměňování se nedovoluje, aby tak bylo v jejích výkonech: sahá vždy v plný vířící a horký chaos života, z něhož nevyváží abstrakta skutečna nebo abstrakta dekorační, nýbrž lidi, jichž horoucnost prolnutí a síla vnitřního výrazu — ať už v aktivitě nebo utrpení — a hloubka, s níž sahá pod chladný povrch dne do hlubin snění a života, vytváří z jejích výkonů typické osudy, v nichž se obrážíme.

Toto bohatství bylo viděti nejdokonaleji v největším výkonu pí Gzovské: »Noře«. Ani zde není »jednotného pojetí«, jež bývá touhou našich herců, kteří, rozhodnuvše se na př. v Noře pro pojetí: »skřivánka« — hrají: skřivánka, nebo za předpokladu pojetí rozmařilosti, hrají »rozmařile« — a na konec vše jest dojmem vyprahlé bídy a pouště několika naučených postojů a gest. U Gzovské právě míšení několika, ba četných principů, z nichž každý zdá se jí příliš důležitý, aby jej uchopila a žádný dosti důležitý, aby mu dala nadvládu. Hazardní lehkost citu nebo zase stísněná zotročenost a smutek, plný bezradnosti, nebo motiv tarantely, jež měla by slabé rysy jakéhos démonství, nemluvě o různých jiných a jiných na snadě ležících možnostech, — všechno to mohlo by státi se východiskem a nestává se, ačkoliv všemi těmito znaky fosforeskuje její výkon, aniž ztuhne v jediný. A přece žije v pí Gzovské bytost, jež projevivši se jediné v ní, žije plně. Jako možnost všude kolem nás.

Prvý akt, jistě že celkem nedramaticky hraný, i když odmýšlíme si skvělou znalost skutečnosti, jež jest zde znakem podružným — jest nejdokonalejší projev této plastické a básnické síly pí Gzovské ve tvoření typů: zdánlivý dojem tohoto »skřivánka« mohl by býti dojmem skromné, oddané, šťastné bytosti, jejíž smích jest naivní a jejíž duše jest v krásné pohodě a všude v ní čistota a pokojnost — avšak už zde silně bylo cítiti zárodky hry va banque a odvahy, už zde v celé tichosti a naivní pohodě jest skryto — jak jemně! — kus tygřice, jež byla rozmařilou dívkou v pensionátu! Byly to snad jen poměry, jež nabízejíce se klidným štěstím vytvořily z ní tuto skromnou bytost? Vše jest snad jen malou lží, která sedí (po otci?!) na dně jejím? Jest zkolébána v apathii hellmerovské počestnosti, a potřebí jen nárazu a z panny povstane kus Lulu? Tuto možnost cítíte. Ach, překrásně hrála Olga Gzovská tuto raffinovanou a při tom tuze moudrou skladbu charakteru, jež proměňuje se přímo v úchvatnou konsekventnost, když na odchodu tento paradoxně naivní skřivánek, jenž má drápy jestřába, rozhlíží se s jímavou pokorou po onom světě šťastného zakuklení, jemuž jen doktor Rank tak byl porozuměl...

Jest to pekelný tanec tato Nora Gzovské, pekelnější snad ještě než v tarantelle v oněch okamžicích, kdy rozlévá se po něm přímo příval lásky k malým dětem, nebo oddanosti k Hellmerovi nebo kdy Nora vysílá potok horkých slz na obměkčenou Krovstadta, nebo v nejdokonalejší synthese všech rysů, o nichž zde mluvíme: při zdobení vánočního stromku, kde sváří se úzkost s vírou a naděje se zoufalstvím...

Byly to krásné večery, jež připravila nám pí Olga Gzovská: večery, jimž intellekt byl vůdcem, tanec vnitřní ideou. A zpěv vznášel se nade vším.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Dr. ALFRED MAYER:

RODINNÁ SVĚŘENSTVÍ A JEJICH ÚČINKY.

(Dokončení.)

Na obranu fideikomisů uvádělo se často, že přispívají podstatně ku konservaci lesa. Tvrzení toto opíralo se o skutečnost, že mají lesy na svěřenských statcích daleko značnější podíl nežli na půdě celkové. Leč, jak dokázal Max Weber, pokládají se fideikomisy jen neprávem za strážce lesa: v krajinách na les chudých jsou na les chudy i fideikomisy. Převaha lesa mezi půdou fideikomisárně vázanou není důsledkem jeho svěřenské povahy, nýbrž právě naopak. Dlouhé trvání obmýtné doby a potřeba poměrně malého provozovacího kapitálu způsobily, že dávala se při zakládání fideikomisů dříve přednost lesům. V nejnovější době dávají však zakladatelé fideikomisů zase spíše přednost prostředně dobrým půdám zemědělským, poskytujícím dobré výnosy bez příliš značných nákladů.

Ku koncentraci půdy v několika málo rukou se všemi jejími neblahými důsledky přistupuje jako další následek koncentrace důstojnických a úřednických hodností v rukou druhorozených synů. Regis servitium nostra mercatura říkávaly neapolské šlechtické rodiny španělským místokrálům. Víme o tom písničku i u nás v Rakousku.

Poněvadž nevynáší nedostatečné hospodářství na svěřenstvích prvorozeným zpravidla tolik, aby splendor familiae tím mohl býti udržen, zneužívají politického vlivu svého často k tomu, aby vymáhali jako »notleidende

Agrarier« takové výhody celní, daňové, dopravní a pod., jež se zájmy celku nikterak se nesrovnávají.

Vylíčené sociální, hospodářské i politické účinky fideikomisu vysvětlují dostatečně zrušení jeho frankfurtským národním shromážděním z r. 1848. V době reakce byly však fideikomisy v celé německé říši opětně zavedeny, mimo Oldenburk a svob. město Frankfurt. V poslední době uznána zejména při jednání o uzákonění nového občanského zákoníka německého nutnost reformy fideikomisu. Určité náběhy ku reformě takové pak skutečně učiněny v provozovacím nařízení k tomuto zákoníku, dále i některými zákony a osnovami partikulárními. Mezi těmito vyniká zejména saský zákon ze dne 7. července 1900, jakož i pruské osnovy z r. 1903, jež však dosud zákonem se nestaly. Reformy tyto nedotýkají se arcif samotné podstaty svěřenství, směřujíce spíše k tomu, aby některé nepříznivé účinky této instituce pro celek i pro potomstvo druhorozené vhodnými opatřeními byly odstraněny. Fideikomisů již trvajících se většina těchto opatření netýká. Pruské osnově vytýká Brentano mimo to, že činí fideikomis výsadou lidí s obrovským jměním, čímž stává se nebezpečí soustředění půdy v několika málo rukou jen ještě akutnější. To však neznamená stabilisaci společenských řádů, jak se tvrdívá, nýbrž naopak nejvážnější jich ohrožení. Obmezený počet rodin má zůstati obdařen privilegiem držby půdy i nejvýnosnějších míst ve státě. Což se asi trvale udržeti nedá.

Potud zajímavé vývody Brentanovy. Jak již z předu uvedeno, sluší vřele litovati, že nevšiml si v práci své více i svěřenských poměrů rakouských, byl by tu našel jistě mnohý podnět ku srovnávání i mnohý nový doklad pro své duchaplné konkluse. Třeba by nepříznivé účinky fideikomisu u nás v Rakousku byly celkem stejné jako v Německu, z části snad v důsledku čistě latifundiální povahy rakouského fideikomisu ještě stupňovanější, není naproti tomu nebezpečí dalšího vzrůstu jeho u nás ani z daleka tak značné, jako v Nmeěcku. Naopak, všeobecné hlasovací právo učinilo zřizování nových fideikomisů v Rakousku snad navždy konec. Ústavní předpis, že mohou nové fideikomisy u nás býti zřizovány pouze cestou zákona, ukázal se dostatečnou závadou již v posledních desítiletích parlamentu kuriového. Dnes pak sluší uzákonění nového fideikomisu pokládati za téměř vyloučeno — vyjma, že by snad při tom šlo o zachování uměleckých sbírek na př. značné ceny, jako v případě fideikomisu knížat Czartoryjských, posledního to fideikomisu, jenž v Rakousku v letech devadesátých minulého století v obou sněmovnách byl odhlasován.

My se svého specielně českého stanoviska musíme však vedle hospodářských, sociálních a politických účinků fideikomisu bráti v úvahu i jeho účinky v ohledu národnostním. K vůli účinkům fideikomisu na prvním místě uvedeným budeme jistě vždy vřelými stoupenci jeho pronikavé reformy event. i jeho zrušení. Avšak z důvodů národních musíme si, jak se mi zdá, přece jen přáti, aby řešení otázek těchto bylo odsunuto na takovou dobu, až bude se to moci státi bez vážného ohrožení českého území a českých zájmů. To jest, až budeme hospodářsky dosti silni a sociálně dosti zabezpečeni, abychom mohli do rukou svých převáděti i všechna velká panství, jež v důsledku uvolnění svěřenského svazku přijdou na prodej. Dnes nemáme ještě ani jednotlivců, kteří by panství takové mohli kupovati, ani ještě dosti potentních pozemkových ústavů, které mohly by je s prospěchem děliti na objekty menší, zejména, kdyby byl o ně zájem i na straně německé, o čemž nelze pochybovati. Mohlo by tedy brzké uvolnění fideikomisů v Čechách a ještě více na Moravě a ve Slezsku způsobiti novou invasi rodové i finanční šlechty říšsko-německé, invasi, proti níž byli bychom bezbranni. A proto musíme, tak myslím, býti rádi, že otázka rušení svěřenství zatím v Rakousku není akutní. Stane se jí arcif jednou i u nás, proroctví Brentanovo neplatí zajisté jen pro německou říši — ale pak nebudeme, tak doufám, již nepřipravenými. Do té doby konečně jsou ostatní úkoly české pozemkové politiky ještě tak obrovské, že skytnou dotatečného zaměstnání dvěma i třem generacím českým.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

OBCHODNÍ ŠKOLSTVÍ.

(Dokončení.)

Rovněž otázkám stavovským věnoval sjezd svou pozornost, zvláště referátem o veřejnoprávním postavení učitelstva škol obchodních. Bylo poukázáno na to, jak jest ono veřejnoprávní postavení neupravené, což je dojista na závadu školám. Soukromé školy obchodní (dvoutřídní i čtyrtřídní) mají jako veřejné ústavy (když se jim dostalo práva veřejnosti) právo vydávati vysvědčení uznávaná a přijímaná státními úřady, ale veřejnoprávní postavení učitelů těchto škol je zcela jiné, nepoměrně nepříznivější než učitelů středních škol státních. Učitelé

obchodních škol veřejných učí sice na ústavech organisovaných podle norem vydaných c. k. ministerstvem a spravovaných za účasti delegátů c. k. vyučovací správy, vyučují podle osnov, schválených c. k. minist., své aprobace učitelské nabudou před státní komisí zkušební, jich ustanovení a propuštění schvaluje c. k. ministerstvo — konají tedy funkce veřejné správy za dozoru a schválení státního — a přece jsou úředníky jen a jen soukromými. Z této povahy věci plynou další důsledky, zdánlivě snad malicherné, důležité však jak se stanoviska stavovského, tak humánního i společenského. Učitelé soukromých škol obchodních nejsou veřejnoprávnými úředníky, nabývají domovského práva v obci teprve 10letým pobytem, při volbách do obcí jsou zařazováni do volebních sborů jako poplatníci podle výše placené daně a jsou nuceni, aby se stali členy pensijního ústavu pro zřízence. Tak vyvozuje stát důsledky ze svého názoru, že veřejným ústavem je vlastně jenom ústav vydržovaný státem. Tímto výkladem jest arci poškozeno zvláště školství obchodní, které je vydržováno téměř všecko dílem soukromými spolky, dílem veřejnými korporacemi (obcemi, obchodními komorami, gremii a p.) za pomoci země a státu. Vzhledem k tomu bylo usneseno, aby byla zahájena akce za součinnosti stavovských organisací a kuratorií i správ všech soukromých středních škol s právem veřejnosti, aby byl říšským zákonem stanoven pojem veřejného ústavu vyučovacího, a aby tento karakter po příkladu dolnorakouského zemského zákona z r. 1873 byl přiznán všem ústavům s právem veřejnosti.

Pokud jde o poměry učitelstva škol obchodních, ani při téže kategorii a kvalifikaci nenalézáme jednotnosti, nemluvě ani o srovnání se státními školami středními (v organisačních statutech jednotlivých škol, zvl. dvoutřídních jsou rozdílná ustanovení o povinnostech a právech učitelů). Z těchto otázek obíral se referent zvl. reciprocitou, již sice ministerstvo de facto provádí, ale výslovně jí nechce uznati. Usneseno, aby byla kuratoria nestátních ústavů obchodních požádána, aby se domáhala přiznání reciprocity se státními ústavy a aby sama, pokud tak ještě neučinila, doplnila statut ústavu paragrafem recipročním.

Velmi typická je nesrovnalost, která vznikla vydáním nového zkušebního řádu, podle něhož musí učitelé německé řeči na obchodních akademiích kromě vysvědčení o učitelské způsobilosti pro školy střední prokázati se ještě vykonanou doplňovací zkouškou z obchodní korrespondence, obchodní vědy a účetnictví. Tím se arci zdrží jich definitivní ustanovení a započítávání let do praxe a služebních přídavků aspoň o rok, ne-li o více. Toto finanční poškozování učitelů němčiny, které není nijak ani snad dodatečně vyváženo žádnou výhodou, jest arci nespravedlivé, i usneseno domáhati se toho, aby služební pragmatika (v níž jednáno i o učitelích státních škol obchodních) byla doplněna ustanovením, že učitelům jazyků na školách obchodních budou počítána služební léta (do výslužby, přídavků, zvýšení suplentského adjuta i do časového postupu) již od nabytí způsobilosti pro školy střední, byli-li od této zkoušky zaměstnáni na ústavu s právem veřejnosti. O stejný postup při ustanovování učitelů jazyků budou požádána i kuratoria škol nestátních.

Sjezd vyslovil se také pro to, aby na školách obchodních bylo zavedeno totéž služné učitelů, jaké je na státních školách průmyslových, a aby pro všechny druhy obchodních škol byla zavedena kvalifikace jednotná (a tím i stejné služné), ohradil se však proti tomu, aby ředitelům dvoutřídních obchodních škol nebyl funkční přídavek započítáván do pense (jak se nyní někde děje), aby učitelé ve zkušebním trienniu byli považováni za provisorní učitele s menším základním služným, a aby kuratoria měla právo z jakýchkoli důvodů udělovati zvláštní osobní přídavky řediteli a členům sboru. Rovněž uznáno potřebným domáhati se snížení povinného počtu hodin zvláště na školách dvoutřídních a projeven souhlas s úsilím učitelských organisací, aby bylo dosaženo náhrady za práce třídnické, v kabinetech a knihovnách, náhrady útrat a diet při vycházkách, školských výletech a studijních cestách (o těchto a jich organisaci bylo na sjezdu pojednáno zvláštním referátem, jehož resoluce byla přednesena a přijata), vypisování konkursů a úpravy při udělování titulu professorského. Pokud jde o služební pragmatiku, byl na pilný návrh vysloven souhlas s požadavky Svazu rakouských spolků professorských a žádáno zejména, aby byl z vládního návrhu odstraněn § 32., omezující občanská práva těch, kdo jsou pragmatikou vázáni.

Poslední dobou stala se akutní otázka pensijního pojištění učitelstva obchodních škol, a tu usneseno domáhati se toho, aby c. k. ministerstvo vnitra podle § 1. posledního odstavce zákona o pensijním pojištění zprostilo učitelstvo škol obchodních povinnosti pojišťovací. Pokud jde o přidělení obchodního školství c. k. ministerstvu vyučování, bylo vysloveno přání, aby (nebude-li zachována jednota správy všeho školství středního i odborného) bylo přiděleno ministerstvu obchodu, kam by podle své povahy spíše náleželo než školství průmyslové, o jehož přeložení se právě uvažuje.

Ze stavovských požadavků zároveň žádáno, aby vědám obchodním vyučovali na odborných školách průmyslových a na kursech pro učitele obchodních nauk při průmyslových školách odborníci.

Stran zřizování nových škol bylo uznáno, že jest jich potřeba, ale nutno postupovati opatrně, říditi se místními poměry a starati se o to, aby snad škola nedostatkem porozumění vychovávacímu jejímu úkolu (není to ústav výdělečný!) neutrpěla.

Sjezd (který se obíral mimo uvedené ještě mnoha jinými důležitými otázkami, na př. důležitostí zřízení vychovatelských kursů pro učitele obchodních škol, zřízením sběren a výměnných stanic učebných pomůcek, výhodou grafického znázornění v oboru kupeckých počtů a j.) dostál plně svému úkolu i svými referáty i debatou i resolucemi. Nezůstanou-li resoluce jen na papíru, dojdou-li svého uskutečnění, bude znamenati I. tento sjezd důležitý krok ve vývoji českého obchodního školství.

*

Dr. V. A. Lay: **Pedagogika eksperimentální.** V Praze 1911, nákl. Dědictví Kom., str. X a 124, za 2 K.

Po Kádnerových »Příspěvcích k pedagogice eksperimentální«, Neuhöferovu: »Úvodu do psychologie dítěte« a překladu Hallových »Vybraných statí pedopsychologických a pedagogických« (vesměs nákl. Dědictví Komenského) vychází nyní překlad přehledné příručky, přístupně a jasně psané o experimentální pedagogice, jejích dějinách, methodě, látce, prostředcích i cílech. Naše učitelské časopisy, zejména revue »Pedagogické Rozhledy«, přinášela soustavné přehledy o otázkách, týkajících se pokusné pedagogiky a didaktiky, sledována byla u nás literatura cizí, konány záslužné pokusy v některých okresích o vybudování jistých základů pedagogiky na podkladě bedlivého pozorování a šetření, ale scházelo jistě nějaké soustavné vodítko k informaci o této nové vědě pedagogické, jejímž podstatným znakem jest právě její vědeckost. Pokusná pedagogika chce na základě pokusů, obezřelého pozorování, statistického šetření a srovnávání výsledků svého badání dospěti k určitým, základním poznatkům vědecké ceny, k poznatkům, jež mají být podkladem vychovatelského umění, vychovatelské praxe. — Překladatel Layovy knížky doplnil literárními údaji všechny partie knížky (vyšla r. 1908 v Lipsku v Teubnerově sbírce »Aus Natur- und Geisteswelt«). V tom jest jeho velká zásluha, neboť tím se knížka stává pomůckou při studiu a při orientaci v literatuře odborné. Za to nemohu smlčeti, že překlad jest leckde volný a nepřesný, zkresluje někde i věcnou stránku a správnost. *F. Š.*

LITERATURA

ZIKMUND WINTER.

Vzdálen od Prahy, svého rodného a milovaného města, s nímž souvisel všemi buňkami svého tvrdého a houževnatého organismu, vytržen z úsilné práce sběratelské a badatelské, kterou měl rozpočtenu ještě na mnoho let, odvolán předčasně od pořádání svých sebraných děl, z nichž mají čtenáři v rukou posud jen tři svazky, zemřel Zikmund Winter ráno 12. června v lázních Reichenhallských, nedokonav 66. rok svého činorodého života. V Z. Wintrovi ztrácí naše literární umění i naše historická věda rázovitou a mohutnou individualitu, jakých jest v té ostré krystalisaci a v té hranaté původnosti u nás málo; ale již dnes lze říci, že Zikmund Winter byl větší spisovatel než badatel.

V předmluvě ke svým sebraným spisům vyznává sám, že ve všem všudy, v historické vědě i v krásné próse, vyšel od studia archivního: s důvěrnou láskou k minulosti a s živým porozuměním pro dobový detail prozkoumal ohromnou spoustu památek archivních, přihlédaje vždycky k dějinám kulturním, k zevním formám dávného života a nedbaje valně o politickou historii. Trpělivě, podrobně a často mikrologicky snímal s drobných faktů, které se mu při studiu hromadily před rukama, obecnější pravidla a úhrnnější pozorování o staročeském bytu, a tak si opatřil ku podivu životný, trochu groteskní a někdy příliš miniaturní obraz XVI. a XVII. věku v Čechách. To byly předpoklady stejně pro jeho práce vědecké, jako pro jeho belletrii. Wintrovy práce naukové překvapují především rozměry a pak kvantem práce, ale i šíří a rozmanitostí svých themat. Winter nám zpodobil vnitřní zřízení a ústrojí staročeských měst, shromáždil rozsáhlé materialie k dějinám církevního života v Čechách, popsal kroj našich předků od XV. věku, pokračoval velmi podrobně a intimně v Tomkových pracích o dějinách vysokých škol pražských, osvětlil minulost našeho obchodu i živností od časů lucemburských; pouhý výčet titulů těchto mnohosvazkových děl zaujal by půl strany. Některé z těchto prací jsou velké sbírky materiálu a dokumentů, jiné živou evokací starodávných útvarů a zřízení — mosaikový, analytický, drobnokresebný ráz převládá, a vlastní problémy badání historického jsou předem vylučovány.

Takový postup ovšem hověl daleko lépe historické belletrii, v níž Zikmund Winter teprve velmi pozdě došel mistrovství. Zprvu lpěla na ní, jak sám vyznává, přílišná vrstva prachu archivního, a bylo v ní mnoho výkladů historických; fabule velmi hubené a postavy zběžně narýsované byly záminkou obšírného líčení kulturně historického, vždy ověřeného a vždy barvitého. V prvních jeho starodávných obrazech nebylo poesie, která tvoří osudy a rozvíjí lidské duše, ale již v nich hlásilo se velmi pronikavě nadání archaistické evokace a malebné grotesky; třetí rys, jehož Winter hned od začátku byl nositelem, jest silně vyvinutý smysl pro arabesku slohovou,

rozmarně zakroucenou a pro šťastnou plnost starobylého slova. Znaky ty sesilovaly ve Wintrových pracích od konce 90. let vždy více a na rozhraní století platil stárnoucí professor akademického gymnasia za šťastného a skvělého křisitele XVI. a XVII. věku, jemuž není nic tajno z těch dvou složitých, barvitých a nedůsledných století, a jenž s jejich syny hovoří po staročesku jako s lidmi sobě rovnými a příbuznými. Postupně zbavoval své obrázky více a více archivního prachu, vymycoval kulturně historickou přítěž, vypovídal ze svých povídek pouhopouhé manequiny a zalidňoval je lidmi, kteří žijí své člověčenství plně se všemi jeho bludy, žalostmi a marnostmi. A tak v době, kdy v literátech zvolna vysýchává pramen tvůrčí, Zikmund Winter teprve v sobě odkryl poetu-epika, skvostného archaistu, náladového mistra dobové evokace, jadrného vypravěče, hrajícího až virtuosně na strunách humorné grotesky a zahořklé ironie. Zikmund Winter měl zpravidla dobrý smysl pro úměrnost a ekonomii; nepřepínal svých sil k velkým plátnům, cítě, že jest miniaturistou (pouze v pretenciosním a příliš, příliš provisorním »Mistru Kampanovi« dal se svésti k takové velké komposici, jež byla nad jeho schopnosti), a tak nám dal několik mistrovských povídek historických, jež patří k vrcholům tohoto genru v Čechách, na př. »Krátký jeho svět«, »Rozina sebranec«, »Panečnice«.

Leccos z díla Wintrova dnes již zastaralo a velká část jeho kulturně historických studií zajímá jen jako doklad jeho erudice; za to jsou však u Wintra stránky a kapitoly, jež svou trpkou příchutí starého vína a svým zakouřeným, sytým koloritem mají naději na obdiv příštích generací.[1])

*

ANTON AŠKERC.

V Antonu Aškercovi ztratili Slovinci nejen jednoho ze svých nejlepších básníků, ale i jednu ze svých nejvzácněji vyhráněných osobností po stránce čistě lidské. Stál sám ve slovinské literatuře, právě tak hrdě sám jako jeho protějšek ve slovinské moderní próse Ivan Cankar, — a stál sám, hrdě sám jako člověk. Hrdost svojí lidské samoty si vykoupil těžce: rozešel se, povoláním kněz, s dogmaty i se staršími svojí církve. Před pěti lety promluvil také v Praze na kongresu Volné Myšlenky, jediný Slovinec.

Čtyřiatřicetiletý vstupuje Aškerc r. 1890 do literatury knihou »Balade in romance«. Tato kniha, jakož i »Lirske in epske poezije«, jež po šesti letech následovaly, zřejmě prokázala veliké výpravné nadání básníkovo. Okruh látkový, odkud Aškercovy básně čerpaly, jest velmi široký; v prvé řadě je to epopej lidstva a dějiny vlastního národa, v druhé řadě pak motivy orientální, indické, řecké, čínské, slovanské. Aškercova epika z prvního tvůrčího období je ukázněná a objektivní, ač i zde již často prokmitne tu reflexe, tam symbol, allegorie. Čím více však se blíží doba oproštění se a osvobození z pout dogmatu, čím úpornější a horečnější je vnitřní boj básníkův, tím subjektivněji se zabarvuje jeho výpravná poesie, tím častěji káže básník ústy svých reků vlastní názory národnostní, politické, náboženské, tím úsilněji a pracněji hledá vztah mezi svými starobylými náměty a přítomností. V této druhé periodě svého tvoření volí Aškerc ke svým básním postavy domácích i cizích borců za svobodu náboženskou i politickou; báseň »Primož Trubar« oslavuje prvního slovinského spisovatele ze šestnáctého věku, který jako kanovník lublaňský přestoupil k protestantismu; sbírky drobných epických básní, »Mučeniki« a »Junaki«, oslavují Giordana Bruna, Savonarolu vedle politických mučedníků z doby nedávného krveprolití v Lublani, opěvují smrt Gregorovičovu, popravu Ferrerovu, ba i jiné současné události, převrat v Turecku, neštěstí messinské. Nacionální prvek vstoupil úplně do pozadí, Aškerc neohroženě bojuje proti náboženskému dogmatu, horuje pro svobodu svědomí a pro svoji pravdu, píše výborné satiry na ozbrojený mír (»Historie v míru podle tatarského podání«). Nejhlubší báseň, jež zrcadlí jeho filosofii náboženství, je »Kongres na Araratu«.[1]) Představitelé a zakladatelé všech světových náboženství tu rokují (formálně působí skladba svojí dramatickou scenerií) hluše a neplodně. Zarathustra však ohnivě vyslovuje přesvědčení, že zvítězí jeho slunečná víra! Slunečná víra! Aškerc, básník, který dle Murka jest prvním zásadním realistou ruského typu v slovinské poesii, je při svém realismu básníkem světla a slunce, básníkem radosti ze života, je idealistou a optimistou! Celé jeho dílo je prolnuto vroucími ideami demokratismu a humanity. V Legendě o zlaté růži posílá papež Paskal svůj dar ctnostné dělnici. Zbraně básníkovy jsou jen duchovní: »Napredok in prosveta — to naša bo osveta!« (Pokrok a osvěta — toť naše pomsta!)

V posledním období své činnosti tvůrčí vrátil se Aškerc ke své první lásce — k balladě a k čisté, objektivní epice. Kniha »Jadranski biseri« z r. 1907 zahajuje toto pokojné období. Jsou to zpracované dojmy a motivy z básníkova pobytu na slovinském pobřeží mořském. V úvodní básni praví: »Poslouchám, jak mně rodáci, kteří se bratří s mořem dnem i nocí, vypravují svoje příběhy, mořské zkazky a báje. I zdám se sám sobě rybářem, který z mořského dna loví perly. Vylovuji drahocenné poklady z prostých rybářských duší — ballady, a házím je ve

[1]) Upozorňujeme při této příležitosti na Wintrovy »Sebrané spisy z belletrie a kulturních studií«, jež od loňského roku vydává firma Ottova; po svazku belletrie následuje vždy svazek studií, a na konec mají vyjíti autorovy osobní vzpomínky. Posud vydány tři díly, obsahující první řadu »Rakovnických obrázků« a dvě řady studií »Z rodiny a z domácnosti staročeské«. Nejlepší povídku Wintrovu »Krátký jeho svět« (původně vyšla r. 1902 v »Starých listech«) vydala samostatně »Světová knihovna« jako č. 901—902.

[1]) Přel. Jar. Borecký, Slov. Přehled XII. (1910), str. 293.

svůj básnický člun, jenž pomalu jich bude plný až po sám kraj.« Po cestopisném básnickém intermezzu »Akropolis a pyramidy« (1909) vydal letos Aškerc poslední svou epickou báseň, »Poslednji Celjan«. Hrdina básně, hrabě Urch (Ulrich II.), »poslední Celjan«, je tu zidealisován ve vášnivého příznivce slovinského lidu. Básník staví mu vysoký cíl — sen o královské koruně. Hrdina však padá, když již již po svém zlatém snu sáhl rukou. Nás však bude zajímati více než děj sám idyllický rámec, do kterého svou báseň Aškerc umísil, — možno i že na škodu básně samé. Nám však nevadí; naopak spatřujeme v tom pečet velké osobnosti. Bouřlivý a vášnivý duch, filosofující a polemisující, nezanikl ve tmách a pod tíží hlubokých problémů, nýbrž našel si před svým pozemským zánikem východisko ze svého bludiště v objektivní, poklidné idylle, nešťastný, zápasící člověk dospěl pokoje a míru...

Zdeněk Broman.

*

Novelly Štěpána Zweiga. Dříve než k nám bylo uvedeno kterékoliv básnické dílo vídeňského spisovatele Štěpána Zweiga, vrstevníka a blízkého druha Hofmannsthalova, vyšly česky dvě jeho studie kritické: sympatický essay o Otakaru Březinovi (v »Přehledě« a ve zvláštní brožuře u K. Ločáka) a stať o architektuře básně Verhaerenovy (v »Novině«). Kritik Zweig, jemný vychutnávatel odstínů a neúnavný hledač lyriky velkého slohu, jde ruku v ruce s Zweigem překladatelem, jenž od Baudelaira a Verlaina postoupil k Verhaerenovi, aby se mu stal důmyslným průkopníkem v Německu: kritik Zweig a překladatel Zweig jsou jakýmsi předpokladem Zweiga básníka. Tento jemný a kultivovaný Vídeňan nepatří k tvůrcům a uměleckým objevitelům nových básnických světů; jest zjevem odvozeným a epigonským. Dobře ví, jaké břímě slovesné i citové kultury spočívá již samým zákonem prostředí na jeho bedrech, ale usiluje, aby se to břímě nestalo kletbou, nýbrž požehnáním. Cítí, že jest jeho úkolem hledati odstín a polotón, kde předchůdcové již vytvořili obrys obrazu a linii skladby; avšak vynakládá své umění na to, aby ten odstín byl vyřešen nově a ten polotón zazněl z hlubin životní opravdovosti. U Zweiga stále se setkáváme s úctyhodnou snahou dostati se za onu elegickou dekorativnost, která stačí celé řadě jeho vídeňských vrstevníků; tato cesta vede od jeho lyrické prvotiny »Silberne Saiten« ke knize veršů »Die frühen Kränze«. Novellistice patří v Zweigově díle, jež vykazuje i práce dramatické, místo dosti podružné; knižně vyšly dva svazky povídek »Die Liebe der Erika Ewald« a »Erstes Erlebnis«. Zweiga novellistu uvádí nám Otto Klein »Třemi novellami« v »Knihovně Zlaté Prahy« (sv. 60) velmi šťastně. Poslední z nich jmenuje se »Povídka za soumraku« a nemůže býti přiléhavější charakteristiky pro prósu Zweigovu vůbec. Slohem jemně odstíněným a lyricky lísavým maluje sešeřelé nálady duší, generací a dob, mezi nimiž a životem stojí jakási neproniknutelná stěna. Jednou jde v soumračné době messiášské nálady o duši marného poutníka, jenž nesmí dospěti vytouženého Spasitele, podruhé o duši flámského malíře, tvořícího své hlavní mistrovské dílo a zároveň o duši jeho modelu, jenž stal se právě z děcka ženou, potřetí o duši hocha poprve milujícího... nade vším plove divně sladká mlha soumraku, kterou umění stilistovo mění v zářivé zlato.

BESEDA

E. CHALUPNÝ: (Pokračování.)

AUTOBIOGRAFIE JOSEFA KAIZLA.

V.

V době, kdy Kaizl psal své hlavní dílo vědecké, byl již převážně zaujat politikou, která na konec jej odvedla od vědy ještě dříve, než finanční vědu dokončil. Jeho politický individualism, poměr aristokratismu a demokratismu v jeho povaze i forma jeho vystupování byly již shora objasněny. Podrobnější charakteristika jeho politiky rovněž splývá s tím, co jsem uvedl dříve. Právě v prospektu Bibliotéky sociologické (1895), tedy podniku vědeckého, poprvé vyslovil zásady českého realismu jak vědeckého, tak i politického.

»Valný a hlavní proud pozornosti i myšlenkové produkce českého obecenstva nese se doposud k belletrii a k denní literatuře; tato představuje přítomnou práci a neustálý zápas na obhájení a utužení národní existence, ona zase občerstvení, posilu, útěchu, nadšení, jež line se do strastiplné reality přítomné z ideálův čerpaných v míře nejvyšší ze slavného a velikolepého dějstva národa; poměrně nebo spíše nepoměrně veliký rozvoj a populárnost studia literatury historické tu zajisté jest pochopen. Jest patrno, že toto uspořádání intellektuálné činnosti produktivní i konsumtivní, jest organisací válečnou, k obraně, k útoku, a jest tudíž neméně patrno, že výhradně válečný ráz této organisace pozbývá oprávněnosti ano i prospěšnosti, jakmile boj vítězstvím ochabuje, do periferií ustupuje, takže lze armádu napořád redukovati a kulturných prací míru s větším úsilím se ujati. Zvelebení školství českého a nade všecko obnovení samostatné university, neméně pak i postupující výšin umění jsou zajisté symptomem obratu právě označeného a zároveň signálem pozývajícím ku změnám v dosavadní úpravě produkce a konsumce duchové. A v tom právě Bibliotéka sociologická chce pomáhati, jednak novým směrům vzdělání raziti cestu, jednak přispívati, aby vymoženosti cizí prá-

ce duchové pronikly k nám a pozvedaly intellektuálné niveau obecenstva českého na výši nejvzdělanějších národů.«

Málokde velikost Kaizlova zrcadlí se tak jasně jako v tomto památném výkladu. Co Denis r. 1912 v předmluvě k francouzské H. Jelínkově historii literatury české napsal o válečné organisaci literatury české, Kaizl postřehl již r. 1885; a nadto hned stanovil program, jakým kulturní síly národa českého dlužno uvolňovat od tohoto boje za sebezachování a znenáhla převáděti v oblast obecné kulturní práce tvůrčí. Již tehdy, tudíž před bojem o rukopisy poznával obrat národního života v tomto směru a projektoval nový podnik na této dráze, propagandu vědy sociologické, z níž, dle jeho mínění, jako ze středu »září pravé světlo« všem společenských vědám speciálním. I postup, jímž hodlal se bráti, prozrazuje osvíceného stavitele i taktika. Chce dojíti cíle postupem nenáhlým a opatrným. Právě tehdy (v Politik, 15. února 1885) vytýkal rakouské politice hospodářské kvapné převraty od absolutismu r. 1859 do »manchesterského plnokrevného liberalismu« r. 1869 a odtud zase k reformnímu socialismu státnímu let po r. 1879 dodávaje: »Pochybujeme skoro, pozorujíce tuto rychlost vývoje, zda skutečně je to přesvědčení a vůle lidu, jejíž změna se obráží v řadě zmíněných politických fásí, a krátká distance mezi r. 1859 a dneškem činí nás úzkostlivými, ne snad v prvé řadě proto, že bychom se báli strašidel reakce, nýbrž poněvadž se nemůžeme ubrániti těžkým obavám do samostatného myšlení a pevného charakteru naší společnosti.«

Proto Kaizl jako politik hledal cestu, po níž by Čechové mohli »od pohodlné negace přejíti k trnité positivnosti« (v Čase, 1. června 1889), aniž by při tom upadli do takové povolnosti vůči Vídni, v jaké tehdy tonula strana staročeská. Vyslovil program i jméno politiky positivní a sám program ten hleděl uskutečňovat. Proto v pozdějších letech upial úsilí své na poslanecký mandát jakožto podmínku práce politické, jak si ji myslil; význam jeho práce v oboru tom je tak zjevný, že nebylo nikdy možno vytýkat mu shon po mandátu.

Uvolněním kulturních sil od boje výhradně národnostního a přechodem k politice positivní Kaizl neminil přechod k politice »vládní« za každou cenu. Neschvaloval negaci tehdejších mladočechů ani vládní taktiku staročechů. Roku 1888 v náčrtku programovém (II. str. 221) navrhoval pro chystaný svůj časopis »politiku případ od případu, žádné vázání se hesly«, a v dopise Kramářovi 2. listopadu 1887 rovněž kladl váhu na »samozřejmé« požadavky »slušnost, sebevědomí a poctivost, národní autonomii a slovanské vědomí« bez příslušenství k straně té či oné.

Otázky ty řešil si Kaizl koncem let devadesátých společně s Kramářem, Masarykem a jinými přáteli politickými. Dopisy Kaizlovy a úryvky z Kramářových odpovědí na ně jsou nejzajímavějším a nejcennějším oddílem Kaizlovy korespondence z II. svazku. Dva mladí, vysoce vzdělaní a sebevědomí muži probírají tu podrobně základy české politiky, svůj poměr k tehdejším politickým stranám, skupinám i osobnostem, odhadují vyhlídky i závady skutečné politiky realistické, vše tak pronikavě a upřímně, že tato sbírka dopisů (škoda, že vedle ní není uveřejněna též korespondence Masarykova a Kramářova z oněch let) je trvale cenným zdrojem jak informací historických tak i poučení politického namnoze podnes časového. Že při tomto vzájemném dohodování pozdějších vůdců strany mladočeské nechybělo rozpaků,[1]) je samozřejmo; ale rozpaky ty a odpovědi obou pisatelů na ně dodávají dopisům jejich tím více zajímavosti.

Obsah programu Kaizlova jest méně důležit nežli uvedené otázky formální. Kaizl totiž nejraději se rozhodoval od případu k případu; měl maximální program — který beztoho je společný všem Čechům — ale konkretní postup svůj zařizoval dle situace, nevzdávaje se hlavních požadavkův, za to podružné opouštěje bez váhání, kdykoli to situace vyžadovala. »Jen politický doktrinář nebo fantast váží poslední ornamentální arabesky programu tak jako prvé rysy základní,« napsal v Čase 8. června 1889. »Tuhá, klidná energie na jedné, moudré povolování na druhé straně,« toť jeho politický kompas. Jistá lhostejnost k programu státoprávnímu, sklon k autonomii národní a k jednojazyčnosti úřadů, finanční a sociální politika šetřící co možná zájmů všech výrobních tříd, dobývání osobních posic ve vysokých úřadech, český vliv v politice vnitřní i zahraniční — takové a podobné byly hlavní rysy jeho aktuálního programu. Věren svým zásadám nerad o nich mluvil, nesliboval a nechvástal se, ale bez hluku snažil se pošinovat české i obecně kulturní posice v před — tak bez hluku, že širší veřejnost namnoze o tom ani nevěděla[2]) a že v době nejusilovnější« práce své, totiž jako ministr, byl napadán nejvíce od vlastních krajanů jako »nejnenáviděnější« člověk, jak o něm r. 1899 psala Samostatnost. Ostrakism nevymizel a nevymizí...

---

[1]) Klassicky ironisoval je Kramář 31. března 1890: »Dnes je už nejvyšší čas zasáhnouti do těch zbědovaných českých poměrů — a my tak můžeme, sami si nezadávajíce, poněvadž už každý — snad i my — ví, co chceme.« Kramář tu vtipně charakterisuje tehdejší nejistotu realistů, z níž Kaizl brzy se vytrhl, kdežto u Masaryka zůstala zjevem trvalým.

[2]) Když 19. srpna 1901 zemřel, i Národní Listy, vždy nepříliš mu příznivé, právem si povzdechly nad osudem politika, který děl svých neoznačuje jako literát a umělec vlastním jménem a proto často se nedočká uznání širšího.

Z toho lze pochopit Kaizlův poměr k straně mladočeské. Zprvu stál proti ní, ale jakmile se jako poslanec octl v staročeském klubu, situací byl opět a opětovně zatlačován do oposice proti Riegrovu vedení; a jakkoli sám se několik let úporně bránil námluvám mladočeským (»Jakož vím, že Vy a Váš list náležíte k straně Národních Listů, tak Vám i otevřeně řeknu, že já k té straně nenáležím a třeba by mne to i mandát stálo,« psal 19. října 1887 v době své samostatné kandidatury kutnohorské G. Toužilovi — věru neobvyklá řeč u kandidáta poslanectví!), přece již před volebním převratem r. 1891 postřehoval »elementárnou sílu Mladočešství«, představujícího »zosobnění odporu, s kterým vědomí národní snáší« porážku passivní oposice a »zatlačování liberalismu a demokratismu, jenž od dob husitských v národě našem pevně tkví, byv Palackým s tak zanícenou energií osvěžen«. (V Čase 15. června 1889.) A toto poznání o přechodu těžiště vědomí národního do strany mladočeské přivedlo i jej na konec do ní — nikoli subjektivní náklonnost k této straně, nýbrž objektivní úvaha, že jen v této straně bude napříště možno pracovati v jeho smyslu.

Proto mezi ním a typickými mladočechy školy bratří Grégrův i potom zůstala navždy jistá mezera[3]) a chlad. Nekázeň a převratné záchvaty těchto radikálů slova byly cizími muži vědoucímu, že národní »autorita byla by štěstím, kdyby to byl muž na výši poznání a karakteru politického« (dopis Kramářovi 31. ledna 1889), a odborníku majícímu již z mládí »před dobrým úředníkem větší respekt než před sborem sebe důstojnějších laiků« (dopis strýci Edm. Kaizlovi 17. dubna 1880). Tou cestou Kaizl šel pak neústupně dále, až jako ministr ji zakončil odvážným a v našich poměrech svrchovaně nesnadným pokusem o sloučení českého politika a vysokého úředníka rakouského v jedné osobě.

(Pokračování.)

[3]) Tato osamocenost, připomenutá již shora, přese všecku nepříjemnost podobné situace byla Kaizlovi jako politikovi na prospěch. Chránila jej před optimismem a důvěřivostí vůči nepřátelům i — což váží více — vůči přátelům, čímž Kaizl oproti svým bývalým spoludruhům realistickým byl ve výhodě a vyhnul se mnohým chybám, jimž bohužel neušli oni.

POLITIKA

O BRANNOU REFORMU.

jl. Ve Vídni, 12. června 1912.

Do příštího úterka nebude konána v parlamentě žádná plenární schůze, čas tento má býti věnován pracím ve výborech a poradám o tom, jak lze vyříditi brannou reformu a předlohu o rozpočtovém provisoriu.

Situace byla celkem dosti příznivá, před řečí ministrpresidentova zástupce, bar. Heinolda, vyslovováno bylo mínění, že by sněmovna žádné provisorium ve věci branné reformy přijati nemohla, avšak předloze ve výboru projednané že žádného odporu klásti nebude; ale nyní nastaly některé zbytečnosti, jimiž způsobeno bylo hodně intensivní rozladění. Některé listy zdejší počaly jako na povel psáti, že sněmovna brannou předlohu ihned vyříditi musí, jinak že bude uzavřena nebo dokonce rozpuštěna; některé noviny vyhrožovaly čirým absolutismem, »nevyléčitelnou ranou«, která by zasazena byla parlamentarismu« atd. Tomu se ve zdejší novinářské hantýrce říká: »einpeitschen!« Německo-nacionální svaz postavil se do bojovné pósy, prohlašoval, že sice branná předloha parlamentárně vyřízena býti musí, a to jak možná nejrychleji, že však žádné straně za přispění, aby pořízena býti mohla dvoutřetinová většina, nesmí býti dána žádná koncesse. Ozvěnu tohoto projevu bylo potom slyšeti z vládních projevů a konečně dne 10. přišel premierův zástupce, bar. Heinold, do schůze parlamentních starešinů s kalendářem v ruce a stanovil datum, do kteréhož druhé čtení branné předlohy počíti má a do kterého vyřízeno býti musí.

Jako vždy přijde na to, jak se vládní projev přednese nebo přečte. Vláda ujišťuje, že projev její ze dne 10. června není briskní, že si nepřišla poroučeti a poslance komandovati, že bylo toliko suše naznačeno, co pokládá vláda za železnou státní nutnost, ale velmi mnozí poslanci jsou jiného mínění. A tak strany, jež třeba už byly na skoku do vládní většiny, chovají se velmi reservovaně, a obsah jejich odpovědí zní: »slavná vládo, tak intimní ještě spolu nejsme!«

Ale ovšem může býti i teď řeč toliko o zdráhání, nikoli o odpírání, není o tom pochybnosti, že budou obě prve řečené předlohy poměrně velmi brzo vyřízeny. Dnes byla vyslovena proposice, aby budgetní provisorium bylo ke druhému a třetímu čtení uve-

deno na denní pořádek pilným návrhem, a jelikož pilné návrhy se teď vyřizují po debatě o věci, která byla vzata dle pořadu na přetřes, bylo by současně jednáno o obou důležitých předlohách a obě by při všestranné ochotě a dobré vůli mohly býti vyřízeny do konce června. Ano, není to však skoro přepiatost nenapravitelných snílků, hledat v rakouském parlamentě všestrannou ochotu a dobrou vůli?

DOPISY

Řed. FRANT. ŽIŽKA RYT. Z TROCNOVA:

DALMACIE.

V.

Vystihnouti povahu dalmatského obyvatelstva vylíčením nějakého jednotného typu je těžko, ba nemožno. Jak jsme již řekli, různí se Dalmatinci ostrovů a pevniny, obyvatelé přímoří i záhoří, lid severní, střední i jižní Dalmacie značně jak zevnějškem, tak myslí a povahou, jak vzdělaností, tak pracovitostí. Uvědomíme-li si to, pochopíme snadno, proč se v úsudku cizinců jednou Dalmatinci vynášejí až do nebes a podruhé nezměrně haní — právě proto, že dotyčný posuzovatel generalisuje, co viděl na jednom místě.

Je to tedy do jisté míry odvážné, pokusím-li se přes to charakterisovati dalmatské obyvatelstvo jedním schematem, ovšem dosti širokým, aby pro místní a krajové rozdíly v něm bylo dosti místa.

Dalmatinci mají snad nejvíce přátel mezi umělci anebo znalci a milovníky umění. V dalmatském životě je vskutku dosti uměleckých motivů, a Dalmacie dala světu i velmi mnoho velkých umělců, v různých oborech a v různých stoletích. Je kolébkou chorvatské literatury; první básníci, kteří rozzvučeli v 16. století chorvatskou lýru, byli Dalmatinci, básníci Splitu i Hvaru; po nich přišli básníci Dubrovníku, již připravili klassickou dobu dubrovnické literatury, a konečně zadarští mistři. A od těch dob vždy, až do dnes, rodili se v Dalmacii mistři krásného slova, známí třebas za hranicemi své vlasti více po svém jménu než původu. Totéž kouzlo, jež působilo na péro básníkovo, působilo i na štětec malířův, na dláto sochařovo, na fantasii hudebního skladatele. A umělecký duch projevuje se v nesčíslných variacích i v životě lidovém, v krásné často a poetické mluvě národní, v lidovém umění, v národních písních.

Je s podivením, že příslušníci národa, který disponuje tak krásnými a mohutnými potencemi duševními, vždy a všude vytýkají jeho chudobu, pokud jde o statky hmotné. Vedle tolika světla tolik stínu! Kde hledati příčinu?

Snad právě v příčině stránky světlé najdeme i příčinu stínu! — Umělec, toť individualista! A národ s uměleckými disposicemi je národ s individualistickými disposicemi. A vskutku je Dalmatinec skrz naskrz individualista.

Tento individualismus pak je příčinou, že národ zůstal v hospodářském ohledu nazpět, neboť nedovoluje mu, aby stvořil hospodářskou organisaci, které potřebuje. Mužové, kteří by vzděláním, přirozenou inteligencí neb talentem byli povoláni k tomu, aby stvořili hospodářskou basi pro národní blahobyt i pokrok, utrácejí svůj život ve více méně dobré filosofii a v krásných třebas verších a dílech výtvarných. Mezitím musí se chudý rolník, by nezemřel hlady, vystěhovati do Ameriky, kdež jej Yankee postaví ke stroji a naučí pracovati. A milý Dalmatinec pracuje, pracuje pilně a neúmorně, v několika letech stane se zámožným mužem a vrací se do vlasti.

Tímže způsobem učili se Dalmatinci i v minulosti od druhých národů, hlavně Italů a Turků, zemědělství, plavbě, obchodu a p. a dosáhli pak ovšem svou pílí značného bohatství i blahobytu. Než jejich individualistická povaha nedopustila, aby svou hospodářskou organisaci zdokonalovali s duchem času. Vývoj novodobé techniky překonal jejich hospodářskou soustavu, způsobil hospodářskou krisi, mnozí se musili dosavadní výrobní činnosti zcela nebo z velké části vzdáti — a nepracují, čekajíce, až přijde někdo jiný a naučí je nové práci.

Zatím volají na pomoc vládu, stát a někdy i bratry Čechy, zapomínajíce, že si právě Češi stvořili svou hospodářskou a nejen hospodářskou, nýbrž i národní a politickou organisaci sami, bez vlády, ba proti vládě. Rakousko nevymanilo se dodnes ještě zcela z filosofie doby předbřeznové: »Laissez faire!«, kteréžto heslo se ještě před několika desítiletími v Dalmacii doslova provádělo. Dnes je ovšem v tom směru mnohem, mnohem lépe, státní správa podniká v Dalmacii několik vážných akcí pro zvelebení dalmatského národního hospodářství, ale ty akce setkávají se namnoze s nedůvěrou, nepochopením a někdy i s odporem dalmatského obyvatelstva (na př.: zalesňování). Individualistické náklonnosti nedovolují Dalmatinci, by podporoval vládu v její činnosti. Buď pohlíží se založenýma rukama na její dílo a kritisuje o překot její činnost, anebo se snaží, aby z té činnosti vytloukl pro sebe osobní prospěch, a nezdaří-li se mu to, sází všechno na program: svrhnouti vládu! Podaří-li se mu to, začíná hra znovu.

Konečně mají Dalmatinci ještě svoji autonomii a samosprávu. V Anglii v rukách samosprávy nachází se skoro celá veřejná správa. V Čechách, v Haliči a jiných zemích našeho soustátí spadá veliká část správy hospodářské v působnost orgánů autonomních. Myslím, že je na př. v Čechách málo samosprávných korporací, které by nebyly vykonaly něco pozoruhodného na poli hospodářské organisace, nehledíc ani k obrovské práci, již vykonal za posledních padesát roků český zemský výbor!

Po něčem podobném není v Dalmacii takořka ani stopy. Za to kvete tu jiné kvítí: nevědomost, osobní zištnost, korrupce, nepotismus a p. Rozpustí-li na př. vláda v Dalmacii některé obecní zastupitelství a jmenuje-li vládního komisaře, obyvatelstvo si oddychne, neboť je tím učiněna přítrž řádění vládnoucí kliky a vyloučeno nebezpečí, že se k veslu dostane opposiční klika.

Z těch důvodů je i veřejný život v Dalmacii na scestí. Lepší mužové se vždy více a více od něho odvracejí, uraženi a znechuceni, a na jejich místo vtírá se pustá demagogie ulice s lidmi, kteří se neumějí ani slušně chovati, neřku-li vésti správu země a tvořiti zákony!

Od samosprávy nemá tedy hospodářský život Dalmacie mnoho k očekávání. Od soukromého podnětu také ne příliš. Zbývá tedy ještě něco od státní správy — a pak od ciziny.

Dalmacie je země, v níž leží takřka peníze na ulici. Není tedy divu, že se tlačí do ní cizí kapitál, by si tuto »nejkrásnější zemi Rakouska« podmanil. Rozkošné pobřeží dalmatské mohlo by přilákati sta i statisíce cizinců, kdyby mělo slušných hotelů v dostatečném počtu. Ale takových hotelů by člověk na prstech spočítal. Země je bohatá na mineralie (uhlí, mramor), na vodní síly, v Splitu mohl by se vystavěti ideální přístav (předpokládající ovšem železniční spojení), mnohem lepší než Terst a Rjeka, mnohé výrobky dalmatské mohly by se daleko lépe zužitkovati a vyvážeti v míře daleko větší, než se dosud děje (víno, olej, fíky, ryby), Dalmacie by byla výtečným odbytištěm pro různé cizí výrobky (hospodářské a jiné stroje) — na vše to čeká již dlouho cizí kapitál na hranicích Dalmacie, čeká, až bude zavolán, ale čeká skoro ustavičně nadarmo. Není tedy divu, že se odhodlává, aby vtrhl do Dalmacie sám, jako dobyvatel, pán a vládce. To je kapitál italský a hlavně německý. Dalmatinci o tom vědí, bojí se toho vetřelce, znajíce, že za hospodářským dobytím bude následovati politické a snad i jazykové, ale přece skládají ruce v klín, neschopni jiný cizí kapitál přilákati a sobě podmaniti.

Ku podivu je, že český kapitál se o Dalmacii hodně málo stará, ač je skoro v každém větším místě dalmatském usazeno trvale několik Čechů. Češi mají ve své vlastní zemi nadbytek intelligence, kterou se svým kapitálem i exportují do jiných, hlavně slovanských zemí, a je chybou, že při tom si Dalmacie hrubě nevšímají. Dalmatincům by byli vítanějšími, než Němci, ovšem nečiní ani Dalmatinci skoro nic, aby si přilákali český kapitál, který by oplodnil jich hospodářské působení, a českou intelligenci, která by zdokonalila a v dosti veliké míře i stvořila jich hospodářskou organisaci.

Český kapitál šel — pravda — také na jih. Přišel k moři, viděl, jak je moře hezké a netušil, že tam dále je ještě tisíckráte krásněji. Bál se mořské nemoci, proto zůstal na břehu, a — podnikal. Při tom si spálil prsty a nyní nechce se dále podívati.

Doufejme však, že přirozená lidská zvědavost mu nedá, aby se jednou přece neodhodlal podívati se za ten modrý horizont do pohádkové Dalmacie a nestvořil jako pendant k dalmatské poesii českou prosu s elegantními hotely, továrními komíny, supěním železnic a — vysokými dividendami!

ZE DNE

Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské konalo svoji X. výroční valnou hromadu dne 12. června 1912 v místnostech »Přehledu«. Po úvodních slovech předsedy pana JUDra Antonína Šilhana přednesl jednatel družstva pan Jan Ventura pokladní a jednatelskou zprávu a vysvětlil obšírně jednotlivé důležitější položky bilanční, dle nichž finanční stav družstva našeho v předešlém roce možno nazvati uspokojivým. Výzva jeho, aby družstvo pracovalo k dalšímu finančnímu sesílení a všestrannému zdokonalení »Přehledu«, přijata se všeobecným souhlasem přítomných. Zpráva tato, jakož i zprávy revisorů a protokol o povinné revisi družstevní, konstatující zcela řádné a účelné finanční vedení družstva, jednomyslně schváleny. Do výboru zvoleni: Univ. prof. MUDr. E. Babák, JUDr. Antonín Šilhan, univ. docent prof. Dr. Arne Novák, JUDr. E. Svoboda, docent české techniky, prof. Dr. R. Urbánek, J. Helm a J. Ventura, úředník Zemské banky království českého. Náhradníky: Prof. Dr. G. Pallas, Dr. K. Hellich a JUDr. A. Kubec. Po projednání volných návrhů zvláště univ. professora MUDra F. Mareše, prof. Chýského, JUDra E. Chalupného, JUDra J. Gallase a j. prohlášena schůze předsedajícím za skončenou.

K dějinám české politiky. Pouhý titul právě vydaného spisu Zeithammerova »Zur Geschichte der böhmischen Ausgleichsversuche (1865—1871)« může buditi očekávání, jež však hned první slova úvodu přivádějí na pravou míru. Kniha nechce býti ani memoáry, ač právě tyto bychom s největší radostí od

Zeithammera přijali, ani dějinami pokusů o české vyrovnání: autor chce podati jen spolehlivé materiály k příští historii této důležité fáse české politiky. Sám ustupuje diskretně v pozadí, nesoudí ani nehodnotí a omezuje se na nutné poznámky a vysvětlivky, pečlivě při tom zachovávaje objektivní, dokumentární ráz knihy. Ale přes to vše kniha jeho je přece jen více než pouhou snůškou materiálu. Vzácná znalost věcí i osob, o nichž tu jedná, při vší stručnosti dodává dokumentům v knize podaným pravého reliefu, vykazuje jim v toku událostí pravé místo a spíná různorodé fragmenty v pevně učleněný celek. Kniha působí zcela nově, ač leccos z ní bylo již dříve autorem publikováno (v »Politik« a »Union«): v plné souvislosti detaily, dříve po různu uveřejněné, nabývají vlastního významu a smyslu. — Svou objektivitu autor zachoval až do konce. Ale v epilogu přece uznal za vhodné z ní poněkud vystoupiti a svůj úsudek pronésti o poměru historiků i publicistů k českému boji státoprávnímu. S jeho apologií české politiky z let 60. a z počátku let 70. jistě lze v leccěms souhlasiti, jako praví-li, že snahy státoprávní, český boj za právo třeba chápati a posuzovati podle časových jeho podmínek jako výsledek pokračujícího vývoje a nikoliv se stanoviska politiky jednotlivých stran ani pod zorným úhlem přítomnosti, když již známe bilanci celého zápasu, na jejímž základě lze ovšem snadno vytýkati a odsuzovati. Ale i tam, kde nesouhlasíme, lze s respektem chápati stanovisko Zeithammerovo, jež ani nemůže býti jiné, než jaké právě jest: je těžko měniti, co bylo hlavním obsahem dlouhé minulosti, je těžko odsouditi ideály, jimž se přineslo tolik obětí. — Ke knize se ještě zvláště vrátíme, až vyjde její druhá část o ministerstvu Hohenwartově, kterou autor slibuje v době nejbližší.

Rozklad v táboře klerikálním pokračuje. Po rozštěpení strany křesťansko-sociální na křesťansko-sociální stranu lidovou a zbytek původní strany křesťansko-sociální, k němuž došlo jedině z důvodů osobních, dochází nyní k rozdvojení konservativního křídla klerikálního, spojeného dosud v konservativní straně katolicko-národní. Dne 2. t. m. prohlásil totiž v Kolíně její širší výkonný výbor změnu názvu strany, jež sluje nyní »konservativní strana lidová«. Návrh vyšel od hraběte Fr. Kinského, tehdy úřadujícího I. místopředsedy strany katolicko-národní, jenž jej také odůvodňoval — bez odporu zajímavě. Pravil totiž, že doba, kdy konservativní strana katolicko-národní mohla si něco slibovati do budoucnosti, již minula. Dnes prý je zřejmo, že pro několik katolických stran v Čechách místa není. Konservativní strana nemůže dle hr. Kinského býti pravým křídlem křesťansko-sociální strany, »jejímž levým křídlem jsou socialisté, nazývající se křesťanskými«. Chce-li v sobě seskupiti živly konservativní, jichž je mnoho mimo stranu křesťansko-sociální a v jiných stranách, nesmí prý býti stranou »výhradně katolickou«. Neboť jako taková nedošla by přízně v kruzích konservativně smýšlejících, poněvadž politická činnost, na onom podkladě založená, byla dosavadními stranami kompromitována. Nezbývá nám, končil hr. Kinský, než abychom utvořili výhradně politickou stranu konservativní. Myšlenka hraběte Kinského není špatná, a my bychom utvoření vážné a seriosní konservativní strany české ve smyslu jeho vývodů mohli jen vítati, poněvadž by jen uspíšilo nutné třídění duchů v Čechách. Nevěříme však, že nová strana v tom směru něco vykoná a že nám v ní vznikne nějaké české centrum neb dokonce čeští toryové dle vzoru anglického, jak si hr. Kinský přál. K tomu je a zůstane ještě příliš konfessionální a je v ní příliš málo lidí s širokým rozhledem a s neosobními ambicemi. A konečně ukázalo se, že přerod v novou stranu nedál se jednomyslně, z vůle celého výkonného výboru katolicko-národní strany, jak chtěl namluviti světu Hlas Národa. Den na to totiž, dne 3. t. m., sešla se stará garda katolicko-národní, nereorganisovaná, a prohlásila, že název strany katolicko-národní zůstává, že však se z ní vylučují pp. dr. Rožánek, Dostálek, Kunz, Šilhavý a Štván — titíž, již byli zvoleni do výboru konservativní strany lidové —, poněvadž útočili na přední funkcionáře strany »z příčin osobních, z uražené osobní ješitnosti a ziskuchtivosti«. Ne tedy věcné důvody, o nichž mluvil hr. Kinský, ale opět intriky, osobní boje a nevraživosti vedly k založení nové strany — jak jsme tomu u našich klerikálních stran již zvykli. Z těchto důvodů nelze její ustavení vítat jinak než skepticky.

Počet obyvatelstva ve Francii klesl dle výkazu francouzského ministerstva práce a péče sociální r. 1911 znovu značně. Počet porodů byl tentokráte tak nízkým jako nikdy dosud: 742.114, a ježto počet úmrtí činil 776.963, resultuje plus úmrtí nad počtem porodů číslicí 34.869 osob, jinými slovy: obyvatelstvo Francie ztenčilo se za rok 1911 o 34.869 osob. Tyto výsledky budou asi ve Francii působiti tím tísnivěji, že cifry prvých měsíců roku minulého zdály se nasvědčovati obratu k lepšímu. Příčina poklesu tkví jednak v úbytku porodů, jednak ve zvýšení počtu úmrtí. Zajímavo při tom je, že počet sňatků se nezmenšil, ba že dokonce o něco stoupl. Francie má vůbec poměrně vysoké číslo sňatkové. Tím pozoruhodnějším je úbytek porodů, jejž tudíž dlužno vysvětliti jedině umělým obmezováním početí. Povážlivým je také zvýšení počtu úmrtí, jež nastalo téměř ve všech departementech. K vysvětlení jeho nestačí dle našeho názoru důvod uváděný Tempsem, dle něhož vysoká úmrtní číslice, již Francie vykazuje, je zaviněna neobyčejným procentem starců. Je totiž příliš známo, že Francie vykazuje poměrně veliké procento úmrtnosti dětské; vždyť samo ředitelství »assistance publique« ve francouzském ministerstvu vnitra prohlásilo nedávno, že při zlepšení hygienických opatření bylo by lehce možno zachrániti od smrti ročně nejméně 50.000 dětí! Zmenšení úmrtnosti dětské musí tedy za dnešních poměrů býti hlavní péčí orgánů veřejných, neboť jen tím může Francie alespoň poněkud zmírniti svůj process depopulace. Kdyby se bývalo podařilo zachrániti zmíněných 50.000 dětí již loni, mohly cifry ministerstva práce a sociální péče přes nezvyklý pokles počtu porodů vykazovati přebytek o 16.000!

*

Grafický kabinet J. Štenc, Praha I. Salvatorská 8, vystavuje souborně grafické práce prof. Maxa Švabinského, J. C. Vondrouše a T. F. Šimona. Ve zvláštních mapách vyloženy jsou listy vzorných reprodukcí, leptů starých mistrů všech škol. Kabinet je otevřen denně od 8—12 a od 2—7 hod. mimo neděle a svátky. Vstup volný.

POLITICKÁ KRONIKA.

29. května objevily se zprávy o chystané alianci anglicko-francouzské.
29. května přidělen byl bývalý ruský velevyslanec v Cařihradě Čarykov ministerstvu zahraničních záležitostí.
29. května prohlašuje německonacionální svaz, že pověsti o jeho dohodě s vládou v otázce vodocestné novelly jsou bezpodstatny.
30. května konala se v ministerstvu vnitra porada 8členných komitétů k řešení otázky jazykové u zeměpanských úřadů v Čechách.
30. května došlo mezi uherskou oposicí k dohodě o jednotném postupu.
31. května přijala poslanecká sněmovna návrhy na reformu daně činžovní.
1. června přijel král bulharský do Vídně.
2. června odmítl Dr. Lukács návrhy oposice jako nepřijatelné.
2. června konaly se volby v Belgii, v nichž zvítězila dosavadní většina klerikální.
4. června schválena byla v Uhrách branná reforma v 2. a 3. čtení en bloc.
7. června podnikl v poslanecké sněmovně posl. Kovács revolverový útok na hr. Tiszu.
7. června odejel ministr Biliński na inspekční cestu do Bosny a Hercegoviny.
8. června spáchán byl revolverový atentát na bána Cuvaje.
8. června přijel král černohorský do Vídně.
8. června vzdal se starosta Matoušek kandidatury pro novou volbu na Mladoboleslavsku.
8. června vydala uherská oposice manifest k národu.
9. června vydala také strana práce svůj manifest.
10. června oznámil bar. Heinold, že vláda žádá kategoricky vyřízení branných předloh nejdéle do dne 27. t. m.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákl. Ústř. sp. jed. učit. na Moravě: J. A. Komenského Spisy veškeré, sv. XVII. (3.), str. 536 za 8 K. — *Nákl. Hejdy a Tučka:* Kipling Rudyard: Prosté povídky z indických hor II., str. 223 za 2 K 20 h. — *Nákl. Z. Ú. S. J. U. (Josef Rašín):* Manin-Sibirjak: Povídky, str. 115 za 1 K. — F. Sládek: Zpěvník pro školy obecné i měšťanské, díl VI., VII., VIII. po 50 h. — *Nákl. J. Otty:* Boris Konst. Zajcev: Vybrané povídky, str. 167 za 40 h. — Th. de Banville, Výbor básní, str. 152 za 40 h. — Cestopis T. R. Mandevilla. Vydal Dr. Frant. Šimek, str. 200 za 60 h. — Hwiezdoslaw: Básně biblické, str. 182 za 60 h. — Spisy H. Gal. Korolenka III. Povídky ze života Malorusů doma i v cizině, str. 317 za 2 K 60 h. — Prof. Dr. J. Matiegka: Pozůstatky slavných mužů a žen a jich identifikace, str. 61 za 1 K 20 h. — Doc. Dr. O. Kose: O diétetické kuchyni, str. 15 za 30 h. — *Nákl. dra Ant. Hajna:* M. Fučík: Přímoří a Dalmatsko. II. rozmn. vydání. Str. 114 za 2 K. — *Nákl. Kamilly Neumannové:* Odilon Redon: Dvanáct listů. Obluda v umění. Napsal Joris Karl Huysmans. Cena 3 K. — Josef Conrad: Laguna. Povídky o nepokoji I. str. 96 za 1 K 50. — Al. Konst. Tolstoj: Upír, str. 95 za 1 K 50 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 21. ČERVNA 1912. ČÍSLO 39.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

FILOSOFIE

ALFRED FUCHS:

MARTIN BUBER A JEHO PROTINOŽEC.

Assimilace Židů nepočala ani tehdy, když nabyli »lidských práv«, ani tehdy, když Mendelssohn naučil svým překladem bible německé Židy německy. To byla emancipace, assimilační process trvá. Jest analogický processu jakéhosi probuzení národního, ale poskytuje řadu nových obtíží, z nichž jistě obtíže psychologické jsou nejzajímavější.

Otázka zní: Jsou-li Židé národem, neměli by se assimilovati. Každý národ má zvláštní duši, zvláštní individualitu, svéráznost. Jenom z této individuality tvoří kulturu a přispívá tak ke kultuře všelidské. Jest nesporno, že Židé individualitu mají. Je taková, aby mohli z ní Židé vytvořiti svou vlastní kulturu? Jest vůbec možno, aby duševně splynuli s národem, se kterým žijí? Či má židovská povaha stránky jenom negativní, zaviněné ghettem, jež lze překonati? (Sklon k satiře, neoddanost, žurnalism atd.) Tuto hádanku dává Sfinx, zvaná židovskou duší.

Máme dva psychology židovské duše, z nichž jeden hlásá: Židovství je nutno překonati; židovství jest negace, skepse, nevěra! Tímto psychologem je Weininger.

Druhý praví: Židovství je nutno dokonati; židovství je Jednota, messianism, víra! Tímto psychologem je Buber, jehož »Tři řeči o židovství« byly právě přeloženy do češtiny.[1])

Process assimilační vytvořil od té doby, co Židé vyšli z ghett, postupně tři typy. První: Lstivý, lživý, zakřiknutý, podlízavý neesthetický židáček oslněný náhlým světlem po tisícileté tmě. Za druhé: Liberální židovský žurnalista, materialistický, volnomyšlenkářský židovský lékař a chemik, jemuž schází jedna vlastnost, jak říká Weininger: v e r e c u n d i a. Je chytrý, ale je to to, »co je chytré, ne však moudré«. Nevěří nikomu, ničemu, ani sobě. O něm praví Weininger: místo, co by nevěru cítil jako utrpení, myslí, že je to předností, že nevěřit je vtip (der Witz), který zná jen on. Příkladem Heine, kdežto Goethe je opakem Žida. Max Steiner to vystihuje: »Romantika je protikladem židovství a klassicismu, ale židovství a klassicism jsou rovněž nepřátelské tábory. Romantika se má ke klassicismu jako mystika k filosofii, jako pohádka k eposu. Klassicism k židovství jako filosofie k vědě, umění k technice, jako epos k dějepisu. Romantika je sen, klassika krása, židovství obchod. V přírodě: fjord, širé moře, přístav.«[2])

Z tohoto typu vyvinul se třetí typ. Žid problematik, jenž trpí svou nevěrou. Pathetik, jenž nenalezl v přírodě ničeho, s čím se stotožniti, rozepial ruce po Absolutnu. Ale nenaléžá ho, je nevěrec, negeniální, nenáboženský, a to dovedlo Weiningera k sebevraždě, Steinera ke katolictví a Bubera k messianismu.

Jedna z příčin je, že Žid není vrostlý do půdy, že jí nedovede bez ptaní a důvodů milovat, nemá pojmu »rodného«, o němž u nás tak pěkně psal Holeček[3]) v »Našich«. Toť příčina toho, že je bez opory, — nemáť tradice. »Jsme Židy z dědičnosti?« — ptá se Buber. — »Tradice jest nejvyšší svobodou pro pokolení, jež ji žije jasně a s pochopením, ale je hlubokým otroctvím pro ty, kdož ji pojímají jinak.« Z toho plyne v první řadě to, co Weininger nazývá »innere Vieldeutigkeit«. A tu pochopíme Buberův sionism. Jen míti území řízené »pravidelným rythmem ročních počasí« ve vlasti! V tom se zásadně od Bubera lišíme, domnívajíce se, že sice je nutno zapustiti kořeny v půdě, ale že to nemusí být půda Palestiny.

I Buber naléžá v dnešním Židu vlastnosti pouze negativní, on to byl, jenž razil pro Žida výraz »der Problematiker« a postavil jej proti

[1]) Martin Buber: Tři řeči o židovství. Přeložil Arnošt Kolmann. Nákl. Spolku židovských akademiků Theodor Herzl.

[2]) Max Steiner: Die Welt der Aufklärung.

[3]) Výjimkou by snad byly typy, jež líčí V. Rakous ve Vojkovických.

muži, jenž má naivní velikost, proti tomu, jejž nazval »der Elementaraktive«. I Buber vidí vnitřní mnohoznačnost Židovu: Židova povaha je dualistní, a z duality rodí se touha po Jednotnosti. Odtud Mojžíš. Zajímavo je, jak zcela jinak cení tento zjev Weininger: Ze Židova otrockého, ženského založení prýští jeho heteronomní ethika, dekalog, nejméně morální zákoník světa, který za poslušné následování cizí vůle dává vyhlídku pozemského blaha. Poměr k Jahvemu, jako k abstraktní modle, před nímž má bázeň otroka, jehož jméno se neodvažuje ani vysloviti, charakterisuje Žida analogicky s ženou jako potřebujícího nad sebou cizí moci. Schopenhauer jednou definoval: »Slovo Bůh znamená člověka, který udělal svět.« O Bohu Židů — tvrdí Weininger — to ovšem platí. O božském živlu v člověku, »o Bohu, jenž bydlí v hrudi mé«, pravý Žid neví nic. O božském v tom smyslu, jak mu rozuměl Kristus a Plato, Eckart a Pavel, Goethe a Kant. Slovům: »Neboť aj, já jsem s Vámi po všecky dny až do skonání světa«, prostě nerozumí. Neb co je v člověku božího, to je v člověku duše. Absolutní Žid nemá duše. Jak by mohl tedy toužiti po její nesmrtelnosti? Ovšem Weininger zapomíná, že existoval i vznešený Jesaiáš, jehož ethika jistě není z tohoto světa. Dítkem této touhy po jednotě z dualismu je dle Bubera také Kristus. Další tvůrce Jednoty je Buberovi Spinoza, kdežto Weininger tvrdí, že Spinoza je výsledkem židovské snahy udělati svět samozřejmým. Spinoza vlastně nezná jako pravý Žid problémů. Jinak by byl nemohl užíti oné mathematické methody, která jest jakoby vypočítána na to, aby ukázala, že se vše rozumí samo sebou. Spinozův systém byla ochranná stavba, do níž se utekl, protože se nikdo nevystříhal tolik jako on, aby přemýšlel sám o sobě; proto mohl být Goethovi, člověku, jenž ze všech lidí přemýšlí o sobě snad nejvíce a nejbolestněji, upokojením a osvěžením. Jiným takovým mužem, jejž stvořila touha po Jednotě, je Buberovi Marx. Buber totiž vidí v socialismu zkonečnění messiášského ideálu zbaveného transscendence. Zase je zajímavo, že Weininger vykládá židovský socialism opačně, nedostatkem smyslu pro abstraktní účel, pro kantovskou ideu státu jako celku všech účelů; Židovi prý chybí kantovský rozum, stát je mu pouhou associací k účelům obchodním a mocenským.

Celkem jeví se Buberovi židovské dějiny jako zápas o tři ideje, o ideu Jednoty, o ideu činu a ideu budoucnosti. Tato zvrhuje se u nižších duchů ve výdělkářství, kdežto nejvyšším jejím projevem je messianism, vidoucí celé Absolutno v budoucnosti.

Weininger s Buberem se shoduje v názoru, že Žid má veliký smysl pro tvoření pojmů. Buber to vykládá snahou po Jednotě, po Pojmu pojmů. Weininger však upírá Židovi moudrost a považuje jej jen za chytrého, nedoveda toho blíže vyložiti. Zde tedy Buberův výklad je přijatelnější.

Rozdíl mezi Weiningerem a Buberem je konec konců ten, že Buber vidí v překonání skepticismu vyvrcholení židovství, Weininger jeho překonání. Rozdíl mezi sionismem a assimilací je ten, že sionismu je vlastí Palestina, assimilaci země, v níž žijeme. Sionism vidí v židovství kulturní pokrm, my kulturní koření. Za kořenný omyl Buberův považuji thesi, že »v nás žije způsob proroků pěvců a králů judských«. Myslím, že nynějšího ironicko-negativního Žida vytvořila teprve diaspora a ghetto. Jinou jeho thesí dosti pochybnou je dogmatické tvrzení, že Židé jsou národem, ač jsou takový zjev sui generis, že na ně nelze prostě aplikovat znaků národa ani kasty či jiného útvaru společenského. I to přiznává, že národ má míti společenství domova, řeči a mravu.« Mluví o významu židovství pro lidstvo a přiznává si: »Národ, jenž má v budově lidstva místo pevné, určité a jisté, jenž je určen jasně a zřetelně co do země, řeči a forem života, nemusí se vzpomínati na svůj význam pro lidstvo. Tím že obstarává své vlastní věci, slouží již lidstvu svým způsobem a není třeba dalších důkazů, že má právo na existenci.« Připouští, že by »židovské střediště v Palestině bylo něco velikého, téměř bezpříkladného v dějinách«. I když však v rozřešení židovské otázky se dáme zcela opačnou cestou, než tou, na niž nás Buber láká svým krásným stylem, přece mu přiznáme, že je jedním z nejbystřejších psychologů židovského problému. »Tři řeči o židovství« jsou jednou z nečetných knih, jež řeší židovský problém vnitřní, o němž praví Moritz Heimann: »Co pokládati bude Žid zapadlý na nejosamocenější, nejnepřístupnější ostrov ještě za židovskou otázku, tím jediné jest židovská otázka.«

•

Luc de Vauvenargues: **Úvahy a zásady.** Přel. Jan Mrazík. Ottovy Světové knihovny č. 980—981. V Praze 1912.

Filosof zčeštěný ve svazečku »Světové knihovny« jest z duchů, u nichž poznati pravdu znamená zakusiti největší tvrdost osudu. Každý svůj poznatek platí Vauvenargues krví; je to filosofie dýchaná silou a mládím bytosti. Ty hledí se jí vysloviti, státi myšleným slovem, aby tak umožnily, zvýšily svou účinnost. Ze svého nositele dělají zápas mezi životem a smrtí, otřásají jeho subjektem, poněvadž zpracovávají sebe samy.

Díváme-li se na duchy druhu Vauvenarguesova z náležité dálky, zdá se, že mají svou smyslovou lidskost jen proto, aby jejich »já« bylo názorným nositelem toho divadla, v němž se učí a vychovávají síly až k bodu, kde se stávají schopnými mluviti. Ano, ně-

kteří filosofové znamenají takové vypěstění sil, že síly ty dostávají řeč. Vauvenargues jest z nich.

Mysliti u něho jest tolik, jako cítiti a žíti. »Veliké myšlenky rodí se ze srdce«, »náš rozum podvádí nás častěji než náš cit«. Vauvenargues je protikladem filosofa z professe. Myslit jenom, když srdce nutí, jen když cit potřebuje theoretického hávu: to vše stálo v odporu se znásilňováním rozumu, jež bylo tak daleko tohoto francouzského myslitele.

Vauvenargues byl rozhodný duch. »Jest velikým znakem prostřednosti vzdávati vždy jen mírnou chválu«, — jak je to cizí dnes lidem a zejména u nás, jak trapně to dokazuje chudobu duševního života! Vauvenargues je statným psychologem myšlení. Znát ložiska, v nichž uloženy jsou myšlenky, znát také, kterými prostředky je možno nejlépe jich vydobýti a za které doby, bylo vrcholem zdaru jeho slídivého úsilí. Myšlenky jako »Nevyhnutelné zlořády jsou přírodními zákony«, »Svědomí umírajících pomlouvá jich život«, »Máme-li vykonati veliké věci, nutno žíti, jako bychom nikdy neměli umříti« — poskytují nám dosti příležitosti poznati, jak hluboko dovedly se jeho oči podívati do propasti lidské duše.

Vauvenargues byl, všeobecně shrnuto, ohlášením Maxe Stirnera a Nietzscheho, t. j. individualismu ve filosofii. Celým svým životním osudem připomíná tyto dva myslitele, zejména Nietzscheho. Jimi také nabývá jeho zjev hlubšího významu, než jaký vnucuje posuzován o sobě. Pěkně to naznačuje Ellena Keyová, pravíc: »Příroda zkouší se v mnohých náčrtech, než dá vystoupiti silnému typu. Tak udělala příroda několik skizz, než provedla Nietzscheův typ... a zdá se mně, že k tomu základnímu rysu Nietzscheovu, jímž jest světoborný idealismus vesměsné radosti, nikdy neučinila geniálnějšího náčrtu než ve Vauvenarguesovi« (něm. vydání essaí v překl. Fr. Marově str. 147).

Vauvenargues začíná to, co Stirner vyvrcholuje v theorii, a čím se Nietzsche stává i v praxi: cítící vůlí k moci. V tom rozmnožuje řadu lidí tak osamělých a opovržených, odkopnutých surovou dobou, kteří nesli nové době vstříc to z člověka, co bylo schopno v ní žíti. Právě z toho, že zrodili se po sobě tři duchové stejného typu, poznáme, že nejedná se v individualismu o nějakou hříčku, nýbrž že příroda v něm zamýšlí veliké věci. A tak mimoděk nabývá potvrzení filosofie Nietzscheova už ve slovech Vauvenarguesových: »Nesprávné jest mínění, že rovnost jest přírodním zákonem. Příroda nic stejného nezplodila. Jejím svrchovaným zákonem jest podřízenost a závislost.« Je obdivuhodné, že to řekl muž, kterému hrozilo nejvíce zakusiti celou krutost této pravdy. *Fr. Tučný.*

BESEDA

E. CHALUPNÝ: (Pokračování i dokončení.)

AUTOBIOGRAFIE JOSEFA KAIZLA.

VI.

Politické zápisky a dopisy Kaizlovy podávají cenné příspěvky nejen k charakteristice jeho vlastní, nýbrž i k historii české politiky a zvláště politických stran.

Zápisky týkají se nejvíce poměrů staročeské strany a jejího poslaneckého klubu z let 1885 až 1887. Tón jejich od počátku je ostře namířen proti klubovnímu vedení a proto dnes roztržka mezi klubem a Kaizlem, která r. 1887 nastala, jeví se nevyhnutelnou. Klub je Kaizlovi »patriarchátem« (22. září 1885), Rieger »zpátečníkem« (17. března 1886) a »starým papežem« (22. ledna 1889 dopis Kramáři), klubovní schůze »schůzí starých bab« (21. května 1886) a tak dále; pravděpodobno, že pisatel tak bezohledný počínal si i v klubu samém se sebevědomím vynikajícího začátečníka, čili že o 36 let staršího »Riegra nectil a byl mu nepohodlným«, jak dí sám v témž dopise z r. 1889; jistě tedy Rieger si oddechl, když Kaizl se vzdal mandátu (řekl prý tehdy, že Kaizl by byl brzy všem přerostl hlavy, viz Tobolkovo vydání II. 398). Tón Kaizlův z té doby, psychologicky ovšem pochopitelný, je příliš příkrý a zaujatý — mladistvý poslanec nebere dostatečný ohled na obtížné poměry a činí na klub požadavky přílišné — ale nehledě k formě, patrno z obsahu těchto zápiskův a dopisů, že politická posice strany staročeské byla tehdy již podryta a neudržitelna. Vedení Riegrovo bylo passivní a malomyslné, a jakási lethargie, mdloba ochromovala každou akci v zárodku: ovzduší, v němž se zrodily punktace a pád strany r. 1891!

Přes to vše Kaizl i po hněvivé roztržce s klubem a s vedením strany staročeské cítil se ještě nějakou dobu tou měrou staročechem, že rozhodně odmítal nabídky mladočeské — zdánlivá důslednost a nesrovnalost, která však ve skutečnosti je právě známkou silné a pevné povahy. V podobných okolnostech vždy znova a znova setkáváme se se zjevem, že opravdoví, přesvědčení stoupenci určitého směru setrvávají v něm, i když se jim v něm děje křivda, dokud naprosto nepozbudou naděje v nápravu a dokud nejsou situací přinuceni, vytrhnout první lásku ze svého srdce. Paradoxon tak zřídka chápané a přece prostě vysvětlitelné! Jen mělcí prospěcháři dovedou se přes noc přehoupnout do jiného tábora, neboť vnitřně ani dříve nenáleželi k žádnému, aniž k němu náležejí teď. Lidé poctiví opouštějí prapor, pod nímž sloužili, jen po bolestném vnitřním boji, jako vyhnanci od matky, která se stala celou macechou — jak napsal Komenský jménem své církve o církvi katolické. Kouzlo domova a první lásky trvá i tehdy, když

rozum již obojímu se odcizil. Největší příklady z dějin svědčí o pravdě, že duchovní přerody, čím jsou hlubší, tím méně bývají srozumitelny na venek a pochopitelny vrstevníkům. Podobný psychologický zjev, arci menšího významu, shledáváme i u Kaizla, když své přesvědčení vykupoval neporozuměním a persekucí od bývalých přátel zakoušenou.

Nevrhl se však střemhlav do společnosti nové, po prvním nezdaru byl ostražitý; nejen že zachovával reservu k Mladočechům, ale byl kritický i k novým nejbližším přátelům svým, »realistům«. V dopisech Kramářovi psaných posuzuje tyto nové své přátele a spolubojovníky ovšem přátelsky a ne tak příkře, jako psával o staročeších, ale nezamlčuje chyb jejich. Masaryka pokládá za okrasu university (dopis Kramářovi 21. list. 1890), ale vytýká mu »veliké nedostatky v jednání a poznávání lidí, dobromyslný optimism a zvláštní subintendování věcí« (témuž 8. srpna 1891) a projevuje i jiné případné úsudky, z části již shora citované. O Herbenovi soudil, že »lze s ním dobře vyjíti«, ačkoli »pořád jen administruje a co by redigoval, asi by za mnoho nestálo« (dopis témuž 20. ledna a 11. září 1889) — celkem úsudky potvrzené pozdější zkušeností jiných osob. Zajímavy jsou též poznámky o Rezkovi, o jeho podivuhodné informovanosti (16. listop. 1890 témuž), o Albertovi atd. Zvláště důležity jsou zprávy, které Kaizl podává Kramářovi téměř o každém čísle »Času« z r. 1889 a 1890. Patrno z nich, že hlavním redaktorem »Času« tehdy byl Kaizl, který vytrvale odmítal snahu Masarykovu i Gebauerovu a vůbec »červených rukopisníků« (témuž 2. října 1889) po novém rozvlékání boje o rukopisy; že již tehdy »dávno uloženo« bylo dru Herbenovi vylíčit dle pravdy vznik »Času« a jeho tehdejší stav, aby vynikl rozdíl mezi původním »Časem« a »Časem« tehdy realisty zreformovaným, a že Herben toho neučinil (témuž 1. července 1890[1]), aby si »autority« neumenšil; že Masaryk, když o prázdninách r. 1890 převzal za Kaizla redakci, neměl jeho trpělivosti a velmi brzy se rozhodl Herbena z redaktorství odstranit, ježto »není redaktorem patřičným«, »nic nedělá«, »Čas jím trpí«, a tedy »musí se státi náprava«, »ať se stará o sebe«, »já již nepopustím« (dopisy Masarykovy Kaizlovi 14. srpna a 15. září 1890) a že ovšem na konec popustil, jako učinil později r. 1905 i jindy — zkrátka četná fakta, potvrzující naše pozdější zkušenosti s »Časem« i realisty do posledního písmene a vyvracející i to, co jiní dnešní odpůrci (Jiří Karásek, Jos. Pekař) z neznalosti neb z omylu dru Herbenovi koncedují.

[1]) V odpovědi na žádost Kramářovu, aby bylo pověděno, »že kontinuita mezi starým a novým Časem smí se bráti jen cum grano salis. Snad by to nebylo docela vhod našemu výtečnému dru Herbenovi, poněvadž by tím vážná jeho autorita poněkud utrpěla a on by se již tak sebevědomě nemohl procházeti ve své důstojnosti, ale za to by získala celá naše věc, a pro tu by zajisté i on byl k jistým obětem ochoten«.

Úhrnem i z těchto dopisů lze vyčísti značné rozdíly mezi Kaizlem a Masarykem a z toho pochopit jejich pozdější rozchod.

VII.

Byly-li v předchozích kapitolách nastíněny »specifické rozdíly« Kaizlovy osobnosti od osobností jiných, jemu blízkých, zakončeme dle pravidel logiky tuto definici jeho zjevu zmínkou o »genus proximum«, o vlastnostech, které má s mnoha českými a vůbec slovanskými osobnostmi společny.

Kaizl je vědec a politik. Ani jedné z těchto činností nelze od jeho osoby odloučit, a tak výslední dojem jeho zjevu je dvojitý, nikoli jednolitý. Toť vlastnost povšechně slovanská. Kaizl je vědec a politik stejně jako Tolstoj umělec a prorok. I velké i menší individuality slovanské v určité době života opouštějí obor, v němž se osvědčily, i dávají se směrem jiným, a to skoro vždy praktickým. Masaryk zanechává vědy a vyčerpává se politikou, Machar opouští poesii a věnuje se protiklerikální polemice, Březina vůbec přestává psát a oddává se prosté práci denní, Tolstoj opouští formu belletristickou a stává se apoštolem, podobně Mickiewicz, Gogol a jiní. Ani osobnosti zcela zvláštní, na příklad Antonín Dvořák, nevymykají se této dráze: Dvořák, když vyvrcholil svou instrumentální tvorbu symfonií »Z nového světa« a kvartetem G-dur, zanechává komorní a symfonické hudby, v níž obecně uznán byl mistrem prvého řádu, a přechází k zpěvohře a jiným formám, v nichž nikdy tolik nevynikl, a přece nedal se v této úporné snaze žádnými domluvami odvrátit od nové dráhy, jíž mu nikdo neschvaloval. Slovan je povaha pohyblivá, nespokojená, mnohostranná, podnikavá až k hazardnosti: jakmile v některém oboru práce dostoupil vrcholu, obor ten pozbývá proň půvabu, a spěchá zkusit své síly v oboru jiném, třeba neznámém, a během života hledí se stále více blížit k pravdě, odvracet od theorie k praxi, od programu k jeho provádění. Slovan chce všeho se dožít sám osobně, je příliš individualistou, než aby byl spokojen jako Němec úkolem sociální buňky, trpělivě přispívající ke vzrůstu a pokroku celku; Slovan je netrpělivý a nedočkavý. Toť dráha české reformace i dráha jejích sekt oproti katolictví, toť dráha Tolstého od velkolepých úspěchů literárních k oproštění, dráha tak organická, že mnozí literáti a umělci slovanští, neschopní fysicky neb duševně ji nastoupit, padají jako oběti této tragiky — Gogol, Hlaváček, Slavíček, V. Mrštík. V staré formě se vyžili, do nové se neodvažují. I Hus a Jeronym padli z části touto tragikou — tím, že se neodvážili nastoupit sami novou dráhu, šli jako obža-

lování do Kostnice a nechali nad sebou soudit systém starý.

Rys tento je zjevně nutný, organický; jaká jest jeho sociální cena? Vede k pokroku či k úpadku? Otázka, na kterou snad není jednotné odpovědi. Zde Březina, který čím více by lidstvu mohl říci, tím více halí se v povznešené mlčení; tam Machar, který čím méně může nám pověděti, tím hlučněji a neodbytněji se rozkřikuje. Jaké rozdíly! Odbočení od literatury k praxi může býti pokrokem i úpadkem: Machar tímto krokem klesl na prostředního agitátora, Tolstoj vyrostl v pravého apoštola. Psychologický proces tento nemá patrně celkového vlivu na hodnotu osobních výkonův a tedy nečiní Slovany všeobecně lepšími ani horšími jiných ras; nutno vždy posuzovat konkrétní případ a negeneralisovat bezdůvodně. Pro vždy však pamatujme: je marné a zpozdilé činit někomu výtku, že opouští svůj dosavadní obor a dává se na dráhu jinou, marno vytýkat Masarykovi politisování, Mickiewiczovi blouznivou mystiku a podobně: kořeny této vlastnosti tkví příliš hluboko, než aby rada nebo kritika ji mohly odstranit.[1])

Abychom se vrátili ke Kaizlovi: byl jeho definitivní odklon od vědy k politice pokrokem či úpadkem? Nesnadno rozhodnout. V obou oborech vynikl tak, že je zjevem velkým, byť i ne největším. A přechod tento provedl hladce, vyrovnaně, prostě a samozřejmě, jak harmonická a vyhráněná byla všecka jeho bytost. Dojem života jeho je složitý, dvojitý, a přece harmonický, bez přelomu a křečovitých záchvatů, zjev sám tak silný v sobě, že forma jeho činnosti netvořila ho, nýbrž on vtiskoval svůj charakter jí: nepopíratelný rys velkého člověka. Neboť člověk vztyčuje nad přírodu svoji moc autonomní iniciativy, a míra této svézákonnosti je měrou jeho velikosti

---

[1]) Tu a tam jeví se tento rys i mimo Slovany, na př. u Comtea. Snad právě proto jeho spisy došly takové pozornosti u nás, že je nám povahou blízek.

ŽENSKÁ OTÁZKA

Prof. KAREL ANDRLE:

PRIVATISTKY NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH.

Jednou ze závažných otázek dívčího studia na mužských školách středních jest až dosud neujasněný poměr privatistek ku střední škole. Zdá se, jako by rozhodující kruhy byly překvapeny stále vzrůstající frekvencí dívek na školách těchto a odtud vyvěrá snad ona nerozhodnost vzhledem k tomu, jak vývoj půjde dále: buď upravit poměr privatistek k středním ústavům, jež navštěvují, nebo zřizovat nové státní ústavy pro dívky. Připustit koedukaci v plném rozsahu, nebo vykázat jí určité meze, či dokonce zrušit? To jsou otázky, jimiž odborné kruhy nyní vážně se zabývají, a jež v brzku i v parlamentě mají býti projednávány.

Konec zimního i letního období semestrálního je pro privatistky, jejich rodiče i professory řadou nepříjemných dnů. Při t. zv. zkoušení orientačním a při klassifikaci na konci jednotlivých období konferenčních až dosud na privatistky nesmí býti brán zřetel, neboť předpisy toho nedovolují. Jest obava, aby náprava nezůstala na poloviční cestě. Není tomu tak dávno, co denní listy přinesly zprávu, že bude povoleno přibírati privatistky k součinnosti ve škole při zkoušení orientačním, ale nikoliv při klassifikaci. Byl by to malý krok ku předu, jenž však ve skutečnosti by mnoho neznamenal, leda že by se dostalo tím úředního schválení, co beztoho i »proti předpisům« ve většině případů se děje. Privatistky jsou sice ze součinnosti ve škole vyloučeny — ale jak jim to odepřít, když, jak ony samy, tak zejména jejich rodiče vás o to prosí a důtklivě žádají? Z té příčiny je třeba na to upozorňovat, aby zjednána byla náprava skutečná a nikoliv toliko provisorní, čímž správné řešení oddáleno by bylo zase na nedohlednou dobu.

Hromadné zkoušky privatistek ze všech předmětů konají se až na konci každého období semestrálního, a záleží na benevolenci ředitele a zkoušejících, jak prodlouží období zkoušek, aby na jeden a týž den nepřipadlo privatistkám třeba několik předmětů. Výsledek zkoušek neodpovídá ve většině případů skutečnému stavu vědomostí zkoušených. Za normálního stavu věcí mnohá z privatistek, jež vykoná zkoušku s prospěchem pouze »dobrým«, vykázala by jistě při zkoušení v jednotlivých obdobích konferenčních prospěch »velmi dobrý«. O tom třeba uvažovat, mnoho uvažovat. A konečně, řekněme si to otevřeně: jak by vypadal prospěch našich žáků, kdyby na konci období semestrálního musili se podrobiti zkouškám ze všech předmětů během 3—4 dnů, a v takovém rozsahu jako privatistky! Kolísá-li žák v období posledním, má učitel oporu pro posuzování jeho vědomostí ve známkách dvou předchozích období konferenčních — pro privatistky tohoto kriteria není, neboť učitel dle předpisů privatistky ani při zkouškách orientačních volati nesmí. V celé řadě případů učitelé přece jenom privatistky při zkoušení vyvolávají, zejména v třídách nižších, aby je nutili k společné práci a vedli k tomu, aby nezanedbávaly některého předmětu a neponechávaly vše až na poslední chvíli a konečně, aby o jejich vědomostech a nadání se přesvědčili vzhledem ke zkouškám semestrálním.

Je to přece tak pochopitelný a samozřejmý požadavek. »Dolce far niente« platí i v tomto případě a důsledek toho dostavuje se v období zkoušek — pře-

pínání duševních sil, aby se dohonilo, co dříve třeba lehkomyslně bylo zanedbáno. Je těžko vykládat dětem o ekonomii duševních sil, a konečně, i když to pochopí a připustí, většina se dle toho sotva bude řídit. Proto změna v tomto smyslu byla by žádoucí, aby toto, jistě provisorní nařízení bylo odčiněno; ulehčí se privatistkám, a tak mnohá trpkost a zklamání zmizí. Představme si zejména žákyně prvé nebo druhé třídy, jež teprve na ústav vstupují; pro ty je studium dle nynějšího systému skutečným martyriem a přechod příliš náhlý, jenž naprosto neodpovídá úměrnému rozpětí duševních sil.

Snad někdo namítne, že mohou tedy studovati pouze na dívčích ústavech? Tady v prvé řadě rozhoduje majetnost rodičů, mohou-li svoji dceru poslati na dívčí ústav do jiného města. V případě, že rodiče postrádají takových prostředků, nezbývá, než spokojiti se ústavem, který ve městě je, ať už je to gymnasium nebo reálka.

Privatistek na mužských středních školách rapidně přibývá, jak o tom svědčí na př. návštěva gymnasia v Plzni (29), v Jindřichově Hradci (23), v Kolíně (24), v Německém Brodě (25), v Náchodě (38), v Mělníku (24), ač jsou tu teprve otevřeny dvě třídy.

Z moravských gymnasií má největší návštěvu Kyjov (22).

Podobně reálky jsou neméně četně frekventovány: v Písku (37), v Táboře (27), v Pardubicích (25), v Nymburce (22), v Lounech (22), v Mladé Boleslavi (22). — Na Moravě je četně navštívena zejména reálka v Hodoníně (52), v Kroměříži (38).

Celková návštěva v Čechách: na gymnasiích 443, na reálkách 289. Na Moravě na gymnasiích 197, na reálkách 258. Zajímavý je fakt, že v Čechách jsou více frekventována gymnasia, na Moravě reálky.

Zájem pro studium dívek na mužských středních školách stoupá, a je překvapující zejména v těch místech, kde již nějaký dívčí ústav existuje, na př. v Plzni.

Velký rozruch vyvolal výnos ministerstva kultu a vyučování ze dne 27. února 1910, jímž omezen počet hospitantek na mužských středních školách a jímž zároveň zakázáno bylo hospitantky vyvolávati a zkoušeti při vyučování.

Proti tomu čelí návrh poslance dra Koernera ze dne 6. října 1911, jenž žádá zrušení dotyčného výnosu a navrhuje, aby dívky postaveny byly na roveň hochům a v případě, že na mužských středních školách ukazuje se zvýšená frekvence dívek, aby dle potřeby pro ně zřizovány byly státní střední školy. Návrh dra Koernera má býti v nejbližší době projednáván ve vyučovacím výboru parlamentárním a lze v té příčině jistě naditi se nějaké nápravy.

Myslím, že i rodiče našich privatistek mohli by ve prospěch této akce, jež vedena je kruhy školskými a odbornými, vykonati mnoho podáním hromadných žádostí k ministerstvu, aby privatistky na mužských středních školách postaveny byly na roveň žákům. I v tom případě, dojde-li ku zřizování státních středních ústavů pro dívky, otázka dříve dotčená zůstává i nadále důležitou a volající po neodkladné nápravě, zejména v těch místech, kde není naděje, že by brzy ku zřízení takových ústavů došlo. Máme dosud 5 dívčích gymnasií (reál. gymn. »Minerva« v Praze, »Božena Němcová« v Pardubicích, v Brně, ve Valašském Meziříčí a — gymnasium školských sester na Vinohradech), jež vykazují slušnou návštěvu. Že by vláda byla ochotna v dohledné době zřídit řadu nových ústavů, je nemyslitelno. Pak ovšem nezbývá, než dosavadní stav hledět aspoň poněkud zlepšit tím, že privatistkám na mužských středních školách bude přiznána úplná rovnoprávnost s ostatními žáky. Že tím všechny závady dívčího studia na mužských středních školách nebudou rázem odstraněny, je pochopitelno, ale bude to přece aspoň krok ku předu.

Volali jsme neustále po vyšším vzdělání žen — nyní, kdy ženy samy o to se hlásí, je povinností rozhodujících činitelů dívkám přístup k studiu usnadnit tak, aby i rodiny méně zámožné mohly své dcery dáti na střední školu. Stavět se proti studiu žen z toho důvodu, že tím mužům vzniká nebezpečná konkurence ve všech oborech, nepokládal bych za správné.

*

PŘÍSPĚVEK K ŽENSKÉ OTÁZCE SOCIÁLNÍ.

Vídeňská »Allgemeine Arbeiter-, Kranken- und Unterstützungskassa« je výborně zaopatřena pro ošetřování svých nemocných nejlepšími silami lékařskými a laboratořemi i vhodnými venkovskými útulky pro rekonvalescenty. Má svůj svazový dům, koncem r. 1910 měla ve svých službách 262 lékařů a množství lékařů odborných. Má svůj ústav roentgenografický, který v r. 1910 navštívilo 2475 nemocných (několik pěkných roentgenogramů otiskuje též ve svém prospektu) a ústav chemicko-mikroskopický.

Všeobecná vídeňská pokladna se stará vzorně o svoje členky. Má svého odborného lékaře pro nemoci ženské a mimo to ještě čtyři lékařky, které přibrala hlavně proto (jak čteme ve výroční zprávě), že mnohé ženy z vysvětlitelného sice, avšak neodůvodněného studu raději trpěly bolesti, než aby se otázaly na radu mužského lékaře. Lékařky byly četně navštěvovány, tak že za r. 1910 měly ve své ordinaci 10.045 nemocných žen.

Zpráva pokladny chválí si lékařky a jejich působení: »Častokráte vedle ošetření též poučení — zvláště u dělnic mladistvých — výchovně pončilo a požehnané následky přivedlo. Vysvětlení v otázkách zvláště poměrů výživy a obývání, péče o dítě atd. působí zde právě tak užitečně jako léčebný zákrok.«

Avšak největších zásluh o ženy získala si všeob. děl. pokladna tím, že v říjnu r. 1909 otevřela útulek pro ženy (Frauenhospiz), který poskytuje ženám vzorného opatření při porodu. Útulek pro ženy ve Vídni je první léčebný ústav zřízený nemoc. pokladnou a je často navštěvován lékařskými korporacemi i odborníky z ciziny. Vystavěn je v XIX. okrese na tureckém náspu.

Opatrování rodiček i novorozenců je zcela bezplatné. Mimo to každá rodička dostane nemocenskou výplatu jí náležející a, je-li třeba, i výlohy za dopravu.

Výhoda takového ústavu pro dělnické matky je ohromná. Těžká chvíle porodu zvláště u matek neprovdaných je usnadněna, neboť nečiní se rozdílu, je-li porod manželský nebo nemanželský. Porodníci již dávno volali po tom, aby byly zřízeny ústavy pro všecky

rodičky, neboť, jak známo, dívá se moderní medicina na porod jako na čistou operaci, při níž matka je krvavě zraněna. A jako u operace, rovněž tak u porodu má se dbáti největších opatření aseptických, nemá-li se žena vystaviti infekci. Ve světnicích dělnic, ba ani tříd lepších není možno dbáti všech předpisů lékařských. Často překvapí rodičku těžká hodina náhle, že nemůže všecko potřebné připravit, ba ani často ohně a vařené vody není. A což teprve, musí-li býti volán lékař, aby zakročil nástroji, přijde často pozdě, kdy již plod, ano i matka zemřela, a dojde-li k operaci v bytě, je často téměř nemožno dbáti zásad asepse.

V ústavu však nedělka jest stále pod kontrolou, jest důkladně lékařsky vyšetřena a často předběžným zákrokem ušetřena těžká operace a plod zachráněn.

V dělnickém útulku pro ženy stálou lékařskou službu vykonává primární lékař a dva assistenti, jimž pomáhají vyškolené babičky a ošetřovatelky. Odborný dětský lékař dochází ošetřovat novorozence.

Budova útulku je i architektonicky vkusná a účelná a odpovídá nejpřísnějším požadavkům hygienickým. Stojí na nejvyšším bodě okresu, v krásných zahradách s výhledem na Vídeňský les, takže světla i vzduchu má hojnost. Stěny a podlahy se dají omývati, takže je možno dbáti největší čistoty. Rovněž osvětlování, topení a ventilace je dokonalá. Každá nedělka má si přinésti pouze jedno prádélko pro kojence, všechno ostatní má v ústavě.

Útulek je zřízen na 30 postelí pro nedělky a na 5 pro rodící. Reservní lůžka možno doplniti na 6 pro nedělky. Pro každou rodičku je plocha o 10 m^2 a vzduchový prostor o 38 m^3.

R. 1910 vyhledalo útulek 250 členek pokladenského svazu, z nichž 245 zůstalo v ústavě. Narodilo se chlapců 124 živých, 3 mrtví a děvčat 114 živých, 4 mrtvé.

Komplikovaných případů byla téměř čtvrtina, avšak přece počet operací byl omezen na nejnutnější zákroky. Byla prováděna t. zv. vyčkávací methoda, t. j. ponechati pokud možno vše přirozeným silám a přirozenému průběhu porodu. Zakročilo se jen, když pokus vyčkávací selhal, nebo hrozilo-li obzvláštní nebezpečí matce nebo plodu. Počet operací obnáší 13·4%.

Žádná rodička neonemocněla tak často se vyskytujícími infekčními chorobami (horečka omladnic, růže a j.), ani zánětem prsů, který rovněž velmi často se vyskytuje u kojících, nejvíce z nečistoty a neopatrnosti, a nejednou učiní prs nadále neschopným ke kojení.

Rovněž u kojenců dosaženo krásných výsledků, takže žádný neonemocněl vážně: 86·8% dětí bylo živeno matkami, 4·4% dostávaly sterilisované mléko, 8·8% musilo býti částečně živeno uměle. Lehčích onemocnění bylo 3·9%, rozené onemocnění měly 2 děti (zaječí pysk) a 1 Littleovo onemocnění (obrnu dol. končetin).

O radu, vyšetření, poučení bylo žádat v ambulanci 538 žen za rok, čímž uvarovaly se mnohého nebezpečí v těhotenství i porodu.

Hospodářský a humánní význam tohoto zařízení je veliký. Přes 90% rodiček obývalo toliko jednu světnici s rodinou neb i cizími lidmi. Šlechetný úkol vzal na se všeobecný svaz děl. pokladen, že zaopatřil chudým matkám útočiště, kde beze všech závad morálních i hygienických mohou vykonati nejvznešenější a zázračný akt. Škoda, že české proletářské matky mají jen své malé nezdravé světničky a stáje.

J. Lč.

VĚDA

PRAEHISTORICA.

(Sjezd českého archaeologického klubu; praehistorické sbírky v museu zemském.)

Ve dnech svatodušních konán byl v Praze sjezd českých a moravských archaeologů, věnovaný praehistorické archaelogii a anthropologii. Účast byla poměrně velmi četná, přihlíží-li se k ryze odbornému programu sjezdu. Předsedou ex offo byl předseda Klubu prof. J. Matiegka, místopředsedou vrchní rada K. Buchtela, jednatelem inženýr A. Stocký. Za čestné předsedy zvoleni věhlasný polský anthropolog prof. Talko-Hryncewicz (Krakov), zástupce české university prof. L. Niederle, známý badatel na poli diluviálním ředitel K. J. Maška (Telč) a předseda morav. archaeol. klubu, konservátor inž. J. L. Červinka (Kojetín). K sjezdu dostavili se delegáti městské rady pražské (rada Bolina), ústřední komise pro zachování památek ve Vídni (dr. Šimek), čes. fil. fakulta, museum zemské, museum městské, musejní spolek olomoucký, museum plzeňské atd. Tři půldne věnovány prohlídce pražských vědeckých ústavů a sbírek, při universitním kabinetu pro praehistorii uspořádána zvláštní výstavka z bohatých sbírek soukromých, a dvě půldne zaujalo odborné rokování. Při tomto byla především probírána otázka o významu Slovanů v praehistorii. Otázka ta zdá se sice býti u českých praehistoriků vyřízena; když však na loňském sjezdu německých archaeologů v Heilbronně přednáška dvorního rady Toldta (Vídeň) o kostrových hrobech slovanských vyvolala všeobecný zájem a bylo usneseno diskussi o otázce té odložiti na letošní sjezd (Výmar, srpen 1912), k němuž také zvláště slovanští archaeologové a anthropologové byli pozváni, zdálo se býti vhodno, stanovisko slovanských badatelů dříve praecisovati, což se stalo na tomto sjezdu pražském.

K luštění otázky té podal nejprve prof. L. Niederle historický úvod, v němž zvláště doložil, z jakých důvodů Slované již dříve, než se u Němců běžně připouští, zaujímali svá sídla v českých zemích a ve východní Germanii.

O tělesné povaze starých Slovanů promluvili prof. Talko-Hryncewicz a prof. J. Matiegka, zastávajíce obě různá stanoviska o původním typu Slovanů. Praehistorické archaeologii věnovány byly přednášky konservátora J. L. Červinky, prof. B. Horáka, Jos. Siblíka a dra E. Šimka, jakož i souborný referát vrch. rady K. Buchtely, k nimž se pojila namnoze živá debata.

Se zvláštním zájmem setkaly se též přednášky a demonstrace sekce pro výzkum diluvia, především stručný, ale informativní přehled nynějšího stavu geologie diluvia, který podal prof. C. ryt. Purkyně, výklad řed. K. J. Mašky o změnách zvířeny průběhem doby diluviální, při čemž předloženy nadmíru zajímavé příklady variace jednotlivých zvířat (jeskynního medvěda obrovského a trpasličího vzrůstu atd.), demonstrace lidských figurek (z prstových článků diluviálních zvířat řezaných), jež v Předmostí nalezl řed. Maška, a konečně ohlášení nového nálezu diluviální fauny u Brna prof. dr. Woldřichem, který sjezdu předložil zvláště také tam nalezený zub machairodona, — dosud unicum pro česko-moravské diluvium; při té příležitosti předložil dr. Woldřich také zuby jeskynního lva, tamtéž nalezené, které s počátku zavdaly podnět k pověsti, že nalezeny byly zuby lidské.

Všeobecná praehistorie zastoupena byla kritickou úvahou prof. F. Černého o kultuře kamenské, výkladem dra. Eisnera o nálezech na Hradišti u Nasavrk, ukázkami dra K. Chotka z ethnografie, které tvoří parallely k životu člověka praehistorického, a konečně přednáškou prof. Kramáře o použití jazykozpytu k řešení ethnických otázek v pravěku, methody, která sice může leccos objasniti, ale snadno zavádí na scestí.

Při přednáškách a demonstracích bylo použito výborného epidiaskopu zoologického ústavu prof. Vejdovského, řízeného drem Čejkou, při čemž světelné obrazy promítány nejen pomocí diapositivů, nýbrž také z fotografií, vyobrazení, mikroskopických praeparátů a předmětů značných rozměrů. Demonstrace ty těšily se všeobecnému zájmu. — Část účastníků konala konečně exkursi do údolí šáreckého, aby shlédla mocné vrstvy diluviální okolí pražského. —

Ohledně podrobností odkazujeme na zprávu, která o sjezdu bude podána v »Pravěku«. Zde připojujeme jen několik poznámek o významu sjezdu. Sjezd českých praehistoriků v Praze byl svým rozsahem a obsahem zjevným dokladem pro to, jak praehistorické badání v posledních desíti letech zmohutnělo a se zdokonalilo. Jak prof. Matiegka v svém proslovu na uvítacím večírku poukázal, minulo právě 30 let od doby, kdy (1882) se sjeli v Praze poprvé čeští praehistorikové k společnému rokování, jakožto sekce při sjezdu lékařů a přírodozpytců českých a polských.[1]) Vystřídala se tudíž skutečně celá generace. Z hlavních repraesentantů praehistorie a anthropologie na sjezdu 1882 většina zemřela (z Poláků prof. Kopernicki i dr. Ossowski, z Čechů dr. Wankel, P. Wurm, dr. Berger, prof. Woldřich atd.). Dorost sjezdu 1882 (řed. Bř. Jelínek, řed. J. K. Maška, konservátor Kl. Čermák a prof. Matiegka, tehdy studující) tvořil starou gardu sjezdu letošního, k nimž se přidružila řada nových zdatných pracovníků, z Poláků prof. Talko-Hryncewicz.

Dlouhá přestávka vysvětluje se hlavně některými poměry osobními, pro které přes opětovné pokusy nedošlo k svolání sjezdu do Prahy. Nutkavé potřebě vyhovovaly v poslední době opětně konané sjezdy moravského archaeologického klubu, jichž se zúčastnili i praehistorikové z Čech. Na sjezdu kojetínském (1911) došlo konečně k úmluvě ohledně pořádání letošního sjezdu v Praze.

Srovnání sjezdů 1882 a 1912 podává obraz o vývoji praehistorického badání během té doby; nejen že interessentů valně přibylo a zájem o praehistorii značně vzrostl, ale zároveň hromadily se výsledky positivní práce, tak že dojíti mohlo k pořádání sjezdu samostatného, na jiných korporacích nezávislého. To není ovšem pouze zásluhou odborných pracovníků z Čech a z Moravy, nýbrž to jest podmíněno zvláště také postavením a uznáním, jehož si zatím praehistorické badání vydobylo v celém vzdělaném světě. Během posledních 30 let pokračováno ve vybudování nauky té na základech, které jí zajistil hlavně Er. Wocel, tak že dnes jest vědou universitní, zastoupenou zvláštními stolicemi na universitách, pěstovanou ve velké řadě odborných časopisů a čerpající z bohatého materiálu, jemuž se v museích říšských i zemských poskytuje potřebných prostředků.

Tím více musilo nejen odborníky, ale i širší vzdělané obecenstvo překvapiti stanovisko, které zemské museum — ztrativši jediného svého praehistorika — zaujalo k potřebám praehistorie. Vždyť zemské museum představovalo dozajista dosud jeden z vědeckých ústavů českých a neztratilo tento význam, když české vědě rozdělením university zajištěno bylo také místo na universitě; zemské museum musí také vedle jediné naší university býti zachováno pro vědeckou práci a nesmí klesnouti na stupeň pouhého panoptika. Když bylo zakládáno a když bylo přestěhováno do nové budovy, vybírány z českých lidí nejschopnější síly a jména pracovníků v museu byla nejzvučnější v české vědě. Ještě jich tam řada působí. Ale kam to povede, když se dnes vydává heslo, že místo kustoda musí se dostati úředníkovi bez ohledu na jeho kvalifikaci, když o místo se ucházeti smějí jen úředníci z oborů cizích, historik z knihovny, palaeontolog a historik, který nikdy se nezabýval s praehistorií! Jest zajisté smutno, když jeden z kompetentů v archaeologickém sboru mohl vůbec projeviti názor, že k zastávání kustoda archaeo-

[1]) Sjezd na ochranu památek, pořádaný r. 1908 Společností přátel starožitností, při němž byla také sekce praehistorická, měl ráz čistě manifestační.

logických sbírek není žádných odborných znalostí zapotřebí, jako by práce kustoda záležela jen v slepování rozbitých hrnců a oprašování skříní. Tak může úředník zemského musea práci svých kollegů snižovati a na své vlastní povinnosti pohlížeti?!

Ještě smutnější však jest, že názory ty sdíleny byly také od některých členů správního výboru musea, kteří omlouvali své chování tím, že lze se do praehistorie zapracovati, že se dr. Píč také do ní zapracoval. Což neminulo od té doby 20 neb 30 let? Což se poměry zatím nezměnily? To je asi tak, jako by se dnes řeklo, že učitelem se může státi vysloužilý voják, třebas dovedl sotva slabikovati; neboť se ještě před nedávnou dobou dovedl také do toho vpracovati. Dnes, když se ve všech oborech práce kladou vyšší požadavky, nelze snižovati niveau vzdělanosti pro místa při ústavech vědeckých.

Osobní nenávist a vyhrůžky úřednictva toho dosáhly, že prozatím jmenován kustodem praehistorických sbírek dr. Fabian, proti jehož osobě nechceme ničehož namítati, ale který kvalifikace pro místo to nemá, neboť se s praehistorií vůbec před tím nezabýval; nějaký referátek aneb nahodilou intervenci při nějakém nálezu nelze přece pokládati za doklad kvalifikace pro místo kustoda. Pokládáme proto toto jmenování za opatření prozatímní a očekáváme, že správní výbor, resp. praesidium společnosti, jež požívá pro svůj rozhled a dosavadní nestrannost důvěry všech stran, přičiní k tomu další kroky k nápravě chyby, která se stala. Podnět k tomu dán jest návrhy, učiněnými při letošní valné hromadě společnosti zemského musea. Průběh valné hromady přesvědčil zajisté praesidium o nezbytnosti nápravy, neboť dal mu nahlédnouti do shnilého stavu některých organisací, na příklad do sboru archaeologického. Návrh, jedním členem archaeologického sboru učiněný, aby praehistorické sbírky musea zůstaly po 25 let nedotčeny, jest tak absurdní, že praesidium samo hned předem s ním zatočilo tak, aby o něm nemusilo býti hlasováno. Není jasno, co se s tím návrhem zamýšlelo: aby se nově jmenovaný kustos vůbec nemusil »do toho« vpracovati? či aby na věky zajištěny byly nemožné názory prof. Píče, tím způsobem, že se postavil na jeho místo člověk věci neznalý s příkazem, aby 25 let se o sbírky nestaral? Což se pokrok vědy smí zastaviti a dá zastaviti? S takovým programem byl i do správního nýboru kandidován muž k zastávání »zájmů praehistorie«, vlastně zájmů osobních. Většina členů musea projevila ovšem proti tomu zdravý smysl pro účely a zájmy ústavu a proto možno s důvěrou hleděti dalšímu vývoji vstříc.

*

Pelnář J.: **Třes ve svých tvarech, podstatě a klinické ceně.** S podporou Čes. Akademie. Praha 1912. Str. 276. Obr. 117.

Klinické obory lékařské vyznačují se namnoze zvláštním osamostatněním od theoretických lékařských věd; v jejich literatuře bývá často velmi slabá stopa toho, jak si stojí morfologie a fysiologie současná, leckdy dokonce nesou zřejmě ráz zastaralých názorů biologických a na nich rozpřádají svoje úvahy a dohady o poměrech pathologických. Při těžkosti vyložiti vznik chorobných úkazů (a jen na takovém základě je možna racionální therapie) je jistě naprostou podmínkou, aby se pathologové orientovali o přítomném stavu biologických disciplin, jež jsou den za dnem na postupu. Kniha Pelnářova, velký spis zabývající se nejrůznějšími druhy třesení, snažící se zavésti vhodné jich roztřídění, prozkoumati pokud možno jich původ, jakož i ohodnotiti jich význam pro lékařovu diagnosu, je po stránce naznačené velmi dobře fundován, takže není mnoho spisů lékařských v českém písemnictví, jež by se s ním mohly měřiti. Ovšem právě kritické vyšetření pathologických třesů autorem provedené ukazuje, jak obtížno je klásti vědecké základy pro pathologii i při dobré orientaci po dnešní biologii. Autor dochází k jistým všeobecným konceptům myšlenkovým, jež vytyčují dráhu pro další soustavná badání klinická (bohužel dosud tak často jen nahodile a kasuisticky prováděná), zároveň pak upozorňují biology na řadu zajímavých poznatků pathologických, i pro fysiologii pohybu normálního důležitých. — Nákladné dílo podnikl autor z vlastních prostředků — to je stálý trapný symptom našich vědeckých poměrů (podpora Akademie, jindy v hojnosti udílená a často na práce dosti problematického významu, v poslední okamžik, když už spis byl hotov, jen částečně mu hmotnou oběť zmírnila). *E. B.*

LITERATURA

PŘEKLADY KLASSICKÉ NĚMECKÉ LITERATURY.

G. E. Lessing: »*Moudrý Nathan*«. Dramatická báseň o pěti jednáních. Přel. Otakar Smrčka. Světové knihovny č. 969—971. — J. W. Goethe: »*Torquato Tasso*«. Činohra. Přel. Alois Tvrdek. Tamtéž, čís. 961—963. — Novalis: »*Saiští učedníci*«. Přel. a úvod napsal Alfons Breska. Pestré knihovny č. 101. — Heinrich von Kleist: »*Michael Kohlhaas*«. Přel. Jaroslava Votrubová, úvodní slovo napsal Antonín Veselý. Téže knihovny č. 110—111. — Fr. Hebbel: »*Rubín*«. Pohádková veselohra o třech dějstvích. Přel. a informační úvod napsal Alfons Breska. Téže knihovny čís. 62—63.

Díla klassická, jako všechny velké projevy duševního života vůbec, mají kromě své ceny neměnné i cenu proměnnou. Ona jim zajišťuje nesmrtelnost,

tato je příčinou, že se jejich jména v některých dobách ozývají častěji a důtklivěji. Stoupají a klesají, postupují a ustupují, mají svůj kurs na tržišti hodnot. Nebývá to však jen naplnění estetického ideálu, co láká poptávku; často, zvláště v kruzích neuměleckých, promlouvá jejich ideový obsah, pointy politické, náboženské nebo sociální. To platí o Lessingově »Moudrém Nathanu« a o Novalisových »Učedlnících saiských«. Mnohem hlubší a umělecky významnější vztah má naše doba k dílům, jakými jsou »Torquato Tasso«, »Michael Kohlhaas« a drama Hebbelovo. Je může vzíti na potaz v otázkách, které ji právě znepokojují: »Tassa« a celého Hebbela v dramatu, Kleista kromě toho i v novelle.

»Moudrý Nathan« není dramatem, je dramatickou či spíše scénickou básní. Lessing jej tak sám označuje. V něm upouští od přísné techniky, kterou německému dramatu uložil »Hamburskou dramaturgií« a vytvořil vlastní básnickou praxí. Jaký rozdíl od »Emilie Galotti«! Tam vše spoutáno železnými spárami, každá scéna na svém místě, každé slovo nutné. »Emilia Galotti« je vrcholem Lessingovy dramatické komposice, »Moudrý Nathan« jejím uvolněním. V »Nathanu« je básníkovi důležitější obsah než forma. Rozumí se však, že Lessing ani zde nezapřel starého mistra techniky. Třeba si jen všimnouti, jak vlastně napovídá v exposici tajemnou minulost osob, která se má dalším dějem objasniti, jak svádí tolik lidí k společnému zájmu nebo jak připravuje poznání sultána s templářem, templáře s Rechou. V »Nathanu« odvažuje se Lessing dramaticky zpracovati obsah čistě myšlenkový. Pro danou myšlenku hledá konkrétní formu, pro ni teprve kreslí charaktery a spřádá děj, který pak ovšem zůstává vnějším. Morálka »Nathana« nezvítězila dodnes; proto četba tohoto díla může býti ziskem. Klade všecek ethický důraz na mravnost jednání. Ne víra a církevní učení, nýbrž jediné mravní síla a účinná láska je smyslem náboženství. »Moudrý Nathan« je výsledkem velkých theologických sporů, z nichž Lessing vyšel jako vítěz, jako filosofický a náboženský osvoboditel Německa. Lessing odpírá každému positivnímu náboženství. Největším statkem je moudrost. Ji si vykoupil Nathan utrpením jako sám Lessing, který z největších zkoušek a protivenství dovedl se vždy vzchopiti a jíti za svými povinnostmi. Touha osmnáctého věku nachází zde nejušlechtilejší výraz. Sebevědomý duch osvobozuje se z pout litery a hlásá nové evangelium snášelivosti a humanity.

Goetheův »Tasso« podobá se »Nathanovi« tím, že rovněž není tragedií v běžném smyslu. I »Tasso« pohřešuje takměř zevního děje. Ale nepohřešuje tragičnosti jako »Nathan«. Goetheovi bývá upírána schopnost vytvořiti dramatickou postavu a staví se proti němu Schiller. Neprávem. Je sice pravda, že Goethe měl nechuť k hlučné a násilné tragice dějinných konfliktů, ke krveprolévání a vzpourám; ale pro neméně hlubokou tragiku jednotlivcovu, pro utrpení duše, našel slova jako nikdo před ním a nikdo po něm. »Tasso« je drama moderní, nám velmi blízké. Tak blízké, že se s ním ztotožňujeme, že se obáváme podobného osudu. Neboť Tasso je charakter typický, nikoli pouhá výjimka. Označil-li Lesing svého »Nathana« dramatickou básní, věděl, proč tak činí; ne stejným právem však píše Goethe pod název svého Tassa skromné označení »činohra«. »Tasso« i »Ifigenie« mají skutečně zcela jednoduchý a do nitra osob přeložený děj. Uzdravení Orestovo vychází z jeho vlastního nitra, záhuba Tassova rovněž. »Ifigenie« i »Tasso« jsou částmi velké zpovědi, jako »Werther«, bez něhož nelze ani tragiky Tassovy cele pochopiti. Francouz Ampère nazval prý Tassa stupňovaným Wertherem (»ein gesteigerter Werther«), a Goethe k tomu přisvědčil. Goethe podobal se v obou případech svým hrdinům. V době, kdy vznikal »Tasso«, byl rozerván jako nešťastný básník »Osvobozeného Jerusaléma«. Nepřátelství a závist spoluúředníků, kteří mu nemohli odpustiti jeho slávu, přízeň žen a domnělou lehkomyslnost ve vykonávání úředních povinností, ztrpčily mu mnohou chvíli. Poměr k paní Steinové dosáhl právě v této době největší vroucnosti i beznadějnosti. Tu připadl na básníka, jehož osud zdál se mu býti typickým. Zdálo se mu, že se podobá Tassovi. Tak došlo k napsání dramatu. I mezi Ferrarou a Výmarem byly obdoby, ač básník měl zřejmě na mysli obraz dvora renaissančního, jak poznal jeho zbytky na své cestě italské. Ale když psal »Tassa«, nebyl již Tassem, jako nebyl již Wertherem, když psal »Werthera«. Paní Steinové odcizil se již před cestou, po cestě odcizuje se i na venek. Ale i jinak se změnil. Nenechává již za sebe básniti život, nýbrž tvoří sám, třebas navazuje na vlastní zkušenosti. Stojí nad svým životem a dílem jako umělec. Jako ve »Wertherovi« osvobozuje se básník i tuto z vlastního utrpení, obě díla mají mu býti výstrahou před přílišným subjektivismem. Zde i onde ukončil dílo za vlastní zkušeností, tragicky. Tassova poslední slova k Antoniovi,

»Já oběma tě svírám rukama!
Tak lodník konečně se připíná
k té skále, na níž měl se ztroskotat,«

nejsou zárukou lepší budoucnosti. Tasso nosí jed, kterým zhyne, ve vlastní krvi.

»Duch jeho slední konce věcí všech
chce v jedno shrnouti, to daří se
však sotva z millionů jednomu,
a on tím mužem není; posléze
sám v sebe padá, nijak nezlepšen,«

praví o něm Antonio, a ten Tassa zná.

Krásy tohoto podivného dramatu měly vždy dosti obdivovatelů; ale skutečnou lásku má k němu teprve naše doba. V »Tassovi« líčí Goethe takřka člověka našich dnů: hypochondra, člověka vydrážděného a popudlivého, který nesnese života. Hoví slabostem své povahy, nepřemáhá jich, nýbrž dává se ovládati bezmeznou fantasií v životě jako v poesii. Je sensitiv, člověk náladový, nestálý, bez pevné vůle, životní impressionista. Tato nezkrocená, výbušná povaha líčena je s úžasnou introspekcí. Pro ni právě bývá »Tasso« předmětem obdivu. Neobyčejná koncentrace prvků dějových činí jej mistrovským dílem techniky a vzorem hodným napodobení. Jím a »Ifigenií« stvořil Goethe

novou dramatiku, jejímž znakem je přenesení děje z vnějšku do nitra osob.

Fragment Novalisův obsahuje myšlenky o přírodě. Je to jedna z knih romantické školy, které se noří do tajů přírody a snaží se vytvořiti systém přírodní filosofie. Dle »Učedlníků saiských« řízena je tajemná a neproniknutelná příroda, hned hrozná a hned zase mírná a rozumná, podivuhodným, nesnadno pochopitelným zákonem, který se zjevuje pouze přírodozpytcům a básníkům. Věda a poesie jsou jedno, jako jsou jedno příroda a duch. »Čteme-li a posloucháme-li pravé básně,« praví Novalis, »cítíme, že ozývá se jakýsi vnitřní rozum přírody a vznášíme se, jako její nebeské tělo, v ní a nad ní zároveň. Přírodozpytci a básníci vždy se projevili jedinou řečí, jako jeden národ. Co přírodozpytci sbírali v celku a stavěli ve velkých uspořádaných massách, zpracovávali básníci pro lidská srdce na denní potravu a potřebu a onu nesmírnou přírodu roztříštili a přeměnili v rozmanité, malé, příjemné součástky. Zajímali-li se básníci s lehkou myslí více o plynné a prchavé, snažili se přírodozpytci ostrými řezy probádati vnitřní stavbu a poměry článků.« Vážnost, jaké požívá Novalis u moderních básníků a filosofů, dokazuje, že jeho vnitřní pravdivost hlubokých myšlenek o přírodě, o poměru básníka k ní a k vědě, stále se intensivně prožívá.

Abychom viděli, jak dalek byl Kleist romantiky, stačí srovnati jeho novellu »Michal Kohlhaas« s knihou Novalisovou. Kniha Novalisova není sice novella, ale k srovnání jí přece užíti můžeme. Je typicky romantická svým obsahem, formou i osobností básníkovou, jako je novella Kleistova příkladem umění poromantického. Rozdíl dá se označiti slovy: beztvárnost a dokonalost uzavřené formy. Čím se Kleist od romantiky liší, o to nad ni vyniká. Romantika nemůže se vykázati jediným dobrým dramatem, kdežto Kleist je prvním dramatikem XIX. věku; romantika vytvořila jen u Tiecka a to výjimkou skutečné novelly, kdežto Kleist novellu mistrovskou nejen vytvořil, nýbrž udal jí na dlouho směr. U nás, kde otázka novelly stala se do jisté míry časovou, může Kleistův »Michael Kohlhaas« mnohé objasniti. Kleist na poli novelly staví se vedle nejlepších novellistů světové literatury, Boccaccia a Cervantesa. S nimi má společnou nejednu vlastnost a přece je samostatný. Jako oni vybírá si za námět příběh neobyčejný, zvláštní, a jako oni dbá o určitý, ostrý obrys. Od novelly je jen krok k dramatu; proto Kleist, rozený dramatik, mohl se státi i mistrem novelly. Kleist je vzácným umělcem v líčení duševních processů i velkým vypravovatelem. Popisů u něho téměř není; a jsou-li, slouží ději a splývají s ním v pohybu. Dlouhých reflexí a lyrických výlevů, v nichž tonula novella romantická, Kleist nezná. Umí býti názorným bez popisu. Děj vede železnou rukou, zrychluje nebo zdržuje jej dle potřeby a vyvíjí logicky až do nejkrajnějších konsekvencí. Tragedii Kohlhaasovu buduje na nepatrné události, na svévolném chování zemana z Tronkenburgu, který Kohlhaasovi skonfiskoval koně, protože neměl předepsaného pasu. Kreslí jen určitý výsek, ohraničiv jej přesně, a v tomto výseku komplikuje své motivy okolo jediné události. A to vše jasně, přehledně a napínavě, bez popisů a vypravování. Jediným jeho prostředkem výrazovým je děj. Dějem charakterisuje osoby, jichž povahy nejsou dány, nýbrž vyvíjejí se pod vlivem událostí a rostou v typičnost a symboličnost. Je tedy kleistovská novella rozvedením a prohloubením událostí, v níž se zrcadlí osud, to jest charakter hrdin. Kleist je umělec vědomý svých prostředků i cíle, stále bdělý a raffinovaný.

Takovým jeví se i Friedrich Hebbel. I on je v jisté souvislosti s romantikou, ale ještě daleko volnější než Kleist. S romantikou má společnou hlavně hrůzu před triviálností. Proto vyhledává zvláštnost a výjimečnost. Jeho veselohry nedosahují výše jeho tragedií. Děj »Rubína« je pohádkový. Assad ukradne rubín nevídaného lesku, jsa k němu neodolatelně puzen. Je chycen a odsouzen k smrti. Tu se zjeví tajemný kmet Irad a zachrání jej. Od Irada se doví, že v rubín je zakleta kalifova dcera. Assad ji chce vysvoboditi, ale je znovu chycen a má rubín vydati. Než by se drahého předmětu zřekl, raději jej zahodí do řeky. Tím však, že se dovedl zříci svého štěstí, získá je: Fatima je odkouzlena a navrácena svému otci, Assad stane se kalifovým nástupcem a zetěm. Osou jemně pracované, ale nepříliš veselé komedie Hebbelovy jest tragická moudrost »Wirf weg, damit Du nicht verlierst«, leč pro ni snad by se byla lépe hodila forma přísně vážná. Do hlavního děje vpleteno je ne dosti vhodně živlů orientálsky malebných a satirických, za to pohádkové lehkosti tu není docíleno. Ve všem tom čistě veseloherním brání Hebbelovi jeho pessimistický názor světový.

Štěpán Jež.

*

Františka Palackého »poslední slovo«. Blížící se odhalení pomníku Palackého vyvolá asi značnou řadu příležitostných publikací o Palackém; některé se již ohlásily. Prozatím jsou publikace výtvarné nejdůležitější: barevný světlotisk, reprodukující podobiznu od Karla Purkyně, závodí s výtečnou kresbou Švabinského, která cestou nejdůmyslnější kombinace a nejpronikavější intuice křísí zjev »otce národa«, jak se v celé své monumentalitě objevoval v posledních letech života na pražských ulicích. V literatuře přispíšily si Pelclovy švižné a aktuelní »Chvilky« a dle své methody, která by ráda podávala z velkých děl tresť a od vůdčích postav nejzávažnější projevy, zařadily do svého 66.—67. sešitu slibnou publikaci s nadpisem »Fr. Palacký: Poslední mé slovo«. Jest to úplný a doslovný otisk málo známého doslovu k »Radhostu« z r. 1872, jejž »drobné spisy« Fr. Palackého za redakce B. Riegrovy a L. Čechovy rozdělily dle obsahu do I. a III. dílu; tuto se reprodukuje celistvě, ale bez nutné orientační předmluvy i bez jakýchkoliv poznámek. Titul, jehož se mu dostalo v Pelclových »Chvilkách«, jest však nadobro nepřesný, »posledním slovem« Palackého doslov ten nebyl, neboť po něm ještě uveřejnil vznešený kmet tři velmi důležité projevy, dvě stati v »Pokroku« o časových otázkách, nadepsané »Několik slov o náboženství a víře« a »O roztržce v národu Českém«, pak řeč pronesenou 23. dubna 1876 při

oslavě dokončení »Dějin«, jíž bylo by plným právem nazvati Palackého testamentem. Ale konečně na titulu nezáleží; jen když publikace sama jest včasná a případná. Avšak i tu máme pochybnosti: doslov k »Radhostu« obsahuje kromě podstatných a významných míst, jejichž popularisace nelze než schvalovati, také řadu podružných poznámek, které mají cenu pouze jakožto komentář k textům zde neotištěným, na př. exkurs o redakci Musejníka, o sporech pravopisných, o politickém obvinění Marcella Turánského atd.; toť jsou vesměs věci zajímavé pro historika, který zná příslušné články a i jinak jest zasvěcen do časových poměrů, ale pro lidového čtenáře, k němuž se Pelclovy »Chvilky« obracejí, významu to nemá. Bylo by bývalo místno otisknout z doslovu k »Radhostu« jen partie obecně důležité neb poutavé, na př. o účasti Palackého na událostech r. 1848, o sociální, dělnické a volební otázce, o boji autority s rozumem, o humanitě v dějinách, o poměru Palackého k Rusku a panslavismu, připojiti k nim celou onu řeč z r. 1876, případně i oba články z »Pokroku«, třeba ve výtazích a doprovoditi vše instruktivními poznámkami. Takový celek byl by se hodil výborně do programu »Chvilek« a činil by správný nárok na název »posledního slova Palackého«, i na zásluhu, že v slavnostních dnech Palackého přispěl k poznání jeho zásad a snah.

POLITIKA

BRANNÁ REFORMA A ČESKÁ DELEGACE.

Bylo trapno pročítati v těchto dnech žurnály předních našich politických stran a jejich zoufalé pokusy o zakřídování fiaska naší politiky v otázce reformy branné; trapné alespoň tomu, kdo jen poněkud sledoval úvodníky, noticky i polemiky týchž listů za čtyři poslední léta.

Od vypuknutí obstrukce proti bar. Bienerthovi neminulo takřka dne, abychom nebyli bývali »Národními Listy« a »Venkovem« ujištěni, že při branné reformě a finančním plánu »dojde k súčtování s nepřátelským nám systémem«, že tu bude nejlepší, ba jediná možnost a příležitost dokázati, jak absurdní je vláda, nutící celou českou delegaci k taktice oposiční, negativní. A nehlásala to jen žurnalistika. Zcela totéž slýchali jsme také z úst mladočeských a agrárních poslanců, ať bezvýznamných, ať vůdčích. Tímto ujišťováním utěšována byla česká veřejnost zvláště po každém z četných nezdarů pokusů o zjednání předpokladů změny naší oposiční politiky za Bienertha, Gautsche a Stürgkha. Což divu, že stálé opakování této varianty vzbuzovalo v Čechách naděje přepiaté?

Bylo-li již toto vzbuzování velikých nadějí chybou — zkušenosti české politiky s posledním rakousko-uherským vyrovnáním, o němž od dob Koerbrových prohlašováno, že nám vrátí, co jsme pozbyli na svých právech jazykových, a zabezpečí nad to druhou universitu, dokázaly s dostatek, jak to s přílišnými nadějemi obyčejně dopadne — pak, myslíme, je dnešní tupá kapitulace, tak úžasně kontrastující s těmito sliby, chybou dvojnásobnou.

Jí postavila česká delegace svou čtyřletou theorii prostě na hlavu. Najednou bylo by »zúčtování«, o němž se až do omrzení mluvilo, největší politickou chybou, najednou je vojenská reforma, jež prohlašována dříve za politickou předlohu par excellence, něčím naprosto apolitickým — státní nezbytností, jež se nepovoluje vládě, nýbrž státu a císaři. Takové politické filosofii rozuměj kdo můžeš. Nikdo však nebude asi tvrditi, že podobné skoky přispívají k respektu české politiky nahoře a upevňují důvěru k poslancům mezi lidem.

My tvrdíme, že strany mladočeská, agrární a klerikální situace dnešní využíti mohly a měly. Nejsme odpůrci branné reformy, ba uznáváme dokonce, jak vysvítá z článku následujícího, její účelnost; hlásali jsme také vždy, že česká měšťácká politika musí se konečně státi stranou, s níž možno provozovat politiku zahraniční, t. j. s níž možno počítati v otázkách vojenských, poněvadž jen takové strany nabudou ve státě opravdové moci. Avšak pokládáme brannou předlohu za předlohu politickou, jíž vždy byla a je, právě tak jako rozpočet.

Strany, jež pro ni mají hlasovat, musí tudíž dříve míti anebo si teprve zjednati jasno o svém poměru k vládě. Strany sebevědomé tak také vždy činí. U Němců a Poláků toho ovšem zapotřebí nebylo. Jinak u Čechů. Formálně jsou totiž strany mladočeská, agrární a klerikální stále ještě v oposici. (Posl. Udržal to prohlásil ještě ve středu 19. t. m.!!) Hlasovaly sice pro po-

slední rozpočtové provisorium, ale odůvodňovaly to jedině — mimořádným jeho významem hospodářským, takže prý se tím na jejich poměru k vládě ničeho nezměnilo. Při branné reformě byla jistě vhodná příležitost, učinit této neupřímné dvojakosti, jež přece musí býti protivna především zmíněným stranám samotným, konec a zjednat podmínky pro otevřenou politiku vládní. Všechny více méně oposiční strany — sociální demokraty ovšem vyjímaje — tak učinily. Dříve již Slovinci a v těchto dnech Rusíni svou známou obstrukcí. Jen Čechové nikoliv. Ti se báli výčitek illoyálnosti a povolují proto branné předlohy »bez jakéhokoliv jednání s vládou prostě z vlastenecké povinnosti«. Myslíme, že by Němci a Poláci v podobném případu tak hyperloyálními nebyli a vyvodili ze svého oposičního stanoviska vždy důsledky. Byli jsme toho ostatně již mnohokráte svědky při různých státních nezbytnostech, a právě v posledních dnech podali Poláci svou akcí proti bar. Heinoldovi nový důkaz, jak vážně berou sebe menší zkalení svého poměru k vládě. Pochybuje někdo, že by se za oposice zdráhali přivodit pád vlády i při předloze branné?

Čechové potřebovali po pečlivých přípravách v pravém okamžiku jen vážně pohrozit odchodem ze sněmovny, nebude-li vyhověno jejich steskům, zvláště z oboru justice, vyučování a obchodu (odstranění Wesselého, provedení staveb universitních, nových budov české techniky, uspíšení vodních staveb, telefonů atd. atd.); v tom by nikdo nebyl mohl viděti demonstraci proti branné reformě a koruně, nýbrž pouze a jedině proti vládě. Tím však, že ani slovem nedali na jevo svou nespokojenost, dokumentovali, že buďto nemají ministerstvu Stürgkh-Hochenburgrovu co vytýkat a že jsou s ním tudíž úplně spokojeni, nebo že se podrobují německému diktátu, jenž dovoloval vládě vykupovati votum pro branné předlohy u všech stran, jenom u Čechův nikoliv.

A to je obojí stejně smutné. *G.*

*

BRANNÉ PŘEDLOHY,

jež byly za mimořádných okolností přijaty na sněmu uherském, budou v brzku projednány i na říšské radě i není od místa zopakovati krátce, v čem spočívají novoty, jež zavádějí.

Dosavadní stav naší branné moci byl tento:

	důstojníků	mužů
c. a k. vojsko	22.663	290.476
c. k. zeměbrana	4.349	38.663
k. uh. zeměbrana	3.910	27.945
vojsko v Bosně a Hercegovině	406	6.835
úhrnem . . .	31.328	363.919

Dohromady tedy činil mírový stav armády asi 395.000 mužů.

Kontingent potřebný k dosažení tohoto stavu při tříleté službě ve vojště a dvouleté v obou zeměbranách byl tento:

pro c. a k. vojsko	103.100 m.
pro c. k. zeměbranu	19.970 m.
pro k. uh. zeměbranu	12.500 m.
celkem	135.570 m.

Nový zákon má na mysli dvojí: především zvýšiti praesenční stav armády, jež, přirovnáváme-li ji k armádám jiných států o témže počtu obyvatelstva, není právě nejsilnější, a dále zavésti ve shodě s moderními požadavky dvouletou praesenční službu u sborů nejízdeckých. Zavésti všeobecnou dvouletou službu, jako ve Francii a Italii, se nedoporučovalo, neboť právě v jmenovaných státech se u jízdných sborů neosvědčila. Také u námořnictva, kde jde o nejtěžší výcvik technicko-vojenský, nelze snížiti aktivní službu pod dosavadní 4 roky. A tak ponechána u jízdy a jízdního dělostřelectva služba tříletá a kontingent upraven takto:

pro c. a k. vojsko	159.500 m.
pro c. k. zeměbranu	28.000 m.
pro kr. uh. zeměbranu	25.000 m.
celkem	212.500 m.

Zvyšuje se tedy roční kontingent okrouhle o 77.000 m. Jím dosáhne se praesenčního stavu (včítáme-li poddůstojníky, z nichž mnozí budou nadále sloužiti 3 roky) přibližně na 350.000 m. vojska, na 55.000 m. zeměbrany a na 50.000 m. honvédů, tedy okrouhle na 490.000 důstojníků a mužů. Číslo to zdá se mnohému velmi vysoké, ale považíme-li, že Francie při 40 mil. obyvatelích vydržuje armádu o 534.000 hlavách a Italie o 33 mil. skoro 300.000 m., a že v Italii 23%, ve Francii 29% a v Anglii dokonce 33% všech výdajů státních připadá na armádu, nejsou ani mírový stav ani kvota budgetní připadající na armádu v Rakousko-Uhersku (12%) přílišny.

Reforma branné povinnosti bude ovšem spojena s vydáním. Počítá se jednou pro vždy 48 mil. K na Rakousko a 27 mil. K na Uhry; mimo to po 65 mil. K ročně během 12 let. Přišla by tedy reforma branná úhrnem na 855 mil. K. Provedení její bude trvat asi 3 roky v armádě společné, po 6 letech v zeměbranách. Služební doba se poněkud změní. Kdežto dosud trvala na př. 3 léta v linii vojska, 7 let v reservě a 2 roky v reservě zeměbrany, bude podle nového zákona pro vojsko i zeměbranu trvat při pěchotě 2 roky v linii vojska neb v zeměbraně a 10 let v reservě jedné z obou kategorií. Pro mužstvo sloužící 3 léta bude doba reservy zkrácena na 7 let a také v cvičeních záložníků budou úlevy. Jednoroční dobrovolná služba v pěchotě a v námořnictvu bude nadále jen na státní útraty, což značí tedy demokratisaci tohoto zřízení. (Podotýkám, že na př. ve Francii není jednoroční

dobrovolné služby, jakož vůbec není tam žádných možností zkrátit dvouletou službu.)

Veškerých zvýšených nákladů na armádu nepoužije se ovšem toliko, aby zavedena byla dvouletá služba, nýbrž také k tomu, by byly provedeny důležité změny v organisaci armády, by doplněny byly strojové pušky, horské vojskové sbory, pevnostní a zejména technické sbory a rozmnožena byla a sesílena artillerie. O tom však nelze zde obšírněji se zmiňovati, rovněž jako o změně vojenského trestního řádu, o níž bylo pojednáno na tomto místě na podzim od Dra Jaroslava Kallaba.

Celkem vzato, jest nová předloha zákona pokrokem proti dosavadním branným zákonům z let 1889—1895, z nichž zejména nevyhovoval předpis o kontingentu rekrutním, starý 20 let. Má sice některé vady, jež by ještě mohly být odstraněny při projednávání v plenu sněmovním, ale o tom se zde nelze šířiti. Z mnohých stran ukazuje se na to, že dvouletá služba je vlastně jen nedokonale dvouletá, když u jízdních sborů a u části poddůstojnictva potrvá. Ale sbory ty představují přece jen poměrně malé procento vojska. Také bylo řečeno, že počet důstojníků v naší armádě je příliš veliký proti státům jiným (u nás 31.000, v Německu jen 30.000, ve Francii 31.000 při větším mírovém stavu). Ale to není vada, nýbrž právě přednost naší armády, hlavně v případě mobilisace. Nesmíme zapomenouti, že poměr záložních důstojníků k armádě je v Německu jiný než u nás a že ve Francii velká část důstojnictva se doplňuje z poddůstojníků (t. zv. sortis du rang), že tedy tam je při mobilisaci zcela jinak postaráno o potřebné důstojnictvo než u nás, kde při velmi nízkém mírovém stavu vojenských těles má se za mobilisace získati co nejvíc nových jednotek. Ale to jsou věci, na něž zde zacházeti nemohu; chtěl jsem pouze připomenouti podstatu vojenské předlohy, nedotýkaje se při tom nijak její stránky politické.

V. J. H.

ZE DNE

Hanuš Schwaiger. V pondělí dne 17. června přestřihla ukrutná choroba nit života professoru malířské akademie Hanušovi Schwaigerovi, mistru, jenž v českém umění zaujímá osamocené a zvláště čestné místo. Narodil se dne 18. července 1854 v Jindřichově Hradci z rodičů zámožných, kteří chtěli, aby se věnoval doma obchodu. Mladý Hanuš, jehož již dávno zajímalo malířství, dovedl konečně si svou houževnatostí vymoci, že dán byl na vídeňskou malířskou akademii. Upozorniv na sebe perokresbou »Krysaře«, kterou na školské výstavě koupil sám Makart, učinil tím první krok do světa. K chvále Schwaigerově nutno poznamenati, že podlehl velmi málo svým vídeňským professorům. Jeho povaha a sklon umělecký přenesly se přes ně daleko do minulosti. Schwaiger studoval staré mistry i dávné kresby a rytiny v knihách, sbíral starožitnické detaily a tak přiveden byl daleko od svého okolí. Po několikaletém pobytu v Horní Pěně u Hradce, v kteréžto době svými pracemi velké figurální komposice a drsné síly získal si známost několika šlechticů a podal ukázky svého umění obrazového i illustračního též pražskému obecenstvu, splnila se r. 1888 jeho touha podívati se do Hollandska. Za šestiměsíčního pobytu proměnil se i studiem starých hollandských mistrů v hotového hranatého archaistu i nasbíral hojně motivů ze současného života, jež přímo zarážejí vzdorně útočnou silou přesného a drsného postřehu. Navrátiv se do Prahy a vytvořiv vedle jiných obrazů »Rybí trh v Amsterodamu«, jenž je nyní v »Moderní galerii«, odešel následujícího roku na Moravu a vyhlédl si konečně za bydliště krajinu pod Hostýnem; tam našel své Valašsko, tvrdé, rázovité, zahořklé a často i podivínsky fantastické. R. 1899 byl povolán za professora kreslení na českou techniku v Brně a dvě léta na to na malířskou akademii v Praze.

Umělecký jeho vývoj dál se zcela logicky a rovnoměrně, jsa již od počátku podmíněn zálibou v dílech starých německých a hollandských mistrů a realistickým až naturalistickým pojetím výjevů ze současného lidového života. Tyto dvě složky splétají se již na počátku tvorby Schwaigrovy, a již tehdy lze sledovati v jeho tvorbě určité oddíly po stránce obsahové, kdežto formového vývoje u mistra záhy zralého téměř není. Jsou tu fantastické illustrace k pohádkám, hlavně vypravěčů z německé romantiky, archaické obrazy náboženského obsahu nesoucí ráz staroněmecké tektoniky a prozrazující silný a soustředěný talent dekorační, sceny ze života malých lidí v Hollandsku, spokojená bída slovácká a valašská a konečně architektury. Nejen znalost starých mistrů v komposici, nýbrž i napodobení nejpodrobnějších finess v užívání jejich tvářných prostředků a technických úskoků přivedlo obecenstvo, jehož malířský

zrak jest vychován v galeriích, v zasloužený obdiv Schwaigerova umění a učinilo z umělce i na slovo vzatého obnovovatele starých zašlých obrazů. Záhy pronikl Schwaiger také v cizině, která znala lépe než jeho krajané též látkový podklad jeho pohádkových illustrací i historických komposicí (obrazy k Chaucerovi a Hauffovi, scény z »Novokřtěnců«), ale neprávem bylo pochybováno o plné národní příslušnosti rodáka Jindřichohradeckého, kterýž si vyžádal spočinouti pod Hostýnem a jenž malířsky komentoval také B. Němcovou a J. Košína z Radostova a se svou chotí vytvořil ryze českého »Hastrmana«. I jako učitel získal si Schwaiger zásluhy o své žáky v ohledu uměleckém i materiálním, a to zaručuje vedle jeho rázovité, přímé a mužné povahy čest též jeho osobní památce.

Fr. Oupický.

Povznesené stanovisko. Nakladatelství Ottovo vydalo právě péčí paní Anežky Čermákové-Slukové dopisy K. Světlé, Ž. Podlipské a Jana Nerudy, jež se týkají přátelských i milostných styků Nerudových se Světlou. O věci bylo v zimě v našich časopisech mnoho psáno, a též čtenáři »Přehledu« znají podstatu věci; vrátíme se k ní v některém z příštích čísel. Ze všech kritiků věnoval knize první pozornost pan prof. Jindřich Vodák v »Čase« (dne 16. června); však to jest též pochoutka pro tohoto typického nemorálního moralistu! Panu Vodákovi na ničem tak v literatuře nezáleží jako na tom, aby za každým uměleckým projevem a výtvorem našel motivy co nejosobnější, aby z díla literárního udělal závěry co neintimnější; pan professor Vodák neanalysuje, nýbrž pomlouvá, neprovádí psychologické studie, nýbrž klepaří a to vše pod protivnou škraboškou povzneseného moralisty. Běda spisovatelce, o níž se nemorální moralista rozepíše, ať již pochvalně či odmítavě: jest to prostě skandalisace její ženské cti. Machar napsal v řídkém záchvatu vděčnosti o panu Vodákovi »On dovede knihy přímo vyzpovídat«; zcela správně: ale knihy spisovatelek zpovídá tak, jako Jesuita vycvičený na rukověti Alfonse z Liguori zpovídá svobodné i vdané ženy. Dokladů pro své obvinění máme po ruce na tucty. Mlčeli jsme, dokud psal professor Vodák takto o damách žijících, které mají manžely, syny, přátele, ale protestujeme, podkládá-li nemorální moralista naší velké básnířce Karolině Světlé pohnutky zcela nízké a to na základě korrespondence, která jest památkou tragického románu dvou duší snad leckdy bloudících, ale vždycky hrdinských ve svém trpícím lidství. A o nich píše pan Vodák takto: »Světlé běželo stále o to, aby Žofii co možná nejvíc přesvědčovala, že mezi ní a Nerudou nestalo se nic choulostivějšího, že ho udržuje v nejuctivější, nejzdvořilejší vzdálenosti. (Citáty z textu tendenčně vytržené.) Není toho příliš mnoho? Nevtírá se to příliš okatě? Není to jako schválně pořád nadhazováno, aby každá jiná domněka byla potlačena? Nevypadá to, jako když pachatelé zločinu s přehnanou zřejmostí nastrkují falešné a mylné známky? Musili bychom nazvat Nerudu milovníkem velmi nudným, kdybychom uznali authentičnost textu.« A později: »Neruda nejspíš brzy postřehl, že Světlou chytí spíš na románovou roli nežli na lásku a tož jí té románové role dopřál; už proto, že si při tom — třeba velmi upřímně — mohl také zase zahrát svou románovou roli. On hrál rozervance, ona hrála vykupitelku a hvězdu ve tmách a oba vložili do hry co měli: Světlá víc horlivosti a vroucnosti, Neruda víc obmyslnosti.« A na konci referátu: »Nikdo neví, co by se bylo stalo, kdyby Mužákovo odhalení nebylo učinilo násilného konce. Světlá byla tak zamilována do své role, že kdo ví, čeho by byl Neruda nedosáhl.« Doporučujeme panu professoru Masarykovi, aby si přečetl, jak povznesené, jak mravní, jak taktní stanovisko zaujímá jeho list k tragedii dvou nejpřednějších českých spisovatelů; dokud tak neučiní, nemá práva v »Čase« hlásati ethiku společenskou a literární.

Nejdůležitější spolek slezský, Matice Osvěty Lidové pro knížectví těšínské — zastupující na Slezsku spolu s Maticí Opavskou Ústřední Matici školskou — konal minulou neděli svou valnou hromadu. Česká veřejnost nedoceňuje dosud, jak se zdá, význam tohoto spolku a věnuje mu proto málo pozornosti a podpory. Chceme proto alespoň stručně upozorniti na jeho velikou práci, nabývající na půdě národnostně tak důležité, jako je těšínské Slezsko s Ostravskem, zvláštní důležitosti. M. O. L. byla založena r. 1898 v Těšíně několika upřímnými Čechy a měla prvého roku celých 38 členů, 95 zl. příjmů a 26 zl. vydání. Do roku 1908 měla ústředí, jímž byl odbor těšínský, v Těšíně, a od té doby pak v Polské Ostravě. Do doby těšínské spadá zřízení školy v Rychvaldě, ve Frýdku a Volovci, vydržovaných nyní Ú. M. Š. Mimo to vydržovány také školy v Lazech, zřízené obětavostí nár. pracovníků tamtéž. Školky v té době zřízeny v Radvanicích, Michálkovicích, Lazech a Ratimově. Odbory založeny ve všech městech nejohroženějších a v [illegible]ných učiněny přípravy k založení. Kde dosud odborů není, tam vniká M. O. L. přednáškami, nabádáním k četbě a pod. Knihovny buď mají odbory vlastní, nebo vypomáhá knihami kulturní odbor, a to vesměs knihami dobrými. V posledních letech zřízeny obecné školy v Bohumíně, Dol. Tošonovicích, Vrbici a Rychvaldě na Alpince; mateřské školky vydržuje v Petřvaldě 3, v Rychvaldě a v Orlové po 2, v Bohumíně, Dětmarovicích, Heřmanicích, Hrušově, Michálkovicích, Radvanicích, Porembě, St. Městě u Frýdku, Vrbici, Záblatí, Muglinově a Dol. Suché po 1. V Orlové zbudovala nákladem 150.000 K budovu pro české reálné gymnasium, jemuž hradí i věcný náklad a do r. 1911—1912 hradila i náklad osobní. Nyní nese tento Ú. M. Š. Dále vydržuje úplně měšťanku v Lazech a hospodyňskou školu v Orlové. Číselně vzrostla M. O. L. od r. 1898 z 38 členů na 3960 a její obrat peněžní při příjmech z 95 zl. na 122.506 K, vydání pak z 26 zl. na 121.549 K. Jak by teprve vyrostla a co by dokázala, kdyby měla takové hmotné podpory z druhých zemí, jakých se dostává na př. Schulvereinu nebo polské Matici. K penězům si pomáhá M. O. L. hlavně sbírkami při různých příležitostech a nedávno vydala dlužné úpisy po 20 K za 200.000 kor. Nyní je na české veřejnosti, aby je hojně zakupovala; neboť tím poskytuje M. O. L. jen bezúročnou půjčku.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 28. ČERVNA 1912. ČÍSLO 40.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

ŽELEZÁŘSKÝ KARTEL.

Tyto dny konala se ve Vídni anketa o kartelech v železářském průmyslu. Předmětem jednání nebyly jen kartely v železářské výrobě prvotní, nýbrž i kartely průmyslů železo zpracujících, zejména kartel ocelové litiny, kartel výhybek, os a kol železničních atd. Tím hned zpředu byla takřka zavřena ústa důležitým spotřebitelům suroviny prvotní, zejména četným strojírnám, které jsou účastny těchto kartelů více méně podřadného významu, v širší veřejnosti tak jako tak málo známých. Ale i kdyby této okolnosti nebylo, dalo by se stěží čekati, že proti hutím železářským vystoupí seriosní a důležití činitelé tak otevřeně, jak by toho železářský kartel zasloužil. Poměr mezi strojnickým průmyslem a jednotlivými členy kartelu byl ode dávna komplikovaný, chceme-li užiti eufemistického rčení. Železářský průmysl sám jest nejen dodavatelem, nýbrž též značným odběratelem průmyslu strojnického a třeba ne velkého počtu strojíren, tož aspoň závodů, které mají rozhodující anebo vážný hlas v průmyslu strojnickém. Vedle toho jdou nitky obchodní všelijak a nikdy rovně. Trochu světla mohlo být vneseno do této oblasti pro širší veřejnost procesem Brdlík-Kestránek, který odpočívá, jak se zdá, na věky. Chceme-li však být upřímni bez soudního donucení, musíme doznat, že každý větší závod jest něčím kartelu zavázán a že od něho má výhody, které soutěžně jeho posici upevňují. Snad se ozvou[1]) hlasy »expertů« různých při anketě, které budou bouřit proti kartelu železářskému v tom anebo onom směru, avšak na tyto hlasy dlužno se dívat kriticky. Budou to v nejednom případě hlasy, které mají donutit železářský kartel zdánlivým odporem k udělení zvláštních výhod. Zkrátka ze situace se dá těžit pro každého, kdo se dovede jako expert »diplomaticky« chovat.

A tak bude anketa o železářském kartelu, o němž každé hospodářské dítě ví, že jest skutečnou škodou, ne-li pohromou našeho hospodářského života, vlastně obhajobou kartelu. Trusty mají v hrsti zástupcové železářského průmyslu, a to věcně nejslabší, co proti nim bylo a bude vyneseno na této anketě se strany zástupců drobného konsumu a dělnictva, přebijí snadno.

K anketě byly vydány obsáhlé »materialie«, které obsahují mimo jiné též odpověď na vládní dotazník pro kartelní anketu. Odpovědi byly sdělány, rozumí se, kartelem a obsahují nejednu nesprávnost v tom, kde jde o místa choulostivější, též nejednu zúmyslnou povrchnost. Tak na př. tvrdí se v materialiích docela vážně, že neexistuje závaznost odbírati určité předměty výhradně u určitých dodavatelů. Theoreticky dojista. Ale prakticky kartelní právo propinační jest, poněvadž se určité druhy výrobků železářských dostanou právě jen u určitých firem. Ve spise hájí se dále politika cenová, vlastně prý ani určování cen není závazné, nýbrž vyvinulo se jen »obyčejem«, celní ochrana se zúplna nevyužitkuje atd., ceny vykazují stále klesající stupnici, ačkoli mzdy, ceny surovin atd. notoricky stouply. Dá-li se co omluvit na železářském kartelu, jest to nejméně jeho cenová politika. Není to jen absolutní výše železa a polotovarů železářského průmyslu, nýbrž daleko víc ještě ceny, které se umlouvají s jednotlivými odběrateli za uzavřenými dveřmi, a pak to, že naše železárny se nezabývají jen výrobou prvotin, nýbrž že jednotlivé závody vyrábějí všecko »von Polentatopf bis zum automatischen Bügeleisen«, jak se vyjádřil jeden z jejich ředitelů. Má-li kartel vůbec nějakou výhodu pro odběratele, jest jí, že jsou resp. mají být ceny pro všecky rovné.

Všichni odběratelé mohou pak počítat se stejnou soutěžní základnou. Ale nikde nejsou ceny tak málo rovné jako u železářského kartelu. Vítkovické závody na př. konkurují silně našim strojírnám v Haliči a jinde. Plechy, které berou z Zeltwegu anebo odjinud, dostávají dojista s takovou bonifikací, jako žádný jiný stroj-

---

[1]) Článek byl psán před skončením ankety. *P. r.*

nický závod. A docela roztomilé jsou už poměry v Uhrách. Tam vyrábějí železárny nejen stroje pro průmysl, tam konkurují našim hospodářským strojírnám v zemědělských strojích, zvláště v předmětech hromadné výroby, kde se počítává občas také jen s 2 K zisku na kuse, po případě se ziskem ještě menším. »Materialie« uvádějí také příklad, že naše celní ochrana železářského průmyslu nemůže vykonávati nějaký podstatnější vliv na cenu stroje. Spotřebuje-li se prý na 1 q stroje asi polovina železa surového a polovina tyčí, činí ochrana celní necelé 4 K a tato ochrana nehraje prý ve výrobě strojnické žádné vážnější role.

Možná dost, že nehraje, měl-li pisatel na mysli parní stroj. Avšak hraje značnou roli, vezmeme-li na př. pluh. Saen v Lipsku prodává svoje pluhy okrouhle za 40 ₰ 1 kg netto Lipsko. Z této ceny, která jest směrodatna také pro naše strojírny, činí celní ochrana, vypadající na surovinu, 10%, totiž zisk, jakého naše strojírny sotva docilují na hotovém výrobku. A takových příkladů by se dala uvésti celá řada. Cenová politika železářského kartelu jest jednou z hlavních překážek specialisace našich strojíren. Vše jest jasné až přes příliš. Čím speciálnější výroba, resp. čím vyšší základna výrobní, tím širší musí být základna odbytová, to jest tím větší musí být pro výrobek trh. Tím bližší však musí být cena suroviny oné, která jest dána světovým trhem a zahraniční soutěží. K tomuto stanovisku se železářský kartel nikdy nepropracoval.

Naopak. Ceny stanoví se tak, že jednomu závodu dává se do ruky zbraň ubít ostatní. Nejsou to žádné vzácné výjimky, že kartel stanoví vývozní premii, v níž se v materialiích tak »ohání«, jednomu při určitém druhu železa na 5 K, druhému na 3 K a třetímu na 2 K 50 h, ač všecky tři závody vyrábějí týž předmět. Jak mají tyto tři závody doma a za hranicemi soutěžit? Řekne se ovšem snadno, že pro vývoz si může opatřit bezcelnou surovinu (zušlechťovacím řízením), ale majitel menšího závodu za dnešního stavu tohoto řízení to rozumně dělat nemůže, poněvadž náklady a nevýhody řízení při malých kvantech se vyrovnají skoro úplně celní ochraně. To, co bylo uvedeno, jsou jen drobty. Je toho ještě celá řada: dodací lhůty, kartel nevyrábí všecky druhy železa, které průmysl potřebuje (na př. vlnité plechy) atd. To všecko stojí náš průmysl krvavé peníze, odvádíme státu ročně miliony a miliony spotřební daně ve formě cel proto, poněvadž kartel neuznal za vhodné obírat se výrobami méně výnosnými. *M—*

BESEDA

EM. CHALUPNÝ:

ŠESTÝ SLET SOKOLSKÝ.

Sotva jsme si oddechli po pátém sletu sokolstva r. 1907 a po následujících závodech mezisletových, již započalo se s plány a přípravami pro slet šestý, projektovaný v rozměrech ohromujících. V posledních letech kvantitativní rozvoj Sokolstva i jeho popularita vzrostly tak, že překonaly všecko nadání. Čtvrtý slet r. 1901 ještě zůstal celkem v mezích slavnosti spolkové, byť velikolepé. Slet pátý, mnohem větší a s triumfem závodů mezinárodních spojený, rozvířil zájem o Sokolstvo i v kruzích a stranách, které z příčin politických i jiných až dotud se vůči němu chovaly chladně, ba i odmítavě, a hned po sletu rostl počet nových členů jednot sokolských rychlostí závratnou, až převýšil sto tisíc. Dnes pak, po pouhých pěti letech, přichází slet šestý, o němž, ať již kritika o něm bude jakákoli, lze prostě říci: zvítězil předem.

Nebudu podrobně vypočítávat číslice účastníků sletu, této nekrvavé armády, jež národu i Evropě připravuje defilé přes 30.000 mužů, slavnostní přehlídku, jaké si mohou jinde dopřát jen králové, a cvičení přes 10.000 mužů a 6000 žen. Nebudu uvádět ani ohromných rozpočtů sletových, z nichž jediná takořka, zřízení cvičiště, přesahuje čtvrt milionu korun. To vše uvedou a vypočtou jiní. Mne zajímá více otázka, co znamená to vše pro Sokolstvo i veřejnost, čeho jsou tyto číslice svědectvím.

Je to v prvé řadě p r á c e. Práce veliká a úmorná, neúčastníkům neznámá, ba nepochopitelná. Když sta, ba tisíce lidí déle než rok se doslova v potu tváře připravují na jedinou slavnost, jde zjevně o něco vyššího, nežli by byla pouhá slavnost.

Je to za druhé o b ě t a v o s t. Každý sokolský účastník sletu obětuje nejen dlouhou práci, nýbrž i veliké poměrně peníze. Kroje, odznaky a ostatní výlohy sletové činí u každého jednotlivce průměrně přes 100 K, tudíž úhrnem u všech členův a členek přes 4 milliony korun, tedy sumu větší, nežli stačila na stavbu Národního divadla v Praze.

Za třetí n a d š e n í. Ty tisíce Sokolů na slet jdou a jedou, nelitují výloh ani času a námahy, a jedou s radostí; kdybyste někomu z nich účast na sletu zamezili, pociťovali by to jako svou škodu a urážku.

Za čtvrté k á z e ň. Takové kázně a poslušnosti, jako je u Sokolstva, nenajdeme u nás jinde (rozumí se mimo armádu, kde je kázeň nucená, na rozdíl od naší dobrovolné). Jsou i mezi námi značné různosti názorů, mnoho věcí ve vedení

sokolském pokládáme za pochybené, ale před společným podnikem všecky rozpory ustupují a dřeme svorně do úpadu, aby slet dopadl co nejdokonaleji. Což aby ty statisíce krajanů našich i ostatních Slovanů, kteří budou zírat na ovoce naší kázně a svornosti, pomyslily si při tom, že nevidí pouhé divadelní představení, nýbrž vážný příklad pro sebe?

Domky z karet! Nezapomeňme pro opojné ovzduší sletové na skutečnost: Po několika dnech rozejdeme se my i ostatní bratři Slované domů a budeme se vespolek potírat dále. Jaké štěstí, že prostřed těchto bratrovražedných sporů potrvá i napříště několik sokolských ctností, jichž exponentem a ovocem je kouzelná nádhera dnešního sletu!

FILOSOFIE

ARNE NOVÁK:

ROUSSEAU.

Rousseau není uzavřený a mrtvý fakt vývoje, o němž stačí klidně historikům uvažovat a laikům nahodile vzpomínat v jubilejní čas; jest dnes, právě jako před stoletím, živou a vášnivou součástkou kulturního cítění každého z nás. S leckterým jiným z praotců devatenáctého věku vyrovnáme se rychle a lehce; Rousseau, dráždivý a náruživý vzbouřenec, bude nás znepokojovat po celý život.

Neuvědoměle a slepě prožíváme dle fylogenetického zákona takměř celé své chlapectví a jinošství ve vášnivém a citovém zajetí tohoto svobodomyslného a pánovitého Švýcara, kterého není ani třeba čísti, abychom byli nakaženi jeho nebezpečným a dlouho účinkujícím jedem. Pak, prohlédnuvše, že jsme se mu cele oddali, neznajíce ho, prcháme z jeho rozkošného pološera do střízlivého a klidného světla rozumové kultury a tradiční kázně: na vždy s bohem, mladická romantiko, citové blouznilství, přírodní fanatismu, kterými jsi nás napájel, Jene Jakube, svůdče všech nezkušenců a plebejců!

Ale jenom naivní nerozvážnost může se domnívati, že překonala rousseauism, když se vypořádala s romantikou: jako za života vystupoval duchaplný poběhlík ženévský sice bez masky, ale za to v několikerém přestrojení, tak i dnes vbíhá v prarůzných podobách myslícímu Evropanu do cesty.

To, co z horoucích a šlechetných utopií socialismu má skutečné a nepopíratelné kouzlo lidskosti a co dá se sice vyvrátiti logikou, ale nikterak ignorovati srdcem, onen prudký výkřik protestu proti rozporu bohatství a chudoby, ono živelné opovržení k nerovnosti majetkové, najde se v jádře v Rousseauově »Hovoru o nerovnosti«; tam pak, kde socialisté se povznášejí od negace k nové kázni a k novému řádu, hlásajíce sociální despocii, která uskutečňuje ideální typ, mohou se prostě odvolati na odvážné závěry »Smlouvy společenské«. Tato vzpoura utištěných proti majetným a tato konečná víra utopistická ve vládu všech nad jedním Rousseauem promluvila poprve; nepromluvila: zařvala, otřásajíc sloupovím. Před Rousseauem bylo možno o ní nevěděti a naprosto jí nedbati; nám však nezbývá než zabývati se jí. Když ve francouzské revoluci vzpoura ta zachvátila celou Francii a jako požár se rozlévala po Evropě, uvázal ji Rousseauův protinožec Napoleon, jenž vídal stín Jana Jakuba státi u hlav svého polního lože, na čas k řetězu logiky, ústavy a kázně, leč hlas hněvivý a vyjící nebylo možno utlumit. Co prováděl Napoleon v oblasti discipliny veřejné na obranu proti revolučnímu rousseauovství, to podnikl jiný velký logik, Comte, ve sféře myšlení, kde postavil proti citové despocii blouznivých plebejců, vychovaných dle »Emila« a osvícených »Vyznáním víry vikáře savojského«, rozumovou kulturu vědeckého positivismu, který zná společenské základy a neblouzní o nich — ale slovo jeho zaniklo, přehlušeno pathosem právoplatných Rousseauovců, jako Saint-Simona neb Proudhona. Socialism dnešní, méně mlhavý, divoký, enthusiastický než byl onen, který nad četbou »Smlouvy společenské« se rodil v hlavách revolučních, nehlásí se k Rousseauovi přímo tam, kde provádí své reformy, kde se organisuje, kde stává se v sněmovnách a v obcích zákonodárcem; ale jakmile počne se dovolávati lidských, hlubších pudů mass, jakmile se mění v náboženství a ve fanatism, jakmile se šíří jako požár, jiskří a překypuje myšlenkami demokratického Ženévana, v němž občan byl alespoň tak silný jako člověk (a člověk Rousseau byl tvor velice nezkrotný).

Rozpomínáme se, jak ve chvíli, když jsme si vyřešili socialismus, dospěvše k pokojné rovnováze, slučující individualistický positivismus se společenskou postupnou meliorací, uchvátil, zdrtil, na čas absorboval nás Tolstoj se svým hluboce svědomitým novokřesťanstvím. Vyslal jej proti nám týž demagogický psychopompos Rousseau, kterého jsme domněle přemohli v romantice a v socialismu. Neměl nikdy žáka fanatičtějšího: návrat k sedlákovi a k půdě, kult venkova a fysické práce, apotheosa primitivní rodiny a domácnosti jest z »Nové Heloisy«, obnažený exhibitionism pochází z »Vyznání«, jasnopoljanská soustava učebná i výchovná nedá se pochopiti bez »Emila«; Tolstoj nenosil nadarmo na nahém těle medaillonek Rousseauův. Teprve sedlácký, primitivní, pa-

triarchální, nábožný socialismus Tolstého uskutečňuje Rousseauovy představy, či lépe přeludy o obnově přirozeného člověka; teprve pamflet »Co jest umění« dovršuje »discours« o otázce položené v Dijoně, »prospěl-li pokrok věd a umění ku pokažení čili ku vytříbení mravů«; teprve v traktátech šířených Čertkovem domluvil vikář savojský. Bylo třeba skutečného náboženského genia, jakým byl Lev Nikolajevič, aby pochopil a ocenil náboženský význam Rousseauův, téhož Rousseaua, jemuž sedláci, zfanatisovaní pastorem, vytloukli okna, a jenž platí Římu za velkého impostora. Katolíci ovšem neuznají nikdy jeho náboženské velikosti, — na to příliš pohrdal tradicí v církvi, křesťanským zjevením, organisací a historickou koncepcí, byl příliš ným individualistou, na to byl příliš proniknut volným protestantstvím. Katoličtí myslitelé a umělci, od de Maistrea a Comtea po Barrèse a Lemaitrea, jsou mezi zodpovědnými odpůrci Rousseauovými: jaký to anarchista, zmatený fanatik, ničitel a obrazoborec! Skutečně, mezi duchy XVIII. věku nebylo druhého, který by byl tak málo katolíkem a tak mnoho křesťanem. Vyznav Boha všudy přítomného a neskonale dobrého, jenž jest poslední, ale za to nezvratnou instancí mravnosti a pevnou zárukou dokonalosti přírody, učinil konec malodušnému skepticismu, který rozmrzele Boha vystrnadil z mechanického světa. Odmítnuv stejně náboženství rozumové jako dogmatické, odkryl nové zdroje náboženské jistoty, totiž prameny citové, z nichž pili vydatně jeho stoupenci Herder a Schleiermacher, a po nich Tolstoj. Voltaire, Hume, Condillac pokoušeli se o vytvoření náboženství filosofů, — vychování katolické a methoda vědecká pojily se u nich při tom v jednotu; pokus se však nepodařil. Protestantský Ženévan, jenž byl hudebníkem a samotářem, vytvořil citové náboženství básníků. Nemělo sice pražádné ceny sociální ani schopnosti organisační, ale za to utěšovalo srdce v dobách rozpadajících se řádů a států, v něm modlil se k Bohu Goethe i Schiller, Lamartine i Hugo. A my všichni našli jsme v něm za jinošských let úlevu, když jsme již odrostli zjevení a nedorostli ještě vědě, a když kolem nás zela mučivá prázdnota. Dík, Jene Jakube, za tento romantický oltář, vztyčený neznámému Bohu ve vonné houštině panenského lesa!

Rousseau pronásleduje moderního člověka tam, kde namlouváme si býti úplně v závětří cizích vlivů. Není samoty, aby nebyla nasycena jeho záludným a opojným uměním eremitáže: a snad proto hrozí v samotě nám stálé nebezpečí choré melancholie, sobeckého sebepozorování, slabošského kultu vlastní citovosti. Na hory, hvozdy, údolí a lučiny, na noci pod širým nebem, na práci rolníkovu a pastevcovu, na hmyz i ptáky hledíme bezděky jeho očima, upadajíce při tom zhusta v blud, že přírodu si plníme jakousi mystickou posvátností, která vyvěrá z Rousseauova kontrastu přírody a společnosti, položeného dosti zmateně. Není to jen »Werther« Goetheův, venkov George Eliotové, filosofické výlevy Micheletovy, co žije z »Nové Heloisy«; krajinomalba moderní byla by bez Rousseaua sotva se osamostatnila, a příroda velikolepá i důvěrná by podnes neměla ni poloviny svých enthusiastů. Nebylo dobyto těchto úspěchů bez ztrát: pozorování konané stále s přimíšením citovosti a osobního rozechvění nebylo dosti přesné; rozbujení živlů krajinářských uškodilo nemálo komposici; z romantismu zrodil se mystický **naturalismus.**

Rousseau — otec romantiky — toť axioma téměř triviální: v analyse lásky a ostatních směsic pudů a citů, v přírodní malbě, v protestu proti dané morálce, v samolibém individualismu čerpají z románu Juliina a Saint-Preuxova, ale i z krvavě autobiografického »Vyznání« B. de Saint-Pierre, Chateaubriand, Constant, Sénancour, George Sandová, Goethe, Tieck, Shelley, Foscolo, Mácha. Leč stejným právem mohl by se praotectví Rousseauova dovolávati též naturalismus, ač zvedl proti romantice válku. Jako Rousseauovi nepřekáží jim ni v nejmenším při hlasitém zbožnění přírody, že zcela kolísají v jejím výměru; i jim nadšená a polemicky přihrocená tendence musí nahraditi přesné pojetí; z matné té nepřesnosti plyne u obou jakási mystika, která se promítá rhetorikou vzdutou, lyrismem plnodechým a jež má v »Heloise« i u »Macquartů« zakrýti nedostatek vlastního nervu epického. Od rousseauovské romantiky převzali též naturalisté, a to nejen Zola, techniku popisu pro popis, lyrické krajinomalby dusící linii dějovou, v oblasti pak psychologické povážlivé ztotožnění pudů a citů: jsou to prostá hnutí přírodní, tedy svatá a počestná.

Ale snad naturalismu přísluší zásluha, že mimoděk ukázal k neudržitelnosti této esthetiky a poetiky Rousseauovy; veškeré snahy novoklassické reagují dnes svorně proti literárnímu odkazu velkého protagonisty romantismu. Rousseau popřel svobodnou vůli, nám stává se zase tragickým stimulantem životním. Rousseau toužil po sjednocení přírody a člověka, a nové umění inspiruje se zase jejich odvěkým bojem. Rousseau zbožnil vášeň, a my milujeme nade vše její ovládnutí intellektem, ukázněnou vůlí, pevným rozmyslem. Rousseauovi kultura a tradice byly hrobem pravé lidskosti, kdežto my ctíme v nich nejcennější pomůcky skutečného růstu a prohloubení. Ne již pudový a citový člověk, obklopený bujnou a rajskou plností přírody, nýbrž tragický její sok a pán, řídící vše aristokratickou uvědomělostí své osobnosti, vyrůstající z kulturní tradice, ovládá a pravděpodobně ovládne filosofii i román. Překonání a přehod-

nocení Rousseaua stává se problémem našich dnů, a není snad daleka doba, kdy po Nietzscheově vzoru se rozhodne kulturní Evropa pro Voltairea proti jeho antipodu… navzdor všemu socialismu, protestantství a filanthropinismu ovládajícímu davy. Rousseau zaujme tím nové místo v kulturním dramatě — nikoliv poprve. Tak prožil a překonal jej v sobě vedle Napoleona a Kanta největší jeho žák, Goethe: mravní i stilová kázeň mužných »Vyběravých příbuzností« přímo staví se v protiklad k vášnivé rozvolněnosti citu i formy rousseauovského »Werthera«, »Faust« z II. dílu takřka vyvrací »Fausta«, Rousseauovce, z dílu I. a Goethe, bouřlivák, jenž začal polemikou proti státu, rozvíjí se plně právě v státní službě. Nelze říci, že Goethe Rousseaua zapřel a popřel, naopak až do nejpozdějších let rozvíjel a kultivoval Rousseauovy plodné podněty, ať jest to jeho paedagogický optimism, či jeho intimně citový styk s přírodou, ať jest to zlyrisování tradičních forem nebo patriarchální kult rodiny. Goethe však nejlépe vycítil, v čem jest vlastní Rousseauova velikost a tím nám upravil poměr k revolučnímu Ženévanu: Goethe jako Rousseau hledal, znal a miloval celého, plného, jednotného člověka, ne již tu zlomkovitou a strojovou figuru, na niž racionalism redukoval lidství a ten plný, horský a ostrý vítr, jenž duje z osobnosti Rousseauovy působil na Goetha očistně: ne sofismata, nýbrž srdce, ne schema, nýbrž cit, ne hra, nýbrž povinnost, ne tradiční odmocnění, nýbrž plnost skutečnosti — tak zní to, co Goethe přijal z Rousseaua a co přijímáme též my, i když se oddalujeme od osobního pojetí, řešení a zbarvení, které dal svému velkolepému evangeliu Jednotnosti stejně rodem, výchovou a osudem zkrušený dobrodruh vášně a citu.

Dávno nevykládá si filosofie Rousseauova heslo »nazpět k přírodě« v ten smysl, že máme odhoditi veškerou kulturu a odciziti se celé společnosti, nýbrž spíše, že musíme se vysvoboditi ze společenské a kulturní korrupce; v požadavku tom jest stejně dobrý kus pravdy jako bludu. Naše pokolení, které ví, že s Rousseauem se ještě dlouho nevyrovná, bude si jeho heslo vykládati po goethovsku jako pathetický a upřímný výkřik: »nazpět k jednotě!«

MORAVA

Permanentní odbor národně-politický pokračuje ve své práci. Dne 15. června konala se v Brně schůze parlamentární komise českých stran na moravském sněmu za účelem ujednání společného postupu v permanentním odboru vyrovnávacím. Téhož dne sešlo se praesidium permanentního odboru k určení pracovního programu ve příčině těch otázek, jichž projednání s obou stran bylo připuštěno. 26. června jsou schůze užšího odboru školského a užšího odboru pro záležitosti zemské a obecní. 27. června je opět praesidiální porada. Jak známo, byl permanentní odbor národně-politický při svém vzniku posuzován velmi skepticky. Myslilo se všeobecně, že se k žádné positivní práci nedostane. Dnes je však už jisto, že permanentní odbor pracovat bude. Dle nynější nálady nelze již o tom pochybovat, že se obě strany dohodnou o celé řadě důležitých bodů.

»Lidové Noviny« se zase jednou nesmrtelně blamovaly svým hrubým vystoupením proti kandidatuře pí. Vikové-Kunětické na Mladoboleslavsku. List, který sebe pokládá za jedině oprávněnou instanci k rozhodování o tom, co je pokrokové a co není, byl tentokráte opuštěn celou pokrokovou veřejností. Ženské organisace v Olomouci a v Brně uveřejnily prudký protest proti oficielnímu orgánu strany, k níž se samy počítají. Vedení lidové strany pokrokové bylo tím uvedeno do situace ještě trapnější, když »L. N.« pokračovaly v cynickém obhajování a rozvádění svého názoru o ženách, který by jedině pro klerikály mohl býti přijatelný. Můžeme býti proto zvědavi, bude-li lidovo-pokroková strana mlčet k takovému způsobu psaní v jejím oficielním orgánu. Nepříjemného zklamání dočkala se také ve své vždy neomylné prozíravosti redakce »Času«. Nazvala neslušný útok »L. N.« shovívavě pouhým nedopatřením. Na otcovské upozornění to odpověděly »L. N.« delšími články (také po užší volbě), v nichž neodvolaly ani písmeny z toho, co napsaly. Později objevil se ještě v »L. N.« feuilleton od K. St. Neumanna, který v něm dokazoval správnost stanoviska »L. N.«. Ale »Čas« pak již mlčel nadobro, protože poznal asi, že názor »L. N.« v té věci je též názorem — dra Stránského.

Z Brna nepřicházejí poslední dobou zprávy potěšitelné. Sčítání lidu v Brně nedopadlo tak, jak se očekávalo, při letošních volbách do obchodní komory prohráli jsme jeden sbor a j. Úkazy ty svědčí o jakémsi úpadku národní práce v Brně, na nějž v novinách již častěji bylo poukazováno. Přes to náprava se nedostavuje. Právě naopak výsledky voleb do živnostenského soudu v Brně, jež byly tyto dni, dokazují opět, jak zůstáváme hodně pozadu za Němci. Kdežto německých hlasů ve všech skupinách volebních značně přibylo, české straně všude hlasů ubylo, (!) až na malou výjimku. Politování hodný výsledek voleb těch nelze svésti jenom na zvýšenou agitaci Němců, což ostatně není pro nás žádnou omluvou. Bylo konstatováno, že z českých voličů velmi mnozí nevolili vůbec. Účast Němců při volbách byla percentuálně mnohem větší. To zaráží. Místo co by Brno ostatní zemi mělo býti dobrým příkadem, působí vývoj tamních poměrů dojmem stísněným Již to znamená pro nás ztrátu, nejdeme-li vpřed. Bylo by proto již věru na čase, aby se české Brno zase vzchopilo.

V Butovicích konala se 20. června zemským výborem nařízená kolaudační komise. Němci snadno našli si opět záminku, aby kolaudaci mohli oddáliti. Česká škola zůstane tedy zavřena. Současně revanšovala se česká strana Němcům v Čes. Bohdíkově, kdež z podobných důvodů odepřena byla kolaudace tamní německé škole, jejíž stavba již po mnoho let je zdržována. Otevření české školy v Butovicích nebude asi jinak možné než kompensací, která se prý již hledá. S Butovicemi analogických případů je na Moravě více, na př. Filpov (německá škola od r. 1906), Skalička, Krumpach (německé školy), Úsov (česká škola), Brno (sokolna)... a j. Již po delší čas uvažuje se o tom, zameziti protahování staveb z důvodů národně-politických reformou stavebního řádu, která náleží též do komplexu otázek, jichž řešením se má zabývat permanentní odbor smiřovací. Na české straně není dosud jednotného názoru o tom, má-li se na takovou reformu přistoupiti, čili nic. Zdá se být pravda, že Němci by z reformy více těžili než my.

K předešle zaznamenané zprávě o valné hromadě Národní Jednoty pro vých. Moravu připojujeme ještě dodatečně stručnou zmínku o valné hromadě Národní Jednoty pro jihozáp. Moravu, která byla téhož dne (2./6.). N. J. má 531 odborů (65 přibylo) s 25.259 členy (+ 4000). N. J. vydržuje 2 měšťanské školy v Dol. Kounicích, zimní hosp. školu ve Znojmě, obecné školy (spolu s Ústř. Maticí Škol.) v Želeticích, Hustopeči, Komárově, mateřské školky v N. Lískovci, Jundrově a Hustopeči. Mimo to vydržují odbory dívčí školu »Světlá« ve Vel. Meziříčí, obecnou školu a mateřskou školku v N. Černovicích a lidovou malírnu v Telči. Úvěrní ústav, zřízený při N. J., vykazuje 1,022.097·89 K vkladů. Ku podpoře české turistiky slouží »Moravská cestovní a dopravní kancelář«. Příjmy za r. 1911 činily 184.025 K, vydání na školství 127.511 K, na knihovny a časopisy 13.524 K... atd. Smutným faktem je, že příjmy proti r. 1910 netoliko nevzrostly, nýbrž klesly, a to dosti značně — o 8000 K. Úbytek zájmu na národní práci, jevící se též v slabší činnosti vůbec, je důsledkem rozháranosti politických poměrů, jak správně zdůraznil na valné hromadě předseda Máša a j.

Českým soc. demokratům (autonomistům) špatně posloužil svým tiskovým sporem s red. Skýpalou (Mor. slezská revue) před porotou těšínskou soc. dem. poslanec Prokeš, známý též systematickým napadáním Nár. Jednot v »Duchu Času«. Soc. demokratický tisk marně hledí oslabit osvobození red. Skýpaly poukazováním na to, že posl. Prokešovi žádné úplatky dokázány nebyly. To je sice pravda, ale české straně soc. demokratické úplatky byly dokázány. Strana vzala 600 K od německého pivovaru Strassmannova v Mor. Ostravě a 500 K od parní mlékárny Tillovy v Přívoze za zastavení bojkotu. Na tom přece nezáleží, kdo peníze jménem strany přijal, byl-li to právě posl. Prokeš nebo někdo jiný. Strana je kompromitována mimo to mezi slušnými lidmi naprosto nepřípustným způsobem obhajování předáka české soc. demokracie na Ostravsku, dra Witta, který odmítnuv napřed všecky české porotce plaidoval německy a svou obhajobu založil na tom, že red. Skýpalu vylíčil jako nejhoršího protiněmeckého štváče.

—ra.

LITERATURA

KAREL HIKL:

Z NOVĚJŠÍ BELLETRIE.

5. Ironické povídky Šaldovy.

Z rozptýlených četných svých plodů literárních vybírá a řadí F. X. Šalda díla nejcennější a nejosobnější ve svých spisech, které počaly vycházeti nákladem grafické společnosti Unie v Praze. Spisovatel roztřídil je na sedm svazků. První svazek, jejž máme v rukou, nazván Život ironický a jiné povídky a přináší charakteristický výbor z Šaldovy belletrie. Ostatní svazky, jež vyjdou do roka, přinesou kritické medaillony domácí i cizí, román Osud a milost, essaie Mezi přírodou a stylem, cestopisné feuilletony, úvahy a studie literární u výboru a konečně básně.

F. X. Šalda jest podnes v českém literárním světě považován za kritika, málo pozornosti bylo věnováno Šaldovi, umělci tvůrčímu. Šalda kritik byl a jest přečasto uctíván, přehlížen nebo nenáviděn, i jako kritik málo soustavně studován a oceňován. V prvním svazku svých Spisů představuje se nám tvořící umělec tak nově, naléhavě a silně, že plni hlubokých, ryze kulturních dojmů jako na čistých výšinách horských, okříváme, sílíme, věříme v nezhynulou krásu lidské duše. Pronikavý a leptavě ničivý rozum kritický bojuje ve spisech Šaldových s vroucím, naivně milujícím srdcem českým. Duch na raffinovaných výtěžcích západní literatury poučený, jimi prosycený a vznícený podléhá slovanské, české vášni po pravdě a lásce, s ryzostí a životní hloubkou největších mužů našeho národa podanou. A tento rozhodný a jenom s velikým utrpením smiřitelný rozpor naplnil knihu Šaldovu hořkostí a bezútěšností. Není na zemi pro lidi druhu Šaldova místa. Ale tyto dva prvky našly sloučení v umění literárním, ve slově. Byl-li evropský skeptik sarkastický nebo zahořklý, když do dna prohlížel jalové snahy naivních a slepých horlivců, byl- li český člověk tím horoucněji přitahován světlem pravdy intuitivně, snad náboženskou věrou poznané, překlenul nesmírně těžko a bolestně prožitý tento rozpor Šalda umělec svým cítěním esthetickým. Umělec slova, básník jako v zaklinadle vysloví

svá hoře, zvukem, barvou slovní, vystavením obrazu naznačí více, než by učené pojednání mohlo dokázati. Odtud neobyčejná úcta Šaldova k ryzímu slovu, jeho jadrnost a výraznost.

Kdo prohlédá pitvorné snažení lidské, kdo s hlediska nejvyšších duchů obzírá bezhlavou, požitkářskou, opičící se massu, nemá přirozeně důvodu k laciné veselosti, nedovede se smáti, kde se smějí jiní, ani se otáčeti, jak módní vítr fouká. Zasmušile, hrdě a čestně mají vykonati mužné knihy Šaldovy své poselství. Jsou nejvzácnějším projevem uzavřeného a hrdého ducha, neporušeného malichernou společností ani naivním ženstvím. Tento osamělý samotář má srdce neobyčejně vášnivé, ale v jeho povídkách není hloupoučké naivní lásky; kousavý nepřítel společnosti, který se odklonil od veřejnosti a ani ve svých povídkách nenakreslil jediného typu průměrného, miluje lidi vášnivě, miluje v nich čistou, nezkalenou duši. S jakou něžností vzpomíná oklamaná a znechucená Frau Land dětí, jediných snad tvorů srdečných a prostých, jež lze milovati, jež nás neurazí ani nezklamou.

Nesprávně by však soudil, kdo by se domníval, že z povídek našeho individualisty čiší obecná nenávist k lidem nebo omrzelost životní. Naopak. I když se naše zájmy rozešly, i když jsou v bohatém divadle božím lidé ustrojeni a uzpůsobeni směry přerozličnými, bude divadlo krásné a mravné, zůstanou-li herci charakterní, zůstanou-li svými, budou-li vždy na svém místě. To jest ethický imperativ, zásadní kriterion, vysoce kulturní a mravní, podle něhož spisovatel soudí lidi. Neodsuzuje ani tolik, vždyť ty opice nestojí ani za soucit, ani za rozhořčení. Ale mučedníci charakternosti, lidé hrdí a uzavření, velicí i v pádu, jsou nové, slovanské postavy v naší literatuře. Zrazováni jsouce vždy svým leptavým intellektem a věříce přece čistým srdcem ve vyšší pravdu, nenalézají prostředí, v němž by se rozvili, jejich tragicky hluboké počiny zvrtnou se ve výstřední třeštění, nespokojeni mrhají vzácnými silami, žijí vědomě a bolestně své trpké životy ironické. Raffinovaný kulturní člověk moderní příliš se vzdálil té prosté, hrubě chápané přírody, která těší dobrého šosáka.

Takový ironický život, kde vášně míjejí se cíle, poněvadž víme, že ho není, žijí i Jan Varjan i Frau Land, nejšíře vypracované postavy románové. I tragické počínání plukovníka Müntze zvrhne se v karikaturu, schopnosti, okolnosti nebyly úměrně rozděleny. A přece jest útěcha, asyl v marném kolotání zvířených lidských snah a tuh, zjitřených bolestí a zápasů. Je to konečné stadium esthetického vnímání, kdy vášně a bolesti prožhly duši, prošly jí a očistily jako zlato od všelikého rmutu a šlaku. Tenkrát příroda s porozuměním se sklání k ztýrané duši lidské, tvář lidská bolestí se zbělí a zjemní, bolest ohrazuje lidi, aby k nim nepřišlo nic hrubého. Tenkrát lahodná pohoda s takovou bolestí vykoupená dává zazvučeti nebeským slovům slavnostněji, skeptik přerozuje se v umělce, kritik v básníka.

Kategorický imperativ upřímné opravdovosti nejen byl bezpečným uměleckým základem povídkám Šaldovým. V bezradných dobách našich, v zakalených vodách, u nichž třtiny po větru se sklánějí, mají povídky Šaldovy poselství mravní v nejušlechtilejším, to jest esthetickém významu slova. V době, kdy naši uznaní básníci a romanopisci vyvolávají si minulost a stojí bezradně před zašlým životem nebo utápějí svou vůli a přesvědčení v novinářských službách primitivní tendence, postavil Šalda své mravní přesvědčení, nalezl v každé z povídek průchod, po němž vylily se zákonně urovnané, vytříbené ideje neklidného, věřícího srdce. V té imponující cílevědomosti vidím Šaldův veliký čin kulturní, tam projevuje se i racová jeho přednost. Jako Frau Land, i náš autor plněn jest bolestnou touhou po pravdě. Ne nadarmo nalezl umělec slova tak hluboká pro vystižení plápolající, palčivé oné touhy. I on touží po určité, hmatatelné, neodvolatelné pravdě, bolestná touha nítí se v něm a plní ho mukami až hmotnými. Přirozeno, že nenasytná tato touha jest principem tragickým, že jsouc neukojena zvrhá se až v cynickou snahu: přijít nutně všemu na kloub, ať to stojí cokoliv, jako dítě rozbíjí hračku, chce-li poznati v hněvivé touze dokonale věc, která je již znudila. Není divu, ba jest logickou nutností, že z tohoto stadia zbývá Frau Land jen krok k údobí čistě náboženskému, v němž hodnoty esthetické zaměněny jsou za víru v nadpřirozené zasáhnutí do dějů lidských. Až k pravé, hluboké víře dojde Frau Land, k fatalistickému přesvědčení, že Bůh má vždycky pravdu a člověk vždycky nepravdu, pokořuje se naprosto vůli boží a přijímá každý jeho trest jako spravedlivý již proto, že jej odvážila ruka boží.

(Dokončení.)

*

D. S. Merežkovskij: **Luza na postupu.** Přel. Ž. Šebková-Pohorecká. Pelclovy Chvilky, č. 52—53. V Praze 1912.

Dmitrij Sergějevič Merežkovskij, zakladatel symbolistické družiny básnické na Rusi a nyní největší její odpůrce, vyniká v jistém směru vysoko nad soudobé spisovatele ruské. Autor Juliana Otstupnika a Leonarda da Vinci jest člověk vysoké kultury, a nikoli neprávem oddělují jej někteří kritikové ruští od ostatních, ctíce na něm neobyčejné umělecké vzdělání, všestrannou intelligenci a lásku ke kultuře. Velmi dobře vystihl Merežkovského v své »momentce« K. Čukovskij, řka, že v jeho díle literárním jsou samé »věci«, věci kulturní, svědčící o kráse a vznešenosti bývalé, o bývalém způsobu života. Rád se zahloubává do minulosti v románech a povídkách; v novellách florenckých, jako v své trilogii. — Avšak ro-

mantik mění se ve vášnivého kazatele a apokalyptického proroka tam, kde se jedná o přítomnost neb o budoucnost. Přítel minulosti a kultury minulé dobrým instinktem větří »přicházejícího cháma«, jemuž kulturní »věci« nebudou svaty, který všecko promění v peníze a potravu, který nezbuduje chrámů, nýbrž továrny a který radost oka a sluchu zamění radostmi chuti a hmatu. Ideje sociálně-demokratické stávají se Merežkovskému nesympatickými, poněvadž snaží se o to, co má dosud obávaný chám, střízlivý měšťák. Tyto ideje jsou tím nebezpečnější, že zmítají tak obrovským počtem lidí, a zdá se opravdu, že »conglomerated mediocrity« ovládne celým světem. Bohatý měšťák nebude skoupý; nebude však míti vkusu ani záliby pro krásu ani duševní požitky, ježto nehoví jeho tělu ani mu nepřinášejí materiálního užitku; tím hlubší a odpornější bude prostřednost jeho.

U Merežkovského jest velmi dobře možno i v této knížce pozorovati směs člověka raffinovaně kulturního, silně nábožensky založeného a přesně myslícího. Stopy symbolismu přes jeho odpor jsou hodně patrné; dědictví Tolstého hlásí se u něho při srovnání Bakunina s Gercenem; přesně myslící člověk předvídá budoucího cháma, jejž nazývá ďáblem. Náboženská sofistika při polemice s Bakuninem kalí poněkud vývody Merežkovského, který vůbec, jsa přesvědčen o identitě cháma, luzy s ďáblem, příliš mnoho v svém spise dopřál thematu náboženskému.

Šťastná literatura, jejíž osoby mohou býti považovány za typy národního života: Raskolnikov, Bazarov, Levin, Aleša a Ivan Karamazovi, a vedle nich »míšenec reakcionáře a terroristy, poloanděl, poloďábel, Fedor Michajlovič Dostojevskij«. To jsou představitelé intelligence ruské, kteří dle mínění Merežkovského zachrání Rusko před přicházejícím chámem. Ruská intelligence, plná tragiky, jsouc postavena mezi tlakem svrchu, tlakem samoděržavného ústrojí a tlakem zdola, tlakem temného živlu lidového, nemůže se státi měšťáckou, netloustne, nýbrž stává se dle výroku Gorkého, s nímž Merežkovskij nepřímo souhlasí, nejlepší intelligencí na světě; prvním intelligentem a zakladatelem intelligence ruské byl Petr Veliký, a jeho dílo je tragické jako nynější postavení ruského intelligenta.

Horoucně milovati život a hned zase jej přezírati a jím opovrhovati, jest z vlastností slovanských, která všeobecně dá se určiti slovy: upadati z krajnosti do krajnosti, nebo lépe, jak praví Merežkovskij: Když už jednou se hneme, ve všem, v dobru i zlu, v pravdě i ve lži, v moudrosti i v šílenství, docházíme do krajnosti. Zvláště na Rusi mezi intelligencí jeví se tyto protivy; jest otázka, jak je sjednotiti. Nedostatek střední cesty v celém životě slovanském, upadání do krajností u všech Slovanů jest ostatně zjevem tak českým, že všecky neshody nejen uvnitř, ale i zevně dají se touto okolností, kterou poprvé vyslovil Križanič, vysvětliti. Zde dobře vidíme, jak mnohde u Slovanů převládá cit nad rozumem, nad praktičností. Tento zjev můžeme též pozorovati na t. zv. bezbožnosti ruských vrstev intelligence: rozumem dospěli k bezbožnosti, avšak v srdci jejich jest hluboký náboženský cit, takže se dá o nich říci: ústy mne neuctívají, ale srdce jejich není mne vzdáleno.

Merežkovskij jest pravým epigonem Tolstého; hluboký náboženský cit jest v něm stále spojen s myšlenkami revolučními a anarchistickými. Není to mystický anarchism básníka Vjačeslava Ivanova, hříčka slov i skutků; láska, kotvící v Kristu, který pevně tkví v srdci intelligence, plné tragiky, přivede k vítězství její boj proti státu i společnosti, z které se rodí a hrozí »čert, už ne starý, fantastický, nýbrž nový, skutečný čert, opravdu strašný, strašnější než jej malují — budoucí kníže tohoto světa, Budoucí Chám«.

* *J. Folprecht.*

Nové překlady z Rousseaua. Teprve v době Rousseauova jubilea dostává se naší literatuře přibližně úplného překladu jeho hlavních děl; starší generace mohla se vykázati pouze K. Adámkovým převodem »Smlouvy společenské« (1871) a Krecarovým překladem »Emila« (1889); Rousseau jako osobnost literární a umělecká nedocházel povšimnutí. Zájem o Rousseaua byl znovu probuzen oživeným ruchem paedagogickým od počátku XX. věku, jemuž děkujeme též za podrobné ocenění a posouzení vychovatelského významu Rousseauova v II. svazku Kádnerových »Dějin paedagogiky«. »Dědictví Komenského« vydalo v »Knihovně paedagogických klassiků« ve dvou svazcích filologicky i věcně bezvadný překlad »Emila«, na němž spolupracovali R. Brejcha, Jar. Novák a Milan Svoboda (1910 a 1911). Zvláštní ceny knize té dodává rozsáhlá úvodní studie o Rousseauově životě, díle a významu, opírající se o bohatou literaturu i nejnovější; napsal ji Jaroslav Novák, který již dříve v »České mysli« oceňoval nová badání rousseauovská. Z téhož ohniska paedagogického ruchu českého vyšel i nový pečlivý převod »Smlouvy společenské« (1911) od Františka Šelepy, vydaný jako 924.—926. číslo Ottovy »Světové knihovny«, v níž bychom rádi záhy uviděli také překlad památného »Discours couronné par l'Akademie de Dijon«, kde jsou vlastní kořeny Rousseauova myšlení. Rousseauova »Vyznání« přeložil Jiří Staněk (1910 a 1911), do svého, přesně zachovávaného rámce děl memoirových a politicko-historických památek zařadila je Sokolova »Levná Osvětová knihovna«. Nejpozději došlo na Rousseauův převratný a průkopný román »Nová Heloisa«, který se obecně pokládá za vzor moderního romantického románu psychologicky analytického v rámci malby přírodní. Za jeho překladatele se přihlásil Alois Tvrdek, jenž již v pěkných feilletonistických »Dojmech ze Ženevy« (1911) chodil po stopách Jeana Jaquesa; překlad vychází letos v Pelclových »Knihách života«. Totéž nakladatelství ohlašuje vydání monografie O. Sýkory »J. J. Rousseaua život a dílo«. Velmi pěkné a stručné klasobraní z děl Rousseauových v přehledném seřazení pořídily při příležitosti jubilea »Besedy Času« (XVII, 25). Vysokou kritickou cenu měla přednáška F. X. Šaldy pronesená při oslavě Rousseauově, kterou »Museum pedagogické« pořádalo s »Jednotou filosofickou« dne 23. června v »Representačním domě«; přednáška ta zasluhovala by otištění.

SLOVANSTVO

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

XII.

(Politická naznačení z r. 1904. — Memorial 23ti. — Strana reálné politiky. — Její stanovisko k volbám do dumy.)

Vidouce, jakou sílu čerpali naši protivníci, opřevše se o pokrevné živly v jiných okresích, pokusili jsme se hledati pomoci pro svou ideu a své stanovisko v mínění umírněných živlů za hranicí království. V březnu 1904 se konala ve Vídni soukromá konference politická. Účastnili se jí představitelé různých názorů v zemi mimo krajní křídlo za předsednictví zasloužilého pracovníka politického, hr. V. Dzieduszyckého, kdysi předsedy Kola polského v rakouském parlamentě a potom ministra pro Halič. Konference tato usnesla se na »Politických naznačeních pro dnešní dobu«, jež měla býti materiálem pro mínění polské i tisk. Tato naznačení měla nejprve důvěrný ráz, ale později byla vydána tiskem.[30]) Připojuji jejich obsah:

Bod 1, 2 a 4, předvídaje, že v Rusku mohou nastati reformy vnitřní ústavy, varuje polské obyvatelstvo před provokacemi a zavrhuje všechny manifestace, jež by mohly »podrážditi city národa ruského«. Bod 3. vyzývá, aby se »pospíchalo s pomocí raněným a nemocným na Dalném Východě«. Bod 5. vymezuje program politické činnosti na legálné cestě a ukazuje za cíl: postupné dosažení úplné civilní, politické, náboženské rovnoprávnosti Poláků s Rusy a pravoslavnými ve všech částech ruského státu při současném rozšíření autonomických zřízení, jež jsou v jiných částech státu, na polské provincie, při zrušení všech proti nám namířených výjimečných zákonů a uznání práv polského jazyka ve škole, při soudě i v úřadě, což nemá ubližiti jazyku ruskému jako státnímu. Bod 6. a 7. se týče vnitřní práce a pečování o city a sebevědomí národní. Bod 8. mluví o potřebě »přátelských styků s ruským obyvatelstvem«, zavrhuje »jednostranný a bezohledný nacionalismus«. Doporučuje všude a vždy veřejné a zákonité jednání, bod 9. Naznačení vyjímá »práci pro vzdělání lidu a šíření znalosti jazyka a dějin vlasti, což musí bohužel se konati tajně tak dlouho, dokud vítězství rozumu a spravedlnosti neumožní práci zjevnou«. Ale hned v následujícím bodě 10. autorové »Politických naznačení« obracejí se proti »zaměňování této práce s revoluční nebo socialistickou« a »vyslovují politování nad obsahem některých časopisů šířených mezi lidem, zvl. ‚Poláka'«. Poslední 11. bod zavrhuje vydávání provolání, která »svědčí o zdánlivé existenci tajné národní vlády«.

[30]) »Listy Polskie«, Krakov 1904, str. 237.

V říjnu 1904 usnesla se naše skupina, s ohledem na množící se případy, obrátiti se na vládu s vylíčením krajní potřeby revise panujícího systému v zemi a uspokojení nejnaléhavějších potřeb země. Byl to známý později »memorial 23ti«,[31]) podaný tehdejšímu ministru vnitra, kn. Svat. Mirskému. Vycházejíce z předpokladu, že se musíme starati »nejen o dobro naší země, nýbrž i o prospěch celého státu«, ukazovali jsme na osudné poměry, v nichž se nachází naše země, a na potřebu reforem v duchu »rovnoprávnosti, tolerance a ohledu na speciální potřeby, vznikající z odlišnosti země — historické, jazykové a kulturní«.

Akt ten, vypočtený na to, aby došel do nejvyšších kruhů, opatrný v předpokladech, zdrželivý ve formě, podaný kn. Svat. Mirskému v říjnu 1904, byl uveřejněn až po několika měsících (1905), po nových velkých porážkách ruských, po zemském sjezdu v Petrohradě, po jiných prudších memorialech, ve chvíli všeobecného roznícení duší v celé říši a přirozeně i v zemi naší. Vyvolal ostré kritiky a rozhořčení prudších živlů polských.

V říjnu 1905, kořistíc z dovolení zakládat spolky politické, naše skupina se formálně zorganisovala ve »stranu politiky reálné«, ohlásila svůj všeobecný program (publikovaný ve zvláštní brožuře),[32]) jenž jest parafrasí všech uvedených programových myšlenek politických, přizpůsobený novým podmínkám politického života.

Strana reálné politiky se neúčastnila voleb do I. a II. dumy, vidouc, že za daných poměrů nemohou z nich vyjíti její kandidáti. Po rozpuštění II. dumy navrhla strana národně-demokratická jiným politickým skupinám, mezi nimi i realistům, voliti do III. dumy na základě společné listiny kompromisní. Chtěli jsme tehdy jíti do dumy i kola polského na zásadě solidárnosti, ale podmínečné. Chtěli jsme býti zvláštní skupinou v kole na základě vlastního programu parlamentární akce polské. Program tento, otištěný ve zvláštní brožuře[33]), obsahuje: podporu všech sociálních reforem pro dobro pracujících tříd, bez porušení však zásady vlastnictví; odmítnutí teroru; ohrazení se proti čtyřpřívlastkovému hlasování; odsouzení oposice bezohledné k vládě; uznání všech hlavních činitelů ve státě (monarchy,

[31]) Podepsali jej: J. Baranowski, kn. Wl. Św. Czetwertyński, P. Z. Chełmicki, E. Dobiecki, A. Donimirski, M. Godlewski, L. Grendyszyński, K. Komierowski, hr. A. Krasiński, kn. Zd. Lubomirski, hr. St. Lubieński, J. Ostrowski, Er. Piltz, hr. J. Potocki, kn. M. Radziwill, Wl. Spasowicz, L. Straszewicz, A. Suligowski, hr. J. Tarnowski, Br. Wezner, hr. Z. Wielopolski, St. Wydżga.

[32]) »Stronnictwo polityki realnej i jego myśli przewodnie«. Varš., str. 133.

[33]) V záležitosti koncentrace stran. Komunikát výboru strany reálné politiky, Varš. 1907.

parlamentu, vlády); odmítnutí zanášení do dumy zákonodárných projektů, odporujících základním zákonům. Ostatní strany prohlásily, že náš program nemůže společné práci škoditi.

Ale plán, abychom (my realisté) šli do dumy, neměl výsledků z příčin, v brožuře zmíněných.

K charakteristice politického stanoviska musím se ještě zmíniti o zcela klidném chování se polského umírněného tisku od počátku až do konce války japonské a o utvoření, z iniciativy naší skupiny, zdravotního oddílu, vydržovaného z veřejných sbírek. Oddíl ten byl vyslán v létě r. 1904 na Dálný Východ; pečoval o raněné a nemocné bez rozdílu národnosti a získal si vroucí pochvaly vůdců ruských vojsk.

(Pokračování.)

UMĚNÍ

Z OPERNÍHO REPERTOIRU NÁRODNÍHO DIVADLA.

(Dvořákův »Dimitrij«. — Delibes: »Pramen«. — Operní hosté. — Noví debutanti.)

Skoro na samém sklonku saisony slavila opera Nár. divadla vzkříšení »Dimitrije«, který před šesti roky, kdy hudebně i v scénování nově byl vypraven, jen vinou změny v personálu zmizel s jeviště. Čítali jsme o této opeře Dvořákově úsudky domácí i cizí — po výpravě Nár. divadla do Vídně v r. 1892 — a dočítali jsme se z nich, že »Dimitrij« je formou svou dílo zastaralé a zpátečnické, že je veskrze nedramatické, jsouc produktem znamenitého absolutního hudebníka, ale přešpatného dramatika. U nás v Čechách byla to hlavně přeceňovaná autorita professora Hostinského, která podrývala půdu uznání a proniknutí oper Dvořákových. Hostinský ve své jednostrannosti theoretického esthetika viděl v deklamatorním slohu jedinou spásu dramatické hudby. V důsledcích toho on, který na jedné straně o rozšíření a uplatnění díla Smetanova získal si nepopíratelné a nehynoucí zásluhy, na druhé straně vytrvalým narážením Smetanových oper na wagnerovské — sit venia verbo — kopyto uváděl ve zmatek čtenáře své i tehdejší kritiku. Co bylo psáno ve wagnerovském slohu ať skutečném nebo jen domnělém a dílu třeba násilně imputovaném, bylo »pokrokové« a proto dobré, vše ostatní »reakcionářské« a proto špatné.

V letech sedmdesátých a osmdesátých předešlého století byla ještě hudební dramatická reforma Wagnerova něčím novým a revolucionářsky smělým, není proto divu, že stejně jako v ostatním světě i u nás uchvátila mnohé mysli a přesvědčila je o své samospasitelnosti. A v té době bylo přirozeno, že bylo málo smyslu pro hudební krásy Dvořákova »Dimitrije« a pro jeho dramatičnost pohybující se v uzavřených hudebních formách. »Dimitrij« inklinoval vysloveně k staré opeře, nehověl heslu pokroku, proto nemohl dojíti směr jeho komposice schválení. Dnes ovšem je ve světě jinak. Názory o Wagnerově směru jako jedině v hudbě dramatické možném už jsou překonaným stanoviskem. Jen u nás ještě epigoni Hostinského, kteří z kursu vyšlou minci svého mistra rozměňují na drobné, jsou dost naivní, aby věřili, že hlásajíce věci dávno odbyté pracují — nebo, jak se domýšlejí, dokonce bojují — ve službách pokroku. V důsledcích tohoto vyproštění se z jednostranného nazírání na operní sloh dovedeme se dnes spravedlivěji dívat, vážit hudební cenu »Dimitrije« a chápat jeho dramatičnost. Ani z daleka však nedomýšlím se a nechci tvrdit, že dílo této rehabilitace vykonala hudební kritika. Jako kritika stavící se odmítavě k Dvořákově operní tvorbě — k této veřejně, k ostatní více méně skrytě — nedovedla její význam v naší dramatické tvorbě oddiskutovat, tak ani kritika, stavící se nyní na opačný pól, nebyla by s to k životu na scéně a k uznání v širokých kruzích obecenstva ji přivést, kdyby nebylo v ní opravdové životní síly a umělecké potence a kdyby se jí nebyl ujal schopný, intelligentní umělec.

Ne kritika vykonala rehabilitaci »Dimitrije«, ale praktický muzikant, jemnocitný reprodukční stylista, obdařený smyslem pro ryze hudební krásy díla i bystrozrakem pro dramatický karakter její; bystrozrakem, který nedá se mýlit hlasy kathedrových esthetiků o zastaralosti formy a nedramatičnosti skladby. Seznav, že přepracování »Dimitrije« v sloh deklamační bylo hříchem na jeho původních krásách spáchaným a že Dvořák v tomto slohu nebyl svým, vrací se reprodukující umělec k původnímu znění partitury. Aby zvýšil její dramatický spád, škrtá v ní opakování textu a vypouští z ní celé některé partie. Vede svoje zpěváky k tomu, aby — pokud pěvecká jich výchova i umělecké cítění stačí — svoje arie i recitativy dokonale zpívali a s dramatickým výrazem přednášeli. Neúnavně piluje na partu orchestrálním, aby v znící skutečnost uvedl v plné kráse vše, co tvůrčí fantasie geniálního tvůrce ve svém suverenním ovládání orchestrového tělesa v part ten vložila. Četné sbory s úspěchem povyšuje k roli živého účastníka na ději dramatu a po hudební stránce věnuje jich vypracování nemenší péči než orchestru. A celku dává jarý život dramatický, vede jej k úchvatným gradacím i rozvíjí v celé šíři lyrické passáže. Vším tím odhaluje interpret partitury nejen originálnost a myšlenkovou hloubku hudby v »Dimitriji«, ale dokazuje i její vysokou dramatičnost. Boří rázem všechny předsudky, které proti »Dimitriji«

v starší generaci i v nás mladších snad dříve vládly, a staví jej mezi nejdramatičtější naše hudební výtvory. Tento »pouhý hudebník«, který před našima očima 16. června tak nedocenitelně záslužné dílo rehabilitace »Dimitrije« vykonal, je — Karel Kovařovic. —

Baletní repertoir Nár. divadla rozmnožen byl v poslední době nejstarší komposicí Delibesovou. Při dnešní ubohosti hudební produkce v tomto genru znamená i »Pramen« Delibesův obohacení repertoiru, třeba v něm rozkošné půvaby hudby francouzského mistra jsou teprv v prvním rozpuku a třebaže jeho spolupracovník, Polák Minkusz, invenčně mělký routinér, dvěma akty, jež z jeho péra vyšly, úroveň celku značně snížil. Nastudováním »Pramenu«, jež celkem vyhovovalo, ukončil svoji činnost v Nár. divadle baletní mistr a choreograf, pan Achille Viscusi. Sám dobře ohebný tanečník, ale originální a bohatý v invenci nebyl. Zásluhou jeho je, že odstranil některé přežitky starého copu v baletu, věnoval více péče mimické stránce, než dříve u nás bývalo zvykem, a snažil se o kostymní výpravu době i karakteru postav v baletu odpovídající.

Z cizích pěvců hostila naše scéna dva Poláky. Baritonista pan Didur je u nás fenomenálním hlasem a svým uměním od loňského podzimu dobře zapsán. Pochybuji, že kdy na české scéně vystoupil v »Hugenotech« Marcel, který byl by tak dokonale zpíval a tak přesvědčivě hrál. Naše publikum objevilo tentokráte opět velice důkladně svoji nesoudnost a společenskou nevychovanost, vyznamenávajíc potleskem domácí síly, zvláště paní Boguckou, která koloraturní partii Markétky z Valois přímo horrentně zpívala, a nechávajíc bez valného povšimnutí a ocenění mistrovský výkon páně Didurův. Druhý host, pan T. Dura, je tenorista hlasem slušně nadaný, ale pěvecky nedostatečně školený. Také jeho herecké prostředky větším požadavkům nejsou s to vyhověti.

Přímo z pěvecké školy přišly na scénu Nár. divadla dvě mladistvé dámské síly, obě sopranistky, slč. Miňovská a Krátká. Obě přinášejí si hlasy svěží a potřebám velké scény již teď vyhovující, a také pěvecký výcvik obou je činí slibnými silami operními. Slč. Miňovská byla, tuším, už engažována, slč. Krátké měla by býti poskytnuta po úspěchu její Micaely v »Carmen« ještě další příležitost k prokázání způsobilosti pro naši operu. *—lh—*

*

RUDOLF MEDEK:

JOSEF VÁCHAL, GRAFIK.

Přítomný stav české grafiky, maje za sebou soustředivý vývoj kolem tří význačných umělců, Fr. Bílka, F. Šimona a Zdenky Braunerové, v nichž, myslím, se typisovalo úsilí o uměleckou samostatnost grafiky, dává nejčastěji mysliti při snaze o příští perspektivy tohoto mladého u nás umění na dva umělce, kteří šťastně naplňují kvasící sliby svých prvních publikací v posledních pracích, v nichž docházejí podivuhodné jistoty tvarné i myšlenkové. O Františku Koblihovi přinesl tento list před časem reliefní článek pana Adolfa Veselého. Druhý, Josef Váchal, jest širší obci znám méně, jsa milovníkem úzkého kruhu zasvěcených, pro něž vydává své podivuhodné edice, v nichž by, kdo uvykl novotářským heslům současných výtvarných theorií, našel anachronismus, jenž by mu mohl se zdáti nebezpečný, ač jest pouze zdánlivý, ironisující, jako některé skladby Anatola France, a jest v podstatě prostředkem k odvážnější kresbě a bohatější tvarové komposici.

Řada jeho publikací ukazuje nám profil poněkud nedisciplinovaný, bizarní, ironický, milující podivnůstky a extase, drobné kuriosity archaického půvabu i odvážná gesta mystikův a záhadná vidění visionářů. Z několika listův ex libris, známých i z »Veraikonu«, tušíte v něm však umělce, ovládajícího s jistotou neobyčejně soustředěnou rydlo, neboť jeho dřevoryty, sprošťující se místy tíživého naturalismu v detailech a toužící po výrazové čistotě, stávají se technicky velice vyspělými a ryzími podržujíce charakter dřevorytu v nejvlastnějším smyslu tohoto pyšného umění. Již v jeho první knize, nadepsané sektářsky »Vidění sedmera dnů a planet a vypsání, kterak tyto na zemi působí«, se setkáte vedle kouzla čiře primitivní řezby, připomínající desky Guttenbergovy a středověk vzácných rukopisův a inkunabulí, s grafikem, jenž šťastně vyřezal několik nezapomenutelných listů těžkého rázu gotické kultury, vyplněných i zajímavou slovesnou skladbou. Jest tedy také mluvčím jako Bílek, leč nikoli propagátorem ani knězem; texty, jež doprovázejí jeho listy při jisté neobratnosti vyjadřovací a syntaktické a místy obsahovém chaosu mají však stil a charakter, jenž naznačuje nebo prostě lne k vnitřnímu obsahu jeho kreseb. Tak vydal později dvě menší publikace, v nichž k vlastnímu textu připojil řadu dřevorytů vesměs zbarvených středověkem, avšak již osvobozenějších ve výraze a odvážnějších v kresbě; jsou to »Přepékné čtení o jasnovidném Vavřincovi«, knížka plná naivního humoru v textu i v obrazech, a »Veyklad krátký o figuře pravé kozla staženého«, traktát sexuelní, doprovozený čtyřmi výraznými a smělými listy. Ke knize veršů Josefa Šimánka »Božstva a kulty« vytvořil několik dřevorytů barevných, v nichž nalézá dosti záliby, ač zdají se mi býti výtvorem různorodým, při nichž nelze nepocifovati nesouhlasu, byť v nich i došel jisté ekonomie, která je učinila přijatelnými. Za to po knize, přeplněné nesouvislým obsahem kabbalistických znamení a

hrůzných listů martyria, »Z rituálu toledských haeretiků«, schopné, aby děsila a mučila, dospěl k dílu, jež považuji vedle Koblihova »Máje« za nejšťastnější grafickou edici poslední doby.

»Putování malého Elfa«, 15 velikých dřevorytů s úvodní básní Josefa Šimánka jest kniha radostné určitosti tvarné i myšlenkové. Malý Elf se narodí v květu blatouchu na lesní tůni a putuje světem, setká se se skřetem, gnómy, undinou, sylfami a různými »váchalovskými« zjevy, jichž jest celý svět, mandragor, homunculů, vampyr, kde obrazivost umělcova nalézá neobyčejné popudy, leč zklamán a seznávaje, že není ještě jeho čas, se navrací ke své tůni a ve květ, by snil a čekal chvíle radostné doby, osvobozené od přetíženosti kultury a vracející se k původním prazdrojům života. K tomuto prostému ději, tak svěžímu a něžnému, podávajícímu se v primitivní naivitě bez podloženého theoretisujícího pantheismu, se podařilo grafikovi několik velice šťastných dřevorytů technicky prostě dokonalých, na nichž uzříte úsilí v podstatě nové a osvobozenější jeho starších prací, ducha lačného, jenž, zdá se, vyšel neporušen z ohnivých křtů náboženských pochyb a horečných vzepětí k mysticismu, hledajícího zoufale Boha, by se vnořil s vášnivou vůlí v oddanou práci, sledující s kultivovanou ctižádostí výbojných cest české grafiky. Některé listy v »Elfovi« svým stříbřitým šerem a uvědomělou náladovostí jakož i fluidným obsahem, technicky pak něhou i smělostí rydla a odvahou řešení připomínají listy anglických praerafaëlistů; jsou bohaté tvarově, plochy zaplněny jsou v ukázněné poměrnosti, krajinné motivy mají hutné, leč suggestivní rysy: nepůsobí sentimentálně, ale výrazně a kondensovaně. Toto dílo a ještě více díla následující, jež umělec připravuje, dávají v osobnosti Josefa Váchala umělecký zjev, jenž skýtá mnoho vážných možností, ne již slibův, ale zrajícího díla, obracejícího se k budoucnosti, a na jehož význam chtěl tento článek, chvatný a stručný při úspornosti místa, prostě upozorniti.

POLITIKA

ZA JEDNOTNÝM KLUBEM.

Usnesení mladočechů, agrárníků a klerikálů hlasovati pro předlohy branné mělo za následek vystoupení národně sociálních a neodvislých poslanců z Jednotného klubu, jenž tím fakticky existovati přestal. Jsme tudíž dnes zase tam, kde jsme byli před 4 lety. Počne na novo ono surové štvaní, jež jsme zažili za poslední éry positivní politiky, nastane opět doba zrádcování vládních poslanců, výtek jejich zaprodanosti atd., atd. Nesouhlasíme s postupem většiny české delegace v otázce reformy branné, jak jsme vyložili v čísle minulém. Stejně však, ba daleko ostřeji musíme odmítnouti postup národních sociálů a neodvislých. Mladočeši, agrárníci a klerikálové jednali, to nutno uznati, alespoň v přesvědčení, že kapitulace před brannými předlohami je v zájmu národním — tedy s ohledem na celek. Nár. sociálové a skupina neodvislých poslanců provádí však rozbitím Jednot. klubu politiku čistě stranickou. Jde jim jedině o to, aby měli v boji proti mladočechům a agrárníkům volné ruce, jež Jednotný klub poněkud vázal. O tuto volnost jde jim tím více, poněvadž hodlají kořistiti nejen z vládní politiky obou předních českých stran ve Vídni, nýbrž také a snad ještě více z politiky jejich na sněmu zemském. Vystoupili již dílem z komisí sněmovních, dílem ze Svazu poslanců českých na sněmu zemském — rozbitím Jednotného klubu bezprostředně před ukončením smiřovaček zbavili se pak posledních závazků k jistým ohledům v boji stranickém. To je pravý důvod posledních událostí v české delegaci: radikální tábor hotoví se k boji a přípravy k němu určují veškeru jeho taktiku. Jinak, tvrdíme, by bylo k rozbití Jednotného klubu nedošlo. Neboť nikdo nás nepřesvědčí, že by národní naše věc trpěla, kdyby národní sociálové a neodvislí byli i po obratu mladočechů, agrárníků a klerikálů zůstali v Jednotném klubu, a že tudíž jeho rozbití je v zájmu všenárodním.

Osud Jednotného klubu rozhodly tedy zájmy stranické. A zájmy těmito trpěl klub od svých začátků. Povstal ve chvíli největšího úsilí germanisačního, v době, kdy v Čechách nebylo různosti názorů, kdy byl každý až do hlubin své duše přesvědčen, že je možna pouze politika jediná: politika odporu proti systému nám krajně nepřá-

telskému. Tu byl jednotný postup něčím samozřejmým, instinktivním, nutným; tu — za plné oposice— nemusila žádná ze stran obětovati nějak své zájmy agitační věci společné. A jen tato intaktnost zájmů stranických umožnila zřízení klubu. Jakmile nastaly pochybnosti o účinnosti taktiky obstrukční a ostře oposiční, objevily se obtíže. Strany radikální viděly v mírnějším postupu, jejž by dle usnesení většiny musily nastoupiti, nebezpečí pro svoji popularitu mezi voličstvem — a nepodrobily se principu majority. Jednotný klub hlasoval v důsledcích toho při nejdůležitějších příležitostech nejednotně a uváděl se tak čím dál, tím více ad absurdum.

Ukázalo se, že jeho zřízení nebylo výplodem vědomého podřízení se stran prospěchům věci společné, nýbrž výsledkem okamžité, tehdy nutné nálady, citu. Strany jej utvořivší nebyly si vědomy jeho důsledků pro všechny eventuality a nechtěly jich. Proto nesl Jednotný klub v sobě již od počátku zárodek smrti, proto neměl významu politického, který se od něho očekával, proto byl stranám brzy na obtíž. Historie jeho je dokladem, jak mnoho ještě potřebujeme, abychom vybředli z dnešního politikaření a dospěli k — politice.

Rozklad Jednotného klubu povede opět k starému rozvrstvení našich politických stran. Opět vyvstanou známé dva tábory: mladočeši, agrárníci a klerikálové na jedné, národní sociálové a státoprávní pokrokáři na druhé straně. S poslední skupinou půjdou tentokráte též realisté. A i sociální demokraté budou k ní inklinovat více než ke skupině prvé, poněvadž loňské volby vyvolaly mezi nimi a mladočechy nepřátelství téměř zuřivé. Nebude tudíž postavení stran vládních právě záviděníhodné. Zdá se, že se teprve nyní vymstí známá volební dohoda, loni tolik vynášená. Ona jediná mohla snad zabezpečiti trvání Jednotného klubu, jejž prohlašovala za jediný svůj účel, kdyby byla národním sociálům stanovila podmínku, že jednota musí býti zachována, ať již se provozuje politika vládní či oposiční. O to se však »kartel« ani nepokusil, poněvadž mu ve skutečnosti nešlo o ideu, nýbrž o mandáty. A tak neměl jiného výsledku, než zvýšení počtu národně sociálních zásadních oposičníků. Kolik v tom bylo »prozíravosti a velké politické koncepce«, je viděti asi dnes nejlépe. *G.*

ZE DNE

Tímto číslem počíná IV. čtvrtletí »Přehledu«. Žádáme slušně pp. abonenty o obnovení předplatného a brzké zaplacení nedoplatků. Nedoplatky starší dvou roků bude vydavatelstvo nuceno vymáhati.

Národnostní rozdělení rozpočtu zemského. V červnovém čísle Správního Obzoru dokončuje p. Frant. Čihák svou studii o národnostním klíči v rozpočtu zemském. V minulém svém článku (viz »Přehled« X., č. 36.) prokázal číselně, že dle rozpočtu zemského na rok 1912 činí náklad na potřeby oběma národnostem společné 47,158.552 K, na potřeby české 30,675.962 K (62·418%) a na německé 18,469.685 K (37·582%), a že jsme tudíž vůči poměru dle klíče národnostního (64·61%: 35·39%) zkráceni o 1,077.040 korun. Nyní přináší vysoce zajímavá čísla o úhradě zemské. Tato činí na r. 1912 65,713.285 korun. Z této sumy připadá na úhradu společnou 19,452.561 K, na úhradu českou 29,647.817 K (62·79%), německou pak 17,212.909 K (37·21%). Češi tedy platí poměrně o 0·37% více, nežli obnáší jejich potřeba, Němci poměrně o 0·37% méně. Ze srovnání příjmů a vydání je dále vidno, že ze společné potřeby bylo nutno uhraditi půjčkou 58·76%, z potřeby české 5·31%, z německé 6·81%, z čehož vyplývá, že my si hradíme své potřeby poměrně percentem o 1·5 větším než Němci a že bychom si tedy za rozdělení rozpočtu i co do úhrady, což úplně ovšem provésti nelze, musili vypůjčiti o tolikéž méně než tito. Z půjčky 30,590.914 korun, jíž je třeba k úhradě schodku r. 1912, připadá ke krytí výdajů oběma národnostem společných 27,705.991 K (90·57%), českých 1,628.145 K (5·32%), německých 1,256.778 K (4·11%). Půjčky zemského výboru nedějí se tedy ve prospěch Čechů, jak chce světu namluviti tisk německý, nýbrž téměř výhradně ve prospěch výdajů společných. Ze všech těchto důvodů uzavírá autor, že by Čechové, kdyby jim právě nešlo o jednotu země, nemusili býti proti rozdělení rozpočtu dle klíče národnostního. Každá národnost měla by pak ovšem volnost, rozděliti si celkovou sumu dle klíče na ni vypadající na jednotlivé položky dle svých vlastních potřeb. Ku konci své cenné stati ukazuje p. Čihák, že z uzavřeného území bylo v roce 1911 odvedeno na zemských přirážkách 16,276.965·49 K, a že by to tudíž, ježto jedině náklad na německé národní školství na rok 1912 rozpočten jest sumou 16,681.186 K, v té vytoužené německé provincii finančně tak skvěle nevypadalo, jak si Němci představují. Po údajích p. Čihákových bylo by opravdu zajímavo zvěděti, kolik z ostatních zemských berní (mimo přirážky) se odvádí z okresů českých a kolik z německých. Dle Správního Obzoru dalo by se to provésti tím způsobem, že by zemský výbor nařídil zemské účtárně, aby berně tyto napříště ve svých knihách dělila (dle okresů, dle českých a německých hostinských, pořadatelů zábav atd.). Byla by tím konečně získána řádná statistická data o poplatní síle obou národů a učiněna definitivně přítrž humbugu o veliké poplatnosti Němců. Zemský výbor by tu provedl čin velikého dosahu a významu politického. Je to v jeho moci, a doufáme proto, že tak učiní.

O Hanuši Schwaigrovi. Ve Schwaigrově nekrologu poznamenal náš výtvarný referent, jak neoprávněné byly pochybnosti o češství zemřelého mistra; vynořily se ostatně znovu při jeho smrti. Choť zesnulého umělce uznala v zaslánu (v »Čase« 25. června) za dobré prohlásiti v té věci několik authentických a významných slov, která úmyslně citujeme. Nejprve uvádí paní Schwaigrová vlastní výrok svého chotě: »Nechci a zapovídám si celou českou slávu. Český národ pro mne za života nic neudělal, jen polena mně metal pod nohy, kde mohl. Nechci ho přivádět do lživé situace, aby po mé smrti musel brát

útočiště k přetvářce a mne uctívat.« A v duchu Schwaigrově poznamenává jeho družka trpce a, bohužel, správně: »Ať český národ řekne, byla-li v těch slovech nepravda. Vždy, kdykoliv se naskytla příležitost, aby se český umělec nějakou velkou věcí dokumentoval, vždy byl přehlédnut. A jestliže se některá kurážná osoba v jeho prospěch ozvala, strhl se poplach a křik: ‚Co že? Vždyť on je Němec!' Nuže, to je hlavní příčina, proč nechtěl přijmout žádné pocty. Nechtěl, aby se musili páni přetvařovat a dělat Němci oslavu.« Jest dobře, že osobnost tak povolaná promluvila tato slova a rozptýlila škaredý předsudek. Současně rodí se však předsudky a hypothesy jiné, neméně nesprávné. V témže »Času«, kde toto zasláno otištěno, zabývá se známý pseudonym Gamma ve feuilletonu, jinak pietním a informovaném, otázkou, proč Schwaiger poslední dobu umělecky zcela odumřel. A dává na to tuto dle vlastního mínění nejspolehlivější odpověď: »Roku 1900 pokořil se rebel, k[illegible]ř a novokřtěnec filistru a sáhl po bezpečném krajíci z jeho ruky. Podrobil se — nesmířil se. Ať byly motivy jeho vstupu do státní professury kterékoliv, zdá se mi: byla to oběť, jejíž těžkosti sotva lze docítit. Krysař stal se buržoou, zaklínač duchů c. k. professorem, buřič a přítel tuláků solidním filistrem. Podešel jho filosofie a morálky kabátové, — od té chvíle bylo nemožno, aby c. k. professor ještě stále okázale dráždil filistra obrazy ze života černé holoty dole, přesvědčoval jej o rovnosti jeho s touto odranou spodinou života; včera se tak žilo a v souhlase s životem malovalo — dnes se žilo jinak. Tedy bylo nutno přestat malovat. Nebo malovat po dřívějším způsobu? malovat jako krysař a žít jako buržoa? Nemožno.« Protestujeme v zájmu umělecké ethiky proti těmto sentimentálně proletářským bludům, které jsou docela zastaralé, a které ve Francii neb v Německu, zemích opravdové výtvarné kultury, neodvážil by se žádný vážný list otisknouti. Od umělce, který v sujetech a v citovém ladění projevuje sociální cítění a soustrast proletáři, může kritik žádati, aby v soukromí nesmýšlel, necítil, nežil jako buržoa a filistr, ale to přece neznamená, že se má umělec ten vylučovati z hmotných a společenských příznivých podmínek, kde se může věnovati tvoření bez úmorného zápasu o krajíc chleba. Kdo má opravdový smysl pro vážnost a ethiku umělecké práce, musí cele souhlasiti se snahami, jež zajišťují, a to pokud možno záhy, malíři, sochaři, literátu takový hmotný blahobyt, že může se oddati jen svému dílu a jeho klidnému růstu. Docela pak nevidíme v tom pražádné neštěstí, že se stal Schwaiger c. k. professorem, nota bene ne kdesi na průmyslové škole, nýbrž na malířské akademii; měl k tomu výborné nadání i šťastnou povahu, nač jeho žáci nezapomenou. Murgerova bohéma se dnes líbí asi tak jen kvartánům a nezlepší se ani za mák, dá-li se jí proletářsko-sentimentální pointa.

Umělecké vyznání Mik. Alše. Svoje »Paměti«, z nichž bylo v »Přehledě« již leccos citováno, proplétá Alois Jirásek charakteristickými ukázkami z přátelské korrespondence Mikuláše Alše, s nímž byl od studentských let v stálém styku. V 38. čísle »Zvonu« čteme úryvky z listu poslaného Aloisu Jiráskovi 20. června 1883 a v nich tato památná slova: »Přemýšlím, jak bych nejlépe své vlohy platně osvědčil, avšak přišel jsem a přicházím k tomu náhledu, že můj talent je již se mnou srostlý, a že bych s ním nepochodil ku svému uspokojení, byť bych se i v Mnichově v roce neb dvou řemeslu přiučil. Jednoduše jdu cestou Manesovou. Manes, mistr, ještě podnes oceněn není — českému umění ještě denice daleka, a přece chci i uměním tím vlasti svoji hřivnu přinést, a co pak? Nezbývá než boj, práce, v proudu materialistů držet pevně svůj ideál, urážek těch nejhrubších nevšímání.«

Desátky z máty a z kopru. Článek Alfréda Fuchse o židovské otázce v předešlém »Přehledu« vzbudil v českožidovských kruzích živou pozornost; nad leccím v něm potřásali čtenáři hlavou, nejvíce však nad tím, že v něm slovo »žid« psáno velkou písmenou. Pokládáme za potřebno poznamenati, že učinila tak redakce sama, pozměnivši způsob psaní auktora stati; zdálo se nám, že v úvaze o Buberovi a Weiningrovi poslouží dobře informaci, jestliže se zachová i jejich orthografie. Ale dostali jsme projev, z něhož vyjímáme: »Mezi českými židy jest o minuskuli a majuskuli slova žid horší boj, než kdysi mezi Jotisty a Ypsilontisty, Václavy a Wáclawy, Oudy Matice české a Audy Českého Museum. Neboť žid lze psáti s velkým Ž jen, jsou-li židé národem.« A pisatel poznamenává správně: »Myslím ostatně, že tento zdánlivě směšný spor o písmenka je alespoň pro dnešní židovskou otázku dosti dokumentární.« Ochotně zaznamenáváme toto mínění a rádi připouštíme jeho oprávněnost. Jest jistě od českých židů i Židů záslužno, že dávají desátky z máty a z kopru a z kmínu, jen ať při tom neopouštějí to, co těžšího jest v zákoně, soud a milosrdenství a věrnost!

Na článek o literatuře v Národním divadle z předposledního čísla »Přehledu« nebylo nikým z divadelní správy odpověděno. Zdálo by se tudíž, že můj útok se prostě ignoruje. Ale není tomu tak. Bojuje se proti mně zvláštními zbraněmi: ne zjevně, ale po straně, ne argumenty, nýbrž pomluvami. Kolportují se totiž, nevím zda z ředitelství či odjinud, pověsti, že dnes útočím jen proto, že k divadelní správě již nepatřím; že jsem v divadle dostal »výpověď«, a proto že se nyní — mstím.

Jediný »Venkov«, pokud vím, propůjčil se k tomu, by pomluvy rozšířil tiskem. Přinesl v č. 141. článek, nadepsaný »Gentleman« a chiffrovaný značkou »R«, kde vedle nízkých injurií, jež pomíjím mlčením, čtu, že bych byl rád i na dále »setrval v ‚nesnesitelných' poměrech a že jsem vyklouzl jen proto, poněvadž jsem dostal jaksi poloviční výpověď« a že z mé polemiky se ozývá »‚hrdost' odstavené úřednické veličiny«, která pomlouvá své chlebodárce.

Proti těmto a podobným nařčením konstatuji se vší rozhodností, bera za svědky pp. předsedu a místopředsedu Společnosti N. D. i chefa činohry, že jsem po dobu své dramaturgické činnosti v divadle pronášel tytéž výtky, jež jsou obsaženy v mém článku, leda s tím rozdílem, že jsem mluvil ještě ostřeji, nežli jsem psal; prohlašoval jsem o své újmě, že, nebude-li moje kompetence rozšířena a moje nazírání respektováno, odejdu a ovšem veřejnosti vysvětlím, jak došlo k mému odchodu. Ke své demissi sděluji ještě tyto podrobnosti: Že jsem v divadle zůstal »tak dlouho«, bylo zdůvodněno: až do května bylo k mým steskům na literární názory, panující v řediteství, odpovídáno, abych měl strpení, že se stane náprava. A ještě 25. května, týden před mou demissí, byl mi pány, o jejichž naprosté loyálnosti vůči mně jsem přesvědčen, totiž p. předsedou a p. místopředsedou Společnosti N. D., předložen návrh definitivního kontraktu, jímž moje dosavadní práva byla rozšiřována a dle něhož měla mi býti na volbu repertoiru zajištěna ingerence takřka stejná, jako řediteli a chefovi činohry. K uskutečnění tohoto kontraktu však nedošlo, načež jsem panu předsedovi podal de-

missi a oznámil divadelní správě, že se přestávám pokládat za dramaturga Národního divadla.

Divadelní kruhy se mýlí, domnívají-li se, že věcné moje výtky budou seslabeny snižováním mé osoby. Pomlouvačům pak, byť sebe anonymnějším, opakuji, co jsem zde naznačil za jiné příležitosti: Pochybovat o mém literárním významu, k tomu má právo kdokoli, a nebudu se slovy o něj přít, ale nedovoluji nikomu, by se dotýkal mé literární cti.

Otokar Fischer.

*

Městské dívčí lyceum v Hradci Králové jest šestitřídní střední škola s právem veřejnosti. Úkolem tohoto středního dívčího ústavu jest: 1. poskytovati dívkám vyššího, ženské povaze přiměřeného vzdělání, založeného na studiu moderních jazyků, jich literatur a věd přírodních; připravovati je tak zároveň pro zvláštní povolání samostatná. Vedle povinného vyučování jazykům zavedena jest německá a francouzská konversace, jazyk latinský, anglický a ruský, domácí hospodářství, zahradní práce a j. Dobře prospívajícím nemajetným žákyním poskytuje městská rada celou nebo částečnou slevu školného. Zápis koná se do prvé třídy před prázdninami v sobotu a v pondělí dne 6. a 8. července a po prázdninách v pondělí dne 16. září od 8. do 10. hodiny dopolední. Zkoušky hned po zápise. Zápis do druhé až šesté třídy nových žákyň výhradně jen po prázdninách v sobotu dne 14. září od 8. do 12 hod. dopol. a od 2. do 4. hod. odpolední Písemné zkoušky v pondělí dne 16. září a ústní zkoušky v úterý dne 17. září od 8. hodiny ráno. Do první třídy přijímají se žákyně z obecných škol za týchž podmínek, jako jsou na gymnasiu a reálce pro hochy. Do čtvrté třídy přijímají se dobré absolventky třetí třídy měšťanské školy po zkoušce přijímací. Ředitelství dívčího lycea v Hradci Králové přijímá přihlášky a ochotně podá na každý dotaz podrobné zprávy o zápise, o zkouškách přijímacích, jakož i o právech lycejních žákyň a absolventek. Pro žákyně lycejní zřízen na nábřeží Eliščině všem požadavkům zdravotním i vychovatelským vyhovující dívčí pensionát »Božena Němcová«, v němž na chovanky působí se intensivně ve směru výchovném podporováním vývoje jejich života duševního a věnováním zvláštní péče estetické a společenské výchově mimoškolní.

Bankovní Zprávy, vydávané Českou bankou, přinášejí ve svém červnovém čísle následující zajímavé články: K naší passivní bilanci obchodní v souvislosti se světovým stavem hospodářského života. Vládní osnova nového zákona o svépomocných družstvech (dokončení). Nová daň ve Francii. Různé zprávy. Obchodní kalendář. Premiové sazby. Kursovní a slosovací list.

POLITICKÁ KRONIKA.

12. června zahájili Rusíni ve výboru obstrukci proti branným předlohám.

12. června odročeno rozhodnutí Jednotného klubu o stanovisku vůči branným předlohám na úterý 18. t. m.

13. června zvolena na Mladoboleslavsku v nové volbě do sněmu zemského poslancem pí. Božena Viková-Kunětická.

14. června jmenován hr. Adam Goluchowski zemským maršálkem v Haliči.

15. června přijaty byly branné předlohy sněmovnou magnátů.

15. června oznamuje Bohemie brzké ukončení porad dohodovacích.

16. června ustavil se nový kabinet v Portugalsku.

17. června skončeny práce ve výboru branném a rozpočtovém.

18. června vydány vlastnoruční listy císařovy, svědčící Rusínům a Polákům.

18. června podal polský ministr krajan svou demisi.

18. června usnesla se parlamentární komise Jednotného klubu většinou hlasů hlasovati pro branné předlohy.

19. června vystoupili národní sociálové z Jednotného klubu.

19. června přerušilo Kolo polské styky s baronem Heinoldem.

20. června vystoupili neodvislí poslanci z Jednotného klubu.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 5. ČERVENCE 1912. ČÍSLO 41.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

BESEDA

E. CHALUPNÝ:

ŠESTÝ SLET SOKOLSKÝ.

Slet přešel skorem úplně dle obdoby sletů předchozích, ovšem veskrze v rozměrech větších. Mnohem větší byly jeho náklady, úmornější byla námaha účinkujících, šíře rozlétla se jeho pověst a ohnivěji vytrysklo nadšení dnů sletových. Celá Praha s výjimkou hrstky věčných německých kazimírův a bolestínů byla uchvácena horečkou slavnostního sbratřování. Kroj sokolský dělal divy. Malé i větší děti po ulicích pobíhaly za neznámými Sokolíky a s pozdravem »na zdar!« podávaly jim ruce a řešily zeměpisné záhady míst napsaných na páskách jejich — živý seznam českých osad a obyvatelů od Sibiře přes Evropu až do Jižní Ameriky. Jásot, s jakým statisíce vítaly obrovský průvod Sokolstva, ohlušil na chvíli každého a nenechal v duchu místa pochybnostem nejstřízlivějším. Dík návalu lidstva mnozí z nás ty dni skoro ani nejedli a byli doslova živi pouhým nadšením, které je přenášelo přes duševní i tělesné bolesti a námahy, nezbytně spojené s úžasným dílem Sokolstva. Jako řeky valily se proudy lidstva na nádraží vítat hosty a jako do moře soustředily se několik dní po sobě na cvičiště, velebné rozlohou i sousedstvím Hradčan, vkusné jednoduchou úpravou a uchvacující tím, co se na něm odehrávalo. Již ranní závody prvních dnů byly horlivě sledovány přečetnými odborníky i laiky. Ale hlavní triumf se dostavil při prvém nástupu k cvičením prostným na zkoušce 29. června dopoledne. Když na cvičiště veplulo šest tisíc žen, červené šátky na hlavách jejich rozvlnily se po prostoře jako pole vlčích mákův, a každé vzpažení měnilo toto pole v les úchvatnější nad tisíce praporův; a když potom celou prostoru arény zaplavila modrobílá armáda mužů, tribuny zahřměly ozvěnou úderu dvaceti tisíců paží a v nesčetných diagonálách se spojovaly a křížily linie štíhlých těl, zbýval jen prvý pohyb, vzpažení v stoji výkročném, aby se v pamět vryl dojem nevyhladitelný, dojem, jehož ani nejmalebnější barevné a ornamentální výdrže jednotlivých oddílů cvičení téměř nemohly již stupňovati. Po celou dobu cvičení pohlcovalo pozornost ono souměrně zvířené moře postav tou měrou, žes zapomínal na cvičení sama a viděl jenom nepřehlednou, doslova nepřehlednou massu živoucích těl, pohybujících se najednou jako stroj řízený mistrem neviditelným. Zde zmizela každá chyba jednotlivá, jako by jí nebylo, a jen velkolepý celek padal na duši dívajících se dojmem řekl bych drtivým, kdyby nebyl tak příjemný. Pro dojem takový stěží najdeme slov, je to něco, o čem se lidstvu nesnilo, když vznikala řeč.

A kolem tohoto jádra slavnosti kupilo se nevyčerpatelné bohatství čísel menších, cvičení a tanců domácích i cizích, bohatství takové, že čas nestačil k provedení všeho připraveného a oko nestačilo stopovat ani to, co bylo provedeno.

Na konec po třetí Marathon, atrakce daleké ciziny, obraz, v němž na historických předpokladech zajímavě skombinována moderní tělocvičná scéna v antickém rámci. Látka, jakkoli nečeská, vyhověla také širokým vrstvám lépe nežli kuriosní šachové partie sletů předešlých a má přes veškeru dávku fantasie do sebe cosi hlubšího, poutajícího i odborníky. Přidejte k tomu humor »marathonistů« na seřadištích a v šatnách, když vítězní »hoplíté hellenští« s mladou českou duší pod napodobenými cáry dávných věkův a s rozjařenou náladou, nekonečným

trmácením zkoušek a představení nezmoženou, vykračují si za starým běloušem Miltiadovým, který také poctivě slouží sokolské věci jak pravý veterán — a s hřejivým pocitem v srdci odebíráte se domů plni čarovných vzpomínek na dlouho a dlouho.

(Příště dále.)

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

ALBÍN BRÁF.

V okamžiku, kdy celý národ v posvátné úctě a s pocitem opravdové vděčnosti skládal hold svému »otci«, Františku Palackému, odešel mu jeden z největších jeho synů od dob probuzení, dnešní hlava Palackého rodiny a skvělý representant velké její tradice. Albína Bráfa, bez odporu nejmarkantnější osobnosti v našem dnešním životě národním, není více mezi živými. S ním mizí muž, jenž jediný z žijících Čechů měl v sobě ještě rysy buditelů rázu Dobrovského, Jungmanna, Palackého, Havlíčka. Jako oni našel Bráf rozsáhlý obor svůj téměř netknutý; o české vědě národohospodářské se v době jeho prvního vystoupení nikomu ještě ani nesnilo, naše hospodářské organisace pak byla v nejútlejších začátcích, bylo-li lze o ní mluviti vůbec. A jako oni žil zemřelý národohospodářský buditel český jedině svému životnímu cíli a programu: burcovat na všech stranách k intensivní práci na dovršení díla obrozenského hospodářskou emancipací českou, míti práci tu až do těch nejjemnějších jejich fasí v evidenci, organisovati ji a dbáti o její doplnění všude tam, kde se toho vyskytla nutná potřeba. Bráf stal se takto opravdovým centrem našich snah národohospodářských, jež v něm byly přímo ztělesněny. Tato okolnost dodávala s fascinující jeho povahou osobnosti Bráfově kouzla přímo opojné podmanivosti. Z jeho poslucháren vycházelo každého roku sta nadšených žáků, jimž svým zápalem pro svůj velký úkol přímo do krve vočkoval evangelium hospodářského povznesení národa, vedoucího jediné k jeho r o v n o m o c n o s t i s národy jinými, a již se po všech českých končinách ujali práce obrodné jak na poli praktickém tak vědeckém. Neboť Bráfovi šlo nejen o faktické povznesení našeho zemědělství, průmyslu, obchodu a úvěrnictví, nýbrž též o pevnou theoretickou basi našeho hospodářského života. Hluboký jeho duch a živelná téměř vášeň učitelská pudily jej neodolatelně k vychovávání zdatného vědeckého dorostu, jehož semeništěm byl Bráfův proslulý seminář, jistě nejradostněji navštěvovaný z celé university. Jím prošli všichni čeští národohospodáři bez výjimky a není dnes jediného z nich, jenž by se nehlásil ke »škole Bráfově«.

Za tohoto postavení Bráfova určoval hospodářský život český a jeho potřeby veškerou činnost zesnulého. Všude bylo ho, vůdce, zapotřebí, všude musil vypomáhati zvláště dříve, kdy nebylo ještě tolik pracovníků jako dnes. K jeho jménu víže se obzvláště vznik Zemské banky, organisace zemského pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa I., zřízení zemské statistické kanceláře, uvedení v život Národohospodářského ústavu při České Akademii, vybudování našich škol obchodních, jichž byl po dlouhá léta inspektorem, prohloubení činnosti Hypoteční banky, zemědělské rady atd. atd. J e d i n ě pro tuto obrovskou a mnohostrannou činnost praktickou nedostal se Bráf k systematické práci vědecké. Téměř všechny jeho práce odborné jsou příležitostné, vyvolané aktuelními otázkami dne. Themata jejich (Meliorační úvěr, Dvě nutné opravy, Národohospodářské potřeby české, Základní zákon zemědělství a družstevní svépomoc, O sociálních úkolech kněžstva, Dva staré návrhy na odklizení dluhů selských, Vysoké učení obchodní, Statistika osevu a sklizní, České a německé »Svůj k svému« atd. atd.) svědčí o tom nejlépe. Vím však z vlastní zkušenosti a styků osobních, že Bráf tento stav věcí těžce nesl a že se v posledních letech, pokud ovšem mohl, koncentroval úplně na v e l k é d í l o t h e o r e t i c k é, o kterém říkal s pýchou, že bude jeho dílem životním. Měl to býti »Ú v o d d o s t u d i a v ě d d u c h o v n í c h«, o němž mně dozná každý, kdo z něho slyšel sebe menší úryvky ať v semináři neb přednáškách universitních, že by bylo bývalo naší literatuře pravým zjevením (užívám tohoto oblíbeného slova Bráfova, jímž charakterisoval často dosah některých děl pro svůj duševní vývoj, v plném vědomí jeho významu). Bohužel, smrt překazila jeho dokončení a připravila nás tak o práci, jíž by nám bývala jistě záviděla vědecká veřejnost všech ostatních národů evropských. Snad bude možno vydati alespoň některé její části. Je to povinností k velikému mrtvému. Neboť i z nich bude patrno, jak věci neznalou a nespravedlivou jest výtka, že Bráf vůbec theoretikem nebyl. Nedávná jeho kritika práce Kolouškovy svědčí ostatně až příliš o tom, jak velikou váhu kladl na methodologické a vůbec theoretické základy vědy národohospodářské.

Bráf nebyl však jen národohospodářem, který se o nic jiného nestaral. K tomu byl jeho duch příliš všestranný, jeho sčetlost příliš veliká, jeho povaha příliš bojovná. Hrál vynikající roli v české politice zvláště v letech devadesá-

tých a zaujímal i později stanovisko ke všem důležitějším politickým otázkám českým. Jeho slavné »Listy politického kacíře« vyslovily již před desíti lety mnohé pravdy, jež se tehdejšímu politickému myšlení u nás zdály kacířskými, ba revolučními, jež však dnes jsou již všeobecně uznány. Také veřejné správě věnoval Bráf svou intensivní pozornost. Jeho články ve sborníku »Samospráva« a v »Ideách a skutečnostech v samosprávě« jakož i obšírná stať »Samospráva« v Laichterově České Politice, v nichž vytýkal známou rakouskou »dvojí kolej«, za níž jdou správa státní a samospráva téměř úplně mimo sebe, vyvolaly v Čechách pravou sensaci. Bráf překvapoval konečně svou velkou erudicí filosofickou a obracel k filosofické literatuře vždy znovu a znovu pozornost svých žáků. E. Chalupný nemluvil jistě jen za sebe, když zde svého času napsal, že v Bráfově semináři podchytil z filosofie více než na filosofické fakultě u Masaryka, Drtiny a Krejčího dohromady.

A tak ztrácíme v Bráfovi nejen otce českých snah národohospodářských a jejich nejpřednějšího hlasatele, muže, jenž našemu národnímu vývoji vytkl zcela nové směry a cíle, a vychovatele celých generací hospodářských pracovníků, nýbrž i politika světového rozhledu a pronikavé soudnosti a ne na konec universálního ducha, jemuž se co do všestranných schopností a vědomostí mohl dnes sotva kdo v Čechách postaviti po bok. Zůstane po něm mezera, již vyplniti je a bude nemožno.[1] *J. Gallas.*

[1]) K hospodářským ideám a myšlenkám Bráfovým, z nichž některé se ovšem již držet nedají, vrátíme se článkem zvláštním.

LITERATURA

JOSEF FOLPRECHT:

Ivan Alexandrovič Gončarov.

(* 6. července 1812.).

V ruské belletrii slavných čtyřicátých let nebylo shodného nazírání na člověka; jedni spisovatelé měli ideálem hrdiny, kteří oddávali se boji se skutečností, druzí pak vidí pravý úkol v dovednosti, jak vpraviti se do daných okolností a i v nepříznivém postavení užívati dobře svých sil k zlepšení života. Idealisté, kteří u Turgeněva se tak často stali lidmi zbytečnými, jsou u jiných spisovatelů odměňováni výsměškem, jako A l e x a n d r A d u j e v v románu Gončarova O b y č e j n é h i s t o r i i. Proti němu jest postaven člověk rozhodný, praktický, Petr Ivanovič, jako proti Oblomovu stojí praktický, studený Němec Štolc. Typu člověka let čtyřicátých, jakého Gončarov vytvořil v Obryvu osobou R a j s k é h o, v O b l o m o v u ani v O b y č e j n é h i s t o r i i není.

Osoby Turgeněvovy, položené naproti lidem zbytečným, jsou také rozumné, ale ne až do suchosti a vypočítavosti jako Petr Ivanovič Adujev nebo Štolc. Gončarov přirovnává sebe, vstoupivšího na universitu moskevskou, k synovci Adujevu. Jako Adujev přišel i on do Petrohradu jako mladík, plný velkolepých ideálů, ale podobně jak jeho hrdina stržen byl do bezduchého života byrokratického. Avšak Gončarov potřeboval k novému typu ještě význačnějšího. Adujev i Oblomov musili a měli naplniti celý román; proto byly na ně naneseny znaky někde až drastické, proti kterým zase musili se objeviti mužové, jako Štolc a Petr Ivanovič, suchými, rozumnými, praktickými. Dokonce v Oblomovu, jenž měl býti r u s k ý m typem, musil člověk s opačnými vlastnostmi, jiné národnosti, Němcem.

Oblomov vyšel r. 1858 v O t ě č e s t v e n n y c h Z a p i s k á c h a působil na společnost ruskou tak jako snad žádný jiný ruský román. Nikdo by nechtěl býti Oblomovem, ale každý, čta tento široký ruský typ, vztahoval aspoň něco z něho k sobě. Gončarov jistě deset let nosil thema svého románu v sobě. Popisuje svou cestu kolem světa, kterou konal, byv vyslán ministerstvem za smlouvou s Japonskem, prozrazuje v cestopisných črtách F r e g a t P a l l a d a náměty k O b l o m o v u i k O b r y v u. Gončarov seslovanštil všelidský typ Oblomova; nejen Rus, nýbrž každý člověk má v sobě prvky oblomovštiny; ale Gončarov přidal této osobě vedle lenivosti, zbabělosti a nedostatku energie a iniciativy krotkost, měkkost, přeněžnělost a nemožnost odporu. V širokosti a hutnosti oblomovštiny vězí však zároveň její nedostatky. Snůška lidské nemožnosti u Oblomova nutně vyvolala přílišnou praktičnost a suchost Štolcovu a přes příliš odpouštějící povahu Olžinu, o níž ani nemůžeme věřiti, že by se mohla zajímati o Oblomova, natož si jej zamilovati. Dualism v románě způsobil zkreslenost osob, a opravdu musíme se diviti v tom i Bělinskému, že nenašel v něm ani stop tendenčnosti pravě o Gončarovu, že jest poet, chudožnik, i bol'še ničego...

Zraky Gončarova se upíraly vždycky do dálky, přezíraly věci, které měl kolem sebe. Měl v sobě vášeň tvořiti typy a vymodelovati je co možno nejmarkantněji. Ihned od mládí jest pozorovati tuto jeho náklonnost, proto se v Moskvě nepřimknul ani ke kroužku Stankevičovu ani Gercenovu. Četba Puškina, Schillera, Hoffmanna, Marlinského, články Bělinského, který

tehdy počínal svou literární činnost v Moskvě, učinila z něho romantika a idealistu, který dostav se do okolí činovnického, byrokratického, plul s duševním proudem těchto vrstev, které nebyly daleky liberalismu v mírné formě, stály proti křepostnímu právu, směřovaly k pokroku na základě buržoastickém a anglickém pořádku. Tento činovnický názor na život vylučoval při svém poměrném klidu téměř všelikou skepsi a způsobil, že nedostatek filosofické reflexe v Gončarovových dlouhých, téměř bezdějových románech jest znakem, jímž se liší od belletristické školy ruské čtyřicátých let. Typické vlastnosti čtyřicátých let podává v Rajském (Obryv), typické vlastnosti všelidské, užité v každém okamžiku života a modifikované povahou ruskou, podává v Oblomovu, všeobecný zjev přechodu od idealismu mládí k vyrovnanosti let pozdějších a stavu úřednického podává v Obyčejné historii. Jako v jeho životě, i u jeho hrdin střízlivý realista potírá popírajícího a rozvlněného idealistu.

V Obyčejné historii vítězí tak jako i u samého Gončarova praktičnost nad »zeleným« mládím. Výsledek snah pratického strýce, Petra Ivanoviče Adujeva, jest skvělý; otvírá se prospekt úřednické kariéry a výhoda praktického sňatku. Praktický, evropský Petrohrad, jak první Brückner, zvítězil nad prostou vesničkou Oblomovkou. Ale v Obyčejné historii nechtěl Gončarov postaviti proti sobě venkov a Petrohrad, mládí a stáří, ideály a praxi a vtělit je bezpodmínečně do té neb oné osoby románu. Tu jest kus vzpomínek autorových z dětství: avšak Oblomov má býti ruským typem; proti němu musí být neruský člověk nositelem opačných vlastností, a ruská dívka, která se od Oblomova liší svými speciálně ženskými vlastnostmi, pokusí se o záchranu svého krajana. Štolc nezvítězil nad Oblomovem v ději románu; zvítězila v něm Oblomovka nad Petrohradem, slovanství nad západem. Takový Štolc, Petrohrad, Západ nemohl zvítěziti nad přirozenými, široce kreslenými a pravdivými, třeba ve skutečnosti špatnými vlastnostmi Oblomova. Štolc jest schema, snůška vlastností praktických: rusý Němec, rozumně vychovaný, prospěchář, ze své chladnosti téměř nevybočující. Jest viděti, že Gončarovu typ ruský byl nejen bližší, nýbrž i sympathičtější. Gončarov byl rozumem západník, charakterem a citem čistý, svérázný Rus, který dobře věděl, že vlastnosti, které soustředil na Štolce, souvisí s kulturou západní, a že Oblomovu bylo třeba část jich převzíti; dobrý ruský základ povahový byl by je zmírnil, učinil ještě prospěšnějšími a hlavně sympathičtějšími.

* * *

KAREL HIKL:

Z NOVĚJŠÍ BELLETRIE.

5. Ironické povídky Šaldovy.

(Dokončení.)

Kulturní a silný umělec nejde ovšem tak daleko. Nezaměňuje city pietistické a náboženské za vzněty esthetické, neopouští základny intellektuální. Jeho mínění jest mu bohem, s nejvyšší vážností a vášnivostí jím se obírá, a jako vznešenou modlitbu modlí se svá pečlivě a rozvážně volená, pojmově i zvukově pádná a výrazná slova. Materiál liberálního umění, slova, jsou Šaldovi prostředkem zázračných možností. Jako jeho hrdinové chce i autor sevříti do svých slov kus osudu. Odtud jeho symbolika jmen při tajemném zavanutí, jakým naň působilo jméno Melchiory. Odtud veškeré snahy po pádném, českém a jadrném výrazu, rythmické zvlnění jeho prósy na místech, kde po vybouřených bolestech docházíme krajů ztrnulé nadosobní krásy Než jako v líčení oblasti náboženské nezůstal Šalda na určitém kvantu zanícení, pokud bylo slušné a důstojné, nýbrž přepial ironicky sklon nitra své Frau Land a dal jí skončiti v hluchém pietismu: podobně v oblasti esthetické odvážně zkoumá dosah svého zaklinadla v osvětlení groteskním. Mám na mysli závěr povídky o hraběti Kryštofu des Loges, kdež celý problém tragický případ individuální pronikavě jest definován surovou výpovědí hloupého sluhy: »Dobrá mrcha padá v tahu.«

Pravil jsem již, že Šalda nenakreslil nám jediné figury tuctové, průměrné. Není jeho největším uměním, že intuitivním poznáním a radostnou věrou nalezl na každé hlavě svých povídek rys nadhmotný, jakousi gloriolu, která oblévá jeho hrdiny jako svatozář mocné světce; on dovedl prchavé zákmity nevyslovitelných oněch momentů zachytiti, pro nové tyto látky kul si nové formy, s těmito pravdami operoval, je položil za tragický podklad svých povídek ironických. Jako Varjanův, ani autorův rozum, ač dlouhou prací bystřený a vzdělávaný, nedává se klamati. Polévá svou bledou, chladnou, němě posměšnou září celou ledovou poušť duše jeho. Ale Varjan cítí v sobě sílu, že dovede hledati a nacházeti též zkušenosti nevšední, cítí prudce v sobě něco, co jest nevyslovitelné, co hledá projádření, co jest kvašení práce umělcovy. Ví, že nelze snadno a pohodlně se vlastní tíže sprostiti; nemohl se s nikým sděliti, nikdo by ho nepochopil.

A tito vzdělaní a nevšední lidé cítí se v malém okolí, ubohém národě osamoceni, hrdě však nesou tíhu samoty. U nás není bohů ani reků. Varjan venkoncem svůj, superiorní muž, ví, že kteréhosi dne bude poražen některým svým nohsledou, malým a podlým človíčkem, který z výtěžků Varjanových bude slepovati proti němu zbraň. To jest tragický osud, který

neúprosně čeká veliké individualisty. Osamoceni a nepochopeni, nebo, což horšího, falešně a malichernou zlobivostí vykládáni, padnouti mají nedokončivše svého poslání. A přece jest krása v jejich, třebas i lichém pádu: byli svými, šli, jak jim kázaly nejsilnější zákony vlastního nitra. V zániku, ve smrti jest po takových snahách životních ironická krása. A čeho se vyvolenec osudu svýma rukama dotkne, to hyne a zmírá. Miluje a svou láskou vraždí; odnímá však smrti osten útrap, smrt zůstává sice bezútěšná a černá, neboť jest naprostým popřením jasu životního, ale jest očekávaným závěrem rozpoutaných sil. Jest něco upířího, něco hrůzného v šílené lásce Varjanově k umění. Jako ze starých ballad nebo z dávných dřevorytin dýchá na vás nadsvětná hrůza z prostého uvědomění Varjanova, jímž označuje svůj poměr k Melchioře: »Já potřebuji tebe, jen abys napojila mých kořenů, mých vyschlých kořenů. Mé umění vadne a usýchá a musí býti zalito krví, tvou krví.« Varjan podnikl tu šílený experiment, bojoval s Bohem o Melchioru a zvítězil, ale experimentoval dále, bojoval se svým uměním o Melchioru a podlehl. Teprve pozdě po smrti Melchiořině si uvědomil, z jak nesprávných předpokladů vyšel do smrtícího boje. Mylně se domníval, že lze rozhodnouti jen mezi láskou a uměním, že smrtí Melchiořinou nalezne stimulus umělecké činnosti. Pozdě poznával, že život její přinášel mu vzněty nejvyšší, že z její bytosti tryskaly inspirace, jež byly tenkrát pro něho ztraceny.

Ve splétání a motivaci dějů jeví se v kratších pozdějších povídkách pokrok proti obšírnějším a nedosti spádným dějům prvních dvou rozsáhlejších prací. Zejména pronikavé a zralé novellistické práce »O perle Jetimě« a »Modloslužebník« jsou svrchovanou jistotou v malbě postav, cíli a provedení dramatického spádu dokonalé a vryjí se jako bohaté klenoty v paměť nezapomenutelně. V nich poučený kritik zachoval rámec úsečné tragické novelly. V prvních dvou novellách nejdou sice hlubokým dramatům duševním parallelně korrespondující a úměrné děje vnější, jest však v těchto vzkypělých vyznáních a lahodně zachycených scénách ukryto mnoho těžkého, solidního umění, s nímž pozorný čtenář tak hned nebude vyrovnán. Kritický svéráz autorův jeví se i tím, že i v oboru esthetickém apeluje konec konců na intellekt. Jemu jest umění posledním poznáním, ne ovšem opatrným a střízlivým poznáváním po cestičkách namáhavé indukce vylopoceným, nýbrž geniální vytržené poznání intuitivní. Kde pak je poznání, tam jest i umělecký výraz. Jen ten dovede viděti, kdo dovede reprodukovati. Zase se vracíme pak k materiálu uměleckému, k slovům. Viděti a pojmenovati, toť umění, toť charakter i stil. Jménem napověděti dlužno osud i určení, zavříti duchový typ do dvou, tří slabik, cítiti jméno charakterně a tajně jako symbol, zkratku a značku, tak dívá se s autorem na literární poslání Jan Varjan. Náš umělec ne nadarmo věřil tak v kouzelnou moc mateřských slov; v jeho díle zaskvěla se opravdu řeč v ryzí rozkošné formě a zákonně volená slova bleskem ozářila mnohé hlubiny nervosní duše moderní a svítila pochodní čistým jejím touhám a ideálům.

Galerie žen v povídkách Šaldových zasluhovala by bedlivějšího rozvážení a posouzení, než je v souhrnném referátu dovedu podati. Zdá se, že v celku mužný a tuhý individualista nevěří na poslední kulturní útěchu ženskou, aspoň ne v poměru erotickém. Jan Varjan ženami byl milován, nenašel však v manželství momentu povznášejícího, znechucen odvrací se od všední své ženy, a když pozná v Melchioře bytost nadprůměrnou a jest uchvácen její neobyčejnou hrdou upřímností, nedovede snésti představy, že by s ní mohl žíti dlouho a šťastně. Sic později lituje tragického svého počinu, jímž vzácná dívka dohnána byla k smrti, ale v okamžicích dramatického napětí, kdy šlo o nezrušitelné rozhodnutí, kovová tíže nassáté kultury naprosto nedovolila jednati jinak, než jak Varjan učinil. Frau Land jest žena jistě podivuhodná, veliká umělkyně života, kritická a samostatná, ale nemajíc mužné síly, hroutí se pod posledním zklamáním a kotví v neesthetickém již asketismu. Jediná rozkošná Jetima, orientální perla ženské krásy, kterou i v povídce nalézáme cudně závojí zastřenou, vyrůstá v symbol ženské oddanosti a hrdosti, nemajíc slova povržení pro bídného muže, ani slova nevěrné lásky pro zbožňujícího ji přítele. Žena jest valnou většinou tvor průměrný, nejvšednějšího života chtivý, mužovým smutkům a touhám nerozumějící, i když sebe oddaněji lže a klamně muže okouzluje. Starý plukovník Müntz tragicky zakusil svou lačnost života u žen na své kůži. A jeho případ jest vlastně případ Varjanův. Mohl by Varjan v trvalé lásce k Melchioře žíti opravdu uspokojen? Snad každý přisvědčí, že konečné přesvědčení Varjanovo, že by mohl, jest ironicky liché.

Jako k ženě, tak i k přírodě hledá si hrdina Šaldův obtížně svůj vztah, vykupuje si jej krví a bolestmi svého nitra. Šaldův hrdina nenalezne snadno upokojení v přírodě; nemiluje sladkých jarních dnů, které vytahují dobré filistry na trávník. Cítí se exotickou květinou, která ve skleníku zhuštěných, procezených kulturních poznatků formovala se náhle jediným směrem a nesnese nyní prostého světla slunečního, chladného větru. Příroda a umění nedoplňují se ve vývojovém stadiu Varjanově, výsměšně se stavějí proti sobě, umělec bolestně touží, aby vyslovil to nevyslovené, nevyslovitelné, co v přírodě i v něm jest a co studeně uniká jeho tápa-

jícím rukám. Proto jest umělec tolik nespokojen, vynáší-li své dílo do přírody. Proto zmalichernéla a zprotivila se příteli Varjanovu, sochaři, jedna z jeho soch, kterou nejvíc miloval, když byla vynesena do zahrady. Příroda, která k obrozeným a oslaveným novým lidem Šaldovým sladce hovoří, jest stilisovaná krása křehká a odhmotněná, která teprve potom zákonně a estheticky doplňuje život lidský. V pročištěných též, nových větách hlaholí výrazně vybraná slova přírodních dojmů užaslé duši čtenářově. Na onom stupni životním jest příroda nejpoetičtějším zdrojem veškerého vnímání; z bludů a úzkostí náhle prohlédne duše lidská k svaté utěšitelce, ona nejlépe, to jest harmonicky a stilově dává folii lidskému snažení, mlčelivá a laskavá korunuje dílo malých lidských tvorů. Ve zmrtvělém klidu Varjanově rozhořely se poslední zářijové dny bledým ohněm, duchovějším než oheň červnový. Frau Land nalézá útěchu po vzkypělém životě, plném odporu a malichernosti, v údolí se štíhlými jehličnatými stromy, seštíhlenými ještě velikým tichem a zamženou krásou, která jínila tam všecko. Její znamenitý přítel, vídeňský baron Ried, dandy starého charakterního slohu, nalezl útulek na tichém vesnickém hřbitůvku v moravských horách — na hřbitůvku, který, vystřiknut jaksi na vlně příkrého kopce, zdál se chvílemi v třaslavých stínech osik a bříz prámem plujícím kamsi nad okolní pahorky mezi oblaka, visící ve vzduchu a jakoby vyčkávající, až se k nim donese. Jaká útěcha v smrti, dovede-li takto příroda zkonejšiti neklidné srdce, jaká moc v umění, nalezne-li básník takto nová, skromná a silná slova ve svém vyjádření!

V úvodu applikoval spisovatel na svou belletrii goethovský termin »inkommensurabel«. Opravdu cítí myslivý čtenář, cítí i kritik na konci studie, kolik nových hodnot dalo by se ještě vážiti z děl básníkových, jak svou vždy novou methodou vymykají se díla umělcova vší šabloně kritické, jak obtížné jest a bude shrnouti stručně a definitivně vše veliké a krásné, zač čestný bojovník také zdárně bojoval. Ale to nám jen bude důvodem, abychom poznávajíce vynikající místo Šaldových povídek v naší belletrii, k nim často s radostí, bohdá vždy s větším porozuměním a užitkem se vraceli.

*

JOSEF V. SLÁDEK.

Rychle ztrácejí se z řady živých představitelé básnické generace »lumírovské«... mnozí umlkli již před lety, jiní obmezují svou činnost na pořádání sebraných spisů, ale většina z nich patří nikoliv životu, nýbrž literárnímu dějepisu. K nim se přiřadil dne 28. června i Josef Václav Sládek, dlouholetý redaktor orgánu tohoto pokolení »Lumíra«, osobní přítel a důvěrník Julia Zeyera i Jaroslava Vrchlického, jako překladatel i lyrik jeden z nejpřednějších celé skupiny. Všickni »lumírovci« začali jako kosmopolité, a každý z nich snažil se uvésti do symfonie českého básnictví novou strunu světové lyry; tak i Josef V. Sládek. Než se stal básníkem, proplul moře a pobyl v severní Americe, odkudž si přinesl nejen velkou znalost anglické řeči a literatury, ale i hluboké porozumění anglosaskému národnímu duchu a jeho poesii, která nám přes pokusy Douchovy a Sobotkovy dlouho zůstávala cizí. Prvním básníkem Sládkova srdce byl jemný Američan Longfellow, z něhož vedle křehkých čísel lyriky meditační uvedl Sládek k nám indiánské epos »Hiawathu«, nesoucí opravdu pozdrav jara i mladosti ze zaoceání. Ale Sládek sestupoval vždy k hlubším zdrojům anglické poesie a ovládl tu pronikavým pochopením i dokonalým uměním překladatelským poety tak odlišné, jako jest prostoduchý, ryzí Skot Burns, i složitý romantik Coleridge; nevyhnul se však ani próse a uvedl k nám vedle rázovitého Bret Hartea i Aldriche. Vrcholem této tlumočnické činnosti, kterou doplňuje i hrst lyriky moderní, jest přebásnění celého Shakespearea: po poctivých, ale v celku střízlivých amatérech, jakými byli Čejka, Čelakovský ml., Doucha a Malý, hlásí se tu k dílu opravdový básník, jenž dovede vystihnouti vášeň i něhu, lyrismus i tragiku, humor i posměch kosmického Stratforďana. Překlady ze Shakespearea nejsou zcela úplny, ale to, co chybí, patří k nepodstatným částem tohoto obrovitého díla. V Shakespearovi ukázal Sládek, co znamená překladatelství tvůrčí, a při tom přece překládal věrně a pečlivě, šetře osobitého slohu originálu a původní dikce — tím stojí i nad Vrchlickým, nemluvě ani o pilných, ale přece vždy prozatímních převodech Elišky Krásnohorské a Antonína Klášterského. Sládek nebyl specialista: ovládal snad všecky přední jazyky evropské, ruštinu jako španělštinu, dánštinu jako polštinu, a jakoby mimochodem uvedl k nám lyrika Ibsena, vypravěče Valeru, oživovatele sag Tégnéra, epika Mickiewicze. Byl to kosmopolitism velmi široký a velmi šťastný, a ten projevoval Sládek také jako redaktor »Lumíra«, jejž až do srážek s mladým pokolením v prvních letech devadesátých udržel na výši, jakou se nemohl pochlubiti před tím žádný literární časopis český, věren původnímu směru, bez ústupků konvenčnímu vkusu, v živém styku s poesií světovou. —

A tento básnický světoobčan patřil k nejnárodnějším poetům našim. Vyrůstá celou bytostí z plodné a ryzí půdy lesnatého Podbrdí, z kmene rolnického, a snad v každé z jeho četných lyrických knih dá se vystopovati vztah vzpomínky, touhy neb příslušnosti k rodnému Zbirohu, kde také zemřel. Národem mu především byl sedlák, jenž vzdělává zděděnou půdu, vedle něho ještě horník, jenž do šachet sestupuje pro rudu a pro uhlí, pak učitel selských lidí a liberální kněz, který v instinktní lásce i poznání stále zdůrazňuje jednotu všeho ve věčném naručí Božím. Sládek pojímá národ a lid nesmírně konkretně, to činí z něho velmi záhy uvědomělého pěvce sociální

emancipace, liberální politiky a národní energie. Básníku toho založení dovedla národní píseň pověděti daleko více než mechanickým napodobitelům; pro něj Čelakovský nebyl zavřenou a mrtvou knihou; na něj mocně musil působiti Neruda, který Sládka hned pochopil, odhadl a uvítal. Tyto domácí vzory dovedl Sládek prožíti a zároveň ovládnouti velkou svou kulturou literární a vrozeným smyslem pro disciplinu básnickou, která jej učila střídmosti, prostotě, plnosti výrazu, úsečné jadrnosti verše, vydatné sevřenosti obrazu.

Sládek vystupuje jako zralý a života zkušený třicátník, a nota chmurné meditace a mužné elegie převládá, vše jest prožito, protrpěno, ale i přetaveno; tady není místa pro sentimentálnost, ani pro dekorační světobol. Vlast a svoboda jsou jediná themata, která dovedou Sládka kromě dumy o lásce a o smrti upoutati, ale o nich nedeklamuje se známou planou emfasí českou, nýbrž přemýšlí o nich jako muž, který viděl hezký kus volného a cizího světa. Obzor, zatažený v »Básních« a v »Jiskrách na moři«, se jasní v knihách »Světlou stopou, »Na prahu ráje« a »Ze života«: nová láska, přijímaná od osudu zprvu s plachou nedůvěrou a s vědomím těžkého závazku, dobývá si srdce, dítě stává se součinitelem v dramatě života, smrti odňata všecka hořkost, a lid se svými radostmi a boly živě vstupuje do Sládkovy poesie; nejsložitější sbírka Sládkova »Sluncem a stínem« jest dílem mužné rovnováhy, dobrotivého usmíření a věrné vůle k životu.

Na to zakotvuje Sládek tak pevně v selské půdě svého kmene, že se stává přímo pokračovatelem »Ohlasů písní českých« Fr. L. Čelakovského. Sedlák starosvětský, rolník moderní, agrárník zápasící o svá politická práva, jest vlastním thematem jeho poesie, která si osvojuje stručnou a lehkou, zpěvnou a epigramatickou formu popěvku, vystačující na kresbu figurky, jako na zachycení situace, na trpkou politickou úvahu, jako na náboženský projev. »Starosvětské písničky«, »Směska« jmenují se sbírky takových popěvků rázu až burleskně humorného; »Skřivánčí písně«, »Zlatý máj« a »Zvony a zvonky« užívají této formy na písně pro děti; v »Selských písních«, v »Nových selských písních« a v »Písních smutečních« řeší Sládek v témže slohu vztah sedlákův k půdě, k svobodě, k věčnosti s vážností a prostotou až patriarchální, ale bez pathosu a bez fráze; politické »České znělky« ucelují svou silnou, kovovou strunou tento koncert Sládkovy lyriky.

V posledních patnácti letech zatahoval se opětně duševní obzor Sládkův — a znovu se ozývala jako v lyrických počátcích elegická meditace. Dlouhá a mučivá nemoc pronásledovala jej po léta. Druhové odcházeli, a mladé pokolení, s nímž Sládek svedl nejednu bitku, nechtělo mu rozuměti. Myšlenka smrti tlačila se vždy naléhavěji a budila sesílený cit náboženský, jenž svou křesťanskou kázní a monotheistickou jistotou připomíná nejvíce Tennysona. V této době vznikly knihy »V zimním slunci«, »Za soumraku«, a posléze, když již bylo dokončeno dvojdílné úhrnné vydání básní, závěrečné zpěvy »Lethe«. Když tyto knihy vyšly, psali jsme o nich podrobně (předloni) v »Přehledu«, hájíce Sládka proti nejednomu podceňujícímu předsudku, jehož se neznalost jeho děl ráda dopouštěla. Věděli jsme tehdy, že Sládkova života, neseného s opravdovým hrdinstvím, jest na mále, a obraceli jsme pozornost k jeho mladistvé poesii. A to činíme i dnes; jsou v ní čísla meditační hloubky a lyrické čistoty, která patří k tomu nejlepšímu, co bylo českým veršem napsáno.

UMĚNÍ

F. OUPICKÝ:

K ODHALENÍ POMNÍKU FR. PALACKÉHO.

V době, kdy celá Praha byla radostně vzrušena dojmem velikolepých slavností sokolských, kdy zástupcové různých národů slovanských i neslovanských sjeli se do našeho středu, aby byli svědky naší zdatnosti tělesné, odhalen byl slavnostním způsobem pomník muži, kterého národ český nazval svým Otcem, ježto v první řadě on ukázal cestu, po níž třeba kráčeti k světlým metám, jež zajišťují bytí národa. Dnes po třiceti šesti letech od smrti Františka Palackého dovršeno bylo dílo piety, kterou jsme mu všichni povinni za jeho práci cele věnovanou národu. Vděčná vzpomínka, jíž jsme a budeme vždy zavázáni svému buditeli, projevila se na venek postavením pomníku, jenž svou nákladností nemá sobě rovně nejen u nás, nýbrž ani v mnohých městech cizích, a národ český odvděčuje se velikánu svému, postavil tím i pomník sobě, jenž má hlásati příštím dobám skutek obětavosti a umělecké zdatnosti. Z ohledu k této posléze jmenované stránce jest třeba zmíniti se poněkud o koncepci i provedení pomníku. Současně s ním byla dohotovena i jezdecká socha sv. Václava na Václavském náměstí z dílny Myslbekovy a je zajímavé srovnati ji s pomníkem St. Suchardy. Socha sv. Václava působivostí svou předčí daleko dílo Suchardovo.

Příčina toho vězí sice z části i ve výhodnějším umístění, avšak v první řadě podivujeme se jednoduché eleganci provedení. Jezdec s koněm je thema mnohokráte opakované, ale zde představa knížete českého, jak žije v mysli lidu, vyzařuje z každé části massy, imposantně sladěné. Pomník Suchardův je impressionistickým dílem náladovým. Není chybou, že sochař pojal úmysl zobraziti allegoricky význam Palackého,

avšak cele vadí způsob, jak to učinil. Podmínka, kterou řídili se staří sochaři, a která zůstává stále v platnosti, využitkovati daného materiálu, resp. massy prostorově co nejhospodárněji, jest zde z valné části zanedbána. Vinu nesvalujeme ovšem výhradně na umělce, nýbrž přičítáme ji i obecnému mínění v době, kdy návrh byl proveden, jež si slibovala kromobyčejné účinky z pomníku takto koncipovaného. Nepoměr jeví se hlavně mezi širokou basí a výškou celého díla; dále se projevuje neucelenost v tom, že pohled hlavní (v nynějším umístění od mostu Palackého) neposkytuje jednolitého obrazu ideje sochařovy; jeť část bronzových soch, jež tvoří přece článek celkové myšlenky, zcela skryta za žulovou pyramidou a nedá se ani vytušiti. Skupina pak postav na vrcholu žulového sloupu umístěna je příliš ke straně levé, takže společně s letící Famou způsobuje neklidný dojem mezery na pravém boku pyramidy.

A jako není dbáno rovnováhy z pohledu hlavního, není jí ani ze stran ostatních. Všude je sice viděti snahu po mocném rozmachu, avšak celek je neurovnaný, a nutno obejíti celou sochou a z nabytých dojmů jako z prvků složiti si výslednici, kdežto by si bylo přáti, aby první dojem byl rozhodujícím, a divák obcházeje sochu zjišťoval pouze to, co mu předem bylo napověděno.

Od spojení žuly s bronzem slibovali jsme si také více než čeho může býti jimi ve skutečnosti dosaženo, nešetří-li se až úzkostlivě vlastností obou jakožto různých materiálů.

Co se týče umístění pomníku, není již pochyby o tom, že náměstí před Palackého mostem není vhodným místem pro tento památník a nebude jím asi ani tehdy, dostane-li se mu sebe příznivější úpravy.

V celku možno říci, že pomník od doby, kdy byl navržen, až k svému realisování se přežil. Příčina toho spočívá v tom, že během této poměrně krátké doby změnil se podstatně názor o tom, jakým výtvarným podmínkám musí dílo podobného významu vyhovovati, a že podmínkám těmto nestačí náhodné členění mašs tak, jak je přinesl sochařský impressionismus. Nikde jinde není požadavek architektonického vybudování celku, přísné udržení silhouetové jednoty, žádoucí jako právě zde. Tím se stalo, že pomník tento je sice výrazem piety k velikému muži, nikoli však dílem, kterým by byla dokumentována umělecká vyspělost doby, ve které vznikal.

Těžko je však činiti za to odpovědného jednotlivého umělce, když původní návrh veřejnost i povolaní činitelové se souhlasem přijali, jako dílo svého času nejlepší.

POLITIKA

MARS:

K VOLBĚ PŘEDSEDY SPOJENÝCH STÁTŮ.

I. Mechanismus volební.

Letošní presidentské volby v Americe budou podle všeho tak složity, že výsledku nelze naprosto předvídati. Nejen to, že vystupuje několik kandidátů, z nichž jeden teprve hodlá stvořiti vlastní stranu, nýbrž i programové otázky, o něž tu běží, komplikují věc tak, jak dávno již nebyla. Myslím, že bude dobře ukázati na volební mechaniku, která je u nás nedostatečně známa, jakož i oceniti hlavní body zápasu mezi Rooseveltem a Taftem, z něhož na konec možná vzejde jako tertius gaudens president demokratický.

Způsob, jak se koná volba předsedy Unie, je tak složitý, že podle slov senátora Bentona z let 30. předešlého století: »Lid má na volbu muže, jenž se má stát jeho presidentem, právě tak malý vliv, jako poddaní královi na narození syna, jenž se má jednou stát jejich vladařem.« Zákon sice předpisuje, jak president má být volen, nepředpisuje však, jak má být jmenován kandidátem. A v tom je první volební úskalí. Ústava nařizuje volbu nepřímou, t. j. napřed jsou voleni volitelé, kteří teprve volí presidenta. Ale kandidát presidentství, jenž se dostane k volbě, má už napolo vítězství neb porážku zajištěnu; těžší je, jak vůbec se stane kandidátem. V tom bylo vždy několik různých směrů: jedni hájili myšlenku, že kandidát má být jmenován přímo nejširšími vrstvami, druzí pak, že má být jmenován podobně jako je volen, pouze výborem, delegací občanstva. Od r. 1824 jmenování kandidáta provádí tzv. konvent, t. j. shromáždění delegátů obou velkých stran (nyní republikánské a demokratické), z nich jedno koná se v Chicagu, druhé pak v Baltimoru vždy v měsíci červnu před volbami. Konventy ty jsou takto obesílány: Každý stát vyšle především dvojnásobný počet delegátů, kolika senátory a republikány je v parlamentě zastoupen. Poněvadž je celkem 96 senátorů a 435 členů poslanecké sněmovny, bylo by 1062 delegátů pro každou stranu. Ale obě strany připouštějí ještě zástupce států, resp. území, jež nejsou zastoupeny ve sněmovně (Columbia, Aljaška, Porto Rico, Filipiny), a to v různém počtu, 2—5, takže úhrnem republikánský konvent má 1076 delegátů, demokratický pak 1092.

Delegáti konventů, kteří ovšem nejsou osobami ústavními, volí se v každém státu jinak.

V poslední době (od r. 1908) nabyla v třetině států převahy zásada, že delegáti mají vzejíti z bezprostředních voleb lidu (primární konventy), ovšem i tento primární volební system je v různých státech různý; někde volí se delegáti již s předpokladem, že budou hlasovat pro určitého presidenta, jinde nevolí se delegáti, nýbrž obyvatelstvo hlasuje pro kandidáta presidentství a delegáti volení pak později konventem státním (= zemským) jsou pak zavázáni hlasovat pro presidenta, jenž dosáhl lidové většiny. V jiných státech (= asi $^2/_3$ všech států) volí se delegáti konventu strany v t. zv. nominačních konventech, t. j. buď podle volebních okresů do parlamentu aneb z celého státu najednou. Republikáni jsou spíše pro okresní (distriktní) volby, demokraté jakožto centralisté volí většinou ve státním konventu, při čemž musí se menšina podrobit většině. Tak na př. volí-li demokratický státní konvent, čítající 50 hlasů, 24 hlasy jednoho a 26 hlasy druhého kandidáta, musí na demokratickém národním konventu v Baltimoru hlasovati všech 50 kandidátů pro kandidáta druhého. Proto předpisuje demokratický národní (říšský) konvent v Baltimoru většinu 728 hlasů (z 1092), má-li kandidát být jmenován, kdežto republikánskému konventu v Chicagu, který vzešel z delegátů volených po volebních okresích bez majorisace, stačí pro nominaci kandidáta prostá většina 539 hlasů.

Poněvadž pro volby senátorů není zvláštních okresů, je třeba ony dva delegáty, již jsou vysíláni za každého senátora do konventu, voliti na straně republikánské zvláštní volbou (at large), kdežto demokraté volí je v konventu státním.

Rozumí se, že v každém národním konventu je při zahájení vždy řada voleb sporných. Ty rozhoduje t. zv. n á r o d n í v ý b o r (jeden zástupce každé z obou stran z každého státu a territoria, tedy vlastně ohromné těleso), v druhé instanci v o l e b n í v ý b o r u ž š í a konečně p l e n u m c e l é h o k o n v e n t u.

Úlohou konventu vedle postavení kandidáta strany je také vypracovat program, který kandidát jmenovaný obyčejně přijme. Jmenování kandidáta neděje se pravidlem hladce, nýbrž teprve po několika turnech; napřed jsou vymýceni kandidáti sice oblíbení po př. i vynikající, kteří však z různých důvodů nedovedou soustřediti na sebe potřebné většiny a již na konec obyčejně ustoupí kandidátu méně známému (t. zv. dark horse), který pak jakožto neškodný je šmahem volen a zvolen.

Má-li každá z velkých stran svého kandidáta jmenovaného konventem, probíhá pak další postup volby presidenta již v mezích předepsaných ústavou.

První úterý po prvním pondělku v listopadu každý čtvrtý rok konají se v o l b y v o l i t e l ů. Počet volitelů rovná se počtu členů kongressu, t. j. 531 a tedy (přibližně) polovičnímu počtu delegátů konventových. Volitelem může být zvolen každý občan mající aktivní volební právo s vyloučením poslanců, senátorů a placených neb čestných státních funkcionářů. Tito volitelé (elektoři), zvolení všemi občany, kteří jsou voliči do sněmovny, volí pak lístky druhý pondělek příštího ledna presidenta a vicepresidenta Unie. Sčítání hlasů koná se podle ústavy předsedou senátu (= místopředseda republiky) před plným kongressem druhou středu v únoru; rozhoduje prostá většina hlasů elektorů, tedy nyní 266. Nemá-li žádný kandidát absolutní většiny, což je snadno možno, jsou-li tři kandidáti, jak asi letos bude, má rozhodnout s n ě m o v n a, a to tak, že zvolí prostou většinou jednoho ze tří kandidátů, kteří dosáhli nejvyššího počtu hlasů. Poněvadž však při této volbě má být každý stát zastoupen jen jedním poslancem (t. j. dnes 48 ze všech 435 členů sněmovny) a poněvadž je možno, že mezi poslanci jednoho státu jsou v stejném počtu stoupenci obou nebo více sporných kandidátů, může nastati případ, že poslanci některého státu neshodnou se vůbec na zástupci svém při těchto užších volbách v kongressu. Stane-li se tak v polovině všech států (t. j. ve 24), nemůže president vůbec tímto způsobem být zvolen. Pak dle ústavy stane se vicepresident presidentem, byl-li řádně zvolen. Nedostal-li však ani vicepresident potřebné poloviny hlasů, přechází pak následkem toho volba presidenta republiky na s e n á t, jenž ze dvou kandidátů o nejvyšším počtu hlasů volí prostou většinou (nyní 49 hlasy) vicepresidenta, jenž stává se pak ihned presidentem republiky.

Pravil jsem, že sčítání hlasů elektorů koná dle ústavy předseda senátu. Dle zvyku zakořeněného činí tak však plenum kongressu, skládajícího se, jak známo, ze sněmovny poslanců a ze senátu. Mají-li obě ty korporace různé většiny (jak tomu je nyní: sněmovna je demokratická, senát republikánský), stává se, že hlasy, jež

uzná sněmovna, zamítne senát a naopak a to vede k dalším komplikacím.

To vše, co jsem zde řekl o různých nesnázích v mechanismu volebním, nejsou pouze theoretické možnosti, nýbrž případy, jež skutečně mž nastaly. Tak r. 1876, kdy bylo 369 elektorů, obdržel republikán Hayes v 17 státech 163 hlasů, demokrat Tilden taktéž v 17 státech 184 hlasů. Ve čtyřech zbývajících státech bylo odevzdáno celkem 22 hlasů, ale ve dvou seznamech, republikánském a demokratickém, jež oba byly řádně vyhotoveny a zaslány presidentu senátu. Měl tedy kongress rozhodnout, komu přičísti oněch 22 hlasů; kdyby je byl obdržel Hayes, byl by měl právě většinu jednoho hlasu. Poněvadž senát byl tehdy republikánský a sněmovna demokratická, nebylo lze dojíti k cíli. I utvořil kongress zvláštním zákonem volební výbor skládající se z pěti senátorů, pěti poslanců a pěti soudců nejvyššího spolkového soudu, z nichž dva republikánští a dva demokratičtí byli zákonem jmenováni a měli pak voliti pátého. Poněvadž senát zvolil do výboru tři republikány a dva demokraty, sněmovna pak opačný počet, záleželo vše na volbě pátého soudce, jímž zvolen republikán. A tak většinou 8 hlasů proti 7 bylo ve výboru všech sporných 22 hlasů elektorů přiřčeno Hayesovi, jenž stal se tak presidentem, ač jeho protivníku v prvních volbách scházel pouze 1 hlas.

Letos jsou poměry neméně zajímavé. Podaří-li se Rooseveltovi utvořiti třetí stranu a získá-li tolik elektorů, že žádný z kandidátů nedosáhne nadpoloviční většiny, bude president taktéž volen v užší volbě kongressu. Poněvadž pak ze 48 států mají 4 po stejném počtu poslanců demokratických a republikánských, nebudou tyto 4 státy vůbec schopny volby. Z ostatních 44 je právě polovina převahou republikánská, polovina demokratická, takže by tím způsobem president, kdyby došlo k užší volbě, nemohl být zvolen. Jestliže by stav ten trval do 4. března 1913, nastoupil by dle zákona vicepresident, nebyl-li by ani ten zvolen, připadlo by rozhodnutí senátu, jenž by ovšem volil republikána. Naproti tomu kdyby rozhodla sněmovna, volila by demokrata a majíc možnost výběru ze tří kandidátů mohla by zvoliti toho, jenž by měl nejmenší počet hlasů. A tak by se mohlo státi, že by presidentem byl zvolen kandidát, jenž by dosáhl 25 hlasů (potřebné majority sněmovny), právě nejmenších států a byl tak představitelem malé menšiny obyvatelstva.

(Pokračování.)

*

KONEC LETNÍHO ZASEDÁNÍ.

jl. Ve Vídni, 4. července 1912.

V pátek, nejdéle v sobotu (6. čce.) skončeno bude letní zasedání poslanecké sněmovny. Bylo jaksi přípravou k akcím, jež mají býti vedeny na podzim. Dva velmi významné momenty působily na toto zasedání: politický stav za Litavou a jednání o dohodu českoněmeckou ve vlastní domácnosti. Uherské spory domácí, vedené do krajností, jsou nyní odsunuty s kolejí, násilím neslýchaným sice, ale přece jen odsunuty, a práce čelící k dosažení česko-německého smíru spějí k ukončení. Praví se mezi zúčastněnými, že jednání ve Vídni i v Praze opravňuje k nadějím, že veliký kompromis bude dojednán na sněmu království Českého v době poměrně velmi blízké. Než i kdyby měli pravdu pessimisté tvrdící, že máme k dohodě ještě velmi daleko, jisto jest, že nyní vyjednávání skončeno bude ať s výsledkem příznivým nebo nepříznivým a že bude po nejistotě, v jejímž znamení konáno bylo celé letní zasedání právě tak, jako zasedání předcházející.

Netoliko vnější politické kruhy i vláda a parlament zcela nepokrytě nynější stav pokládají za provisorium, které může míti již jen velmi krátké trvání. Svědectvím toho jest, že křeslo ministra orby, uprázdněné úmrtím Exc. dra Bráfa, nyní nebude obsazeno, že prozatímně je bude spravovati ministr vnitra, bar. Heinold. Nejistota a neujasněnost byly příčinou, že nevidíme před sebou žádných velkých positivních výsledků, přes to, že sněmovna byla nejen dělná, ale přímo neobyčejně pracovitá. V nejistých časech je vždy u veliké míře zvýšen ohled na kruhy voličské, a tím se vysvětluje, že sněmovna dbala při vyřízení zákona o služební pragmatice úředníků více hlasů agitačních než svého vlastního mínění, vyhověla požadavkům kladeným organisacemi úředníků tušíc a konečně vědouc, že vláda se postaví v tomto ohledu na zamítavé stanovisko proti všem požadavkům, jež přesahovati budou míru toho, co poskytuje předloha. Teď je věc tato v rukou panské sněmovny, která provede korrektury ve smyslu vládního stanoviska a předlohu poslanecké němovně vrátí. Zákon mohl by nabýti platnosti a zpětně působiti od 1. čce. 1912, jestliže by na podzim poslanecká sněmovna schválila předlohu toliko s těmi změnami, proti nimž vláda nevyslovila námitek. Vykonána tu značná práce, ale nadarmo, marně se točil parlamentní setrvačník, jelikož nejistota, neurčitost politické situace znamená vratkou půdu pod mandáty a vyvolává pochopitelné assekurování přízně vlivných vrstev voličských.

Sněmovna, o jejíž způsobilosti k velkým pracím stále byly vyslovovány pochybnosti, hladce vyřídila reformu brannou a s dvoudenním opožděním rozpočtové provisorium.

Při branné reformě se ukázalo, že jsme se ještě nevystonali ze svých slabostí, že přečetné, časem hodně smutné zkušenosti neměly na naši českou politiku účinku náležitého.

Když po delší době běželo o to, abychom ukázali, jak silným faktorem jsme na půdě vídeňského parlamentu, vyvřel z českého politického kotlíku pravý čirý opak síly a vlivu: rozpadl se český jednotný klub, a to, co z něho zbylo a původní firmu nese, znamená přesunutí vedení a zodpovědnosti za českou politiku na stranu agrární. Známý vídeňský »Kriegsrat« z časů válek s Italií a s Německem v minulém století vedených způsobil příliš mnoho pohrom, než aby si zasloužil napodobování v politice, ale přes to při každém důležitějším kroku se u nás český »Kriegsrat« objeví a zakročí. Na velkou distanci, ze kteréž není možná správně odhadovati a poznávati poměry sil politických, vlivy a překážky, usuzuje se u nás na domácí půdě o jednání parlamentní representace a určují se jí direktivy. Jde-li sbor poslanců ku předu podle svých zkušeností a poznatků bez ohledu na svou popularitu, může se připravit na secessi, která ho oslabí, a na hlasy novin, které v massách lidu i mezi intelligencí národa podlamují důvěru a tím i posici v parlamentě. Ustavičně se volá, že »kruhy ví-

deňské s námi počítati musí«, citují se velké i drobné veličiny, jež tuto větu někdy byly vyslovily, ale když běží o to, abychom ukázali, že to je pravda, dáme si »za uši pijavky«, dáme si »pouštět žilou«, jako by nám nebylo nad to, aby si odpůrci naši mohli mnouti ruce nad naší slabostí a nemohoucností.

Teď nastanou prázdniny ve Vídni, těžiště politiky rakouské přesunuje se do Prahy a na podzim, až budou kladeny základy k novým útvarům, budeme stát ještě v nedbalkách jako teď? Budeme poznovu rozervaností svou ukazovat, že jsme se ze starých chyb ničemu nenaučili?

TECHNIKA

Inž. ODON PÁRA:

TICHÁ BÍDA.

(Pět poznámek.)

1.

Vystěhovalectví Čechů není zjevem, který se vyskytuje jen v lidu dělném; také počet vystěhovalých vzdělanců je značný a rok od roku roste, třebaže se propaguje všeobecně oblíbené a zejména s katheder a od lidí ze zátiší spokojené existence vyšlých opakované heslo o hospodářském povznášení národa. Jest se již obávati, že se heslo to stalo frází, neboť vidíme více těch, kdož mluví, než těch, kdož jednají. Zdá se, že ti, kteří velmi hlučně mluví, chtějí zaplašiti velmi nepříznivý fakt, že náš vzrůst hospodářský není přece jen takový, jaký vykazují konkurenti, hlavně nejbližší sousedé. Stěžují-li si čeští Němci do vystěhovalectví svého technického, průmyslového a obchodního dorostu, což bychom měli říkati právě my, kteří tolik máme doháněti? Ale ačkoliv jsme se dovedli o odborné školy dobře postarati, o usměrnění dorostu do oborů, o regulaci přílivu jeho ničeho nevíme.

Právě poměry sociální mladých do života vstupujících lidí jsou nejvíce zapomínány. Několik studentských řečí a článků neznamená ničeho. Otázka učednická, dorostu živnostenského, díky péči živnostenských pracovníků politických i odborných, řeší se uspokojivě, ale o absolventy škol odborných a hlavně o t. zv. vzdělaný proletariát nikdo se nestará. Stavovská otázka studentská je jen zlomkem velikého sociálního problému a ač se o ní mnoho hovořilo, nevykonalo se ničeho; výsledek stavovské propagandy studentské jest jen několik ročně se objevujících výstražných lokálek v novinách, jimiž se varují abiturienti před vstupem do toho neb onoho oboru na školách vysokých.

Na druhém sjezdu svobodomyslného studentstva měl podati dr. V. Polívka referát o sociálním postavení abiturientů středních škol a absolventů škol vysokých. Hledal přesný materiál, o který by opřel své vývody. Ale mimo úřední statistiku o přijímání sil do státních úřadů a o počtu absolvovaných posluchačů nemohl se dopíditi číselného materiálu o velikosti vystěhovalectví, o počtu sil do podniků soukromých přijatých, ani o těch, které nejsou zaměstnány, nebo snad jinak zaměstnány než v odboru, v němž se vzdělaly. Ba ani počtu sprostředkovaných míst odbornými spolky nemohl se namnoze dověděti, a tak s referátu, neměl-li vyzníti v málo věcném vytýkání příkladů, v ukvapeném generalisování a odhadování, sešlo.

Zdá se, že německý zemský spolek pro péči o mládež a německá národní rada spolu se svými ortsráty a za účinné pomoci buršenšaftů musí nám dáti nějakých do očí bijících výsledků své tiché práce, nežli dovedeme pochopiti, že tempo hospodářského rozvoje záleží také na správném usměrnění a rozdělení dorostu.

2.

Denní tisk je pln podezíravého záští a závistivého osočování těch, kteří pracují o hospodářském povznesení. V podivném zmatku harcuje se za účelem politické agitace proti »surovému duchu kapitalismu«, který »korumpuje svědomí českých lidí« a představuje ducha národního v ubohém »procovství«. Pokud jsou výroky podobné podloženy skutečnými případy jednotlivě se udavšími, jsou plně oprávněny. Jest však málo kritické zevšeobecňovati případy výstřední a též přezírati přirozený důsledek nedostatku svérázné společenské kultury české. Ve jménu jakési slabošské humanity, ba dokonce z příkazu jakési vyšší morálky, jejíž papežové sedí v redakcích a sekretariátech stran politických, slídí se detektivně po obchodních tajemstvích, prozrazují se vnitřní poměry soukromých podniků a veřejnost vyučuje se tomu, aby, sednuvši na lep tomu neb onomu žurnalistickému triku, terorisovala vedení podniků soukromohospodářských v tom neb onom směru. Tak se nepracuje ve prospěch hospodářského povznesení.

Také se zahnízdil protivný zvyk v jedné části pokrokového vzdělaného světa. Jest to opovržlivé chování k t. zv. měšťáckým »procům«. Není úplně spravedlivé toto opovržení, neboť jsou to velikou většinou lidé prostí, méně vzdělaní, kteří však vlastní příčinlivostí, podnikavostí a důvtipem zbohatli. V tvrdém zápasu životním nezbylo jim času, aby odvažovali zvláště pozorně a s úzkostlivou jemností množství své ušlechtilosti a vkusu. Váhavost filosofů a moralistů nevytvořila by nikdy továren a neuzavřela by výhodného obchodu na burse. Zvýšení mravní zodpovědnosti v podnikání, zjemnění pojmu solidního obchodu, zvýšení vkusu a schopnosti uměleckého vnímání — toť otázka, kterou nelze řešiti pohrdlivým úsměvem nad zbohatlými ře-

meslníky, sedláky, kupci, fabrikanty, ale jedině důkazem, že vysoká a opravdová vzdělanost nečiní člověka neschopným k výborným obchodům. Neboť ti, kteří vytýkají, náležejí ponejvíce oné vrstvě měšťanské, která žije ze jmění jednou nabytého, nebo ze služného, pensí, úspor, nebo i dluhů, neúčastní se přímo na podnikání, ba k vytváření svérázné kultury české svým vkusem a názory podstatně málo přičiňujíc. Lze naopak velmi mnoho vytýkati těm, kteří mohli by svým majetkem účastniti se samostatného podnikání, že tak nečiní, přenechávajíce pole to méně majetným nebo nemajetným budoucím »procům«, i s vlivem, který jim pak náleží politicky, a spokojujíce se trpnou úlohou kritiků, kazatelů lepších a vyšších mravů, řízených obyčejně názory v praktickém žvotě směšně naivními. Kultura kavárenských schöngeistrů není o mnoho cennější jimi odsuzovaného procovství.

(Pokračování.)

STUDENTSTVO

Dr. FRANTIŠEK KUBEC:

SLOVANSKÉ STUDENTSTVO NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V RAKOUSKU.

Ve stavu vysokoškolského studentstva obrážejí se osvětové i hospodářské potence národnostní tou měrou, že zasluhují pozornosti v době, kdy národnosti hlásí se o vlastní vysoké školy, a kdy stává se u některých akutní otázka nadprodukce akademické intelligence.

Ústřední komise statistická vydává od r. 1881 statistiku vyučovacích ústavů rakouských, jež dospěla až dosud r. 1907/8. Chceme si z dat této úřední publikace všimnouti nynějšího stavu slovanského studentstva na vysokých školách Předlitavska, uvésti jeho absolutní i procentuální čísla dle národností, konstatovati výši posluchačstva, jež vysílají na vysoké školy jednotlivé země předlitavské, ukázati účast cizozemských studentů slovanských na vysokoškolském studiu v Rakousku, načrtnouti vývoj těchto poměrů od r. 1881/2 a odvoditi z toho konkluse pro kulturní a hospodářský stav národností slovanských v Rakousku a jejich potřeby na poli vzdělání vysokoškolského i ostatního. Srovnání s počtem studenstva národnosti německé k objasnění daného úkolu jest nevyhnutelno.

V úvahu zde spadá posluchačstvo universit, vysokých škol technických, vysoké školy zemědělské, vysokých škol zvěrolékařských a posléze montanistických.[1]) Ke zjištění procenta studentstva středoškolského, oddávajícího se studiu na vysokých školách, uvedeme i statistiku škol středních.

Počet posluchačů rakouských universit obnášel v zimním běhu stud. roku 1907/8 24.597.

Z toho bylo Slovanů:

Čechoslovanů	4297	17·5%
Poláků	5770	23·4%
Rusínů	1191	4·8%
Jihoslovanů	1252	5·1%

[1]) Neuvedeno studentstvo bohosloveckých ústavů a uměleckých akademií.

Studovalo tedy na rakouských universitách 12.510 Slovanů, což činí 50·8% veškerého posluchačstva. Němců bylo zapsáno 10.344 neboli 42 procent.

Frekvence vysokých škol technických činila v zimním běhu 1907/8 10.018 posluchačů, na kterémžto počtu participují Slované takto:

Čechoslovanů	3019	30·1%
Poláků	1681	16·8%
Rusínů	102	1·0%
Jihoslovanů	308	3·1%

Navštěvovalo tedy rakouské techniky 5110 Slovanů neboli 51% veškerého jejich studentstva. Němců bylo 4384, t. j. 43·8%.

Na vysoké škole zemědělské ve Vídni studovalo ve stejné době 772 posluchačů, z nichž bylo

Čechoslovanů	144	18·6%
Poláků	136	17·6%
Rusínů	26	3·4%
Jihoslovanů	58	7·5%

celkem tedy 364 (47·1%) Slovanů, kdežto Němců bylo 359, čili 46·5%.

Vysoké školy zvěrolékařské ve Vídni a ve Lvově vykazovaly v zimním běhu 1907/8 492 posluchače. Z těch bylo

Čechoslovanů	117	23·8%
Poláků	74	15·1%
Rusínů	19	3·9%
Jihoslovanů	69	14·0%

tedy 279 slovanských studujících, což se rovná 56·8% veškerého studenstva. Němců bylo 194, t. j. 39·4%.

Posléze na vysokých školách montanistických v Příbrami a v Lubně bylo zapsáno 450 posluchačů, z nichž bylo

Čechoslovanů	81	18·0%
Poláků	88	19·6%
Rusínů	6	1·3%
Jihoslovanů	12	2·7%

rého posluchačstva. Studentů německé národcelkem tedy 187 Slovanů, což činí 41·6% veškenosti bylo 203 neboli 45·1%.

Úhrnem studovalo na rakouských vysokých školách 36.329 posluchačů. Z těch bylo slovanské národnosti 18.450, t. j. 50·78%, německé národnosti 15.484 neboli 42·62%. Zbytek 6·6% připadá na Vlachy, Maďary, Rumuny a »jiné národnosti«.

Ze Slovanů bylo 7658 (41·5%) Čechoslovanů, 7749 (42%) Poláků, 1344 (7·28%) Rusínů a 1699 (9·2%) Jihoslovanů, k nimž počítáni jsou pouze Slovinci a Srbo-Chorvaté. Rusové a Bulhaři v číslech zde uvedených obsaženi nejsou; v úředních výkazech byli zařazeni do rubriky »jiné národnosti«.

Mezi Slovany mají převahu Poláci nad Čechoslovany v počtu posluchačů universitních, Čechoslované v ostatních oborech studijních, zvláště ve studiu technickém. Jest tu patrný vliv dvou universit polských a naproti tomu dvou technik českých. Nelze ovšem přehlédnouti, že velký počet universitního studentstva polského vzniká též přílivem ruských Poláků na haličské university, takže po odečtení těchto měli by Čechoslované na universitách asi stejný počet posluchačů s Poláky. Nepatrné plus polských posluchačů vysokých škol montanistických lze vysvětliti snazším umístěním absolventů v podnicích naftových. Vysoké číslo českých posluchačů vysokých škol zvěrolékařských, zvláště porovná-li se s počtem posluchačů polských, kteří mají svou vysokou školu zvěrolékařskou, mluví význačně pro český požadavek vlastní vysoké školy tohoto oboru.

Porovnáme-li počet studentstva slovanského s německým, shledáváme převahu slovanského na všech druzích vysokých škol vyjma na vys. školách montanistických. Příčinou jest, že podniky horní jsou v rukou německých a mimo to ona okolnost, že vyučovacím jazykem na obou vys. školách montanistických jest němčina. V celkovém počtu převyšuje stav vysokoškolského studentstva slovanského 8% studentstvo německé.

(Pokračování.)

ZE DNE

Josef Anýž. Uprostřed činné práce novinářské a radostných příprav k národním svátkům odešel dne 27. června »Národním Listům« náhle jejich dlouholetý redakční chef Josef Anýž. Stal se nástupcem Barákovým a pokračoval do jisté míry v jeho tradicích: byl to svobodomyslný Mladočech staršího rázu, hlučný a opravdový liberál, naivní a srdečný idealista, kterého povaha často vedla k ochotným kompromisům. Nevynikal tak osobností jako charakterem. Kdo byl pilným čtenářem největšího žurnálu české intelligence, nedovedl se upamatovati, že by byl kdy uchvácen slohovou svérázností a duševní pronikavostí jejich vůdčího redaktora, který ostatně nevykonával ani za života Grégrova, ani za vlády jeho dědiců, ani za období Kramářova vlivu, jaký mu dle postavení v redakci příslušel. Za to, kdo se seznámil s vnitřním životem v »Národních Listech«, vážil si Anýžovy mírné, laskavé, humánní povahy, ochotné vždy pomoci a urovnati nesnáze, a nemohl nevzdati obdivu jeho obětavosti, která jej vyznačovala i v životě soukromém. Když svobodomyslná strana povolala Anýže do činné politické služby a vykázala mu místo mezi zemskými poslanci, ukázal se Anýž opětně především svědomitým pracovníkem a ochotným pomocníkem. Záhy soustředil svou činnost na obor školský a tak se stal i členem zemské školní rady, kde působil velmi vydatně hlavně v otázkách disciplinárního řádu a hmotného zlepšení poměrů národního učitelstva — jeho svobodomyslný názor mohl se tu stejně uplatniti jako jeho lidumilné srdce. Proto bude pohřešován nejen svými stoupenci, ale i všemi přáteli svobodného rozvoje české školy a povznesení stavu učitelského. —

Slavnostní odhalení Suchardova pomníku Palackého v Praze 1. července bylo již předem kaleno protesty proti osobě dra Kramáře jako slavnostního řečníka. Sociální demokraté a radikálové s drem Hajnem v čele pokusili se mezi politikou Palackého a Kramářovou vyinterpretovat naprostý rozpor, Machar vydal dokonce heslo, aby mladočeši byli pro poslední hlasování o branné předloze vyloučeni ze řad sokolských. Vykládejte takovým lidem, že Kramářova taktika vůči branné předloze, politicky ovšem hodně problematická, právě se s t a n o v i s k a s o k o l s k é h o byla výborným tahem, vyrvavši Němcům z rukou připravené již denunciace o velezrádných tendencích všeslovanského sletu sokolského! Nebo jim vykládejte, že by bylo nesnadno najít politika, proti kterému by žádná strana nemohla ničeho namítat! Marně byste se namáhali. Kdo chce bít, hůl si najde. Dr. Kramář se v nesnadné situaci zachoval s neobvyklou obezřelostí a v slavnostní řeči úspěšně se pokusil vystihnout význam Palackého, oddělit jej od jeho chyb taktických, uvést v rovnováhu a vyložit veliká hesla Hodslavického oslavence i relativní oprávněnost oportunismu, ba i plaidovat pro národní vyrovnání a pro-

plout úskalím otázek slovanských. Bylo by si přáti, aby dr. Kramář touž opatrnost osvědčoval i v politické praxi vlastní; řečnický jeho výkon a výklad o Palackém byl založen tak solidně, že snese i přísnou kritiku.

Quousque tandem? K odhalení pomníku Palackého otisklo »Právo Lidu« přehled pražských pomníků s ostrou kritikou jejich nedemokratičnosti. Tvrdilo dokonce, že až do pomníku Palackého »nebylo dosud v Praze pomníku, jenž by byl vzešel z vůle lidu«. Na důkaz toho uvádí se pomník Radeckého, cís. Františka a sloup mariánský. Že nehledě k pomníkům menším, jako Dobrovského a Hálka, o nichž »P. L.« také se zmiňuje, v Praze je veliký pomník Jungmannův, docela zapomnělo. Jak dlouho ještě bude se vyskytovati nevážnost k Jungmannovi, vrcholící v překrucování nejprostších fakt?

Nová ukázka humanity. V nekrologu »Času« o J. V. Sládkovi napsal p. Vodák, že jeho básnická tvorba dočká se časem většího uznání a zastíní leckteré jméno, které Sládka za živa zastiňovalo. V témž »Čase« napsal týž p. Vodák před několika lety, že Sládkovy básně lze čísti s jistou závistí, ježto na nich vidíme, s jakým nepatrným duševním fondem vystačilo se v české literatuře před čtvrtstoletím, a p. Machar současně Sládka napadl několikrát. (»Sládek překládá Shakespeara a má minulost větší než význam. Od vzniku Akademie nevydal knížečky, aby za ni nesebral cenu. Nenapsal jich mnoho, pravda, ale co napsal, přišlo českému národu hezky draho.« »Takových veršíků jako Sládek nadělal, nadělá ještě pan Klášterský mnohem víc a nejen p. Klášterský, i celá řada lyriků z M á j e a z K r u h u.«) Proč pak »Čas« básníka, jejž po smrti chválí, za živa (a to těžce nemocného) snižoval? Jen ze samé humanity?

*

Dívčí pensionát »Božena Němcová« v Hradci Králové. Přihlášky chovanek přijímá ředitelství dívčího pensionátu »Božena Němcová« v Hradci Králové, jež také ochotně zašle na požádání prospekty svého ústavu.

Za 39 korun do Terstu a zpět. Levné jízdy na slovanský jih, pořádané dne 4./7. — 20./7. — 3./8. cestovní kanc. Čeněk Šulc & Spol. v Praze, setkaly se u cestujícího obecenstva s takovým zájmem, že jsou již zajištěny. Dítky od 4—10 let platí do Terstu K 12·30. Pro účastníky z Tábora a Budějovic odpovídající nižší cena. Lodní lístek Terst—Benátky—Terst K 10·50, podél Dalmácie 30% sleva. Vstupné do Postojné 2 K. Pro ty, kteří levně a pohodlně přejí si cestovati, pořádány další výlety za vedení osvědčených průvodčích: do Benátek — do Postojné ku prohlídce světoznámých jeskyň — podél celé Dalmácie — napříč Italií. Bližší informace a programy všech cest ochotně na požádání zašle cest. kancelář Čeněk Šulc & Spol. v Praze, Havlíčkova 1. Ku samostatným cestám doporučujeme vřele praktickou příručku 500 rozpočtů různých cest a pokyny cestujícím (cena 50 hal.).

Byty pro účastníky kursů prázdninových pro studenty a dívky všech škol v Praze i předměstích úplně zdarma doporučuje pp. rodičům i ředitelstvím škol redakce »Časopisu Českého Studentstva« v Praze, Žitná ul. 10.

Česká banka v Praze. Stav peněžních vkladů činí koncem měsíce června K 18,618,347·66, tudíž o K 152.513·81 méně než v měsíci předešlém.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze. Stav vkladů ku dni 30. červnu 1912 činí K 104,727.276·08.

Živnostenská banka v Praze. Stav vkladů na vkladní knížky a pokladniční poukázky činil koncem měsíce června t. r. K 122,884.846·83. Živnostenská banka uveřejňuje toliko vklady na vkladní knížky a pokladniční poukázky.

POLITICKÁ KRONIKA.

21. června zahájena specielní debata o branných předlohách.

21. června oznamuje se oficielně, že kníže Thun odepřel vydati pí. Vikové-Kunětické volební certifikát.

21. června prohlásil předseda finanční komise, poslanec Pazderka, že pravděpodobně dojde k zasedání českého sněmu ještě během července.

23. června jmenoval republikánský konvent Tafta kandidátem presidentství.

24. června proskočily zprávy o chystaném smíru italsko-tureckém.

25. června přijata prvá část předloh branných.

25. června schválila sněmovna uherská kontingent rekrutů.

26. června schválen nový branný zákon ve druhém i třetím čtení.

27. června odročena byla sněmovna uherská do 17. září.

27. června vypukla vzpoura v tureckém vojsku v Albanii.

1. července zemřel ministr orby prof. Dr. Bráf.

1. července zemřel srbský ministerský předseda Milovanovič.

1. července podali němečtí poslanci interpellaci o událostech pražských.

2. července schválen byl prozatímní rozpočet.

3. července jmenován bar. Heinold správcem ministerstva orby.

3. července usnesl se zemský výbor svěřiti prozkoumání platnosti volby pí. Vikové-Kunětické zvláštní komisi.

4. července došlo v Baltavě ke schůzce císaře německého s carem ruským.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákl. České Akademie: Účet pokladníka arcibiskupství pražského z let 1382/83. K vydání upravil Dr. Václav Chaloupecký, str. 48. — Albrecht z Valdštejna a jeho doba. Na základě korrespondence opata strahovského Kašpara z Questenberka podává Cyril Ant. Straka, bibliotekář král. kanonie strahovské. Str. 240. — Vlastimil Kybal: Jindřich IV. a Evropa v letech 1609 a 1610, str. 324. — **Nákl. Bursíka & Kohouta:** Dr. Josef Pelnář: Třes ve svých tvarech, podstatě a klinické ceně, str. 276, cena neudána. — **Nákl. J. Laichtera:** L. L. Tolstoj: Jáška a jiné povídky, str. 112 za 80 hal. — Goethe: Ballady, str. 104 za 70 h. — Z deníku spisovatelova IV. Napsal F. M. Dostojevskij. Str. 415 za 4 K. — **Nákl. J. Richtra v Příboře:** Sborník praktických příruček. »Č a s e m a p r o s t o r e m«, čís. I.: P r o f. A d o l f V a š e k: Otázky a přehledy z dějin mocnářství rakousko-uherského se zvláštním zřetelem k dějinám českých. Cena 2 K 30 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

Nereklamujte číslo z příštího týdne!

ROČNÍK X. V PRAZE 12. ČERVENCE 1912. ČÍSLO 42.—43.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

Příští číslo „Přehledu“ vyjde následkem dovolené redaktora až za 14 dní, tedy 26. července. Z té příčiny je číslo dnešní dvojité.

LITERATURA

ADOLF VESELÝ:

EVOLUČNÍ MYTHUS, SEN O PŘÍCHODU KRÁSNÉHO ČLOVĚKA.

(Z knihy »Zaslíbení kráse«.)

Dílo umělcovo, do zrcadel věčna promítnutý jeho osobní život, osobně-věčné symboly hudební symfonie, kyklopické stavby, skulptury, obrazu, díla slovesného, soustřeďuje vždy jen drama záhadných sil, jež zahrnuty jsou do hromadného pojmu ž i v o t a, lidského i kosmického. Kdežto výtvarná umění v užším toho slova smyslu — obraz, skulptura, stavba — jsou svou výrazovou možností vázána na skutečné soustředění celého dramatu v jediný okamžitý výjev v ploše či prostoru, mají uměny na hmotě nezávislé, absolutní, tónové i slovné dokonalou možnost peripetie dramatu rozvinouti v čase. Není však nikdy monumentální dílo umělecké výhradnou osamělou prací jedince: duševní i hmotná, viditelná i neviditelná spolupráce tisíců mrtvých a živých je tu zákonem. Pyramidy Faraů, obrovské zemní průkopy jako symfonie Beethovenovy jsou hromadným dílem nesčíslných tisíců. A všechny nejkrásnější činy uměleckého díla nezdají se než opakováním onoho tvůrčího gesta, které budovalo vesmír a systemy hvězdné rozhodilo jako zrní po líchách kosmických: rozepnouti svůj osobní život do nekonečna! Tento pud velikosti, grandiosna hořící v krvi jedinců, rodů i raç, vzepial se v našem národě jedenkráte: epochou husitskou, a zrál v Chelčickém a Bratřích. Neprojevil se nikdy dílem umění výtvarného ni hudebního: stalo se tak dílem básníka věštce Otokara Březiny. Po prvé v české poesii je materiál umění slovesného — slovo — zhodnocen a přehodnocen, vítězně použit na stavbu grandiosního kathedrálního básnického snu, mythu věků.

Sestřeďování, krystalisace osobnosti Březinovy, toť život duše zbavující se pozvolna šatu hmoty, napiatý pohled stále se rozšiřujících, pronikavějších očí, slavné rozkřídlení perutí k nejvyššímu letu: stopy tohoto vývoje, pokud jsou viditelny v ročnících časopisů, jdou od povrchového realismu několika povídek, vyjasňují se, očišťují a prozařují v krajinářském impressionismu řady menších básní, jichž definitivní útvar zříti lze v dvojbásni A n g e l u s ze staršího ročníku N i v y. Tu poesie Otokara Březiny, do knih nezařazené počátky, vycházejíc od virtuosní techniky Jaroslava Vrchlického, je zcela nervová, smyslová, oslnivá i oslňující nejen vnějším leskem výrazu, ale i tichým jasem vnitřního přetavení, prožehnutí, přecítění. Zduchovění básnického výrazu a mluvy, konečné definitivní stadium vývoje stilu Březinova, jak představují jej jeho prvé knihy, je počátkem myšlenkového soustřeďování, konečného zjasnění, nalezení se osobnosti Březinovy. Neustala arciť ani v počátcích této periody mysticismu poesie vnějších smyslů a nervů: Ještě nervová poesie v některých číslech T a j e m n ý c h d á l e k je patrna a smyslové passáže a verše i v erotice — erotické rozloučení! — S v í t á n í n a z á p a d ě. Čistě a souverenně zní mystická naděje a víra i celý orchestr zvuků transcendentního světa teprve ve

V ě t r e c h o d p ó l ů. Odtud prohlubuje se svět Březinův, a jeho zraky, skutečné i duševní, zří všemi věcmi i jevy reálného světa jako transparenty, spatřují ve všem toliko hmotné symboly druhého světa, jejž promítá si čarovnou klenbou nad tuto zemi, ostrovem uvězněnců, jakožto pravou sladkou zemí mateřskou. Prvé dvě knihy neliší se v podstatě od zvyklé naší produkce básnické; jsouť naši básníci zajatci a rozkošníci slov, nervů a smyslů, vyjadřující v nejkrásnějším případě svoji radost, podiv a úžas nad velebou, krásou i hrůzou země i vesmíru. Jsou analytikové i pathetikové, nejsou synthetiky; jsou lyričtí, nejsou básníky cyklickými, epiky, dramatiky. Dá se kondensovati jejich umění na pocit, na jednoslabičnou samohlásku interjekce radosti, údivu, úžasu, hrůzy; nedá se uvésti na pythagorejské číslo, filosofickou větu, myslitelskou maximu. Cyklický synthetický pokus S l á v y d c e r y a S l a v i e, tyto lyrické vidiny národního i politického messianismu, jsou nám zjevem ojedinělým. Třemi posledními básnickými knihami vstupuje Otokar Březina do dětských a jinošských poměrů českého umění slovesného jakožto očekávaný muž, synthetik a dramatik, hodnotitel a přehodnotitel, podmanitel lichotného světa slov a řeči, vítěz nad svody a záludnostmi smyslů, nervů, fascinující apoštol snu o krásné zemi a člověku. Otokar Březina je druhou půlí představy typického b á s n í k a, jehož polovinu smyslovou, sensitivní, apercepční stělesňuje Karel Hynek Mácha: půlí intelektuálnou, hloubavou, transposiční. Byly i v Máchovi — a M á j je knihám Březinovým vzdálen víc dobou než příbuzným prvkem věčnosti, nekonečna, ač je s nimi v těsném objetí hodnotou uměleckou — tyto hodnoty, než byly vždy pevně spoutány s apercepční mohutností smyslův; v Březinovi za to jasně vyvstal nový typ básníka, myslitele, sladkého, snivého, laskavého apoštola, typ, jak posud zřel se jediné v postavách biblických proroků s tajemnou zvěstí o příští Messiáše, jejichž tvrdost a chmurnost rozjihla v snivost a dobrořečení.

Z rodu nábožensky založených filosofů ujasňuje sobě i jiným Otokar Březina všechny pochybnosti, otázky, záhady, jež tížily, znepokojovaly, mučily kdy člověka, hloubajícího o světu v sobě a světu mimo sebe. Rozpoutává jazyky hmot, rostlin, tvorstva, ohňů i vod, srdcí i hvězd a minulosti a objevuje mystickou jednotu všeho, nejen tajemnou jednotu všeho zemského, jsoucího, bratrství lidí, zvířat, rostlin, hmoty, ale i spojitost, souvislost všeho minulého s přítomným i budoucím, přes zemi do nekonečna vesmíru, souvislý kruh podaných rukou nesčíslných bytostí mrtvých, živých i bytostí vyšších, duchové hierarchie v nadsmyslnu, obrovský řetěz zapírající se stále výše a výše do všech prostorů hvězdných a objímající světy, řetěz mystické touhy, kosmické nostalgie. Vyvstává v něm jistota, že všechno zasáhla kletba; ztraceným břehem že je země v moři nekonečnosti, a člověk že je tu zajatcem; celý ráj štěstí leží zavřený před námi. Jdeme zemí a zříme, že kdosi kráčel před námi a vyřezal znamení do kůry stromů, leč nerozumíme jim už. Ptáci výší i plazové země chvějí se před mocnějšími. Staletou válku vedou národy hmyzů. I v rostlin nejčistším světě je zápas a chřadnutí, v němž vonná měsíční jemnost podléhá nárazu barbarské síly. Zápasu vřením klokotá v žáru svém život, a na jeho páře se kolébá naděje naše: bolestí nesčetných bytostí žijem. Krev naše, zdá se, že vyprýštila z tajemné rány Všeho a vtekla do našeho těla a křečovitým pulsem v něm víří. Jsme stiženi kletbou; i v letu nejvyšších roztoužení podrobeni jsme tíži země, do tmy své krve pohrouženi. A posledním tajemstvím těla je bolest, tíže kosmu, cítěná duší. Všemi prameny krve se valí, tisícem smrtících vůní; všechny mlýny života žene a etherně jemná i snění větrné mlýny na nejvyšších horách... Leč z tohoto bolestného poznání tajemné viny vzrůstá pojednou naděje vykoupení: Člověk, sám hnán vichřicí kosmické nostalgie, je vyvolen k vysvobození všech bytostí země; vše zrá k své dokonalosti, prostupem času i prostoru i smrti do výše vedou všechny cesty: sen evolučního zdokonalování jest u Otokara Březiny prvou obdobou definitivní jeho formy vyjádřené symbolem kruhu rukou.

(Dokončení.)

*

M i l o s l a v H ý s e k: **Literární Morava v letech 1849—1885.** V Praze 1911. Nákladem Mor. slezské revue. Str. 311.

Pokusův o soustavné vypsání literární minulosti moravské ani na prstech jedné ruky bys nenapočítal, a které se vyskytly, nevytýkaly si dalekých cílův a omezovaly se na nerozsáhlé období. Tohoto jevu je několik příčin, z nichž nejobyčejnější jest, že se neshledávalo potřebným (ani snad včasným), proti přehledům působení literátů českých, rozdílů territoriálních nehledícím, vyličovati snažení Moravanů separátně. To tím méně, že na Moravě nápadně vynikajících, snad rázovitě moravských spisovatelů nebo směrů literárních nebylo mnoho. Ti, kteří by byli chtěli a dovedli literární práci hodnotit, měli těžké postavení, protože nebylo (a není) dosti monografií, které by vypsání systematické a kritické připravovaly. Ještě poměrně nejvíc je pramenův a pomůcek pro dobu, kterou popsati si umínil Hýsek ve spise přítomném. Sám autor si prošlapoval cestičku hojnými drobnými rozpravami časopisecky. Na nich a hlavně ovšem na spise, o němž tu píšeme, pozorovati jest podivuhodnou píli Hýskovu ve sbírání materiálu (viz

rozsáhlou bibliografii na konci spisu), jeho železnou snahu vniknouti až na kořeny literárních úkazův a jeho vzácnou všímavost, pro niž žádná drobnůstka není bezvýznamná.

A tak se nám dostává na hustých třech stech stran podrobného výpisu toho, co v letech 1849—1885 myslemi moravských pracovníků literárních vířilo, a co tiskem vyjadřovali. V tom rozsahu o naznačené době ještě psáno nebylo a patří Hýskovi prvenství. O kvalitě díla třeba pojednati zevrubněji.

Již nadpis je zvláštní: nikoli literární dějiny Moravy, nýbrž jen »Literární Morava...« Nestalo se tak snad úmyslně? Hýsek ve svém spise vedle zrní i všecky plevy ukládá, třebas ovšem opatrně a pečlivě na zvláštní hromádky. Šlo mu asi o zapsání všeho, aby obraz literární minulosti byl co nejúplnější; pro dějiny bude lze z toho všeho již jen přebírati a vybírati. Základní uspořádání spisu je rázu chronologického. Je to pět kapitol, z nichž úvodní točí se okolo významného roku 1848, druhá zabírá působení literátů sdružených kolem Sušila, třetí většinou časopisectvo v letech šedesátých, čtvrtá charakterisována jest jmény Brandl, Wankel, Havelka, Bartoš, Prasek, Kosina, poslední kapitola zabývá se literárním tvořením od let sedmdesátých. Protože knize schází formální přehled obsahu podle stránek (jen abecedně spořádaný osobní rejstřík je přidán), je třeba kapitoly a odstavce v textu teprve hledati. Jednotlivé kapitoly označeny jsou sice pokaždé v čele stručným obsahem, ale škoda, že hesla jsou příliš skrblá, někde i bez náležité spojitosti logické.

Na prvních stranách rozvádí autor několik myšlenek o politické a kulturní tvářnosti Moravy koncem let čtyřicátých minulého století a vytýká hlavně necentralisovanost sil: »severní Morava tíhla k Olomouci, ostatní k Brnu, a tu ještě nejjižnější k Vídni a nejvýchodnější ke Krakovu« (tvrzení o Krakovu nepodepřeno!). Moravská věda zabývala se tehdy pilně oborem vlastivědným; Hýsek oceňuje Hormayra, Volného, d'Elverta, zastavuje se u Bočka a Šembery. Následuje »Lidočasopis« Dieblův a Moravský Vykladatel učitele Šenka. Ještě dvě drobné zprávy, o jednoduchém veršovci Knajslovi a podivnůstkářském filologu Křížovi, a Hýsek dostává se ke kolébce (Moravské Národní) Jednoty sv. Cyrilla a Methoda (1849) a tím k zajímavé postavě Matouše Klácela, jehož činnost probrána zevrubně a význam naznačen po všech stránkách, zvláště po publicistické, výstižně. Byl bych si jen přál, čta poznámky o jeho názorech na časomíru (str. 31), podrobnějšího rozboru karakteristického spisu »Počátky vědecké mluvnictví českého«, o němž Hýsek přináší soudy skoro jen povšechné. — Následuje podobizna »v zásadě prvního českého sociálního demokrata« Ohérala. Básníkem Nár. Jednoty byl Vinc. Furch. Ocenění jeho je veskrze zdařilé; jen závěrečný soud »a bylo by prospělo i jeho básním, kdyby byl o své národnosti mlčel jako spisovatel« (str. 34) trochu zaráží proti uznání v předešlých odstavcích. O starém vlastenci Musilovi (str. 29) vím, že měl v posledních letech života nuzný krámek papírnický v Praze proti reálce v Ječné ulici. Věnovav stručnou úvahu Žákovi (nač psáti Ziak?) zastavuje se autor se zalíbením u J. Helceleta, »ochutnavatele(!) umění« (poznámka na str. 38 »Jeho vkus mu dal již tehdy tušiti podvrženost Rukopisů, v nichž necítil básnické krásy« není v souhlase s dnešním nazíráním na cenu Rukopisů, byť i jako památky věku XIX.) a naznačiv význam Mikšíčkův, spěje k Hansmanovi, jehož postavu nám před Hýskem vytesal Kabelík. Nepochází snad znalec jazyků Terebelský (str. 37) z ruského Kyjeva, jak by jméno napovídalo?

Kapitola druhá podává především obecný ráz období, jehož význačnými jevy jsou literární pracovníci z kněžstva. Obrázek Hýskův je neobyčejně propracován a informuje znamenitě. Autor je dobře pamětliv (nejen zde, nýbrž vůbec v celém spise) výtky učiněné Klácelovi (str. 31): »jeho kritická methoda si nevšímá autora, nevykládá z něho, nesnaží se pochopiti jeho vnitřního života«; ale přes to se zdá, že tu a onde příliš černě nazírá na práce, jichž výsledky přece jen byly závislé na zvláštních poměrech lidové kultury na tehdejší Moravě. Zmínka o boji švabachu s latinkou (str. 50) nutí mne k poznámce, že této zajímavé a ne nepatrné záležitosti mohl autor věnovati úvahu podrobnější, s dokumenty. Dostávám se k družině Sušilově. Snahy literární jejího representanta Fr. Sušila hodnotí již před Hýskem několik spisů. Autor »Literární Moravy« nespokojil se však úsudky jiných a buduje z detailně vypozorovaných složek postavu Sušilovu samostatně. Poctivě registruje, co uznává záslužným, ale bez milosti ukazuje a tepe nedostatky, pod jichž tíhou se dává strhnout ke smělému odsudku, »že se v jeho verších mísí rhetoričnost s didaktikou, slovanství s katolictvím v chaotické směsi, z níž stále prohlédá uplakané oko neuznaného proroka, který nechal svět jít kolem, zaťatá pěst fanatického demagoga, sentimentální senilnost neživšího a zdětinštělého muže, vzdorný úšklebek puritánského samotáře, nad nímž jen zřídka zvítězí prostý a přirozený hlas srdce!«. Zdá se mi, že tu Hýsek, vybíraje slova, přebral. Pokládá-li se Sušilovi za výhodu při sbírání národních písní, že lid měl »k němu jako knězi nejvíce důvěry«, já, poučen jsa zkušenostmi dnešních sběratelů, pravý opak tvrdím: lid na objednávku (na pozvání na faru) nerad zpívá. Aby se dal do zpěvu, musí mít náladu a ta se získá přiměřeným prostředím; bude se s chutí a dobře zpívat ve známém okolí, ne v cizím pokoji

panském, bude mezi známými a rovnými, ne »před pány«, ne před professorem a knězem; s milostnými a všelijakými ve slovech a myšlenkách choulostivými písničkami se lid knězi nesvěří, leda by mu napřed ostych sebralo několikáté zavdání; vypozorovaný úmysl sběratelův zpěváka zaráží; ženy spíše zazpívají sběratelce ženě nežli muži. — Nemohu dále s autorem souhlasiti, že »zcela žádného vlivu nezanechala píseň lidová na poesii moravskou a nejméně na Sušila samotného«; není to jednak myslitelno při oblibě, jíž se dle souhlasných zpráv tehdejších Sušilovy sbírky těšily, jednak se poráží ten mylný názor vlastními poznámkami autorovými na jiných místech spisu (o Slotovi na str. 100, o Čejkovském na str. 133, o Dvořákovi na str. 145, o Kosmákovi na str. 246 a o samotném Sušilovi na str. 66); a což Soukop a Klinkáč? — Novotvoření Sušilovo po zásluze odbyto. Po Sušilovi přichází na řadu M. Procházka; proti Sušilovi posouzen šetrněji. Pominouce několika málo znamenajících jmen kněžských ocítáme se před portrétem Kuldovým, výstižným sice, ale ne dosti přehledným pro rozstrkanost poznámek o něm po různých stránkách. Zdařilá jest a poučná stať o životě a působení filosofa a lit. historika Šmídka, z níž poznati i Hýskův znamenitý a kritický bystrý přehled současné literatury světové. Před námi vystupují dále známé postavy Škorpíkova, Těšíkova, Pojmonova, Dědkova, J. Bílého a ještě jiných. Z básníků vedle Kuldy jméno měl hlavně Soukop; nemíním Hýskova soudu o něm korrigovati, ale poznámka o překladu »Věslava« (»Soukopovi unikla všechna hudba pol. orig.«) je tvrdá i zde (str. 103) i na str. 187. a 211.

V kapitole třetí jest úvodem obsáhlá úvaha o kypění a chvatu politických a národohospodářských poměrů v letech šedesátých, doložená rozborem tehdejšího novinářství. Pokládám ji za velmi instruktivní. Z poměrů vyrostly i časopisy, kde brousili belletristé a poetové svá literární pera; zvláštní pozornost věnuje tu autor Žirovnického týdeníku Hvězdě. Tam se dostalo literárního křtu zřejmému básnickému talentu tehdejšímu, Aleši Balcárkovi, o němž Hýsek velmi sympathicky se vyslovuje. Nejvýznačnějším zjevem v generaci té doby byl vedle Balcárka Fr. Kubíček, osudem stejně stíhaný jako onen; obraz jeho působení nakreslil autor živými a sytými barvami. Mezi řadou dále popisovaných drobných literátů zastavil se Hýsek poněkud déle u básníka Havelky a povídkáře Sokola a před samým závěrkem celé kapitoly rozepsal se o známé a populární moravské postavě Frant. Vymazala. Studie, kterou o něm nedávno vydal časopisecky, byla mu dobrou průpravou k profilu přítomnému. Jako nikde jinde proráží tu u autora snaha po získání všech podrobností, jež mohou přispěti k poznání a k charakteristice svérázného všeuměla brněnského.

Za nejlepší z celého spisu Hýskova, snad i za stěžejní kapitolu uznávám čtvrtou, která se obírá vědeckou Moravou od let šedesátých. Předáci její sdružují se většinou pod štítem brněnského spolku Matice Moravské a později i Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. Práce vykonáno tehdy hojně a literáti dobyli si jmen zvučných. Po nevelikě stati o Roytovi rozepsal se autor o činnosti archiváře Brandla. Je patrno, že mu na něm záleželo, a proto s rozmyslem řadí úsudek za úsudkem, každý pevně podepřený, směřuje k tomu cíli, aby podal obraz do detailů věrný. Je nám tu a tam líto, že záře Brandlova dokumenty Hýskovými bledne, ale na soudě dějin přestává sentimentalita. Ostatně i tak vychází Brandl s predikátem »muž přísné vědy« (str. 164), omezeným ovšem značně konečnou poznámkou na str. 174. Do poznámek o filologické činnosti Brandlově vsunut je delší passus, oceňující po zásluze professora Vaška, čelného buditele slezského a známého, tolik kaceřovaného odpůrce pravosti Rukopisů. Po zmínce o Matzenaurovi rozvíjí před námi Hýsek milý portrét proslulého dialektologa našeho Fr. Bartoše. V líčení je poznati vliv čerstvých ještě vzpomínek snad vlastních, snad přáteli dodaných. Pilná a záslužná práce Bartošova vyplňuje u Hýska počet stránek, který by stačil na slušnou monografii. A hned za Bartošem Prasek. I on, dosud žijící, posouzen dopodrobna, a co se vypravuje o jeho literárních začátcích, překvapuje při pohledu na dnešní jeho zjev; cílům Bartošovým tak blízký a přece rázem tak zcela jiný! Sympathický Kosina končí řadu literárních nadšenců tohoto období.

Kapitola poslední jest asi ze všech pěti nejslabší, hlavně v druhé své polovici, kde zasahuje literáty ještě dnes působící (patří do spisu i činnosti po r. 1885?), o nichž soud konečný je namnoze předčasný, každým však způsobem ne dosti objektivní, protože se při nejlepší vůli nemůže zbaviti ohledů. Úvaha o novinářství, kde mezi jiným na pranýř postavil pověstného Crhu, povedla se autorovi velmi pěkně. S dychtivostí spěje čtenář s autorem přes drobné a prostřední postavy k modlám moravského písemnictví let osmdesátých, básníku Šťastnému a povídkáři Kosmákovi. Proti tradičnímu přeceňování Šťastného vystupuje Hýsek energicky; přijímáme sice dokumentované závěry s počátku s pochopitelnou nedůvěrou, ale stále větší tíha snesených fakt nutí nás k resignaci a podrobujeme se výrokům kritickým. Na jednom místě nazván je Šťastný i kopistou a dokazuje se mu to přesvědčivě (ohlasů našlo by se ještě více, než jich Hýsek uvedl). Kosmáka, zdá se mi, až příliš nemilosrdně zasáhl kritický nožík autorův. Nelze ovšem neviděti dnes jeho nedostatků, které překážejí počítati ho k umělcům; ale zřetel k prostředí, v němž a za jehož vlivu se vyvíjel, smiřuje nás s leckterým osudným omylem z jeho působení. A tu ještě na

jedno chci upozorniti, co u Hýska zaráží: u vyhledávání okolností, které rozvoji spisovatelského talentu prospívaly nebo překážely, zacházívá daleko do intimností života soukromého; myslím, že v dějinách písemnictví zbytečně se někomu vyčítá, že rád tiskl ke rtům pohár plzeňského piva a vypravoval šťavnaté anekdoty (str. 248) nebo že bavíval známe večer frivolními, dvojsmyslnými vtipy (Brandl str. 166); a když by už byla taková připomínka potřebná k vysvětlení některé zvláštnosti literárního profilu, nesměl by jí užívati jednostranně; i jiní měli a mají své chyby a chybičky. Na str. 255 vyklouzla Hýskovi nesrovnalost proti str. 250. Zde tvrdí, že Kosmákovi jeho »obrazy ze života« »zjednávaly neprávem literární jméno«, tam však, »že má význam i literární«. Na svém místě jsou s uznáním připomenuti moravští filosofové katoličtí, Pospíšil a Vychodil; katolického sociologa Neuschla jsem nenašel. Z tak zvané mladé Moravy je ve spisu dlouhá řada jmen a hojně stručných i delších úvah (zvláště pěknou věnoval Hýsek památce oblíbeného svého Hynka Babičky). Historie moravského divadla jest až příliš stručná a neúplná; nebylo asi po ruce pramenů. Zabavíme-li se ještě u zapomenutého, zde právem vzkříšeného Večeře a u snaživé Stránecké, jejímž rozborem vystřízlivíme z dosavadního přeceňování, spějeme přes Herbena k posledním řádkům spisu.

Zavírám knihu s hlavou přeplněnou jmény a těžkou vzbuzenými náladami. A nabyv klidnější rozvahy, rozevírám ji zas a čtu po druhé. Struktura spisu stále lepé vyniká, autorovo bystré pronikání v podstatu popisovaných jevů literárních, vynášející na povrch překvapující výsledky, vynucuje si uznání, umělecké řazení a klassifikování vzbuzuje dojem neobyčejné seriosnosti a uspokojuje skoro venkoncem. Technika Hýskova je vyspělá. Nepodstatné podřazuje se a nevtíravě vplétá mezi závažné, celky se nedrobí, nit vypravování je pevná. Leckterou nesouměrnost v rozsahu omluvíme kvantem pramenů a na vrub zamýšlené zhuštěnosti přičteme případy těžkopádnosti a místy i strojenosti slohu.

Na konec několik poznámek puristických, bez nichž bych se byl obešel, kdybych nechtěl měřiti Hýskovi stejnou měrou, kterou on ve spise měří na různých stránkách spisovatelům svým: nabyl během let str. 10, 258 a j. (im Laufe der Zeit); znějí str. 34 (spr. zní); z b o ž n á lest str. 42 (pia fraus, spr. nevinná); co n e o d p o v í d a l o jeho vkusu str. 61 (entsprechen = hověti); o t e v ř e n ě vypravuje str. 209 (offen = přímo); v ž d y častější str. 214 a j. (immer před komparativem = stále); v nichž všech str. 272 (spr. v nichž ve všech); p r o z r a z u j e klassického filologa str. 278 (prozrazovati má význam jiný!). Opravuji dva omyly v textu (Krček, strana 206, nebyl hlavním, nýbrž cvičným učitelem, Kallus, str. 208, není hodností učitelem, nýbrž řídícím a má titul ředitele). Že kniha není bez chyb tiskových, z toho netřeba autora viniti; neuvaruje se jich ani sebe pečlivější korrektura. Ještě přání: Byl bych rád viděl v knize obrazy nebo fotografie význačných literátů, některé facsimile rukopisů a tisků moravských; ovšem by se jimi potom byla kniha zdražila. *Frant. V. Autrata.*

*

Básně Karla V. Raise. Ve chvíli, kdy povídkové obrazy ze selského života podkrkonošského založily svým poctivým a jímavým realismem literární jméno Karla V. Raise, zapomnělo se rázem na Raise veršovce. Teprve nyní, dávno potom, co se básnicky odmlčel, podniká K. V. Rais knižní soubor veršované své produkce, rozptýlené po časopisech, aby tak doplnil šestnácte svazků sebrané své novellistiky. Tento svazeček, nadepsaný »Z d o m o v a«, jest mnohem tenčí než kterýkoliv předchozí díl jeho sebraných spisů (vyšly nákl. společnosti »Unie«) a obsahuje pouhý výběr básní autorových, aniž přece došlo při tom jen na čísla skutečně zdařilá. Raisovo básnické umění jest velmi primitivní a naivní: ať se srdečnou hovorností rozpřádá veršovanou povídku z podzvičinské krajiny, ať se v elegii dojemné a časem titěrné zapřádá do dětských vzpomínek, ať genrovým způsobem skizzuje některou drobnou figurku ze svého rodného zákoutí, ať předvádí s vlasteneckou tendencí nějaký výjev z českých dějin, či ať píše lyrický doprovod k textu svého prostého života, — vždycky zůstává jen cítění i vyjadřování nízko při zemi. Neleká se nikdy přílišné prosaičnosti výrazu, obrazu, rýmu, nýbrž s úzkostlivou pravdivostí zaznamenává sebe podružnější znaky skutečnosti a svou šedivou, suchou, dobráckou manýrou vystačuje celkem při všech skrovných námětech. Nečeká, až schvátí jej mocné citové vzrušení neb hluboká meditace o základních věcech života: tomuto genrovému lyrikovi úplně stačí mírné dojetí touhy, vzpomínky, příchylnosti, aby napsal básničku. Leckdy ovšem tvoří z opravdu vřelé inspirace citové, jež i čtenáře chytne, to tehdy, když život náhle obnaží kořeny, jež připínají veršovce k rodné půdě, k selskému rodu, k venkovu . . ., ale tu právě si zjišťujeme, že není to emoce estetická, která si nás dobývá. Jiné z básní Raisových, jmenovitě poloepické obrázky z vesnice na Jičínsku v krajinném rámci, které shrnul do prvního ze čtyř oddílů své sbírky, zajímají též jako komentáře k povídkovým knihám Raisovým: nejen přírodní pozadí, ale i nejedna figura se tu vrací. Nejslabší jsou vlastenecko-historické meditace z oddílu druhého: jak jest tu vše vyvětralé, konvenční, mělké! Ostatní dva oddíly jsou vyplněny čistou lyrikou, většinou elegicky podmalovanou: něžné city ušlechtilého muže, jenž nepromarnil svůj život v milování s Musami!

BESEDA

E. CHALUPNÝ:
ŠESTÝ SLET SOKOLSKÝ.

(Dokončení.)[1]

Na velikolepém celkovém dojmu sletu ničeho nemění ani vady, jichž tentokráte bylo víc než při kterémkoli sletu dřívějším. Není však přece nevhodno zmínit se o nich, ježto z chyb se učíme nejvíc a máme v nich výstrahu pro budoucnost.

Hned první cvičení prvého dne, závod o přebor na bradlech, zanechalo dojem tísnivý. Ne proto, že ze závodu prvým vítězem vyšel Slovinec — přeju tohoto vítězství malému národu slovinskému ze srdce a pokládám je za dobrou zbraň proti podezřívání některých Slovanů, že Čechové chtějí všude v Slovanstvu hráti prim — ale proto, že převážná většina všech, i výtečných borců, hned při prvé sestavě odešla s potupnou nulou a to nikoli svou vinou, nýbrž vinou povinné sestavy samé, která byla obtížena choulostivým cvikem vrcholovým, jaký v sestavě povinné vůbec neměl se vyskytnout.

Chyba tato se opakovala téměř ve všech cvičeních sletových: všeobecných i župních, prostných i nářaďových, povinných i volných, českých i jinoslovanských. Všude táž horlivá, ale nebezpečná snaha, imponovat cvičením co nejnesnadnějším, které se pak pro přílišnou obtížnost bezvadně — neprovede.

Klassickým příkladem tohoto zásadního omylu byl nástup k prostným. Noviny roznesly do celého světa zprávu, že nástup mužů k prostným byl vadný oproti dobrému nástupu žen. Pravda to je a přece křivdí oněm deseti tisícům borců, kteří za nezdařilý nástup nemohou a nezaslouženě byli vydáni výtkám. Odborníci na tribuně náčelníků župních již o samém sletu vystihli příčinu vady. Ženy nastoupily poměrně bezvadně proto, že nástup jejich se dál týmž osvědčeným způsobem jako nástupy sletů předchozích, totiž z lichých řad (z pětistupů); muži nastoupili vadně proto, že přes výstražné hlasy jednotlivců byl jim určen nástup ze řad sudých (osmistupů), při nichž není pevného středu a které tedy při rozestupu snadno se octnou v chaosu, ježto mezi více než desíti tisíci borců není tu jediného, který by pevně stál jako základna pohybu, nýbrž všecko se pohybuje bez opory a každý teprve hledá metu. Také roztržení nástupu mužů na čtyři doby a přílišný počet signálů (které, čím jsou četnější, tím snáze cvičence při sletovém rozechvění spletou), mimo to i chyby některých vedoucích přispěly k pokažení nástupu. Tato zkušenost učí ostatně, že napříště bude záhodno nacvičovati stejně cvičení i nástup, a ne cvičení půldruhého roku, nástup teprve zběžně v poslední chvíli.

Druhým příkladem omylu shora vytčeného je závodní řád. Také zde vládl předpoklad, že nejpřísnější požadavky jsou zárukou největšího pokroku, a tak i nejslabší závodník náš byl nucen závodit pod řádem přísnějším, nežli je řád závodů mezinárodních! O tuto anomalii vedou se spory dávno a nemíním o ni polemisovat, ježto všecka výměna názorův ukázala se tu marnou; fakta VI. sletu, zejména nuly závodu o přebor a okolnost, že při závodech družstev se soudcové dle drakonického znění závodního řádu vůbec řídit nemohli a při klassifikaci i povolování oprav aspoň časem byli nuceni postupovat jinak, staví situaci do jasnějšího světla nežli každá polemika, a doufám, že ne nadarmo.

Třetí a snad nejcharakterističtější ukázkou omylu základního je princip, dle kterého k závodům nářaďovým se nacvičuje pět sestav a pak se z nich provede jen jedna. Nač tedy se cvičí ostatní čtyři? Prý pro všestranný výcvik; ale jaký je to všestranný výcvik, když tyto sestavy, všecky dohromady nevyčerpávající ani čtvrtiny osnovy cvičební, skoro celý rok zaberou práci v tělocvičnách samy, velikou většinu osnovy odstrčí a tím vlastně přispějí k nejkrutější jednostrannosti ve výcviku? Nebylo by mnohem vydatnějším, všestrannějším a také humánnějším, diktovat na každém nářadí jen jedinou sestavu povinnou, kterou bylo by lze nacvičiti za krátko a která by nerušila pravidelnou práci cvičební, tento hlavní cíl sokolského tělocviku, tak radikálně, jako ji rušily přípravy k VI. sletu?

Při prostných mimo to opětovně se vyskytl omyl, pro tisíce cvičenců velmi krutý: společným cvikem prostným učinit namáhavou sestavu závodní. Nekonečná trpělivost armády sokolské sice tuto hroznou zkoušku přestála, ale co drahého času se tím zmařilo naprosto zbytečně! Při vystoupení desetitisíců naprosto zmizí devadesát procent podrobností, které v potu tváři přes rok byly nacvičovány, a nejmocnější účin jeví nejprostší polohy (upažení, vzpažení, klik ležmo v 5. oddíle). Při takové masse (jak vystihli též cizí referenti) je hlavním činitelem samo množství, a nikoliv obtížnost cvičení. Zkrátka je třeba náležitě uvážit a rozlišit účin zevní od cvičení sama, a dle toho uspořádat program: upustit od drakonismu jednotlivých cvikův a starat se víc o souhru, nástup a vůbec o elementy vystoupení společného. Dosud jsme stáli příliš na stanovisku individuálním (tím vysvětluje se na př. i přílišný počet šikmých poloh paží v letošních prostných, kterážto poloha

[1]) Sr. i obdobnou stať v »Přehledu« z r. 1906/7.

souhru přímo ničí neb aspoň nesmírně znesnadňuje), které při společných cvičeních je bezvýznamno, a hlavním požadavkům společného vystoupení následkem toho nebylo dostatečně vyhověno, aniž tím osobní volnost něco získala. To je druhý extrém dnešních poměrů — volnosti jednotlivce není dopřáno, aby se plně rozvila. Závody družstev vykazovaly jedinou »volnou« sestavu, která ve skutečnosti byla zase povinnou a ještě vedla ke konfiktům na závodišti.

Posléze — abychom kritiku příliš nerozváděli[2]) — velice četny byly tentokráte stesky členstva cvičícího. Zejména členové žup pražských byli přetíženi přespříliš. Je to při obrovském podniku, který sám sobě takřka přerostl přes hlavu, pochopitelno, ale v budoucnosti bude zasluhovat pečlivé úvahy. Kdo pro slet nejvíce pracují, chtějí z něho také mít něco více než únavu a vyčerpání.

Uvažovat o sletu příštím bylo by zatím předčasno. Otázka trvalého cvičiště, právě ventilovaná, jeho umístění, určení a provedení, to vše bude potřebovat ještě dlouhé a zralé úvahy. Jisto je, že po tak velikých podnicích, jako byla letošní prostná a Marathon, další kroky budou již snazší, a skoro bych řekl, že podobná vystoupení, bude-li náležitě hospodařeno s časem a prací, mohla by se úspěšně opakovati tak často, až by české Olympiady se staly z mimořádných slavností pravidelným zjevem národního života.

Co Čech to Sokol? Uvidíme.

*

INFORMACE CIZINY O NAŠEM TISKU.

V Paříži vychází každoročně velmi cenná příručka, kterou vidíte ve všech kavárnách, ve všech úřadech, a která slouží za informační pramen nejen francouzskému, nýbrž celému světu. Jest to: »Annuaire de la presse française et étrangère et du Monde Politique«[1]) (ročník XXX., 1912, directeur Paul Bluysen, Paris, 33, Rue St. André des Arts).

Chci zde stručně ukázati, jakým způsobem jest slovanský a specielně český tisk v této příručce zastoupen, a jak vypadá pramen, z něhož čerpá francouzská officielní i neofficielní veřejnost a žurnalistika své beztoho mlhavé pojmy o Slovanstvu, zejména o nás.

V úvodu se praví, že kniha sestavena jest dle nejnovějších, officielních dat ze září 1911, a že zejména seznam listů francouzských kolonií a ciziny jest velmi pečlivě revidován.

Nejdříve uvedeno jest praesidium republiky francouzské, pak seznam senátorů, poslanců, veřejné úřady a všechna ministerstva III. republiky.

Pak následují: La vie politique, sociale, littéraire, artistique, théatrale, sportive atd. ve Francii i v cizině; zde o našem životě není ani zmínky, o slovanském málo.

Dále syndikáty francouzského tisku: pařížského, republikánského, monarchistického, katolického, soudního, finančního, technického atd., celkem asi 42, dále syndikáty jednotlivých departementů. Tato část zpracována je ovšem velmi důkladně a velmi přesně.

Na to následuje: L'Union internationale des Associations de la Presse, jíž presidentem je W. Singer z Vídně, vicepresidentem J. Rakosi z Pešti, z Čechů není ve výboru nikdo, jiných Slovanů asi 5, Fédération internationale de la presse périodique, seznam pseudonymů všech žurnalistů a spisovatelů, seznam vyznamenaných žurnalistů a jednotlivých žurnalistických spolků.

Všechny listy a revue francouzské srovnány jsou dle odborů ve dvou odděleních: Journaux de Paris a des departements. Dle seznamů těchto vychází ve Francii 4396 žurnálů a z těch náleží:

837 pokrokovým republikánům,
371 radikálům a radikálním socialistům,
129 socialistům a unifikovaným socialistům,
649 monarchistům a katolickým konservativcům,
2410 žurnálů pak je jednak bez politického směru (většinou jsou to listy odborné), jednak náleží nacionalistům, antisemitům a různým menším skupinám, ale těchto je nemnoho.

Druhý oddíl knihy obsahuje seznam a statistiku cizozemských listů a periodických časopisů: La presse étrangère.

V čele uvedena je: Association syndicale de la Presse étrangère a Paris (1879), kde zasedají mezi jinými 4 rakouští, 1 uherský, 0 český, 4 ruští a ještě asi 2 slovanští novináři. Další kapitola nese nadpis: Journaux d'Orient, Pays Balkaniques, Slaves etc., příští pak Europe.

My Slované do Evropy nepatříme; slovanské časopisy — ruské, bulharské, černohorské, srbské — jsou přiřazeny k tureckým, čínským, perským atd.; pak teprve Německem začíná Evropa. Čechové zmizeli ovšem v Rakousku, jak o tom dále.

Turecko má dle příručky časopisy pouze v Cařihradě, Soluni, Smyrně, Adrianopolu a Beyrutu. Rusko v Petrohradě 9 ruských, 2 francouzské, 2 německé časopisy politické a 12 ruských revuí (z toho 4 sportovní a 3 modní). V Moskvě 10 ruských, 2 francouzské, 1 německý a 17 revuí. Pak uvedeno je pouze 13 měst z celého evropského i asijského Ruska, kde prý se vydávají časopisy. Finsko má prý celkem 17, Bulharsko 18, Černá Hora 2, Srbsko 22, Japonsko 12, Čína 12 atd.

V kapitole »Evropa« uvedeno je první Německo asi s 1000, Belgie 300, Anglie 800, Hollandsko 150, Italie 200, Švýcary 200, Luxemburg 20, Norvéžsko 30 atd. časopisy. My přirozeně největší pozornost věnovali

---

[2]) O neslýchaném, místy přímo nestoudném předražení potravin ve dny sletové raději se nezmiňuji. Je to jeden z nejodpornějších vředů na »pohostinství« matičky Prahy. Několik notáblů se nají zadarmo, ostatní hosté zůstanou za drahé peníze hladoví...

[1]) Ročenka francouzského i cizího tisku a politického světa.

jsme Rakousku-Uhersku a speciálně zemím koruny české. Vídeň má prý dle příručky 125 časopisů — z českých prý pouze Dělnické Listy —, Pešt 48 — 1 slovenský Male noviny —, Krakov 7 (1 něm), Černovice 9 (8 něm., 1 polský), Lublaň 4 (3 slovinské, 1 něm.), Lvov 8 (7 polských, 1 rusínský), Sarajevo 5 (1 něm., 4 slov.), Terst 16 (2 něm., 14 ital., 0 slovinský). Celkem uvedeno je v Rakousku-Uhersku 80 měst (25 uherských, 1 chorvatské) s 500 listy; z Čech, Moravy a Slezska 11 měst se *70* listy, z těchto je 22 *českých a* 48 *německých.*

Statistika tato je pracována se zřejmou tendencí nám nepřátelskou. Německé listy vypočteny jsou všechny, z českých scházejí listy jako: Národní Listy, Venkov atd. Malé ukázky uvádím doslovně:

Prague (Bohême):

Bohemia — Biquot.[1]) — 1828 — Tirage[2]) 15.600 — Organe libéral allemand.

Čas — Quot.[3]) — Tirage 8.600 — Organe du parti progressiste (royaliste[!]).

Correspondance tchèque (uvedená tučným písmem). Collaborateurs: Mm. Emanuel Čenkov (palma akademie), Conseiller de la ville de Prague. V. Hladik (zas palma), L. Schmidt-Beauchez, Hantich (palma).

Hlas Naroda — Biquot. — 1886 — Rue Jindrisska ulice 9 — Dir. Ed. Bastyr.

Narodni Obzor — Hebd. — Revue populaire — Editeur B. Koci, éditeur d'art, Prague, Frantiskovo nab. 14. — Tirage 100.000.

Narodni Politika (Prague) — uvedená tučným písmem — Biquot. — 1882 — Place Vaclavskenamesti 21. Tirage: le dimanche 200.000, jours ouvrables 100.000. — Organe du parti tchèque national (vieux tchèque).

Politik — Quot.

Prager Abendblatt — Quot.

Prager Tagblatt — Biquot. — Tirage 18.000.

Prager Zeitung — Journal officiel — Quot. — 1851 — Tirage 5.500.

Právo lidu — 1895 — Quot. — Rue Myslíková ul. 15 — Tirage 50.000 — Organe du parti tchècoslave (social démocrate).

Prazske noviny — Quot. — Journal officiel tchèque — 1851 — Tirage 46.000.

Radikalni listy — Bihebd.

Večerni noviny — Quot.

Tak tedy vypadá žurnalistika Prahy. Ubohý »Čas« stal se royalistickým listem, některé dávno vyhynulé orgány vzkříšeny, německé listy ovšem až na Montagsblatt svědomitě vyjmenovány všechny. Jiná města vypadají podobně: Budějovice mají 4 německé listy a 1 český, Brno 4 němec., 3 české, česká města středních Čech úplně scházejí, za to uvedena jsou všechna města německá a časopisy, jako podmokelská Freie Stimme, Gablonzer Zeitung, Saazer Zeitung (1400), Teplitzer Zeitung, Mähr.-Ostrauer Tagblatt (900), svitavský Grenzpost (800), Zwittauer Nachrichten (prý 2000). Příručka chce býti dosti podrobná, ale jen pokud se německých časopisů týče, tu uvádí každý německý plátek.

Máme »Correspondance tchèque«, ale není snad pouze jejím úkolem, aby v seznamu byla uvedena proloženým tiskem. Zde je příležitost informovat snadně cizinu, a vydavatelstvo bude jistě vděčno za řádný seznam, jehož vyhotovení vyžaduje několik hodin času. Jednotlivci se nedůvěřuje tolik, jako officielním zprávám, upozornění jednotlivce nestačí, poněvadž vydavatelstvo nemůže vědět, je-li osoba věrohodná. Korrespondenční kancelář ovšem požívá plné důvěry.

Je nutno postarat se, aby informace ve stávajících příručkách, které skutečně jsou užívány, byly opraveny, a není třeba psát nové informační knížky, které se dostanou do rukou několika přátel našeho národa, ale do veřejnosti nikdy nevniknou.

B. Palkovský.

[1]) Dvakrát denně. [2]) Počet výtisků.
[3]) Jednou denně.

VĚDA

Dr. ANT. FRINTA:

POSLEDNÍ BOJ O RUKOPISY.

Úvahy a recense.

I.

Rok 1911, kdy připadalo 25leté jubileum zahájení rozhodného boje o RKZ, rozmnožil opět značně literaturu o tomto předmětě, neboť vznikla neočekávaně prudká srážka na poli žurnalistickém, takže se již ustálilo mluviti o recidivě a o třetím stadiu těchto sporů, které u nás nebyly a nejsou dosud rázu jen vědeckého, nýbrž spíše veřejného, osobního a společensky-národního. Nedivno proto, že vyšlo toho roku více brožur a publikací, a v tomto vydávání se i letos pokračuje — zajímavo, že hlavně se strany tábora věřícího, jenž tedy dosud nevymřel, nýbrž troufá si znepokojovati dále nejširší laickou veřejnost a snaží se jí imponovati kejklířským diletantstvím, ba i cynickými výsměšky vědě a jejím methodám.

Z té příčiny chceme tu přehledně rekapitulovati, jak došlo k tomuto obnovení rukopisných bojů, aby tak byly zřejmy všecky zjevy našeho národního a kulturního života, které jej charakterisují po stránce psychologické a sociologické. O průběhu událostí denních, jež vedle komických projevů vedly i k tragickému skonu prof. Píče, bylo již v tomto listě referováno; za to nebyly tu kriticky probrány hlavní publikace, které nutno zaznamenati. Chápu se tohoto úkolu s pře-

svědčením, že se hodí právě příslušníku mladší generace, která se neúčastnila slavného tažení z let 1886 a násl. Chci mimo to uvésti některé zkušenosti, na které dosud nebylo upozorněno a jež dobře osvětlují přítomnou situaci. Volím nejdříve postup chronologický, aby vynikla spojitost všech zjevů a obratů, které jinak by mohly překvapiti toho, kdo pokládá celou otázku RKZ za definitivně odbytou, přehlížeje, že nejde v tomto případě o zájem toliko vědecký, nýbrž také (a to v neposlední řadě) veřejný a lidový. Zdali je to stav zdravý, jest ovšem jiná věc, ale počítati se s tím musí, chceme-li si vše náležitě vysvětliti a věci rozuměti.

II.

Za znamení konce hlavní srážky možno zajisté považovati s jedné strany Gebauerovo vědecké Poučení o padělaných RKZ pro širší kruhy intelligence české (Hustopeč 1888), s druhé pak soubor žurnalistických článků Grégrových Na obranu RKZ (Praha 1886). Neznamená to však, že by palba s obou stran na ráz byla zastavena, t. j. že snad se »vlastenečtí« obránci uznali poraženými, nebo že »vlastizrádní« odpůrci měli své vítězství za naprosto zajištěné i pro budoucnost. Nepřestalof se vpravdě v obou táborech pracovati a snášeti důkazy pro i proti. Jakési smířlivé stanovisko, ovšem ve smyslu RKZ příznivém, zaujímá v této době Fr. Bačkovský (jeho RKZ ve světle pravděpodobném z r. 1888 končí slovy: Nepotírejme se navzájem, ale pomáhejme si vespolek — tedy obvyklá rada svornosti). Poněvadž pak celá aféra měla (a má dosud) i důsledky praktické, hlavně na poli školství a národní výchovy, rozřešena tato otázka tehdy tím, že ukázky a rozbory RKZ prostě vypuštěny ze středoškolských chrestomatií (Výbor z literatury české doby nové od Ant. Truhláře r. 1886) a pak i z jiných čítanek. Souvislé výklady o vzniku RKZ pro choulostivost věci a osobní rozvášnění ve škole většinou nepodávány, kterážto polovičatost se později vymstila, jak ještě bude patrno. Přes to, že vyšla nejnádhernější illustrovaná vydání RKZ (1887 Manesovo, 1890 Alšovo), básně přestaly býti memorovány a bezprostředně studovány.

III.

Zatím co naše universita byla převážnou většinou »nevěrecká«, bylo Museum útočištěm »věřících« (Ant. Vrťátko byl tam bibliotékářem po V. Hankovi!), a zakladatel Č. Akademie J. Hlávka zanechal fond pro toho, kdo dokáže pravost RKZ. A skutečně r. 1896 čilý a všestranný bohemista prof. V. Flajšhans pokusil se váhu Gebauerovy železné argumentace oslabiti brožurou Boj o rukopisy, na kterou ovšem velmistr české filologie odpověděl lituje, že se musí opět z práce vytrhovati. Nechceme zde souditi, jaké motivy vedly Flajšhanse k tomuto vystoupení, tak jásavě od staromilců uvítanému. Byly jistě také rázu osobního, ale z nedávného jeho odvolání vysvítá, že hleděl jaksi ze vzdoru postaviti se proti útočícím a pak že chtěl se svými vlastními, novými důvody přesvědčiti o pravdě. Zaznamenati sluší, že III. třída Č. Akademie vytiskla r. 1897 jeho Podrobný seznam slov rukopisu Králodvorského a že v Písemnictví českém (dotištěném r. 1901) pokládá otázku RK za nerozhodnutou, kdežto RZ a ost. výrobky má za padělky. Přiznává sice povážlivou okolnost, »že básně RK neměly na stol. XIV. vlivu žádného« a že »stojí v době této úplně osamělé«, ale věří ještě v možnost jejich autentičnosti.

Jeho konečný úsudek tehdejší sluší taktéž citovati: »Básně RK zůstanou vždy jednou z ozdob českého Parnassu a tupení i snižování jich svědčí jen výmluvně o slabosti dosavadních důkazů.« Podle něho je k úplnému rozřešení otázky třeba ukázati, kdo je padělal a jak byly možny padělky. Mezitím však docházelo skutečně k tomuto positivnímu vysvětlování, které výborně doplňovalo kritické ukazování chyb a nemožností formálních a věcných. Zejména r. 1899 přinesly Listy filologické sensační objev L. Dolanského »V. Hanka fecit« a »Příspěvek k dějinám provenience RK«, ve kterém J. Máchal konstatuje ruské předlohy Hankových ohlasů lyriky a lyrické epiky. Mimo to prostudoval Jos. Hanuš básnickou tvorbu Hankovu, Svobodovu a zejména Lindovu a výtěžek svých prací podal pak výstižně v Laichterově Literatuře české XIX. stol. (I. díl z r. 1902 — hlava 17. »Padělky první romantické družiny české«). Když takto byla genese RKZ z prostředí a všeobecných tendencí vysvětlena, na základě paralel a j. svědectví autorství určitých osob (třebaže bez jejich přiznání) prokázáno, mohly býti tyto básně náležitě zařazeny do literárních dějin a oceňovány pak klidněji a objektivněji po stránce estetické. Prvý pak, kdo je opět pojal do školní učebnice ve smyslu posledních výzkumů, byl prof. Fr. Mejsnar (viz jeho Přehled dějin liter. české. Doby nové část I. a II. V Hradci Král. 1905—7).

IV.

Historické vylíčení všech dosavadních sporů podal pak r. 1906 v Listech filol. J. Hanuš ve článku Padesátiletá diskusse o Rukopisy. Škoda, že tento informativní přehled nebyl již tehdy vydán o sobě, aby vnikl do laického obecenstva a v přední řadě mezi ty, kdož se zanášejí studiemi vědeckými třeba jiných oborů, než je literární historie. Je dobře známo, jak neblaze působil vliv RKZ na životní díla Palackého i Šafaříka, a proto tím více sluší litovati a odsuzovati, jestliže ještě r. 1907 na př. Jos. Růžička ve Slovanském bájesloví (vyšlo v Olomouci) staví své poznatky z tohoto mlhavého a proto snad lákavého oboru na Libušin soud a ostatní falsa. A konečně vystou-

pil opět na veřejnost starý borec za »české palladium«, Jos. O š č á d a l,[1]) professor v. v. Vydal r. 1909 v Klatovech dosti objemný spisek (o 128 str.) s názvem »Jak oslavíme stoletou památku RKZ?« Je třeba věnovati v této přehledné studii více místa této charakteristické »úvaze«, která s houževnatostí lepší věci hodnou a s naivním idealismem starců vyslovuje tak sebevědomé naděje. Hájí se tu jen RKZ, nikoli ostatní bezcenné a zjevné padělky Hankovy. Pilné toto dílko »obrací se k samému národu, o jehož majetek tuto běží a jenž nemůže býti netečný k tomu, usiluje-li mu kdo jeho poklad vzíti a zničiti«. (Str. 11.) Příznačné pro pochopení takovýchto »posledních Mohykánů« je stanovisko jejich, podle kterého vlastně nemá ani slovíčkářská filologie ani suchá historie práva souditi Rukopisy, neboť »pravda pěvcova jest jiná než historická«, jisté motivy lyrické se opakují přirozeně u různých národů a jazyk zůstal v RKZ ten prvotní lidový, staročeský, neporušený změnami křesťanské éry a knižní mluvy. Statečný obhájce je přesvědčen, že »kdyby nebylo bývalo podezření J. Dobrovského, tuším, by nikdo nebyl opovážil se něco namítati proti RKZ«. Jest se tudíž vrátiti k samému počátku sporu a »nastává veliký úkol filologii, ale ne pouhé linguistice, jíž se posud proti Rkp. hrozně hřešilo, nýbrž filologii všestranné«. (Str. 10.) Oščádal vzal si za úkol probrati prosodii RKZ a srovnává je se zpěvy Homérovými, se stč. Alexandreidou, se Slovem o pluku Igorově, Zadonštinou a s junáckými písněmi srbskými. Snáší doklady podobenství, zástupek, vidů, přímětků a jiných ozdob básnických a ukazuje samostatnost invence našich RKZ. Nápadnější shody se prý nějak vyloží — ovšem »podle ducha« — a ostatně: »z každého slova RKZ vane nám duch hlubokého dávnověku; kdo toho necítí a nevidí, hledí na to skly J. Dobrovského a tomu jest poraditi, aby nazdvihna hlavy se díval pod ně...« (Str. 119.) Zmínky zasluhuje též Doslov tohoto přípravného dílka, jež chtělo býti signálem na poplach: »Odpůrcové RKZ dosáhli toho, co zamýšleli, pochovati totiž Rukopisy; více jim činiti nezbývá, proto n a s t a l a n y n í d o b a z d r a v é r e a k c e... Národ ať si zvolí, který směr se mu lépe zamlouvá: onde je učenost a věda, tuto bez veliké učenosti se pravda prostě ukazuje, onde se národ ochuzuje o svůj poklad, jímž se má chlubiti přede vším vzdělanstvem světa, tuto se mu poklad zachovává a s ním i výtečný článek vychovávací mládeži... Stoletá památka objevení RKZ se blíží, jest tedy třeba, aby se o této věci uvažovalo, nebo nesmí nás památka ta slavná zastati nepřipravených.«

R. 1911 vystupuje z přítmí druhý pensista, Jos. L e t o š n í k, aby provedl podobně duchaplným způsobem Dějepisný rozbor RK (vyšel v Brně). Ačkoli byl kdysi aprobován z dějepisu a zeměpisu, pohlíží velkopansky na »normální« gramatiku Gebauerovu a s vážnou tváří předkládá tu důvěřivému národu své fantasie a důvody, kterými lze dokázati nebo poraziti všecko. Při výkladech jde jemu jen o smysl slov a vět a nikoli o jejich tvar. Gollovy pádné námitky pro takovéhoto člověka dobré vůle nemohou ovšem míti síly, a tak plyne ovšem z výkladů à la Letošník »nevývratně, že RK n e m o h l vzniknouti v době nové«.

[1]) Mimochodem řečeno, nechápu, proč jej Naučný slovník Ottův i Stav osob jmenuje Ošťádalem!

V.

Tím dostáváme se k hrdinovi posledních dnů, bratrskému Slovinci Martinu Ž u n k o v i č o v i, který hrdě láme kopí za věc tak posvátnou, aby ukázal všem slavistům a archaeologům, jací jsou hlupáci, fariseové a nemyslící lidé. Kdežto dosavadní obránci byli většinou přece odborníky (až na politika J. Grégra, který ovšem právě nejvíce harašil a kaceřoval), pan Žunkovič je řízný major ve výslužbě, který dovede si vynutiti pozornost davu. Počátkem r. 1911 vyšlo jeho největší dílo »Die Slaven, ein Urvolk Europas« (v 6 vyd.!) a v něm RK i RZ se vyhlašují s veškerou rozhodností za pravé, neboť jsou jedním z nejdůležitějších sloupů všech oslnivých a krkolomných hypothes z říše antropologie, praehistorie, archaeologie a kulturní historie. Současně v únoru oslaveno bylo u nás žurnalisticky 25leté jubileum zahájení boje o Rukopisy. Zajímavé příspěvky a charakteristiky přinesl zejména »Čas« (15. února, č. 46.), redaktor J. Herben vydal též brožuru »Boj o podvržené rukopisy. Vzpomínky po 25 letech«. Potěšitelným úkazem bylo, že největší a representační deník český »Národní Listy«, které se r. 1886 svou kampaní tak smutně proslavily, postavily se při této příležitosti na stranu vědeckých odpůrců starobylosti RKZ, následek to předchozí změny vydavatelstva, jemuž se v čelo postavil Dr. Kramář. V této příčině bylo cítiti pokrok našeho národního života, že takto i oficiálně byl oceněn veliký mravní význam Rukopisné revoluce i očistný její dosah pro mladou českou vědu, třebaže těmto stránkám věci širší a méně inteligentní vrstvy dosud málo rozumějí. Hned na to 17. února překvapena byla veřejnost přímo demonstrativním v y p s á n í m c e n y n a r e v i s i s p o r u o RK. Dva »nejmenovaní staří vlastenci« odevzdali totiž správnímu výboru Musea král. č. papíry v ceně 4000 K za účelem umožnění rehabilitace této nejkrásnější památky staročeské literatury. Příslušné práce apologetické mají se zaslati do 30. června 1915, což je patrně tah za účelem odvrácení pozornosti od jubilea Husova!

A již 25. února loňského roku přednášel univ. prof. Dr. J. Hanuš o »nové obraně Rukopisů« v Uměl. Besedě. Ovšem běželo mu o rehabilitaci

poněkud jinou, než jaká tanula na mysli oněm nepřekonatelným optimistům. Vycházeje z vědeckého vyložení RKZ jakožto památek naší literatury obrozenské, vyslovil tu Hanuš přesvědčení, že mají vedle relativní ceny básnické velký kulturně-historický význam a že by bez nich obraz naší první romantiky byl kusý a mezerovitý. Nezasluhují tudíž zapomenutí, nýbrž třeba je dosaditi plně na jejich význačné místo, třeba je čísti a jim náležitě rozuměti. Současně poznamenal přednášející, že tato jeho formulace otázky Rukopisné jest určena za úvod nového vydání RKZ, které chystá do tisku.

Nemohu na tomto místě potlačiti poznámky trochu osobní: stejné přesvědčení vypěstovalo se i ve mně již od let studentských; vypracoval jsem si text RKZ »v nejdávnější čtení navrácený«, t. j. novočeský, a vyjednával jsem r. 1907 s několika nakladateli o jeho vydání. Prof. Hanuš mi tehdy odepřel napsati instruktivní předmluvu o bojích o RKZ pro nedostatek času, a což je ještě zajímavější, redakce Světové knihovny mi odepsala, že nevidí potřeby nového vydání RKZ. Tak musí někdy věci samozřejmé dlouho zráti a hledati si průchodu.

Koncem r. 1911 pojednou se objevily ve výkladních skříních knihkupeckých červené svazečky s nápisem »Rukopisové Zelenohorský a Kralodvorský. Památka z XIX. věku.« Vydal J. Hanuš.[2])

VI.

Hanušova záslužná edice (považíme-li populárnost sbírky, v níž vyšla) skládá se ze dvou, skorem stejných oddílů: z úvodu literárně-historického (str. 3.—90.) a z o t i s k u RKZ (str. 91.—215.). Všimneme-li si nejdříve druhé části, tedy lze nazvati šťastným paralelní způsob úpravy, při kterém shledáváme vždy na levé stránce z n ě n í »s t a r o č e s k é« a v e d l e na pravo n o v o č e s k ý »p ř e k l a d«. Vydavatel řídil se při tom chvályhodnou snahou »podati co možná věrně, ovšem novým pravopisem, a u t h e n t i c k ý t e x t o b o u p ů v o d c ů, Hanky i Lindy«. (»Staročeský« text RZ otištěn proto podle prvého českého vydání Hankova z r. 1829, RK též podle diplomatického vydání Hankova z r. 1819; novočeský překlad Hankův otištěn z Dějin českých 1824 a z vydání RK 1835. Četné poznámky, poněkud nepohodlně až za texty pohromadě (str. 104—105 a 216—225) zařazené, uvádějí nejdůležitější varianty ostatních vydání obou textů z let 1822—1851. K novějším otiskům a úpravám i překladům a výkladům tu ovšem nehleděno, což plyne z vůdčí zásady, nahoře citované.)

Ú v o d j e r á z u l i t e r á r n ě - h i s t o r i c k é h o; účel jeho charakterisuje nejlépe, co se praví na str. 88.: »Odkazuje čtenáře k těmto[3]) pracím, povšechně informujícím o celé Rukopisové mystifikaci, dodávám zde jednak obšírnější výklad o n o v ě j š í c h l i t e r á r n í c h m y s t i f i k a c í c h e v r o p s k ý c h, jednak obraz doby, v níž Rukopisové vznikli.« Běželo zde autorovi o to, ukázati jednak, že naše padělková aféra není zjevem ojedinělým, nějakou specificky českou ostudou, nýbrž že se podobné podvrhy vyskytují ve mnohých literaturách a že měly vedle ukojení osobní ješitnosti a převrácené záliby původců hlavně za účel povznésti přehlížený nebo i opovrhovaný idiom menších národních kmenů. A tak jsou tu dosti obšírně vylíčeny historie domněle starobylých památek, vzniklých v druhé polovici 18. stol. v prostředí a n g l i c k é m (Macpherson, Chatterton), počátkem 19. stol. v R u s k u (Sulakadzev, později Makarov a Sacharov), v první pol. minulého století ve F r a n c i i (bretonské balady Th. H. de la Villemarqué) a konečně v letech sedmdesátých v B u l h a r s k u. Tyto poslední odvážné padělky, vyrobené Gologanovem a vydávané naivním idealistou Verkovičem (Veda), jsou zvlášť poučné, neboť »objevy« prováděny bez závady po 12 let, čítají přes 200 tisíc veršů, sahají do dob nejen předkřesťanských, ale i předhistorických (upomínky z pravlasti indické!) a byly odhaleny a vysvětleny definitivně teprve před devíti roky!

Stejně zdařile jsou vystiženy i podmínky, resp. osobní vztahy a pohnutky, jež vedly u nás k falsátorské dílně Hanka et cons. Byla to zkrátka r e a k c e a o p p o s i c e m l a d é r o m a n t i c k é g e n e r a c e p r o t i o s v í c e n s k é m u r a c i o n a l i s m u, zosobněnému v Dobrovském, vlna nadšeného, rusofilského a protiněmeckého cítění vržená proti kritické a částečně i skeptické střízlivosti, starý spor poesie, nedočkavé fantasie a chladné, pomalé vědy. Konečně možno celou dalekosáhlou událost pojímati jednak jako akt osobní nevraživosti ba msty, jednak jako nerozvážnou nabídku k projevené poptávce, t. j. vyhovění potřebě a touze po něčem, co by naši literaturu a českou, svéráznou kulturu povzneslo v očích Evropy a zahanbilo zejména »závistnou Teutonii«. Zkrátka běželo o »trumf« osobní i národně-vlastenecký, při němž se počítalo najisto s oklamáním odborníků šikovností, ba virtuosností palaeografickou a s pochvalným přijetím u širokého stejně jako falsátoři naladěného obecenstva. Tyto p s y c h o l o g i c k é p ř í č i n y a sociologické pozadí podány zde velmi přesvědčivě a jasně; všech *osm* p a d ě l k ů z let 1816—1849 (z nichž je polovina veršovaných a polovina prosaických, při čemž jeden měl krýti a dokazovati druhý!) vysvětleno

[2]) Světové knihovny č. 933—935. Jest litovati a vytknouti v zájmu lit. historiků budoucích, že sešitky Svět. knihovny většinou nejsou datovány!

[3]) Míněna jsou Hanušova pojednání v Laichterově Literatuře č. XIX. stol. (I. díl) a v Listech Filologických (1906).

tu po stránce vzniku i vzorů. Literárně-estetická genese je zde každému, sebe méně informovanému čtenáři patrna; postrádáme tu snad jen zmínky o silném formálním (i verbálním!) vlivu Jungmannova překladu Chateaubriandovy Ataly. Ale při nedávném, až nápadném oživení vše-národního zájmu o Rukopisy jsme viděli, že laikové (a těmi jsou i žurnalisté!) nekladou takové váhy na námitky a důkazy literárně-historické a filologické, jako na provedení palaeografické, které je jim hlavním svědectvím starobylosti (vedle starého pergamenu!) Mimo to mluvilo se zvláště horlivě o zkoušce chemické, protože snad tato exaktní a experimentální věda naší době nejvíce imponuje. Proto měla býti tato technická stránka RKZ v úvodu Hanušově lépe probrána, neboť opomenutí příslušných výkladů budou mnozí »dosud věřící, ale poučiti se chtějící« čtenáři těžce postrádati a různě ve svůj prospěch si vykládati. Jestliže ukázáno tak pěkně z analogických padělků cizích i z rozboru pramenů RKZ, že »falsifikáty literární a jmenovitě básnické, nejsou tak nesnadné, jak se často soudí...« (str. 24.), bylo by bývalo dobře dokázati totéž i po stránce napodobení starého písma a jazyka. Jakými jednoduchými prostředky by bylo tak lze učiniti, povím ještě později.

Z instruktivního úvodu Hanušova všimněme si ještě dvou věcí. Předně vyplývá z průběhu obnovovaných bojů o RKZ poučení o charakteristických zjevech našeho českého života, sociologicky velmi cenné. Hanuš sám ve svém stručném náčrtku těchto sporů i kritice konečného řešení otázky vytýká hlavně »malichernost«, »terrorism« a konečně »polovičatost a neupřímnost officiálních kruhů«. I k této věci se ještě dále vrátíme. Za druhé vyplývá z celé edice takové *résumé:* RKZ, jako památky staročeské, nedají se již držeti a takovýto význam jejich (kdysi »národní palladia«!) nevzkřísí ani tisícové ceny »ideálních starých vlastenců«. Ale na druhé straně »v zápalu boje proti staročeskosti RKZ bezmála jsme zapomněli, že Rukopisové ani po prokázání padělanosti neztrácejí svého významu« a že »obsah RKZ představuje vrchol básnického tvoření druhého desítiletí XIX. věku a speciálně vrchol básnického tvoření V. Hanky a J. Lindy«. A dále: »Z toho vyplývá samozřejmě, že RKZ nezasluhují toho zapomenutí a neváženosti, jimž propadli, že jest nutno básnicky je rehabilitovati.« Vydavatel loyálně a prozíravě poznamenává ovšem (str. 82.), že ho nenapadá, aby si osoboval prioritu takové rehabilitace, a přeje si, aby nám jubilejní rok 1917 přinesl takovouto obranu v intencích všech lidí »dobré vůle«.

(Pokračování.)

*

Dr. K. Absolon: **Průvodce moravským Krasem, zejména jeho krápníkovými jeskyněmi.** Str. 210. Cena 4 K. Brno 1912.

Jsou dva druhy Průvodců: jedny, jako Baedekerovy, obsahují jen nejnutnější, čeho jest turistovi potřebí, druhé vedle toho podávají též výklady zjevů, které turistu obklopují. Ježto při rozsáhlosti území Baedekerových Průvodců část poučná samozřejmě musí odpadnouti, stává se tato nutnou součástí příruček vodících krajem malé velikosti. Jako však turista kategoricky žádá, aby jej tištěný Průvodce vedl zcela jistě, tak také nemůže upustiti od požadavku, aby stejně správně byl mu podán výklad, jejž mu Průvodce nabízí. Absolonova knížka hlásí se do druhé skupiny, chtíc dobře informovati o zjevech moravského Krasu tak, aby z obyčejného, bezmyšlenkovitě putujícího turisty stal se uvažující přírodomil. To prý je popularisace ve volné přírodě. K tomu ovšem bylo by potřebí, aby přírodopisné výklady, zejména geologické, byly jasné a správné. Méně vzdělanému turistovi leckterá stránka zůstane temná, na př. 188, 189, nevyložené terminy a k tomu cizojazyčně (geotektonika, vaucluský pramen, hypsometrický a pod.) budou mu něčím sice učeným, ale pro něho bezvýznamným. Hůře jest však, že turistovi vštěpují se zde názory nesprávné, že leckterá nepravda povyšuje se na prestol vědecký. Turistický průvodce není přece literárním zjevem neobyčejným a nemůže se jeho posudku věnovati ani stránka; proto přestáváme jen na několika výtkách. Brněnská vyvřelina není prahorní, ale mladší devonu, poněvadž na několika místech vápenec devonský na styku s vyvřelinou jest spálen. Kopec Hády nepatří střednímu, nýbrž svrchnímu devonu. O vlivech, které způsobily převraty v mor. Krasu (str. 173 atd.), kdybychom soudili podle výkladu, musili bychom říci, že p. auktor má kusé vědomosti: neví nic o pustinném období permu a o vlivu dlouhé doby triasové, nepřesně mluví o moři třetihorním, ač bylo potřebí říci, že bylo mladší, neogenové. Též výklad o době ledové hemží se nesprávnostmi, nejasnostmi a nepřesnostmi. Auktor mnohokrát mluví o vrstvách, zvrásnění vápence, ale když za str. 144. podává jakýsi průřez jeskyní, místo skloněných vrstev rozpukaných namaloval stěnu hliníku, na niž padají dešťové kapky. Obraz Punkevních jeskyní jest nesprávný; nejdou ť chodby v jednom směru za sebou, aby mohly býti zobrazeny jako by v jedné rovině. Hlásá-li se do světa, že kniha jest na podkladě vědeckém, jest zde viděti názorně a na výše jmenovaných příkladech, jak daleko jest někde k němu. Vědecký odborník v geologii tak nepíše. Mohli bychom zde připomenouti ještě t. zv. propast Nagelovu, již a její zakreslení na plánĕ prohlásil J. Sýkora v Kapitolách za očistu v Moravském Krasu za klam, mohli bychom připomenouti, jak si p. auktor přikládá zásluhy na objevení jeskyní Punkevní a Kateřinské, opět klamně (viz Sýkora), mohli bychom uvésti ještě řadu nesprávností, ale toto stačí. Tak věda popularisovati se nemůže a nesmí a taková popularisace nesmí se dáti školám.

Jinak jest Průvodce jednostranný, neboť obírá se podrobně jeskyněmi a méně upozorňuje na půvaby krajiny. Jest až příliš subjektivní v tom smyslu, že všude vystupuje do popředí osoba Absolonova. Široká líčení jeho podzemních výprav mohou buditi úžas a hrůzu, méně soudný čtenář může v nich viděti pravou vědu (a ne pouhou podzemní turistiku) a v průvodčích a jiných osobách, které dávno před tím prolézaly podzemím a nacházely nové jeskyně, může obdivovati pravé vědce. Jest tu mnoho líčení zbytečných, poněvadž se v nich mluví o chodbách turistům naprosto nepřístupných; ovšem auktor mluví jen o sobě, tak že neznalý věci snadno práci předchůdců může podceňovati. Nedostatků ovšem nenahradí nádherná úprava a illustrace opravdu skvostné, spíše nová revise, při níž by se kniha musila scvrknouti a musila by býti vložena také nová mapa a ne taková nestvůra německá, tu a tam s českým překladem.

Nemohu se rozehřáti pro takového Průvodce, pro nějž děje se tak neobvyklá reklama, která mluví o vědeckém obsahu, o cenném materiálu, který doposud nikde otištěn nebyl, ač jsme valnou část čtli v Moravském Krasu a jinde, o nezbytné knize pro každého vzdělance, o nové pomůcce pro školní knihovny, o nejpovolanějším auktoru atd. Na tento hymnus odpověděl jsem stručným rozborem; nebývá taková reklama na prospěch knize. Tam, kde kniha konstatuje zjev, bude dobrou příručkou, jinde však jí třeba užívati s rozvahou. *Č.*

POZNÁMKA O VĚDECKÉ KRITICE.

Poslední dobou píše se vědecká kritika v jistých kruzích způsobem, jehož náš vědecký život až posaváde, bohudíky, zůstával ušetřen. Míním tu kritiku, jejímž předmětem není práce, nýbrž osoba badatele, kritiku, která posuzuje vnitřní hodnoty vědeckého díla nikoliv vykonanou prací, nýbrž příslušenstvím ku klice, a jejímž posledním cílem je osoby nepohodlné od vědecké práce vůbec odstrašiti. Předmětem podobné kritiky stal se v poslední době adjunkt městského archivu dr. V. Vojtíšek. Je příznačno pro tuto kritiku, proti níž v zájmu vědecké práce musí se obrátiti každý seriosní pracovník, že první útok proti jeho osobě podniknut byl chiffrovaným referátem v červnovém čísle Volné Myšlenky. Když ale ani denunciace tam obsažené nepomohly a červencové číslo téže revue přineslo poznámku redakce, jíž referent byl vlastní redakcí desavouován, podniknut byl útok, tentokráte podepsaný Antonínem Dolenským, v Časopisu Musea král. českého. Je to smutný doklad pro poklesnutí vědecké úrovně Č. Č. M., že redakce podobný referát nejen připustila, ale i v poznámce redakcí přidané se se stanoviskem referentovým úplně stotožnila.

Dr. Václav Vojtíšek vydal v Knihovně české spol. zeměvědné publikaci o starých plánech pražských, obsahující soupis starých plánů pražských, vzniklých před rokem 1815, jakožto podklad pro studium starého místopisu pražského. Stanovisko autorovo, s něhož pohlíží na sebraný materiál (viz str. 35—37 citov. spisu), dá se stručně shrnouti v tuto větu: materiál plánový, třebas neúplný, je jednak pramenem pro studium kartografie české (provedením), jednak pomůckou k pracím o starém místopisu pražském (obsahem). Ponechávaje loyálně ocenění po stránce kartografické odborníku, podrobuje materiál kritickému zkoumání po stránce místopisné. A nyní přichází referent (nechci se zmiňovati o vědecké jeho kvalifikaci, kterou výstižně odhalil dr. A. Matějíček v letošním ročníku Volných Směrů), jenž úmyslně zamlčev cíl a směr práce Vojtíškovy, dokazuje, že Vojtíškova sbírka nemá ceny pro studium grafiky, že neoznačuje papír, nepopisuje vodních znamení, nerozlišuje způsobu provedení, tedy činí výtky právě pro to, co autor do své knihy vložiti nemohl a co sám loyálně ponechal k ocenění jiným odborníkům. A jakým způsobem má se charakterisovati jiná výtka Dolenského, že práce Vojtíškova nepoužila všech veřejně přístupných plánů pražských, sestavíme-li si ze spisu samého seznam vědeckých ústavů, z nichž autor čerpal svůj materiál! Referent Č. Č. M. je patrně toho mínění, že vědecký pracovník vyhrál hlavní bitvu již tím, když ke stu bezvýznamných jednotek bibliografických přidal jednotku stou a prvou. On ve své maloduché bibliografomanii úplně přehlédá rozdíl mezi pouhým bibliografickým výčtem jednotek a kritickým jich oceněním, on neví, že je o mnoho těžší podati něco nového každou prací, hledati nové cesty, než parafrasovati literaturu ať starou či novou.

Jsou lidé, kteří přeceňují význam podobné »kritiky« pro vědeckou práci a mezi ni patří i referent Č. Č. M. I pro historii platí, že literární vývoj jde přes nenávistné výrony »kritika« dál za svým věčně dalekým cílem. Dr. *Hanuš Opočenský.*

SLOVANSTVO

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

XIII.

(R. 1894 a jeho význam v historii poměru polsko-ruského. — Objížďka kn. Imeretyňského r. 1897 královstvím. — Přijetí monarchy ve Varšavě. — »Věřím v upřímné city Poláků.« — Tehdejší nálada polského obyvatelstva. — Legenda o přepiatých nadějích.)

Tolik, pokud se týče politického programu a politického stanoviska strany reálné politiky.

Co se týče naší politické akce, musím jíti o několik let zpět.

R. 1894 zdál se býti rozhranným v historii polsko-ruských poměrů. Skončila se jedna vláda, plná nejbolestnějších vzpomínek, a začalo se období druhé, osvěžené nadějí, slibující našemu národu lepší budoucnost.

Druhého dne po nastoupení cara Mikuláše II. na trůn šlo ve Varšavě několik vlivných obyvatelů země a složilo v ruce adj. Hurky výraz pocitů věrných poddaných. Potom se samovolně utvořila deputace dvou set a několika zástupců obyvatelstva a šla do Petrohradu.

Deputace ta nebyla pouze výrazem touhy složiti hold mladému mocnáři. Tkvěla v ní též politická idea. Soudilo se, že všeliká náprava osudně rozviklaného poměru polsko-ruského se musí počíti od upravení poměru k dynastii a trůnu.

Když přišla deputace do Petrohradu, byla ještě přesvědčena, že jest vzhledem k významu historického momentu žádoucím složit adresu, v níž by slovy plnými šetrnosti byly vylíčeny nejdůležitější, nejpilnější potřeby země. Leč tato myšlenka ustoupila v poslední chvíli jiné. Řekli si, že nelze kaliti slavnostní chvíle setkání se s monarchou žádným aktem, jenž by mohl býti vykládán jako chtění vyzískati té chvíle pro zájmy politické. Polská deputace se usnesla tudíž účastniti se všeobecného představení deputací z celé říše a nepodati žádné deklarace politického rázu. Ten fakt dostatečně mluví o smýšlení, jaké tehdy panovalo ve společnosti polské, k níž přece nenáleží jen »ugodovci«.

Následující dvě léta, 1895 a 1896, přešla klidně. V zemi jako by si oddechli. V poměru vlády k obecenstvu nastoupila jakási d e t e n t e. Hr. Šuvalov, jmenovaný po odchodu Hurky, nic pro kraj vlastně neučinil, ale užíval mírných forem a působil na zmírnění censury. Když odešel pro chorobu (1896), všechen tisk se s ním srdečně loučil. Jmenování kn. Imeretyňského a odchod kurátora Apuchtina přijalo polské společenstvo s radostí. R. 1897 se začal ve znamení důvěry a naděje.

Když kn. Imeretyňski v květnu r. 1897 objížděl království a cestou vlakem seznal všechna guberniální města a mnohá venkovská, cesta jeho se změnila téměř v triufálnou.

Vítán byl slavnostně a srdečně, biskupové a kněží ho přijímali na prazích svatyň, všude za ním chodily deputace obyvatel, vyjadřujíce radost nad příchodem zástupce vladařova a podávajíce memoriály o místních potřebách. Všechny řeči vyznívaly tónem co nejvíce umírněným. »První obyvatel země«, šedivý Ludvík Górski, v čele deputace obyvatelstva gubernie sědlecké, ujistil ve své řeči o »věrnosti a loyálnosti« obyvatelstva, ukázal na potřeby »naprosté a zřejmé legálnosti« a zakončil slovy: »aby všichni obyvatelé země mohli kořistiti z dobrodiní, spravedlnosti a silné vlády, vedené šlechetnými zásadami Vaší knížecí Milosti pod dobročinnou berlou plnou moci a chvály vladaře!«

Několik měsíců po tom se rozhlásilo, že Jeho Císařská Milost koncem září chce poprvé přijíti do Varšavy. Zpráva ta všechno elektrisovala. Přijata byla hned myšlenka, aby se sebralo veřejnými sbírkami milion rublů a byly dány při holdu vladaři, aby je užil dle uznání. Utvořil se komitét vybraných obyvatel, byli vyvoleni ve všech guberniích, okresích a městech delegáti, byly zahájeny veřejné sbírky; sbíralo se všude: v saloně, v klubu, před kostelem, na trzích, a v několika týdnech byla tato na naši poměrně nezámožnou zemi obrovská suma vybrána.[34])

[34]) Jak známo, sebraný milion rublů císař určil na budovu polytechniky ve Varšavě.

Nádhera přijetí, jež Nejjas. Panstvu připravila Varšava, nedá se vypsati. Ulice, jimiž jel průvad císařský, byly vystrojeny s přepychem a vkusem, most přes Vislu byl změněn v živý špalír ze zeleně a květů. Na cestě stály skvostné brány triumfálné, obelisky, vysoké stěžně s korouhvemi. Vjezd se odbyl za hlaholu všech zvonů a stálého volání nesčetných zástupů. Všude vladaře vítaly deputace duchovenstva, městského obyvatelstva, šlechty, řemeslníků, dělníků, bratrstva a cechy. Všechna sdružení sportovní vystoupila se všemi členy a odznaky. Zmizela z ulic policie, vojsko se stáhlo do kasáren, a nikdy v tak velikém zástupu nebylo většího pořádku. Večer zazářila krásná iluminace, nerozkázaná, nýbrž dobrovolná.

Všechen polský tisk, bez různosti táborů, přivítal příjezd císaře slovy nadšenými a srdečnými. Druhého dne ve všech svatyních se konaly slavné bohoslužby s »Te Deum« na poděkování za příchod J. Cís. Veličenstev do Varšavy. Do cís. residence v Lázních přišla deputace 45 osob a ústy svého vůdce markraběte velkopolského projevila císaři city poddanské. Císař v odpovědi děkoval za přijetí a řekl, že úplně věří »v upřímné city poddanosti«, tlumočené deputací. Slova ta jsou velikého významu, neboť je vyslovil vládce, ztělesňující v sobě a představující všechnu státní moc, neboť vyslovil je v zemi, ovládané právě na základě nedostatku »věrnosti«.

Jednání polského obyvatelstva i polského tisku v památných dnech srpnových ukazovalo, že otázka porozumění potřebě shodnouti se se státem na základě přiznání nám podmínek kulturního a národního života úplně již byla v obyvatelstvu polském zralá. Běželo jen o to, aby vláda učinila krok směrem k realisaci této politické ideje, aby uvedla život a poměry mezi Polskou a Ruskem v normální kolej. Proč toho neučinila? Proč tento okamžik, tak výjimečně důležitý, přešel nejen beze všech následků, ale vlastně od něho se počalo zhoršení poměrů? To jest, nad čím je třeba se zastaviti.

Slyšeli jsme s ruské strany výklady, že se nemohlo jinak státi. Mezi tím, co může dát Rusko Polákům, a mezi tím, co očekávalo, co chtělo polské obyvatelstvo, byl příliš velký rozdíl, jehož nebylo lze překlenout. Vším jest vinna polská fantasie, nepočítající se skutečností. Po vyhorovaných přáních a přepiatých a nepřirozených nadějích musilo nastati rozčarování, po vině — pokuta.

Faktickou stránku tohoto výkladu potírají — fakta.

V národě polském je mnoho náchylnosti k enthusiasmu, tudíž ani vroucí přijetí císařských manželů nestačí jako argument. Ale kdo byl tehdy ve Varšavě, kdo dovedl slyšet a se dívat, ten musí dosvědčiti, že nálada byla velmi čestná,

bez stínu přepiatého optimismu přes všechno nadšení. Co překvapovalo, jest právě, že nic nebylo nařízeno shora, že se všichni shodli v jednom, že je třeba, aby napřed pukly ledy, že neběží o nějaká p a c t a c o n v e n t a, ale o zásadní změnu poměru. Mám před sebou kupu polských časopisů z oněch památných dnů a v žádném z nich nemohu nalézti ani stopy »přepiatých nadějí« a tím méně »vyhorovaných přání«. »Není žádného klamu v našem enthusiasmu,« psal nejstarší polský časopis, »Gazeta Warszawska«, »žádných přepiatých nadějí, žádných snů. Jako věrní poddaní věříme lásce vladařově.« »Wiek«, který krátce před tím charakterisovalo »Novoje Vremja« jako »nepředpojatý orgán polský«, psal: »Všechny naše touhy směřují k tomu, abychom povinnosti státních občanů sloučili s úctou k pokladům mateřské řeči a víry svých předků.« »Zástupy vyšly,« píše »Dziennik dla wszystkich«, »aby potvrdily, že chtí a touží splniti věrně, jako Poláci, povinnosti své ke státu a Vladaři, zástupy vyšly, aby s důvěrou a nadějí složily v ruce Vladařovy svůj osud a budoucnost svých dětí...«

Tak psaly časopisy úplně »neugodové«.

Že nebylo v obyvatelstvu přepiatých nadějí a očekávání, dokazuje také fakt, že když několik měsíců před příchodem císaře do Varšavy kn. Imeretyński objížděl království, dostával tehdy od deputací guberniálních, krajských i městských celou řadu memoriálů o potřebách země. Memoriály ty se týkaly hlavně ekonomických záležitostí: upravení služebních poměrů, zlepšení cest a pod. Ve společenském ohledu ukazovaly jen na potřebu reformy obecní svéprávnosti, zřetelného vymezení rozkazu z 19. února (2. března) 1864, rozmnožení počtu škol, opětné vyučování náboženství na školách středních a vyučování jazyka polského po polsku a zároveň vyučování jazyku vyučovacímu na školách obecných. To je všechno. Takový byl obsah polských požadavků; nic jiného nežádal žádný pamětní spis, žádné oslovení.

Legenda o přepiatých nadějích a očekávání Poláků r. 1897 musí býti vyložena z polsko-ruských výpočtů.

(Pokračování.)

UMĚNÍ

Z OPERNÍHO REPERTOIRU NÁRODNÍHO DIVADLA.

(R i m s k é h o - K o r s a k o v a »S n ě g u r o č k a«. — S m e t a n ů v c y k l u s.)

Ruská opera na první české scéně — toť jedna z trudných kapitolek naší divadelní historie. Od let šedesátých, kdy v obou operách Glinkových poprvé nesla se českým divadlem ryzí národní hudba ruská, každý pokus zakotviti některé dramatické dílo velkého národa slovanského pevně v našem repertoiru, se ztroskotal. V Národním divadle za tři šestiletá období první správy uveden k nám Dargomyžský svojí úchvatnou »Rusalkou«, Rimskij-Korsakov poeticky pohádkovou »Májskou nocí« a Borodin velkolepým »Knížetem Igorem«, ale nejryzejší tyto plody bohatého a hlubokého ducha ruského zůstaly u nás zcela nepovšimnuty. Dovedli jsme se sice rozčilovat pro každý jen poněkud nepříznivý ruský hlas o Smetanově »Daliboru«, ale při tom se nám zdálo zcela přirozeným a nutným stavěti se zamítavě k ruské opeře. Slovanská vzájemnost, nutnost kulturních styků slovanských národů s takovou emfasí hlásaná, potřeba vzájemného se poznávání a cenění theoreticky propagovaná, v praxi — pokud jde o hudební vzájemnost rusko-českou — se tu neuplatnila. Je pravda, že dvě z oper ruským skladatelem psané se u nás uchytily a domohly se velké popularity. Jsou to Čajkovského »Oněgin« a »Piková dáma«. Ale hudba Čajkovského není výronem ryze národního ducha ruského, nýbrž prodchnuta je západnickými vlivy a co v ní je ruské, působí spíše jako národopisné vyšívání na kosmopolitickém kostýmu. A pak co hlavně široké kruhy našeho obecenstva, jež v lóžích prvního pořadí počínaly a na druhé galerii končily, v Čajkovského operách nadchlo, byly románově poutavé děje a pak sladký sentimentalismus hudby, kterým lze hudebně hlouběji nevzdělané publikum divadelní vždy nejbezpečněji získat. Dargomyžský, Rimskij-Korsakov i Borodin byli umělci z jiného světa, které nebylo tak snadno chápat a jichž uměleckým cílům nebylo na ráz možno rozumět jako skladateli »Oněgina«. Ptáte se asi, proč kritika u nás neujala se vřeleji a opravdověji ruské opery. I v této otázce lze dnes viděti jasně. Kritika, ovládána více méně Hostinským, snažila se propagovati oproti staré opeře románské, která měla v obecenstvu dosud nejširší půdu a těšila se největší oblibě, nový směr dramatické komposice Wagnerovy. Jak mohla se tu nadchnout pro ruské opery, které inklinovaly zcela otevřeně vesměs k starým a za přežilé prohlašovaným formám? Bylo přirozené, jestliže operám ruským dostávalo se u nás kritikou přijetí ne-li odmítavého, tedy velmi reservovaného.

Lepšího údělu nedostalo se ruské dramatické tvorbě, která k nám byla uvedena, ani za nového režimu v naší opeře. Přišla »Carská nevěsta«, přišla »Sněguročka«, obě od Rimského-Korsakova, přišly — doznaly chladného přijetí a záhy zapadly. A zas žil u nás z ruské tvorby

jen Čajkovskij a hlavně jeho »Oněgin«, tak málo ruský ve své hudbě. Nemělo obecenstvo pochopení pro zvláštní, ode všeho západního odchylný ráz dramatického tvoření ruského ani pro svéráznost ruské hudby, neměla pro vše to pochopení ani kritika. Ani nás mladší většinou nevyjímaje. I my jsme byli vychováni příliš německými vlivy, i my dívali se na všechnu operní produkci zorným úhlem Wagnerova směru, v jehož pokrokovosti jsme viděli současně i jeho samospasitelnost, než abychom mohli chápat, že mohou býti pro dramatickou tvorbu i cesty jiné, cesty, ležící přímo v duchu a cítění národa. Stejně jako Hostinský, který usilovně nutil Smetanu i Fibicha na dráhy Wagnerovy, nedovedli jsme ani my chápati, že to, co v hudebně dramatické mluvě Wagnerově je ryze osobitého, je německým a proto umělcům jiných národů cizím, že Rus, Francouz a Čech nemůže psáti tak jako Němec. Důsledkem tohoto našeho křivého a jednostranného nazírání bylo odmítavé stanovisko naše k ruské opeře jako nedramatické, stylově nepokrokové a reakcionářské.

Rimského-Korsakova »Sněguročka« a hlavně téhož »Carská nevěsta« jsou mými hříchy, spáchanými na ruské opeře, k nimž se zde otevřeně doznávám.

Teprve bližší seznámení s ruskou hudbou jako jedním z projevů svérázného ducha velikého národa slovanského a jmenovitě poznání celé ruské tvorby, její souvislosti s cítěním národa a s jeho všekulturou, způsobilo tu obrat. Zejména poznání obou lidových dramat hudebních Musorgského (»Borisa Godunova« a »Chovanščiny«) beroucích se zcela nezávisle na Wagnerovi, novým, blízkým jemu směrem, a pak Dargomyžského »Kamenného hostě«, odvozujícího nejkrajnější konsekvence z principu deklamatorního, rozptýlilo naše předsudky proti nepokrokovosti ruské operní skladby a rozšířenou u nás pověru o reakcionářství a nedramatičnosti ruské opery. A po rozptýlení těchto tradovaných u nás předsudků se zvýšeným zájmem věnoval jsem se studiu celé operní tvorby ruské, o níž soudí s povrchní a odmítavou ignorancí i ti, kteří píší pro monumentální sborníky studie o slovanské hudbě. Jedním z výsledků tohoto studia, vedoucího k pochopení a ocenění osobitosti ruské hudby dramatické, je nové nazírání na Rimského-Korsakova »Sněguročku«, kterou na samém sklonku letošní saisony v novém obsazení téměř všech rolí, v obdivuhodně pečlivém nastudování hudebním a v částečně nové, pohádkovou illusi zachovávající a živící výpravě scénické provedlo Nár. divadlo.

(Dokončení.)

POLITIKA

MARS:

K VOLBĚ PŘEDSEDY SPOJENÝCH STÁTŮ.

(Dokončení.)

Z řečeného je patrno, že systém volby presidenta Spojených států je tak zastaralý a komplikovaný, že potřebuje naléhavých oprav. Celá instituce konventů a elektorů, jakožto prostředníků mezi voličem a voleným, je přežitá. Všech elektorů je 531, všech členů konventů (obou) je 2168 — při třech stranách ještě více — i stane se na př., že některý stát zastoupený na konventě má 50 elektorů, kdežto jiný, na konventě stejně zastoupený, nemá žádného elektora pro jednu ze stran. Jinými slovy: republikánský delegát na př. státu Ohia zastupuje 12.000 republikánských voličů, republikánský delegát Jižní Karoliny však jen 220 voličů (v jižních státech totiž pro republikány hlasují jen úředníci, je-li správa státu náhodou republikánská, a černoši), ale oba mají týž vliv na nominaci kandidáta.

Jižní státy jsou tedy v republikánském konventu zastoupeny více, než jim podle počtu republikánských voličů přísluší. Delegáti, pokud nejsou voleni primárními volbami, nevycházejí z vůle lidu, nýbrž jaksi až z třetí ruky a rozhoduje u nich pak osobní prospěch na volbu kandidáta. I jsou tu různé návrhy, jak zdemokratisovat volební mechaniku; buď dát voliti kandidáta přímo lidem (t. j. všemi voliči do sněmovny), aneb volit aspoň delegáty přímo lidem, primárními volbami. Tuto cestu navrhoval již ve 40 letech Calhoun; lid volil by po distriktech resp. »at large« delegáta, jenž by hned vedle svého jména na svůj kandidátní lístek vytiskl jméno kandidáta presidentství, pro něhož by hlasoval na konventu. Druhou cestu navrhuje Roosevelt: volit presidenta přímo z lidu. Ovšem v tom případě musila by se změnit ústava a to je v Americe vždy obtížné. Sen. Cummins navrhuje dvoje primární volby: napřed v červnu zvolit kandidáty presidentství, bez konventu, pak v listopadu volit elektory, kteří by pro jednoho z nich hlasovali. Celkem lze říci, že heslem dne jest: zpět k lidu, a ducha toho dobře pochopil Roosevelt, jenž ve svém programu tuto ideu zdůrazňuje.

Jinou vadou amerických voleb jest také, že není v říši vlastně žádného katastru volebního, poněvadž není matrik. Voliči sami se zanášejí do seznamu volebního, a to buď udávajíce neb neudávajíce příslušnost k některé z politických stran. Nad to při primárních volbách volí se kde kdo: od kandidáta presidentství republiky až takřka po obecního strážníka. Jest tedy voliči, jenž neudal příslušnost k určité straně, velmi

těžko vyznati se na hlasovacím lístku, jenž obsahuje všecky možné kandidáty všech stran a bývá i několik metrů dlouhý. Také každý lístek obsahující více, než určitý počet zaškrtnutých kandidátů, pozbývá platnosti; tím se stane, že voliči, kteří jakýmkoli nedopatřením volili o osobu více, vlastně nevolili. Takových hloupostí je v americkém volebním řádu ještě mnoho a jistě dlouho potrvá, než budou odstraněny.

II. kandidáti.

V okamžiku, kdy jsou psány tyto řádky, jest o všech kandidátech již rozhodnuto; bylo by tedy zbytečno zdržovat se líčením boje mezi Rooseveltem a Taftem a stačí jednak zopakovat hlavní jeho data, jednak ukázat všecka pro a proti svědčící pro každého z kandidátů. Začněme republikány.

Nelze upříti, že president Taft byl skrz naskrz politikem vážným, vzdělaným a poctivým. Jestliže tedy veřejné mínění, pokud je představují široké vrstvy republikánských voličů, odkloňuje se v posledních měsících od něho a morální převahy, třebas ne hmotné, nabývá Theodore Roosevelt, má to jistě příčinu spíše v passivních než v aktivních chybách dosavadního presidenta. Vskutku William Taft je při všech dobrých vlastnostech politik svrchovaně nehybný; jeho jistá důstojnost jednání nemůže nahradit impulsivnost jeho dřívějšího přítele a nynějšího protivníka. V Americe není místo pro presidenta passivního; lid zvykl v poslední době vidět v Bílém domě iniciátora nových populárních hnutí a řečníka strhujícího spíše silou než jemnou dialektikou svých argumentů. Sociální poměry vyvíjejí se v Spojených státech tak, že široké vrstvy čím dál tím víc úpí pod tlakem nedostatků veřejné kontroly, drahota všech potřeb životních, korrupce veřejných i soukromých podniků nutí obě velké strany, aby braly ohled na přání občanstva a pospíšily si s reformami. A tu zajisté mnohem bližší je nespokojencům, kteří celkem jako všude mají pravdu, temperamentní Roosevelt, než »dobromyslný fossil« Taft, jenž ničeho neslibuje a málo plní.

Jsou jistá aktiva Taftova presidentství, o nichž není sporu. Tak zřízení obchodního dvoru pro věci mezinárodní, poštovní spořitelny, komise pro finanční kontrolu drah, spořivost ve správě státní atd. Naproti tomu jiné zákony a opatření nesetkaly se s úspěchem aneb stanuly na poloviční cestě jeho nedůsledností a váhavostí. Reciprocitní smlouva s Kanadou ztroskotala ovšem vinou Kanady samé, kde změnila se vláda liberální v unionistickou, ale mínění o politickém důmyslu Taftově jistě nepovznesla poznámka v listě psaném Rooseveltovi, kde Taft líčí Kanadu po přijetí vzájemné smlouvy jako »přívěsek Spojených Států«. Také v otázce tarifní nesklidil Taft právě vavříny: nejprv prohlásil tarif Payne-Aldrichův za nejlepší, později nazval jej velmi defektním, ale všecka zlepšení navržená kongresem důsledně odmítl podepsati, poněvadž prý revise tarifu může se stát toliko na podkladě vědeckém, k čemuž tarifní bureau dosud nevypracovalo návrhu! Přes to, že o poctivosti Taftově nelze pochybovat, neposloužilo mu také, kterak držel sekretáře vnitra Ballingera, ač tento byl usvědčen, chtěje skupině Morgan-Guggenheimově na pospas vydati přírodní bohatství Aljašky. Také jiné menší chyby, zaviněné tím, že neměl šťastné ruky ve výběru osob svého nejbližšího okolí, způsobily mu v lidu mnoho nepřátel. Jeho boj proti trustům, zejména petrolejovému, tabákovému a ocelářskému byl veden ovšem z pohnutek nejčistších, ale na odsouzení prvých dvou nemá Taft valného podílu, neboť procesy ty počaly se ještě za éry Rooseveltovy a soudy postupovaly tu již automaticky, boj pak proti trustu ocelářskému získal mu dokonce antipathii širších vrstev, jež, majíce v rukou nejvíce drobných akcií tohoto podniku, cítily se pronásledováním jeho přece jen hmotně poškozeny. Roosevelt — a to bylo vlastně počátkem jeho kampaně proti nynějšímu presidentu — hned na podzim vyslovil v »Outlooku« nesouhlas s Taftovou protitrustovou politikou dokazuje, že nemá ceny, jsou-li staré společnosti rozpuštěny, aby hned v zápětí ustoupily novým, stejně povážlivým, utvořeným na jejich místě. Boj proti trustům à tout prix nemá ceny, čelí-li proti formě, ne proti obsahu; Shermanův protitrustový zákon třeba zrušiti a místo něho vytvořiti moderní dozorčí orgán, jenž by trusty reguloval a kontroloval. Ovšem skutečný boj proti monopolu trustovému byl by možný jen tehdy, kdyby byla připuštěna konkurence ciziny, což však nelze bez změny celního tarifu. Tomu však odporuje konservatismus a nehybnost Taftova a tak bývalý reformátor a pronásledovatel trustů platí dnes za reakcionáře a jejich ochránce.

Rozpor mezi konservativním a pokrokovým křídlem republikánské strany je tak značný, že, i kdyby Roosevelt nebyl vystoupil, kandidát pokrokový proti Taftovi byl by býval postaven s jistou nadějí v úspěch. Tím spíše byl pozdraven bývalý rough-rider, když vykročil z dosavadního ústraní. Bylo Rooseveltovi vytýkáno, že porušil dané dvakrát slovo, že po třetí kandidovat nebude. Ještě v poslední době (v listopadu 1911) prohlásil orgán jeho přítele Wanamakera, že »plukovník Roosevelt není kandidátem a nebyl jím nikdy, že zrazuje od suggescí, činěných mu politickými přáteli a odmítá nabídky podporovati jeho kandidaturu«. Ovšem z toho neplynulo, že by kandidatury nepřijal, kdyby mu spontánně byla nabídnuta neb dokonce vnucena, čili jak to prohlásila redakce »Outlooku«: »muž, jenž dnes odmítá píti druhý šálek

kávy, nechce tím říci, že ho nevypije zítra nebo vůbec ve svém životě.« Řekl-li dne 8. listopadu 1904 v Bílém domě: »Dne 4. března 1905 vysloužím 3½ roku, jež tvoří můj první termin. Rozumný obyčej omeziti presidentství na dva terminy týká se obsahu a ne formy (t. j. toho, že formálně nebyl vlastně presidentem volen dvakrát, nastoupiv toliko jako vicepresident za zavražděného Mc Kinleye), v žádném případě nechci být kandidátem pro příští nominaci aneb ji přijmouti« — bylo přec patrno, že myslí tím kandidaturu třetí bezprostředně po svém druhém terminu presidentském (»příští nominaci«). Nelze ho tedy aspoň formálně viniti z porušení slova, jak jeho nepřátelé činili. Jiná věc je ovšem, byl-li by Roosevelt za jiných okolností kandidoval a nezachoval-li se k Taftovi přece jen poněkud nekamarádsky, vystoupiv právě proti němu jako odpůrce. Naproti tomu dlužno připustit, že Taft nejednal s velkou noblessou se svým bývalým přítelem, obviniv ho z korrupce při volbě r. 1904, proti čemuž se Roosevelt snadno obhájil (fond sebraný pro New-Yorskou volbu tehdejší byl určen pro podporu guvernéra Higginse a ne Rooseveltovu, jehož zvolení bylo skalopevné).

Ale zanechme podrobností: Jisto jest, že 24. února 1912 Roosevelt prohlásil v odpověď na provolání guvernérů osmi států západních, že jmenování přijme, bude-li mu nabídnuto, a při rozhodnutí tom setrvá, až konvent mu dá svůj výraz. Již tehdy naznačil hlavní bod své »platformy«: »Hlavní zásada, pro niž jsem vždy vystupoval a budu vystupovati, jak pravá vláda lidu a proto doufám, že lidu bude dána co možná příležitost, by »jmenování budoucího kandidáta rozhodl volbami primárními«.

Je tedy program Rooseveltův rozhodně demokratický, zejména srovnáme-li s ním, co řekl nedávno Taft: »My všichni jsme pro lidovládu, ale někteří z nás myslíme, že všichni národové nejsou k lidovládě stvořeni. Já se to odvažuji přímo vyslovit: otázka, je-li který národ schopen lidovlády a je-li vláda ta proň nejlepší, závisí na schopnosti většiny národa ovládnout se tak, aby menšina došla spravedlnosti.« To je názor umírněného konservativce, ale ne pokrokového demokrata, zejména ne v americkém smyslu. Rozhodnout o schopnosti sebeovládání národa nemůže konečně nikdo než zase národ, leda že národu, t. j. širokým vrstvám, upíráme vůbec právo takového rozhodování nad sebou samým. A proto v podstatě nutno souhlasit s pojetím Rooseveltovým, jenž prohlašuje americký národ za dosti vyspělý, aby sám sebe ovládal. Pravda, Rooseveltovy požadavky iniciativy, referenda a recallu (t. j. moc lidu podávati návrhy zákonů, hlasovati o zákonech důležitých a právo sesazovati soudce) zdají se pro poměry evropské revolučními, a bývají nazývány demagogickými. Revolucionářské jsou však jen potud, že předpokládají změnu konstituce, aby soudy nevykládaly na dále zákony podle litery ústavy staré 125 let. Pro naše státy s byrokratickou správou a stavem úřednickým zní ovšem demagogicky, má-li lid mít vliv na odstranění resp. potrestání soudců, jež u nás může se dít jen disciplinárně. Ale v Americe, kde není byrokracie a soudcové jsou naskrze ustanovováni lidem, je recall soudců vskutku požadavek demokratický, neboť není tam soudcovské neodvislosti v našem smyslu, zda ve prospěch či neprospěch obyvatelstva, nehodlám zde rozhodovat. Nezapomínejme také, že referendum, iniciativa i recall jsou již a osvědčují se v zákonodárství některých západních států a že Rooseveltův požadavek jest, aby byly zavedeny pouze ve všech státech, ne v zákonodárství říšském.

Ale konec konců neběží tak o »platformu« kandidátovu, jako o jeho osobnost a tu bez rozpaků lze říci, že k Rooseveltovi upírají se zraky všech, kteří ve straně republikánské přejí si reformy a přejí si jí také ve veřejných řádech a celém národním životě. Roosevelt má v sobě ráz apoštola; to je jeho silnou, ale i slabou stránkou. Boj Taft — Roosevelt je boj mezi konservatismem a pokrokovostí, pokrokovostí snad někde zdánlivě upřílišenou, ale proto ne méně upřímnou.

Zevnější události až do nominace přejdu jen krátce. Je známo, že dne 18. června zvolen za předsedu republikánského konventu v Chicagu Elihu Root 558 proti 502 hlasům. Tím byly dány auspicie příznivé Taftovi, jehož volební mašinerie ovládla konvent. Návrh Hadleyův, škrtnout 92 sporných Taftových delegátů, odkázán za velkého hluku volebnímu výboru, jenž většinou 33 hlasů proti 19 všecky sporné delegáty přiřkl Taftovi a tak, když 22. června došlo k nominaci, jmenován hned v prvním turnu Taft 561 hlasy. Roosevelt obdržel toliko 107 hlasů, ale 344 jeho stoupenců nehlasovalo. Vyšedše z konventu prohlásili pak samostatnou kandidaturu svého muže a Roosevelt oznámil, že zakládá novou stranu republikánských pokrokovců.

Tak mají se věci dnes na straně republikánské. Pokrokovci hodlají svolat v srpnu konvent do Denveru, kde bude postaven oficielní kandidát, jehož Roosevelt — nebude-li jím sám — slíbil podporovat. Jaký úspěch bude míti třetí strana v republice, nedá se dnes soudit; lze říci, že všecko je spíše proti ní než pro ni, vyjímaje nadšení opravdových stoupenců bývalého presidenta. Konstituce americká je adaptována systému dvou stran a celý mechanismus volební, jak jsem již vyložil, předpokládá dvě strany a i tak je příliš složitý. Při volbách elektorů rozhoduje relativní většina a tím se stává,

že pouze nejsilnější strana může zvítězit. Síla Rooseveltova je na západě, kde státy vysílají poměrně málo elektorů, kdežto jeho odpůrce má na své straně ne-li obyvatelstvo, aspoň volební apparát států východních a jižních, které jsou relativně nejvíc zastoupeny. Roosevelt zvítězil všade, kde lid rozhodoval přímo o volbě delegátů (Illinois, Pennsylvania, Missouri atd.), podlehl tam, kde rozhodla mašinerie strany. Je nyní otázkou, podaří-li se mu převésti do nové strany lid a nabýti těch peněžních prostředků, jichž je potřebí pro utvoření a úspěch každé nové strany.

Z toho všeho, co řečeno, vysvítá, že republikánská strana, rozštípená na dvě frakce, nemá té naděje na úspěch, již dosud mívala. V posledních 50 letech byl jen dvakrát president demokratický a dosavadní většina (Taftova) při volbách činila asi 1,270.000 hlasů. Všech voličů je asi 27 millionů. Poněvadž se dá předpokládat, že roztržka ve straně republikánské a jí přivoděná možnost neúspěchu obou kandidátů, officielního a pokrokového, převede jistou část voličů do tábora demokratického, kde je jednota a tedy naděje na úspěch, ubude pravděpodobně hlasů republikánských a přibude demokratických a tak je možno, že hned při hlasování 5. listopadu dosáhne kandidát demokratický nadpoloviční většiny. A proto bylo od demokratického konventu[1]) šťastným tahem jmenovati konečně dne 2. července kandidáta pokrokového a tak charakterního, jako je W o o d r o w W i l s o n, professor historie a president university Princetonské, guvernér státu New Jersey, jenž mu děkuje za celou řadu výborných zákonů, jako jest povinné ručení zaměstnavatelů, zákon proti volebním podvodům, zákon o úpravě finančních korporací a j., z nichž mnohé byly i republikány jednohlasně přijaty. V otázce referenda a iniciativy stojí zcela na půdě Rooseveltově, recall však zavrhuje; v otázce tarifu je jako demokraté vůbec pro cla finanční, ne ochranná, kdežto Roosevelt přeje si ochrany dělníků a farmářů a Taft je ochranář na celé čáře. Rozhodně blíží se Wilson daleko víc Rooseveltovi v zásadách, třeba docela ne temperamentem, než officielní straně republikánské a to je také ne poslední příčinou, proč bude bývalému presidentu těžko vytvořit potřebnou většinu k volbě elektorů. Kdyby byli demokraté jmenovali kandidáta nepokrokového aneb charakteru méně energického, byl by spíše mohl počítat na deserci z jejich strany. Rozhodně lze s napětím očekávat, jak se věci vytvoří a jak dopadne 5. listopad.

---

[1]) Na němž Bryanovým návrhem byla odstraněna $^{2}/_{3}$ většina, potřebná k nominaci kandidáta.

REKONSTRUKCE?

jl. Ve V í d n i, 10. července 1912.

Přes tu chvíli se vyskytují zprávy o rekonstrukci ministerstva přes to, že nastaly letní prázdniny a že až na pražské konference o nových daních a o starém sporu českoněmeckém politické otázky jsou v klidu. Řeči o změně ministerstva vznikají patrně z toho, že předseda ministerstva, hrabě Stürgkh ze své oční choroby ještě se úplně nepozdravil a že úmrtím dra Bráfa se uprázdnilo křeslo ministerstva orby. Ale jisto jest, že aspoň do podzimu k žádné proměně nedojde, a o tom, zdali vůbec a jak se ministerstvo změní, rozhodovati bude to, jak se utváří poměry v podzimním zasedání. Po celý čas letního zasedání nebylo klidu v parlamentních stranách. Objevila se sice velká dvoutřetinová většina, ale jenom pro určitý případ. Bude-li možno utvořiti majoritu pevnou, kompaktní, která by na se vzala zodpovědnost za veliké zatížení poplatnictva, a jak bude složena tato většina, to je stále ještě velikým otazníkem, a už proto nemůže být nyní řeči o rekonstrukci ministerstva, že není žádného důvodu, pro který by mělo býti tvořeno ministerstvo přechodní, a na ministerstvo parlamentární není ani pomyšlení, dokud není dána existenční podmínka jeho: pevná, stabilní parlamentní majorita. S tím sice sluší počítati, že na podzim dojde ku změnám v parlamentním seskupení stran i ke změnám ve vládě, ale teď prozatím zůstane vše ve své míře. Choroba hraběte Stürgkha je vleklá, ale nikoli tak nebezpečná, aby pro ni se musil vzdáti úřadu. Osobnosti, které denně se s ním stýkají, souhlasně s ošetřujícím lékařem sdělují, že je stav jeho zcela uspokojující a že po malé operaci bude brzo úplně uzdraven. Připomeneme-li si, že panovník chorého premiéra v bytu navštívil, dáme jistě za pravdu těm, kteří praví, že je nynější ministerský předseda u koruny dobře zapsán, a že by jen velice silný parlamentní vliv mohl změnu v jeho posici přivoditi.

V letním zasedání byl povolen zvýšený počet nováčků, ale teď přijde vojenská správa s dalšími požadavky stran zdokonalení výzbroje armády. Jenom na nová děla bude třeba č t v r t m i l l i a r d y, t. j. 250 mil. K. A to je jen část ohromných sum, pro něž hledána bude úhrada. Velké reformy čekají na brzké vyřízení, ale aby se tak mohlo státi, bude třeba provésti velký finanční plán, velkou finanční reformu. A tu provésti nebude tak docela snadno, jak se místy zdá. Také nebude možno, jak jsme z postupu Italů, Rusínů, Slovinců viděli — stanoviti, že bez splnění národnostních požadavků se musí hlasovat pro vládní předlohy. Poměry budou na podzim zcela jiné, než byly nyní od dubna do července, a dojde-li k příznivému finalisování dohodovací akce českoněmecké, dostaví se důsledky dnes ještě nedozírné. Mluviti tudíž teď o změně ministerstva bylo by přímo naivností. Ale za to je pilně třeba připravovat se na podzim, odpověděti si především, chceme-li míti účastenství na moci státní, nebo chce-li se nám buď jak buď jen »tvrdého chleba opposice«.

TECHNIKA

Inž. ODON PÁRA:

TICHÁ BÍDA.

(Pět poznámek.) (Dokončení.)

3.

Že naše vzdělané vrstvy postrádají podnikavosti, alespoň tak čilé a smělé jako u živnostníků, lze velmi dobře pozorovati na tiché bídě vzdělaného proletariátu.

Ti z mladých právníků a inženýrů, kteří vládnou nějakým jměním, jsou vychováváni k tak pohodlnému, blahobytnému názoru životnímu, že se jim zpravidla protiví zaměstnání výdělečná v oborech samostatného podnikání. Podniky soukromé, podnikavosti otců za rozvoj svůj vděčící, přecházejí do rukou společností, a vzrůstá ona třída zámožných lidí, na kterou dosud máme dosti času: Mladí činovníci správních rad, úřadující pohodlně, bez ducha tvůrčího, spekulanti bursovní, kandidáti nižší i vyšší byrokracie. Majíce dostatečně vlivné styky přebírají často i bezvýznamná úřednická místa zcela nemajetným a chudým, a tito jsou nuceni s prázdnýma rukama vrhnouti se do obchodu a průmyslu, často i do oboru, v němž nejsou obeznalí, a tu zakrňují, nebo se vystěhují. Pro tento špatný zjev naše podnikatelství má tempo značně pomalejší než na př. u Němců, kde synkové z rodin, jež na naše poměry byly by i velmi zámožnými, obracejí se k životu praktickému, nestydíce se za kabát, hrubší práci a styk s lidem dělným, jako je to zvykem naší »zlaté mládeže«. Zámožní mladíci nehledí rozmnožovati svůj majetek vlastní prací a podnikavostí, nýbrž hledí jej buď pouze udržeti důchody úřednickými, nebo množiti úsporami z úroků a dividend a spojením kapitálu svého s věnem nevěsty. Tím způsobem zpříbuzněly měšťanské rodiny pražské, venkovské i statkářské v určitých krajích, aniž by z toho vzešel nějaký zvláštní prospěch národohospodářský. Pravda, upisování akciových podniků se dobře daří, a zbytky zněmčelých rodin se počeštily. Mnoho-li však peněz uplynulo ve formě věn a vydání přepychového života do rukou německých?

Ten trošek blahobytu, ta nějaká vkladní knížka a něco cenných papírů — česká měšťanská zámožnost — hraje příliš brzy úlohu společenských vrcholků, úlohu, která u jiných národů stejně četných, ano i méně četných náleží vrstvám několikráte tak majetným. Příklad přepychového života, tak často na falešném základě napodobený, rozšiřuje se do vrstev širších a širších a ohrožuje ony vrstvy, z nichž vzchází dosud naše síla hospodářská, na jich houževnatosti, střídmosti, prostotě života a spořivosti vyrostlá. Pro spanilé bohaté dekadenty a lenošné ochutnavače života není ještě místa v naší společnosti, když není přece ani rázovité kultury, jež by jim poskytovala oprávněný podklad.

Je marné volání po vyšší vzdělanosti v kruzích podnikatelských, když intelligence sama nemá schopnosti vytvořiti takovou vzornou společnost.

Ti nemajetní vzdělanci, kteří jsou nuceni vstoupiti do práce v soukromých podnicích jako praktikanti, zřízenci a úředníci, nemají valně příležitosti se osamostatniti. Energie chudého studenta vyčerpává se značně studiemi při vedlejším zaměstnání, jeho sebevědomí, jeho rozhled po cizině, znalost řečí nejsou takové jako u mladíků zámožnějších rodin, kde se žije pod vlivem sebevědomějšího hospodářského prostředí, kde tělesná zdatnost sportem bývá utužována a duch praktického života působí svými vlivy na idealismus mladých lidí. Vzdělaný proletariát nabývá později rozhledu, později navykne si energickému vystupování, často bývá sveden nepravidelným životem k vytrvalé nečinnosti, povrchnosti, pouhému horování pro ideály a těžce uvyká spořivosti, jsa živ nepravidelnými příjmy. Mimo tuto psychologickou složku je tu i nedostatek vlastního kapitálu, neb úspory sotva stačí na zabezpečení stáří a rodiny. To bude vždy jen několik výjimečných jednotlivců, kteří dovedou se propracovati k samostatnosti, často snad více náhodou a ženitbou než obratností a geniální pracovitostí.

Nerozhodnou-li se tedy zámožnější mladí lidé z vysokých škol vyšlí, zůstane i nadále podnikání hospodářské v rukou méně vzdělaných, budoucích »proců«, kteří po právu své práce vykonané vládnouti budou veřejnými zřízeními; a následkem nedostatku výše vzdělaných podnikatelů větší podniky budou spravovány úředníky společností akciových. Že to není zvláštní

výhodou pro rozvoj podniků, je zřejmé. Ale naše zlatá mládež raději kalkuluje po kavárnách o dividendách a kursech.

4.

Velikou část viny na malé podnikavosti vysokoškolské intelligence naší nese učebná osnova technických škol. Neposkytuje naprosto dostatečného vzdělání pro vstup do praktického života, a bylo o tom již tolik napsáno, že je zbytečno šířiti se o tom. Kdy se však přikročí k praktickému řešení reformy, není známo, když projevy sebe kompetentnějších autorit nemají účinku. Zdá se, že se čeká, až se požadavek stane »politicum« některé strany nebo národnosti.

Jedno z nedávných čísel »Národohospodář. Obzoru« vyslovuje se dosti ostře proti professorům vys. školy technické, kteří u příležitosti zřizování stolice nár. hospodářství a práv. věd představovali si tuto stolici jako seminář ducha podnikatelského.[1])

Je-li již správno, že nár. hospodářství má se jako věda zabývati pouze tím, co jest, a nikoliv tím, co býti má, jest přece jen a především na technice nutno, aby zdatné síly hospodářské nebyly vychovávány jako pouzí pozorovatelé a kritikové, ale hlavně jako methodičtí pracovníci s určitými cíli, aby jim byly označeny zkušenými odborníky a právě i národohospodáři úkoly budoucího rozvoje národohospodářského, aby znali současné tendence hospodářské, obdrželi určité direktivy.

Seminář, v němž by se objevovaly, ujasňovaly a tříbily schopnosti organisátorské, obchodní, spekulační, tvůrčí i kritické, měl by býti nejpečlivěji opatrovanou disciplinou na technice a pravou strategickou školou českého podnikání.

Pak by nebylo toho bezúčelného plahočení techniků po kancelářích nejrůznějších oborů. Odpadlo by trapné zaučování techniků do primitivních funkcí soukromopodnikatelských, od zacházení s dělnictvem počínaje až k řízení obchodnímu a živnostensko-právnímu. S větší radostí a s větším sebevědomím vstupoval by technik do života praktického. Úžasná, neslýchaná bída volontérů a praktikantů by se odstranila neb aspoň umenšila.

Ovšem — je třeba reformy, a činitelé, jichž se věc nejvíce týče, mlčí. Je naprostá apathie studentstva na technikách k vlastním ubohým poměrům. Odborné spolky živoří setrvačnou činností, na veřejnost vůbec neprojevovanou, a tak reformní hnutí po několik let již usnulo; ani posl. architektury nepodařilo se probudit kolegy k větší a ráznější akci. Dnes hnutí to musí zachraňovati od nehybnosti — sami »staří páni« ze Spolku arch. a inž. (Přednáška prof. Lista při zahájení podzimní činnosti.) Bohužel i oni jsou opuštěni nadějnou mládeží, která svou apathií pomáhá těm, kdož si reformy nepřejí. Pověst techniků nezávisí na R. P. T., ale na tom, k jaké úloze dostanou se čeští technikové v životě praktickém a veřejném.

[1]) Redakce zde poznamenává, že stojí na stanovisku »Nár. Obzoru«.

5.

Bezplatné volontérství rozmáhá se mezi techniky čím dál tím více. Vídeňský spolek architektů a inženýrů vydal zdarma zasílanou brožuru, v níž varoval techniky, aby bezplatnou tuto praksi nepodporovali. Je však těžko brániti.

Nemajetní absolventi nemohou vůbec bezplatnou praksí konkurovati, není-li to snad právě v místě, kde mohou býti u rodičů neb příbuzných vydržováni. Tím jest způsobeno, že jejich doba bez zaměstnání ztrávená se nebývale prodlužuje, zejména žijí-li v menších místech. Také se stává, že po bezvýsledném hledání účinné protekce na místo úřednické a po marném obcházení technických kanceláří nabízejí se do služeb ve zcela jiných oborech: do závodů kupeckých, obchodních škol, redakcí, za zřízence obecní, administrátory, písaře, všeliké manipulační úředníky, a posléze do oborů, k nimž jest jim třeba jiného odborného vzdělání, jež si dodatečným studiem získávají (záložny, pojišťovny, zemědělství). Přijímání technických sil do úřadů bývá pravidelně podmíněno protekcí, a tu trpí přirozeně zase ti nemajetní, nemajíce často vlivných styků, a vyskytují se tu ony povážlivé zjevy, které denně v insertní části lze stopovati: Odměnu 100 K a více, sňatek, soužití se zámožnými ženami atd., slibují tito zoufalci za protekci, opatření stálého místa, nebo i jen vydržování.

Jak málo hrdosti, jak mnoho touhy po blahobytu!

Kdo však má odvahu, odsouditi tyto zoufalce? Neboť jejich inserát rovná se zprávě o sebevraždě. Nelze si představiti, že by vzdělanec byl schopen podobné hazardní hry s vlastním svědomím, kdyby nebyl na kraji zoufalství.

Žák akademie umění oběsil se ve svém pokojíku na Hradčanech. Bylo zjištěno, že si zoufal z hladu.

Podobné zprávy zapadají bez pozornosti obecenstva do hlubiny zapomnění. A kolik sebevražd z t. zv. nešťastné lásky má za příčinu neutěšený existenční stav mladého muže?

Činitelé veřejní, jimž záležeti má na sociálním stavu budoucích intelligentních občanů, nestarají se o způsob života mladých mužů. Stát sám přijímá bezplatné praktikanty: právníky i techniky.

Soukromí podnikatelé, znajíce malé praktické znalosti techniků, dávají přednost žákům škol průmyslových, a technik konkurruje — snižováním mzdy, majetnější přímo nabízejí se bezplatně, nemajetní jsou k tomu donuceni.

Majetný technik vydržuje se sám, i na praksi v cizině, ale velmi zřídka rozhoduje se pro samostatné podnikání.

V železárnách k. pracoval bezplatně jako volontér inženýr strojní S. Nemaje majetku ani podpor z domova, žil nějaký čas na dluh, později dělníci, dověděvše se, že na dluh mu již nedávají, a že trpí hlad prose kolegy o půjčky na chléb, sbírali naň denně po krejcaru. Ředitel závodů, inženýr, dověděv se o tom, zakázal sbírky a dovolil S., aby pracoval — za mzdu dělnickou.

Je celá řada stavebních inženýrů, kteří bezplatně rýsují a počítají po kancelářích, jen aby nabyli »vysvědčení praxe«. Jejich vedlejším zaměstnáním bývá, že rýsují a počítají zámožnějším kolegům technické práce studijní nebo i z prakse, s kterými tito ničeho nesvedou, ač mají již předem zajištěná místa u úřadů, neb i v praksi.

Jsou architekti, kteří mistrům a stavitelům prodávají své práce za směšný peníz, a tito se zcela podle zákona mohou nazývati architekty, třeba že nedovedou navrhnouti uměleckou façadu, aniž by ji okopírovali.

Jsou stavitelé, mistři, podnikatelé, kteří s obzvláštním potěšením opakují, že se technikové pro podnikání samostatné vůbec nehodí, že patří do úřadů samosprávných a státních. A vezmou-li technika, potrpí si velmi na tom, aby zkusil, jak málo umí, a přičiňují se všemožně o to, aby mu znechutili praksi a dokázali, že se skutečně jinam nehodí než do úřední kanceláře.

Kdyby odborné spolky skutečně konaly svoji povinnost a staraly se o stavovské zájmy mladých inženýrů, nemohly by zjevy této volontérské a pratikantské bídy býti tak přehlíženy. Tichá bída je nenapravitelná bída.

ŽENSKÁ OTÁZKA

JULIANA LANCOVÁ:

ŽÁKYNĚ NIETZSCHEOVA.

Tohoto označení dostalo se, — a nikoliv neprávem — německé romancierce a essayistce Lon Andreas-Salomé, spisovatelce, která v tendenční ženské literatuře moderní zaujímá zcela zvláštní, výlučné místo. Způsob, jímž nazírá na ženu a na poměr obou pohlaví, je směru, kterým se béře dnešní ženské hnutí, zcela protichůdný a ve vztahu k němu zpátečnický. Neboť zatím co na všech stranách ženy zápasí o uznání své rovnocennosti s mužem, paní Andreasová hlásá nerovnost obou pohlaví a podřízenost ženy muži.

Lon Andreas-Salomé — původem Ruska rodilá z Petrohradu — byla ve svém nejrannějším mládí důvěrnou přítelkyní Nietzscheovou. Osobnost velikého přehodnocovatele hodnot a suggestivní síla jeho filosofie působily na ni, jako vůbec na mnohé moderní ženské duše, velmi mocně. Ale kdežto většina žen vssála do sebe toliko jeho revolučního ducha, opojila se jeho vřelým, kladným vztahem k životu, nalezši v něm vykoupení z odvěké poroby tíživého pessimismu křesťanského, a z jeho hesla: »buď sám sebou!« čerpala odvahu jíti proti všem předsudkům doby za vlastním hlasem duše k poznání a svobodě — paní Salomé podlehla, vlivem bezprostředního, důvěrného styku s ním, zcela jeho autoritě, přejala v sebe jeho názory a stala se apoštolkou jeho idejí.

Nietzsche řekl: »Štěstí mužovo se zove: já chci! štěstí ženino: on chce!« — a paní Andreasová dokazuje ve svých povídkách, že tomu tak jest. Nietzsche řekl, že povaha ženina je méně hluboká než povaha mužova, že žena je povrchní a malicherná — a paní Salomé snaží se vykresliti ženu dle tohoto předpisu. Nietzsche řekl, že muž má býti vychován k boji se životem, žena pouze k osvěžení bojovníkovu — a paní Andreasová užívá všech prostředků, aby doložila správnost tohoto názoru. —

»Podrobujeme se muži proto, že chceme býti šťastny,« praví jedna z jejích ženských postav a ostatní totéž dosvědčují. Všechny chtějí a očekávají toliko jediné: muže, jenž by si je podmanil, jenž by spoutal jejich vůli a své ji podřídil, jenž by je naplnil svými myšlenkami, dal jim své cíle, vedl je a řídil, — třeba je i »rozšlápl« a »rozdrtil«, jak se samy vyjadřují, — a jsou šťastny jen tehdy, zřeknou-li se vlastní vůle a oddají se milovanému muži, — »svému pánu«, »mistru«, »knížeti« i »bohu« — v bezpodmínečnou poslušnost.

Za to však od muže mnoho požadují. Aby ho mohly uznati »pánem a bohem svým«, musí on splniti nejvyšší jejich sen o muži. Jako »Nora« Ibsenova očekávají od něho zázrak lásky, velikosti a síly, pouze s tím rozdílem, že, co je u Nory jen vírou, tušením, u nich je vědomým požadavkem, z něhož vlásku neslevují. A kdežto Nora očekávala svůj »zázrak« osm let, vědouc, že »zázračné« se neprojevuje denně, nýbrž jen v nejzávažnějších okamžicích života, tyto ženy žádají si »zázračného« od každé vteřiny všedního dne.

Chtějí viděti muže stále vysoko nad sebou, vždy pevného, silného, nikdy váhavého, nerozhodného, nikdy nepodléhajícího svým vášním. Nejen že mu neprominějí ani okamžiku slabosti, ani jediného ochabnutí, jediného kroku dolů s výše, na kterou ho ve své fantasii umístily, ony vůbec nesnesou ani, aby muž respek-

toval jejich vůli a vyhovoval jejich touhám. Spíše hrubost a pokoření mohou mu prominuti než ústupnost a vzdání se vlády nad nimi. Jakmile muž dopustí se nějaké slabosti, jakmile přestane býti jejich pánem a vladařem, nebo projeví chuť postaviti se jim po bok jako rovný jim druh, — přestávají ho milovat a opouštějí ho.

V románové práci »Ruth« opouští žena svého muže po patnáctiletém, šťastném manželství, pozbyvši lásky k němu, protože ho spatřila zápasiti s vášní k malé Ruth, která ho milovala láskou dítěte. Ale i Ruth jej opustí, když on v okamžité slabosti vášně klesne jí k nohám.

»Přede mnou nesmíš nikdy klekati! Já tobě budu ve všem sloužiti!..« volá studentka Holtemová z povídky »Mädchenreigen« na mladého muže, jemuž se z lásky vzdala. Sotva ho poznala, hned byla ochotna ve všem se mu podříditi: »Ty budeš mým učitelem,« řekne mu, »budeme pracovati nyní spolu, ale já jen jako tvá žačka...« »... není-liž pravda, pak teprve se budu cítiti skutečnou královnou? Jen proto, že v tvém snažení zaniknu!«

»A co, kdybych nebyl tím, za něhož mne máš? Milovala bys mne i pak?« zeptá se on. A uslyší rozhodné: »Nikoliv!«

V povídce »Ein Todesfall« praví otec k dceři: »Nedej se zmásti soucitem! Jsou dnes ženy, které své muže podporovati i vésti musí, a jsou muži, kterým se to líbí. To je však sebevraždou ženy.«

Nejvíce však překvapuje a zaráží tendence autorčina v povídce »Eine Ausschweifung«. Mladá dívka, Adina, sní o muži v železném brnění, kterého viděla kdysi na symbolickém obrázku, jak šlape na šíji ženě pod ním ležící. Tak by chtěla býti i ona rozdrcena a rozšlápnuta mužem, kterého miluje. Z dětství utkvěla jí v mysli příhoda, jak její kojnou muž její udeřil řemenem přes záda a ona se při tom blaženě smála. Tak by se i ona štěstím smála pod tvrdou rukou mužovou! Ale její snoubenec není tyran ani despota. Nechce ženu zotročovat, chce ji míti vedle sebe volnou, samostatnou a sobě rovnou. Když vypozoruje, že Adina má nadání k malířství a trpí tím, že nemůže se tomuto umění věnovati, zruší zasnoubení s ní a poskytne jí možnost státi se umělkyní. Adina nezná příčiny, pro niž ji ženich opustil. Domnívá se, že ji přestal milovat, že ji »rozšlápl«, a proto jej tím vášnivěji miluje a zůstává mu věrna. Když se později doví pravou příčinu, proč se jí Beno zřekl, když pozná, že jí ustoupil, že se vzdal vlády nad ní, že nechtěl si ji podmaniti, nýbrž chtěl, aby mu byla rovnocennou družkou, když ji dokonce káral proto, že se mu slepě podrobovala a jeho nad sebe stavěla — tu Adina je rozčarována, neboť »vidí před sebou ne už železného muže svých snů, ale dětsky dobrého, lásky potřebného člověka, jenž nedovede už nikoho tvrdou rukou rozdrtiti«. Ještě nikdy, praví, nebyla mu lidsky tak blízka, ale také nikdy tak jemu vzdálena — jako žena! Její láska k němu rázem shasne, ale protože nemá síly po jeho vášnivém výlevu pokořiti jej odmítnutím, raději dopustí, aby věřil, že ona je děvčetem padlým, a aby ji sám od sebe odstrčil. To se také stane a tu teprve je Adina spokojena. »Prach u jeho nohou,« volá, »teď jsem jím skutečně!« A zdá se jí, že se tu stalo »něco zázračného«, »jakési šílené sebezničení a sebepokoření...«, »že se tu dala k zemi přišlápnouti« a zakouší při tom »vábivou rozkoš!« —

Nikdy nepochopím, jak mohli kritikové, a mezi nimi i ženy, viděti v této Adině zosobněnou prapodstatu ženskou, a v její touze po »rozšlápnutí« zdravý, přirozený popud. Nevidím v Adině vůbec nic zdravého, naopak, něco nepřirozeného, chorobně přepiatého, co mi připomíná ony středověké, hysterické ženy, které z náboženského fanatismu se mučily a pokořovaly před obrazem Ukřižovaného. (Dokončení.)

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

VÝCHOVA V PŘÍRODĚ A VÝCHOVA V KOLEJÍCH.

Podle představ a zkušeností, jaké máme my u nás o výchově kolejní, zdálo by se, že výchova v koleji docela jest vyloučena z pojmu výchovy v přírodě. V literatuře odborné čítáme ovšem u nás již léta články o výchovných ústavech či kolejích ve volné přírodě na venkově, čítáváme volání po tom, aby naše výchova a škola se přiblížila přírodě, ale konkretní případy naopak nás často zase nutí, abychom přemýšleli o zařízení a nápravě výchovy kolejní. A poněvadž v posledních letech zejména konkretní případy a aktuelní otázky veřejné výchovy potřebují u nás řešení jak po stránce výchovy v přírodě tak v otázce kolejí, chceme pověděti několik myšlenek, které připínáme na dvě knihy z poslední doby, obracející naši pozornost k cizím a zejména k anglickým poměrům, které v prvé řadě tak názorně dokázaly, že výchova v koleji dá se velmi dobře uskutečňovati přirozeně a ve styku s přírodou.

Jedna kniha, napsaná professorem fysiky na české technice brněnské dr. Vladimírem Novákem,[1]) vznikla z naléhavé potřeby rozřešiti

[1]) Prof. dr. Vl. Novák, Studentské koleje a internáty a jich význam výchovný. V Brně 1912, str. 180, nákladem časopisu »Příroda a škola« v Mor. Ostravě.

zdárně otázku studentských kolejí Kaunicových v Brně, které byly založeny pro studující české techniky v Brně. A nutno říci předem, že vodítkem autorovým v jeho knize a při jeho studijních cestách podniknutých po severních a západních zemích evropských a majících cílem rozmanité druhy kolejí a internátů školských nebylo výhradně sociální postavení studentstva a jednostranná péče o hmotné opatření chudé mládeže a ekonomické zařízení kolejí, nýbrž také hluboké pochopení mravních a společenských předností některých stránek výchovy kolejní, které autor poznal sám ze svých zkušeností za doby studií svých na universitách v Cambridgi a v Baltimore. A ovšem jen těmito přednostmi výchovy kolejní, jaké nalézáme při některých kolejích po stránce výchovy tělesné, mravní, společenské i vědecké, lze ospravedlniti myšlenku pensionátů a přísné kázně mladých studujících, vzdálených do jisté míry skutečného života. Kdo dobře pozoruje naše poměry, vidí ovšem velmi dobře, že naše studující mládež vysokoškolská má se skutečným životem méně styku, nežli na př. mládež žijící v anglických kolejích nebo ve výchovných ústavech venkovských vzoru Cecila Reddieho ať v Anglii, ať ve Francii či v Německu (v ústavech dra Lietze). Naše studující mládež nepoznává ani blahodárných účinků rodinného života, neboť žije obyčejně za svých vysokoškolských studií bez přímého styku s rodinou, bydlíc v podnájmu a prožívajíc většinu svého studia v společenském osamocení nebo v společnostech kaváren, hospod a pod.; nezakouší také pravého štěstí svobody ať ve studiu nebo v soukromém životě, neboť zdánlivá svoboda našeho vysokoškolského studia jest vlastně nekázní a neurčitostí, jež svými nepříznivými účinky více poutá a omezuje než osvobozuje; naše mládež také nemá po stránce tělesné kultury na růžích ustláno při bydlení v soukromých bytech.

V kolejích anglických na příklad, nebo ve jmenovaných ústavech venkovských jsou poměry takové, že po všech stránkách předčí způsob soukromého bydlení. Pokud se tělesné výchovy týká, jsou tu poměry ve srovnání s našimi drobty, jež se věnují péči o zdraví a sílu těla, přímo ideální; nejen tím, že ústavy jsou zdravotnicky zařízeny, že jsou položeny v zahradách či přímo v lesích, nýbrž že také hrám, sportu a práci na volném vzduchu věnuje se značná část dne. Po stránce společenské jsou ústavy vedeny tak, že přísnou kázní vedou přece k svobodě, k sebevědomí, k pocitu zodpovědnosti a sociálních vztahů. V mnohých ústavech zaveden jest přímější styk nejen snad s učiteli či professory, ale i s jich rodinami. Ve francouzských ústavech výchovných bydlí v jednom pavilonu vždy jedna rodina professora, jíž je přidělena malá skupina žáků. Tedy i po stránce výchovy a cítění rodinného jsou tu poměry značně výhodnější našich. Ovšem jest zařízení těchto kolejí a ústavů poněkud drahé na naše poměry a zvyklosti. To jest podstatná vada všech těch cizích vzorů. Vysoké poplatky zdají se příliš vysoké u nás, kde všechno chceme míti bezplatné a všeobecně přístupné a kde právě proto velmi lehce se posuzuje význam a cena školního vzdělání.

Prof. Novák v prvých čtyřech kapitolách svojí knížky líčí s plným porozuměním nejprve vznik universit, vývoj alumnátů, konviktů a mensy akademické, popisuje zřízení ústavů bratrských (Rohes Haus v Hamburku), Abbotsholme a venkovských ústavů ve Francii a v Německu, uvádí nás do kolejí, hostels a hals v Anglii a do settlementů londýnských a provádí nás na konec kolejemi ve Skotsku, severní Americe, Dánsku a u nás (Hlávkovy koleje pražské). Společenskému a spolkovému životu studentů věnoval kapitolu pátou, která jest průpravou pro celkový obraz nového společného života studentů v příštích kolejích Kaunicových, jenž vylíčen jest v přednášce šesté.

Myslím, že každý, komu blaho studující mládeže leží na srdci, přivítá v knize prof. Nováka zejména ty partie, které jasně hlásají, že i vysoká škola má vychovávat mládež sobě svěřenou, že ji má vésti mravně, společensky i vědecky. Zařízení kolejí studentských, tak jak je má na mysli prof. Novák, by velmi prospívalo těmto snahám výchovným po všech stránkách, sblížilo by studenty s professory, spojovalo by studenty v pevnější a jednotnější celek duševní i společenské kultury, staralo by se o jejich zdraví a přirozený rozvoj, kterému u nás dnes při t. zv. akademické svobodě nic nepřekáží takovou měrou jako přílišná volnost v kázni a studiu samém. —

O rozvoj přirozený chce se u nás starati hnutí, které dle obdoby v jiných zemích také u nás má, jak se zdá, rychlý úspěch. Jest to hnutí t. zv. skautování, jež u nás propaguje zejména prof. Svojsík. Vydal již stručnou brožuru o snahách junáků (českých skautů), napsal o nich řadu informačních článků v žurnálech denních i odborných, pedagogických a sokolských, organisuje za pomoci stejně smýšlejících sdružení pro podporu a vedení těchto snah junáckých a chystá se opatřiti nám postupně celou literaturu, nabádající a navádějící k životu v přírodě. Jako druhé číslo knihovny junáků vydal spisek »Táboření«,[2]) jímž nabádá naši veřejnost, mladé i dospělé, aby více žili v přírodě a podává k tomu podrobný návod. V jiných zemích a zejména ovšem v Anglii byla už dávno nastoupena cesta »návratu k přírodě«. Doufejme, že i u nás brzo se staneme oddanými

[2]) A. B. Svojsík: Táboření. Praktický rádce k bydlení ve volné přírodě. Se 43 obrázky. V Praze 1912.

žáky evangelia přírody, která nejenom poskytuje zdraví, radost, veselí, osvěžuje a zbystřuje smysly, ale také působí mravní obrodou, sbližuje s nekonečností všehomíra a učí poslouchati jeho zákonů od malých počínaje až k největším. Nebudeme tu podávati obsah knížky, jež je veskrze příručkou praktickou, učící a znázorňující, jak ve volné přírodě máme bydlet, jak stravovat, jak se koupat atd.

Upozorňujeme pouze znovu na výchovné vlivy přírody, na mravní a esthetický zisk, plynoucí z pobytu v přírodě, z pobytu řízeného určitou myšlenkou a vyplněného ustavičnou činností a užitečnou prací. Potřebuje naše mládež tohoto rozvoje v přírodě, stejně jako potřebuje jistého ukáznění, o němž jedná kniha prof. Nováka. Spojiti obé, život internátu s životem v přírodě, jest snahou celé řady moderních venkovských ústavů výchovných. U nás není dosti materielních podmínek pro podobný ústav a ovšem také ne dosti porozumění. Pokus o to učinil inž. Hoffmeister svou kolonií v Rožmitále, jež měla dobré výsledky dosud. Obojí snahy nutno uvítati se stanoviska zdravé výchovy co nejsrdečněji a uvítat je činem, skutkem. Jaro dalo již příležitost naší mládeži, aby více šla do přírody. Naši studenti na vysokých školách letos horlivěji se věnují sportu, byly již učiněny také pokusy o táboření a prázdniny letošní snad uskuteční mnohou z myšlenek o životě v přírodě ku prospěchu naší mládeže, nejen po stránce tělesné, ale také mravní.

fš.

*

Z paedagogiky vysokoškolské. Předloni ustavila se v Německu »Společnost pro vysokoškolskou paedagogiku«, která pořádá každoročně v říjnu pracovní sjezd s přednáškami, referáty a diskussemi o otázkách didaxe i výchovy na vysokých školách (na rozdíl od našeho »Ústředního spolku učitelů vysokoškolských«, jenž svou činnost obmezil na akce stavovské většímdílem neúspěšné). Z nejhorlivějších pracovníků Společnosti té jest vynikající professor greifswaldský Arnošt Bernheim, který požívá zvláště skvělé pověsti jako methodik a didaktik věd historických; i u nás jest jeho »Lehrbuch der historischen Methode« knihou takřka populární. Professor Bernheim vydal právě u Wiegandta v Lipsku dvě přednášky konané na loňském a předloňském sjezdu zmíněné Společnosti, které měly by býti horlivě čteny též českými akademickými učiteli, hlavně oborů historicko-filosofických. První rozprava s názvem »Die ungenügende Ausdrucksfähigkeit der Studierenden« snáší řadu dokladů z písemných prací studentů universitních, které ukazují, jak grammaticky, stilisticky a logicky neškolena přichází většina studentů na vysoké školy a to v Německu i jinde. Professor Bernheim ukazuje však též cestu k nápravě, a to pokyny, týkající se slohových prací na střední škole, maturity i cvičení seminárních; mluví tu zkušený znalec, který žádá od universitních učitelů soustavný a bezprostřední styk se studenty. Tomu věnována jest šíře založená přednáška druhá s titulem »Das Persönliche im akademischen Unterricht«, skvělá to kritika velkých universit s tisíci posluchačů, přeplněných seminářů, mechanického přednášení bez ohledu na různé stupně průpravy u posluchačů, kritika, kterou provázejí návrhy reformní. Bernheimovy stesky se týkají i naší university, která náleží k vysokým školám evropským nejvíce přeplněným, a kde nával posluchačů různé průpravy do přednášek i do cvičení brání všemu osobnímu styku žáků a učitelů. V oboru, o němž Bernheim mluví, totiž v historii, jest účelnou organisací odpomoženo zmíněným nedostatkům, za to na př. ve všech filologických oborech trpíme všemi těmi symptomy krise universitní. (Viz k věci i diskussi o »prohloubení studia dějepisu na vysokých školách« v 7. a 8. čísle letošního »Přehledu«.)

ZE DNE

Žádáme slušně pp. abonenty o obnovení předplatného a vyrovnání nedoplatků. Pp. abonentům, dlužícím předplatné více než 2 roky, připomínáme, že vydavatelstvo bude tentokráte nuceno dlužné částky bez dalších upomínek vymáhati.

Francouzská půjčka města Prahy vyvolala v naší veřejnosti odpor tak jednomyslný a prudký, že zmizela s povrchu právě tak rychle, jako se byla objevila. Můžeme si k tomu opravdu gratulovati, neboť uskutečnění půjčky v té formě, jak byla nabízena, bylo by bývalo pravým hazardováním s hospodářskou budoucností Prahy. Odborníci vypočetli, že bychom z francouzské zápůjčky byli musili ve skutečnosti platit úrok 5¾—5⁵/₆%, tedy procento při zápůjčkách komunálních prostě nestydaté. Další podmínky byly pokud možno ještě horší. Obec pražská nesměla dle nich tuto přímo lichvářsky využitou zápůjčku francouzskou splatiti neb konvertovati dříve, než počínajíc r. 1924, a vázala se tudíž na katanské podmínky po celých dvanáct let bez sebe menšího práva zbaviti se tísnivého jha, měla dále dáti v případě, že by půjčky mělo býti užito k opatření dodávek hmot pro stavby obecní, při stejných podmínkách pro část dodávek přednost průmyslu francouzskému, vyhraditi dále pro případ nové půjčky do 25,000.000 K, k níž by se snad během dvou příštích let odhodlala, oběma angažovaným francouzským bankám přední právo opční, a v případě uzavření další velké zápůjčky pro připojení předměstí a pro investice vodárenské a elektrické při podmínkách jinak stejných právo přednosti po dobu desíti let. Vše to byl diktát vzdání se na milost a nemilost, úžasného spoutání hospodářského (nota bene za peníze tak drahé!), jež si žádná větší obec bez těžkého poškození svých dalších finančních operací líbiti dáti nemůže a nesmí! Že radnice přes to všechno chtěla půjčku (podloudně, bez předchozí informace veřejnosti) provésti, je dokladem hospodářství lehkomyslného až za hranice možnosti. Jak dlouho ještě budeme svědky podobných experimentů s miliony poplatnictva?

Suplentská bída. Koncem června uveřejnily úřední noviny pravidelné letní jmenování na středních školách. Dvě věci pokládáme v něm za pozoruhodné. Předem, že vláda snaží se obmeziti přikazování professorských sil z venkova na ústavy pražské tím, že professory dotud v Praze přikázané definitivně přeložila na pražské ústavy. Druhá věc týká se hrozivé krise suplentské. Kontrolovali jsme pomocí authentického »Stavu osob professorstva českého«, jejž sestavil K. T. Černý, počet suplentů zkoušených a nových jmenování definitivních neb provisorních a došli jsme k hrozným cifrám. Připomínáme jen, že »Stav osob«, vydaný v listopadu 1911, neobsahuje ještě oněch kandidátů professury, kteří dělali professorské zkoušky v letním běhu a že při svém výčtu přihlížíme pouze k poměrům v Čechách a ne též na Moravě. Z klassické filologie (v libovolné kombinaci) bylo zkoušených sil 40, jmenováni 3 professoři; z češtiny a němčiny zkoušených 52, jmenováni 2; z češtiny a francouzštiny zkoušených 24, jmenováni 2; z němčiny a francouzštiny zkoušených 41, jmenováni 3; z 63 zkoušených historiků jmenován 1; matematiků a fysiků zkoušených bylo 86, jmenováno 5; mathematiků a deskriptivářů 78 zkoušených, jmenováno 6; přírodopisců (v různých kombinacích také s chemií jako předmětem hlavním) 67 zkoušených, jmenován *1*. Tato statistika, kterou by bylo lze doplniti ještě daty z posledního zkušebního terminu, čímž by se stala daleko hrozivější, měla by býti mementem jednak školním úřadům, jež posud před suplentskou bídou zavírají tvrdošíjně oči, jednak též abiturientům, kteří se míní obrátiti k filosofickému studiu. Nikde není menších vyhlídek než v professuře středoškolské!

Článek dra Ot. Fischera o Literatuře v Národním divadle byl denním tiskem, jenž především měl zde říci své rozhodné slovo, téměř ignorován. Z jakých důvodů se tak stalo, nechceme rozhodovati. Podotýkáme jen, že za této situace a podobné »neodvislosti« našich žurnálů od divadelní správy je těžko věřiti v nápravu. Tím závažnější je vystoupení předních revuí českých, jež, pokud se až dosud k aféře vyslovily, staví se vesměs bezpodmínečně na stranu bývalého dramaturga. Na důkaz uvádíme prozatím hlasy Lumíra, Moderní Revue, České Revue a Snahy. V Lumíru uveřejňuje dr. Ot. Theer o věci krátkou sice, ale výstižnou stať, vrcholící v těchto závěrečných slovech: »Ve výboru Společnosti Nár. div. bylo více porozumění pro reformní snahy dra Fischera než u ředitele a chefa činohry. Jinými slovy: dožili jsme se svrchovaně významného zjevu, že zástupci obecenstva, t. j. v našem případě výbor Společnosti, byli ochotnější provést reformu, než artistické vedení činohry. Tu tkví vlastní kořen zla. Dramaturgova demisse je znamením, že reakce a osobní zaujetí nabyly v činohře Národního divadla zcela vrchu.« — V »Moderní Revui« věnoval Jiří Karásek ze Lvovic článku Fischerovu delší essay. Praví tu mezi jiným: »Jsem přesvědčen, jak se praesentuje dnes Národní divadlo umělecky a herecky, že je pro rozvoj české dramatické poesie vůbec bez významu, a že česká dramatická poesie pracuje a bude pracovati k svým vyšším metám nejen bez Národního divadla, ale přímo proti němu.« »Nezná-li Národní divadlo Bozděcha, hraje-li Zeyerova »Neklana« jen proto, by ho znemožnilo, ignoruje-li řadu dramat Vrchlického, by si činilo z jeho »Hippodamie« objekt reinhardtovského experimentování a tak ji pohřbívalo, je-li největším dramatikem Národního divadla historický ne básník, ale spisovatelský professionál Alois Jirásek, jenž z dějinných detailů slepuje naivního, rozvláčného, nemožného »Husa«, nedivte se, že ostatní divadla, pokládající Národní divadlo dosud za vrchol, sestupují ještě hlouběji. Podle výroční zprávy spolku »Máje« roku loňského nejhranější hrou na českých jevištích byly »Julinčiny vdavky« a nejhranějším autorem — Ferdinand Oliva, jehož dramata byla hrána 525krát, kdežto Julius Zeyer byl v celých Čechách hrán celkem — čtrnáctkrát. To byl více hrán i Josef Šváb (27krát), ba i jakási Plumlovská docílila 282 představení svých her. Tyto cifry mluví.« »Dramaturg Stroupežnický svého času vylučoval z jeviště Zeyerovy hry, poněvadž nehověly určitému směru, jehož byl sám straníkem, t. j. realismu. Dnes jsme ještě dále: vylučujeme hry z jeviště, poněvadž vůbec mají artistní aspirace, žádáme výslovně her protiuměleckých, čiře zábavných a dojímavých.« — V »České Revui« píše Karel Čapek: »Vytlačením dosavadního dramaturga je opět annulován vliv literatury na řízení divadla, divadlo má existovati bez opravné součinnosti literatury, a zdá se, že opravdu je tendence, aby tento stav potrval. To je nejdůležitější stránka této záležitosti. Nyní znova v celém rozsahu povstává stará a rozhodující otázka literární dramaturgie v Národním divadle a znova vyžaduje svého rozluštění. Nelze přes ni jen tak přejíti prodlouženými provisoriemi a zakrytým mezivládím; v zájmu kulturní ceny našeho divadla je naléhavě nutno, aby bylo posunuto v popředí definitivní rozhodnutí o poměru literatury k divadlu. V tom je obsažena otázka, kdo by mohl být nyní dramaturgem (bude-li vůbec nějaký jmenován), a po obsazení tohoto úřadu, jehož vlivnost a posice by měla být podle nynějších zkušeností spíše rozšířena než oslabena, bude veřejnou záležitostí ptát se, stalo-li se to osobou lepší a kvalifikovanější, než byl dramaturg dosavadní. To je skutečný stav věcí, ležící nyní jak před správou divadla, tak před veřejností, jíž české divadlo náleží.« — »Snaha«, měsíčník mladé generace svobodomyslné, glossuje pak aféru Fischerovu následovně: »Národní divadlo opustil dramaturg a sdělil s veřejností (v »Přehledu« ze dne 14. června 1912) důvody, jež přinutily jej vzdáti se posice, jejíž hájení, po celý rok obtížné, ukázalo se neudržitelným. Když docent Fischer přejímal loni nově systemisovaný úřad, věřili jsme všichni, již ho známe, že nastanou lepší časy literatuře na hlavní naší scéně. Po roce vrženi jsme se svými nadějemi zpět, a jest snad dnes hůře, než bylo kdy dříve. Jest to truchlivá četba, jíž se dovídáme, jaký jest poměr správy a ředitelstva Nár. divadla k umění, zvláště národnímu, divadla, které přece má povinností desetkráte více a s láskou nepoměrně větší než jiné scény věnovati se pěstování našeho dramatu a výchově našeho obecenstva, neboť vzniklo obětí celého národa, který v něm viděl chrám své kultury. Dnes však zdá se, že veřejnost sama jest lhostejna ku svým duchovým statkům. Mlčí se po celých Čechách ku křiklavosti tohoto případu. Či snad neslýchaně i v našich poměrech nízký článek »Venkova« má býti projevem?«

Byrokracie ve školství. Na středních školách našich skončil školní rok letošní de facto dne 6. července: žactvu byla rozdána vysvědčení, všecky úřední písemnosti uzavřeny i nebylo nejmenší příčiny, aby se vedle studentů nerozjeli na prázdniny také professoři, pokud ovšem nebyli zkušebními komissaři při maturitách, které stanoveny na dobu od 8. do 15. července. Ale naše zemská školní rada, která dbá s tak blahosklonnou pozorností o prospěch a pohodlí professorstva, rozhodla jinak. Držíc se pedanticky litery zákona, ustanovila a některým ředitelům středních škol pražských uložila, že všickni professoři se mají zdržeti

při ústavě do 15. července, kdy de nomine školní rok vlastně končí. Ba, podepřela šalamounský svůj nález ještě zvláště příjemným důvodem: ředitelé mají přidržovati všecky professory, ba i zkušební kandidáty k tomu, aby byli přítomni při maturitních zkouškách, a to nejen snad paedagogické nováčky, kteří praxe maturitní neznají, nýbrž i starší professory, kteří mnohokráte zasedali v komisi zkušební. Jest to zvláště duchaplný a lidumilný pokus, aby překlenut byl nepoměr mezi prázdninami na školách středních a obecných.

Význam zemských desk českých pro moderní vývoj práva knihovního vystihl krásně prof. Randa ve své zahajovací řeči k oslavě Palackého v Pantheonu Musea 29. června. Pravil: »Podnícen objevy Palackého postřehl jsem při právnických svých historických studiích dalekosáhlý význam a mocný vliv ústavu desk zemských na vývoj platného immobiliárního práva netoliko v zemích koruny české, nýbrž i v ostatních zemích rakouských a v království uherském. Seznal jsem a tuším i prokázal, že dnešní rakouské věhlasné zřízení knih pozemkových, které pro reální úvěr a bezpečnost pozemkového majetku nesmírný má význam, kořeny své nemá, jak mnohdy povrchně bylo tvrzeno, v právu německém v tom bodu jinak utvářeném, nýbrž v domácím staročeském ústavu desk zemských. Chloubou dnešního výborného rakouského zřízení knih veřejných, které ani novým německým, ani novým švýcarským občanským zákonníkem předstiženo nebylo, děkovati jest v původu svém našemu od předků zděděnému ústavu desk zemských v Čechách.«

*

»Bankovní Zprávy«, vydávané Českou bankou, přinášejí ve svém červencovém čísle následující zajímavé články: »Nízký a klesající kurs státních a zemských ukládacích papírů, Mezinárodní oběh kapitálů, Světová těžba a spotřeba zlata, O bankovnictví ruském, Různé zprávy, Obchodní kalendář, Kursovní a Slosovací list.«

Česká banka zřizuje expposituru v Nuslích na Riegrově nám. č. 3, roh Havlíčkovy tř., která příštím měsícem svoji činnost zahájí.

POLITICKÁ KRONIKA.

4. července se oznamuje, že kabinet hr. Stürgkha v září odstoupí.

4. července přijat byl první článek irské homerule dolní sněmovnou ve třetím čtení.

4. července jmenoval demokratický konvent Wilsona kandidátem presidentství Spojených států.

5. července přinesla Bohemia zprávu, že příštím ministerským předsedou stane se kníže Thun.

5. července skončilo letní zasedání poslanecké sněmovny.

5. července zodpověděl bar. Heinold interpellaci o událostech pražských.

5. července bylo rozpočtové provisorium sankcionováno.

6. července oznamuje se počátek letošních odvodů na den 12. srpna.

6. července uvězněn byl posl. Kovacs, jenž spáchal revolverový útok na hr. Tiszu.

Listárna redakce. Z nedostatku místa byli jsme nuceni odložiti zvláště: pokračování článku dra Kubce o Slovanském studentstvu na vysokých školách rakouských, pokračování stati řed. dra Žižky z Trocnova o Dalmacii, dále Rudolfa Mallana (Malého) Vzkříšení vitalismu a metafysiky, pak »Národní hospodářství« a »Diskussi«.

Předplatitelé Přehledu

mají až do odvolání této nabídky nárok na značné slevy při koupi těchto skupin knih:

SKUPINA I.

Dr. B. Gebauer: **Východočeské otrokářství.** 120 str. Za K 1·20.
Dr. L. K. Hofman: **Bismarck. — Max Lenz.** 32 str. Za 20 h.
Dr. E. Chalupný: **Úvod do sociologie** s ohledem na české poměry. 2 svazky. Za 7 K.
Leda: **Obecní volby.** Veselohra o 3 jednáních. 90 str. Za K 1·40.
Leda: **Právo k životu.** Hra o 3 jednáních. Za K 1·40.
Ant. Sova: **Dobrodružství odvahy.** Básně. 100 stran. Za 2 K.
Ant. Sova: **Tři zpěvy dnešků a zítřků.** Politické básně. Za 80 hal.
☞ **Celá skupina I. místo plné ceny 14 K stojí** pouze 7 K. ☜

SKUPINA II.

Dr. L. K. Hofman: **Adam Mickiewicz.** 130 stran. Za K 1·20.
Dr. Em. Chalupný: **Havlíček.** Obraz psychologický a sociologický. 600 str. Za 10 K.
Dr. E. Chalupný: **Slovo našim studentům.** 20 stran. Za 10 h.
Dr. Jellinek: **Právo menšin.** 64 str. Za 40 hal.
A. L. Krejčík: **Frant. Palackého život, působení a význam.** Za 20 hal.
Dr. Ant. Menger: **Stát budoucnosti.** (Neue Staatslehre.) 342 str. Za 6 K.
Dr. Emil Svoboda: **O reálním dělení domů z obvodu bývalého Pražského ghetta.** 103 str. Za K 1·90.
K. Valeška: **Josef Dobrovský, národní buditel.** Za 20 hal.
☞ **Celá skupina II. místo plné ceny 20 K stojí** pouze 10 K. ☜

SKUPINA III.

Dr. R. Adamík, prof. Fr. Čáda, ing. J. Fleischner, dr. E. Chalupný a J. Picek: **Studentská otázka a studentské sebevraždy.** S denníkem † studenta F. Hanuse. 160 str. Za 60 h.
Marie Gebauerová: **Obrázky.** Povídky o dětech a pro děti. Za K 1·70.
Dr. Jiří v. Gižycki: **Sociální ethika.** Stran 96. Za K 1·20.
Dra L. K. Hofmana **Sebrané Spisy.** Díl I. Spisy vědecké s úvodem prof. dra Jar. Golla. Za 6 K. Díl II.: Spisy smíšené a denník s úvodem Vikt. Dyka. Za 5 K.
Dr. Em. Chalupný: **Antika a moderní život.** Časová úvaha. 66 str. Za 50 hal.
Dr. B. Klineberger: **Náboženský cit.** Rozbor hodnoty náboženství. 450 str. Za 6 K.
Ch. Seignobos: **Církev a katolické strany ve století XIX.** Za 70 hal.
Dr. Z. V. Tobolka: **Fr. Palacký jako politik a historik.** Za 40 hal.
L. N. Tolstoj: **Vzpamatujte se!** List proti válce rusko-japonské a válkám vůbec. IV. vydání. Místo 60 h pouze 30 h.
☞ **Celá skupina III. místo plné ceny 22 K 40 hal. stojí pouze 11 K.** ☜

Nárok na slevu mají pouze předplatitelé při zásilce udané ceny předem. Splátky povoluje administrace pouze jednotlivě dle ujednání. Mimo to mají předplatitelé PŘEHLEDU rovněž do odvolání nárok na slevu 30procentní krámské ceny při odebrání kterýchkoli knih samostatně vybraných, činí-li úhrnná krámská cena najednou odebraných knih nejméně 20 korun.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. **Jan Gallas.** — Tiskl **Edv. Leschinger v Praze.**

ROČNÍK X. V PRAZE 26. ČERVENCE 1912. ČÍSLO 44.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

K BRÁFOVĚ THEORII NAŠEHO HOSPODÁŘSKÉHO OBROZENÍ.

Účelem těchto řádků není kritika Bráfových názorů o zásadách české hospodářské politiky, ani ocenění celkové jeho činnosti. Jde spíše o to, ukázati, jak za určitých hospodářských poměrů jest i pro učence prvého řádu, jakým byl Bráf, obtížno formulovat hospodářský program národní anebo vědecky spracovat i běžné jevy našeho hospodářského života. Bylo by největším nevděkem naproti Bráfovi samotnému, kdybychom se chtěli spokojiti s formulkami jeho a nebyli pamětlivi jednak mnohotvárnosti a spletitosti jevů hospodářských a neustálého jich vývoje a vlivů vzájemných, jednak toho, že formulky vznikly v dobách, kdy jsme se hospodářsky »obrozovali«, tedy v dobách, kdy vstupovaly do našeho hospodářského života nové síly, jichž působení a směr musily býti Bráfovi naprosto neznámy, jakože ještě dnes působí a bude zapotřebí ještě mnoho a mnoho drobné organisační práce, než evidence jich bude aspoň z části provedena.

Především se nesmí zapomenouti, že velké jevy našeho hospodářského života jsou ve velice těsné souvislosti s jevy celkového hospodářského života evropského a světového a že nelze prostě ze skutečností, ve kterých jsme žili a žijeme, činit závěry s platností jen pro naše hospodářské a sociální poměry.

To se stalo Bráfovi několikráte a z toho plynou ovšem též důsledky, osvětlující dostatečnou měrou jiné snahy jeho. Základní thesí Bráfovou bylo, že jest význačným rysem naší národní povahy nedostatek podnikavosti. Nejnovější vývoj hospodářsksý vyvrací tuto thesi a setkáváme-li se přes to stále ještě se zjevy, které se zdají správnost této these potvrzovati, pak musíme hledati důvody těchto zjevů jinde. Už dříve dály se pokusy nápadnou naši nepodnikavost dřívějších let nějakým způsobem vysvětlit. Poukazuji zejména k názorům Dr. Preisse, který hledal vysvětlení této povahové stránky národní v útiscích minulých století a ztrátách našich po Bílé Hoře, kdy jsme rázem ztratili talenty a majetky, které mohly být základem lepší hospodářské existence a které pomáhaly účinně vybudovat národní hospodářství německé. Nechci jít tak daleko do minulosti. Tytéž ztráty jako my, třeba relativně menší, měli také jiní národové. Francouzští Hugenotti pomáhali zakládat anglický průmysl textilní a mimo Anglii také Německo ssálo cizí mízu. Pohlédneme-li zpět na dobu od polovice minulého století, vidíme, že hospodářský život Evropy byl za tuto dobu ovládán třemi velkými konjunkturálními vlnami, které jsou současně též vlnami cenovými. Při tom pomíjíme ovšem drobnější záchvěvy konjunkturální, které však v celku nepadají také ani na váhu. První vlna se táhne od let padesátých do let sedmdesátých a představuje »vysokou« konjunkturu a vysoké ceny. Vlna byla u nás rázem přeříznuta krachem let 1873. Odtud následuje až do let devadesátých — u nás až do poloviny let devadesátých — vlna všeobecné evropské depresse, všeobecné nechuti podnikatelské a stlačených cen. Teprve od let devadesátých následuje nová vlna vysoce vzedmutá se zvýšenou chutí podnikatelskou a vysokými cenami. Pozorujeme-li náš hospodářský vývoj pod tímto zorným úhlem, vidíme, že vlastně naše hospodářské »obrození« mohlo přijíti až teprve s nejnovější vlnou konjunkturální. Pro první periodu jsme, bohužel, nebyli kulturně zralí, ale právě ty náběhy, které jsme za první konjunkturální vlny učinili a ty ztráty odnárodněním, které jsme za této periody utrpěli na mužích české krve, kteří se za této doby vyšinuli v řady podnikatelů světového jména, mohou být důkazem, že nepodnikavost není naší vrozenou vlastností národní. Za druhé periody, totiž období evropské krise průmyslové a zemědělské, jsme mohli učiniti přirozeně jen slabé pokroky, ba sotva že se nám podařilo nahradit ztráty, které jsme utrpěli náhlým koncem konjunktury prvého období. Teprve třetí vlna konjunkturální nás našla jakžtakž kulturně a finančně vyzbrojené a

odtud datuje se naše hospodářské »obrození«. Bráfův názor o naší nepodnikavosti vznikl z dojmů druhé periody. Skutečnosti ovšem byly takové, že se zdály tento názor potvrzovati.

Skutečná příčina však ležela, jak dnes můžeme klidně tvrditi, jinde, ležela v evropské depressi hospodářské, kdy také jiní národové se maně ohlíželi po prostředcích, kterými by podnikavost vzkřísili. Uvědomíme-li si tato fakta, vyplynou nám samy sebou rozdíly, jak rozuměl našemu hospodářskému »obrození« Bráf a zejména, jak mu rozumí naše publicistika a po ní veřejnost naše, pochopíme, že Bráf se nacházel v omylu dosti povážlivém se svojí zásadní thesí. Vliv této these na náš praktický život hospodářský byl dalekosáhlý. Ještě dnes jest vliv této these ohromný, vidíme, jak se bojuje na všech stranách a při každé příležitosti proti této »naší národní nectnosti«. Fakticky tato národní p o v a h o v á nectnost neexistuje a dá se mluviti jen o kvalifikaci národa pro vystižení potřeb hospodářských a dle toho o zařízeních výrobních.

Plně této kvalifikace dosud nemáme, jako ji má plně málo národů na světě. U talentovaného národa, jakým český národ bez odporu je, dá se tato kvalifikace získat. Dříve musí být ovšem dosaženo jisté kulturní úrovně, bez níž jest sledování potřeb moderní lidské společnosti nemožno. A právě v tomto směru vykonala these ona, třeba byla mylná, velice mnoho: jejím vlivem šířila se touha po odborném vzdělání a odborné školství naše dosáhlo pozoruhodné výše. Naproti tomu v praktickém životě vedla nezřídka k výstřelkům, hlavně ještě v souvislosti s Bráfovým druhým heslem hospodářské soběstačnosti.

Z tohoto základního Bráfova omylu dá se vysvětliti také jeho stanovisko k úřednickému zaměstnání, jeho názor o vnitřním stěhování a českých menšinách a konečně také naše největší hospodářské heslo: Svůj k svému.

Všude, jak v těchto thesích, tak také v jeho Národohospodářském ústavě, přichází vám v ústrety myšlenka: podněcovati českou podnikavost a zlomiti nešťastný rys naší »povahy«: nepodnikavost.

Plody přinesly tyto theoreticky pochybné názory, jakož jsem se již zmínil, dobré, o tom nemůže být pochybnosti Oč však běží v prvé řadě jest, abychom nesprávným pojetím našeho hospodářského života se nedostali do druhého extrému, který by nám mohl přinést bolestné ztráty a hlavně ochromení podnikavosti na dlouhou budoucnost. A dnes, kdy stojíme v situaci hospodářské tak zvláštní, kdy napětí na trhu peněz u nás jest citelnější než kdekoliv jinde, jest dobře položiti si vážně otázku, zdali snad jsme již někde nepřestřelili. Podle svých zkušeností bych řekl, že ano, aspoň znám dobré a chytré české podnikatele, kteří, když vydělali korunu, investovali deset. A těm není v dnešní situaci nejlépe.

A to platí ovšem nejen o jedincích, to platí více méně o organisovaném podnikání. Ovšem případy takovéto se vyskytují všude a za všech okolností. Jenže theorie hospodářská, která přec jen béře značný podíl na vývoji myšlenkovém, nesmí nikdy vycházeti z tak falešných a povrchně konstruovaných předpokladů, aby mohla hospodářský život svésti na scestí.

A to nebezpečí u nás je a třeba snad neměla theorie na scestí, na němž se ocítá hospodářský život, největšího podílu, přece jen morální zodpovědnost jest příliš velká. Ovšem, neleží vina jen na theorii. Theorie pokouší se o úsudky z daných stavů a jsou-li tyto úsudky nedokonalé, pak má vinu také praxe, která se nepostarala o detailní anebo dokonce pravdivé vylíčení skutečných stavů. V tom směru musí se u nás doháněti mnoho. Náš hospodářský život je málo a nedostatečně organisován a organismy, které máme, nepodávají dostatečných příkladů pro theoretické zpracování. Naše theorie hospodářská stojí při každé otázce, kterou si položí, před záhadou a chce-li si na ni dát odpověď, musí si dovoliti aprioristický úsudek, který může, ale nemusí být správný. A přece potřebujeme tolik a tolik theorie! Bez ní se na delší dobu obejíti nemůžeme. Bráfovi přísluší bez odporu zásluha, že se pokusil první o naši českou theorii hospodářskou. Za jeho doby, kdy v něm vyhrány základní these naší hospodářské politiky, nemohly tyto dopadnouti jinak, než jak on je formuloval. Ale desetiletí prospávat naše hospodářskopolitická theorie nesmí, jako prospala desetiletí právě uplynulé. *M.*

ŽENSKÁ OTÁZKA

JULIANA LANCOVÁ:
ŽÁKYNĚ NIETZSCHEOVA.

(Dokončení.)

Vedle této nově objevené touhy ženské: býti ovládánu — či spíše býti zformovánu mužem, dokazuje paní Andreasová »specificky mužskou« touhu: ovládati.

»Muž, který na vždy vezme k sobě ženu, požívá vedle štěstí lásky ještě jiné, specificky mužské štěstí: klade vědomě ruku na celé toto jemu náležející bytí a řekne k tomu: »Mé!« Jemu značí jeho štěstí skrze ženu trojí: moci milovat — chtíti zodpovídat — směti panovat.«

Také muži povídek paní Salomé přestávají ženy milovat, jakmile cítí, že se octli

v podřízeném postavení vůči nim, také oni dovedou požívati štěstí vedle ženy toliko, když ony v důvěře se na ně spolehnou, vzhlížejí-li k nim jako k silnějším, rozvážnějším, jako k svým pánům. Jakmile muž sezná, že si této absolutní důvěry a oddanosti ženiny nezískal, nebo jí pozbyl, ochladne a opustí ji.

K ženě samostatné, která nepotřebuje ochrany mužovy, která nedá se jím podrobiti, může on cítiti nanejvýš obdiv, úctu jako k svému spolubojovníku — ale milovat ji nemůže. Stojí před nimi jako bytost bezpohlavní.

Někteří mají dokonce idiosynkrasii vůči ženám, které mají samostatné zaměstnání. V novelle »Incognito« mladý muž a mladá dívka setkají se v horském pensionátě a zamilují se do sebe. Dívka ta je redaktorkou vědeckého časopisu. »Vědátorského« však na ní není ničeho a také nelpí na svém povolání s obzvláštní láskou, neboť sotva od toho mladého muže uslyší, že má odpor k ženám zabývajícím se »mužskou« prací, stydí se tolik za své povolání, že se ani k němu nepřizná.

Není to naprosto žádný typ tak zv. »emancipantky«, naopak, je to táž krátká, po ovládnutí toužící bytost, jako Adina, a přes svou neodvislost ochotna při první příležitosti zaměniti své redaktorské křeslo za snubní prsten. Ale to všecko nestačí mladému muži, který si ji zamiloval. Jakmile se doví o jejím zaměstnání, je po lásce. Ochladne a opustí ji.

Jak násilná to psychologie! Zde autorka ve své snaze dokázati, jak výdělečná práce činí ženu neschopnu, aby se líbila muži, neváhala překročiti i meze pravděpodobnosti. Připustíme již, že lze míti odpor k ženám, které v zápase existenčním zhruběly, pozbyly půvabu, svěžesti mládí a snad i duševní a mravní ušlechtilosti. Připustíme, že v takových případech pozbývají sexuelní dráždivosti a odpuzují druhé pohlaví. Ale, aby muž, vůči půvabné a jemu sympatické ženě, mohl pojmouti odpor jen proto, že se zabývala výdělečnou prací, tomu věřiti nelze.

Paní Andreasová dožaduje se sice pro ženu možnosti dokonalého vzdělání a plného vývoje osobnosti, ale při tom, stejně jako její mistr, nevěří, že by kromě úkolu matky a »osvěžovatelky muže-bojovníka« mohla míti ještě jiné poslání. A když i se stane, že se u ní projeví zvláštní nadání k některému umění, nepřipouští, že by to mělo pro ni význam; neboť, »mnoho-li dosáhne ze svého života jako umělkyně, tolikéž ztrácí na životě lásky a na opravdovosti života ženy,« jak uvažuje její Adina.

Proto žena, která má tvůrčí nadání, lépe učiní, zřekne-li se svých aspirací a obětuje-li je muži, kterého si zamilovala. Jen jako žačka a pomocnice mužova má žena význam a jen v té úloze na svém místě stojí. —

V románě »Ruth« paní Römerová, žena, která ve veřejném životě vykonala tolik užitečné práce, že sám její muž s úctou se o tom vyslovuje, doznává: »... bez svého muže byla bych jen nicotným stvořením s trochou zájmu pro titěrnosti a s velikou prázdnotou v srdci.« — V povídce »Ein Wiedersehen« žena lékařka, která působí blahodárně v opuštěné stepní krajině ruské, ujišťuje muže, kterého milovala, že to, co vykonala, vykonala jen na jeho popud a s myšlenkou na něho. — Paní Salomé nepřipustila vlastní zásluhy ani u té energické, obětavé »Ela« (jejíž portrét vykreslila v stejnojmenné práci románové), této rozmilé mamince, která po smrti mužově vlastní prací živí sebe a své dvě dcery a při tom je moudře vychovává. Ani ona nedovede toho sama od sebe, i jí přisoudila autorka rádce muže v příteli Tomasovu, jenž ji inspiruje, posiluje a o něhož se ve všem opírá. »Vše, co jí dodává tak vítězného a krásného vzhledu, pochází vždy z nějakého vlivu, nebo domluvy, nebo rady jeho.« —

Leč přes to, že paní Andreasová vylíčila ženu tak ubohou a závislou, přes to, že jí nepřiznala významu jako samostatné pracovnici, nedomnívá se přece, že by tím ženu snižovala a stavěla ji pod muže.

Uvažuje sofisticky: Jako žena potřebuje pána a vladaře, potřebuje muž někoho, komu by vládl a na kom by svou vůli k moci uplatňoval. A nemůže-li býti muž bez ovládané jako žena bez vládce, kdo je tedy silnější? — Zahradník pěstuje stromek. Nebýti stromku, na čem by uplatňoval svou dovednost? Potřebuje stromku jako stromek jeho. Býti zahradníkem nebo stromkem je jedno a totéž! — Tedy živý, myslící člověk a bezduchá rostlina jsou u paní Andreasové předměty stejné hodnoty! —

V náhradu za to, že neuznala ženu jako samostatnou pracovnici, pověřuje ji úkolem stvořiti muže podle svého nejvyššího ideálu.

Věří, že všecky ty krásné pohádky o mužích, které si romantická dívčí mysl vysní, jsou tu proto, aby jejich uskutečnění od života vymáhaly a tím nutily muže, těmto ideálům se přizpůsobovati. Tak mohou spolupůsobiti k vytvoření vyššího typu člověka.

Paní Salomé napsala před lety studii o šesti ženských postavách Ibsenových dramat, v níž, vedle skutečně hlubokého porozumění, s jakým pronikla do základů duševního života těchto ženských zjevů, podložila Ibsenovi mnoho ze svých vlastních závěrů, k nimžto by veliký Nor, ve svém zdravém vztahu ke skutečnému životu byl nikdy nedospěl. Pominuvši mnohé, co je u Ibsena revolucionářského, zdůraznila a vyzvedla některé momenty méně důležité na úkor jiných, závažnějších.

Tak na př. v »Noře« podtrhla více než bylo třeba její touhu po zázraku lásky a dolo-

žila »... takové lásky, která by ji k němu pozvedla a která je tím podivuhodnější, čím výše on bůh nad ní, dítětem, stojí...«

U paní Alvingové shledala vinu jejího ztroskotání ne tak v její zbabělosti, ne v tom, že setrvala ve svých neosobních povinnostech ze strachu před lidskými klevetami, ale především »v její neschopnosti svým nezralým dívčím rozumem správně svého muže prohlédnouti, pochopiti« a v její neschopnosti »požitku« lásky.

V Hedvice nevidí pouhou nešťastnou oběť Werleova experimentu, nýbrž objevuje v ní stopy nového typu ženského, »jenž od sebeosvobození půjde k sebeobětování«.

Příčinu Ellidina strádání nenachází v nesvobodné její volbě, nýbrž výhradně v chorobně vystupňované nespoutanosti její fantasie« a v tom, že Wangel ji hýčkal, na místě aby ji ovládl. — —

Nejhlubším a nejumělečtějším dílem paní Andreasové jest její novella »Ruth«. I zde sice snažila se autorka propagovati své názory, ale nestalo se to na úkor povahy hrdinčiny. Ruth je nejpravdivější a nejživotnější ženskou postavou, kterou vykreslila, a je tím pozoruhodnější, že je zároveň klíčem k psychologii autorčině a osvětluje jasně základní bod životní zkušenosti, o kterou podepřela svůj přejatý názor na ženu a poměr obou pohlaví.

Ruth je mladičká, patnáctiletá dívka, bystrá, nadaná, při tom blouznivá a romantická až do krajnosti. Její duše je živý pramen báchorkové poesie. Přenechána sobě samé, vytváří si svůj vlastní, pohádkový svět a žádá od skutečnosti jeho realisaci. Takové, jaké si lidi vysnila, chce je i míti a pozná-li, že se nepodobají jejím představám, zavře před skutečností oči a uteče zas raději do svých snů.

Rozumí se, že je to především obraz muže, který zaměstnává její fantasii. Jako téměř všecky dívky jejího věku a povahy, sní o reku se stříbrným brněním, to jest o vzoru dokonalosti, krásy, síly a velikosti povahy. Však na rozdíl od ostatních dívek, které vystřízlivějí ze svých snů, jakmile potkají prvního skutečného muže, a opraví své ideály. Ruth dostane se toho řídkého štěstí, že první muž, kterého z blízka pozná, podobá se ideálnímu výtvoru jejích snů. Setká se s geniem!...

Tušíme, jak úzce souvisí tu románová látka s událostí vlastního života autorčina. Jako povaha malé Ruth odpovídá skorem doslova povaze její, tak v geniálním pedagogu a démonickém uchvacovateli duší, Erikovi, nelze nepostřehnouti rysy autora Zarathustry. I rozdíl věku Ruth a Erika souhlasí s rozdílem let Nietzscheho a jeho žákyně.

Když mladinké, blouznivé dítě, s nevyjasněnými dosud touhami a sklony, dítě, které si dosud ani své já neuvědomuje, které dosud neví, kým je a jak se má na sebe dívati, octne se pod vlivem geniálního, o sedmnáct let staršího muže, jenž má silnou vůli k moci a touhu ovládati, — poměr, který mezi nimi vznikne, nemůže býti než poměrem »dítěte a boha!«

Ne proto, že je ženou, působí Ruth rozkoš býti Erikem vedena a ovládána, ale proto, že je stvořením nevyspělým, dítětem dosud a proto, že je Erik geniem! Nejde tu tedy o poměr muže a ženy, nýbrž o poměr mistra a jeho žákyně. Ale chápeme, že dívka, která dosud nepoznala z blízka muže, setkavši se s touto osobností, bude všecky jeho vlastnosti připisovati jeho pohlaví a svůj poměr k němu, své pocity a zažitky považovati za pravidlo pro každý poměr muže a ženy, tím spíše, když její mistr sám bude ji v tomto názoru utvrzovati.

Ve skutečnosti však, kdyby Ruth byla mladým hochem, prožívala by vedle Erika totéž. Cítila by tutéž rozkoš vedle svého mistra, jakou zakoušeli od věků všichni mladiství žáci vedle svých geniálních mistrů, od učeníků Sokratových, Platonových a Ježíšových k žákům Leonarda da Vinciho, Michel Angela a mnohých jiných, — rozkoš, žíti v záři světla velikého člověka. Ale je to také rozkoš nejdráže zaplacená, neboť platí se cenou vlastní podstaty, vlastního, bytostného vývoje.

Ruth, opustivši Erika, nikdy již nenalezne sebe samu, nikdy nebude žíti vlastním životem, nýbrž jen tím, který jí mistr vdechl. Zůstane pro vždy pouze »jeho štěstím«. Erik sáhl na její duši, zardousil vlastní její život a dal jí svůj vlastní. Učinil ji svým dílem. Ruth nikdy se nevyvine v samostatnou osobnost a proto bude vždy toužiti po někom, jenž by ji vedl a řídil, jemuž by se podrobila a pokořila.

Bude vždy v muži hledati svého mistra, pána a učitele. Jako Adina bude se svíjeti v chorobné křeči a volati k němu: znič mne! rozdrť mne! ale vládni mnou! neboť bez tebe jsem ničím! A odejde od něho rozkouzlena, když pozná, že ten, k němuž volala, není geniem a nedovedl jí dáti rozkoše pohledu na »boha«!

Jako Diogenes bude procházeti životem s rozžatou svítilnou v pravé poledne a bude hledati ne člověka, ale — genia!

A pak, až pozná, že hledá marně, bude jako Adina záviděti mrzákům a idiotům, kteří stojí níže normálního člověka a mohou i v tomto uctívati boha a zakoušeti rozkoš, jakou sama kdysi poznala!

ELIŠKA Z PURKYŇŮ:
VÝSTAVA »POLSKÁ ŽENA«.

Ústřední spolek českých žen, když rozhodl se pořádati národopisné výstavy slovanské, sledoval cíl: dokázati, co znamenají ženy v individuelní kultuře Slovanstva, jaký fond citový a rozumový uložen v jejich duše, z nichž plodí se práce (bez jakéhokoliv vlivu cizího), obklopující a vyplňující život sebe prostší a chudší krásou, poesií, pochopením přírody a láskou k ní, důmyslným uspořádáním života v rodině. A nemůže býti pochyby o tom, že samobytnému životu rodiny slovanské dává ráz žena svou fantasií, svou vynalézavostí, svou stylovitostí, svým smyslem uměleckým, svou pílí a dovedností. Viděli jsme na výstavě srbské i bulharské, že i tam, kde slovanský národ obklopen a prostoupen jest živly a vlivy cizími, dovede vlivy přizpůsobiti svému chápání, svému cítění a potřebám. Zvlášť průzračně jevilo se to v barvách látek a výšivek, tvarech šperků a zbraní.

»Polská žena« vybočila z rázu výstav předchozích. Ovzduší její nás naplňuje jinými představami, přenáší do jiného života, mluví jinou řečí: »Samobytnost kultury? Ach ano! máme ji, i náš krb domácí je obklopen životem nám vlastním. A máme lásku k tomuto životu národnímu, rázovitému, ale láska tato zaujímá jen kouteček v našem srdci. Celá naše snaha nese se k tomu, aby násilí, kterým trpíme, aby těžké podmínky našeho života nezdusily a nezadržely r o z v o j naší kultury, aby ta velká inteligence polského národa nezůstala nezužitkována, aby velká a slavná Polska nestala se zemí analfabetů a chudiny.« — Polské ženy vidí své hlavní poslání národní ve vzdělávání a uvědomování lidu a v udržování kroku s nejkulturnějšími národy ve všech oborech práce lidské. Svérázný život lidu jest ještě — hlavně v království — téměř plně zachován, není takových obav o jeho rychlé vymizení. Není prostě ani času ani možnosti myslet na minulost, kdy je nutno tak urputně zápasit o nejživotnější podmínky národa: jazyk a možnost vzdělání. A dle těchto poměrů a nálad uspořádána výstava »Polská žena«, obsahující 10 oddělení.

H i s t o r i c k á č á s t kromě nápodobeného (patrně věrně) kroje královny Jadvigy, zakladatelky rodu Jagellonců, vykazuje několik památek na ženy polské, zúčastněné v povstáních r. 1830 a 1861. Ženy polské jsou pověstny svou nezměrnou láskou k národu a účastí ve všem, co dává naději k obnovení samostatnosti národa a návratu jeho staré slávy. O hrdinství polských matek, žen a dcer vypravují se báje neméně uchvacující láskou k vlasti, než starých Římanek, přikazujících mužům jdoucím do války: se štítem, nebo na štítě. — Jest zde dále několik ukázek umění výšivkového — gobeliny a kněžské ornáty — ze 17. a 18. století, památky na pronásledované a týrané děti a matky v Poznani.

O d d ě l e n í n á r o d o p i s n é vykazuje značné mezery. Polky omezily pojem »národopis« na život lidu nejprostšího, a celá národní kultura — umění, zvyky atd. vrstev šlechtických (u nás asi zemanských a měšťanských), tak zajímavá a jistě bohatá dle sbírek v národním museu krakovském »Sukenici« a dle literárních děl polských — nemá zobrazení. Ale i v tom, co na výstavě podáno, nalézají se krásné ukázky lidového umění polského. Kroje jsou velmi různé a nesou svá jména od měst, v jichž okolí jsou obvyklé, právě jako u nás. Nejkrásnější a nejbohatší jsou kroje krakovské. Nejzajímavějším a také nejcharakterističtějším jest mužský plášť, sukman, často bohatě vyšívaný, sepiatý širokým, koženým pásem, bohatě zdobeným kovovými okrasami i vyšíváním. S pásu toho visí v předu dlouhý řemínek, k němuž připiat na konci klíč, nebo zavřený nůž. Podobný řemínek splývá ženám od ozdobného koženého kapsáře. Ženské kroje — vesměs řasnatých sukní vykazují jen jemné, úzké výšivky na předních okrajích košilek a rukávců, plachetek volně po zádech splývajících nebo ovíjených kolem hlavy nejrůznějším způsobem. Zástěrky jsou většinou bílé batistové nebo tylové, rovněž s úzkým, krajovým vyšíváním, zavázané pestrými pentlemi. Boty nosí se vysoké ke kroji svátečnímu, opánky k pracovnímu. Kroje ženské z království (kolem Varšavy) postrádají téměř úplně výšivek, nebo jen spoře na okrajích rukávců. Jsou zhotoveny — většinou — z domácích látek vlněných, červených, pestře pruhovaných. Vyznačují se kolem krku silně zdrhovanou pelerinou, zhotovenou z téže látky jako sukně. Kroje bez peleriny mají většinou jednoduché živůtky bez rukávů a bílé řasnaté rukávce. Úpadek jeví kroje poznaňské, ač i tu, hlavně v čepcich, najdou se detaily, svědčící o velkém vkusu a dovednosti. Z pokrývek na hlavu zvláštní pozornosti zasluhují květinové korunky, často rozměrů upřílišených, jimiž zdobí se nevěsty. Z nejpestřejších, umělých květin sestavené, končí vzadu u krku splývajícími, úzkými pentlemi. Muži pokrývají hlavu — dle kroje — buď čepicemi vyšívanými neb měkkými širáky, kožešinou lemovanými, soukennými čepicemi, čtverhrannými, nebo vysokými, krášlenými kovovými nitěmi, květinami a pod. — Originelní hole mužské, sekyrky zvané, jsou místo rukověti ukončeny sekyrkou. — Mimo kroje nejpěknějším výrobkem lidovým jsou vlněné koberce, geometrických ornamentů, barev tlumených, a koberce nástěnné. Zde lidový průmysl nachází patrně hojný odbyt a dle toho se rozvíjí, zachovávaje staré tradice vzoru a barev. — Malovaná vajíčka, o několika stech vzorcích, jsou většinou tmavých, smutných barev, zajímavé — většinou geometrické kresby. — Vánoční stromek ověšen lidovými výrobky, velmi dovedně zhotovenými a efektními. Džbánečky ze skořápek vejce jsou na př. rozkošnou, křehkou hračkou ušlechtilého tvaru, rovněž ze slámek a barevného papíru zhotovené okrasy ve způsobě lustrů a j. Čistě originelními jsou výstřižky z pestrého papíru, jimiž krášlí lid stěny a j. svých příbytků. — Velmi ovšem postrádáme interieurů polských domácností, třeba jen vyobrazených, polských vesnic, staveb, folkloru atd. Nápadné je, že naprosto scházejí šperky. Kromě bohatých okras ze skleněných perel a korálů, jež věšejí si ženy kolem krků, šperky jakékoliv chybějí. (Pokračování.)

BESEDA

EM. CHALUPNÝ:

STRANICKÉ ZÁJMY A HISTORICKÁ PRAVDA, neboli **HAVLÍČEK, PALACKÝ A JEJICH POSUZOVATELÉ.**

V nedávno vydaném sborníku statí a vzpomínek, podaném T. G. Masarykovi k 60. narozeninám, dokumentární cenu má článek J. Polívkův »Havlíček a Rusko«. V úvodu slibuje p. Polívka, že podá »holá fakta«, třeba se setřelo něco jasnějších barev« s obrazu velikého žurnalisty, a oslovuje Masaryka: řádky tyto »psány jsou tím směrem, který u nás konečně po těžkých bojích vítězně pronikl pod Vaším vedením,« totiž smě-

rem kritickým, který staví fakta nad illuse a k vůli přednostem té oné osoby nezastírá chyb jejich.

Že směr tento je správný, uznává se dnes již téměř všeobecně — totiž v theorii. Jak se ta výborná zásada provádí v praxi, zažili jsme tento měsíc přímo hmatavě při odhalení pomníku Palackého.

Slavnostní řečník, K. Kramář, přiznal veřejně před shromážděním notáblů českých, jihoslovanských i cizích, že Palacký v politice se dopustil těžkých chyb, které však nemohou ohroziti jeho velikost. Zjevný to doklad slov prof. Polívky, že kritický směr u nás »konečně vítězně pronikl«. Tudíž dojista přívrženci Masarykovi, jehož prý vedením tato kritičnost po těžkých bojích pronikla, s radostí uznají řeč Kramářovu za potěšitelný zjev, uznají, že Kramář se v ní vymknul z osidel slavnostních frází a postavil se na stanovisko přísného politika, který nezalhává chyb oslavencových, jsa si vědom, že nikdo není bez chyby, který ví, že i slunce má skvrny? Uznají tito posuzovatelé i všichni jim blízcí, že pečlivě a přesně vypracovaná řeč Kramářova svým kritickým stanoviskem vyhovuje modernímu pojetí aspoň stejně jako názory, které o Palackém ve svých spisech pronesl Masaryk, rovněž si troufající vytýkat Palackému chyby? Čekáte to?

To byste neznali dnešních poměrů v národě, jemuž Palacký dal heslo: »Svoji k svému a vždy dle pravdy«. Místo uznání a souhlasu, jehož Kramář zasloužil za to, že slavnost pomníkovou povznesl nad úroveň pouhého slovního bengálu, sesypali se naň jako vosy — právě stoupenci Masarykovi a jejich spojenci dnešní. Kramářovo stanovisko kritického ctitele »otce národa« orgán sociálně demokratický interpretoval svým čtenářům tak, že prý Kramář vykládal: Palacký byl špatný politik, já jsem špatný politik, Palacký je nesmrtelný, já budu nesmrtelný. Aby nebylo pochybnosti, že to není jen demagogický vtip pro obveselení širokých vrstev, ocitoval si tuto perlu se vším příslušenstvím Masarykův denník pro »intelligenci«, a všecky orgány protimladočeské šly stejnou cestou.

Co asi soudil o této pokrytecké štvanici T. G. Masaryk, jehož vedením přece, jak jsme v jeho slavnostním sborníku shora četli, kritický směr »vítězně pronikl« a tak dále? Co vlastně proniklo ne-li přímo pod jeho vedením, tedy pod jeho patronancí v červenci 1912? Soudný projev o vynikajícím muži českém vydán je ve psí nejurputnějším, nejnesmyslnějším útokům jen pro osobní zášti a stranické zájmy lidí, kteří větří punktační ovzduší a kalí vodu, aby pokřikem zmátli veřejnost a mohli lovit kořist po mladočeších.

Jaká je potom životní bilance díla Masarykova? On sám psal kriticky o Havlíčkovi, Palackém i jiných osobách, a někdy zašel v kritice tak daleko, že místo kritiky podával insinuace. To bylo dle jeho ctitelů v pořádku; když však počali kritisovati jiní, když na př. já jsem psal o Havlíčkovi kriticky, vyřítil se na mne Masarykův hlavní pomahač a shledával duševní nízkost v tom, že k vadám Havlíčkovým nejsem slep. Když ovšem v samém sborníku Masarykově se objevily výtky vůči Havlíčkovi, a to ne důvodné, jako byly moje, nýbrž jalové a nelogické,[1] za to prof. Polívka nebyl realisty napadán a urážen. Ovšem, když zase Kramář mluvil o Palackém kriticky, musil být napaden s několika stran jako snižovatel Palackého. Pod Masarykovým vedením, jak vidět, pronikla u nás ne kritika, nýbrž hrubé stranictví, které za touž práci své lidi velebí a jiné proskribuje.[2] **Tak** proniklo pod Masarykovým vedením heslo »svoji k svému«. Kde zůstala pravda?

Ovšem, Kramář je dnes tak nenáviděn, že kde kdo rád mu přiloží polínko. Dopouští se toho i mnohý, kdo tím uřezává větev, na které sám sedí. Pochopila při poslední odporné štvanici protikramářovské veřejnost, že nejde tu o jedinou řeč aneb osobu, nýbrž o právo vědecké kritiky a svobodného projevu poznané, všemi soudnými a poctivými lidmi uznávané pravdy?

[1]) Polívka — zbytečně doráželje na Tobolku — soudí na příklad, že »Havlíček neměl podle všeho ani vychovatelského nadání ani taktu«. Podle všeho! Kde jsou ty všecky důvody? Za důvod k tomuto paušálnímu soudu stačí Polívkovi názor Ševyrevův, jenž »pobyt Havlíčkův ve svém domě pokládal za neštěstí«. Tedy subjektivní projev interesované, nikoli nestranné osoby, která mimo to se také mohla mýlit, stačí prof. Polívkovi k názoru, že »podle všeho«(!) Havlíček neměl taktu atd.

[2]) Ještě jeden zajímavý doklad o tom duchu, také ze sborníku Masarykova. Dr. Ant. Zeman poráží tam Kramářovo vyjednávání r. 1890 s J. Grégrem vzpomínkou, že on (Dr. Zeman) už tehdy mu říkal, zdali nevyjednává také s tureckým sultánem! Tento seriosní turecký argument se dru Zemanovi patrně velice líbí, když jej udává ještě po 20 letech znova a nepozoruje, že si tím vedle Kramáře dobírá i Masaryka, který jednání onoho byl též účasten a na jeho základě přijal poslanecký mandát. Ovšem, pro Masaryka platí u realistů jiná morálka než pro Kramáře. »Svoji k svému«...

MORAVA

K zemským volbám chystají se nejčileji klerikálové. Přípravy řídí jejich hlavní organisátor P. Šrámek. Po celé Moravě pořádají se teď systematicky schůze a tábory proti konfiskované Macharově »Čítance«. P. Šrámek překroutil si pointu známých »Pašijí« k agitačně-volebním účelům. To už katolický lid z dřívějších voleb dobře ví, nač se volí klerikální poslanci. Aby hájili ohrožené náboženství. Kdyby svaté náboženství nebylo ohroženo, nebylo by vůbec třeba klerikálních poslanců. Proto katolické náboženství ohroženo býti musí, když Hruban, Šrámek, Šamalík a různí Vykoukalové chtějí podržet své mandáty. Kdyby tu nebylo náhodou Macharovy »Čítanky«, našlo by se něco jiného. Ubohý věřící lid jakživ o Macharovi nic neslyšel a neměl ani tušení, že víra jeho je ohožena — jakousi čítankou, o níž pranic neví. Tomu se říká: lidem otvírat oči (po klerikálním způsobu). Až bude po volbách, mohou je zase zavřít, lepší tak. To je smysl protimacharovských štvanic, aranžovaných teď po Moravě. Největší byly dosud tábory v Uh. Brodě a v Kroměříži, jako obyčejně. Do příštích zemských voleb půjde tedy strana klerikální ve znamení Macharovy »Čítanky«. Tolik je jisto. Jaké heslo postaviti proti klerikálům, aby stejně táhlo? Klerikálům už dnes je úplně jasno, jak volby povedou, ale my dosud nevíme nic. Nedivme se potom — po volbách!

Schůze subkomisí permanentního odboru vyrovnávacího, konané 26. června, o jichž svolání byla již předešle zmínka, měly celkem dobrý výsledek. Zasedaly všecky subkomise. Nejdále dospělo se v subkomisi pro záležitosti zemské a obecní. Tam stalo se zásadní dohodnutí o novelle ku stavebnímu řádu (k zamezení průtahů při stavbách z důvodů národně-politických) ve smyslu devoluce, totiž aby po uplynutí určité doby zemský výbor sám rozhodl o povolení ku stavbě, zdržované představenstvem a výborem obecním. Ve školské subkomisi bylo všeobecně debatováno o návrhu na úpravu učitelských platů, zrušení školského, zkrácení služební doby učitelů na 35 let, stran zákona Perkova a j. K usnesení žádnému nedošlo. V subkomisi pro záležitosti ústavní a správní se Němci sotva dají získat pro návrh dra Fischera na ochranu menšin. Zde Němci usilují hlavně o národnostní rozdělení živnostenských společenstev. V subkomisi finanční rokováno o špatných zemských financích a stěžováno si na vládu, že se nestará o nápravu.

Dne 3. července dožadovala se 60členná deputace z 31 měst jižní Moravy u ministra veřejných prací Trnky brzkého provedení regulací Moravy, Dyje, Švarcavy a Jihlavky. Dle svého slibu navštívil pak min. Trnka Moravu hlavně za účelem regulací.

»Lidové Noviny« vytýkají městu Brnu špatné hospodaření. Mnoho starostí dělá Němcům jejich divadlo, které je pořád silně passivní. V účtech divadla je způsobem naprosto nepřípustným použito výnosu daně ze zábav (pořádaných v divadle), jež městu Brnu byla povolena a jejíž výtěžek má připadnout výhradně chudinskému fondu. Výnos této daně převádí se však v účtech do pensijního fondu divadelního. — Němci chápou se vůbec všech možných prostředků, aby uhájili své državy v Brně. Děje se tak i pod pláštěm humanity, sociální péče, čehož nejnovějším dokladem je způsob, jakým město Brno se chce postarat o laciné byty pro úředníky a dělníky. Městská správa brněnská uzavřela totiž se stavebním a bytovým společenstvem německých veřejných úředníků smlouvu, kterou se jim prodává takořka uprostřed města plocha 16.000 čtver. metrů za cenu tak nízkou, že by uskutečnění prodeje pro Brno, jež beztak tone v dluzích, znamenalo značnou ztrátu. Ve smlouvě vyhrazuje si město, že ve stanovách společenstva úředníků nesmějí býti měněna ta ustanovení, jimiž je zajištěn německý ráz společenstva. Porušení této výhrady má míti za následek, že společenstvo musí potom doplatiti, co chybí na skutečnou kupní cenu. Právě taková smlouva je též uzavřena se soc. demokratickým spolkem »Wohlfahrt«, v němž jsou také čeští centralisté. I v této smlouvě je zvláštní odstavec, v němž si město vymiňuje změnu stanov spolkových toho znění, že jednací řeč spolku je německá a že členy jeho mohou býti jenom příslušníci německé národnosti. Němečtí soc. demokraté se tomuto diktátu ochotně podrobili, což je pro ně velmi charakteristické. Obě zmíněné smlouvy zatím se neuskutečnily, poněvadž schůze městské rady, která je měla schválit, nebyla kompetentní k usnášení se.

V Uh. Hradišti konaly se dlouho očekávané obecní volby. Ve III. sboru strana klerikální voleb se vůbec nezúčastnila, tak že zvoleni byli vesměs kandidáti pokrokoví. Ve II. sboru, který byl už veskrze pokrokový, zůstaly dřívější volby v platnosti. V I. sboru provedeno pouze nové sčítání hlasů, jímž rovněž strana pokroková nabyla většiny. Klerikální vládě v Uh. Hradišti učiněn tedy konec. — Při obecních volbách v Konici podnikli klerikálové marný útok na III. sbor. Propadli též v II. sboru. V I. sboru již nevolili. — Ve Zlíně se klerikálové voleb nezúčastnili.

Velký význam budou tentokráte míti volby do zemědělské rady. Strana klerikální vší silou se pokusí, aby co nejvíce rozmnožila počet svých delegátů. Má hlavní oporu ve svých Raiffeisenkách, jež minule nevolily. Ze 70 delegátů měla dosud strana klerikální jenom 10. Výsledkem voleb těch bude dokumentována síla strany klerikální. Pro nastávající volby zemské je to velmi důležité.

Stížnost Němců proti zřízení české měšťanky (soukromé) v Břeclavě byla c. k. správním soudem zamítnuta. *-ra.*

DOPISY

Řed. FRANT. ŽIŽKA RYT. Z TROCNOVA:

DALMÁCIE.

VI.

Nejzřetelněji projevuje se zastaralá hospodářská organisace dalmatská v zemědělství; neboť zatím co se toto v severních zemích rakouských — díky moderní hospodářské organisaci, která zde za posledních 60 roků byla provedena — nachází na stupni poměrně dosti vysokém, živoří zemědělství dalmatské s úrodnou půdou a slunným jižním podnebím velmi primitivně.

V severních zemích zajisté i velkostatky mnoho přispěly k povznesení zemědělství, jak po stránce výrobní, tak po stránce obchodní. Mohly převzíti risiko prvého uvedení nových a nákladných method výrobních, které, když se osvědčily,

byly převzaty od celého okolí a byly tak vždy příkladem a školou pro drobné výrobce svého okolí; napomáhaly též k vytvoření veletrhů pro výrobky zemědělské, na kterých pak snadno nalézaly odbyt i výrobky rolníka malého a byly téměř všude, ať si již vedeny ve vlastní režii nebo v pachtu, jaksi pokrokovým činitelem na poli výroby zemědělské.

Jinak je tomu v Dalmácii a v jiných jižních zemích. I tu jsou velkostatky, ale zcela rozdílné od severních. Dalmatské velkostatky nevedou se totiž ani ve vlastní režii ani v pachtu, nýbrž pomocí k o l o n á t u.

Tím přicházíme k jedné z nejpalčivějších otázek dalmatského národního hospodářství, ne-li nejdůležitějšímu problému dalmatskému vůbec.

Kolonát záleží v tom, že vlastník — zpravidla — velkostatku roztříští své pozemky na několik set, ba tisíc drobných komplexů, a každý takový komplex předá v dědičný pacht kolonu (v Dalmácii se kolon zove chorvátsky kmet nebo težak, italsky colono nebo contadino, v Bosně kmet; vlastník se nazývá gospodar nebo posjednik, italsky possidente, padrone).

Jeden kmet může arci býti i na několika komplexích téhož nebo různých hospodářů a může kromě kmetských pozemků (gospodština) míti i pozemky svého soukromého vlastnictví (plemenština). V některých krajích dalmatských je skoro každý rolník kmetem.

Právní poměry mezi kmetem a hospodářem jsou přes to zákonem téměř neupraveny. Rakouský občanský zákonník, sestaven z římského a tehdejšího přirozeného práva, nebral žádného zřetele na autochtonní právní útvary zemí jižních a na poměry, jež se v každém případě měly zákonem upraviti. Autoři občanského práva rakouského asi o těch útvarech a poměrech nevěděli a neznali kolonátu a zádruhy jako subjektů právních, právních forem, staletou tradicí vytvořených a hluboce v životě národním zakořeněných, forem někdy i velmi dobrých.

Kmetský poměr v Dalmácii — nehledě k zcela sporným ustanovením různých zákonů — má svůj právní zdroj v soukromé smlouvě, uzavřené mezi kmetem a hospodářem. Tyto kmetské smlouvy bývají velmi rozdílné a často ovšem v podstatných kusech tak nezřetelné, že zavdávají podnět k ustavičným nákladným sporům. Tak bylo jednoho roku u jediného soudu projednáváno přes 600 kmetských sporů.

Podle kmetské smlouvy hospodář předává kmetu výhradné vzdělávání dotyčného pozemku, buď navždy a dědičně, buď na určitou časově nebo jistými skutečnostmi obmezenou dobu, buď bez výhrady, nebo s obmezením na určitý způsob kultury, buď bez práva anebo s právem výpovědi. Obyčejný typ kmetské smlouvy ustanovuje, že kmet osadí pozemek vinnou révou, buď z vlastních prostředků nebo pomocí hospodáře. Kmetský poměr trvá pak tak dlouho, dokud tato réva nevyhyne. Kdyby hospodář dříve kmeta zbavil kmetství, musí mu často, nehledě k tomu, zdali byl kmet tím vinen, nahraditi t. zv. meliorace, totiž hodnotu rostlin, hlavně tedy révy, oliv a jiných stromů, které kmet ze svých prostředků na pozemku zasadil a ke kterým podle populárního názoru připadá vlastnické právo kmetu zcela nebo ideálním dílem.

Z hrubého výtěžku odvádí kmet jeden díl in natura hospodáři (obyčejně jednu pětinu nebo čtvrtinu, někdy jen sedminu, často třetinu nebo polovici). Za účelem ustanovení kvoty hospodářovy bývá někdy odhad již před sklizní, jindy hospodář při sklizni samé postaví »stráže«, pomocí kterých přejímá pak svůj díl. Obyčejně je kmet povinen doručiti hospodáři jeho kvotu do jeho domu. Často prodává hospodář svůj díl sklizně ihned v dražbě.

Kmetské právo přechází skoro vždy na dědice. Obyčejně může se i mezi živými zcizovati a zastavovati, s povolením hospodářovým aneb i bez něho.

I tam, kde je kmetský poměr uzavřen jen až do vyhynutí révy, uzavírá se obyčejně po jejím vyhynutí mezi týmiž osobami nový kmetský poměr. Za zřízení kmetského práva platí někdy kmet hospodáři značný obnos, jinde musí hospodář dáti kmetu k disposici rostliny, domek a j., obyčejně však se při uzavírání kmetské smlouvy nekonají žádné platy.

Chtěl jsem poukázati jen na některá ustanovení, v kmetských smlouvách častěji se vyskytující. Jinak jsou tato ustanovení velice rozmanitá, a často je kmetský poměr pro hospodáře nebo pro kmeta societas leonina.

Pro hospodáře bývá nepříznivý hlavně při dědičných právech kmetských, nemůže-li hospodář kmeta vůbec odstraniti. Na př. je v kmetské smlouvě ustanoveno, že kmet má plniti pátý díl sklizně vína, ale kmet jednoduše nesází révu, nýbrž osévá pozemek obilím, z něhož pak žádnou kvotu hospodáři neodvádí, jenž pak má kromě svého titulárního vlastnictví pouze potěšení platiti pozemkovou daň. Jindy může hospodář kmeta šikanovati, má-li totiž v smlouvě ustanovení, že jej může pro sebe menší přestoupení kmetských povinností ze země odstraniti b e z n á h r a d y kmetských meliorací.

Právníky bude zajisté zajímati, jak se kmetský poměr zapisuje do pozemkové knihy. Někdy, ač zřídka, je v pozemkové knize vlastnictví rozděleno na vlastnictví vrchní a vlastnictví užitkové. Pak má knihovní vložka dva listy B a ovšem i dva listy C.

Obyčejně však zapisuje se kmetský poměr na list závad, totiž C. Na listu A tvoří každý pozemek samostatné knihovní těleso, jichž je v některé vložce i přes tisíc. Na listu B je zapsán hospodář jako vlastník. Na listu C pak je

vloženo na každé jednotlivé knihovní těleso »kmetské právo« pro dotyčného kmeta, a bývají nad to, ač ne vždy, vypsána hlavní ustanovení kmetské smlouvy.

Někdy jsou kmetské zápisy zaznamenány promiscue s ostatními břemeny, služebnostmi a zástavními právy. Jindy jim vyhradili rubriku »starých závad«, jindy zřídili pro ně zvláštní listy C, nazvané »téžaštine«, což je nejpřehlednější. Uváží-li se, že se kmetská práva zcizují, dědí, zastavují, že se na ně uvaluje vnucená správa anebo nucená dražba, není divu, že pozemková kniha bývá často učiněný chaos. —

Kmetská otázka je jednou z nejpalčivějších otázek dalmatských. Kmetské poměry neodpovídají dnešním poměrům výrobním, kmetské zřízení je zastaralé, jako byly svého času zastaralé jinde roboty a naturální dávky. Kdyby kmet počal provozovati intensivnější výrobu a měl tedy větší hrubý výnos pozemku, musí hospodáři, který nemá na zvýšení výnosu nejmenší zásluhy, odvésti vyšší dávku. Kmetský poměr je také nemorální, dávaje hospodáři užitek bez práce, bez přičinění, bez risika a bez starosti. Hospodář často svých pozemkův ani nezná, nestará se o ně, přichází ke kmetu jen o sklizni, aby si vybral svůj díl. Kmet miluje půdu, kterou vzdělává, považuje se za jejího pána, a proto ho i morálně tíží kmetská dávka, kterou musí odváděti.

Ale též z jiného důvodu není kmetské zřízení na prospěch kultury a pokroku. Majitelé rozsáhlých velkostatků byli by povoláni, aby zaváděli intensivnější výrobu, aby uvedli v život vynálezy moderní zemědělské techniky a byli tím školou celému svému okolí. Při kmetském zřízení je to nemožno. Hospodář umí nanejvýše jen stipulovati kmetské smlouvy, jinak mu je půda cizí, způsob výroby neznámý, a odstěhuje-li se mu většina kmetů do ciziny, zůstává hospodář bezmocen nad svými ladem ležícími pozemky.

A ještě jeden důsledek má kmetské zřízení: tragický úpadek staré šlechty dalmatské. Rodiny, které kdysi ve svém okršku byly jakýmisi knížaty, chudnou stejnou měrou, jakou jim kmetské zřízení ztenčuje jich důchod vůči rostoucím jejich potřebám, zadlužují se a pak činí často dražební buben smutný konec staré slávě, nabyté pod ochrannými křídly benátského lva. Rodiny kdysi velké, slavné, bohaté upadají až k žebrácké holi, musí trpěti hlad v doslovném smyslu slova, ač neuchytila-li se jejich hlava v nějakém, třebas dosti podřízeném občanském povolání — jak nám to dalmatský básník ukázal v »Dubrovačke trilogii«. A tu přichází težak, zdravý, silný, spořivý, a kupuje ze svých těžce nastřádaných grošů pozemky, jež tolik miluje, vykupuje svého »conte«, k němuž přece jen chová hlubokou úctu, aspoň z jeho dluhů, nabývaje tak konečně dlouho vytouženého plného vlastnictví k půdě jeho, potem tolik skropené. —

To je způsob řešení kmetské otázky: odkup pozemků od hospodáře kmetem, jak to žádají skoro všechny projekty, které chtějí otázku kmetskou řešiti. Zapomíná se však, že za dnešních poměrů by byl pronikavě žádoucí též obrácený postup, totiž odkup pozemků od kmeta hospodářem, aby mohly vzniknouti moderně upravené velkostatky s intensivní výrobou, které by byly nejlepší zemědělskou školou pro celé svoje okolí.

LITERATURA

ADOLF VESELÝ:

EVOLUČNÍ MYTHUS, SEN O PŘÍCHODU KRÁSNÉHO ČLOVĚKA.

(Z knihy »Zaslíbení krásy«.) (Dokončení.)

Nietzscheova idea věčného návratu má tu svou obdobu; ale vyjádřila-li se u Nietzscheho kruhem, prstenem, věncem do sebe se navracejícím, je u Březiny ve světlejší formě nekonečné linie; ne vracení se k méně dokonalým stadiím, nýbrž stálý vzestup do nesmírna, nekonečna. Čeká-li u Nietzscheho vyšší formy neodvratný návrat do forem nižších, je u Březiny stálé postupné zduchovění.

Na této cestě radostného evolučního mysteria položeno je u Březiny stadium krásné země a nového člověka, nejkrásnější, nejlaskavější, nejsladší zvěstování, jaké se kdy četlo v naší mateřštině od dob přeložení čarovného místa o andělském zvěstování Evangelií. Hle, jak logičtěji, jak osudověji, jak přesvědčivěji zapiata je evangelická tato zvěst i její příští náplň do celkové linie stálého vývoje než Nietzscheovo evangelium nadčlověka, zcela osamoceně, náhle, absolutně vyvstalé a stojící na nenávistí a opovržením zničeném světě starém, starém člověkovi! Tvrdost, nenávist a opovržení k dnešnímu člověku vnukne Nietzscheovi zarathustrovský pojem budoucího krásného člověka; jeho idea věčného návratu, za prvou ideou položená, otvírá černou propast tomuto novému člověkovi: fatální, zoufalý, neodvratný návrat k opovrhovaným stadiím, z nichž vyšel. I u Březiny je stav krásného Člověka dobově omezený, přechodný; leč nesmírnou bratrskou láskou ke všemu živému i mrtvému, zašlému i nezrozenému vytvořený evoluční mythus, postupné zdokonalování, přecházení do stadií stále a stále dokonalejších, jasnějších, radostnějších, duchovějších, až ke konečnému vústění do záhadného moře nekonečnosti, do splynutí s Věčnem, Bohem a s ním a

v něm opět a zase nová pout, znovu výše a výše v oné božské evoluci, naznačené závěrečnou modlitbou Větrů od pólů, tato transcendentní věčná evoluce — úhelný kámen závratné klenby Březinova díla básnického, dynamická jeho síla, princip jeho architektoniky — vrhá smírný odlesk na ideu o krásném člověku, ideu, jež jako lodička nesena je na grandiosním oceánu k věčnosti, nebo objevuje se v něm náhle jako zářný úsměvný korálový ostrov, plný hudeb, světla a nejsladších nadějí. Neznáme doposud u Březiny ničeho více než pouhou zvěst o příchodu jasného člověka; jeho bytost, jeho vlastní život ohlášen, leč není vypsána náplň jeho úžasného života: schází ještě jeho kniha zarathustrovská. Leč i tak možno říci plně: Závratnou koncepcí evolučního mythu, onoho obrovského řetězu rukou, mystické jednoty a spolupráce, logickým a jasným vřetězením idey krásného Člověka, pastýře živlů na krásné Zemi — tato idea: vonný květ: jímž rozkvete naše Země jakožto článek oné postupné čáry obrody vývojové — a otevřením mu nejkrásnějších perspektiv, slibem nejzářnějších budoucností, bohaté nádherné věno dalších, ještě krásnějších metamorfos, do nichž vchází se branami smrti — tento trojzvučný akkord nejvyšších nadějí činí Otakara Březinu pravým dokonalým hlasatelem krásné země a krásného člověka.

Dlouho a zvolna zrál evoluční sen v osnově vidin Březinových: krystalisace jeho byla postupná do několika os. Až na motiv tajemné viny, objevující se ve Stavitelích chrámu, jsou ostatní motivy mythu: bratrství a jednota všeho, princip vývoje a vykoupení již obsaženy ve Větrech od pólů; leč vlastně teprve v Rukách dostává se celému mythu jasné definitivní formy. Skladba S e smrtí hovoří spící ve Stavitelích chrámu a číslo Ruce z Rukou podávají jeho konečnou krystalisaci. Praví se, že velké stávky uhlokopů to byly, jež měly rozhodný vliv na vývoj myšlenky Březinovy. A věru, teprve v průvodu zástupů ve Stavitelích chrámu objevují se jakožto nejposlednější ze všech milliony vyděděných, mravenci, kteří vyhrnuli se z lomů, otroci, kteří plíží se žitím jak sady zapovězenými. Kosmické vidiny světa Březinova doplňují se směrodatným motivem zemským: motivem zemských zástupů, robotících mass, oněch hromadných gigantů nového věku, zápasem potu a zlata. Na všechnu slávu svého snu zapomíná pojednou při pohledu na zemdlené ruce svých bratří, krvavé, hněvem sevřené, tonoucí, chytající se zoufale přeplněného člunu a přerážené při tom krutými údery vesel. Toto setkání s reálnou pravdou novověké země působí na jeho sny jako přísada urychlující v roztoku proces zčišťující a krystalisační. Obrací se trvale k zemi, podivnému světu, v němž mrtví vstávají ze sna, živí zmírají snem, do něhož vcházejí jen duše těch, kteří nejvíce trpěli, jenž však do hudby sfér hřmí tónem tajemné radosti mystické naděje na vykoupení, na polibek smíru, po jehož zahřmění jako zemětřesením stará země se sřítí a nová se zdvihne v apotheosách. Zvolna vyvstává v něm představa osvobozené krásné země, pro niž nalezl místo v evoluční čáře. Hle hymnický jásot básně Hvězd hasnou tisíce:

Od millionů přicházejících své město obležené vidíme.
A stále noví z věků hrnou se. Proč pláčete? A bázní z rukou milenců
proč růže vypadávají? Což nejsou vítězové bratry našimi
a není otcem naším dárce vítězství?...

Otevřte brány! Panny věnčené ať zpívají! A k nejvzdálenějším
poselství lásky vyšlete jak holuby! Na srdcích bratří odpočinou si
a k mystickému domovu svou cestu najdou nekonečností,
kde skryté písmo jejich bude přečteno.

Ať v zapálených ulicích před námi tančí plameny
jak zajatí při triumfu! Řetězem magickým zlé síly spoutáme.
A donutíme zem, by rozkvetla, jak ještě nekvetla,
až mezi růžemi vstříc půjdem nesmrtelnosti.

Jaro země vítězů je to, které pozdravuje, ač u vědomí, že nekonečnosti čekají nás, jiné slavnější jaro, věčností hřmící písně, vysvobození! Zástupy, massy stanou se předmětem jeho horoucí lásky. Všechny duše rozjařit vínem, které dalo prorokům tak slavnou bolest a opojení! A tu v kolozpěvu srdcí konečně zazní toužený nejsladší zemský tón Březinův. Sladko je mu žíti pro tajemství bolesti, smrti a znovuzrození, pro neviditelnou přítomnost mystických spolupracovníků na stavbě chrámu, díle vykupitelském, velkých a svatých našeho rodu, pro vznešenou příčinu radosti millionů, pro každou píď země, pro mystické účastenství naše v práci dobyvatelů a posléze

pro blížící se příchod jasného člověka tajuplného,
jenž jediný v millionech bratří, co budou a byli,
nad prostorem vítěz,
promění zemi od pólu k pólu dle svaté tvé vůle
a myšlenkou, která od poslušných sluncí
se učila lehkosti, tanci a písni,
usedne ve tvé tajemné radě
mezi knížata kosmu —
sladko je žíti!

a pak ještě v Šílencích vzpomínaje oné chvíle, kdy vítal na kolenou slávu země, věčnosti jitřní požár, doplňuje svoji zvěst, evangelickou naději snem o ženě, královně nové lásky, o muži, vlídném pastýři živlů, knížeti mystické síly, jenž ovládne bolest proměněnou

v plameny nejvyšší touhy,
o slití všech millionů v Jediného Člověka vykoupeného,
kormidelníka duchové země, jenž k břehům tvých tajemství pluje,

ve směru svatých tvých větrů pne plachty, předené tisíciletí,
a novou řečí, mocnou jako řeč andělů, čistou jako řeč dětí,
květy tvých zahrad neviditelných pojmenuje...

Toť Březinův sen o příchodu krásného člověka. Krása, něha, láska, vše rozkvétá pod rukou Březinovou nejmocněji, zemsky sladce v těchto čarovných místech při úžasné vidině radostné budoucnosti země a člověka. Snad i proto, že básník zastavuje se tu jen krátce; harmonický smír nejčistších jiter naplní jeho nitro, vichřice jeho grandiosní myšlenky však postupuje, zabírá kruhy širší a širší, přechází věky a hvězdné systémy, zří už zapadati sta sluncí, dávno jeho jasnozřivým vidinám uhasla země, vysvobozená...

V hrůze své nesmrtelnosti
z mystických břehů svých zříme, jak dále se valí slávy tvé proud:
v černé oblouky, mostů rozpiatých nekonečností
vždy nádhernější světy, se signály barevných ohňů, vidíme plout:
ale jak zrna písku v hodinách přesýpacích jsou hvězdy,
a znova a znova je obrací vůle tvé mlčení, tíže a soud.

Zdrcení nesmírností tvé slávy, čekáme stále, teskní a tiší,
na sladké usmání smíření tvého, skončení dní,
zchladnutí snění rozžhaveného, na času zjasnění vyšší,
zlomení mystické vazby, odpuštění,
a naše slzy, déšť věčný, do srdcí živoucích kanou,
v krůpějích ohně a touhy tam pálí, vzlykotem lásky tam zní.

Bylo napsáno dílo, jež přehlíželo by aeony s nezemského a snad už nadkosmického stanoviska této básně Č a s, na tu dobu posledním slovem básnické stavby Otakara Březiny? Snad jediné hledisko A p o k a l y p s y je totožné...

Láska k zemi a krásnému člověku jest smyslem bytosti Nietzscheovy i Březinovy. Leč Nietzsche miluje je pro ně samé, pro jejich krásu, sílu, pýchu, Březina pro blaženou sudbu, která je v nich, již nesou ve svém nitru jakožto slib i jistotu věčného života, věčné krásy, stálé pouti k duchovosti. Nadčlověk i Jediný Člověk jsou zajisté k v ě t e m Země; Nietzsche miluje ho pro jeho absolutní skutečnou krásu, Březina pro tajemství jeho možné i jisté transsubstanciace v plod: tak jest Nietzscheova láska láskou biologa, estetika, Březina láskou ethika, mystika. Nadčlověk je pyšným, svrchovaným souverainem, pánem, vládcem země, Jasný Člověk je vlídným jejím přítelem, pastýřem živlů. Nietzsche miluje nadčlověka pro jeho krásný život, Březina krásného člověka pro jeho krásné přeměny smrtí: Nietzsche je milencem země, Březina jejím apoštolem. V Nietzscheově lásce je nejvyšší opojení smyslů, zemská radost, hořící touhou po své vlastní věčnosti v lásce Březinově, jsou vlahé, radostné slzy rozloučení; obě lásky jsou láskou k pozemskému; láska Nietzscheova je úžasným milováním pozemským, láska Březinova tichou, jasnou, smírnou láskou mystickou.

Vedle nejvyššího, co bylo kdy básnickým, filosofickým a náboženským slovem sněno i napsáno, stojí Otakar Březina zcela osamoceně v českém světě básnickém: ukazovatel rozhraní věků. Básnickým dílem Otakara Březiny tvoří se nový typ činu básnického; vše, co bylo dříve domainou filosofie, náboženství, ztaveno je tu netušenou silou básnického ducha na dokonalé dílo umělecké. Raçová sklonnost k náboženské hloubavosti nachází v něm synthetika nejvyšší sevřenosti, síly a fatality; českému umění však dostalo se jím tvůrce, prvého tvůrce vyššího řádu, zasvěceného věčnu. Otakarem Březinou, mužem tvůrčího básnického činu, zvedá se úroveň české literatury k výši, již jmenujeme s v ě t o v o s t í. Otakar Březina umlkl; nelze pochybovati, že mlčení jeho je jen odpočinkem; ve čtyřiceti pěti letech, mužném věku lidském, nesmějí nám odumírati básníci. Tím méně u Otakara Březiny, jehož krásné vývojové cesty jsou ještě otevřeny: Mimo ucelení grandiosní stavby, jak zří se v básních publikovaných po R u k á c h, buď rozlet a odlet pro vždy do výšin, kosmické vise, nebo stavba krásné Země, básnické konkretisování snu o krásném člověku... obé naděje nejkrásnějších možností, nejopojnějších vinobraní, nejslavnějších žní.

NOVÉ PŘEKLADY Z RUŠTINY.

A n t. Č e c h o v: **Drama na lovu.** Melicharův Výkvět svět. literatur, sv. X.) V Hradci Králové 1912. L. A n d r e j e v: **Gubernátor.** (Světové kn. č. 977.). V Praze 1911. V. G. K o r o l e n k o: **Povídky ze života Malorusů doma i v cizině.** (Přel. A. G. Stín a G. Šuran. (Ruské knih. sv. 60.) V Praze 1912. Týž: **Co píší odsouzenci před popravou.** (Přel. St. Minařík.) (Pelclovy Chvilky, č. 54—55). V Praze 1912.

Nejobjemnější román Čechovův »Drama na lovu« pochází z doby horečné výdělečné práce, kdy Čechov při studiu mediciny živil literaturou psanou pro denní listy, sebe i rodinu. Románová fabule je zcela konvenční, popisné pasáže jsou místy nad pomyšlení rozvleklé, a dějství románu šine se z počátku těžce a zdlouhavě, ke konci však řítí se rychlostí, zcela neúměrnou začátku. To zavinil ovšem redaktor deníku, v němž román vycházel, krátiv, komoliv a vynechávav celé strany. Ale přes to vše nelze neviděti v celé práci, tak zle znešvařené, všechnu svérázi budoucího velkého umělce.

Zvadlí, alkoholem ubití lidé, s pokleslou energií, unavení a malátní, žijí tu v špinavém ovzduší alkoholu, z kterého se nikdy nevybaví, neboť je v něm drží jejich fysická lenost; ženy, ubohé oběti mužské smyslnosti a mužského sobectví, tlukou se tu jako ptáci o stěny svého vězení a mstí se nevěrou a cizoložstvím. Jediný světlý paprsek je v té bezútěšné šedi: život prostého lidu. Sluha Po-

lykarp a zejména rybák Michej jsou postavy, u nichž se zastavuje Čechovův pessimismus; jediné pohled do staré, poctivou prací zmožené, »svaté« líce staříka Micheje a jediné dotek jeho mozolné ruky působí ještě očistně. Tato láska k prostému lidu, víra v jeho mravní hodnoty, upřímný soucit s lidmi i se zvířaty, náběhy k symbolismu a některá stkvělá líčení krajin a nálad (na př. orgie s cikány nebo líčení starého šlechtického parku) to všechno ukazuje už proměnu z lehkomyslného Antoši Čechonte na vážného umělce Čechova. A proto nebyl překlad této knihy zbytečný. Ke knize je přidána pěkná, až dosud nejúplnější biografie Čechovova.

Shlednuté hrůzy války zrodily v Andrejevu »Červený smích«, revoluční vír a vášnivý zápas za svobodu daly mu popud k napsání »Gubernátora«. Na prvních stránkách knihy kouří se z potoků čerstvé lidské krve, prolité na pouhá mávnutí gubernátorským šátkem. Ale pak se ozve svědomí, a přijdou symptomy psychos; místo tupého červeného smíchu je tu jiný všudepřítomný výjev, pronásledující zlekané oči gubernátorovy: vzmach bílého šátku, výstřely, krev. V analyse nemocných stavů duše, v suggesci děsu a hrozivých tušení došel Andrejev meze, k níž se mohl odvážiti jen psycholog a stilista jeho hloubky a odvahy; ale překročiti ji znamenalo by už jistě újmu uměleckosti.

Ať vypisuje Korolenko příhody svých krajanů doma nebo za oceánem, ať píše básně v prose nebo vypráví pohádky, činí to vždycky s harmonickým klidem člověka, do něhož život sice mnoho bil, v kterém však přes to zůstala silná a živá víra v pravdu, spravedlnost a lepší budoucnost. Čtenáři je místy, jako by četl prostonárodní pohádky: totéž splynutí člověka s přírodou, táž epická šíře, týž prostý názor na svět, srdečný humor i výslední tón radosti, že po všech útrapách a bědách posléze přece jen zbude samojediná vítězná a oslavená pravda. Příroda nemá pro Korolenka tajemství. Rozumí řeči stromů, řeči větru a vyzná se v náladách lesa. Kdo přírodě rozumí tak jako Korolenko v legendě »Les šumí« nebo v lyrické povídce »V oblačný den« nebo v pohádce »Jom Kipur«, je jistě veliký básník a dobrý člověk.

A co ruská literatura ztratila tím, že se právě on věnoval publicistice, zavolán událostmi dne, to pozná, kdo si přečte po maloruských povídkách knížku »Co píší odsouzenci před popravou« — strašný dokument o nízkosti a tupé brutalitě ruské justice, či jejích výkonných orgánů, dokument žurnalistický, v němž nezanechal znatelných stop veliký básnický talent autorův. g.

*

Kacířské aforismy o literárním dějepise otiskuje v posledním sešitě »Lit. Echa« proslulý vídeňský literární historik a jemný, poněkud akademický kritik Moric Necker, jehož práce o Grillparzerovi a Marii Ebner-Eschenbachové požívají v odborných kruzích úcty velmi zasloužené. Obraceje se proti nedávným vývodům bernského professora Harryho Maynca, uznává Necker odpor tvůrčích básníků proti analytické mikrologii literárních dějepisců za přirozený a oprávněný a varuje, aby přílišný »docentský« zájem o osoby spisovatelů nezaváděl k nepochopení a zanedbávání jejich díla. Bičuje tím zcela správně zlozvyk německých učenců a professorů, kteří přímo zkarrikovali směr Schererovy školy a upadli do klepařské malichernosti — podobné nebezpečí hrozí bohužel i u nás. Citovali bychom proto Neckerovy aforismy nejraději celé, ale dostačí pro upozornění na včasnou a břitkou tu stať snad překlad dvou zvláště pointovaných míst: »Nikdy se mně nezdál Gottfried Keller, který svého jinak tak váženého přítele Jakuba Baechtolda vyhnal ze svého místa při stole v hospodě se slovy, že nechce míti žádného Eckermanna — tak roztomilým, jako právě v tomto hrubém výbuchu své povahy. Dojista Keller, sám mistr literárního úsudku, nejméně byl by podceňoval cenu literární kritiky. Avšak cítiti vždy, že jest pozorován, býti stále připamatováván na literární historii, jež se jím bude zabývati, to se docela příčilo tomuto do nejmenší buňky poctivému muži, neznajícímu vůbec marnivosti. Vždyť při tom béře za své to, co jest nejkrásnější v životě i v poesii: bezprostřednost a možnost zapomenouti na sebe sama.« A dále: »Vyrůstající generace vzdělanců četla dle mé zkušenosti mnohem více o Goetheovi než od Goethe. Proto říkají básníci s jakýmsi právem: literární dějepis zatlačil poesii. A kdo zná naše školy, potvrdí, že mládež se dovídá mnohem více o životě než o dílech velkých básníků, již proto, že učiti životopisům jest mnohem snazší a pohodlnější než šířiti správné porozumění pro jejich díla.« Týká se i našich poměrů.

POLITIKA

jl. Ve Vídni, 24. července.

U VOLIČŮ.

Není o tom pochybnosti, že zájem o vnitřní politiku značně klesl; skoro bychom mohli býti svedeni k domněnce, že lid náš poznal již svůj omyl a že přestává na politiku vídeňskou, na parlament a na vše, co s ním souvisí, zavěšovati všechny své naděje. Politická činnost prázdninová je nepatrná, velice řídké jsou zprávy o činnosti pánů poslanců mezi voliči. Není silného popudu k výkladům o vykonané práci, není také zvědavosti a dychtivosti vyslechnouti poslanecké výklady, neboť sevšeobecnělo již poznání, že povoleno bylo toliko všechno, co vláda od poslanců chtěla a v zájmu státu chtíti musila, a že činnost sboru poslaneckého znamenala toliko útoky a odvety stran. Při každé záležitosti, která na denním pořádku se octla, vybily se stranické vášně a konečný výsledek byl ten, že pro vládní předlohy, kteréž nebylo možno odložiti, vstala prostá neb dle potřeby kvalifikovaná majorita. Žádné větší akce nebylo, která by byla vyrostla z kruhů poslaneckých a která by svědčila o osobní iniciativě pánů zákonodárců. A tak věru není zvláštních příčin, kteréž by nutkaly poslance jít ke svým

voličům a kteréž by na druhé straně vyvolávaly zvýšený zájem o jejich relace.

Ale to je právě v nynější době zjevem smutným. Neboť byť by se nedalo o tom, co bylo učiněno, říci mnohem víc, než že nebyly obstruovány státní nezbytnosti, bylo by radno, aby si poslanci s voliči promluvili o tom, co se bude díti na podzim.

Celé parlamentarní jednání dosavadní v nynějším zákonodárném období bylo jenom praeludiem, měli jsme před sebou ve všem všudy provisoria a cožkoli vzala lidová sněmovna do práce, vše prováděla s vědomím a pod tlakem jistoty, že brzo provisoria ta musí ustoupiti trvalým útvarům.

Připravovány byly změny stanov a reorganisace parlamentních klubů a svazů. Na podzim budou klubovní a svazová pléna rozhodovati o změnách místy velmi intensivních. A tu máme stanoviska, o nichž by bylo dobře promluviti s voliči.

Dávno již je vyvráceno mínění, že voličstvo určuje poslancům politickou taktiku nebo dokonce politický směr. Obé je věcí zvoleného poslance. K voličům má ovšem povinnost připraviti je na eventuelní obraty, aby se demagogií nesvědomitých a nezodpovědných elementů nedali strhnouti, když by situace ukládala třeba úplnou změnu taktiky, třeba obrat o celých devadesát stupňů.

Připravuje se dohoda českoněmecká, volá po rychlém vyřízení velký finanční plán státní a k tomu mnoho záležitostí takového významu, jako je novella k vodocestnému zákonu z roku 1901. Nebude možno déle odkládati konečné rozřešení tak velkých otázek, jakou jest sociální pojištění. Na to vše bude třeba pevné parlamentní většiny a pevného vedení v poslanecké sněmovně. Nezbude, než učiniti přítrž poměrům nynějším, za kterých lidový parlament je podoben táboru franctireurů, v němž každá skupina a skupinka jedná na vlastní vrub.

Teď by bylo na čase, jíti k voličům a říci, že nezbude, než rozhodnouti se pro vstoupení do parlamentní majority nebo pro setrvání v opposici a naznačiti chance těchto dvou cest. Ve všech národních táborech tomu tak bylo, že mezi voličstvo byla vrhána ohnivá hesla a výzvy k dalšímu národnostnímu boji a v parlamentě potom běželo často o otázky čistě hospodářské.

Tak vznikaly přečetné rozpory a vyřizování sebedůležitějších sociálních a hospodářských záležitostí trpělo tím, že se k nim strany stavěly jako k politickým otázkám a že je řešily s hledisek národnostních.

Všeobecná politická bída má v této skutečnosti jednu ze svých prapříčin. Tedy také to by měli poslanci svým voličům říci, že je třeba rozhodnouti se buď pro politicko-nacionální — nebo hospodářsko-politický program. Velké úkoly, před nimiž stojíme, nesnesou, aby střídavě teď zájmy hospodářské a hned zas záležitosti národnostní byly posunovány jako veličiny prvého řádu do popředí nebo odsunovány na vedlejší koleje.

Zkušenost nás poučila, že je nezbytnou reorganisace celé sněmovny, má-li býti možná politika velkých rysů, že je nutno docela jiné rozvrstvení, nemá-li parlament zůstati pouhým hlasovacím apparátem pro státní nezbytnosti a tragikomickým divadlem pro diváky, jejichž vkus je zkažen.

Svého času šlo o to: má-li se jít do parlamentu, nebo má-li se pokračovati v passivní opposici. A teď běží o otázku nemenší důležitosti: má se jíti do velké, konstantní majority parlamentní nebo máme se prohlásiti za opposici zásadní a důslednou. Pro dosavadní komihání mezi stranou vládní a opposiční nebude místa. »Svornost« je u nás, jak jsme často viděli, možna toliko v době takové všeobecné nejistoty, v jaké jsme byli od počátku nového parlamentního období do hlasování o vojenských předlohách. Tu se již ukázalo, že je nutno, aby svornost byla odložena k requisitám pro ten čas nepotřebným. Svornost je u nás toliko slavnostním pláštěm, jímž se odíváme, když se nic nedělá. Na podzim půjdeme nejspíše bez tohoto pluvialu dvěma cestami. Jedni k práci v majoritě, druzí do opposice. Ale žádoucno jest, aby se ustálilo přesvědčení, že národnostní potřeby mohou býti vymáhány velmi četnými způsoby a parlament že je zde k tomu, aby národy uhájily existenci hmotnou a aby stát mohl obstáti v soutěži se sousedy svými.

ZE DNE

Těžký úkol. Dr. Kramář pravil na sjezdu svobodomyslné mládeže v Turnově: »*Myslím, že je nutno s vášnivou přímo žárlivostí hájiti čistotu věci národa a býti proti všemu svatokupectví.* Neboť svatokupectví nebylo a není jedině v církvi, nýbrž je také ve věcech, které jsou stejně ideální, ve věcech služby národa. A opravdu, *někdy by se chtělo, aby přišel zase někdo Veliký a Čistý, který by vymrskal z chrámu, kde sloužiti se má ideálům národa, poctivosti a pravdě, všecky farizeje a svatokupce.*« Obraceje se k mládeži, pravil: »Chci od vás práci, sebekázeň, disciplinu ve straně, *ideální horoucí nadšení pro pravdu, poctivost a právo... Jestliže se z vás utvoří pevná falanx pod tímto čistým praporem, nebojím se o budoucnost národa.*« Podobně i v řečech jiných řečníků ozývala se touha po čistotě, idealismu, přísnosti *i proti vlastním stranníkům* v případech, kde toho žádá obhájení čistého štítu strany. Slova Kramářova neplatí jen o poměru mezi stranami, nýbrž i o *poměrech uvnitř stran.* Obsahují *jedinou* — nesmírně těžkou — cestu *pro mladočeskou stranu samu.* Vyhnat svatokupce z radnic, ze sněmoven, ze všech posic, jež se dotýkají zájmů národních. Neztotožňujeme se se stranou mladočeskou, ale jsme přesvědčeni, že její pád by byl *neštěstím* pro český život politický. Jest nezbytnou složkou naší politické konstelace. *Ale musí prožíti očišťující krisi.* Na jejím těle ssaje a hryže množství cizopasníků, kteří prodávají přesvědčení za uspokojení choutek osobních — ať již je vede přímo ziskuchtivost nebo ctižádost. A kdyby i mladočeská strana, vyhánějíc svatokupce, *zdecimovala* řady příslušníků, *lépe jí bude, než rozšíří-li se o stádo činovníků, kteří nesou na prodej svoje hlasy a jsou ochotni kdykoli »za kus kožicha prodat božího kalicha«.* Voláte po čistotě a máte sympatie všech slušných lidí. *Jednejte* dle tohoto programu, podstupte těžký úkol, který jste si sami dali. *Vyžeňte ze svého středu živly nečisté.*

Otázky školské a zvláště universitní staly se předmětem debaty v panské sněmovně u příležitosti projednávání budžetního provisoria dne 3. července t. r. V této debattě, které se zúčastnili také dv. r. Horbaczewski a hrabě Pininski (o zřízení a umístění university rusínské) pronesl dvorní rada Goll přednášku, založenou na širším základě, a velice zajímavou zejména šťastným formulováním vlastního jádra kulturního zápasu neněmeckých národů v Rakousku o spravedlnost v otázkách školských.[1]) Nejprve vylíčil neslavný děj, který prožila otázka italské fakulty právnické a poukázal k nepřímému

[1]) Viz stenograf. protokol panské sněmovny XXI. sesse, 16. zasedání, str. 291 a následující.

vlivu jejímu na otázku universit slovanských (druhé české, rusínské a slovinské). Chorobou školských problémů v Rakousku jest, že byly prohlášeny za otázky politické a staly se parlamentním zbožím. Vládní kruhy dovedly prohlásiti o předlohách branných, že nejsou »politicum«, že nebudou předmětem parlamentních obchodů — ale nepovznesly se dosud k tomu, aby takto povýšily nad předměty denních zápasů politických otázky tak eminentně kulturní jako jsou otázky školské vůbec a universitní zvláště. Řečník cituje velmi šťastně *Plenerův* výrok z r. 1909: »*Stát, složený z více národností, není možný při národnostní politice, jejímž posledním cílem jest vlastně kmenový zápas a vzájemné vyhubení*« — a připojuje k němu úvahu, která zaslouží, aby doslovně byla uvedena: »*Zápas o university jest jen částí všeobecného boje o školu. Tento zápas o školy všech stupňů, jak se u nás vede, nesnáší se s tím, co jsem si dovolil právě citovati. Ve veřejném životě jest daleko více vztahů vzájemných, než se obyčejně předpokládá. Roztrpčený boj o školy nebyl by možný, kdyby tu nebylo záští národů, a naopak rozhořčuje právě tento zápas o školu onu nenávist, stupňuje ji a činí odpůrce nesmiřitelným.*« Tímto praegnantním výrokem vystihl dv. rada G o l l psychologickou podstatu zápasů o školu a jejich reflex na spolužití národů. Ukázal, že základy státu neotřásají ti, kdo za svoje kulturní požadavky zápasí, nýbrž naopak ti, kdož rozněcují vášeň nacionální, odpírajíce z národního egoismu odpůrcům zřízení institucí, které podmiňují jejich kulturní vývoj. Gollova přednáška, ušlechtilá ve formě, energická a pevná ve stavbě myšlenkové slouží ku cti českému poselstvu v panské sněmovně.

Dr. Feliks Koneczny o Palackém. Redaktor »Świata Słowiańského« překvapil nás již mnohokráte svojí hlubokou a detailní znalostí života českého a svými bystrými úsudky o politických našich poměrech. Poslední číslo jeho výborné revue přináší nové takové překvapení. Dr. Koneczny uveřejňuje tu 44stránkovou studii o Palackém, jež by opravdu zasluhovala býti přeložena do češtiny, a na niž alespoň stručně upozorniti považujeme za svou povinnost. Zahájena jest krátkým přehledem obrozenských snah českých, v němž autor s obdivuhodnou bystrostí postřehl zejména veliký význam vystoupení a práce Jungmannovy, jehož si z buditelů před Palackým váží nejvíce. Další část studie věnována jest kulturní, politické a vědecké činnosti velikého Moravana, konečná pak kritice jeho názorů v otázce rakouské, polské a ruské. Poslední jest bez odporu nejcennější. Mimo jiné dokazuje tu dr. Koneczny, jak správné bylo stanovisko Palackého vůči polskému povstání z r. 1863, sdílené dnes ostatně celou polskou veřejností, a že Palacký nikdy nebyl nepřítelem Poláků. Spoléháním na Rusko a vůbec celý slovanský program Palackého jest ovšem Konecznému pouhou herderovskou ideologií. Bylo v nich příliš mnoho naivní víry v »spravedlivého a nesobeckého ducha slovanského«, příliš mnoho přímočaré dedukce z formulek namnoze aprioristických, než aby se mohly osvědčit v praktické politice. Dr. Koneczny popírá vlastně, že by byl Palacký vůbec vytvořil nějakého programu. Program je mu vytčením p r o s t ř e d k ů k dosažení cíle: A táže se: zabýval se tím kdy Palacký? Článek končí: Palacký byl velkým charakterem, patriotou — pracovníkem, historikem a politikem a k t u a l n ý m, dovedoucím využitkovat okamžité situace; politického p r o g r a m u však po sobě nezůstavil. Zůstala po něm toliko doktrina, ideologické rozumování a nic více. Dnešní česká politika musí postupovat bez Palackého. Postřehnou-li toho Čechové, bude jim ulehčeno zbavit se toho, co brání jich plnému se uplatnění politickému: metody deduktivní v životě veřejném.

Politika slovenská ujasňuje si konečně své stanovisko vůči situaci v Uhrách. Dlouho byla v ní téměř úplně bezradnou. Věřila Khuenovi a jeho slibům a chovala se k oposici Justhově velice upiatě. Teprvé vývoj událostí ji přesvědčil, že není možno spoléhat ani na Khuena ani na Lukácse. Slováci si dnes uvědomují, že Justh chce opravdu demokratickou volební opravu, i když při tom nezapírá své maďarství, a že bylo chybou se úplně separovat a jeho vůbec nepodporovat, že »ak jsme v politike demokratizmu a volebnej opravy trocha postúpili, môžeme to ďakovať jedine neústupnosti Justhovej.« Proto definuje Slovenský Denník nynější politické stanovisko slovenské následovně: »Nechceme byt izolovaní a osihotení, ako sme boli po celé desaťročia, c h c e m e n a p o m á h a ť k o h o k o ľ v e k, k d o b o j u j e z a s t a t o č n ú v o l e b n ú o p r a v u, bez ohľadu na to, či to volebné právo budúcne bude »úplne« alebo len »čiastočne« všeobecné, lebo nie od nás bude závisieť, akého kusa chleba sa nám pri lámaní dostane. Najmúdrejšiu politiku budeme robiť vtedy, keď demokraticky smýšľajúci ľudia — bez rozdielu národnosti — uvidia, že Slováci stoja ako jeden muž v boji za všeobecné, rovné, tajné hlasovacie právo. Naša politika nech je poctivá, rozumná a radikálno-demokratická.«

*

Populární literatura z oboru výchovy a lidového vzdělání.

Ve sbírce přednášek a rozprav z oboru výchovy a lidového vzdělání, vydávané Dědictvím Komenského a pořádané Jos. Černým, vyšly sv. 14.—17. Frant. Náprstek napsal tu svazeček D í t ě a j e h o s v ě t (str. 36, za 70 h), jehož větší oddíl má předmětem společenský život a jeho rozvoj, menší pak přírodu dětské bytosti, v níž autor vidí optimisticky jen ty dobré stránky. První oddíl poučuje dobře o významu rodiny a dítěte. Ant. Munzar napsal úvahu V ý c h o v a s i l n é v ů l e, výchova ku práci a sebedomitosti (str. 22, za 48 h), budící zájem pro výchovu k jednání, činu, práci, Vladimír Švácha odpovídá vhodně na otázku »P r o č c v i č í m e?« (str. 16, za 40 h), vypočítávaje všechny blahodárné účinky tělocviku, jak fysické, tak mravní, Ladislav Fediuk ve svazečku P é č e o s l a b o m y s l n é (str. 32, za 60 h) podává přátelům slabých v lidské společnosti poučující přehled všech otázek, týkajících se péče o slabo-

myslné, používaje k tomu látky přednesené na I. českém sjezdu pro péči o slabomyslné a o školství pomocné. Svazečky tyto jsou vhodnou pomůckou pro lidové přednášky i spolehlivou součástí lidovýchovné literatury, kterou lze vhodně doplňovati poučení rodičů o otázkách výchovy. *fš.*

*

Úvaha Dra A. Frinty »Poslední boj o rukopisy« bude ukončena až po prázdninách, asi v měsíci září nebo říjnu. Kapitoly uveřejněné v č. 42.—43. byly nedorozuměním tiskárny otištěny dříve než autor vrátil korekturu a proto uvádíme dodatečně na tomto místě některé opravy a doplňky: na str. 713 v odstavci II., řádka 9. a 10. od konce má státi: (Jirečkova Anthologie nahrazena Pelikánovým Výborem z literatury české doby staré.).

Na téže str. (713) v III. odstavci vlož poznámku o prof. O. V. Seykorovi-Kosteleckém (spíše snad lepším humoristovi než linguistovi), jenž vydal již 1893, ale bez valného ohlasu, spis Na obranu RK (České intelligenci na uváženou). — Gebauerova odpověď Flajšhansovi vyšla v Listech filol. (a pak jako otisk) s názvem: O nové obraně padělaného RK.

Na str. 714 pod čárou v pozn. 1. míní se stav osob professorstva českého ve škol. r. 1911—12.

Na str. 715 v odst. VI., sloupec 2., řádka 24. shora rozuměj, že bulharské padělky vydávány (bona fide) Verkovićem s názvem Veda slovena (Slovanské Vedy, 2 díly r. 1874 a 1881).

POLITICKÁ KRONIKA.

14. července došly zprávy o bojích monarchistů s republikány v Portugalsku.

16. července zřízeno ministerstvo pro obchod a živnosti v Turecku.

17. července podal turecký kabinet demissi.

17. července se ohlašuje, že opposiční poslanci uherští budou stíhati hr. Tiszu trestně pro jich vylučování z parlamentu.

18. července se sděluje, že čekací lhůta pro zřízení rusínské university stanovena jest na šest roků.

18. července podnikli Italové nový útok na Dardanelly.

19. července převzal Tewfik paša sestavení nového tureckého kabinetu.

Listárna redakce. Z nedostatku místa byli jsme nuceni odložiti: Pokračování článku Dra Kubce: O slovanském studentstvu na vys. školách rakouských, článek R. Mallana: Vzkříšení vitalismu a metafysiky, stať o úpravě učitelských platů, dokončení článku o Rimského-Korsakova Sněgoročce a článek Marsův: Čína. — K dotazu p. D. K. sdělujeme, že red. Dr. Gallas vrátí se z dovolené dne 29. července. *J. V.*

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 2. SRPNA 1912. ČÍSLO 45.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

POLITIKA

MARS:

ČÍNA.

Hledíme-li nyní zpět na drama, jež se před 10 měsíci počalo odehrávat v Nebeské říši a jehož konce dosud nelze předvídati, nemůžeme se ubránit pocitu, že celý průběh revoluce, reformy a změny, jež se udály, že všechno to nové, co bylo pozdraveno jako počátek moderního pokroku v ohromné říši, je velmi málo definitivní a logické. Čína je dnes republikou; dynastie Mandžu, jež vládla od polovice 17. století, poděkovala se přijavši toliko jistou suverenitu náboženskou. Říše má dnes relativní klid; obyvatelstvo je prý spokojeno s novou vládou a novým systémem. Ale přece nemožno věřit, že by tisíceletá kultura, třeba v ní nebylo jednotící myšlenky, dala se nahraditi přes noc novou kulturou, nehomogenně vštěpovanou na starý kmen; ba že by vůbec byla v revoluční Číně taková nová osvěta, jež by dovedla vyhověti na ráz nespokojenému obyvatelstvu. Čínská revoluce a její okamžitý úspěch jsou fakta; čínská republika je velikým otazníkem budoucnosti. Je čínská kultura přístupna vůbec myšlence republiky? Tato otázka nadhazuje se především a není na škodu aspoň povrchně na ni odpověděti.

Čína není jednotnou říší, poněvadž není jednotným celkem ani národnostně, ani politicky. Dynastie Mandžu, která dovedla za 250 let jaks taks zcentralisovat nejrůznorodější krajiny a obyvatele, nedovedla nikdy vytvořit jednotného vědomí národního. Lze celkem rozeznávat tři typy čínského obyvatelstva: 1. Jihočínský, typ probudilého občana přišedšího ve styk s Evropou a Amerikou, přístupného novým myšlenkám a sklonného k revolucím; 2. severočínský, spíše konservativní, více méně nehybný, selský a 3. horský typ od řeky Jangtse. Mezi Seveřany a Jihočíňany odjakživa byl antagonismus jevící se skoro všude na světě mezi severem a jihem; jih partikularistický, nesnášelivý, hotový každé chvíle vzepříti se konservativnějšímu a pořádku milovnému severu, byl hlavní závadou při centralisaci země. Peking, sídlo dynastie a vlády, byl příliš vzdálen Jün-nanu, Vučeu a Kantonu, odkud se odjakživa připravovaly revoluce, které nikdy v Číně nebyly zvláštností. Guvernéři jižních provincií dovedli si zachovati vždy jistý stupeň samostatnosti a neodvislosti na centrální vládě; za dob míru bývalo to ke prospěchu, v okamžiku vzpoury často ke škodě říše. Mezi Číňany a Mandžu vyvinula se nenávist jako mezi potlačovanými a potlačovateli; nadto celé kultuře čínské zůstali Mandžuové cizí jsouce stále jen vojíny, ne literáty.

A Čína — to dlužno míti stále na paměti, když posuzujeme kterékoli události v Číně — Čína jest jediná říše, jež jest ovládána literáty, neboť úředník, mandarin a literát js u v Číně synonyma. Tedy proti panství ducha nebo lépe učenců, graduovaných, panství vojáků, uchvatitelů moci — to je staletý rozpor mezi nynější dynastií a jejím úřednictvem. Mandžuové nemohli se udržet převahou silné kultury; přes to, že dle staré tradice všecka význačná místa byla obsazována vždy Mandžuy (a ani sňatky mezi nimi a Číňany nebyly dovoleny), nedalo se zabránit, aby mnohých místokrálovství, mnohých místodržitelství nedostalo se schopnějším Číňanům, intelligentnějším a taktnějším, jejichž životním úkolem byla kariéra úřednická, jako u každého čínského vzdělance. A ovšem na místech podřízených převládalo úřednictvo čínské daleko nad mandžuským. V této nesrovnalosti mezi mocí a vzděláním, mezi hrubou silou a klassickou kulturou je tedy jedna z příčin, proč se zdařila nynější revoluce, zejména když mandžuská dynastie, v jejíž čele po 50 let stály skoro stále ženy, leckdy silné, ale časem zlotřilé, nedovedla ukázati ani mravní ani hmotné energie proti rostoucí nespokojenosti intelligence, t. j. úřednictva.

Čínská kultura, tak velice různá od naší přírodovědecké kultury posledních desetiletí, je podstatně náboženská, a to, jde-li o vládnoucí, t. j. úřednickoliterární třídy, konfucionistická. Konfucionismus je nauka o panství autority

předků, autority v rodině, společnosti, ve státě. Vladař a císař je v podstatě otcem svého lidu, a jako on vyžaduje poslušnosti; poslušnost pak k předkům jest neomezená. Vladař je potomkem nebes, t. j. onoho neurčitého pojmu, jenž asi vyjadřuje totéž co náš pojem nejvyšší bytosti, Boha. Na pojmu poslušnosti, poddanosti nebeské autoritě je založena všecka čínská filosofie o státě; vláda nemá jiného smyslu než ztělesňovat princip nebeské autority, a to princip mravní. Odtud si vysvětlíme, že všecky edikty císařů i místodržitelů jsou obsahem i formou vlastně morálními příkazy; dobře vládnouti = plniti morální příkazy nebes. Neplní-li vladař poslání nebeského, je nebesy trestán, t. j. nebesa sesílají na národ pohromy, války, revoluce. A tak i poslední revoluce, jež ovšem vznikla docela jinak, byla a jest namnoze vykládána jako trest nebes za špatnou vládu mandžuské dynastie. Ale ovšem tím není řečeno, že by čínští vzdělanci — míním klassicky vzdělaní literáti, ne oni, kteří papouškují »demokratické« myšlenky, přivezené z Japonska nebo Ameriky — byli srozuměni se vším, čím revoluce nahradila starý režim a čím chce nahradit starou kulturu, t. j. jistým ekonomicko-materialistickým názorem na svět proti starému morálnímu. Rozdíl mezi světovým názorem naším a čínským je tak veliký, že z okamžitého úspěchu revoluce a několika evropských institucí vštípených tělu čínskému nelze dosud soudit na to, že by starý d u c h čínský se byl obratem změnil a že by republika byla organickým zjevem na starém trupu autoritativního státu.

Než přejdu k tomu, vysvětlit počátky a průběh revoluce a zařízení nové republiky, ukážu na to, kterak podobná revoluce, taipinská, před 50 lety ztroskotala. Revoluce taipingů (t. j. přívrženců myšlenky velikého míru) vznikla r. 1850 rovněž proti mandžuské dynastii a měla duchovně obrodit Čínu přijetím některých myšlenek křesťanských (křest; božství Ježíšovo položeno na roveň božství Hung-sju-cjuna, proroka taipinského) a morálně-sociálních (abstinence od alkoholu, nikotinu, opia a kommunismus majetkový). Také ona vznikla na jihu v provincii Kvangsi a také její přívrženci ostříhávali si copy, symboly to otroctví mandžuské vládě. I tehdy padla mnohá města jako Vučang, Hankon, Nanking, kde zřízena nová vláda s Hung-sju-cjunem v čele (Pienvang = král nebes). Ale hlavní město a přístavy otevřené Evropanům (Kanton a Šanghaj) udržely se v moci císařských a evropské vlády, t. j. tehdy hlavně anglická a francouzská, kde katoličtí misionáři se postavili proti revoluci, podporovaly dynastii přes to, že anglické veřejné mínění bylo na straně revolucionářů.[1]) Pomocí anglického vojska (maj. Gordon) přemohl konečně Li-Hung-Čang r. 1863 odpor v Sučeu, dal pak povraždit taipinské generály a konečně dobyl Nankingu. Tehdy dynastie projevila více energie než nyní a revoluce, která počavši nábožensky zvrhla se brzy v politický odpor proti nenáviděným cizincům na trůně, ztroskotala na konec zase na rozporu mezi jihem a severem, jenž nechtěl přijmouti revolučních myšlenek.

Revoluce dnešní — nebo lépe řečeno včerejší — nevznikla z idei náboženských, nýbrž hospodářsko-politických. Ceng-Kuo-Fan, jemuž po potlačení revoluce taipinské svěřena reorganisace říše, nadělal provincií s místodržiteli, jimž dána rozsáhlá pravomoc, aby mohli upokojit místní potřeby obyvatelstva. Tato decentralisace, třebas narychlo pomohla říši ke klidu, ukázala se nebezpečnou později; za války s Japonskem r. 1895 selhala správa čínská nadobro a vojsko vydané v pravomoc jednotlivých guvernérů nebylo ani stejnorodé ani schopné utkati se s vycvičenými odpůrci. Po válce vznikla opět nespokojenost mladších úředníků s neschopným cung-li-jamenem (vládou) a když císařovna vdova Cuh-si přišedši na stopu spiknutí dala je krvavě potlačit, utekli se nespokojenci do Japonska a Spojených Států. Proti modernismu odkájenému ideami evropskými nastolen régime reakce; nacionalismus, ba chauvinismus byl podporován a se strany dvora ukazováno na Evropany jako na příčinu všeho zla. Výsledek byly boxerské bouře, jež selhaly, neboť evropské zbraně se osvědčily silnějšími než nenávist Číňanů k evropským zřízením. A tak vláda pomalu počala obracet. Říše měla být aspoň na polovic evropeisována a západní kultura získána především školami. Ovšem počalo se od konce; zakládány vysoké školy, ale lid ponechán v nevědomosti. Císařovna zemřela, Juan-šikaj sesazen, nebylo autority, nebylo rady. Tři měsíce před smrtí (28. srpna 1908) vydala císařovna edikt, jímž slibuje zavedení parlamentu v době 9 let a touží do zabedněnosti a nedbalosti úředníků a netečnosti lidu, jenž se nestará o politické otázky. A přece mladší úřednictvo žádalo reforem; finanční a školské fiasko nemohlo být koncem obrodné činnosti, třebas nevhodně zahájené.

Volání po parlamentu a zodpovědné vládě bylo stále silnější; r. 1909 zahájeny p r o v i n c i á l n í s n ě m y a r. 1910 zřízen ř í š s k ý v ý b o r, obé jako předchůdci parlamentarismu, ale toliko jako sbory poradní, jejichž usnesení musila teprve dostati sankci státní rady (= výkonný orgán císařův) a vládního výboru. Obě instituce nabyly značného vlivu i proti vůli guvernérů a centrálních úřadů. Provinciální sněmy spojily se v ligu za vedení pokrokových mandarinů a říšský výbor konečně 4. října 1910 donutil vládu vy-

[1]) Mínění, že Anglie stála při officielní vládě proto, že revolucionáři zakazovali prodej opia, je nesprávné, neboť i vláda mandžuská bojovala stejně proti dovozu opia.

dati nový edikt, kde slíbena ústava do r. 1913. V lednu 1911 žádá říšský výbor o dosazení zodpovědného ministerstva, jež konečně v květnu téhož roku jmenováno s předsedou princem Cingem v čele; vedle toho utvořena po vzoru japonské »rady starších« t. zv. tajná rada z bývalých ministrů a princů císařské dynastie. Hlavní potíže jako obyčejně byly finanční. Po r. 1895 byla vláda nucena udělit Evropanům a Japoncům značné koncesse, zejména na stavbu dráhy, jež většinou finančně pro Číňany dopadly špatně; evropští spekulanti je prostě okradli. Guvernéři provincií hleděli přivésti do země cizí společnosti, aby z nich mohli těžiti; ústřední vláda naopak snažila se všecky dráhy dostati do svých rukou, by jich užila k sesílení centralisace. Rozpor mezi oběma přiostřoval se revolučně. V provincii Sečuanu měla být postavena dráha Hang-Kou-Čeng-tu, na niž sebráno s dovolením místních úřadů asi 15 milionů taelů, z nichž asi jedna třetina se ihned ztratila. Vláda 9. května 1911 vydala tudíž edikt, jímž se dráha sestátňuje a peníze vracejí subskribentům. To byl povel k propuknutí vzpoury. V Čeng-tu prohlásila správa dráhy, že, nebude-li vydána dráha zpět lidu, vybéře sama daně státní a postaví své vojsko. Na to vláda odpověděla 12. září 1911 ediktem, jímž se provincie Sečuan prohlašuje za vzbouřenu a gen. guvernér Čane-feng dostává rozkaz, zakročiti vší mocí proti rebelům. To je počátek boje mezi vládou a nespokojeným úřednictvem (nelze dobře říci lidem), v němž pak vláda kráčí od porážky k porážce.

(Dokončení.)

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 31. července 1912.

Přes to, že jednání o českoněmeckou dohodu bylo přes prázdniny odloženo, udržuje se ve zdejších kruzích vládních mínění, že po prázdninách bude s neumenšenou horlivostí ve vyrovnávací práci pokračováno, a že práce ta nebude marna. Není o tom sporu, že je na německé i na naší straně mnoho dobré vůle a snahy pro mír, a že by dotčený optimistický názor mohl býti tudíž pokládán za oprávněný, kdyby nebylo příkře působících příhod a událostí, kteréž všeliké příznivé výhledy kalí.

Chebské obecní zastupitelstvo v projevu řízeném místodržiteli království českého prohlásilo, že lid chebský i na dále říši rakouské nic nechce dlužen zůstati, že k ní chce plnit povinnosti, ale že žádá naprosté respektování svých národnostních, výlučných nároků z titulu své státoprávně zaručené neodvislosti od království českého, že žádá pro sebe ještě více národnostních práv než žádají Litoměřice a Liberec, slovem, že chce, aby s Chebskem bylo nakládáno jako »německou říšskou zemí«.

Může se ovšem říci, že se z takových projevů nestřílí, že nezůstavují stopy po sobě, může se také na projev města Chebu odpověděti, že státoprávní postavení Chebu po všechen čas státoprávního boje bylo uznáváno, že bylo i naším drem Riegrem uznáváno právo Chebska na samosprávu, ale že právo jazyka českého v Chebsku je právě tak staré, ano mnohem, mnohem starší než právo Chebska na samosprávu. Ale ani opomíjením, ani věcným vyvracením se takový krok neodstraní, za to však jako projev radikalismu německého vyvolává přirozeně odezvu radikalismu českého, a několik týdnů radikální agitace prázdninové snadno může pokaziti výsledky intensivní práce pro velký kompromis vykonané za mnohé dlouhé měsíce.

Ale ještě mnohem nebezpečnějším pro dílo národnostní dohody jest to, co v těchto dnech spácháno bylo státním orgánem, vídeňským policejním ředitelstvím.

Dne 27. července zakázalo vídeňské policejní ředitelství »z ohledu na veřejný pořádek« veřejné cvičení českých dělnických tělocvičných jednot, jež se mělo konati v neděli dne 28. července na odlehlé, od všeliké frekvence vzdálené louce za Floridsdorfem. Nikde nebylo ani slechu po nějakém odporu německého obyvatelstva proti českým tělocvičným jednotám dělnickým, ani proti jejich cvičení veřejnému, ale vídeňskému policejnímu ředitelstvu stačilo upozornění několika nacionálních štváčů z kruhů obecních starších k zákazu nevinného českého cvičení.

Orgán československé sociálně demokratické strany dělnické, »Dělnické Listy«, zjistil zcela určitě, že několik obecních starších přišlo na policejní ředitelství a žádalo o zakázání slavnosti českých jednot. »Po událostech při sokolském sletu v Praze jest prý veřejné cvičení české ve Vídni neslýchanou provokací německé Vídně a nezůstalo by v neděli bez odezvy!« Před tímto fanatismem sprosté národnostní zášti kapitulovalo policejní ředitelství vídeňské a správa klášterního panství v Klosterneuburgu ovšem také se lekla hrozby, že dojde k demonstracím a pořadatelům cvičení odřekla, po intervenci vídeňské radnice, povolené již použití lučiny...

Německá veřejnost na zákazech těch viny nemá, z lidu německého se neozval jediný hlas proti českému cvičení, za rozrpčení, jež zákazem bylo způsobeno, je zodpovědna vídeňská radnice a ne méně policejní ředitelství.

Co se stalo proti veřejnému pořádku, když letos v červnu a v létě minulého roku konána byla velká župní cvičení Sokolů v Brigitenavě a ve Favoritech, proti kterým c. k. policie nehnula ani brvou? Nuže, proč teď zakázána byla slavnost na opuštěném vzdáleném místě na periferii města?

Máme za to, že takovým kapitulováním c. k. úřadů před německo-nacionálním výstřednictvím, takovým jednáním proti právům ústavou zaručeným se po čertech málo prospívá poctivé snaze obou národních kmenů po sjednání dohody v Čechách.

BESEDA

DOPISY FARSKÉ KUCHAŘKY.

Slova »farská kuchařka« vzbuzují smíšené představy. Na chvíli se vynoří dráždivý dojem zapovězeného ovoce, zosobněného hříchu mravokárcova, tajného svědectví o vítězství přírody nad slibem odříkání — aby vystřídán byl svým rubem: představou ženského draka, mrzutého, panovačného, vypočítavého, kořistícího z mužovy slabosti a z nemožnosti, aby odčiněno bylo, co se stalo, co pro celý život spoutalo ubohého vítěze jediné nicotné chvíle. Nelze se ani diviti

generalisujícímu soudu, který odsuzuje souložnice — nelegitimní ženy, oddané mužům, jimž zákon odňal právo, býti manžely a otci. Ale jako žádný všeobecný soud nad celou třídou lidí — tak ani tento není spravedlivý. Vždyť i farské kuchařky jsou ženy, i ony vrhají stín nebo záři na cestu mužů, jimž se oddaly. A kdo chce a dovede viděti v každém lidském individuu především člověka, nesmí se zaraziti před prahem kasty.

Tato úvaha přemohla ve mně přirozenou nechuť a dal jsem se do čtení knihy, nesoucí velmi nelákavý nadpis »Tragedie katolického faráře dle dopisů farské kuchařky«.[1]) O vážné tendenci spisu přesvědčuje čtenáře krátká úvodní studie autorova o psychologii, o mravních i společenských poměrech farských žen, které jsou služkami i paními ve svých domácnostech, či které spíše nejsou ani služkami ani paními — jen čímsi uprostřed. Jsou prostě tím, čím se samy učinily, užívajíce svých prostředků tělesných i duševních a okolností, které spřádá kolem nich nahodilá hra osudu.

Klerikální gladiátor, snižující náboženství na prostředek zápasu o politickou moc — samovládce, který lže pokoru a lásku — boháč, který lže následování Krista — utlačovatel duší, který lže touhu, rozvíti a ku spáse vésti duše lidí — tito všichni, kterými se hemží organismus církve, olupují kastu kněží o zbytky sympatií, o záchvěvy lidského soucitu. Ale myslícího člověka není důstojno, aby se dal unášeti záští. I když jest prokázáno, že ta či ona skupina lidí jest naskrze prosáklá farizejstvím a nízkostí, že většinou pozbyla způsobilosti styděti se za užívání zákeřných a nečistých zbraní v zápase — neplatí to o všech členech skupiny.

I pod rouchem odpuzujícím mohou bíti lidská srdce, rozervaná bolestí a zoufalstvím. Nesou břímě úřadu, který nenávidí. Neprchají, protože nemohou zmoci pudu sebezachování — bojí se bídy a hladu, který na ně snad číhá za prahem kasty. Takoví lidé žijí v nejrůznějších třídách a povoláních, ale přemnozí z nich nalézají útěchu v lásce ženy, v péči o vlastní rodinu. Hůře je celibátnímu knězi, který není spokojen v povolání a pociťuje jako tvrdé jho svoji nucenou osamělost.

Jen v případech nejřidčích a výjimečných jest mu žena — farská kuchařka — oporou a náhradou za vše. Daleko více je těch, kterým je žena zlobohem, zmarem života, nesnesitelným břemenem, které vlekou jako trest za to, že na se vzali nelidskou povinnost a přece byli a zůstali lidmi. Osud farské kuchařky: diffamace, nejistota budoucnosti, strach před mateřstvím, které tu není radostí a čestným splněním životního úkolu, nýbrž hanbou a hříšným tajemstvím, starost o děti, kterým není dopřáno vyrůsti v péči rodičů — tento osud jest příliš trudný, než aby byl snadno volen inteligentní, řádnou ženou. Proto tak málo výjimek, tak mnoho prostřednosti, zloby i nízkosti.

Ale vinu zde nenesou ti, kdo ve zlu žijí, nýbrž spíše ti, kdo vytvořili a praktikují středověké šílenství celibátní. To jest výslední dojem úvodních kapitol autorových. Škoda, že vylíčení života Františky Kreuzmannové a její dopisy neodpovídají těmto myšlenkám. Jest v nich naopak podán obraz lživé ctnosti a farizejství, provedena žalostná negace lidské krásy poměru mezi mužem a ženou.

Věnovala život Dru Kirchbauerovi, knězi-mysliteli. Byla mu oddána celou duší, trpěla s ním, byla mu útěchou a strážcem v těžkých zápasech a krisích. Byla mu rovna duchem, žena inteligentní, bystrá, energická. Ale z jejích dopisů dovídáme se všechno možné a nemožné o knězích, církevních poměrech, intrikách, bojích, o despotismu, pomluvě, korrupci tisku, o všech zbraních, kterými se církev brání proti těm, kdož myslí — jen o tom se nedovídáme ničeho, co souvisí s lidskou bytostí, s radostí a utrpením lidského srdce.

Vdova, plná života, obstarává domácnost svému — strýci — Kirchbauerovi. Celá desítiletí spolu žijí dvě silné individuality lidské, ale jen jako schemata, jako prázdné kostry bez krve a masa. Uvažují spolu o reformě a budoucnosti církve, ale nevzpomenou na to, že jsou lidmi, že žijí, že jsou na světě věci, které jsou muži a ženě bližší, než abstraktní láska k církevnímu organismu — krutému, nepřátelskému, drtícímu. Snad byla Františka Kreuzmannová sama prosáklá licoměrnou ctností, snad sdělila svojí přítelkyni nejintimnější příběhy ze života jiných lidí, ale zatajila to, co jí samé bylo nejbližší. Snad provedl autor sám kastraci dopisů po způsobu ubohých upravovatelů spisů pro mládež. Nevím.

Ale jisto jest, že v tomto směru zeje v listech publikovaných prázdnota, že tu jest líčen život individuí bezpohlavních, umrtvených marnou moudrostí, oloupených o to, co život činí životem, hodným, aby byl prožit. Několik málo zmínek ukazuje lidská hnutí v srdcích této podivné dvojice — ale ostatek prozrazuje tolik zájmu o cizí a tak málo porozumění pro vlastní život, že výslední dojem nemůže býti jiný, než dojem lži a nepravé, nesmyslné ctnosti. Protestují proti celibátu, chápou jeho nemožnost a nepřirozenost — sami však dokazují životem, že jest velmi možný, jednoduchý i pěkný, a to i při lidech tak mocného citu a vřelého temperamentu, jakými jsou oni dva. Neodbytně vtírá se na mysl modlitba farizeova: »Děkuji Ti, Bože, že nejsem jako ti ostatní, nespravedliví, dráči, cizoložníci nebo i jako tento publikán.«

[1]) Napsal Karel Sauvain, přeložil Čeněk Kalandra, nakl. Dr. Ant. Hajn. 1912.

Neméně plochý jest výsledek tam, kde dopisy uvažují o reformě katolicismu. Jsou tu zmateny dva disparátní pojmy: reforma církve a smíření katolických nauk s novodobými výsledky práce vědecké. Reforma není nemožna. Možno zajisté odstraniti celibát i jezovitství z kazatelen a zpovědnic, možno seslabiti papežský absolutismus pozvednutím sněmů církevních na sbory konstituční atd. Ale smír s vědou? Autor myšlenek, jež vyslovuje Františka Kreuzmannová v dopisech, nepozastavil se tuším nad otázkou, co vše by musil dnešní katolicismus vypustiti ze svého učení, aby se smír stal možným — či lépe řečeno, co by z katolických nauk zbylo, kdyby vše bylo opuštěno, čeho nelze srovnati s vědeckým myšlením.

Snad nedomyslil učený farář těchto konců. Byl-li si však vědom dosahu problému, pak nemá práva naříkati na tragický konec svých bojů. Kdo chce upřímně srovnati církevní učení s vědou, útočí na existenci církve, otřásá jejími základy a nemůže čekati, než odpor živelný proti svojí snaze. Zde nelze viniti zlé lidi, nepřístupné hierarchy, neomylné papeže a papežence. Vina spočívá v problému samém. Buď víra, nebo věda — ale nikdy obojí. Dokonalým knězem a vychovatelem duší může býti ten, kdo nalezne a vytěží mystickou poesii a tendenci ku mravní čistotě, která se tají v každém ideovém celku náboženském a tudíž i v křesťanství v dnešních formách. Kdo však chce stůj co stůj hledati v naukách víry positivní, dokazatelnou pravdu vědeckou, nabírá nádheru mořských vln do koše.

O této stránce věci nedovíte se z »dopisů farské kuchařky« ničeho. Naopak: zprotiví se vám společnost vědeckých kněží, v jejichž ústech slovo věda zní jako ubohý blud, jako životní lež, která snad jednotlivci stačí k tomu, aby si vážil vlastního snažení a věřil ve svoji důležitost pro osudy organismu, k němuž jej osud připoutal — která však budí nejvýše politování v těch, kdo vidí její prázdnotu a marnost.

A tak zbývá z dopisů vlastně jen jediný plodný výsledek: pohled do zákulisí života kněží, pohled krutý, zarmucující, budící odpor proti vládnoucím a soucit s ovládanými. Jak málo je tu cti, charakteru, lidské důstojnosti, jak mnoho podlého šplhání, slídění, pomluv, pokrytectví a nízkosti. Je to obraz vnitřního rozkladu organismu, který dožil. Věříme do slova výkřiku farské kuchařky, která při pohledu na život, strávený mezi kněžími, volá: »Kdybych měla dvanácte synů — ani jediný nesměl by se státi knězem.« Je to výkřik ženy, jež nesměla býti matkou, jež konečně chápe, jak marně trpěla a žila.

Penthos.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Doc. dr. FRANT. HODÁČ:

O ZEMSKÉ FINANCE.

(Poznámky k návrhům stálé finanční komise sněmu království českého.)

I. Úvodní poznámka.

Číslice nám podávají vnější obraz o tom, jak došlo k dnešní krisi zemských financí. Praví nám, že potřeba v zemských rozpočtech stoupá nejen rychleji než úhrada, nýbrž také mnohem rychleji než potřeba ve státních rozpočtech předlitavských. Vládní publikace o zemských financích počítala, že vydání v zemských rozpočtech všech království a zemí se 14·8 mil. K v roce 1862 stoupla na 91·2 mil. K v roce 1891 a na 279·5 mil. K, rozpočtených na r. 1905. Tam se však stoupání potřeby nezastavilo. Posl. Steinwender vypočítal ve zprávě, podané ve finančním výboru poslanecké sněmovny subkomitétu pro finanční plán a úděly, že od r. 1905 do r. 1912 potřeba království a zemí stoupla opět o 119 milionů K, tedy o 42 procent, při čemž hlavní podíl na stoupání mají náklady na vyučovací účely.

Úhrada ovšem nestoupá stejně s potřebou, a tak došlo k tomu, že z rozpočtů, v královstvích a zemích na r. 1912 předložených, jen rozpočty čtyř zemí (Dolních a Horních Rakous, Dalmacie a Vorarlberku) nekončily schodkem vůbec (dle tabulky, sdělené drem Rašínem v Nár. Listech 7. dubna t. r.), a jen rozpočet tyrolský končil (dle Steinwendrových údajů) pouze schodkem v mimořádném hospodaření, tedy schodkem s finančněpolitického hlediska nezávadným. Rozpočty ostatních zemí jsou vesměs pasivní; celkový obnos těchto schodků činí 85 mil. K, po vyloučení schodků v mimořádném hospodaření okrouhle 60 mil. K. Zadlužení zemí jest při tom v poměru k celé potřebě velmi značno; na r. 1912 jest na úrokování a umořování dluhů rozpočteno v milionech korun v Čechách 9·8, na Moravě 7·3 (v Dol. Rakousích 3·5, Horních Rakousích 1·1, Štyrsku 1·5, Kraňsku 1·2, Haliči 3·9, Bukovině 1·7, v ostatních zemích méně než 1 mil. K), při celkové potřebě v Čechách 96 mil. K, na Moravě 55·8 mil. K. Tedy náklad na úrokování a umořování činí v Čechách přes 10, na Moravě přes 13 procent celé potřeby! Celkem v Čechách stav založených dluhů koncem r. 1911 činil 139·4 mil. korun, stav nezaložených dluhů koncem r. 1912 bude činiti 90 mil. K; na Moravě koncem r. 1911 stav dluhů byl okrouhle 129 mil. K.

Příčiny tohoto stavu jsou však jen z menší části rázu hospodářského a sociálního. Kdyby všecky sanační návrhy stálé finanční komise českého sněmu, jež vylíčíme, byly provedeny, zbude po řád-

ném zvýšení učitelských platů v českém rozpočtu schodek, kdežto rozpočet Dalmacie jest aktivní; a přece není pochyby, že hospodářské reservy v Čechách jsou nepoměrně větší. Potřeba 96 mil. K vůbec by se neměla pokládati pro Čechy za tak velkou; rozpočty jednotlivých velkoměst se jí vyrovnají, ba přesahují tuto potřebu sedmimillionového království. Jen pokleslé vědomí o významu a dosahu zemské autonomie se jí hrozí; správa záležitostí, pro něž autonomie, to jest svézákonnost českého království, jest příslušna, by vyžadovala nákladů mnohem větších. Ale možnost úhrady pro ně se pohybuje vždy ještě v mezích, jež plynou z povahy zemského zřízení z r. 1861, kdežto obory, pro něž jest příslušno zemské zákonodárství, jsou dány hlavně §§ 11. a 12. státního základního zákona o říšském zastupitelstvu. Zákonodárná moc o zdravotnictví (mimo zákony o medicinálních věcech a epidemiích), o školství (mimo zásady vyučování na obecných školách, gymnasia a university), o záležitostech obecních (mimo domovské právo, policii o cizincích a péči o průvodní listy) mimo jiné jest vyhrazena zemským sněmům. Tato zákonodárná moc jest státním znakem, třeba zatemněným nutností sankce za spolupodpisu ministra zodpovědného nikoli sněmu, nýbrž říšské radě.

Chtějí-li však země udržeti a posíliti samostatnost, která jim na tomto základu ještě zbyla, nesmějí vzdávati se správy oborů, v nichž jim tato zákonodárná moc náleží. Jejich správní činnost tu sice není vlastní výkonnou mocí; jest dle panujícího theoretického názoru podílem na výkonné moci ve státě, činností samosprávní, podrobenou jurisdikci správňího soudního dvoru, po případě říšského soudu předlitavského. Přece však v oborech, vyhrazených zem. zákonodárství, má zcela jinou povahu než na př. v záležitostech vojenských, postrkových a pod., na jejichž náklad země rovněž přispívá. Jest to činnost svazků »s elementy státnosti« (Hoetzel), státních zlomků (Ulbrich,) jichž postavení ve skutečnosti jest proto i v tomto směru zcela jiné než pouhých útvarů samosprávních. Tato činnost může býti východiskem vlastní výkonné moci zemí, které přece chceme dojíti. Že jest účinným prostředkem k posilování zemské autonomie, lze poznati na př. z loňské knihy spisovatele s vyhraněnou centralistickou tendencí, professora Ferdinanda Schmida (Finanzreform in Oesterreich); právě vzrůst správní činnosti zemské jest předmětem nejostřejších jeho útoků, jako byl již v ministerské anketě, kde Schmid učinil karakteristický výrok: »Země musí býti vyhladověny.«

Zemská zřízení z r. 1861 však měla na mysli úhradu nákladu na několik málo záležitostí, hlavně na zemědělství, proto také ponechala zemím možnost bez císařského schválení uložiti přirážky k přímým daním jen do výše — 10%. Vývoj od té doby šel tou cestou, že země byly vedle menších vlastních dávek odkázány nejprve na přirážky k státním daním, po té na úděly, jež oboje se nesnášejí s postavením zemí jako svazků povahy státní; tento vývoj byl jen jednou vážně přerušen, totiž zavedením pivní dávky, která jest jedinou pružnou a výnosnou zemskou daní. Poněvadž přirážek nelze zvyšovati do nekonečna, a poněvadž úděly ze státních daní se vůbec vymykají z příslušnosti zemských sněmů, lze dojíti nápravy jen při celkové reformě berní soustavy předlitavské. Boj o ni bude sveden také a hlavně na říšské radě, bude míti povahu význačně politickou a velký dosah ústavní; dostanou-li se naše země ve finanční odvislost od předlitavských financí, propadnou dříve či později neodvratně také úplné odvislosti státoprávní a politické. Jako příčiny dnešní krise zemských financí jsou v prvé řadě ústavního a politického rázu a teprve v druhé řadě hospodářského a sociálního, tak řešení této otázky bude také míti státoprávní i politický význam a dosah, jehož si mnozí nejsou neb aspoň po dvacet let nebyli dosti vědomi.

Co pro nejbližší čas v tomto směru se provádí či k provedení připravuje, nemůže proto míti než prozatímní ráz; sluší však i při tomto prozatímním rázu zkoumati, pokud se povaha navrhovaných opatření snáší s tendencí, kterou v této otázce zásadně dlužno sledovati a uplatňovati. S tohoto hlediska si všimneme výsledků práce stálé finanční komise českého sněmu, jež jsou shrnuty v její zprávě, zpracované a podané referentem komise drem Preissem; můžeme tak učiniti tím spíše, že zpráva komise jest do jisté míry rozborem celé otázky, rozborem, který jest proveden velmi důkladně a také v podrobnostech ovládán jednotným zásadním hlediskem.

(Pokračování.)

ŽENSKÁ OTÁZKA

ELIŠKA Z PURKYŇŮ:
VÝSTAVA »POLSKÁ ŽENA«.

(Dokončení.)

Největší část výstavy a také největší pozornost věnována oddělení školskému. Kromě Haliče nemá Velká Polska škol veřejných. V království, záboru ruském, založila Polská Matice školská s povolením vlády ruské na 1000 národních škol v r. 1905. Dva roky na to, 1907, školy tyto násilně vládou zavřeny. Nevíme, pokud a čím byl čin tento odůvodněn (prý byla ze škol těch vymýtěna ruština), konstatujeme pouze fakt. Vzdor úžasně ztíženým podmínkám a neuvěřitelným obtížím téměř na každé vsi zabývají se ženy šlechtické vyučováním dětí obyvatel, ve-

douce vlastním nákladem a vlastní pílí školy, ovšem ne řádně vybudované, spíše soukromému vyučování podobné. Nelekají se ani častého žalařování za tuto práci, z něhož vykupují se pokutami peněžními. Kromě takovéhoto vyučování dětí lidových vrstev zakládají a vydržují si Polky celou řadu škol středních: lyceí, škol hospodyňských, průmyslových, obchodních, ústavů učitelek. Zvláštní, u nás dosud neuvedené, jsou školy »slöjdu«, kde po vzoru švédském a dánském vyučuje se: výrobě ze dřeva, proutí, papíru, tkaní koberců, aplikaci sukna a dřeva atd., a škola pro tělesnou výchovu pí. Kuczalské ve Varšavě. Jinak ovšem školy z Haliče, hlavně průmyslové, vykazují překrásné práce ruční od šití skvostných, umělecky aranžovaných rob až po jemně provedené prádlo. Celkem vystavuje více jak 100 škol ukázky svých výsledků, zajímavé statistiky atd. — Škola mateřská, ač na základě froeblovském, vykazuje mnoho samostatné paedagogické vlohy polské učitelky. Neobyčejně pěknými jsou dřevěné hračky škol mateřských, kreslení a práce ruční. Návštěva škol lidových je 18% školou (u nás) povinných, analfabetů je 58%.

Celé pravé křídlo výstavních místností obecního domu zaujímá výtvarné umění a umělecký průmysl. Velká řada polských umělkyň vystavuje tu práce velmi vyspělé, často i vynikající, a mnohé z nich přijímány i do přísně vybíravého salonu pařížského. Zvláště plastika representuje velmi výhodně umělkyně polské. »Smutek« L. Drexlerówny, skupina »naslouchající«, působí dojmem zosobněného citu, jejž mají vyjádřiti. Tola Czertowiczowna, první sochařka polská, mysticky působící »modlitbou«, Irena Chmielowska, Gostynská i Malaczynská svými portréty a gypsy drobnějšími představují vážné umění.

Z malířek v jistém smyslu národní po sujetech volených jest Zofie Stankiewiczówna, jejíž kresby a malby »ze Staré Varšavy«, »můj rodný domek«, »podolská ves« a »podolská chatka« jsou neobyčejně delikátní a náladové. Zvláště malý obrázek »můj rodný domek« působí kouzlem nádherné přírody a pohádkové nálady. Více jak 50 malířek zaslalo své práce a na výběru vidno, že práce jen umělecky cenné byly k representaci polských malířek připuštěny.

V oddělení umění dekoračního vynikají nástěnné koberce překrásné stylisace — aplikace na sukně — pí. Richter-Janovské, z nichž břízy, páv a květy dosáhly vrcholků, jichž umění dekorační docíliti může lahodou svých barev a tvarů. Intarsie, vykládané předměty dřevem různých, zladěných odstínů barevných, jsou práce prvého řádu. Dekorační škola Dunin Chalus z Varšavy vystavuje návrhy a kresby svou originalitou velmi cenné.

Literární umění žen polských, s jmény Konopnické, Orzeszkové a Zapolské v čele, vykazuje bohaté práce z oboru románového, povídkového, básnického, žurnalistického, i z oboru věd medicinských, filosofických, přírodovědeckých, paedagogických, odborné spisy hospodyňské, hospodářské, hygienické a j. — Z četných žurnálů ženských nejpokrokovějším jest »Ster«, redigovaný pí. Reinschmidt-Kuczalskou, velmi pěkným »Blucz« pí. Seydlerové z Varšavy a j. — Literatura polská v pravdě pracemi žen se velmi obohacuje.

Povolání žen v Polsce rovnají se asi povoláním žen našich, vykazují však plus dentistek a lékárnic, jichž u nás dosud není. Spolky ženské pracují hlavně ve školství, ochraně dětí a mládeže, vzdělání lidu. Ve Varšavě jest pokrokový spolek pro zrovnoprávnění žen, ve Lvově Svaz spolků ženských. Ovšem, že obrovská část všech spolků i všech škol jest po našem smyslu klerikální. Klerikalismus a aristokratismus polského národa jistě by se nebyl tak dlouho a vítězně udržoval za jiných poměrů politických. V království znamená silné katolictví boj proti pravoslaví, stotožňovanému s Ruskem, v Poznani proti protestantismu německému. — Zmíniti se dlužno o »spolku mladých matek«, ve kterém scházejí se krátce provdané dámy, aby vzájemně a pomocí zkušených matek a hospodyň se radily o záležitostech svých domácností. I u nás něco podobného zavedeno by mohlo býti s úspěchem nepochybným, uvážíme-li, jak dosud matky bojí se své dcery posílati do naší »školy pro matky« z obavy, aby tam neslyšely ničeho, co by porušilo jejich absolutní neznalost nebo pochybnou vědomost o mateřství a pod.

Není ovšem možno, aby v povšechném referátu bylo vzpomenuto všech vystavených předmětů, jež podávají tak skvělý obraz o vysoké intelligenci žen polských a jejich nezměrné lásce k vlasti.

Nám, kteří žijeme sice ve stísněných poměrech politických, přece však svou národní existenci jsme vítězně si obhájili, zdá se snad někdy onen věčně rozbolestněný tón, jímž zaznívá vypravování Poláků, kteří při každé příležitosti líčí své utrpení a svou porobu, poněkud sentimentálním. Jistě však pocit ten nemá, kdo žil sebe kratší čas v Poznani nebo záboru ruském, ani ten, kdo vzpomene jen největšího politického barbarismu naší doby, vyvlastňování polské půdy v Poznani.

Jsme šťastni, že poznali jsme práce žen polských, v nichž odráží se jejich život, a nepochybujeme, že s tak bohatými fondy duševními, jaké v činnosti jejich se jeví, se stálým a nekonečným rozvojem lidstva budou vždy statečně udržovati krok v řadách nejpřednějších.

STUDENTSTVO

Dr. FRANTIŠEK KUBEC:

SLOVANSKÉ STUDENTSTVO NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V RAKOUSKU.

(Pokračování.)

Probravše národnostní stránku sledujme i politickou příslušnost posluchačstva dle jednotlivých zemí předlitavských, z nichž uvedeme vždy země s největším počtem, Dolní Rakousy, Čechy, Moravu a Halič a mimo to Slezsko.

Z universitního posluchačstva bylo v zimním běhu

z Dol. Rakous	3243	13·2%
z Čech	5133	20·8%
z Moravy	2133	8·7%
ze Slezska	475	1·9%
z Haliče	6397	26·0%

Největší procento vykazuje Halič, což jest v souhlase s převahou polských universitánů mezi slovanskými, jak shora uvedeno, po ní následují Čechy.

Studentstva vysokých škol technických bylo

z Dol. Rakous	1399	14·0%
z Čech	3307	33·0%
z Moravy	1380	13·8%
ze Slezska	271	2·7%
z Haliče	1463	14·6%

Čechy stojí celou třetinou v čele všeho studentstva vysokých škol technických a též Morava vykazuje značné procento. I zde jest obdoba ku počtu českých techniků, jichž jest z celkového počtu 30·1%.

Studentstva vysoké školy zemědělské ve Vídni pocházelo

z Dolních Rakous	123	15·9%
z Čech	126	16·3%
z Moravy	112	14·5%
ze Slezska	38	4·9%
z Haliče	146	18·1%

Tu opět Halič má vrch co do počtu posluchačstva jí na vysokou školu zemědělskou vysílaného, leč Čechy s Moravou dávají procento téměř dvojnásobné, což obráží se ve faktu, že Čechoslovanů studuje na této vysoké škole ze slovanských posluchačů nejvíce.

Na vysokých školách zvěrolékařských roku 1907/8 studovalo

z Dol. Rakous	58	11·8%
z Čech	107	21·7%
z Moravy	78	15·9%
ze Slezska	11	2·2%
z Haliče	76	15·4%

posluchačů; Čechy s Moravou participují na celkovém počtu 37·6%. Tedy i v tomto směru jako při určení posluchačstva dle národnosti setkáváme se s nejvyššími čísly u zemí převahou českých.

Vysoké školy montanistické měly studentstva

z Dol. Rakous	22	4·9%
z Čech	111	24·7%
z Moravy	44	9·8%
ze Slezska	40	8·9%
z Haliče	58	12·9%

tedy opět největší procento z Čech, ač dle národnosti jest procento českých posluchačů menší počtu polských. Jak již řečeno, mají na těchto vysokých školách převahu Němci a jde tudíž vysoké procento posluchačů z Čech ze značné míry na účet německé národnosti.

Shrneme-li udaná čísla, připadá na Čechy 8784 posluchačů (24·17%), na Moravu 3747 posluchačů (10·31%), na Slezsko 835 posluchačů (2·25%), na Halič 8134 posluchači (22·38%) a na Dolní Rakousy 4845 posluchačů (13·33%) z celkového počtu. Jest tudíž co do politické příslušnosti největší počet posluchačů rakouských vysokých škol z království českého. Poměrně značné číslo, jež vykazují Dolní Rakousy, způsobuje hlavní město říšské Vídeň.

Abychom si zjednali úplný názor na nynější stav vysokého školství, uvedeme též data o středním školství, z něhož se vysokoškolské posluchačstvo rekrutuje, gymnasií a reálek.

Gymnasií a reálných gymnasií bylo ve stud. roce 1907/8 246. Z těch bylo s českou řečí vyučovací 20·7%, se slovanskými řečmi vyučovacími vůbec 43% proti 49·2% ústavů této kategorie s německou řečí vyučovací. Ze studentstva těchto ústavů bylo 17·8% Čechoslovanů, 57·3% Slovanů vůbec, Němců 38·3%. Dle politické příslušnosti bylo gymnasistů koncem II. běhu 1908 z Dol. Rakous 10.741, z Čech 16.265, z Moravy 8214, z Haliče 27.577.

Ze 136 rakouských reálek téhož roku bylo s českou řečí vyučovací 32·1%, se slovanskými řečmi vyučovacími celkem 40·4%, s německou řečí vyučovací 56·6%. Z realistů bylo 34·6% Čechoslovanů, 46·2% Slovanů vůbec proti 49·7% Němců.

Z celkového počtu slovanských studujících gymnasií vykazuje největší absolutní číslo Halič, po ní Čechy.

Realistů jest největší počet z Čech (14.484), pak z Moravy (8417). Německých gymnasistů jest méně než slovanských, ač počet gymnasií s německou řečí vyučovací jest větší. Realistů slovanských jest při značně menším počtu reálek se slovanskými řečmi vyučovacími poměrně více než německých.

Tolik k naznačení stavu, o němž máme poslední úřední zprávy. Podrobnější data uvedeme při vylíčení vývoje stavu těchto ústavů a jejich posluchačstva.

Cizozemců bylo na všech vysokých školách v Rakousku 4068.

Z příslušníků Ruska a Srbska studovalo v zimním běhu r. 1907/8 na rakouských

	universitách		technikách	
ve Vídni	222	89	52	6
ve Št. Hradci	8	30	50	1
v Inšpruku	22	5	.	.
v Praze (něm.)	4	—	9	—
v Praze (čes.)	14	2	111	1
v Brně (něm.)	.	.	8	—
v Brně (čes.)	.	.	—	—
ve Lvově	165	—	444	—
v Krakově	682	1	.	.
v Černovicích	1	—	.	.
úhrnem	1118	127	669	8

Na ostatních vysokých školách pak

	z Ruska	ze Srbska
na vys. škole zemědělské	33	2
na vys. školách zvěrolékařských:		
ve Vídni	5	—
ve Lvově	15	—
na vys. školách montanistických:		
v Lubně	53	1
v Příbrami	24	1
úhrnem	130	4

Značný počet příslušníků ruské říše, studujících na vysokých školách rakouských, činící

r. 1907 1917, vysvětluje se tím, že polští příslušníci Ruska studují většinou v cizině.

V úřední statistice není zvláště uvedeno Bulharsko, jehož příslušníci studují zejména na české technice pražské. R. 1907/8 bylo jich 10, r. 1910/11 63, r. 1911/12 dostoupil počet jejich čísla 104. Z Chorvatska a Slavonska studovalo na vysokých školách 461 posluchačů, většinou ve Vídni.

Uvedl jsem data o cizozemských posluchačích slovanských též proto, aby bylo patrno, že i německé vysoké školy jsou jimi v dosti hojném počtu navštěvovány, a že tedy nejsou české vysoké školy jediným jejich útočištěm, aby z toho mohly býti vyvozovány politické tendence. V zájmu styků hospodářských, nehledíme-li ani ku příbuznosti národní i kulturní, jest si přáti jejich hojné návštěvy na našich vysokých školách. Nynější posice českého průmyslu strojnického v Bulharsku jest toho dostatečným dokladem.

Tím podali jsme výkaz o číselném stavu slovanského školství vysokého a částečně i středního v Rakousku dle poslední úřední publikace. V dalším přihlédneme k vývoji jeho.

(Pokračování.)

FILOSOFIE

RUDOLF MÁLAN:

K NYNĚJŠÍ RENESANCI VITALISMU A METAFYSIKY.[1])

1.

V naši dobu znova se zevšad vynořují dualistické tendence: znova začíná nebýti stydlivou řeč o hmotě a duši, o rozumu a intuici, o smyslovosti a transcendentnu, o automatismu a volní svobodě; znova se začíná uznávati svéráz životní činnosti vůči hmotné zákonnosti, znova se začíná věřiti, že duševnost není hmotou zcela určena neb řízena, jak věřiti naváděl psychofygický paralelism, a že jí nelze rozložiti na atomy, jak se domýšlel materialism — nýbrž, že spíše ona má v područí hmotnou přírodu, tvořivě zasahujíc do jejího dění, že tělo jest jen nástrojem duševní činnosti, a že hmotný odpor tvůrčí aktivitu duše pouze omezuje, bývaje jí překonáván. Znovu k nám živě zaznívají ohlasy domněle dávno mrtvých — Plotina, Berkeleyho, Fichteho, Schellinga, Hegela... těch velikých kněží romantického idealismu, na nichž do včerejška lpělo pohrdavé odium positivistů, pokládajících za přední ze svých zásluh »definitivní« vyhlazení jejich transcendentního jsoucna.

Jaký tedy div, že se zračí toto obecně obnovené cenění duševní skutečnosti, té nesporné reality, jíž zakoušíme ze všeho nejpříměji ve svém vědomí, cítění a vůli, i ve vědecké biologii — jakožto renesance vitalismu. Nuže, soudobý vitalism, jehož hlavním representantem nám budiž Hans Driesch, vyznačuje se právě snahou, onu živoucí skutečnost, která způsobuje, že organické zásadně se liší od anorganického — vědecky dokázati; snaží se »definitivně« vyšetřiti, opravdu-li jsou úkazy, zvané životními, něco docela rozdílného od kombinace zjevů, známých z anorganického dění, jsou-li opravdu způsobovány nějakým neznámým, ale určitě svézákonným agens.

[1]) Informativní přednáška promluvená v Botanické sekci Přírodovědeckého klubu.

A již z tohoto výměru jest patrno, že prospívající renesance vitalismu musí míti v zápětí zejména dvě události: Navrácení cti metafysice, kteráž jest přemýšlení o životním tajemství (řečeno slovy, jichž užil G. Sorel o filosofii Bergsonově) — a tudíž nutné pokračování a doplnění jak biologie tak psychologie. A podruhé: rozhodný pád positivismu, té filosofie, jež »vymycovala ze světa« metafysiku tím, 1. že zkoumáním subjektivního dění duševního buď vůbec povrhovala (Aug. Comte na př. vyloučil ze své soustavy subjektivní psychologii — a jistě zcela právem! — jakožto nevědeckou) anebo je převáděla úskokem svého paralelismu na pochody hmotné, dovolujíc své vědecké psychologii nanejvýš ještě »objektivní« popis duševních jevů, leč zakazujíc jí zkoumati vnitřní, totiž opravdu živou jejich podstatu — což právě jest úkol intuitivní a subjektivní metafysiky. A 2. tím, že z přírody vůbec hleděla vyloučiti veškeru svobodně činnou moc, veškeru samovolně tvůrčí, životní a vývojovou sílu, usilujíc pochopiti svět jakožto pouhý mechanism, jehož péro samo se natahuje, aniž tuší proč. —

Positivism byl zplozen tímže proudem racionalistického hnutí, jenž stvořil moderní vědu. Věda jest plně práva toliko při studiu jevů. Leč časem učinila z této nouze ctnost: zvykla míniti, že poznati pravdu dovede jen rozum; i uznává za vážnou jediné zkušenost smyslovou. Ergo totéž činí i positivism, její dobrovolný vasal. I musejí si vědci a positivisté každou pravdu dovésti jaksi objektivně představiti, aby ji mohli uznati. Jejich pravda musí býti »skutečná«, totiž představitelná, předmětná, hotová — hmotná. Nežli přejdeme ke stručnému nastínění novodobých vitalistických snah, zmíníme se dříve o zvláště zajímavém důsledku racionalistických zálib při řešení životních záhad, o důsledku, jenž jest společný positivistům i »exaktním« biologům.

Dovíme se, že vitalistům životní podstatou

jest schopnost činu, plynulé a neustálé tvoření, jež poskytuje jevem pouze svoji minulost, totiž jen co vytvořeno; takže empiricky můžeme, po jejich názoru, přesně zjistiti pouze životní projevy, kdežto tvůrčí podstatu samu, usuzujíce z projevů, dovedeme nanejvýše pochopiti. Ale vědecký intelekt, i když hlásá agnosticism, náchylen jest představovati si i ty »poslední příčiny«; a poněvadž nemůže jinak, nežli jak je zvyklý zacházeti s tvary, utkvělými v prostoru — znehybňuje svou představou vývoj, neustálou pohyblivost, jimiž jest život, plynulost činí přetržitou, duševnost materialisuje, substrátem zaměňuje sílu.

Nuže, s tímto souvisí, proč rozmanití mechanisté tak rádi využívali proti vitalismu té zkušenosti, že tělo rostlinné i živočišné jeví se pod drobnohledem složeným z buněk, vyplněných jakousi šťávou — protoplasmou ji později nazvali — která jemnějšímu pozorování zase objeví se složenou ze zrnéček a vláknének menších a ještě menších. Nebyli první Schleiden a Schwan, »zakladatelé« buněčné teorie, již od Leibnize a Buffona datují se četné pokusy potříti morfologické ideální plány spekulativním rozdrobením živého těla na nepatrné hmotné částečky — původně snad obsažené v nějakém beztvarém praslizu — z nichž prý se organismy postupně skládají touž slepou nutností molekulárních sil, jako vznikají krystaly v matečném louhu.

A to jest právě příznačné, že celou biologickou teorii na základě svých hypotetických plasmatických elementů první soustavně vypracoval — největší positivistický filosof Herbert Spencer (r. 1864), jenž se jí zavděčil zvláště darwinistům. Ukažme jeho způsob biologického mechanisování na příkladě. Jest známo, že ještěrce znovu narůstá uříznutá noha, že z chlupu na begoniovém listu se vyvíjí nová begonie atd. Nuže, jak by tuto regeneraci vyložil Spencer? Především zjev nazve »schopností organismu docelovati se«[2]) a ztotožní jej v podstatě se »schopností ulomeného krystalu docelovati se«, jenž prý taktéž znovu reprodukuje ztracený hrot, vložen-li do roztoku, z něhož povstal. A z toho pak vyvozuje: »Při krystalu jeho docelení připisuje se polaritě, síle, o jejíž povaze ničeho nevíme. Ať jakákoli jest její povaha, pravděpodobno jest, že síla, kterou orgány samy se docelují z výživných látek, jimi kolujících, jest téhož řádu.« Proto ji nazve »polaritou ústrojných jednotek«. A tyto ústrojné jednotky? Jsou nejmenší částečky živé hmoty a jmenují se »fysiologické jednotky«; jsou složeny z nesmírného počtu jednotek chemických — z molekul, a samy zase skládají jednotky vyšší — morfologické, jež jsou buňky. Jest tolik druhů těchto základních jednotek plasmatických, kolik jest plemen organismů. Tudíž jednotky fysiologické, nadané polaritou jako látky krystaliní, seskupují se do různých živých agregátů jako tyto do krychlí, hranolů, jehlanů... Tvarová různost organismů pak jest podmíněna jenom rozdílem — byť sebe nepatrnějším — v sestavě strukturových jednotek a ve vzájemném vztahu na ně působících sil. Ústrojné jednotky, ovšem, prodělaly již značný vývoj, ježto jsou určitě různorodé a také jemnější nežli chemické molekuly, z nichž povstaly a jež jsou stejnorodé. Stálost rozmanitých druhových tvarů vysvětluje se dědičností. Vajíčka, spermatozoidy, pylová zrnka... jsou právě přenosné shluky fysiologických jednotek, druhově nějak význačné. Atd.

Mnozí Spencerovi následovníci vlastně pouze v tom se od něho liší, že pojmy nejmenších životních tělísek vyplňují představami určitých vlastností a později i věří, že bude lze je viděti, jen až se o hodně zdokonalí mikroskopy. Darwin nazval svá vlastnostní tělíska gemmulae (1868), de Vries pangeny (1889), E. Haeckel plastiduly (1876), Carl v. Nägeli micelly[3]) (1884), R. Altmann (1890) a O. Hertwig (1906) bioblasty a j. Zbývá ještě říci, že tato tělíska, představující vlastnosti, na něž byly živé bytosti rozloženy (a vlastností bylo všecko: dovednost letu, plování, čtení, velikost, tvar, barva ústrojů, přítomnost listové zeleně nebo alkaloidu...), po jejich představě všecka byla zprvu jednotlivě zastoupena v zárodečných buňkách a to v podstatě zcela tak, jak si to kdysi představovali preformisté, jenomže místo stroječku byla v zárodku tělíska: zárodkem, do něhož byla všecka vlastnostní tělíska rodičů jaksi stažena, příští bytost byla již úplně určena; a »nový« znak mohl »z vnitřních příčin« vzniknout jen — nahodile odlišným rozdělením tělísek za vývoje (de Vries) anebo odlišným seskupením tělísek v orgánech a pod. Rozvíjení zárodku totiž děje se, po jejich názoru, ryze mechanicky: Jak zárodek roste, tělíska vyplývají ze zárodečných buněk a, neustále se množíce, roztřiďují se na různé strany do různých ústrojů, až na konec uvíznou ve předepsaných pletivech, aby v nich způsobila ty určité vlastnosti, jichž jsou nositeli. Co tělíska rozdílí a na určitá místa přitahuje nebo pohání, nikde se neříká; útočištěm bývá leda jakás Neznámá Příčina nebo »molekulární síly«, na něž se konečně svádí všecko — i vědomí a vůle.

(Pokračování.)

*

---

[2]) Herb. Spencer, Filosofie souborná, Collinsova výtahu přel. Peroutkou str. 97.

[3]) Nověji vykládá o micellách, navazuje na Nägeliho, franc. chemik J. Duclaux v knize La chimie de la matière vivante, 1910. (Na str 236 a 264 pak dokonce velmi vážně se zabývá myšlenkou o měření micell za pomoci ultramikroskopů!)

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

UČITELSKÉ PLATY.

Bude tomu za krátký čas rok, kdy při sněmu král. Českého na základě zvláštního zákona, přijatého v tehdejším kratičkém zasedání, ustavily se dvě permanentní komise, školská a finanční. Úkolem komise školské bylo vypracovati osnovu zákona o učitelských platech, vyhovujícího jednak dlouholetým oprávněným tužbám učitelstva, jednak majícího zření k financím zemským, komisi finanční pak bylo opatřiti potřebnou úhradu.

Ačkoli pensum obou komisí bylo určeno přesně a bezpodmínečně, přece hned na počátku jejich života vynořily se pochybnosti, budou-li s to daným úkolům dostáti. Politické veřejnosti a s ní ovšem i učitelstvu nebylo neznámo, že rychlému i uspokojivému řešení otázky platův učitelských kladou se v cestu dva momenty: 1. nouze učitelská, byť sebe naléhavěji bušila na brány sněmu, není u rozhodujících činitelů nejvyšší aktualitou zemskou, jsouc jim toliko vítána jako most sblížení mezi oběma rozvaděnými tábory politickými; 2. úpravu platů není lze vyjmouti z problému sanace financí zemských, jehož řešení záleží jediné na výsledku vyjednávání v komisi národně-politické.

A skutečně tyto dva momenty určovaly směr celoročnímu téměř jednání v komisi školské i finanční. Komise školská přes všecko slavnostní proklamování přízně k učitelstvu nedostala se za 10 měsíců k tomu, aby svoji ochotu vyjádřila číselně (nehledě k platům industr. učitelek komise provedla toliko textování zákona o platech učitelských — bez cifer), úzkostlivě se ohlížejíc na postup komise finanční, tato pak přes počáteční, žárlivě hájený požadavek německý, omeziti se pouze na úhradu učitelských platů, rozšířila — vidouc rostoucí vzájemnou ochotu k smíru v komisi národně-politické — svůj úkol na celý problém financí zemských a a pro tuto úlohu vlastní píle zapomněla na původní svoje pensum tak, že učitele odbývá nejistým zbytkem 10—11 mil. korun, ač původní návrh samotného zemského výboru na úpravu platů požaduje 14 mil., a ačkoli sám zemský výbor nedávno na dotaz ministerstva oznámil potřebu 24 mil. korun!

Z této hubené sumy komise finanční dává k disposici pro letošní rok (na čtvrtletí říjen-listopad) pouhé 3 miliony, vázané mimo to ještě na různé podmínky a výhrady, tak že ztroskotává nejen řádná definitivní úprava, nýbrž je i nejistá úprava zatímní (zvláště ovšem po odložení porad dohodovacích!), jež by se provedla rozdělením oněch 3 mil. korun ve formě jednou pro vždy uděleného, do pense nevpočítatelného přídavku dle služebních let, ve výši 50—300 korun.

Takové »resultáty« pochopitelně roztrpčily do krajní míry učitelstvo obou národností, jež s nervosním napětím celý rok vyčkávalo, jak uskuteční se sliby dávané mu školními úřady — od ministerstva až po okresní školní rady — representanty zemské samosprávy, poslanci a kde kým, ukládajíc si bezpříkladné sebezapření, ačkoli celé jednání obou komisí, jakož i cynismus některých členů jejích přímo dráždily k demonstrativním výbuchům.

Krajní nevole učitelstva je odůvodněna tím více, jelikož »veškeré zamýšlené nové dávky a daně oznamují se veřejnosti jako potřebné k úhradě nákladu na učitelské platy, ačkoli naopak je faktem, že výtěžku všech těchto nových břemen má se užiti ku krytí schodku učitelstvem nezaviněného a teprve nepatrného zbytku má se dostati učitelstvu, které však má nésti odium všech nepopulárních zvýšení poplatkův a dávek.« (Z projevu ZÚS 18. července 1912.)

Ať upravují se platy státního úřednictva, důstojnictva, kněží, professorů, zemských úředníků, nikdy před forem veřejnosti nerozvláká se nepopulární otázka úhrady do všech možných i nemožných detailů; děje-li se tak pokaždé při hubených úpravách platův učitelských, je to známkou nepřízně ke kultuře lidové a zlomyslné snahy popudit méně pokročilejší část obyvatelstva vůči škole národní, pochopitelných u zjevných nepřátel osvěty, divně však illustrujících svobodomyslnost a pokrokovost poslanců lidových.

Učitelstvo obou národností vyslovilo svoji nespokojenost projevem společného permanentního svazu českých i německých zemských organisací učitelských ze dne 11. července t. r., k němuž pak připojil se širší výbor Zem. Ústř. Spolku jednot uč. v král. Českém roztrpčeným projevem ze dne 18. července t. r. Kromě toho ozývají se hlasy nevole z učitelstva i v krajinských listech.

Také komise školská svým usnesením ze dne 19. t. m. dává výraz svému podivu nad nepatrnou částkou, kterou jí dává k disposici komise finanční, vytýkajíc správně, že úpravě platův učitelských sluší přiznati stejnou váhu a důležitost jako odstranění deficitu zemského, a že nemá se odbývati částkou, jež snad zbude po uhrazení položek, jimiž schodek zemský tolik vzrostl, a jež namnoze nemají toho zákonného odůvodnění, jako příkaz úpravy platův učitelských.

Všecko dosavadní jednání o úpravě platův učitelských dává za pravdu těm, kdož ke všem slibům dávaným tak štědře učitelstvu i k nadějím těmito sliby buzeným stavěli se skepticky. Než zklamání, jehož učitelstvo se dočkalo, vnutí mu zajisté ostřejší a vydatnější taktiku v boji za jediné přijatelnou a uspokojivou úpravu jeho materiálního postavení, která by je postavila na roveň státnímu úřednictvu čtyř posledních tříd, jemuž učitelstvo je úplně rovnocenné nejen svým vzděláním, ale také významem své práce ve škole i mimo ni. Na učitelstvu je teď, aby neustupovalo a dle potřeby boj zdůraznilo! *M.*

*

Ad. Vašek, **Otázky a přehledy z dějin mocnářství rakousko-uherského se zvláštním zřetelem k dějinám českým.** (»Časem a prostorem.« Sborník příruček pro školu a dům, č. 1. — Příbor 1912. Cena 2 K 30 hal.)

Poslední léta přinesla nám řadu učebnic středoškolských, jež stojí v přímém vztahu k současnému vývoji vědeckému. V historii třeba tu zvláště jmenovati krásné učebnice, vydávané Historickým klubem, jejichž autory jsou Bidlo, Hýbl a Šusta. Příručka Vaškova ukazuje, že nepopíratelný pokrok, který vidíme v učebnicích, je patrný též v publikacích, jež chtějí přehledným a praktickým způsobem obsáhnouti a zopakovati látku učebnic především k účelům zkušebním. Dodatek, jímž Vašek titul své knížky doprovází: »se zřetelem k nejnovějším výzkumům«, není bez náležitého oprávnění. V textu najdeme nejen ohlasy, ale setkáme se přímo s výslovně uvedenými jmény badatelů, jejichž prací Vašek užil, jako Denise, Golla, Novotného, Pekaře, Šusty, Kadlce, Vlčka, Jakubce atd., a z nichž na vhodných místech podává význačné citáty.

Při knížkách rázu příručky Vaškovy však nestačí, aby věcný obsah odpovídal přítomnému stavu vědeckého badání, ač je to nutným jejím předpokladem; záleží též na způsobu podání, na paedagogickém zpracování látky. Je nutno pečlivě vybrati jen věci podstatné a náležitě je pak roztříditi a spořádati, aby to nebylo jen opakováním známých dat, ale aby novým zařazením, bystrými analogiemi bylo tomu, kdo ku knížce sáhne a kdo vlastně již věcně je k ní připraven, tak že nových, dosud jemu neznámých podrobností tu ani nehledá, — podáno nové zhodnocení známé látky, aby mu dána byla nová hlediska, dle nichž běžné mu již poznatky lze nově a zajímavě utříditi a tak jednotlivé linie vývojové lépe postřehnouti. Jestliže autor při tom tu a tam dovede vsunouti významný detail nebo ostrou charakteristiku, jež jsou doplněním a vyvrcholením látkovým, tím lépe! Připojíme-li pak ještě k tomu nutný požadavek stručnosti a jasnosti, zajisté není lehko dostáti všem úkolům, jež spojeny jsou s napsáním dobré příručky, a není malou ctí, lze-li beze všeho nadsazování uznati nějakou příručku za dobrou.

A tak možno nazvati knížku Vaškovu. Cena její se ozřejmí každému, kdo ji srovná s dřívějšími spisky podobného rázu. Neváháme ji nazvati dobrou přes to, že jsme si vědomi, že v leccems nedosahuje úplně úkolů svrchu vytčených. Lze však doufati, že další vydání příručky, k nimž asi dojde, práci Vaškovu v mnohém opraví, zdokonalí a k splnění všech těch požadavků, jež třeba na příručky klásti, přiblíží. Jistě tu zmizí různá nedopatření stylistická i věcná, jež jsou v I. vydání: některé ze svých 99 otázek, jimiž látku své knížky vyčerpává, bude autor formulovati jinak, aby byly v lepším souladu s odpověďmi, jež za nimi následují a s nimiž se nyní otázky zcela nekryjí (sr. otázku 20. a 62.); zamění na některých místech své Tábority za Tábory (Táboři nebyli r. 1452 »vyhubeni«, jak se praví při otázce 35.); širší zmínky tu dojde Jednota Bratrská (o Chelčickém tu není ani slova) atd. Na různých místech bylo by vhod vydatněji užíti odkazů k analogickým zjevům jak v jiných zemích mocnářství tak v Německu, jež k ocenění a pochopení jednotlivých fakt nejlépe a nejsnáze přispívají.

UMĚNÍ

Z OPERNÍHO REPERTOIRU NÁRODNÍHO DIVADLA. (Dokončení.)

(Rimského-Korsakova »Sněguročka«. — Smetanův cyklus.)

Rimského-Korsakova »Sněguročka« již svým textem jasně povídá, že není a nechce ani býti dramatem. Dramatických prvků v jejím ději je velmi nepatrně a tam, kde by byly, nejsou posunuty do popředí, ale právě naopak přechází je libretista zcela lhostejně a nechává vyznít na prázdno. Dramatická báseň, kterou z Ostrovského komponista pro svoji pohádku jara upravil, nemá ani divadelně účinné stavby ani zvlášť ostré dramatické karakteristiky postav. Je to lyrická pohádka — lyričtější ještě než Dvořákova »Rusalka«, pohádka jara probouzejícího se v přírodě i v lidských srdcích, pohádka operující s personifikacemi přírodních zjevů a sil a odehrávající se kdesi za hranicemi reálného světa, kde život lidských bytostí ve své primitivnosti splývá v jedno s životem přírody. Zcela prostinké a povrchově přímočaré jsou její postavy, i ty z nich, které representují v ní aspoň částečně realitu života. Na celý děj »Sněguročky« třeba se dívati jako na produkt naivní lidové ruské poesie — a té také dramatická báseň originální je odposlouchána —, jako na poetický sen, který lze spolu prožívati jen ve chvílích, kdy dovedeme zapomenouti všeho reálného, kdy dovedeme cele oddat se pohádkové illusi o něčem, co je mimo tento svět skutečnosti. A ocenit mohou poetické

její kouzlo a citovou hloubku jen ti, kdož cítí v ní měkkou, snivou, teplou duši slovanskou. Stejně pohádkovou, stejně lyrickou je i mluva hudebníkova. Rimskij-Korsakov, jako ve většině oper, i zde — a snad ve »Sněgiročce« ještě více, než kde jinde — zříká se ctižádosti býti zván dramatických skladatelem. Píše tu hudbu, která činí celek ještě lyričtějším, ještě méně dramatickým, než je sama báseň. Nejde mu o to, aby dramatiské sporé momenty textu hudbou zdůraznil a vyzdvihl, udržuje i hudební karakteristiku postav opery v těch více povšechných rysech, v kterých se nám jeví v básni samé. Za to hudebnímu lyrismu otevírá volnou cestu, aby širokým tokem mohl rozlíti se volně a nerušeně.

Partitura »Sněgiročky« ukazuje, že invenčně Rimskij-Korsakov nebyl sám v sobě bohatým, hlubokým duchem. Síla jeho hudby i její originálnost leží v tom, jak dovedl přikloniti se v melodické, rhytmické i harmonické její stránce k duchu ruskému, jak dovedl v těchto směrech čerpat z osobitého rázu ruské národní hudby. Jako báseň »Sněgiročky« je produktem ruské lidové poesie, tak hudba její je ohlasem všeho, co v ruské hudbě je svérázného a v samé podstatě cítění a hudebního vyjadřování národa individuálního. Nejsou to jen sborová čísla, jako na př. sbor lidu oslavujícího masopust, neb zpěvy guslarů nebo konečně hymnus jásající v závěru opery vstříc bohu léta Jarilovi, jsou to i přečetné zpěvy sólové, jako písně Sněhurky, zpěvy Lelovy, Bahulovy a j., které nesou výrazně ruský ráz. Pro studium vlivu národní hudby v ruské hudbě umělé bude »Sněgiročka« vždy jedním z nejbohatších a nejpoučnějších pramenů.

Je-li schopnost psáti v opeře hudbu přiléhavou k slovu a scénickému obrazu jednou ze známek hudebního dramatika, pak patří v tomto směru tento titul Rimskému-Korsakovu plným právem. Jeho hudba vyjadřuje vše, co citového a náladového obsahuje text, ano jde ve vyjádření těchto jeho stránek do hloubky i šíře. Jaké citové a náladové rozmanitosti schopna je hudební mluva skladatelova, to ukazuje již samo úvodní dějství opery. Postavte jen vedle sebe zpěvy děda Mrazu, Vesny, Sněgiročky a Bakulovy a slyšíte z hudby samé promlouvati celou stupnici různých cítění a záchvěvů duše. A vzpomeňte pak ještě milostně roztouženého Lela, žárupiné Kupavy, dobrého, sladkého cara Berenděje, vášnivého Misgira — a vidíte, jak bohatým byl ve své hudební mluvě ruský mistr. A ještě bohatším a rozmanitějším byl v tom, co dovedl vložit do svého orchestru. Jak dovedl tam každý nástroj k svým účelům a dle jeho individualní povahy užít, jaká náladovost a karakterisující síla vyznívá z celku, v podstatě tak jednoduchého a průhledného, i z úkonů jeho jednotlivých činitelů! Letošní provedení »Sněgiročky« značí proti minulému z r. 1905 v tom pokrok, že v něm pohádkový ráz ve výkonech solistů i ve scénické výpravě šťastněji byl vystižen. Skvělá a v každém ohledu znamenitá byla i hudební výprava Kovařovicova. Nadšení pro dílo ruského mistra a láska k němu vedla dirigenta v jeho úspěšném snažení podati dílo v bezvadné, duchu jeho odpovídající reprodukci. V sólových partiích byly exponovány skoro vesměs nejmladší síly naší opery. A to je právě, co nás nesmírně těší, že nesnadným a — dle běžného úsudku zpěváků — málo vděčným svým úkolům znamenitě většinou dostály. Je to krásná naděje do budoucnosti naší opery! Ovšem i tu nesmíme zapomínati, že to byla neúnavná horlivost řídící ruky naší opery, která k těmto výborným výkonům solisty, sbory i orchestr vyzvedla. — »Sněgiročka« přijata byla tentokráte obecenstvem velmi příznivě a radostným zjevem bylo, že při druhém jejím představení bylo divadlo zcela vyprodáno. Bylo by si jen přáti, aby zájem o vynikající dílo ruské byl i po prázdninách divadelních zachován. —

Souborné provedení oper Smetanových ukázalo i letos v nejlepším světle péči, jaká se dílu tvůrce české hudby v Nár. divadle věnuje. A to po stránce hudební i v ohledu scénické výpravy. Mezi jednotlivými představeními cyklu zvláště zdařilé, dramaticky neobyčejně živé a hudebně svrchovaně dokonalé bylo představení »Braniborů v Čechách«. Doznávám, že sám jsem nikdy tak skvělého provedení operní prvotiny Smetanovy svědkem nebyl a že dosud opera ta na mne nikdy do té míry nepůsobila, jako tentokráte. Zde Kovařovic prokázal i vůči skeptikům, k nimž jsem i já patřil, že i »Braniboři« jsou i dnes u nás na scéně trvalého života schopni. Stejně dokonalé provedení, jako bylo toto poslední, je tu ovšem nezbytnou podmínkou. Smutným, zarážejícím zjevem byla malá účast obecenstva při většině představení Smetanova cyklu. Mluví se ve veřejných listech o jeho významu, o jeho nutnosti, zdálo by se tedy, že i v české veřejnosti cítí se jeho potřeba. A zatím tato veřejnost nechává bez valnějšího povšimnutí řadu představení, která by měla býti všemu obecenstvu divadelnímu skutečnými národními svátky. V minulých letech, kdy jednotlivá představení cyklu následovala rychle za sebou, říkalo se, že není možno žádati, aby v nejkrásnějším měsíci obecenstvo vysedělo řadu večerů po sobě v divadle. Letos šla za sebou jednotlivá představení v delších intervallech, ale ani toto zařízení se neosvědčilo. Ani tím účast při jednotlivých představeních se nezvýšila. Až teprve »Čertova stěna« byla vyprodána. Ale to bylo v Praze ještě po sokolském sletu plno hostí z venkova a ti divadlo naplnili. Za tohoto kormutlivého zjevu je otázkou, má-li pro budoucnost pořádání Smetanova cyklu, na němž berou z nutnosti účast jen abonenti divadla, a jejž ostatní »inteligentní« část veřejnosti ignoruje, vůbec nějaký účel. *—lh—*

ZE DNE

Pp. abonenty prosíme o vyrovnání předplatného a event. nedoplatků.

Dohodovací konference odročeny. Téměř všeobecně očekávané letní zasedání sněmu král. českého se neuskutečnilo. Zmařily je obtíže, jež se vyskytly v posledním téměř okamžiku v otázce jazykové úpravy u státních úřadů v Praze. Při krátkosti času, jenž do letního zasedání zbýval, stála situace skutečně tak, že bylo na vybranou: buď rozbití smiřovaček neb jejich odročení. Obě strany rozhodly se pro druhou eventualitu, a myslíme, že zcela správně a ku prospěchu věci. Neb dnes ví se již téměř všeobecně, že by po nezdaru smiřovaček přišel oktroy. Po druhé by kníže Thun již smiřovačky nedělal. A našel by se někdo jiný, kdo by byl k tomu na jeho místě ochoten? Zatím množí se u nás hlasy, jež dohodu ostře odsuzují neb před ní vůbec varují, ježto prý vydává naše menšiny na milost a nemilost Němcům a jich zástupcům v zemském výboru. Podrobnosti vyrovnání nejsou posud známy, a proto jsou dle našeho mínění tyto útoky předčasné a neloyální, ježto staví ne na faktech, nýbrž na dohadech a smýšlenkách. Úžasná detailní práce, jež za posledních deset měsíců byla v dohodovacích konferencích vykonána, a seriosnost celého jednání nenasvědčují nad to, že by se bylo s menšinami hazardovalo. Přes to však nelze významu zmíněných hlasů podceňovat. Jsou důkazem, jak mocným jest v národě zájem o menšiny, a znamením, že by sebe menší zrada na nich vyhodila vyrovnání do povětří a smetla strany, jež podobné »vyrovnání« připustily. Proto nelze než varovat zúčastněné kruhy před hřešením na domnělou dnešní mírumilovnost českého lidu a jeho touhu po konečném zmírnění národnostního boje.

Padesát let činnosti novinářské je zjevem u nás ojedinělým. Žurnalistické rozčilování vyčerpává dříve nežli zaměstnání jiná. Tím radostnějším zjevem je, že zjev takový přece se vyskytl i v našich nepříznivých poměrech. Karel Tůma 1. srpna 1912 dovršil půlstoletí své práce v redakci Národních Listů a byl tedy jejich redaktorem téměř po celou dobu, co vycházejí. Nesčetná skoro spousta jeho úvodníků vychovávala svobodomyslnou intelligenci českou stejně účinně jako články Sladkovského a feuilletony Nerudovy i Hálkovy v letech šedesátých a sedmdesátých. Měl-li vedle toho ještě dost síly a píle k sepsání knih tu žertovných, tam patheticky propagačních, jako jsou jeho díla o Mazziniovi, Garibaldovi a zejména cenný a na svou dobu znamenitý spis o Havlíčkovi, jehož i spisy vydal, může při vzácném jubileu svém klidně hleděti na vykonanou práci, pouhými rozměry vydávající svědectví o jeho pravé české přičinlivosti a životní energii. Jméno jeho nevymizí z dějin české žurnalistiky, ani když vkus a směr její se změnily. *Ch.*

Demokracie a noblesa se nikterak nevylučují. Úkolem demokracie jest právě, aby v lidu šířila osvětu a ušlechtilost mysli. Na to pozapomněla redakce večerníku »Práva Lidu«, užívajíc nemilé aféry s »Plamenacem« k odporné kampani, směřující — nikoli k očistě našeho života veřejného — nýbrž k zábavě čtenářstva (pokud je uspokojuje četba skandálů) a k osvěžení financí. Jinak si nelze vysvětliti komposici hnusných dopisů, jež přinesla »Beseda« pondělního večerníku. Kdo z této literatury bude míti prospěch, jest jen »Montagsblatt«, který může klidně překládat z orgánu české strany dělnické a pokálet blátem Prahu a sokolské slavnosti. A přece jedná se o nemilou příhodu, zaviněnou sběhem okolností, o příhodu, před níž není chráněn nikdo. Vytknouti chybu, pokárati sebe ostřeji — to vše je dovolenó. Ale nač ten hnus?

Boj o Edvarda VII. Úsudky o panovnících kolísají stejně za života i po smrti jejich; censura se stará, aby poddaným se nedostalo příliš kritického ocenění osobnosti i činnosti vladařovy — u nás na př. není možno z důvodů censurních pronésti nepokrytý soud ani ještě o Františku I. Jinak v Anglii, kde volnost tisku není jen theorií, nýbrž historickou již praxí. Když zemřel Edvard VII., psaly o něm anglické žurnály zcela otevřeně; tím více vážilo, že úsudek ten byl v celku příznivý. Nyní zaměstnává se anglický tisk prvním historickým oceněním zemřelého vladaře ve velkém slohu, jež v druhém dodatku k »Dictionary of National Biography« právě vydal mistr umění životopisného Sir Sidney Lee, jenž jako redaktor uvedeného obrovského podniku i jako autor skvělého díla o Shakespearovi právem požívá světové autority. Sidney Lee dovede se již dnes dívati na národního mocnáře historicky, dovede odlišiti vše, kde byl Edvard pouhým vykonavatelem, od toho, kde byl skutečným iniciátorem, dovede ukázati na cizí vlivy a vzory v jeho konání; ačkoliv Lee soudí v podstatě o výsledcích královy činnosti i o jeho osobních vlastnostech velmi příznivě, přece jeho dílo, založené na velmi podrobném studiu pramenů, jest vážným protestem proti přeceňování samostatnosti monarchovy a souvislým výkladem, kterak důmyslný státník především dovršoval a sankcionoval výsledky práce kollektivní a kterak jeho velkost nebyla vlastně genialitou ducha originelního ani hlubokou moudrostí učeného muže, nýbrž především obratností a důmyslem praktického psychologa, jenž s dosti skrovnou průpravou naukovou a bez zvláštní vrozené svéráznosti řídil svou říši, své poddané, cizí panovníky a vůbec svět. Bylo by třeba celé řady článků, aby byl jen zhruba naznačen dosah a obsah Leeovy biografie. Ve veřejnosti vzbudila rozruch a většina časopisů i deníků hájí legendární pojetí osoby Edvardovy proti ocenění kritickému. My můžeme jen s obdivem a s lítostí sledovati, jak se za Kanálem rozumí svobodě tisku, neodvažujíce se ani srovnání s poměry rakouskými.

Znamenitou zásadu hájí nejrozšířenější list český, »Národní Politika«, v polemice s »Přehledem« pro řeč Kramářovu o Palackém. N. P. neuznává heslo Palackého »a vždy dle pravdy« ani v theorii. Politik Dr. Kramář byl prý povinen o politikovi Palackém pronésti nikoli řeč dle pravdy, nýbrž »hymnus«. Ano, politikové ať dělají hymny, básníci politiku, hodináři boty, ševci hodiny, žurnalisté ať spravují hadry a hadrníci ať píšou — třebas polemiky do »Národní Politiky«, pak bude na světě ráj! Obránce těchto svých moudrostí nalezla »Nár. Politika« ve středečním — »Čase« (!), jenž téměř celou její polemiku s aplausem ocitoval. Postavil tím sice znovu na hlavu své heslo, že i o mrtvých se má psáti a mluviti kriticky, jež tolik hlásal ještě nedávno při smrti Škardově; ale nešť! běží-li o »Přehled«, pošle »Čas« vždycky všechny své zásady, má-li ještě jaké, k čertu a spojí se s každým, kdo se mu namane do cesty. Nyní tedy s »Nár. Pol.«.

Budiž ten svazek požehnán! A do třetice všeho dobrého. I »České Slovo« se ozvalo taktikou, na niž má u nás patent: zrádcováním. Dr. Chalupný prý článek napsal, aby dostal od mladočechů mandát. K tomu jen tolik: Dr. Chalupný od mladočechů nikdy ničeho nechtěl a nedostal. Ale zapomnělo »České Slovo«, že jsou to právě nár. sociální poslanci, kteří se loni tolik doprošovali mladočeské přízně a z nichž velmi mnozí svůj mandát od mladočechů opravdu »dostali«? Ne-li, ať se jde zeptat pp. Stříbrného, Fresla atd. Pak, doufáme, umlkne a schová svůj štít čistoty politické.

*

Veškeré druhy našich středních škol (gymnasia, reálky, reál. gymnasia, reformní reál. gymnasia, lycea) a oprávněnost jejich absolventů nazývá se brožurka, kterou napsal prof. Vojt. Hulík a vydal Ústřední spolek českých profesorů pro informaci všech rodičů a pěstounů, kteří hledají poučení o nynějším středním školství, zejména před začátkem školního roku. K dostání ve spolkové místnosti ÚSČP (Praha-II., Štěpánská ul. 1 n.) za 80 h, poštou 90 h. — Tam také vyšla informační brožura pro abiturienty »Kam po maturitě« (1·20 K) a »Nové osnovy gymnasijní a reální« (1 K); porto po 10 h.

POLITICKÁ KRONIKA.

22. července zastavena veškerá akce proti Arnautům v Albanii.

23. července protestují Slovinci proti zřízení italských právnických kursů při vysoké obchodní škole terstské.

24. července nastoupil v Turecku nový kabinet.

24. července promluveno v anglické horní sněmovně o politice středomořské.

25. července byly dohodovací porady pražské odročeny do podzimu.

25. července byla suspendována autonomie řecko-východní církve v Chorvatsku.

27. července vrátil se min. zahraničních záležitostí Berchtold z Karlových Varů do Vídně. Návrat jeho uvádí se ve spojitost s událostmi v Turecku.

28. a 29. července konal se pátý sjezd českých měst.

29. července zemřel císař japonský.

KNIHY REDAKCI ZASLANÉ:

Nákl. Přehledu Revuí (Přemysla Plačka): Karel Horský: Příval. Hra o 3 jednáních. Str. 100 za K 1·40. — Karel Štědrý: Komedie lásky, str. 115 za 2 K.— Nákl. J. Otty: Grazia Deledda: Sardinské povídky, str. 128 za 40 h. — Alex. v. Humboldt: Cesta tropickou Amerikou I., str. 72 za 20 h. — Spisy A. P. Čechova IV., Povídky o ženách, str. 330 za K 2·80. — Zikmunda Wintra: Sebrané spisy III., Z rodiny a domácnosti staročeské. Řada druhá. Str. 371 za 4 K. — Karel Kálal: Z hor i plání, str. 168 za K 2·20. — Josef Jaroslav Langer: Den v Kocourkově, str. 119 za 40 h. — Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou. Úvodem a poznámkami opatřila A. Čermáková-Sluková. str. 120 za K 1·40. — Karel Horký: Pštrosí péro, str. 117 za K 2·40. — Nákl. A. Reise na Král. Vyšehradě: Arnošt Czech z Czechenherzů: Svatohelenský Prometheus, str. 49 za 1 K. — Nákl. Fr. Šimáčka: Bož. Viková-Kunětická: Dobytí severu, str. 98, cena neudána. — Otylie Sklenářová-Malá: Z mých vzpomínek, str. 188 za 3 K. — Nákl. Jos. Pelcla: J. J. Rousseau: Nová Heloisa. Díl první, str. 1—276 za 3 koruny; díl druhý, strany 277—456 za 2 koruny. — Josef Gregor-Tajovský: Slovenské obrázky, str. 32 za 20 h. — Nákladem F. Topiče: Sebrané spisy Jana Nerudy, díl XXI. Politik pod čarou, str. 356 za K 3·60. — Nákl. Aloise Hynka: Clemens Brentano: Příběh o hodném Kašpárkovi a hezké Aničce, str. 64 za 20 h. — Hynkova knihovna zábavy a poučení, sv. III., str. 151. — Nákl. Ústřed. děl. knihkup. a nakl.: Charles de Coster: Kovář Smetse (Lidová knihovna sv. 2.), str. 87, cena neudána. — F. V. Krejčí: Bojiště. Trojice aktovek (Továrna, Hřbitov, Redakce), str. 132 za 1·20 K. — Nákl. J. Otty: Ši-King, 2 část, str. 96 za K 1·40. — Božena Němcová: Pohorská vesnice, str. 311 za 80 h. — Alex. v. Humboldt: Cesta v rovníkových krajinách nového světa, II., str. 73 za 20 h. — Feodor Zigel: Slovanské právo, str. 215 za 60 h. — Victor Hugo: Ruy Blas, str. 186 za 60 h. — Nákl. F. Švejdy: Frant. Přibil: Makedonie, Z cest po Balkáně, str. 48 za 80 h. — Nákl. Kamily Neumannové: Hrabě de Villiers de L'Isle-Adam: Tribulat Bonhomet. Román. Str. 182 za 3 K. — Nákl. Dr. Ant. Hajna: Dr. Ant. Hajn: Výbor prací 1889—1909, Díl I. Pokrokové hnutí let devadesátých. Sociální otázka studentská. Studentstvo. Str. 612 za 7 K.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 9. SRPNA 1912. ČÍSLO 46.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. – ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

BESEDA

Dr. JOSEF KARÁSEK:

ANGLICKÁ ANTHOLOGIE NOVÉ ČESKÉ POESIE.

P. Selvera »An Anthology of modern Bohemian poetry« již vyšla. O vzniku jejím jsme již psali v »Přehledu«. Je to úhledná, vkusně vázaná knížka, ozdobená emblemy koruny svatováclavské a nokturnem Hradčan; na 128 stránkách podán tu výběr z 44 českých básníkův.

Je to anthologie nejnovější české poesie; ze starších uveden tu slavný Kollárův »Předzpěv« k »Slávy dceři«, několik Hálkových »Večerních písní« a z K. J. Erbena »Vrba«. P. Selver zkoušel se v překladu i jiných básní Erbenových, ale těžko bylo vystihnouti svérázně balladický tón mého rodáka. A tak vydal jen onu báseň, která se mu podle subjektivního citu jeho nejlépe povedla.

Posuzujeme-li překlady cizojazyčné v anthologiích, rádi vítáme takové sbírky, v nichž jsou zastoupeny největší básnické talenty nejtypičtějšími a nejkrásnějšími básněmi svými. Stanovisko esthetické je tu nejsprávnější; krása básně budiž rozhodujícím měřítkem. Velice zdařilou ukázku toho podal letos v »Matici Hrvatské« Bogdan Popović, professor literatury na universitě v Bělehradě, který pro Chorvaty vydal »Antologiji novije srpske lirike«. Arci zde nutno uvážiti, že srbština a chorvatština jsou jeden jazyk, a něco jiného jest vydati na příklad anthologii z českých básníků v originále pro Poláky (s jazykovými, literárními a biografickými poznámkami) a něco jiného vydati polský překlad z české poesie. I zde je sice prvním příkazem, z největších básníků podati charakteristické věci, ale domácí kritika jistě více si vážiti bude d o b r é h o překladu kterékoli básně nežli nepovedeného díla z básně typické.

P. Selver přeložil z naší poesie již daleko více ukázek, nežli vyšlo v této Anthologii. Ale vybral po dobré rozvaze ty básně, které by se formálně nejvíce zamlouvaly Angličanům; tím si vysvětlujeme, že přejal celou řadu nejmladších, za které bychom si přáli raději ukázky z Čecha, Zeyera a Nerudy, našich klassiků-umělcův. Ale uvažme, že 128 str. má brzy konec — čili že autor jest omezen na rozsah knihy, a musil býti rád, že našel firmu, která mu Výbor tento naložila. V době poslední jeví se i mezi Angličany zájem o slovanské literatury, z nichž znají jen ruskou a polskou, obojí dosti kuse; nedávno vyšel překlad z ukrajinské literatury, zvláště ze Ševčenka, a nyní z písemnictví našeho.

Pravý Angličan spojuje s pojmem »bohemian« posud — cikány. Prof. Thomayer podává o tom doklad v Almanachu Ottově. Intelligentní Angličan, když už by něco věděl o Husovi, lokalisuje nás dosud na břehu mořském jako za dob Shakespearovských. Dílo hr. Lützova nepronikło tak, aby rozptýlilo tyto předsudky, resp. ignoranci.

P. Selver v úvodu zcela prakticky krajanům svým vykládá, že jsme národ slovanský, bydlící v Čechách, na Moravě, ve Slezsku; dialektem naším jsou uherští Slováci. Jazyk náš není barbarský, nýbrž kultivovaný, zvučný a na tvary velice bohatý; srovnává jej s ruštinou a mluví o něm s patrnou láskou.

Anthologie se tím trochu zpozdila, že se musily líti české typy (čárky a háčky). Vedle anglických titulů jsou všude české správně tisknuté nápisy básní a též výslovnost naznačena. A co je výborné, je informační literárně-historický úvod, psaný pro čtenáře anglického s parallelami z tohoto písemnictví, čímž byla celá látka Angličanu přiblížena; tím se mu stala také sympatičtější. V jednotlivostech odkazuji na kritiku Dr. Arne Nováka v »Národních Listech« ze dne 19. července, v níž rozebrán tento úvod a projevena některá přání tohoto bystrého odborníka.

Co jsem mohl, to jsem v tomto případě vykonal. Hned po druhém dopise jsem viděl, že jsem v P. Selverovi našel šťastného interpreta naší poesie, který má jemný smysl jak pro mo-

derní a všelidské otázky — zájem o Bezruče — tak pro čisté a velebné umění Březiny, tohoto velikána našeho do sfer nadsvětných se povznášejícího, tak pro našeho velkého hellenistu J. Vrchlického. Sem tam jsme vedli ruku jeho, ale jen co do klassifikace a významu našich básníků. Stěžoval si, že se Sovou těžce zápasí. Pojmovou hutnost Sovy je v germánských jazycích těžko vystihnouti; viděl jsem to na překladech své ženy ze Sovy v Čechische Revui. U Machara dobře rozpoznal, kde věží zenit jeho. Osobní zaujetí, lokální a osobní narážky našeho krajana a žurnalistické výpady jeho — tedy to, co se lidem bojovným tolik líbí — nemohly arci u Angličana nalézti pochopení. Ale doufejme, že budoucně P. Selver našemu Heineovi vynahradí, není-li tu dostatečně zastoupen. Neřekl ještě poslední slovo.

Nelze předpokládati, že cizinec v Anglii si může zaopatřiti českou poetickou literaturu celou sám, by z ní dokonalý obraz podati mohl.

P. Selver by nejraději v Britisch Museum prostudoval každého básníka ze všech spisů jeho, ale jak vzíti v Anglii potřebných pomůcek, když já sám jsem v Čechách nemohl celé měsíce dostati »Slezského čísla«! Londýn a česká kniha! Sám si mnoho objednával, a ke cti svých přátel v Praze musím doznati, že nás obětavě podporovali a pochopili, jaký konsulský význam pro náš národ má P. Selver, mladý sympatický professor němčiny v Redhillu.

A na prvním místě jest nutno uvésti Fr. S. Procházku, jemuž je kniha jakož i nám věnována.

P. Selver, v jehož žilách podobně jako v Nietzscheovi proudí částečně též polská krev, je na prvním místě anglickým poetou. Sympatie ho táhnou k potlačovaným poznaňským Polákům, — z polské literatury má také již hotovou úplnou anthologii v rukopise — ale první vydanou knihou jeho byla Anthologie moderní české poesie, začež mu vděčně ruku tiskneme.

P. Selver zamýšlí vydati slovanskou anthologii, eventuelně polský, ruský a jihoslovanský díl každý zvlášť — a pak anthologii z Vrchlického. U Jihoslovanů se potkáváme s neslýchanými, přímo tragickými překážkami. Jen dr. Ilešić a Matica Hrvatska mají smysl pro našeho anglického přítele. A zatím na neštěstí umřel Aškerc, a spisů jeho nebo Zupančičových nelze ani koupiti. Ale odstrašiti se nedáme, a doufejme, že také Jihoslovanům se dostane anglického daru. P. Selver je neúnavně činný; tak jen za květen a červen přeložil 120 básní, mezi nimi 25 básní Vrchlického, z něhož se mu nejsnáze překládá — pak ze Sovy, Červinky, Fr. S. Procházky, F. X. Svobody, z Lešehradu. V polské sbírce budou zastoupeni Asnyk, Tetmajer, Ujejski, Kasprowicz, Kondratowicz, Lenartowicz, Perzyński, Rydel, Ostrowska, Dębicki (Nox Vadit I.—VI.), Konopnicka, Wierzbicki, Rossowski, Jankowski, Żuławski, Szukiewicz, Niemojewski, Górski — také zde holduje se zásadě: nejlepší, moderní až i nejmladší, a hojný výběr. Chorvaté-Srbové jsou v jeho překladech v tomto výběru: Badalić, Ciraki, Zahar, Vraz, Šenoa, Harambašić, Radičević a Stefanović (7 básní), který píše sám učená pojednání po anglicku; konečně dva překlady ze Slovince Prešerna.

Nyní se věnuje P. Selver hlavně našemu mistrovi, Jaroslavu Vrchlickému. Překládá z něho s láskou a nadšením, a také — s nesmírnou obětavostí. Dojíždí do Londýna, kde v Britisch Museum si nejprve opisuje české básně a pak je doma překládá. Jak by se mu ulehčilo, kdyby se mu zaslaly obě anthologie Vrchlického! K tomuto překladu z Vrchlického nabádá ho jak Fr. S. Procházka tak i já a p. Selver vidí již ze všech hlasů, kterak si nás všechny zaváže, uveřejní-li anglické překlady z našeho poety. Selver chce vydati o něm — jak píše — »über diesen erstaunlichen Altmeister der böhmischen Poesie« — větší studii; snad potom páni v Skandinavii pochopí, že Vrchlický už dávno zasluhoval Nobelovu cenu.

Z »Čarovné Zahrady« přeložil 12 básní, ze »Sonetů« Shelley, Milton, Virgil, Suum cuique, Alleluja.

Upozorňoval jsem několikráte Paula Selvera, aby se seznámil s hr. Lützovem, že by mu prospěla knihovna hraběte, bohatá na české knihy. V Anglii je rozdíl stavovský ještě větší nežli u nás. Ale letos počátkem ledna před odjezdem hraběte do Ameriky setkali se oba v klubu »Žižka«, kde bylo předčítáno několik básní Selverových. Hrabě Lützov vzal s sebou českou anthologii na svůj statek a odeslal autorovi anglický překlad »Labyrintu světa«.

Kniha je krásně vázána a stojí 3 Schillingy 6 Pence angl. peněz, za hotové 2 Schillingy 8 Pence (sleva 25%). Pražští knihkupci mají knihu tuto zajisté již ve výkladních skříních (nakladatelství H. J. Drane v Londýně).

Na tuto anthologii jest takto hleděti: V Anglii se našel intelligentní muž, který se naučil česky a překládal ze záliby různé básníky naše do rodného jazyka. A když měl hezkou hromádku překladů a našel i v intimních kruzích pochopení, sebral ji a vydal. V jeho knize nemá se tedy hledati systemu; my mu jsme všichni za ni vděčni. Buďme rádi, že v Anglii budou čísti naše básně v pěkném, uměleckém přepracování; také mnozí Němci a naše šlechtičny sáhnou po tomto svazku naší Poesie — až dosud Popelky v světových literaturách. Tak vyplní kniha svůj úkol vzbudit zájem pro nás.

Končím několika řádky z listu P. Selvera. »Und ich hoffe, dass dieses Buch nur einen An-

fang bildet, — dass ich als Vermittler böhmischer Poesie werde auch späterhin tätig sein dürfen, und zwar vollkommener und umfassender als dies bisher der Fall war. Betrachten Sie also diese Anthologie, mit ihren vielfach bedenklichen Lücken, nur als tastende Vorarbeit zu etwas Grösserem, der böhmischen Literatur Würdigerem.«

Že onen červencový den, kdy jsem obdržel dedikaci knihy páně Selverovy, patřil k nejšťastnějším a nejradostnějším v mém životě, nemusím nikomu vyličovati.

POLITIKA

MARS:

ČÍNA. (Dokončení.)

Ohnisko vzpoury bylo v trojúhelníku veleměst Vučang-Hankau-Hanjang na řece Jang-ce, obchodním to středisku na dráze, spojující Peking s Kantonem. Zde v komplexu asi o milionu obyvatel, na rozhraní provincií Hupeh a Hunan, které první se připojily k revoluci, odehrály se také skoro všecky fáse boje mezi severem, zachovávajícím dynastii věrnost, neb aspoň neutralitu, a jihem, jenž okamžitě vzplál pro svržení panství Mandžuů. Revolucionáři zmocnili se arsenálu v Hanjangu, odkud se opatřili výzbrojí. Moderní části vojska (t. zv. pejang)[1]) 8. a 11. divise, ležící tam posádkou, přešly zcela k revolucionářům a tak guvernér Juičeng byl od počátku bezbranný proti vzbouřencům. Ve Vučangu prohlášena republika, jež později rozšířena na celou jižní část Číny. Kolem Vučangu a Hanjangu byly svedeny hlavní boje mezi císařskými, kteří pod velením gen. Fengkuočanga dobyli sice 27. října Hankau a 28. listopadu Hanjangu, ale nedovedli vzpoury potlačiti. Nad to Nanking padl dne 1. prosince do rukou revolucionářů, kteří tam ihned zařídili republikánskou vládu. Tím však věc císařských nebyla dosud ztracena. Mnohé provincie jako Šantung, Kiangsu a města jako Sučeu nepřidaly se k republikánům ze sympathie, nýbrž proto, aby byly ušetřeny krveprolití a hrůz revolučních; některých částí říše se revolta vůbec nedotkla, jiné, jako Čili, Honan, Feng-tien (Mandžusko) zůstaly do poslední chvíle loyální. V Mandžusku sice také prohlášena republika vůdci moderních vojsk gen. Čang-Šaodseugem a San-Tieuvem, ale poněvadž jejich podvelitelé, kteří byli u vojska oblíbenější, se prohlásili císaři věrni a dokonce hrozili zastřeliti každého, kdo by v zemském shromáždění mluvil o republice, zmizela republika tak rychle, jak vznikla a ustaveno sdružení k udržení pokoje, jehož předsedou jmenován energický a loyální gen. guvernér Čaoersui. Naproti tomu severní Mongolsko, nalézající se ve sféře ruského vlivu, prohlásilo se neodvislým a Rusko jeho neodvislost uznalo. Ale vláda ani dynastie nedovedly se vzchopit k řádnému odporu. Především neměly peněz, nemohly tedy platit vojsku, bez něhož zdolati vzpouru nebylo možno. Říšský výbor se rozutekl; regent princ Čun zbaven vlády, ale císařovna-vdova Lung-ju nedovedla zaň najíti náhradu. V té chvíli povolán sesazený Juan-šikaj, aby zachránil dynastii. Chytrý státník dal se po dlouhých průtazích uprositi; nezakročil však rázně a s vojenskou mocí proti revolucionářům, nýbrž jal se s nimi vyjednávati. Zatím počet vzbouřených a odpadlých provincií dosáhl šestnácti. O vánocích 1911 zvolen Dr. Sunjacen, jenž dosud z Ameriky řídil jihočínské povstání, presidentem Jihočínské republiky se sídlem v Nankingu a počátkem ledna vydán manifest, kde republika uznává všecky smlouvy a půjčky, uzavřené vládou do vypuknutí revoluce, slibuje osobní a majetkovou bezpečnost cizincům (jimž ostatně dosud ani se strany císařských ani rebelů nebylo ublíženo), ohlašuje opravu občanského, trestního a horního zákona, správy a financí, náboženskou toleranci a rovnoprávnost pěti ras (Číňanů, Mandžuů, Tibeťanů, Mongolů a Muhammedánů). Císařská vláda uznává ústy ministerského předsedy prince Činga i generálního plnomocníka Juanšikaje, že je ochotna svolati ústavodárné shromáždění, jen když monarchie bude zachována, a že zatím bude vládnouti ministerstvo s polovice císařské, s polovice revolucionářské (s vyloučením Mandžuů), ale revolucionáři nechtějí přistoupit na tyto podmínky. A císařovna i vláda kapitulují, Juanšikaj, jenž má v ruce vojsko severních provincií, věrných dosud dynastii, snaží se aspoň kompromisem zachránit, co se zachovat dá. Chce pro severní Čínu svolat zvláštní konstituantu, doufaje, že aspoň část říše tak bude zachována dynastii. Ale dynastie sama vyřkne nad sebou ortel: nemajíc prostředků peněžních potlačiti vzpouru, aniž možnosti přinutit Juanšikaje, aby rozhodně užil své vojenské moci, vydává dne 4. února 1912 edikt, jímž ve jménu nezletilého císaře Puji vzdává se trůnu a nařizuje Juanšikajovi, aby

[1]) Moderní čínská armáda datuje se z r. 1901 a jest dílem Juanšikajovým. On založil důstojnické a poddůstojnické školy s učiteli japonskými a evropskými a posílal čínské důstojníky studovat do Japonska a Německa. Branný systém je nájemný, služba trvá 3 léta v aktivní armádě, 6 let v reservě (I. a II. třída) a 3 léta v zeměbraně. Armáda dělí se na 36 divisí, z nichž před revolucí bylo asi polovic postaveno (aspoň na papíře). Divise (po 12—13.000 mužů) skládá se ze 2 brigád po 6 praporech, 3 pluků jízdy, 3 pluků dělostřelectva (48 děl) a praporu zákopníků.

utvořil republiku, »aby bylo učiněno po vůli tolika milionům milých poddaných«.

To je stručně kronika revolučních událostí v Číně. Lze tomu věřiti, že miliony Číňanů si přejí republiky? Všichni znalci východoasijských poměrů ujišťují, že nikoliv. Lid sám nemá ponětí o ústavních formách, jemu je pád dynastie Tačingů pouze trestem nebes za špatnou vládu a republiku přijímá, poněvadž se mu prohlašuje za zvlášť výhodnou vládní soustavu, vyžadující nejmenších daní. Vzdělanci staročínští jsou vesměs proti republice, jež se nesrovnává s klassickou tradicí čínskou. V Číně vzdělané jsou vedle reakcionářů nyní celkem tři strany, z nichž pouze jediná, a ne nejsilnější, je republikánská. Jsou to především t. zv. kanguvei, intellektualisté, strana ústavní stojící na půdě programu císaře Kvang-sina z r. 1898, jejichž obrodná práce byla zničena císařovnou Cuh-si, obávající se jejich spiknutí. Dále je reformní strana, bývalá vládní, jež se datuje z r. 1900 a k níž patřil i Juanšikaj, a konečně je republikánská strana, koming-tang,[1]) jejímž vůdcem je Sunjacen a která se rekrutuje zejména z mladých lidí, kteří získali vzdělání v Japonsku neb Americe, důstojníků to a velké části učeného proletariátu, strana radikální, s programem spíše socialistickým (hlásá komunismus půdy a jiné myšlenky Henryho Georgea). Kdežto obě první strany jsou více aristokratické (pokud v Číně lze mluvit o aristokracii, neboť Čína, kde nejvyšší kariéra je volna každému, kdo vykoná předepsané zkoušky, je vlastně demokraticko-byrokratická), je strana republikánská silně lidová a radikální. Jejím ideálem jest učiniti z Číny velmoc, jež by v krátké době zastínila Japonsko. Jiná otázka jest ovšem, zda v republice, jejíž obyvatelstvo nemá nejmenšího vzdělání politického, nebude po dlouhou dobu ještě vláda aristokraticko-oligarchická, jako je tomu v Japonsku.

Ale ať je tomu jakkoli, republikánská strana získala okamžitý úspěch a dne 29. dubna Juanšikaj jako předseda nové republiky Severu a Jihu zahajuje první zasedání národního shromáždění v Pekingu, jež má říši dáti ústavu. Nechci se šířiti o předloze konstituční, vypracované Lifang-alem, neboť bude ještě asi podstatně změněna ve všech sborech, jimiž projde. Připomínám jen, že dělí říši na 5 ras (viz výše), rovnoprávných a dohromady suverenních, poskytuje svobodu tisku, slova a shromažďování, volnost náboženskou, ochranu osoby a majetku, a vkládá zákonodárnou moc do rukou dvou sněmoven (senátu, volenému na 6 let, a sněmovně poslanecké, volené na 4 léta), jejichž členové mají immunitu a všecka jiná práva poslanců. Ale ukazuji na to, že přes všechnu radikálnost republikánské strany, přes všechno pohrávání s kommunismem a jinými moderními ideami, nehodlají republikáni vzdáti se jednoho prostředku, jenž jim má umožnit učinit z Číny velmoc; t. j. silné armády. Bude-li provedena všeobecná branná povinnost, jak jest v jejich programu, bude tím zároveň celý problém Dalekého Východu postaven na nové nohy. Že Číňané dovedou bojovat s odvahou a vytrvalostí, ukázala právě revoluce, a že dovedou užívati evropských zbraní, bylo také patrno těm, kdo viděli moderní sbory v ohni. Podaří-li se sorganisovati jednotnou armádu v národě skoro 400milionovém, armádu evropsky vycvičenou, ozbrojenou a vedenou, změní se rázem situace na Východě. Japonsko a Rusko přestanou být jedinými velmocemi Tichého oceánu v Asii a Spojené Státy budou mít o jednoho žlutého soka více. Neboť že by Číňané viděli v Američanech přátele, o tom po boykotu amerického zboží v Číně nebude nikdo přesvědčen.

Ovšem k reformám je potřebí především peněz a čínské finance jsou na stupni velmi bídném. Půjčka byla sice již učiněna; skupina bank anglických, francouzských, německých, ruských, japonských a amerických půjčila v druhé polovině června nové vládě skoro 1½ miliardy korun. Ale aby úroky byly řádně spláceny, bude třeba velmi důrazného vybírání daní, neboť dosavadní výnos daní činil sotva 400 mil. taelů (1500 mil. K), kdežto vydání již před revolucí obnášela skoro 350 mil. taelů a státní dluh sám dosahoval výše 1,600 milionů taelů (6 miliard K). Nyní přibude nové 1½ miliardy. Při tom je Čína zemí dnes po výtce agrární; industrialisovat ji znamená poskytnout jí především pořádku, bez něhož obchodní vývoj země není možný. Není pochybnosti o tom, že Čína je země bohatá, ale veškeré finanční hospodářství čínské je v takovém stavu (i její tisíciletá měna je dnes nemožná), že potrvá velmi dlouho, než přinese ovoce. Zatím bude nutno jen platiti dluhy a to znamená vybírati daně. Bude-li pak obyvatelstvo, jež už dnes při zatížení sotva 3 K per caput je nespokojeno s daňovým břemenem, ochotno platit 6—10 K (v Japonsku připadá na hlavu asi 20—24 K), je otázka, kterou rozluštit bude nemalou úlohou republikánské vlády, jež osvobozovala lid s heslem finančního uvolnění od mandžuského útisku. Dá se předpokládat, že za těch okolností nastane uvnitř říše brzy pokoj a mír, jehož nositeli se republikáni prohlašují? Zde lze říci toliko: Credo, quia absurdum.

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 6. srpna 1912.

Zájem o politické záležitosti, jako obyčejně tou dobou, klesl na nulu. Mnohem více než plány rakouských politiků pro letošní podzim nutné zajímají události, o jakýchž jindy čteme jen bezděčně a mimochodem. Míníte, že si pánové obvykle jenom politi-

[1]) Ming = pravomoc, poslání; Ko-ming = vzíti pravomoc (t. j. vládnoucí dynastii).

kou se zabývající — vykládají své názory na příští parlamentní majoritu, ale zaslechnete, že je řeč toliko o německém říšském hraběti Janu Emanuelu Maria Arzovi, který počítal s ohromnou lehkověrností a s nesmírným respektem červené krve ke krvi modré a jako »ženich millionové nevěsty« a »repraesentant rakouské armádní vzduchoplavby« spáchal veliké podvody ve Vídni, jež se páčí na několik set tisíc marek. Takové věci pro tu chvíli zajímají více než politika vnitřní, která i v plné kampani se provozuje ode dne ke dni, i než politika zahraničná, při kteréž my všichni diváci bez rozdílů nevíme, co evropská diplomacie dělá a chystá za svými mlžinami, jimiž je zahalena. Proslulý berlínský novinář Teodor Wolf má slabou naději, že to ví pan Bethmann Hollweg, a my máme o trochu slabší naději, že to ví pan hrabě Berchtold.

Není to nic divného, že je interes o politické otázky zmenšen, ale právě pro nás Čechy je to víc než chyba a nehoda, my bychom měli právě nyní rozvinout činnost nejintensivnější, abychom se připravili na podzimní zasedání, k němuž vše, co dosud se dálo, bylo toliko přípravou.

Blíží se moment, ve kterém se bude musit ukázati, je-li možná udržet dosavadní systém, není možná vyhýbati se déle záležitostem, k nimž je nezbytně třeba pevné, stabilní majority, a my jsme desorganisováni víc než kdy jindy, na otázku »do vlády nebo do opposice« není určité odpovědi, a přece bude třeba eventuelně velmi brzo odpověděti velmi rozhodně a bez výhrad. Den po dni míjí a diskusse o velmi závažné otázce této se nezahajuje — jen tu a tam proskočily nesmělé návrhy na soustředění frakcí radikálních, opposičních. Všechen náš lid měl by se o ně interessovati. Čekalo se na to, jak se vyvinou poměry v Uhrách — tam máme již výsledek zápasů před očima. Čeká se, jak dopadne českoněmecká akce smiřovací, a tu na facit nebudeme již dlouho čekati, neboť ona pokročila tak daleko, že do října uvidíme, byla-li prozatím ještě marnou nebo zdali alespoň v nejhlavnějších kusech odstranila příčiny dlouholetých sporů. Ať je tak nebo onak, — bude nutno dle výsledku positivního nebo negativního určiti směr české politiky ve Vídni, neboť ze smutné zkušenosti víme, že nic nás tou měrou nepoškozovalo jako kolísání mezi opposičností a opportunitou, mezi odvozováním důsledků ze skutečných stavů a mezi stanovisky doktrinářskými.

Jako jsme si v roku 1879 říci musili, půjdeme-li do Vídně, nebo máme-li pokračovati v passivní opposici, musíme si říci nyní, vstoupíme-li eventuelně do vládní většiny, nebo budeme-li v zásadní opposici. Nebudeme míti nic proti tomu, řekne-li se nám, že by nebylo radno otázky ty na velikém foru ventilovati, běží o to hlavně, aby vůdčí činitelé v našich stranách a frakcích byli v čas rozhodnuti o tom, kterou cestou se dát, a aby již nyní připravovali pevné útvary, s nimiž by se musilo vážně počítati. Na nebožce »Slovanské jednotě« i na »Jednotném českém klubu«, jenž byl vzorem nejednotnosti — jsme viděli, že to je nejen marné, ale i škodlivé svolávati protichůdné elementy pod svornostenský klobouk. Jedni jsme z povahy určeni a poměry povoláni k tomu, abychom provozovali politiku opposiční, je to kus politického romantismu, kterýž u nás zůstal z let šedesátých a sedmdesátých — druzí, tohoto romantismu prosti, počítáme s nynějším stavem, s živými lidmi a se skutečnými věcmi nás obklopujícími — a jsme tudíž ochotni uzavírati rozumné kompromisy. To není neštěstí žádné, to svědčí o tom, že jsme národem normálně žijícím, hotovým zázrakem by bylo, kdyby se věci měly jinak. Vidíme to na Švýcarsku i na jiných státech, jejichž parlamenty jsou směsicemi rozdílných národních, hospodářských, náboženských a sociálních zájmů, že bez stálých kompromisů není možno se dostati ani o krok s místa, a ze všech států právě náš je vniterně nejvíce roztříštěn a tudíž nejvíce na kompromisy odkázán.

Naše organisační heslo pro nastávající politickou kampaň tudíž zní: Kdo jste pro politiku kompromisů, kdo jste pro opposici tak dlouho trvající, dokud nebude splněna litera našich programů?

Je nutno, aby se dle odpovědi na tyto otázky strany naše seskupily ve dva určitě vyhraněné tábory. Nedojde-li k tomu, ozve se po čase opět volání: »stala se chyba«, a obětní beránek, na jehož bedra se svalí všechna zodpovědnost za nezdar české politiky, jako vždycky »na hoře Hospodinově najde se!«

SLOVANSTVO

Dr. ANT. FRINTA:

DVĚ MONOGRAFIE.

I.

Slovenská čítanka. Vydala Moravsko-slezská Beseda v Praze. Nakladatelství Emil Šolc, Karlín (dříve v Telči). Stran 515 + 130. Cena 6 korun. —

V poslední době jeví se potěšitelný ruch vlastivědný, který dal našemu nejširšímu obecenstvu již několik illustrovaných, informačních příruček. Popud k vydání populární »Moravské čítanky« dal zesnulý kulturní pracovník Fr. Vahalík r. 1901 a úkol zdárně provedla komise Moravskoslezské Besedy. Když publikace tato došla příznivého přijetí, vyskytly se další, smělejší iniciativy. Redaktor R. Cejnek r. 1907 navrhl vypracování obecně slovanské čítanky a já sám poukázal jsem (feuilletonem v Nár. Listech) u příležitosti 50letého jubilea úmrtí Šafaříkova, že by bylo na čase oslaviti jeho památku novým, na výši doby stojícím vydáním jeho Slovanského národopisu. Slovanskému sjezdu v Sofii r. 1908 dlužno přičísti k aktivům i vědecký, nedávno vydaný sborník Slovan-

stvo, o kterém bude ještě v t. l. referováno. Chci tu jen poznamenati, že toto dílo trpí dvěma základními vadami, takže nemůže býti náhradou za vzpomenutý Šafaříkův Národopis: jeť jednak neúplné, nepodávajíc uceleného obrazu slovanských národů, zvláště po stránce hospodářské, tak důležité v moderní době, jednak svou cenou nepřístupné lidovým čtenářům. Tím nemá býti ovšem nijak snížen vědecký význam tohoto jedinečného sborníku, který zůstane v některých oborech dlouho pravou pokladnicí pro studium.

Mezitím nastoupena ve směru popularisačním správná cesta specialisace a monografií; v přední řadě obrácena pozornost ke druhé, svérázné a dosud náležitě nedoceněné součásti našeho kmene — ke Slovákům. Soukromý nakladatel A. Reis odvážil se přikročiti hned k vydávání měsíčníku s pyšným názvem Naše Slovensko, jež bylo možno i po stránce vnější úpravy označiti za podnik luxusní, čímž opět nemá býti učiněna újma záslužnosti a seriosnosti tohoto kroku, nýbrž jen charakterisovány naše dosavadní kulturní poměry, které něčeho podobného přece ještě nesnesou. Ale potěšitelno je tím více, že právě téhož roku (1910), kdy poslední dvojčíslo III. ročníku onoho v Uhrách zakázaného časopisu oznamovalo zároveň jeho zánik, začala vycházeti v sešitech (po 30 hal.) Slovenská čítanka, opět péčí zvláštního výboru Moravsko-slezské Besedy (proč ne Československé Jednoty, do jejíhož programu činnosti by spíše takováto edice zapadala?). Podle úvodního slova, které výstižně napsal Fr. Bílý, Slovenská čítanka má úkolem přiblížiti nás (t. j. Čechy a Slováky) navzájem, má přispěti k lepšímu poznání země a lidu i všech poměrů jeho, jeho práce, nadání, jeho stavu bývalého a nynějšího, aby si duše česká a duše slovenská porozuměly lépe, než kdy dosud bývalo. Slovák nesmí nám zůstati nadále vzdáleným, cizím.

Pokud se vlastního obsahu týče, dvě básně jsou vhodným rámcem části obecné: první, nadšenou ódu Slòvensku napsal starý pěvec Cymbálu a huslí, závěrečnou Ecce homo!, charakteristický to výraz trpitelské, ale věřící duše podtatranské, složil Hviezdoslav. Tato okolnost, že dotýká se tu čtenáře dvojí poesie — česká a slovenská —, není pro mě jen vnější symbolikou a obrazem rovnoprávnosti, nýbrž je cenná již tím, že ukazuje nejlépe onen dvojí citový poměr, dvojí stanovisko, jaké zaujímají nutně obě zúčastněné strany v otázce československé vzájemnosti. Ostatní poučné stati všestranně osvětlují poměry území a kulturní stav našich nejbližších soukmenovců v době přítomné; historického rázu jsou pouze příspěvky prof. L. Niederle (Pravěk Slovenska), J. Botta (Povšechné dějiny Slovenska), Al. Jiráska (Matouš Trenčanský), Dra Vacovského (velmi zajímavá politicko-hist. úvaha Slováci a Maďaři), redaktora A. Štefánka (Obrodenie na Slovensku), red. M. Hodže (K vývoju slovenskej politiky), dvě pěkné a přehledné literární kapitoly Dra Alb. Pražáka (Dějiny literatury slovenské do Štúra a od let šedesátých po přítomnost), mezi něž zařazena vhodně studie prof. Jar. Vlčka (Poesie školy Štúrovy), dále sem patří prvních 5 kapitol cenného příspěvku k dějinám vzdělanosti slovenské od —by— (Osvěta a školství na Slovensku), životopisná črta prof. J. Kvačaly (Komenský v Uhrách) a výňatek z větší folkloristické práce prof. J. Polívky (První sběratelé a vydavatelé slovenských pohádek). Převážná většina ostatních příspěvků (24 z celkového počtu 36) jest staticky popisná; probrány jsou tu povolanými odborníky snad všecky stránky země a života na Slovensku: přírodní (J. L. Holuby, K. Drož, Dr. J. Barvíř), jazyková (prof. Fr. Pastrnek), náboženská (J. Botto vyjadřuje se upřímně, až drásavě o zotročení evang. církve, Dr. Al. Kolísek líčí hodně shovívavěji, ba se vtíravou chlubností situaci katolictví, která byla nedávnými aférami vůdců »mučedníků« Hlinky a Tománka prapodivně osvětlena!), dále poměry právní (pseudonym Konšel), politické (Dr. V. Šrobár, Scotus Viator, M. Hodža), společenské (St. Klíma), hospodářské (F. Houdek, R. Pilát), národopisný svéráz, zejména ve smyslu uměleckém (M. Schneider-Trnavský, Dr. Al. Kolísek, K. A. Medvecký, M. Jiránek, P. Socháň). Otázku vzájemného dosavadního i žádoucího poměru Čechů ke Slovákům (a naopak, t. j. jejich »odtržení«) řeší střízlivě a se sociologickou hloubkou A. Štefánek, nadšeně a s pravým životním optimismem osvědčený hlasatel K. Kálal. K jeho konkrétním radám, jak uspíšiti kulturní jednotu naši (mezi nimiž vítám i zdánlivou maličkost jako je nahrazení frázovitého rčení Čechoslované, československý obsažným termínem Čechoslováci a československý), dodal bych ještě jeden recept sbližovací: nepřekládati z jednoho spisovného jazyka na druhý, nýbrž zvykati si na obou stranách důsledně na oba typy se všemi, celkem v praxi málo závažnými odchylkami! A skutečně byla tato zásada provedena právě v tomto průkopnickém díle: sedm příspěvků otištěno je v čisté slovenčině a to bez jakýchkoliv vysvětlivek a beze slovníčku, kterýchžto pomůcek až na malé výjimky (na př. v básni Hviezdoslavově) není vskutku ani zapotřebí. Vedle toho ovšem mají zde někteří Slováci české články (Botto, Kvačala, Medvecký); či jsou to přece jen překlady?

Studnice poznání tedy otevřena a všeobecně přístupna; nezbývá, než vybídnutí, aby se z ní hojně na podporu zdraví národního čerpalo, a to na obou stranách. U nás je Slovenská čítanka schopna definitivně znemožniti mínění, mluvící ignorantsky a velkopansky o odtržení Slováků a ponechávající je nyní tupě na pospas maďarské

politice; pro Slováky samotné znamená pak tento vzácný soubor materiálu výchovnou pomůcku prvního řádu, jež má posilovati národní sebevědomí budoucí intelligence jejich, z maďarských škol vycházející.

Proto nechce se mi ani věřiti nářkům nakladatelovým, že nemůže jaksi své výtisky odbýti. Či by hříšná nevšímavost a nepochopení trvalo dále přes všecky slibné kroky vpřed? Hic Rhodus*—!

Nelze na konec opomenouti, že praktický význam Slovenské čítanky zvýšen je pro nás Čechy Cestopisnou částí, která tvoří druhý oddíl knihy. Obsahuje tři samostatné stati: Radúze Magurina Krátký popis Tater a informace pro turisty, Dra V. Šrobára Lázenské miesta na Slovensku a St. Klímy Vlakem přes Slovensko. K nim jsou připojeny dva ukazatele jmen a tři přílohy: Pohled na Vysoké Tatry z Popradu, Cestovní mapa V. Tater (měřítko 1 : 94.000 — však bez šrafování!) a Národopisná mapa uh. Slovenska od Vít. z Cintulů. Tento výborný a spolehlivý průvodce vydán byl také zvláště, bohužel však nikoli v jedině účelném formátě kapesním!

Obrazová výzdoba knihy je dosti bohatá, zvláště v druhém oddíle; těšili bychom se ovšem na více barevných příloh, k nimž líčené tu prostředí přímo vybízí, ale můžeme býti při nízké ceně knihy spokojeni, až na to, že reprodukce některých obrázků není dosti čistá.

(Dokončení.)

*

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

XIV.

(Malé koncesse mohly upevniti všeobecnou smířlivou náladu. Ale nic se nestalo, nic nezměnilo. Další politika »nedostatku veškeré důvěry«. Utiskování roste. Čertkov. Obrat v náladě obyvatelstva pod vlivem zažitého zklamání. Veřejné mínění polské se obrací prudce proti »ugodovcům« a vrhá se v náruč nesmířlivců.)

Kdyby byla vláda, řídíc se slovy vladařovými, vyslovenými v paláci lázeňském 17. (30.) srpna 1897, učinila nějaký reelný, konkretný krok na cestě vyrovnání, historie poměru polsko-ruského byla by se zcela změnila. Dostačilo pro poprvé zavésti školské reformy, ohlásiti zavedení samosprávy, utvořiti komisi, jež by zrevidovala výminečné zákony...

Nic z toho se nestalo, a co se stalo a na čem se usnesli dále konati, bylo prudkou antithesou vladařových slov, který prohlásil, že »věří polským citům«.

Možná, že zamýšleli v některé chvíli, o níž nevíme, odšroubovati šroub pronásledování, ale zároveň na krok neodstoupili od základních pilířů ruské politiky v Polsku. Nebylo »proražení systému«, nebylo ústupků. Vůdčí myšlenkou ve vládě v království měl býti i dále nedostatek veškeré »důvěry« k obyvatelstvu polskému.

Již ve dnech srpnových slavností se stala jistá fakta, jež pro svůj kontrast s tím, co se právě dálo, mohla pobouřiti veřejné mínění. Policie velmi příkře dávala pozor, aby na cestě, kudy císař měl jeti, nikde nebylo polských vítacích nápisů a rychle je odstraňovala, jakoby projevy v mateřském jazyku nebyly právě nejvýmluvnějším znamením, že nejsou konvenční formou, nýbrž že plynou z nefalšovaného citu.

Druhý den po příjezdu císařských manželů se rozšířila pověst, že administračním úřadům byl rozeslán oběžník, obnovující staré zapomenuté a neprovedené (neboť těžké k provedení) nařízení, aby úředníci, kteří se stýkají s veřejností, neodvažovali se s ní mluviti polsky...

Historie let následujících přesvědčila, že tato na pohled nepatrná fakta nebyla náhodná, jak se tehdy mohlo zdáti, nýbrž věrně charakterisovala nezměnitelnost politického systému, jenž se nedá dojmouti.

Kníže Imeretyňskij byl dobrý člověk a zemi přál. Když se rozhlédl po poměrech, nabyl přesvědčení, že nelze v zemi dále vládnouti dosavadním způsobem. V memoriále z r. 1897 stále stvrzuje, že třeba v království změniti politický systém od základu, že se »vláda nemůže opírat jen o bajonety« (str. 56), a porušťující tendence nazývá »mlhavými a utopickými« (str. 48), tvrdí, že, bude-li se »dle starého zvyku« vládnouti jen pomocí »pronásledování« — že nedůvěra a neláska polského obyvatelstva k ruské vládě nezahyne, nýbrž vzroste (str. 27.).

Kníže Imeretyňskij to vše pochopil, ale nějakých důsledků z tohoto názoru na celou otázku neodvodil. Nebyl jeho obzor politický dosti rozsáhlý, či snad, nemoha se opříti o zemskou správu a vida nepřátelské smýšlení v Petrohradě, necítil se dosti mocným, aby se postavil směle a odvážně v čelo reforem v království? To nyní jest bezpochyby otázka podřízená. Stačí, že se memoriál, který podal po několika měsících po pobytu císařově ve Varšavě (leden 1898), nepokusil dotknouti žádné základní otázky vládnoucího systému, a že dokonce záležitosti místní samosprávy, nejvíce pálící, se dotkl sotva jedním slovem, a to ve smyslu nepříznivém.

Vždyť dokonce kn. Imeretyňskij v úvodě ke svému memoriálu omezil svůj program na minimum, usnadňuje centrální vládě nepřátelské stanovisko ke všem možným reformám. »Na odstranění výminečných zákonů,« píše, »ještě není čas, třeba počkati, až ochladnou vášně,«[35]) až »rozhodná vládní politika ochladí rozpálené duše«. Nebylo tedy ještě dosti »chlazení«, nebylo

[35]) Potřeba vystřízlivění se nemohla týkati nadějí, spojených s císařským příjezdem. V tom ohledu ve chvíli, kdy kn. Imeretyňskij psal svůj memoriál, obyvatelstvo polské už bylo vyléčeno ze všech illusí.

dosti »rozhodnosti«, nebylo dosti třicetiletého útisku, bylo třeba ještě po manifestaci, svědčící o hlubokém převratě v citech i politických názorech národa, celý tento systém prolongovat bez termínu. Projektované reformy kn. Imeretyňského, ač byly velmi nepatrné, byly v Petrohradě přijaty s úsměvem pohrdlivým a žádná z nich nebyla provedena, neboť přece nelze říci, že jediný věcný projekt: uspořádání vyučování jazyka polského ve školách, byl příznivě vyřízen.

Zdálo se, že nelze pochybovati — že polský jazyk a polská literatura v polské zemi, polskými učiteli, polským dětem, mají býti vykládány po polsku, ač jen z důvodů paedagogických a že hodin polského jazyka nemá býti výlučně užíváno k lepšímu naučení ruštiny. Tehdy však projekt, žádající uznání této zásady, této pravdy, této potřeby, narazil na tak velkou a vášnivou oposici, jakoby ohrožoval jednotu a bezpečnost ruského státu. Po mnoha peripetiích »vyřízení« této záležitosti dopadlo takto: »vysvětliti, že vyučování jazyku polskému po polsku tam, kde se to z paedagogických ohledů ukáže krajně nutným, se neprotiví zákonu.«

Nemusím snad vykládati, že redakce této resoluce, plná výhrad a vymezení, při známém nepřátelském všem změnám smýšlení místních školních správ, jež ji měly uvésti v život, nemohla tehdy pohnati ku předu otázku vyučování polského jazyka.

Po návratu kn. Imeretyňského a nezdaru jeho projektů vše se začalo zvolna vracet do starého, byrokracii se hodícího, žádných námah jí neukládajícího systému.

Na důkaz, že přes nepochybnou náchylnost kn. Imeretyňského k opravám směr politický ve svých hlavních rysech za jeho tříleté vlády se nezměnil, připojuji několik fakt:

Dík kn. Imeretyňskému dostala země nový důležitý prostředek komunikační: dráhu Varšavsko-Kaliskou, ale zároveň učiněna tato charakteristická politická výhrada: »v m ě n i ť v o b j a z a n n o s ť m i n i s t r u p u t e j s o o b š t ě n j a u l i l e n j e r u s k a g o e l e m e n t a n a e t o m p u t i.«

V srpnu r. 1898 vyšlo nařízení v záležitosti unitářů. Přes úmysly kn. Imeretyňského, jenž v memoriále za r. 1897 proponoval reformu v duchu plné spravedlnosti, bylo konečně rozhodnuto, že všichni, kdo se vzpírají jednotě (t. j. unitáři), jsou pokládáni za pravoslavné i jejich děti, byť i byli třeba ještě před r. 1875 (úřadní zrušení unie a unitáři vpočteni k pravoslavným) pokřtěni v katolickém kostele.

Na poč. r. 1899 na ministerské radě, jíž předsedal Pobědonoscev, v Petrohradě bylo učiněno usnesení, regulující užívání polštiny a ruštiny v soukromých sdruženích. Předpisy jsou tak příkré, tak šněrující a tak nepraktické, že nemohly býti ani uskutečněny.

Dne 26. května 1900 byl v království vyhlášen zákon, jenž do té doby byl závazný jen pro Litvu (od 3. dubna 1892), jímž místní správě se dovoluje ukládati bez ohledu na soudy administrativní tresty (do 300 rublů a 3 měs. vězení) za tajné poučování.

R. 1900 11. (24.) září bylo usnesením ministrů dáno generál-gubernátorovi právo vydávati »závazná ustanovení« a za jejich překročení ukládati tresty. Toto usnesení se rovnalo odstranění zákonů.

Smrtí kn. Imeretyňského (v listopadě 1900) zmizely poslední překážky úplného rozvinutí porušťujícího systému a systém ten začal sklízet nové triumfy. Nástupcem kn. Imeretyňského se stal gen. Čertkov, z úkrytu vyvedený po 20 letech pravděpodobně proto, že za tolik let v lidské paměti ještě žila vzpomínka na jeho »silné« vlády v Kijevě, a z hlav polských bylo třeba úplně vyhnati omyl, že rok 1897 mohl míti nějaký vliv na změnu státní politiky. V Království našel Čertkov nová, velmi vděčná pole, aby prakticky prováděl hlásané zásady, že »s Poláky třeba jednati bez ohledů, jako s nepřáteli státu«, a že to jest jediný možný způsob rozřešiti dějinný problém. V ohledu školském tradice a praktiky Apuchtinovy se vrátily a ožily v celé své kráse...

A tak šlo vše starou, obvyklou cestou, až nastala nešťastná válka, vnitřní bouře a konstituce a vytvořily se nové podmínky politického života.

Že toto jednání vlády bezprostředně po manifestacích varšavských r. 1897 a později musilo na smýšlení obecenstva a směr jeho myšlení míti silný vliv, přirozeně osudný, to snad se snadno pochopí. Po manifestačním obrácení se polského národa k Vladaři a v jeho osobě k národu a státu ruskému nebyly provedeny na ruské straně žádné důsledky z této změny polského cítění. Nejen že se nic nestalo, aby se hodně vyzískalo z tohoto historického okamžiku a aby byl ustálen převrat, jenž se stal nad Vislou, ale starý systém trval dále i v těch okamžicích, kdy Poláci vítali ruského císaře voláním »niech żyje«, i v těch, jež nastaly po návratu vladařově domů, který si vezl v srdci přesvědčení o upřímnosti polských citů.

Nebylo možno způsobem působivějším říci Polákům, že změna jejich citů a postupu v poměru k Rusku jim naprosto neprospěje a že byli klamači ti, kdo namahavě a nadšeně jim ukazovali na tuto cestu, jako jedině správnou.

Polské obyvatelstvo se cítilo zklamaným a svedeným, ve svých nejdražších a nejsvětějších citech dotknutým, pokořeným v oprávněné pýše. Mínění veřejné se náhle a prudce obrátilo proti »ugodovcům«. Na ně byla svalována všechna vina, všechna odpovědnost, jako na mravní původce tohoto politického převratu, jenž se po-

čal v listopadu 1894 a skončil v září 1897. Umírněná strana, jejíž vůdcové se této chyby dopustili a řídili se v postupu marně logikou, byla rozbita. Zřídly její řady, ztratila vliv na zemi. Polské obyvatelstvo, jako nemocný člověk, dalo průchod své bolesti a otevřelo náruč, aby přijalo ideu, jež mu nehrála hymnu z mrtvýchvstání ani vybídky k povstání, nýbrž mu přinášela alespoň odpoutání se od skutečnosti, od vší politiky, uzavření se ve vlastních bolestech, ve své vnitřní a tajemné práci o národní obrození.

Konec r. 1897 jest datem utvoření se strany národně-demokratické. Z nečetného hloučku, jenž tehdy byl tak sláb, že nedovedl — což jim socialisti pokládají za největší vinu — r. 1897 rozvinouti řádné akce proti činnosti »ugodovců«, a zaujímal celou tu dobu vyčkávací stanovisko, vyrostla národní demokracie v mohutný politický zástup, jenž za několik let, když přenesl svůj štáb z Haliče do Varšavy a zorganisoval se, zcela bezpodmínečně ovládl všechny mysli v zemi.

(Pokračování.)

SAMOSPRÁVA

Dr. V. JOACHIM:

PÁTÝ SJEZD ČESKÝCH OKRESŮ A ČESKÝCH MĚST.

Ve čtrnácti dnech za sebou měli jsme příležitost, přehlédnouti práci dvou našich dosud nových samosprávných organisací: 11. července konal se v Mladé Boleslavi pátý sjezd českých okresů a 27. a 28. téhož měsíce tamže pátý sjezd českých měst. Vyhovuje žádosti redakce dovolím si o obou podati tu několik více méně povšechných poznámek.

Pokud jde o uspořádání obou těchto sjezdů, jest na nich nesporně viděti, že oba Svazy — jak Svaz okresů tak Svaz měst — za daných poměrů opravdu činí, seč mohou. Oba jsou však dosud v počátcích, nepřišly dosud do proudu — ale již dnes je zde značné positivum: co materiálu sneseno jen v protokolech o sjezdech, ve věstnících; oč bychom byli s naší samosprávou dále, kdyby všecky naše okresy a obce jenom to si přečtly, a co provésti mohou, provedly!

Jinak pochopitelně na obou Svazech možno pozorovati mnoho podobností. Tu i tam možno předem takřka názorně ukázati — a jako samosprávný úředník konstatuji to s hrdostí — že mezi naším samosprávným úřednictvem máme řadu velmi dobrých pracovníků, kteří zde jako rovní s rovnými vedle funkcionářů volených opravdu — jak se říká — se uplatňují; zejména potěšitelna je značná poměrně účast úřednictva zemského výboru. Tu i tam patrna snaha o seriosní, věcné jednání, vyhýbající se frásím a heslům, snaha o nové pojímání samosprávy (ve smyslu zvěčnělého prof. Bráfa) jako *veřejné povinnosti* především. Tolik o směru a rázu činnosti obou Svazů. Pokud jde o obsah této činnosti, naráží se tu i tam takřka všude na finanční přepětí ohromné většiny okresů a obcí, které je velmi často příčinou, že není možno rozvinouti činnost jejich tak, jak by bylo žádoucno. Tu i tam stále ještě převládá značnou měrou organisační a poradní činnost v oborech právních, ač v obou Svazech i práce technická vedle toho stále více vstupuje do popředí.

Kdo chce proniknouti poněkud hlouběji, vidí tu i tam, že ve všech oborech stále nové a nové otázky se vynořují, že — jak řekl tuším Goethe — každý rozřešený problém podává sto nových problémů k řešení. Na př. kolik detailů se vynoří při otázce financí okresních a obecních, jak tu vše zasahá do nejrozmanitějších oborů správních, má význam sociálně-politický (nepřímé dávky), i kulturní (na př. daň z automobilů, ze zábav), dotýká se i státní správy (přetížení obcí přenesenou působností) atd. Kolik práce tu zbývá ještě vykonati! Kdyby se dosavadní práce zdesateronásobila, ještě by se vše nevykonalo!

Patrna a potěšitelna i slibna je také vzájemná soutěž obou Svazů: Svaz měst začal s kursy a s věstníkem, Svaz okresů s knihovnou. A oba se spojily — a doufám, že to na dlouho bude vrcholem jejich činnosti — ku vydání Slovníku veřejného práva.

Kdo pak má příležitost stopovati činnost obou Svazů ještě hlouběji a podrobněji, tomu neujde i jakási differenciace při obou Svazech, kterou se odlišují navzájem i od obou Ústředí starostenských sborů, na Moravě a ve Slezsku, sledujících cíle podobné.

Nejsoustřednější jest činnost Svazu českých okresů; souvisí to ovšem v prvé řadě s faktem, že počet přičleněných korporací jest u něho nejmenší, působnost okresů pak poměrně nejjednostejnější a co do počtu úkolů nejužší. Ovšem také je práce tohoto Svazu podporována tím, že celkem a průměrem úřednictvo okresní je lépe kvalifikováno nežli úřednictvo obecní, což dáno jak předpisy zákonnými tak poměry finančními a jistě též složením okresních zastupitelstev, vylučujícím spíše protekcionářství při přijímání úřednictva, u obcí bohužel dosti časté. A konečně jistě převážný kus zásluhy o tuto záměrnou intensivní práci jde jednak na vrub předsedy posl. Papouška, který již 16 let stojí v čele okresního výboru, hned na prvopočátku uvedl se opravdovým a mužným oběžníkem všem obcím okresu (Sam. Obzor 1896, str. 286 sl.), a od té doby

zvelebil okres po všech stránkách a tak nabyl dlouholeté všestranné zkušenosti, jež jej za předsedu Svazu okresů kvalifikuje nad jiné, a vedle něho ovšem dlužno vzpomenouti — a mám za povinnost právě v »Přehledu« to konstatovati — tiché, oddané a neúnavné práce tajemníka Dra Macha, který prost jsa jakýchkoli jiných literárních a pod. ambicí úkolu svému plně se věnuje.

Tím, co řečeno právě o Svazu okresů, řečeno již také vlastně, proč náš Svaz měst vykazuje dosud — jak jsem v přehledu činnosti jeho o sjezdu našem podané výslovně uvedl — činnost více úryvkovitou, příležitostnou; hlavní příčina jest ovšem v tom, že máme co činiti s třemi sty obcí nejrozmanitější velikosti i poplatnosti a ještě rozmanitějších poměrů, takže jednotlivci je naprosto nemožno vše přehlédnouti. Uznávám-li takto, čím Svaz okresů vyniká nad Svaz náš, smím zajisté na druhé straně reklamovati pro náš Svaz přednost, pokud jde o kvalitu práce; nestranní znalci uznají zajisté, že se snažíme — a značnou měrou s úspěchem — o práci pokud možno rázu vědeckého a že zejména IV. sjezd českých měst i značná část našeho věstníku po té stránce kráčí v čele všeho, co české organisace samosprávné Svazu našemu podobné vykonaly.

Z poměrů samých plyne také, že moravské a zejména slezské Ústředí starostenských sborů jsou nuceny konati značnou měrou dosud činnost rázu abych tak řekl buditelského, agitačního — po té stránce mají úlohu ještě těžší nežli oba naše české Svazy v království.

Ještě znatelnější differenciace by se objevila, kdybychom srovnávali zmíněné české organisace s německými organisacemi okresů a měst v Čechách — na první pohled patrno, že tyto mají mnohem výbojnější nacionální ráz — a s podobnými organisacemi za hranicemi, k čemuž bohužel není zde místa.

Pokouším-li se tu o hodnocení jmenovaných našich organisací samosprávných, budiž mi dovolena jakožto pisateli článků, jimiž »Přehled« před 4 lety uvítal Svazy českých okresů a měst (Přehled VI., str. 542 sl. a 674 sl.), na konec ještě jedna osobní poznámka: Ač jsem si jako tajemník Svazu českých měst lépe než kdokoli vědom mezer a nedostatků práce Svazem naším vykonané, mohu na druhé straně s uspokojením konstatovati, že podařilo se mně spolupůsobiti k uskutečnění mnohého, co jsem v oněch programových článcích naznačil, nevěda, že osud mne povolá k tomu, abych slova uváděl v čin; bohužel však také dnes vidím, jak snadno se reformuje a organisuje v novinářských článcích a jak nesnadno ve skutečnosti...

K závěru budiž mi dovoleno několik slov o tom, jak chová se k našim Svazům t. zv. široká veřejnost (tedy jakási sociologická úvaha). Faktum jest, že známost Svazů našich ve veřejnosti se šíří, že se vžívají — jak prohlásil náš předseda Dr. Štych při zahájení V. sjezdu. Ale stále ještě není ten vliv našich Svazů tak intensivní, jak by toho význam jejich zasluhoval. Na př. i průměrnému čtenáři novin jistě neušlo, jak mnohem intensivnější jest u Němců v Čechách součinnost kruhů poslaneckých s organisacemi okresů a měst.

Kdybych pak chtěl psáti o ohlasu našich Svazů v tisku, byla by to teprve kapitola celkem smutná. Naše denní listy na př. nepřinesly dosud vůbec řádného referátu o velikém a obsažném protokole o IV. sjezdu českých měst z r. 1911 a až na nepatrné čestné výjimky přinesly o sjezdu našem zprávy docela kusé, místy nesprávné — o sjezdu lesnickém současně konaném měly zprávy mnohem lepší. A což teprve to oceňování práce Svazu, na př. přednesených referátů! Nelze v tom neviděti, že samospráva u nás bohužel stále ještě přes všecky slavnostní deklamace se celkem nedoceňuje, že — jak jsem napsal do slavnostního listu, věnovaného městskou radou mladoboleslavskou účastníkům našeho sjezdu — průměrnému českému člověku, českému čtenáři novin jsou mnohem bližší jiné složky našeho života, na př. umění, sport a j., složky jistě samy o sobě významné, ale v celkovém životě národním přece jen řádu podřízeného.

LITERATURA

ALBERT VYSKOČIL:

PRVNÍ ŽÁK MÁCHŮV.

(Příspěvky k poznání básnické činnosti Sabinovy.)

Vzdalující se jubileum Máchovo nejen doplnilo krásný zlomek básníkova díla, v němž je drahá nám každá řádka, ale vyneslo i ty, jichž nelze nepozorovati ve velkém, zárodůplném stínu tvůrce Máje.

Thonovo[1]) vydání splácí dluh Sabinovi, tak úzce připiatému ke jménu Máchovu, jímž se cítí přitahován po zákonu více snad protiv, než souhlasu příbuzenství. Byl vykladačem, apologetou i hlasatelem svého vzoru; což vše tolik vyneslo jeho vlastnímu dílu, že odhadovali je jako pouhou odliku, jejíž nesetřenou předlohu lze číst v Máchovi tak dobře, jako kdysi v plné míře nacházeli kouzlo Máje v »Parisině«. Jenom tím si lze vysvětliti, že mu ani nevykázali znehodnocené místo v literatuře, nýbrž že tu vůbec neměl místa, ať mravní odmítavé soudy nesou tu jaký-

[1]) Vybrané spisy K. Sabiny, sv. I. Básně. K vydání upravil J. Thon u Laichtera »Čeští spisovatelé XIX. století«. 1911.

koli podíl viny. Nastalo opět ono opoždění známé z osudu Máchova.

Pro Sabinu znamená Mácha už tradici, vzor a to velmi přitažlivý. I zběžný čtenář postřehne zhusta verš, jehož slovník je mu odkudsi znám, slyšel už dvojzpěv jednoslabičných úderových rýmů hlas — čas, pluk — hluk, zář — tvář, kmit — byt; v povědomém rytmu vlní se příbuzná myšlenka, shledává hromadění podobných protiv; to vše je Mácha. Jak často se jen vrací na př. slovní reminiscence: »kapky rosné«, nebo v Máchovi okouzlující a z Anglie přejatý perský motiv lásky slavíka k růži. Mnohé připadá mu pouhou parafrásí, jako Smíš. básně XXXVI.

»za milostného večera,
kde zefyr vlažný břehem vál...«

kde těžko bychom našli jediného původního tónu. Slyší-li pasáže jako:

»Marné čekání! Den a noc se mění,
vždy stejnou píseň zvučí hory vzdmuté,
nevidám tváře nezapomenuté.«

tu je už na rozpacích, nemá-li před sebou zlomek Máchovy písně.

Zanikajícímu hlasu básník naslouchá:

»kdy pak poslední se tratil hlas,
v dálných kobkách horních umíraje.«

Jemu hlas romantického rohu: »Toť ztracený je v lese trouby tón« (Ze života rytířského). A zkusme ohlédnouti se okem Sabinovým na přírodu: najdeme krajinu Máchovu v jejím kontrastujícím světle i koloritu.

»Bylo na jeseni; žhoucí páry
z hor okolních k nebi stoupaly...«
(Útěcha básníkova.)

Poznáme i utkvělou scenerii, jako by vystupovala balladická krajina z II. intermezza:

»Mezi dvěma skalinami
věčným sněhem přikrytými
ouzký průchod v doly vede...«
(»Povolání«.)

Uvedené zdaleka nevyčerpává Máchových stop, poskytuje však možnost, abychom změřili značnou míru Sabinovy závislosti na vzoru.

Spočívá-li více v povaze básníka, kterými cestami ubírá se jeho myšlenka, jak dává jí vyrůstati, než kterou ideu sleduje, ocitáme se u zvláštního, příznačného sporu. Jako všichni duchové ranné literatury, sdílí i Mácha myšlenku buditelskou. Jí zasvěcena je poslední památná vidina onoho večera na Radobýlu uvedená tónem plným záhrobního tušení: »Ještě ten přejdete les«. Za ní básník posílá slova: »Snad tvé žalující dumy z tuhého ji vzbudí sna«. Táž myšlenka, ještě hlouběji ponořující ho v svět elegických dum, roznítí v Sabinovi činolačnou touhu bouřící v »Povolání« »čin a boj kolují ve mně«. Z Puškina překládá: »Válečný hřmote, probuď mne ze snění!« V »Domovu« vytýká své poslání dopadajícím trochajským rytmem, než hrob ho pojme: »Znamenat chci dráhu činem«. Proti moudrému potůčku, v němž Čelakovský spatřoval svůj obraz, je on »prudká valná řeka« (K básníkům). Taková vzplanutí zůstávala cizí pochybovačnému Máchovi. Viděl příliš jasně šířiti se propast, než aby připouštěl, že se v ni nesřítí. Jeho okem jevil se čin ne osvobozující, ale jako slabošské vzpouzení odsouzeného.

Než i Sabinu přitahuje Máchovo poběračství. Dívaje se v »Nic«, nemá hrůzy výkřiku »Zoufalcova«. Ono nezívá před ním prázdnou hlubinou. »Noc věčná« (Života pout) mu než »hrozí z vlnných stínů«. I tam, kde z všeho mu »hřbitovní do srdce vane dech«, kde pod ním »chladný, věčně tmavý hrob« (V temnosti), on nevrhá se v jeho klín, nezoufá z marnosti. Řídká naděje Máchova vzplá než jak horečný výkřik zoufalé reakce v noc jisté zkázy. Odtud onen překotný spád: »Až zařva český lev.« Záhrobí dává Sabinovi splněnou illusi. Spatřuje i červánky budoucího jitra, vzcházejícího slunce. A tímto zorným úhlem kladu pohlíží i na svůj vzor, ne tedy neporozuměním. Dává dojíti cíle poutníku, jenž nikdy, nikde nenalézá, čeho hledal. (Pomněnka na hrobě K. H. Máchy.) Třeba vykladač a v nejednom bezvýhradný žák Máchův, zdráhá se přece následovat svého vzoru do nejzazších končin. Víme z jeho recense Rubešových Deklamovánek,[2]) že svět Máchův byl mu více než pouhým světem mála vyvolenců, předurčených, spatřoval v něm cosi obávaného. V záporných hodnotách Máchova díla nevidí síly, jež nechtíc, musí tvořit, ale nebezpečí, pro něž mu není básníkem národním. Spatřujeme v jedné osobě horoucího průbojce i opatrného ochranitele.

Vzdaluje-li se nám Sabina k opačnému pólu, pouhá příbuznost sklonu, odkrývající i v něm temné stíny hlubin, nalézá styčný bod, svádějící k stotožňování obou básníků: elegický tón, jímž oběma »alle Poesie ist tiefes Klagen«, »V háji nočním smutný hlas« a

»Nechť ať zefyr si pohrává
strunami, neb bouře hučí:
Vždy ach, vždy jen zádumčivě
struny eoliny zvučí.« (Smíš. básně VI.)

Značná míra máchovského vidění i jemu staví v přírodě velké divadlo zkázy. I jemu dotyk s realitou ničí předivo snu. »Kol hluchý země klam, bouř citů ve mně hyne.« (Útěcha básníkova.) Ne však aby v troskách našel smíru se skutečností, ale útěk v nový sen. Pohrdá světem, k němuž cítí se osudně připoután a nocí těká od hvězdy k hvězdě. I jeho najdeme, poutníka »věčně ztemnělé« cesty. Leč »záře luny, jiskry hvězd« nejsou vytouženou světla říší. Osvítí mu než ztracenou dráhu, »by došel tam, kde svítá den«. Tytéž hory, v nichž utajena tmí se myšlen-

[2]) Druhý svazek Sabinových spisů, obsahující jeho studie kritické, přinese celou řadu dokladů o tomto rozporu v umělecких názorech Sabinových.

ka noci a zastřená zdání, zrodí i první slunce na zlatém vrcholu. Reflexí jeho noci svítá ráno, kde Máchou vane melancholický zpěv bez konce touhy po »světla říši«.

Sabinovi je možno opájet se i neposkvrněnou nádherou slunce, pocítit rozkoš z krajiny v jihnoucím záchvěvu větrů. Dovede dívati se, aniž by vnášel stav nitra ve svůj vjem. Jen Mácha není uchráněn, aby nádherou krajny neupadal v hlubší žal. Nebo on miluje krásné, že zajde a nebude. Je příliš subjektivní, aby z přírody k němu nemluvila jeho bolest. Proto chybí mu z onoho prostého podivu, který v Sabinovi anticipuje kosmickou píseň Nerudovu (Procházka 2., 3.), inspiruje počátek vznešeného zpěvu živlů v »Přírody snu« »Noc byla tichá — v divém letu zem bloudila od světa k světu.«

U zjevu tak silně přitahovaného Máchou, přes velký počet básní vnuknutých láskou, nenalézáme zžíhavé erotické výhně. Nelze spatřiti v Sabinovi básníka zjitřujícího dílo bolestí srdce, nemocí touhy. Jsa příliš reflektivní, zatěžuje milostný verš, nedopřává místa bezprostřednímu výkřiku spalovaného nitra. Je příliš rozmýšlivý, přemítavý, než aby se rozvlnil hudbou Máchova slova. Sama inspirace víc myšlenkou než dojmy, nepřináší hudby. Tak i tam, kde vloudí se mu bezděčné reminiscence, zůstává hudba jejich osamělý zpěv. Z veškeré obsáhlé žně nacházíme jedině »Zpěv Hraběnčin« a »Sionskou růži«, tryskající ze žhoucí výhně erotické vášně, za nimiž kryjí se nám neosvětlené osudy lásky.

Výsledný dojem, kterým vyznívá Sabinovo dílo, není však ohlas »Zpěvu hraběnčina«, ostře přehlušovaný zahořklými obžalobami a ironickými hroty »Černé růže«. Těžko tušiti z oněch zlomků zamýšlenou báseň velké koncepce, jež uzavřít měla jeho dílo.

Co nacházíme, jsou než úryvky ztrpčelé kletby a zpovídajícího se nitra.

Jsme na konci básnické dráhy. Byronskému titanu, k slunci vzlétajícímu orlu zbývá poslední výkřik zničení, hodný sourozence Máchova: »Ztroskotána loď je má.« S popálenými křídly, nah, opuštěný, než do posledka hrdý a svobodný vyčkává »vlnu, jež ho pochová«. Z hlubin prsou tryská mu zhuštěný zpěv, slovo za slovem jako kov dosti těžký, aby mu vyvážil důstojné místo podle velkého jeho vzoru.

Místo to přísluší jemu, jenž první ujímá se vědomě Jeho jako tradice a usiluje množiti ji, třeba že nemaje tak čistého ražení, přináší hodnoty menší síly, než úrodná negace odkazu Máchova. Prozrazuje, že doléhá k němu bouřlivý kvas, jímž mimoděk poklesá jeho romantická formule v pouhý dekor a postoj.

Trvalé zásluhy zajišťuje mu více cesta, kterou nastoupila jeho poesie, než ovoce, jež na ní uzrálo. A není-li básníka, aby nebylo se mu vyrovnati se stínem Máchovým, nemohl se vymknouti z této nutnosti ani Sabina.

*

Dva francouzští venkované. Hilarově »Moderní bibliotéce« patří zásluha, že uvedla k nám v poslední době několik osobností francouzské prósy, jejichž díla charakterisují nejlepší tužby svého domova v oblasti povídky, psychologické skizzy, novellistické miniatury. Chceme stručnými poznámkami upozorniti v »Přehledě« na některé význačnější překlady z francouzštiny, nehledíce ovšem k úplnosti, nýbrž vybírajíce opravdu jen hlavy rázovité a typické. Jules Renard, z něhož Klementa Laubová přeložila »Povídky z přírody« (Moderní bibliotéky roč. X., sv. 5., 1912), není našim čtenářům osobnost zcela neznámá; když před několika roky předčasně zemřel, psali jsme již podruhé o tomto hranatém venkovanu, mistru nového přírodního postřehu, nejpůvodnějším naturalistovi malých a groteskních věcí, břitkém psychologovi sedláků, zvířat a polních bylin. Svazeček do češtiny uvedený a doprovozený pěknou poznámkou J. Krecarovou předvádí nám že sukovité individuality Renardovy jen půlku; venkovský maire, vyzbrojený bystrým zrakem a karrikaturní jistotou, zhušťující kresby, jest na lovu a na mezi uprostřed zvířat, o nichž skládá bajky bez moralistní pointy, bez vlastního děje, ale s praegnancí výrazu a s gallskou břitkostí soutěžící přímo s Lafontainem. Bylo by dobře přeložiti z Renarda ještě nějakou knihu, kde hrdý a trpký, ironický a něžný »akademik Goncourtovský« zpodobuje a karrikuje, odsuzuje a zas k jímavé výši pozvedá svět lidí. — Venkovanem jest i Francis Jammes, letos korunovaný Francouzskou Akademií za »Eklogy křesťanské«. »Moderní bibliotéka« (roč. V., sv. 2 a roč. X., sv. 4) uvedla k nám z něho již dvě knihy, úzce spřízněné: H. Jelínek, jemuž děkujeme též za pěknou studii o Jammesovi, přeložil »Kláru d'Ellébeuse«, Fr. Linhart pak »Almaidu d'Etremont«. Renard je drsný naturalista, Jammes uhlazený novoklassik, Renardův venkov jest selský a polní, Jammesův aristokratický a parkový, Renard obnovuje ostnitou bajku, Jammes parfumovanou eklogu. Kde je Renard mužský a útočný, jest Jammes ženský, passivní, trochu archaista, trochu dědic římských tradic, ale vždy plný harmonie, hudby, gracie. Jammes, opěvovatel věcí něžných a nepatrných, osudů prostých a zádumčivých, rozkoší vášnivých a nevinných jest básník ven a ven francouzský a přesněji řečeno jihofrancouzský: není náhodou, že do většiny jeho básní a prós padají stíny s modrých Pyreneji. A jestliže někdo, tedy jistě Jammes provedl naprostou emancipaci od Paříže a našel na venkově kladné hodnoty umělecké i kulturní.

*

Gabriel d'Annunzio: **Dcera Joriova.** Tragedie. Přel. M. Votrubová-Haunerová. V Praze 1912. Nákl. J. R. Vilímka.

Posledně k nám uvedené dílo d'Annunziovo je slabší prací básníkovou. Když psal »Dceru Joriovu«,

neměl před sebou tragickou tvář Eleonory Duseové, nebyl proniknut ještě nezdolnou silou klassické poesie. »Dcera Joriova« má velkou příbuznost s d'Annunziovými Peskarskými novellami. Jedná dokonce v téže době — i nevím naprosto, proč ji jmenuje básník tragoedií »antickou«. Antického nic při ní není. Vše jest spíše středověké, jsouc proniknuto mystikou, čarodějstvím, pověrečností. Rozsáhlá epopeje abruzzských pastýřů. Jen dcera Joriova chová v prsou první záblesky nadlidství Basilioly, Faidry a Anny... I ten, kdo uznává velikost poesie v těchto tragoediích, musí postřehnout nedostatek pravé velikosti v »Dceři Joriově«. Chtěl-li básník líčit svůj lid v celé jeho realitě, jeho obmezenou intelligenci, jeho fanatism, vliv podnebí na vytvoření lidských typů a jich vášní, provedl to plně jen v novellách peskarských. Chtěl-li však vytvořit naturalisticky-mystickou tragoedii-idyllu, v níž by dokázal svůj talent přizpůsobovací, zdařilo se mu to plně; ale to není — až na jednotlivé prudké projevy lyrické síly — velký d' Annunzio.

FKb.

STUDENTSTVO

Dr. FRANT. KUBEC:

SLOVANSKÉ STUDENTSTVO NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V RAKOUSKU. (Pokračování.)

II.

Vytkli-li jsme si za úkol posouditi význam dnešního stavu studentstva slovanského, nelze mu dostáti bez pozorování, jakým způsobem dál se vývoj v úvahu vzatých poměrů, než dostoupil nynějšího stadia, bez pátrání po příčinách určitých zjevů, s nimiž se v oné evoluci shledáváme, bez zjištění poměru školství středního k vysokému.

Postupujíce stejně jako při vylíčení stavu nejnovějšího, uvedeme data z let 1881/2, 1885/6, 1890/1, 1895/6, 1900/1 a 1905/6, která — doufáme — podají dostatečný přehled, aby z něho mohly býti činěny závěry o celkovém vývoji. Při tom budeme všude přihlížeti ke stavu z roku 1907/8, jak byl v první části vyznačen.

Vysoké školy zvěrolékařské z pozorování našeho odpadnou, poněvadž se ve statistice vysokých škol objevují teprve r. 1907/8.

N a u n i v e r s i t á c h

Rok	Celkový počet posluchačů	Čechoslovanů	Poláků	Rusínů	Jihoslovanů	Slovanů úhrnem	Němců
1881—2	10.594	1643	1660	513	483	4.299	5.179
1885—6	13.883	2682	2012	491	545	5.730	6.593
1890—1	15.522	3232	2377	575	658	6.842	7.114
1895—6	15.936	3234	2622	528	804	7.188	7.675
1900—1	17.598	3606	3085	725	1013	8.429	8.148
1905—6	22.548	4214	5070	1063	1093	11.440	9.802
		V procentech:					
1881—2	—	15·5	15·7	4·8	4·6	40·6	48·9
1885—6	—	19·3	14·5	3·5	3·9	41·2	47·5
1890—1	—	20·8	15·3	3·7	4·2	44·0	45·8
1895—6	—	20·3	16·5	3·3	5·0	45·1	48·1
1900—1	—	20·5	17·5	4·1	5·8	47·9	46·3
1905—6	—	18·7	22·5	4·7	4·9	50·8	43·5

se počet posluchačů ve vytčených letech více než zdvojnásobil, počet slovanských posluchačů téměř ztrojnásobil. Totéž platí o československých a jihoslovanských posluchačích zvláště. Němců přibylo na universitách dvojnásob. Ze Slovanů vykazují na universitách největší vzrůst v poslední době Poláci. V průběhu let od roku 1881/2 do 1907/8 počet posluchačů universitních stále vzrůstal, od roku 1890 do 1900 povlovněji, za to století dvacáté přináší rychlejší tempo, které jde hlavně na účet národností slovanských.

University, staletým vývojem posvěcené a utužené ústavy, skýtající nejvyšší vzdělání tradicí podmíněné a žádané, nepodléhaly tou měrou vlivům hospodářských poměrů jako jiné vysoké školy, jež nová doba vyvolala a potřebami svými ovládá.

Ne tak klidný a pravidelný byl vývoj na t e c h n i k á c h. Kdežto roku 1875/6 bylo na rakouských vysokých školách technických zapsáno celkem 3.447 posluchačů, nastává po té pokles, takže r. 1881/2 jeví se počet posluchačů číslem 2.921, r. 1885/6 už jen 2.026 a r. 1888/9 dokonce 1.569, načež opět stoupá. Úbytek týkal se hlavně odboru inženýrského a obecného oddělení.

Rok	Celkový počet posluchačů	Čechoslovanů	Poláků	Rusínů	Jihoslovanů	Slovanů úhrnem	Němců
1881—2	2921	833	341	7	79	1260	1418
1885—6	2026	491	286	8	63	848	995
1890—1	1970	475	226	4	60	765	1056
1895—6	3272	859	385	17	113	1374	1692
1900—1	5826	1625	873	59	154	2711	2866
1905—6	8834	2630	1411	122	280	4443	4073
		V procentech:					
1881—2	—	28·5	11·6	0·2	2·6	42·9	48·0
1885—6	—	24·2	14·1	0·4	3·1	41·8	49·1
1890—1	—	24·1	11·5	0·2	3·0	38·8	53·6
1895—6	—	26·3	11·8	0·5	3·4	42·0	51·7
1900—1	—	27·8	15·0	1·0	2·7	46·5	49·2
1905—6	—	29·8	15·9	1·4	3·2	50·3	46·1

Dostupuje-li počet posluchačstva technik r. 1895/6 ne zplna té výše, kterou měl před dvaceti lety, znamenají léta následující, hlavně po r. 1900, rapidní stoupání. Slované měli nejnižší počet r. 1890/1, Němci r. 1885/6. Tentýž zjev lze stopovati, hlavně pokud jde o Čechoslovany, i na reálkách. Mám za to, že pokles frekvence na technikách, jenž se vyskytuje i na jiných školách odborných, jest následkem pohromy hospodářské r. 1873. Mezi Slovany bylo Čechů vždy více než polovina z celkového počtu, v poslední době mají Čechoslované dvakrát tolik posluchačů na

technikách, kolik Poláci, kdežto na universitách jsme shledali převahu Poláků. Počet českých posluchačů technik se od roku 1890 za každé pětiletí téměř zdvojnásobil. Rádi konstatujeme poměrně rychlé stoupání počtu rusínských i jihoslovan. techniků, jimž však vadí hlavně nedostatek reálek. Zaráží však na první pohled, že počet rusínských techniků do roku 1890 nedostoupil ani **10** a že teprve v posledním pětiletí přestoupil 100. To při národě, jenž roku 1880 čítal v Předlitavsku 2,792.667 a r. 1900 3,375.576 příslušníků! — Němci mají v celkovém počtu převahu nad Slovany až do počátku 20. století, pak se váha kloní na stranu Slovanů.

Pokles posluchačstva po r. 1881 jest velmi znatelným i na vysoké škole zemědělské, na níž však potrval déle než na technikách, neboť větší čísla frekvenční datují se teprve po roce 1900.

Rok	Celkový počet posluchačů	Čechoslovanů	Poláků	Rusínů	Jihoslovanů	Slovanů úhrnem	Němců
1881—2	582	102	63	12	40	217	330
1885—6	309	58	21	1	16	96	173
1890—1	224	26	25	3	16	70	129
1895—6	312	36	43	7	24	110	172
1900—1	360	37	34	12	39	122	207
1905—6	668	107	98	14	51	270	330
		V procentech:					
1881—2	—	17·4	10·7	2·0	6·8	36·9	56·0
1885—6	—	18·8	6·8	0·3	5·2	31·1	56·0
1890—1	—	11·6	11·2	1·3	7·2	31·3	57·6
1895—6	—	11·5	13·8	2·2	7·7	35·2	55·1
1900—1	—	10·3	9·4	3·4	10·8	33·9	57·5
1905—6	—	16·0	14·7	2·1	7·7	40·5	49·4

Na této vysoké škole měli vždy značnou převahu Němci, teprve statistika z roku 1907/8 udává, že byli předstiženi Slovany. Čechové a Poláci mají v posledních dvaceti letech téměř rovný počet. Naproti tomu navštěvovalo zemědělské i lesnické školy ostatní (v něž zahrnut jest i zemědělský odbor pražské techniky i zemědělské učení na filosofické fakultě university v Krakově) 3317 Čechoslovanů a jen 774 Poláků. Poměrně značnou účast na studiu vysoké školy zemědělské vykazují Jihoslované, jichž bylo roku 1900 dokonce více než Čechů a Poláků.

I na hornických akademiích (nyní vysokých školách montanistických):

Rok	Celkový počet posluchačů	Čechoslovanů	Poláků	Rusínů*	Jihoslovanů	Slovanů úhrnem	Němců
1881—2	188	33	41	2	3	79	104
1885—6	150	25	17	1	5	48	97
1890—1	150	38	16	—	3	57	79
1895—6	271	55	38	10	3	106	153
1900—1	332	71	51	10	6	138	164
1905—6	373	73	77	6	12	168	165
		V procentech:					
1881—2	—	17·6	21·8	1·0	1·5	41·9	55·0
1885—6	—	16·6	11·3	0·6	3·3	31·8	64·6
1890—1	—	25·3	10·6	—	2	37·9	52·6
1895—6	—	20·2	14·0	3·6	1·1	38·9	56·4
1900—1	—	21·3	15·3	3·0	1·8	41·4	49·4
1905—6	—	19·6	20·6	1·6	3·2	45·0	44·2

setkáváme se po r. 1881 s nížinou v počtu posluchačů, která nedosáhla však té hloubky jako na technikách. V posledních dvacíti létech se počet posluchačstva hornického ztrojnásobil. Vývoj jest u posluchačstva národnosti české ponenáhlý, rychlejší u Poláků a Němců. Tito mají v celku stále převahu nad Slovany, vyjma v roce 1905/6.

(Pokračování.)

ZE DNE

Prof. dr. Emanuel Tilsch. Mohu říci, že dávno již nic mne tak nerozechvělo, jako náhlý skon prof. Tilsche. Není tomu ani čtrnáct dní, co jsem s ním posledně mluvil. Sešli jsme se v tramwayi a já použil této příležitosti, poprositi jej jakožto jednatel Právnické Jednoty, aby po prázdninách v jednotě přednášel o poslední osnově novelly k občanskému zákonníku, předložené v těchto dnech panské sněmovně dvorním radou prof. Scheyem. Prof. Tilsch neodřekl, ale také určitě neslíbil. Stěžoval si, že je poněkud přepracován, že si musí přes prázdniny odpočinouti, ale bude-li možno, že si přednášku připraví a prosloví. Jinak nepozoroval jsem na něm ničeho zvláštního.

A nyní ten náhlý, tragický skon. Ztráta pro českou vědu na ten čas opravdu nenahraditelná. Nejsem kompetentní význam zvěčnělého oceňovati, — učiní tak referent vědeckou prací svou zesnulému bližší — ale tolik mohu říci na základě rozsáhlých styků, do nichž mne okolnosti zavedly, že v kruzích českého právnictva, jak vědeckých tak praktických, tak konečně mezi studentstvem, nebylo nikoho, kdo by si zvěčnělého nebyl bezpodmínečně vážil.

Měl jsem potěšení jako posluchač III. ročníku práv býti přítomen první přednášce, kterou prof. Tilsch roku 1898 jako docent proslovil — byl to úvod do obligačního práva rakouského — pamatuji se, jak hned na poprvé neobyčejnou jasností a přesností všecky nás opravdu uchvátil. Vzpomínám také živě na poslední jeho přednášku, proslovenou 18. května 1911 na paměť 100. výročí občanského zákonníku v Právnické Jed-

notě, která širokými svými obzory všecky posluchače — tenkrát neobyčejně četné — přímo unesla. Vše poslouchalo takořka se zatajeným dechem a jednomyslný byl soud, že takového výkonu po léta již nikdo v jednotě nepodal...

Měl jsem také příležitost poznati zvěčnělého jako člověka; nevím, že bych kdy byl seznal osobnosti tak jemné, gentlemana v pravém slova smyslu.

A nyní to vše zničeno... Píšu ve chvatu těchto několik osobních vzpomínek, cítě, že jsou v naprostém nepoměru ku ztrátě, jež nás stihla, ale vím a cítím jedno: odešel velký člověk, jakých je pořídku a na jaké se nezapomíná...

Dr. *V. Joachim.*

Luhačovické porady česko-slovenské staly se dík seriosní a houževnaté práci Československé jednoty již institucí stálou. Přátelé vzájemnosti československé sjíždějí se nyní každoročně v dnech srpnových do útulných lázní moravských, aby tam vykonali prohlídku práce za rok uplynulý a vytkli si úkoly a cíle pro rok příští. Probírají se zde postupně všechny palčivé otázky poměru československého. Detailně, vážně a odborně. Proto stoupá význam porad luhačovických rok od roku. Loni jednáno především o vzájemnosti na poli peněžním. Touženo zvláště do intensivnější práce českých bank na území slovenském, jež až dosud bylo českým kapitálem z nepochopitelných příčin téměř naprosto bagatelisováno, a vypracovány projekty slovenské pozemkové banky, jíž je jako soli zapotřebí, slovenské pojišťovny a akciové centrály slovenských konsumních spolků, jež se měly uskutečniti pomocí českou. Bohužel, dosud se tak nestalo dílem vlivem nastalé nepříznivé situace peněžního trhu českého, dílem však — přiznejme si — úplné netečnosti české veřejnosti k zájmům slovenským a naší neznalosti poměrů pod Tatrami. Věříme však, že z loňských porad vzešlý národohospodářský odbor jednoty, jehož předsedou jest výborný znatel slovenských poměrů, ředitel Živnostenské banky Rudolf Pilát, nepustí projekty zmíněné ze zřetele a neustane, dokud jich neprovede. Porady letošní věnovány jsou otázkám školské, agrární a knižního trhu. V prvé jde o organisování návštěvy slovenského dorostu na českých školách obchodních a hospodářských a o zřízení slovenské paralelky při obchodní škole v Uherském Hradišti, kde by slovenští žáci mohli studovati uherské obchodní právo a vzdělávati se v maďarské obchodní korrespondenci, v druhé o zakládání a vybudování slovenských zemědělských družstev a užší styk slovenského rolnictva s rolnictvem českým, v třetí o zvýšení importu slovenských kněh do Čech a naopak. Přáli bychom si, aby průběh porad letošních nás přesvědčil, že české nevšímavosti k Slovensku ubývá. K výsledkům porad vrátíme se příště.

Známky obratu. Sobotní »Právo Lidu« zaznamenalo několik případů, jež svědčí, že klerikalism chystá se k postupu vždy troufalejšímu. Dle jeho sdělení nepostoupila letos na obecných školách žižkovských do vyšší třídy celá řada dětí osob bezkonfesijních, poněvadž neměla vyplněnou známkou rubriku »náboženství«, ač prý se u nich až dosud považovalo za samozřejmé, že se vyučování náboženství nemusí zúčastniti. Případ druhý, opravdu křiklavý, týče se bezkonfesijního otce, jenž své dítě z c e l a d l e p ř e d p i s ů z á k o n n ý c h nechal vyučovati náboženství jedné »z církví státem uznaných«, totiž evangelickému (reformovanému), ne katolickému. V lednu(!) byl upozorněn, že musí dítě nechati vyučovati katolicky. Nepodrobil se, a dítě na konci roku n e d o s t a l o v y s v ě d č e n í a n e p o s t o u p i l o! Konečně sděluje »Právo Lidu«, že prý u správního soudu byl pro věci manželského práva se týkající dosazen zvláštní senát, úplně klerikální, jenž prý hodlá jurisdikci praktikovati daleko orthodoxněji, nežli tomu bylo až dosud. Jako dokument k tomu uvádí orgán československé soc. demokracie, že prý jistý duchovní jedné z největších obcí předměstských při odepření církevního sňatku z důvodu nepodrobení se snoubenců zpovědi a přijímání, zdůraznil ve svém úředním písemném vysvědčení, že snoubenci ani církevně a n i c i v i l n ě oddáni býti nemohou, a řekl jim, že proti tomuto výměru ničeho nepořídí, ať prý se obrátí ku instanci kterékoliv. Správní dvůr, totiž nový jeho senát, stojí prý na jeho stanovisku, jež opět jest diktováno pražskou konsistoří. Nepokládáme poslední případ za možný, poněvadž by byl přímým porušením zákona, a myslíme, že dotyčné snoubence příslušný politický úřad přes vysvědčení zmíněného duchovního beze všeho oddá. Jak se věc má s oním klerik. senátem správního soudu, ovšem nevíme. Registrujeme však případy, »Právem Lidu« zaznamenané, poněvadž se dnes až příliš množí příznaky sílení reakce a klerikalismu. Jak v Čechách a na Moravě, kde klerikalismus je na úžasném postupu, tak v celé říši. O f i c i e l n í přípravy k eucharistickému sjezdu, jeho celý arrangement i účel jsou toho důkazem nad jiné výmluvným. V a n e n o v ý v í t r s h o r a. A je nutno opříti se mu, dokud příliš nezmohutní.

Listárna redakce. Z nedostatku místa byli jsme nuceni odložiti pokračování »Nár. hosp.« a »Filosofie«, dále »Právo« a »Umění«.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 16. SRPNA 1912. ČÍSLO 47.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE i ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

TECHNIKA

O VÝZNAMU INŽENÝRSKÝCH KOMOR.

U nás v Rakousku, kde působnost každého odboru i živnosti jest přísně vymezena zákonem, jevila se již dávno snaha vymeziti a ochrániti působnost stavu technického tak, aby mohl autorisovaný technik nejen lépe existovat než dosud, ale i lépe působiti veřejně. Práce technika se všeobecně uznává, otázky moderního hospodářství bez technika nelze dnes vůbec řešit; běží-li však o její ocenění, bývá po většině otázka tato, namnoze ovšem vinou techniků samých, přehlížena.

U nás, kde takřka každý titul jest chráněn, ať živnostenský či diplomem doktorským, mohl beztrestně i zcela obyčejný zedník si dáti na firmu titul »a r c h i t e k t« (charakter, značící technika-umělce), každý podprůměrný strojník titul »inženýr«[1]) a hřešiti takto na účet techniků-akademiků tím, že nedostatečným vzděláním pod titulem akademickým tento neodbornou prací znehodnotil.

Proto vznikla před několika lety otázka titulová, nemající zdánlivě významu, ve skutečnosti však vzhledem k našim vymezeným poměrům velice důležitá, doposud však nerozřešená.

Jí pak následovala otázka organisační, otázka vymezení působnosti autorisovaných techniků. Autorisovaných techniků bylo u nás málo a ještě méně měli práce, potřebné k jich existenci. Příčin bylo několik; jednou z hlavních byly technici samotni, neboť byli až příliš specialisováni toliko pro technickou práci a nehleděli k širšímu významu techniky, nesnažili se nikterak uplatniti svoje vědomosti a zkušenosti hospodářské a politickohospodářské.

Jich organisační středisko bylo bezvýznamné, a to nikoliv následkem neúplného vymezení zákonného, nýbrž spíše vlastní desorganisací a naprostým nepochopením významu civilního technika. Volalo se po přetvoření inženýrských komor a toto stalo se předmětem nového návrhu, o němž jsme četli již mnoho posudků, zdá se však, že poněkud ukvapených. Klidně uvádí svůj názor poslední číslo časopisu »T e c h n i k a XX. s t o l e t í«, z něhož vyjímáme následující: »Navrhovaná změna vůči původnímu statutu komory inženýrské není nikterak pronikavou — hlavní novinkou zde jest to, že každý autorisovaný technik bude nucen býti členem komory, bude povinen přihlašovati své technické úředníky a členové presidia budou požívati titulu k o m o r n í - h o r a d y. Dle nového návrhu nabude inženýrská komora sice většího významu pro technika, jest však otázkou, jak dalece dovede technik svůj význam prostřednictvím komory zdůrazniti a vliv komory samé, jakožto representantky stavovské, přivésti ku platnosti.

Technik jest do značné míry těžko jakékoliv organisace schopný; již samotná věda jeho jest vědou svobodnou, on sám nerad se organisuje, nerad podléhá cizímu vlivu, jest příliš nestejnorodý. I organisace technické práce jest v celku ubohá.

Ač společný cíl techniky jest hospodářský úspěch, přec často divergentní řešení otázek technických vede direktně k nehospodářství, ano i k neúspěchu. Má-li nastati převrat v technických kruzích a technika k prospěchu všeobecnému uplatniti svůj vliv, tu nutno zcela jinak pracovat, nutno stav technický osamostatniti a převzít též plně zodpovědnost za vše, cokoliv se provádí a navrhuje.

Celý velký stav techniků-chemiků stojí dnes jako by ex lex — vně řad technických, není organisace, ani komora zde nepamatovala na její rozřešení, ač jest to jeden z nejdůležitějších činitelů našeho hospodářského života a jen ledabylá výchova nedovedla ho dosud pro praktický život osamostatnit, ač našemu hospodářskému rozvoji schází hlavně průmysl chemický.

Totéž platí o průmyslu strojnickém; většina malých strojíren jest založena od praktiků — jen

[1]) Prof. W. Synen: Die Vorbildung zum Konstrukteur und ihre Bedeutung für die Allgemeinheit. Bayr. Industrie- und Gewerbeblatt 1911: »Die ganze Ausbildung des Konstrukteurs erfordert eine gewisse künstlerische, ordnende, schöpferische Veranlagung.«

málokdy byl technik spoluzakladatelem, po většině obmezil se býti úředníkem závodu. V elektrotechnice není lépe; většinu elektráren spravují absolventi nižších škol průmyslových a technik zůstává v pozadí, poněvadž není k samostatné práci vychován, není organisátorem práce a nedovede uplatniti pak dobře své předběžné vzdělání na škodu celé akce elektrářské.

Komora inženýrská neměla by tudíž býti pouze institucí zájmovou, nýbrž měla by býti jakousi komorou technické práce, zasahující dle potřeby ve veškeren život hospodářský, by se neplýtvalo zbytečně penězi, časem a majetkem národním, jednak by též upozorňovala na možnost a prostředky hospodářského úspěchu; měla by býti jakýmsi hospodářským soudním sborem, upozorňujícím na různé technické potřeby; měla by pečovat o zdokonalení technického školství a upozorňovat na doplnění technické výchovy, neboť právě technik praktik dovede nejbystřeji vystihnout a posoudit vady a nedostatky stavu.

Mohla by iniciativně býti do jisté míry poradným sborem hospodářským, k čemuž jest ovšem zapotřebí jisté organisace vnitřní, po uzákonění její pravomoci lehce možné.

Jest třeba vytvořiti zcela moderní sbor, který kromě neživotných otázek stavovských, většinou bezvýznamných, by měl širší podklad — právě na rozdíl od zastaralého vytvoření komor advokátních a lékařských, který by byl vynikajícím, rozhodujícím, vážným činitelem národohospodářským.

Civilní technik, není-li dnes podnikatelem (k čemuž stačí vlastně trochu obchodních vědomostí), může samostatně existovat dosti těžce; příčinou jest přílišné a zároveň nedostatečné vymezení jeho práv. A přece vidíme ve všech městech technické nedostatky a vady na první pohled, ať jest to kanalisace, regulace, stavby pozemní či cokoliv jiného, kde měl by býti zákonem ustanoven civilní technik, jakožto znatel při rozhodování, povinný každého jednání se zúčastniti a ze svého posudku komoře též plně zodpovědný. Totéž platí ohledně okresů, kde výkonným inženýrem doposud po většině jest pouze okresní cestmistr a kde potřeba poradního stálého inženýra jest více jak samozřejmá a hospodářsky nutná.

Jest třeba, by jisté odhady byly přímo přikázány aut. technikům a jen tak by byly do jisté míry právoplatny, na př. posudky škod požárových, při čemž by hájil aut. technik zájmy strany vůči pojišťovně, posudky odhadů vůbec, zastupování strany při komisionálních řízeních živnostenských, zkrátka práva aut. techniků mají se rovnati do jisté míry právům advokátů a notářů.

A co otázka technických soudců praktiků?

Jsou to otázky, o nichž by se vesměs dalo mnoho psát.

Zejména inženýr chemie jest u nás pro samostatný život takřka nemožný, ač zdálo by se, že bohatost jeho praxe mu nejdříve umožní osamostatnění.

Vše toto by se mělo již jednou vážně řešit, by technikové pomáhali rozhodovat v životě veřejném a uplatňovali více své vědomosti a zkušenosti.«

Potud výše uvedený časopis.

Že pro náš hospodářský rozvoj jest neobyčejně důležitou spolupráce technika, jest dnes již všeobecně uznáváno; jde však o přesnější organisování technické práce, a tu jest též největší úkol komory inženýrské, by uplatňovala vliv svůj při podnikání ať průmyslovém či finančním tak, by byla vždy tázána o posudek a delegovala své členy k různým jednáním, tedy i pro taxace v průmyslu a živnostenské, čímž by byla učiněna přítrž v pravém slova smyslu řádění samozvaných namnoze protekčních odborníků taxatorů a tím uveden úvěr průmyslový a podnikatelský na pravou míru ku prospěchu oboustrannému. Činnosti komory by nebylo nikterak na újmu, kdyby si více všímala technického školství a snažila se přivésti ku větší platnosti obchodní vzdělání technika,[2]) otázky kalkulační, organisování práce atd.; vždyť právě starší technik po delší praxi vidí, jak měl studovat, co vše bylo zbytečné a co mu schází.

Možno tudíž od příští komory inženýrské požadovati nejen řešení otázek stavovských, které v celku jsou bezvýznamny, ale co důležitějšího, spoluúčasti při řešení problémů hospodářských, čímž jedině se povznese stav technický nejen ku prospěchu vlastnímu, ale i ku prospěchu celého národa; tím pak se stane inženýrská komora institucí životnou. —*a*—

---

[2]) Mimo technické odbory nemá se zapomínati na předměty hospodářské. Technická výchova na podkladě obchodním se důtklivě doporučuje. Dnešní inženýr má se příliš za povzneseného, než aby se věnoval otázkám čistě kupeckým, což jest přirozeně chybou a příčinou dalších neúspěchů v životě. Zdůraznění hospodářských otázek jest proto důležito, jelikož působiště inženýra se stále zvětšuje a ve veřejnosti stále většího významu nabývá. (Adresses to Engineering Students. Edited and publisted by Waddell & Harrington Consulting Engineers Kansas City Miss. 1911.)

MORAVA A SLEZSKO

Z MORAVY.

Již za krátký čas vyprší zemským poslancům na Moravě 6leté období jich mandátů. Přes to není dosud známo o zemských volbách, na kdy budou asi vypsány. Zájem o volby ovšem stoupá, čím více se blíží. Přirozeně je to tisk, který jim věnuje stále větší pozornost, zvláště v nynější době prázdnin, chudé na politické události. Z našich listů poslední dobou »Pozor« přinesl o zemských volbách úvahu, v níž správně se posuzuje předvolební situace. Na straně pokrokové a agrární, jak se zdá, značně ochladlo nadšení pro kompromis se stranou soc. demokratickou, jehož rozšíření na volby zemské bylo vážně zamýšleno. Tím vzrůstá nebezpečí se strany klerikální obzvláště pro agrární kandidáty, z nichž mnozí sotva odolají svůdnosti výhodných kompromisů s klerikály. Proto je odůvodněna obava, že klerikálové z voleb vyjdou neseslabeni, a na druhé straně není vyloučeno, že získají soc. demokraté na účet pokrokovců, jak bylo tomu při volbách říšských. Nebezpečí tomu dalo by se jedině čeliti pevným semknutím středostavovských vrstev k politické součinnosti. Jenže apel k této součinnosti, kterou si »Pozor« představuje asi pouze ad hoc (pro volby), vyzní jistě na hlucho. Vrchní vůdcové naší pokrokové politiky a jejich listy v každém pokusu o zorganisování středních stavů proti klerikálům a soc. demokracii větří — aklerikalism a pokládají bezohledné potírání této chiméry za nutnější, než boj proti skutečnému klerikalismu.

Positivního o nastávajících volbách do zemského sněmu ví se dosud velmi málo. Klerikálové budou prý kandidovat ve všech kuriích, rovněž tak prý strana lidovopokroková (?). Agrárníci hodlají kandidovat ve všech okresích venkovské i všeobecné kurie. Vzhledem na to prý soc. demokraté postaví taktéž své kandidáty ve všech kuriích. Proslýchá se, že v Brně bude kandidovat za stranu národně sociální dr. Šviha.

Vstupujeme do druhé polovice prázdnin. Třeba tedy již pomýšleti na zápis do škol. Omezujeme se tu prozatím na zákon Perkův. Naše naděje skládané v tento zákon byly tak velké, že přes opětovná zklamání nepřestali jsme doufati, že zákonu přece postupně zjednána bude platnost. Dlužno si přiznati, že loňský školní rok znamená pro nás nové zklamání. Soudilo se všeobecně, že nařízení Stürgkhovo z r. 1911 s příslušným místodržitelským výnosem přivodí přece jen jakési zlepšení. Ale nestalo se tak. Dnes, po roce je o tom již možný definitivní úsudek, ačkoliv rozhodnutí správního soudu v nových sporných otázkách dosud nemáme. Nezískali jsme ani theoreticky, ani prakticky. Theoretickým úspěchem myslím příznivá rozhodnutí o reklamacích, aniž se tím dosáhlo skutečného vyloučení dětí z německých škol. Zcela jistě vyhraje se — mluvím v budoucím čase, poněvadž rozhodnutí správního soudu teprve přijdou — mnohem méně reklamací nežli dříve. Dojem našeho mravního vítězství před veřejností bude tedy slabší než byl loni, hodně slabší. Z toho bychom si ovšem nemuseli nic dělat, pokud by příčina toho byla pouze v tom, že to dříve byly takořka výhradně důvody formálního rázu, o něž naše reklamace byly opřeny. Letos rozhodovalo se totiž poprvé *o reklamacích ve věci samé,* t. j. o tom, umí-li reklamované dítko vyučovací řeč čili nic, resp. jaké jest národnosti. Otázka tedy pro nás je ta: můžeme býti spokojeni s výsledkem našich reklamací po této věcné stránce? Odpovídám, že nikoliv. Němci dovedli si obhájiti české děti postupem instancí. Užívali k tomu dvojího mlýnku, který se jim výborně osvědčil. K přezkoušení připouštěli jenom takové žáky, kteří na zkoušku z němčiny více méně dostatečně byli již připraveni. Ostatní děti přijali »z důvodu národní příslušnosti«, totiž vzhledem k domnělé německé národnosti rodičů (otec) dítěte. K zjištění německé národnosti dostačovalo, když otec, který slova německého neuměl, octl se náhodou v německém katastru, nebo byl přihlášen s německou obcovací řečí, nebo byl v německém spolku veteránském nebo hasičském, kamž po případě teprve musel vstoupit. Někdy však tento důvod národní příslušnosti dělal německým úřadům školním veliké obtíže. Užilo se často prostředků, až neuvěřitelno. Uvedu zde pouze jeden způsob, který svědčí přímo o bezmezné nestydatosti, s jakou c. k. úřady si troufají seriosně rozhodovati. Jsou to t. zv. adoptivní otcové (Adoptiv-Vater), jež si Němci vymyslili. Za adoptivního otce vydávána osoba, u níž dítě »náhodou« bydlí. Národní příslušnost dítěte odvozována pak od této osoby — které dán titul adoptivního otce — ačkoliv otec dítěte je na živu a ovšem německy vůbec nerozumí. Tak se tedy rozhodovalo o reklamacích. Než ani po praktické stránce nedostali jsme se o krok dále. Kolik dětí podařilo se nám skutečně vyrvat z německé školy? Podle mých zkušeností ze severní Moravy na př. na Zábřežsku ze všech podaných reklamací pouze jediná měla příznivý a positivní výsledek. Bylo nutno jíti až k ministerstvu vyučování, jež dítě pravoplatně vyloučilo z německé školy. Rozhodnutí ministerské doručeno bylo — koncem června. Podniknuty ihned všecky kroky, aby dítě muselo z německé školy, ale marně. Dítě v německé škole zůstalo až do prázdnin. Podobným způsobem dopadlo se s reklamacemi i jinde. Tak se zachovával přísný předpis, že o všech reklamacích musí býti právomocně rozhodnuto *před koncem I. pololetí.* O mnohých reklamacích nemáme definitivního rozhodnutí podnes (zemská školní rada rozhodnutí okresní školní rady zruší a tam zůstane pak věc ležet). Tolik o nynější praxi zákona Perkova. —

Každá menšinová škola musí se v pravém slova smyslu vybojovat. Po dvouletém tuhém zápasu podařilo se konečně opět zříditi jednu menšinovou školu českou, a to na Novém Světě (u Olomouce). Školní budova bude stát v katastru obce Hodolan (české), poněvadž na Novém Světě Němci stavbu školy

nechtěli připustit. — V Krumpachu (u Zábřeha) H. Brass již po několik let usiluje o stavbu německé školy, v níž je mu obcí zabraňováno. Nyní vystavěl si v obci usedlý německý stavitel kancelář, v níž má býti otevřena německá škola. — Ve Vítkovicích se nyní vyjednává o převzetí tamní české měšťanky do správy obce. Původně kladené podmínky od vítkovických železáren (roční příspěvek 7000 K po 10 let, vzdání se reklamačního práva dle zákona Perkova, zastavení národně-uvědomovací činnosti a j.) byly prohlášeny za nepřijatelny od ústředí Národní Jednoty olomoucké, která — jak známo — měšťanku vydržuje spolu s Ústř. Maticí školskou. Vzájemný návrh podmínek N. J. byl zase zamítnut generálním ředitelem závodů Schusterem. Dle »Pozoru« zahájeno pak nové vyjednávání mezi Schusterem a českou menšinou ve Vítkovicích (za přítomnosti dra Šromoty), při němž prý docíleno dohody. *—ra.*

FRANT. PRAŽÁK:

ČESKÉ HOSPODÁŘSKÉ POMĚRY VE SLEZSKU.

Naše hospodářské poměry ve Slezsku se posledními léty nepoměrně zlepšily, zvláště i v oblasti českého Těšínska. Lid s větší uvědomělostí národní počíná chápati důležitost hospodářské soudružnosti a snaží se společnou silou o sociální povznesení života. Dosud však statisíce našeho českého kapitálu vězí v rukou německých, ve spořitelnách, jež jsou hlavními podporovatelkami Nordmarky a jiných německých výbojných spolků nacionálních. Nejpádnějším důkazem toho jest Sparkassa frýdecká a opavská, jež měly do nedávna více vkladů našich, než zde obchodující ústavy české. Lid dosud byl veden hlavně k boji jazykovému; na hospodářskou stránku se dlouho zapomínalo.

Všimneme-li si půdy českého Slezska, vidíme, že je na Opavsku úplně takřka hospodářská, na Těšínsku na severu více průmyslová, na jihu rolnická, zvláště na okrese frýdeckém. Větší výnosnost kraje způsobuje, že rolník z Opavska je vyspělejší, než od Frýdku. Proto tam položena poprvé myšlenka vzájemnosti na půdě zemědělské, společné práce a reformních snah za obrozením finančního, kulturního a sociálního postavení hospodářů i jich dělníků. Již roku 1882 založena Janem Zacpalem, slezským buditelem, »Politická a hospodářská jednota Opavská«, jež však více všímala si práce politické. Proto roku 1896 ustavila se »Ústřední hospodářská společnost pro české kraje ve vojvodství Slezském«. Roku 1901 zahájila činnost Jednota českých hospodářských společenstev v Opavě, která si vzala úkolem prakticky uskutečňovati naléhavé potřeby našeho lidu. V ní soustředily se brzy raiffeisenky české ve Slezsku (hned prvý rok 23 zádruh s 88 podíly), rolnické záložny a různá družstva (výrobní, skladištní, nákupní, potravní, strojní, stavební).

Koncem roku 1910 bylo na Opavku celkem 83 českých hospodářských spolků s 2879 členy (v okrese opavském 46, klimkovickém 16, bíloveckém 16, vítkovickém 5), na Těšínsku 47 s 1972 členy (v okresu frýdeckém 33, polskoostravském 4, bohumínském 4, fryštátském 3, těšínském 3). Celkem 130 spolků s 4851 členy. V poslední době vzrůstá i zájem o včelařství a králikářství. Včelařských spolků roku 1910 bylo 8 s 300 členy, králikářské 4 s 61 členy. Nejnověji počaly i mladé organisace venkovského agrárního dorostu utěšeně pracovati. Na Těšínsku sdružení takové povstalo roku 1909, na Opavsku 1911. Vedle toho mají své organisace katoličtí zemědělci na Opavsku.

Celkem v roce 1910 uspořádáno bylo ve Slezsku 71 hospodářských přednášek, zakládány knihovny a kursy vzdělávací. Hospodářské knihovny čítají 13.507 svazků. Hospodyňské kursy pořádány 3kráte po sobě ve Frýdku, každý trval 3 měsíce, a byly navštíveny 56 chovankami. Od letošního roku pořádány budou pravidelně při jediné naší zimní škole hospodářské v Klimkovicích. — O českém školství hospodářském ve Slezsku vůbec nelze mluviti. Máme jedinou, v začátcích, s nesmírnými obětmi zařízenou, a to ještě z Opavy musila odstěhovati se do zastrčeného českého města, jež nemá ani železnice. Roku 1910 navštěvovalo ji celkem 17 chovanců. — Značným hospodářským a kulturním povznesením Těšínska a tím i celých našich poměrů ve Slezsku byla hospodářská výstava v Dobré, jíž se zúčastnilo za kratičký čas trvání na 20.000 lidí v necelém týdnu.

České peněžní ústavy ve Slezsku sdruženy jsou jednak v Jednotě hospodářských společenstev, jednak pracují samostatně. Raiffeisenek roku 1910 bylo celkem 65, rolnických záložen 10, samostatné záložny pak v Opavě, Klimkovicích, Frýdku, Polské Ostravě, Těšíně, Orlové, Dombrové, Lazích. Nejlépe prosperuje opavská, poměrně nejšpatněji frýdecká. Mimo ústavy tyto působí ve Slezsku české banky. V Opavě agrární a průmyslová banka (která však má většinu vkladů německých, kdežto mnoho českých lidí ukládá do německé Union), Česká průmyslová banka, česká spořitelna v Polské Ostravě, Orlové a Klimkovicích. Německé spořitelny jsou v Opavě, Frýdku, Bílovci; záložny v Klimkovicích, Opavě a Bílovci. Poláci mají spolkovou banku »Bank rolniczy« ve Fryštátě (od roku 1895), která měla roku 1908 1045 členův. V našich peněžních ústavech bylo ve Slezsku roku 1909 celkem 144.697 K dětských vkladů. Čeleď měla v hospodářských záložnách 233.859 K uloženo. Počet členů ve všech záložnách byl 5884, splacených podílů 481.816, vkladů 7,221.399 K, zápůjček 8,397.809 K, reservních fondů 424.405 K.

Družstevnictví ve Slezsku se utěšeně rozvíjí. Zakládají se družstva mlékařská, hlavně na Opavsku, odkud dovážejí se výrobky hlavně i do Moravské Ostravy. Nejlépe prosperují mlékárny v Jarkovicích, Hlavnici a Komárově, které na trh dodaly dohromady roku 1910 377.268 litrů mléka. V uhelném revíru litr mléka stojí 26 haléřů. Do Ostravy z Opavska a zvláště z Pruského Slezska dováží se též mnoho zeleniny, která tu jest nejvýnosnějším hospodářstvím. — V Milostovicích založili český družstevní lihovar (1907), v němž roku 1911 vyrobeno 660 hektolitrů lihu. Dělnický chudý lid pod Beskydami na Frýdecku má družstvo tkalcovské, které však pro nedostatek příjmů živoří. Lid vrhá se do továren a na hornictví.

Je třeba z Čech a Moravy vrhnouti více našeho kapitálu a péče průmyslu a podnikům obchodním ve Slezsku. Obchodní zádruhy ve Slezsku (2 v Opavě) vesměs velice dobře prosperují a měly by se zakládati zvláště v místech nejohroženějších (Frýdek). Živnostenská banka výhodně by mohla zúčastniti se finančně na dolování uhlí. Záhodno, aby zřídila se tu česká akciová společnost, jež by v tomto oboru se práce zúčastnila. Doly cizinou zakupované nás nejvíce národnostně ohrožují svým úřednictvem i vlivem pro celé osady a kraj. Sledujeme-li statistiku, shledáme, že ve Slezsku v závodech průmyslových a závodních stále poměrně našeho úřednictva ubývá, což je zjevem pro nás jistě povážlivým. — Je-li kde třeba všímati si hospodářských otázek, je to v této zemi. Na všech polích práce a výdělku. — Je třeba sledovati prodej a odkup velkostatků. 1910 přešly ve Slezsku v české ruce 4 velkostatky. Tři na Těšínsku (Tošanovice Dolní, Ratimov, Řeniště), na Opavsku Slatina. Má to pro náš zemědělský dělnický lid význam důležitý, zvláště tam, kde úzce promíšeni jsme s vrstvami polskými.

LITERATURA

RUDYARD KIPLING.

K soubornému českému vydání jeho spisů.[1])

Pod jménem Rudyarda Kiplinga vybaví se většině čtenářů představa dobrodružného, temperamentního Angličana, který prožívá smyslně bohatý, pestrými událostmi sytý život v pohádkové, přírodními krásami hýřivé Indii. A Kipling zatím právě v době, kdy jeho povídky a romány z ovzduší anglické Indie stávaly se světoznámými, prožíval již šťastnou idyllu s milovanou chotí v čarovném zátiší Brattleboro v severoamerické Unii, která se mu stala druhým domovem a kde vznikala některá nejcennější jeho díla hlavně básnická. Mnohému českému čtenáři bude asi novinkou, že Kipling psal také básně, a to znamenité, prozrazující nezkrotný temperament, jasný názor a odvahu, sílu radosti životní. Kritika se posud rozchází v oceňování Kiplingova díla a možno říci všeobecně, že Kipling-básník je nedoceněn, jako zase Kipling-romanopisec bývá někdy přeceňován. Proč Kiplingovy verše nestaly se světoznámými, netřeba šíře vykládat, stačí, řekneme-li, že jsou lyrické. Tím vysvětleno vše: Úzký kruh čtenářů, obtíže překladu. Za to Kiplingovy romány a povídky jsou přeloženy do všech jazyků evropských, jsou populární, světové a na nich je založena sláva Kiplingova.

Originalita Kiplingovy prosy spočívá hlavně v prostředí, které líčí, a také ve způsobu, jak je čtenáři představuje. V popředí stojí drobné povídkové obrázky, uveřejňované porůznu v časopisech a potom sebrané pod názvem Plain Tales from the Hills (v českém překladě »Prosté povídky z Indických hor«). Jevištěm jich je typická krajina indická, s osadami daleko od sebe odloučenými, scenerie, v níž střídají se v divé směsici nebetyčné hory s půvabnými údolími, tropicky bujná vegetace s vyprahlými pouštěmi, a kde po nekonečných silnicích zříš kráčet národy snad celé Asie, ne-li celého světa, v pestrém střídání. Dějiště povídek těchto je položeno do let, kdy Angličané vedli drobnou válku s domorodci a upevňovali si teprve svoji nadvládu v Indii, a proto většinou stojí proti sobě u Kiplinga světlý zjev Angličana v boji proti lupičským tlupám domorodců. Tu libuje si Kipling v dobrodružstvích, pestrých dějích, komplikovaných situacích, drastických scénách, někdy hodně sensačních. Se zvláštní láskou líčí mocně smyslnou, erotickou povahu mladých anglických vojáků a urozených anglických dívek (většinou opět z rodin vojenských anebo diplomatických), jako vůbec Kiplingovi je největším člověkem světa Angličan a jedinou hvězdou spásy anglická vlajka.[2])

Z téhož prostředí společenského, dobového i místního vzat je i děj Přízraků, řady povídek fantastických, v nichž tlumočena indická pověra a báje pod zorným úhlem moderního psychologa. Tu zvláště vyniká umění Kiplingovo v líčení děsu a hrůzy, při čemž autor místy blíží se okkultismu a magii a dovede svoje líčení tlumočit tak suggestivně, že i otužilý čtenář zachvívá se hrůzou na některých místech knihy.

Jevištěm Knihy džunglí je nedotčený, hluboce vážný, tajemný prales indický. Tu stává se příroda Kiplingovi božstvem, opěvá ji nadšenými hymnami; tyto nádherné apostrofy jsou z nejlepších, jaké kdy vytvořila anglická lyrika a je i na nich patrno, jak silný je lyrický živel Kiplingův. Hrdina tohoto románu, hoch Maugli, který vyrůstá mezi zvířaty džungle a splývá s nádhernou faunou neprostupných houštin, je (jako později Kim) typ prostého, pudového, z úplně animálního prostředí vyrostlého člověka, a Kiplingovi podařilo se v něm znázorniti, jak daleko odbočilo moderní lidstvo od přírodního šťastného života, jakým asi žili první lidé v ráji.

Z docela jiného ovzduší vzaty ostatní romány Kiplingovy, mezi nimiž přední místo zaujímá The Light that failed (v chystaném české překladu »Shaslé světlo«, jímž před lety uveden Kipling v Ottově »Laciné knihovně« poprve do české literatury), v němž líčí se tragedie umělcova, který v největším rozpětí svého genia náhle musí umlknout, zanechat umění na rozkaz kruté Přírody. O ceně ostatních románů Kiplingových se kritika opět rozchází, jako také různě posuzovány bývají Kiplingovy knihy pro mládež.

Z těchto nejpopulárnějším se stal román Stateční kapitáni. Tu líčí se život rybářů na pobřeží Nového Funlandu, prostá a velebná příroda, s níž žijí lidé v nejtěsnějším spojení. Sem zavede náhoda bohatého chlapce, který se zde, jako Robinson na pustém ostrově, naučí chápat podstatu lidského života. Obšírným ro-

---

[1]) Kiplingovy spisy vycházejí nákladem Hejdy a Tučka. Posud vyšlo VII svazků: I. *Stopka, Brouk a spol.* Přeložila Pavla Moudrá. Str. 297. II. *Šotkova kouzla.* Přeložila Pavla Moudrá. Str. 239. III. *Přízraky.* Přeložila Pavla Moudrá. Str. 276. IV. *Kniha džunglí.* Přeložil Miloš Maixner. Str. 224. V. *Druhá kniha džunglí.* Přeložil Miloš Maixner. Verše přeložil Dr. Josef Šimánek. Str. 271. VI. a VII. *Prosté povídky z indických hor.* I. a II. Přeložila Lydia Kolátorová. Str. 287 a 221.

[2]) V posledních dobách zašel Kipling v tomto vlasteneckém enthusiasmu místy příliš daleko do extrémů; to zvláště ve verších a bylo mu kritikou vytýkáno, že tím se myšlenkový obzor jeho značně zúžil.

mánem pestrého děje, Kim, vrátil se autor do vábných, nádherných krajů tropického Pendžabu a pohádkovou knihou Šotkova kouzla pokusil se o revokaci starých pověstí a zkazek anglosaských. V uměleckém ohledu níže než tři předchozí knihy stojí Stalky & Co (v čes. překl. »Stopka, Brouk a spol.«), humorné líčení života gymnasistů anglických.

Mládeži zamlouvá se Kipling zvláště bohatým dějem a živě podanými scénami ze života mládeže a ovšem někdy i komikou. Ale hned musíme dodati, že plné obliby požívá pouze u mládeže anglické; u nás, pokud jsem sám mohl prakticky sledovat, je Kipling sice dosti hojně čten, ale nezdomácněl mezi naší mládeží. Českému dítěti zní jeho zvláštní styl nezvykle a cize, nehledíc ani k tomu, že jeviště a ovzduší knih Kiplingových je samo sebou naší mládeži lhostejné.

Co při čtení Kiplingových románů působí zvláště osvěživě, je průhlednost jeho povahokresby. Psychologie Kiplingova je prostá, není tu zjevů těžce komplikovaných, nýbrž vše je spíše samorostlé, přírodní a tím i svěží a původní. Kipling dovede vylíčiti přírodu i lidi prostými slovy, ale mohutnými liniemi a plně, takže vyvstávají před čtenářem v plné životnosti, a poněvadž sám miluje své hrdiny, dovede je učiniti čtenáři zvláště sympathickými.

Umělcem zůstává Kipling vždy, i tam, kde zabíhá do extrémů nebo kde humor svádí k fraškovitosti — všude zachovává umělecký vkus a takt. Řeč jeho je jadrná, břitká a výrazná, místy pohybuje se v divokých paradoxech, jak to je typickou zvláštností anglických humoristů.

Kipling dostává se k nám v edici Hejdy a Tučka v pěkné formě slovní i knižní. Většina jeho děl vyskytuje se tu již podruhé; opakuji svoje pium desiderium: Nechť agilní knihkupectví se také rozhlédne po našem literárním světě a snad najde i dobrého překladatele Kiplingových básní, teprve tím by vyvrcholilo svoji záslužnou myšlenku podati Kiplinga celého českému čtenáři. *Gustav Pallas.*

*

S. A. Vengerov: **Literatury ruské rysy základní.** Přel. Gabr. Šuran. Pelclových Chvilek č. 58—61. V Praze 1912, 87 str. (Se studií: Vítězové či poražení?)

V první své stati, přednášené r. 1897, Vengerov s duchaplným a všestranným úvodem předkládá hlavní vlastnost ruské literatury, totiž že se nikdy neuzavírala v obor čistě uměleckých zájmů a že byla vždy kathedrou, s které se rozléhalo poučné slovo. Vengerov probírá obsažně a ostře spiatost Kantěmira, Lomonosova, Děržavina, Fon-Vizina, Dmitrijeva a Žukovského s domácí půdou a poměry ruskými, boj Puškinův o vlastní ideu, boj mezi čistým uměním a službou společnosti ruské u tohoto básníka, podobnou situaci Lermontovovu, v níž boj dne, okamžikem vyvolaný, nebyl pro časnou smrt básníkovu dobojován; charakterisuje slavné doby ruské kritiky, v nichž formální stránky díla ustupovaly před ideovou stránkou tak daleko, že sloh literátů ani se neměnil, nýbrž jen nepatrně byl modifikován samovolným vývojem ruského slova a výrazu. Přesvědčení o tom, že literatura má jen a jen účel poučovati a sloužiti k povznesení národnímu, jeví se nejsilněji v odvržení uměleckého díla u tak silných duchů ruské literatury, jako byli Gogol a Tolstoj. Bělinskij, hvězda ruských kritiků, dosti dlouho zápasí mezi čistým uměním a tendencí v literatuře, dává přímo podnět později ke kritice takového druhu, která přezírá sloh díla a jíž literární dílo jest pouze podnětem k vyhraňování názoru společenského.

Ale přece schází nám v této stati něco, co dosti důkladně probral v podobných přednáškách Alex. Brückner. Jest jisto, že ruská kultura v žádném jiném oboru mimo krásnou literaturu nemůže se stavěti buď na roveň nebo snad i výše než staré kultury jiných národů evropských; jinde nikde nemůže se posud mluviti o rozhodném vlivu ruském; ani ruská píseň, tak originální, dojemná, podmaňující i povzbuzující, nedovedla dosud hudbě ruské přičarovati tu velikost a rozšířenost, kterou vidíme v literatuře. Vedle důvodu Vengerovem uváděného, že literatura byla na Rusi vždy centrem všeho duševního života a že tedy zároveň byla vždy essencí toho, co ruský duch tvořil a proč se bil, jest tu jistá akcidence, která svou důležitostí a mohutnými podněty stává se hlavní podmínkou literární zdatnosti. Viděli jsme v ruské literatuře, že by veliká myšlenka sociální nebo národní, provedená nebo v zárodku, nebyla dala podnět k velikému dílu literárnímu? Či není Dostojevskij se svými Zápisky z mrtvého domu čistě produktem své doby? Není Anna Karenina dcerou slavné ruské doby válečné a zároveň dobrým odleskem kultury západní, francouzské, nabývajícím lesku i zvláštního zbarvení aristokratickými mravy ruskými, na něž dopadl? A chce někdo tvrditi, že Gribojedov a jeho Gore ot uma jest pouze plodem ruské tosky, která vyrostla na půdě jinak volného národa beze všech příčin politických a sociálních? A Gogol, Turgeněv, Garšin, Čechov? Není možno, aby veliké činy politické ať prospívající, šťastné, či škodící, nešťastné, neobrážely se v literatuře, zvláště ovšem v té, jež je centrem národa, jak tvrdí Vengerov. V literárních kroužcích ve všech, jak je můžeme v Rusku pozorovati v XIX. století, přetřásaly se politické a sociální věci tak důkladně, že až literatura a tím spíše formy literární úplně ustupovaly do pozadí; tlak samoděržaví politického i náboženského byl v Mikulášově i v Alexandrově době krutý; vyvolával, jsa plodem povahy ruské, tutéž odezvu v srdcích přátel lidu, kteří upadali do druhé slovanské krajnosti, k nejpříkřejšímu odporu a nejkrvavějšímu boji, zde ovšem takovému, jako hlásal Tolstoj, ne terroristickému, nýbrž theoretickému, ale konsekventnímu a pevnému. Za takových okolností rostla pouze idea, věc v literatuře, forma zůstávala stranou. A silní lidé, třeba bez velikých tradic, povzbuzeni terrorem shora, podněcováni pohledem na strádání lidu

a zotročilost myslí, upadnuvše do krajností odboje, vytvořili, poněkud se uklidnivše, veliká díla literární, jichž alfou a omegou jest jejich vlastní život.

Autor ovšem nemohl a nesměl se vyhnouti, aby, podav tuto zajímavou stať o neměnitelnosti stylu, za to však o různorodosti themat v ruské literatuře, nevyslovil svého úsudku o ruské moderně. Ten úsudek nyní, kdy nastalo roztřídění duchů, uplatnění velikosti a nadání autorů v kroužek symbolistů se přihlásivších, jest dosti snadný. Z kroužku symboliků oddělili se jedni, hledají boha, hledají pravdu; druzí přimknuli se přímo k půdě ruské, zobrazují život politicky a sociálně rozrušovaný v městech, nebo doplňují na venkově odkaz Turgeněvův; třetí ostýchavě, stále ještě jsouce lákáni západními cetkami čistého umění, poznávají, že luxusní předmět hodí se pro člověka, jenž nemá starostí o denní chléb, a dlouhými a širokými oklikami přes Orient, Egypt, bibli nebo renaissanci přibližují se zase k thematům ruským a »nacházejí sebe«. »Všichni modernisté bez výjimky, praví Vengerov, starší i mladší: Balmont, Brjusov, Blok, Merežkovskij, Gippiusová, Minskij, Ivanov a mnozí jiní — všichni opouštějí velebnou pósu žreců na poetické trojnožce, všichni vzali do ruky metlu kritiky, všichni učitelují, všichni po svém způsobu hledají smysl umění, smysl života, smysl vesmírného historického processu. A poněvadž jsou to lidé nadaní, přinášejí do těchto svých spisů mnoho umělecké krásy.« Tedy literatura a umění v službách života, jak ani na Rusi jinak nemůže býti. Těžké doby potřebují každého lepšího ducha; neubrání se živelní, strhující síle vážného okamžiku; nepůjde-li sám, strhne jej doba s sebou.

J. Folprecht.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Doc. dr. FRANT. HODÁČ:

O ZEMSKÉ FINANCE.

(Poznámky k návrhům stálé finanční komise českého sněmu.) (Pokračování.)

II. Zemské finance království českého.

Vývoj úhrnné potřeby v zemských rozpočtech království českého od r. 1905 zůstal pod celkovým průměrem, jejž jsme uvedli v úvodní poznámce. Dle Steinwendrova výpočtu oproti průměrnému vzrůstu v předlitavských zemích o 42 procent vzrůst v českém rozpočtu činil 23·7 proc. (78·5 mil. K — 96·3 mil. K). Ovšem jest Steinwendrova položka z r. 1905, vypočtená dle vládní publikace k anketě, o něco vyšší, než úhrnná potřeba, jež r. 1905 byla v českém rozpočtu vykázána obnosem 75·5 mil. K. Mimo to dlužno při uvádění potřeby na r. 1912 vzíti v úvahu nejen rozpočet (tisk CXLV výr. zas. II. z r. 1908), nýbrž také seznam rozpočtových položek, které za účelem zmenšení výdajů do rozpočtu nebyly pojaty (tisk CXLVII téhož zas.). Obnos těchto položek činí 5 mil. K. K tomu dlužno dále uvážiti, že náklad na školské účely stoupl od r. 1905 v Čechách oproti jiným zemím velmi málo, okrouhle o 6 mil. K, že však k nutnému zvýšení učitelských platů nedošlo jen pro výjimečné poměry ve sněmu. Uvážíme-li všecky tyto okolnosti, dojdeme závěru, že vzrůst potřeby v Čechách jen pro ony výjimečné poměry nebyl tak rychlý, jako v jiných předlitavských zemích.

Pokud jde o poměry, jak dnes se jeví, vzala komise za základ rozpočet, seznam vyloučených položek, úvěry i úvěrní zbytky z minulých let, a rozeznávala, právem, potřebu řádnou a mimořádnou. Tu se dle výpočtů komise objevil řádný schodek 28,704.194 K a schodek v mimořádném rozpočtu 10,478.764 K. V úvodní poznámce pak bylo již řečeno, že vedle založeného dluhu 139·4 mil. K (koncem 1911) bude koncem r. 1912 nezaložený dluh činiti 90 mil. K. Poněvadž z části na úrokování tohoto dluhu jest již pamatováno, na druhé straně však dlužno počítati s náklady na meliorace a vodovody, jež náležejí do mimořádné potřeby, počítala komise se zvýšením úrokového břemene o 2 až 3 miliony korun, tak že bylo jejím úkolem navrhnouti opatření prostředků k úhradě řádného schodku 30 až 31 mil. K a k úhradě potřeby na řádné zvýšení učitelských platů. Proto podrobila revisi celý zemský rozpočet, a, jak čteme ve zprávě, uvážila předně, které položky by bylo možno z dosavadního rozpočtu vyloučiti, ježto se sněmovní kompetencí přímo nesouvisí a jejich úhrada spadá vlastně na stát; po té uvažovala o dosavadním údělovém hospodářství, zda by snad tu bylo možno očekávati vyššího příjmu, a konečně řešila otázku, jaké nové dávky opatřiti, resp. jak vybudovati onu část zemského hospodářství, jež spočívá na samostatných zemských dávkách.

III. Návrhy komise na převzetí nákladů státem.

Návrh, aby zemím se pomohlo tím, že stát určité náklady z rozpočtů zemských převezme do rozpočtů státních, opakuje se znovu a znovu. Jest přirozeno, že se strany centralistické se každý takový návrh vítá; uvedený již professor Schmid výmluvně dokazuje, že tohoto převzetí nákladů jest třeba, má-li moc autonomie se omeziti; nejde mu ovšem tak o náklady, jež země neprávem nese, jako o náklady v oborech, jichž správa zemi právem přísluší, hlavně o náklady na obecné školství. Ale také s české strany se často žádá toto převzetí. Před dvěma lety na moravském sněmu lidovopokrokový posl. Seifert

z Uh. Hradiště v programové řeči žádal, aby stát převzal náklady na školství a zdravotnictví; došlo ovšem k ohražení se strany nynějšího předsedy české kurie na moravském sněmu dra Šromoty. V ministerské anketě r. 1908 tehdejší finanční referent českého zemského výboru dr. Eppinger uplatňoval návrh, aby vláda převzala polovici nákladu na služné aktivních i pensionovaných učitelů a učitelek na obecných i měšťanských školách, beze změny nynějšího právního stavu. Z Čech nevyšel protest proti tomuto stanovisku; mezi zeměmi, jež se postavily odmítavě k Eppingrovu návrhu, byly jen Halič, Dolní Rakousy, Tyrolsko a Gorice i Gradiška. Návrh na převzetí školských nákladů tak byl v jedné řadě s oprávněnými návrhy na převzetí nákladů vojenských, postrkových a pod., k nimž dlužno přidružiti návrh, aby stát převzal garanční břemeno království českého ze záruky čistého výnosu železnic nižšího řádu; ovšem proti tomuto návrhu byly s české strany vysloveny námitky, jež se uplatnily také ve volební kampani při loňských volbách do říšské rady.

(Pokračování.)

FILOSOFIE

RUDOLF MÁLAN:

K NYNĚJŠÍ RENESANCI VITALISMU A METAFYSIKY.

(Pokračování.)

Nuže, nejsou-liž tyto konce zřejmá pseudometafysika? Sáhli na nerozdílnost vztahů: duše a látky, záměru a prostředí, tvoření a ničení, života a smrti — na vztahovou nerozdílnost, kterouž jest právě konkretní případ života a kteráž jest zdrojem všech oněch známých — velikých i každodenních — tragických konfliktů, a milujíce spíše mechaničnost a hmotu, položili jediného člena vztahu rovnocenným celému vztahu, učiníce zároveň z druhého člena pouhé abstraktní epifenomén — Neznámé příčiny, Nepoznatelno, »molekulární síly«, — jež jim se vznášelo pak nad zjevy jako tajemný přízrak — odpodstatněný, chorobný výplod, halucinace jejich přebujelého, abstraktotvorného rozumu. Při této příležitosti ještě něco ad vocem Spencerův positivism. Spencer, chtěje přece nějak odůvodniti existenci filosofie, jím samým ohroženou, vykázal jí úlohu »usoustavňování« a »ujednocování« veškerého vědění, porůznu nabytého jednotlivými vědami. Po jeho rozumu filosofii povždy bude jen vyhledávati ty nejvšeobecnější pravdy, totiž takové, v nichž by byly obsaženy všecky zákony, nalezené jednotlivými vědami pro jejich zvláštní obor; tedy z nichž by vyplývaly jak zákony mechanické, fysikální, tak biologické, psychologické sociální... což arcif v positivistické praxi znamená: převáděti veškeré přírodní dění na mechanický princip hmoty.

Opravdu, positivism jest jen novější forma materialismu. V aplikacích positivism od materialismu podstatně se neliší vůbec — a v theorii leda svým agnosticismem, totiž tím, že své definice nevydává za tlumočníky absolutní skutečnosti; o té hlásá, že nám povždy zůstane neznámá, skrývajíc se za jevy. Spencerovi relativno, dostupné našemu smyslovému poznání, jakoby závojem halí absolutní světovou sílu, jejímž ono jest projevem, poslední příčiny a smysl všech věcí, jichž nikdy nepoznáme... Spencer jmenuje je Nepoznatelnem a nepozorovaně ukládá kamsi za skutečný svět, mimo živé, skutečné snahy, boje a trýzně — kamsi, kde se v prázdnu vznáší jako Platonovy Idee, jako Kantovy věci o sobě, jako scholastický Bůh, jako výmysl o sobě, jako lež.

Hle, tomu právě říkám pseudometafysika — tomuto Nepoznatelnu a pak všelijakým těm »soustřeďováním« a »ucelováním«, »rozptylováním pohybu«, vyrovnáváním neboli přizpůsobováním živého agregátu atd., těmto hubeným inženýrským schematům, jimiž Spencer si troufal obsáhnouti svérázné bohatství duševního života. Tato abstrakta, toť právě ona nemožná metafysika, kterou již před Bergsonem právem potíral na př. i W. Dilthey, a v níž posléze uvízne každý, kdo hledí postihnouti živou skutečnost jen racionalistickou empirií, jiného způsobu poznání neuznávaje. (Na př. žité empirie, jakou jest umělecká inspirace.)

Nuže, lze se domýšleti, že i nynější renesance vitalismu nemálo přispěje k tomu, aby tato neblahá metafysika vědecká, umělý plod neplodného positivismu, nadobro zaniká. A k tomu, aby příští filosofie zase se stala, čím bývala, u svých předních zástupců: protivou a doplňkem vědy jakožto metafysika pravá, která jest přemýšlení o životním tajemství. Čili k tomu, aby v budoucnu z pouhé služky vědecké církve zase vzešla svobodná kněžka subjektivní Pravdy a absolutní Svědomitosti. —

Neuškodí, připomeneme-li ještě, že jest viděti,[1]) jak tato nová metafysika křísí se nyní hlavně dvojím způsobem: neúmyslně a nepřiznaně — v nauce některých novokantovců na př. — jakožto rozšířená etika, a vědomě a apoštolsky — zejména v intuitivních filosofiích Euckenově, Bergsonově a pod.

1. Fichteovci Windelband a jeho pokračovatel Rickert ve shodě s Kantem metafy-

[1]) Stačí vám jen za tím účelem pročísti řeči filosofů na heidelberském sjezdě, otištěné na př. v Revue de Métaphysique et de Morale, 1908.

sické chápání světa sice zavrhují, ale zároveň prudce útočí na methodu positivistů (a to nejen na »nemírné« positivisování po Häckelově způsobu!), upírajíce jim vůbec všecko právo na budování světového názoru a mravnostní soustavy. Po Windelbandově a Rickertově soudu věcná podstata nám arci povždy zůstane neznámá, poněvadž naše poznání nevychází za zkušenost. Ba, nedovíme se ani, je-li vůbec jaký transcendentní svět. Ale zato nepochybná jest jsoucnost vyššího principu, nezávislého na jednotlivci — transcendentního principu — jenž se projevuje naší schopností pořizovati hodnoty a normy a povolovati povinnostem. I míní, že filosofie má zúplna přenechati poznání empirické skutečnosti zvláštním vědám a sama kriticky poznávati jenom ty absolutní hodnoty.

2. Mnohem, mnohem rozhodněji v tomto směru pokročil R. E u c k e n, rovněž »žák« Fichteův, ale také Plotinův, Augustinův a j. Eucken, slabší blíženec Bergsonův, takto se krátce vypořádal s »vědeckou filosofií«: Buďto nám filosofie dodává něco podstatně nového anebo není důvodu, proč by byla.

Buď jest zbytečný přívěsek k exaktním vědám anebo jest způsobilá pojímati skutečnost po svém zvláštním principu. Nu, a připustíme-li, že život zasluhuje býti žit, že totiž má jakous vyšší cenu, že má jakous důležitost sub specie aeterni — samo z toho vychází, že jest úlohou právě filosofie vybavovati z něho ono nadosobní, nadčasové, absolutní, uvažuje Eucken. Co se pak týče tohoto absolutna, ono Euckenovi nevznáší se kdesi v prázdnu, nýbrž jest immanentní přírodě: historicky se projevuje na př. každým vědeckým, uměleckým, mravním, náboženským činem; v povšechném smyslu pak jest vlastně sám život, vývoj, činnost. A přírodní vývojová činnost zase Euckenovi jest jen samovolné uskutečňování d u c h o v n í h o ž i v o t a — jí duch sám sebe tvoří; a tvoří se jen, pokud jest činný. Jest ovšem samozřejmé, že takto chápaný životní, duchovní vývoj není pouhá sestava ojedinělých událostí, nýbrž jest p l y n u l á v n i t ř n í j e d n o t a, c e l e k. A proto právě na poznání skutečnosti nepostačí zvláštní vědy, jež posuzují po různých stránkách její jevy, nýbrž jest potřebí ještě filosofů, jimž jest zase pozornost upírati na vnitřní jednotu. To mohou, poněvadž ve svém duševním životě, v tvořivé podstatě svých bytností, sami mají vyšší realitu, jíž se činně účastní na tvůrčím díle absolutna a kteréž mohou nejen napomáhati při jejím postupu do nových a vyšších způsobů bytí, ale kterouž mohou i intuitivně stíhati. — Tvůrčí intuicí filosofie se přiblíží ovšem spíše umění a náboženství nežli vědě, a neobejde se bez symbolů a metafor.

(Pokračování.)

*

A r t h u r S c h o p e n h a u e r: **Metafysika lásky.** Přeložil Jindřich Entlicher. — Pestré knihovny sv. 69—70, nákladem Al. Hynka v Praze, 1911.

V životě velikých duchů bývá obyčejně význačným odstavcem, zpracovaným ať umělecky či filosoficky, komplex účinků způsobených v nich ženou. A je jisto, že jako jsou citlivější deskou ke všemu jinému, tak budou pravděpodobně vykazovati i větší schopnost k pocítění vlivu ženina než normální lidé. Mně aspoň není nikdy nepochopitelné, proč a že velcí mužové tolik vidí v ženě, že mluví o ní pravdy, jež běžného člověka udivují jako něco jim nikdy nepozorovaného, jako jemu skoro něco nemožného a nepravdivého. Ba, chceme-li býti důsledni a celí, jest dlužno říci, že zvláštnost a osobitost každého ducha pozná se právě v tom, jak dovede mluviti o ženě.

Ale na tom není dosti. Bude pochopitelný i faktický poměr jejich k ženě, jaký zaujímají, — zaujímají-li jej vůbec. Jako zkušenější lidé, jako lidé znalejší jejich účinků budou se chovati k ní s jistou zdrželivostí. Velcí duchové se vůbec chovají ke všemu zdrželivě. Prostí lidé oddávají se tak snadno věcem, poněvadž nejsou tak citliví k celému tomu počtu jejich účinků. Mohou se s dosti velkou lehkostí připnouti k nim i odepnouti od nich. Ne tak u velkých duců. Každý účinek zasahuje je hlouběji a osudněji. Přilnouti k věci, znamená pro ně dáti se na milost a nemilost vládě jejího vlivu. Pud sebeobrany tedy nutí je držeti se v jisté vzdálenosti. To naprosto nezbavuje je však práva o nich ještě mluviti.

Říká se: vždyť jsou theoretiky, neznají věci z prakse! Nepotřebují býti tolik v praksi jako jiní. Jim stačí mnohdy přiblížiti se jen praksi: jsou zase o to citlivější k ní, oč se méně účastní. Jejich citlivost jest nebezpečím, že věcí mohou býti zahubeni. Jakmile přilnou ke zjevu, neodtrhnou se od něho bez úrazů, bez útrap. Přilnou vždy k nejvybranějším zjevům. Tak jim to káže pud sebezáchovy. Proto tak málo zúčastňují se obyčejného života. Nesmějí plýtvati silou, poněvadž se nadprůměrně vyčerpávají, jakmile se účastní. V tom je jedinou jejich pomocí držeti se opodál.

A zrovna žena: ta je pro ně čímsi nejsvůdnějším. Zde mívají nejintensivnější počitky, dobré i zlé. Jak osudně, to dokazují jejich životopisy. Proto také mohou tak duchaplně o ženě mluviti.

Případ takový máme v Schopenhauerově »metafysice lásky«. Zdálo by se, že on, takový pessimista, morous, nedovede říci, co to je erotický pocit. Ale jako prokazuje ve svém hlavním díle obzvláštní a podivuhodnou citlivost k vnějšku svým pojetím vůle, tak ji projevuje specielně i u tohoto jevu duševního.

Přemýšleti o něm podněcuje Schopenhauera moment sebevraždy z nešťastné lásky. Praví: »při čemž mi zatím zůstává nevysvětlitelno, proč ti, kdož, jisti vzájemné lásky, očekávají nalézti v požívání jejím nejvyšší blaženost, neučiní raději posledních krokův, aby unikli všem těmto poměrům, a nesnesou každé možné nesnáze, než aby se spolu se životem

vzdali štěstí, nad něž většího nemohou sobě pomysliti.« Schopenhauer vysvětluje si lásku ovšem — jak se dá předvídati — ve spojitosti svého principu viděného ve všem: vůle. V každé lásce i té nejetheričtější jedná se o specialisovaný, ba přímo v nejpřesnějším smyslu individualisovaný pud pohlavní. Konečný pak cíl veškerých projevů lásky jest složení příští generace. »Jako bytí, Existentia, budoucích oněch osob pohlavním naším pudem vůbec, tak i jejich podstata, Essentia, jest veskrze podmíněna individuelním výběrem při jeho ukájení, t. j. pohlavní láskou, a jest jí také v každém ohledu, neodvolatelně stanovena.« V lásce vystupuje ve zvýšené potenci vůle jednotlivcova, ale není to vlastně vůle individuální, nýbrž vůle druhu, jež přijímá na sebe masku individuálnosti, aby tím snadněji pohnula individuum k provedení toho, co zamýšlí. V lásce myslí individuum, že chce sebe, proto tak rozhodně vystupuje. Ve skutečnosti chce druhové a napomáhá tak rozhodnému uplatnění jeho. Pravý cíl románu lásky jest ten, aby zplozeno bylo určité dítě. Schopenhauer vidí v tomto cíli nejdůležitější cíl mezi pozemskými vůbec. »Tento jediný odpovídá hloubce, s níž vášnivá láska bývá pociťována, vážnosti, s níž vystupuje, a důležitosti, již přikládá dokonce i maličkostem svého oboru a svého podnětu.« V lásce tlačí se do života již budoucí generace v celé svojí individuelní určitosti.

»Vzrůstající náklonnost dvou milujících jest vlastně již vůle k životu nového individua, kteréž mohou a mají zploditi... Nové toto individuum jest jaksi nová (platonská) idea: jako se však všecky idey snaží vstoupiti s největším úsilím ve zjev, chápajíce se k tomu cíli s dychtivostí látky, kterou zákon kausality mezi ně všecky rozdílí; tak usiluje právě tak tato zvláštní idea lidské individualiy s největší dychtivostí a prudkostí o svoje uskutečnění ve zjevu.« K uskutečnění této idee vyvolává příroda v člověku instinkt. Tento jest ve většině případů pokládati za smysl druhu, kterýž ukazuje vůli to, co jest prospěšné druhu. Odtud také egoism zamilovaných.

Schopenhauer pak přechází od tohoto všeobecného uvažování o lásce k jejím nositelům: muži a ženě a zabývá se charakterem jejich v tomto citu. Probírá absolutní projevy jejich: jak si počíná a jak se jeví v lásce muž a jak žena. Co vyznačuje je jako druh vůbec. A tu právě oplývá duchaplnými poznatky. Všecky vnější motivy, které působí tu jako zvláštní výbojnost a snaha po uplatnění vůle druhu, tvoří absolutní charakter obou. Vedle toho jest ještě relativní, jenž vztahuje se na ně jen jako na určitá individua. O všech dovede Schopenhauer nám něco nového říci. Ba, jak jsem mohl pozorovati — působí jako kouzelník. Vylíčuje nám svět i život co nejrafinovaněji, hledí vyvolati všecky ty zažitky duševní a vyvolává v nás tak zvláštní rozkoš. A když jsme nejvíce bezstarostni, vrhne nás najednou do svého pessimismu, aby nám tuto rozkoš otrávil a tak znásobil. Neb ta začne působiti o jednou tolik silněji, účinněji, zžíravěji proti každému očekávání. Schopenhauer neničí rozkoše; naopak jako by měl zvláštní radost nad tím, že se nás jejím vyvoláním zmocnil a že otravou její zakymácí námi tak, že mu tím nemilosrdněji propadáme. Zdá se nám, že na nás šilhá, jak se mlčky naň jen podíváme, když ucítíme toto nové chvění — a pak jsme si dobře vědomi, že pomoci nám není.

Na mne aspoň působí zmíněným směrem řádky: »Mezitím však, uprostřed onoho shonu, vidíme setkávati se toužebně pohledy dvou milujících: — proč však tak skrytě, bázlivě a pokradmu? — Protože tito milující jsou zrádci, kteří usilují skrytě o to, všecku tu bídu a trýzeň učiniti trvalou, jež jinak vzala by brzký konec, což chtějí zmařiti, jako zmařili to dříve jim rovní.« *Fr. Tučný.*

STUDENTSTVO

Dr. FRANT. KUBEC:

SLOVANSKÉ STUDENTSTVO NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V RAKOUSKU. (Pokračování.)

Srovnáme-li konečně posluchačstvo všech těchto vysokých škol, dostaneme tato čísla:

Rok	Celkový počet posluchačů	slovanských vůbec	československých	německých	slovanských vůbec	československých	německých
	v číslech absolutních				v procentech		
1881—2	14.288	5855	2611	7031	40·8	18·2	49·1
1885—6	16.368	6722	3256	7809	41·0	19·8	47·7
1890—1	17.866	7734	3771	8378	43·3	21·1	46·8
1895—6	19.791	8778	4184	9692	44·3	21·1	48·4
1900—1	24.116	11.400	5339	11.385	47·2	22·1	47·2
1905—6	32.423	16.323	7024	14.370	50·3	21·6	44·3

Slovanů vůbec přibylo v pozorovaných letech více než trojnásob, Čechoslovanů téměř přesně trojnásob, Němců však jen více než dvojnásob. Kdežto až do roku 1900 měli Němci převahu nad Slovany, v roce tomto jest počet obou téměř stejný, r. 1905/6 jest již Slovanů o 6% a r. 1907/8 o 8% více než Němců. V tomto posledním roce byli Čechoslované předstiženi co do počtu na vysokých školách Poláky o 134 posluchače. Bylo již řečeno, že převaha tato způsobena jest ruskými Poláky v Rakousku hlavně na universitách studujícími.

Bylo by zajímavo zjistiti percentuální účast jednotlivých národností, pokud jsou její příslušníci rakouskými státními občany, na studiu vysokoškolském. Statistika ústavů vyučovacích však příslušníky jednotlivých zemí dle národností neudává.

Při vědomé chybě, že do počtu posluchačů dle národností započteni jsou též cizozemci, připadalo by na 10.000 rakouských

	1880	1890	1900
Slovanů	4·4	5·4	7·4
Čechoslovanů	4·9	7	9
Němců	8·6	9·8	12

posluchačů vysokoškolských, kdežto v poměru k celkovému počtu obyvatelstva dostali bychom v týchž letech průměr

	6·4	7	9

Z číslic těchto jest patrno, že Němci měli vždy větší procento než činí říšský průměr, Slované vždy menší, Čechoslované v posledních dvou obdobích mají průměr rovný říšskému. Mezi Slovany hluboké minus pod průměrem říšským měli zvláště Rusíni. Připadáť na 10.000

	1880	1890	1900
Poláků	6	6	9
Rusínů	1·8	1·8	2·4
Jihoslovanů	3·4	4	6

vysokoškolských posluchačů. Poláci tedy měli průměrně větší účast r. 1881 než Čechové, r. 1900 mají obě národnosti stejnou. Mezi slovanskými národnostmi vyznačují se Rusíni absolutně i relativně nejmenší participací na studiu vysokoškolském. Doba poslední vykazovala by procento slovanské poměrně větší, ne však větší německého.

Ač tedy r. 1900 jest počet slovanských i německých posluchačů téměř stejný, studovalo na rakouských vysokých školách poměrně více Němců než Slovanů. Uváží-li se však, že Němci měli téhož roku 112 gymnasií, 63 reálek, 5 universit a 4 techniky, vysokou školu zemědělskou a 2 hornické akademie, kdežto Slované jen 3 university a 3 techniky, 85 gymnasií a 39 reálek, a že Němců bylo roku 1900 v Rakousku 9,171.614, kdežto Slovanů 15,494.285, bude se poměr onen jeviti v jiném světle.

Aby bylo alespoň přibližně patrno, pokud chybu započtením cizozemců při hořejším stanovení poměru jednotlivých národností k počtu posluchačů vysokoškolských způsobenou bylo by u Slovanů opraviti, uvedeme data o celkovém počtu cizozemských posluchačů (mezi které počítají se i příslušníci Zalitavska) a o příslušnících cizích státův a zemí slovanských. Studovalo tedy na rakouských universitách, technikách, vysoké škole zemědělské a hornických akademiích

	r. 1881/2	1890/1	1900/1
všech cizinců	2334	2628	2156
z Ruska	168	284	369
ze Srbska	50	84	108
z Chorv.-Slavonska	243	296	343

Není tedy podíl cizozemských posluchačů na Slovany připadající ve srovnání s celkovým počtem cizozemců převládajícím, postupem času shledáváme však vzestup u cizozemců ze slovanských států. Ten týká se hlavně posluchačstva technik.

Ve vývinu studentstva jednotlivých vysokých škol dle jeho politické vlasti jest podobnost se stavem jeho dle národností.

Rok	University: Z Čech	Z Moravy	Ze Slezska	Z Haliče	Z Dolních Rakous	Techniky: Z Čech	Z Moravy	Ze Slezska	Z Haliče	Z Dolních Rakous
1881—2	2332	928	212	2209	1133	1080	350	52	360	332
1885—6	3779	1206	216	2621	1443	656	225	55	258	281
1890—1	4343	1193	246	3049	1641	654	247	64	207	345
1895—6	4205	1341	273	3210	2171	1136	414	110	351	527
1900—1	4480	1547	295	3752	2566	1957	792	174	838	926
1905—6	4827	2094	450	5480	3104	2969	1302	260	1247	1317

Rok	Vys. škola zemědělská: Z Čech	Z Moravy	Ze Slezska	Z Haliče	Z Dolních Rakous	Hornické akademie: Z Čech	Z Moravy	Ze Slezska	Z Haliče	Z Dolních Rakous
1881—2	145	94	41	73	68	48	21	8	36	12
1885—6	68	40	14	27	67	28	15	14	16	14
1890—1	39	20	13	21	40	41	17	8	13	16
1895—6	59	25	11	41	61	79	24	31	37	22
1900—1	66	42	17	42	65	79	38	28	40	26
1905—6	106	99	24	65	102	81	50	34	57	15

Na universitách jest pozorovati téměř pravidelný vzestup posluchačstva z jednotlivých zemí. Prioritu zachovávají si do r. 1900 Čechy, po té je velikým skokem předstihuje Halič. Na technikách i v době klesání počtu jejich studentstva zaujímá první místo království České. Na vysoké škole zemědělské v průběhu pozorovaných let Čechy nepatrně předstihují Dol. Rakousy a teprve v době nejnovější byly překonány Haličí. Čechy s Moravou činily však vždy značnou převahu v celkovém počtu. I na školách hornických shledáváme největší číslo posluchačů z Čech. Poměrně dosti značný počet jest ze Slezska.

Nehledíme-li k Dol. Rakousům, kde velké množství středních škol (34 gymnasií a 21 reálek) a tři vysoké školy skýtají vhodnou příležitost ke studiu, shledáváme, že Čechy jsou co do počtu studentstva vysokoškolského na prvním místě mezi zeměmi rakouskými. Účast Haliče, Moravy i Slezska ve studiu vysokoškolském jest rovněž značná. V celku jest tedy stav studentstva v zemích převážně slovanských tak velký, že lze

z něho souditi na stoupání vyspělosti jejich obyvatelstva. K bližšímu určení poměru mezi jednotlivými zeměmi bylo by ovšem potřebí stanoviti percentuální poměr studentstva ku počtu obyvatelstva. Z toho bylo by zřejmo, že Čechy, Morava a Dolní Rakousy vykazují téměř stejný poměr (10.000: 13), Slezsko a Halič o něco nižší (10.000:10), pokud jde o dobu nejnovější. (Říšský průměr jest 10.000: 12·6. — Poměry udány jen přibližně dle stavu obyvatelstva z r. 1910.) Ve srovnání s r. 1900 jeví se vývoj nejrychlejší u Moravy a Haliče, menší u Čech a Slezska, nejpomalejší u Dolních Rakous.

(Pokračování.)

SLOVANSTVO

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

XV.

(Dvoje nedorozumění.)

Zastaviti se musím chvilku u poměru naší strany politické k vládě.

V Petrohradě nikdy se nenamáhali přemýšleti, v jakých okolnostech může žíti, pracovati a síliti strana umírněných, od čeho závisí její vliv. Oblíbenou, často opakovanou frásí ruských státníků jest, že se proto vládní politika v Polsce nemůže změniti, že živly umírněné nemají tam vlivu. Nyní ze všeho, co jsem nahoře řekl z historie polsko-ruského poměru v posledních letech, jest snad patrno, že se věc má naopak, a že ačkoliv vyznávání a propagování našich zásad a našeho přesvědčení nijak nemůže záviseti od takového či jinakého postupu vlády a ačkoliv tyto zásady a přesvědčení se nemohou měniti, že přece lidé umírnění v ten čas nabudou vlivu jen tehdy, kdy se budou moci opírati o fakta skutečné činnosti politické pro zemi.

V poměrech politických, jež znemožňují nabytí tak nezbytné legitimace, nemůže býti také řeči o nabytí jakéhokoliv vlivu. Pokládali jsme za povinnost, abychom na to obrátili pozornost vyšších vrstev v pamětním spise, podaném kn. Mirskému v listopadu 1904 následujícími slovy:

»Ne privileje osobní, třeba velmi zasloužené, nýbrž zlepšení postavení celé země, péče nad polskou národností, jazykem a vírou mohou dáti umírněným a rozšafným lidem moc a sílu, mohou vtěliti v celé obyvatelstvo přesvědčení, že cesta, kterou oni zvolili, jest správná a prospěšná.«

Nejen že nebylo takové péče, ale vláda systematicky odmítala všechnu naši starost i o uspokojení nejmenších kulturních a národních potřeb země.

Každý, třebas nejlepší program se může rozvíjeti jen za určitých podmínek. Zdar náš u obyvatelstva, náš vliv odvisely přirozeně od toho, zda se naše předpoklady, naše výklady, naše předpovědi vyplní či ne, t. j. zda se politika vlády změnila v duchu dorozumění a vyplnění potřeb země, nebo dávnou cestou hledá jediný lék na nemoc — v pronásledování. Maximum našeho vlivu, jenž začal růsti od změny panovníka, kdy se zdálo, že vše jde k lepšímu, bylo v létě r. 1897. Již fakt, že se mohl utvořit komitét pro sbírky na dar panovníkovi, že 800 obyvatel země se shodlo a chtělo býti jeho delegáty, že na listině sbírek bylo zapsáno asi 100.000 osob a sbírky že dosáhly millionu, již tento fakt ukazuje, jakou měli tehdy v Království posici »ugodovci«. Několik následujících měsíců, plných bolestných klamů a rozčarování, stačilo, aby tento vliv zcela byl zničen.

V poměru vlády k nám bylo ještě jedno nedorozumění. Ve směrodatných kruzích byla stotožňována polská snaha po dorozumění s přijímáním přítomného stavu věcí; to očekávali od ugodovců, a velmi se divili, kdykoliv se toto očekávání ukázalo nesprávným. V Petrohradě nechtěli či nemohli pochopiti, že stojíce na půdě jednoty a solidárnosti státní lišíme se od jiných politických stran polských pouze pojetím cílů a prostředků politických a že se nikterak od nich nelišíme v cítění potřeb národních a kulturních a že se od žádné z těchto stran nedáme předstihnouti v lásce k vlasti. Spokojiti se daným stavem věcí znamená souhlasiti s útiskem, s výjimečnými zákony, s odstrkováním naší národnosti a jazyka. A přece boj s tímto odstrkováním a snaha po získání podmínek pravidelného národního života jsou právě důvodem existence naší strany.

Takových umírněných, takových realistů, takových »ugodovců«, jaké by chtěli viděti někteří unifikátoři ruští, není v našem obyvatelstvu, a jsou-li, pak stojí za hranicí polského národa.

(Pokračování.)

POLITIKA

Dr. ANT. DERMOTA:

O KLERIKÁLNÍM HOSPODÁŘSTVÍ V KRAJINĚ.

V poslední době vyšly tiskem dvě kritiky zemského hospodářství krajinského. První byla otištěna ve Vědě, dvouměsíčníku slovinském (r. II.). Napsal ji bývalý zemský poslanec J. Mandel. Druhá vyšla jako samostatná brožura pod názvem »Deželni zbor kranjski in deželne finance« (Zemský sněm krajinský a finance zemské), jejíž autorem je bývalý zemský hejtman šl. Šuklje.

První zajímavostí těchto úvah jest, že oba spisovatelé jsou bývalými hodnostáři strany klerikální. Oba byli svého času vychvalováni jako výteční odborníci v otázkách hospodářských a finančních. Vlastnost tuto listy klerikální obzvláště s důrazem opakovaly, kdykoliv jednalo se o to, aby bylo poukázáno na rozdíl chabé kapacity slovinské a německé oposice liberální na sněmu zemském v Krajině. Zejména o Šukljem byl žurnalista klerikální plný chvály. Když Šuklje se loučil se svou hodností zemského hejtmana, napsal mu klerikální denník »Slovenec« na rozloučenou: »Geniální rozhled po otázce financí zemských a jasné návrhy praktické, aby vybudovány byly na zdravých základech — všechno to co nejúže je spojeno se šl. Šukljem a neúmornou prací jeho.«

Tito dva mužové tedy počali kriticky uvažovati o zemských financích krajinských a vyslovili o nich jakož i o celém hospodářství krajinském dost nepříznivý úsudek.

P. Mandel připomíná, že veřejnost slovinská jest o otázce, jak vyhlížejí finance krajinské, dost neorientována. Panující většina klerikální je plná chvály o nich, kdežto oposice zná pouze jich hanu.

Chtěje podati odpověď objektivní, porovnává hospodářská léta 1907 a 1910. Rok 1907 byl totiž poslední z doby, kdy vládla na sněmu zemském koalice slovinských liberálů a německých velkostatkářů. Proti koalici této strana klerikální marně zápasila dlouhou řadu let. R. 1910 pak je vzat z doby nové, kdy strana klerikální hospodaří již tři léta, povalivši dřívější většinu slovinsko-německou.

Mandel konstatuje, že příznakem hospodářské politiky dřívější většiny byla spořivost a prozřetelné užívání skrovných prostředků, jež byly k disposici. Tato hospodářská politika byla konservativní; proto během 12 let přirážky nestouply a peněžní stav země byl koncem r. 1907 konsolidován vzdor tomu, že od r. 1901—1907 obstrukce klerikální minority překážela každé vážnější práci sněmovní.

Když r. 1908 se změnou volebního řádu pro zemský sněm dobyla strana klerikální většiny, započala i v hospodářském ohledu nová doba. Nová majorita opírá se o široké selské třídy; proto při zákonodárství béře ohled především na zájmy agrární. Popírati nelze, že veškerá ta práce hospodářská založena jest na určitém programu, jemuž však nelze zase odpírati stranického zabarvení. To však opět nevylučuje otázku, zdali program ten a práce většiny nalézají se vždy v souhlasu s finanční silou země. Mandel táže se přímo, zdali finanční základy země jsou z dostatek silné, aby nesly ohromné břemeno zemských investicí hospodářských a podnikatelských, jež sněmovní většina již provedla či teprve chystá.

Řádné příjmy obnášely r. 1910 4,326.468 korun, t. j. přibližně 710.000 K více než r. 1907. Řádné výdaje pro r. 1910 byly okrouhle 1,171.000 větší než 1907. Řádné výdaje rostou tudíž daleko rychleji, než řádné příjmy.

Mimořádné příjmy činily r. 1910 804.573 K, r. 1907 však 1,016.713 K. Mimořádné příjmy tvoří však vlastně výpůjčky anebo sekvestrace reserv různých fondů.

Účetně máme pro r. 1907 schodek, pro r. 1910 pak přebytek. Seskupí-li se však číslice tak, jak to učinil referent rozpočtový, ukáže se, že r. 1910 byl schodek 89.108 K, kdežto r. 1907 vykazuje přebytku 637.508 K.

Ukázal-li se při celkovém peněžním obratu zemského jmění pro r. 1910 přebytek 151.142 K, tedy to bylo jen možno použitím záloh a půjček obnosem 213.192 K a 547.720 K. Zemský výbor obnosy ty v konečném účtu zařadil mezi příjmy mimořádné, čímž dosáhl zmíněného přebytku.

Jmění zemských fondů (na př. zemský fond, meliorační fond, garanční fond železnic v Dol. Krajině, divadelní fond, universitní fond atd.) obnáší r. 1910 11,436.832 K, kdežto r. 1907 obnášelo o 1,036.504 K více. O ten obnos — praví Mandel — během tří roků ubylo jmění zemského.

Odpočítáme-li od sumy jmění fondů sumu veřejných dluhů 9,116.800 K, zbývá čistého jmění pro r. 1910 2,320.032 K, tak že v porovnání s r. 1907 se ukáže úbytek čistého jmění v r. 1910 o 482.704 K.

Mandel z faktu tohoto dovozuje, že krajinské finance zemské jsou na začátku cesty, jež vede s kopce. Ubývání čistého jmění v geometrické progressi připadá mu nevyhnutelné, nezvýší-li se příjmy řádné, anebo nezmenší-li se výdaje.

Běžné řádné potřeby země krýti kapitály z nahromaděného majetku zemského anebo z půjček je velmi nebezpečné. Rok anebo dva to může jíti, avšak potom přijde se do slepé

uličky. Rozhodného kroku k uspořádání financí zemských nechce však nikdo učiniti. Kroku tomu nebude lze se vyhnouti, jelikož práce v hospodářství zemském je založena tak na široko, že nemůžeme mysliti, aby výdaje byly obmezeny. Nová budova zemská, jatky zemské, zemské podniky elektrické budou vyžadovati několik milionů. Výdaje tyto budou jednou pro vždy. Řádné každoroční zvýšené výdaje budou však nutné k vůli novému zákonu silničnímu. Nejméně půl milionu více bude zapotřebí než bylo dosud. Druhého půl milionu požadovati bude regulace platů učitelských, jež stává se pořád nevyhnutelnější. — (Dokončení.)

*

Z TÝDNE.

jl. Ve V í d n i, 14. srpna 1912.

Dne 18. srpna konána bude jako každoročně ministerská rada svolaná k blahopřejnému projevu za příčinou panovníkových narozenin a při té příležitosti jednáno bude také alespoň v hrubých rysech o úkolech podzimního zasedání parlamentního. Orgány vládě blízkými bylo sděleno, že zprávy, jako by hrabě Stürgkh hodlal provésti rekonstrukci svého kabinetu ve smyslu parlamentarisace, i ony, jako by chtěl odstoupiti, aby jiné velmi vlivné osobnosti křeslo uprázdnil, jsou úplně bezpodstatny. Je tomu tak skutečně, prozatím se na žádnou změnu nepomýšlí, a bylo by to poněkud pozorným pozorovatelům politických poměrů zřejmo i bez dotčených zpráv. Má-li se ministerstvo parlamentarisovati aspoň do té míry, jak tomu časem u nás bývá, musí předcházeti změna v situaci parlamentní, ale o té prozatím není ani nejmenší zmínky. Až se poslanci po prázdninách sejdou, uvidíme právě takové seskupení, jako na konci letního zasedání a to, jak víme, neopravňovalo k nadějím na parlamentarisaci ministerstva, na změnu dosavadního systému. Jediné, co lze v tom ohledu pozorovati, je dobrá vůle některých čelných parlamentárníků pracovati k tomu, aby konečně byla uzákoněna definitivní reforma jednacího řádu. Výbor pro jednací řád práce své téměř dokončil a velké závady by nebylo provésti tuto důležitou reformu hned z počátku podzimního zasedání, kdyby byla k tomu jak se strany vlády, tak se strany faktické většiny v parlamentě stejná ochota. Je-li opravdová snaha dospět intensivní prací k ozdravění parlamentu na obou stranách, musila by se změna jednacího řádu nacházeti mezi nejprvnějšími kusy podzimního programu, neboť dokud nebude toto provisorium nahrazeno ustanovením *definitivním*, budou trvati také provisoria ostatní. Bez definitivní reformy jednacího řádu není možná mysliti na instalování pevné parlamentní majority, neboť jak jsme viděli, mohou i nyní dva — tři poslanci mařiti naléhavé jednání výboru proti vůli převážné části poslanců. Tomu velice povážlivému, chorobnému stavu musí být především přítrž učiněna, máme-li dospěti k normálním poměrům. Podle toho tedy, jak se budou chovati k této záležitosti vláda a poslanci — budeme moci posuzovati jakost jejich úsudků. Místy se napovídá, že má být při té příležitosti rozřešena otázka, sluší-li podržeti dosavadní systém poslaneckých diet nebo mají-li býti diety paušalovány. Není divu, že z kruhů poslaneckých ve věci této nevychází žádný popud. Obava, aby takový počin nebyl křivě vykládán jako honění se za osobním prospěchem, je dosti pochopitelná. Ale stejně, ba ještě více je pochopitelno, že s takovou předlohou nepřichází vláda sama. Pro vládu má systém dosavadní nemalou cenu, neboť ona má za to, že vydatně může působiti na sněmovnu pohrožením, že ji uzavře a že budou diety zastaveny. Je to sice ponižující předpoklad, ale byl by sotva býval opakován, kdyby byl býval bezpodstatný.

Čím zvětšena byla možnost, že mužové chudí, hospodářsky slabí se dostanou do sněmovny, tím více je třeba, aby vyplácení nebo zastavení diet nebylo v rukou vlády prostředkem k odměňování nebo trestání poslanců. *Paušalování diet* znamenalo by tudíž zvýšení neodvislosti poslanecké sněmovny a do jisté míry zlepšení politické mravnosti.

Před nedávnem se již v poslanecké sněmovně jednalo o tomto návrhu, ale, jelikož byl podán osobností stojící mimo strany a při tom pokládanou za málo seriosní, byl návrh odbyt s přitrpklým úsměvem, neboť by byl zajisté ochotně vzat na přetřes, kdyby ho byly podaly jiné ruce.

Nemůže býti o tom sporu, že také paušalování diet by přispělo k tomu, aby význam poslanecké sněmovny byl zvětšen a aby v něm zavládly poměry zdravé.

ZE DNE

Novostavby české university. Ve Všestudentském kalendáři na rok 1912—13 píše dvor. r. Heyrovský o novostavbě české university u Čechova mostu: Koncem května t. r. dospěly věci tak daleko, že projektant prof. Kotěra může ihned počíti s novými náčrty. Jelikož pak lhůta, ve které novostavba má býti dohotovena ode dne doručení rozkazu k započetí s pracemi projektními, stanovena jest na dobu pěti let a dvou měsíců, a jest zajištěno, že budova Josefovské německé školy obecné, jejíž odstranění následkem prodloužení a posunutí bloku IV. stalo se nezbytným, bude sbořena v čas, lze očekávati, že k o l e j n í b u d o v a č e s k é u n i v e r s i t y u m o s t u Č e c h o v a b u d e ú p l n ě h o t o v a d o s r p n a 1917. Původní stavební plocha IV. bloku měřila 3269·3 m², nová plocha má 3679·1 m². Na IV. bloku bude zřízena budova pro ústřední akademické úřady české university a fakultu právnickou a theologickou (která bude úplně oddělena a bude míti zvláštní vchod). B u d o v a p r o f i l o s o f i c k o u f a k u l t u má býti postavena na bloku X. u Rudolfina, ale tu ovšem n e n í d o s u d r o z h o d n u t o, d o k d y s e m ů ž e o č e k á v a t i d o h o t o v e n í s t a v b y. Fakulta právnická bude míti 4 velké posluchárny, vedle čtyř méně rozsáhlých pro přednášky paralelní, a mimo to více síní menších a konečně auditorium maximum s galeriemi pro mimořádně navštěvované přednášky a také slavnosti. Také místnosti pro semináře, čítárny, pracovny docentů a knihovny budou tu umístěny a ponechána i řada místností reservních. Také tělocvična, šatny, buffet atd. budou umístěny vhodně v nové budově. — Zaznamenáváme projev dvorního rady Heyrovského, pochybujeme však, že stavba budovy u mostu Čechova (o budově pro fakultu filosofickou ovšem ani nemluvě) bude dokončena v době jím naznačené. Dosavádní zkušenosti opravňují jedině — k pessimismu co nejhoršímu.

Slovenské slavnosti v Turčanském Sv. Martině byly letos radostnější a významnější let minulých. Po prudkých a trapných bojích osobních, jež společnosti slovenskou zmítaly téměř po celý rok, docíleno konečně nedlouho před slavnostmi jistého příměří, jež v Martině, doufejme, bylo utvrzeno. Velká politická kampaň, jež se na podzim připravuje a v níž půjde

o volební opravu, vyžaduje toho přímo kategoricky. Hlavní událostí porad bylo založení slovenského národního klubu, jímž slov. národní strana přistupuje ke své politické organisaci v jednotlivých volebních okresích, jakož i systemisování místa tajemníka strany (p. Gregor-Tajovský), jenž jest pro vybudování pevné organisace conditio sine qua non. Mimo to konány obvyklé valné hromady Slovenské Museálné Společnosti, spolku slovenských žen »Živeny« a spolku pro průmysl lidový »Lípy«, konečně porada mládeže, seskupené kolem »Prúdů«, na níž rokováno o důležitých otázkách osvětových a školských a usneseno vydávati »Knižnici Prúdov«, která přinášeti bude populární práce vědecké, jmenovitě sociálního a všeobecně kulturního obsahu. Zajímavo je, že seriosní práce slovenské mládeže vydobyla si konečně respektu i u dosavadního svého největšího nepřítele »Nár. Novin«, jež o schůzce mládeže napsaly dne 8. srpna passus, jenž jako dokument budiž zaznamenán: »Medzitým bola porada mládeže, na ktorej porade súčastnily sa po prvý raz vo veľmi valnom počte dámy. Akokoľvek, ale netešiť sa nášmu podrostu, to by sme si schválne museli zakrývať oči a uši. Tak mnoho a takej solídnej, pracovitej, ideálmi zapálenej mládeže sme nikdy nemali. To každá hlava horí a premýšľa, čím prispeť, ako veľadiť národné majetky ducha i hmoty. Časopis svoj (t. j. Prúdy) i hmotne vedela si zabezpečiť. Zakladá konzorcium »Novinu« na vydávanie a popularizovanie vedy, po dedinách sriaďuje so značnými hmotnými prostriedkami ľudové knižnice, stará se o školstvo, revidovať ide štipendiálnu, suplikačnú otázku... Divadlá, spevokoly, šport... Pomýšľa na Sokola, na Maticu Školskú... K tomu mravy polepšené, miestami bezúhonné... Nie, nebude nám beda v hrobe...!« I toto uznání dává naději v lepší budoucnost.

Nová katolická revue. Letošního jara zanikla pěkná revue někdejší »Katolické Moderny« »Meditace«, a záhy nastoupily její dráhu dvě periodické publikace. Z nich »Veraikon« věnuje se zcela výtvarnému umění a podala již několik cenných ukázek staršího umění i nové české grafiky a to za přispění mladších umělců, kteří s katolictvím souvisí jen zcela volně. Za to čtrnáctideník »Hlídka literární a umělecká«, jejž od počátku července vydává Vilém Bitnar, hlásí se rozhodně a uvědoměle ke katolické propagandě. Zevně chce »Hlídka« pokračovati v kritickém díle brněnské »Hlídky«, která ve změněné formě posud vychází; ale za vzor zvolil si V. Bitnar velmi příznačně nejrannější začátky oné revue, dokud v ní pronikal ráz kněžský a náboženský. Jest dobře známo, že »Hlídka« vydávaná benediktiny rajhradskými nabyla literárního významu teprve později, když otevřela své sloupce laikům, a když její kritikové (L. Čech, Fr. Bílý) posuzovali literaturu s hledisek mimocírkevních a mimonáboženských. A i tehdy vynikaly některé úvahy psané perem vědecky i filosoficky školených kněží, hlavně redaktora P. Vychodila, takovou šíří erudice a takovou hloubkou názoru, jíž se epigoni s V. Bitnarem v čele nedovedou vykázati. Slovem, nová »Hlídka literární a umělecká« svědčí o žalostném úpadku myšlení a vzdělání v mladších katolických vrstvách českých. Některá čísla její jsou pouhé excerpty z jiných časopisů a revuí, v jiných se roztahuje honosné a plané esthetické krasořečnictví: žádná opravdová žeň, pouhé ubohé paběrkování. Obzor kritických spolupracovníků »Hlídky literární a umělecké«, mezi nimiž V. Lankaš, E. Masák a V. Babor jsou nejpilnější, nesahá za Německo a Polsko; z románského katolického myšlení a tvoření nevytěženo dosud nic; filosofické stanovisko jest kolísavé a naivní. Z literátů mimokněžských získala si »Hlídka« posud jen Jar. Hrubanta a Jana Reichmanna, což není právě doporučením. Litujeme, že se katolická kritika presentuje tak bědně, neboť přiznáváme jí v oblasti estetického i ethického soudu existenční právo a rádi bychom slyšeli její hlas v kritické diskussi. K tomu jest však třeba úrovně, jíž novému orgánu páně Bitnarovu posud přiznati nelze.

Reforma lyceí záležeti má — citujeme z »Ženského Obzoru« — v tom, že první čtyři třídy budou přizpůsobeny osnově reálných gymnasií a od páté buď se bude moci nastoupiti směr dvouletý lycejní aneb čtyřletní reálně gymnasijní. Těchto cílů má se dosáhnouti tím, že vybudován ve čtyřech nižších třídách společný podklad, rovnocenný nižšímu gymnasiu nebo reálce, ovšem bez latiny. Z této nižší střední školy budou moci žákyně vstupovati buď do škol odborných (obchodní akademie, průmyslové školy, učitelského ústavu a p.), nebo — setrvají-li na dívčím lyceu — dosáhnouti ve dvou dalších letech vyššího vzdělání asi takového, jakého poskytovalo dosavadní lyceum. Ty žákyně, které by chtěly studovati na universitě, vstoupí po absolvování čtyř nižších tříd do V. třídy reformního reálného gymnasia ke společnému čtyřletému podkladu připojeného a připraví se tu k řádnému studiu universitnímu. Konečně v praktické škole pro vzdělání žen (Frauenschule), jež rovněž ke čtyřem nižším třídám bude moci býti připojena, budou se žákyně vzdělávati pro určitá povolání praktická. Dívky, které se budou chtíti připraviti k řádnému studiu universitnímu, nebudou tudíž nuceny alespoň v místech, kde lycea jsou zřízena, vstupovati do mužských gymnasií a podrobovati se v každém pololetí obtížným zkouškám semestrálním. Nad to budou vždy ve výhodě, že se budou moci rozhodnouti teprve po čtvrtém studijním roce, kdy již jim asi bude patrno, mají-li k tomu či onomu studiu sklonnost či nikoliv. Jest tedy schema nové organisace lycejního studia toto:

Třída	
I. II. III. IV.	Společný podklad

V. VI.	Lyceum	V. VI. VII. VIII.	Reformní reálné gymnasium	Praktická škola pro vzdělání žen (Frauenschule) dvou — trojtřídní

*

Ze Živnostenské banky. Dne 10. t. m. konala se v zasedací síni Živnostenské banky o 10. hodině dopolední ustavující valná hromada »Moldavie, akciové pojišťovny v Praze« za hojné účasti upisovatelů resp. jich právních zástupců, representujících celkem 4382 akcií v úhrnné nominální ceně K 1,752.800·—. Schůzi zahájil jako předseda president Živnostenské banky pan cís. rada Jan Otto a uvítav přítomné, poukázal k důležitým hospodářským motivům, které k založení nové domácí akciové pojišťovny živelní vedly. Když jednohlasně přijat byl valnou hromadou návrh, aby společnost na základě schválených stanov se ustavila, zvolena byla správní rada. V ustavující schůzi správní rady zvolen byl za předsedu pan cís. rada Jan Otto, za místopředsedu pan Dr. Josef Šupich, a současně ustaven výkonný výbor z pánů dra Šupicha, dra Preisse, Schollara a Kuglera. Za ředitele této nové pojišťovny přijat byl pan Ing. František Zita, za jehož vedení provedeny byly již veškeré organisační práce, takže pojišťovna jest s to, svou činnosť ihned zahájiti a to v místnostech na Ferdinandově tř. č. 21. Dle našich informací zabývati se bude nejprve pojištěním požárním, pojištěním proti krádeži, vloupání a zpronevěrám, později pak pojištěním povinného ručení a úrazu. Postupně pojišťovna rozšíří svou činnost na všechny obory, k jichž provozování je dle svých stanov oprávněna.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 23. SRPNA 1912. ČÍSLO 48.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

VĚDA

ZA PROF. DREM EMANUELEM TILSCHEM.

Po mocném rozechvění myslí, vzrušených tragickým skonem Tilschovým, nastává uklidnění — ono zrádné uklidnění, z něhož se rodí tíživá bolest plného vědomí ztráty. Ještě před chvílí letělo jméno Tilschovo od úst k ústům, bylo středem obecného, zjitřeného zájmu. Bylo přítomností. Ale dnes již cítíme, jak ten, koho jsme znali a milovali, klesá nenávratně do propasti, již lidé nazvali minulostí. Vzpomínáme usilovně, abychom se vnitřním zrakem setkali s jeho pohledem, který uhasl pro vnější svět — ale s bolestí pociťujeme, jak dosud živý obraz konečně musí rozplynouti v matný záblesk prchavé, abstraktní vzpomínky. Nebude nikdy oživen...

Pro Tilschovu tvůrčí činnost jest význačno úsilí o synthesu. Formálně vyjádřen jest tento sklon samou koncepcí themat, která s vývojem autorovým rostla do šíře. Od monografické práce »Zástava ruční dle rakouského práva občanského« (1897) spěje vývoj k dílu »Einfluss der Civilprocessgesetze auf das materielle Recht« (II. vyd. 1901) a přes »Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní« (1905) ku vrcholné koncepci soustavného výkladu celku práva občanského — k záměru to, který byl myslitelný jen při učenci, jenž dosáhl v plném rozkvětu mužných let té míry vědecké vyspělosti, jaké nemnozí vyvolení dosahují na sklonku dráhy vědecké.

Práce vědecká vůbec, a specielně práce na poli vědy právní, není myslitelna bez živlu analysy — a to nejen v tom smyslu, že jsou pro celek nezbytny práce, věnované pečlivému rozboru úzce vymezených látek, nýbrž i v tom, že ani jednotlivec nemůže — aniž by se vydával nebezpečí utkvění na povrchu věcí — přikročiti k dílům synthetickým, dokud nevnikl do hloubky předmětu pracnou cestou analysy. Tilsch vyhověl tomuto požadavku měrou svrchovanou. Jeho první práce samostatně vyšlá (Zástava ruční) je stkvělou ukázkou duchaplného a jádro věci vystihujícího rozboru pojmů právních. Jest sotva myslitelno dokonalejší vystižení podstaty ruční zástavy, než jaké podal Tilsch, rozděliv látku ve tři fáze: v obligační smlouvu o poskytnutí zástavy, v poměr věcný, který vzniká odevzdáním zástavy věřiteli, a ve vlastní smlouvu zástavní o uschování a vrácení předmětu zastaveného, která jest obsažena implicite ve věcném kontraktu zástavním. Tato monografická práce ukázala autora, vládnoucího neobvyklou erudicí literární, myslitele přesného, svědomitého a schopného podati takřka názorným způsobem rozbor ideového celku v jeho pojmové, v konkrétních případech v jedno splývající prvky.

Od této práce vede dráha Tilschova k velikému dílu: »Einfluss der Civilprocessgesetze auf das materielle Recht«. Z malého začátku řady článků v časopise »Allgemeine österreichische Gerichtszeitung« vyrostl spis, jímž autor objímá dvě mohutné složky života právního: materielní a formální právo občanské, aby ukázal jejich styčné body a určil, jak působily nové formy soudního uskutečňování právních zájmů na materielní právo občanské samo. Nemohu zde sledovati tento hutný výsledek obrovské práce theoretické i zkušeností v praxi od bodu k bodu — jen namátkou bych poukázal k mistrnému roztřídění forem právních na kategorii těch, jež materielní právo určilo za nezbytné součásti jistých právotvorných podstat skutkových, na rozdíl od kategorie forem rázu processuálního, které mají býti jen kvalifikovanými prostředky důkazními. Jemným rozlišováním těchto dvou skupin zdařilo se Tilschovi určiti, kde předpisy o formě právních projevů, dané občanským zákonníkem, podnes trvají jako podmínky vzniku právních nároků a závazků a kde naopak pozbyly dosavadního významu ustanovením § 272. civilního řádu soudního o volném uvažování důkazů.

Dílo toto zůstane neocenitelným pramenem pro každého, kdo v theorii nebo v praxi dospěje k otázkám, ležícím na styčném pásmu práva občanského a zákonů processních.

Kdežto vědeckého pracovníka se sklonem k analyse charakterisuje snaha, vyjmouti z celku

jednotlivou instituci a sledovati ji rozborem až ku myšlenkovým prvkům, stopovati její vývoj a transformace až po dnešní — zatím definitivně vykrystalisovaný útvar: hledá synthetik vyšší stanovisko, přehlíží širé obzory a tvoří nové hodnoty spojováním částí v celky, utvořené jednotící dominantou ideovou. Takto došel vlastního a nejhlubšího projevení se Tilschův duch synthetický. Zdá se, že pociťoval úžasný dosah čarokruhu účinků a příčin, který se objevuje v každém oboru myšlenkového díla lidské kultury, zejména pak v oboru věd společenských. Není práva bez kultury, není kultury bez práva. Právo jest předpokladem společenského řádu a vývoje kulturního — ono jest však zároveň i jejich produktem. Jest příčinou i účinkem, jest tou měrou vklíněno do souhrnu jevů života hospodářského a společenského, že nesmí býti pozorováno jen jako isolovaný útvar, jako o sobě existující, daný předmět práce vědecké.

Nejsem tak dalece informován o vědeckém vývoji Tilschově, abych mohl posouditi, zda od počátku vědomě šířil svůj obzor na pole, sousedící s právem a vnikající do jeho sféry hlubokými enklavami, či zda naopak instinktivně podniknutá studia jazyková, filosofická, sociologická a národohospodářská přivedla jej k poznání všech těchto vztahů a určila jeho další vědecký vývoj. Jen o tom mne poučuje dílo Tilschovo, že tu šťastný osud spojil ohromný talent tvůrčí s nevšední pílí a s neukojitelnou touhou poznání. Příroda nedala bohužel tomuto harmonickému, vznešenému duchu dostatečně silný organismus tělesný, aby snesl úmornou práci příprav a utrpení ve znoji sklizně. —

Jednotící názor na právo a jeho funkce společenské zrcadlí se zejména v plodech posledního období vědecké práce Tilschovy. Uvědomění si, že jest dané právo produktem filosofického, hospodářského a sociálního prostředí doby svého vzniku, vede k přesvědčení, že nutno ku všem těmto složkám hleděti, aby se objevila soustava platného práva jako plod živoucího organismu a jako organismus schopný života dalšího. Jednota kultury evropské budí přirozeně zájem, srovnávati právní instituce národů, které se účastnily na jejím vytváření. Je-li však zároveň právo základem a podmínkou vývoje dalšího, vzniká pro vědu další úkol, s nemenší péčí sledovati funkce řádů právních ve skutečném životě.

Tato snaha, vystihnouti jednotu zákona a života, vylíčiti jejich vzájemný poměr, uvésti v soulad jejich tendence, jest základním motivem Tilschova výkladu všeobecného dílu práva občanského, ale hlásí se mocně k slovu již v prvém stkvělém torsu, které nám zachoval: v »Dědickém právu rakouském se stanoviska srovnávací vědy právní«. Úvodní stať o principech práva dědického, všeobecné úvahy o zákonné posloupnosti, ocenění soustavy rakouské jsou duchaplné, široce založené úvahy, shrnující ve formě koncisní a jasné resultáty dalekosáhlých studií a hluboké práce myšlenkové. Z těchto, jakož i z četných jiných úvah všeobecných a srovnávajících různé soustavy práva dědického, vystupuje positivní právo naše organicky a s plastikou, Tilschovu podání vlastní; tím nabylo dílo toto vedle vysoké hodnoty literární a theoretické zároveň i veliké ceny pro studium a praxi platného práva dědického.

Celé založení tohoto spisu, který šíří a hloubkou koncepce sliboval monumentální dílo o právu dědickém, originelní obsahem i formou — vedlo arci k tomu, že element synthetický vystupuje hlavně ve shrnování úsudků na podkladě srovnávání různých soustav práva dědického. Vedle rozsáhlé vyspělosti vědecké spolupůsobila tu zcela jedinečná autorova znalost jazyků, která mu činila přístupnými vědecká díla téměř všech národů, súčastněných na vývoji právní kultury západní Evropy.

Naproti tomu došel synthetický názor životní, jaký v sobě Tilsch vypěstil studiemi filosofickými a sociologickými, plného výrazu v torsu, jehož nedokončení tím bolestněji želíme, čím větší naděje jsme pojili k dovršení díla: v první části systému práva občanského. Naděje tyto nebyly by bývaly zklamány. Neboť to veliké a krásné, co prozařuje poslední dílo Tilschovo, pramenilo z jeho nejvlastnější podstaty intelektuální. Nic tu není nahodilé, nic nesvědčí tomu, že by byl autor prostě podlehl suggesci nových proudů v literatuře civilistické: souverainní klid a harmonické srovnání naprosté úcty k zákonu s nutností, účtovati s životem právním a jeho měnlivými potřebami, vyznačují uzrálý plod vlastní úsilovné práce myšlenkové.

Jakým směrem by se byla vinula další dráha Tilschova, ukazuje jeho přednáška »Všeobecný zákonník občanský a zvyklosti průběhem století«, konaná 18. května 1911 v »Právnické jednotě«.[1]) Nikdo z těch, kdo vyslechli tuto přednášku, nezapomene na mohutný a krásný dojem, jakým působila na posluchače — ať již to byli mladí mužové, sotva skončivší právní studia, ať soudcové, kteří sešediveli ve službách práva. Vedlo se nám právě tak, jako ve chvílích, kdy jsme přemýšleli nad řádkami první části systému práva občanského: viděli jsme nové perspektivy, nové cíle právní vědy, viděli jsme občanský zákonník po století dále žijící, plný zárodků dalšího vývoje. Tilsch končil tuto svou poslední přednášku v »Právnické jednotě« slovy: »V každém větším díle zákonodárném najdeme klíčení schopná semena různých základních idei. Duch

*) Otištěna v »Právníku« 1911.

doby jednotlivých period to jest, který vybere to neb ono semeno, očistí je, obklopí je půdou a ovzduším, jež mu svědčí, a přivede je k tomu, aby vzrostlo a vydalo květy a plody.«

Duch života a budoucnosti vanul z díla Tilschova i z celé jeho bytosti. Byl slibem přes to, že tak mnoho vytvořil za krátkou dobu svého působení.

Skizza Tilschova vědeckého portraitu byla by neúplná, kdybych neuvedl, že všechny veliké přednosti jeho tvoření byly stupňovány dalším převzácným darem talentu: nadmíru vyspělým uměním literárním. Z jeho pera i z jeho úst plynula krásná, ryzí česká řeč, která jako nástroj, ovládaný mistrem, vyjadřovala jasně a ladně bohaté proudy myšlenek. Poslouchati jeho přednášku, čísti jeho spisy, bylo radostí. Jeho literární díla budou čísti s nemenším uspokojením daleké generace — jeho přednášky a rozhovory, při nichž tolik působilo kouzlo osobnosti, umlkly na vždy.

Od země se odpoutala tato veliká a v pravdě ušlechtilá duše, na niž nezapomenou nikdy ti, jimž vlídný osud dopřál, aby se s ní v životě setkali. Byla to jedna z oněch vzácných bytostí, které vzbuzují víru v existenci dobra a krásy na této zemi, které povznášejí a očišťují svým dotykem. *Dr. Emil Svoboda.*

UMĚNÍ

HUDBA.

VINOHRADSKÉ DIVADLO.

Claude Terrasse: **Námluvy Telemachovy.** (Komedie o pěti aktech. Text napsali Jules Lemaître a Maurice Donnay.)

»Námluvy Telemachovy« a opereta? Jak by se tu samo sebou nevynořilo, že jde tu o vzkříšení genru kdysi Offenbachem proslaveného. Ale kdo čekal v společné práci obou akademiků a komponisty Terrassa skutečnou Offenbachiádu, byl jistě dokonale zklamán. Komedie hudební, která v dnešní podobě zrodila se z novelly Lemaîtrovy a z veselohry s řadou hudebních vložek, je daleko vzdálena toho, aby postavy antické báje karikovala a strhovala je v prach všednosti. Její děj je selanka chvílemi jemně ironicky zastřená a prodchnutá humorem, který spíše jen napovídá, než aby mluvil naplno. Pro žaludek širšího P. T. publika, který uvykl jídelnímu lístku draždidel, servírovaných dnešní německou operetou, pro smysly polechtávané až dosud obscénními vtipy a choulostivými situacemi, jsou tyto »námluvy«, které se odbudou bez pohledu na krajkové spodničky a bez intimnějších erotických okamžiků, bez odporu fádní. A většině obecenstva zůstane i všechna komičnost hry nesrozumitelnou. Jen menší části diváků známa je pestrá minulost hlavních postav komedie: Odyssea a Heleny, ta minulost, na jejímž pozadí přítomnost právě tak humorně působí. Nebude proto divu, jestliže »Námluvy Telemachovy« zmizejí s repertoiru Vinohradského divadla dříve, než jiná nesrovnale bezcennější opereta německá.

Autor hudby ke komedii »Le mariage de Télémaque«, Claude Terrasse, byl u nás až dosud zcela neznám. Ve Francii, kde z jeho péra provozována už slušná řada obdobných prací — z nich chystá Vinohradské divadlo, nemýlím-li se, komedii »Les traveaux d'Hercule« — počítán je k nejvážnějším representantům operetního genru. Že by byl s to hudbě přinésti něco nového a že by dosahoval aspoň výše Massagera, svého hlavního vzoru, nelze z »Námluv Telemachových« souditi. Jeho hudba nemá v ničem osobitého profilu, jsouc plodem rutinéra, jenž mnoho slyšel a dovedl ze svých znalostí operní tvorby obratně koristit. K tomu prozrazuje komposice »Námluv Telemachových«, že pan Claude Terrasse je i dobře vychovaným hudebníkem, který věnuje partituře více péče než většina jeho operetních konkurentů, hlavně německých. A neposlední jeho přednost: dovede vystihnout scénu s přiléhavostí potřebám operety zcela úměrnou. Partitura jeho je řetězem zpěvních čísel, proložených tu a tam orchestrální mezihrou. (Tyto orchestrální partie jsou ovšem nejslabší.) Jediný obraz, kde Telemachos unáší Nausicau, je prokomponován, ale ten právě jak dějem tak i hudbou v celku působí velmi cize.

V provedení »Námluv Telemachových« v divadle Vinohradském mile překvapilo, že celý úkol reprodukční byl pojímán vážněji než jindy a že pro celý večer vyloučeny ze scény obvyklé nevkusné manýry jednotlivých solistů. O tom, zda nebylo celé provedení až příliš vážné a zda ve výkonech jednotlivců nebylo zbytečně mnoho ztrnulé pósy na místě života a humoru, dalo by se diskutovat. Než i přes to potěšujícím faktem je důkaz, že i s operetním souborem dalo by se v tomto divadle vážněji pracovat i v — operetě.

—lh—

*

Jules Massenet zemřel ve věku 70 let 13. srpna t. r. v Paříži. Francouzská hudba ztrácí v něm svého nejplodnějšího dramatika. Byl jedním z jejích »menších« mistrů. Byl činným i v oboru instrumentální a drobnější vokální komposice, ale zde je význam jeho jen zcela podřízený. Čím byl francouzské hudbě, byl jí jako dramatik. Ale i tu byl tvůrčím umělcem úzkého oboru, blízko ležících cílů a obmezených prostředků. Vyšel od Gounoda a učinil si erotiku v opeře nejvlastnějším svým oborem. Pro tu našel si svůj vlastní vý-

raz, dýšící sladkou něhou a roztouženou vřelostí. V něm našel si Massenet svou vlastní mluvu, kterou vkládal v ústa hlavně ženských postav svých oper. V něm našel i napodobovatele doma ve Francii i mimo ni. Jeho celá dramatická tvorba zanechává dojem, jako by touha líbit se, líbit se co možná všem, byla mu hlavním cílem. Choval-li Massenet skutečně in camera caritatis tento cíl, zůstává i přes to umělcem celým, nesníživ se nikde k profanaci vlastního uměleckého poslání. Cest nových ani prostředků nehledal, a celé hnutí mladší generace skladatelské i cizí vlivy, z Německa do Francie v posledních desítiletích proniknuvší, šly zcela mimo a neodvrátily ho od jeho cesty. V dramatické obratnosti a vervě, ve smyslu pro krásnou melodickou linii a pro zvukový půvab, v rytmické rozmanitosti a pohyblivosti, v eleganci a duchaplnosti hudebního výrazu — v tom všem byl celým Francouzem. Massenet byl až do posledního okamžiku neúnavně činným, rok co rok objevovaly se na repertoiru divadel francouzských — někdy i mimo Francii — jeho operní novinky a, kdyby byl zůstal ještě živ, není pochyby, že by úctyhodná jich řada ještě byla rostla. Ale sotva byl by už pověděl světu něco nového a sotva byl by překonal svoji »Herodias«, »Manon« a svého »Werthera«, — tři opery, které zůstanou nejtrvalejším pomníkem Masseneta-dramatika.

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Verhaeren o Rembrandtovi. Hluboký vztah, jejž mají flámští básníci k výtvarnému umění své vlasti, hledá sobě v kulturních dějinách rovna: co Lemonnier, Eekhoud, Verhaeren napsali o starých i moderních mistrech hollandských a belgických, patří k nejskvělejším stránkám popisné a intuiční kritiky výtvarné. Právě uvádí k nám Hynkova »Pestrá knihovna zábavy a kultury« v 124. svazečku jednu z nejkrásnějších studií toho druhu, na niž nedovedeme dosti důrazně a nadšeně upozorniti: E m i l a V e r h a e r e n a stručnou a klassickou monografii R e m b r a n d t v pečlivém překladu Stanislava Diviše. Kdo čítá výtvarné články v našich odborných i literárních časopisech, prožije nad Verhaerenovým sešitkem pocit mladistvého osvobození a vydechne si osvěžen z plných plic: tam obnažovali skuteční i domnělí odborníci suchou a vybílenou kostru uměleckých děl, dusíce úplně vlastní estetickou a vitálnou emoci, zde velký básník, mistr prožitku i klassik plného a barvitého výrazu představuje svého duchovního bratra, velkého malíře, v celém bohatství složitě rozkvetlého organismu, a před námi rozvíjí se velká tragedie genia, který jest přímo přírodní silou a přece čímsi jedinečným v kulturním rozvoji. Kdo by od lyrického hymnika Verhaerena očekával v knize o Rembrandtovi jen mnohoslovné a překypující výlevy, zmýlil by se důkladně. Spis jest především přísně věcný, a to do té míry, že nezasvěcenci může výtečně sloužiti za informační úvod do studia Rembrandtova života, charakteru a díla; biografie vyprávěna jest s názornou a románovou živostí, skoro všecky malby jsou pronikavě charakterisovány a přehledně seskupeny, z leptů vyloženy jsou nejpřednější, Rembrandtovo výlučné postavení v dějinách malířství hollandského, jeho složitý a zvláštní vliv na umění pozdější jsou vystiženy... vše na bezpečném základě odborné literatury, takže knihu možno nazvati spisem v nejlepším slova smyslu populárním. Ale co vše podává Verhaeren nad to! Úvodní kapitola jest geniálním protestem proti Tainově nauce o determinovanosti velkého umělce a zároveň synthetickou skizzou o Rembrandtově jedinečnosti. Kratičký oddíl třetí o povaze malířově čte se jako vytržená románová kapitola z Balzaca v jistotě své psychologie. Hlava šestá o uměleckých prostředcích Rembrandtových shrnuje na 7 stránkách celý výtvarný problém mistrův ve formulaci věru definitivní. Veškerá nadšená a vroucí výmluvnost Verhaerenova, zářivá a uchvacující, proteplená vědomím racové sourodosti a zanícená plamenem náboženství estetického, kypí v posledních dvou oddílech, které strhují čtenáře přímo vášnivě do moci hollandského malíře zázraků, vyloženého básníkem kongeniálním.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Doc. dr. FRANT. HODÁČ:

O ZEMSKÉ FINANCE.

(Poznámky k návrhům stálé finanční komise českého sněmu.) (Pokračování.)

Stálá finanční komise, provádějíc revisi rozpočtu, nevyhnula se návrhům na převzetí některých nákladů státem. O návrhu na převzetí školního nákladu její zpráva se vyslovila v oddílu o nepřijatých dávkách. Tam čteme, že komise vyslovila se proti návrhu, aby stát převzal část osobního nákladu na školství národní, »obávajíc se a zajisté ne neprávem, že by takovéhoto příspěvku stát k tomu použil, aby ještě rozšířil vliv své působnosti na školství národní. Proti této tendenci vyslovili se zástupci obou národních stran v stálé finanční komisi zastoupených a kladen byl důraz na to, aby naopak kompetence činitelů samosprávných i národních v království stoupla a tím školství srostlo plně s lidem a jeho potřebami a tak plně sloužilo výchovným a kulturním svým úkolům ve prospěch toho kterého národa«. Zástupce vlády v prohlášení, čteném v pracovním výboru komise 7. března t. r., také se vyslovil proti převzetí — z důvodů finančních. Možno těšiti se, že byly tyto finanční důvody v letech, kdy pokleslé vědomí v autonomii chtělo důležité její zájmy vydati porušení; nebýti jich, snad by vláda byla spíše dopřála sluchu výtkám professora Schmida, že svým

odporem k tomuto převzetí otvírá do kořán dvěře autonomistickým snahám o vliv na obecnou školu. Tyto snahy jsou však zcela správny a opřeny nepochybně o zákonodárnou příslušnost zemských sněmů. Státní základní zákon o říšském zastupitelstvu č. 141 v § 11. lit. i výslovně vyhradil říšské radě jen zákonodárství o zásadách vyučovacích s ohledem na obecné školství i gymnasia a zákonodárství o universitách. Proto organisace školství náleží výslovně zákonodárné moci zemských sněmů. Bráti na pomoc, jak Tezner činí, ustanovení čl. 17., odst. 5. stát. základního zákona o všeobecných právech státních občanů (stát má právo vrchního vedení a dozoru nad vyučováním a výchovou), které bylo namířeno proti konkordátu, jest násilným užíváním znění onoho zákona k jinému účelu; ostatně ani zněním samotným onoho odstavce by zákonodárná příslušnost zemského sněmu pro organisaci obecného školství nebyla dotčena, kdežto při Teznerově výkladu by čl. 17. odst. 5. bral zemím na př. zákonodárství o reálkách, které jim § 11. lit. i dává. Že v našich zemích vliv země na obecné školství jest nevelký (v Dolních Rakousích již jest větší!), jest jen důvodem, abychom se snažili o změnu dnešního stavu. Proto země se nesmějí vzdávati nákladu na obecné školství, neboť fakt, že jej nesou, bude jejich usilování o zvýšení vlivu vždy podporou. Že pro poplatníky z českých zemí by převzetí části nákladů na školství státem znamenalo i hmotné poškození, netřeba obšírně dokazovati; podíl českých zemí na daních, jež stát by uložil k úhradě nových nákladů, by jistě byl větší než obnos, který by se z nich vrátil. Proto stanovisko stálé komise dlužno schvalovati; dlužno si přáti, aby se stalo trvalým stanoviskem zemského sněmu a zvláště také zemského výboru království českého a aby bylo za všech okolností zachováno také poslanci na říšské radě.

Mezi návrhy komise na převzetí určitých nákladů státem může býti s autonomistického hlediska sporný pouze návrh, aby stát převzal garanční břemeno země za *čistý výnos železnic nižšího řádu*. Jakého rázu jest činnost, které země provedením tohoto návrhu by se vzdala? Železnice, o něž jde, jsou z největší většiny nikoli krátké místní dráhy ve vlastním toho slova smyslu; jsou to vedlejší železnice, jež jsou podstatnou součástí železniční sítě a jichž právě proto nelze vymaniti z vlivu toho, kdo provozuje železnice hlavní. I kdyby tyto po různých krajích nesouvisle roztroušené dráhy země sama provozovala, bude vždy závisla na železniční správě státní, jen náklad její by vyrostl asi o půl milionu korun. Neboť, a to jest pro nás s autonomistického hlediska nejdůležitější, zákonodárství o těchto železnicích jest fakticky i dle státního základního zákona o říšském zastupitelstvu v moci říšské rady; zemské zákony se týkají jen podpory těchto železnic se strany země, vše ostatní upravují zákony říšské, naposledy zákon o železnicích nižšího řádu z r. 1910. Proto dlužno schvalovati názor komise, který jsem hájil již před dvěma lety ve své knize o finanční účasti království a zemí při zřizování vedlejších železnic předlitavských, aby garanční břemeno těchto železnic nesl stát, nikoli země. Také po stránce hmotné jest věc jiná než při obecném školství: náklad, plynoucí z poskytnutí záruky za výnos nebo z přímého zřízení železnic zemí, mají dnes v rozpočtech mimo Čechy jen Dolní Rakousy, Halič, Štyrsko a Slezsko (v devadesátých letech také Kraňsko). Není tedy obavy, že po převzetí tohoto nákladu by tyto země přispívaly ze svých daní na vedlejší železnice oněch zemí, jež poskytují pouze příspěvky za kmenové akcie neb à fonds perdu. Úspora převzetím garančního břemene státem by činila v českém rozpočtu okrouhle 3 mil. K ročně. Vedle tohoto převzetí komise navrhuje, aby stát převzal náklad na plnění *káraneckých úkolů* donucovacích pracoven (0·38 mil. K), *ubytování vojska* (0·49 mil. K) a *vojenská stipendia* (0·02 mil. K); důvody těchto návrhů jsou jasny a správny, stejně jako požadavek, aby stát přispěl k úhradě nákladů na *nalezince, porodnice* a *ústavy pro choromyslné*, pokud se jich užívá ke klinickým účelům státních vysokých škol, obnosem 2·59 mil. K, a převzal úhrady *nákladů očkovacích* (0·12 mil. K). S některými dalšími drobnými položkami (zemské příspěvky na kursy na technikách, na některé školy a hydrografickou službu, kde jedině snad by mohlo se uvážiti, nejde-li o zájem zemědělství, tedy obor zemské správy) činí obnos nákladů, jichž převzetí státem komise, s hlediska autonomistického právem, žádá, celkem 7·1 mil. korun.

Vláda se staví ke všem těmto návrhům odmítavě. K úhradě nákladů na ubytování vojska, postrk, donucovací pracovny a očkování prý země byly částečně při předání zemských fondů, částečně zvláštními zákony zavázány: to by tedy bylo důvodem pro zrušení těchto zákonů, jež říšská rada k návrhu vlády jistě by provedla. Ostatně vláda si vyhrazuje zásadní rozhodnutí pro pozdější dobu; převzetí garančního břemene odkazuje, jako již po léta, na dorozumění s ministerstvem železnic, vyslovujíc při tom v prohlášení ze 7. března t. r. různé nepodstatné námitky. Nejde tu jistě o poslední slovo — — proto dlužno podotknouti, že pouze náklady na ubytování vojska, postrk, donucovací pracovny a očkování se vyskytují ve všech zemích, kdežto ostatní jen v některých; při úvaze o zatížení státního rozpočtu tato okolnost by mohla padnouti na váhu.

(Pokračování.)

*

STUDENTSTVO

Dr. FRANT. KUBEC:

SLOVANSKÉ STUDENTSTVO NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V RAKOUSKU. (Pokračování.)

Data o frekvenci gymnasií a reálek v přehledu jejich od r. 1881/2 budou doplněním pozorování vývoje stavu studentstva vysokoškolského a podají mnohé vysvětlení poměrů v něm se vyskytnuvších.

Kdežto počet g y m n a s i í

Ústavů	1881/2	1885/6	1890/1	1895/6	1900/1	1905/6
Celkový počet	164	173	173	186	214	233
s vyučovací řečí:						
českou	33	39	40	42	50	51
polskou	21	23	24	25	27	35
rusínskou	1	1	1	2	3	5
slovinskou	—	—	—	—	—	1
srbsko-chorvatskou	2	2	3	3	5	5
slovanskými úhrnem	57	65	68	72	85	97
německou	96	98	96	101	112	118
Studujících celkem	50.291	54.288	52.959	57.408	66.990	80.283
Čechoslovanů	14.473	15.396	13.927	13 603	14.777	15.582
Poláků	8167	8964	9252	10.619	14.328	20.670
Rusínů	1851	2020	2241	2543	3640	5781
Jihoslovanů	1915	2352	2357	3157	3783	3863
Slovanů úhrnem	26.406	28.732	27.777	29.922	36.528	45.896
Němců	21.785	23.020	22.931	24.788	27.412	30.768

vyjma stagnaci v letech devadesátých pravidelně stoupá, není tomu tak u počtu žactva. Rok 1890/1 znamená jeho pokles. Celkový počet gymnasistů od té doby stále a v poslední době značně stoupá. To však neplatí o podílu Čechoslovanů v něm. Léta od r. 1890 do 1895 přinesla jim nižší stav, nejvyššího bodu dostoupili r. 1905, načež počet jejich opět klesá, takže poslední výkaz nepřevyšuje valně stavu z r. 1881. Poláci měli na gymnasiích stále větší počet studentstva, jenž dostoupil v posledním roce čísla 22.661, ač počet ústavů, zvláště srovná-li se s německými, jest poměrně značně nízký, třeba v poslední době nové ústavy zřizovány ve větší míře. Rovněž nápadný jest vzrůst žactva rusínského a jihoslovanského v posledních létech, jenž jest v nepoměru s počtem jejich gymnasií. Slovinci mají — vedle shora uvedených — též 6 gymnasií s vyučovací řečí německo-slovinskou, Rusíni 2 s německo-rusínskou. V celku jest počet slovanského studentstva gymnasií zvláště v poslední době mnohem (o 16.000) větší německého.

Jiný stav se vyvinul na r e á l k á c h.

Ústavů	1881/2	1885/6	1890/1	1895/6	1900/1	1905/6
celkový počet	88	79	82	86	106	127
s vyučovací řečí:						
českou	17	11	12	18	31	39
polskou	6	6	4	4	7	11
srbsko-chorvatskou	—	—	1	1	1	1
slovanskými úhrnem	23	17	17	23	39	51
německou	60	57	57	59	63	72
Studujících celkem	15.585	17.300	19.124	24.933	33.467	42.621
Čechoslovanů	4376	4173	4636	7542	11.700	15.114
Poláků	982	925	1201	1576	2711	3660
Rusínů	68	51	65	97	209	249
Jihoslovanů	266	296	421	553	690	1014
Slovanů úhrnem	5692	5445	6323	9768	15.310	20.037
Němců	8894	10.537	11.636	13·874	16.660	20.762

Počet ústavů po roce 1881 klesal po celé pětiletí a teprve po r. 1895 zřizovány nové ústavy tlakem poměrů hospodářských rychlým postupem. Studentstva přibývalo ponenáhlu, až rok 1895 vykazuje značný přírůstek a léta další přímo ohromný vzrůst, způsobený hlavně přílivem Němců a Čechů. U těchto byl však již kulminační bod přestoupen. Mezi Slovany byla Čechů vždy dvoutřetinová většina. V celku Němci zachovali si na reálkách většinu studentstva. Do očí bijící skutečností jest, že Rusíni nemají vůbec reálek, z Jihoslovanů Srbo-Chorvaté jen jednu, Slovinci pak jednu s vyučovací řečí německo-slovinskou. Na důsledky tohoto fakta, hlavně pokud jde o Rusíny, bylo již předem poukázáno.

Účast jednotlivých národností na studiu středoškolském jest úměrná oné, kterou jsme udali při vysokých školách. R. 1900 připadalo na 10.000 Slovanů 30 studentů gymnasií a reálek, na 10.000 Němců 50, kdežto říšský průměr činil 10.000: 39.

Jeví-li se v době nejnovější úbytek studentstva středoškolského u Čechů na gymnasiích a reálkách, jest to příznivým znamením po stránce sociální i hospodářské, neboť můžeme na druhé straně pozorovati přibytek na školách odborných, průmyslových i zemědělských.

(Pokračování.)

POLITIKA

Dr. ANT. DERMOTA:

O KLERIKÁLNÍM HOSPODÁŘSTVÍ V KRAJINĚ. (Dokončení.)

Šl. Šuklje ve své brožuře představuje nám především finanční stav Krajiny v r. 1912. Zemský rozpočet předložen byl od zemského výboru s úhrnnou potřebou 6,521.326 K, s úhrnnou úhradou 2,594.512 K, tedy se schodkem 3,926.814 korun. Při konečném vyřízení objevil se schodek 4,088.814 K. Jak uhraditi tento schodek? Daněmi, přirážkami a dávkou pivní, — v úhrnném obnosu 2,430.000 K. Ohledně zbytku 1,658.814 K byl výbor zemský splnomocněn, že ho smí uhraditi pomocí operace kreditní, tedy novou výpůjčkou.

Vzhledem k tomu deficitu a vzhledem k tomu, že založené dluhy zemské obnášely r. 1911 20,385.688 K, prohlašuje šl. Šuklje, že nikdo nemůže zapříti, že situace financí zemských není stkvělou, nýbrž vážnou a veškerého uvážení hodnou.

Šuklje vytýká finančnímu výboru, že vyřídil zemský rozpočet pro r. 1912 po tříhodinné poradě; není uspokojen tím, že zpráva finančního referenta obsahuje pouze jednu tištěnou stránku — bez odůvodňování a bez uvažování, jak postupovati pro budoucnost; rozladěn je též rozpočtovou debatou, do které zasáhla oposice věcnými námitkami, jež zpravodaj (dr. Iv. Ev. Krek!) porážel přezíravým mlčením. Majorita měla zejména vyšetřiti potřeby, jež čekají zemi s naprostou jistotou v příštích letech, a na tom podkladě sestaviti obraz potřeby pro r. 1913 a 1914; leč toho neučinila, aniž vyšetřila otázku, jak potřebě této učiniti zadost a jak sestaviti plán finanční pro futuro aspoň ve velkých rysech.

Dr. Krek jako zpravodaj výboru finančního chválil finance krajinské, že prý jim země jiné mohou záviděti. Chvála tato byla by nemožna, kdyby se bylo nepodařilo uskutečnit meliorační půjčku 10 milionů — u Unionbanky vídeňské. V případě peněžní tísně může prý země čerpati z bohatě dotovaného melioračního fondu a vypůjčiti si peníze z vlastní zásoby, kdežto ostatní zemské výbory si musí dnes vypůjčovati u cizích peněžních ústavů za krajně nepříznivých podmínek. Než přes to všechno každá výpůjčka u fondu melioračního jest přece jen — dluhem, jejž třeba splatiti. Veškerých dluhů Šuklje napočítal ku dni 31. prosince 1911: založených 20,385.688 korun, nezaložených 1,537.054 K; dohromady tedy 21,922.722 K. Poněvadž však zemský výbor ještě neskonsumoval celý ohromný ten obnos, nýbrž má mezi aktivy ještě 8,618.232 K, zbývá faktických dluhů 13.304.510 K.

Pro rok 1912 máme tedy zemský budget, jenž bilancuje s neuhraženým schodkem 1,658.814 korun, a kromě toho úhrnné břímě zemských dluhů v obnosu nad 13·3 mil. K. Tedy situace, jež vyžaduje plné pozornosti.

I Šuklje konstatuje, že rozpočet krajinský má převážně charakter agrární; kdežto dřívější většina na sněmě a v zemském výboru příliš spořila a šetřila, zejména proti selskému stavu, majorita nynější do kořena změnila nazírání v tom ohledu. Šuklje vypočítá, že selský poplatník v Krajině roku 1912 ve formě subvencí a podpor dostane v hotových penězích 351.000 K, tedy bezmála tolik, kolik obnášejí jeho přímé přirážky pro zemi. Šuklje má takřka strach, že by mohl někdo tvrditi, že sedlák v Krajině nyní dostává více v hotových penězích pro zvelebení chovu dobytka atd., než sám přispívá k hospodářství zemskému se všemi svými přímými daněmi.

Přes to Šuklje má velké výdaje tyto pro zvelebení zemědělství za oprávněny, ale toliko s podmínkou, že se zvýší zemské příjmy, a tak zase upevní potřebná rovnováha ve financích zemských. Šuklje proto má za nevyhnutelné, že se musí zvýšiti zemské přirážky — ale většina k tomu přikročiti nechce.

Ještě druhou zvláštností vyznamenává se zemský rozpočet pro r. 1912: paušální kredity v praeliminářích, jimiž pak zemský výbor může volně disponovati. Ač Šuklje má za to, že povaze rozpočtu odpovídá, má-li málo takových velikých paušálních úvěrů, přece pokládá za nutno důrazně vytknouti, že musí se při rozdělování takovýchto úvěrů ze zemských prostředků v první řadě bráti ohled na věcné momenty a ne převážně na ohledy stranické! Šuklje výslovně uvádí, že se zdržuje každé osobní poznámky; narážka přece je tak jasná — a také není to žádným tajemstvím více — že se může pochopiti, že Šuklje vytýká majoritě zemského výboru, že se řídí ohledy na stranickou příslušnost žadatelů při udělování podpor. V tom ohledu Šuklje praví výslovně, že leccos, co se děje v poradní síni výboru zemského a zahrabe v jeho protokolech, nebylo by možno v jasném světle veřejného jednání sálu sněmovního — právě proto, že tam není kontroly veřejnosti. V té příčině Šuklje má přebohaté zkušenosti, tak že si může osobovati kompetentní úsudek o této velmi důležité záležitosti!

Příkladem uvádí Šuklje dva takové paušální úvěry — pro zvelebení chovu dobytka 80.000 K a pro podporu učitelského personálu na školách normálních 104.000 K; o obou obnosech zemský výbor disponuje s mocí neobmezenou. Poznámka: učitelstvo ve své větší

části se dosud ještě nepokořilo majoritě klerikální na sněmu. —

Proto Šuklje varuje před plýtváním s melioračním fondem zemským, jehož se obává následkem krátkozraké politiky některých poslanců klerikálních, kteří slibují voličům svého okresu vše možné a přehlížejí při tom velké akce, jež jsou nutné v interesu celé země.

Letos 1. ledna byla založena zemská banka, o níž se doufá, že bude výnosným podnikem. Roku 1910 a 1911 se začaly přípravné práce pro elektrické podniky zemské, pro elektrickou centrálu. Ač pro ty práce bylo povoleno na úvěru toliko 70.000 K pro oba roky, přece se vydalo 266.375 K. První elektrická centrála zřídí se u Most v Krajině Horní. Nutno se však připraviti na schodek několikaroční, ač mezi odběrateli elektrické síly bude lázeňské místo Bled. Proto podniky tyto jsou sice potřebné, ale riskantní. Ještě riskantnější jsou zemské jatky, jejichž náklad je rozpočten na 700.000 K.

Šuklje by si přál garancii, že podniky tyto budou tolik výnosné, aby země v dozírné budoucnosti nebyla donucena dělati nových dluhů na udržování jejich. Pochybnosti se vtírají i proto, že zemský výbor nemá k disposici s dostatek osob, schopných k řízení projektů zmíněných. A zase nemůže Šuklje zatajiti strach, že při povolávání osob bude stranická kvalifikace rozhodovati více než odborná vycvičenost a osobní poctivost!

Kromě těchto podniků a velkých prací melioračních bude země musiti započíti ještě jiné stavby, na př. v nemocnici lublaňské, nové budovy zemské, nového moderního blázince atd. Třeba tedy nových millionů — zase pomocí operace úvěrové?

Z toho důvodu není také nezajímavo vidět, jak bude asi vyhlížeti budoucí rozpočet pro období 1913—1914.

Šuklje jej sestavuje následovně: Potřeba:

1. zemské zastupitelstvo a správa zemská	K	540.000
2. pense, provise atd.	»	145.000
3. veřejná bezpečnost	»	334.000
4. vojenské záležitosti	»	26.000
5. zdravotnictví a dobročinnost	»	1,404.000
6. vyučování, umění, věda a vzděl.	»	2,258.000
7. zemědělství	»	650.000
8. obchod a živnosti	»	110.000
9. silnice	»	576.000
10. dluhy	»	1,195.000
11. jmění zemské	»	6.000
12. různé výdaje	»	50.000
	K	7,294.000

Potřeby země zvýší se tedy o více než 600.000 K. Při tom nebéře se zřetele na úpravu učitelských platů, jež bude vyžadovati nejméně 500.000 K ročně. Dokud se úprava ta neprovede, bude učitelstvo, placené mizerně, utíkati z Krajiny.

Úhrada:

1. úhrada vlastní	K	1,550.000
2. příspěvky státní	»	1,250.000
3. 40% zemská přirážka k státním daním přímým	»	1,500.000
4. 40% zemská přirážka k státní dani potravní	»	530.000
5. zemská dávka pivní	»	450.000
	K	5,280.000

Schodek tedy 2,014.000 K.

Vzhledem k tomu klade Šuklje otázku, zdali ještě je oprávněna hyperbola, že nám země ostatní mohou záviděti naše finance? Nevyvinula se naopak situace, jejíž vážnost přikazuje povolaným činitelům bezodkladně chopiti se akutní úlohy, provésti sanaci zemského hospodářství a získati mu zase rovnováhu?

Co se odpovědi na otázky tyto týče, nemůže se mnoho očekávati od sanační akce státní; rovněž nemůže se mnoho ušetřiti při nynější správě zemské — nanejvýš snad při dodávkách, když se budou stavěti vodovody a jiné podniky zemské. I kdyby stát poskytl ročně příspěvek million K pro Krajinu, vypadlo by z toho 500.000 K na nezbytnou úpravu platů učitelských — a jaký význam má druhá polovička naproti schodku 2 mil. K? Kdyby se schodek zbývající uhradil přirážkami k daním přímým, musily by býti zvýšeny z 40% na 80%, tedy o 100%. Břímě to bylo by nesnesitelné pro poplatníka krajinského! Navrhuje se tedy zvýšení přirážek zemských na 60% a nové dávky zemské.

Charakteristické jest, že majorita sněmovní nenašla dosud východu z tísnivé situace — a že odmítá dosud zvýšení přirážek a zavedení nových dávek zemských. Zejména v poslední době, poněvadž se blíží nové volby.

Nové příjmy plynuly by do zemské pokladny, kdyby dostal sankci zákon o dani z přírůstku hodnoty pozemkové, anebo zákon o zemské dani z tanečních zábav, a mezi jinými zvláště zákon o dani zemské na »víno soukromé«. Takový zákon v Korutanech již mají. Finanční úspěch pro Krajinu byl by slušný — 400.000 K čistých. A nová daň nebyla by nesnesitelná pro poplatníky. Tím způsobem bylo by možno odstraniti deficit z financí zemských. Toho si přeje Šuklje jako syn Krajiny a jako přívrženec strany klerikální, tedy majority na zemském sněmu, jež nese veškerou zodpovědnost za hospodářství veřejné.

Právě tímto faktem vývody šl. Šukljeho nabývají ještě zvláštní zajímavosti. A proto také nebylo překvapující, že brožura jeho dala podnět k obšírné polemice v slovinské veřejnosti a také v časopisech německých.

Může býti pravdou, že Šuklje má velký zájem na tom, aby hospodářství zemské v Krajině bylo příkladno pro země jiné. Ale přehlédnouti nelze, že Šuklje byl zemský hejtman a že hodnost tuto musil složiti — nedobrovolně. Jaké toho byly důvody, o tom ještě neproniklo mnoho do veřejnosti; ale pokud se ví, může se tvrditi, že slouží Šukljemu jenom ke cti, že — šel.

Šuklje sám má povahu, že nezapomíná. Proto ví mnoho. Proto uveřejnil — také z pomstychtivosti nad svými bývalými přáteli politickými — brožuru o financích zemských. A proto, že mnoho ví — a nejen o zemském hospodářství — nemohla strana, ku které dosud se počítá, provésti ortel, jejž pronesl žurnalista klerikální v prvním hněvu, a nevyloučila ho. Postarala se, aby se na případ ten zapomnělo.

Skutečně jsou pro stranu klerikální v brožuře té nejnepříjemnější poznámky, zdánlivě docela nevinné, z nichž však plyne zřetelně, že strana ta hospodaří bezohledně nejen na sněmě, nýbrž že postavila též pokladnu zemskou do služeb svých. Výslovně konstatuje Šuklje — a nejednou — toto faktum.

A jak chabá byla obrana zemských financí a hospodářství majority klerikální! Vedl ji finanční referent zemského výboru, přísedící dr. E. Lampe. K jádru se nedostal; nebylo to také jeho úkolem.

Škoda jenom, že oposice liberální na sněmě — slovinská i německá — nemá dost schopných sil, jež by mohly stopovati hospodářskou politiku majority. Šuklje měl pravdu, když napsal o oposici této, že v ní jest toliko »drobný kalibr«.

•

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 21. srpna 1912.

Na projev učiněný v pražském německém divadle ve prospěch českoněmecké dohody v den panovníkových narozenin navazují se české úvahy; není to nic divného v době, kdy není žádných pohnutek k naplňování vnitropolitických rubrik v denních listech. Nic nového tím v dohodovací akci nenastalo, a mohl by tudíž příležitostný ten projev zůstati bez povšimnutí, kdyby úvahy a glossy k němu se vztahující opětně o tom nesvědčily, že je názor na českoněmeckou dohodu namnoze pochybený. Na české i na německé straně převládlo již úplně mínění, že česko-německá dohoda sjednána býti musí, že tentokrát rokování o smíru musí vésti k positivním výsledkům. Slova dohoda, smír se opakují tolikrát, nutnost, nezbytnost dohody a smíru dokazuje se tolikerými důvody, a ve snaze po uspíšení celé akce ukazuje se na tolikeré naděje, že se zcela přirozeně snadno přeceňuje smysl a význam dohody a že se místy dostavuje nedůvěra.

Pravda, dohoda, o kterou nyní běží, musí stejně v zájmu Němců jako v zájmu našem učiněna býti, to vědomí je už hodně ustáleno, teď jen ještě by v stejné míře mělo býti utvrzeno mínění, co dohoda tato znamenati má. Kdo věci vykládá tak, jako by po uzavření českoněmeckého paktu mělo nastati trvalé ticho na zápasišti národnostním, jako by na dlouhé časy měla ustati mezi oběma národními kmeny všeliká nevraživost a žárlivost, ten je buď nepřítelem dohody nebo jí škodí nevědomky, ale jedná proti ní zcela jistě; neboť že by se dalo ujednati mezi námi a Němci spolužití založené na sousedské snášelivosti — to nemůže uvěřiti a neuvěří žádný rozvážný člověk. To, co trvá po staletí ano tisíciletí na základě přirozeného rozvoje dvou kmenů národních, není možno odkliditi ani sněmovním usnesením ani dvorním dekretem. Po dohodě, až bude dosažena, nezmění se přirozenost Němců ani naše, vymezí se toliko práva a způsob užívání jazyků českého a německého, zavedou se toliko ve správě zemské a státní trvalá ustanovení, jež měla býti k § 19. základních zákonů pro celý stát vydána jako prováděcí zákon nebo nařízení, a odstraní se toliko zmatky, jež různými výklady jazykové rovnoprávnosti, neodvislosti soudcovské atd. vznikly. Jen v jediném ohledu — v používání řeči české a německé, jen při administrativě zemské a státní má býti ustálen do jisté míry nový pořádek. To je vše a že k t o m u konečně dojde, může věřiti i hodně zatvrzelý pessimista.

Je možno, že po uzavření tohoto paktu se také poměry mezi stranami parlamentními stanou o něco snesitelnějšími, není vyloučeno, že na nějaký čas by bylo možno českým i německým stranám pracovati pospolu v parlamentní majoritě, ale dobře vidíme, že po uzavření paktu moravského nenastaly mezi Čechy a Němci na Moravě časy andělského míru, a také u nás pro povrchního pozorovatele nebude po uskutečněné dohodě žádné patrné proměny. Ale v jednom velmi důležitém okruhu národního života nastane pořádek a klid, nebudeme obapolně utloukati tolik drahocenného času otázkami jazykové praxe. Ten čas nám zbude pro pozorování styčných bodů v životě hospodářském, k poznávání nespočetných společných zájmů, a to může vésti k tomu, čeho ovšem nelze dosíci hned — ke zmírnění protiv, nevražení, slovem k vystřízlivění z národnostního fanatismu a k rozumnému spolužití. Ale to leží ještě v daleké budoucnosti. Teď nemá dohoda znamenati prozatím nic více, nežli řádné ustálení jazykové praxe v samosprávě a v úřadech státních a zabezpečení národnostních posic ve správě zemské. Proto není správno, říkáme-li, že jde o smír. Tím se pletou pojmy. Jde o jediný krok ke smíru, velmi důležitý sice, ale nikoli takový, od něhož by bylo možno čekati veliké obraty. Krokem tím si ani jedna ani druhá strana nezadá, neboť obě mají společnou prací a stejně dobrou vůlí dlouholeté zmatky odstraniti a zavésti pořádek.

Jen o to nyní jde a toho bychom si věru konečně měli přáti všichni bez rozdílu.

LITERATURA

KAREL HIKL:

Z NOVĚJŠÍ BELLETRIE.*

VI. Z belletrie ženské.

Z románů a povídek ženských, které v poslední době u nás vyšly, pozoru nejhodnější jest svazek solidních povídek J i ř í h o S u m í n a, vyšlých nákladem Vilímkovým a nazvaných podle první povídky K r o k y o s u d u. I v drobnějších povídkách, jako v naší sbírce, i v šíře založených novellistických a románových pokusech charakteristický jest pro spisovatelku realistický ráz vypravování, který brzy se sklání k fantastičnosti. Všecky osoby našich povídek

vybrány jsou z venkovského prostředí, jsou to neidealisované, zaryté povahy, které procitují hluboký otřes fantastického vytržení, do něhož byly bídou a hořem přivedeny. Právě jako dovede spisovatelka bystře a s taktním výběrem i soucitem kresliti své figurky, právě tak se zálibou prchá od všedního střízlivého světa do krajů snů, mátoh a vidin. Tam nesou se v nehmotném ovzduší, v tajemném osvětlení výrazy plněji, slova dopadají pádněji, pohyby nabývají zvláštní důležitosti, věci zdánlivě nepatrné stávají se osudnými symboly, zkrátka ono přenesení do oblasti snů a mátoh zdá se býti podstatnou složkou spisovatelčina tvoření. K těmto vytržením duševním, jaká u nás známe z povídek Arbesových a Šlejharových, dostávají se ubožáci, když byli překročili jakýsi konečný bod trýzně a zoufalství, jež může silná duše snésti. Jest chválou spisovatelčinou, že neužívá této methody jednotvárným, schematisujícím způsobem. V jejích popisech ztrnulého zděšení, jednostranného, nad všechnu míru bystřejšího vnímání, nepotácejí se sny a vidiny nazdařbůh, nýbrž děj jde rázně a logicky ku předu. Za to tvoří groteskní vášnivé její scény tu příkrý kontrast k nahozenému novellistickému námětu (Nepřítel), tu strašlivé pozadí a výplň v líčení rozbouření citového, které u prostičkého člověka tak těžko se projevuje a tak mocně, živelně nitrem otřásá (Až za hrob), tu jsou rozkošnou parafrasí národní báje (Kroky osudu) nebo vřele cítěnou, výmluvnou allegorickou apologií za rovnost, spokojenost všem lidem bez rozdílu náležející. (Vězeň.) Poněvadž spisovatelka má zralý smysl pro vytříbené vystavení dějů a nakreslení povah, jeví se v hloubavém mysticismu a fantastičnosti povídek národní ráz povahový, který maje i kvality umělecké dává prósám jejím značné ceny.

Vadí nám, že postavy, v těchto i starších Summinových povídkách vykreslené, jsou velkou většinou slabé, takže ony přízraky a chvíle intensivního vnímání bývají následkem tělesné ochablosti, fysického i duševního otupění. Několik milých obrázků bez fantastické přítěže zaujme pozoruhodným úsilím klidně, za to přesvědčivě a silně nalézti bídu životní; s účastí spisovatelka o ní vypravuje, ví, že proti tvrdému osudu drobný člověk nemá uvědomění a proto ani síly. Nehledá romantických zakončení, ale netone též hned v černém zoufalství; její drobní nešťastní lidé v resignaci se oddávají tuhému zápasu s životem a dovedou v maličkostech životních nalézti mnoho radosti. Jest to klidné, ne zrovna nejradostnější, poctivé a zralé stanovisko spisovatelčino, které jejím příhodám již předem dává chut zdravých a solidních prací.

Rozkošným půvabem jemných rodinných vzpomínek a čistou něhou dětské duše oblila P a v l a M o u d r á ve vzpomínkách R o k d ě t s t v í, vydaných 1911 nákladem Jos. Pelcla v Praze, delikátně vybrané příhody z malé světničky, pavlače a domu, které jí byly v mládí světem. Kouzelným zvukem působí na ni, vyznává autorka, i na každého i otrlého člověka vzpomínky na nevinné útlé mládí, zlatá slova: ‚dětství' a ‚maminka'. Ale tyto graciésní příběhy nejsou jen psány jemným a půvabným dítětem, nýbrž dovedou perem obratné a vzdělané spisovatelky zajíti hlouběji. Praha z konce let šedesátých, její jemná, romantická a sentimentální generace, vlastenecká společnost, počátky Sokola, české divadelní arény, školy, knihkupectví, sady a procházky za branou jsou tu tak živě a mile obraženy, že čtenáři rádi se dají vésti jemnou spisovatelkou. Svůj rok vzpomínek popisuje spisovatelka po měsících, počínajíc líčením nálad, zvyků a radostí lednových a končíc rozkošemi štědrovečerními. Vzpomínky její vyznamenávají se onou usměvavou moudrostí a slunečnou pohodou, které zaručují čtenáři po několika stránkách, že celá kniha jest čistě a jemně napsána. Memoirová forma diskretním světlem ozařuje zejména autorčinu maminku, a portrét její jest nejzdařilejší pojítko vzpomínek. Vykreslena jest tu uvědomělá hluboká ženská duše, plná poetického kouzla, srdečné lásky a oddaně se obětující pro blaho rodinné. Partie, kde mladá paní tušila v nitru příchod dalekého jara a s rozkoší naslouchala únorovým vlažným větrům, lyrické, jemně sentimentální vložky o náladách květnových večerů a měsíčních nocí protkány jsou stilovými písněmi, jež matinka v každé době a náladě dítěti zpívala.

Esthetický smysl, který se jeví ve volbě domácích zvyků a v naznačení situací, ukazuje spisovatelka přímo na osobách svých vzpomínek. Rádi věříme, že malé děvčátko tvořilo s krásnou matinkou rozkošný pár, když jsme poučeni, s jakou pozorností a něžností strojívala máti dcerušku, a nedivíme se lásce a hrdosti, s jakou malá duše na maminku hleděla. K intimnímu rodinnému obrázku pěkně se hodí lehce a výrazně načrtnutý rámec současného života veřejného, Prahy z konce let šedesátých, jak ji vidělo nevinné a bystré dítě, zejména pak vlasteneckého ruchu v ní, počátků Sokola, vylíčení českých arén divadelních na Hradbách, na Kravíně a ve Pštrosce, skromné nádhery českých knihkupectví, procházky mezi hradbami i za branami mezi lány vlnícího se obilí. Roztomilá knížka Pavly Moudré má tu i cenu dobově dokumentární.

Román »V í n o«, který H e l e n a M a l í ř o v á vydala v Ottově Laciné knihovně národní, příliš jasně ukazuje, že autorka, známá půvabnými drobnými piecami, neměla se lehce a dobrodružně většího celku odvažovati. Román jest i obecněji souzeno poučným příkladem, kterak literární neklamné schopnosti rázem autora

opustí, nezná-li jich mezí a přepíná-li je k úkolu, se který nejsou. I v románě našem, právě jako v povídkách spisovatelčiných, jsou živé partie, bezprostředním vyvoláním nálady, lehkostí v přenesení pocitů, znamenitým stupňováním erotických záchvěvů a prolínavým zpodobením života láskou pobouřeného otřásající a působící. Ale od těchto drobňoučkých, chvilkových piec k vážnému uměleckému románu je tak daleko, jako od slaďoučkého flirtování k životní, vážné lásce. Liší-li se láska od flirtu seriósností, cílevědomostí nebo aspoň promýšlením, tedy prvkem intellektuálním, tím více jest ho potřebí romanopisci, který chce napsati dílo umělecké a vylíčiti v něm erotický vzrůst studované bytosti. Spisovatel takový musí bedlivě rozvážiti stavbu svého románu, zkoumati platnost episod a vedlejších figur pro celkovou ideu, ale na prvním místě nezbytně musí nějakou ideu mít, tu chtít románem vysloviti, hmotně zobraziti.

Idea naší autorky byla však malicherná, románového rozpředení nehodná. Jde o to, má-li upřímně milující žena k muži přistoupiti, jsouc pannou, a může-li žárlivému milenci pro dobro své a jeho i selhati, smí-li vybudovati štěstí své i jeho na lži. Spisovatelka soudí v knižním vydání svého románu, že smí. Hlavní osoba románu jest mladá, svěží, krásná a v lásce temperamentní Áda, dcera zámožného mlynáře. Román nám vypravuje jen události několika let ž života Ádina, její dětské probuzení v pannu, její lásky a naivní úvahy o nich a její konečnou opravdovou lásku k jakémusi Krostovi. V úvodní části docela zbytečně zdržela se autorka velmi obšírným popisem sanatoria, jeho pacientů a jejich osudů. Popsala tím mnoho stránek, ale ze všech těch historií ani jediná do románu nezasáhne. Pak se vrátíme do mlýna, poznáme ve svěžím, radostném líčení idyllický život ve mlýně, první pobloužení lásku Ádinu, s ní odcházíme potom do Prahy a poznáváme druhý její román, lásku k Štěpánovi, potom po krátké episodě letního pobytu v horách vrátíme se do Prahy, abychom mezi opilou společností z čista jasna seznámili se s osudnou láskou Ádinou, Krostem, mužem, který měl smělé oči. Víc o něm nevíme. Ačkoli rozličnými, sytě barevnými, plnými detaily dovedla nám spisovatelka životně mnohé osoby přiblížiti, nedovedla docíliti, abychom s jedinou osobou jejího románu cítiti, nebo abychom si jí mohli vážiti. Neimponuje nám Áda, s počátku dětinská, potom rozmarná žena, podivínská ve svých hloupých filanthropických pokusech, zcela nelogická, ani v nejmenším démonická, nýbrž krotká a dobrácká. Kompromis mezi bezohlednou, nevázanou krásou ideálů romantických a zdravými požadavky mravného života pomstil se na hlavní osobě románové. Úplně lhostejnou nám zůstane Havlenová; její »dření« k doktorátu a věčná bída samy o sobě jí sympatie nepřidají. O Zdence a malé Mařce přiznává spisovatelka sama, že jsou to stvoření omezená. Ještě odpudivější je galerie mužů. Muži, s nimiž se Áda kdy stýkala, byli buď prázdní světáci, kavárenští tlachalové nebo povahy záhadné. Jestliže se Áda dovedla zamilovati do Štěpána a do Krosta, přirozeně by čtenáři rádi se dověděli o důvodech její sympatie i o příčinách náhlého ochladnutí k Štěpánovi. Ale bohužel právě o nich dovede autorka říci nejméně; za to jest mnohem výmluvnější, když popisuje rozvláčně noční scénu v kavárně a když takto ctihodným staromódním způsobem hledá pozadí romantické nové lásce Ádině. Opilá »sloní mláďata«, zběhlí herci a studenti jsou v románě našem nositeli opojivé radosti životní, vínem životní nudu zaplašujícím.

Nehledíme-li tedy k velikým nedostatkům formálním, má román též mělčiny myšlenkové, je nelogický, citově a náladově založený. Román má míti své plus proti drobotině literární, že chce líčit vážný život a chce býti psán celým člověkem; paní Malířová podala ve »Víně« plochou karikaturu života a nenapsala svého díla s vážností, většího díla hodnou.

V prosté novellce »Románky z pošty«, kterou O. Orlická vydala nákladem J. Pelclovým, nesledovala spisovatelka úmyslů artistických. Ze slov v předmluvě se dovídáme, že jí běželo spíše o dokument než o román. Klade větší váhu na obsah dramatu svého než na jeho zpracování. Jinak jsou věty v úvodu domýšlivé, nesprávné a v partiích o esthetických požadavcích díla zmatené. Obsah je jednoduchý. Marta Vernerová je útlocitné děvče, sirotek. Byla povolána do velikého města jako pomocná síla do poštovní centrály, zkouší závist a zlobu hrubých svých družek, je pronásledována záletným a hrbatým svým představeným a vyssávána nesvědomitým bratrem poručíkem. Aby bratra uspokojila, zpronevěří na čas nepatrný obnos, když pak nastane neočekávaná kontrola, otráví se. Spisovatelka-začátečnice má jakési schopnosti řízně a realisticky vylíčiti špinavou centrálu, tmavý byt Martin, ale svou dojímavou historii založila na tak primitivních motivech, že literární ceny její pokus vůbec nemá.

*

Gustav Flaubert: **Paměti bláznovy.** Román. Přel. Arnošt Procházka. Knih dobrých autorů sv. LXXXIV. V Praze 1912. Str. 75.

Třikráte v posledním desetiletí byli jsme svědky, jak velké a neočekávané objevy literární zalily plným a novým světlem lidský vývoj a tvůrčí proces tří vůdčích postav XIX. věku. »Divadelní poslání Viléma Meistra« seznámilo nás v podivuhodné authentičnosti s kritickými lety Goetheovými, kdy naturalistický a titánský jinoch přerozuje se v harmonického a hellenského muže a ozřejmilo nám románovou methodu do-

zrávajícího a pak i zralého Výmařana. Nejpřísnější a nejzdrželivější autokritik mezi spisovateli moderními Gustav Flaubert byl přímo zrazen přebohatou publikací slovesné pozůstalosti, která obsahovala jeho iuvenilia a mezi nimi několik původních versí jak »Pokušení svatého Antonína«, tak »Výchovy sentimentální«, ústředních to děl poetových. Konečně uveřejněny byly i náčrty, fragmenty a inedita jiného z velkých autokritiků, rovněž mistra děl definitivních — třísky z dílny Ibsenovy, na kterých lze dopodrobna studovati vývoj techniky seveřanovy, růst jeho dramat, tuhou krystalisaci jeho formy. Básníci ti, Goethe, Flaubert i Ibsen patří cele literatuře světové, a proto objevy ony z pozůstalosti zaslouží si, aby byly tlumočeny i za hranicemi domácího písemnictví. Uvádí-li se nyní k nám v »Knihách dobrých autorů« překlad hlavní samostatné románové komposice z Flaubertova mládí »Paměti bláznovy«, lze to uvítati jen s radostným souhlasem.[1])

»Paměti bláznovy«, jichž třiadvacet improvisovaných a místy zlomkových kapitol připsal roku 1838 mladistvý Flaubert nejdůvěrnějšímu příteli Alfredu Le Poittevinovi, jsou podivnou a podivuhodnou směsí intimního deníku mladíkova a románového plánu nehotového umělce. S nahou opravdovostí a s výsměšným sebemučením zpovídá se marnotratný syn věku romantického z nejčernějšího pessimismu, z jedovaté misantropie, z nihilismu společenského i náboženského: budoucí »kníže nicoty« uveřejňuje tu dlouho před vstupem na trůn vládní svůj program. Ale co jest přímo sensačním paradoxem v těchto krutých výbuších Werthera 30. let — Flaubert zralý, zocelený a zdisgustovaný životem, jest tímto mladíkem zcela anticipován: nebyly to zkušenosti milence, samotáře a znalce lidí, jež vytvořily především nihilism Flaubertův, nýbrž geniální intuice rozeného pessimisty. Vedle Flaubertа ethika a metafysika nacházíme tu v prabuňce i Flauberta umělce: jeho vidění přesné a malebné, jeho plastický smysl pro charakteristiku, jeho záliba v orientu, v nádheře, v rozkoši barvy jsou tu několikráte praeformovány. Leč kniha jest ven a ven subjektivní, zpověď a výlev, sebeobvinění a autobiografie; bylo úkolem zralosti Flaubertovy, aby to vše změnila v románový děj, v postavy a v akci, v obraz společenský s krajním potlačením všeho osobního. Druhou základní součástkou »Pamětí bláznových« jest románový příběh, vážený ze života, platonická láska spisovatelova k provdané paní Marii, nejen nejhlubší prožitek Flaubertův vůbec, ale i prajádro »Výchovy sentimentální«, kde z Marie vyrostla tragicky krásná paní Arnouxová, jedna z nejmohutnějších ženských postav moderních. Erotická intonace jest již táž a někde poznáváme i románové motivy pozdější skladby: ale kolik tuhé a bolestné kázně to stálo, než Flaubert z bolestné mlhoviny mladistvého milostného příběhu stvořil po řadě neúspěšných pokusů onen román, přímo klassický pro náš věk! *an.*

[1]) Podrobnou analysu věnoval jak »Pamětem bláznovým«, tak ostatním dílům Flaubertových začátků F. X. Šalda v řadě článků »Mladý Flaubert« v únorových »Národních Listech«.

BESEDA

RUDOLF KEPL:

PAŘÍŽSKÉ POZNÁMKY.

(K zájezdu Pěveckého sdružení pražských učitelů.)

Zájezd Pěveckého sdružení pražských učitelů přestal už dávno býti zde aktualitou, a u nás doma už také se přešinuly zájmy od této události, která byla skutečně hodna všech projevů radosti, pýchy a přátelství, jichž se sboru dostalo při návratu do vlasti. Dnes leží už v minulosti onen veliký náš úspěch národní a umělecký, jehož jsme zde byli nedávno svědky, a jakkoliv bylo už všechno vypověděno těmi, kteří byli přímými účastníky, přece vracím se několika poznámkami ke dnům minulým, abych zapsal, spíše snad jen pro sebe než pro někoho jiného, co jsme žili vedle oněch velkých událostí v ústranní všeho ruchu a co se má státi začátkem dobrých hudebních styků Paříže a Prahy.

Nebudu se zmiňovati ani o koncertních produkcích sboru, kdy malá četa zpěváků oddaných veškerou upřímností srdce svému umění a vedených svých nevyrovnatelným dirigentem, jenž s takovou stylovou bohatostí a jasností dovede vytvořiti píseň v její vnější formě a v jejím podání, vítězila při každém svém vystoupení, ať to bylo přímo v závodech nebo na koncertě v divadle Châteletu nebo při zazpívání příležitostném. Nechci se vraceti k našim společenským stykům z těch dnů, k onomu nadmíru vkusnému uvítání na radnici, kde tehdejší vicepresident městské rady a nám tak celým srdcem oddaný přítel p. César Caire pověděl nám tolik upřímných a příjemných slov, k setkání s professorem Denisem v Excelsioru, jemuž na jeho pozdrav českému učitelstvu, které tolik vykonalo pro osvětový rozvoj národa, dovedl pan učitel Hraba říci několika šťastnými slovy vše, čím jest nám jeho láska k našemu národu a čím jsme mu povinni za jeho velké dílo, ani k oněm milým stykům s francouzskou mládeží v obou lyceích, kde byli naši učitelové ubytováni, jejíž nadšení se rozbouřilo po každé písni. To všechno bylo výmluvně již pověděno. Ale byly drobné úspěchy naše, které nutno zaznamenati in margine oněch hlučných dnů. Byly to styky s jednotlivými representanty francouzské hudby, a jestliže se splní aspoň částečně naděje, jež v ně klademe, kteří jsme je zde v rychlosti a chvatu dní improvisovali, bude to z nejúčinnějších kroků pro propagaci české hudby v Paříži, který byl kdy zde udělán.

Je nepopíratelno, že tentokráte měli čeští zpěváci výhodu, že přijeli jako účastníci mezinárodních závodů, čímž jejich jméno bylo úředně registrováno a tak drahá zde reklama nestála nás nic. A jestliže zvítězili právě proti nejlepšímu pěveckému sboru francouzskému, upoutali k sobě pozornost i těch kritiků, skladatelů a hudebníků, kteří neměli příležitost je poslechnouti, neboť se zvědělo záhy, že závodů se účastnil sbor zcela neočekávané jakosti. Bylo jasno, že tento úspěch českého umění se stává legitimací, pomocí které možno se výhodně uvésti, a muž činu, jakým jest prof. Spilka, nerozmýšlel se ani chvíli, využíti příhodného okamžiku pro hudební styky Čech a Francie.

Psal jsem loni v »Přehledu« o tom, jak je smutné, že česká hudba je neznáma v tomto centru světa, kde je domovem nejen hudba německá, zejména klassická, ale v poslední době stále víc a víc hudba ruská. Je to naší vinou, jsme-li opomíjeni a nedovedeme-li na sebe upozorniti a ve svůj prospěch promluviti. My, kteří zde upřímně toužíme viděti českou hudbu zaujímati v této mezinárodní společnosti posici, která jí přísluší, nemůžeme býti nežli náhodnými prostředníky a informátory, kdežto vlastní slovo a vlastní iniciativa náleží jedině našim skladatelům a výkonným umělcům. A když se konečně naskytla příležitost nad jiné příhodná, že zde byli dva významní repraesentanti české hudby, neboť vedle prof. Spilky zajel sem do Paříže i dirigent největšího našeho pěveckého sboru Hlaholu, pan Křička, a že přijeli přímo s touhou a přáním promluviti zde a setkati se s vynikajícími představiteli hudebního světa francouzského, bylo konečně možno zahájiti jednání a osobní styky, jež — doufejme — jsou úspěšnou cestou k uvedení a soustavnému uvádění české hudby do této metropole světové kultury.

K Saint-Saënsovi vedla první cesta. Byl předsedou jury a prof. Spilka pokládal za svou povinnost poděkovati mu osobně za poctu, které se dostalo, v prvé řadě jeho rozhodnutím, českým pěvcům. Je známo z jiných zpráv, s jakým upřímným obdivem mluvil autor Samsona a Dalily o umění našeho sboru a jakou pozornost slíbil mu prokázati, věnuje mu jedno ze svých příštích děl. Byla-li však tato návštěva spíše společenskou povinností, jejíž vykonání nestalo se ovšem, aniž by nebylo vzpomenuto našich styků s hudbou francouzskou a našich tužeb pro uvedení české hudby do Francie, byly v našem programu jiné návštěvy, které byly zcela spontánním zájmem o jednotlivé skladatele nebo kritiky a jejich dílo. Bylo nutno setkati se a promluviti s těmi, kteří — nejsou-li představiteli officielní umělecké společnosti třetí republiky jako Saint-Saëns — jsou vynikajícími repraesentanty a vůdci oné svobodné a veliké republiky francouzského umění, svobodného a velikého umění, jež roste a rozvíjí se pod blahodárným nebem dnešní Francie. Dvě jména, jež jsou vyslovována u nás s největší úctou a oddaností, stála v první radě našich zájmů: Vincent d'Indy a Claude Debussy.

Měl jsem příležitost už jindy setkati se s Vincentem d'Indy a rozhovořiti se s ním o Praze a naší hudbě. Informoval se s upřímným zájmem. Znal sice z naší hudby sotva několik jmen, ale není divu, uváží-li se, jak málo je ve francouzské literatuře publikováno o české hudbě a jaké ceny jsou to většinou publikace, jak ve francouzských listech se vůbec neobjevují ani pravidelné ani občasné listy o českém hudebním životě, jak pařížské scény vůbec nevědí o české operní produkci a koncerty pařížské sotva několika drobnostmi připomenou za saisonu české skladatele a jak nakladatelé českých skladeb jsou k svému vlastnímu neprospěchu nepodnikaví a skoupí, než aby hudebninám z vlastního nákladu snažili se zjednati širší publicitu. A není divu, setkáme-li se s neznalostí naší hudby u těch, kteří oddáni jsouce kultu svých mistrů a upoutáni svou vlastní uměleckou drahou, nemají zájmu pro dobrodružné výpravy do neznámých a cizích zemí ani netouží po radosti z nových objevů.

Koncem května byla právě doba zkoušek na konservatoři, kterou d'Indy řídí, a bylo těžko najíti chvíli pro naši návštěvu, ale konečně jsme přece smluvili hodinu ve středečním odpoledni. Byla to z nejsrdečnějších chvil našich styků, kdy jsme se octli ve skromné ředitelně konservatoře ve společnosti tichého a plachého starého pána, u něhož vlastně, jako téměř vždy u Francouzů, svěžest, pracovní síla a bystrost jsou v naprostém rozporu s věkem, soudě podle pensistického měřítka u nás obvyklého. Malé tmavé oči neklidně těkají a rty se váhavě rozhovořují v omluvách mistrových, že nemohl býti přítomen zpěvu našeho sboru. A již se hovor přesunuje na naše starosti. S dirigentem Křičkou jest d'Indy už dříve ve stycích písemních a doufejme, že to bude v první řadě Hlahol, který začne spláceti, čím jsme povinni tomuto velkému Francouzovi. Bohužel, nelze prozatím pomýšleti na provedení Mysteria sv. Krištofa. Dílo je hotovo jen z polovice, d'Indy pracuje zvolna a škola mu zabírá příliš času; počítá nejméně tři léta na dokončení oratoria. Bude ho upřímně těšiti provedení díla v Praze, a nenavštíví-li dříve naše hlavní město, jež dosud zná jen z doslechu, přijede při této příležitosti. Prozatím navrhuje k provedení Hlaholu svoji »Píseň o zvonu«, komponovanou na Schillerovu báseň, dílo rozměrné o prologu a sedmi částech. Mluvíme o současné sborové produkci francouzské, v níž lze shledati poměrně málo děl a zejména mužských sborů, neboť není pro koho komponovati, když

náhodně sehnaná pěvecká sdružení dílo pravidelně nešťastně interpretují. Dotazujeme se, informujeme, a když se zdráháme obtěžovati mistra otázkami už příliš praktického rázu pro naše styky s Francií, vybízí nás svým »Jen mluvte, jen mluvte« a přeochotně radí. Rozcházíme se se vzájemnými sliby pro další styky a my Češi si odnášíme nezapomenutelný dojem velkého, vznešeného člověka, který pro nás, neznámé lidi z cizích krajů, měl tolik přátelské důvěřivosti a jenž při veškerém světovém úspěchu svého díla se neodnaučil, jak se to zde ve Francii rozumí samo sebou, býti skromným, milým a přístupným člověkem.

Sotva se vybavujeme ze všech myšlenek, jež v našich hlavách rozpoutalo toto vzácné setkání, ocítáme se v hovoru o kritice hudební. Byl jsem šťasten, že dirigent Křička pronáší jméno jednoho z nejlepších spisovatelů hudebních p. M. D. Calvocoressiho, jejž zná z jeho ruských studií a z jeho propagace ruské hudby a s nímž já už předloni jsem smlouval opatření francouzských textů k českým písním, jež, bohužel, jsou vydávány nejvýše s německými, někdy i anglickými překlady. A druhého dne uvádím své přátele do jeho světlé, rozsáhlé pracovny v nových, komfortních domech severozápadní části Paříže, v níž vše napovídá o rozvážné, systematické práci svého obyvatele, jenž jest zde znám nejen jako vážený spolupracovník předních hudebních listů francouzských a anglických, ale také jako jemný literární psycholog, zejména ve svých studiích o E. Poeovi. Sotva jest vysloveno jméno prof. Spilky, již dostává se dirigentu pražských učitelů nejsrdečnějších blahopřání. Pan Calvocoressi byl přítomen zpívání v divadle Châteletu a slova, jimiž se vyjadřuje o umění našich pěvců, jsou jistě z nejlichotivějších a nejvážnějších úsudků, jež jsme slyšeli. A již se ocítáme v přátelském hovoru, kde znenáhla se objevují na denním pořádku všechny naše starosti, jež nám v těch dnech zatanuly na mysli, a nic bych nechtěl, stejně jako moji druzi z této schůzky, než aby tyto chvíle znamenaly významnou hranici pro propagaci české hudby v cizině. Pakli si přejeme, aby někdo cizí promluvil zde a pracoval pro naši hudbu a naše skladatele, nemůžeme lépe voliti, nežli získáváme-li zde spolupracovníka v tom, který s tak přátelskou oddaností razil zde cestu ruské hudbě a který byl tolikrát prvním apoštolem a tlumočníkem nejvýznamnějších z moderních skladatelů francouzských. (Dokončení.)

ZE DNE

Rakousko pro decentralisaci — Turecka. V popředí politického zájmu Rakouska i ciziny octl se rázem podnět hr. Berchtolda, v těchto dnech učiněný, aby signatární velmoci vyměnily své názory o dnešních vážných událostech v Turecku. Podnětem k akci ministrově byl prý úmysl podepříti vládu tureckou v její snaze čelící k obnovení pořádku v zemi postupnou decentralisací Turecka, jež by vyhovovala potřebám jeho národností. Nehodláme se dnes šířeji zabývati akcí Berchtoldovou; učiníme tak pravděpodobně příště. Rozhodně ji však vítáme, poněvadž nám znamená vystoupení z dosavadní diplomatické passivity naší politiky zahraniční, jež Rakousku věru neslouží příliš ku cti, a zahájení obratu v rakouské politice balkánské, podnes přímo sebevražedné. Jinak ovšem vyvolává zpráva o podnětu hr. Berchtolda zvláště u nás Čechů dojem prazvláštní. Oficielní Rakousko, jež v mnohojazyčné naší říši považuje decentralisaci za útok na samé základy říše, uznává n u t n o s t decentralisace pro mnohojazyčnou říši tureckou. Co je zde zhoubou, má tam najednou býti prostředkem k posílení a vnitřní konsolidaci říše, ačkoliv podmínky jsou tu i tam stejné. Buď je tedy tvrzení, že úmysl hr. Berchtolda směřuje k dobru a sesílení Turecka, neupřímné a pravý opak pravdou, anebo počíná si již i u nejoficielnějších našich státníků klestiti dráhu přesvědčení, že mnohojazyčnost a přílišná centralisace se prostě nesnesou. Prozatím začíná Rakousko toto své poznání uplatňovat v Turecku. Doufejme, že v postupu svých reformních snah dojde jednou i do vlastní své říše a že i naše nejvyšší kruhy nabudou konečně přesvědčení, že rozumná decentralisace Rakouska přinese mu daleko více síly a moci než centralisace a dualism dohromady.

Luhačovické porady vyvolaly letos, přes malou účast se strany české, pozornost neobyčejnou. Dvanáct z našich deníků vyslalo k nim své referenty a nebylo takřka českého listu, jenž by se o nich byl alespoň nezmínil. Zvítězily a dnes s nimi nutno počítati jako s faktorem, jenž silně spoluurčuje direktivu naší práce všenárodní. I nový duch jimi zavládnul. Duch směřující k největšímu pokud možno prolnutí života českého slovenským a naopak. Budou-li zřízeny slovenské paralelky při obchodní škole v Uherském Hradišti, umístí-li organisace agrárního našeho dorostu skutečně ročně 300—500 slovenských hochů na českých dvorech a statcích, podaří-li se zajistiti roční návštěvu 50—70 slovenských dívek na hospodyňských školách českých, uskuteční-li se intensivnější spolupráce kapitálu českého se slovenským a užší kontakt mezi slovenskou i českou organisací rolnickou, bude-li konečně Slovensko pravidelně s dostatek opatřováno dobrými českými knihami a naleznou-li naopak v Čechách a na Moravě většího rozšíření alespoň Slovenský Denník, Slovenský Týždenník, Slovenský Peňažník a Prúdy — toť totiž hlavní podněty letošních porad — pak to znamená, že během 5—10 roků vytvořeny budou z c e l a n o v é p o d m í n k y č e s k é h o ú s i l í h o s p o d á ř s k é h o i p o l i t i c k é h o. Uvědomme si, že Slováci jsou největší naší menšinou, p o l i t i c k y v ý h o d n ě p o l o ž e n o u, jež pro naši politiku ř í š s k o u — nevíme, zde dnešní konstrukce říše potrvá navždy — může míti jednou význam dalekosáhlý, neocenitelný. Síliti je není pouhým slovanským altruismem, jenž ničeho nevynáší, nýbrž prací, jež se bude neobyčejně rentovat hospodářsky, a politickým činem, který v budoucnosti může nám přinésti politické posílení, o němž si dosud nemůžeme udělati ani řádné představy.

Aféra Plamenacova skončila před soudem. Konstatováno, že Plamenac pochází z vážené rodiny černohorské a není sprostým podvodníkem, nýbrž že jest jen lehkomyslný mladý muž, který si dovolil větší útratu, než momentánně snesla jeho peněžní ho-

tovost. Jak odčiní některé listy skutečnost, že vláčely bahnem nejsprostších pomluv člověka, kterého dnes prohlašují spíše za oběť než za pachatele nepravostí? Objevila se tu stará choroba naší žurnalistiky. Protiví se nám nevážnost ku cti spoluobčanů, kterou projevují sloupce deníků, jde-li o sensační nebo skandální historky a je-li třeba ukojiti nízké pudy jisté části čtenářstva. Dokonce pak nutno odsouditi, bije-li se do člověka jen pro jeho vztah k určité třídě společenské. Při bouřích davových se stává, že se hněv lidu mstí na konkrétním jedinci za zlo páchané kastou. Omluvou tu jest, že rozbouřená massa nemůže býti pokládána za příčetnou a zodpovědnou. Vniká-li však bezuzdná davová zášť do — jinak vážených — sborů redakčních, působí to dojem nadmíru skličující.

Tuto konšel uvažuje: Automatický postup, zavedený ve službách obce Pražské, se neosvědčil. Úřednictvo zpyšnělo. Pokládá se za služebnictvo obce, nikoli již za zřízence obecních starších. Kdo ví, snad někteří úředníci dokonce již začínají klásti výše zájem obce a veřejnosti než zájem členů zastupitelstva. Příbuzní, přátelé a agitátoři pánů radních nemohou být odměňováni přeskakováním kolegů — nutno je jinak odměňovati a to stojí peníze a mimořádný důmysl. Bude nutno vrátiti se k dřívějším osvědčeným řádům. K čemu je tu rada městská, než aby měla osudy úřednictva pěkně v moci? Jaké pak bude smýšlení úředníků, nebude-li možno, působiti na ně při postupu? Zač bude stát úřadování, nebude-li možno, aby obecní starší v příhodnou chvíli dal cítiti podřízené osobě, že bude hlasovati o její budoucnosti? Nešvar automatu nutno odstraniti: čím dříve, tím lépe.

Rehabilitace českého historika. K nejzajímavějším a nejspornějším hlavám českého dějepisectví náleží Antonín Gindely, jenž již dávno zasloužil, aby revidován byl jeho poměr k naší národnosti, k našim náboženským dějinám, k ideím Palackého. Důležité a vábné té práce podjal se právě professor Kamil Krofta a opřel své badání o rozsáhlou korrespondenci a vědeckou pozůstalost Gindelyho, kterou nedávno jeho dědicové odkázali Zemskému archivu a Musejní knihovně. Výsledkem jest Kroftova rozměrná a velmi obsažná stať »Palacký a Gindely« v červencovém svazku »Českého časopisu historického« (studie vyšla také jako zvláštní brožura nákladem Klubu historického); nezabývá se však jen poměrem arciotce českého dějepisu k muži, jejž vyvolil si sám za pokračovatele, nýbrž podává podrobný a pronikavý obraz celého vědeckého vývoje Gindelyho a důmyslný rozbor jeho názorů o naší reformaci. Směle můžeme poučný ten článek, osvětlující leccos z našeho vědeckého a veřejného života v letech 50.—70., nazvati skvělou rehabilitací Gindelyho. Professor Krofta zavírá jej slovy: »Gindely zůstal professorem na universitě německé, a tak se stalo, že česká veřejnost a zvláště mladší generace jaly se pohlížeti na Gindelyho téměř jako na německého učence. Nesprávnost této představy z hořejšího výkladu vysvítá zajisté dostatečně. Gindely přece jen byl náš a jeho dílo patří českému dějepisectví. A neposlední zásluhu o to má Palacký.« Politické a národní názory Gindelyho osvětluje zajímavě i jeho úvaha o jazykovém zákoně z r. 1864 a o povinném vyučování druhému zemskému jazyku na středních školách v Čechách, kterou rovněž professor Krofta otiskuje z Gindelyho pozůstalosti, provázeje ji pěkným historickým úvodem a poznámkami; to v 3. svazku »Čechische Revue« str. 208—225.

*

Česká banka v Praze. Ku zcelení stavebního pozemku, jejž banka zakoupením »Bergrova domu« (u Lhotků) získala, přikoupen ještě vedlejší dům č. p. 705/II., náležející dosud pp. dědicům Kursovým, vklíněný do parcely k domu Bergrovu patřící, která nabývá tím ještě více ceny. Plzeňská filiálka České banky zahájila 16. t. m. svoji činnost v místnostech na Velkém náměstí č. 1 proti kostelu. Dirigentem jmenován prokurista centrály, p. Václav Váňa, jeho zástupcem prokurista p. Jaroslav Parůžek.

Česká banka v Praze. Ve schůzi správní rady ze dne 1. srpna předložena byla bilance za I. pololetí, která přes neutěšené poměry peněžního trhu vykazuje velmi dobré výsledky bankovní činnosti. Zároveň vzato na vědomí, že v týž den zaplacena byla kupní cena známého, bankou zakoupeného »domu Bergrova«, K 1,160.000, který přešel tímto dnem ve vlastnictví a správu banky.

Ze Záložního úvěrního ústavu v Hradci Králové. Diskontní společnost v Hradci Králové, zapsané společenstvo s ručením obmezeným, zahájila svoji činnost dnem 1. t. m., jsouc na základě rozhodnutí c. k. kraj. soudu v Hradci Králové ze dne 31. července t. r. zapsána do rejstříku společenstev.

Bilance Záložního úvěrního ústavu v Hradci Králové. Ve schůzi správní rady dne 2. srpna byla předložena bilance za prvé pololetí r. 1912. Ve všech odvětvích obchodu bylo docíleno výsledků velice příznivých, zejména účet úroků vzhledem k vysoké sazbě Rakousko-uherské banky, která potrvala celé půlletí, vykazuje značné plus. Výborné tyto výsledky umožňují ústavu provésti větší mimořádné odpisy. Po provedení těchto odpisů a po srážce kursovní diference u vlastních cenných papírů, jež vznikla stálým klesáním kursů veškerých ukládacích hodnot, vykázán čistý zisk bez přenosu z roku loňského K 613.447·97 (loni K 589.059·44). Možno s určitostí očekávati, že zisk za druhé pololetí předčí zisk půlletí prvého, hlavně proto, že další pokles cenných papírů nelze již předpokládati. Jak výborný výsledek půlletí prvého, tak i oprávněné naděje v půlletí druhé zaručují předpoklad nejméně loňské 7procentní dividendy.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 30. SRPNA 1912 ČÍSLO 49.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. – ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

POLITIKA

V. J. HAUNER:

PODNĚT HRABĚTE BERCHTOLDA.

Bulharský vyslanec v Petrohradě, gen. Paprikov, vyslovil se k zpravodaji »Echo de Paris«: »Nevěřím, že Evropa bude nakloněna k tomu, aby se postavila na stanovisko hr. Berchtolda.« Sofijský časopis Utro v úvodníku prohlásil, že veřejné mínění Bulharska musí být hr. Berchtoldovi vděčno za jeho neobyčejně cennou iniciativu.

Myslím, že tyto dvě novinářské zprávy z téhož dne, týkající se mínění téže země o téže věci, víc než s dostatek charakterisují podivení, jež zavládlo v Evropě, když oznámen byl návrh našeho zahraničného ministra o decentralisaci Turecka. Nechci se pouštět do úvah o tom, je-li Rakousko-Uhersko svým vnitřním životem praedestinováno k tomu, aby pomáhalo provádět decentralisaci říše podobně národnostně složené, jako je naše. Rakousko-uherský diplomat, jemuž by tato námitka byla učiněna, mohl by na ni odpovědět slovy, že rakousko-uherské decentralisaci vadí nemožnost národnostní dohody, jak ukazuje příklad Čech a j. zemí. Ale jisto jest, že národnostní a jiné boje v Rakousko-Uhersku dějí se přece jen jinou formou, než nepořádky v Turecku a že vnitřní krise naší monarchie neohrožuje evropského míru. To však, co po čtyři léta děje se v Turecku, je vskutku schopno otřásti vší důvěrou evropských států ke vlohám nového régimu, učinit z Turecka moderní říši. Přítomnost velmoci, kde uvnitř i po kraji vře to nanejvýš vážným ohněm, uprostřed států, jimž má jíti o pokojný a pravidelný rozvoj, nemůže býti než nebezpečím pro evropský mír, jenž beztoho je ohrožován dosti činiteli jinými. Každý návrh směřující k urovnání nemožných poměrů v Turecku sluší tedy principielně vítat, lze-li jej ovšem srovnat s požadavky spravedlnosti a lidskosti.

Myslím, že proti návrhu Berchtoldovu, jak byl všeobecně formulován, nelze nic namítat. Námitky mohou být jen proti tomu, kterak jej uvésti v praxi. Chef naší zahraniční politiky chce totiž Turecku consensu omnium dáti na vědomí, že musí provésti všeobecnou a postupnou decentralisaci ve prospěch netureckých národů, a tím tedy posílit nynější vládu, která bojuje s mladotureckou, příkře centralistickou organisací. A dále chce, aby balkánským státům, jako je Černá Hora, Bulharsko, Srbsko a j., dostalo se pokynů, by lehkovážně nerozdmýchaly požár, jímž by mohla vzplanout Evropa.

Na návrh Berchtoldův dlužno tedy především hleděti s tohoto stanoviska. Jde tu o decentralisaci Turecka. Dosavadní postup vlády, která se již po čtyři léta ukazuje bezmocnou proti polobarbarským Albáncům, nemůže v Evropě posílit naději, že národnostní poměry v Turecku budou brzy a snesitelně urovnány. Kdyby Turecká říše mohla se vyvíjeti jednou velikou myšlenkou, jednotící všecky její části, bylo by jistě frivolností radit k decentralisaci. Ale otomanská říše nemá takové myšlenky. Muhammedáni nejsou než silnou většinou, ale, zejména v Evropě, nejsou živlem nejpokročilejším, aby mohli být tmelem mezi jednotlivými složkami státu, nehledě k tomu, že sami dělí se na národnosti vzájemně se potírající. Jednota říše musí být ovšem zachována, jinak bylo by veta po panství tureckém a nastala by likvidace sultanátu, z níž by sice všichni těžili, ale jež neobešla by se bez válečných hrůz. Nezbývá tedy než postupná decentralisace. Z návrhu Berchtoldova není patrno, má-li se začíti Macedonií neb Albanií neb jinou částí Turecka. Na tom také nezáleží. Ale je samozřejmo, že komu běží o zachování celistvosti Turecka aspoň na Balkáně, tomu musí záležet na tom, aby v něm nadešly spořádané poměry a toho lze sotva dosáhnout čím jiným, než decentralisací. Jest ovšem jiná otázka, jakým způsobem ji provésti v říši, kde různí vzájemně se potírající národové jsou promíšeni ještě hůř než v dunajské monarchii. Ale to už není věc evropské diplomacie, nýbrž vnitř-

ní záležitost Turecka, která nemůže býti předmětem detailních návrhů rakousko-uherského ministra.

Rozumí se, že hr Berchtold z pouhé lásky k potlačeným národům nevyzval Portu k nápravě. Je samozřejmo, že by tak nebyl učinil, kdyby turecké nepořádky neměly vlivu také na poměry na hranicích, které cítíme i my. Je směšno vytýkat zahraničnímu politiku, chce-li svým jednáním dosíci prospěchu vlastní země. To je přece jeho svatou povinností. Naše říše je ze všech evropských velmocí na Balkáně nejvíc interessována a pokračování nynějšího stavu rozháranosti v Turecku také nejvíc jí může uškodit. Že svým návrhem, povede-li k cíli, zajistí si vděčnost balkánských národů, není ovšem také zahození hodno, a vzroste-li náš vliv v Albanii, proto přece se nepotřebujeme rmoutit.

Časopisy, které nehledí na Rakousko-Uhersko příznivě (a tedy i naše opposiční), podezírají hr. Berchtolda z toho, že mu jde jen o zakryté dělení Turecka, z něhož naše říše chce si předem zajistit tučné sousto, buď Sandžak a Albanii (jak soudí Corriere della Sera) aneb Soluň. Je jasno, že k dělení Turecka a zvětšení rakousko-uherského territoria by mohlo dojít jen se souhlasem velmocí a že žádná z nich souhlasu toho nedá. Samozřejmě časopisy italské vyslovují se o návrhu Berchtoldově zdrželivě, neboť Italii vnitřní krise Turecka jen prospívá, číníc je povolnějším k italským požadavkům nepodepřeným dosud rozhodujícími úspěchy válečnými.[1]) Officielní tisk italský však stejně jako ruský, francouzský a anglický potvrzuje akci Berchtoldovu s uspokojením. Také bulharská vláda, jíž právě národní kongres žene slepě do války s Tureckem v odvetu za kočanské krveprolití, může být vděčna za návrh, jenž kryje ji před veřejností, které by nerada povolila. Officielní tisk německý uvítal návrh Berchtoldův velmi vřele a císař sám, jak se zdá, položil zvláštní důraz na svůj bezvýhradný a bezpodmínečný souhlas. I Sir Edward Grey prohlásil, že bude šťasten zahájiti rokování o situaci balkánských provincií tureckých. Časopisy anglické jako Times a Daily Telegraph, které vždy doporučovaly decentralisaci a autonomii částí Turecka, nemohou ovšem než návrh Berchtoldův vítati. Francouzské listy, zejména nacionalistické, stavějí se k němu však nejméně příznivě, patrně proto, že hr. Berchtold předešel jím Rusko, které se za nynější své slabosti neodvážilo s ním přijíti samo.

V Turecku ovšem setkal se návrh Berchtoldův s velmi různými city. Officielní orgány stavějí se rozhodně proti němu, považujíce jej za první útok na celistvost říše a zasáhnutí do vnitřních záležitostí Turecka. Naproti tomu, jak prozrazuje nadšený souhlas oekumenického patriarchátu a Levante Heraldu, byly by mnohé kruhy s ním velmi spokojeny, cítíce, že jinak dojde k intervenci mocností, která bude mít horší následky než pouhou decentralisaci. Bývalý poslanec Lufti Fikri sám uznal, že Turecko se decentralisaci nevyhne, chce-li zachovat svou existenci, a časopis Jeune Turc prohlásil se aspoň nadšeným stoupencem administrativní decentralisace, když už politickou potírá.

Potud bylo by vše v pořádku. Ale Berchtoldův návrh má ještě jiné pozadí, jehož nelze přehlédnouti. Právě šest dní před návštěvou rakousko-uherských velvyslanců v zahraničních úřadech vlád uveřejnil Dresd. Anzeiger úvodník, v němž vybízí se Německo, aby již jednou zakročilo v Turecku, by se tam vrátily spořádané poměry. Německo a Rakousko-Uhersko jsou jedině státy, jež nechtí Turecku ničeho vzíti a jimž naopak záleží na silném Turecku. Italie je beztoho hnána k míru napětím, jež se vyvinulo mezi ní a Anglií a Francií za války, a ostatně její panství v Africe bylo by po rozbití Turecka velmi ohroženo oběma sousedy na východě i na západě sedícími. Kdyby bylo dosaženo dohody Německa, Rakousko-Uherska, Turecka a Rumunska v otázkách balkánských, nemohly by ostatní mocnosti proti kombinaci tak silné ničeho pořiditi. Anglie byla by velmi na rozpacích, kterak udržeti 4½ mil. km² islamského území, jež drží mezi Maltou a Indií, a její vliv na blízkém Východě by velice poklesl... Potud německý list.

Německo samo má tisíc příčin nekousnout do kyselého jablka balkánského problému. Ze souhlasu, s nímž císař Vilém uvítal akci Berchtoldovu, lze souditi, že nebyla mu tak docela nepředvídaná. Měl snad být návrh rakousko-uherského zahraničního úřadu pokusným balonem, kterak by se postavila Evropa k intervenci obou mocností v Cařihradě? Hrabě Berchtold je právě hostem Hohenzollera na trůně rumunském a přiveze si odtamtud jistě ujištění, že Rumunsko bude podporovat jeho akci všemi prostředky. Mohlo by skutečně dojíti k společnému postupu Německa, Rakousko-Uherska, Turecka a Rumunska v otázce balkánské? Názor turecké vlády, pokud jej projevila o návrhu Berchtoldově, zdál by se tomu odporovat, ale nic nestojí nyní na slabších nohách než turecká vláda. V každém případě by však pak hrabě Berchtold obstarával svým podnětem zájmy Německa proti jiné velmoci. Du glaubst zu schieben und du wirst geschoben!

*

[1]) S tím ovšem divně kontrastuje tvrzení italského tisku při zahájení války, že Italie béře si jen proto Tripolis, aby tureckou vládu posílila a usnadnila jí zavedení pořádku uvnitř říše.

EMIGRACE DO VÍDNĚ.

jl. Ve Vídni, 29. srpna 1912.

O odnárodňování Čechů v Dolních Rakousích a zejména ve Vídni čteme velmi často a mnoho, ale málokdy se při tom ukazuje na příčiny a způsoby, jakými se germanisace děje, a důsledkem toho jest, že ztrácíme, jakožto národnost, i v přemnohých případech, ve kterých by bylo možno se ubrániti. Jednu cestu, vedoucí k odnárodnění našich lidí, můžeme nyní a v měsících nejblíže následujících pozorovati každý den na všech vídeňských nádražích, do kterých ústí trati, vedoucích z našich končin. Všude uvidíte mladé tváře zpola zvědavé, zpola nesmělé, nedůvěřivé, všude uslyšíte český hovor. To přijíždějí česká děvčata, čeští chlapci do Vídně »za štěstím«. Půjdou hledat služby, málo které děvče jede na jisto, zřídka kdy má hoch učňovské místo zamluveno. Naše česká mládež skoro zpravidla jede do Vídně na zdař bůh, má zde známé ze sousedství nebo příbuzné a spoléhá, že jejich přispěním se někde uchytí. Selže-li tato naděje, zbývají sprostředkovací kanceláře. A jen v případech nejřidších dostane se děvče do uvědomělé české rodiny do služby, k uvědomělému českému živnostníku do učení. Nalezená útočiště jsou rodiny německé nebo národnostně vlažné. A tu hned poznamenati třeba, že v mladém lidu, který z domova starou, vyšlapanou cestou do Vídně odchází za existencí, je zřídka dost národního uvědomění; neboť k emigraci nutí přece jen krajiny nejchudší, ve kterých není valných vyhlídek do života ani disposic k pěstování národního idealismu. Veliké procento naší mládeže, hledající ve Vídni zachycení, jde sem s úmyslem, naučiti se němčině, s domněnkou, že pomocí němčiny snadněji se uživí, a na sta služek českých odmítá místa v českých rodinách, kteráž by se naskytla. Tito naši lidé sami se do němčiny nutí, i často mezi sebou německy mluví, jakmile trochu se naučí, a jelikož »der dumme Kerl von Wien« si Čecha obírá stále za terč svých pošklebků, stydí se našinci slabých povah, neuvědomělí a nedostatkem utlučení za svůj původ. Tak vzniká »Böhm«, člověk, který se pořádně německy nenaučí třeba za celý svůj život, ale který o sobě říká, že je Němec. V dílnách řemeslnických je zpravidla zakázáno mluviti česky. K vůli někomu v dílně nebo v rodině zaměstnavatelově mluví se šmahem německy i v dílnách, náležejících našinci. V pokračovacích školách ovšem se nepromluví slova českého. Němci vídeňští, ukazujíce na tento příliv českého živlu do Dol. Rakous, zejména do Vídně, předstírají bázeň nebo se dávají naivně skutečně strhovati svými radikály k bázni o německý ráz Vídně, ale zatím ve skutečnosti jde o dobrovolné odnárodnění tisíců, ano statisíců našich lidí.

Ta naše mládež, kterou nyní a na podzim opět budou vlaky přivážeti do Vídně — jako by do tůně padala. Málokdo vyplave, svou národnost bez porušení zachovav. Proto by u nás doma, v českých krajinách, o to mělo býti dbáno, aby naši lidé byli odvracováni od emigrace všude tam, kde není nezbytně nutná. Povolané kruhy měly by mnohem intensivněji než dosud o to se starati, aby se našemu dorostu dostalo práce a obživy na domácí půdě. V tomto ohledu činí se dosud velice málo. V prvých časech našeho pokrokového hnutí byl učiněn počátek s konstatováním hospodářských a sociálních poměrů, v jakých žijeme. Pokrokové listy otiskovaly na základě prakticky sestavených dotazníků podrobné zprávy o osvětných, hospodářských a sociálních poměrech českých krajin, ale ovšem hlavně jen těch, ve kterých se pokrokové hnutí uchytilo, ale při tom nezůstalo, a podnes nemáme podrobného, spolehlivého obrazu o tom, jak se v krajinách našich žije. O starých hradech a zámcích, o ruinách starých tvrzí máme spolehlivější zprávy, než o našem životě současném a tak je přirozeno, že je těžko naručest začít s léčením specielně našich sociálních chorob, zejména pudu emigračního. *Opatřiti na základě pokud možná spolehlivé statistiky obraz současného života českého je jednou z nejvážnějších povinností Národní rady.* Zemské, okresní a obecní ústavy pro opatřování služeb a práce mohou velmi značně k tomu přispěti, aby z našeho národního těla krev zbytečně neodcházela, aby pracovní síly, kteréž udržeti nelze, se nám národnostně neztrácely nadobro, navždy.

BESEDA

RUDOLF KEPL:

PAŘÍŽSKÉ POZNÁMKY.

(K zájezdu Pěveckého sdružení pražských učitelů.) (Dokončení.)

Zbývá mi vzpomenouti ještě jednoho našeho zájezdu, jednoho krásného, jarního dopoledne, kdy celá Paříž se radostně chvěje v koupeli zářivého, mírného slunce. Odjíždíme s prof. Spilkou k návštěvě skladatele »Tuláka« až na samé hranice Paříže k boulogneskému lesu. Ale adressa je chybná a Xavier Leroux bydlí kdesi zcela jinde, a tak, když už jsme v těchto končinách, rozhodujeme se, navštíviti největšího lyrika a nejspornější individualitu mezi současnými skladateli, Clauda Debussyho. V avenue de Bois de Boulogne procházíme nádvoří, obklopené malými, vkusnými domky. V posledním, umístěném jako ostatní zcela samostatně v zahradě, bydlí Debussy. Sluha nás ohlašuje a za chvíli jsme uvedeni předsíní a jídelnou, jež jsou zařízeny s vkusným a příjemným komfortem, a kde všude se oči setkávají s krásnými uměleckými předměty, se vzácnými bibeloty a drobnými literárními a uměleckými dokumenty šťastného a obdivem a přátelstvím zahrnovaného života mistrova, do jeho přízemní pracovny, zaplněné skříněmi, stoly a křesly a upravené s rozumnou, klidnou pohodlností. Všechny ty řady knih, zarovnané i tu a tam rozložené, psací stůl, pokrytý papíry, časopisy, rukopisy, svědčí, že je zde místo usilovné práce, že jsme v dílně, v niž celý velký kulturní svět zasahuje. Okna jdou přímo do zahrady; kolikrát asi tato příroda svými vzdechy, svými němými písněmi a svým věčným rytmem nesla a sytila tvůrčího ducha toho velkého samotáře, který zde tvořil.

Počítali jsme vlastně na jindy s návštěvou Debussyho a tak k němu vcházíme najednou beze všeho uvedení. Statný, silný muž velké hlavy, vysoko vystupujícím čelem podivně formované a zarostlé černými vlasy a černým plnovousem, trochu těžkopádný a nemluvný, nás přijímá a sotva s důvěrou a pozorností poslouchá naše slova, jimž podobná zajisté slyšel už toli-

kráte od těch, kteří nechtěli opustiti Paříž, aniž by pod jakoukoliv záminkou nebyli navštívili tohoto významného Francouze. – Ale hovor se přešinuje na poslední směry v naší hudbě, Debussy poslouchá, dožaduje se otázkami podrobností, a když prof. Spilka ho žádá, zda by nechtěl prokázati tu poctu našim zpěvákům a nepřišel jich poslechnouti, a když sděluje, že by mu zazpívaly Novákovy skladby, které se tu vůbec nezpívaly, poněvadž je pokládali za příliš cizí běžnému vkusu publika, a že by je zazpívali jen jemu, poněvadž nám záleží právě na jeho úsudku, omlouvá se rozpačitě, jako by nezasluhoval takové důvěry s naší strany, a je zjevno, že jsme docílili všeho, čeho jsme si přáli, totiž vzbuditi jeho zájem pro naše pokrokové hudební snahy a získati jeho důvěru pro opravdovost a upřímnost naší práce v tomto oboru. A když Debussy slibuje přijeti do lycea na druhý konec Paříže, aby mu tam naši učitelové zazpívali, odcházíme šťastni, jak jen jsme mohli býti, tímto úspěchem své návštěvy.

Druhého dne v jedenáct hodin zastavil před lyceem v rue St. Jacques automobil, z něhož vystupuje Debussy, dáma a malá holčička. Debussy seznamuje nás se svou paní, omlouvaje dokonce s jemností sobě vlastní, že snad nebude vadit, že bez našeho souhlasu ji pozval k produkci a že přivedl také »mademoiselle Debussy«. Za chvíli již stojí zpěváci v menším sále lycea před obecenstvem, jež se skládá pouze z Debussyho a jeho rodiny a kritika Calvocoressiho, a již zaznívá Novákova »Ballada na Váhu«. Mistr poslouchá skloněn chvílemi nad partiturou, a zpěv zní ve své neporušené plnosti a ve své pečlivosti, jaké jsme u našich pěvců zvykli. Píseň dozněla a Debussy vstane a sděluje mi své dojmy.

»To jsou obdivuhodní zpěváci,« praví. »Když jsem spatřil partituru, napsanou přímo ďábelsky, byl jsem jist, že není to možno vyzpívati, a zatím váš sbor si neodpustil ani nejmenšího detailu. To musí býti radostí, psáti přímo pro takové zpěváky.«

Děkuju mu za jeho slova a dodávám: »Rozhodnete-li se, mistře, psáti někdy mužské sbory, nenajdete oddanějších tlumočníků nad tento sbor.«

»Ale velice rád, opravdu rád napíšu, ač potíž bude, že překladem by se mnoho porušilo, když by nebylo možno zpívati věc v originále.«

Mluvím přímo o skladbě Novákově a Debussy i jeho choť se diví, jak dílo je komplikované a těžké proti průzračnosti a snadnosti francouzských skladeb.

Když pak zazpívání Novákových »Bílých sokolů« nemohlo než stupňovati tento náš převzácný pěvecký úspěch, žádá mne Debussy, abych řekl zpěvákům, jak si váží jejich umění a jak se jim podivuje, a abych jim vyslovil díky za požitek, který mu poskytli. Tlumočím jeho slova stoje vedle Debussyho přímo v kruhu mezi zpěváky, a tak vím a budu vždycky pamatovat, jak byla krásná tato chvíle, kdy naši pěvci, tak upřímně oddaní našemu českému umění a svému umění, se setkali ve vzájemné úctě s tímto velikým mistrem francouzským.

Prof. Spilka měl tu něžnou pozornost, že skláněje se k malé dcerušce mistrově, slíbil jí, že naši pěvci jí zapívají nyní něco veselého, totiž národní písně. A Debussy radostně vzrušen praví: »Právě jsem chtěl vás o to požádati, jsem velice žádostiv je slyšeti.«

Píseň za písní se střídala a každá byla zjevně novým potěšením pro naše hosty. Debussy byl překvapen těmito písněmi, znova a znova o nich rozmlouval, mezitím co jsme dohovořovali příští jeho styky s českou hudbou, o níž se s radostí chce informovati prozatím aspoň z publikací, jež svolil, aby mu byly připraveny. Paní i Debussy sám opět a opět děkují za převzácný prý požitek, který jsme jim poskytli a jejž vůbec nemohli tušiti, zatím co my si dobře uvědomujeme, že tyto chvíle byly největším úspěchem a nejcennějším vítězstvím pro naše zpěváky a naši dobrou věc.

Docházíme k automobilu, a louče se se mnou, mistr mi znovu připomíná, jen abych nezapomněl mu přinésti hlavně ty národní písně. —

Takové byly ony naše intimní chvíle z nedávných dnů českého pěveckého zájezdu do Paříže. Vracím se k nim, poněvadž je snad škoda nedati historii také tento podíl, nechat zapomenouti na kroky z nejšťastnějších, jež byly učiněny k probuzení zájmu o naši hudbu. Žili jsme ty chvíle s jedinou povinností pro sebe i pro jiné: učiniti je začátkem další práce. A zde je možno, hlavně při dobré vůli a ochotě z Čech, učiniti více, než kdo u nás tuší. Ale v každém případě jest nutno a nezbytno, aby docházelo k osobním stykům mezi hudební Prahou a hudební Paříží.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Doc. dr. FRANT. HODÁČ:

O ZEMSKÉ FINANCE.

(Poznámky k návrhům stálé finanční komise českého sněmu.) (Pokračování.)

IV. Návrhy komise o úpravě státních údělů zemím.

Ani vlastní příjmy zemí, soukromohospodářské, správní i daňové, ani přirážky, stále stoupající, nestačily k úhradě rostoucí potřeby předlitavských zemí. Proto se sáhlo, nehledíme-li k nevelikým náhradám za zrušené potravní dávky z r. 1829, poprvé r. 1901 k všeobecné dotaci, kterou stát poskytuje zemím. Tento prostředek, jehož Prusko od r. 1873 užívá pro svoje provincie, a jehož po vzoru Pruska od r. 1888 také Anglie užívá, odporuje ústavní povaze našich království a zemí. O úhradě, které jest třeba v zemském rozpočtu, rozhoduje tu říšská rada úplně dle své vlastní vůle: zemský sněm se tak dostává ve skutečnosti v odvislost od zákonodárného sboru, jemuž jest po zákonu rovnocenný. Poskytování této všeobecné dotace samo však se objevuje ve dvojím zbarvení. Buď se zachovává zdání, jako by šlo o zemskou daň, vybíranou státem, nebo se jasně řekne, že jde o dotaci z vlastních prostředků státem dle vlastní vůle poskytnutou.

Dosavadní úděly zachovávají ono zdání autonomistické povahy. Úděly z výnosu přímých daní osobních dle zákona z r. 1896 se jeví jako část výnosu reálních daní v zemi zaplacených, proto se část onoho výnosu osobních daní, zemím připadající, rozděluje dle klíče daného výnosem reálních daní v té které zemi. Úděly pak z lihové daně dle zákona z r. 1901, k nimž došlo po nezdaru pokusu o usnesení souhlasných zemských zákonů o lihové dani, rozdělují se s nevelkou úchylkou dle spotřeby v jednotlivých zemích; i při nich, třeba v jádru jsou prostředkem centralistickým, bylo zachováno autonomistické zdání. V opačném směru šly některé pokusy o novou úpravu těchto údělů. V předloze Korytowského z r. 1908 pro nové úděly z lihové daně měl býti zachován spotřební klíč, a jen pro úděly z výnosu přímých daní osobních zaveden vedle stoupání o pevné procento (2·5 ročně) také pevný klíč na základě průměru dosud vyplacených údělů. Naproti tomu prvý finanční plán Bilińského z dubna 1909 všecky úděly, i nový úděl z výnosu pivní dávky, jež měla být inkamerována, slučoval v jediný obnos 106 mil. K, který by stoupal o pevný obnos 2 mil. ročně a byl rozdělován dle pevného, velmi složitě a jen z části dle spotřeby piva a lihu vypočteného klíče. Motivy předlohy výslovně také zaujaly centralistické stanovisko, ukazujíce i na anglické dotace; dr. Pilař dobře karakterisoval tendence této předlohy nadpisem svého tehdejšího článku v České Revui: Centralismem finančním k centralismu ústavnímu. Byl to dosud nejnebezpečnější pokus centralistického usilování o rozvrat finanční autonomie našich zemí, pokus, který by také hmotně byl země poškodil, zvláště proto, že výnos přímých daní osobních se zvyšuje nejen vzestupným vývojem, nýbrž stoupne také zvýšením sazeb. Druhý finanční plán Bilińského v říjnu 1909 se snažil nejostřejší hroty otupiti (padl návrh na inkameraci pivní dávky a vnucenou opravu zemského zřízení), ale klíč a obnosy údělů měly býti také pevny. Předlohy Bilińského (odkazuji o nich čtenáře mimo uvedený článek Pilařův na svůj rozbor v knize »K jednání o nápravě zemských financí« a na výborný článek dra Živanského ve Finančních Listech 1910, čís. 42) nebyly vyřízeny, a tak minulého roku konečně byl podán Meyerův návrh, vůči němuž komise měla zaujmouti stanovisko. Ovšem viděla v dosavadních údělech vůbec také jen prozatímní řešení, trvajíc v zásadě na požadavku samostatné berní soustavy pro země.

Největší pozornosti zvláště říšských poslanců zaslouží v prvé řadě rozbor, jejž Zpráva komise podává o Meyerově návrhu na úděly z výnosu přímých daní osobních. Dosud věc má se tak, že mezi země se rozdělí jednak pevný obnos 6 mil. K, jednak polovice onoho výnosu přímých daní osobních, jehož se docílí po uskutečnění různých slev a po dosažení výnosu těchto daní o 2·5 proc. vyššího než byl výnos, který z nich připadl státu v roce předešlém. Oněch 6 millionů K a tato polovice uvedeného výnosu byly rozdělovány zemím dle jejich podílu na výnosu reálních daní předlitavských: se stoupajícím výnosem přímých daní osobních stoupal úděl zemí. Tak tomu bylo však jen až do konce r. 1909. Od roku 1910 dostávají země pouze tolik procent z výnosu reálních daní, kolik procent z jejich výnosu jim připadlo roku 1909. Kdežto dříve měly země podíl na stoupajícím výnosu přímých daní osobních, od r. 1909 mají pouze podíl na nepatrném vzestupu daní reálních. Tak ustanovil čl. XII. odst. 4. zákona o přímých daních osobních z r. 1896. Dle Meyerovy předlohy však se má přiděliti zemím úděl »dle dosud platných předpisů čl. XII. odst. 3«. To by znamenalo (jde ovšem o čtvrtý odstavec), že země by zvýšení přímých daní osobních nebyly účastny, že by také nadále byly odkázány na vývoj reálních daní, jichž sazby dříve či později bude nutno snížiti. Proto komise právem žádá, aby vláda, »novou stylisací § 1. lit. A zákona

o nové úpravě státních údělů zemím, veškerou pochybnost vylučující, zemím zaručila súčastniti se na výnosu osobních daní dle zásad platných do r. 1909«. Na doklad, že jde o značné obnosy, uvádím, že tento úděl v Čechách od r. 1906 do r. 1909 stoupl z 1,686.303 K na 4,919.163 K, ale na r. 1912 jest rozpočten pouze na 5,132.950 K.

Meyerova předloha navrhuje také zvýšení údělů z daně lihové, a v tomto směru jest z dosavadních předloh nejpříznivější — jako vůbec nemá onoho zaujatého centralistického ostří předloh Bilińského. Daň lihová by byla zvýšena o 50 hal., a z jejího výnosu by země od r. 1913 obdržely ročně šest sedmin onoho obnosu, o který výnos lihové daně vynese více než 75 K, a to do té doby, až by úděl zemí dostoupnul obnosu daného sazbou 60 h za litr alkoholu; klíč pro zvýšený úděl byl by dále určován spotřebou. Zpráva komise uvádí, že po dosažení tohoto výsledku úděl království českého bude oproti dnešnímu stavu větší o 8,563.577 K. Mám za to, že se má trvati na tom, aby podíl, rovnající se sazbě 60 h, byl zemím dáván ihned.

K návrhu na inkameraci pivní dávky a poskytnutí údělu z výnosu jejího zvýšení komise ovšem zaujala stanovisko odmítavé, jehož se dotkneme níže. Komise dala také podnět, aby se dostalo zemím podílu na výnosu sirkového monopolu. Vláda se postavila proti tomu, opírajíc se o zákonodárnou příslušnost říšské rady k vydávání zákonů o státních monopolech. Je to důvod správný; dobře ovšem zpráva k němu podotýká, že překvapuje, odmítá-li pak vláda převzetí nákladů, pokud jde o záležitosti vyhražené zákonodárné moci říšské rady. Dlužno doporučiti, aby se při jednání o sirkovém monopolu na říšské radě tohoto stanoviska vlády využilo a při té příležitosti převzetí oněch nákladů, jež v II. kapitole těchto statí byly vypočteny, vymohlo. (Pokračování.)

SLOVANSTVO

Dr. ANT. FRINTA:

DVĚ MONOGRAFIE.

(Dokončení.)

II.

Lužice a Lužičtí Srbové. Sepsal Adolf Černý, lektor luž. srbštiny na č. universitě. (Česká knihovna zábavy a poučení č. 28. Vydal J. Otto v Praze.) Stran 240.

Je dosud jistě značné procento našinců, kteří jedou přes Žitavu na sever, aniž mají tušení, že projíždějí územím dosud slovanským, které končí nějaké tři hodiny jízdy před Berlínem! A žije tam, částečně v Sasku, z větší části v Prusku, nárůdek, poddaný kdysi českým králům a jazykově patřící s námi do téže skupiny západoslovanské. Je to poslední ostrůvek mocného někdy Srbstva, udržující se jakž takž v onom příslovečném germánském oceáně, který s úsměvným klidem oblévá tuto písčinku, někdy však hněvivě se na ni vrhá a pěnami ji postřikuje — když totiž začne travka trochu bujněji se tam zelenat, nebo dokonce když hrozí tam vzejíti nějaká větší bylina či — ó hrůzo, té drzosti! — vyrůstá strůmek ze skrytého semene! Nač takové enklavy, porušující celkový ráz hladiny? Jsou ještě pořádní lidé v té říši, kteří nade vše stavějí uniformitu!

A my zapomínáme... Otrnulo nám již tak dalece, že neuznáváme důležitosti výstražného příkladu. Do vlastního těla nám řezali a my necítili — až nás musil vyburcovati takový Bezruč... Jak by tam zapěl o otevřených žilách a agonii národa? A komu?

Časem někdo k nebi vzlykne —
pomoci se nedovolá...

A což vy, turisti, pilní návštěvníci Drážďan i Žitavy a Zhořelce? Ovšem, v Baedekru máte jen velmi suchou poznámku o Národním domě v Budyšíně (Bautzen) a o exotickém svérázu Spreewaldu... In der Gegend viele Wenden... wendische Tracht... Vskutku, zajímavé — kde se něco bližšího dověděti?

Právě, když začala vycházet Slovenská čítanka, uvědomil jsem si, že by se něco podobného mělo vykonat i pro bližší poznání našich severních pokrevenců, kteří rovněž sami ve své literatuře souborného dílka o své půdě a svém životě nemají.[1]) A kdežto v předcházejícím případě proveden byl úkol prací kolektivní, bylo mi hned jasno, že na tomto poli máme jediného pracovníka, jehož literární činy jsou hors concours — Adolfa Černého.

Vzácný tento člověk bohužel je zdraví chatrného a prací úřední i redaktorskou je zavalen. Bude moci poskytnouti nám, čeho žádáme a potřebujeme? Dopsal jsem mu, zda by chtěl pomýšleti na sebrání a opětné vydání všech svých studií a článků, které již od let osmdesátých buď samostatně nebo v různých časopisech uveřejnil jako objevitel neznámé pevniny. A odpověď dostal jsem překvapující: jest právě v tisku dílko, jež aspoň částečně odpovídá návrhu. Ovšem, jak u nás ani jinak nejde při původních pracích, byly velké obtíže s hledáním vydavatele. Našli se i takoví nakladatelé, kteří ani neuznali neúmorného slovanského pracovníka a známého básníka za hodna odpovědi. Ale nač si kalit radost z novorozeněte takovými

[1]) Na »Vlastivědu lužickou« pomýšlel bezvýsledně zvěčnělý M. Andricki.

reflexemi? Prohlédněme si je raději, zvažme a doporučme přízni všeobecné!

Protože »setkáváme se u nás dosud mnohde s prapodivnými představami o Lužických Srbech, až i s naprostou nevědomostí o nich«, spisovatel vydal toto dílko, které »má býti příručkou všech našich vědomostí o Lužici a Luž. Srbech«. Ryze poučný, ba vědecký ráz spisu (ovšem při naprosté jasnosti slohové) vysvětlíme si hned další úvodní poznámkou autorovou, že vznikl z jeho statí, napsaných před lety do Ottova Slovníka Naučného. A sice 1. část spisu (jméno země, horopis a vodopis, velikost, politické rozdělení, místopis, dějiny Lužice s doplňky o státoprávních a j. pramenech, o znaku obou Lužic a o dějinách zeměsprávy) jest v podstatě otisk ze XVI. dílu pod heslem Lužice. Byly ovšem provedeny někde opravy a doplňky podle nejnovější literatury (čerpáno i ze Slovanského světa Niederlova). Podobně i druhou část najdeme téměř doslova v XXIII. díle naší encyklopedie (Srbové Lužičtí). Nově do tohoto kompendia pojaty ukázky jazyka v obou nářečích a všech třech pravopisech.(!) Dále vložena nově kapitola VII. (Život spolkový), VIII. (Školství) a X. (Závěrečné úvahy). Text je opatřen 29 vyobrazeními, namnoze též novými. Protože pak by si spisovatel přál, aby této příručky bylo hojně užíváno, aby po ní sahali mnozí, kteří by zatoužili seznámiti se s Lužickými Srby a jejich zemí — a to nejen duševně, četbou, ale i přímo, zájezdem do Lužice — tomuto zcela vhodnému účelu knihy slouží třetí část knihy »Praktické pokyny«, obsahující rozvrh pětidenní cesty po Lužici, seznam knih a jiných pomůcek ke studiu, výčet lužickosrbských časopisů (8 hornoluž. a 2 dolnoluž.) a nejdůležitějších spolků (všech je asi 66, z nich dolnoluž. 1!). — Povšechné orientaci slouží znamenitě připojený ukazatel a národopisná mapa, jejíž změny (posunování hranic na úkor srbskosti!) provedeny do r. 1911 podle materiálu statistického, jaký jest po ruce.

Česká knihovna, v níž vyšlo toto všestranně informující dílko, jest určena především našemu studentstvu. Kéž by našla v něm hojně pozorných čtenářů, kteří by se jí dali pohnouti k výletům na lužickosrbské území![2]) Vedle zajímavosti a posily v národním uvědomění získá tím totiž nynější generace nejnázornějšího poučení o poměrech za českého obrození před sto lety. Soukromé učení zanedbávané a potlačované mateřštině, pořádání lidových slavností, divadel a bálů, poněmčení měst a vyšších vrstev společenských — toto stadium vývoje, námi šťastně překonané, přežívá tam v plnosti, třebaže v miniatuře a s daleko horšími vyhlídkami na úspěch životní. Necelých 150 tisíc nesmělých a zakřiknutých duší venkovských hrozí se každou chvíli rozpadnouti na dvě, sobě naprosto odcizené skupiny, neboť dnes již spojovací pás mezi Horní a Dolní Lužicí jest u Grodku zúžen na několik vesnic, kde již mimo to nejmladší pokolení srbsky nemluví. Zlé zprávy přicházejí stále častěji i ze Saské Horní Lužice, která bývala do nedávna pokládána za kraj národně nejzabezpečenější.

Nedovedu proto sdíleti závěrečných nadějí Ad. Černého; neznám ovšem Lužici tak důkladně jako on, jenž ji tolikráte procestoval pěšky a má tam tolik přátel a známých. Já sám odnesl jsem si z Dolní Lužice dojem naprosto tísnivý: střediska není, všechna národní práce leží na několika rozptýlených jednotlivcích, farářích a učitelích. A což vidíme-li, že někteří z těchto vůdců a spisovatelů mají nejen ženu, ale i domácnost docela německou. To je zoufalé postavení! V Horní Lužici ukazují se přece projevy života, zakládají se nové spolky, volá se po národním deníku (dosud je tu jen týdeník Serbske Nowiny), ba i po vyučování v mateřském jazyku. Činnost obou srbských poslanců na saském sněmu je úctyhodna, zejména energický kupec a rolník Arnošt Bart je slibným předákem — ale kdo jednou na jejich místo? Lidu nedostává se neodvislé inteligence (není srbských lékařů ani advokátů!), ba ani obchod není v srbských rukou, tím méně průmysl na území toto vnikající. Považíme-li, že my, národ milionový, vzbudili jsme se o hodině dvanácté a jak jsme musili dohánět Evropu a v některých oborech dosud pokulháváme — jak si představiti plný život takovéhoto zlomku jedné vrstvy společenské, obklopené silnou kulturou německou? O svou větev slovenskou nemusíme věru míti strachu, ba i posici Kašubů pokládám za dosti zajištěnou (vlivem těsně sousedících, energických a hospodářsky podnikavých Poláků). Ale kde jsou opory, záruky, latentní síly, jež by umožnily nenazývati již Lužické Srby vymírajícím národem?... Bude-li germanisace (školou, úřady a vlivem městského, panského života) jen tak pokračovati jako dosud, vyměřuje suchá statistika nebohému lidu nějakých 125 let života, smí-li se živoření jeho životem nazývati. Snad vzbudí takováto kritická situace poslední, křečovité napětí oslabeného organismu — ale běží o zajištění podmínek dalšího žití a toho při nejlepší vůli nikde nevidím. Tím větší pozornost ovšem právě musí česká společnost věnovati tomuto tragickému procesu (třebaže většinou je to umírání bezbolestné!).

Z té příčiny je si rovněž přáti, aby bylo dopřáno Ad. Černému dokončiti všechny práce, které nám slibuje a jež by nám nikdo jiný dáti

[2]) Dovídáme se právě o zájezdu Jeronyma, spolku evang. akademiků na letošní skhadźowanku.

nemohl, aspoň nikoli tak solidní; je to mluvnice a slovník lužičtiny, pak dějiny luž. literatury, obrození a národopisu. Zatím kvitujeme vděčně tuto splátku.

•

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

Všeobecné úvahy.

XVI.

(Nesprávnost a nepravdivost these, jež systém ruských vlád v Polsce vysvětluje chováním se polského obyvatelstva. — Přehled toho, co se dělo v království v posledním čtvrtstoletí.)

Dvě these mohou (jak jsem řekl v úvodě) theoreticky odůvodniti nynější řádění ruské v Polsce. První these jest: počínáte si nepřátelsky, musíme tedy s vámi jednati jako s nepřáteli. These druhá: systém vlád, jaký jest nad Vislou, vymáhá zájem ruského státu, bez ohledu na takové či onaké smýšlení, city a jednání Poláků.

Snažil jsem se vyložiti logickou nesprávnost první these. Snažil jsem se, jak se domnívám, se vším klidem a nestranně osvětliti běh událostí v království v posledních 40 letech, rozplésti zapletené niti událostí a methodicky se zaplésti v zřetelném pořadí příčinném. Hledání toto nás přivedlo k resultátům, jež dávají tento historický obraz:

Několik let po utišení povstání r. 1863 a po jeho poslední likvidaci, v době, kdy vládne v zemi naprostý klid, beze všech důvodů, náhle a neočekávaně začíná se porušťující akce.

Několik let později, po nastoupení císaře Alexandra III. a návratu hr. Dmitrije Tolstého k vládě, po jmenování Hurky a Apuchtina, znovu v době plného klidu, bez všeho důvodu, bez viny obyvatelstva, beze stop vší politické agitace, náhle se zaostřuje národnostní pronásledování a nabývá charakteru jakési neúprosné svéhlavosti. V hloubi duše uražené obyvatelstvo činí ještě poslední silou obrovský pokus, aby opanovalo podrážděný svůj cit, aby zachovalo klid, pokud se týče stále více je tísnícího systému, ale už se bouří mládež, vychovaná ve škole, která jest podstatnou částí tohoto systému; mezi studentstvem se tvoří tajné kroužky a sdružení, začíná pracovati tajná agitace, již systematisuje »liga polská«. První manifestace na varšavských ulicích chtí »zatřásti« spícím, dle domnění mládeže, duchem národním. To vše se děje ještě bez schválení obyvatelstva, jež na tom nemá údělu, naopak: proti jeho živému protestu.

Nastává změna na trůně. Budí se naděje a důvěra, jejichž vlivem hasnou právě roznícená ohniska agitační. Idea srozumění se a umírněnosti si dobývá cestu do duší, dozrává a r. 1897 dostupuje největšího rozkvětu. »Smír« jest na polské straně faktem citově skončeným a stát potřebuje učiniti jen krok, aby upevnil toto smýšlení, aby faktu, jenž potenciálně existuje, dal žití skutečné. Nečiní toho. Chladem a lhostejností a potom sesílením rusifikace jak proudem ledové vody odpovídá na výzvu smířlivého citu polského. Vysoké duševní napětí z dnů smířlivých zklamání musí nalézti východisko jako každá nahromaděná energie a odplývá směrem zcela opačným, tím prudčeji, že k rozčarování se pojí pocit vytrpěné křivdy a pokoření. Agitace rozpaluje už nejen živly nejmladší a nejvznětlivější, nýbrž i široké vrstvy intelligence městské, část statkářů, lidu. Přes šest let trvá tajná práce. Nastává rok 1904, revoluce, přerod státu, a s nimi nešťastné vybití se sil a citů, jež vyvolaly útisk a pronásledování národa.

Tento přehled příčinně spojených událostí ukazuje celou nesprávnost, celou nepravdivost these, jež odůvodňuje přítomný systém vlád ruských v Polsce jednáním polského obyvatelstva. Zásada reakce pronásledováním zjevů a fakt nepřátelského chování se Poláků mohla by být obhájena jen tehdy, kdyby tyto zjevy a fakta byly bez příčin, kdyby byly živelné. Historie posledních 40 let a zvláště rok 1897 ukazují, že tomu tak není. Viděli jsme, že ta fakta a úkazy, na něž politika pronásledovací ukazuje jako na svoje raison d'être, v nichž nutí vidět první a poslední příčiny, volající po pronásledování, že byly jen články v dlouhém řetězu událostí, že byly organicky spojeny s dříve již užívaným systémem, že byly vlastně pouze resultátem dlouholeté politické výchovy národa, v níž úlohu vychovatele vykonávala bezpodmínečně vláda. These: nenávidíš mne, proto mne utiskuješ, nedá se v daném případě nijak udržeti, když ruská vláda stále tvořila nové prameny této nenávisti. Proto také posuzujíce chování se obyvatelstva polského v posledních letech ne dle politické jeho ceny, ne dle chyb, jichž se dopustilo, a ztrát, jež utrpělo, musíme uznati, že jeho chování se bylo úplně přirozeným důsledkem podmínek a vlivů, mezi nimiž plynul život národa.

(Pokračování.)

PRÁVO

O účasti právníkův a stavů ze zemí českých na kodifikaci občanského práva rakouského. Sepsal Jaromír Čelakovský. 63 str. Nákladem české Akademie v Praze 1912.

Maxima, že právo je jen objektivisací společenských poměrů, ukazuje se zvláště názorně při historii zákonníků. Čím větší a důležitější je kodifikace, tím více hledí na ni působiti vlivy hospodářské, politické, náboženské, národnostní i jiné. Nynější civilní řád soudní vznikl ze značné části pod vlivem sociálně politickým, reforma práva trestního, tiskového i manželského je zase brzděna vlivy politickými a církevními; nejzřetelněji pak vytvářel se pod nárazy časových poměrů, názorův a zájmův občanský zákonník z r. 1811.

Dlouhá doba jeho vzniku (1753—1811) byla obdobím největších právních převratů v zemích spojených pod žezlem habsburským. Odehrával se tehdy u nás přerod ze staré jesuitské vlády k osvícenství, a pod vlivem ideí osvíceného absolutismu i vídeňského centralismu došlo k vášnivým pokusům Josefa II. o revoluci shora, proti níž po krátkém trvání jejím nastala ponenáhlá reakce, vedená stavovskými sněmy i jinými živly konservativními. Každé z četných osnov chystaného zákonníka občanského boje tyto vtiskly ráz a zanechaly v nich znatelné stopy. Problémy se ještě komplikovaly otázkami výlučněji právnickými, jako sporem mezi právem zákonným a obyčejovým, mezi právem římským a přirozeným i mezi rozličným právním stavem jednotlivých zemí habsburských, pro které zákonník byl určen.

Takto historie vzniku občanského zákonníka našeho v každém období jeví se nejen stilistickou, logickou a právnickou prací speciální, nýbrž nerozlučnou částí novodobé historie rakouské vůbec v nejrušnější její době, kdy moderní myšlenky právní ponejprv, byť i zastřeny doktrinářstvím absolutismu, neodbytně zabušily na staré dvéře španělsko-německého systému. Touto stránkou dějiny přední kodifikace rakouské i jejich důkladné a bohatě dokumentované vypsání v práci Čelakovského mohou zajímat každého českého inteligenta, nejen právního historika.

Práce Čelakovského jest jednou z četných příležitostných úvah, které při jubileu stoleté platnosti zákonníka 1911 byly vydány k oslavě památného výročí této nejzdařilejší a vůbec nejznamenitější kodifikace »rakouského práva«, jehož pojem vlastně teprve tímto zákonníkem vznikl; neboť při ustanovení prvé komise kodifikační r. 1753 — zajímavou náhodou právě v roce, kdy se narodil veliký náš zákonodárce jazykový, Josef Dobrovský — nebylo v říši Marie Terezie jiných platných práv nežli zemských, a jednotné právo »rakouské« nebylo ještě známo ani dle jména ani dle podstaty, ba nejevilo se zprvu ani jasným cílem, a teprve průběhem práce více než půlstoleté jednou vytvářely se jeho podstatné obrysy, jednak prameny jeho splývaly v jediný proud, jednak i jeho principy během doby se rozvíjely a měnily. Kdežto prvý pokus o nový zákonník, Codex Theresianus z r. 1766, »podržel ještě povýtečně ráz práva stavovského, ano šlechtického«, definitivní zpracování zákonníka mělo již na zřeteli »zvláště potřeby středního stavu« (Čelakovský na str. 47).

Je-li takto vznik občanského zákonníka z r. 1811 sám sebou zajímavý a vábí-li právem pozornost odborníkův opět a opět, dvojnásob důležita jest pro nás Čechy účast právníkův a stavů ze zemí českých při vzniku tom. Již do kodexu Theresiánského přešly některé zásady z práva českého a právníci z Čech (Azzoni) i Moravy (J. X. Hájek) byli členy komise zákonodárné. Později české hlasy (territoriální, z části však i národní) byly značně zúčastněny na opposici, kterou vedli stoupenci zemských práv proti dvorské snaze unifikační. Mezi právníky vynikal v ohledu tom pražský professor F. J. Grosz, mimo to arci stavové čeští i moravští. Ale tlak ideí osvícenských, zejména směru »přirozeného práva«, nezmizel ani po smrti Josefa II., nýbrž jen se umírnil, a na konec podařilo se dílo přese všecky překážky dokončit. Směr práce poslední komise Čelakovský charakterisuje slovy, že »celkem držela se pevné zásady uniformity práva ve všech zemích dědičných, ale hleděla mezi racionalistickým směrem doby Josefinské a konservativnými snahami zemí zachovati jakousi střední cestu« (str. 46).

Vypravování Čelakovského vyniká zajímavými podrobnostmi, jako byla na př. r. 1793 přímluva hraběte Josefa Auersperga za rozlučitelnost katolického manželství, a v celku je přehledné i přesně vypracováno. Autor všude přihlíží k proudům moderním a také končí apelem na revisi zákonníka v duchu těchto proudův, aby vyhověl zejména potřebám širokých vrstev lidových.

K historické práci autor připojil svůj proslov pronesený při rektorské instalaci 9. listopadu 1911. V něm studentstvu připomíná, že »jedna dobrá myšlenka, která se provede, má mnohem větší cenu, nežli sto nejkrásnějších myšlenek, které se vyslovují, ale neprovádějí«. Tato práce je provedením jedné takové dobré myšlenky, vtělením charakteristické zásady autora, známého důsledným odporem proti politické ideologii.

E. Chalupný.

Dr. Karel Kadlec: **Z ústavního vývoje habsburského mocnářství.** Sbírka přednášek a rozprav. Serie VI., č. 2. Nákl. J. Otty 1912. Str. 255.

Kniha je otiskem šestipřednáškového kursu extensního a vyličuje ústavní vývoj rakousko-uherský od r. 1526 až do doby nejnovější. Poskytne dobrou informaci nejen o otázkách ryze ústavních, nýbrž i politických a jazykových (o požadavcích nás Čechů, Poláků, Rusínů, Italů, Slovinců, Chorvatů vůči Uhrám) — nový to doklad, jak se prof. Kadlec v novějších svých pracích pilným přihlížením k událostem politickým blíží jedinečným studiím zvěčnělého Boh. Riegra. Vědecká cena jednotlivých partií knihy je nestejná. Některé z nich (doba států stavovských až do vítězství absolutismu, vyrovnání maďarsko-chorvatské) jsou neobyčejně kritickými, jiné podávají bohužel pouhý výklad ústavních změn a výpočet příslušných událostí politických. Druhá část díla (od r. 1860) trpí častým přebíháním s thematu na thema, čímž čtenář ztrácí přehled jednotlivých otázek. Nepřehlednost zaviňuje též označení kapitol pouhými čísly bez sebe menšího udání obsahu; index tomuto nedostatku odpomáhá jen částečně. Výborný je seznam nejdůležitější literatury.

JUDr. Jos. V. Bohuslav: **Turistův zákoníček.** V Praze 1912. Nákladem »Máje«. Str. 164.

Příručka vysvětluje stručně a jasně právnickou stránku různých případů a nehod, jež se turistům mohou přihoditi na cestě, na železnici a v hotelu, a podává poučení o cestovních pasech, konsulátech (připojen seznam všech rakouských konsulátů v cizině) a předpisech celních. Mimo to obsahuje spoustu pokynů praktických (Co třeba zaříditi před odjezdem, Jak cestovati dobře a lacino, Výhodné druhy jízdních lístků, Čas pásmový, Zdravotnické desatero pro cestující, Proti mořské nemoci, Čeho se máme na cestách vystříhati, Jak určiti strany světové, Cizí peníze, Jak dlužno frankovati dopisy a pohlednice z ciziny do Rakouska atd.), jež zaujímají dokonce více místa, než část právnická. Pochybuji, že by toto spojení bylo v zájmu knížky, jež má býti turistovi zákoníčkem. Snad by bylo bývalo lépe, část praktickou, jež se ostatně vyskytuje téměř v každém průvodci, vůbec vynechati po př. hodně omeziti, za to však rozšířiti počet případů právnických, zvláště však připojiti k důležitějším z nich příslušná zákonná ustanovení, platící v cizině, zejména v předních státech evropských.

J. Gallas.

STUDENTSTVO

Dr. FRANT. KUBEC:

SLOVANSKÉ STUDENTSTVO NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V RAKOUSKU. (Pokračování.)

III.

Uvedli jsme řady číslic jako nutný a bezpečný podklad pro posouzení nynějšího stavu vysokých škol a oprávněnosti jistých požadavků pro Slovanstvo v Rakousku po stránce osvětové a hospodářské.

Ve směru prvním, osvětovém, může býti soud jediný. Vysoké školy jsou středisky osvětové práce ve všech směrech. Ony prostupují organicky všecky obory vyšší práce lidské a celého života národního. Čím více tedy národ čítá ke členům svým jejich odchovanců, tím vyšší úroveň kulturní vyspělosti lze mu přičísti. U všech národů vysoké kultury setkáváme se s vysokým počtem studentstva vysokoškolského. Tak samotná universita pařížská má 17.500 posluchačů, berlínská 14.000. — V důsledku toho musí každý národ žádati vysoké školy vlastní, v počtu odpovídajícím jeho populaci a schopnosti vývojové, a ve všech oborech vědění, které tento vývoj určuje.

Tomu nasvědčuje positivně i negativně vysoké školství rakouské. Ač vysokoškolského studentstva slovanského absolutně přibývá rychleji než německého, jest vývoj tohoto k počtu obyvatelstva rychlejší než onoho. Rozdíly mezi Slovany samotnými jsou dalším toho dokladem. Národnosti, odkázané na cizí vysoké školy, mají absolutně i relativně nízký stav studentstva, což platí na prvním místě o Rusínech, v menší míře o Jihoslovanech. U těchto dvou národností bylo zvláště zřejmo, že vysoké školství předpokládá též vyvinuté střední školství s národní řečí vyučovací.

Pokud se tkne vývojových stadií u jednotlivých národností, lze pozorovati jistou pravidelnost vzestupu u Čechoslovanů; u ostatních, zvláště v posledním desítiletí, není té konstantnosti, stoupání jest rychlejší. Pravidelnost vývoje u Čechů, kterou jsme shledali jak u celkového čísla absolutního tak relativního, považuji za příznivou známku, že základy onoho vývoje jsou pevné. Dělení studentstva mezi university a ostatní vysoké školy jest u Čechů úměrnější než u ostatních Slovanů, což jest neméně znakem jejich pokročilejšího a správnějšího chodu vývojového. Základní požadavek shora vytčený jest v rozporu s udaným stavem z r. 1907/8, dle něhož připadá v Rakousku jedna německá universita na 2000 posluchačů, polská na 2500 a česká na 4000, jedna německá technika na 1000 posluchačů, česká na 1500, polská na 1600 posluchačů vlastní národnosti, nehledě k tomu, že ostatní vysoké školy (vyjma polskou vysokou školu zvěrolékařskou) jsou německé.

Úkoly školské politiky národností slovanských v Rakousku jsou těmito poměry dány zcela určitě ohledy osvětovými.

Po stránce hospodářské jest každý jednotlivec hospodářskou jednotkou, čím vzdělanější, tím cennější. S hlediska hospodářského jest však

pro všecky síly kategorickým imperativem správného hospodaření dělba práce, a jest tudíž potřebí, aby nabídka sil akademicky vzdělaných odpovídala poptávce. Udržování rovnováhy jest v tomto ohledu nesnadnějším, než v kterémkoli jiném, a nebylo snad dosud předmětem péče interessentů. Ba jest i těžko určiti kompetenci a prostředky i způsoby vykonávání této péče. Dočetli jsme se nedávno i toho, že »příroda pomůže si sama«, a že tedy zasahování prostředků profylaktických bylo by i zbytečno. Ač tedy uznáváme, že není jasno o otázce regulace v produkci studované intelligence, přece nemůžeme se spřáteliti s myšlenkou svépomoci přírody samé, neboť reakce její bývají katastrofální.

Ve vzdělání vysokoškolském nutno po stránce hospodářské lišiti druhy vysokých škol, k jakému povolání jsou průpravou, je-li povolání, k němuž vzdělávají, lokálně obmezeným či nikoli, vychovávají-li síly h o s p o d á ř s k y produktivní, či hospodářsky odvislé od jistého postavení v organisaci společnosti lidské. Není tu ovšem absolutního měřítka, jen třídění dle hlavních kategorií. Rakouský právník jest svým vzděláním místně více obmezen, než na př. lékař, technik jest h o s p o d á ř s k y více způsobilým k samostatné činnosti než na př. filosof. S těchto hledisek by musila vycházeti péče o regulaci nabídky sil s vysokoškolským vzděláním.

Přirozenou snahou každé národnosti jest v první řadě vlastní síly zaměstnati ve vlastní oblasti činností a přebytek sil vhodně umístiti v oblastech cizích. Pokud podařilo se to národnostem rakouským, patrno z průměru posluchačů vysokoškolských a obyvatelstva jednotlivých národností. Při říšském průměru 9:10.000 r. 1900 byl u Slovanů 7:10.000 a u Němců 12:10.000. Relace Čechů a Poláků jest rovna říšské. To platí o celkovém počtu posluchačů všech vysokých škol bez ohledu na jejich kategorie. Při porovnání těchto shledáme, že poměr počtu posluchačů universitních k počtu posluchačů technik jest u Slovanů i u Němců téměř stejný (2½:1), což však neplatí o jednotlivých národnostech slovanských: u Čechů jest dán poměrem 4:3, u Poláků as 3½:1.

Buď jsou tudíž Němci způsobilí více sil s akademickým vzděláním zaměstnati nebo je dávají zaměstnati u národností ostatních, hlavně slovanských. Myslím, že platí o nich obojí. Proto nelze u Slovanů rakouských úhrnem mluviti o nadprodukci intelligence, pokud zaměstnávají příslušníky cizí národnosti, kde mohou míti vlastní. Nedostatek vlastních sil akademicky vzdělaných vůbec jest patrným u Rusínů a Jihoslovanů, poměrný nedostatek vysokoškolské intelligence v oborech produktivní činnosti i u Poláků. Politika školská musí se tedy i z důvodů hospodářských u Slovanů vésti k vybudování vlastního školství vysokého i podmiňujícího je školství středního. Pokud nedosaženo u jednotlivých národností vlastních sil, jest úkolem hospodářské politiky příbuzných národností, aby dovedly zjednati u nich uplatnění silám vlastním. Toto uplatnění jest jistě podmíněno značnou měrou politickými i hospodářskými potencemi té které národnosti. Avšak péče o kolonisaci intelligence akademické nestala se dosud předmětem organisované činnosti ať činitelů obecně k tomu povolaných, ať z kruhů přímých interessentů. Patrno i z tohoto zjevu, že dosud nelze mluviti o všeobecné nadprodukci vysokoškolské intelligence. Může však nastati, snad v nejbližší době, a stane se akutní hlavně v oněch kategoriích, které jsme naznačili co do působnosti jako lokálně obmezené a jako hospodářsky neproduktivní. U těchto jest kolonisace buď vůbec nemožna, nebo značně obtížna. Třeba tedy působiti k tomu, aby regulován byl příliv do těchto kategorií. U druhých jest nebezpečí nadprodukce značně menší. Jednak z toho důvodu, že jest dosud u příbuzných národností dosti volného pole k jejich uplatnění, jednak proto, že síly se vzděláním v oborech hospodářsky produktivních při nemožnosti uplatnění se v podnicích a činnostech již existujících vyvolávají v život nové, jsou neúprosnou konkurencí nuceny k vynalézání nových oborů činnosti, ku prohloubení a zdokonalení těch, jež dosud prováděny bez použití poznatků vědeckých. Stačí tu poukázati na široké pole industrie chemické, strojnické, na činnosti ku povznesení produkce zemědělské a pod. V oborech těchto náleží Čechům mezi Slovany bez odporu prvenství, a jest tedy na nich, aby ho dovedli využít nejen doma, ale i u příbuzných národností. Musí se tudíž nutnou součástí hospodářské politiky státi péče o plné využití sil s největším vzděláním, a sahají-li snahy její přes hranice národních oblastí, musí s nimi souběžně jíti i ona péče.

V otázce nadprodukce vysokoškolské intelligence padá na váhu i příslušnost k politickým územím, neboť tato bývá namnoze ne-li podmínkou, toť aspoň direktivou, zvláště v přijímání k úřadům. V Čechách, na Moravě a v Dol. Rakousích jest poměr frequence vysokých škol ku populaci téměř stejný a jest též roven říšskému průměru. Čechy a Morava samy počítají ke svým příslušníkům více než třetinu vysokoškolského studentstva. Všeobecné kulturní i hospodářské poměry těchto zemí podmínily tento stav, a činí naopak způsobilost těchto zemí zaměstnati výše kvalifikované síly do jistých mezí větší. Ač tedy všeobecné nadprodukce studentstva akademicky vzdělaného dosud u Slovanů není, vyskytuje se již nyní u nás v některých oborech studijních a jest nutno připustiti možnost jejího stoupání a rozšíření, takže jest potřebí hledati prostředky, jak jí alespoň částečně předejíti.

(Pokračování.)

LITERATURA

ZE STARÉ A MODERNÍ NOVELLISTIKY.

Matteo Bandello: **Výbor novell.** Přel. V. Rovínský. Světové knihovny č. 952—953. V Praze nákl. J. Otty 1911.

Anatol France: **Studně svaté Kláry.** Přel. Adolf Velhartický. Svět. knih. č. 974—976. Tamže 912.

Ricarda Huchová: **Fra Celeste.** Přel. Juliana Lancová. Pestré knih. č. 100. V Praze nákl. A. Hynka 1911.

Klement Brentano: **Příběh o hodném Kašpárkovi a hezké Aničce.** Přel. Maria šl. z Lešehradu. Pestré knih. č. 123. Tamže 1912.

Ludvík Tieck praví v jedné ze svých theoretických statí o novelle: »Nelze snadno říci, co jest vlastně novella a jak se liší od příbuzných druhů, románů a povídky. Jest velmi těžko zde nalézti obecný pojem, na nějž by se všecky zjevy tohoto druhu daly uvésti.« Stanoviti zákony umělecké praxe je ovšem vysoce nesnadno, postupujeme-li od theorie. Jediným správným vodítkem je zkušenost, a máme-li ve zkušenosti hojnost vhodných příkladů, nemůžeme se v podstatě mýliti. Novella je útvar starý; tak starý, že má klassickou dobu svého trvání za sebou; je to ve svých vrcholech útvar renaissanční. Boccaccio a jeho následovníci udali jí směr na mnoho staletí, Markéta Navarrská a Cervantes šli později v jejich stopách. Pak mizí ryzí novella, a teprve 19. století vrací se k tomuto krásnému květu renaissančního jara, aby jej rukama umělců pěstovalo a šlechtilo. Téměř všecky evropské literatury mohou se v nové době pochlubiti dobrými novellisty: Francouzi mají Meriméea, Maupassanta, Němci Goetha, Kleista, Annettu v. Droste-Hülshoff, Storma, Kellera, Meyera, Heyseho, Angličané Stevensona, Bret Harta, Kiplinga, Dánové Jakobsena, Švédové Kiellanda, Norové Björnsona. Česká literatura novellistu v nejvlastnějším smyslu má pořídku; snad právě pro nedostatek prvků renaissančních.

Z autorů, o nichž chci promluviti, buď nám Bandello zástupcem staré novelly vlašské, France a Huchová zástupci novelly moderní, psané na základě studia vzorů starých, a Brentano zástupcem novelly romantické. Srovnáním objasní se nám nejen podstata novelly vůbec, nýbrž i rozdíly dob a národů, jichž charakter prý novella prozrazuje ze všech literárních druhů nejvíce.

Jádrem novelly Bandellovy je příběh. Tento příběh jest jeden a jednotný i tvoří konflikt; novella pak jej rozvádí a rozuzluje. Příběh je dále zvláštní, nevídaný: únos, vražda, podivuhodné kousky zlodějovy atd. V psychologicky zajímavém zauzlení projevují se charaktery osob ve všech podstatných rysech. Každá z novell má bod, ve kterém se děj docela obrací, ale při tom zcela přirozeně a ve shodě s poměry a charaktery osob. Tento obrat může přijíti z vnějška nebo z nitra, ze změny mysli. Figura má pevnou, určitou silhouettu, silný základní rys, dle něhož si ji čtenář snadno zapamatuje: věrnost Baldoinova a Juditina, vrtkavost Buondelmontiho, zlomyslnost Eleonořina atd. Jejím světem je skutečnost: čin, vášeň nebo slabost lidská, nikoliv sen; dobrodružství lásky, úskoky záletných paní, choulostivé situace milenců, nebezpečí, msta.

Biskup Matteo Bandello je dovedný vypravovatel; je nejlepší novellista vlašský po Boccacciovi. Látka jeho novell není původní, bral ji všude, kde ji našel: v antických pramenech, v starých i současných kronikách, ve starších sbírkách novell, v příbězích současných, v hovorech u stolu. Tím i rozpustilostí s mravním nátěrem je podoben svým předchůdcům. Je věrným obrazem doby, zvláště života ve vyšších kruzích, jehož byl svědkem a účastníkem.

Vypravovatelskou dovednost Bandellovu ukazují již nadpisy a úvody, v nichž shrnuje obsah novell, jako později Kleist. Osmá novella na př. má nadpis: »Jistý Sieňan překvapí ženu s milencem, vyveze ji pryč a zabije ji.« V počátečních třech větách, oddělených od ostatního vypravování, uvádí obsah i s mravním naučením: »V této novelle rozpráví se mravně o tom, jak každý poklesek najde svůj trest. Vypráví o Nellovi, jak zpozoroval, že jeho paní se za různých okolností schází s Ghizim, a jak ji zabil. Ukazuje se tu, že nic není tak tajného, aby se to časem neobjevilo a aby hřích nedošel zaslouženého trestu.« Jindy zase mravoučnou větou končí: »Stačí prostě říci, že se ukázalo, kolik zla následovalo zamítnutý sňatek s Amidei.« V čísle pátém obsahuje úvod i charakteristiku osob, na str. 101. a 102. dokonce autorovu esthetiku. Všecko toto ruší poněkud epickou objektivnost, rovněž vypravování v první osobě, čímž vypravovatel přestává býti skryt za svým dílem.

Bandello ví dobře, že novelle nesluší dlouhé popisy a nepodléhá pokušení ani tam, kde je příležitost zvláště lákavá, na př. při líčení nádherného průvodu, vyslaného naproti paní Marii Blance, kde se omezuje na nejnutnější. Jeho vypravování je bez typické hloubky, bez zvláštního nadání komického a charakterisačního, ale svou obratností, prostotou a jasností, svým ležérním tónem konversačním a boccacciovskou bujností zamlouvá se čtenáři neobyčejně.

Renaissance byla, jak řečeno, pravou dobou novelly. Nadbytek životních sil, projevující se v nadměrných vášních, smyslná láska, bujnost, žerty a z toho vznikající tragické i komické kon-

flikty, zločiny, souboje a únosy — to vše je vhodnou látkou pro vypravování. Moderní život je jiný; nezná již výbuchů, stydí se za elementární projevy vášní; postupující kultura otupila hroty instinktům a uvedla je v područí zákona, který nepřipouští extrémů. Částečně odňali i chuť k životu. Naše doba není dosti vhodným dějištěm pro novellu; a nalézajíce dokonalé vzory umění novellistického v renaissanci, uchylují se i moderní novellisté rádi do krajů a dob G. Fiorentina, Boccaccia, Bandella, Straparolly, Grazziniho. Rozdíly ovšem se hned poznají; nezapřeť vypravovatel své kmenové příslušnosti ani své doby.

(Dokončení.)

James Thomson: **»Roční časové«** (The Seasons). Z angličtiny rozměrem originálu přeložil J. J. David. Sborník světové poesie, 107. Nákl. J. Otty v Praze 1912.

Na titulním listě polozapomenuté básně Polákovy »Vznešenost přírody« je dobrá symbolická rytina: Chronos odhaluje roušku se spící Dívky-přírody. Říká více, než dovedl český veršovec, spodobujeť básnický čin jeho nedostiženého vzoru: Objevení Přírody lidstva.

Roku 1826 přichází 26letý Chronos-Thomson do Londýna, aby opatřil tisk své prvotiny: Zimy a v krátce napsal ostatní 3 části »Počasů«. Je z básníků, kteří naprvé přinášejí vše, aby dále než modulovali, zřeďovali: Vznešený, zbožný hymnus světům i miniaturní postřeh přírodovědcův; hluboký smysl pro svobodu a lidskost i prospěch a slávu Britska v srdci, »mírné čisto mysli« i nenávist pro soulad rušící hrubosti.

Doucha dávno převedl jej v naše písemnictví (Počasy, 1842). Tento nový překlad přichází, kdy historie jeho v naší literatuře zdá se být dlouho odbyta.

Tu proti kontrastu romantických nálad, letmému, z nitra osvětlenému dojmu vytrvalá láska sleduje poklidný rozvoj dnů, měsíců, dlouhého roku. Vše jest, jaké jest, v prosté objektivní bytnosti. Není postřehu, který dovedl by osvětliti krajinu, nebo rozestřít po ní stín přes všechno slunce. Tu je než krajina v pouhém vidění. Ale i básník nezůstává skryt. Přírodní dojem nutká ho k častým vědeckým exkursím, filosoficko-mravní meditaci, tu je mu záminkou k poučnému výkladu, úvahám praktického obchodníka či jakémusi kázání na neděli. Tak veškera báseň působí dojmem hymnické pansofie, kde nadšenému vzletu nedovede však být lhostejno na př. 30 let Saturnova oběhu, čímž zpěvu na chválu slunce nelze dostihnouti andělského hymnu »Prologu v nebi«.

S tradiční u Angličanů potřebou volného vzduchu a dalekého prostoru,[1]) kde »oko i duše splývají v rozhovor se světem Přírody«, s hrdým a vznešeným patriotismem, neznajícím těžké oběti pro slávu milého Britska, jde i tradicionelní zbožnost, u Thomsona zvláště vroucí. Bůh »Počasů« je bůh deistův. »Ač stajen však, všem očím čistším v svých se dílech jeví Tvůrce učitel. Bytost »jež slovo rce — a Příroda kol žila«. Bůh jako prvopočátek řetězu příčin.

Z naprostého kladu Thomsonova ducha vyvěrá i snaha po harmonii a ustavičné pohodě. Zavrhuje vše, co nemnoží život. V plném oddání se lásce vidí zkázu »klidného srdce«. Překotný kvap bouře ničí poklidný rozvoj dne. Vkládá poetickou povídku, idyllický příběh klassické ražby, aby vzrušil tok popisů a úvah. Líčí kyprý, bujný zjev dívky slovy, jaká zrodil rozmařilý Řím, při čemž bdělý puritán mu velí zůstat až příliš cudně vzdálen, bez palčivé rozkoše, nezřízené v »mírné čistotě mysli a pravém souladu vášní«, jemuž je ženy »oko cudné, sladce klidné, hled vážný, jas hloubavého rozumu a srdce citné«.

I on je dítě svého věku, kterému radostná bujná koupel v čilé řece je především »výkon zdravotní, libá letního vedra ochlada«. Má v sobě však i rousseauovskou reakci, kritisující člověka »časem prvých dnů«, aby spatřoval zhoršení. Leč na rubu věci bezkulturnost přírodního života se mu zdá »horší nebytí«. Proto nesnižuje nikdy povzneseného tónu, aby líčil »sprosté« a dosti nezavrhoval nízké; ne však také, aby opominul propůjčiti svou poesii službě ctnosti. Meditace nad osudem lidstva v závěru Zimy zakončuje organicky skladbu; ač zdá se, že básník pomýšlel na hymnický epilog v posledních verších Podzimu. Jeho poslední je tón silného kladu, zaznívající v bezmeznou věčnost záhrobního jara.

Překladatel předeslal informační stať životopisnou a několik poznámek o převodu. Jeho překlad, u srovnání s dobrou starou prací Douchovou, má nepopěrnou přednost zachovaného metra, třeba na účet násilné vazby. Doucha, třeba bližší průhledné řeči originálu, vleklým hexametrem setřel všechen ráz verše.

Albert Vyskočil.

Viktor Hugo: **Ruy Blas**, přel. Václav Durych. Svět. knih. č. 1019.—21. Nákl. J. Otty v Praze, 1912.

Francouzská dramatická poesie mezi lety revolučními a rokem 1830 je ve znamení znenáhlého přechodu od tragedie klassické k divoce romantické dramatické poesii. Druhým pak jejím znakem jest souběžnost s proudy politickými a sociálními. Jen »comédie larmoyante« doby povoltaireovské činí nepatrnou výjimku. — Ale jinak vidíme »scénické pamflety« M. J. Chénierovy, pravé to nástroje revoluční, jichž burlesknost snažili se stlumiti Arnaultové ml. a st., zavedše jakousi kompromisní odrůdu dramatu: poloromantickou, poloklassickou. Klassicismu pak poslední ránu zadali Lemercier, — vystříhav se vlivů řeckých, a Colombe, zrušiv »jednotu«. Tím blížíme se letům třicátým, době, v níž první zárodky pravého hugovského dramatu nalézáme u Chateaubrianda, A. Dumasa st. a Victora Huga sama, v »Cromwellovi«, v »Marion de Lorme« a »Hernani«.

Když pak červencová revoluce a doba po ní, plná politických sporů a vášní, rozpoutala svobodu královstvím na čas udušenou, když způsobila procitnutí z apathické mdloby politického ujařmení, tehdy sociální problémy, satiry politické zvrácenosti přicházejí i na jeviště. Typ volného člověka, byť i jeho minulost nebyla právě bez poskvrny, třeba bandita (Hernani) stává se ideálem. Romantický hrdina nemusil

[1]) Muther ukázal v »Dějinách anglického malířství« živě a důmyslně k analogiím mezi Thomsonovou krajinomalbou slovní a světelnými feeriemi Turnerovými a položil důraz na to, co u poety XVIII. věku jest moderní v celém pojetí slunce a vzduchu.

býti zrovna bezvadným gentlemanem; stačila silná individualita, svobodymilovnost, pathetické gesto, ušlechtilost jakožto jedince v protivě ku zkaženému, bezbožně hříšnému okolí, a stal se osou tragedie, která byla — jak Hugo sám v předmluvě ke Cromwellovi praví — skládána ve snaze spojiti »sublime et grotesque«. Groteskní byl effektní děj, »sublime« byla idea a mluva.

Tak tomu bylo při »Cromwellovi«, »Marion de Lorme«, při ušlechtilém banditovi »Hernanim«, jehož ideové předky a současníky můžeme nalézti v byronské poesii (Giaur, Lara). Tak to nalézáme v »Le roi s'amuse« (Rigoletto), v dramatě vzniklém z nenávisti proti tyranům, plném ponuré hrůzy a hříchů, jež nesleduje očištění. »Le roi s'amuse«, »Lucrèce Borgia«, »Marie Tudor« stojí na téže úrovni umělecké, pod ní jest »Angélo, tyran de Padoue« a vysoko nad ní strmí »Ruy Blas«, sepsaný r. 1838. Na něm možno sledovati všechny vlastnosti školy romantické, i ony zvláštnosti, jež přičinila obrovská vloha Hugova.

Romantické nazírání na drama dalo všem autorům námět, prostředí a návod zpracování; vůdčí myšlenka a způsob zpracování charakterisují pak básníka. Námět byl vzat vždy z prostředí pokud možná nejvzdálenějšího místem a dobou — zde nitro Španělska z doby války o dědictví španělské; osudy hrdinů byly co nejspletitější, kvapící z protikladu do protikladu, musily to býti děje plné životních převratů a effektních nadsázek, hrdinové samotni musili pak státi v boji proti okolí, jemuž podléhali s odleskem mravního vítězství na vznešeném čele. Nemusili však sami býti myšlenkovými původci svých snah, mohli býti vedeni též vůlí cizí (Ruy Blas), intrigantem, — druhým to typem romantického divadla: chladnost v zločinu, duchapřítomnost, a častá beztrestnost jsou vlastnostmi tohoto potomka Jagova. A boj těchto dvou směrů byl veden v prostředí rytířském, mezi kavalíry hodujícími, svádějícími bitky, zmámenými láskou. Tak skoro zkarikován i renaissanční svět »Lukrecie Borgiy« k rytířské truchlohře.

A na tomto dobou daném podkladě tvořil genius Hugův své dramatické divy a divnosti. Bizarnost vystupňoval v příšernost a strašidelnost (»Burgravové«), hrdinovi dal nádech blaseovanosti, opovržení světem a jeho lichými ideály, ale i srdce plné touhy po spravedlnosti a poctivosti. (»Ruy Blas«, dějství III.) Hugo bral, jako velký jeho vzor Shakespeare, též své hrdiny ze všech vrstev. Jemu byl král i chlap též hmotou, z níž vytvořil své reky, jak dí Vrchlický, ale netesal je jako velký Brit v sousoší, nýbrž směstnal je v nerozeznatelný komplex. Neví se často, kde jsou meze předpokládané skutečnosti, zda může lokaj konati to, co don Caesar, zda je vůbec psychologicky možno, aby tak náhlé duševní převraty se děly v nitru reků? Hugo dovede v š e — sloučit svojím veršem legendy veškerých dob a kultur, dovede nahlédnout v hloubi moří i pralesů, dovede zaplétat i rozetnout uzly dějů, dovede rozčleňovat a směšovat — ale ovládnout jednoduchou, primitivní velikost — nedovede.

A zde jsme u podstaty Hugova díla.

Dokázal v »Burgravech«, že umí na scénu uvést hrůzu a děs, dovedl být něžným, dovedl ovládati románovou massu — ale nikdy nestál nad látkou, nýbrž s ní splýval, dal se jí unášet, odvléci bohatstvím své fantasie a své řeči. A tito dva živlové to jsou, již činí nám Huga podnes zajímavým, přenášejíce nás přes bizarnost a nemožnosti až k oněm effektně dramatickým momentům pátého aktu, kdy smír, vykoupený láskou až k smrti, způsobuje katastrofu. A tu, přes veškeré scény až komické — etiketní výjevy neb cesta komínem, němí sluhové a pod., jež patřily by spíše v obor krvavého románu Dumasova — vidouce, že vyniká poetickou silou, effektní dramatičností, lehkostí dějového vznosu i spádu, přiznáme s královnou: »Ruy Blas je očištěn!« *F. Kubka.*

ZE DNE

Pp. abonenty prosíme o vyrovnání předplatného a event. nedoplatků.

Maurice Maeterlinck dovršuje v těchto dnech padesátý svůj rok, a všecka kulturní Evropa zastavuje se ve vděčném přemýšlení nad typickou drahou kosmopolitického básníka flámského. Není největší z těch, které jmenujeme svými současníky, ale nad mnohého většího a složitějšího umělce jest nám dražší proto, že tím, co prožil a vytvořil, přispěl k našemu duchovnímu zjasnění, ba osvobození. Vyšel z přítmí klášterů, špitálů a museí svého belgického domova, jakýsi dědic Memlingovy sladké mdloby a sentimentálního mučedlnictví. Učil se u symbolických mistrů plachého odstínu, prchavého polotónu, suggestivní podrobnosti a překonal všecky náladovou plností, mocí chmurné hrůzy, děsivou jistotou nevyslovitelného a nebezpečnou opravdovostí podvědomého. Byl přímo nazván novým Shakespearem, on, tragik, píšící pro loutky v řeči zlomkovité a zajíkavé. Ale let domnělého toho smrtihlava nemířil k temnotám mystické půlnoci, nýbrž k plnému slunci mravních a metafysických jistot. Protrhl velmi záhy těsnou kuklu literatury úzce národní a stal se kosmopolitou, stojícím jednak pod vlivem veškerého moderního myšlení evropského, jednak působícím na všecky národy jako myslitel a básník. Hledal hodnoty života a nacházel je; obracel zrak k plnosti vnitra, ale i ke kráse prostoty, práce, všedního dne; stal se hlasatelem mlčení, včel, kvetoucích jar, leč také jednoduchých hrdinství původních radostí, pudové lásky. Ztratil leccos ze své jedinečné svůdnosti tím, že zlidštěl, aniž vyhnul se nejedné trivialitě v myšlení a té oné banalitě v dramatice. Přestal býti sensací nervů a stal se přítelem srdcí; znudil nás někdy, ale potěšil a uklidnil nesčíslněkráte. A proto v den abrahamovin letí mu vstříc náš pozdrav ze země, kde zdomácněl již dávno. Buď žehnán a zdráv, poeto moudrosti a osudu!

Menšiny a vyrovnání. Z českých menšin ozývají se den ze dne nejen vášnivé protesty proti jednání smiřovacímu, jež prý ohrožuje jejich další trvání a vývoj, nýbrž i čím dále tím hlasitější výkřiky proti zvýšenému útisku a šikanování se strany Němců. Německým obecním zastupitelstvům záleží, zdá se, právě teď nejvíce na tom, aby menšiny naše ve svých obvodech zdecimovaly, poněvadž se pak nemusí vůbec báti zamýšlené ochrany menšin, která snad přece jen učiní jistou přítrž alespoň největším bezprávnostem. Hlavně jim záleží na tom, aby naši lidé nezískali v obci (10letým pobytem) práva domovského, a snaží se proto je pod jakoukoliv záminkou vždy alespoň na čas vypověděti. O případech podobných, mnohdy zrovna neuvěřitelných, dočtete se téměř v každém čísle kteréhokoliv listu menšinového. Nejhůře si však

dle posledních zpráv vedou na poli školském, což nyní, před zápisem do škol, stává se zvláště nebezpečným. Tu je nutno, aby české politické kruhy zakročily s veškerým důrazem. Počátkem září obnoveny budou konference smiřovací, a nemožno dopustiti, aby se zároveň menšiny vydaly ve psí běsnění německému, jak tomu bylo benevolencí úřadů až dosud. Nebylo by to pouze výsměchem náladě smiřovací, nýbrž, což hlavního, mohlo by to ohroziti vyrovnávací dílo dříve ještě, než porady budou skončeny. Česká veřejnost je beztak již dost zneklidněna. Zakročiti na ochranu menšin zvláště v čas zápisů jest tudíž nejvlastnější prací pro udržení smírné nálady na straně české. A že opravdu na tom záleží, aby se česká veřejnost zbytečně nedráždila, je snad zřejmo každému politickému dítěti.

Slezské poměry vyvolávají nyní u nás bedlivou pozornost. Způsobil to vášnivý boj o mandát po bar. Rolsbergovi, jenž jasně dokumentuje, že se svornostářskou politikou ve Slezsku je jednou pro vždy konec. To bychom ovšem za tak veliké neštěstí nepovažovali. Národní strana slezská, representantka »svorného postupu«, ztrnula na tradicích let devadesátých a nemá pro dnešní poměry vůbec porozumění. Organisaci neměla nikdy žádnou, politický její směr byl bezbarvý se sklonem ke klerikalismu. Úmrtím dra Stratila, jenž byl ostatně příliš osobností, než aby jej bylo lze s národní stranou identifikovat, ztratila tato legitimaci k vůdcovství českého Slezska téměř naprosto. Dr. Dienelt, zaujímající postavení ojedinělé, nemá, dílem vinou změněných poměrů, vlivu Stratilova, není také tak čilým, ač jinak je pracovníkem velmi seriosním a snaživým. Vlivem strany národní (ne Stratila ani Dienelta) vytvořil se ve Slezsku jistý separatismus, jenž nepřál příliš styku s Čechami a Moravou, zvláště však se bránil přílivu mladých svěžích sil. Poslední se dařilo, první nikoliv: rozvrstvení politické nezastavilo se u Moravské Ostravy. A tak připravoval se již dlouho obrat, jehož důsledky vidíme nyní při boji o mandát opavský. Zuří stranický boj — odporný, poněvadž je osobní, jenž nyní dokonce vyvolal resignaci dra Dienelta. Dnes mstí se zmíněná již politika oddalování inteligence od Slezska. Je zde dosud velice málo pracovníků vážných, již by dovedli vésti boj věcně a slušně. Politické nully nedovedou jinak než bojovati osobními útoky a špiněním. Pravíme proto: není potřebí toužiti do nemožné svornosti, nýbrž je nutno postarati se o dostatek seriosních pracovníků, zvláště na zodpovědná slezská místa ať ve stranách ať jinde. Jakmile se tak stane, bude politické rozvrstvení znamenati pro české Slezsko jen znásobení politické síly a kulturní práce. Za dnešních poměrů nelze si prozatím přáti jiného, než aby dr. Dienelt svou resignaci odvolal a aby v doplňovací volbě říšské prošel řed. Zíka, jenž je z kandidátů bez odporu nejschopnější a nejagilnější.

Čí orgán jsou Národní Listy? Čas 25. srpna tvrdil, že jsou orgán »bývalých realistů dra Kramáře, dra Tobolky, dra Chalupného a snad i některých jiných«, kteří je prý »koupili«. K tomu sděluje nám dr. Chalupný: »Ačkoli Čas uvádí mou účast v Národních Listech jako fakt, Národní Listy v polemice tuto lež neopravily. Jsem tedy nucen sám konstatovat, že Národní Listy mým orgánem nikdy nebyly ani nejsou, naopak stavějí se poslední dobou proti mně. Ujal-li jsem se jich a dra Kramáře časem proti nespravedlivým útokům, činil jsem tak jen k vůli pravdě a věci samé, nikoli pro nějaké spojení stranické. Jsem nucen k tomuto prohlášení proto, aby veřejné mínění o mně, soustavně balamucené podvodnými »informacemi« realistickými, na konec ještě se nedomnívalo, že všecko umlčování neb ubíjení mojí práce i osoby, prováděné mladočeskými žurnalisty nejen v Národních Listech, nýbrž i jinde, kam prsty jejich dosáhnou (na př. v Novině a Listech Filologických), je plodem nějaké — protekce, jíž u mladočechů požívám proto, že jsem si Národní Listy dle počestného tvrzení Času »koupil«.

Výdaje a příjmy okresních zastupitelstev v království Českém v letech 1900 až 1909. Zemská statistická kancelář království českého vydala nedávno nový sešit svých »Zpráv« (sv. XVI., sešit 1.) s názvem svrchu uvedeným. V sešitu tom uvedeny jsou výdaje a příjmy celého desítiletí 1900—1909, takže možno z průměrných dat kanceláří vypočtených seznati typické znaky finančního hospodářství okresů. Okolnost, že použito bylo dat pro období poměrně dosti dlouhé, paralysuje do značné míry neúplnost materiálu, zračící se v tom, že nepodařilo se z důvodů, o kterých publikace zevrubně se zmiňuje, získati ode všech okresů data pro veškerá léta. Vítati jest též, že publikace obsahuje data poměrně velice nová; vztahuje se na finanční stav okresů až do 1. ledna 1910. Z povšechných dat buďtež alespoň uvedena tato: Úhrnné výdaje, zjištěné pro celé období, činí 211,876,694 K. Úhrnné příjmy 160,768.244 K. Vidíme tedy, že i finance okresů jsou značnou měrou passivní. Ježto publikace připomíná, že z materiálu schází následkem zmíněné již neúplnosti jeho asi 10%, byla by, předpokládaje jeho úplnost, i tato úhrnná data přibližně o toto percento větší. Velice zajímavé jest rozvržení těchto úhrnných sum na jednotlivé účely výdajové resp. zdroje příjmové. Seznáváme na př., že v procentech veškerých výdajů bylo vydáno na komunikace 51%, na okresní dluhy 20%, na všeobecnou správu 8·3%, na zdravotnictví 7·9%, na veřejnou bezpečnost 2·8%, na vyučování 2·1%, na chudinství a účely humanitní 1·8% atd. Naproti tomu bylo z úhrnné sumy příjmů přijato z přirážek ku přímým daním 84% (tomuto nejdůležitějšímu zdroji příjmů věnován v publikaci zvlášť podrobný rozbor), ze splatných subvencí 10·1%, z mýt a honebních lístků 2·6%, z okresního jmění 2·2% atd. — V publikaci slibuje statistická kancelář, že v brzké době vydá jako doplněk druhý sešit téhož svazku, který obírati se bude jměním a dluhy okresů; z obou sešitů bude tudíž lze čerpati celkové poznání o finančním stavu zastupitelských okresů. Vítáme publikaci jako vysoce cenný dokument k práci a finanční situaci naší okresní samosprávy a vrátíme se k ní obšírně po vyjití druhého sešitu.

POLITICKÁ KRONIKA.

1. srpna sdělil anglický ministr obchodu, že Anglie ustoupí od konvence bruselské.

5. srpna sdělil »Neues Wiener Tagblatt«, že Škodovy závody jsou ochotny opatřiti novou výzbroj dělostřelectva na svůj účet.

5. srpna byl turecký parlament uzavřen.

5. srpna sešel se konvent nové strany Rooseveltovy.

9. srpna přibyl francouzský ministerský předseda a spolu ministr zahr. záležitostí Poincaré do Petrohradu.

12. srpna odsouzen byl útočník na bana Cuvaje Jukič k trestu smrti provazem.

14. srpna prohlášen v Maroku sultánem Mulej Jussuf, bratr Muleje Hafida.

15. srpna bylo oznámeno, že hr. Berchtold dal podnět k výměně názorů signatárních velmocí o událostech v Turecku.

Předplatitelé Přehledu

mají až do odvolání této nabídky nárok na značné slevy při koupi těchto skupin knih:

SKUPINA I.

Dr. B. Gebauer: Východočeské otrokářství. 120 str. Za K 1·20.
Dr. L. K. Hofman: Bismarck. — Max Lenz. 32 str. Za 20 h.
Dr. E. Chalupný: Úvod do sociologie s ohledem na české poměry. 2 svazky. Za 7 K.
Leda: Obecní volby. Veselohra o 3 jednáních. 90 str. Za K 1·40.
Leda: Právo k životu. Hra o 3 jednáních. Za K 1·40.
Ant. Sova: Dobrodružství odvahy. Básně. 100 stran. Za 2 K.
Ant. Sova: Tři zpěvy dnešků a zítřků. Politické básně. Za 80 hal.

Celá skupina I. místo plné ceny 14 K stojí pouze 7 K.

SKUPINA II.

Dr. L. K. Hofman: Adam Mickiewicz. 130 stran. Za K 1·20.
Dr. Em. Chalupný: Havlíček. Obraz psychologický a sociologický. 600 str. Za 10 K.
Dr. E. Chalupný: Slovo našim studentům. 20 stran. Za 10 h.
Dr. Jellinek: Právo menšin. 64 str. Za 40 hal.
A. L. Krejčík: Frant. Palackého život, působení a význam. Za 20 hal.
Dr. Ant. Menger: Stát budoucnosti. (Neue Staatslehre.) 342 str. Za 6 K.
Dr. Emil Svoboda: O reálním dělení domů z obvodu bývalého Pražského ghetta. 103 str. Za K 1·90.
K. Valeška: Josef Dobrovský, národní buditel. Za 20 hal.

Celá skupina II. místo plné ceny 20 K stojí pouze 10 K.

SKUPINA III.

Dr. R. Adamík, prof. Fr. Čáda, ing. J. Fleischner, dr. E. Chalupný a J. Picek: Studentská otázka a studentské sebevraždy. S denníkem † studenta F. Hanuse. 160 str. Za 60 h.
Marie Gebauerová: Obrázky. Povídky o dětech a pro děti. Za K 1·70.
Dr. Jiří v. Gižycki: Sociální ethika. Stran 96. Za K 1·20.
Dra L. K. Hofmana Sebrané Spisy. Díl I. Spisy vědecké s úvodem prof. dra Jar. Golla. Za 6 K. Díl II.: Spisy smíšené a denník s úvodem Vikt. Dyka. Za 5 K.
Dr. Em. Chalupný: Antika a moderní život. Časová úvaha. 66 str. Za 50 hal.
Dr. B. Klineberger: Náboženský cit. Rozbor hodnoty náboženství. 450 str. Za 6 K.
Ch. Seignobos: Církev a katolické strany ve století XIX. Za 70 hal.
Dr. Z. V. Tobolka: Fr. Palacký jako politik a historik. Za 40 hal.
L. N. Tolstoj: Vzpamatujte se! List proti válce rusko-japonské a válkám vůbec. IV. vydání. Místo 60 h pouze 30 h.

Celá skupina III. místo plné ceny 22 K 40 hal. stojí pouze 11 K.

Nárok na slevu mají pouze předplatitelé při zásilce udané ceny předem. Splátky povoluje administrace pouze jednotlivě dle ujednání. Mimo to mají předplatitelé PŘEHLEDU rovněž do odvolání nárok na slevu 30procentní krámské ceny při odebrání kterýchkoli knih samostatně vybraných, činí-li úhrnná krámská cena najednou odebraných knih nejméně 20 korun.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 6. ZÁŘÍ 1912. ČÍSLO 50.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

ARNE NOVÁK:

NOVÁ ČESKÁ LYRIKA.

II. Emanuel šl. z Lešehradu: **Hudba srdce.** Vybraná lyrika z let 1897—1911. V Praze nákl. Al. Hynka 1912. Str. 98. — Josef Müldner: **Výčitky.** V Praze s podporou fondu Jul. Zeyera 1911. Str. 62. — Vojtěch Martínek: **Jsme synové země.** V Moravské Ostravě 1912. Str. 54.

Když před patnácti lety mezi předposlední generaci básnickou vystoupil Emanuel šl. z Lešehradu útlým svazečkem náladové a hudební lyriky, byla jeho poetická osobnost vlastně již hotova a ucelena; dlouhá řada veršovaných publikací dalších nedovedla při vší početnosti ničeho změniti na obraze veršovce vzdorujícího veškerému vývoji. Verš hudebně citlivý a barevně odstíněný zazníval již tehdy v »Smutných krajích« a v »Květech samoty« s toužebnou nyvostí nad strnulými a zachmuřenými sceneriemi, na nichž vedle konvenčního zraku lyrikova spolupracovala i záliba novoromantická a obsáhlá pamět literární. Bylo to, jako by sentimentální snílek loudil ze vzdálené flétny neb ze lkavých houslí několik jímavých a jednotvárných melodií, rozteskňujících a uspávajících; chvílemi jako by varioval cizí motivy odvozené z lyriky symbolíků francouzských a náladovců německých v češtině velmi poddajné a vědomě zženštilé; ale již tehdy zazněla občas kantiléna stříbrné čistoty, která podmaňovala. I nebylo neprávem, že básnické začátky Emanuela šl. z Lešehradu byly přijaty příznivě. Leč nebylo ani nespravedlností, když se od něho odvrátila záhy obecně přízeň kritiky: knihu za knihou bylo patrnější, že této lyrické intonaci chybí pevnější životní jádro, že slovní virtuosita není naprosto spiata s virtuosní invencí v oblasti dojmu, citů, nálad, že ruka, která jemně a jednotvárně pohrává ohebným smyčcem, nikterak nenáleží plné a uvědomělé bytosti básnické. Ke všemu ubývalo Em. z Lešehradu krok za krokem autokritiky: každý nahodilý dotyk smyčce pokládal za melodii, každé lehounké zčeření dojmového zrcadla za báseň, každý souzvuk slov a veršů za umělecké dílo. Neopakoval se pouze, nýbrž rozřeďoval se; nepodával jen parafrase sebe sama, nýbrž i matné reprodukce se setřenými konturami; přestal býti virtuosem a klesl na pohodlného a soběstačného rutinéra. Občas procitlo v něm umělecké svědomí: prohlásil prvotní vydání své lyriky za provisorní skizzu; děse se své nadprodukce pořádal sám výběry, při čemž retušoval a stilisoval pečlivěji; odsuzoval sám celé svazky svých veršů k zapomenutí.

Tak vznikl i výběr »Hudba srdce«, v němž účtuje auktor s patnáctiletou svou minulostí básnickou, výběr přísný a vkusný, jejž možno pročísti s užitkem. Emanuel šl. z Lešehradu jest tu skutečně in nuce, ale ani tentokráte, vyznejme to hned, není toto jádro zvláště hutné a pevné. Jsou tu náladová čísla v plachém měsíčním osvětlení, v jarní vonné atmosféře, pod temnými oblaky nevyléčitelné a nehluboké melancholie; jsou tu dekorativní panneaux jemného, byť trochu konvenčního kladení barev, koketně romantického uspořádání, zarámování vkusného a elegantního; jsou tu hudební kusy, které šumí a krouží při čtení kolem ucha jako píseň ptačí, které ovládají dobře nástroj řeči, které tu tam mění obraz v živel melický. Ale co v celku pro nás znamenají tyto nálady psané pro náladu, tyto impressionistické drobnůstky, jimž chybí stavba, páteř, jednota, tyto citlivé a dojmové hračky, kterými se zabývalo vše, jen skutečný umělecký intellekt nikoliv? Leckde — a jest to právě v básních posledního data — podal by Em. šl. z Lešehradu rád něco více, než pouhou náladovou lyriku: touží v »Písních modrého paprsku« sestoupiti až na dno romantické doktriny básnické; skládá řadu ód, v nichž má kypěti a vzpínati se celá složitost nesmírného života: mění v »Bludném balvanu« po způsobu Vrchlického kosmickou dějepravu v lyrické sloky. Ale tu vidíme dvojnásob, že vyšší takové sférv básnické jsou zamčeny jeho výlučně náladovému, deko-

račnímu a hudebnímu nadání a že překladatel Verlainův, Giraudův a Rodenbachův zůstane jednotvárným houslistou dvou tří poloúpadkových, poloromantických nálad sentimentálních.

Josef Müldner, který téměř po deseti letech hlásí se třetí knihou intimní lyriky, patří k témuž básnickému pokolení jako Em. Sl. z Lešehradu. Jen věkem a dobou vystoupení; jinak lze si sotva mysliti poetů rozdílnějších. Básníku »Ztroskotání«, »Návratů« a »Výčitek« chybí veskrze prvky melodické a hudební: jeho verš zaskřípne chvílemi v nejtvrdší disharmonii, jeho rým poklesá místy v drsnou a neumělou assonanci, jeho citový obsah nemění se nikdy v rhytmické vlny. Není v tom nikterak pouhý nedostatek výrazový; takové disharmonické tvoření plyne přímo z krvavého a křečovitého rozvratu básníkova vnitřního života. Nedovede se plně oddati ani lásce, ani rozkoši, ani přírodě; cítí mezi svým nitrem a skutečností stále nepřátelskou hradbu odcizení; staví se proti osudu jako zklamaný a vyčítající nepřítel, hned s rukou napřaženou k útoku, hned s dlaní skleslou bezmocně k boku. V závěrečné básni své knihy »Výčitky«, kde v rozryvné sebeobžalobě a leckdy s velkou silou pevného výrazu přehlíží celý obsah svého života, charakterisoval se sám praegnantními verši, které by mohly býti mottem celé knihy:

»Já rozkoš měl jsem z největšího děsu
a při rozkoši cítil jenom děs.
Výčitky mládí životem svým nesu,
bych objetím svým přemožený kles'.
Na poselství já čekám dálných břehů,
na poselství, jež však se nevrací.
Že nikdo v život nesved' moji něhu,
teď v ostny proti mně se obrací.«

Tento problematický vztah k životu, toto bolestné kolísání mezi sebeobžalobou a mezi obviněním osudu, tato směs trpké ironie a sentimentální touhy byly příznačny pro celou generaci. Viktor Dyk, tehdy ještě především analytický poeta a osobní lyrik, dal nejplnější výraz tomuto paradoxnímu ustrojení mladých duší z přechodné doby. Josef Müldner děkuje mu za leccos ve své suché, studené, drsné poesii, která rozjiskřuje se jen ve zkřížení zbraní a taví svou kůru jen v chladné a osvobodivé lázni Severního moře. Jako Dyk miluje i Müldner epigramatickou úspornost a nápověďovou úsečnost verše; jako Dyk hromadí i Müldner rád působivé antithese; jako Dyk vplétá s oblibou do lyrických slok dialogy duší napiatých až k přepětí. Byla kdysi statečnost a odvaha v těch veršovaných stenogrammatech obnažených a rozvrácených srdcí, v těch drsných vyznáních mladých mužů, kteří se zaťatými pěstmi a sevřenými rty ironisovali nedostupné jim smrště vášní a bouře života. Lyričtí básníci dneška a zítřka budou hledati statečnost a odvahu jinde: v kladném oddání se a uměleckém zdolání toho, co generace předchozí ironisovala a nedůvěřivě glossovala.

Z třetí z básnických knih Vojtěcha Martínka, jež jest mnohem osobnější a rázovitější obou předešlých, nadepsaných »Cesty« a »Sešit sonetů«, nevyčteme hned oněch kladů, které poslední pokolení básnické přináší do života a do poesie. Vojtěch Martínek tkví pevně kořeny v rodné půdě; miluje instinktivní láskou lid pro jeho práci i pro jeho utrpení; cítí se synem drsné země, otevírající svou náruč opiodňujícímu slunci a volá emfaticky:

»Ó živote, ó světlo, sílo laskavá,
jež hubíš temnoty, když ke smrti nás raní...!
...Mám plné slunce rád, že žití rozdává,
v něm láska, síla, touha, vznět a požehnání!«

Ale tato positivní víra v hodnoty života odmocňována jest znovu a znovu rozumovou a rozumářskou skepsí, jako vůbec v knize namnoze dusí studený raisonneur horkého a plnozvukého lyrika. Strusky takového abstraktního uvažování nepodařilo se mu vždy roztaviti v žhavou a plynnou meditaci lyrickou, jakož ani ve sféře básnického vidění nedovedl vždy proměniti malou anekdotu v obraz, v děj, v symbol. Odečteme-li nespornou dovednost veršovnickou, bezpečné ovládnutí rhytmické stránky, dobrý vkus u výběru metafor a epithet, přece nemůžeme upříti, že doposud Vojtěch Martínek zajímá daleko více jako rušná a poctivá osobnost lidská, jako vtipný glossator a vážný kritik života, jako naléhavý tlumočník lidové bolesti a národní tesknoty, než jako individualita básnická. To zaviňuje neposlední měrou jeho stálá závislost na Macharovi, který konstatovala kritika již v jeho prvních dvou knihách veršovaných. Jestliže však v epické své poesii vycházel V. Martínek jednostranně z Macharových historických obrazů veršem, jestliže v »Sešitě sonetů« napodobil až do jednotlivostí dikci a techniku Macharových krajně impressionistických znělek, podává tentokráte ohlasy celého druhého vývojového období svého milovaného mistra a pána. Bylo by nespravedlivo neuznati, že jsou to ohlasy nechtěné a mimovolné, že V. Martínek upadá do Macharova slohu bezděky právě na místech, kde snaží se zpívati ze svého a po svém a že intonace macharovská překvapí čtenáře zpravidla ve středních partiích básní, jež měly vstup zcela nemacharovský (»Mám slunce rád« III., »Improvisace za tesklivé noci« II. a IV.). Ale překonat vzor tak nebezpečný, přerodit se z epigona v samostatného básníka, najíti svůj vlastní výraz umělecký... toť první úkol dalšího vývoje Vojtěcha Martínka. Teprve potom bude možno stanoviti, které hodnoty a klady přináší mladý poeta do naší lyriky.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Doc. dr. FRANT. HODÁČ:

O ZEMSKÉ FINANCE.

Poznámky k návrhům stálé fin. komise čes. sněmu.

V. Návrhy komise na zavedení nových daní.

a) Daň z piva.

Při jednání o dani z piva nešlo vlastně o novou daň, poněvadž pivní dávka také v Čechách již zavedena byla. Vybírala se však jen do konce r. 1909; po té nebyl zákon obnoven. Nešlo také o výši sazby; počítalo se již předem se sazbou 4 K. Ovšem sazba 4 K z hektolitru hotového výrobku vedle sazby státní daně z mladinky 34 h za hektolitr a sakcharometrický stupeň výtažku (t. j. asi 3 K 40 h z hektolitru běžného desetistupňového piva), tedy celkem asi 7 K 40 h z obyčejného piva jest příliš vysoká nejen u srovnání se sazbami v jiných státech, nýbrž také se sazbou kořalеční daně. Jest pak nejen nespravedliva, nýbrž také sociálně škodliva, podporujíc spotřebu kořalky oproti zdravější spotřebě piva.

Komise však viděla se postavenu před vládní návrh na zvýšení státní daně z piva a inkameraci zemských dávek. Vláda navrhuje, aby státní daň byla zvýšena na 80 haléřů z hektolitru a stupně výtažku (to jest asi 8 K 64 h z obyčejného desetistupňového piva). Z výnosu takto zvýšené daně země by měly obdržeti 42 proc.; to by se dle vládních výpočtů rovnalo náhradě za zemskou daň 4 K, vypočtenou z piva 11—18stupňového po srážce části výnosu na náklady vybírání a ztráty nedobytností vzniklé; kdyby výnos pivní dávky v některé zemi r. 1911 byl činil více, než podíl, který dle tohoto výpočtu vznikne, obdržely by země náhradu tohoto rozdílu. Komise postavila se na stanovisko, že by bylo účelnější, znovuzavésti pivní daň zemskou se sazbou 4 K; i došlo k zajímavé kontroversi, v níž vláda na konec ustoupila. Vláda namítala, že při zemské dani, jako spotřební, nelze bráti ohled na kvalitu piva, a mimo to, že vybírání její předpokládá náklad na pivní inspektorát, který by bylo nutno znovuzříditi. Komise poukázala vůči tomu předně na možnost, že země také by zavedly dvojí sazbu, pro slabší a silnější piva; pokud jde o náklady s ukládáním a vybíráním daně spojené, bylo v komisi vypočteno, že při výnosu daně 32·4 mil. korun náklad by činil jen 320.000 K, tedy jedno procento hrubého výnosu. Dlužno vítati, že tato vládní námitka byla jasně vyvrácena. Náklady s vybíráním této daně zeměmi spojené totiž jsou vždy znovu a znovu záminkou pro pokusy o její inkameraci. V ministerské anketě prof. Wieser na př. konstatoval sice, že pokus o zavedení pivní daně jako zemské se ku podivu zdařil, ale třeba byly výdaje s jejím ukládáním a vybíráním spojené neveliky, přece prý i s nimi země musí počítati, pročež by se prý neměly inkameraci stavěti na odpor. Údaje komise ukazují, že náklady jsou vskutku malé; mám za to však, že jest na místě otevřeně říci, že by se riskovaly třeba také o něco vyšší náklady, jde-li o kus finanční samostatnosti zemské. Tento moment padá hodně na váhu a nelze ho přehlížeti.

S hlediska ryze hmotného ovšem samostatná zemská dávka také jest pro země výhodnější, než úděly ze zvýšené a inkamerované pivní daně dle Meyerovy předlohy. Dle výpočtů dra Pilaře podíl zemí na výnosu zvýšené dávky pivní by měl bez srážky na náklady s vybíráním spojené činiti více, než motivy vládní osnovy vypočítávají, takže konečné procento tohoto podílu, t. j. 42%, rovněž jest na škodu zemí příliš nízké. Komise pak udává, že po dosažení nynější spotřeby piva spotřebitelé v Čechách by zaplatili o 43 mil. více, než dosud platí, kdežto úděl do Čech se vracející by činil okrouhle 30 mil. K. Proto právem komise trvala na tom, aby daň nebyla inkamerována, a vláda konečně povolila. To znamená asi, že pád vládního návrhu na říšské radě v tomto směru jest zpečetěn, neboť zástupci obou národů budou míti velký zájem na tom, aby nedošlo k jeho schválení. A to bude zároveň znamenati menší celkové zatížení, jak zřejmo z toho, že dle výpočtů komise již v druhém roce po zvýšení a inkameraci výnos daně, státu po výplatě údělů zemím zbývající, by činil o 25·9 proc. více, než výnos státní daně z piva r. 1910.

b) Ostatní nově navržené daně.

Z daní, jež komise za souhlasu vlády přijala, značnější výnos lze očekávati předně od daně z přírůstku hodnoty, jež má postihnouti cenový vzestup nemovitého majetku, kde vlastník bez přičinění nabývá značného zisku při převodu nebo jiném zpeněžení nemovitostí. Úsudek o účincích této daně v Německu jest různý; lze však souditi, že celkem poškozuje jen nesolidní pozemkovou a stavební spekulaci, nejsouc stavebnímu ruchu škodliva. Komise navrhla zavedení této daně tak, aby rozhodným bodem pro stanovení hodnoty byl termín 10 let před počátkem platnosti zákona; sazby počínaly by 5 proc. při vzestupu nad 10 včetně 25%, a končily by 25 proc. při vzestupu přes 150 proc. hodnoty, při čemž dle délky držby dávka by se snižovala o 10 až 50 proc. Výnos je odhadnut jen přibližně mezi 1·5 mil. K a 3·8 mil. K a dělil by se mezi zemi a obce dle vzorné osnovy vládní na polovici; tím český zákon se odchyluje od jiných, jež přiznávají obcím více než polovici výnosu, a staví se také proti dobrozdání obchodní a živnostenské komory pražské, jež pro obce žádala v pamětním spisu z r. 1911 větší podíl než polovici.

Značnější zvýšení zemských příjmů lze očekávati také z úpravy a zvýšení hudebného. Ze dvou způsobů, jež pracovní výbor ve Zprávě navrhl plenu finanční komise, bylo ve schůzi komise 8. července 1912 přijato zvýšení sazeb dosavadního všeobecného hudebného o dvojnásobný obnos, vedle toho pak přijat návrh na zavedení nové daně ze zábav ve způsobu vstupenkové daně (do 1 K 10 h., do 2 K 20 h., přes 2 K 10 proc. vstupného); z výnosu této dávky pořadatel by obdržel 10 proc., nejvýše však 10 K, obec 40 proc., země zbytek, tedy nejméně 50 proc. Pro zemi se očekává z tohoto důvodu zvýšení příjmu o 1 mil. K. Dále byla navržena nová úprava zdanění honebních lístků. Mají býti zavedeny jednotné honební lístky pro majitele honitby i hosta honebního po 30 K; poněvadž obstarávání i nadále budou prováděti okresy, dostane se jim z výnosu podílu 6 K za lístek. Proti návrhu pracovního výboru byl v plenu komise přijat návrh, aby pro členy honebních společenstev, kteří se jako hosté zúčastní v území společenstva, cena lístku činila pouze 10 K. Nově budou zavedeny tříroční lístky za 80 K (pro okresy 10 K) a měsíční za 10 K (pro okresy 2 K). Výnos zvýšení, který se odhadoval v pracovním výboru na 1 mil. K, změnou v plenu přijatou se o něco zmenší.

Při třech daních, jež právě jsme uvedli, uplatňuje se zdravá myšlenka: poskytnouti obcím, po příp. okresům, úděly z výnosu zemských daní. Bývalo zvykem, že po vzoru resoluce šestého sjezdu předlitavských měst v r. 1908 se volalo po údělech obcím ze státních daní, jež by se přidělovaly za účasti zástupců státu; ostré stanovisko proti tomu ovšem zaujala resoluce Ústředí starostenských sborů na Moravě 9. června 1912. Pokud nestačí vlastní prostředky obcí, jest nutno, aby se jim dostalo příspěvků od jiných svazků, ale nemá-li býti porušen pro nás tak cenný ráz obecní samosprávy v její těsné souvislosti se zemskou správou a zemským zákonodárstvím, nesmějí to býti příspěvky státní, nýbrž jen zemské, o jichž výši bude rozhodovati stav financí zemských a obecních, po příp. okresních. Dnešní stav a poměr jest dán návrhem na rozdělení výnosu daně přírůstkové: 50 : 50.

Dále se usnesla komise navrhnouti, aby byla zavedena zemská daň z vína ve formě přirážky k zeměpanské spotřební dani z vína, moštu vinného a břečky ve výši 50%. Zemské zdanění vína se již vyskytuje ve většině předlitavských zemí, ať ve formě přirážek či samostatné daně. Výnos se odhaduje na 100.000 K až 150.000 K.

Konečně navrhuje komise zavedení dvou dávek, proti nimž vláda zaujala a dosud zaujímá stanovisko příkře odmítavé. Je to předně návrh na zavedení zemské daně z pozůstalostí. Příspěvky z pozůstalostí a ze jmění, podrobeného poplatkovému ekvivalentu, určené k školským účelům, se již vybírají. Komise přijala návrh dra Sobotky na zavedení zvláštní daně; vybírala by se z čisté hodnoty pozůstalosti a činila by při převodu na potomky zůstavitelových sourozenců nebo sourozence osob, jichž potomkem zůstavitel jest, 1 proc., na vzdálenější příbuzné pokrevní neb na osoby se zůstavitelem nejvýše v druhém stupni sešvakřené 2 proc., v ostatních případech 3 proc. zjištěné čisté hodnoty dotyčného pozůstalostního dílu. Vláda se postavila proti tomu, připouštějíc dle Zprávy nejvýše ½% přirážku k dosavadním poplatkům a to jen tehdy, bude-li výnos věnován výhradně účelům nemocničním, hlavně pro všeobecnou nemoc. v Praze. Tento způsob (v moravském zákoně z letošního roku ovšem přijatý) byl by však nesprávný; nejde o správní příjem země v oboru správy nemocnic, nýbrž o zemskou daň, kterou sněm má volně disponovati. Konflikt mezi vládou a komisí dlužno však zásadně rozřešiti. Vláda ukazuje na to, že dosavadní poplatky mají býti vybudovány v moderní dědickou daň. Není však právě tato daň zvláště vhodna, aby byla zemskou daní? Právě ona, kdyby řádně byla vypravena, by mohla býti jednou z daní zůstavených zemím, majíc povahu daně z jmění. Proto jest správno, že komise přes odpor vládního zástupce o návrhu daně kladně rozhodla. Výnos daně komise odhaduje na 400.000 K. Vedle ní komise navrhla daň z převodu nemovitostí ve formě přirážky k státním poplatkům nemovitostním, v Čechách zaplaceným. Původně byla navržena tato přirážka také k poplatkům z obohacení. Vláda se však postavila ostře proti obojímu, poukazujíc na možnost daně z přírůstku hodnoty. Na to komise omezila návrh na poplatky z převodu nemovitostí; výnos této přirážky by činil 1.59 mil. K. Mám za to, že jest na místě, aby tato dávka byla zavedena, a to místo rovnocenného zvýšení přirážky k domovní dani činžovní. Neboť zvýšení přirážky k domovní dani z největší části se přesune a způsobí zdražení bytů, kdežto u poplatku z převodu nemovitostí k všeobecnému a náhlému zdražení nedojde. Odpor vlády jest proto neoprávněn, tím spíše, že jde opět o daň zvláště vhodnou pro země. Dlužno podotknouti, že tato 10% přirážka ve Vídni jako obecní dávka jest zavedena. Z toho jest zřejmo, že odpor vlády jest ve svém základu vlastně jen houževnatou obranou proti každému vzrůstu zemské finanční autonomie.

Celkem by tyto ostatní daně dle výpočtů komise vynesly 5·29 mil. K, z toho 3·3 mil. daně, s jichž zavedením vláda souhlasí, 1·99 mil. daně, jejichž zavedení dosud odporuje. (Pokrač.)

*

Oprava: V čísle minulém státi má v šestém řádku prvého sloupce článku dra Hodáče místo 1901 správně *1896*.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

E. VLASÁK:

MEZINÁRODNÍ VÝSTAVA KRESLÍŘSKÁ V DRÁŽĎANECH. (4.—25. srpen 1912.)

Od roku 1900 konaly se již čtyři mezinárodní kongressy pro kreslení, vždy po třech letech, první v Paříži, druhý v Bernu, třetí v Londýně, čtvrtý letos v Drážďanech. Tři týdny trvající výstava, připojená k týdennímu kongressu, ukázala velmi názorně značný rozvoj, výsledky i další perspektivu stále rostoucího hnutí pro »uměleckou výchovu«, které jest asi nejmocnějším ze zájmů manifestovaných kreslířským kongressem.

Neobyčejně rozsáhlá výstava zaujímala tři velké budovy zřízené pro loňskou výstavu hygienickou a byla účelně i vkusně rozdělena ve více než dvě stě sálů a menších místností. Vystavovaly tyto státy a země: Anglie, Belgie, Čechy, Dánsko, Francie, Finsko, Hollandsko, Italie, Irsko, Japonsko, Lucembursko, Německo, Rakousko, Rusko, Spojené státy severní Ameriky, Švýcary a Uhry. — Čechy (s Moravou a Slezskem) uhájily si tu zcela samostatné zastoupení, důležité pro správnou informaci ciziny o samostatnosti naší kultury a školství. Exposice česká vyplňovala deset místností a representovala se velmi čestně.

Označil jsem již heslo umělecké výchovy nejmocnějším z ideových podkladů kongressu i výstavy. Byť i nebylo toto heslo nejčastějším (a přímým) thematem kongressových řečí, přednesených odborníky mnohých národů, přece výstava sama svědčila nejvýmluvněji o tom, že bylo přední snahou všech vystavujících ukázati svůj vyučovací a výchovný způsob. Byla hromadným dokumentem všeobecného uvědomění si velkého významu esthetických method ve výchově. Znovu se tu ukázalo, jak široká je oblast, v níž výtvarný výraz může státi se odrazem osobitých vlastností člověka, jak mnoho a plně lze jím vyjádřiti dokonce i mimo hranice umění a konečně jak mocný zase je zpětný vliv bezprostředně, smyslově působících výrazových prostředků výtvarných na duševní rozvoj mladých individualit. V tom právě jsou kořeny umělecké výchovy, jež výslovně si uvědomuje pevnou příčinnou souvislost krásné výrazové formy s utvářením obsahu vnitřního života. Proto má za svůj úkol naučiti krásnému výrazu vždy a všude.

Název »umělecká« výchova je ovšem velmi nepřesný, ač všeobecně se ujal a svádí často k neporozumění vlastnímu účelu hnutí. (Také německý termín Kunstunterricht nevystihuje jeho pravého smyslu.)

Na výstavě drážďanské mohli jsme poznati, jak moderně založené vyučování výtvarnému výrazu, zvláště kreslení, znamenitě slouží výchově vkusu a tím výchově vůbec. Hlavně tři stupně využití a významu kreslení byly tam dokumentovány: význam ryze paedagogický (př. paedopsychologický), potom všeobecně a odborně vzdělávací. Exposice odborného školství umělecko-průmyslového byla z celé výstavy kvantitativně nejbohatší. Německo, jehož odborné školství je velmi hojné a dobře organisováno, stálo svými pracemi na prvém místě. Zvláště vynikala umělecko-průmyslová škola drážďanská, rozčleněná v 13 speciálních oddělení, se školou večerní, školou přípravnou a s doplňovacím kursem pro učitele, potom král. akademie pro grafická umění a knihtisk v Lipsku, státní uměl.-prům. škola v Hamburku a textilní škola v Plavně. Řada odborných prům. škol doplňovala zajímavý obraz německého uměl. průmyslu. Výcvik kreslení na všech těchto školách je velmi všestranný a důkladný, dekorativní komposice žáků jsou svérázné, ač našemu cítění někdy trochu těžkopádné v linii i v barvě. Ve všech školách věnuje se nápadně velká péče kresbě lidského aktu, jakožto základnímu i vrcholnému předmětu studia přírody. Jistě plným právem.

Z rakouských škol uměl.-průmyslových vystavovala jedině škola pražská, a to ještě jen večerní škola ornamentální prof. Beneše, v českém oddělení výstavním. Exposice tato budila obdiv všech návštěvníků, zvláště cizinců. Každý poznal, že tak originálních a krásně provedených dekorativních prací nespatřil nikde na celé výstavě. Studijní a komposiční methoda byla v úpravě exposice názorně a jasně podána. Je přirozená i důmyslná, proto výsledkem jejím je neobyčejná jemnost a harmonie v linii i v barvě. — Umělecký průmysl Francie, až na sèvreský porculán, zrazoval tu pověst gallské racy, naopak Uhry, třebas nepodávaly nic neobyčejného, předčily naše očekávání, zvláště v přepychových předmětech. — Nejlepší úpravu knižní měly ovšem Anglie a Lipsko.

Všeobecně vzdělávací cíl sleduje kreslení na středních školách. Kromě dovednosti v grafickém vyjadřování, nutné pro studium další, pěstuje střední škola jemný a individuelní vkus v dokonalejším stupni, než může činiti škola obecná; zasvěcujíc žáky dosti podrobně v technickou stránku umění, usnadňuje tak a připravuje pochopení zralého uměleckého díla. V užších poněkud možnostech sleduje podobný cíl částí svého úkolu též škola měšťanská. — České střední školy vystavily většinou zdařilé práce. Pozorujeme, jak středoškolské kreslení vybavuje se ze svého schematismu, oživuje přiblížením přírodě a větší samostatností žáků. Zvláštní zřetel, dříve neznámý, věnuje se dekorativnímu kreslení, mo-

dernímu ornamentu, za učitelova návodu žáky tvořenému dle skutečných předmětů z přírody, též figurálnímu kreslení dle živého modellu. Zajímavé jsou některé původní methody vyučovací (na př. prof. Lepše na Žižkově, kreslení hlav krátkou tužkou, smělé a pevné rozvržení dle světla a stínu) nebo pokusy o rozšíření počtu obvyklých technik, jako jsou velmi pěkné barevné nálady krajinných motivů, provedené voskovými barvami (Kroměříž). Vystavovalo 32 českých středních ústavů (19 reálek, 8 gymnasií, 3 učit. ústavy a 2 dívčí lycea). Německé střední školy z Čech a Moravy vystavily své práce v interieurech společných s Vídní, nepřinesly však ničeho hodného zvláštní pozornosti.

Měšťanské školy naše mají ve svém učitelstvu několik pilných pracovníků, dobře vědomých svého cíle; mezi pracemi jejich žáků najdeme dosti výkresů, jež vyrovnají se dobrým pracím i střední školy. Celkový směr vyučování kreslení na měšť. školách ukazuje k příštímu povolání žáků, jímž je většinou řemeslo; proto v nejlepších případech, jež jsme na výstavě viděli, vypěstuje měšť. škola u svých žáků vkus i kreslířskou zručnost v stupni téměř tak dokonalém, jako může učiniti nižší škola odborná. Nejlepší výsledky z vystavujících škol mají některé měšťanské školy pražské, z venkovských zvláště chl. šk. měšť. v Čelakovicích (vyuč. ředitel F. Čihák) a v Hořicích (vyuč. odb. uč. Kysela).

Výstavy obecných škol našich i cizích přinesly tolik zajímavého, zvláště po stránce vychovatelské, že podrobnější úvaha o tom všem byla by nutně obsáhlým článkem. — V těchto výstavních oddílech bylo možno viděti snad nejvíce opravdu nového. Všeobecným znakem kreslení na obecných školách je úsilí o jeho přirozenost, individuálnost, snaha, aby jeho souvislost s celým životem dětí byla co nejhlubší a nejširší. Proto pěstuje se hojně kreslení illustrační, kreslí se co nejvíce dle přírody, cvičí se dovednost samostatné kombinace, zvláště ornamentální. Technické prostředky jsou hojné a různé. Skutečný život, radost, čilý ruch a zájem mluví z těch prací, v nichž dětská tvořivost se účinně uplatňuje. Děti zdobí si své knihy, hračky, kreslí nejzajímavější události ze svého života atd. Tu a tam ozve se ovšem falešný tón, když z velké horlivosti zapomene se na psychologii (příkladem jmenuji jen návrh na obálku knihy Przybyszewského, kreslený děvčetem z české obecné školy!). Nejvíce půvabné bezprostřednosti je v dětském kreslení illustračním. Francie vystavila ve velké knihy svázané barevné kresby dětí z école primaire v Paříži. S jakou životností a temperamentem tam kreslí děti scény z historie své vlasti, událost z ulice a pod.! V každém svazku jsou práce všech žáků třídy o jednom thematu. Tak bylo možno dobře sledovati vliv učitelů, jenž budí a podporuje tvořivost žáků, cvičí jejich pozorovací schopnosti i grafický výraz a při tom velmi pečlivě šetří samostatnosti dítěte. Těmto neobyčejně pěkným ukázkám francouzským rovnají se svou psychologickou pravdivostí práce žáků libeňského učitele L. Švarce, který v českém oddělení vystavil sbírky dětských výkresů svázané v osm knih. Nelze pochybovati, že výchovný význam a výsledky této methody, paedopsychologicky založené, vyváží a předčí zdánlivou přednost prací jiných učitelů, u nichž je nápadná větší péče o dokonalejší vzhled a technickou zručnost žáků. — Zajímavé práce dětské tohoto druhu vystavovala také Amerika, jež vůbec stala se domovem dětské psychologie a má školy znamenitě zařízené, jak svědčily některé fotografické snímky na výstavě (zvl. St. Louis), potom Švédsko, Švýcary a Rusko. K ruským výkresům připojeny byly ještě dosti podrobné poznámky o stáří, prostředí a povaze jednotlivých dětí. — Výjimečný úkol v kreslení mají učitelé působící na Slovácku, kolem Uher. Hradiště, kde v několika obcích udržel se dosud živý smysl pro národní ornament. Se zdarem podporuje tam škola rozvoj této lidové tvořivosti. Viděli jsme na výstavě dětské kopie národ. ornamentu z výšivek doma uchovaných, napodobení jich zpaměti i nově tvořené vzory, za dobrého návodu učitelova, zcela v duchu lidové tradice. Takovou krásnou a obsáhlou kollekci vyložila tu na př. škola z Hrubé Vrbky (učit. Vinklér) a j. Snadno lze si představiti zájem cizinců před touto exposicí, zcela originální a upoutávající zrak při prvém pohledu. Moravská ústředna pro lidový průmysl umělecký z Brna zřídila v téže místnosti svou prodejnu, z níž cizinci odnesli si hojně předmětů vyšívaných i majoliky.

Zvláštní pozornost vynutila též exposice dětského kreslířského kursu vídeňského, řízeného prof. Cziskem. Přes všecky výklady, které tento professor písemně i ústně podával, se zvláštní vlídností a měkkou němčinou, jež prozrazovala v něm Čížka, nezbavili jste se nedůvěry k jeho methodě. Většina prací byla tak dokonalého provedení a technické zručnosti, že považovali jste to vše za výchovu »zázračných« dětí. Ale prof. Čížek vám vysvětlil, že přijímá ročně 40 dětí bez zřetele k jejich schopnostem, jen dle pořadu přihlášek. Přes to, slyšíte-li jeho výklad o jednotlivých dětech, poznáte, že to přece jen nejsou »obyčejné« děti. A je velmi málo dětského v jejich práci. Podrobnější studium vídeňského kursu jistě by ukázalo, pokud je to předčasná zra-

lost dětí vrozená a pokud je dílem podivné methody Čížkovy.

Zajímavá, bohatá a poučná sbírka výkresů české sekce stala se majetkem stálé výstavy školské v Praze, která bude ji půjčovati venkovským škol. radám. Lze tedy očekávati, že záslužná práce českého odboru výstavního přinese ještě další užitek a přispěje na mnohých místech k jednotnému a zdárnému plnění důležitého úkolu, který má dle moderních zásad založené kreslení na dnešní škole.

*

V. J. Dušek: **O základech umělecké výchovy v moderní škole.** V Praze 1911, s. 68. Nákl. Dědictví Komenského.

Spisek tento jest zajímavým dokumentem hlubokého a živého, stále činného zájmu o otázky umělecké výchovy, jest projevem duše neustále si uvědomující před každým projevem krásy ať přírodní či umělé poměr jeho k organickému růstu dětské duše, k rozvoji cítění i jednání dítěte. V. J. Dušek neopírá se ve svých výkladech o nějaké theoretické poučky a literární doklady. Zpovídá se prostě ze svých zkušeností na poli umělecké výchovy a je přirozeno, že se často jeho obecné esthetické principy velmi liší ode všech theorií. V tom však není význam jeho kapitol, jejichž cena vysvitne teprve z jejich poměru k praxi, k denním potřebám výchovy. Tu najde čtenář mnoho zdravých poukazů, jež mohly právě se projeviti naprostou nezávislostí na obvyklém traktování tohoto thematu. Zejména upozorňuji na kapitoly Vášeň a Umělecký patos, jež nově zdůrazňují dva podceňované a odstrkované prvky každého umění a každé umělecké kultury. Názory Duškovy v těchto dvou kapitolách budou zníti mnohým vychovatelům dnes jako myšlenky nové, ale jistě každý ocení jejich mužnou přímost. Vášně třeba pěstovati, rozvíjeti a zušlechťovati. Vášeň nesmí se dusiti v zárodku. To by bylo hrobem osobnosti a umění. »Každá vášeň v panenské čistotě jest schopna partenogenese uměleckého činu, jenž má signum nesmrtelnosti« (50). »... veliké umění lidské samo o sobě jest patetické a nelze se ho úplně zmocniti bez pochopení tohoto základního rysu« (53). V těchto dvou směrech znamená kniha Duškova také krásný čin iniciativy pro směřování našeho vychování.

F. Š.

SAMOSPRÁVA

Dr. V. JOACHIM:

DVACET PĚT LET JEDNOTY SAMOSPRÁVNÝCH ÚŘEDNÍKŮ.[1])

O významu úřednictva v samosprávě bylo již u nás (i v tomto listě) psáno tolik, že psáti o něm znova, znamenalo by opravdu »nositi dříví do lesa«. Dvacátý pátý sjezd Jednoty samosprávných úředníků v království Českém, konaný ve dnech 15.—18. srpna t. r. v Plzni, byl vhodnou příležitostí význam úřednictva pro samosprávu opětně dokumentovati, nehledě k tomu, že jubileum čtvrt století organisace tak významné samo o sobě jistě jest zjevem, jenž vymyká se obvyklým u nás jubileím.

Nesporně jest největším úspěchem Jednoty v uplynulém dvacetipětiletí nejen v zájmu úřednictva samosprávného, ale i v zájmu veškeré samosprávy vůbec, že vymohla známé zákony úřednické z roku 1907 a 1908, kterými samosprávě okresů a větších obcí zabezpečena součinnost kvalifikovaného úřednictva. Zásluhu o zákony ty má pouze oddaná a neúnavná, důrazná a přece taktní agitace její, která opravdu — lze-li tak říci — vynutila oba zákony, arci za účinné podpory českého poselstva na sněmu království Českého, zejména zvěčnělého dra Václava Škardy. Kdo zná poměry, dozná, že umožněno to bylo jen tím, že využit jediný vhodný okamžik, který od té doby již nikdy se nevyskytnul a sotva v dohledné době opět se vyskytne — podobně jako tomu bylo při zavedení časového postupu u obce pražské. Budoucnost — doufám — ukáže, že oba zákony jsou nejdůležitější přístavbou na základech obecního zřízení a zákona o okresních zastupitelstvech v uplynulém padesátiletí — a tím ovšem zásluha Jednoty o jejich vymožení jest větší. Pochopitelno tudíž, že v jubilejních dnech plzeňských o obou zákonech mnoho se mluvilo.

Jubileum tak významné pro člověka práce a důvěry v budoucnost je však zároveň povinností, odpověděti si k otázce: Co dále? A jest opět zjevem potěšitelným, že i o této otázce na sjezdu mnoho se mluvilo. Pochopitelno ovšem, že v prvé řadě bylo předmětem řečí dobudování zákonné úpravy poměrů samosprávného úřednictva. Ale to po mém soudě nesmí se příliš jednostranně akcentovati.

Pokusil jsem se již ve své řeči na sjezdu — abych tak řekl — hoditi jiskru do shromáždění, vysloviv přesvědčení a přání, že jest nutno, aby Jednota i časopis její »Zájmy samosprávných úředníků« budoucně vedle otázek stavovských větší měrou věnovaly pozornost všeobecným otázkám a potřebám české samosprávy.

A nejen že řada lidí, známých i neznámých, soukromě vyslovila mi souhlas, i sám průběh debaty po referátech byl svědectvím, že v samém členstvu cítí se toho potřeba a jest veliký zájem o tyto všeobecné otázky. Opravdu bylo by hříchem nevyužiti velikého fondu zkušenosti a chuti k práci, který dříme v účastnících ročních sjezdů Jednoty, a nevrátiti se k čestným

[1]) Odloženo z čísla minulého.

tradicím let osmdesátých a devadesátých, kdy sjezdy Jednoty bývaly jaksi předzvěstí nynějších našich sjezdů okresů i měst!

Co by znamenaly potom roční ty sjezdy Jednoty pro veškerou českou samosprávu! Mají již dobrou tradici, obesílány jsou stále hojněji, vedle starých věrných účastníků přicházejí stále noví, rychle se seznamují a tak sjezdy dýší opravdovou družností; shromáždění bývá celkem jednolité, cítí se opravdu jako jednota a celek a proto je tvárné, snadno přístupné dojmům (mnohem snadněji nežli na př. sjezdy měst a okresů s posluchačstvem dosti různorodým a střídajícím se značnou měrou od sjezdu ku sjezdu) — co by se tu mohlo vytěžit, kdyby sjezdu poskytla se každý rok příležitost, probrati, řekněme, tři věcné referáty z nejrůznějších oborů samosprávných, rozumí se referáty pokud možno konkretní, pečlivě připravené a zpracované. Byla by to ovšem konkurence sjezdům okresů i měst, ale konkurence jistě zdravá a plodná pro všecky konkurenty!

Podtrhávám znova požadavek: jen hodně konkretního! I na letošním sjezdu samém bylo patrno, že abstraktní referáty, na př. »samospráva a česká otázka«, nemohou vzbuditi při vší práci, kterou jim referenti věnovali, toho ohlasu v posluchačstvu jako konkretní referáty, na př. referát taj. JUC. Proška o novodobých úkolech obcí — nehledě k nebezpečí, jež abstraktní thema samo sebou přináší tím, že svádí k superlativům a k řečnickým mlhovinám, podobajícím se výlevům starých samosprávníků z doby před půlstoletím, jaké tu a tam objevují se na př. ještě v proslovech Adámkových a jež zvěčnělý Bráf tak ironicky uměl kritisovati.

Mluvím-li již upřímně a bez obalu o sjezdech Jednoty, ještě jedno přání mám na srdci: aby se trochu obmezila zábavná část programu. Nejsem ovšem puritánem a docela schvaluji způsob obvyklý ostatně i při vědeckých kongresech mezinárodních, že pěstuje se vedle vědy též zábava, vycházky, večírky a pod. — a zejména letošní sjezd Jednoty byl obětavou péčí kollegů plzeňských uspořádán zvláště pečlivě a zejména výstava samosprávná — podnik to jejich svépomoci — byla velmi zdařilá. Ale nesmí se, myslím, poskytovati dobrého příliš a končiti kolik nocí za sebou vždy až za svítání! Tím jistě dojmy sjezdové se neposilují.

MORAVA

Nejvýznamnější událostí je smír mezi Čechy a Němci ve Vítkovicích. Ve skutečnosti jde ovšem jen o kompromis týkající se českých škol na jedné straně a našeho poměru k vítkovským železárnám na straně druhé. Ale poněvadž to právě je podstatou česko-německého boje ve Vítkovicích, lze mluviti důvodně o smíru mezi oběma národnostmi vůbec. Podmínky smíru jsou tyto: Vítkovské závody převezmou českou školu měšťanskou do své správy a budou ji nadále vydržovati úplně svým nákladem jako školu soukromou. Důsledkem toho je, že učitele ustanovovati budou závody. České 10třídní škole obecné nebudou ubírány třídy, zůstane-li počet žactva přibližně týž. Do místní školní rady se připouští český zástupce. Při zápisu do škol nebudou ani zřízenci závodní ani obecní činiti žádného nátlaku na české rodiče. Naproti tomu se česká strana zavazuje, že ve Vítkovicích nezřídí žádné střední ani odborné školy po dobu 10 let, že mimo meze oprávněné kritiky na závody nemá býti útočeno z důvodů národnostních, že při zápise do škol nebudou vyvolávány třenice a že k zabezpečení míru nebudou ve Vítkovicích pořádány žádné velké národní slavnosti; mimo to bere na sebe Národní Jednota olomoucká závazek ponechati měšťance své učebné pomůcky. Tyto podmínky byly s počátku českým tiskem označeny za kruté, kdežto naopak Němci se pozastavili nad tím, že nám prý učiněny byly tak velké koncese. Z našich listů hlavně »Pozor« vyslovil se proti vítkovskému kompromisu. Jak se zdá, přizpůsobil se však později také všeobecné reservě, která byla příkazem klidné rozvahy. Přes všecky pochybnosti pokládám kompromis ve Vítkovicích za dílo dobré. Náš zápas ve Vítkovicích byl spojen s tak značnými obětmi práce a zejména hmotnými, že nebyly v žádném poměru k výsledkům. Proti zdrcující moci německých železáren mohli jsme jen zdržovati svůj ústup. Smír ve Vítkovicích ve spojitosti s nedávným kompromisem k volbám v Zábřeze n. O. a s hotovým už téměř dalším kompromisem v Přívoze znamená uvolnění Národní Jednoty olomoucké ve vysilujícím boji o východní Moravu. Nár. Jednota, zbavená ohromného břemena vydržovati nákladné školy na Ostravsku, bude se moci nyní věnovati cele severní Moravě, kdež se s menšími finančními prostředky dá vykonati mnohem více. Nehledě na tuto hmotnou výhodu je nejcennějším prospěchem vítkovského smíru obmezení školské germanisace. Protiváhou těchto výhod je nezveřejnění české měšťanky, kteroužto podmínku si vyhradil gen. řed. Schuster jako jedinou garancii pro dodržení smíru s naší strany. Bude-li smír zachováván, nemáme tedy čeho litovat. Skepticky uvažovat o tom, proč a nač vítkovské závody jakožto kompaciscent daleko mocnější kompromis uzavřely, a hledat v ujednání tom jakési tajné nástrahy proti nám, takové zbytečné starosti si může připouštět jenom zbabělý radikalism, který se vždycky vyhýbá zodpovědnosti. Je nutno, abychom už konečně měli dosti zmužilosti a odvahy k rozumnému vyrovnání s Němci. Příznačno jest, že smír vítkovský byl uskutečněn za souhlasu stoupenců strany lidovo-pokrokové, která jinak je zásadně protikompromisní. Čeští zástupcové Vítkovic až na zcela

nepatrné výjimky (a to z důvodů zvláštních) jednomyslně a tak rozhodně se vyslovili pro přijetí smíru, že ústředí Národní Jednoty nezbývalo než přidati se k usnesení plné důvěry hodných národních našich pracovníků ve Vítkovicích a loyálně se s nimi rozděliti o zodpovědnost za dílo smíru. Ostatně nehrozí nám ze smíru žádné nebezpečí nenahraditelné ztráty, neboť nic horšího se nám nemůže stát, než že by se obnovil zase status quo. Bylo by však škoda z malicherných příčin přivodit rozbití kompromisu.

»Lidové Noviny« v serii několika článků utloukají zase mladočechy na Moravě, ačkoliv jsou přesvědčeny, že jich zde vůbec není, a velice lopotně operují proti oprávněnosti středostavovské organisace (fixlováním s námitkami proti stavovským stranám) a proti výtkám činěným vedení lidovo-pokrokové strany od oposice, která vznikla po říšských volbách.

»L. N.« úmyslně se vyhýbají jádru věci. Oposici o nic jiného nešlo a nejde než o získání co nejširšího voličstva pro pokrokovou politiku. Z důvodů taktických nesouhlasí proto oposice s takovým postupem, jímž se netoliko noví příslušníci nezískávají, nýbrž přímo odpuzují mnozí, jichž pokrokovost je mnohem opravdovější, než mnohých orthodoxních pokrokovců nevyjímaje ani samé poslance. Paušálním vytýkáním prospěchářství oposici se zbytečně urážejí lidé, kteří si toho nezasloužili, a mimo to se tato zbraň dá snadno obrátit. Nač osočovat inteligenci, že by jí byl lhostejný vzrůst protiklerikalismu, za nímž prý stojí dnes již »zdrcující převaha lidu«? Každého pokrokového člověka může jenom těšit, vniká-li už protiklerikalism vítězně do »nejzapadlejších dědin«, a nebude se přece úmyslně vyhýbat práci, která by se jistě neminula s účinkem. Není-li to pravda, co »L. N.« tvrdí, je tím vinna »oposice«? Jenom s jednou věcí souhlasím úplně s pisatelem předvolební úvahy, totiž s výtkou nedostatečného pochopení inteligence pro kázeň v politice. Je dosud v živé paměti, jak při posledních volbách říšských proti této disciplině hřešili pravověrní i organisovaní příslušníci lidovo-pokrokové strany.

Na výstavě v Boskovicích u příležitosti krajinského sjezdu lidové strany pokrokové (18./8.) promluvil dr. Stránský radikální řeč proti smiřovačkám v Čechách. Docela zbytečně bouřil Moravu proti vyrovnání, jehož ani nezná, které není ani hotovo a o jehož přijatelnosti či nepřijatelnosti — jak všeobecně známo — bude napřed jednáno před forem jedině k tomu kompetentním, dříve než stane se definitivní rozhodnutí. Moravské vyrovnání (v druhém připravovaném vydání) dle dra Stránského nemá toho významu jako vyrovnání v Čechách. V permanentním výboru nebude ukončen ani jediný referát včas, tak aby se ještě letos dostal do sněmovního plena. Sněm sejde se asi v prosinci a vyřídí rozpočtové provisorium, načež bude rozpuštěn a vypíšou se nové volby. Dle dohadu dra Stránského mohly by se volby konat asi koncem března nebo začátkem dubna.

Všecka veřejná činnost strany klerikální se nese teď za jediným cílem: připravovat náladu pro zemské volby. Protimacharovské schůze jim už nestačí. Pořádají se velké slavnosti »lidové« (sjezdy, poutě) a náboženské, z nichž těží se politicky. Po sjezdů Orlů v Kroměříži (11./8.) následovala korunovace bohorodičky na Hostýně. Slavnost hostýnská (15./8.) konala se za četné asistence vysoké hierarchie a dle klerikálních listů zúčastnilo se jí na 70.000 lidí, což je však silně přehnáno. Ale smutno dost, že účast na hostýnské korunovaci byla opravdu veliká.

Již přes 3 týdny trvá v Brně stávka textilních dělníků ve všech továrnách (až na skrovné výjimky). Továrníci houževnatě odmítají spravedlivé požadavky dělnictva, jež postupuje solidárně (soc. demokraté, nár. sociálové i křesť. sociálové) vyjma soc. demokratické centralisty, kteří by z nepříznivého výsledku stávky rádi kořistili. *—ra.*

SLOVANSTVO

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

XVII.

Ocenění politiky ruské vlády v Polsce se stanoviska státního zájmu. — Idea rusifikační. Její úplný bankrot. — Ruská škola neporuštila ani jednoho Poláka.

These druhá vyvozuje, že vládní politika není odvislá od takového či onakého jednání obyvatelstva, a hledá její odůvodnění v zájmu ruského státu.

A pouze s tohoto stanoviska chci přehlédnouti a určiti cenu této politiky. Vylučuji úplně postuláty humanity a spravedlivosti, nebudu se dovolávati pokrevnosti kmenové a solidárnosti slovanské, nebudu žádati soucitu s naším utrpením ani účtování s naším dobrem a štěstím.

Přijímám zájem státu jako jediné a výlučné kriterium ocenění.

Chtěje stanoviti, jaké musejí býti úlohy ruské politiky v království nyní i v budoucnu, musím si uvědomiti, jaké byly její úkoly po r. 1864 a jakým resultátem se může vykázati politika, jež pod jejich heslem pracovala.

Tyto úlohy byly dvě.

První, kterou možno nazvati vnější, obsahovala: shromáždění co možná největšího počtu sil ozbrojených na území království pro zabezpečení vlády ruské v Polsku (úloha usnadněná potřebou zabezpečení vůbec západních hranic státu), zrušení autonomie a všech známek odlišnosti politické země a nahrazení jich ustanoveními, opřenými o centralisaci; zaujetí pokud možno největšího počtu míst v administraci

občanské, jež mají s celým policejním aparátem vliv na politický život země.

Úloha druhá, jíž by bylo možno nazvati vnitřní, vyplývala z požadavku »duševního podmanění« země. V ní byla touha nejen po nejúplnější souvislosti a svazku polského národa se státem, ale zároveň ponoření ho s národem ruským v jednom, státním kelímku.

Tuto úlohu prováděla — rusifikace.

Apoštolové této doktriny dobře chápali, že nelze zároveň pracovati pro rusifikaci a povoliti svobodný rozvoj a rozkvět polské kultury. Aby cizí přívlastky mohly se dostati do polského organismu a jej assimilovaly — musila býti tvůrčí síla národa zničena do základů.

Rusifikace, jako konkretný předmět námahy státní politiky, byla ustanovena za cíl, jak jsem shora naznačil, několik let po povstání; formy bezohledné příkrosti a zaujatosti nabyla za deset let potom; dnes po jistém okamžikovém oslabení se znovu vzmahá, posílena svěžím přítokem energie, jíž představuje nacionalistický proud.

Rusifikace však nebyla pojímána stejně všemi a ve všech svých druzích.

Nejbujnější fantasie snila o úplné přeměně polské duše v ruskou. »Reálnější« mysli si stanovily úlohu mnohem skromnější, mnohem, jak se zdálo, proveditelnější. Běželo o poloviční rusifikaci, rusifikaci zevnitřní, o vyhlazení vynikajících známek odlišnosti kraje a obyvatelstva. Toho cíle doufali dosáhnouti právě zavedením ruštiny nejen do úřadů a státních institucí, ale i do různých oborů společenského života, především a hlavně právě rusifikací školy a vzdělání.

Školu, největší dobro národa, základ i podmínku jeho ceny civilisační, ohnisko, jež jest zárukou trvalosti velkého díla národní kultury — tuto školu uznal řád právě za hlavní nástroj k duševnímu podmanění polského obyvatelstva. S touto myšlenkou určitě a bez dvojsmyslu vyjádřenou se setkáváme ve všech příslušných aktech a dokumentech vládních; tato myšlenka jest jádrem systému, byla »idée maîtresse« politické filosofie ruské vlády v Polsce. Na schůzích komitétu ministrů se zálibou si opakovali mínění Vinetovo, že »kdo má v rukách školu — má moc nad dušemi«. Škola měla rozhodnouti o budoucnosti ruských vlád u nás — tudíž ji ovládli a proti ujišťování Ingenheimského manifestu, že se nikdy nestane nástrojem ve službách politiky, učinili z ní nejsilnější, nejrafinovanější a nejpůsobivější instrument politické činnosti.

Dvě úlohy měla splniti.

Měla naučit obyvatelstvo rusky, seznámiti je s ruskou literaturou, historií, životem, státní organisací. Byly to úkoly paedagogické a tak nesporné, že, jak řekl jeden z polských poslanců v sezení dumy, kdyby se zakázalo Polákům učit rusky, učili by se tajně, v přesvědčení, že se učí věci nezbytné.

Avšak vedle tohoto paedagogického úkolu a nad ním byl úkol druhý, politický. Přetvořit a přeměnit duši dítěte, naučit je mysliti po rusku a dívat se s ruského hlediska na minulost a přítomnost, napojit je ruským vlastenectvím, připoutat ke státu a dynastii, to byl hlavní a poslední cíl školy.

Dosáhla ho?

Možno mezi několika tisíci mládeže, která prošla onou velkou laboratoří duší, ukázati alespoň jeden příklad, jenž by svědčil o úspěšnosti této methody, alespoň jeden případ, že polský jinoch podlehl rusifikaci, zřekl se souvislosti se svým národem, prosákl ruským patriotismem? Nikoliv.

Škola porušťující dosáhla výsledku právě opačného tomu, k němuž směřovala.

Jinoch vyšel z ní, opravdu se naučiv ruštině, ale jakmile opustil školní zdi, trhal všechny niti, které ho s tímto jazykem pojily, odhazoval s odporem každou ruskou knížku, neboť byla řadu let nástrojem jeho muk, odvracel se od ruského duševního života, jakožto sobě cizího a nepřátelského. Byl to srozumitelný zjev, známe-li příčiny, jež jej zrodily, ale zároveň bolestný, poněvadž působil nám ztráty, zbavuje duševní svět polský možnosti, poznati poklady polského ducha, duševního styku s národem ruským pomocí jeho literatury a tisku.

Resultáty druhé části tohoto výchovného systému jsem uvedl obšírně na jiném místě a ukázal jsem, že připravily státu úplné zklamání. Musím pouze jako na charakteristický rys ukázati na fakt, že všichni vynikající pracovníci socialističtí a revolučně-národní v Polsce vyšli z ruských škol, a opačně, že mezi vůdci společenského a národního radikalismu nebylo a není jediného vychovance Školy hlavní, jež trvala jen 7 let, ale vydala generaci, zářivými písmeny zapsanou v duševním životě národa, školy, jejíž žáci r. 1863, v době největšího napětí nervů a citů, vítězně se opřeli všeobecnému proudu a odřekli účast v povstání. Škola Apuchtinova dala jiný materiál. Mládež chodila na universitu co nejvíc a krajně zradikalisovaná, tak že statistika tajných sdružení polských na varšavské universitě ukazuje, že se mládež po celou dobu systému Apuchtinovského dělila jen na dvě části: na radikály národní a radikály sociální, s velmi malým procentem klidných a lhostejných. A když zazněla výzva ke stávce školní, když se ukázala možnost strhati svazky se školou vládní, mládež je strhala, řítila se z jejích zdí v překotném, živelném útěku.

Věcí pozoruhodnou jest, že přistupujíc roku 1867 k úplnému poruštění školství a úřadů osvětových v království, tehdejší vláda jako by úplně zapomněla na fakta z téhož oboru z let mezi revolucí r. 1830 a povstáním r. 1863, jež se skončila podobným nezdarem. Asi se myslilo, že, nedosa-

ženo-li cíle v letech Mikulášových, nebyly prostředky správné. Třeba býti dovedněji činným, systematičtěji, ostřeji, bez skrupulí a bez pardonu, a výsledek bude nepochybný!

Varující hlas Milutinův se rozléhal už na poušti. Zacpali si uši, aby ho neslyšeli. »Během 40 let,« píše Milutin v memoriále císaři Alexandru II., »vzdělávali jsme polská pokolení rusky, seznamovali jsme je s mocí a slávou své otčiny, s historickými porážkami Polsky, a přece naše vyučování nezměnilo ani jednoho z nich, poněvadž se charakter a způsob myšlení tvoří vlivem náboženství, rodiny a obyvatelstva a ne pouze vlivem školy.« Uplynulo několik let a znovu zkusili přetvořovati lidskou duši a znovu po nových 30 letech zavírá se bilance rusifikace školou týmž velkým minus a zklamáním.

R. 1890 gen. adj. Hurko konstatuje ve svém memoriále, že ruská škola vládní v Království vedla k »resultátům opačným tomu, co bylo očekáváno«. To, co se v ní děje, »nevyvolává v dítěti lásky k Rusku, nýbrž naopak je nutí nenávidět od nejmladších let všechno, co je ruské, co v nejlepším věku jeho života mu připravilo tolik těžkých nadávek a hořkých slz«.

Tak mluvil příkrý vrchní vládce království.

Uplynulo ještě sedm let a polovládní autor »Očerků« (1897) shrnuje ještě jednou výsledky ruského školství v Polsce a dochází k následujícímu: »Správa výchovy mládeže, jak jest zde vylíčena, nejen není schopna přiblížiti dobu duševního sjednocení Polsky s Ruskem, nýbrž naopak, oddaluje je.« (380.) . . . »Nezměnivše charakteru intelligence v zemi, pouze jsme uměle rozmnožili počet lidí nepřátelsky smýšlejících« (str. 305). — »Vštípiti národu cizí mu ideály a cizí kulturu — nemožno« (str. 333).

Kn. Imeretyňski potvrzuje v memoriále roku 1898 dissonanci mezi rodinou a školou, nespokojenost se školou v polském obyvatelstvu, a co více — urputnou nenávist, nedůvěru a pohrdání.

Takové bylo dle úředních svědectví ovoce theorie o rusifikaci národa polského pomocí školy. (Pokračování.)

STUDENTSTVO

Dr. FRANT. KUBEC:

SLOVANSKÉ STUDENTSTVO NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V RAKOUSKU. (Pokračování.)

Pokyny mohou se týkati hlavně tří činitelů: rodičů, škol a studentů.

Rozhodnutí rodičů, kterým určují své děti ke studiu středoškolskému, jest ovládáno různými motivy. U nemajetných rodičů rozhoduje motiv hospodářský. U jiných, kterým by nebylo obtížno hospodářsky zabezpečiti budoucnost dítěte i jiným způsobem, působí na volbu povolání dětí motiv společenský. Třetí, nejmenší část jest oněch, jimž vedle hospodářských i společenských pohnutek jest rozhodujícím motiv vzdělanostní. Mezi těmito skupinami není ovšem určitých hranic.

Do skupiny první patří převážně chudý člověk. Z lidí v lepším kabátě utvořil si v představách svých kastu, nadanou všemi možnými přednostmi a výhodami. Což divu, že toto »zajištěné postavení« jest cílem jeho péče o budoucnost dítěte! Zámožné rolnictvo a živnostnictvo hledí opatřiti své děti vzděláním středoškolským neb i akademickým pro společenské postavení, které studované intelligenci bývá za dnešního složení společnosti přiznáváno.

Avšak jen ti, kdo chtějí, aby se dětem jejich dostalo vzdělání především proto, poněvadž ono jest základním požadavkem plného života, budují rozhodnutí své na správném základě.

Neboť není dnes pochyby, že »zajištěné postavení« studované intelligence jest velmi chatrné, a že přednost její před vzdělaným a plně se uplatňujícím příslušníkem jiného povolání odporuje postupující demokratisaci společnosti lidské a pozbývá tím oprávnění.

Přes různé pohnutky rodičů děti na studia posílajících jest ovšem výsledek jeho — vzdělání — jeden, a cílem vzdělání jest též dosažení prospěchů hmotných. Činnost profylaktická musí začínati u rodičů a působiti především ve směru pohnutkám jejich čelícím. Za pokročilých hospodářských poměrů předcházejí důkladné informace, vypočítává se pravděpodobnost zisku, chce-li se cokoli podniknouti. Podniku s tím nejdražším, výchovou a budoucí existencí nejbližšího potomstva svého, odvažujeme se namnoze bez znalosti poměrů. Kalkulace jest ovšem nesnadnější než kde jinde, neboť hospodářský výsledek nastává teprve po 10—15 letech. Přes to však jest povinností úřadů školských, studentstva i organisací studované intelligence informovati co nejdůkladněji nejširší vrstvy o stavu studentstva, o vyhlídkách a poměrech v různých oborech jejího povolání.

Tím ovšem nechceme říci, že by měla býti snaha po vyšším vzdělání obmezována. Naopak musí býti naším přáním, aby stoupala, ale aby se tak dělo ve všech směrech činnosti lidské a ve všech vrstvách společnosti, neboť pokrok jednostranný nemůže přinésti zdaru.

Na jednotlivých národnostech slovanských v Rakousku jsme pozorovali různost ve stavu studentstva, a různost tato obráží se i v celkovém i hospodářském stavu jejich.

Více ještě jeví se v ostatním školství, obchodním a živnostenském. Přehled jeho stavu

u slovanských národností rakouských nelze neuvésti, vyslovili-li jsme požadavek sevšeobecnění vzdělání ve všech oborech činnosti, a chceme-li hledati pole, na která mohl by se při hrozící nadprodukci akademicky vzdělané intelligence vésti proud našich sil.

Obchodní školy navštěvovalo r. 1907/8 34.791 žáků. Z těch bylo 9.164 (26·4%) Čechoslovanů, 11.428 (32·9%) Slovanů vůbec, Němců naproti tomu 21.842 (62·9%). Češi zaujímají tedy mezi Slovany čtyřnásobnou většinu, Slované vůbec jsou pak ve dvojnásobné menšině proti Němcům.

Pohlédněme na průmyslové školy, jež statistika dělí na čtyři druhy.

Na odborných školách pro hlavní skupiny průmyslové bylo z 9.477 žáků 2.876 (30·3%) Čechoslovanů, 3.759 (39·6%) Slovanů vůbec, Němců pak 4.934 (52·1%).

Na odborných školách pro jednotlivá odvětví průmyslová (krajkářství, tkalcovství, zpracování dřeva a kovů atd.) bylo celkem 11.223 žáků a z nich 1.495 (14·2%) Čechoslovanů, 3·524 (33·4%) Slovanů vůbec a 6.377 (60·5%) Němců.

Naproti tomu na řemeslnických školách bylo z 1941 žáků jen 557 (33·7%) Němců, 840 (50·9%) Čechoslovanů a 849 (51·5%) Slovanů vůbec.

Rovněž na pokračovacích školách živnostenských a kreslířských mají Němci ze 120.270 žáků menšinu oproti Slovanům, a to 55.768 (46·4%), kdežto Čechoslované samotní vykazují 50.781 (42·2%) žáků a s ostatními Slovany dohromady 61.282 (50·9%).

Přihlédneme-li blíže k těmto číslům, shledáváme na odborných školách vyššího rázu ohromnou převahu Němců naproti živlu slovanskému, zvláště na školách obchodních.

Mezi Slovany stojí na prvním místě ve všech případech Čechoslované. Poláci mají poněkud větší počet (1.035 žáků) ve druhé skupině průmyslových škol a na pokračovacích školách (6.351). Ostatní Slované súčastněni jsou na celkovém počtu malými čísly. Slovinci mají dosti značný počet žáků škol pokračovacích (2.799—2·3%).

Z vysokých čísel, jež shledáváme u Němců co do počtu žactva škol odborných, vidíme, že Němci vycítili dříve potřebu doby. Majorita Slovanů, zvláště Čechů na školách řemeslnických a pokračovacích jest znamením, že nám dorůstají generace odborně vzdělaného a tím zdatného řemeslnictva. Menší účast Němců na těchto školách koření se ve snaze zaujmouti v každém směru vyšší postavení, jmenovitě pak ovládnouti obchod. U nás slyšíme již stesky na přeplnění obchodních škol. Chyba jest v tom, že absolventi jejich nechtějí býti obchodníky, nýbrž silami kancelářskými. Dobrých sil obchodních máme ještě nedostatek, poněvadž absolventi obchodních škol nesnaží se tak po doplnění a upevnění vzdělání jako po zajištěném postavení, byť sebe skrovnějším. (Dokončení.)

POLITIKA

Dr. F r a n t. H n í d e k: **Otázka česko-německá.** Vydáno za součinnosti české strany agrární. Nákl. Ústředního zemědělského knihkupectví (A. Neubert). V Praze 1912. Str. 66.

Zbytečná publikace — toť asi n e j m í r n ě j š í posudek o práci p. Hnídkově. Obsah její podává daleko méně, než slibuje hrdý titul. O p o d s t a t ě česko-německé otázky nedovíte se z ní ničeho, ač právě mezi stoupenci strany agrární panují o účelu našeho sporu s Němci názory namnoze hodně nejasné a falešné. P. Hnídek omezuje se na pouhé vylíčení vývoje dohodovacích pokusů česko-německých, neboť »chceme-li správně posuzovati dobu přítomnou a nynější jednání i elaborát vyrovnávací, musíme znáti nezbytně předpoklady historické — to, co předcházelo«. Než i to by bylo lze vítati, kdyby brošurka přinášela alespoň několik málo nových postřehů. Těch jí však schází naprosto. A nedosti na tom: líčení p. Hnídkovo je s to správný pojem čtenářův o otázce česko-německé dokonce zatemniti. Autor rozdělil sice svou historii »dohodovacích pokusů« f o r m á l n ě na období sáhající až do roku 1879 a období po něm. Věcného rozdílu mezi nimi však buď nepochopil nebo alespoň nevystihl. Řadí »pokusy o dohodu« před vstupem Čechů na radu říšskou zcela mechanicky k oněm po roce 1879 j a k o s o u r o d é, ač jsou právě s hlediska česko-německé otázky přímo kontrérní. N e b o ť d o r. 1879 č e s k o-n ě m e c k á o t á z k a *v dnešním smyslu* v l a s t n ě n e e x i s t u j e. Je zde pouze otázka česko-*rakouská*, otázka vyrovnání Čechů ne s Němci, nýbrž říší a panovníkem. K pokusům dohodovacím nedávají podnět nacionální přání a požadavky Němců vůči nám, nýbrž jedině a pouze snaha o upravení poměrů mezi námi a s t á t e m jako takovým. Tak tomu bylo za Belcrediho, Beusta i Hasnera, zvláště však za Potockého a Hohenwarta. Historie vlastních česko-*německých* smiřovaček počíná, nehledíme-li k ojedinělým již dřívějším, avšak málo významným n á b ě h ů m k nim na sněmu českém, t e p r v e v l á d o u h r. T a a f f e h o, především pak punktacemi. Spojování jich s pokusy o dohodu česko-rakouskou pod thematem otázky česko-německé je prostě matení pojmů, jež není možno prominouti ani článku »Venkova«, tím méně ovšem úvaze knižní, vydané nota bene s oficiální vignetou vedoucí strany české. Hnídkova »Otázka česko-německá« je tudíž prací nejen zbytečnou, nic nového nepřinášející, nýbrž i pochybenou. Ze základního jejího nedostatku, tkví-

cího v směšování otázky česko-rakouské a česko-německé, vyplývají pak nedostatky další. Vytýkám z nich pouze, že v brožurce není ani zmínky o jazykových nařízeních Badeniových a Gautschových. Nebyly výsledkem dohodovacích porad, a proto k nim p. Hnídek nepřihlíží. Že »pro dobu přítomnou a nynější jednání i elaborát vyrovnávací« a pro vlastní otázku česko-německou vůbec mají nezměrně větší význam než na př. konference bar. Beusta s Palackým a Riegrem r. 1868, neb cesta min. Giskry do Prahy r. 1869, mu nevadí. A tak representuje se první politická agrární brožura o otázce česko-německé opravdu uboze. Je makavým důkazem neplodnosti českých agrárníků v otázkách politických. *G.*

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 4. září 1912.

Připomeneme-li si to vše, co se událo v parlamentě od posledních voleb, nebudeme se tomu diviti, že teď se nejživěji diskutuje o tom, vidí-li předseda ministerstva dobře nebo méně dobře, vrátí-li se do úřadu z dovolené, kterou si vyžádal pro chorobu, nebo ne, a kdo bude jeho eventuálním nástupcem. Jako se reprodukují zprávy o sensačních událostech z velkých zahraničních novin do té míry, že se zachovává i vnější forma, tak se napodobí dle cizích vzorů politické sensace. Rozdíl je toliko v tom, že jinde změna ministerstva, setrvání nebo odchod premiera něco znamená, časem velmi mnoho — ale u nás nikoli.

Parlament rakouský vlastní svojí vinou se tak octnul v područí výkonné moci, že se stal pouhým hlasovacím apparátem pro vládní nezbytnosti a tribunou ku pronášení oprávněných nebo zbytečných stesků.

V parlamentu, ve kterém nemůže býti řeči o cílevědomé a sebevědomé majoritě, v kterém vše na to přijde, jak si vláda dovede pomocí nevraživosti, žárlivosti a nedůtklivosti stran a frakcí sestavovati většiny od případu k případu, tam je přece lhostejno, jak se jmenuje vykonavatel směru vládního. Vlastně by se tedy nemělo ani mluvit o krisích, a změny ministerstva by se v novinách měly ohlašovati toliko jako první lokálky pod záhlavím: »Osobní«. O krisi bude se moci mluvit, až část poslanců začne o to usilovati, aby se parlament konečně vyšinul na stanovisko moci a síly, která mu náleží. Teprve potom se octne v kritickém postavení systém stále stejný, ať se mu říká baron Bienerth, hrabě Stürgkh, nebo bar. Heinold. Ale příliš silní a vlivní činitelé (míníme netoliko osobnosti, ale i vlastnosti a přirozenosti stran) nejsou pro otřesení tohoto systému, je jim při něm docela dobře a chtějí si ho tudíž jak možná dlouho zachovat, letargie parlamentní jim je vhod. A proto by bylo čirým dětinstvím, kdybychom čekali, že se bude dít na podzim něco opravdu velkého, pozoruhodného.

O to musí býti pečováno, aby státní apparát neutrpěl poruch, to je dáno na starost byrokracii, která nikoli bez zásluhy má pověst dobrou, přese všechny zděděné vady, a parlamentu bude na dále povinností přisluhovat, dokud si neuvědomí svou sílu a své právo na skutečnou spoluvládu.

Interessantním momentem jest sdělení »Deutschnationale Correspondenz«, »že vláda letos již nedá projednati zprávu výboru o definitivní reformě jednacího řádu«.

O nejvnitřnější, nejvlastnější záležitosti své si nerozhoduje parlament, i tu se bude díti vše dle disposicí vlády. To stojí za zapamatování. Tento fakt bude časem sloužit za měřítko nízkého stavu parlamentního sebevědomí. —

Na dokončení smiřovací akce českoněmecké je teď tak málo spolehnutí jako při rozchodu poslanců. A kdyby se i stalo, že bychom si s Němci podali ruce k takovému smíru, který by umožnil dělnost našeho sněmu, bude zde pro vídeňskou sněmovnu ještě nemalá závada: spor rusínsko-polský. Ve Lvově konané konference příliš mnoho nadějí neposkytují už proto, že jde o zápas sil nerovnějších, než ve sporu našem.

Deštivé, šedivé jsou dny končících se prázdnin, neveselé výhledy a nálady v projevech výkonných politiků. Ze všech, z německých i z českých lze vyčísti jedno: »oddechli bychom si, kdyby byla už podepsána rozumná dohoda v Praze«.

ZE DNE

Přátele listu prosíme o zasílání ukázkových adres pro XI. ročník »Přehledu«.

Nerudova korrespondence. Ve Vysokém Mýtě zemřela v srpnu dcera A. V. Šembery, známého historika, filologa a odpůrce pravosti t. zv. Rukopisů, slečna Zdeňka Šemberová, a učinila svým dědicem město Vysoké Mýto a jeho museum. V pozůstalosti její nachází se také korrespondence jejího otce i bratra K. V. Šembery, zprvu českého spisovatele, později vídeňského žurnalisty, korrespondence stejně rozsáhlá jako důležitá. V 106. čísle pardubické »Osvěty lidu« oznamuje V. V. Škorpil, jenž pozůstalostí tou se zabývá, že tu našel 301 list Nerudův; bylť Neruda důvěrným přítelem K. V. Šembery a stýkal se přátelsky i se sl. Zdeňkou Šemberovou. V. V. Škorpil otiskuje ve feuilletoně ukázky z dopisů Nerudových, pocházejících ze 70. a 80. let; hlavně zastoupena jest doba vzniku »Povídek malostranských« a »Písní kosmických«. Neruda dle sdělení V. V. Škorpilova vyslovuje v listech své otevřené mínění o veřejných a literárních poměrech českých, vypravuje mnoho o svých nevlídných osudech a odhaluje též clonu z vnitřního svého života. I jedná se o pravý poklad literárně historický: museum Vysokomýtské jest nejen povinno vzácné ty památky pečlivě chrániti, ale postarati se také, aby odborný a zasvěcený vydavatel seznámil veřejnost s touto korrespondencí, při nedostatku listovních památek po Nerudovi tím drahocennější. Přáli bychom si důtklivě, aby listy vydány byly kriticky a úplně; že vzbudí nejživější zájem, jest samozřejmo.

Systém Hochenburgerův. Rakouský ministr práv uvítal sjezd rakouských soudců filipikou proti soudcovské neodvislosti. Mluvil arci jen o škodlivosti časového postupu, t. j. o škodlivosti instituce, jež [illegible] učinila soudce nezávislým na vládě v otázkách existenčních. Jeho řeč činila dojem, jako by byl jinak nadšeným zastancem neodvislosti soudců v nalézání práva. Dr. Engel, rada zemského soudu v Salcburku, musil panu ministru vysvětliti, že existenčně závislý člověk nemůže býti nezávislým soudcem, i že vládní námitky proti časovému postupu soudců jsou nicotny. Ale náhoda tomu chtěla, že se na ráz objevila falešná hra, jaká se u nás tropí s neodvislostí soudců v úřadě. Na veřejnost dostal se tajný výnos Hochenburgerův, který prostě cestou administrativní a opíraje se o existenční závislost soudců suspenduje ústavou zaručenou nezávislost soudů. Praví se tu doslovně: »C. k. ministerstva spravedlnosti došla stížnost, dle níž okresní soud, který po delší dobu žaloby, jež nebyly sepsány

v zemském jazyku v okrese obvyklém, z tohoto důvodu vždycky odmítal, v ojedinělém případě žalobu takovou soudně přijal a v jazyce podání bez překážky vyřídil.« Pak následuje dialektika, kterou může dokázati ze zákona kdo chce co chce, a končí: »Na základě těchto ustanovení má přednosta soudu moc, aby nejen konal vliv na samosoudce poučením, nýbrž i aby jednotnost nalézání práva soudem vymáhal a udržoval přidělováním záležitostí a vyhrazením si rozhodnutí o jednotlivých otázkách právních.« — To jest illustrace k zásadní neodvislosti dle theorie ministra spravedlnosti.

Polemiky. Letošní neblahé léto přineslo nám kromě jiných pohrom také nekonečné polemiky téměř všech našich denních listů mezi sebou. Příčiny byly různé, ale výsledek vždy týž: Když si oba listy dle všech pravidel řádně vynadaly a vyčetly si navzájem vlastnosti, kteréž u obyčejných smrtelníků vedou do blázince nebo do káznice, dokázali si oba protivníci pomocí neodolatelné logiky navzájem, že druhá strana je vypráskána, a že tedy s ní domluvili. Ačkoli není nebezpečí, že našli by se trpěliví lidé, kteří by tyto zápasy až do konce sledovali, přece jen bylo by na čase, aby si naši žurnalisté položili otázku: jsou-li tu noviny proto, aby podávaly čtenářstvu informace a zprávy o nejnovějších událostech, anebo proto, aby pomocí slůvek: tedy, proto, pročež, si dokazovali žurnalisté navzájem, že jsou lháři, bezectnými zloději a podvodníky. Což nenapadá pánům, že podlamují si sami půdu a vzbuzují neváženost u čtenářstva? Anebo mají snad býti tyto strašlivé polemiky rovnocennou náhradou za mořské hady, kteří se v tuto dobu jindy pravidelně v sloupcích našich novin objevovali?

Hospodářská vzájemnost národností v Uhrách. Maďaři chystají se svou maďarisační politiku zmodernisovat. Až dotud zkoušeli vyhubit národnosti brutálním a přímým nátlakem zvláště pomocí úřadů, školy a event. i církve. Nepovedlo se; národnosti přes všechen útisk rostly a mohutněly při nejmenším stejně rychle jako Maďaři, již se na konec svých snů o vyhubení Nemaďarů musili vzdát navždy. To ovšem Maďarům nevadí, aby pokračovali ve svém úsilí maďarisačním se stejnou intensitou jako dosud. Sáhají však k prostředkům modernějším a hodlají nyní maďarisovat též pomocí průmyslu a svojí průmyslové politiky. Především jde jim ovšem o upevnění národnostní čáry a pak měst. K tomu směřuje všemožná podpora maďarského průmyslu v území nemaďarském, umělé dirigování zakladatelského ruchu do krajin slováckých, rumunských a srbských, zamýšlené oddělení volebních okresů venkovských od městských, jímž mají býti maďarské mandáty alespoň v městech zachráněny atd. Zkrátka: maďarisace pomocí továren a průmyslu, toť nejnovější heslo maďarského šovinismu. Národnosti chápou nebezpečí odtud plynoucí tím spíše, čím jasněji jim ukázala zvláště poslední léta význam práce hospodářské pro politické sílení národa. Vůdce Rumunů a předseda Klubu národnostních poslanců na sněmu uherském, Dr. Mihali, volá proto k obraně. Proti úsilí Maďarů nutno postavit spojené úsilí národností; politické vzájemnosti Rumunů, Slováků, Srbů nutno dáti basi hospodářskou. Výzva Mihaliho je opravdu podnětem velevýznamným. Záleží jen na tom, aby nezůstalo při slovech. O to ať se postarají především Slováci, již jsou polohou svých krajin maďarisační průmyslovou politikou ohroženi nejvíce. Stačilo by prozatím, kdyby došlo k vzájemnosti mezi slováckými, rumunskými a srbskými bankami. Je jich dohromady na 250, což i při menších jejich rozměrech znamená již mohutnou falanx. Užší styk bank vyvolal by pak národnostní vzájemnost i na poli průmyslovém a obchodním, event. i živnostenském a agrárním. Banky jsou všude vůdci ruchu hospodářského. Od nich, a jak již řečeno, především od slováckých čekáme uskutečnění návrhu Mihaliho. Dočkáme se?

*

Česká banka v Praze. Stav peněžních vkladů činí koncem měsíce srpna K 19,511.188·62, tudíž o 761.362·18 korun více, než v měsíci předešlém.

Živnostenská banka v Praze. Stav vkladů na vkladní knížky a pokladniční poukázky u nás činil koncem měsíce srpna t. r. K 121,007.230·45. Živnostenská banka uveřejňuje toliko vklady na vkladní knížky a pokladniční poukázky.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze. Stav vkladů ku dni 31. srpna 1912 K 105,804.502·32.

Obchodní škola Maděrova v Praze-II., Klimentská ul. č. 3 n. (vedle nároží Eliščiny třídy) zahájí nový pololetní běh pro jinochy i dívky dnem 19. září t. r. Doporučujeme tento chvalně známý ústav.

POLITICKÁ KRONIKA.

23. srpna prohlášen byl El Iliba novým sultánem marockým.

24. srpna přijat byl ministr zahr. zál. hr. Berchtold králem rumunským v audienci.

24. srpna podepsal Taft předlohu o průplavu panamském.

25. srpna se sděluje, že rakouské zahr. ministerstvo počítá s možností války bulharsko-turecké.

28. srpna se oznamuje, že ministrem obchodu stane se na místě nemocného ryt. Rösslera člen panské sněmovny Stibral.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. Jan Gallas. — Tiskl Edv. Leschinger v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 13. ZÁŘÍ 1912. ČÍSLO 51.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

KAREL HIKL:

ZA JAROSLAVEM VRCHLICKÝM.[1])

Smrt velikých duchů ohromuje a v bolest uvádí tisíce myslí, jež se dávaly zázračným letem jejich fantasie unášeti. Tím hlubší a obecnější je smutek, čím pronikavější a všestrannější bylo působení velikého ducha. Hořce na nás dolehla dlouho bolestně očekávaná zpráva o smrti Jaroslava Vrchlického. Citlivá duše, která s tolika rozličných hledisk s vášnivou pronikavostí znovu a znovu si hledala rozřešení hádanky světové, nalezla pohrobní jasno. Srdce, které lpělo na statcích tohoto života a milovalo až bolestně lásku a krásu ve všech formách se zjevující, se uklidnilo vlídným dotykem smrti.

A nyní přichází národ, který básníkem se chlubil, dovedl snad i diviti se nesmírnému množství jeho spisů, aby se rozloučil s tělesnou schránkou svého velikého básníka. Časopisy všech stran, až na doktrinářské racionalisty a vtíravé straníky, s úctou poklonily se ohromné a zdárné práci básníkově, neoddávajíce se v den smrti upřílišenému malichernému kriticismu. I jest naším úkolem, abychom předvedli sobě význačnější rysy bohaté osobnosti básnické a ukázali, čím jest budoucí věda literární i čtenářský zájem národní povinen duchu mrtvého básníka.

Jestliže bylo možno vytýkati některé vady úžasně pracovitému a plodnému duchu, jakým byl Vrchlický, jistě nestotožníme se s těmi, kteří po básníkovi i dnes žádali by koženou přímočárnost a tuhou systematičnost, nemajíce porozumění pro měnivou, lačnou života a bohatě vzdělanou i citlivou osobnost básníkovu. Jaroslav Vrchlický byl duch na české poměry dvojnásob vzácně čilý a pracovitý. Jak hltavě se přissával ať v překladech, obsažných studiích nebo básnických medaillonech, ať ve zřejmých působeních na své původní básně k předním současným i starým kulturním duchům celého světa, tak horečně procházel kategoriemi a stanovisky, měl vždy přebohatou inspiraci kulturní, a poněvadž tak dokonale vládnul básnickou řečí, nemohl ustrnouti v produkci slovesné na úzkém jediném stanovisku. Čeho se dotýkal, měnilo se mu ve verš. A tak vyzpíval svým vybroušeným tokem melodické a individuální řeči básnické tužby a sny generací: titánské vidiny o věčném zápasu lidstva, jeho zoufalství a nové vzpružení i konečnou naději ve smír a pokrok. Své básnické vidiny zachycoval slohem povzneseným vyhýbaje se vždycky úzkostlivě šedé jalovosti novinářské mluvy. Byl dokonalým představitelem kardinálního požadavku básnického, že si pro každý námět epický, pro každý záchvěv citový tvořil intuitivně novou formu. V tom leží jeho posvěcení básnické, jehož mu neodejmou ani mravnostní strážcové ani lhostejní novináři. Po Máchovi, Čelakovském, Erbenovi a Nerudovi byl v tom ohledu největší básník český. Převýšil však je všechny rozsahem svých inspirací, který nezůstal u něho bez účinku na jejich intensitu. Tento rozvlněný a vášnivý český moderní Faust měl s blaženým původcem tragedie Faustovy v plné míře záviděníhodný dar bohů, že dovedl po svém říci, co trpí, tam, kdy jiní slabší smrtelníci pod tíhou dojmu a bolesti umlkali.

Jak statečný muž byl zesnulý básník! Prohlédneme-li závratnou spirálu jeho lyrické hloubky, poněkud doceníme opravdovost, s jakou zejména v lyrických svých sbírkách překonával omrzení, nechuť a zoufalství z běd a trampot malého našeho života. Milovník krásných tvarů a forem, jiskřící zpěvák vzrušených hymnů a ód zachoval si víru ve vítězství krásy a lásky na tomto světě. Čím výše dolétal, tím bolestnější byly skeptické rozryvy a bolesti z přetrhaných illusí, ale zdravá vlna kulturní měla tolik síly, že přelámala jeho pochyby a smutky, s nemenší dokonalostí vyzpívané, a stárnoucí básník očištěně a povzneseně znovu si budoval obraz krásného života. Jako se zplna poddával studo-

[1]) Podrobněji vrátíme se k významu díla Vrchlického článkem dra Arne Nováka v novém ročníku. *Red.*

vaným a ponejprv k nám tak dokonale přinášeným spisovatelům cizím, tak krok za krokem je v sobě překonával a odvraceje se od tíže formalistického veršování zvroucňoval svůj poměr k světu a jeho záhadám.

Ohromné dílo vlastní i přeložené dává záruku intensivní a cílevědomé pracovitosti básníkovy. Více však vnitřní přehojné kvality umělecké, nám dnes jen nepřehledně porůznu a neúplně známé, jsou nám čistým důkazem, že geniálně nadaný a železně vytrvalý jejich tvůrce byl muž nad jiné vynikající, pýcha a chlouba národa, jehož zvelebená a obohacená řeč v první řadě bude hlásati slávu velikého jejího rozmnožovatele a pěstitele. S renaissančním usilováním obrátil Vrchlický obzvláště svou pozornost k svému materiálu a vybrousil řeč básnickou záplavou nových obrazů, figur básnických, forem a rýmů, že z jeho odkazu žila celá generace básnická a že u něho dlouho ještě jako u nedostižného mistra budou se čeští básníci učit výrazné a bohaté poetické mluvě. Česká řeč spisovná nad jiné potřebovala takového rozkošnického formalisty, vždy zaníceného a mladistvého renaissančního zpěváka, který by posvěcenou rukou pozvedl ji a jako milenku ozdobil a polaskal, že by rozkvetla pod jeho umělýma rukama. Potřebovala dlouho chudá řeč naše takového Helléna tím spíše, že našemu písemnictví nebylo dopřáno těšiti se z té opojivé formalistické i ideové horečky, jaká na počátku nového věku a později v době rokokové tolik dobrého a krásného přinesla velikým literaturám cizím. U nás tenkrát vybíjely se nejkrásnější síly v mohutných, ale literárně neplodných traktátech, titěrných polemikách a později v dojemných a neradostných náboženských spisech. A proto tento pozdní renaissanční básník, plný ovšem i moderní kultury a moderního cítění, měl snad svým ohromným nadáním a velkolepou prací nahradit, co jiným národům darovaly věky a generace. Odtud zdánlivá roztříštěnost a nejednotnost našeho básníka. K pravému pochopení jeho jest naprosto nepřípustné vycházet z uzounkého doktrinářského hlediska ideového, poněvadž takovým posuzovatelům uniká Vrchlický umělec a venkoncem esthet úplně.

Zemřelý básník byl duch, který po směru kladném i negativním působil na generaci tak pronikavě, že chtěj nechtěj několikrát podle poměru k němu třídilo se umělecké nazírání u nás. A přinesl tolik nových krásných prvků, že dnes jich přehlédnouti nemůžeme. Studium Vrchlického bude musit nalézti poměr geniův k současným Lumírovcům, vyzpytovati jejich esthetiku a přesvědčení literární, podrobně ocenit význam překladů, zvážit cizí vlivy a jejich osobní zažití v původní produkci básníkově, prozkoumat intensitu představ a citů v nejširší jejich souvislosti, poklonit se novým formám básnickým i jejich vkusnému stilovému užití, vyložiti názorně methodou srovnávací veliké obohacení slovní a formální vůbec, jehož se Vrchlickým mluvě české dostalo, z těchto základů vybudovati pietní, velikou a kritickou monografii vědeckou člověka, učence a básníka a na základě jejím přiblížit veliké a drahé dílo zesnulého básníka českým čtenářům. Potom bude i kvas esthetický šíře a bezprostředněji působit a básník sestoupí se své »splendid isolation« mezi lid na veliký prospěch celého národa.

*

Alfred de Vigny. V proslulé »Poslední noci práce«, jak nazval lyrickou a výmluvnou předmluvu k nejromantičtějšímu z romantických dramat »Chattertonu«, podává Alfred de Vigny, který v reku své tragedie nakreslil vlastní podobiznu, tento příspěvek k povahopisu pravého básníka: »Citlivost básníkova stala se příliš živou; co jiných sotva se dotkne, zraní jej do krve; náklonnosti a vášně jeho života jsou zdrcující a nepoměrné; jeho přespřílišné nadšení jej svádí s cesty; jeho sympathie jsou příliš pravdivy; ti, jichž lituje, trpí méně než on, i umírá utrpením jiných. Odpory, příkoří a překážky lidské společnosti budí v něm hluboké sklíčenosti, trudná rozhořčení, nepřekonatelné hoře, protože pojímá vše příliš úplně a příliš hluboce.« Hle, klíč k psychologii romantismu, hle odestřená tvář Alfreda de Vigny, básníka, jemuž se posud nedostalo plné spravedlnosti.

Vigny tvoří s Hugem a s Mussetem velkou trojici romantiky francouzské, ale jeho myšlenkový směr a jeho umělecký výraz byly svůdnějšími a vášnivějšími oběma rivály zatlačeny do pozadí. Victor Hugo stál Vignymu po celý život v cestě, šťastný a strhující rhetor neblahému a zamlklému mysliteli: připravil jej o přízeň žen, kritiky, čtenářů. Byly to dva pravé kontrasty, jakých hned tak neshledáme v témže období literárním: gallská a latinská verva proti severské a skoro germánské meditaci, oslňující a kypící barvitost proti přísné a zdrželivé linii, demokratický a ke kompromisům nakloněný optimism proti aristokratickému a důslednému pessimismu, rubensovská živelná a bezstarostná nadprodukce proti lionardovské úzkostlivé a vždy nespokojené problematičnosti. Hrdější Vigny ustoupil do stoické samoty šťastnějšímu Hugovi, a tu vznikly především jeho »Osudy«, známé i u nás z přebásnění Jar. Vrchlického, jedna z nejhlubších knih lyriky světové vůbec. V studenou a bezvadnou plastiku verše poněkud těžkého a drsného vtesány tu rukou geniovou v závratné synthese vrcholné tragedie lidského srdce a nejbolestnější výkřiky lidské myšlenky: plnost prožití kryje se docela s plností výrazu, který připomíná na hebrejské proroky, na Danta, na Miltona. Davu zůstanou »Osudy« knihou zapečetěnou, ale kolik básníků a myslitelů skandovalo v nejvyšších hodinách své samoty a svého strádání »Hněv Samsonův«, »Mojžíše«, »Salaš«, »Smrt vlkovu«, »Láhev v moři«! Vigny má ve Francii svou obec, k níž patří elita duševní; Sully, Prudhomme,

Jean Lahor a paní Ackermannová čítají se k jeho žákům a Leconte de Lisle dovedl v synkretismu hodném svého genia spojiti myšlenku Vignyho s uměním Hugovým.

Literatura o Vignym roste hlavně v posledních letech, dvě rozsáhlé monografie Dupuyova a Baldeuspergrova osvětlily jeho životopis, přátelské vztahy, slovesnou činnost a literární vliv a ze synthetických essaií vyložila práce Gourmontova v »Mercure de France« jeho filosofii, Firmin Rozova v »Correspondantu« theorii a prameny jeho proslulého mlčení, které temenilo ze strázně intellektuelní, náboženské a umělecké. Ale nejvzácnějším obohacením našich vědomostí o Vignym jest nález a otištění jeho velkého historicko-filosofického románu »Daphné«, za něž děkujeme vůdčí »Revue de Paris« a básníku F. Greghovi, který ostatně i ve svém diskretním tvoření lyrickém jest Alfredu de Vigny dosti blízek. Obsahově stojí román »Daphné«, jehož hrdinou jest Julian Odpadlík a jeho starý učitel filosof Libanius, v sousedství velkolepé dramatické básně »Císař a Galilejčík« H. Ibsena a gigantického románu Merežkovského; ideově druží se tato tři podivuhodně motivovaná díla k »Pokušení svatého Antonína«, o něž tak dlouhá léta rozbíjel své síly Flaubert, rovněž nihilista a romantik rázu Vignyho. Jako Rus a Nor tak i Francouz se nespokojil s pouhým kontrastem hellenismu a křesťanství, nýbrž pokoušel se o vyšší synthesu a objektivní kritiku myšlenkových různosměrných proudů; onen filosof Libanius jest v tom do jisté míry mluvčím Vignyho.

I k nám doléhá právě jméno Vignyho; v jednom z posledních svazečků otiskuje Ottova »Světová knihovna« (č. 1033—1034) jeho »Chattertona« v dokonalém překladu Marie Kalašové. Dramatický »Chatterton« a románový »Cinq-Mars« jsou hlavními díly Vignyho mládí a zároveň předními památkami francouzské romantiky 30 let. Ale jest třeba srovnati s »Chattertonem« jiné divadlo současné, na př. Hugova »Ruy Blasa«, jehož překlad vyšel v »Světové knihovně« téměř zároveň, aby bylo jasno, že Vigny již tu jest cele svůj a ne typicky romantický. Kde Hugo má dějové zevnější a sensační zápletky, básní Vigny již r. 1834 »Drama myšlenky« docela obrácené k vnitru, ke konfliktům svědomí, imaginace, mravnosti, drama, jež jest lyrickou zpovědí a authentickou podobiznou. Jako Goethe v »Tassu«, neb Oehlenschläger v »Correggiovi« píše Vigny apologii básníka, pro něhož dle jeho víry má společnost jedinou možnost a jediný příkaz »despair and die!« Není náhodou, že prostředí jest anglické a že sympathie rozervaného hrdiny i ztotožňujícího se s ním básníka patří dvěma postavám ryze anglickým, polobiblickému, polostoickému Kvakerovi a půvabné Kitty Bellové, jež jest jakoby promítnutím gracie Shaftesburyovské... toť budoucí Vigny in nuce. Vignyho »Chatterton« nemá zvláště živých dějových obrysů ani mocnějšího zevního vzruchu divadelního; vše v něm jest lyrická extase, propukající vznešený cit, pathos hrdosti a utrpení těch, »jimž neustálé snění zabilo činnost«, a jež »inspirace poznamenala na čele osudným znamením«. Vigny, který r. 1834 zdramatisoval názory své generace o básníkovi, byl po celý život Chattertonem, ale ne již Chattertonem mladickým a osmnáctiletým, nýbrž Chattertonem, který znásobil v sobě poetu filosofem, snílka statečným trpitelem a odstrčence osudu pravým rytířem čistého štítu. *an.*

*

Stará zkušenost, že přímé potomstvo velikých lidí nemívá dlouhého trvání, osvědčila se také na **Robertu Browningovi.** Jeho jediným synem Robertem Wiedemannem Barrett-Browningem, jenž zemřel bezdětek dva měsíce po stých narozeninách otcových, vyhasl úplně jeho vlastní rod. Nyní jsou již jenom vzdálení příbuzní nositeli slavného jména. Narodiv se a proživ dětství ve Florencii, »malý Wiedemann« opustil Italii ve 13. roce po smrti své matky, básnířky E. Barrett-Browningové, a byl vychován otcem v Anglii. Nějaký čas pobyl na universitě oxfordské v kolleji Balliolově, jejíž jídelnu později ozdobil portrétem svého otce, po němž zdědil vlohy výtvarné. Opustiv universitu studoval malířství hlavně v Belgii a ve Francii a po nějakou dobu pod vlivem Augusta Rodina také sochařství. Nestal se však umělcem z povolání, nýbrž maloval a modeloval spíše jen pro své potěšení. Když se oženil r. 1887 s Američankou Coddingtonovou a přispěním otcovým koupil benátský palác Rezzonico, jenom zřídka kdy sahal po štětci a dlátě, používaje své dovednosti většinou k tomu, aby upravoval a ozdoboval svůj příbytek. Po smrti otcově, jenž skonal r. 1889 v Benátkách pod jeho střechou, zakoupil z úcty k rodičům jejich florentský stánek a zároveň svůj rodný dům, známou z dopisů a básní matčiných Casa Guidi, i domek v severoitalském městečku Asolu, v němž bydlil jeho otec za svého posledního pobytu krátce před smrtí. Žil však nejvíce v Benátkách klidným životem majetného soukromníka svým zálibám a památce svých rodičů, jejichž dopisy lásky vydal v Londýně r. 1898. Teprve posledních šest let, když prodal benátský palác, trávil své choré stáří dílem ve Florencii a jejím okolí, dílem v Asolu, kde také zemřel. Naposledy vstal z lože v památný den, kdy přišla k němu deputace občanů asolských, aby mu blahopřála u příležitosti stých narozenin jeho velkého otce. *—d—*

SLOVANSTVO

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

XVIII.

(Koncepce Milutinova, aby vládě získal venkov. — Zásada »divide et impera« zklamala. — Venkované se neodcizili, nýbrž přiblížili národu.)

Míti školu v rukou — to byl jeden velký požadavek porušťující politiky — ovládnout lid venkovský, to bylo druhým přáním a úkolem.

Lhostejné a v jistých případech odmítavé chování se polského venkovského lidu k povstání nadchlo Milutina k myšlence, že se vláda může opříti o tuto společenskou vrstvu, na ní upevniti budoucnost svého politického vlivu na zemi. Koncepce Milutinova záležela v tom, aby si pomocí dobrodiní hmotných i mravních získal polský lid, vzbudil v něm solidárnost se státem. Vyvlastnění venkovanů v Království bylo provedeno způsobem pro ně tak výhodným, jako nikde v říši. Lid venkovský obdržel velkou obecní samosprávu, volené obecní soudnictví, polskou lidovou školu, a zároveň vláda slibovala bděle a starostlivě dbáti o jeho hospodářský blahobyt.

Nástupci Milutinovi šli dále ve svých požadavcích a nadějích. Nepřestali na tom, že lidu byla dána samospráva, nýbrž chtěli jej odděliti úplně od jiných vrstev, od zbytku národa, postavit jej v zřejmý k němu antagonism. V pyšném klamu, že možno dosáhnouti takového cíle, byla vláda řadu let, ale již v memoriálu kn. Imeretyňského z r. 1897 jsou varovné poukazy, že polský sedlák nejen nezlhostejněl k národu, nejen že začíná stejně s ním žít a cítit, nýbrž i podléhá politické agitaci. Kn. Imeretyňskij sděluje ve svém memoriále za r. 1897, že »revoluční propaganda« se zdarem loví venkovana polského ve své sítě, o čemž přesvědčují »žandarmsko-policejní vyšetřování« (str. 25). Poslední tyto klamné sny se ztroskotaly po r. 1904 a 1905, kdy sedlák nejpatrněji stál na straně národovců, kdy jím se plnila vězení, kdy bylo třeba ukládat veliké pokuty obcím a vsím pro odpor úřední moci a vlasteneckou činnost a kdy všechen venkovský lid v Království při volbách do dumy dal hlasy kandidátům z tábora národně-demokratického.

Jak nastala celá tato metamorfosa?

Nástupci Milutinovi přestali dbáti o hospodářský blahobyt polského sedláka a ponenáhlu začali zmenšovati platnost zákonů z r. 1864, jež uznávaly jeho národní odlišnost. Samospráva byla okleštěna a těžce ji tlačila ruka okresního náčelníka a dokonce i zemského dozorce. Z obcí byl odstraněn polský jazyk, neprávem, jak prohlásil komitét ministrů. Škola polská byla lidu úplně vzata (1871) a místo ní byl do selských hlav mechanicky vtloukán jen jazyk státní. Úřední ochránci lidu a strážci jeho třídní samostatnosti, komisaři venkovští se chlubili neznalostí jazyka toho lidu. Ústavodárně (1864) přiznaného vlivu na volbu učitelů venkovských škol byl sedlák zbaven (1885). Kněz byl ze školy vyhnán. Nivelace porušťující sáhla v poslední, nejnižší a nejširší vrstvu národa.

Při tom nebylo předvídáno, že sedlák hmotně povznesený (vyvlastnění), společensky vzdělaný (samospráva) bude se rozvíjeti a že při tomto rozvoji různosti, které ho dělily od jiných společenských vrstev, nebudou se prohlubovati, nýbrž právě mizeti.

Nebylo předvídáno, že berouce mu poučování v mateřském jazyku, nepřiblíží ho tím způsobem k jazyku ruskému, nýbrž jen ho přivedou k tajnému poučování polsky. Sedlák toužil po vzdělání, ale po takovém, jakého potřeboval; když mu je stát odepřel, vzal je z těch rukou, jež mu je horlivě přinášely.

Methoda zklamala. Systém obšťastnění polského lidu proti jeho staletým tradicím a vůli neměl výsledku.

Nepředvídali, že pronásledování jiných společenských vrstev najde přirozený, mocný ohlas mezi venkovany, že bude hrobem zásady »divide et impera«, že bude sirkon, jež srovná, zblíží a sbratří všechny části národa.

Tak se v niveč obrátila druhá porušťující illuse.

Menší byla zklamání, pokud se týče dělníků, ale rovněž byla. Ještě r. 1897 píše autor »Očerků« o polském dělníku, že jest »kosmopolitou, nevraživým a lhostejným ke všem národním záležitostem. Tendence národní jsou zcela cizí polskému dělníku továrnímu. Politických snah v něm není, všechny jeho myšlenky směřují k hmotnému zlepšení.«

Zdálo se, že se tato lhostejnost dá skutečně vypěstiti. Vláda hleděla s nevůlí a nenávistí na všechny projevy sblížení se dělníků pracodávců, a kde mohla, snažila se toto sblížení poškoditi, což bylo patrno na př. při obtížích, jež byly činěny při zakládání pomocných pokladen. Inspektoři tovární, pracující v tomto duchu, měli instrukce podobné jako komisaři selští. Ale i zde život vystoupil s neúprosnou korrektivou. Polský dělník, pokud se nezapřáhl v službu rudého praporu jedné ze tří odnoží socialismu (Polská str. soc., soc. dem. a Bund), stával se fanatikem, plnícím desettisíci tábor Nár. svazku dělnického.

(Dokončení.)

POLITIKA

STÍNY KLERIKALISMU.

(K eucharistickému kongresu.)

V neděli stane se Vídeň dějištěm divadla, nad něž sotva kdy viděla velkolepějšího: špalírem millionu diváků projde jí průvod inscenovaný s největší rafinovaností co do vnější pompy a efektu na massy a veřejnost vůbec. Čítati bude na 150.000 lidí a povede jej papežský legát, zvláště za tím účelem z Říma vyslaný, jehož čestnou gardu dle vídeňských zpráv tvořiti má na sto biskupů, arcibiskupů a jiných vyšších hodnostářů církevních a neméně než 8000 kněží v talárech. Největšího lesku a významu dodá však průvodu oficielní účast celého císařského dvora, ministrů a generality. Menší, jaksi jen folkloristickou atrakcí, k úspěchu sjezdu ovšem nezbytnou, tvořiti budou tisícové skupiny jednotlivých národů říše i ciziny, vedené svými církevními předáky, zástupci svých rodů šlechtických a dostavivšími se poslanci.

Eucharistický sjezd, toť tento průvod. K vůli němu byl kongres svolán, k vůli němu rozvinuta ona horečná agitace, k vůli němu vynaloženo na sjezd tolik peněz a nádhery. Jím chce rakouský klerikalismus urbi et orbi demonstrovati svoji moc a sílu, dokázati všem, kdož o tom snad ještě pochybovali, že oficielní Rakousko je v jeho táboru. Ničím jiným, než touto politickou demonstrací sjezd eucharistický není a býti nechce. Neboť na kongres v obvyklém slova smyslu se eucharistie nehodí.

Znamená vlastně díkůvzdání, v katolickém a církevním slova smyslu pak víru ve svátost oltářní, vrcholící v třech článcích, formulovaných koncilem tridentským, v něž věřiti přikázáno jest každému katolíku pod trestem exkomunikace: nejprve, že chléb a víno při mši obětované mění se v tělo a krev Páně a že tudíž v nich přítomen jest Kristus celou svojí podstatou; za druhé, že nastává přeměnění se celé podstaty chleba v tělo a celé podstaty vína v krev Kristovu, takže podstata chleba a vína ve svátosti dále nezůstávají; za třetí, že po nastalém rozdělení podstaty také v každé částečce celý Kristus jest přítomen. Jest to tedy víra v tajemství podobné jako na příklad v nauku o nejsvětější Trojici neb o neposkvrněném početí. To znamená, jak dobře poznamenává »Frankfurter Zeitung«, názor, před kterým každý katolík jest prostě povinen skloniti se v pokoře bez přemýšlení a bez hloubání, názor, o němž jest hříchem uvažovat a skepticky jej pitvat. Učiniti eucharistii předmětem kongresu, t. j. jednání, diskusse, jest tedy nutně znesvěcením této víry. Než co jednotlivci se může jeviti jako znesvěcení jeho nejsvětějších citů, je církvi vítaným prostředkem k rozšíření moci. A o tu jí dnes v Rakousku, jako všude jinde, především běží.

Eucharistickým sjezdem měří rakouský klerikalism své síly. A možno již dnes, před sjezdem, říci, že toto měření sil dopadlo pro něj tak příznivě, jak jen si mohl přáti. Klerikálové věděli ovšem, jak vzíti agitaci do rukou, věděli především, co to bude znamenati, účastní-li se průvodu celý dvůr, budou-li císař a následník protektory sjezdu a vévodkyně Hohenbergová s arcikněžnou Marií Anunciatou jeho »duší«. Přes to však byli úspěchem svých příprav asi překvapeni. Neboť ještě nikdy nebylo k sjezdu nějakému agitováno úřady tak, jako ke kongresu eucharistickému. Poskytnuty ty největší výhody na drahách; ve Vídni posunut počátek školního roku až ke dni 20. září a soudní přelíčení, jež měla připadnouti na dny sjezdové, odročena na příští týden; účastníci kongresu budou ubytováni ve všech možných budovách veřejných, zejména školách a kasárnách; ministerstvo vojenství dalo dokonce k jejich zásobování k disposici 150 vojenských polních kuchyní, do nichž byli vysláni všichni vojenští kuchaři vídeňské posádky; zástupcové vojska byli k účasti na sjezdu přímo komandováni, veřejnému úřednictvu téměř všech oborů se za tím účelem dovolená téměř nabízí, učitelstvo o ni dokonce vůbec žádat nemusí atd. atd. Zkrátka, klerikálové obstarávají ke sjezdu lid, úřady byrokracii a inteligenci vůbec. Nebýti této úřední agitace, nebylo by lze proti sjezdu namítati naprosto ničeho. Ona však dokumentuje, že vše, co je v Rakousku oficielní, dělá dnes klerikalismu nejenom stafáž, nýbrž staví se přímo do jeho řad. A to tím rozhodněji, čím více roste vliv — Konopiště.

To je memento vídeňského sjezdu. Ukazuje a dokazuje, že klerikalismus je ve veřejném životě Rakouska úžasně na postupu a že koná za vydatné podpory nejvyšších kruhů přípravy k úplnému jeho ovládnutí. Nemá-li se tak státi, bude nutno stranám svobodomyslným a pokrokovým napnouti veškeré síly. Bude však také nutno, aby tyto strany projevily vůči klerikalismu daleko více páteře než doposud. Aklerikalism již dnes dávno nestačí, tím méně bude stačit v budoucnu. Nutno se rozhodnouti buď pro nebo proti do všech důsledků. Tertium non datur. *G.*

*

Z TÝDNE.

jl. Ve Vídni, 11. září 1912.

Vnitřní politika soustřeďuje dnes, zvláště zde ve Vídni, na sebe zájem nepatrný. Div to ostatně není žádný. Předseda ministerstva hrabě Stürgkh — jak jsme proti jiným hlasům důsledně uváděli — zůstane v úřadě, baron Heinold bude počátkem příštího týdne zbaven povinnosti premiera zastupovati, jelikož se hrabě Stürgkh již úplně uzdravil. Na systému se prozatím nic nezmění, před delegacemi i před parlamentem bude hr. Stürgkh opět sám zastávat svou politiku, dojde toliko k nezbytně nutným změnám, budou nově obsazena křesla ministerstva obchodu a orby, ale tak, aby to odpovídalo složení a rázu nynějšího ministerstva. Zůstane celkem při starém. To znamená, že budeme míti před sebou dosavadní provisorium. Vládní kruhy se neklamou o pravém stavu věci, nezastírají provisorní ráz vlády, a některé osobnosti, jež uváděny byly v těchto dnech ve spojení s obsazením dvou ministerských křesel — mimo jiné kníže Bedř. Schwarzenberg, tajný

rada Dr. Stibral — zcela přirozeně nejeví ochotu vstoupiti do kabinetu, který ustoupiti má jinému útvaru, až bude provedena aspoň parciální dohoda českoněmecká, což se čeká od konce října nejdéle od prosince tohoto roku. Vláda hodlá svolati zemské sněmy, aby vyřídily rozpočet společný na rok 1912 a 1913. V ministerské radě, která konána bude dne 16. t. m., rokovati se bude o delegačních záležitostech a ustanoví se v dohodě s uherským ministerstvem datum sestoupení se delegací.

Německonacionální strana jakož i strana křesťanskosociální naléhají na to, aby parlament byl letos svolán jak možná nejdříve. Dr. Gross a bar. Fuchs o věci té vyjednávali jménem svých stran s předsedou ministerstva, avšak nedostalo se jim určité odpovědi. Vláda sdělila, že pro tu chvíli termín svolání říšské rady ještě stanoviti nelze. Zcela určitě lze však říci, že všecka důležitější rozhodnutí budou odložena a zůstavena vládě příští. V zasedání podzimním mají býti vyřízeny toliko nejnaléhavější státní nezbytnosti a důležité výbory mají pokud možná přiblížiti se ukončení nynějších svých úkolů. Velké politické otázky mají býti řešeny, až bude v Praze dojednáno o dohodě. Nic než prolongace starých provisorií. Jak by to mohlo buditi zvýšený zájem?

Mohlo by to býti pravé štěstí, kdyby si obecenstvo, zejména čtenářstvo novin, neuspokojeno rubrikou vnitropolitickou, povšimnulo, že jsou obory duchovní práce a kulturního dychtění stokrát zajímavější než vídeňská politika, a že výsledky práce dosažené ve všech těchto jiných oborech vykonané — podmiňují politickou moc a určují její velikost.

STUDENTSTVO

Dr. FRANT. KUBEC:

SLOVANSKÉ STUDENTSTVO NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V RAKOUSKU. (Dokončení.)

Abychom obraz odborného školství dokreslili, uvedeme i zemědělské a lesnické školy, jež měly roku 1907/8 celkem 7.776 žáků. Z těch připadá na Čechoslovany 3.317 (42·7%), na Slovany vůbec 4.086 (53·9%), na Němce pak 3.267 (42·6). Zde tedy mají Čechoslované sami převahu nad Němci. Nízké číslo (774) u Poláků, jichž jest v zemědělství více činných (1,595.205) než Čechů (1,520.097), je nápadné.

Frekvence odborného školství středního a nižšího jest tedy u Slovanů i v absolutních číslech nepoměrně nízká. V poměru ku počtu obyvatelstva jevila by se ještě menší. Vyspělost Čechů mezi ostatními nalézá tu nový doklad, a možno opět říci, že naše síly mohou nalézti uplatnění i v tomto směru u ostatních národností slovanských, a to ještě spíše než síly akademicky vzdělané. Odborné školství střední má u slovanských národností ještě mnoho úkolů, a jeho absolventi najdou dosti a vděčného působiště.

Jestliže kolonisace našich sil vůbec neděje se v dostatečné míře, jest toho hlavní příčinou neznalost jazyková a nedostatek výbojnosti, obchodního vzdělání a ducha.

Tím diktován jest druhý úkol, jímž čeliti by bylo při nadprodukci intelligence její nezaměstnanosti na domácím působišti. Politika školská musí se nésti k tomu, aby této potřebě dostalo se porozumění především v kruzích rozhodujících.

Nehledě ku požadavku, aby veškeré odborné školství více péče věnovalo obchodní stránce výchovy, jest specielně pro Čechy potřebí vysokého učení obchodního. Ze 24 vyšších škol obchodních v r. 1907/8 13 připadalo na Čechy a Moravu a bylo z nich 6 s českou řečí vyučovací. Čechoslovanů na nich studovalo 1.976 (30·6%). Dvouleté učení obchodní, na české technice zřízené, jest jen řada přednášek a cvičení pro kandidáty učitelství na vyšších školách obchodních. Toto obchodní učení má r. 1911/2 168 posluchačů, z nichž jen nepatrné procento zkoušce učitelské se podrobí. Ostatní hledají v učení tom vzdělání v obchodních naukách již předem bez úmyslu státi se učiteli. Pro posluchače tyto není závěrečné zkoušky státní, neboť organisací učení onoho účel přípravy pro praxi není zamýšlen, a nelze za nynější organisace takovou zkoušku ani dobře připustiti, poněvadž většina posluchačů jest z reálek, takže by do praxe vycházely síly bez předchozí středoškolské průpravy obchodní. Zřízením řádného učení obchodního o čtyřech ročnících by se nesnázím těmto odpomohlo a dostalo se náležitého vzdělání vysokoškolského potřebným silám pro náš mohutnějící obchod. Exportní akademie c. k. rakouského obchodního musea nemůže všem národnostem vyhověti. Ostatního slovanského studentstva v obchodních školách v Rakousku jest menší počet: Poláků 387, Rusínů 38, Jihoslovanů 155.

Konečně studentstvo samé pochopením svého úkolu, opravdovou prací, uvědoměním si poměrů a tím též cíle může zmírniti ostří, hrozící z nadprodukce. Veliký úkol profylaxe sociální mohl by připadnouti studentským organisacím, centrálním i krajinským, kdyby se podjaly opravdově akce informační.

Styk se studentskými organisacemi jiných národností, zvláště slovanských, za tím účelem mohl by přinésti mnohé prospěchy hospodářské. Mladé síly naše musí však se bez rozpaků vydati i do ciziny, kyne-li tam lepší existence, a nechtít živořit doma.

Naopak jest hospodářsky významno, aby též slovanští příslušníci cizích států vyhledávali u nás svého vysokoškolského vzdělání. Konstatovali jsme, že počet cizích posluchačů v Rakousku klesá, při tom však stoupá návštěva slovanských cizozemců, a že to platí zvláště o technikách. Bylo by však možno, aby jich studovalo u nás ještě více. Mohu poukázati jen na to, že na př. na technice darmštadtské r. 1911/12 studuje 310 příslušníků Ruska, na curyšské 56.

Tito absolventi stávají se ve své domovině průkopníky a šiřiteli obchodu a průmyslu onoho národa a státu, jemuž vděčí za své vzdělání, což za dnešního stavu mezinárodních poměrů hospodářských jest více než dostatečným podnětem, aby příslušníkům slovanských států dostalo se vzdělání u nás.

Konečně poměr jednotlivých zemí co do počtu studentstva není pro otázku politiky školské bez významu. Vysílají-li Čechy a Morava více než třetinu všeho rakouského posluchačstva na vysoké školy, odpovídalo by jen spravedlnosti, aby se jim v tomto poměru dostalo i vysokých škol, a to oběma národnostem dle skutečné potřeby. Místní význam vysokých škol jest patrný zvláště na malých universitních městech německých, a nelze ho přezírati. Nasvědčují mu i snahy alpských zemí vedle vídeňské a štyrsko-hradecké techniky docíliti dalších dvou v Solnohradě a Inšpruku.

Přehlédneme-li znova svůj pokus podati obraz slovanského studentstva v Rakousku, můžeme sice říci, že postupujeme, nemůžeme si však nepřiznati, že jsme dosud daleko za Němectvem. V první řadě pokroku kráčejí Čechoslované, jim tedy náleží, aby své prvenství dovedli uplatniti. Jest to ovšem podmíněno mocí hospodářskou a politickou, jest však pramenem síly hospodářské a moci politické každý plně vzdělaný a se uplatňující jednotlivec!

Úsilí naše musí tedy směřovati k tomu, aby vzdělání stalo se všeobecným majetkem všech vrstev, aby vyzbrojovalo každého jednotlivce ke konkurenci i mimo oblast činností jednoho národa, aby volba povolání dála se vědomě na základě zevrubné znalosti poměrů, a aby každé jednotlivé místo pracovní doma i v cizině bylo nám dosti cenným, abychom svým příslušníkem je obsadili.

FILOSOFIE

RUDOLF MÁLAN:

K NYNĚJŠÍ RENESANCI VITALISMU A METAFYSIKY. (Pokračování.)

2.

Rozhodně vitalistická byla na př. již filosofie Aristotelova, inspirační zdroj Leibnizův; že ve filosofii Aristotelově opravdu jest obsažen vitalism (ač ovšem, jakož i Leibnizův, hodně zkreslený abstrakčním živlem racionalistickým), dobře si uvědomíte, připomenete-li si, jak Aristotelovi duše nebyla něco abstraktního, něco naprosto podružného při základních dějstvích hmotných, nýbrž cosi vskutku činorodého, podstatného, jemu duše — jak lidská, tak rostlinná, živočišná — byla životní princip, něco silného, pudivého, tvůrčího: vývoj kuřecího zárodku, plození, vzrůst, vývoj orgánových forem, to vše — ač prý jen uskutečňování božských plánů, ideí — de facto mu bylo vývojem duše; a duševní tu znamenalo životnost vůbec.

Koncem 17. a počátkem 18. století vitalism se obnovuje v učeních Leibnizově a E. Stahlově, od jejichž doby zápasí se střídavým štěstím s mechanismem až do nynější doby; nyní pak — zvláště vlivem nauk Spencerovy, Darwinovy, Du Bois-Reymondovy a j. — mechanism jest vzdorně zakořeněn hlavně v biologii oficiální, která dosud neochvějně dogmatisuje, že každá vitalistická nauka jest navždy znemožněna.

Nicméně již od posledních let osmdesátých předešlého století, kdy začíná zapadati darwinism a stoupati zájem o rozmanité dávné otázky naturfilosofické, stále naléhavěji začíná se opět zvedati i vitalism; a dnes už píše proti mechanisování v nauce o životě, zdůrazňujíc životní svéráznost oproti světu hmotnému, velmi značné množství znamenitých duchů — a to, jak se zdá, právě těch, jimž vědecké badání jest spíše osudnou záležitostí nitra, nežli profesí.

Leč k definitivnímu obratu jest ještě jistě velmi daleko a těmi, kdo usilují postihnouti pravdu o životní skutečnosti jediné prostředky a methodou exaktních věd, vitalism bude asi ještě dlouho prohlašován za »nedokazatelný«. Nedokazatelný... Paní a pánové, při každé odpovědi a při každé myšlence velice záleží ovšem na tom, kolik se jí dokáže; ale co se jí dokáže, velmi závisí též na citovém a myšlenkovém ustrojení čtenářově a posluchačově! Čtenář mystik zajisté žádá od spisovatele něco jiného i jiných důkazů, nežli čtenář přirozenosti vědecké. Čtenář vědecké povahy si reklamuje »fakta«, totiž smyslové jevy. Budiž. Ale i spisovatel vědecký jest přece především myslitel, není člověk tak na hlavu padlý, aby prohlížeje preparáty a ohledávaje rostliny, passivně čekal, až mu z nich něco přejde do mozku; nýbrž naopak i on musí napřed věděti, co chce nalézt, co chce dokázati, napřed musí míti myšlenky anebo aspoň princip, pro něž pak shání důkazy a fakta, na nichž by zkusil životní schopnost svých myšlenek a na nichž by je svým posluchačům znázornil. Proto arci někdy docela jinak, i opačně, táž fakta vypadají z úst Velenovského a jinak z úst Goebelových, na př. Bylo tomu tak v různých fasích vitalismu i mechanismu — bude tak i nadále. Dnešní vitalism, hlavně zásluhou Drieschovou, vystavil pro svůj směr důkazy, k nimž lze shrnouti ohromné množství fakt, a jež lze pokládati za definitivně nevývratné. Ale ovšem

povaha rozeně protivitalistická neuvěří ve vitalism ani po nich.

Tož od osmdesátých let začíná se vždy důtkliměji upozorňovati na to, že jako jest absurdní finalism vnější (po jehož důsledcích by tu vlastně jetel byl pro koně a pro povázku, člověk pro bacily a tasemnice atd.), tak bláhová jest snaha na bytostnou účelnost vnitřní, na úžasnou harmonii nekonečně složitých ústrojů, podivuhodně spiatých důmyslným dělením práce — nazírati pouze mechanistickým soudem. A podruhé, že živá bytost nemůže býti něco jen passivního, stroj ani loutka, když často jedná vůčihledě o své vůli, když z vnitřní, celkové podstaty je činná, uplatňujíc do značné míry volně vliv svůj na okolí. Čili, že »živá kočka jest něco jiného, nežli mrtvá kočka« (Reinke).

Co se znovu probouzí, poprvé vyslovil roku 1888 G. E. Rindfleisch, nazývaje své názory o odlišnosti života neovitalismem.

Starší vitalism (Stahl, Harvey, C. Fr. Wolff, Oken, Treviranus...), jenž vyvrcholil J. F. Blumenbachem (1752—1840), dotud nesl odium pro »mysticism« a »fantastičnosti«, pro své druhdy temné i bizarní představy o »životních silách«; neuznávalo se, že by kdy býval lepší nežli abstrakta jeho vrstevníků — preformistů a »evolucionistů«. A jest opravdu ze zásluh darwinismu a materialismu, že, bojujíce zásadně proti vitalismu vůbec, nepřímo jej tak vysvobodily z jeho přebytečných halucinací. Kritický úsudek neovitalistů, vytříbený přestálými boji, s rozmyslem mohl navázati již jenom na jasné někdejší mistry — když byl posléze světový princip hmoty zklamal.

Nuže, co dnes se snaží největší vitalista německý, Hans Driesch, logicky dokázati, zřetelně navodil již Blumenbach, když vykládal, že slovo »visus formativus«, síla tvarotvorná (t. j. »životní síla« vedle jiných ž. s.: citlivosti, dráždivosti, stažitelnosti) jest vlastně jen k tomu, aby označilo onu přírodní sílu, jejíž stálé působení všickni dobře známe, ale jejíž příčina jest nám rovněž tak »qualitas occulta« jako příčiny jiných uznaných přírodních sil: tíže, přitažlivosti a pod.[1])

Přesnějších důkazů starší vitalism arci nedošel, domnívaje se bezděky, že jest na těch, kdo »životní síly« popírají, aby dokázali, že jich není, když naše každodenní autopsie o nich ví. Soustavnější důkazné práce se podjal teprve Driesch.

Kielský professor botaniky J. Reinke poprvé rozhodněji vyslovil se pro teleologii a vývojovou nauku, ale zároveň proti Darwinovu světovému principu náhody a mechanisování r. 1899 spisem »Die Welt als Tat«, a odtud své názory v pozdějších spisech jenom jasněji vypracovával.

Reinke netvrdí, že by v rostlině nebylo nic strojového; ale, nehledě k tomu, že organism vzrůstem a rozmnožováním daleko předstihuje význam stroje, snaha o vystižení bytostných podstat pouhým rozborem na hmotné částky a jejich popisem jemu se zdá tak marnou, jako chtíti vyšetřiti význam stroje rozkladem jeho na prvky a vážením kovů, a při tom nic nedbati jeho celkového účelu a funkcí. Zákon příčinnosti dozajista platí i pro přírodu živou, ale v ústrojencích k němu ještě přistupuje finální vztažnost orgánů. »Již průkaz ‚fysiologického významu' jest teleologický soud!«[2]) Ale nejzjevněji finální princip se v organismech projevuje regulací. I když dobře nechápeme fysiologického účelu, nemůžeme neviděti, jak se samovolně napravuje sebe menší porucha harmonické souhry funkční.

Pročež jest rozeznávati v organismech síly energetické a neenergetické. Fysikální a chemické energie dovedou vykonávati mechanické práce a nikdy jich nelze zrušiti; možno-li nějakou sílu porušiti, není energie. Neenergetické síly Reinke jmenuje ve svých dřívějších spisech[3]) vesměs dominantami, rozděluje je na dominanty pracovní (Arbeitsdominanten) a tvůrčí (Bildungsdominanten). V pozdějších spisech[4]) přezval »pracovní dominanty« silami systémovými (Systemkräfte) a »dominantám tvůrčím« říká prostě — dominanty.

Systémové síly mu vyplývají z organické struktury, totiž ze strojové sestavy podmínek. Systémové síly jsou schopny vykonávati nějakou práci jen, jsou-li poháněny nějakou energií; jsou obsaženy na př. ve stroji hodinovém, jejž možno uvésti do pochodu natažením péra nebo otáčením ručičky. Obdobný stroj jest mozek. Nechť kladivem roztlučeme mozek nebo hodinky — systémové síly zmizejí. Nezmizí, arci, tvrdost, pružnost a j. vlastnosti ocele a mozku, jež jsou — stálé energie. Dominant v neživé přírodě není: jsouť síly, které způsobily systémové podmínky orgánů, harmonickou a účelnou sestavu jejich struktury; i lze je přirovnati jediné k intelligenci mechanika, který dovede vyráběti účelné stroje. Dominanty vyvinuly mozek ze zárodku, řídí činnost systémových sil (na př. v zrnkách chlorofylových atd.), umožňují dědičnost druhových vlastností a j. Stroje, jenž by sám se vybudoval anebo na sobě napravoval poruchy — neznáme.

(Dokončení.)

[1]) Srv. Hans Driesch, Der Vitalismus als Geschichte und als Lehre, 1905, str. 54 násl.

[2]) Reinke, Philosophie der Botanik, 1905, str. 25.

[3]) Die Welt als Tat, 1899; Einleitung in die theoretische Biologie, 1901, a j. Tu jest velmi málo vitalistou, ba v podstatě téměř ryzí mechanista.

[4]) Philosophie der Botanik — viz zejm. str. 39 n.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Doc. dr. FRANT. HODÁČ:

O ZEMSKÉ FINANCE.

(Poznámky k návrhům stálé finanční komise sněmu království českého.) (Pokračování.)

Nepřijaté návrhy a náměty zdanění.

Pracovní výbor finanční komise navrhl také, aby zavedena byla dávka z výkonu práva honebního, s níž zpráva také ještě počítá. Právem podotýká, že by postihla zámožnější vrstvy, ať jsou to již majitelé honitby, nebo ti, kdož honitbu sobě najímají; přes to navržená sazba jest nevysoká, činí při pronajatých honitbách anebo částech jejich 10 proc. ročního nájemného a při ostatních honitbách nebo částech jejich až do plochy 250 ha 10 K a za každých dalších počatých 50 ha plochy 5 K. Výnos byl odhadován okrouhle na 30.000 K. V plenu komise však návrh pracovního výboru byl zamítnut, mezi jiným po vystoupení knížete Schwarzenberga, jenž se vyslovil proti této dani jako dávce postihující velkostatek. Zamítnutí dlužno odsouditi, zvláště uvážíme-li, že stalo se v téže schůzi, v níž přijat byl návrh na sazbu 4 K pivní daně, jež postihne nejširší vrstvy lidové daleko tíživěji, než poplatníci dávky z výkonu práva honebního byli by postiženi poměrně nízkými sazbami této dávky. Dlužno si přáti, aby v plenu sněmovním k přijetí návrhu na zavedení daně z výkonu práva honebního opět došlo.

Vedle návrhů dosud uvedených pracovní výbor komise uvažoval o celé řadě námětů, jichž neužil. Zpráva je podrobně vypočítavá, uvádějíc zároveň důvody, proč byly zamítnuty.

Mezi nimi jest také návrh na zavedení zemské dávky z nájemného. Zavedení této daně navrhoval před dvěma lety zemský výbor moravský, a to dokonce tak, že sazby její nebyly odstupňovány; návrh byl předmětem sporu, v jehož průběhu se strany prof. Kolouška a pisatele těchto řádků byly podrobně uvedeny důvody finanční a sociální politiky proti této dani.

Návrh, za nímž po nějaký čas stála většina českých poslanců, později byl také zemským výborem opuštěn. Pracovní výbor permanentní finanční komise české zamítl vůbec námět, aby zavedena byla podobná daň, dle zprávy proto, že vyskytly se vážné sociální námitky; neboť bylo jisto, že dávkou opětně stiženy by byly i vrstvy, které již dnes velkou část svých příjmů obracejí na nájemné. Rovněž z důvodů sociálních pracovní výbor právem zamítl náměty na zavedení řady dalších spotřebních daní zemských, na př. daně ze spotřeby uhlí, masa, z nápojů alkoholu prostých a j. Daň z kávových náhražek byla zamítnuta proto, že stěží by bylo možno technicky toto zdanění provésti a že by mimo to jeho provedení mohlo vyvolati řadu nespravedlností. Rovněž zamítnut byl návrh, aby zavedena byla daň z vývozu uhlí; mám za to, že k tomuto návrhu bude dlužno časem se vrátiti, neboť na ceny uhlí v běžné spotřebě vlivu zajisté by jeho provedení nemělo, výnosové poměry uhelných dolů českých však, pokud z dálky dovedu posouditi, by toto zatížení snesly.

Návrh daně ze služného byl zamítnut proto, že přijetím zvýšených sazeb osobní daně z příjmů by provedení bylo stíženo, a mimo to vláda by trvala na vynětí státních úředníků, čímž výsledek by byl zmařen.

Od návrhu na poplatky při podáních samosprávných korporací komise upustila pouze prozatím, vyhražujíc si tento podnět k eventuální budoucí úvaze. Konečně byla zamítnuta řada drobnějších návrhů a podnětů, tak na zavedení daně přepychové a z veřejných dobrovolných dražeb pro nepatrný očekávaný výnos, daně z čistého zisku spořitelen, poněvadž by odporovala poslání těchto ústavů, konečně dávky z puncovaného zlata, stříbra a drahokamů, dávky z hracích karet pro nepatrný výnos, dávky totalisatérské, z kulečníků a kuželníků, z nošení zbraní a podobných.

VI. Návrh komise na odstupňování přirážek k domovní dani činžovní.

Při výkladu o zamítnutí návrhu na zavedení zemské dávky z nájemného zpráva podotýká, že tím není odstraněna eventuálně otázka diferencování přirážek k domovní dani činžovní, jehož účelem by bylo, aby byly donuceny tímto způsobem přispívati značněji k účelům zemským ony vrstvy, které pro svou zámožnost si mohou vydržovati větší byt. Zpráva uvádí, že zatím komise nečiní v tomto směru návrhu proto, poněvadž by bylo nutno rozlišovati mezi byty, sloužícími skutečné luxusní potřebě, a mezi byty, souvisícími současně s provozováním té či oné živnosti, a poněvadž toto rozlišování by bylo začasté obtížno. Mám za to, že tento námět, který také dříve již se vyskytoval, jest velmi důležitý, a že bude třeba také k němu se vraceti. Proto dlužno všimnouti si stanoviska, jež vláda zaujala. V projevu vládního zástupce, ve schůzi pracovního výboru dne 7. března 1912, bylo řečeno, že vláda pokládá uvedený projekt za neproveditelný. Naše výnosové daně prý jsou největším dílem daně předmětové, při nichž progresivní vytvoření žádného zlepšení

neznamená, naopak jen nerovnoměrnější zatížení; bylo prý by zřejmě nespravedlivo, dům s činžovním výnosem 200.000 K postihnouti větší sazbou daňovou nebo přirážkovým procentem, než dům s výnosem 100.000 K, když snad majitel tohoto domu má ještě více domů v jiných okresech země. Při požadavku progresivního a diferencovaného systému přirážkového zřejmě prý se přehlíží, že jednotná, stejnoměrná přirážka postihuje již diferencovaný základ přirážkový. Neboť prý u státních daní, pokud to právě při soustavě výnosové daně jest možno, již dle výnosnosti se rozlišuje, tak že ve stejnoměrné přirážce již se projevuje diferencování při státní dani předsevzaté. Jako doklad vládní projev uvádí při domovní dani činžovní nejnovější úlevy domům s malými byty.

Tyto vládní námitky jsou vesměs nesprávny, pokud jde o domovní daň činžovní. Tato daň jest dnes fakticky, třeba ne dle úmyslu zákonodárcova, daní ze spotřeby bytové, neboť není pochyby, že se přesunuje na nájemníka bez ohledu na to, jak zadlužený je dům, bez ohledu na to, jak velký jest jeho celkový výnos činžovní. Presidiální komise obchodní a živnostenské komory pražské také o této otázce jedná ve své Zprávě o stavu nynější drahoty, jejích příčinách a prostředcích k odpomoci, a konstatuje (str. 47), že výpočty podniknuté na základě výnosu domů daly výsledky velmi různé, přece však prý se zdá, že přesunuje se daň, aspoň ve větších městech, na nájemníky ihned a úplně; jen v některých menších městech se zvláště silným zatížením přirážkovým se přesunutí někdy nezdaří ihned, ale také tam lze mluviti jen o dočasném pozdržení, nikoli o nezdaru zmíněného přesunutí. Za tohoto stavu věcí jest však zároveň zřejmo, že progresivní vytvoření této daně nemůže znamenati nerovnoměrnost vzhledem k jejímu v zákoně předpokládanému předmětu, t. j. k činžovnímu výnosu domů, poněvadž jejím faktickým nositelem z největší části není majitel domu, nýbrž nájemník.

Ostatně vláda s tímto obecně známým a prokázaným zjevem počítá, jak dokazuje souhlas, jejž vyslovila s návrhem novely k zákonu o domovní dani činžovní, kterou zvýšení přirážek má býti odpočítáváno od daňového základu. Smysl této novely jest dán právě tím, že jak daň, tak přirážka se přesunuje; jen v tom je rozdíl, že při zvýšení daně nebo přirážky nájemník má možnost obrany, při dani z nájemného nikoli. Vládní projev ovšem zároveň tvrdí, že progresivní vytvoření výnosových daní neznamená zlepšení, a zároveň tvrdí, že přirážkový základ jest již diferencován. O domovní dani se na doklad tohoto tvrzení dovolává nejnovějších úlev domům s malými byty. Možno však úlevy, dané zákonem z 28. prosince 1911 č. ř. z. 242, jako doklad diferencování celého přirážkového základu uvésti? Předně se úlevy nového zákona vůbec netýkají všech domů, nýbrž jen novostaveb, přístaveb, nástaveb a úplných nebo částečných přestaveb, a jen při novostavbách a úplných přestavbách malé byty a maloživnostenské dílny, jichž majitelé zároveň v domě o malých bytech bydlí, požívají úlev (na př. v Praze, nehledíme-li k přechodným osvobozením, pro uvedené stavby vůbec jest sazba 19 proc., pro malé byty a kvalifikované dílny jen 17 proc., pro domy o malých bytech, pokud náležejí korporacím v zákoně o bytovém fondu uvedeným, 15 proc. čistého výnosu činže). Ale to přece nelze nazvati progresí; jsou tu jen dva stupně, z nichž nižší má ráz zvláštního, na určité případy omezeného sociálně politického opatření, ale mluviti o diferencovaném základu přirážkovém proto ještě nelze. Také okolnost, že při novostavbách a ostatních uvedených stavbách sleva na domovní dani třídní v nižších devíti třídách činí $1/_5$, v sedmi vyšších třídách $1/_{10}$, jest příliš nedostatečna, než aby nebylo třeba dalšího vytváření progrese. Tolik jest ovšem zřejmo z ustanovení uvedeného zákona, že diferencování vůbec technicky provésti lze. Proto bude nutno trvati na tom, aby provedeno bylo, aspoň zprvu při zemských přirážkách, jak komise naznačila. Jest ostatně zajímavo, že při moravském návrhu daně z nájemného vláda původně stavěla se odstupňování na odpor, ale později s ním vyslovila souhlas, ačkoliv svůj původní odpor motivovala tím, že přirážka k domovní dani odstupňována není. Bylo by jen důsledno, aby se vzdala také odporu proti námětu stálé finanční komise české.

(Dokončení.)

DISKUSSE

Dr. K. STAROSTA:

K ŘEŠENÍ SLOVANSKÉ OTÁZKY VE VĚDĚ.[1]

Pravým a nejdůležitějším pojítkem dnešního Slovanstva jest poměrně malá rozrůzněnost slovanských jazyků, jich stejná stavba a slovní zásoba; okolnost, že prostí nebo neškolení lidé různé slovanské národnosti si beze všeho rozumějí, vede porozuměním ku přátelství, lehkému uzpůsobení se v nové slovanské jazykové oblasti; spory začínají tam, kde začíná spisovný jazyk soudní, správní, náboženský, nebo ve škole, pomíjíme-li obchod, který přináší rád a ochotně jazykové ústupky a přizpůsobuje se za úče-

[1]) Redakce poskytne, pokud jí bude možno, ochotně místa vážným odezvám na tento námět, stejně zajímavý jako důležitý.

lem zisku, jako jediným svým cílem. — Řeší-li některá slovanská národnost všeobecnou slovanskou otázku, jest převážně zaujata svými osobitými zájmy náboženskými nebo politickými, ať jest to lpění na katolicismu u Poláků a Chorvatů, nebo vyzdvihování pravoslaví u Rusů a Srbů, ať to jest snaha po politické samostatnosti Polsky nebo spory o budoucí Illyrii mezi Jihoslovany. Analysujíce tyto v popředí jsoucí spory, vidíme, že se jedná hlavně o věci, jež nejsou vlastními Slovanům, jako o rozdíly v křesťanských vyznáních, jež jsou jak pravoslaví, tak katolicismus něco na slovanské půdě nového, zde nevzniklého, jen sem přesazeného a ujatého, dále o rozmíšky politické, jež střízlivě vzato jsou z valné části rovněž něčím zaneseným nebo otázkou, již mezi sebou Slovanstvo bez ohledu na ostatní státy a svět rozřešiti nemůže, poněvadž kromě Rusů žádný slovanský národ není tak neodvislým a silným, aby vedl úspěšnou mezinárodní politiku a i Rusové nemají oné žádoucí politické moci a samostatnosti, jíž přece nevyhnutelně třeba k uplatnění vůle, jak se ukázalo v mírech po válce turecké, kde se dali připraviti o výsledky úspěchů vojenských, nebo i po válce japonské, kde donuceni byli předčasně uzavříti mír v době jim nevýhodné, stojíce před počátky možných vítězství; stejně i při řešení vlastních vnitropolitických otázek jeví se ve Slovanstvu veliká slabost a odvislost od vlivů cizích, najmě německo-říšských, jak v Rakousku tak v Rusku, a v neuznávání spisovné ruštiny v Haliči jsou jistě znatelny vlivy vídeňské, naopak zase existence Poláků ve východní Haliči a jejich tamější úřední nadvláda je jen dílem blahosklonnosti téže Vídně; do otázky polské v carstvu ruském zase zasahuje účinně Německo, které nemůže potřebovati za sousedy spokojené Poláky a Rusku stále ukazuje na »nebezpečí polské«, stavíc své záměry na možnou nespolehlivost polskou, ač by se jí jako pomocnici později »po německu« odměnilo.

Tyto nesnáze vystiženy jsou také tím, že mezi Slovany na slovanských sjezdech se chtějí pomíjeti otázky náboženské, jako věc soukromá a otázky politické, pokud by se mělo jednati o zřízení nových státních útvarů na územích obydlených Slovany; akcentuje se citové přátelství, snahy po navázání obchodních styků a dosažení národnostní i osobní svobody národů i jednotlivců, žádá se politická podpora parlamentární, která speciálně v Rakousku jest a bude dlouho nejistou ve většině případů, protože kdo u nás rozdává bonbonky za dobré chování, jest vždycky někdo třetí a ne my.

A tak zapomíná se na hlavní věc, kterou máme v moci a která jest naší vlastní podstatou, při všem tušení o velké ceně její: na sbližování v nejvlastnějším smyslu, na zachování srozumitelnosti jazyků slovanských mezi sebou mimo mluvu lidovou, v literatuře, v prvé řadě v literatuře vědecké jednotlivých slovanských národů a na způsob dnešní praxe při vědeckém publikování, jeho pomůcky, abecedy, pravopis a uvedení poznatků vědeckých do světové literatury; zúmysla mluvíme jen o v ě d e c k é publikační činnosti, ponechávajíce stranou denní tisk, literaturu krásnou a praxi politickou, správní i obchodní, poněvadž tyto přejímají výsledky vědeckého badání, až když se osvědčily schopnými života.

Dnešní literární praxe vědecká jest v ohledu tomto ubohou a nevědomou, leckdy náhodě ponechanou, anebo i zúmyslně protichůdnou; pokud jest mi známo, přejímá se něco slov z ruských kmenů u Čechů, mnoho vědomě a účelně u Bulharů, málo u Srbo-Chorvatů, nic u Poláků a zúmyslně zbytečně se vymycují mnohé společné výrazy u Malorusů, jiř i toto pojmenování zaměňují na »Ukrajinci«. — Nejobvyklejší a nejpřístupnější, velmi kalný pramen nových výrazů vědeckého nynějšího názvosloví všech Slovanů bez výminky jest n ě m č i n a, a jedná se jen o dojemnou náhodu, že přeloží dva různí Slované jeden pojem z němčiny stejně novým slovem stejného kmene, nevědouce ovšem o sobě. I nejobvyklejší pojmy vědecké jmenují se zcela zbytečně různě, jako na př. cellula: česky b u ň k a, rusky k l j e t k a, polsky k o m u r k a, srbochorvatsky s t a n i c a atd., zajisté ku veliké škodě srozumitelnosti slovanských jazyků a ku zbytečnému obtěžování čtenáře slovníkem; podobných smutných dokladů bylo by lze uvésti na sta a jak by jich také nebylo, když se zde ponechává náhodě plná vůle. Nelze se tedy diviti, že Neslované, hlavně Němci, odbývají vědecké práce slovansky psané stereotypním: »die Arbeit ist in einer unzugänglicher Sprache verfast und blieb mir leider unverständlich« — nelzeť vskutku žádati, aby při víru a pospěchu dnešního dne k vůli nějaké jednotlivé práci se učili hnedle několika slovanským řečem, jež jim zajisté připadají velmi různými a nesnadnými, třeba se nám to ani nezdálo.

Aby se udržela jednota a srozumitelnost slovanských v ě d e c k ý c h prací, bude zapotřebí, aby se tedy v prvé řadě dbalo ú č e l n é h o t v o ř e n í n o v ý c h j m e n v ě d o m ě z e s p o l e č n ý c h k m e n ů, jako: nádrží, nadorožije atd. a ne nádraží, dworzec kolejový, kolodvor, voksal (!) atd., což zcela leží v mezích možné a přípustné mezislovanské agitace a v dorozumění na sjezdech, v akademiích, vědeckém tisku a žurnalistice.

Aby mohl vědec pracovati, jest mu třeba nejen studovati a psáti, ale m u s í n a l é z a t i o h l a s u v l i t e r a t u ř e, a což není posledním, mnoho váží i obchodní stránka, prodejní

cena knihy a její výměnná schopnost (separáty), protože produkce vědecká stojí mnoho času i peněz; kniha všeobecně srozumitelným jazykem psaná jde do celého světa, přináší nejen kýžených úspěchů, uznání, uspokojení z vědecké činnosti, ale i výměnu anebo zasloužený zisk jako náhradu za vynaloženou námahu, vydání i čas; čím rozlehlejší knihkupecký trh, tím lépe pro knihu; aby dnes slovanský vědec se stal všeobecně srozumitelným a nalezl ohlasu, publikuje neslovanským jazykem, z praktických důvodů po většině německy, a bylo by zajisté zajímavo zvěděti, kolika procenty se v různých oborech Slované účastní na vědecké produkci německé; poněvadž to činí šmahem i Rusové, neváhám odhadnouti procento na celých 20—25, počítaje tvorbu původní anebo překlady autorů samých, tedy vlastně samostatné druhé vydání v německé řeči. — To znamená, že celá původní tvorba slovanská se objevuje povětšině současně jako originál německý, že práce slovanským jazykem tisknuté jsou pro světovou literaturu prakticky ničím, že sami každou novou vědeckou v němčině tisknutou prací rozmnožujeme německý duchovní poklad, z něhož i naši následovníci musí čerpati a tak se prakticky germanisovati, že sami se vzdáváme dobrovolně úplně obchodního zisku z prodeje knihy a necháváme vůbec vydělávati z naší duševní práce finančně, morálně i duchovně jen Němce, poněvadž jen o tyto se v praxi vlastně jedná; tak jest tomu alespoň v naukách budoucnosti: technice, vědách přírodních a medicině, jinde tomu nebude lépe, jak viděti na Archivu für slavische Philologie a Archivu für »osteuropäische« Geschichte.

Domnívám se, že z tohoto dobrovolného duševního nevolnictví jest ještě možno vyváznouti, zvláště nyní, kdy se zavádí na středních pruských školách ruština jako předmět nepovinný, kdy se tedy stane rusky psaná vědecká práce přístupnou německým učencům a kdy se mluví o zavedení ruštiny jako nepovinného jazyku i u nás. — Jest totiž samozřejmým, že jediným jazykem slovanským, který si může zjednati světovosti, který se může státi mezinárodním, jest jedině ruština, přes různé návrhy u nás, které mají ohledy na cizí nedůtklivost a navrhují na př. jen pro libozvučnost a k vůli neutralitě srbochorvatštinu jako jazyk mezislovanský (viz Čas. č. turistů); zde rozhoduje jen praktická potřeba, ne city a tomu kterému uchu lahodnější zvuk; jeť každý jazyk krásný, jen když se mu rozumí. Veliký správní obvod ruský, ohromné bohatství půdy jako výrobního prostředku peněžního i lidského materiálu, rozlehlá oblast obchodní, veliké styky mezinárodní, největší literatura slovanská a jednou obrovské školství, jemuž stále přibývají university a techniky (Saratov, nová universita v donské oblasti, touha po universitě v Tiflisu na Kavkaze), zabezpečuje bohatému a rozvitému, všestranně vědecky pěstovanému jazyku ruskému samo sebou postavení první a nejpřednější a jest třeba jen starati se o uznání jeho vědecké mezinárodnosti, které oficiálně ovšem nemá. My Čechové s universitou jednou, Poláci se dvěma, Jihoslované pak se svými neúplnými vysokými školami můžeme počítati jen na to, že se jednou s ruštinou »svezeme«, že se nám ve světě bude při dobré vůli rozuměti, bude-li se znáti rusky, — nebo nezbývá nic jiného, než rozhodnouti se prakticky pro němčinu, tedy vlastně se germanisovati. — Neboť samostatná vědecká produkce, která tvoří pomalu, stává se jen mnohostí pracovníků vydatnou a životaschopnou, na druhé straně produkce učebnicová a manuálová, která má podati nejnovější a bezpečný přehled o stavu otázek vědeckých, rychle stárne a potřebuje vydání nových a nových; obojе vyžaduje současně veliký počet čtenářů a interesentů, kteří se jen v jednom slovanském národě (kromě Rusů) nenajdou; proto, chtějí-li Slované na foru světovém zůstati Slovany, jest jejich životním zájmem, rozhodnouti se pro ruštinu, jako jich společný jazyk mezinárodní.

Co se týče sesvětovění a rozšíření ruštiny, jest jí zajisté na překážku z praktických důvodů jedině svérázné písmo t. zv. graždanka; vstupujeť zajisté slovo do mysli mimo představu pojmovou a zvukovou i jak je napsáno jako obraz zrakový, a tento poslední bude tím matnější, čím neobvyklejším písmem se nám představí; a ruská dnes užívaná písmena prakticky třeba považovati u Nerusů ve vědeckém světě (a o tom v celém článku mluvíme) mezinárodně za neběžná a nezvyklá; protože se nezná jeho zvuk, zůstává psané slovo ruské pro jinonárodního inteligenta matným, bezcenným, ihned z mysli mizícím obrazovým pojmem, kterému se vůbec nesnaží porozuměti, kdežto při jazycích běžnou latinkou psaných zůstává mu v mysli mnoho cizích jmen, třeba by neznal ihned jich význam; často se setkáme v cizině s bývalými návštěvníky n. př. Čech, kteří se ptají po významu některého nápisu, stanice, hesla atd., kdežto ruské nápisy na západním nádraží pařížském vchod, východ, psané azbukou a zbylé z carské návštěvy, jistě zůstanou každému Francouzi nesrozumitelnými; protože se nezná zvuk ruských slov, jest i přepis jejich po způsobu francouzském nebo německém a anglickém, ba někdy i kombinovaný z abeced uvedených dvou řečí, velmi žalostný; i při jednom a tomtéž pojmu a jméně vzniká mnoho různých pojmů a představ zrakových o jednom předmětě nebo osobě; na př. čteme: Soukhomlynoff, Stschelkanovzeff, Oshanin, Zaitzew atd. bez ladu a skladu; tím

se stává, že i pojmový význam mnohého vlastního jména, který by se již dal užíti jako část pokladu slovního jazykového, přichází ku ztrátě, totiž u jmen, která něco znamenají, jako Kuropatkin, Borodkin, Tolstoj atd. od kuropatka = koroptev, boroda = brada, tolstoj = tlustý atd. Aby byl zmatek ještě větší, přepisují Rusové cizí, hlavně francouzská jména snad jako na revanche dle svého, jako Dyboa místo Dubois, Genri místo Henri atd. Jak těžko se potom zjistí pravopis toho kterého jména za účelem citací a bibliografickým, jest na bíledni.

Stojíme-li na stanovisku, že by se měla ruština domoci mezinárodnosti, že by se měla státi světovou řečí a potom Slovanům, jako jazyk nejbližší, světovým jazykem vědeckým, máme právo na ní žádati, aby se ve vědecké produkci hleděla přizpůsobiti také částečně světovým požadavkům, jednak co se týče usnadnění se naučení, jednak vzhledem ku neruským tiskárnám, které přece nemohou jen tak najednou pořizovati celé výpravy kas ruských specifických písmenek a opatřovati jich znalé sazeče a korrektory; přizpůsobení, které by ruštině dopomohlo ku kýžené mezinárodnosti, bylo by oficiální připuštění latinských písmen (abecedy) *do vědecké* literatury ruské a oficiální upravení pravopisu v této, aby přestaly už jednou konečně tak úžasně libovolné a různorodé přepisy ruských vlastních jmen a titulů vědeckých knih i pojednání.

Za splnění našich předpokladů bude při volbě nové abecedy záležeti na tom, pro jaký způsob přepisu bude rozhodnuto; opět prakticky vzato jest možný buď přepis německý, francouzský, anglický atd., které jsou pro jazyk slovanský přece jen z ruky a nevhodné, jak se ukázalo na češtině, slovenštině, chorvatštině, slovinštině a polštině, kde se žádný z nich neujal; jazyky vyjmenované kromě posledního mají celkem jednotnou, původně českou Husovu abecedu, kterou tedy čte, předpokládáme-li, že i Srb charvatskému přepisu rozumí, na 20,000.000 Slovanů; abeceda tato má i tu výhodu, že větší procento jejích typických značek jako č, ž, ě, přejato bylo do světové filologické literatury jako značky mezinárodní, že se užívají i pro přepisy v universitním almanachu »Minervě«, v silně rozšířených učebnicích cizojazyčných v Německu, na př. v anglické učebnici pro Němce od Plate-ho a i v kartografii (velký Andree-ho zeměpisný atlas tiskne na mapě Ruska: Nižegorod, Sudža, Iževskij atd.); opět prakticky vzato, není překážky, aby v Německu, a o to se vlastně v prvé řadě jedná, se sázely bez velikého nákladu a změn v tiskařské kase a v personálu ruské knihy *českými* typy.

A tu jsme u kořene věci, totiž úvahy, aby oficiálně byla připuštěna, ne-li vůbec zavedena (Carskou Akademií Nauk v Petrohradě) pro vědecký přepis jmen a pro tisk vědeckých děl ruských *česká abeceda,* prozatím třeba fakultativně, pro kterou by se pak vymáhala mezinárodnost; zařízení toto by vedlo za přiměřených opatření rychle ku sesvětovění jazyka a literatury ruské.

Jest samozřejmým, že největší naději bychom měli na uskutečnění těchto možností (zavedení české abecedy ku tisku naukových ruských knih), když budeme napřed vědomě a účelně vše připravovati; jedná se zajisté současně i o naši věc a prospělo by nesmírně, kdyby s naší strany již nyní přihotoven byl způsob a pravidla přepisu, což ovšem může býti thematem pouze pro filology, kteří vědecky pracujícím nefilologům jsou touto prací povinni, třeba sami spolu s historiky necítí tuto potřebu změny abecedy a eventuální sjednocení v slovanských pravopisech tak intensivně jako nefilologové, již tvoří přece většinu a také více publikují, nepohlížejíce na ustálená pravidla filologická jako na něco nedotknutelného a neměnitelného, zvláště když i jinde jen za účelem praktickým nastávají začasté pronikavé změny v orthografii, jako na př. v jazyku německém, kde po společné úradě Němců rakouských, říšských a švýcarských provedly se dalekosáhlé opravy jen k vůli zjednodušení; co děje se jinde, musí býti dovoleno i nám.

Poznamenáváme, že abeceda polská, jako jen Poláky užívaná, tedy nejméně mezislovanská a pak zpřežková, nepadne asi v úvahu pro relativní zastaralý způsob vyjádření jedné hlásky dvěma písmenami, které i technicky jest nehospodárné, neboť v době nákladného tisku a psacích strojů zabírá mnoho drahého místa a práce; zamlouvalo by se přijetí tvrdého polského ł.

Příklady z jazyků jiných mohou jen podporovati myšlenky v této úvaze pronesené; tak zcela dobře se snese dvojí abeceda v jazyku srbochorvatském a bez úrazu zavedena jest šmahem ve vědeckých publikacích německých latinka vedle hranatého švabachu, který jest přece stejně skoro odlišný od latinky jako azbuka, ač čte se s latinkou přehledněji než azbuka, která jest pro zrak příliš stejnoměrnou, majíc příliš mnoho nízkých písmenek; tak na př. již k, t, ch, l, g, d mají v tisku stejnou velikost se samohláskami a činí tisk málo rozmanitým a tedy těžce čitelným.

Opakujeme nakonec ještě jednou, že se nejedná o návrh na opuštění graždanky ani jiných změn v publikacích správních, státních, politických atd., ale o zavedení, resp. připuštění české abecedy (rozhodně fakultativní, ale oficiální) jen do tvorby vědecké, určené pro literaturu světovou a vysokoškolskou; tomu všemu by mělo s české strany předcházeti: návrh na přepis, překlad

některé známé knížky tisknutý v tomto novém rouše, po případě malá německo-ruská gramatika a malý takový též slovník, německý opět z praktických důvodů, neboť němčině se na středních školách v Rusku vyučuje a její terminologie jest běžnou.[1])

Úvaha tato vznikla z nesnází, které vznikají česky a vůbec slovansky vědecky píšícímu člověku a má býti návrhem na jejich praktické odstranění; začíná od »abecedy« a má snad alespoň stejné právo na uveřejnění, jako různé jiné, mnohdy nehrubě jasné návrhy na řešení otázky slovanské v tom či onom oboru. Dotýká se nejméně osobitosti a různosti národnostních mezi jednotlivými kmeny, jedná se jen o písmo, které není specificky slovanské, nýbrž nepůvodní, z řeckého přeměnou vzniklé, může však přinésti nesmírný užitek materiální i morální; v době, kdy theoretikové filologičtí by chtěli uvažovati a hájiti oprávněnost vědeckého osamostatnění jednotlivých dosud vědecky málo nebo vůbec nepěstovaných jazyků (maloruského, běloruského atd.), jest na čase ukázati na druhou, mnohem důležitější a možnou cestu synthese, pomalého sbližování a vytvoření ne-li společného, tedy alespoň velmi blízkého slovanského jazyka vědeckého, jenž bude jistou studnicí pro jazyk denní potřeby a žurnalistiku.

[1]) Zajímavý a poučný rozpor jest u Rusů, studujících v zemích českých; celým svým životem a duší tíhnou k české společnosti, s níž žijí ve shodě, míjejíce společnost německou a spolky buršácké, naopak jsou šmahem zapsáni na technikách a universitě německé, poněvadž jest jim česká terminologie cizí; studenti praktického hospodářství vysílaní za hranici Zrnem Ruským naopak, nepotřebujíce terminologii, vyhledávají české kraje, kterým dávají přednost před Dánskem a Německem, právě pro snadnou srozumitelnost češtiny a přátelské vyjití s českými hospodáři; dle zpráv Ruského Zrna referujíce o svém pobytu v českém území, užívají začasté českých terminů hospodářských, které vhodným způsobem ze stejného kmene pro ruštinu upravují.

ZE DNE

Přátele listu prosíme o zasílání ukázkových adres pro XI. ročník »Přehledu«.

Jaroslav Vrchlický a mladé generace v Čechách. Z velkých básníků, které nám vzalo poslední desetiletí — a bylo jich více, než kolik opravdových poetů nám decenium to dalo — neznačil nižádný pro mladé pokolení problém tak dramatický, jako magnus parens vší moderní naší kultury slovesné, Jaroslav Vrchlický. Byl tak živelným a tak osudově významným zjevem, že bylo jej nutno buď milovati silnou láskou neb nenáviděti silnou nenávistí; lhostejným k němu zůstati — to bylo zhola nemožno. Mladá pokolení v Čechách od konce 80. let prožila tyto veškeré vztahy s prudkostí, která značí napětí tragické, a nejeden z nás vystřídal za sebou v posledním čtvrtstoletí celou řadu bytostných kontrastů ve svých vztazích k Vrchlickému. Naučil naše básníky novému bohatému jazyku — a přece jeho skvělý a marnotratný verbalism byl pociťován na čas jako nebezpečí, ohrožující pravdivost výrazovou a bezprostřednost myšlenkovou. Byl mistrem a virtuosem nesčíslných a složitých forem, v nichž se dobře zalíbilo našemu pudu po esthetické změně a po umělecké hře, až pak jsme poznali, že svedeni tímto kouzelníkem propadli jsme nezávazné hravosti a lichému esteticismu. Udomácněl nás v obsáhlém kosmopolitismu po širém světě a jdouce za jeho vábivým eklekticismem a za jeho básnickou dialektikou necítili jsme se nikde cizinci, leč bloudili jsme bez cíle, ztratili směr a nevěděli dobře, kudy vrátiti se k domovu. Ztlumočil nám ideje, nálady, dojmy, rozmary přečetných básníků od rinascimenta po moderní včerejšek; avšak nejeden z těchto mistrů odvedl nás právě od Jaroslava Vrchlického a učinil nás odpadlíky jeho směru. Byly doby v našem vývoji, kdy rostli a sílili jsme kulturním požehnáním jeho životního díla, ale vystřídala je období, za nichž jsme si uvědomovali zvláště bolestně nebezpečí, které Vrchlický zároveň přináší.

A on, jenž nepocítil dosti živě vděk a ozvuk, nebyl naprosto ušetřen polemických šípů a kritických mečů, jež mladá pokolení v 90. letech právě na něm zkoušela — neznajíce cíle hodnějšího pro zápas kritických ideí. K čemu připomínati jednotlivé etapy tohoto boje, v němž člověk Vrchlický nejednou odpovídal podrážděnou malicherností, kdežto umělec Vrchlický mnohdy odzbrojoval knihami mistrovskými, vydanými právě v hodinách, kdy konstatován úpadek jeho sil? Dnes leží již za námi doba, kdy hodnocena poesie jen jako nositelka ideí mravně a společensky obrodných a kdy básník souzen integritou filosofickou. Dnes již Victor Hugo, ve jméně jehož nepřátel Vrchlický často popravován, cítí se opět jako velký, tvůrčí poeta. Básníci, kteří volali na Vrchlického své anathema v duchu aktuelní modernosti, sestoupili sami k legendě věků, k antické neosobnosti, k historickému eklekticismu.

Nové pokolení básníků přichází a s ním nová generace čtenářů. A té jsou ona díla, která Vrchlický napsal právě před svým západem, blízka a drahá, dražší než nejedna z mladších jeho virtuosit: tu nacházíme onen kosmický tep, onu pantheistickou sílu, onu lásku k zemi a k jejím slibům, která charakterisuje básníky skutečně moderní. Vrchlický jest mezi našimi poety pravý hlasatel onoho životního elanu, jehož renaissance vzchází právě v kultuře světové. Hledati tyto mohutné tóny v symfonii Vrchlického děl, nacházeti, jak Vrchlický pro ně vytvořil na sta, nikoliv zevních, nýbrž vniterných forem, slo-

vem proměniti Vrchlického v plodnou a tvůrčí literární tradici, v živý předpoklad vývoje k poesii opravdu mužné, prosté tendencí utilitářských, mravoučných a sociálních — toť úkol, který mladé pokolení básnické s vědomím zodpovědnosti nastupuje u rakve poetovy. Dnes nám mladým jest Vrchlický problémem, drahým, vděčným problémem; snad zítra, pozítří bude již samozřejmostí a mužnou jistotou!

an.

Z českých vysokých škol pražských. Císař propůjčil soukromému docentu speciální pathologie a therapie vnitřních nemocí na české universitě v Praze, MUDr. Jos. Pelnářovi, titul mimořádného universitního professora. — Ministr kultu a vyučování potvrdil usnesení příslušných professorských sborů, aby dr. Miloslav Hýsek byl připuštěn jako soukromý docent dějin české literatury, professor na státním reálném a vyšším gymnasiu v Praze v Křemencově ulici dr. Josef Chlumský jako soukromý docent fonetiky se zvláštním zřetelem k pokusné fonetice na filosofické fakultě české university v Praze a dr. Jur. et Phil. Viktor Dvorský jako soukromý docent hospodářského a obchodního zeměpisu na české vysoké škole technické v Praze.

Koalice oposičních stran českých byla v těchto dnech uskutečněna. Schůze za tím účelem svolané zúčastnili se nár. sociálové, radikální pokrokáři a skupina dra Stránského. Pozvaný prof. Masaryk se omluvil. Porada vyzněla ostře proti mladočeskoagrární politice vídeňské a zvláště výnosu dra Hochenburgera proti češtině v území německém, vzhledem k němuž žádá okamžité přerušení porad dohodovacích. Koalice oposičních stran byla, pokud jde o politiku vídeňskou, všeobecně očekávána, nepřekvapuje tudíž. Pokud jde o vyrovnání v Čechách, nelze než odmítnouti její návrh na rozbití smiřovaček, poněvadž by jeho uskutečnění bylo dnes nemalou chybou. Výnos Hochenburgrův musí ovšem býti odčiněn, ale o to se musíme se vší rozhodností zasaditi, jak ve Vídni, tak v Praze. Gestem, že jsme jím se smiřovačkami a vládou Stürgkhovou hotovi, a trucováním v koutě bychom si málo posloužili. Pokud pak jde o spojení k odporu proti vyrovnání, až bude obsah jeho znám, nutno zdůrazniti, že tu má vlastně volné ruce jen strana realistická, ježto strany radikálně-pokroková a nár. sociální — skupina dra Stránského zde nepadá na váhu — se porad zúčastnily a jsou tedy za ně alespoň částečně spoluzodpovědny. Jsme zvědavi, zdali prof. Masaryk za těchto okolností postaví se v čelo této konspirace proti česko-německému vyrovnání à tout prix.

Technika XX. století, známá revue našich technických redakčních spolupracovníků, stala se sedmým číslem druhého ročníku orgánem »Svépomocného družstva vynálezců v Praze«. Tento čilý spolek, který bude v nejbližších dnech pořádati v sálech Střeleckého ostrova již druhou výroční výstavu vynálezů, projevil zvolením nové technické revue za svůj orgán dobrý smysl pro potřeby svých členů-vynálezců. Nemůže přece býti vhodnější průpravy pro technického vynálezce nad revui pěstující technickou ekonomii vědecky jako přední bod svého programu. Každý takový vynález je zlepšením nějakého pochodu ekonomické proměny energií v úspornější. Program časopisu, známý čtenářům »Přehledu«, rozšířil se tímto zvolením za orgán nového spolku o »zužitkování vynálezů a patentů« a organisaci vynálezců. Sedmé číslo přináší v tomto směru programový článek: Patentní právo a organisování vynálezců vedle celé řady jiných článků a zpráv, z nichž zvláště zajímavé jsou německé posudky o časopise v říšských listech vyšlé, které svědčí o značné pozornosti, kterou vzbudil směr nového časopisu i za hranicemi. Časopis zaslouží si pozornosti všech intelligentů techniků i netechniků. Rovněž tak i výstava a nejbližší organisační a vzdělávací akce »Družstva vynálezců«.

DIVADLO.

Národní divadlo: Anstey: Třináctý u stolu. Veselá hra o 3 dějstvích. Přeložil K. Blažek. Režisér K. Mušek. — **Vinohradské divadlo:** Tristan Bernard: Kavárnička. Veselohra o 3 dějstvích. Přeložil K. H. Hilar. Režisér Frant. Hlavatý.

První z obou veseloher je vlastně satirickou stínohrou, jaké jsem viděl před léty ve vídeňské »Hölle«: zcela vnější a vratký rámeček hry — hostina za mlžnatého večera — je protkán produkcí pozvaného počtu hostí, z nichž každý odříká a odehraje si svoje slabůstky, jež mají vzbuzovati smích, a jež opakuje od svého příchodu k hostině až po její skončení tuze často a s žalnou chudobou; omylem přichází místo objednaného soustolovníka firmy Blankleyovy nově povýšený lord, k němuž ovšem chovají se hostitelé jako k příručímu, a to je tuze směšné. Na konec vystrčí růžky anglicko-sentimentálně-kinematografický melodram a lord ožení se s ubohou, schudlou vychovatelkou... Zapomněl jsem dodati, že v »Hölle« byly Zascheovy karikatury provázeny vtipnými poznámkami, čehož zde není. — V druhé veselohře pociťujeme nepříjemně vratkou stavbu (hlavně ovšem operetní způsob kontraktu, z něhož hra vyrůstá a zcela libovolný závěrek) — jinak však tu a tam zadechne k nám z mnoha banálního živě líčené prostředí, a láska hrdinova ke »kavárničce«, taktně vylíčená, není prosta kouzla. Tedy: poprázdninové drobty, jež hledají odpuštění v době asi tak, jako tomuto příliš stručnému registrování jest omluvou jich literární nevýznamnost.

K-ček.

*

Byty pro studenty a dívky všech škol v Praze i předměstích úplně zdarma doporučuje pp. rodičům i ředitelstvím škol redakce »Časopisu Českého Studentstva« v Praze, Žitná ulice č. 10.

POLITICKÁ KRONIKA.

31. srpna vyskytly se pověsti o brzkém odstoupení hr. Stürgkha.

31. srpna se ohlašuje návštěva německého kancléře na zámku Buchlově.

4. září se oznamuje, že moravský sněm bude v prosinci svolán ke krátkému závěrečnému zasedání.

4. září uveřejňuje »Union« výnos dra Hochenburgra, jímž má býti zamezeno české projednávání žalob v uzavřeném území.

4. září se sděluje, že hr. Tisza je k vůli usmíření oposice ochoten odstoupiti z úřadu předsedy uherské posl. sněmovny.

6. září rozšířily se pessimistické zprávy o vyrovnání polsko-rusínském.

7. září se sděluje, že požadavky vojenské správy v příčině dělostřelectva budou odloženy na rok příští.

8. září konala se na Buchlově schůzka německého kancléře s hr. Berchtoldem.

8. září vrátil se císař z Išlu do Vídně.

10. září ujal se hr. Stürgkh opět úřadu.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpov. redaktor JUDr. **Jan Gallas.** — Tiskl **Edv. Leschinger** v Praze.

ROČNÍK X. V PRAZE 20. ZÁŘÍ 1912. ČÍSLO 52.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ČTVRTLETNĚ K 3·20, STUDENTŮM SNÍŽENO NA K 2·45
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Doc. dr. FRANT. HODÁČ:

O ZEMSKÉ FINANCE.

(Poznámky k návrhům stálé finanční komise sněmu království českého.) (Dokončení.)

VII. Návrh komise na přikázání reálných daní zemím.

Řekl jsem, že komise viděla v soustavě údělů a přirážek jen prozatímní řešení. Neboť tato soustava odporuje ústavnímu postavení našich království a zemí a činí i po stránce hmotné jejich hospodaření závislým na státním podkladu. Země nemohou se trvale obejíti bez vlastních daňových zdrojů; všecky vydatnější zdroje daňových příjmů však okupoval stát: jest proto řešení otázky v tomto směru závislo na generálním vyrovnání mezi daňovou soustavou státní a finančním hospodářstvím zemským. Jest nutno zdůrazniti, že jde o *generální* vyrovnání, poněvadž vždy znovu a znovu se objevují návrhy, jež ze souvislosti celé otázky jednotlivosti vytrhují takovým způsobem, že jejich provedení by země mohlo jen poškoditi. Jest možno připravovati toto vyrovnání tím, že se nepřipustí uskutečnění daní na říšské radě, jež mají náležeti zemím (na př. daně dědické); ale chtíti je provésti jednostranným částečným opatřením, bylo by nebezpečno.

To platí také o návrhu na přikázání reálných daní zemím, jehož provedení by ovšem musilo státi se (jak prof. Wieser v ministerské anketě naznačil) tak, že říšská rada by tyto zdroje uvolnila a země samostatnými zákony by zavedly příslušné zemské daně. Finanční komise vyslovila s návrhem na toto přikázání, jejž učinil hr. Bedřich Deym, souhlas, a navrhuje sněmu přijetí této resoluce: »Stálá finanční komise se usnáší, aby byla vláda vyzvána, by co nejdříve, nejpozději však při vypracování příštího finančního plánu, vzala v úvahu přenechání reálných daní zemím a v té příčině sněmu své stanovisko sdělila.« Jako důvod rozhodnutí Zpráva uvádí, že úhrnná výše přirážková působí již citelně na rozvoj podnikavosti, takže nelze na této dráze neomezeně pokračovati. Poněvadž pak dle Zprávy jest jen spravedlivo, aby pro zemi byly reklamovány dávky, které přímo souvisí s vlastnictvím nemovitostním, vyslovila většina komise souhlas s návrhem hr. Deyma.

Bylo by provedením návrhu zažehnáno nebezpečí, plynoucí z rozdílu přirážkové sazby v jednotlivých zemích? Výnos reálných daní na r. 1912 byl ve státním rozpočtu preliminován pro větší země v milionech korun takto: Dolní Rakousy 57·5, Štyrsko 8·4, Tyrolsko 4·2, Čechy 40·7, Morava 14·3, Halič 18·8. Z poměru těchto číslic jde, co ostatně také z povahy věci samé vysvítá, že přikázání reálných daní zemím bez současného opatření v oboru nepřímých daní by účinku, jímž Zpráva přijetí Deymova návrhu motivuje, vůbec nemohlo míti. Země by ve svých zákonech musily výši zemských reálných daní upraviti tak různě, jak různy jsou jejich přirážkové sazby, aby neutrpěly ve svých rozpočtech ztráty. I to by ovšem bylo pokrokem s hlediska ústavního, ale tento poloviční pokrok by mohl zabíti pokrok celý, neboť zemím by se přikázal druh daní výnosových, který je zralý k přeměně: daň pozemková, jež jako kontingentovaná daň je nepružna a málo výnosna, a daň domovní, jejíž přemrštěné sazby musí brzy býti sníženy. K tomu dlužno uvážiti, že přirážky k výdělkové dani buď by trvaly dále, a pak by výsledek celé akce byl oslaben, nebo by se také odstranily; ale jejich odstranění by znamenalo nutnost poměrně vysoké sazby nových reálných daní zemských; neboť výnos reálných daní v Čechách na rok 1912 byl preliminován obnosem 40 mil. K, výnos přirážek k přímým daním 46 mil. K; na Moravě výnos přímých daní obnosem 14·2 mil. K, výnos přirážek 17·2 mil. K. K tomu dlužno uvážiti, že dle názoru navrhovatele hr. Deyma, proneseného v Union 7. dubna 1912 (v článku Vorschläge der Finanzkommission zur Sanierung der Landesfinanzen), by převzetí reálných daní zeměmi mělo býti

provázeno vzdáním se údělů z daně lihové, jež by na delší dobu bylo stále citelnější, poněvadž daň lihová jest daní pružnou a zvýšení schopnou, na rozdíl od daní reálných.

Základní myšlenka Deymova návrhu o samostatné daňové soustavě zemské jest ovšem zdráva, jen v jejím směru bude možna konečná úprava otázky zemských financí. Ale nemůže býti provedena tím, že z celé souvislosti se vytrhne jednotlivý druh daňový. Jen řešením celého souboru příslušných otázek lze dojíti cíle tak, aby nebyly porušeny autonomistické zásady a zároveň nebyly hmotně poškozeny české země. Pokusil jsem se ve své knize »K jednání o nápravě zemských financí« naznačiti jeden ze způsobů řešení, ale nepokládám jej ovšem za definitivní. Komise českého sněmu vykonala za vedení svého referenta velký i významný kus práce; nebylo by možno, aby také tuto otázku konečné úpravy poměru daňové soustavy zemské a státu, majíc k disposici statistickou kancelář, podrobila celkovému řešení? Návrhu Deymovu Zpráva sama nevěnuje obšírnější pozornosti (třeba ukazovala na jeho zdravé jádro), a z dobrých důvodů: podrobný rozbor musí ukázati, že tento dobře míněný návrh jest nepřítelem lepší konečné úpravy, o níž bude nutno se dohodnouti a o jejíž provedení bude pak nutno jednotně usilovati. Dlužno si přáti, nedojde-li k řešení v komisi, aby aspoň povolané orgány českého sněmu, jakmile zavládnou normální poměry, za součinnosti odborných kruhů se postaraly o konkretní návrhy ještě včas před r. 1917.

VIII. Ostatní návrhy komise.

Vedle návrhů, s úhradou deficitu přímo souvisících, komise projevila názory a formulovala návrhy o některých otázkách, jež vůbec zemských financí se týkají. Předně navrhuje sněmu schválení osnovy zákona, jímž se prodlužuje působnost dosavadního zákona o osvobození osobní daně z příjmů od všech přirážek, jež spadají do příslušnosti zemského zákonodárství. Schválení tohoto návrhu jest nutno již proto, že osvobození v něm určené jest podmínkou, aby poplatníci v Čechách měli tutéž slevu 12½% při domovní dani činžovní a 15% při dani pozemkové, jako poplatníci ostatních zemí. Sněm by sice mohl uvaliti bez císařského schválení také k osobní dani z příjmů desetiprocentní přirážku, ale jen za cenu ztráty oněch slev, tedy za cenu zcela nepoměrnou.

K osnově zákona připojuje komise vedle návrhů o dalším vybudování percentuál. slev z výměry daní reálných, zvláště zvýšení slevy z domovní daně činžovní na 15 proc., a odstranění příkrostí v řízení pro ukládání osobní daně z příjmů také výzvu k vládě, aby za osvobození osobní daně z příjmů od přirážek, jež podléhají zemskému zákonodárství, dostalo se též okresům a obcím přiměřené náhrady. Vzhledem k tomu, co jsem řekl při poznámkách o přenechání části výnosu daně z honebních lístků okresům a daní z přírůstku hodnoty a ze zábav obcím (kap. V. b), dodávám, že návrh na poskytnutí náhrady okresům a obcím za ztrátu, vzniklou osvobozením osobní daně z příjmů od přirážek, by měl vždy býti formulován jen tak, že země má obdržeti dosti prostředků, aby okresům a obcím onu náhradu mohla poskytnouti. Neboť připustiti, aby obce a okresy dostávaly v jakékoli formě úděly od státu, znamenalo by dříve či později porušení souvislosti obecní a okresní samosprávy se zemskou správou a tím porušení jednoho ze základních autonomistických hledisek.

Konečně budiž zaznamenána resoluce, dle níž finanční komise má za účelno, aby dohled na stravovny a ústavy pro zprostředkování práce byl přenesen se země na okresy, a aby byla provedena revise příslušných zákonných ustanovení v ten rozum, by okresy nebyly nuceny zřizovati si zvláštní kanceláře pro zprostředkování práce. Mimo to komise žádá ještě zvláštní resolucí, co obsaženo jest již v požadavku převzetí klinických nákladů, daných potřebou vysokých škol, aby totiž stát přispěl k odstranění dnešního žalostného stavu všeobecné nemocnice v Praze, a jinou resolucí vyslovuje lítost, že tíseň zemských financí vyvolala nutnost, zmenšiti náklad na vědu a literaturu.

O formálním finančním právu zemském Zpráva nemá návrhů; jen o některých zásadních se zmiňuje. Podkladem pro návrhy by byla mohla býti osnova zákona o zařízení zemského rozpočtu a vedení i kontrole zemského hospodářství, připojená k prvému finančnímu plánu Bilińského, jejíž uzákonění mělo býti podmínkou pro poskytnutí údělů, oním finančním plánem pro země určených. Již tato podmínka byla nepřijatelna, stejně jako některá ustanovení osnovy samotné (na př. že celý rozpočet má býti zákonem a podléhati císařskému schválení — ovšem za spolupodpisu ministra, zodpovědného říšské radě, ne sněmu). Bylo v ní však také mnoho zdravého. Správné bylo ustanovení, že rozpočet má obsahovati všecky zemské příjmy a všecka vydání, o zvláštních rozpočtech pro některé úkoly správní že dlužno usnésti se dříve, než o rozpočtu; tomu z největší části v Čechách se vyhovělo, a komise dle Zprávy také byla si vědoma faktu, že rozpočet má pouze jediný společný schodek. Správné bylo dále ustanovení osnovy, že v předloženém rozpočtu pro řádné výdaje musí býti navržena (až na jediný mimořádný případ) řádná úhrada; že o návrhu na zvýšení rozpočtových položek sněm se smí usnésti teprve po předcházející poradě zemského výboru; kdyby pak zároveň se nepostaral o zvýšení úhrady, že

automaticky se zvýší sazba přirážek k přímým daním. Konečně byla navržena ustanovení o zemské finanční kontrolní komisi. V těchto směrech, třeba s jistými změnami, bude nutno provésti různá opatření. Pokud jsem informován, a jak z některých zmínek ve Zprávě jest zřejmo, myslilo se v pracovním výboru komise také na tyto věci; provedení příslušných návrhů však bylo ponecháno příští rozpočtové komisi. Ostatně bylo by záhodno, aby při jednání o změně zemského zřízení se také o těchto otázkách uvažovalo.

IX. Závěr.

Z vylíčení stavu zemských financí království českého v II. kapitole těchto studií jde, že finanční komise měla postarati se o úhradu deficitu 30 až 31 millionů korun a nad to nalézti úhradu pro zvýšení, jež budou nutna po spravedlivé úpravě učitelských platů. Vyloučíme-li z číselných výsledků návrhů komise, jak ve Zprávě jsou uvedeny, očekávaný výnos daně z výkonu honebního práva, v plenu komise zamítnuté, obdržíme dvojí obraz.

Převzetí nákladů, zemi nepříslušejících, státem by zmenšilo potřebu o 7·1 mil. K; výnos daně z piva a údělů z lihové daně po prvém přechodném roce by znamenaly zvýšení úhrady o 37 mil. korun; zavedení nových daní dle údajů v kapitole V. b) této studie 5·3 mil. K. V tom jest ovšem daň z přírůstu hodnoty počítána zcela přibližným obnosem 1 mil. K a daň z honebních lístků plným původně rozpočteným obnosem 1 mil. K, který se o něco zmenší změnou, jež byla provedena v plenu komise. S těmito výhradami lze říci, že celkový výnos navržených úhrad by činil 49·4 mil. K, tak že by po úhradě dosavadního deficitu zbylo asi 18 až 19 mil. K.

Vláda však se provedení některých návrhů staví na odpor. Jsou to návrhy číselně zrovna hodně závažné: převzetí nákladů 7·1 mil. K, přirážka k převodním poplatkům 1·59 mil. K, daň pozůstalostní 0·4 mil. K. Kdyby nedošlo k jejich provedení, byl by číselný výsledek podstatně menší, totiž 40·3 mil. K. Pak by zbylo však po úhradě deficitu pouze 9 až 10 mil. K, tedy obnos naprosto nedostatečný.

Zástupce vlády v pracovním výboru komise v uvedeném již prohlášení 7. března 1912 doporučoval opětovně komisi zvýšení zemských přirážek. Pracovní výbor ponechal usnesení plenu komise, ale plenum samo také nerozhodlo; ponechalo rozhodnutí sněmu. Dle novinářských zpráv by návrh na zvýšení přirážek byl býval padl, kdyby k hlasování bylo došlo. Zvýšení přirážek by bylo možno se uvarovati, kdyby vláda změnila svoje stanovisko jednak k návrhům přirážky k nemovitostním poplatkům a k pozůstalostní dani, jednak k návrhu na převzetí zprvu aspoň těch nákladů, jež se nevyskytují ve všech zemích, nýbrž jen v některých, to jest záruky čistého výnosu železnic zemí garantovaných a nákladu na klinickou službu zemských humanitních ústavů, což činí dohromady téměř 6 mil. K, tedy s oběma uvedenými daněmi okrouhle skoro stejně jako zvýšení přirážek o 10 proc. Vláda sice praví, že prý v Čechách jsou přirážky menší než v Solnohradsku, Korutanech, na Moravě, ve Slezsku, v Haliči, Bukovině a Dalmacii. Srovnává-li se však přirážkové břemeno s jinými zeměmi, pak z uvedených by pro přemístění různých podniků mohla padati na váhu jen do jisté míry Morava; rozhodující však jsou tu Dolní Rakousy, a tam činí přirážky k reálným daním 28 proc. (k pětiprocentní 33 proc.), k všeobecné výdělkové v 3. a 4. třídě 23 proc., v 1. a 2. třídě a k zvláštní výdělkové 30 proc., kdežto v Čechách 55 proc. Proto dlužno je trvati na tom, aby vláda opustila v uvedených směrech svoje dosavadní zamítavé stanovisko, jako opustila původní svoje stanovisko v otázce pivní daně.

Rozřešení tohoto sporu ovšem bude konec konců věcí politických zřetelů. Politická váha zúčastněných stran rozhodne, ovládne-li v otázce oněch osmi millionů korun stanovisko vlády nebo stanovisko komise. Dlužno si přáti, aby české strany projevily v této věci neústupnost; tím spíše, že právě proti finančním zájmům autonomie se dosud soustavně postupovalo za nedostatku zájmu s české strany. Práce finanční komise a zpráva dra Preisse svým základním zásadním stanoviskem a soustavným i podrobným propracováním celého materiálu s tohoto stanoviska mohly by míti také pro vývoj této otázky veliký dosah, bude-li za nimi následovati politická akce nejen českých poslanců na sněmu království českého, nýbrž také na říšské radě. Tam se zasadily finanční autonomii našich království a zemí dosud nejtěžší rány; tam je proto také při řešení finančních otázek třeba *zásadního obratu*, nemáme-li ztratiti poslední zbytky finanční autonomie zemské. Že by za autonomií finanční následovala zemská autonomie vůbec, učí vývoj ne pouze českých zemí.

LITERATURA

Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou. Úvodem a poznámkami opatřila Anežka Čermáková-Sluková. Nákl. J. Otty v Praze 1912. Str. 120.

Když v loňském podzimu přinesla Vlčkova »Osvěta« úryvkovité ukázky z přátelské a milostné korrespondence mezi Karolinou Světlou a Janem Nerudou, doprovázené poznámkami a výkladem paní Anežky Čermákové-Slukové, pokusili jsme se v »Přehledu« narýsovati stručně synthetický obraz hlubokého a tragického vztahu mezi oběma drahými genii srdce i umění; nezapíráme, že nám šlo tehdy (»Přehled« roč. X., č. 6. na str. 106) výslovně o to, aby markantně vystoupily povahové rysy obou velkých postav, jak modeloval je právě dramaticky napiatý jejich román z počátku 60. let. Publikace »Osvěty« vyvolala celou literaturu; v »Samostatnosti« byla korrespondence znovu a u větších výňatcích otištěna, F. X. Šalda, V. Dyk, Alb. Pražák, E. Chalupný, A. Lauermannová zaujali v řadě statí stanovisko k vlivu Světlé na Nerudu, a nejeden z těch hlasů (hlavně Pražákův a Dykův) snažil se oslabiti, ne-li pravdivost dokumentů samých, tedy alespoň dedukce oněch jejich vykladačů, kteří přisuzovali Karolině Světlé velikou zásluhu o mravní růst »zachráněného« jejího přítele. Alb. Pražák, monografický znatel Nerudův, uznal za dobré, podniknouti jakousi »obranu« povahy Nerudovy, které jsme se i my prý dotkli nešetrně, a vyzdvihuje svého reka na normál průměrné a nudné počestnosti, upíral zase Karolině Světlé mravní velikost; dal se vůbec zavésti jednostrannými a tendenčními informacemi osoby, která celou pravdu mohla, ale dojista nechtěla znáti a pověděti, Nerudovy »věčné nevěsty« Anny Holinové, jíž ovšem z důvodů hluboce, ba tragicky lidských mnoho záleželo na tom, aby nepřisuzovali historikové a životopisci ve vývoji Nerudově větší místo Karolině Světlé než jí samé.

Dnes podává paní Anežka Čermáková-Sluková úplný otisk korrespondence Karoliny Světlé a Jana Nerudy, jakož i dopisů jiných, vykládajících celý ten román lásky; ježto K. Světlá originály svých i Nerudových listů spálila, publikují se tu jen některé kopie, a vůbec celá edice má ráz bolestně fragmentární; doufáme přece, že se ještě leccos v té oné listovní pozůstalosti najde, co by věc doplňovalo a objasňovalo. Po tomto vydání musí umlknouti polemická diskusse, zda Karolina Světlá měla vliv na Jana Nerudu a zda básník jej přiznával, — každá stránka svědčí o tom. Jest nám zadostiučiněním, že přítomná kniha dokumentárně potvrzuje správnost našeho pojetí, ba že dává za pravdu našemu pastosnímu nanesení barev, které tehdy bylo nám velmi zazlíváno.

Není zúplna snadno získati z publikace paní A. Čermákové-Slukové bezprostřední obraz románu mezi Karolinou Světlou a Janem Nerudou. Edice není nikterak bezvadná; vydavatelka se nepřidržela zcela důsledně chronologické soustavy; někde z listů obou sester K. Světlé a S. Podlipské podány jen útržky; poznámky jsou neúplné, místy i stranické; o prvopočátcích vztahů mezi Světlou a Nerudou nedovedla se vydavatelka dopátrati nižádných zpráv. Ale i sama povaha materiálu přináší řadu obtíží; dozvídámeť se o poměru Světlé a Nerudy mediem listů Karoliny Světlé její sestře Sofii Podlipské, pro niž dopisy básníkovy opisovány, — a tak v knize stojí stále mezi čtenářem a oběma hrdiny erotického a ethického románu postava S. Podlipské. Vztah obou sester byl krásný, ba přímo vznešený, jak ukázala již vzájemná jich korrespondence z let 1853—1858, touže vydavatelkou publikovaná: S. Podlipská, básnicky mnohem méně nadaná a umělecky daleko konvenčnější, byla lidsky povaha vyrovnanější a filosoficky duch zralejší, proto mohla býti často Karolině Světlé nejen rádkyní, ale i osvobozující pomocnicí v mravních krisích. K. Světlá píše o tom Nerudovi (str. 57): »Osud slitovav se nad utrpením mým, nad tím balvanem hrůzy, útlá prsa ženy tížícím, seslal mi anděla útěchy. Byla to sestra má, kterážto, plna svaté soustrasti, položila ruku na rány mé, volajíc: »Činnost, činnost!« A činnost mně navrátila radost, naději a víru v jiné i v sebe, uzdravivši mne!« Karolina Světlá stále cítí jakousi mravní zodpovědnost vůči této své vůdkyni a osvoboditelce, odtud tón omluvy neb obžaloby v zprávách o vztahu k Nerudovi; to ovšem nepřispívá k bezprostřednosti obrazu, nehledíme-li ani k tomu, že celé hrdinské drama podává se s garniturou občanské a rodinné tragikomedie domácích, služkovských a mateřských starostí.

Román sám má mnoho složitého, paradoxního a spletitého do sebe. Hned základní uspořádání dramatických úloh překvapí čtenáře, jenž bona fide přijímá běžný obraz povah Nerudovy i Světlé z dosavadní tradice literární: v celém poměru vystupuje Neruda, jenž platí za mistra intellektuelní sebekázně, za ironického pozorovatele života, za jasnovidného analytika vlastního já jako nespoutaný vášnivec, věčný otrok výbušného temperamentu, sanguinický dobrodruh citové inspirace, kdežto Světlá, kterou pokládáme za exaltovanou a výbušnou romantičku

citu, představuje rovnovážný princip sebeopanování, mravního vzestupu, tuhé a promyšlené kázně volní. Jen při tomto tragickém antagonismu bylo možno, že Světlá pojala svůj vztah k rozvrácenému Nerudovi především jako záchrannou a obrodnou misii, jako ženský messianism prováděný na duchu vyvoleném; byla to snad emfase K. Světlé vlastní, ale dojista to nebyla pražádná samolibá fráze, volala-li na Nerudu: »Vzchopte se, příteli, bratře drahý, neukazujte mi, že Vás pokrývá bláto, hle, ruce moje dosti čisté, by smyly každou vinu s Vás a každou zahojily ránu« (str. 58). Bylo křivdou na Světlé, viděla-li kritika v jejích dopisech Nerudovi a Podlipské především doklady, že Světlá se vemlouvala do této úlohy »vykupitelky«, či, jak sama to nazývá (str. 17), »guvernantky«, nebo »prozřetelnosti, která spojuje v sobě shovívavost matčinu, vážnost otcovu, laskavost sestřinu a vytrvalost bratra« (str. 33); korrespondence spíše přináší svědectví, kolik mravního sebezapření, bolestných zkušeností, tragických obětí zaplatila Světlá za to, že převzala onu messiášskou úlohu. Byla zrazena důvěrnou přítelkyní, ponížena maloduchým manželem, pomluvena společností... a pak následoval rozchod s Nerudou navždy, největší oběť vůbec. A Světlá přece napsala v posledním dopise Nerudovi na podzim r. 1862 tento vznešený epitaf svých vztahů k poetovi: »Vámi, pane, poznala jsem cit velký, ušlechtilý, mocný, tak mocný, že jsem jej nezapřela, stojíc na pranýři a cítíc, že země pod nohama mýma povoluje. Bylť on ve dnech velmi temných, kde sršela na mne se všech stran hana a opovržení, pýchou a útěchou mou jedinou! Zdali byl poznán, oceněn nebo potupen, profanován a zrazen, netáži se po tom a nikdy jsem se po tom netázala« (str. 97).

Avšak román Nerudův a Světlé nemá jen tyto patheticko-hrdinské obrysy. Neschází v něm ani zápletek méně vznešených, oklik a úskoků, drobných lží a dobrodružných her, jimiž oba protagonisté musili si dobýti práva ve věcech osudu jednati velice. Světlá i Neruda vymyslili si pro svůj styk celou soustavu pseudonymity a jinotaje a neváhali užiti cizích osob za pouhé nástroje v smělých svých pokusech; Nerudova domnělá »milenka« Lidunka Schmidtová byla takovým mostkem pro Nerudu; Marie Němečková, poselkyně a důvěrnice Světlé pro obětavou básnířku... a jak draze zaplatila Světlá za tento jesuitism vynucený poměry! Vedle stran, které náhlým světlem osvětlují Nerudovo životní pozadí sociální (str. 20 a 37—39) neb nábožensko-filosofickou krisi Světlé (str. 55 —57), působily na mne nejmocněji ony partie korrespondence, kde Neruda i Světlá na okamžik se vymaňují ze světa mravních konvencí, v němž vyrostli a jemuž takové oběti přinášeli, kde odvrhují veškeré předsudky a odhalují nejhlubší svou vnitřní zkušenost, které přece jen neměli odvahy v životní praxi následovati a poslechnouti.

Pak probouzí se Neruda z exaltovaného opojení a pronáší o Světlé i o sobě tento úsudek, prodírající se neohroženě až k nervu životnímu. »Ano, starou pannou jsi v každém ohledu, neumíš se ani tělesně ani duševně vzdát. Bože, ženo, co by z Tebe mohlo býti, kdybys neměla tuto falešnou, urputnou stydlivost, co by se nezrodilo v duchu Tvém, kdybys jinému dopřála, by jej zúrodnil. Věř, v tomto okamžiku nemám vedlejší myšlenky a pravím Ti zcela vážně, že zůstaneš při všem svém velkém talentu přec jen jednostrannou, protože jsi výhradně ženskou, a mužským živlem na sebe působiti nedáš. Tvé mužské povahy nerozehřejí nikoho, Ty máš jen panáky a blouznivce, protože jsi žádného muže nikdy do své bytosti nepojala a mu nedopřála, by Tě pronikl. Mámť snad tu samou chybu jako Ty, nikdy na mne nepůsobila ženština, proto jsem zůstal příkrý, nezáživný a neharmonický, a nuděně nebo s citem nepříjemným mne každý odložil« (str. 53). Světlá nezůstává za svým přítelem v ethické poctivosti a v opravdovosti životní, píše-li sestře: »Jsem sice rozumná ve svém jednání, politická, povážlivá, ale mravní na žádný pád, vzdor pohlavní čistotě. To cítím velmi a velmi. Já šetřím muže svého z l i d s k o s t i, rodiče své z e s o u c i t u, veřejné mínění k vůli svému povolání a jménu svému, tedy z v y c h y t r a l o s t i, ale mravní jiskry není v jednání mém, prosím, nedokazuj mi opak. Kdybych chtěla mravně jednat, tu bych se neměla na nic ohlédnout a jít za citem svým a ten mi praví hlasem neomylným, že bych osvítila zatemnělou duši a svému životu teprve pravého dala významu. Spasila bych duše dvě, to jest nezvratné, a svět by se zajisté podivil pokladům, jimiž by jej dařily z vděčnosti, že jim života popřál. Ale: »Das ist das Los des Schönen auf Erden«, musí se rozejíti dříve nebo později, tu není pomoci, a aby mohla ta jedna dále trůnit na stolci ušlechtilé ženskosti, zůstati ideálem a psáti špatné novely, musí ta druhá zabřednouti v nečisté směsici našich neuspořádaných sociálních poměrů a otravovati se jedem naší raffinované civilisace. Zde by byla velká, enthusiastická láska jediným lékem bývala« (str. 26). Nevím, zda kdy v Čechách byl lidský osud prožit, promyšlen, protrpěn vznešeněji. A přece se našli lidé, kteří zde chtěli něco omlouvat, ospravedlňovat, zamlčovat.[1] *A. N.*

*

---

[1] Vysoce zajímavou básnickou parafrasi románu K. Světlé a J. Nerudy podal v básni »Přátelská sonáta« Antonín Sova v červencových číslech letošní »Noviny«.

ZE STARÉ A MODERNÍ NOVELLISTIKY.

Matteo Bandello: **Výbor novell.** — Anatol France: **Studně svaté Kláry.** — Ricarda Huchová: **Fra Celeste.** — Klement Brentano: **Příběh o hodném Kašpárkovi a hezké Aničce.** (Dokončení.)

Své době a své individualitě vděčí Anatol France ty vlastnosti, kterými se liší od novellistů starých a které jsou podružné; v podstatě však drží se tradice, jsa jemným znalcem uměleckých forem a zašlých kultur a učelivým žákem svých mistrů. Liší se předně obsahem; světem jeho není již jen realita, nýbrž i fantasie, fikce. Osobami jeho nejsou jen lidé skuteční, nýbrž i mrtví, stíny dávnověku, báje, výtvory pověstí, legend a mythů. Vstávají ze svých kamenných hrobů, aby odhalili závoj s minulosti a zjevili žijícím tajemství osudu. Jejich ústy promlouvá básník, ovšem bez újmy na illusi a formě, o své vnitřní zkušenosti, o své sladkobolné resignaci, o stoickém přijímání dobrého i zlého, o lásce k životu a útěše v smrti, o bolesti poznání.

Poměr Anatola France k pramenům je podobný jako u starých novellistů; nehledí k původnosti sujetu, nýbrž k svéráznosti podání. Četná motta dávají uhádnouti, kde své látky hledal; čteme zde tituly dějin umění, životů svatých, knih o kultu a zázracích, memoirů atd. Spokojí se tím, že oživí dávné doby, vdechne osobám duši a přetvoří daný svět k podobenství své vlastní krásy. A to je nesnadnější a důležitější než vynalézti nový příběh. Některá čísla však jsou starým novellám velmi blízká; přestávají na pouhém ději a jsou krátká, žertovná, plná jemné ironie a rozpustilosti (»Šprýmovný Buffalmacco«, »Historie dony Marie d'Avalos a vévody d'Austria«). Novelly Anatola France liší se od novell staroitalských větší mírou popisu. Projevuje se tím jeho moderní sensibilita a jeho neobyčejné esthetické vzdělání. Je ostatek přirozeno, že při vyvolávání starých dob užije více popisu a stopy studia tak lehce nezahladí. I duševmalba se více uplatňuje; je podmíněna vysokou kulturou básníkovou. Umělci modernímu nestačí pouhý příběh; snaží se jej též vyložiti z pohnutek niterných. Právě psychologická malba je charakteristickým znakem epiky moderní. Vyskytují se v naší době zvláště často novelly druhého druhu, totiž ty, jichž středem není událost, holý děj, nýbrž zajímavý a zvláštní problém psychologický. Taková je většina novell Franceových. S přesunutím hlavního zájmu do nitra souvisí pak i volba hrdin: nejsou to již jen lidé vášně a činu, hrdinové erotických dobrodružství, nýbrž i mužové písma, tiší samotáři, hloubaví učenci a filosofové, umělci a světci, jichž světem není tato země, nýbrž nitro, jich milenkami nejsou vznešené a svůdné dámy renaissanční, nýbrž Ctnost a Filosofie. France je z nejlepších novellistů přítomných. Duchaplností, půvabem a lehkostí fantasie nevyrovná se mu snad nikdo. Jeho »Svatý Satyr« je výtvor jedinečný. Je to nádherná báseň v próse a při tom dokonalá novella legendární inspirace. Do ní je s obzvláštní obratností vpleten příběh druhý, takže celek je jakýmsi náběhem k vyšší formě novelly, k novelle rámcové, jejímiž dalšími stupni jsou cykly »O šprýmovném Buffalmaccovi« a »Tragedie člověka«. Básníkův proslulý stil přispívá k oživení minulosti, ba promlouvá přímo její řečí. Suggesce se tím stupňuje a dociluje se neobyčejné krásy, pittoresknosti a humoru.

Na novelle staroitalské učila se i vynikající spisovatelka německá Ricarda Huchová. Její raçová příslušnost je částečně příčinou, že nemá Franceovy gracie a vtipu; je vážnější, solidnější. France je italské novelle bližší. Toho, co jsme u něho zdůraznili jako rozdíl od vypravovatelů starých, má Huchová ještě více: duševmalby i popisu. Proto také roste její novella do větších rozměrů. Nelíčí jen určité situace, nýbrž celý život hrdinů jako v povídce a se zvláštním zřetelem k vývoji duševnímu. Nescházejí ani místa čistě lyrická (jako je hymnus na lásku, končící novellu), jimiž vyslovuje svůj životní názor. Při tom je však Ricarda Huchová velikým epikem; vypravuje život a boje svého hrdiny, polorenaissančního mnicha a kazatele, se vzácnou dovedností. Její stil je bohatý a plastický, barevný a složitý, stavba děje mistrná, vypravování plynné a dramatické. V jasnovidné psychologii charakterů však zůstává přece za Francem.

Vedle těchto vzorů vypravovatelského umění jeví se proslavená novella Brentanova spíše romantickou improvisací. Romantikové pěstovali novellu a povídku téměř všichni, ale málo kterému podařilo se dílo čistě umělecké. Jejich pokusy jsou našemu cítění a vkusu již poněkud cizí. »Příběh o hodném Kašpárkovi a hezké Aničce« je z nejlepších, ježto se nerozplývá v mlze duchaplnosti a fantasie. Brentano je, jako romantikové vůbec, nejslabší v komposici. Jeho Anička, jedna ze dvou hlavních osob novelly, vůbec nevystoupí, ani se o ní až do konce téměř ničeho nedovíme, podobně o jejím svůdci a o vévodovi. Za to zdržuje proud svého vypravování různými výklady a subjektivními úvahami. Náhodou pronesené slovo »spisovatel« zavdává mu příležitost k dvoustránkovému uvažování o jeho významu a rozdílu tohoto významu u Němců a Francouzů. Děj a konflikty neplynou ze sebe přirozeně, hladce, nýbrž jsou uměle skládány. Psychologie také není bez puklin. Vzpomeňme jen Kleistova Kohlhaase nebo Hebbelova truhláře z »Marie Magdaleny«! Tu i tam běží o přepiatý smysl pro čest, ale jaký rozdíl! Tam roste hrdinův osud do výše opravdové tragiky, tu neubráníš se často dojmu sentimentálnosti, ba nechtěné komiky. Je tu plno romantických umělů-

stek, kudrlinek a hledané zajímavosti. Svedení, přestrojení, poprava, milost, která přichází pozdě, jed, magické prostředky a všecka ta známá mašinerie uplatňuje tu své umění krok za krokem.[1]) *Štěpán Jež.*

[1]) V poslední době diskutuje se také u nás mnoho o pojmu novelly, není tedy nezajímavo, seznámiti se, jak si jej definoval praotec veškerého písemnictví moderního Goethe; příslušné citáty pečlivě snesl a pozorně vyložil P. J. Arnold v druhém červnovém sešitě »Liter. Echa« (XIV, 18), odkudž podstatnou část vyjímáme. V hovoru s Eckermannem 29. ledna 1827 pravil Goethe: »Co jiného jest novella než přihodivší se neslýchaná událost? Toť její vlastní pojem, a tak mnohé, co v Německu pod názvem novelly pobíhá, není novella, nýbrž povídka, či co je vám libo.« Ve »Vyběravých příbuznostech« mluví o novelle jako o zvláštní události, v dialogu v »Letech učení Viléma Meistra« pak vykládá, co si představuje pod událostí, jež tvoří novellistický děj; událost ta zakládá se na nadhozeném konfliktu a na řadě příhod, které odtud plynou a které jsou nutny k rozřešení konfliktu. Z dalšího kontextu vysvítá ještě jasněji Goetheův názor o věci. Mluví-li se o události, neznamená to naprosto, že jde pouze o skutečný zažitek vypravěčův neb kohokoliv z jeho známých; děj může býti zcela vymyšlen neb podstatně proměněn; předpokládá se ovšem, že jest ukončen dříve, než začne jeho vypravování. Látka děje musí dle Goetheova požadavku obsahovati něco zvláštního a neobyčejného, ale zároveň něco významného; neobyčejnost a zvláštnost zakládá se nikoliv v průběhu dějovém, nýbrž v psychologickém jeho živlu, při významnosti pak se zdůrazňuje zevní ráz děje. I lze shrnouti: Goetheův výměr novelly, jakožto události neobyčejné a významné, obsahuje tedy prvek látkový i formový; psychologicky zajímavá zápletka budiž rozuzlena a charaktery buďtež při tom podány ve všech podstatných rysech. Kdo si přečte řadu klassických novell, přizná, že Goethe vystihl nejskrytější a nejhutnější jádro věci.

DOPISY

Řed. FRANT. ŽIŽKA RYT. Z TROCNOVA:

DALMACIE.

(Dokončení.)

VII.

Morovou ranou dalmatského hospodářství je lichvářství. V pozemkové knize nalézáme na selských nemovitostech zapsány obyčejně úroky 10%, 12%, 14%, 16%, ba i 18% až 20%. Avšak tyto úroky jsou jen nominální, ve skutečnosti bývají značně vyšší. Rolník musí před vyplacením zápůjčky svého dobrodince několikráte dobře pohostiti a přinésti mu různé dary: jehňata, vína, olej, vejce, šunky a p. Zápůjčka pak se vyplatí v určitém »kursu«, a kromě toho si srazí věřitel za rok úroky napřed. Obyčejně je věřitel obchodník, a pak se jeden díl zápůjčky vyplatí v předmětech jeho obchodu, při čemž jsou ceny těchto předmětů poněkud podivně »kalkulovány«. Zápůjčková »valuta« pohybuje se tedy asi kolem 50% nominálního obnosu, a pak ovšem jsou úroky fakticky 20% až 40%. Nedosti však na tom: dlužník musí věřiteli plniti ještě různé závazky v naturaliích, na př.: hektolitr vína k vánocům, beránka k velikonocům, vejce, šunky a jiné naturalie k jmeninám věřitelovým, jeho choti, k provdání dcery a p., takže pak obnášejí úroky fakticky 50 až 100%. Konečně musí ještě při volbách dlužník hlasovati, jak mu věřitel poručí.

Proti lichvě bojují dosti úspěšně peněžní ústavy. Obzvláště byly uvítány raiffeisenky, »seoske blagajne« s nesmírným nadšením. V posledních letech vyrůstaly jak houby po dešti. Bohužel jsou skoro všechny raiffeisenky ve vleku politických stran a vnitřní jejich organisace je v nepořádku. Před volbami se zcela nepokrytě udělují zápůjčky vůči závazku, hlasovati při volbě pro patrona raiffeisenky, po volbách se členům, kteří se dopustili felonie, zápůjčky vypovídají. Hlavně v severní a střední Dalmacii se některé raiffeisenky značně předlužily, při čemž dvě konkurenční ústřední jednoty závodily přímo v povolování zápůjček svým členkám, aby je k sobě připoutaly. Tyto ústřední jednoty opatřily si značný díl svých prostředků v zemích mimodalmatských, kde byl před málo lety nadbytek kapitálů, hledajících umístění. Než v nynější peněžní krisi žádají věřitelé vrácení svých kapitálů od dotyčné ústřední jednoty, tato pak naléhá zase na své raiffeisenky, jež však dotyčné kapitály již dávno immobilisovaly v čistě hypotečních zápůjčkách. Starý Raiffeisen by se zajisté v hrobě obrátil, kdyby mu bylo popřáno pohlédnouti na činnost leckteré dalmatské raiffeisenky.

Dnes jedná se o sanaci raiffeisenek dalmatských pod vedením vlády, která ovšem vzhledem na »nynější budžetní poměry státu« může celé akci opatřiti jen »morální« pomoc. Immobilisované hypoteční zápůjčky raiffeisenek by měl postupně převzíti dalmatský pozemkový úvěrní ústav, a pro budoucnost bude se asi muset vybočování z mezí odpomoci tím, že se při ústředních jednotách zřídí místo dozorčího komisaře, ať zeměpanského nebo zemského.

Zemědělská společenstva výrobní neprosperují v Dalmacii všude s úspěchem. Sem spadají i společenstva rybářská, mající za účel lovení a lepší zpeněžení ryb anebo tovární zpracování jich. Dalmatské pobřeží, dlouhé a členité, má takovou hojnost ryb že by se celé obyvatelstvo dalmatské mohlo uživiti pouhým rybolovem. Avšak dnes jest tento druh prvotní výroby provozován ještě dosti primitivně, zcela jinak, než

v sousední Italii, Francii a j. — V poslední době se jeví poněkud obrat k lepšímu, hlavně zásluhou společenstev, vládních subvencí, zřízením místa vládního učitele a konsulenta pro rybářství a p. Lepší prodej zboží v posledních dvou letech daří se úspěšně v severní Dalmacii, kde se schytané ryby sbírají z rozličných míst motorovými čluny a dopravují přímo do Rjeky, Pulje a Terstu, tedy na veliké trhy, takže nejsou rybáři odkázáni pouze na značně i denně se měnící malé trhy dalmatské, kde se dříve 1 kg ryb jednoho a téhož druhu jednoho dne prodával po 10 krejcařích, pak za několik dní po dvou korunách a na vánoce nebo velikonoce dokonce po 6 až 8 korunách, aby za dalších několik dní cena opět klesla na několik krejcarů.

Továrnám na ryby (sardinky) se celkem v rukou společenstev nedaří, což jest podivné, uvážíme-li, že kapitalistické konsorcium s Anglorakouskou bankou v čele má ze svých továren na sardinky v Dalmacii celkem slušné zisky.

Z ostatních výrobních společenstev třeba vzpomenouti společenstev vinařských, kamenolomů a hlavně společenstev pro výrobu olivového oleje.

Dalmacie čítá několik millionů olivových stromů, jichž roční výnos představuje hotové bohatství. Dříve však i tato výroba dála se zcela primitivně, takže se dalmatský olej hodil jen pro mazání strojů. V posledních letech vláda zřídila při zemědělské radě zvláštní »olejové oddělení«, jež řídí konsulent ministerstva orby. Toto oddělení vede dozor nad společenstvy, podporuje je radou i skutkem a značnými subvencemi, čímž bylo umožněno zřízení několika továren na výrobu jemného oleje. Technický proces je dosti jednoduchý, jedná se hlavně o dobrý výběr olivových plodů, o čistotu a dobré stroje. Jemný olej takto vyrobený může konkurovati s nejjemnějšími oleji italskými a francouzskými; v obchodě šel dosud na dračku.

Olejové oddělení však nestará se jen o zdokonalení výroby, nýbrž i o lepší vnitřní organisaci samotných společenstev, o zavádění pořádku (co potíží způsobilo jen účetnictví společenstev, která většinou postrádají odborných účetních sil!), a hlavně také o dobrý prodej výrobků. Nezpůsobilost Dalmatince k zdokonalení hospodářské organisace byla příčinou zvláštního zjevu: i v úrodných letech při dobré sklizni panovala bída, hlavně v oněch krajinách, kde se většinou rodí exportní produkty, olej a víno. Rolník měl oleje i vína plný dům, avšak nedovedl jich zpeněžiti. Ve svém okolí byl odkázán na kramáře, který však rovněž nedovedl zboží přivésti na veliký trh, takže toto musilo cirkulovati velmi mnohými rukami, než se dostalo mimodalmatskému konsumentu. Kramář odkoupil nad to zásoby jen potud, pokud mu jeho finanční síly dovolovaly; ostatní zůstalo ležet. Tak mnohé osady prodaly sotva 10% svojí sklizně, a to ještě za báječně, řekněme: lichvářsky levnou cenu. Jen tak se mohlo státi, že se často vína užívalo v domácnostech místo vody k mytí a praní.

Olejové oddělení převzalo prodej do svých rukou. Zřídilo v Zadru veliké skladiště oleje, do něhož jako do nádržky sbírá se jemný olej celé Dalmacie a z něhož se pak za dobré ceny prodává. Kdyby se náhodou objevil zbytek, nebude vykonávati tlak na cenu ostatního oleje, který se prodal. Věc je tak uspořádána, že rolník, jakmile odevzdá olivy společenstvu, dostane zálohu v ceně hrubého oleje z těchto oliv; ostatní zisk se súčtuje po prodeji oleje jemného.

Tuto vládní »olejovou« akci nutno pozdraviti jen sympaticky. Jak je však příznačnou pro hospodářskou nevyspělost Dalmatince! Z Vídně musejí dojíti lidé, aby naučili Dalmatince výrobě oleje, státní úřad musí se vetříti v domácí autonomní instituci zemědělské rady, aby akci zabezpečen byl úspěch. A kdyby se dnes tato správní anomalie odstranila, jsem přesvědčen, že Dalmacie nevyrobí za dva roky na to již ani jednoho hektolitru jemného oleje!

Vláda na štěstí nemíní zmíněnou anomalii odstraniti, nýbrž má v úmyslu olejové akci postaviti po bok i »vinnou« akci s podobným cílem. I výroba vína děje se dosud primitivně.

Znalci vína míní, že by dalmatské víno nemusilo býti trpké, kdyby se výroba zmodernisovala. Dalmacie nemá dosud svých »typů« vína. Víno splitské, bolské, visské atd. znamená tu pouze, že je to víno ze Splitu, Bolu, Visu atd., ale neznamená, že by se jednalo o nějaké druhy vína. V tom by tedy znamenala zamýšlená vládní akce značný pokrok. S druhé strany není dobře postaráno ani o zpeněžení vína; věc se má stejně jako s olejem. Ještě před 2½ rokem ležely v dalmatských sklepích tisíce a tisíce hektolitrů vína neprodaného, i několik roků starého. Takovým zjevům by zamýšlená vládní akce odpomohla důkladně. Zřídilo by se několik ústředních skladišť, z nichž by se víno prodávalo za dobré ceny.

Jak ohromnou důležitost má víno pro dalmatské národní hospodářství, vysvítá nejlépe z okolnosti, že letošní sklizeň vína se odhaduje na 1,400.000 hektolitrů. Rolník podle všeho docílí letos nejméně K 30·— za hektolitr, pravděpodobně však značně více, což znamená v penězích aspoň K 42,000.000, a protože se téměř všechno víno vyveze, je to pro aktivnost dalmatské obchodní bilance zajisté značná položka.

Vinařství dalmatské utrpělo před časem strašnou pohromu. Asi před 10 lety objevil se ponejprve v severní Dalmacii révokaz, který od těch dob stále postupuje k jihu a dnes nachází se již za Splitem.

Révokaz je malá mšice, která se ponejprve v Evropě objevila r. 1868 ve Francii, zničila vi-

nice celé Francie a rozšířila se pak s úžasnou rychlostí po celé Evropě — kromě Dalmacie. Tak vzniklo mínění, že Dalmacie je imunní před révokazem, což připisováno okolnosti, že jest s jedné strany vysokými horami a z druhé strany mořem isolována od zemí sousedních. Vláda proto nedovolovala, aby se v Dalmacii konaly pokusy s americkou révou (americká réva je nakažena révokazem, jenž ji však nemůže zničiti).

Ale přes svoji výtečnou isolaci Dalmacie révokazu přece jen neunikla, alespoň Dalmacie severní, ostrovy Ráb a Pag, kraj zadarský a šibenský. Lidé byli na révokaz ovšem úplně nepřipraveni, který proto řádil bez překážky. Během dvou, tří let byly nejúrodnější vinice úplně zničeny. Rolníci a velkostatkáři, kteří žili výhradně z obchodu vínem, nevytěžili v těch osudných letech jediného hektolitru. Jaká tu zavládla hospodářská destrukce, netřeba vzpomenouti.

Révokaz zamořil pak úrodné pole Kaštelské a Splitské, objevil se již na ostrovech jižně od Splitu a blíží se přes Omiš a Makarsku k Dubrovníku. Než v těchto krajích nebude jeho dílo tak zkázonosným, jako bylo v severní Dalmacii; lidé jsou připraveni, sázejí již několik roků americkou révu, a též vláda se stará horlivě o to, aby se zlu dle možnosti předešlo.

Jako jinde, rozhodli se i v Dalmacii pro sázení americké révy. Po četných nezdařených a nákladných pokusech se nyní daří věc celkem dosti dobře. Ovšem je americká réva révou divokou, která se musí šlechtiti. Kromě toho neroste v každé půdě, zejména ne v kamenité, milujíc hlubokou prsť. Proto se musejí pozemky s velikým nákladem upraviti pro sázení americké révy, jež i jinak vyžaduje mnoho péče. Americká réva je tudíž dosti drahá, každý její kus, než vydá plod, stojí asi K 1·50. Povede-li se však, dá svému vlastníku hojnou náhradu, nesouc dobré kusy v dobrých letech až za K 4·— hroznů.

Víno a olej jsou speciální produkty dalmatské, v jejichž pěstění nalézá obživu většina dalmatského obyvatelstva. Kromě toho pěstuje se v Dalmacii v míře dosti značné i tabák. Pěstování tabáku některé krajiny dalmatské přeměnilo z chudých na zámožné (Imotski, Vrliku, některá místa v Boce Kotorské). Za zmínku též stojí pěstování chrysantemy, z níž se pak vyrábí prášek proti hmyzu. Z Dalmacie se ročně dopravují značné náklady i do Vídně, kde se z chrysantém vyrábí Zacherlin. Jinak daří se v Dalmacii veškeré druhy jižního ovoce, kromě jediného datlovníku. Velice by bylo důležito, kdyby se podařilo fíky sušiti pro evropský obchod. Dalmacie totiž oplývá fíky, jež se syrové prodávají na trhu někdy až i po 20 kusech za jeden dvouhaléř. Fíkovníky dávají plod dvakrát do roka, sušení jejich je však velmi řídké a nad to zcela primitivné. Celý užitek z nich záleží v tom, že v době plodu nahrazují chudšímu obyvatelstvu chléb. Mnozí rolníci se tu pak živí většinou fíky. —

Tím zakončuji prozatím svoje dopisy z Dalmacie přáním, aby si Češi dobře všímali poměrů slovanského jihu vůbec a Dalmacie zvláště. V Dalmacii je pro hospodářské snažení ještě mnoho půdy, ještě mnoho zakopaných millionů, ještě mnoho místa pro myslící hlavy a pro pracovité ruce. Dalmacie má před sebou i slibnou hospodářskou budoucnost: na poli výroby prvotní, průmyslu, obchodu, cizineckého ruchu. Otázka dalmatských železnic vstoupila konečně v stadium akutní a otvírá budoucnosti Dalmacie nejrůžovější perspektivy. Jedno však je jisto: nejsou to Dalmatinci, kterým bude popřáno, tuto hospodářskou budoucnost uskutečniti, nýbrž musejí přijít druzí, aby jim pomohli. V rakouských povolaných i nepovolaných kruzích počíná se oceňovati ohromný význam adriatického pobřeží. Že by oficielní Rakousko protežovalo při tom nás, o tom si nebude nikdo činiti naději. Bude-li tedy v krátké době akutním »Boj o Adrii«, bude dobře pro nás i Jihoslovany. Nedojde-li k němu, pak to bude znamenati, že jsme podlehli oba — bez boje!

POLITIKA

VLÁDA A MINISTŘI.

jl. Ve Vídni, 18. září 1912.

Nikdo nemá chuti státi se ministrem! Jakkoliv to zní neuvěřitelně, je tomu tak skutečně. Bylo jmenováno mnoho kandidátů na uprázdněná křesla ministra obchodu a min. orby, ale z těch osobností, s nimiž bylo jednáno do včerejška, žádná nereagovala na nabídku, neboť se nezdá býti dosti vábnou vyhlídka na pobyt v kabinetu za nynějších poměrů.

Je zcela přirozeno, že za daných okolností nechce, ba ani nemůže portefeuille přijati žádný z poněkud politicky angažovaných velkostatkářů, o částečném parlamentarisování kabinetu prozatím nemůže býti řeči. A vynikající odborníci, kteří působí na čelných místech ve správě státní nebo na universitách, rozmýšlejí se, není-li to hazardem, přijati vyzvání velice lichotivé, ale zároveň hořké jádro předčasného pensionování v sobě chovající.

Vláda dává sice ujišťovati, že její postavení je pevné, že není útvarem provisorním, a proto také se varuje učiniti krok, který by utvrzoval mínění pessimistických politiků, kteří své úvahy počínají i končí tvrzením, že se hrabě Stürgkh s touto vládou udržeti

nemůže. Sekční chef Mataja jen proto se nedostal na ministerské křeslo po dru Roesslerovi, že by dával kabinetu ráz provisornosti. Říkalo se, že ministr vnitra na nějaký čas převezme správu ministerstva obchodu (oba tyto resorty a ještě k tomu presidium měl v rukou svého času dr. Körber), a že ministr Trnka na nějakou dobu převezme správu ministerstva orby — ale také k tomuto prostředku nebylo sáhnuto, aby se nezdálo, že je vláda provisoriem na několik týdnů nebo měsíců.

Vláda odpovídá na různé námitky: ministerstvo, které provedlo brannou předlohu, aniž poskytlo jakýkoliv národnostní ústupek — se osvědčilo a má tudíž právo na existenci. Ale podívejme se trochu blíže na předpoklad a dojdeme k jinému závěru. Je pravda, že to šlo bez ústupků? Nebyla devisa, že žádné národnostní ústupky za brannou reformu poskytnuty býti nesmějí, ústupkem německému bloku? A smí se nyní najednou zapomínati, že se vůbec z vojenských předloh nečiní politicum, ale že strany k požadavkům zpravidla kývnou jaksi na znamení občanské oddanosti k starému panovníkovi? Nezdá se býti správno, usuzuje-li se na trvanlivost kabinetu z toho, co provedl, zejména když stále volal na parlament: »K vůli nám to nečiníte, vyšší a nejvyšší zájmy to diktují!« atd. Trvanlivost ministerstva nezkouší se tím a dle toho, co provedlo, nýbrž tím — nač si troufá. A právě proto, že si netroufá a troufati nemůže, není divu, že se různým vynikajícím osobnostem do kabinetu nechce.

TECHNIKA

ŽURNALISTIKA A OTÁZKY TECHNICKO-HOSPODÁŘSKÉ.

V »Přehledu« bylo opětně poukazováno na slabý zájem, jaký jevil denní tisk o sjezd českých okresů a českých měst, přinášeje »zprávy docela kusé, místy nesprávné«,[1]) a v jednom z posledních čísel četli jsme noticku o tom, jak některé listy přijaly do svého programu »potírání nepřítele« na účet čtenářů způsobem, který ani nejvášnivější straník nemůže schvalovati. Chceme dnes upozorniti na jinou bolavou stránku našich deníků, jíž nutno věnovati stále pečlivou pozornost.

U většiny českých žurnálů, ne-li u všech, možno totiž konstatovat naprostou nevážnost ku článkům technickým a technicko-hospodářským a do jisté míry i nevážnost k technickým přispěvatelům, jimž i za cenné články se zapomíná platit honorář, ač dnes veškeren náš denní tisk nemá zapotřebí žádati od někoho jakékoliv práce zdarma. Doposud jen výjimečně a velice málo časopisů denních přinášelo důležité články technické a technicko-hospodářské, a byl-li jednou za dlouhý čas podobný článek otištěn, nacházeli jsme jej kdesi vzadu těsně před částí insertní.

Nehledě ani k důležitosti hospodářského směru, který začíná se mezi moderními techniky jevit, jakož i k významu informací a popudů technicko-hospodářských pro veřejnost, můžeme směle a s jistotou tvrdit, že články technicko-hospodářské docházejí jistě vlídnějšího přijetí a lepšího porozumění u čtenářstva, než mnohé dlouhé politické úvodníky, z nichž čtenář po přečtení nemá téměř ničeho.

Porovnávejme poněkud se žurnály zahraničními. Všímáme-li si bedlivěji předních listů německých, seznáváme, že udržují vždy taktní tón vůči politickému protivníku, že čtenář není obtěžován a urážen příliš silnými výrazy a úvahami o vlastnostech strany protivné. Druhá věc, kterou dlužno vysoce cenit, jest živý zájem, jaký věnují žurnály zahraniční, hlavně německé, otázkám technickým i technicko-hospodářským, jakož i technické literatuře, přinášejíce referáty o nových technických spisech, pravidelné týdenní přílohy technické a umisťujíce velice často hospodářská a technicko-hospodářská pojednání v čelo listu na místa první, zdůrazňujíce takto význam techniky a důležitost technické spolupráce.

A jak jest tomu u nás?

Pamatujete se na podobný článek v čele listu? Jednou snad z pouhé nouze u listu toho, podruhé u jiného — v posledních dnech Národní Politika učinila výjimku a přinesla na prvním místě, brzy po sobě dva významné články technicko-hospodářské (poprvé o bydlení v Praze, podruhé o otázce vodohospodářské). Ani jeden z denních listů neuveřejní obsah Technického Obzoru (snad jim ho administrace T. O. neposílá?) neb jiného technického listu, velice zřídka čteme kritiku neb oznámení nových technických spisů, ač kritice mnohdy zcela bezvýznamných románů, novell, básní a dramat věnují se týdně celé sloupce.

Jedno dlužno s potěšením konstatovati: uveřejňování obsahu přednášek ze schůzí Spolku architektů a inženýrů v království českém, jimž některé deníky věnují bedlivou pozornost.

Není to pouze v zájmu technického stavu, by výše uvedenému směru i otázkám se věnovalo v denním tisku více pozornosti, a důležitost pojednání by se akcentovala jich umístěním v čele listu, nýbrž národohospodářský význam těchto otázek to vyžaduje sám sebou.

Dnes již i mezi techniky a průmyslníky samými se počíná jevit stále více snaha, otázky

[1]) Viz referát Dr. Joachima.

technicko-hospodářské a průmyslové na prvním místě zdůrazniti, což i prakticky resultuje v tom, že list, který těmto otázkám a problémům věnuje více místa a péče, se čte mnohem pozorněji a abonuje daleko spíše.

Jest naprosto nutno, by náš denní tisk, u něhož jinak jest pozorovati všeobecný pokrok, se doplnil a přizpůsobil i v tomto směru, by články politické zkoncentroval a více se věnoval technice, průmyslu i obchodu, což by ovšem namnoze vyžadovalo doplnění redakčního sboru, neboť k tomu jest třeba spolupráce odborných činitelů; pak se též ta přílišná, dnes již i průměrného čtenáře urážející stranickost zmenší, list na ceně získá a vyplní mnohem lépe úkol moderního tisku denního: *nejen informovat, ale i vzdělávat.* *—a—*

*

V. Červenka: **Kalkulace výrobní a obchodní.** Knihovny pro průmysl a obchod svazek 2. V Mariánských Horách 1912.

Tento hrdý titul nese malá knížečka, která chce vykládati o kalkulaci ceny a výnosu. Nehledě k tomu, že myšlenkově nepodává ničeho, co by mohlo obchodníku neb průmyslníku býti prospěšno — neb ty jednoduché počítací příklady musí svést každý pomocník, jenž navštěvoval pokračovací kurs — prozrazuje, že pan autor nemá o kalkulaci výrobní, t. j. výpočtu výrobních nákladů v závodech průmyslových ani jasné představy.

Kdyby si p. Červenka byl vědom, že kalkulace je vždy úzce spiata s organisací závodů průmyslových a že individualitě téhož musí býti přizpůsobena, nemohl by hrstku naivně školáckých příkladů ve své knížce nazvati kalkulací výrobní. A i v těch několika příkladech dopouští se p. Červenka celé řady nehorázností: tak risiko není součástí výloh správních, ale zisku podnikatelského aneb jeho ekvivalentu v ceně prodejní, osvětlení slévárny nejsou výlohy správní — ale provozovací — výlohy správní nikde na světě se ve slévárně nevyjadřují v procentech mzdy slévačů a čističů — a o výlohách odbytových není p. autorovi asi ničeho známo. Nevím, pro které kruhy vydává pan Červenka Knihovnu pro průmysl a obchod: nedostalo se mi na 45 stranách do ruky již dávno tolik duševní prázdnoty, jako ji poskytuje jeho knížka. Ing. *Albín Bašus.*

FILOSOFIE

RUDOLF MÁLAN:

K NYNĚJŠÍ RENESANCI VITALISMU A METAFYSIKY. (Dokončení.)

Duševní schopnosti (totiž vědomí, rozum) tvoří třetí kategorii Reinkeových neenergetických sil.

Jak viděti, mimo pojmovou methodu nemnoho vitalisticky nového. Reinke není pravý věcný vitalista, ač se k němu slušně vyvíjel; za četby jeho děl sotva se ubráníte dojmu, jako by mu vlastně životnost přistupovala ke strojové podstatě organismů přece jen jakožto pouhé epifenomèn, emanující třeba z nějaké vnější intelligentní příčiny. —

Jak řečeno, nový vitalism vyznačuje, že již mu neběží jen o to, je-li život něco jiného nežli zjevy fysikální a chemické či lze-li jej na ně převésti, nýbrž velmi se snaží opříti rozhodné »nelze« konkretními důkazy — a to arci zvláště důkazy toho způsobu, v jaký vrstevníci právě věří, jaký pokládají za rozhodující. Gustav Wolff polemisuje roku 1890 s darwinismem o účelnost z podobných důvodů jako před ním před patnácti lety botanik Wigand[5]) — ale své vývody usiluje prokázati danými příklady, zcela bez dovolávání se nadpřirozených sil (což byl způsob Wigandův).

Víte, že již preformisté se přeli s epigenetiky o to, vzniká-li vývojem něco nového, či jest již všecko určeno stroječkem, skrytým v zárodku. ‚V žaludu jest již celý dub' hlásali preformisté; a epigenetici je znepokojovali: i zrůdy, i duběnky? A jak strojově vysvětliti křížence? Jak tělesné boule, hojení zlomenin a ran... obdobné regeneraci rozřezaného nezmara, z něhož vznikne tolik nových nezmarů, kolik bylo řízků —? a pod. G. Wolff na ně připomíná. Vyřízl vodnímu mlokovi (Triton taeniatus) z oka čočku, jakž by se mu v historii nikdy nemohlo státi — a čočka regenerovala z části iris; což sice při normálním vývoji se neděje, ale pro mloka jest velmi účelné. I nazval zjev »primární účelností« na rozdíl od druhotné účelnosti darwinistické, kteráž se udává passivním výběrem náhodné užitečnosti.

Zdařilý pokus Wolffův mnohým nestačil — ani Drieschovi ne. Pokusem prý nedokázán vitalism, nýbrž pouze účelnost — účelná schopnost duhovky vytvořovati čočku. Snad by se to mohlo díti přece jen fysikálně-chemicky? Snad by náhrada mohla býti pro případ nehody již nějak nachystána?

Nuže, Driesch vystavuje ‚pět důkazů a řadu indicií', kde to jest vyloučeno. Ukázkou se o některých zmíním.

Driesch jest vitalista velice vážný a přísný a tvrdý logik, čtenářům namnoze až nestravitelný. Nu, a kdežto Reinke ve vývoj a novotvoření spíše věří, a věří ve vitalism — Driesch jest o něm přesvědčen, protože má důkazy a protože jich došel přesným rozborem seznaných fakt a

[5]) Wigand, Der Darwinismus und die Naturforschung Newtons und Cuviers, 1874—5.

vědeckých pojmů; ba byl dokonce ku přijetí vitalismu »jimi teprve donucen«, sám byv zprvu mechanistou.

Driesch tedy zkoumá, prozrazuje-li organická účelnost životní autonomii, samostatné nějaké agens, jsoucí vedle a kromě jiných přírodních sil. Účelnost, která se projevuje fysiologickou harmonií a regulací, jest mu ovšem zřejmým faktem; tu zříš přece v organickém světě všude, soudí. Z larvy mořského ježka, na př., ústa a střevo se vyvíjejí nejprve navzájem nezávisle — ale posléze se spojí ve znamenitě fungující organism. Různé žlázy zažívacích ústrojů pracují sice každá o sobě, ale za společným cílem. U nejnižších vodních organismů, na př. řas, známa jest regulace osmotického tlaku; je účelno, aby tlak uvnitř řas vyhovoval tlaku prostředí: tož stoupá nebo klesá — podle toho, stoupá-li či klesá vodní tlak; jinak by byl organism rozmáčknut anebo by silnějším napětím praskl atd. Ostatně již pohled na samotný vývoj organismů, totiž na vývoj účelně spiaté rozmanitosti ze stejnorodého zárodku, jest poučný. A právě se zřetelem k tomu Driesch vykonal pozoruhodné pokusy.

Zvířecí zárodek, blastomera, vyvíjí se z vajíčka dělením na 2, 4, 8, 16... buněk. Driesch roztřepal ve zkoumavce ježovčí zárodek na rozličné skupiny o 3, 5, 6, 9... buňkách a všem dal uzráti v larvy. Vyvinuly se larvy různě veliké: z původních 4 buněk větší nežli ze 2, ze 3 buněk o polovici menší nežli ze 6..., ale pokaždé s dokonalým a úplným ústrojím.

Jest patrno, že v normálním zárodku každá buňka má asi jiný prospektivní význam, jsouc základem jiného příštího orgánu. Ale Drieschovým pokusem vyšlo na jevo, že má zároveň touž tvůrčí schopnost, touž prospektivní potenci jako každá z ostatních buněk zárodku; a nejen to — i jako celý zárodek, jelikož může vybudovati celý organism.

Jiný pokus vykonán s Clavellinou. Clavellina jest dosti vysoce organisované zvíře (ascidie), připevněné stolonem k substrátu. V horní části těla má žábry, v dolní střevo, srdce, pohlaví. Driesch uřízl Clavellinám žaberní části a některým hned regenerativně narostly nové. I některé oddělené žaberní části hned regenerovaly své dolejšky. Ale jiná zvířata chovala se zvláštně. Po řezu totiž některé žaberní části svinuly se nejprve do netvárných shluků buněk, a setrvavše tak jistý čas, vytvořily nové malé Clavelliny. Dokonce i rozličné kousky, na něž žaberní části původně byly rozřezány — pokud měly buněčná jádra — rovněž vzrostly na Clavelliny; velikost jejich pak ovšem pokaždé byla úměrná stavební hmotě, jíž bylo užito.

Tyto Drieschovy pokusy týkají se regenerace v užším smyslu a prokazují, že celým novým organismům mohou dáti vznik nejen kterékoliv části bývalého organismu, ale někdy i jeho libovolné buňky v libovolné sestavě. Ale pojem regenerace v širším smyslu obsahuje též ponětí restituce nebo reprodukce; a dokladů té jest nesčíslně.

Jako člověku zbylo z pravé regenerace vlastně pouze hojení ran, i v rostlinstvu jest pravé regenerace nemnoho; ale za to hojně restituce. Podle Winklera[6]) na listech Torenie nový prýt může vzniknouti nejen ze kterékoliv pokožkové buňky hlavních nervů, ale i ze čtyř až pěti těchto buněk v rozmanité kombinaci. Jest patrno, že tu jde o případ obdobný Drieschovým pokusům s ježovčími zárodky. Ale tento zjev není již příliš vzdálen vytvořování obvyklých adventivních pupenů, které se mohou objevovati kdekoliv na rostlině: na lístech, na osách, na kořenech, na květech. Nebudu vypočítávati rozmanité způsoby nepohlavního rostlinného rozmnožování — zřejmé restituce; jenom ještě připomenu známou zkušenost, jak na úřezcích pampeliškového kořene, byť i byly jenom na 1 mm silné, po zbujení pletiva (»callus«) na zraněných místech naroste několik adventivních pupenů a z nich příštím jarem trsy pampelišek; a jak z bramborových hlíz, na nichž byly usmrceny povrchní pupeny, vyvinuly se pak nové pupeny uvnitř atd. A co jest hojných zdrojů restitučních buněk v pohlavních orgánech! A z každé reprodukční buňky buněčným dělením vznikne nový organism — jaká rozmanitost! Jest možno, aby v té buňce byl už skryt fysikálně-chemický stroječek příštího organismu? Dovedete si představiti stroj, jenž by neustále na tři prostorové směry se dělil — a zůstával při tom celý? A nejenom celý by musil zůstati v každé buňce organismu, ale zároveň i v nesčíslně vydáních různé velikosti, ježto dospělé organismy bývají vyvinovány i z libovolného počtu buněk v libovolné sestavě a veliké podle toho, jak veliká byla zárodečná stavební hmota. Ne, »das ist sinnlos...« »Život« nemůže býti v prostoru rozestaven po částech jako kolečka a páky stroje, nýbrž musí býti v každé živé části všecek, jako jest táž a všecka »tvrdost« železa i v železném prášku. Čili, vlastností životní není rozmanitost extensivní, prostorová, nýbrž intensivní, psychologická. »Životem« projevuje se jakýsi faktor sui generis, jakostně odlišný od jiných přírodních sil, autonomně jsoucí vedle sil fysikálních a chemických; a nemožno si ho nijak představiti v prostoru, protože jest přírodní činitel původní, jest základní konstanta jako jiné přírodní »síly«: specifické teplo, affinita, električnost...

Driesch novou konstantu zve entelechií; entelechie však mu není substance v Aristote-

---

[6]) Biolog. Zentralblatt, Bd. XXIII (1903), str. 768.

lově smyslu — která by byla oproti vší neživé substanci, nýbrž jest tvůrčí schopnost, která se přiřazuje k fysikálním a chemickým elementům (jenom jest o jakési stupně výše), řídíc je a organisujíc. Prostorná tělesnost jest právě její projev, tu vytvořila: neznáme totiž dosud entelechie bez spojení s hmotou; ačkoliv ona ovšem vlastnost hmoty není.[7]) Z nutného tohoto spojení pak mimo jiné plyne též, že entelechie, ač autonomní, nevymykají se[8]) principu hmotné kausality, nýbrž jej — spíše stupňují, násobíce jej paralelní účelností; účelnost, málo zřejmá ve světě neživém, nevznáší se kdesi v abstraktním pomyslu nad organismy, nýbrž jest v nich: kausální a finální splývá tu v jediný, konstantní princip dynamické teleologie. Prostorná »strojová« sestava těl jest právě dílem této konstanty, znamená její dosavadní tvůrčí minulost, a možno ji nazvati teleologií statickou. Statická teleologie nepříčí se naší popisné zkušenosti, našemu zraku, hmatu jest přístupna; teleologii dynamickou arci lze nanejvýše pochopiti. — Entelechie, dynamicky teleologické, jsou jistě nadány jakýmsi primárním věděním a vůlí; to jest všem živým bytostem společno, ale jest teprve vyzkoumati, kdo mají též vědění a vůli — sekundární. Tyto sekudární mohutnosti jsou podmíněny zkušeností, nabytou pozorováním vytvořené historie.[9])

[7]) I Bergsonovi, na př., organisace jest překonáváním hmotných překážek, a každý vývojový převrat intuičním, novým, nepředvídaným »nápadem«. I Bergsonovi hotový organism představuje jakýsi souhrn přemožených překážek, jež jsou arci něčím spíše negativním než positivním — vlastnost, kterou organism jakostně se liší od stroje, v němž výrobce pokaždé se shledá se všemi hmotnými součástkami, které tam dal, se součástkami téměř nepřehodnocenými, positivními; nehledě ani k tomu, že stroj doznal passivního stlačení a soustředění z vnějška, kdežto uvnitř organisační činnosti je cosi samovolně výbušného.

[8]) Jsou totiž rozmanité entelechie životní: tvarotvorné, pohybové, psychoidy..., jako týž fysikální stupeň znamenají rozmanité hodnoty: specifické teplo, hustota...

[9]) Hans Driesch: 1905. Der Vitalismus als Geschichte und als Lehre, zejm. str. 174—246; 1904. Naturbegriffe und Naturturteile, str. 112 násl. Kritisches u. Polemisches; (Sonderabdruck aus dem »Biologischen Zentralblatt«, 1902, 1903). Die »Seele« als elementarer Naturfaktor. Philosophie des Organischen. Díl II.

SLOVANSTVO

ERAZM PILTZ:

RUSKÁ POLITIKA V POLSCE.

(Dokončení.)

XIX.

(Není positivních výsledků porušťujícího systému. — Stálá zklamání. — Odnárodnění bylo vždy a všude utopií.)

Nedotýkám se jiných stránek rusifikace. Ty, jež jsem uvedl, až příliš stačí, aby potvrdily, že celý systém se skončil úplným nezdarem. Rusifikace se nezdařila, neboť, ač zpozdila rozvoj polské kultury, ač zjalovila naši půdu, nedočkala se výsledků své setby. Obyvatelstvo nejen nepozbylo vědomí národního a politického, nýbrž došlo v něm až do stavu přecitlivění.

Ale nemohlo býti jinak.

Či jest v lidské moci odnárodnit národ? Možno to mysliti specielně o takovém národě, jako polský, o národě s minulostí plnou skvělých stran, s individualitou bohatou a skvělou, o národě, jenž chce nejen žít, ale má i nepřebrané zásoby k životu?

Odvraťme oči od osudné spleteniny polskoruského poměru. Otevřme knihu dějin, patřme na širou nivu lidstva s nekonečenou různorodostí ras, plemen, jazyků. Kolikráte už zbankrotovala illuse o možnosti zabít národ!

Přes 700 let, přes sedmkrát tolik let, kolik trvá svazek polského národa s Ruskem, velký a mocný stát chtěl vyhubit malé Irsko. Měnily se časy, systémy, dynastie, ale útisk trval s generace na generaci. Podmaněným byl vytrhován jazyk, v časech, kdy takové zjevy byly ještě možny, ale citů odlišnosti národní žádná moc nedovedla zničit. Irsko žije, a hle před našima očima dokončuje dílo v historii neslýchané, po celých stoletích se vrací ke staré zapomenuté řeči, jejíž jen drobné výspy unikly zhoubě.

Z jařma, jež trvalo půl tisíce let, neodrozené vyšlo Řecko, Bulharsko, Srbsko. Zdálo se, že český národ vyhynul po Bílé Hoře, kdy celá šlechta byla z kořenů vyhubena, kdy ohněm bylo spáleno vše, čeho dobyl duch, zavřený v bibliotékách, kdy na pražských ulicích odumřel poslední zvuk českého slova. A hle, z popelů, divem vzkříšený, z mrtvých vstal národ a během půlstoletí stanul kulturou, politickým sebevědomím, vlastenectvím v první řadě Slovanstva.

Čtyři sta let nemohla zničit Slezska, odtrženého od národního kmene; a dnes jest polské více než jindy. Nad vyhubením Velkopolsky pracuje pruský stát století, nejen mocným a rafinovaným útiskem, jenž před ničím neustupuje, ale i mocí své veliké kultury, a přece úřední statistika potvrzuje ne vzrůst, nýbrž klesání německého živlu. V Poznaňsku se r. 1867 spočetlo Němců 49%, r. 1905 už jen 38%. Velkopolská města po staletém vysílení germanisačním jsou dnes více polskými, než za časů Rzeczy pospolité.

Odnárodnění Poláků v Rusku se stejně nezdařilo, jak všechny pokusy zničit plemennou individualitu. Nezdařilo se, neboť se nemohlo zdařiti, neboť dle slov našeho Staszyce »umřít může jen národ podlý«, t. j. takový, jenž sám nechce žíti. I rusifikace a vše, co se podnikalo, aby nebylo v Polsce vzdělání, i pokus o rozdvojení národa — vše to musilo se rozplynout v nic. Všechna obrovská námaha státu by se na konec mohla vykázati jedním konkretním resultátem: že znemožnil v Polsce nové povstání, kdyby toho neoslabovala okolnost, že úplně nezávisle na vládním systému se stalo povstání vzhledem na současný rozvoj umění vojenského anachronismem a není politické strany, jež by to nevěděla. Tedy žádné věcné úspěchy — jen zklamání, a byla-li klamem rusifikační idea po r. 1863, tedy kolikrát větším klamem jest dnes, kdy stát přežil proces vnitřního přerodu na zásadách konstitučních, a všeobecné vědomí národní polského obyvatelstva, nevylučujíc nejnižších vrstev, značně vzrostlo.

Nezdar rusifikace potvrdil nejprve komitét ministrů v usnesení císařem potvrzeném z 6. (19.) června 1905, když uváděl nemožnost dosažení rusifikačních cílů. Mínění to jest doslovně toto: »Snaha o poruštění a odnárodnění Poláků, takový úkol, v poměru k národu, jenž po dlouhé věky žil samostatným životem, jenž dávno přejal západoevropskou kulturu a stvořil pomocí této kultury svou odlišnost a ostříhal do vysokého stupně svůj jazyk a literaturu, takový úkol jest neuskutečnitelný.«

A je-li tomu tak, jestliže odnárodnění a poruštění Poláků jest klamným snem, nekáže tu rozum státní zříci se všech drah a prostředků práce, jež vedou k neuskutečnitelnému cíli?

XX.

Závěr.

Program upravení poměrů polsko-ruských bylo by nepochybně možno vytvořiti z pouhých konsekvencí analysy těchto poměrů, jak jsem ji provedl. Třeba nutně nalézti formuli, jež by vyhovovala zájmům státu i zájmům národa polského a určila sféru činnosti státní a společenské a kompetenci jazyka státního a zemského. A bezpochyby by se i v nejchoulostivější otázce, školské, nalezla formule, jež by pojila v sobě dvě nutnosti: na jedné straně potřebu nejen naučiti se ruštině, nýbrž i poznati celý duševní život tohoto národa, s nímž žít, a konstrukci státu, v němž žít musíme, a na druhé potřebu spravedlivě vyhověti potřebám národní osvěty.

Ale ještě je příliš časno na takový program. Jak mluviti o specielních podmínkách pokojného spolužití, vře-li kolem boj, boj neúprosný a úporný, boj s naší národností a kulturou, jestliže víra v blahodárnost represijného systému neochabla a rusifikace nepřestala býti pro vládu věcným politickým cílem, patrnou pobídkou jejích činů a nadšením jejích nejbližších záměrů?

A proto, dokud v ruském vědomí nenastane obrat, dokud se nevžije přesvědčení, že nálada v polském obyvatelstvu neopravňuje k útisku, nýbrž jest ve značné míře následkem tohoto útisku, že rusifikace Polsky jest nedosažitelným snem a usilování o ni dokonce samému státu škodlivým, dotud všechny pokusy na thema *modus vivendi* budou prací marnou a zbytečnou.

Proto jsem také věnoval svou práci ne theoretickým úvahám programovým, nýbrž historickému prozkoumání příčin, jež působily na přítomný stav a přivedly polskou záležitost v Rusku do »mrtvého bodu«, na němž stanula. Usiloval jsem ukázati, že jen ve světle historických fakt, příčinně vzájemně spojených, možno poznati spáchané chyby a nalézti cestu k východu.

Zda můj hlas dojde k vrstvám, k nimž byl mluven, k činitelům, kteří dnes mají a zítra mohou míti vliv na běh státního života, k Rusům, jimž očí nezavázala nenávist, nevím, o tom nerozhoduji, na to jsem nemyslil, bera péro do ruky. Naděje, kterou jak pavučinu zle roztrhají větry, neřídila moje péro, nýbrž stará maxima »čiň, co máš, a přijde, co je možno«.

DISKUSSE

PhC. et MUC. JAR. STUCHLÍK (Curych):

K ŘEŠENÍ SLOVANSKÉ OTÁZKY VE VĚDĚ.

Pozoruhodný a vysoce důležitý návrh p. dra K. Starosty z č. 51. zasluhuje plným právem všestranné pozornosti. Používám proto benevolence redakce a podávám zde jako příspěvek k diskussi několik aforisticky vyjádřených a spojených myšlenek, jež jsem v souhrnném článku měl pro tisk připraveny, a z nichž mnohé v úvaze p. Dra S. jsou obsaženy.

Plně podpisuji to, co p. autor praví o významu němčiny a jejím negativním vlivu u slovanských národů, co navrhuje ohledně tvoření nových vědeckých názvů a vytvoření jednotné terminologie, co předpokládá za prospěšné a nutné ohledně ruštiny. Každý vědecky pracující Slovan a každý, kdo se Slovany různých národností přišel do styku, jistě s vyslovenými názory souhlasí. K jejich částečnému doplnění budiž však uvedeno ještě následujících několik podrobností.

1.

Nepopíratelnou pravdou jest, že slovanská vědecká práce pro světové forum takřka neexistuje a že, pokud se jí slovanští autorové účastní, děje se tak jedině obohacením literatur jiných, hlavně ovšem německé. Chceme-li tedy zachovati slovanskou práci jako slovanskou, nutno starati se o její s c e n t r a l i s o v á n í v jedné řeči, přirozeně v ruštině (ovšem bez újmy národních literatur) a o její řádné k a t a l o g i s o v á n í, t. j. o řádně vedenou b i b l i o g r a f i i. K prvnímu, o čemž více již p. autor napsal, dodám jen tolik: Dnešní vědecký pracovník je nutně polyglotem; neobejde se bez němčiny, francouzštiny a angličtiny. Prakticky je tato mnohojazyčnost pouze u Slovanů a pak u Švýcarů; Němci z říše umívají j e n německy (i universitní professoři hovoří bídnou francouzštinou), Francouzi rádi němčinu přehlížejí a úmyslně ji neupotřebují a Angličané pravidlem jiné řeči neovládají. Za svého pobytu v Paříži a Londýně jsem nasbíral dosti konkretních případů, kterými bych mohl své tvrzení doložiti, jež však samo sebou je dosti všeobecně známé. Toliko ve Švýcarech je polyglotství rozšířené a pak u Slovanů, kteří, chtějí-li se ve vědeckém světě uplatniti, jsou nuceni činiti tak prostřednictvím cizích pro ně jazyků; aspoň u převážné většiny jich, s nimiž jsem se za hranicemi sešel, jsem tento fakt mohl konstatovati. Tato mnohojazyčnost vědce se však omezuje na výše zmíněné tři jazyky, po př. na čtvrtý, italštinu. V těchto jazycích, jež považovány jsou za rovnocenné, vycházejí vědecké ústřední sborníky, všerůzné Centralblatty, a tyto jazyky jsou připuštěny na mezinárodní vědecké sjezdy. A ačkoliv se dá mnoho debatovati o účasti slovanských národů na vědecké práci, kvantitě a kvalitě jich práce na př. vedle účasti Italů, ačkoliv tato nespravedlnost jest i u příslušníků oněch privilegovaných národů známa, přece doposud žádný sjezd nepřipustil ruštinu za jednací řeč, a v žádném ústředním sborníku se nepřijmou ruské etc. referáty. Tím donucen jest každý slovanský pracovník pracovati s dvojnásobným výdejem sil, věnovaných jednak ovládnutí cizích řečí, jednak doslovně se projevujícím dvojitou prací, pro literaturu svého národa a literaturu světovou. Nebylo by tedy správné v tom případě, kdy chceme skutečně vyvolati cílevědomé hnutí mezi slovanskými pracovníky — jak, doufám, v pravdě chceme — abychom prvním svým požadavkem po sjednocení učinili zrovnoprávnění ruštiny — řekněme, oděné již v roucho české latinky — s výše zmíněnými jazyky? V zájmu mezinárodnosti a zjednodušení vědecké práce bylo by ovšem nejvýhodnějším zavésti vědecký jazyk jeden; ale dokud dnešní poměry existují, není ani důstojno slovanských národů, by k Němcům — o něž v první řadě jde — zaujímali takové postavení, jaké zaujímají hotelieři výletních míst k anglickým turistům; není důstojno, musí-li slovanský autor k svým pracím připojovati cizojazyčné resumé, když jeho hollandský nebo švédský kollega toho činiti nemusí, nebo v míře daleko menší.

V tomto bodě není naše jednání a snažení odvislo toliko od nás, a proto i eventuelní úspěchy nejsou úměrny námi vynaložené energii. Ale sami můžeme pracovati a dosáhnouti po případě i stejnocenných výsledků, zvláště v bibliografii slovanské vědecké práce. Centralisace bibliografie jest nutna; znám poměry toliko, pokud se týkají přírodovědy a mediciny — kde ostatně je nutnost bibliografických děl a sborníků nejpalčivější a také nejdokonaleji provedena — ale v jiných oborech nebude jistě lépe. A všechny bibliografické podniky — ať již jmenuji různé Ústřední sborníky (Centralblatt), nebo Výroční přehledy (Jahresberichte), ať běží o čistě registrační podniky berlínské a lipské (o literatuře všeho druhu) nebo o zvláštní ústavy pro katalogisování světové literární produkce (Brussel, Curych a j.) — se stanoviska slovanského jsou nedokonalé, neúplné, ba namnoze zcela nedostatečné. Není zde místa, abych konkretně dokazoval toto tvrzení, ač právě takových důkazů jednak z osobního styku neb z korespondence mám dosti. Ostatně i toto faktum je všeobecně známé a všeobecně pociťované; a dle dosavadních zkušeností nezbývá slovanským autorům, než sáhnouti ku svépomoci.

Proč by nebylo možno d e c e n t r a l i s o v a t i práci existujících světových sborníků tím, že by se z jejich agendy vyňaly práce publikované slovansky (resp. slovanských autorů vůbec), které dnes většinou jsou odsouzeny k zapomenutí nebo odbyty pouhým titulem, a sjednotily se ve slovanském sborníku svém? Dnešní sborníky již nedostačují požadavkům v ně kladeným a nezpracují materiál, jsoucí jim k disposici; proto i v zájmu jich samých bylo by provedení této decentralisace, kterou by se jednak zúžil okruh jich práce a zmenšila jich agenda; a že tato decentralisace by se mohla učiniti na podkladě národnostním — a ne státním — je jasno již z toho, že literatura není určena příslušností autora k určitému státnímu celku, nýbrž k oblasti jazykové, a dá se ostatně lehce dokázati historicky i geograficky. Přirozeně patřil by Slovanům jeden takový sborník, který by jejich práci jednak registroval po způsobu podniků bibliografických, jednak o ní i referoval, po způsobu Centralblattů. A ačkoliv tento podnik se dá provésti cestou soukromého podnikatelství, přece spolupůsobení rozhodčích vědeckých kruhů, representovaných Akademiemi, by bylo nanejvýš záhodno a prospěšno. Nedal by se v tomto směru vybudovati konkretní plán s konkretními

cíli a brzkým možným uskutečněním? Zde právě mohlo by se použíti oněch principů, o nichž se zmínil ve svém článku p. autor, a vyzkoušeti jejich životaschopnost.

Nutně by ovšem předcházeti musela důkladná práce u nás doma, kde tento odbor — kromě několika cenných a několika nepotřebných náběhů — je úplně zanedbáván. O tom by však byla nová kapitola, která do naší diskusse vsunuta býti nemůže.

2.

Za druhé bych rád připomenul jednu věc, která se zdá sice samozřejmá, ale na niž se rádo zapomíná: Nedejme usnouti novému návrhu, o jehož prospěšnosti — v principu — není pochyby. Prodiskutujme věc podrobně doma, zvláště ve kruzích vědeckých; a máme-li již určité názory a dosáhli-li jsme již jistého stupně definitivnosti, nenechme věc státi a neodsuďme ji archivální historii: Máme jistě dosti známých mezi vědeckými spolupracovníky jinoslovanskými: napišme tedy naše návrhy s podrobným a konkretním odůvodněním rusky, polsky, srbsky atd. a získejme i tam stoupence; a je-li nutno, předejme i věc určité komisi, které uložíme určitý úkol a kterou za jeho splnění učiníme zodpovědnou; postarejme se o účast vědeckých korporací a Akademií — a vůbec získejme myšlence půdu tam, kde hlavně jest jí potřebí. Snad potom dojdeme k cíli a budeme se moci historii vykázati něčím více, než pouhou, byť zajímavou a důležitou myšlenkou, o níž by se jednou v budoucnu napsalo, že už v r. 1912 byla vyslovena a zabývala mysli českých vědeckých pracovníků.

A buďme si při všem vědomi — kteréž přesvědčení se musí státi i majetkem těch, proti nimž je zdánlivě naše snaha namířena — že jednáme jak ku prospěchu našemu tak i ku prospěchu všeobecného pokroku vědy a kultury.

Curych, 16. září 1912.

UMĚNÍ

H. Wölfflin: **Klassické umění.** Přeložil Dr. V. V. Štech. Vydáno u Laichtera ve sbírce »Umění a řemesla«.

Názvem »klassické« označil autor malířské umění vyvrcholené italské renaissance v XVI. stol., jehož hlavními představiteli jsou Leonardo, Michelangelo, Raffael, Fra Bartolomeo a Andrea del Sarto. Tito umělci měli slavné předchůdce v XV. stol., kteří jsou našemu cítění mnohdy bližší než cinquecentisté, obě století vyrostla z týchž kořenů umění antického, obojí umělci náležejí témuž prostředí florencko-římskému, jest tedy otázka, proč jsme oprávněni zváti cinquecento proti quatrocentu klassickým, nebo proč vůbec přísně obě epochy od sebe oddělujeme. Rozdíl v umělecké tvorbě neušel již ani současným kritikům. Vasari praví, že 16. stol. začíná nová epocha v malířství, proti níž quatrocento vyhlíží jako předchozí stupeň a průprava.

Vytknouti různost obou epoch učinil si autor knihy svým úkolem, rozsáhlost látky jej však nutí, aby zůstával v rámci 16. stol. Proto podniká rozbor děl klassických mistrův a příležitostně poukazuje k tomu, jak by s danou látkou naložilo quatrocento. Aby však čtenář nebyl zhola bez přípravy, bylo přece nutno uvésti význačné zjevy doby předchozí v zhuštěné charakteristice. Giotto, Masaccio, Donatello, Verrocchio, Desiderio, Benedetto da Majano, Fra Filippo Lippi, Botticelli, Ghirlandajo rychle se vystřídají před okem čtoucího, než se autor zastaví u prvního zjevu vyvrcholené renaissance italské, Leonarda da Vinci, všestranného umělce, jenž se vyznačoval stejně silou jako měkkostí, a jehož Večeře Páně je zjevným mezníkem mezi starou a novou dobou. Po rozboru děl Leonardových seznamujeme se s Michelangelem, jenž jako mohutný proud horský, zúrodňující a pustošící zároveň, působil na italské umění. Jediné tělo lidské bylo mu hodným výtvarného zobrazení. Chápal je jako plastik a napínal umělecké prostředky až do posledních možností. Umění tím obohatil, avšak vzal mu prostotu a tím, že vědomě užíval dissonancí, připravil půdu baroku.

Když Michelangelo provedl již veliké činy svého mládí a Leonardo uskutečňoval Monu Lisu, vstupoval do mužných let Raffael, žák Peruginův. Neměl ani síly Michelangelovy ani jemnosti Leonardovy. Avšak vymaniv se z vlivu svého mistra, podlehl oběma a vynikaje vzácným darem nalézti mezi nimi cestu střední, vytvořil ve svém krátkém životě díla vynikající neobyčejně vyspělou komposicí.

Smysl pro prostou mohutnost, v níž pádné hmoty, kontrasty směrové a silná vlna pohybu hrají hlavní roli. osvědčil Fra Bartolomeo, typ mnicha malíře. Jeho opakem jest Andrea del Sarto, jehož požitkářský vkus libuje si v lenivě měkkém držení těla a vyhýbá se silnému pohybu a affektu. Pro pozdější doby má hlavně ten význam, že zachytil obraz požívačného života lidí v době, kdy byla renaissance v největším rozkvětu.

Žádný z těchto mužů nedožil se takového vlivu na své vrstevníky jako Michelangelo. Odcházejí s jeviště kolem r. 1520. Michelangelo rozvinuje však po tomto roce všechny své síly, vytvořuje hroby Mediceů, Poslední soud a chrám sv. Petra. Pro střední Italii stává se jedinou modlou, a ač sám zůstává velikolepým

i v stáří, přece způsobuje úpadek italského umění tím, že zavádí epigony k manýrismu. Mizejí různé školy, umění přestává býti lidovým, ztrácí schopnost samo ze sebe se omladiti. Vykoupení musilo přijíti odjinud a dostavilo se z germánského severu Italie, a naturalismus XVII. stol. stává se dědicem renaissance.

Autor při rozboru slavných mistrů omezil data životopisná na míru nejmenší. Stručné poznámce dopřává tehdy místa, slouží-li k objasnění hodnoty díla. Za to s oblibou ukazuje na souvislost se starším uměním i na různosti v užívání výtvarných prvkův. Avšak tyto narážky neorganicky roztroušené nepodávají organického a jednolitého vysvětlení epochy. Bylo třeba shrnouti je logicky, čemuž je věnována druhá část knihy, jež jako mohutné finale shrnuje v sobě poznatky, s nimiž porůznu setkal se čtenář při rozboru děl.

Rozdíl mezi quatrocentem a cinquecentem vyrostl ze změněného názoru na život. Malíř 15. století považoval za svou povinnost předvésti divákovi příběh se vší důkladností bodrého vyprávěče, jenž neskrblí detailem ani anekdotou. Století XVI. netrpí genrového uspořádání obrazu; příběh musí býti podán v jádru a vyznívati slavnostně. Maria přestává býti ve svém držení těla dívkou sotva škole odrostlou; cinquecento ji povyšuje na bohyni, královnu. Svatí ztrácejí známky lidských vášní, chovají se vznešeně v radosti i bolesti. Mluví se »o klassickém klidu«. Vkusu XVI. stol. nevyhovují lidé měšťanské společnosti, zobrazené figury musí býti aristokratické v každém svém pohybu a chování, právě tak, jak to předpisovalo zrcadlo slušnosti pro lidi živé. Quatrocento jeví se jako rozpustilé děcko proti tomuto století. — Ruku v ruce s vnitřním přerodem dokonává se změna v zevnějším zjevu. Dříve snášeli na trůn Mariin všechny poklady světa, vyzdobovali obraz květinami, zvířaty a pod. a cítili nad tím velikou radost; v XVI. stol. jest požadavkem zobraziti postavu jednoduše a mohutně, a tento nový pojem krásy přináší mnoho nových prvků do umění.

Pojmu mohutnosti slouží přenášení postav do nadlidské velikosti; vyvinuje se smysl pro konstrukci těla, jež ve formě nejjednodušší má podávati největší bohatství pohybů. I v XV. stol. se hodně skákalo a běhalo, ale přece na něm lpí prázdnota a chudoba, poněvadž zná jen nepatrné množství kloubových obratů. Cinquecento rozvíjí všechny schopnosti pohybu těla lidského a zřejmě je uplatňuje i tam, kde běží o zobrazení nehybného těla, na př. u spasitele ukřižovaného a těl ležících. Veliké obohacení přináší dále vynález zkratky a působení kontrastem světla a stínu, takže můžeme říci, že stol. XVI. objevilo prostor. Quatrocento komponuje v řadách, osoby jsou vyvinuty v jediné ploše, a chce-li komponovati do hloubky, podává zase jen jednotlivé plošné vrstvy. Doba o sto let pozdější rozvíjí netoliko jednotlivé postavy dovnitř i na venek, nýbrž i prostorové vztahy různých vzdáleností vzájemně váže. O komposici mluvilo se již v XV. stol. také; avšak na tyto komposice hledí cinquecento jako na pouhé seskupeniny. Hlavní váhu klade na vnitřní souvislost zobrazovaného motivu. Přesně odvažuje poměr jednotlivostí k celku; odmítá vše, co nemá vztahu k hlavní myšlence, a tak každá část obrazu vyznačuje se nezbytností. Nic není možno přidati, nic vyjmouti, aby celek neutrpěl. Oko divákovo musí míti dojem tělesnosti současným vnímáním všech částí obrazu. Toho dosahuje směrovým protikladem, jenž svou uzavřeností nutí nemysliti na jednotlivosti. Komposice musí býti zřejma již z dálky. —

Kniha Wölfflinova je psána slohem i laikovi srozumitelným a může býti dobrou příručkou každému, kdo chce v hlavních rysech pochopiti rozvoj umění malířského v Italii. Poměrně malý objem knihy vyplněn jest sytou a hutnou charakteristikou obsáhlé látky, jež vystačuje na několik monografií. Autor vyhýbá se pokud možno zbytečné přítěži a, kde bylo možno, objasňuje své vývody souběžným položením reprodukcí obrazů z obou století mnohem lépe, než by tak dosáhl obšírným mluvením. Obrazové přílohy vyhovují, jen tam, kde běží o veliké freskové obrazy, žádali bychom reprodukce větší, než jaká je možna ve formátě knihy. V prvé části knihy postrádáme při rozboru děl všeho zřetele ke koloritu obrazův, a táž složka malířského umění je zanedbána i v části druhé. Po stránce formální vadí přehlednosti knihy zejména v druhém díle nejasné označování oddílů, čímž zaniká poměr nadřízenosti a podřízenosti.

Českému překladu věnována je náležitá péče, takže při souvislé četbě málokde se dá stopovati pronikavěji vliv originálu. Některé poklesky věcné, jako záměna stol. XV. se XVI. na jednom místě, nebo anakoluth na str. 268. a pod. jsou podřízeného rázu a nemožno za ně činiti zodpovědným výhradně překladatele.

F. Oupický.

ZE DNE

Tímto číslem (52.) končí X. ročník »Přehledu«. Prvé číslo ročníku XI. vyjde 27. t. m. Titulní list a obsah ročníku X. budou přiloženy k některému číslu říjnovému.

Přátelům svým děkujeme srdečně za dosavadní podporu a přízeň a prosíme, by nám je zachovali v neztenčené míře i v ročníku novém, jímž »Přehled« nastupuje druhé desítiletí svého trvání. Zejména jim budeme vděčni za získávání nových předplatitelů a zasílání adres, na něž bychom mohli poslati list na ukázku. Komu na »Přehledu« a jeho rozšíření a zdokonalení záleží, nenechej tuto naši prosbu nepovšimnutou!

Naší snahou zůstane, postaviti týdeník náš po bok nejpřednějším revuím zahraničním. Trvajíce na osvědčených již principech neodvislosti a pokrokovosti hodláme i nadále pracovati k očistě našeho života veřejného a ke kritické informaci svých čtenářů o všech důležitějších, všeobecně zajímavých aktuálnostech literárních a uměleckých, vědeckých, filosofických, technických, národohospodářských a sociálních atd. Spolupracovníky své žádáme snažně, aby nám laskavě i bez vyzvání referovali do »Přehledu« o význačných událostech svého oboru, prosíme však, aby pokud možno obmezovali rozsah svých příspěvků, poněvadž nám dlouhé stati dělají při zařazování veliké obtíže a jsou hlavně velice na úkor akutnosti jednotlivých čísel. Raději více článků, ale kratších!

Prvá čísla nového ročníku vyjdou v rozšířeném obsahu a přinesou mimo jiné příspěvky dra Adamíka, prof. E. Babáka, pí. PhDr. Věry Babákové, ing. Bašuse, ing. Fleischnera, dra Ot. Fischera, dra Frinty, prof. Grubra, dra Hodáče, dra K. Hikla, prof. J. Hoetzla, dra V. J. Haunera, dra Chalupného, dra Chudoby, Jarolímka-Kirilova, dra Joachima, prof. Kádnera, ing. Kneidla, R. Kepla, J. Kodíčka, dra F. Koneczného z Krakova, dra Kubce, dra Matyse, prof. Mareše, dra Mayera, dra Arne Nováka, pí. Terézy Novákové, vrch. řed. Pátka, prof. Pelnáře, pí. Elišky z Purkyňů, dra V. Schustra, dra E. Schoenbauma, řed. Skarvana, dra E. Svobody, dra Šelepy, dra A. Šilhana, ing. Špačka, dra V. V. Štecha, dra O. Theera, dra R. Urbánka, prof. Walda, řed. Žižky z Trocnova, dra Živanského atd.

Novým dramaturgem Národního divadla má státi se dle nepotvrzených dosud, leč nevyvrácených a pravděpodobných zpráv některých listů dosavadní referent »Samostatnosti« p. Jan Bor. Nemáme příčiny jakkoliv tajiti se s míněním, že jmenování toto považujeme za opětnou trudnou illustraci k poměrům v Nár. divadle, jíž nejednou v »Přehledě« glossovaným, jež jsou prostě zahanbující: Dr. O. Fischer vypuzen z úřadu, s čestnou opravdovostí zastávaného, z *úsporných* prý důvodů. Těžké jeho obžaloby v červnovém čísle »Přehledu« pronesené ignorovány officielně s povýšeností, jistě nemožnou kdekoliv jinde mimo Nár. Divadlo... Současně s jeho obžalobami vycházejí ve Volných Směrech parafrasující konglomeráty p. J. Borovy z G. Fuchse a jiných, ústící v nadšený panegyrik Jaroslava Kvapila... Několik týdnů po té: p. Jan Bor navrhován a patrně přijat dramaturgem Národního divadla. Oč jde? O to, že vypuzení dra Ot. Fischera, jehož úřad považován veřejností za vymoženost ostrých kritik poměrů v Nár. divadle, nebylo jakkoliv odůvodněno a vysvětleno. O to, že výtky dr. Fischerovy ignorovány. O to, že p. Jan Bor, pilný ve snášení čistě divadelních podrobností z různých odborných knih, nemůže býti naprosto zárukou dostatečného hájení literatury (neboť o ni jde při úřadě dramaturgově!). O to, že kvalitu p. Borovu nelze srovnávati s významem dr. Fischerovým. O to, že null, kyvadel a diplomatů žije a tká dosti v Národním divadle. Ale čestného vztahu k umění a literatuře hledáme tam marně už po několik let.

Proti výnosu dra Hochenburgra, jímž vlastně má býti znemožněno vyřizování českých žalob v uzavřeném území, cílícímu však nepřímo i přímo též na neodvislost soudcovskou, jež má u soudů okresních býti úplně vydána do libovůle soudního přednosty, přinášejí výborný článek vídeňské »Juristische Blätter« ze dne 15. t. m. Autor jeho dovozuje obšírně, že výnos zmíněný odporuje státnímu zákl. zákonu o moci soudcovské, že vykládá zákon o organisaci soudů naprosto násilně a že je tudíž skrz na skrz protizákonný. Článek, pocházející z péra soudce, končí: »Je-li výklad ministerským výnosem zákonu o organisaci soudů dávaný nesprávným, musí ministerský výnos ve vší formě býti vzat zpět, je-li však výklad ministrův správný, musí býti zákon o organisaci soudů co nejrychleji změněn — v zájmu neodvislosti soudcovské.«

Poslanec Žďárský a eucharistický kongres. Dle pondělní zprávy »Reichspostu« zúčastnil se nedělního průvodu ve Vídni, eucharistický sjezd zakončujícího, mimo poslance klerikální též přísedící zemského výboru a místopředseda posl. sněmovny poslanec Žďárský. Pan přísedící nemohl nevěděti, že celý kongres a zejména nedělní průvod byly ven a ven politickou demonstrací bojovného klerikalismu. Tážeme se proto vedoucích kruhů agrárních, zda poslanec Žďárský zúčastnil se průvodu jako osoba oficielní, a jestliže ano, čím strana agrární toto své jednání ospravedlní. Jel-li ale p. místopředseda do Vídně jako účastník soukromý, pak je to kousek podobný proslulým kotrmelcům vicepresidenta Zázvorky. Což není dosti na těchto blamážích a ostudách?

O cestě ministra veřejných prací dra Trnky v Čechách píše »Osvěta Lidu«: »Vodocestný zákon v nynějším svém znění jest neuskutečnitelný a cesta Trnkova jest krokem k jeho revisi. Dr. Trnka jest znamenitý odborník technický a po stránce věcné osvědčil se ve svém ressortu. Jest proto na snadě, že hlas jeho při revisi vodocestného zákona bude směrodatný. Také Němci to uznávají, přisuzujíce cestě té velký význam. Úprava vodstva v Čechách jest hospodářskou nezbytností a nikoliv ústupkem české delegaci za vykonané služby poskytnutým. Abnormální poměry v Rakousku, bohužel, i z úpravy toků učinily politikum, aspoň pro parlamentní strany české, které musely téměř každou píď nové regulace urgovati. Smutné však jest, že ani po tolika obětech českých poslanců neměří se Čechám, jak zasluhují. Jest arci pravdou, že v Čechách bylo postaveno nejvíce, leč stalo se tak jen proto, že toho bylo nezbytně zapo-

třebí, a jest ještě mnoho a mnoho co vykonati. Následkem politického rázu rozdělování regulací a omezenosti finančních prostředků daleko nestačí to, co vláda nyní nabízí. Na př. střední tok labský, jehož úprava jest tou měrou aktuelní, nebude hotov ani do konce patnáctileté druhé stavební periody a úprava Vltavy od Štěchovic není vůbec pojata ani do třetí stavební periody. Význam cesty ministra dra Trnky spočívá v tom, že z autopsie bude moci referovati v ministerské radě, že úprava vodstva v Čechách jest nezbytností a že vše to, co čeští poslanci požadují, jest jen minimum, které nepřipouští zhola žádné redukce.« — My chováme pouze obavu, aby dr. Trnka nemusel jíti dříve, než se dostane k provádění svých záměrů a slibů, jistě upřímných. Bude na české delegaci, aby jej i v případě změny kabinetu v čele ministerstva veřejných prací zachovala.

Kalendář českožidovský má již ode dávna pověst co nejlepší. Vybraným svým obsahem vymykal se téměř vždy z obvyklého rámce kalendářního. Letos překvapil nás úpravou značně zvětšenou, dodávající mu rázu almanachového. A tomuto rázu odpovídá i obsah, probírající otázku židovskou vůbec a českožidovskou zvláště se všech možných hledisek a stránek. My zde chceme ze statí věnovaných problému židovskému upozorniti zejména na tři články, pro letošní ráz kalendáře a dnešní stadium hnutí česko-židovského zvláště charakteristické a význačné. Jsou to: Alfreda Fuchse Několik poznámek k Rakousovým »Vojkovickým a přespolním«, Josefa Kodíčka Glossa o realitě a Ervína Taussiga Hellenismus a židovství. Autorům jejich jde o překonání dnešního typu žida, prostředí svému cizího, s ním nesrostlého a proto vnitřně nejistého a rozpolceného. Nestačí jim nacionalismus českého žida, žádají assimilaci nejen vnější, ale i vnitřní, nutnou v zájmu vnitřní síly a vnitřního štěstí židů samých. »Domov a tradice dodává kořenů. Hlas domácích hrobů, sladký jejich prach a vůně trávníků, pod nimiž odpočívají otcové, klidná tradicionální bezpečnost a pevné zakotvení v oblasti jsou jejich předpoklady« — toť podstata vývodů mladých hlasatelů nového českého žida, našeho celou svojí bytostí, i vnitřní. Tyto essaye uvítali jsme z kalendáře nejradostněji. Avšak i veškeré jiné stati jsou neobyčejně cenné a zajímavé. Upozorňujeme z nich alespoň na poznámky dra Schustra o česko-německé otázce, pronikavou analysu díla Jiřího Brandesa od Arne Nováka, výbornou glossu dra A. Mayera o účasti židů na hospodářském vývoji rakouských Němců, Maďarů a nás Čechů, zajímavou studii Ing. Fleischnera o drahotních medailích, konečně Herbenův článek o dru Juliu Taussigovi z Benešova, dra Poláka stať o židech v Libni v XVI. století a dra Vojtíška Nadaci Albrechta z Valdštejna pro neofyty z pokolení židovského.

»**Bankovní Zprávy**« vydávané Českou bankou v Praze přinášejí ve svém zářijovém čísle následující zajímavé články: »K dějinám úrokové míry od r. 1800 až po naše dny (pokrač.), O bankovnictví ruském (pokrač.), Kursové poklesy rent, Různé zprávy, Kursovní a Slosovací list.«

Ze Živnostenské banky v Praze. Expositura Živnostenské banky na Gradu, která jest přičleněna terstské filiálce, skončila v těchto dnech současně s lázeňskou sezonou svoji činnost. Otevřena bude opět s příští lázeňskou sezonou.

